TOMAS MAN

Josif i njegova braća

I

Priče Jakovljeve

TOMAS MAN

Josif i njegova braća

II

Mladi Josif

TOMAS MAN

Josif i njegova braća

III

Josif u Egiptu

TOMAS MAN

Josif i njegova braća

IV

Josif Hranitelj

Tomas Man i njegova tetralogija „Josif i njegova braća”

U svom ogledu *Večito vraćanje*. Povodom najnovijeg romana Tomasa Mana, objavljenom u Letopisu Matice srpske 1938. godine, kada ni sâm autor, pošto je do tog trenutka bio objavio prve tri knjige, nije znao kada će dovršiti završnu, četvrtu knjigu ovog svog preko svakog očekivanja naraslog obimnog romana, Pero Slijepčević, bez sumnje jedan od naših najboljih i najsuptilnijih znalaca i tumača stvaralaštva Tomasa Mana, označio je u to vreme najuglednijeg nemačkog književnog stvaraoca i reprezentativnu ličnost nemačke književne i kulturne emigracije kao „filozofa kulture”, koji je u poznatoj starozavetnoj priči o patrijarhu Jakovu i njegovim sinovima našao zahvalnu temu da na njoj uporedno i reljefno razvije svoju antitezu o dvema kulturama, patrijarhalno-jevrejskoj i visoko civilizovanoj egipatskoj. Na taj način se, veli P. Slijepčević, Tomas Man predstavio kao pesnik koji „u vremenu svakojakih autarkija peva o mostovima duhovnim koji vežu”. Ovim svojim jezgrovitim sudom Pero Slijepčević, koji, mada pre svega zainteresovan za ideje i idejno tkanje u ovom golemom pesničkom ostvarenju, ne zaboravlja da istakne da je ovde pre svega reč o jednoj izvanredno „lepoj priči”, ukazuje na jedno od bitnih svojstava ovog romana, koji za njega u tematskom pogledu ne predstavlja iznenađenje budući da je Tomas Man već u *Čarobnom bregu* pokazivao „sklonosti ka mitskom”. Međutim, da je ovakvo interesovanje za područje mitskog, iz kojeg će pre svega izrasti tetralogija *Josif i njegova braća*, u prvi mah moralo da deluje iznenađujuće s obzirom na to da je Tomas Man bio poznat kao književni stvaralac koji je posve bio okrenut svome vremenu, toga je očigledno i sâm pisac bio svestan. Tako on u svom predavanju o *Josifu i njegovoj braći*, održanom krajem 1942. u Vašingtonu, dakle u trenutku kada je upravo dovršavao rad na ovom delu, napominje da mu je često postavljano pitanje šta ga je navelo da okrene leđa svojoj neposrednoj stvarnosti i uputi se u daleku biblijsku prošlost, da dakle u toj gotovo neizmerno dalekoj prošlosti potraži građu za ovo pripovedačko delo. Na pitanje, dakle, kako razumeti i objasniti to njegovo bavljenje mitom – Tomas Man odgovara objašnjenjem da je pravilo da pisac u određenim godinama gubi interes za individualno i posebno, odnosno za pojedinačni slučaj i „građansko” u širokom

smislu reči, te da se nasuprot tome okreće tipičnome, opšteljudskom, bezvremenom ili svevremenom, jednom rečju: mitskome. Jer, veli on, tipično je već po prirodi stvari mitsko, budući da je pranorma i praforma života, bezvremena shema i odvajkada data formula, u koju se život naprosto i neprekidno uklapa reprodukujući se iz nesvesnog. Otuda mitsko-tipski način posmatranja života za književnog stvaraoca, posebno za pripovedača, predstavlja jednu višu stepenicu stvaralaštva, jedno osobeno uzvišenje njegovog umetništva i novu meru njegove moći spoznaje i stvaralačke snage, do koje se dolazi u poznim godinama. Ali, dok u životu i povesti čovečanstva mitsko predstavlja ranu i primitivnu formu, napominje Tomas Man, u životu pisca ono predstavlja kasnu i zrelu fazu njegovog stvaralaštva. Tomas Man, dakako, tu pre svega govori o sebi i obrazlaže svoje zanimanje za mitsko sa stanovišta svog stvaralaštva.

Međutim, posmatrano u kontekstu nemačke književnosti i kulture, naoko iznenadno i neočekivano interesovanje Tomasa Mana za područje mitskog, njegovo napuštanje savremenih tema, nije predstavljalo neobičnu i samo njemu svojstvenu pojavu. Naprotiv, jedno od bitnih obeležja nemačkog kulturnog života neposredno posle Prvog svetskog rata, koji je Nemačkoj doneo koliko materijalno-politički toliko i duhovno-moralni slom, čini izuzetno živo i razgranato interesovanje za mit i mitsko, s tim što se području mitskog više pristupalo sa stanovišta iracionalnog nego racionalnog i time išlo naruku svojevrsnom bujanju iracionalizma, koji će u političkoj sferi svoj puni zamah doživeti u ideologiji i praksi nacionalsocijalizma. Otuda je, prirodno, i nemačka književnost, pored filozofije, bila zahvaćena sličnim stremljenjima, što se s kraja dvadesetih i pogotovo tokom tridesetih godina, ispoljilo pre svega, u snažnom interesovanju za istorijske i mitske teme, koje će zaokupljati gotovo sve značajnije predstavnike tadašnjeg nemačkog književnog stvaralaštva. Tako je, ukažimo samo na najreprezentativnije primere, stariji brat Tomasa Mana, Hajnrih, za svoj veliki istorijski roman (*Mladost kralja Henrika IV* i *Zrelo doba kralja Henrika IV*) građu potražio u francuskom XVI stoleću, dok su se Lion Fojhtvanger sa svojom trilogijom o rimskom istoričaru jevrejskog porekla Josifu Flaviju (*Jevrejski rat, Sinovi* i *Doći će dan*) i Gerhard Hauptman svojom dramskom teatrologijom o Atridima (*Ifigenija u Aulidi, Agamemnonova smrt, Elektra i Ifigenija u Delfima*) vratili u još dalju prošlost, u doba Rimske imperije i antičke Grčke, odnosno područje mita, a Herman Hese opet radnju svog romana (*Igra staklenih perli*) smestio u svojevrsnu utopijsku budućnost sa izraženim obeležjima mitskoga. Međutim, ako se građa i tražila i nalazila u mitskoj i dalekoj istorijskoj prošlosti, ovakav postupak istaknutih predstavnika nemačke

književnosti nikako se ne može shvatiti samo kao očevidni izraz rezignacije i bekstvo od nesnosne stvarnosti; naprotiv, kod većine pisaca nedvosmisleno je izražena svest da se kroz mitski i istorijski uobličenu stvarnost projiciraju problemi vremena u kojem žive i stvaraju, onako kako je to jezgrovito formulisao Hajnrih Man rečima: „Mi ćemo jednu istorijsku pojavu uvek projicirati na naše vreme [...] Ona će pod našim rukama, hteli mi to ili ne, postati primenjeni primer naših sopstvenih doživljaja." Ovakvo poimanje bavljenja dalekom prošlošću i mitom uistinu čini temelj one naoko neočekivane i intenzivne zaokupljenosti Tomasa Mana mitom i mitskim, koja će, počev od polovine dvadesetih godina nadalje, na osoben način obeležiti ne samo stvaralaštvo Tomasa Mana već i nemačku kulturu, koja je na samom nemačkom tlu bila potisnuta i onemogućena najpogubnijim vidovima iracionalizma i antikulture. Tomas Man, naime, iracionalnom poimanju mita, datom pre svega u knjizi Alfreda Rozenberga *Mitos XX veka*, a otelotvorenom u Trećem rajhu, sa osnovnom idejom o jedinstvenosti, posebnosti i nadmoći jedne rase i jednog naroda, suprotstavlja svoje poimanje mita kao osobenog vida ispoljavanja i izražavanja ljudskog po sebi. Ideji nacionalne nadmenosti on suprotstavlja humanistiko poimanje o nedeljivosti čovečanstva, nacionalsocijalističkoj ideji o izvornoj vrednosti krvi i tla svekoliko značenje duha u svim njegovim raznovrsnim eksplikacijama, rasističkom uverenju o premoći jedne rase veru jedinstvo ljudskog roda, ideologiji šovinizma, ideju univerzalnog humanizma. Zasnivajući svoje stvaralaštvo, pre svega svoj roman *Josif i njegova braća*, na ovim idejama, Tomas Man je dao ne samo izuzetno delotvoran doprinos prevladavanju iracionalizma u kulturi XX stoleća, već i uobličenju moderne pripovedačke umetnosti, posebno romana.

Sklonost ka mitskom ispoljava se već u ranijem stvaralaštvu Tomasa Mana, pre svega u noveli *Smrt u Veneciji* i u romanu *Čarobni breg*, tako da se čini da je bio potreban samo neki spoljašnji podsticaj pa da se on, kao stvaralac sa izraženim osećanjem za tradiciju, okrene tradicionalno tvoračkoj snazi biblijskih priča i mitova. Taj podsticaj usledio je krajem 1923. godine, kada ga je minhenski slikar Herman Ebers zamolio da napiše propratnu reč uz njegovu mapu crteža na temu *Josifa i njegove braće*. Pročitavši za tu priliku u porodičnoj Bibliji u Knjizi postanja priče o patrijarsima, a sa posebnim zanimanjem priču o Jakovljevom ljubimcu Josifu, kojeg braća iz ljubomore prodaju u Egipat, gde će svojom izuzetnom lepotom razbuktati zatomljene strasti supruge svoga gospodara Potifara i, nevino optužen, dospeti u zatvor, da bi potom, pošto je prošao svoj dug i tegoban razvojni put pun svakovrsnih dogodovština, postao,

kao ljubimac faraonov, najmoćnija ličnost u državi, pažnju Tomasa Mana morala su, sva je prilika, privući dva momenta od ključnog značaja po njegovo stvaralaštvo – momenat povesti jedne neobične porodice koja stoji na početku povesti čovečanstva i momenat razvoja jednog neobičnog mladog čoveka, kome je sudbinski bilo određeno da prođe kroz niz koliko opasnih toliko i korisnih pustolovina na putu svog sazrevanja do potpune i zrele ličnosti. Podsticajnu ulogu je, nema sumnje, odigrala i činjenica da se i mladi Gete nosio mišlju da obradi priču o *Josifu i njegovoj braći*, ali je o celom tom naumu ostavio samo jezgrovitu zabelešku u svojoj autobiografiji *Iz mog života. Poezija i stvarnost*: „Ova jednostavna priča je u najvećoj meri ljupka; samo se čini da je suviše kratka, pa čovek dolazi u iskušenje da je razvije u svim pojedinostima." Ono, dakle, čega se mladi Gete nije usudio da se poduhvati – da u *svim pojedinostima rasprede ovu ljupku priču* – toga se poduhvatio Tomas Man u svojim zrelim godinama, odnosno u godinama koje su mu omogućavale da svojim pripovedačkim umećem ovu priču ispuni „ljudskom i duhovnom sadržinom". Pod ispunjavanjem ove „ljupke priče ljudskom i duhovnom sadržinom" ili, kako sâm Tomas Man kaže, „njenom tačnom realizacijom", podrazumevao je predočavanje nečeg veoma dalekog i neodređenog i to na takav način da se to gotovo može „očima videti i rukama opipati", odnosno da se može steći utisak da će se ovom pričom najzad saznati prava istina, a da pri tome sva ta tačnost, sva ta realizacija, to sveobuhvatno prikazivanje i slikanje daleke prošlosti ipak ostaje samo jedna opsena, jedna igra, jedan umetnički privid, ostvaren metodama i sredstvima jezika psihologije, mitologije, filozofije, a dušu svega čini humor.

Pošto je, neposredno po završetku romana *Čarobni breg*, 1925. godine počeo da prikuplja neophodni materijal za ovu priču, Tomas Man nije ni slutio da će i ovom prilikom, kao što je to već bilo sa *Budenbrokovima* i *Čarobnim bregom*, koji su prvobitno bili zamišljeni kao novele a potom izrasli u velike romane, „stvar imati svoju volju" i da će od „ljupke priče" izrasti njegovo najobimnije delo, na kojem će raditi punih šesnaest godina. Jer, po prvobitnoj zamisli trebalo je to da bude samo jedna mala priča o Josifu, koja bi činila uvodni deo u ciklus istorijskih novela sa religijskom tematikom usredsređenom na likove Martina Lutera i Filipa V. Međutim, da je već na samom početku Tomas Man, koji se latio opsežnih istraživanja, koristeći se pri tome rezultatima raznih naučnih disciplina, od kulturne istorije, psihologije, mitologije, istorije do filozofije i arheologije, osećao da će ga ova stvar odvući mnogo dalje no što je on mislio i očekivao, vidi se već po njegovom pismu prijatelju Ernstu Bertramu od 28. decembra 1926. godine, u kojem između ostalog kaže: „Ono što me privlači i

što bih hteo da izrazim to je bivstvovanje predanja kao bezvremene misterije, to je doživljavanje sebe kao mita. Ali, to mora biti učinjeno na lak, humorističko-intelektualan način; u patos i strasnost religijske prirode neću se upuštati. Uostalom, to što za sada pišem, samo je neka vrsta pseudonaučnog utemeljenja priče. Gotovo da još nisam zapravo ni počeo, iako je stalno reč o Josifu. Moj pravi i potajni tekst stoji u Bibliji, naposletku u povesti. To je blagoslov koji Jakov na umoru daje Josifu: 'Od Svemogućega si blagosloven blagoslovom ozgo s neba, blagoslovom ozdo iz bezdana'. Da bi se čovek odlučio za neko delo, ono, kao građa, mora negde da ima jednu tačku u kojoj mu srce redovno zatreperi. To je ta produktivna tačka." Istrajno bavljenje ovom biblijskom pričom, koje je Tomasa Mana sve više odvodilo i u širinu i u dubinu, u golem poduhvat kojem se nije mogao sagledati kraj, činilo je u višestrukom smislu produktivnu i uporišnu tačku za nepune dve decenije njegovog života i rada. Ono će mu biti oslonac u emigraciji, u koju je pošao već 11. februara 1933. godine, uputivši se na predavačku turneju u Pariz, Brisel i Amsterdam i ne sluteći da se više nikada neće vratiti u Nemačku, ali će mu ono isto tako biti ishodište niza pripovedačkih i esejističkih dela, nastalih u kratkim predasima u radu na Josifu, kao što su roman *Lota u Vajmaru* (1939), novela *Zamenjene glave* (1940), te literarno-filozofski i politički eseji i ogledi *Govor o Lesingu* (1929), *Gete kao reprezentant građanske epohe* (1932), *Patnja i veličina Riharda Vagnera* (1933), *Frojd i budućnost* (1936), *Šopenhauer* (1938), *Umetnost romana* (1940) i dr., koja poput nekog svojevrsnog komentara zapravo čine sastavni deo Manovog razgranatog bavljenja mitom i problematikom mita. Okolnost da je roman *Josif i njegova braća* nastajao tokom punih šesnaest godina, da je započet 1925. godine u Minhenu, 1933. nastavljen u Švajcarskoj, delom na francuskoj obali, a dovršen u Kaliforniji 1943. godine, već po sebi ukazuje na uslove pod kojima je sazrevalo ovo obimno delo, čiji je prvi deo objavljen 1933. godine pod naslovom *Priče Jakovljeve*, drugi 1934. godine pod naslovom *Mladi Josif*, treći 1936 (u Beču) pod naslovom *Josif u Egiptu*, a četvrti (u Stokholmu) pod naslovom *Josif Hranitelj*, da bi tek 1948. sve četiri knjige bile objavljene pod jedinstvenim naslovom *Josif i njegova braća*.

Tetralogiji *Josif i njegova braća*, shodno složenoj prirodi ovog dela, može se pristupiti iz više aspekata, ali joj se ponajviše pristupa ili kao izuzetnom doprinosu modernom, humanizmom inspirisanom tumačenju mita ili pak kao kompleksnom pripovedačkom ostvarenju koje predstavlja jedno od najviših dometa modernog pripovedačkog umeća ne samo u stvaralaštvu Tomasa Mana nego moderne proze uopšte. S obzirom na značaj i funkciju mita i mitskog u kulturnom stvaralaštvu našeg stoleća sasvim je razumljivo da se ovom delu

prevashodno pristupalo kao osobenoj obradi mitskog, odnosno sa stanovišta poimanja i tumačenja mita kao sastavnog dela čoveka i njegove povesti. Takvom tumačenju i viđenju ovog dela išao je naruku i sâm Tomas Man sa svojim u više navrata izraženim uverenjem da svojim bavljenjem mitom, a to znači pre svega ovim svojim delom, doprinosi stvaranju i razvoju „novog humanizma". „Ja to interesovanje", veli Tomas Man u jednom pismu nepoznatom adresatu, „nazivam humanističkim, jer mi se čini da su u toj vrsti istraživanja sadržane klice jednog novog humanizma u duhu onih geteovskih reči: 'Pravi predmet studija čovečanstva je sam čovek', te nikako ne sumnjam da se ta novohumanistička tendencija vremena mora i umetnički ispoljiti [...] Ja smatram sasvim mogućim da pesništvo okrene leđa svemu ekstremnom, pustolovnom, i u tematskom smislu senzacionalnom i egzotičnom, i da svoje interesovanje okrene onom ljudski izvornom i jednostavnom, da se ono, dakle, zainteresuje za ljudski pramitsko i čisto i tako bude u službi jedne nove klasike, koja će, budući da je umetnost u međuvremenu prošla kroz mnoge faze, prirodno pokazati sasvim drugo lice nego na ranijim životnim stupnjevima." Međutim, i pored izričnog odbacivanja pustolovnog, senzacionalnog i egzotičnog kao predmeta pesništva, a to znači u slučaju Tomasa Mana proznog stvaralaštva, upravo ćemo u ovom delu te elemente naći u izraženijem vidu nego i u jednom drugom njegovom delu; jer, Tomas Man je, i pored sveg udela silnih i gotovo nepreglednih znanja sakupljenih iz raznih oblasti nauka, pre svega i na prvom mestu *pripovedač*, a ne mitolog, filozof ili psiholog. Naime, ne sme se smetnuti s uma da se glavna draž celog poduhvata ipak sastojala u tome da se starozavetna priča o *Josifu i njegovoj braći*, u izvornom obliku predočena krajnje škrto i jezgrovito, ispuni „realnošću", odnosno da se oživotvori i tako stvori iluzija o tome kako je to sve „stvarno bilo". A da bi to i ostvario u skladu sa sebi svojstvenim realističkim postupkom, bilo je najpre neophodno da biblijsku radnju smesti u manje-više određenu epohu staroorijentalne povesti, odnosno da joj dâ što je moguće više konkretan istorijski okvir. Otuda Tomas Man, oslanjajući se na naučna saznanja arheologa, egiptologa, orijentalnih filologa i istoričara kulture, junake svoga romana smešta u vreme 18. egipatske dinastije, čime sebi stvara mogućnost da uključi bogat kulturnoistorijski materijal i da biblijsko zbivanje predoči kao moguće i gotovo istorijski verodostojno zbivanje. Na taj način pre svega lik Josifa izrasta u kompleksnog junaka pripovedačkog tkiva u kojem se na upečatljiv način objedinjuju mitski i fiktivni, ali i realno-istorijski i psihološki elementi. Pri tome Tomas Man, naravno, voli da se poigrava sa istorijom i njenim faktima, jer je za njega predstavljalo

posebnu draž da poveže mitska i istorijska fakta i da u tobožnji egzaktni hronološki sistem bez zazora uklopi očevidne anahronizme. Ali, on je te anahronizme umeo da predoči kao sasvim realističke i legitimne, jer se tu pripoveda o ljudima koji se odlikuju prelogičkim, mitskim odnosom prema svetu. Budući da je ovim ljudima nedostajala jasna predstava o vremenu, to ih je neprekidno ponavljanje određenih pojava neizbežno navodilo na osećanje slivenih godina i da vreme doživljavaju kao nešto što neprekidno teče a ostaje isto, predočavajući se njihovoj svesti kao svojevrsno „mirovanje". Shodno tome, ljudi iz tih mitskih vremena nisu još imali izraženo osećanje o svojoj individualnosti, o svome Ja, pa im je, prema rečima pripovedača, „unatrag sve bilo otvoreno i od mnogo toga od onog prošlog ponovo bilo tu". Otuda za takvo stanje svesti stotinu ili čak hiljadu godina nije značilo gotovo ništa, pa je ne samo ono što je jednom bilo moglo ponovo biti, nego su i ljudi mogli da se bez teškoća identifikuju sa svojim dalekim precima, kao što, na primer, Jakov i Elijezer nisu uvek u stanju da razluče šta se njima samima dogodilo od onoga što se dogodilo patrijarhu Avramu i njegovom slugi Elijezeru, iako među njima postoji vremenski razmak od šest stotina godina. To mitsko sledbeništvo, taj život po „citatu" i to „hodanje po tragovima" karakteristični su za čoveka toga vremena, kome su upravo ta svojstva omogućavala da u kritičnim situacijama pod teretom lične odgovornosti potraži utočište i nađe oslonac u mitu.

Međutim, srž široko razgranatog pripovedanja čini proces napredovanja čoveka i čovečanstva od stanja obeleženog mitskom svešću do stanja obeleženog individualnom svešću, odnosno do svesnog Ja. Otuda, ovo nije samo obrazovni ili vaspitni roman o Josifu, koji se od sanjalice i umišljenog osobenjaka razvija u aktivnog, za društvo korisnog čoveka i, zahvaljujući pravoj spoznaji stvarnosti dospeva do višeg stepena uživanja u svojoj ličnosti, već je to i svojevrsni obrazovni i vaspitni roman o čoveku i čovečanstvu uopšte. Jer, sasvim u duhu „dvojake optike", koju preuzima od R. Vagnera, Tomas Man zasniva strukturu svog romana u dve ravni: u ravni univerzalno humanog, koja nadilazi granice jednog naroda, jedne kulture i jedne religije, pri čemu se pripovedanje kreće u mitskim okvirima, i u ravni čoveka pojedinca, koji se, pored sveg svog kretanja po mitskim obrascima, predočava u svojoj individualnosti, zahvaljujući projiciranju čoveka i njegovih postupaka kroz optiku psihologije. Umešno preplitanje i jedne i druge ravni i uslovljava osobenu „humanizaciju mita", s jedne strane, i uobličavanje „lepe priče" u čijem se središtu nalazi životna povest Josifa, koji se za razliku od junaka *Čarobnog brega*, Hansa Kastorpa, običnog

mladog čoveka, odlikuje izuzetnim telesnim i duhovnim svojstvima, otelovljujući celim svojim bićem ne samo tip „izabranika” već i tip „varalice”, koji svesno i umešno igra svoju ulogu, da bi nam se na kraju, posle niza dogodovština, padova i uspona, ukazao kao zrela i sazrela ličnost u dvojakom smislu: u smislu zrelog i svesnog sagledavanja vrednosti svoje sopstvene ličnosti, i u smislu spoznaje da se vrednost sopstvene ličnosti tek u potpunoj meri ostvaruje u skladnom odnosu u okviru datog kolektiva, odnosno društvenog konteksta.

„Pripovedač je, doduše, u priči”, kaže se na jednom mestu u romanu, „ali on nije priča; on je njen prostor, ali ona nije njegov, nego je on izvan nje, a izmenom svoga bića on dospeva u položaj da je može razmatrati. Nikada nismo išli za tim da izazovemo lažni utisak da smo mi praizvor Josifove povesti. Pre nego što je mogla da bude ispričana, ona se već bila zbila.” Jezgrovitije se pripovedački postupak u ovom delu nije mogao okarakterisati nego što je to učinio sam Tomas Man; jer, to pripovedanje niti se odvija u smislu pravolinijskog i hronološki jednosmernog razvijanja radnje prema jednoj određenoj tački, niti se ograničava samo na reprodukovanje, odnosno oživotvorenje jezgra starozavetne priče, već je u velikoj meri i pripovedanje u smislu komentara i razlaganja ogromne građe koja je korišćena za uobličenje priče. Međutim, zahvaljujući pre svega elementu humora, kojim je ovo složeno pripovedačko tkanje prožeto od prve do poslednje stranice, ovo obimno delo, utemeljeno na mitu, religiji, psihologiji i saznanjima moderne nauke, pre svega deluje kao humoristički roman, koji u sebi objedinjava kako tradiciju evropskog humorističkog romana, tako i osobeno nemačku duhovnu problematiku otelovljenu pre svega u Geteu, Ničeu, Šopenhaueru, Vagneru i Frojdu.

S obzirom na takvu složenost romana, postavlja se pitanje kako čitalac treba da mu pristupi, odnosno da li se može ukazati na pristup koji bi ponajviše odgovarao njegovoj prirodi i njegovim svojstvima. Naime, da li ovom delu treba pristupiti kao svojevrsnom kulturno-istorijskom romanu, u kojem se prelamaju određeni problemi naše epohe, ili pak specifičnom obrazovno-vaspitnom romanu, u kojem se upoznajemo sa razvojnim putem jednog izuzetnog mladog čoveka, koji zbog svoje nadmenosti i umišljenosti upada u razne nevolje i nezgode, da bi na kraju ipak sazreo u svesnu i skladno razvijenu ličnost, ili kao mitološkom romanu koji naprosto predstavlja jedan osobeni pokušaj obrade mita, ili kao psihološkom romanu u kome je uz pomoć psihologije od niza mitsko-tipski poznatih ličnosti stvorena cela galerija jedinstvenih likova? Nema

sumnje da bi svaki od ovih pristupa bio moguć, ali i jednostran, budući da bi čitalac, opredeljujući se za jedan pristup, prevideo druge aspekte ovog dela i time sebe lišio punog uživanja u ovom složenom pripovedačkom delu. Otuda se čini da bi najcelishodnije bilo ovom delu pristupiti pre svega kao jednoj velikoj pripovesti koja prevashodno ima za cilj da nas razgali i unese malo vedrine u ovaj naš sumorni svet. Jer, – da razgali i unese malo vedrine u naš sumorni svet, – to je, po mišljenju Tomasa Mana, izrečenom u jednom od njegovih poslednjih ogleda, ono što čini svrhu i smisao pripovedanja i pripovedačke umetnosti.

Tomislav Bekić

SADRŽAJ

Uvod:

PUTOVANJE U PAKAO

I

Dubok je studenac prošlosti. Ne bi li ga trebalo nazvati bezdanim?

I to, naime, čak i onda, a možda baš i onda, kada je reč samo i jedino o ljudskom biću, o njegovoj prošlosti: o onom zagonetnom biću koje uključuje naše sopstveno prirodno čulno i natprirodno jadno postojanje i čija tajna, sasvim razumljivo, čini početak i kraj svekolikog našeg zborenja i umovanja, dajući svakom zborenju obeležje neumoljivosti i strasnosti, a svakom umovanju obeležje usrdnosti. A upravo se onda dešava da nam se, što dublje kopamo, što dublje prodiremo i dopiremo u podzemni svet prošlosti, počeci ljudskoga, njegove povesti, njegove kulture, predočavaju kao sasvim neizmerljivi, te pred našim viskom, odmotavali ga i spuštali do bilo koje pustolovne vremenske dubine, uvek nanovo i sve dalje uzmiču u bezdano. Sasvim tačno rečeno je ovde „nanovo i sve dalje"; jer, područje neistraživog i nedokučivog tera sa našom istraživačkom priležnošću neku vrstu šege: ono joj pruža i nudi prividne oslonce i ciljeve, iza kojih se, kada su dosegnuti, otkrivaju nove deonice prošlosti, baš kao što se to dešava šetaču na morskoj obali, koji nikako da stigne na kraj svog puta jer ga iza svake kulise od peščane dine koju je osvojio mame nova prostranstva ka novim uzvišenjima.

Postoje tako počeci uslovne vrste koji praktično činjenično čine prapočetak posebnog predanja neke određene zajednice, nekog etnikuma ili neke verske porodice, tako da sećanje, mada dobro zna da se time dubina studenca nikako i nipošto ne može smatrati izmerenom, kod takvog jednog „pra" u nacionalnom smislu može zastati, pa da na taj način dođe do nekog ličnog i povesnog smirenja.

Mladi Josif, na primer, sin Jakova i ljupke Rahile koja je prerano otišla na zapad, Josif sam pak u svoje vreme, dok je u Vavilonu stolovao Kosejac Kurigalcu, gospodar četiri strane sveta, kralj Šamira i Akada, koji je svim srcem bio naklonjen Bel-Mardugu, ali je istovremeno bio strog i obestan vladar bujne brade, čije su kovrdže bile tako vešto uvijene da su ličile na četu dobro obučenih štitonoša; – dok je u Tebi, u Donjoj zemlji, koju je Josif bio naučio da zove „Misir" ili i „Keme, Crna zemlja", njegova svetost Dobri bog, zvani Amun-je-zadovoljan, inače treći po redu sa tim imenom, rođeni sin Sunca, blistao i zračio na pomamno oduševljenje iz prašine rođenih

na horizontu svoje palate; – dok je Asur ojačao snagom svojih bogova, pa su velikim drumom uz more, od Gaze ka klancima Kedrove planine, kraljevski karavani, krećući se ovamo-onamo između dvorova zemaljâ, između reka i faraonove zemlje, prenosili darovni danak u vidu alemovog kamenja i žeženog zlata; – dok su se u gradovima Amorićana, u Vetsanu, Ajalonu, Taneku, Urusalimu klanjali i služili službu Aštarti, u Sihemu pak i Vitlejemu odjekivalo petodnevno naricanje za Pravim sinom, Rastrgnutim, dok je u Gebalu, Gradu knjige, obožavan El, kome nije bio potreban ni hram ni obred; Josif, dakle, koji je prebivao u oblasti Hanan, čije je egipatsko ime glasilo Gornji Retenu, u terebintama i zimzelenim hrastovima zasenjenom porodičnom logoru svog oca kod Hevrona; on, koji je bio mladić na glasu sa svoje prijatnosti koju je nasledio od svoje majke, koja je bila ljupka i lepa poput punog meseca i zvezde Ištare kada blago plovi u čistom prostoru, a uz to i od oca obdaren duhovnim darovima, kojima je ovoga čak u izvesnom smislu i nadmašio, – Josif, najzad (po peti-šesti put kazujemo njegovo ime, i to sa zadovoljstvom, jer sa imenom stvari čudno stoje i nama se čini kao da nam posedovanje imena daje magičnu snagu nad u vremenu utonulom a nekada tako rečito životnom ličnošću dečaka), – Josif pak sâm video je početak svih, to znači: svojih ličnih stvari u južnovavilonskom gradu po imenu Ur, koji je na svom narečju uobičavao da naziva „Ur Kašdim", „Ur Haldejski".

Odande se, naime, u davno vreme – Josifu nije baš uvek bilo posve jasno koliko je to davno bilo – jedan razborit i u duši obespokojen čovek zajedno sa svojom ženom, koju je od milošte rado nazivao svojom „sestrom", i ostalom čeljadi, otisnuo na put, da bi činio isto što i mesec, božanstvo Ura – da bi putovao, jer je to osećao kao najispravnije i njegovom nezadovoljnom, onespokojenom, štaviše tegobnom stanju najprikladnije. Njegov odlazak, kome se nije mogao poreći smisao otpora i bunta, bio je povezan sa izvesnim građevinama koje su ga svojom upečatljivošću naprosto vređale, a koje je tamošnji i tadašnji vladar Nimrod, zemaljski silnik, ako ne podigao a ono obnovio i silno uzvisio; i to, po dubokom uverenju Čoveka iz Ura, manje u čast božanskih svetiljki kojima su bile posvećene a više kao prepreke raseljavanju i ka nebu ustremljena znamenja objedinjene moći kralja Nimroda, – kojoj se Čovek iz Ura upravo bio oteo na taj način što se odselio i što se sa svojom čeljadi uputio na neizvesno putovanje. Josifova predanja nisu baš bila posve saglasna o pitanju da li je to bila velika Mesečeva kula u Uru koja je nezadovoljnika toliko razgnevila, onaj hram sa kulom posvećenom bogu Sinu, po kome je i cela zemlja dobila ime Sinear, a čije je ime odzvanjalo i u nekim drugim rečima koje su označavale nešto

zavičajno, kao, na primer, u imenu gore Sinaj; ili je to pak bio onaj visoki Dom sunca, hram Esagila posvećen Mardugu u samom Vavilonu, čiji je vrh Nimrod takođe podigao nebu pod oblake, a o kojem je Josif posedovao tačan usmeni opis. Bilo je tu očigledno i dosta drugih stvari koje su zasmetale ovom razboritom čoveku: počev od Nimrodovog nasilja uopšte – sve do ovih i onih običaja i navika koji su se drugima činili tradicionalnim i osveštanim, dok su njegovu dušu sve više i više ispunjavali sumnjama; a kako se sa dušom ispunjenom sumnjama teško može prebivati na jednom mestu, to se on onda odlučio da krene na put.

Tako je dospeo u Haran, Mesečev grad severa, grad na putu, u zemlji Naharajim, gde je ostao više godina i sakupljao duše, prihvatajući ih u prisno srodstvo svog roda. No, bilo je to srodstvo koje je donosilo samo nespokoj i gotovo ništa više – nespokoj duše koji se ispoljavao u nemiru tela koji je imao malo zajedničkog sa lakoumnošću obične želje za putovanjem i pustolovnim nagonom za kretanjem, već je više bio gonjenost i usud pojedinca, u čijoj su se krvi tamno zametnički pripremali razvojni tokovi od sudbonosnog značaja, prema čijoj je tegobnoj dalekosežnosti muka njegova nespokoja stajala u potajno tačnoj srazmeri. Zato se i Haran, još u delokrugu Nimrodove moći, uistinu pokazao samo kao „grad na putu”, naime kao jedna stanica od koje se Mesečev čovek, posle kratkog predaha, opet odvojio, da bi zajedno sa Sarajom, svojom bračnom sestrom, i svim svojim rodom, i svojom i njegovom imovinom, kao njihov vođa i mahdi nastavio svoju hedžru sa neodređenim ciljem.

Tako je stigao u Zapadnu zemlju, kod Amorićana, koji su naseljavali Hanan, gde su tada gospodari bili ljudi Hatija, pa je u nekoliko etapa prokrstario celu zemlju i tako dospeo duboko na jug, pod drugo sunce, u Zemlju mulja, gde vode teku obrnutim smerom, a ne kao u Naharinu, pa se niz reku ide na sever, u zemlju u kojoj jedan pradrevni narod obožava svoje mrtve, pa tu Čovek iz Ura sa svojom mukom nije imao šta da traži niti je imao čemu da se nada. Vratio se u Zapadnu zemlju, odnosno u Srednju zemlju, koja se protezala između Zemlje mulja i Nimrodovih oblasti, te je u njenom južnom delu, nedaleko od pustinje, u jednom brdovitom predelu, sa malo oranica ali sa bogatim ispašama za njegovu stoku, u kome se lepo slagao sa domaćim življem, našao neku vrstu privremenog staništa.

Predanje tvrdi da mu je njegov bog, bog na čijem je liku delao njegov duh, najviši među ostalim bogovima, kome je iz ponosa i ljubavi odlučio jedino da služi, bog Eona, za kojeg je tražio imena a nikako nije mogao da nađe ime koje bi ga zadovoljilo, pa mu je stoga

dao oblik množine i probe radi ga nazvao Elohim, božanstvo: da mu je taj bog, dakle, dao koliko dalekosežna toliko i jasno određena obećanja po kojima on, Čovek iz Ura, treba ne samo da postane jedan narod, mnogobrojan kao pesak i zvezde, i da svim narodima bude blagoslov, već i da zemlja u kojoj sada prebiva kao stranac i u koju ga je Elohim odveo iz Haldeje treba da pripadne njemu i njegovom semenu u trajni posed u svim svojim delovima, pri čemu je, navodno, bog bogova izričito naveo narode i sadašnje posednike zemlje čije će „gradine" seme Čoveka iz Ura posedovati, a to znači: kojima je bog u interesu Čoveka iz Ura i njegovog semena jasno odredio podložan i ropski položaj. Prema tom kazivanju se treba odnositi sa svom neophodnom opreznošću ili ga u svakom slučaju treba pravilno razumeti. Reč je tu o kasnim i svesnim dopunama koje treba da posluže u određenu svrhu, da se, naime, politički odnosi snaga, uspostavljeni ratnim sredstvima, pravno učvrste u najranijim božanskim namerama. Uistinu, duša Mesečevog čoveka nikako nije bila takve prirode da bi mogla da prima ili izlaže neka politička obećanja. Nema baš nikakvih dokaza da je zemlju Amorićana barem u početku imao u vidu kao područje svog budućeg delovanja kada je napustio zavičaj; štaviše, okolnost da je, probe radi, prokrstario Zemlju grobnica i tuponose lavlje device izgleda da dokazuje upravo suprotno. Ako je pak okrenuo leđa Nimrodovoj moćnoj državi i odmah zatim napustio i veoma uglednu državu kralja oaze sa dvostrukom krunom da bi se vratio u Zapadnu zemlju, a to znači u zemlju koja je usled razjedinjenog i razbijenog državnog života beznadežno bila osuđena na političku nemoć i zavisnost, onda to ne svedoči ni o čemu drugom nego o njegovom osećanju za imperijalnu veličinu i o njegovoj prirodnoj obdarenosti za političku viziju. Ono što ga je pokrenulo, to je bio duhovni nespokoj, to je bila muka sa bogom, i ako je dobio neka svečana obećanja, u šta se uopšte ne sme sumnjati, onda su se ona odnosila na zračenja njegovog posve ličnog i do tada neuobičajenog doživljaja boga, za koji se od samog početka trudio da pobudi što veće interesovanje i pridobije što više pristalica. On je patio, a kada je uporedio meru svog unutrašnjeg nespokoja sa onom u velike većine, onda je zaključio da je njegova patnja bremenita budućnošću. Tvoja patnja i tvoj nespokoj, govorio mu je novospoznati i novodoživljeni bog, neće biti uzaludni. Oni će oplemeniti mnoge duše, stvoriće prozelite mnogobrojne kao pesak uz more i daće podsticaja za ona životna prostranstva koja su u zametku sadržani u njima, – jednom rečju, ti ćeš biti blagoslov. Blagoslov? Čini se gotovo neverovatnim da je tom rečju tačno izražen smisao onoga što mu se prikazalo u viziji i što je odgovaralo njegovom životnom raspoloženju, osećanju njega samoga. U reči „blagoslov"

sadržano je vrednovanje koje ne bi trebalo dovoditi u vezu sa bićem i delovanjem ljudi njegove vrste: od ljudi, naime, unutrašnjeg nespokoja i putovanja, čijem je novom doživljaju boga namenjeno da oblikuje budućnost. Život takvih ljudi, sa kojima počinje jedna povest, retko ili gotovo nikada ne znači čist i nesumnjiv „blagoslov", i nije to ono što im njihovo samoosećanje došaptava. „I bićeš jedna *sudbina*" – to je češći i tačniji prevod reči obećanja, bez obzira na kom jeziku ono bilo izrečeno; a da li ta sudbina znači blagoslov ili ne, to je pitanje čije drugostepeno značenje proizlazi iz činjenice da na njega uvek i bez izuzetka može biti različito odgovoreno, iako je na nj, naravno sa „da", odgovorila i u fizičkom i u duhovnom pogledu stasala zajednica onih koji su u bogu koji je Čoveka iz Ura izveo iz Haldeje videli pravog Baala i Adua kružnog toka i na čijoj je povezanosti Josif zasnivao i svoje sopstveno duhovno i telesno postojanje.

2

Ponekad je Mesečevog putnika čak smatrao svojim pradedom, što pak odlučno treba isključiti iz područja mogućnog. On je sasvim tačno znao, na osnovu raznoraznih poduka, da su tu postojali daleko duži vremenski rasponi. Ne, naravno, toliko dugi da bi onaj zemaljski silnik, čije je granične međaše prekrivene slikama životinjskog kruga Čovek iz Ura ostavio iza sebe, stvarno bio Nimrod, prvi kralj na zemlji koji je začeo Bela iz Sineara. Štaviše, po tablicama je to bio Hamuragaš, zakonodavac, obnovitelj onih mesečevih i sunčevih kula, a kada ga je mladi Josif izjednačavao sa veoma ranim Nimrodom, onda je to bila samo jedna igra misli koja je njegovom duhu sasvim ljupko pristajala, dok je našem: zabranjena kao neprilična. Isto je tako bilo i sa onim njegovim povremenim zamenjivanjem Čoveka iz Ura sa pretkom njegovog oca, koji je imao slično ili čak i isto ime kao i onaj. Između dečaka Josifa i putovanja duhovnog i telesnog pretka prostiralo se, po računanju vremena, koje njegovoj epohi i kulturnoj sferi nikako nije nedostajalo, svojih dobrih dvadeset naraštaja, okruglo šest stotina vavilonskih godina, jedan vremenski razmak tako dug kao od nas unatrag do gotski Srednji vek – tako dug a opet i ne tako dug.

Jer, ako smo matematičko računanje vremena po zvezdama u nepromenjenom vidu i nasledili odande i odonda, to znači iz dana daleko pre nego što je Čovek iz Ura krenuo na svoj put, i ako ćemo ga opet u istom tom vidu preneti u nasleđe i najpoznijim unucima, to ipak značenje, težina i ispunjenost zemaljskog vremena nemaju svuda i uvek jednu te istu vrednost; vreme ima nejednaku meru, i pored sve haldejske stručnosti njegovog odmeravanja; šest stotina godina onda i pod onim nebom nisu značili ono što znače u našoj zapadnoj povesti; bile su one jedno mnogo tiše, nemuštije, ujednačenije vremensko prostranstvo; vreme je bilo manje aktivno, izmenjujuća delotvornost njegovog neprestanog rada na stvarima i svetu bila je manja i blaža – mada je, prirodno, u tih dvadeset ljudskih vekova načinilo znatne izmene i dovelo do zamašnih preobražaja, čak i preobražaja *prirode*, do promene zemljine površine u Josifovom užem krugu, kao što znamo, i kao što je i on znao. Jer, gde su se u

njegovo vreme nalazili raspusni gradovi Gomora i Sodoma, boravište Lotovo, onog Lota iz Harana koji je bio prihvaćen u blisko srodstvo sa Čovekom iz Ura? Olovno slano jezero prostiralo se tamo gde je cvetala njihova raspusnost, kao posledica preobražaja celog tog kraja u katranasto-sumporno ognjeno more, pri čemu je sve, ili je naoko tako izgledalo da je sve, stravično uništeno, pa su Lotove ćerke, koje su na vreme s njim umakle, one iste koje je namesto izvesnih ozbiljnih namernika hteo da ponudi pohoti Sodomićana – pa su one, u uverenju da pored njih više nema preživelih ljudi na zemlji, u svojoj ženskoj brizi za opstanak ljudskog roda, legle sa svojim ocem.

Takve vidljive preobražaje je vreme u svom proticanju, dakako, ostavilo za sobom. Bilo je blagoslovenih vremena i prokletih vremena, bilo je vremena obilatog roda i suše, ratnih pohoda, promena vlasti i novih bogova. A ipak je, u celini uzev, to vreme bilo konzervativnije od našeg; Josif se po načinu života i mišljenja i po svojim navikama daleko manje razlikovao od svojih predaka nego što se mi u tom pogledu razlikujemo od krstaša; sećanje, zasnovano na usmenom predanju prenošenom s kolena na koleno, bilo je neposrednije i daleko više prisno i naivno, vreme je bilo jedinstvenije i zato kraće perspektive; ukratko: nije Josifu uzeti za zlo kada bi ga u svom sanjarenju sažimao i kada bi, barem ponekad, pri manje jasnom duhovnom stanju, noću počev, na mesečini, Čoveka iz Ura smatrao dedom svoga oca – a da se pri tome nije zadovoljavao time i nije ostajao samo pri toj netačnosti. Jer, verovatno, da sada dodamo, Čovek iz Ura uopšte nije bio pravi i stvarni Čovek iz Ura. Verovatno (i Josifu se to u časovima jasnog viđenja stvari, danju, činilo verovatnim) ovaj nikada nije ni video Mesečev grad u Uru, već je to bio *njegov otac* koji se odande iselio, prema severu, u Haran u zemlji Naharin, pa je, dakle, tek iz Harana pogrešno nazvani Čovek iz Ura, na zapovest Gospodara bogova, krenuo u zemlju Amorićana zajedno sa onim Lotom koji se kasnije naselio u Sodomu a kojega je predanje zajednice, povodeći se za svojim maštarijama, proglasilo za nećaka Čoveka iz Ura, i to na osnovu toga što je navodno bio „sin Harana". Svakako, Lot iz Sodoma bio je sin Harana, pošto je odande poticao isto tako kao i Čovek iz Ura. Ali od Harana, grada na putu, napraviti brata Čoveka iz Ura i od proselita Lota njegovog nećaka, to je bila puka maštarija i igra misli koja se na danu nije mogla održati, ali je opet sasvim podesna da objasni okolnost da je Josifu tako lako padalo da čini svoje male zamene.

On je to činio isto tako mirne savesti s kojom su, na primer, posmatrači i tumači zvezda iz Sineara pri svojim predskazanjima postupali po načelu zamena zvezda i stavljali jedno nebesko telo namesto drugog, pa su, na primer, sunce koje je zašlo zamenjivali sa državnom i ratnom planetom Ninurtu, ili planetu Mardug sa slikom škorpiona, te bi ovog jednostavno nazvali „Mardug" a Ninurtu „Sunce"; on je to činio u duhu praktične ispomoći, činio je to u nevolji, jer se njegova želja da zbivanju, kojem je i sâm pripadao, odredi početak suočavala sa onom istom poteškoćom sa kojom se suočava svako takvo nastojanje: na poteškoću, naime, da svako ima svog oca i da nijedna stvar nije prva i ne postoji sama od sebe, već da je sve stvoreno i da ukazuje unatrag, dublje u dubine početka, dubine i ponore studenca prošlosti. Josif je, naravno, znao da je i otac Čoveka iz Ura, onaj prvi Čovek iz Ura, dakle, morao imati oca, sa

kojim bi onda zapravo i trebalo da započne njegova lična povest, i tako sve dalje, možda do Jabela, sina Ade, prapretka onih što prebivaju pod šatorima i bave se stočarstvom.

Ali izlazak iz Sineara predstavljao je i za njega zapravo samo jedan uslovan i poseban prapočetak, a preko pesama i poučnih kazivanja bio je dobro obavešten o tome kako se sve to odvijalo sve dalje i dalje do opštih razmera, preko mnogih povesti, sve tamo unatrag do Adapa ili Adama, prvog čoveka, koji je po jednoj lažnoj vavilonskoj priči u stihu, koju je Josif delimično čak znao i naizust, navodno bio sin Ee, boga mudrosti i vodenih dubina; i bio u službi bogova kao pekar i peharnik, s tim što je pak Josif o njemu znao i lepše, svetije i tačnije stvari, dosežući svojima znanjima unatrag sve do vrta na Istoku, gde su rasla dva stabla, drvo života i poročno drvo smrti, unatrag do početka, do postanka sveta, do stvaranja neba i zemaljskog carstva iz Tohua i Bohua, i to pomoću Reči koja je slobodno lebdela iznad prapotopa i bila Bog. Ali nije li i to bio samo jedan uslovan, poseban početak stvari? Tvorca su u tom njegovom stvaranju zadivljeno i začuđeno posmatrala bića: sinovi Božji, anđeli zvezdani, o kojima je Josif znao poneku čudnu i čak i veselu priču, i odvratni demoni. Oni mora da su poticali iz nekog prošlog eona sveta koji je nekada, u svom staračkom sumraku, postao sirovinom za Tohu i Bohu, – a da li je ovo onda bilo ono najprvije?

Tu je mladom Josifu počelo da se vrti u glavi, upravo kao i nama kada se naginjemo preko ruba studenca, te mu se mi, pokraj svih malih nama neprihvatljivih netačnosti, koje je njegova ljupka i lepa glava sebi dozvoljavala, osećamo bliskim i suvremenim pri zagledanju u bezdane ponore prošlosti, u koje je i on, stvorenje daleke prošlosti, upirao svoj pogled. Bio je čovek kao i mi, tako se nama čini, i mada je živeo tako „rano", on je, hronološki gledano, početnim osnovama čovečanstva (o počecima svih stvari uopšte da i ne govorimo) bio isto tako dalek kao i mi, pošto ovi zaista leže u mračnom ponoru bezdanog studenca, pa se mi kod našeg ispitivanja i traganja ili moramo držati uslovnih, prividnih početaka, koje mi sa istinskim i pravim početkom zamenjujemo na isti način na koji je Josif putnika iz Ura s jedne strane zamenio sa njegovim ocem, a s druge strane sa svojim sopstvenim pradedom, ili pak dopustiti da budemo zavedeni i da idemo od jedne peščane obalske kulise do druge, te se tako vraćamo unatrag, u neizmerno.

3

Spomenuli smo, na primer, da je Josif znao napamet lepe vavilonske stihove koji su poticali iz jedne veće, u obliku zapisanog teksta sačuvane celine pune lažne mudrosti. Naučio ih je od putnika koji su prolazili kraj Hevrona, vodeći s njima razgovore na svoj ljubazan način, i od svog domaćeg učitelja, starog Elijezera, slobodnjaka u njegovog oca – kojeg nikako ne treba zameniti (kao što se to ponekad i Josifu dešavalo, a što je zacelo i Stari ponekad sebi umeo da dopusti) sa Elijezerom, najstarijim slugom Čoveka iz Ura, onim koji je jednom kod studenca zaprosio ćerku Vatuilovu za Isaka. Dakle, nama su ti stihovi i te priče poznati; mi o svemu tome posedujemo pločice sa tekstom koje su pronađene u Ninivi, u palati Asurbanipala, kralja svih zemalja, sina Asurhadanova, a unuka Sinaheribova; neke od njih, ispisane lepim klinastim pismom na sivo-žutoj ilovači, sadrže pravest o velikom potopu kojim je Gospod zatro prvo čovečanstvo zbog njegove pokvarenosti, jedno svedočanstvo koje je i u Josifovoj ličnoj povesti igralo tako značajnu ulogu. Pravo da kažemo, reč „pravest”, međutim, barem svojim prvim i najupečatljivijim sastavnim delom, nije baš sasvim na mestu; jer, one oštećene pločice predstavljaju prepise koje su po nalogu Asurbanipala, jednog pismu i zapisanoj misli veoma naklonjenog gospodara, jednog „arhipametnog” čoveka, kako se na vavilonskom govorilo, i revnosnog skupljača umnih dobara, samo nekih šest stotina godina pre naše ere uradili učeni robovi, i to na osnovu jednog originala koji je bio stariji svojih dobrih hiljadu godina, pa je, dakle, poticao iz dana Zakonodavca i Mesečevog putnika, a Asurbanipalovi pisari mogli su otprilike tako lako ili teško da ih čitaju i razumeju kao što bi za nas današnje ljude bilo lako ili teško da čitamo i razumemo jedan rukopis iz vremena Karla Velikog. Jedan hijeratski spis, sastavljen u sasvim zastarelom i nerazvijenom stilu, mora da je već onda bio težak za odgonetanje, pa je veliko pitanje da li su pri prepisivanju baš poštovana značenja teksta.

Ali, ako se cela stvar bolje osmotri, ovaj original i nije zapravo bio original, nije bio *pravi, prvi original*. Jer je već i on bio prepis jednog dokumenta iz ko zna kojeg drevnog vremena, pa bismo, dakle, mada

o njemu ništa pobliže ne znamo, kod njega mogli zastati kao kod istinskog originala kada već njegove stranice ne bi bile opremljene glosama i dopunama ispisanim pisarevom rukom, očevidno radi boljeg razumevanja jednog opet prastarog teksta, a verovatno su i oni, sasvim obrnuto, išli na ruku savremenom unakazivanju njegove mudrosti – i tako bismo mogli da produžimo u nedogled, kada ne bismo smeli da se ponadamo da naši slušaoci već ovde shvataju šta zapravo imamo na umu kada govorimo o kulisama na obali i ponornom studencu.

Žitelji Egipta imali su za to jednu reč koju je Josif znao i ponekada i upotrebljavao. Jer, iako na Jakovljevom dobru nije bilo mesta za Hamite, što zbog njihova pretka, ocoskrnavitelja, koji je za kaznu skroz-naskroz pocrnio, a onda i zbog toga što je Jakov sa svog verskog stanovišta osuđivao običaje Misira, mladić je na svoj radoznao način u gradovima Kirjat-Arbi i Sihemu ipak dosta često dolazio u dodir sa Egipćanima, tako da je tu i tamo i uhvatio ponešto od njihovog jezika, kojim će kasnije tako sjajno ovladati. Za stvar, dakle, koja je bila neodređene i veoma visoke, ukratko nezamislive starosti, govorili su: „To je iz dana Setovih" – čime su, naime, imali na umu jednog od svojih bogova, podmuklog brata njihovog Marduga ili Tamuza, kojeg su zvali Usur, Stradalnik, a taj su mu nadimak dali zbog toga što ga je Set najpre namamio u jedan mrtvački sanduk i bacio u reku, a zatim ga je kao kakva divlja zver raskomadao i načisto zatukao, pa sada Usir, Žrtva, vlada kao gospodar mrtvih i kralj večnosti u podzemnom svetu... Tako su ljudi iz Misira taj izraz „Iz dana Setovih" upotrebljavali u svakojakim prilikama jer se početak svih njihovih stvari na nedokučiv način gubio u onoj tami.

Na ivici Libijske pustinje, blizu Mempija, uzdizalo se, isklesano iz stene, pedeset i tri metra visoko džinovsko čudovište, napola lav a napola devojka, sa ženskim grudima, muškom bradom i uspravljenom kraljevskom zmijom na marami oko glave, sa isturenim džinovskim šapama svog mačjeg tela, sa od vremena malo zatupljenim nosem. Ono se tamo oduvek nalazilo i oduvek je usled delovanja vremena bilo zatupljenog nosa, tako da se niko nije sećao da je taj nos nekada bio nezatupljen ili pak da sfinge tamo nije bilo. Tutmoze Četvrti, Zlatni vrabac i Jaki bik, kralj Gornjeg i Donjeg Egipta, kojeg je volela boginja Istine, iz istog osamnaestog doma iz kojeg je poticao i onaj Amun-je-zadovoljan, naložio je, sledeći zapovest koju je pre stupanja na presto dobio u snu, da se ono iskopa iz pustinjskog peska, koji je u velikoj meri već bio zameo i zatrpao tu pregolemu skulpturu. Ali ju je već kralj Hufu, iz četvrtog doma, koji je tu blizu sebi podigao veliku piramidu kao grobnicu i sfingi prinosio žrtve,

hiljadu i po godina ranije zatekao kao poluruševinu i niko nije znao za vreme kada je tu nije bilo ili je pak bilo sa celim nosom.

Da li je sâm Set iz kamena isklesao čudovišnu životinju, koju su kasnije smatrali slikom boga Sunca i nazivali je „Hor u bregu svetlosti"? To je dakako moguće, jer verovatno Set, kao i Usir, Žrtva, nije oduvek bio jedan bog, već je nekada bio čovek, i to kralj nad Egiptom. Od neretko prepričavane poučne priče – po kojoj je izvesni Menes ili Hor-Meni, otprilike šest hiljada godina pre našeg računanja vremena, osnovao prvu egipatsku dinastiju, pre koje je bilo „preddinastičko vreme" – da je on, Meni, najpre ujedinio zemlje, Gornju i Donju, papirus i ljiljan, crvenu i belu krunu i da je onda kao prvi kralj vladao Egiptom, čija povesnica zapravo s njime i započinje, – od sve te priče i sveg tog kazivanja verovatno je svaka reč laž i za oštriji, prodorniji pogled, pa prakralj Meni tako postaje puka vremenska kulisa. Herodotu su egipatski sveštenici rekli da pisana povest njihove zemlje ide 11340 godina unatrag od njegove ere, što za nas znači otprilike četrnaest hiljada godina i predstavlja podatak koji je prikladan da lik kralja Menija u velikoj meri liši njegovog praiskonskog karaktera. Povesnica Egipta se raspada u razdoblja razjedinjenosti i nemoći i razdoblja moći i sjaja, u epohe bezvlašća i mnogovlašća i u epohe majestetičnog sabiranja svih snaga, te tako postaje sve jasnije da su se ti oblici života suviše često smenjivali a da bi kralj Meni mogao biti prvi zatočnik jedinstva. Razjedinjenosti, koju je on zalečio, prethodilo je starije jedinstvo, a ovome starija razjedinjenost i razbijenost; koliko puta pak ovde treba govoriti „starije", „opet" i „dalje", ne može se reći, već se samo može reći da je prvo jedinstvo cvetalo pod dinastijama bogova, čiji su sinovi verovatno bili onaj Set i onaj Usir i da povest o ubistvu i komadanju Usira, Žrtve, na začudan način ukazuje na rasprave oko prestolonasledstva, koje su tada razrešavane lukavstvom i zločinom. Bila je to duboka prošlost produhovljenih i sablasnih razmera, prošlost koja je postala mitskom i teološkom, a uz to i sadašnjicom i predmetom punog poštovanja civilizovanog u obličju izvesnih životinja, nekoliko sokola i šakala, koji su držani u starim prestonicama zemalja, Butou i Enhabu, jer se u njima, navodno, na tajanstven način očuvala duša onih pradrevnih bića.

4

„Iz dana Setovih” – izraz se dopadao mladom Josifu i mi delimo s njim to njegovo zadovoljstvo; jer, i mi, kao i žitelji egipatske zemlje, smatramo da je veoma upotrebljiv i da naprosto pristaje uz sve, – ta, kud god pogledali u domenu ljudskog, on nam se naprosto nameće, i poreklo svih stvari gubi se pri oštrijem pogledu u Setove dane.

U to vreme, kada počinje ova naša priča – jedan prilično proizvoljan vremenski trenutak, ali negde moramo početi i ostaviti po strani sve drugo, jer bismo inače morali da počnemo „od dana Setovih”, – Josif je već bio čuvar stoke sa svojom braćom, iako je za taj posao određivan sa nekom merom poštede, ako mu je on pričinjavao zadovoljstvo, čuvao je s njima na pašnjacima Hevrona ovce, koze i goveda svoga oca. Kako su izgledale te životinje i po čemu su se razlikovale od ovih koje mi držimo i čuvamo? Ni po čemu. Bila su to ista draga i negovana stvorenja, na istom stupnju svog razvoja kakve ih mi znamo, i cela istorija razvoja, na primer, goveda, od njegovih prvobitnih oblika divljeg bivola, pripadala je već u dane mladog Josifa toliko dalekoj prošlosti da reč „odavno” naprosto smešno deluje kao oznaka za te razvojne deonice: govedo je, kako je dokazano, bilo pripitomljeno već u rano doba one civilizacijske epohe kamenog oruđa koja je prethodila gvozdenom i bronzanom dobu, i od kojeg je vavilonsko-egipatski obrazovni amorićanski dečak Josif bio skoro isto toliko udaljen kao i mi, današnji ljudi, – razlika je neznatna.

Ako pak zapitamo za divlju ovcu, onu od koje je „nekada” pripitomljena naša ovca i ovca Jakovljeva stada, onda će nam se reći da je izumrla. „Odavno” je već nema. Njeno pripitomljavanje i odomaćivanje mora biti da je obavljeno u Setove dane, a pripitomljavanje konja, magarca, koze i svinje od divljeg vepra, koji je rastrgao Tamuza, ovčara, iste je maglovite neodređenosti. Naši istorijski zapisi dosežu otprilike sedam hiljada godina unatrag; za to vreme, u svakom slučaju, više nije pripitomljena i odomaćena nijedna divlja životinja. To se zbilo s one strane našeg sećanja.

Upravo tamo, s one strane našeg sećanja, zbilo se i oplemenjivanje divljih i jalovih trava u hlebne žitarice. Naše žitarice, kojima se i Josif hranio, ječam, ovas, raž, kukuruz, naša botanička nauka – izražavajući pri tome najveće žaljenje – nije u stanju da vrati na njihove divlje originale, pa nijedan narod ne može da se pohvali da ih je prvi razvio i prvi posejao. Saznajemo da je u kameno doba u Evropi bilo pet raznih vrsta pšenice i tri vrste ječma. A što se tiče uzgoja vinove loze iz loze divljakuše, jednog čina kome nema premca, ako se prosudi kao ljudski poduhvat, ma kako se inače o tome mislilo, to ga predanje iz ponornih dubina pripisuje Noju, Pravedniku, onom što je preživeo potop, onom istom kojeg su Vavilonci nazvali Utnapištim i uz to još i Atrahazis, Premudri, koji je svom poznom unuku Gilgamešu, junaku onih priča sa pločica, saopštio početne stvari. Taj pravednik je, dakle, kao što je i Josif znao, bio prvi čovek koji je zasadio vinograde, – što Josif baš nije smatrao naročito pohvalnim. Ta, zar nije mogao da zasadi nešto od čega bi bilo koristi? Stabla smokve ili masline? Ne, nego je prvo uzgojio lozu i napravio vino, pa se od njega napio, a u pijanstvu je onda osramoćen i obrezan. Ali ako je Josif mislio da i nije bilo tako davno kada se ta strahota dogodila i kada je uzgojena plemenita loza, otprilike dvanaest naraštaja pre njegovog „pradede", onda je to opet bila zabluda jednog sanjara i korisno sažimanje nezamislivo daleke prošlosti, – pri čemu nam samo preostaje da sa čuđenjem podsetimo da je ta daleka praprošlost sa svoje strane već bila tako pozna, na takvom odstojanju od izvora ljudskog roda, da je mogla da iznedri takvu visokoumnost koja je bila sposobna za onakvo delo civilizacije kao što je oplemenjivanje divlje loze.

Gde leže počeci ljudske civilizacije? Koliko je ona stara? Mi to pitanje postavljamo s obzirom na dalekog Josifa, čiji se stupanj razvoja, prenebregnu li se sitne sanjalačke netačnosti, na koje se prijateljski smeškamo, više nije bitno razlikovao od našeg. Ali dovoljno je samo da se to pitanje postavi pa da nam se u svom zavaravajućem vidu otvori područje peščanih kulisa. Kada govorimo o „starini", onda većinom mislimo na grčko-rimski svet i time na svet srazmerno savršene novovekosti. Vraćajući se na takozvani grčki „praživalj", na Pelažane, vidimo da su pre nego što su zaposeli ostrva, ova bila naseljena *pravim* prastanovništvom, jednim ljudskim rodom koji je još pre Feničana vladao morem, što ove u njihovom svojstvu „prvih morskih pirata" čini samo pukom kulisom. To pak nije sve, pošto nauka u sve većem stepenu naginje pretpostavci i shvatanju da su ti „varvari" bili kolonisti sa Atlantide, potonulog kontinenta s one strane Herkulovih Stubova, koji je u neka davna vremena povezivao Evropu i Ameriku. Da li je pak to bio prvi predeo na zemlji koji su

ljudi naseljavali ostaje toliko neizvesno da se čini skoro neverovatnim i da je daleko pre verovatno da ranu istoriju civilizacije, a i onu premudrog Noja, treba vezati za starije predele zemlje koji su daleko ranije propali i nestali.

To su pribrežja do kojih se ne može stići, na koja se samo neodređeno može ukazati koristeći se onom egipatskom izrekom, a narodi Istoka postupili su koliko mudro toliko i dobro kada su prvo kultivisanje svog života pripisali bogovima. Crvenkasti ljudi iz Misira videli su u onom stradalniku Usiru dobrotvora koji ih je prvi podučio ratarstvu i dao im zakone, pri čemu ga je u tom poslu prekinuo podmukli napad Seta, koji se onda prema njemu poneo kao divlji vepar. A Kinezi vide osnivača svog carstva u carskom polubogu po imenu Fu Hi, koji je kod njih pripitomio govedo i naučio ih divnoj veštini pisanja. Za astronomiju ih to biće tada, 2852. godine pre naše ere, očigledno još nije smatralo dovoljno zrelim, jer, po njihovim analima, to umeće im je doneo veliki strani car Tai Ko Fokee tek nekih hiljadu i tri stotine godina kasnije, dok su se sveštenici Hrama zvezda u Sinearu razabirali u znacima životinjskog kruga sigurno već nekoliko stotina godina ranije, pa nam se čak saopštava da je neki čovek, koji je Aleksandra Makedonskog pratio za Vavilon, Aristotelu poslao astronomske zapise Haldejaca čiji su navodi, urezani u pečenu glinu, danas stari 4160 godina. To je sasvim lako moguće; jer, nije isključeno da su posmatranje neba i kalendarski proračuni upražnjavani već u zemlji Atlantidi, čija je propast po Solonu datirana devet hiljada godina pre nego što je živeo ovaj naučnik, te da je, dakle, dobrih jedanaest i po hiljada godina pre naše ere čovek već bio dospeo do upražnjavanja ovih visokih veština.

Da veština pisanja nije mlađa, da je štaviše veoma verovatno daleko starija, sasvim je prihvatljiva pretpostavka. Mi o tome govorimo zbog toga što joj je Josif izuzetno revnosno bio naklonjen, pa se, za razliku od ostale svoje braće, veoma rano, u početku uz Elijezerovu pomoć, u njoj usavršio, i to kako u vavilonskom, tako i u feničanskom i hetitskom pismu. On je negovao posebnu ljubav i osećao posebnu slabost prema bogu ili idolu kojeg su na Istoku zvali Nabu, hroničar, a u Tiru i Sidonu Taut, kojeg su ovde kao i tamo smatrali pronalazačem znakova i hroničarem prapočetaka; u Egiptu je to bio Tot iz Šamuna, pisar bogova i zaštitnik nauke, čiju su službu tamo dole više cenili nego sve ostale službe – taj istinski, odmereni i brižni bog, koji se ponekad javljao u liku majmuna bele dlake i ljupkog izgleda, a ponekad sa glavom ibisa, održavao je, što je opet sasvim odgovaralo Josifovom shvatanju, veoma nežne i svečane veze sa mesečevom zvezdom. Jakovu, svom ocu, mladi čovek nije smeo ni da

prizna tu svoju naklonost zato što je ovaj osuđivao očijukanje sa takvom ništarijom od kumira i pri tome bio stroži nego neka najviša mesta, prema kojima se njegova strogost ravnala; jer Josifova povest pokazuje da mu ova ovakva zastranjivanja u područje nedozvoljenog nisu zapravo uzimali za zlo ili barem ne zadugo.

Što se tiče veštine pisanja, moglo bi se, da bi se naslutilo njeno nejasno poreklo, za nju, uz lako prilagođavanje onog egipatskog izraza, reći da potiče iz dana Tota. Svitak sa zapisom u vidu slika nalazi se na najstarijim egipatskim spomenicima i nama je poznat papirus koji je pripadao Hor-Sendiju, kralju druge tamošnje dinastije, šest hiljada godina pre nas, ali je već tada smatran tako starim da se govorilo da ga je Sendi nasledio od Seta. Za vladavine Snofrua i Hufua, sunčevih sinova iz četvrtog doma, i u vreme kada su podizane piramide kod Gize poznavanje pisma bilo je toliko rašireno u nižim slojevima naroda da se danas proučavaju jednostavni napisi kojima su radnici išarali ogromne građevinske blokove. To što je pak u tako daleko vreme nauka bila postala tako obična stvar neće nas mnogo čuditi ako se prisetimo onog svešteničkog izveštaja o starosti pisane istorije Egipta.

Ako su, dakle, dani utvrđenog znakovnog govora tako neodredljivi – gde onda tražiti početke govornog jezika? Najstariji jezik, prajezik, kaže se, jeste indo-germanski, indoevropski, sanskrit. Ali je više nego sigurno da je to jedno „pra" preuranjeno, kao i mnogo šta drugo, i da je opet postojao neki stariji maternji jezik koji je u sebi sadržavao korene kako arijskih tako i semitskih i hamitskih govora. Verovatno se tim jezikom govorilo na Atlantidi, čija silueta u izmaglici daljine predstavlja poslednju još vidljivu priobalnu kulisu prošlosti, ali sama pak teško da je bila prazavičaj čoveka obdarenog govorom.

5

Izvesni nalazi navode stručnjake koji se bave praistorijom zemlje da starost ljudske vrste procene na pet stotina hiljada godina. To je premalo, prvo, s obzirom na to da nauka danas smatra da je čovek u svom svojstvu životinje najstariji od svih sisara i da se već u vreme poznijih životnih početaka, pre nego što je došlo do razvoja velikog mozga, motao po zemlji u raznim pomodnim zoološkim obličjima, amfibijskim i reptilskim; i, drugo, dovoljno je samo pomisliti kolika su nesaglediva i neizmerljiva vremenska prostranstva bila potrebna da bi od poluuspravljenog, mesečarskog i nekom vrstom „pred-razuma" opremljenog tipa torbarske životinje sa sraslim prstima, koji mora da je otelovljavao čoveka pre pojave Noja-Utnapištima, Premudrog, postao pronalazač strele i luka, korisnik vatre, kovač meteorskog gvožđa, odgajivač žitarica, domaćih životinja i vinove loze, – jednom rečju, ono zrelo, spretno i u svakom pogledu moderno biće, kako nam se čovek predočava već u praskozorje istorije. Neki mudrac hrama u Sesu objasnio je Solonu grčko predanje o Febu čovekovim doživljajem odstupanja od kružnog toka tela koja se u nebeskom prostoru kreću oko zemlje, pa je to onda, navodno, na zemlji izazvalo razorni požar. I doista, postaje sve pouzdanije da čovekovo sneno sećanje, bezoblično ali uvek nanovo pretvarano u priče, doseže sve do katastrofe neverovatne starosti, čije su predanje, pothranjivano poznijim i manjim događajima slične vrste, razni narodi naseljavali kod svojih kuća, što je zatim i uslovilo ono stvaranje kulisa koja mame i draže putnika kroz vreme.

Stihovi na pločicama, koji su kazivani pred Josifom, a on ih veoma dobro upamtio, pominjali su, između ostalog, i povest o velikom potopu. On bi, dakako, tu povest znao i da mu nije bila došla na vavilonskom jeziku i u tom obliku; jer, ona je živela u njegovoj Zapadnoj zemlji i, posebno, u njegovom rodu, iako u nešto drugačijem obliku i sa drugim pojedinostima nego što je to bilo u Međurečju. Upravo se ona za njegove mladosti u njegovom rodu učvršćivala u jednom posebnom obliku koji je odstupao od istočnog oblika, pa je Josif veoma dobro znao kako se to onda sve zbilo kada je sve što je bilo telesne prirode, ne izuzimajući ni životinje, krenulo putem

neopisive pohote, kada se čak i sama zemlja odala bludu i rađala kukolj umesto posejane pšenice, – i to sve uprkos Nojevim upozorenjima, tako da Gospod i Tvorac, koji je čak morao i svoje anđele da vidi upletene u te gadosti, posle određenog roka strpljenja od sto i dvadeset godina, na kraju sve to više nije mogao da gleda i trpi, pa je, na svoju veliku žalost, morao da pusti da dođe do sveopšteg potopa na zemlji. I kako je u svojoj silnoj dobrodušnosti (koja anđele ni u kom slučaju nije krasila) životu ostavio otvorena mala vratanca da bi se spasio u katranisanom kovčegu, na koji se Noje popeo sa svojim životinjskim svetom! I Josif je to znao, a bio mu je poznat i dan u koji su stvorenja ušla u kovčeg: bilo je to desetog dana meseca hešvana, a sedamnaestog je počeo potop, u vreme prolećnih otopina, kada zvezda Sirijus izlazi danju i voda u studencima počinje da raste. Bilo je to toga dana, dakle, – Josif je to čuo od starog Elijezera. Koliko li se pak puta otada taj dan ponovio? O tome nije razmišljao, o tome ni Elijezer nije razmišljao, i tu počinju spajanja, zamenjivanja i svakojake varke koji vladaju predanjem.

Bogzna kada se zbilo katastrofalno izlivanje reke Eufrat, inače uvek sklone neobičnom i nasilničkom ponašanju, ili pak kada je došlo do prodora Persijskog morskog zaliva, propraćenog orkanskom olujinom i zemljotresom, duboko u unutrašnjost zemlje, što možda nije dalo povoda stvaranju predanja o potopu, ali ga je, kao poslednji događaj, uveliko pothranjivalo, oživevši ga stravičnim prizorom stvarnosti, pa je to sada za naredna pokoljenja bio onaj *pravi* potop. Možda se najnoviji stravični događaj te vrste stvarno i nije tako davno zbio, a što je bliži bio, utoliko je primamljivije pitanje: kako je i da li je pokoljenje koje ga je doživelo na svojoj koži uspelo tu svoju katastrofu da zameni sa predmetom predanja, sa *pravim* potopom. To se zbilo, a to što se zbilo ne daje nikakvog povoda čuđenju i duhovnom omalovažavanju. Doživljaj se manje sastojao u tome da se nešto prošlo ponovilo, već u tome da je ono postalo sadašnjost. Što je, međutim, moglo da postane sadašnjost, bilo je uslovljeno time da su okolnosti koje su ga proizvele u svako doba bile prisutne. Svagda su putevi putenog bili obeleženi iskvarenošću, ili su to, pored sve pobožnosti, mogli biti; jer, postavlja se pitanje: znaju li ljudi da li pred bogom čine dobro ili zlo i da li je možda ono što se njima čini dobro za nebeske sile strahota i gadost? Slaboumni ljudi ne znaju za boga niti za odluku podzemnog sveta; u svako doba može da ponestane razumevanja za slabosti i da započne da sudi Sud, a zacelo je umeo da se nađe i jedan upozoritelj i jedna premudra glava koja je umela da tumači znakove i da kao jedino stvorenje od desetina hiljada njih, uz pomoć mudrih mera predohrane, izmakne propasti, – a da pri tome nije propustila da pločice

znanja poveri zemlji kao seme buduće mudrosti, kako bi, kada se vode povuku, od te setve pisane reči opet moglo sve da se počne iznova. U svako doba, to je reč tajne. Tajna ne zna za vreme; ali forma bezvremenosti je „sada" i „ovde".

Potop je, dakle, bio na Eufratu, ali se odigrao i u Kini. Oko 1300. godine pre naše ere se tamo stravično izlio Hoang Ho, što je uostalom bio povod da se izvrši regulacija reke; to je izlivanje reke predstavljalo ponavljanje velike poplave koja se zbila nekih hiljadu i pedeset godina ranije, za vladavine petog cara, a njihov Noje se zvao Jau, samo što, vremenski uzev, ova poplava još ni blizu nije bio onaj pravi, prvi potop, jer je sećanje na ovaj prvobitni događaj svim narodima zajedničko. Kao što je vavilonska priča o potopu, koju je Josif znao, bila samo prepis starijih i sve starijih izvornika, tako se i sam doživljaj potopa može svesti na sve udaljenije praslike, a čovek veruje da je stao na sasvim dobar temelj kada kao poslednji i istinski izvornik uzme potonuće zemlje Atlantide u morskim talasima, o čemu se stravičan glas proneo u sve predele zemlje koje su naseljavali žitelji Atlantide, a u sećanju ljudi se zauvek urezao kao promenljivo predanje. Ali, i to je samo jedan prividni oslonac i privremeni cilj na putu. Po jednom haldejskom proračunu, između potopa i prve istorijske dinastije Zemlje između dve reke prostirao se vremenski razmak od 39180 godina. Otuda je propast Atlantide, samo devet hiljada godina pre Solona, posmatrana iz ugla istorije zemlje, bila jedna veoma mlada katastrofa i nikako nije mogla biti potop. I ona je bila samo jedno ponavljanje, jedno postajanje sadašnjošću nečeg što je bila duboka prošlost, jedno stravično osveženje sećanja; a pravo ishodište priče treba vratiti unatrag barem do onog neizračunljivog vremenskog trenutka kada je ostrvo po imenu „Lemurija", koje je sa svoje strane bilo samo ostatak starog kontinenta Gondvana, nestalo u talasima Indijskog okeana.

Ono što nas zanima, to nije brojkama odredljivo vreme. Nas, štaviše, zanima njegovo ukidanje u tajni zamenjivanja predanja i proročanstva koje reči „jednom" daje dvojaki smisao prošlosti i budućnosti, a time i njegov sadržaj potencijalne sadašnjosti. Upravo tu ideja o ponovnom otelovljenju ima svoj koren. Kraljevi Vavilona i oba Egipta, onaj Kurigalcu s kovrdžavom bradom, kao i Hor u palati u Tebi, zvani Amun-je-zadovoljan, i svi njihovi prethodnici i naslednici, *bili* su telesne pojave, otelovljenja boga Sunca, – to znači, mit je u njima postao misterija i između biti i značiti nije bilo nikakve razlike. Vremena u kojima se moglo raspravljati da li hostija „jeste" telo žrtve ili ga samo „predstavlja" nastupiće tek tri hiljade godina kasnije; ali i ta u najvećoj meri dokona razmatranja nisu mogla ništa

da izmene u tome da je bit tajne bezvremena sadašnjost i da to i ostaje. U tome je smisao pogrebnog čina, svetkovine. Svakog Božića se na zemlji ponovo u kolevci rađa mesijansko dete kome je određeno da pati, umre i vaskrsne. I kada je Josif u Sihemu ili Vitlejemu, negde početkom leta, o „svetkovini žena narikača", o „svetkovini upaljenih svetiljki", o svetkovini u čast Tamuza, doživljavao nasilnu smrt „izgubljenog sina", mladića boga, Usir-Adonisa, i njegovo uskrsnuće u neposrednoj stvarnosti, propraćeno jecanjem mnogih frula i veselom vikom, onda je upravo tu bilo posredi ono ukinuće vremena u tajni koje nas zanima, jer uklanja sve one logičke neprimerenosti iz mišljenja koje je u svakoj katastrofi, izazvanoj poplavom, jednostavno videlo potop.

6

Pored povesti o potopu, postoji i povest o velikoj kuli. Opšte dobro kao i ona, i ova se tu i tamo odlikovala svojim lokalnim elementima obojenom sadašnjošću, pa je, kao i ona, pružala dosta povoda za stvaranje kulisa i sanjalačke zamene. Da je, na primer, Josif naprosto smatrao da je kula hrama sunca u Vavilonu, zvana Esagila ili Dom podizanja glave, zapravo ona velika kula, isto je toliko sigurno koliko i oprostivo. Već je Putnik iz Ura bez sumnje smatrao da je to velika kula, a da je to tako, bezuslovno se smatralo ne samo u Josifovoj životnoj okolini, već pre svega i u samoj zemlji Sinear. Za sve Haldejce pradrevna i ogromna sedmospratna terasasta kula Esagila, Josifu dobro znana u svoj njenoj raskoši, koju je po njihovom mišljenju, uz pomoć tek stvorenih crnoglavaca, podigao sâm Bel, Tvorac, a obnovio i proširio Hamuragaši, Zakonodavac, predstavljala je očigledan i čulni neposredni doživljaj jednog iz pradrevnih davnina, putem predanja prenesenog poima: pojma kule, građevine stvorene ljudskom rukom, koja doseže do neba. Okolnost da je u Josifovom posebnom svetu kaža o kuli povezivana sa širim predstavama, koje zapravo ovamo nisu ni spadale, kao, na primer, sa idejom „raseljavanja”, može se objasniti već ličnim ponašanjem Mesečevog čoveka, njegovim gnevom i njegovim iseljenjem; jer migdali ili utvrđene kule njihovih gradova za ljude iz Sineara nisu imali baš nikakve veze sa onom predstavom o kuli koja doseže nebu i pod oblake, već je, naprotiv, Hamuragaš, Zakonodavac, izričito naložio da se zapiše da ih je on visoko izdigao kako bi uokolo raštrkani narod „opet sakupio” pod svojom poslaničkom vlašću. Ali upravo takvo poimanje božanstva je Mesečevu putniku zasmetalo i razljutilo ga te se, suprotstavljajući se Nimrodovoj nameri da sakupi i objedini narod, iselio; na taj način je u Josifovom zavičaju prošlost, koja je bila prisutna i u obličju Esagile, dobila primesu budućeg i proročanskog: nad visoko u nebo uzdignutim prkosnim znamenjem Nimrodove kraljevske obesti lebdeo je usud, to znamenje će se raspasti, neće na njemu ostati ni cigla na cigli a njegove će graditelje Gospod zbuniti i raseliti. Tako je stari Elijezer poučavao sina Jakovljevog i na taj način sačuvao dvojaki smisao onog

„jednom”, ono dvojstvo glasine i obznane, čiji je rezultat bila ona bezvremena sadašnjost – kula Haldejaca.

Ona je, dakle, za Josifa bila velika kula. No, jasno je da je Esagila samo nešto poput peščane kulise na neizmernom putovanju do nje – jedna među mnogim drugima. I žitelji Misira doživljavali su kulu kao sadašnjost, u obličju začuđujuće pustinjske grobnice kralja Hufua. A u predelima zemlje, o čijem postojanju ni Josif ni stari Elijezer nisu imali blagog pojma, naime usred Amerike, tamošnji ljudi su takođe imali svoju kulu ili ideju kule, veliku piramidu u Holuli, čije se ruševine odlikuju takvim razmerama da bi neizbežno morale da izazovu zlovolju i zavist kralja Hufua. Žitelji Holule su uvek poricali da su oni podigli to džinovsko zdanje. Oni su govorili da je to delo džinova: podigli su ga, nošeni svojim zanosom, od gline i smole, tvrdili su oni, doseljenici sa istoka, jedan moćan narod koji je bio ispunjen opojnom čežnjom za suncem, pa su, da bi se što više približili svojoj zvezdi, podigli tu građevinu. Mnogo govori u prilog pretpostavke da su ti napredni tuđinci bili atlantski kolonisti, a izgleda da ovi obožavaoci sunca i zagriženi astronomi, kuda god da su dolazili, nisu imali prečeg posla nego da na oči začuđenih domorodaca, po ugledu na domaće visoke građevine, a posebno na visoki Breg bogova koji se uzdizao usred njihove zemlje, a o kojem i Platon govori, podignu moćne zvezdarnice. Za prauzorkom velike kule moglo bi se, dakle, tragati na Atlantidi. Mi, u svakom slučaju, nismo u stanju da dalje unatrag pratimo njenu povest, pa ovde završavamo naša istraživanja o ovom neobičnom predmetu.

7

A gde li je mogao biti raj? „Vrt na istoku”? Mesto mira i sreće, zavičaj čoveka, gde je okusio sa drveta zla i odakle je bio proteran ili odakle je zapravo samog sebe proterao i zatim se raselio? Mladi Josif je i to dobro znao, kao što je znao i za potop, i to iz istih izvora. Na licu bi mu se pojavio osmeh kada bi slušao i čuo sirijske pustinjske žitelje kako govore da je raj u stvari velika damaška oaza, jer se ni u snu ne bi moglo zamisliti nešto nebeskije od nje, smeštene između Kraljevske planine i Livadskih jezera, usred šuma bogatih voćem i vrtova natapanih vodom, tako da je tu uvek vrvelo od silnog naroda i šarolikog sveta koji je tu trampio svoju robu. Nije, dakako, iz pristojnosti slegao ramenima, ali je to činio u sebi kada bi ljudi iz Misira govorili da se rajski vrt nalaz u Egiptu, jer je on središte i pupak sveta. Isto su tako, naravno, i bradati ljudi iz Sineara mislili da je njihov kraljevski grad Vavilon, koji su oni zvali „Vrata Božja” i „Spona između nebesa i zemlje” (dečak Josif je, podražavajući ih, spretno ponavljao za njima na njihovom rasprostranjenom narečju: „Bab-ili, markas šamê u irsitim”), sveto središte sveta. Ali Josif je o tom pitanju pupka sveta posedovao bliža i tačnija obaveštenja, i to iz životne povesti svog dobrog, umnog i uzvišenog oca, koji je, tada još sasvim mlad, na putovanju od „Sedam studenaca”, obitavališta njegovog roda, prema Naharajimu, do ujaka u Haranu, sasvim iznenada i neznano, naišao na stvarna vrata neba, istinski pupak sveta: na uzvisini Luc sa njenim svetim kamenim krugom, koju je on onda nazvao Bet-el, Kuća božja, jer je tu on, begunac pred Isavom, na stravičan način doživeo najveće otkrovenje svog života. Tu gore, gde je Jakov postavio kameno uzglavlje kao neku vrstu znamenja i onda ga poškropio uljem, tu je odonda za Josifa i njegov rod bilo središte sveta, a to mesto bilo je pupčana vrpca između neba i zemlje; ali raj se nije ni tu nalazio, već u predelima početka i zavičaja, po Josifovom detinjem uverenju, tamo negde odakle je Čovek iz Mesečeva grada jednom krenuo na put, u donjem Sinearu, tamo gde se reka razdvaja i gde vlažna zemlja između njenih rukavaca još i danas obiluje stablima koja donose slatke plodove.

Da tu negde u južnoj Vaviloniji treba tražiti Eden, i da je Adamovo telo napravljeno od vavilonske zemlje, to učenje je zadugo zastupala teološka nauka. A ipak se i tu još jednom radi o nama već poznatom delovanju kulise, o onom sistemu isturenih prethodnica, davanja lokalnih obeležja i ukazivanja i upućivanja unatrag, što smo već u nekoliko navrata istraživali – samo što se tu o tome radi na jedan izuzetan, u doslovnom smislu zavodljiv način koji mami izvan i preko granica zemaljskog; samo što studenac ljudske povesti tu pokazuje svu svoju dubinu, dubinu koja se ne dâ izmeriti, štaviše, bezdanost, na koju se ne mogu primeniti ni pojam dubine ni pojam tame, već, naprotiv, pojam visine i svetlosti: svetle visine, naime, sa koje se mogao zbiti *pad*, čija je povest nerazdvojivo povezana sa sećanjem naše duše na vrt sreće.

Predanjem sačuvani opis mesta raja je u jednom pogledu tačan. Iz Edena je, kaže nam predanje, izvirala jedna reka da natopi vrt, pa se odande razdelila u četiri vode sveta: Fison, Geon, Eufrat i Hidekel. Fison se, dodaje tumačenje, nazivao i Gang; on teče oko cele indijske zemlje i sa sobom nosi zlato. Geon je Nil, najveća reka sveta; on teče kroz Crnu zemlju. A Hidekel, kao strela brza reka, to je Tigris koji teče od Asirije. Ovo poslednje je neosporno. Ali se osporava, i to sa ugledne strane, identičnost Fisona i Geona sa Gangom i Nilom. Smatra se, naprotiv, da su to reke Arakses koja otiče u Kaspijsko more i Halis koja otiče u Crno more, kao i da mesto raja treba doduše tražiti u vavilonskom podneblju, ali nikako u samoj Vaviloniji, već u jermenskom gorskom predelu, severno od Mesopotamske ravnice, gde one reke izviru nablizu jedna od druge.

Svako trezveno posmatranje stvari sa odobravanjem će prihvatiti ovo tumačenje. Jer, ukoliko je, kao što to tvrdi izvor dostojan najvećeg poštovanja, „Frat” ili Eufrat izvirao u raju, onda je neodrživa pretpostavka da je ovaj bio smešten u predelu njegovog ušća. Ali sa takvim saznanjem, koje prvenstvo daje zemlji Jermeniji, bio bi, u najboljem slučaju, učinjen samo jedan korak do sledeće istine; zapravo, stigli bismo samo do još jedne kulise i zamene.

Bog je svetu, poučavao je Josifa već stari Elijezer, dao četiri strane: istok, zapad, sever i jug, a njih čuvaju, pokraj same stolice vlasti, četiri svete životinje i četiri anđela čuvara koji tu nezaobilaznu istinu neprestano imaju u vidu. Zar nisu i bleštavim cementom prekrivene šire strane donjoegipatskih piramida okrenute tačno u smeru četiri strane sveta? Tako je bio zamišljen i raspored rajskih reka. Njih u svom toku treba zamisliti kao zmije čiji se repovi krajevima dodiruju, dok im glave, tj. ušća, leže daleko jedna od druge, jer se razilaze u četiri nebeska pravca. To je, dakako, slikovito rečeno. To je zapravo

ponavljanje jedne, u prednju Aziju prenesene geografije, koja nam je dobro poznata sa jednog drugog, nestalog mesta: sa Atlantide, naime, gde su, po Platonovom saopštenju i opisu, iz sredine ostrva uzdignutog Božjeg brega iste te četiri reke izvirale na isti način, što znači unakrsno, i tekle na četiri strane sveta. Svaka učena rasprava o geografskom položaju „glavnih reka" i o mestu na kojem se nalazio sam rajski vrt poprimala je obeležje umirujuće dokonosti zahvaljujući jednoj redukciji iz koje proizlazi da je misao o tu ili tamo naseljavanom raju svoju živopisnost stekla iz sećanja naroda na jednu nestalu zemlju u kojoj je neko umno, napredno čovečanstvo provelo blažena vremena u jednom koliko blagom toliko svetom redu stvari. Da se tu radi o jednom mešanju predanja o pravom, stvarnom raju sa legendom o zlatnom dobu čovečanstva, ne može se poreći. Sa puno prava, čini se, sećanje vezuje takvo doba za hesperijsku zemlju, gde je, ako sva obaveštenja ne varaju, živeo i stvarao jedan veliki narod u uslovima blagoslovenosti koja potom više nikada nije dosegnuta. „Vrt u Edenu", pak, mesto zavičaja i pada, to nikako nije bio; u traganju, kroz vreme i prostor, za prvim i pravim rajem, on predstavlja samo jedan poput kulise vidljiv a varljiv cilj; jer, za pračovekom, Adamitom, geografsko-istorijska arheologija traga u vremenima i prostorima čiji nestanak pada pre naseljavanja Atlantide.

Sve su to bile opsenarije i primamljiva zavaravanja jednog putovanja! Jer, ako je bilo moguće, ako je bilo oprostivo, mada je bila reč o obmani, da se zemlja zlatnih jabuka, u kojoj su tekle one četiri reke, poistoveti sa rajem, kako je, i pored najveće sklonosti ka samoobmani, moglo doći do takve zablude u pogledu lemurskog sveta, koji predstavlja sledeću, najudaljeniju kulisu, i gde je izmučeni zametak ljudskog bića – jedna slika u kojoj bi zgodni i lepi Josif sa razumljivim negodovanjem odbio da vidi svoju sopstvenu sliku – u očajničkoj borbi sa brdima oklopom zaštićenog mesa grabljivih daždevnjaka i letećih guštera doživljavao svoj strasni i strahom ispunjen san o životu? To nije bio „vrt u Edenu", to je bio pakao. Štaviše, bilo je to prvo stanje prokletstva posle pada. Nije tu, na početku vremena i prostora, ubran i okušan plod sa drveta radosti i smrti. To je bilo ranije. Studenac vremena pokazuje se izmerenim pre nego što smo dospeli do krajnjeg i početnog cilja za kojim težimo; povest čoveka je starija od materijalnog sveta koji je delo njegove volje, starija od života koja počiva na njegovoj volji.

8

Drugo jedno drevno, na najdubljem samoosećanju čoveka zasnovano misaono predanje, nastalo u ranim danima, a koje je kao nasledno dobro ušlo u sastav religija, proročanstava i drugih učenja istoka, koja su se međusobno odmenjivala, u avestu, islam, manihejizam, gnozu i helenizam, odnosi se na lik prvog ili savršenog čoveka, jevrejskog Adam Kadmon-a, kojeg treba shvatiti kao mladića od čiste svetlosti, stvorenog pre početka sveta kao praslika i pojam čoveštva, na koju se nadovezuju promenljiva ali u bitnim stvarima saglasna učenja i izveštaji. Pračovek je, kaže se, od samog čoveka bio izabrani Božji bojovnik u borbi protiv zla koje je počinjalo da prodire u tek stvoreno Božje delo, ali je u toj borbi stradao, pa su ga demoni okovali, vezali za materiju, otuđili od njegovog izvorišta, da bi ga potom jedan drugi Božji izaslanik, koji je na tajanstven način opet bio on, njegovo sopstveno više Ja, oslobodio iz tame zemaljskog telesnog postojanja i vratio u svet svetlosti, pri čemu je pak morao da ostavi delove svoje svetlosti, koji su onda upotrebljeni za stvaranje materijalnog sveta i zemaljskih ljudi; u ovim čudesnim pričama dakako se već može čuti jedan spasiteljski religiozni elemenat, ali je on još uvek zakriljen kosmogonijskim namerama; jer, mi saznajemo da je pračovečanski Božji sin u svom svetlosnom telu imao onih sedam metala kojima odgovara sedam planeta i od kojih je sazdan svet. To se objašnjava i time da je ono iz očinskog praosnova proizišlo svetlosno ljudsko biće silazilo kroz sedam planetarnih sfera i da je od svakog vladara pojedine sfere dobilo deo njegove prirode. A onda je, pogledavši dole, ugledalo svoj odraz u materiji, zavolelo ga, spustilo se do njega i tako dospelo u okove niže prirode. Upravo se time i objašnjava dvostruka priroda čovekova, koja nerazlučivo objedinjava osobine božanskog porekla i suštastvene slobode sa teškom okovanošću za niži svet.

U toj samozaljubljenoj slici punoj tragične ljupkosti počinje da se pročišćava smisao predanja; jer takvo pročišćavanje smisla započinje u času kada silazak božanskog deteta iz njegovog svetlosnog sveta u prirodu prestaje da bude puka posledica poslušnosti prema višem nalogu, dakle da bude nevino, već postaje samostalni dobrovoljni čin

podstaknut čežnjom, dakle krivice. Istovremeno počinje da se odgoneta značenje onog „drugog izaslanika”, koji je, u višem smislu identičan sa svetlosnim čovekom, došao da ga oslobodi iz okova tame i vrati u njegov zavičaj. I sada učenje prelazi na razdeobu sveta u tri posebna elementa: materiju, dušu i duh, između kojih se, uz učešće božanstva, raspreda roman čiji je stvarni junak pustolovna i u pustolovini stvaralačka duša čovekova i koji, budući da je potpun mit u svom objedinjavanju pravesti i proročanstva o poslednjim stvarima, daje tačno obaveštenje o pravom mestu raja i povesti o „padu”.

Kaže se da je duša, to jest elemenat pračovečjeg, kao i materija, bila jedno od na samom početku postavljenih načela i da je posedovala život, ali nikakvo znanje. I to je stvarno bilo tako, pa je ona, mada je prebivala u blizini Boga, u jednom visokom svetu mira i sreće, dopustila da je uznemiri i zavede sklonost – ova reč je ovde uzeta u njenom najtačnijem smislu – ka još bezobličnoj materiji, ophrvana žudnjom da se s njom pomeša i iz nje proizvede forme pomoću kojih bi mogla doseći telesna zadovoljstva. Ali slast i bol njene strasti nisu se smanjivali samim time što je duša dopustila da bude zavedena da siđe iz svog zavičaja, već su se čak pojačali do razmera velike patnje, a što je bilo uslovljeno okolnošću da materija, svojevoljna i troma, nije htela da se odrekne svog bezobličnog praštanja, niti je htela da zna za želju duše da, radi njenog zadovoljstva, primi formu, te se tom njenom nastojanju suprotstavljala na sve moguće načine. Ali tu se onda umešao Bog, pošto je smatrao da mu kod takvog stanja stvari ništa drugo ne preostaje nego da duši, svojoj zalutaloj saputnici, priskoči u pomoć. On ju je podržavao u njenom ljubavnom rvanju sa materijom; on je stvorio svet, to jest potpomažući ono pračovečje, on je u njemu stvorio čvrste, dugoveke oblike, kako bi duša u tim oblicima dosegla telesna uživanja i mogla da začinje ljude. No, odmah zatim, u nastojanju da ostvari svoj dobro smišljeni plan, uradio je i još jednu drugu stvar. Poslao je, kaže se doslovno u izveštaju koji koristimo, iz supstance svoje božanstvenosti čoveku u taj svet *duh*, kako bi u obličju čoveka dušu probudio iz sna i, po nalogu očevom, pokazao joj da ovaj svet nije mesto za nju, te da je njen čulni strastveni poduhvat bio greh, iz kojeg je, kao posledica, proizišlo stvaranje ovog sveta. Ono što uistinu duh neprekidno hoće da objasni čovečjoj duši zarobljenoj u materiji i na što neprestano treba da je podseti, to je upravo činjenica da je tek njenim glupim mešanjem sa materijom došlo do stvaranja sveta i da će, ako se od ovog odvoji, svet oblika prestati da postoji. Zadatak duha je, dakle, da dušu dovede do tog saznanja, te je sva njegova nada i svekoliko njegovo nastojanje usmereno na to da strastvena duša, upoznata sa celokupnim stanjem stvari, na kraju

ponovo spozna zavičajni visoki svet, da izbaci iz glave niži svet i da ponovo počne da stremi za svojim sopstvenim svetom, za sferom mira i sreće, kako bi se onamo i vratila. Istog časa kada se to bude desilo, nestaće i taj niži svet; materija će opet dobiti svoju tromu sopstvenu volju, opet će moći da uživa u svojoj bezobličnosti kao nekada u stanju pravičnosti i da tako ponovo na svoj način bude srećna.

To je ono što nam kazuju učenje i roman o duši. Nema sumnje da je ovde dosegnuto ono poslednje „natrag", da je osvojena najviša prošlost čoveka, da je određeno mesto raja i da je povest o grešnom padu, saznanju i smrti svedena na njenu čistu formu istine. Pračovečja duša je najstariji element, tačnije rečeno jedan od najstarijih, jer je ona uvek postojala, pre vremena i oblika, kao što je i Bog uvek postojao, a i materija. Što se duha tiče, u kojem prepoznajemo „drugog izaslanika" određenog da dušu vrati svom zavičaju, on je doduše njoj na određen način srodan, ali nikako nije, u ponovljenom vidu, istovetan s njom, jer je mlađi: on je Božje izaslanstvo upućeno sa svrhom da dušu pouči i da je oslobodi, a time i da ukine svet oblika. Ako se izvesnim izrazima u učenju naglašava ili alegorijski nagoveštava postojanje višeg jedinstva između duše i duha, onda to ipak ima svoj određeni smisao koji se nikako ne iscrpljuje u tome da je pračovečja duša u početku shvaćena kao Božji bojovnik protiv zla u svetu i da joj je, dakle, pripisana uloga veoma srodna onoj koja je posle pripala duhu, poslatom radi njenog spasenja. U učenju štaviše nedostaje objašnjenje onog smisla zato što nije dospelo do potpunog uobličenja uloge koju *duh* igra u romanu duše, pa je očevidno neophodno da u tom pravcu bude dopunjen.

Zadatak duha u tom iz bračne sprege između duše i duha nastalom svetu oblika i smrti savršeno je jasno i nedvosmisleno ocrtan. Njegova misija sastoji se u tome da u duši, samozaboravljeno vezanoj za oblik i smrt, probudi sećanje na njeno više poreklo, da je ubedi da je bila greška što se povezala sa materijom i tako dovela do stvaranja sveta, i da, konačno, u njoj toliko pojača čežnju za zavičajem da se jednog dana potpuno oslobodi patnje i sladostrasti i odlebdi svome domu – čime bi bez sumnje bio dosegnut kraj sveta, materiji bila vraćena njena stara sloboda i smrt bila uklonjena iz sveta. Ali, kao što se dešava da poslanik nekog kraljevstva kod nekog drugog, neprijateljskog kraljevstva, u kome se dosta dugo bavio, pa vremenom, saživljavajući se sa sredinom, prilagođavajući se načinu mišljenja te zemlje, počinje da zanemaruje interese svoje a zastupa interese neprijateljske zemlje, tako da na kraju postaje nepodoban da zastupa domaće interese i mora biti opozvan, ta se to ili nešto

slično tome dešava i duhu u njegovoj misiji. Što duže ona traje, što duže on ovde deluje kao diplomata, utoliko jasnije – baš kao što to biva i kod one nesrećne sudbine poslanika – njegova aktivnost doživljava unutrašnji prelom, koji teško da je mogao ostati nezapažen u višoj sferi i, po svoj prilici, doveo bi do njegovog opoziva da je pitanje svrsishodne zamene bilo lakše rešiti nego što se na prvi pogled čini.

Nema sumnje da njegova uloga rušitelja i grobara sveta, što duže traje, duhu sve teže pada. Tako, naime, pod posrednim uticajem njegovog boravka počinje da se menja ugao gledanja pod kojim vidi stvari, pa on, po njegovom shvatanju poslat da ukloni smrt iz sveta, sada, naprotiv, počinje sebe da sagledava kao princip smrti, kao onaj elemenat koji svetu donosi smrt. To je stvarno pitanje gledišta i shvatanja i ono se može prosuditi ovako ali i onako. Samo što bi trebalo znati koje nam misaono stanovište priliči i na koje smo u osnovi obavezni, pošto bi inače mogla da uzme maha ona pojava koju smo nazvali nesrećom, te bi se čovek otuđio od svojih prirodnih zadataka. Tu se obelodanjuje izvesna karakterna slabost duha, budući da on svoju misiju da bude princip smrti, usmeren na uništenje formi, tu svoju misiju, do koje je došao iz sopstvenog bića, iz sopstvene i protiv samog sebe usmerene težnje, veoma teško podnosi i da je spreman da založi svu svoju čast samo da bi je se oslobodio. Nije reč o tome da on s predumišljajem postaje izdajnik svoje misije; ali njemu se, iako mu to nije namera, pod pritiskom nagona i osećanja koji bi se mogli označiti kao nedopustiva zaljubljenost u dušu i njen poduhvat, reči u ustima izvrću tako da one gode duši i njenom poduhvatu, pa tako, iz neke vrste dovitljivosti, na štetu svojih sopstvenih ciljeva, govore u prilog života i oblika. Pitanje, dakle, da li duhu uopšte koristi takvo izdajničko ili nešto poput izdajničkog ponašanja, da li on možda upravo i ne može drugačije nego da baš na taj način služi svrsi zbog koje je i poslat, naime, ukidanju materijalnog sveta putem odvajanja duše od njega, i da li on možda to sasvim sigurno i zna, pa, dakle, samo zbog toga tako i postupa jer je u osnovi siguran da to može sebi da dozvoli – to pitanje ostaje otvoreno. U svakom slučaju, u tom se duhovitom i samoporicanjem prožetom sjedinjavanju njegove volje sa voljom duše može videti dopuna alegoričnog izraza učenja da je „drugi izaslanik" bio jedno drugo Ja svetlosnog čoveka, poslatog da se bori protiv zla. Da, moguće je da je u tom izrazu skriveno proročansko ukazivanje na tajne Božje odluke, koje je učenje smatralo suviše svetim i neprozirnim da bi moglo otvoreno da ih iskaže.

9

Osmotrimo li ovo pitanje sasvim mirno, onda bi se o „istočnom grehu” duše ili praiskonskog svetlosnog čoveka moglo govoriti samo ako bismo ga u moralnom pogledu jako zaoštrili. Duša se, u svakom slučaju, ogrešila o samu sebe lakomislenim žrtvovanjem svog izvorno mirnog i srećnog stanja, ali se nije ogrešila o Boga jer se ne može reći da se svojim strastvenim ponašanjem oglušila o njegovu zabranu. Takva zabrana, barem po učenju koje je do nas došlo, nije izrečena. Ako pak religijsko predanje o tome ipak govori, naime o Božjoj zabrani upućenoj prvim ljudima da beru i jedu plodove sa drveta saznanja „dobra i zla”, onda, prvo, treba imati na umu da je tu reč o sekundarnom i već zemaljskom događaju, o ljudima koji su, uz Božju sopstvenu stvaralačku pomoć, nastali iz spoznaje materije dušom; a ako je Bog s njima stvarno načinio taj pokušaj, onda nema mesta sumnji da mu je ishod unapred morao biti jasan, pa ostaje nejasno zašto nije izbegao da izricanjem zabrane, koja sigurno neće biti poštovana, izazove zluradost svoje čovečanstvu toliko nenaklonjene anđeoske okoline. I drugo, kako je izraz „dobro i zlo”, bez sumnje i po opštem uverenju, jedna glosa i dodatak uz čist tekst, te se uistinu naprosto radi o saznanju koje nema za posledicu moralnu sposobnost razlikovanja između dobra i zla nego smrt, to gotovo da nema nikakvih nedoumica u pogledu objašnjenja da i vest o „zabrani” već predstavlja jedan dobronameran ali neodgovarajući dodatak te vrste.

U prilog ovome govori upravo sve, a poglavito to da se Bog nije počem rasrdio zbog čežnjom podstaknutog postupka duše, da je nije odbacio ili kaznio na način koji bi premašio meru patnje koju je ona samovoljno na sebe navukla, a onda je opet, naravno, obeštećena odgovarajućom merom uživanja. Štaviše, sasvim je jasno da ga je pred prizorom patnje sa kojom se duša nosi obuzela ako ne simpatija, a ono samilost; jer, on joj je odmah, nepozvan, pohitao u pomoć, lično se upleo u njenu spoznajnu ljubavnu borbu sa materijom, dopustivši da iz te borbe proiziđe smrtni svet formi, kako bi duša u njemu mogla da uživa; u tom i takvom ponašanju Boga veoma je teško ili je možda čak i nemoguće razlikovati samilost od simpatije.

O grehu u smislu povrede Boga i njegove izrečene volje teško da u ovakvom sklopu može opravdano biti reči, pogotovo ako se ima u vidu osobena svesrdnost Božjeg odnosa prema rodu koji je nastao iz mešanja duše i materije, prema ljudskom biću koje je sasvim očevidno i iz opravdanih razloga od samog početka bilo predmet ljubomore anđela. Na Josifa je ostavljalo dubok utisak kada mu je stari Elijezer pričao o tim odnosima, a on je o svemu tome pričao sasvim u onom smislu na koji još i danas možemo naići u jevrejskim komentarima uz praistoriju. Da Bog, kaže se tamo, nije prećutao i mudro za sebe zadržao celu istinu – da od čoveka neće poteći samo pravedni već i zli, onda Carstvo strogosti uopšte ne bi dopustilo stvaranje čoveka. Takve reči omogućavaju značajan uvid u odnose. One pre svega kazuju da „strogost" nije samo isključivo Božja stvar, već je štaviše i stvar njegove okoline – od koje on u izvesnom, mada ne, naravno, presudnom stepenu zavisa, pošto se, iz bojazni da bi mu ona mogla praviti poteškoće, odlučio da joj ne kaže otvoreno i iskreno šta je naumio, već joj je samo ponešto rekao, dok je ostalo prećutao. Ne govori li to više u prilog tome da mu je zapravo više bilo stalo do stvaranja sveta nego što mu ono ne bi bilo po volji? Ako, dakle, duša na svoj poduhvat i nije direktno bila podstaknuta i ohrabrivana s Božje strane – protiv njegove volje ona u svakom slučaju nije delovala, nego samo protiv volje anđela, čiji je nimalo prijateljski stav prema čoveku od samog početka bio jasan. Oni u Božjem stvaranju životnog sveta dobra i zla i u njegovom interesovanju za nj vide nešto kao neki veličanstveni hir, kojim se oni osećaju povređeni, jer iza svega toga, verovatno više opravdano nego neopravdano, osećaju nešto drugo, naime da je Bogu dodijala njihova hvalospeva puna čistota. Začuđena i prekorna pitanja, poput pitanja: „Šta je čovek, o Gospode, da ga se opominješ?" stalno su im na ustima, a Bog im odgovara s puno obzira, dobrostivo, nekako izokola, a ponekad i razdražljivo i u za njih nesumnjivo ponižavajućem smislu. Pad Šemaela, jednog veoma moćnog kneza među anđelima, jer je posedovao dvanaest pari krila, dok su svete životinje i serafimi imali samo po šest pari krila, sigurno se ne dâ jednostavno objasniti, ali se mora dovesti u neposrednu vezu sa tim sukobima, kako je to proizlazilo iz Elijezerovih poučavanja koja je Josif pratio sa napetom pažnjom. Šemael je baš uvek bio taj koji je podjarivao osetljivost anđela protiv čoveka ili, u stvari, protiv Božjeg interesovanja za čoveka, te kada je Bog jednog dana pozvao nebeske čete da se poklone Adamu zbog njegova razuma i zbog toga što je sve stvari umeo da nazove njihovim pravim imenom, one su se odazvale tom pozivu, iako neki među njima sa posprdnim osmehom na licu a neki namrgođena čela, ali se Šemael nije odazvao. On je bezdušno

otvoreno rekao da je besmisleno da oni, stvoreni od sjaja divote, padaju ničice pred stvorenjem načinjenim od praha i zemlje, – pa je on upravo tom prilikom svrgnut, što je, po Elijezerovom kazivanju, izdaleka ličilo na pad zvezde. No, ako je to zacelo ostalim anđelima zauvek uteralo strah u kosti i mada su otada prema čoveku bili krajnje oprezni, ipak je jasno i razumljivo da je svako razmahivanje grešnosti na zemlji, kao, na primer, pre potopa, te Sodoma i Gomora, redovno predstavljalo trijumf za svetu okolinu i jednu neprijatnost za Tvorca, koji je onda bio prisiljen da napravi stravičnu čistku – i to manje po sopstvenoj želji, a više pod moralnim pritiskom neba. Ako su ove stvari dobro shvaćene i objašnjene, onda se postavlja pitanje: a kako pak stoje stvari sa „drugim izaslanikom", sa duhom, i da li je on stvarno poslat da uništi materijalni svet oslobađanjem duše iz njega i njenim povratkom u zavičajni dom?

Može se pretpostaviti da to nije bila Božja namera i da duh odista, shodno njegovoj misiji, nije bio poslat za dušom da bi odigrao ulogu grobara sveta formi, koji je ona stvorila uz blagonaklonu pomoć Božju. Tajna je sadržana u nečem drugom i možda je ona u onom smislu učenja po kome je drugi izaslanik bio, dolazeći još jednom, onaj svetlosni čovek koji je kao prvi bio poslat da se bori protiv zla. Mi odavno znamo da se tajna slobodno odnosi prema deonicama vremena i da bez daljnjega može da govori u formi prošlosti, a zapravo misli na budućnost. Moguće je da iskaz da su duša i duh bili jedno hoće da kaže da jednom treba da postanu jedno. Odista, to se utoliko više čini mogućim što duh sam po sebi i suštinski predstavlja princip budućnosti – ono 'To će se dogoditi', 'To treba da se dogodi', dok je pobožnost za formu vezane duše više posvećena prošlom i onom svetom načelu 'To je bilo'. Gde je tu život a gde smrt, to ostaje sporno; jer, oba dela, za prirodu vezana duša i izvansvetski duh, princip prošlosti i princip budućnosti, smatraju, svaki na svoj način, da su voda života, pa svaki optužuje onog drugog da pristaje uz smrt, pri čemu su i jedna i druga strana u pravu, pošto se priroda bez duha, kao ni duh bez prirode dakako teško može nazvati životom. A tajna i potajna nada Boga leži u njihovom sjedinjavanju, odnosno u pravom uranjanju duha u svet duše, u međusobnom prožimanju oba principa i u posvećivanju jednog kroz drugo za sadašnjicu jednog čoveštva koje bi bilo blagosloveno blagoslovom neba odozgo i blagoslovom dubine odozdo.

To bi se, dakle, moglo uzeti u obzir kao potajna mogućnost i poslednje tumačenje učenja, – iako ostaje jaka sumnja da li je prethodno pomenuto, samoporicanjem i umiljavanjem obeleženo ponašanje duha, koje proističe iz prevelike osetljivosti na upućeni

prekor da održava vezu sa smrti, pravi put do takvog cilja. Može on nema strasti duše da posuđuje svoju duhovitost, da slavi grobove, da prošlost naziva jedinim izvorom života i da samog sebe ispoveda i razotkriva kao zlobnog fanatika i volju koja ubilački kinji život, on ostaje, kako god da se postavio, ipak onaj koji jeste: glasnik upozorenja, princip nezadovoljstva, protivrečja i putovanja, koji u grudima nekog pojedinca među samim zadovoljnim jednomišljenicima izaziva nespokoj natprirodnih razmera, goneći ga iz utvrda stvorenog i datog u pustolovnu neizvesnost i izjednačujući ga sa kamenom, kome je, time što se pokreće i kotrlja, određeno da pokrene kotrljanje i zbivanje koje može da dosegne nesagledive razmere.

Tako se stvaraju počeci i prve naslage prošlosti, kod kojih osobeno sećanje može istorijski da zastane, kao što je Josif zastao kod grada Ura i pretkovog izlaska iz njega. Ono što je on nosio u krvi bilo je predanje duhovnog nespokoja, koje je određivalo njemu bliski život, svet i životni tok njegovog oca, a prepoznavao ga i kada bi onako za sebe kazivao stihove sa pločica:

„Zašto dade nespokoj mome sinu Gilgamešu,
Zašto mu dade srce koje ne zna za mir?"

Neprekidni nemir, neprekidno postavljanje pitanja i traganje za Bogom, gorko i sumnjom prožeto nastojanje da se dokuči pravedno i istinito, da se sazna poreklo i cilj, da bi se spoznalo sopstveno ime, sopstveno biće, te istinsko mišljenje Najvišega – kako li se sve to samo, od putnika iz Ura, predanjem prenošeno preko niza pokoljenja, izražavalo u Jakovljevom staračkom licu visokog čela, u ispitivački zabrinutom pogledu njegovih sivih očiju, i kako je samo Josif duboko voleo to biće, koje je bilo svesno svog plemstva i svoje izuzetnosti, a što je upravo kao svest o zaokupljenosti višim brigama i stvarima ličnosti oca davalo sve ono dostojanstvo, svu onu odmerenost, uzvišenost, koji su upotpunjavali delotvornost te ličnosti! Neumornost i dostojanstvo – to je obeležje duha, i Josif je sa detinjasto bezazlenom sklonošću na čelu očinskog gospodara prepoznao nasleđem preneseno obeležje, iako je njegova priroda, oblikovana manje pod uticajem ovoga a više pod uticajem ljupke majke, bila vedrija i bezbrižnija, te se njegova druželjubivost lakše ispoljavala u razgovoru i priči. Ta otkuda bi on zazirao od zamišljenog i brižnog oca kada je znao da ga ovaj jako voli? Navika da bude voljen i povlašćen presudno je uticala na njegovo biće i odredila mu karakter; ta njegova navika u presudnoj meri je odredila i njegov odnos prema Najvišem, kojeg je, ukoliko je bilo dopušteno da mu se dâ neko obličje, sebi zamišljao baš kao Jakova, doživljavajući ga takoreći kao

neko više ponavljanje oca, te je bio duboko uveren da ga onaj isto tako voli kao i ovaj. Za sada ćemo i samo izdaleka njegov odnos prema Adonu neba označiti kao „verenički”, – Josif je znao da su vavilonske žene, posvećene boginji Ištar ili Militi, obavezne na bezbračnost ali i na pobožnu predanost, prebivale u ćelijama hrama i da su nazivane „čiste” ili „svete”, a i „neveste Božje”, „enitu”. Od životnog osećanja takvih „enitu” bilo je i u njegovom životnom osećanju, dakle nečeg od strogosti i vereničke obećanosti, i nadalje, u vezi s time, izvesne sklonosti ka slobodnom maštanju, koja će nam zadati dosta muka kada se jednom budemo našli dole kod njega, a moguće je da je ona mogla biti forma u kojoj se u njegovom slučaju ispoljavalo nasleđe duha.

S druge strane opet, on baš nije sasvim razumeo a ni, i pored sve svoje privrženosti, odobravao formu koju je to nasleđe poprimilo u slučaju njegova oca: formu brige, patnje i nemira pri čemu se sve to ispoljavalo u nesavladivoj odbojnosti prema ustaljenom, za jedno mesto vezanom načinu života, što bi bez sumnje priličilo njegovom dostojanstvu, u njegovom životnom stavu obeleženom privremenošću, potrebom za neprekidnim kretanjem i gotovo beskućnim življenjem. I njega je, nema sumnje, On voleo, nad njim je bdeo i njega je povlastio – pa, ako je to tako bilo i u Josifovom slučaju, onda je to tako bilo pre svega poradi njega. Bog Sadaji učinio ga je u Mesopotamiji bogatim u stoci i svakojakom dobru, te je, okružen mnoštvom sinova, buljukom žena, pastira i slugu, mogao da bude knez među knezovima u zemlji, što je i bio, i to ne samo svojom spoljašnjom pojavom, nego i svojim duhom, kao „nabi”, a to znači kao „obznanjivač”, kao onaj koji zna, kao onaj koji je spoznao Boga, kao jedan od premudrih staraca, duhovnih vođa kojima je palo u deo nasleđe Haldejca, zbog čega su ih i smatrali njegovim rođenim potomcima. Sa njim su se prilikom pregovora i sklapanja trgovinskih ugovora ophodili na najodabraniji i najobzirniji način, oslovljavajući ga sa „gospodaru moj”, dok su, kada bi govorili o sebi, upotrebljavali samo omalovažavajuće izraze. Zašto on sa svojima nije živeo kao imućan građanin u jednom od gradova, u samom Hevronu, Urusalimu ili Sihemu, u čvrstoj kući od kamena i drveta, pod kojim bi mogao da sahrani i svoje mrtve? Zašto je poput nekog Ismailjca i pustinjskog beduina podizao svoj šator izvan grada i na otvorenom polju, tako da nikada nije ni video zamak Kirjat Arbu, pokraj studenca, grobova u pećinama, hrastova i terebinti, u logoru koji je u svako doba mogao da rasturi, kao da nije smeo da ostane na jednom mestu i uhvati korena sa drugima, kao da u svakom času očekuje zapovest koja će mu naložiti da sruši kolibe i staje, da natovari motke, ćebad i krzna na kamile i krene dalje? Josif je,

naravno, znao zašto je to tako bilo. To je tako moralo biti zato što se služilo Bogu čijem biću nisu bili svojstveni ni mir ni ustaljena lagodnost, Bogu koji je imao svoje planove o budućnosti, Bogu u čijoj su volji nastajale nejasne, velike i dalekosežne stvari, Bogu koji je sam, zajedno sa svojim neostvarenim željama i svetskim planovima, tek bio u nastajanju, pa je otuda i bio Bog nespokoja, Bog brige, koga je trebalo tražiti, te je zbog njega uvek i za svaki slučaj trebalo biti slobodan, spreman za pokret, za udovoljavanje njegovoj želji.

Ukratko rečeno, duh koji daje ali i uzima dostojanstvo bio je taj koji je Jakovu branio da živi u okvirima gradske ustaljenosti; a to što je mali Josif, koji nije bio lišen smisla za svetovne velelepnosti, pa čak i za pompezno, zbog toga ponekad žalio, to mu mi uzimamo kao i druge crte njegova karaktera, sa kojima pomirujemo druge njegove crte. Što se nas tiče, budući da smo se uputili da o svemu tome pričamo i da se time, bez neke spoljašnje nevolje, uvaljujemo u nesagledivu pustolovinu (ovo „uvaljujemo" uzeto tačno u smislu iskazane usmerenosti), mi nećemo kriti da imamo puno i neograničeno razumevanje za nespokojnu odbojnost Staroga prema predstavi ostajanja i ustaljivanja na jednom mestu. A znamo li mi za nešto tako slično? Nije li i nama određen nemir i nije li i nama dato srce koje ne zna za mir? Nije li pripovedačeva zvezda – mesec, gospodar puta, putnik koji ide od stanice do stanice, da bi svaku opet ostavio za sobom? Onaj ko pripoveda, taj prolazeći kroz pustolovine zađe u poneku stanicu; ali, on se tamo zadržava samo pod šatorom, očekujući dalji putni nalog, i ubrzo će ćuti kako mu lupa srce, delom od radosti a delom od straha i telesne teskobe, ali u svakom slučaju kao znak da treba krenuti dalje, u nove pustolovine sa nesagledivim pojedinostima, koje po volji nemirnog duha treba duboko proživeti.

Već smo odavno na ovom putu i daleko iza nas ostavili stanicu kod koje smo ovlaš bili zastali, već smo je i zaboravili, te smo već, po običaju putnika, uspostavili vezu sa svetom kojem idemo u susret i koji nas očekuje, kako ne bismo bili baš sasvim kruti i nespretni tuđinci kada nas bude prihvatio. Traje li ovo putovanje suviše dugo? Nikakvo čudo, jer ovog puta je to putovanje u pakao. Put nas vodi dole, on nas, i pri tome počinjemo da bledimo, vodi dole u do sada neizmereni bezdan studenca prošlosti.

A zašto smo mi to sada pobledeli? Zašto nam lupa srce, i to ne od časa kada smo krenuli, nego od onog trenutka kada smo dobili nalog za ovo putovanje, ne samo od radosti, nego i od neke telesne teskobe? Zar prošlost ne predstavlja za pripovedača elemenat i vazduh života, njemu dobro znanu formu vremena u kojoj se oseća kao riba u vodi? Da, biće da je tako. Ali zašto naš razum nikako ne može da

umiri ovo naše radoznalo kukavičko srce? Pa, po svoj prilici, zbog toga što je elemenat prošlosti na koji smo mi navikli, i koji ume da nas daleko ponese ovamo onamo, nešto drugačiji od prošlosti u koju se mi sada sa zazorom spuštamo – u prošlost života, u negdašnji, izumrli svet, kome će jednom, sve dublje i dublje, pripadati i naš život, a kome u priličnoj dubini već pripadaju njegovi počeci. Umreti, to, naravno, znači izgubiti vreme i otići iz njega, ali to ujedno znači steći večnost i trajnu sadašnjost, a to znači pravi život. Jer suština života je sadašnjost i njegova tajna predočava se samo na mitski način, u vremenskim formama prošlosti i budućnosti. Ovo je takoreći prostonarodski način na koji se život obznanjuje, a tajna pripada posvećenima. Narod se poučava da duša putuje. Znalcu je poznato da je učenje samo ruho tajne o trajnoj sadašnjosti duše i da njoj pripada sav život, pošto je smrt razbila zidine njene zatvorske ćelije i oslobodila je iz tamnice. Silazeći kao pripovedački pustolovi u prošlost, mi smo se uputili da malo okusimo smrt i dođemo do neke spoznaje o njoj: otuda i ta naša radost i bledilom propraćena strepnja. Ali udeo radosti je veći i življi i mi ne poričemo da je ona telesne vrste, jer njen je predmet prvi i poslednji predmet sveg našeg zborenja, sveg našeg postavljanja pitanja i sve naše priležnosti: to je ljudsko biće koje ophodimo u donjem svetu i u smrti, kao što je Ištar tamo tražila Tamuza a Eset Usira, da bismo ga spoznali tamo gde se nalazi ono što je prošlo.

Jer ono što je prošlo, ono uvek postoji, mada se u narodu može čuti izraz: „To bejaše”. Tako govori mit koji je samo ruho tajne; ali svečano ruho tajne je svetkovina, ona što se ponavlja, što natkriljuje vremenske deonice i čini da prošlo i buduće za čulo naroda postane sadašnje. Je li onda čudo da je u svetkovini uvek uzaviralo ono ljudsko i da je u saglasju sa običajima umelo da se izopači do nedoličnosti, budući da su se u njoj prepoznavali život i smrt? – Svetkovino priče, ti si svečano ruho životne tajne, jer ti za čula naroda vaspostavljaš bezvremenost i prizivaš mit da se odigra u neposrednoj sadašnjosti! Svetkovino smrti, putovanje u pakao, uistinu si jedna svetkovina i jedna sladostrast telesne duše, koja je ne bez razloga vezana za prošlo, za grobove i uzvišeno „To beše”. Ali neka sa tobom bude i duh i neka on uđe u tebe, da bi bila blagoslovena blagoslovom neba ozgo i blagoslovom dubine ozdo!

Pođimo, dakle, dole, i to bez oklevanja! Hoće li se možda to putovanje u bezdanost studenca odvijati bez zastanka? Nipošto! Spustićemo se ne mnogo dublje od tri hiljade godina duboko – a šta je pak to u poređenju sa bezdanim? Ljudi tamo dole nemaju oči na čelu, oni ne nose rožne oklope niti se bore sa letećim gušterima: to su ljudi kao i mi – prenebregnemo li izvesnu sanjalačku netačnost njihovog mišljenja koja im se može oprostiti. Na sličan način govori sebi nedovoljno iskusan čovek koji treba da krene na put, pa ga onda kada stvar postaje ozbiljna spopadnu i muče groznica i lupanje srca. Ta, zar, reći će na kraju krajeva, odlazim na kraj sveta i onamo gde ne vladaju nikakvi običaji i zakoni? Nikako, već odlazim samo ovamo ili onamo, gde ih je već toliko njih bivalo, i to na dan ili dva od kuće. Tako stvari stoje i sa nama u pogledu zemlje koja nas očekuje. Je li to zemlja u kojoj raste biber, zemlja Ga-Ga, zemlja koja je za nas toliko nova i neobična da se od svekolike smetenosti hvatamo za glavu? Ne, već je to zemlja kakvu smo već češće viđali, to je sredozemna zemlja, ne baš naročito prijatna, nešto prašnjava i kamenita, ali to nikako nije neka luda zemlja, i nad njom plove nama poznate zvezde. Takva, sa svojim planinama i dolinama, gradovima, drumovima i vinogorjima, sa svojom rekom koja mutno i brzo protiče kroz zeleni čestar, ona se prostire u prošlosti poput utrina oko studenca u bajci. Otvorite oči, ako ste na polasku bili zažmurili! Tu smo. Pogledajte – vedra, mesečinom jarko osvetljena noć nad mirnim brežuljkastim predelom! Udahnite – osetićete blagu svežinu prolećne noći posute zvezdama kao usred leta!

TOMAS MAN

Josif i njegova braća

I

Priče Jakovljeve

Tomas Man

JOSIF I NJEGOVA BRAĆA

– I –

Priče Jakovljeve

s nemačkog preveo:

Tomislav Bekić

Lektor: Vladimir Otović
Korektor: Milutin Milović

Tehnički urednik: Mirjana Jovanović
Glavni urednik: Svetozar Petrović

ISBN: 86-363-0173-4

Prevod dela:
Joseph und seine Brüder
– Thomas Mann

Izdavačka kuća: MATICA SRPSKA
Štampa BIGZ, Beograd 1990

Prvi deo:

NA STUDENCU

Ištar

Bilo je to s one strane brežuljka na severu od Hevrona, malo istočnije od druma koji vodi od Urusalima, u mesecu adar, jedne prolećne večeri obasjane tako jakom mesečinom da bi se na njoj mogao pročitati neki rukom napisani tekst, dok se krošnja prilično niskog ali snažnog stabla stare i jake terebinte, koja je tu stajala sasvim usamljena, toliko jasno ocrtavala sa svojim grozdolikim listovima da se, mada nekako utonula u snenu pređu svetlosti, sasvim razgovetno razaznavala u svim svojim pojedinostima. Lepo drvo bilo je sveto: u njegovoj senci mogla se dobiti svakovrsna poduka, kako iz ljudskih usta (jer kogod da je iz iskustva nešto znao i imao da saopšti o božanskim stvarima, taj je okupljao slušaoce pod njegovim granama), tako i na viši način. U nekoliko navrata, naime, osobe koje bi tu usnule oslonivši glavu o stablo, primale su u snu obznane i poruke, a toga je bivalo i pri prinošenju žrtve paljenice – o upražnjavanju te radnje pak svedočio je kameni žrtvenik sa pocrnelom pločom na kojoj je tinjao mali plamen – tako da se vremenom, budući da je tome išlo naruku kretanje dima ili let neke ptice s nekim posebnim značenjem ili pak neki osobeni nebeski znaci, uvrežilo uverenje da se tom mestu ukazuje posebna pažnja, koja je inače posvećivana pobožnim radnjama pod stablom.

Uokolo je bilo više stabala, iako ne tako uvažavanih kao ovo izdvojeno: kako iste vrste tako i stabala smokve sa razgranatom krošnjom, kao i hrastovih stabala koja su iz svojih debala terala izdanke u izgaženo tlo, dok je njihovo uvek zeleno, ali na mesečini nekako izbledelo lišće svojim poluoblim i igličastim oblikom obrazovalo bodljikave lepeze. Iza stabala, prema jugu, i u pravcu brežuljka koji je zaklanjao vidik na grad, i još malo uz kosinu, nalazila su se staništa i staje za stoku, pa je odande kroz tihu noć ponekad dopiralo mukanje nekog goveda, frktanje neke kamile ili otegnuto bolno njakanje nekog magarca. Prema severu pak vidik je bio otvoren, a iza visokog i mahovinom prekrivenog bedema sazdanog od dva sloja grubo isklesanih kamenih kvadrata, koji je mestu oko stabla proročišta davao izgled terase sa niskom ogradom, protezala se, pod svetlošću zvezde koja se bila visoko popela na nebu zašavši već u svoju treću četvrt, u daljinu, sve tamo do talasastih brežuljaka koji su zatvarali horizont, prostrana ravnica: bio je to predeo prekriven

maslinama i grmljem tamariske, tu i tamo ispresecan poljskim putevima, koji je u daljini prelazio u pašnjake bez drveća, na kojima bi se tu i tamo mogle videti pastirske vatre. Na bedemu su cvetale ciklame, čija je ljubičasta i ružičasta boja bledela na mesečini, dok su se u mahovini, u dnu stabala, beleli šafrani i crvenele sase. Mirisalo je tu na cvetove i aromatično bilje, na vlažno isparavanje drveća, na dim od drveta i đubreta.

Nebo je bilo predivno. Širok krug svetlosti obavijao je mesec, čiji je sjaj u svoj svojoj blagosti bio tako jak da je bilo skoro bolno pogledati u njega, a činilo se kao da su jata zvezda takoreći punim rukama bila razasuta i prosuta preko celog nebeskog svoda, ovde nešto škrtije a onde nešto izdašnije, čineći svojevrsne treperave nizove. Na jugozapadu se poput nekog živog plavo-belog ognja, nekog dragulja koji baca svoje zrake, isticao Sirijus-Ninurtu, pa se činilo kao da sa Prokijonom u Malom Psu, koji se nalazio malo južnije, čini jednu jedinstvenu sliku. Kralj Mardug, koji je odmah izronio po zalasku sunca, a sijaće cele noći, sigurno bi mu bio ravan u svojoj veleleposti da mu mesec nije zasenio sjaj. Tu je bio i Nergal, nedaleko od zenita, malo jugoistočno, sedmoimeni neprijatelj, Elamićanin, koji donosi kugu i smrt a mi ga zovemo Mars. Ali pre njega se na horizontu izdigao Saturn, postojani i pravedni, te je blistao u južnom delu meridijana. U punom sjaju, sa svojom crveno osvetljenom glavom, ukazala se poznata figura Oriona, i on lovac, opasan i dobro naoružan, okrenut prema zapadu. Upravo tamo, samo nešto južnije, lebdela je golubica. Regul u liku lava slao je svoje pozdrave sa velike visine, na koju su se već bila popela kola sa bikovskom zapregom, dok je crveno-žuti Anktur u krugu goniča volova još uvek stajao daleko na severoistoku, a žuto svetlo koze s likom kočijaša već je uveliko bilo utonulo i zamaklo na zapadu i severu. Ali lepša od svih, vatrenija od svih znamenja i cele vojske kokabima bila je Ištar, sestra, supruga i majka, Astarta, kraljica koja je sledila sunce na dalekom zapadu. Plamtela je srebrnastim sjajem i na sve strane je rasipala zrake, buktala je u kracima, pa se činilo kao da gore nad njom stoji jedan plamen, poput vrha koplja.

Slava i sadašnjost

Bilo je tu očiju, dobro uvežbanih, koje su sve to zapažale i umele u svemu tome da pronalaze određeni smisao, tamno uzdignutih očiju, u kojima se odražavao sav taj raznovrstan i silan sjaj. Kretale su se one duž nasipa životinjskog kruga, čvrstog nasipa koji je gospodario nebeskim talasima, dok su kod njega bdeli određivači vremena; duž svetog reda znakova koji je, posle kratkog smračenja koje se bilo spustilo nad tim širinama, počeo da postaje vidljiv, prvi se ukazao lik bika; jer, onda kada su te oči živele, sunce je na početku proleća stajalo u znaku ovna, da bi potom ceo taj sklop zajedno sa njim utonuo u dubinu. Osmehivale su se te upućene i znalačke oči na blizance koji su se sa visine okrenuli prema zapadu; one su, skrenuvši pogled prema istoku, otkrile klas u ruci device. Ali su se potom vratile u svetlosni krug meseca i njegovom sjajnom srebrnom štitu, neodoljivo privučene njegovim čistim i mekim sjajem.

Bile su to oči jednog mladića koji je sedeo na rubu obzidanog studenca, koji je, odmah tu blizu svetog drveta, nadsvođen kamenitim obručem, raskrilio svoju vlažnu dubinu. Do njega su vodili okrnjeni zaobljeni basamaci i na njima su počivale bose noge mladog čoveka, mokre kao što su od prosute vode bili mokri i basamaci s te strane. Na drugoj strani, tamo gde je bilo suvo, ležala je njegova gornja odeća, na kojoj se na žutoj podlozi videla široka, mrkocrvena izvezena šara, kao i njegove sandale od goveđe kože, za koje bi se pre reklo da liče na cipele, sa široko spuštenim stranama između kojih su se duboko mogli zavući i članci i pete. Široke rukave svoje spuštene košulje od doduše ubeljenog ali seljački grubog platna mladić je obavio oko struka, a mrka koža njegovog gornjeg dela tela, koje je delovalo malo prepunačko i preteško u poređenju sa dečjom glavom, zajedno sa uspravnim i visokim ramenima, koja su nekako više ukazivala na egipatski tip ljudi, presijavala se na mesečini kao da je namazana uljem. Naime, pošto se oprao i više puta pljusnuo veoma hladnom vodom iz cisterne, pri čemu se poslužio vedrom za izvlačenje vode i malom posudom, te mu je to posle dnevne pripeke donelo željeno osveženje, ali je time istovremeno udovoljio zahtevu svetog propisa, dečak je, poslužпохвši se posudom od neprozirnog svetlucavog

stakla, koja je stajala kraj njega i sadržavala s miomirisom pomešano maslinovo ulje, namazao svoje udove, ne skidajući pri tom labavo ispleteni venac od mirte koji je nosio na glavi, a ni amajliju koja mu je o bronzanoj vrpci visila o vratu i padala na grudi: jedna kesica u koju su bili ušiveni korenčići blagotvorno zaštitne moći.

Činilo se kao da se sada predao molitvi, jer se, lica upravljenog u visinu, prema mesecu koji ga je celog obasjavao, sa nadlakticama priljubljenim uz bokove, a podlakticama uspravljenim naviše, sa prema unutra i na gore okrenutim dlanovima, onako sedećki ljuljao ovamo-onamo i pri tome ispuštao neke poluglasove i, pomičući ovlaš usne, pevušio neke reči... Na levoj ruci imao je prsten od plave gline, a na noktima prstiju ruku i nogu videli su se tragovi bojenja kanom, ciglenocrvene boje, koje je možda na kicoški način bio obavio sasvim određenim povodom, naime poradi nedavne gradske svetkovine, kako bi se tamo dopao gradskim ženama – mada je on mogao da se liši takvih kozmetičkih sredstava i da se posve osloni samo na svoje lepo lice koje mu je Bog podario, budući da je ono svojim još detinjim izrazom, a naročito zahvaljujući crnim, malo iskošenim očima, delovalo veoma ljupko. Lepi ljudi smatraju da svoju prirodu treba još da doteraju i „da se ulepšaju", verovatno iz neke vrste podložnosti prema svojoj prijatnoj pojavi, pa tako onda tim svojim od prirode dobijenim darovima posvećuju pažnju koja bi se mogla shvatiti i kao neka vrsta pobožnosti i prihvatiti kao takva, dok doterivanje i ulepšavanje ružnih ljudi deluje otužno i budalasto. No, ni lepota nikada nije savršena, te baš zbog toga i podstiče sujetu; jer za nju postaje pitanjem savesti ono što joj nedostaje do ideala koji je njom samom dat – što je opet na svoj način pogrešno jer se njena tajna upravo sastoji u privlačnoj snazi nesavršenog.

Oko glave ovog mladog čoveka, kojeg ovde stvarno vidimo pred sobom, isplele su priče i pesma pravi blistavi venac slave o lepoti, dok nama njegovo telesno prisustvo daje povoda da se toj toliko slavljenoj lepoti malo čudimo – iako joj nesigurne čari mesečinom obasjane noći svojom blagom opsenom zapravo idu naruku. Šta sve tokom vremena u pesmi i legendi, u apokrifima i pseudoepigrafima, nije rečeno i obznanjeno u slavu i pohvalu njegovog izgleda, a što nas koji ga gledamo svojim očima samo može da navede da se nasmešimo. Da je njegovo lice zasenilo sjaj sunca i meseca, to je najmanje što se govorilo. Doslovno se tu govorilo i prepričavalo da je morao velom da zakrili čelo i obraze kako se srce naroda ne bi zapalilo u zemaljskom žaru prema Božjem izaslaniku, pa zatim da oni koji su ga videli bez vela, „duboko utonuli u blaženo posmatranje", kasnije više nisu prepoznavali mladića. Istočnjačko predanje se ne libi da tvrdi

da je polovina sveukupne postojeće lepote pripala ovom mladiću, a da je druga polovina razdeljena na ostatak čovečanstva. Jedan persijski pevač, koji je uživao izuzetan ugled, nadmašio je ovu tvrdnju svojim ekscentričnim upoređenjem sa jednim jedinim dukatom teškim šest lota, u koji bi bila stopljena sva lepota sveg ovog sveta, – pet lota, veli poneseno pesnik, otpalo bi od toga na njega, otelovljenje lepote, na njega: mladića neuporedive lepote.

U toj i takvoj slavi, neobuzdanoj i neodmerenoj jer više ne računa s tim da može biti proverena, ima za posmatrača nečeg zbunjujućeg i podmitljivog, te predstavlja smetnju trezvenom sagledavanju činjenica. Postoji mnogo primera koji nam pokazuju sa kakvom sugestivnom snagom može da deluje neko preterano uvažavanje, složno prihvaćeno i prigrljeno od većeg broja ljudi, koje onda i pojedinca, i to na osnovi njegove slobodne volje, štaviše u nekoj vrsti ludila, može da opseni i ponese. Nekih dvadeset godina pre vremenskog trenutka u kojem se sada nalazimo prodavao je, kao što ćemo još čuti, jedan čovek, koji je bio veoma blizak ovom mladiću, u predelu Haran u zemlji Mesopotamiji, ovce koje je on bio podigao, a koje su bile na takvom glasu da su mu ljudi za njih naprosto nudili i plaćali bezumne iznose novca, iako je svako morao da vidi da se ne radi ni o kakvim nebeskim, nego prirodnim i običnim, mada odličnim ovcama. U tome se obelodanjuje moć ljudske potrebe za potčinjavanjem! Ali, rešeni da ne dozvolimo da nam moć zdravog rasuđivanja pomuti nečija velika slava koju smo u stanju da uporedimo sa stvarnošću, mi opet ne smemo da zabludimo u drugu krajnost i da se prepustimo preteranom zanovetanju. Posmrtno ushićenje i zanos, kao ovi koje osećamo kao smetnje našem zdravom rasuđivanju, ne nastaju, naravno, baš iz ničega; oni imaju svog korena u stvarnosti i dobrim delom su, kako je dokazano, bili upućeni još živoj osobi. Da bismo to razumeli, moramo pre svega da se priklonimo gledištu izvesnog arapskog mračnog ukusa, estetskom stanovištu tada doista delotvornom, a za koje je mladić bio tako zgodan i lep da je na prvi pogled često bio smatran polubogom.

Obuzdaćemo, dakle, naše reči i, ne prepuštajući se ni slabićkoj popustljivosti prema glasinama, ali ni preteranoj kritici, reći da je lice u mesec zanesenog mladića kraj studenca, i pored svih svojih nedostataka, bilo ljupko. Tako su, na primer, nozdrve njegovog prilično kratkog i veoma pravog nosa bile predebele; kako se pak usled toga činilo da su mu naduvene, to je njegovom izrazu lica davalo neku živost, strastvenost i neki poletni ponos, što se inače dobro slagalo sa ljupkošću njegovih očiju. Izrazu nadmene čulnosti, koji je poticao od ispupčenih usana, nećemo stavljati zamerku. On

može i da vara, a pored toga moramo, baš što se tiče oblika usana, da imamo u vidu i gledište ovog podneblja i ovih ljudi tu. Ali zato opet, na drugoj strani, smatramo da imamo prava da utvrdimo da je predeo između usta i nosa previše zasvođen, – ukoliko baš sa tim nije bilo povezano posebno dopadljivo uobličenje uglova usta, u kojima je samo naleganjem usnica i bez zatezanja mišića nastajao miran osmeh. Čelo je u svojoj donjoj polovini, nad jakim i lepo izvučenim obrvama, bilo glatko, ali je u gornjem delu bilo ispupčeno, tamo pod gustom, crnom kosom, koja mu je, opasana jednom svetlom kožnom trakom i ukrašena jednim vencem od mirte, u pramenovima padala na vrat, ostavljajući pri tom slobodne uši, koje bi bile sasvim u redu da mu resice nisu bile suviše mesnato izobličene i izdužene, očigledno od nepotrebno velikih srebrnih naušnica koje su mu provukli još u ranom detinjstvu.

Da li se mladić sada stvarno molio? Ali, za to je njegovo držanje bilo suviše lagodno. U tom slučaju bi morao da stoji. Njegovo mrmljanje i poluglasno pevušenje sa uzdignutim rukama pre se činilo kao neka samozaboravna zabava, nešto kao neki tihi razgovor sa visokom zvezdom, kojoj se on time obraćao. On je tepao ljuljajući se u pasu:

„Abu-Hamu-Aot-Abaot-Abiram-Haam-mi-ra-am."

U toj improvizaciji preplitala su se sva moguća prostranstva i idejne veze, jer ako je mesecu govorio vavilonska imena, tepajući mu i oslovljavajući ga sa Abu, otac, i Hamu, stric, onda je u tome bilo sadržano i ime Avramovo, njegovog istinskog i navodnog pretka, a uz to je u modifikovanom proširenju tog imena bilo još i jedno drugo, časnim predanjem očuvano ime: Hamurabija, Zakonodavca, legendarno ime sa značenjem „Moj božanski stric je uzvišen", a onda su u svemu tome bila sadržana i značenja koja su preko ideje oca prevazilazila područje istočnjačkog prazavičajnog obožavanja zvezda i porodičnog sećanja, nastojeći da mucavo izraze ono novo, tek nastajuće, ono što je u duhu njegovih bližnjih strasno čuvano, razmatrano, unapređivano...

„Jao-Aot-Abaot", odzvanjala je njegova popevka. „Jahu, Jahu! Ja-a-ve-ilu, Ja-a-tim-ilu". I dok je on tako nastavljao uzdignutih ruku, ljuljajući se u pasu i klateći glavom, pri čemu je neprekidno svoj ljubavni osmeh upućivao mesecu koji je rasipao svoju svetlost, na samotniku je moglo da se zapazi nešto čudno i gotovo zastrašujuće. Njegova molitva, njegov lirski govor, ili što god da je to već bilo, kao da ga je posve zanelo, kao da se pri tome sve više zaboravljao, pa se činilo da bi to moglo da se izmetne u nešto sasvim nepristojno. Popevka mu nije bila mnogo glasna i nije ni mogla da bude mnogo

glasna. Glas mu je, naime, bio opor i nezreo, bio je to još piskav, upola detinji glas lišen mladićki organske zvučnosti. Sada mu je upravo sasvim ponestalo glasa, tako da je delovao nekako grčevito i pridavljeno; ono njegovo „Jahu, Jahu!" bilo je samo još jedan dahtavi i krkljavi šapat istisnut iz gotovo sasvim praznih pluća, u koja nije udahnuo vazduh, a istovremeno mu se telo izobličilo, grudi su mu upale, trbušni mišići stadoše da čine neke čudne pokrete, vrat i ramena mu se nekako nejednako iskriviše, ruke mu zadrhtaše, na nadlakticama mu iskočiše zategnuti mišići, a crnilo očiju kao da mu se u jedan mah izokrenulo, – prazna beonjača belasala se, neprijatno se doimajući, na mesečini.

Ovde se mora reći da nikome ne bi promakla takva nepristojnost u mladićevom ponašanju. Njegov napad ili kako to već da nazovemo, delovao je poput neke smetenosti ali i kao zabrinjavajuće iznenađenje, pogotovo što je to njegovo ponašanje bilo u neverovatnoj suprotnosti sa onim utiskom ljubazno razumne uljuđenosti, koji je njegova dopadljiva, mada malo preterano kicoški nastrojena ličnost na prvi pogled ostavljala. Ako je ovo bilo nešto ozbiljno, onda se postavlja pitanje čija je dužnost da se brine o njegovoj duši, za koju se u ovom slučaju možda moglo smatrati da je u zanosu, ali je u svakom slučaju bila u opasnosti. Ako se pak radilo o igri i trenutnom raspoloženju, stvar ipak ostaje dovoljno zazorna, – a da je u najmanju ruku ovako nešto bilo posredi, to čini se proizlazi iz ponašanja mlade mesečeve lude u okolnostima o kojima će dalje biti reči.

Otac

Iz pravca brežuljka i staništa čulo se kako neko izvikuje njegovo ime: „Josife! Josife!", dva puta, tri puta, sa razdaljine koja se sve više smanjivala. On je tek kod trećeg puta čuo da se izvikuje njegovo ime, barem je tek kod trećeg puta pokazao da je čuo, pa se prenuo iz svog stanja, promrmljavši: „Ovde sam". Spustio je pogled svojih očiju, ruke mu kliznuše nadole, glava mu klonu na prsa, a pri tome se postiđeno smešio. Bio je to blagi i, kao i uvek, osećajni, pomalo tužeći glas njegova oca koji ga je zvao. Sada se već sasvim blizu čuo. On se još jednom oglasi, iako ga je već bio ugledao kraj studenca: „Josife, gde si?"

Kako je nosio dugu odeću, a uz to je i mesečeva svetlost u svojoj prividnoj preciznosti i fantastičnoj jasnoći išla naruku stvaranju preteranih predstava, to se Jakov – ili Jakov Ben Jichak, kako se pisao kada bi potpisivao svoje ime – ukazao u svojoj veličanstvenoj i gotovo nadljudskoj veličini, stojeći tamo između studenca i drveta za podučavanje, u stvari bliže ovome, tako da su senke njegovog lišća prošarale njegovu odeću. Još upečatljivije – bilo svesno ili nesvesno – doimala se njegova pojava svojim držanjem, jer se oslanjao na jedan dugačak štap, držeći ga veoma visoko, tako da je široki rukav naboranog ogrtača ili kaputa sa uskim i bledim prugama, od neke vrste vunenog muslina, padao sa iznad glave uzdignute staračke ruke, koja je na zglobu bila ukrašena bakarnom narukvicom. Ovaj Isavljev brat blizanac koga je dopala prednost imao je tada šezdeset i sedam godina. Njegova brada, retka ali dugačka i široka (jer mu je, prelazeći u kosu na slepoočnicama, u lakim pramenovima štrčala sa obraza i svom širinom padala na grudi), prirodno izrasla, bez kovrdža i ikakvih doterivanja i ulepšavanja, srebrnasto je svetlela na mesečini. Na toj blagoj svetlosti nazirale su se njegove tanke usne. Od krajeva tankog nosa sve do brade protezale su se duboke brazde. Njegove oči, pod čelom upola prekrivenim šalom kapuljače od tamno-šarene hananske tkanine koji mu je u naborima padao na grudi i bio prebačen preko ramena, – sitne, mrke, blistave oči sa blagim podočnjacima, u stvari već starački umorne i samo u duševnom pogledu izoštrene oči, brižno su izgledale za dečakom kraj studenca. Ispod

ogrtača, koji je usled položaja ruke bio otvoren i raskriljen, mogla se videti haljina od šarene kostreti čija je ivica dosezala do vrhova tkanenih cipela, a bila je sašivena sa ukoso povučenim prevojima sa dugim resama, tako da se činilo da ih ima više i da jedna izviruje ispod druge. Starčeva odeća bila je teška i višestruka; po svom izgledu ona je bila prilično osobena i složena: u njoj su se mešali elementi istočnog kulturnog delokruga sa elementima koji pripadaju ismailovsko-beduinskom i pustinjskom svetu.

Na poslednji poziv Josif, sasvim razložno, više nije odgovorio, pošto je očevidno usledio u trenutku u kome ga je otac već bio ugledao. Zadovoljio se time da mu uputi osmeh – pri čemu su mu se rastavile pune usne, tako da su mu zablistali zubi, sasvim beli, te je njihova belina još više dolazila do izražaja na njegovom tamnoputom licu, s tim što se moglo zapaziti da nisu baš sasvim jednaki nego su malo razmaknuti, – i da ga proprati pokretom uobičajenim pri pozdravljanju. Opet je podigao ruke, kao malopre, prema mesecu, klimnuo glavom i coknuo jezikom, izražavajući na taj način svoje oduševljenje i divljenje. Zatim je ruku položio na čelo da bi je odande, otvorenu, glatkim i elegantnim pokretom, spustio na zemlju; a onda on, upola sklopljenih očiju i zavaljene glave, obe ruke prinese svom srcu, da bi, ne rastavljajući ih, više puta njima pokazivao prema starcu, uvek ih nanovo polažući na svoje srce, iskazujući takoreći na taj način ocu svoje poštovanje. Sa svoja dva kažiprsta je pokazivao na svoje oči, doticao je i kolena, teme i noge, ali je ruke i šake uvek nanovo vraćao u molitveni položaj: bila je to jedna lepa igra, izvedena, po pravilima dobrog vaspitanja, lako i rutinski, a opet i sa ličnom umešnošću i ljupkošću, s izrazom dopadljive i ljupke prirode – i ne bez osećanja. Bila je to pantomima duboke pokornosti prema roditelju i gospodaru, glavi porodice, prisna zahvaljujući propratnom osmehu, ali i oživljena izvesnom neposrednom radošću zbog ukazane prilike da se ocu iskaže poštovanje. Josif je dobro znao da mu otac u životu nije uvek igrao časnu, dostojanstvenu i junačku ulogu. Njegova sklonost ka uzvišenom na reči i delu uvaljivala ga je ponekad u velike nevolje; bivalo je u njegovom životu časova poniženja, bekstva, velikog straha, dospevao je on u životu u situacije u kojima ga, iako su one bile podobne da izazovu samilost, onaj koji ga je voleo sebi baš nije rado zamišljao. Mada, dakle, njegov osmeh nije bio lišen izvesne koketerije i pobedničke samosvesti, ipak je dobrim delom bio izazvan radošću zbog pojave oca, Starog s dugačkim štapom, otmenog kraljevskog držanja, koje je usled svetlosnog efekta još naglašenije dolazile do izražaja; a u tom detinjem zadovoljstvu dolazio je do izražaja smisao za čist efekat, bez obzira na dublje okolnosti.

Jakov je zastao u mestu. Možda je zapazio sinovljevo zadovoljstvo, pa nije želeo da ga prekine. Njegov glas, za koji smo rekli da mu je svojstvena izvesna osećanjem izazvana uznemirenost, jer je podrhtavao od nekog unutrašnjeg nespokoja, ponovo se odande oglasio. Taj glas u obliku pitanja reče:

„To dete sedi kraj dubine?"

Neobične reči, nekako nesigurno izgovorene i kao u nekoj sanjalačkoj omašci. Zvučalo je to kao da govornik smatra neprikličnim ili čak i iznenađujućim da neko u tako mladim godinama sedi kraj dubine; kao da „dete" i „dubina" ne idu jedno s drugim. Ali ono što je iz toga stvarno progovaralo i što je želelo da se shvati bila je dadiljska zabrinutost da bi Josif, kojeg je otac još uvek smatrao mnogo manjim i mnogo više detetom nego što je u stvari bio, iz nesmotrenosti mogao da padne u studenac.

Dečak je još više razvukao lice u osmeh, tako da su se još više ukazali razmaknuti zubi i umesto odgovora samo je klimnuo glavom. Ali on brzo promeni izraz lica jer su Jakovljeve naredne reči mnogo strože zazvučale. On mu zapovedi:

„Pokrij svoju golotinju!"

Josif pogleda, uzdignutih i sklopljenih ruku, s napola šaljivo odglumljenim zaprepašćenjem, niz svoje telo, pa onda hitro razveza čvor rukava na svojoj košulji i povuče platno preko ramena i leđa. Sada je stvarno izgledalo da je starac bio ostao na odstojanju zato što mu je sin bio nag, jer je sada prišao bliže. Pri tome se stvarno poslužio dugačkim štapom kao osloncem, podižući ga i spuštajući ga, jer je hramao. Ima tome već dvanaest godina da on, posle jedne pustolovine koju je na jednom putovanju doživeo i preživeo u prilično jadnim okolnostima, u trenutku velikog straha i očaja hramlje u jednom kuku.

Čovek Jebše

Nije tome ni bilo tako davno da su se njih dvojica videla. Kao i obično, Josif je večerao u šatoru svoga oca, ispunjenom mirisom mošusa i izmirne, zajedno sa onom svojom braćom ili polubraćom koja su se upravo tu zatekla; jer ostala su se poradi nadziranja preostalog dela stada bavila podalje odavde, na severu zemlje, blizu jednog utvrđenog grada i svetoga mesta koje se zvalo Sihem, Šekem, „Šija”, ali i Mabarta ili Klanac, iznad kojeg su se uzdizale gore Ebal i Garisim. Jakov je održavao verske veze sa žiteljima Šekema; jer, iako je božanstvo koje su tamo obožavali imalo obličje sirijskog pastira i lepog gospodara Adonisa i onog divnog mladića Tamuza kojeg je rastrgao divlji vepar, pa su ga dole u Donjoj zemlji nazvali Usir, Žrtva, ovo božanstvo je ipak već veoma rano, već u vreme Avramovo i sihemskog kralja sveštenika Melhisedeka, poprimilo posebno misaono obeležje, koje mu je donelo ime El-eljon, Bal-berit, dakle ime Najvišeg, sveopšteg gospodara, stvoritelja i posednika nebesa i zemlje. Ovakvo shvatanje činilo se Jakovu ispravnim i prihvatljivim, pa je bio sklon da u rastrgnutom šekemskom sinu vidi istinskog i najvišeg boga, Boga Avramovog, a u Sihemljanima sabraću u veri, pogotovo što je, po pouzdanom predanju koje se prenosilo s kolena na koleno, sam Pradoseljenik u razgovoru, odnosno učenom razmatranju sa poglavarom Sodoma, boga svoje spoznaje nazvao „El-eljon”, izjednačivši ga time sa Baalom i Adonom Melhisedekovim. Jakov sâm, njegov unuk u veri, podigao je, pre više godina, po povratku iz Mesopotamije, kada se utaborio podno gradskih bedema Sihema, tom bogu tamo žrtvenik. Tu je on iskopao i jedan studenac, a uz to je, za dobre srebrnjake, kupio pravo na ispašu.

Kasnije je između Sihema i Jakovljeve čeljadi došlo do teških nesuglasica koje su imale pogubne posledice po grad. No, mir je ipak bio uspostavljen i odnos obnovljen, tako da je deo Jakovljeve stoke uvek pasao na pašnjacima Šekema, pa je i deo njegovih sinova i pastira zbog ovih stada bio daleko izvan njegovog vidokruga.

Za trpezom su, pored Josifa, bila i dva sina Lijina, naime koščati Isahar i Zevulon, koji nije mnogo mario za pastirski život, ali nije

hteo da bude ni ratar, već jedino i samo moreplovac. Jer, otkako je bio u Askalunu na moru, za njega nije bilo uzvišenijeg poziva od ovog, pa je umeo silno da izmišlja i priča o pustolovinama i neobičnim čudovišnim stvorenjima s one strane mora, do koje čovek može da dospe samo kao moreplovac: o ljudskim stvorenjima sa bikovskom ili lavljom glavom, o dvoglavim bićima i stvorenjima sa dva lica, jednim ljudskim i jednim ovčarskog psa, tako da su naizmenično govorila i lajala, o ljudima sa nogama nalik na morske sunđere i još kojekakvim čudesima. Bili su tu nadalje sin Valin, hitri Neftalim, i oba sina Zelfina: čestiti Gadijel i Asir, koji je kao i obično grabio najbolje komade i svima povlađivao. Što se pak tiče Josifovog brata, deteta Venjamina, on je bio kod žena jer je bio još suviše malen da bi sudelovao u gozbama; današnja večera bila je, naime, takva jedna gozba.

Neki čovek po imenu Jebše, koji je, kako reče, dolazio iz mesta Tanak, a za obedom je pričao i o jatima golubova i ribnjacima njegova hrama, beše već nekoliko dana na putu sa jednom opekom koju je gradski poglavar Tanaka, Aširat-Jašur, preterano nazvan i kraljem, sa svih strana ispisao za svog „brata", kneza od Gaze po imenu Rifat-Bal, rečima otprilike sledećeg sadržaja: želi mu da živi u sreći i da svi značajniji bogovi delaju na dobro njegove, Rifat-Balove kuće i njegove dece, ali on, Aširat-Jašur, na žalost, ne može da mu pošalje drvo i novac koje on s manje ili više prava od njega traži, jer ga u njega em nema em i sâm potrebuje, pa mu stoga preko čoveka Jebšea šalje jedan neobično moćan glineni kip svoje lične pokroviteljice i pokroviteljice Tanaka, naime boginje Ašere, kako bi mu ona donela blagoslov i pripomogla da zadovolji svoje prohteve u drvetu i novcu. Taj Jebše, dakle, šiljate brade i od vrata do članaka umotan u šarenu vunu, svratio je kod Jakova da s njim porazgovara, da s njim podeli hleb i da, pre nego što nastavi put dole do mora, kod njega konači, a Jakov je glasnika ljubazno primio i samo mu je stavio do znanja da kip Aštarte, jedna ženska figura u muškim haljinama, sa krunom i velom, koja je svoje sitne grudi pridržavala obema rukama, ne prinosi u njegovu blizinu nego da je drži po strani. Inače ga je primio bez ikakvih predrasuda, imajući na umu staru predanjem sačuvanu priču o Avramu, koji je nekog starog idolopoklonika u svom besu oterao od sebe u pustinju, ali je onda, pošto ga je Gospod ukorio zbog njegove netrpeljivosti, pošao po zaslepljenog starca i vratio ga natrag.

Posluživala su dva roba u dobro opranim lanenim haljinama, stari Madaj i mladi Mahalaleel; večeralo se čučeći na ćilimu, zapravo na jastucima (jer se Jakov držao starinskog običaja i nije hteo ni da

čuje za sedenje na stolicama, kako je to bio običaj kod otmenih ljudi u gradovima po uzoru na velika carstva na istoku i jugu); posluživani su: masline, pečeno jare i kao dodatak dobar hleb kemah, na kraju kompot od šljiva i suvog grožđa u bakarnim peharima i uz to sirijsko vino u šarenim staklenim čašama. Pri tome su između domaćina i gosta vođeni umni razgovori, koje je Josif pratio sa napetom pažnjom – razgovori privatnog i opšteg karaktera, čiji su predmet bili kako božanske tako i zemaljske stvari, ali i razne političke glasine: razgovaralo se o porodičnim prilikama Jebšea i njegovom zvaničnom odnosu prema Aširat-Jašuru, poglavaru grada; o njegovom putovanju za koje je bio odabrao drum koji vodi kroz ravnicu Jezul i preko visoravni, deonicu koju je bio prevalio na magarcu idući prohodnim planinskim putem, s tim što će putovanje odavde prema zemlji Filistejaca nastaviti na kamili koju je ujutru naumio da kupi u Hevronu; o cenama stoke i žitarica u njegovom zavičaju; o kultu Cvetajućeg stuba, o kultu Ašere u Tanaku i njenom „prstu", što je značilo o njenom proročanstvu kojim je ona dala svoju dozvolu da se jedan od njenih kipova može poslati na put kao Ašerin putujući kip, kako bi se njime okrepilo srce Rifat-Bala od Gaze; o njenoj svetkovini koja je nedavno obavljena uz sveopšte i neobuzdano igranje i neodmereno krkanje riba, pri čemu su muškarci i žene, u znak muško-ženskosti ili dvopolnosti Ašere, koju sveštenici propovedaju, izmenjivali svoju odeću. Slušajući sve to, Jakov je gladio bradu i s vremena na vreme postavljao trezvena i oštroumna pitanja: kao, na primer, kako stoje stvari sa zaštitom mesta Tanak dok je Ašerin kip na putu; kako razum da objasni odnos putujućeg kipa prema Gospodarici zavičaja i ne gubi li ona osetan deo svoje snage usled izbivanja jednog dela njenog suštastva. Na to je čovek Jebše odgovorio da je teško poverovati, ukoliko bi to bio slučaj, da bi se obznanio Ašerin prst sa značenjem da se kip može poslati na put, a da uostalom sveštenici poučavaju da se celokupna snaga božanstva nalazi u svakom od njegovih kipova i da je ona u svakom od njih podjednako snažno delotvorna. Nadalje je Jakov blago primetio da se, ako je Aširta i muškarac i žena, dakle Baal i Baalat istovremeno, Majka bogova i Nebeski kralj, ona mora poštovati ne samo kao i Ištar, od koje nam glasi dolaze iz Sineara, kao i Eset, od koje nam opet glasi dolaze iz nečiste zemlje egipatske, već i kao Šamaš, Šalim, Adu, Adon, Lahama ili Damu, ukratko kao gospodar sveta i najviši bog, pa sve u stvari na kraju krajeva govori u prilog tome da se radi o Eljonu, Bogu Avramovom, Tvorcu i Ocu, koji se ne može poslati na put, budući da je on svuda i da svime vlada, te se stoga kod njega jedenjem ribe ama baš ništa ne može postići, nego samo time što će se pred njega stati čist i što će se pred njim pasti licem na zemlju. Ali

ovakvo umovanje Jebše je slabo razumeo. Ovaj je štaviše uzvratio: kao što sunce stalno deluje pod određenim znakom svog puta i u istom tom znaku se javlja, kao što ono posuđuje svoju svetlost planetama, pa onda ove na svoj osobeni način utiču na sudbinu ljudske dece, tako se i božansko rastače i preoblikuje u božanstva, među kojima posebno Gospodar-gospodarica Aširat, kao što je poznato, predstavlja ono božanstvo koje otelovljuje božansku snagu u smislu biljne plodnosti i prirodnog vaskrsenja iz okova donjeg sveta na taj način što se svaki suvi direk ponovo rascveta, te je otuda, tim povodom, malo neobuzdanije jedenje i plesanje zacelo sasvim na svom mestu, pa i ona sa svetkovinom Cvetajućeg direka povezana sloboda i malo raskalašnije uživanje, budući da se čistota može pripisati jedino suncu i nerazlučeno prabožanskom, a nikako njegovim planetarnim pojavnim oblicima, te da otuda razum mora da pravi oštru razliku između čistote i svetosti, pri čemu će spoznati da svetost nema nikakve veze ili ne mora nužno da ima veze sa čistotom. Na to Jakov odgovori s najvećim razborom da ne bi želeo nikoga, a ponajmanje gosta svoje kolibe i prisnog prijatelja i glasnika jednog moćnog kralja, da uvredi i povredi u njegovim uverenjima, koja su mu usadili roditelji i učeni pisari tablica. Ali i sunce je samo stvoreno rukama El-eljona i kao takvo doduše božansko, ali nije bog, što razum mora da razlikuje. Protivi se razumu i izaziva gnev i ljutnju Gospoda, ako se obožava jedno ili drugo od njegovih dela umesto njega, a gost Jebše je svojim ustima bogove svoje zemlje označio kao idole, za koje on, govornik, iz ljubavi i ljubaznosti, sada ne bi upotrebio još neko gore ime. Ako je onaj bog koji je stvorio sunce, znake na putu i zvezde lutalice, kao i zemlju, onaj Najviši, onda je on i Jedini i o drugima u ovom slučaju bolje uopšte ne treba ni govoriti, jer bi inače moralo da im se dâ ono ime koje je Jakov prećutao, iz razloga, naime, što reč i obeležje „najviši bog", po razumu, treba izjednačiti sa imenom jedinoga boga. Na pitanje o različitom ili jedinstvenom značenju ova dva pojma, Najvišeg i Jedinog, nadovezalo se poduže razmatranje kojeg domaćin nikako nije mogao da se zasiti, tako da bi se ono, kada bi bilo po njemu, produžilo do pola noći ili čak i sve do jutra. Ali je Jebše razgovor preneo na zbivanja u svetu i njegovim carstvima, na sporove i nemile događaje, o kojima je kao prijatelj i rođak jednog hananskog gradskog kneza više znao od običnog čoveka: govorio je kako na Kipru, koji je on nazivao Alešija, hara kuga, koja je pokosila mnogo ljudskih života, ali da baš nisu svi ljudi stradali, što se zna iz poruke koju je vladar tog ostrva uputio faraonu Donje zemlje da bi se opravdao zbog gotovo potpunog prekida u odašiljanju i otpremanju svog obaveznog danka u bakru; kako kralj carstva Heti ili Hati, po imenu

Subilulima, raspolaže tolikom vojnom silom da je kralju Tusratu iz Mitanije zapretio da će ga pokoriti i odneti mu njegove bogove, mada je ovoj orođen sa Velikim domom u Tebi; kako je Kasit iz Vavilona počeo da se plaši sveštenika kneza iz Asura, koji nastoji da se odvoji od carstva Zakonodavčeva i da na reci Tigar zasnuje posebnu državu; kako je faraon novcem dobijenim na osnovu sirijskog danka obogatio sveštenstvo svoga boga Amuna, kojem je podigao i novi hram sa hiljadu stubova i kapija, takođe na osnovu pomenutih sredstava, ali da će ova ubuduće mnogo sporije priticati jer gradove ne pljačkaju i pustoše samo beduinski razbojnici, nego su sada sa severa počeli da nadiru i moćni Heti, osporavajući pristalicama Amuna vlast u Hananu, a uz to se ne mali broj amorićanskih kneževa udružio sa tuđinima protiv Amuna. Tu Jebše namignu jednim okom, verovatno da bi među prijateljima nagovestio da se i Aširat-Jašur u svemu tome drži i ponaša onako kako to nalaže državnička mudrost, ali je domaćinovo interesovanje za razgovor bilo znatno popustilo, pa je razgovor, otkako više nije bilo reči o Bogu, potpuno presahnuo i na kraju se digoše sa svojih jastučića za sedenje: Jebše da bi se uverio da se Aštartinom putujućem kipu nije dogodilo neko zlo i da onda pođe na počinak, dok se Jakov, oslonjen o štap, uputio u obilazak logora, žena i stoke u stajama. Što se pak tiče njegovih sinova, Josif se pred šatorom rastao od ostale petorice, mada se isprva pravio kao da će ostati uz njih. Ali otvoreni Gadijel mu je bez okolišenja rekao: „Gubi se, lafe i kurviću, nisi nam potreban!”

Na to mu Josif, pošto je kratko razmislio i smislio šta da mu odgovori, uzvrati: „Ti si, Gadijele, jedan neotesan balvan koga bradva još nije obradila, i kao jogunasti jarac u stadu. Ako te zbog ovih reči kažem ocu, onda te čeka kazna. Potužim li se pak Ruvimu, našem bratu, onda će te on u svojoj pravdoljubivosti izdevetati. No, neka bude kako ti kažeš: ako vi pođete na desno, onda ću ja poći nalevo, ili obratno. Jer ja vas doduše volim, ali sam vam ja, na žalost, odvratan, i to pogotovo danas zbog toga što mi je otac udelio od jareta i što mi je upućivao ljubazne poglede. Zato mislim da je tvoj predlog dobar, kako biste izbegli sablazan i ne biste neočekivano upali u greh. Da ste mi zdravo!”

Ovo je Gadijel saslušao sa izrazom prezira na licu, ali je ipak bio radoznao da čuje šta će momak ovoga puta da kaže i maže. Onda on načini prostački pokret i pođe sa ostalima, a Josif ode sam.

Pošao je u malu večernju šetnju – ukoliko mu je ona sada, ovako utučenom zbog Gadijelove grubosti, doduše malo ublažene zadovoljstvom što mu je sročio onako dobar odgovor, mogla pružiti neko

zadovoljstvo. Bazao je uz ćuvik, tamo gde se uzvišenje smanjivalo, ka istoku, tako da se brzo ispeo na vrh, odakle mu se pružao vidik prema jugu, te Josif ugleda, s leve strane, u dolini, mesečinom obasjani, debelim bedemom opasani beli grad sa četvrtastim ugaonim kulama i kapijama, zatim palatu sa dvorištem sa stubovima i masivno zdanje hrama okruženo prostranom terasom. On je voleo da posmatra grad u kome je prebivalo toliko ljudi. Odavde, sa ovog mesta, mogao je da vidi i obrise grobnice svojih predaka, dvostruke pećine koju je nekada davno Avram, pošteno plativši, otkupio od hetitskog čoveka, a u kojoj su sada počivali zemni ostaci predaka, vavilonske pramajke i potonjih glava porodice. Tamo, sasvim nalevo kraj kružnog bedema ocrtavali su se nadzidani venci nad kamenim portalom dvostruke pećine; i u njegovim grudima izmešalo se osećanje pobožnosti, čiji je izvor smrt, sa simpatijom koju je u njemu izazivao prizor nastanjenog grada. Zatim se vratio, potražio studenac, osvežio se, oprao i namazao, pa onda stade na pomalo izopačen način da se udvara mesecu, u čemu ga je zatekao otac koji se, večno zabrinut za njega, bio dao u potragu za njim.

Potkazivač

Sada je on, Stari, stajao kraj njega i položio mu desnu ruku na glavu, pošto je štap prebacio u levu ruku, pa se svojim staračkim ali prodornim očima zagledao u lepe crne oči mladića, koji ih je isprva, uz osmeh usled kojeg se opet ukazaše njegovi blistavi ali malo razmaknuti zubi, podigao prema njemu, da bi ih potom opet smerno spustio: delom iz dubokog poštovanja, a delom iz neodređenog osećanja krivice koje je bilo povezano sa očevim zahtevom da se obuče. Prijatno ćarlijanje povetarca stvarno nije bio razlog, ili nije bio jedini razlog što se još nije bio obukao, pa je naslućivao da je njegov otac prozreo nagone i shvatanja koji su ga naveli da ovako polunag uputi svoje pozdrave gore, prema nebu. Naime, njega je naprosto ispunjavalo neko osećanje slasti i neodređenog iščekivanja kada bi se mesecu, za kojeg se osećao vezan preko svog horoskopa, ali i svakojakih slutnji i spekulacija, prikazao u svojoj mladoj golotinji, u uverenju da se to ovome dopada, a uz to i u sračunatoj nameri da ga – ili vrhovno biće uopšte – na taj način podmiti i pridobije za sebe. Doživljaj hladne svetlosti, koja je sa večernjim vazduhom dodirivala njegova ramena, činio mu se kao potvrda uspeha njegovog detinjeg nauma, koji već iz tog razloga ne bi trebalo označiti bestidnim jer je bio usmeren na žrtvovanje stida. Mora se imati na umu da je stari, iz Egipta preuzeti običaj obrezivanja u Josifovom rodu i njegovoj okolini tokom vremena poprimio posebno mističko značenje. Ono je bilo od Boga traženo i od njega ustanovljeno venčanje čoveka sa njim, božanstvom, obavljeno na onom delu tela koji se uzimao kao središte njegovog celokupnog bića i na koji se polagao svaki telesni zavet. Ne malo muškaraca nosilo je ime Boga na svom udu ili bi ga na nj ispisalo pre nego što bi spoznalo ženu. Savez vernosti s Bogom bio je polne prirode i njime je, budući da je sklopljen sa jednim pohotnim tvorcem i gospodom koji zahteva da bude jedini posednik, ljudska muška priroda, u moralnom smislu, oslabljena dodavanjem crte ženskosti. Krvava žrtva obrezivanja približava se uškopljenju još više u ideji nego u telesnom smislu. Posvećenje tela ima istovremeno smisao čednosti i njenog prinošenja na žrtvu: dakle, ženski smisao. Osim toga, Josif je, što je i sam

znao a o čemu se i na sve strane govorilo, bio zgodan i lep – jedno osobeno svojstvo koje i inače u sebi uključuje izvesnu žensku samosvest; a kako je „lep" bio atribut koji se pre svega pridavao mesecu, i to punom, nepomračenom i nezakriljenom mesecu, jedna mesečeva reč kojoj je zapravo mesto bilo u nebeskoj sferi, pa se stoga, strogo uzev, samo u prenosnom smislu mogla primeniti na čoveka, to su misaone predstave „lep" i „nag" gotovo bez razlike počele da mu se slivaju jedna u drugu, tako da mu se činilo i pametnim i dobrim da na lepotu zvezde odgovori sopstvenom nagotom, kako bi zadovoljstvo i divljenje bili uzajamni i obostrani.

Ne bismo da sudimo o tome da li je i u kolikoj meri izvesna izopačenost njegovog ponašanja bila povezana sa ovim njegovim mutnim shvatanjima. Ona su, u svakom slučaju, poticala iz prasmisla jednog tu pred njegovim očima još uvek upražnjavanog obrednog razgolićavanja, pa su baš zbog toga, pri pogledu na oca i zbog njegova prekora, u njemu izazivala neodređeno osećanje krivice. Jer, on je voleo starčevu duhovnost, ali je se i plašio, jasno naslućujući da ona jedan svet misli, sa kojim je on sam, mada samo na način igre, još bio povezan, odbacuje kao nešto što je dobrim delom grešno, da ga naprosto odguruje daleko od sebe kao nešto predavramovsko, označavajući ga rečju svog najstrašnijeg i uvek spremnog prekora, rečju „idolopoklonički". On je bio spreman da čuje ovakav izričiti prekor u onom jasnom smislu koji stvari naziva pravim imenom. Ali Jakov, pritisnut brigama, koje su ga kao i uvek ophrvale zbog ovog sina, ovog puta pribegnu drugim rečima. On započe: „Zaista, bilo bi bolje kada bi dete posle obavljene molitve već spavalo pod okriljem kolibe. Nerado ga vidim samog u sve mrklijoj noći i pod zvezdama koje svetle i dobrima i opakima. Zašto se nije držalo sinova Lijinih i nije pošlo onamo kuda su pošli sinovi Vale?"

On je dobro znao zašto to Josif i ovoga puta nije uradio, a i Josif je znao da ga je samo zabrinutost zbog poznatih odnosa nagnala da ga to pita. Odgovorio je napućenim usnama: „Braća i ja smo se dogovorili i u miru tako odlučili".

Jakov nastavi: „Dešava se da lav iz pustinje i onaj što prebiva u ševaru kraj vode, tamo gde se reka uliva u Mrtvo more, ume da zaluta ovamo kada ga spopadne glad, pa napada stada kada je žedan krvi, da bi se dokopao plena. Ima pet dana kako je pastir Aldmodad ležao preda mnom na stomaku i priznao da je divlja zver u noći od mladunčadi zadavila dva laneta i da je jedno odnelo da poždere. Aldmodad je preda mnom bio čist i bez zakletve jer mi je pokazao zadavljenu ovcu u krvi, tako da je bilo jasno da je drugu poneo lav i da šteta pada na mene."

„Šteta je mala”, reče Josif umiljavajući se, „i srazmerno gotovo nikakva prema bogatstvu koje je Gospod iz ljubavi podario mom gospodaru u Mesopotamiji.”

Jakov saže glavu i još je malo iskosi u znak da se ne gordi blagoslovom, iako ovaj ne bi bio blagotvoran bez mudre pripomoći s njegove strane. Odgovorio je: „Kome je mnogo dato, tome može mnogo i da se uzme. Ako me Gospod učinio bogatim, on može i da me pretvori u zemni prah i da me učini siromahom poput nekog pogorelca; jer njegova ćud je silna i mi nismo u stanju da spoznamo puteve njegove pravednosti. Srebro ima bled sjaj”, nastavi on, izbegavajući da pogleda u pravcu meseca, kome je Josif odmah iskosa uputio svoj pogled, „srebro je muka jedna, a najveći strah onoga koji strahuje je lakomislenost onih zbog kojih brine brigu.”

Dečak je molećiv pogled propratio utešiteljskim i umiljatim pokretom.

Ali Jakov mu nije dopustio da taj pokret izvede do kraja, već, prekinuvši ga, reče: „Bilo je to tamo napolju na ispaši, kod pastira, stotinu ili dve stotine koraka odavde: lav se prišunjao i staroj majci zadavio jagnjad. A dete sedi samo u noći kraj studenca, nepromišljeno i razgolićeno, bez zaštite, i ne misli na svog oca. Jesi li ti stvoren za opasnost, jesi li ti opremljen za borbu? Jesi li ti kao tvoja braća, Simeun i Levije, ne dao Bog, koja s vriskom i mačem u ruci upadaju među neprijatelje i koji ono spališe naseobinu Amorićana? Ili si možda kao Isav, tvoj stric u Sejiru na pustom jugu – lovac i čovek stepe, crvene kože i rutav kao jarac? Ne, nego si pobožan i čedo kolibe, jer si ti put moje puti, i kada je Isav stigao do pličine sa četiri stotine ljudi, pa moja duša nije znala kako će se sve to završiti pred Gospodom, ja sam tada spreda postavio inoče sa njihovom decom, tvojom braćom, pa onda Liju sa njenom, a tebe sam, gle, postavio sasvim pozadi sa Rahilom, tvojom majkom...”

Oči su mu već bile pune suza. On nije mogao da pomene ime žene koju je iznad svega voleo a da mu ne navru suze, iako je već bilo prošlo osam godina otkako mu je Bog na neshvatljiv način uzeo, pa se i sada njegov inače uvek uzbuđen glas nađe na granici da zajeca.

Mladić ispruži ruke prema njemu, pa ih onda sklopi i prinese svojim ustima.

„Kako se samo”, reče on sa nežnim prekorom, „bez potrebe muči srce mog tatice i dragog gospodara, i kako je samo preterana njegova zabrinutost! Kada nam je gost poželeo laku noć i krenuo da pogleda svoj dragoceni kip” (tu se on šeretski nasmeši da bi razgalio Jakova i zatim dodade), „koji mi se učinio prilično jadnim i nemoćnim, a

rekao bih i da vredi taman koliko i jeftina grnčarija na pazaru...”

„Video si ga?” upade mu Jakov u reč... Već mu se to nije dopadalo i on se smrknu.

„Zamolio sam gosta pre večere da mi ga pokaže”, reče Josif napućivši usne i slegnuvši ramenima. „Taj je kip od sasvim osrednje vrste a nemoć mu je ispisana na čelu... Kada ste ono završili razgovor, ti i gost, ja sam sa braćom pošao napolje, ali jedan od sinova Lijine sluškinje, mislim da je to bio Gadijel, koji je po prirodi otvoren i neposredan, rekao mi je da svoje korake usmerim u onom pravcu u kojem oni ne idu, pa me je to malo zabolelo u duši jer me nije oslovio mojim imenom, nego pogrdnim i ružnim na koja se ne odazivam...”

Neočekivano i protiv svoje volje prešao je na potkazivanje, iako je dobro poznavao tu svoju sklonost koja mu je samo donosila nevolje, te je iskreno želeo da je obuzda, što mu je malo pre za trenutak bilo pošlo za rukom. Bila je to crta neobuzdanosti u toj njegovoj potrebi da jeziku pusti na volju, a ona je sa njegovim lošim odnosom sa braćom činila jedan opak zatvoren krug: jer time što ga je izdvajala i privijala uz oca, ona je uslovila stvaranje jednog posebnog stanja koje je predstavljalo stalni podsticaj za razna šaputanja i došaptavanja; a to je opet pojačavalo otuđenje i tako stalno uokrug, tako da je teško bilo reći da li je cela ta nevolja započela s jednim ili s drugim, tek, u svakom slučaju, oni stariji gotovo da nisu mogli da vidi Rahilina sina a da im se lica ne izobliče. Ono sa čime je zapravo sve to počelo, bez sumnje je bila Jakovljeva prevelika ljubav prema ovom detetu – pri čemu ovo treba shvatiti samo kao uzgrednu napomenu kojom se ne želi povrediti ovaj osećajan čovek. Ali, osećanje, po prirodi stvari, naginje neobuzdanosti i nekom mekušnom kultu prema samom sebi; ono neće da se skriva, ono ne zna za diskreciju, već štaviše nastoji da se ispovedi, da se obznani, ono bi da se, kako se ono kaže, celom svetu „gurne pod nos”, kako bi se onda ovaj njime pozabavio. To je neuzdržanost osećajnih ljudi; a Jakov se u njoj našao još i ohrabrenim onim u njega i u njegovom plemenu tako živim predanjem i predstavom o Božijoj sopstvenoj neobuzdanosti i veličanstvenoj ćudljivosti u stvarima osećanja i simpatija: Eljonovo odabiranje i povlašćivanje pojedinaca bez njihovih posebnih zasluga ili u svakom slučaju preko mere njihovih zasluga bio je samovoljan, teško razumljiv i za ljudsko poimanje nepravedan postupak, ono je bilo svojevrsna uzvišena predanost osećanju koja nije smela da se objašnjava, već je mogla samo s licem u prašini i sa strahom i oduševljenjem da se poštuje; i Jakov, budući i sam jedan svestan – iako u skrušenosti i bojaznosti svestan – predmet takve naklonosti, podražavao je Boga na taj način što je otvoreno pokazi-

vao svoju simpatiju i puštao joj na volju.

Ta blaga neobuzdanost svojstvena čoveku osećanja bilo je nasleđe koje je Josifa dopalo od oca. O nemoći da obuzda svoju ponesenost, o nedostatku takta, što će po njega i te kako biti pogubno, biće još dosta reči. On je kao desetogodišnjak, dakle još kao dete, ocu tužio silovitog i dobroćudnog Ruvima zato što, ovaj, u svojoj srdžbi zbog toga što Jakov posle Rahiline smrti nije delio postelju sa Lijom, Ruvimovom majkom, koja je sa svojim upaljenim očima povazdan sedela u šatoru, nego sa Valom, sluškinjom, načinivši je svojom miljenicom naložnicom, iskidao i izbacio očev ležaj sa novog mesta, oskrnavivši ga psovkama i ružnim rečima. Bio je to brzoplet i nepriličan postupak, učinjen iz sinovskog ponosa za Liju, ali se on zbog toga brzo pokajao. Ležaj je u tišini mogao brzo da se ponovo namesti i Jakov nije morao ni da sazna šta se zbilo. Ali Josif, koji je bio svedok svega toga, nije imao prečeg posla nego da to saopšti ocu i od tog časa Jakov, koji i sam nije bio u posedu prirodnog prvorodstva, već samo po imenu i u pravnom smislu, stade da se nosi mišlju da Ruvima kletvom liši prvorodstva, ali pri tome nije mislio da tu čast dodeli sledećem sinu po starešinstvu, Lijinom drugom sinu, dakle Simeunu, nego, povodeći se za svojom samovoljnom osećajnošću, Rahilinom prvencu, Josifu.

Braća su bila nepravedna prema dečaku kada bi tvrdila da je njegova brbljivost smišljeno nastojala da utiče na ovakve očeve odluke. Jer, on, naprosto, samo nije umeo da ćuti. Otuda mu se utoliko teže može oprostiti što ni prvom sledećom prilikom, iako je dobro znao kakve će biti posledice, nije umeo da ćuti, pa je sve to prirodno samo pothranjivalo podozrenje starije braće. Malo je poznato kako je Jakov saznao da se Ruvim „šalio” sa Valom.

Zbila se, naime, tu jedna stvar, mnogo gora od one sa ležajem, još mnogo pre nego što su zastali kod Hevrona, na jednom mestu između ovog grada i Vetilja. Ruvim, tada dvadeset i jednu godinu star i u naponu svojih snaga i nagona, nije uspeo da se uzdrži od žene svoga oca – od one iste Vale na koju je zbog zapostavljene Lije bio tako ogorčen. Posmatrao ju je pri kupanju, najpre slučajno, a onda je to činio iz zadovoljstva što bez njenog znanja može da je unizi, da bi na kraju to radio sa sve većom strašću koja je sve više uzimala maha. Snažnog mladića spopala je iznenadna i brutalna požuda za Valinim zrelim ali umešno održavanim dražima, za njenim još čvrstim dojkama, za njenim ljupkim trbuhom, pa njegovu pomamu nije mogla da umiri nijedna devojka, nijedna od sluškinja koje bi se poslušno odazvale njegovom pozivu. Ušunjao se kod inoče svoga oca i sadašnje naložnice miljenice, iznenada je skolio, pa ako je

i nije uzeo silom, onda je ovu, koja se bojala Jakova, zaveo svojom bujnom snagom i mladošću.

O ovoj sceni strasti, straha i posrnuća, dečak Josif, koji je, iako ne baš sa namerom da uhodi, lunjao uokolo, doznao je dovoljno toga da bi s naivnom revnošću, kao da se radi o značajnoj stvari vrednoj da bude saopštena, izvestio oca da se Ruvim sa Valom „šalio" i „smejao". Upotrebio je ove izraze koji su po svom sadržaju govorili manje nego što je on razumeo, ali su svojim uobičajenim drugim značenjem sve kazivali. Jakov poblede i stade teško da diše. Samo nekoliko trenutaka pošto se dečak izbrbljao, Vala je jadajući se ležala pred glavom plemena i sve priznala, pri čemu je noktima izgrebala dojke, zbog kojih je Ruvim bio obnevideo, a koje su sada za njenog gospodara zauvek bile oskrnavljene i nedodirljive. A zatim je tamo ležao sâm prestupnik, u znak poniženja i pokajanja ogrnut samo jednom vrećom, i na njega se sruči uzvišena olujina očinskog gneva, kojem se on, izdižući ruke iznad raščupane, prahom posute glave, predao u najiskrenijem pokajanju. Jakov ga nazva Hamom, ocoskrnaviteljem, zmajem haosa, Vehemotom i bestidnim nilskim konjem; ovim poslednjim ga nazva pod uticajem jedne egipatske priče po kojoj nilski konj ima opaku naviku da ubije svog oca i da se nasilno pari sa svojom majkom. Praveći se kao da je Vala stvarno Ruvimova mati, samo zato što ju je obležao, on je svojim gromovitim rečima izrekao staro i mračno shvatanje da je Ruvim, time što je obležao svoju majku, hteo da se nametne za gospodara nad svima i nad svim – a umesto toga on mu obznanjuje ono što nije očekivao. Jer, ispruženih ruku, on onome koji je stenjao pred njim oduze prvorodstvo – uzeo ga je sebi a da tu čast za sada nije predao dalje, tako da odonda u tom pogledu vlada neko neodređeno stanje, u kojem je očeva duboko veličanstvena ljubav prema Josifu do daljnjega imala snagu pravne činjenice.

Neobično je bilo to da se Ruvim zbog ovih stvari nije ljutio na dečaka, nego je od sve braće prema njemu bio najtrpeljiviji. S pravom je smatrao da se njegov postupak ne može oceniti kao čista opakost, a u sebi mu je čak davao za pravo što se tako brine za čast oca koji je prema njemu iskazivao toliko ljubavi i što ga je upoznao sa zbivanjima čiju bestidnost on, Ruvim, nikako nije želeo da ospori. Svestan svoje krivice, Ruvim je bio dobrodušan i pravedan. Osim toga, on je, pored sve svoje velike telesne snage, kao i svi Lijini sinovi, bio prilično ružan (i on je imao slabe oči od majke i mnogo je, iako bez uspeha, mazao očne kapke koji su gotovo stalno bili upaljeni), ali je više od ostalih bio prijemčiv za Josifovu ljupkost, kojoj su se svi toliko divili, doživljavajući je u svojoj nezgrapnosti kao nešto draže-

sno, a uz to je imao osećanje da bi prelazno nasleđe poglavara plemena i velikih otaca, izabranost i Božji blagoslov, pre moglo preći na Josifa ili nekog drugog među dvanaestoricom nego na njega. To je i bio razlog da su mu se očinske želje i planovi u pogledu prvorodstva, ma koliko da su ga teško pogađali, uvek činili razumljivim.

Otuda je Josif dobro znao zašto je Silfinom sinu, koji, uostalom, sa svojom otvorenošću, i nije bio najgori, pretio Ruvimovom pravdoljubivošću. Često je ovaj branio Josifa pred braćom, mada je to činio na neki odbojan način, više puta ga je snagom svojih mišica zaštitio od zlostavljanja, a znao je i da ih grdi kada bi, besni zbog njegovih izdajništava, hteli da se osvetnički okome na njega. Jer, budalina nije ništa naučila, niti je izvukla neke pouke iz ranih i teških dogodovština sa Ruvimom, pokazalo se da ga ni njegova velikodušnost nije učinila boljim, pa je, pošto je odrastao, postao još opasniji posmatrač i dostavljač nego što je to bio kao dete. Opasan i po sebe samoga, i to posebno po sebe samoga, jer je uloga koju je bio navikao da igra svakim danom povećavala njegov neugodan položaj, budući da je sve više bivao odbačen i isključen, mutila mu osećanje sreće, pothranjivala mržnju prema njemu, koju je njegova priroda inače teško podnosila, pružajući mu tako sve razloge da se boji braće, što je opet predstavljalo novo iskušenje da se ulagivanjem od njih obezbedi kod oca. I sve to uprkos često i čvrsto izraženim namerama da konačno – a bilo je potrebno samo da uzdrži svoj jezik od otrova – popravi svoj odnos prema desetorici, od kojih nijedan nije bio zlobnik i sa kojima se u okviru brojke životinjskog kruga, uključujući tu i sebe i svog malog brata, osećao povezan svetim sponama.

Uzalud. Kad god da su Simeun i Levije, koji su bili plahe naravi, započeli tuču sa tuđim pastirima ili čak sa žiteljima gradova, što je plemenu samo donosilo štete; kad god da se Juda, jedan gord ali patnjom ophrvan čovek, koga je mučila Ištar i za koga ono što je drugima bilo smešno nije bilo za smejanje, spetljao sa ćerkama zemlje i s njima imao neke svoje tajne stvari, što se Jakovu nikako nije dopadalo; kad god da se neko od braće ogrešio pred Jedinim i Najvišim time što bi potajno kadio nekom idolu, čime bi opet mogao da ugrozi plodnost stada i da na njih navuče boginje, šugu ili vrtoglavicu; ili kad god bi sinovi, bilo ovde ili pred Šekemom, pri prodaji jalove stoke, pokušali sebi, iza Jakovljevih leđa, da obezbede neku dobit – otac bi to saznao od svog mezimčeta. Saznavao je on od njega čak i neistinite stvari, stvari koje su bile van svake pameti, a ipak je bio sklon da poveruje Josifovim lepim očima. Ovaj je tako tvrdio da su neki od braće u više navrata od živih ovnova i ovaca odsecali komade mesa da bi se najeli, da su to radila četvorica koje su rodile

inoče, a da se u tome posebno isticao Asir, koji je uistinu bio velika izelica. Asirov apetit bila je jedina stvar koja je govorila u prilog počinjenog dela, ali se ono ipak u najvećoj meri činilo neverovatnim, pa istinitost u pogledu krivice ove četvorice nikada nije mogla biti dokazana. Bila je to, objektivno govoreći, jedna kleveta. Sa Josifovog stanovišta slučaj možda ne bi baš sasvim zaslužio to ime. Verovatno mu se sve to samo prisnilo; ili, tačnije, on je sve to u trenutku kada je, s razlogom i opravdano, očekivao da će dobiti batine, usnio, kako bi, zaklonivši se iza cele te priče, potražio zaštitu kod oca od ovakvih namera, pa onda zapravo više nije mogao ili nije hteo da pravi razliku između istine i pukog priviđenja. Sasvim je razumljivo da se ogorčenje braće u ovom slučaju iskazalo na posebno obestan način. Oni su se pozivali na svoju nevinost i pri tome su tu svoju nevinost možda suviše silovito isticali, kao da ona nije bila baš besprekorna i kao da su se Josifova maštanja ipak delom zasnivala na nekoj istini. Najviše mogu da nas ogorče optužbe koje su doduše lažne, ali ne baš sasvim.

Ime

Jakov umalo ne planu kada je čuo pogrdna imena koja je Gadijel nadenuo Josifu, spreman da u tome odmah vidi povredu svog svetog osećanja, koja zaslužuje da bude kažnjena. Ali Josif je posedovao ljupki dar da vedrim izrazom lica i umešnom rečju umiri i ublaži razgovor i skrene ga u drugom smeru, tako da se Jakovljev bes slegao pre nego što se zapravo i razbuktao, pa on nastavi, sanjivo se smešeći da gleda u crne, malo iskošene, od slatkog lukavstva nekako smanjene oči svog sagovornika.

„Ništa to nije", začuo se opet njegov opori i tanki glas koji je starac voleo, jer je u njemu bilo puno od boje Rahilinog glasa. „Ja sam ga bratski ukorio zbog njegove grubosti, a kako je on razložno primio taj prekor, to zapravo njemu pripada zasluga da smo se u miru razišli. Ja sam pošao da sa brega posmatram grad i Efronovo dvostruko stanište; tu sam se onda oprao i predao molitvi; a što se tiče lava, sa kojim je tatica blagoizvoleo da me plaši, tog razvratnika iz donjeg sveta, tog nakota crnog meseca, on je ostao u šipražju Jardena" (on je ime reke izgovorio drugačijim vokalima nego mi, nazvavši je „Jarden", pri čemu je glas „r" doduše oblikovao na nepcu, ali ga pri tome nije kotrljao, dok je glas izgovarao prilično otvoreno) „i svoju večeru našao u raspuklinama provalije, te ga oči deteta nisu ugledale, ni izbliza ni izdaleka".

On je sebe samog nazvao „detetom" jer je znao da je ocu to ime, koje mu je ostalo iz ranog detinjstva, bilo naročito drago. On nastavi: „Ali da se pojavio sa svojim opako uzdignutim repom i da je njegov glas od gladi gromovito zabrujao poput glasova serafima kada pevaju u slavu Boga, dečak bi se samo malo ili gotovo nimalo uplašio njegovog gneva. Jer, razbojnik bi se sigurno opet ustremio na jagnješce, ukoliko ga Aldmodad ne bi poterao klepetaljkama i ognjenim plamenovima, a čovečjeg dečaka bi mudro zaobišao. Zar moj tatica ne zna da se životinje boje i klone čoveka zbog toga što mu je Bog podario razum i sposobnost da stvori određeni poredak u kome sve stvari i sva stvorenja imaju svoje određeno mesto, i zar on ne zna kako se Šemael razvikao kada je čuo da zemni čovek ume da

nadeva ime vaseljeni i svemu stvorenom u njoj kao da je on njihov gospodar i tvorac, i kako su se sve ognjene sluge čudile i oborile pogled svojih očiju, jer su doduše veoma dobro umele u horovima da kliču ‘Sveto, sveto!’, ali o precima i višim porecima ama baš ništa ne razumeju? I životinje se stide i uvlače rep jer ih mi znamo i imamo moć nad njihovim imenom, te ih, kada se pojave sa svojom strašnom rikom, lišavamo njihove snage na taj način što izgovaramo njihovo ime. I da se pojavio sa svojim frktanjem i odvratnim nosom, šunjajući se svojim dugim koracima, ne bih se prestravio pred njegovom strašnom pojavom, niti bi me naterao da pred njim pobledim. ‘Da se ono ti počem ne zoveš Krvožednost?’ upitao bih ga da se malo našalim s njim. ‘Ili se možda zoveš Ubistveni skok?’ A onda bih se posve uspravio i rekao: ‘Lave! Gle, ti si jedan lav u svojoj vrsti i podvrsti, i tvoja tajna, evo, leži preda mnom tako otkrivena da je ja izgovaram i sa osmehom na usnama razrešavam’. A on bi zatreptao pred izgovorenim imenom i odšunjao bi se pred rečju, nemoćan da mi odgovori. Jer, on je sasvim neobrazovan i nema pojma o pisaljki...”

Počeo je da se igra rečima, što mu je u svako doba pričinjavalo zadovoljstvo, a čemu je u ovom času pribegao samo zbog toga da time razonodi oca, kao što je to do malopre činio svojim razmetanjem. Njegovo ime podsećalo je na reč „sefer” koja znači „knjiga” i „pisaljka” – što mu je, uostalom, pričinjavalo posebno zadovoljstvo, jer je, za razliku od ostale braće, od kojih nijedan nije znao da piše, voleo da se bavi stilističkim vežbama, pa se u tome već bio tako izveštio da je bez daljnjega mogao da bude uposlen u jednom od ureda zbirki povelja, u Kirjat seferu ili Gibalu, na primer, ukoliko bi Jakov dao svoju saglasnost da se bavi takvim pozivom.

„Kada bi”, nastavi on, „tatica samo hteo neusiljeno i opušteno da sedne uz sina kraj dubine, evo tu, na rub studenca, dok bi se dete vično knjizi spustilo kraj njegovih nogu, što bi predstavljalo jedan prilično dražestan prizor, onda bi ono zabavljalo svog gospodara i ispričalo mu jednu malu zgodu i priču o imenu, koju je ono naučilo i ume da izloži na zanimljiv način. Bilo je to, naime, u doba onih naraštaja koji su živeli u vreme potopa, kada je anđeo Semhazaji ugledao na zemlji devojku po imenu Išhara, koja je bila toliko lepa da je ovaj naprosto obnevideo od njene lepote, tako da joj se obrati rečima: ‘Budi moja!’ Ali ona mu odgovori: ‘Ne pada mi na um da budem tvoja, izuzev ako me prethodno naučiš istinsko i pravo ime Božje, čijom snagom ti polećeš čim ga izgovoriš’. Na to glasnik Semhazaji u svojoj ludosti stvarno odade ime Božje, jer je toliko požudno želeo da ona bude njegova. No samo što je Išhara došla u

posed imena, šta misliš, tatice, da je uradilo ovo čisto stvorenje i kako je prešlo nasrtljivog glasnika? Tu sada dolazi trenutak najveće napetosti u priči, ali ja, na žalost, vidim da tatica ne sluša i da su mu uši ophrvane drugim mislima, da se predao nekom dubokom razmišljanju".

Jakov stvarno nije slušao nego je „razmišljao". Bilo je to izuzetno izražajno razmišljanje, slikoviti prizor razmišljanja, onako kako ga nalazimo opisanog u knjizi, najviši stepen patetički zadubljene odsutnosti – drugačije on to i nije umeo. Kada bi utonuo u razmišljanje, onda je to moralo biti ono pravo i na stotinak koraka vidljivo razmišljanje, veličanstveno i silno, tako da ne bi samo svakom postalo jasno da je Jakov utonuo u misli, već bi svako tek saznao šta je to zapravo istinska utonulost u misli, te bi pred tim stanjem i tim prizorom moralo da ga obuzme osećanje strahopoštovanja: starac oslonjen o visoki, obema rukama obujmljeni štap, glave nagnute preko ruke, s izrazom sanjalačke gorčine na usnama koje se nazirahu u srebrnoj bradi, mrkih staračkih očiju zaronjenih u dubinu sećanja, sa slepim pogledom koji kao da je dolazio iz takve dubine da se skoro sapleo u nadnesenim obrvama... Osećajni ljudi odlikuju se velikom izražajnošću, jer ta izražajnost proističe iz potrebe da se osećanje iskaže, pa se ono ispoljava sasvim otvoreno i bez zazora; ona je proizvod blage duševne veličine u kojoj se, kao u nekom dostojanstvenom pozorju, mešaju svojstva mlitavog i smelog, nedevičanskog i blagorodnog, prirodnog i namernog, pa njihovo ljudsko delovanje može da izazove jedno lakoj vedrini sklono strahopoštovanje. Jakov se odlikovao velikom izražajnošću – što se dopadalo Josifu, koji je voleo tu njegovu živahnu raspoloženost, pa se njome i ponosio, dok su je se neki drugi, koji su s njim dolazili u dodir i poslovali s njim, plašili i zazirali od nje, a posebno ostali njegovi sinovi, koji se pri svakom zategnutijem odnosu između njih i oca nisu ničeg tako plašili kao te njegove izražajne snage. Kao, na primer, Ruvim, kada je zbog one rugobne dogodovštine sa Valom morao da stane pred Staroga. Jer, iako su u ono vreme zazor i strahopoštovanje pred uzvišenim izrazom bili dublji i potmuliji nego što je to kod nas današnjih ljudi slučaj, ipak je običnog čoveka, kome su pretile takve posledice, ispunjavalo osećanje uskogrude odbojnosti koje bismo mogli izraziti rečima: „Za ime Božje, to može da ispadne i na dobro!"

Ali Jakovljeva moć izražavanja, kao i ustreptalost njegova glasa, uzvišenost njegova jezika, a napose svečani izgled njegova bića – bili su u vezi sa njegovom prirodom i sklonošću, što je ujedno bio razlog što se na njemu tako često mogao zapažati snažan i slikovit izraz

utonulosti u razmišljanje. Sklonost ka povezivanju misli bila je ono što je u tolikoj meri vladalo njegovim unutrašnjim životom da je naprosto sačinjavala njegovu osobenu formu i da se njegovo mišljenje jednostavno sastojalo od takvih asocijacija. Na svakom koraku njegovu dušu bi zaskočili određeni odjeci i analogije, odvodeći je u široka prostranstva u kojima se za trenutak mešalo prošlo i buduće, tako da bi mu se pogled razlivao i prelamao baš onako kako to biva kod dubokog razmišljanja. Bila je to gotovo jedna vrsta patnje, ali patnje koja se nije mogla samo njemu pripisati, već je bila veoma raširena, iako u različitim stepenima, tako da bi se moglo reći da su u Jakovljevom svetu duhovno dostojanstvo i „značenje" – ova reč uzeta u svom najautentičnijem smislu – bili određeni bogatstvom mitskih povezanosti i snagom kojom su prožimali dati trenutak. Kako je samo zvučalo neobično, nekako uzvišeno i značajno, kada je starac sa pola reči izrazio svoju zabrinutost i bojazan da bi Josif mogao pasti u studenac! A to je bilo zbog toga što on nije mogao da zamisli dubinu studenca a da mu se u misli ne umeša, produbljujući i posvećujući ih, ideja donjeg sveta i carstva smrti – ta ideja nije doduše igrala važnu ulogu u njegovim religioznim shvatanjima, ali je zato igrala ulogu u dubinama njegove duše i u njegovoj uobrazilji, kao prastaro mitsko nasleđe naroda, što je ona i bila: predstava o donjem svetu, u kome je vladao Usir, Raskomadani, o mestu Nantar, bogu kuge, kraljevstvu užasa, odakle potiču svi zli duhovi i sve pošasti. Bio je to svet u koji su uranjale zvezde po svom zalasku, da bi u određeni čas opet odande izronile, dok nijedan smrtnik koji bi u tu kuću krenuo tim putem više ne bi našao put povratka. Bilo je to mesto blata i izmeta, ali i zlata i bogatstva; bila su to nedra u koje je polagano semeno zrno, iz koga bi potom iznikla hranjiva žitarica; bila je to zemlja crnog meseca, zime i kao ugljen sprženog leta, u koju je Tamuz, prolećni pastir, bio potonuo i u koju bi svake godine ponovo potonuo kada bi ga rastrgao divlji vepar, pa bi onda prestalo svako rađanje i stvaranje i oplakivani svet bio bi zahvaćen sušom sve dok Ištar, supruga i majka, ne bi krenula na put u pakao da ga potraži, da razvali prašinom pokrivene reze zatvora i uz veliki smeh izvede voljenog lepotana iz pećine i jame kao gospodara novog vremena i sveže procvalih poljana.

Kako da ne zatreperi Jakovljev osećanjem ispunjen glas i kako da njegovo pitanje ne dobije neobično značajan prizvuk kada je, ako ne mišlju a ono osećanjem, u studencu video ulaz u donji svet, i kada je sve to i još više od toga zazvučalo u njemu kod pomena reči koja označava dubinu? Tup i priprost čovek beznačajne duše izgovorio bi takvu reč tupoglavo i bez nekog šireg značenjskog odnosa, imajući pri tome na umu samo ono najneposrednije i predmetno značenje.

Jakovljevom biću ona je davala dostojanstvo i izraz svečanosti, čineći ga tako izražajnim da je naprosto ulivao strah. Teško je opisati kako je grešnog Ruvima prošla jeza kada mu je otac svojevremeno dobacio zloglasno ime Hama. Jer Jakov nije bio čovek koji bi se tom pogrdom poslužio tek tako, samo kao blagom aluzijom. Njegova duhovna moć omogućavala je svojevrsno stravično uranjanje sadašnjosti u prošlost, te potpuno oživljavanje onog što se nekada zbilo, kao i njegovo lično, Jakovljevo, poistovećenje sa Nojem, onim iz prikrajka posmatranim, prezrenim i od strane sina obeščašćenim ocem; i Ruvim je unapred znao da će tako biti i da će stvarno i odista ležati kao Ham pred Nojem, pa se baš zbog toga toliko užasavao susreta sa Jakovom.

Ono pak što je Starog sada podstaklo da tako očevidno utone u razmišljanje bila su sećanja na koja je njegov duh bio naveden sinovljevim ćaskanjem o „imenu" – sećanja teška kao san, uzvišena i stravična, sećanja iz davnih dana kada je u velikom telesnom strahu, očekujući ponovni susret sa prevarenim i nesumnjivo osvetoljubivim pustinjskim bratom, tako žarko težio za duhovnom moći, i kada se poradi imena porvao sa neobičnim čovekom koji ga je bio napao. Bio je to težak, strašan i u najvećoj meri sladostrastan san pun očajničke slasti, a nikako neki vazdušast i prolazan san od kojeg nije ništa preostalo; naprotiv, bio je to jedan tako telesno opipljiv i stvaran san da je od njega ostalo dvojako životno nasleđe, poput ostataka koje more ostavlja na kopnu posle plime: povreda Jakovljeva kuka, zglobne čašice, tako da je hramao otkako mu ga je Neobični pri rvanju iščašio, i, drugo, – ime. Ali ne ime ovog neobičnog čoveka, ono mu je odlučno i do krajnjih granica bilo uskraćivano, sve do praskozorja, sve do opasnosti da bi moglo doći do neugodnog zakašnjenja, ma koliko da ga je Jakov, uzavrelog daha, neprekidno se noseći s njim, od njega tražio; ne, nego njegovo drugo lično ime, dodatno ime koje mu je Nepoznati nadenuo u borbi, kako bi ga pustio pre izlaska sunca i poštedeo neugodnog zakašnjenja, počasna titula kojom su ga otada oslovljavali kada bi hteli da mu laskaju i da mu izmame osmeh: Izrailj, „Bog, vodi rat"... Ponovo je pred sobom video plićak Jaboka, gde je u onom pristupu obraslom grmljem i šipražjem ostao sam, pošto je bio preveo žene, Jedanaestoricu i za Isava izdvojene pokajničke darove u stoci, video je nemirno oblačnu noć, u kojoj je, između dva pokušaja da malo odrema, nemirno krstario uokolo, još uvek sav ustreptao od susreta sa Rahilinim prevarenim ocem, koji se s Božjom pomoću dobro završio, a već ponovo ophrvan teškom brigom zbog predstojećeg susreta sa drugim prevarenim i prikraćenim. Kako se samo molio Elohimu, naprosto ga upozoravajući da mu je dužnost da mu pritekne u pomoć! A i onog čoveka, s kojim je, Bog je znao kako, neočekivano

morao da se rve na život i smrt, on opet vide na svetlosti meseca, koji je odjednom jarko izronio iz oblaka, i to sasvim nablizu, gotovo prsa u prsa: vide njegove široko razdvojene nepokretne goveđe oči, njegovo lice koje je, kao i ramena, ličilo na uglačani kamen; i u njegovom srcu se ponovo pokrenu nešto od onog strašnog zadovoljstva koje je tada osetio, pošto ga je dahtavim šapatom prisilio da mu kaže ime.... Kako je samo bio jak! Očajnički jak kao u snu i izdržljiv, crpeći snagu iz neslućenih zaliha snaga svoje duše. Izdržao je celu noć, sve do zore, dok nije video da je čoveku postalo kasno, pa ga ovaj u neprilici zamolio: „Pusti me da idem!" Niko u tom rvanju nije pobedio, ali zar to nije značilo da je zapravo pobedu odneo Jakov, budući da on nije bio neobičan i poseban čovek, već običan zemni čovek iz čovečjeg semena? Učini mu se kao da je širokooki u to malo sumnjao. Bolni udarac i oštar zahvat u predelu kuka ostavljali su utisak kao da se radi o nekom ispitivanju. Možda je hteo da utvrdi da li je to stvarno zglobna čašica, pokretna a ne počem nepokretna kao u njega, te nije bila podesna za sedenje... I tada je čovek umeo tako da udesi stvar da nije, doduše, odao svoje ime, ali je zato Jakovu nadenuo još jedno ime. Razgovetno, kao tada, čuo je u svojoj utonulosti u misli visoki i metalni glas koji mu je govorio: „Od sada ćeš se zvati Izrailj" – na što je vlasnika tog neobičnog glasa pustio iz svojih ruku, tako da je ovaj onda, verovatno u poslednji čas, još uspeo da stigne na vreme...

O luckastoj zemlji egipatskoj

Način na koji je dostojanstveni starac okončao svoje umovanje i vratio se iz svoje duboke utonulosti u misli nije bio ništa manje upečatljiv od njegovog predavanja tom umovanju. Duboko uzdahnuvši, s uzvišenim dostojanstvom, on se podiže iz njega, otrese ga sa sebe i pogleda uzdignute glave oko sebe kao čovek koji se probudio iz sna, odlučno se pribirajući i ponovno se vraćajući u stvarnost. Predlog Josifov da sedne kraj njega kao da je prečuo. A nije bio ni trenutak za zanimljive pričice, što je ovaj postiđeno i sam morao da uvidi. Starac je želeo s njim da prozbori još nekoliko ozbiljnih reči. Briga zbog lava nije mu bila jedina; Josif mu je davao povoda i za druge brige, pa sada neće biti pošteđen. On začu kako mu glas govori: „Postoji daleko, tamo dole, jedna zemlja, zemlja Agare, sluškinje, Hamova zemlja ili zvana Crna zemlja, luckasta zemlja egipatska. Jer, njeni su ljudi crne duše, mada su crvenog lica, te iz majčine utrobe izlaze stari, tako da njihova dojenčad liče na starce i već posle pola časa počinju da blebeću o smrti. Kako sam čuo, oni muškost svoga boga, tri lakta dugačku, nose kroz ulice uz lupu doboša i svirku lauta i bludniče u grobnicama sa našminkanim leševima. Svi su oni bez izuzetka nadmeni, pohotljivi i setni. Oblače se u skladu sa kletvom bačenom na Hama, kome je bilo određeno da hoda nag, nepokrivenog stidnog dela tela, jer oni svoju golotinju pokrivaju platnom tankim kao paučina, tako da zapravo nije pokrivena, pa se onda time još gorde i govore da na sebi nose tkani vazduh. Jer se ne stide svoje puti, pa za greh nemaju ni reči ni pameti. Trbuhe svojih mrtvaca pune začinima, a na mesto srca s pravom stavljaju lik jednog govnovalja. Oni su bogati i skaredni kao žitelji Sodoma i Amora. Kada im se prohte, sastavljaju postelje sa posteljama svojih suseda i izmenjuju žene. Ako neka žena prelazi trgom i ugleda mladića kojeg poželi, ona će odmah leći s njim. Oni su kao životinje i klanjaju se životinjama u unutrašnjosti svojih prastarih hramova, a čuo sam i to da je jedna čedna devojka dopustila da je tamo pred celim narodom zaskoči i obleži jarac po imenu Bindidi. Odobrava li moj sin ovakve običaje?”

Kad Josif uvide na koji se prekršaj odnose ove reči, on obori glavu i oklembesi donju usnu kao neki dečak koji dobija grdnju. Ali u izrazu upola naburenog pokajništva nazirao se smešak; jer, on je znao da Jakovljev opis običaja Misiraca sadrži jaka uopštavanja, jednostranosti i preterivanja. Kako je izvesno vreme skrušeno ćutao, on, pozvan da odgovori, molećivo podiže oči koje su u očima oca tragale za prvim nagoveštajem smeška pomirenja, nastojeći da ga izazove svojim opreznim približavanjem, odnosno naizmeničnim iskazivanjem i skrivanjem sopstvene veselosti. Posredni govor igrao je u tome već svoju igru još pre nego što je progovorio: „Ako je tamo dole tako, dragi gospodaru, onda će se ovo nesavršeno dete svakako čuvati da to u svom srcu odobri i smatra dobrim. A ipak bih rekao da finoća egipatske tkanine i to što je ona poput vazduha svedoči o rukotvoračkoj spretnosti i umeću onih starih govnovalja, što bi, posmatrano s neke druge strane, uslovno moglo da izazove naklonost prema njima. A ako se ne stide svoje puti, onda bi neko ko bi baš hteo da ode predaleko u razumevanju za njih, mogao u njihovu odbranu da navede da su većinom prilično mršavi i suvonjavi, a da obla put daje više povoda za stidljivost od mršave, i to...”

Sada je bio red na Jakova da bude strog. On uzvrati glasom u kojem su se oštro sučeljavali prekorno nestrpljenje i nežnost: „Zboriš kao dete! Ti umeš da slažeš reči i govor ti je vešt kao u lukavog trgovca kamilama pri cenkanju, ali mu je smisao iznad svega detinjast. Ne mogu da verujem da ti je namera da se rugaš mom strahu, koji me navodi da se pribojavam da bi mogao da se zameriš Gospodu i da na sebe i Avramovo seme navučeš njegov gnev. Moje oči su videle da si sedeo razgolićen pod mesecom, kao da Najviši nije u naše srce usadio znanje o grehu i kao da prolećne noći na ovim visinama nisu dovoljno sveže, te ne bi mogla u jedan mah da te spopadne neka opaka bolest i da te, pre nego što se petao oglasi, obeznani vrućica. Zato odmah da si navukao gornju odeću na košulju, kako to nalaže pobožnost dece Semove. Jer ona je topla a iz pravca Gileada duva vetar. I neću da mi zadaješ briga i da zbog tebe strahujem, jer su moje oči videle još više toga, a bojim se da su videle i kako zvezdama dobacuješ poljupce...”

„Nikako!” uzviknu Josif, strašno uplašen. Skočio je sa ruba studenca da bi navukao svoj do kolena dugi, mrko-žuti ogrtač, koji je otac bio podigao pa mu ga pružio; ali hitri pokret i uspravan stav kao da su ujedno trebali da izraze njegovo odbijanje starčeve sumnje koju je po svaku cenu valjalo obesnažiti – i svim sredstvima. Obratimo pažnju, tu je sve bilo veoma karakteristično! Jakovljev višeslojan i višestruko isprepleten način mišljenja u obliku koji je tri prekora

spajao u jedan: prekor zbog nesmotrenosti koja bi mogla imati zdravstvenih posledica, zatim prekor zbog pomanjkanja stida i najzad prekor zbog religijskog prestupa. Poslednji je bio najdonji i najgori deo kompleksa zabrinutosti, i Josif, sa rukama napola u rukavima ogrtača čiji prorez za glavu u uzbuđenju nikako nije mogao da nađe, uključi tu svoju borbu sa odećom u razgovor da bi učinio slikovitim koliko mu je bilo stalo do toga da opovrgne zazorno ponašanje, koje je istovremeno umeo na prepreden način da opravda.

„To nikako i nikada! To nikako i nipošto!" uveravao je, dok je njegova zgodna i lepa glava pronalazila put kroz prorez ogrtača, nastojeći da uverljivost svog poricanja ojača i potkrepi odabranim rečima, pa dodade: „Tatičino mišljenje je, uveren sam, na najtužniji način pomućeno zabludom!"

On je, uzbuđen, ramenima nabacivao ogrtač i obema rukama ga vukao nadole, a zatim dohvati venac od mirtinih grančica sa svoje glave i odbaci raštrkano lišće u stranu, pa onda, pošto je to uradio, stade ne gledajući da petlja oko vezica kojima je ogrtač mogao da se zaveže ispod vratnog proreza. „O slanju poljubaca rukama nikako ne može... Kako bih ja počinio tako velik greh? Ako bi moj dragi gospodar imao milosti da osmotri moje greške, on bi, gle, utvrdio da one ne stoje! Gledao sam gore, to zacelo stoji! Posmatrao sam kako svetlost zrači, kako veličanstveno promiče, i moje su se ognjenim sunčevim strelama pozleđene oči krepile na blagom sjaju noćne zvezde. Jer tako stoji u pesmi koja među ljudima ide od usta do usta:

Tebi, Sine, dade da sjajiš. Da odrediš vreme,
U meni i prolazu, privenčao ti je noć,
I krunisao veličanstvom tvoje svečano savršenstvo."

On je to, stojeći za jedan basamak studenca iznad starca, otpevušio kao neko molepstvije, podbočivši se rukama, povijajući se gornjim delom tela kod svakog prvog polustiha na jednu, a kod drugog na drugu stranu.

„Šapatu”, reče on. „To je dan svečanog ispunjenja, dan lepote. On nam neposredno predstoji, nastupiće sutra ili prekosutra. Ali ni na sabat mi neće pasti na um da određivaču i meraču vremena dobacim i najmanji i najskriveniji poljubac jer se ne kaže da on blista sam od sebe, već da mu je On dao da blista i da mu je podario krunu...”

„Ko?”, upita Jakov tiho. „Ko mu dade da blista?”

„Mardug-Bel!”, kliknu Josif brzopleto, ali odmah dodade jedno otegnuto „eh-”, odmahujući glavom u znak poricanja, pa nastavi: „... kako ga zovu u pričama. Ali to je – tatica to ne mora da sazna od svog jadnog deteta – Gospodar bogova koji je jači od svih Anunaka i Baala naroda, to je Bog Avramov koji je ubio aždaju i stvorio trostruki svet. Kada se on okrene u gnevu, onda više neće biti potrebe da još jednom zakrene vratom, a kada se ražesti, onda se nijedan bog neće usuditi da se suprotstavi njegovom gnevu. On je velikodušan i sveobuhvatan, grešnici i prestupnici su smrad za njegov nos, ali se ipak priklonio onome što je pošao iz Ura i s njim sklopio savez, da mu bude Bog, njegov i semena njegovog. I njegov blagoslov došao je na Jakova, mog gospodara, kojem, kao što je poznato, kao lepo ime pripada titula Izrailj, a on je veliki prorok, obdaren svom spoznajom, pa mu nije ni na kraj pameti da svoju decu tako pogrešno vaspita da bi ovoj moglo pasti na um da zvezdama šalju poljupce, koji bi jedino pristajali Gospodu, pod nestvarnom pretpostavkom da bi mu bili primereni, što, međutim, nikako ne može biti slučaj, tako da bi se moglo reći da je još uvek podesnije da se oni upute sjajnim zvezdama. Ali ako bi se to i moglo reći, onda ja to ne kažem, i ako sam prste prineo ustima poradi nekog poljupca, ja ih sada neću prineti ustima ni da bih jeo, pa makar umro od gladi. A neću više ni da jedem i radije ću umreti od gladi ako se tatica odmah ne odobrovolji i sedne pored sina na rub dubine. Ionako moj gospodar već predugo stoji na svojim nogama, mada na kuku ima svetu povredu, za koju se veoma dobro zna na koji neobičan način ju je zadobio.”

On se osmeli i spusti do Staroga, pa smotreno položi ruku na njegovo rame, uveren da ga je svojim brbljanjem očarao i umirio; i Jakov, koji je, igrajući se malim kamenim valjkastim pečatom obešenim oko vrata, stajao utonuo u razmišljanje o Bogu, popusti, uzdahnuvši, lakom pritisku, pa nogom stade na ovalni basamak i sede na rub studenca, pri čemu je ruku oslonio o štap, namestio svoju haljinu, i onda sa svoje strane okrenuo lice mesecu koji je jasno osvetljavao njegovo staračko veličanstvo, tako da su se njegove pametne i brižne kestenjasto-mrke oči sjale poput ogledala. Kraj njegovih nogu sedeo je Josif baš kao u prizoru koji je on već ranije bio zamislio i poželeo. I dok je na svojoj kosi osećao Jakovljevu ruku koja

se nežnim pokretom, čega Stari zacelo nije bio svestan, bila spustila na njegovu glavu, on nastavi da govori tišim glasom: „Gle, ovako je prijatno i ugodno, da bih ovako presedeo sva tri noćna bdenja, kako sam to već odavno želeo. Moj gospodar gleda u ono lice tamo gore, a i meni je isto tako dobro jer sa najvećim zadovoljstvom gledam u njegovo lice, koje i ja vidim kao lice jednog boga kako blista tu preda mnom u odsjaju svetlosti od gore. Kaži, zar ti se lice mog divljeg strica Isava nije ukazalo kao lice meseca, kada te, prema tvom kazivanju, onako neočekivano blago i bratski pozdravio na prelazu? Ali i to je samo bio odsjaj blagosti na divlje usplamtelom licu, to je bio odsjaj tvoga lica, dragi gospodaru, koje se doima kao lice meseca i Avelja, pastira, čija je žrtva Gospodu bila prijatna, a ne kao lica Avelja i Isava, jer su njihova lica poput oranice kada sunce svom snagom raspali po njoj i poput grudve zemlje kada se raspukne od suše. Da, ti si Avelj, mesec i pastir, a mi koji smo svi tvoji, mi smo pastiri i ovčari, a nismo ljudi ratarskog soja i ljudi sunca kao ovi zemljodelci ovde, koji, znojeći se, idu za drvenim plugom i iza govečeta upregnutog u plug i mole se bogovima ove krajine. A mi podižemo pogled ka gospodaru puta, ka putniku koji tu blistavo izranja u beloj odori... Kaži mi samo", produži on u jednom dahu, a da gotovo čestito nije ni udahnuo vazduha, „nije li Abiram, otac naš, krenuo iz Ura u Haldeju iz nezadovoljstva i nije li u gnevu ostavio za sobom Mesečevu kulu svog staništa zbog toga što je Zakonodavac svom bogu Mardugu, koji je zapravo sunčev oganj, silno uzdigao i izvisio ga nad svim bogovima Sineara na nezadovoljstvo pristalica Sina? I kaži mi samo još ovo: ne zovu li ga njegovi ljudi tamo napolju i Sem, kada hoće da ga uzvise, – kao što se zvao i Nojev sin, čija su deca crna ali ljupka, kakva je bila i Rahila, a prebivaju u Elamu, Asuru, Arpahsadu, Ludu i Edomu? Sačekaj samo malo i saslušaj još i ovo, jer detetu je palo nešto na um! Nije li se Avramova žena zvala Sara, a to znači mesec? Pogledaj samo, napraviću jednu malu računicu. Sedam puta pedeset dana su dani kružnog toka i na to dolaze još četiri. U svakom mesecu pak postoje tri dana kada ljudi ne vide mesec. Oduzmi sad, gospodaru moj, ako smem da te zamolim, od onih tri stotine i pedeset i četiri ovih tri puta dvanaest, pa će se dobiti tri stotine i osamnaest noći za kojih se mesec vidi. A tri stotine i osamnaest domaćih slugu bilo je na broju kada je Avram sa svojima potukao kraljeve sa istoka i poterao ih sve do Damaska, i pri tome oslobodio Lota, svog brata, iz ruku Elamićanina Kudur-Laomera. Pogledaj samo, toliko je Abiram, otac naš, voleo mesec i toliko mu je predan da je svoje momke za borbu odbrojao po broju dana za kojih je ovaj sjao. I pretpostavimo sad da sam mu dobacivao poljupce, ne jedan nego tri stotine i osamnaest, mada mu uistinu nisam dobacio nijedan, kaži samo, da li bi to bilo

tako veliko zlo?”

Iskušavanje

„Ti si pametan”, reče Jakov i pri tom ponovo poče rukom koja je za vreme računanja mirovala da ga gladi po glavi, i to još življe nego pre toga, „ti si pametan, Jašupe, sine moj. Tvoja glava je spolja zgodna i lepa, kao što je bila mamičina” (upotrebio je ime od milja kojim je mali Josif zvao svoju majku, a koje je zapravo bilo vavilonskog porekla: bilo je to zemaljsko, prisno ime boginje Ištar), „a iznutra bistra i pobožna. Tako razdragana bila je i moja dok još nisam brojao više godina od tebe, ali se sada malo umorila od dogodovština, ne samo novih nego i starih, koje su nam se ispodešavale i o kojima treba razmisliti, a onda i od tegoba i Avramovog nasleđa, koje mi zadaje muke, jer Gospod nije posve jasan. Iako nam se doduše njegovo lice ukazuje kao lice blagosti, ono nam se ipak prikazuje i kao sunčev oganj i kao lelujavi plamen; i Sodom je uništio ognjem, a i čovek prolazi kroz oganj Gospoda da bi se očistio. On je plamen koji proždire salo prvenca na praznik ravnodnevice, napolju pred šatorom, kada se spusti mrak, a mi unutra sedimo u strahu i jedemo od jagnjeta čijom su krvlju obojeni dovraci, jer promiče davitelj...”

Tu on zastade i ruka mu kliznu niz Josifovu kosu. Ovaj ga pogleda i vide da je starac rukama pokrio lice, sav se tresući.

„Šta je mom gospodaru?” viknu on zaprepašćeno, hitro se okrenuvši, pružajući svoje ruke prema rukama Staroga, ne usuđujući se pri tom da ga dodirne. Morao je malo da sačeka i da ga onda još jednom zapita šta je to s njim. Jakov stade polako i nekako oklevajući da menja svoj položaj. Kada je otkrio svoje lice, na njemu se ukazao izraz duboke zabrinutosti, dok su mu teške i umorne oči gledale mirno dečaka negde u prazno.

„Setih se Boga s užasom”, reče on i činilo se da mu se usne teško pokreću. „U jedan mah mi se učini kao da je moja ruka ruka Avramova i da je položena na glavu Isakovu. I kao da se njegov glas obraća meni i njegova zapovest...”

„Njegova zapovest?” upita Josif jednim ptičje kratkim i izazovnim pokretom glave.

„Njegova zapovest i naredba, ti to znaš jer su ti poznate priče”, odgovori Jakov onemoćalim glasom, sedeći malo pognut unapred, sa čelom oslonjenim o ruku u kojoj je držao štap. „Ja sam je čuo, kako da nisam čuo: ta zar je On manji od Meleha, bikovskog kralja Baalova, kome ljudi u nevolji žrtvuju svoju prvenčad a na tajnim svetkovinama mu u naručje predaju svoju dečicu? I zar on ne sme od svojih da zahteva ono što Meleh zahteva od onih koji u njega veruju? Tako On to onda zatraži i ja razabrah njegov glas, pa mu odgovorih: ‘Evo me!’ I srce mi zastade, i nestade mi daha. I osedlah magarca u ranu zoru i povedoh te sa sobom. Jer ti si bio Isak, moj požnjak i prvenac, i Gospod nam je priredio radost kada te najavio, i bio si mi sve, i na tvojoj glavi počivala je sva budućnost. A sada te tražio od mene s pravom, iako protiv budućnosti. Nacepah drva za žrtvu paljenicu i natovarih ih na magarca, te posadih i dete na nj i pođoh sa slugama iz Virsaveje, tri dana hoda dole ka Edomu i zemlji Misri, prema njenoj gori Horev. I kada iz daljine ugledah goru Gospoda i vrh gore, ostavih magarca sa momcima da nas dole sačekaju, a na tebe uprtih drva za žrtvenik, uzeh luč i nož i mi krenusmo sami. I kada si mi se ti obratio i rekao: ‘Oče moj?’, ja nisam bio u stanju da kažem: ‘Evo me!’ nego mi se grlo neočekivano steglo. I kada si svojim glasom rekao: ‘Imamo ognja i drva, ali gde je ovca za žrtvu paljenicu?’, nisam bio u stanju da odgovorim kako bih morao da odgovorim – da će se Gospod već pobrinuti za ovcu, nego mi je bilo tako teško i zlo da mi je došlo da u suzama iz sebe ispovrtim svoju dušu, pa sam ponovo zaječao, tako da si me ti sa strane pogledao svojim očima. A kada smo stigli do mesta, podigoh od kamenja žrtvenik i položih na nj drva i povezah dete konopcima i položih ga na vrh ovoga. I uzeh nož i pokrih levicom tvoje oči. A kada izvukoh nož i usmerih oštricu noža na tvoje grlo, gle, tu zatajih pred Gospodom i ruka mi pade s ramena i nož ispade iz ruke i ja se bacih licem na zemlju i zagrizoh u zemlju i travu, i udarah je i nogama i rukama i vikah: ‘Zakolji ga, zakolji ga ti, o Gospodaru i Davitelju, jer on mi je sve što imam, a ja nisam Avram i moja me duša izneverava pred Tobom!’ I dok sam udarao i vikao, začu se u jedan mah od tog mesta grmljavina, koja se dalje pronela preko neba. I ja imadoh dete, ali ne imadoh više Gospoda, jer nisam bio u stanju da za njega, nisam bio u stanju...”, zastenjao je, udarajući glavom o ruku u kojoj je držao štap.

„U poslednjem trenu”, upita Josif uzdignutih obrva, „izdade te duša? Jer u sledećem trenu”, produži on, pošto je Starac samo malo, ne prozborivši ni reči, okrenuo glavu, „odmah potom bi odjeknuo glas i on bi ti doviknuo: ‘Ne diži ruke na svoje dete i ne čini mu ništa nažao!’ – i u šipražju bi ugledao ovna.”

„Ja to nisam znao", reče Starac, „jer ja sam bio kao Avram i priča se još nije bila zbila."

„Eh, a zar nisi rekao da si viknuo: 'Ja nisam Avram'?" uzvrati Josif smešeći se. „A ako nisi bio on, onda si bio Jakov, moj tatica, i priča je bila stara, pa si znao kako se ona završila. A nije to bio ni dečak Isak kojeg si vezao i hteo da zakolješ", dodade opet s onim svojim ljupkim pokretom glave. „To je upravo prednost poznih dana da mi već znamo kružne tokove u kojima se svet kreće, kao i priče u kojima se on odvija, a koje su naši oci stvorili. Trebalo je da imaš poverenja u glas i u ovna."

„Govor ti je duhovit ali netačan", odgovori starac koji je pokraj spornog slučaja zaboravio na svoj bol. „Kao prvo, naime, ako sam ja, dakle, bio Jakov a ne Avram, onda nije bilo sigurno da će se stvar odviti kao onda, a ja nisam znao da li možda Gospod želi da se do kraja odigra ono što je nekada osujetio. Kao drugo, moraš i ovo imati na umu: U čemu bi bila moja snaga pred Gospodom ako bi ona izvirala iz računice da će se pojaviti anđeo i ovan, a ne daleko više iz velike poslušnosti i iz vere da Bog može budućnost nepovređeno da provede kroz oganj i da razbije okove smrti i da je on Gospodar vaskrsenja? I kao treće, je li Bog mene iskušavao? Ne, on je iskušavao Avrama, koji je istrajao. A ja sam pak samog sebe iskušavao iskušavanjem Avramovim i moja je duša zatajila, jer je moja ljubav bila jača od moje vere, pa ja nisam bio u stanju...", jadao se ponovo i ponovo prisloni čelo na štap; jer, pošto je opravdao svoj razum, on se ponovo prepusti osećanju.

„Sigurno sam govorio koješta", reče Josif skrušeno, „moja je glupost bez sumnje veća od gluposti većine ovaca, a kamila je, u poređenju sa ovim tupavim detetom, svojom pameću sigurno nalik na prepametnog Noja. Moj odgovor na tvoje reči kojima si me na postiđujući način ispravio neće biti mnogo promućurniji, ali se nedotupavnom detetu čini da ti, budući da si se sâm iskušavao, nisi bio ni Avram ni Jakov, već – bojim se da to kažem – da si bio Gospod koji je iskušavao Jakova iskušavanjem Avramovim, i ti si imao mudrost Gospoda i znao si kakvom je iskušavanju bio naumio da izloži Jakova, naime onom kojem po njegovom naumu Avram nije trebalo do kraja da bude izložen. Jer, on je govorio: 'Ja sam Meleh, bikovski kralj Baalova. Prinesi mi svoje prvorođenče!' Ali kada je Avram krenuo da mu ga prinese, tada Gospod reče: 'Da se nisi usudio! Zar sam ja Meleh, bikovski kralj Baalova? Ne, nego sam ja Avramov Bog, čije lice ne liči na oranicu po kojoj sunce prži svom snagom, već mnogo više na lice meseca, i ono šta sam naredio, nisam to naredio da bi to učinio, nego da sâm spoznaš da to ne treba

da činiš, jer je to naprosto jedna strahota preda mnom, a evo ti uostalom ovde jedan ovan.' Moj tatica se time zabavljao tako što se iskušavao da li je u stanju da učini ono što je Gospod Avramu zabranio, i on se muči zbog toga što je utvrdio da nikada i nikako ne bi bio u stanju da to učini."

„Kao anđeo", reče Jakov, podižući se i ganuto klimajući glavom. „Govoriš kao anđeo koji dolazi iz neposredne okoline prestola, Jehosife, moj božanski dečače! Kada bi samo mamica mogla da te čuje, ona bi zapljeskala rukama, a njene oči, a ti tvoje imaš od nje, zablistale bi od smeha. Samo je pola istine u tvojim rečima, a druga polovina je u onome što sam ja rekao, jer sam se pokazao slabim u pouzdanju. Ali ti si svoj deo istine zaodenuo ljupkošću i poškropio uljem duhovitosti, tako da je sve ovo bila zabava za moj razum i melem za moje srce. Otkuda samo detetu to da mu govor skroz na skroz bude začinjen duhovitošću, tako da veselo pada preko stene istine i uliva se u srce da ovo od silne radosti samo poskakuje?"

O ulju, vinu i smokvi

„To mu”, odgovori Josif, „dođe ovako: duhovitost se odlikuje prirodom glasnika koji je čas ovde čas onde i posrednika između sunca i meseca i između Šamašove i Sinove moći nad telom i dušom čoveka. Tako me učio Elijezer, tvoj umni sluga, kada me je upućivao u znanje o zvezdama i njihovim odnosima, njihovoj moći nad vremenom, u zavisnosti od njihovog položaja. A i kada je određivao čas mog rođenja, u Haranu u Mesopotamiji, u mesecu Tamuza, u podne, baš kada je Šamaš bio u zenitu i u znaku blizanaca, a na istoku se pomaljao znak device.” On pokaza, gledajući gore, prstom prema zvezdama, od kojih se jedna s visine priklanjala zapadu, dok se druga, na istoku, upravo uspinjala, te produži: „To je znak Nabu, treba tatica da zna, znak Tota, pisara tablica, jednog prijatnog i pokretljivog boga, koji radi za dobro među stvarima i podstiče razmenu. A i sunce je tako stajalo u znaku Nabua, a ovaj je bio gospodar časa i imao je susret sa mesecom, njemu blagotvoran, kako tvrdi iskustvo sveštenika i tumača, jer njegova dosetljivost njemu zahvaljuje svoju blagost a njegovo srce svoju mekoću. Ali je Nabua, posrednika, zasenio Nergal, izazivač nesreće i veliki prepredenjak, od kojeg njegova vladavina poprima tvrd izgled i obeležje sudbonosnog i sudbinskog. Tako je i Ištar, koja otelovljuje meru i ljupkost, ljubav i milost, u onaj čas dosegla vrhunac i prijateljski se pogledala sa Sinom i Nabuom. A stajala je i u znaku bika, a iskustvo uči da to daje spokojstvo i istrajnu hrabrost i da povoljno utiče na uobličenje razuma. Ali i ona je, tako Elijezer kaže, u znaku ribe od Nergala dobila trećinu odsjaja, pa se Elijezer zbog toga radovao, jer njena sladost, govorio je, usled toga nije imala otužan ukus, već ukus meda začinjen poljskim cvećem. Mesec je stajao u znaku raka, dakle u svom sopstvenom znaku, i svi tumači stajali su, ako ne u sopstvenom, a ono u prijateljski naklonjenom znaku. Ako se pak pametni Nabu pridruži veoma isturenom mesecu, onda se uzima veliki zamah u zahvatanju sveta. A kada, kao u onaj čas, sunce sija trostrukom snagom u Ninurtu, ratniku i lovcu, onda je to znak udela i učestvovanja u zbivanjima po carstvima zemaljskim i posedovanju vladarske moći. To, dakle, ne bi bilo, po svim pravilima urađeno,

tako loše tumačenje časa rođenja, ukoliko usled šašavosti neuspelog deteta ne bude bilo sve pokvareno.”

„Hm”, oglasi se starac, smotreno pogladivši Josifovu kosu, i pogleda u stranu. „To je u rukama Gospoda”, reče on, „koji upravlja zvezdama. Ono što on njima najavljuje, ne može svaki put da znači isto. Da si ti sin nekog velmože i moćnika u svetu, onda bi se možda još i moglo pročitati iz zvezda da ćeš imati udela u državnim poslovima i vlasti. Ali kako si ti samo jedan pastir i sin jednog pastira, to razum sasvim jasno uviđa da se to mora drugačije tumačiti, u manjoj razmeri. No, kako je to sa duhovitošću kao glasnikom između ovog ovde i onog onde?”

„Sada ću nešto o tome reći”, odgovori Josif, „pošto sam upravo naumio da moj govor usmerim u tom pravcu. Jer, blagoslov oca mog, to je bilo sunce rođenja u zenitu sa njegovim sjajem prema Marduku u vagi i Ninurti u jedanaestom znaku, a tome se pridružio još i sjaj koji su ta dva očinska tumača, kralj i naoružani, međusobno izmenjivali. To je bio jedan golem blagoslov! Ali moj gospodar mora da zna da je velik bio i blagoslov materinski i blagoslov meseca na isturenim položajima Sina i Ištar! To je onda ta duhovitost koja se stvara, na primer, u suprotstavljenom sjaju Nabua prema Nergalu, od premoćnog pisara i tvrde svetlosti nazadnog zlotvora u ribi; a ona se stvara da bi bila posrednik i pregovarač između očinskog i materinskog nasleđa i da bi delovala izmiriteljski između sunčeve i mesečeve moći, te veselo pomirila blagoslov dana sa blagoslovom noći...”

Smešak koji mu je zaigrao na licu, pošto je prekinuo svoj govor, bio je malo izobličen, ali Jakov, stojeći iznad i iza njega, to nije zapazio. On reče: „Stari Elijezer je bogat iskustvom i sakupio je svakojakih mudrosti, pa je umeo takoreći da čita i kamenje iz vremena pre potopa. On te doista upoznao s raznim istinama i naučio te mnogim raznim stvarima koje se tiču početaka, porekla i prilika, kao i mnogo čemu korisnome što se dâ upotrebiti u životu. Ali za neke stvari se ne može pouzdano reći da li da se uvrste u istinite i korisne, pa se moje srce koleba i nije sasvim načisto da li je dobro učinio što te uputio u veštine zvezdoznanaca i čarobnjaka iz Sineara. Ja, doduše, smatram da je glava mog sina vredna sveg tog znanja, ali mi nije u znanju da su naši preci čitali zvezde ili da je Bog uputio Adama da to čini, tako da me spopada briga i sumnja da to nije nešto poput služenja svetlosti i da to nije možda greh pred Gospodom i neka dvoznačna demonska stvar između pobožnosti i idolatrije.” Klimao je zabrinuto glavom, sav zaokupljen svojim ličnim stanjem, naime stanjem duboke zabrinutosti zbog nepouzda-

nog odgovora na pitanje šta bi zapravo bilo ono pravo, a i zbog teške brige u vezi sa činjenicom da i sam Bog nije bio posve jasan.

„Mnogo toga ostaje otvoreno i bez jasnog odgovora", odgovori Josif, ako je to što je rekao bio odgovor. „Je li, na primer, noć ta koja skriva dan, ili je obrnuto, te u tom slučaju dan skriva noć? Bilo bi veoma značajno da se to utvrdi i ja sam često o tome razmišljao u polju i u kolibi, pa bih onda, kada bih došao do nekog pouzdanja, iz svega toga izvlačio zaključak o vrlini blagoslova kojeg daje sunce i o vrlini koju daje blagoslov meseca, kao i o lepoti nasleđa s očeve i nasleđa s materinske strane. Jer moja mamica, čiji su obrazi mirisali kao ružin list, otišla je dole u noć pošto je rodila brata, koji još uvek prebiva u šatoru žena, a na samrti je poželela da mu se da ime Ven-Oni, a opšte je poznato da u Onu, u zemlji egipatskoj, boravi najdraži sin sunca, Usir, koji je kralj onih tamo dole u donjem svetu. Ali ti si dečačiću dao ime Ven-Jamin, da bi time obznanio da je on sin Prave i Najdraže, a i to je lepo ime. Ja ipak ponekad mimo tvoje volje brata zovem Venoni i on se rado odaziva na to ime, jer je znao da je mamica na samrti u jednom trenutku tako želela. Ona je sada u noći i voli nas iz noći, maloga i mene, i njen blagoslov je blagoslov meseca i blagoslov dubine. Moj gospodar zna, zar ne, za dva drveta u vrtu sveta! Od jednog dolazi ulje kojim se pomazuju zemaljski kraljevi da bi živeli. Od drugog dolazi smokva, zelena i ružičasta, puna slatkastih zrnaca, a ko od ovoga okusi, tome je sigurna smrt. Od njegovih širokih listova Adam i Eva načiniše sebi pregače da pokriju svoje stidne delove tela, pošto su došli do moći spoznaje pod punim mesecom letnje sunčeve ravnodnevice, koji je bio prešao svoju svadbenu tačku i počeo da opada i umire. Ulje i vino su suncu sveti, pa blago onom čije se čelo sjaji od ulja a oči blistaju opijene od crnog vina! Jer takvoga će reči biti vedre i on će biti radost i uteha narodima, pa će mu se u šipražju pojaviti ovan za žrtvu Gospodu umesto prvorođenčeta, tako da će se oporaviti od muke i straha. A slatki smokvin plod sveta je stvar mesecu i blago onom koga mamica iz noći hrani njegovim mesom. Jer će rasti kao kraj nekog izvora a duša će mu imati korene tamo odakle dolazi izvor, dok će mu reč biti stvarna i radosna kao zemno telo, i u njega će biti duh proricanja..."

Kako je on to govorio? On je šaputao. Sve je to, kao što je već ranije jednom bilo, pre nego što ga je otac pronašao, delovalo nekako neobično. Ramena su mu bila nekako iskrivljena, ruke su mu podrhtavale na kolenima, na licu mu je poigravao osmeh, ali su mu očne jabučice kolutale na tako nepriličan način da se videla samo beonjača. Jakov to nije video, ali je slušao šta govori. On se nagnuo prema njemu a ruke su mu, na opreznoj udaljenosti, lebdele poput neke

zaštite nad glavom i pored glave dečaka. A onda mu je ipak ponovo položio ruku na kosu, što je odmah dovelo do nekog opuštanja napetosti u Josifovom stanju, i dok je drugom rukom tražio desnu ruku sina na njegovim kolenima, on prozbori s izrazom pažljive prisnosti u glasu: „Slušaj, Jašupe, dete moje, šta hoću da te priupitam, jer to mome srcu zadaje brige zbog stoke i napredovanja stada! Rane kiše bile su prijatne i pale su još pre nego što je prispela zima, a nije bilo ni provala oblaka koje bi preplavile oranice i napunile studence pastira lutalica, već samo blagog rominjanja blagotvornog za polja. Ali zima je bila suva i more ne htede da pošalje vazduh svoje blagosti, već su vetrovi dolazili iz stepe i pustinje, pa je nebo bilo jasno, prava radost za oči, ali briga za srce. Teško nama ako bi se dolazak poznih kiša otegao ili ako bi izostao, jer bi postradali žetva ratareva i usevi zemljodelčevi, dok bi se bilje pre vremena osušilo, pa stoka ne bi sebi nalazila hrane, a vimena majki dojilja tromo bi se obesila. Neka mi dete pak kaže šta misli o vetru i vremenu i izgledima vremena, i šta ono misli u vezi sa pitanjem da li će još na vreme početi da padaju pozne kiše.”

Pri tom se još više nadneo nad sina, okrenuvši lice u stranu, s uhom iznad njegove glave.

„Ti to osluškuješ iznad moje glave”, reče Josif, iako on to nije mogao da vidi, „a dete osluškuje u daljinu, osluškuje i oko sebe i u sebi, i ono tvom osluškivanju prenosi glase i poruke. Jer u mom uhu čujem kao neko kapljanje sa grana i neko žuborenje nad prostranstvima, iako je mesec sasvim jasan a vetar pirka iz pravca Gileada. Jer taj žubor nije sada u vremenu, ali je sasvim blizu u vremenu, i moj nos sa sigurnošću oseća da će, pre nego što se nisanski mesec bude smanjio za četvrtinu, zemlja biti obremenjena muškom vodom sa neba i da će se sva pušiti i pariti od uživanja, kako ja to mirišem mojim nosom, i pašnjaci će biti puni ovaca, a njive će nabreknuti od žitarica, pa ćemo samo tako klicati i veseliti se od zadovoljstva. Slušao sam i učio da je prvobitno zemlju napajala reka Tavi, koja je izvirala kod Vavilona, i da ju je u četrdeset godina jednom natapala. Ali onda je Gospod odredio da je nebo napoji, i to iz četiri razloga, od kojih je jedan bio da sve oči treba da pogledaju gore. Tako ćemo i mi u znak zahvalnosti pogledati u nebo, mesto gde se nalaze uređaji za određivanje vremena i odaje vetrova i nevremena, kako sam ih video u snu, kada sam juče zadremao pod drvetom poduke. Jer, jedan heruvim koji je rekao da se zove Jofijel uze me ljubazno za ruku i povede onamo da se malo osvrnem i steknem malo uvida u stvari. I ja videh pećine pune pare, sa vratima od ognja, i videh veliku revnost radnika. I čuh kako među sobom govore: ‘Stigla je zapovest u vezi sa

kopnom i nebeskim oblacima. Gle, caruje suša nad zapadnom zemljom i velika je oskudica u vodi u ravnici i po ispašama na visoravni. Treba preduzeti mere kako bi što pre pala kiša na zemlju Amorićana, Amonićana i Feresićana, Midijanićana, Hevićana i Jabuzićana, a posebno u predelu oko Hevrona, na uzvisini vododelnice, gde moj sin Jakov, nazvan Izrailj, napasa svoja bezbrojna stada!' To sam usnio sa takvom živošću da se čovek tome ne sme smejati, a kako je to još bilo pod drvetom, moj gospodar onda može biti sasvim miran i siguran u pogledu natapanja."

„Hvaljeni da su Elohimi", reče starac. „Mi ćemo u svakom slučaju još odabrati stoke za žrtve paljenice, pa ćemo pred Njima prirediti gozbu, a iznutrice ćemo spaliti s tamjanom i medom kako bi se obistinilo ono što predskazuješ. Bojim se, naime, da bi ljudi iz grada i žitelji sa sela još mogli sve da pokvare time što će terati po svome i priređivati orgije u čast Baalova i svetkovinu parenja, uz pisku cimbala i veliku dreku, poradi plodnosti. Lepo je da je moj dečak blagosloven snovima; to dolazi otuda jer je moj prvorođeni od Prave i Najdraže. I meni je mnogo toga bilo obznanjivano kada sam bio mlađi, te i ono što sam, i protiv svoje volje, video kada sam putovao od Virsaveje i ono što sam, a da to nisam znao, video naišavši na mesto i pristupište, zacelo mogu da uporedim s onim što se tebi ukazalo. Volim te zato što si mi pružio utehu u pogledu natapanja, ali nemoj svakom kazivati da snevaš pod drvetom, ne kazuj to deci Lijinoj i ne govori o tome pred decom sluškinja, jer bi mogli da se rasrde zbog tvoje obdarenosti!"

„Za to ti jemčim, evo, mojom rukom koju stavljam pod tvoje slabine!" uzvrati Josif. „Tvoja reč je pečat na mojim ustima. Ja dobro znam da sam jedan brbljivac, ali kada razum to zahteva, onda i te kako umem da se savladam; a u ovom slučaju će mi to utoliko lakše pasti, što moja mala priviđenja uistinu nisu vredna pomena u poređenju s onim što je moj gospodar doživeo kod mesta Luc, kada su se glasnici dizali sa zemlje do kapijâ i silazili dole, i kada mu se Elohim obznanio..."

Poj udvoje

„Ah, tatice moj i dragi moj gospodaru!”, reče on okrenuvši se i obgrlivši, smejući se, jednom rukom oca, zbog čega je ovaj bio ne malo ushićen. „Kako je to divno što nas Bog voli i što nam je naklonjen, te dopušta da mu dim naše žrtve paljenice ulazi u nos! Jer, iako Avelj nije imao vremena da izrodi decu, već ga je Kajin ubio u polju, zbog njihove sestre Nojeme, mi smo ipak od roda Aveljovog, žitelja šatora, a i od mlađeg roda Isakovog, kojem je dopao blagoslov. Zato mi imamo i jedno i drugo, i razum i snove, i oboje donose veliko zadovoljstvo i blagodet. Jer, predivno je posedovati mudrost i jezik, da se ume govoriti i odgovarati i da se svemu ume nadenuti ime. A isto je tako divno biti luda pred Gospodom, pa da se onda, a da se to zapravo ne zna, natrapa na mesto koje je spona između neba i zemlje, i da se u snu saznaju više odluke i umeju tumačiti snovi i prikazanja, ukoliko predstavljaju najave onoga što će se zbiti od jednog do drugog meseca. Takav je bio prepametni Noje, kome je Gospod najavio potop da bi spasio život. Takav je bio i Enoh, sin Jaredov, jer je živeo neporočnim životom i prao se u živoj vodi. Takav je bio dečak Enos, a znaš li šta je bilo s njim? Ja tačno znam šta se i kako se s njim zbilo, i da je ljubav Božja prema Avelju i Isaku bila sasvim mlaka u poređenju s njegovom ljubavlju prema njemu. Jer je Enos bio toliko pametan i pobožan, a uz to i toliko upućen u tajne pisma da se izdvajao među ljudima, pa ga je Gospod na kraju odveo, tako da više nikada nije viđen. On ga je načinio anđelom i on postade Metatron, veliki pisar i knez sveta...”

On odjednom zaćuta i poblede. Pri kraju je govorio samo na prekide i sada je, zaćutavši, zagnjurio svoje lice u očeve grudi. Ovaj ga je rado prigrlio. On mu, govoreći mu iznad glave u posrebreni vazduh, reče: „Naravno da znam za Enoha, koji je bio od prvog ljudskog roda, sina Jaredovog, koji je opet bio Mahaleilov sin, ovaj opet Kajinov, ovaj Enohov, a Enoh Sitov, a ovaj beše Adamov sin. To ti je Enohov rod i naraštaj unatrag sve do početka. Ali njegovog sina unuk beše Noje, drugi praroditelj, a on je rodio Sema, čija su deca crna ali ljupka, i od njega potiče Ever u četvrtom kolenu, tako da je on otac svekolike dece Evera i svih Evrejaca i naš otac...”

Sve je to bilo poznato i ničeg novog tu nije bilo. Svaki član plemena i roda znao je od malih nogu u tančine povest o redosledu naraštaja i starac se samo koristio prilikom da je, razonode radi, samo ponovi i potvrdi. Josif shvati da ovaj razgovor treba da bude „lep”, a pod „lepim razgovorom” se podrazumevao razgovor koji više nije služio korisnoj razmeni misli i dogovaranju o praktičnim i duhovnim stvarima, već pukom predočavanju i iskazivanju stvari koje su sagovornicima poznate, prisećanju, potvrđivanju i osveženju, tako da bi se on pretvorio u razgovorni naizmenični poj, kakav bi pastiri umeli noću da zapevaju u polju kraj svojih vatri, započinjući rečima: „Znaš li ti ovo? Ja to dobro znam”. Tako se on uspravi i upade mu u reč: „I gle, od Evera je potekao Falek, a on rodi Seruha, čiji sin beše Nahor, otac Tarin, o radosti! Ovaj rodi Avrama u Uru u Haldeji, i on se iselio sa Avramom, svojim sinom i sa ženom svoga sina koja se zvala Sahar, kao mesec, a ona beše nerotkinja, i sa Lotom, sinovcem svojim. I on ih uze i povede iz Ura, i on onda preminu u Haranu. Tada Avramu dođe zapovest od Boga da krene dalje sa dušama koje je stekao Gospodu, preko doline i vode reke Frat, drumom koji spaja Sinear i zemlju morešku.”

„Znam ja to dobro”, reče Jakov i ponovo preuze reč. „Bila je to zemlja koju je Gospod hteo da mu dodeli. Jer Avram je bio Božji prijatelj i on je svojim duhom među bogovima otkrio najvišeg Gospoda u istini. I on dođe do Damaska i onde s jednom od sluškinja rodi Elijezera. Potom krenu dalje sa svojima koji su bili Božji i svojim duhom ponovo posveti pobožna mesta žitelja zemlje, i oltare i kamene krugove, te stade da podučava narod pod drvećem i da mu govori o dolasku vremena blagoslova, tako da su mu dolazili iz okolnih mesta, a među njima mu dođe i egipatska sluškinja Agara, majka Ismailova. I dođe pod Sihem.”

„I ja to znam kao i ti”, zapeva Josif, „jer otac pođe iz doline i dođe do mesta nadaleko čuvenog, a njega je i Jakov bio pronašao, pa je tu, između Vetilja i utočišta Aja, podigao žrtvenik Jahu, Najvišem. I odande on krenu na sever, u zemlju Negev, a to je ovde gde se brda spuštaju prema Edomu. Tu se on sasvim spusti u ravnicu i uđe u blatnjavu zemlju egipatsku i zemlju kralja Amenemheta, i tu se on osrebri i ozlati, te postade veoma bogat u stadima i blagu. I onda ponovo krenu prema Negevu, gde se odvojio od Lota.”

„A znaš li zašto?” upita Jakov tek onako, kao da Josifu to nije bilo poznato. „Zato što je i Lot bio veoma bogat u ovcama, govedima i kolibama, pa za obojicu tu nije bilo mesta. Ali, pogledaj samo, kako je otac bio blag, jer kada je došlo do svađe između pastira oko ispaša, onda to nije bilo onako kao između stepskih razbojnika koji umeju

da nahrupe i onda ubijaju narod čije bi ispaše i studence hteli za sebe, već on reče Lotu, svom sinovcu: 'Daj da ne dopustimo svađu i kavgu između mojih i tvojih! Zemlja je prostrana, pa hajde da se razdvojimo, tako da jedan krene ovamo, a drugi onamo, ne noseći u sebi mržnju.' Na to Lot krete na istok i zaposede celu dolinu Jordana."

„Tako je odista bilo", upade opet Josif. „I Avram se nastani kod Hevrona, Četvorograda, i tu posveti drvo koje nam daje hlada i snove, te ono postade pribežište putniku i utočište beskućniku. On je žednima davao vode, a zabludele izvodio na put, i suprotstavljao se razbojnicima. I za to ne uzimaše ni nagrade ni hvale, već poučavaše da se ljudi mole njegovom bogu El-eljonu, gospodaru doma, milosrdnom ocu."

„Tačno si rekao", potvrdi Jakov zapevajući. „I zbi se da je Gospod sklopio savez sa Avramom, pošto je prineo žrtvu u zalazak sunca. Jer on uze kravu, kozu i ovna, sve trogodišnjici, i grlicu i jednu mladu golubicu. I prepolovi ono što beše četvoronožno, te odeli jednu polovinu od druge, i stavi po jednu pticu na svaku stranu i ostavi otvorenom mogućnost sporazuma između delova, upućujući svoj pogled prema orlovima koji stadoše da se ustremljuju na komade. Tada ga svlada san koji ne beše kao ostali snovi i obuzeše ga strah i tama. Jer mu Gospod govoraše u snu i otkri mu daljine sveta i carstvo proizišlo iz semena njegova duha, koje se beše raširilo iz brige i istine njegovog duha, kao i velike stvari, o kojima ništa nisu znali kneževi carstva i kraljevi Vavilona, Asura, Elama, Hatija i Egipta. I on prođe kroz noć poput ognjenog plamena putem sporazuma između žrtvenih komada."

„Ti to znaš nenadmašno", oglasi se ponovo Josif, „ali ja znam šta se dalje zbilo. Jer, to je Avramovo nasleđe koje je palo u deo Isaku i Jakovu, mom gospodaru: obećanje i ugovor. A toga nije bilo kod sve dece Everove i nije bilo dato Amorićanima, Moabićanima i Edomićanima, već je to palo u deo samo plemenu koje je Gospod izabrao, a sa njime je on sebi odabrao prvorodstvo ne po puti i majčinom telu, već po duhu. I oni koje je on izabrao behu blagi i umni."

„Da, da! Ti to kazuješ onako kako je bilo", reče Jakov. „Jer ono što se zbilo sa Avramom i Lotom – da se razdvojiše, to se ponovo zbilo i narodi se razdvojiše i odeliše jedni od drugih. Na pašnjacima Lotovim ne ostadoše zajedno oni koje je on izrodio, Moav i Amon, već ovaj poslednji beše zaluđen pustinjom i pustinjskim životom. Ali ni na Isakovim pašnjacima nije ostao Isav, već se i on sa svojim ženama, sinovima, kćerima i dušama svoje kuće, i sa svim imetkom i svom stokom, otisnuo na put u drugu zemlju, pa postade Edom na

planini Sir. A ono što ne postade Edom, to postade Izrailj, a to je jedan poseban narod, drugačiji od nomada iz predela sinajskog i odrpanih razbojnika iz zemlje Arabaja, ali drugačiji i od ljudi iz Hanana, a i od zemljodelaca sa njiva i građana iz utvrđenih gradova, jer su oni koji čine taj narod gospodari i slobodni pastiri koji svoja stada teraju ovamo-onamo, čuvaju svoje studence i misle na Gospoda."

„A Gospod misli na nas i na našu posebnost", uskliknu Josif, zabacivši glavu i raširivši ruke u očevom naručju. „Srce detetovo puno je radosti u očevom naručju, ono je ushićeno onim što dobro znamo i opijeno ovim duhovnim okrepljenjem udvoje! Znaš li koji mi je najslađi san koji snivam hiljadama puta? To je san o prvenstvu i sinovstvu. Jer, Božjem detetu biće mnogo toga dato, ono što ono bude naumilo, to će mu i poći za rukom, ono će naći milost u očima svih i hvaliće ga kraljevi. Gle, dođe mi da od radosti zapevam Gospodu nebeskih četa, i to hitrim jezikom, hitrim kao pisaljka pisara! Jer za mnom poslahu svoju mržnju i postavljahu zamke mojim koracima, iskopaše jamu pred mojim nogama i gurnuše me u jamu, te tmina postade mojim staništem. Ali ja dozivah ime Njegovo iz tmine jame i On me izleči i ote od donjeg sveta. Načinio me velikim među tuđinima, i narod, za koji ja ne znadoh, služio je meni, klanjajući mi se do zemlje. Sinovi tuđinaca kazuju mi laskave reči, jer bi bez mene stradali..."

Njegove grudi su se silno nadimale. Jakov ga je posmatrao začuđenim očima.

„Josife, šta ti to vidiš?" upita ga uznemireno. „Dete govori vrlo upečatljivo, ali ne i onako kako bi to bilo primereno razumu. Šta, naime, treba da znači da ti tuđini služe klanjajući se do zemlje?"

„To je bio samo lep govor", odgovori Josif, „koji sam izrekao samo da bih gospodaru rekao nešto veliko. A to dolazi i od meseca koji me malo smućuje."

„Čuvaj srce i glavu, i budi pametan!" reče Jakov usrdno. „Onda će biti onako kao što si sam rekao – naići ćeš na milost i blagonaklonost u očima svih. A ja nameravam da ti nešto poklonim, čemu će se tvoje srce obradovati i što će ti dobro pristajati. Jer Bog je prosuo milost na usne tvoje i ja se molim da te zauvek posveti, jagnje moje!"

Mesec, blistajući od čiste svetlosti koja je ozarila njegovu materijalnost, nastavio je svoje putovanje visoko gore, dok su oni razgovarali, pa se i mesto zvezda, po zakonu njihovog časa, tiho bilo promenilo. Noć je odisala mirom, tajanstvenošću i budućnošću. Starac je još neko vreme posedeo sa Rahilinim dečakom na rubu studenca. On ga je zvao Damu, „detence", i Dumuci, „istinski sin", kako su ljudi Sineara zvali Tamuza. Zvao ga je i Nezer, jednom hananskom rečju sa značenjem „izdanak" i „procvala grančica", te mu je tako i na taj način ugađao. Kada su krenuli put staništa, usrdno ga posavetova da se pred braćom ne hvališe i da ne kaže Lijinim sinovima i sinovima sluškinja da je otac tako dugo ostao s njim i da je s njim poverljivo razgovarao; i Josif mu to obeća. Ali već narednog dana Josif ne samo da im je to rekao, već se pred njima nerazumno izbrbljao i o snu o vremenu, pa je sve njih sve to utoliko više ozlovoljilo i ogorčilo što se san i ostvario; jer, pozne kiše behu obilate i prijatne.

Drugi deo:

JAKOV I ISAV

Mesečeva gramatika

U „lepom razgovoru”, koji smo imali prilike da osluškujemo, onom večernjem naizmeničnom poju Jakova i njegovog ljubimca, koji nije baš bio bez mane, kraj studenca, starac je uzgred pomenuo i Elijezera, kojeg je pretku, u vreme kada je sa svojima boravio u Damasku, rodila jedna robinja. Sasvim je jasno da on ovoga Elijezera nije mogao smatrati onim koji je – kao učena starina i, naravno, takođe oslobođeni sin jedne robinje, a po svoj prilici i Jakovljev polubrat – živeo na njegovom sopstvenom dobru, posedujući, naravno, takođe dva sina koji su se zvali Damasek i Elinos, a inače je uobičavao da dečaka Josifa pod drvetom podučavanja pouči mnogim korisnim i više nego korisnim stvarima. Može se zacelo reći da je jasno kao sunce da je onaj kojeg je on imao na umu bio Elijezer čijeg je prvorođenog sina Avram, putnik iz Ura ili Harana, dugo vremena bio prisiljen da smatra svojim naslednikom: naime, sve dok mu se najpre nije rodio Ismail, a zatim, na opšti smeh, i Jichak ili Isak, istinski, pravi sin, mada u Sare više nije bivalo onako kao što biva u drugih žena, a Avram već bio toliko star da bi ga se moglo nazvati stogodišnjakom. Ali jedno je kada je nešto jasno kao sunce, a drugo je kada je nešto jasno kao mesec, čija je jasna svetlost čudesno natkrilila onaj razgovor lišen neke neposredne koristi. Na mesečini se stvari ukazuju drugačije nego na svetlosti sunca, pa je to možda i bio razlog što se duhu tada i tamo pričinilo da je to prava, istinska jasnoća stvari. Zato ćemo, ali onako među nama, reći i priznati da je Jakov kao „Elijezera” ipak imao na umu upravitelja svog sopstvenog imetka i prvog slugu – i njega, naime, što znači obojicu, i ne samo obojicu, već „Elijezera” uopšte. Jer, od najstarijih vremena sve do u njegovo doba, na dobrima glavara bivalo je toliko puta i toliko često oslobođenih Elijezera koji su toliko često imali sinove sa imenima Damasek i Elinos.

Ovo mišljenje i poimanje Jakovljevo bilo je – u to je starac mogao biti siguran – sasvim i mišljenje i poimanje Josifovo, koji je bio daleko od toga da pravi kao sunce jasnu razliku između Elijezera, prasluge, i svog starog učitelja, mada je za to imao utoliko manje razloga što to ovaj sam nije činio, već je, kad god bi govorio o „sebi”, dobrim delom mislio na Elijezera, slugu Avramovog. Tako je, na primer, ne jednom nego više puta Josifu ispričao priču kako je on,

Elijezer, kod rođaka u Mesopotamiji, za Isaka isprosio Reveku, ćerku Vatuilovu i Lavanovu sestru, ispričavši mu je do u tančine, sve do malih meseca i mesečastih srpova koji su zveckali o vratu njegovih deset kamila, sve do tačne, u šekelima izražene vrednosti prstenova za nos, kopči za ruke, svečanih haljina i začina, kojima je platio miraz i otkupnu cenu za devicu Reveku, a pri tome je sve to kazivao kao svoju sopstvenu priču i sopstveno životno sećanje, ne nalazeći dovoljno lepih reči da opiše Revekinu ljupkost kada je one večeri na studencu pod Nahorovim gradom skinula krčag sa glave i prinela ga njemu, ožednelome, da se napije vode, oslovivši ga, što mu se posebno dopalo i zbog čega ju je posebno cenio, sa „gospodaru", te njenu čednu smernost kojom je, ugledavši prvi put Isaka, koji je bio pošao u polje da oplakuje svoju nedavno preminulu majku, skočila sa svoje kamile i preko lica prebacila veo. Sve je to Josif slušao sa uživanjem koje nije moglo da pomuti nikakvo čuđenje zbog gramatičke forme, u kojoj je Elijezer sve to predočavao, pa njemu nimalo nije smetalo što starčevo „Ja" pri tome nikako nije bilo čvrsto omeđeno, već je takoreći unatrag bilo otvoreno, prema onom ranijem, tako da je zahvatalo i ono što je ležalo izvan njegove individualnosti, prisvajajući sebi doživljaje čija je forma sećanja i reprodukcije, ako se samo malo bolje osmotri, zapravo morala biti u trećem umesto u prvom licu. Ali šta pak znači ovde to „zapravo" i da li je počem čovekovo „Ja" uopšte nešto čvrsto u sebi zatvoreno i nešto što je strogo izdvojeno u svoje vremenske i telesne granice? Ne pripadaju li mnogi od elemenata od kojih je ono sazdano svetu pre njega i pored njega, i zar tvrdnja da neko nije niko drugi nego samo taj i ništa drugo, nije samo jedna pretpostavka poradi reda i lagodnosti, koja svesno prenebregava sve prelaze koji pojedinačnu svest povezuju sa opštim? Misao o individualnosti stoji naposletku u istom nizu pojmova kao i ona o jedinstvu i celini sveukupnosti, vaseljeni, i razlikovanje između duha uopšte i individualnog duha ni izdaleka nije uvek posedovalo takvu moć nad duhovima kao što je to slučaj u našem vremenu, koje smo napustili da bismo pripovedali o jednom drugom vremenu, čiji je način izražavanja predstavljao vernu sliku njegovog shvatanja i viđenja stvari, pa je za ideje kao „ličnost" i „individualnost" posedovalo samo do te mere stvarne oznake kao što su „religija" i „ispovest".

Ko je bio Jakov

Sasvim je u vezi sa ovim da se sada nešto kaže o nastanku Avramovog bogatstva. Kada je, naime, (a to mora da je bilo za dvanaeste dinastije) došao u Donji Egipat, on još nikako nije bio tako bremenit dobrima kao u vreme kada se odvojio od Lota. Stvari u vezi sa izuzetnim bogatstvom koje je tamo stekao stajale su ovako. Od samog početka ispunjavalo ga je najdublje podozrenje prema moralu tog naroda, koji je, s pravom ili ne, zamišljao kao nešto što podseća i što je nalik na močvaru, na neki ogranak sliva reke Nil. Bojao se, i to zbog svoje žene Saraje, koja ga je pratila, a pritom je bila veoma lepa. Bojao se pohotljive požude tamošnjih žitelja, koja će verovatno odmah izazvati njihovu želju za Sarajom, pa bi lako moglo da se desi da ga ubiju samo da bi mogli da je se domognu; i predanje je zabeležilo da je u tom smislu, tj. u smislu zabrinutosti za svoj sopstveni život, odmah, čim su ušli u tu zemlju, razgovarao sa njom i da joj je naložio da se, kako bi tako sa njega odvratila zavist bestidnog življa, ne izdaje kao njegova žena, već kao njegova sestra, – što je mogla da čini, a da pri tome ne izrekne laž. Jer, prvo, naložnica se, naročito u Egiptu, rado nazivala sestrom. I, drugo, Saraja je bila sestra Lotova, a ovoga je Avram uobičavao da smatra svojim sinovcem i naziva svojim bratom, tako je u svakom slučaju Saraju mogao da smatra svojom sinovicom i da je na uobičajeni način, u proširenom smislu, nazove sestrom, što je onda, radi zavaravanja i da bi sebe zaštitio, i učinio. Ono što je očekivao, to se i zbilo, i to mnogo više nego što je i sam predviđao. Sarajina tamnoputa lepota privukla je u zemlji pažnju ljudi i visokog i niskog roda, pa je glas o njenoj lepoti dospeo čak i do prestola vladareva i Azijka žarkih očiju je doista odvojena od svog „brata", – ne nasilno, ne na razbojnički način, već uz visoku cenu: ona je, naime, otkupljena od njega pošto je utvrđeno da je dostojna da obogati odabrani sastav faraonove Kuće žena. Tako je ona onamo odvedena, a njen „brat", kome, smatrali su ljudi, time nije nanesena ni najmanja uvreda, već je po mišljenju mnogih mogao da se smatra srećnim, ne samo da je smeo da ostane u njenoj blizini, već je od strane dvora neprekidno obasipan dobročinstvima, darovima, obeštećenjima, što je on neumorno i bez okolišenja prihvatao,

tako da je veoma brzo stekao veliko bogatstvo u ovcama, govedima, robovima i robinjama, magarcima i kamilama. No, u međuvremenu je, s tim što se to od naroda brižljivo prikrivalo, dvor snašla besprimerna nevolja. Njegovo veličanstvo Amenemheta (ili Senvosreta; ne može se sasvim pouzdano reći koji je od te dvojice pobedio Nubiju i upravo tada obe zemlje usrećio blagoslovom svoje vladavine), dakle, boga u cvetu svojih najlepših godina, spopala je nesvestica u trenutku kada se spremao da oproba novu naložnicu – i to ne jednom, već u nekoliko navrata, a istovremeno je, kako je nevoljko izlazilo na videlo, celu njegovu okolinu, najviše velikodostojnike i predstojnike carstva, snašla ista postidna nevolja, koja je – ako se ima u vidu kosmičko značenje polne moći – predstavljala u najvećoj meri zastrašujuće zlo. Da tu nešto nije u redu, da je posredi neka greška, neka čarolija, da se kroz sve to ispoljava neki viši otpor, to je bilo sasvim jasno. Hebrejčinog brata pozvaše pred presto, gde stadoše da ga ispituju i usrdno propituju, te on sve priznade. Držanje Njegove svetosti bilo je, po svojoj razumnosti i svom dostojanstvu, izvanredno. „Zašto si mi", upita on, „to učinio? Zašto si mi svojim dvosmislenim govorom navukao nevolju na vrat?" I ni ne pomišljajući da Avrama liši nekog od darova kojima ga je tako izdašno obasipao, on mu vrati njegovu ženu i pusti ih da u ime Boga pođu svojim putem, opremivši ih još i sigurnom pratnjom sve do granica zemlje. A otac, koji sada nije bio samo u posedu nedirnute Saraje, već je bio i mnogo bogatiji nego ranije, mogao je da se raduje zbog uspele pastirske podvale. Utoliko nam je, dakako, lakše pretpostaviti da je od samog početka računao s tim da će Bog već umeti, ovako ili onako, da osujeti obeščašćenje Saraje, da je zapravo samo pod tom sigurnom pretpostavkom prihvatao darove, pošto je bio siguran da će na taj način, onako kako je on to zamislio, najlakše egipatsko sladostrašće navući na tanak led, – jer, tek sa tog stanovišta sagledano, njegovo ponašanje, poricanje svog supružništva i žrtvovanje Saraje poradi sopstvenog spasenja, biva osvetljeno na pravi, i to veoma duhoviti način.

Istinitost ove povesti predanje posebno podvlači i potkrepljuje time što je još jednom pripoveda, ali s tom razlikom da se sada ne zbiva u Egiptu nego u zemlji Filistejskoj i njenoj prestonici Gerar, na dvoru kralja Avimeleka, na koji je Haldejac sa Sarajom bio dospeo iz Hevrona, te se onda tu od molbe Avramove svojoj ženi pa do srećnog ishoda sve odigrava onako kao u gornjoj priči. Ponavljanje jednog izveštaja kao sredstvo da se postigne određena svrha, da se naglasi njegova istinitost, ne iznenađuje mnogo, ali je neobično. Mnogo je neobičnije to da se, po predanju, čiji pisani zapis potiče doduše iz poznijih dana, koje je pak *kao* predanje, prirodno, uvek postojalo, pa

ga najzad treba svesti na izjave i izveštaje samih otaca, – da se, dakle, isti doživljaj, ispričan i po treći put, pripisuje Isaku i da ga je on kao svoj doživljaj – ili takoreći kao svoj – zaveštao sećanju. I Isak je, naime, zbog poskupljenja, sa svojom lepom i pametnom ženom došao (neko vreme po rođenju njegovih blizanaca) u zemlju Filistejaca na gerarski dvor, te je on tamo Reveku, iz istih razloga sa kojih i Avram Saraju, predstavio kao svoju „sestru" – ne baš sasvim bez osnova, budući da je bila ćerka njegovog rođaka Vatuila, – pa se priča u njegovom slučaju tako nastavila da je kralj Avimelek video „kroz prozor", a to znači kao potajni posmatrač i osluškivač, kako se Isak „šali" sa Revekom, te da je ovim zapažanjem bio tako zastrašen i razočaran kako to može biti samo ljubavnik koji otkriva da se predmet njegovih želja, za koji je smatrao da je slobodan, nalazi u čvrstim rukama. Njegove reči ga odadoše. Jer, kada je Jichak, pozvan da objasni stvar, obelodanio istinu, Filistejac prekorno reče: „Kakvu si nam opasnost, strančе, navukao na vrat! Kako se samo lako moglo desiti da se neko od mog naroda upusti sa tom ženom i kakva bi samo krivica time pala na nas!" Izraz „neko od naroda" bio je potpuno jasan i nedvosmislen. Ali kraj je bio da su se supružnici našli pod posebnom i ličnom zaštitom dobrog, mada pohotljivog kralja i da je Isak pod tom zaštitom u zemlji Filistejaca isto tako napredovao kao nekada Avram u toj istoj zemlji ili u Egiptu, te da mu je broj stoke i služinčadi toliko porastao da je to i Filistejcima već bilo previše, pa ga nagnaše, doduše sasvim oprezno, da ode iz njihove zemlje.

Pretpostavimo li da se i Avramova pustolovina zbila u Geraru, onda je malo verovatno da je Avimelek sa kojim je Jichak imao posla bio još uvek onaj isti koji je bio sprečen da oskrnavi Sarajinu bračnu čistotu. Lako je uočiti razlike u karakterima; jer, dok je Sarajin kneževski ljubavnik ovu po kratkom postupku priključio svom haremu, Isakov Avimelek bio je daleko uzdržaniji i stidljiviji, te bi se pretpostavka da se radi o jednoj te istoj osobi mogla zastupati samo sa stanovišta da se kraljevo oprezno ponašanje u slučaju Reveke da objasniti time da je, prvo, od Sarajinih dana postao mnogo stariji i, drugo, da je dogodovštinom sa njom već bio dovoljno upozoren. Ali nama ovde nije stalo do Avimelekove ličnosti nego do Isakove, do pitanja njegovog odnosa prema priči o ženi, a i ovo nas, tačno uzev, samo posredno zanima: poradi daljeg pitanja *ko je bio Jakov*; onaj Jakov, naime, kojeg smo čuli kako na mesečini ćaska sa svojim sinčićem Josifom, Jašupom ili Jehosifom.

Razmotrimo mogućnosti! Ili je Jichak u Geraru, uz male izmene, doživeo isto što je tamo ili u Egiptu doživeo i njegov otac, pa bismo se u tom slučaju suočili sa pojavom koju bismo označili kao opona-

šanje ili sledbeništvo, sa jednim poimanjem života, naime, koje zadatak individualnog postojanja vidi u tome da date forme, mitsku shemu, koju su očevi zasnovali, ispuni sadašnjošću i da ih ponovo otelotvori. Ili pak Revekin suprug priču nije doživeo „lično”, u užim telesnim granicama svoga Ja, pri čemu ju je ipak smatrao nečim što pripada njegovoj životnoj povesti, pa ju je preneo na potomstvo iz prostog razloga što nije umeo da pravi tako oštru razliku između Ja i ne-Ja, kao što to mi obično činimo (sa koliko prava, to je već nagovešteno) ili smo bili navikli da činimo sve dok se nismo upustili u ovu priču; za njega se, naime, život pojedinca površnije razlikovao od života celog roda, a rođenje i smrt predstavljali su manje dalekosežan poremećaj postojanja, – tako kao da već postoji razmotreni slučaj poznog Elijezera koji je pustolovine Elijezera iz Ura Josifu ispričao u prvom licu, kao da postoji pojava otvorenog identiteta, jednom rečju, pojava koja nastaje uporedo sa pojavom oponašanja ili sledbeništva i zajedno s njom određuje samosvest.

Mi se ne zavaravamo u pogledu teškoća da se pripoveda o ljudima koji zapravo ni ne znaju ko su; ali mi ne sumnjamo u neophodnost da se računa sa takvim kolebljivim stanjem svesti, i ako se Isak, koji je ponovno doživeo Avramovu egipatsku pustolovinu, smatrao onim Isakom kojeg je putnik iz Ura hteo da prinese na žrtvu, onda to za nas nije pouzdan dokaz da se nije prevario – izuzev ako je iskušavanje prinošenjem žrtve spadalo u shemu i ako se ono ponavljalo u nekoliko navrata. Haldejski doseljenik bio je otac Isaka, kojeg je on hteo da zakolje, ali ako je nemoguće da je ovaj bio otac Josifovog oca, kojeg smo videli kraj studenca, onda je opet moguće da se Isak, koji je oponašao Avramovu pastirsku podvalu ili je uključivao u svoj sopstveni život, barem delimice zamenjivao sa Isakom koji je gotovo za dlaku bio zaklan, mada je u stvari bio jedan mnogo kasniji Isak, kojeg su delili mnogi naraštaji od pra-Avrama iz Ura. Sasvim je sigurno, i to dakako mora biti razjašnjeno, mada za to nisu potrebni nikakvi dokazi, da priča o Josifovim precima, onako kako je predanje predočava, predstavlja jedno pobožno skraćenje stvarnog stanja stvari, to znači: redosleda naraštaja, koja mora da su ispunili stoleća, a protežu se između Jakova kojeg smo videli i Avrama iz Ura; i kao što se vanbračni sin i upravitelj doma pra-Avrama iz Ura, Elijezer, od dana kada je prosio Reveku za svog mladog gospodara često javljao u telesnom obliku, i zacelo često odlazio preko voda Eufrata dovodeći poneku Reveku, pa je upravo i sada kao Josifov učitelj uživao u blagodeti svetlosti, tako su odonda još poneki Avram, Isak i Jakov ugledali rađanje sunca iz noći, a da pojedinac pri tome nije bio baš mnogo precizan u pogledu vremena i tela, ne praveći razliku između svoje sopstvene sadašnjosti i nekadašnje sadašnjosti,

odnosno da granice svoje „individualnosti” nije baš sasvim jasno razlučivao od granica individualnosti ranijih Avrama, Isaka i Jakova.

Ta imena prenosila su se s kolena na koleno – ako je ovaj izraz tačan ili dovoljan s obzirom na zajednicu u kojoj su se ona ponavljala. Jer, to nije bila zajednica koja bi rasla poput nekog porodičnog stabla, već je rasla kao skup takvih porodičnih stabala, a, osim toga, dobrim se delom zasniva na pridobijanju duša putem širenja vere. Potrebno je da se rodonačelništvo Avramovo, doseljenika iz Ura, uglavnom shvati u duhovnom smislu, a da li je Josif s njim stvarno u telesnom smislu bio u srodstvu, da li je njegov otac s njim bio u srodstvu – i to u onako pravoj liniji kao što su pretpostavljali, – to je veliko pitanje. To je, uostalom, i za njih bilo veliko pitanje; samo što im je poluprosvetljenost njihove i opšte svesti dopuštala da na sanjalački i pobožnošću poneseni način reči uzmu za stvarnost, a da stvarnost samo napola uzmu za reč, te da Avrama, Haldejca, u duhu otprilike nazovu svojim dedom i pradedom, kao što je ovaj Lota iz Harana nazvao svojim „bratom”, a Saraju svojom „sestrom”, što je takođe istovremeno bila istina, a onda opet i nije bila istina. Međutim, čak ni u snu ljudi El-eljona nisu za svoju zajednicu mogli reći da je zajednica zasnovana na jedinstvu i čistoti krvi. Pomešao se tu vavilonsko-sumerski – dakle ne samo čisto semitski – elemenat sa arapskim pustinjskim elementom, pa su se tome pridružili elementi iz Gerara, iz zemlje muzrijske, te samog Egipta, kao, na primer, u liku robinje Agare, koju je veliki glavar udostojio da mu bude suložnica, pa se onda njen sin opet oženio Egipćankom; a kakve je tek jade Reveka morala da otrpi zbog hetitskih žena svog Isava, kćeri jednog plemena koje takođe nije Sema nazivalo svojim praocem, već je nekada davno doprelo iz Male Azije, iz uralsko-altajske sfere, ovamo sve do Sirije, – sve je to oduvek bilo suviše dobro poznato da bi oko toga trebalo trošiti puno reči. Poneki delovi bili su rano odbačeni. Utvrđeno je da je pra-Avram iz Ura posle smrti Sarine izrodio još dece, i to, naime, budući da nije bio izbirljiv, sa Keturom, nekom hananskom ženom, a onda opet nije želeo da mu se njegov Isak oženi Hanankom. Jedan od Keturinih sinova bio je Midijan, čije se potomstvo naselilo južno od Edom-Sira, u području Isavljevom, na rubu arapske pustinje, kao što su se Ismailova deca naselila pred Egiptom; jer, Isak, pravi sin, bio je jedini naslednik, dok su deca inoča otpremljena poklonima i potisnuta na istok, gde su potpuno izgubila vezu sa El-eljonom, ako su ga uopšte ikada i bila prihvatila, i počela da se klanjaju sopstvenim bogovima. No, pitanje božanskog, neprekidno bavljenje mišlju o Bogu, što se prenosilo s kolena na koleno, bila je ona spona koja je pokraj sve šarolikosti bratstveničkih grana održavala duhovnu zajednicu plemena, pa je ova, među svim

ostalim Ebrejima, sinovima Moava, Amona i Edoma, sebi prisvojila ovo plemensko ime u sasvim posebnom i užem smislu, i to na taj način da je baš u vreme u koje smo se mi uputili, počela da ga povezuje sa jednim drugim imenom, imenom Izrailj i da je njime i uslovljava.

Jer, ime i naziv koji je Jakov jednom sebi izvojevao nisu bili pronalazak njegovog neobičnog protivnika. Božji bojovnici, – tako se uvek nazivalo jedno razbojnički ratoborno pustinjsko pleme koje je upražnjavalo veoma primitivne običaje; od tog plemena su pojedine grupe, koje su svoja stada, menjajući ispaše, terale kroz stepu između naselja u plodnim predelima, odbacile svoj čisto nomadski način života i prihvatile oblik labavog sedelačkog života, tako da su putem duhovnog vrbovanja i sporazumevanja postali delom Avramove verske zajednice. Njihov domaći bog tamo u pustinji bio je neki zadihani bojovnik i gradonosac po imenu Jahu, neki tegoban zloduh sa više demonskih nego božanskih crta, jedan podmukao, despotski i neuračunljiv bog, pred kojim je njegov tamnoputi narod, koji se inače ponosio njime, živeo u strahu i trepetu, nastojeći da putem raznih čarolija i krvavih obreda umilostivi neobuzdanu prirodu demona i da ga privoli da se uputi korisnim putevima. Jahu je umeo noću, bez nekog vidljivog razloga, da nasrne na čoveka i da ga davi, iako je imao sve razumne razloge da mu bude blagonaklonjen; ali, postojao je i način da se odvrati od tog njegovog divljeg nauma, a on se sastojao u tome da bi žena napadnutog brzo kamenim nožem obrezala svoga sina, pa bi pokožicom dodirnula stidni deo čudovišta i pri tome mu na uvo govorila neku mističku formulu, koja se do sada nije mogla na iole smislen način prevesti na naš jezik, jer su pri tome iskrsavale nepremostive teškoće, ali je zato ova blagotvorno delovala na davitelja i na kraju bi ga odagnala. Toliko o Jahu radi njegove karakterizacije. A ipak je ovom tamnom, u obrazovanom svetu potpuno nepoznatom božanskom biću bila predodređena velika teološka karijera, i to zahvaljujući upravo činjenici da su delovi njegove verske zajednice dospeli u domašaj Avramove misli o Bogu. Jer, kao što su ove pastirske porodice uvučene u duhovna razmišljanja koja je pokrenuo putnik iz Ura, svojom puti i svojom krvlju ojačale ljudsku osnovu na kojoj je počivalo versko predanje Haldejca, tako su delovi pustinjskog bića njihovog boga prodrli, pothranjujući ga, u božansko biće koje je težilo da se ostvari putem čovekovog duha, a čijem su uobličenju, svojom duhovnom građom i bojom, doprineli i Usir istoka, Tamuz, kao i Adonaj, Rastrgnuti sin i pastir Melhisedeka i njegovih Sihemićana. Zar nismo čuli kako njegovo ime, koje je nekada bilo ratni poklič, lirski tepajući izgovaraju zgodna i lepa usta? To ime bilo je, u obliku u kojem su ga mrki

sinovi doneli iz pustinje, kao i u skraćenim i izmenjenim oblicima koji su ga dovodili u vezu sa hananskim narodnim stvarima, među onim glasovnim oblicima kojima se čovek okušavao sa Neizrecivim. Jer, odvajkada se jedno mesto ovde zvalo „Be-ti-ja", „Dom Ja-a", što, dakle, nije ništa drugo do „Bet-el", „Dom Božji", a utvrđeno je da su još u vreme pre Zakonodavca ljudi Amurua, koji su se bili doselili u Sinear, imali lična imena u kojima je bila sadržana oznaka boga „Jave" – štaviše, da je već Avram iz Ura drvo kod svetilišta Sedam studenaca nazvao „Jahve el olam", „Jahve je bog sveg vremena". A ime koje su sebi uzeli Jahuovi beduinski bojovnici trebalo je da posluži označavanju čišćeg i višeg hebrejstva, da postane oznakom Avramovog duhovnog semena, i to baš time što ga je Jakov sebi izborio u teškoj noći na Jaboku...

Elifas

Za ljude kao Simeun i Levije, snažne Lijine sinove, moglo je to što je otac sebi izborio baš to smelo i razbojničko ime, otrgavši ga takoreći sebi sa neba, samo da bude povod potajnom podsmevanju. Jakov se, naime, nije odlikovao nekom ratobornošću. Nikada on ne bi bio u stanju da učini ono što je uradio Avram iz Ura, kada je, pošto su najamnici sa istoka, bojne čete Elama, Sineara i Larsa i s one strane Tigrisa, zbog dospelih a neisplaćenih dažbina, upali u jordansku zemlju, opustošili joj gradove i odveli zarobljenog sodomskog Lota, odlučno i hrabro sakupio nekoliko stotina svojih ljudi i okolnih suvernika, ljude El-berita, Najvišeg, te se u napornim marševima, krenuvši iz Hevrona, dao u poteru za njima, tako da je stigao Elamićane i Gojime koji su se povlačili, pa je onda napravio pravi rusvaj u njihovoj zaštitnici, oslobodivši mnoge zarobljenike, i na kraju se trijumfalno vratio kući sa oslobođenim Lotom i obiljem orobljenog blaga. Ne, tako nešto Jakov ne bi bio u stanju da uradi, on bi u takvom slučaju zatajio, i to je on sebi potajno i priznao kada je Josif naveo razgovor na staru, rado pričanu priču. On „to ne bi bio u stanju", kao što, po sopstvenom priznanju, ne bi bio u stanju da sa sinom uradi ono što je Gospod zatražio. Oslobađanje Lota prepustio bi Simeunu i Leviju; a ako bi ovi, uz za njih u takvim prilikama uobičajenu zastrašujuću dreku, priredili krvoproliće među poklonicima meseca, on bi u tom slučaju prekrio svoje lice maramom i rekao: „Moja duša nema veze sa tim što oni učiniše!" Jer ta je duša bila mekana i strašljiva; ona se grozila nasilja, plašila se da bude izložena nasilju i pamtila je poraze svoje muške hrabrosti – bila su to sećanja koja, međutim, nisu štetila njenom dostojanstvu, njenoj uzvišenosti, jer bi je uvek, baš u takvim prilikama, natkrililo neko duhovno ozračenje, što bi ona doživela kao silnu utehu i kao ponovnu potvrdu otkrovenja milosti, kojom je s pravom i razlogom mogla da se diči uzdignute glave, pošto ju je sama iznedrila i izvukla iz svojih neponiženih dubina.

A šta je ono bilo sa Isavljevim sjajnim sinom Elifasom? Elifasa je Isavu rodila jedna od njegovih hetitsko-hananskih žena, poklonica Baala, koje je veoma rano doveo u Virsaveju, a za koje je Reveka,

Vatuilova kći, uobličavala da kaže: „Muka mi je da živim sa ćerkama Heta”. Ni Jakov više nije sasvim sigurno znao koju je od njih Elifas zvao svojom majkom; verovatno je to bila Ada, ćerka Elonova. U svakom slučaju, Isakov trinaestogodišnji, rano ojačali unuk bio je neobično simpatičan mlad čovek: jednostavna duha, ali hrabar, iskren, plemenit, uspravnog tela i čiste duše, a svom zapostavljenom ocu odan gordom ljubavlju. Život mu je bio višestruko otežan, kako u vezi sa zapetljanim porodičnim prilikama, tako i u vezi sa pitanjima verske prirode. Jer o njegovu dušu su se borile ni manje ni više nego tri vere: El-eljona: vera njegovih predaka, Baalima: vera bogova porodice s majčine strane i neko ćudljivo i strelasto božanstvo po imenu Kucah: koje su obožavali brđani na jugu, Sirci ili ljudi iz Edoma, a sa njima je Isav veoma rano uspostavio veze, pa im se kasnije i potpuno pridružio. Neizmerni bol i nemoćni bes ovog sirovog stvorenja zbog onih dalekosežnih stvari koje je Reveka počinila u mračnom šatorskom obitavalištu oslepelog dede, posle čega je Jakov bio prisiljen da ode od kuće u tuđinu i da se odvoji od stada, duboko su pogodili dečaka Elifasa, tako da je njegova mržnja prema na prevaru blagoslovenom mladom stricu poprimila naprosto nečeg opakog i po njega čak životno opasnog: činilo se da je to prevazilazilo slabašne snage njegovog uzrasta. Kod kuće, pokraj budne Reveke, uopšte se ništa nije moglo preduzeti protiv otmice blagoslova. Ali kada se ispostavilo da je Jakov pobegao, Elifas odjuri do Isava i, sav zadihan, zatraži od njega da se dâ u poteru za izdajnikom i da ga ubije.

Ali Isav, proklet da živi u pustinji, bio je suviše utučen, a od gorkog ridanja nad nesrećnom sudbinom suviše oslabio da bi mogao da se poduhvati takvog dela. Ridao je zato što mu je to dolikovalo, jer je to odgovaralo njegovoj ulozi. Njegov način da posmatra stvari i sebe samog bio je uslovljen prirođenim mu pravilima mišljenja, koja su, oblikovana po kosmičkim slikama kružnog toka, i njega vezivala i obavezivala kao i sav svet. S očevim blagoslovom Jakov je konačno postao čovek punog i „lepog” meseca, dok je Isav postao čovek tamnog meseca, dakle čovek donjeg sveta, – a u tom donjem svetu se ridalo, iako je tamo postajala mogućnost da se stekne bogatstvo. Ako se kasnije sasvim pridružio ljudima južnih pribrežja i priklonio njihovom bogu, onda je to učinio zato što mu je to pristajalo, jer je jug ležao u misaonoj svetlosti podzemnog sveta, kao uostalom i pustinja, u koju je morao da ode i Isakov brat-rival Ismail. Međutim, Isav je već odavno, daleko pre nego što je izrečena kletva u Virsaveji, bio uspostavio odnose sa ljudima Sejira, i to pokazuje da se kod blagoslova i kletve radilo samo o potvrdama da je njegov karakter, a to znači njegova uloga na zemlji, već odavno pažljivo bila priprema-

na i da je on odvajkada bio svestan te svoje uloge i tog svog karaktera. On je postao lovac, lutajući gost otvorenih polja, za razliku od Jakova, koji je prebivao u šatorima i bio mesečev pastir, – on je, zacelo, to postao, shodno svojoj prirodi, na osnovu svojih snažnih muških telesnih svojstava. Ali, pogrešili bismo i potcenili bismo mitsko shematsko obrazovanje njegova duha ako bismo smatrali da je do osećanja i svesti o samom sebi, o svojoj ulozi kao suncem opprženog i pocrnelog sina donjeg sveta, došao tek zahvaljujući svom pozivu lovca. Naprotiv, sasvim obrnuto – barem u tolikoj meri obrnuto, – on je ovaj poziv odabrao već zbog toga jer mu je pristajao, iz mitskog obrazovanja, dakle, i poslušnosti prema shemi. Shvati li se njegov odnos prema Jakovu onako kako treba – a to je Isav, bez obzira na svu svoju neotesanost, uvek bio spreman da čini, – onda je on predstavljao ponavljanje i otelovljenje u sadašnjosti – bezvremene sadašnjosti – Kajinovog odnosa prema Avelju; i tu je Isav naprosto jednom zauvek bio Kajin: i to, naime, već u svom svojstvu kao stariji brat, na čijoj je strani, naravno, bilo novije svetsko pravo, ali je isto tako dobro znao da, zaveštano iz vremena materinskog ranog doba, mlađem, najmlađem, pripada duboka naklonost čovečanstva. Štaviše, ako se uzme da je određena priča o tanjiru sa sočivom istinita i da nije naknadno dodata poradi opravdanja prevare sa blagoslovom (zbog čega je Jakov još uvek mogao da veruje u njenu istinitost), onda bi se Isavova navodna lakomislenost sigurno mogla objasniti takvim osećanjima: ustupajući bratu po tako maloj ceni prvorodstvo, nadao se da će za sebe steći barem simpatije, koje, po tradiciji, pripadaju mlađem bratu.

Ukratko, riđi, rutavi Isav je ridao i nimalo nije bio voljan da pođe u poteru za bratom i da mu se osveti. Nikako nije bio voljan da još ubije brata Avelja i da tako do kraja upotpuni poređenje na kojem su roditelji inače od početka zasnovali ceo odnos. A kada je onda Elifas ponudio ili, štaviše, žarko zahtevao da u tom slučaju sam krene za blagoslovenim i da ga ubije, Isav iz okvira svog sećanja tome nije imao ništa da suprotstavi, već mu, lijući suze, samo mahnu rukom u znak odobravanja. Jer, ako bi sinovac ubio strica, onda bi to za njega predstavljalo blagotvorno probijanje dosadne sheme i određenu istorijsku novinu, koja bi docnijim dečacima Elifasima postala obrascem, a njega bi u poslednjem času oslobodilo uloge Kajina.

Tako Elifas skupi nekoliko ljudi, petoricu ili šestoricu njih, koji su bili odani njegovom ocu i obično su ga pratili na njegovim izletima u edomsku zemlju, naoruža ih iz zaliha na dobra dugim trščanim kopljima, koja su na vrhu, iznad šarenog čuperka, imala jedan isto tako veoma dug, opasan šiljak, pa pre nego što je svanulo izvede iz

Jichakovih staja kamile, i pre nego što se obrnuo dan, Jakovu, koji je, zahvaljujući Revekinoj brizi, takođe bio opremljen sa dva roba na kamilama, zalihom hrane i lepim stvarima za trampu, osvetnička četa beše za petama.

Celog svog veka Jakov nije mogao da zaboravi strah koji ga je spopao kada mu je postao jasan smisao onoga što mu se približavalo. U početku je, kada su ugledali jahače, sebe zavaravao da je Isak prerano primetio njegov nestanak i da je naložio da ga sustignu. Ali kada je prepoznao Isavovog sina, shvatio je svu ozbiljnost situacije i silno se uplašio. Počela je trka na život i smrt, – trka kamila koje su vodoravno isturenih vratova jurile dugim koracima, pri čemu su strašno groktale, okićene kićankama i mesecima. No, Elifas i njegovi ljudi nisu bili tako natovareni kao Jakov, pa je ovaj video kako se iz časa u čas smanjuje prednost od koje je zavisio njegov život, a kada su kraj njega proletela prva koplja, on dade znak da se predaje, pa sjaha sa svojima da, uzdignutih golih ruku, sačeka progonitelja i s njime se pogleda u oči.

Ono što se tada zbilo je najjadnije i najuvredljivije od svega što je Jakov u celom svom životu doživeo, a zacelo je bilo tako da je zauvek moglo da uništi dostojanstvo samosvesnog čoveka. Morao je, ako je hteo da ostane živ – a to je hteo po svaku cenu, ne iz pukog kukavičluka, već, na što treba ozbiljno podsetiti, zbog toga što je bio posvećen, što je na njemu ležalo ono predskazanje koje je poticalo od Avrama, – morao je razjarenog dečaka, svog sinovca, toliko mlađeg od sebe, toliko ispod sebe, koji je već – i to nekoliko puta – podizao mač na njega, da moljakanjem umekša, da ga samoponižavanjem, suzama, laskanjem, cviljenjem i hiljadama izvinjenja umilostivi i izazove njegovu velikodušnost, ukratko rečeno da mu nedvosmisleno dokaže da se ne isplati, da nije vredno truda, da u takvu gomilu jada zarije svoj mač. To je činio. Kao lud je ljubio noge dečaka, bacao pune šake prašine uvis, koja je onda popadala po njegovoj glavi, a jezik mu je neprestano radio, moleći, preklinjući strahom pothranjivanim rečitošću, koja je dečaka, i nehotice zbunjenog i začuđenog ovolikom blagoglagoljivošću i ovolikim baratanjem jezikom, trebalo da odvrati od prebrzog postupka, što mu je na kraju stvarno i uspelo.

Je li on želeo tu prevaru? Je li on sve to podstakao, je li on sve to smislio? Prokleta da mu je utroba, ako je išta od toga tačno! Sve je to smislila i htela sama majka, baka, iz prevelike i nezaslužene ljubavi prema njemu, a on, Jakov, odupirao se i suprotstavljao tom planu svim silama, predočavajući joj da je opasnost velika i strašna, da će Isak sve otkriti i da onda neće prokleti samo njega, nego i u nju, Reveku, obdarenu prevelikom dosetljivošću. Da se mora imati na

umu da je očajničkom upornošću nastojao da joj predoči svoj položaj pred prvorođenim bratom, kako da mu pogleda u oči ako bi poduhvat počem uspeo! Ne, nije rado, veselo i drsko, to nikako, već sav cepteći i neodlučno, stupio u odaju oca, dragog dede, noseći mu pripremljeno jelo od jareta i vino, u Isavovoj svečanoj haljini, s krznom obmotanim oko ruku i vrata. Znoj mu se slivao niz bedra od muke i straha, glas mu je zastao od straha u stisnutom grlu kada ga je Isak upitao ko je, pipajući ga i njušeći ga – ali Reveka nije zaboravila čak ni to da ga namiriše Isavovim mirisom od poljskog cveća! On da je varalica, on? Pre će biti da je žrtva ženinog lukavstva, Adam zaveden od Eve, zmijine prijateljice! Ah, neka se Elifas, dečak, celog svog života, koji, dao Bog da mu potraje više stotina godina i duže, pričuva ženinog saveta, i neka gleda da mudro izbegne zamke njene pritvornosti! On, Jakov, uleteo je u nju, pa je sada gotovo s njim. On da je blagosloveni, on? Ali, kao prvo: kakav je to očinski blagoslov koji je udeljen u zabludi, koji je iskamčen protiv želje i volje primaoca? Vredi li on uopšte i ima li značaja? Je li on delotvoran? (On je dobro znao da je blagoslov – blagoslov, i da ima svoju punu težinu i punu delotvornost, ali je tako pitao samo da bi zbunio Elifasa.) I, kao drugo: je li on, Jakov, uopšte pokazivao nameru da bude korisnik ovog opakog dela, da se kao nosilac blagoslova raširi u kući i potisne Isava, svog gospodara? Ah, nikako, već baš naprotiv! Dobrovoljno je prepustio polje bratu, sama ga je Reveka, obuzeta kajanjem, oterala, pa je krenuo u beli svet da se više nikada ne vrati, u progonstvo, pravo u donji svet, i njemu sudbina nije ništa drugo ostavila nego samo da plače, samo da plače i ništa više! Njega hoće Elifas da udari oštricom mača – on, golub sa svetim krilima, mladi planinski bik u svoj svojoj velelepnosti, poput slike lep antilopski jarac? I to pošto je Gospod rekao Noju da će zatražiti da se vrati prolivena ljudska krv i kada danas više nije kao u vreme Kajina i Avelja, već na zemlji vladaju zakoni čija bi povreda mogla biti krajnje pogubna po Elifasovu mladu plemenitu ličnost? Do nje je njemu, dovoljno kažnjenom stricu, stalo, i ako on sada, uništen i osiromašen, odlazi u zemlju u kojoj će biti tuđinac i sluga, onda neka bar Elifas bude srećan a njegova majka blagoslovena među decom Heta, jer je zadržao njegovu ruku od prolivanja krvi a dušu mu spasio zlodela...

Tako je tekao brbljivi i molbeni, strahom pothranjivani govor Jakova, te se Elifas samo čudio a od silnih reči mu se naprosto zavrtelo u glavi. Mislio je da će se suočiti sa nasmejanim razbojnikom, a naišao je na bednika čije je poniženje, činilo se, potpuno vaspostavilo Isavovo dostojanstvo. Dečak Elifas bio je dobrodušan, kakav mu je zapravo i otac bio. Brzo je u njegovoj duši jedno strasno stanje odmenjivalo drugo, gnev ustupao mesto velikodušnosti, pa on

uskliknu da će poštedeti strica, na što se Jakov od radosti zaplakao i stao da poljupcima pokriva skut Elifasove haljine, njegove ruke i noge. Ovome zbunjenost i lako gađenje pomutiše raspoloženje. Istovremeno se malo ljutio zbog svoje neodlučnosti, pa onda grubo odseče da mu mora biti izručen prtljag begunca, da ono što je Reveka doturila stricu pripada uvređenom Isavu. Jakov je i ovu odluku hteo tečnim govorom da obrne u svoju korist, ali se Elifas prezrivo prodra na njega i tako ga je temeljno opelješio da mu zaista nije ostalo ništa više do sam goli život: zlatne i srebrne posude, krčazi sa najfinijim uljem i vinom, narukvice i ogrlice od malahita i karneola, tamjan, medenjaci i sve što mu je majka spremila od tkanih i predenih stvari – sve je to moralo da bude izručeno Elifasu; čak su i oba roba, koja su bila pobegla sa imanja, i od kojih je jednom, uostalom, krvarilo rame od uboda kopljem, morala zajedno sa svojim životinjama da se pridruže progoniteljima i da se zajedno sa ovima vrate. I tek onda je Jakov mogao sam, samo sa nekoliko zemljanih ćupova s vodom o sedlu, da produži svoje neizvesno putovanje prema istoku, u ko zna u kakvom raspoloženju.

Podizanje glave

Spasio je svoj život, svoj dragoceni život obeležen predskazanjem, za Boga i budućnost. Šta je u poređenju s tim značilo zlato i karneol? Najvažniji je tu bio život i zapravo je mladi Elifas bio prevaren još sjajnije nego njegov roditelj. Ali po koju cenu! Zacelo po veću cenu nego što je vredeo putnički prtljag, čak po cenu muške časti; i niko nije mogao da bude više ponižen od Jakova, koji je morao da se previja pred jednim žutokljuncem, sasvim izobličenog lica od suza i razmazane prašine. A zatim? A neposredno posle takvog poniženja?

Neposredno posle toga, ili nekoliko časova potom, naveče, pri sjaju zvezda, dospeo je do mesta Luc – jednog naselja koje nije poznavao, pošto mu uopšte ceo ovaj kraj nije bio poznat – smeštenog na jednom većim delom terasastom brežuljku zasađenom vinovom lozom, prema kome se ovaj kraj uzdizao. Ono malo seoskih kuća sabilo se u sredini obronka ispresecanog stazama, a kako je neki unutrašnji glas govorio ubogom putniku da bi tu mogao da konači, to je svoju kamilu, još uvek začuđenu i jogunastu zbog onog tužnog ali burnog događaja, kojeg se malo stidio, poterao uz brežuljak. Napojio je životinju na studencu izvan blatnjave obzide, oprao s lica tragove svoje sramote, te mu se raspoloženje posle toga znatno poboljšalo. Ali je ipak odlučio da se ne obraća ljudima Luca, jer se osećao kao prosjak, već je svoj živi posed, koji je sada bio sve što je imao, poveo za ular pored naselja sasvim gore do zatupljenog vrha brežuljka, gde je, ugledavši ga, zažalio što nije ranije, odnosno pravovremeno bio dospeo ovamo. Jer, tu beše jedan sveti krug od kamenja, jedan gilgal, koji je to mesto označavao kao slobodno, tako da mladi Elifas, drumski razbojnik, ne bi mogao ništa da uradi onome koji se tu zatekao.

Usred gilgala bio je postavljen jedan neobičan kamen, crn kao gar i kupastog oblika, koji je očigledno pao s neba i u sebi je još sadržavao usnule zvezdane snage. Kako je njegov oblik podsećao na muški ud, to Jakov pobožno podiže oči i ruke nagore, pa se sada osećao još krepkijim. On odluči da tu provede noć, sve dok je ne bude potisnuo

dan. Za uzglavlje izabra sebi jedan kamen iz kruga. „Dođi”, govorio je, „stari kamene, utešitelju, i podboči glavu nespokojnome za počinak!” Prebacio je svoju maramu preko njega, ispružio se, položio glavu na faluski nebeski izdanak, još je malo trepćući zurio u zvezde i onda zaspao.

A onda se zbiše značajne stvari, onda mu se dogodi ono, onda mu, zacelo usred noći, posle nekoliko časova najdubljeg sna, glava bi podignuta iz svake sramote do najuzvišenijeg priviđenja, u kojem se sjedinilo sve ono što je njegova duša sadržavala od predstava kraljevskog i božanskog, i što je ona, ponižena, podsmevajući se potajno svom poniženju, sebi, kao utehu i okrepljenje, smestila u prostor svoga sna... On u snu nije napuštao to mesto. I u snu je ležao podbočene glave i spavao. Ali njegovi kapci propuštali su neobično jak sjaj; video je kroz sklopljene kapke, video je Vavilon, video je pupčanu vrpcu između neba i zemlje, stepenište do najviše palate, bezbroj ognjenih i širokih stepenica zaposednutih zvezdanim čuvarima, a to ogromno stepenište vodilo je gore do najvišeg hrama i vladarskog prestola. Stepenice nisu bile ni kamene ni drvene, niti bilo kakve zemaljske građe; činilo se da su od užarenog metala i obrađenog zvezdanog ognja; njihov planetski sjaj gubio se u neizmernoj širini na zemlji i pojačavao se i u visinu i u dubinu u silan sjaj koji golo oko nije u stanju da podnese, pa može da se gleda u nj kroz spuštene kapke. Pernate ljudske životinje, heruvimi, krunisane krave sa licima devica i pripijenim krilima stajali su s obe strane netremice i nepokretno gledajući ispred sebe, a prostor između njihovih ukoso isturenih i povučenih nogu bio je ispunjen metalnim površinama na kojima su se žarili sveti znaci reči. Bogovi bikovi, s bisernim niskama oko čela, s uvojcima nad ušima dugim kao resaste i nadole povijene brade koje su visile s njihovih obraza, čučali su s glavama okrenutim prema vani i posmatrali spavača mirnim očima s dugim trepavicama. Pored njih na svojim repovima sedela su lavlja stvorenja, sa zasvođenim prsima prekrivenim vatrenim čupama, i izgledala kao da frkću iz četvrtasto razjapljenih čeljusti, tako da su se pod njihovim ljutitim zatupastim nosevima kostrešili brkovi. A između životinja na ogromnim lestvicama naprosto je vrvelo od slugu i glasnika koji su koračali gore-dole po laganom ritmu kola, koji je u sebi nosio sreću zvezdanog zakona. Donji deo njihovih tela bio je prekriven odećom, na kojoj su se nalazila šiljata pismena, a grudi su im izgledale nekako suviše mekušne za grudi mladića, ali opet i suviše ravne za ženske grudi. Na glavama su uzdignutih ruku nosili posude ili su pak u naručjima držali neke table na koje su pokazivali prstima; mnogi su pak svirali u harfe ili flaute, udarali u doboše i bubnjeve, a iza njih su stajali pevači koji su prostor ispunjavali

svojim visokim, metalno zvonkim glasovima, udarajući pritom rukama takt. Tako je prostor oko lestvica sveta odzvanjao od akorda tonova, sve je vrvelo od kretanja gore-dole, sve tamo do najvatrenije svetlosti, gde se nalazio uski ognjeni luk i kapija palate sa stubovima i visokim zidinama. Stubovi su bili od zlatnih cigala, a sa njih su virile životinje s krljuštima i prednjim nogama kao u pantera i zadnjim nogama kao u orla, dok je ognjena kapija sa strane bila ukrašena nosačima greda na bikovskim nogama, okrunjenih četvororogim krunama, s očima od dragog kamenja i kovrdžavim, na snopove razdeljenim bradama na obrazima. A ispred toga je stajala stolica kraljevske moći i zlatno podnožje njenih nogu, a iza toga neki čovek sa lukom i tobolcem, koji je držao mahalicu nad krunom moći. A kraljevska moć bila je odevena u ruho od mesečine, sa resama od malih ognjenih plamičaka. Ruke Božje bile su izuzetno snažne: u jednoj ruci držao je znak života, a u drugoj posudu za piće. Brada mu je bila plava i skupljena metalnim trakama, a pod visoko zasvođenim obrvama pretilo je njegovo lice u gnevnoj dobroti. Ispred njega je stajao još jedan čovek sa širokim obručem oko glave, nalik na vezira i najbližeg slugu kraj prestola, i taj je bio okrenut prema licu moći a dlanom je pokazivao na spavača Jakova na zemlji. Na to Gospod klimnu glavom i stade na svoju snažnu nogu i glavni sluga se brzo saže da ukloni podnožje kako bi Gospod mogao da ustane. I Gospod ustade sa prestola, pruži prema Jakovu znak života i duboko udahnu vazduh, tako da su grudi počele da mu se nadimaju. I njegov glas beše divotan jer se zvučno izmešao sa pevanjem i zvezdanom muzikom onih što su se penjali i spuštali, čineći sa njima blagu ali moćnu harmoniju. I on reče: „Ja jesam! Ja sam Gospod Avramov i Isakov i tvoj. Moje oko, Jakove, gleda te sa dalekovidom milošću, jer ću tvoje seme načiniti mnogobrojnim da ga bude kao praha na zemlji, i ja ću te blagosloviti među svima, i ti ćeš u svojim rukama imati kapije tvojih neprijatelja. Ja ću te čuvati i paziti ma gde bio, i vratiću te bogatog na mesto na kojem spavaš, i nikada te neću napustiti. Ja jesam i ja hoću!" Tako se razlegao kraljev glas u harmoniji i Jakov se probudi.

Kakvo je to snoviđenje i podizanje glave bilo! Jakov je plakao od radosti, hodao uokolo pod zvezdama u krugu od kamenja, posmatrao kamen koji mu je poslužio kao uzglavlje dok je imao ovakvo priviđenje i pri tome je ismejavao Elifasa. „Kakvo je ovo mesto", pomislio je, „na koje sam slučajno naišao!" Odjednom oseti da zebe od svežine noći i dubokog uzbuđenja; podilazila ga je jeza i on reče: „S pravom me podilazi ova jeza, s pravom! Žitelji Luca gotovo da i ne slute kakvo je ovo mesto, oni su od njega, doduše, napravili pribežište i uredili su na njemu gilgal, ali ne znaju, kao što ni ja nisam znao,

da je ono jednostavno mesto prisustva, da je ono kapija koja vodi u divotu i spona između neba i zemlje!" On potom još nekoliko časova odspava dubokim i gordošću ispunjenim snom, pun potajnog smeha, ali u osvit zore ustade, spusti se dole do Luca i stupi pod njegove svodove. Jer, u naboru svog pojasa imao je skriven jedan prsten sa pečatnom pločicom od lazura tamnoplave boje, koji Elifasove sluge nisu bili pronašli. Njega je sada prodao ispod cene, trampeći ga za malo suve hrane i nekoliko ćupova ulja neophodnog za ono što je bio naumio i što je smatrao svojom dužnošću. Pre nego što je krenuo dalje na istok i u pravcu reke Naharine, on se još jednom ispe do mesta na kojem je usnio san, pa uspravi kamen na kojem je spavao, postavivši ga kao neki spomenik, dobro ga preli uljem i pri tome izgovori sledeće reči: „Neka se ovo mesto zove Bet-el, Bet-el a ne Luc, jer je ono dom prisustva u kome se Bog kralj otkri poniženome i okrepi mu srce preko svake mere. Jer, sigurno je bilo preterano i neodmereno ono što je On zborio uz zvuke harfe: da će moje seme biti mnogobrojno i da će ga biti kao praha na zemlji, te da će moje ime nadaleko blistati u dostojanstvu. Ali ako će On biti sa mnom i bdeti nada mnom u tuđini, kao što je obećao, ako će mi On dati hleba i odeću za moje telo i ako će mi pomoći da se srećno vratim u Isakov dom, onda neka On bude moj bog i nijedan drugi, a ja ću mu dati desetak od svega što mi On bude dao. A ako se k tome obistini ono s čime mi je tako neizmerno okrepio srce, onda neka od ovog kamena postane svetilište u kome će mu se neprekidno prinositi hrana i uz to stalno spaljivati posoljena paljenica za njegov nos. Ovo je zavet i obećanje dato za jedno drugo obećanje, i Bog kralj neka čini ono što mu se čini da je na njegovu korist."

Isav

Tako je to bilo sa sjajnim Elifasom koji je ipak bio samo jedan dečak u poređenju sa Jakovom, poniženom žrtvom njegovog ponosa, pošto je ovaj, zahvaljujući zalihama duševne snage, o kojima Elifas nije imao pojma, lako trijumfovao nad poniženjima koja je jedan dečak bio u stanju da mu nanese, budući da je uvek baš u stanjima najdubljeg jada dolazio do otkrovenja. Zar je sa ocem bilo drugačije no što je bilo sa sinom? Imamo na umu onaj susret sa samim Isavom, na koji je, kao što smo čuli, Jakov aludirao u razgovoru. Tom prilikom nagovestio je podizanje glave i veliko okrepljenje srca kod Peniela, u strahom ispunjenoj noći, kada je sebi izvojevao ime, čemu su se Simeun i Levije malo podsmevali. I tako, posedujući ime, unapred postavši pobednik, on je pošao u susret bratu, – u dubini duše naoružan protiv svakog poniženja koje bi se počem pokazalo kao nešto neizbežno, naoružan i protiv nedostojnosti sopstvenog straha pred susretom, u kojem je na tako rečit način trebalo da se potvrde nejednake prirode blizanaca.

On nije znao u kakvom raspoloženju mu se približava Isav kome je uputio svog glasnika, jer se razjašnjenje odnosa činilo bezuslovno neophodnim. Poznato mu je bilo samo toliko, i to na osnovu obaveštenja dobijenih od izviđača uhoda koje je bio poslao napred, da ovaj dolazi na čelu od četiri stotine ljudi, – što je, kao posledica skrušenih laskanja koja mu je bio uputio, moglo da bude neka vrsta izražavanja počasti, ali je isto tako moglo da bude i znak velike opasnosti. Preduzeo je sve potrebne mere. Ono što mu je bilo najmilije, Rahelu i njenog petogodišnjeg dečaka, sakrio je među tegleću marvu, Dinu, svoju kćerku, Lijino dete, položio je, kao da je mrtva, u jedan kovčeg, u kojem se umalo nije ugušila, a ostalu decu je rasporedio iza sebe, uz njihove majke, dok je na čelo postavio inoče sa njihovom decom. Razvrstao je poklone u stoci koju su pastiri gonili ispred njega: dve stotina koza i jaraca, ovce i ovnove u istom broju, trideset kamila dojilja, četrdeset krava sa deset bičića, dvadeset magarica sa magarčićima. Naložio je da se stoka goni u odeljenim krdima i na određenom odstojanju jedno od drugog kako bi Isav kod svakog krda na koje bi naišao na pitanje „čija su" dobio odgovor da su to pokloni za

njega, gospodara, od Jakova, njegovog sluge. I tako i bi. I ako je Isavovo raspoloženje prema protivniku na polasku sa brda Seir još bilo veoma kolebljivo, dvojako i njemu samom još nejasno, ono se posle dvadeset i pet godina, u trenutku kada je prvi put ponovo ugledao Jakova, prometnulo u najvedrije raspoloženje.

Ali upravo to vedro raspoloženje bilo je Jakovu, ma koliko da se trudio da mu ide naruku, krajnje neprijatno, i tek što je bio shvatio da ne treba da se plaši, već je imao muke da prikrije svoju mučninu zbog Isavove priglupe prostosrdačnosti. Nikada nije mogao da zaboravi na Isavov način približavanja... Revekini blizanci imali su u to vreme pedeset i pet godina – „Mirišljava Trava" i „Bodljikava Travuljina", kako su ih već kao dečake zvali u predelu između Hevrona i Virsaveje. Ali „Mirišljava Trava", glatkokoži Jakov, nije se nikada ponašao mladićki razuzdano, već je bio privržen šatoru, po prirodi zamišljen i krajnje uzdržan, kakav je kao dečak oduvek bio. No, sada je već mnogo toga bio doživeo, on, Jakov, muškarac u najboljim godinama, dostojanstven od doživljenih dogodovština, zaokupljen duhovnim stvarima i bogat dobrima koja su mu se bila namnožila, – dok je, nasuprot njemu, Isav, iako osedeo, kao i brat mu, kako se činilo, još uvek bio onaj negdašnji priprosti i beznačajni prostodušni momak koji se, kolebajući se između zavijanja i životinjske lakomislenosti, ni u licu nije bio promenio; jer, fizionomičko sazrevanje većine naših drugova iz mladosti sastoji se zapravo u tome da im dečačko lice postepeno pokrije brada, s tim da se tu i tamo pojavi i poneka bora, tako da je to onda dečačko lice sa bradom i borama koje inače nije dobilo mnogo novoga.

Prvo što je Jakov čuo od Isava bilo je njegovo njemu već odavno dobro poznato sviranje u frulu, ono visoko šuplje pištanje na svežnju trščanih pištaljki razne dužine međusobno povezanih pantljikama, jednom kod Seiraca omiljenom instrumentu koji su oni možda i stvorili, a Isav ga je rano preuzeo od njih, pa je svojim debelim usnama prilično vešto umeo na njemu da svira. Jakovu je oduvek bila mrska, besmislena i prazna idilika te svirke, ono neodgovorno, na jugu zemlje, koji je imao toliko obeležje donjeg sveta, odomaćeno ćurlikanje, pa se ta mrskost u njemu pojavi čim je začuo tu svirku. Uz to je Isav i plesao. Sa frulom u ustima, lukom i strelama na leđima i komadićem kozje kože oko bedara, bez ikakve druge odeće, koja mu zaista i nije bila potrebna jer je bio tako rutav da mu je runo u sivoriđim čupercima bukvalno visilo sa ramena, Isav je, plešući i skačući, mrdajući svojim šiljatim ušima i svojim pljosnatim tik nad gornju usnu nasađenim nosom, dolazio preko otvorenog polja, idući ispred povorke ljudstva u susret bratu, duvajući, mašući, smejući se i

plačući, tako da je Jakov, raspinjan između osećanja omalovažavanja, stida, samilosti i odvratnosti, u sebi otprilike pomislio: „Svemoćni Bože!”

No, i on je, uostalom, sjahao sa svoje životinje da bi, koliko mu je to dopuštao njegov otečeni kuk, pohitao, podižući svoju haljinu i naprežući se, u susret muzikalnom jarcu, te je već pri tome nastojao da na sve načine pokaže svoju spremnost da se potčini i ponizi, što je i bio čvrsto naumio, a što je sebi posle one noćne pobede mogao da dozvoli a da uistinu ne povredi svoju samosvest. On se, i pored bolova, valjda nekih sedam puta baci na zemlju, pri čemu je ispružene ruke uzdigao iznad povijene glave, pa je došao i do Isavovih nogu na koje je položio svoje čelo, dok je rukama pipkao kolena prekrivena čupama dlaka, a ustima neprekidno ponavljao reči koje su, uprkos blagoslovu i kletvi, izražavale potpunu naklonost Isavu, da bi ga razoružao i privoleo na pomirljivost: „Moj gospodaru! Tvoj sluga!” Ali Isav se nije držao samo pomirljivo, nego je, preko svakog očekivanja, zacelo i svog sopstvenog, bio nežan; jer je po prijemu vesti o bratovljevom povratku osetio neko nejasno uzbuđenje koje se još kratko vreme pre susreta lako moglo preokrenuti u bes umesto u ganutost. On svom snagom podiže Jakova iz prašine, pritisnu ga uz glasno ridanje na svoje rutave grudi i poljubi ga glasno u obraze i usta, i to tako da je ovom, ovako srdačno dočekanom, ubrzo toga bilo i previše. Ipak je i ovaj plakao, – delom jer je u njemu popuštala napetost izazvana neizvesnošću i strahom, a delom zbog živčane slabosti i onako uopšte, zbog vremena, života i ljudske sudbine. „Burazeru moj, burazeru moj”, promucao bi Isav između poljubaca. „Sve je zaboravljeno! Ima da se zaboravi svako podlaštvo!” Bila je to mučno naglašena velikodušnost koja je stoga pre mogla odmah da zaustavi Jakovljeve suze nego što bi ih mogla podstaći da još silnije poteku. I potom poče da postavlja pitanja, pri čemu je sa pitanjem koje mu je zapravo jedino bilo važno: kako, naime, treba shvatiti to sa onim krdima tamo napred, još čekao, te se prvo, uzdignutih obrva, obaveštavao o ženama i deci na kamilama iza Jakova. Na to svi sjahaše i svi behu predstavljeni: najpre su se Rutavcu poklonile inoče sa svoje četvoro dece, onda Lija sa svojih šestoro, na kraju i slatkooka Rahila sa Josifom koje su doveli odostrag, a Isav je pri izgovoru svakog imena svojim debelim usnama pisnuo u frulu, pa bi pohvalio dobar izgled dece i grudi žena, a Liji, čijoj se kratkovidosti glasno začudio, ponudio je neki edomski melem od trava za njene kao i uvek upaljene oči, na čemu mu se ona, s uzdržanim besom u srcu, ljubeći mu vrhove prstiju na nogama, zahvalila.

Već je spoljašnje sporazumevanje između braće naišlo na teškoće. Obojica su u razgovoru nastojala da nađu reči svog detinjstva i samo su ih sa mukom nalazila; jer Isav je govorio sirovim narečjem Seirana, koji se od narečja u području gde su proveli detinjstvo razlikovao svojim sinajsko-pustinjskim i midijanitskim elementima, a Jakov je u zemlji Naharajim navikao da govori akadski. Obojica su se služila silnim mlataranjem ruku, ali što se tiče bogatog krda tamo napred, tu je Isav sasvim dobro umeo da izrazi svoju radoznalost, a način na koji se prenemagao i tobože odbijao da prihvati tako bogat dar, kada mu je Jakov rekao da se nada da će time steći milost pred licem svoga gospodara, svedočio je o njegovoj umešnosti kada se radi o praktičnim životnim stvarima. On je tom prenemaganju dao oblik lake ravnodušnosti prema imetku i posedu i sličnim stvarima. „Al', braco moj, koješta, ama mani se toga!", uzvikivao je on. „Zadrži ti to i samo ti to čuvaj i pazi, ja ti to vraćam kao dar, nije mi to potrebno da bih zaboravio i preboleo ono staro, pogano nevaljalstvo! Ono je zaboravljeno i preboljeno jer sam se pomirio sa mojom sudbinom i ja sam zadovoljan. Misliš li ti da se mi iz donjeg sveta durimo celog života? Tandara mandara, to je sasvim pogrešna pretpostavka. Mi se, doduše, ne uznosimo uokolo s blagoslovom oko glave, niti prevrćemo očima, ali i mi živimo i to na naš način, prilično veselo, veruj ti to meni! I mi uživamo da spavamo sa ženama, i nama je u srcu usađena ljubav prema buljuku dece. Misliš li ti da me je kletva za koju imam tebi da zahvalim, ti najdraža protuvo, napravila krastavim prosjakom koji gladuje u Edomu? Koješta! Ja sam tamo svoj gospodar i moćan među sinovima Sejira. Imam više vina nego vode, i meda u obilju, i ulja i ploda, ječma i pšenice više nego što mogu da potrošim. Donose mi kljukanu živinu oni što su mi potčinjeni, i svakog dana mi isporučuju hleba i ribe i živine, već pripremljene za jelo, a imam i divljači, i to od one koju sâm odstrelim i takve koju u pustinji love za mene sa svojim kerovima, i jela od mleka, tako da mi se od svega toga skoro cele noći podriguje. Darovi? Krda stoke kao obeštećenje i nadoknada za onaj stari nitkovluk koji ste mi priredili ti i ona žena? Ma fućkam ja na to – titiriti!" I on pućnu ustima. „Čemu darovi između tebe i mene? Srce je važno i ono što je u njemu, a moje srce je oprostilo i zaboravilo taj zastareli nitkovluk i to kako si, ugursuze jedan, oko sebe obmotao jareću kožu da bi pred Starim mene izigravao, čemu danas, pod stare dane, moram da se smejem, iako sam tada lio gorke suze i za tobom poslao Elifasa da pobeliš od straha, ti koji služiš ženama za sprdačinu!"

I on ponovo zagrli brata i ponovo ga svega iscmaka, što je Jakov samo s mukom podnosio, te na to nije uzvratio čvrstim zagrljajima i nežnošću. Jer, od Isavovih reči uhvati ga prava muka, smatrao je da

su u najvećoj meri neugodne, glupe i podle, i nije ni na šta drugo mislio nego da se što je moguće pre oslobodi ovog čudnog rođaka, ali s tim da se prethodno konačno razračuna s njim i da mu isplaćenom dažbinom još jednom otkupi prvorodstvo, na što je i Isav u stvari hteo da bude nagovoren. Tako su izgovorene nove ljubaznosti, izrečena su nova uveravanja u poniznost i ponovo su iskazane gorljive ponude, pa kada je Isav naposletku pristao da primi dar iz bratovljevih ruku i da mu učini milost, tada je Blagosloveni odista u srcu prihvatio dobrog đavola i pomirenje s njim shvatio mnogo ozbiljnije i iskrenije nego što je to ovome uopšte padalo na pamet da čini.

„Ah, braco moj", kliktao je ovaj, „ni reči više o starom odvratnom zlodelu! Zar nismo izašli iz utrobe iste majke, jedan za drugim, maltene istovremeno? Jer ti si me držao za petu, kao što znaš, i ja sam te iza mene izvukao na svetlost dana kao jači. Mi smo se malo sudarali tamo u stomaku, pa smo se sudarali i izvan njega, ali od sada to više da se ne pominje! Živećemo bratski i kao blizanci pred Gospodom i umakaćemo ruku u istu činiju i više se nećemo rastajati do kraja života! Krenimo, dakle, za Sejir, da živimo zajedno!"

„E baš ti hvala!" mislio je Jakov u sebi. „Zar i ja da postanem takav frulaš jarac u Edomu i da do kraja života živim s tobom, klipane jedan? To nije naum Božji, a ni moje duše. Ono što ti tu govoriš, to je u mojim ušima strašna glupost, jer ono što se među nama zbilo, to se ne dâ zaboraviti. Ti to sam pominješ svakim pokretom jezika i samo sebi u svojoj slaboj glavi uobražavaš da ti to možeš da zaboraviš i oprostiš?"

„Reči moga gospodara me ushićuju", reče glasno, „i svaka njegova pojedinačna reč odgovara najskrivenijim željama njegovog sluge. Ali moj gospodar vidi da sa sobom vodim nejač i malu decu, kao ovaj ovde, petogodišnji dečak, koji se zove Josif, a slabačak je za putovanje; pored toga imam, žalibože, i jedno mrtvo dete u kovčegu sa kojim se ne bi moglo hitati preko stenja i kamenja, a uz to i jagnjad i telad koja još sisaju. Sve bi mi to stradalo ako bih preterao. Zato neka moj gospodar samo krene napred, a ja ću polako ići za njim, kako to snaga stoke i dece bude dopuštala, sve dok i ja malo kasnije ne stignem u Sejir, gde ćemo srećno živeti zajedno."

To je, uvijeno u lepu formu, značilo da ga Jakov odbija i Isav, buljeći u njega, to odmah tako i shvati. On, doduše, učini još jedan pokušaj, ponudi bratu da mu od svog ljudstva ostavi nekoliko ljudi za pratnju i obezbeđenje. Ali Jakov odgovori da je to sasvim nepotrebno, samo ako je zadobio milost svoga gospodara – čime je pritvornost njegova pristanka postala očigledna. Na to Isav slegnu rutavim

ramenima, okrenu leđa uglađenom lažljivcu i krenu sa stokom i pratnjom u svoja brda. A Jakov je još neko vreme kaskao za njim, a onda je prvom prilikom skrenuo i krenuo na drugu stranu.

Treći deo:

POVEST O DINI

Devojčica

Pošto je tada stigao do Sihema, to je ovde mesto da se izlože dogodovštine i teška zbivanja u vezi sa boravkom kod tog mesta, i to onako kako su se u stvarnosti odigrala, što znači uz ispravku svih onih malih ulepšavanja istine koja su se, jer se smatralo da to treba činiti, preduzimala pri kasnijim „lepim razgovorima" s pitanjima i odgovorima: „Znaš li ti ovo? Ja to dobro znam", da bi potom ušla u sklop plemenskog i svetskog predanja. Ako se sada prihvatamo da raspredamo priču o onom opakom i naposletku krvavom zbitiju iz tih davnih dana, koje je u Jakovljevo umorno i staračko lice bilo upisano pored niza drugih teških doživljaja, sa kojima je ono činilo dostojanstveni teret sećanja njegove starosti, onda to činimo u vezi i u skladu sa našim razmatranjem njegovog duševnog sklopa, a i zato što ništa nije podesnije od njegovog držanja pri svemu tome da objasni zbog čega su Simeun i Levije potajno gurkali jedan drugoga kada bi otac upotrebio svoje počasno i od Boga mu dodeljeno ime.

Tragična junakinja događaja kod Šekema bila je Dina, Jakovljeva jedina kćerkica, koju je rodila Lija, i to na početku drugog razdoblja njene plodnosti, – na početku, dakle, a ne na kraju, ne posle Isahara i Zevulona, kako je to mnogo kasnije pisani izvor zabeležio. Ovaj redosled u vremenskom pogledu nikako ne može biti tačan, jer Dina, ako bi on bio tačan, u vreme svoje nesreće u telesnom pogledu još ne bi za to bila zrelo devojče, već bi još bila dete. U stvari, ona je bila četiri godine starija od Josifa, dakle u vreme kada je Jakovljeva čeljad prispela pod Sihem, ona je imala devet, a u vreme katastrofe trinaest godina: bila je dve važne godine starija nego što to pokazuje računica predanjem prenesene hronologije, jer je upravo u te dve godine procvetala, postala žena, i to tako privlačna kako se to od nijednog Lijinog deteta nije moglo očekivati, štaviše bila je za kratko vreme privlačnija no što bi se kod tog snažnog ali nelepog soja uopšte moglo očekivati. Ona je bila pravo dete mesopotamske stepe koja se odlikuje ranim i neobično bujnim, cvećem bogatim prolećem iza koga, međutim, ne sledi prijatno leto, jer već u maju nemilosrdno sunce sagoreva tu čarobnu divotu i pretvara je u ugalj. Takve vrste bio je i Dinin telesni sklop, a uz to i događaji učiniše svoje te je pre vremena pretvoriše u umornu i precvetalu ženicu. Što se pak tiče njenog mesta u redosledu Jakovljevog potomstva, ne može se

pouzdati u ono što su pisari zapisali. Bili su tu posredi i nemar i ravnodušnost kada su, zapisujući je, ime devojčice jednostavno stavili na kraj niza Lijine dece umesto na mesto koje joj je pripadalo: da ne bi prekidali niz sinova nečim tako neznatnim, štaviše neprikladnim, kao što je ime jedne devojčice. Ko bi još mnogo mario za jednu devojčicu? Vremenski razmak između rođenja devojčice i Lijine stvarne zatvorenosti bio je neznatan i Dinino rođenje, pravilno raspoređeno, predstavljalo je na izvestan način prelazak od Lijinog kratkog razdoblja neplodnosti ka razdoblju nove plodnosti njenog tela, koje je sa pojavom Isahara ponovo ozbiljno započelo. Svako školsko dete zna danas da je Jakov imao dvanaest sinova i ume da izdeklamuje njihova imena, dok široki krugovi javnosti jedva da što znaju o postojanju nesrećne male Dine, pa su i te kako iznenađeni pri pomenu njenog imena. Ali Jakov ju je voleo koliko je samo mogao da voli dete Neprave, sakrio ju je od Isava u jednom mrtvačkom sanduku i teško je patio zbog nje kada je vreme za to došlo.

Vezet

Izrailj, Blagosloveni od Gospoda, sa svim svojim ljudstvom i imetkom, sa svojim stadima, od kojih je bilo samo pet i po hiljada ovaca, sa ženama i potomstvom, robinjama, slugama, goničima, pastirima, kozama, magarcima, teretnim i jahaćim kamilama, – otac Jakov, dolazeći od Javoka i susreta sa Isavom, pređe, dakle, Jarden i obrete se, srećan što je izmakao nesnosnoj vrućini, u dolini kraj reke, iz čijeg je šipražja i gustiša od vrba i platana vrebala opasnost od divljih svinja i leoparda, u zemlji blago uzdignutih bregova i plodnih, cvetnih dolina prošaranih izvorima, gde je ječam divlje rastao, pa u jednoj od tih dolina naiđe na mesto Šekem, jednu bogatu naseobinu u senci brda Gericim, staru više stoleća, sa debelim bedemom od nevezanih kamenih blokova koji je opasivao Donji grad na jugoistoku i Gornji grad na severozapadu. Gornji nazvan zbog toga što je bio podignut na pet dvostrukih lakata visokom, veštački podignutom uzvišenju, ali i u prenesenom smislu, iz strahopoštovanja, jer se gotovo isključivo sastojao od palate gradskog kneza Emora i pravougaonog masiva hrama Baal-verita – a upravo su ta dva zdanja, koja su se izdizala nad celom okolinom, bila ono prvo što je Jakovljevim ljudima palo u oči kada su ušli u dolinu i stali da se približavaju istočnoj gradskoj kapiji. Šekem je imao oko pet stotina žitelja, ne računajući u taj broj nekih dvadesetak ljudi egipatske posade, čiji je zapovednik, jedan kao rosa mlad oficir rodom iz predela Delte, ovde bio postavljen sa jedinom svrhom da svake godine neposredno od Emora, gradskog kneza, i posredno od veletrgovaca Donjeg grada ubere nekoliko šipki zlata u obliku prstenova, koje su morale da budu otpremljene dole u grad Amun, a čiji bi izostanak mladom Vezer-ke-Bastetu (to je bilo ime zapovednikovo) doneo velikih ličnih neugodnosti.

Nije teško zamisliti sa kakvim su podozrenjem ljudi Šekema, obavešteni od svoje straže na zidinama i od građana koji su se izvana vraćali kućama, primili vest da se lagano približava neko nomadsko pleme. Nije se moglo znati s kakvim namerama ti nomadi dolaze, dobrim ili lošim; a u ovom drugom slučaju bilo je dovoljno da raspolažu nevelikim ratnim i razbojničkim iskustvom i umećem, pa

da položaj Šekema, i pored sveg golemog bedema, postane krajnje neugodan. Mesto se nije odlikovalo nekim muževnim duhom, štaviše, prožimao ga je trgovački duh, duh lagodnosti i miroljubivosti; gradski knez Emor bio je mrzovoljan starac sa bolnim čvorovima na zglobovima, a njegov sin, mladi Sihem, bio je razmaženi gospodičić sa sopstvenim haremom, jedan lezilebović i sladokusac, jedan elegantni trut, – i u takvim okolnostima bi poverenje žitelja u vojničke vrline posadne jedinice bilo još veće, samo da je za takvo poverenje bilo i najmanje osnova. Ali ovo ljudstvo, okupljeno oko jednog barjaka sa sokolom i paunovim perjem, koje se samo označavalo kao „Odred sjajan kao sunčeva ploča", nije budilo nikakve nade za slučaj da dođe do neke ozbiljne situacije, počev od njenog komandanta, pomenutog Vezer-ke-Basteta, koji u sebi nije imao ama baš ničeg ratničkoga. Prisno sprijateljen sa Sihemom, tvrđavskim sinčićem, on je imao dve strasti kojima je robovao do ludila: to su bile mačke i cveće. On je poticao iz donjoegipatskog grada Per-Vasteta, čije je ime ovde, prilagođeno ovdašnjem izgovoru, preoblikovano u Pi-Vezet, pa su Sihemljani njega, zapovednika, jednostavno zvali „Vezet". Lokalno božanstvo njegovog grada bila je boginja mačje glave – boginja Vastet, i njegova zaljubljenost u mačke bila je otuda bez svake mere: na svakom koraku bio je okružen ovim životinjama, ne samo živim mačkama svih boja i starosti, već i mrtvim, jer je više mačjih mumija bilo postavljeno kraj zidova njegovog stana, a on im je, uz plač kao žrtvene darove prinosio miševe i mleko. Sa tim njegovim mekuštvom potpuno se slagala njegova ljubav prema cveću, koja bi se kao dopuna i protivteža muževnijim sklonostima mogla označiti lepom crtom, ali je usled pomanjkanja tih sposobnosti delovala krajnje obeshrabrujuće. Stalno je hodao uokolo sa širokom ogrlicom od svežeg cveća, a često je i najmanji i najbezazleniji predmet na njegov zahtev morao biti ukrašen cvećem, – bilo je to ponekad upravo smešno. Njegova odeća bila je sasvim građanska: izlazio je u kaputu od belog batista, ispod kojeg se nazirala pregača, ruke i telo bili su mu iskićeni pantljikama, i nikada se na njemu nije mogao videti oklop, nikada se u njegovim rukama nije moglo videti neko oružje, izuzev jednog štapića. „Vezet" je uopšte postao oficir samo zahvaljujući okolnosti da je raspolagao izvesnim pisarskim umećem.

Što se tiče njegovih ljudi, za koje se uostalom uopšte nije brinuo, oni su, doduše, s poslovičnom hvalisavošću, neprekidno govorili o ratničkim podvizima nekog ranijeg kralja svoje zemlje, Tutmozesa Trećeg, i egipatske vojske, koja je pod njim u sedamnaest vojnih pohoda osvojila zemlje sve do reke Eufrat, ali su se sami pokazivali kao junaci uglavnom pri tamanjenju guščijeg pečenja i piva, dok su

se u drugim prilikama, kao u slučaju jednog požara i napada beduina na otvorena naselja koja spadaju uz grad, pokazali kao ovejane kukavice, – i to naročito ako se radilo o rođenim Egipćanima, jer je među njima bilo i nekoliko žutih Libijaca i čak i nekoliko nubijskih crnaca. Kada bi se, samo da se pokažu, sa svojim drvenim štitovima, kopljima, srpovima i trokrakim kožnim listovima pred pregačama, probijali kroz vijugave uličice Šekema, kroz gungulu goniča magaraca i kamila, prodavaca vode i lubenica, prodavaca i mušterija pred radnjama, povijeni i u brzom hodu, kao da se nalaze u bekstvu, tada bi se građani iza njihovih leđa sporazumevali gestovima nipodaštavanja. Uglavnom su se faraonovi vojnici zabavljali igrama kao „Koliko prstiju?" i „Ko te tukao?", a povremeno bi pevali pesme o teškoj sudbini vojnika, naročito onog vojnika koji je prisiljen da životari u bednoj zemlji Amuna, umesto da se raduje i uživa u životu na obalama darovateljice života, bogate barkama, i pod šarenim stubovima „Noa", grada gradova, grada bez premca, Noa Amuna, Božjeg grada. Da sudbina i zaštita Šekema za njih nisu vredeli više od zrna žita, u to, na žalost, nije moglo biti sumnje.

Prekor

Međutim, uznemirenost građana postala bi još veća da su mogli da oslušnu razgovor koji su vodili stariji sinovi poglavice koji se približavao, – razgovor o planovima koji su se i te kako odnosili na Šekem, a o njima su ovi prašnjavi mladi ljudi odlučnog pogleda razgovarali u pola glasa, pre nego što će ih izložiti svom ocu, koji je, naravno, sa svom odlučnošću odbio. Ruvim ili Reuvim, kako se najstariji zapravo zvao, imao je u to vreme sedamnaest godina, Simeun i Levije imali su šesnaest i petnaest godina, Valin Dan, jedan spretan i prepreden dečak, imao je takođe petnaest, a vitki i hitri Neftalim bio je istih godina kao i melanholični Juda, imao je, naime, četrnaest godina. To su bili Jakovljevi sinovi koji su učestvovali u tajnim razgovorima. Gadijel i Asir, iako sa svojih jedanaest i deset godina već snažni i duhovno sazreli dečaci, bili su tada još isključeni iz ovakvih razgovora, o trojici najmlađih da ne govorimo.

O čemu su razgovarali? Pa, upravo o onome što je žiteljima Šekema zadavalo brige. Ti što su se tamo napolju sašaptavali, ti od sunca Naharine gotovo sasvim pocrneli i opaljeni momci u svojim pojasevima pridržavanim čupavim haljecima i sa svojom od masnoće sjajnom kosom odrasli su prilično divlje, oni su bili stepski sinovi i pastirski dečaci koji su rado baratali lukom i nožem, navikli na susrete sa divljim bikovima i lavovima, na česte i žestoke tuče sa tuđim pastirima oko neke ispaše. Od Jakovljeve blagosti i zaokupljenosti Bogom malo je bilo prešlo na njih; po svojoj naravi su to bile sasvim praktički usmerene prirode, pune mladalačkog prkosa, koji se naprosto osvrtao za nekom uvredom i povodom za sukob, i plemenske sujete, koja se uznosila nekim duhovnim plemstvom koje im lično uopšte nije pristajalo. Već podužе bez stalnog staništa, neprekidno u pokretu, oni su se u odnosu na žitelje plodne zemlje u koju su ulazili osećali kao nomadi, a svojom slobodom i smelošću vrednijim i nadmoćnijim od onih stalno na jednom mestu nastanjenih, pa su u mislima naumili da ih orobe. Dan je bio prvi koji je nekako iz ugla svojih usta izgovorio predlog da se Šekem uzme na prepad i da se orobi. Ruvim, čestit ali odvajkada podložan trenutnim nagonima, odmah se složi; Simeun i Levije, najveće prznice i svađa-

lice, zagalamiše i zaigraše od sreće i preduzimljivosti; revnost ostalih pothranjivana je osećanjem ponosa što su bili uključeni u ovaj dogovor.

To što su oni smerali nije bilo nimalo nešto nečuveno. Da su gradovi zemlje napadani i privremeno i zauzimani od strane pohotljivih napadača iz pustinje, svejedno odakle dolazili, sa juga ili istoka, svejedno da li su to bili Habiri ili beduini, bila je ako ne svakodnevna a ono sigurno veoma česta pojava. Ali predanje, i to ne predanje kome je izvorište bilo kod građana, već kod Habira ili Ivrima u užem smislu reči, odnosno kod Ben Izrailja, mirne duše, uvereno da je takvo epsko prečišćavanje stvarnosti dopušteno, prelazi preko činjenice da je od samog početka u Jakovljevom logoru postojala namera da se odnos sa Šekemom sredi nasilnim putem i da je samo otpor i protivljenje poglavara plemena ostvarenje tih planova odložilo za nekoliko godina, a to znači do tužnog događaja sa Dinom.

Taj otpor bio je, doduše, veličanstven i nesalomiv. Jakov se tada nalazio u naročito uzvišenom raspoloženju, i to zahvaljujući svom obrazovanju, značaju svoje duše i svojoj sklonosti širokom povezivanju ideja. Njemu se u njegovom svečanom umovanju sopstveni život za poslednjih dvadeset i pet godina, u svetlosti kosmičke analogije, prikazivao kao slika kružnog kretanja, kao svojevrsno penjanje u nebo i silaženje sa neba, kao putovanje u pakao i vaskrsenje, odnosno kao u najvećoj meri srećno ispunjenje mitske sheme o neprekidnom rastu. Iz Virsaveje je svojevremeno dospeo u Vetilj, mesto velikog priviđenja lestvica; to je bilo putovanje u nebo. Odande je dospeo u stepu Donjeg sveta, gde je morao da služi dva puta po sedam godina, da se znoji i da zebe, da bi potom postao veoma bogat, i to nadmudrivši jednog istovremeno lukavog i tupavog đavola po imenu Lavan, – on je, kako je to bilo uobičajeno, u svom mesopotamskom tastu video jednog crnog mesečevog demona i opakog zmaja koji ga je prevario i kojeg je onda on dobrano prevario i pokrao, posle čega je, srca punog slatkog i pobožnog smeha, raskinuo okove Donjeg sveta, izašao iz njega i, sa svim pokradenim imetkom i, posebno, sa svojom oslobođenom Ištar, slatkookom Rahilom, dospeo u Sihem. Dolina Sihema nije ni morala biti tako cvetna kako se stvarno ukazala pri njegovom prispeću da bi se njegovoj duhovnosti učinila kao prolećna tačka i stanica kružnog kretanja novog života; avramovska sećanja na ovo mesto učiniše svoje, tako da mu se srce ispuni velikom blagošću i poštovanjem prema njemu. Da, ako su njegovi izdanci mislili na Avramovo ratoborstvo, na njegov smeo napad na vojske Istoka i na to kako je

otupio zube obožavaocima zvezda, onda je on, Jakov, prisilio na prijateljstvo pradede sa Melhisedekom, velikim sveštenikom Sihema, na blagoslov koji je od njega primio, na simpatije i poštovanje koje je ukazao njegovom božanstvu. I tako su njegovi veliki dečaci, kada su na oprezan i gotovo poetski način nagovestili svoj opaki naum, naišli na najveći mogući otpor.

„Gubite mi se s očiju”, uzviknu on, „i to smesta! Sinovi Lije i Vale, stidite se! Zar smo mi pustinjski razbojnici koji napadaju zemlju poput skakavaca i Božje kazne i proždiru žetvu zemljodelaca? Zar smo mi protuve, ništarije i nikogovići da imamo da biramo između prosjačenja i pljačkanja? Zar Avram nije bio knez među kneževima zemlje i brat moćnih? Ili biste hteli da se krvavim mačem nametnete za gospodare gradova i da živite u ratu i užasu? I kako mislite da čuvate našu jagnjad na ispašama koje su protiv nas i naše koze na brdima koja odjekuju od mržnje? Sklonite mi se s očiju, glupaci! I da se niste usudili! Bolje pogledajte da li tronedeljnici prihvataju hranu kako bi bilo pošteđeno mleko majki! Idite i skupljajte dlaku kamila da bismo imali sukna da odenemo sluge i dečake čuvare, jer sada je upravo vreme kada kamile puštaju dlaku. Idite, velim, i proverite užad šatora i karike šatorskog krova, da nije nešto istrulelo, da se ne desi nesreća i sruši kuća nad Izrailjem. A ja ću, da znate, sebi da vežem pojas i poći ću pod kapiju grada da u miru i pametno razgovaram sa građanima i sa Emorom, njihovim pastirom, da se s njim složimo na valjan i uljudan način, da od njih kupimo zemlje i s njima trgujemo na našu korist i ne na njihovu štetu.”

Ugovor

Tako i bi. Jakov je svoj logor podigao nedaleko od grada, kod jedne grupe starih dudova i terebinta koja mu se učinila svetom, u jednom talasastom kraju ledina i oranica, odakle se pružao pogled na gole stene planine Eval, iz koje se uzdizao pri vrhu stenoviti a u podnožju blagosloveni Gericim, pa je odavde za Šekem poslao tri čoveka sa darovima za pastira Emora – nekoliko golubova, hlebove od suvih plodova, jednu svetiljku u obliku patke i jedan par lepih ćupova ukrašenih slikama riba i ptica – i sa porukom da Jakov, veliki putnik, želi pred kapijom grada da porazgovara sa poglavarima grada o svom ostanku ovde i pravima koja bi imao. Ljudi u Šekemu su odahnuli i naprosto bili ushićeni. Utvrđen je čas susreta, te kada je taj čas prispeo, na istočnu kapiju izađoše kostoboljni Emor sa pratnjom i njegov sin Sihem, jedan kaćiperni mladić, kao i Vezer-ke-Vastet sa ogrlicom od cveća i nekoliko mačaka, koji se tu našao iz čiste radoznalosti, a sa druge strane se u svom svom dostojanstvu pojavi Jakov Ben Jichak u pratnji Elijezera, svog najstarijeg sluge, okružen svojim odraslim sinovima, kojima je naredio da budu savršeno uljudni; i tako se susretoše pod kapijom i održaše sastanak u njoj i pred njom. Jer, kapija je bila jedno glomazno zdanje koje se poput neke hale protezala i prema vani i prema unutra, a unutra se nalazio trg koji je bio i tržnica i sudište, pa se tamo iza glavara tiskalo mnogo naroda da prisustvuje dogovaranju i obavljanju posla, započetog sa svim formama lepog ponašanja, usled čega se sve to veoma sporo odvijalo, tako da je susret trajao šest sati, dok su trgovci za to vreme obavljali dobre poslove. Pošto su izmenjeni prvi izrazi međusobnog poštovanja, dve strane su sele jedna naspram druge na poljske stolice, asure i marame; nuđena su osveženja: začinjeno vino i kiselo mleko s medom; dugo se razgovaralo o zdravlju glavara i njihovih najmilijih, zatim o prilikama i uslovima za putovanje s obe strane „reke", pa onda i o nekim još zametnijim stvarima; ali na ono zbog čega su se zapravo sastali nikako nisu dolazili, tj. dolazili su nekako nevoljko i sležući ramenima, tako da su se u nekoliko navrata od toga bili toliko udaljili kao da ne bi sada o tome da govore upravo zbog toga što je to bilo ono o čemu je trebalo da se govori, ona stvar,

onaj predmet koji je poradi više čovečnosti morao da sačuva privid nečeg što ne zaslužuje toliku pažnju, već pre da se prema njemu odnosi sa nipodaštavanjem. Jer, zapravo je luksuz nadstvarnosti i privid prvenstva u korist lepe forme, uračunajući u to i velikodušno i bezbrižno utrošeno vreme zbog toga, ono što uistinu čini ono ljudski dostojanstveno, odnosno ono više nego prirodno i uljudno.

Utisak koji su gradski žitelji stekli o ličnosti Jakova bio je izvanredan. Ako ne baš na prvi pogled, a ono već posle nekoliko izmenjanih reči, znali su koga imaju pred sobom. Bio je to jedan gospodin i Božji knez, otmen sa svojih duhovnih darova koji su oplemenjivali i njegovu društvenu ličnost. Ono što je uslovljavalo da on ostavi tako snažan utisak bila je ona ista otmenost koja je u očima naroda odvajkada činila odliku sledbeništva ili ponovnog otelovljenja Avrama, i koja je, potpuno nezavisno od rođenja, zasnovana na duhu i formi, ovom soju ljudi obezbeđivala duhovno vođstvo. Zanosna blagost i dubina Jakovljeva pogleda, njegovo savršeno držanje, odmerenost njegovih gestova, tremolo njegovog glasa, njegov obrazovani i slikoviti način govora koji se razvijao u stavovima i protivstavovima, misaonom povezivanju stvari i mitskom aludiranju, toliko su osvojili pre svega kostobolnog Emora da je posle kratkog vremena ustao i pošao da poljubi šeika, dok je narod u unutrašnjem delu hale od kapije ovaj postupak propratio pljeskom. A što se pak molbe stranaca tiče, koja je inače bila poznata a odnosila se na pravovaljano naseljenje, ona je za gradskog poglavara, naravno, predstavljala izvesnu teškoću, jer bi dostava na nadležnom, najvišem mestu, da on, Emor, predaje zemlju u ruke Habira, ovome pod stare dane mogla da donese dosta neprilika. Ali nemušti pogledi koje je izmenio sa zapovednikom posade, koji je takođe, kao i on, bio oduševljen Jakovljevim bićem, umirili su ga u tom pogledu, te on ovaj deo razgovora započe lepim i, razume se, naklonom propraćenim predlogom da on zemlju i pravo prebivanja na njoj naprosto primi kao poklon, da bi tek potom izišao na videlo sa paprenom cenom: zatražio je stotinu šekela srebra za oranicu od dvanaest i po jutara i onda još dodao pitanje, očevidno spreman na žilavo cenjkanje, šta je to za jednog takvog kupca kao što je on! No, Jakov se nije cenjkao. Njegova duša bila je uzbuđena i uzvišena podražavanjem, povratkom, ponavljanjem prošloga. On je bio Avram koji je dolazio sa istoka i od Efrona kupovao oranicu, dvostruku grobnicu. Da li se rodonačelnik cenjkao sa glavom Hevrona i decom Heta oko cene? Stoleća nisu postojala. Ono što je bilo, to je bilo opet. Bogati Avram i Jakov, imućni došljak sa istoka, dostojanstveno su bez oklevanja prihvatili zatraženi iznos; Haldejski robovi doneše terazije, kamene utege. Elijezer, veliki sluga, pristupi sa velikom glinenom posudom

punom srebra; dojuriše Emorovi pisari, čučnuše i počeše da po pravu i zakonu izrađuju mirovnu i kupoprodajnu povelju. Izmerena je novčana naknada za oranicu i pašnjake; valjan i svet beše ugovor, proklet bio ko ga ospori. Jakovljevi ljudi postadoše Sihemićani, građani, ljudi sa pravima. Mogli su u svako doba da ulaze i izlaze kroz kapije grada. Mogli su da krstare zemljom i da se bave trgovinom širom zemlje. Njihove ćerke mogli su sinovi Šekema sebi da uzmu za žene, a ćerke Šekema njihove sinove za muževe. S pravom; ko bi se tome suprotstavio, taj bi do kraja života bio lišen časti. Drveće na kupljenoj zemlji bilo je takođe Jakovljevo, – neprijatelj zakona bio je svaki onaj ko bi u to posumnjao. Vezer-ke-Vastet utisnuo je kao svedok lik insekta sa svog prstena u glinu, Emor svoj kamen, a Jakov svoj pečatni valjak koji mu je visio o vratu. Posao je bio obavljen. Izmenjeni su poljupci i reči uzajamnog laskanja. I tako je došlo do Jakovljevog nastanjivanja kod mesta Šekem u zemlji Hanan.

Jakov prebiva pred Šekemom

„Znaš li ti nešto o ovome?" – „Znam tačno kako se to zbilo." No, Izrailjevi pastiri još nipošto nisu znali kako se sve to zbilo kada su o tome kasnije, uz vatre, raspredali u sklopu „lepih razgovora". Oni su mirne duše ponešto izvrtali a ponešto prećutali poradi čistote priče. Ćutali su o tome kako su Jakovljevi sinovi, a posebno Levije i Simeun, namrštena lica gledali na sklopljeni mirovni ugovor, – i kako su se pravili kao da je sporazum sklopljen tek pošto je već počela priča sa Dinom i Sihemom, varoškim sinom, i to zapravo malo drugačije započela nego što su to oni „znali". Oni su celu stvar tako predočavali kao da je određeni uslov, koji je Sihemu bio postavljen u vezi sa Jakovljevom ćerkom, već činio sastavni deo, odnosno bio jedna od tačaka povelje o bratimljenju, – dok je taj uslov uistinu bio stvar za sebe i nije spadao u ovaj sklop okolnosti, za koji su oni tvrdili „da ga tačno znaju". Mi ćemo sada izložiti kako je sve to bilo. Na prvom mestu je bio ugovor. Bez njega uopšte ne bi došlo do naseljavanja Jakovljeve čeljadi, a ne bi moglo ni da se odigra ono što je potom usledilo. Oni su već četiri godine živeli u svojim šatorima pred Šekemom, na samom ulazu u dolinu, kada su nastupile nevolje; sejali su svoju pšenicu na oranicama i svoj ječam na njivama; ubirali su masline sa svojih stabala, napasali su svoja stada i trgovali njima širom zemlje; iskopali su studenac tamo gde su se nastanili, četrnaest lakata dubok i veoma širok, obzidan ciglom, Jakovljev studenac… Studenac – tako širok i dubok? Šta će deci Izrailja uopšte studenac kada su prijateljski varoški žitelji imali studenac pred kapijom, a dolina je bila puna izvora? Pa, dobro, on im i nije odmah bio potreban, oni ga nisu iskopali neposredno po svom nastanjenju nego nešto kasnije, kada se pokazalo da je za njih, Ivrime, bilo od životne važnosti da u pogledu vode budu nezavisni i da na svojoj zemlji raspolažu zalihama vode, naime studencem koji ne bi presušio ni za vreme najveće suše. Dogovor o bratimljenju bio je sklopljen i ko bi u njega dirnuo, toga bi samo mogla da snađe kletva. No njega su sklopili poglavari, i to uz glasnu saglasnost naroda, ali su Jakovljevi ljudi u očima ljudi Šekema ipak ostali tuđini, doseljenici – i to ne naročito ugodni i bezazleni, već prilično nadmeni ljudi koji vole da

podučavaju, ljudi koji smatraju da su u duhovnom pogledu ispred celog sveta, a pored toga u trgovini stokom i vunom umeju da budu tako umešni i dođu na svoje da čovek u saobraćaju s njima ima osećanje da gubi samopoštovanje. Ukratko, zbratimljenje se nije u potpunosti ostvarilo, ono je pretrpelo izvesna ograničenja, kao, na primer, ono da je Hebrejima posle kratkog vremena uskraćeno pravo korišćenja postojećih izvora vode, što, uostalom, u ugovoru nije ni bilo pomenuto, da bi ih tako malo ograničili u njihovim pravima, – otuda i taj veliki Jakovljev studenac koji svedoči o tome da su odnosi između plemena Izrailja i ljudi Šekema već pre teških sukoba u stvari bili onakvi kakvi su između utaborenih habirskih plemena i starih, pravovaljanih žitelja zemlje, a ne onakvi kakvi su shodno sporazumu sklopljenom pod kapijom trebali da budu.

Jakov je to znao i nije znao, to znači: on na to nije obraćao pažnju, već je svoj blagi duh bio potpuno usredsredio na porodične i duhovne stvari. Tada mu je još bila živa Rahila, slatkooka, teško stečena, uz goleme opasnosti oteta i odvedena u zemlju otaca, Prava i Najdraža, njegovih očiju užitak, njegovog srca radost, njegovih čula okrepljenje. Josif, njihov izdanak, pravi sin, rastao je i polako stasao; od deteta – da divnog li vremena! – on postade dečak, i to tako lep, duhovit, mio i čaroban dečak, da bi se Jakovu sva duša ushitila čim bi ga ugledao, tako da su već tada odrasliji počeli da izmenjuju poglede zbog ludorija koje je Stari činio sa blagoglagoljivim balavcem. Uostalom, Jakov je često izbivao daleko od svog doma, putujući naokolo. Uspostavljao je odnose sa suvernicima u gradu i na selu, obilazio je sveta mesta na uzvisinama i u dolinama koja su bila posvećena Bogu Avramovom, a tu i tamo bi u razgovoru razlagao biće Jedinoga i Najvišega. Pouzdano se zna da je odlazio na jug da, posle rastanka koji je potrajao skoro ceo ljudski vek, zagrli svog oca, da mu se pokaže u svom izobilju i da mu potvrdi blagoslov koji je po njega očigledno bio tako blagotvoran. Jer, Isak je tada još bio živ, bio je prastar i već odavno sasvim slep, dok je Reveka već pre više godina bila otišla u carstvo mrtvih. To je i bio razlog zbog čega je Isak mesto na kojem je prinosio svoju žrtvu paljenicu kod „Jahve el olam” pokraj Virsaveje premestio dalje, do proročanske terebinte kod Hevrona: u neposrednu blizinu „dvostruke pećine”, naime, tamo gde je sahranio sestričinu i bračnu sestru i gde će i njega, Isaka, pošteđenu žrtvu, posle dugog i dogodovštinama bogatog života, položiti i oplakati Jakov i Isav, njegovi sinovi, onda kada Jakov bude došao skrhan iz Vetilja, posle Rahiline smrti, sa malim ubicom, novorođenim Ven-Onijem, Ven-Jaminom...

Berba grožđa

Četiri puta se zazeleneše i potom zažuteše pšenica i ječam na oranicama Šekema, četiri puta procvetaše i potom uvenuše anemone u dolini, i osam puta Jakovljevi ljudi postrigaše ovce (jer je Jakovljevim šarenim jaganjcima runo veoma brzo raslo; što se ono kaže, dok udariš dlanom o dlan, a ono je već ponovo izraslo, tako da je dva puta godišnje od njih dobijao bogatu vunu: u sivanu i u tišriju s jeseni). I upravo tada se zadesi da su žitelji Šekema imali berbu grožđa, pa su tim povodom priredili svetkovinu u gradu i na terasastim padinama Gericima, za punog meseca jesenje ravnodnevice, kada je počinjala nova godina. Svuda naokolo, u gradu i dolini, sve je odjekivalo od kliktanja i veselja, razlegale su se pesme zahvalnice u čast berbe, jer su grožđe brali uz pesmu i gazili ga golim nogama u kamenoj presi, tako da su im noge sve do bedara bile purpurno obojene, dok je slatka krv kroz cev oticala u bačvu, kraj koje ju je nekolicina njih, na kolenima i uz smeh, pretakala u vrčeve i mešine da u njima uzavri. Pošto je vino prepušteno vrenju, prirediše sedmodnevno slavlje, prinesoše na žrtvu deseti deo prvine od goveda i ovaca, žita, slatkog vina i ulja, počastiše se jelom i pićem, doneše Adonaju, velikom Baalu, manje bogove na poklonjenje u njegov dom, a njega samog ponesoše u njegovoj brodici na ramenima, uz zvuke doboša i zvona, u litaniji kroz polja, da ponovo blagoslovi brda i njive. Ali na vrhuncu slavlja, trećeg dana, najaviše svirku i igru pred gradom, u prisustvu uglednika i svakog ko je hteo da dođe, uključujući i žene i decu. Tu se onda pojaviše stari Emor, koga su nosili u jednoj stolici, i kaćiperni Sihem, koga su takođe nosili, sa haremom i evnusima, sa činovnicima, trgovcima i običnim pukom, a iz svog šatorskog logora dođe i Jakov sa ženama, sinovima i slugama, te svi oni sedoše na mesto gde je odjekivala muzika i gde je trebalo da se zaigra kolo: pod maslinovim stablima u dolini, gde je bilo prostrano i gde se breg blagoslova široko povijao, pri vrhu stenovit a u podnožju prijatan, dok su se koze verale u potrazi za suvim travkama po klancu brega prokletstva. Popodnevno nebo bilo je plavo i toplo, sunce, koje je polako krenulo svom smiraju, blago je svojom svetlošću obasjavalo sve stvari i ljude, pozlaćujući figure plesačica koje su, sa čipkastim

pojasevima oko bedara i u kosi, sa metalnim prahom na trepavicama svojih našminkanih očiju, uvijajući trbuhom, plesale pred sviračima i okretale glave na drugu stranu od daira u koje su udarale. Svirači su čučali i udarali u lire i laute, a iz kratkih frula razlegao se prodorni jecajući zvuk. Jedni su iza svirača udarali takt rukama, a drugi su opet pevali, pri čemu su rukama stiskali grla kako bi njihovo pevanje zvučalo što stisnutije i treperavije. Dolazili su i muškarci da plešu; bili su bradati i nagi, imali su za se privezane životinjske repove i skakali su poput jaraca, nastojeći da uhvate devojke koje su im, uvijajući se celim telom, izmicale. Bilo je tu i loptanja, a devojke su naročito bile spretne i umešne u bacanju više kugli odjednom uvis, pri čemu su stajale prekrštenih ruku ili bi pak jedna sela na bedra druge. Svi behu veoma zadovoljni, i žitelji grada, i žitelji šatora; i mada Jakov nije voleo buku i ciku, jer je to omamljivalo i zatupljivalo misao o Bogu, ipak je pravio ljubazno lice poradi ljudi, pa je čak, iz pristojnosti, tu i tamo rukama udarao takt.

Tu se onda i dogodi da Sihem, gradski sin, ugleda Dinu, iz Ivrimova roda, koja je imala trinaest godina, pa je tako silno požele da više nije mogao da se smiri. Ona je sa Lijom, svojom majkom, sedela na asuri, tik kraj svirača, preko puta Sihemovog sedišta, a on ju je netremice posmatrao smetena pogleda. Ona nije bila lepa, nijedno Lijino dete nije bilo lepo, ali u to vreme njena mladost zračila je nekom osobenom draži, koja je bila nekako slatka i nekako otužna, poput meda od datula, pa je Sihem od silnog gledanja prošao kao muva na namazanoj kesi: batrgao je nožicama koje su se lepile, da vidi da li bi mogao da se oslobodi ako bi hteo, ali on to ozbiljno nije ni hteo, jer je kesa bila tako slatka, te se on, primetivši da to ni pored najbolje volje ne bi bio u stanju, na smrt uplaši, pa stade da se vrpolji na svojoj poljskoj stoličici i da neprekidno menja boju lica. Ona je imala tamno lišce sa pramenjem crne kose na čelu, koja je izvirivala ispod vela na glavi, izdužene tamne slatke oči lepljive crne boje, koje su pod upornim pogledom zablenutoga više puta počele da zrikave, nos sa širokim nozdrvama o čijem se pregradnom zidu klatio zlatni prsten, te isto tako široka, crvenilom naglašena, bolno izobličena usta, a brade gotovo da i nije imala. Njena neopasana haljina od plave i crvene vune prekrivala je samo jedno rame, a drugo, razgolićeno rame bilo je izuzetno ljupko u svojoj vitkosti, bila je to sama ljubav, – a pri tome, kada bi podigla raku do ramena, stavljajući je iza glave, tako da bi se Sihemovom pogledu ukazale vlažne kovrdžave dlake pod njenim malim pazuhom, dok je kroz njenu košulju i gornju haljinu mogao da nazre njene male čvrste dojke, stvar ne da nije postojala bolja, nego još i gora. Velike muke zadavale su mu i njene tamne nožice sa bakrenim grivnama na zglobovima i mekim

zlatnim prstenjem na prstima, izuzev na velikom. Ali najveće muke su mu zadavale njene male, zlatno-mrke ruke, takođe pune prstenja, sa namazanim noktima, kada bi se, na neki detinjast i pametan način istovremeno, igrale u njenom krilu; posmatrajući ih tako u toj igri, Sihem bi pomislio: kako bi to bilo kada bi ga te ruke milovale na ljubavnom ležaju, i od same te pomisli mu se naprosto mutilo u glavi i ponestajao mu dah.

A na ljubavni ležaj, na obljubu, odmah je pomislio, i ni na šta drugo. Da sam progovori koju sa Dinom i da joj se drugačije udvara umesto samo očijukanjem, to mu običaji nisu dozvoljavali. Ali ubrzo, već putem do kuće i onda u gradu, probio je uši ocu jadikovkom da ne može da živi i da će mu telo uvenuti bez habirske devojke, te navali na starog Emora da pođe napolje i da mu je kupi za ženu za njegov ležaj, jer će inače načisto i brzo propasti. Šta je kostoboljnom Emoru tada drugo preostalo, već da naloži da ga iznesu napolje i da ga dva čoveka povedu u Jakovljevu kuću od kostreti, da se pred njim pokloni, da ga oslovi sa brate i da mu posle izvesnog okolišenja izloži želju svoga sina, te da ponudi bogate darove za slučaj da se Dinin otac saglasi sa tom vezom? Jakov je bio iznenađen i zapanjen. Ova ponuda izazvala je u njemu dvojaka osećanja, naprosto ga je zbunila. Njome mu je, gledano sa šireg stanovišta, bila ukazana čast, jer je bila usmerena na uspostavljanje rodbinskih veza između njegovog doma i jednog kneževskog doma zemlje, pa je to moglo da bude od koristi i njemu i njegovom plemenu. A pored toga ga je ta ponuda uzbudila podsećanjem na davne dane, na njegovu sopstvenu prosidbu Rahile od đavolskog Lavana i na to kako je ovaj otezao da mu ispune želju, kako ga je iskoristio i prevario... Sada se on sam našao u ulozi Lavana, njegovo dete poželeo je jedan mladić i on nije hteo da se u bilo kom vidu ponaša kao onaj. S druge strane opet, veoma je sumnjao u višu primerenost ovakve veze. Nikada nije mnogo mario za Dinu, tu balavicu, jer su njegova osećanja pripadala Josifu, i nikada sa visine nije dobio neko uputstvo u vezi sa njom. U svakom slučaju, ona je bila njegova jedina ćerka, pa je to što ju je poželeo jedan varoški sin samo doprinelo tome da je u njegovim očima porasla, a to je značilo i da treba dobro da porazmisli kako pred Bogom ne bi olako proigrao ovo tek sada zapaženo malo blago. Nije li ono Avram zatražio od Elijezera da položi ruku pod slabine i obeća da Isaku, pravom sinu, neće dovesti ženu od hananskih kćeri, među kojima je prebivao, već da će mu dovesti ženu iz zavičaja na istoku i iz rodbine? Nije li Isak tu zabranu predao dalje njemu, Pravome, i rekao: „Ne uzimaj žene od kćeri hananskih!"? Dina je bila samo jedna devojčica i uz to dete inoče, pa zacelo i nije bilo tako važno, kao u slučaju nosilaca blagoslova, kako će se i za koga udati. Ali da se pred

Bogom postupi odgovorno, to je ipak bilo neophodno.

Uslov

Jakov je pozvao svoje sinove, sve do Zevulona, njih desetoricu na broju, na savetovanje, pa su svi oni sedeli pred Emorom, pri čemu su podigli ruke i klimali glavama. Oni stariji, koji su vodili glavnu reč, nisu bili ljudi koji bi odmah sve prihvatili, kao da ne bi moglo biti i nekog boljeg rešenja. Bez mnogo reči bili su jednodušni u mišljenju da sve to treba mirno razmotriti, da bi se valjano prosudilo kako da se postupi. Dina? Njihova sestra? Lijina kćerka, koja je upravo postala zrela devojka za udaju, ljupka, draga Dina? Za Sihema, Emorovog sina? To, naravno, zaslužuje da se dobro i zrelo promisli. Zatražili su da im se dâ vremena za razmišljanje. Učinili su to iz uobičajene trgovačke opreznosti, ali su pri tome Simeun i Levije imali još neke svoje posebne misli i skrivene nade. Jer, oni se još nikako nisu bili odrekli svojih starih planova i ono do čega nije bilo dovelo uskraćivanje vode, to se, mislili su oni, možda sada polako razvijalo, tu u tim Sihemovim željama i u njegovoj prošnji.

Tako onda zatražiše tri dana za razmišljanje. I Emor, malo uvređen, naloži da ga odnesu. Po isteku roka pak, Sihem se sâm pojavi u logor u na belom magarcu, da lično zastupa svoju stvar, kako je to otac od njega tražio, pošto više nije bio voljan da to čini, a što je njemu bilo drago jer je to odgovaralo i njegovom velikom nestrpljenju. Nije nastupio trgovački, nije se nimalo pretvarao i nije nimalo krio da ga sažiže prava vatrena strast za devojkom Dinom. „Zatražite otvoreno!”, reče on. „Zahtevajte bezobzirno, – darove i miraze! Ja sam Sihem, gradski sin, zauzimam istaknuto mesto u domu moga oca, i tako mi Baala, daću vam sve što tražite!” Tada mu saopštiše svoj uslov koji mora biti ispunjen pre nego što se razgovori uopšte nastave, a sa kojim su se oni u međuvremenu saglasili.

Ovde se mora dobro pripaziti na istinit redosled događaja, koji je bio drugačiji nego što su ga kasnije pastiri u „lepom razgovoru”, na određen način podešenog, prikazali i predali dalje. Po njima je Sihem, navodno, odmah i neposredno počinio zlodelo i time prepredeno izazvao čin uzvratnog nasilja; a u stvari se odlučio na to zlodelo tek pošto su mu Jakovljevi ljudi naneli nepravdu i kada je video da ga

zamajavaju, pa možda da čak žele i da ga prevare. Rekli su mu, naime, da se pre svega mora obrezati. To je neizbežno: budući da su takvi kakvi su i s obzirom na njihova uverenja, bila bi to strahota i sramota u njihovim očima ako bi svoju ćerku i sestru dali neobrezanom čoveku. Braća su bila ta koja su ocu sugerisala ovakvu odluku i Jakov, zadovoljan što će njom dobiti u vremenu, načelno to nije mogao da odbije, mada je morao da se čudi pobožnosti sinova.

Sihem se na to glasno nasmeja, ali odmah zatim, pokrivši usta rukama, zamoli za izvinjenje. „To je sve?" kliknu on. I to je sve što traže? Ali gospodo moja! Ta za Dinu bi bio spreman da da jedno oko, svoju desnu ruku, – a pogotovo tako beznačajan deo tela kao što je pokožica njegovog uda! „Suteha mi", reče on, „to uistinu nije ništa!" I njegov prijatelj Vezet je obrezan i nikada mu to ni najmanje nije smetalo. Nijednoj od Sihemovih malih sestara u Kući igara i uživanja nimalo neće smetati što toga kod njega više neće biti. „Mogu smatrati da je to već obavljeno", – to će obaviti ruka sveštenika hrama Najvišega koji se razume u ljudsko telo! Čim mu ud bude zarastao, doći će opet! I on odjuri napolje, mašući svojim robovima da mu dovedu belog magarca.

Kada se ponovo pojavio, sedam dana kasnije, došavši što je ranije mogao, jedva valjano oporavljen i još uvek podosta ometen prinesenom žrtvom, ali blistajući od pouzdanja, glave porodice nije bilo. Jakov je nekuda bio odjahao; on je izbegavao susret i naprosto je prepustio sinovima da čine i rade sve što im je volja. Ipak se sasvim uvukao u ulogu đavolskog Lavana, te je odlučio da tu ulogu igra u odsustvu. Jer, šta su sinovi odgovorili jadnom Sihemu na njegovu prostosrdačnu izjavu da je uslov ispunjen, da to i nije bila takva sitnica kako je on to sebi zamišljao, već jedna dosta mučna stvar, ali sada je, eto, i to obavljeno, pa očekuje sada najslađu nagradu? Obavljeno, da, odgovoriše oni. Moguće je da je obavljeno, rado bi da poveruju u to. Ali nije obavljeno u pravom duhu, obavljeno je bez višeg smisla i razuma, površno i tek onako, pa je samim tim i beznačajno. Obavljeno? Možda. Ali je obavljeno jedino poradi ženidbe sa Dinom, ženom, ali ne u smislu spajanja s „Njim". Obavljeno uz to, najverovatnije, ne sa kamenim nožem, kao što je propisano, već sa metalnim, što već po sebi celu stvar čini problematičnom, štaviše ništavnom. Nadalje, Sihem već ima jednu glavnu bračnu sestru, jednu Prvu i Pravu, Rehumu, Hevićanku, pa bi Dina, Jakovljeva kći, bila samo jedna od njegovih inoča, što je nezamislivo.

Sihem stade da se batrga. Kako to oni mogu da znaju, viknu on, u kom duhu i smislu je obavio tu neprijatnost, i kako to sada naknadno mogu da govore o kamenom nožu kada su bili dužni da ga u tom

pogledu pouče. Inoča? Ali i sam kralj Mitane dao je svoju ćerku po imenu Gulihipa faraonu za ženu i poslao mu je onamo dole sa velikom svitom, no ne kao kraljicu zemalja – Teja, boginja, ona je kraljica zemalja, – već kao inoču; i ako dakle sam kralj Šutarna…

Da, uzvratiše braća, to su bili Šutarna i Gulihipa. Ali ovde se radi o Dini, ćerki Jakova, Božjeg kneza, o Avramovom semenu, te ona ne može biti inoča na šekemskom dvoru; ta to će mu, kada malo razmisli, reći i njegov sopstveni razum.

Da li Sihem to treba da smatra njihovom poslednjom reči?

Slegnuše ramenima, raširiše ruke. Da li bi ga mogli obradovati nekim poklonom, možda sa dva ili tri ovna?

Tu je njegovom strpljenju došao kraj. Imao je dosta nevolja i tegoba zbog ove svoje požude. Onaj sveštenik u hramu nije se baš pokazao kao neki znalac ljudskog tela, kakvim se bio predstavio, pa nije bio u stanju da Emorovog sina poštedi upale, groznice i opakih bolova. I za sve to sada ovo? Izvalio je jednu kletvu čiji je smisao bio da se Jakovljevi sinovi prometnu u nešto bestežinsko poput svetlosti i vazduha, na što su ovi, nastojeći da kletvu odbace od sebe, odgovorili hitrim i spretnim pokretima, – i odjurio. Četiri dana kasnije nestala je Dina.

Otmica

„Znaš li ti ovo?" Mora se pripaziti na redosled! Sihem je bio lakomislen mladić, izbirljiv i od kuće nenavikao da sebi uskrati neku želju svojih čula. Ali to nije razlog da se izvesne namerno skrojene pastirske pričice, koje ga prikazuju u najnepovoljnijem svetlu, uzmu zdravo za gotovo. Ako se ova povest tako duboko usekla u Jakovljevo sećanje i u brižan izraz njegovog lica, onda je to bilo baš zbog toga što je, mada ju je sam isprva ispričao na podesan i ulepšan način i pri tome verovao u to što je ispričao, duboko u sebi dobro znao ko je prvi naumio da izvrši pljačku i počini nasilje, ko je od samog početka smerao da se to tako odvija, i da Emorov sin nikako nije Dinu jednostavno oteo, nego da ju je pošteno isprosio, te da je tek pošto je bio prevaren i obmanut smatrao da ima pravo da svoju sreću načini temeljem daljih pregovora. Jednom rečju, Dina je bila nestala, ukradena, oteta. Usred bela dana, na otvorenom polju, štaviše pred licem njenih, prikrali su joj se ljudi iz grada dok se ona igrala sa jaganjcima, začepili joj usta maramom, bacili je na kamilu i dali se u bekstvo, tako da su otmičari imali veliku prednost i već su uveliko bili umakli prema gradu pre nego što je Izrailj uopšte stigao da opremi jahaće životinje i da se dâ u poteru za njima. Bila je nestala, zatvorena u Sihemovoj kući zabave i uživanja, gde je bila okružena neslućenim varoškim ugodnostima, a Sihem je odmah učinio ono za čim je toliko čeznuo – obležao ju je, čemu se ona nije bogzna koliko ni suprotstavila. Ona je bila jedno neznatno stvorenje, poslušno, bez sopstvenog stava i snage da se odupre. Ono što bi se s njom dešavalo, pogotovo ako bi to bilo jasno i energično, prihvatala bi kao nešto bogomdano i sasvim prirodno. Osim toga, Sihem joj nije nanosio nikakvo zlo, već naprotiv, a i njegove ostale sestrice, uključujući Rehumu, Prvu i Pravu, bile su prema njoj veoma ljubazne.

Ali braća! Ali Simeun i Levije, naročito oni! Njihov bes kao da nije znao za granice, – Jakov, zbunjen i utučen, morao je od njih da otrpi ono najgore. Obeščašćena, silovana, podmuklo odvedena – njihova sestra, crna grlica golubica, najčistija, jedina, seme Avramovo! Kidali su nakit sa svojih grudi, cepali odeću, navlačili džakove, čupali sebi kosu i bradu, ridali i zadavali sebi sečivom velike rane po licu i

telu, tako da ih je strašno bilo pogledati. Bacali su se na zemlju, šakama su udarali po zemlji i zaklinjali se da neće ni jesti ni prazniti svoje telo sve dok Dina ne bude bila oslobođena od sladostrasti Sodomićana i mesto njene sramote ne bude bilo sravnjeno sa zemljom. Osveta, osveta, napasti, ubiti, krv i pokora, to je bilo sve što su umeli da kažu. Jakov, potresen, duboko zbunjen u svojoj bolnoj smetenosti osećao je, uostalom, da se poneo poput Lavana i dobro je znao da su se braća našla na cilju svojih prvobitnih želja, te je imao muke da ih privremeno zauzda a da se pri tome ne izloži prekoru da je lišen očinskih osećanja i osećanja časti. On je do izvesne mere sudelovao u izražavanju njihovog bolom ispunjenog besa na taj način što je i on navukao prljavu odeću i što se malo raščupao, ali im je onda skrenuo pažnju na to da bi bilo malo koristi od toga ako bi Dinu na silu odveli iz varoši, jer time pitanje ne samo da ne bi bilo rešeno, već bi ono tada u punoj meri tek bilo postavljeno, naime: šta onda započeti, šta činiti s njom onako obeščašćenom, osramoćenom. Pošto je već pala u Sihemove ruke, to njen povratak, razmisli li se dobro, ne bi bio poželjan, pa bi bilo mnogo mudrije, govorio je on, ublažavajući svoju muku, da se malo sačeka; a da je takvo držanje u ovom slučaju preporučljivo, to je, reče on, pročitao iz džigerice ovce koja je u tu svrhu zaklana. Sumnje nema da će se, s obzirom na to kako stvari stoje na osnovu ugovora između grada i plemena, Sihem ubrzo već sam javiti, da će podneti nove predloge i da će pružiti mogućnost da jedna tako ružna stvar na kraju ipak dobije ako ne lep a ono barem prilično prijatan izgled.

I gle, na Jakovljevo sopstveno čuđenje, sinovi neočekivano popustiše i saglasiše se da se čeka na poruku iz varoši. No, to što su se oni u jedan mah umirili odmah ga je više onespokojilo nego to kako su do malo pre besneli, – šta se krilo iza toga? Zabrinuto ih je posmatrao, ali nije učestvovao u njihovom dogovaranju i o njihovim odlukama jedva da je šta saznao pre dolaska Sihemovih izaslanika, koji su se, sasvim shodno njegovim očekivanjima, zaista pojavili posle nekoliko dana: donosioci pisma, koje je, napisano na vavilonskom jeziku na više glinenih pločica, po formi svojoj bilo veoma uljudno, a po svom stavu u najvećoj meri ljubazno i predusretljivo. Ono je glasilo:

> „Jakovu, sinu Isaka, Božjeg kneza, mom ocu i gospodaru, kojeg volim i do čije ljubavi mi je veoma stalo. Govori Sihem, Emorov sin, Tvoj zet koji te voli, naslednik kneževske stolice kome kliče narod! Ja sam zdrav. Želim i Tebi dobro zdravlje! Želim i Tvojim ženama, Tvojim sinovima, Tvojoj posluzi, Tvojim govedima, ovcama i kozama i svemu što je Tvoje, dobro

zdravlje! Dakle, jednom je Emor, moj otac, s Tobom, mojim dragim ocem, sklopio i zapečatio savez prijateljstva i među nama je tokom četiri godine postojalo prisno prijateljstvo, između vas i nas, i za to vreme sam neprestano mislio: Kada bi bogovi samo hteli da udese da stalno bude ovako i nikako drugačije, da budemo sprijateljeni ovako kao sada, na zapovest mog boga Baal-berita i Tvog boga El-eljona, koji su gotovo jedan te isti bog, jer se razlikuju samo u nekim sporednim stvarima, da na veki vekov ostane ovako, naime u pogledu prisnosti našeg prijateljstva!

Ali kada su moje oči ugledale Tvoju ćerku Dinu, dete Lije, ćerke Lavana Haldejca, poželeh žarko da se naše prijateljstvo, bez obzira na njegovo beskonačno trajanje, po stepenu poveća još za milion puta. Jer Tvoja ćerka je kao mlada palma kraj vode i kao cvet šipka u vrtu i moje srce je zatreperilo od sladostrasti zbog nje, tako da ja spoznah da mi život bez nje ne vredi ništa. Na to je, kao što znaš, Emor, poglavar varoši, kome narod kliče, pošao napolje k Tebi, da porazgovara sa svojim bratom i da se dogovori sa mojom braćom, Tvojim sinovima, i rastade se od Tebe umiren. I kada ja dođoh k vama da molim za Dinu, Tvoje dete, i da vas zamolim za miris za moj nos, vi tada rekoste: ‘Dragi, moraš biti obrezan pre nego što Dina postane tvoja, jer bi u protivnom to za nas bio greh pred našim Bogom’. Gle, ja tada nisam povredio srce moga oca i moje braće, već ljubazno rekoh: ‘Ja ću to uraditi’. Jer, neizmerna beše moja radost i ja naložih Jarahu, piscu Božje knjige, da sa mnom učini onako kako vi rekoste i ja otrpeh boli pod njegovim rukama, tako da mi se činilo da su mi oči iskočile, a sve poradi Dine. Ali kada opet dođoh, gle, rečeno mi je da sve to ne vredi. Na to Dina, Tvoje dete, dođe k meni, jer beše ispunjen uslov, da joj učinim ljubav na mom ležaju, na moje najveće, kao i na njeno ne malo uživanje, kako saznadoh iz njenih usta. Ali da zbog toga ne bi došlo do kavge između Tvoga i moga boga, molim da moj otac hitno kaže cenu i uslove braka sa Dinom, koja je mome srcu draga, kako bi priredili veliko slavlje u Šekemu, u varoši, i kako bismo svi skupa proslavili svadbu sa smehom i pesmama. Jer će Emor, moj otac, za uspomenu na taj dan i večno prijateljstvo između Šekema i Izrailja, naložiti da se napravi tri stotine kamenih buba sa mojim imenom i imenom Dine, moje supruge. Napisano u varoši dvadeset i petog dana meseca unošenja žetve. Mir i zdravlje primaocu!”

Oponašanje

To je bio sadržaj pisma. Jakov i njegovi sinovi iščitavali su ga stojeći po strani od varošana koji su ga doneli, a kada je Jakov pogledao sinove, ovi mu saopštiše šta su se dogovorili za ovaj slučaj, te, mada se malo čudio, iz načelnih razloga nije mogao drugačije da postupi nego da se složi s njihovim predlogom; on je, naime, sam uviđao da bi ispunjenje novog zahteva koji su oni postavili, kao prvo, predstavljalo značajan duhovni uspeh, a da bi, kao drugo, ujedno bilo svojevrsna kazna i zadovoljština za počinjeno zlodelo. Kada su onda ponovo zaseli sa donosiocima pisma, Jakov prepusti reč Dininoj uvređenoj braći, pa je sada Dan bio taj koji je vodio glavnu reč i ovima saopštio njihovu odluku. Rekao im je da ih je njihov Bog učinio bogatim, pa im otuda nije stalo do miraza za Dinu, njihovu sestru, koju je Sihem sasvim tačno uporedio sa palmom i mirisnim šipkom. O tome neka po svom nahođenju odluče Emor i Sihem sami. Ali Dina nije „došla" Sihemu, kako je blagoizvoleo da se izrazi, već je ukradena, pa je time stvorena sasvim nova situacija, sa kojom braća nisu spremna da se bez daljega pomire. Otuda oni, da bi priznali i prihvatili tu i tako stvorenu situaciju, postavljaju svoj zahtev: da se kao Sihem, koji se lično obrezao, što je za pohvalu, sada obrežu i svi žitelji muškog roda u Šekemu, starci, muškarci i dečaci, trećeg dana računajući od ovog današnjeg, i to kamenim noževima. Kada to bude bilo obavljeno, onda će se uistinu prirediti svadba i veliko slavlje u Šekemu uz smeh i veselje.

Uslov se činio neodmerenim, ali se dao lako ispuniti i glasnici su odmah izrazili uverenje da se Emor, njihov gospodar, neće dvoumiti da naloži ono što je potrebno. No, tek što su ovi bili otišli, a Jakova odjednom spopadoše strašne slutnje o smislu i svrsi ovog naoko verskim razlozima nadahnutog zahteva, te se toliko uplaši da bi najradije varošane bio pozvao natrag. Niti je verovao da su se braća odrekla svojih starih i prvobitnih prohteva, niti je mislio da su odustala od osvete zbog otmice i obeščašćenja Dininog; ali kada je to povezao sa njihovom nedavnom iznenadnom popustljivošću i sa njihovim sada izgovorenim zahtevom, pa se nadalje prisetio izgleda posekotina koje su sebi sami naneli od tuge za Dinom, te njihovih

izobličenih lica kada je njihov govornik pomenuo svadbu i svadbeno slavlje koje je trebalo da bude priređeno u Šekemu posle ispunjenog zahteva, on se začudi sopstvenoj tuposti i tome da nije odmah, još dok su govorili, nadošao na njihove mračne pomisli.

Ono što ga je zaslepilo, to je bila radost izazvana osećanjem da se tu radi o oponašanju i sledbeništvu. Setio se Avrama i kako je on na zapovest Gospoda, i poradi saveza sa njim, ceo svoj dom, Ismaila i sve sluge rođene u njegovoj kući ili pokupovane od raznih stranaca, i sve što je bilo muškog imena u njegovom rodu, jednog dana obrezao, te je poverovao da su se i oni pri tom svom zahtevu oslanjali na tu priču, – pa da, zacelo je bilo tako, ideja im je odande došla, ali se sada samo postavlja pitanje kako misle da je izvedu do kraja! Ponavljao je u sebi ono što se pričalo, da je, naime, Gospod trećeg dana obišao bolnog Avrama da vidi kako mu je. Bog je stajao pred kolibom, gde ga Elijezer nije zapazio. Ali ga je Avram primetio i srdačno pozvao u kuću. No, kada je Gospod video kako odmotava i zamotava ranu, on reče: „Nije zgodno da ostanem tu”. Tako se blago i osećajno Bog poneo prema Avramovoj svetoj i postidnoj nevolji, – a oni, sa kakvom blagošću i osećajnošću nameravaju da pristupe bolnim varošanima trećeg dana, kada ih budu spopali bolovi? Jakova je podilazila jeza od takvog oponašanja, a posebno ga je podilazila jeza pri pogledu na njihova lica kada je stigla vest iz varoši da je uslov prihvaćen bez ikakvog premišljanja i da će tačno na vreme, trećeg dana od današnjeg dana, biti obavljena opšta žrtva. Nekoliko puta htede da podigne ruku i da ih preklinje; ali se plašio premoći njihovog gnevnog bratskog ponosa, njihovog osnovanog prava na osvetu, te uvide da njihov naum, koji je nekada još mogao da osujeti delotvornošću svoje svečane uzvišenosti, sada nalazi snažnu podršku u datim okolnostima. Da li im je, da sasvim oprezno upitamo, u potaji možda čak i bio zahvalan što ga nisu uputili u svoje planove i što su ga držali podalje od svega toga, tako da je, ako je hteo, mogao da ništa ne zna ili čak i ne sluti šta se sprema i tako pusti da se dogodi ono što je trebalo da se dogodi? Zar Bog kralj nije u Vetilju prorekao i obećao da će on, Jakov, posedovati kapije gradova, kapije svojih neprijatelja, i nije li to možda značilo, bez obzira na njegovu ličnu miroljubivost, da osvajanja, ratovanja i opijanja pljačkanjem ipak spadaju u zvezdane propise njegovog života? Više nije mogao da spava od grozomore, brige i duboko u sebi skrivenog ponosa zbog lukave muževnosti svojih potomaka. Nije spavao ni one stravične noći, treće po isteku roka, kada je ležao u šatoru, umotan u svoj kaput, i prestrašenim uhom osluškivao prigušenu buku oružanog pohoda…

Pokolj

Na kraju smo našeg vernog prikaza zbivanja kod Šekema, koja su kasnije dala toliko povoda za pesmu i ulepšavajuću priču – ulepšavajuću u korist Izrailja, i to u pogledu redosleda zbivanja koja su dovela do krajnjeg čina, ali ne i samog krajnjeg čina, u kome nije imalo šta da se ulepša, već bi mu se, štaviše, njegovim strahotama i pojedinostima, uz određena hvalisanja i veličanja, u „lepom razgovoru" posvetila posebna pažnja. Zahvaljujući svom poganom lukavstvu, Jakovljevi ljudi su, mada brojčano daleko slabiji od varošana, jer su došli samo sa pedesetak ljudi, lako izišli na kraj sa Šekemom, i to kako prilikom zauzimanja bedema, na kojima gotovo da i nije bilo stražara, pa su se bez znatnijih teškoća, u tišini i uz pomoć konopljani jurišnih lestvica, uspeli na njih, tako i prilikom krvavog plesa koji su potom, odbacivši odjednom svu tajanstvenost, započeli u unutrašnjosti grada, gde iznenađeni žitelji nisu bili ni raspoloženi a ni spremni za borbu. Sve što je u Šekemu nosilo muško ime, staro i mlado, imalo je groznicu, bolovalo je i „previjalo i vidalo svoju ranu", uključujući i veći deo vojne posade. Ivrimi pak, zdravog tela i moralno jedinstveni, a uz to podjarivani pokličem „Dina!", koji su tokom svog krvavog dela stalno izvikivali, besneli su kao lavovi, pa se činilo da ih ima na sve strane, tako da se od samog početka u dušama varošana stvarala predstava neumitnog udesa, zbog čega i nisu bili u stanju da pruže neki znatniji otpor. Naročito su Simeun i Levije, predvodnici celog poduhvata, svojom drekom, svojevrsnom uvežbanom volovskom rikom koja je prodirala do u srž kostiju, izazivali onu besprimernu prestravljenost koja je svoje žrtve više gonila da potraže spasa u smrti nego u borbi. Vikali su: „Avaj! To nisu ljudi! Među nama je Suteh! Slavni Baal je u svim njihovim udovima!" Ljudi su u paničnom bekstvu umlaćivani topuzinama. Hebreji su, u doslovnom smislu reči, harali ognjem i mačem, varoš, utvrđenje i hram behu obavijeni dimom, ulice i kuće plivale su u krvi. Samo su mladi ljudi znatne telesne snage uzimani za zarobljenike, ostali su pobijeni, a ako su se pri tom divljem ubijanju dešavale grozne stvari, onda ubicama valja priznati da u tom svom divljanju nisu bili manje obuzeti poetskim predstavama od onih nesrećnika; jer, oni su u

tome videli borbu zmajeva, pobedu Marduga nad Tijamatom, crvom haosa, i sa tom predstavom bila su povezana mnogobrojna sakaćenja, odsecanja udova „koji se pokazuju", tako da su se kod tog ubijanja ponašali mitski. Tako je na kraju kaznenog pohoda, koji jedva da je trajao dva časa, Sihem, varoški sin, strahovito unakažen, naglavačke bio nabijen u zahodsku cev svog kupatila, a i leš Vezerke-Vasteta, koji je rastrgnutog okovratnika od cveća ležao na ulici u lokvi svoje krvi, bio je u velikoj meri iskasapljen, što je sa stanovišta njegove nasleđene vere imalo posebno veliko značenje. Što se starog Emora tiče, on je naprosto izdahnuo od prestravljenosti. Dina, bezazleni i nevini povod tolikog jada, našla se u rukama svojih.

Pljačka je još dugo potrajala. Stari san braće se ostvario: sada su mogli da se naslađuju pljačkom, u ruke pobednika pao je sjajan plen, zamašno varoško bogatstvo, tako da se njihov povratak kući, krajem poslednje noćne straže, sa zarobljenicima, koji su bili povezani konopcima, sa prtljagom zlatnih žrtvenih posuda i ćupova, džakova sa prstenjem, pojasevima, kopčama i đerdanima, lepim kućevnim predmetima od srebra, elektrona, fajansa, alabastera, kornalina i slonovače, da se ne pomene plen u poljskim dobrima, zalihama konoplje, ulja, finog brašna i vina, pretvorio u dugu trijumfalnu povorku. Jakov nije izašao iz svog šatora kada su oni prispeli. Te noći nastojao je da odagna i umiri svoj nespokoj na taj način što je pod svetim drvetom kod logora prinosio žrtvu bogu bez lika, puštajući da krv jagnjeta iscuri na kamen i spaljujući mast sa mirisnim plodovima i začinima. Sada, kada su mu sinovi, razmetljivo i onako usplamteli, ušli kod njega u šator sa Dinom koja je vraćena na tako strašan način, on je ležao s pokrivenim licem i dugo se nije pokretao da barem samo ovlaš pogleda nesrećnicu ili pak zlotvore. „Gubite se!" odmahnu on. „Lude... proklete!" Stajali su prkosno napućenih usana. „Zar je trebalo da dopustimo da se s našom sestrom postupa kao sa nekom kurvom", upita jedan. „Evo, mi smo oprali naše srce. Evo ti Lijinog deteta. Osvećeno je sedamdeset i sedam puta". I pošto je ćutao i nikako se nije otkrivao... „Neka naš gospodar pogleda dobra koja se nalaze napolju. Mnogo toga će još pristići, jer smo nekoliko ljudi ostavili da sakupe stada varošana u polju i da ih doteraju do šatora Izrailjevih". On skoči na noge i preteći podiže pesnice prema njima, tako da su ustuknuli. „Proklet da je vaš gnev", viknu on iz sve snage, „što je bio tako silovit, i vaša jarost, što je bila tako istrajna! Nesrećnici, šta mi uradiste, te sada pred žiteljima zemlje smrdim kao strvina pod muvama? Šta ako se sada sakupe da nam se osvete, šta onda? Mi smo jedna mala gomila. Oni će nas pobediti i uništiti, mene i moj dom zajedno sa Avramovim blagoslovom, koji je trebalo da ponesete dalje u vremenu, a sada će biti razoreno ono što je bilo

osnovano! Maloumnici! Odlazite tamo i kopate po ranama, i za trenutak odnosite pobedu, a suviše ste kratke pameti da mislite na budućnost, na savez i na proročansko obećanje!"

Oni samo napućiše usne. Nisu umeli ništa drugo da uzvrate, nego samo stalno da ponavljaju jedno te isto: „Zar je trebalo dopustiti da sa našom sestrom postupaju kao sa kurvom?" – „Da!", viknu on van sebe, tako da se prestraviše. „To bi bilo bolje nego da život i proročanstvo budu ugroženi! Jesi li trudna?" obrati se Dini, koja se skrhana šćućurila na zemlji... „Kako bi to već mogla znati", zacvilela je ona. „To dete ne sme da živi", presudi on i ona ponovo zacvile. A onda reče mirnijim glasom: „Izrailj će poći odavde sa svim što je njegovo i sa svim dobrima i stadima koja ste mačem osvojili za Dinu. Jer više ne možemo ostati na mestu ovih strahota. Noćas sam imao priviđenje i Gospod mi je rekao u snu: 'Spremi se i pođi u Vetilj!' Gubite se! Neka se sve spremi za polazak."

Priviđenje i zapovest je stvarno doživeo kada je posle obavljenog čina prinošenja žrtve tokom noći, dok su sinovi pustošili grad, na svom ležaju utonuo u polusan. Bilo je to razumno priviđenje i ono mu je dolazilo iz srca; jer utočište kod mesta Luc, koje je tako dobro poznavao, posedovalo je za njega u takvim okolnostima veliku privlačnu snagu, te bi, ako bi pošao onamo, to bilo kao da je pobegao do nogu Božjih. Izbeglice iz Šekema, koje su uspele da umaknu sa krvave svadbe, već su se kretale raznim pravcima prema okolnim gradovima da obznane i razglase šta se desilo s njihovim gradom, a nekako u to vreme u grad Amunov dospela su i neka pisma pojedinih poglavara i pastira gradova Hanana i Emora, gde su, na žalost, morala biti predočena Horu u palati, njegovom svetom veličanstvu Amenhotepu Trećem, mada je ovaj bog baš tada, pošto ga je mučio zagnojeni zub, što ga je inače često snalazilo, bio prilično nervozan, a osim toga je u tolikoj meri bio zaokupljen gradnjom svoje grobnice preko na Zapadu, da naprosto nije stizao da se pozabavi neugodnim vestima iz jadne zemlje Amu, poput onih da su „izgubljeni kraljevi gradovi" i „da je zemlja faraonova pripala Habirima koji su opustošili sve kraljeve zemlje" (to je, naime, stajalo u pismima pastira i poglavara). Tako su ovi dokumenti, koji su osim toga svojim manjkavim vavilonskim jezikom na dvoru ostavili pomalo smešan utisak, pohranjeni u arhiv a da pre toga nisu urodili faraonovom odlukom da se preduzmu određene mere protiv onih razbojnika, pa su tako i Jakovljevi ljudi mogli da se pohvale da su imali sreće. Gradovi koji su se nalazili u njihovoj okolini, zastrašeni neobičnom divljinom njihovog nastupa, nisu preduzimali nikakve mere protiv njih, pa je otac Jakov, pošto je prethodno sproveo opšte čišćenje i

sakupio mnogobrojne idole koji su tokom ove četiri godine prodrli u njegov logor i svojeručno ih zakopao ispod svetih stabala, sada mogao neometano da krene na put sa svom imovinom i ljudstvom, da pođe što dalje od mesta užasa, Šekema, nad kojim su kružili strvinari, i da se, obogaćen, izgrađenim drumovima uputi prema Vetilju.

Dina i Lija, njena majka, jahale su na istoj pametnoj i snažnoj kamili. One su zapravo visile s obe strane grbe u ukrašenim košarama, iza mušema koje su bile razapete preko trščanih stabljika da bi im zaklonile sunce, a Dina je svoju gotovo sve vreme držala spuštenom dole, tako da je sedela u mraku. Ona je bila u blagoslovenom stanju. Dete koje je donela na svet kada je za to došlo vreme, po odluci muškaraca, bilo je bačeno. Sa petnaest godina njeno nesrećno lišce ličilo je na lice starice.

Četvrti deo:

BEKSTVO

Prablejanje

Nevesele povesti! Otac Jakov bio je njima bogat i uzvišen kao što je bio bogat imetkom i posedom – kako novim i onim koje su se upravo zbile, tako i starim i prastarim pričama i povestima.

Povest je ono što se zbilo i što se neprekidno zbiva u vremenu. Ali ona je i ono naslagano i nataloženo pod zemljom po kojoj hodamo, te što dublje dosežu koreni našeg postojanja u bezdane naslage, u ono što leži izvan i ispod telesnih granica našeg Ja, a koje ga ipak određuje i hrani, tako da u trenucima opuštenosti i nepreciznosti o tome umemo da govorimo u prvom licu, kao da pripada našem telu, utoliko je naš život u duhovnom pogledu teži a duša našeg tela dostojanstvenija.

Pošto je Jakov ponovo prispeo pod Hevron, kojeg zovu i Četvorograd, i došao do drveta poduke, koje je zasadio i posvetio Avram-Aviram, ili neko drugi, svejedno ko, i vratio se u izbu svoga oca, posle dugog vremena za kojeg su se zbile još i neke druge nevesele, teške, pa i najteže stvari, o kojima će biti reči u određenom času, Isak, prastar i oslepeo, beše onemoćao i umro: starac tog naslednog imena, Jichak, Avramov sin, prozborio je u svetom času smrti, pred Jakovom i svima koji behu tu, visokim i svečanim glasom, vidovito i zbrkano, o „sebi" kao o pošteđenoj žrtvi i o krvi ovna, koja je trebalo da se uzme kao njegova krv, krv pravoga sina, prolivena radi pokajanja svih. A tada, neposredno pre kraja, pokušao je sa najčudesnijim uspehom da bleji kao ovan, pri čemu je njegovo beskrvno lice poprimilo začuđujuću sličnost sa fizionomijom te životinje – ili je štaviše bilo tako da su odjednom zapazili da je ta sličnost oduvek postojala, – tako da su se svi toliko prestravili da nisu mogli dovoljno brzo da se licem bace na zemlju da ne bi videli kako sin postade ovan, dok je on, ponovo prozborivši, ovna nazivao ocem i bogom. „Treba zaklati jednog boga", pevušio je on prastarom poetskom rečju, pa je, zabačene glave, širom otvorenih očiju praznog pogleda i raširenih ruku, nadalje pevušio da bi trebalo svi da sednu za svečanu trpezu i obeduju od mesa i krvi zaklanog ovna, kao što su to nekad činili Avram i on, otac i sin, na čije je mesto bila uskočila životinja koju je poslao Bog otac. „Gle, zaklano je", čulo se kako krklja, trabunja i obznanjuje, a da se niko nije usudio da ga pogleda. „Otac i životinja na mesto čoveka i sina, i mi smo jeli. Ali, zaista, velim vam, biće

zaklan čovek i sin umesto životinje i na mesto boga, a vi ćete jesti.” Onda on još jednom zableja i izdahnu.

Pošto je zanemeo, ostali su još dugo da leže s licem na zemlji, nesigurni da li je stvarno izdahnuo i više neće blejati i obznanjivati. Svima je bilo kao da im se prevrnula utroba i da im je sve došlo do grla, tako da im je došlo da povraćaju; jer, u rečima i biću umirućega bilo je nečeg pranečistog, stravično drevnog i presvetog, što je pod svim nanosima uljuđenosti počivalo u zatomljenim, zaboravljenim i vanličnim dubinama njihove duše a što je sada kroz Isakovo umiranje, uz osećanje velike mučnine, bilo izbačeno na površinu: utvara i nečist potonulih davnih vremena o životinji koja je bila bog, nalik na ovna, bog predak plemena od kojeg je on poticao i čiju su božansku plemensku krv nekada, u nečista vremena, prolivali i pili da bi osvežili svoje životinjsko-božansko plemensko srodstvo – pre nego što je bio stigao On, Bog iz daljine, Elohim, Bog izvana i od preka, Bog pustinje i Bog mesečevog vrha koji ih je odabrao, koji je presekao vezu sa njihovom praprirodom, pa se venčao s njima prstenom obrezivanja, utemeljivši nov početak Boga u vremenu. Zbog toga ih je spopala muka od ovnujskog prikazanja umirućeg Isaka i od njegovog blejanja; a i Jakovu je bilo muka. Ali mu je istovremeno duša bila svečano uzvišena jer je sada, bosonog, prašnjav i postrižen, morao da obavi ukop, da se pobrine da se obave obredi i pevaju tužbalice, pripreme žrtvene posude za daću u čast pokojnika, zajedno sa Isavom, frulašem jarcem, koji je bio došao sa Kozje planine da sa njim sahrani oca u dvostrukoj pećini i da na svoj detinjasto neobuzdani način, pri čemu mu je brada bila natopljena suzama, zavija sa pevačima i narikačama: „Hajadon!” Njih dvojica su zajedno ušili Isaka u ovnujsku kožu, u položaju u kojem je imao uzdignute noge, pa ga tako predadoše zubu vremena koje proždire svoju decu da ova ne bi stala iznad njega, ali da bi ih, pošto tako mora biti, opet izbljuvalo iz sebe da bi kao ista deca živela u starim i istim pričama. (Jer džin kraj sveg pipanja ne primećuje da mu mudra majka pruža samo neki predmet, nešto poput kamena umotanog u kožu, a ne dete.) „Ajaom, gospodaru naš!” taj se uzvik često čuo nad Isakom, pošteđenom žrtvom, a on je živeo u svojim pričama i s pravom ih je pričao u prvom licu jer su to bile njegove priče. Delom zato što je njegovo Ja želelo da se vrati i što se razlivalo u praslikovno nekadašnjem, delom zato što je ono nekada u njegovom telu opet postalo stvarnost i što se, shodno utemeljenju cele stvari, moglo ponoviti. Tako je to Jakov čuo i razumeo, a tako su to i svi ostali čuli i razumeli kada je umirući sebe još jednom nazvao pošteđenom žrtvom: to se takoreći mora čuti sa oba uha, a ipak shvatiti kao nešto jedinstveno i celovito, onako kao što i mi uistinu govor primamo sa

oba uha i neku stvar vidimo sa oba oka, a opet i govor koji smo čuli i stvar koju smo videli primamo kao nešto jednosmisleno. Uz to je Isak bio prastari starac koji je govorio o nekom malom dečaku koji zamalo da bude zaklan, a to da li je taj dečak bio on sam ili pak neki raniji Isak, to, u pogledu mišljenja i znanja, nije već zbog toga bilo važno zato što mu strano žrtveno dete, u svakom slučaju, za njegov starački duh više nije moglo biti strano, niti je u većem stepenu moglo biti izvan njega nego dete koje je nekada i sam bio.

Riđi

Jakovljeva duša beše, dakle, u dane kada je sa bratom sahranjivao oca, ophrvana teškim mislima, ali i svečano uzvišena, jer su pred njim stale da iskrsavaju sve one znane priče i povesti, poprimajući u njegovom duhu obličje stvarnosti, kao što su nekada bile postale telesna stvarnost po uobličenoj praslici, te mu se činilo kao da hoda po prozirnom tlu koje se sastoji od beskrajno mnogo kristalnih slojeva koji se protežu u nedogled a pri tome su osvetljeni svetiljkama koje između njih gore. A on, Jakov, sadašnji, hoda gore u pričama o svom telu i gleda Isava, kletvom prokletog, koji takođe hoda s njim po svom obrascu i beše Edom, Riđi.

Ovim je njegova ličnost bez sumnje nepogrešno određena – bez sumnje u određenom smislu, nepogrešno sa izvesnom ogradom, jer je tačnost ovog „određenja", poput tačnosti mesečeve svetlosti koja i te kako ume da obmane, te nama ne pristoji kao likovima naše priče da hodamo u njenoj dvosmislenosti sa izrazom jednostavnosti, produbljenim izvesnom zamišljenošću. Ispričali smo kako je Isav, Riđodlaki, već u mladim godinama u Virsaveji uspostavio i negovao veze sa zemljom Edom, sa ljudima sa Kozje planine, šumovitog pobrđa Sira, i kako je kasnije sa svom svojom tevabijom, sa svojim hananskim ženama, Adom, Ahalibamom i Vasnatom, i sa njihovim sinovima i kćerima, sasvim prešao njima i njihovom bogu Kucahu. Taj kozarski narod je, dakle, postojao; on je postojao već ko zna koliko dugo kada mu se Isav, Josifov stric, pridružio, pa je otuda posredi samo magično dvosmislena mesečeva tačnost kada ga predanje, odnosno naraštajima prenošeni „lepi razgovor" koji se kasnije uobličio u hroniku, označava kao „oca Edomićana", kao njihovog rodonačelnika, dakle, kao prajarca kozara. To Isav nije bio, ne ovaj Isav, ne on lično, – iako je „razgovor" smatrao da je to on, a uslovno je zacelo i sam smatrao da je on taj. Edomitski narod bio je mnogo stariji od Josifovog strica, koga već više puta tako označavamo, jer je mnogo pouzdanije da se njegov identitet odredi po silaznoj a ne po uzlaznoj liniji srodstva, – bio je, dakle, mnogo stariji od njega: jer, stvari u vezi sa početkom onog Bela, sina Beovovog, kojeg tabela navodi kao prvog kralja u Edomu, ni u kom slučaju nisu

mnogo jasnije i bolje rasvetljene nego one u vezi sa prakraljevstvom Mesrijevim u egipatskoj zemlji, jednom očevidnom vremenskom kulisom. Rodonačelnik Edoma, dakle, sadašnji Isav, tačno uzev, nije bio; i ako se u pesmi izričito kaže: „On je Edom", a ne počev: „On je *bio* Edom", onda forma sadašnjeg vremena ovog iskaza nije slučajno odabrana, već se time objašnjava kao vanvremensko i nadindividualno sažimanje onog što je tipsko. Istorijski i individualno uzev, prajarac kozarskog naroda bio je neki neuporedivo stariji Isav, čijim je stopama hodao sadašnji Isav – prilično utabanim stopama, po kojima se već više puta gazilo, kako treba dodati, i stopama, da se još i to kaže, koje zacelo nisu bili sopstveni tragovi onoga o kojem je „razgovor" s pravom mogao da obznani: „On je bio Edom".

Ovde se naše kazivanje, naravno, uliva u sferu tajanstvenog i naše reči se gube u njoj: naime, u beskraju prošloga, gde se svaki početak predočava samo kao tobožnji oslonac i bezvredni cilj na putu, a čija se priroda tajanstvenosti zasniva na činjenici da njegovo biće nije biće puta već biće sfere. Put nema tajne. Tajna je u sferi. Ova se pak sastoji iz dopune i podudarnosti, ona je dvostruka polovina koja se stapa u jedno, ona se sastoji iz jedne gornje i jedne donje, jedne nebeske i jedne zemaljske polusfere koje međusobno na takav način čine jednu celinu da je ono što je gore istovremeno i dole, te da se ono što se zbiva u sferi zemaljskog ponavlja u nebeskoj sferi, da se ponovo nalazi u onome. Ovo naizmenično podudaranje dve polovine, koje zajedno čine celinu i sklapaju u okruglinu kugle, odgovara jednom stvarnom menjanju, naime obrtanju. Sfera se obrće: to je u prirodi sfere. „Gore" ubrzo postaje „dole" a „dole" postaje „gore", ukoliko se pri takvom stanju stvari uopšte može govoriti o „dole" i „gore". Ne samo da se „nebesko" i „zemaljsko" jedno u drugome prepoznaju, već se snagom sferičnog obrtanja „nebesko" preobražava u „zemaljsko", a „zemaljsko" u „nebesko", pa iz toga proishodi, proizlazi istina da bogovi mogu da postanu ljudi, a ljudi opet bogovi.

Ovo je isto toliko istinito kao što je istina da je Usir, Stradalnik i Rastrgnuti, nekada bio čovek, naime kralj nad zemljom egipatskom, pa je onda postao bog – sa trajnom sklonošću, naravno, da ponovo postane čovek, kao što se već u formi postojanja samih egipatskih kraljeva, koji su svi bili bogovi kao ljudi, jasno pokazuje. Ako se pak postavi pitanje šta je Usir najpre i na samom početku bio, bog ili čovek, onda nećemo dobiti odgovor; jer, u sferi koja se obrće nema početka. Pa zar nije tako bilo i u slučaju njegovog brata Seta koji je, kako smo već odavno saznali, bio njegov ubica i koji ga je rastrgao. Taj zlobnik, kažu, imao je magareću glavu i po prirodi je bio ratoboran, a uz to je bio lovac koji je egipatske kraljeve u Karnaku, blizu

grada Amuna, podučavao u gađanju strelom. Drugi su ga zvali Tifon i već su mu veoma rano pripisali vrući pustinjski vetar hamsin, sunčevu žar, samu vatru, tako da je postao Baal Hamon ili Bog prave užarene jare, pa se kod Feničana i Hebreja zvao Moloh ili Meleh, volovski kralj Baalova koji svojim ognjem proždire decu i prvorođenčad, i kome zamalo i Avram da prinese na žrtvu Isaka. Ko bi mogao da kaže da je Tifon-Set, riđi lovac, bio baš najprvi i poslednji na nebesima kod kuće i niko drugi do Nergal, sedmoimeni neprijatelj Mars, crveni, ognjena planeta? S istim pravom mogao bi svako da tvrdi da je najprvi i poslednji čovek bio on, Set, brat kralja Usira, kojeg je zbacio s prestola i ubio, a tek da je potom postao jedan bog i zvezda, uvek spreman, dakako, i naivan da ponovo postane čovek shodno sferi koja se obrće. On je oboje i nijedno prvo: božanska zvezda i čovek, na smenu, ujedno. Zato mu ne pristoji nijedna druga forma vremena nego forma bezvremene sadašnjosti koja u sebi uključuje obrtanje sfere, pa se s pravom za njega uvek kaže: „On je Riđi".

Ako je to pak tako, naime da strelac Set stoji u nebesko-zemaljskoj smeni sa Nergal-Marsom, ognjenom planetom, onda je jasno kao dan da isti odnos obrtne podudarnosti postoji između Usira, ubijenog, i kraljevske planete Marduga, njega kojeg su nedavno takođe pozdravile crne oči sa ruba studenca i čiji se bog naziva i Jupiter-Zevs. O ovome se opet priča da je svog oca, Hronosa, božanskog džina, – koji je proždirao svoju decu, pa to samo zahvaljujući prepredenosti majke nije učinio i sa Zevsom – srpom lišio muškosti i zbacio sa prestola da bi sâm kao kralj zaseo na njegovo mesto. To je upozorenje za svakog onog ko u spoznaji istine ne želi da zastane na pola puta. Jer to očigledno znači da Set ili Tifon nije bio prvi kraljeubica, da je sam Usir do vlasti došao ubistvom i da se njemu kao kralju desilo ono što je on učinio kao Tifon. To je, naime, deo sferne tajne – da usled obrtanja jedinstvo i jedinstvenost ličnosti ide ruku pod ruku sa promenom karakterne uloge. U ulozi Tifona ostaje se sve dok se prebiva u stanju težnje za vlašću sa planiranjem ubistva; ali posle učinjenog dela postaje se kralj, u jasnom, veličanstvenom sjaju uspeha, a obličje i uloga Tifona prelaze na drugoga. Mnogi tvrde da je Hronosa riđi Tifon a ne Zevs lišio muškosti i zbacio s prestola. Ali sve je to jedna nepotrebna i suvišna rasprava, budući da se i to nalazi u stanju obrtanja: Zevs je Tifon pre nego što je pobedio. Ono što se pak takođe obrće, to je uzajamni odnos između oca i sina, tako da nije uvek sin taj koji ubija oca, već u svakom trenutku uloga žrtve može da pripadne i sinu, koji onda, obrnuto, biva zaklan od oca. Tifon-Zevs, dakle, preko Hronosa. To je Avram iz Ura zacelo znao kada je pošao da crvenom Molohu žrtvuje svog

jedinca. Očigledno je bio tog setnog mišljenja da mora da se osloni na tu priču i da ispuni tu shemu. Ali, Bog ga je i u tome sprečio.

Postojalo je vreme kada je Isav, Josifov stric, stalno bio zajedno sa svojim stricem Ismailom, odbačenim polubratom Isakovim, kada ga je upadljivo često obilazio u njegovom pustinjskom donjem svetu i s njim kovao planove, o čijim će stravičnostima još biti reči. Ova naklonost nije, razume se, bila nikakva slučajnost, a kada je već reč o „Riđem", onda se o njemu nešto mora reći. Njegova majka se zvala Agara, što znači „Putujuća" ili „Ona koja putuje" – što je već po sebi na neki način predstavljalo poziv da se ona otera u pustinju kako bi se tako njeno ime potvrdilo u stvarnosti. Neposredni povod za to dao je Ismail, čije su se izopačene sklonosti oduvek suviše jasno obelodanjivale a da bi se moglo misliti na njegov trajni opstanak u vrhovnoj svetlosti bogougodnosti. Zapisi kažu za njega da je bio jedna „rugalica", što opet ne treba da znači da je bio opakog jezika – to ga još ne bi činilo nepodobnim za gornju sferu, – već u njegovom slučaju „izrugivati se" znači zapravo „zadirkivati", a desilo se da je Avram „kroz prozor" video kako Ismail na „donjosvetski" način zadirkuje Isaka, svog mlađeg polubrata, što se nikako nije činilo bezopasnim po Isaka, pravog sina, jer je Ismail bio lep kao zalazak sunca u pustinji. Zato se budući otac mnogobrojnih uplašio i on shvati da je situacija zrela da se odlučno preduzmu određene mere. Odnos između Sare i Agare, koja se već jednom prsila svojim materinstvom pred u to vreme nerotkinjom Sarom, pa je jednom već morala da se skloni i pobegne pred njenom ljubomorom, bio je neprestano zategnut i otuda je uvek pretila opasnost da izbije svađa; Sara je, naime, gotovo svakog dana zahtevala da se Egipćanka protera zajedno sa njenim izdankom, ne naposletku i zbog toga što još nije bilo razjašnjeno pitanje nasledstva, te je bilo sporno pravo nasleđa između starijeg sina inoče i mlađeg sina prave žene: radilo se o krupnom pitanju da li će Ismail biti naslednik zajedno sa Isakom ili možda čak i pre njega – što je već kao pomisao bilo strašno za Sarinu fanatičnu materinsku ljubav, a što je i Avramu bilo neugodno. Otuda je ono što je sada još video svojim očima doprinelo da se tasovi njegove neodlučnosti zaklate i pođu u pravcu odluke, pa on nadmenoj Agari dade njenog sina, dade joj i nešto vode i pogače i reče joj da krene u svet bez povratka. A i šta bi drugo? Zar da Isak, pošteđena žrtva, na kraju još padne kao žrtva vatrenog Tifona?

Ovo pitanje mora se pravilno shvatiti. Ono neugodno aludira na Ismaila, ali s pravom. Jer je on sam u sebi već nosio tu sklonost ka izopačenom; a da nije išao baš čistim stopama i da takoreći nije „bio od juče", to je van svake sumnje. I najmanja izmena prvog sloga

njegovog imena dovoljna je da ga predoči u svoj njegovoj nadmenosti, a to što je u pustinji postao tako dobar strelac, očito je ostavilo utisak na učitelje koji su ga uporedili sa šumskim magarcem, sa životinjom Tifona-Seta, ubice, opakog brata Usirovog. Da, on je Opaki, on je Riđi, i Avram ga je svakako morao proterati da bi svog blagoslovom ovenčanog sinčića zaštitio od njegove vatreno izopačene naklonosti: kada je Isak posejao svoje seme u ženska nedra, tada se Riđi ponovo vratio da bi u svojim pričama živeo pored uljudnog Jakova i tada Reveka rodi bratski par, „Mirisnu Travu" i „Bodljikavu Travuljinu" – Isava, riđodlakog, koga su učitelji i znalci mnogo češće i daleko više opanjkavali nego što je to njegova građanska i zemaljska ličnost uistinu zasluživala. Jer, zvali su ga zmija i Satana, a uz to i svinja, divlja svinja, da bi na taj način aludirali na divljeg vepra koji je rastrgao pastira i gospodara u klancima Libanona. Štaviše, u svom besu koji sve zna zvali su ga „strani bog" kako bi se osujetilo da nezgrapnom dobrodušnošću svoje građanske ličnosti obmane u pogledu onoga što on uistinu jeste u obrtanju sfere.

Ona se obrće i često su oni otac i sin, ti nejednaki, riđi i blagosloveni, pa sin lišava oca muškosti ili otac kolje sina. Ali često su opet – a da niko ne zna šta su najpre bili – braća, kao Set i Usir, kao Kain i Avelj, kao Sem i Ham, i može biti da utroje, kao što vidimo, čine oba para u puti, očinsko-sinovski par na jednoj, bratski par na drugoj strani. Jer, Ismail, divlji magarac, stoji između Avrama i Isaka. Onome je on sin sa srpom, ovome je riđi brat. Zar je Ismail hteo da uškopi Avrama? Naravno da je hteo. Jer on je upravo bio naumio da Isaka zavede na „donjosvetsku" ljubav, a da Isak nije oplodio nedra žene, ne bi bilo Jakova i njegove dvanaestorice, a da toga nije bilo, šta bi onda bilo sa proročanstvom o bezbrojnom potomstvu i od Avramovog imena koje znači „otac mnogobrojnih"? No, sada su opet hodali u sadašnjosti svoje puti, kao Jakov i Isav, i čak je i Isav, klipan, u priličnoj meri znao kako s njim stoje stvari, – a tek pogotovo Jakov, obrazovan i uman kakav je bio!

O Jichakovoj slepoći

Skrhana i rastresena pogleda, Jakovljeve pametne, mrke i malo umorne oči počivale su na njegovom bliznaku dok mu je ovaj pomagao da pokopa oca i pri tome u njemu vaskrsnuše sve znane priče i postadoše duhovna sadašnjost: detinjstvo i kako je pala odluka, koja je dugo bila neodređena, o kletvi i blagoslovu, i onda o svemu potonjem. Oči mu behu suve za tog predanog razmišljanja i samo bi povremeno zadrhtale njegove grudi od životne muke i dubokog uzdaha. A Isav je pri svemu tome cmizdrio i cvileo, a baš je on imao malo razloga da Starome, koga su tu ušivali, bude mnogo zahvalan, jer je od njega dobio samo to da je morao da ode u pustinju, pošto je po udeljenju blagoslova za njega jedino još to bilo preostalo, – na očevu najveću žalost, kako je Isav verovao, što mu je naprosto bila životna potreba, pa je to uvek nanovo želeo da čuje barem iz svojih sopstvenih usta, te je otuda i za vreme poslovanja oko pokojnika, uzdišući i brišući suze, deset puta ponavljao: „Tebe, Jekeve, volela je žena, a mene je voleo otac, i rado je jeo od mog ulova, tako je bilo. ‘Rutavče’, govorio bi, ‘prvenče moj, prija mi ono što si ulovio i ispekao na vatri. Da, prija mi, Riđane moj, hvala ti na tvojoj bodrosti! Ti ostaješ moj prvi do kraja svih dana i ja ću ti to pamtiti’. Tako i nikako drugačije zborio je stotinama i hiljadama puta. Ali tebe je volela žena i ona ti je govorila: ‘Jašo, izabraniče moj!’ A materinska ljubav, to bogovi znaju, čoveka bolje greje nego očinska ljubav, to sam i sâm iskusio.”

Jakov je ćutao. Zato je Isav i nadalje radio, što je bilo potrebno njegovoj duši: „Ajaoj, ajaoj, što je Stari bio zapanjen kada ja ono stigoh posle tebe i doneh mu ono što mu pripremih da se okrepi za blagoslov, i on tada shvati da nije bio Isav onaj koji je pre toga bio tu! Bio je neizmerno izbezumljen i više puta je uskliknuo: ‘Ko je bio taj lovac, ma ko je to bio? Sada će ostati blagosloven, jer se bejah dobro okrepio za blagoslov! Isave, Isave moj, šta ćemo sada?’”

Jakov je ćutao.

„Nemoj da ćutiš, glatkokoži!” viknu Isav. „Nemoj da ćutiš tom svojom samoljubivom nemošću, pa da to svoje ćutanje izdaješ za

blagu obzirnost, jer to može samo još više da me ožuči i razbesni! Nije li otprilike tako bilo, da je Stari mene voleo i da se neizmerno zapanjio?”

„Kako ti kažeš”, odgovori Jakov i Isav moraše time da se zadovolji. Ali time što je to rekao, ono nije postalo istinitije nego što je u stvari bilo; samim tim cela stvar nije postala manje zapetljana, već je i nadalje ostala poluistinita i dvosmislena, a to što je Jakov delom ćutao a delom škrto odgovorio, to nije bila ni opakost ni podmuklost, već uzdržanost pred zapetljanošću cele te stvari, koja se nije mogla razrešiti plačevnim rečima i osećajnošću priprostog momka – ulepšavajućom i samozavaravajućom osećajnošću preživelog koji iz odnosa ovog pokojnika tu prema njemu želi da naknadno načini nešto najbolje. Moguće je da je tačno da je Isak bio zapanjen kada je Isav došao, pošto je on već bio tu. Jer, možda se Stari odista plašio da je neki stranac u tmini bio kod njega, da je neka varalica, koja s njima nema baš nikakve veze, prevarom sebi pribavila njegov blagoslov, što bi se, naravno, moralo smatrati velikom nesrećom. Da li bi bio isto toliko zapanjen, i to iskreno zapanjen, da je pouzdano znao da je Jakov bio Isavljev prethodnik i primalac blagoslova? To je značajno pitanje na koje se ne može tek tako i jednostavno odgovoriti, onako kako bi to odgovaralo potrebi Isavljevog srca, a koje se opet može prilično tačno prosuditi iz istog ugla kao i ono drugo pitanje: da li je ljubav roditelja uistinu bila tako jednostavno razdeljena kako je to Isav, shodno svojoj potrebi, tvrdio – sa „Jašom” ovde i „Riđanom” tamo? Jakov je imao razloga da u to sumnja, iako mu nije priličilo da to otvoreno kaže Isavu koji je plakao.

Često mu je majka, kada bi se mlađi privio uz nju, pričala kako joj je teško bilo poslednjih meseci bremenitosti, pre nego što su se braća pojavila, i kako se sva izobličena, na preopterećenim nogama, teškog daha, vukla uokolo, pri čemu je neprekidno osećala udarce dvojice koji nisu mirovali u njenoj utrobi, nego su se sporili oko prava prvenstva. Njemu, Jakovu, tvrdila je ona, bilo je zapravo od strane Isakovog Boga određeno, namenjeno prvenstvo, ali pošto ga je Isav tako žestoko zahtevao za sebe, to se Jakov iz ljubaznosti i uslužnosti povukao, – uostalom, verovatno sa potajnim uverenjem da kod blizanaca neznatna starosna razlika ne znači mnogo, da ona zapravo još ne predstavlja onu istinsku odluku i da će se duhovno, istinsko prvorodstvo, kao i to čiji će se dim od žrtve paljenice pravo izdići pred Gospodom, pokazati tek tamo napolju i u datom trenutku. Revekina priča zvučala je uverljivo. Nema sumnje, Jakov je zacelo mogao tako da se ponaša, i on sâm je verovao da se tako i poneo. Međutim, ono što je majka svojim prikazom stvari odala bilo je

upravo to da roditelji Isavovu malu i iskamčenu životnu prednost nikada nisu shvatili kao odsudnu stvar i da je pravo na blagoslov između braće dugo, sve do u doba njihovog mladalačkog uzrasta, do sudbonosnog dana, ostalo nerazrešeno, tako da je Isav zaista mogao da se žali zbog odluke koja nije ispala u njegovu korist, ali uistinu ne i zbog toga da mu je nepravedno nešto uskraćeno. Dugo je, naročito kod njegovog oca, njegovo stvarno prvorodstvo igralo veliku ulogu, i to u njegovu korist, i to ponajviše zbog toga da bi se time nekako poravnala odbojnost koju je izazivao njegov karakter – pri čemu pod „karakterom" treba razumeti nešto telesno ali isto tako i duhovno i moralno, – tako dugo i sve dotle dok nije prestalo da to čini. Riđodlak je od prvog časa bio po celom telu, tako da je ličio na nakot persijske koze, a uz to je odmah imao i zube – sve neprijatne pojave, ali je Isak samog sebe prisiljavao da ih tumači i prihvati kao nešto posebno i izuzetno. Bio je spreman da stane na stranu prvenca i sâm je bio tvorac i dugogodišnji zagovornik one pretpostavke za koju se Isav grčevito uhvatio, pretpostavke, naime, da je ovaj – njegov sin, a Jakov – majčin sinčić. Sa tim glatkim, bezubim, on je razgovarao, on je bio blagodet za njegovu dušu – jer oko tog malog stvorenja, tog drugorođenog, kao da je bilo nekog blagog zračenja, on se ljupko i milo smešio, dok se onaj prvi neprestano i nesnosno drao i bacakao i pri tome pravio neke neobične i strašne grimase. Ali sa glatkim, očevidno, stvari baš nisu stajale tako dobro i malo je bilo nade da će poživeti, dok je onaj grubi ostavljao utisak junačke prirode i bila je sva prilika da će daleko doterati pred licem Gospoda. Ovakvo mišljenje izražavao je gotovo neprekidno, skoro svakodnevno, rutinski i poslovički uobličenim izrazima, iako je uskoro stao to da čini drhtavim i ljutitim glasom; jer, Isav je svojim odvratnim ranim zubima strašno povredio Revekine grudi, tako da su joj obe dojke ubrzo bile sve u ranama i zapaljene, pa je i mali Jakov morao da bude hranjen razređenim životinjskim mlekom. „Taj će biti junak", govorio bi Isak povrh svega, „i on je moj sin i moj prvenac. A tvoj je onaj glatki, kćeri Vatuilova, srce mojih grudi!" „Srce mojih grudi" ju je nazvao, a ljupko dete je označio kao njenog sina, a grubog svojim sinom. Kojem je onda dao prednost? Isavu. Tako je kasnije kazivala pastirska pesma i tako su to već tada znali ljudi u njihovom kraju: Isak voli Isava, Reveka Jakova, to je bio dogovor koji je Isak sklopio rečima i održao u reči, jedan mali mit unutar jednog mnogo većeg i moćnijeg, protivrečeći u tolikoj meri tom većem i moćnijem da je – Jichak zbog toga oslepeo.

Kako to treba razumeti? Tako i u tom smislu da je povezanost tela i duše daleko dublja, da je duša nešto mnogo telesnije, da je određenost telesnog putem duševnog mnogo dalekosežnija nego što se

ponekada misli. Isak je bio slep ili manje-više slep kada je umro, to se ne može poreći. Međutim, u vreme detinjstva njegovih blizanaca njegovo čulo vida ni izdaleka još, usled starosti, nije bilo tako oslabilo, a ako je u vreme kada su dečaci bili mladi ljudi njegova slepoća uveliko bila napredovala, onda je to bilo zbog toga što je to čulo decenijama bio zapustio, poštedeo, prekrio i isključio, što se opravdano objašnjavalo njegovom sklonošću ka upali mrežnjače, inače dosta čestoj pojavi u tom podneblju (pa i Lija i više njenih sinova patili su od te boljke celog svog života), a u stvari je bilo uslovljeno njegovom željom da ne vidi. Je li moguće da neko oslepi ili skoro toliko oslepi kao što je to bilo sa Isakom u stvarnosti zato što ne želi da vidi i gleda, jer mu gledanje zadaje muke, jer se bolje oseća u tmini, u kojoj se mogu zbiti određene stvari *koje se moraju zbiti*? Mi ne tvrdimo da takav uzrok može da urodi takvom posledicom; mi se zadovoljavamo time da utvrdimo da su uzroci postojali.

Isav je životinjski rano sazreo. U gotovo dečačkom uzrastu oženio se nekoliko puta: hananskim ćerkama, Hetićankama i Hevićankama, kako se zna, najpre sa Juditom i Adom, a onda još sa Ahalibamom i Vasnatom. Te žene doveo je u očev šatorski logor, izrodio je s njima decu i pustio ih da one i njihov porod tu, na oči roditelja upražnjavaju svoje obrede obožavanja prirode i idola, držeći se sa svoje strane utoliko ravnodušnije jer je i sâm bio posve lišen smisla za Avramovo visoko nasleđe, te je kao takav sklopio lovačko i versko prijateljstvo sa žiteljima Sira na jugu i otvoreno služio ćudljivom Kucahu. To je, kako to kasnije stoji u pesmi i kako to predanje još uvek kazuje, Isaku i Reveki nanelo „veliki bol u srcu”: oboma, dakle, i to, dakako, Isaku još više nego njegovoj bračnoj sestri, iako je ona bila ta koja je rečima dala oduška svome gnevu, dok je Isak ćutao. On je ćutao, a ako bi nešto i prozborio, onda bi jedino rekao: „Moj je Riđi. On je prvorođeni i ja ga volim”. Ali Isak, Blagosloveni, čuvar Avramove tvorevine – Boga, u kojem su oni koji su u duhu bili njegovi videli sina Haldejca i njegovo ponovno otelovljenje, teško je patio zbog onog što je morao da gleda ili pred čim je morao da zažmuri da to ne gleda; patio je zbog svoje sopstvene slabosti koja ga je sprečavala da svemu tome stane na kraj na taj način što bi Isava proterao u pustinju, kao što je to bilo urađeno sa Ismailom, njegovim divlje lepim stricem. „Mali” mit ga je sprečavao u tome, sprečavalo ga je Isavljevo stvarno prvorodstvo, koje je u tom stanju neodlučnosti, u kome je pitanje koji će od blizanaca biti pozvan i odabran – još uvek bilo bez odgovora, ali se činilo da mnogo toga govori u prilog Isava; i tako se onda Isak jadao zbog svojih očiju, zbog njihovih suza i zbog toga što su ga pekli kapci, a žalio se i na to da nejasno, mutno vidi, kao mesec koji polako nestaje, tako da ga od svetlosti bole oči, –

i on potraži utočište u tami. Tvrdimo li mi da je Isak „oslepeo” da ne bi video idolatriju svojih snaha? Ah, ta to je bilo ono najmanje od svega što mu je zagorčavalo gledanje, što mu je slepoću činilo poželjnom – jer se samo u njoj moglo zbiti ono što se moralo zbiti.

Jer, što su dečaci više stasali i sazrevali, utoliko su se jasnije, kada čovek naravno vidi, ocrtavale linije „velikog” mita, u kojem je „mali”, i pored svih očinskih načela u korist onog starijeg, u sve većem stepenu postajao nešto nasilno i nezadrživo; utoliko je postajalo jasnije *ko su njih dvojica*, kojim stopama idu i na koje se priče oslanja-ju, Riđi i Glatki, Lovac i Domaćin. I kako je onda Isak, koji je sam zajedno sa Ismailom, divljim magarcem, činio bratski par, koji sam nije bio Kain nego Avelj, ne Ham nego Sem, ne Set nego Usir, ne Ismail nego Isak, pravi, istinski sin, kako je onda svojim očnim vidom mogao da se pridržava dogovora, da bude na strani Isava? Zbog toga su njegove oči stale da slabe kao mesec koji polako umire, te je ležao u tami da bi bio prevaren zajedno sa Isavom, svojim najstarijim sinom.

Velika šega

Uistinu, niko nije bio prevaren, pa ni Isav. Jer ako se ovde na škakljiv način priča o ljudima koji nisu uvek sasvim tačno znali ko su, i ako to ni Isav nije uvek sasvim tačno znao, nego se ponekad smatrao prajarcem žitelja Sira i o ovome govorio u prvom licu, onda se ta povremena nejasnoća ipak odnosila samo na ono individualno i vremensko i upravo je bila posledica toga da je svako u suštini sasvim tačno znao kô je kao pojedinac izvan vremena, na mitski i tipski način, pa i Isav, za kojeg nije uzalud rečeno da je na svoj način bio isto tako pobožan kao i Jakov. Naravno, on je posle uspele „podvale" plakao i besneo i odmah se dao u poteru za blagoslovenim bratom, i to sa opakijim namerama nego što je Ismail bio krenuo za svojim, štaviše, tačno je da je sa Ismailom kovao planove kako protiv Isaka tako i Jakova. Ali sve je on to činio zbog toga jer je to bilo dato sa njegovom karakternom ulogom i zato što je dobro znao da je svekoliko zbivanje jedno ispunjenje predviđenog, i da se ono što se zbilo zbilo zbog toga što je moralo da se dogodi po gotovom praobrascu. To znači, ono se nije zbilo prvi put, ono se zbilo na ceremonijalan način i po uzoru, ono je poprimilo oblik sadašnjosti kao u svetkovini i ono se ponovilo kao što se svetkovine ponavljaju. Jer, Isav, Josifov stric, nije bio rodonačelnik Edoma.

Otuda je, kada je prispelo vreme i braća već bila tu oko tridesete godine, kada je Isak iz tame svog šatora poslao Isavu roba koji ga je služio, jednog momka kome je nedostajalo jedno uvo, jer mu je zbog nekih iz lakomislenosti počinjenih prestupa za kaznu bilo odsečeno, na što se ovaj veoma popravio, kada je ovaj prekrštenih ruku na svojim crnim grudima stigao pred Isava koji je sa slugama radio u polju i rekao mu: „Moj gospodar traži da gospodar dođe", Isav stao kao ukopan i njegovo znojem orošeno crveno lice prekrilo se bledilom.

Samo je promrmljao formulu poslušnosti: „Evo me!" U svojoj duši pak pomislio je: „Sada počinje!" I ta duša bila je ispunjena ponosom, jezom i svečanim bolom srca.

Na to on ostavi posao i sa suncem obasjanog polja pođe k ocu, koji je sa dve vlažne krpice na očima ležao u mraku, nakloni se i reče: „Moj gospodar je zvao”.

Isak odgovori malo plačevnim glasom: „To je glas moga sina Isava. Ti si to, Isave? Da, ja sam te zvao jer je kucnuo čas. Priđi bliže, moj najstariji sine, da se uverim da si to ti!”

I Isav, u svojoj pregači od kozje kože, kleknu kraj ležaja i prikova svoj pogled za krpice kao da bi da ih probode i prodre u očeve oči, dok mu je Isak opipavao ramena, ruke i grudi i pri tome govorio: „Da, to su tvoje čekinje, to je Isavljevo riđe runo. Vidim ga rukama koje su se, dobro ili loše, svejedno, prilično dobro izveštile da obavljaju posao oslabelih očiju. Slušaj me, dakle, sine moj, i otvori širom i gostoljubivo svoje uši za reči slepog oca, jer je kucnuo čas. Vidi, na mojim plećima je veliki teret godina i dana, te ću zacelo uskoro nestati pod njim, a kako se moje oči već odavno gase, moguće je da će se uskoro potpuno ugasiti i nestati u tami, tako da će moj život biti mrkla noć i više se neće moći videti. Otuda, da ne bih umro pre nego što predam blagoslov i pre nego što me bude napustila snaga i budem preneo nasleđe, neka sada bude onako kako je to počesto bivalo. Hajde, sine moj, uzmi svoje oružje kojim pred očima Gospoda barataš valjano i surovo, pa pođi u stepu i polje da uloviš divljač. Pripremi je i spremi mi jelo od mesa, onako kako ga ja volim, skuvano u kiselom kajmaku na živoj vatri i dobro začinjeno, te mi ga donesi ovamo da se najedem i napijem i okrepim moga tela dušu, kako bih te blagoslovio rukama koje vide. To je moja zapovest. Idi sad!”

„Već je urađeno”, promrmlja Isav odsutno, ali je još uvek bio na kolenima, duboko pognute glave, dok su slepe krpice nad njim zurile u prazno.

„Jesi li još tu?” upita Isak. „Za trenutak sam pomislio da si već otišao, što me ne bi čudilo, pošto je otac navikao da svako s ljubavlju i strahom brzo ispunjava njegove zapovesti”.

„Već je urađeno”, ponovi Isav i ode. Ali kada je već bio povukao krzno koje je prekrivalo ulaz u šator, on ga ponovo ispusti iz ruke i vrati se, te još jednom kleknu kraj ležaja i reče prozuklim glasom: „Oče moj!”

„Otkuda da si još tu i šta još?” upita Isak nabravši svoje obrve pod krpicama. „Dobro”, reče on onda. „Idi, sine moj, jer je kucnuo čas, veliki za tebe i veliki za sve nas. Idi, ulovi i skuvaj da bih te blagoslovio!”

Tada Isav izađe uzdignute glave i stupi pred šator, ispunjen ponosom zbog velikog časa, i obznani svima koji su bili u blizini svečanim glasom kakva mu je upravo ukazana velika čast. Jer, priče nisu odjednom tu, one se zbivaju tačku po tačku, one imaju svoje razvojne deonice i bilo bi kucnuo čas, velik i pogrešno ako bi ih u svim pojedinostima nazvali tužnim zato što im je kraj tužan. I priče tužnog ishoda imaju svoje časne trenutke i deonice, pa je pravedno da se one ne posmatraju sa stanovišta kraja, već u svom sopstvenom svetlu; jer njihova sadašnjost svojom snagom ni najmanje ne zaostaje za sadašnjošću kraja. Zato je Isav u svom času bio ponosan i zato je glasno obznanio: „Čujte, ljudi ovog doma, čujte, deco Avramova, i vi koji kadite Jasu, čujte i vi koji prinosite žrtve Baalu, žene Isavove, zajedno sa vašim porodom, plodom mojih nedara! Isavov čas je kucnuo. Gospodar će još danas blagosloviti svoga sina! U stepu i u polje šalje me Isak da mu strelom dobavim jelo da se okrepi poradi mene! Licem na zemlju!”

I dok su najbliži koji su to čuli licem polegli na zemlju, Isav vide jednu devojku kako trči tako da su joj dojke samo poskakivale.

Bila je to devojka koja je zadihano javila Reveki čime se Isav pohvalio. I onda je ta devojka, bez daha od trčanja ovamo-onamo, pošla Jakovu, koji je u društvu psa šiljatih ušiju po imenu Tam čuvao ovce, i pri tome, onako oslonjen o svoj dug, pri vrhu povijeni štap, bio zaokupljen mislima o Bogu, te mu, sva zadihana, poklonivši mu se do zemlje, procedi: „Gospodarica…!” Jakov je pogleda, pa joj posle duže pauze veoma tiho odgovori: „Evo me”. Ali za vreme te pauze on u svojoj duši pomisli: „Sad počinje!” I njegova duša bila je puna ponosa, jeze i uzvišenog osećanja.

On svoj štap dade Tamu da ga pričuva i pođe Reveki, koja ga je već nestrpljivo očekivala.

Reveka, Sarina naslednica, bila je jedna postarija naočita žena sa zlatnim minđušama, jedna uistinu upečatljiva pojava snažnih kostiju i impozantnih crta lica, u kome je bilo još dosta od one lepote koja je nekada donela nevolje Avimelekima iz Gerara. Pogled njenih crnih očiju, između čijih se nadsvođenih, olovnim prahom izvučenih bora nazirao par energičnih bora, bio je pametan i čvrst; nos joj je bio muški snažno uobličen, sa jakim nozdrvama i jako zasvođen, glas joj je bio dubok i pun, a nausnica joj je bila zagaravljena tamnim dlačicama. Njena kosa, koja joj je u gustim, crno-srebrnastim, na sredini razdeljenim uvojcima padala na čelo, bila je prekrivena crnim velom koji joj je visio niz leđa, a njena kao ćilibar tamnosmeđa ramena, na čijim su plemenitim oblinama godine ostavile isto tako malo traga kao i na njenim otmenim rukama, bila su gola, jer nisu

bila pokrivena ni velom ni šarenom vunenom haljinom bez pojasa, koja joj je dosezala do članaka. Njene male, venama prošarane ruke upravo su bile prekorno uletele među ruke žena koje su, čučeći kraj razboja, čiji su stubovi bili uzemljeni u slobodnom prostom, prstima i drvcima gurale i nabijale lanene poprečne niti kroz uzduž zategnutu potku. Ali sada ona naredi da se posao prekine, pa je, pošto je otpremila devojke, očekivala sina u unutrašnjosti svog šatora gospodarice, gde je pod šatorskim krilima od kozje dlake i po asurama hitro pošla u susret sinu koji je upravo ulazio s dužnim poštovanjem.

„Jakove, dete moje", reče ona tihim i dubokim glasom, pri čemu je njegove uzdignute ruke privlačila na svoje grudi. „Evo u čemu je stvar. Gospodar hoće da te blagoslovi".

„Mene hoće da blagoslovi?" upita Jakov pobledevši. „Mene a ne Isava?"

„Tebe u njemu", uzvrati ona nestrpljivo. „Neću nikakvih mudrolija! Ne govori ništa, ne mudruj, već čini ono što ti se kaže kako se ne bi napravila greška i ne bi desila nesreća!"

„Šta zapoveda moja majčica, kraj koje živim kao u vreme kada sam bio u njenoj utrobi?" upita Jakov.

„Slušaj!" reče ona. „Naložio mu je da ulovi divljač i da mu od nje po njegovom ukusu pripremi jelo kako bi se okrepio za čin udeljenja blagoslova. To ti možeš i brže i bolje da uradiš. Idi odmah do stada, uzmi dva jareta, zakolji ih i donesi mi ih ovamo. Od najboljeg dela pripremiću ocu jelo koje će mu toliko prijati da od njega ništa neće ostaviti. Hajde sad!"

Jakova spopade drhtavica i ona ga nije napuštala sve vreme dok cela stvar nije obavljena. Tu i tamo morao je dobro da se sabere da obuzda cvokotanje svojih zuba. On reče: „Milosrdna majko ljudi! Svaka tvoja reč za mene je poput reči boginje, ali ono što govoriš, to je strašno opasno. Isav je po celom telu rutav, a tvoje dete je, izuzev na nekoliko mesta, sasvim glatke kože. Ako me gospodar opipa i oseti moju glatkoću, kako ću ja onda stajati pred njim? Upravo kao da hoću da ga obmanem – i pre nego što bih se i okrenuo, imao bih na vratu kletvu a ne blagoslov."

„Ti to opet mudruješ?" reče ona resko. „Neka na moju glavu padne kletva. Ja ću se već pobrinuti da sve ispadne kako treba. Idi i donesi jariće. Greška će..."

On je već bio odjurio. Pohitao je do obronka brega, nedaleko od logora, gde su pasle koze, uze dva jareta od prolećnog priploda, koja

su skakutala oko koze, i zakla ih, doviknuvši čuvaru da je to za gospodaricu. Pustio je da im istekne krv pred Bogom, pa ih onda zabaci preko ramena i pođe prema kući, dok mu je srce silno kucalo. Jarići su mu visili pozadi, preko košulje, sa još malim glavicama, uvijenim roščićima, raspolućenih njuškica i staklastih očiju – rano žrtvovani za nešto veliko. Reveka je već čekala i mahala.

„Brzo”, reče ona, „sve je pripremljeno”.

Pod njenim krovom nalazilo se ognjište od kamena na kojem je već gorela vatra pod bronzanim loncem, a tu je bilo i sve što spada u kuhinju i domaćinstvo. I majka uze od njega jariće i poče brzo da im skida kožu i da raseca; spretno i odlučno je baratala velikom viljuškom kraj raspaljenog ognjišta, mešala, dodavala začine i spravljala jelo, a tokom sveg tog poslovanja nisu progovorili nijednu reč. Ali dok se jelo još kuvalo, Jakov vide kako iz svog sanduka vadi složenu odeću, košulju i haljetak. Bila je to Isavova praznična odeća koju je ona, kako Jakov vide, bila pohranila; i on ponovo poblede. Potom vide kako kože jarića koje su iznutra još bile vlažne i lepljive od krvi nožem raseca u komade i komadiće i on zadrhta od tog prizora. Reveka mu, međutim, naloži da skine dugu košulju sa kratkim rukavima, koju je u ono vreme svakodnevno nosio, pa mu preko glatkih, drhtavih udova navuče kratko donje rublje njegovog brata, a preko njega fini plavi i crveni vuneni kaput koji mu je visio samo preko jednog ramena, tako da su mu ruke ostale gole. Onda ona reče: „A sad dođi ovamo!” I tada mu ona, dok je nešto tiho govorila a između obrva joj se ukazaše one dve energične bore, na mesta na kojima je bio gladak i nepokriven stavi komade krzna, oko vrata i ruku, oko bedara i na nadlanice, pa ih čvrsto poveza kanapom, mada su se već na neugodan način bili zalepili za telo. Pri tome je mrmljala reči: „Povijam dete, povijam dečaka, da se zameni dete, da se preobrazi dečak, kožom, krznom”. Pa onda opet poče da mrmlja reči: „Previjam dete, previjam gospodara, da opipava gospodar, da se založi otac, tebe da slušaju braća dubine”.

A onda mu svojim rukama opra noge, onako kako je to zacelo činila kada je bio mali, pa uze ulje koje je mirisalo na livadu i na cveće sa livade, a to je bilo Isavljevo ulje, i namaza mu glavu i oprane noge, govoreći kroz stisnute zube: „Pomazujem dete, pomazujem kamen, da jede slepi, pred noge tvoje, pred noge tvoje, da padnu braća dubine.”

I onda ona reče: „Gotovo je”. Pa zatim, dok se on nespretno i zbunjeno, udešen kao životinja, podizao i stajao tu raširenih ruku i nogu i cvokotao zubima, usu začinjeno jelo od mesa u posudu, uze pšeničnog hleba i kao zlato žutog ulja, da se u njega umoči hleb, te vrč vina,

pa mu sve to dade u ruke i reče: „Pođi sad svojim putem!"

I Jakov pođe, natovaren, sputan i raskrečenih nogu, strahujući da bi neprijatno zalepljene kožice mogle da se pomere pod kanapom, ustreptala srca, izobličena lica i oborenih očiju. Mnogi od služinčadi videše ga kako ide preko dvorišta, pa stadoše da dižu ruke i klimaju glavama, ljubeći vrhove svojih prstiju i propraćajući sve to rečima: „Gle samo, eno gospodar". Tako on prispe pred očev šator, približi usta zavesi i prozbori: „Ja sam, oče moj. Može li sluga tvoj da kroči do tebe unutra?"

Iz dubine staništa pak začu se Isakov plačevan glas: „A ko si ti? Da nisi možda neki razbojnik i nekog razbojnika sin, te dolaziš pred moju izbu i za sebe kažeš 'Ja'? 'Ja' može svako da kaže, ali kô to kaže, to je bitno."

Jakov odgovori i pri tome nije cvokotao zubima jer ih je čvrsto stisnuo: „Tvoj sin je to što govori 'Ja' i što je išao u lov za tebe i pripremio ti jelo."

„To je nešto drugo", uzvrati Jichak iznutra. „Pa uđi unutra."

Tada Jakov kroči u polutamu šatora, u čijoj se pozadini protezala uzdignuta i pokrivena klupa od ilovače, na kojoj je ležao Isak, zaogrnut u svoj ogrtač, s vlažnim krpicama na očima; tu je on ležao na uzglavlju u obliku bronzanog poluprstena. On ponovo upita: „Ko si ti onda?"

I Jakov odgovori malaksalim glasom: „Ja sam Isav, Grubi, tvoj stariji sin, i ja uradih onako kako si ti naložio. Pridigni se, oče moj, i okrepi dušu svoju; evo, tu je jelo."

Ali Isak se još nije pridizao. On upita: „Kako to, zar ti tako brzo nalete na divljač i tako brzo ti ona ispade pred tvoj zategnuti luk?"

„Gospod, tvoj bog, podario mi je lovačku sreću", odgovori Jakov, pri čemu su se samo pojedini slogovi jasno čuli, dok je ostale izgovarao šapatom. A rekao je „tvoj bog" zbog Isava; jer Isakov bog nije bio Isavljev bog.

„Ali šta je ovo sa mnom?" ponovo se oglasi Isak. „Glas ti je nesiguran, Isave, najstariji moj, i nekako mi zvuči kao da je Jakovljev glas?"

Tu Jakov od straha ne znade šta da odgovori i sav zadrhta. Ali Isak blago prozbori: „Glasovi braće zacelo su slični i reči iz njihovih usta zvuče srodno i istovetno. Dođi ovamo da te opipam i da rukama koje vide vidim da li si ti Isav, moj najstariji, ili nisi."

Jakov posluša. On odloži sve što mu je majka dala, pristupi i prepusti se opipavanju. Iz blizine vide da je otac krpice kanapom

privezao za glavu da mu ne bi spale kada se uspravi, upravo onako kako je Reveka na njemu učvrstila one neprijatne kožice.

Isak je, pre nego što je dotakao Jakova koji je stajao pred njim, raširenim, oštroprstim rukama malo mlatarao po vazduhu. Onda ga pronađoše njegove mršave, blede ruke i počeše da ga opipavaju tamo gde nije bilo odeće, po vratu, rukama, nadlanicama, sve do bedara, i svuda su napipavale samo jareće krzno.

„Da", reče on, „ovim sam se sada uverio da si to ti, jer to je tvoje runo i to su Isavljeve riđe čekinje, vidim to rukama koje vide. Glas je sličan Jakovljevom, ali rutavost je Isavljeva, a ona je ono odlučujuće. Ti si, dakle, Isav?"

Jakov odgovori: „Kao što vidiš i kao što sam kažeš."

„Onda mi daj da jedem!" reče Isak uspravljajući se. Ogrtač mu je visio preko kolena. Jakov uze posudu s jelom, čučnu kraj očevih nogu i pridrža mu posudu. Ali Isak se najpre nagnu nad posudu, oslanjajući se rukama za Jakovljeve krznom obložene ruke, i omirisa jelo.

„Aha, dobro je", reče on. „Dobro je pripremljeno, sine moj! U kiselom kajmaku je, kao što sam i tražio, a i kardamona ima u njemu, i timijana, kao i nešto kima." I on pomenu još neke dodatke koji su bili stavljeni u jelo a koje je njegov nos jasno razlikovao. On klimnu glavom, prihvati se jela i poče da jede.

Pojeo je sve što je bilo u posudi, a potrajalo je dosta dugo dok nije završio sa jelom.

„Imaš li i hleba, Isave, sine moj?" upita on žvaćući.

„Razume se", odgovori Jakov. „Pšeničnu pogaču i ulje".

I on odlomi od pogače, umoči je u ulje i prinese je očevim ustima. Ovaj je polako žvakao i uze još malo od mesa, obrisa bradu i klimnu zadovoljno, dok ga je Jakov gledao pravo u lice i posmatrao ga kako jede. To lice bilo je tako nežno i prozirno, sa finim upalim obrazima, iz kojih je rasla slabašna siva brada, i sa velikim i nežno uobličenim nosom, čije su nozdrve bile tanke i široke, dok mu je sedlo ličilo na sečivo naoštrenog noža – to lice delovalo je, i pored krpica na očima, tako svetački oduhovljeno da žvakanje i obedovanje nekako nije pristajalo uz njega. Bilo je malo postidno posmatrati ga kako jede, a imao se utisak kao da se i on malo stidi što ga se posmatra dok jede. Ali možda su ga te krpice malo štitile od te postiđujuće nelagodnosti, tek, u svakom slučaju, on je lagodno žvakao svojom slabom donjom vilicom zaogrnutom retkom bradom, a budući da je u posudi bilo samo najfinije jelo, to u njoj ništa nije ostavio.

„Daj mi da pijem!" reče on onda. I Jakov pohita da mu pruži vrč sa vinom i da ga lično prinese njegovim od jela ožednelim usnama, dok su njegove ruke počivale na kožicama na Jakovljevim nadlanicama. Ali, kako se Jakov tako blizu primakao ocu, to je ovaj svojim širokim tankim nozdrvama namirisao nardu u njegovoj kosi i miris poljskog cveća njegove haljine, pa još jednom zastade i reče: „Odista, naprosto je omamljujuće kako odeća moga sina uvek dobro miriše! Baš kao livada i poljana u rano proleće, kada ih Gospod na sve strane blagosilja cvećem, na radost naših čula."

I on sa dva šiljasta prsta podiže rub jedne krpice i upita:

„Jesi li ti zaista Isav, moj stariji sin?"

Tu se Jakov očajnički nasmeja i uzvrati pitanjem:

„A ko bi drugi bio?"

„Onda je dobro", reče Isak i dobro potegnu iz vrča, tako da se njegov nežni grkljan pod bradom šetao gore-dole. Potom mu naloži da mu pospe vode na ruke. Kada je Jakov i to uradio, i pošto je obrisao ruke, otac reče: „Onda neka bude!"

I tako, silno okrepljen jelom i pićem, crvenog lica, on na ovoga koji je klečao pred njim i pri tome sav drhtao položi ruke da ga svom svojom snagom blagoslovi, a kako mu se duša bila dobrano okrepila obedom, njegove reči behu pune snage i obilja svekolike zemlje. Dade mu njenu pretilinu i svu njenu žensku bujnost, i uz to rosu i mušku vodu nebesa, dade mu plodove oranica, stabala i loze i bujnu plodnost stada i dvostruku strižu godišnje. Preneo je na njega savez, da on ponese proročansko obećanje i da nasleđem prenosi ono što je zasnovano za buduća vremena. Govor mu je tekao poput neke reke a bio je uzvišenog tona. Zaveštao mu je vlast u borbi između dve polovine sveta, svetle i tamne, pobedu nad pustinjskim zmajem, i ujedno ga postavi za lepog meseca i donosioca preokreta, obnove i velikog smeha. Utvrđenu reč, koju je već Reveka promrmljala, upotrebi i on; prastara i već pretvorena u tajnu, ona nije sasvim tačno i po razumu odgovarala ovom slučaju, jer su u igri bila samo dva brata, ali je Isak svečano izgovori nad njim: da će njega, blagoslovenog, služiti deca njegove majke i da će pred njegove pomazane noge sva njegova braća pasti na kolena. Onda tri puta uzviknu ime Božje i reče: „Tako neka bude i tako neka se dogodi!", i pusti Jakova iz svojih ruku.

Ovaj odmah odjuri majci. Ali malo zatim vrati se kući Isav sa ustreljenim mladim kozorogom – i priča tek sada postade vesela i strašna.

Jakov od onoga što je potom usledilo svojim očima više nije video ništa, niti je želeo da vidi; on se tada bio sakrio. Ali po pričanju je sve tačno znao i svega se sećao kao da je bio prisutan.

Isav je u trenutku kada se vratio još uvek bio u posedu svog počasnog položaja; o onome što se u međuvremenu zbilo on jednostavno ništa nije znao, jer do te tačke povest za njega još nije bila dospela. Dolazio je u svojoj razuzdanoj nadmenosti i gordosti, s jarcem na leđima i lukom u rutavoj ruci, ponosno koračajući; u hodu je noge visoko izbacivao, a glavom je, mračno streljajući očima, samo vrtio ovamo-onamo, pa je već izdaleka opet počeo da se hvališe i gordi, tako da je to svima koji su ga gledali i slušali bilo i tužno i zabavno. Jer, bili su se okupili svi oni koji su videli kako kožicama obloženi Jakov ulazi kod gospodara i opet izlazi od njega, a i oni koji to nisu bili videli. Isavljeve žene i njegova deca, pak, nisu se tome pridružili, iako je i njih ponovo pozivao da budu svedoci njegove veličine i gordosti.

Ljudi su se okupili i smejali gledajući ga kako zabacuje noge, tiskali su se oko njega u uskom krugu da vide i čuju šta to radi. Jer, on poče, uz neprekidnu dernjavu kao na vašaru i neobuzdano hvalisanje, da guli kožu sa jarca, da mu vadi utrobu i da ga tu pred svima raseca, zatim da priprema vatru, da potpaljuje suvarke, da bi onda obesio kotlić nad razgorelom vatrom i počeo da izvikuje zapovesti ljudima koji su se smejali: da mu donesu ono što mu je bilo potrebno da pripremi svoje počasno jelo.

„Haha i hoho, šta ste stali tu da zijate, vi pobožni ljudi!" viknu on razmetljivo. „Donesite mi veliku viljušku! Donesite mi kiselo ovčije mleko, jer u ovčijem mleku on to najradije jede! Donesite mi soli sa slanog brega, vi lenštine jedne, donesite kovijandar, beli luk, gorčicu, da mu nadraže nepce, jer hoću da ga tako nahranim da mu snaga navre kroz pore! Donesite mi i hleba, od brašna šaleta, uz to ulje od tucanog ploda i procеđenog vina, vi što Bogu kradete dane! I pripazite da u vrč ne dospe kakav kvasac, jer će vas đavo odneti! Potrčite i donesite to! Jer ovo je danas praznik Isakova blagoutrobija i blagoslova, Isavljev praznik, sina i junaka kojeg je gospodar poslao da ulovi divljač, njemu za blagoutrobije, jer njega još ovog časa hoće da blagoslovi unutra u šatoru!"

I tako on nastavi da se hvališe jezikom i rukama, uz silno hahatanje i hohotanje i bombastično mlataranje rukama i bučan naduven govor o očevoj ljubavi prema njemu i o velikom danu Riđodlakog, da su se okupljeni ukućani toliko smejali i do suza kikotali da su se naprosto previjali i tresli od smeha i morali rukama da pridržavaju za trbuhe. Ali kada je krenuo sa svojim jelom u umaku, noseći ga

pred sobom kao kakav kovčežić sa svetom tajnom, pri čemu se opet onako lakrdijaški bacakao nogama, neprekidno se razmećući sve do praga očevog šatora, svi su stali da viču i galame od razdraganosti, pljeŝćući rukama i udarajući nogama, da bi onda svi odjednom i u jedan mah zanemeli. Jer Isav reče pred zavesom: „Ja sam, oče moj, i donosim ti jelo da me blagosloviš. Hoćeš li da uđem?"

Na to se začu Isakov glas: „Ko je to što govori 'Ja' i hoće da uđe kod slepoga?"

„Isav, tvoj Rutavac", odgovori ovaj, „išao je u lov i skuvao ti je jelo da se okrepiš, onako kao što si naložio."

„Ti budalo i razbojniče", zagrmelo je iznutra. „Šta mi tu lažeš? Isav, moj prvorođeni, već je odavno bio tu, nahranio me i napojio i primio blagoslov."

Na to se Isav toliko prestravi da je skoro ispustio sve što je nosio u rukama, a čorba od kajmaka se izli iz posude i svega ga ubrlja jer nije mogao da savlada i obuzda silno drhtanje i trzanje svoga tela. Ljudi su urlali od smeha. Klimali su glavama, jer je bilo previše ove suludije, a šakama su otirali suze iz očiju. A Isav se stušti u šator, nepozvan, i tada nastade opšti tajac i ljudi su napolju stavljali ruke na usta i samo su laktovima gurkali jedni druge. Nije dugo potrajalo, a iznutra se začu dreka sasvim nečuvene vrste i Isav izlete napolje, ne crven nego ljubičasto-plav u licu i uzdignutih ruku. „Proklet, proklet, proklet", vikao je iz sve snage, onako kako i danas ljudi umeju da uzviknu kada se rasrde i nađu u nekoj neugodnoj situaciji. Međutim, i u ustima čupavog i rutavog Isava to je sada bio jedan sasvim nov i neuobičajen uzvik, pun izvornog smisla; jer on je stvarno bio proklet umesto da bude blagosloven, bio je svečano prevaren, postao porugom naroda kao niko pre njega. „Proklet", vikao je je stvarno umesto „prevaren, prevaren i osramoćen!" I onda sede na zemlju i poče da rida isplažena jezika i pusti suzama krupnim kao lešnjaci na volju, dok su ljudi stajali oko njega, držeći se za krsta, smejući se velikoj šegi kojom je Isav, Riđi, bio prevaren i obmanut za blagoslov svoga oca.

Jakov mora da putuje

I tako je onda došlo do bekstva, do Jakovljevog napuštanja kuće i poseda, a sve to bila je smislila i ostvarila Reveka, ta odlučna i pametna majka, koja je u tu stvar uložila svoga sina, spremna da ga možda više nikada ne vidi samo da se on nađe u posedu blagoslova i da ga ponese kroz vreme. Bila je isuviše pametna i dalekovida da kod ove uzvišene obmane ne bi predvidela šta će se desiti; ali ona je sve to svesno preuzela na sebe, kao što je i svesno prenela na sina, žrtvujući svoje srce.

Ona je to činila ćuteći, jer ni u razgovoru sa Isakom, u kojem je pripremano ono neminovno, nije izrečena nijedna reč o suštini stvari, a i ona sama se klonila toga da u razgovoru pomene najvažniju stvar. Njoj ništa nije promaklo. Da je Isav u svojoj smetenoj duši kovao osvetu i da je svim snagama svoje uobrazilje smišljao kako da obori ono što je bilo uspostavljeno, to je bilo sasvim sigurno i takoreći odvajkada zapisano. Ona je brzo dokučila način na koji je mislio da udesi svoju kainovsku stvar. Saznala je da je s buntovničkim namerama uspostavio vezu sa mračno lepim, odbačenim Ismailom, čovekom iz pustinje. Ništa nije moglo biti prirodnije od toga. Oni su bili od istog zapostavljenog soja, jedan brat Isakov, a drugi brat Jakovljev; hodali su istim stopama, neprijatni, odbačeni; tako su morali naći jedan drugog. Stvar je bila mnogo ozbiljnija i opasnost mnogo veća nego što je Reveka u prvi mah bila predvidela, jer se Isavljeva krvožednost nije odnosila samo na Jakova, nego se protezala i na Isaka. Saznala je da je ovaj predložio Ismailu da ubije slepoga, a on, Isav, srediće Glatkoga. Prezao je i plašio se kainskoga dela, plašio se da preko tog dela postane ne samo Kain nego i više od toga. Otuda je hteo da stric ide ispred njega, da ga ohrabri. Samo je okolnost da je Ismail pravio teškoće doprinela tome da je njegova snaha dobila u vremenu da sama dela. Ovome se, naime, Isavljev naum nije baš dopao. Vezivala su ga sećanja na osećanja koja je gajio prema nežnom bratu, a koja su poslužila kao izgovor da bude udaljen iz doma, pa ga to, rekao je, onemogućava da digne ruku na Isaka. Neka to Isav sam uradi, a zatim će on, Ismail, Jakovu tako precizno prosvirati strelu kroz vrat da će mu izaći na grkljan, pa će

tako taj miljenik sam sebi, nabivši nos u travu, uzeti meru.

To što je sada predlagao sasvim je priličilo divljem Ismailu. On je smislio nešto novo, dok je Isav imao na umu samo ono što je bila već osveštana stvar, naime bratoumorstvo. On uopšte nije shvatao šta onaj hoće i činilo mu se da govori neke lude stvari. Oceubistvo, to on nije mogao da zamisli, toga nikada nije bilo, predlog je bio besmislen, sam po sebi bio je apsurdan. Mogao se, u svakom slučaju, otac srpom lišiti muškosti, kao što je Noje bio lišen muškosti, ali ubiti ga, to je bilo beslovesno lupetanje. Ismail se smejao nećakovoj zaprepašćenosti, koja je bila toliko velika da ga je ovaj samo gledao otvorenih usta. On je znao da je to bio i te kako osnovan predlog, predlog koji je imao svog korena, da je toga i te kako bivalo, da je to možda čak bilo i početak svega i da je Isav u svom hodu unatrag prerano zastao, zadovoljivši se kasnim počecima, ako je mislio da toga još nije bilo. On mu je to i rekao, a rekao mu je još mnogo toga više. Rekao mu je takve stvari da se Isavu, kada je prvi put o tome bilo reči, nakostrešilo runo, pa se on onako zapanjen nadade u bekstvo. Preporučio mu je, naime, da se, pošto ubije oca, dobro najede njegovog mesa kako bi sebi na taj način prisvojio njegovu mudrost i moć, Avramov blagoslov koji onaj nosi u sebi, zbog čega on i ne sme Isakovo telo da skuva, već mora da ga pojede onako sirovog s krvlju i kostima – na što se, dakle, Isav nadade u bekstvo.

On se, doduše, vratio, ali se dogovaranje između sinovca i strica o podeli uloga kod ubijanja oteglo i tako je majka Reveka dobila u vremenu da preduzme mere predupređenja. Isaku nije ništa govorila o onome što su bliski rođaci, po njenom saznanju, na još ne posve jasan način, pripremali protiv njega. Samo je o Jakovu bilo reči između supružnika, a ni o ovom nisu razgovarali kao o nekoj opasnosti koja mu je, kao što je Isak morao da zna, pretila: nikada, dakle, o prevari s blagoslovom i Isavljevom besu (o tome se sasvim ćutalo), nego jedino sa stanovišta da bi Jakov trebalo da krene na put, i to za Mesopotamiju, da poseti aramejsku rodbinu, jer ako bi ostao tu, onda postoji osnovana bojazan da bi se i on mogao oženiti na neprimeren način. U toj ravni su roditelji vodili razgovor i pri tome se oni i složiše. Naime, ako bi Jakov uzeo za ženu neku od kćeri ove zemlje, reče Reveka, neku Hetićanku, koja bi kao i Isavljeve žene u kuću unela te strahote od idola, onda ona ozbiljno mora da pita Isaka: čemu joj uopšte još vredi živeti? Isak klimnu glavom i sasvim se složi s njom. Da, u pravu je, iz tog razloga bi Jakov za neko vreme morao da ode odavde. Neko vreme – tako je rekla i Jakovu, i ona je to ozbiljno tako i mislila, ona se nadala da sme tako ozbiljno da misli. Ona je dobro znala Isava, ta on je jedna smetena, laka duša, i brzo će

sve zaboraviti. Sada je smišljao krvavo delo, ali je po prirodi bio takav da je umeo brzo da se smiri. Znala je da se na svojim izletima u pustinju do Ismaila ludo zagledao u njegovu ćerku Mahalatu i da je naumio da je uzme za ženu. Možda je već sada ova mirna stvar igrala značajniju ulogu u njegovoj kratkoj pameti nego plan o osveti. Kada se bude pokazalo da je ovaj plan sasvim odbacio i da se potpuno smirio, onda će ona Jakovu uputiti poruku i on će se vratiti na njene grudi. Za sada će ga njen brat Lavan, Vatuilov sin, koji prebiva u zemlji Aram Naharajim, sedamnaest dana putovanja odavde, zbog nje primiti raširenih ruku. Tako je, dakle, bilo udešeno bekstvo i Jakov bi tajno otpremljen na put za Aram. Reveka nije plakala. Ali ga je dugo držala u zagrljaju onog ranog jutra, milovala mu obraze, vešala amajlije o njega i kamile, ponovo ga grlila i u srcu pomišljala da ga, ako njen bog ili neki drugi to ne želi, možda više nikada neće videti. Tako je bilo određeno. Ali Reveka se ni zbog čega nije kajala, ni tada ni kasnije.

Jakov mora da plače

Mi znamo kako je putnik prošao već prvog dana, poznato nam je njegovo uniženje i uzdignuće. Ali uzdignuće je bilo unutarnje vrste i jedno veliko prikazanje duše, a uniženje telesne vrste i stvarno, kakvo je bilo i putovanje koje je morao da obavi u njegovom znaku i kao žrtva: putovao je sam i kao prosjak. Put je bio dug a on nije bio Elijezer „kome je zemlja skakala u susret". Mnogo je mislio na Staroga, na Avramovog glavnog slugu i glasnika, koji je, kako se pričalo, toliko bio nalik na pretka, a bio je pošao na put u velikoj misiji – da za Isaka dovede Reveku. Kako je on sasvim drugačije putovao, uljudno i shodno svom položaju, sa svojih deset kamila i opremljen svim što je bilo neophodno i suvišno, kao što je to bilo u njegovom slučaju pre prokletog susreta sa Elifasom! Zašto je Bog kralj to tako odredio? Zašto ga je kaznio sa toliko tegoba i nevolja? Jer, da se radi o kazni, o poravnanju i zadovoljštini za Isava, u to je bio uveren, pa je za vreme tegobnog sirotinjskog putovanja mnogo razmišljao o suštini Gospoda, koji je bez sumnje ono što se zbilo hteo i podstakao, a sada ga zbog toga muči i njemu se sveti zbog Isavljevih gorkih suza, iako takoreći samo reda radi i u blagonaklono nejednakoj srazmeri. Jer, zar su počem sve te njegove tegobe, ma koliko neugodne bile, predstavljale istovrednu nadoknadu za dobit koja ga je dopala i za na veki vekov uskraćenog brata? Kod ovog pitanja se Jakov smeškao u bradu koja je usput već bila narasla na njegovom već tamnomrkom i mršavom, znojem oblivenom i vlažnom i prljavom maramom uokvirenom licu.

Bilo je već uveliko leto, u mesecu abu, pa je vladala nesnosna vrućina i suša. Po drveću i žbunju polegla je prašina debela kao prst. Jakov je tromo sedeo na grbi svoje neredovno i slabo hranjene kamile, čije su velike, pametne, muvama opsednute oči postajale sve umornije i tužnije, a svoje bi lice prekrivao maramom kada bi naišao na putnike koji su prolazili istim putem. Ili je životinju, da bi joj olakšao teret, vodio za ular, puštajući je da korača jednom od paralelnih staza od kojih se sastojao put, dok je sam koračao susednom stazom, gacajući po prašini sitnoj kao puder. Noću bi spavao pod vedrim nebom, u polju, podno nekog drveta, u nekom maslinja-

ku, kraj nekog seoskog bedema, zavisno od prilike koja bi mu se ukazala, i tada bi mu ugodna telesna toplota njegove životinje uz koju bi se privio i te kako dobrodošla. Jer, noći su često bile pustinjski hladne, a kako je on bio osetljiv i dete kolibe, to se na spavanju odmah prehladio, pa je na dnevnoj žezi ubrzo počeo da kašlje kao da ima sušicu. To mu je mnogo smetalo u nastojanju da dođe do najneophodnije hrane; jer, da bi došao do hrane, morao je da govori, da priča, da ljude zabavlja opisom svoje opake pustolovine, sa koje je on, sin iz dobre kuće, dopao siromaštva. Pričao je o tome u naseljima, na trgovima, napolju kod studenca, gde su mu dopuštali da napoji svoju životinju i da se opere. Dečaci, muškarci i žene sa krčazima sjatili bi se oko njega i slušali njegovu kašljem isprekidanu, inače spretno i upečatljivo ispričanu priču. Predstavio bi se, pohvalio svojim poreklom, pa bi pomno opisao gospodski život koji je kod kuće vodio, sedao za obilate i dobro začinjene obede kojima bi bio ponuđen, a onda bi ispleo sliku o ljubavi i velikim pripremama sa kojima su njega, prvorođenog sina u porodici, otpremili na put, na put za Haran u zemlji Aram, tamo na jugu i zapadu, s one strane reke Prat, gde mu žive rođaci koji među žiteljima zemlje uživaju veliki ugled jer poseduju bezbroj sitne stoke. Njima su ga, dakle, od kuće poslali, a razlozi njegovog putovanja bili su delom trgovačko-poslovne, delom religijsko-diplomatske prirode, pri čemu su ovi potonji bili od dalekosežnog značaja. Darove i predmete za trampu koje je imao u svom prtljagu, ukrasnu opremu svojih životinja, oružje svog kneževskog obezbeđenja, ukusne zalihe hrane za sebe i pratnju, sve je on to naširoko i nadugačko opisao, tako da su njegovi slušaoci, gladni ovakvih utisaka, mada su dobro znali da se može izmišljati, ali su ipak jednodušno odbijali da prave razliku između lepo izmišljenog i istine, sve to slušali širom otvorenih očiju i usta. Tako on beše krenuo na put, ali su, na žalost, neki krajevi zemlje naprosto vrveli od razbojnika. Bili su to sasvim mladi ali neizmerno drski razbojnici. Kada je njegov karavan prolazio kroz jedan tesnac, iznenada su mu brojčano nadmoćni razbojnici presekli put i odstupnicu, tako da nije bilo nikakve mogućnosti da se nekako skrene u stranu; i tako se onda razvi borba koja spada među najuzbudljivije događaje ove vrste, te će otuda trajno ostati u sećanju čovečanstva, a Jakov ju je opisao u svim pojedinostima, od početka do kraja. Tesnac je bio pun leševa ljudi i životinja; on sâm savladao je sedam puta sedam razbojnika, a svaki od njegovih ljudi po nešto manji broj njih. Ali, avaj, premoć neprijatelja bila je nesavladiva; jedan za drugim padali su njegovi ljudi oko njega i posle višečasovne borbe, ostavši sam, morao je da zamoli za predah.

Kako to, upita jedna žena, da i njega nisu ubili.

To su oni bili naumili. Već je harambaša razbojnika, najmlađi i najdrskiji, bio potegao mač da mu zada smrtni udarac, ali tada se on, Jakov, u najvećoj nevolji, obratio svom Bogu i uzviknuo ime Boga svojih otaca, i na to se mač krvožednog dečaka raspao u vazduhu, razbivši se na sedam puta sedamdeset komada. To je ovom odvratnom dečaku pomutilo pamet, pa se, zaprepašćen, zajedno sa svojima, nadao u bekstvo, pri čemu je dakako poneo sve što je Jakov posedovao, tako da je ostao bez igde ičega, go-golcat. I tako je on ovako nag nepokolebljivo nastavio svoj put, na čijem ga kraju očekuju melem, mleko i med, kao i odeća od purpura i skupocenog platna. Sada, pak, avaj, dok ne bude tamo stigao, nema na šta da položi glavu, niti čime da smiri viku svog stomaka, jer već odavno u njemu nije bilo zelja i zeleniša.

On se udari u prsa, pa to učiniše i njegovi slušaoci na trgu kod trgovačkih tezgi ili kraj pojilišta, jer behu usplahireni i poneseni njegovom pričom, govoreći pri tom da je sramota što se tako nešto još događa i što drumovi nisu bezbedni od razbojnika. Kod njih ovde, rekoše, postoje straže na drumovima, koje se svaka dva sata odmenjuju. A onda dadoše orobljenom da jede, nudeći ga pogačom, krastavcima, belim lukom i urmama, ponekad čak i parom golubova ili patkom, a i njegovoj životinji bi podastrli sena ili čak i žita, tako da je i ona mogla da se okrepi za dalje putovanje.

Tako on onda krete dalje i dospe, idući u suprotnom pravcu od toka Jordana, u golu i pustu Siriju, do klanca Orontes i podnožja Belog brega, ali je napredovao polako jer je način na koji je dolazio do nasušnog hleba iziskivao puno vremena. U gradovima je obilazio hramove, razgovarao sa sveštenicima o božanskim stvarima, a svojim obrazovanjem i duhovitim govorom umeo je da osvoji naklonost ljudi, tako da su mu dopuštali da se okrepi i snabde iz spremišta zaliha Božjih. Video je mnogo lepog i svetog na svom putovanju, video je Breg vladara sasvim gore na severu kako blista kao da je sav od vatrenog kamenja i tu se pomoli, video je predele prekrivene divnim vlažnim snegom sa planine, gde stabla visokih i vitkih urminih palmi izgledaju poput zmajskih repova s krljuštima i gde se tamne šume kedrova i sikomora a poneka stabla daju neke slatke brašnjave plodove. Video je gradove u kojima se tiska mnoštvo sveta, a među njima i Dimaški, grad u šumi voćki i među čarobnim vrtovima. Tamo je video i jedan sunčani časovnik. Odande je sa strahom i zazorom ugledao i pustinju. Bila je crvena, kao što se i priliči. U mutnocrvenkastoj izmaglici protezalo se prema istoku jedno more nečistoće, stanište zlih duhova, donji svet. Da, onamo ga je sada vodio put. Bog ga je poslao u pustinju zato što je zbog njega

Isav glasno i gorko zavapio – po Božjoj volji. Njegovo kružno kretanje, koje ga je na uzvisini Vetilja dovelo do tako utešnog putovanja u nebesa, dospelo je sada na zapadnu tačku obratnice, gde je put vodio u donji svet pakla, i ko zna kakvo ga je veliko zlo tamo očekivalo! Malo je i zaplakao kada je na grbi svoje životinje ujahao u pustinju. Ispred njega je trčkao jedan šakal, dugačak, šiljastih ušiju i prljavožute boje, vodoravno ispruženog repa, životinja jednog tužnog boga, jedna utvara na zlu glasu. Trčao je ispred njega, ali je jahača povremeno puštao da mu se toliko približi da bi ovoga zapahnuo oštri zadah, okrenuo bi svoju pseću glavu prema Jakovu, pogledao ga svojim malim ružnim očima i onda potrčao dalje oglašavajući se kratkim smehom. Jakov je premnogo toga znao, pa je i te kako umeo da povezuje stvari a da odmah ne bi prepoznao ovoga pokazivača večnih puteva, vođu u carstvo smrti. On bi se čudio da ovaj nije krenuo ispred njega i on ponovo proli nekoliko suza dok je kretao za njim u onu pustoš, u neutešne one predele, gde Sirija prelazi u Naharinu, između kamenja i prokletog stenja, kroz krševita polja, peščana prostranstva, sprženu stepu i suvo grmlje i šipražje tamariske. On je prilično dobro znao svoj put, put kojim je predak, sin Tarin, nekada išao obrnutim pravcem, kada je dolazio odande kuda je Jakov sada odlazio, idući na zapad, kao što ovaj sada ide na istok. Pomisao na Avrama pružala mu je malo utehe u pustom predelu, koji je uostalom tu i tamo pokazivao tragove ljudskog staranja i brige za održavanje saobraćaja. Naime, tu i tamo bi se ukazala kula od gline, na koju putnik može da se uspne, prvo, radi osmatranja predela, i, drugo, u slučaju nevolje, ako bi mu zapretila opasnost od neke zveri. Tu i tamo je čak bio i poneki obzidani studenac. Ali pre svega je tu bilo znakova koji su pokazivali put: stubova i naslaganog kamenja sa natpisima, uz čiju pomoć se čak i noću, ako bi mesec barem malo osvetljavao predeo, moglo putovati, a to kamenje je bez sumnje već i Avramu poslužilo kao putokaz na njegovom putovanju. Jakov je hvalio Boga za blagodeti kulture i, držeći se Nimrodovih putokaza, kretao se prema reci Prat, odnosno prema tački koju je imao na umu i koja je bila njegov cilj: tamo gde se Sir širio izlazeći iz tesnaca planine, kroz koje se probijao sa severa da bi se u ravnici smirio. O, velikog li časa kada je Jakov, najzad, stojeći u blatu i ševaru, mogao da pusti svoju jadnu životinju da se napije iz žute reke! Preko, na drugu obalu, vodio je pontonski most, a tamo je ležao jedan grad; ali to još nije bilo prebivalište boga meseca, to još nije bila varoš na putu i Nahorov grad. On je bio daleko na istoku, tamo iza horizonta, iza stepe, kroz koju je trebalo krenuti dalje, uz pomoć putokaza, u nebeskim vatrama Aba. Sedamnaest dana? Ah, bilo ih je na kraju mnogo više usled potrebe da Jakov uvek nanovo isprića svoju razboj-

ničku pričicu, – više nije ni znao koliko ju je puta ispričao, prestao je da broji i samo je toliko znao da mu zemlja nikako nije skakala u susret, već mu se pre činilo da je obrnuto, da se na svom tegobnom putovanju sve više udaljavao od cilja. Ali on do kraja života nije zaboravio – i još je na samrtničkoj postelji govorio o tome – kako je onda iznenada, upravo kada je mislio da je još veoma daleko, upravo u jedan mah, baš kada se najmanje nadao da će ga ikada doseći, prispeo na cilj, ili manje-više prispeo na cilj, – kako mu je taj cilj onda takoreći krenuo u susret, i to skupa sa najboljim i najdragocenijim što je imao da mu pruži, i što će Jakov jednom, nakon neslućeno dugog boravka, odande povesti sa sobom.

Jakov dolazi kod Lavana

Jednog dana, naime, kada se već polako spuštalo veče a sunce povlačilo iza blede izmaglice, pa je visoka silueta senke koju su jahač i životinja bacali na tlo stepe postala duga, tog poznog popodneva, dakle, koje nikako nije htelo da donese malo svežine, tako da je bilo vruće kao da je sve stajalo pod nekim metalnim nebeskim svodom bez ijednog daška vetra, pa je vazduh treperio nad suvom travom kao da će se u taj čas zapaliti, a Jakovu se jezik osušio u ždrelu jer još od juče više nije imao ni kapi vode, – on, klatareći se, otupelih čula, između dva brdašca koji su činili prolaz kroz prostrani talasasti predeo, u ravnom prostranstvu, tamo u daljini, ugleda neku živu, pokretnu tačku, u kojoj je njegovo i pored sve premorenosti još uvek oštro oko odmah prepoznalo stado ovaca sa psima i pastirima okupljenim oko jednog studenca. On se sav preseče od sreće i istisnu uzdah zahvalnosti Jau, Najvišem, ali pri tome nije mislio ni na šta drugo nego na „vodu" i tu reč iz svog suvog grla, coknuvši jezikom, doviknu svojoj životinji, koja je već i sama bila nanjušila blagodet, te je ispružila vrat, frktala nozdrvama i u radosnom naponu svojih snaga ubrzala korake.

Nedugo zatim bio je tako blizu da je mogao da razlikuje bojom ispisane znake vlasništva na leđima ovaca, lica pastira ispod njihovih pokrivki radi zaštite od sunca, dlaku na njihovim prsima i narukvice na njihovim rukama. Psi zarežaše i počeše da laju, osujećujući istovremeno rasturanje ovaca; ali ljudi ih bezbrižno umiriše jer se nisu plašili usamljenog jahača, a zacelo su videli da ih je već izdaleka miroljubivo i ljubazno pozdravljao. Bilo ih je četiri ili pet, kako se Jakov sećao, sa otprilike dve stotine rasnih ovaca s debelim repom, kako je znalački odmah zapazio, i oni su dokono stajali ili čučali oko studenca koji je još bio pokriven ovalnim kamenom. Svi su imali praćke, a jedan je imao lautu. Jakov im se odmah obratio oslovivši ih sa „braćo" i, s rukom na čelu, reče im nasumce da je njihov bog velik, iako nije bio siguran kojem su se bogu oni klanjali. Ali oni se na to, kao i na ono što je još rekao, samo zgledaše i klimnuše glavama ili slegoše ramenima, okrećući se na jednu pa na drugu stranu, cokćući jezikom kao da bi da izraze neko svoje žaljenje. Tu nije bilo razloga

za čuđenje: oni ga, naravno, nisu razumeli. Ali gle, među njima beše jedan sa srebrnim novčićem na prsima, zvao se Jerubal, a rodom je bio, kako je rekao, iz zemlje Amuru. On nije govorio baš kao Jakov, ali je govorio sličnim jezikom, tako da su mogli da se sporazumevaju, te je pastir Jerubal mogao da se prihvati uloge tumača i da ono što je onaj rekao ovim drugima prevede na njihov umu-umu jezik. Oni mu se zahvališe na poštovanju koje je odao snazi njihovog boga, pa ga pozvaše da sedne s njima i sami se onda redom predstaviše svojim imenima. Zvali su se Bulutu, Šamaš-Lamasi, Easov Pas ili tome slično. Oni pak njega nisu morali da zapitaju za ime i poreklo; sam je pohitao da im saopšti i jedno i drugo, pa je odmah, onako uzgred, u obliku gorkog nagoveštaja, pomenuo i pustolovinu koja ga je bacila u siromaštvo, ali je pre svega zamolio za malo vode za svoj suvi jezik. Dadoše mu vode iz jedne glinene posude i, mada je voda već bila mlaka, on se s osećanjem blaženstva napi. Njegova kamila morala je, međutim, da pričeka, kao što su izgleda i ovce čekale da budu napojene, jer je kamen još uvek ležao na otvoru studenca i iz nekih razloga se još uvek niko nije prihvatao posla da ga makne sa otvora.

Odakle su braća, upita Jakov.

„Iz Harana, Harana", odgovoriše. „Bel-Harana, gospodaru. Velik, velik. Najveći."

„U svakom slučaju jedan od najvećih", reče Jakov odmereno. „A ja baš idem za Haran! Je li to daleko?"

Nije uopšte daleko. Tamo, eno tamo iza onog zavoja, kod onog pobrđa leži grad. S ovcama se tamo stiže za jedan sat.

„Čudo Božje!" kliknu on. „Pa to sam ja onda stigao! Posle više od sedamnaest dana putovanja! Pa to je neverovatno!" I on ih upita da li poznaju Lavana, pošto rekoše da su iz Harana, Vatuilovog sina, unuka Nahorovog?

Njega oni dobro znaju. On ne prebiva u gradu, već jedno pola sata odavde. Upravo čekaju da stignu njegove ovce.

A da li je zdrav?

Sasvim zdrav. A zašto pita?

„Zato što sam čuo za njega", reče Jakov. „Da li vi vaše ovce čupate ili ih strižete makazama?"

Svi odgovoriše u jedan glas, propratívši odgovor grimasom prezira, da ih, naravno, strižu. Da li ih možda kod njega kod kuće čupkaju?

„A ne, ne" odgovori on. I tamo kod njega su već dospeli tako daleko kao oni ovde u Virsaveji, pa imaju makaze.

Onda se ponovo vratiše na Lavana i rekoše da čekaju Rahilu, njegovu ćerku.

„To sam baš hteo da vas pitam!" reče on. „Naime, šta čekate ovde!? Već sam se čudio zbog toga. Sedite tu oko pokrivenog studenca poput nekih čuvara, umesto da maknete kamen sa otvora kako bi stoka mogla da se napoji. Šta ima to da znači? Još je doduše malo rano da se stoka potera kući, ali kada ste već tu i ako ste već stigli do studenca, onda biste svakako mogli da uklonite kamen i da napojite ovce svojih gospodara, umesto što tu dangubite, mada treba još da sačekate devojku koju ste pomenuli, Lavanovo dete, dakle, kako se ono zvaše..."

Govorio je s njima prekorno i kao čovek koji je nešto više od njih, iako ih je nazvao „braćom". Jer, voda mu je okrepila dušu i telo i on se sada pred njima osećao važnim.

Govorili su *umu-umu* i rekoše mu posredstvom Jerubala da je sasvim u redu što čekaju, da je to stvar pristojnosti. Ne bi bilo u redu da maknu kamen i napoje stoku, pa je poteraju kući pre nego što stigne Rahila sa ovcama svoga oca koje ona čuva. Jer, sva stada moraju najpre biti sakupljena pre nego što se poteraju kući, te kada Rahila prva stigne do studenca, pre njih, onda i ona čeka dok oni ne stignu i uklone kamen.

„To vam verujem", reče Jakov smejući se. „To ona čini zbog toga što ne može sama da ukloni poklopac, jer su za to ipak potrebne muške ruke". Ali oni odgovoriše da je sasvim svejedno iz kojeg razloga čeka, ona ih u svakom slučaju čeka i zato i oni čekaju nju.

„Dobro", reče on, „shvatam da ste čak u pravu i da vam zacelo ne bi pristajalo da se drugačije ponašate. Samo mi je žao što moja životinja mora tako dugo da trpi žeđ. Kako ono rekoste da se devojka zove? Rahila?" ponovi on... „Jerubale, ta kaži im šta to znači na našem jeziku! Je li se možda već ojagnjila majka ovca na koju moramo da čekamo?"

O ne, rekoše, ona je čista kao poljski ljiljan u proleće i nedirnuta kao list baštenske ruže na jutarnjoj rosi i još je nisu dotakle muške ruke. Ona ima dvanaest godina.

Lepo se videlo da je oni poštuju, pa i Jakov nehotice poče da prema njoj oseća poštovanje. Smešeći se, jer mu srce beše malo ustreptalo u radoznalom iščekivanju da upozna ujakovo dete, on uzdahnu. Još je neko vreme, uz pomoć Jerubalovog posredništva, s ovim

ljudima ćaskao o ovdašnjim cenama ovaca, raspitivao se te šta se može dobiti za pet mina vune, te koliko im merica žita mesečno daju njihovi gospodari, kada jedan od njih reče: „Evo je dolazi". Jakov je upravo, da bi skratio vreme, počeo da priča svoju krvavu pričicu o mladim razbojnicima, ali odmah zastade kod ove najave i okrete se u pravcu u kojem je pokazivala pastirova ruka. Tada je on prvi put ugleda, sudbinu svoga srca, nevestu svoje duše, mater jagnjeta za čije će oči služiti četrnaest godina.

Rahila je išla posred stada koje se tiskalo oko nje, dok se jedan pas s isplaženim jezikom motao na rubu vunene mase. Ona je podigla svoj povijeni štap koji je držala u sredini, oružje pastira, čiji je povijeni deo bio u obliku srpa ili kuke, pa je njime pozdravljala one koji su je očekivali i gledali joj u susret, a pri tome je glavu bila nagnula u stranu i smeškala se tako da je Jakov prvi put i već izdaleka ugledao njene veoma bele, ali malo razmaknute zube. Pošto je prispela, ona prestiže životinje koje su tapkale oko nje i iskoraknu ispred njih rasterujući ih krajem svoga štapa. „Evo me", reče ona; pa onda, pošto je malo stisla oči na način kako to čine kratkovidi i podigla obrve, ona iznenađeno i veselo dodade: „E, gle, neki stranac!" Stranu jahaću životinju i Jakovljevu priliku mora da je već odavno zapazila, ukoliko joj kratkovidost nije bila baš poveća, ali ona to u prvi mah nije pokazivala.

Pastiri kod studenca su ćutali i držali se po strani, ne želeći da se mešaju u susret gospodske dece. I Jerubal je izgleda smatrao da će se njih dvoje već nekako sporazumeti, pa je nezainteresovano zijao uokolo, žvaćući neko zrnevlje. Dok je Rahilin pas kevtao, Jakov je pozdravi uzdignutih ruku. Ona mu hitro uzvrati pozdrav, pa su onda ozbiljnih lica stajali jedno naspram drugog u iskošenoj šarenoj svetlosti poznog popodneva, okruženi ovcama i obavijeni blagim isparavanjem njihovih tela, pod visokim, prostranim nebom koje je sve više bledelo.

Lavanova ćerka bila je sitna stasa, što se dalo videti i pored njene opuštene, bezoblične haljine nalik na košulju ili pregaču, opervažene porubom crvene boje a ukrašene crnim mesecima, koja je dosezala od vrata sve do iznad sitnih bosih nogu. Bez nekog posebnog kroja i čak bez pojasa, haljina joj je u svojoj prijatnoj i jednostavnoj udobnosti lepo pristajala, pa se, budući da joj je bila pripijena uz ramena, moglo videti da su lepo građena, kao i da joj rukavi dosežu samo do sredine lakata. Devojčina crna kosa bila je više raščupana nego kovrdžava. Bila je kratko podšišana, u svakom slučaju kraće nego što je to Jakov ikada video u žena kod svoje kuće, jer su bila ostavljena samo dva duža pramena koji su, u dnu uvijeni, visili od ušiju preko

obraza niz leđa. Jednim od njih ona se poigravala dok je tu stajala i gledala. Kakvo ljupko lice! Ko bi mogao da opiše njegovu draž? Ko da razluči taj spoj slatkih i srećnih pojedinosti, od kojih život, zahvatajući iz nasleđa malo ovde malo tamo, uz dodatak nečeg jedinstvenog i neponovljivog, stvara blagodet ljudskog lica, – jednu draž koja lebdi na sečivu noža, koja, kako bi se reklo, uvek visi o koncu, tako da se, ako bi samo neka mala crta, neki mali mišić bili drugačije podešeni, ne bi više moglo reći da i povrh svega još ima dosta toga od onog prvobitnog izraza, već bi nestao ceo prizor lepote koji toliko razgaljuje srca? Rahila je bila zgodna i lepa. Ona je to bila na vragolast i blag način, bila je to, videlo se, nekako iz duše, a i Jakov je to video jer je gledala u njega – on je video da su iza te ljupkosti, kao nekog izvorišta, stajali i delovali duh i volja, na žensku stranu preokrenuta mudrost i hrabrost: bila je tako puna izraza i očevidne spremnosti za život. Ona je, jednom rukom držeći se za pletenicu, a drugom za štap koji ju je nadvisio, posmatrala i odmeravala ovog od dugog puta omršavelog mladog čoveka u prašnjavom, izbledelom, otrcanom kaputu, sa smeđom bradom na tamnom, oznojenom licu koje nikako nije bilo nalik na lice nekog sluge, – a pri tome kao da su joj se nešto predebele nosnice na smešan način malo nadimale, dok joj je gornja usna, natkrijući donju, zajedno sa ovom, nekako spontano i bez zatezanja mišića u uglovima usana, prelazila u veoma ljupki izraz, zapravo u miran smešak. No, najprivlačnije i najlepše od svega bilo je to kako je gledala; taj usled kratkovidosti osobeno ozareni i veseli pogled njenih crnih, možda malo iskošenih očiju, taj pogled u koji je, bez preterivanja, priroda unela svu ljupkost koju je uopšte u stanju da podari ljudskom pogledu – u njemu je bilo neke duboke, ljubazne tame koja teče, govori, topi se, a puna ozbiljnosti i poruge, tame kakvu Jakov još nije bio video ili je mislio da nije video.

„Marduka, mir!" povika ona, pri čemu se, koreći ga, nagnula prema psu koji je lajao. A onda se ona pitanjem obrati Jakovu, koji je lako mogao da ga odgonetne, iako reči nije razumeo: „Odakle dolazi moj gospodar?"

On pokaza rukom preko ramena u pravcu zapada i reče: „Iz Amurua".

Ona se osvrte za Jerubalom i klimnu mu podbratkom smejući se.

„Sa takve daljine!" reče ona i proprati svoje reči začuđenim izrazom lica. A zatim ga ona očevidno upita za njegovo bliže poreklo, te reče da je zapadna zemlja veoma prostrana i navede dva ili tri njena grada.

„Virsaveja", odgovori Jakov.

Ona se na to trže i ponovi to ime. I njena usta, koja je već bio zavoleo, izgovoriše ime Isakovo.

Preko lica mu pređe nešto kao trzaj, a blage oči mu se sklopiše. On nije poznavao Lavanove ljude i nije baš naročito žudeo za njihovim društvom. On je bio jedan nespokojan čovek koji je protiv svoje volje dospeo u donji svet; on nije od svoje volje bio tu, pa i nije mogao imati puno razloga da se zbog toga oseća naročito srećnim. Ali njegovi živci bili su popustili, iscrpljeni od napornog puta. Bio je stigao na cilj i devojka, očiju punih slatke tame, koja je izgovorila ime dalekog oca, bila je dete brata njegove majke.

„Rahila”, reče on jecajući i pružajući prema njoj svoje ruke koje su drhtale, „smem li da te poljubim?”

„A zašto bi ti to trebalo da smeš?” uzvrati ona i ustuknu iznenađena, smejući se. Time je donekle već priznavala da nešto naslućuje, kao što je malo pre odmah priznala da je primetila stranca.

A on je, s jednom rukom ispruženom prema njoj, a drugom neprekidno pokazujući na svoje grudi, stalno govorio: „Jakov! Jakov!”, govorio je. „Ja! Isakov sin, Revekin sin, Lavan, ti, ja, dete majke, dete brata...”

Ona tiho kliknu. I dok ga je ona, s jednom rukom na njegovim grudima, još uvek držala na odstojanju, oboje stadoše, smejući se i sa suzama u očima, jedno drugome da objašnjavaju srodstvo, pri čemu su klimali glavama, izvikivali imena, tumačili jedno drugome određenim znacima plemenske veze, spajali kažiprste, ukrštavali ih ili bi pak levi kažiprst polagali vodoravno povrh desnog.

„Lavan–Reveka!”, uzviknu ona. „Vatuil, sin Nahorov i Milkin! Deda! Tvoj, moj!”

„Tara!” uzviknu on. „Avram–Isak! Nahor–Vatuil! Avram! Deda! Moj! Tvoj!”

„Lavan–Adina!” kliknu ona. „Lija i Rahila! Sestre! Rođake! Tvoje!”

Nekoliko puta klimnuše glavama smejući se sa suzama u očima i slažući se u pogledu njihovog krvnog srodstva sa strane oba njegova roditelja preko njenog oca. Ona mu dopusti da je poljubi u obraze i on je svečano poljubi. Tri psa su uzbuđeno lajući skakali uz njih, uzbuđeni onako kako to životinje umeju da budu kada ljudi, bilo s lošim ili dobrim namerama, stavljaju ruke jedni na druge. Pastiri su tapšali u taktu i pri tom su klicali prozuklim glasovima: „Lu, lu, lu!” I tako je on onda poljubi prvo u jedan obraz, pa onda u drugi. Zabranio je svojim čulima da pri tome prema devojci osećaju nešto više od nežnosti njenih obraza; poljubio ju je smerno i svečano. Ali kakva ga

je prava sreća dopala time što je odmah smeo da je poljubi, budući da ga je ljupka tama njenih očiju već bila opčinila! Mnogi moraju dugo da gledaju, žele i služe pre nego što im se na jedvite jade omogući i dopusti ono što je Jakovu tako lako palo u naručje zato što je bio rođak iz daljine.

Pošto ju je pustio, ona, smejući se, poče da se dlanovima češe tamo gde ju je bila pogolicala njegova na putovanju izrasla brada, pa reče: „Hajdemo, brzo, Jerubale, Šamaše, Bulute! Uklonite odmah kamen sa otvora da ovce mogu da se napiju i pobrinite se da budu napojene, vaše i moje, i napojte i kamilu mog rođaka Jakova, i budite hitri i spretni, vi ljudi, a ja ću smesta da odjurim do Lavana, mog oca, da mu javim da je stigao Jakov, njegov sestrić. On je nedaleko odavde u polju i odmah će dojuriti da ga zagrli. Požurite i onda krenite, ja, evo, već trčim...”

Sve je to Jakov nasumce razumeo, po smislu, po pokretu ruku i visini tona, a ponešto i bukvalno. Već je počeo da uči Lavanov jezik poradi njenih očiju. I dok je ona već potrčala, on glasno zaustavi pastire, kako bi i ona još čula, rekavši: „Stanite, braćo, maknite se od kamena, to će biti Jakovljev posao! Vi ste ga čuvali kao dobri čuvari, a ja ću ga otkotrljati sa otvora, za Rahilu, moju rođaku, ja sâm! Jer, dug put mi još uvek nije iscedio svu snagu iz mojih muških ruku i pravo je da njihovu snagu podarim kćeri Lavanovoj i smaknem kamen, kako bi tama bila uklonjena sa meseca i kako bi nam se krug vode ukazao u svoj svojoj lepoti.”

Na to ga oni pustiše i on, naprežući sve svoje snage, otkotrlja poklopac, iako to nije bio posao za *jednog* čoveka, te tako on sam ukloni težak kamen, mada mu ruke baš nisu bile najsnažnije. A onda nastade opšte tiskanje stoke i mnogoglasno blejanje ovnova, ovaca i jagnjadi, a i Jakovljeva životinja skoči grokćući na noge. Ljudi su izvlačili i sipali živu vodu u pojila. Nadziravali su u Jakovljevom prisustvu napajanje, terali one koji su ugasili žeđ i puštali bliže pojilu žedne, a kada je sva stoka bila napojena, ponovo staviše kamen na otvor studenca, pokriše ga zemljom i travom, tako da mesto nepozvani nisu mogli videti i poslužiti se studencom, pa poteraše ovce kući, kako Lavanove, tako i ovce svojih gospodara, dok je Jakov štrčao usred ove gužve na svojoj visokoj životinji.

Grmalj od zemnog praha

Nedugo zatim neki čovek s kapom na glavi, koja je svojim produženim delom dosezala do potiljka, dotrča i stade. To beše Lavan, Vatuilov sin. On je u ovakvim prilikama uvek trčao, – bilo je tome prošlo već više decenija, bio je otada prohujao ceo ljudski vek, kada je isto ovako bio dotrčao, onda kada je kod studenca zatekao Elijezera, prosca, sa svojih desetak životinja i s ljudima, oslovivši ga rečima: „Uđi u moj dom, blagosloveni od Gospoda!" Sada, već sede brade, on je opet potrčao kada mu je Rahila dojavila da je stigao Jakov iz Virsaveje, – ne neki sluga, već Avramov unuk, njegove sestre sin. A to što je zastao i što je čekao da mu ovaj čovek priđe bilo je zbog toga što na Rahilinu čelu nije zapazio nikakvu zlatnu grivnu, niti pak neku narukvicu na njenim rukama, kao onda kod Reveke, i zato što je video da tuđinac nije došao kao gospodar dobro opremljenog karavana, već, očevidno, sasvim sam, na jednoj iscrpljenoj, mršavoj životinji. Zato i nije hteo da bude mnogo ljubazan, niti da suviše krene u susret navodnom nećaku, već je bio podozriv, pa je stao prekrštenih ruku da sačeka da mu se ovaj približi.

Jakov je to dobro razumeo, onako postiđen i utučen kakav je bio, svestan svoje ubogosti i uboge zavisnosti. Ah, ta nije on došao kao bogati izaslanik koji je mogao da se pokaže, koji je bogatim darovima iz svojih bisaga mogao sve njih da omađija i koga će moliti da ostane još koji dan ili čak i desetak dana. Begunac i prognanik, on je, poteran od kuće, prispeo praznih ruku, kao prosjak koji moli za krov nad glavom i koji bi imao razloga da bude bojažljivo skrušen. Ali on je odmah spoznao čoveka koji je mračnog izgleda stajao tu pred njim i odmah je shvatio da ne bi bilo mudro da se pred njim prikaže suviše jadan. Zato se i nije naročito trudio da brzo siđe sa životinje, već stupi pred Lavana sa svim dostojanstvom svog roda, uljudno ga pozdravivši rečima: „Moj oče i brate! Šalje me Reveka, tvoja sestra, da ti učini pažnju time što me šalje da izvesno vreme provedem pod tvojim krovom, pa te pozdravljam u njeno ime, u ime Isaka, njenog gospodara i mog, i u ime zajedničkih otaca, i prizivam Boga Avramovog da zaštiti tebe, tvoju ženu i zdravlje tvoje dece."

„Ja tebi isto želim”, odgovori Lavan koji je uglavnom razumeo ono što mu je rekao. „Ti si, dakle, uistinu Revekin sin?”

„Uistinu!” odgovori Jakov. „Ja sam Isakov prvorođeni, tačno si rekao. Nemoj da te to zbunjuje što dolazim sasvim sam i što mi odeća, nastradala od jakog sunca, izgleda ovako. Moja usta će ti u pravi čas sve objasniti i videćeš da, mada nemam ništa izuzev glavne stvari, a upravo nju ipak imam, nećeš pogrešiti ako mi budeš rekao: ‘Blagosloveni od Gospoda!’, već da ćeš time pogoditi u samo središte stvari.”

„Onda, daj da te zagrlim”, reče Lavan mrko, pošto mu je pastir Jerubal sve to ponovio na „umu-umu” jeziku, pa položi ruke na Jakovljeva ramena, nagnu mu se prvo na desno pa na levo, i poljubi vazduh. Jakov je o tom ujaku odmah stekao krajnje dvosmislen utisak. Među očima je imao jedan par opakih znakova; jedno oko mu je bilo škiljavo, no ipak se činilo da upravo tim gotovo zatvorenim okom više i bolje vidi nego onim otvorenim. Uz to je baš s te strane oko usta imao izrazitu „donjosvetsku” crtu, budući da je taj deo usta nekako ukočeno visio u mrkosivoj bradi, pa se imao utisak kao da mu oko usta poigrava neki kiseo osmeh, što je na Jakova takođe ostavljalo nepovoljan utisak. Inače, Lavan je bio snažan čovek čija je bujna, posedela kosa izvirivala ispod vratnog zaštitnika; bio je obučen u do kolena dugu odoru, a za pojasom mu behu zataknuti bič i nož, dok su mu podlaktice, do kojih su dosezali kratki i uski rukavi, bile gole, tako da su mu se videle debele žile na rukama. Bile su pokrivene mrkosivom dlakom, kao i njegova mišićava bedra, a na njima su počivale njegove široke, tople, takođe dlakom prekrivene ruke, ruke jednog posedničkog, mračnim, zemaljskim mislima zaokupljenog čoveka, jednog pravog grmalja od zemnog praha, kako Jakov pomisli. I pored toga, ujak je zapravo izgledom svog lica mogao biti sasvim lep čovek sa svojim gustim, još sasvim crnim obrvama, sa mesnatim, sa čelom u jednoj ravni položenim nosom i punim usnama u bradi. Oči je Rahila očigledno imala od njega, – Jakov to utvrdi sa pomešanim osećanjem ponovnog prepoznavanja, ganutosti, ljubomore, sa kojim se čovek upoznaje sa naslednim poreklom i prirodnom istorijom dragih životnih pojava: jedno srećno upoznavanje, ukoliko nam omogućava da prodremo u intimnost takvih pojava, da takoreći zagledamo iza njih, ali je ono opet na izvestan način bolno, tako da se naš odnos prema nosiocima takvih pojava na osoben način sastoji od strahopoštovanja i odbojnosti.

Lavan reče: „Dobro došao, dakle, i pođi za mnom, stranče, ti koji se, nadam se s pravom, izdaješ za mog sestrića. Imali smo mi

jednom davno mesta za Elijezera i slame i hrane za njegovih deset kamila, pa ćemo sada imati toga i za tebe i tvoju kamilu, koja, kako izgleda, predstavlja sav tvoj imetak. Darove, tvoja majka po tebi, dakle, nije poslala, zlata, odeće, začina ili slično?"

„Ona me je bogato otpremila na put, u to možeš biti uveren", odgovori Jakov. „Zašto tih stvari nemam, to ćeš čuti pošto budem oprao noge i nešto budem založio."

Namerno je govorio samouvereno da bi izgledao što dostojanstvenije pred ovim grmaljem od zemnog praha, a ovaj se opet čudio tolikom samopouzdanju kraj tolikog siromaštva. Nisu onda više progovorili ni reči sve dok nisu prispeli do Lavanovog poseda, gde se tuđi pastiri odvojiše od njih da bi svoja stada poterali prema gradu, dok je Jakov pregao da pomaže ujaku kod uterivanja ovaca u tor od ilovače i pletera, napravljenog radi zaštite od divljih zveri. Pri tome su ih s krova kuće posmatrale tri žene; jedna je bila Rahila, druga je bila Lavanova žena, a treća Lija, starija ćerka koja je bila razroka. Kuća i ceo posed (jer stambena zgrada bila je okružena sa nekoliko koliba od trske i nekoliko ambara izgrađenih u obliku košnica) ostaviše znatan utisak na Jakova, žitelja pod šatorom, iako je usput, po gradovima, naravno, video daleko lepša stambena zdanja no ovde i nikako nije želeo da pokaže da je na bilo koji način zadivljen. Čak je odmah stao da stavlja neke primedbe na kuću; primetio je onako uzgred da su drvene lestvice koje izvana vode na krov nezgodne i da bi ih trebalo zameniti stepenicama od pečene cigle, kao i da bi sve to trebalo okrečiti a da bi na prozore u prizemlju trebalo staviti drvene rešetke.

„Jedno stepenište vodi gore sa dvorišne strane", reče Lavan. „Meni je moja kuća i ovako dobra."

„Nemoj tako da govoriš!", uzvrati Jakov. „Ako se čovek lako zadovolji s onim što ima, onda ni Bog neće mnogo mariti za njega i uskratiće mu svoj blagoslov. Koliko ovaca ima moj ujak?"

„Osamdeset", odgovori domaćin.

„A koza?"

„Oko trideset".

„Goveda nema?"

Lavan rasrđeno bradom pokaza u pravcu nekog zaklona od ilovače i trske koji je očigledno predstavljao staju za goveda, ali ne pomenu nikakav broj.

„Toga bi moralo biti više”, reče Jakov. „Više od svake vrste stoke.” Lavan mu uputi doduše mračan pogled, ali iza tog mračnog pogleda krila se neka ispitivačka radoznalost. Onda krenuše put kuće.

Večera

Kuća nad kojom se uzdizalo nekoliko visokih topola, od kojih je jednoj grom oštetio koru od gore do dole, bila je jedna jednostavna i po svojim razmerama prilično skromna, već pomalo trošna građevina od glinenih cigala, ali je zahvaljujući okolnosti da je gornji deo bio otvoren, ipak posedovala izvesnu arhitektonsku draž; jer, zemljom pokriveni i malim nadgradnjama od trske opremljeni krov počivao je samo delimično, u sredini i u uglovima, na zidovima, a više na drvenim stubovima postavljenim između zidova. Zapravo bi se pre moglo govoriti o više krovova, jer je u sredini kuća bila otvorena: ona je zapravo predstavljala jedan pravougaonik sa četiri krila koja su uokviravala jedno malo dvorište. Nekoliko stepenica od nabijene ilovače vodilo je do kućnih vrata od palmovog drveta.

Dva ili tri roba zanatlije, jedan grnčar i jedan pekar, koji je ubacivao ječmeno testo u unutrašnjost male peći, radila su između privrednih zgrada na imanju kojim su ujak i sestrić prolazili. Jedna devojka s pregačom nosila je vodu. Ona ju je donela sa tu odmah blizu njih iskopanog izvorišta, zapravo kanala koji se zvao Bel-kanal, sa kojeg je tamo napolju navodnjavana Lavanova ječmom i sesamom posejana zemlja, a taj je opet vodu dobijao sa jednog drugog izvorišta, naime sa Elil-kanala. Bel-kanal je pripadao jednom trgovcu u gradu, koji ga je i iskopao, pa je Lavan njemu za korišćenje izvorišta vode morao da plaća znatnu ustupninu u ulju, žitu i vinu. S one strane oranice pak protezala se talasasto i u nedogled otvorena stepa, sve onamo do horizonta koji je nadvisivala stepenasta kula Mesečeva hrama u Haranu.

Žene, koje su bile sišle s krova, očekivale su gospodara i njegovog gosta u predvorju u koje se ulazilo odmah sa kućnih vrata, a u njegovom podu od ilovače bila je ugrađena velika stupa za tucanje žitnog zrnevlja. Adina, Lavanova žena, bila je jedna ne baš naročito naočita matrona sa ogrlicom od šarenog kamenja na vratu, s maramom preko pokrivke na glavi i izrazom lica koji je svojom turobnošću podsećao na izraz lica njenog muža, samo što izraz njenog lica nije bio toliko kiseo koliko gorak. Ona nije imala sinova, pa bi se

time mogla objasniti i Lavanova mrzovoljnost. Kasnije je Jakov saznao da su njih dvoje na samom početku svog braka imali jednog sinčića, ali su ga prilikom gradnje kuće žrtvovali ugradivši ga živog, u jednom glinenom ćupu, uz neke svetiljke i šerpe, u temelje kuće, ne bi li time prizvali blagoslov i blagodet na kuću i domaćinstvo. Ali ova žrtva ne samo da nije urodila nekim posebnim blagoslovom, nego Adina otada nije bila u stanju da podari život jednom dečaku.

Što se Lije tiče, ona nije bila nimalo lošije građena od Rahile, štaviše bila je viša i naočitija od nje, ali je bila očigledan primer za to kako besprekoran stas može da bude obezvređen ružnim licem. Imala je doduše izvanredno bujnu, pepeljastosivu kosu koja joj je, ozgo pokrivena malom kapom, na vratu bila skupljena u težak čvor. Ali njene zeleno-sive setne oči gledale su razroko niz dug i crven nos, dok su joj kapci bili crveni i upaljeni, kao i njene oči, koje je nastojala da sakrije, kao i svoju razrokost, na taj način što je neprekidno u nekoj vrsti smernog dostojanstva spuštala svoje trepavice. „Eto ga tu pred nama: slabi mesec i puni mesec", pomislio je Jakov posmatrajući sestre. No, on oslovi Liju, a ne Rahilu, dok su prolazili malim popločanim dvorištem, u čijem je središtu bio podignut žrtvenik; ali ona samo žalostivo coknu jezikom, kao što su to već ranije bili učinili pastiri u polju, i činilo se kao da ga upućuje na pomoć i posredstvo tumača čije je hanansko ime više puta ponavljala: ime jednog od slugu koji je pripadao kući, Abdheba, onog istog, kako se ispostavilo, koji je malopre u spoljnjem dvorištu pekao lepinje. On je, naime, Jakova, kada su preko ciglanog stepeništa koje je vodilo na krov dospeli u otvorenu gornju odaju, gde je bila postavljena trpeza, poslužio vodom da opere noge i ruke i objasnio mu da je rodom iz jednog sela koje pripada vlasteli Urusalim, da su ga roditelji iz pukog siromaštva prodali kao roba, i to za pristojnu cenu od dvadeset šekela, što je očigledno i uticalo na njegovu umerenu samosvest, te da je prošao već kroz mnogo ruku. Bio je malog rasta, sive kose i slabih grudi, ali rečit, te je svaku frazu koju bi Jakov izgovorio odmah prevodio na jezik ovog kraja, a potom opet isto tako brzo i tečno prevodio i odgovor.

Prostorija u kojoj su se smestili bila je dugačka i uzana, ali je tu bilo sasvim ugodno, puno vazduha: između stubova nosača krova pružao se s jedne strane pogled na stepu, na koju se polako spuštao mrak, a s druge strane na mirni četvorougao unutrašnjeg dvorišta sa pločnikom od sitnog kamenja prekrivenog šarenim ponjavama, i sa drvenom galerijom. Spuštalo se veče. Devojka sa pregačom, koja je malopre nosila vodu, donela je sada vatre sa ognjišta i zapalila tri glinene svetiljke koje su stajale na tronošcima. Onda ona zajedno sa

Abdhebom unese jelo: lonac pun guste, sa sesamovim uljem pripremljene kaše („papasu”, „papasu”, ponavljala je Rahila, radujući se kao dete, pri čemu se na oblaporan i komičan način poigravala svojim jezičićem između usana i ujedno tapšala rukama), zatim tople ječmene lepinje, hrena, krastavaca, palmovog lišća, a za piće kozje mleko i vode iz kanala, od koje je određena zaliha bila u velikoj glinenoj amfori obešenoj o stub krova. Uz spoljni zid stajala su dva glinena sanduka u kojima su bile pohranjene razne bakarne šolje, posude, jedan ručni mlin i pehari. Porodica je na razne načine i bez nekog posebnog reda posedala oko malo uzdignute, goveđom kožom presvučene ploče i stala da večera: Lavan i njegova žena čučali su jedno kraj drugog na jednom ležaju, ćerke su podavijenih nogu sedele na niskim stolicama od trske obloženim jastucima, a Jakov je dobio jednu stolicu bez naslona, napravljenu od šarama ukrašene gline, pred kojom je bilo postavljeno i podnožje kako bi mogao da podupire noge. Za papasu su iznesene dve kašike napravljene od kravljeg roga, pa su se njima naizmenično posluživali na taj način što bi onaj koji se poslužio odmah kašikom zagrabio u lonac i napunio je za onog do sebe i njemu je predavao dalje. Jakov je sedeo pored Rahile i on bi svaki put kašiku tako napunio da bi se ona na to samo nasmejala. Lija je to primetila, pa je njena razrokost od jada poprimala zabrinjavajuće razmere.

Za vreme jela se nije govorilo o nekim važnim stvarima, nego samo o onome što se neposredno odnosilo na jelo. Tako bi Adina rekla Lavanu: „Jedi, mužu moj, sve je ovo tvoje!”

Ili bi rekla Jakovu: „Prihvati se, stranče, okrepi svoju umornu dušu!”

Ili bi jedno od roditelja reklo jednoj od ćerki: „Vidi samo, samo što sve nisi uzela za sebe, a za druge te nije briga. Ne obuzdaš li tu svoju oblapornost, veštica Labartu će ti izvrnuti drob, pa ćeš povratiti sve što si pojela.”

Abdheba nije propuštao da i te sitnice Jakovu tačno prevede i ovaj stade već da se uključuje u razgovor na njihovom jeziku, rekavši Lavanu: „Jedi, oče i brate, sve je ovo tvoje!”

Ili bi rekao Rahili: „Prihvati se, sestro, razgali svoju dušu!”

Abdheba i devojka sa pregačom večeravali su istovremeno, zajedno sa gazdama, na prekide doduše, jer su morali da opslužuju za trpezom, pa bi tako s vremena na vreme čučnuli na pod da brzo pojedu rotkvicu i da na smenu popiju kozjeg mleka iz jedne šolje. Devojka, koja se zvala Iltani, u nekoliko navrata je sa vrhova svojih dugih prstiju skidala mrve.

Kada je večera bila obavljena, Lavan naloži da se za njega i gosta donese opojno piće. Abdheba dovuče jednu mešinu sa prevrelim pivom, pa kad su njime bila napunjena dva vrča, iz kojih su virile dve slamke, pošto je gore plivalo puno zrnevlja, žene se povukoše, pri čemu je Lavan prethodno svakoj od njih ovlaš položio ruku na glavu. Pred polazak na počinak one su se oprostile i od Jakova pa on na Rahilin pogled uzvrati još jednim svojim pogledom u dražesnu tamu njenih očiju i u njene bele, malo razmaknute zube, na šta ona, smešeći se, reče: „Mnogo papasa – u kašici – do vrha!"

„Avram – predak – moj, tvoj!" odgovori on kao da objašnjava, pri čemu je opet jedan kažiprst položio na vrh drugog, i oni klimnuše jedno drugom glavama kao ono pre u polju, dok se majka nekako kiselo smešila, Lija pak nekako ukosila očima, a očev izraz lica postao natmureno leden. Onda ujak i sestrić ostadoše sami i samo je Abdheba još sedeo tu pored njih na podu, umoran i zadihan od služenja, prateći pogledom usta čas jednog čas drugog.

Jakov i Lavan sklapaju ugovor

„Govori sad, goste”, reče domaćin, otpivši iz vrča, „da čujem kako s tobom stoje stvari”.

Tada mu Jakov naširoko ispriča sve one dogodovštine, po meri istine i tačno onako kako su se zbile. Jedino je možda malo ulepšao tok susreta sa Elifasom, mada se i tu, za volju očiglednih činjenica, u suštini držao istine. S vremena na vreme bi, pošto je izložio mnoštvo činjenica, ali uvek na veoma pregledan način, zastao i načinio pokret rukom prema Abdhebi koji je prevodio, a Lavan, koji je za vreme pričanja pio mnogo piva, smrknuto trepćući očima a ponekad i klimajući glavom, samo je nemo slušao. Jakov je pričao onako kako je bilo. Ono što se zbilo između njega, Isava i roditelja nije označio ni kao nešto dobro ni kao nešto loše; on je o tome govorio otvoreno i bogobojazno jer je sve to mogao da svede na jednu jedinu veliku i odsudnu činjenicu, koja je, bez obzira na to kako je do nje došlo, u svakom slučaju postojala u svom punom značenju i koja je njegovu trenutnu bedu i ubogost lišavala one više stvarnosti: da je, naime, on i niko drugi nosilac blagoslova.

Lavan je sve to saslušao i pri tome sevao očima. On je kroz svoju slamku jakim gutljajima bio popio već toliko tog žestokog pića da je lice počelo da mu naliči na mesec kada opada, kada se u svom tamnom crvenilu sprema na svoj pozni put koji preti nekom nesrećom, a telo mu se bilo toliko nadulo da je morao da opusti kaiš; uz to je bio spustio ogrtač sa ramena, te je sedeo samo u košulji, prekrstivši mišićave ruke preko golih, mesnatih i mrkosivih rutavih grudi. Nezgrapno pognut napred, povijenih leđa, on se šćućurio na svom ležaju i, kao čovek vičan praktičnom i poslovnom mišljenju, postavljao pitanja o stečenom dobru kojim se njegov sagovornik hvalio, čuvajući se da mu on, Lavan, ne oda previše priznanja. Štaviše, namerno je izražavao sumnju u to. Taj njegov stečeni posed nije mu se činio baš sasvim besprekornim. Svakako, Jakov je izdašno naglašavao: kada se sve sabere, Isav je na kraju svega bio čovek kletve, dok je na njegovom bratu počivao blagoslov. Ali i na tom blagoslovu bilo je, s obzirom na način kako je bio stečen, izvesne kletve, a sasvim je

sigurno da će ova na neki način dospeti do delotvornog izražaja. Ta zna se kakvi su bogovi. Jedan kao i drugi, radilo se o ovim ovdašnjim, sa kojima je Lavan, razume se, morao da održava dobre odnose, ili pak o neimenovanom ili neodređeno imenovanom bogu Isakove čeljadi, za kojeg je on znao i kojeg i on uslovno takođe priznaje. Bogovi žele i dopuštaju da se dela; ali krivica pada na čoveka. Vrednost na koju se Jakov oslanja i poziva opterećena je krivicom, pa se postavlja pitanje na koga će se ona sručiti. Jakov je tvrdio i uveravao da je posve nevin i čist. Ta jedva da je šta i uradio, već je samo dopustio da se dogodi ono što se dogodilo, a i to samo uz težak unutrašnji otpor. Kriva je u krajnjem slučaju bila energična Reveka, koja je sve to smislila. „Neka na moju glavu padne kletva!" rekla je ona, naravno samo za svaki slučaj, ukoliko bi otac, naime, otkrio prevaru, ali te reči izražavale su njen odnos prema poduhvatu uopšte, odgovornost koju je preuzela na sebe, a njega, dete, smatrala je na svoj materinski način potpuno nevinim.

„Da, na materinski način", reče Lavan. On je od piva teško disao na usta, a gornji deo tela bio mu je tromo nagnut napred. On se uspravi, ali se odmah zatetura i klonu na drugu stranu. „Na materinski način, na materinski i roditeljski način. Na način bogova". Roditelji i bogovi blagosiljaju svoje miljenike na isti dvosmisleni način. Njihov blagoslov je jedna snaga i dolazi iz snage, jer i ljubav je, naime, samo puka snaga, i bogovi i roditelji blagosiljaju svoje miljenike iz ljubavi snažnim životom, snažnim u sreći i prokletstvu. U tome je stvar i u tome je blagoslov. „Na moju glavu neka padne kletva", to je samo lep govor i materinsko brbljanje koje ne zna da je ljubav snaga i da je blagoslov snaga i život snaga, i ništa više. Ta Reveka je samo jedna žena, a on, Jakov, on je Blagosloveni, a na tom njegovom posedu blagoslova zasnivala se i osnovna krivica prevare. „Na tebe će se sručiti", reče Lavan otežalim jezikom i pokaza teškom rukom na sestrića. „Ti si prevario i ti ćeš biti prevaren, – Abdheba, pokreni ta tvoja usta i prevedi mu to, bedniče; kupio sam te za dvadeset šekela i nemoj da mi tu dremaš umesto da prevodiš, jer ću te inače nedelju dana zatrpati u zemlju do guše, protuvo jedna."

„Stani, fuj", reče Jakov i otpljunu. „Zar me proklinje moj otac i brat? Pa šta ti uopšte misliš: jesam li ja tvoja krv i tvoje meso ili nisam?"

„To svakako jesi", odgovori Lavan, „to je tačno. Sve što si mi ispričao o Reveki i Isaku, i Isavu, Riđem, sve to odgovara istini; i ti si Jakov, sin moje sestre, to je dokazano. Daj da te zagrlim. Ali se na osnovu tvojih podataka mora razmotriti stanje stvari, pa da se onda izvuku zaključci, i to po zakonima praktičnog života, zaključci koji

će se odnositi i na tebe i na mene. Uveren sam u istinitost tvog izveštaja, ali nemam razloga da se divim tvojoj iskrenosti, jer da bi objasnio svoj položaj nije ti ništa drugo ni preostalo nego da budeš iskren. Nije, dakle, tačno ono što si ranije rekao da te Reveka šalje da mi ukaže pažnju i poštovanje. Štaviše, tebi kod kuće nije bilo opstanka jer ti je zapretila životna opasnost od Isava zbog onoga što ste ti i tvoja majka učinili; ja neću da osporavam uspeh vašeg poduhvata, ali te on za sada načinio ubogim prosjakom. Nisi ti dobrovoljno došao k meni, već zbog toga što nisi imao gde da skloniš glavu. Ti si upućen na mene, ja sam tebi potreban, i iz toga moram da izvedem određene zaključke. Nisi ti gost moje kuće, već si sluga."

„Moj ujak govori pravnički a da pri tome pravednosti ne dodaje ni zrnce soli – ljubavi", reče Jakov.

„Ostavi te fraze", odgovori Lavan. „To su ti prirodne surovosti praktičnog života, a ja sam navikao da o njima vodim računa. Bankari u Haranu, dva brata, sinovi Išulanusovi, znaju da mi je neophodna njihova voda, pa tako onda traže od mene šta hoće i koliko hoće, a ako ja to ne platim, oni će prodati mene i moje imanje i ubrati dobit. Kao da sam ja neka svetska budala pa da to ne znam! Ti si upućen na mene i ja ću te iskoristiti. Ja nisam dovoljno bogat a ni dovoljno blagosloven da bih se razmetao ljubavlju i širom držao otvorenu kuću za kojekakve nespokojnike. Od radne snage koja za mene kuluči imam samo ovog ovde, jednu slabu žabu, i Iltani, sluškinju, koja je glupa kao kokoš i kokodače kao kokica, jer onaj grnčar je jedna lutalica i kod mene će raditi samo deset dana, kako glasi naš ugovor, pa tako kada prispe vreme žetve ili striže ovaca, ja ne znam odakle da uzmem radnu snagu jer ne mogu da je platim. Već odavno se ne priliči da Rahila, moja mlađa ćerka, čuva ovce i da trpi jaru danju a mraz noću. To ćeš ti raditi za krov nad glavom i zelje, i ni za šta više, jer ti ne znaš kuda bi i nisi čovek koji može da postavlja uslove. Eto, tako stoje stvari."

„Rado ću timariti i čuvati ovce za tvoje dete Rahilu", reče Jakov, „i služiću za nju da bi ona imala lakši život. Ja sam po zanimanju pastir, razumem se u odgajanje ovaca i radiću to dobro. Nisam imao nameru da izigravam dangubu i da budem beskorisna izelica; ali pošto čujem da je to za Rahilu, tvoje dete, i da za nju treba da založim snagu mojih muških ruku, onda sam utoliko spremniji da ti služim."

„Tako?" upita Lavan i stade, sa teško opuštenim krajem usta, da žmirkavo gleda. „Dobro", reče on. „Ti to moraš, sviđalo se to tebi ili ne, po zakonima poslovnog života. Ali ako to rado činiš, onda je to dobro za tebe, a nije od štete ni za mene. Sutra ćemo to napismeno potvrditi."

„Vidiš li?” reče Jakov. „Eto, biva i toga: koristi i dobiti koje su to za obe strane i ublažavaju prirodne surovosti. Na to nisi ni pomislio. Nisi hteo pravednosti da dodaš zrno soli, a ja to činim od svoje volje, ma koliko da sam u ovom trenutku siromašan i ubog.”

„Fraze”, zaključi Lavan. „To ćemo mi ugovorom utvrditi i zapečatiti, tako da sve bude u redu i da niko ništa ne može da dovede u pitanje ako bi iko počeo da se ponaša onako kako to ne odgovara zakonu. Idi sada, pospan sam i sav sam se naduo od ovog piva. Ugasi svetiljke, žabo!” reče on Abdhebi, opruži se na svom ležaju, pokri se kaputom i zaspa koso otvorenih usta. Jakovu je bilo ostavljeno na volju da legne gde hoće. On se pope na krov, pa tu leže na pokrivač ispod pokrivke šatorčića od trske, koji je tu bio podignut, i predade se mislima o Rahilinim očima, sve dok ga san ne poljubi.

Peti deo:

U LAVANOVOJ SLUŽBI

Koliko je dugo Jakov ostao kod Lavana

Tako započe Jakovljev boravak u Lavanovom carstvu i u zemlji Aram Naharajim, kojoj je u mislima, za sebe, nadenuo ime zemlja Kurungija: prvo, zato što je ona uopšte i od samog početka za njega bila zemlja donjeg sveta u koju je morao da dođe kao begunac, a onda opet i zato što se tokom godina pokazalo da ova rekama obgrljena zemlja čvrsto drži svog čoveka i da ga očigledno više ne pušta da ode, da se stvarno i doslovno pokazala kao zemlja bez povratka. Ali šta to znači: „Nikada i nigde se više ne vratiti?" To znači: sve dok je Ja, barem približno, još sačuvalo svoje stanje i svoj oblik, pa je ono još uvek ono što jeste. Povratak do kojeg dolazi posle dvadeset i pet godina više se ne odnosi na Ja koje je, kada je krenulo na put, očekivalo da će se vratiti za pola ili u najgorem slučaju za tri godine sa namerom da svoj život nastavi tamo gde je bio prekinut – on za takvo Ja ne postoji, odnosno za njega je takav put put bez povratka. Dvadeset i pet godina ne predstavljaju samo određeno vremensko razdoblje, oni su sam život, oni su, ako počinju da teku u mladićkom dobu muškarca, jezgro i osnova života, pa ako je Jakov posle svog povratka još dugo poživeo i uz to doživeo i najgore i najuzvišenije stvari – jer, on je, po našoj tačnoj računici, imao sto i šest godina kada je, ponovo se baveći u zemlji donjeg sveta, svečano preminuo, – ipak je, moglo bi se reći, san svog života usnio kod Lavana u zemlji Aram. Tamo je zavoleo ženu, tamo se oženio, tamo je sa četiri žene izrodio svu svoju decu, sve do najmanjeg, dvanaest njih na broju, tamo je stekao imetak ali i dostojanstvo na osnovu životnog iskustva, pa se, shodno tome, više nikada nije vratio mladić, već jedan ostareli čovek, jedan pedesetpetogodišnjak, jedan nomadski šeik sa istoka na čelu velikih stada, koji je u zapadnu zemlju ulazio kao u neku stranu zemlju, i kretao se prema Šekemu.

Da je Jakov kod Lavana ostao dvadeset i pet godina, to je bez sumnje, kako se može dokazati, istina i ta tvrdnja predstavlja pouzdani rezultat svakog trezvenog ispitivanja. Pesma i predanje zastupaju u tom pogledu mišljenje koje bismo zbog svoje netačnosti mnogo teže mogli oprostiti sebi nego njima. Oni tvrde da je Jakov kod Lavana sve u svemu proveo dvadeset godina: četrnaest i šest. Oni se, dakle, drže ove podele po kojoj je, naime, još pre nego što je odbacio prašnjave okove i pobegao, već ceo niz godina od Lavana

tražio da ga pusti da ode, ali da ga ovaj nije puštao, pa se onda pod novim uslovima obavezivao da i nadalje ostane kod njega. Vremenski trenutak kada je to učinio određuje se izjavom da se to zbilo „kada je Rahila rodila Josifa”. Ali kada je to bilo? Da je tada bilo proteklo samo četrnaest godina, onda bi mu u tih četrnaest godina, tačnije u poslednjih sedam od tih četrnaest godina, moralo biti podareno sve dvanaestoro dece, uključujući i Dinu i Josifa i samo izuzimajući Venjamina, što, budući da su četiri žene bile na delu, samo po sebi ne bi bilo nemoguće, ali to po redu rađanja koje je Bog bio utvrdio nije bilo tako. Po tom redosledu se već oblaporni Asir, pet godina stariji od Josifa, rodio *posle* isteka dva puta po sedam godina, naime u osmoj godini braka, a nije, kao što će se to videti u pojedinostima, moguće da je Josif podaren Rahili ranije nego dve godine po rođenju Zevulona, zaljubljenika u more, naime u trinaestoj godini braka ili dvadesetoj haranskoj godini. Kako bi to drugačije i moglo biti? On je bio dete Jakovljevih poznih godina, te je ovaj morao imati pedeset godina kada mu se rodio ljubimac, pa, shodno tome, mora da je tada kod Lavana proveo već dvadeset godina. Međutim, kako je od dvadeset godina samo dva puta po sedam godina, tj. četrnaest godina, stvarno proveo u službi, to između ovih godina i trenutka davanja otkaza i sklapanja novog ugovora preostaje daljih šest godina koje predstavljaju jedno bezugovorno stanje, jedno prećutno Jakovljevo dalje življenje kod Lavana, pa se one, s obzirom na njegovo potonje bogatstvo, moraju sabrati sa poslednjih pet godina koje je opet proveo kod njega na osnovu jednog ugovora. Jer, mada ovih pet godina čine najbolji i najvažniji prilog nastojanju da se objasni činjenica kako se ovaj čovek na tako neizmeran način obogatio, one ipak ne bi bile dovoljne da se stvori onoliko bogatstvo koje je u pesmi i predanju svagda uzdizano najprobranijim epitetima. Slažemo se da je tu bilo velikih preterivanja i da je, na primer, neodrživ navod da je Jakov posedovao dve stotine hiljada ovaca. Ali da ih je bilo mnogo hiljada, u to ne treba sumnjati; o ostalom njegovom bogatstvu u vidu drugih vrsta stoke, vrednosti u metalu i u robovima, i da ne govorimo. Jer inače Lavanove reči upućene zetu kada ga je stigao u bekstvu: da mu vrati ono što mu je „ukrao” danju i „ukrao” noću, same po sebi ne bi bile opravdane i bile bi sasvim besmislene da se Jakov obogatio samo na osnovu novog ugovora, odnosno da već ranije – upravo u onom međuvremenu – nije u priličnoj meri privređivao u sopstvenu korist i tako stvorio osnovu svog kasnijeg bogatstva.

Dvadeset i pet godina – i one su Jakovu prošle kao san, kao što život prolazi čoveku koji ga provodi u traženju i postizavanju, u očekivanju, razočaranju, ispunjenju, a sastavljen je od dana koje on ne broji a od kojih svaki dan donosi svoje: dana koji se pojedinačno

proživljavaju u čekanju i stremljenju, u strpljenju i nestrpljenju, i pri tome se spajaju u veće celine, mesece, godine i skupine godina, od kojih je na kraju svaka kao jedan dan. Sporno je šta uslovljava da vreme brže i bolje prolazi: jednoličnost ili promenljivost koja raščlanjuje; ono se u svakom slučaju svodi na trošenje; sve živo teži napred, teži da ostavi vreme za sobom, ono u osnovi teži za smrću dok misli da teži za ciljevima i prekretnicom života; pa ako je njegovo vreme i raščlanjeno i podeljeno na epohe, ono je ipak jednolično, upravo kao *njegovo* vreme, protičući uvek pod istim pretpostavkama njegovog Ja, tako da su u trošenju vremena i života uvek i u isti mah na delu obe po njega podsticajne snage, jednoličnost i raščlanjavanje.

Na kraju krajeva, raščlanjavanje vremena je u priličnoj meri stvar naše volje i ono se zapravo ne razlikuje mnogo od jedne takve radnje kao što je povlačenje linija po vodi. One se mogu povući i ovako i onako, ali se one opet, i to još u trenutku dok ih povlačimo, slivaju u široko jedinstvo. Mi smo Jakovljevih pet puta pet haranskih godina već na razne načine raščlanili, na dvadeset i pet, te na četrnaest, šest i pet; a on je mogao da ih raščlani na prvih sedam godina, do ženidbe, i na ostalih trinaest, za kojih su mu se rodila deca, i onda na pet dopunskih, koje, poput pet prestupnih dana sunčeve godine, prelaze granicu označenu sa dvanaest puta trideset. Mogao je, dakle, ovako, a mogao je opet i drugačije da računa. Bilo je, u svakom slučaju, sve u svemu dvadeset i pet godina, jednoličnih ne samo zbog toga što su to bile samo Jakovljeve godine, već i zbog toga što, budući da su po svojim spoljašnjim obeležjima ličili jedna na drugu, ni promena stanovišta sa kojih bi se posmatralo njihovo proticanje ne bi bila u stanju da ublaži njihovu razlivenu jednoličnost.

Jakov i Lavan potvrđuju svoj ugovor

U Jakovljevom životnom iskustvu izdvaja se jedno poglavlje, jedno posebno životno razdoblje, a što je uslovljeno činjenicom da je ugovor koji je sklopio sa Lavanom još prvog dana po svom prispeću već posle svega mesec dana poništen i zamenjen novim, sasvim drugačije skrojenim ugovorom koji je njega mnogo više vezivao i obavezivao. Stvarno je Lavan već prvog jutra po Jakovljevom prispeću krenuo da zakonski utvrdi odnos sestrića prema njegovom domu, shodno odlukama koje je o tome doneo uz pivo pri svoj ovozemaljskoj trezvenosti. Ustalo se rano i onda se na magarcu uputiše za Haran, u grad: Lavan, Jakov i rob Abdheba, koji je pred pisarem i pravnim činovnikom trebalo da bude svedok. A sudija je svoju stolicu bio namestio u jednom dvorištu, gde se tiskalo mnoštvo naroda koji je došao da zvanično potvrdi niz ugovora o kupovini i preprodaji, o uzimanju u najam, o ustupnini, o trampi, o sklapanju i razvodu braka ili pak da podnese tužbu, tako da je sudija sudbenog stola, zajedno sa dva mala pisara ili pomoćnika koji su čučali kraj njega, imao pune ruke posla da bi udovoljio zahtevima gradskog i seoskog življa, pa je Lavan sa svojima morao dosta dugo da čeka da njegova, odnosno njihova uostalom beznačajna i bezazlena stvar, koja se brzo mogla obaviti, dođe na red. Lavan je prethodno, uz malu nagradu, za nešto žita i ulja, morao kao drugog svedoka da unajmi jednog čoveka koji je, čekajući na takav posao, tu naprosto badavadžisao, pa je ovaj onda zajedno sa Abdhebom jemčio za ugovor i obojica ga zapečatiše na taj način što su nokat svojih palčeva utisnuli u ilovaču sa zadnje strane ispupčene pločice. Lavan je posedovao svoj valjkasti pečat, a Jakov, koji je svoj izgubio, zapečatio je ugovor rubom svog kaputa. Tako je i zvanično bio overen ovaj jednostavni tekst koji je jedan od pisara urezao u pločicu po uobičajenom diktatu sudije: „Lavan, odgajivač ovaca, uzima tog i tog čoveka iz zemlje Amuru, inače beskućnika, sina toga i toga čoveka, do daljnjega kao najmljenog slugu kod sebe, a ovaj je dužan da sve snage svoga tela i duha stavi u službu Lavanove kuće i njegovog imanja, i to ni za kakvu drugu nagradu izuzev za ono što je neophodno za njegov život. Opoziv ovog ugovora nije moguć, podnošenje tužbe i vođenje procesa nije

moguće. Bilo ko da u budućnosti, time što bi se poneo mimo zakona, ustane protiv ovog ugovora i pokuša da ga obori, njegov proces se unapred smatra nevažećim i osuđuje se na kaznu od pet mina srebra." I to je sve. Lavan je morao da pokrije troškove sklapanja ugovora i on to učini sa nekoliko bakarnih pločica, koje je uz psovku bacio na vagu. U sebi je pak bio veoma zadovoljan što je sa ovako malo izdataka i uz tako povoljne uslove dobio Jakova, jer je Jichakovom blagoslovu pridavao daleko veću važnost nego što je to u razgovoru sa sestrićem pokazivao, a ukoliko bi neko pomislio da on zapravo od prvog trenutka nije bio svestan toga da je zaposlenjem Jakova na svom dobru napravio dobar posao, onda to znači da uveliko potcenjuje njegov poslovni duh. On je bio mračan čovek; bogovima nije baš bio drag, sam nije imao mnogo poverenja u svoju sreću, pa otuda do sada u svojim poduhvatima i nije baš bio mnogo srećne ruke. Nijednog trenutka mu nije promaklo da mu Blagosloveni i te kako može biti od velike koristi na njegovom dobru.

Zato je posle zaključenog ugovora i bio dosta dobre volje, pa je u ulicama sa radnjama obavio još neke kupovine – kupio je neke tkanine, razna jestiva i sitne alatke – i pri tome je nastojao da podstakne svog pratioca da izrazi svoje divljenje samom gradu i svom tom komešanju, debelim zidinama i utvrdama grada, te ljupkosti bogato navodnjavanih vrtova koji su ga okruživali i u kojima se izvijala vinova loza između urminih palmi, pa svetom sjaju E-hulhua, bedemom opasanog rama i njegovim dvorištima sa srebrom okovanim kapijama koje su čuvali bronzani bikovi, i visokoj kuli koja se stepenasto uzdizala na svom golemom postolju, poput nekog čuda od azurno plavih pečenih cigala, tako da se činilo da se tamošnje božje svetilište i svratište, gde mu je bila pripremljena svadbena postelja, stapa sa plavetnilom neba. Ali Jakov bi na sve te znamenitosti odgovorio tu i tamo sa nekim svojim „Hm" i „Ej". On, naime, nije imao smisla za bilo šta što je gradsko, pa nije voleo ni buku ni gužvu, a ni razmetljivost zdanja koja su već svojim izgledom nastojala da sebi pribave obeležje večnog, a ipak su, bez obzira na to što je brdo cigala bilo pametno osigurano katranom i trščanom asurom i što je sve to bilo znalački zaštićeno od vode, po njegovom mišljenju, neumitno morala da propadnu, i to u jednom vremenskom rasponu koji je barem za Boga bio veoma malešan. On je osećao čežnju za pašnjacima Virsaveje. No ove neumerenosti grada, koje su teško padale njegovoj pastirskoj prirodi, uslovile su da je već Lavanovo dobro doživljavao gotovo kao zavičaj, gde je uostalom ostavio par crnih očiju koje su ga posmatrale sa posebnom spremnošću i sa kojima je, kako mu se činilo, mogao da se sporazume o stvarima od najveće važnosti. Na njih je mislio dok je rasejano

posmatrao te neumerenosti i preterivanja obeležena prolaznošću, na njih i na Boga koji je obećao da će bdeti nad njim u tuđini i da će ga bogatog vratiti kući, na Boga Avramovog, zbog kojeg je osećao ljubomoru pred prizorom Bel-Haranovog doma i dvorišta, tog utvrđenja idolopoklonstva koje su čuvali divlji bikovi i krilati zmajevi, a u čijoj je najdubljoj, od kamenja i pozlaćenih kedrovih balvana sazdanoj odaji na srebrnom postolju stajala bradata statua idola, da bi mu tu, po kraljevski uobličenom obredu kadili i klanjali mu se, – dok Jakovljev Bog, za kojeg je ovaj verovao da je veći od svih, da je toliko velik da je zapravo jedinstven, uopšte nije posedovao ni doma ni zemlje, već mu se poštovanje iskazivalo jednostavno i naprosto pod drvećem i na uzvišenjima. Nema sumnje, On to drugačije nije ni želeo i Jakov je bio ponosan na to što je On prezirao i odbacivao gradski i državni sjaj, jer ga zapravo nijedan ne bi mogao zadovoljiti. Ali to osećanje ponosa bilo je pomućeno sumnjom, pa je upravo iz toga i proistekla ljubomora: da bi, naime, Bog u osnovi i sasvim rado prebivao u jednom zdanju od emajla, pozlaćene kedrovine i blistavog dragog kamenja, koje bi, naravno, moralo da bude još sedam puta lepše od doma mesečevog idola, ali i da ga je samo zbog toga odbacivao jer još nije mogao da ga ima zato što njegovi sledbenici još nisu bili ni toliko mnogobrojni a ni toliko jaki da bi mogli da ga sagrade. „Čekajte samo”, mislio je Jakov, „i gordite se zasad sjajem vašeg visokog gospodara Bela! Meni je moj Bog kod Vetilja obećao da će me načiniti bogatim, a u njegovoj moći je da načini bogatim sve one koji veruju u njega, i kada budemo bili bogati, sagradićemo mu dom koji će i iznutra i izvana biti od čistog zlata, jaspisa i kristala, tako da će pred njim pasti u zasenak domovi i kuće svih vaših gospodara i gospodarica. Jeziva je prošlost, a moćna sadašnjost jer je očevidna. Ali najveće i najsvetije je bez sumnje budućnost i ona je uteha potištenom srcu onoga kome je obećana.”

O Jakovljevim izgledima

Iako je već bilo kasno kada su se ujak i sestrić vratili kući iz grada, Lavanu je ipak bilo stalo do toga da još te noći pločicu sa ugovorom položi u podrumsku prostoriju svoje kuće, koja je služila kao spremište za ovakve isprave; i Jakov ga je u tom poslu pratio, pri čemu je i on u ruci nosio upaljenu sveću. Prostorija je ležala ispod prizemne sobe na levoj strani kuće, nasuprot tremu, na kojem se prethodnog dana večeralo, i predstavljala je nešto poput arhiva, bogomolje i grobnice istovremeno; jer tu su počivale i Vatuilove kosti, u jednom zemljanom sanduku koji je, okružen posudama i žrtvama u jestivima, kao i tronošcima sa kadionicama, stajao nasred prostorije, a tu se negde, još dublje pod zemljom ili u zidu po strani, morao nalaziti i glineni ćup sa ostacima Lavanovog sinčića koji je prinesen na žrtvu. U pozadini podruma nalazilo se jedno udubljenje sa oltarom u obliku bloka prepečene cigle ispred njega, a sa strane su se protezale niske i uske klupice, a na jednoj od njih, s desne strane, ležale su svakojake ispisane ploče, potvrde, računi i ugovori, koji su ovde bili na sigurnom mestu. Na drugoj od ovih polica bili su poređani mali idoli, njih deset ili dvanaest na broju, čudnog izgleda, neki od njih sa visokim kapama i bradatim dečjim licima, a neki opet delom ćelavi i ćosavi, u nabranim haljecima i razgolićenog gornjeg dela tela, pri čemu su visoko pod bradom spokojno držali svoje sklopljene ručice, dok su neki opet bili u ne baš naročito veštom rukom modeliranim nabranim haljinama, ispod kojih su izvirivali njihovi nezgrapno mali prsti. To su bili Lavanovi domaći duhovi i čovečuljci proroci, njegovi terafimi, za koje je bio duboko vezan i sa kojima bi se ovaj mračni čovek tu dole posavetovao o svakoj važnijoj stvari. Oni čuvaju kuću, objašnjavao je Jakovu, uz to prilično pouzdano predskazuju vreme, savetuju ga o kupovini i prodaji, a u stanju su da kažu i u kom pravcu je krenula neka izgubljena ovca i tako dalje.

Jakov se nije osećao nimalo prijatno kraj tih kostiju, potvrda i idola, pa je bio srećan kada su se lestvama koje su vodile dole i kroz mala preklopna vrata iz tog donjeg sveta vratili u gornji svet da bi pošli na počinak. Lavan je obavio obred kako pred Vatuilovim kovčegom, ostavivši kraj njega svežu vodu – „prinevši mu vode” – da

bi pokojnik mogao da se okrepi, tako i pred terafimima, pred kojima se bio poklonio, i samo je još nedostajalo pa da se pokloni i pred poslovnim ispravama. Jakova, koji nije odobravao nikakav vid pokloničkog odnosa prema smrti a ni prema figurama, rastuži ova verska pometenost i nesigurnost koji su očevidno vladali u ovoj kući, budući da bi se od Lavana, rođaka Avramovog i brata Revekinog, moglo očekivati da ima daleko jasnije i prosvetljenije predstave o bogu. Lavan je doduše bio upućen u versko predanje zapadnih rođaka, ali se u to njegovo znanje bilo umešalo toliko toga što je bilo uobičajeno u ovom kraju da je, upravo obrnuto, ovo moralo da se uzme kao glavni deo njegovih uverenja, a avramovsko shvatanje kao neki dodatak. Iako je prebivao na izvoru i ishodištu duhovne povesti, ili baš zato što je tamo ostao, on se u potpunosti osećao kao podanik Vavilona i njegove državne vere, pa je Jakovu govorio o Ja-Elohimu kao o „Bogu tvoga oca", pri čemu ga je još sasvim suludo trpao u jedan koš sa vrhovnim bogom Sineara, Mardugom. To je Jakova duboko razočaralo, jer je smatrao da je ova kuća svojim obrazovanjem bila daleko više uznapredovala, kao što su to mislili i njegovi roditelji kod kuće, a ovo ga je sada posebno zabrinulo zbog Rahile, u čijoj zgodnoj i lepoj glavi, dakako, stvari nisu mogle drugačije izgledati nego u glavama njenih, pa se od prvog dana koristio svakom prilikom da utiče na nju i upozna je sa onim što je istinito i pravo. Jer, od prvog dana, zapravo od trenutka kada ju je prvi put ugledao na studencu, posmatrao ju je kao svoju nevestu, a nije preterano i ako se kaže da je i Rahila već od onog blagog usklika, koji joj se oteo kada joj se predstavio kao njen rođak, u njemu videla prosca i ženika.

U ono vreme je, uglavnom i iz dobrih razloga, bio uobičajen brak između rođaka, između pripadnika istog roda; takav brak smatran je kao jedino častan, razuman i pouzdan, i nama je dobro poznato koliko je jadni Isav naškodio sebi i svom položaju svojim ekscentričnim, neuobičajenim ženidbama. Nije to bio nikakav lični ćef kada je Avram zahtevao da Jichak, pravi sin, sebi uzme ženu samo iz njegovog roda i kuće njegovog oca, naime iz kuće Nahora iz Harana, kako bi se pouzdano znalo šta se dobija; a kako je Jakov sada došao u ovu kuću, u kojoj je bilo kćeri, to se on onda kretao stopama Isakovim, tačnije stopama Elijezera, prosca, i misao o prošnji bila je za njega, kao i za Isaka i Reveku, samo po sebi se razume, povezana sa njegovom posetom, štaviše, bilo bi to odmah tako i za Lavana da je taj čovek, koji je sve gledao samo kroz prizmu privređivanja, smogao snage da u beguncu i ubogom prosjaku spozna zeta. Lavanu bi se, kao i svakom drugom ocu, u najvećoj meri učinilo zazornim i opasnim da mu ćerke pođu u neki sasvim nepoznati strani rod, da

ih, kako bi rekao, „proda u tuđinu". Daleko je sigurnije i časnije bilo da kao supruge ostanu u okrilju roda, a kako je postojao rođak sa njegove, očeve strane, to je ovaj, dakle Jakov, naprosto bio predodređeni i prirodni muž za njih – to znači: ne samo za jednu od njih, već za obe odjednom. To je u Lavanovoj kući prećutno bilo opšte mišljenje čim je Jakov stigao: bilo je to u osnovi i domaćinovo mišljenje, a naročito Rahilino, koja se doduše prva srela sa pridošlicom, ali je dovoljno dobro znala svoju ulogu na zemlji da bi znala da je zgodna i lepa a da je Lija ružna, – ali pri svom ispitivačkom spremnošću ispunjenom posmatranju kraj studenca, koje je za Jakova bilo tako dirljivo, ona ni u kom slučaju nije mislila samo na sebe. Život je hteo da je u trenutku rođakovog prispeća u odnosu prema sestri i drugarici dospela u položaj ženskog rivala, ali ne po odlučujućem pitanju koju će izabrati (pri čemu je možda u prvi mah bilo najvažnije da svojom privlačnošću deluje za obe), već je taj odnos za nju postao važan tek kasnije, a ticao se pitanja koja će od njih dve rođaku mužu biti bolja, sposobnija, plodnija i draža žena, jednog pitanja, dakle, u kome ona nije imala nikakve prednosti i na koje se sa nešto malo manje ili više trenutne privlačne snage apsolutno nije moglo uticati.

Tako se, dakle, na te stvari gledalo u Lavanovoj kući i samo Jakov sam – i to je baš i bio izvor ponekog nesporazuma – na njih nije tako gledao. Jer, on je, kao prvo, doduše znao da se pored prave žene mogu imati inoče i robinje naložnice koje čoveku onda rađaju polupravu decu, ali mu nije bilo poznato, i on to dugo nije znao, da je u ovoj zemlji, posebno baš tu u Haranu i okolini, brak sa dve ravnopravne glavne žene veoma česta pojava, štaviše da je kod dobrog imovnog stanja domaćina uobičajena stvar; a onda su mu srce i um i previše bili ispunjeni Rahilinom ljupkošću a da bi uopšte još mogao i da pomisli na nešto stariju, stasitiju i ružniju sestru, – on na nju nije mislio čak ni u trenutku kada bi iz uljudnosti progovorio koju reč s njom, i ona je to zacelo zapazila, pa bi gorkih usta, ali dostojanstvena u svojoj povređenosti, obarala kapke na svoje razroke oči, što je i Lavan zapazio, pa ga je to zbog njegove starije ćerke i malo bolelo, iako je rođaka prosca ugovorom bio stavio u položaj najamnog roba, čemu se opet radovao – zbog zapostavljene Lije.

Jakov nešto pronalazi

Jakov je kad god mu je to bilo moguće razgovarao sa Rahilom, ali je to bivalo dosta retko, jer su preko dana oboje imali mnogo posla, a Jakov je posebno bio u položaju čoveka kojeg ispunjava snažno osećanje, i to toliko da bi ga načinio svojom jednom jedinom brigom, ali se, s druge strane, ipak osećao obaveznim da vredno obavlja svoje poslove, i to baš poradi te svoje ljubavi – koja je zbog rada i obavljanja poslova morala biti zanemarena. Za osećajnog čoveka kakav je bio Jakov, to je bilo veoma teško, jer bi hteo da se preda osećanju i da sasvim utone u njemu, ali to ne sme da čini već mora da istraje baš zbog tog osećanja i u čast tog osećanja; jer, kakva bi čast inače ostala ovome ako to ne bi činio? Stvarno je to bila jedna te ista stvar, njegovo osećanje za Rahilu i njegov rad na Lavanovom posedu: jer, kako bi mogao da uspe u onome ako ne bi uspeo u ovom drugom? Lavan je morao potpuno da se uveri u punovažnost vrednosti na koju se sestrić oslanjao i morao je i te kako da poželi da ga veže za sebe. Jednom rečju, Isakov blagoslov nije smeo da bude upropašćen, pa se valjalo pokazati kao pravi muškarac: valjalo se svojski latiti posla kako blagoslov koji je nasledio ne bi propao već bi učinio čast osećanju njegovog srca.

Tada, na početku Jakovljevog boravka, pašnjak na koji je ujutru, sa malo hrane u svojoj pastirskoj torbi, s praćkom o pojasu i dugim štapom kao oružjem u ruci, isterivao Lavanovu sitnu stoku da je tamo sa psom Mardukom čuva i napasa, nije bio mnogo udaljen od ujakovog poseda, otprilike sat hoda od njega, pa je to imalo i svoju dobru stranu jer Jakov nije morao noću da ostane napolju, već bi sa zalaskom sunca stada poterao kući, pa je tu i rečju i delom mogao da se pokaže sa svim svojim sposobnostima. To mu je bilo posebno drago jer mu je pastirski posao za sada pružao isuviše malo prilika da kod ujaka izazove utisak da je sa njim, ubogom izbeglicom, u njegovu kuću ušao blagoslov. Nije, doduše, nedostajalo nijedno jagnje kada bi stado naveče, pri saterivanju u tor, propuštao ispod svog štapa i brojao pred očima Lavanovim, i nije samo letnji priplod brzo isterivao na ispašu, tako da je Lavan dobijao puno mleka i kiselog mleka, već je, osim toga, jednog od dva ovna, jednog vrednog

priplodnjaka, s mnogo ljubavi i umeća izlečio od boginja. Ali Lavan je, bez ijedne reči zahvalnosti, to i druge stvari primao kao obično poslovanje korisnog pastira, pa je i to što je Jakov, odmah po svom stupanju u službu, donje prozore na kući opremio lepim drvenim rešetkama naprosto samo primio k znanju. Iz škrtosti je odbio da dâ neophodna sredstva za oblepljivanje spoljnjih zidova, pa je Jakov morao da odustane od nauma da jedno tako očevidno ulepšavanje poseda poveže sa svojim dolaskom. Bio je prilično zbunjen i u pogledu potvrde blagoslova; ali upravo ga je neka unutrašnja napetost u tom traganju za potvrdom blagoslova i u žarkoj želji da se on potvrdi možda i pripremila za otkrovenje i načinila ga čovekom događaja od dalekosežnog značaja, kojeg će se celog svog života rado sećati.

Našao je vodu u blizini Lavanovog žitnog polja, živu vodu, jedan podzemni izvor; našao ga je, on je to dobro znao, uz pomoć Gospoda, svoga Boga, iako su se u to umešale pojave koje su ovome zapravo morale biti nepoželjne, budući da su one ličile na ustupak njegovog čistog bića ovdašnjem, lokalnom duhu, predstavama koje su ovde bile uobičajene. Jakov je upravo pred kućom u četiri oka razgovarao sa dragom Rahilom, i to koliko galantno toliko i otvoreno i iskreno. Rekao joj je da je ljupka kao egipatska Hator, kao Eset, da je lepa kao junica. Ona svetli u ženskoj svetlosti, rekao joj je poetski, ona mu se čini kao majka koja vlažnom toplinom hrani dobro seme, i da mu je najdublja, žarka želja da mu postane žena i da sa njom izrodi sinove. Ona je to veoma ljupko, čedno i skrušeno saslušala. Rođak i suprug bio je stigao, ona ga je ispitivala očima i volela ga sa životnom spremnošću svoje mladosti. Kada ju je sada, držeći njenu glavu među svojim rukama, upitao da li bi i ona bila srećna da mu podari decu, klimnula je glavom, pri čemu su joj na ljupke oči navrle suze, a on joj je te suze pokupio svojim poljupcima – usne su mu od toga još bile vlažne. U sumrak, dok su se mesečeva i dnevna svetlost još međusobno borile, on pođe da prošeta poljem, ali mu noga odjednom, kao povučena odozdo, zastade, a njega celog, od ramena do vrha nožnih prstiju, prođe neki čudni vatreni trzaj, kao da ga je ošinula munja. Razrogačivši oči, on tik pred sobom ugleda neku neobičnu priliku. Imala je riblje telo, koje je na izmešanom mesečevom i dnevnom svetlu bleštalo nekako srebrnasto-ljigavo, a imala je i glavu ribe. Ali pod njom, kao pod nekom kapom, ukaza se ljudska glava sa kovrdžavom bradom, a uz to je to stvorenje imalo i ljudske noge kratko izrasle iz ribljeg repa, kao i par kratkih ručica. Prilika se nekako bila pognula napred i kao da je vedrom koje je držala obema rukama nešto zahvatala iz zemlje i prosipala, – zahvatala i prosipala još jednom i onda sve to još jednom ponovi. Onda je svojim kratkim

nogama načinila još nekoliko sitnih koraka u stranu i utonula u zemlju, u svakom slučaju je više nije bilo.

Jakov u jedan mah shvati da je to bio Ea-Oanes, bog vodenih dubina, gospodar srednje zemlje i okeana iznad najdonje zemlje, onaj bog za kojeg su ljudi ove zemlje tvrdili da zapravo njemu imaju da zahvale za gotovo sve što je vredno da se zna, pa ga, shodno tome, smatraju veoma velikim, naime isto tako velikim kao Elila, Sina, Šamaša i Nabua. Jakov je, sa svoje strane, znao da on baš i nije tako velik u poređenju sa Najvećim, kojeg je Avram spoznao, i to već zbog toga što je posedovao određeno obličje, i to napola smešno obličje. On je znao da se, ako se Ea ovde pojavio i ako mu je nešto pokazao, to moglo desiti samo po nalogu Ja-a, Jedinoga, Boga Isakovog, koji je bio sa njim. Ali i ono što mu je manji bog pokazao svojim ponašanjem bilo mu je takođe bez daljnjega jasno: ne samo po sebi, već i sa svim svojim posledicama i povezanostima, te se on sabra i otrča do kuće po oruđe za kopanje, povika i Abdhebu, čoveka vrednog dvadeset šekela, da skoči na noge da mu pomogne, pa je onda kopao pola noći, odspavavši samo jedan sat, a u zoru nastavio da kopa sve dok, na svoju veliku žalost, nije morao da istera ovce na ispašu i da preko celog dana ostavi započeti posao, – nije mogao ni da sedi, ni da stoji, ni da leži dok je tog dana napasao Lavanove ovce.

Još je bilo daleko do zimskih kiša i do onih dana kada se počinje sa obradom zemlje. Sve je bilo sprženo; Lavan nije mario za svoju zemlju, te, budući zaokupljen poslovima na svom dobru, nije ni odlazio tamo gde je Jakov kopao, tako da ništa nije primetio, niti je nešto slutio o poslu kojeg se ovaj naveče prihvatao i na kojem je radio pri svetlosti putujućeg meseca sve dok se Ištar ne bi pojavila. Kopao je na raznim mestima uokolo, na prostoru malog prečnika, ali je, u znoju lica svoga, morao da kopa duboko kroz glinu i kamenje. Ali kada se na istoku nebo zarudelo, pre nego što se gornji rub sunca izdigao iznad vidokruga, gle, tada šiknu voda i zažubori izvor; bio je velike snage, dosežući visinu od tri pedlja, te, poče brzo i zahuktalo da ispunjava iskopanu jamu, vlažeći zemlju uokolo, a voda mu je imala ukus blaga donjeg sveta.

Tada se Jakov pomoli i dok se još molio već je trčao da nađe Lavana. No, kada ga izdaleka ugleda, on uspori korak, te, pozdravljajući ga, stupi pred njega i saopšti mu uzdržana daha: „Našao sam vodu."

„Šta to kažeš?" odvrati mu Lavan tromo oklembešenih usta.

„Izvor odozdo", odgovori mu Jakov, „koji sam iskopao između poseda i polja. Visok je jedan lakat".

„Ma, ti si lud."

„Nisam, Gospod, moj Bog, pomogao mi je da ga nađem shodno blagoslovu mog oca. Neka moj ujak dođe i vidi."

Lavan potrča kao što je potrčao kada mu je bio najavljen Elijezer, bogati izaslanik. On je mnogo pre Jakova, koji je lagano išao za njim, stigao do jame iz koje je izbijala voda, pa je stajao tu i gledao.

„Ovo je živa voda", reče on uzbuđeno.

„Kako ti kažeš", potvrdi Jakov.

„Kako si to uspeo?"

„Verovao sam i kopao".

„Ovu vodu", reče Lavan, ne dižući pogleda sa jame, „mogu pomoću otvorenih žlebova da sprovedem do mog polja i da ga natopim."

„Za to će ona biti veoma dobra", uzvrati Jakov.

„Mogu", nastavi Lavan, „da raskinem ugovor sa Išulanovim sinovima u Haranu, jer mi njihova voda više nije potrebna."

„I ja sam", reče Jakov, „već na tako nešto mislio. Uostalom, ako hoćeš, možeš da obzidaš jedno jezerce i da zasadiš vrt sa datulastim palmama i svakojakim voćkama, kao, na primer, sa smokvama, šipcima i dudovima. Ako ti se sviđa i ako hoćeš, onda tu možeš da zasadiš i morski lešnjak, kruške i bademe, a možda i nekoliko planika, pa ćeš tako od datula imati mesa, soka i koštica, a i palmovu srž kao dodatak, nadalje lišća za pletenje, rebara za razne kućne potrebe, like za pravljenje konopaca i tkanje, te drva za građevni materijal."

Lavan je ćutao. On ne zagrli Blagoslovenog, niti pade pred njim na kolena. Nije rekao ni reči, jednostavno se okrenuo i otišao. I Jakov je odjurio da pronađe Rahilu koja je bila u staji za kravljim vimenom i muzla. Njoj on sve ispriča i onda joj je govorio sve nekako u tom smislu da će sada verovatno njih dvoje moći da rađaju decu. Tada se uzeše za ruke i zajedno zaigraše i zapevaše „Halelu-Ja!"

Jakov prosi Rahilu

Pošto je bilo prošlo mesec dana otkako je Jakov boravio kod Lavana, on ponovo stupi pred njega i reče: Budući da je Isavov bes u međuvremenu svojim najopakijim delom zacelo već ispario, to bi on, Jakov, hteo da razgovara sa gospodarem.

„Pre nego što progovoriš", odgovori Lavan, „saslušaj ti mene, jer sam upravo bio naumio da ti se obratim s jednim predlogom. Ti si sada već mesec dana kod mene i mi smo na krovu pri svetlosti mladog meseca, zatim polumeseca, te punog meseca i na dan nestanka meseca prinosili žrtvu. Za to vreme sam, pored tebe, na određeno vreme primio u službu još tri najamna radnika, i njih plaćam onako kako je pravo. Jer, pronađena je voda ne bez tvoje zasluge, te počesmo da obziđujemo izvorište i da od opeka gradimo žleb vodovoda. Odmerili smo i obeležili prostor jezerceta koje ćemo iskopati, pa ako se budemo odlučili da zasadimo i vrt, onda će tu biti podosta posla, a za to će mi biti potrebne snažne ruke, kako tvoje, tako i ovih koje sam primio i koje hranim, oblačim i isplaćujem sa osam sila žitarica dnevno. Ti si mi do sada služio bez ikakve nadoknade, iz rođačke ljubavi po našem ugovoru. Ali, vidi, mi ćemo sada sastaviti nov ugovor, jer nije pravo, ni pred bogovima ni pred ljudima, da strane sluge dobijaju nadoknadu, a sestrić da ne dobija ništa. Zato reci šta ti tražiš. Jer, hoću da ti dam ono što i drugima dajem, pa još i nešto malo više, ako ugovorom potvrdiš da ćeš ostati kod mene onoliko godina koliko u nedelji ima dana i onoliko vremena koliko se oranica i zemlja ostavljaju da miruju pa čovek tada na njima niti seje niti žanje. Dakle, da mi služiš sedam godina za nagradu koju tražiš."

To behu Lavanove reči i njegovo mišljenje, jedan pravnički govor kao ruho pravnih misli. Ali već su misli – a ne tek govor – zemaljskog stvora samo ruho i ulepšanje njegovih stremljenja i interesa koje zaodeva u pravničku formu na taj način što misli, tako da u većini slučajeva slaže još pre nego što i progovori, a njegove reči mu se čine tako čestite zato što nisu tek one laž nego je laž već u mislima. Lavan se beše veoma uplašio kada je izgledalo da Jakov hoće da ode, jer

otkada je izvor proradio, znao je da je Jakov stvarno nosilac blagoslova i čovek blagoslovene ruke, te mu je bilo veoma stalo do toga da ga veže za sebe, kako bi njegovi poslovi i nadalje imali koristi od blagoslova koji je on raznosio svuda gde bi stizao. Pronalazak vode bila je silna blagodet, tako silna da je prva dobit, ali ne i najveća, bila ta što ja Lavan time bio oslobođen svojih teških dažbina koje je morao da isplaćuje Išulanovim sinovima. Ovi su, naime, pokušali da se posluže smicalicama i da dokažu kako on bez njihovog kanala uopšte ne bi mogao da obradi svoju zemlju, te da je otuda, bez obzira na to da li mu je još potreban ili ne, obavezan da im i nadalje, a to znači zanavek, isporučuje ulje, žito i vunu. Međutim, stolni sudija u gradu bio je bogobojazan čovek i presudio je u korist Lavanovu, pa je ovaj takođe bio sklon da ovo shvati kao delovanje Jakovljevog Boga. Sada je mnogo toga započeto i preduzeto, pa je za uspešnost i probitačnost svega toga bilo neophodno Jakovljevo blagotvorno prisustvo. Odnos snaga u poslovnom rednom pogledu između njih dvojice pomerio se sada u korist sestrića: Lavan je bio uveren da mu je ovaj potreban, a Jakov, koji je to dobro znao, posedovao je i mogućnost da zapreti svojim odlaskom, sredstvom pritiska o kojem je Lavanov smisao za zemaljske stvari bio spreman da povede računa. Zato je Lavan, radi predupređenja, još pre nego što je Jakov stigao da se koristi svojim sredstvom pritiska, u svojoj duši pohitao da sâm kaže da su uslovi pod kojima Revekin sin za njega radi nedostojni, te da ga preduhitri pravnim predlozima radi njihovog poboljšanja. Jakov, koji uistinu još nije mogao ni da misli na to da se već sada vrati kući, jer niko od njega nije bolje znao da uslovi za to još nikako nisu bili sazreli, obradova se zbog toga što se ujak varao u pogledu njegovog položaja, te mu je iskreno bio zahvalan na njegovoj predusretljivosti, mada mu je odmah bilo jasno da ona nije bila podstaknuta pravdoljubivošću niti ljubavlju prema njemu lično, nego samo interesom. On je, dakle, zapravo osećao zahvalnost zbog interesa koji je onoga vezivao za njega, Blagoslovenog; jer, čovek je takav da ljubaznost u koju se zaodeva takav interes nehotice od ovoga na onog drugog zrači kao ljubav. Osim toga, Jakov je voleo Lavana zbog onoga što je ovaj imao da dâ i što je on smerao od njega da traži; jer je to za njega bilo vrednije od sile i šekela. On reče: „Moj oče i brate, ako hoćeš da ostanem i da se još ne vraćam pomirenom Isavu, i da ti služim, onda mi daj Rahilu, tvoje dete, za ženu; ona neka mi bude nagrada. Jer, ona lepotom svojom sasvim liči na junicu, a i ona me rado gleda, pa smo se u razgovoru složili da po našem obličju zajedno izrodimo decu. Zato ti meni daj nju i ja ću biti tvoj."

Lavan nikako nije bio iznenađen. Misao o prošnji, već smo to rekli, bila je od samog početka tesno povezana sa prispećem rođaka i sestrića, a u Lavanovoj glavi ona je bila potisnuta samo zbog Jakovljevog nepovoljnog položaja. Što ju je Jakov sada, kada su se odnosi promenili u njegovu korist, izrazio, bilo je razumljivo, a uz to je ona bila ugodna Lavanu, grmalju od zemnog praha, koji je smesta shvatio da se ovaj time u znatnoj meri opet lišavao svoje prednosti pred njim. Jer, svojim priznanjem da mu je Rahila draga, on se nanovo isto toliko predavao u ruke Lavana kao što je ovaj bio u njegovim, pa je time oslabio sredstvo pritiska koje se sastojalo od pretnji da će otići od njega. No, ono što je oca ljutilo bilo je to što je Jakov govorio o Rahili, samo o njoj, i što je Liju sasvim prenebregao. On mu odgovori: „Rahilu da ti dam?"

„Da, nju. I ona sama to želi."

„Ne Liju, moje starije dete?"

„Ne, ona mi nije toliko draga."

„Ona je starija i prva na redu da bude isprošena."

„Svakako, ona je nešto starija. Ona je naočita, a i ponosna, i pored svih svojih sitnih nedostataka ili možda baš zbog toga, i zacelo bi bila valjana da mi rodi decu kakvu želim. Ali stvari tako stoje da sam svoje srce vezao za Rahilu, tvoje mlađe dete, jer mi se ona čini kao Hator i Eset, ona za mene naprosto zrači u ženskoj svetlosti poput Ištar, i njene me drage oči prate svuda kud god da krenem. Vidi, bio je to veliki trenutak kada su moje usne bile vlažne od suza koje je ona zbog mene prolila. Zato ti nju meni daj i ja ću ti služiti."

„Razume se da je bolje da je dam tebi nego da je dam nekom tuđinu", reče Lavan. „Ali, zar da počem Liju, moje starije dete, dam tuđinu? Ili možda treba da uvene bez muškarca? Uzmi prvo Liju, uzmi obe!"

„Ti si veoma dobrostiv", reče Jakov, „ali ma koliko da zvuči neshvatljivo, ipak moram reći da Lija uopšte nije u stanju da raspali moje muške želje, već naprotiv, i da je tvom sluzi stalo jedino do Rahile."

Na to ga Lavan za trenutak pogleda svojim napola zatvorenim okom i reče onda resko: „Kako hoćeš. Dakle, potvrdi mi da ćeš kod mene ostati sedam godina i da ćeš mi služiti za tu nagradu."

„Sedam puta sedam!" uskliknu Jakov. „Jedna praznična godina božja! Kada će biti svadba?"

„Posle sedam godina", odgovori Lavan.

Lako je zamisliti kako je Jakov na to bio prestravljen!

„Šta", reče on, „da ti za Rahilu služim sedam godina pre nego što mi je daš?"

„A da kako drugačije?" odgovori Lavan gradeći se kao da je veoma iznenađen. „Trebalo bi da budem svetska budala i da ti je dam, tako da bi mogao s njom da zbrišeš kada tebi padne na pamet, a ja da ostanem kratkih rukava. A kamo tebi novac da je isplatiš, kamo ti miraz, pored odgovarajućih darova koje ćeš mi predati da ih ja onda nevesti vežem za pojas, i koji onda, po slovu zakona, ostaju meni ukoliko bi ti odstupio od veridbe? Ima li u tebe toga, ima li u tebe mine srebra ili bilo čega, ili šta ti uopšte imaš? Pa ti si siromašan kao poljski miš, ama još siromašniji! Zato ćemo pred sudijom sklopiti i zapečatiti ugovor po kome ti ja prodajem devojku za sedam godina službovanja, te kada mi budeš odslužio tih sedam godina, onda će ti na kraju biti isplaćena nagrada. A ova ploča će biti pohranjena u kućnom svetištu pod zemljom i predata zaštiti terafima."

„Bog mi podari tvrdog ujaka!", reče Jakov.

„Prazne reči!", odgovori Lavan. „Tvrd sam onoliko koliko mi stanje stvari nalaže da budem, a ako stanje stvari to dopušta, onda mogu da budem i mek. Ti, eto, želiš da uzmeš devojku za ženu, – e pa, onda, ili pođi bez nje ili najpre odsluži!"

„Služiću", reče Jakov.

O dugom čekanju

Tako je izgledala prva, kratka i uvodna faza Jakovljevog dugog boravka kod Lavana: bila je to u stvari predigra koja je obuhvatala samo mesec dana, a na kraju nje nalazio se novi, vremenski omeđeni, i to dugoročno omeđeni pravni ugovor. Bio je to bračni ugovor, a onda opet i ugovor o službi, neka vrsta mešavine i jednog i drugog, sa kakvom se maškimski činovnik ili sudija sudbenog stola baš nije često susretao, mada je sa nečim sličnim, po svoj prilici, tu i tamo imao posla, te je, polazeći od želje obe stranke, sporazum presudio i overio kao pravovaljan. Dokument, izrađen u dva primerka, sastavljen je, da bi slučaj bio što jasnije formulisan, u obliku razgovora; naime, ono što je Jakov rekao i ono što je Lavan odgovorio zabeleženo je doslovno od reči do reči, tako da je posve jasno bio izložen nastanak njihovog miroljubivog sporazuma. Ovaj čovek rekao je tom i tom čoveku: Daj mi tvoju ćerku za ženu, na šta je ovaj upitao: A šta mi daješ za nju? Na to onaj čovek nije imao šta da ponudi. Na to rečeni čovek predloži: Pošto nemaš miraza i nemaš nikakvih darova koje bih mladoj za veridbu obesio o pojas, onda ćeš mi služiti za nju onoliko godina koliko ima dana u nedelji. Eto, to će biti kupovna cena koju ćeš mi platiti, a mlada će postati tvoja suložnica posle isteka roka, s tim što ćeš uz nju dobiti jednu minu srebra i jednu sluškinju koju ću devojci dati u miraz, ali će dve trećine mine srebra biti uračunate u vrednost sluškinje i samo će ti jedna trećina mine srebra biti isplaćena u gotovom ili u darovima i plodovima što ih polja budu bila dala. Onaj tada reče: Neka bude tako. U ime kralja neka bude tako. Svaki je dobio po primerak dokumenta. Onaj ko bi pokušao da ospori ugovor i ko bi se nezakonito poneo, taj bi po ovome imao da snosi i sve posledice.

Ugovor je bio sastavljen, sudija ga je mogao smatrati valjanim, a sa čisto poslovnog stanovišta ni Jakov nije imao razloga da bude nezadovoljan. Ako je ujaku bio dužan minu srebra od šezdeset šekela, onda sedam godina najamnog rada čak nije bilo ni dovoljno da pokrije tu obavezu; jer, prosečna najamnina za jednog najamnog slugu iznosila je godišnje samo šest šekela, pa najamnina za sedam godina otuda nije mogla da pokrije Jakovljev dug. On je, naravno,

duboko osećao koliko je poslovni aspekt ovde ipak varljiv i da bi, ako bi postojala pravedna vaga, božanska vaga, tas na kojem se nalazi sedam godina života ipak morao da prevagne nad onim na kojem se nalazi mina srebra. Ali to su konačno bile godine koje će provesti u blizini Rahile, pa je to žrtvu prekrilo velikom ljubavnom radošću, a k tome je došlo još i to da je od prvog dana važenja ugovora Rahila pravno bila verena i vezana za njega, dakle njemu obrečena, tako da nijedan drugi muškarac nije smeo da joj se približi a da pri tome ne zgreši kao u slučaju kada je reč o zavođenju udate žene. Avaj, moraće da čekaju jedno na drugo sedam godina, ovo dvoje dece od brata i sestre; kada budu mogli da izrode sinove, oni će biti u sasvim drugom dobu života nego što su sada, te je ovo bio jedan gorak zahtev i uslov, koji je svedočio o Lavanovoj surovosti ili o pomanjkanju mašte u njega; ukratko, to ga je iznova i na najgrublji način predočavalo kao čoveka bez srca i simpatija. Druga nevolja bila je neverovatna škrtost i sklonost da podvali i svom bližnjem, što se videlo po onom delu ugovora koji se odnosio na miraz, – onaj očev miraz koji je trebalo da bude uručen posle sedam godina, a što je po jadnog Jakova predstavljao veoma loš posao, pogotovo što je pri svemu tome jedna sluškinja nepoznatih svojstava bestidno procenjena da u novcu vredi dva puta više nego bilo koji osrednji sluga ovde ili uopšte u Zapadnoj zemlji. Ali se ni u pogledu ove, a ni u pogledu one druge nepovoljnosti ništa nije moglo izmeniti. Vreme boljih poslova, smatrao je Jakov, još će doći, – u svojoj duši on je osećao proročanski dato obećanje o budućim dobrim poslovima a uz to i neku tajanstvenu snagu, koja je sigurno nadmašivala onu snagu koja se bila nastanila u grudima tog donjozemaljskog đavola od tasta, Aramejca Lavana, čije su oči bile postale ljupke u Rahile, njegovog deteta. A što se tiče tih sedam godina, na njih je sada trebalo navaliti i nastojati da se nekako prežive. Naravno, lakše bi bilo kada bi se one nekako prespavale, ali Jakov nije dopuštao da se u njemu pojavi takva želja, i to ne samo stoga što to nije bilo moguće, već i zato što je smatrao da je u svakom pogledu bolje probdeti ih u radu.

To on i učini, i to bi trebalo da učini i pripovedač, a ne da misli da sa rečenicom „Sedam godina je prošlo” može da prespava i preskoči vreme. Zacelo je u prirodi pripovedača da to tako olako kaže, a ipak ne bi trebalo nikome da sa usana siđe takva čarobna uzreka, ako već mora da bude izgovorena, a da ne bude ispunjena dubokim smislom i poštovanjem pred životom, tako da i za slušaoca može da poprimi dubok i težak smisao i da ga navede na čuđenje kako je moglo da prođe tih nesagledivih ili pak samo razumom ali ne i dušom sagledivih sedam godina, – i to kao da se tu radi samo o danima. Predanje

nam, naime, kazuje da su Jakovu tih sedam godina, kojih se u početku plašio do malodušnosti, prošli kao dani, a to predanje se, razume se, na kraju može svesti na njegov sopstveni iskaz, – on je, kako se obično kaže, autentičan i uostalom sasvim prihvatljiv. Nije se pri tome radilo o bilo kakvom sedmogodišnjem dremežu, niti se uopšte radilo o nekoj drugoj čaroliji, nego samo o čaroliji samog vremena, čije veće celine prolaze isto onako kao što to čine i manje celine – ni brzo ni suviše polagano, već naprosto i jednostavno prolaze. Dan se sastoji od dvadeset i četiri časa i mada je jedan čas jedan pozamašan blok i vremenski prostor koji obuhvata puno života i na hiljade otkucaja srca, ipak prolazi toliki broj njih, od jednog jutra do drugog, u spavanju i bdenju, a da ni ne znaš kako, a isto tako ne znaš ni kako prolazi sedam takvih dana života, jedna nedelja dakle, jedna jedinica od kojih je dovoljno svega četiri takve da mesec prođe sve svoje četiri mene. Jakov nije govorio da su mu sedam godina prošli „brzo" kao dani, on nije želeo tim upoređenjem da umanji težinu jednog dana života. Ni dan ne prolazi „brzo", ali on prolazi sa svojim određenim delovima dana, sa jutrom, podnevom, popodnevom i večerom, i tako redom, a to sa svojim godišnjim dobima, od uskrsnuća do uskrsnuća, čini na isto tako neobjašnjiv način, jedna za drugom, i godina. – Zato je, po predanju, Jakov rekao da mu je sedam godina prošlo kao sedam dana.

Nepotrebno je podsećati da se godina ne sastoji samo od svojih godišnjih doba, samo od kružnog toka: od proleća, ozelenjelih pašnjaka i striže ovaca, preko žetve i letnje žege, prve kiše i nove obrade zemlje, kiše i noćnog mraza, sve do ponovnog ružičastog cvata tamariske; to je samo okvir; jedna godina: to je jedan ogromni filigran života, prebogat zbivanjima, jedno more koje treba ispiti. Takav jedan filigran od misli, osećanja, delanja i zbivanja, predstavlja i dan, a i čas – u manjoj srazmeri, ako baš hoćemo; ali razlike u veličini između jedinica vremena manje su bezuslovne i njihovo merilo ujedno određuje i nas, naše osećanje, naš odnos i prilagođavanje, tako da je ponekad teže izdržati i proživeti sedam dana ili i sedam časova, budući da mogu da predstavljaju smeliji vremenski poduhvat nego sedam godina. A šta ovde samo znači ovo smeo! Ta svejedno je da li u taj tok ulazimo vedra duha ili s puno nećkanja: nema tog života koji ne bi morao da mu se prepusti, – a više ništa nije ni potrebno. On nas nosi i odnosi na način koji je silovit a da se to našoj pažnji uopšte tako ne čini, a kada se osvrnemo, onda je taj tren u kome smo zakoraknuli u taj tok „davno iza nas", na primer sedam godina, koje su prošle onako kao što prolaze dani. Štaviše, čak se ni ne može reći i utvrditi kako se čovek prepušta vremenu, veselo ili bojažljivo; nužnost da se to čini prevlađuje takve razlike i

čini ih ništavnim. Niko ne tvrdi da je Jakov radosno prihvatio tih sedam godina i da ih je radosno započeo; jer, tek pošto one budu bile prošle, tek će tada moći da izrodi decu sa Rahilom. Ali to je bila jedna briga koja je usled čisto životnih suprotnih dejstava koja su određivala njegov odnos prema vremenu – i odnos vremena prema njemu – uveliko bila ublažena i potisnuta. Jer on će živeti sto i šest godina, što njegov duh doduše nije znao, ali su to znali njegovo telo i duša njegovog tela, pa tih sedam godina, doduše, i nije bilo tako malo kao pred Bogom, ali opet nije bilo ni toliko kao za nekog kome je dato da poživi samo pedeset ili šezdeset godina, tako da je njegova duša spokojnije mogla da prihvati vreme čekanja. No, konačno, radi opšteg umirenja, treba napomenuti i to da to nije bilo čisto vreme čekanja koje je morao da preturi preko glave, jer – za to je ono zaista bilo predugo. Čisto čekanje je pravo mučenje i niko ne bi izdržao da tek tako tu sedi sedam godina ili pak samo sedam dana ili pak da samo hoda gore-dole i čeka, što čoveka zacelo može da snađe i zadesi na jedan čas. U većoj i velikoj razmeri to već stoga ne može da se desi jer se čekanje pri tom toliko odužuje i protanjuje, a istovremeno biva toliko prožeto životom da na duže staze uopšte podleže zaboravu, te se povlači u najdublje slojeve duše i više se za nj ne zna. Zato pola časa čistog i pukog čekanja može da bude strašnije i jezivije iskušenje za strpljenje od čekanja koje je zaodenuto u život od sedam godina. Ono što se očekuje da se desi, ubrzo će, usled svoje blizine, na naše strpljenje vršiti daleko oštriji i neposredniji nadražaj nego ono iz daljine, ono ga preobražava u nervozno i ustreptalo nestrpljenje i pravi od nas bolesnike koji bukvalno ne znaju šta da čine sa svojim udovima, dok nas čekanje na duge staze ostavlja mirnim i ne samo da nam dozvoljava nego nas čak i prisiljava da mislimo i činimo druge stvari, jer moramo da živimo. Tako se dolazi do neobične izreke ili sentence da čoveku, svejedno kojim stepenom čežnje da čeka, ne pada teže nego baš lakše da čeka što je ono što očekuje dalje u vremenu.

Istinitost ovih utešnih razmatranja – jedna istinitost koja zapravo zagovara da priroda i duša uvek moraju da se ispomažu – pokazala se i potvrdila u Jakovljevom slučaju čak u izuzetno jasnom vidu. On je bio u službi Lavana prevashodno kao ovčar, a jedan pastir, zna se, ima puno vremena; satima, pa neki put gotovo pola dana on ne čini ništa drugo nego se predaje dokonom razmišljanju, a ako i na nešto čeka, onda to njegovo čekanje nije zaodenuto u mnogo delatnog života. Ali baš se tu pokazuje sva blagodet čekanja na duge staze; jer, nikako nije bilo tako da Jakov ne bi znao da li da sedi, stoji ili leži, te da je lutao po stepi držeći glavu među rukama. Naprotiv, on je bio veoma spokojan, mada i malo tužan, pa čekanje nije činilo viši glas

već osnovni bas njegovog života. Naravno, mislio je i na Rahilu i na decu koju će s njom izroditi, kada bi daleko od nje sa psom Mardukom, oslonjen na laktove i s obrazom na ruci, ili s rukama podavijenim pod vratom i s nogama prebačenim jednom preko druge, ležao u senci neke stene ili žbuna, ili kada bi uspravno stajao u prostranoj ravnici, oslonjen o svoj štap, dok su oko njega pasle ovce, – ali nije mislio samo na nju nego i na Boga i na sve priče, bliže i one dalje, na svoje bekstvo i putovanje, na Elifasa i gordi san u Vetilju, na narodnu svetkovinu povezanu sa Isavljevim prokletstvom, na slepog Isaka, Avrama, na kulu, na potop, Adapa ili Adama i na rajski vrt… pri čemu bi se setio i vrta koji je đavolski Lavan podigao uz njegovu blagonaklonu pomoć, a koji je za imanje i blagostanje ovog čoveka predstavljao tako veliki napredak.

Neće biti na odmet da se zna da Jakov u prvoj ugovornoj godini još nije, ili je to samo retko činio, čuvao ovce, već je to većinom prepuštao Abdhebi, čoveku vrednom dvadeset šekela, ili pak ćerkama Lavanovim, dok je on sam, po ujakovoj želji i zapovesti, učestvovao u radovima koji su proizlazili iz onog njegovog, pod okriljem blagoslova ostvarenog pronalaska: u izgradnji vodovoda i jezerca, za što je korišćena prirodna udolina tla koja je poravnavana lopatama, pa su onda obzidane strane a tlo je oblagano kamenim gitom. Najzad je vrt bio tu – Lavanu je bilo veoma stalo do toga da se i ova nova tekovina ostvari neposredno pod blagoslovenim rukama sestrićevim, jer je sada bio uveren u delotvornost lukavstvom dosegnutog blagoslova, te je bio srećan zbog mudrosti kojom je tu delotvornost za duže vreme stavio u službu svojih privrednih interesa. Ta zar nije bilo očevidno i jasno da je Revekin sin bio donosilac sreće skoro protiv svoje volje i da je već samim svojim pukim prisustvom u dosadašnje stanje stvari uneo živosti, te da je sve ono što se do sada samo tako otaljavalo i jedva pomeralo s mesta doveo u neslućeno stanje kretanja? Kako je samo odjednom na Lavanovom posedu i na njegovoj zemlji počelo sve da se komeša i da se preduzimljivo radi – na sve strane se kopalo, kucalo, oralo i sejalo! Lavan je uzeo novac u zajam da bi mogao da proširi svoj posed i obavi neophodne kupovine: Išulanovi sinovi u Haranu posudili su mu nešto novaca iako su s njim na sudu izgubili parnicu. Jer, to su bili hladni, razboriti i lično sasvim bezosećajni ljudi za koje neuspeh u nekom pravnom sporu nipošto nije predstavljao razlog da sa čovekom koji je protiv njih dobio spor ne zaključe neki nov posao, i to upravo na osnovi onog privrednog sredstva kojim ih je tukao a koje ga je sada u njihovim očima činilo dobrim dužnikom, tako da su bez zazora mogli da mu daju novac u zajam. Tako to ide u poslovnom životu i Lavan se tome nije čudio. Njemu je bankovni novac bio potreban već zbog toga da bi

mogao da isplati i nahrani tri nova čoveka na imanju, ona tri najamna radnika, unajmljena od jednog gradskog preduzimača, čija su oni bili svojina; Jakov im je određivao šta treba da rade, dok je on, i sam se prihvatajući posla, kao nadzornik i predradnik nadziravao njihov rad. Jer, samo po sebi se razume da se njegov položaj u kući, i bez nekog posebnog dogovora o tome, nijednog trenutka nije mogao uporediti sa položajem ovih ošišanih kulučara i obeleženih najamnih radnika, koji su na desnoj ruci imali trajnom bojom upisana imena svojih vlasnika. Bilo je mnogo toga čime ga je sedmogodišnji ugovor, koji je počivao u jednoj kaseti od ilovače dole kod terafima, izdvajao od njih. On je bio domaćinov sestrić i mladoženja, a osim toga je bio gospodar izvora i otuda majstor vodogradnje i vrhovni baštovan, – Lavan mu je odmah priznao ta zvanja i znao je zašto je to učinio.

Verovao je i da zna zašto je Jakovu poverio najveći deo kupovine alatki, građevinskog materijala, semenja i mladica, što je sve bilo potrebno novom poduhvatu i u šta je pozajmljeni novac i ulagao. Imao je poverenja u srećnu ruku sestrićevu, i to s pravom; jer je ovaj uvek bolje prolazio i dobijao lepšu robu nego kada bi sam, onako mrk, lišen blagoslova, obavljao kupovine, iako je pri tome i Jakov imao svoju korist, te je već onda počinjao da stvara, naravno još dosta tanušnu, osnovu svog potonjeg blagostanja. Naime, on svoj zadatak u obavljanju trgovine sa poslovnim partnerima iz grada ili udaljenijih sela nije shvatao kruto niti je nastupao nepopustljivo, samo kao opunomoćeni nameštenik i posrednik Lavanov, već ga je obavljao u duhu posrednika i slobodnog trgovca, i to tako dobrog, spretnog, ljubaznog i rečitog, svejedno da li se radilo o kupovinama plaćanjem u gotovom ili o trampama, da je uvek mogao da stavlja na stranu manju ili veću dobit za svoj račun, te je stvarno već posedovao svoje malo stado ovaca i koza i pre nego što je počeo da se brine za Lavanovo stado. Bog kralj uz zvuk harfe bio je obznanio da će se Jakov vratiti u Isakovu kuću kao bogat čovek, a to je istovremeno bilo i obećanje i zapovest – ovo potonje utoliko što se obećanja bez čovekovog doprinosa nikako ne mogu ispuniti. Zar da Boga kralja utera u laž i da nedopustivo obruka njegovu reč iz čistog nemara i bezgraničnog zazora pred jednim ujakom koji je mračno odobravao sve nepogodnosti privrednog života, a da nikada zapravo nije umeo da iz toga za sebe ostvari neku korist? Ne treba odmah pomisliti da je počem lagao, varao i potajno potkradao Lavana. Ovaj je uglavnom znao kako se Jakov ponaša, a u slučajevima kada bi to njegovo ponašanje bilo sasvim belodano, on bi naprosto zatvorio oči i oklembesio usta. On je, dakako, video da i ovako još uvek na unosniji način dolazi do svoga nego što bi to postigao na svoj nezgrapan način, a imao je i razloga da se Jakova boji i da mu gleda kroz prste. Ovaj se,

naime, lako mogao uvrediti, te je prema njemu, budući da je ovaj bio obdaren blagoslovom, morao da se ophodi sa svom svojom blagošću. On je to sasvim otvoreno i rekao, pa je jednom zanavek Lavana u tom smislu i upozorio: „Ako, gospodaru moj, misliš da me nadziravaš”, rekao mu je, „i da me proveravaš oko svake sitne dobiti koja u trgovini obavljenoj u tvojoj službi otpada na mene, i ako misliš da me gledaš popreko zbog toga što ponekad nemaš samo ti koristi od promućurnosti tvoga sluge, onda se može desiti da mi oneraspoložiš srce u grudima i oslabiš blagoslov u telu, tako da mi tvoje stvari više neće tako lako polaziti za rukom. Onom Belanu, od kojeg sam kupio setveno seme za tebe, neophodno za povećanje prinosa tvojih oranica, tom Belanu, dakle, govorio je u snu Gospod, moj Bog: ‘To je Jakov, Blagosloveni, s kojim trguješ i nad njim ja držim moju ruku zaštite. Zato se pripazi i zaračunaj mu pet kura žitarica koje hoće da kupi od tebe za pet šekela, sa dve stotine i pedeset sila po kuru, a ne po dve stotine i četrdeset ili čak trideset, kako bi to u svakom slučaju mogao da činiš sa Lavanom, jer inače me se pričuvaj! Jakov će ti dati devet sila ulja za jedan šekel, pet mina vune za još jedan, uz to i jednog dobrog ovna u vrednosti od šekela i po, i za ostatak jedno jagnje iz svog stada. To će ti sve dati za tvojih pet kura setvenog semena za pet šekela i uz to mnogo ljubaznih pogleda i razgaljujućih reči, tako da ćeš imati ugodan susret sa svojim kupcem. Ako bi pak namerio da mu skrojiš lošije cene, onda se pričuvaj! Jer onda ću se stuštiti među tvoju stoku i zaraziću je svakojakim boleštinama, tvoju ženu ošinuću jalovošću, a decu koju već imaš slepoćom i maloumnošću, pa ćeš me onda dobro upoznati.’ Tu se Belan uplaši Gospoda, moga Boga, i učini onako kako mu je rekao, tako da sam do ječma došao po jeftinijoj ceni nego iko drugi, a pogotovo moj ujak. Jer, proveri sam i upitaj se da li bi deset sila ulja bilo dovoljno za jedan šekel i pet mina ovčije vune za drugi, kada se na pijaci dobija dvanaest sila ulja i više za taj iznos i šest mina vune, o obračunu kura i da ne govorimo. I zar ne bi za ostalih šekel i po morao da daš, hteo ne hteo, tri jagnjeta ili jednu svinju i jedno jagnje? Zato sam sebi uzeo dva jagnjeta iz tvog stada i obeležio ih znakom da su sada moji. A kako zapravo stoje stvari između mene i tebe? Zar ja nisam verenik tvoga deteta i zar preko nje ono što je moje nije i tvoje? Ako hoćeš da ti moj blagoslov bude od koristi i da ti služim svom svojom radošću i promućurnošću, onda mora da me očekuje nagrada i da me nadražuje određeni podsticaj. Inače će mi duša biti troma i opuštena, pa ti moj blagoslov neće pomoći i neće uroditi plodom.”

„Zadrži jagnjad”, reče Lavan; i tako je bivalo više puta među njima sve dok Lavan nije odlučio da zaćuti i da ostavi Jakova na miru. On, prirodno, nije želeo da mu duša postane troma i opuštena, pa je

morao da mu malo popusti. Ali ipak je bio zadovoljan kada su vodovod i jezerce bili dovršeni, kada je vrt bio zasađen i polje prošireno, pa je sada Jakova mogao sa ovcama da pošalje napolje u stepu, podalje od kuće, isprva doduše nešto bliže, a onda sve dalje, tako da nedeljama i mesecima uopšte nije dolazio kući pod Lavanov krov, nego je sebi napolju u prostranoj ravnici, u blizini jedne cisterne, podigao neku laku nastrešnicu radi zaštite od sunca i kiše pored torova od ilovače i trske i malog čardaka za osmatranje. Tu je, uz skromnu hranu, prebivao sa svojim, pri vrhu povijenim štapom i svojom praćkom, tu je sa psom Mardukom čuvao stada, koja su se pasući raštrkala uokolo, i prepuštao se vremenu, pri čemu je povremeno govorio Marduku, koji se pravio kao da ga razume, a delom ga je i stvarno razumeo; tu je na pojilištu napajao svoje životinje, a naveče bi ih uterivao u tor, trpeo je žegu i mraz, dok mu je san dosta teško dolazio na oči; jer, noću su zavijali vukovi za janjadima, a kada bi se – čega je takođe bivalo – došunjao lav, onda bi morao da se pravi kao da ih je dvanaestorica i da udara čegrtaljkama i pravi što veću galamu da bi razbojnika poterao od stada.

O Lavanovom bogaćenju

Kada bi poterao stado kući, do koje je trebalo dan ili dva dana putovanja, da podnese račun gospodaru o ukupnom broju i porastu stada, i da pred njim propusti da ovce prođu ispod njegovog štapa, on bi tada viđao Rahilu, koja je takođe čekala da prođe vreme, pa bi njih dvoje onda ruku pod ruku hodali po strani, gde ih niko nije video, i strasno bi razgovarali o svojoj sudbini, odnosno o tome da je ostalo još toliko i toliko vremena da čekaju jedno na drugo i da još ne smeju da izrode decu, pri čemu je čas on morao da teši nju a čas ona njega. Ali većinom je ipak on morao da teši Rahilu, pošto je njeno vreme sporije prolazilo, pa je to čekanje njenoj duši teže padalo, jer njoj nije bilo suđeno da poživi sto i šest godina nego samo četrdeset i jednu, tako da je sedam godina u njenom životu bilo više nego dva puta toliko u njegovom životu. Zato bi joj i navirale suze iz dubine duše kada bi potajno bili skupa, a njene drage crne oči sve bi se ispunile suzama kada bi stala da se jada: „Ah, Jakove, rođače iz daljine, ti koji si mi obrečen, kako samo tvoju malu Rahilu boli srce od nestrpljenja! Eto, prolaze meseci, vreme prolazi, i to je dobro, ali i tužno istovremeno, jer ja ulazim već u četrnaestu godinu, a treba da napunim devetnaest pre nego što nam odjeknu bubnjevi i zasviraju harfe i mi stupimo u bračnu ložnicu i ja budem stala pred tebe, kao što Besprekorna stoji pred Bogom u vrhovnom hramu, i ti izgovoriš reči: 'Poput zemlje ploda u vrtu načiniću plodnom ovu ženu'. Do toga ima još toliko puno vremena, po volji oca koji me je tebi prodao, da do tada više uopšte neću biti ona koja sam, i ko zna neće li me do tada dotaći neki demon, tako da ću oboleti i da će mi biti pogođen sam koren jezika, pa će svaka ljudska pomoć biti uzaludna? Ako bih se možda i oporavila od tog dodira, biće to možda po cenu gubitka moje kose, dok će mi se koža sva zbrčkati, požuteti i prošarati mladežima da me moj prijatelj više neće prepoznati? Toga se neizrecivo plašim i zbog toga ne mogu da spavam, te noću bacam sa sebe pokrovac i lutam kroz kuću i po posedu, dok roditelji spavaju, pa tako očajavam zbog vremena što prolazi i ne prolazi, jer tako jasno osećam da bih ti bila plodna i da bismo do moje devetnaeste godine mogli da imamo već šest sinova ili čak i osam, pošto bih ti verovatno

ponekad rodila i blizance, pa ja, eto, plačem što na to mora tako dugo da se čeka.”

Na to Jakov uze njenu glavu među svoje ruke i poljubi je ispod oba oka – Lavanova oka koja su u nje postala lepa, – te joj poljupcima pokupi suze, tako da mu se od njih ovlažiše usne, i reče: „Ah, mala moja, dobra, pametna, ti nestrpljiva majčice ovčice, budi spokojna! Vidi, ove suze ću poneti sa sobom u polje i u samoću kao zalogu i jemstvo da si moja i meni obrečena, i da strpljivo i nestrpljivo čekaš na mene, kao što ja čekam na tebe. Jer ja te volim, a iznad svega volim tamu tvojih očiju, i toplina tvoje glave, kada je nasloniš na moju, dira me do u dno duše. Tvoja kosa, ovako svilenkasta i tamna kakva je, podseća na dlaku kozjih stada na obroncima Gileada, tvoji zubi se bele poput svetlosti, a tvoji obrazi me živo podsećaju na nežnost breskve. Usta su ti kao mlade smokve kada se rumene na stablu, a kada ih poklopim svojim poljupcem, onda ti dah koji izlazi iz njih ima miris jabuke. Ti si neobično zgodna i lepa, ali ćeš biti još zgodnija i lepša kada budeš imala devetnaest godina, veruj mi, a tvoje grudi biće kao grozdovi datula i grozdovi grožđa. Jer ti si čiste krvi, ljubljena moja, i tebe neće napasti nikakva bolest, i neće te dotaći nikakav demon; Gospod, moj Bog, koji me doveo k tebi i koji je tebe sačuvao za mene, to neće dopustiti. Što se, pak, mene tiče, moja ljubav i moje osećanje prema tebi nesalomive su prirode i poput plamena koji neće moći da ugase kiše još tolikih dana. Ja mislim na tebe kada ležim u senci stene ili žbunja ili stojim u polju oslonjen o štap, kada lutam uokolo i tragam za zalutalom ovcom, kada negujem bolesno ili nosim umorno jagnje, kada se suprotstavljam lavu ili vadim vodu za stado. Pri svemu tome mislim na tebe i ubijam vreme. Jer ono neprekidno prolazi, pri svemu što činim i radim, i Bog mu ne dopušta da zastane ni za jedan tren, bilo da mirujem, bilo da se krećem. Ti i ja, mi ne čekamo uzalud, već znamo svoj čas, a naš čas zna nas i on nam ide u susret. Možda na neki način i nije tako loše to što između nas postoji još to vreme koje treba da prođe, jer kada taj čas bude prispeo, mi ćemo poći odavde u zemlju u koju je pošao i praotac, a bilo bi dobro da do tada postanem još malo imućniji dobrim poslovima, kako bi se ostvarilo obećanje mog Boga da će me vratiti bogatog u Isakov dom. Jer tvoje oči mi se čine kao oči Ištar, boginje zagrljaja, koja je govorila Gilgamešu: ‘Tvoje koze će se udvostručiti, tvoje ovce ojagnjiće dvojke’. Pa ako mi još ne smemo da se grlimo i da budemo plodni, onda je za to vreme tu stoka koja je sa naše ljubavi plodna, pa ću obavljati poslove za Lavana i mene da bih postao imućan pred Gospodom pre nego što krenemo na put.”

Tako ju je tešio i svojom osećajnošću izrazio ono što je trebalo da se izrazi, govoreći o ovcama i njihovoj plodnosti kao nekoj vrsti zamene; jer, odista je bilo tako kao da je ovdašnja boginja zagrljaja, onemogućena u ljudskoj sferi Lavanovom mračnom okrutnošću, sebi dala oduška i da se obeštetila na drugim stvorenjima, naime na Lavanovoj sitnoj stoci, o kojoj se Jakov starao, pa je napredovala kao nijedna druga, tako da se na njoj pokazivao Isakov blagoslov kao nikada do sada, a Lavan je bio sve zadovoljniji što je sestrića zadobio za slugu, jer je korist od njega zaista bila velika, pa bi se i te kako čudio tom silnom procvatu kada bi izjahao na volu, uputivši se na jednodnevno ili možda čak i dvodnevno putovanje uokolo, da osmotri priplod, ali da pri tome ne bi progovorio ni reči, ni pohvalne ni pokudne – naročito ni pokudne, jer mu je i najmanja razboritost nalagala da takvom odgajivaču i blagoslovenom čoveku gleda kroz prste ukoliko bi ovaj malo poveo računa i o svojoj koristi, te od trgovačkih i poslovnih dobiti nešto sklanjao u stranu za sebe po otvoreno obznanjenom načelu. Ne bi bilo mudro osporavati to načelo ako se ono koristi s merom; jer sa takvim čovekom se treba ljubazno ophoditi i ne bi bilo baš dobro da se nepovoljno utiče na blagoslov u njegovom telu.

Stvarno je Jakov tek kao odgajivač stoke i gospodar tora ovaca zapravo bio u svom elementu, daleko više nego pre toga na imanju kao nadzornik radova oko vode i vrta. On je bio rođeni pastir, to je bio celim svojim bićem; on je bio čovek meseca a ne čovek sunca i zemljodelstva; život pastira, život po ispašama, ma koliko muka i opasnosti i nosio sa sobom, odgovarao je željama njegove prirode; on je bio dostojanstven i misaon, te mu je pri svemu tome ostajalo dosta vremena da misli na Boga i Rahilu; a što se životinja tiče, njih je voleo i srcem i umom, da, bio im je naklonjen svim svojim blagim i snažnim čulima. Voleo je njihovu toplinu, njihov čupkavo raširen a onda opet i nekako sabijen život, idilični i višeglasno razloženi hor njihovog blejanja pod prostranim nebom, voleo je njihove pobožno neme fizionomije, njihove vodoravno oklembešene uši, njihove jako razmaknute sjajne oči između kojih je čeona vuna pokrivala gornji plitki deo pljosnatog nosa, moćnu, svetu glavu ovna, nežnije i lepše oblikovanu glavu majke ovce, naivno dečje lice jagnjeta, voleo je njihovo rutavo, ukovrdženo, dragoceno blago koje su mirno nosile uokolo, to runo koje bi uvek nanovo izraslo i koje bi im u proleće i u jesen, zajedno sa Lavanom i slugom, prao na leđima, da bi ga potom ostrigao; a pravo majstorstvo razvio je u umeću da pametno udesi i uredi njihovo parenje i njihovu plodnost, koju je sa pobožnom smotrenošću, na osnovu tačnog poznavanja tipova i jedinki, osobina vune i telesnih odlika, umeo da usmeri putem svog odgajivačkog

poimanja, – a da pri tome uopšte ne bismo hteli da tvrdimo da se čudesni rezultati koje je postigao mogu samo tome pripisati. Jer, on nije samo poboljšao pasminu i nije samo, u pogledu vune i mesa, stvorio najraskošnije primerke ovaca, već je njihova rasplodna moć pod njegovim rukama premašila sve uobičajene mere i dosegla izvanredne razmere. U njegovom toru nije bilo nijedne ovce jalovice, sve su se njegove ovce jagnjile, i to su jagnjile i dvojke i trojke, a bile su plodne još i sa osam godina; vreme njihovog parenja trajalo je dva meseca, njihova bremenitost samo četiri meseca, a jagnjad su im postajala zrela za parenje i rasplod za godinu dana, tako da su strani pastiri tvrdili da u stadu Jakovljevom, Zapadnjakovom, ovnovi skaču na ovce za punog meseca. To je bila šala i izraz sujeverja; ali to očevidno svedoči o tome da je Jakovljev uspeh na tom području bio toliko izuzetan da je prevazilazio uobičajene, iskustvom odmerene granice. Da li se stvarno, da bi se objasnila ova pojava koja izaziva zavist, moralo pozivati na delovanje ovdašnje boginje zagrljaja? Po našem mišljenju, umesno je umesto toga zastupati mišljenje da je njen izvor bio u samom gospodaru ovčijeg tora. On je bio ljubavnik u stanju čekanja i iščekivanja; on još nije smeo da bude plodan sa Rahilom; i kao što u svetu takvo osujećivanje i nagomilavanje želja i snaga često ume da nađe oduška u velikim duhovnim delima, tako je to bilo i tu, budući da je u ovom slučaju, putem prenošenja, svoje razrešenje našlo u procvatu prirodnog života koji je bio pod okriljem simpatije i brige onoga koji je patio.

Predanje, koje predstavlja učeni komentar uz jedan pratekst, koji opet sa svoje strane predstavlja pozni zapis pastirskih pesama i „lepih razgovora”, kazuje izuzetno lepe stvari o Jakovljevim srećnim trgovačkim poslovima; no, ono u svom veličanju ume i da pretera, ali mi opet, u našem nastojanju da celu priču konačno razjasnimo, ne smemo premnogo toga da odbacimo da ne bismo na taj način ponovo izneverili istinu. Preterivanja se uistinu velikim delom ne nalaze tek u glosama i obaveštenjima kasnijih svedočanstava, nego je njih već bilo u samim originalnim zbivanjima ili zapravo u ljudima; pa mi znamo kako ovi svagda naginju ka neumerenosti u vrednovanju i ocenjivanju dobara kojima su, u sklopu određene mode, jednom počeli da se dive ili da ih žele. Tako je to bilo i sa Jakovljevim ovčarskim proizvodima. Glas o njihovom besprimernom kvalitetu vremenom se raširio u bližoj i daljoj okolini Harana, među ljudima sličnim njemu i Lavanu, pri čemu se ne možemo upustiti u razmatranje pitanja u kolikoj meri je pri tome igrala ulogu izvesna zaslepljenost uslovljena činjenicom da je ovaj čovek bio nosilac blagoslova. U svakom slučaju, među ljudima je naprosto zavladala pomama da se bezuslovno dođe u posed barem jedne jedine Jakovljeve ovce; to je

za njih jednostavno postalo pitanje časti. Dolazili su izdaleka da trguju s njim i kada bi se na licu mesta uverili da je glasina bila preterana i da se uistinu radi o sasvim običnim i prirodnim ovcama, mada veoma dobrim, onda bi se, udovoljavajući zahtevu mode, prisiljavali da u njima vide čudesne životinje, pa su čak svesno dopuštali da ih on prevari prodajući im ovcu kojoj su već očigledno ispadali sekutići, te je shodno tome morala imati najmanje šest godina, ali je ceo posao ipak obavljan, i to samo na njegovo puko i golo uveravanje da se radi o jednogodišnjoj ili zreloj ovci. Plaćali su mu ono što je on tražio. Priča se da je za jednu ovcu dobijao magarca, čak i kamilu, pa čak i po jednog roba i robinju, – što su, naravno, sve preterivanja, ako se takvi poslovi uopšte i mogu uzeti kao pravilo; ali do takvih ustupaka pri razmeni dobara je dolazilo, pa tako ima nečeg u tom kazivanju da je kao protivvrednost za svoju robu dobijao jednog roba. Jer, Jakovu je vremenom bila potrebna radna snaga za obavljanje poslova, tako da je pomoćne pastire unajmljivao kod svojih trgovačkih ortaka a njihovu cenu je onda uračunavao u cenu isporučene robe: vune, kiselog mleka, kože, tetiva ili živih životinja. Tokom godina se čak dešavalo i to da je pojedine pomoćne pastire potpuno osamostaljivao u pogledu ispaše, nege i čuvanja stoke, utanačujući s njima sasvim određenu dažbinu: godišnje šezdeset i šest ili sedamdeset jaganjaca za sto ovaca, jednu silu kiselog mleka za isti broj ili minu i po vune po komadu, – sve su to bili prihodi koji su, naravno, pripadali Lavanu, ali od njih je, budući da su prolazili kroz Jakovljeve ruke, ponešto ostajalo u tim rukama već i zbog toga što je umeo da trguje i zelenaši.

Da li je u tome bila sva blagodet blagoslova koju je Lavan, grmalj od zemnog praha, uživao zahvaljujući Jakovljevom delanju? Nije, – pod pretpostavkom da je srećan i neočekivani napredak koji je ovaj doživeo uzročno bio povezan sa prisustvom sestrića, jednom bezuslovno i u svakom slučaju utvrđenom pretpostavkom, bez obzira na to da li smo skloni da ovoj radosnoj pojavi damo neko razumno ili tajanstveno tumačenje. Ono što ovde imamo da saopštimo moglo bi se, ako bismo bili spremni da izmišljamo priče i ako bismo u tihoj saglasnosti sa našom publikom smatrali da je naš zadatak da nastojimo da izmišljene, lažne pričice za trenutak razonode poprime izgled stvarnosti, zacelo shvatiti i protumačiti kao razmetanje i preterivanje, pa u tom slučaju ne bismo bili pošteđeni prekora da su nam usta puna bajki i lovačkih priča samo da bismo osvojili još jedan poen i zapanjili lakovernost slušalaca, koja ipak ima svoje granice. Utoliko je bolje što to nije naša uloga, već se mi, štaviše, oslanjamo na činjenice predanja, čija se neprikosnovenost ne dovodi u pitanje time što one nisu sve svima poznate, već neke od njih nekim slušao-

cima zvuče kao novosti. Otuda se nalazimo u položaju da ono što imamo da kažemo kazujemo glasom koji, spokojno, mada odlučno i siguran u svoju stvar, unapred onemogućava takve prigovore kojih se inače treba bojati.

Ukratko, Lavan, Vatuilov sin, postade za prvih sedam godina koje mu je Jakov služio ponovo ocem, i to ocem sinova. Njemu, čoveku koji je u međuvremenu postao imućan, bila je podarena naknada za negdašnju promašenu i očigledno neprihvaćenu žrtvu, za sinčića u krčagu, i to ne jednostruka već trostruka naknada. Naime, Adina, Lavanova žena, neugledna kakva je bila, ostade tri puta uzastopce, u trećoj, četvrtoj i petoj godini Jakovljevog boravka, u blagoslovenom stanju, pa je, ponosno stenjući, čuvala i pazila ono što je bila zanela, dok je o vratu nosila simbol svoga stanja, jedan šuplji kamen, u kojem je lupkao jedan manji. Uz jauke i molitve, u kući Lavanovoj i u njegovom prisustvu, klečeći na dve cigle kako bi napravila mesta za dete pred vratima svoga tela, pridržavana s leđa od strane jedne babice, dok je druga čučala ispred nje i motrila na vrata njene utrobe, ona se zatim porađala. Porođaji su se srećno završavali, te Adini, iako je već bila u poodmaklim godinama, nije zapretila nikakva životna opasnost. Više puta su crvenom Nergalu prinošene žrtve u pivu, hlebovima, pa čak i u žrtvenim ovcama, samo da bi se privoleo da spreči da se njegovih četrnaest slugu nosilaca bolesti umešaju u ovu stvar. Tako ni u jednom od ova tri slučaja nije došlo do toga da se utroba porodilje izvrne, niti je veštica Labartu došla da joj zatvori telo. Behu to tri snažna dečaka koje je donela na svet i njihovi siloviti i glasni zahtevi načiniše od do nedavna dosadne Lavanove kuće pravu kolevku života. Jedan je dobio ime Beor, drugi Alub, a treći Mura. Adinina priroda ne samo da se nije suočila sa nekim posledicama od neprekidnih trudnoća i porođaja koji su sledili jedan za drugim, nego je čak posle toga izgledala nekako mlađe i manje neugledno, te se sada revnosno doterivala vrpcama za glavu, pojasevima i ogrlicama koje je Lavan za nju nakupovao u gradu.

Lavanovo tromo srce bilo je ushićeno. On je sada sav blistao, koliko je to kod njega uopšte bilo moguće. Njegova ukočena i opuštena usta izgubiše sada izraz gorčine i poprimiše izraz sitog i samodopadljivog osmeha. Ako se procvat njegova domaćinstva i sjajni uspeh njegovih poslova povežu sa srećnom plodnošću njegovih bedara i sa milostivim ukidanjem kletve koja je tako dugo, kao posledica jedne pogrešne duhovne spekulacije, pomračila njegov dom, onda postaje sasvim jasno ono šepurenje kojim se sada odlikovao. Nije sumnjao u to da je, kao i cela njegova sreća, i rađanje sinova bilo u neposrednoj vezi sa prisustvom Jakova i njegovom pripadnošću njegovom domu,

sa Isakovim blagoslovom, i silno bi pogrešio da je u to sumnjao. Možda je, doduše, već odranije vedrije raspoloženje oba supružnika, a posebno Lavana, zbog dobrih poslova koji su tamo napolju sestriću tako lepo polazili za rukom, do te mere oživelo njihovu bračnu aktivnost da su se ponovo otvorile brane plodnosti: ovako ili onako, opet se to u svakom slučaju svodilo na Jakovljevu delatnost. Ali to nije smetalo Lavanu da bude lično ponosan. Pa on je bio taj koji je pametnim i spretnim odnosom, na vešt i razborit način, za svoju kuću umeo da veže nosioca blagoslova, – tog begunca i prosjaka koji je, kud god je dolazio, hteo–ne hteo, uokolo plenio uspehom. Da, po svoj prilici, čak i nije naročito svojski želeo očinsku sreću za ujaka, to je Lavan mogao da zaključi po krajnje odmerenom izlivu radosti i divljenja koje je Jakov, smatrajući to primerenim, izrazio prilikom rođenja Beora, Aluba i Mure.

„Kaži ti meni, sestriću i zete", govorio bi Lavan u prilikama kada je na leđima jednog vola dolazio u polje da obiđe stada, ili kada bi Jakov boravio na posedu radi polaganja računa, „kaži ti meni, treba li me slaviti i da li se to bogovi podsmevaju Lavanu ili ne kada mi pod moje stare dane, iz ove još preostale snage, darivaju sinove, te ih moja žena, sva nabrekla od snage, donosi na svet, iako je ranije izgledala tako neugledno!"

„Svakako treba da se tome raduješ!" odgovorio bi Jakov. „Ali sve to i nije baš nešto izuzetno pred našim Bogom. Avramu je bilo sto godina kada je začeo Isaka, a u Sare, kao što je poznato, već odavno nije bilo onoga što biva u žena kada im je Gospod priredio tu veliku sreću."

„Ti umeš na neki suv način", uzvrati Lavan, „da uniziš velike stvari i da čoveku pomutiš radost."

„Ne priliči nam", odvrati Jakov hladno, „da dižemo preveliku buku i galamu kod slučajeva sreće kod kojih smemo i sebi da pripišemo neku zaslugu."

Šesti deo:

SESTRE

Opaki

Kako je skoro bilo isteklo sedam godina, te se približavao trenutak kada je Jakov trebalo da spozna Rahilu, on gotovo ni sam nije mogao to da shvati, ali se neizmerno radovao a srce bi mu silno tuklo kada bi samo pomislio na taj čas. Jer, Rahila je sada imala devetnaest godina i čekala je na njega u čistoti svoga bića, zaštićena njome od opakog dodira i bolesti, koje bi vereniku mogle da je unište, tako da se štaviše, u njenom stasanju i procvatu njene ljupkosti, ostvarilo sve ono što joj je Jakov nežno bio predskazao, pa je naprosto bila milina videti je među kćerima ovoga podneblja sa njenim nežnim razmerama, savršenim i ugodnim stasom, njenim mekim i jakim viticama, debelim nozdrvama njenog nosića, s kratkovidim ljupkim pogledom njenih iskošenih, ljubaznom tamom ispunjenih očiju i, posebno, sa u osmeh razvučenom gornjom usnom koja je polegla na donju, što je i doprinelo uobličenju tako ljupkog izgleda uglova usta. Zaista, ona je bila najljupkija među svim devojkama; međutim, ako kažemo, kako je to Jakov sebi stalno govorio, da je naročito ljupka bila u poređenju sa Lijom, svojom starijom sestrom, onda to nikako ne znači da je ova bila najružnija među svim devojkama; ona je samo predstavljala najbliže poređenje, a ono je sa stanovišta ljupkosti ispadalo nepovoljno samo po Liju, – jer bi se i te kako mogao zamisliti muškarac koji bi, ako bi bio manje podložan tom stanovištu, starijoj, i pored toga što je imala upaljene plave oči, čiju je razrokost prikrivala na taj način što je gordo i pomalo ogorčeno spuštala kapke, čak dao prednost zbog bujnosti i plave boje njene teške kose i naočitosti njenog tela, sposobnog za materinstvo. Takođe se, već zbog časti male Rahile, mora naglasiti da se ona ni u kom slučaju nije isticala i uznosila nad svojom starijom sestrom na taj način što bi se počem razmetala svojim lepuškastim licem samo zato što je bila slika i prilika lepog meseca, a Lija meseca u stanju treće četvrtine. Rahila nije bila tako nedotupavna da ne bi poštovala i slabu zvezdu u onom pravu koje joj daje njen položaj, štaviše, u dubini svog bića nije odobravala to što je Jakov sasvim odbacivao sestru i što je sve svoje osećanje tako neobuzdano i jednostrano okrenuo samo prema njoj, iako opet iz svog srca nije mogla baš sasvim da odagna zadovoljstvo zbog toga.

Bilo je utvrđeno da se svečani čin sastavljanja mladih obavi za punog meseca letnje dugodnevice, pa je Rahila govorila da se raduje tom velikom danu. Međutim, istina je i to da je prethodnih nedelja bila tužna i da je na Jakovljeve obraze i ramena prolila neme suze, a da je na njegovo usrdno zapitkivanje odgovarala samo osmehom i klimanjem glave, i to tako žustro da su joj suze odskakivale s očiju. Šta ju je to toliko tištalo? Jakov to nikako nije mogao da razume, mada je i sâm tada bio dosta tužan. Je li tugovala za svojim devojaštvom, budući da se vreme njenog procvata bližilo svome kraju, te je sada trebalo da postane stablo koje će nositi plodove? Bila bi to, dakle, ona životna tuga koja nikako nije nespojiva sa srećom, a koju je Jakov u ono vreme dosta često osećao. Jer, svadbeni čas života je čas smrti i svetkovina preokreta, kada mesec doseže svoju najvišu tačku i punoću, pa od tog trenutka svoje lice ponovo okreće suncu u koje treba da utone. Jakov je trebalo da spozna onu koju je voleo i da onda počne da umire. Jer ubuduće neće sav život biti u Jakova i on više neće opstojati kao usamljeni pojedinac i gospodar sveta, nego će se razložiti u sinove i svojom ličnošću pripadati smrti. A ipak će voleti njih, jer oni u sebi nose njegov razloženi život koji je postao drugačiji zbog toga što je ono što je spoznajući Rahilu izlio u njena nedra bilo njegovo.

U to vreme usnio je jedan san kojeg se zbog svoje neobično mirne i pomirljive sumornosti dugo sećao. Usnio ga je za tople noći tamuza, koju je proveo u polju kraj stada, dok je mesec plovio na nebu poput barke, obasjavajući, budući da je bio dosegao svoju punu lepotu, noć slasti. Učini mu se kao da je još uvek u bekstvu od kuće ili da se ponovo dao u bekstvo, kao da ponovo mora da jaše u crvenu pustinju, a da pred njim kaska vodoravno ispruženog repa psoglavac šiljatih ušiju, koji se s vremena na vreme okretao i smejao. I to se stalno ponavljalo; situacija koja se svojevremeno nije bila do kraja razvila, sada se ponovo bila uspostavila da bi bila dopunjena.

Put kojim je Jakov jahao bio je posut kamenim šljunkom, a jedino rastinje naokolo bilo je suvo šipražje. Pakosnik je trčao ovamo-onamo između stena i žbunova, nestajući i ponovo se pojavljujući, pri čemu bi zastajao i okretao se. Ali kada ga je u jedan mah izgubio iz vida, Jakov stade da žmirka. No, samo što je žmirnuo, a ono, gle, pred njim na kamenu sedela je životinja, jedna, sudeći po glavi, prava pravcata životinja, sa opakom psećom glavom, sa šiljatim, uspravljenim ušima i sa kljunasto isturenom njuškom čija su usta dosezala do ušiju; ali joj je telo, izuzev zaprašenih nožnih prstiju, imalo ljudski oblik i pri tome ostavljalo prijatan utisak, kao telo nekog finog, malog dečaka. Životinja je nehajno sedela na jednoj

steni, povivši se malo unapred, dok se laktom oslonila na bedro povijene noge, tako da se iznad pupka obrazovala jedna trbušna bora, a drugu nogu je, s petom na zemlji, ispružila pred sobom. Ta ispružena noga sa vitkim kolenom i dugom i lako povijenom potkolenicom sa finim tetivama ostavljala je još najprijatniji utisak. Ali već na gornjem delu grudi, na ramenima i na vratu ovog boga počinjale su da rastu dlake pretvarajući se u poput gline žuto krzno na psećoj glavi sa široko raspolućenom gubicom i sitnim, podmuklim očima, a ta glava joj je pristajala onako kako sitna glava pristaje jednom stasitom telu: obezvređujući ga i doimajući se jadno, tako da bi sve to, noge i grudi, po sebi *bilo* ljupko, ali to sa ovom i ovakvom glavom nije bilo. A Jakov je, pošto je dojahao, odmah osetio oštar smrad šakala kojim je, na žalost, odisala prilika dečaka pseta. I sve to ostavi pogotovo čudesno žalostan utisak kada je ovaj pokrenuo velika usta svoje njuške i stao da govori grlenim teškim glasom:

„Ap-uat, Ap-uat."

„Nemoj se truditi, sine Usira", reče Jakov. „Ti si Anup, vodič i pokazivač puteva, ja to znam. Čudilo bi me da te nisam ovde sreo."

„Bila je to omaška", reče bog.

„Kako to misliš?", upita Jakov.

„Omaškom me stvoriše", reče ovaj s naporom. „Gospodar Zapada i Nebtota, moja majka".

„To mi je žao", odgovori Jakov. „Ali kako se to samo desilo?"

„Ona nije trebalo da bude moja majka", odgovori mladić, pri čemu su mu usta postepeno postajala spretnija. „Ona nije bila ona prava. Noć je tome bila kriva. Ona je jedna krava i njoj je to sve sasvim svejedno. Ona nosi sunčevu ploču među rogovima kao znak da sunce svaki put u nju ulazi da bi sa njom izrodilo mladi dan, ali rađanje tolikih sjajnih sinova nije nikada okončalo njenu tupost i ravnodušnost."

„Pokušavam da shvatim", reče Jakov, „da je to opasno".

„Veoma opasno", uzvrati ovaj drugi klimnuvši glavom. „Slepa i kao u krave toplom dobrotom ona prihvata sve što se u njoj zbiva i dopušta s potpunom potmulom ravnodušnošću da se to zbiva, iako se to samo zato zbiva što je mračno."

„Zlo i naopako", reče Jakov. „A koja bi onda bila ona prava koja je trebalo da te rodi, ako to nije Nebtota?"

„Zar ti to ne znaš?", upita pas mladić.

„Ne mogu baš sasvim da razlučim”, odgovori Jakov, „šta je tu zapravo ono što i sâm znam a šta saznajem od tebe.”

„Kada ti to ne bi znao”, uzvrati ovaj, „onda ti ja to ne bih ni mogao reći. U početku, ne baš sasvim u samom početku, ali prilično u samom početku, behu Geb i Nut. To bejahu bog zemlje i boginja neba. Oni izrodiše četvoro dece: Usira, Seta, Esetu i Nebtotu. Eseta postade bračna sestra Usira, a Nebtota riđega Seteha.”

„Do sada je sve jasno”, reče Jakov. „Da li to znači da se ovo četvoro nije držalo utvrđenog reda?”

„Dvoje od njih nije”, odgovori Anup. „Na žalost, nije. Šta ćeš, mi smo rasejana bića, po prirodi smo nepažljivi i sanjalački bezbrižni. Briga i opreznost su prljava zemaljska svojstva, a kada se stvar sagleda i sa druge strane, onda se mora reći: Zaista, šta sve bezbrižnost nije počinila i naradila u životu.”

„To je sušta istina”, potvrdi Jakov. „Mora se paziti. Ako treba da budem iskren, onda bih rekao da je, po mom mišljenju, sve to tako zbog toga što ste vi samo kumiri. Bog uvek zna šta hoće i šta čini. On obećava i on drži svoju reč; on sklapa savez i on je veran za veki vekov.”

„Koji bog?” upita Anup.

Ali Jakov mu uzvrati: „Ti se pretvaraš. Kada se zemlja i nebo pomešaju, onda u svakom slučaju nastaju junaci i veliki kraljevi, ali nikakvi bogovi, ni četiri, niti pak jedan. Geba i Nute, sâm si rekao, nije bilo na samom početku. Odakle oni dolaze?”

„Iz Tefnete, velike majke”, odgovori on spremno sa kamena.

„Dobro, ti to kažeš zato što ja to znam”, produži Jakov u snu. „Ali da li je Tefneta bila početak? Odakle je došla Tefnet?”

„Dozvao ju je Onaj koji još nije nastao, Onaj skriveni čije je ime Nun”, odgovori Anup.

„Nisam te pitao za njegovo ime”, uzvrati Jakov. „Ali sada počinješ da govoriš razumno, pasji dečače. Nisam imao nameru da s tobom razgovaram. U svakom slučaju si ti jedan kumir. Kako je to onda bilo sa omaškom tvojih roditelja?”

„Svemu je bila kriva noć”, ponovi smrdljivac, „a Onaj što nosi bič i pastirski štap bio je bezbrižno rasejan. Veličanstvo tog boga žudelo je za Esetom, svojom bračnom sestrom, i neočekivano je u tamnoj noći naletelo na Nebtotu, sestru Riđega. I tada je ovaj veliki bog, misleći da je njegova, obgrli i oboje obuze u potpunoj bezbrižnosti ljubavna noć.”

„Kako može tako nešto da se dogodi?" uzviknu Jakov. „Šta se dogodilo?"

„To lako može da se dogodi", odgovori ovaj. „Noć u svojoj ravnodušnosti zna istinu i pred njom ništa ne znače probuđene predrasude dana. Jer je jedno žensko telo kao i svako drugo, dobro da se obleži, dobro da se oplodi. Samo se licem jedna žena razlikuje od druge i samo je ono razlog našem maštanju da sa ovom hoćemo a sa onom nećemo da izrodimo decu. Lice, naime, pripada danu koji je pun budnih uobraženja, ali pred noću, koja zna istinu, ono ne znači ništa."

„Govor ti je sirov i bezosećajan", reče Jakov s mukom. „Govoriti tako tupo može samo neko ko ima takvu glavu kao ti i lice koje se mora zakriliti rukom da bi se uopšte moglo zapaziti i priznati da ti je noga, onako kako si je ti ispružio, zgodna i lepa."

Anup spusti pogled, povuče jednu nogu uz drugu i gurnu ruke između kolena.

„Izostavi mene iz igre!" reče on onda. „Ja ću se već osloboditi moje glave. Hoćeš li, onda, da čuješ šta je dalje bilo?"

„Pa šta je bilo?", upita Jakov.

„Usir, gospodar", produži ovaj, „beše u noći za Nebtotu kao Set, njen riđi suprug, a ona za njega baš kao Eset, gospodarica. Jer on je bio stvoren za oplođavanje a ona da bude oplođena, a u noći je inače sve bilo svejedno. I oni oduševiše jedno drugo u oplođavanju i začinjanju, jer dok su mislili da se vole, oni su uistinu samo začeli porod. Tako je ova boginja zatrudnela i u sebi nosila mene, dok je to zapravo trebalo da bude Eset, Prava."

„Žalosno", reče Jakov.

„Kada osvanu jutro, oni se raziđoše", nastavi mladić životinja, „i sve je to moglo još i dobro da se završi da veličanstvo ovog boga nije zaboravilo svoj venac od lotosa kod Nebtote. Taj venac je onda našao riđi Set i on zaurla. Otada on Usiru radi o glavi."

„Te stvari znam", prisećao se Jakov. „Onda dolazi priča sa kovčegom, zar ne, u koji je Riđi namamio brata i pomoću njega ga ubio, tako da je Usir, mrtvi gospodar, u zalemljenom sanduku plovio niz reku u more."

„I Set postade kralj zemaljā na prestolu Geba", dopuni Anup. „Ali to nije ono na čemu bih da se zadržim i što bi tvom snu moglo da dâ posebno obeležje. Jer, Riđi nije zadugo ostao kralj zemalja, pošto je Eset rodila dečaka Hora, koji ga je ubio. Ali, gle, kada se dala u

potragu za ubijenim, izgubljenim, i kada je lutajući svetom neprekidno dozivala: ‘Dođi u svoj dom, dođi u svoju kuću, dragi! O, lepo dete, dođi u svoju kuću!’, tada se kraj nje nalazila Nebtota, žena njegovog ubice, koju je žrtvovani omaškom obgrlio, – pratila ju je u stopu i one su se duboko slagale u bolu i zajedno su naricale: ‘O ti, čije srce više ne kuca, ja bih da te vidim, o lepi gospodaru, ja bih da te vidim!’”

„To je bilo miroljubivo i tužno”, reče Jakov.

„Svakako”, uzvrati onaj na kamenu, „to je ono posebno obeležje. Jer ko je ono bio kraj nje i ko joj je pomagao pri traženju, lutanju i naricanju, tada kao i posle, kada je Set pronašao sakriveni leš i raskomadao ga na četrnaest komada, koje je Eset morala da sakupi kako bi gospodar opet bio čitav, sa svim svojim udovima? To sam bio ja, Anup, sin Neprave, porod ubijenog, koji je bio s njom u njenom lutanju i traženju, uvek na strani Eset, koja je za sveg tog lutanja držala svoju ruku oko mog vrata da bih je bolje podupro, i mi smo zajedno naricali: ‘Gde si ti, leva ruko mog lepog boga, a gde ste vi lopatico i nogo njegove desne strane, gde li si ti, njegova plemenita glavo, i ti njegov sveti ude koji izgleda da si sasvim izgubljen, tako da ćemo morati da te nadoknadimo jednom imitacijom od sikomorina drveta?’”

„Pogan ti je govor, baš kao govor boga mrtvih obeju zemalja”, reče Jakov.

Ali Anup odgovori: „U položaju u kome se nalaziš trebalo bi da imaš smisla za takve stvari jer si ti verenik i treba da izrodiš porod i da umreš. U udu je, naime, smrt, i u smrti je ud, to je tajna grobnice, a ud raskida zavoje smrti i ustaje protiv smrti, kao što se zbilo sa gospodarem Usirijem, nad kojim je Eset lebdela kao ženka orlušine i učinila da je iz njega mrtvog isteklo seme, te se ona oplodi s njim dok je naricala.”

„Sada će biti najbolje da se probudim”, pomisli Jakov.

I dok mu se činilo da vidi kako se bog diže sa kamena i nestaje, pri čemu su čin ustajanja i nestajanja bili jedno te isto, on se probudi u zvezdanoj noći kraj tora. San o Anupu, šakalu, ubrzo mu se rasplinu ali mu se sa svojim pojedinostima vraćao u jednostavni doživljaj putovanja iz stvarnosti, tako da se Jakov ovoga samo još i sećao. I od sna još neko vreme u njegovoj duši ostade neka smirena seta zbog toga što je Nebtota, omaškom obljubljena, zajedno sa Esetom tražila i naricala i što je omaškom obljubljena dopustila da je štiti i podupire omaškom začeti.

Jakovljeva svadba

Jakov je u to vreme više puta razgovarao sa Lavanom o predstojećem događaju i o svečanom činu spajanja, pa i o tome kako je ujak namislio da se to obavi, te tako i saznade da ovaj u vezi sa svim tim ima velike namere i da je nameran da priredi svadbu bez obzira na troškove, svadbu koja će se pamtiti.

„Moraću duboko da zagrabim u kesu”, reče Lavan, „pošto se u kući namnožilo mnogo usta pa ih treba nahraniti. Ali ne marim ja zbog toga, jer, gle, imovno stanje mi baš nije loše, već onako osrednje, zahvaljujući raznim okolnostima, među kojima u svakom slučaju treba pomenuti i Isakov blagoslov koji je sa tobom. Otuda sam i mogao da povećam radnu snagu, pa sam uz aljkavicu Iltani dokupio još dve devojke: Zelfu i Valu, obe naočite devojke. Njih ću na dan venčanja pokloniti mojim kćerkama: Zelfu ću dati Liji, mojoj starijoj kćerki, a mlađoj ću dati Valu. A pošto si ti prosac, to će devojka biti i tvoja i ja ti je dajem u miraz, a u njenu vrednost neka budu uračunate dve trećine mine srebra, shodno našem ugovoru.”

„Od srca ti hvala na tome”, reče Jakov sležući ramenima.

„Ta to je ono najmanje”, nastavi Lavan. „Jer, na moj račun će pasti slavlje koje ću prirediti, pozvaću na sabat ljude odavde i odande, a dovešću i svirače koji će nam svirati i plesati; obaliću dva govečeta i četiri ovce na leđa i goste ću počastiti takvim opojnim pićem da će početi stvari da vide dvostruko. Sve će me to dosta stajati, ali ću ja to već podneti i neću zbog toga praviti kiselo lice jer se radi o svadbi moje kćerke. Imam, nadalje, nameru da mlađoj poklonim nešto što će obući a čemu će se veoma obradovati. Ja sam tu stvar već dosta davno kupio od jednog putnika i pohranio je u škrinji jer je skupocena: to je jedan veo kojim mlada treba da se prekrije i posveti Ištari, a ti ćeš joj onda skinuti taj veo. Navodno je taj veo nekada pripadao jednoj kraljevskoj kćerki i kažu da je to bila nevestinska haljina nekog kneževskog deteta, jer je sav umetnički izvezen svakojakim znacima Ištare i Tamuza; a ona, neporočna, prekriće njime glavu. Jer ona je jedna neporočna i čedna, i ima da bude kao Enitu, poput nebeske neveste, koju sveštenici svake godine na praznik Ištare u

Vavilonu privode Bogu, vodeći je pred celim narodom uz stepenice kule i kroz sedam kapija, pri čemu joj kod svake kapije uzimaju po komad nakita i odeće, a kod poslednje i maramu koja pokriva njen stidni deo, da bi je onda onako svetonagu uveli u najvišu ložnicu kule Etemenanki. Tu ona prima Boga na postelji u najmrklijoj noći i sve je obavijeno velom velike tajne."

„Hm", oglasi se Jakov, a Lavan razrogači oči i raširi prste s obe strane svoje glave, sav se uprepodobi i zauze stav pobožnosti, što po mišljenju njegovog sestrića nikako nije pristajalo ovom grmalju od zemnog praha.

Lavan nastavi: „Zacelo je lepo i prijatno kada mladoženja ima svoj dom i svoje imanje, i kada je cenjen u kući svojih roditelja, te se u sjaju pojavi da odvede mladu bilo vodenim bilo kopnenim putem na svoje imanje i svoju baštinu. Ali ti, kao što i sam znaš, nisi ništa drugo do izbeglica i beskućnik, u zavadi sa svojima, pa ulaziš u moju kuću kao domazet, a ja ću se, eto, s tim zadovoljiti. Neće biti svadbene povorke ni na kopnu ni na vodi, već vi posle obeda i gozbe ostajete kod mene; ali kada ja budem stupio među vas i kada budem dodirnuo vaša čela, onda ćemo se u ovoj prilici držati ovdašnjeg običaja i uz pesmu ćemo te povesti oko imanja u bračnu ložnicu. Tu ćeš ti sedeti na postelji, u ruci ćeš držati cvet i čekaćeš mladu. Jer mi ćemo i nju, neporočnu i čednu, povesti oko imanja sa bakljama i pesmom, a pred vratima odaje pogasićemo baklje i ja ću ti privesti posvećenu, pa ću vas onda ostaviti da joj ti u tami pružiš cvet."

„Je li to po običaju i zakonu?", upita Jakov.

„Nadaleko i svud uokolo, kako i sâm kažeš", odgovori Lavan.

„Onda neka bude tako", odgovori Jakov. „Uostalom, pretpostavljam da će goreti jedna baklja ili barem stenjak jedne svetiljke da bih mogao da vidim mladu kada joj budem pružao cvet i posle toga."

„Ćuti!" viknu Lavan. „Da mi je samo znati šta te navodi da govoriš tako bestidno, i to još pred ocem, kojem je inače neprijatno i neugodno što mora svoje dete da privede muškarcu da je razotkrije i obleži. Obuzdaj barem preda mnom svoj pogani jezik i zatvori u sebi svoju preveliku pohotljivost! Zar nemaš ruke da vidiš i zar moraš neporočnu da proždireš i očima da bi svoje uživanje pojačao s njenim stidom i drhtajem njenog devičanstva? Poštuj tajnu najviše odaje u kuli!"

„Izvini", reče Jakov, „i oprosti mi! Nisam mislio tako pogano kako bi se reklo po tvojim rečima. Samo bih mladu rado video i očima. Ali ako ovde nadaleko i svuda uokolo vlada takav običaj, kako ti to kažeš,

onda ću se i ja s tim pomiriti."

Tako je prispeo dan potpune lepote i praznik spajanja, te se kod Lavana, srećnog odgajivača ovaca, klalo, kuvalo, peklo, točilo, po kući i po celom imanju, tako da se sve samo pušilo i praskalo, a ljudima su suzile oči od oštrog dima vatre koja je gorela pod kotlićima i u pećima; jer, Lavan je štedeo ćumur i vatre je ložio gotovo samo trnjem i đubretom. Gospodari i posluga, uključujući i Jakova, zasukaše rukave i prihvatiše se posla da pripreme posluženje za mnoge goste i prirede dugu gozbu; jer, svadba je trebalo da traje sedam dana, pa je, da se domaćin ne bi osramotio i obrukao, trebalo pripremiti neiscrpne zalihe kolača, pereca i hleba, čorbi, mlečnih jela, piva, voćnih sokova i jakih rakija, – da se i ne pomenu ovnujsko pečenje i goveđi butovi. Za sveg tog poslovanja pevali su pesme Uduntamkuu, Debelome, bogu trbuha i sveg jestiva. Svi su pevali i radili: Lavan i Adina, Jakov i Lija, aljkavica Iltani i Vala i Zelfa, sluškinje Lavanovih kćerki, Abdheba, čovek kupljen za dvadeset šekela, kao i sluge koje su nedavno dovedene. Lavanovi pozni sinovi, samo u košuljicama, jurcali su se, vrišteći, po ovom metežu, pa su se u jedan mah okliznuli na krvi prolivenoj od zaklane stoke i sasvim se ubrljali i zamrljali, te im otac izvuče uši a oni stadoše da zavijaju kao šakali; jedino je Rahila, mirna i besposlena, sama sedela u kući, jer ona sada nije smela da vidi mladoženju, niti je on smeo da vidi mladu, pa je posmatrala skupoceni vez vela koji joj je otac poklonio da bi ga nosila na slavlju. Bila je milina pogledati ga, taj sjajan primerak tkačke veštine i veziljske umešnosti, – reklo bi se da je to zaista bila nezaslužena sreća da je ovakav jedan dragocen komad dospeo u Lavanovu kuću i u njegov sanduk; čoveka koji mu ga je jeftino prodao mora da su na to naterale zaista izuzetno teške prilike.

Bio je velik i širok, sastavljen od donje i gornje haljine sa širokim rukavima, tako da se, ako bi se htelo, veo mogao i navući, a bio je tako skrojen da se deo koprene mogao navući preko glave, ili pak obaviti oko glave i ramena, ili jednostavno pustiti niz leđa. Težina ove nevestinske odeće doimala se u rukama nekako neobično, jer je bila i laka i teška, a nejednake težine u raznim delovima: lako je bilo njeno osnovno bledoplavo tkanje, tako fino izvedeno da se činilo kao da je dašak vazduha, magle i ničega, te se moglo jednom rukom sakupiti a da se od njega ništa ne vidi, a onda je opet, s druge strane, bilo teško, i to od izvezenih likova kojima je šaroliko i bleštavo bilo prekriveno, tj. od ukrasnih slika koje su nastale u dugotrajnom uzvišenom radu, od niti koje su se pri tome koristile a bile su zlatne, bronzane, srebrne, i uz to svakojakih boja: bele, purpurne, ružičaste,

maslinasto-sive, ali i crne i šaroliko izmešane, onako kako se to radi i kod slika u emajlu, – bili su to izuzetno nežni znaci i likovi. Lik Ištar-Mame bio je prikazan često i u raznim vidovima, – boginja je bila prikazana naga i malena kako rukama istiska mleko iz svojih dojki, dok joj sa strane stoje sunce i mesec. Svuda se javljala višebojna petokraka zvezda koja znači „Bog”, a na više mesta je u tkanini blistao golub kao ptica boginje ljubavi i boginje Majke. Tu se mogao videti i Gilgameš, junak koji je sa dve trećine svog bića bio bog a jednom trećinom čovek, kako svojom rukom davi lava. Jasno se prepoznavao škorpijski ljudski par koji na kraju sveta čuva kapiju kroz koju sunce ulazi u donji svet. Bilo je tu i svakojakih životinja, začaranih nekadašnjih ljubavnika Ištarinih, od kojih je ona jednog pretvorila u vuka, a drugog, koji je nekada bio vrtlar Išalanu, u slepog miša. U liku jedne šarene ptice mogao se prepoznati Tamuz, pastir, prvi družbenik njenog sladostrašća, za kojim je odredila da se plače iz godine u godinu a nije nedostajao ni nebeski bik što bljuje vatru, koga je Anu poslao protiv Gilgameša zbog Ištarine razočarane požude i strasne tužbalice. Preturajući haljinu u rukama, Rahila ugleda jednog muškarca i jednu ženu kako sede s obe strane jednog drveta, za čijim plodovima pružaju ruke, dok se iza leđa ženinih izvila zmija. Bilo je tu izvezeno još jedno sveto drvo: kraj njega su jedan naspram drugog stajala dva bradata anđela, koji ga radi oplođenja dodirivahu krljuštavom šišarkom muškog cveta; iznad drveta života pak lebdeo je, okružen suncem, mesecom i zvezdama, znak ženskosti. A bilo je tu i izvezenih izreka ispisanih širokim i šiljastim znacima položenim i iskošenim ili pak uspravljenim i na razne načine ukrštenim. I Rahila odgonetne: „Ja sam svukla moju haljinu, da li da je ponovo obučem?”

Ona se mnogo igrala šarenom tkaninom, tom velelepnom haljinom-velom; obavijala je oko sebe, obrtala se i okretala u njoj i maštovito se ukrašavala njenim slikama bogatom prozračnošću. Tako se ona zabavljala dok je povučeno čekala, a drugi pripremali slavlje. Povremeno bi je obilazila Lija, njena sestra. I ona bi onda oprobavala lepotu vela na sebi, a potom bi zajedno posedele, s tkaninom u krilu, i plakale, milujući jedna drugu. Zašto su plakale? To je bila njihova stvar. No, ipak ćemo samo toliko reći da je svaka to činila iz svog posebnog razloga.

Kada bi se Jakov zamućenog pogleda prisećao svih dogodovština i u njemu stale da vaskrsavaju sve te priče i dogodovštine koje su bile upisane u njegovo lice, dajući mu izraz značaja i dostojanstva, i kada bi za njega postajale duhovna stvarnost i sadašnjost, kao ono kada je sa riđim blizancem sahranjivao oca, onda bi se pred njim pre svega

svojom neposrednošću moćno ukazali dan i događaji koji su mu doneli tako strašan poraz da ga je to skoro dovelo do ludila, i naneli takvu uvredu njegovim osećanjima da to njegova duša dugo nije mogla da preboli, te je zapravo ponovo našla veru u sebe u osećanju koje je bilo vaskrs tada Rastrgnutog i Uniženog, – tada bi mu se, dakle, pre svega živo ukazali dan i događaji koji su bili vezani za njegovu svadbu.

Svi Lavanovi ljudi oprali su glavu i noge u blagoslovenoj vodi jezerceta, namazali se i ukovrdžali kosu kako priliči, obukli se u svečano ruho i potrošili mnogo mirisnog ulja da bi goste koji su pristizali dočekali slatkim miomirisom. A ovi su dolazili pešice, na magarcima i na kolima koja su vukla goveda i mazge; dolazili su muškarci sami, a dolazili su i muškarci sa ženama, pa čak i sa decom, ako nisu mogla da budu ostavljena kod kuće: seljaci i stočari iz okoline, takođe namazani i ukovrdžane kose i u svečanom ruhu, ljudi slični Lavanu, teške naravi kao i on, i sa shvatanjima o privređivanju sličnim njegovom. Pozdravljali su se s rukom na čelu, pitali se za zdravlje, pa onda posedaše u kući i u dvorištu, oko kotlića i prekrivenih stolova, te bi im tu najpre posipali vode po rukama, a onda bi se, cokćući, prihvatali jela uz pokliče Šamašu i pohvale upućene Lavanu, domaćinu i svatovskom ocu. Trpeza je bila postavljena u spoljnjem dvorištu imanja između ambara, u unutrašnjem, popločanom, kod žrtvenika, pa i na krovu kuće i na drvenom tremu koji se protezao oko kuće, dok su se kraj mesta za prinošenje žrtvi smestili svirači, harfisti, bubnjari i čembalisti, unajmljeni u Haranu, koji su umeli i da plešu. Dan je bio vetrovit, veče je bilo još vetrovitije. Preko meseca promicahu oblaci, a povremeno bi ga sasvim prekrili, što bi se nekima, i to ne baš malenom broju među njima, učinilo kao loše znamenje, ali to nisu neposredno izražavali; jer, to su sve bili jednostavni ljudi i oni nisu umeli da prave razliku između pomračenja meseca usled navlačenja oblaka od pravog pomračenja. Vrući vetar koji je vitlao kroz kuću, saplićući se i zviždeći kroz trsku ambarskih koliba, dok su platani pod njegovim naletom stenjali i šuštali, motao se po mirisima svatova za trpezama, namazanim raznim pomadama, i isparenjima od raznih jela, i sve to mešao i u talasima kovitlao uokolo, tako da se činilo kao da će iščupati s dimom izmešane plamenove na tronošcima, na kojima su goreli trava despike i budulhina smola. Jakovu se uvek kada bi se prisećao ondašnjih zbivanja činilo kao da u nosu oseća vetrom pomešani oštri miris isparenja začina, gostinskog znoja i pečenja.

On je sa Lavanovim ljudima sedeo s onim gostima koji su jeli u gornjoj odaji, tamo gde je pre sedam godina prvi put lomio hleb sa

neobičnom rodbinom; sedeo je tu sa domaćinom, njegovom plodnom ženom i njihovim kćerkama za trpezom sa svakojakim jelima i đakonijama, postavljenim na prostirki; bilo je tu kolača, datula, belog luka, krastavaca, i on bi uzvraćao gostima koji su, dižući pehar sa opojnim pićem, nazdravljali njemu i domaćinima. Rahila, njegova mlada, koja je uskoro trebalo da mu bude predata, sedela je kraj njega i on bi povremeno poljubio rub njenog vela koji ju je skrivao svojim od slika otežalim naborima. Ona ga ni jedan jedini put nije podigla da bi nešto pojela i popila; izgledalo je kao da su osvećenu nahranili pre nego što se selo za trpezu. Sedela je mirno i nemo; samo bi skrušeno nagnula pokrivenu glavu kada bi on poljubio veo, a i Jakov je sedeo nem i omamljen slavljem; u ruci je držao cvet, belu grančicu procvale mirte iz Lavanovog navodnjavanog vrta. Pio je pivo i vino od datule, um mu je bio prilično omamljen, a duša nikako nije mogla da se preda mislima i da se uznese do spokojne zahvalnosti, te se osećao nekako teškim u svom uljem namazanom telu, a njegovo telo bila je njegova duša. Rado bi o svemu da razmisli i da pravo shvati kako je Bog sve to pripremio i udesio, kako je beguncu u susret uputio draganu, to drago dete koje je već pri prvom susretu zanavek izabrao svome srcu i zavoleo za sva vremena, štaviše, preko svakog vremena, jer će je voleti i u deci koju će ona podariti njegovoj nežnosti. Nastojao je da se raduje svojoj pobedi nad vremenom, gorkim vremenom čekanja, koje mu je, po svoj prilici, bilo određeno kao kazna za ono što je učinio Isavu i za one gorke suze koje je ovaj prolio: toj pobedi i tom trijumfu koje će Gospodu, slaveći ga, položiti pred noge, jer je to bila njegova pobeda, i Bog je, poslužívši se njime i njegovim strpljenjem, za koje se ne može reći da je bilo besposleno, savladao vreme, to sedmoglavo čudovište, kao što je nekada savladao aždaju Haosa, tako da je sada bila stvarna sadašnjost ono što je do nedavno bila duboka želja puna iščekivanja, pa je Rahila sada sedela kraj njega sa velom koji će joj on skinuti čim prođe još ovo malo vremena. Nastojao je da svom dušom sudeluje u svojoj sreći. Ali to sa srećom je kao i ono sa čekanjem na nju, koje, što duže traje, sve manje biva čisto čekanje, nego se ispunjava zahtevima života i poslovnom radinošću. I kada onda tako željno očekivana sreća dođe, onda se ispostavlja da ona i nije od božanske materije, kakvom se ona ukazivala u budućnosti, nego je, ostvarivši se, jednostavna telesna sadašnjost i ima svoju telesnu težinu kao i sav život. Jer, život u telu nikada nije blaženstvo, nego je nešto polovično, delom i neprijatno, pa kada sreća postane telesni život, onda s njome to postaje i duša koja ju je očekivala, te tada više nije ništa drugo do telo sa porama natopljenim uljem, u šta se nekada daleka i blažena sreća sada izmetnula.

Jakov je sedeo, stezao bedra i mislio na svoj ud, jer je sreća sada postala njegova stvar, te je očekivao da se uskoro silno potvrdi u svetoj tami ložnice. Jer, njegova sreća bila je svadbena sreća i svetkovina Ištare, okađena mirisom začina, obeležena krkanlukom i pijančenjem, dok je nekada bila Božja stvar pa se nalazila u njegovoj ruci. Kao što je Jakovu nekada bilo teško da čeka, pa je morao da potraži zaborava u životu i radinosti, tako mu je sada bilo teško zbog Boga koji je bio gospodar života i svekolike budućnosti za kojom se čeznulo, ali je vlast nad ostvarenim časom morao da preda posebnim bogovima i kumirima telesnosti, jer je ovaj čas bio u njihovom znaku. Zato bi Jakov poljubio golu sliku Ištar kad god bi podigao rub Rahilinog vela, koja je sedela kraj njega kao čista žrtva rađanja.

Preko puta od njega sedeo je Lavan, nagnut prema njemu, oslanjajući se svojim teškim rukama o sto, i pri tome ga je ozbiljnog izraza lica i netremice posmatrao.

„Raduj se, sine i sestriću, jer je, evo, prispeo tvoj čas i dan nagrade, kada treba da ti se isplati nagrada po pravu i ugovoru za sedam godina, koliko si služio u mojoj kući i na mom posedu, na prilično zadovoljstvo domaćinovo. A nije ni roba ni novac ono za čim tvoje srce žudi već nežno devojče, moja kćerka; nju ćeš dobiti da ti srce obraduje i da ti bude pokorna u naručju. Pitam se samo kako li ti udara srce u ovom času, jer je ovo veliki čas za tebe, ovo je uistinu tvoj životni čas, kojeg bi, po mom mišljenju, trebalo smatrati najvećim časom tvog života, velikim kao onaj čas kada si u šatoru od oca dobio blagoslov, kako si mi nekada pričao, ti prepredenko jedan i sin jedne prepredenke!”

Jakov kao da nije ništa čuo. Ali Lavan stade grubo da ga zadirkuje pred gostima i da mu govori: „Ta kaži, zete, hej, slušaj, kako se osećaš? Podilazi li te jeza od sreće što ćeš zagrliti mladu i nije li te malo strah kao onda kada se radilo o blagoslovu i kada si klecavih kolena ulazio kod oca? Zar nisi ono pričao da ti je od slabosti i straha niz bedra curio znoj i da te je čak i glas izdao kada je trebalo da dobiješ blagoslov pre Isava, prokletog? Srećkoviću, samo da ti radost ne podvali onda kada treba da se pokažeš i da te ne izda muška snaga! Mlada bi ti mogla zameriti!”

Na to se glasno nasmejaše u gornjoj odaji, a Jakov, osmehujući se, još jednom poljubi sliku Ištarinu, kojoj je Bog prepustio ovaj čas.

Na to Lavan s mukom ustade, pa se malo i zaklati i reče: „Pa, dobro, onda, neka bude, već je ponoć, pristupite, pa da vas sada spojim.”

Tada svi navališe da vide kako mlada i mladoženja kleče na podu pred ocem mlade, da čuju kako Jakov po običaju odgovara na pitanja. Lavan ga je, naime, pitao da li ova žena treba da postane njegova supruga a on njen suprug i da li je voljan da joj dâ cvet, na što je on potvrdno odgovorio. Zatim ga upita da li je plemenitog roda i da li je voljan da ovu ženu učini bogatom a njena nedra da učini plodnim. A Jakov odgovori da je sin jednog velmože, da će je zasuti srebrom i zlatom i da će ovu ženu učiniti plodnom poput plodnog vrta. Na to Lavan dotaknu njihova čela, stade između njih i položi na njih ruke. Onda im reče da ustanu i da jedno drugo zagrle, i time oni behu venčani. I on odvede posvećenu natrag k majci, a zeta uze za ruku i povede ga ispred gostiju, koji pođoše za njima i pri tom počeše da pevaju, niz stepenice od cigala u popločano dvorište, gde svirači stadoše na čelo povorke. Iza ovih išle su sluge sa bakljama, a onda deca u košuljicama sa kadionicama koje su visile između lanaca. Obavijen oblakom miomirisa koji su se širili uokolo, Jakov je išao napred predvođen Lavanom, dok je u desnoj ruci nosio belu procvalu grančicu mirte. On se nije pridružio pevanju starinskih pesama koje su neprestano odjekivale sve dok je povorka hodala uokolo, već bi samo nešto promrmljao kada bi ga Lavan munuo sa strane u znak opomene i poziva da otvori usta. Sam Lavan, koji je sve te pesme znao uprste, pevao je dubokim basom, slatke i ljubavne pesme koje su pevale o ljubavnom paru, o njemu i njoj uopšteno, pa onda kako se upravo spremaju da legnu na ljubavni ležaj i oboje to jedva mogu da dočekaju. U pesmi je bila reč o povorci koja se tu stvarno kretala: povorka je dolazila iz stepe, pa se osećao miris lavandule i izmirne. Pevalo se o mladoženji sa krunom na glavi, koga je majka svojim staračkim rukama ukrasila za njegov svadbeni dan. Na Jakova se to nije odnosilo, njegova majka bila je daleko; on je bio samo jedan begunac, i to što su oni tu pevali, da draganu vodi u kuću svoje majke u odaju onih koji su ga rodili, nije odgovaralo njegovom posebnom slučaju. No, izgleda da je Lavan tako glasno i silovito pevao da bi istakao ono što je postojalo kao obrazac u odnosu na neodgovarajuću stvarnost kako bi sam Jakov osetio tu razliku. A onda je opet mladoženja iz pesme bio taj koji govori, a mlada je bila ta koja mu strasno odgovara, pa oni onda izmeniše ushićene reči pohvale i čežnje. Na kraju su sve prisutne preklinjali i molili da ih ne probude prerano kada budu usnuli u svojoj sladostrasti, nego da mladoženju ostave na miru, a mladu da puste da se ispava, sve dok se sami ne probude. Zaklinjali su ljude srnama i košutama u polju, krećući se polako uokolo i pevajući pesmu sa dubokim ushićenjem, tako da su je i deca sa kadionicama ushićeno pevala iako joj zapravo nisu razumela smisao. Tako je u vetrovitoj, tamnoj noći bez mesečine povorka

predvođena sviračima, prošla jedanput, pa drugi put oko Lavanovog poseda, dospela pred kuću i kućna vrata od palmovog drveta, prošla kroz njih i došla pred bračnu odaju u prizemlju, na kojoj su takođe bila vrata, pa Lavan uvede Jakova unutra držeći ga za ruku. On naloži da se odaja osvetli bakljama kako bi Jakov mogao da se ogleda po sobi i vidi gde stoje sto i postelja. Tu mu požele blagoslovenu mušku snagu i okrete se pratnji koja se tiskala u vratima. Onda svi krenuše odavde, pri čemu se ponovo začula pesma, i Jakov ostade sam.

Ničega se nije jasnije sećao ni posle mnogih decenija, ni u dubokoj starosti, pa ni na samrtničkoj postelji, kada je o tome govorio sa svetim zanosom, prisećajući se trenutka kada je sam stajao u tami bračne odaje kroz koju je duvala promaja; jer, noćni vetar se svom silinom probijao unutra kroz prozorske otvore pod tavanicom i onda opet izlazio napolje kroz otvore prema unutrašnjem dvorištu, zaplićući se u tkanine i ćilime obešene poput zavesa o zidove, kao što je Jakov mogao da zapazi u svetlosti baklji, i praveći svojim treskanjem određenu buku. Bila je to prostorija ispod koje su bili smešteni arhiva i grobnica sa terafimima i raznim potvrdama; Jakov je, nagazivši na ćilim koji je u čast svadbenog čina bio prostrt po podu, pod nogom osetio ručku malenih pokretnih vrata kroz koja se silazilo dole u podrumsku odaju. Video je i postelju i on pođe prema njoj ispruženom rukom. Bio je to najbolji krevet u kući, jedan od tri kreveta, onaj na kome su Lavan i Adina sedeli za prve večere pre sedam godina; bio je to u stvari divan sa nogama koje su bile obložene metalom, a i ovalni naslon za glavu bio je od polirane bronze. Jakov je napipao da su na dosta uskom krevetu preko drvenarije prostrta ćebad, da je preko njih navučena plahta i da se kraj uzglavlja nalaze i jastuci. Na stolu, nadohvat ruke, bili su pripremljeni pivo i zakuska. U sobi su se nalazile i dve stolice bez naslona, koje su takođe bile prekrivene tkaninom, a uz to su kraj uzglavlja kreveta stajala i postolja za svetiljke. Ali u svetiljkama nije bilo ulja.

To je Jakov ispitao i utvrdio u vetrovitoj tami, dok je povorka, koja je krenula po mladu, svojom bukom i metežom ispunjavala celu kuću i dvorište. On onda sede na krevet, sa cvetom u ruci, i stade da osluškuje. Sada se povorka opet kretala oko kuće, s harfistima i čembalistima na čelu, vodeći Rahilu, Ljupku, kojoj je pripadalo njegovo srce. Ona je sada hodala u velu, Lavan ju je vodio za ruku, kao što je pre toga vodio njega, a možda je to sada činila i Adina, pa opet odjeknuše ljubavne i svatovske pesme u horu, čas bliže čas dalje. Pošto su najzad došli sasvim blizu, začulo se pevanje:

„Moj prijatelj je moj, on sav pripada meni.
Ja sam zatvorena bašta, puna primamljivih plodova, puna najslađih miomirisa.
Dođi, dragi u tvoju baštu!
Uberi smelo primamljive plodove njene,
usrkni slast njihovog soka!”

Uto se pred vratima začu tapkanje nogu onih koji su pevali, pa se vrata malo otvoriše, tako da je za trenutak unutra nesmetano prodiralo pevanje i lupkanje, i mlada u velu nađe se u sobi, u koju ju je gurnuo Lavan, koji je odmah za njom ponovo zatvorio vrata; i oni behu sami u mraku.

„Jesi li ti to Rahila?” upita Jakov posle izvesnog vremena, sačekavši da se oni napolju malo udalje... On to upita tako kao kada neko pita: „Jesi li se vratio s puta?”, mada oslovljeni stoji tu pred njim i nikako ne može biti drugačije nego da se vratio, tako da je pitanje potpuno besmisleno i onaj uopšte ne mora da odgovara već samo može da se nasmeje. No, Jakov je čuo kako je potvrdno klimnula glavom, znao je to po lakom šumu i šuštanju koliko lake toliko i teške haljine sa velom.

„Ti draga, mala golubice i zenico oka moga, srce mojih grudi”, reče on strasno. „Tako je mračno i tako vuče promaja ovde... Ja sedim ovde na krevetu, ako me ne vidiš, produži samo pravo, pa onda zavrni malo desno. Dođi samo, ali pazi da se ne udariš o sto jer ćeš onda na svojoj nežnoj koži imati tamnoplavu mrlju, a uz to ćeš prevrnuti i pivo. Nisam željan i žedan piva, to ne, željan sam i žedan tebe, naru moj, – dobro je da su mi te doveli i da više ne sedim sam na ovoj promaji. Hoćeš li već jednom doći ovamo? Rado bih ti pošao u susret, ali ja to ne smem da činim jer običaj i zakon nalažu da ti sedeći pružim cvet, pa iako nas niko ne vidi, mi ćemo se ipak pridržavati onog što je propisano da bismo na pravi način bili venčani, kako smo to nepokolebljivo želeli tokom tolikih godina čekanja.”

Tu se sav uzbudi, tu mu se glas prekide. Priseti se vremena koje je strpljivo i nestrpljivo izdržao poradi ovog časa, te ga to sećanje obuze takvom silinom i sa takvom ganutošću da ga, zajedno sa pomišlju da je i ona zajedno s njim čekala i da se i ona našla na cilju svojih želja, veoma uzbudi. To je ljubav kada je potpuna: ona je ganutost i uživanje u jedan mah, nežnost i žudnja; i dok su Jakovu od uzbuđenja navirale suze na oči, on istovremeno oseti nabreklost svoje muškosti.

„Tu si", reče on, „našla si me u mraku kao što sam ja tebe našao posle više od sedamnaest dana putovanja i ti mi dođe u susret između ovaca i reče: 'Gle, neki stranac!' Tada se međusobno izabrasmo među ljudima i ja sam za tebe služio sedam godina i to vreme sada leži pod našim nogama. Evo, lane moje, golubice moja, evo ti cvet! Ti ga ne vidiš i ne možeš ga naći, pa ću ti ja povesti ruku do grančice da je uzmeš i da ti je ja predam: tada ćemo biti jedno. Ali ću tvoju ruku zadržati jer je toliko volim, a volim i članak njenog zgloba, koji dobro poznajem, tako da ga na moju radost prepoznajem i u mraku, a meni je tvoja ruka kao ti sama i kao celo tvoje telo, – a ono je kao snop pšenice ovenčan ružama. Draga, sestro moja, ta spusti se kraj mene, ja ću se pomeriti, pa će biti mesta za dvoje, a bilo bi i za troje ako bi bilo potrebno. Ali kako je Bog dobar pa nam dopušta da budemo udvoje, po strani od svih, ja kraj tebe, a ti kraj mene! Jer ja volim samo tebe zbog tvog lica koje sada ne vidim, ali sam ga video hiljadu puta i poljubio s ljubavlju, jer njegova ljupkost kao ružama ovenčava tvoje telo pa kada pomislim da si ti Rahila, sa kojom sam bio često ali nikada ovako, na koju sam čekao i koja je čekala mene, i sada još čeka na mene i na moju nežnost, onda me obuzima ushićenje koje je jače od mene, tako da me ono svega savladava. Tama nas jače obavija od vela kojim su ukrasili tebe čistu, i naše oči su zavezane mrakom, tako da ne mogu da vide dalje od sebe, pa su slepe. Ali su samo one slepe, hvala Bogu, a inače nijedno drugo od naših čula. Ali zato mi čujemo jedno drugo kada govorimo i tama nas više ne razdvaja. Kaži mi samo, dušo moja, jesi li i ti ushićena veličinom ovog časa?"

„Sa slašću sam tvoja, dragi gospodaru", reče ona tiho.

„To je mogla da kaže i Lija, tvoja starija sestra", odgovori on. „Ne po smislu, ali po načinu govora, razume se. Glasovi sestara zacelo su veoma slični, pa i reči koje izlaze iz njihovih usta zvuče srodno. Konačno, izrodio ih je isti otac sa istom majkom; vremenom, doduše, počinju da se malo razlikuju i svaka se razvija za sebe, ali su ipak obe izašle iz istih nedara. Evo, ja se malo plašim svojih slepih reči, jer mi je lako bilo reći da tama nema moći nad našim rečima, ali ja ipak osećam da tama prodire u moje reči i da ih napaja, tako da ih se malo plašim. Daj da slavimo ono po čemu se ti razlikuješ, i što si ti Rahila a ja Jakov, a ne recimo Isav, moj riđi brat! Moji preci i ja, mi smo podosta vremena proveli u razmišljanju o tome ko je Bog, i naša deca i naši unuci slediće nas u tom razmišljanju. A ja kažem u ovaj čas i reći ću to glasno da tama ustukne pred mojim rečima: Bog je u razlici! Zato ću ti, draga, sada skinuti veo, da bih te video rukama koje vide, pa ću ga smotreno položiti na ovu stolicu ovde, jer je bogat

slikama i ukrasima, pa ćemo ga zaveštati potomcima da ga nose miljenici među bezbrojnim potomcima. Evo, ovde, tvoje kose, crne a ljupke, znam je sasvim dobro, poznajem joj miris koji je jedinstven, prinosim je mojim usnama, i šta tu može tama da učini? Ona ne može da se isprečí između mojih usana i tvoje kose. Tu su tvoje oči, nasmejana noć u noći, i njihove nežne duplje, i ja prepoznajem blaga mesta ispod njih, sa kojih sam toliko puta poljupcima skidao suze nestrpljenja da su mi usne sve bile vlažne od njih. Evo tvojih obraza, mekih poput ptičijeg paperja i najdivnije dlake stranih koza. Evo i tvojih ramena, koja mi se pod rukama čine gotovo zgodnijim nego što se čine očima na danu, evo tvojih ruku, a ovde...”

On zaćuta. Pošto njegove ruke koje su videle ostaviše njeno lice i pronađoše njeno telo i kožu njenog tela, oboje ih do u srž dotaknu Ištara, pa ih zapahnu dah nebeskog bika i njegov dah postade njihov dah, jer se pomešao njihov dah i postade kao jedan. I Jakovu Lavanovo dete bi divna družbenica kroz celu tu vetrovitu noć, silna u sladostrasti i orna za rađanje, pa ga primi više puta i uvek nanovo, tako da više nisu ni brojali, ali su pastiri jedni drugima pričali da je bilo devet puta.

Kasnije je zaspao na podu, i to na njenoj ruci, jer je krevet bio preuzak, pa joj je on prepustio mesto i udobnost da se lepo odmori. Zbog toga je spavao šćućuren kraj kreveta, s obrazom na njenoj ruci koja je ležala na ivici kreveta. Počelo je da svanjiva. Tamnocrveno i tiho jutro stajalo je pred otvorima i polako počelo da osvetljava bračnu odaju. Jakov se prvi probudio: od dnevne svetlosti, koja je prodirala kroz njegove očne kapke, i od tišine, jer je sve do duboko u noć u kući i na celom posedu bilo veoma bučno i sve se orilo od smeha i od gozbe koja je neprekidno trajala, da bi tek pred jutro, kada su mladenci zaspali, zavladao mir. A nije mu u tom položaju bilo baš udobno, iako mu zbog toga nije bilo krivo, – tako se barem lakše probudio. On se pokrenu, oseti njenu ruku, priseti se svega i okrenu joj se ustima da joj poljubi ruku. Onda izdiže glavu da pogleda svoju draganu i da vidi kako spava. Očima, teškim i krmeljivim od sna, koje su se još sklapale i još nikako nisu mogle da nađu njen pogled, on je stao da je posmatra. Bila je to Lija.

On obori pogled i smeškajući se zaklima glavom. Gle, pomisli on, mada je već stala da ga hvata neka jeza oko srca dok je u stomaku osećao nešto kao neki grč; gle, gle! Podrugljiva jutarnja opsena, smešna opsena. Oči su bile zastrte tamom, – a sada, kada su slobodne, sada se prave nevešte! Zar sestre potajno toliko liče jedna na drugu, iako se tolika sličnost baš i ne može pronaći u njihovim crtama, pa zar da se to da zapaziti tek pri spavanju? Pogledajmo,

dakle, malo bolje!

Ali on još nikako da pogleda malo bolje jer se naprosto plašio, a to što je sebi govorio bilo je puko brbljanje izazvano osećanjem jeze. Zatim vide da je plava i da joj je nos malo crven. Najzad protrlja oči zglobovima prstiju i prisili se da je pomnije pogleda. Bila je to Lija koja je tu spavala.

U njegovoj glavi nastade prava zbrka misli. Kako je Lija dospela ovamo i gde je Rahila koju su bili doveli kod njega i koju je ove noći obležao? On ustuknu od kreveta prema sredini sobe, pa tu stade, samo u košulji, s pesnicama na obrazima. „Lija!" povika on iz grla koje mu se naprosto bilo svezalo. Ona se u istom trenu uspravi. Treptala je očima, smešila se i spuštala kapke preko očiju onako kako ju je već više puta video da to čini. Jedno rame i jedna dojka behu razgolićeni; oni behu beli i lepi.

„Jakove, mužu moj", reče ona, „pusti da bude ovako po volji očevoj. Jer, on je to tako hteo i tako naložio, a meni neka pomognu bogovi da njemu i njima jednom zbog toga budeš zahvalan."

„Lija", promuca on, pokazujući na svoje grlo, svoje čelo i svoje srce, „otkada si ti to?"

„Uvek sam ja to bila", odgovori ona, „i bila sam tvoja ove noći, otkad sam ušla u velu. Uvek sam ti bila nežno naklonjena, isto toliko koliko i Rahila, i to otkako sam te prvi put ugledala sa trema, i rekla bih da sam ti to i dokazala cele ove noći. Pa, kaži sâm: da li ti nisam bila dobra, kakva ti ne bi mogla biti nijedna druga žena, i zar ti nisam pružila pravo uživanje? U dnu duše pouzdano znam da sam zanela s tobom i da ću roditi sina, snažnog i dobrog, a ime neka bude Ruvim."

Na to se Jakov zamisli i stade da se priseća kako ju je ove noći smatrao Rahilom, zatim pođe prema zidu, položi ruku na nj, pa na ruku položi svoju glavu i gorko se zaplaka.

Stajao je tako duže vremena, pomućenih osećanja, i svaki put kada bi ga ponovo ophrvala misao u šta je verovao i šta je ove noći spoznao, da je sva njegova sreća bila samo jedna opsena, i da mu je oskrnavljen čas ispunjenja za koji je služio i za koji je odneo pobedu nad vremenom, njemu se učini da će mu se stomak izvrnuti i da će mu prsnuti glava, a dušu mu obuze pravo očajanje. Lija pak nije umela više ništa da kaže i samo je još plakala, kao što je ranije plakala sa sestrom. Jer ona uvide da ona nije bila koja ga je nekoliko puta zaredom primila, pa ju je jedino tešila i krepila pomisao da je, po svoj prilici, ipak s njime zanela snažnog sina Ruvima.

Onda je on ostavi i jurnu iz sobe. Skoro se spotakao o spavače koji su ležali tu napolju i svuda uokolo po kući i dvorištu, u metežu od jučerašnje gozbe, te su onako omamljeni spavali na ćebadima i asurama ili pak na golom podu. „Lavane!” viknu on i zakorači preko tela koja su nezadovoljno gunđala, protezala se i nastavljala dalje da hrču. „Lavane!” viknu on ponovo, ali sada malo tiše, pošto bol i ogorčenje i neobuzdana želja za objašnjenjem nisu baš posve u njem u mogli da uguše obzirnost prema spavačima u rano jutro posle obilate terevenke. „Lavane, gde si?” I on dođe pred Lavanovu, gospodarevu sobu, u kojoj je ovaj ležao pokraj svoje žene Adine, pa poče da lupa u vrata i da viče: „Lavane, izađi!”

„Ej, ej!” odgovori Lavan iznutra. „Ko me to zove u ranu zoru, kada sam se napio?”

„Ja sam to, moraš izaći!” odgovori Jakov.

„Tako, tako”, reče Lavan. „To je zet. On doduše govori ‘ja’, kao dete, kao da bi se već na osnovu toga mogao spoznati čovek, ali ja prepoznajem njegov glas, pa ću izaći da čujem šta to u cik zore ima da mi kaže, iako sam upravo bio utonuo u najslađi san.” I on izađe u košulji, raščupane kose i žmirkajući. „Spavao sam”, ponovi on. „Spavao sam odlično i blagotvorno. Zašto i ti ne spavaš ili ne činiš ono što ti položaj nalaže?”

„To je Lija”, reče Jakov usnama koje su podrhtavale.

„Pa, naravno”, uzvrati Lavan. „Pa zar me zbog toga budiš u cik zore iz blagotvornog sna, posle dobre pijanke, da bi mi rekao ono što isto tako znam kao i ti?”

„Aždajo jedna, tigre jedan, đavolski čoveče!” viknu Jakov van sebe. „Ne kažem ti to da bi to saznao, nego da ti pokažem da sada i ja to znam i da te u svojoj muci pozovem na odgovornost.”

„Pre svega pripazi na svoj glas i potrudi se da ga malo spustiš!” reče Lavan. „To ti moram naložiti, ako ti to ne nalažu okolnosti, koje, takve kakve su, govore u prilog tome. Tebi izgleda nije dosta što sam ti ujak i tast, a uz to i tvoj gospodar, na kojeg nemaš prava da se izdireš, nego zaboravljaš i to da je kuća puna svatovskih gostiju koji, kao što vidiš, spavaju, a oni bi za koji čas hteli sa mnom da krenu u lov, da se razonode u pustinji i u trščaku močvare, gde ćemo pticama, jarebici i droplji namestiti mreže, ili ćemo vepru napraviti zamku, pa ćemo ga ubiti i potom politi žrtvenim opojnim pićem. Zato se moji gosti krepe snom koji je meni svetinja, a naveče će se nastaviti sa terevenkom. A ti ćeš nam se, pošto petog dana budeš izašao iz nevestine sobe, takođe pridružiti u veselom lovu.”

„Neću da znam ni za kakav veseli lov”, uzvrati Jakov, „nije mojoj jadnoj duši, koju si zbunio i uvredio da vrišti do neba, do toga. Jer si me preko svake mere prevario, bestidno i surovo si me obmanuo i potajno si mi uveo Liju, tvoju stariju ćerku, umesto Rahile, za koju sam ti služio. Šta da radim sa sobom i sa tobom?”

„Slušaj”, uzvrati Lavan. „Postoje reči koje ti ne bi trebalo da uzimaš u usta i trebalo bi da se plašiš da ih glasno izgovoriš, jer u zemlji Amuru, koliko znam, prebiva jedan sirov čovek koji plače i čupa sebi kosu i radi ti o glavi; e, vidiš, taj bi zacelo mogao da govori o obmani. Neprijatno je kada čovek mora da se stidi za drugoga zato što ovaj to ne čini, a tako trenutno stoje stvari između mene i tebe zbog tvojih loše odabranih reči. Kažeš da sam te obmanuo. U kom smislu? Jesam li ti priveo mladu koja više nije bila nevina i ne bi bila dostojna da krene preko sedam stepenica u ruke Božje? Ili sam ti možda doveo mladu punu mana i slabog tela; ili je mlada udarila u kuknjavu zbog bola koji si joj naneo, pa nije htela da ti bude na volju u uživanju? Jesam li te na taj način prevario?”

„Ne”, reče Jakov, „nisi me na taj način prevario. Lija je izvanredna u ljubavnom odnošaju. Ali ti si me prevario i zaveo tako da nisam mogao da vidim, pa sam cele ove noći od Lije mislio da je Rahila, te tako Nepravoj dadoh svu svoju dušu i svu svoju najbolju snagu, a to me boli da ti naprosto ne mogu reći koliko. Eto, šta si mi učinio, ti vuče u ljudskom obliku.”

„I ti to nazivaš prevarom i ti me bez straha upoređuješ sa pustinjskim životinjama i zlim dusima, i to zato što sam se držao običaja i što se kao čestiti čovek nisam usudio da se suprotstavim svetom predanju. Ja ne znam kako je to u zemlji Amuru ili u zemlji kralja Goga, ali u našoj zemlji nije uobičajeno da se mlađa udaje pre starije; to bi bilo protivno predanju, a ja sam čovek zakona i reda. I tako ja uradih ono što uradih, a postupio sam razumno protiv tvoga nerazuma i kao otac koji zna šta duguje svojoj deci. Jer ti si bestidno uvredio moju ljubav prema starijoj kada si rekao: ‘Lija ne raspaljuje moje muške želje’. Zar nisi već zbog toga zaslužio da ti se očita lekcija i da te se nauči pameti? E pa sada si video da li te ona raspaljuje ili ne!”

„Ništa nisam video!” uzviknu Jakov. „Rahila je bila ta koju sam grlio!”

„Da, to se pokazalo u zoru”, uzvrati Lavan podrugljivo, „ali u tome i jeste stvar – da Rahila, moja mala, nema na šta da se žali. Jer, Lijina je bila stvarnost, a Rahila je bila misao. A ja sam te ipak naučio da misliš i na Liju, a onoj koju ćeš ubuduće grliti, toj će pripadati i

stvarnost i misao.”

„Hoćeš li mi onda dati Rahilu?” upita Jakov.

„Razume se”, reče Lavan. „Ako je želiš i ako si spreman da mi za nju platiš ono što je po zakonu, onda ću ti je dati”.

Na to Jakov povika: „Ali ja sam ti služio za Rahilu sedam godina!”

„Služio si mi”, odgovori Lavan dostojanstveno i hladno, „za jedno dete. Ako želiš i drugo moje dete, što bi mi bilo pravo, onda ćeš opet morati da platiš!”

Jakov je ćutao.

„Nabaviću otkupni iznos”, reče on onda, „i nastojaću da dobavim miraz. Uzajmiću minu srebra od ljudi koje sam upoznao trgujući s njima, a sigurno ću smoći sredstava i za neke darove da ih mladoj okačim o pojas, jer sam za sve ovo vreme nepredviđeno ipak došao do nekog imetka, pa baš i više nisam ubog kao poljski miš, kao ono svojevremeno, kada sam prvi put prosio tvoje dete.”

„Opet govoriš bez i najmanjeg osećanja za meru”, uzvrati Lavan, dostojanstveno klimajući glavom, „i govoriš neodgovorno o stvarima koje bi trebalo da skrivaš duboko u svojim grudima, i uz to bi trebalo da budeš srećan što drugi ne započinju takav razgovor i što se ne spore s tobom, umesto što o tome glasno brbljaš i opet se tako ponašaš da čovek mora da se stidi za drugoga zato što ovaj to ne čini. Neću ništa da znam o nepredviđeno stečenom imetku i sličnim sablaznima. Neću nikakvo srebro od tebe kao otkupninu i nikakve darove, bez obzira na to odakle oni potiču, za mladu, već hoću da mi služiš i za drugo dete onoliko dugo koliko si mi služio za prvo dete.”

„Vuče u ljudskom obličju!” prodera se Jakov i jedva se uzdrža da ne skoči na njega. „Znači da mi daješ Rahilu tek posle drugih sedam godina?!”

„Ko ti to kaže?” odvrati Lavan nadmeno. „Ko ti je uopšte nešto slično o tome i natuknuo? Pa ti sam samo govoriš kojekakve gluposti i brzopleto me upoređuješ sa vukodlakom, a ne misliš na to da sam otac i roditelj i da ne bih želeo da mi dete pati za muškarcem sve dok ne ostari. Pođi ti sada na svoje mesto i drži se tamo časno tokom cele ove nedelje. Onda će ti u punoj tišini biti privedena i druga, a kao njen supružnik služićeš mi za nju drugih sedam godina.”

Jakov ne prozbori ni reči i samo obori glavu.

„Ćutiš sada”, reče Lavan, „i ne možeš sebe da prisiliš da mi se baciš pred noge. Zaista sam radoznao da li će mi uspeti da ti srce toliko omekšam, pa da mi barem izraziš svoju zahvalnost. To što u

ranu zoru stojimo ovde u košulji, pošto si me digao iz nasušnog sna da s tobom sređujem poslove, to ti očigledno nije dovoljno da u tebi izazove takvo osećanje. Nisam ti još rekao da sa drugim detetom dobijaš i drugu devojku koju sam kupio. Jer, Liji dajem u miraz Zelfu, a Rahili Valu, s tim što ću se i u ovom drugom slučaju držati kao u onom prvom, da u nju budu uračunate dve trećine mine srebra koje ću vam dati. Tako ćeš imati četiri žene obnoć i imaćeš harem kao vavilonski kralj, i kao elamski kralj, a još koliko juče bio si sam samcijat kao ptica na grani."

Jakov je još uvek ćutao.

„Okrutni čoveče", prozbori on konačno teško uzdahnuvši. „Ti ne znaš šta si mi uradio, ti zacelo ne znaš i ne misliš da ja samog sebe moram da uverim u to, a ti to uopšte ne možeš sebi da zamisliš u toj svojoj tvrdoj glavi! Ja sam svoju dušu i svu svoju najbolju snagu ove noći potrošio na Nepravu, pa me sada boli srce zbog prave, kojoj je to bilo namenjeno, i ja sada još cele ove nedelje treba da budem s Lijom, a kada moje telo bude bilo umorno, jer i ja sam samo čovek, i zadovoljeno, a moja duša previše snena za uzvišeno osećanje, onda treba da dobijem pravu, Rahilu, moje blago. Ti, dakako, smatraš da je time onda sve lepo sređeno. Ali nikada se ne može srediti ono što si ti učinio meni i Rahili, tvom detetu, a na kraju i Liji, koja sedi na krevetu i plače jer nisam mislio na nju."

„Da li to znači", upita Lavan, „da posle svadbene nedelje sa Lijom više nećeš biti dovoljno muškarac da oplodiš i drugu?"

„To ne, Bože sačuvaj!", odgovori Jakov.

„Sve ovo drugo su obične bubice", zaključi Lavan, „i preterano trabunjanje. Jesi li ti zadovoljan s našim novim ugovorom i važi li on među nama, između mene i tebe, ili ne?"

„Da, čoveče, neka važi", reče Jakov i ponovo se vrati Liji.

Bog je ljubomoran

Ovo su dogodovštine Jakovljeve, upisane u njegovo staračko lice, onako kako su se odvijale pred njegovim utonulim i iza veđa skrivenim očima kada bi zapao u svečano razmišljanje, bilo u samoći, bilo u društvu sa ljudima koje bi onda neizbežno obuzeo neki sveti strah pred tim i takvim izrazom, tako da bi stali međusobno da se gurkaju i jedan drugome da govore: „Tišina, Jakov razmišlja o svojim dogodovštinama!" Neke od njih već smo naširoko i nadugačko izložili i konačno i korigovali, čak i neke koje leže u daljoj budućnosti, kao, recimo, Jakovljev povratak u Zapadnu zemlju i ono što se tu zbilo posle njegovog povratka; ali ostaje da se ovde ispuni sedamnaest godina sa obiljem dogodovština i promena, a na početku svega toga stajala je Jakovljeva dvostruka ženidba, sa Lijom i Rahilom, i rođenje Ruvimovo.

No, Ruvim je bio Lijin a ne Rahilin; Lija je Jakovu rodila prvog sina, koji je kasnije proigrao svoje prvorodstvo, jer je po prirodi svojoj bio kao divlja bujica, a nije ga zanela i iznela Rahila, nije ga Jakovu podarila nevesta njegovih osećanja, niti je ona bila ta koja mu je po Božjoj volji, rodila Simeuna, Levija, Dana i Judu ili bilo kojeg od njih desetorice, sve do Zevulona, iako mu je, po isteku svadbene nedelje, kada je Jakov petog dana i zašao od Lije i malo se okrepio učešćem u zajedničkom lovu na ptice, i ona bila privedena, o čemu nećemo dalje pričati. Jer, već je ispričano kako je Jakov obležao Rahilu; po tome kako je đavolski Lavan sve bio udesio, on ju je prvi put obležao u Liji, pa je to stvarno bila dvostruka svadba koja je tu održana, – obležao je obe sestre: jedna je bila stvarna, a druga mu je bila u mislima; ali šta to tu znači stvarna? U tom pogledu je Ruvim svakako bio Rahilin sin, začet s njom. A ipak je ostala praznih šaka ona koja je bila tako spremna i toliko strasna, a Lija je ojačala i sva se zaoblila, te je zadovoljno sklapala ruke dok je glavu skrušeno povijala u stranu i pri tome obarala pogled svojih očiju kako bi na taj način prikrila svoju razrokost.

Porodila se na ciglama, i to veoma lako; sve je bilo gotovo za nekoliko časova, bilo je to pravo zadovoljstvo. Ruvim je odmah navro

kao divlja voda; kada je Jakov, brzo obavešten, dojurio s polja (jer je bilo vreme žetve sezama), novorođenče je već bilo okupano, istrljano solju i umotano. On položi ruke na nj i u prisustvu sve čeljadi sa poseda izgovori reči: „Moj sin". Lavan mu izrazi svoje poštovanje. Podsticao ga je da se drži bodro i orno kao i on sam, te da za tri godine uzastopce proslavi svoje ime, na što je porodilja u svojoj radosti dobacila sa svog ležaja: Dvanaest godina, bez predaha, biće plodna. Rahila je to čula.

Rahila se nije dala odvojiti od kolevke koja je, poput neke ljuljaške, visila sa tavanice na konopcima, tako da je Lija iz kreveta rukom mogla da upravlja njom. Rahila je sedela s druge strane i posmatrala dete. Kada bi se dete zaplakalo, ona bi ga podigla i dala sestri da ga stavi na nabreklu, mlečnim žlezdama prošaranu dojku, pa bi nezasito posmatrala kako ga ova hrani sve dok se ono ne bi zacrvenelo i nadulo od sitosti, a pri tom gledanju bi rukama pritisla sopstvene nežne dojke.

„Jadna sestrice", govorila bi joj tada Lija. „Nemoj se toliko razdirati, i ti ćeš doći na red. Uz to su tvoji izgledi neuporedivo bolji od mojih jer na tebi počivaju oči našeg gospodara, te na jednu noć koju provodi kod mene dolazi četiri ili šest noći koje provodi s tobom, kako onda ne bi uspela?"

Ali, iako su izgledi bili na strani Rahile, ipak su se oni, po volji Božjoj, ispunjavali kod Lije, jer samo što se oporavila od prvog, a već je ponovo bila u blagoslovenom stanju, i dok je na leđima nosila Ruvima, u telu je nosila Simeuna; a samo se povremeno dešavalo da je spopadne muka, i to kada je počeo da raste, ali ona nije uzdisala zbog toga što ju je veoma izobličio, već je bila čila i raspoložena sve do kraja, a uz to je radila u Lavanovom voćnjaku sve do časa kada je sa nešto izmenjenim izrazom lica naložila da se nameste cigle. Tada se sa lakoćom pojavi Simeun i on samo šmrknu. Svi su mu se divili, najviše Rahila, a kako ju je samo bolelo što je morala da mu se divi! Bilo je, naime, sa ovim drugim ipak nešto drugačije nego s onim prvim; jer, ovoga je Jakov svesno i bez varanja začeo sa Lijom, pa je ovaj bez sumnje sav bio njen.

A Rahila, šta je to bilo sa tom malom? Kako je samo negda ozbiljno i veselo, sa svom ljupkom hrabrošću i životnom spremnošću, gledala u svog rođaka; kako je samo čvrsto želela i pouzdano osećala da će mu izroditi decu koja će ličiti na njih oboje, a tu i tamo i blizance! A sada je ostajala praznih ruku, dok je Lija ljuljuškala već drugo, – kako je to moglo da bude?

Slovo predanja je jedini oslonac koji nam stoji na raspolaganju kada valja objasniti ovu tugaljivu životnu pojavu. A ono ukratko glasi: zato što Jakov nije posvetio dužnu pažnju Liji, Bog nju učini plodnom, a Rahilu neplodnom. I to baš zbog toga. To je jedan pokušaj objašnjenja, vredan kao i svaki drugi; on ima svojstvo pretpostavke a ne pouzdanosti, jer neposredni i merodavni iskaz El Šadaja o smislu njegovih odluka, usmerenih protiv Jakova ili nekog drugog učesnika, ne postoji, a bez sumnje nije ni dat. Pa ipak bismo imali prava da odbacimo ono tumačenje i da prihvatimo neko drugo samo kada bismo raspolagali nekim boljim, što, međutim, nije slučaj; štaviše, smatramo da je to objašnjenje u suštini tačno.

Suština tog tumačenja je da Božja mera nije bila uperena, ili barem ne najpre, protiv Rahile, a i da nije bila preduzeta zbog Lije, nego da je predstavljala upozoravajuću kaznu za samog Jakova, koji je na taj način trebalo da bude opomenut, odnosno kome je na taj način trebalo da se stavi do znanja da Elohim ne odobrava tu izbirljivu i meku samouverenost njegovog osećanja, tu nadmenost kojom ga je negovao i obelodanjivao, – i to iako se ta sklonost ka izabranosti i neobuzdanoj ljubavi, iako se ta gordost zasnovana na osećanju koje izmiče svakom prosuđivanju a uz to želi da od celog sveta sa poštovanjem bude prihvaćena, mogla pozivati na jedan viši uzor i obrazac i zaista i predstavljala zemaljsko podražavanje tog uzora. Zašto „iako”? Baš zbog toga što je Jakovljevo samouvereno osećanje bilo podražavanje, on je bio kažnjen. Ko se odluči da ovde nešto kaže, taj mora dobro da povede računa o svojim rečima; ali i posle smotrenog ispitivanja reči koje će se reći, ne ostaje nikakva sumnja da je najviši razlog za ovde razmotrenu meru bila *ljubomora* koju je Bog osećao kao biće koje u svemu ima izuzetno pravo, pa je tom merom, poniženjem Jakovljeva samouverenog osećanja, želeo i da pokaže to svoje izuzetno pravo. Ovo tumačenje može biti osporeno i teško da se može izbeći prigovor da je jedan tako sitan i strasni motiv kao što je ljubomora neupotrebljiv za objašnjenje božanskih naloga. Takvoj osetljivosti, međutim, dopušteno je da ovo njoj zazorno osećanje shvati kao duhovno nesavladani ostatak iz ranijih i divljijih stanja u procesu nastanka Božjeg bića, – upravo iz početnih stanja, koja su na drugom mestu malo više osvetljena i u kojima je lik Jahua, ratnika i predvodnika jedne grupe pustinjskih sinova, koji su se nazivali njegovim bojovnicima, pokazivao daleko opakije i stravičnije crte, a ne crte svetosti.

Savez Božji sa delatnim ljudskim duhom u Avramu, putniku, bio je savez u cilju obostranog posvećenja, savez u kome se ljudska i božanska potreba u tolikoj meri prožimaju da se teško može reći s

koje je strane, božanske ili ljudske, potekao prvi podsticaj za takvu saradnju, ali se u svakom slučaju radi o savezu u čijem se ustanovljenju iskazuje činjenica da posvećenje Boga i posvećenje čoveka predstavljaju jedan dvojaki proces i da su učesnici na najtešnji način „vezani" jedan za drugog. Čemu bi inače, tako valjda sme da se pita, služio takav jedan savez? Božja poruka upućena čoveku: „Budi svet kao što sam ja!" već pretpostavlja posvećenje Boga u čoveku; ona zapravo znači: „Daj da budem svet u tebi, a onda i ti budi svet!" Drugim rečima, pročišćavanje Boga iz mutne podmuklosti ka svetosti uključuje, retroaktivno, i pročišćavanje čoveka, u kojem se ono odvija po Božjoj neumitnoj želji. Ova duboka povezanost stvari, pak, kao i to da Bog svoje stvarno dostojanstvo postiže samo uz pomoć ljudskog duha, a da ovaj opet ne dolazi do dostojanstva bez sagledavanja stvarnosti Boga i neposrednog odnosa sa njom, – upravo ta visoko bračna povezanost i uzajamnost odnosa, sklopljenih u telu, zajemčenih prstenom obrezivanja, objašnjava što se upravo ljubomora kao ostatak strastvene presvetosti najduže zadržala u Boga, bilo kao surevnjivost u odnosu na idole ili pak na izuzetno pravo da se poseduje obilje osećanja, – što je pak u osnovi isto.

Jer, šta bi neobuzdano osećanje čoveka prema čoveku, kakvo je sebi i Jakov dozvoljavao prema Rahili, a onda možda u pojačanom prenosu i prema njenom prvorođenom, bilo drugo nego idolopoklonstvo? Ono što je Jakov doživeo od Lavana, to se s pravom, barem delimice, može još razumeti kao nužno pravedno poravnanje u odnosu na Isavovu sudbinu, kao naplata na teret onoga u čiju je korist bilo došlo do poremećaja ravnoteže. Ali, ako se, s druge strane, ima na umu Rahilina teška sudbina i ako se onda još zna šta je mladi Josif sve morao da iskusi, onaj Josif kome je samo zahvaljujući najvećoj mudrosti i najljupkijoj spretnosti i umešnosti u ophođenju sa Bogom i ljudima pošlo za rukom da tok stvari okrene na dobro, onda ne ostaje nikakva sumnja da se radi o čistoj ljubomori u najobičnijem smislu reči – ne o ljubomori u opštem smislu reči i povezanoj sa nekim isključivim pravom, već o ljubomori na predmete idolatorskog osećanja, u kojima se to osećanje osvetnički pogađalo – jednom rečju: o strasti. Nazovemo li to i ostatkom pustinje, ipak ostaje istina da se upravo tek u strasti na pravi način ispunjava i potvrđuje gromoglasna reč o „živom Bogu". Kada se sve bude saznalo, reći će se da je Josif, ma koliko da su mu njegove greške naškodile, za tu životnost Boga posedovao čak i više smisla i da je spretnije i umešnije umeo da o njoj vodi računa nego njegov stvoritelj.

O Rahilinoj pometenosti

Mala Rahila, pak, od svega toga nije razumela ništa. Ona bi se samo Jakovu obesila o vrat i plakala: „Stvori mi decu, ne uradiš li to, ja ću ti umreti!" On bi odgovorio: „Draga golubice, čemu to? Tvoje nestrpljenje izaziva nestrpljenje kod tvoga muža, a ja nikada ne bih poverovao da bi se kod mene i u mom srcu moglo pojaviti takvo osećanje prema tebi. Nerazumno je, odista, da mi se obraćaš s takvom molbom i sa suzama. Ta nisam ja Bog koji neće da ti podari plod tvoga tela."

On je celu stvar prebacivao na Boga i time je nagovestio da je sa svoje strane učinio sve što treba i da na njega, što se iz svega može i videti, ne pada nikakva krivica; jer: on je bio plodan sa Lijom. Međutim, preporučiti mlađoj sestri da se drži Boga, značilo je koliko i ustvrditi da je do nje krivica, a upravo u tome se i izražavalo njegovo nestrpljenje, kao i u podrhtavanju njegovog glasa. Naravno da je bio razdražen jer je bilo ludo od Rahile da ga preklinje za nešto što je inače i sam žarko želeo, a da joj pri tome sa svoje strane nikada nije prebacio zbog izneverenih nadanja. A ipak se sirotici mnogo toga u tom njenom jadnom stanju nije moglo zameriti, jer, ostane li neplodna, onda joj se ne piše dobro. Ona je bila otelovljenje ljubaznosti, ali zahtevati od nje da ne zavidi svojoj sestri, to je značilo tražiti od nje nešto što nadilazi žensku prirodu; a zavist je mešavina osećanja u kome se, pored divljenja, na žalost, javlja još i nešto drugo, tako da retroaktivno dejstvo s one druge strane i ne može biti baš najpovoljnije. To je moralo da potkopa sestrinski odnos, i to je već počelo da se dešava. Položaj materinske Lije u očima sveta prevagnuo je nad položajem inoče, koja je još uvek hodala uokolo kao devojčica, i to u tolikoj meri da bi ona morala biti licemerka pa da iz svog držanja ukloni svaki znak koji bi pokazivao da je svesna svog neprikosnovenog dostojanstva. Po uobičajenom govoru, priprostom kakav je umeo da bude, žena blagoslovena sa decom bila je „ljubljena", a neplodna naprosto „omražena", – što je u Rahilinim ušima jezivo zvučalo, jezivo zbog toga što se to uopšte nije odnosilo na njen slučaj, pa je, dakle, bilo sasvim ljudski što se sa istinom iskazanom na nemušti način nije mogla zadovoljiti, nego ju je

morala izraziti rečima. Tako je, na žalost, i bilo: bleda i sevajući očima pozivala se na Jakovljevu neskrivenu veliku ljubav i na njegove češće noćne posete njoj, – što je bila bolna i osetljiva tačka za Liju, koja je pri samom pomenu te stvari samo nehajno slegala ramenima, kao da bi da kaže: I kakve ti koristi od toga? I prijateljstvu dođe kraj.

Jakov je, utučen i smeten, stajao između njih dve.

I Lavan je bio sav smrknut. Bilo mu je, naravno, drago i pravo da je dete koje je Jakov onako prezrivo hteo da odbaci uživalo takav ugled; ali mu je opet bilo žao Rahile, a osim toga je počeo da se brine za svoju kesu. Zakonodavac je, naime, odredio da je tast, ukoliko žena ostane bezdetna, dužan da vrati otkupni iznos, jer se takav brak može smatrati promašenim. Lavan je samo mogao da se nada da Jakov to ne zna, ali je ovaj to svakog dana mogao da sazna, pa jednog dana, kada više ne bude bilo nikakve nade za Rahilu, može da se desi da će Lavan ili njegovi sinovi morati u gotovom da obeštete Jakova za sedam godina službovanja, – ta mu je muka bila legla na stomak.

Otuda je, kada je Lija i treće godine braka ostala u drugom stanju – bio je to dečak Levije koji se sada najavio – dok se kod Rahile nisu pokazivale nikakve promene, Lavan bio taj koji je prvi rekao da tu treba malo pripomoći, te je zatražio da se preduzmu određene mere, tj. nabacio u razgovoru Valino ime i predložio Jakovu da ovu obleži, kako bi ona rodila u Rahilinom krilu. Bilo bi posve pogrešno pomisliti da je Rahila sama nadošla na ovu uostalom sasvim prihvatljivu ideju ili da ju je prva zastupala. Osećanja sa kojima ju je prihvatila bila su suviše protivrečna a da bi mogla da učini nešto više nego da je samo prihvati. No, istina je da je sa Valom, svojom sluškinjom, jednim ljupkim stvorenjem, pred čijim je dražima Lija kasnije morala potpuno da se povuče i da joj ustupi mesto, bila veoma prisna i srdačna; i njena želja da dođe do materinskog dostojanstva nadvladala je onda i prirodni otpor da svojeručno učini ono što je nekada učinio njen tvrdi otac i da rođaku mužu za noć privede svoju zamenicu.

Bilo je zapravo obrnuto: Ona je Jakova, vodeći ga za ruku, uvela kod Vale, pošto je malu, koja od sreće nije znala gde joj je glava, a uz to je bila i preterano namirisana, prethodno sestrinski poljubila i rekla joj: „Ako već mora da bude, srce moje, onda ti za mene budi ona prava. I da budeš kao hiljade njih!" Ta fraza kojom se na preteran način izražava želja bila je samo čestitka u smislu da se Vala pokaže plodnom umesto njene gospodarice, a to je ovo dete smesta i učinilo. Ona je svoj uspeh odmah obznanila majci svoga ploda, kako bi to ova obznanila ocu, roditeljima. Svojom telesnom oblinom je u narednim mesecima samo malo zaostajala za Lijinom oblinom, dok

je Rahila, koja je za to vreme bila puna nežnosti prema Vali, često je milujući i stavljajući joj svoje uho na stomak, u očima svih mogla da vidi poštovanje koje joj je doneo uspeh njene žrtve.

Sirota Rahila! Je li stvarno bila srećna? Priznati i osveštani običaj za slučaj nevolje pomogao joj je da do izvesnog stepena obesnaži višu odluku, ali kako je njeno dostojanstvo ipak raslo u telu jedne druge, njeno čežnjivo a popustljivo srce bilo je zbunjeno. Bilo je to polovično dostojanstvo, bila je to polovična sreća, polovična samoobmana, za nevolju podržana običajem, ali bez oslonca u Rahilinom telu i njenoj krvi; samo će poluprava biti deca, sinovi, koje Vala bude podarila njoj i besplodno voljenom mužu. Rahili će pripasti užitak, a druga će imati da otrpi bolove. To je bilo lagodno, ali nepriilično i odvratno, ta bila je to jedna tiha strava, ne za njenu misao koja je sledila zakon i običaje, ali za njeno čestito i hrabro malo srce. Ona se zbunjeno smeškala.

Činila je, uostalom, veselo i prilježno, sve što joj je bilo dopušteno i propisano da čini. Pustila je Valu da se porodi na njenim kolenima, – to je tako ceremonijal zahtevao. Obujmila ju je otpozadi rukama i satima je učestvovala u njenom naporu, u njenom stenjanju i vikanju, kao porodilja i babica u jednoj osobi. Mala Vala se dobro namučila, porađala se dvadeset i četiri sata, i na kraju je Rahila bila isto tako iscrpljena kao i telesna majka, ali upravo je to godilo njenoj duši.

Tako dođe na svet Jakovljev potomak koji dobi ime Dan, samo nekoliko nedelja posle Lijinog Levija, u trećoj godini braka. Ali u četvrtoj godini braka, kada je Lija rodila sina kojem su dali ime Bogoljub ili Juda, Vala i Rahila doneše svome mužu sjedinjenim snagama svog drugog sina, koji im se izgledom učini kao da će biti dobar rvač, pa mu stoga nadenuše ime Neftalim. Tako je Rahila u ime Božje imala dva sina. Posle toga za neko vreme više nije bilo poroda.

Dudajim

Jakov je prve godine svog bračnog života skoro sve vreme proveo na Lavanovom posedu, prepustivši obavljanje poslova na pašnjacima pomoćnim pastirima i zakupnicima, s tim što je ove tu i tamo obilazio, podvrgavajući ih strogom pogledu, ubirući od njih dažbine u stoci i robi, koje su u stvari pripadale Lavanu, ali ne baš sve, pa čak ni najvećim delom; jer, mnogo toga tamo napolju a i na samom imanju, na kojem je Jakov podigao više novih ambara za smeštaj zaliha trgovačke robe, već je pripadalo Lavanovom zetu, pa bi se zapravo moglo govoriti o preplitanju dva razgranata imanja, o višestruko isprepletenoj zajedničkoj računici, u koju je Jakov očigledno imao potpun uvid i čvrsto je držao u svojim rukama, dok se to za Lavana ne bi moglo reći, budući da on već odavno nije imao pravog uvida u stanje stvari, samo što nije imao snage da to i prizna: delom iz straha da bi time pokazao da baš i nije tako pametan, delom i iz starog straha da bi sitničavim stavljanjem primedaba mogao nepovoljno da utiče na blagoslov u telu nadzornika svog imanja. Pri svemu tome je on i te kako dobro prolazio; no morao je Jakovu da gleda kroz prste i stvarno se još jedva i usuđivao da nešto kaže u pogledu poslova, – Jakovljeva božanska zaštićenost potvrđivala se na i te kako upečatljivo očevidan način. Za četiri godine postao je bogatiji za šest sinova i šest izvora vode; to je bilo dva puta više od onoga što je Lavan mogao da ostvari uz pomoć blagoslova. Potajno ga je uvažavao gotovo bezgraničnim poštovanjem; čak ni Rahilina neplodnost nije mogla mnogo da umanji to njegovo poštovanje prema njemu. Tog čoveka samo treba pustiti da radi po svome, a sva je sreća da, kako izgleda, više ne misli na rastanak i odlazak.

U stvari, iz Jakovljeve duše nikada nije iščezla misao o povratku kući i vaskrsu iz ove jame i Donjeg sveta Lavanovskog carstva; to je tako kod njega bilo i posle dvanaest, kao i posle dvadeset i dvadeset i pet godina. Ali on je bio strpljiv, duboko svestan toga da ima vremena (jer mu je bilo određeno da poživi sto i šest godina), i on se odvikao da misao o kretanju na put vezuje za trenutak u kome je, po svoj prilici, odumro Isavov gnev. A uz to je neminovno u izvesnoj meri svojim životom uhvatio korena u tlu Naharine, jer je mnogo tu

doživeo, a upravo su doživljaji koji nam se dogode na jednom mestu poput korenja koje puštamo u njegovo tlo. Međutim, najvažnije je bilo to što je sam Jakov smatrao da iz svog uranjanja u Lavanov svet još nije izvukao dovoljno koristi, da se još nije dovoljno obogatio u njemu. Donji svet posedovao je dve stvari: poganluk i zlato. Poganluk je upoznao u vidu surovog vremena čekanja i još surovije obmane kojom mu je đavolski Lavan u bračnoj noći raspolutio dušu. A počeo je i da se bogati, – ali to još nije bilo dovoljno, sa tim se nije mogao zadovoljiti; sve što je moglo da se ponese, valjalo je spakovati, ali đavolski Lavan mora još da dâ zlata, oni još nisu izravnali račune, morao je još više da bude prevaren: ne da bi Jakovljeva odmazda bila potpunija, već naprosto zbog toga što je takav red da na kraju đavo varalica bude dobrano prevaren – samo što naš Jakov još nije video valjano sredstvo kojim će na delotvoran način ostvariti ono što je unapred već određeno.

To ga je zadržavalo i on je sav bio zaokupljen svojim poslovima. Sada je opet izbivao napolju, u polju i stepi, kod pastira i stada, zabavljen rasplodom i trgovinom u Lavanovu i u svoju korist; i to je, između ostalog, mogao biti razlog što je u pogledu blagoslova sa decom došlo do zastoja, iako su u više navrata žene sa svojim dečacima, a i već porasli Lavanovi sinovi, dolazili napolje do torova, prebivajući s njim u šatorima i izbama. Stvari su sada tako stajale da Rahila, pošto je za nevolju došla do svoga, u sebi više nije ugušivala ljubomoru na Valu, pomagačicu u nevolji, pa više nije htela da trpi nikakav odnos između gospodara i sluškinje, tako da su se oboje saglasili sa tom njenom zabranom. Ona sama ostala je neplodna i u petoj, šestoj godini, ostajala je to, kako se na nesreću činilo, zauvek; a i Lijino telo je bilo neplodno, – što je kod nje izazvalo veliko nezadovoljstvo; ali ono je jednostavno i naprosto mirovalo, jednu, pa drugu godinu, te ona jednom reče Jakovu: „Ne znam šta je ovo i zbog čega me to snašla sramota, te sam jalova i beskorisna! Da imaš samo mene, to se ne bi desilo i ja ne bih pune dve godine ostala neblagoslovena. Ali tu je sestra, koja je našem gospodaru sve i uzima mi mog muža, tako da moram samu sebe da obuzdavam da je ne prokunem, jer je ja volim. Možda mi ta protivrečna osećanja kvare krv, te ne mogu da ponesem plod, a i tvoj Bog neće više da mari za mene. Ali ono što je Rahili bilo pravo, to i meni neka bude dobro. Uzmi Zelfu, moju sluškinju, obleži je kako bi se porodila u mom krilu i ja preko nje dobila sinove. Ako već pred tobom više nisam ništa, onda barem hoću na svaki način da imam dece jer su mi ona melem na rane koje mi zadaje tvoja ravnodušnost."

Jakov gotovo da ništa nije ni uzvratio na te njene žalopojke. Njegovo uveravanje da mu je i ona draga nije bilo ništa više nego obična ljubaznost. Zbog toga mu se mora zameriti. Zar nije mogao malo da se prisili i bude malo nežniji prema ženi zbog koje je doduše doživeo tešku duševnu obmanu, i zar je morao baš svaku toplu reč kojom bi joj se obratio odmah da smatra izdajom i povredom svog dragog, tetošenog osećanja? Ali, doći će dan kada će morati gorko da ispašta zbog te nadmenosti svoga srca; no taj dan je bio još daleko, a do tada će njegovo osećanje doživeti još i dan svog najvišeg trijumfa...

Predlog Zelfi Lija je verovatno dala samo onako, reda radi, a zapravo je njime samo zaodenula svoju pravu želju – da je Jakov češće poseti. Međutim, on koji je bio toliko osećajan to nije osetio; nadmeno je prešao preko toga i samo je izrazio spremnost da uz pomoć Zelfe osveži blagoslov u porodu. Za to je dobio saglasnost i Rahile, koju ova nije mogla odbiti, pogotovo što je prsata Zelfa, koja je donekle ličila na svoju gospodaricu i zapravo nikada nije uspela da osvoji naklonost Jakovljevu, došla k njoj, najdražoj, pala pred njom na kolena i molila za izvinjenje. Tako Lijina sluškinja skrušeno i sa ropskom priležnošću leže sa gospodarem, zatrudne i porodi se na kolenima gospodarice, koja je za sve vreme njenog stenjanja i naprezanja bila uz nju. Sedme bračne godine, četrnaeste godine Jakovljevog boravka kod Lavana, rodila je Gadijela i poželela mu svu sreću; uz to je osme i petnaeste godine rodila oblapornog Asira. Tako je Jakov sada imao osam sinova.

U vreme kada se rodio Asir pada i događaj sa dudajimima. Ruvim je bio taj koga je zapala sreća da ih nađe, – tada je on već bio osmogodišnji, tamnoputi, mišićavi dečak upaljenih očnih kapaka. U to vreme je i on već učestvovao u obavljanju prolećnih žetvenih radova, zbog kojih su i Lavan i Jakov došli sa striže ovaca, pošto je, da bi ovi poslovi bili na vreme obavljeni, sva čeljad sa imanja, zajedno sa nekoliko dodatnih, privremeno zaposlenih najamnih radnika, morala dobro da zasuče rukave. Lavan, odgajivač ovaca, čije se bavljenje zemljodelstvom u prvo vreme, kada je Jakov stigao kod njega, ograničavalo na obradu jednog parčeta zemlje sa sesamom, sejao je sada, od pronalaska izvora vode, i ječam, soju, emer i posebno pšenicu: njegovo pšenično polje, omeđeno ogradom od ilovače, prošarano jendecima i nasipima, bilo je najvažnije među svim njegovim oranicama. Šest rala velika, ta oranica se talasala preko jednog niskog pribrežja, a zemlja joj je bila masna i ziratna; ako bi se s vremena na vreme ostavila da miruje, što Lavan nije propuštao da čini držeći se svetog i razumnog načela, ona bi donosila više nego tridesetostruki plod.

Bila je to ovog puta blagoslovena godina. Tegobni i naporni rad oko obrade, oranja, setve, okopavanja i drljanja, polivanja i navodnjavanja, bio je božanski nagrađen. Pre nego što je stalo da izbija klasje, Lavanova stoka je imala divnu ispašu, gazele i gavranovi nisu nanosili štetu plodovima, a ni skakavci nisu navalili na njive, niti je bilo povodnja. Bogato je ponela žetva u mesecu ijaru, budući da je Jakov, mada, kao što se zna, nije bio zemljodelac, i na ovom području pokazao snagu svog blagoslova, te je udesio da se oranice gušće poseju nego što je bilo uobičajeno, ali opet ne toliko da sveukupni prihod ne bi bio veći – dovoljno veći da je Lavan, barem kako mu je to Jakov predočio svojom računicom, još uvek bio na dobiti, i pored toga što je njegovom zetu pripao pozamašan deo žetve.

Sva je čeljad bila na polju, na obavljanju poslova, čak i Zelfa, koja je, zakratko prekidajući posao, podojila Gadijela i Asira, pa su samo domaćinove ćerke Lija i Rahila ostale kod kuće da pripreme večeru. Sa pokrivkama od trske na glavi radi zaštite od sunca, sa pregačama oko struka, sjajni od znoja po telu i pevajući verske pesme, ratari su, zamahujući rukama, srpom žnjeli žito. A drugi su ga skupljali i vezivali ga u snoplje, tovarili ga na magarad i volovska kola, da bi blagoslov odneli na guvno, gde će ga volovi ovršiti, a zatim zrnevlje biti prosejano i očišćeno. U ovim poslovima učestvovao je, ističući se među Lavanovom decom, već i dečak Ruvim. No, kada su mu ruke obamrle, u zlatno popodne, on pođe da malo prolunja rubom polja. Tu on onda, kraj zida od ilovače, naiđe na mandragoru.

Bilo je potrebno oštro oko i znanje da se ona prepozna. Opora biljka sa jajolikim listovima samo se malo izdizala iznad tla, neprimetna za neuko oko. Ali po bobičastim plodovima, upravo po dudajimima, tamnim i veličine lešnjaka, Ruvim je odmah znao šta je to. Nasmejao se i izrekao reči zahvalnosti. Odmah se mašio noža, njime načinio krug na zemlji i počeo da kopa uokolo sve dok koren nije visio samo još o tankim nitima. Onda izgovori dve magične reči i naglim trzajem odvoji koren od zemlje. Očekivao je da će ovaj početi da viče, ali se to nije desilo. A ipak je to što je držao za čuperak bio pravi i zgodni čarobni čovečuljak bele puti, sa dve noge, veličine dečje ruke, bradat i sav osut dlakom, – jedan vilenjak kome čovek može samo da se začudi i nasmeje. Dečaku su bila poznata njegova svojstva. Ona su bila mnogobrojna i korisna; a naročito su, to je Ruvim znao, mogla biti od koristi ženama. Zato je odmah namislio da to što je našao da svojoj majci, Liji, pa smesta odjuri kući da joj ga preda.

Lija se veoma obradova. Pohvalila je svog najstarijeg sina laskavim rečima, darivala ga datulama i upozorila ga da se pred ocem i

pred dedom ne izbrblja o toj stvari. „Ćutati ne znači lagati”, reče ona, a nije potrebno da odmah svi znaju čega ima u kući, – dovoljno je da će svi osetiti blagotvorno dejstvo te stvari. „Ja ću već znati da čekam”, odluči ona, „i umeću da od njega izmamim da pokaže šta zna i šta može da dâ. Hvala ti, Ruvime, moj prvorođeni, sine prve, hvala ti što si se nje setio! Ima ih koji je se ne sete. Od njih ti je palo u deo da si srećne ruke. A sada, hajde svojim putem!”

Tim rečima ona ga otpremi, a u sebi je već bila odlučila da to blago zadrži samo za sebe. Međutim, Rahila, njena sestra, bila ju je uhodila i sve je videla. A, ko je ono kasnije isto tako uhodio i zbog brbljanja onda gotovo izgubio glavu? Ta osobina bila je, pokraj sve njene ljupkosti, deo njene prirode, i ona ju je predala dalje u nasleđe svojoj krvi i svom mesu. Ona upita Liju: „Šta ti je to doneo naš sin?”

„Moj sin”, odgovori Lija, „gotovo da mi nije doneo ništa ili nešto neznatno. Da ti to nisi slučajno bila u blizini? Doneo mi je u svojoj ludosti neku bubu i neki šareni kamenčić.”

„Ta doneo ti je čarobnog čovečuljka s korenom i plodovima”, reče Rahila.

„Svakako, i to”, odvrati Lija. „Evo ga. Vidi kako je debeo i smešan. Moj sin ga je našao i doneo ga meni”.

„A da, u pravu si, vidi samo kako je debeo i smešan!” uskliknu Rahila. „I koliko samo dudajima ima na sebi, punih semenjem!” Već je bila sklopila ispružene ruke kraj svog lepuškastog lica, oslonivši obraze na njih. Malo je nedostajalo pa da ispruži ruke kao da prosi. Ona upita: „Šta ćeš raditi s njim?”

„Obući ću mu, naravno, košuljicu”, odgovori Lija, „ali ću ga prethodno oprati i namazati, pa ću ga onda staviti u jednu kućicu i predano ga paziti kako bi bio od koristi za kuću. On će rasterati opake demone u vazduhu, te tako onda nijedan od njih neće spopasti nekog od naše čeljadi ili stoku u staji. Predskazivaće nam vreme i ispitaće stvari koje su sada skrivene ili pak još leže u budućnosti. Načiniće muškarce snažnim i jakim, doneće im dobit u poslu, a sudiju će nagnati da presudi u korist našeg čoveka čak i kada nije u pravu.”

„Ta šta to govoriš?” reče Rahila. „I sama znam da se može koristiti u sve te svrhe. Ali šta ćeš inače još da radiš s njim?”

„Odseći ću mu koren i dudajime”, odgovori Lija, „pa ću od toga spraviti napitak koji uspavljuje čoveka čim ga pomiriše, a ako ga dugo udiše, onda će mu se od njega zavezati jezik. To je veoma jak napitak, dete moje; ko od njega previše popije, svejedno da li je

muškarac ili žena, taj će neumitno umreti, ali ako se uzima u malim količinama, onda deluje blagotvorno protiv ujeda zmije, a u slučaju da neko mora da stavi svoje meso pod nož, onda ti je to kao da je meso nekog drugog."

„Ama sve je to sasvim nevažno, sve je to sporedno", viknu Rahila, „a ćutiš i uopšte ne pominješ ono što ti je najpre na umu! Eh, sestrice Lija", reče ona i poče da joj tepa i da moljaka rukama kao malo dete. „Zenico moga oka, najlepša među kćerima! Daj mi malo od dudajima tvog sina da postanem plodna, jer mi muka zbog moje neplodnosti potkopava život i tako se gorko stidim zbog te moje mane! Gle, ti znaš, kučence moje, zlatokosa među crnoglavima, kako stoje stvari sa napitkom i kako on deluje na muškarce, i da je poput nebeske vodice blagotvoran za neplodne žene, tako da one blaženo ostaju blagoslovene i s lakoćom se porađaju! Ti imaš sve u svemu šest sinova, a ja imam svega dva koji nisu moji, pa šta će tebi onda dudajimi? Daj ih meni, divlja moja magarice, ako ne sve, a ono barem nekoliko, da te blagoslovim i da padnem na kolena pred tobom, jer ih strasno i iznad svega želim!"

Ali Lija je mandragoru privila na svoje grudi i pogledala sestru preteće razrokim očima.

„E ovo je ipak previše", reče ona. „Pojavi se tako, najdraža, uhodi me i onda od mene još traži moje dudajime. Zar ti nije dosta što mi svakog dana i svakog časa uzimaš muža, već povrh toga hoćeš još i dudajime moga sina? Pa to je bezobrazluk."

„Moraš li baš da govoriš tako ružno", odgovori joj Rahila, „i zar ti ne umeš drugačije, čak ni kada se trudiš? Nemoj me sluđivati time što sve izvrćeš, dok ja, poradi našeg detinjstva, želim samo da s tobom budem nežna! Ja da sam ti uzela Jakova, našeg muža? Pa ti si ga meni uzela one svete noći kada si potajno legla kraj njega umesto mene i on ti na prevaru podario Ruvima kojeg sam ja trebala da zanesem. Da je išlo sve onako kako je pravo, onda bi on sada bio moj sin i on bi meni doneo biljku i koren, pa bih ti ja, kada bi me zamolila da ti od toga nešto dam, i dala."

„Ma šta mi kažeš!" odgovori Lija. „Ti bi zar zanela moga sina? Pa što do sada već nisi zanela, već bi u toj svojoj nevolji da se poslužiš čarolijom? Ništa ti meni ne bi dala, dobro te ja znam! Jesi li se ikada, kada ti se Jakov udvarao i kada je hteo da te uzme k sebi, setila da kažeš: 'Dragi, misli i na sestru!?' Ne, nego si se odmah uvijala i odmah mu davala svoje grudi da se s njima igra i nije ti bilo ni do čega drugog nego do ljubakanja. A sada mi tu prosjačiš i kažeš: 'Ja bih tebi dala!'"

„Ah, kako je to ružno!” odgovori na to Rahila. „Kako je to nesnosno ružno, to što tu govoriš onako kako ti to tvoja priroda nalaže, – to me boli, ali me te je i žao. Ta, pravo je prokletstvo kada čovek sve mora da izvrće, čim samo zine. To što Jakova nisam poslala tebi kada bi poželeo da počine kod mene, to ni u kom slučaju nije bilo zbog toga što nisam želela da ti ga dam, a svedoci neka mi budu njegov Bog i bogovi našeg oca! Nego što sam na moju veliku žalost već deset godina jalova i što sam se svake noći, kada bi mene odabrao, žarko nadala da ću baš te noć i biti blagoslovena, pa tako nisam smela da je propustim. A ti, ti kojoj je lako propustiti jednu, pa i drugu noć, šta ti imaš na umu? Hoćeš dudajimima da ga opčiniš i osvojiš samo za sebe, pa nećeš malo da mi daš od toga, samo da bi mene zaboravio a ti imala sve a ja ništa? Jer ja sam imala njegovu ljubav, a ti si imala plod, te je na taj način tu još bilo neke pravednosti. Ali sada ti hoćeš i jedno i drugo, i ljubav i plod, a meni bi da ostaviš da jedem prah. Tako ti misliš na sestru!” I ona sede na zemlju i glasno zarida.

„Uzeću čarobnog čovečuljka mog sina i idem odavde”, odgovori Lija hladno.

Na to Rahila skoči, zaboravi na suze i reče glasno i usrdno: „Ne čini to, tako ti Boga! Ostani i saslušaj me! On hoće ovu noć da provede sa mnom, rekao je to jutros kada je odlazio od mene. ‘Najslađa’, rekao je, ‘hvala ti za ovaj put! Danas će biti požnjevena pšenica, ali ću, najdraža, posle obavljenog posla po žarkom danu doći kod tebe i okupati se u tvojoj blagoj mesečini.’ Ah, kako samo ume da govori, naš muž! Slikovit i uzvišen je njegov govor. Zar ga ne volimo obe!? Ali prepustiću ga tebi ove noći za dudajime. Izričito ću ga prepustiti tebi ako mi daš nekoliko dudajima, a ja ću se sakriti negde po strani, dok mu budeš govorila: ‘Rahila nije raspoložena i sita je ljubakanja. Rekla je da ove noći spavaš kod mene.’”

Lija pocrvene, pa poblede.

„Misliš li ti to ozbiljno”, reče ona uzdržana daha, „i je li ti to hoćeš da mi ga prodaš za dudajime mog sina, tako da mogu da mu kažem: ‘Danas si moj’?”

Rahila odgovori: „Baš tako kako ti kažeš.”

Na to joj Lija dade mandragoru, koren i lišće, sve skupa, turi joj to u ruku, sva u hitnji, reče i šaptavim glasom i ustreptalih grudi: „Uzmi, idi i ne pokazuj se!”

Ona sama, pak, budući da se već spuštalo veče i da su ljudi dolazili sa polja, pođe u susret Jakovu i obrati mu se rečima: „Kod mene ćeš noćas spavati, jer je naš sin našao jednu kornjaču i Rahila mi je

iskamčila po tu cenu.”

Jakov odgovori: „Eh, zar ja vredim koliko jedna kornjača i koliko neka šarama ukrašena kutijica koja se dâ napraviti od njenog oklopa? Ne sećam se da sam bio čvrsto odlučio da noćas spavam kod nje. Tako je ona došla do nečeg pouzdanog, plativši to nečim što je nepouzdano, što moram da pohvalim. Ako ste se vas dve, kada se o meni radi, složile, onda neka vam bude. Jer čovek ne treba da se ogluši o savet žena, niti da se suprotstavi odluci i zaključku žena.”

Sedmi deo:

RAHILA

Proroštvo s uljem

Tada se rodila Dina, stvorenje ljupkog lica, – jedno nesrećno dete. S njom se Lijina utroba ponovo otvorila; posle četvorogodišnjeg zastanka, ona, sva orna, ponovo postade neumorna u rađanju. Devete bračne godine rodila je Isahara, koščato magare, jedanaeste Zevulona, koji nije želeo da postane pastir. – Sirota Rahila! Ona je posedovala dudajime, a Lija je rađala. Tako je Bog hteo, a tako je on to hteo još neko vreme, sve dok mu se volja ne okrenu ili zapravo ne stupi na novu stepenicu, sve dok se ne obelodani dalji deo njegovog sudbinskog plana, te Jakova, nosioca blagoslova, dopade nova sreća – puna života, ali i bremenita patnjom, kako to njegov vremenom omeđeni ljudski um, kada ga je dopala, ni u snu nije mogao da zamisli. Zacelo je Lavan, grmalj od zemnog praha, bio u pravu kada je uz pivo mutno govorio da je blagoslov snaga i da je život snaga, i ništa više. Jer, čisto je sujeverje misliti da je život blagoslovenih ljudi samo sreća i puka blagodet. Ta blagoslov zapravo čini samo osnovu njihovog bića, pa samo povremeno takoreći zlatkasto prosijava kroz obilje patnji i nesreća.

U dvanaestoj bračnoj godini ili devetnaestoj godini boravka kod Lavana Jakovu se nije rodilo nijedno dete. Ali u trinaestoj i dvadesetoj godini Rahila dospe u blagosloveno stanje.

Kakav preokret i kakav početak! Treba samo zamisliti njeno bojažljivo kliktanje ispunjeno nevericom i Jakovljevo uzvišeno osećanje spremno da se baci na kolena! U to vreme ona je imala trideset i jednu godinu; niko više nije mislio da bi joj Bog još mogao udeliti tu sreću. U Jakovljevim očima ona je bila Sara, kojoj je bilo dato da, po trostrukoj obznani onog čoveka, a protivno svakoj verovatnosti, rodi sina, pa ju je, spustivši se na kolena pred njom, oslovio imenom pramajke, gledajući kroz suze ushićenja u njeno bledunjavo, izobličeno lice, koje mu se sada činilo ljupkijim nego ikada pre. A njen plod, toliko dugo uskraćivan, no koji je konačno ipak zanela, to dete koje joj je usled neke neshvatljive kletve toliko godina bilo uskraćivano, on nazva, dok ga je nosila, prastarim, arhaičnim imenom jednog zvanično zapravo još nepriznatog, ali u narodu omiljenog božanskog mladića: Dumuci, pravi sin. Lija je to čula. Ona mu je podarila šest pravih sinova i jednu isto tako pravu ćerku.

Liji je i onako sve bilo jasno. Četvorici svojih najstarijih sinova, koji su tada imali od deset do trinaest godina, te su manje-više već bili odrasli, snažni i veoma upotrebljivi mladići sa odlikama pravih muškaraca, mada su bili dosta ružni i svi odreda skloni upali kapaka, ona je jasno i otvoreno rekla: „Sinovi Jakovljevi i Lijini, s nama je gotovo. Rodi li mu ona sina – a ja joj želim dobro, tako mi bogovi pomogli – gospodar nas više neće ni pogledati, ni vas ni mališane, ni decu sluškinja, a mene pogotovo, pa makar i deset puta bila prva. Jer ja to i jesam, ta sedam puta su mi njegov Bog i bogovi moga oca udelili blagoslov materinstva! Ali ona je najdraža, zato mu je ona i Prva i jedina Prava, pa je tako nadmen i ohol u svom držanju da njenog sina koji još nije ni ugledao svetlost dana naziva Dumuci, i sami ste to čuli! Osećam se kao da mi je nož zabijen u grudi i da sam po licu dobila šamar, dok se na licu svakom od vas vidi masnica, ali sve to moramo da trpimo. Dečaci, eto tako stoje stvari. Moramo biti pribrani, i vi i ja, i moramo rukama stisnuti naša srca da se ne bi svom silinom okrenula protiv nepravde. Mi moramo da volimo i poštujemo našeg gospodara, iako ubuduće mi u njegovim očima nećemo značiti ništa, te će gledati kroz nas kao da smo vazduh. A i nju ću voleti i stisnuću svoje srce i neću mu dopustiti da se na nju baci kletvom. Jer, ono gaji nežna osećanja prema sestrici i duboko je naklonjeno svojoj družbenici iz detinjstva, ali ono oseća i silnu sklonost da prokune najdražu, koja će roditi Dumucija, pa su moja osećanja prema njoj tako podeljena da mi je od toga naprosto muka i zlo, pa samu sebe više ne prepoznajem."

Ruvim, Simeun, Levije i Juda stadoše neprestano da je miluju. Duboko se zamislivši, prevrtali su svojim crveno upaljenim očima i grickali donju usnu. Tada je počelo. Tada se u Ruvimovom srcu začelo naprasno delo iz gneva, koje će počiniti zbog Lije a koje je ujedno označilo i početak kraja njegovog prvorodstva. Tada se u srcu braće zametnula klica mržnje prema životu, koji u tom času beše tek jedna klica; tada je bačeno seme koje će uroditi neizrecivim bolom za Jakova, blagoslovenog. Je li tako moralo da bude? Zar nisu mogli da vladaju mir i veselje u Jakovljevom plemenu i zar nije moglo sve da krene blagim i ugodnim putem prijatne trpeljivosti? Na žalost, nije, ako je bilo neophodno da se desi ono što se desilo, i ako je činjenica da se sve to zbilo ujedno bila i dokaz da je sve to trebalo i moralo da se desi. Veliko je zbivanje sveta, pa kako ne možemo poželeti da bi bilo bolje da tog zbivanja nema, to onda ne smemo ni da proklinjemo strasti koje stoje iza njega pokrećući ga; jer, bez krivice i bez strasti ne bi se ništa ni pokretalo napred.

Već je to što se Rahilinom stanju posvećivala tako velika pažnja za Liju bilo strašno i nepodnošljivo, budući da za nju, kada god bi se našla u blagoslovenom stanju, niko nikada nije mario, niti je obraćao bilo kakvu pažnju na njeno stanje. Rahila se kroz svoju trudnoću takoreći posvetila; tvorac takvog shvatanja bio je, naravno, Jakov, ali ga je prihvatio svaki član kuće, počev od Lavana sve tamo do poslednjeg sluge i čistača u staji. Oko nje se obilazilo na prstima, s njom se ne bi drugačije razgovaralo nego samo sladunjavo tugaljivim glasom, pri čemu bi se, uz nakrivljenu glavu, pravili pokreti rukama kao da se miluje vazdušni prostor koji okružuje njenu pojavu. Samo je još trebalo da se razastru palmove grančice i tepisi kuda bi ona kročila, da ne bi povredila svoje nožice o kamenje; a ona je, onako bledunjava i smešeći se, spremno prihvatala svu tu udvoričku ljubaznost, i to manje iz nekog svog samoljublja, a više poradi Jakovljeva ploda kojim je konačno bila blagoslovena: prihvatala je to u čast Dumucija, pravoga. Ali ko bi tu još mogao da razluči skrušenost od nadmenosti blagoslovene?

Okićenoj amajlijama, njoj u kući, na imanju, u vrtu ili u polju, nije bilo dopušteno ni prstom da mrdne. Jakov joj to beše zabranio. On bi se zaplakao kada ona ne bi mogla da jede ili zadrži ono što je pojela; nedeljama joj je, naime, bilo zlo, pa je strahovala da je možda neki opaki demon tu umešao svoje prste. Neprekidno joj je Adina, njena majka, stavljala obloge s melemima pripravljanim po starim receptima čija je delotvornost bila dvojake vrste: svojom čarobnom snagom štitili bolesnika i zastrašivali duhove, a uz to su delovali isceliteljski i umirujući. Istucala je noćnu senku, pseći jezik, vrtnu potočarku i koren biljke Namtarove, gospodara šezdeset bolesti, pa je taj prah zamešala čistim, posebno za tu priliku obajanim uljem i time onda blagoslovenoj istrljala predeo pupka od dole na gore, pri čemu je na osveštani i pomalo besmisleni način mrmljala reči: „Opaki Utuku, opaki Alu, neka odstupe u stranu; opaki duh mrtvih, Lavartu, Lavašu, bolest srca, stomačni bolovi, glavobolja, zubobolja, Asaku, teški Namtaru, idite iz kuće, preklinjem vas nebesima i zemljom!”

U petom mesecu Lavan zatraži da se Rahila odvede kod jednog sveštenika vidovnjaka Sinova hrama E-hulhula u Haranu, pa da njoj i detetu svojim vračanjem predskaže budućnost. Jakov je naoko ostao pri svojim načelima na taj način što je bio protiv toga i što se nije saglasno s tim, ali je u osnovi isto tako strastveno, kao i porodica, želeo da čuje proroštvo, te je bio prvi koji je bio za to da se ništa ne propusti. Osim toga, stari vidovnjak i čuvar božjeg hrama Rimani-Bel, a to znači „Bele, smiluj se na mene”, bio je sin i unuk glasovi-

tog vidovnjaka, uz to izuzetno omiljen i iskusan vidovnjak i vešt čitač budućnosti iz ulja, koju je, po opštem sudu, majstorski predviđao, pa mu je otuda uvek dolazilo mnogo ljudi i sa svih strana; ako je Jakov, prirodno, odbio da lično stupi pred njega i da prinese žrtvu mesecu, on je ipak bio suviše radoznao i suviše je žarko želeo da sazna sve što se, bez obzira na stanovište sa kojeg se to postizavalo, moglo saznati o Rahilinom stanju i njenim izgledima, a da ne bi sa puno razumevanja pustio roditelje da čine ono što smatraju da treba da čine.

Lavan i Adina bili su, dakle, ti koji su na putu za Haran s obe strane držali oglav magarca na kojem je sedela trudnica, vodeći ga veoma smotreno da se ne bi spotakao i potresao bledoliku. A iza sebe vukli su ovcu koju su naumili da prinesu na žrtvu. Jakov, koji ih je mašući ispratio, ostade kod kuće da ne bi morao da posmatra raskošno svetogrđe E-hulhula i da ne bi morao da se sablažnjava nad kućom prostitutki i dečaka ljubavnika, koji su se, u čast idola, za velik novac podavali strancima. On je sačekao, a da se sam nije ogrešio, sud vidovnjakovog sina, proroštvo iz pehara, koje su oni zamišljeni doneli kući, pa je bez reči saslušao njihovo kazivanje o tome kako su se proveli u području hrama i pred licem Rimani-Bela, čitača sudbine iz ulja, ili Rimuta, kako je voleo da ga kratko zovu. „Zovite me, sasvim kratko, Rimut!” govorio je Blagi. „Jer ja se, doduše, zovem Rimani-Bel, da se Sin smilostivi na mene, ali ja sam sâm pun milosti za one koji poradi svoje nevolje i svoje sumnje umeju da prinesu žrtvu, zato me jednostavno oslovite sa ‘Milostivi’, ta skraćenica sasvim pristoji mome biću”. A onda bi stao da se raspituje šta su doneli od neophodnih stvari, zatim bi ispitao besprekornost onog što treba da bude prineseno na žrtvu, pa bi naložio da se u bakalnicama u glavnom dvorištu kupe još ovi i oni žrtveni začini.

Taj Rimani-Bel ili Rimut, obučen u svoju belu platnenu odeždu i sa platnenom kupastom kapom na glavi, beše jedan prijatan čovek, – mada već u staračkim godinama; on još uvek beše vitkog stasa bez i najmanjih naslaga sala, sa dostojanstvenom belom bradom, crvenim krompirastim nosom i vragolastim očicama koje su, kada bi se čovek zagledao u njih, delovale razgaljujuće. „Dobro sam građen”, govorio je on, „ni mojim udovima na mojoj utrobi nema mane, baš kao u žrtvene životinje kada je dobra i kao u ovce kojoj nema zamerke. Stasom i rastom sam baš onako kako treba, noga mi nije ni kriva ni povijena, ni prema unutra ni prema vani, a ne nedostaje mi nijedan zub, a nisam ni razrok, a i mošnice su mi posve zdrave. Samo mi je nos malo crven, kao što i sami možete da vidite, ali to je od veselosti a ne sa nekog drugog uzroka, jer sam trezvenjak i bistre glave kao

bistra voda. Mogao bih nag da stanem pred Boga, kao što je nekada bio običaj, kako nam to kazuju priče i starostavne knjige. Sada stupamo preda nj u belom platnu, ali ja se i zbog toga radujem jer je čisto i skromno i pristoji mojoj duši. Ne zavidim mojoj braći, sveštenicima čarobnicima, koji svoj posao obavljaju u crvenom donjem rublju i presvlaci, zaogrnuti zastrašujućim sjajem i bleskom da bi zbunili demone, one koji vrebaju iz busije i celu tu bagru. I oni su korisni i nužni i zaslužuju svoje prihode, ali Rimani-Bel (to sam ja) ne bi hteo da bude jedan od njih, niti jedan od sveštenika koji peru i mažu, niti jedan od onih opčinjenih, a ponajmanje jedan od sveštenika koji i nariču i viču, niti pak jedan od onih čiju je muškost Ištar pretvorila u ženskost, ma koliko da je to možda i sveta stvar. Svi oni u meni ne izazivaju ni najmanje zavisti, toliko je meni dobro u ovoj mojoj koži, a i ne bih želeo da obavljam neku drugu vrstu umeća proroštva nego jedino i samo ovu – gledanje u ulje, jer je ono srazmerno najrazumnije, najjasnije i najbolje. Među nama rečeno, ima kod gledanja u džigericu, kao i kod gatanja sa strelom, mnogo samovolje, a ni tumačenje snova i trzanje udova nije lišeno grešaka, tako da često u sebi moram tome pomalo da se smejem. Što se vas tiče, oče, majko i blagosloveno dete, vi ste pošli pravim putem i zakucali ste na prava vrata. Jer, moj predak je Enmeduranki, onaj što bejaše kralj u Siparu pre potopa, mudri i čuvarni, a njemu su veliki bogovi podarili umeće gledanja u ulje na vodi i da po ponašanju ulja spozna šta će biti, šta će se desiti u budućnosti. U pravoj liniji, od oca na sina, ja vodim poreklo od njega i predanje je tu očuvano bez ikakvih prekida i praznina, jer je otac uvek onog sina kojeg je najviše voleo zaklinjao u ploču i pisaljku pred Šamašom i Adadom, upućujući ga u delo 'Kao sin vidovnjaka', sve ovamo do Rimuta, vedroga i bez mane (to sam ja). I samo da znate, prema pločama i shodno pravilima, ja od ovce dobijam zadnji deo, runo, lonac čorbe s mesom, tetive i polovinu iznutrice. Nadalje, butove, desnu plećku i lep komad pečenja dobija Bog, a od onoga što bude preostalo, zajedno ćemo se prihvatiti na obedu u hramu. Jeste li zadovoljni?"

To su bile reči Rimuta, vidovnjakova sina. I oni prinesoše žrtve na krovu poškropljenom posvećenom vodicom: iznese četiri vrča vina, dvanaest hlebova i kašu od kiselog mleka i meda na sto Gospoda i posuše solju. Onda usuše tamjan u kadionice i zaklaše ovcu: prinosilac žrtve je držaše, sveštenik je zakla i onda prinesoše sve što je trebalo da bude prineseno na žrtvu. Kako je samo ljupko stari Rimut svojim besprekornim udovima i smišljenim skokovima izveo završni ples pred oltarom! Lavan i žene nisu mogli dovoljno da ga nahvale pred Jakovom koji ih je ćuteći slušao, željno i nestrpljivo, što nije pokazivao, očekujući da čuje proroštvo.

Da, proroštvo i ono što je ulje kazivalo, – sve je to bilo tamno i višeznačno; pa tako ni sada, kada su njime raspolagali, nisu bili mnogo pametniji, jer su reči koje je proroštvo sadržavalo bile utešne i onespokojavajuće istovremeno; no zacelo, kada se oglašavala, budućnost je tako morala da se obznani, ali, ipak tako se od nje čuo barem neki glas, mada je to bilo samo neko mumlanje i govorenje stisnutih usana. Rimani-Bel uze kedrov štap i posudu, izgovori molitvu i zapeva, zatim usu ulje u vodu, kao i vodu u ulje, te onda nakrivljene glave posmatraše oblike koje je ulje stalo da stvara u vodi. Od ulja se obrazovaše dva prstena, jedan veliki i jedan mali: Rahila, ćerka odgajivača ovaca, po svoj prilici će roditi dečaka, – to je imalo da bude značenje ovog oblika. Od ulja se odvoji jedan prsten i krenu prema istoku i onda stade – to znači da će porodilja ozdraviti. Od ulja se stresanjem napravi mehur – to znači da će joj u nevolji pritеći u pomoć njen bog zaštitnik, jer će joj biti teško. Ali nevoljnik će se izbaviti iz nevolje jer se ulje, evo, spustilo i popelo, a kada je usuta voda, ono se razdelilo i onda ponovo sjedinilo, što je značilo da će čovek posle teškog stradanja ipak ozdraviti. No, kako je ulje, kada je usuta voda, bilo potonulo i onda se opet popelo dotakavši rub pehara, – to znači da će se bolesnik doduše pridići, ali će ga zdravog pokositi smrt. „Ali to neće biti dečak!" viknu Jakov, ne mogavši da se uzdrži... Ne, što se deteta tiče, tu stvari, štaviše, stoje sasvim drugačije, sudeći po onome što je ulje kazivalo, a što čovekovom umu ovde baš nije bilo lako da shvati. Dete će dospeti u jamu, a ipak će poživeti; ono će biti poput zrna žita koje donosi plod samo kada umre. Ovaj smisao, uveravao je Rimut, ne podleže nikakvoj sumnji, sudeći po načinu kako se ulje, pošto je usuo vode, najpre razdvojilo a onda opet sjedinilo i na osoben način sjajilo na ivici posude u pravcu sunca, jer to znači podizanje glave iz smrti. To baš nije sasvim razumljivo, rekao je vidovnjak, on sâm baš ne razume sasvim, neće pred njima da se pravi mudriji nego što jeste, ali znak je pouzdan. Što se pak žene tiče, ona, sudeći po probi i ponovljenoj probi, neće videti zvezdu svog dečaka kada bude bila u svom najvećem usponu, izuzev ako se bude čuvala broja dva. Jer to je uopšte jedan nesrećan broj, a naročito po ćerku odgajivača ovaca, i prema ulju ona bi trebalo da krene na put u znaku broja dva, inače će proći kao vojska koja ne stiže na cilj svog pohoda.

To je bilo proroštvo i ono mrmljanje proroštva koje je Jakov saslušao klimajući glavom i istovremeno sležući ramenima. Šta je moglo s tim da se počne? Bilo je važno da se to čuje jer se odnosilo na Rahilu i njeno dete, a u ostalome ga je jednostavno trebalo uzeti kao takvo i prepustiti sudbini da pokaže šta je namislila da načini od svog mrmljanja. U tom pogledu su i sudbina i budućnost sebi inače

uveliko zadržavali pravo slobodnog delovanja. Mnogo toga moglo je da se desi, a i nije moralo da se desi, pa je svejedno još uvek nekako moglo da se uskladi sa proroštvom, tako da se moglo prihvatiti i reći da je sve baš tako i bilo zamišljeno. Jakov je još dosta dugo razmišljao o suštini proroštva uopšte, pa je o tome govorio i pred Lavanom, ali ovaj o svemu tome nije hteo ništa da zna. Je li to za njegovu prirodu bilo otkrovenje nečeg budućeg, i to onog budućeg koje se ni u kom pogledu nije moglo izmeniti, ili je to bilo uputstvo da se bude oprezan i istovremeno upozorenje čoveku da čini ono što je u njegovoj moći kako bi svojim delanjem osujetio oživotvorenje obznanjene nesreće? To je, dakako, pretpostavljalo da odluka i sudbina nisu bili konačno utvrđeni, nego da je čoveku dato da na njih utiče. A ako je to bio slučaj, onda sudbina nije bila izvan čoveka nego u njemu, i kako je onda treba tumačiti? Uostalom, često se dešavalo da je merama predohrane predskazana nesreća upravo bila izazvana, štaviše, da se bez tih mera očigledno ne bi ni mogla dogoditi, usled čega su i upozorenje kao i sudbina postali sprdnjom demona. Ulje je reklo da će Rahila, mada veoma teško, roditi sina. Ako bi se, pak, sada porodilja prepustila sama sebi, ako se ne bi izgovorile nikakve čarobne formule i ako bi joj se uskratila neophodna pomazanja, šta bi onda sudbina preduzela da bi ostala verna svom proroštvu sa srećnim ishodom i da bi sama bila to što je? Onda bi se na grešan način desilo zlo protiv volje sudbine. Ali, nije li onda i greh bio pokušaj da se izazove dobro protiv volje sudbine?

Lavan nije odobravao ovakva mudrovanja. To nije dobar način razmišljanja, govorio bi on, već iskošen, preterano prefinjen i sitničav. Budućnost je upravo budućnost, a to znači: ona još ne postoji i još nije utvrđena, ali će jednog dana postojati i onda će biti tako i tako, što znači da je ona, dakle, ipak na neki način utvrđena, naime, po meri svog svojstva kao budućnost, i više se o tome ne može reći. Proroštvo o budućnosti unosi malo svetlosti u nju i poučno je za srce, pa zato i postoje plaćeni sveštenici vidovnjaci da posle višegodišnjeg školovanja obavljaju tu službu, pod pokroviteljstvom kralja četiri strane sveta u Vavilon-Siparu, na obe strane reke, miljenika Šamašovog i ljubimca Marduga, kralja Sumera i Akada, koji prebiva u palati sa hvatovima dubokim podzemnim odajama i u prestonoj dvorani neizrecive lepote. Zato nemoj da zanovetaš!

Jakov je već ćutao. Prema Nimrodu iz Vavilona gajio je u svom srcu duboku ironiju nasleđenu još od putnika iz Ura. Zato se njemu proroštvo i nije moglo učiniti mnogo svetijim samo zbog toga što se Lavan, radi potkrepljenja, pozivao na Silnoga, navodeći da ovaj sam ne bi ni prstom maknuo pre nego što bi potražio savet u vidovitih

sveštenika. Lavan je za proroštvo platio jednom ovcom i svakojakom hranom za mesečevog kumira, pa je već zbog toga morao da se drži onoga što je za to dobio. Jakov, pak, koji nije platio, držaše se, naravno, u tom pogledu slobodnije; ali se, s druge strane, opet radovao što je, iako nije ništa platio, nešto saznao i čuo, pa je, što se budućnosti tiče, ova, mislio je on, barem o jednom pitanju već danas utvrđena: znalo se, naime, da je Rahilin plod dečak a ne devojčica. To je u Rahilinoj utrobi, dakle, već bilo odlučeno, samo što se to još nije videlo. Postojala je, dakle, utvrđena budućnost, a to što je Rimani-Belovo ulje kazivalo da će biti dečak, to je u svakom slučaju bilo ohrabrujuće. Uostalom, Jakov je bio zahvalan na praktičnim uputstvima koja je vidovnjak dao; jer, kao pravi sveštenik i obitavalac hrama, on je istovremeno bio upućen u veštinu lečenja, te je, mada je, nema sumnje, postojala određena protivrečnost između ova dva njegova zvanja (jer: šta bi mogla medicina da postigne protiv budućnosti?), bio izdašan u davanju oprobanih saveta za porođaj, pri čemu se isceliteljsko umeće u punoj meri delotvorno prožimalo sa obrednim magičnim činom.

Maloj Rahili nije bilo nimalo lako. Dugo pre nego što je prispeo njen čas, koji zamalo da joj bude i samrtni čas, započelo se sa pripremama i ona je morala da pije ono što joj nije prijalo, kao, na primer, puno ulja u kome je bilo praška od istucanog kamena trudnoće, a uz to je na svom telu morala da trpi mnoge obloge, omote od katrana, svinjske masti, riba i trava, pa čak i cele delove nečistih životinja, koji su, kao i obloge, koncima bili pričvršćeni za njeno telo. Uz to je čelo njeno glave, dok bi spavala, ležalo žrtveno jagnje, koje je trebalo da bude njena zamena ako bi navalili pohotljivi demoni. U njenoj neposrednoj blizini stajala je danju i noću glinena lutka Lavarte, koja je izišla iz močvare, sa prasećim srcem u ustima, kako bi Odvratnu, koja se bila nastanila u telu trudnice, namamila u svoju priliku, koja je u razmaku od po tri dana razbijana mačem i onda zakopavana u uglu odaje, pri čemu niko nije smeo da se osvrne. Mač je bio nabijen u posudu punu užarenog uglja, koja je takođe, iako je u to doba godine bilo već veoma toplo jer se približavao mesec tamuz, i danju i noću morala da stoji kraj Rahilina ležaja. Njena postelja bila je omeđena malom obzidom od brašnaste kaše, a u njenoj sobi, takođe po savetu Rimani-Bela, ležale su tri hrpe žita. Kada su se oglasili prvi trudovi, pohitalo se da stranice kreveta namažu prasećom krvlju, a kućna vrata gipsom i asfaltom.

Porođaj

Bilo je tada leto; mesec Gospodara stada, mesec Rastrgnutoga, već je bio ostavio nekoliko dana za sobom. Jakov se od trenutka otkako se očekivalo da će Prava i Najdraža da se porodi više nije udaljavao od nje, te ju je čak svojeručno negovao, menjajući joj obloge sa melemima, a jednom je čak razbio i zakopao priliku Lavarte, – priklanjajući se tako navikama i običajima, koji, doduše, nisu poticali od Boga njegovih otaca, ali su, u svakom slučaju, preko idola i njegovog vidovnjaka ipak mogli da dolaze od njega i svakako su bili jedini kojih se trebalo pridržavati. Počesto je Rahila, bleda, oslabela i jaka jedino još u sredini tela, gde je plod, poradi svog napredovanja, nesvesnom nemilosrdnošću sebi uzimao njene snage i sokove, smešeći se prinosila njegovu ruku mestu na kome je mogao da napipa potmule udarce deteta, a on bi kroz zaštitni sloj mesa pozdravljao Dumucija, pravog sina, i podsticao ga da se što pre osmeli da izađe na svetlost dana, ali da to učini spretno i smotreno kako ne bi preko mere naneo bol onoj koja mu je pružila utočište. A kada je ona u jednom trenutku, u kome je nestalo osmeha sa lica, sva izobličena i ubrzanog daha, saopštila da oseća da je prispeo taj čas, on se sav uzbudi, pa pozva roditelje i sluškinje, i naloži da se pripreme cigle, a zatim poče da hoda ovamo-onamo, kao čovek koji ne zna šta bi sa sobom, dok mu se srce posve pretvorilo u molitvu.

Rahilina spremnost i njena dobra volja ne mogu se dovoljno nahvaliti. Ispunjena veselom hrabrošću, odlučna da se pokaže doraslom da trpi i pati, ona se predade činu rađanja. Nije bila tako živahna samo poradi svog ugleda i zato što pred ljudima više nije htela da predstavlja bezdetnu, omraženu osobu, već je to bila iz dubljih, telesnijih časnih razloga; jer, za čast ne zna samo ljudska zajednica, i sama put zna za nju, i to bolje nego ova, kako je to Rahila lično iskusila kada je bezbolno i radi spasavanja časti postala majkom u Vali. Njen osmeh u trenutku kada je počinjalo nije bio od one zbunjene vrste kao onda kada se u njemu ogledalo tužno saznanje njenog tela. Ozarene srećom i kratkovidošću, njene ljupke i lepe oči gledale su pri tome pravo u oči Jakova, kojem je trebalo da rodi u časti; jer ovaj čas bio je onaj čas koji je u svesnoj životnoj spremnosti

očekivala od onog časa kada je u polju prvi put pred nju stupio stranac, rođak iz tuđine!

Sirota Rahila! Ona se sa toliko priležnosti i sa tako puno dobre volje predala činu rađanja, činu stvaranja prirode, a ova joj je tako malo bila naklonjena, te je ona, junakinja, imala toliko da se napati! Da li je Rahila, koja je toliko iskreno i nestrpljivo čeznula za materinstvom, i pri tome bila toliko uverena da je za to stvorena i obdarena, uistinu, to znači telom, uopšte bila sazdana za to, ili je to sa njom bio mnogo manje slučaj nego sa Lijom, nevoljenom, tako da je nad njom pri porođaju lebdeo mač smrti, koji se onda pri drugom porođaju i sručio na nju i ubio je? Može li priroda tako sama sebi da protivreči i da se tako naruga željama i pobožnoj veri koje je usadila u srce? Očigledno da može. Rahilina radost nije bila prihvaćena, a vera joj je bila izneverena; to je i takva je bila sudbina ove spremne. Sedam godina je puna vere čekala sa Jakovom, da bi onda posle dugih trinaest godina na nepojmljiv način bila razočarana. A sada, kada joj je priroda najzad podarila ono što je tako čežnjivo iščekivala, učinila je to po tako strašnu cenu kakvu Lija, Vala i Zelfa zajedno nisu morale da plate za svoju materinsku čast. Trideset i šest sati, od ponoći do podneva, pa onda kroz celu noć, sve do narednog podneva, trajalo je to strašno mučenje, i da je potrajalo samo još jedan čas ili pola časa, njoj bi ponestalo daha i ona bi izdahnula. Već odmah na samom početku Jakov se zabrinuo videvši Rahilino razočaranje; jer ona je bila naumila da to obavi brzo, veselo i čilo, a onda nikako nije uspevala da krene s mesta. Prvi znaci kao da su bili lažni; višečasovne pauze prekidale su trudove, nastupala su jalova razdoblja praznine i tišine, u kojima nije bilo bolova, ali se zbog toga ona stidela i ujedno dosađivala. Često je govorila Liji: „Kod tebe je to, sestro, drugačije išlo!", pa je ova to morala da potvrdi, pri čemu bi Jakovu, gospodaru, uputila rečiti pogled. Onda porodilju spopadoše bolovi, sve strašniji i svaki put sve duži, ali kada bi uminuli, činilo se kao da je ceo posao bio uzaludan. Zamenjivala je cigle sa krevetom, a ovaj opet s ciglama. Prolazili su sati, dolazila su i prolazila noćna bdenja i dnevni časovi; stidela se i u sebi razdirala zbog svoje nesposobnosti. Rahila nije vikala kada bi je spopali bolovi, pa ni onda kada se činilo da nikada neće proći; stisla bi zube i napinjala se svom snagom, ne puštajući glasa od sebe, jer nije htela da uplaši gospodara, čije je meko srce dobro poznavala, a on joj je u trenucima predaha i onemoćalosti rastrzane duše ljubio ruke i noge. Šta je imala od sveg tog iskrenog i svojskog naprezanja? Ono nije prihvatano. Pošto su bolovi postali nesnosni, ipak je stala da viče, i to strahovito divlje, kako to nije pristajalo njenom licu, a ni maloj Rahili uopšte. Jer, u to vreme, kada je ponovo osvanulo jutro, ona nije bila pri svesti i više nije bila

ona sama, pa se po njenom stravičnom urlanju moglo dobro videti da to nije bila ona koja je vikala, jer je glas bio potpuno stran, nego da su to bili demoni koje praseće srce u ustima glinene lutke još uvek nije uspelo da iz nje izvuče i odmami u lutku.

Bili su to trudovi koji nisu donosili rezultata, nego su svetu paćenicu samo držali u dugim paklenim mukama, tako da joj je lice posve poplavilo a prsti su joj se grčevito zabijali u vazduh. Jakov je jurio po kući i po imanju i svakog časa se sudarao s nečim jer je palcima začepio uši a prstima prekrio oči. Dozivao je Boga, – ali ga više nije molio za sina, više mu nije bilo stalo do njega, već da Rahili podari smrt te da samo mirno leži tu, oslobođena paklenih muka. Lavan i Adina, budući da njihovi napici, sve one pomasti i oni melemi nisu bili ni od kakve pomoći, stadoše onako duboko obamrli da izgovaraju magične reči i da, dok je porodilja vikala, Sina, boga meseca, ritmičkim rečima podsećaju na to kako je jednom pomogao jednoj kravi da se oteli: neka tako sada razreši zavezanost ove žene i neka joj pomogne da se porodi. Lija je sedela uspravno u uglu porodiljske sobe, s rukama pripijenim uz telo i šakama uzdignutim u zglobovima, te je tako svojim razrokim plavim očima posmatrala borbu na život i smrt Jakovljeve Najdraže.

A onda iz Rahile iziđe poslednji krik najveće demonske divljine, krik koji se ne dâ dva puta istisnuti a da ne bude krik smrti, i ne može se dva puta čuti, a da se ne izgubi razum, – i Lavanova žena moraše da se prihvati drugog posla a ne da recituje o Sinovoj kravi, jer se pojavio Jakovljev sin, njegov jedanaesti i prvi, izašavši iz tamnokrvave utrobe života – Dumuci-Absu, pravi sin ponora. Vala, majka Dana i Neftalima, beše ona koja je onako bleda dotrčala u dvorište, kuda je Jakov sumanuto bio odjurio, i zaplićući jezikom saopštila gospodaru da se rodilo dete, da mu je podaren sin i da je Rahila živa; i on se sav dršćući odvuče do porodilje, pade pred njom i zaplaka. Oblivena znojem i kao preobražena smrću, ona je kratkog daha pevušila pesmu o iscrpljenosti. Raskidana su bila vrata njene utrobe, bila je izgrizla jezik, a otkucaji njenog srca behu tako slabi da bi se skoro moglo reći da je stalo. To je bila cena njene radosti.

Nije imala snage da mu okrene glavu i da mu se nasmeši, ali mu je pogladila teme, dok je klečao kraj nje, a zatim joj pogled odluta u stranu kao da bi da mu da znak da pogleda dete i da položi ruke na sina. Okupano, dete je već bilo prestalo da plače. Spavalo je, umotano u pelene. Imalo je glatku crnu kosu na glavici, kojom je izlazeći iz utrobe pokidalo majku, duge trepavice i malene ručice sa jasno oblikovanim noktićima. Nije tada bilo lepo; kako bi i moglo biti govora o lepoti kod tako malog deteta. A ipak je Jakov nešto video što

kod Lijine dece nije video i što nije zapazio ni kod dece od sluškinja; video je to odmah prvim pogledom, i to je njegovo srce, što je više gledao, ispunjavalo neizmernim, smernim ushićenjem. Bilo je nečeg neizrecivog oko tog novorođenčeta, nešto poput neke ozarenosti jasnoćom, ljupkošću, odmerenošću, simpatijom i bogougodnošću, nešto što Jakovu nije bilo posve jasno, ali mu se činilo da to sasvim jasno razabire. On položi svoju ruku na dečaka i reče: „Moj sin". Ali kako ga je dotakao, tako on otvori oči, koje su tada bile plave, i u njima se ogledala svetlost sunca njegovog rođenja u zenitu neba, pa on majušnom, lepo oblikovanom ručicom uhvati Jakovljev prst. Držao ga je u najnežnijem zagrljaju nastavivši dalje da spava, a i Rahila, majka, spavala je dubokim snom. Jakov pak stajaše tu pognut, kao da ga pridržava nežni dašak, te je gotovo ceo jedan sat posmatrao svog sinčića, sve dok ovaj, zaplakavši se, nije zatražio da bude nahranjen, pa ga onda predade majci.

Nazvaše ga Josif, a i Jašup, što znači množenje i napredak, kao kada bi mi našim sinovima dali ime August. Spojeno s Božjim imenom, njegovo ime je glasilo Josifel ili Josifja, ali su već prvi slog od toga rado shvatali kao upućivanje na Najvišeg, pa su ga zvali Jehosef.

Šarene

Pošto je Rahila rodila Josifa, Jakov je bio veoma nežan i ushićenog raspoloženja; nikako nije drugačije govorio nego svečano uzbuđenim glasom a samodopadljivost njegovog osećanja bila je tolika da je čak zasluživala osudu. Kako je u podnevni čas, kada se dete pojavilo, na istoku izronio zodijački znak device, koji je, kao što je znao, bio u položaju koji je odgovarao Ištarinoj zvezdi, planetarnoj obznani nebeske ženskosti, to je bio čvrsto odlučio da u Rahili, roditeljki, vidi nebesku devicu i majku boginju Hatoru i Esetu sa detetom na grudima, – a u detetu da vidi čudo od dečaka i pomazanika sa čijom je pojavom povezan početak vremena blagoslova punog radosti, te da će se ono razviti pod okriljem Jahua. Ne preostaje ništa drugo nego da mu se upiše u greh neumerenost i obest. Lik majke sa detetom zacelo je sveti lik, ali i najmanji obziri prema izvesnim osetljivostima morali su sprečiti Jakova da od lika napravi „lik" u najodbojnijem smislu reči i da od male Rahile napravi Božju devicu. On je, naravno, znao da ona nije bila devica u običnom i zemaljskom smislu reči. O kakvim stvarima je tu i moglo da se radi! Kada bi govorio o „devici", onda je to bilo samo mitsko brbljanje nekog ko se razume u zvezde. Ali on se tog upoređenja držao suviše doslovno i ushićeno, pa su mu pri tome na oči navirale suze koje su bile izraz svojeglavosti. Mogao je, pošto je bio odgajivač ovaca, a uz to se najdraža njegovog srca zvala Rahila, u sasvim prihvatljivoj i čak i ljupkoj igri mislima njeno dojenče da nazove „jagnjetom". Ali u načinu na koji je on to činio i na koji je govorio o jagnjetu koje je izišlo iz device nije bilo prizvuka šale, nego kao da je time ovom malom stvorenju u visećoj kolevci želeo da dâ obeležje svetosti bezgrešne žrtve prvenca iz stada. Sve divlje zveri, maštao je on, nasrnuće na jagnje, ali će ih ono savladati, te će zbog toga među anđelima i ljudima na svoj zemlji zacariti radost. Nazivao je sina i mladicom i granom izniklom na najnežnijem korenu, jer sa tim se u njegovoj poetskoj mašti povezivala predstava o vaseljenskom proleću i upravo onom sada osvanulom dobu blagoslova u kojem će nebeski dečak savladati nasilnika štapom svojih usta.

Kakva preterivanja u osećanju! A pri tome je za Jakova „osvit doba blagoslova”, ukoliko se pri tome radilo o njegovom sopstvenom, ličnom vremenu, imalo veoma praktično značenje. On je značio blagoslov bogatstva, – Jakov je bio uveren da u rođenju sina Prave može da vidi jemstvo za to da se od sada njegovi poslovi u Lavanovoj službi, ma koliko da je krišom već i do sada imao od njih znatne dobiti, odlučno i u odsudnom zaokretu krenuti nabolje, te da će mu rugobni Donji svet posle ovog preokreta bez teškoća pružiti sve ono što on ima da ponudi u blagu i zlatu; a sa tim je, naravno, opet tesno bila povezana druga jedna, viša i osećanjem bremenita, misao, naime misao o bogatom povratku u Gornji svet, u zemlju njegovih otaca. Štaviše, pojava Jehosifa imala je značenje prekretnice u zvezdanom toku njegova života, sa kojom bi zapravo trebalo da se poklopi njegov izlazak iz Lavanova carstva. Ali to nije moglo biti i nije tako ni bilo. Niti je Rahila bila sposobna da krene na put (jer se, bleda i slaba, veoma teško oporavljala od strašnog porođaja), niti je to bilo, barem još za neko vreme, dete, dojenče, koje se nikako nije smelo izložiti naporima elijezerovskog putovanja od više od sedamnaest dana. Začuđuje i naprosto je smešno s kakvom nerazboritošću se ponekada sudi i govori o ovim stvarima. Tako se, na primer, može čuti da je Jakov proveo četrnaest godina kod Lavana, sedam i sedam; da se na kraju tog njegovog boravka tamo rodio Josif i da je onda krenuo na put, s namerom da se vrati u svoj zavičaj. A pri tome se još izričito kaže da su prilikom susreta sa Isavom na Javoku ovome pristupili i Rahila i Josif i da su se poklonili pred Edomom. Kako bi to dojenče moglo da pristupi i da se pokloni? Tada je Josifu bilo pet godina i tih pet godina bilo je ono vreme koje je Jakov, posle dvadeset godina, tamo još proživeo, i to pod novim ugovorom. Nije mogao da krene na put, ali je mogao da se pretvara da je nameran da odmah krene na put kako bi na taj način izvršio pritisak na Lavana, grmalja od zemnog praha, s kojim se uopšte moglo izići na kraj samo uz pomoć pritiska i korišćenjem neumoljivih zakona poslovnog života.

Zato je Jakov progovorio pre Lavana i rekao: „Oče moj i ujače moj, prikloni časkom blagonaklono svoje uho mojim rečima!”

„Pre nego što progovoriš”, upade mu Lavan brzo u reč, „saslušaj ti radije mene, jer imam nešto važno da ti kažem. Ovako kao što je sada, dalje više ne može, jer nema više zakonskog reda među ljudima, pa je to u mojim očima nepodnošljiv greh. Ti si mi za žene služio sedam i sedam godina, prema ugovoru koji počiva kod terafima. Ali ima već nekoliko godina, mislim da tome ima već šest godina, da su zastareli i sporazum i ugovor i da među nama više nema na pravu zasnovanog odnosa, već je sve ovo po nekom običaju i onako otprili-

ke, tako da više niko ne zna čega da se drži. Tako je naš život postao kao kuća koja se gradi bez reda i pravila, pa se, sasvim otvoreno da kažem, zapravo više ne razlikuje od života životinja. Ja dobro znam, jer su me bogovi obdarili sposobnošću da vidim, da si došao do svoga služeći mi bez određenih uslova i bez ugovorom utvrđene nagrade; jer, ti si sebi izdvojio svakojaka dobra i svakovrsne vrednosti koje ja sada neću navoditi i nabrajati, pošto su tvoji, i kada bi god Lavanova deca, Beor, Alub i Muras, moji sinovi, stali zbog toga da gunđaju i da se bune, ja bih to odmah presekao. Jer uspešan rad zaslužuje da bude nagrađen, samo što to mora biti na osnovu propisa. Zato ćemo sada poći i sklopiti novi ugovor, ali za sada na sedam godina, a ja sam, kao što vidiš, voljan da raspravljam o svakom zahtevu koji nameravaš da mi postaviš."

„To neće ići", odgovori Jakov klimajući glavom, „i moj ujak, na žalost, uzalud troši svoje dragocene reči, što je mogao i da izbegne samo da je hteo odmah da me sasluša. Jer ja nisam došao Lavanu zbog novog ugovora, već zbog rastanka i odlaska. Služio sam ti dvadeset godina, a kako sam to činio, to prepuštam tebi da prosudiš, jer ja sam to ne bih da činim, pošto bi bilo nezgodno da ja izreknem reči koje bi jedino bile na svom mestu. A tebi bi one čak veoma dobro pristajale."

„Pa to niko ne osporava!", reče Lavan. „Služio si mi više nego dobro, nije o tome reč."

„Ja sam, eto, i ostario i osedeo u tvojoj službi bez potrebe", nastavi Jakov, „jer Isavljev gnev, razlog zbog kojeg sam otišao iz Isakova doma i napustio moj zavičaj, već je odavno splasnuo, te lovac u svojoj dečjoj duševnosti uopšte više i ne zna za te stare dogodovštine. Već sam odavno mogao da se vratim u svoju zemlju, ali ja to nisam učinio. A zašto to nisam učinio? O tome ne smem da progovorim, jer bi mi reči ličile na samohvalisanje. Međutim, sada mi je Rahila, nebeska devica, u kojoj si ti postao lep, rodila Dumucija, Josifa, koji je njen i moj sin. Uzeću njega zajedno sa ostalom mojom decom, od Lije i inoča, sakupiću sve što sam stekao u tvojoj službi, pa ću uzjahati i krenuti na put u moju zemlju i moj zavičaj, da se najzad pobrinem i za moju sopstvenu kuću, pošto sam tako dugo isključivo bdeo i sticao za tebe."

„To bi mi odista bilo veoma žao", reče Lavan, „i s moje strane ću učiniti sve što treba samo da do toga ne dođe. Neka moj sin i sestrić otvoreno i bez zazora kaže šta traži i kakve uslove postavlja, a ja mu, tako mi Anua i Elila, jemčim da ću i njegove najveće zahteve, koje bi u granicama razumnog prosuđivanja mogao da postavi, s najvećom spremnošću razmotriti i imati na umu."

„Ne znam šta bi to po tvome bilo razumno”, odgovori Jakov, „s obzirom na ono što si imao pre nego što sam došao kod tebe i na to koliko se to umnožilo pod mojim rukama, tako da je čak i tvoja žena Adina bila uključena u to napredovanje i da ti je neočekivano čilo pod tvoje stare dane rodila tri sina. Ti bi bio u stanju da kažeš da se sve to odigralo bez udela razuma, zato ću radije da ćutim i da se spremim da krenem na put.”

„Govori i ti ćeš ostati!”, uzvrati Lavan.

Na to onda Jakov izloži svoj zahtev i predoči ono što je postavljao kao uslov da ostane jednu ili još koju godinu. Lavan je svašta očekivao, ali ovo ipak nije očekivao. U prvi mah se osećao kao da je dobio udarac u glavu i njegov um je žustro nastojao da najpre shvati taj zahtev, a potom da mu umešnim protivpotezima odmah omeđi domet.

Bila je to čuvena priča o šarenim ovcama, hiljadu puta iznova ispričana kraj studenca i vatre, hiljadama puta opevana i izlagana u „lepim razgovorima” u čast Jakova kao majstorska ujdurma duhovite pastirske promućurnosti, – ona priča koje Jakov čak ni u starosti, kada bi se predao razmišljanju o prošlim dogodovštinama, nije mogao da se priseća a da mu se pri tome njegove fine usne, upola skrivene u bradi, ne razvuku u osmeh... Jednom rečju, Jakov je zahtevao, odnosno tražio za sebe dvobojne ovce i koze, crno-bele šarulje, ne postojeće – celu stvar ovde treba pravo i valjano razumeti! – nego one koje će u Lavanovim stadima ubuduće ispasti šarene. To je trebalo da mu bude nagrada i nju je želeo da pripoji svojoj imovini koju je svojom smotrenošću i prepredenošću polako bio stekao u ujakovoj službi. Radilo se, dakle, o tome da se od sada pa nadalje odgojene životinje dele između gospodara i sluge, iako ne baš na ravne časti; jer veliki deo ovaca bio je beo a samo maleni deo šaren, tako da se i Jakov pretvarao kao da se radi o nekoj vrsti otpada. Međutim, obe strane koje su pregovarale dobro su znale da su šarene bile pohotljivije i plodnije od belih, i Lavan je to, onako zaprepašćen zahtevom i skrhan sestrićevom prepredenošću i bezobzirnošću u postavljanju zahteva, uzdržano i odmereno i napomenuo.

„Šta tebi sve neće pasti na pamet!”, reče on. „Pa to je čoveku pamet da stane od tih tvojih zahteva! Hoćeš, dakle, šarene, one izuzetno pohotljive, za sebe? To je ipak malo previše. Nije da kažem ne na to, nemoj me pogrešno razumeti! Ja sam ti ostavio na volju da izložiš svoj zahtev i ja ostajem kod svoje reči. Ako je to uslov kod kojeg tvrdo ostaješ i ne odstupaš, i ako bi zbog njega krenuo na put i otrgao ćerke od mog srca, Liju i Rahilu, tvoje žene, tako da ih ja, starac, više ne bih video, onda neka ti bude tako kako ti hoćeš. Ali me to, moram to

otvoreno da priznam, gotovo staje života.” I Lavan sede kao da je oduzet.

„Slušaj!”, reče Jakov. „Vidim da ti teško pada to što ja tražim i da ti se to baš nimalo ne dopada. Ali kako si ti rođeni brat moje majke i kako si ti izrodio Rahilu, zvezdanu devicu, Pravu i Najdražu, to ću ja svoj uslov malo ublažiti da bih te tako malo manje zastrašio. Poći ćemo kroz tvoje stado i izdvojićemo svu šarenu i belegom označenu stoku, a odvojićemo i crne od belih, tako da jedni neće imati veze sa drugima. Ono što posle toga ispadne dvobojno i šareno, to neka pripadne meni kao moja nagrada. Jesi li time zadovoljan?”

Lavan ga pogleda i zatrepta. „Tri dana hoda!” viknu on odjednom. „Tri dana hoda da bude rastojanje između belih i šarenih i crnih, i da budu odvojene i za vreme timarenja i opsluživanja, tako da jedne ne znaju za druge, tako hoću da bude! I da tako bude potvrđeno pečatom u Haranu pred sudijom, i da ugovor bude pohranjen u podrumu kod terafima, to je moj neopozivi preduslov.”

„Težak za mene!” reče Jakov. „Da, dosta, podosta težak i neprihvatljiv. Ali ja sam od samog početka navikao da moj ujak u privrednim stvarima zauzima odlučan i tvrdokoran stav i da se ne obazire na rodbinske veze. E pa, tako mi ni sada ne preostaje ništa drugo nego da prihvatim tvoj uslov.”

„To ti je dobro”, odgovori Lavan, „jer nikada od njega ne bih odstupio. A sada daj da čujem i kaži mi: Koje stado nameravaš da isteraš na ispašu i o kojem ćeš lično da se brineš, o šarenom ili belom?”

„Pravo je i prirodno”, odgovori Jakov, „da svako čuva onaj imetak koji treba da mu donese ploda, što, dakle, znači da ću čuvati šarene ovce.”

„E, to nikako!”, viknu Lavan. „To sasvim sigurno neće ići! Ti si postavio svoje zahteve, i to pogoleme. A sada sam ja na redu, pa sada ja s moje strane tražim ono što mi se čini kao najmanje i najpravičnije što se može tražiti da bi se očuvao domaćinski obraz. Ovim ugovorom ti ponovo stupaš u moju službu. A ako si moj sluga, onda poslovni razum nalaže da ti vodiš brigu o onoj stoci koja treba meni da donese ploda, o beloj, dakle, a ne o onoj koja će se razmnožavati u tvoju korist, o šarenoj. Neka stado šarulja čuvaju i napasaju Beor, Alub i Muras, moji sinovi, koje mi je Adina, sva nabrekla, podarila pod svoje stare dane.”

„Hm”, reče Jakov, „neka ti i to bude, neću da ti se suprotstavljam i da se prepirem s tobom, ti znaš moju blagu narav.”

Tako sklopiše svoj sporazum a da Lavan nije ni znao kakvu je ulogu odigrao, te da je od glave do pete bio prevareni đavo. Taj čovek koji je tako smotreno i pomno vodio računa o svemu i nastojao da po svaku cenu ostvari svoju dobit! Hteo je da i nadalje ima koristi od Isakovog blagoslova, to pre svega, pa je računao da je ovaj bio jači od prirodne rasplodnosti šarenih ovaca. Pod Jakovljevim rukama, to je on dobro znao, belo stado, od kojeg se posle izdvajanja šarenih i crnih ovaca nisu mogla očekivati šarena jagnjad, razmnožavaće se bogatije i izdašnije nego što će to biti slučaj sa stadom pod solidnim, ali ne i baš naročito promućurnim nadzorom njegovih sinova. Grmalj od zemnog praha! On je doduše bio toliko promućuran da je umeo da računa sa blagoslovom, ali opet nije bio dovoljno promućuran da sebi stvori pravu sliku o Jakovljevoj umnosti i promućurnosti, kao i da uopšte i u snu pomisli na plan koji je stajao kako iza zetovog zahteva tako i iza njegovih ustupaka; on naprosto nije mogao da prozre dubokoumnu i unapred temeljnim opitima potvrđenu zamisao na kojoj se sve zasnivalo.

Jer, ne sme se misliti da je Jakov na svoju duboku i prepredenu zamisao kako da dođe do šarene stoke, čak i u slučaju kada se bela stoka parila sa belom stokom, došao tek po zaključenom ugovoru i da je tek onda nastojao da ga dobro iskoristi za sebe. Zamisao je isprva bila bez nekog posebnog cilja, ona je naprosto bila jedna igra duha, isprobana iz čisto naučnih pobuda, a onaj ugovor sa Lavanom imao je za cilj samo poslovno mudru primenu. Zamisao je poticala još iz vremena pre Jakovljeve ženidbe, kada je još bio ljubavnik u stanju iščekivanja, pa je njegov um odgajivača bio još najvispreniji i najvidovitiji, – ona je proistekla iz onog trajnog stanja nadahnuća punog simpatija i duboke intuicije. Stvarno se ne mogu dovoljno naglasiti osećanje i slutnja sa kojima je izazvao prirodu da oda jednu od svojih najčudesnijih tajni, da bi je onda potom i eksperimentom proverio. Otkrio je fenomen materinskog zagledanja. Ustanovio je da oplođeno stvaranje koje gleda u šarenu pozadinu u vreme začinjanja viđene boje prenosi na plod, te da potom rađa šareno dvobojno mladunče. Njegova radoznalost bila je, to se mora naglasiti, čisto idejne vrste, i on je sa apsolutnim duhovnim zadovoljstvom tokom niza svojih ogleda zabeležio brojne slučajeve pozitivnih rezultata. Instinkt mu je nalagao da svoj uvid u čaroliju simpatije drži u tajnosti pred celim svetom, pa i pred Lavanom; ali, iako se rano javila pomisao da od tajnog znanja načini izvor odlučnog i izdašnog sopstvenog bogaćenja, ona je ipak bila od sekundarnog značaja i počela je da poprima opipljive obrise tek kada se približio trenutak sklapanja novog ugovora sa tastom.

U „lepom razgovoru” pastira sve se to, naravno, tumačilo praktičnim umećem, lukavstvom i mudrarstvom ovejanog prevarantstva: kako je Jakov spretno zaobilazio Lavanove mere i sistematski ga lišavao onoga što je njegovo; kako je uzimao prutove od topola i lešnjaka, te na njima izrezbario bele pruge pa ih onda polagao pred životinje koje bi došle na pojila da se napiju vode, a pri tome se obično parile; kako su gledajući u štapove bile oplođene i onda ojagnjile šarenu jagnjad i jarad iako su same bile jednobojne; kako je to Jakov posebno udesio pri prolećnom izgonu stada, dok je pozne primerke, dakle manje vrednu robu, prepuštao Lavanu. O svemu tome pastiri su pevali i kazivali jedni drugima uz pratnju laute, previjajući se od smeha zbog predivne prevare i jedinstvene ujdurme. Jer, oni nisu posedovali Jakovljevu pobožnost i mitsko obrazovanje i nisu znali za ozbiljnost sa kojom je sve to sproveo u delo: prvo, da bi po čovečjoj dužnosti bio od pomoći Bogu kralju pri ispunjenju svog obećanja da će ljude obdariti blagostanjem, zatim jer je đavolski Lavan morao biti prevaren, pošto ga je on prevario u tami sa naočitom i stasitom, ali psoglavom Lijom, a i zato što je valjalo udovoljiti propisu po kojem se Donji svet nije mogao drugačije napustiti nego samo natovaren blagom koje je tamo, posred blata, tako obilato bilo razbacano.

Tako je, dakle, bilo. Bila su tri stada koja su pasla – belo, koje je Jakov napasao, šareno i crno, koja su predvodili Lavanovi sinovi, i Jakovljev sopstveni posed u stoci, do kojeg je tokom godina došao trgovinom i poslovanjem, a to stado su čuvali njegovi pomoćni pastiri i sluge, s tim što je njemu uvek pridodavano ono što bi se pokazalo da je šareno, svejedno da li je poticalo od šarulja ili od omađijanih belih ovaca. I tako je ovaj čovek na ovakav način stekao toliko bogatstvo da je celim krajem počeo da kruži glas o tome koliko ovaca, sluškinja i slugu, kamila i magaraca, ima u svom neposrednom posedu. Na kraju je bio mnogo bogatiji od Lavana, grmalja od zemnog praha, i od svih domaćina koje je ovaj nekada bio pozvao u svatove.

Krađa

Ah, kako se samo Jakov svega dobro sećao, i dobro i jasno! Svako ko bi ga video kako stoji onako odsutno utonuo u razmišljanje, obuzdavao bi svoja životna kazivanja iz strahopoštovanja pred tolikim životnim iskustvom, bogatim tolikim dogodovštinama. Jer, položaj bogatog Jakova postao je sada izuzetno neugodan, – sam Bog, El, Najviši, uvideo je da mu je položaj od tolikog blagoslova postao neodrživ, te mu preko priviđenja dade odgovarajuća uputstva. Do Blagoslovenog stadoše da pristižu vesti, i to veoma verodostojne vesti, o odnosu njegovih šuraka, Lavanovih naslednika, Beora, Aluba i Mure, prema njemu, koji se bio obogatio; radilo se o mrzovoljnim izjavama ove trojice, pretećim izjavama doturenim preko pomoćnih pastira i slugu, koje su ovi opet čuli od ljudi ove trojice prilikom susreta sa njima na imanju, tako da je sve to i te kako moralo da deluje obespokojavajuće. „Taj Jakov, jedan dalji rođak", govorili su oni, „došao je kod nas u vreme kada nas još nije bilo, došao je kao prosjak i beskućnik bez igde ičega, pa mu je naš otac iz samilosti pružio utočište i primio ga, bogova radi, u službu, tog lenjivca. A, gle sad, kako se stvar odjednom obrnula, tu pred našim nosevima! Ta, utovio se od naše krvi i našeg mesa, prisvojio je sebi dobro našeg oca, pa se nagojio i obogatio da sve smrdi do bogova, jer je to krađa pred njima i otimačina pred naslednicima Lavanovim. Vreme je da se nešto preduzme i uradi radi vaspostavljanja pravednosti, bilo ovako bilo onako, u ime domaćih bogova: Anusa, Elilsa i Marduga, da se ne zaboravi Bel Haran, kojima smo privrženi i kojima se klanjamo na način naših očeva, dok su se naše sestre, na žalost, žene stranca, delom priklonile i njegovom bogu i gospodaru njegovog plemena koji ga uči veštini mađije, da mu prvenci ispadnu šareni i dobro našeg oca pripadne njemu prema nekom prljavom ugovoru. Ali videćemo već ko će se pokazati jačim na ovom tlu i u ovim predelima kada stvar bude postala ozbiljna: ovdašnji, domaći bogovi koji su ovde odvajkada odomaćeni, ili njegov bog koji nema svoje kuće, osim u Vetilju, a i to je samo jedan kamen na jednom brežuljku. Moglo bi se, naime, dogoditi da mu se nešto desi ovde u našoj zemlji, pravde radi, i da ga u polju rastrgne lav, što ne bi bila

nikakva laž, budući da smo mi sami u svom gnevu kao lavovi. Naš otac Lavan se, doduše, preterano drži dogovorenog i boji se ugovora koji je pohranjen tamo dole kod malih bogova naše kuće. Ali moglo bi mu se reći da je to učinio neki lav, i on bi se time zadovoljio. Jer, razbojnik iz zapadne zemlje ima doduše jake sinove, od kojih dvojica, Simeun i Levije, umeju tako da riknu da se čovek sav naježi, ali i nama su bogovi ulili snage u naše mišice da možemo da se ponesemo sa protivnicima, iako smo mi deca već postarijeg čoveka, pa bismo mogli da udarimo iznenada i bez ikakve najave, noću, dok spava, a posle bismo rekli da je to bio lav – otac će to već lako poverovati."

Tako su Lavanovi sinovi međusobno razgovarali; bili su to razgovori za koje Jakov nije trebalo da zna, ali su mu ih, uz određenu nagradu, doturili pomoćni pastiri i sluge; a on je pri tome, pun opravdanog nezadovoljstva, samo klimao glavom, imajući u vidu činjenicu da ovih momaka uopšte ne bi bilo, niti bi oni imali životnog daha u svojim nosevima, da nije bilo Isakovog blagoslova, kojem je Lavan imao da zahvali sav svoj procvat; otuda bi, prolazilo mu je kroz glavu, trebalo da se stide ovakvih zavera skovanih protiv njega, svog pravog roditelja. Sve što je, dakle, doprelo do njega stade da mu zadaje brige i on od tog časa stade pomno da proučava Lavanovo lice, da u njemu čita kako stoje stvari s njim, njegovim gospodarem, i šta on zapravo misli: da li bi bio spreman da poveruje da ga je rastrgla neka divlja zver kada mu to njegovi šuraci budu rekli. Čitao je po licu ovog čoveka kada je ovaj bio izjahao na volu da vidi da li se stoka razmnožila, pa je ustanovio da mora još jednom pomno da se zagleda u to lice, te je sam odjahao na imanje da se dogovori o striži ovaca i ponovo pokuša da „pročita" to teško lice. I gle, ono ga više nije gledalo kao juče i prekjuče, ono uopšte nije odgovaralo na njegov ispitivački pogled, već je bilo mračno i teško, gotovo posve opušteno, a pri tome ovaj čovek ni jedan jedini put nije podigao pogled svojih očiju na Jakova, već su se one, kada bi progovorio i ono malo reči upućenih zetu, pod čupom obrva okretale u stranu, tako da je posle drugog „iščitavanja" Jakovu postalo jasno da ovaj čovek ne samo da bi poverovao u priču o divljoj zveri, nego bi u svom srcu na svoj mračan način na tome bio zahvalan.

Sada je Jakov dosta znao, i on u snu, čim je usnio, začu glas Božji koji mu govoraše: „Gledaj da što pre odeš!" A onda ga požurivao: „Natovari sve što je tvoje, bolje danas nego sutra, i uzmi svoje žene i decu i sve što je, mojom pomoći, tokom sveg ovog vremena postalo tvoje, te pođi polako sa svim tim u zavičaj, u pravcu planine Gilead, ja ću biti s tobom."

Bilo je to uopšteno uputstvo i nalog; a da o svemu tome razmisli i da u pojedinostima pripremi ostvarenje tog uputstva, to je bila stvar čoveka, te je Jakov u tišini i pažljivo stao da priprema svoje bekstvo iz Donjeg sveta. Pre svega je u polje, gde je napasao stada, pozvao svoje žene, Liju i Rahilu, ćerke domaćinove, da se s njima dogovori i da vidi da li može da se pouzda u njihovu privrženost. Jer, što se tiče inoča, Vale i Zelfe, njihovo mišljenje nije bilo važno, njima će se samo saopštiti šta im je činiti.

„Evo, ovako stoje stvari”, rekao je ženama dok su sedeli utroje na svojim petama pred šatorom, „ovako i ovako. Vaša kasno rođena braća rade mi o glavi zbog mog imetka, koji pripada vama i vašoj deci. Kada pogledam u lice očevo, da po njemu pročitam da li će me zaštititi pred naumom opakih, vidim da me više ne gleda kao juče i prekjuče; štaviše, vidim da me više uopšte ne gleda; jer, on jednu polovinu svog lica oklembesi kao da je oduzeto, a ni drugom polovinom neće uopšte da zna za mene. A zašto to? Služio sam mu svim svojim snagama. Tri puta po sedam i onda još četiri godine, a on me je varao kako je hteo i menjao mi nagradu kako mu je padalo na um, pozivajući se na nemilosrdnost poslovnog života. Ali Bog iz Vetilja, Bog moga oca, nije mu dopustio da mi naškodi, već je stvari obrnuo u moju korist. I kada je rečeno: Šareni će biti tvoja nagrada, gle, tada ovnovi počeše revnosno da skaču na ovce, a ove stadoše da donose na svet samo šarenu jagnjad, te je na taj način vaš otac imetak gubio a ja dobijao. Zato ja sada treba da umrem, a onda će se reći: Rastrgao ga je lav. Ali Gospodar u Vetilju, kojem sam uljem poškropio kamen, želi da poživim i da doživim duboku starost, pa me je stoga u snu poučio da uzmem ono što je moje i da u tišini krenem preko vode u zemlju mojih otaca. Ja rekoh svoje. Sada vi govorite!”

Tu se onda pokaza da su žene jednodušno bile onog mišljenja koje je Bog izrekao, – a kako bi drugačije i moglo biti? Jadni Lavan! On bi zacelo izvukao deblji kraj čak i da se radilo o tome da su stavljene u položaj da treba da odlučuju, što ovde nikako nije bio slučaj. One su pripadale Jakovu. Kupovna cena za njih bila je isplaćena sa četrnaest godina službovanja. Da se sve odvijalo na uobičajen način, njihov kupac i gospodar bi ih već odavno poveo iz doma njihovog oca pod okrilje svog sopstvenog roda. One su postale majke osmoro njegove dece još pre nego što je došlo do onog sasvim prirodnog čina: da Jakov istupi sa svojim pravima koja je već odavno bio stekao. Zar je trebalo da ga puste da ode sa sinovima i Dinom, Lijinom ćerkom, a da one ostanu uz oca koji ih je prodao? Zar da sam pobegne sa bogatstvom koje je njegov bog uzeo od njihovog oca za njih i njihovu decu? Ili da ocu odaju njegov plan bekstva i da ga unesreće? Sve to

nije bilo moguće. Jedno je bilo manje moguće od onog drugog. Pre svega, one su ga volele, volele su ga za opkladu od dana kada je ovde prispeo, a nijedan trenutak nije bio podesniji za nadmetanje u predanosti njihovom gospodaru od ovog. Otuda se obe, jedna s jedne a druga s druge strane, priviše uz njega i rekoše gotovo u jedan glas: „Ja sam tvoja! Ne znam i ne pitam šta ona misli. Ali ja sam tvoja, ma gde bio i ma kuda pošao. Odeš li kradomice, onda povedi i mene kradomice, sa svim što ti bog Avramov dade, i neka Nabu, vođa, bog kradljivaca, bude s nama!"

„Hvala vam!" uzvrati Jakov. „Zahvaljujem vam obema podjednako! Lavan će doći ovamo, napolje, da sa mnom striže svoje stado, od danas za tri dana. Potom će poći dosta daleko odavde, nekih tri dana hoda odavde, da sa Beorom, Alubom i Murasom postriže svoje šarene ovce. A ja ću za to vreme sakupiti ono što je moje, a sve je to tu, na sredini između ovoga ovde i onoga tamo, sva stada koja mi je Bog podario, pa ćemo se šestog dana od današnjeg dana, kada Lavan bude bio daleko, iskrasti sa svim našim bogatstvom i krenuti prema reci Prat i gori Gilead. Idite sada vas dve, ja vas otprilike podjednako volim! A ti Rahila, oko moje, povedi brigu o jagnjetu device, Jehosifu, pravom sinu, da mu putovanje bude što ugodnije; pobrini se za toplu pokrivku za njega, jer noći mogu da budu dosta hladne, a grančica je nežna kao i koren sa kojeg je uz grčeve i bolove odlomljena. Idite i imajte na umu ovo što vam rekoh!"

Tako je, i još preciznije, dogovoreno bekstvo, kojeg se Jakov još u starosti sećao sa ne malim uzbuđenjem. Ali se sa posebnom ganutošću sećao, a o tome je govorio sve do svoje smrti, onoga što je tada učinila mala Rahila u svojoj ljupkoj naivnosti i prepredenosti. Ona je to učinila potpuno sama, a da niko nije ni bio upućen u to, jer je i njemu, Jakovu, sve to priznala i obelodanila tek kasnije, da ne bi samim time što bi u sve to bio upućen opteretila njegovu savest, pa je tako čista srca mogao da se zakune pred Lavanom... Šta je to ona učinila? Kada su se tiho iskrali i kada je vaseljena stajala u znaku Nabua, tada je i ona pošla u krađu. Pošto je Lavan bio otišao sa imanja na strižu ovaca, ona se u tihi čas spusti kroz preklopna vrata u odaju sa grobovima i raznim ispravama, te uze Lavanove male kućne bogove, terafime, prihvativši ih za bradate i ženske glavice, gurnu ih pod rukav i u džep za pojasom, zadrža nekoliko od njih u ruci, i onda se sa svim tim, neprimećena, odšunja u ženski deo kuće da idole pokrije nekim kućnim predmetima, pa da ih potom ponese na put na koji se kradomice kretalo. U njenoj glavici vladala je, naime, potpuna zbrka i upravo je to bilo ono što je ganulo Jakovljevo srce kada je sve to saznao – ispunivši ga uzvišenim osećanjem ali i

brigom. Ona se napola, kako je i sama priznala, iz ljubavi prema njemu, bila priklonila njegovom bogu, onom Najvišem-Jedinom, i delom se odrekla običaja koji su vladali u ovom kraju. S onom drugom polovinom pak, a i duboko u svom srcu, ona je potajno još uvek bila idolopoklonički nastrojena i smatrala je naprosto: Sigurno je sigurno. Otuda je ona, za svaki slučaj, Lavanu uzela njegove savetodavce i vidovnjake kako mu ovi ne bi mogli dati obaveštenja o putu kojim su krenuli begunci, već da, baš obrnuto, ovima pruže zaštitu pred goniocima, u čemu se po u ovom podneblju raširenoj predstavi i sastojala jedna od njihovih moći i vrlina. Ona je znala koliko je Lavan bio vezan za čovečuljke i ištarske ženice, koliko ih je cenio, a ipak mu ih je ukrala zbog Jakova. Nikakvo čudo da ju je Jakov vlažnog oka poljubio kada mu je kasnije priznala delo, dok ju je on samo sasvim blago i uzgred prekoreo zbog njene zbunjenosti i zbog toga što mu je dopustila da se zakune svom svojom porodicom pred Lavanom, kada ih je ovaj bio sustigao, da se bogovi ne nalaze pod njegovim krovom, jer tada je nesvesno založio život svih njih.

Potera

Terafimi, naime, u ovom slučaju apsolutno nisu potvrdili svoju zaštitničku moć, – možda zbog toga što nisu hteli da se okrenu protiv svog zakonitog posednika. Da je Jichakov sin sa svojim ženama, sluškinjama, sa svojim dvanaestoglavim potomstvom i svim svojim imetkom pobegao, i to, dakako, prema zapadu, to je Lavan saznao trećeg dana, pošto je taman bio prispeo na strižu šarenih i crnih ovaca; saznao je to od pastirskih slugu, koji su se za svoju odanost bili ponadali nekoj većoj nagradi. Nikakvu nagradu u stvari nisu dobili, a umesto valjane nagrade, zamalo nisu dobili batine. Razbesneli je pojurio kući, gde je utvrdio da su idoli pokradeni, pa se odmah sa svojim sinovima i izvesnim brojem naoružanih ljudi dao u poteru.

Da, bilo je to sasvim kao pre dvadeset i pet godina, kada je Jakov ono dolazio ovamo a Elifas mu bio za petama: ponovo je bio strašno gonjen, utoliko strašnije pak što se sila koja se dala u poteru za njim daleko lakše i brže kretala od njega, koji se sa svojom povorkom od sitne stoke, tovarnih životinja i volovske zaprege vrlo lagano kretao napred kroz prašinu. A ipak se osećanje straha, koje ga je obuzelo kada su mu izviđači i osmatrači javili da mu se s leđa približava Lavan, pomešalo sa osećanjem nekog duhovnog zadovoljstva zbog podudarnosti i sličnosti. Lavanu je, kako je utvrđeno, bilo potrebno sedam dana da stigne zeta, a ovaj je već bio prošao najgori deo puta, onaj što vodi kroz pustinju, te je bio prispeo na šumovite uzvisine gore Gilead, odakle je još samo trebalo da se spusti dole, u dolinu Jordana, koji tu utiče u Lotovo more ili Slano more, – kada je prednost koju je imao nestala, tako da je morao da se pomiri sa susretom i suočenjem.

Pozornica na kojoj se ovaj susret zbio beše jednoličan predeo, reka, more i planine u izmaglici behu svedoci i nemi jemci događaja, od kojih je Jakov postao još zamišljeniji i još dostojanstveniji, a njegovom umovanju dadoše neku snagu koja je izazivala strahopoštovanje, pa ćemo stoga sve to opširno opisati, hoću da kažem sa svim onim pojedinostima i onako kako su se, a što se da proveriti, one

zbile u okviru ovog predela sa bregom i dolinom. Tu, na tom mestu, sve se to zbilo i sve što je o tome rečeno tačno je i istinito; sami smo, naime, otišli onamo dole, strahovito daleko, spustili se u dubinu, pa smo uveče sa obale Lotovog mora bljutavog ukusa mogli svojim očima da vidimo da je sve tako bilo i da se sve slaže. Da, one plavkaste uzvisine tamo na istoku, s one strane te salamure, to su Moav i Amon, zemlje Lotove dece, izgnane dece koju su njegove ćerke s njim izrodile. A tamo pozadi, na dalekom jugu, prema moru, nazire se područje Edoma, Sejir, Jarčeva zemlja, odakle je Isav sav smeten krenuo u susret svome bratu, s kojim se onda sreo na Javoku. Odgovara li to stvarnosti, to sa bregovima Gileada, gde je Lavan sustigao zeta, i njihovom prostornom odnosu prema vodama Javoka, do kojeg je Jakov potom dospeo? Potpuno. Gilead je zacelo u svesti ljudi pod tim imenom, u istočno jordanskoj zemlji, dosezao daleko na sever, sve do reke Jarmuk, koja nedaleko od jezera Kinereta ili Genezaret, svoje divlje vode spaja sa vodama Jordana. Ali planine Gileada čine ona posebna uzvišenja koja se zapadno i istočno protežu uz obe obale Javoka, a sa njih put vodi dole u šipražje i plićak, koji je Jakov svojima bio odabrao za prelaz; no, on je, zaostavši za svojima, tu ostao preko noći i tu je onda doživeo svoju samotnu pustolovinu, posle koje je njegov hod za sva vremena bio malo hrom. Sasvim je razumljivo, uostalom, da se, budući da tu započinje rečni tok vrućeg Gora nije odmah odlučio da sa svojim premorenim ljudima i životinjama krene pravo u pravcu zavičaja, nego da je pošao prema zapadu, uputivši se u sihemsku dolinu u podnožju Gericima i Evala, gde se nadao da će naći mira. Da, sve je to provereno, pa je, shodno tome, zanavek utvrđeno i potvrđeno da pesme pastira i njihovi „lepi razgovori" ne lažu.

Ostaće zanavek nejasno kako se zapravo osećao Lavan, grmalj od zemnog praha, pri toj svojoj poteri, od koje mu je gotovo sasvim bilo ponestalo daha; jer, kada se našao na svom cilju, tj. kada je sustigao begunce, Jakov opet dožive poneko prilično ugodno iznenađenje, a što je opet, smatrao je on kasnije, na lep način odgovaralo Isavljevom neočekivanom ponašanju prilikom njihovog susreta. Da, Lavanovo duševno stanje očigledno je na polasku bilo isto tako smeteno i zbrkano kao i stanje Riđega. Dahtao je i bio spreman da digne oružje na begunca, a onda je opet njegov postupak samo nazvao budalastim, pa je onda u razgovoru sestriću priznao da ga je u snu pohodio jedan bog, bog njegove sestre, i da mu je zapretio da ni za živu glavu sa Jakovom ne razgovara drugačije nego ljubazno. To je bilo sasvim moguće jer je Lavanu bilo dovoljno samo da zna za Boga Avramovog i Nahorovog, pa da mu prida isto toliko životne stvarnosti kao i Ištari ili Adadu, iako nije spadao u njegove poštovaoce. Ali ostaje sporno

da li se njemu, budući da u njega nije verovao, Jehoa, Jedini, u snu ukazao i da je čuo njegov glas, učitelji i komentatori izrazili su u vezi s tim svoje čuđenje, pa je, po svoj prilici, verovatnije da je nekim svojim osećanjima i strahovanjima, koja su ga usput spopala, te razmišljanjima kojima se u svojoj duši bio predao, na izražajan način dao ime jednog snoviđenja, – ni sâm Jakov tu nije lučio san od jave i naprosto je prihvatao taj način govora. Punih dvadeset i pet godina je Lavan mogao da se uverava da ima posla sa blagoslovenim čovekom, pa ako nije teško razumeti da je samo huktao zbog toga što je Jakov sa svojom ličnošću kradomice poneo i dejstvo blagoslova, za koji je Lavan prineo toliko žrtava, onda je još lakše razumeti da je njegova prvobitna namera da se s njime susretne sa svom svojom silom veoma brzo splasnula i da je počela da ustupa mesto nedoumici pomešanoj sa osećanjem straha. Jer, tome što je poveo žene, njegove ćerke, on zapravo nije imao šta da prigovori. Njih je on kupio, pa su sada dušom i telom pripadale Jakovu, a Lavan je sâm nekada prezirao prosjaka koji nije imao kuda da ih iz njihovog roditeljskog doma odvede u svadbenoj povorci. Ali bogovi su, eto, sve to drugačije udesili i dopustili ovom čoveku da ga pokrade! Digavši se, sav razjaren i van sebe, u poteru za njim, Lavan gotovo da ni sam nije verovao da to čini zbog toga da bi mu silom oružja oteo bogatstvo koje je poneo sa sobom, nego ga je na to gonilo neko mutno osećanje prestravljenosti zbog konačnog gubitka svega onoga što je iz njegovih ruku prešlo u Jakovljeve ruke, pa je barem želeo da to ublaži na taj način što će se sa lopovom oprostiti i s njime sklopiti primirje, – to bi mu, činilo mu se, olakšalo celu stvar. I samo zbog jedne stvari odista nije mogao nikako da se smiri i samo je tu jednu stvar želeo da vrati: to su bili ukradeni terafimi. Među nejasnim i zbrkanim pobudama njegovog gonilačkog besa to je bio jedini čvrsti i opipljivi motiv: hteo je da povrati svoje kućne idole, pa ko prema ovom haldejskom poslovnom čoveku, koji je predstavljao jednu stranu sklopljenog ugovora, pored sve njegove nezgrapne tvrdoće, može da oseti i oseća neku naklonost, toga će se i danas bolno i setno doimati činjenica da mu ovi više nikada nisu bili vraćeni.

Susret između begunca i gonioca odvio se na neobično miroljubiv i tih način, s obzirom na to da je, sudeći po provali gneva u Lavana na samom početku potere, trebalo očekivati nešto kao silovit sudar. Noć se bila spustila nad Gileadom, a Jakov je na rosom ovlaženoj ledini taman bio podigao svoj logor, svezao kamile za kočiće, saterao sitnu stoku u tor da bi se zbijena uzajamno grejala, kada prispe Lavan i odmah tu, u neposrednoj blizini, ne prozborivši ni reči, razape svoj šator, u kojem je odmah i nestao, tako da se te noći više ni na koji način nije oglasio.

Ali u zoru on izađe i teškim korakom priđe Jakovljevom šatoru, pred kojim ga je ovaj pomalo zbunjeno očekivao, pa oni onda, pošto se pozdraviše, dodirnuvši se čelima i grudima, tu sedoše.

„Veoma je lepo i zavređuje punu zahvalnost”, započe Jakov ovaj mučan razgovor, „što još jednom vidim mog oca i ujaka. Nadam se da tegobe putovanja nisu naškodile njegovom telesnom zdravlju!”

„Krepak sam i dobar za moje godine”, odgovori Lavan. „Bez sumnje si toga bio svestan kada si mi nametnuo ovaj put.”

„Kako to misliš?” upita Jakov.

„Kako to mislim? Ta, sine čovečji, promisli sam malo i zapitaj se kako si se to poneo prema meni kada si kradomice napustio mene i naš ugovor, a sada mi, evo, odvodiš i ćerke kao neki plen koji si osvojio mačem! Po mom mišljenju, trebalo je zanavek da ostaneš kod mene, jer bi to bilo prema ugovoru koji me je stajao mnogo moje krvi, ali sam ga se držao kao neke svetinje, onako kako to nalaže običaj našeg kraja. Ali ako već nisi više hteo da ostaneš i ako si tako silno želeo i žudeo da odeš na svoje i budeš na svome, zašto onda nisi otvorio ta tvoja usta i zašto ne prozbori preda mnom kao sin? Mi bismo posle toliko vremena naknadno obavili ono što u datom trenutku tvoje okolnosti nikako nisu dopuštale, pa bismo vas po bogatom običaju ispratili uz zvuke cimbala i harfi, bilo kopnenim, bilo vodenim putem. A šta si ti uradio? Zar baš uvek moraš da kradeš, i danju i noću, i zar nemaš ni srca ni duše kada hoćeš meni starcu da uskratiš da poslednji put poljubim svoju decu? Reći ću ti kako si se poneo: poneo si se sasvim budalasto, to je reč koja mi prva pada na pamet da označim tvoj postupak. A da sam samo hteo i da mi juče nije došao glas u snu – moguće je da je to bio glas tvoga boga – koji me je odvratio od obračuna s tobom, veruj mi da bi moji sinovi i moje sluge imali dosta snage u svojim mišicama da te nauče pameti, pošto smo te, evo, stigli kao kradljivca koji se dao u bekstvo!”

„O da”, uzvrati Jakov na to, „što jeste, jeste. Sinovi mog gospodara su divlji veprovi i mladi lavovi i zacelo bi se već odavno prema meni poneli kao divlji veprovi i mladi lavovi, ako ne danju a ono noću, kada bi mogli da me iznenade na spavanju, a ti bi spremno poverovao da me zaskočila i udavila neka divlja zver, pa bi me još i uveliko oplakivao. Pitaš me zašto sam krenuo u tišini i zašto ti ne rekoh nijednu reč! Ta zar nisam morao da se pribojavam da se nećeš složiti i da ćeš mi uzeti žene, tvoje ćerke, ili da ćeš mi u najboljem slučaju postaviti nove uslove da bi mi dopustio da odem, te da ćeš mi oduzeti sve što imam i posedujem? Jer, moj je ujak tvrde naravi, a njegov bog je zapravo neumoljivi zakon sticanja.”

„A zašto si mi ukrao moje bogove?” povika iznenada Lavan i na čelu mu od gneva nabreknuše kao prst debele žile…

Jakov naprosto zaneme, pa jedino i uspe da kaže da je ostao bez reči. U stvari, njemu je u duši zapravo laknulo, pošto Lavan sa takvom besmislenom tvrdnjom nije bio u pravu – a to je, dakako, bilo povoljno za Jakova.

„Bogove?” ponovi on začuđeno. „Terafime? Ja da sam ti uzeo tvoje kipove iz podruma? Pa ja ovako nešto besmisleno i smešno u mom životu nisam doživeo! Priberi se, čoveče, i promisli malo šta mi to prebacuješ! Kakvu bi to vrednost i značaj za mene trebalo da imaju tvoji idoli od zemlje da bih zbog njih postao prestupnikom? Koliko znam, oni su oblikovani na grnčarskoj ploči i sušeni na suncu, kao i svako drugo oruđe od gline, i oni mi ne mogu biti od pomoći čak ni u slučaju kada nekom detetu, koje od prehlade neprestano šmrca, treba zaustaviti sline iz nosa. Ja govorim o sebi, kod tebe stvari možda drugačije stoje. Ali pošto su ti, kako izgleda, nestali, ne bi bilo naročito lepo da se pred tobom toliko ističu njihove vrline.”

Lavan odgovori: „Neiskreno ti je to i lukavo što se pretvaraš da za njih ne bi dao ni pišljiva boba, samo da bih poverovao da ih nisi ukrao. Niko ne može terafimima pripisati tako malo vrlina a da ih ne bi rado pokrao za sebe, to je nemoguće. I pošto ih nema tamo gde su bili, to si onda ti taj ko ih je ukrao.”

„Saslušaj ti sada mene!” reče Jakov. „Jako je dobro što si tu i što se nisi libio da tolike dane poradi te stvari juriš za mnom, jer ona mora do kraja da bude razjašnjena, to ja zahtevam, budući da si mene okrivio. Moj ti je logor otvoren. Pođi kroza nj kako te volja i traži! Prevrni sve bez zazora i po miloj volji, imaš odrešene ruke. A onaj kod koga budeš našao svoje bogove, bilo kod mene ili nekog od mojih, biće odmah ovde pred svima kažnjen smrću, a meni je sasvim svejedno da li želiš da se kazna izvrši mačem, ognjem ili živim ukopavanjem u zemlju. Počni sa mnom i dobro sve osmotri! Zahtevam da se obavi najpodrobniji pregled!”

Njemu je sve ovo veoma odgovaralo jer je sve mogao da prebaci na terafime, pa je zapravo na sve strane samo o ovima još bila reč, a na kraju pregleda će onda moći da se isprsi u svoj svojoj veličini i uvređenosti. Nije ni slutio koliko je tlo pod njegovim nogama bilo rovito i u kakvu se smrtonosnu opasnost bio upustio. Tome je bila kriva Rahila, koja je sve to začela u svojoj nevinosti; ali je, zahvaljujući svojoj spretnosti i odlučnosti, uspela da se izvuče iz neugodnosti u koju je bila dospela sa svoje lakomislenosti i one lakomislenosti koju je ona sama prouzrokovala.

Lavan, naime, odgovori: „Zaista, neka bude tako!", pa onda žustro ustade i poče da pretražuje logor ne bi li našao svoje glinene bogove. Tačno znamo kojim se redom i na koji način prihvatio posla, – u početku sa žestokom temeljitošću, da bi onda, posle višečasovnog uzaludnog truda, sve više počeo da popušta i malaksava; jer kako se sunce sve više penjalo, tako je i njemu sve više postajalo vruće, te je, iako je na kraju ostao samo u otvorenoj košulji podvijenih rukava, ispod kape počeo da mu izbija znoj, a lice mu postade tako crveno da se trebalo pribojavati da i teškog starca mogla da udari kap, – a sve to samo zbog terafima! Zar je Rahila bila tako tvrda prema njemu, pa ga je puštala da se toliko muči, vukući ga za nos i pri tome ga još i pravo gledajući u oči? No, tu se moraju imati u vidu snage prenošenja i uticaja kojom je zračila Jakovljeva značajna ličnost, kao i njegove duhovne predstave koje su delovale na celu njegovu okolinu, a naročito na one koji su ga voleli. Rahila je i sama, posredstvom snage i samosvojnosti njegova duha, igrala svetu ulogu, naime ulogu zvezdane device i majke nebeskog dečaka koji donosi blagoslov; utoliko je, dakle, više bila spremna da ostali svet, pa i pojavu svog oca, vidi u Jakovljevom svetlu i da prihvati ulogu koja mu je u svemu tome bila sudbinski određena. Za nju je, kao i za voljenog, Lavan bio đavo koji obmanjuje i crni mesečev demon koji na kraju i sâm biva prevaren, i to u još većoj meri nego što je i sâm varao; otuda Rahila pri tome nije ni trepnula, jer je za nju to što se tu odigralo bilo dobro, ispunjeno smislom i zakonito, a u svemu tome je i Lavan, manje ili više svestan toga i saglasan s time, igrao svoju svetu ulogu. Ona je s njim isto toliko saosećala kao što je Isakova čeljad na imanju saosećala sa Isavom prilikom one velike ujdurme.

Lavan je noću bio prispeo i u zoru se uputio Jakovu, – bez sumnje da od njega zatraži ono što je bilo kod njega. Da se otac digao od razgovora i da je stao da traži, to joj je dojavila jedna mala sluškinja koju je bila poslala u osmatranje, pa je ova, da bi mogla brže da trči, rub svoje suknje prihvatila i podigla zubima, tako da je pri trčanju spreda bila sva razgolićena. „Lavan traži!" rekla joj je šapatom. Na to Rahila skoči, uze terafime koji behu umotani u jednu maramu i iznese ih napolje pred svoj crnkasti šator, gde su za kočiće bili privezani Lijina jahaća kamila i njena kamila, odabrane životinje smešnog izgleda, sa prepametnim zmijolikim glavama na povijenim vratovima i nogama širokim kao jastuci, tako da nisu upadale u pesak. Sluge su im bile podastrle podosta slame, na kojoj su one tu ležale, nadmeno meljući vilicama. Rahila je ukradene stvari gurnula pod slamu, naprosto ih zakopavši u njoj, a onda sede povrh tog mesta, pokraj samih kamila, koje su, žvaćući, gledale preko njenih ramena. U tom položaju je čekala Lavana.

Ovaj je, kao što znamo, počeo sa pretragom u Jakovljevoj kolibi, gde je sve preturio naglavačke, istresao asure, podigao dušeke sa ležaja, protresao košulje, kapute i vunene pokrivke, dok je kutiju sa kockama za igru „Opaki pogled”, koju je Jakov tako rado igrao sa Rahilom, tako žustro istresao na pod da se pet figura razbilo. Odavde se, uz jarosno sleganje ramenima, uputio u Lijine odaje, kao i u Zelfine i Valine, gde se nimalo nije obazirao na ženske lične stvari, pa se pri tome, sav drhteći od besa, nab'o na njihove hvataljke i bradu umrljao zelenom bojom, kojom su ove izvlačile linije oko očiju; bio je tako nespretan u toj svojoj revnosti da je i sam nekako nejasno i mutno počeo da oseća da ga ta njegova uloga čini pomalo smešnim.

A onda dođe tamo gde je sedela Rahila i reče: „Da si mi zdrava, dete moje! Nisi mislila da ćeš me videti!”

„Dobro ti zdravlje!” odgovori Rahila. „To moj gospodar nešto traži?”

„Tražim ono što je pokradeno”, reče Lavan, „tražim to po svim kolibama i torovima.”

„Da, da, kakvo zlo!” klimnu ona, dok su je obe kamile gledale preko ramena sa nekim nadmenim, prepredenim osmehom na svojim licima. „Zašto ti u traženju ne pomaže Jakov, naš muž?”

„On ne bi ništa našao”, odvrati Lavan. „Ja to moram sam da tražim i da se mučim na suncu koje se već penje prema vrhovima Gileada.”

„Da, da, kakvo zlo!” ponovi ona. „Moja kolibica je, eno, ono tamo. Zaviri u nju, ako baš moraš i ako misliš da je potrebno. Ali budi pažljiv s mojim loncima i kašikama. Brada ti je već malo zelena!”

Lavan se sagnu i uđe. Ubrzo se vrati do Rahile i životinja, uzdišući i ćuteći.

„Nema ničeg od pokradenog tamo?” upita ona.

„Moje oči ništa ne ugledaše”, odgovori on.

„Onda mora da je to negde drugde”, reče Rahila. „Sigurno se moj gospodar već odavno čudi da ne ustajem pred njim, kako to poštovanje i pristojnost nalažu. To je zbog toga što sam u posebnom stanju, tako da sam ometena u slobodnom kretanju.”

„Kakvom to posebnom stanju?” hteo je Lavan da zna. „Je li ti možda čas vruće a čas hladno?”

„Nije to, nego se ne osećam dobro”, odgovori ona.

„A šta ti je zapravo?" upita on opet. „Boli li te zub ili možda imaš neki čir?"

„Ah, dragi gospodaru, nalazim se u stanju koje je priroda odredila ženama, imam mesečno pranje", odgovori ona, a kamile su se iznad njenih ramena smešile izuzetno pakosno i tajanstveno.

„Ništa ti drugo nije?" upita Lavan. „Pa to nije ništa. Čak mi je drago da imaš mesečno pranje, draže mi je to nego da si trudna. Jer, ti baš nisi naročito podobna za rađanje. Zdrava bila! Moram dalje da tražim ono što mi je ukradeno!"

Rekavši to, on ode i nastavi da traži sve do popodneva, kada je sunce počelo da se priklanja smiraju, tako da je skoro pao na nos od umora. Tada on ponovo dođe Jakovu, prljav, umoran, rastrojen i oborene glave.

„Pa gde su ti ti tvoji idoli?" upita Jakov.

„Izgleda nigde", odgovori ovaj, i pri tome podiže ruke i onda ih opet spusti.

„Izgleda?" reče na to Jakov ogorčeno; jer, sada je voda tekla na njegovu vodenicu, sada je mogao da se svom svojom veličinom isprsi i da mu kaže što god mu padne na um. „Veliš 'izgleda', a ne uzimaš to kao dokaz moje nevinosti, to što ništa nisi našao, pošto si punih devet časova tražio i pošto si mi u svom besu pretumbao i izvrnuo naglavačke ceo logor i bio spreman da ubiješ mene ili nekoga od mojih? Svojim rukama si opipao svu moju kućnu opremu, – s mojim dopuštenjem, dakako, ja sam ti to dozvolio, da činiš šta te volja, ali što si to učinio, to ipak nije bilo mnogo lepo s tvoje strane. I šta si našao od svog dobra? Položi ga, evo, tu i optuži me pred mojim i tvojim narodom, pa da javni glas presudi između nas dvojice! Kako si se samo zajapurio i umrljao, samo da bi mi bilo kako došao glave! A šta sam ti ja to uradio? Bio sam mladić kada sam došao tebi, a sada sam već u poodmaklim godinama, mada se nadam da će mi Jedini podariti dug život, – toliko sam vremena proveo u tvojoj službi i bio sam ti veliki sluga kakvog svet još nije video, – to ti moj gnev kazuje, jer bih inače to od stida zatomio u sebi. Ja sam ti našao vodu, tako da si mogao da se oslobodiš Išulanijevih sinova i da zbaciš sa sebe jaram bankara, pa si procvao kao ruža u dolini Šaron i bio pun plodova kao urmina palma u udolini jerihonskoj. Tvoje koze kozile su dvojke, a ovce su ti jagnjile bliznake. Ako sam ikada pojeo ovna iz tvog stada, onda me slobodno udari; jer ja sam se hranio biljem koje sam davao gazelama i pio vodu sa stokom na pojilu. Tako sam živeo za tebe i služio ti četrnaest godina za tvoje ćerke, pa onda šest godina ni za šta i šest godina za otpadak tvoga stada. Danju sam krepavao od vrući-

ne, a noću sam se u stepi smrzavao od hladnoće, a do spavanja gotovo da nisam ni stizao od silnog bdenja nad tvojom stokom. A ako bi se na nesreću u toru zadesila neka nevolja ili ako bi neki lav počinio pokolj, onda mi nije mnogo pomagalo što bih se zaklinjao u svoju nevinost, već sam morao da nadoknadim štetu, pa si se tako ophodio prema meni kao da kradem i danju i noću. A onda si mi sasvim po svojoj volji izmenio nagradu i poturio mi Liju, dok sam ja verovao da grlim pravu, – a toga ću se sećati dok sam živ! Da bog mojih otaca, Jahu, Silni, nije bio na mojoj strani, i da mi nije ponešto doturio, ja bih, sakloni Bože, isto onako otišao od tebe kao što sam i došao. Ali to On ipak nije želeo i nije dopustio da njegov blagoslov bude izvrgnut ruglu. On nikada nije progovorio sa nekim tuđinom, ali sa tobom je govorio zbog mene i naložio ti da sa mnom ne govoriš nikako drugačije nego samo ljubazno. Da, e baš mi je to ljubazan način ophođenja i govorenja kada mi ovako dolaziš i dereš se tu da sam ti ukrao tvoje bogove; a kada ih, i pored sveg svog prilježnog i neumornog traženja, nisi našao, onda je to za tebe samo 'izgleda'!"

Lavan je samo ćutao i uzdisao.

„Ti si tako neiskren i prepreden", progovori on najzad umornim glasom, „da se s tobom ne može izaći na kraj i niko ne bi trebalo da se s tobom upusti u neki posao, jer ćeš, ovako ili onako, uvek postići da onaj drugi ne bude u pravu. Kada se osvrnem oko sebe, onda mi se sve ovo čini kao u snu. Sve je ovo tu moje, sve što moje oči vide: ćerke, deca, stada, zaprege i životinje, ljudi i sluge, sve je to moje, ali sve je to, a da ne znam kako, prešlo u tvoje ruke, i ti sa svim tim, eto, odlaziš, a meni se čini kao da sanjam. Slušaj, meni je stalo do toga da se izmirimo, hteo bih da se nas dvojica pomirimo i da sklopimo savez, pa da se onda tako rastanemo u miru i da do kraja života ne moram zbog tebe da se izjedam."

„To dobro zvuči", odgovori Jakov, „i kada tako govoriš onda to zvuči sasvim drugačije nego ono 'izgleda' i razne druge uvrede. To što si rekao sasvim se slaže sa onim što i ja mislim, jer, eto, ti si mi rodio devicu, majku moga sina, u kojoj si ti postao lep, pa ne bi trebalo da uskratim svoje poštovanje Lavanu, pošto bi to bilo za osudu. Samo zbog toga što nisam želeo da ti rastanak učinim teškim, ja sam otišao u tišini i kradomice i pri tome poneo sve ono što meni pripada, ali će mi biti veoma drago ako se budemo lepo rastali i ako i ja budem mogao da te se prisećam u potpunom duševnom miru. Postavio bih ovde jedan kamen, – slažeš li se s tim? Uradiću to sa zadovoljstvom. A četvorica tvojih i četvorica mojih slugu neka sakupe gomilu kamenja za spomen-obeležje zaveta, pa da se onda prihvatimo jela pred njim i pred njim izmirimo. Slažeš li se s

tim predlogom i jesi li zadovoljan njim?"

„Rekao bih: da", reče Lavan. „Jer ne vidim šta bismo drugo učinili."

Na to Jakov pođe i postavi jedan lep, dug kamen, kako bi Bog bio prisutan; osam muškaraca pak moralo je da sakupi svakojako brdsko kamenje i sitne kamenčiće i da od toga napravi spomen-beleg saveza, pa tu onda sedoše njih dvojica da u četiri oka pojedu ovčetinu sa masnim repom usred činije. Ali Jakov ostavi Lavanu da pojede skoro ceo masni rep, dok je on sam samo malo od njega okusio. Tako su sedeli zajedno, sami njih dvojica, pod nebeskim svodom i zavetovali se jedan drugome i pogledom i rukom nad gomilom koja ih je razdvajala. Lavan se zakleo u svoje ćerke, pošto zapravo nije znao u šta bi se drugo mogao zakleti. Jakov je morao da se zakune u Boga svojih otaca i u čast Isakovu da neće zlostavljati svoje žene i da neće gledati druge žene pored njih, – spomen-obeležje od kamenja i ovo jelo neka mu za to budu svedoci. Ali Lavanu nije bilo toliko stalo do ćerki, one su mu samo poslužile kao izgovor u toj njegovoj silnoj želji i čežnji da na neki prihvatljiv način najzad okonča stvar sa Blagoslovenim, da bi mogao mirno da spava.

Tu noć on sa svojima još ostade na Gori. Ujutru pak on zagrli žene, izgovori nad njima poslednji blagoslov i krete kući. A Jakov najzad uzdahnu jednom u znak olakšanja, a onda odmah zatim uzdahnu još jednom u znak nove zabrinutosti. Jer, poslovica kaže, umakne li čovek lavu, odmah će zatim naleteti na medveda. I tada naiđe Riđi.

Venoni

Dve žene u Jakovljevom karavanu behu trudne kada je posle teških događaja kod Šekema krenuo za Vetilj i odande dalje u pravcu Kirjat Arbe i Isakovog doma: dve koje su se u okviru tih događaja posebno istakle, a da li je među ženama iz gomile robova, koje je zbog svoje bezličnosti teško razaznati, još neka bila trudna, o tome se ništa pouzdano ne može reći. Trudna je bila Dina, nesrećno dete; ona je bila zanela sa Sihemom, onim nesrećnikom, a kako je u vezi sa njenom tužnom plodnošću postojala teška odluka, to je sve vreme jahala sasvim zakriljena. I trudna je bila Rahila.

Kakve li radosti! – Ah, obuzdajte samo svoje klicanje, prisetite se samo svega i zanemite! Rahila je umrla. Tako je Bog hteo. Ljupka kradljivica, ona koja je Jakovu pristupila kod studenca, izašavši iz sredine Lavanovih ovaca sa detinje hrabrim pogledom, porodila se na putu i nije preživela taj porođaj, jer je već pri prvom jedva ostala živa – ponestalo joj je daha i ona je izdahnula. Tragedija Rahilina, Prave i Ljupke, tragedija je neprihvaćene hrabrosti.

Gotovo da nemamo hrabrosti da na ovom mestu saosećamo sa Jakovljevom dušom kada se ugasio život neveste njegovog srca i kada je ona otišla kao žrtva za njegovog dvanaestog sina, – da sebi zamislimo kako mu je bio poremećen um i kako je blaga gordost njegovog osećanja bila bačena u prašinu. „Gospode", uzviknuo je kada je video da umire, „šta to činiš?" To što je vikao, to je bilo u redu. Ali ono opasno i to što mora da nas prestravi, to je bila okolnost da Jakov, pošto je Rahila umrla, nikako nije dozvoljavao da mu se uzme njegovo drago osećanje, ona njegova velika samovoljna ljubav, pa ni u kom slučaju nije hteo da je položi u brzo iskopan grob kraj puta, već ju je, kao da je on Svemoćni i kao da je time hteo da pokaže da se surovošću ništa ne dobiva, svim svojim bujnim inatom preneo na Rahilinog prvorođenog, devetogodišnjeg Josifa, tako da je ovoga u stvari voleo dvostrukom i neobuzdanom ljubavlju, čime je sudbini ponovo pružio stravičan izazov. Nameće nam se pitanje da li preterano osećajan čovek zapravo svesno omalovažava slobodu i mir, namerno navlači na sebe kob i ne želi drugačije da živi nego u

neprekidnom strahu i pod mačem koji mu visi nad glavom. Očigledno, takva drska volja ide uz osećajnost, jer da ova predstavlja veliku spremnost na patnju i da nema ničeg neopreznijeg od ljubavi, to bi svako trebalo da zna. Protivrečje prirode koje ovde postoji sastoji se upravo samo u tome da se baš mekane duše opredeljuju za taj život, duše koje uopšte nisu sazdane da ponesu ono što izazivaju, – dok oni koji bi to mogli da ponesu uopšte ne misle na to da svoje srce izlože opasnosti, tako da im se i ne može ništa desiti.

Rahila je imala trideset i dve godine kada je u svetim mukama rodila Josifa i trideset i sedam godina kada je Jakov razbio prašnjave okove i kada ju je odveo. Imala je četrdeset i jednu godinu kada je još jednom dospela u blagosloveno stanje i u takvom stanju morala iz Šekema da krene na put, – ovo znači: mi smo ti koji brojimo ove godine; ona sama nije imala običaj da to čini, kao što to nije činio ni svet sa kojim je živela; moralo bi dugo da se premišlja pa da kaže koliko joj je približno godina, – to je bilo jedno od onih pitanja na koja se uglavnom malo obraćala pažnja. Na istoku sveta gotovo da je nepoznata ona zapadnjaku toliko prirodna budnost kojom se odnosi prema vremenu i računanju vremena; tamo se vreme i život mnogo ravnodušnije prepuštaju sami sebi i tami, a da se ne podvrgavaju nekoj ekonomiji merenja i računanja, pa je tamošnji čovek tako malo pripremljen da odgovori na pitanje o svojoj starosti da bi čovek koji bi postavio to pitanje dobio neodređen odgovor, uz lako i bezbrižno sleganje ramenima, sa kolebanjem za po cele decenije, i možda čuo i ovako nešto: „Možda četrdeset ili sedamdeset!" – I Jakov nije baš bio sasvim siguran u svoje godine, ali mu to nimalo nije smetalo. Brojao je doduše, neke godine, one koje je proveo u Lavanovoj zemlji, ali nije brojao neke druge godine; osim toga, on nije znao, a nije ni mario za to, koliko je imao godina kada je došao ovamo. Što se Rahile tiče, on, usled trajne sadašnjosti životne zajednice ispunjene ljubavlju, nije čak ni zapazio prirodne promene do kojih je delovanjem vremena, bez obzira na to da li se ono budno pratilo i odmeravalo ili ne, moralo doći, a koje su se morale odraziti na njenoj zgodnoj i lepoj pojavi, budući da se od nekadašnjeg ljupkog poludeteta prometnula u zrelu ženu. Za njega je, kako to obično biva, Rahila još uvek bila ona mlada sa studenca, ona koja je s njim čekala sedam godina, ona kojoj je on poljupcima sa trepavica skidao suze nestrpljenja; on je nju video i gledao kao dalekovidim očima, nejasno, u slici koju su njegove oči nekada nežno upijale i čiju suštinu ni vreme nije moglo da dotakne: prijatna tmina očiju koje su se rado kratkovido skupljale bila je tu, bile su tu i malo predebele nozdrve njenog nosića, zatim onaj njen osobeni način da skupi usta, njen miran osmeh, ono posebno pripijanje usana koje je onda prešlo na obož-

vanog dečaka, pre svega pak ono vragolasto, blago i hrabro u karakternom držanju Lavanovog deteta, izraz spremne životne volje, koji je odmah kod studenca, na prvi pogled, naterao Jakovljevo srce u grudima da brže zakuca, a što se opet tako jako i ljupko ispoljilo u trenutku kada mu je u logoru pred Šekemom poverila da je u blagoslovenom stanju.

„Još jednog uz njega!" „Umnoži ga, Gospode!", to je bio smisao imena koje je na smrt iscrpljena bila dala prvorođenom. I sada, kada je Josif trebalo da bude umnožen, ona se nije bojala, već je veselo bila spremna da istrpi sve ono što je onda istrpela poradi umnožavanja i svoje ženske časti. Tu je njenoj razdraganosti zacelo priskočila u pomoć osobena i organska zaboravnost žena, od kojih se poneke na porođaju glasno zaklinju da nikako i nipošto više neće leći sa muškarcem da ne bi još jednom morale sve ovo da propate, – da bi kroz godinu dana ponovo bile trudne; jer taj doživljaj bolova se kod ženskog roda nekako i na čudesan način brzo raspurši i zaboravi. Ali Jakov nikako nije bio zaboravio ondašnji pakao i on se silno prepade pri pomisli da Rahilino telo, posle devetogodišnje jalovosti, još jednom treba da bude izloženo takvom surovom otvaranju. Radovao se doduše zbog njene časti, a u mislima je bio zaokupljen predstavom da će se broj njegovih sinova poklopiti sa brojem zodijačkog hrama. Ali mu se onda opet učini kao neki poremećaj to što je jedan mlađi bio spreman da sledi posle obznanjenog ljubimca, Najmlađeg; jer, najmlađem uvek najbolje pristaje položaj mezimca, i u Jakovljeva očinska osećanja stade da se uvlači nešto poput ljubomore za Josifa, Ljupkoga – ukratko, bilo mu je kao da ga je odmah obuzela neka pojmljiva mračna slutnja da Rahilino otvaranje od samog početka neće biti naročito srećno.

Bilo je to još u vreme zimskih kiša, u mesecu kislevu, kada mu je to saopštila: Sudbina Dine, devojčice s lepuškastim licem, još se nije nazirala na vidiku. On je Blagoslovenu štedeo od svega i okružio je svojom brigom više nego ikada, rukama bi joj s tugom pridržavao glavu kada bi povraćala i prizivao Boga, gledajući je kako se onako sva bleda smanjivala, dok joj je rasla samo njena utroba; jer, gruba prirodna samoživost dečjeg ploda pokazivala se tu u svoj svojoj nesvesnoj surovosti. Stvorenje u utrobi htelo je bezuslovno da ojača; bezobzirno i misleći samo na sebe, ono je sebi uzimalo sokove i snage nauštrb trudnice, ono ju je proždiralo, ne misleći pri tome ni dobro ni zlo; a da je moglo da izrazi ili da je samo imalo neko svoje mišljenje o stanju stvari, ono bi glasilo da je majka samo sredstvo da se ostvari sopstvena razvijenost, ništa drugo do utočište i hranljivo skrovište njegovog jačanja, određena da kao beskorisna omotnica i

posuda ostane da leži pored puta kada ono, jedina važna stvar, bude izašlo napolje. To ono nije moglo ni da kaže ni da misli, ali je to sasvim sigurno bilo njegovo najintimnije mišljenje i Rahila se na to s razumevanjem smešila. Nije baš uvek tako da je materinstvo u toj meri istovetno sa žrtvom, to ne mora uvek tako da bude. Kod Rahile, pak, priroda je obznanila ovaj svoj stav, ona je to već jasno učinila u Josifovom slučaju, ali ne tako otvoreno i bez uvijanja i na za Jakova tako zastrašujući način kao ovoga puta.

Njegovo ogorčenje na starije sinove, na Simeuna i Levija pogotovo, jogunaste dioskure, zbog strašnog zlodela koje su počinili u Šekemu, bilo je posebno pothranjivano njegovim strahom za Rahilu. Nikada mu ne bi palo na um da sa slabom trudnicom, u koje je samo plod bio snažan, krene na put. Sada su mu ti ludi dečaci ovo priredili zbog svoje časti i radi osvete. Bezumnici! Baš su sada našli da u svom besu ubijaju ljude i da u svojoj razuzdanosti pobiju volove. Oni su bili Lijina deca, kao i Dina, zbog koje su ubijali. Šta se njih ticala nežnost Najdraže i Prave i očeva briga zbog nje? Ni jednom svojom divljom mišlju nisu se obazirali na to. I sada su stvari tako stajale da se moralo ići dalje. Bilo je prošlo osam meseci i nešto malo više da mu se Rahila bila otvorila; bili su to izbrojani meseci, Rahilini meseci; dok su se oni povećavali i smanjivali, u njoj je raslo dete i ona je slabila. Okrugla godina započela je u cveću, bio je šesti mesec, eluhu, vladala je letnja jara, pa to nije bilo pogodno vreme za putovanje, ali Jakov nije imao drugog izbora. Rahila je morala da uzjaše jahaću životinju – dao joj je jednog pametnog magarca da bi je u tom stanju poštedeo ljuljanja na kamili. Sedela je na zadnjem delu životinje gde se najmanje treslo, a vodile su je dve sluge, kojima je zaprećeno batinama ako se zbog njihove nesmotrenosti životinja spotakne ili zapne za neki kamen. Tako se krenulo na put sa stadima. Krajnji cilj bio je Hevron, prema kojem je veći deo plemena upravo trebalo da krene. Za sebe, žene i deo pratnje Jakov je kao međustanicu i naredno utočište odredio mesto Vetilj, čija će mu svetost pružiti zaštitu pred goniocima i napadačima, a pored toga je tu, prisećajući se noći uzdignuća i sna sa lestvama, želeo ponovo da otpočine.

To je bila Jakovljeva greška. On je imao dve strasti: jedna mu je bila Bog, a druga Rahila. Tu se jedna strast sudarila s drugom; i dok se predavao duhovnoj strasti, prizvao je kob na zemaljsku strast. Mogao je da krene pravo za Kirjat Arbu, do kojeg bi, putujući bez prekida, stigao za četiri ili pet dana; i da je Rahila stvarno tamo i umrla, onda to barem ne bi bilo na tako bespomoćan i ubog način, kraj puta. Ali on je s njom zastao više dana kod mesta Luc kraj Vetilja, na brežuljku na kojem je nekada, kada se bio našao u nevolji,

prespavao i usnio veliki i uzvišeni san; jer, u nevolji i opasnosti nalazio se i sada, pa se opet našao u raspoloženju kada mu je bilo potrebno da mu odozgo bude uzdignuta glava i da bude silno ohrabren. Gilgal je bio čitav, sa crnkastim zvezdanim kamenom u sredini. Jakov ga pokaza svojima, a uz to im je pokazao i mesto na kojem je nekada spavao i gde je bio udostojen časti da doživi uzvišeno priviđenje. Kamena na koji je tada bio položio glavu a koji je on bio namazao uljem više nije bilo tu, što ga oneraspoloži. On postavi drugi kamen i poškropi ga uljem. Uopšte, za svih tih dana bavio se raznim obrednim radnjama, prinoseći žrtve paljenice i levanice, pri čemu se strogo držao propisa, jer mu je bilo stalo do toga da od mesta, koje je, budući da mu je pridavao veće značenje no što mu se u ovom kraju ikada pridavalo, on smatrao Mestom prisustva, na dostojan i praktičan način stvori mesto za obavljanje obreda, a ne samo mesto za ognjište od zemlje, sa kojeg će se u dimu otpremati hrana za Ja; hteo je da izvanredno stenovito kamenje vrha brežuljka iskleše u oltar sa stepenicama koje će voditi do njega i platformom u čiju bi se sredinu ukopala i uklesala žrtvena posuda sa odlivnom cevi. Bio je to tegoban posao i Jakov, koji je rukovodio svim tim poslovima, nije škrtario s vremenom. Njegovi ljudi su ga pratili u stopu, očekujući njegova uputstva; ali i iz Luca, gradića, došlo je ovamo gore mnogo radoznalih ljudi, koji su, ležeći ili čučeći na petama, ispunili slobodan prostor pred oltarom, pri čemu su, zamišljeni ili uz poluglasni razgovor, pratili to što je tu radio ovaj putujući obznanjivač Boga i slobodni sveštenik. Nisu oni tu videli ničeg upadljivo novog, ali im je bila jasna namera dostojanstvenog stranca da uobičajenome prida izuzetno jak i čak u nečemu pomalo nov smisao. Tako im je, na primer, objašnjavao da rogovi na četiri ugla njegovog žrtvenog stola nisu mesečevi rogovi, a pogotovo da to nisu volovski rogovi Mardug-Baala, već da su to ovnujski rogovi. Tome su se čudili i oko toga povedoše dug razgovor. Pošto je dozivao i prizivao Gospoda, Adonaja, to su poneki neko vreme mislili da se radi o Lepome, Rastrgnutome i Vaskrslome, ali su se onda uverili da je to neko drugi u pitanju. Ime Ee nije im kazivalo ništa. Da se on zove Izrailj, to se pokazalo kao zabluda; tako se štaviše zvao sam Jakov, pri čemu se to ime prvo odnosilo na njega lično a onda i na sve one čiji je on bio verski poglavar; otuda je naokolo izvesno vreme vladalo mišljenje da je on sam bog ovnujskih rogova ili da se izdaje za tog boga, ali se to onda na kraju ipak razjasnilo. O bogu se nije smela stvarati slika jer je on doduše imao telo, ali nije posedovao nikakav lik; on je bio vatra i oblak. To je jednima odgovaralo, drugima nije. U svakom slučaju, na čoveku Jakovu se moglo videti da on duboko razmišlja o biću svoga Boga, mada se pri tome mogla zapaziti izvesna zabrinutost,

neka vrsta patnje u pametnom i svečanom izrazu njegova lica. Izgledao je veličanstveno kada je tamo gore svojom rukom priklao jare i pustio da isteče krv, pa je onda njome pomazao rogove koji nisu bili mesečevi rogovi. I vino i ulje behu izdašno izliveni pred Nepoznatim i prineseni su hlebovi, – čovek koji prinosi te žrtve mora da je bogat, mislili su posmatrači, pa je i to u mnogome doprinelo da su se mnogi od njih priklonili njemu i njegovom Bogu. Najbolje komade jareta poslao je gore, u dimu koji je ugodno mirisao od samima besamima; od onoga što je preostalo pripremljeno je jelo, pa neki od prisutnih, delom stoga da bi im bilo dopušteno da okuse od tog jela, a delom stoga što ih je osvojila izuzetna ličnost putnikova, a među njima i neki varošani, izraziše spremnost da ubuduće prinose žrtvu bogu Izrailja, mada samo uzgred i uz očuvanje osveštanog starinskog obreda. Gotovo sve njih, za vreme obavljanja ovih radnji i postepenog upoznavanja, osvojila je neverovatna lepota najmlađeg Jakovljevog sina po imenu Josif. Tamo gde bi se on pojavio ljudi bi ljubili vrhove svojih prstiju, sklapali bi ruke iznad glave, blagosiljali svoje oči i stali da se previjaju od smeha, jer se on sam, bestidnošću koja je naprosto osvajala, označavao kao ljubimac roditelja, pri čemu je taj svoj povlašćeni položaj obrazlagao svojim telesnim i duhovnim dražima. Uživali su u njegovoj vragolastoj razuzdanosti s onom pedagoškom neodgovornošću koja određuje naš odnos prema deci drugih ljudi.

Kasne sate tih dana Jakov je provodio povučen i utonuo u svoja razmišljanja, pripremajući se za otkrovenja u snovima, koji će mu možda biti podareni u noći. Takvih snova sa otkrovenjima je bilo, mada oni nisu bili tako snažno slikoviti kao oni koje je ovde usnio kao mladić. Snažno ali uopšteno, svečano ali i neodređeno govorio mu je glas o plodnosti i budućnosti, o savezu u puti sklopljenom sa Avramom, a najuverljivije o imenu koje je spavač sebi snagom punom straha izborio na Javoku, a koje mu je sada taj isti glas snažno potvrdio, s tim što mu je ujedno zabranio i uskratio njegovo staro i izvorno ime, a novo uzdigao do isključive važnosti, što je slušaoca ispunilo uzbuđujućim osećanjem novine, kao da je učinjen neki prelom, pa sada staro potpuno otpada, a vreme i svet stoje u znaku mladog početka. To se videlo i po izrazu njegovog lica tokom dana, pa su svi od njega zazirali. Zaokupljen teškim i dubokim mislima, činilo se kao da je zaboravio Rahilino posebno stanje, a niko se nije usuđivao da ga podseti na nj, ponajmanje sama Blagoslovena, koja je njegovo duhovno razmišljanje s ljubavlju i skrušenošću pretpostavila svojoj telesnoj potrebi da se što pre krene dalje. – Konačno je naredio pokret.

Sa maslinovog brega kod Jevusa, koji se zvao i Urušalim i gde je neki Hetićanin po imenu Putihepa, po nalogu egipatskog Amuna, delao kao pastir i uterivač poreza, mogla se posmatrati povorka putnika, pa se zacelo to i činilo i videlo kako se majušna grupa nekih prilika u blagom luku kreće od Vetilja kroz prostrani, od letnje žege sprženi brežuljkasti predeo, prolazeći pored Jevusa s leve strane i krećući se ka jugu, ka kući Lajama ili Vitlejema. Jakov bi rado bio svratio u Jevus da sa sveštenicima porazgovara o sunčevom božanstvu Šalimu, koje je odomaćeno na zapadu zemlje, pa je i varoš po njemu dobila svoje drugo ime; jer, njega je i razgovor o stranim i lažnim bogovima duhovno podsticao i bio je od koristi njegovom unutrašnjem bavljenju slikom Pravog i Jedinog; ali ono što se dogodilo u Šekemu i ono što su njegovi sinovi učinili sa posadom te varoši i njihovim kapetanom Vezetom verovatno je već odavno bilo dospelo do ušiju Amunovog čoveka i pastira Putihepa, pa je to putniku nalagalo da bude oprezan. Ali zato je, pak, u Vitlejemu, u kući hleba, sa kadiocima Lajama, mogao da razmatra bit i suštinu pojavne forme Vaskrslog i Hranitelja, sa čijim je kultom već Avram održavao ljubazno zainteresovane i uslovno rodbinske verske veze. Obradovao se kada je na uzvišenju ugledao varoš. Bilo je kasno popodne. Ispod plavkaste olujne mase oblaka zastrto sunce koje se priklanjalo zapadu rasipalo je u širokim snopovima zrakastog oblika svoju svetlost na ovaj brdoviti predeo, tako da se ono bedemom opasano naselje tamo gore belelo u svom sjaju. Prašina i kamen bili su naprosto preobraženi od te zaslepljujuće i svečano prelomljene obznane svetlosti, što je Jakovljevo srce ispunilo gordim i pobožnim osećanjem božanskog. S desne strane, iza suhomeđe, protezali su se vinogradi, ljubičasto obojeni. Malena plodna polja ispunjavala su praznine između kamenja s leve strane puta. Planine u daljini kao da je prekrivala neka boja i kao da su se rastakale u nekoj vrsti prozirnog sutona. Nad putem se nagnuo jedan veoma stari, većim delom šupalj dud, poduprt naslaganim kamenjem. I baš tu, na tom mestu, Rahila je obeznanjena, skliznula sa životinje.

Već pre nekoliko sati bili su počeli trudovi, ali da ne bi uznemirila Jakova i da ne bi zadržala putovanje, ona je to prećutala. Međutim, sada, u jedan mah, jednim udarcem nju takvom silinom i žestinom spopadne bol da je onako slaba i iscrpljena od svog snažnog i teškog ploda odmah izgubila svest. Jakovljeva visoka i sjajna kamila spusti se na kolena sama, bez posebne zapovesti, da bi omogućila svom jahaču da siđe s nje. Ovaj je odmah zatražio da dođe jedna stara robinja, neka Gutejka s one strane Tigrisa, koja je, dobro upućena u te ženske stvari, već u Lavanovoj kući porodila mnoge porodilje. Položiše porodilju pod dud i doneše jastuke. Ova je, ako ne od začina

koje su joj dali da omiriše, a ono od novih bolova došla k svesti. Ona obeća da se više neće dati i da neće dopustiti da ponovo padne u nesvest.

„Od sada ću biti budna i trudiću se svim snagama”, govorila je isprekidana daha, „da bih ubrzala stvar i da ne bih mnogo zadržala putovanje, dragi gospodaru. Baš je sada moralo da dođe, tako blizu cilja! Ali, eto, čovek ne bira čas!”

„Ne mari, golubice moja”, odgovori Jakov tiho. I on nesvesno stade da mrmlja neke reči kojima se u Naharinu u nevolji prizivao Ea: „Vi ste nas stvorili, neka nas se klone bolesti, barska groznica, drhtavica, nesreća”. I Gutejka stade da izgovara slične reči, prikopčavajući gospodarici jednu od svojih oprobanih amajlija uz one koje je već imala na sebi; ali pošto su jadnu Rahilu ponovo spopali jaki bolovi, ona pokuša da je obodri svojim brbljanjem na lošem vavilonskom jeziku, govoreći joj: „Budi mirna, plodnice, i izdrži, iako te besomučno boli! Imaćeš ti i ovoga sina, uz onog jednog kojeg već imaš, to ja vidim u mojoj mudrosti, a tvoje oči neće se sklopiti pre nego što ga ugledaš; jer, dete je veoma živahno.”

Odista je bilo živahno to jedino važno biće. Ono je odlučno smatralo da je došao njegov čas, htelo je da izađe na svetlost i odbaci materinski omot. Ono se takoreći samo porađalo, nestrpljivo navaljujući na uska nedra, jedva potpomognuto, i pored sve istinske spremnosti, od one u kojoj je blaženo bilo začeto i koja ga je svojim životom othranila, ali nije umela da ga iznese napolje. Malo je pomoglo to što joj je starica, šapućući i savetujući je, nameštala i podešavala noge za korisno delanje, što joj je govorila kako da diše, kako da drži bradu i kolena. Naleti strašnog bola razbijali su svaki red u radu, pa se mučenica, mimo svih pravila, grčevito bacala i previjala, sva oblivena hladnim znojem, poplavelih usana, sva nekako zgrčena i na samu sebe ojađena. „Jao! Jao!” vikala je i prizivala naizmence bogove Vavilona i Boga svoga muža. Kada je pala noć i mesečeva barka srebrnasto isplovila iznad brega, ona, budeći se iz nesvestice, reče: „Rahila će umreti.”

Svi koji su čučali oko nje, Lija, inoče, sve ono što je inače od žena bilo pripušteno, povikaše u jedan glas i ispružiše ruke preklinjući. A onda se opet jače začu njihovo jednolično mumlanje magičnih izreka, koje je gotovo bez prekida, poput zujanja pčelinjeg roja, pratilo ovo zbivanje. Jakov, u čijem je naručju ležala glava onemoćale, progovori tek posle nekog vremena, gotovo bez glasa, i reče: „Šta to govoriš?”

Ona klimnu glavom pokušavajući da se osmehne. Nastupilo je zatišje, te se činilo kao da se jurišnik na život u svom skrovištu nešto premišlja. Pošto je primalja smatrala da je to mirovanje napola dobar znak i da bi ono moglo malo duže da potraje, Jakov htede da predloži da se iskoristi ovaj prekid i načini ugodna nosiljka za Rahilu, te da se onda krene i pređe još onaj mali deo puta do Vitlejema i dođe do konačišta. Ali Rahila to nije htela.

„Ovde je počelo", reče ona s naporom pomičući usne, „ovde neka se i završi. I ko zna da li tamo u konačištu uopšte ima mesta za nas! Babica se vara. Odmah ću se ponovo bodro prihvatiti posla da ti donesem našeg drugog sina, Jakove, mužu moj!"

Jadnica, o bodrosti s njene strane nije ni slučajno moglo biti reči, a i ona sama nije se zavaravala takvim rečima. Ono što je duboko u sebi mislila i znala, to je i izrekla, pa je to ponovo nagovestila kada je tokom noći, u predahu između dva divlja napada boli, sa već od slabosti otečenim i teško pokretljivim usnama, zapodela razgovor o imenu koje treba dati drugom sinu. Ona upita Jakova za njegovo mišljenje i on odgovori: „Gle, on je sin jedine Prave i neka se zove Ven-Jamin."

„Ne", reče ona, „ne ljuti se, ja to bolje znam. Ven-Oni neka bude ime ovoga koji će poživeti. Tako da zovete gospodara kojeg ću ti doneti i neka se seća mamice koja ga je načinila lepog po tvom i njenom obličju."

Da bi se to razumelo, bilo je potrebno Jakovljevo iskustvo u širokim duhovnim kombinacijama, koje je bez mnogo premišljanja bilo u stanju da shvati šta se iza toga krije. Mamica ili „mudra ma-ma" bilo je narodsko ime Ištare, majke bogova i stvoriteljice ljudi, za koju se govorilo da po svom sopstvenom liku ume lepo da oblikuje čovečuljke i ženice; a Rahila je u svojoj slabosti i duhovitosti nejasno pomešala ličnost božanske stvoriteljice i svoje sopstveno materinsko Ja, što je bilo utoliko lakše jer ju je Josif često oslovljavao sa „Mamice". A ime „Ven-Oni" značilo je za upućenog i onog čije su se misli kretale pravim putem „Sin smrti". Ona sigurno nije znala da se već odala, pa je htela Jakova oprezno da prisili da na vreme nasluti ono što se po njenom saznanju neumitno približavalo, kako ga to ne bi pogodilo kao iznenadni udarac i usled toga izgubio razum.

„Venjamin, Venjamin", govorio je plačući. „Nipošto Venoni!" I tu je po prvi put, gledajući mimo nje gore, u srebrnastu noć vaseljene, takoreći kao neku vrstu priznanja i potvrde svog razumevanja, postavio pitanje: „Gospode, šta to činiš?"

U takvim slučajevima nema odgovora. Ali veličina ljudske duše je u tome što ona zbog tog ćutanja ne počinje da sumnja u Boga, nego je u stanju da pojmi veličanstvenost nepojmljivoga i da kroz to raste. Sa strane su haldejske žene i robinje metanisale i mumlale svoje čarolije, nadajući se da će pomoću njih pridobiti i privoleti jake i nerazumne sile da pomognu da se ispune ljudske želje. Ali Jakov nikada kao u tim časovima nije tako jasno shvatio zašto je to bilo pogrešno i zašto je Avram iz Ura krenuo na put. Njegovo suočavanje sa stravičnim bilo je ispunjeno osećanjem prestravljenosti, ali nije bilo lišeno snage i moći gledanja, a njegovo bavljenje božanskim, koje se na njegovom licu uvek ispoljavalo kao izraz zabrinutosti, doživelo je te strašne noći izvestan podstrek, koji je unekoliko bio srodan Rahilinim mukama. A bilo je to i sasvim u duhu njihove ljubavi što je Jakov, njen muž, ipak imao neke duhovne koristi od njenog umiranja.

Dete je došlo na svet potkraj poslednje noćne straže, kada je nebo, pre zore, počelo bledo da se razdanjuje. Starica je morala silom da ga iščupa iz jadne utrobe, jer bi se inače ugušilo. Rahila, koja više nije imala snage da viče, pade u nesvest. A onda svom silinom pokulja krv, tako da bilo na njenoj ruci gotovo da više nije ni udaralo, nego je krv samo oticala kao tanka brazda koja se gubi. Ipak je još videla živo dete i nasmešila se. Živela je još jedan sat. Kada joj dovedoše Jakova, ona ga više nije prepoznala.

Poslednji put otvorila je oči kada je istok počeo da se rumeni, a i na njeno lice je padalo jutarnje rumenilo. Ona pogleda u Jakovljevo lice nadneseno nad njom, sabra malo veđe i procedi: „Ah, gle, neki stranac!... A zašto bi trebalo da ti dozvolim da me poljubiš? Da li možda zbog toga što si rođak iz daljine i zbog toga što smo oboje deca jednog praoca? E pa, zbog toga me poljubi i neka radosno kliču pastiri kraj studenca: lu, lu, lu!"

On je, sav dršćući, poljubi poslednji put. A ona još reče: „Gle, ti si muškom snagom odvaljao kamen za mene, Jakove, ljubljeni moj. Sada ga još jednom odvaljaj sa jame i položi u nju Lavanovo dete, jer ja odlazim od tebe. Kako je samo s mene skinut sav teret, teret deteta, teret života, i spušta se noć, Jakove, mužu moj, oprosti mi što sam ti bila neplodna i što ti podarih samo dva sina, ali ipak dva, Jehosifa, blagoslovenoga, i sinčića smrti, malenoga, ah, tako mi teško pada da se rastanem od njih. I od tebe se teško rastajem, Jakove, voljeni moj, jer mi smo jedno drugome bili pravi. Moraćeš sada bez Rahile umovanjem da dokučiš ko je i šta je Bog. Dokuči to i ostaj mi zdravo. I oprosti mi", procedi ona na kraju, „što sam ukrala terafime". Tada smrt pređe preko njenog lica i u njemu više ne bi života.

Na Jakovljev znak rukom prestade pevušenje i brujanje prizivača dobrih duhova. Svi padoše na čela. A on je sedeo i još uvek je držao u naručju njenu glavu, dok su mu suze tiho i bez prestanka padale na njene grudi. Posle nekog vremena ga upitaše da li treba da se pripremi nosiljka, te da se pokojnica ponese za Vitlejem ili Hevron da se sahrani.

„Ne", odgovori on, „ovde je počelo, ovde neka se i završi, i tamo gde je On to učinio, tu neka i počiva. Iskopajte grob i izdubite joj raku tamo kraj zida! Uzmite fino platno iz prtljaga da je uvijete u nj, pa odaberite jedan kamen za beleg na grobu i spomen-obeležje njoj. Posle toga će Izrailj krenuti dalje, bez Rahile, a sa detetom."

Dok su muškarci kopali, žene raspletoše kose i otkriše grudi, pomešaše prah sa vodom da se time onda namažu i na taj način daju oduška svome bolu, pa onda zapevaše uz frulu tužbalicu „Naricanje za sestrom", pri čemu su se jednom rukom udarale po temenu a drugom po grudima. A Jakov je držao Rahilinu glavu u naručju sve dok mu je ne uzeše.

Kada se nad najmilijom sklopila zemlja, na mestu na kojem mu je uze Bog, na putu, Izrailj krete dalje i zatim podiže logor kod Migdal Edera, jedne kule iz pradavnih vremena. Tu je Ruvim zgrešio sa Valom, inočom, i on bi proklet.

TOMAS MAN

Josif i njegova braća

II

Mladi Josif

Tomas Man

JOSIF I NJEGOVA BRAĆA

– II –

Mladi Josif

s nemačkog preveo:
Tomislav Bekić

Lektor: Vladimir Otović
Korektor: Milutin Milović

Tehnički urednik: Mirjana Jovanović
Glavni urednik: Svetozar Petrović

ISBN: 86-363-0173-4

Prevod dela:
Joseph und seine Brüder
– Thomas Mann

Izdavačka kuća: MATICA SRPSKA
Štampa BIGZ, Beograd 1990

Prvi deo:

TOT

O lepoti

Priča se da je Josif imao sedamnaest godina kada je postao čuvar stoke sa svojom braćom; i dečak je uglavnom bivao sa decom Vale i Zelfe, žena svoga oca. To je tačno, samo što se u „lepom razgovoru" tome dodavalo još i ovo: svaki put kada bi bilo neke zle povike na braću, on je to odmah dojavljivao ocu, a za to su postojali i opipljivi dokazi. Uopšte ne bi bilo teško naći stanovište sa kojeg bi nam se on predočio kao nepodnošljiv klipan. Takvo stanovište zastupala su braća. Mi to stanovište ne delimo, ili ga odmah odbacujemo ako smo ga za trenutak možda bili prihvatili; jer, Josif je bio nešto više. Ali, ti podaci, ma koliko bili tačni, zahtevaju, jedan za drugim, da budu razjašnjeni kako bi se obelodanilo pravo stanje stvari i razlučilo ono što je vremenom sažeto i sabijeno u jezgrovit sud.

Josif je imao sedamnaest godina i za sve one koji su ga videli svojim očima on je bio najlepši dečak među svom postojećom decom. Iskreno rečeno, mi nerado govorimo o lepoti. Ta zar iz te reči i iz tog pojma ne izvire dosada? Zar lepota nije samo jedna misao uzvišenog bledila, jedan učiteljski san? Kažu da ona počiva na zakonima; ali zakon se obraća razumu a ne osećanju, koje onome ne dopušta da mu diriguje. Otuda i ona samotnost savršene i potpune lepote kod koje nema šta da se prašta. A osećanje u stvari hoće takvu lepotu kod koje ima razloga da prašta, inače joj s dosadom okreće leđa. Da bi se nešto što je samo savršeno moglo s oduševljenjem ceniti, potrebna je određena predanost onome što je u mislima stvoreno i što je uzorno, a što je stvar učitelja. Teško da se tom zamišljenom oduševljenju može pripisati neka dubina. Zakon vezuje na spoljašnji, poučni način; unutarnje vezivanje postiže se samo čarolijom. Lepota je magično delovanje osećanja, uvek napola varljivo i nešto što se kao delovanje zapravo dâ uništiti. Posadimo na lepo telo ružnu glavu i telo odmah više neće biti lepo u bilo kom smislu delovanja osećanja, – izuzev u mraku, ali onda se radi o obmani. Koliko je samo obmane, opsene, zavaravanja prodrlo u područje lepog! A zašto? Zato što je to istovremeno i ujedno područje ljubavi i žudnje; jer se tu umešao i pol pa on određuje i pojam lepog. Svet je pun pričica o tome kako su u žene prerušeni mladići zavrteli glavu muškarcima ili kako su gospođice u pantalonama raspirivale strast kod pripadnica svoga pola. Otkriće pravog stanja stvari bilo je dovoljno da se priguši svako

osećanje, jer je lepota bila lišena svoje praktične svrhe. Ljudska lepota kao delovanje osećanja nije možda ništa drugo do čarolija pola, očevidnost ideje polnosti, tako da bi možda bilo bolje govoriti o savršenom muškarcu, o u najvećoj meri ženstvenoj ženi, nego o lepom, odnosno lepoj, jer će jedna žena onu drugu nazvati lepom ili muškarac onog drugog nazvati lepim samo uz, razumljivo, krajnji napor samosavlađivanja. Slučajevi u kojima lepota trijumfuje nad svojstvom očigledne nepraktičnosti, potvrđujući bezuslovno delovanje osećanja, veoma su retki, ali se ipak, kako je dokazano, javljaju. Tu se u celu stvar uključuje i momenat mladosti, dakle jedna čar koju je osećanje veoma sklono da zameni sa lepotom, tako da se mladost, ukoliko njenu privlačnost ne ometaju neki suviše upadljivi nedostaci, većinom jednostavno doživljava kao lepota, i to od lepote same, kao što to njen osmeh nedvosmisleno pokazuje. Mladosti je svojstvena ljupkost: jedna pojavna forma lepote koja po svojoj prirodi lebdi u sredini između muškog i ženskog. Mladić od sedamnaest godina nije lep u smislu savršene i potpune muškosti. A nije ni lep u smislu nepraktične ženstvenosti – najmanje bi ljude to privuklo. Ali jedno se mora priznati: da lepota kao mladalačka ljupkost duševno i izražajno uvek malo naginje ka ženskoj prirodi; to je u njenom biću, to je utemeljeno u njenom nežnom odnosu prema svetu i odnosu sveta prema njoj i odslikava se u njenom osmehu. Sa sedamnaest godina, istina, neko može biti lepši od žene i muškarca, može biti lep kao žena i muškarac, lep i s jedne i s druge strane i na sve načine, zgodan i lep da i muškarac i žena mogu da blenu u njega i da se u njega zablenu.

Tako je bilo sa Rahilinim sinom, pa se zato i kaže da je bio najlepši među svom decom sveta. To je bilo preterano veličanje, jer takvih poput njega bilo je i biva mnogo, a otkako čovek više nije vodozemac ili gmizavac, nego je za sobom ostavio već poveliki deo puta do telesno-božanskog, to nije ništa neobično da jedan sedamnaestogodišnjak izlaže dopadljivom pogledu svoje vitke noge i tanak struk, svoj dobro građeni grudni koš i zlatno-mrku kožu, kao što nije ništa neobično da nije ni previsok ni suviše zdepast, već je upravo ugodnog stasa i rasta, te da ume da ide i stoji na upola božanski način i da se svom svojom pojavom drži negde na ljupkoj sredini između nežnosti i snage. Ništa neobično, dakle, da na takvo telo nije nasađena pseća glava, nego da ga krasi nešto veoma privlačno, nešto što se osmehuje s približno božanskim ustima, – to je svakodnevna pojava. Ali u Josifovom svetu i u njegovoj okolini upravo je njegova ličnost i njegova pojava bilo ono što je izazivalo osećanje i utisak lepog, tako da je vladalo opšte mišljenje da je Večni izlio svu ljupkost na njegove usne, koje bi sigurno delovale predebelo kada ne bi stalno

bile u pokretu, bilo svojim govorom bilo svojim osmehom. Ta ljupkost je osporavana, pa je tu i tamo prema njoj izražavana i izvesna odbojnost, ali ta odbojnost nije mogla ništa da porekne, pa se ne može reći da je ona počem bila isključena iz opšteg, preovlađujućeg osećanja. Mnogo toga, u svakom slučaju, govori u prilog mišljenja da mržnja braće u biti nije bila ništa drugo nego vid opšte zaljubljenosti sa negativnim predznacima.

Pastir

Toliko o Josifovoj lepoti i njegovih sedamnaest godina. Međutim, još podrobnije mora biti razjašnjen navod da je čuvao stoku sa svojom braćom, sa decom Vale i Zelfe, s tim što na jednoj strani mora da bude dopunjen, a na drugoj omeđen.

Jakov, Blagosloveni, bio je stranac u zemlji, jedan ger, kako se govorilo, jedan gost i uglednik koji se tolerisao – ne zbog toga što je tako dugo živeo van zemlje, nego zato što je to bio od kuće, po nasleđu i položaju, kao sin svojih otaca, koji su takođe bili geri. Njegov ugled nije bio od one vrste koji ide uz domaćeg građanina iz kruga gradskog patricijata; umnost i bogatstvo – te dve stvari zajedno, davali su njegovoj ličnosti značaj i činili izvor njegovog ugleda, a ne njegov način života, koji je, mada je bio sasvim u skladu sa zakonima, svojom labavošću, ipak delovao nekako dvosmisleno i ne baš do kraja sređeno. On je prebivao u šatorima u području ispred Hevronskih zidina, kao što je nekada prebivao pred kapijama Sihema, te je u svako doba, kad god bi njemu to palo na um, mogao da se digne i pođe u potragu za drugim studencima i ispašama. Znači li to, dakle, da je bio beduin i Kajinov izdanak s belegom nestalnosti i pustahiluka na čelu, da je bio strah i trepet za varošane i seljake? To ni u kom slučaju. U smrtnom neprijateljstvu prema Amaleku njegov Bog se nije razlikovao od ovdašnjih zemaljskih Baalova, – on, Jakov, dokazao je to u više navrata na taj način što je naoružavao svoje ljude da bi, zajedno sa varošanima i seljacima stočarima, odbio onu po plemenskim znamenjima prepoznatljivu bagru iz južnih pustinjskih krajeva, gde se bavila uzgojem kamila, koja je navaljivala radi pljačke i pohare. No, s druge strane opet, on nije bio seljak, – on to svesno i izričito nije bio; jer, to bi se kosilo sa njegovom religioznom samosvešću koja se nije poklapala sa samosvešću od sunca potamnelog i porumenelog obdelavaoca zemlje. Osim toga, on kao ger i tolerisani građanin pod zaštitom nije imao prava na zemljišni posed, izuzevši mesta svojih staništa. Uzimao je malo oranica u zakup, čas ovo, čas ono parče zemlje; jednom bi to bila ravna i široka, a drugi put blago talasava i stenovita parcela sa plodnom zemljom između kamenja, na kojoj su uspevali pšenica i

ječam. Tu zemlju su mu obrađivali sinovi i sluge, – tako da je, dakle, i Josif ponekad bivao i sejač i kosac, a ne samo pastir, kao što to uostalom svako zna. Samo što je ova nestalna vrsta poslovanja bila od malog značaja po Jakovljev život, nešto što se onako usput obavljalo, bez neke dublje vezanosti za taj posao, tek toliko da se time pokaže malo privrženosti zemlji. Ono što mu je uistinu davalo životnu težinu, to je bilo njegovo pokretno bogatstvo koje se tiskalo u gomili, to su bila njegova stada, a ono što mu je preticalo od prihoda dobijenih od njih, to je trampio za žito i mošt, maslinovo ulje, smokve, šipkove, med, ali i srebro i zlato, – i taj njegov imetak određivao je njegov odnos prema varošanima i seljanima, jedan ugovorima bogat i mnogostruko regulisan odnos koji je njegovom slobodnom načinu života davao malo više građanske forme.

Za održavanje stada bili su neophodni dobri poslovni odnosi sa starosedeocima, sa varošanima koji su se bavili trgovinom i seljanima koji su im kulučili ili plaćali dažbine. Prava na ispašu, uz određene dažbine, morala su dobronamerno i valjano da budu ugovorena sa ljudima Baala, ukoliko Jakov nije želeo da živi nestalnim životom, da stalno bude u pokretu, kao neki putujući pustahija koji vlasnicima upada u njihov zabran i pustoši njihove oranice. Morao je, dakle, da se potrudi da dođe do overenih ovlašćenja da svoju stoku može da potera po strnjištu i da, napasajući je, pređe preko ugara. Ali toga je u ovo vreme u ovim brdima bivalo sve manje; tu je već poduže vladao mir i carovalo vreme blagoslova, drumovi su bili bezbedni, a varošanin koji se bavio zelenašenjem dobrano bi se obogatio karavanskom trgovinom, dažbinama uzetim za skladištenje, pretovar i obezbeđenje roba, koje su preko Damaska dolazile iz zemlje Narduga i prolazile kroz ovo područje krećući se drumom istočno od Jordana prema velikom moru i dalje ka Zemlji blata, ili pak u obrnutom pravcu; on je gomilao zemljišne posede koje su mu obrađivali kmetovi i zaduženi robovi, te se zahvaljujući prinosima sa zemlje, pored dobiti od trgovine, još više bogatio, pa je davanjem pozajmica, onako kako su to činili Išulanovi sinovi sa Lavanom, mogao sebi da potčini i slobodne seljake; otuda je preostajalo sve manje obradive zemlje i pašnjaka tako da Jakov više nije mogao ostati na zemlji, kao što nekada Avram i Lot nisu mogli da ostanu zajedno na ledinama Sodoma. Morali su da se razdvoje; veći delovi njegovih stada nisu, po ugovoru, pasli ovde, nego podalje odavde, sasvim na severu, pet dana hoda ili putovanja odavde, tamo gde je Jakov nekada obitavao, u izvorima bogatoj dolini Šekema; tamo su, dakle, većim delom napasali stada Lijini sinovi, od Ruvima do Zevulona, dok su samo četiri sina od Vale i Zelfe, pored dva Rahilina izdanka, bili uz oca, tako da je sve to pomalo podsećalo na likove zodijačkog kruga, od

kojih je takođe samo šest moglo da se vidi odjednom, dok je ostalih šest bilo izvan domašaja očinjeg vida, pa Josif ne propusti da na to ukaže kao na neku vrstu analogije i odraza. Time nije rečeno da oni koji su prebivali u daljini nisu dolazili ovamo, do Hevrona, kada bi trebalo obaviti neki posebni posao, kao, na primer, u doba žetve, – to je čak veoma važno. Ali većinom su bili udaljeni nekih četiri do pet dana putovanja. To je takođe važno, te se zato i kaže da je dečak Josif bio sa decom od sluškinja, pa se time objašnjava cela stvar.

Ali posao za kojim je Josif sa braćom odlazio u polje i na ispašu nije obavljao baš svaki dan, – to njegovo obavljanje poslova se i ne sme uzeti baš previše ozbiljno. Nije on baš u svako doba čuvao stoku, niti je orao zemlju za zimsku setvu, kada je ova bila mekana od kiše, već je to činio samo s vremena na vreme, kada bi mu to padalo na um i kada bi mu to baš bilo u volji. Otac Jakov ostavljao mu je puno slobodnog vremena za viša zanimanja o kojima će odmah biti malo više reči. Ali, u kakvom svojstvu je on bio s njima, kada je bivao s njima – kao njihov pomoćnik ili kao njihov nadzornik? To je braći na zazoran način ostalo nejasno i sumnjivo; jer, kada bi mu kao najmlađem naložili, i to dosta resko, da nešto uradi, on bi bez oklevanja, pogotovo ako se radilo o lakšim poslovima, to i uradio, ali se on u njihovoj sredini nije ponašao kao neko ko se smatra jednakim s njima, to jest ne kao pripadnik i saučesnik njihove sinovske zajednice protiv Staroga, već kao njegov zastupnik i izaslanik koji ih nadgleda i nadzirava, tako da su ga nerado viđali u svojoj sredini, ali bi se opet žestili kada bi po svojoj volji ostajao kod kuće.

Učenje

Šta je tamo radio? Sedeo bi sa starim Elijezerom pod Božjim drvetom, velikom terebintom blizu studenca, i bavio se naukama.

Za Elijezera su ljudi govorili da izgledom liči na Avrama. Oni to u stvari nisu mogli znati jer niko od njih nije video Haldejca, niti je kroz stoleća sačuvana neka slika ili neki prikaz njegovog spoljašnjeg izgleda, pa se i tvrdnja o Elijezerovoj sličnosti s njim mogla shvatiti samo u obrnutom smislu: kada bismo, naime, pokušali da načinimo sliku Božjeg prijatelja, putnika iz Ura, onda bi pri tome Elijezerove crte zacelo mogle da budu od velike pomoći; i to ne toliko zbog toga što su one bile veoma izražajne i dostojanstvene, kao, uostalom, i cela njegova pojava i celo njegovo držanje, već mnogo više zbog toga što im je bilo svojstveno svojevrsno opšte spokojstvo i neki neizrecivi božanski mir, što je i omogućavalo da se uz pomoć njegovog lika zamisli dostojanstveni nepoznati lik iz drevnih vremena. Bio je Jakovljevih godina, nešto malo stariji od njega, a oblačio se na sličan način kao i on, napola kao beduin, napola kao ljudi iz Sineara, sa ukrasnim resicama na haljini, za čijim je pojasom bio zataknut pribor za pisanje. Čelo mu je, koliko se moglo videti pod pokrivkom, bilo jasno i bez ijedne bore. Još uvek tamne obrve protezale su se od širokog i malo udubljenog korena nosa u uskim i plitkim lukovima prema slepoočnicama, a ispod njih su oči bile tako oblikovane da su gornji i donji kapci, gotovo bez trepavica, teški i nekako natečeni, delovali kao usnice između kojih su zasvođeno izvirivale crne očne jabučice. Nos mu se isticao širokim sedlom i uzanim nozdrvama, spuštenim prema uskim brkovima koji su mu, od jednog do drugog ugla usta, bili pokrili crvenkasti luk donje usne, naležući na svetložutu bradu u donjem delu lica, sa kojom su činili jednu celinu. Sama brada, sa retkim dlakama po čitavom licu, prekrivala je izuzetno ravnomerno oba obraza, tako da se mogao steći utisak kao da je ta brada pričvršćena za uši i da se može skinuti. Štaviše, celo to lice ostavljalo je utisak da se može skinuti, te da se tek pod njim može naći pravo lice Elijezerovo. Dečaku Josifu se to tako često činilo.

O Elijezerovoj ličnosti i o njegovom poreklu kružile su razne netačne glasine, koje će u daljem izlaganju morati da budu opovrgnute. On je bio upravitelj Jakovljeve kuće i njegov najstariji sluga, vičan čitanju i pisanju, a uz to je bio i Josifov učitelj; to bi za sada bilo ono najvažnije što o njemu ima da se kaže.

„Kaži mi, sine Prave", upitao bi ga, zacelo, kada bi zajedno sedeli u hladu drveta poduke, „sa koja tri razloga Bog stvori čoveka na kraju, posle sveg bilja i svih životinja?"

A Josif bi morao da odgovori: „Bog stvori čoveka na kraju, kao poslednjeg među svim stvorenjima, zbog toga da, prvo, niko ne bi mogao da kaže da je sudelovao u stvaranju; drugo, da bi se čovek sam mogao poniziti i reći 'Ova muva govnara bejaše pre mene', i, treće, da bi odmah mogao da sedne za trpezu kao gost za kojeg je sve to pripremljeno."

Na to bi Elijezer zadovoljno odgovarao: „Tako je kako ti kažeš", i Josif bi se nasmejao.

No, to je bio samo veoma mali deo poduke. Bio je to samo jedan primer, umesto mnogih, za uvežbavanje oštroumnosti i pamćenja kojem se dečak podvrgavao, a u to su bile uključene i drevne šale i pričice koje mu je Elijezer ispričao još kada je bio mali, pa je Josif onda, prepričavajući ih svojim ljupkim ustima, općinjavao ljude koji su i inače njime bili zaluđeni i zadivljeni njegovom lepotom. Tako je na studencu pokušao da zabavi i zagovori oca pričom i razglabanjem o Ištarinom imenu i o tome kako ga je devica iskamčila od pohotljivog glasnika. Jer, nedugo zatim ona spoznade pravog i nepritvornog, dozvavši ga, pa se uz pomoć njegove snage uspe gore, neukaljana u svom devičanstvu, podvalivši Šemhazaju, pohotljivcu. I gore je Gospod veoma blagonaklono dočeka i obrati joj se rečima: „Ti umače grehu, te ćemo ti odrediti mesto među zvezdama". I to beše izvorište lika i slike Device. A glasnik Šemhazaj više ne mogaše da ode gore, već moraše da ostane u prahu sve do dana kada je Jakov, Jichakov sin, kod Vetilja usnio san o nebeskim lestvama. Tek je tim lestvama i tim podnožjem mogao ponovo da se vrati kući, duboko postiđen što je to mogao da ostvari samo u snu jednog čoveka.

Da li se to uopšte moglo nazvati naukom? Naravno da nije; ta sve je to samo napola bilo istinito i zapravo je samo predstavljalo duhovni ukras, ali je zato, s druge strane, bilo podesno da dušu pripremi za prijem onog strožeg i sveto-tačnog znanja. Tako je Josif od Elijezera naučio šta je vaseljena: da se, naime, nebesko, trodelno carstvo sastoji od gornjeg neba, zodijačkog kruga nebeske zemlje i južnog nebeskog mora, te da tom carstvu tačno odgovara zemaljski svet,

koji se takođe raspada na tri dela – na vazdušno nebo, zemaljsko carstvo i zemaljski okean. Ovaj, podučavao je Elijezer, opasuje zemaljsku ploču poput nekog obruča, ali je i ispod nje, tako da je u vreme velikog potopa mogao da se probije kroz sve pukotine i da svoje vode sjedini sa vodama nebeskog mora koje su se stropoštavale. A zemaljsko carstvo predočavalo se kao nešto čvrsto nabijeno, dok se nebeska zemlja izdizala tamo gore kao neka bregovita zemlja sa dva vrha, sa sunčanim i mesečevim vrhom, Horevom i Sinajem.

Sunce i Mesec sačinjavali su zajedno sa ostalih pet planeta sedmobroj planeta i nosilaca zapovesti, koji su se kretali rubom zodijačkog kruga u sedam krugova različitog obima, tako da je ovaj ličio na sedmostepenastu okruglu kulu čiji su terasasti prstenovi vodili gore do najuzvišenijeg severnog neba i sedišta vladara. Tamo se nalazio Bog i tamo je njegov sveti breg blistao kao da je sav od ognjenog kamenja, kao što Hermon u snegu blista nad zemljom severa. Na beli blistajući breg vladarev u daljini, koji se video odasvud, pa i sa drveta poduke, ukazivao je Elijezer u svom podučavanju, te Josif nije mogao da razlikuje šta je tu nebesko a što zemaljsko.

On se uputio u čudo i tajnu brojeva šezdeset, dvanaest, sedam, četiri, tri, spoznao je božansku prirodu mere i kako se sve tu lepo slaže i jedno drugome odgovara, tako da ga je sva ta velika harmonija veoma začudila i zadivila.

Bilo je dvanaest slika zodijačkog kruga i one su sačinjavale stanice velikog kruženja. To su bili meseci, njih dvanaest na broju, sa po trideset dana svaki. Ali velikom ophodu odgovarao je mali, jer kada se on razdeli na dvanaest odeljaka, dobija se vreme šezdeset puta veće od sunčeve ploče, a to je dvostruki čas. On je mesec jednog dana i on se na isto tako smisleni način dâ razdeliti. Jer, prečnik sunčeve ploče sadržan je isto toliko puta u za ravnodnevice vidljivoj sunčevoj putanji koliko godina ima dana, naime tri stotine šezdeset puta, a upravo je tih dana izlazak sunca trajao od trenutka kada se njegova gornja ivica pojavi nad horizontom sve do trenutka kada ploča postaje potpuna, do šezdesetog dela jednog dvostrukog časa. Eto, to je bila dvostruka minuta, pa kao što je od zime i leta nastajao veliki kružni tok, od dana i noći pak mali, tako je od dvanaest dvostrukih časova na dan i noć otpadalo po dvanaest jednostavnih i šezdeset jednostavnih minuta na po jedan čas dana i noći.

Da li su to poredak, harmonija i zdravlje?

Pripazi samo dalje, Dumuci, pravi sine! Potrudi se da ti um bude bistar, oštar i vedar!

Planeta i prenosilaca zapovesti bilo je sedam na broju, a svakome od njih pripao je po jedan dan. Ali sedam je, uz to, bio i mesečev broj koji je utirao put bogovima, svojoj braći, naime, broj njegovih četvrti, koje su bile sedmodnevne. Sunce i Mesec čine dvoje, kao i sve u svetu, kao „da" i „ne". Zato su se planete i mogle rasporediti kao dva i pet – a koliko je prava na to imalo pet planeta! Jer ovaj broj nalazio se u najlepšem odnosu prema broju dvanaest, utoliko pre što pet puta dvanaest daju onaj već kao sveti potvrđeni broj šezdeset, ali je u najlepšem odnosu bio i prema svetom broju sedam, jer pet i sedam jesu dvanaest. Je li to bilo sve? Nije, jer se pri tom rasporedu i toj razdeobi dobijala petodnevna planetama nedelja, a sedamdeset i dve nedelje te vrste dolazile su na godinu; a pet je opet bio broj koji je trebalo pomnožiti sa sedamdeset i dva da bi se dobio divan broj tri stotine šezdeset – ujedno i iznos dana u godini i zbirni broj one deobe sunčeve putanje pomoću najduže linije koja se može povući na ploči.

To je bilo sjajno.

Ali planete su se mogle rasporediti kao tri i četiri sa najuzvišenijim ovlašćenjem sa obe strane. Jer broj tri bio je broj upravljača zodijačkog kruga: Sunca, Meseca i Ištare. Tri je, uz to, bio broj sveta, on je gore i dole određivao razdeobu vaseljene. A broj četiri je opet bio broj strana sveta, kojima je odgovarala i razdeoba dana; on je bio i broj delova u koje se sunčeva putanja raspadala a u čijim se središtima nalazila po jedna planeta; uz to je bio i mesečev broj i broj zvezde Ištare, a ti su brojevi označavali četiri stanja. A šta se dobijalo kada se tri pomnoži sa četiri? Dobijalo se dvanaest!

Josif se smejao. Elijezer, pak, podiže svoje ruke i reče: „Adonaj!"

Kako to da se, kada se dani meseca podele sa brojem njegovih stanja, naime sa četiri, opet dobijala sedmodnevna nedelja? Tu je On bio umešao svoje prste.

Sa svim tim se mladi Josif pod starčevim nadzorom naprosto poigravao kao sa loptama, načinivši od svega toga korisnu zabavu. Shvatio je da čovek kome je Bog dao razum da bi popravio ono što je sveto ali ne i sasvim usklađeno, mora da izravna tri stotine šezdeset dana sa sunčevom godinom na taj način što će na kraju dodati pet dana. To su bili opaki i teški dani, zmijski i prokleti dani zimskog i noćnog doba; tek pošto bi oni prošli, pojavilo bi se proleće i zavladalo bi vreme blagoslova. Broj pet dobijao je onda neugodan izgled. Ali je veoma loš bio i broj trinaest. A zašto? Zato što je dvanaest mesečevih meseci imalo samo tri stotine pedeset i četiri dana i što su s vremena na vreme morali biti uključeni i prestupni meseci, koji su odgovarali

trinaestom zodijačkom znaku, gavranu. Njihova prekobrojnost udarila je broju trinaest pečat kobnog, nesrećnog broja, kao što je i gavran bio ptica zloslutnica. Otuda zamalo što Venoni–Venjamin nije umro; on se, naime, probijajući se na svetlost dana namučio kao da se probijao kroz klanac između vrhova bregova sveta, i zamalo da podlegne u borbi sa silama donjeg sveta, jer je bio Jakovljev trinaesti sin. Ali Dina je bila prihvaćena da bude zamena za žrtvu i ona je stradala.

Bilo je dobro da se sagleda ono nužno i tako prodre u Božju duševnu prirodu. Jer, njegovo čudo od brojki nije bilo baš sasvim besprekorno i čovek je razumom tu malo šta mogao da učini; ali na ispravci je ležala kletva i kob, pa je čak i broj devetnaest, koji je inače uvek tako lep, pri tome postajao koban jer je pomoću njega onih tri stotine pedeset i četiri dana mesečeve godine trebalo uskladiti sa tri stotine šezdeset i šest dana mesečeve-sunčane godine. A ako bi se tri stotine šezdeset i pet uzelo kao broj dana, onda bi uvek, kako je to Josif izračunavao, nedostajala jedna četvrtina dana, a ta je neusklađenost vremenom toliko rasla da je na kraju hiljadu četiri stotine i šezdeset tih četvrtina sačinjavalo celu jednu godinu. To je bilo razdoblje zvezde Velikog Psa; i Josif je prostor i vreme počeo da poima u nadljudskim dimenzijama, misao je, polazeći od malih krugova, prodirala u sve ogromne krugove koji su ih okruživali, u zaokrugljene godine strahovitih razmera. Već je dan sa svojim razdobljima, sa letnjom vedrinom i zimskom tminom predstavljao jednu malu godinu, a dani su bili zatvoreni u velikom kružnom kretanju. Ali dan je samo srazmerno bio velik, a hiljadu četiri stotine i šezdeset takvih dana sačinjavali su godinu zvezde Velikog Psa. A svet se sastojao od silnog proticanja i kruženja najvećih – ili možda još uvek ne i konačno najvećih – godina, od kojih je svaka imala svoje leto i svoju zimu. Zima bi počinjala kada bi se sve zvezde našle u sazvežđu Vodonoše ili Riba, a leto kada bi to učinile u znaku Lava ili Raka. Svaka zima počinjala je povodnjem, a svako leto požarom, tako da se između početne i završne tačke odvijalo svekoliko kruženje sveta i veliko vaseljensko kretanje. Svako od njih obuhvatalo je četiri stotine trideset i dve hiljade godina i bilo je najtačnije ponavljanje svih prethodnih, budući da su se zvezde bile vratile u isti položaj i morale, i u velikoj i u maloj razmeri, da izazovu ista dejstva. Zato su se obrtanja ili kruženja sveta i zvala „obnove života", a i „ponavljanje onoga što je bilo", kao i „večito vraćanje". Osim toga, ime im je bilo „olâm" – „eon"; a Bog je bio gospodar eona – El-olâm, onaj koji živi kroz eone – Haj olâm, i On je bio taj koji je čoveku usadio u srce olam, to znači: sposobnost da misli u eonima i da se time u izvesnom smislu nametne i za njihovog gospodara…

Bilo je to podučavanje koje je ispunjavalo gordošću i ponosom. Josif se zabavljao u velikom stilu. Jer, šta sve Elijezer inače još nije znao! Tajne, koje učenje čine velikim i primamljivim zadovoljstvom, baš zbog toga što su to bile tajne za koje je znao samo mali broj ćutljivih premudrih ljudi u hramovima i po izbama, a nisu bile dostupne i svetini. Tako je Elijezer znao i podučavao da vavilonski dvostruki lakat odgovara dužini klatna koje u dvostrukoj minuti načini šezdeset dvostrukih zamaha. Josif to, ma koliko da je bio brbljiv, nije nikome govorio; tu se, naime, ponovo potvrđivala svetost broja šezdeset, koji, pomnožen sa lepim brojem šest, daje presveti broj tri stotine i šezdeset.

Učio je mere za dužinu i puteve i izvodio ih odmah iz svog sopstvenog hoda i iz kretanja sunca, u čemu nije bilo nikakve neodmerenosti, kako ga je Elijezer uveravao, jer je čovek bio mala vaseljena, koja je tačno odgovarala velikoj vaseljeni, te su tako sveti brojevi kruženja igrali svoju ulogu u celom sistemu mera i u vremenu koje je postajalo prostor.

Ono postade prazan prostor i time težina; i Josif nauči vrednosti i u brojkama izražene vrednosti u zlatu, srebru i bakru, po običnom i kraljevskom, vavilonskom i feničanskom propisu. Upućivao se i u trgovačke obračune, pretvarao vrednost bakra u srebro, trampio jednog vola za određenu količinu ulja, vina i pšenice, koji su odgovarali njegovoj vrednosti izraženoj u metalu, i pri tome je bio takvog hitrog duha da bi Jakov, kada bi ga posmatrao i slušao u tom poslu, samo pućnuo jezikom i rekao: „Kao kakav anđeo! Ama baš kao anđeo Arabota!"

Pokraj svega toga, Josif je učio još i sve one najneophodnije stvari o bolestima i lekovima, o čovečjem telu, koje se po kosmičkoj brojci tri sastoji od čvrste, tečne i vazdušaste materije. Naučio je da delove tela podredi zodijačkim slikama i planetama, da u bubrežnom salu vidi vrednu materiju zato što je organ koji je njime okružen u vezi sa organima razmnožavanja i predstavlja sedište životne snage; nadalje je naučio da u jetri vidi ishodište duševnih uzbuđenja, te da uz pomoć jednog na polja podeljenog i višestruko ispisanog glinenog modela usvoji učenje po kojem je utroba ogledalo sveg budućeg i izvor pouzdanih znamenja. – A zatim je upoznao i svekolike narode sveg zemnog šara.

Bilo ih je sedamdeset ili, verovatno, i sedamdeset i dva, jer je to bio broj petodnevnih nedelja u godini, a način na koji su neki od njih živeli i verovali bio je strašan i neverovatan. To se pre svega odnosilo na varvare sa krajnjeg severa, one koji su naseljavali zemlju Magog, daleko iza uzvisina Hermona i još dalje iza zemlje Hanigalbat,

severno od Taurusa. Ali strašan je bio i najdalji zapad, zvani Taršiš, gde su bili dospeli neustrašivi ljudi iz Sidona, pošto su za nebrojeno mnogo dana po dužini prebrodili Veliko zelenilo. I do Kitima, to će reći do Sicilije, dospeli su na ovom putovanju ljudi iz Sidona, nošeni težnjom za daljinom i razmenom dobara, pa tamo osnovaše svoja naselja. Mnogo su učinili da upoznaju zemni šar: ne baš zbog toga da bi mudri Elijezer imao šta da podučava, već više iz težnje da pohode ljude izvan svog podneblja i da ih privole da ovi od njih otkupe njihove purpurne tkanine i umetničke vezove. Bivalo je i vetrova koji su ih takoreći sami od sebe odnosili na Kipar ili Alašiju i za Dodanim, što je bio Rodos. Bez nekih većih opasnosti oni su odande prodrli u zemlju Musri i u Egipat, odakle je jedna njihovom duhu trgovine sklona morska struja njihove brodove vratila natrag u domovinu. Međutim, sami žitelji Egipta pokorili su Kuš i nauci učinili dostupnim crnačke zemlje uz samu reku Nil, uzvodno prema severu. Oni skupiše svu svoju hrabrost, pa se takođe ukrcaše na brodovlje i otkriše zemlje tamjana na donjem Crvenom moru, – Punt, carstvo feniksa. Na krajnjem jugu nalazio se Ofir, koji je, po pričanjima i kazivanjima, bio zemlja zlata. A što se samog početka tiče, u Elamu prestolovaše jedan kralj kojeg još nisu smeli da upitaju da li je u stanju da na svoju stranu sveta gleda preko sebe. Verovatno da nije bio u stanju.

To je samo deo onoga što je Elijezer utuvljivao Josifu pod Božjim drvetom. A mladić je sve to, po starčevim uputstvima, zapisivao, pa bi onda, sedeći s glavom malo nagnutom na rame, sve ponovo iščitavao sve dok to nije znao napamet. Čitanje i pisanje bilo je, razumljivo, osnova svega i pratilo je svekoliko životno zbivanje; jer, inače bi se znanja među ljudima sačuvala tek po čuvenju, pa bi tako brzo prošla i ponovo bila zaboravljena. Zato je Josif, sedeći uspravno pod drvetom, ali raskrečenih kolena, u krilu uvek imao pribor za pisanje: glinenu pločicu, u koju je oštrom pisaljkom utiskivao klinaste znake, ili slepljene listove od bambusove trske, a ponekad i izvaljani komad ovčje ili kozje kože, po kojima bi onda vlaknasto isečenom ili oštro zašiljenom trskom ređao svoje znake u obliku svračijih nogu, umačući je u crvenu ili crnu posudu sa mastilom. Pisao je, naizmence, narodnim i običnim pismom, koje je bilo podesno za zapisivanje svakodnevnog govora i dijalekta, pa shodno tome i trgovačkih pisama i ugovora po feničanskom uzoru, – a onda opet božanskim, svetim, službenim, vavilonskim pismom, pismom zakona, učenja i priča, za koje su postojale posebne glinene pločice i pisaljke. Elijezer je posedovao bezbroj, a između njih i izuzetno lepih, uzoraka tog pisma, zapravo zapisa koji su se odnosili na zvezde, himne mesecu i suncu, vremenskih tablica, hronika o

vremenskim prilikama, poreskih lista, kao i odlomaka velikih priča sačinjenih u stilu drevnih vremena, priča koje su bile izmišljene, ali su bile sročene s takvom smelom dostojanstvenošću i uzvišenošću da su se činile sasvim primerene duhu tog vremena i te stvarnosti. U tim pričama bilo je reči o stvaranju sveta i čoveka, o Mardukovoj borbi sa zmajem, o Ištarinom uzdignuću iz potčinjenog položaja sluškinje do kraljevske vlasti, kao i o njenom putovanju u pakao, o travi rađanja i životodavnoj vodi, o čudesnim doživljajima Adape, Etane i onoga Gilgameša čije je telo bilo božansko, a ipak mu nije uspelo da se domogne večnog života. O svemu tome Josif je čitao prateći redove kažiprstom i sve je on to prepisivao, sedeći sasvim uspravno, ali držeći se smerno, oborenih očnih kapaka. Čitao je i pisao o Etanovom prijateljstvu sa orlom, koji ga je poneo prema Anupovom nebu, te oni odista poleteše tako visoko da je zemlja pod njima ličila na lepinju, a more na korpu za hleb. A kada potpuno nestade i jednog i drugog, Etanua, na žalost, spopade silan strah i on se zajedno s orlom strmoglavi u dubinu – što je bio jedan pomalo sraman kraj. Josif je bio uveren da bi se on u tom položaju drugačije držao nego junak Etana. No, više od te priče dopala mu se priča o šumskom čoveku Engidu koga je bludnica iz grada Uruka vratila na pravi put uljudnosti, koga je, onako poživinčenog, naučila da uljudno jede i pije, da se maže uljem i da oblači odeću, ukratko, da liči na čoveka i varošanina. Ta ga je priča veoma privukla jer mu se izuzetno dopalo kako je bludnica zauzdala stepskog vuka, uljudivši ga ljubavlju, pošto je s njim provela sedam dana i sedam noći. Kada je izgovarao te redove, vavilonski jezik bi sa njegovih usana zazvučao takvim tamnim zvukom da bi Elijezer, sav ushićen, stao da ljubi rub haljine svog učenika i da kliče: „Slava tebi, sine Ljupke. Sjajno si napredovao i uskoro ćeš postati maskir nekog kneza i savetnik nekog velikog kralja! Seti se mene kada budeš dospeo u svoje carstvo!”

A potom bi Josif ponovo odlutao napolje, do braće u polju ili na ispaši, da im posvršava neke lakše poslove, kao mlađi sluga. A oni bi, kezeći zube, govorili: „Pogledajte, eno ga dolazi naduvenko sa mastiljavim prstima, a do sada je čitao neko prepotopsko kamenje! Hoće li biti tako dobar da pomuze koze, ili je došao samo da nas uhodi, da vidi da nismo možda odsekli koje parče mesa od ovih naših životinja za naš lonac! Eh, da je samo do nas i do naše želje da ga izdevetamo, ne bi nam ga tek tako prošao, ali za sada, na žalost, mora tako biti, jer se bojimo Jakova!”

O telu i duhu

Ako bismo pokušali da objasnimo teško poremećene odnose između Josifa i braće, kako je tokom godina do njih uopšte došlo, počev od pojedinosti do opštih stvari, od uzgrednih trzavica do svakodnevnih nesporazuma i sudara, suočili bismo se sa zavišću i nadmenošću kao prvim i poslednjim razlozima; a pravdoljubivome će biti teško da se odluči da li ovom ili onom poroku, da li, dakle, da kažemo naše lično mišljenje, njemu kao pojedincu ili njima kao gomili, budući da su oni zajednički sve opasnije radili protiv njega, treba pripisati glavnu krivicu za svu tu nesreću. No, upravo pravičnost i iskrena želja da se izdigne iznad svake pristrasnosti, na koju bi mogao da bude zaveden, navešće možda takvog pravdoljubivog čoveka da ovde u nadmenosti vidi prvo zlo i da ga proglasi za izvor nesreće; ali će onda opet pravičnost biti ta koja će ga privoleti da prizna da u svetu nije bilo tolikog i takvog povoda za nadmenost – a time, naravno, i za zavist – kao u tom slučaju i u toj prilici.

Retko se dešava da se lepota i učenost na zemlji nađu zajedno. Manje-više je uobičajeno da se smatra da uz učenost ide ružnoća, a da ljupkost, po pravilu, treba da bude lišena duha, kao da je to upravo svojstveno ljupkosti, pa je takvom i zamišljamo sasvim mirne savesti, jer njoj ne samo da nisu potrebni pismo, duh i umnost, već joj štaviše od njih preti opasnost da njima bude izobličena i uništena. Primerno premošćavanje jaza, pak, koji je postavljen između duha i lepote, sjedinjavanje obe ove izuzetne odlike u jednom biću ukazuje se kao uklanjanje određene napetosti koju smo navikli da uzimamo kao nešto što je utemeljeno u sferi prirodno-ljudskog, te nas sasvim nehotice navodi da pomislimo na božansko. Nepristrasno oko počiva na ovakvoj pojavi božanske nenapetosti neminovno sa najvećim oduševljenjem, ali je tako sazdana da izaziva najoporija osećanja u onih koji imaju razloga da se smatraju uskraćenim i zasenjenim njegovom svetlošću.

Tako je to bilo i ovde. Srećna saglasnost, koju određene pojave izazivaju u ljudskom srcu i koju stručno označavamo kao njihovu lepotu, predočavala se u slučaju Rahilinog prvorođenog sina baš sa

takvom neprikosnovenošću; smatrali su ga u tolikoj meri zgodnim – bez obzira na to da li smo mi u stanju ili nismo da se priključimo tom ushićenju – da je njegova ljupkost veoma rano, i to u pozamašnom delu zemlje, postala poslovična. A uz to je bila opremljena sposobnošću da u sebe uključi i duhovno i sve njegove umetnosti, da ga zahvati s vedrom revnošću, da ga upije u sebe i da ga opet, obeležena njime, pečatom ljupkosti, zrači iz sebe, tako da između obojega, između lepote i duha, više nije postojala nikakva suprotnost, niti je među njima bilo više ikakve razlike. Rekli smo da je uklanjanje njihove prirodne napetosti moralo da ostavi utisak božanskog. To se zacelo može razumeti. Nije tim ukidanjem napetosti došlo do čina uzdizanja u sfere božanskog, – jer, Josif je bio ljudsko stvorenje, bio je čovek, uz to prilično grešan, ali uz to dovoljno obdaren zdravim razumom a da toga u svako doba ne bi bio svestan; ali ona se ipak uzdigla u božanskom biću: naime, u Mesecu.

Bili smo svedoci prizora, veoma karakterističnog za telesno-duhovne odnose koje je Josif negovao prema ovoj čarobnoj zvezdi – iza leđa svog oca, razume se, koji, pošto je stigao do njega, nije imao prečeg posla nego da ga ukori zbog razgolićenosti sa kojom je ovaj, njegovo najveće blago, udvorički pozdravljao onu nagu lepotu tamo gore. Ali sa bićem Meseca za dečaka nije bila povezana samo misao o čari lepote: sa njime je isto tako tesno bila povezana misao o mudrosti i pismenosti, jer je Mesec bio nebeski lik Tota, belog pavijana i izumitelja znakova, govornika i pisara bogova, zapisivača njihovih reči i zaštitnika onih koji pišu. Čar lepote i čar znakova, čar obojega u jedan mah, u jednom jedinstvenom sklopu, ta čar, dakle, bila je ono što ga je zanosilo i što je davalo posebno obeležje njegovom samotnom kultu – jednom pomalo nastranom, smetenom i izopačenosti sklonom kultu, koji je, dakako, bio podesan da uznemiri oca, budući da je lako mogao da pređe granice i da poprimi obeležja pijanstva, jer su se u tome na sličan način mešala telesna i duhovna osećanja.

Svaki čovek, bez sumnje, poseduje i neguje, manje ili više svesno, neku predstavu, neku omiljenu misao koja čini izvorište njegovog potajnog ushićenja i kojom se hrani i održava njegovo životno osećanje. Tu dražesnu misao predstavljala je za Josifa misao o zajedništvu tela i duha, lepote i mudrosti, kao i svest o tom zajedništvu, koja ih je uzajamno samo snažila i jačala. Haldejski putnici i robovi pričali su mu kako je Bel, da bi stvorio čoveka, dao da mu odrube glavu, kako je onda njegova krv izmešana sa zemljanim prahom, a zatim su od te krvave zemljane mase stvorena živa bića. On u to nije verovao; ali kada bi hteo da oseća svoje postojanje i da

mu se u sebi potajno raduje, onda bi se prisećao ove krvave mešavine zemaljskog sa božanskim, pa se pri tome osećao posebno srećnim, kao da je i on sam sazdan od takve materije, dok je, uz osmeh, razmišljao o tome da svest o telu i lepoti mora biti poboljšana i pojačana svešću duha, kao i ova u onom.

Ono u šta je on verovao, bilo je da je duh Božji, kojeg su ljudi Sineara zvali „Mumu", lebdeo nad vodama haosa i da je pomoću reči stvorio svet. On je otprilike ovako razmišljao: Gle samo! Pomoću reči, slobodne i spoljašnje reči, nastao je svet, pa čak i danas stvar, mada već postoji, uistinu postoji tek kada joj čovek rečju podari život, kada joj dâ ime. Pa zar onda tu jedna zgodna i lepa glava ne bi trebalo da se uveri u važnost rečima izražene mudrosti?

Međutim, koliko su samo ovakve sklonosti, koje je Jakov iz više razloga, o kojima će odmah biti malo više reči, podržavao i podsticao, morale Josifa odvojiti od sinova Lijinih i sinova sluškinja; i koliko je to odvajanje moralo u sebi nositi klicu nadmenosti na ovoj strani i klicu zavisti na onoj strani! Naša pisaljka ne pristaje na to da braću i rodonačelnike, čija imena još i danas svako dete s pravom uči napamet po redosledu njihovog rođenja, đuture označi kao sasvim obične dripce. Barem za neke od njih, kao, na primer, za Judu, koji je doduše bio zamršen i težak karakter, ali ni za u osnovi čestitog Ruvima, to se ne bi baš bez daljnjega moglo reći. Prvo, o lepoti u onih koji su po godinama bili bliži Josifu moglo je isto tako malo biti reči kao i u onih koji su već uveliko bili u dvadesetim godinama, kada je on imao sedamnaest godina, mada su bili naočite pojave, pri čemu su se posebno Lijini izdanci, pre svih Ruvim, ali i Simeun, Levije i Juda, isticali atletskim stasom; a što se rečitosti i mudrosti tiče, među njima nije bilo nijednog koji se baš ne bi mogao pohvaliti time da niti mnogo za to mari, niti se mnogo u to razume. Za Valinog Neftalima se doduše već rano govorilo da „ume lepo da govori", ali taj sud se zasnivao na narodski skromnim zahtevima, te se Neftalimov dar govora, sve u svemu, svodio na prilično prizemnu jezičnost, neobrazovanu i bez ikakve veze sa višim stvarima. Svi su oni bili ono što bi Josif trebalo da bude da bi zapravo bio uključen u njihovu zajednicu: bili su pastiri i povremeno, tek na drugom mestu, seljaci koji obrađuju zemlju – u oba ta zanimanja oni su bili u najvećoj meri dostojni poštovanja, ali su zato bili i puni netrpeljivosti prema onome koji je s očevom dozvolom uobražavao da i on može to da bude, ali samo uzgred i takoreći levom rukom, izigravajući istovremeno pisara i čitača pločica. Pre nego što su Josifu dali nadimak, kojim su u punoj meri dali oduška svojoj ogorčenjem ispunjenoj mržnji: „Snevač snova", zvali su ga posprdno Noje-Utnapištim,

nadripametni, čitač drevnog kamenja iz prepotopskog vremena. On ih je pak sa svoje strane, da bi im uzvratio, nazivao „psoglavcima" i „ljudima koji ne znaju šta je dobro a šta zlo", – govorio im je to u lice, zaštićen jedino i samo strahom pred Jakovom, bez kojeg bi ga sigurno prebili na mrtvo ime. Mi to baš ne bismo rado da vidimo; ali njegove lepe oči ne bi smele da nas zavedu i da smatramo da njegov odgovor zaslužuje manje prekora od njihove sprdnje. Naprotiv; jer, čemu onda koristi mudrost ako čak nije u stanju da zaštiti od nadmenosti?

A kako se prema svemu ovome odnosio otac Jakov? On nije bio učen čovek. On je, prirodno, pored svog južnohananskog dijalekta, govorio vavilonski, i to je čak ovim vladao bolje nego onim, ali egipatski nije nikako znao, i to već zbog toga što se, kako smo već zapazili, s nipodaštavanjem i gnušanjem odnosio prema svemu što je bilo egipatsko. Ono što je o toj zemlji znao, to je nju u njegovim očima činilo zemljom kuluka i nemorala istovremeno. Obaveza da se služi državi, koja je očigledno tamo određivala život, vređala je njegov nasleđeni smisao za nezavisnost i samoodgovornost, a kult životinja i mrtvih, koji je tamo dole cvetao, užasavao ga je i predstavljao za njega pravu suludost, – i to kult smrti u još većoj meri od kulta životinja, jer je za njega svako služenje i svaka podložnost sferi donjozemaljskog, a ono je veoma rano započinjalo, već kod zemaljskih stvari, već kod setvenog semena koje je plodonosno trulilo u zemlji, bilo isto što i blud. On blatnjavu zemlju tamo dole nije zvao „Keme" ili „Misir", već ju je zvao „Šeol", pakao, carstvo smrti; a njegova duhovna i moralna odbojnost protezala se i na preterani ugled koji je tamo, kako se pričalo, uživalo sve što je u vezi sa pismom i pisanjem. Njegovo sopstveno umeće u tom pogledu jedva da je išlo dalje od potpisa sopstvenog imena u prilikama kada je morao da ga stavlja na pravne ugovore, pri čemu je to većinom činio samo stavljanjem svog pečata. Sve ostale stvari te vrste prepuštao je Elijezeru, svom najstarijem sluzi, a to je mogao da čini jer su umeća naših slugu naša umeća, a Jakovljev ugled i dostojanstvo nisu počivali na tim umećima. Njegovo dostojanstvo bilo je od one slobodne, izvorne i lične vrste, ono se zasnivalo na moći njegovog osećanja i doživljavanja, koja je bila svojevrsno umno i značajno ispunjavanje povesti; ona je proisticala iz prirodne duhovnosti koja je, što je svako mogao da oseti, iz njega zračila i predstavljala temelj i stožer čoveka od nadahnuća, sanjalačke smelosti, božanske neposrednosti, koji je lako mogao da se odrekne prave pisarske učenosti. Ne bi baš bilo primereno da napravimo poređenje koje samom Elijezeru u životu nikada ne bi palo na pamet. A da li bi on mogao da usni san o nebeskim lestvama ili da uz Božju pomoć u sferi prirode

načini otkriće poput one čarolije sa simpatijama u cilju stvaranja posebne vrste šarene sitne stoke! Sigurno da ne bi!

A zašto je onda Jakov bio saglasan s time da sluga-pisar njegovom sinu pruži literarno obrazovanje i zašto je s blagonaklonošću gledao na to podučavanje, čije mu opasnosti po dečaka i njegov odnos prema braći nisu mogle promaći? Tome su bila dva razloga, a oba su svoje izvorište imala u ljubavi; jedan je bio častoljubive, a drugi brižno vaspitne vrste. Prezrena Lija je dobro znala šta je rekla kada je sebi i svojim sinovima, pošto se Josif bio rodio, prorekla da od sada pa nadalje za Jakova oni više neće postojati i da za njega neće biti ništa više nego običan vazduh. Od dana kada mu je bilo podareno dete Prave, Dumuci, izdanak, sin device, Jakov je imao samo jedno na umu: da ovog pozno prispelog stavi ispred onih ranije rođenih, da ga stavi na čelo svih njih, na najgornje mesto, te da njemu, koji je bio samo Rahilin prvorođeni, izbori i izdejstvuje prvorodstvo. Gnev, koji ga je spopao kada se Ruvim onako teško ogrešio o Valu, bio je sasvim prirodan i bez sumnje iskren, ali je uz to bio pomalo i odglumljen a u svom izrazu svrsishodno pojačan. Josif to nije znao ili je samo napola znao, ali kada je ocu tada dečački opakim rečima otkrio ono što se zbilo, Jakovljeva prva pomisao bila je: Sada mogu na velikoga da se bacim kletvom i onda će mesto biti slobodno za maloga! Baš zbog toga što je bio svestan da je tako mislio, a verovatno i zbog toga što je zazirao od ogorčenja onih koji su dolazili pre Ruvima, on se nije usudio da priliku koja mu se ukazala odmah dokraja iskoristi i Josifa izričito proglasi prestupnikom. Štaviše, ostavio je celu stvar bez odluke na taj način što je, zauzevši stav iščekivanja, svom ljubimcu takoreći čuvao počasno mesto, mesto naslednika i izabranika. Jer, radilo se o izboru naslednika, o blagoslovu Avramovom, onom blagoslovu koji je on nosio, koji je on od slepoga primio umesto Isava, a pri predaji tog blagoslova on baš nije hteo da postupi tako da bi se mogao steći utisak da nije sasvim valjana. Ali ako je ikako bilo moguće udesiti, onda je veliko dobro trebalo da pripadne Josifu, koji je očigledno, i telom i duhom, bio podesniji da ga preuzme, podesniji pre svega od teškog i lakomislenog Ruvima; otuda je svako sredstvo bilo dobrodošlo da se prema vani, prema drugima, a i samoj braći, obznani njegova viša podobnost, pa tako, na primer, i učenost. Vremena su se bila promenila: do sada Avramovim duhovnim naslednicima nije bila potrebna učenost, Jakovu lično ona nije nedostajala. Ubuduće, pak, ko zna, biće možda ako ne neophodno a ono korisno i poželjno da blagosloveni bude i učen. Velika ili mala učenost – svejedno, u svakom slučaju bila je to prednost, a Josif je u odnosu na braću trebalo da ima ne samo jednu prednost.

To je bio jedan od razloga Jakovljeve saglasnosti. Drugi razlog ležao je malo dublje, u sferi očinske brižnosti i odnosio se na dečakovo duševno spasenje i religiozno zdravlje. Bili smo prisutni kada je Jakov, uveče kraj studenca, sa nežnom smotrenošću upitao svog ljubimca o onom što se toliko željno očekivalo, o kiši za žednu zemlju, pri čemu je takoreći zaštitnički držao ruku nad njim. Nije ga to rado pitao. Samo ga je njegova velika želja da nešto sazna o predstojećem vremenu, koje je bilo od životne važnosti, navela da iskoristi duševno stanje sina, koje je, pošto ga je u njemu zatekao, posmatrao, mada ne baš sasvim bez divljenja, sa pretežnom, strahom ispunjenom odbojnošću.

Poznata mu je bila Josifova sklonost prema lako ekstatičnim raspoloženjima, prema ne baš sasvim izgrađenoj i upola odglumljenoj a onda opet i nekako pravoj proročkoj obamrlosti, pa je u svom očinskom odnosu prema svemu tome bio nekako neodlučan, prožet opako-svetom dvoznačnošću takvih sklonosti. Braća, – ma ne, nijedan od njih nije nikada pokazao ni najmanji znak takve izabranosti, oni, dao Bog, nisu izgledali kao sudbinom odabrani i vidovnjaci. Zbog njih se moglo mirno spavati; zanesenost, bez obzira na to da li u njoj vidimo nešto opako ili sveto, nije bila svojstvena njihovoj prirodi, a kako se Josif i u tome od njih izdvajao na očevidan, mada zabrinjavajući način, pa se to u neku ruku slagalo sa Jakovljevim planom, to se onda moglo shvatiti kao nedvosmislen znak koji je zajedno sa tolikim drugim prednostima jasno pokazivao njegovu izabranost za naslednika.

A ipak se Jakov pri svim tim svojim razmatranjima nije baš najbolje osećao. Bio je tu, u zemlji, jedan poseban soj ljudi, te bi Josif – što, naravno, nikako ne bi bilo po želji njegovog očinskog srca – lako mogao postati jedan od njihovih. Bile su to svete lude, jurodivi, Božji zanesenjaci koji su živeli od svog dara da u stanju zanosa proriču budućnost, – proroci koji su, putujući uokolo ili pak primajući mušterije u pećinskim špiljama, za razna vračanja i otkrivanja skrivenih stvari uzimali ono što im je bilo neophodno za život ili pak novčana sredstva. Jakov ih nije trpeo zbog Boga, ali ih zapravo niko nije voleo, mada su se svi dobro čuvali da ih ne uvrede. Bili su to prljavi i zapušteni muškarci, raskalašnog i neobičnog načina života; deca su trčala i vikala za njima: „Aulasaulalakaula”, jer je tako otprilike glasilo i zvučalo ono što su govorili kada bi kazivali svoja proroštva. Sami su sebi zadavali rane i sakatili svoje telo, hranili se već ubuđavelom hranom, dok su uokolo hodali s jarmom na vratu ili parom gvozdenih rogova na čelu; poneki od njih hodali su uokolo nagi. To im je i pristajalo: rogovi i golotinja. Znalo se, naravno, kako

stoje stvari sa tim njihovim ponašanjem i šta to naposletku stoji iza toga: ništa drugo do Baalov poganluk i sakralni razvrat, čarolija plodnosti zemljodelačkog življa i pomamno polno žrtvovanje pred nogama Meleha, kraljevskog bika. To nije bila nikakva tajna; svako je bio svestan te povezanosti i tog odnosa, samo što su ljudi iz okoline toga bili svesni s nekom vrstom spokojnog strahopoštovanja, lišeni one osetljivosti koja je još postojala u okviru Jakovljeve duhovne tradicije. Nije on imao ništa protiv nekog razumnog proročanstva na osnovu strele ili žreba da bi se tako utvrdio blagosloveni čas za ovaj ili onaj posao, pa je i sam umeo da se zagleda u let ptica ili da prati kretanje dima prilikom prinošenja žrtve. Ali tamo gde bi ustuknuo Božji razum i na njegovo mesto stupila pohotljiva pomama, tu je za njega počinjalo ono što je nazivao „suludošću", što je bila dosta teška reč u njegovim ustima, ali dovoljno teška da izrazi njegovu krajnju osudu. Bio je to „Hanaan", s kojim je bila povezana mračna priča o dedi u šatoru, o onom dedi koji je morao da hoda nag i nepokrivenog stidnog dela, bludničeći sa Baalovima zemlje. Razgolićavanje, igranje uz pesmu, praznično krkanje i pijančenje, obredni razvrat sa ženama hrama, kult Šeola i „Aulasaukaulala", kao i pomamno proricanje u nekoj vrsti obamrlosti, sve je to bilo „Hanaan", sve je to išlo jedno s drugim, sve je to bilo jedno te isto, i za Jakova je to bila ludost.

Strašno je i pomisliti da bi Josif svojom detinjom sklonošću da prevrće očima i da kazuje snove mogao imati veze sa tim nečistim duševnim predelom. I Jakov je, ne zaboravimo to, bio sanjar, ali častan sanjar! U snu je, dakako, ugledao Boga kao velikog kralja i njegove anđele, i od njega je uz zvuke harfe primio okrepljujuće obećanje. Ali je zacelo sasvim jasno koliko se takvo podizanje glave iz nevolje i dubokog poniženja svojom razumnom merom i duhovnom uljudnošću razlikuje od svakog opakog zanosa. Zar to nije bio jad i zar nije bilo bolno videti kako se časni darovi i blagoslovi otaca u slabih sinova podmlađuju i izmeću u prepredenu pokvarenost? Ah, bilo je prijatno ono očinsko videti u obličju sina, ali je u tom svom kolebljivom podmlađivanju delovalo začuđujuće i zabrinjavajuće! Samo je to bilo utešno što je Josif bio još tako mlad; njegova kolebljivost će vremenom nestati, postaće čvršći, robusniji i postojaniji, časno će sazreti u duhu Božjeg razuma. Ali, da je mladićeva sklonost prema ne baš uzornom ushićenju imala veze sa golotinjom, sa podavanjem, dakle, sa Baalom i Šeolom, dakle, sa magijom smrti i donjozemaljskim nerazumom, to nije moglo promaći moralnoj oštroumnosti oca Jakova, pa je zbog toga i povlađivao uticaju pisara na sina ljubimca. Bilo je vrlo dobro da je Josif nešto učio da se, vođen znalačkom rukom, po svim pravilima upućivao u reči i pismo.

Njemu, Jakovu, to nije bilo potrebno; ta, časni i odmereni bili su i njegovi najveći snovi. Ali Josifovim snovima, to je starac jasno osećao, i te kako bi moglo biti od koristi da budu malo pod stegom pisma i razuma – to je moglo blagotvorno da doprinese učvršćenju njegove kolebljivosti, pa onda on, obrazovan čovek, ne bi imao nikakve sličnosti sa rogatim, gološavim skitnicama i zapenušanim zanesenjacima.

U tom pravcu su se kretala Jakovljeva razmišljanja. Njemu se činilo da je tamnim elementima u biću njegovog ljubimca neophodno oslobađajuće razjašnjenje u sferi intelektualnog, pa se, dakle, kao što se vidi, na svoj smotreni način, slagao sa Josifovim sopstvenim dečačkim umovanjem da svest tela mora biti usavršena i ispravljena svešću duha.

Drugi deo:

AVRAM

O najstarijem sluzi

Doista, možda je Avram i izgledao kao Elijezer – a možda i sasvim drugačije, možda je bio malen, jadan, rastrzan od nemira i nespokoja i crta izobličenih od patnje; a to što se govorilo da Elijezer, Josifov učitelj, liči na Mesečevog putnika, to zapravo nije imalo nikakve veze sa sada očevidnom ličnošću učenog Velikog sluge. Ljudi su govorili u sadašnjosti a u stvari su mislili na prošlost, te su ovu prenosili na onu. Elijezer je, govorilo se, izgledom „ličio” na Avrama, i ta glasina mogla je lako da bude tačna i da odgovara istini s obzirom na prosiočevo rođenje i poreklo. Jer, po svoj prilici, on je bio Avramov sin. Tvrdilo se, doduše, da je Elijezer bio sluga kojeg je Nimrod iz Vavilona poklonio Avramu kada je ono morao da ga pusti da ode; ali to je bilo toliko neverovatno da je gotovo sigurno da nije moglo biti tako. Avram uopšte nikada nije bio dospeo u ličnu vezu sa tim moćnikom, za čije je vladavine došlo do njegovog iseljenja iz Sineara; ovaj za njega uopšte nije mario; svi ti konflikti, naime, koji su Jakovljevog duhovnog pretka poterali iz zemlje, odvijali su se u tišini i duboko u duševnoj sferi, tako da su sve one vesti i priče o ličnim sukobima između njega i Zakonodavca: o njegovom mučeništvu, njegovom čamljenju u zatvorskom kazamatu, o ognjenom iskušavanju u peći za kreč kojem je bio izložen – od kojih se ovde samo ponešto može nagovestiti – počivale ili na slobodnom i neobuzdanom domišljanju, ili na spomenima o mnogo starijim zbivanjima prenesenim iz najdrevnije prošlosti na bližu, samo šest stotina godina staru prošlost. Avramov kralj, koji je u njegovo vreme obnovio i dozidao kulu, nije se ni zvao Nimrod, jer je to ime bilo samo oznaka čina i roda, već se zvao Amrafel ili Hamurapi, dok je pravi Nimrod bio otac onoga Bela iz Vavilona, za kojeg se pričalo da je podigao grad i kulu i onda postao kraljem bogova, s tim što je pre toga bio kralj ljudi, poput egipatskog Usira. Lik pra-Nimroda pripada, dakle, preusirskim vremenima, po čemu se može izmeriti njegovo istorijsko rastojanje od Avramovog Nimroda ili, štaviše, može izmeriti neizmerljivost tog rastojanja; a na pitanje kakvi su se događaji za njegovo vreme odigrali: da li su mu njegovi zvezdoznalci proricali rođenje jednog po njegovu vladavinu veoma opasnog dečaka i da li se zbog toga odlučio na sveopšti pokolj dečaka – a tom pokolju, izvršenom iz predostrožnosti, izmakao je dečak Avram, kojeg je onda u nekoj pećini podigao jedan anđeo, dajući mu da iz

vrhova njegovih prstiju sisa mleko i med, i tako dalje, – na to pitanje se uopšte ne mogu dati naučno utvrđeni odgovori. Sa likom kralja Nimroda stvari su otprilike stajale onako kao sa Edomom, Riđim: on otelovljuje sadašnjost koja je prozirna za sve starije prošlosti koje se gube u sferi božanskog, a ova je opet, u još daljoj dubini vremena, proistekla iz ljudske sfere. Doći će trenutak kada će moći da se pokaže i vidi da je sa Avramom bilo slično. Za sada će biti najbolje da se držimo Elijezera.

Njega, Elijezera, Avram, dakle, nije dobio na dar od Nimroda – to je bez sumnje obična bajka. On je, naprotiv, po svoj prilici bio Avramov rođeni sin kojeg je izrodio sa nekom robinjom, i to verovatno u Damasku, u vreme kada su se Avramovi ljudi bavili u tom divnom mestu. Avram mu je kasnije poklonio slobodu, pa je njegov porodični položaj bio nešto niži od Ismailovog, sina Agarinog. Od svojih sinova, Damaseka i Elinosa, Haldejac, koji je dugo bio bezdetan, morao je u prvo vreme starijeg da posmatra kao svog naslednika, sve dok se nisu rodili, prvo Ismail, a zatim Isak, pravi sin. Ali i posle toga je Elijezer među Avramovom čeljadi bio značajna osoba, pa je njega i dopala čast da kao prosac za Isaka, pošteđenu žrtvu, krene na put za Naharinu.

On je, kao što već znamo, često i rado pričao Josifu o tom putovanju – da, mi suviše spremno dopuštamo da budemo zavedeni i ovde mirne duše ispisujemo reč „on”, iako taj koji je govorio Josifu nije bio Avramov Elijezer, nije to bio po našim uobičajenim i ustaljenim pojmovima. Ono što je tu uspelo da nas zavede, to je ona prirodnost kojom je on svoju priču o odlasku u prosidbu počinjao sa „ja”, a i to što je njegov učenik bez daljnjega prihvatao tu gramatičku formu obavijenu mesečevom svetlošću. On se doduše smeškao, ali je pri tome ipak klimao glavom, te je bilo nejasno da li je taj smešak imao da znači nekakvu zamerku a klimanje glavom možda samo ljubaznu obzirnost. Osmotrimo li stvar malo pomnije, više bismo da verujemo njegovom smešku nego njegovom klimanju glavom, pa smo skloni da pretpostavimo da je njegov odnos prema Elijezerovom načinu govora bio nešto vedriji i oštriji od odnosa samog starca, dostojanstvenog polubrata Jakovljevog.

Jasni i razumni razlozi navode nas da za Elijezera kažemo da je bio polubrat Jakovljev, jer je on to zaista i bio. Isak, pravi sin, bio je, pre nego što je oslepio i onemoćao, obdaren velikom muževnošću, tako da nije obležavao samo Vatuilovu kćer. Njega je već sama okolnost da je ova, poput Sare, dugo ostajala bezdetna morala navesti da se na vreme drugim putevima pobrine za naslednika, te mu je, mnogo godina pre nego što su se pojavili Jakov i Isak, jedna

lepa robinja rodila sina, kome je kasnije poklonio slobodu, a tome sinu je bio dao ime Elijezer. Od starina je bio običaj da se sinu takvog porekla jednog dana podari sloboda i da mu se da ime Elijezer. Uostalom, Isaku, pošteđenoj žrtvi, trebalo je već zbog toga oprostiti što je jedan Elijezer bio neophodan – njega je uvek bivalo na posedima Avramovog duhovnog porodičnog stabla i uvek je tamo igrao ulogu nadzornika kuće i prvog sluge, a po mogućstvu je kao glasnik odašiljan na put, u prosidbu za sina Prave, a glava porodice on mu, kao po nekom pravilu, dao ženu od koje bi imao dva sina, Damaseka i Elinosa. Ukratko, on je predstavljao jednu instituciju, poput Nimroda iz Vavilona, i mladog Josifa bi često za vreme podučavanja, dok su zajedno sedeli podno drveta poduke, u hladu njegove goleme krošnje, blizu studenca, pomno se, ruku podvijenih ispod kolena, zagledavši u njegovo lice i svom pažnjom prateći reči starca „koji je ličio na Avrama" i uz to umeo na tako jednostavan i veličanstven način da kaže „ja", spopadalo neko čudno osećanje. Pogled njegovih zgodnih i lepih očiju naprosto bi se prikovao za pripovedača, prodirući kroz njega u neku beskrajnu perspektivu likova Elijezera, koji su svi kroz ovog što je ovde sedeo govorili „ja", a pošto su sedeli pod krošnjom drveta koja je bacala ogromnu senku, dok je iza Elijezera uzavreli vazduh titrao od sunčane pripeke, to se ta perspektiva nije gubila u tami nego u svetlosti...

Sfera se obrće i nikada se neće utvrditi gde je ishodište jednog događaja: na nebu ili na zemlji. Istini služi onaj ko kaže da se svi događaji na odgovarajući način istovremeno zbivaju i ovde i tamo, a da se samo našem oku čini kao da silaze dole i onda opet penju gore. Događaji-povesti dolaze dole onako kao što jedan Bog postaje čovekom, one postaju zemaljske i poprimaju, na neki način, građanski karakter, za što bi se kao primer mogla navesti omiljena hvalisava priča Jakovljevih ljudi: priča o takozvanom boju kraljeva, zapravo o tome kako je Avram potukao vojske sa istoka da bi oslobodio svog „brata" Lota. Mlađi redaktori i učeni tumači povesti otaca sa sigurnošću tvrde i jamče da se cela istina sastoji u ovome, pa je kao takvu i prenose dalje: nije se, kažu oni, Avram dao u poteru sa tri stotine i osamnaest ljudi, kako je i Josifu bilo rečeno, niti je sa tim ljudima potukao kraljeve, poteravši ih iz Damaska, nego je to uradio sasvim sam sa svojim slugom Elijezerom, pri čemu su se zvezde za njih borile, tako da su odneli pobedu i neprijatelja, sve dvojicu po dvojicu, poterali iz zemlje. Dešavalo se da i Elijezer Josifu ovako prikaže celu ovu dogodovštinu, tako da je mladić bio upoznat sa ovom varijantom. Međutim, nikome neće promaći da u ovom obliku priča gubi svoj zemaljski, pa i junački karakter, koji su joj pastiri svojim ćaskanjem bili pridodali, a da umesto toga poprima sasvim drugi karak-

ter. Kada to čovek ovako sluša, onda stiče utisak – a i Josif je manje ili više imao taj utisak – kao da su se tu dva boga, gospodar i sluga, borila sa brojno nadmoćnim džinovima ili manjim elohimima i da su ih savladali; a to bez sumnje predstavlja svojevrsno opravdano i u službi istine preduzeto svođenje zbivanja na njegovu nebesku formu i njegovo vaspostavljanje u toj formi. Ali da li zbog toga uopšte treba poricati njegovu zemaljsku stvarnost? Baš naprotiv, trebalo bi reći da njegova nadzemaljska istina i stvarnost dokazuje i potvrđuje njegovu zemaljsku istinitost i stvarnost. Jer, ono što je gore, to silazi dole; a ono dole uopšte ne bi umelo da se desi i ono se takoreći samo od sebe ne bi ni setilo da se dogodi bez svog nebeskog uzora i obrasca. U Avramu se otelovilo ono što je pre toga bilo zvezdano i on se pozivao na božansko, on se oslanjao na nj, kada je stao pobedonosno da rastura razbojnike s one strane Eufrata.

Zar se, na primer, nije i priča o Elijezerovom odlasku na put radi prosidbe temeljila na jednoj drevnoj povesti, na koju su njen junak i njen pripovedač, doživljavajući je i pripovedajući je, mogli da se oslone? I nju je starac ponekad na veoma neobičan način menjao, pa je u tako izmenjenoj formi preko čuvara predanja dospela do nas. Ovi, naime, kazuju da je Elijezer, kada ga je Avram poslao u prosidbu za Isaka u Mesopotamiju, put od Virsaveje do Harama, za koji je potrebno, da bi se prešao, nekih dvadeset a najmanje sedamnaest dana, prevalio za tri dana, i to otuda što „mu je zemlja skakala u susret". Ovaj izraz treba, naravno, uzeti u metaforičkom smislu, jer se dobro zna da zemlja nikome niti dolazi niti skače u susret; ali se onome koji se po njoj kreće lako i hitro, kao da takoreći ima krila na nogama, čini da ona to zaista radi. A i učitelji ne kazuju da se putovanje odvijalo na uobičajen način, u karavanu, sa životinjama i prtljagom; onih deset kamila oni uopšte ne pominju. Štaviše, sudeći po tome kako oni prikazuju celu stvar, reklo bi se da je Avramov vanbračni sin i izaslanik sam prevalio ceo taj put, i to tako brzo da se čini da je leteo: prešao ga je, dakle, takvom brzinom da mu za nju ne bi bila dovoljna krilca na nogama, pa čovek nehotice dolazi u iskušenje da zamisli da je i na šeširiću imao krilca... Ukratko, u tom viđenju cele stvari Elijezerovo zemaljsko-telesno putovanje predočava se kao priča koja se odgore spustila na zemlju, ali se pri tome oslanjao na nadzemaljsku priču, tako da kasnije, u Josifovom prisustvu, on ne samo da poče da brka i meša gramatičke oblike, nego i oblike samog zbivanja, te stade da govori da mu je „zemlja skakala u susret".

Da, perspektiva ličnosti časnog Elijezera gubila se na svetlosti a ne u tami kada bi se pogled u razmišljanje utonulog učenika prikovao za njegovu pojavu i neposredno prisustvo, a tako je to ujedno

bivalo i sa identitetom drugih ljudi – nije teško naslutiti kojih to drugih ljudi. Hteli bismo ovde, bacajući pogled malo unapred na Josifovu životnu povest, odmah da napomenemo da je ova vrsta utisaka od svih koje je dobijao podukom od starog Elijezera bila i najpostojanija i najdelotvornija. Ta, nisu deca baš tako nepažljiva, mada ih njihovi učitelji prekorevaju i grde zbog nepažnje; ona su možda čak pažljivija prema nekim bitnijim stvarima, i to više nego što bi to krutost podučavalaca i želela, pa je i Josif, mada se moglo učiniti da se njegov pogled nekako gubi u nepažnji, čak na veoma predan način potvrđivao tu vrstu dečje pažljivosti – da li baš sasvim na svoje dobro, to je, naravno, sasvim drugo pitanje.

Kako je Avram otkrio Boga

Pominjući „druge ljude”, ukazali smo ovlaš i sasvim oprezno na Avrama, glasnikovog gospodara. Šta je Elijezer znao o njemu? Mnogo toga – i raznovrsnoga. On je o njemu govorio takoreći dvojakim jezikom, jednom ovako a onda opet sasvim drugačije. Jednom je Haldejac naprosto bio čovek koji je otkrio Boga, tako da je ovaj od radosti i ushićenja ljubio sebi prste i uzvikivao: „Do sada me nijedan čovek nije nazvao Gospodom i Najvišim, sada me, evo, tako zovu!” Do otkrića se došlo na veoma tegoban, štaviše bolan način; praotac se nemalo napatio. Zapravo su njegov trud i nastojanje bili određeni i podstaknuti jednom njemu svojstvenom predstavom da je u najvećoj meri važno kome ili kojoj stvari čovek služi. To je načinilo snažan utisak na Josifa, on je to odmah razumeo, a pre svega stav da se nešto uzima ozbiljno. Da bi se pred Bogom i ljudima došlo do nekog ugleda i značaja, bilo je neophodno da se stvari – ili barem neka stvar – uzmu ozbiljno. Praotac je pitanje kome čovek treba da služi shvatio izuzetno ozbiljno i njegov znamenit odgovor na nj bio je: „Samo i jedino Najvišem”. Znamenit odgovor, zaista! Iz tog odgovora progovarala je samosvest za koju bi se skoro moglo reći da je nadmena i preterana. Čovek je mogao sebi da kaže: „Šta sam to ja i šta ja to vredim, i šta vredi čovek u meni! Dovoljno je da služim nekom losu ili idolu i manjem božanstvu, šta je to već toliko mnogo važno.” Tako bi sebi olakšao stvar. Ali on je govorio: „Ja, Avram, i čovek u meni sme da služi isključivo i samo Najvišem”. Time je sve počelo. (Josifu se to dopalo.)

Počelo je tim što je Avram mislio da je majka zemlja jedino dostojna da joj se služi i da se obožava jer ona donosi plodove i održava život. Ali on zapazi da joj je za to potrebna kiša sa neba. Stoga se, dakle, oglednu po nebu, ugleda sunce u njegovoj punoj lepoti i velikoj moći da blagoslovi ali i prokune, te u taj mah beše spreman da se za nj odluči. No u to ono zađe i on se uveri da ono zacelo ne može biti ono najviše. Onda se zagleda u mesec i u zvezde – njih je čak posmatrao sa posebnom naklonošću i nadom. Verovatno je prvi povod njegovom nezadovoljstvu, ono što je u njemu pokrenulo nagon za putovanjem, bilo to što je njegova ljubav prema

mesecu, božanstvu Ura i Harana, bila povređena preteranim državnim počastima koje je Nimrod iz Vavilona, na štetu Sina, pastira zvezda, ukazivao Šamaš-Bel-Mardugu, principu sunca. Da, moguće je da je to bilo lukavstvo kojem je Bog bio pribegao da bi se u Avramu proslavio i preko njega sebi nadenuo ime; jer, preko te njegove ljubavi prema mesecu on je u njemu probudio prvi otpor i nemir, pa je to onda iskoristio u sopstvene svrhe i načinio ih potajnim ishodištem svog žitija. Naime, kada se pojavi Zornjača, nestadoše pastir i stada, te Avram zaključi: „Ne, ni oni nisu bogovi dostojni mene”. Njegovu dušu ophrva jad i on zaključi: „Da iznad sebe, ma koliko da su visoko, nemaju još nekog upravljača i gospodara, kako bi bilo moguće da se jedno pojavi a drugo nestane? Ne bi meni, čoveku, dolikovalo da služim njima a ne onome koji njima gospodari”. I Avramov um beše toliko predano i brižno obuzet težnjom za istinom da se to duboko dojmilo gospoda Boga i on u sebi reče: „Ja ću te pomazati uljem radosti više nego tvoje drugare!”

Tako Avram otkri Boga iz težnje za Najvišim; on ga je, podučavajući o njemu, postepeno uobličavao i misaono porađao, učinivši time svim sudeonicima veliku blagodet: Bogu, samom sebi i onima čije je duše osvajao podučavanjem. Bogu: time što mu je omogućio ostvarenje u saznanju čoveka; sebi samome i obraćenicima pak time što je ono mnogostruko i zastrašujuće neodređeno sveo na jedno i umirujuće poznato, na određenog od kojeg je sve dolazilo, na dobro i zlo, trenutno i užasno, kao i na ono što je blagoslovom propisano i određeno i čega čovek u svakom slučaju mora da se pridržava. Avram je sakupio sve sile u jednu silu i nju je nazvao Gospodom – jednom zauvek i isključivo, ne samo za jedan praznični dan, u koji se sva moć i sve časti, u laskavim himnama, sručuju na glavu jednog boga, Marduga, Anua ili Šamaša, da bi se drugog dana i u drugom hramu to isto pevalo nekom drugom bogu. „Ti si jedini i najviši, bez Tebe nema suda, niti se bez Tebe donosi odluka, nema boga ni na nebu ni na zemlji koji bi Tebi mogao da se suprotstavi, Ti si iznad svih njih!” To se na dodvorički način i iz predanosti trenutku često govorilo i pevalo u Nimrodovom carstvu; ali Avram je smatrao i rekao da se to uistinu može i sme reći samo jednom, uvek istom, onom koji je bio onaj apsolutno poznati, jer sve dolazi od njega i on sve stvari obznanjuje po njihovom izvoru. Ljudi među kojima je odrastao veoma su se bojali da pri iskazivanju zahvalnosti i molitvi ne promaše taj izvor. Ako bi u nesreći učinili pokoru, onda su na čelo svoje molitve, iz nevolje, stavljali ceo niz bogova kojima su se obraćali, pažljivo prizivajući svakog boga ponaosob, samo ako su mu znali ime, da nipošto ne bi izostavili onoga koji im je poslao tu nevolju, pa je samim time za nju i bio nadležan, jer oni nisu znali koji je to od

njih bio. Avram je to znao i on je to i podučavao. Uvek je to bio samo On, onaj poslednji Najviši, onaj koji je jedini mogao da bude pravi bog ljudi, te se nije mogao promašiti kada su bili u pitanju čovekov vapaj u nevolji i pesma pohvalnica.

Josif, mada još veoma mlad, veoma dobro je shvatio srčanost i duševnu snagu koji su se ispoljavali u praočevim zaključcima o bogu, a nije bio mali broj onih koji bi sa jezom ustuknuli kada bi Avram od njih zahtevao istu tu srčanost i duševnu snagu. Stvarno, sasvim je svejedno da li je Avram bio visok i starački lep kao Elijezer ili pak malenog rasta, mršav i povijenog stasa, – on je u svakom slučaju imao smelosti i srčanosti, puno srčanosti koja je neophodna da bi se svekoliko božansko, sav bes i sva milost, sve to svelo i podvelo pod njega, njegovog Boga, da bi se sve to vezalo samo za njega i da samog sebe neposredno učini zavisnim od onog krajnje Najvišeg. Lot mu je, sav pobledevši, samo rekao: „Napusti li te tvoj bog, bićeš sasvim napušten, sasvim sam!"

Na to Avram uzvrati: „Baš tako, kako ti kažeš. Onda nikakva napuštenost na nebu i na zemlji po svom opsegu neće biti ravna mojoj napuštenosti – ona će biti potpuna. Ali pomisli samo, ako ga privolim i On postane moj štit, meni onda neće ništa nedostajati a u mojim rukama će biti kapije mojih neprijatelja!"

Tada se Lot ohrabri i reče: „Onda hoću da budem tvoj brat!"

Da, Avram je umeo na svoju čeljad da prenese svoje uzvišeno raspoloženje. On se zvao Aviram, što je moglo da znači „Moj otac je uzvišen", ali isto tako i „Otac Uzvišenoga". Jer, Avram je na neki način bio otac Boga. On ga je naslutio i zamislio, moćna svojstva koja mu je pripisao bila su zacelo izvorna svojina Boga, Avram nije bio njihov tvorac. Ali, nije li on to ipak bio u jednom određenom smislu, samim time, naime, što ih je spoznao, što ih je podučavao i što ih je razmišljanjem ostvario? Moćna svojstva Boga bila su nešto što je stvarno bilo izvan Avrama, ali su ona istovremeno bila i u njemu i od njega; moć njegove sopstvene duše jedva da se u određenim trenucima od njih mogla razlikovati; preplićući se i stapajući se u saznanju s njima u jedno, i to je bilo izvorište saveza koji je Gospod onda sklopio sa Avramom, a koji je bio samo jedna izričita potvrda jedne unutarnje činjenice; ali bilo je to i izvorište osobenog oblika Avramove bogobojaznosti. Jer, budući da je veličina Boga bila doduše nešto strašno stvarno izvan njega, ali se opet u izvesnoj meri poklapala sa njegovom sopstvenom duševnom veličinom, predstavljajuđi njen proizvod, to ta bogobojaznost baš i nije sasvim bila strah u uobičajenom smislu reči, nije bila samo strah i trepet, nego i vezanost, prisnost i prijateljstvo, i jedno i drugo istovremeno; i zaista je

praotac ponekad umeo da se ophodi prema Bogu tako da je to moralo da izazove čuđenje neba i zemlje, bez obzira na isprepletenu osobenost tog odnosa. To kako je, na primer, ljubazno dočekao Gospoda prilikom propasti Sodoma i Amora, to, s obzirom na Božju strašnu moć i veličinu, nije bilo daleko od nepristojnosti. No, ko je tu zapravo, u krajnjoj liniji, trebalo da se oseti povređenim ako ne Bog, – On koji je sve to lepo primio? „Čuj, Gospode”, rekao je tada Avram, „ovako ili onako, jedno ili drugo! Ako hoćeš da za sebe imaš svet, onda ne možeš da tražiš pravdu; ako ti je stalo do pravde, onda je gotovo sa svetom. Ti bi da držiš konopac s oba kraja, hteo bi i svet i pravdu u njemu. Ali, ne budeš li bio malo blaži, svet neće nikako moći da opstane”. Čak je Gospoda optužio za lukavstvo, prebacivši mu da je svojevremeno odustao od potopa, a sada, evo, dolazi s ognjenim potopom. A Bog, koji sa gradovima, posle svega što se desilo ili skoro desilo njegovim glasnicima u Sodomu, zacelo nije ni mogao drugačije da postupi, sve to sasluša, ako ne baš lepo a ono bez zle volje; pošto je sve to saslušao, on se zaogrnu dobronamernom ćutnjom.

Ta ćutnja bila je izraz jedne stravične činjenice, svojstvene koliko postojanju Boga, toliko i duševnoj veličini Avrama, čiji je možda i bila pravi proizvod: činjenice da je protivrečnost živog sveta, koji je trebalo da bude pravedan, bila sadržana u samoj veličini Boga, da on, živi Bog, nije bio samo dobar ili samo između ostalog dobar, nego i zao, da je njegova životnost uključivala i zlo, a da je pri tome ipak bio obeležen svetošću, da je bio sama svetost i da je zahtevao svetost!

Kakve li strahote! On je bio taj koji je zgromio Tijamat, raspolutio zmaja haosa; poklič radosti kojim su bogovi prilikom stvaranja pozdravljali Marduga a Avramovi zemljaci ga ponavljali svaki put na dan Nove godine, taj poklič pripadao je njemu, njegovom Bogu. Red i ono pouzdanje što usrećuje potiče od Njega. Da rane i pozne kiše padaju u svoje vreme, to je njegovo delo. On je užasnom moru, ostatku prapotopa, prebivalištu levijatana, odredio granice koje ono ni u najdivljem naletu nije bilo u stanju da prekorači. On je udešavao da sunce rađajući se oplođuje, da dosegne vrhunac i da naveče krene na svoj put u pakao, da mesec u uvek stalnoj meni svojih stanja odmerava vreme. On je uzdigao zvezde, sjedinio ih u čvrste slike i uredio život životinja i ljudi, hraneći ih po meri godišnjih doba. Sa mesta, na kojem još niko nije bio, dolazio je sneg i natapao zemlju, čiju je ploču On učvrstio na vodenoj površini, tako da se nikada ne ljulja i talasa ili to čini samo veoma retko. Koliko li blagoslova, koristi i dobrote!

Ali kao što čovek koji je pobedio neprijatelja svojim osobinama pridodaje osobine pobeđenog neprijatelja, tako je i Bog, činilo se, raspolutivši čudovište haosa, sebi pripojio njegovo biće, pa je možda tek tada postao potpun i savršen, možda je tek time dosegao punu veličanstvenost svoje životnosti. Borba između svetlosti i tame, dobra i zla, strahota i blagodeti na zemlji, nije bila, kao što su Nimrodovi ljudi verovali, nastavak one Mardugove borbe sa Tijamatom; i tama, zlo i nepredvidljiva strahota, pa i zemljotres, praskava munja, roj skakavaca koji dovodi do pomračenja sunca, sedam opakih vetrova, prašina Abubu, stršljenovi i zmije, – sve je to poticalo od Boga, a ako se zvao Gospodar pošasti, onda je to bilo zbog toga jer je ujedno bio i njihov izazivač i njihov iscelitelj. On nije bio samo dobro, on je bio celina. I on je bio svet! Svet ne od dobrote nego od životnosti i prekomerne životnosti, svet od veličanstvenosti i grozomornosti, bio je tajanstven, opasan i ubitačan, pa je i najmanja omaška, i najmanja nepažnja u ophođenju s Njim mogla imati stravične posledice. On je bio svet, ali je i zahtevao svetost, a kako ju je zahtevao svojim pukim postojanjem, to je svetost samim tim dobijala dublji smisao a ne samo smisao opasnosti; smotrenost, na koju je opominjao i pozivao, postajala je time pobožnost, a Božja živa veličanstvenost postajala je merilom života, izvorom osećanja krivice, odnosno bogobojaznosti, koja je predstavljala življenje u čistoti pred veličinom Boga.

Bog je bio tu i Avram se kretao pred njim, duše posvećene Njegovom spoljašnjom blizinom. Oni su bili dvojica, jedno Ja i jedno Ti, koje je takođe govorilo Ja, dok se onom drugom obraćalo sa Ti. Sasvim je tačno da je Avram svojstva Boga spoznao pomoću sopstvene duševne veličine – bez ove on ih ne bi mogao spoznati i imenovati, i tako bi ona ostala u tami. Ali zato je Bog ipak ostao jedno moćno Ja koje govori Ti izvan Avrama i izvan sveta. On je bio u ognju ali nije bio oganj – zbog čega bi i bila velika greška ako bi se ovaj obožavao. Bog je stvorio svet u kojem su se zbivale stvari tako silne snage kao što su oluja ili levijatan. To se moralo imati na umu da bi se mogla stvoriti predstava ili ako ne predstava a ono ideja o njegovoj sopstvenoj spoljašnjoj veličini. On je nužno bio mnogo veći od svih svojih dela i isto je tako nužno bio izvan svojih dela. On, prostor, zvao se Makom, jer je bio prostor sveta, ali svet nije bio njegov prostor. On je bio i u Avramu koji ga je spoznao Njegovom snagom. Ali upravo je to pojačavalo i ispunjavalo praočev iskaz kada on rekao Ja, ali to njegovo Bogom ispunjeno hrabro Ja ni u kom slučaju nije nameravalo da nestane u Bogu, da se sjedini s njim i da više ne bude Avram, nego se u odnosu na Njega držao veoma dobro i određeno – u ogromnom odstojanju od Njega, dakako, jer je Avram bio samo

čovek, grmalj od zemnog praha, ali povezan s Njime spoznajom i posvećen Božjim uzvišenim postojanjem i time što mu je govorio Ti. Na takvoj osnovi Bog je sklopio večni savez sa Avramom, taj ugovor koji je obema stranama tako mnogo obećavao, a na koji je Gospod bio tako ljubomoran da je zahtevao da njegova čeljad bespogovorno i apsolutno poštuje samo Njega i jedino Njega, bez očijukanja sa drugim bogovima kojih je svet bio pun. To je bilo od izuzetnog značaja. Sa Avramom i njegovim savezom u svet je došlo nešto čega pre u njemu nije bilo i za što narodi nisu znali: prokleta mogućnost kršenja saveza, otpadništva od Boga.

Mnogo toga znao je praotac da poučava o Bogu, ali on o Bogu nije znao kako da *priča* – ne u onom smislu kako su drugi umeli da pričaju o svojim bogovima. O Bogu nije bilo nikakvih priča. Možda je to čak i bilo ono najznačajnije: ona srčanost sa kojom je Avram od samog početka, bez mnogo okolišenja i priča, utvrdio i izrekao Božje postojanje rekavši „Bog”. Bog nije nastao, njega nije rodila žena. Pored njega na prestolu i nije bilo žene, nije bilo nikakve Ištare, Baalate i Bogomajke. Kako bi to inače i moglo biti? Trebalo se samo poslužiti svojim razumom da bi se shvatilo i razumelo da takva predstava, s obzirom na celokupnu osobenost Božju, nije bila moguća. On je zasadio drvo saznanja i smrti u Edenu i čovek je okusio plod sa tog drveta. Uz čoveka idu rađanje i umiranje i oni njemu priliče, ali oni ne priliče Bogu, pa ovaj pored sebe nije ni imao nikakvu Božju ženu, jer mu nije bilo potrebno da je spozna, on je bio Baal i Baalat u jednom i odjednom. On nije imao ni dece. Jer niti su mu to bili anđeli i Savaot, koji su mu služili, niti su mu to bili oni džinovi, koje je nekoliko anđela izrodilo sa kćerima ljudi, pošto su bili zavedeni prizorom njihovog razvrata. On je bio sam i to je bila osobina njegove veličine. Ali kao što je samotnost Boga bez žene i bez dece mogla unekoliko da objasni veliku ljubomoru s kojom je bdeo nad svojim savezom sa čovekom, tako je s time u svakom slučaju bila povezana i činjenica da o njemu nisu postojale nikakve priče i da o njemu nije imalo šta da se priča.

A opet se ovo samo uslovno moglo razumeti i uistinu je u odnosu na prošlost, ali ne i na budućnost, samo uslovno bilo tačno, pod pretpostavkom, naime, da se reč „pričati” može primeniti i na budućnost i da se može pričati o budućnosti, pa makar čak i u formi prošlosti. Bog je ipak, dakako, imao svoju priču, ali se ona odnosila na budućnost, i to budućnost tako divnu za Boga da se njegova sadašnjost, ma koliko divna da je bila, nije mogla uporediti s njom; i to *što* nije mogla s njome da se poredi, to je veličini i svetoj moći Božjoj, uprkos njoj, davalo određenu crtu iščekivanja i neispunjenog

obećanja, crtu patnje, da kažemo sasvim otvoreno, jednu crtu, dakle, koja se ne bi smela smetnuti s uma kada se radi o tome da se razume Božji savez sa čovekom i ljubomora s kojom je bdeo nad njim.

Doći će dan, dan koji će biti najpozniji i poslednji, i tek će on doneti ispunjenje Boga. Taj dan biće kraj i početak, uništenje i novo rađanje. Svet, ovaj prvi, a možda to i nije prvi svet, raspašće se u sveobuhvatnoj katastrofi, vratiće se haos, vratiće se praćutanje. I onda će Gospod nanovo i velelepnije stvoriti svoje delo – Gospodar uništenja, Gospodar vaspostavljanja. Iz tohua i bohua, blata i tame, njegova reč stvoriće novi kosmos i silnije nego prošlog puta odzvanjaće radost anđela koji će to posmatrati, jer će podmlađeni svet nadmašiti stari svet u svakom pogledu i u njemu će Bog trijumfovati nad svim svojim neprijateljima!

Tako je bilo. Na kraju svih dana Bog postade kralj, kralj kraljeva, kralj nad ljudima i bogovima. A zar on to nije već i danas? Svakako, u tišini i u Avramovom saznanju. Ali ne i na opštepriznati i spoznati način, ne na sasvim ostvaren način, dakle. Poslednjem i prvom danu, danu uništenja i vaskrsenja, bilo je namenjeno da bude dan ostvarenja Božjeg neograničenog velikog kraljevstva; iz spona kojima je ono sada još bilo vezano pred očima svih izrašće njegova bezuslovna divota. Nikakav Nimrod neće se dići protiv Njega sa bestidnim terasastim kulama, nijedno ljudsko koleno neće se savijati pred drugim izuzev pred Njim i nijedna čovečja usta neće odavati počast drugome izuzev Njemu. A to je značilo da će Bog, kao uistinu oduvek, i u stvarnosti biti gospodar i kralj nad svim bogovima. Uz brujanje deset hiljada ukoso uzdignutih truba, pevanje i grmljavinu plamenova, uz divlje sevanje munja, On će, zaodenut veličanstvom i stravom, prema prestolu krenuti preko sveta koji će pred njim pasti ničice, da na očigled svih i zanavek uzme u svoj posed stvarnost koja je bila Njegova istina.

O dane Božje apoteoze, dane obećanja, očekivanja i ostvarenja! On će, to se mora napomenuti, uključiti i Avramovu apoteozu, čije će ime ubuduće biti reč blagoslova, kojom će se pozdravljati naraštaji ljudski. To je bilo obećanje. Ali što taj dan grmljavine još nije bio sadašnjost nego daleka budućnost i što do tada nije preostalo ništa drugo do čekanje, to je bilo ono što je u Božje sadašnje lice utisnulo crtu patnje, crtu onog „još ne" i crtu iščekivanja. Bog je bio okovan, Bog je patio. Bog je bio zarobljen. To je umanjivalo njegovu uzvišenost, svodilo ga na predmet utešnog obožavanja za sve one koji pate i čekaju, koji nisu veliki nego maleni u svetu, te im je to u srce unosilo prezir prema svemu što je bilo poput Nimroda i htelo da bude bestidno veliko. Ne, Bog nije imao svojih dogodovština kao Usir,

stradalnik iz Egipta, raskomadani pokojnik i ponovo vaskrsli, ili kao Adon-Tamuz, za kojim je frula tužila po klancima, gospodar tora ovaca, kojem je vepar Ninib rastrgao slabine i onda sišao dole u zarobljeništvo da bi vaskrsao. Moguće je da je besmisleno i nedopustivo pomisliti da je Bog imao veze sa zbivanjima u prirodi, koja se sušila u jadu, grčila u bolu, da bi se po zakonu i obećanju obnovila u smehu i obilju cveća; sa zrnom žita koje je trulilo u tami i zatvoru zemlje da bi izniklo i vaskrslo; sa umiranjem i sa polom; sa razbludnom svetošću Meleka-Baala i njegovom službom u Tiru, pri kojoj su muškarci Užasnome prinosili svoje seme u bezumnoj ludosti i smrtnoj bestidnosti. Bože sačuvaj, da bi On imao neke veze s takvim stvarima! Ali to što je ležao u okovima i što je bio Bog budućnosti koji čeka, to je u svakom slučaju uslovljavalo izvesnu sličnost između Njega i onih božanstava koja pate, i to je i bio razlog zbog čega je Avram u Sihemu sa Melhisedekom, poklonikom saveza Baala i Eleljona, vodio duge razgovore o tome da li i do koje tačke počem postoji sličnost između tog Adona i Avramovog Gospoda.

A Bog je sebi zadovoljno poljubio vrhove prstiju i na pritajenu ljutnju anđela uzvratio usklikom: „Neverovatno koliko me duboko spoznao ovaj grmalj od zemnog praha. Nisam li ja to preko njega sebi počeo da stvaram ime? Uistinu, ja ću ga pomazati!”

Gospodar glasnika

Kao takvog čoveka, dakle, Elijezer je svom učeniku svojim jezikom prikazao Avrama. Ali neočekivano taj se jezik, tokom kazivanja, udvojio, te je o njemu počeo da priča i na drugačiji način. Bio je to još uvek Avram, čovek iz Ura, ili zapravo iz Harana, o kome je govorio ovaj časni dvoličnjak, – govoreći o njemu kao o Josifovom pradedi. Osmotri li se malo bolje, postaje sasvim jasno da to nije bio Avram, onaj Avram o kojem je upravo još bilo reči, onaj nemirni i nespokojem obuzeti podanik Amrafela iz Sineara; da pradeda nijednog čoveka nije živeo dvadeset ljudskih vekova pre njega, to su znali obojica, i starac i mladić. Ali bilo je tu među njima dvojicom mnogo više toga, a ne samo ova netačnost, zbog čega je trebalo zažmuriti na jedno oko; jer Avram, o kojem je starac zborio, naizmenično se okrećući čas ovome čas onome, nije bio ni onaj koji je tada živeo i svojim nogama hodao po prašini Sineara, već pre jedna figura koja se nazirala duboko iza one i za koju je ona bila prozirna, tako da su se oči mladića isto tako gubile u razlivenoj i maglovitoj perspektivi one prividne ličnosti kao i one koja se zvala „Elijezer" – u jednoj, prirodno, sve svetlijoj perspektivi; jer ono što se prozire, to je svetlost.

A onda se ukazaše sve one priče koje pripadaju onoj polovini sfere u kojoj gospodar i sluga nisu poterali neprijatelja iza Damaskija sa tri stotine osamnaest ljudi, nego su to učinili sami, ali uz pomoć viših duhova, a Elijezeru, glasniku, „skakala je zemlja u susret"; zatim priča o Avramovom najavljenom rođenju, o pokolju dečaka, počinjenom zbog njega, o njegovom detinjstvu u pećini i kako ga je anđeo dojio, dok je njegova majka lutala uokolo, tražeći ga. Sve je to nalikovalo na istinu; ponegde i na neki način bilo je i tačno. Majke uvek lutaju i traže; one imaju mnogo imena, ali one lutaju po poljima i traže svoje jadno dete koje je odvedeno u donji svet, pošto su ga ubili, raskomadali. Ovog puta se majka zvala Amatla, a moguće je i Emtelaj – imena kod kojih je Elijezer možda svojoj mašti pustio na volju, pa ih je slobodno prevodio i pri tome izvršio i neka spajanja; jer, bolje nego majci, ova su pristajala anđelu hranitelju, koji je, da bi se celom zbivanju dala što veća slikovitost, shodno dvojakom jeziku, imao obličje koze. Veoma sanjalački se dojmilo Josifa, a i vidljivo se

odrazilo u izrazu njegovih očiju, i to kada je slušao kako majku Haldejca zovu „Emtelaj”; jer to je ime van svake sumnje značilo „Majka mog Uzvišenog”, prosto i jednostavno, dakle, „Božja majka”.

Da li je časnom Elijezeru bio upućen neki prigovor zbog toga što je tako govorio? Nije. Priče silaze dole onako kako jedan Bog postaje čovekom; one takoreći poprimaju građanski karakter i postaju zemaljske a da pri tome ne prestaju da se odigravaju i gore i da se pričaju u tom svom za gornju sferu svojstvenom obliku. Tako je starac ponekad tvrdio da su sinovi one Keture, koju je sebi Avram u starosti uzeo za inoču: Medan, Midijan i Jaksan, dakle, pa Simran, Jestak i kako su se već svi zvali – da su ti sinovi „sjali kao munje”, te da je Avram za njih i majku sazidao grad od gvožđa tako visok da u nj nikada nije dopiralo sunce i da je u njemu svetlelo samo drago kamenje. Njegov slušalac bi morao biti sasvim tupoglav momak pa da ne shvati da se pod tim tamno-svetlećim gradom mislilo na donji svet, a da se u tom opisu Ketura javlja kao kraljica tog donjeg sveta. Tome opisu nije imalo šta da se prigovori! Jer, Ketura je, doduše, bila jedna pokvarena Hananka koju je Avram u starosti udostojio da mu bude suložnica, ali ona je bila mati celog niza arapskih plemenskih rodonačelnika i gospodara pustinje, kao što je Agara, Egipćanka, bila mati jednog takvog; i kada je Elijezer za sinove govorio da su sjali kao munje, onda to nije značilo ništa drugo nego videti ih sa oba oka a ne samo s jednim, i to u znaku istovremenosti i jedinstva dvojakog: kao beduinske poglavice i beskućnike, dakle, i kao sinove i kneževe donjeg sveta, kakav je jedan od njih bio Ismail, Nepravi sin.

Bivalo je i trenutaka kada bi starac posebnim glasom progovorio o Sari, ženi praoca. On ju je nazivao „kćerkom Uškopljenog” i „najvišom nebesnicom”. Dodavao bi da je nosila koplje, a s time se posve slagalo da se prvobitno zvala Saraji, naime „junakinja”, i da ju je tek Bog nazvao Sara, pa joj je tako značenje imena sveo samo na „gospodaricu”. Nešto slično desilo se i njenom bračnom bratu; jer od „Avrama”, što znači „visoki otac” i „otac visine”, ime je ublaženo i spušteno na „Avraham”, dakle na „oca mnogih”, odnosno na oca jednog uskomešanog duhovno-telesnog potomstva. A da li je zbog toga prestao da bude Avram? Nikako. Posredi je samo to da se sfere stalno obrću, pa je i oštro na Avrama i Avrahama udvojeni jezik o njemu govorio sada ovako a onda opet onako.

Nimrod, otac zemlje, htede da ga poždere, ali je umakao njegovoj pohlepi, pa ga je u pećini hranio anđeo u obličju koze, da bi, pošto je porastao, proždrljivom kralju i njegovoj kumirskoj divotnosti podvalio na način da se s pravom može reći da je ovaj na sebi osetio oštricu srpa. Pre nego što je u bilo kom smislu mogao da sedne na

njegovo mesto, morao je da prođe kroz patnju. On je bio zatvoren, pa je bilo prijatno čuti kako je taj svoj boravak u zatvoru iskoristio da bi sebi stvorio sledbenike, privolevši čak i čuvara zatvorske jame da priđe najvišem bogu. Trebalo je da bude prinesen na žrtvu tifonskoj ognjenoj jari, bio je bačen u krečanu ili je – tu Elijezerovo kazivanje nije bilo sasvim sigurno – čak bio odveden na lomaču, ali je i u tome bilo nekog traga istine, jer je Josif veoma dobro znao da se još i danas u mnogim gradovima slavi Praznik lomače. A slave li se praznici koji ne počivaju na nekom sećanju, slave li se nestvarni praznici bez korena? Izvode li se na Novu godinu i na Dan stvaranja u maskeradi stvari koje smo sebi ili nekom anđelu isisali iz prsta, dakle stvari koje se nikada nisu zbile? Čovek ništa ne izmišlja. On je, dakako, nadri pametan otkako je okusio plod sa drveta, pa mu u tom pogledu nije puno nedostajalo da postane bog. Ali kako bi pokraj sve svoje pameti došao do nečega čega nema, što ne postoji? I to sa lomačom bilo je, dakle, tačno.

Po Elijezeru, Avram je osnovao grad Dimaški i on je bio njegov prvi kralj, njegov prakralj. To je jedna prilično nepouzdana i ne baš naročito osnovana tvrdnja; jer gradove obično ne osnivaju ljudi, a bića koja nazivamo njihovim prakraljevima obično nemaju ljudsko obličje. Ni sam Hevron, nazvan Kirjat Arva, u čijem su kraju upravo prebivali, nije podigao nikakav čovek, nego, barem kako tvrdi narodno predanje, džin Arva ili Arval. Međutim, Elijezer je, nasuprot tome, uporno tvrdio da je Avram osnovao i Hevron, što možda ne protivreči i ne bi trebalo da protivreči narodnom predanju; jer, da je praotac morao biti džinovskog stasa, to proizlazi već iz toga što je, po Elijezerovom kazivanju, pravio korake duge nekoliko milja.

Nikakvo čudo, dakle, da se Josifu u određenim trenucima, kada su mu se mešala snoviđenja i stvarnost, pojava njegovog pretka, osnivača gradova, u dalekoj perspektivi stapala sa pojavom Bela iz Vavilona, koji je sagradio kulu i grad i postao bog, pošto je jednom bio i čovek i onda sahranjen u grobnici Bel! Sa Avramom je, čini se, bilo obrnuto. Ali šta znači ovde „obrnuto" i ko će reći šta je bilo prvo i gde su se dogodovštine prvo zbile, gore ili dole? One su sadašnjost onoga što se obrće, jedinstvo dvostrukog, spomenik sa natpisom „istovremeno".

Treći deo:

JOSIF I VENJAMIN

Adonisov gaj

Pola sata hoda od Jakovljeve privremene naseobine, od njegovih šatorskih koliba, staja, torova i spremišta sa zalihama, u pravcu grada, nalazila se uvala sva obrasla jakim i razgranatim mirtinim šibljem i žbunjem kao nekom patuljastom šumom; za žitelje Hevrona pak ovaj predeo je kao gaj Aštarot-Ištare ili još više njenog sina, brata i supruga, Tamuza-Adonisa, predstavljao sveto mesto. Vazduh je tu odisao nekom prijatnom, leti čak i nekom užarenom oporošću, a pri tome ova mirisava divljina nije bila neprohodna, pošto je splet krivudavih slučajnih prolaza, koji su se mogli uzeti kao staze, vodio na sve strane, a ako bi se krenulo prema najdubljoj tački uvale, naišlo bi se na, po svoj prilici, krčevinom nastalu čistinu sa svetilištem: jednom nadljudski velikom, četvrtastom kamenom kupom, u koju su bili uklesani simboli rađanja, postavljenom tu nasred te čistine, dok su na njenom postolju bili položeni žrtveni darovi, zemljane posude napunjene zemljom, iz kojih je proklijalo neko belo-zelenkasto zelje, a bili su tu i razni predmeti umetničke izrade, kao: u pravougaonik slepljene drvene lestve sa razapetim platnom, od kojeg se na neobičan način odvajala neka bezoblična zelena ljudska prilika, koja je, kako se činilo, bila povijena; naime, žene daronosnice prekrile su jednog mrtvaca na platnu zemljom, u koju su bacile seme pšenice, pa su tu setvu zalivale i mladice potkresivale, tako da se lik isticao na zelenoj podlozi.

Na to mesto je Josif često dolazio sa Venjaminom, svojim rođenim bratom, koji je, sa svojih osam godina, upravo počinjao da se oslobađa nadzora žena, pa se rado pridruživao prvorođenom sinu svoje majke, – bio je to jedan bucmast dečak koji više nije hodao go uokolo, nego je na sebi imao od tamnoplave ili kao rđa crvene vune ispletenu haljinu-košulju kratkih rukava, koja mu je dosezala do kolena, dok je po ivici bila izvezena. Imao je lepe sive oči, kojima je običavao da gleda u starijeg brata s najdubljim poverenjem, gustu kosu metalnog sjaja, koja je poput nekog blistavog kalpaka u gustim pramenovima pokrivala njegovu lobanju od sredine čela sve do vrata, sa izrezima za uši, koje su bile isto tako male i čvrste kao i njegov nos i njegove kratkoprste ruke, od kojih je jednu uvek davao bratu, čim bi nekuda zajedno krenuli. Po prirodi je bio umiljat, očigledno je podosta nasledio od Rahiline ljupkosti. Ali nad njego-

vom malom prilikom lebdela je, poput senke, neka uzdržana seta, jer mu nije ostalo nepoznato šta je uradio u svom predsvesnom stanju, odnosno da je on majci doneo smrt i da je on bio taj koji joj je odredio samrtni čas, pa je osećanje tragične krivice bez krivice, koje je nosio u sebi, bilo još i pothranjivano Jakovljevim odnosom prema njemu, za koji se sigurno ne bi moglo reći da je bio grub, ali je u svakom slučaju bio osenčen bolnim zaziranjem, tako da je, naime, otac više voleo da se ne sretne s njim, a onda bi opet, dešavalo se to s vremena na vreme, svog najmlađeg svesrdno privijao na svoje srce, nazivajući ga Venoni i govoreći mu na uho o Rahili.

Odnos mališana prema ocu, pošto se oslobodio ženskih skutova, nije, dakle, nipošto bio lišen usiljenosti. Utoliko se usrdnije priklonio rođenom bratu, kojem se u svakom pogledu divio; ovaj je opet, iako bi mu se svako ko bi ga ugledao osmehnuo podignutih obrva, bio prilično usamljen, pa mu je takva privrženost i te kako bila dobrodošla, a uz to je i sam sa svoje strane snažno osećao prirodnu povezanost sa mališanom, tako da ga je svesrdno prihvatio kao prijatelja i stvorenje kome može da se poveri – i to čak u tolikoj meri da je gotovo sasvim prenebregao činjenicu da među njima ipak postoji znatna razlika u godinama, pa je to Venjamina skoro više opterećivalo i zbunjivalo nego što ga je činilo ponosnim i srećnim. Da, u tome što mu je pametni i prelepi „Josef" (tako je Venoni izgovarao ime svog brata) govorio i poveravao bilo je i više toga nego što je njegov detinji uzrast mogao da podnese, i ma koliko se trudio da sve to sasluša, ipak je to samo još povećavalo senku melanholije koja je lebdela nad malim majkoubicom.

Uzevši se za ruke, njih dvojica otidoše iz Jakovljevog maslinjaka na brežuljku, gde su sinovi sluškinja obavljali berbu i cedili masline. Oni su Josifa oterali odande zato što ih je tužio ocu, koji se nalazio kod stoke, gde mu je Elijezer, stojeći pred njim, podnosio neki obračun, dojavivši mu da su oni, sinovi, u svom nemaru dopustili da plodovi na gotovo svim stablima prezru, tako da se sada više ne može dobiti ulje najfinije vrste, pogotovo zato što su, po njegovom mišljenju, plodove previše muljali i cedili u presama umesto da ih pažljivo i polagano gnječe. Pošto su bili ukoreni, Dan, Neftalim, Gadijel i Asir obrecnuše se, ispruženih ruku i iskrivljenih usta, na dostavljača, a i opanjkivača, da gleda da što pre nestane i da se gubi svojim putem; ali Josif dozva Venjamina i reče mu: „Hajde, idemo na naše mesto."

Putem on reče: „Upotrebio sam izraz: 'na gotovo svim stablima' – dobro, to je bilo malo preterano, kako to već u govoru samo od sebe biva. Da sam rekao 'na više stabala', onda bi to bilo odmerenije, priznajem, jer sam se lično popeo na staro stablo, debelo kao tri

drveta, ono obzidano, da berem plodove i da ih bacam na platno, dok su se braća bacala kamenjem na plodove i odbijala ih štapovima sa grana; svojim očima sam video da su plodovi na starim stablima već bili prezreli – za druge ne mogu ništa da kažem. Ali oni se prave kao da ja samo lažem, a misle da se može dobiti fino ulje kada se tako besomučno udara po tom svetom daru i plodovi samo omlate i zgnječe. Može li čovek to da gleda a da na to ništa ne kaže?"

„Ne", odgovori Venjamin, „ti to bolje znaš od njih i morao si ići ocu da mu to kažeš. Meni je sasvim pravo što si se s njima posvađao, Josife dragi, jer tako si me onda i mogao odmah pozvati da ti dam svoju desnu ruku."

„Kršni Vene", reče Josif, „sad ćemo uzeti zalet i preskočiti ovaj poljski bedemčić, jedan, dva, tri..."

„Dobro", uzvrati Venjamin. „Ali nemoj slučajno da mi pustiš ruku! Zajedno je to lepše, a i sigurnije za mene nedoraslog!"

Oni potrčaše, preskočiše bedemčić i krenuše dalje. Kada bi Venjaminova ruka u njegovoj postala pretopla i vlažna, Josif bi običavao da ga uhvati za zglob, tako da je Venjamin onda mogao njom slobodno da mlatara, kako bi se na vetru što pre osušila. Mališan se tome uvek toliko smejao da bi se gotovo redovno, sav zanesen smehom, o nešto spoticao.

Kada bi stigli do Uvale mirta i Božjeg gaja, morali bi da se razdvoje i da idu jedan iza drugog jer se drugačije nije moglo ići uskim stazama kroz šipražje. Te staze predstavljale su pravi lavirint i uvek im je bilo zabavno da po njemu tumaraju sve dok ne stignu do neprobojnog zida; jer, bilo je veoma zanimljivo videti dokle će ih odvesti neki zmijoliki prolaz, i da li će, krenu li uzbrdo ili nizbrdo, moći da idu dalje ili će morati da krenu natrag, uz rizik, uostalom, da promaše put kojim su bili dospeli tako daleko i da se nađu u ćorsokaku. Za sve vreme dok su se borili sa gustim šipražjem, probijajući se kroza nj i štiteći pri tome svoja lica od udaraca i ogrebotina, oni su govorili i smejali se, a Josif je usput čak lomio grančice sa žbunja koje je u proleće bilo u punom belom cvatu i sakupljao ih s namerom da ih posle upotrebi; ovo je, naime, bilo mesto na kome se redovno opskrbljivao mirtinim grančicama, od kojih bi onda ispleo venac koji je rado stavljao na glavu. U početku je Venjamin u tome hteo da ga podražava, pa je i on lomio i brao grančice za sebe i onda molio brata da i njemu isplete venac. Međutim, ubrzo je primetio da to Josifu nije bilo milo i da mu se baš nije dopadala ta njegova želja da se i on ukrasi mirtom, pa mu se čak učini, mada on to otvoreno nije bio rekao, da to smatra nečim što je

samo njemu namenjeno, nešto kao svojom povlasticom – iza čega se, kako je mališan naslućivao, krila neka misaona tajna, kakvih je Josif i inače imao, što je Venjamin takođe bio primetio; jer, upravo pred njim, malim bratom, on, uprkos sveg nastojanja da sve sačuva za sebe, ništa nije mogao da prikrije. Venoni je slutio da u slučaju Josifove neizgovorene ali upadljive ljubomore zbog mirtinog ukrasa po svoj prilici postoji ono značajno pitanje izbornog nasleđa, nominalnog dostojanstva prvorodstva, prava na blagoslov, koji je, kao što je poznato, otac bio njemu namenio, te mu je i sada lebdeo nad glavom – ali to očigledno nije bilo sve.

„Ne brini, dečačiću!" rekao bi Josif, poljubivši svog drugara u hladan kalpak od bujne kose. „Isplešću ti ja kod kuće venac od hrastovog lišća, ili od šarenog čička, ili od oskoruše sa crvenim biserjem u njemu. Šta kažeš na to? Zar to nije mnogo lepše? Šta će ti mirta? Ta, tebi ona ne pristaje. Čovek mora da vodi računa čime će se ukrasiti, mora da pripazi da se ne odluči za ono što mu ne pristaje."

Na to Venjamin odgovori: „Ti si, očevidno, u pravu, i ja to uviđam, Josefja, Jašupe, moj Jehosife. Ti si neizmerno pametan i ono što ti kažeš, to ja ne bih umeo da kažem. Ali kada ti to kažeš, onda mi je sve jasno i ja se priklanjam tvojim mislima, tako da su to onda i moje misli, pa sam ti ja tako onoliko pametan koliko me ti načiniš pametnim. Sasvim mi je jasno da se mora napraviti izbor i da ne pristaje svakom svaki ukras. Vidim da ćeš da ostaneš na tome i da ćeš me ostaviti onako pametnog kakav sam postao slušajući tebe. Ali čak i kada bi pošao dalje i kada bi pred bratom još otvorenije govorio, ja bih te već pratio, veruj mališanu, u njega se potpuno možeš pouzdati."

Josif je ćutao.

„Čuo sam kako ljudi govore", nastavi Venjamin, „da je mirta simbol mladosti i lepote; to govore veliki, a kada to ja kažem, onda to samo može da zasmeje i tebe i mene; jer, kakve su to reči koje bi meni pristale po njihovom govoru i njihovom mnjenju. Mlad sam, naravno, odnosno mali, a to znači da zapravo nisam još ni mlad, nego sam samo jedan švrća. Ti si mlad, a i lep, pa se o tome svud naokolo samo galami i priča, a ja sam ti pre smešan nego lep. Pogledam li samo moje noge, vidim da su prekratke u poređenju sa ostalim telom, a trbuh mi je još uvek nekako pupčast kao u nekog dojenčeta, dok su mi obrazi nabrekli kao da sam ih naduvao, a o kosi na glavi i da ne govorimo, pre bih za nju rekao da je šubara od vidrine kožice. Ako, dakle, mirta priliči mladosti i lepoti, i ako stvari tako stoje, onda ona priliči samo tebi, a ja bih se samo ogrešio ako bih je stavio na sebe. Ja dobro znam da čovek može da se ogreši i da u

takvim stvarima može sebi da navuče bedu na vrat. Vidiš, i sam već mogu nešto da razumem, još pre nego što si nešto rekao, ali, naravno, ne sve, pa će mi tvoja pomoć i te kako biti potrebna."

„Dobri, mali čoveče", reče Josif i obgrli ga rukom. „Tvoja šubara od vidrine kožice mi se baš dopada, kao i tvoj stomačić i tvoji obrazi. Ti si moj najrođeniji braco i od iste si krvi i mesa kao i ja, jer smo obojica izašli iz iste utrobe koja se inače zove 'Absu', a za nas je ona slatka mamica, ona za koju je Jakov služio. Dođi, idemo onamo dole do kamena da se odmorimo."

„Idemo", odgovori Venjamin. „Razgledaćemo cvetnjake žena u obzidama i loncima, a ti ćeš mi ispričati sve što je u vezi sa tim grobom, ja to tako rado volim da slušam. Možda zbog toga što je mamica zbog mene umrla", produži on da govori, dok su se spuštali dole, „a možda i zbog toga što se napola zovem sinčićem smrti, pa bi možda otuda i meni na neki način pristajala mirta, jer sam čuo od nekih ljudi da je mirta i smrtni ukras."

„Da, u svetu se pevaju tužbalice za mladošću i lepotom", reče Josif, „a to je zbog toga što Ašera svojima donosi plač i što onima koje voli podaruje nesreću. Zbog toga je zacelo mirta i biljka smrti. Omiriši samo ove grančice, osećaš li ti tu oporost? Gorak i opor je mirtin ukras, jer je ona ukras potpune žrtve i sačuvana je za izuzete i pohranjena za pohranjene. Posvećena mladost, to je ime potpune žrtve. A mirta u kosi, to ti je biljčica nedotičimese."

„Sada me više ne držiš obgrljenog rukom", primeti Venjamin, „nego si je skinuo s mene i puštaš maloga da ide sasvim sam."

„Evo ti opet moje ruke!" uskliknu Josif. „Ti si moj najrođeniji braco i ja ću ti kod kuće isplesti šareni venac od raznog poljskog cveća, tako da će svako ko te bude video morati od razdraganosti da se nasmeje. Eto, neka to bude dogovor između mene i tebe tu na ovom mestu!"

„To je lepo i dobro od tebe", reče Venjamin. „Dopusti mi za trenutak samo tvoju haljinu, da joj usnama dodirnem rub!"

U sebi je mislio: „Očevidno je izabranost za naslednika i prvorodstvo to što ima na umu. Ali je za mene novo i neobično to što u to meša nešto od celovite žrtve i biljčice nedotičimese. Moguće je da misli na Isaka kada govori o potpunoj žrtvi i posvećenoj mladosti. U svakom slučaju, hoće da me uveri da je mirta žrtveni ukras; to me malo uznemiruje i plaši."

A onda je glasno rekao: „Još si lepši kada govoriš onako kao što si sada govorio, pa ja u svojoj smetenosti jedva mogu da razaznam da li

miris mirte u mom nosu potiče od drveća ovde ili od tvojih reči. Evo nas, tu smo sada na mestu. Gle, darova je sada više nego prošlog puta. Evo, pridodana su još dva setvena božanstva u okvirima, a i dve posude sa proklijalim semenjem. Vidi se da su žene već bile tu. I pred pećinom su uredile cvetnjake, pa bih i to da razgledam. Ali kamen je netaknut i nije odvaljivan s groba. Da li je Gospod zaista u njemu, lepi kip, ili gde li je?"

Sa strane, naime, u delokrugu obronka, zakriljena gustim šipražjem, nalazila se stenovita pećina, ne naročito visoka, otprilike čovečje visine, i samo delimično zatvorena jednim kamenom, koja je ženama iz Hevrona služila za njihove svetkovine i praznične običaje.

„Ama ne", odgovori Josif na pitanje, „kip nije tu i on se preko godine ne može videti. On se čuva u hramu Kirjat Arbe i samo se na praznik iznosi odande, na dan obratnice, kada sunce počinje da nestaje i svetlost odlazi u donji svet, pa žene s njim onda postupaju shodno običajima."

„Sahranjuju li ga one u pećini?" upita Venjamin. On ga to nije prvi put upitao i Josif ga u tom pogledu nije po prvi put poučio. Međutim, mališan se dosta često pravio kao da je zaboravio pouku, samo da bi je ponovo dobio i da bi čuo kako Josif govori o Adonaju, pastiru i gospodaru, koji je ubijen i o kojem su pevane tužbalice u svetu. Jer, pri tom je on pomno osluškivao ono između reči, kao i ton i ritam njegovog govora, tako da je imao neko nejasno osećanje kao da bi hteo da dokuči bratovljevu u mislima skrivenu tajnu koja je u govoru bila rastopljena kao so u moru.

„Ne, to da ga sahranjuju, to dolazi kasnije", odgovori Josif. „Prvo ga one traže." Sedeo je u podnožju Aštarotina spomen-kamena, jedne crne kamene kupe sirovog oblika, koja kao da je po površini bila prekrivena malim mehurima od opekotina, dok je rukama, nad čijim su se nadlanicama isticala fina produženja zglobova, počeo da plete venac od sakupljenih mirtinih grančica.

Venjamin ga je posmatrao sa strane. Tamna čistina ispod njegovih slepoočnica i na njegovoj bradi ukazivala je na to da se već brijao: činio je to nekom mešavinom od ulja i potaše i jednim kamenim nožem. A da je počem pustio da mu raste brada, kako bi onda izgledao? Reklo bi se da bi ga to veoma izmenilo. A moguće je da još i ne bi imao bogzna kakvu bradu; ali svejedno: slaba ili jaka brada, ipak se postavlja pitanje šta bi bilo sa njegovom lepotom, sa tom posebnom i naročitom lepotom jednog sedamnaestogodišnjaka? Isto tako mogao je na vratu da ima nasađenu pseću glavu – ništa to ne bi mnogo menjalo na stvari. Lepota je veoma osetljiva, krhka stvar, to

se mora priznati. „Traže ga”, reče Josif, „jer je on uzvišeni Izgubljeni. Neke od njih sakrile su kip u šipražju, ali i one onda učestvuju u traganju, one doduše znaju gde je on, a onda opet i ne znaju, te one svesno i namerno pristaju da budu zbunjene. Sve one nariču dok lutaju naokolo i traže zajedno, a opet svaka za sebe tuži: ‘Gde si, lepi moj, supružniče moj, moja šarena pastirska ptico? Nema te nigde! Šta te zadesilo u gaju, u svetu, u zelenilu?’”

„Ali one znaju”, ubaci Venjamin, „da je Gospod rastrgnut i mrtav?”

„Još ne”, uzvrati Josif. „U tome i jeste smisao svetkovine. One to znaju jer je to jednom otkriveno, a onda opet još ne znaju zato što čas kada se to ponovo otkriva još nije prispeo. U svetkovini svaki čas ima svoje značenje i svaka od žena je boginja koja traži pre nego što je našla.”

„Ali one će ipak naći Gospoda?”

„Kako ti kažeš. On leži u šipražju, a slabine su mu raskidane. One sve onda dotrče, počinju da dižu ruke i da vrište iz sve snage.”

„Ti si to čuo i video?”

„Ti znaš da sam to već dva puta čuo i video, ali si mi čvrsto obećao da to nećeš reći ocu. Jesi li održao reč?”

„Nisam ni reč izustio!” uveravao je Venoni. „Zar da ocu nanesem bol? Dosta sam mu boli naneo svojim životom.”

„I opet ću otići onamo kada bude prispeo čas”, reče Josif. „Upravo smo sada, u ovom času, od prošlog puta isto toliko udaljeni koliko smo udaljeni od sledećeg puta. Kada stanu da cede ulje, onda je to znak da je prispela obratnica povratka. To je izvanredna svetkovina. Gospod leži ispružen u šipražju sa razjapljenom smrtnom ranom.”

„A kako li on onda izgleda?”

„Onako kako sam ti ga opisao. Lepog je stasa, od maslinovog drveta, voska i stakla, jer su mu oči od crnog stakla i imaju i trepavice.”

„Je li mlad?”

„Pa rekao sam ti da je mlad i lep. Žilice žutog drveta nalik su na fine krvne sudove na njegovom telu, kovrdže su mu crne, a haljetak, koji mu pokriva slabine, istkan je u više boja i ukrašen je biserima i staklačom, dok je na rubu opervažen purpurnim resama.”

„A šta ima u kosi?”

„Ništa", odgovori Josif kratko. „Usne, nokte i mladeže po telu napravili su mu od voska, a strašnu ranu od Ninivova zuba ispunili su mu crvenim voskom. Ona krvari."

„Rekao si da je velika bol u žena kada ga nađu!"

„Veoma velika. Do tada je to bila samo kuknjava zbog toga što ga nema, a onda počinje prava, velika kuknjava jer su ga našle, pa je ta kuknjava sada još glasnija i prodornija. Tada se oglasi i žalopojka frula za Tamuzom, Gospodom, jer tu, na tom mestu, sede svirači koji svom snagom duvaju u kratke frule, čija cika bolno prodire do srži kostiju. A žene raspliću svoje kose i onako zanesene, čineći pri tom neke čudne pokrete, tuže nad lešom: 'O, supružniče moj, dete moje!' Jer, svaka od njih je kao boginja i svaka za sebe tuži i nariče: 'Niko te nije više voleo od mene!'"

„Meni se, Josife, plače. Smrt Gospoda suviše je tužna i bolna za mene maloga, tako da mi nešto iznutra tera suze na oči. Zašto je Mladi, Lepi, morao da bude rastrgnut u gaju, u svetu, u zelenilu, pa je sada takva kuknjava za njim?"

„To ti ne razumeš", odgovori Josif. „On je Stradalnik i Žrtva. On silazi u bezdan da bi otuda vaskrsao i bio slavljen. Toga je Avram bio svestan kada je digao nož na pravog sina. Ali kada ga je spustio, onda je tu u zamenu za njega bio jedan ovan. Zato mi, kada ovna ili jagnje prinosimo na potpunu žrtvu, njemu privezujemo pečat sa slikom čoveka u znak zamene. Ali tajna zamene je veća, ona je utemeljena u zvezdanom rasporedu čoveka, boga i životinje, i ona je tajna te izmene. Kao što čovek žrtvuje sina u životinji, tako se sin prinosi na žrtvu u životinji. Niniv nije proklet, jer stoji zapisano: Jedan bog mora biti zaklan, a smisao životinje je smisao sina koji zna svoj čas, kao u svetkovini, a zna i čas kada će srušiti stanište smrti i izaći iz pećine."

„Kada bi već bilo tako daleko", reče mališan, „pa da započne svetkovina radosti! Polažu li onda Gospoda u grob, tamo u pećini?"

Josif se za sve vreme dok je poslovao oko venca njihao u kukovima. Pri tome je pevušio kroz nos:

„U dane Tamuza svirajte u frulu od lazura,
Svirajte i u prsten od karneola!..."

„Donose ga naričući i tužeći ovamo do kamena", reče on onda, „a svirači tada jače zaduvaju u frule, tako da cela ta piska i cika čoveku naprosto razdire dušu. Gledao sam žene uposlene oko leša, koji su držale u svom naručju. Prale su ga vodom i mazale uljem od narda,

tako da se telo Gospoda, zajedno sa žilicama kojima je bilo prekriveno, presijavalo i ostavljalo utisak kao da je orošeno. Potom ga obaviše povojima od platna i vune, uviše ga u purpurne rupce i položiše na odar tu kraj kamena, neprekidno naričući i jecajući uz svirku frula:

'Ajao, Tamuze!
Ajao, voljeni sine, proleće moje, svetlosti moja!
Adon! Adonaji!
Sedamo sa suzama
Jer mrtav si ti, bože moj, supružniče moj, dete moje!
Ti si tamariska koja nije pila vode u leji...
I tvoje vršike nisu donele mladice u polju!
Izdanak si ti koji nije zasađen u svoju vodojažu...
Mladica čije je korenje iščupano,
Zelenje što u vrtu nije pilo vode!
Ajao, Damu moj, dete moje, svetlosti moja!
Niko te nije voleo više od mene!'"

„Pa ti znaš tu tužbalicu od reči do reči."

„Znam je", reče Josif.

„A i tebe se ona duboko doima, kako mi se čini", dodade Venoni. „Jednom ili dva puta, dok si pevao, učini mi se kao da je i tebe nešto iznutra pritislo, mada žene iz grada sve to rade samo onako kako to one znaju, a sin uistinu i nije Adonaji, Jakovljev i Avramov Bog."

„On je Sin i Voljeni", reče Josif, „i on je Žrtva. Šta to govoriš da me nešto pritislo! Ta nisam ja mali i plačevan kao ti."

„Ne, nego si mlad i lep", reče Venjamin ponizno. „Evo, skoro je gotov venac koji ćeš zadržati za sebe. Vidim da si ga ispleo tako da spreda bude nešto viši i širi, poput neke krune na čelu, da bi tako pokazao svu svoju spretnost. Već se unapred radujem trenutku kada ga sebi budeš stavio na glavu, radujem se tome više nego vencu od oskoruše koji ćeš meni isplesti. A lepi bog ležaše, dakle, četiri dana na odru?"

„Baš kako ti kažeš i kako si zapamtio", odgovori Josif. „Tvoja pamet raste i uskoro će biti zaokrugljena i potpuna, tako da će se s tobom moći razgovarati o svemu i svačemu. On sada leži tamo i ležaće tako do četvrtog dana, a varošani svakog dana izlaze sa sviračima napolje u gaj, počinju da se udaraju u grudi kada ga ugledaju i nariču:

'O Duci, vladaru moj, koliko dugo već ležiš tu!
O gospodaru ovčijeg tora, nemoćni, koliko dugo ležiš tu!
Neću jesti hleba, neću piti vode,
Jer mrtva je mladost, mrtav je Tamuza!'

I unutra u hramu i po kućama oni ovako tuže. Ali četvrtog dana dolaze i polažu ga u kovčeg."

„U sanduk?"

„Mora se reći 'kovčeg'. Moglo bi se reći i 'sanduk', bilo bi to samo po sebi sasvim primereno, ali u ovom slučaju to je ipak nedolično. Odvajkada se kaže 'kovčeg'. Gospod tačno staje u nj, on je pravljen po njegovoj meri, od drveta, obojenog crvenom i crnom bojom, tako da mu savršeno odgovara i boljeg ne može biti. Čim ga polože u nj, stavljaju poklopac, preliju ga katranom, pa ga onda, lijući pri tom suze, pohrane tamo u pećini, na čiji otvor zatim navale kamen i, pošto je tako sve obavljeno, onda svi odlaze svojim kućama."

„Prestaju li tada kuknjava i plač?"

„To si slabo zapamtio. Plač i kuknjava se nastavljaju u hramu i po kućama, i to još dva i po dana. Ali trećeg dana, u sumrak, počinje svetkovina svetiljki."

„Tome sam se uvek radovao. Oni onda, dakle, zapale nekoliko svetiljki?"

„Bezbroj svetiljki, na sve strane", reče Josif, „zapravo onoliko svetiljki koliko ih imaju. Pale ih oko kuća, pod nebom, kao i putem koji vodi ovamo, pa onda ovde na ovom mestu, uokolo po žbunju; svugde i na sve strane samo gore svetiljke. Oni dolaze na grob i počinju još jednom da tuže, i to je zapravo najbolnije naricanje, nikada kao tada frule ne jecaju tako bolno uz pevanje tužbalice: 'O Duci, koliko dugo ležiš tu!', pa žene još dugo posle toga imaju izgrebane prsi od te prevelike žalosti. A oko ponoći onda sve u jedan mah utihne."

Venjamin dohvati bratovu ruku.

„U jedan mah sve utihne?" upita on. „I sve zanemi?"

„Svi stoje nepokretno i kao nemi. Tišina caruje. A onda se odjednom izdaleka oglasi jedan jedini glas, zvonko i pun radosti, kličući: 'Tamuz je živ! Gospod je vaskrsao! Srušio je stanište senke smrti! Velik je Gospod!'"

„O, kakve li vesti, Josife! Znao sam da će prispeti u svoj određeni praznični čas, a opet me svega podilazi jeza kao da to nikada ranije

nisam čuo. Ko se to oglašava?”

„To je jedna devojčica nežnog lica, posebno za to odabrana i određena, i to se čini svake Nove godine. Njeni roditelji su zbog toga veoma ponosni i veoma su poštovani. Obznanjivačica ide putem, s lautom u ruci, te svira i peva:

‘Tamuz je živ, Adon je vaskrsao!
Velik je On, velik, Gospod je velik!
Svoje oko, koje je smrt sklopila, On ga je otvorio.
Svoja usta, koja je smrt zatvorila, On ih je otvorio.
Njegove noge, koje behu okovane, opet hodaju,
Zelenje i cveće ponovo bujaju ispod njihovih koraka.
Velik je Gospod, Adonaj je velik!’

Ali dok devojčica tako dolazi i peva, ostali se silovito bacaju na grob. Odvaljuju kamen i, gle, kovčeg je prazan.”

„Gde je Rastrgnuti?”

„Njega više nema tu. Grob ga više nije zadržao, u njemu je bio svega tri dana. On je vaskrsao.”

„O! Ali, Josife, kako – oprosti meni bucmastome, ali šta ti to govoriš? Nemoj, molim te, da varaš sina svoje majke! Pa rekao si mi ne jedanput da se lepi kip od godine do godine pohranjuje u hramu. Zato ne razumem šta ovde znači ‘vaskrsao’!”

„Ludice”, odgovori Josif, „mnogo toga još nedostaje tvom umu pa da bude zaokrugljen i potpun, tako da on još uvek, ma koliko da se razvija, liči na čun koji nesigurno plovi preko nebeskog mora. Pa zar to o čemu ti pričam nije svetkovina sa svojim određenim časovima i zar ti misliš da se zavaravaju ljudi koji slave svetkovinu iz časa u čas, znajući za sledeći čas a slaveći sadašnji? Ta svi oni znaju da je kip pohranjen u hramu, a ipak je Tamuz vaskrsao. Skoro da poverujem da misliš: budući da kip nije bog, onda bog nije ni kip. Čuvaj se toga, on je to u svakom slučaju! Jer, kip je sredstvo sadašnjosti i svetkovine. A Tamuz, Gospod, jeste Gospod svetkovine.”

Pri tome on stavi sebi venac na glavu jer ga je upravo bio ispleo.

Venjamin ga je gledao velikim očima.

„Bože naših otaca”, uzviknu on zadivljeno, „kako ti samo na čelu dobro stoji kruna od mirtinih grančica, a ispleo si je tu na moje oči svojim spretnim rukama! Jedino tebi ona i pristoji, a kada samo pomislim kako bi izgledala na mojoj šubari od vidrine kožice, onda sasvim uviđam koliko bi bilo pogrešno kada je ne bi zadržao samo za

sebe”. I nastavi: „Kaži mi pravo i ispričaj mi samo još ovo: Kada su ljudi ono ugledali prazan kovčeg i grob, onda su oni zacelo mirno i razgaljeno krenuli svojim kućama?”

„Onda počinje slavlje i praznično veselje”, ispravi ga Josif. „‘Prazan, prazan, prazan!’, viču svi. ‘Grob je prazan. Adon je vaskrsao!’ Svi ljube devojčicu i viču: ‘Gospod je velik!’ Onda počinju uzajamno da se ljube i da kliču: ‘Slavan je Tamuz!’ Potom zaigraju kolo tu oko spomen-obeležja Aštarte u svetlosti svetiljki. A i u osvetljenom gradu vlada opšta radost i veselje, jede se i pije, a vazduh zaglušno odjekuje od reči obznane, štaviše, još i narednog dana ljudi jedni druge pozdravljaju dvostrukim poljupcem i rečima: ‘On je uistinu vaskrsao!’”

„Da”, reče Venjamin, „tako je to i tako si mi ti to i ispričao. Ja sam to samo malo zaboravio i mislio sam da se mirno razilaze kućama. Kakva divna svetkovina, u svim njenim delovima! I Gospodu je, dakle, time za ovu godinu spasena i uznesena glava, ali njemu je znan čas kada će ga Niniv opet ubiti u zelenilu.”

„Ne ‘opet’”, pouči ga Josif. „Uvek je to jedanput i prvi put.”

„Kako ti kažeš, dragi brate, samo tako može biti. Bilo je to s moje strane nezrelo, to kako sam se izrazio, bio je to govor jednog švrće. Uvek je to ‘jedini put i prvi put’, jer On je Gospod svetkovine. Ali promisli li se dobro, onda ipak mora, da bi svetkovina uopšte mogla da nastane, da je jednom bilo prvi put i jedini put da je Tamuz umro i da je Lepi rastrgnut, zar nije tako?”

„Kada Ištar nestane sa neba i siđe dole da probudi sina, onda je reč o zbivanju.”

„E da, to je tamo gore. A kako stoje stvari ovde dole? Kažeš da je tu reč o zbivanju. Ali ispričaj mi priču!”

„Kažu da je u Gebalu”, započe Josif, „u podnožju snežne planine stolovao neki kralj koji je imao kćer ljupkog lica, pa ga Nana, koja se tamo zove Aštarot, zaludi strašću za njom, tako da ga spopade požuda za sopstvenom krvlju i puti i on obleža rođenu kćer.”

Pri tome Josif pokaza iza sebe na znakove uklesane u spomen-beleg kraj kojeg su sedeli.

„Kako ona tako zatrudne i ponese dete u utrobi”, nastavi on, „i kralj vide da će postati otac svoga unuka, on se sav pomete, spopadnu ga bes i kajanje, te krenu da je ubije. Ali bogovi, budući da su dobro znali da je to bilo Ašratino delo, pretvoriše trudnicu u drvo.”

„U kakvo drvo?”

„Bilo je to drvo ili grm", reče Josif ljutito, „ili grm jak kao drvo. Nisam bio u blizini da bih ti mogao reći kakav je nos bio u kralja i kakve je minđuše imala dadilja kraljeve ćerke. Ako ti je do slušanja, onda slušaj a nemoj mi postavljati nezrela pitanja kao da bi da bacaš klipove u točkove!"

„Ako ćeš da me grdiš, onda ću se zaplakati", potuži se Venjamin, „pa ćeš onda morati da me tešiš. Zato nemoj odmah da me grdiš i veruj mi da ne želim ništa drugo nego samo da te slušam!"

„Posle deset meseci", nastavi Josif svoju priču, „drvo se otvori i raspukne i, gle, iz njega izađe dečak Adonaj. Njega ugleda Ašera koja je sve to zamesila i ona ne htede da ga ikome prepusti. Zato ga odmah skloni u donje carstvo kod gospodarice Ereškigal. Ali ne, ova ne htede da ga ikome prepusti i reče: 'Nikada ga više neću pustiti odavde jer je ovo zemlja bez povratka'."

„A zašto gospodarice nisu htele nikome da ga prepuste?"

„Nikome pa ni jedna drugoj. Ti baš moraš sve da pitaš i sve da znaš. Ako se na osnovu jedne stvari može nešto zaključiti o nekoj drugoj stvari, onda je dovoljno da se nešto kaže o onoj jednoj pa da se na osnovu nje sagleda i ona druga. Adon je bio sin jedne Ljupke, a sama Nana imala je umešane prste u njegovo začeće, pa se tu bez mnogog govorenja da razumeti da je stvoren iz zavisti. Zato se, kada se gospodarica pohote pojavila u donjem carstvu da ga zatraži, gospodarica Ereškigal u dubini svoje duše onako strašno uplaši i samo odlučno stisnu zube. Rekla je, naime, vrataru: 'Postupi s njom kako običaj nalaže!' I tako gospodarica Aštarti moraše da prođe sedam kapija, ostavljajući kod svake kapije u rukama vratara po komad svoje odeće, maramu, priveske, pojas i kopče, a kod poslednje kapije i stidnu maramu, tako da je sasvim gola stupila pred gospodaricu Ereškigal da zatraži Tamuza. Tada gospodarice naoštriše svoje nokte i nasrnuše jedna na drugu."

„Uhvatile su se, znači, u koštac i borile za njega noktima?"

„Da, jedna je oko svoje ruke obavila kosu one druge i tako su se onda počupale, toliko je velika među njima bila zavist. A onda gospodarica Ereškigal zatvori gospodaricu Aštartu u donjem carstvu sa šezdeset katanaca i baci na nju šezdeset bolesti, tako da je zemlja uzalud čekala na njen povratak, te je time bilo ometeno klijanje i onemogućeno cvetanje. Noću bi polja pobelela, a na njivama je rađala so. Nije nicalo nikakvo bilje, niti je raslo ikakvo žito. Bik više nije skakao na kravu, magarac se više nije povijao nad magaricom, niti je čovek obležavao ženu. Materinska utroba bila je zatvorena. Život, lišen pohote, obamro je od žalosti."

„Eh, Josefja, gledaj da što pre dođeš do drugih delova priče i ne zadržavaj se duže kod ovog! Ne mogu više da slušam da se magarac nije povijao nad magaricom i da je zemlja obljutavila od soli. Još malo i ja ću se zaplakati, a onda ćeš samo imati muke sa mnom."

„I Božji glasnik je plakao kada je to video", reče Josif, „i u suzama je to preneo i gospodaru bogova. A ovaj je onda rekao: 'Ne ide to da cvetanje bude sasvim ometeno. Moram da se umešam u tu stvar'. I on se umeša kao posrednik između gospodarica Aštarot i Ereškigal, te uspostavi red po kome će Adoni trećinu godine provesti u donjem carstvu, trećinu na zemlji i trećinu gde mu je volja. Tako je Ištar izvela dragana na svetlost dana."

„A gde je izdanak drveta boravio u trećoj trećini?"

„To je teško reći. Na raznim mestima. Bilo je mnogo zavisti i omraze zbog njega i spletaka pothranjivanih zavišću. Aštarot ga je volela, ali je stvar bila u tome što ga nije odvodio samo jedan bog i pri tome ga želeo samo za sebe."

„Bogovi stvoreni po ljudskom obličju i takvi kao ja?" upita Venjamin.

„Kako si ti stvoren", odgovori Josif, „to je barem jasno i sasvim razumljivo, ali kad se radi o bogovima i polubogovima, onda tu stvari nisu baš tako jednostavne i jasne. Mnogi Tamuza ne nazivaju vladarem nego vladarkom. Oni tada imaju na umu Nanu, boginju, ali istovremeno i boga koji je s njom ili njega umesto nje, jer se naprosto postavlja pitanje da li je Ištara uopšte žena? Video sam njene slike i na njima je bila s bradom. Dakle, zašto onda da ne kažem: Video sam 'njegove' slike? Jakov, naš otac, ne pravi sebi nikakve slike. Bez sumnje je najmudrije ne praviti sebi nikakve slike. Ali zato moramo da govorimo, a nespretni slučajevi izbora našeg govora nisu dovoljni da se dokuči istina. Da li je Ištara zvezda Zornjača?"

„Da, i zvezda Večernjača."

„Ona je, dakle, oboje. A ja sam o njoj na jednom kamenu pročitao sledeće reči: 'Naveče žena, a u zoru muškarac'. Kako onda da se tu stvori jedna jedinstvena predstava, i koji to govor da čovek odabere pa da dođe do istine? Video sam sliku jednog boga koja je predstavljala vodu Egipta, onu što napaja polja, a grudi su dopola bile grudi žene, a drugom polovinom grudi muškarca. Možda je Tamuz bio devojka, a mladić samo snagom smrti."

„Ima li smrt snage da menja svojstvo stvari?"

„Upokojeni je bog. On je Tamuz, pastir, koji se ovde zove Adonis, a u donjoj zemlji Usir. Tamo on ima bradu, mada je za života bio žena.”

„Obrazi mamičini bili su iznad svega nežni, kako si mi sam govorio, i mirisali su na ružin list, kada bi je neko poljubio. Neću da je sebi zamišljam s bradom! Zatražiš li to od mene, biću ti neposlušan, jer to neću učiniti.”

„Ludo jedna, pa to i ne tražim od tebe”, reče Josif smešeći se. „Ja ti samo govorim o ljudima iz donje zemlje i o njihovim naravima, o onome što nije sasvim razumljivo.”

„I moji su bucmasti obrazi nežni i mekani”, napomenu Venjamin, pogladivši dlanovima svoje obraze. „To je tako zbog toga što ja još nisam izrastao u momčića, već sam jedan švrća. A ti, ti si jedan stasali mladić. Zato se i briješ i gledaš da imaš čisto lice sve dok ne budeš bio odrastao čovek.”

„Da, ja gledam da mi lice bude izbrijano i čisto”, odgovori Josif. „A i tvoje je čisto. Ti imaš nežne obraze kao što su bili u naše mamice, jer ti si još kao anđeo najvišega, Boga, Gospoda, koji se verio s našim plemenom, pa je ovo vereno s njime u puti, preko Avramovog saveza. Jer on je naš krvni mladoženja pun revnosti a Izrailj je mlada. A da li je Izrailj zapravo mlada ili mladoženja? To nije sasvim jasno i o tome ne smemo sebi stvarati određenu predstavu, jer je on u svakom slučaju mladoženja, obrezan u mladu, posvećen i pošteđen u određene svrhe. Ako bih pokušao u svom duhu da stvorim sliku Elohima, onda bi on meni izgledao kao naš otac, koji me voli, i to više nego ostale moje drugare. A ja znam da je to u stvari mamica koju on u meni voli; zato što sam ja živ, a ona je mrtva – tako ona sada za njega živi na drugi način. Ja i majka smo jedno. A Jakov misli na Rahilu čim na mene usmeri pogled svojih očiju, kao što ljudi ovog kraja misle na Nanu kada Tamuza nazivaju gospodaricom.”

„I ja mislim na mamicu, i ja, kada ti se umiljavam, Josefja, dragi Jehosife!” kliknu Venjamin i obgrli Josifa rukama. „Vidiš, to ti je kao svojevrsna nadoknada i zamena. Jer, mekoobrazna mamica morala je da ode na Zapad da bih ja mogao da živim, tako da sam ja, švrća, siroče i zlosretnik od samog rođenja. Ali zato si mi ti kao ona, ti me vodiš za ruku u gaj, u svet, u zelenilo, ti mi pričaš o Božjoj svetkovini u svim njenim pojedinim delovima i pleteš mi vence kao što bi i ona činila, iako mi, razume se, ne daješ svako zelenje, već ponešto zadržavaš samo za sebe. Ah, zašto je moralo onako da bude na putu, zašto je morala da umre! Zašto nije bila poput drveta koje se raspuklo i otvorilo sa svom lagodnošću i pustilo da izdanak izađe napolje?

U mene je pamćenje suviše kratko, kao što je to i sa mojim nogama i prstima."

„Dođi sad, idemo!" reče Josif.

Nebeski san

Tada ga braća još nisu zvala „Sanjarem”, ali nedugo zatim doći će i do toga. Ako su ga isprva zvali samo „Utnapištim” i „čitač kamenih ploča”, onda se dobroćudnost tog naziva, koji su oni upotrebljavali kao pogrdno ime, može objasniti samo pomanjkanjem dara za izmišljanje i moći uobrazilje u tih mladih ljudi. Oni bi mu zaista rado nadenuli neka pogrdnija imena, samo što im ona nikako nisu padala na pamet, pa su stoga bili zadovoljni kada su mogli da ga nazovu „Snevačem snova”, što je već, po njihovom uverenju, bilo dosta rugobno. No, taj dan još nije bio prispeo; njegova brbljivost u vezi sa snom o vremenu, kojim je oca bio utešio, nije bila dovoljna da bi im skrenuo pažnju na ovu svoju nadobudnu osobinu, a pored toga je pred njima zasad još ćutao o onim svojim snovima koje je već odavno snevao. O onim po sadržaju i značenju najbremenitijim im uopšte nije govorio, ni njima ni ocu. A oni o kojima im je, na svoju nesreću, pričao bili su još srazmerno skromnije vrste. Ali zato se pred Venjaminom nije uzdržavao; njemu je, naime, u poverljivim trenucima ispričao i one sasvim neskromne, o kojima je Josif inače ćutao, budući da je još uvek imao dovoljno snage da se savlada. Da ih je mališa, radoznao kakav je bio, saslušao s najvećim zadovoljstvom, i da ga je čak izazivao da mu ih priča, to posebno ne treba ni da se kaže. Međutim, budući i onako već malo melanholično opterećen svakojakom nejasnom tajnom u vezi sa mirtom, koja mu je bila poverena, on prilikom slušanja tih snova nikako nije mogao da se oslobodi neke neprijatne zebnje, koju je hteo da pripiše svojoj nezrelosti, pa je shodno tome nastojao i da je kao takvu savlada i odbaci iz svog osećanja. No, ona je ipak bila isuviše osnovana i zacelo se niko ne bi mogao potpuno osloboditi zabrinutosti kada bi se suočio sa upadljivom neskromnošću jednog sna kao što je bio ovaj koji je Venjamin čuo više puta – i to jedino on i niko više. I upravo je ta okolnost da ga je jedini znao, razume se, ne malo opterećivala maloga, ma koliko da je spoznao nužnost toga i ma koliko da se time osećao i počastvovanim.

Josif je u većini slučajeva uobičavao da svoj san priča zatvorenih očiju, tihim a onda na mahove snažno podignutim glasom, sa

stisnutim pesnicama na grudima i očigledno je pri tome bio veoma uzbuđen, iako je svog slušaoca upozoravao da osećanjem ne podleže onom što bude čuo i da sve samo mirno sasluša.

„Nemoj da mi se uplašiš i da počem počneš da mi vičeš, ali nemoj ni da plačeš ili da se smeješ," reče on, „jer inače ti neću pričati."

„Ta kako bih ja to radio!" odgovorio bi Venjamin svaki put. „Ja doduše jesam još švrća, ali nisam nikakav dedak. Znam ja dobro kako i šta treba da uradim. Sve dok budem bio spokojan, neću ni misliti na to da se radi o snu, kako bih mogao da se potpuno predam uživanju u tvom kazivanju. A čim se budem uplašio ili bi mi bilo čas hladno čas vruće, podsetiću se da je sve to što mi pričaš zapravo samo san. To će me odmah urazumiti, tako da ti ni na koji način neću zasmetati."

„Sanjao sam", poče Josif, „da sam u polju kod stada i da sam sasvim sam sa ovcama, koje su pasle na brežuljku, na kojem sam ležao, i po njegovim obroncima. Ležao sam na stomaku, sa stabljikom u ustima, a noge sam podigao uvis, dok su mi misli nemarno lutale uokolo, a noge mi se nemarno klatile. Tada se zbi da na mene i na mesto na kojem sam ležao pade nešto kao neka velika senka, kao da je od oblaka koji je načas zakrilio i samo sunce, u isti mah se u vazduhu začu neki snažan šum, i kada pogledah gore, a ono ti, gle, jedan orao koji je iznad mene strahovito mlatarao krilima, velik kao bik i sa rogovima na čelu – on je bio taj koji me prekrio svojom ogromnom senkom. I oko mene se sve zakovitla od vetra i neke siline, jer se uto on već nađe nada mnom, zgrabi me kandžama za slabine i odiže me sa zemlje, uz silno lepetanje krila, i odnese iz stada moga oca."

„O čuda!" ubaci Venjamin. „Nije da se bojim, ali zar nisi povikao: 'U pomoć, ljudi?'"

„Nisam, i to sa tri razloga", odgovori Josif. „Prvo, što nikog nije bilo na tom širokom polju da me čuje; drugo, što mi se naprosto presekao dah, pa sve i da sam hteo, nisam mogao da vičem; i, treće, što nisam ni hteo da vičem jer sam osećao silnu radost, kao da sam to već odavna očekivao. Orao me uhvatio straga za slabine i držao me pred sobom kandžama, dok je svoju glavu visoko izbacio iznad moje, pa su mi noge jednostavno visile. Povremeno bi nagnuo svoju glavu nad moju i pogledao me svojim ogromnim okom. U jedan mah se i oglasi svojim metalnim kljunom: 'Držim li te dobro, dečače? Da te nisam suviše jako stegao svojim nesalomivim kandžama? Ja već dobro pazim, treba da znaš, da te njima ne ozledim, jer ako bi mi se to desilo, onda se ja ne bih dobro proveo!' Ja upitah: 'Ko si ti?' On

odgovori: 'Ja sam anđeo Amfijel, kome je ovaj lik podaren za ovaj poduhvat. Jer tebi, dete moje, nema više opstanka na zemlji, pa treba da budeš premešten, takva je odluka'. 'A zašto?' upitah onda ja. 'Ćuti', reče orao, 'i pričuvaj malo svoj jezik od pitanja, kako su to prisiljeni da čine i svi nebesnici. To je, naime, odluka jedne velike, posebne ljubavi i protiv nje ne pomaže nikakvo mudrovanje i zapitkivanje, možeš da govoriš i pitaš koliko te volja, odluka će sve to kao od šale odbaciti, pa je bolje da svako gleda da ne oprži jezik o ono stravično!' Na to ja ništa ne odgovorih i zaćutah. Ali mi srce beše prepuno jezive radosti."

„Radujem se što sediš kraj mene jer mi to pokazuje da je sve to bio samo san", reče Venjamin. „Ali, zar nisi bio malo tužan što na krilima orla odlaziš sa zemlje i zar ti nije bilo malo žao svih nas, koje si napuštao, na primer, mene maloga ovde?"

„Nisam ja vas napuštao" odgovori Josif. „Ja sam od vas odveden i ja tu ništa nisam mogao, ali sam opet imao osećanje kao da sam to i očekivao. A uz to se čovek u snu ne priseća svega, nego samo neke stvari, a u ovom mom slučaju to je bila velika i jezovita radost u mom srcu. Ta je radost zaista bila velika i veliko je bilo to što mi se dešavalo, pa je moguće da mi se učinilo sićušnim ono što me ti pitaš."

„Ne ljutim se ja na tebe zbog toga", odgovori mu Venjamin, „nego ti se divim."

„Hvala ti, mali Vene! Samo treba i to da imaš na umu da mi je uzlet možda prekinuo sećanje, jer ja sam se neprekidno penjao u kandžama orlovim, koji mi posle dva puta po dva časa leta reče: 'Pogledaj dole, prijatelju moj, na zemlju i more; kako ti se oni sada čine!' Zemlja beše tada svojom veličinom nalik na brdo a more na vodotok reke. Ali posle novih dva puta po dva časa orao ponovo reče: 'Pogledaj dole, prijatelju moj; kako ti se sada čini zemlja, a kako more!' Zemlja tada beše nalik na šumarak, a more na jarak nekog vrtlara. Posle novih dva puta po dva časa, kada me Amfijel, orao, ponovo pozva da pogledam dole, a ono, čuj i veruj mi, zemlja beše postala kao kolač, a more beše koliko korpica za hleb. Posle tog prizora nosio me još dva puta po dva časa uvis, pa onda reče: 'Pogledaj dole, prijatelju moj, i vidi kako nestadoše i zemlja i more!' Kad pogledah, a oni, stvarno, behu nestali, ali se ja nisam plašio.

Orao se sa mnom penjao kroz Šejakim, oblačno nebo, i njegova krila behu mokra od vlage. Ali u opštem sivilu i opštoj belini oko nas u jedan mah sve zablista u zlatu jer su na vlažnim ostrvima već stajala pojedina nebeska deca i pripadnici nebeskih četa u zlatnoj opremi, pa su nas, s rukama nad očima, posmatrali, dok su životinje

bile polegle po jastucima, te videh kako dižu svoje njuške i njuše u smeru našeg uspona.

Uspinjali smo se kroz Rakiju, zvezdano nebo, pa u mojim ušima zabruja hiljadostruka buka blagozvučja jer oko nas su se u muzici svojih brojeva čudesno kretale zvezde i planete, a između njih bi povremeno ustajali anđeli na ognjenim postoljima s tablama punim brojki u rukama, pokazujući prstom put bučnim prolaznicima koji nisu smeli da se kreću uokolo. Pri tom su jedan drugome dovikivali: ‘Slava Gospodu i njegovoj veličanstvenosti na njenom mestu!’ Ali kada smo mi naišli, oni zanemeše i spustiše pogled svojih očiju.

Spopade me strah u radosti i ja upitah orla: ‘Kuda i koliko visoko smeraš još da me vodiš?’ On odgovori: ‘Neizmerno visoko i u najviše visine severa sveta, dete moje. Jer, odlučeno je i naloženo da te pravo i smesta ponesem do poslednje visine, do prostranstva Arabota, tamo gde se nalaze riznice života, mira i blagoslova, i do najvišeg svoda, do samog središta Velike palate. Tamo se nalaze kola i tamo je sedište divote kojoj ćeš odsad svakodnevno da služiš, te ćeš pred njom stajati i biti ključar koji će otvarati i zatvarati dveri Arabota i sve drugo što je odlučeno da treba da radiš.’ Ja rekoh: ‘Ako sam odabran i izabran među smrtnicima, onda neka tako bude. Sasvim neočekivano ovo za mene i nije.’

U to ugledah neko strašno utvrđenje od ledenih kristala, čije su zidine bile zaposednute ratnicima iz visina, koji su svoja tela, sve do nogu, bili pokrili krilima, dok su im noge stajale uspravno, a stopala su im takoreći bila ovalna i sjajila se kao svetli, glatki metal. I gle, tu su, jedan kraj drugog, stajala dva anđela, rukama oslonjeni na svoje zmijaste mačeve, smelog izraza lica, sa borama ponosa koje su se nazirale između obrva. Orao reče: ‘To su Aza i Azajel, dva serafima.’ Tada čuh kako Aza reče Azajelu: ‘Na šezdeset i pet hiljada milja namirisao sam njegov dolazak. Ali, reci ti meni, kakav je to miris stvorenja od žene rođenog i kakva je to vrednost nekoga od bele semene kapi nastalog, pa da mu bude dopušteno da dođe u najgornje nebo i da među nama obavlja svoju službu?’ Azajel pak uplašeno stavi prst na usta. Ali Aza govoraše: ‘Ne boj se, ja ću poći napred s njima pred lice Jedinoga i postaviću pitanje, jer sam ja anđeo munje i meni je data sloboda da govorim.’ I obojica poleteše iza nas.

I kroz koja god nebesa da me orao nosio držeći me za slabine i kroz koje god sfere, pune četa koje pevaju hvalospev i četa ognjenih slugu, da me proneo, svuda bi za trenutak, dok smo mi prolazili, zanemeo hvalospev, a od dece s visina bi se svugde nekoliko njih priključilo nama, tako da su nas uskoro pratila jata krilatih, ispred nas i iza nas, i ja sam čuo jak šum njihovih krila koji mi se učini kao

žubor velike vode.

O Venjamine, veruj mi! Video sam sedam dvorana Sevula, sazdanih u ognju, i tu je stajalo sedam četa anđela i bilo je podignuto sedam ognjenih oltara. Tu je vladao vrhovni knez sa imenom ‘Ko je kao Bog?’, ogrnut u raskošnu svešteničku odeždu, i on je prinosio žrtvu paljenicu, puštajući da se visoko digne dim od tamjana nad oltarom sa žrtvom paljenicom.

Ne znam broj dvostrukih časova i ne mogu da kažem koliko je bilo milja iza nas kada smo dosegli visine Arabota i Sedmi čardak, te se zaustavismo na njegovom tlu, koje beše svetlo, meko i prijatno pod mojim stopalima, tako da mi se sve nekako omili i ja se zaplakah. Pred nama i iza nas išli su sinovi svetlosti, tako da su nas oni vodili i pratili. A taj što je mene prihvatio i poveo za ruku beše jedan od onih snažnih, go do pojasa, u zlatnoj suknji do članaka, sa narukvicama i ukrasima na vratu i okruglim šlemom na glavi, a vrhovi krila dodirivali su mu pete. U njega behu teški kapci i mesnat nos, a crvena usta bi mu se nasmešila kad god bih pogledao u njega, ali se on nije okretao za mnom.

I ja u snu podigoh svoje oči. I tada videh kako nadaleko i svud uokolo sve blista od oružja i krila, a videh i bezbrojne čete, okupljene oko svojih vojničkih znakova, kako iz sve snage pevaju hvalospev u slavu rata, i preda mnom je sve proticalo kao mleko, zlato i ruže. I videh točkove da se kreću, strahovito visoke, gobelama koje su se žarile kao tirkiz, a pri tome se jedan točak obrtao u drugome, sve u svemu njih četiri, i nisu smeli da budu zakrenuti. A gobele su im naokolo i na sva četiri točka bile pune očiju.

A u sredini beše jedan breg, svetlucav od ognjenog kamenja, i na njemu stajaše palata, sazdana od svetlosti safira, te u nju uđosmo sa velikom svitom ispred nas i iza nas. Njene dvorane behu pune glasnika, čuvara i upravljača. Ali kada smo ušli u središnju dvoranu sa stubovima, nije joj se mogao dogledati kraj, jer me u nju uvedoše po dužini, a pored stubova i između njih stajali su, s obe strane, heruvimi, svaki sa po šest krila i sasma prekriveni očima. I mi smo tako prolazili između njih, – ne znam koliko je to dugo trajalo, – idući prema prestolu divote. A vazduh je bio ispunjen poklicima onih kraj stubova i onih koji su u gomilama stajali oko prestola: ‘Svet, svet, svet je Gospod Savaot, zemlje su pune slave njegove!’ Oko prestola su se pak tiskali serafimi, koji su sa po dva krila pokrivali svoje noge a sa po dva lice, ali su ipak pomalo izvirivali kroz perje. I onaj koji me prihvati reče mi: ‘Pokrij i ti svoje lice jer se to tako pristoji!’ Ja na to stavih svoje ruke na lice, ali sam i ja malo izvirivao između prstiju.”

„Josife”, kliknu Venjamin, „za Boga miloga, jesi li video lice Jedinoga?”

„Video sam ga kako sedi u safirnom svetlu na prestolu”, reče Josif, „pojavom poput čoveka i stvoren po liku čoveka, u prisnom veličanstvu. Jer sasvim jasno se razaznavala njegova blistava brada, koja se na slepoočnicama spajala s njegovom kosom, a na licu su se nazirale jasne i duboke bore. Ispod očiju se isticala crta nežnosti, ali i umora; oči mu nisu bile prevelike, ali su bile mrke i sjajne, i on me njima brižno pogleda kada mu pristupih.”

„Meni se čini”, reče Venjamin, „kao da vidim Jakova, našeg oca, kako gleda u tebe.”

„Ovo je bio otac sveta”, odgovori Josif, „i ja se licem bacih na zemlju. Tada začuh da neko govori i taj mi glas reče: ‘Sine čovečji, stani na svoje noge! Jer od sada ćeš stajati pred mojim prestolom kao Metatron i dečak Božji, i ja ću te načiniti mojim ključarem, te ćeš otvarati i zatvarati moj Arabot, i bićeš postavljen za zapovednika nad mojim četama, jer ti si se dopao Gospodu.’ Na to kroz mnoštvo anđela prođe nešto poput nekog žubora i hujanja od neke silne vojske.

Ali, gle, tada istupiše Aza i Azajel, koje sam ono čuo kako razgovaraju jedan s drugim. I Aza, serafim, reče: ‘Gospodaru svih svetova, ko je ovaj tu što dolazi u gornje sfere da obavlja službu zajedno s nama?’ A Azajel dodade, pokrivši pri tom s dva krila svoje lice da bi ublažio snagu svojih reči: ‘Zar on nije nastao od belog semena i od roda onih koji nepravdu piju kao vodu?’ I ja videh kako se lice Gospodnje prekri nemilošću a reči mu krenuše visoko kada prozbori i reče: ‘Šta ste vi da se usuđujete da se uplićete u moje stvari? Obdarujem onoga koga hoću, i milostiv sam prema onome prema kojem hoću da budem milostiv! Odista, pre vas načiniću njega knezom i vladarem u nebeskim visinama.’

Na to se opet začu nešto poput žubora i hujanja, kao da se svi klanjaju i povlače. Heruvimi počeše da mlataraju krilima i sva nebeska bratija stade da kliče da se sve orilo: ‘Slava divoti Gospoda na njenom mestu!’

A kralj malo pretera sa svojim rečima i reče: ‘Na ovoga ovde ja polažem svoju ruku i blagosiljam ga sa tri stotine šezdeset i pet hiljada blagoslova, da bude velik i uzvišen. Načiniću mu stolicu sličnu mojoj, sa ćilimom preko nje od čistog sjaja, svetlosti, lepote i divote. Njega ću postaviti na ulaz u Sedmi čardak i posadiću ga na nj, jer ja to tako hoću. Neka krene glas ispred njega od neba do neba: Pazite i primite ovo čista srca! Enoha, moga slugu, postavio sam za

kneza i moćnika nad svim kneževima moga carstva i nad svom decom nebeskom, izuzev nad osmoricom silnih i strašnih, uz koje ide ime bog posle imena kralj. I svaki anđeo koji od mene nešto želi, neka prvo stupi pred njega i s njim govori. I da svaku reč koju vam on bude rekao u moje ime saslušate i poslušajte, jer uz njega stoje kneževi mudrosti i razuma! Eto, to je glas koji će krenuti ispred njega. Dajte mi odeždu i krunu!'

I Gospod prebaci preko mene predivnu odeždu u koju su bile utkane svakojake luči i obuče me. Potom on uze jedan poteži venac sa četrdeset i devet kamenova neizrecivog sjaja u njemu. Pošto mi je nabacio odeždu, on mi ga svojom rukom položi na glavu pred celom nebeskom svitom i predstavi me mojom titulom: Mali Jahu, unutarnji knez. Jer, on je malo preterao.

Na to svi nebeski sinovi ponovo ustuknuše, zadrhtaše i pokloniše se, kao i kneževi anđela, silni, moćni i Božji lavovi koji su veći od svih nebeskih vojski i svoju službu obavljaju pred prestolom divote, nadalje anđeli ognja, grada, munje, vetra, besa i gneva, oluje, snega i kiše, dana, noći, meseca i planeta, oni koji svojim rukama upravljaju sudbinom sveta – i oni zadrhtaše i pokriše, zaslepljeni, svoja lica.

A Gospod ustade sa prestola, te poče, preterujući sada u najvećoj mogućoj meri, da obznanjuje i zbori: 'Gle, bejaše jedna nežna kedrova mladica u dolini, ja je presadih na breg, visok i uzvišen, i načinih od nje drvo pod kojim ptice prebivaju. I ovog ovde među vama, po danima mesecima i godinama najmlađeg, ovog dečaka učinih većim od svih bića, u mojoj nepojamnosti, a učinih to poradi ljubavi i izbora po milosti! Ja postavih njega za nadzornika nad svim dragocenostima dvorana Arabotovih i nad vaskolikim blagom života pohranjenim u visinama nebeskim. U njegovu službu spada uz to još i to da svetim životinjama stavlja vence na glavu, da točkove sjaja ukrasi snagom, da heruvime zaogrne divotom, da ognjenim stubovima dâ sjaja i blistavosti, a serafime da zaogrne ponosom. A meni će svako jutro, kada se budem spremao da se popnem na presto moje divote, da pripremi presto, te da odande, sa visine moje moći, posmatram sve uokolo. Dao sam mu divnu odeždu i navukao sam mu kaput pun ponosa i slave. Teškom krunom krunisah njegovu glavu i dodelih mu deo od visosti, velelepnosti i sjaja moga prestola. I samo mi bejaše žao što ne mogah da mu sedište napravim većim od moga i njegovu divotu još većom od moje sopstvene, jer ona je beskrajna! Njegovo ime pak biće Mali Bog!'

Posle ove obznane saču se tresak silne grmljavine i svi anđeli padoše ničice. Pošto me Gospod tako u radosti izabrao, moje telo pretvori se u ognjeni plamen, moje žile zaplamteše, moje kosti

buknuše poput vatre od smreke, moje trepavice sinuše kao munje, očne jabučice se zakotrljaše kao ognjene lopte, kosa na mojoj glavi postade živi oganj, moji udovi dobiše vatrena krila, i ja se probudih.”

„Ja se od tvog sna, Josife”, reče Venjamin, „tresem kao prut, jer je neizmeran u svojoj veličanstvenosti. A rekao bih da se i ti malo treseš, i kao da si mi nešto ubledeo; vidim to, naime, po onom tamnijem delu tvog lica, preko kojeg prelaziš brijačem, jer ti je on postao upadljivo bleđi.”

„Ne budi smešan”, odgovori Josif. „Zar da se tresem od sopstvenog sna?”

„Pa pošto si onda tako za sva vremena bio uzvišen u onim visinama bez povratka, jesi li tada uopšte još i mislio na svoje, na primer na mene maloga, na mene koji je sada tu kraj tebe?”

„I pored sve svoje naivnosti, možeš ipak sebi da zamisliš,” odgovori Josif, „da sam bio malo smeten i zbunjen svom tom samovoljom i tim izborom po milosti, te nisam imao mnogo vremena da se prisetim takvih stvari. Ali siguran sam da bih se uskoro setio i vas i da bih umeo da udesim da i vi dođete za mnom, pa da i vi budete uzvišeni pored mene, otac, žene, braća i ti. To bi za mene, pokraj onolike moje moći, bez sumnje bila sitnica. Ali čuj me i dobro me saslušaj, Venjamine, ti, kome sve poveravam, pošto si tako zreo i tako razuman! Da mi nisi kojim slučajem pred ocem ili čak pred braćom izbrbljao san koji sam ti u poverenju ispričao, jer bi oni mogli naopako da ga protumače!”

„Ni za živu glavu to neću učiniti!” odgovori na to Venjamin. „Ta to bi bila đavolska stvar! Ti mi suviše lako zaboravljaš da postoji znatna razlika između jednog švrće i jednog dedaka, mada je ona jedna od najvažnijih. Ni u snu mi ne bi palo na pamet da izbrbljam, ama ni slučajno, ono što se tebi ukazalo u snu. Ali se zato ti sam, Josife, ako smem da te zamolim, čuvaj toga još više, budi tako dobar, dragi moj, meni za ljubav! Jer, lako je meni ćutati kada mene obavezuje zahvalnost za tvoje poverenje, koje ne smem da zaboravim. A tebe ona ne obavezuje, ti si to sam sanjao i shodno tome tvoj san tebe mnogo više ispunjava nego mene, kome si podario samo deo velelepnosti i sjaja svoga sna. Zato se seti maloga kada budeš došao u iskušenje da pričaš kako te Gospod u radosti izabrao! Ja lično to smatram primerenim i ljutim se na Azu i Azajela koji su stavljali svoje primedbe. Našeg oca bi to na njemu svojstven način rastužilo i zabrinulo, a braća bi na to pljuvala i pljuckala od nezadovoljstva i naplatila bi ti to u svojoj osvetoljubivosti. Jer oni su grubijani pred Gospodom, to nas dvojica dobro znamo.”

Četvrti deo:

SANJAR

Šarena haljina

Nisu se Lijini sinovi, kao što je bilo predviđeno, vratili u vreme obavljanja žetvenih radova, već se iznenada, jedne proletnje noći za punog meseca pojaviše, sa šekemskih pašnjaka i obreše u Hevronu. Došli su, navodno, da sa ocem založe pashalnu ovcu i da s njim posmatraju mesec, a u stvari zbog toga što je do njih dospela uznemiravajuća vest koja se ticala sve braće, u čiju su istinitost i verodostojnost hteli odmah da se uvere svojim očima na licu mesta, te da vide da li se u toj stvari još nešto moglo izmeniti ili ne. Stvar je bila toliko važna i zastrašujuća da sinovi sluškinja nisu imali preča posla nego da odmah odaberu jednog između sebe i da ga upute na četvorodnevni put od Hevrona do Šekema, samo da bi njima u daljini doneo pouzdan glas. Samo se po sebi razume da je ova misija poverena brzonogom Neftalimu. U osnovi je, što se brzine tiče, bilo sasvim svejedno ko će poći na ovaj put. I Neftalim je jahao na magarcu, pa je, ako se tačno uzme, bilo posve nevažno da li niz bokove magarca visi par dugih ili kratkih nogu: da se prevali taj put bilo je u svakom slučaju potrebno otprilike četiri dana. Ali Neftalim, Valin sin, naprosto beše onaj sa čijom je ličnošću povezana predstava o brzini; uloga glasnika pripadala je po ustaljenoj saglasnosti njemu, a kako je bio brz i na jeziku, to je na neki način bilo osnovano uverenje da će braća barem u poslednjem trenutku od njega brže saznati pravo stanje stvari nego od nekog drugog.

Šta se to bilo dogodilo? Jakov je nešto bio poklonio.

To u osnovi nije bilo ništa novo. „Jagnješce”, „izdanak”, „nebeski dečak”, „sin device” ili kako su već glasili originalni, osećanjem ispunjeni očinski nazivi za čitača kamenih ploča, odvajkada je potajno dobijao posebne darove i oduvek mu je ukazivana posebna nežna pažnja, te je dobijao slatkiše, lepe grnčarske predmete, ukrasne kamenove, grimizne vrpce, skarabeje, što bi braća onda, ugledavši te predmete u njega, posmatrala smrknuta lica, pošto su se pri tome osetila prikraćenima; imali su oni dosta vremena da se naviknu na tu nepravednost, na tu načelnu i gotovo naglašenu nepravednost. Ali u ovom slučaju se radilo o poklonu zastrašujuće vrste i – sve je nekako ukazivalo na to – odlučujućeg odsudnog značaja i značenja; za sve njih to je predstavljao težak udarac u glavu.

Evo, šta se i kako se sve to zbilo. Bilo je vreme prebivanja pod šatorom, vreme poznih kiša. Jakov bi se popodne povlačio u svoju „kuću od kostreti", čija je ojačana crna tkanina od kozje dlake, razapete preko devet jakih motki i pričvršćene jakim užadima za u zemlju nabijeno kolje, pružala potpunu i sigurnu zaštitu od kiše koja je donosila blagoslov. Bio je to najveći šator u prilično raštrkanom naselju, a kao bogat čovek, koji je držao do toga da ženama pruži zaseban krov nad glavom, Jakov je u njemu boravio sam, pri čemu je zavesom povučenom preko srednjih stubova, od prednje do zadnje strane, bio podeljen u dve prostorije. Jedna prostorija služila je kao skladište i spremište zaliha: tu su okolo ležala sedla i torbe za kamile, još neupotrebljavani ćilimi, lepo savijeni i složeni, zatim ručni mlinovi i razno drugo oruđe, dok su naokolo visile mešine sa žitom, maslacem, vodom za piće i palminim vinom dobijenim od umekšanih datula.

Druga odaja bila je stambena prostorija Blagoslovenoga i odlikovala se, s obzirom na polubeduinski način života kojeg se pridržavao, dosta velikom udobnošću. Jakovu je ona bila potrebna. To što je on odbacivao svaki vid mekuštva gradskog načina života nije ga sprečavalo da oseća potrebu za udobnošću kada bi se – radi razmišljanja i umovanja o Bogu – sasvim povlačio od sveta i potpuno se uvukao u sebe. S prednje strane odaja je u visini čoveka bila otvorena; tlo odaje pak bilo je prekriveno čojom, preko koje su onda još bili prostrti ćilimi raznih boja, od kojih su neki, poput zavesa, bili okačeni o zidove. U pozadini je na metalnim nogama stajao ležaj od kedrovine, prekriven ćebadima i jastucima. U odaji je neprestano gorelo nekoliko glinenih svetiljki na ukrašenim podmetačima – bile su to plitke posude sa kljunovima za fitilje – jer bi delovalo previše ubogo, a i ne bi priličilo Blagoslovenome da spava u potpunom mraku, pa je posluga i danju morala da vodi računa o ulju u svetiljci, kako ne bi došlo do toga da se izgovori fraza koja bi, pored svog najobičnijeg značenja, mogla da poprimi i svoje drugo, pogubno značenje: da se, dakle, mora reći da se ugasila Jakovljeva svetiljka. Ukrašeni ćupovi od krečnjaka stajali su na ravnom poklopcu sanduka, napravljenog od drveta egipatske smokve, dok su mu stranice bile ukrašene umecima od plave glazirane gline. A poklopac drugog jednog sanduka na visokim nogama, izrezbarenog i ukrašenog raznim šarama, bio je zasvođen. U uglu odaje je stajao mangal, posuda sa užarenim ugljem, jer je Jakov bio zimogrožljiv. Bilo je tu i stoličica, ali su one retko korišćene za sedenje, a mnogo više za odlaganje neophodnih stvari: na jednoj je stajala mala kadionica u obliku kule, iz čijih su se otvora nalik na prozorčiće izvijali pramenovi dima koji je mirisao na cimet, gumu i smolu; na drugoj se nalazio predmet koji

je svedočio o blagostanju domaćina, jedna skupocena, umetnički izrađena naprava feničanskog porekla, zapravo jedna plitka, od zlata napravljena posuda na divnom podnožju, čija je drška bila izrađena u obliku sviračice.

Sam Jakov sedeo je sa Josifom blizu ulaza, na jastucima, pored niskog stolića, na čijoj su se izgraviranoj bronzanoj ploči nalazile figure za igru. On je bio pozvao svoga sina da u dokolici s njim odigra tu igru, koju je ranije uvek igrao sa Rahilom. Napolju se na masline, žbunje i kamenje bila spustila kiša, koja će po milosti Božjoj žitu u dolini doneti toliko potrebnu vlagu da bi moglo da podnese sunčevu pripeku od ranog leta pa sve do kosidbe. Vetar je u povremenim naletima na krov šatora kloparao drvenim alkama, za koja su bila pričvršćena užad za zatezanje.

Josif je puštao oca da dobija u igri. Namerno je bio dogurao do polja „opak pogled", tako da se gotovo neminovno našao pred gubitkom, pa ga Jakov, na svoje prijatno iznenađenje – jer je i sam igrao dosta nepažljivo – na kraju i pobedi. Priznao je da je rasejan i da je zapravo više pobedio zahvaljujući sreći nego svojoj oštroumnosti.

„Da se nisi tako brzo našao pred gubitkom, dete moje", reče on, „sigurno bih bio pobeđen jer su mi misli bile odlutale i bez sumnje sam napravio grube greške, dok si ti vukao pametne poteze i gledao da na svaki način nadoknadiš svoj propust. Tvoj način igre me jako podseća na mamičin način igre, kojim je tako često znala da me satera u tesnac. Pored toga, imaš, kao i ona, običaj da dok razmišljaš grickaš mali prst, a u tvojoj igri prepoznajem neka njena lukavstva i vešte poteze, pa me sve to veoma uzbuđuje."

„Koja mi vajda od toga?" odgovori Josif, protežući se, pri čemu je glavu zabacio unatrag, dok je jednu ruku ispružio u stranu, a drugu povio prema ramenu. „Ishod je nepovoljan po mene. Kada je tatica pobedio kraj takve rasejanosti, kako bi onda dete tek prošlo da je protiv sebe imalo celu tvoju usredsređenu pažnju? Tek bi tada igra brzo bila završena."

Jakov se smeškao. „U mene je veće iskustvo", reče on, „a uz to sam prošao kroz najbolju školu, budući da sam još kao dečak igrao sa Isakom, tvojim dedom po meni, a kasnije dosta često sa Lavanom, tvojim dedom po Ljupkoj, u zemlji Naharajim, s one strane reke, a i ovaj ti je bio žilav i vešt igrač."

I on je više puta namerno puštao Isaka i Lavana da pobede, kada bi mu bilo stalo do njihovog dobrog raspoloženja, ali mu sada nije padalo na um da bi to isto i Josif mogao da učini.

„Istina je”, nastavi on, „da sam danas dosta grešio. Više puta sam se bio zamislio, tako da sam sasvim zaboravljao na položaj figura; a misli su mi, gle, bile zaokupljene praznikom koji se približava i žrtvenoj noći koja samo što nije prispela, kada po zalasku sunca treba da zakoljemo ovcu i da u krv umočimo kiticu miloduha, pa da onda time premažemo dovratke kako bi nas Davitelj prošao. Jer to je noć prolaženja i poštede poradi žrtve, a krv na dovracima predstavlja za onoga koji hoda naokolo i ubija decu umirenje i znak da je prvenac žrtvovan radi pomirenja i kao zamena za ljude i stoku koje bi on da pobije u svojoj požudi. O tome sam u nekoliko navrata razmišljao, jer čovek čini mnogo toga a, eto, ne zna šta čini. Ali kada bi to znao i kada bi o tome razmislio, možda bi mu se tada utroba prevrnula, te bi mu u mučnini ono najdonje došlo gore, kako se to meni u životu više puta dešavalo, prvi put, naime, kada sam saznao da je Lavan u Sinearu, s one strane Prata, jednom zaklao svog prvorođenog sinčića, prinoseći ga na žrtvu i pokopavši ga u temelje svoje kuće radi njene zaštite. Misliš li ti da mu je to donelo blagoslov? Ne, nije, već mu je, naprotiv, donelo samo prokletstvo i neplodnost, i da mu ja nisam došao i uneo malo života u kuću i domaćinstvo, sve bi se zaglibilo u velikom jadu i više nikada ne bi postao plodan u svojoj ženi Adini. A s druge strane opet, Lavan ne bi uzidao svog sinčića u temelje kuće da precima pre njega takva žrtva, u druga vremena, nije donosila blagoslov.”

„Lepo si mi to ispričao”, odgovori Josif, koji je pri tom prekrstio ruke iza vrata, „i objasnio kako se to zbilo. Lavan je postupio po prevaziđenom i preživelom običaju i time je počinio težak greh. Gospod se gadi preživelog, pa hoće s nama da ga prevaziđe, pošto ga je on prevazišao, odbacio i prokleo. Stoga bi Lavan, da je razumeo Gospoda i vreme, na mesto dečačića zaklao jare, pa bi njegovom krvlju premazao prag i dovratak, te bi to bilo primerenije i njegov dim bi se uzdigao pravo u nebo.”

„Sada si to ti dobro rekao”, odgovori Jakov, „i zapravo si mi uzeo misao i reč iz usta. Jer Davitelj ne žudi samo za krvlju stoke, već i za krvlju čovečjom, i mi ne umirujemo njegovu požudu mazanjem životinjske krvi na dovratke, kao i žrtvenim obredom, koji pripremamo i temeljito i hitro priređujemo noću, kako do jutra ne bi ništa ostalo od pečenja, samo zbog stoke. Jer, ako se dobro razmisli, kakvo je to zapravo pečenje i zar jagnje kada ga zakoljemo okajava samo za stoku? Šta bismo zaklali i jeli da smo bezumni kao Lavan, i šta se klalo i jelo u pogana vremena? Znamo li, dakle, šta zapravo činimo kada o prazniku jedemo, i zar nam, kada bismo celu stvar promislili, ne bi ono najdonje moralo poći nagore tako da bismo povratili?”

„Daj da svetkujemo i jedemo", reče Josif i lakomisleno visokim glasom, ljuljajući se prekrštenih ruku. „Običaj i pečenje dobro prijaju, pa ako su oni neko rešenje, hajde onda da se i mi time rešimo pogani, slaveći Gospoda i duh vremena! Evo tu jedno drvo", uzviknu on i pokaza ispruženom rukom u unutrašnjost šatora, kao da bi se tamo moglo videti ono o čemu govori, „divnog stabla i krošnje, zasadili su ga praoci na radost potomaka. Vrh mu se, povijajući se na vetru, treperavo belasa, a korenje mu je učvršćeno u kamenu i prahu zemlje, duboko dole u tami. Zna li uopšte jasni vrh nešto o blatnjavom korenu? Ne, već ga je sa Gospodom nadrastao, povija se i ne misli na njega. Tako je to, po mom mišljenju, i sa običajem i sa pogani, a da bi nam dobar običaj prijao, neka ono najdonje samo lepo ostane na dnu."

„Divno je, divno je to tvoje poređenje", reče Jakov klimajući glavom i gladeći bradu, pri čemu ju je skupio sa strane i propuštao kroz ruku, „duhovito i lepo smišljeno! Ali to nas ne sprečava da nastavimo sa našim razmišljanjem, kao što nas to ne lišava briga i nespokoja koji su obuzimali Avrama, a uvek nanovo obuzimaju i nas, u nastojanju da se oslobodimo onoga što bi Gospod s nama hteo da, prevazilazeći ga, ostavi iza sebe, a možda je već i ostavio iza sebe, eto, to je ta velika briga. Pa kaži naposletku: Ko je Davitelj i šta znači njegovo prolaženje? Zar ne prolazi mesec u prazničnoj noći, pun i lep, kroz prolaz koji je severna tačka i zenit njegova puta, mesto na kome se on samo obrće u svoj svojoj punoći? Ali severna tačka pripada Nergalu, ubici; njegova je noć, Sin vlada njome za njega, Sin je Nergal na toj svetkovini, a Davitelj koji prolazi i kojeg mi smirujemo, to je Crveni."

„Očigledno", reče Josif. „Mi na to ni ne pomišljamo, ali on je to."

„To je ono što me obespokojava", nastavi Jakov, „što mi je zaokupilo misli za vreme igre. Jer zvezde nam određuju praznik, svetkovinu, mesec i Crveni, koji se te noći zamenjuju, te ovaj stupa na mesto onoga. Ali zar mi zvezdama da dobacujemo rukoljube i da slavimo njihove dogodovštine? Ne stoje li stvari tako da moramo biti zabrinuti zbog Gospoda i vremena, kao i zbog pitanja da li ih još razumemo i da se možda ne ogrešujemo o oboje, budući da ih tromom navikom zadržavamo na poganluku, preko kojeg bi s nama hteli da pređu, kako bismo ga što pre ostavili iza sebe? Ja se ozbiljno pitam da možda nije moja dužnost da stupim pod drvo poduke i sazovem ljude da čuju moje brige i saslušaju moje nedoumice u vezi sa pashalnim praznikom."

„Moj tatica", reče Josif, nagnuvši se napred i položivši ruku pored ploče, sa rasporedom figura koji je jasno obznanjivao njegov poraz,

na ruku starčevu, „odlikuje se suviše jakim osećanjem odgovornosti, pa ga treba zamoliti da ne dopusti da ga ono navede da prenagli i preduzme suviše oštre mere. Ali ako bi dete smelo nešto da kaže, onda bi ono reklo da treba očuvati praznik, svetkovinu, i da ne bi trebalo dirati u nj zbog njegovih priča, na čije će mesto vremenom možda doći neke druge, koje ćeš onda pričati ljudima dok se budu prihvatali pečenja: na primer, priču o poštedi Isaka, koja bi bila veoma zgodna. Ili da možda sačekamo u vremenu, pa da vidimo hoće li se Bog putem nekog velikog izbavljenja i poštede proslaviti na nama, te ćemo onda te dogodovštine učiniti temeljom praznika, kao njegovu povest, i pevaćemo hvalospeve. Je li luda glava pametno govorila?"

„Tvoje reči su kao melem", odgovori Jakov. „Zaista je to što si rekao i pametno i utešno, a ja sam to, evo, obuhvatio tom jednom rečju 'melem'. Jer, govorio si onako kako to običaj nalaže, ali si ujedno govorio i u prilog budućnosti, pa ti to služi na čast. A govorio si i u prilog očuvanja i ostajanja, koje je ipak i svojevrsno kretanje; tome se, eto, moja duša smeje, Josife-el, ti mladico od najnežnijeg stabla, – daj da te poljubim!"

I on se nagnu preko ploče sa figurama, prihvati svojim rukama Josifovu lepu glavu i poljubi je, presrećan što ima ovakvo dete.

„Kada bih samo znao", reče Josif, „otkud mi u ovaj čas dolazi ova pamet i ova oštroumnost, ma koliko da je neznatna, pa da se usuđujem da se u razgovoru sučelim sa mudrošću mog gospodara! Kažeš da su ti misli odlutale za vreme igre; ni kod mene, moram otvoreno da priznam, nije bilo drugačije; stalno su mi se otimale na drugu stranu i odvajale me od figura, pa samo Elohimi znaju kako mi je uopšte uspelo da se toliko dugo oduprem."

„A kamo su to, čedo moje, bludile tvoje misli?"

„Ama", odgovori Josif, „lako ti je to pogoditi. Jedna reč ne dâ mi mira ni danju ni noću, reč koju mi je tatica rekao nedavno kod studenca; ona mi je odnela mir, te me muči radoznalost ma gde se našao i ma šta radio, jer je to bila reč obećanja."

„A šta sam ja to rekao i šta sam ti ja to obećao?"

„O, o, znaš ti to dobro! Ta vidim ja to po tebi da ti to znaš! Nameravaš, rekao si – dakle? 'Nameravam', rekao si, 'da ti nešto poklonim – čemu ćeš se jako obradovati i što će ti lepo pristajati'. Eto, to si rekao od reči do reči. Sasvim jasno su mi te reči ostale u sećanju i sada mi neprestano odzvanjaju u ušima. Šta je tatica zapravo mislio tim obećanjem?"

Jakov je pocrveneo, a Josif je to odmah primetio. Blago rumenilo prelilo se preko njegovih finih, starački mršavih obraza, a oči mu se zamutiše u blagoj zbunjenosti.

„Ma hajde de, nije to bilo ništa", reče on braneći se. „Uzalud sebi dete razbija glavu. Bilo je to rečeno samo onako, bez čvrste odluke i namere. Ta zar te ne darivam svaki čas nečim, te ovim, te onim, onako kako mi to u datom času srce nalaže? Pa je, eto, to samo tako bilo i mišljeno, da ću ti nekom zgodnom prilikom pokloniti neku zgodnu stvar..."

„Nije tako, nije tako!" uskliknu Josif, poskočivši i zagrlivši oca. „Ti koji si otelovljenje mudrosti i dobrote, ti nikada ne kazuješ ništa tek onako, neobavezno; to bi u tvom slučaju bilo nešto sasvim novo! Kao da nisam, dok si govorio, jasno i nedvosmisleno video da nipošto nisi govorio uprazno, nego da si imao u vidu neku stvar, sasvim određenu i lepu, a ne bilo šta – nešto posebno i divno, a namenio si je meni. Ali ne samo što si mi je namenio, nego si mi je i obećao. Zar ne smem da znam šta mi pripada i šta me očekuje? Zar ti misliš da bih mogao da se smirim i tebe ostavim na miru sve dok to ne saznam?"

„Kako samo navaljuješ na mene i kako me samo navodiš na zlo!" reče starac u svojoj nevolji. „Nemoj me tako tresti i skloni već jednom ruke s mojih ušiju, da ne bi još neko pomislio da me zlostavljaš! Da znaš – možeš da saznaš, zašto da ne, reći ću ti, i priznajem da sam imao na umu određenu stvar, a ne bilo koju i bilo kakvu. E pa čuj onda, sedi tu! Znaš li ti Rahilinu 'ketônet pasim'?"

„Je li to nešto za odevanje? Možda svečana haljina? A da, razumem, hoćeš da mi..."

„Slušaj, Jehosife! Ne razumeš me! Daj da ti objasnim! Pošto sam za Rahilu bio odslužio sedam godina i tako dočekao dan u koji je trebalo da je primim u Gospodu, Lavan mi reče: 'Pokloniću joj jedan veo da se mlada njime prekrije, da se posveti Nani i da postane posvećena. Odavno sam', govorio je, 'tu pokrivku koja očima zaklanja pogled na nešto što ne treba videti kupio od nekog putnika i pohranio je u sanduku, jer je veoma skupocena. Navodno je taj veo pripadao nekoj kraljevskoj kćeri i kažu da je bio devičanska odora kneževskog deteta, u šta se može poverovati jer je vešto i umešno izrađen taj veo i tkanina je bogato izvezena svakojakim znakovima božanstva. A ona neka njime pokrije svoju glavu i neka bude kao jedna od Enitu i kao nebeska mlada u ložnici kule Etemenanki.' Tako ili nekako slično govoraše mi đavo. I tim rečima on ne reče nikakvu laž jer Rahila dobi tu odeću i u njoj beše besprimerno lepa za našeg

svadbenog slavlja, a ja poljubih sliku Ištare. Ali kada mladoj pružih cvet i podigoh veo da je vidim rukama koje vide, beše to Lija. Nju je đavo lukavo priveo u ložnicu, te ja samo u mislima bejah srećan, ali to ne bejah uistinu – ko se ne bi smeo u glavi kada se zaplete u takve stvari, zato radije prelazim preko toga. No ja bejah razborit u tobožnjoj sreći i položih svetu tkaninu, lepo složenu, na stolicu koja tu stajaše i uputih nevesti sledeće reči: 'Daćemo ga u nasleđe s kolena na koleno da ga nose miljenici među bezbrojnima'."

„Je li i mamica nosila tu maramu kada bi njen čas?"

„Nije to marama, to je jedna divota. To je komad odeće koji se može upotrebiti po slobodnom nahođenju; on ima rukave i doseže do kolena, tako da ga svako može nositi po svom ukusu i prema svojoj lepoti. Mamica? Ona ga je nosila i ona ga je i sačuvala. Ona ga je lepo složila i spremila kada smo krenuli da raskinemo prašnjave okove, onda kada smo ono obmanuli Lavana, samog đavola. Uvek nas je pratio taj komad odeće i kao što ga je Lavan dugo bio pohranio u svom sanduku, tako smo i mi bili učinili."

Josifove oči se osvrtoše naokolo po šatoru i po sanducima. On upita: „Je li tu blizu nas?"

„Nije predaleko."

„I moj gospodar će mi ga pokloniti?"

„Namenio sam ga detetu."

„Obrekao i obećao!"

„Ali za kasnije! Ne odmah u ovaj tren!" reče Jakov uznemireno. „Budi razuman, dete, i zadovolji se zasad obećanjem! Vidi, stvari se još nisu razjasnile, i Gospod se u vezi s njima u mom srcu još nije odlučio. Tvoj brat Ruvim je zgrešio i ja sam bio prisiljen da ga lišim prvorodstva. Jesi li ti sada na redu, pa da prvorodstvo prenesem na tebe i da ti podarim 'ketônet'? Reklo bi se da nisi, jer posle Ruvima se pojavio Juda, a potom su se pojavili Levije i Simeun. Moglo bi se reći: Pa, pošto je zgrešio Lijin prvenac i zbog toga bi proklet, onda bi mogao da dođe na red Rahilin prvenac. Međutim, to je sporno i nerazjašnjeno; moramo sačekati i posmatrati znake, pa da vidimo kako će se sve to razjasniti. A ako bih ti dao da navučeš tu haljinu, braća bi to mogla pogrešno da protumače kao moj blagoslov i izbor, pa da se u svom ogorčenju dignu protiv tebe i mene."

„Protiv tebe?" upita Josif u najvećoj meri začuđen. „Pa to ne mogu da verujem svojim ušima! Zar ti nisi otac i gospodar? Zar ti ne možeš da ustaneš, ukoliko bi došlo do toga da se bune, i da ih zgromiš rečima: 'Dajem kome hoću da dam, i milostiv sam prema onome

prema kome hoću da sam milostiv! Ko ste vi da mi prigovarate i da mi se mešate u posao? Pre no ijednom od vas ja ću njemu ogrnuti kaput njegove majke ‘ketônet pasim’!’ Uostalom, verujem svojim ušima, one su mlade i pouzdane. Pogotovo kada tatica govori; ja ih onda načuljim da mogu sve da čujem. Nisi li ti ono jednom rekao mladoj: ‘Veo će nositi prvenci između mnogobrojnih!’ Pa onda? Pa onda? Pa onda? Ko ono, reče, treba da ga nosi?”

„Pusti to, vraže jedan! Ostavi me i nemoj da mi se umiljavaš da ta tvoja ludost ne pređe i na mene!”

„Tatice! Hteo bih da ga vidim!”

„Da vidiš? Videti ne znači imati. Ali videti znači hteti imati. Budi razuman!”

„Zar da ne vidim ono što je moje i što mi je obećano? Dakle, uradimo onda ovako: Ja ću se sav skupiti, evo tu na ovom mestu, kao da sam vezan, i neću se pomaći s mesta. A ti ćeš doneti i pokazaćeš mi svečanu haljinu, uzećeš je i držaćeš je pred sobom onako kao što trgovac u Hevronu u radnji mušteriji pokazuje robu i širi i prevrće tkaninu pred njegovim požudnim očima. Ali ovaj je siromah i ne može da je kupi. Tako trgovcu na kraju ne preostaje ništa drugo nego da svoju robu skloni.”

„Neka bude u ime Gospoda”, reče Jakov. „Nekom ko bi sve ovo posmatrao sa strane zacelo bi se učinilo da možeš da činiš sa mnom šta ti je volja. Ostani tu gde si! Sedi na tu jednu nogu, a ruke drži za leđima! Neka ti bude, videćeš ono što će jednom možda biti tvoje, ako to okolnosti budu dopustile.”

„Ono što je već moje!” viknu Josif za njim. „I što samo još nemam, što još nije u mojim rukama!”

Protrljao je člancima oči, pripremajući se za gledanje. Jakov ode do zasvođenog sanduka, skide rezu i diže poklopac. Povadio je neke toplije stvari koje su ležale ozgo i na dnu, kapute i pokrivače, pregače, marame, košulje, pa sve to onako đuture spusti na jednu gomilu na pod. Našao je veo tamo gde je znao da se nalazi, uze ga u ruke, okrenu se, odmota ga i raširi.

Dečak je bio zadivljen. Duboko je udisao vazduh na otvorena, u osmeh razvučena usta. Metalni vezovi blistali su na svetlosti svetiljke. Blesak srebra i zlata zasenjivao je povremeno u starčevim nemirnim rukama blaži sjaj boja, od purpurne, bele, maslinastozelene, do ružičaste i crne, kojima se u plavičastoj maglini osnovnog tkanja bili urađeni likovi i slike zvezda, golubova, drveća, bogova, anđela, ljudi i životinja.

„O, vi nebeska svetla!” procedi tihim glasom Josif. „Kakve lepote! Tatice, trgovče, šta ti to pokazuješ mušteriji u svom dućanu? To je Gilgameš sa lavom u ruci, prepoznajem ga iz daljine! A eno tamo, vidim, bori se neko sa krilatim lavom i vitla buzdovanom. Čekaj, čekaj! Vi Savaoti, kakve su to životinje! To su ljubavnici, boginje, konj, slepi miš, vuk i šarena ptica! Daj da vidim, da vidim! Ne znam to, ne prepoznajem to! Dete peku jadne oči od gledanja sa te razdaljine. Je li ono u ljudskom obličju par škorpiona sa bodljikavim repovima? Nisam siguran, ali mi se tako čini, iako mi oči, što se da razumeti, malo suze. Čekaj, trgovče, dopuzaću malo bliže na nozi, s rukama na leđima. Ovi elohimi, gotovo da sve ovo izbliza postaje još lepše, i sve postaje nekako jasnije! Šta to rade bradati duhovi na drvetu? Oni ga oplođavaju... A šta je to tu napisano? ‘Svukla sam – svoju haljinu, da li da je – ponovo obučem?’ Divno! Svagda Nana sa golubom, suncem i mesecom... Moram da se pridignem! Moram da ustanem, trgovče, ne vidim ono tamo gore: urminu palmu iz koje neka boginja pruža ruke za jestivom i pićem... Smem li da dotaknem vez? To ne staje ništa, nadam se, ako ga pažljivo podignem rukom, da osetim koliko je to lako i koliko teško kada bi se merilo, koliko teško i koliko lako ujedno... Trgovče, ja sam siromah, ne mogu ovo da kupim. Trgovče, pokloni mi ga! Ti imaš toliko puno robe, daj mi taj veo! Pozajmi mi ga, budi tako dobar, pa da ga na sebi pokažem ljudima u čast i slavu tvog dućana! Nećeš? Baš nikako nećeš? Ili se možda premišljaš? Kolebaš li se barem sasvim malo? A možda, pored sve svoje strogosti, ipak želiš da ga ja ponesem? Ne, ja se to varam, ti se još uvek kolebaš, sudeći po tvom držanju i prenemaganju. Odveć dugo već nastojiš... Daj! Kako se nosi, kako se to radi? Ovako? Ili ovako? I možda ovako? Kako ti se dopada? Jesam li ti ja pastirska ptica u šarenom odelu? Mamičin veo – kako stoji sinu?”

Naravno, izgledao je kao bog. Takav efekat mogao se, razume se i očekivati, i potajna želja da se takav efekat izazove nije baš išla u prilog Jakovljevom otporu. Samo što je Josif veštom metodičnošću, čijoj se lukavosti i ljupkosti čovek naprosto mora diviti, haljinu iz starčevih preuzeo u svoje ruke, a ona je već, sa tri-četiri pokreta i poteza, čija je sigurnost odavala prirodnu sklonost ka samodopadljivom odevanju, na slobodan i prijatan način bila navučena na njegovo telo – pokrivajući mu glavu, ramena, spuštajući se u naborima niz njegovu mladu i vitku pojavu, pri čemu su izvezeni srebrni golubovi tako blistali, a šareni vezovi plamteli, da se činio još višim no što je bio. Višim? Da je samo u tome bila stvar! Ali raskošni veo mu je tako pristajao uz lice da bi čoveku bilo teško da se bilo kakvom kritičkom napomenom suprotstavi glasu koji je uživao među ljudima jer, njega je veo činio toliko lepim i ljupkim da se naprosto imao utisak da to

već nisu sasvim čista posla i da se sve to odista već graniči sa božanskim. A najgore je bilo to da Jakovu njegova sličnost sa majkom, po čelu, obrvama, obliku usta, pogledu, nikada nije pala tako u oči kao u ovoj odeći – tako da je sav obamro, jer mu se učini da vidi Rahilu u Lavanovoj odaji na dan ispunjenja.

Smešeći se, pred njim je u dečaku stajala majka boginja i pitala: „Obukla sam moju haljinu – treba li ponovo da je skinem?”

„Ne, zadrži je, zadrži je!” reče otac; i dok bog odjuri, on podiže čelo i ruke, a usne mu se pomicahu izgovarajući reči molitve.

Hitronogi

Uzbuđenje je bilo ogromno. Prvi pred kojim se Josif pokazao u velu, u šarenoj odeći, bio je Venjamin; ali Venjamin nije bio sam; on je bio kod inoča i kod njih ga je onako u svečano ruho odeven pronašao. Ušao je kod njih u šator i rekao: „Budite pozdravljeni, dolazim samo onako, u prolazu. Žene, da li je moj mali brat tu? Gle, pa tu si ti, Vene, budi mi pozdravljen! Samo bih hteo da vidim šta radite i kako ste. Šta to radite, grebenate lan? A Turtura vam pri tome pomaže, onoliko koliko može i ume? Zna li neko gde je stari Elijezer?"

Turtura (to je značilo „mališan"; Josif je ponekad Venjamina oslovljavao tim vavilonskim imenom od milošte), sav zadivljen, već je nekoliko puta bio otegnuto uskliknuo. Vala i Zelfa mu se u tome pridružiše. On je tu velelepnu odeću nosio sasvim nehatno, malo ju je bio zadigao pojasom svoje donje haljine.

„Šta ste zakokodakali", reče on, „sve troje i šta ste se zablenuli kao tele u šarena vrata? A to, zbog ove moje odeće, mamičinog velaketôneta! E pa sad ću ga ja ponekad nositi. Izrailj mi ga je upravo poklonio i zaveštao, baš maločas."

„Josifele, slatki gospodaru, sine Prave!" prozbori Zelfa. „Je li ti to Jakov zaveštao šareni veo u kojem je najpre primio Liju, moju gospodaricu? To je pravedno i mudro učinjeno, jer tako dobro pristoji tvom licu da čoveku od miline srce zaigra u grudima i naprosto ne može sebi da zamisli da bi neko drugi mogao da ga ponese. Neko od Lijinih sinova, možda onaj kojeg je Jakov prvog podigao? Ili možda moj Gadijel ili Asir, koje sam rodila na Lijinom krilu? Čoveku zacelo preostaje samo da se setno i podrugljivo nasmeši kada na tako nešto samo pomisli."

„Josefja! Najlepši!" kliknu Vala. „Nema toga što bi nadmašilo tvoju pojavu u toj odeći! Čovek dolazi u iskušenje da se baci na lice kada te ugleda, pogotovo ako se radi o sluškinji, kao što sam to ja, koja je uvek bila sestrinski omiljena sluškinja tvoje majke Rahile, te sam joj, snagom Jakovljevom, rodila Dana i Neftalima, tvoju stariju braću. I oni će pasti ničice ili će doći u iskušenje da to učine, kada budu videli dečaka u svečanoj haljini svoje majke. Pođi samo brzo i pokaži im se,

njima koji ništa ne slute, koji ne misle ni na zlo ni na dobro, i još ne znaju da te je gospodar izabrao! Trebalo bi da uzmeš put pod noge i da se pokažeš crvenookima, šestorici Lijinih sinova, da čuješ njihovo kliktanje i da ti u ušima zabruji njihovo hosana."

Čini se neverovatnim, ali Josif odista nije osetio sasvim jasno ispoljenu gorčinu i podmuklost u rečima žena. Njegova ponesenost i ništa manja neoprostiva, detinja poverljivost činili su ga gluvim za takve reči i neosetljivim za svaku vrstu opomene. Dopadala mu se slatkorečivost njihovog govora, uveren da mu samo takav način govora i priliči, pa se ni najmanje nije potrudio da zagleda u unutrašnje biće ljudi. A upravo je to bilo neoprostivo! Ravnodušnost prema unutarnjem životu ljudi i njegovo nepoznavanje dovode do sasvim pogrešnog odnosa prema stvarnosti, pa to može da urodi zaslepljenošću, kako to najčešće i biva. Od Adamovih i Evinih dana, otkako je od jednoga postalo dvoje, niko nije mogao da živi a da nije hteo da se uživi u svog bližnjeg i upozna njegov pravi položaj, da pokuša da ga vidi i tuđim očima. Moć uobrazilje i umeće odgonetanja osećajnog života drugih ljudi, saosećanje dakle, nije samo nešto što zaslužuje pohvalu, zato što se time probijaju uske granice Ja, nego je to i nešto što je neophodno za samoodržanje. Međutim, Josif o tim pravilima nije znao ništa. Njegova poverljivost bila je neka vrsta razmaženosti koja ga je, uprkos nedvosmislenih suprotnih znakova, uveravala da svi ljudi njega vole više nego sebe same, te da stoga prema njima ne treba da ima nikakvog obzira. Ko bi radi njegovih lepih očiju smatrao da je takva lakomislenost oprostiva, taj bi u tom slučaju pokazao svoju veliku slabost.

Nešto drugo je bilo sa Venjaminom. Tu je nemarnost izuzetno bila na svom mestu.

Kada bi ovaj, sav ustreptao, zakliktao: „Jehosife, nebeski brate! To nije kao na javi nego kao u snu! Gospodar te obukao u divno odelo, u kojem se prepliću svakojake svetlosti, i ogrnuo ti ogrtač pun ponosa i slave! Ah, ovaj mališan tu, a to sam ti ja, sav je ushićen. Ne idi još sinovima Valinim i ostavi sinove Lijine još neko vreme u neznanju! Ostani još malo ovde kod svog malog rođenog brata, da može da ti se divi i da te se sit nagleda!" – onda je Josif to mogao da primi zdravo za gotovo, budući da je rečeno ono što se i mislilo. Pa ipak, i iz njegovih iskrenih reči Josif je mogao izvući neka upozorenja: ako se ne varamo, a reklo bi se da se ne varamo, onda je iz tih reči progovarao razuman strah od susreta Lepoga sa braćom i želja da se taj susret još malo odloži. Uostalom, Josif je imao, ako ne toliko pameti a ono, u svakom slučaju, toliko instinkta da se pred decom sluškinja ne pojavi baš odmah, da ne pođe njima baš u toj odeći.

Izuzev nekoliko služinčadi, koji su ga videli dok je hodao uokolo, pa pri tome nisu propustila da mu upute reči laskanja, da ga ljube u ruku i da ga blagosiljaju, tog dana jedino ga je još video stari Elijezer, koji najpre stade podugo da klima glavom, što je moglo da se shvati koliko kao odobravanje, toliko i kao izraz opšte zamišljenosti nad sudbinom i njenim ćudima, da bi se potom, božanski-nemuštog izraza lica, predao prizivanju takozvanih sećanja koja je u njemu probudio ovaj veo: sećanja, naime, na to kako je „on", Elijezer, nekada kao prosac izveo Reveku iz haranskog Donjeg sveta i kako je ona, pošto je prispela u Gornju zemlju i ugledala svog budućeg supruga, koji joj je dolazio u susret, uzela veo i njime se pokrila. A zbog čega to? Zbog toga da bi je Isak spoznao. Jer, kako bi mogao da je spozna i da joj digne veo, a da se prethodno nije pokrila velom? „Veliku stvar, dete moje", reče on tako nepokretnog izraza lica da se činilo da bi se to lice moglo skinuti i da se možda ispod ovoga nalazi nego drugo lice, „poklonio ti je Izrailj, jer u velu je i život i smrt, ali smrt je u životu i život u smrti – onaj ko to zna, taj je posvećen. Sestrinska majka supruga morala je da skine veo i da se otkrije na sedmoj kapiji pakla i u smrti; ali pošto se ponovo vratila na svetlost, ona se ponovo pokrila velom, u znak života. Pogledaj samo setveno zrno: Utone li u zemlju, ono će uginuti da bi vaskrslo o žetvi. Jer srp je već blizu klasa, koji raste u crnom mesecu kao mlad život, a ipak je on smrt i uškopiće oca, poradi nove vladavine sveta, pa se tako žetveni plod pri dodiru žetvenog srpa kotrlja i u život i smrt. Tako je i u velu život posle razotkrivanja u smrti, a odmah zatim u tome je spoznaja i smrt, jer su u spoznaji ponovo rađanje i život. Veliku stvar ti je poklonio otac, svetlost i život, kada te uvio u veo koji je mati morala da ostavi odlazeći u smrt. Zato ga čuvaj, dete, da ti ga niko ne otme i da te ne spozna smrt!"

„Hvala ti, Elijezere!" odgovori Josif. „Velika ti hvala, mudri i veliki slugo, ti koji si sa Avramom savladao kraljeve i kome je zemlja skakala u susret! Veoma si upečatljivo govorio o svemu tome, o velu, srpu i setvenom zrnu, i to s pravom, jer su stvari međusobno povezane i u Bogu one su jedna celina, dok su pred nama izvezene u veo raznolikosti i mnogostrukosti. Što se pak ovog dečaka tiče, on će sada skinuti ovu svoju haljinu i pokriće se njome na svom ležaju, pa će onda pod njom lepo usniti poput zemlje pod vaseljenskim velom zvezda."

Tako i učini. I tako ga onda nađoše, kako spava pod velom, deca sluškinja, već obaveštena od svojih majki, kada su ušla u šator koji je s njima delio. Njih četvorica stajala su kraj njegovog ležaja, Dan, Neftalim, Gadijel i Asir, dok je jedan od njih, bio je to oblaporni Asir,

najmlađi među njima, budući da je imao nepune dvadeset i dve godine, držao ručnu svetiljku nad njim, osvetljavajući mu lice a istovremeno i šarenu haljinu kojom je bio pokriven.

„Eto vam ga, pa gledajte!" reče on. „Upravo je onako kako nam je rečeno i žene očevidno nisu rekle nijednu suvišnu reč kada su nam kazale da im se zvekan pokazao u 'ketônet pasimu'-u svoje majke! Evo ga, pokrio se njime i spava snom pravednika pritvornog izraza lica. Može li još biti neke sumnje? Otac mu ga poklonio, jadni čovek, lukavo mu ga iskamčio svojim umiljavanjem. Sram ga bilo! Svi se mi podjednako žestimo i zgražavamo nad ovom strahotom, ali Asir naš gnev uzima u svoja usta i istresa ga nad usnulim uzročnikom tog našeg gneva, želeći mu da barem ima teške snove."

Taj Asir je veoma voleo da sa drugima bude jednog mišljenja i osećanja, pa je uvek nastojao da to saglasje obuhvati rečima koje će iskazati opšte mišljenje, kako bi se onda svi osećali prisno povezani i taj bes doživljavali kao zajedničko zadovoljstvo, – ta crta u njega bila je povezana sa njegovom oblapornošću, njegovim vlažnim očima i usnama. Još je onda rekao: „Sa živoga da sam otkidao komade, sa ovnova i ovaca, i da sam to onda pojeo – ja! To je govorio jadnom ocu, dobrom, lakovernom, i za to mu je Jakov zaveštao 'ketônet', kao nagradu za laž! Ali to je tako: o svakome od nas on je starome ponešto ispričao, pa je ovaj veo, pod kojim tu leži, nagrada za njegovu neiskrenost i opačinu koju nam je priredio. Zbijmo se, braćo, zagrlimo se u našoj uvređenosti i dajte da nad njim izgovorim pogrdnu reč koja nam svima donosi olakšanje: ti psetance jedno!"

Hteo je da kaže: „ti pseto jedno", ali se te reči u poslednjem trenutku, pomislivši na Jakova, uplaši, pa joj brzo dade ovaj blaži oblik.

„Istina je", reče Dan, kome je bilo već dvadeset i sedam godina, pa je, dakle, bio star kao i Lijin Simeun, a imao je šiljatu bradicu bez brkova (na sebi je imao tesno pripijenu, lepo izvezenu košulju, a njegove prodorne oči bile su sasvim nablizu na samom korenu njegovog krivog nosa), „istina je da mene zovu zmijom i otrovnicom jer važim za podmuklicu; ali šta da čovek kaže za ovog što tu leži i spava? To je tek čudovište! Gradi se da je ljupki dečak, a u stvari je jedna aždaja. Prokleta neka mu je ta njegova varljiva pojava zbog koje ljudi umeju da se zablenu u njega i da ga zaljubljeno gledaju, a njome je i našeg oca posve omađijao! Kada bih samo znao reči kojima bih ga naterao da nam pokaže svoje pravo lice!"

Kršni Gadijel, godinu dana stariji od Asira, celom svojom pojavom odavao je čoveka surove čestitosti. Na glavi je imao kapu kupastog oblika, a u svom kratkom, krljuštavim opasačem opasa-

nom kaputu, na koji je bio prišio još i grudne štitove, dok su mu iz kratkih rukava virile crvene i žilave ruke sa isto tako žilavim i zdepastim šakama, ostavljao je veoma ratoboran utisak. On reče: „Savetovao bih ti, Asire, da pripaziš na tu tvoju svetiljku, da ne bi iz nje na njega pala kap vrelog ulja, pa da ga opeče i probudi! Jer ako se probudi, ja ću ga u mojoj otvorenosti odalamiti, to vam je sigurno. Ne udara se onaj ko spava – ne znam gde je to zapisano, ali tek to se ne radi. Ali ako se probudi, istog trena osetiće moju ruku na svojoj njušci, tako da će mu obraz oteći kao da ima valjušku u ustima, i to za narednih devet dana, računajući od sutrašnjeg dana, ne zvao se ja Gadijel, ne bude li tako bilo. Jer sam se raspametio i dođe mi muka kada ga ovako gledam i vidim sa tom haljinom, pod kojom sada spava, i koju je drskom prevarom dobio od oca. Nisam kukavica, ali ne znam šta me to stiska oko srca i šta me to iz utrobe opominje. Tu stojimo mi, braća, a eno tamo leži on, mangup, dedak, kicoš, žutokljunac, zelembać, zvekan, prenemagač, a na sebi ima haljinu. Treba li možda da se pred njim poklonimo? Nikako ne mogu da se oslobodim te reči 'pokloniti se', kao da mi je neka prokleta žgadija neprestano i uporno šapuće na uvo. Zbog toga me i svrbi ruka i teško mi je da se otmem iskušenju da ga ošamarim, a to bi zapravo bilo ono pravo, jer bi se onda smirila i muka u mom želucu!"

Gadijel je u svojoj neposrednosti mnogo dublje zagrabio nego što je to Asir – rukovodeći se više svojim nastojanjem da ih sve objedini u mišljenju i veže pomoću reči – bio učinio, jer je onome jednostavnim i razumnim načinom izražavanja pre svega bilo stalo da osvoji ljubav i stvori prisno jedinstvo. Gadijel je pak nastojao da u tom pogledu pođe malo dalje. On je, naime, nastojao da ukaže na ono što njih sve skupa, ispod te jednostavne ljutnje i zavisti, plaši i muči, trudeći se da nađe odgovarajuće reči za mutna sećanja, za proživljeno osećanje teskobe i ugroženosti, za sav onaj skup odnosa u kojem se javljaju pojmovi „prvorodstvo", „zabluda", „zamena", „vladavina svetom", „služenje bratu", a koji, ne praveći razliku između prošlosti i budućnosti, priče ili obznane, samim sobom na odvratan način doziva i donosi izraz „pokloniti se", „pokloniti se pred tobom". Na sve njih Gadijelove reči ostaviše snažan i mučan utisak. Posebno su se one dojmile dugog, u vratu nešto povijenog Neftalima, koji je već neko vreme, stojeći tu sa strane, nemirno pokretao čas jednu čas drugu nogu, pošto su mu reči koje je čuo nekako bile ušle u noge, pojačavši u njemu, u najvećoj meri, onaj u njega toliko izraženi nagon za pokretom i trčanjem. Njegov instinkt glasnika, njegova potreba za dojavljivanjem i uspostavljanjem veze sa ljudima i između ljudi, od samog početka ga tako silno uzbudiše da je ne samo počeo da oseća kako ga nešto čupa u listovima, nego je sav bio nešto

ustreptao. Neftalim je po prirodi bio čovek koji je sve gledao i posmatrao kroz prostor i njegovo svojstvo da može biti razdeljen i podeljen. On ga je smatrao svojim najličnijim neprijateljem, a sebe i svoju ličnost shvatao je kao pozvano sredstvo za njegovo savladavanje, naime za ukidanje onih njime uslovljenih razlika u znanju ljudi. Kada bi se na mestu na kome se on nalazi nešto zbilo, onda bi on to u mislima odmah povezao sa nekim udaljenim mestom gde se o tome još ništa ne zna, – u njegovim očima je to bilo nesnošljivo stanje nesvesnog vegetiranja, pa je osećao neodoljivu potrebu da ga on svojim nogama i brzinom svog jezika ispravi kako bi po mogućstvu s onog drugog mesta preneo neku ovde na ovom mestu, na našu veliku sramotu, još nepoznatu vest, te da time i na taj način uravnoteži znanje ljudi. U ovom slučaju pak bilo je to mesto braće tamo u daljini, s kojim su njegove misli – najpre njegove – ovo što se dešavalo brzo dovele u vezu. Oni tamo nisu još ništa znali usled nesvesnog delovanja prostora, a ipak je trebalo da to što pre saznaju. U svojoj duši Neftalim je već trčao.

„Čujte me, čujte me, braćo moja, deco, prijatelji", zablebetao je svojim tihim, ali žustrim glasom. „Mi tu stojimo i posmatramo to što se zbilo, jer smo mi ovde. Ali u ovaj čas u dolini kraj Šekema sede oko vatre crvenooki i razgovaraju o ovome i onome, samo ne o tome da je Jakov Josifu uzvisio glavu na njihovu sramotu, jer oni to uopšte i ne slute, i ma koliko da ta sramota, i njihova i naša, viče do neba, oni to ne čuju. Ali može li to tako, da se mi jednostavno mirimo sa tom povlasticom i prednošću i da na sve to samo kažemo: Oni su daleko, dakle, lišeni su pameti, jer daljina nema pameti, i da se sve završi na tome? Ne, to ne može tako, nego im se to mora dojaviti, kako bi tamo kod njih bilo isto tako kao kod nas ovde, i da ne žive kao da se ovo ovde nije ni zbilo. Pošaljite me na put, pošaljite me na put! Ja ću poći do njih i preneću im vest, da im osvetlim njihovu tamu, pa da i oni glasno zaviču. A ja ću vam, kad se vratim, preneti kako su vikali."

Oni se s njim složiše. Crvenooke je zaista trebalo obavestiti o ovome. Njih se ovo još više ticalo nego njih četvorice. Neftalim će se, saglasiše se, pobrinuti za to da oni to saznaju i on će poći na put, a ocu će se reći da je hitronogi otišao nakratko, nekim hitnim trgovačkim poslom. Te noći jedva da je što spavao, te je još pre zore opremio svog magarca; a kada se Josif probudio pod haljinom svetova, on je već bio daleko odmakao, tako da se onima u daljini već približavalo znanje. Devet dana kasnije prispeše i oni, zajedno sa glasnikom, tačno na dan punog meseca: Ruvim, Simeun, Levije, Juda, Isahar i Zevulon, i stadoše da se osvrću u mračnom traganju. Simeun i Levije, zvani „blizanci", mada je između njih postojao razmak od

godinu dana, na vest o onome što se zbilo, riknuše kao bikovi, rekao im je Neftalim.

O Ruvimovom zaprepašćenju

Josif je ipak bio još toliko razuman i pri sebi da im se nije odmah i neposredno prikazao u haljini, mada je to žarko želeo. Potajna sumnja u to da ga stvarno više vole od sebe samih, kao i u to da će zaista osećati samo čistu i iskrenu radost kada ga budu ugledali u haljini koja svedoči o njegovom uzvišenju, navela ga je da za sada ipak ne stavlja veo na sebe i da ih pozdravi u svakodnevnoj odeći.

„Budite mi pozdravljeni, draga braćo po Liji, vi snažne muškarčine!” reče on. „Dobro došli kod oca! Dajte da barem neke od vas poljubim.”

I on krenu među njih i poljubi trojicu ili četvoricu u rame, iako se svi ukipiše i ne htedoše ni da ga dotaknu. Samo je Ruvim, u to vreme mlad čovek od dvadeset i devet godina, visok i težak, snažnih nogu obmotanih kožnim remenjem, u haljetku od kože, obrijanog, mišićavog rumenog ali džangrizavog lica tupog profila i nekako zbunjeno-dostojanstvenog izraza, dok mu nisko čelo beše zasenjeno kovrdžavom crnom kosom, – jedino je on, a da pri tome, uostalom, nije ni trepnuo, podigao svoju tešku ruku, kada je osetio Josifove usne na svojim plećima, i prešao njome, ali samo jednom, i to lagano i takoreći krišom, preko bratovljeve glave.

Juda, tri godine mlađi od Ruvima, ne manji rastom od njega, ali malo povijen u leđima i sa paćeničkom crtom oko nozdrva i usana, bio je u ogrtaču, pa je pod njim sakrio svoje ruke. Na glavi je imao tesno priljubljenu kapu, ispod koje je u gustim pramenovima izbijala njegova bujna kosa, riđa i meka kao i njegova bujna šiljasta brada i brkovi, koji su se poput tamne pruge provlačili iznad crvenih, sočnih usana i onda spuštali nadole. Te usne ukazivale su na izraženu čulnost, ali fino građen, povijen, a ipak nekako pljosnato ravan nos davao je licu crtu osećajne duhovnosti, dok se u velikim i malo izbuljenim smeđim očima s teškim kapcima ogledala neka melanholija. Juda je u to vreme, kao i većina njegove braće i polubraće, već bio oženjen. Tako se Ruvim bio oženio devojkom iz unutrašnjosti zemlje i s njom je Avramovom Bogu bio izrodio više dece, dečaka Anoha, na primer, i dečaka Palua, koje je Jakov ponekad ljuljuškao na svojim

kolenima. Simeun je sebi bio uzeo jednu devojku iz građanske porodice po imenu Buna, dovedenu kao plen iz Šekema; Levije se oženio devojkom koja je verovala u Jahua, a smatralo se da je unuka Eberova; Neftalim se pak oženio mladom ženom čije je poreklo Jakov malo na silu izvodio od Nahora, brata Haldejčevog, dok se Dan oženio jednom Moavićankom. Brakovi koji bi u religijskom pogledu bili besprekorni nisu se dali ostvariti, a što se pak Jude tiče, tu je otac uopšte morao da bude srećan što je ovaj svoju put ženidbom koliko-toliko smirio, budući da se njegov polni život još od ranih dana odlikovao nekom nesređenošću i nekom crtom paćeništva. On je, naime, sa Astartom bio u svojevrsnom nezasito napetom odnosu, patio je pod njenim knutom jer ga je ona proganjala i on joj bio podložan a da je pri tome nije voleo, što je u njegovu dušu unelo nemir a njegovu ličnost raspolutilo. Veze sa kedešama i bludnicama Ištare dovodile su ga u blizinu sfere Baala i njenih strahota i suludija, sfere Hanana, otelovljenja bestidnosti, a to opet nikoga nije toliko mučio, pa ni oca Jakova, koliko samog Judu, koji ne samo da je bio pobožan i da je težio za bogougodnom čistotom, duboko prezirući Šeola sa svim njegovim suludijama i tajnama kojima su se narod opoganili, nego je verovao da ima razloga da posebno drži do sebe jer je, budući da se Ruvim ogrešio, a i da su takozvani blizanci od onih šekemskih nepodopština takođe na neki način bili prokleti, bilo sasvim prirodno očekivati da je sada od svih njih na redu Juda, četvrti sin, da ponese blagoslov i obećanje, iako među braćom o tome nije bilo govora, nego se svako pominjanje prava predočavalo samo kao zajednička zloba uperena protiv Rahilinog sina. Preko jednog svog pastira po imenu Hira, iz mestašca Adulam, upoznao je nekog Hananca po imenu Šua, čija mu se ćerka veoma dopala, te se on s Jakovljevom saglasnošću oženi njome. Sinove koje mu je ona rodila – za sada su to bila dva – podučavao je u duhu Božjem. Ali oni se umetnuše na majku, kao što se Ismailo umetnuo na Agaru a ne na oca: tako je to barem Juda video i on to sebi tako i objasni – da su oni opaki, da su izdanci hananski, kopilad Baalova, šeolski mangupi, lude molohske, iako sva nevolja možda i nije poticala samo od Šuine ćerke. Ona mu je već obećavala i trećeg sina, pa je sada strepeo od toga kakav će taj biti.

U Judinim očima bilo je, dakle, melanholije, ali ga ona nije navodila na dobrodušnost, a ni na to da krišom, kao Ruvim, rukom pogladi Josifa po kosi. On reče: „Kako to izlaziš pred nas, pisarčiću? Zar se pred starije izlazi u običnom kaputu sa mrljama od tuša na njemu, zar se tako pozdravljaju na povratku sa dalekog puta? Zar ti je tako malo stalo do toga da nam se dopadneš, ti koji inače ne umeš ništa drugo da radiš nego da zavodiš i navodiš ljude da ti upućuju

svoj osmeh? Kažu da u sanduku imaš neku skupocenu odeću koja toliko blešti da čovek protiv svoje volje, gledajući u nju, mora da žmirka, odeću dostojnu kneževskog deteta. Zašto nas vređaš time što to skrivaš od nas?"

Simeun i Levije, momci ljutitih pogleda i izrovašena lica, istetoviranih grudi namazanih uljem, oslonjeni na batine nalik na buzdovane, prasnuše u kratak, bučan smeh.

„Otkada to neodoljivi zavodnici izlaze u šetnju bez vela?" viknu jedan.

„I otkada se to bludnice hrama pokazuju bez pokrivke na licu?" dodade drugi, ne mareći za to što se Juda na to trgao.

„A, misliš na moju 'haljinu sa slikama'?" upita Josif. „Je li vam naš brat Neftalim već ispričao kako mi se Jakov smilovao? Oprostite mi, dobrote radi!" reče on i poče ljupko da se uvija pred njima prekrštenih ruku. „Teško je čoveku da pogodi i čini ono pravo kada dela i posluje, te otuda lako može da upadne u greh, bilo šta da čini i uradi. Pomislio sam budalasto: Da li da se šepurim pred mojim gospodarima? Ne, nego ću izaći pred njih bez ikakvog nakita, tako da ih neću povrediti svojom nadmenošću i gordošću, pa će me i oni zavoleti. Ali, gle, glupo sam uradio, trebalo je da se doteram za vaš doček, to mi je sad jasno. Ali verujte mi, naveče, za večerom, za trpezom s pečenicom, kada se i vi budete bili oprali i obukli u svoje svečane haljine, ja ću sedeti Jakovu s desne strane – u 'ketônetu', pa ćete onda sina vašeg oca moći da vidite u njegovoj divoti. Je li dogovoreno?"

Ponovo divlji blizanci zaurlaše u smehu. Ostali su se zamišljeno i ljutito zagledali u njegove oči ne bi li uspeli u njegovim rečima da razdvoje prostodušnost od bezobrazluka, što je, međutim, bilo veoma teško.

„Lepog li dogovora!" reče Zevulon, najmlađi od braće, koji se trudio da liči na Feničanina, sa svojom potkresanom bradom, glavom punom uvojaka, u šaroliko ukrašenom gornjem kaputu koji mu je pokrivao samo jedno rame, dok mu je drugo pokrivala samo košulja; on je, naime, celim svojim bićem čeznuo za morem i lukama, te najradije ne bi bio pastir. „Slatke li reči. Slatke kao žrtvena zemička od finog pšeničnog brašna s medom, moram da priznam! Znaš li da bih ti je najradije zabio natrag u grlo, da se njome zadaviš?"

„Ma, hajde, Zevulone, kakva je to gruba šala!" odgovori Josif, spustivši pogled svojih očiju i zbunjeno se smešeći kao u nebranom grožđu. „Jesi li to možda pokupio kod smolom umrljanih robova veslača u Askaluni i Gazi?"

„Nazvao je mog brata smolom umazanim robom veslačem!" dreknu dvadesetjednogodišnji, dugonogi i teškonogi Isahar, zvani „koščati magarac". „Ruvime, čuo si ga i na tebi je da ga opališ po gubici, ako ne rukom, kako bih najviše voleo, a ono barem rečima prekora, pa da onda to dobro upamti!"

„Nije baš tako rekao, Isahare!" odgovori Ruvim svojim visokim i blagim glasom, kakav je neretko svojstven baš ljudima snažne telesne građe, i okrenu glavu. „Nije ga tako nazvao, nego ga je pitao da li je te reči preuzeo od takvih ljudi. Bilo je to dosta glasno i razgovetno rečeno."

„Ja sam razumeo da bi hteo da me zadavi jednom žrtvenom zemičkom", uzvrati Josif, „što bi bilo koliko bogohulno toliko i veoma neljubazno. A ako to nije rekao i ako nije tako mislio, onda ni ja nisam hteo njega da uvredim, Bože sačuvaj!"

„E pa onda, hajde da se raziđemo svaki na svoju stranu", preseče Ruvim, „da se, okupljeni ovako na jednom mestu, ne bismo dalje zadirkivali i na kraju još zavadili."

Oni se tako raziđoše, njih desetorica na jednu, a on jedan na drugu stranu. Ali Ruvim je pošao za samotnikom i zovnu ga imenom. Stajao je onako izdužen pred njim u četiri oka na svojim remenjem opasanim i poput stubova moćnim nogama, a Josif ga je gledao ljubazno i pažljivo u mišićavo lice, kojem je svest o snazi i grešnosti utisnula svojevrsnu crtu zbunjenog dostojanstva. Ruvimove oči s upaljenim kapcima gledale su ga sasvim izbliza. Njihov pogled gubio se zamišljeno u njegovom licu ili je možda zastao pred njim, vraćajući se natrag u sebe, a on je pri tome snažnom desnicom lako pritiskao i gnječio bratovljevo rame, kako je to uobičavao da čini s onim s kojim razgovara.

„Je li kod tebe haljina, dečače?" upita ga on, a da pri tome nije čestito otvorio usta.

„Da, Ruvime, gospodaru moj, kod mene je", odgovori Josif. „Izrailj mi je poklonio, pošto je bio razdragan zbog pobede u igri."

„Pobedio te u igri kamenčićima?" upita Ruvim. „Ti tu igru odlično i pronicljivo igraš, jer je tvoj duh uvežban svakojakim misaonim radom sa Elijezerom, pa ti to onda dakako koristi i u igri. Pobeđuje li te često?"

„Tu i tamo", odgovori Josif pokazujući zube.

„Kada se tebi hoće?"

„Ne zavisi to od mene”, odgovori ovaj, izbegavajući neposredni odgovor.

„Da, tako je to”, pomisli Ruvim u sebi, i njegov pogled nekako još više utonu u sebe nego do tada. „To je prevara blagoslovenih i to je njihov način varanja. Oni moraju da se prave manje pametnim nego što su, kako im pamet ne bi naškodila, dok drugi moraju očevidnije da lažu da bi se održali”. Posmatrao je polubrata. „Rahilino dete”, pomislio je. „Kako je samo milo i ljupko! Ljudi su u pravu što mu se samo osmehuju. Ima baš pravu visinu, a svoje zgodne i lepe oči upravio je u mene s potajnim podsmehom, ako dobro zapažam, pošto stojim pred njim kao neki pastirski toranj, pregolem i nezgrapan, sa ovim telom zvekana, na kojem na sve strane od silne snage izbijaju žile kao da će da prsnu, tako da sam se i ono sa Valom zaboravio kao neki bik, pa nisam ni obratio pažnju na to da li me neko posmatra. A on je onda otišao i sve rekao Izrailju, nevino prepredenog izraza lica, i ja nastradah. Jer, on je mudar kao zmija i nevin kao golubica, a takav bi trebalo biti. Podmukao u nevinosti i nevin u podmuklosti, tako da nevinost bude opasna, a podmuklost sveta, a to su onda pouzdani znaci blagoslova i protiv toga se ništa ne može, čak i kada bi se htelo, ali čovek to i neće, jer je tamo Bog. Mogao bih jednim jedinim udarcem da ga zgromim za sva vremena; moja snaga, koju je Vala oslabila, bila bi za to dovoljna, pa bi je kradljivac mog prvorodstva osetio na muški način, kao što ju je Vala osetila kao žena. Ali šta bih imao od toga? Avelj bi ležao umoren, a ja bih bio onaj koji neću da budem – Kajin, kojeg ja ne razumem. Kako se može delati protiv svog uverenja, kao Kajin, i otvorenih očiju umoriti Prijatnoga? Ja neću da radim protiv svog uverenja, hoću da budem pravedan i pošten, to je primerenije mojoj duši. Neću ničim da je okrnjim. Ja sam Ruvim, žile su mi pune snage, ja sam Lijin prvi sin, najstariji sin Jakovljev, glava dvanaestorice. Neću mu se umiljavati zaljubljenim izrazom lica i neću se ponižavati pred njegovom ljupkošću – već je to što sam ga malopre malo pogladio po glavi bilo glupo i pogrešno. Neću dići ruku na njega, ni ovako ni onako. Stajaću pred njim kao kakva kula, nezgrapan doduše, ali zato pun dostojanstva.”

On ga upita napetih mišića lica: „Ti si mu svojim brbljanjem iskamčio tu haljinu?”

„Nedavno mi ju je obećao”, odgovori Josif, „i pošto sam ga na to podsetio, on je izvadi iz sanduka i dade mi je, rekavši pri tome: ‘Zadrži je, zadrži je!’”

„Tako, dakle, ti si ga podsetio i moljakanjem ga privoleo da ti je dâ. Dao ti je protiv svoje volje. Znaš li ti da je bogohulno kada se moć

koja je čoveku data zloupotrebi protiv drugoga, kada ga se navodi da učini neku nepravdu i uradi nešto zbog čega će se kajati?"

„Kakvu to moć imam ja kod Jakova?"

„Već time što pitaš, ti lažeš. Ti nad njim imaš Rahilinu moć."

„Pa onda je nisam ukrao."

„A nisi je ni zaslužio."

„Gospod kaže: 'Darivam onog koga hoću da darivam'."

„Oho, još si i drzak!" reče Ruvim nabravši svoje guste obrve i lagano ga drmusajući za rame ovamo-onamo. „Za mene kažu da sam brz kao bujica i da mi greh nije stran. Ali lakomislenost, i to još tako zatucana kao što je tvoja, meni je potpuno strana. Pozivaš se na Boga i izruguješ se srcu koje je u tvojoj ruci. Znaš li ti da si staroga uvalio u nevolju, da si ga ispunio strahom time što si mu svojim brbljanjem iskamčio haljinu?"

„Ali, veliki Ruvime, u kakvu nevolju?"

„Ta ja dobro znam da ti *lažeš* čim zineš da nešto *pitaš*. Pa zar baš toliko uživaš u tome da čoveka navodiš na takve stvari. Da se nađe u nevolji zbog tebe, tebe koji si mu najdraži, i to ne svojom sopstvenom zaslugom, nego po volji njegova srca, koje je meko i ponosno. On je blagosloven pre Isava, svog bliznaka, ali zar mu nije bilo dosta jada što mu ga je zadala smrt Rahile na onom mestu, udaljenom svega još jedan dan putovanja od Efrona, pa onda slučaj Dine, njegovog deteta, a naposletku i ja, da odmah pomenem i sebe, jer po tebi vidim da bi bio u stanju da me na to podsetiš?"

„Nemoj tako, snažni Ruvime. Sasvim sam smetnuo s uma da si jednog dana navalio na Valu, tako da si se ojađenom ocu učinio kao kakav nilski konj."

„Ćuti! Kako možeš da govoriš o tome kada sam ti reč oteo iz usta i sam rekao ono što je imalo da se kaže? Ti samo umeš da izmišljaš nove laži, pa onda kažeš: 'Nisam na to ni mislio', a onda o toj stvari opširno razvežeš priču. Je li to ono znanje koje si stekao čitanjem kamenih ploča i je li to ono što uvežbavaš sa Elijezerom kada se bavite božanskim stvarima? Evo, pokrećeš te tvoje usne, ne znam ni sam kako; čovek bi rekao kao da ih je Stvoritelj izrezao na neki poseban način, a između njih blistaju tvoji zubi. Ali to što izlazi iz tih tvojih usta, to su sve same drskosti i bezočnosti. Momče, momče, pričuvaj se!", reče on i pri tome ga je tako snažno prodrmao da je Josif počeo na stopalima i petama da se klati ovamo-onamo, napred i natrag. „Nisam li te već deset puta spasio iz ruku braće i od gneva

onih koji ono pregaziše Šekem zbog silovane sestre, da, deset puta, a svaki put su bili spremni da te izlemaju zato što si kod oca brbljao protiv njih i lagao o 'komadima mesa od živih životinja' i tome slično? A sada si pošao k njemu i iskamčio mu haljinu u trenutku kada mi daleko napasamo stado, te bezobzirno izazivaš gnev protiv sebe, ako ne sve desetorice a ono devetorice! Kaži, ko si ti zapravo i kakva te to gordost nagoni da se izdvajaš od svih nas i da se ponašaš kao neko ko je nešto sasvim posebno? Zar se ne bojiš da bi tvoja oholost mogla na tvoju glavu da navuče oblak iz koga bi mogla da sevne munja? Zar ti prema onima koji ti žele dobro ne osećaš nimalo zahvalnosti, već umeš samo da im stvaraš nevolje kao neko ko se visoko pentra po natrulim granama, pa se odande izruguje onima što stoje dole ispod njega i dovikuju mu u strahu da bi se grane pod njim mogle polomiti a on strmoglaviti i prosuti svoju utrobu?"

„Slušaj, Ruvime, ta pusti me već jednom! Veruj mi, zahvalan sam ti što si me branio od obesne braće. Zahvalan sam ti i na tome što me pridržavaš dok me cimaš ovamo-onamo da ne padnem. Ali pusti me već jednom da čvrsto stanem na svoje noge, pa da i ja nešto mogu da kažem! Tako! Čovek ne može ljudski da nešto kaže dok se tako drmusa. Ali, evo, pošto sada čvrsto stojim na svojim nogama, hoću nešto da ti kažem, a uveren sam da ćeš me razumeti u svojoj pravičnosti. Nisam ja sebi tu haljinu iskamčio, niti sam je ukrao. Pošto mi je obećao kraj studenca, meni je bila poznata Jakovljeva želja i namera da mi je podari. Ali pošto sam video da on, oličenje blagosti, nije baš sasvim načisto sa svojom voljom, to sam ga ja, istina, u tom smislu malo podsticao i lako ga privoleo da mi je dâ – dâ, kažem, a ne podari, jer je bila moja još pre nego što mi je i dao."

„Otkuda tvoja?"

„Pitaš me: otkuda? Odgovoriću ti. Kojoj je ono Jakov prvo podigao veo i u taj čas i počinio zaveštanje?"

„Bila je to Lija!"

„Da, u stvarnosti. Ali uistinu je to bila Rahila. Lija je bila samo obučena u tu haljinu, ali prava gospodarica haljine bila je Rahila i ona ju je čuvala sve dok nije umrla na mestu udaljenom svega jedan dan putovanja od Efrona. A pošto je umrla, gde je ona sada?"

„Tamo gde glina predstavlja jedinu njenu hranu."

„Da, u stvarnosti. Ali istina je drugačija. Zar ne znaš da je moć smrti u tome da promeni oblik, i da Rahila Jakovu sada živi u drugom obliku?"

Ruvim se zabezeknu.

„Ja i majka smo jedno", reče Josif. „Zar ne znaš da je mamičina odeća istovremeno i odeća sina i da je oboje nose na smenu, jedno namesto drugog? Pomeneš li nju, pomenuo si i mene. Pomeni ono što je njeno i ti time pominješ i ono što je moje. Dakle, čiji je onda veo?"

Dok je tako govorio, držao se sasvim skromno, stojeći tu, pred njim, oborenih očiju. Ali odmah zatim, pošto je bio izrekao ono što je hteo da kaže, on se odjednom široko otvorenih očiju zagleda u svog brata. I to ne kao da bi da nasrne na njega i da se uvuče u njega, već kao da ga poziva i da mu se tiho i otvoreno nudi da mu se zagleda u oči, prihvatajući bez pogovora ono žmirkavo kopanje upaljenih Lijinih očiju po bezdanosti svojih očiju.

Ljudina se naprosto zateturala. Velikog Ruvima prošla je jeza. Kako se to izražava ovaj momak, šta sve ovo ima da znači, otkuda mu sve to? Ruvim ga je bio upitao za tu njegovu nadmenost – pokajao se što je uopšte to pitao, jer je sada dobio odgovor. Sav obuzet besom, želeo je da sazna ko je ovaj zapravo – eh, samo da to nije učinio! Jer, eto, dobio je odgovor i stvar je objašnjena, ali na tako dvosmislen način da ga je celog, od glave do pete, podilazila jeza. Je li to možda bilo slučajno, to kako su se reči slagale u dečakovim ustima? Da li je time hteo da nagovesti ono božansko i da se pozove na nj, te da tako opravda svoju podlost, ili... I to „ili" izazva kod Ruvima u predelu srca isto ono osećanje jeze na koje se brat Gadijel, psujući, požalio kraj Josifova ležaja. Samo što je ono kod Ruvima bilo jače izraženo budući da se ono kod njega izmetnulo u duboku potresenost i ujedno i divljenje, u blago, nežno zaprepašćenje i začuđenost.

Ruvima valja razumeti, valja ga shvatiti. On nije bio takav da jedino on ne bi znao važnost i značaj pitanja koje čovek sebi postavlja: ko je on zapravo, čijim se to stopama kreće, s kojom prošlošću da poveže svoju sadašnjost, kako bi time mogao da je predstavi kao stvarnost. Josif se predstavio svojim odgovorom, i to na tako stravičan, nadmeno oholi način da je Ruvima od toga naprosto hvatala vrtoglavica. Ali ta čarolija reči, koja je ono što je gore preobraćala u ono što je dole, ta neusiljeno slobodna i bez sumnje istinita sposobnost jezika za tu čaroliju zamenjivanja omogućila je da se te stope, po kojima je mladi brat hodao, jasno ukažu i zablistaju pred Ruvimovim očima. Nije on u tom trenutku u veo uvijenog Josifa baš direktno smatrao dvojnim dvospolnim božanstvom – tako daleko nećemo ići. Pa ipak njegova ljubav nije bila daleka od vere.

„Dete, dete!", reče on nežno blagim glasom svog snažnog tela, „pričuvaj svoju dušu, pričuvaj oca, pričuvaj svoju pamet! Obuzdaj je

da ti ne bi donela nesreću!” Onda spuštene glave odstupi tri koraka, pa tek tada okrete leđa Josifu i ode.

Za večerom pak ovaj je na sebi imao haljinu, tako da su braća sedela kao klade, a u Jakova se uvukao strah.

Snopovi

Posle ovih dogodovština i podosta dana dogodi se da se žnjela pšenica u dolini Hevrona i da je bilo doba žetve i radosnog znoja i veselja sve do dana prvina, kada su stali da se prinose ukiseljeni pšenični hlebovi od novog brašna, sedam nedelja posle prolećnog punog meseca. Jer, pozne kiše behu obilate i izdašne, ali se ubrzo potom zatvoriše otvori neba, vode se razliše i zemljom zavlada suša. Pobedonosno sunce, Marduk-Baal, opijen svojom pobedom nad kišonosnim levijatanom, stolovalo je plamteći na nebu i bacajući zlatna koplja u plavetnilo beskraja, tako da je potkraj drugog i početkom trećeg meseca njegova vladavina bila toliko žarka da bi se čovek već morao zabrinuti za useve da se nije podigao vetar, čije je simpatično poreklo nanjušio Lijin šesti sin, Zevulon, tako da je rekao: „Imam neki prijatan osećaj u nosu od ovog vetra jer on iz daljine donosi vlagu i blagotvornu rosu. Pogledajte samo kakvo nam dobro dolazi od mora, ta ja vam to stalno govorim. Trebalo bi živeti kraj velikog Zelenog mora, graničiti se sa Sidonom i voziti se talasima umesto što opslužujemo jagnjad – što mi se daleko manje dopada. Na talasima i na povijenoj dasci čovek može da dospe do ljudi koji imaju povijeni rep i svetleći rog na čelu. A onda i do ljudi sa toliko velikim ušima da im ove pokrivaju celo telo, pa i do onih čije je telo obraslo travom – kako mi je ispričao neki čovek iz luke Hazati."

Neftalim se složi s njim. Bilo bi dobro, smatrao je on, da se izmene vesti i obaveštenja s tim ljudima obraslim travom. Verovatno da ni oni, ni oni repati ljudi, a ni oni klopavih ušiju nemaju pojma o onome šta se u svetu zbiva. Ostali su tome protivrečili i nisu hteli ni da čuju za more, bez obzira na to što je odande dolazio blagotvorni vlažni vetar. To je područje Donjeg sveta, nastanjeno čudovištima koja dolaze iz haosa, reče Zevulon, koji je bio poklonik pustinje. Naročito su Simeun i Levije, po prirodi grubi i sirovi ali čestiti ljudi, zastupali to gledište, iako nisu bili baš mnogo oduševljeni pastirskim životom, već su mu se priklonili samo zbog toga što je to naslednim poretkom stvari tako bilo određeno, a inače bi se oni daleko radije bili posvetili nekom divljačnijem zanatu.

Žetveni radovi, koji su počeli sabiranjem ječma, doneli su svima dobrodošlu promenu i svi su bili zadovoljni, mada znojavi, upravo onako kako to biva u te nedelje nagrade, tako da je čak i njihov odnos prema Josifu, koji je takođe pomagao pri kosidbi i vezivanju klasja u snopove, i protiv njihove volje počeo malo da popušta i da poprima blaže forme, sve dok ovaj svojom neverovatnom brbljivošću nije sve pokvario i doveo do krajnjeg pogoršanja odnosa među njima. O tome će odmah biti više reči. Što se pak Jakova tiče, njega se malo doimalo kalendarom određeno veselo raspoloženje njegove okoline, kao i ona razuzdanost seljaka žetelaca, među kojima su njegovi ljudi obavljali svoj deo poslova. Na ove se prenosilo nešto od njegovog držanja, koje je svake godine bilo istovetno, neka vrsta, reklo bi se, prigušenog pritiska, a da se sam pri tome u polju nije pokazivao. To bi se samo sasvim izuzetno desilo i dogodiće se, naravno, jednom baš ove godine, jer ga je za to posebno bio zamolio Josif, koji je za to imao svoje razloge. Jakov se uglavnom nije ni brinuo ni za setvu ni za žetvu; on se zapravo sasvim malo bavio zemljodelstvom i takoreći nije ni nadziravao poslove; a i to što se bavio zemljodelstvom bilo je više po nalogu pameti, a ne iz neke unutrašnje sklonosti, jer je njegov odnos prema toj vrsti delatnosti bio određen suprotnim osećanjem, naime, verskom ravnodušnošću, štaviše odbojnošću mesečevog pastira prema služenju grudi zemlje riđeg zemljodeoca. Vreme žetve bilo je za njega upravo vreme izvesne nelagodnosti; jer on je za sebe izvlačio određene koristi iz kulta plodnosti, kojim su ljudi ovog podneblja od proleća do proleća slavili sunčeva božanstva i drage gospe svojih hramova, a što je njegovoj duši ipak bilo strano. Ovakvo saučestvovanje izazivalo je u njemu izvesno osećanje postiđenosti, te on pred žeteocima koji su veseljem iskazivali svoju zahvalnost ne bi prozborio nijednu reč.

I tako on, dakle, naloži da se posle ječma požnje pšenica da bi sebe opskrbio neophodnim količinama, pa kako su za obavljanje tih poslova bile potrebne sve raspoložive ruke – Elijezer je za tu nedelju čak bio unajmio nekoliko radnika, – to je i Josif prekinuo svoje učenje sa starcem i odlazio na rad u polje od rane zore do večeri, gde je zamahivao srpom i žnjeo klasje, prikupljajući ga desnom rukom i vezujući ga u snopove, i odmah zatim ih s braćom i slugama tovario na kola ili na magarce koji su ih odnosili na guvno na vršidbu. Mora se priznati da je rado i veselo sudelovao u obavljanju tog posla, ne smatrajući ga otimačinom; a uz to je u obavljanju tog posla sudelovao sa svom svojom skromnošću – kojoj su, dakako, oštro protivrečile izvesne osobenosti njegovog unutrašnjeg života, koje je upravo tih dana stao da obelodanjuje. Naposletku, on je sasvim lako mogao da privoli Jakova da ga oslobodi radova u polju, ali mu to ni slučajno nije

padalo na um, delom zbog toga što mu je taj posao pričinjavao pravo zadovoljstvo, delom, i to prevashodno, zbog toga što ga je on približavao braći, pa je s ponosom uživao da radi s njima zajedno, da čuje kako ga oni zovu, da im svim svojim snagama bude od koristi, – to je sušta istina; zajednički rad s njima, preko kojeg se stvarno poboljšao i njihov uzajamni odnos, ispunjavao mu je srce zadovoljstvom, činio ga je srećnim, pa nesporazumi koji su među njima postojali tu ništa ne opovrgavaju; oni, pored sve svoje pogubne nerazumnosti, ne opovrgavaju činjenicu da je on braću voleo i da je, ma koliko da se to moglo činiti nerazumnim, štaviše bezumnom zaslepljenošću, verovao u njihovu ljubav prema njemu, tako da je smatrao da može i sme nešto da im poveri – nešto, jer, na svu nesreću, on je mislio da to nije mnogo.

Poljski radovi su ga veoma zamarali, pa se u nekoliko navrata za vreme rada dešavalo da pridrema. Prilegao bi on i za vreme jednočasovnog podnevnog počinka, kada bi se svi Jakovljevi sinovi, izuzev Venjamina, okupili tamo napolju pod mrkim, hladovitim platnom, nabačenim preko nekoliko krivih motki, da tu predahnu i obeduju. Svako bi sebi odvalio parče pogače i onda bi jeli i ćaskali, čučeći na petama, svi samo u kratkim haljecima, tela crvenih i zarumenjenih od snage Baalove, koja je svom silinom žarila između belih letnjih oblaka na napola požnjevenu njivu, na kojoj su se tu i tamo, kroz srpom napravljene proseke u moru sunčano žutog klasja, ukazivali snopovi oslonjeni jedni o druge, dok se uokolo protezala niska suhomeđa, iza koje je grupa ljudi obavljala druge poslove. Na izvesnom odstojanju uzdizao se brežuljak koji je Jakovljevim ljudima služio kao guvno. Videlo se kako se onamo kreću natovareni magarci, a gore muškarci vilama razbacuju snoplje pod volove, koji su, gazeći po klasju, obavljali vršidbu.

Josif je, dakle, i on samo u radnom haljetku i sav opaljen po telu, pridremao u zgrčenom položaju, u zajedničkom hladu, oslonivši glavu o svoju ruku. Kada se spremao da malo pridrema, on u svojoj prostodušnosti zamoli sebi najbližeg Isahara, zvanog „koščati magarac", da mu dopusti da na jedno njegovo koleno osloni glavu; ali Isahar ga najpre upita da ne treba možda još i da ga počeše po glavi i rasteruje muve, a onda mu resko reče da se namesti onako kako je to i do sada činio, samo njega da ostavi na miru. Na to se Josif nasmeja u svojoj detinjoj bezazlenosti, kao da se tu radilo o nekoj dobroj dosetki, pa leže da spava bez oslonca za glavu. On ga je našao na drugoj strani, kao što će se ispostaviti, ali to niko od njih nije video, jer niko od njih nije mario za njega. Jedino bi Ruvim povremeno bacao pogled ovamo preko, na njega. Spavačevo lice bilo je okrenuto

prema njemu. Ono nije bilo mirno. Čelo i kapci su mu se trzali, a otvorena usta su se pomicala kao da nešto govore.

A za to vreme su braća raspravljala o prednostima i nedostacima jednog oruđa koje se u poslednje vreme dosta koristilo pri vršidbi; reč je bila o vršidbenoj ploči koju su vukli volovi, a sa donje strane bilo je pričvršćeno oštro kamenje koje je razdiralo klasove. Da je ovo ubrzavalo posao, u to nije bilo sumnje. Ali više njih tvrdilo je da se posle toga, sa vijanjem žita, samo ima još više posla, te da je zapravo ipak još ponajbolje da se sve to obavi na starinski način i pusti stoka da klasje temeljno i više puta izgazi. Razgovaralo se i o vršidbenim kolima koja su koristili neki seljaci, o kolima koja su se okretala na valjcima sa oštrim gvozdenim koturovima sekačima. U to se Josif probudi i on sede.

„Ja sam sanjao”, reče on i stade da se osvrće oko sebe i gleda u braću, začuđeno se smešeći.

Oni ga pogledaše, pa okrenuše glave od njega i nastaviše da razgovaraju.

„Sanjao sam”, ponovi on i pređe rukom preko čela, i, još uvek se zbunjeno i srećno smešeći, zureći uprazno, „tako stvarno i čudesno!”

„To je tvoja stvar”, odgovori Dan i kratko upre svoje prodorne oči u njega. „Bilo bi ti bolje da si spavao bez snova, ako si već morao da spavaš, jer san sam po sebi ne donosi okrepljenje.”

„Zar nećete da čujete šta sam to usnio?” upita Josif.

Na to niko ne odgovori. Štaviše, jedan od njih, bio je to Juda, produži razgovor o zemljodelskim pitanjima, i to u takvom tonu da je u njemu na neki način bio sadržan odgovarajući odgovor na to pitanje.

„Metalne pločice”, reče on hladno i glasno, „morale bi da budu veoma oštre, jer inače neće seći već će samo gnječiti, pa zrno neće ispasti iz vlati onako kako treba. Ali, kažite sami, možemo li se osloniti na ljude, pogotovo na nadničare, da će ih naoštriti kako treba. A opet, ako su točkići preoštri, onda će oni, po svoj prilici, iseći zrnevlje, pa će onda i brašno...”

Josif je neko vreme slušao njihov razgovor koji su oni nastavili kao da njega nema tu. Najzad ih on prekide i reče: „Oprostite, braćo, ali hteo bih ipak da vam ispričam svoj san, koji sam usnio dok sam malo pridremao, naprosto me nešto tera na to. Bio je to sasvim kratak san, a opet je bio nekako stvaran ali i nekako čudan, tako da naprosto ne mogu da ga zadržim za sebe, pa bih od srca želeo da se ukaže i pred vašim očima kao i meni, kako biste se od srca nasmejali i od zadovoljstva udarali po bedrima.”

„Ama, slušaj ti!" reče Juda opet i zaklima glavom. „Šta te to tera da nas zamajavaš svojim stvarima koje se nas ne tiču? Jer nas ni na koji način ne zanima ono što ti preturaš u toj svojoj glavi, a ne zanimaju nas ni ta tvoja snoviđenja, niti ono što ti se iz stomaka posle jela izdiže u glavu. To je nepristojno i uopšte nas se to ne tiče, zato ćuti već jednom!"

„Ali to se vas tiče!" uskliknu Josif strasno. „Tiče se svih vas, jer se svi vi javljate u tom mom snu, a javljam se i ja, a i uopšte je taj moj san takav da svi moramo da se zamislimo i začudimo, a kada ga budete čuli, svi ćete spustiti glave i tri dana nećete ni na šta drugo misliti nego na taj san!"

„A da nam ga možda ipak ispriča u nekoliko reči, bez mnogo okolišanja, tek da ga nakratko saslušamo?" upita Asir. Oblaporni su po prirodi i radoznali, a radoznali su, uostalom, bili svi, i u osnovi su svi voleli da slušaju pričanja o stvarnim i izmišljenim dogodovštinama, kao i razna kazivanja, snove i pesme iz pradrevnih vremena.

„Dobro", reče Josif sav srećan, „kad onda hoćete, ispričaću vam šta mi se prikazalo, biće vam to veoma zanimljivo već zbog samog tumačenja. Naime, onaj ko je usnio san, ne treba i da ga tumači, već to treba neko drugi da učini. Kada vi budete usnili neki san, onda ću vam ga rado protumačiti, mene to ne staje ništa, jer ja samo treba da zamolim Gospoda, i on će mi već podariti tu moć. Ali sa sopstvenim snom je nešto sasvim drugo."

„Je li to po tebi 'bez mnogo okolišenja'?" upita Gadijel.

„Pa, čujte onda..." poče Josif. Ali Ruvim i u poslednjem trenutku htede da to osujeti. On, i pored svega, još nije bio smetnuo s uma gospodara vela, te ga obuze slutnja da sve ovo neće izaći na dobro.

„Josife", reče on, „ne znam šta si to usnio, jer nisam zajedno s tobom spavao, pa nisam ni zajedno s tobom sanjao, već si to činio potpuno sam. A rekao bih, i čini mi se da bi bilo bolje da svako ostane sam sa svojim snovima, pa da i ti zadržiš za sebe ono što si sanjao, a da se mi prihvatimo našeg posla."

„Svi bejasmo na poslu", prihvati Josif reč koju je ovaj izgovorio i odmah se nadoveza na nju, „jer nas videh sve skupa u polju, nas sinove Jakovljeve, a žnjeli smo pšenicu."

„Divota jedna!" kliknu Neftalim. „Što se tebi prikazuju stvari u snu, e baš kao u snu, nema šta, pa neka neko kaže da nije tako! Zaista se mora govoriti o čudu, toliko je čudan tvoj san, a kako je samo neobuzdan i raznovrstan!"

„No to nije bila naša njiva”, nastavi Josif, „nego neka druga, bila je nekako čudesno strana. Ali u tom pogledu nismo progovorili nijednu reč. Ćuteći smo svi skupa radili i vezivali snopove, pošto smo požnjeli žito.”

„E pa ovo je zaista san i po pred Gospodom!” reče Zevulon. „Pa ovo je priviđenje da mu nema ravnog! Trebalo je možda prvo da ga vezujemo, pa tek onda da ga žanjemo, budalo jedna? Moramo li mi ovo stvarno da saslušamo do kraja?”

Neki su već, sležući ramenima, polako počeli da se dižu i htedoše da krenu.

„Ta, saslušajte me do kraja!” viknu Josif uzdignutih ruku. „Jer sada tek dolazi ono čudno i neobično. Svaki od vas povezao je po snop hlebnog zrnevlja, a bilo nas je dvanaestorica, jer je i Venjamin, naš najmlađi brat, bio s nama u tom polju, pa je i on povezao svoj snopić s vama u krugu.”

„Ne lupaj koješta!” upade Gadijel. „Kako to: ‘s vama u krugu’. Hoćeš valjda da kažeš: ‘s nama u krugu!’”

„Ama ne, Gadijele, drugačije je bilo! Jer, vi ste činili jedan krug, vas jedanaestorica, i vezivali ste svaki svoj snop, a ja sam stajao usred tog kruga koji ste vi činili i vezivao moj snop.”

On umuknu i stade da ih gleda u lica. Svi nabraše obrve i lakim klimanjem stadoše da zabacuju glave unazad, tako da je svakom od njih iskočila Adamova jabučica. U tom klimanju glavom i tom nabiranju obrva bilo je neke posprdne začuđenosti, ali i neke vrste upozorenja i zabrinutosti. Čekali su šta će dalje biti.

„Čujte samo šta je onda dalje bilo i kakve su mi se čudne i neobične stvari prikazale u tom snu!” reče Josif ponovo. „Pošto smo povezali naše snopove, svaki svoj, ostavismo ih i pođosmo odande kao da tu nemamo više nikakvog posla, i pri tome ne progovorismo nijednu reč. No, tek što smo se bili odmakli jedno dvadeset ili četrdeset koraka, kada se Ruvim osvrte i pokaza rukom, ne progovarajući ni reči, na mesto na kojem smo vezivali snopove. Ruvime, ti si to bio. Svi smo zastali i gledali, držeći ruke iznad očiju. I, gle, videsmo: Moj snop stajaše i sredini, sasvim uspravno, a vaši snopovi, koji ga okruživahu, klanjaju mu se uokrug, klanjahu mu se, klanjahu mu se, a moj snop stojaše uspravno.”

Zaduže zavlada opšti muk.

„Je li to sve?” upita Gadijel veoma kratko i tihim glasom usred opšte tišine.

„Da, posle toga sam se probudio”, odgovori Josif sasvim tiho. Bio je prilično razočaran svojim snom, koji je sam po sebi, posebno zbog onog Ruvimovog bezglasnog pokazivanja rukom na neobično ponašanje snopova, imao neko svoje posebno, dalekosežno-usrećujuće značenje, ali se sada, iskazan rečima, činio srazmerno ispraznim, štaviše budalastim, pa po Josifovom mišljenju i nije mogao ostaviti bogzna kakav utisak na njegove slušaoce, a ono Gadijelovo ‘Je li to sve?’ moglo je samo da ga još više učvrsti u tom uverenju. Postideo se.

„To može svašta da znači: i ovo i ono”, reče Dan, usred muka koji je opet bio zavladao, prigušenim glasom, ili zapravo tako tihim glasom da su se samo prvi slogovi izgovorenih reči razgovetno mogli čuti, dok su se poslednji slogovi naprosto gubili u nekom šapatu.

Josif podiže glavu. U njemu se pojavi nova nada. U jedan mah mu se učini da ipak nije bilo tako da njegov san nije ostavio ama baš nikakav utisak na braću. Pitanje „Je li to sve?” delovalo je porazno, ali zato je izjava „To može svašta da znači: i ovo i ono” bila utešna i budila nadu; ona je značila „sve i svašta” i „ne baš malo”, ili takođe „grom i pakao” i tome slično. Pogledao je u njihova lica. Sva su bila bleda i svima su se jasno ocrtavale vertikalne bore između obrva, što je skupa sa izraženim bledilom ostavljalo neobičan utisak. Isti takav utisak nastaje i onda kada su na bledom licu nozdrve veoma raširene ili pak kada je donja usna sabijena između zuba, što se i ovde, kod nekoliko njih, moglo jasno zapaziti. Osim toga, svi su ubrzano disali, pa kako to nije baš bilo u istom taktu i ritmu, doimalo se kao desetostruko, nepravilno i zapetljano dahtanje, koje se odvijalo tu pod šatorskim krilom koje ih je štitilo od sunca, a što je kao posledica njegove priče, zajedno sa opštim bledilom, zacelo samo moglo da zbuni Josifa.

To je u izvesnom stepenu tako i bilo, ali na način da mu se sve to učinilo kao nastavak njegovog sna, budući da je data stvarnost sačuvala neobični dvojni karakter jedne neprijatne radosti i radosne neprijatnosti; jer, utisak koji je kod braće bio postignut nije baš bio sasvim srećan, ali je očigledno bio mnogo jači no što se Josif do malopre usudio da se ponada, te je zadovoljstvo zbog toga što njegova priča nije predstavljala potpun neuspeh, kao što se već bio pobojao, bila određena protivteža njegovoj utučenosti.

Ništa u tome nije izmenilo to što je Juda, posle podužeg opšteg dahtanja i grickanja usana, izvalio grlenim promuklim glasom: „Odvratnija besmislica za sveg mog života nije mi došla do ušiju!” Jer, i to je bez sumnje bio izraz uzbuđenja, mada ne baš takvog koje usrećuje.

Ponovo je zavladao muk, svi su bili sasvim bledi i svi su grickali usne.

„Smrdljivko jedan! Otrovna gljivo jedna! Hvalisavče! Smrdljivi smrdežu!" zaurlaše odjednom Simeun i Levije. Nisu bili u stanju da govore jedan za drugim i da slože svoje misli kao što su to obično činili; vikali su istovremeno i zbrkano zacrvenelih lica, nabreklih žila na čelima; i tu se obistini glasina po kojoj im se dlake na grudima u besu nadižu kao bodlje, kako je, na primer, bilo onda kada ih je obuzela jarost protiv grada Šekema. Stvarno je tako bilo, sada se to opet lepo moglo videti – dlake na njihovim grudima, sasvim jasno se videlo, nadigoše se i stajahu uspravno, dok su se svojim bikovskim glasinama istovremeno iz petnih žila drali: „Odvratniče jedan, uobražena budalo, kučkin sine i drski hvalisavče! Šta nam tu napriča da si sanjao i da se odigralo iza tih tvojih kapaka, nevaljalče jedan, trne u mesu, ti, kamene smutnje! I još bi da ti mi to protumačimo i razjasnimo, ti snope nesnosnosti!? 'Klanjahu se, klanjahu se'! Šta, to ti sanjaš, bestidna podmuklice, te nas, časne ljude, prisiljavaš da to slušamo!? Svi snopovi se uokrug polako klanjaju, naši snopovi, a samo tvoj snop stoji uspravno! Je li iko na svetu čuo odvratnije stvari od ove? Fuj, Šeole, đubre jedno, ispljuvče jedan! Hteo bi da nad nama imaš očinsku i kraljevsku vlast, je li, ovde nad nama! Ti, pritvorice i podmuklice, koja bi da dođe do nasleđa, koja je iza leđa braće podmuklo ukrala 'ketônet'! Ali, naučićemo te mi pameti, pokazaćemo ti mi kako stoje stvari sa stajanjem i klanjanjem, a pokazaćemo ti i to ko je gospodar, pa ćeš nam sam reći svoje ime i dobro ćeš zapamtiti kada si se drznuo da bestidno lažeš!"

Tako su u svom besu urlali dioskuri. Posle toga sva desetorica napustiše mesto ispod šatorskog krila i otidoše u polje da nastave posao, još uvek bledi i crveni, i grickajući usne. Samo je Ruvim pri odlasku rekao: „Čuo si, dečače." Josif je još neko vreme zamišljen tamo posedeo, zbunjen i ožalošćen što braća nisu htela da poveruju u njegov san. Jer, od svega je ponajviše shvatio to da mu ne veruju, pošto su blizanci u svom urlanju dosta toga rekli o hvalisanju i laganju. To ga je ražalostilo, pa se sada pitao kako bi im dokazao da im nije rekao nijednu neistinitu reč i da im je samo pošteno ispričao ono što je stvarno sanjao u njihovoj sredini. Kada bi mu samo poverovali, mislio je on, nestalo bi u njih one zlovolje koju su pokazali; ta zar on njima nije pokazao da u njih ima iskreno bratsko poverenje samim tim što im je saopštio ono što mu je Bog u snu obznanio, kako bi i oni kao i on doživeli čudo i radost, i zajedno sa njim razmatrali smisao poruke? Nije moguće da su mu uzeli za zlo to što je verovao u nepokolebljivost njihove zajednice, jer ga je upravo ta vera

navela da im obznani Božje misli. On je, doduše, u njemu uzdignut iznad njih, ali da zbog toga oni, stariji, u koje je u izvesnom smislu uvek gledao kao u neke uzore, neće biti u stanju da podnesu misli Božje, to je za njega predstavljalo suviše veliko razočarenje jer to uopšte nije mogao ni da pomisli. Ali pošto je uvideo da toga dana vedar, nepomućen zajednički rad, na žalost, više nije bio moguć, to je radije odustao od nauma da ode njima u polje, pa odluči da pođe kući i potraži Venjamina, svog rođenog brata, pa da njemu saopšti kako je 'velikima' ispričao jedan sasvim bezazlen san, takav i takav, ali da oni nisu hteli da mu poveruju, štaviše da je blizance spopala prava jarost, iako je prikazanje sa snopovima u poređenju sa snom o putovanju u nebo, koji nije pomenuo nijednom rečju, bila najbezazlenija stvar na celom svetu.

Turtura je bio sav srećan što nije bio pomenut onaj strašan san o nebu, dok se njemu samome san o snopovima toliko bio dopao da se Josif time mogao osećati obeštećenim za onaj mali neuspeh kod starije braće. Maloga je posebno obradovalo to što se i njegov snopić nalazio u krugu i što se poklonio, te je, sav razdragan, poskakivao i uz to se smejao, toliko mu je to godilo.

Savetovanje

U to vreme su desetorica stajala zajedno u polju, na suncu koje se priklanjalo smiraju, oslonjeni o svoja oruđa, započevši, u svojoj ojađenosti i u svojoj jarosti, razgovor o tome šta im je dalje činiti. Isprva je među njima, budući da su Simeun i Levije svojim pogrdnim rečima to na neki način izrazili, preovladalo mišljenje – ili barem prećutna saglasnost – da je Omraženi u stvari sve to izmislio, da je taj san jedna od njegovih izmišljotina i da je sve to što su čuli u stvari puka laž. Oni bi se veoma rado držali te pretpostavke, koja je za njih sve bila jedna vrsta unutrašnje zaštitne mere. Ali Juda beše taj koji je, samo da u svem tom razmatranju ne bi bila propuštena neka mogućnost, izrazio mišljenje da možda nije isključeno da je momak to zaista usnio i da to nije sve baš izmislio; i od tog trenutka su svi ne samo u sebi nego i glasno računali sa tom mogućnošću, pri čemu su je opet razložili u dva moguća slučaja: da, naime, taj san, ako ga je stvarno usnio, dolazi od Boga, što su svi uzimali kao najpogubniju mogućnost, ili pak da sa Bogom nema nikakve veze, nego da je njegovo izvorište jedino bila očevidna i posedovanjem 'ketôneta' preterano pothranjivana oholost žutokljunca, od koje mu i dolaze tako nepodnošljiva prikazanja. U razgovoru je Ruvim izrekao mišljenje da su, ukoliko je u celoj ovoj stvari posredi volja Božja, oni nemoćni i da u tom slučaju samo mogu ponizno, molitvom, da se obraćaju – ne Josifu, već Gospodu. Ako se pak san rodio iz oholosti, onda na to treba samo slegnuti ramenima, a snevača prepustiti njegovoj ludosti. Istovremeno je ukazao i na mogućnost da je dečak detinjasto izmislio san i da ih je vukao za nos, zbog čega bi zaslužio da ga dobro izbatinaju.

Predlog velikog Ruvima bio je, zapravo, da ga zbog lažljivosti izbatinaju. Ali kako je istovremeno predlagao da se na sve to odgovori sleganjem ramena, onda, po svojoj prilici, to sa batinama nije mislio baš ozbiljno, jer uz sleganje ramenima ne može se baš bogzna kako i koliko batinati. U svakom slučaju, pada u oči da je Ruvim smatrao verodostojnom baš onu mogućnost koja je, po njegovom mišljenju, bila povezana sa batinama. Ali, ako se cela stvar malo bolje osmotri, onda se čini kao da je ovom misaonom vezom braću

hteo da odvrati od drugih pretpostavki i da ih time namami i privoli da i oni prihvate pretpostavku da je sve to sama puka laž, jer se pribojavao da iz pretpostavke da je sam Bog poslao taj san ne bi izvukli zaključak o neophodnosti da sami budu skromni i podložni Bogu, nego da bi štaviše pre bili skloni da dođu do nekih još gorih zaključaka i da bi mogli otići dalje od pukih batina. Stvarno je video da nisu nimalo skloni da razluče lično od stvarnog i da svoj odnos prema Josifu zasnivaju upravo na tom jasno razlučenom sagledavanju stvari – da li je ovaj sanjao samo iz oholosti, ili pak njegov san baca svetlost na stvarno stanje stvari, to znači: na Božju volju i njegove planove. Iz njegovih reči nije se jasno moglo razabrati u kojem im se od ova dva slučaja Josif činio odvratniji i više bio nalik na zmiju – možda ponajpre u ovom drugom. Ako je san stvarno dolazio od Boga i bio znak odabranosti, onda se, dakako, protiv Boga ništa nije moglo reći – kao što se ništa nije moglo reći ni protiv oca Jakova zbog njegove časne i poštovanja dostojne slabosti. U njihovim mislima sve je polazilo i proishodilo od Josifa. Ako je Bog, na njihovu štetu, izabrao njega, i ako je dopustio da se njihovi snopovi sramno klanjaju pred njegovim, onda to znači da je on njime bio zaluđen, kao što je to i Jakov bio, a to je bila posledica onog istog pritvorstva kojim ih je on istisnuo kod oca. Bog je bio velik, svet i neodgovoran, a Josif je bio jedna zmija. Vidi se (a i Ruvim je to video), njihova predstava o Josifovom odnosu prema Bogu slagala se na najbolji mogući način sa onom predstavom koju je i ovaj san o tome imao: oni su ga posmatrali kao njegov odnos prema ocu. A tako je i moralo biti, jer samo zajedničke pretpostavke stvaraju pravu mržnju.

Ruvim se plašio takvog načina razmišljanja; zato i nije hteo da brani Josifa na taj način što bi se priklonio mišljenju da mu je možda Bog poslao san, već je hteo da ih privoli da poveruju da se radi o izmišljotini, te da bi ugursuza zbog toga trebalo kazniti, mada uz sleganje ramenima. U stvari, i njemu je isto tako malo bilo do sleganja ramenima kao i ostalima. Ono mučno osećanje zaprepašćenosti u predelu srca, kome je uspravni Gadijel dao oduška određenim izrazima, a njega sada nisu imala samo četvorica sinova od sluškinja, nego sva desetorica, to mučno osećanje prestravljenosti koje je izviralo iz duboko urođenih i obično smirenih, ali sada uzburkanih i probuđenih, preko proročanskih priča poznatih strahota o zamenjenom prvorodstvu, o vladavini svetom i bratskoj podložnosti, najsnažnije je doživljavala Ruvimova duša, samo što se to kod njega, kao kod ostalih, nije preobraćalo u neizmerni bes protiv vinovnika te môre, već u isto toliko neizrečenu ganutost zbog brbljive nevinosti izabranoga i u neko čuđenjem ispunjeno poštovanje sudbine.

„Samo je još trebalo da kaže ‘povijaju se’”, procedi Gadijel između stisnutih zuba.

„Rekao je ‘klanjaju se’”, upade koščati Isahar, koji je u osnovi bio miroljubive prirode, pa je, mira radi, bio spreman da ponešto i proguta, te je tako ovde zapazio pojedinost koja je u svakom slučaju mogla malo da deluje umirujuće i stišavajuće.

„Znam ja to”, odgovori Gadijel. „Ali, kao prvo, možda je to rekao samo iz podmuklosti, a, kao drugo, to mu i tako i tako izlazi na istu gadost.”

„Ama ipak neće baš biti sasvim tako”, suprotstavi se Dan, koji je bio sklon sitničavosti i cepidlačenju, tako da je to nekako sasvim išlo uz njega, a on se opet sa svoje strane naprosto trudio da nipošto ne propusti priliku da svoje crte i pokaže. „Pokloniti se nije isto što i poviti se, to je, među nama rečeno, nešto manje, nešto blaže.”

„Kako to!” dreknuše Simeun i Levije, odlučni da pokažu svoju divlju glupost, bez obzira na to da li je prilika za to povoljna ili ne.

Dan i nekoliko drugih, među njima i Ruvim, zastupali su gledište da „pokloniti se” ima nešto manje, blaže značenje od „poviti se”. Kod klanjanja, rekoše ovi, nije sasvim jasno da li se ono dešava iz unutarnjeg uverenja ili se ono možda svodi na jedan spoljašnji, prazan gest. A uz to se čovek „poklanja” samo jednom, ili pak tu i tamo, dok se pak, nasuprot tome, „povija” zanavek, za sva vremena i u svom srcu, pri čemu se iskreno vodi računa o činjenicama, tako da čovek, kako je to Ruvim razložio, može iz mudrosti da se „pokloni” a da se uistinu ne „povija”, ali i da se „povija” a da pri tome bude suviše gord da bi se „poklonio”. Juda je, nasuprot tome, smatrao da je ovo razlikovanje praktično neodrživo, jer se zapravo radi o snu, a u snu je „pokloniti se” samo slikovit izraz za ono ponašanje za koje je Ruvim tvrdio da se označava sa „pokloniti se”. Snopovi u snu nisu, naravno, previše gordi da se „poviju”, ako je njihovim vezivačima određeno da se „poklone”. Na tom mestu mladi Zevulon ubaci da su sada srećno zaokupljeni upravo onim što im je Josif drsko bio ponudio i na što ni u kom slučaju nisu hteli da pristanu, naime: tumačenjem sramnog sna; i ova opaska izazva takav gnev da je savetovanje, uz povike Simeuna i Levija da je sve to samo puko kokodakanje i komračenje, te da se pred uvredljivim činjenicama neće ni pokloniti ni poviti, nego će ih ukloniti iz sveta, onako kako su to učinili i u Šekemu – smesta prekinuto bez ikakvog drugog rezultata osim što su bili ispunjeni nezasitim ogorčenjem.

Sunce, mesec i zvezde

A Josif? Ne sluteći da se ova desetorica ovako muče sa njegovim snom, on nije mislio ni na šta drugo nego na to što nisu hteli da mu poveruju, pa je smišljao način kako bi ih privoleo da mu poveruju, i to da mu dvojako poveruju – u stvarnost njegova sna i u njegovu istinitost. Kako bi se to najbolje dalo postići? Uporno je sebi postavljao to pitanje, te se kasnije čudio da nije umeo na nj da odgovori, već je taj odgovor morao da mu bude dat ili da je sam morao da mu se da. On je, naime, još jednom usnio jedan san: zapravo, usnio je isti san, samo što je to ovom prilikom bilo u tako raskošnom vidu da je to bila naglašena potvrda a ne samo obično ponavljanje prikazanja sa snopovima. Sanjao je da je noć, vedra zvezdana noć, a da se on nalazi na guvnu, gde je u to vreme češće sa nekolicinom od braće i slugu provodio noći, čuvajući žitaricu koja još nije bila ovršena ili nije bila pohranjena u poljskim skloništima; nije to, naravno, moglo biti objašnjenje sna, jer na pitanje odakle dolaze snovi ne može se odgovoriti ako se kaže da posmatranje nebeskih vojski pred spavanje i te kako utiče na oblike sna, kao i da su blizina i zajedničko spavanje sa nekolicinom od onih koje je želeo da uveri u verodostojnost svoga sna, potajno, na podsticajan način mogli da deluju na njegov rad sna. Nećemo čak propustiti da pomenemo i to kako je Josif istog dana pod drvetom poduke vodio učen razgovor sa starim Elijezerom, razgovor koji se odnosio na poslednje stvari, te da je u sklopu tog razgovora bilo reči o sudnjem danu i dobu blaženstva, o Božjoj konačnoj pobedi nad svim silama kojima su narodi tako dugo kadili: o trijumfu Spasitelja nad paganskim kraljevima, zvezdanim silama i zodijačkim bogovima, koje će skršiti i srušiti, zatvoriti u donji svet, pa onda stati slavno i samostalno da vlada svetom… O tome je sanjao Josif ali na toliko zbrkan način da mu se pri tome omakla i svojevrsna detinja zamena, tako da je došlo do poistovećenja eshatološkog božanskog junaka sa njegovom sopstvenom ličnošću snevača, te je sebe samog, dečaka Josifa, stvarno ugledao ili štaviše doživeo kao gospodara i zapovednika sveg svetskog toka koji se obrće kroz zodijački krug, – jer, o pripovednoj slikovitosti ovog sna nije uopšte moglo biti govora, te je Josif, reprodukujući ga, bio prisiljen da ga

svede na najjednostavnije i najkraće reči, a da ga pri tome uopšte ne razvije kao neko događanje, što baš nije išlo naruku tome da ga slušaocu učini prijemčivijim.

I forma i način na koji bi im sve to saopštio zadavali su mu takođe brige, te bi se noću trzao iz sna, a na drugoj strani je opet bio ispunjen radošću, jer je sada raspolagao tako ubedljivim dokazom za verodostojnost prethodnog sna. A ta se briga pre svega odnosila na pitanje da li će mu braća uopšte pružiti priliku da se opravda, tj. da li će mu dopustiti da ispriča još jedan san; to je, činilo mu se, zaista stajalo pod velikim znakom pitanja. Već prvi put malo je nedostajalo da mu ne poklone svoju pažnju ili da mu je ubrzo uskrate. Još je osnovanije to strahovanje bilo sada, budući da iskustvo koje su imali sa njegovom radoznalošću izgleda da baš nije bilo naročito ugodno.

Zato je valjalo preduzeti mere protiv njihovog odbojnog stava i na svaki način nastojati da ih se privoli da ga saslušaju, pa je Josif već u toku noći, na guvnu, našao rešenje kako da u celoj toj stvari postupi. Ujutru je pošao do oca, što je i inače uobičavao da čini, pošto je Jakov očekivao i tražio da ga svakog dana odmah izjutra vidi, da mu pogleda u oči, da se lično uveri da je s njim sve u redu i da mu za taj dan podari blagoslov; pošao je, dakle, do oca i rekao mu: „Dobro ti jutro želim, tatice moj, Božji kneže! Evo, osvanuo je nov dan, kojeg je noć porodila; rekao bih da će biti dosta topao. Dan za danom se niže kao niska bisera, i detetu se dopada život. Pogotovo u ovo doba kada ubiramo plodove sa polja. U polju je lepo, bilo da se teško radi ili odmara, a u zajedničkom poslu ljudi umeju i te kako da se zbliže."

„Lepo je čuti to što kažeš", odgovori Jakov. „Znači da se lepo slažete na guvnu i u polju, i da lepo izlazite na kraj jedni s drugima pred licem Gospoda, braća i ti?"

„Odlično", odgovori Josif. „Prenebregnu li se neke sitne nesuglasice, koje dan sobom donosi a uslovljene su raspolućenošću sveta, sve je u najboljem redu; jer otvorenom i iskrenom rečju, makar ponekad bila i malo gruba, nesporazum se brzo izgladi i onda opet vlada jedinstvo. Voleo bih kada bi tatica jednom hteo sam da se u to uveri. Nikada ga nema među nama i u našoj zajednici je već u nekoliko mahova zbog toga izraženo žaljenje."

"Ja ne volim zemljodelski posao."

„Razume se, razume se. A ipak je šteta da čeljad ne vidi svog gospodara i da njegovo oko ne bdi nad svim tim poslom i onim što je urađeno, pogotovo kada je reč o najamnicima, u koje se čovek baš ne može sasvim pouzdati. Tako se moj brat Juda nedavno žalio, u poverenju naravno, kako većina njih ne naoštri čestito točkiće na

vršalici, pa onda, kao posledica toga, samo škripe, umesto da seku. Tako to biva kada se gospodar nikada ne pokazuje."

„Moram da priznam da je ovaj tvoj prekor na mestu."

„Prekor? Bože, sačuvaj mi jezika! Ta to je samo molba na koju se mladica usudila u ime jedanaestorice. To nipošto ne znači da treba zajedno s nama da obavljaš težak posao, da se baviš zemljodelstvom, poslom koji stoji u znamenju Baala, ta ko bi to od tebe tražio, nego samo da budeš s nama za vreme predaha, kada lomimo pogaču u hladu, dok sunce stoji u zenitu, i malo ćaskamo, mi sinovi od jednoga oca i četiri majke, pa onaj ko zna i ume ispriča neku šaljivu priču ili san. Često pri tome jedan drugoga gurkamo laktom i, uz klimanje glavom, nemušto izražavamo istu misao: kako bi bilo lepo kada bi s nama, tu, u našoj sredini, bila glava porodice."

„Doći ću jednom."

„Kličem od sreće! Dođi odmah danas i ukaži čast sinovima! Poslovi se primiču kraju, nema se više puno vremena na raspolaganju. Dakle, onda danas, je li dogovoreno? Crvenookima neću ništa reći i neću se izbrbljati pred sinovima sluškinja, neka to za njih bude iznenađenje, pa da ih sve obuzme velika radost. A dete će za sebe znati kome imaju sve to da zahvale i ko je sve to lepo, pametno i lukavo smislio i izveo."

Takav je bio Josifov plan. I stvarno, o podnevu istog dana Jakov je sedeo među svojim sinovima u senci pod razapetim šatorskim krilom u polju, pošto je obišao pšenična skladišta i na guvnu palcem ispitao oštrinu točkića na vršalici. Iznenađenje braće bilo je veliko. Sanjar poslednjih dana nije provodio s njima vreme odmora i predaha. A sada je, evo, opet bio tu, s glavom položenom u očevo krilo. Bilo je sasvim jasno da je morao biti tu kada ih otac obilazi; samo se postavljalo pitanje šta je to tako iznenada oca dovelo ovamo. Sedeli su prilično ukrućeni i nemi, svi prikladno obučeni iz obzira prema Jakovljevim shvatanjima. Ovaj se opet čudio kako to da se nikako ne pokazuje ona zdrava prisnost koja je, po Josifovim rečima, trebalo da krasi čas predaha. Moguće je da je posredi strahopoštovanje, koje ih je činilo nekako uzdržljivim. Čak je i sam Josif ćutao. Bilo ga je strah, iako je ležao u očevom krilu i njegovim prisustvom sebi obezbedio zaštitu i mogućnost da slobodno govori. Uistinu je bio zabrinut zbog svog sna, a i uspeha svog sna. Mogao se taj san ispričati jednom rečenicom i uopšte nije bilo potrebno da se nečim dopuni. Ako bi počem Gadijel upitao da li je to sve, onda bi to bilo porazno. Sažeto kazivanje ima prednost zato što je njime odmah sve rečeno, i pre nego što se neko osvesti, i što niko ne može da ga

prekine. Ali je zato željeno dejstvo na osećanja lako moglo da omaši zbog prevelike suvoparnosti izveštaja. Srce mu je silno udaralo.

Skoro da je propustio priliku da izvede svoj planirani udar, jer je, pošto je vladao opšti muk, zapretila opasnost da se prerano raziđu. Ali čak ni nagoveštaji takvog preranog razlaza ne bi, po svoj prilici, doprineli tome da prevlada svoju opravdanu neodlučnost da se Jakov na kraju nije dobroćudno raspitao: „Pa, kako je to onda bilo, načuo sam nešto da vi u ovo vreme, sedeći u hladovini, pričate jedni drugima šaljive priče i snove?"

Svi su zbunjeno ćutali.

„Da, šaljive priče i snove!" viknu Josif uzbuđeno. „Kako su nam u pojedinim slučajevima samo brzo silazili sa usana! Zna li neko neku novu zgodu?" upita on drsko braću oko sebe.

Buljili su u njega i ćutali.

„Pa, evo, ja znam nešto", reče on i uspravi se, podigavši se iz očevog krila, ozbiljnog izraza lica. „Znam jedan san koji sam noćas usnio na guvnu; čujte ga, oče i braćo, i čudite se. Sanjao sam", započe on i zastade. Odjednom oseti neku čudnu promenu i neko trzanje prođe njegovim udovima, neko grčevito istezanje vrata i ramena, neko uvijanje ruku. On obori glavu, a osmeh njegovih usana kao da je želeo nešto da ulepša i da izmoli izvinjenje zbog naglo izmenjenog izgleda lica. „Sanjao sam", ponovi on nekako zadihano, „i videh u snu – ovo sam video. Videh: sunce, mesec i jedanaest trabanata. Došli su mi na poklonjenje. Došli su i pokloniše se preda mnom."

Niko se nije ni pomakao. Otac Jakov, strogog izraza lica, samo obori pogled. Zavladao je opšti muk, ali se u toj gluvoj tišini mogao čuti neki opaki šum, sasvim ispotiha, ali dovoljno čujan da se nije mogao prečuti. Bila su to braća koja su škrgutala zubima. Većina ih je škrgutala zubima stisnutih usana. Samo su Simeun i Levije pri tome iskezili zube.

Jakov je čuo to škrgutanje. Da li ga je i Josif čuo, to se sasvim pouzdano ne može reći. On se smeškao, zavaljene glave, smerno i zamišljeno gledajući preda se. Reči su bile izgovorene, a sada neka s njima rade što im je volja. Sunce, mesec i zvezde, njih jedanaest na broju, došli su mu na poklonjenje. Neka razmisle o tome.

Jakov je zaplašeno pogledao oko sebe. Ugledao je ono što je i očekivao: deset pari očiju bilo je divlje i prodorno upravljeno u njega. On se sabra, nema mu druge, moraće odlučno da nastupi. I, što je reskije mogao, obrati se dečaku rečima: „Jehosife! Kakav je to san koji si tu usnio i šta to ima da znači da sanjaš i da nam pričaš takve

neukusne stvari? Zar ja i tvoja majka i tvoja braća treba da ti se poklonimo? Tvoja majka je mrtva – time već počinje cela ova suludija, ali ima previše toga da bi time bila i okončana. Stidi se! Po merilu ljudske pameti to što si nam tu izneo toliko je besmisleno da si isto tako mogao samo da promucaš 'Aulasaulalakaula', to bi ti bilo isto, poslužilo bi u istu svrhu. Duboko sam razočaran u duši što moram da vidim da sa punih sedamnaest godina, i pored sveg duhovnog razvoja koji si dostigao upoznajući se s pisanom rečju i obrazovanja koje si stekao zahvaljujući Elijezeru, mom najstarijem sluzi, još uvek nisi više uznapredovao u razumevanju Boga, te da još uvek sanjaš takve nečasne stvari, pa pred ocem i braćom izigravaš budalu. Ovo neka ti zato bude kazna s moje strane! Kaznio bih te i strože i možda bih te malo jače čupnuo za kosu da to tvoje brbljanje nije bilo suviše detinjasto a da bi zreo čovek pri tome mogao da se oseti povređenim i da dođe u iskušenje da se prema tebi ophodi sa svom strogošću. Ostajte mi zdravi, sinovi Lijini! Na zdravlje vam ručak, sinovi Zelfini i Valini!"

Rekavši to, on ustade iza Josifovih leđa i ode. Reči ukora, iznuđene pogledima sinova, stajale su ga mnogo napora i samo je mogao da se nada da su one momke i dečake i zadovoljile. Ako je u njima stvarno bilo gneva, onda je taj gnev bio izazvan okolnošću što Josif svoj san nije poverio samo njemu, već je bio toliko budalast da ga ispriča u prisustvu braće. Ako je naumio da ocu stvori neprilike, mislio je Jakov, onda nije mogao odabrati zgodniji način. To će mu on već reći u četiri oka, jer to sada, u ovom trenutku, nije smeo da kaže, pošto je dobro prozreo da se prepredenjak poslužio braćom protiv njega, kao i njime protiv braće. Imao je muke, da putem, idući kući, sa svog lica odagna zadovoljan osmeh ganutosti zbog ovog izdajstva. I mada je zabrinutost koja je progovorila iz njegove grdnje bila nepatvorena, zbog duševnog spasenja deteta i njegove sklonosti ka sanjarenju i neobuzdanom obznanjivanju, ipak su i jedno i drugo, i ljutnja i zavist, bili samo slaba osećanja u poređenju sa nežnim zadovoljstvom, prožetim nekom verom, kojim su ga ispunjavale Josifove gorde sanjarije; na sasvim nerazuman način molio je Boga da mu kaže da je san došao od njega – što je, ako ovaj, kako se i činilo, u sve to nije imao umešane prste, predstavljalo potpuno besmislen zahtev, ali je on bio spreman da prolije suze zamišljajući u sebi da su to bila stvarna, u obliku sna iskazana predosećanja buduće veličine, koja je dete, u svojoj nevinosti, nesvesno njihove dalekosežnosti, izbrbljalo. Slabog li oca! Umeo je, dakako, da se ražesti nad prizorom da će on i svi oni doći da se poklone nevaljalcu. To mu je bilo neprijatno da čuje – jer, naposletku, zar ga on nije ipak obožavao?

Što se pak braće tiče, oni, samo što se Jakov bio udaljio, takođe skočiše kao jedan i pojuriše u polje. Pošto su prešli nekih dvadeset silovitih koraka, oni se zaustaviše nasred polja da se kratko i žustro posavetuju. Veliki Ruvim vodio je glavnu reč; podučavao ih je šta im sad valja činiti. Otići – to je rešenje. Da odu svi zajedno, da ostave očevo ognjište, i odu u dobrovoljno progonstvo. To će biti, reče Ruvim, dostojanstven i upečatljiv način protesta i jedini mogući odgovor s njihove strane na ovaj užas. Otići od Josifa, mislio je u sebi, da se ne desi neka nesreća. Ali on to nije glasno izrekao, već je umeo ovoj odluci da dâ izgled ponosnog protesta.

Još iste večeri razgovarali su s Jakovom i saopštili mu da odlaze. Na mestu na kojem se snivaju takvi snovi i smeju da budu ispričani a da se vinovnik ne izvrgne nikakvoj drugoj opasnosti izuzev da možda, i to u najgorem slučaju, bude malo čupnut za kosu, – na takvom mestu, rekoše, oni neće da ostanu, tu oni nemaju šta da traže. Žetva je, rekoše, uz pomoć njihovih snažnih ruku obavljena, pa sada odlaze prema Šekemu, ne samo njih šestorica, nego i ona četvorica, – sva desetorica; jer šekemska polja su dobra i plodna pa će tamo sa nepromenjenom, mada nepriznatom odanošću napasati očeva stada, ali ih logor kod Hevrona više neće videti. Klanjaju se i povijaju pred njim, ocem, rekoše (i učiniše to istovremeno), opraštajući se od njega sa strahopoštovanjem. Ne moraju da brinu da će mu zadati bol ovim svojim odlaskom ili da će on zbog toga mnogo zažaliti, jer Jakov, gospodar, poznata je stvar, daje desetoricu za jednoga.

Jakov obori glavu. Je li počeo da se pribojava da mu se zbog uzvišenosti osećanja, za kojim se podražavanjem povodio, zamera i ono uzima za zlo tamo, na onom mestu, gde je našao svoj uzor?

Peti deo:

PUTOVANJE DO BRAĆE

Zahtev

Čuli smo: Jakov obori glavu kada se ogorčeni sinovi odbiše od očevog ognjišta, i otada ju je samo još retko kad podizao. Nastalo je godišnje doba žarke suše i najgore sunčeve pripeke nad celom zemljom, jer približavao se čas kada sunce počinje da nestaje, i Jakovljeva duša je, mada je ovo bio mesec tamuz, onaj deo godine u kojem mu je Prava nekada podarila Josifa, ipak patila i zbog ugljenisane pustoši ove četvrti kružnog toka, tako da je ono, dakle, moglo da poveća njegovu utučenost i da mu posluži da je samom sebi objasni. Ali pravi razlog njegove utučenosti bila je ipak jednodušna obznana sinova, njihov odlazak, taj događaj o kome bi premnogo bilo rečeno ako bi se ustvrdilo da je Jakovu naneo veliki bol; to ne; u svom srcu on je stvarno davao „desetoricu za jednog", ali nešto sasvim drugo je bilo činiti to u stvarnosti i morati računati s tim da će raskidanje zajednice na što su se braća bila odlučila pokazati svoj konačni smisao, te da će on, Jakov, umesto sa dvanaest sinova ostati sa dva, kao neko ogolelo stablo, kao stablo bez lišća. To je, prvo, štetilo njegovom ugledu, a osim toga, kao drugo, sama ta predstava dovodila ga je u veliku nepriliku pred Bogom; jer, pitao se on, kolika će biti njegova odgovornost koju je time preuzeo na sebe pred Gospodom, koji pravi planove i daje obećanja. Zar nije On, koji snuje budućnost, mudro osujetio da se sve odvija baš po željama Jakovljeva srca i da bude plodan samo u Rahili? Zar ga nije učinio mnogobrojnim i protiv želje njegova srca pomoću Lavanova lukavstva, i zar nisu bili svi, i oni od nevoljenih žena, plodovi blagoslova i nosioci nesagledive budućnosti? Jakov je veoma dobro uviđao da je svojim izabiranjem Josifa učinio preterano svojevoljnu, ličnu stvar, previše stvar svoga srca, tako da će posledice, čim dospeju u opasno protivrečje sa Božjim neodređeno dalekosežnim namerama, biti obelodanjene u svoj svojoj nedopustivoj osionosti, koja zaslužuje da bude kažnjena. A do toga je čini se upravo i došlo. Jer, ako je Josifova ludost i bila neposredni povod razdoru i Jakov zbog toga na njega bio ljut, ipak se nije zavaravao da je on i niko drugi odgovoran za tu ludost pred Bogom i pred ljudima. On se sporio sa samim sobom sporeći se sa Josifom. Ako je došlo do nesreće, onda je dečak u tome bio samo sredstvo, a odgovorno za to bilo je Jakovljevo srce puno ljubavi. Kakve koristi od toga ako bi se to i krilo? Bog je to znao, a pred Bogom se i ne može ništa sakriti. Istini gledati u oči, to je bilo

Avramovo zaveštanje, a to nije značilo ništa drugo nego da Bogu ne možeš prodavati rog za sveću.

Takvim rasuđivanjima bila je zaokupljena Jakovljeva savest neposredno posle žetve pšenice i ona su bila od presudnog uticaja po njegove odluke. U njegovom srcu bilo je izniklo zlo; njega, to srce, morao je sada da prisili da razmaženi predmet svoje slabosti, koji je i bio istočnikom sve ove kobi, načini sredstvom pomirenja i da u tom smislu od njega nešto zahteva, a to znači da će prema njemu morati da bude malo grub, i to da bi iskupio i njega i svoje sopstveno srce. Otuda je dečaka, kada ga je iz daleka ugledao, pozvao reskim tonom i rekao mu: „Josife!"

„Evo me!" odgovori ovaj i smesta se nađe kraj njega. On se, naime, obradovao što ga je otac pozvao, jer je od odlaska braće malo s njim i govorio, a i u njemu, ludoj glavi, ostala je neka nelagodnost puna slutnje od onog poslednjeg sastanka.

„Slušaj ovamo", reče Jakov, izigravajući iz nekih razloga rasejanog čoveka, trepćući zamišljeno očima i provlačeći ruku kroz bradu, „kako mi se čini, sva tvoja braća, starija, napasaju stoku u dolini kod Šekema, jel' tako?"

„Naravno", odgovori Josif, „tako sam i ja to zapamtio i ako me pamćenje ne vara, namera im je bila da krenu ka Šekemu, da se tamo pobrinu za tvoja stada, koja se tamo nalaze na ispaši zbog toga što tamo ima sočnih pašnjaka, a ovaj predeo ovde nije u stanju da prehrani svu tvoju stoku."

„Tako je", potvrdi Jakov, „i upravo je to ono zbog čega sam te zvao. Naime, nemam nikakvog glasa od Lijinih sinova, a ni od dece sluškinja nema nikakvih vesti. Ne znam kako stoje stvari tamo na pašnjacima, da li je obavljeno letnje jagnjenje u znaku Jichakovog blagoslova ili su pak boleštine i razne nepodopštine načinile pustoš u mom stadu. O mojoj deci, tvojoj braći, ne znam, dakle, ništa, i nemam nikakvih vesti o tome da li u miru koriste pravo ispaše u okolini grada, gde se ono nekada, kako se sećam, zbiše teške i kobne stvari. To mi zadaje brige i zaokupljen takvim brigama ja odlučih da te pošaljem do njih, da im preneseš moj pozdrav."

„Ja sam spreman!" kliknu Josif razdragano. On pogleda oca u oči, pokazujući mu svoje bele zube, a pri tome je petama hitro udario o zemlju, želeći na taj način da mu pokaže svoju spremnost da odmah krene na put.

„Kada sve saberem", nastavi Jakov, „onda ti sada stupaš u osamnaestu godinu svog života i već je krajnje vreme da se prema tebi

bude malo oštriji i da se tvoja muževnost iskuša i stavi na probu. Zato sam i odlučio da te pošaljem na ovaj put, da na kratko vreme odeš od mene i budeš sa svojom braćom, da bi od njih saznao ono što ja ne znam i da mi se s Božjom pomoći vratiš posle deset ili devet dana i sve mi potanko ispričaš."

„Pa, evo me, tu sam ja!" ushićeno će Josif. „Ideje tatičine, moga gospodara, zaista su predivne, one su zlatne i srebrne! Ja ću proputovati zemlju, posetiću braću i izvideti kako stoje stvari u šekemskoj dolini. To će biti zabavno. Da mi je bilo dato da nešto poželim po želji moga srca, to bih bio poželeo i ništa drugo!"

„Ti ne treba tamo da izvidiš kako stoje stvari kod tvoje braće. Sami su dovoljno zreli da se pobrinu za stvari i za to im nije potrebno dete. A i ne šaljem te njima zbog toga. Nego ćeš im se pokloniti, kako to red i uljudno ponašanje nalažu, i reći im: 'Prešao sam put od nekoliko dana hoda da vas pozdravim i da vas upitam kako ste, kako iz lične pobude, tako i po očevom nalogu, jer smo se nas dvojica složili u toj želji.'"

„Daj mi Paroša, da njega jašem! Ima dugačke noge i žilav je, jakih je kostiju i nalik je na mog brata Isahara."

„Što se raduješ tom putu", odgovori Jakov posle izvesne pauze, „i ne smatraš prevelikim zahtevom što moraš da odeš od mene, na nekoliko dana, taman toliko da će se mesec od srpa prometnuti u polumesec, tako da te za ovo vreme ni ja neću videti, govori u prilog tvoje muževnosti. Ali svojoj braći kaži samo: 'Otac je to hteo'."

„Hoću li dobiti Paroša?"

„Ja sam, doduše, voljan da prema tebi, shodno tvom uzrastu, budem strog, ali magarca Paroša ti neću dati jer je jogunast i uz to ne toliko pametan koliko je vatren. Mnogo bolja će ti biti bela Hulda, jedna prijatna i mirna životinja, a uz to je i lepog izgleda, pa se s njom možeš pokazati pred ljudima; na njoj ćeš dakle jahati. Ali da bi osetio i shvatio da nešto od tebe zahtevam, a i da bi to i braća shvatila, poći ćeš na ovaj put sam, tako da ćeš celu tu razdaljinu odavde do šekemskih polja preći bez ikakve pratnje. Neću ti, naime, dati nijednog slugu da pođe s tobom, niti ću dopustiti Elijezeru da jaše pored tebe. Putovaćeš, dakle, sam, kako budeš umeo i znao, a braći ćeš reći: 'Dolazim sam na belom magarcu, da vas obiđem, tako je otac hteo'. Onda je moguće da nećeš morati sam da se vraćaš i da će braća poći s tobom, nekoliko njih ili možda i svi. U svakom slučaju, u potaji, u pozadini ovog mog zahteva stoji ova moja želja."

„Sve ću ja to već srediti”, obeća Josif, „obavezujem se da ću ih vratiti, pa ti, evo, jamčim: Neću se vratiti bez njih!”

Pošto se tako besmisleno izbrbljao, Josif stade u svojoj radosti da se vrti sa ocem ukrug i da klikće ‘Jahuu!’ zato što će sasvim sam poći na put i videti sveta. Zatim je otrčao do Venjamina i staroga Elijezera da im to saopšti. A Jakov je gledao za njim, zamišljeno klimajući glavom, i u jedan mah postade svestan toga da se, ukoliko je ovde moglo biti reči o postavljanju nekog zahteva, to pre svega moglo odnositi samo na njega i da se on zapravo prema sebi i nikome drugome strogo ophodio. Ali zar to tako nije bilo u redu i zar to nije bila dužnost njegova srca koje je jamčilo za Josifa? Više dana neće videti dete, pa mu se činilo da će samim time dovoljno ispaštati svoju krivicu; on ni u snu nije mogao da zamisli, niti je imao neku predstavu o tome šta se na višem mestu podrazumeva pod onim „biti strog” ili „strogo se ophoditi”. Računao je sa neuspehom Josifovog poslanstva imajući u vidu da bi se ovaj mogao vratiti bez braće. Da bi se pak sve to moglo završiti i na najstrašniji način, to se ni u vidu neke slutnje nije javljalo u njegovoj predstavi; sudbina je to radi sopstvenog obezbeđenja bila isključila. Pošto se sve dešava i odvija drugačije nego što čovek zamišlja, to se sudbini uvek isprečuju u strahu unapred stvorene misli, koje su nalik na svojevrsno preklinjanje. Upravo to sputava brižnu moć uobrazilje, te ona zamišlja svakovrsne stvari samo ne ono što je sudbinom određeno, te to tako izmiče ublažavanju posredstvom predstavljanja i usled toga ono zadržava svu svoju iskonsku snagu i razornu udarnu moć.

Za vreme sitnih priprema koje je zahtevao Josifov predstojeći put, Jakov se, utonuo u svoja razmišljanja, prisećao svojih prošlih sudbonosnih dana: kako je njega Reveka otpremila na put od kuće posle one zamene blagoslova, kojom je ona rukovodila, pa je sva njegova duša bila ispunjena svečanim osećanjem povratka. Mora se reći da je način sagledavanja stvari u koji se on upustio bio veoma smeo; jer, njegova uloga se nikako nije mogla uporediti sa ulogom Revekinom, tom junačkom majkom, koja je svesno žrtvovala svoje srce, pripremila prevaru kojom su stvari postavljene na pravo mesto, pa onda, svesna, verovatno, da ga više nikada neće videti, ljubimca poslala u tuđinu. Ta tema doživela je poneku promenu. I ovde su stvari stajale tako da je i Josif morao da ode iz kuće pred gnevom uskraćene braće, ali on u ovom slučaju nije bežao pred njihovim gnevom, već ga je Jakov takoreći poslao u Isavljeve ruke. Ono do čega mu je bilo stalo i zbog čega mu se toliko žurilo da se sve to ponovi, to je bio prizor na Javoku, sa svim onim poniženjem i ovlašnim i za nuždu, sa puno ograda, postignutim pomirenjem, kako bi doživeo ponovno spajanje

nespojivog i prividno sporazumevanje o onome o čemu ne može biti sporazuma. Dostojanstveno blagi Jakov bio je veoma daleko od Revekine delotvorne odlučnosti, koja je sve posledice primila na sebe. Ono što je hteo da postigne ovim Josifovim odašiljanjem na put nije bilo ništa drugo do vaspostavljanje ranijeg stanja, koje se, u stvari, već jednom u dovoljnoj meri pokazalo neodrživim; jer, da bi se posle povratka desetorice kući beznadežno nastavila stara igra, sastavljena od Jakovljeve slabosti, Josifove slepe osionosti i ubistvene ogorčenosti braće, i da bi ona neminovno morala da dovede do istih rezultata, u to zacelo niko ne može da posumnja.

No, svejedno, zlatni sin bio je otpremljen na put zbog razdora među braćom. Do te tačke se radilo o ponavljanju, a Jakov se pobrinuo za još poneku sličnost. Odredio je da Josifov čas polaska bude u ranu zoru, pre izlaska sunca, zato što je svojevremeno to tako bilo. U času rastanka gotovo da nije bio Jakov, mnogo je više bio Reveka, bio je majka. Dugo ga je držao u zagrljaju, njega, sina koji je odlazio, mrmljao mu reči blagoslova na uvo, skidao šal sa svog vrata i stavljao ga njemu oko vrata, ponovo ga grlio, ponašajući se, sve u svemu, kao da će Josif ko zna koliko dugo biti na putu ili kao da zauvek odlazi, kao da će putovati sedamnaest dana ili mnogo duže, kao da odlazi u pravcu Naharajima u divlju tuđinu, dok se momak, prekomerno opskrbljen zalihama hrane, u stvari s najvećim zadovoljstvom spremao da sigurnim putevima skokne do nedalekog Šekema. Tu se vidi kako čovek može da pretera kada svoju sopstvenu svest uzima kao merilo, dok se njegovo ponašanje posmatrano iz ugla njemu nepoznate da bi se posle povratka sudbine i te kako čini primerenim. To može da bude uteha kada se svest razbistri i mi saznamo šta je zapravo bilo namišljeno. Zato ljudi nikada ne bi trebalo olako da se opraštaju jedni od drugih, kako bi u datom času ipak mogli da kažu: Barem sam ga još jednom snažno zagrlio.

Suvišno je reći da je ovaj rastanak u ranu zoru, na dan polaska na put, kraj dobro natovarene, šarenim cvećem od vune i staklenim perlama ukrašene Hulde, bio samo poslednji čin opraštanja. Njemu su prethodili saveti, preporuke i upozorenja: Jakov je dečaka, koliko je znao i umeo, obavestio o putu i njegovim usputnim staništima, upozoravajući ga, na sasvim materinski način, da se čuva prevelike vrućine i prehlade, saopštavajući mu imena ljudi i suvernika u raznim mestima kod kojih će moći da konači, zabranjujući mu strogo da se, kada bude došao do mesta Urusalim i do Baalovog hrama, gde će bez sumnje ugledati staništa posvećenih koje tamo tkaju za Ašeru, s nekom od njih upusti ma i u najmanji razgovor, a više od svega ponavljajući mu upozorenje da prema braći bude

izuzetno uljudan. Neće mu škoditi, govorio mu je, ako se sedam puta bude bacio pred njih i ako ih što češće oslovi kao svoje gospodare – možda će se onda odlučiti da ubuduće s njim zajedno jedu iz jedne činije i da se za svog života više ne odvajaju od njega.

Od svega toga ponovio je Jakov-Reveka ponešto i pri poslednjem pozdravu 'Ostaj mi zdravo' u cik zore, pre nego što je momku dozvolio da prebaci nogu preko magarca i da, pošto je prethodno coknuo jezikom, krene na sever. Čak je još jedan komad puta išao s njim, koračajući i govoreći pored jutrom razdragane Hulde, ali kako nije mogao dugo da održi korak, on odustade od dalje pratnje i zastade, dok mu oko srca beše mnogo teže no što mu je priličilo. Zatim uhvati poslednji blesak Josifovih zuba, pošto mu se ovaj još jednom okrenuo sa svojim širokim osmehom na licu, i podiže ruku prema njemu. A onda sinovljev lik nestade iza zavoja puta i on više ne vide Josifa koji je bio odjahao.

Josif putuje u Šekem

A ovaj, koga očevo oko više nije moglo da vidi, ali je zato bio na svom mestu i sam sa sobom, kaskao je sada, sedeći sasvim pozadi na sapima životinje, isturenih vitkih, mrkih nogu i vragolasto povijenog gornjeg dela tela, u blagom sjaju jutarnjeg sunca, drumom za Vitlejem kroz planinski predeo. Raspoloženje mu je bilo sasvim u skladu sa datim prilikama, a to što je otac malo preterao sa rastankom, to je primio sa vedrim razumevanjem i kao neko ko je već razmažen u ljubavi, pri čemu mu srce ni najmanje nije bilo opterećeno saznanjem da je na tom prvom rastanku očinskoj brizi malo i podvalio.

Jakov se, naime, naširoko bio upustio u razlaganje pravila ponašanja za putnika i pri tome nije zaboravio da pomene nijedan propis, niti da izostavi neko upozorenje; samo je jednu stvar bio propustio: zaboravio je da mu ukaže na potrebu da u jednoj stvari bude u najvećoj meri uzdržan i obziran, zaboravio je na to sticajem jednog posebnog i ne baš sasvim nedužnog misaonog propusta, tako da na to nije ni mislio sve dok mu se predmet – a upravo je na nj trebalo da se odnosi to upozorenje – u stravičnom vidu nije ukazao pred očima: Nije mu naložio da veo, 'ketônet', ostavi kod kuće, a Josif je to onda lukavo, ne govoreći ništa, umeo da iskoristi. On ga je poneo sa sobom. Toliko je žudeo za tim da se u njemu pokaže ostalom svetu da je doslovno strepeo od same pomisli da bi ocu u poslednjem trenutku moglo pasti na pamet da mu zabrani da ga ponese sa sobom; štaviše, nama se čini sasvim mogućim da bi u tom slučaju bio spreman da slaže starca i da mu kaže da se sveto tkanje nalazi u sanduku, dok se uistinu tajno nalazilo u njegovom prtljagu. Niz leđa njegove jahaće životinje, kao mleko bele Hulde, jednog dražesnog stvora od neke tri godine, pametnog i poslušnog, mada sklonog bezazlenim vragolijama, od one vesele naravi kakvom se ponekad odlikuju ova zatvorena bića sa osobeno baršunastim ušima i vragolasto vunastom grivom na čelu koja doseže sve do velikih i veselo blagih očiju, u čijim uglovima se odmah brzo okupljaju muve – niz Huldina leđa, dakle, visile su s obe strane razne putne potrepštine i hrana: kozja mešina sa kiselim mlekom da se ugasi žeđ, košare s poklopcima i zemljani lonci sa

kolačima od griza i voća, usoljenim maslinkama, krastavcima, prženim lukom i svežim sirevima. Sve to, i još više toga, namenjenog ličnom okrepljenju putnika, kao i za poklone braći, otac je brižljivo pregledao, a samo u jednu posudu nije bio zavirio, u onu koja je odvajkada spadala u uobičajenu opremu na putovanjima: bila je to jedna ovalna koža koja je pri obedu mogla da posluži kao stolnjak, zapravo kao sto, pa je stoga bila obrubljena metalnim prstenovima. Ovim su se služili i pustinjski beduini, štaviše od njih je ovaj predmet i poticao. Kroz prstenove se provlačilo uže, pa je za vreme putovanja mogao da posluži i kao neka torba koja bi se obesila o životinju. To je i Josif uradio, a u tom predmetu, stolu i torbi istovremeno, nalazio se, na njegovu lopovsku radost, 'ketônet'.

Kakvu bi korist imao od toga što je veo pripao njemu i što ga je on dobio u nasleđe ako na putovanju ne bi smeo u njemu da se pokaže? Dok je prolazio kroz predele svog zavičaja, ljudi su ga prepoznavali u polju i na drumu i veselo bi izvikivali njegovo ime. Ali kada je odmakao malo dalje, posle nekoliko časova putovanja, ljudi ga više nisu prepoznavali, pa je sada bilo dobro što je bio opremljen obilatom zalihom hrane, jer su ljudi po tome mogli da zaključe da je ovaj namernik otmenog roda. Stoga je, budući da se sunce bilo visoko izdiglo i da je žestoko pripeklo, uskoro izvukao raskošni komad odeće iz prtljaga i navukao ga po svom ukusu, zaštitivši njime glavu, tako da se venac od mirte, koji je kao i obično imao uza se, više nije nalazio na njegovoj kosi, već na velu koji je uokvirivao njegovo lice.

Tog dana nije stigao do mesta zbog kojeg se tako bio udesio: bilo je to ono mesto o kojem mu je Jakov sa uzbuđenjem govorio, pa je tu, ne samo po Jakovljevom uputstvu, već i po sopstvenom nahođenju, hteo da počine i da prinese žrtvu, kao i da se pomoli; a zapravo bi do Vitlejema, gde je konačio kod jednog čoveka koji je bio sprijateljen sa Jakovom, jednog stolara koji je verovao u Boga, do tog mesta trebalo preći samo još jedan poljski put. No, drugog jutra, pošto se oprostio od domaćina, njegove žene i njegovih ukućana, on je ubrzo stigao do tog mesta; tu je onda Hulda čekala pod jednim dudom, dok je Josif, obučen u nevestinsku nasleđenu odeću, kod kamena koji je nekada postavljen kraj puta, obavljao svoje molitve i prinosio žrtve – na spomen-kamenu u čast Boga koga je trebalo da podseća na ono što je nekada ovde uradio.

Tu u tome predelu između vinogorja i stenjem prošaranih oranica vladala je jutarnja tišina, pa se ni na drumu za Urusalim nije zapažalo nikakvo kretanje. Slab vetar poigravao se bezbrižno u sjajnom lišću drveća. Predeo je bio utonuo u tišinu, te je mesto na kome je Jakov nekada sahranio Lavanovo dete u tišini primalo

sinovljevu žrtvu i njegove izraze pobožnosti. Stavio je vodu kraj kamena i položio uz to hleb od suvog grožđa, zatim poljubio zemlju pod kojom je počivao jedan život spreman na službu, pa se onda uspravio da bi uzdignutih ruku, očiju i usana, koje je bio nasledio od pokojnice, promrmljao formule poštovanja. Iz dubine nije bilo nikakvog odgovora. Prošlost je ćutala, zarobljena prošlošću, nesposobna za brigu. Ono što je od toga ovde, na ovom mestu, bila sadašnjost, to je bio on sam, on koji je nosio njenu nevestinsku haljinu i njene oči podigao ka nebu. Zar ga nije moglo opomenuti i upozoriti, ono materinsko, iz njegove sopstvene krvi i mesa, gde je ono i nadalje živelo? No, tamo je ono bilo sputano slepom, razmaženom dečačkom ludošću i nije moglo da govori.

Tako je Josif, dobro raspoložen, krenuo dalje svojim putem, idući drumovima i brdskim stazama. Bilo je to uspešno putovanje da uspešnije nije moglo biti; nikakva nezgoda, nikakva nepredviđena neugodnost nisu mu se isprečili na tom putu. Nije baš bilo tako da mu je zemlja skakala u susret; ali se dopadljivo prostirala pred njim i veselo ga pozdravljala očima i ustima ljudi kudgod je prolazio i gdegod je dolazio. Već odavno je prolazio kroz krajeve u kojima ga ljudi nisu poznavali, ali je tip koji je on oličavao u ovim predelima bio veoma omiljen, pa je otuda njegova pojava, prirodno, privlačila pažnju i izazivala zanimanje svih onih koji bi ga ugledali, posebno žena, što je, ne na poslednjem mestu, bilo uslovljeno privlačnom snagom vela. Žene su sedele, dojeći dojenčad, na jarkim suncem obasjanim bedemima naseobina, sazdanih od blata i smeća, a zadovoljstvo koje im je priređivalo sisanje odojčadi bilo je pojačano pojavom zgodnog i lepog momka koji je pored njih projahao na svom magarcu.

„Zdrav nam bio, lepooki”, dovikivale su mu. „Blagoslovena da je ona što te rodila, srdašce!”

„Da ste mi zdravo!” odgovarao je Josif i pokazivao im svoje bele zube. „Neka ti sin bude gospodar nad mnogima!”

„Hiljadu puta ti hvala!”, povikivale su one za njim. „Neka ti Aštarta bude milostiva! Ličiš na jednu od njenih gazela!” Sve su se one, naime, zaklinjale u Ašeru i samo su njoj mislile da služe, pa im je pre svih i uvek ona i bila u glavi.

Neki su ga opet, zbog vela, ali i zbog obilnih zaliha hrane, smatrali nekim bogom, pa su bili skloni da mu se klanjaju. Ali to je tako bilo samo u ravničarskim naseobinama, a ne i u bedemima opasanim gradovima, koji su se zvali Virsaveja ili Kirjat-Ajin, a i Kerem-Valat ili slično, gde bi, kraj njihovog jezerca ili na trgu ispred gradske

kapije, proćaskao sa ljudima koji bi se ubrzo u velikom broju okupili oko njega. On bi, naime, naprosto zadivio okupljeni svet svojim obrazovanjem, koje varošani inače veoma cene, pa bi im govorio o Božjim čudima od brojeva, o eonima, o tajnama klatna i o narodima vaskolikog zemnog šara, a pričao bi im, da bi im time malo laskao, i o bludnici iz Uruka, koja je znala i umela da uljudi šumskog čoveka, te je pri tome pokazivao toliko blagoglagoljivosti i prefinjenosti da su jedni drugima govorili da bi on zacelo mogao biti maskir nekog gradskog kneza ili savetnik kakvog velikog kralja.

On je blistao pred njima svojim znanjem jezika, koje je stekao uz pomoć Elijezera, pa je pod kapijom s nekim čovekom iz Hatija govorio hetitski, sa nekim sa severa pak mitanski, dok je sa nekim trgovcem stokom iz Delte čak progovorio nekoliko reči na egipatskom. To što je on znao nije baš bilo tako puno, ali pametan čovek će sa deset reči reći više nego glupak sa stotinu, a on je umeo, ako ne kod sagovornika a ono kod slušaoca, da izazove utisak čudesne višejezične obrazovanosti. Nekoj ženi, koja je bila usnila neki strašan san, tumačio je san na studencu. Ona je sanjala da joj je sinčić, jedan trogodišnji dečak, odjednom naglo izrastao i postao viši od nje i da ima bradu. To znači, reče joj on, pri čemu je na čas samo blesnula belina njegovih očiju, da će je sin uskoro napustiti i da će ga doduše ponovo videti, ali tek posle mnogo godina, kao odraslog čoveka s bradom. Pošto je žena bila veoma siromašna, pa nije bilo isključeno da bi mogla da bude prisiljena da svog sina proda u ropstvo, tumačenje na određen način ostavi utisak verodostojnosti, pa su ljudi stali da se dive tom jedinstvu lepote i mudrosti, koje je ovaj mladi putnik svojom pojavom otelovljavao.

Mnogi ljudi su ga pozivali da im nekoliko dana bude gost. Ali on se ne htede duže zadržavati no što je to ljubaznost nalagala, te se, koliko god je to bilo moguće, držao uputstva koje mu je otac bio dao pred polazak na put. Od tri noći za ovog četvorodnevnog putovanja jednu je proveo u kući jednog kujundžije po imenu Abisaji; ovaj je jednom dolazio u posetu Jakovu i nije zapravo bezuslovno i isključivo bio privržen Bogu Avramovom, ali mu je bio veoma naklonjen, a to što je od mesečevog metala pravio idole i kumire, pravdao se time da se od nečega mora živeti. To opravdanje mu je Josif širokogrudo prihvatio, pa je prenoćio pod njegovim krovom. Treću noć, koja je bila veoma kratka, proveo je pod vedrim nebom, u nekom smokvinom gaju, gde je sebi napravio ležaj; naime, zbog prevelike vrućine on je danju bio zastao da predahne, pa je do trećeg odredišta stigao tako kasno da više nije hteo da traži konačište. A slično je bilo i na kraju, kada je već bio na domaku svog cilja. Jer je podnevne sate

četvrtog dana, poteran od sunca, proveo na nekom odmorištu, pa pošto je na danu spavao pod drvećem i tek predveče krenuo dalje, to je već bila dospela druga noćna straža kada je prispeo u usku dolinu Šekema. Ali ako je dotada njegovo putovanje proteklo na prijatan način, sada je sve odjednom postalo nekako luckasto i vražje: od časa kada je ovde prispeo i ugledao bedemom opasani grad sa utvrđenjem i hramom na obronku Gericima, u svetlosti meseca koji je plovio nebom poput neke izdubljene barke, od toga časa više ništa nije išlo kako treba, već je sve krenulo naopako, tako da je Josif bio u iskušenju da taj preokret ćudljive sudbine poveže sa ličnošću čoveka kojeg je noću sreo pod Šekemom, nametnuvši mu se za pratioca u tom poslednjem času, koji je prethodio promeni svih stvari.

Čovek u polju

Čitamo da je Josif zalutao u polju. Ali šta znači ovde „zalutati"? Je li otac možda previše tražio od njega, pa se mladi Josif tako slabo snašao da je lutao naokolo i na kraju zalutao? Nipošto. Lutati ne znači zalutati, a ako neko traži nešto čega nema, onda to ne znači da mora da se izgubi pa da ne nađe ono što traži. Josif je u šekemskoj dolini proveo više svojih dečačkih godina, pa mu predeo nije bio nepoznat, ali ga je prepoznavao kao kroz san, iako je bila noć a mesečina bila slaba. Nije on bio zalutao, on je tražio; a pošto nije nalazio ono što je tražio, to je njegovo traganje postalo lutanje u prazno. U tihoj noći, vodeći svoju životinju za ular, lutao je uokolo po valovitom prostranstvu od livada i oranica, nad koje su se u sjaju zvezda mračno bila nadnela okolna brda, imajući pri tome samo jednu misao na umu: 'Gde bi mogla biti braća?' Nailazio je, dakako, na stada ovaca, koja su, utorena, spavala stojeći; ali da li su to Jakovljeva stada, to pouzdano nije mogao znati, a ljudi nigde nije bilo – uokolo je vladala duboka tišina.

Uto začu neki glas i on u jedan mah shvati da je to glas čoveka čije korake iza sebe uopšte nije čuo; ovaj ga je, po svoj prilici, sustigao, tako da se našao kraj njega i sada mu se obratio pitanjem. Da je došao u susret Josifu, onda bi ovaj njemu postavio pitanje, a ovako čovek nije dopustio da njemu bude postavljeno pitanje, već je sâm upitao: „Koga to tražiš?"

Nije pitao: „Šta tražiš ovde?", nego jednostavno: „Koga to tražiš?", pa je moguće da je ovaj odlučan način postavljanja pitanja donekle odredio i prilično detinjasti i dosta nepromišljeni odgovor Josifov. Momak je već bio prilično premoren, pa je otuda i njegova radost zbog susreta sa nekim čeljadetom u ovoj začaranoj noći lutanja bila tako velika da je u ovom čoveku, baš zbog toga što se radilo o ljudskom stvorenju, odmah video biće kome može sasvim neposredno i otvoreno, dakle malo nepromišljeno, da se poveri. On reče: „Tražim svoju braću. Kaži mi, molim te, dragi čoveče, gde oni napasaju stoku!"

„Dragi čovek" mu nije zamerio zbog prostodušnosti ovog pitanja. Činilo se da je u položaju da može da pređe preko toga i kao da nije želeo da mu stavi do znanja da mu postavljeno pitanje nije posve potpuno. Odgovorio je samo: „Ovde svakako nisu, a ni u neposrednoj blizini."

Josif ga je zbunjeno posmatrao sa strane. Mogao je sasvim dobro da ga vidi. To zapravo još nije bio sasvim zreo čovek, u punom smislu reči, budući da je bio samo nekoliko godina stariji od Josifa, ali je bio viši rastom, štaviše, bio je visok, sa platnenom haljinom bez rukava na sebi, koja je pojasom u naborima bila poprilično podignuta naviše, tako da su mu kolena pri hodanju bila slobodna i otkrivena, dok mu je preko jednog ramena bio prebačen kaputić. Njegova glava, nekako nezgrapno nasađena na malo naduveni vrat, činila se srazmerno mala, a taj je utisak još više potvrđivala i njegova mrka kosa koja je u vidu jednog iskošenog kovrdžavog pramena pokrivala deo čela sve do obrva. Nos mu nije bio velik, bio je prav i čvrsto oblikovan, a prostor između njega i malih, crvenih usta bio je neznatan, dok je udubljenje ispod ovih delovalo tako mekano i izraženo da se brada ispod toga isticala kao neki plod nalik na kuglu. Nagnuo je, nekako usiljeno, glavu na jednu stranu, pa je preko ramena ne baš mnogo lepim i napola otvorenim očima, ali i nekako odmereno ljubazno gledao u Josifa; činio je to sa nekim sanjivo razlivenim izrazom lica, kakav obično nastaje kada čovek prestane da trepće. Ruke su mu bile oble, ali nekako blede i bez neke naročite snage. Na nogama je imao sandale, a u ruci je držao štap, koji je očigledno sam sebi bio odrezao da bi se njime poštapao pri hodanju.

„Znači: ovde ih nema?" ponovi dečak. „Kako je to moguće? Pa rekli su, i to veoma odlučno, da će svi skupa krenuti ka Šekemu, kada su ono pošli od kuće. Da li ti njih uopšte poznaješ?"

„Ovlaš", odgovori njegov pratilac. „Taman koliko je potrebno. Baš naročito prisan s njima nisam, ne previše. Zašto ih tražiš?"

„Zato što me otac poslao njima da ih pozdravim i da izvidim kako kod njih stoje stvari."

„Ma šta mi kažeš! Pa ti mu onda dođeš kao neki glasnik. I ja sam glasnik. Ja ti često sa ovim mojim štapom obavljam glasničke poslove. Ali ja sam ti i vodič."

„Vodič?"

„Da, svakako. Ja ti vodim putnike i pokazujem im put, to je moj posao; zato sam te i oslovio i upitao koga tražiš, jer sam odmah video da tražiš uludo."

„Izgleda mi da znaš da moja braća nisu tu. A znaš li možda gde su?”

„Mislim da znam.”

„Onda mi kaži.”

„Zar toliko žudiš za njima?”

„Svakako, pa ja žudim za mojim ciljem, a to su braća kojima me otac šalje.”

„E pa onda ću ti reći gde se nalazi tvoj cilj. Kada sam prošlog puta, a to je bilo pre nekoliko dana, prošao ovuda obavljajući glasnički posao, čuo sam da tvoja braća rekoše: ‘Dižimo se, idemo prema Dotanu sa jednim delom ovaca, da napravimo malo promene.’”

„Za Dotan?”

„Zašto ne bi pošli za Dotan? To im je palo na um i to onda i učiniše. Pašnjaci u dolini Dotana su sočni, a žitelji naseobina na bregu vole da trguju, pa kupuju žile, mleko i vunu. Šta se onda čudiš?”

„Ne čudim se, jer to i nije nikakvo čudo. Ali to nije dobar znak, ne sluti na dobro. Bio sam tako siguran da ću braću ovde zateći.”

„Ti, po svoj prilici, nisi navikao”, odgovori mu stranac, „da nešto ne bude odmah kako si ti to sebi zamislio u svojoj glavi? Rekao bih da si neka materina maza!”

„Ja uopšte nemam majke”, uzvrati Josif potišteno.

„Ni ja”, reče stranac. „Onda bih rekao da si očev mezimac.”

„Ostavi to”, odgovori Josif. „Radije me posavetuj: šta sada da radim?”

„Pa to je vrlo prosto. Krenućeš za Dotan.”

„Ali noć je i umorni smo, i Hulda i ja. Do Dotana, toliko znam odranije, ima odavde više od jednog poljskog puta. Da se pređe taj put, ali bez neke veće žurbe, potreban je ceo dan.”

„Ili noć. Pošto si danju spavao pod drvećem, moraćeš da iskoristiš noć da bi dospeo do svog cilja.”

„Otkuda znaš da sam spavao pod drvećem?”

„E pa, oprosti, video sam. Prošao sam s mojim štapom kraj mesta gde si spavao i tako sam te i ostavio. I sada te, evo, nađoh ovde.”

„Ne znam put do Dotana, pogotovo noću”, potuži se Josif. „Otac mi ga nije opisao.”

„Budi onda srećan”, odgovori čovek, „što sam te našao. Ja sam vodič i ja ću te voditi, ako hoćeš. Pokazaću ti put do Dotana bez ikakve nadoknade, jer i tako moram u tom pravcu da obavim neki glasnički posao, pa ću te povesti najkraćim putem, ako ti je pravo. Možemo naizmence da jašemo na tvom magarcu. Lepa životinja”, reče on posmatrajući Huldu svojim poluotvorenim očima, čiji je pogled bio tako pun prezira da je naprosto odudarao od njegovih reči. „Lepa kao ti. Samo su joj suviše slabe sapi.”

„Hulda je, pored Paroša”, reče Josif, „najbolji magarac u Izrailjevoj staji. Niko do sada nije primetio da ima suviše slabe sapi.”

Stranac razvuče lice u neku grimasu. „Bilo bi bolje”, reče on, „kada mi ne bi protivrečio. To je višestruko besmisleno, na primer zbog toga što si upućen na mene ako hoćeš da dospeš do svoje braće, i drugo, zato što sam stariji od tebe. Ova dva razloga biće ti dovoljni da ti to bude jasno. Ako kažem: tvoj magarac ima slabe sapi, onda su one slabe i ti nemaš razloga da to opovrgavaš, kao da si ti stvorio tog magarca, a jedino što zapravo možeš da uradiš, to je da staneš pred njega i da ga pozoveš po imenu. A kada smo već kod imena, hoću odmah da te zamolim da dobrog Jakova preda mnom ne zoveš ‘Izrailj’. To je neumesno i to me ljuti. Zovi ga njegovim običnim imenom i mani se visokoparnih oznaka!”

Nije ovo bio prijatan čovek. Njegova uzdržana ljubaznost čoveka koji govori preko ramena kao da je bila spremna – tako se barem činilo – da se svakog časa izmetne u razdraženu mrzovolju, i to iz sasvim nepredvidljivih razloga. Ova sklonost ka mrzovolji bila je u protivrečnosti sa njegovom spremnošću da pomogne s kojom se bio prihvatio Josifa, koji je onako uludo tražio uokolo, pa ju je donekle i obezvređivala, budući da se dobijao utisak da nije proizišla iz ličnih pobuda. Ili je možda pešaku naprosto bilo stalo do prilike da jaše do Dotana? Zaista je on onda, kada su krenuli prvi seo na magarca, a Josif je hodao pored njega. Uvređen zahtevom da oca ne zove imenom ‘Izrailj’, Josif reče: „Ali to je njegovo počasno ime koje je sebi izvojevao na Javoku, posle teško postignute pobede!”

„Smatram da je smešno”, odgovori ovaj, „da govoriš o pobedi kada o njoj nikako i ni na koji način ne može biti govora. Lepe mi pobede od koje pobednik posle celog života hramlje iz kuka, pa onda doduše ponese jedno ime, ali ne ime onoga s kojim se rvao. Uostalom”, reče on iznenada, zakolutavši na neobičan način očima, koje sada nije samo otvarao nego ih je valjao nekako uokrug, gledajući razroko, „samo ti slobodno zovi svoga oca imenom ‘Izrailj’ – molim lepo. Ima to svog opravdanja i meni se ona opaska samo onako omakla. A evo upravo sada vidim”, dodade on i još jednom zakoluta

očima, „da sedim na tvom magaretu. Ako hoćeš, ja ću sjahati da ti možeš da ga uzjašeš."

Neobičan čovek. Činilo se kao da se kaje zbog svoje neljubaznosti, ali to kajanje nije ostavljalo utisak kao da je iskreno i nepatvoreno – baš onako kao što je to bilo sa njegovom spremnošću da pomogne. Josif je, pak, nasuprot tome, po prirodi bio ljubazan i držao se načela da se prema nastranosti treba ophoditi sa još većom ljubaznošću. On odgovori: „Pošto me vodiš i svojom dobrotom mi pokazuješ put do moje braće, to imaš i malo prava na moju životinju. Ostani ti samo još na njoj, najlepše te molim, a kasnije ćemo se već zameniti! Ti si celog dana pešačio, dok sam ja jahao."

„Najlepša ti hvala", reče mladić. „Tvoje reči nisu doduše ništa više od onoga što nalaže najobičnija pristojnost, ali ti se ja ipak najlepše zahvaljujem. Ja sam na ovom putu privremeno lišen nekih olakšica", dodade on i slegnu ramenima. „Da li se ti raduješ kada ti se poveri da obaviš neko poslanstvo i posao glasnika?" upita on onda.

„Veoma sam se obradovao kada me otac pozvao da mi poveri taj zadatak", odgovori Josif. „A ko tebe šalje?"

„Ama, ti znaš da mnogi glasnici prolaze ovom zemljom ovamo-onamo, prenoseći poruke između velikih gospodara na istoku i severu", odgovori mladi čovek. „Ko te zapravo šalje, to ti uopšte i ne znaš; poruka prolazi kroz mnoga usta i nema mnogo vajde od toga da tražiš njeno ishodište, jer u svakom slučaju i na svaki način ti ćeš morati da potprašiš pete. Evo, sada treba da predam jedno pismo u Dotanu", reče on, „koje nosim za pojasom. Ali ja vidim da ću morati da izigravam i čuvara."

„Čuvara?"

„Da, niko mi ne jamči za to da neću, primera radi, morati da pričuvam neki studenac ili neko mesto, u zavisnosti od toga na šta ćemo naići. Glasnik, vodič i čuvar – čovek bude ono što mu se zalomi i zavisno od onoga što odgovara poslodavcu. A to da li nam se to dopada i da li se za to uopšte osećamo podesnim, to je sasvim drugo pitanje i u njega se sada ne bismo upuštali. A isto to važi i za pitanje da li imamo smisla za izvorne planove iz kojih proizlaze zadaci. Neću se, kao što rekoh, upuštati u razmatranje tih pitanja, ali, među nama rečeno, u svemu tome ima dosta neshvatljive priležnosti. Voliš li ti ljude?"

Pitanje je postavio sasvim neposredno, a ipak ono nije iznenadilo Josifa; jer sav mrzovoljno tromi način govora njegovog vodiča bio je govor osobe koja je s ljudima osorna i nezadovoljna, te je dužnost da

s njima obavlja poslove osećala kao teret. On odgovori: „Većinom se jedni drugima nasmešimo, ljudi i ja."

„Da, zato što si, kao što je poznato, zgodan i lep", reče ovaj. „Zato ti se i smeše, a onda im ti uzvraćaš osmehom da bi ih podržao u toj njihovoj ludosti. Bolje bi bilo kada bi im pokazivao smrknut izraz lica i kada bi im rekao: 'Čemu taj vaš smešak? Ova kosa će i tako jednom opasti, a poispadaće i ovi zubi koji su sada sjajno beli; ove oči su ionako samo neka želatinasta masa od krvi i vode, one će iscuriti, a sva ova isprazna ljupkost mesa smežuraće se i rugobno će nestati.' Bilo bi dobro kada bi ih radi njihovog sopstvenog otrežnjenja podsetio na to što ionako znaju, ali se daju zavesti ulagivačkim trenutkom osmehivanja. Takva stvorenja kao ti nisu ništa drugo do prolazna bleštava opsena iza koje se, pod površinom, krije unutarnja strahota sveg mesa. Ne kažem da ti ta koža i ta ljuska sa porama za isparavanje i znojnim dlakama ne spadaju u ono što ponajviše privlači; ali zagrebi ih samo malo i videćeš da će odmah šiknuti crvena i slana tečnost, a pođeš li samo malo dublje, stvar postaje još gora jer ćeš tamo naići samo na iznutricu i smrad. Ono što je zgodno i lepo moralo bi da bude skroz-naskroz zgodno i lepo, masivno i od plemenite građe, a ne da bude ispunjeno zemnim prahom i pogani."

„Onda se ti moraš držati", reče Josif, „izlivenih i izdeljanih kipova, lepog boga, na primer, kojeg žene sakrivaju u šipražju, pa ga onda naričući traže da bi ga sahranile u pećini. On je lep skroz-naskroz, masivan, od maslinovog drveta je, pa u njemu nema ni krvi ni tečnosti. Ali da bi izgledalo, ne toliko da je masivan, već da krvari od kljova veprovih, žene mu našaraju crvene rane i same se zavaravaju kako bi mogle da plaču za dragim životom. Eto tako stoje stvari: ili je život opsena ili je lepota opsena. Nećeš oboje naći sjedinjeno u stvarnosti."

„Hm!" progunđa vodič i isprsi svoju bradu nalik na okrugli plod, gledajući s magareta napola zatvorenim očima preko ramena u Josifa, koji je koračao pored njega.

„Ne", dodade on posle izvesne pauze, „kaži šta hoćeš, ogavan je to rod koji nepravdu pije kao vodu i već je odavno ponovo zaslužio potop, ali ovog puta bez kovčega za spasavanje."

„Zacelo si u pravu što se nepravde tiče", reče Josif. „Ali ne smeš da smetneš s uma da se na svetu sve javlja u dva vida, najpre kao jedan predmet pa onda kao drugi, njemu suprotstavljeni predmet, kako bi mogao uopšte da se razlikuje, tako da, kada jedno ne bi postojalo pored drugog, onda zapravo oboje ne bi postojalo. Bez života ne bi bilo smrti, bez bogatstva siromaštva, a kada bi nestalo gluposti, ko bi

onda još govorio o mudrosti? A tako ti je to i sa čistoćom i prljavštinom, pa to je jasno. Nečista životinja govori čistoj: 'Meni imaš da zahvališ, jer da mene nije, kako bi znala da si čista i ko bi te onda nazvao čistom?' A opasnik govori pravedniku: 'Na kolena preda mnom da si pao, jer kako bi bez mene moglo biti tvog prvenstva?'"

„Upravo tako", odgovori stranac. „Upravo je to ono zbog čega iz osnova ne prihvatam taj svet dvojnosti, i ja ne razumem tu privrženost jednom rodu kod kojeg o čistoći samo u poredbenom smislu iole može da bude govora. Ali se nikad ne sme na nj zaboraviti, te se s njime stalno nešto smera, nešto čudno i dalekosežno, preduzima se čas ovo čas ono i ne znam ti ni ja šta sve, a sve to u vezi s njegovom budućnošću, kao što i ja sada moram da preduzmem sve da bih tebe, vetropira jednog, odveo do tvog cilja, – sve je to prilično dosadno!"

'Mrzovoljnog li momka, zašto se samo prihvatio da mi bude vodič ako mu to tako teško pada?' pomisli Josif. 'Ta glupo je izigravati predusretljivost, a onda džangrizati. Po svoj prilici mu je samo stalo do jahanja, a mogao bi već jednom i da sjaše, dogovor je bio da ćemo se odmenjivati. Govori baš onako kako ljudi obično govore', pomisli i nasmeja se u sebi navici ljudi da se podsmevaju sopstvenoj, ljudskoj prirodi, a da pri tome sebe izuzmu, tako da je čovek umeo da sudi o čoveku kao da se ne radi o njemu samome. Zato reče: „Da, ti govoriš o ljudskom rodu i kažeš kako je napravljen od loše građe. Ali postojalo je vreme kada čak ni Božjoj deci čovek nije bio od suviše loše građe, pa su odlazila njegovim kćerkama, te tako iz tog odnosa nastadoše džinovi i silnici."

Vodič okrete glavu na svoj izveštačen način i pogleda u Josifa preko ramena.

„Kakve ti to pričice znaš!?" odgovori on kikoćući se. „Za svoje godine si dobro upućen u događaje, to moram da priznam. Što se mene tiče, moram reći da tu priču smatram ispraznom brbljarijom. Ali ako je istinita, onda ću ti reći zašto su sinovi svetlosti to radili i odlazili kćerima Kainovim. Radili su to iz prevelikog prezira, da. Znaš li ti kakve je razmere bila poprimila pokvarenost Kainovih kćeri? Hodale su uokolo razgolićene i parile se sa svakim kao stoka. Njihovo bludničenje je u tolikoj meri prevazišlo sve granice da čovek to više naprosto nije mogao da gleda a da ga samog ne obuzme blud. Ne znam da li ti to razumeš. Terali su blud preko svake mere, bacali odeću na zemlju i nagi odlazili na trg. Da nisu znali za stid, moglo se desiti da to tako prođe i deca svetlosti ne bi bila tako zaprepašćena tim prizorom. Ali oni su veoma dobro znali za stid, pa su, Boga radi, čak bili veoma sramežljivi, tako da se njihovo uživanje sastojalo upravo u tome da stid bace pod noge: može li se tako što izdržati?

Muškarci su otvoreno, na ulici, terali blud sa svojim majkama, kćerkama i ženama svoje braće, i sve u svemu imali su samo jednu stvar na umu: gnusno uživanje u povređenom osećanju stida. Zar to nije moralo da prožme celo biće dece Božje? Ona su bila zavedena prezirom – možeš li ti to da razumeš? U njih je bio nestao i poslednji ostatak poštovanja za ovaj rod, koji su im bili nabili na nos, kao da sami nisu bili dovoljni za ovaj svet, pa treba da ga poštuju radi neke više svrhe. Tako su došli do zaključka da je čovek tu samo radi bluda i njihovo omalovažavanje poprimilo je udvarački karakter. Ako to ne razumeš, onda si pravo tele."

„Za nevolju mogu to da razumem", odgovori Josif. „Uostalom, odakle ti to znaš?"

„A pitaš li ti i svog Elijezera odakle zna ono što te podučava? Onoliko koliko on zna o tim dogodovštinama, toliko znam i ja, i još i malo više od toga, jer kao glasnik, vodič i čuvar čovek dospe svuda po svetu i saznaje najraznovrsnije stvari. Uveravam te da je do potopa naposletku došlo samo zbog toga što su nebeska deca u svom omalovažavanju ljudi otišla tako daleko da je taj njihov odnos poprimio udvarački oblik; i to je bilo presudno; inače ga možda nikada ne bi bilo, a ja bih samo dodao da su deca svetlosti išla za tim da silom izdejstvuju potop. Ali, na žalost, onda je tu bio taj kovčeg za spasavanje, pa je čovek opet uspeo da se ušunja na zadnja vratanca."

„Budimo srećni zbog toga", reče Josif. „Inače, da je bilo drugačije, mi se sada, ovako ćaskajući, ne bismo kretali ka Dotanu i *naizmenično* koristili magare u skladu sa našim dogovorom."

„Da, tačno!" odgovori ovaj i pri tome je opet zakolutao očima, kojima je još više uzrikavio. „Ja u ćaskanju uvek sve zaboravljam. Pa da, ja treba da ti pokažem put i da pazim na tebe, kako bi dospeo do svoje braće. Ali, ko je važniji: čuvar ili onaj koji se čuva? Sa izvesnom gorčinom moram da odgovorim: onaj koji se čuva je važniji; jer, zbog njega je čuvar tu, tako stvari stoje, a ne obrnuto. Zato ću sada sjahati da bi ti mogao da uzjašeš, a ja ću hodati u prašini pored tebe."

„Slažem se s tim", reče Josif, uzjahavši magare. „Ta i tako je posredi samo puka slučajnost da samo povremeno možeš da jašeš i ne moraš baš celog puta da gaziš po prašini."

Tako krenuše dalje pod zvezdanim nebom, pri slaboj mesečini, idući od Šekema na sever, prema Dotanu, kroz uske i prostrane doline, preko strmih brda prekrivenih kedrovom i bagremovom šumom, pored usnulih sela. I Josif je odspavao koji sat dok je sedeo na magaretu, a vodič hodao po prašini. Ali kada se – bilo je to već u praskozorje – probudio iz sna, on zapazi da su sa magarčeva pokrov-

ca nestale dve košarice, jedna sa suvim voćem a druga sa prženim lukom, pri čemu je istovremeno utvrdio da je nabor vodičeva pojasa postao odjednom nesrazmerno debeo. Ovaj čovek je kradljivac! Bilo je to mučno otkriće, pa se time pokazalo da ovaj čovek nije imao nimalo razloga da sebe izuzme kada se izrugiva ljudskom rodu. Josif nije rekao ni reči, budući da je sam malopre u razgovoru branio nepravdu zbog njene uloge – da predstavlja suprotnost pravdi. A osim toga, ovaj je čovek bio vodič i, shodno tome, posvećen Nabuu, gospodaru zapadne tačke u kružnom toku, koji vodi u podzemni deo polovine sveta, sluga boga lopova. Nametala se pomisao da je izveo obrednu simboličku radnju time što je pokrao pazim svog štićenika. Otuda Josif i nije ništa rekao o svom otkriću, već je naprosto samo primio k znanju nepoštenje tog čoveka, koje je moglo biti i neka vrsta pobožnosti. No, ipak mu je bilo mučno otkriće da ga je vodič naprosto pokrao. Bilo je u tome i nekog nagoveštaja o tome kako ga i kuda ga vodi, tako da je Josifa to neprijatno kosnulo i nekako ga je neugodno steglo oko srca.

Međutim, nije dugo potrajalo i dogodi se nešto još mnogo gore od krađe. Sunce se bilo pojavilo iza polja i šuma i na vidiku se već nazirao Dotanov zeleni brežuljak: iskosa s desne strane ležala je pred njima, osvetljena jutarnjim zracima, naseobina na vrhu brežuljka. Josif, koji je upravo sedeo na magaretu, dok ga je lopov držao za uzde, gledao je u tom pravcu. Uto, u jedan mah, oseti trzaj i pad – i sve je bilo gotovo. Hulda je prednjom nogom nagazila u neku rupu, nešto je pri tom puklo i više nije mogla da se podigne. Slomila je nogu.

„Polomljeno!" reče vodič, pošto su zajedno začas pregledali nogu. „Eto ti sada divote! Nisam li ti rekao da ima pretanke noge?"

„To što si izgleda, s obzirom na ovu nesreću, bio u pravu, ne bi trebalo da te raduje, a pogotovo ne u ovom trenutku. Ti si je vodio i nisi pazio, pa je nesretno zakoraknula u rupu."

„Ja da nisam pazio, pa sada mene optužuješ? To sasvim odgovara ljudskoj naravi: uvek kada nešto krene naopako, mora da postoji neki krivac, kao da se nesreća može predvideti!"

„Pa i to je sasvim ljudski: tvrditi da se znalo da će se dogoditi nesreća, pa kada se ona stvarno dogodi, nalaziti u tome neko ludo zadovoljstvo. Budi srećan da te okrivljujem samo za nesmotrenost; imao bih ja još i neke druge stvari da ti prebacim. Nije trebalo da me savetuješ da noću putujem, pa Huldu ne bismo premorili, a on a onda, pametna kakva je, ne bi ni posrnula i slomila nogu."

„Misliš li ti da će njena noga zaceliti od tvoje jadikovke?"

„Ne", odgovori Josif, „to ne mislim. Ali sada sam se opet našao u situaciji da moram da te pitam: Šta sad? Pa ne mogu da ostavim svoju životinju da leži ovde sa svom zalihom hrane, kojom sam hteo da podarim braću u Jakovljevo ime. Ima je još puno, mada sam nešto od toga i sam pojeo, a nešto mi je na drugi način nestalo. Zar da mi Hulda ovde bespomoćno skapa, a poljske životinje da mi požderu moje blago? Dođe mi da zaplačem od jada."

„A onaj koji zna šta sada treba raditi", odgovori stranac, „to sam opet ja. Nisam li ti rekao da umem da budem i čuvar kada se za tim ukaže potreba! Pa dobro, idi ti samo! Ja ću ostati tu da čuvam tvog magarca zajedno sa hranom, da ih branim od ptica i razbojnika. A da li se za to osećam rođenim, to je već drugo pitanje, koje ovde ne može biti predmet razmatranja. Zato, dosta priče. Ti gledaj da nađeš braću, a ja ću ostati ovde kao čuvar magareta sve dok braću ne budeš našao i s njima se vratio, ili pak sa nekoliko slugu, da ponesu ovo blago i vide šta će učiniti sa životinjom, da li joj ima leka ili će morati da je ubiju."

„Hvala", reče Josif. „Tako ćemo i uraditi. Vidim ja već da si ti pravi čovek; imaš ti i dobrih strana, a o drugome nećemo govoriti. Požuriću se koliko god budem mogao i vratiću se s ljudima."

„U to se pouzdajem. Ne možeš zalutati: samo obiđi breg pa se vrati u dolinu, a zatim idi jedno pet stotina koraka kroz šipražje i detelinu – i tu ćeš naći svoju braću, nedaleko od jednog studenca, u kome nema vode. Pre nego što kreneš, razmisli da li ti treba još neka stvar s magareta. Možda neka pokrivka za glavu radi zaštite od sunca koje je baš dobro pripeklo?"

„U pravu si", uskliknu Josif, „ova nezgoda mi je sasvim pomutila pamet! Ovu stvar neću ostaviti tu", reče on, izvlačeći 'ketônet' iz kožnog zavežljaja sa prstenovima, „a ni pod tvojim nadzorom, bez obzira na to što imaš i svojih dobrih strana. Ovo ću poneti sa sobom, onamo dole u dolinu Dotana, da se tamo barem čestito prikažem, ako već ne mogu tamo da se pojavim na beloj Huldi, kako je to Jakov želeo. Navući ću ja to odmah tu pred tobom, na tvoje oči – tako… i ovako… i, evo, još ovako! Kako ti se dopada? Ličim li ti na šarenu pastirsku pticu u ovoj mojoj odeći? To je mamičin veo, kako stoji sinu?"

O Lamehu i nanesenoj mu uvredi

U to vreme su sinovi Lijini i sinovi sluškinja, sva desetorica, sedeli iza brega, u uvali doline, oko ugasle vatre, na kojoj su bili skuvali svoju jutarnju kašu, pa su sada tupo zurili u pepeo. Svi su oni već rano bili napustili prostor ispod svojih prugastih šatora, koji su stajali malo podalje u šipražju, i izašli na svež vazduh, doduše ne svi odjednom, već jedan za drugim u razmacima, ali svi veoma rano, neki čak i pre svanuća, jer im spavanje nije baš naročito prijalo; u stvari, malo je kome od njih prijao san otkako su napustili Hevron, budući da je želja za promenom, koja ih je navela da pašnjake Šekema zamene s poljima Dotana, spopala samo zarad varljive nade da će na drugom mestu naći bolji i spokojniji san.

Mrzovoljno i spotičući se, usled obamrlosti udova, o korenje žutilovke, koja se vukla po zemlji praveći zamke, uputili su se do studenca koji se nalazio malo više napred kod ovaca, tamo gde je stado prekrilo celo polje, pošto je u ovom studencu bilo žive vode, dok je cisterna, odmah tu, u blizini, u to doba godine bila posve prazna i suva; napili su se vode, umili se i pomolili, pogledali jagnjad i onda se opet svi sastadoše na mestu na kojem su uobičavali da jedu: u hladu grupe borova stamenih crvenih debala i širokog razgranatog granja. Odavde se pružao otvoren vidik preko celog ravnog predela, s ponekim žbunom i ponekim drvetom, na brežuljak, na čijem se vrhu nalazila naseobina Dotan, na komešanje ovaca u daljini i blage bregove u dalekoj pozadini. Sunce je bilo već prilično odskočilo. Vazduh je već mirisao na zagrejano bilje, na divlji kopar, timijan i razno drugo bilje koje ovce ovde vole.

Jakovljevi sinovi sedeli su uokrug na svojim petama, a pred njima su, u sredini, tinjali suvarci, nad kojima je visio lonac. Već su poodavno bili završili s obedom, pa su sada sedeli besposleno i dokono, zacrvenelih očiju. Bili su utolili glad, ali su njihove duše razdirali glad i silna žeđ, koje nisu znali kako da nazovu, pa im je to kvarilo san i mutilo osećanje okrepljenja koje je trebalo da im doručak pruži. U telo kao da im je bio zabijen neki trn, svakom od njih ponaosob, a taj se trn nikako nije mogao izvući, pa je izazivao gnojenje, mučio ih

i silno iscrpljivao. Osećali su se nekako slomljeni i većinu njih bolela je glava. Kada bi pokušali da stegnu šake, naprosto u njima nije bilo snage. Kada bi se oni koji su nekada zbog Dine kod Šekema počinili ono osvetničko krvoproliće upitali da li bi danas i ovde bili u stanju da počine takvo delo, morali bi da utvrde i kažu: da ne bi, da oni više ne bi bili u stanju da to učine; neki skriveni bol, neki gnojni trn, neka neutoljiva glad u njihovoj utrobi uzimali su im snagu i muževnost. Kako su samo, naročito Simeun i Levije, divlji blizanci, morali ovo stanje da doživljavaju kao veliku sramotu! Jedan, Levije, tupo je džarakao svojim pastirskim štapom po ostacima žara. A drugi, Simeun, povijajući se gornjim delom tela ovamo-onamo, stade u tišini, u po glasa, da peva neku pesmu, kojoj se, malo-pomalo, više mumlajući no pevajući, pridružiše još nekoliko njih, jer to beše neka prastara pesma, odlomak neke upola zaboravljene, nepotpuno sačuvane balade ili epopeje iz minulih, drevnih vremena:

„Delija Lameh uze dve žene,
Ada se jedna zvaše, a Sela druga.
Ada i Sela, poslušajte moj glas,
Vi žene Lamehove, počujte moje reči!
Čoveka jednog ubih ja, jer mi bol nanese on,
I mladića jednog ubih, jer mi uvredu nanese on.
Kain bi sedam puta osvećen,
A Lameh biće osvećen sedamdeset i sedam puta!"

To je bilo sve što su znali od te pesme; nisu znali ni ono što je prethodilo ovim stihovima niti ono što je sledilo iza njih, pa stoga zaćutaše. Ali svi behu nekako zaneseni prekinutom pesmom i svi oni pred sobom, u svom duhu, kao da videše Lameha, junaka i deliju, kako sav ponosan u svojoj bojnoj opremi dolazi sa bojišta i obznanjuje svojim ženama, koje su mu se klanjale, da je oprao svoje srce. Oni kao da pred sobom videše i onoga kojeg je savladao, kako sav krvav leži u travi, tu gotovo nevinu žrtvu Lamehove divlje i u svojoj osetljivosti osvetoljubive časti. Opora reč „čovek" trebalo je da izrazi nežnija osećanja, dok je reč „mladić" svojom krvavom ljupkošću samo trebalo da ide naruku izazivanju saosećanja. Takvo saosećanje bi u svakom slučaju pristajalo ženama, Adi i Seli, ali je ono moglo da posluži samo kao dodatak njihovom obožavanju Lamehove nepodmitljivo ubistvene muškosti i nezasite osvetoljubivosti, koja je silno i tvrdo prožimala pesmu i njenu sadržinu.

„Ime mu beše Lameh", prozbori Lijin sin Levije, džarajući pri tom po ugljenisanom, suvom granju koje se mrvilo. „Kako vam se dopa-

da? Pitam vas zbog toga što se meni dopada, štaviše, on se meni izuzetno dopada. To je bio delija, junačina lavljeg srca, pravog soja, takvih više nema. Takvi postoje samo još u pesmi; mi te pesme pevamo i njima se krepimo, prisećajući se prošlih vremena. On je mogao da stupi pred svoje žene očišćena srca, a kada bi ih on obležao svojom snagom, jednu za drugom, onda su one znale koga su primale i drhtale su od slasti. Da li ti, Juda, stupaš tako pred Šujinu kćer, i ti, Dane, pred Moavićanku? Kažite mi samo šta se to zbilo sa ljudskim rodom otada, te rađa samo još mudrijaše i pobožnjake, a nikakve muškarce?"

Na to mu Ruvim odgovori: „Reći ću ti šta je dovelo do toga da je čovek prestao da bude osvetoljubiv i da mi više nismo onakvi kakav je bio junak Lameh. Dva su razloga tome: Vavilonski zakon i Božja revnost; oboje kažu: Osveta je moja. Čoveku, naime, mora biti uzeta osveta, da ne bi i nadalje divlje besnela, nezajažljiva kao močvara, i svet bio prepun krvi. Kakva je bila Lamehova sudbina? Ti to ne znaš, jer pesma o tome više ne govori. Ali, mladić kojeg je on ubio imao je brata ili sina, koji je onda ubio Lameha, te je zemlja primila i njegovu krv, a potomak Lameha je onda iz osvete ubio Lamehove ubice, i tako to neprekidno ide dalje, sve dok od Lamehovog semena, a ni od semena onog koji je prvi ubijen, više niko ne preostane, i zemlja bude mogla da zatvori svoja usta jer je zasićena. Ali to nije dobro, to je močvarno rađanje osvete bez ikakvog pravila. Zato je Bog Kainu, pošto je ovaj ubio Avelja, stavio znak, što je trebalo da znači da pripada samo njemu, i pri tome rekao: 'Ko ga ubije, sedam će se puta pokajati'. A Vavilon je uspostavio sud, te čovek mora da se povinuje presudi izrečenoj zbog ubistva, a ne da divlja osveta."

Na to će Zelfin sin Gadijel u svojoj otvorenosti: „Da, tako ti misliš i zboriš, Ruvime, svojim tankim glasom koji iz tvog snažnog tela izrazi tako neočekivano, kad god se oglasi. Da imam tvoju snagu i tvoje udove, ne bih govorio kao ti, niti bih branio vremena sa njihovim promenama, koje junaka lišavaju njegove muževnosti a iz sveta uklanjaju lavlje srce. Kamo ponos tvog tela kad govoriš tankim glasom, a osvetu bi da prepustiš Bogu ili sudu! Zar te nije stid pred Lamehom koji ono zboraše: 'Ova stvar se rešava između nas troje: između mene, onoga koji mi nanese uvredu i zemlje?' Kain govoraše Avelju: 'Hoće li me Bog utešiti kada Naema, naša slatka sestra, prihvati tvoje darove i uputi ti osmeh, ili će sud odlučiti kome će ona pripasti? Ja sam prvorođeni sin, pa otuda ona pripada meni. Ti si njen blizanac, pa je ionako tvoja. O tome ne donosi odluku ni Bog a ni Nimrodov sud. Pođimo u polje da mi to sami odlučimo!' I on je s njime svršio stvar; i kao što sedim tu, ja, zvani Gadijel, kojeg je Zelfa

rodila u Lijinom krilu, ja sam za Kaina."

„I ja više ne bih hteo da se zovem lavićem, kako me narod zove", reče Juda, „kada ne bih bio za Kaina, i još više za Lameha. Taj je držao do sebe i do svog ponosa. 'Sedam puta?' upitao je. 'Koješta. Ja sam Lameh. Sedamdeset i sedam puta hoću da budem osvećen, pa eto ga tu sada leži taj žutokljunac, zbog nanesene mi uvrede!'"

„Kakva je to mogla biti uvreda?", upita Isahar, koščati magarac, „i čime se to jadni mladić zamerio deliji Lamehu, te ovaj ne htede osvetu da prepusti ni Bogu ni Nimrodu, nego je višestruko ostvario svojom rukom?"

„To se više ne zna", odgovori ovome njegov polubrat Neftalim, Valin sin. „Ne zna se u čemu se sastojala mladićeva drskost i kakvu je to uvredu Lameh oprao njegovom krvlju; to je nestalo iz sećanja sveta. Ali znam da se priča da muškarci u naše vreme umeju da progutaju daleko ogavnije uvrede nego što je to sebi Lameh dopuštao. Oni ih gutaju, priča se, pa se onda kukavički negde izgube, te onda sede tako negde na nekom drugom mestu i pri tome ih izjeda osećanje sramote, tako da ne mogu ni da jedu ni da spavaju, a Lameh, kojem se dive, kada bi ih tako ugledao, udario bi ih nogom u zadnjicu, jer ništa drugo i ne zaslužuju."

Sve je to izgovorio opako hitrim jezikom i izobličenog lica. Blizanci su duboko uzdisali i nastojali da stisnu pesnice, ali im to nije polazilo za rukom. Zevulon reče: „To su bile Ada i Sela, Lamehove žene. Rekao bih da je Ada kriva. Jer, ona je rodila Jovila, pretka onih koji prebivaju pod šatorima i bave se stočarstvom, a on je predak Avrama, Isaka i Jakova, našeg blagog oca. Tu počinje naša nesreća i naše zlo, tako da više nismo muškarci, kako ti kažeš, brate Levije, nego mudrijaši i pobožnjaci, takvi kao da smo srpom uškopljeni, Bože mi prosti! Da, da smo lovci ili štaviše moreplovci, onda bi to bilo nešto sasvim drugo. Ali sa Jovilom, Adinim sinom, svet se priklonio šatorskom načinu života, stočarstvu i Avramovom razmišljanju o Bogu, a to je od nas načinilo slabiće, te se plašimo da časnom ocu nanesemo bol, a veliki Ruvim govori: 'Osveta je Božja'. Ali može li se pouzdati u Boga i u njegovu pravičnost kada je on jedna strana u sporu i sam, posredstvom odvratnih snova nedostojnog mladića, navodi na drskost? Protiv snova mi ne možemo ništa da učinimo", viknu on bolno, tako da mu se glas presekao, „ako dolaze od Boga i ako nam je suđeno da se klanjamo!"

„Ali bismo mogli nešto da učinimo protiv snevača snova..." viknu Gadijel na takav način da se videlo da i njegove grudi razdire bol, „... kako bi", dodade Asir, „snovi ostali bez gospodara i više ne bi znali

kako da se ostvare!"

„To je onda značilo", odvrati Ruvim, „ovako ili onako suprotstaviti se Bogu. Jer, dođe mu na isto: ustati protiv snevača ili protiv Boga, ako snovi dolaze od njega." Govorio je u prošlom vremenu; nije rekao „to bi značilo", nego „to je značilo", da bi time istakao da je to pitanje rešeno.

Posle njega se oglasi Dan. On reče: „Slušajte, braćo, i obratite pažnju na moje reči, jer Dana zovu zmijom i otrovnicom, a sa izvesne svoje visprenosti valjao bi i za sudiju. Zaista je tako, i Ruvim je u pravu: Ako snevaču zapržimo čorbu tako da snovi ostanu bez gospodara i postaju nemoćni, onda se, dakako, izlažemo opasnosti da se na nas sruči gnev onih koji su skloni samovolji i da na sebe prizovemo osvetu nepravednih; to se ne može poreći. Ali, veli vam Dan, s time se mora računati, jer nešto gore ili takvo zlo kao što je ostvarenje ovih snova ne dâ se uopšte zamisliti. Barem bismo u tom slučaju samovolju lišili tih snova, pa onda može da besni i da se žesti koliko god hoće – snovi će uzalud tražiti svog snevača. Moramo nastojati da stvorimo stanje koje će se zasnivati na nepobitnim činjenicama, onako kako nas to podučava i ovlašni uvid u ono što se zbilo u prošlosti. Pa zar sam Jakov nije pretrpeo svakojake stvari zbog svoje prevare, a nije mu baš bilo do smeha ni u službi kod Lavana – a sve zbog Isavovih gorkih suza! No, sve je on to izdržao jer je odneo onu glavnu stvar, blagoslov – on je bio ponesen i na sigurnom mestu, pa nijedan bog, ma koji bio, više ne bi, i pored najbolje volje, uspeo ništa da učini. Moraju se otrpeti i izdržati i suze i osveta radi dobra, jer ono što je uklonjeno i na sigurnom, to se više ne vraća..."

Tu su mu se zamrsile reči koje je počeo tako vispreno da izlaže. Ali Ruvim mu odgovori i naprosto je bilo neobično videti tog snažnog čoveka tako bledog: „Ti si, Dane, svoje rekao, a sada ćuti. Jer, mi smo napustili kuću i svojevoljno se odvojili od očevog ognjišta. Ono što nas je ljutilo, to je daleko od nas, na sigurnom mestu, a na sigurnom mestu sedimo i mi, u Dotanu, pet dana putovanja odande, to je svršena i nepobitna činjenica."

Na to, posle ovih razgovora, svi oboriše glave, duboko, skoro do kolena, koje su bili uspravili, jer su čučali na petama oko pepela, zamišljeni i povučeni u sebe kao deset gomila žalosti..

Josifa bacaju u studenac

Ali Asir, Zelfin sin, radoznao i u jadu, čkiljio je malo preko kolena i lutao pogledom uokolo. Odjednom mu se učini da je u daljini nešto zablesnulo poput srebrne munje, koja, tek što je nestala, odmah zatim ponovo blesnu, a kada se malo bolje zagledao u tom pravcu, on vide da su to zapravo bile dve, pa i tri munje, koje su isprva sevnule jedna za drugom, a potom u isti mah na raznim tačkama, ali dosta nablizu jedna drugoj.

Asir munu Gadijela, svog brata, koji je sedeo pored njega, i pokaza mu prstom u pravcu bleska, kako bi i on pogledao onamo i pomogao mu da razjasni šta bi to moglo biti. I pošto su njih dvojica, s rukom iznad očiju, stali ispitivački da zure u daljinu, to oni svojim nemirom privukoše pažnju ostalih koji su sedeli okrenuti leđima, pa se sada oni okretoše, sledeći poglede ove dvojice, te polako počeše svi zajedno da gledaju u jednom određenom pravcu i da pogledom prate priliku koja se približavala i sva bleštala.

„To dolazi neki čovek i sav blešti”, reče Juda. Posle nekog vremena, dok su posmatrajući čekali da se prilika približi, Dan dodade: „Štaviše, neki mladić.”

I u istom trenu odjednom svi bez razlike pobledeše, baš kao što je Ruvim već pre toga bio pobledeo, a srca stadoše silno, u ubrzanom ritmu, da im udaraju kao da su bubnjevi, pa je sve to tu, u toj mukloj tišini u kojoj se nije čulo ni disanje, delovalo kao neki potmuli koncert i neko potmulo udaranje.

To je preko ravnice, pravo k njima, dolazio Josif u šarenoj haljini s vencem na kapuljači od vela.

Gotovo da ne poveruju rođenim očima. Sedeli su nepomično, pritisli palčeve uz obraze, stavili prste pred usta, oduprli se laktovima o kolena i zagledali se preko pesnica iskolačenim očima u bleštavu priliku koja se približavala. Pomišljali su da sanjaju, a onda su se opet toga i plašili. Nekoliko njih, prestravljeni ali i ispunjeni nekom nadom, još uvek nije moglo da shvati da je to stvarnost, sve dok im se pridošlica nije već toliko približio da se lepo moglo videti kako im se

smeši i više nije moglo biti nikakve sumnje u to ko je taj što ide ravno k njima.

„Da, da, budite mi pozdravljeni!" doviknu im svojim glasom i uto već stade pred njih. „Ne sumnjajte u svoje oči, dragi moji, ja sam to! Došao sam, evo, po očevoj želji, na Huldi, magarici, da izvidim kako stoje stvari kod vas i da..." On zastade zbunjeno. Sedeli su nemi, nepomični i zurili preda se, poput neke tajanstveno začarane grupe. Ali dok su tako sedeli, njihova lica, mada nije bilo ni jutarnjeg ni večernjeg sunca koje bi se odrazilo na njima, postadoše crvena kao previjena debla drveća iza njihovih leđa, crvena kao pustinja, tamnocrvena kao zvezda na nebu, a oči im izgledahu kao da će svakog časa iz njih šiknuti krv. On ustuknu. Uto se razleže urlik, bikovska rika blizanaca, od koje čoveku može krv da se sledi u žilama, i sa otegnutim krikom kao iz *jednog* bolnog grla, s jednim očajnički razgaljenim „Ah", kao izrazom besa, mržnje i olakšanja, sva desetorica se gotovo istovremeno divljački baciše na njega.

Nasrnuše na njega kao što čopor izgladnelih vukova nasrće na životinjski plen; ništa ih nije zadržavalo i nikakva nedoumica nije sputavala njihovu krvožednu požudu; bacili su se na njega kao da bi da ga rastrgnu na najmanje četrnaest komada. U dubini duše stvarno su pre svega i samo mislili na kidanje, cepanje i otkidanje. „Dole s tim, dole, dole!" vikali su zadihani, pri čemu su svi imali na umu 'ketônet', haljinu s ukrasima, odeću s velom, nju su morali da skinu s njega iako se to u tom metežu teško dalo izvesti; jer Josif ga je čvrsto uvio oko sebe, oko glave i ramena, a njih je opet bilo previše da se uradi taj jedan posao, pa su naprosto jedan drugom bili na smetnji; odgurivali su jedan drugog od njega koji je među njima leteo i padao ovamo-onamo, tako da su jedni drugima zadavali udarce koji su u stvari bili njemu namenjeni, pri čemu je, naravno, još uvek podosta tih udaraca njega zapadalo. Odmah mu je udarila krv na nos, a jedno oko se izmetnulo u plavu čvorugu.

Međutim, ceo taj metež iskoristio je Ruvim, koji je, sve ih nadvisujući, stajao u sredini i takođe vikao: „Dole s tim, dole!" Zavijao je s vukovima. Činio je ono što su svagda činili oni koji su se prihvatili da za nevolju predvode razjarenu gomilu da bi očuvali svoj uticaj na tok događaja, pa da onda, s prividnom revnošću, sudeluju u zlu kako bi osujetili još veće zlo. Pravio se kao da njega guraju, a u stvari je on sam njih gurao, odbijajući, koliko je mogao, one koji su zamahnuli da udare Josifa i potegli da strgnu sa njega odeću, ne bi li ga koliko-toliko zaštitio. Naročito je pazio na Levija zbog njegovog pastirskog štapa, pa je stalno nasrtao na njega. Ali, uprkos njegovim veštim manevrima, zaprepašćeni dečak je tako loše prošao kako, onako

razmažen kakav je bio, nije mogao da sanja ni u najgorem snu. Teturao se gotovo obeznanjen, glavu je uvukao među ramena, raširio laktove pred olujnim naletom divljačke brutalnosti, koja se iz vedra neba, ne mareći ni najmanje gde će ga pogoditi, stuštila na njega i njegovu veru, njegovu sliku sveta, njegovo kao prirodni zakon čvrsto uverenje da svako mora više da voli njega nego sebe, razbijajući ga sada u paramparčad.

„Braćo!" zamucao je rascepljenom usnom, sa koje je, zajedno s onom iz nosa, preko brade curila krv. „Šta to radite..." Jedan udarac u glavu, koji Ruvim nije uspeo da spreči, preseče mu reči na usnama; od izuzetno bezobzirnog udarca u stomak, između rebara, naprosto se presamitio i složio među hajkačima. Ne može se poreći, štaviše mora se istaći, da je nastup Jakovljevih sinova, ma koliko da je bio opravdan, u najvećoj meri bio sraman, štaviše: da se mora označiti nečovečnim. Oni su se bili spustili ispod nivoa čoveka i bili su se prisetili svojih zuba da bi ovom, napola obeznanjenom, koji je krvario, zderali majčinu haljinu sa tela, pošto su im ruke, na žalost, bile još više uposlene. Pri tome nisu bili nemušti i nisu, poput neke lozinke, samo izvikivali reči: „Dole s tim, dole!" Kao što se radini ljudi, kada nešto teško vuku i podižu, podstiču jednoličnim poklicima, tako su činili i oni. Iz dubina svog ogorčenja izvlačili su isprekidane reči koje su neprestano izvikivali da bi tako pothranjivali svoj bes a ućutkali glas razuma: „Poklonite se, poklonite se! Da izvidim kako stoje stvari! Ti trne u mesu! Zlo jedno što se samo šunja! Evo ti tvoji snovi!" A on, nesrećnik?

Najstrašnije i najneshvatljivije od svega bilo mu je ono što se desilo sa 'ketônetom'; to mu je bilo bolnije i strašnije od sve nepravde koja se bila sručila na njega. Očajnički se trudio da sačuva odeću, da na sebi zadrži ono što je ostalo od nje, pa je više puta viknuo: „Moja haljina!" i poče u devičanskom strahu preklinjati: „Nemojte je pocepati!" i to još u trenutku kada je već bio skoro sasvim nag. Jer, skidanje vela odvijalo se suviše silovito i nasilno a da je moglo da bude ograničeno samo na taj komad odeće. U tom divljem naletu strgnuti su mu i košulja i pregača, pa su komadi i jedne i druge odeće ležali uokolo, u mahovini, izmešani sa komadima iskidanog venca i vela, a na njega, onako nagog, nemilosrdno su padali udarci gomile, dok je on kako-tako pokušavao da lice zaštiti rukama – „Poklonite se, poklonite se!" – „Evo, evo ti tvojih snova!" – odbijani i u svojoj žestini malo ublažavani jedino od strane velikog Ruvima, koji je neprestano igrao ulogu guranoga i odgurivanog, pri čemu je on sam ostale odgurivao od Josifa, praveći se kao da su mu oni na smetnji da sa svoje strane sa zadovoljstvom iskali svoj bes na žrtvi. „Ti, trne u

mesu!”, „Zlo što se šunja naokolo!” vikao je i on. A onda je iznenada viknuo nešto drugo, nešto što mu je u jedan mah palo na um; uzviknuo je to glasno i više puta da bi svi čuli i tako ovladao njihovom izbezumljenošću: „Vezati ga! Vezati ga! Za noge i za ruke!” Bilo je to kao da je time izdao novu i na brzinu smišljenu lozinku, ali smišljenu da stvari okrene na dobro. Ta lozinka je trebala celoj toj nesagledivoj akciji da postavi privremeni cilj i da označi kratak predah, kojim bi Ruvimova strahom ispunjena želja da spreči ono najgore malo dobila u vremenu. Jer, sve dok budu bili zaokupljeni vezivanjem Josifa, neće ga tući, a kada bude ležao vezan, nalaziće se u položaju koji će barem privremeno morati da ih zadovolji, jer će time biti uspostavljena ona situacija u kojoj će biti prisiljeni da stanu i porazmisle šta im valja dalje činiti. U tom pravcu su se otprilike kretala Ruvimova razmišljanja. I tako je on tu svoju lozinku zagovarao jednom očajničkom strastvenošću, kao da ona označava ono jedino svrsishodno i razumno što treba učiniti i kao da bi svaki onaj ko to ne prihvati bio jedna budala. „Evo ti – tvojih snova!” vikao je on. „Vezati, vezati ga! Glupani jedni! Svetite se kao neki šmokljani! Umesto da mene udarate, radije ga vežite!” nastavljao je. Najzad povika još jednom iz sve snage: „Zar tu nema baš nikakvog užeta?”

Na kraju se ipak našlo uže. Gadijel je, naime, imao uže obmotano oko svog tela i on ga skide. Pošto su im glave bile prazne, to je u njima bilo mesta za Ruvimovu lozinku. Vezali su nagog Josifa tako što su mu istim užetom zavezali i noge i ruke, pri čemu su ga dobro zategli, tako da je ovaj zaječao, a u svemu tome je i Ruvim revnosno sudelovao. Kada je sve bilo završeno, on odstupi i odahnu, te stade da briše znoj sa sebe kao da je sve vreme u tom poslu prednjačio.

Ostali su stajali kraj njega, privremeno nezaposlenih ruku, besno dahćući što su morali da stoje besposleno. Pred njima je ležao Rahilin sin u jadnom stanju. Ležao je na svojim vezanim rukama, s temenom u travi, uzdignutih kolena, uzdrhtalih rebara, isprebijan, pretučen, a po njegovom, bratskim besom ispljuvanom telu, na kojem su se zalepili mahovina i prašina, slivala se u vijugavim brazdama crvena tečnost koja izvire iz lepote kada joj se povredi površina. Ono neozleđeno oko prestravljeno je gledalo u svoje ubice i povremeno se grčevito, kao u refleksu, zatvaralo, kao da bi da se zaštiti od novog naleta nasilja.

Nasilnici su stajali dahćući i pretvarajući se da su više iscrpljeni no što su stvarno bili – da bi prikrili svoju bespomoćnu smetenost koja ih je ophrvala u trenutku kada su počeli da se otrežnjuju. Ugledajući se na Ruvima i povodeći se za njim, i oni stadoše nadlakticom da brišu znoj sa sebe, da puće usne i licu daju izraz koji bi

trebalo da iskaže stravično pravedan gnev, koji ide uz delo osvete, kao da su time hteli da kažu: „Ma što da se desilo, zar iko može da nas zbog toga prekori?” Izrazili su to i rečima koje su, onako zadihani, izgovorili radi svog opravdanja pred samim sobom i svakim sudom koji bi neko sa strane mogao izreći: „Kakav mangup!” – „Kakav trn!” – „Sada smo mu pokazali!” – „Isterali smo mu bubice iz glave!” – „To je da čovek ne poveruje!” – „Naprosto se tako pojavi!” – „Pojavi se tek tako tu pred nama!” – „U šarenoj haljini!” – „Na naše oči!” – „Hoće da izvidi kako stoje stvari!” – „Ali zato smo mi izvideli kako stoje stvari!” – „Da zapamti jednom zauvek!”

Ali dok su oni sve to tako izvikivali, njih sve u jedan mah stade da podilazi neka jeza, pa su zapravo tim uzvicima nastojali da nekako priguše to osećanje jeze; ako bi se ta potajna jeza malo bolje osmotrila, videlo bi se da je iza nje stajala pomisao na Jakova.

Veliki Bože, šta su to uradili sa očevim jagnjetom – a da se uopšte i ne pomene stanje u kojem se nalazilo Rahilino devičansko nasleđe! Šta će reći starac sa onim svojim izražajnim izrazom lica kada to sve bude video ili saznao, kako će se oni opravdati pred njim i šta će sa svima njima biti? Ruvim je pomislio na Valu. Simeun i Levije pomisliše na Šekem i Jakovljev gnev koji se sručio na njih kada su se vratili sa svog junačkog pohoda. Neftalim, osobito on, tešio se time, barem za sada, da je Jakov od njih daleko pet dana hoda i da ne zna šta se zbilo; štaviše, prvi put je Neftalim prostor koji razdvaja ljude i čoveka drži u neznanju doživljavao kao veliki blagoslov. Međutim, svima je, dakako, bilo jasno da se moć prostora neće moći održati. Uskoro će Jakov morati sve da sazna, kada mu, naime, Josif, ponovo bude izašao na oči, a onda se neće moći izbeći neizbežna olujna provala osećanja sa strašnim kletvama i grmljavinom žestokih reči. Osećali su pred svim tim veliki detinji strah, ma koliko da su već bili odrasli momci: strah od kletve kao gesta i strah pred smislom i posledicama kletve. Prokleće ih sve skupa, to je bilo posve jasno, jer su podigli ruku na jagnje, pa će sada, neopozivo i izričito, licemer biti izdignut iznad njih kao izabrani naslednik!

Tako je ispunjenje sramnih snova bilo – njihovo sopstveno delo! Postiglo se, dakle, upravo ono u čemu je Bog trebalo da bude osujećen stvaranjem svršenih činjenica. Polako su počeli da uviđaju da ih je veliki Ruvim svojom lozinkom naveo na veliku glupost. Eto, sada su oni tu stajali i tu je na zemlji ležao kradljivac blagoslova, dobro izdevetan i vezan doduše, ali da li se to moglo nazvati svršenim činjenicama? Bilo bi nešto sasvim drugo ako Josif starome više ne bi izlazio na oči, ako bi ovaj doznao nešto što bi bila svršena stvar i konačna činjenica. U tom slučaju bi, naravno, bol bio još strašniji –

bilo bi to naprosto nešto nezamislivo. Ali bi onda – a to se dalo udesiti – prošao pored njih. U slučaju da se ostane na tome da stvar bude napola obavljena, oni će biti krivi. U slučaju da stvar bude potpuno obavljena, oni neće morati da budu krivi. O tome i u tom pravcu su svi istovremeno razmišljali u svojim glavama, svi bez razlike, – pa i Ruvim. Ni on nije mogao poreći da stvari tako stoje. Lukavstvo kojim je celu stvar bio zaustavio došlo je, proizišlo je iz njegovog srca. Razum mu je govorio da se suviše mnogo toga desilo, a da ne bi moralo da se desi još više toga. Da bi „još više toga" moralo da se dogodi, a da se poradi Boga i ni po koju cenu ne bi smelo dogoditi, to je naprosto unelo pravu zbrku u njegov duh. Tako pritajeno ljutito i zbunjeno mišićavo lice velikog Ruvima još nikada nije izgledalo.

Svakog trena se plašio da će čuti ono što je neumitno moralo glasno da bude izrečeno, a na što mu je nedostajao odgovor. Naposletku je to glasno i izrečeno i on je to i čuo. Izgovorio je to neko od njih, svejedno ko; Ruvim nije pogledao u onom pravcu iz kojeg se začuo glas i nije video ko je to bio; izrečeno je ono što su svi mislili: „On mora nestati".

„Nestati", klimnu Ruvim glavom u znak mrzovoljne saglasnosti. „Kažeš nestati. Ali ne kažeš kuda nestati."

„Uopšte nestati", odgovori glas. „On mora da ode u jamu, da ga više nema. Već odavno ga više nije smelo biti, a sada ga više uopšte i nikako ne sme biti."

„Potpuno se slažem s tobom!" dodade Ruvim s nekom gorkom ironijom. „A onda ćemo stati pred Jakova, njegovog oca, bez njega. ‘Gde je dečak?' upitaće nas mirno. ‘Nema ga više', odgovorićemo onda. A ako bi nas upitao: ‘Kako to nema ga više?', odgovorićemo: ‘Mi smo ga smakli'."

Svi su ćutali.

„Ne", reče Dan, „nećemo tako. Saslušajte me, braćo; zovu me zmijom i otrovnicom, a ne može mi se odreći ni određena promućurnost. Ovako ćemo uraditi: Bacićemo ga u jamu, dole u jamu, u presahli studenac tu kraj nas, napola zatrpan, u kome nema vode. Tu će biti na sigurnom i dobro sklonjen, pa neka vidi šta će sa svojim snovima. A pred Jakovom ćemo lagati i govoriti mu sigurnim ustima: ‘Nismo ga videli i ne znamo da li ga još ima ili ga više nema. Ako ga nema, onda ga je svakako proždrla neka divlja životinja. O jada i nesreće!' Moramo reći ‘O jada i nesreće!' da laž bude što uverljivija!"

„Tiše!" reče Neftalim. „Pa on leži tu kraj nas i čuje sve što govorimo!"

„Pa šta mari?" odvrati Dan. „Ionako neće moći nikome da kaže. To što nas čuje, samo je razlog više da ne sme da ode odavde, ali to već i pre toga više nije smeo, pa je sada već svejedno. Možemo mirno da govorimo pred njim jer je on već manje-više mrtav."

Bolan jauk se ote iz Josifovih, užetom jako stegnutih grudi, na kojima su se nežno crvenele majčine zvezde. On je jecao.

„Zar ne čujete to i zar vam nije žao?" upita Ruvim.

„Ruvime, šta ti to sada znači", obrati mu se Juda. „Govoriš li to o sažaljenju ne bi li se pojavilo i u nekog od nas kao kod tebe? Zar njegov plač može u ovom času da potre to što je ova žaba celog svog veka bila preko svake mere bezobrazna i što nas je svojom bestidnom licemernošću opanjkavala kod oca. Sme li biti sažaljenja kada je nešto neophodno, i zar je to dovoljan razlog da ga pustimo da ode odavde i sve ispriča? Dakle, čemu govoriti o sažaljenju ako se ono i pojavi? Zar već nije čuo kako ćemo lagati pred Jakovom? Već ga to staje života što je čuo, sa sažaljenjem ili bez njega. Dan je rekao istinu: On je za nas manje-više već mrtav."

„U pravu ste", reče na to Ruvim. „Bacićemo ga u jamu."

Ponovo je Josif bolno zajecao.

„Ali on još uvek plače", smatrao je neko od njih da treba ostale da podseti na to.

„Pa zar ne bi trebalo da sme da plače i više?" uzviknu Ruvim. „Ta, pustite ga da plačući ode u jamu, šta hoćete još više!"

Tu su pale reči koje nećemo ponoviti u neposrednom, izvornom obliku, jer bi mogle da povrede današnju preteranu osetljivost, a osim toga bi one, u tom neposrednom obliku, mogle da bace preterano ružno svetlo na braću, ili barem na neke od njih. Činjenica je da su se Simeun i Levije, kao i uspravni Gadijel, ponudili da sa svezanim završe po kratkom postupku. Ova dvojica su htela da to urade štapom, da ga jednostavno, snažnim zamahom obe ruke, na kainovski način, mlatnu tako da ga posle toga više ne bi bilo. Gadijel je tražio da mu dopuste da mu hitrim pokretom prereže grkljan, kako je to Jakov nekada učinio s jarićima, čije su mu kožice bile potrebne da bi izvršio zamenu blagoslova. Ovi predlozi su zaista bili podneseni, to se ne dâ poreći; ali mi, i pored svega, ne bismo želeli da se čitalac posve raziđe sa Jakovljevim sinovima i da im zauvek uskrati oproštaj, pa zbog toga i nećemo da to kažemo neposredno rečima same braće. To je bilo rečeno zato što se moralo reći, jer je to, da to

kažemo našim jezikom, bilo sadržano u neumitnosti stvari. I, opet, bilo je neumitno da to izgovore oni i da se oni stave na raspolaganje za tu ulogu, jer je ona upravo njima najbolje pristajala, budući da su time takoreći samo pokazali svoju poslušnost prema svome mitu: blizanci i uspravni Gadijel.

Ali Ruvim to nije dopustio. Poznato je da se suprotstavio i da nije hteo da dopusti da Josifa zadesi ono što je zadesilo Avelja i jariće. „Tome se protivim i opirem”, reče on, pozivajući se na to da kao Lijin prvorođeni sin, i pored svog pada i kletve koja je na njega pala, valjda još ima prava da kaže svoju reč. Dečak je ionako manje-više već bio mrtav, sami su to rekli. On samo još malo plače, to je sve, pa će biti dovoljno da ga bace u jamu. Ta neka ga samo pogledaju, ta je li to uopšte još Josif, onaj Sanjar, pa on se više ne može prepoznati posle svega što se zbilo, u čemu je i on, Ruvim, sudelovao kao i svi ostali, a sudelovao bi on u tome još usrdnije da ga nisu sa svih strana odgurivali. Ali ono što se zbilo bilo je samo zbivanje; jer sve to što se zbilo ne bi se moglo označiti i nazvati delanjem. To se, doduše, zbilo zahvaljujući njima, braći, ali oni to nisu učinili, nego se to tako desilo mimo njihove volje. A sada, pri čistoj pameti i na osnovu izričite oluke, hteli su da počine zlodelo i da dignu ruku na dečaka, da proliju očevu krv, koja je do sada samo tekla, mada njihovom krivicom. Ali, ‘prolivena krv’ i ‘istekla krv’, to su dve sasvim različite stvari; one se razlikuju kao ‘zbivanje’ i ‘delanje’, a ako to ne umeju da razlikuju, onda su stvarno kratke pameti. Jesu li oni postavljeni da igraju ulogu prekog suda, upita ih on, da sude po sopstvenoj stvari i da onda još i sami izvrše krvavu presudu? Ne, nema ništa od prolivanja krvi, to on neće dopustiti. Ono što im još preostaje da urade posle onog što se zbilo, to je da dečaka bace u jamu i da ono ostalo prepuste zbivanju.

Tako je govorio veliki Ruvim, ali mu niko nije verovao da je i samog sebe uspeo da ubedi, te da sam čvrsto veruje u tu osnovnu i glavnu razliku između ‘delanja’ i ‘zbivanja’, pa da samim time ne znači ‘dići ruku na dečaka’ ako se pusti da propadne u jami. Da je nešto malo kasnije Juda zapitao kakve će vajde biti od toga da se brat zadavi i sakrije njegova krv, on time Ruvimu ne bi rekao ništa novo. Odavno je, naime, čoveštvo već zavirilo u Ruvimovo srce i videlo da on nije želeo ništa drugo nego da dobije u vremenu – on, doduše, ne bi umeo da kaže za šta, – naprosto da dobije u vremenu, da podrži nadu da će Josifa spasiti iz njihovih ruku i da će ga ovako ili onako vratiti ocu. Strah od Jakova i gnevno postiđena ljubav prema omraženome, to je bilo ono što ga je potajno navodilo da smišlja i priprema izdaju bratskog klana, drugačije se to ne može nazvati. Jer, Ruvim, ta divlja gorska voda, imao je mnogo toga na duši čime se

ogrešio o Jakova, pre svega svojim postupkom prema Vali, pa ako bi mu odavde vratio Josifa, zar onda ne bi mogao da se ponada da će stari računi biti izravnati, da će s njega biti skinuta kletva i da će ponovo biti vaspostavljeno njegovo prvorodstvo? Nećemo da se pretvaramo kao da tačno znamo šta je Ruvim mislio i smerao, a ne želimo ni da umanjimo pobude njegovih namera. No, zar ih umanjujemo ako pretpostavimo kao moguće da se u potaji nadao da će istovremeno spasiti Rahilino dete i sam odneti pobedu?

Uostalom, braća se nisu gotovo nimalo oduprla njegovom zahtevu da se uzdrže od svake aktivnosti i da puste da događaji krenu svojim tokom. Svima bi zacelo bilo pravo kada bi ih njihovo delanje, sve dok je još samo bilo zbivanje, *jednim* slepim nesvesnim potezom odvelo do cilja; ali da ga sada, pošto su se otreznili, dovrše kao čisto delanje po izričitoj krvavoj presudi, za to u osnovi više niko nije bio raspoložen, pa čak ni blizanci, ma koliko da su bili divlji, a ni Gadijel, ma koliko da se prsio; bili su, naime, sasvim zadovoljni što ih nije zapao zadatak da Josifa zgrabe za gušu i da mu skinu glavu, nego da su opet prevagnuli Ruvimov autoritet i njegov poziv: da Josifa treba baciti u studenac, kao što je malopre bio njegov i predlog da ga treba vezati.

„U jamu!" povikaše gotovo u jedan glas i zgrabiše uže kojim je Josif bio vezan, prihvatajući ga s jedne i druge strane, te odvukoše jadnika preko polja prema mestu gde se, kako su znali, malo po strani na utrini, nalazila prazna čatrnja. Jedni su se upregli da ga vuku, drugi su pomagali sa strane, a nekoliko njih išlo je polako za ovima. Ruvim nije išao za njima, već je dugim koracima išao na čelu povorke i kada bi naišao na neki kamen, ili pak na neki opaki badrljak od korenja ili neko oštrije grmlje, on bi se tada prihvatio jadnika i odizao ga da ne bi zapeo i da se ne bi ozledio.

Tako su išli sa Josifom prema jami, kličući haj-he i haj-ho, jer je braću na tom putu obuzela neka radost, zapravo ona svojevrsna tupa obest koja ume da obuzme čoveka na nekom zajedničkom poslu, tako da su se smejali i potcikivali i jedan drugome dovikivali razne gluposti, kao, na primer: da vuku jedan dobro svezan snop, koji, eto, treba da se baci u rupu, u studenac, dole u dubinu. A sve je to bilo samo zbog toga što im je bilo laknulo, što su se osećali lakše, budući da nisu morali da delaju po obrascu Avelja i jarića; a onda i zbog toga da ne čuju Josifovo preklinjanje i jadikovanje, jer je on neprestano zapomagao svojim rasečenim usnama: „Braćo! Imajte milosti! Šta to radite! Stanite! Ajao, šta se to sa mnom dešava!"

Sve to nije ništa pomagalo; oni su s njim išli ubrzanim hodom preko trave i kroz grmlje, bio je to zapravo dobar komad puta koji je

trebalo preći tamo do mahovinom prekrivenog obronka, pa se odande spustiti nadole, a tamo dole se nalazila hladna, obzidana uvala sa dosta oštećenim zidom i naprslom podnom pločom, sa raznim rastinjem i smokvinim grmljem uokolo. Do te uvale tamo dole dospevalo se preko nekoliko strmih i dosta oštećenih basamaka, preko kojih su sada vodili i Josifa, koji je, onako vezan, počeo očajnički da se brani, jer se grozio studenca i otvora nad studencem, a posebno kamenog poklopca studenca, koji je ležao odmah tu, postrance, na popločanom podu, sav obrastao mahovinom i dosta okrnjen. Ali ma koliko da se Josif otimao i koliko god da je plakao, upiljivši ono jedno nezatvoreno oko prestravljeno u tamni otvor studenca – oni ga podigoše na rub studenca, uz uzvike hej i hop, pa ga gurnuše dole, tako da je pao ko zna koliko duboko.

Bilo je dosta duboko, mada ne i bezdano duboko, nije to bio nikakav bezdani studenac. Ovakvi studenci sežu često trideset i više metara u dubinu zemlje, ali ovaj je bio napušten i odavno već podosta zasut zemljom i sitnim kamenjem, možda zbog neke stare svađe oko prava korišćenja. Ako je dubina u koju je Josif bio bačen iznosila pet ili šest hvati, onda je time već dosta rečeno, mada je i to, naravno, previše da bi vezanih ruku i nogu mogao odande da izađe. Međutim, pri padu mu je ipak uspelo da bude tako sabran i smotren da se nogama i laktovima nekako zakačio za obline zida, čime je ublažio pad i preobratio ga u neku vrstu klizanja niz zidove, te je na kraju manje-više čitav dospeo na dno, na zaprepašćenje svakojakih insekata, gmizavaca i podzemnih crva, koji nisu očekivali ovakvu posetu. Ali dok je on, pošto je prispeo na dno, tamo dole razmišljao šta se to desilo s njim, braća su svojim snažnim muškim rukama krenula da dovrše posao, pa su njegovo stanište prekrili kamenim poklopcem uz određene uzvike. Jer kameni poklopac je bio glomazan i težak i njega nije mogao na otvor da navali jedan čovek, pa su se onda svi prihvatili posla da ga zajednički obave, budući da je po sebi i za sebe predstavljao jednu celinu. Naime, taj stari poklopac, prekriven zelenkastom mahovinom a u prečniku bar pet stopa, bio se raspao u dve polovine; kada su te dve polovine, jednu za drugom, navalili na otvor, one se nisu mogle posve sastaviti i ostale su malo razmaknute, pa je kroz pukotinu, ovde širu a tamo užu, u studenac prodiralo nešto malo dnevnog svetla. U tu pukotinu upirao je Josif pogled onog svog jednog oka kojim je mogao da gleda, ležeći tu, u okrugloj dubini, go golcat.

Josif viče iz jame

A braća, posle obavljenog posla, posedaše na basamake što vode dole do studenca da se odmore, a neki od njih izvadiše iz svojih torbi o pojasu hleba i sira da doručkuju. Levije, po prirodi sirov ali i pobožan, napomenu da ne bi trebalo jesti kraj prolivene krvi, ali mu oni odgovoriše da tu nema prolivene krvi, da je u svemu tome baš to dobro da na ovaj način nije ni potekla ni prolivena krv; tako se na kraju i Levije prihvati jela.

Žvakali su i pri tome nekako zamišljeno treptali. Ova njihova zamišljenost odnosila se za sada pre svega na nešto sasvim sporedno, no nešto što se njih svih ipak snažno doimalo. Njihove šake i ruke, koje su sudelovale u tom ukopu, nosile su sećanje na dodir sa Josifovom golom kožom, i to sećanje bilo je izuzetno nežne prirode mada je dodir bio sve drugo samo ne nežne prirode, pa se to njihovom srcu predočavalo kao mekuštvo te su, trepćući, upravo o tom mekuštvu razmišljali, a da ga zapravo nisu razumevali. Nisu o tome međusobno ni razgovarali, već je njihov razgovor bio posvećen samo utvrđivanju činjenice da je Josif sada odstranjen i da je sada zajedno sa svojim snovima otpremljen na sigurno mesto, tako da su sada mogli da budu mirni i spokojni.

„Nema ga više", rekoše. „I to je konačno obavljeno, pa sada možemo mirno da spavamo." Da sada mogu mirno da spavaju, to su ponavljali utoliko naglašenije ukoliko im se cela stvar činila sumnjivija. Mogli su, dakako, da spavaju, barem što se snevača tiče, koji je sada bio uklonjen i više neće moći ocu da priča i prenosi stvari. Ali upravo u toj umirujućoj misli bila je sadržana i misao na oca koji će uzalud čekati na Josifov povratak, i to zauvek uzalud, i upravo ta predstava, koliko god da je pružala sigurnosti, nikako nije mogla da podstakne spokojan san. Bila je to za svu desetoricu, bez izuzetka, i za divlje blizance, strašna predstava, jer je njihov detinji strah pred Jakovom, pred nežnošću i moći njegove duše, bio veoma veliki, a to što Josif neće moći da govori bilo je plaćeno napadom na tu patetičnu dušu, tako da su ga se sada prisećali samo s osećanjem prestravljenosti. Ono što su uradili bratu, uradili su, na kraju krajeva, samo iz

ljubomore; ali zna se koje to osećanje doživljava svoje izobličenje u ljubomori. Naravno, ako se ima na umu prepredena sirovost Simeuna i Levija, onda se pozivanje na to osećanje može učiniti dosta neprikladnim i upravo su nam zbog toga potrebne polureči. Postoje slučajevi kada nam samo polureči mogu dobro poslužiti.

Tako su oni utonuli u razmišljanje, žvaćući i žmirkajući, da bi tek sada, naknadno, na svojim šakama i rukama osetili nežnost Josifove kože. Njihovo razmišljanje bilo je teško, a uz to je bilo i otežavano i ometano plačem i preklinjanjem bačenoga, koje je do njih potmulo dopiralo iz jame. Jer, on se posle pada opet bio toliko sabrao da se setio neophodnosti da kuka, te ponovo, preklinjući, zavapi odozdo: „Braćo, gde ste? Jao, nemojte otići, nemojte me ostaviti samog u jami, tako je memljivo i jezivo ovde! Braćo, smilujte se i spasite me još ovaj put iz ove mračne jame, gde ću propasti! Ta ja sam vaš brat Josif! Braćo, ne oglušujte se o moje uzdisaje i moje dozivanje, jer ćete se ogrešiti o mene! Ruvime, gde si? Ruvime, zovem te odavde iz jame! Oni su sve pogrešno razumeli! Pogrešno ste razumeli, draga braćo, pomozite mi i spasite mi život! Došao sam k vama po očevoj želji, prešao sam dug put od pet dana na Huldi, beloj magarici, da vam donesem darove, kolače od voća i druga jestiva, ajaoj, kako je sve naopako ispalo! Onaj čovek je kriv što je sve naopako ispalo, onaj čovek što me vodio! Braćo u Jakovu, poslušajte me i razumite me, nisam došao do vas da izvidim kako stoje stvari; za to vam nije potrebno dete! Došao sam da vam se, kako i dolikuje poklonim i zapitam za zdravlje, da se vratite kući ocu! Braćo, oni snovi... Jesam li bio tako nevaspitan da vam pričam snove? Verujte mi, ispričao sam vam srazmerno sasvim skromne snove, mogao sam vam... Jao, nisam to hteo da kažem! Jao, jao, moje kosti i moje žile s desna i s leva, i svi moji udovi! Žedan sam! Braćo, dete je žedno, jer je izgubilo mnogo krvi zbog jedne zablude! Jeste li još tu? Jesam li već sasvim napušten? Ruvime, daj da ti čujem glas! Kaži im da ništa neću ispričati ako me spasete! Braćo, znam da mislite da morate da me ostavite u jami, jer bih inače mogao sve da ispričam. Zaklinjem se Bogom Avramovim, Isakovim i Jakovljevim, zaklinjem se vašim majkama i Rahilom, mojom majčicom, da neću ništa ispričati, nigde i nikada, samo ako me još ovaj put spasete iz ove jame, samo još ovaj put!"

„Sasvim sigurno bi nas izdao, ako ne danas a ono sutra", procedi Juda kroz zube, a nije među njima bilo nijednog koji u to nije bio ubeđen, ne izuzimajući ni Ruvima, ma koliko da se to kosilo sa njegovim neodređenim nadama i planovima. Utoliko je više to morao u sebi da prikriva i da u sebi ugušuje, pa je zbog toga i stavio šake na usta i viknuo: „Ako se ne smiriš, bacićemo kamenje na tebe

da te više uopšte ne bude. Nećemo više da te čujemo, jer s tobom je svršeno!"

Kad je Josif to čuo, prepoznavši pri tom Ruvimov glas, on se zaprepasti i odmah zaneme, tako da su oni sada nesmetano mogli da nastave da žmirkaju i da se plaše oca. Stvari su sada stajale tako da zapravo više uopšte nisu morali da mare za Jakovljevo čekanje i očajavanje, za sav taj osećanjem ispunjeni jad koji je počeo još tamo kod Hevrona, ukoliko su imali nameru da ostanu pri svom progonstvu, u koje su dobrovoljno otišli, i da žive u trajnom raskolu sa očevim ognjištem. Ali baš to nisu hteli. Pa bacanje Josifa u jamu moglo je da posluži samo jednom cilju: uklanjanju prepreke koja se bila isprečila između njih i očeva srca, do kojeg je njima svima bilo veoma stalo; a zbrka se sastojala u tome da su oni bili prisiljeni da tom nežnom i moćnom srcu nanesu najveći bol da bi ga zadobili za sebe. Odista je to bilo stanovište sa kojeg su sada svi videli stvari. Nije im bilo stalo do kažnjavanja drznika i osvete, a još manje do razaranja snova – u tome su bili jednodušni, – nego do toga da oslobode put do očeva srca. A taj put bio je sada slobodan i sada bi mogli da se vrate – bez Josifa, kao što su bez njega bili i pošli od kuće. Gde je on? Bio je poslat za njima. Ako je za njima bio poslat onaj koji je i bio razlog njihovom odlasku, i ako se vraćaju bez njega, onda to može i te kako da probudi određene sumnje. U tom slučaju se s pravom može postaviti strašno pitanje o onome bez kojeg su se vratili. Na to pitanje mogli bi, razume se, da odgovore sleganjem ramena. Jesu li oni čuvari svoga brata? Nisu, ali time ne bi bio dat odgovor na pitanje, pa bi on nastavio da ih usredsređeno posmatra pogledom svojih velikih, osnovano sumnjičavih očiju, i pod tim pogledom, pod udarom pitanja u tim očima, oni će biti svedoci mučnog iščekivanja, čija im je uzaludnost bila poznata, i postepenog očajavanja, čime se sve to, po prirodi stvari, jedino moglo i završiti. To je bilo iskupljenje pred kojim su se ježili. Da li, dakle, da se ne vraćaju sve dok ne presahne nada i dok se iščekivanje ne prometne u saznanje da se Josif neće vratiti? To bi dugo potrajalo, jer je čekanje žilavo, a u međuvremenu se lako moglo desiti da pitanje samo od sebe da odgovor i da onda za sve njih postane prokletstvom. Ono što je bilo važno, bilo je očigledno to da se dečak nikad više neće vratiti, kao i da tu činjenicu treba sažeto tako predočiti i izložiti da ona istovremeno predstavlja i dokaz nevinosti za sve njih, na koje bi mogla pasti sumnja. O toj su stvari svi razmišljali sve dok Dan, kojeg su zvali zmijom i otrovnicom, to njihovo razmišljanje nije najzad uobličio u predlog. On je, naime, prisećajući se sopstvene misli i predloga da starcu treba reći da je Josifa zaskočila i ubila neka divlja zver i povezujući ovu ideju sa nekim predlozima Gadijelovim i

njegovim podsećanjem na jariće koje je Jakov nekada zaklao radi zamene blagoslova, izneo ovaj predlog: „Saslušajte me, braćo; ja slovim kao sudija i znam šta nam valja činiti! Uzećemo jednu životinju iz stada i prerezaćemo joj grlo, tako da joj iscuri krv. A onda ćemo u krv te životinje umočiti onu opaku stvar, šarenu haljinu, Rahilinu nevestinsku odeću, koja tu leži iskidana. To ćemo onda odneti Jakovu i reći ćemo mu: 'Ovo smo našli u polju, iskidano i posve krvavo. Da nije to haljina tvog sina?' A onda neka sam zaključi na osnovu izgleda haljine, a biće kao kada pastir pokazuje svom gospodaru ostatke ovce koju je lav pridavio: on se time opravdao i ne mora ni da se zaklinje u svoju nevinost."

„Ama tiše!" promrmlja Juda, koji je bio neprijatno dirnut ovim što je bilo rečeno. „Pa on čuje pod kamenom šta govoriš i znaće sve šta spremamo."

„Pa šta onda?" odgovori Dan. „Zar zbog njega da šapućem? On i tako više ne spada među žive i ovo više nije njegova stvar nego samo naša. Zaboravljaš da je on već manje-više mrtav i otpisan. Ako i razume, i to dobro razume, ovo što ja sada govorim sasvim otvoreno i neizveštačenim glasom, onda je kod njega pohranjeno na sigurnom mestu. Nikada nismo smeli da govorimo otvoreno i bez zazora kada bi se on našao među nama, jer smo morali da se pribojavamo da će sve reći ocu i da će nas onda snaći pokora. Baš je to dobro: da ga najzad imamo među nama kao našeg brata u kojeg možemo imati puno poverenje, te sme sve da čuje, tako da mi sada dođe da mu pošaljem poljubac dole u jamu. E pa, šta onda mislite o mom predlogu?"

Taman su hteli da o tome porazgovaraju, kada Josif ponovo poče da kuka i da ih tamo dole, plačući, preklinje da to ne čine.

„Braćo", vikao je, „nemojte to da radite sa životinjom i haljinom, nemojte to da radite ocu, jer on to neće preživeti! Jao, ta ja vas ne molim zbog sebe, telo i duša su mi skrhani i ja ležim u grobu. Ali poštedite oca i nemojte mu odnositi krvavu haljinu, to će ga ubiti! Ajao, kada biste samo znali kako me je uplašeno upozoravao da se čuvam da noću ne naletim na lava, a sada treba da čuje da me požderao! Da ste samo videli s kakvim me je brižnim strahom otpremio na put, ali ja mu to nisam zamerao! Teško meni; zacelo nije pametno da vam govorim o njegovoj ljubavi prema detetu, ali šta da radim, draga braćo, i kako sebi da pomognem, a da vas ne razdražim? Zašto je samo moj život toliko isprepleten sa njegovim životom da ne smem da vas preklinjem da poštedite njegov život, jer bih time zapravo molio za svoj život? Jao, draga braćo, čujte moj plač i nemojte njegovom strahu da priredite tu grozotu sa šarenom haljinom, jer

njegova mekana duša neće biti u stanju da to izdrži, pa će se srušiti obeznanjen i izdahnuti!"

„E pa", reče Ruvim, „ja ovo više ne mogu da podnesem, ovo je nepodnošljivo". I on ustade. „Ako se slažete, onda hajde da pođemo negde drugde, malo podalje odavde. Čovek ne može ni samog sebe da razume kada govori kraj ovog njegovog jadikovanja, niti može da smisli nešto pametno kraj ove dernjave iz dubine! Hajdemo do koliba!" Rekao je to ljutito kako bi izgledalo da bledilo njegovog mišićavog lica potiče od besa. Ali to bledilo poticalo je iz njegove spoznaje da je dečak bio sasvim u pravu sa svojim strahom zbog oca. Naime, njemu je pred oči izlazio prizor kako ovaj, ugledavši haljinu, doslovce bez ijedne reči, obeznanjeno pada na leđa. Ali, pored toga, Ruvima se veoma dojmilo i to što je Josif u svojoj nevolji mislio na oca i što ih je preklinjao da imaju obzira prema mekoti njegove duše – prema ovoj pre svega, a da je za sebe molio tek poradi ove. Da nije onog možda prizivao samo da bi zaštitio sebe i da bi se, po starom običaju, skrivao iza njega? Ne, ne, ovog puta bilo je drugačije. Bio je to drugi Josif koji je vikao ispod kamena, a ne onaj kojeg je jednom silovito drmusao za rame da bi ga otrgao od tašte ludosti. Ono što mu nije uspelo drmusanjem, to je očigledno bio u stanju da postigne pad u jamu: Josif se prenuo, on je molio za očevo srce, on se više nije rugao tom srcu, već se zbog njega kajao i brinuo se za njega; i to otkriće izuzetno je osnažilo Ruvima u njegovim neodlučnim namerama, ali je istovremeno dvostrukom snagom osećao i njihovu bespomoćnu i nesrećnu neodređenost.

Otuda i to njegovo bledilo kada je ustao i sve njih pozvao da napuste to mesto, gde je Josif bio na sigurnom. Oni to i učiniše. Zajedno su krenuli odavde da pokupe komade vela s mesta na kome su se ono bili bacili na Josifa i stali da ga batinaju, da ih ponesu do šatora i da onda tamo porazgovaraju o Danovom predlogu. I tako onda Josif ostade sam.

U jami

Dušu mu je bila pritisla strašna pomisao da bi u ovoj jami mogao ostati sam, pa je neko vreme produžio da jadikuje za braćom i da ih preklinje da ga ne napuštaju. Ali on gotovo da nije bio svestan šta viče i zašto plače, a to zbog toga što njegove prave misli uopšte nisu bile usredsređene na ove mehanički i ovlaš izgovorene molbe i jadikovke, nego su bile sasvim drugde; naime, ispod tih njegovih misli provlačile su se još bitnije i skrivenije misli, poput nekih senki i nevidljivih tokova u dubini struje, tako da je sve to nekako ličilo na neku uskovitlanu muziku, sastavljenu po vertikalnoj ravni, dok je njegov duh istovremeno bio zaokupljen i onim deonicama gore, i onim u sredini i onim dole. Tako se i da objasniti činjenica da mu se prilikom preklinjanja omakla takva krupna greška: da je braći ispričao samo veoma skromne snove u poređenju sa snovima koje je još usnio. To smatrati olakšavajućom okolnošću makar samo za jedan tren, takva se greška mogla omaći samo nekome čije misli nisu potpuno usredsređene na ono što govori, nego se u njemu odjednom zbiva i odvija više stvari, a tako je bilo i sa Josifom.

Mnogo toga zbivalo se u njegovoj duši još od onog neočekivanog i zaprepašćujućeg trenutka kada su se braća bacila na njega kao vukovi, a on onim svojim okom, koje mu nisu odmah zatvorili šakama, ugledao njihova od besa i bola izobličena lica. Ta lica bila su sasvim blizu njegovog dok su mu, onako razjareni, noktima i zubima kidali sa tela šarenu haljinu sa slikama, – bila su zapravo stravično blizu, i mržnja, koju je u njima mogao da pročita činila je glavni deo one strave koju je osećao pod njihovim zlostavljanjem. Samo se po sebi razume da se bio bezgranično uplašio i da je plakao od bola koji je osećao pod njihovim udarcima; ali strah i bol bili su sasvim prožeti saosećanjem sa tom mukom od mržnje, koja je mogla da se pročita na tim znojavim maskama koje su se odmenjivale pred njegovim licem, a saosećanje sa nekom mukom, čijim se uzročnikom smatra čovek, ravno je pokajanju. Ruvim je bio sasvim u pravu sa svojim zapažanjem. Ovog puta je Josif bio tako grubo prodrman da su mu se otvorile oči, pa je sada video šta je uradio – i da je to on uradio. Dok je leteo ovamo-onamo između šaka razjarene braće i gubio svoju

haljinu, dok je vezan ležao na zemlji i dok su ga onako nemilosrdno prenosili do studenca, misli u glavi, i pored sve zaprepašćenosti i omamljenosti, nisu prestale da rade; one se ni u kom slučaju nisu zadržale samo na strašnoj sadašnjosti, nego su velikom brzinom, u hitrom naletu, preletele celu njegovu prošlost, u kojoj je sve ovo, skriveno od njegove samouverenosti, koja je, s druge strane, ipak toga napola i drsko bila svesna, bilo pripremljeno.

Bože moj! Braća! Dokle ih je doveo! On je, naime, shvatio da ih je on dotle doveo čineći mnoge i krupne greške pod pretpostavkom da njega svako više voli nego sebe samog, pretpostavkom u koju je verovao, a onda opet baš i nije sasvim verovao, ali po kojoj se u svakom slučaju ravnao i po njoj živeo, pa ga je ona, to je sada jasno i nedvosmisleno spoznao, i dovela u jamu. U izobličenim i znojavim maskama braće jasno je pročitao onim svojim jednim okom da je to bila pretpostavka koja prevazilazi granice čovečje snage, da je njome dugo vremena opterećivao njihove duše i nanosio im veliki bol, sve dok naposletku nije došlo do ovog po njega, a nema sumnje i po njih, strašnog kraja.

Jadna braća! Šta su sve morala da prepate dok se nisu očajnički ogrešila o očevo jagnje i stvarno ga bacila u jamu! U kakav su položaj sebe time dovela – o njegovom ličnom položaju da se i ne govori; on je, naravno, bio beznadežan, kako je morao sam sebi, sav naježen, da prizna. Jer da bi, kada bi se vratio ocu, ćutao i da mu ne bi ništa ispričao, u to ih ni na koji način ne bi mogao ubediti; takvo uveravanje ne bi moglo da deluje ubedljivo, čak ni njemu samome. Stoga su ga, dakle, morali ostaviti u jamu, da u njoj skapa, ništa im drugo i nije preostalo. To je sam bio uvideo, pa se utoliko više može učiniti čudnijim da je groza pred sopstvenom sudbinom u njegovoj duši ostavila prostora za samilost prema njegovim ubicama. A ipak su, kako je dokazano, stvari tako stajale! Josif je tačno znao i on je, sedeći tu, na dnu studenca, otvoreno i pošteno priznao da je bezobrazna „pretpostavka” po kojoj je živeo bila igra u koju ni sam nije ozbiljno verovao, niti je mogao da veruje, te da, samo da se to pomene, nikako i nipošto nije smeo braći da ispriča snove – to je bilo sasvim nedopustivo i preko svake mere netaktično. Da je to zaista tako bilo, toga je u sebi, i potajno u svako doba, potpuno bio svestan, kako je sada priznavao, čak i u trenutku kada je tako postupao, – a ipak je tako postupao i činio ono što je učinio. Zašto? Nešto ga je neodoljivo dražilo da to radi; morao je to da radi, jer ga je Bog napravio baš takvim da bi to radio, zato što je to s njim i preko njega bio naumio, ukratko rečeno, zato što je Josif trebalo da dospe u jamu, – i, još određenije i tačnije rečeno, zato što je to tako hteo.

Zbog čega? To nije znao. Po svoj prilici, da bi stradao. Ali u osnovi Josif u to nije verovao. Duboko u sebi bio je uveren da Bog gleda i vidi dalje od jame, da je On, kao i obično, nešto bio naumio i da je imao neki budući, dalji cilj, a da je on, Josif, u njegovoj službi, morao da natera braću da urade ono najgore. Oni su bili žrtve budućnosti i bilo mu ih je žao, ma koliko da je pri svemu tome njemu bilo loše. Oni će, nesrećnici jedni ocu poslati haljinu, pošto je budu umočili u krv jarića, kao da je njegova, Josifova krv, i Jakov će se srušiti obeznanjen. Kada mu misli dospeše do te tačke, Josif naglo skoči da zaštiti oca od takvog prizora, – s jedinim rezultatom, naravno, da se, proboden bolovima kao ujedima životinja, onako svezan, odmah sruči natrag, na dno studenca, pa se ponovo zaplaka.

Imao je, u zao čas, dosta vremena da plače, da iskusi strah, kajanje i samilost, te da, očajavajući zbog svog života, potajno ipak veruje u Božje spasonosne naume. Jer, strašno je to reći, ali je tako: trebalo je da ostane tri dana u zatvoru, tri dana i tri noći go golcat i vezan, tamo dole, u memli i prašini, kod gmizavaca i crva na dnu studenca, bez jestiva i pića, bez utehe i bilo kakve razumne nade da će ikada ponovo dospeti na svetlost dana. Nama koji pripovedamo mora da je stalo do toga da čitalac sebi valjano predstavi i sa osećanjem jeze sebi predoči šta je to uistinu značilo, pogotovo za jednog takvog tatinog mezimca, koji ni u snu nije mogao da zamisli ovako strašne stvari: kako su mu prolazili sati puni jada, sve dok ono malo dnevne svetlosti što je prodirala kroz pukotine nije minulo, a umesto nje stala neka samilosna zvezda da mu dole u grob šalje svoj dijamantni zrak; kako se tamo dole dva puta kroz procep ukazivalo gornje svetlo, pa se slabašno zadržavalo i onda opet nestajalo; kako je u sumraku istrajno i uporno gledao gore, uz ovalne zidove svog staništa, premišljajući ne bi li se možda moglo pomisliti na izvlačenje uz pomoć oštećenih mesta u zidu i trave izrasle po pukotinama, pri čemu bi već pomisao na kameni poklopac i uže – dovoljna je bila jedna od te dve stvari, a šta tek reći za obe zajedno – gušila u njemu klicu svake nade; kako se izvijao i uvijao u užetu da bi pronašao manje mučan i za sedenje povoljniji položaj, koji bi onda, nedugo zatim, postajao još nesnosniji nego prethodni; kako su ga mučili žeđ i glad i kako ga je u predelu slabina pekla i bolela praznina u stomaku; kako se, poput ovce, umrljao sopstvenom pogani i u njoj onda kijao i smrzavao se tako da su mu zubi cvokotali. Veoma nam je stalo do toga da svakoga privolimo da sebi živo predoči te koliko velike toliko i teške neprijatnosti. A opet je naša dužnost da budemo odmereni i da, radi života i stvarnosti, vodimo računa o tome da se ne pretera u maštovitom zamišljanju stanja stvari i ne zabludi u praznu osećajnost. Stvarnost je trezvena – baš u svom svojstvu kao

stvarnost. Otelovljenje stvarnog i nesumnjivog, sa čime moramo da se pomirimo i sporazumemo, ona zahteva prilagođavanje, te shodno tome brzo i uobličava čoveka prema svojim zahtevima. Olako smo spremni da neko stanje označimo kao nepodnošljivo: to je reakcija silovito uzbuđene čovečnosti, po sebi dobronamerna, a i blagotvorna za stradalnika. Ali onda opet može pred ovim, čija je stvarnost ono „nepodnošljivo", da ispadne malo smešna. Saosećajan i uzbunjen čovek nalazi se prema toj stvarnosti, pošto ona nije njegova, u nekom osećajno-nepraktičnom odnosu; on se stavlja u položaj onog drugog, nastojeći da se sa njim saživi, sa onakvim kakav on jeste. To je greška mašte iz prostog razloga jer ovaj zbog svog položaja ne može da se uživi u položaj onoga. Uostalom, šta uopšte i znači to „nepodnošljivo" ako ono mora da se podnese, i ako ne preostaje ništa drugo nego da se ono podnese, sve dok je čovek pri čistoj svesti?

Ali pri punoj i čistoj svesti mladi Josif već odavno nije bio, u stvari već od trenutka kada su se braća na njegove oči izmetnuli u vukove. Od onoga što se na njega sručilo bio je posve ošamućen, i to je i uslovilo i ono stanje za koje se mora reći da je „nepodnošljivo" da bi se moglo podneti. Od batina koje je dobio i od neverovatnog pada u jamu studenca naprosto je bio omamljen. Na taj način stvoreno stanje bilo je bolno i očajno, ali su tim barem bila prekinuta ona stravična zbivanja koja su na taj način sada dobila svoj određeni čvrsti oblik, pa je njegov položaj, ma koliko nepovoljan da je bio, sada bio sigurniji. Pohranjen u nedrima zemlje, nije morao da se pribojava daljeg nasilja, a uz to je imao vremena da porazmisli o onim stvarima koje su njegove telesne tegobe za izvesno vreme skoro sasvim bile isključile iz njegove svesti. A sigurnost (ako je ta reč, s obzirom na moguću, štaviše sigurnu smrt, ovde uopšte primerena; jer, smrt je u nekoj vremenskoj tački uvek sigurna, a ipak se osećamo sigurni), odnosno osećanje sigurnosti išlo je naruku snu. Josif je bio toliko iscrpljen da je naprosto prenebregao strašnu neudobnost datih okolnosti pa je ubrzo utonuo u san, tako da za duže vreme nije ništa ili skoro ništa znao za sebe. A kada se potom probudio, njegovo čuđenje što oseća neko okrepljenje, koje mu je, bez ikakvog jela i pića, podario san (jer hrana i san mogu za neko vreme da zamene jedno drugo), pomeša se sa zaprepašćenjem izazvanim činjenicom da njegova nevolja još uvek traje, da se ona zapravo ni u snu nije sasvim izgubila iz svesti, ali da je malo, samo takoreći, počela da gubi u svojoj oštrini. Nema te oštrine i zategnutosti koja vremenom ipak pomalo ne popušta i ne čini male ustupke slobodi kretanja. Imamo na umu uže i to da njegovi obmotaji i čvorovi drugog i trećeg dana više nisu bili tako zategnuti kao u početku, nego su se malo olabavili, pa su se, da tako kažemo, s izvesnom predusretljivošću,

prilagodili potrebama jadnih udova. I to je rečeno da bi se naše saosećanje svelo na pravu, razumnu meru. Čak i ako tome dodamo da je Josif, prirodno, svakim danom postajao sve slabiji, onda to činimo samo zbog toga da bi se samilost održala budnom i da ne bi posve nestalo zabrinutosti, s jedne strane, i zbog toga što je, s druge strane, to slabljenje i mršavljenje praktično značilo ublažavanje njegovih muka, tako da se može reći da mu se stanje, što je duže trajalo, na neki način sve više poboljšavalo, pa je na kraju jedva još i osećao svu jadnost tog svog položaja.

Mada je bio lišen skoro svakog osećanja za stvari telesnog života, misli su mu i nadalje veoma živo radile, i to na takav način da su u tom muzičkom sazvučju, koje su one činile, „oni prelivi i duboki tonovi", koji su bili negde sasvim dole, stali, zahvaljujući njegovoj sanjalačkoj slabosti, sve jače da dolaze do izražaja da bi na kraju gotovo sasvim nadglasali one gornje glasove. Na površini je preovladao strah od smrti, koji se, dok su braća bila u blizini, ispoljavao u nametljivoj kuknjavi i preklinjanju. Zašto je taj glas straha, otkako su se desetorica bila udaljila, prema vani sasvim zanemeo i zašto se Josif više ni ovlaš iz dubine nije oglašavao nekim pozivom za pomoć? Odgovor glasi: zato što je na to potpuno zaboravio pri navali onih misli o kojima je već bilo reči, a koje su se odnosile na razjašnjenje njegovog iznenadnog pada, na njegovu prošlost, na možda od Boga željene, ali zato ne i manje velike i manje teške greške prošlosti.

Odeća, koju su mu braća zderala, i to na jeziv način, budući da su to delimično uradila zubima, igrala je pri tom značajnu ulogu. Da nije trebalo da se u njoj pred njima kočoperi, da nije trebalo da im priredi taj prizor, u kojem im se prikazao kao njen posednik, da pre svega nije smeo u njoj da se pojavi pred njima sada i ovde, to mu je u ovom času tako silno i neodoljivo postalo jasno da mu je došlo da samog sebe udari rukom u glavu, kada ga u tome ne bi uže sprečavalo. Ali dok je to činio u mislima, on je ujedno sebi priznavao besmislenost i neobičnu licemernost tog postupka; jer, bilo je sasvim jasno da je on to oduvek znao, a ipak je tako bio postupio. Začuđeno je gledao u zagonetku po sebe pogubne osionosti, u tu zagonetku koju mu je zadavalo njegovo sopstveno odvratno ponašanje. Da reši tu zagonetku, to je prevazilazilo snage njegovog razuma, a prevazilazilo je to i moć svačijeg razuma, jer je u tome bilo previše nepredvidljivog, nerazumnog, a možda i svetog. Kako je samo ono strepeo pri pomisli da bi Jakov u onoj torbi-stolovači mogao pronaći 'ketônet' – strepeo od svog spasenja! Jer on nije prevario oca, nije iskoristio njegovo slabo pamćenje i potajno spremio u svoj prtljag nasleđeni predmet zato što bi imao drugačije mišljenje od njega u pogledu

utiska koji će prizor sa velom ostaviti na braću. On je tu bio sasvim istog mišljenja, a ipak ga je krišom spremio. Da li se to može odgonetnuti? Ali ako već on nije bio zaboravio da se pobrine za svoju propast, – zašto je onda Jakov zaboravio da to spreči? I to je predstavljalo zagonetku. Da šarenu odeću ostavi kod kuće, to je očevoj ljubavi i njegovom strahu moralo biti isto toliko važno, koliko je i njegovoj, Josifovoj želji bilo važno da je prokrijumčari. Zašto ljubavi i strahu nešto tako važno nije palo na um i zašto oni nisu nastojali da onemoguće želju u samom njenom začetku? Ako je Josifu uspelo da starcu u šatoru lukavstvom izmami raskošnu odeću, onda se to moglo desiti samo zbog toga što je tu posredi bila *jedna* igra i što je Jakov isto toliko sinu želeo da dâ haljinu koliko je ovaj želeo haljinu da dobije. Šta je iz toga proizašlo, to se ubrzo i pokazalo. Zajedno su jagnje doveli u jamu, a Jakov će se sada obeznanjen srušiti na leđa.

To je mirne duše mogao da učini i da onda razmišlja o krupnim greškama koje su zajedno u prošlosti počinili, kao što je o tome sada i Josif razmišljao tu dole, u jami. Ponovo je sebi priznao da su njegova zaklinjanja da ocu nipošto ništa neće reći ako ga puste da mu se vrati, bila proistekla samo iz trenutnog straha za njih dvojicu, i da bi mu, štaviše, samo kada bi bilo vaspostavljeno staro stanje, ono stanje koje je postojalo pre jame, – što je, naravno, Josif jednim delom svog bića usrdno želeo – neizostavno i neminovno sve ispričao, tako da bi braću stigla odgovarajuća kazna. Otuda on drugim delom svoga bića nije želeo da dođe do uspostavljanja ranijeg stanja, što je, uostalom, bilo isključeno – u tome se slagao sa svojom braćom; toliko se slagao s njima da je osećao želju da odgovori na poljubac koji je ono Dan hteo da mu pošalje u jamu, zato što je ovo bilo prvi put da se s njima slagao kao sa braćom i što je smeo sve da čuje, pa i ono o krvi jarića koja je trebalo da bude kao njegova krv, jer je njegov život bio otpisan, pa je takva stvar kod njega bila pohranjena kao u grobu.

Danove reči da se pred Josifom može i sme govoriti bez ikakvog zazora, budući da svaka reč samo još pojačava nemogućnost njegovog povratka kući, pa je upravo dobro da se pred njim kažu stvari koje su van domašaja njegovog života, jer se on time čvrsto vezuje za donji svet, kao neki duh mrtvaca kojega se oni plaše, načinile su snažan utisak na Josifa, i u njegovim mislima odigrale ulogu suprotnice i prekretnice u njegovom dosadašnjem poimanju života, po kojem on nije trebalo ni na koga da se obzire jer svako više voli njega nego sebe. A sada je upravo bilo obrnuto, odnosno da se više nije moralo imati obzira prema njemu, pa je to saznanje odredilo tok preliva i tamnih tonova njegovih misli koji su se kretali ispod viših i

srednjih, dobijajući, što ga je više savladavala slabost, prevagu nad gornjim glasovima.

Ali te su se misli već ranije bile pojavile, skupa sa ostalima. Bilo je to odmah u trenutku kada je ono izazvano – neočekivano postalo stvarnost, kada je, pogođen udarcima u glavu i u telo, leteo ovamo-onamo između braće i kada su mu noktima i zubima zderali haljinu s tela. Od samog početka, dakle, te misli su se oglasile i njegovo uho ih je delom čulo i usred zaglušnog zaprepašćenja. Bilo bi sasvim pogrešno ako bi se pretpostavilo da je Josif u tako smrtno ozbiljnim okolnostima prestao da se igra i da sanja – ako se u takvim okolnostima uopšte još i može igrati i sanjati. On je bio Jakovljev pravi sin, sin čoveka dostojanstveno utonulog u misli čoveka mitskog obrazovanja, koji je uvek znao šta se s njim zbiva, čoveka koji je u svom zemaljskom bitisanju uvek gledao u zvezde i svoj život uvek vezivao za božansko. Slažemo se sa napomenom da je Josifov način da svom životu, vezivanjem za više sfere, pribavi važnost i stvarnost, imao drugačije, manje duševno a više duhovito sračunato obeležje nego što je to bio slučaj sa Jakovom. Uverenje da život i zbivanje bez istinske potvrde u sferi više stvarnosti, da život i zbivanje koji se ne zasnivaju i ne oslanjaju na sveto-poznatom, te ne mogu da se ogledaju i prepoznaju u nebeskom, nije uopšte ni život ni zbivanje, to uverenje, dakle, da se u donjem svetu ništa ne bi moglo dogoditi, niti bi mu moglo nešto pasti na um bez uzora i obrasca u zvezdama, to uverenje je i on sasvim ozbiljno uzimao, a poimanje o jedinstvu dvojstva, o prisustvu onog što se obrće ukrug, o zamenljivosti gornjeg s donjim, tako da se jedno preobraća u drugo, pa bogovi mogu da se izmetnu u ljude, ljudi pak u bogove, to poimanje predstavljalo je glavno pouzdanje i njegovog života. Nije on uzalud bio učenik starca Elijezera koji je na tako smeo i otvoren način umeo da kaže „ja" da se pogled, utonuo u misli, gubio u njegovoj pojavi. Providnost njegovog postojanja, njegov karakter kao ponavljanje i povratak praiskonskog – to osnovno opredeljenje bilo je otelovljeno i u njemu, te mu se činilo da je svako duhovno dostojanstvo i značenje vezano za takvo osećanje sopstvene vrednosti. To je bilo sasvim u redu. Ali što više nije bilo sasvim u redu i što je malo odudaralo od dostojanstveno-značajnog, to je bila Josifova sklonost da izvuče korist i iz opšteg ustrojstva misli i da svesnim isticanjem svoje ličnosti zaseni ljude.

On je od prvog trenutka pomno pratio šta se zbiva. Verovalo se tome ili ne, ali on je u trenutku najvećeg iznenađenja, u času najveće navale straha i samrtne opasnosti, u duhovnom smislu imao otvorene oči da bi video šta se „zapravo" dešava. Ne znači to da su zbog

toga strah i nevolja postali manji; ali im se time pridružila neka vrsta radosti, pa čak i smeha, dok je zaprepašćenu dušu ozarila izvesna razumna vedrina.

„Moja haljina!" vrisnu on, preklinjući ih u velikom strahu. „Nemojte je pocepati!" Da, oni mu je iscepaše i zderaše, haljinu njegove majke, koja je pripadala i sinu, tako da su je oboje nosili naizmence i kroz veo postajali jedno, bog i boginja. Razjarena braća mu bez milosti zderaše veo; kao što ljubav skida veo sa mlade u bračnoj ložnici, tako to u njegovom slučaju učini bes, pa on stajaše pred njima nag, zbog čega ga obuze samrtni sram. U njegovom duhu behu nablizu jedna pored druge misli „Skidanje vela" i „Smrt" kako onda da u strahu ne drži komade haljine uz svoje telo i da braću ne preklinje: „Nemojte je pokidati!", i kako da ga istovremeno ne ispuni razumna radost zbog saznanja da je ona misaona veza u tom zbivanju, u kome se ona predočila, dobila svoju potvrdu? Nikakva nevolja tela i duše nije bila u stanju da umrtvi pažnju njegovog duha usmerenog na sve veći broj nagoveštaja kojima se zbivanje na neki način predočavalo kao viša stvarnost, kao nešto transparentno i praiskonsko, kao sadašnjost u pokretu, ukratko kao zbivanje zvezdanog karaktera. A ta je pažnja bila veoma prirodna, pošto se kod tih nagoveštaja radilo o bivstvovanju i istovetnosti, o providnosti njegovog „ja", koju je on nedavno malo otkrio Ruvimu, što je ovoga naprosto zapanjilo, a koja se onda tokom zbivanja sve više i više otkrivala. Gorko je zaplakao kada se veliki Ruvim saglasio da bude bačen u jamu; ali se u istom trenutku njegov razum na to nasmejao kao nekoj dobroj šali, jer je upotrebljena reč bila nabijena raznim značenjima: braća su na svom jeziku rekla „bôr", a tom jednosložnom rečju ona su se višesmisleno izrazila; ta reč sadržavala je, naime, kako značenje 'studenac' tako i značenje 'zatvor', a ovo značenje je opet tako tesno povezano sa pojmom donjeg sveta, carstva smrti, da su zatvor i donji svet izražavali jednu te istu misao, i da je jedno samo bila druga reč za ono drugo, pogotovo što je studenac već svojim značenjem odgovarao ulasku u donji svet, pa je još i svojim okruglim kamenom, kojim je obično bio pokriven, ukazivao na smrt; jer, kamen je pokrivao otvor kao senka tamni mesec. Ono što je Josifova razumna smotrenost nazirala kroz zbivanje, to je bila praslika smrti zvezde, praslika mrtvog meseca koji se tri dana pre svog blagog ponovnog rađanja ne vidi, posebno bogova svetlosti koji na određeno vreme postaju zarobljenici donjeg sveta; a kada je ono strašno postalo stvarnost, kada su ga braća podigla na otvor studenca i na rub jame, pa je sa napetom spretnošću morao da siđe dole u tamu, tada je njegovom budnom duhu postala potpuno jasna aluzija na zvezdu koja je uveče žena a ujutru muška-

rac, a uranja u bezdani studenac kao večernja zvezda.

Bio je to bezdan u koji silazi pravi sin, on koji je jedno sa majkom i sa njom naizmence nosi haljinu. Bila je to podzemna ovčija staja, Etura, carstvo mrtvih, gde sin postaje gospodar, pastir, stradalnik, žrtva, rastrgnuti bog. Rastrgnuti? Oni su mu bili rastrgli samo usnu, i tu i tamo malo kožu, ali su mu zato strgli haljinu i rastrgli je noktima i zubima, riđe ubice i zaverenici, njegova braća, da bi je onda umočili u krv jarca i izneli je pred oca kao da je to njegova krv. Bog je zatražio od oca da žrtvuje sina – zahtevao je to od osećajnog oca, koji je, zgrožen, priznao da „nije u stanju da to učini". Jadnik, on će morati da bude u stanju, jer je u prirodi Boga da se malo obazire na to da li je čovek u stanju da učini ono što on od njega zahteva.

Tu se Josif zaplaka u svom transparentnom jadu, nad kojim je bdeo razum. Plakao je nad jadnim Jakovom koji će morati da bude u stanju da to podnese i nad svojom braćom i njihovom verom u smrt. Plakao je od slabosti i od ošamućenosti usled isparenja u studencu. Ali što je njegovo stanje tokom sedamdeset i dva časa, koja je proveo tu dole, postajalo gore, utoliko su glasnije stali da se javljaju donji glasovi u njegovim mislima i utoliko se varljivije ogledao njegov sadašnji položaj u nebeskoj sferi, tako da na kraju više nije ni razlikovao 'gore' i 'dole', pa je u svojoj sanjalačkoj nadmenosti prema smrti video samo još jedinstvo dvojakosti. S pravom se to može razumeti kao određena mera prirode da mu pomogne da podnese i izdrži nepodnošljivo. Jer, prirodnoj nadi, koje se život drži do krajnjih granica, potrebno je samo razumno opravdanje, a njega je našla u takvoj zameni. Ta nada da na kraju neće stradati, nego da će na neki način biti spasen iz jame, prevazilazila je granice njegovog života, jer se stvarno smatrao mrtvim. Da je već bio mrtav, to su mu jamčili samouverenost braće i haljina umočena u krv, koja će biti predata Jakovu. Jama je bila duboka i na spasonosni povratak u život, koji je ležao s one strane pada u ovu dubinu, nije se moglo misliti; to je bila toliko nemoguća misao kao što je bila nemoguća pomisao da se večernja zvezda vrati iz bezdani u koju je utonula i da se ukloni senka sa crnog meseca pa da opet zasija punim sjajem. Ali predstava o smrti zvezde, o pomračenju i nestanku sina, kojem donji svet postaje stanište, uključuje i predstavu o ponovnom pojavljivanju, novoj svetlosti i vaskrsenju; a u tome je Josifova prirodna životna nada našla opravdanja da se pretvori u veru. Ona se nije odnosila na povratak iz jame u pređašnji život, a ipak je njome i u njoj jama bila pobeđena. A, osim toga, Josif je nije prihvatio samo radi sebe i na svoju ruku, već ju je prihvatio umesto jadnog starca kod kuće, kojeg je zajedno sa sobom survao u jamu, pa će sada

obeznanjen pasti na leđa. Njega, sina, zacelo više neće biti u životu kada Jakov bude bio primio krvavu haljinu. Ali ako otac, po starom zahtevu, veruje i preko granica smrti, onda će ipak, mislio je Josif u grobu, krv životinje, kao nekada, biti prihvaćena kao da je krv sinovljeva.

Šesti deo:

KAMEN PRED PEĆINOM

Ismailjci

Iz Gileada, odnosno sa istoka i iz krajeva s one strane reke, dolazila je grupa ljudi, krećući se teturavim korakom svojih životinja – bilo ih je četiri ili pet, sa još nekoliko kamila pride, natovarenih robom, dečacima koji su ih vodili za povodac i slugama nosačima, tako da je s njima njihov broj bio udvostručen. Bili su to putujući trgovci bez stalnog staništa, budući da im dom nije bio ni ovde ni tamo odakle su dolazili, izrazito tamnoputi stranci, tamnoputi i po licu i po rukama, sa maramama pričvršćenim filcanim prstenovima na glavama, ogrnuti prugasto išaranim pustinjskim ogrtačima, s velikim belim očima koje su pažljivo motrile uokolo. Jedan od njih bio je čovek poodmaklih godina, sa belom bradicom, i on je jahao na čelu povorke; dečak izrazito debelih usana, u belom, izgužvanom ogrtaču, glave uvijene u kapuljaču, vodio je njegovu životinju za dug povodac, dok je gospodar, položenih ruku, zakukuljen, nagnuvši glavu u stranu, sedeo na visokom samaru. Kako je svako mogao da vidi, on je bio glava ove družine. Ovi pored njega behu njegov nećak, njegov zet i njegovi sinovi.

A kakvi su to zapravo bili ljudi? Na to pitanje moglo bi se odgovoriti pobliže, ali i najuopštenije. Njihov zavičaj nalazio se na jugu edomsko-seirske zemlje, na samom rubu Arapske pustinje, ispred Egipta, a njihov kraj, kroz koji se prolazilo i preko kojeg se prelazilo na putu za Zemlju blata, zvao se još i „Misir", kako se inače nazivao Egipat. Uz to se njihov kraj još, ili zapravo, zvao i „Musri", na jednom drugom narečju pak „Mosar" ili „Midijan", po onom sinu Avrama i Heture, a to je bio predeo u koji su se naseljavali ljudi iz Majna, sa dalekog juga, nedaleko od Zemlje tamjana, ljudi koji su obavljali trgovinu i razmenu dobara između Arabije i carstva životinja i mrtvih, ali i zapadne zemlje Hananaca i Zemlje između dveju reka, pa su u Musriju posedovali svoja stovarišta, tako da su se kao Midijanci, baveći se trgovinom, kretali između naroda ovamo-onamo, prihvatajući se i uloge vodiča kraljevskih i državnih karavana iz zemlje u zemlju.

Ovi putnici se, dakle, zvahu Maonićani od Majna ili Minejci, Midijanci. Ali kako među Medanom i Midijanom, Avramovim manje značajnim sinovima i pustinjskom decom, koju je izrodio sa Heturom, gotovo da nije bilo nikakve razlike, pa je jedan mogao da

zastupa drugog, to se umesto Midijanci moglo reći i „Medanci" – njima to ne bi smetalo i to nisu uzimali za zlo. Štaviše, nije im smetalo ni ako bi im se jednostavno i prosto nadenulo ime Ismailjci, ono ime, dakle, kojim se obuhvata sav svet koji živi u pustinji i po stepama, a što je značilo da se pri tome polazi od pretpostavke da nije Hetura nego ona druga pustinjska žena, Agara, Egipćanka, njihova praroditeljka; oni jednostavno nisu pridavali veliku važnost tome kako ih nazivaju i ko su; najvažnija stvar bila je za njih da postoje na svetu i da mogu da trguju slobodno se krećući prometnim putevima i drumovima. Čak je imalo puno smisla da se starac i njegovi saputnici nazovu Ismailjci, jer su zbog porekla iz Musrija bili napola Egipćani, a to je bio i Ismail, vatreni lepotan, tako da se gotovo sasvim slobodno moglo reći da potiču od njega.

Ovako kako su dolazili sa istoka, nisu predstavljali nikakav kraljevski i državni karavan – daleko od toga. Putovali su privatno, za svoj račun i kao skromni ljudi. Prodali su ljudima ravničarima s one strane Jordana, gde su povodom žrtvenih praznika i svetkovina održavani i vašari, egipatsko platno različite kakvoće i razne lepe predmete od skupocenog stakla, pa su onda, u zamenu za to, uz skromnu dobit, uzeli razne balsamske prerađevine, tragant, tamjan, gumu i ladanovu smolu. Ako bi im još uspelo da s ove strane reke kupe, po razumnoj ceni, ponešto od onoga što se ovde proizvodi, nešto meda i slačice, tovar pistacija i badema, tek toliko koliko može jedna kamila da ponese, onda će moći da budu zadovoljni. Što se pak njihovog puta tiče, o njemu još nisu bili doneli odluku. Kolebali su se da li da krenu drumom sever-jug, koji se protezao planinskim grebenom, pa bi ih preko Urusalima i Hevrona odveo za Gazu na moru, ili bi možda bilo bolje da se drže severnog i istočnog pravca i da se preko ravnice Megido brže dokopaju obale, kojom bi se onda spustili u svoj prolazni zavičaj.

Upravo je bilo prevalilo podne kada su stigli u ovu dolinu; na čelu je bio starac, a ostali su se kretali za njim u otegnutoj povorci; hteli su da vide da li žitelji Dotana možda održavaju neki vašar i da li bi se mogla obaviti neka trgovina, pa stoga pustiše životinje da se slobodno kreću zemljištem, koje se s leve strane malo spuštalo naniže i uz to bilo obraslo mahovinom, a kako su bili oštrog oka, oni dole ugledaše neko ruševno stepenište i neki zid obrastao žbunjem. Starac je to prvi ugledao, pa je, nakrivivši glavu, ostalima dao znak da stanu, a dečaku u kapuljači naložio da se spusti dole i ispita mesto; jer, putnici uvek nešto istražuju i po prirodi su radoznali. Oni moraju sve da pronjuškaju.

Dečak se nije dugo zadržao, samo je skoknuo dole i odmah se vratio natrag i saopštio svojim debelim usnama da je tamo dole neki pokriveni studenac.

„Ako je pokriven i skriven”, reče starac mudro, „onda se isplati da ga otkrijemo. Izgleda mi da su ovdašnji ljudi zavidni i škrti, pa bih rekao da u tom studencu ima vode nesvakidašnje svežine i neuobičajene pitkosti, – što bi nam dobro došlo jer bismo mogli da napunimo naše posude; ne vidim nigde nikoga ko bi hteo u tome da nas spreči, a ako nas već zovu Ismailjcima, ne vidim zašto se u potaji ne bismo poneli malo pustahijski i malo se okoristili, pa tako podvalili zavidljivosti? Uzmite mešinu i nekoliko boca i pođimo dole!”

Tako i učiniše, jer se uvek radilo po starčevoj volji. Pustiše da životinje polegnu, odrešiše posude i spustiše se niz basamake studenca, ujak, sestrić, zet i sinovi sa nekoliko robova. Osvrnuvši se oko sebe, utvrdiše da nema nikakvog vedra ili pak čabra za vađenje vode, ali ih to nije mnogo zabrinulo, jer će jednostavno spustiti mešinu da se napuni dragocenom vodom, koju su ovdašnji ljudi očevidno veoma sebično štitili. Starac sede na jedan iz zida odvaljeni kamen, namesti svoju odeću i dade znak svojom tamnoputom rukom da uklone kameni poklopac sa otvora studenca. Kamen je bio napukao i prelomljen u dve polovine.

„Ovaj studenac je doduše prekriven i skriven”, reče starac, „ali je u prilično zapuštenom stanju. Ovdašnji ljudi su, izgleda, dosta sebični, ali i nemarni. No, zato ipak ne sumnjam u to da je voda dobra, jer sumnjati u to, bilo bi ipak preuranjeno. Dobro je tako, jedna polovina poklopca je uklonjena. Uklonite sada i drugu polovinu tim vašim mladim rukama i položite je kraj njene zelenkaste sestre na pod prekriven pločicama! Dakle? Smeši li vam se krug bistre vode i je li površina čista?”

Stajali su oko studenca na niskoj obzidi koja je okruživala studenac i nagnuše se nad njegovom dubinom.

„U studencu nema vode”, reče zet, koji pri tome uopšte nije okrenuo glavu prema starcu, nego je nastavio da gleda dole. A na te njegove reči svi naćuliše uši. U to se iz dubine začu neko cviljenje.

„Ama, naprosto je nemoguće”, reče starac, „da se iz ovog studenca čuje cviljenje! Ne mogu da poverujem sopstvenim ušima. Budite svi mirni i tihi i poslušajmo hoće li se taj glas ponovo čuti!”

Opet se začulo cviljenje.

„Sada sam naprosto prisiljen da poverujem svojim ušima”, reče starac, ustade i stupi na ovalni basamak, odgurujući rukama u

stranu one koji su mu se isprečili na putu, da bi sam bacio pogled u dubinu. Ostali su iz pristojnosti čekali da on nešto kaže, ali njegove oči behu već nešto oslabile, tako da nije ništa video.

„Vidiš li ti nešto, Mibsame, zete moj?" upita on.

„Vidim", odgovori sad ovaj, „nešto belo na dnu, eno, pokreće se, i rekao bih da je neko biće s nogama i rukama."

Kedar i Kedma, njegovi sinovi, potvrdiše da i oni vide to isto.

„Čudno!", reče starac. „Pouzdajem se u vaš oštar vid, pa ću viknuti tome tamo dole da vidimo hoće li nam odgovoriti. „Hej!" viknu on napregnutim staračkim glasom u dubinu studenca. „Ko to ili šta to cvili u studencu? Da li ti je tu dole dobro ili bi voleo da izađeš napolje?"

Osluškivali su. Prođe izvesno vreme. A onda začuše jedva čujan glas kao iz velike daljine: „Majko! Spasi sina!"

Svi se veoma uzbudiše.

„Diž'te se. Bez odugovlačenja!" povika starac. „Dajte ovamo konopac da ga bacimo dole i izvučemo na svetlost dana to stvorenje, jer se očigledno, tamo dole ne nalazi od rođenja. „Nema ovde nikakve majke", viknu on opet u dubinu, „ali su nad tobom dobri ljudi koji će te spasiti, ako ti to želiš! Eto, vidite", obrati se on, promene radi, svojima, „šta sve čoveku može da se dogodi i na šta sve može da naiđe na putovanjima. Ovo ovde spada u najneobičnije stvari koje sam doživeo na putovanjima između dve reke. Priznajte da smo dobro učinili što smo ispitali ovaj prekriveni i skriveni studenac. A sećate li se još da sam ja bio taj koji vas je na to podstakao? Strašljivci bi tu zacelo oklevali ili bi se nadali u bekstvo, a gledajući izraz vaših lica, koja deluju više nego zbunjeno, rekao bih da ni vi niste daleko od takve pomisli. Ne kažem da je prijatno kada te neko oslovi iz dubine i sasvim je prihvatljiva pomisao da nas je oslovila osoba zapuštenog studenca ili neki duh ponora. Ali stvar ipak treba uzeti s njene praktične strane i, ukoliko zahteva naše delovanje, shodno tome se prema njoj i odnositi. Meni se učinilo da to cviljenje znači poziv za hitnom pomoći. Gde je taj konopac? Možeš li ti, stvore", uputi on pitanje u dubinu, „da prihvatiš konopac i da se njime obmotaš kako bismo te mi onda izvukli?"

Opet je prošlo izvesno vreme do odgovora. A onda se začu tihi glas: „Ja sam vezan".

Starac moraše da zatraži da mu se to ponovi, iako je bio stavio ruke na uši da što bolje čuje.

„Čuste li vi ovo?" reče on onda. „Vezan! Koliko god da nam to otežava posao, utoliko ga ovo čini neophodnijim. Moraćemo nekog od vas da spustimo dole, da izvidi kako tamo stoje stvari i da to stvorenje oslobodi veza. Ama, gde je taj konopac? A, evo ga. Mibsame, zete, tebe određujem da se spustiš dole. Lično ću paziti na to da budeš dobro pritegnut, tako da ćeš, poput neke kuke, biti spušten dole i onda ćemo te izvući zajedno s onim stvorom tamo dole. Čim se budeš dokopao onog stvora tamo dole, čim ga budeš čvrsto držao, ti ćeš viknuti 'Diži!' i mi ćemo onda ujedinjenim snagama izvući zajedno tebe, kuku i to stvorenje."

Mibsamu ne ostade ništa drugo nego da kaže da je spreman da se spusti dole. Bio je to mlad čovek sitnog lica, prilično dugog ali spljoštenog nosa, s izbuljenim očima, čije su se beonjače jako isticale na tamnoj puti njegovog lica. On skide maramu sa svoje kose, odloži ogrtač i podiže ruke da ga upregnu u konopac, koji je, to mu je bilo dobro poznato, bio dobre i pouzdane kakvoće: nije to bio konopac od kudelje, nego egipatski konopac od papirusa, divno mekan, čvrst ali i veoma savitljiv, praktično neprekidljiv; oni su imali više svežnjeva tih konopaca jer su i oni bili vrsta robe kojom su trgovali.

Zet je bio brzo obmotan i zakačen, pa je moglo da se počne sa spuštanjem. Svi su sudelovali u njegovom obmotavanju, čak i Efer, starčev nećak, zatim sinovi i sluge. Onda Mibsam sede na rub studenca, oslobodi se i krenu u dubinu, dok su ostali, isturivši jednu nogu, u malim trzajima propuštali konopac kroz ruke. Nije dugo potrajalo i konopac se olabavi jer je Mibsam bio prispeo na dno. Sada su mogli da stanu na obe noge i pođu do ruba studenca da pogledaju za njim u dubinu. Čuli su kako prigušeno nešto govori tom stvoru tamo dole i kako se dahćući njime bavi. 'Diži!', viknu on onda, kako je bilo dogovoreno. Oni se prihvatiše konopca i stadoše, uz jednolične uzvike, da izvlače udvostručeni teret, dok je starac, mašući rukama, upravljao celim poslom. Zet polako izroni iz otvora sa žiteljom studenca u naručju.

Kako se samo začudiše trgovci kada ugledaše vezanog dečaka! Podigoše oči i ruke ka nebu, zaklimaše glavama i zacoktaše jezicima. A onda opet poduprеše rukama kolena da bi pomno osmotrili tog stvora kojeg su izvukli iz dubine; spustili su ga, naime, na ovalni basamak i oslonili o studenac. On je sada sedeo tu, oborene glave, još uvek vezan, i širio oko sebe zadah truleži. Oko vrata je imao bronzanom bojom obojenu vrpcu, o koju je bila obešena amajlija, a na ruci je imao prsten; to je bilo sve što je imao na sebi. Rane su mu bile prekrivene krastama i prilično su tamo dole bile zacelile, dok mu je čvoruga na oku već toliko bila splasnula da je mogao da ga otvori. On

je to povremeno i činio. Većinom je oči držao zatvorene, ali je ipak tu i tamo, mada teško i slabašno, podizao kapke i pogledao, prilično bolno, ali radoznalo, u svoje oslobodioce. Čak se malo i nasmešio videći njihovu začuđenost.

„Milostiva majko bogova!" reče starac. „Šta smo to izvukli iz dubine! Pa to mu dođe kao neki duh zapuštenog bunara, jadan i napola živ, pošto mu je ponestalo vode, pa se našao na suvom! Ali, dajte da uradimo ono što treba i što je najneophodnije ovom stvorenju. Jer, sa zemaljskog stanovišta posmatrano, rekao bih da je ovo dečak otmenog, ako ne i najotmenijeg roda, koga je, ne znam kako, zadesila nesreća. Pogledajte samo ove trepavice i divan oblik udova, bez obzira na to što su prljavi i zaudaraju memlom iz dubine! Kedare i Kedmo, nije lepo od vas što držite prste na nosu, jer on povremeno otvara oči i vidi to. Oslobodite ga najpre tih veza, presecite ih, tako, a sada donesite mleka da se okrepi. Sluša li te jezik, sine moj, da nam kažeš ko si?"

Josif je dakako mogao da govori, ma koliko da je bio slab. Ali nije hteo, u stvari nije mu ni padalo na um da ovim Ismailjcima otkrije porodičnu razmiricu, jer se to njih ni najmanje nije ticalo. Zato je samo iznemoglo pogledao u staroga i bespomoćno se nasmešio, napravivši oslobođenom rukom pred ustima pokret odbijanja. Dali su mu mleka i on ga ispi iz zemljanog ćupa, koji mu je jedan sluga pridržavao, jer su mu ruke bile obamrle od veza. Pio je tako požudno da je dobar deo mleka, taman kada je prestao da pije, počeo polako da mu se vraća iz usta, kao u dojenčeta. A kada ga je starac, videći toliku izgladnelost, upitao koliko je već dugo u studencu, ispružio je tri prsta u znak da su prošla tri dana otkako se našao tamo dole, što se Minejcima opet učini veoma značajnim i duhovitim, budući da mladi mesec boravi u donjem svetu tri dana. A kada su hteli da saznaju kako je dospeo onamo dole, drugim rečima, ko ga je to bacio dole, ograničio se u odgovoru na jedan pokret rukom i pri tome pokaza čelom gore, tako da je ostalo nejasno da li su to učinili ljudi ili su u sve to imale umešane svoje prste nebeske sile. A kada su ga ponovo upitali ko je on, šapnuo je: „Vaš sluga!" I zatim se srušio, tako da ni sada nisu znali mnogo više.

„Naš sluga!" ponovi starac. „Naravno, utoliko što je naše nahoče i što bez nas sada ne bi udisao čist vazduh. Ne znam šta mislite, ali, koliko ja vidim, pred nama je jedna tajna, kakvih ima mnogo u svetu, tako da čovek ponekad na putovanjima s čuđenjem nailazi na njihove tragove. Ne preostaje nam ništa drugo nego da ovo stvorenje povedemo s nama, jer ga ovde ne možemo ostaviti, niti ovde možemo da se utaborimo i da sačekamo dok on ojača. Primećujem",

dodade on, „da me ovaj dečak iz studenca na ovaj ili onaj način dira u srce i da u meni, mada ne znam kako i zašto, izaziva neku vrstu prijatnog osećanja. Ne radi se, naime, samo o samilosti, niti je posredi samo tajna kojom je obavijen. Već je stvar u tome što svakog čoveka okružuje nešto što nije posve njegovo, ali je opet, ovako ili onako, jasno ili mutno, deo njega. Stare, iskusne oči to bolje zapažaju nego mladalački neiskusne oči, koje doduše gledaju ali ne vide. Kada, dakle, ovako netremice posmatram ovo nahoče, čini mi se kao da oko njega treperi neki svetlosni krug, pa mi nešto govori da smo s njime našli nešto što se nikako ne sme baciti."

„Umem da čitam kamenje i da ispisujem klinaste znake", reče Josif, pridižući se malo. Ali čim je to izrekao, odmah se ponovo složio u stranu.

„Čuste li vi ovo?" upita starac, pošto je zatražio da mu to ponovi. „On je vičan pisanju i čitanju i lepo je obrazovan. Sa njim smo našli nešto veoma dragoceno, rekoh li vam ja to, i, očevidno, on je nešto što se ne sme ostaviti. Povešćemo ga s nama, jer smo ga mi, zahvaljujući mom nadahnuću, koje mi je govorilo da treba da ispitamo ovaj studenac, i pronašli. Hteo bih da vidim toga koji bi nas nazvao razbojnicima zato što se koristimo svojim pravom, pravom onoga ko je nešto našao, i ne pitamo mnogo za one koji su bacili ili nemarno izgubili ono što smo mi našli. A ako bi se ti i javili, onda bismo imali prava na nagradu i popriličnu otkupninu; u svakom slučaju, ova nam stvar nešto donosi. Dižite se, prebacite mu ovaj kaput jer je iz dubine stigao go i umrljan kao da je došao iz majčine utrobe, i moglo bi se reći da je dva puta rođen."

Stari pri tome pokaza na odloženi ogrtač zeta Mibsama, koji tiho zagunđa zbog toga što će se dečak iz studenca njime ogrnuti i što će mu ga uprljati. Ali to mu i onako ništa nije pomagalo, bilo je i bivalo je onako kako stari kaže, i sluge poneše dete zaogrnuto u ogrtač do životinja koje su čekale, da ga posade na jednu životinju. Kedma, jedan od sinova, s crnim prstenom oko bele marame na glavi, jedan mladić prijatno ravnomernih crta i dostojanstvenog držanja glave, tako da je na stvari gledao nekako odozgo, s napola spuštenim kapcima, uze ga tamo preda se na kamilu, po naređenju staroga, te trgovci krenuše dalje, u pravcu Dotana, gde je možda bio vašar.

O Ruvimovim namerama

Tih dana se Jakovljevi sinovi nisu osećali baš dobro, štaviše, bilo ih je spopalo neko osećanje nelagodnosti, tako da im sada nikako nije bilo bolje nego ranije, dok im je trn još bio u mesu, pa su se zaplitali o žutilovku zbog neoprane sramote. Sada je trn, doduše, bio izvađen, ali se rana koja je iza njega ostala dala na zlo: zagnojila se kao da je trn bio otrovan, a lagali bi kada bi rekli da im je san, otkako su sebi olakšali srce iskalivši svoj bes, bio prijatniji; no, oni su o tome ćutali.

Uopšte su od nekog vremena bili ćutljivi a kada bi prozborili najnužnije, činili su to nekako nevoljno i naprosto bi reči samo procedili kroz zube. Izbegavali su da se susretnu pogledima, pa kada bi imali jedan drugom nešto da kažu, stali bi pogledima da šaraju uokolo, samo da se ne moraju pogledati u oči, tako da se potom nije znalo da li je ono što je među njima dogovarano punovažno, budući da se stvari o kojima se ljudi dogovore samo ustima a ne sporazumeju i očima, teško mogu smatrati uglavljenima. Ali, bili ti dogovori pouzdano uglavljeni ili ne, to im se činilo dosta nevažno; jer su često upotrebljavali reči, kao: „U redu" i „Sve bi to bilo u redu" ili „To još ponajmanje!" – sve mutne aluzije na ono suštinsko, na ono što je stajalo iza svega onoga o čemu se govorilo, pa je to, sve dok nije bilo raščišćeno, u odvratnom stepenu određivalo i njihove reči.

Ali to je moralo da se raščisti, što je takođe bio odvratan, žilav i mučno dug proces, jedno svojevrsno propadanje i odumiranje negde u dubini, proces za koji se nije moglo reći kada će biti okončan, pri čemu je čovek, s jedne strane, bio sklon da ga iznutra pospeši, a onda bi opet, s druge strane, želeo da ga nekako otegne, kako bi za trenutak još ostala otvorena mogućnost manje ružnog raščišćavanja, bez obzira na to što se to teško dalo zamisliti. Ovde se još jednom mora podsetiti na to da Jakovljevi sinovi nikako nisu bili neki posebno tvrdi i okoreli momci, te da za njih ne bi trebalo imati razumevanja. Čak bi i onaj ko pristrasno gaji određenu slabost prema Josifu (hiljadama godina staru slabost koje ovaj objektivni prikaz nastoji da se kloni) trebalo da se čuva jednostranog pristupa celoj toj stvari, jer

je i on mislio drugačije. Svi su oni u sve to samo tako upali i bilo bi im draže da nisu imali udela u svemu tome, u to se može verovati. Tih mučnih dana oni su, doduše, ne jednom poželeli da cela stvar temeljno i u jedan mah već jednom bude okončana, pa su se ljutili na Ruvima što je to bio osujetio. Ali to mučno žaljenje bilo je uslovljeno samo zapetljanim položajem u kojem su se našli, jednoj od onih zarobljenosti i bezizlaznih nevolja kakve život sobom donosi, a igra figurama na ploči ih upravo predočava u najjasnijem vidu.

Veliki Ruvim nikako nije bio usamljen u želji da spase Rahilino dete iz jame; štaviše, među braćom nije bilo nijednog koji nije bio obuzet tom željom, i to u tolikoj meri da bi neki od njih s vremena na vreme umeo uznemireno da skoči sa svog mesta kao da bi nekuda da krene. Ali da li je to bilo moguće? Na žalost, to nije bilo moguće, – pa bi brzopleto donesena odluka odmah i splasnula pod neumoljivim prigovorom razuma. A šta bi i započeli sa Sanjarem ako bi ga u poslednjem trenutku, neposredno pre nego što bi izdahnuo, izvukli iz jame? Našli su se pred zidom i nigde na vidiku nije bilo izlaza; on je morao ostati dole. Oni ga nisu samo bacili u jamu, nego su ga uz to još i vezali za grob i odlučno predupredili njegov povratak u život. On je, logički uzev, bio mrtav, pa je dokono valjalo čekati da i stvarno bude mrtav, a to je bio poteži zadatak koji kida živce, tim više što nije bio vremenski omeđen. Jer, nije se radilo o tri dana. Ovi ljudi dostojni žaljenja nisu znali da li će morati da čekaju tri dana. Ali zato su znali za slučajeve kada su se ljudi izgubili u pustinji i tamo provodili sedam, pa i dva puta po sedam dana bez hrane i vode, dok ih nisu pronašli. Bilo je dobro da se to zna, jer je to ostavljalo prostora nadi. Ali je opet bilo i pogubno to znati, jer je nada bila besmislena i opovrgavala samu sebe. Retko nastaju ovako škakljive situacije i onaj ko bi ovde mislio samo na Josifove muke, taj bi zaista bio pristrasan.

Toga dana, dakle, braća su, razdirana mukama, sedela na mestu na kojem su izbatinala Josifa, pod crvenim drvećem, tamo gde su nedavno govorila o Lamehu, junaku iz drevnih vremena, pri čemu ih je pred ovim obuzimalo osećanje stida, a bilo bi bolje da nije. Sedela su tu njih osmorica, jer su dvojica nedostajala: brzonogi Neftalim, koji je negde lunjao uokolo, ne bi li možda doznao neku novost, pa da je onda pronese od mesta do mesta, – i Ruvim, koji se još rano izjutra negde bio izgubio. Uputio se poslom, kako je procedio kroz zube, gore u Dotan, da, kako je rekao, trampi njihove stočarske proizvode za hlebno žito i nešto vina; braća su se, posebno u vezi sa ovim poslednjim, saglasila sa tim njegovim poslovnim putem. Tih dana su, što im inače nije bio običaj, požudno ispijala izmirsko vino, koje se proizvodilo u Dotanu, a ono je bilo jako i omamljujuće, tako

da je lako mutilo misli.

Među nama rečeno, Ruvim se od njih odvojio sasvim drugim poslom, a vino je pomenuo samo zbog toga da bi im osladio svoj odlazak. Te noći, dok se veliki Ruvim prevrtao na svom ležaju i san mu nikako nije dolazio na oči, u njemu beše sazrela odluka da im svima podvali, te da krišom, iza njihovih leđa, spasi Josifa. Tri dana je izdržao, noseći se sa mučnim saznanjem da onaj koji je hodao po svetlim stopama, da Jakovljevo jagnje skapava u studencu, – i sada mu je bilo dosta, pa je samo molio Boga da ne bude prekasno! Krišom će otići tamo i na svoju ruku će osloboditi onoga kojeg su bacili u studenac; izvući će ga, vratiti ocu i reći mu: „Ja sam kao divlja bujica i grešan sam stvor. Ali evo me ovde sa dobrim delom: donosim ti i vraćam tvoje jagnje, koje su hteli da rastrgnu. Je li greh oprošten i jesam li ja opet tvoj prvorođeni sin?"

Sada se Ruvim više nije prevrtao, već je preostali deo noći, nepokretan i otvorenih očiju, preležao na svom ležaju, smišljajući do u tančine plan za spasavanje i bekstvo. Stvar nije bila nimalo jednostavna: Dečak je bio vezan i slab, pa neće moći da prihvati konopac koji bi mu Ruvim dobacio; sa konopcem se stvar nije mogla rešiti, na njemu bi morala biti neka jaka kuka, koja bi se zakačila za uže kojom je žrtva bila obmotana, pa bi se ova onda izvukla; možda bi bilo bolje kada bi se imao ceo splet konopaca, nešto poput neke mreže, u koju bi se onaj tamo dole upecao i uhvatio; a možda bi najbolje rešenje bila jedna daska između konopaca, nešto kao ljuljaška, na koju bi onda bespomoćni Josif mogao da sedne, a on bi ga polako izvukao napolje. Tako je Ruvim do u tančine promislio kakvu napravu da pripremi i šta sve da preduzme, pa nije zaboravio ni odeću, koju će za njega, nagog, uzeti iz svojih zaliha, a u mislima je odabrao snažnog magarca, kojeg će prividno poterati prema Dotanu, natovarenog vunom i sirevima, a zapravo će na njega, ispred sebe, posaditi dečaka, pa će onda s njim, pod okriljem noći, poći na put od pet dana hoda, – poći će za Hevron, ocu. Srce velikog Ruvima bilo je prepuno radosti zbog odluke koju je bio doneo, a ta je radost bila pomućena samo strahovanjem da Josif možda neće preživeti dan do sumraka, pa je, opraštajući se sa braćom u ranu zoru, imao muke da ne dâ oduška tom svom osećanju i da se drži škrtog načina izražavanja i pokaže svoje mrgodno i mrzovoljno lice, što im je sada bilo prešlo u naviku.

Prodaja

Njih osmorica, dakle, sedela su pod razgranatim borovima i gledala, žmirkajući, u daljinu u kojoj se ukazalo ono bleskanje, ono titravo poigravanje svetlosti, koje ih je zbunilo i dovelo u ovaj prokleto zamršeni položaj. Uto ugledaše svog brata Neftalima, Valinog sina, kako dugim skakutavim koracima svojih mišićavih nogu dolazi s desne strane kroz šipražje i već su izdaleka videla da im donosi neku novost, željan da im je saopšti. Ali oni nisu nikako bili željni da je čuju.

„Braćo, deco, prijatelji", započe on da im govori, „čujte ovu novost: iz pravca Gileada približava se povorka Ismailjaca i kreće se ovamo, u ovom pravcu, prema nama, pa će ubrzo morati da budu tu, tako da će proći na tri kamenometa od mesta na kojem sedite! Izgleda da su miroljubivi inoverci, s tovarom robe, pa bismo možda s njima mogli obaviti neki posao, neku trgovinu, ako bismo ih pozvali!"

Saslušavši ga, oni ponovo okrenuše svoje umorne glave.

„E pa lepo, čuli smo te", reče jedan. „Dobro je, Neftalime, hvala ti na obaveštenju!"

„A i nije to bogzna šta!" dodade drugi uzdišući.

Onda ponovo zaćutaše u svojoj mrzovolji, budući da baš nisu bili raspoloženi za neke trgovačke poslove. Međutim, posle nekog vremena obuze ih nemir, te stadoše da se pomiču ovamo-onamo i da gledaju uokolo. I kada se Juda – jer to je bio on – oglasi svojim glasom, obraćajući im se, svi se trgoše i okrenuše prema njemu: „Govori, Judo, slušamo te."

A Juda reče: „Jakovljevi sinovi, imam nešto da vas pitam, pa vas, evo, pitam ovo: Kakve nam vajde od toga što ćemo ubiti našeg brata i što ćemo sakriti njegovu krv? Odgovoriću u ime svih vas: Nikakve vajde od toga nemamo! Ogavno je, naime, i to do odvratnosti ogavno to što smo ga bacili u jamu i što sebe uveravamo da time nismo prolili njegovu krv, pa smo čak mogli mirno da jedemo kraj studenca, a da ga ubijemo, za to smo bili suviše kukavice. No, da li ja nas

osuđujem zbog tog kukavičluka? Ne, nego ja osuđujem to što se mi tu oko toga lažemo, te hoćemo da zasnujemo neke razlike u svetu, kao onu između ‘delati’ i ‘zbivati se’, kako bi se onda iza toga sakrili, a ipak stojimo tu nagi i razgolićeni, jer mu sve to dođe kao teranje vetra. Hteli smo da se ugledamo na Lameha iz pesme i da ubijemo mladića zbog nanesene uvrede. Ali, gle, šta se to dešava kada čovek hoće da se ponaša po ugledu na pesmu iz pradavnih vremena, po uzoru na junake: morali smo malo da idemo u korak sa vremenom koje više nije ono staro, pa smo ga, umesto da ubijemo mladića, pustili samo da umre. Sram da nas bude; jer kakvog li bednog polutanstva između običaja u pesmi i ovog običaja našeg vremena! Zato vam velim: Pošto ne imadosmo snage da postupimo kao Lameh, te morasmo da delamo u skladu sa današnjim običajima, onda dajte da budemo do kraja pošteni i da u skladu sa običajima i duhom našeg vremena dečaka – prodamo!”

Tu im svima pade kamen sa srca jer je Juda izrekao ono što su svi mislili i sasvim im otvorio oči, koje su već počele žmirkavo da gledaju u svetlost kada su se svi, pošto im je Neftalim preneo obaveštenje, predali nemom razmišljanju. Evo, konačno se ukazao izlaz iz škakljive situacije – jednostavan i jasan izlaz. Neftalimovi Ismailjci su ga pokazali: to je bio njihov put, koji je vodio bogzna otkuda, i prolazio kraj njih, odlazeći u neizmerne daljine i maglovitu tuđinu, odakle nije bilo povratka, kao što nije bilo povratka ni iz jame! Ma koliko da su hteli, nije bilo moguće da dečaka izvuku iz studenca – a sada je to iznenada ipak bilo moguće; jer, izručiće ga ovim putnicima koji su ovde bili u prolazu, pa neka pođe s njima, da nestane s njihovog vidokruga, kao što zvezda repatica, gaseći se, nestaje bez traga u ništavilu! Čak su i Simeun i Levije ovo rešenje smatrali srazmerno dobrim, kada je već junaštvo na stari način omašilo!

Otuda se odjednom svi oglasiše izražavajući, prigušenim glasom i brzim govorom, pri čemu su im se glasovi mešali, svoje slaganje: „Da, da, da, da, tako je, Judo, odlično si to rekao! Prodati ga Ismailjcima, prodati ga, to je dobro rešenje, to je za nas spas, tako ćemo ga se rešiti! Dovedite Josifa ovamo, dižite se, izvucite ga napolje, oni dolaze, verovatno u njemu još ima života, ta čovek valjda može da izdrži dvanaest ili četrnaest dana, to nam iskustvo kazuje. Neka nekoliko vas odmah pođe do studenca, dok će drugi...”

Ali, gle, u to se već pojaviše Ismailjci. Prvi se ukazao, na tri kamenometa razdaljine, jedan starac, s rukama na ogrtaču, na visokoj životinji koju je vodio jedan dečak, a iza njega su, jedan za drugim, dolazili ostali: jahači, tovarne životinje i goniči – bio je to jedan ne baš naročito velik karavan; a nisu, kako je izgledalo, bili ni naročito

bogati ti trgovci, čak ih je po dvojica sedelo na jednoj kamili; po celom njihovom držanju moglo se videti da nisu imali namere da zastanu nego da su hteli, krećući se jednoličnim korakom i s pogledom uperenim u brežuljak Dotana, samo jednostavno da prođu kroz ovaj predeo.

Bilo je prekasno da se pođe po Josifa, prekasno u tom času. Ali Juda je bio čvrsto odlučio, a s njime i ostali, da ne propusti priliku već da je odlučno iskoristi i da tim Ismailjcima naturi dečaka, kako bi ga odveli sa sobom i time ga uklonili sa vidokruga, što bi za braću bio spas; jer, ovako kao što je sada bilo, više se naprosto nije moglo izdržati. Kako je ono bilo sa rodonačelnikom putnika? Nije li ono njega Avram poslao u pustinju sa Agarom zato što se sa Isakom, sinom Prave, 'našalio' na način koji je pre primeren donjem svetu? Josifa je trebalo poterati u pustinju sa Ismailovim sinovima – taj postupak kao takav ne bi bio bez uzora, on se već zbio, on se samo ponavljao. Nova pri tome, ako se već hoće, i originalno izvorna dopuna u svemu tome bila je ideja o prodaji. Ali su je milenijumi sa suviše visokim postotkom uknjižili na dužnički konto braće. Prodaja čoveka! Prodaja brata! No, ne treba preterivati u osećanju odvratnosti, već treba nastojati da se bude pravedan prema životu i snažnom utisku trezvene praktičnosti, koji je celu zamisao gotovo lišio njegove opake izvornosti. Čovek koji je bio u nevolji prodao je sinove – a za neugodan položaj u kome su se braća našla može se u svakom slučaju reći da je bila nevolja. Otac je prodajom udavao svoje ćerke – a ove devetorice ovde uopšte ne bi ni bilo, niti bi sada sedela tu, da Jakov nije kupio njihovu majku po cenu od četrnaest godina kuluka.

Bilo je, doduše, malo nezgodno što to što je bilo na prodaju nije bilo tu, na licu mesta, nego je takoreći bilo pohranjeno u jednoj jami tamo napolju, u polju. Ali ono u pravom trenutku još uvek može da bude dopremljeno, no pre svega je valjalo strance upoznati, pa da se vidi da li su uopšte raspoloženi za kupovinu.

Otuda devetorica staviše ruke na usta i viknuše u pravcu karavana: „Ehej, ljudi! Odakle ste? Kuda idete? Zastanite malo! Evo malo hlada, tu, pod ovim drvećem, a evo i ljudi s kojima možete malo da porazgovarate!"

Glas dopre do prolaznika i oni zastadoše, skrenuše svoj pogled sa brežuljka Dotana i okrenuše glave prema onima koji su ih zvali; predvodnik klimnu glavom, dade znak da se svrati kod ovih ljudi tu, koji se odmah podigoše i pozdraviše putnike, pri čemu su prste stavili pod oči u znak da su radi gostima, a rukama dotakoše čela i grudi da na taj način nagoveste da je ovde i tamo sve pripremljeno za njihov prijem. Sluge su mlatarajući rukama trčale ovamo-onamo

između životinja i pri tome ispuštali grlene glasove, naterujući ih tako da kleknu i polegnu. Ljudi sjahaše, izmeniše uobičajene pozdrave i sedoše jedni naspram drugih: braća na svoja mesta, a stranci naspram njih; starac sede među njih, u sredinu, a desno i levo od njega posedala je njegova čeljad, zet, nećak i sinovi. Pratnja je ostala na odstojanju. Ali između njih i gospode, za leđima stranaca, odmah iza starca i jednog od njegovih sinova, u tom međuprostoru, sedeo je još neko u ogrtaču; bio ga je navukao preko glave i lica, tako da je iza kukuljice, kroz jedan mali prorez, izvirivalo samo parče čela.

Šta je to nagonilo braću da se neprestano osvrću za tim zakukuljenim strancem u drugom redu dok su izmenjivali pozdrave? Pitanje je zacelo izlišno. Nemo izdvajanje te prilike nehotice je privlačilo poglede na sebe; svako drugi bi se na mestu braće isto tako poneo, – ta zašto bi neko pod vedrim nebom umotavao glavu kao da se približava peščana olujina? Izmenjujući pozdrave sa strancima, braća nisu delovala baš spokojno, nego nekako rastreseno. Ne toliko zbog one neobične prilike, – ona je valjda znala, i mogla je to da zadrži i za sebe, zbog čega se to skrivala iza tog ogrtača. Ali, valjalo je dobaviti ono što treba da bude prodato, pa bi bilo sasvim dobro kada bi se nekoliko njih, dvojica ili trojica, podigla i uputila do čatrnje, pa da iz nje izvade i malo osveže robu, kako su se tiho i na brzinu bili dogovorili u trenutku kada su Ismailjci krenuli prema njima. A zašto nikako nisu polazili? Verovatno zbog toga što nije bilo određeno ko treba da ide. No, možda su neki od njih i sami mogli da se odluče da krenu. Možda nisu mogli da se odluče iz straha da bi to moglo da deluje nepristojno. Pa ipak se mogao naći neki izgovor. Zašto su se, na primer, Dan, Zevulon, Isahar zalepili i vezali za ta svoja mesta, te su, malo-malo, rasejano zagledali u priliku u onom međuprostoru iza trgovca i njegovog sina?

Izrazima u kojima je bilo oholog omalovažavanja onih drugih, rečima u kojima su se pomirljivo odmenjivali samoumanjivanje i hvalisavost, obe strane su nastojale da jedna drugoj predoče sopstveni način življenja. Oni su uopšte priprost pastirski svet, rekoše Juda i njegovi, zapravo ništarije u poređenju sa gospodom koja pred njima sede, ali su i sinovi jednog veoma bogatog čoveka na jugu, jednog pravog kralja stada i Božjeg kneza, od čijeg nepreglednog imetka oni ovde u ovoj dolini napasaju samo mali deo, ali i taj mali deo jedva da je pregledan, a oni su se, eto, našli tu zbog toga što im je zemlja tamo dole pretesna. E pa, s kim to, dakle, ovako beznačajne osobe kao što su oni imaju, nezasluženo, čast da razgovaraju?

Ako bi čovek sada skrenuo svoj pogled sa takvog sjaja i bogatstva na njega i njegovu pratnju, reče starac, onda ne bi video ništa, jer bi,

kao prvo, još uvek bio zasenjen onim sjajem, a, kao drugo, jedva da bi tu i imalo šta da se vidi. Oni su sinovi moćnog carstva Maona u predelu Arabaja, a nastanjeni su u zemlji Mosar ili Midijan, – oni su, dakle, Midijanci, ali se mogu, u ime Boga, nazvati i Medanimima ili sasvim jednostavno Ismailjcima, – ta zar je to uopšte važno kako će se ono ništa nazvati! Njihov posao je da opremaju karavane, koji su više nego jednom dospevali do na kraj sveta, jer se bave trgovinom, razmenjujući ovde-onde između bogatih razna blaga, na koja je poneki kralj bacio oko, zlato Ofira, balzame Punta. Kraljevima robu daju za kraljevske cene, prijateljima pak za odmerene cene. Sada njihove kamile nose mlečnobele listove traganta, kakvi, budući da se odlikuju jedinstvenom lepotom, ovde u ovom podneblju još nisu viđeni, i tamjan, koji neodoljivo privlači noseve bogova, pa nijedan ne želi više neku drugu vrstu kada je jednom omirisao ovaj tamjan. Toliko o ništavnosti gostiju.

Braća poljubiše vrhove svojih prstiju i ukazaše na vezu između zemaljskog tla sa njihovim čelima.

A ta zemlja Mosar, htede onda Juda da zna, ili pak zemlja Majna, mora da je veoma daleko, mora da je neka prava maglovita tuđina?

„Veoma je daleko u prostoru a time i u vremenu, svakako”, potvrdi starac.

„Sedamnaest dana daleko?” upita Juda.

„Sedam puta sedamnaest!”, odgovori starac, a i time je udaljenost samo približno označena. Čovek mora i u hodu i u mirovanju – jer i mirovanje (u vidu odmora) spada u putovanje – sa strpljenjem da se prepusti vremenu, da ono savlada prostor. Jednom, u nekom času, čak i pre nego što je mislio da će to biti, ono će to i postići.

Pa onda bi se moglo reći, primetio je Juda, da ti krajevi i ciljevi leže izvan svakog vidokruga, bogzna gde, u neizmernom?

Tako bi se moglo reći, složi se stari, ako se deonica još nije prošla i ako se nije naviklo da se udruženo s vremenom krene na prostor, nego ga se ostavi neiskorišćeno u odnosu na ovaj. Ali ako je čovekov dom tamo u onoj daljini, onda on i trezvenije razmišlja o njoj.

On i njegova čeljad su pastiri, a ne putujući trgovci, reče Juda; ali neka mu bude dozvoljeno da primeti da nisu samo oni ti koji se razumeju u strpljivo savezništvo s vremenom protiv prostora. Ta koliko je samo puta pastir prisiljen da menja pašnjake i studence i da poput Gospodara puta krene na put, za razliku od seljaka vezanih za zemlju, sinova Baala, koji su nastanjeni na jednom mestu! Njihov otac, kralj stada, kao što je već rečeno, prebiva pet dana odavde

prema podnevu, i taj prostor, koji se, naravno, ne može tek tako uporediti sa deonicom od sedam puta sedamnaest dana, oni su često prelazili idući ovamo-onamo, tako da već poznaju svaki granični kamen, svaki studenac i svako drvo u njemu, pa ih na tom putu više ništa ne može iznenaditi. A savladavanje prostora i putovanje? Ne bi hteli da se u tome odmeravaju sa putujućim trgovcima iz maglovite tuđine, ali oni su, moraju to da kažu, još kao dečaci došli ovamo u ovu zemlju iz Zemlje između reka, daleko na istoku, gde je njihov otac nekada zasnovao svoje bogatstvo, pa su se nastanili u zemlji Šekem, gde je njihov otac iskopao i obzidao studenac, četrnaest lakata dubok i veoma širok, jer su žitelji tog grada raspoloživa izvorišta vode veoma ljubomorno čuvali za sebe.

„Sram da ih bude do u četvrto koleno!”, reče starac. „Još je sreća da se žitelji doline nisu ogrešili o očev studenac i da ga u svom jalu nisu zatrpali, pa tako nije presahnuo”, dodade on.

„E, da su to uradili, onda bi oni videli svoga boga, tada bi im braća dobro zapržila čorbu”, odgovoriše devetorica. „Oho, na kraju krajeva, oni su im ne jednom dobro zapržili čorbu!”

„Zar su oni tako bezdušne delije”, upita starac, „i neumoljivi u svojim odlukama?”

Oni su pastiri, beše njihov odgovor, pa otuda vični oružju, navikli da se, ako je potrebno, uhvate u koštac sa lavom i razbojnikom, i da se pokažu u borbi oko ispaše i studenca. A što se prostora tiče, nastavi Juda, to mora da kaže, budući da je starac odao priznanje njihovoj muževnosti, kao i hrabrosti za putovanje, da je već njihov predak u svojoj krvi nosio taj nagon za putovanjem, da je bio putnik; on je, naime, krenuo iz Ura u Haldeji, pa je prispeo u ovu dolinu koju je prokrstario uzduž i popreko, pošto nije bio nimalo raspoložen da se nastani na jednom mestu, tako da bi na kraju, kada bi se sabrali svi dani koje je proveo na putovanju, ispalo da ih je bilo sedam puta sedamdeset dana. Ali je u prosidbu za kasno i na čudesan način dobijenog sina na put za Naharajim u Sinearu poslao svog najstarijeg slugu sa deset kamila; a ovaj je bio tako spretan svetski putnik da mu je, malo preterano rečeno, zemlja skakala u susret. I on je kraj jednog studenca u polju našao mladu i prepoznao je po tome što ga je napojila iz krčaga u svojoj ruci, a takođe je napojila i njegovih deset kamila. Eto, po ovome se može videti da se i u njihovom rodu puno putovalo i savladavao prostor, – da se ne govori o njihovom ocu i gospodaru, koji je još kao mladić, čvrsto se odlučivši da krene na put, otišao od kuće, takođe u pravcu Haldeje, putujući valjda nekih sedamnaest dana, a možda i više. A onda je došao do jednog studenca…

„Oprostite!” reče starac, pri čemu je izvukao ruku ispod ogrtača i jednim pokretom zaustavio govore. „Dopusti, prijatelju moj i dragi pastiru, da tvoj stariji sluga kaže nešto u vezi sa ovim što si rekao. Slušajući te kako pričaš o vašem rodu i njegovim dogodovštinama, nametnuo mi se utisak da u njima studenac igra isto toliko značajnu i izuzetnu ulogu kao i iskustvo u kretanju i putovanju.”

„Kako to misliš?” upita Juda i sav se ukruti. Istovremeno se i ostali ukrutiše.

„Pa, evo ovako”, odgovori starac. „Dok ti govoriš, neprestano mi je u ušima reč ‘studenac’. Vi menjate pašnjake i studence. Vi znate u prste studence ovih krajeva. Vaš otac je iskopao i obzidao jedan studenac, veoma dubok i širok. Veliki sluga vašeg dede ugledao je mladu kraj studenca. A i vaš otac takođe, kako se čini. Zaista mi naprosto buči u ušima od silnih studenaca koje si pomenuo.”

„Moj gospodar, trgovac”, odgovori Juda ukrućenih leđa, „hoće dakle da kaže da sam jednolično pričao i kao da sam pri tome mumlao, to mi je zaista žao. Mi braća i pastiri nismo ljudi koji ispredaju bajke kraj studenca, – nismo mi nikakvi vašarski trgovci lažima, koji su naučili da to rade i koji se time bave radi zarade. Mi govorimo i pričamo bez ikakvog uvijanja i bez ikakvih štosova, otvoreno i po onoj ‘što na umu, to na drumu’. A voleo bih da mi neko kaže kako to treba da se priča o životu ljudi, pogotovo o pastirskom životu, a tek pogotovo o putovanju, a da se pri tome ne pomene studenac, bez kojeg se ne dâ napraviti ni korak.”

„Sasvim tačno”, upade mu stari u reč. „Moj prijatelj, sin kralja stada, izvanredno mi je odgovorio. Kakvu izuzetnu ulogu studenac igra u čovekovom životu i koliko samo šaljivih dogodovština i znamenitosti znam ja, vaš stari sluga, koje su vezane za takva mesta, svejedno da li je na tim mestima bila živa voda, ili sakupljena voda, ili se pak radilo o presahlim ili zatrpanim izvorištima. Verujte mi, ne bi moje uho, koje je već malo umorno i od godina već pomalo nagluvo, bilo tako osetljivo na reč studenac i njegovo pominjanje u vašem kazivanju da mi se nije nedavno, i to baš na ovom putovanju, desilo nešto tako slično i neobično, a što ubrajam u najčudesnije doživljaje svog života, pa se nadam da će mi vaša dobrota pomoći da razjasnimo celu tu stvar.”

Na to se braća još jednom trgoše. Leđa su im se sada sasvim ukrutila, a oči im više nisu žmirkale.

„Da li je možda”, upita starac, „ovde u ovom kraju, gde vi napasate svoja stada, nestalo neko čeljade, pa ga njegovi traže, da li je možda ukradeno ili oteto ili njegovi misle da je postalo žrtvom lava

ili neke druge krvožedne zveri zato što se već tri dana nije pojavilo kod svojih?"

„Ne, nije", odgovoriše braća. Ne, da oni znaju nešto o tome.

„A ko je onda ovo?" upita starac, okrenuvši se i strgavši Josifu ogrtač s glave... Tu je sedeo on, pozadi između ljudi, pokriven naborima ogrtača, smerno oborenih očiju. Malo je njegov izraz lica podsećao na izraz lica od onda kada je pod zaštitom oca u polju ispričao svoj bestidni san o zvezdama. Barem je braću podsetio na taj prizor.

Nekoliko njih poskoči kada prepoznaše priliku, ali odmah, sležući ramenima, i sedoše.

„Na ovog ste mislili", reče Dan, kada vide da je došao trenutak da se pokaže kao zmija i lisica, „...kada ste govorili o studencu i nestalom čeljadetu? Nikakvog drugog niste imali na umu? E pa onda ste zaista mislili na nešto pravo. To vam je jedan rob i nikogović, jedno slušče najniže vrste, jedan bednik kojeg smo morali da kaznimo zbog više puta ponovljene krađe, zbog laganja, vređanja, kavge, tvrdoglavosti, bludničenja i bezbroj drugih moralnih prekršaja. Jer koliko god da je mlad, on vam je otelovljenje poroka i poročnosti. Vi ste ga našli i izvukli iz jame u koju smo tog obešenjaka bacili da ga naučimo pameti? E pa vidite, vi ste nas pretekli, jer je vreme njegove kazne upravo u ovaj čas bilo isteklo i mi smo upravo bili naumili da mu poklonimo život, da vidimo da li je kazna delovala na njega i da li se opametio."

To reče Valin sin u svojoj prepredenosti. Bilo je to očajnički drsko, to što je tu bio rekao, jer tamo je sedeo Josif, a on je, ako bi hteo, mogao i da progovori. Ali izgleda da je poverenje koje su braća, zahvaljujući jami, mogla da imaju u njega, bilo posve osnovano; i ono zaista nije bilo iznevereno jer Josif stvarno nije progovorio ni reči, nego je samo sedeo blago oborenih očiju i u svemu se ponašao kao jagnje koje zanemi pred pastirom koji ga striže.

„O, o! Eh, eh!" oglasi se Midijanac, klimajući glavom, pri čemu mu je pogled šetao ovamo-onamo, od prestupnika do strogih gospodara i obratno; ali polako se to klimanje glavom stade pretvarati u neko osobeno drmanje glavom, jer se tu očigledno nešto nije slagalo, pa bi starac rado upitao nahoče da li je sve to baš tako, da li je to istina, ali mu je to obzirnost zabranjivala.

Otuda on reče: „Šta ja to čujem, šta ja to čujem. Takav li je ugursuz taj na kojeg smo se mi smilovali i kome smo pomogli da u poslednjem trenutku izađe iz jame. Jer, moram to da kažem, malo

ste preterali sa kaznom i otišli predaleko. Kada smo ga našli, bio je već tako slab da je povratio mleko koje smo mu dali i, rekao bih, da više niste smeli da toliko oklevate s njegovim spasenjem, ako vam je do njegove stvarne vrednosti još bilo stalo, koja, naravno, može biti nikakva kada se imaju u vidu njegovi poroci, u koje se ne može sumnjati; jer težina kazne samo pokazuje izvanredan stepen njegovog ugursuzluka!"

Na to se Dan ugrize za usnu jer je uvideo da je previše rekao i da je, bez obzira na to što se moglo imati poverenja u Josifa, neoprezno govorio, što mu je odmah pokazao i Juda, koji ga je mrzovoljno munuo u rebra. Dan je mislio samo na to da Ismailjcima objasni surov postupak prema dečaku, a Juda je mislio i na prodaju, pa je sada bilo teško odjednom pomiriti oba gledišta. Protivno svakoj trgovačkoj pameti, moralo se ono što je bilo na prodaju predočiti gorim nego što jeste – i to pred onima koji su to želeli da kupe! To se Jakovljevim sinovima još nije desilo i oni se postideše zbog takve ludosti. Ali izgledalo je da se nikako ne mogu izvući iz neugodnih situacija kada se radi o Josifu. Taman bi se rešili jedne neugodnosti, a već bi upali u drugu.

Sada Juda preuze na sebe da spasi njihovu trgovačku čast. On reče: „No, no, istini za volju, kaznena mera je možda bila preoštra u poređenju sa težinom ugursuzluka i mogla bi da stvori pogrešnu predstavu o stvarnoj vrednosti, s time ćemo se složiti. Mi sinovi kralja stada smo malo preke i vatrene naravi, strogi i često prestrogi u kažnjavanju moralnih prestupa; te, kao što smo već priznali, malo prebrzi i neumoljivi u našim odlukama. Prestupi ovog jadnika, pojedinačno uzev, nisu bili naročito teški; samo nas je njihova učestalost i sveukupnost prisilila da razmislimo i odredimo težinu kazne, na osnovu koje vi možete da zaključite o našoj brizi za stvarnu vrednost sluge, ali iz ove opet i o vrednosti uopšte. Jer dečak se odlikuje znatnom pameću i spretnošću, pa, oslobođen moralnih izopačenosti, ovako kako tu sedi zahvaljujući našoj strogosti, on, bez sumnje, predstavlja korisno dobro, što bih hteo da kažem kao svoj prilog istini", zaključi Juda; a Dan se nemalo zastideo pred njim zbog svoje prepredenosti koja je omašila, ali se opet radovao što je Lijin sin umeo tako mudro da ih izvuče iz škripca.

Starac progunđa „Hm, hm", a pogled stade da mu šeta ovamo-onamo između Josifa i njegove braće, pri čemu nije prestajao da klima glavom. „Jedan spretan ugursuz, dakle. Hm, ma šta kažete! A kako se zove jadnik?"

„Ne zove se nikako", odgovori Dan. „A kako bi trebalo da se zove? On do sada uopšte nije imao neko ime, pa rekli smo da je nikogović,

kopile i trska što je divlje izrasla, i da nema svog roda. Mi ga zovemo Hej – ti i Ti, ili ga dozivamo samo zviždanjem. Eto, tako ga mi dozivamo."

„Hm, hm, takvo je to dete močvare i divlje rastinje, taj kažnjeni jadnik", reče opet starac. „Doista čudno, doista čudno! Kako čoveka istina ponekad iznenadi! Protivno je razumu i uljudnosti, a ipak se čovek iznenadi i čudi se. Kada smo ga izvukli iz zatvora, rekao nam je taj stvor bez korena da ume da čita napisano i da ume sam da piše. Je li to on nas tada slagao?"

„Ne baš sasvim drsko i bezočno", odgovori Juda. „Već smo rekli da poseduje popriličnu pamet i nesvakidašnju spretnost. On zaista ume da sastavlja liste i vodi knjige o ćupovima ulja i balama vune. Ako nije rekao više od toga, onda vas nije slagao."

„Čovek ne bi trebalo nikada da laže", dodade starac, „jer istina je bog i kralj i njeno ime je Neb-ma-rê. Čovek mora da joj se pokloni, čak iako ga se čudno doima. Umeju li moji gospodari i gospodari ovog dečaka iz šaša da čitaju i pišu?" upita on stisnuvši oči.

„Mi smatramo da je to posao robova", odgovori Juda kratko.

„Ponekada je i to", složi se starac. „Ali i bogovi ispisuju imena kraljeva po drveću, i Tot je velik. Moguće je da je on sam zašiljio pisaljku od trske ovom dečaku močvare i možda ga je on poučavao – neka mi Ibisoglavi ovu šalu ne upiše na moj raboš! Ali je živa istina: Svi ljudi, bez obzira na svoju stalešku pripadnost, podležu upravljanju, samo pisar iz kuće knjiga upravlja sam sobom i ne mora da nadniči. Postoje zemlje u kojima bi ovo dete vično pisaljki bilo postavljeno iznad vas i vašeg znoja. Zamislite samo, ja to mogu sebi da zamislim, pošto me moć uobrazilje još ne ostavlja na cedilu, pa mogu na čas i šale radi da zamislim slučaj da je on gospodar, a vi njegove sluge. Vidite, ja sam trgovac", produži on, „i to iskusan trgovac, pa mi možete verovati; jer sam ostario u merenju i odmeravanju stvari i njihove kakvoće ili ništavnosti, tako da me se baš ne može lako nasamariti kada je u pitanju roba, jer ja to osećanje, da li vredi, da li je tkanje grubo ili fino ili je osrednje kakvoće, ja ga imam, evo, tu među prstima, dok mi se glava, eto, već malo nakrivila od stare navike procenjivanja, tako mi se ne može prodati rog za sveću. E pa, vidite, mladić je duhom i telom oličenje otmenosti, iako zapuštenog izgleda od teške kazne – to ja vidim ovako nakrivljene glave i osećam sasvim jasno ovde između ovih prstiju koji se taru jedan o drugi. Ne govorim ja to o spretnosti, o pameti i o veštini pisanja, već govorim o materiji i tkanju – tu sam ja znalac. Zato sam se malo slobodnije našalio i rekao da ne bih bio iznenađen kada bih

čuo da je ‘Hej – ti’ ovde gospodar, a vi njegove sluge. Ali stvari, naravno, stoje obrnuto?”

„Svakako!” odgovoriše braća i sasvim se ukipiše.

Starac je ćutao.

„E pa”, reče on i opet usitni svojim očima, „pošto je on vaš rob, prodajte vi meni tog dečaka!”

Tom ponudom hteo je da ih iskuša. Nešto mu je tu bilo sumnjivo, pa je onako spontano, ne rukovodeći se pri tom nekim sasvim određenim lukavstvom, izložio taj predlog, znatiželjan kakav će utisak napraviti.

„Uzmi ti njega kao naš dar”, promrmlja Juda. A kako je Midijanac pokazao da je umom i osećanjem naklonjen tom kicošu, to on još dodade: „Doduše, nije baš pravo što je nama bilo dopalo da se namučimo s tim dečakom, a sada, pošto smo ga očistili od njegovih poroka, vi treba da uberete plodove našeg vaspitanja. Ali kako vam je do njega stalo, da čujemo vašu ponudu!”

„Bolje bi bilo da vi kažete šta tražite!” reče starac. „Ja drugačije neću!”

I sada započe silno pregovaranje i cenkanje oko Josifa, pa je to, zbog obostrane nepopustljivosti, potrajalo pet sati, sve do u kasno popodne i do zalaska sunca. Juda je u ime svojih zatražio trideset srebrnjaka, ali Midijanac odgovori da to svakako treba da shvati kao šalu, kojoj čovek na čas, dakako, može da se nasmeje, ali inače ništa drugo ne bi s time mogao da započne. Treba li, može li se jedan nagi mladić, koji se odaziva na ime Hej-ti, i jadnik koji je rođen u šašu, a uz to se, kao što je dokazano, odlikuje tako teškim karakternim manama, procenjivati na takav način, na primer, mesečevim metalom? Tako se sada osvetila Danova preterana revnost u objašnjavanju kazne u studencu, kojim je u tolikoj meri umanjio vrednost onoga što je trebalo da bude prodato. Starac je sada to uveliko koristio da bi dečaku snizio cenu. Ali i on se bio odao, pošto nije mogao da se uzdrži i, tarući jedan prst o drugi, ne pohvali svojom sposobnošću da oseti vrednost stvari, pa se opredelio za precenjivanje robe po načelu slike i prilike, što je pak prodavcima išlo naruku. Juda ga sada uhvati za reč i podseti na čast znalca stvari, te sada poče da galami i na vašarski način ističe finoću dečaka, kao da mu on i njegovi nikada ni najmanje nisu uzimali za zlo tu njegovu finoću, niti su ga zbog nje, baš njega, oko kojeg su se sada cenjkali, bili bacili u jamu; u trgovačkom žaru zaboravivši na svako osećanje stida, Juda se štaviše, nije libio da upita: zar je red da takvog dečaka, koji je tako fin da bi svima

mogao da im bude gospodar, a oni njegovi robovi, prodaju u bescenje, za manje od trideset šekela? Govorio je kao da mu je roba jako prirasla za srce, a kada se bilo zastalo na dvadeset i pet srebrnjaka, on tada učini nešto što je bilo vrhunac svega: ode i poljubi u obraz Josifa, koji je tiho žmirkao, i pri tome uzviknu da ne može niti hoće da se odvoji od ovakvog blaga od mudrosti i ljupkosti ni za pedeset šekela!

Ali starac se ni poljupcem nije dao zavarati i on ostade jača strana, pogotovo što je video da su braća na svaki način i po svaku cenu htela da se oslobode dečaka, što se tobožnjim prekidom pregovora i odustajanjem od trgovine lako dalo proveriti. Ponudio im je petnaest šekela srebra, po vavilonskoj, lakšoj meri; ali kada su braća, shvativši da mu je stalo do trgovine, doterala do dvadeset šekela, i to po feničanskoj meri, on je stao i više nije dopuštao da mu dižu cenu. Jer, on je mogao da kaže da je dečaka našao u poslednjem trenutku, kada mu je već zapretila opasnost da nastrada, pa bi jednostavno mogao da polaže pravo onoga koji ga je našao i da zahteva otkupninu, tako da je s njegove strane čista trgovačka predusretljivost što taj iznos uopšte ne uzima u obzir i ne odbija od cene, nego je spreman da plati punih i teških dvadeset feničanskih šekela. Ako to ne umeju da cene, onda se on povlači iz posla i uopšte više neće da čuje za tog vražjeg dečaka.

I tako se na kraju složiše sa cenom od dvadeset srebrnjaka, koja je bila uobičajena, pa braća u čast gostiju zaklaše pod drvetom jedno jagnje iz stada, pustiše da mu iscuri krv i onda ispekoše meso na raspaljenom žaru, te posedaše da zajedno jedu u znak potvrde sklopljenog posla, pri čemu je i Josif dobio koji zalogaj od starog Manejca, svog gospodara. Ali šta je to Josif morao da vidi? Video je kako su braća potajno i onako ovlaš, tako da ni Ismailjci to nisu zapazili, umakala komade šarene haljine u krv zaklanog jagnjeta, dobro ih natapajući. Činila su to na njegove oči i bez ikakvog zazora, duboko verujući, kao što se veruje u smrt, da će on ćutati; a on je jeo od jagnjeta čija je krv trebalo da predstavlja njegovu krv.

Međutim, gozba i okrepljenje bili su i te kako dobrodošli, jer trgovina još uvek nije bila posve obavljena i okončana. Posao je, naime, bio obavljen samo u glavnim crtama, to jest bila je utanačena glavna cena, a sada je započinjala ona sitna trgovina i pretvaranje utvrđene vrednosti u robu. Ovde treba ispraviti svakojakim pobožnim opisima raširenu i uvreženu predstavu po kojoj su Ismailjci braći, pošto su ovima prodala Josifa, utvrđeni iznos isplatila na ruke u gotovini iz svoje kese. Starcu nije bilo ni na kraj pameti da iznos isplati u srebru, a o novcu da se, iz sasvim određenih razloga, i ne

govori. Ako bi na putovanje sa sobom i nosio toliko metala, koji to kupac ne bi radije svoje obaveze izmirio u vrednim stvarima, u robi, budući da svaki predmet koji odgovara delu kupovnog iznosa za njega predstavlja priliku da posao učini unosnijim i da na taj način što sam postaje prodavac svoje interese ostvari kao kupac? Midijanac je na svojoj maloj vagi izvađenoj iza pojasa pastirima izmerio jedan i po šekel srebra u komadima; preostali iznos morala su braća da uzmu u vidu robe koju su teglile njegove kamile. I tako je onda sa kamila skinuto i rasprostrto po travi sve što je bilo u njihovom tovaru kao razne vrste tamjana i lako lomljive smole s one strane reke i raznovrsni korisni predmeti za svakodnevnu upotrebu: brijači i noževi od bakra, kremenje, svetiljke, kašike za mast, izrezbareni štapovi, plavi stakleni biseri, ricinusovo ulje i sandale. Svi ti predmeti koje su trgovci rasprostrli pred pohotljivim očima kupaca ostavljali su na njih utisak celog jednog bazara i malog dućana, a od svega toga što je tu ležalo pred njima mogli su za svoju robu da odaberu stvari u vrednosti od osamnaest i po srebrnjaka, pri čemu je oko svake stvari dolazilo do cenkanja kao da se radi jedino o toj stvari, tako da se bila spustila noć pre nego što su potpuno bili okončali posao i Josif bio prodat za malo srebra i mnogo noževa, komada balzama, svetiljki i štapova.

Potom Ismailjci pokupiše svoje stvari i oprostiše se. Ovom neočekivanom poslu bili su posvetili dosta vremena, ali oni pri tome u osnovi nisu mnogo marili za vreme; no, sada je valjalo da se vreme ponovo plodotvorno pretvori u prostor, pa su naumili da tokom večeri pređu još jednu deonicu puta pre nego što zastanu da prenoće. Braća ih nisu zadržavala. Samo su im još davala savete o daljem putovanju i putevima kojima treba poći.

„Nemojte nikako ići ka unutrašnjosti”, rekoše im, „a ni grebenom koji deli vodu, jer bi vas taj put odveo do Hevrona i dalje – to vam kao prijateljima ne bismo preporučili. Drumovi su u tom kraju loši, životinje se tu često spotiču o kamenje i upadaju u rupčage, a na sve strane iz busija vreba svakojaki ološ. Zato krenite odavde dalje ovom ravnicom i idite drumom koji vodi preko ćuvika ka granici zemlje; tu ćete biti bezbedni i kretaćete se neprekidno po morskom pesku sve do dole, sedam puta sedamnaest dana, ili već koliko god budete želeli; uživanje je putovati uz more, čovek ne može da se nauživa u lepim prizorima, a uz to je i jedino dobar put.”

Trgovci obećaše da će ih poslušati i onda se oprostiše od njih. Tada se digoše kamile pod njima, a Josif, koga su braća prodala, sedeo je pored Kedme, starčevog sina. Očni kapci mu behu oboreni, kako je to bilo za sve ovo vreme, pa i dok je jeo od jagnjeta. A i braća

su stajala oborenih očiju dok je povorka nestajala u sumraku koji je sve više osvajao. Onda duboko udahnuše i izdahnuše: „Sada ga više nema!”

Ruvim dolazi do jame

A u sumraku, koji se već uveliko bio spustio, i u lahorom osveženoj večeri, koja je sve više osvajala uz pojavu velikih zvezda, Ruvim, Lijin sin, obuzet strahom i ljubavlju, gonjaše svog magarca na kojem su se nalazile najneophodnije stvari, idući od Dotana zaobilaznim putem ka Josifovom grobu, da bi učinio ono što je odlučio prethodne noći.

U njegovim grudima, širokim i snažnim, silno je udaralo njegovo srce; ali iako je bio snažan, Ruvim je po prirodi bio mekan i lako se uzbuđivao, pa se plašio da bi braća mogla da otkriju i osujete preduzeto spasenje, koje bi ujedno bilo i njegovo iskupljenje i ponovno uzdignuće. Zbog toga je njegovo mišićavo lice bilo bledo u tami, a njegove obmotane noge gazile su po tlu veoma oprezno i nekako kradimice. Iz njegovih stisnutih usta nije se čula nijedna reč koja bi bila upućena magarcu; samo bi s vremena na vreme vrhom svog štapa podbadao ravnodušnu životinju u stražnji deo da bi brže išla. Još jedne stvari se Ruvim naročito pribojavao: da bi u studencu mogla da vlada samrtna tišina kada bude stigao do njega i tiho viknuo njegovo ime, to jest da Josif nije mogao toliko dugo da izdrži, te je možda već ispustio dušu, što bi značilo da su sve preduzete mere bile beskorisne i da više nije bilo nikakve vajde od lestava koje je užar u Dotanu morao da isplete pred njegovim očima.

Ruvim se, naime, bio odlučio za takve lestve kao sredstvo spasenja. One su mogle da posluže na razne načine: njima se moglo uspentrati sa dna ako su za to dosezale snage, a ako za to nije bilo dovoljno snage, onda se moglo sesti na njihove prečage, pa je Ruvim mogao da ih izvuče svojim snažnim rukama, koje su nekada bile obgrlile Valu, a sada su imale još dovoljno snage u sebi da iz dubine izvuku jagnje za Jakova. Tu je bio i ogrtač za nagog dečaka, a o bokovima magarca visila je zaliha hrane za pet dana – za dane bekstva pred braćom, koju je Ruvim naumio da izda i uvali u veliku nevolju i samom sebi je to, oborivši glavu, priznao dok se noću šunjao prema grobu. Tako je veliki Ruvim, dakle, činio nešto veoma opako čineći nešto dobro. Jer, da je bilo neophodno i dobro da spasi

Josifa, u to je bio duboko uveren, tim uverenjem je bila ispunjena sva njegova duša, a ako se pri tome potkrade i neka opačina i neka samoživost, onda se s time moralo pomiriti; to je život naprosto tako izmešao. A Ruvim je hteo još i zlo da okrene na dobro i verovao je da će u tome uspeti. Kada u svoj svojoj besprekornosti ponovo bude stajao pred ocem i ponovo bude bio prvorođeni sin, onda će zasigurno spasiti još i braću i izvući će ih iz nevolje; njegova reč imaće tada svoju težinu i on će je upotrebiti da opravda braću i da krivicu razdeli na sve, čak i na oca, tako da će doći do velikog sagledavanja stvari i međusobnog opraštanja, pa će odsada pa nadalje zauvek zavladati pravednost.

Tako je Ruvim nastojao da umiri svoje uznemireno srce i da se uteši zbog životom pomućene mešavine svojih pobuda. Utom je stigao do obronka i ruševne obzide, gde najpre stade da se osvrće oko sebe, u strahu da bi ga neko mogao videti, a onda uze ispletene lestve i ogrtač, pa se na prstima nogu spusti dole, do oštećenih basamaka, koje su vodile do studenca, a preko kojih su se isprečili izdanci smokve.

Zvezde su obasjavale ruševni, pločicama obloženi prostor, ali mesečine nije bilo, pa je Ruvim smotreno gledao preda se da se ne bi spotakao, a onda je, pošto je prethodno duboko udahnuo vazduh u svoja pritešnjena prsa, prigušenim glasom viknuo: „Josife! Jesi li živ?”, očekujući sa strasnom radošću da začuje bratov odgovor, ali i pribojavajući se da mu se neće odazvati. No, uto se tako zaprepasti da se sav nekako stresao, a prisni zov se izmetnu u glas prestravljenosti. On tu dole nije bio sam. Neko je tu sedeo i belasao se osvetljen svetlošću zvezda.

Šta je ovo sada? Neko sedi tu, kraj studenca, a studenac je bio otklopljen: kamen kojim je studenac bio poklopljen ležao je u dve polovine na pločicama poda, jedna polovina bila je položena na drugu, a na njima je sedeo neko u kaputiću, oslonjen o svoj štap, i taj neko je nemo posmatrao Ruvima svojim sanjivim očima.

Veliki Ruvim, malo nesigurnih nogu usled spoticanja, zastade i upilji se u priliku. Bio je tako zbunjen da je načas pomislio da to pred sobom vidi Josifa koji je umro, pa sada sedi kao posmrtni duh kraj svog groba. Ali ova nemila prilika nije imala nikakve sličnosti sa Rahilinim sinom; čak ni kao duh ovaj sigurno ne bi bio tako neobično dugačak i ne bi, po ljudskom sudu, imao tako naduven vrat sa malom glavom na njemu. Ali zašto je onda bio odvaljen kamen sa studenca? Ruvim više ništa nije shvatao. On promuca: „Ko si ti?”

„Jedan od mnogih”, odgovori hladno taj što je tu sedeo i pod njegovim sitnim ustima se pritom ukaza brada koja se izuzetno živopisno isticala. „Nisam ti ja ništa posebno i ne treba da se plašiš. A koga ti tražiš?”

„Koga tražim?”, ponovi Ruvim, ogorčen ovom neočekivanom situacijom... „Šta ti tražiš ovde, to bih pre svega hteo da znam!”

„Tako, dakle, hteo bi to da znaš? Ni na pamet mi ne bi palo da bi ovde imalo šta da se traži. Ja sam postavljen za čuvara ovog studenca, zato i sedim ovde i stražarim. Ako možda misliš da mi to pričinjava posebno zadovoljstvo i da ovde sedim zabave radi, tu u toj prašini, e onda se varaš. Vršimo svoju dužnost i radimo ono što nam se naloži, i izbegavamo da postavljamo mučna pitanja.”

Ruvimov gnev izazvan prisustvom ovog stranca poče na čudan način da splašnjava. To što je tu sedeo ovaj neznanac bilo je za njega toliko iznenađujuća i nepoželjna činjenica da mu je naprosto bilo prijatno da čuje da ovaj tuđinac tu ne sedi od svoje volje. Ta okolnost uspostavi među njima neku vrstu poverenja.

„Ali ko te tu postavio?”, upita on manje razdraženo. „Jesi li ti odavde, od ovdašnjih meštana?”

„Iz mesta sam, da. Ali pusti sada to odakle takav nalog dolazi. On obično prolazi kroz mnogo usta i malo je koristi od toga pratiti ga unatrag sve do njegovog ishodišta; u svakom slučaju čovek mora da zauzme svoje mesto.”

„Mesto kraj praznog studenca!” uskliknu Ruvim prigušenim glasom.

„Praznog, jamačno”, odgovori čuvar.

„I otkrivenog!”, dodade Ruvim i pokaza uzbuđeno, drhtavim prstom, na otvor studenca. „Ko je uklonio kamen sa studenca? Da nisi možda ti?”

Čovek s osmehom spusti pogled niz svoje telo, niz ruku koja je obla ali slabašna izranjala iz platnene odeće bez rukava. Ne, to zaista nisu bile ruke koje bi mogle da pokrenu kameni poklopac, bilo da ga treba skinuti, bilo da ga treba staviti.

„Nisam kamen ni stavljao, ni skidao”, reče stranac smešeći se i klimajući glavom. „Jedno znaš, a drugo vidiš. Drugi su se u tom pogledu pomučili i ja ne bih ovde morao da izigravam čuvara kada bi kamen na kojem sedim još bio na svom mestu. Ali ko ti kaže koje je pravo mesto za ovakav kamen? Ponekad je to mesto otvor; ali zar poklopac ne mora da bude uklonjen ako iz studenca treba da dođe

osveženje?”

„Ma šta ti to govoriš?” viknu Ruvim, mučen nestrpljenjem. „Rekao bih da samo brbljaš i da mi svojim trabunjanjem samo krадеš dragoceno vreme! Kako to presahli studenac može da pruži osveženje, studenac u kome nema ničeg do prašine i memle?”

„To zavisi od toga”, odgovori ovaj što je sedeo sa spokojno napućenim usnama i malom glavom zabačenom u stranu, „šta je pre toga bačeno u tu prašinu i šta je spušteno u njegova nedra. Ako je to bio život, onda će iz toga stostruko proizaći život i osveženje. Zrno pšenice, na primer...”

„Ali čoveče”, prekide ga Ruvim uzdrhtalim glasom, tresući lestvama od užeta, dok mu je preko ruke bio prebačen ogrtač koji je bio poneo za Josifa, „nepodnošljivo je da tu sediš i da mi govoriš o osnovnim stvarima kojima se podučava dete u majčinom krilu i koje svako ima u malom prstu. Molim te...”

„Prilično si nestrpljiv”, reče stranac, „ličiš mi, ako mi dopustiš poređenje, na divlju bujicu. Trebalo bi da se učiš strpljenju i da umeš da čekaš, jer je to osnova i suština svih stvari, tako da onaj ko ne ume strpljivo da čeka nema šta da traži ni ovde ni bilo gde. Do ispunjenja se, naime, ne stiže tako lako a ni brzo, ono se zameće i iskušava više puta, i ono je privremena stvarnost na nebu i na zemlji, ali ne ona prava, nego samo kao pokušaj i obećanje. Tako se ispunjenje mukotrpno pomera, kao što se i težak kamen teško pomera sa otvora studenca. Kako izgleda, ovde su bili neki ljudi koji su se dobrano pomučili da pomaknu kamen. Ali će morati još dugo da ga pomiču dok zapravo ne bude bio smaknut sa otvora; a i ja ovde sedim samo takoreći probe radi i privremeno.”

„Ti uopšte više ne treba tu da sediš!”, viknu Ruvim. „Shvataš li ti to već jednom? Gubi se odavde i tornjaj se svojim putem, jer hoću da budem nasamo sa ovim studencem, koji se mene više tiče nego tebe, a ako se smesta ne ukloniš, potprašiću ti pete! Zar ne vidiš slaboruki, da ti nemaš snage da pomeriš kamen i da drugi ljudi moraju to da učine, a da ti možeš tu samo da sediš i bleneš, dok je mene Bog načinio jakim kao medveda; pored toga, u ruci imam užariju koja se može upotrebiti za razne stvari? Diž’ se i gubi se, ili ću te zgrabiti za gušu!”

„Ne dotiči me!” reče stranac i ispruži dugu oblu ruku prema gnevnom Ruvimu. „Nemoj da smetneš s uma da sam ja odavde, iz mesta, i da ćeš imati posla sa celim mestom ako digneš ruku na mene! Zar ti nisam rekao da su me postavili ovde? Mogao bih, naravno, da nestanem odavde, i to lako, ali samo bi mi to još trebalo

da to učinim na tvoju zapovest i da se oglušim o svoju dužnost, koja mi nalaže da ovde sedim i stražarim. Pojavio si se tu s tim ogrtačem i tom užarijom, no uopšte ne vidiš koliko si smešan što dolaziš pred prazan studenac – prazan po onome što si sam rekao."

„Prazan kao studenac!", objasni Ruvim žešćim glasom. „Utoliko prazan što u njemu nema vode!"

„Prazan uopšte!", odgovori čovek. „Jama je prazna kada vi stižete do nje!"

Tu Ruvim više nije izdržao, već odjuri do studenca, naže se nad otvor i viknu prigušenim glasom u dubinu: „Dečače! Pst! Jesi li živ i ima li u tebi počem još snage?"

Onaj na kamenu, pak, samo je, smešeći se, tresao glavom, pri čemu je sažaljivo coktao jezikom. Čak je i podražavao Ruvima, pa je takođe vikao „Dečače, pst!" i coktao.

„Doluta tako čovek ovamo i razgovara sa praznom rupom!", reče on onda. „Kakve li nerazumnosti! Nema tu nikakvog dečaka, čoveče, nema ga ni nadaleko ni nablizu. Ako je tu i bio neki dečak, onda tu nije mogao da se skrasi. Prestani već jednom da od sebe praviš budalu sa tom tvojom napravom i tim tvojim govorenjem uprazno!"

Ruvim je još uvek stajao nagnut nad otvorom iz kojeg mu nije dolazio nikakav odgovor.

„Strašno!", prostenja on. „On je ili mrtav, ili je otišao, šta ću sad? Ruvime, šta ćeš sad da radiš?"

I iz njega izbiše i provališe sav njegov bol, svekoliko njegovo razočaranje, sav njegov strah.

„Josife!", kriknu on sav očajan, „hteo sam da te spasim i da ti svojim rukama pomognem da izađeš iz jame! Evo, tu su lestve, evo ogrtača za tvoje nago telo! Gde si? Tvoja vrata su otvorena! Ti si izgubljen! Ja sam izgubljen! Kuda da krenem sada kada te nema, kada si ukraden ili mrtav?... Mladiću, žitelju ovog mesta!" viknu on u svojoj velikoj nevolji. „Nemoj da sediš tako tupo na tom na lopovski način odvaljenom kamenu, nego kaži nešto i pomozi mi! Tu je bio jedan dečak, Josif, moj brat, Rahilino dete. Njegova braća i ja, mi smo ga bacili tamo dole pre tri dana, da ga kaznimo zbog njegove osionosti. Ali njegov otac ga čeka, ne može se zamisliti kako ga čeka! I kada mu budu rekli da je lav rastrgao jagnje, on će obeznanjen pasti na leđa. Zato sam došao sa užarijom i odećom, da izvučem dečaka iz studenca i da ga odvedem ocu, jer on mu mora biti vraćen! Ja sam najstariji. Kako da izađem ocu na oči ako se dečak ne vrati, i kuda ja da krenem? Kaži mi, pomozi mi, ko je uklonio kamen, i šta se desilo s

Josifom?"‘

„Vidiš!?" reče stranac. „Kada si kročio ovamo, u prostor studenca, bio si ozlojeđen zbog mog prisustva i ljutio si se zato što sam sedeo na kamenu, a sada me, eto, moliš da ti pomognem i da te tešim. Dobro je što to činiš, jer možda si baš ti taj zbog koga sam posađen tu, kraj jame, da ubacim ovo ili ono seme u taj tvoj razum, pa da onda u tišini proklija. Dečak više nije tu, to i sam vidiš. Njegov dom je otvoren, nije mogao da se skrasi u njemu, više ga nećete videti. Ali među vama treba da bude jedan koji će negovati klicu očekivanja, a kako si ti došao da spasiš brata, onda ti treba da budeš taj."

„Šta ja to ima da očekujem ako Josifa nema, ako je ukraden ili ako je mrtav?!"

„Ne znam šta ti podrazumevaš pod ‘mrtav’ i pod ‘biti živ’. Ti, doduše, nećeš da čuješ i znaš za osnovne detinjaste stvari, ali mi ipak dozvoli da te podsetim na pšenično zrno u nedrima zemlje i da te pitam šta misliš u vezi s njim o pojmovima ‘mrtav’ i ‘biti živ’. Pa to su, konačno, samo reči. Naime, ako zrno padne u zemlju i umre, onda će ono doneti bogat plod."

„Prazne reči, prazne reči!" viknu Ruvim kršeći svoje ruke. „Ta ti mi govoriš samo prazne reči! Je li Josif mrtav ili je živ? To je ono što moram da znam!"

„Mrtav je, očigledno", odgovori čuvar. „Pa vi ste ga sahranili, kako čujem, a onda je zacelo još i ukraden, odnosno njega su rastrgle divlje zveri. Ništa vam drugo ne preostaje nego da to dojavite ocu, da mu sve to nedvosmisleno objasnite, kako bi se s tim pomirio. No, cela stvar ipak ostaje dvosmislena i nije tako skrojena da čovek može s njome da se potpuno pomiri, jer ona ipak u sebi sadrži i klicu očekivanja. Ljudi čine mnoge stvari da bi se približili tajni, pa se u tom smislu i trude slaveći praznike i svetkujući svetkovine. Video sam kako su jednog mladića s vencem i u svečanoj odeći položili u grob i kako su nad njim zaklali jednu životinju iz stada, čiju su krv pustili da se slije dole, na njega, tako da ga je svega oblila, a on ju je prihvatio celim svojim telom i svim svojim čulima. Posle toga, kada je nestao iz groba, bio je božanske prirode i stekao je život – barem za izvesno vreme, a onda je ponovo morao da legne u grob, jer se čovekov život više puta obrće i nanovo donosi grob i rođenje. Čovek mora više puta da nastane da bi postao."

„Avaj, venac i svečana haljina", zakuka Ruvim i zari lice u šake, „ležahu pokidani i razderani, dečak je go otišao u grob!"

„Da, zato ti i dolaziš s tim tvojim ogrtačem”, produži čuvar, „jer hoćeš da ga obučeš. To može i Bog. I on može ponovo da obuče razgolićenog, i to bolje nego ti. Zato ti savetujem: Pođi kući i ponesi taj tvoj ogrtač! Bog može čak i da preobuče onog ko nije razgolićen, a na kraju to sa razgolićavanjem vašeg dečaka i nije baš nešto posebno i nešto novo. Hteo bih, ako mi dozvoliš da ubacim misaono seme u taj tvoj razum, da ti, naime, kažem da je ova dogodovština ovde samo igra i svetkovina, kao što je ona dogodovština sa krvlju oblivenim mladićem samo ceremonijal i pokušaj ispunjenja, da je to stvarnost koja se ne sme uzeti posve ozbiljno, budući da je sve to samo šala i aluzija, tako da pri tome možemo, poverljivo namigujući jedan drugome i smešeći se, da gurkamo jedni druge. Moguće je da je ta jama samo grob nastao manjim obrtanjem, a da je vaš brat još sasvim u procesu nastajanja i da još nikako nije postao, kao što je i cela ova povest u nastajanju i još nije postala. Ponesi to, molim te, u nedrima svog razuma i pusti da to tamo najpre umre a zatim proklija. A ako bude donelo ploda, onda podaj i ocu od toga radi okrepljenja!”

„Otac! Otac!” viknu Ruvim. „Nemoj me na njega podsećati! Kako da stanem pred oca bez deteta?”

„Pogledaj gore!” reče čuvar. U udubljenom prostoru sa studencem postalo je, naime, vidnije, a mesečeva barka, čija se tamna polovina nevidljivo-vidljivo ocrtavala u pozadini nebeskog svoda, skrivena a ipak vidljiva, upravo je zaplovila nad njim. „Pogledaj ga samo kako blistajući plovi i krči put svojoj braći! Aluzije se neprestano zbivaju i na nebu i na zemlji. Onaj ko nije tupav i ume da ih čita i tumači, taj će znati i da očekuje. Ali i noć korača dalje i ko ne mora da čeka i da izigrava čuvara, najbolje će uraditi ako prilegne, umotan u svoj ogrtač, sa ugodno skupljenim kolenima, da bi onda ujutru ponovo ustao. Idi, prijatelju moj! Ovde nemaš šta da tražiš, a ja se neću ukloniti na tvoju zapovest.”

Na to se Ruvim okrenu, klimajući glavom, i pope se, još malo oklevajući, basamacima, pa ode gore do svoje životinje. Gotovo celim putem odande do koliba svoje braće klimao je svojom ošamućenom glavom, delom obuzet očajanjem, a delom utonuo u zbunjeno razmišljanje, jedva razlikujući jedno od drugoga, ali je zato neprestano klimao glavom.

Zakletva

Tako on stiže do koliba i podiže devetoricu iz prvog sna govoreći im uzdrhtalim ustima: „Dečak je nestao. Kuda ću sada?"

„Ti?" upitaše oni gotovo u jedan glas. „Govoriš kao da je bio samo tvoj brat, a u stvari je brat svih nas. Šta ćemo sada svi skupa; to je pitanje. Šta, uostalom, znači ono 'nestao'?"

„Nestao znači ukraden, iščezao, rastrgnut, mrtav", vikao je Ruvim. „To znači izgubljen za oca. Jama je prazna."

„Zar si bio kod jame?" upitaše oni. „Zašto to?"

„Da izvidim stvar", odgovori on besno. „To je valjda prvorođenom još dozvoljeno. Ta zar možemo ostati spokojni posle onoga što smo uradili, zar nas to ne progoni? U svakom slučaju hteo sam da pogledam šta je s dečakom, pa vam saopštavam da je nestao i da sada moramo da se upitamo šta ćemo sada."

„Da sebe označavaš kao prvorođenog", odgovoriše mu oni, „to je ipak malo previše; dovoljno je da se pomene Valino ime, pa da se podsetiš onoga što je bilo i kako sada stoje stvari. Pretila nam je opasnost da prvorodstvo pripadne onom Sanjaru; ali sada su na redu blizanci, a i Dan bi mogao da polaže neka prava na prvorodstvo, jer se rodio iste godine kad i Levije."

Ali uto oni uočiše magarca sa ogrtačem i lestvama, pošto se Ruvim uopšte nije ni trudio da ih prikrije, pa im nije bilo teško da sve shvate. Tako dakle, tako dakle, veliki Ruvim je hteo da ih obmane i ukrade Josifa; bio je naumio da se ponovo izdigne, a njih da uvali u nevolju. Lepo je on to smislio! Pogledima se o svemu tome sporazumeše. Ali ako stvari tako stoje – i o tome su se dogovorili pogledima, ne izgovorivši nijednu reč, – onda ni oni nisu dužni da Ruvimu polože računa o onome što su u međuvremenu učinili. Nevera za neveru! Onda Ruvim ne mora ništa da zna o Ismailjcima i o tome da se oni upravo spremaju da sa sobom povedu Josifa. Ta on bi još bio u stanju da pojuri za njima. Zato mu ne rekoše ni reči, a na vest koju im je saopštio samo slegoše ramenima i ostadoše potpuno ravnodušni.

„Nestao je”, rekoše oni, „i sasvim je svejedno šta to ‘nestao’ znači: ukraden, iščezao, rastrgnut, izdan, prodan. Nije nas mnogo briga za to i sasvim nam je svejedno. Ta zar nismo čeznuli za tim i zar nismo s pravom želeli da ga više nema? Želja nam se, dakle, ispunila – jama je prazna.”

On se pak sa svoje strane čudio da su tu najnoviju i strašnu vest primili tako hladno i ravnodušno, te je stao da im se ispitivački zagleda u oči, neprestano klimajući glavom.

„A otac?” viknu on u iznenadnoj provali besa, s uzdignutim rukama.

„To je rešeno i odlučeno”, rekoše oni, „onako kako je to mudri Dan predložio. Neće on, naime, morati da čeka i da bude u nedoumici, nego će mu biti sasvim jasno, čak će svojim rukama moći da se uveri da Dumucija više nema i da je nestalo njegovo mezimče. A mi ćemo biti čisti pred njim zahvaljujući ovome znaku ovde. Vidi šta smo pripremili dok si ti išao svojim putevima!”

I oni doneše komade vela na kojima su se videle mrlje upola sasušene krvi.

„Je li to njegova krv?!” viknu Ruvim visokim glasom iz svog golemog tela i sav se naježi... Jer, za trenutak je bio pomislio da su ga pretekli kod jame i da su Josifa ubili.

Međutim, oni su se na to samo jedan na drugog nasmešili.

„Šta to trabunjaš i blebećeš!” rekoše mu. „Učinjeno je onako kako je dogovoreno i jedna životinja iz stada dala je svoju krv da posluži kao znak da Josifa više nema. A ovo ćemo odneti ocu i prepustićemo njemu da sebi stvar objasni onako kako mora, jer ne preostaje ništa drugo nego da mu se kaže da je lav iznenada zaskočio Josifa u polju i da ga je rastrgao.”

Ruvim je sedeo pred njima; snažna kolena bio je isturio pred sebe, a pesnice je zario u očne duplje.

„Nesrećnici!” prostenja on. „Nesrećnici smo mi! Olako brbljate o onome što će tek biti, o budućem, a niti ga vidite niti ga znate. Jer, ono vam je nejasno i maglovito u daljini, a u glavi vam nedostaje snaga da ga približite i da samo za tren oka živite u času kad vam se ukaže kao stvarnost. Zgrozili biste se i poželeli biste da vas odmah sažeže i smoždi munja ili da se podavite u vodi, s kamenom oko vrata, na mestu gde je najdublja, samo da ne biste morali priznati ono što ste učinili i da ne biste morali da kusate čorbu koju ste zakuvali. Ja sam taj koji je ležao pred njim, jer sam počinio opako delo, i on me prokleo, i ja dobro poznajem svu strastvenost njegove

duše u gnevu – i ja već tačno vidim, kao da je to već stvarnost, kako će se ona stravično poneti u svom golemom jadu. ‘Ovo ćemo odneti ocu i on neka sebi onda protumači’. Blebetala jedna! Da, on će to tumačiti! Ali ko će moći da ga gleda kada on to bude tumačio, i ko će moći da ga podnese kada svoju dušu bude sasvim otvorio! Jer, Bog mu je dao meku i veliku dušu i naučio je da se na žestok način iskaže i obelodani. Ništa vi ne vidite i ništa vama nije jasno ako se nešto već nije stvarno obelodanilo; zato i možete tako mirne duše da brbljate o budućem i da ne znate za strah. Ali mene je strah!” viknu on, čovek medveđe snage, i uspravi se pred njima onako visok poput kule i raširi ruke. „Šta ću i kuda ću kada on sebi sve bude razjasnio!?”

Zbunjeno su sedela sva devetorica i svaki je od njih zaplašeno gledao u svoje krilo.

„No dobro”, uzvrati Juda tiho, „nema ovde među nama toga koji će te pljunuti zbog tog tvog straha, Ruvime, sine moje majke, jer muški je otvoreno priznati svoj strah; ali ako ti misliš da smo mi bezbrižni i da nam je veselje u srcu, te da ne znamo za strah pred Jakovom, onda se grdno varaš. No kakva je korist od proklinjanja onoga što se zbilo, i šta bi čovek dobio suprotstavljanjem onome što je neminovno i nužno? Josifa više nema i ova krvava haljina to svedoči. Znak je blaži od reči. Zato ćemo pred Jakova izneti znak, pa onda mi ne moramo da progovorimo nijednu reč.”

„A moramo li”, upita na to Asir, Zelfin sin, oblizujući po navici usne, „moramo li, kad je već reč o odnošenju, svi skupa da odnesemo znak pred Jakova i da svi budemo prisutni kada ga sebi bude objašnjavao? Ne bi li bilo bolje da jedan krene napred s haljinom i odnese mu je, a mi ostali bismo lepo išli za njim i stupili bismo pred njega kada on sebi taj znak bude bio objasnio; čini mi se da bi ovo bilo blaže. Pa predlažem da hitronogi Neftalim bude taj koji će na sebe preuzeti ulogu prenosioca znaka i glasnika. Ili bi možda to trebalo odlučiti kockom, tako da kocka odredi ko će to uzeti na sebe da uradi?”

„Neka kocka odluči!” viknu žustro Neftalim. „Ja sam za kocku, jer ni ja ne blebećem o budućem a da ga pri tome ne zamišljam i otvoreno priznajem da se bojim!”

„Čujte, ljudi!” oglasi se Dan. „Evo ja ću nešto da vam kažem i sve da vas spasim. Jer od mene je potekao taj plan i on je još svež u mojim rukama poput vlažne gline i grnčarske zemljane mase u rukama grnčara, te bih da ga malo doteram. Naime, mi i ne moramo Jakovu da odnesemo haljinu, niti jedan od nas, niti svi zajedno. Mi ćemo za to naći neke strane ljude, bilo kakve, neke od ovdašnjih

meštana, koje ćemo unajmiti tako što ćemo ih pridobiti lepim rečima i sa nešto vune i kiselog mleka. Utuvićemo im šta da kažu pred Jakovom: 'Tako i tako, evo, ovo smo našli blizu Dotana, u polju, slučajno smo na ovo naišli u pustinji. Pogledaj ovo malo bolje, gospodaru moj, da to nije počem haljina tvog sina!' Tako bi nekako trebalo da govore. A čim to budu rekli, neka se odmah i izgube odande. A mi ćemo se motati uokolo još nekoliko dana pre nego što se budemo pojavili, sve dok onaj znak ne bude bio potpuno rastumačio i znao da je izgubio jednoga a dobio desetoricu. Šta kažete, dakle, za ovaj moj predlog?"

„To je dobro", rekoše, „ili barem zvuči dobro. Zato dajte da to prihvatimo, jer ono što u ovom slučaju dobro zvuči, to se mora smatrati i sasvim dobrim."

Svi se složiše s tim predlogom, pa i Ruvim, mada se gorko osmehnuo kada je Dan govorio o desetorici koju Jakov dobija za jednoga. A posle toga su još dugo posedeli pred kolibama pod zvezdanim nebom i nikako da okončaju razgovor; jer, nisu bili baš sasvim sigurni u jedinstvo svoje zajednice i nisu imali puno poverenje jedan u drugoga. Devetorica su posmatrala Ruvima, koji je očigledno njima iza leđa pokušao da ukrade brata, kojeg su bili bacili u studenac, i da ih tako obmane, i oni su ga se plašili. A on je opet posmatrao ovu devetoricu, koji su na vest da je jama prazna ostali tako čudno mirni i ravnodušni, pa nije znao šta da misli.

„Moramo se svečano zakleti", reče Levije, koji je po prirodi bio sirov, ali i pobožan, pa je kao takav voleo sve obrede i znalački ih i obavljao, „moramo se na strašan i jezovit način zakleti da nikada niko od nas neće Jakovu, niti bilo kome, progovoriti ni najmanju reč o ovome što se ovde zbilo i šta smo uradili sa Sanjarem, niti da će do kraja života samo gestom, pokretom oka, nagovestiti, ili na bilo koji način natuknuti, bilo šta u vezi sa celom ovom stvari!"

„Kao što on reče, moramo to učiniti", potvrdi Asir. „I ta zakletva mora nas desetoricu da veže i poveže da budemo kao jedno telo i da ćutimo kao jedan, kao da nismo, tu i tamo, jedinke, nego jedan čovek koji sve do smrti, pa ni u smrti, neće otvarati usta, nego će umreti istrajno stisnutih usta pred svojom tajnom. Ono što se dogodilo može se ugušiti i uništiti ćutanjem koje se navaljuje na nj poput nekog kamenog bloka. Tada će mu usled pomanjkanja vazduha i svetlosti ponestati daha i prestaće da bude nešto što se dogodilo. Verujte mi, tako nestaje mnogo toga što se dogodilo, samo ako je ćutanje o tome nesalomljivo, jer bez daha reči ne može ništa da opstoji. Moramo ćutati kao jedan čovek, onda će stvar sa tim događajem biti okončana, a u tome neka nam pomogne Levijeva svečana i

strašna zakletva – ona neka nas vezuje!”

Svi su se sa tim saglasili, jer nijedan od njih nije hteo da ostane sam u ćutanju, već je svaki radije želeo da ima udela u moćnoj zajedničkoj nesalomivosti i da u njoj bude bezbedan sa svojom slabošću. Zato je Levije, Lijin sin, smislio stravičnu formulu zakletve, pa su se onda sabili tako nablizu jedan uz drugog da su im se nosevi dodirivali i da im se dah mešao; pošto su ispružili ruke, povezavši se i njima u jedan čvrst sklop, stadoše da prizivaju Najvišeg, El-eljona, Boga Avramovog, Isakovog i Jakovljevog, ali i da se obraćaju nekolicini ovdašnjih Baalova, za koje su znali, kao Amu iz Uruka, Elilu iz Nipura i Bel Harana, Sinu, mesecu, prizivajući ih za svedoke i zaklinjući se, pri čemu su im se usta gotovo dodirivala, u jednoglasnom napevu da onaj koji „to” ne prećuti, ili na bilo koji način, nagoveštajem, gestom, pokretom, aluzijom, ukaže na „to”, bude proglašen huljom i kurvom, da mu Sinova kćer, gospodarica žena, uzme luk, naime muškost, pa da bude kao mazga, tačnije rečeno kao bludnica koja svoju zaradu stiče na ulici, da ga nijedna zemlja ne zadrži, nego ga potera u drugu zemlju, tako da ne zna kuda da skloni svoju kurvinsku glavu, kao i to da ne bude mogao ni da živi ni da umre, nego da ga eonima život i smrt, gadeći ga se, pljuju jedno drugome.

Tako je glasila zakletva. Pošto su obavili zakletvu, bilo im je lakše, nekako im je laknulo, jer su se time – na strašan način – osigurali. Ali kada krenuše da se raziđu da bi se uputili na počinak, jedan od njih reče onome pored sebe (bio je to Isahar koji se obratio Zevulonu): „Osećam u sebi nešto kao zavist: zavidim Turturi, Venjaminu, našem malom i najmlađem bratu kod kuće, zato što on ništa ne zna i što je ostao izvan svega ovoga i izvan ovog saveza. Njemu je dobro, tako se barem meni čini, i ja mu zavidim na tome. A ti ne?”

„I ja takođe, naravno”, odgovori Zevulon.

Ruvim pak sa svoje strane pokušao je da se priseti reči dosadnog mladića, onog čoveka iz ovdašnjeg mesta koji je sedeo na kamenom poklopcu studenca. Nije bilo baš lako prisetiti ih se, jer su bile dosta nejasne i pune dvosmislenosti, više su, naime, bile neka vrsta naklapanja nego jasnog govora, pa ih nije bilo lako dozvati u pamet. A ipak je u dubini Ruvimova uma ostala klica koja nije znala za sebe, kao što ni klica života ne zna za sebe u majčinoj utrobi, ali majka zna za nju. Bila je to klica očekivanja koju je Ruvim poneo u sebi, pa ju je on potajno hranio svojim životom i u snu i na javi, sve dok nije ostario i osedeo, tokom onoliko godina, koliko je i Jakov služio kod onoga đavola Lavana.

Sedmi deo:

RASTRGNUTI

Jakov pati za Josifom

Da li je znak blaži od reči? Na to pitanje je teško dati jednoznačan odgovor. Juda je sudio sa stanovišta donosioca strašne vesti, koji bi se zacelo pre odlučio za znak, budući da ga lišava upotrebe reči. Ali kako stoje stvari sa primaocem? On snagom svog neznanja može da se ogluši o reč, da je odbaci kao laž i strašno blebetanje i da je odagna u pakao nezamislivog besmisla, kuda ona i spada po njegovom na silu nasmešenom uverenju, sve dok jadniku ne sine njeno pravo na gornju svetlost. Reč samo polako prodire; pre svega, ona u prvi mah može da bude nerazumljiva, njen smisao može da bude nedokučiv; izvesno vreme ti stoji na volju da zbrku koju bi ona da izazove u tvojoj glavi i tvom srcu, radi održavanja svog neznanja, prebaciš na glasnika i njega proglasiš ludim. „Šta to govoriš?" možeš da upitaš. „Je li tebi zlo? Daj da ti pomognem, evo ti malo vode. Popij koji gutljaj da možeš opet da govoriš, i to tako da to na nešto liči!" To je uvredljivo za onog, ali zbog tvog položaja, kojim on vlada, on ti neće zameriti i postepeno će te njegov razumni i samilosni pogled pokolebati. Ti ne možeš da izdržiš taj pogled, te shvataš da se zamena uloga, koju bi ti radi svog samoodržanja silom da izdejstvuješ, ne dâ ostvariti i da je štaviše na tebi da ti od njega prihvatiš ponudu da popiješ koji gutljaj...

Reč dopušta takvu odugovlačenjem ispunjenu borbu protiv istine. Ali tako nešto nije moguće kada se upotrebi znak. Njegova sabrana surovost ne dopušta nikakvu prividnost koja bi imala moć odlaganja. On je nedvosmislen i ne mora da bude ostvaren, jer je stvaran. On je opipljiv i prezire obzirno svojstvo da bude neshvatljiv. On uopšte ne ostavlja otvorenim nikakav privremeni izlaz kroz koji bi se moglo umaći. On te prisiljava da ono što bi, predočeno rečima, odbacio kao ludost, sam zamisliš u svojoj glavi i da se, dakle, sam smatraš ludim ili da prihvatiš istinu. Posrednost i neposrednost prožimaju se u reči i znaku na različit način i teško je reći ko se od njih odlikuje brutalnijom neposrednošću. Znak je nem, – ali samo iz očevidnog razloga jer je on sama stvar i jer ne mora da odgovori da bi bio „shvaćen". Bez ijedne izgovorene reči on te obara na leđa.

Da se Jakov, ugledavši haljinu, shodno svakom predviđanju, srušio, to je pouzdana činjenica. Ali niko nije video kako se to zbilo; jer ljudi iz Dotana, neki siromasi, njih dvojica, koji su, za određenu

količinu vune i kiselog mleka, ravnodušno prihvatili da igraju ulogu ljudi koji su nešto našli, odmah se izgubiše čim su ispričali svoju lažnu priču, i ne sačekavši da vide njeno dejstvo. Ostavili su Jakova, Božjeg čoveka, sa krvavim komadima vela u rukama, na istom mestu na kome su ga i zatekli – pred njegovom kućom od kostreti, udaljivši se najpre s nekoliko laganih i tihih koraka, a onda odjednom u trku koliko ih noge nose, nastojeći da što pre odmagle odavde. Niko pak ne zna koliko je dugo Jakov tamo stajao i gledao u ono malo što je, kako je postepeno morao da shvati, na ovom svetu ostalo od Josifa. Onda se zacelo srušio, jer su ga žene koje su naišle našle kako leži na leđima! Bile su to žene sinova, Sihemićanka Vuna, Simeunova supruga, i žena Levijeva, zvana unuka Everova. Ove su ga, onako uplašene, podigle i odnele u šator. Po onome što je držao u rukama brzo im postade jasno šta je bio uzrok njegovog obeznanjenja.

Ali nesvestica u kojoj se Jakov nalazio nije bila obična, već je to bila neka vrsta ukočenosti, kojom mu je bio zahvaćen svaki mišić i svaki nerv, tako da se nije mogao previti nijedan zglob, a ako bi se pokušalo silom, onda bi se jedino mogao polomiti, te je tako njegovo telo naprosto bilo kao skamenjeno. Ta pojava je retka, ali se ponekada javlja kao reakcija na izvanredne izazove sudbine, pa se onda ispoljava poput nekog grča, u očajničkom i prkosnom ustobočenju protiv nečeg neprihvatljivog, s tim što se celo to stanje samo polagano, najkasnije za nekoliko sati, smiruje – kao da se takoreći predaje pred neumoljivom bolnom istinom, koja se na kraju krajeva mora prihvatiti i priznati.

Sa svih strana dotrčala i dozvana čeljad, muškarci i žene, bojažljivo je posmatrala to raznežavanje čeljadeta koje se bilo pretvorilo u stub soli i njegovo preobraćanje u bolom skrhanog čoveka koji se sav otvorio i sav predao jadu koji ga je zadesio. Još nije bilo glasa u njegovom grlu kada je, takoreći kao potvrdu donosiocima znaka, kojih odavno više nije bilo, odgovorio: „Da, to je odeća moga sina!” A posle toga je kriknuo strašnim glasom, koji je usled očajanja bio toliko povišen da je ličio na urlik: „Divlja zver ga je proždrala, neka krvoločna životinja je rastrgla Josifa!” I kao da ga je ta reč „rastrgla” navela na ono šta mu je sada činiti, on poče da sa sebe kida odeću.

Kako je već uveliko bilo osvojilo leto i on na sebi imao laku odeću, to mu ova pri tome i nije pružala neki naročiti otpor. Ali iako je u to uneo svu snagu svog jada, to kidanje odeće sa sebe potrajalo je, zbog čudesno nemušte temeljitosti s kojom je to činio, prilično dugo. Prestravljena čeljad koja je stajala uokolo, pokušavajući pokretima da ga odvrati od nauma, morala je da gleda kako se nije zaustavio na gornjoj odeći, nego je, očigledno sledeći neki svoj neobuzdani naum,

doista iskidao i pokidao sve što je imao na sebi, bacajući komade, jedan za drugim, sa sebe i potpuno se razgolićavajući. Kao postupak stidljivog čoveka, čiju je odbojnost prema svakoj golotinji svet bio naučio da poštuje, sve je to u tolikoj meri delovalo neprirodno i ponižavajuće da se više nije moglo gledati, pa je domaća čeljad, uz kuknjavu, počela da odvraća poglede i da se pokrivene glave udaljava s tog mesta.

Za ono što ih je rasteralo „stid” je prava i odgovarajuća reč samo pod uslovom da se ona uzima u njenom poslednjem i uveliko zaboravljenom značenju: kao jednosložni opis one prestravljenosti do koje dolazi kada iskonsko probije slojeve uljuđenosti, no na čijoj površini ono i nadalje deluje samo u prigušenim nagoveštajima i analogijama. Takvim uljudnim nagoveštajem može se smatrati i kidanje odeće kada čoveka spopadne velika tuga: to je građansko ublaženje izvornog običaja ili praobičaja da se potpuno i sasvim odloži odeća, da se odbace ruho i nakit kao znamenje ljudskog dostojanstva, koje je uništeno, koje je takoreći stradalo od velikog jada, pa se čovek onda tako srozava na nivo običnog stvora. To je Jakov učinio. Ponesen najdubljim bolom, on se vratio ishodištu običaja, od simbola ka samoj sirovoj stvari i ka stravičnom istinitom; on je učinio ono „što se ne čini”, a to je, ako se dobro promisli, izvor sveg jezovitog. Ono što je na samom dnu, to pri tome dospeva sasvim gore; i da mu je povrh svega još palo na um, da bi što izrazitije dao izraza svome jadu, da bleji kao ovca, njegovu čeljad ne bi obuzelo mučnije osećanje od ovog koje ih je sada prožimalo.

Ona se, dakle, postiđena, razbežala, ona ga je napustila – i teško je reći da li je to starcu dostojnom sažaljenja možda i bilo sasvim pravo i drago; nije li izazivanje jezovitog odgovaralo njegovim u dubinama skrivenim željama, pa ako je to tako, onda se postavlja pitanje da li je, ostavljen ovako sam u svom neobuzdanom ispoljavanju osećanja, možda ipak postigao ono što je želeo. Međutim, on ipak nije bio sam, a ispoljavanju osećanja nije bilo potrebno ljudsko prisustvo da bi očuvalo svoju bit i svoju svrhu, naime baš to izazivanje jeze. Kome je ono bilo upućeno, tačnije rečeno, protiv koga je ono bilo upereno, kod koga je ono zapravo trebalo da izazove zgražanje i kome je ono, kao izražajni povratak na prvobitno stanje prirode, trebalo da predoči da se on lično poneo kao čovek koji se vratio na ponašanje koje odgovara pustinjskom načinu života, – to je očajni otac sasvim dobro znao, a i njegova čeljad je to malo-pomalo počela da shvata, pogotovo Elijezer, „Avramov najstariji sluga”, koji se o njemu brinuo, taj starac koji je uživao ugled jedne osobene pojave, on koji je na tako poseban način umeo da kaže „ja” i kome je zemlja

skakala u susret.

I njega je teško pogodila strašna vest, potkrepljena znakom verodostojnosti, da je Josif, njegov lepi i pametni učenik, sin Prave, smrtno stradao na putu, kao žrtva neke divlje zveri; ali njegov neobično bezličan odnos prema stvarima i njegovo osobeno prostrano samoosećanje dopuštali su mu da taj udarac primi s izvesnom ravnodušnošću, a i neophodna briga za Jakova, toliko skrhanog bolom, sprečila ga je da obrati posebnu pažnju na sopstveni bol. Elijezer je bio taj koji je donosio hranu gospodaru, mada ju je ovaj danima odlučno odbijao, a osim toga je opet on bio taj koji je uspevao da ga privoli da barem noću uđe u svoj šator i prilegne, pri čemu se ni onda nije od njega odvajao. Preko dana, naime, Jakov je sedeo na jednoj hrpi otpadaka i pepela u jednom skrajnutom delu bivaka, na mestu gde nije bilo ni tračka hlada, pa bi tu, go, s komadima vela u rukama, dok su mu kosa, brada i ramena bili posuti pepelom, s vremena na vreme komadom usput pokupljenog crepa češao telo, kao da je prekriveno čirevima i prištom – bio je to jedan čisto simboličan postupak, jer čireva nigde nije bilo, a češanje je spadalo u ispoljavanje osećanja koje je bilo usmereno u drugom pravcu.

Prizor ovog jadnog, pokajničkog tela bio je, i bez njegove tobožnje, slikovito prikazane nečistoće, dovoljno tužan i dirljiv te je svako, izuzev velikog sluge, gledao da, s puno zazora i strahopoštovanja, izbegne ovo mesto podavanja i predavanja bolu. Jakovljevo telo, dakako, više nije bilo telo nežnog stasitog mladića, koji se na Javoku rvao sa strancem goveđih očiju i ostao nepobeđen, to više nije bilo telo mladog ženika koji je sa Nepravom proveo vetrovitu noć; a ni telo onoga koji je s Pravom pozno izrodio Josifa. Preko njega je prešlo otprilike sedamdeset godina – koje nigde nisu zabeležene nepotkupljivom smotrenošću pisara i računara, – sedamdeset stvarnih godina koje su na njemu ostavile određene tragove, tako da su se na njemu videla i dirljiva i odbojna izobličenja starosti, zbog kojih je njegovo razgolićavanje i bilo tako mučno. Mladost se rado i otvoreno, bez ikakvog zazora, pokazuje u svojoj nagosti; ona je ispunjena lepim osećanjem svoje lepote. Starost se ogrće dostojanstvom stida i zna zbog čega to čini. Te od vrućine crvene, belom dlakom obrasle grudi, koje, kako to s godinama biva, izgledom svojim počinju da liče na ženske grudi, te omršavele ruke i bedra, ti opušteni nabori stomaka, – sve to nije bilo za gledanje i nije trebalo niko ni da vidi, izuzev možda stari Elijezer, koji je sve to primao s mirom i zbog svega toga nije prozborio nijednu reč, da ne ometa gospodara u njegovom davanju oduška osećanjima.

Još je manje on bio čovek koji bi Jakova odvratio od ostalih njegovih postupaka koji su prevazilazili meru uobičajenog u ispoljavanju tuge, posebno da ga odvrati od zadržavanja na đubrištu i neprekidnog posipanja pepelom, koji se mešao sa znojem i suzama. To mu se nije moglo zabraniti i Elijezer je sebi dozvolio samo da na mestu pokore podigne neku vrstu zaštitne nastrešnice, kako u časovima kada Tamuzovo sunce dostigne zenit ne bi morali na sebi da osete svu neposrednu žestinu sunčevih zraka. Ali, i pored toga, Jakovljevo izobličeno lice, sa otvorenim ustima, sa u bradu upalom donjom vilicom i od neizmerne patnje nagore, prema nebu okrenutim i izvrnutim očima, bilo je podbulo od vrućine i bola, a on sam je to i izrekao na način na koji to čine svesni osećajni ljudi koji vode računa o svom stanju i smatraju da ono ne bi došlo do izražaja ako ne bi bilo iskazano rečima.

„Lice mi je sasvim crveno i podbulo od plača”, reče on drhtavim glasom. „Duboko pogružen, sedim i plačem, a niz lice slivaju mi se suze.”

Nisu to izvorno bile njegove reči, to se odmah moglo zapaziti. Navodno je, po kazivanju starih pesama, tako ili na sličan način, već Noje govorio u vezi sa potopom, a Jakov je samo prisvojio te njegove reči. Jer je, dakako, dobro i utešno što su iz davnih vremena sačuvane reči kojima patnjama ophrvano čovečanstvo daje oduška jadu, pa se, kao da su uobličene da iskažu svu bol života, mogu primeniti i na kasnija, sadašnja zbivanja, ukoliko reči mogu da iskažu bol tako da se može sopstveni bol spojiti sa prastarim, uvek postojećim bolom. Jakov doista svom jadu i bolu nije mogao da učini veću čast nego time što ga je izjednačio sa bolom čoveka koji je bio pogođen velikim potopom i što je svoj bol izrazio rečima koje su bile sročene da izraze onaj bol i jad.

Uopšte, u svom očajanju i jadanju izrekao je reči koje su bile izgovorene ili barem delom izgovorene povodom nekih drugih stvari, te su se i odnosile na neke druge stvari. Naročito su, uz lelek, ponavljane reči: „Neka divlja zver rastrgla je Josifa! Rastrgnut, rastrgnut je Josif!” ostavljale utisak nečeg što je već na neki način poznato, mada niko ne bi trebalo zato da pomisli da je time njihova neposrednost iole bila umanjena. One, pored sve svoje poznatosti, nikako nisu bile lišene neposrednosti.

„Jagnje i majka ovca su zaklani!” tužio je Jakov, ljuljajući se ovamo-onamo i gorko plačući. „Prvo majka, a sada i jagnje! Majka ovca napustila je jagnje u trenutku kada je preostalo da se do konačišta pređe samo još jedan poljski put; sada je i jagnje zalutalo i izgubljeno! Ne, ne, ne, ne! To je previše, previše! Jao meni, jao meni! Nari-

čem i tužim za voljenim sinom. Za mladicom čije je korenje iščupano, za mojom nadom koja je iščupana kao sadnica, ja tužim i naričem. Moj Damu, moje dete! Donji svet mu postade staništem! Hleba neću okusiti, vode neću piti. Rastrgnut, rastrgnut je Josif...”

Elijezer, koji mu je s vremena na vreme ovlaženom maramom brisao lice, učestvovao je u njegovom tuženju sve dok se ono držalo gotovih formula i uobičajenih obrazaca, ili se oslanjalo na njih, i to tako što bi se, mrmljajući ili napola pevušeći, pridružio onom neprekidnom ponavljanju usklicima „Teško nama!” ili „Rastrgnut, rastrgnut!” Uostalom, tuženju se bila predala i sva ostala čeljad, koja bi to učinila i da je žalost zbog nestanka ljupkog sina bila manje neusiljena. „Hoj ahi! Hoj adôn! Jao za bratom! Jao za gospodarom!” dopiralo je u horu do Jakova i Elijezera, a i odande su se čule, mada nisu imale baš tako doslovno značenje, reči o odbijanju hrane i pića, jer je iščupana sadnica i presahla zelena biljka na pustinjskom vetru.

Dobar je običaj, blagotvorno je obuzdavanje radosti i tuge utvrđenim pravilima njihovog ispoljavanja, kako se u svojoj divljoj neobuzdanosti ne bi neodmereno razmahali i izopačili, već uzmogli da se uliju u već pripremljena čvrsta korita koja će im odrediti pravac. I Jakov je osećao blagoslov i blagodeti običaja koji obuzdavaju; ali je Avramov unuk bio suviše samoniklog duha, a uz to je u njega opšte osećanje na suviše živ način bilo povezano sa ličnom mišlju da bi mogao da se zadovolji jednoličnošću. Govorio je i tužio sasvim slobodno i neposredno, ne oslanjajući se ni na kakve date obrasce i uzore, a Elijezer mu je pri tome brisao lice, pri čemu bi onda tu i tamo ubacio poneku reč umanjujućeg saglašavanja ili pak opominjućeg podsećanja.

„Ono čega sam se plašio, čega sam se pribojavao”, reče Jakov svojim od bola usitnjenim, povišenim i napola prigušenim glasom, „to me i snašlo, i ono što mi je zadavalo briga, to se desilo! Razumeš li ti to, Elijezere! Možeš li ti to da shvatiš? Ne, ne, ne! Ne može se shvatiti da se stvarno dogodilo ono čega se čovek plašio. Da se toga nisam pribojavao i da se to desilo a da to nisam ni slutio, onda bih još mogao da poverujem. Rekao bih tada svom srcu: Bilo si bezbrižno i nisi predupredilo zlo, jer ga nisi na vreme uočilo i osujetilo. Gle, iznenađenje je verodostojno. Ali da kazna dolazi i da se ne libi da dođe, to je u mojim očima užas i protiv sporazuma.”

„Nema nikakvog sporazuma u stvarima usuda”, uzvrati Elijezer.

„Nema sa stanovišta prava. Ali ima sa stanovišta čovekovog osećanja koje ima svoj razum i pravo da se buni! Jer čemu su onda čoveku dat i strah i oprez ako ne da njima obuzda zlo i da kob na

vreme liši zle namisli, kako bi sam mislio o njima? Ona se onda zacelo ljuti, ali se i postidi i govori sama sebi: 'Jesu li to još moje misli? To su čovekove misli, ne marim više za njih.' Ali šta će biti s čovekom ako oprez više ne pomaže i ako se uzalud boji, i to s pravom? Ili, kako da živi čovek ako više ne može da se pouzda u to da će nešto biti tako, a ono se dogodi drugačije nego što je mislio?"

„Bog je slobodan", reče Elijezer.

Jakov stisnu usne. Zatim podiže crep koji mu je bio ispao iz ruke i poče ponovo da se češe po svojim simboličnim čirevima. Drugačije se ne bi usudio da pominje ime Božje. I nastavi:

„Kako sam samo drhtao i brinuo da bi neka divlja životinja mogla iskočiti iz šipražja i dete iznenaditi i povrediti! I pri tome nisam mario za to što sam sa svog straha služio za sprdnju čeljadi, već sam se jednostavno pravio da ne čujem kada govore: 'Pogledajte samo staru dadilju!' I smejali su mi se kao čoveku koji stalno govori: 'Ja sam bolestan, ja sam na smrt bolestan!', a izgleda zdravo zdravcato i ne umire, te ga niko više i ne uzima ozbiljno, pa na kraju ni on sam. A onda ga jednom nalaze mrtvog, kaju se što su mu se sprdali i sada vele: 'Gle, pa nije on bio šašav!' Može li čovek da oseća zadovoljstvo zbog toga što se oni sada stide? Ne, ne može, jer je mrtav. A bilo bi mu draže da je za njih, a i za sebe, bio šašavko, nego što se na primeren način pokazalo da je bio u pravu. Ja sedim ovde u đubrištu, lice mi je od plača posve crveno i podbulo, a niz obraze mi se slivaju suze pomešane s pepelom. Mogu li da se radujem zato što se to desilo. Ne, ne mogu da se radujem zato što se to desilo. Ja sam mrtav, jer je Josif mrtav, rastrgnut, rastrgnut... Evo, Elijezere, uzmi i pogledaj: komadi haljine i šarenog vela! Taj veo sam ja zadigao Najdražoj i Pravoj u bračnoj ložnici, pružajući joj cvet moje duše. A onda se ispostavilo da mi je posredstvom Lavanovog lukavstva bila Neprava i moja duša zadugo na neizreciv način beše povređena i rastrzana – sve dok mi Prava u jezivim mukama ne rodi dečaka, Dumucija, moje najveće blago. A sada mi je i on rastrgnut, on koji beše praznik za moje oči! Može li to da se shvati? Može li čovek s tim da se pomiri? Ne, ne, ne, ne želim više da živim. Voleo bih da mi je duša zadavljena, a ovo telo da je pripalo smrti!"

„Ne greši dušu, Izrailje!"

„Eh, Elijezere, nauči me kako da se bojim Boga i da se poklonim njegovoj velikoj moći! On naplaćuje ime, blagoslov i Isavljev gorki plač, i te kako ih naplaćuje! On sam, po svom nahođenju, određuje cenu i bezobzirno je ubira. On se nije sa mnom pogađao i nije mi dopustio da odbijem ono što je previše za mene. On uzima onoliko

koliko misli da ja mogu da platim i tvrdi da on bolje zna od mene šta moja duša može da podnese. Mogu li ja da se sporim s njime kao ravan sa ravnim? Sedim u pokori i češem se – šta bi još hteo? Moja usta govore: 'Ono što Gospod čini, to je dobro'. Eto mu to što moja usta govore. Šta ja pak mislim u mom srcu, to je moja stvar."

„Ali on čita i ono što je u srcu."

„To nije moja krivica. On je to tako udesio, da vidi i ono što je u srcu, a ne ja. Bolje bi bilo da je čoveku ostavio neko utočište pred njegovom velikom moći, gde bi mogao da negoduje protiv onog što je neprihvatljivo i da ima pravo na sopstveno mišljenje o pravednosti. Njegovo utočište bilo je to srce i njegov šator za blagoslov. Kad bi dolazio u posetu, on je bio lepo ukrašen i metlom pometen, i bilo mu je pripremljeno počasno mesto. A sada u njemu nema ničeg do pepela izmešanog sa suzama i pogani jada. Neka se kloni mog srca, da se ne bi umrljao, i neka se zadovolji mojim rečima."

„Nemoj da grešiš dušu, Jakove ben Jichak."

„Ne mlati rečima, stara slugo, jer su one prazna slama! Brini se ti za mene, a ne za Boga, jer je on premoćan i smeje se tvojoj brižnosti, a ja sam samo jedna gomila jada. Nemoj mi govoriti tako površno, već mi govori iz duše, samo to, jer ništa drugo ne mogu da podnesem. Znaš li i jesi li shvatio da Josifa više nema i da mi se više neće vratiti, nikada, nikada više? Samo ako to imaš na umu, moći ćeš da mi govoriš iz duše i nećeš mlatiti praznu slamu. Ja sam mu svojim ustima rekao da pođe na taj put i govorio mu: 'Pođi za Šekem i pokloni se braći svojoj, dovedi ih kući da Izrailj ne bi u njoj stajao sam kao drvo bez lišća!' To sam zatražio od njega i od sebe i bio sam nepopustljiv u odluci da putuje sam, bez slugu; jer ja priznah njegovu ludost za svoju ludost i ne zatajih sebi ono što je Bog znao. Ali Bog je zatajio preda mnom ono što je on znao, jer me on nadahnu da kažem detetu: Idi! A prećutao je ono što je znao i svoj divlji naum. To je vernost silnog Boga i tako on uzvraća istinoljubivost istinoljubivošću!"

„Poštedi barem svoja usta, sine Prave!"

„Usta su mi data da ispljunem ono što mi ne prija. Ne govori tako površno, Elijezere, već mi govori iz svoje duše! Šta to misli Bog kada od mene zahteva stvari od kojih mi se oči izvrću i muti um, jer ne mogu to da podnesem? Zar sam ja od kamena, i je li moje telo od gvožđa! Da me u svojoj mudrosti barem napravio od gvožđa, ali ovako ja to ne mogu da podnesem… Moje dete, moj Damu! Gospod ga dade, Gospod ga opet uze – da ga barem prvo nije dao ili da barem nije dao da ja izađem iz materine utrobe, i uopšte ništa! Šta da misli,

Elijezere, i kuda i kome da se čovek obrati u svojoj nevolji? Da me nema, ne bih ništa ni znao, i svega ovog ne bi bilo. Ali pošto me ima, to je još uvek bolje da Josifa više nema, nego da ga nikada nije bilo, jer ovako barem imam ono što mi ostaje, svoju tugu za njim. Ah, Bog se pobrinuo da se ne može biti protiv njega i da se mora reći „da" kada se u stvari kaže „ne". Da, on ga podari mojoj starosti, ime neka mu bude slavljeno! On ga stvori rukama i načini ljupkim. Kao mleko ga je izmuzao i njegove kosti lepo skrojio, navukao mu kožu i meso, i obasuo ga umiljatošću, tako da je umeo da me uhvati za resicu uha i smejući se kaže: 'Tatice, daj mi ga!' I ja mu ga dadoh, jer ja nisam od gvožđa ili kamena. Kada ga pozvah da mu kažem da pođe na put, on se odazva rečima: 'Evo me!' i udari petama o zemlju – kada se toga setim, suze mi naviru na oči kao bujica! Jer, mogao sam isto tako da mu uprtim drva za žrtvu paljenicu i da ga uzmem za ruku, a da u drugoj ruci ponesem luč i nož. O, Elijezere, ispovedio sam se Bogu i skrušeno i pošteno priznao da ja to ne bih mogao da učinim. Misliš li ti da je milostivo prihvatio moju skrušenost i da se smilovao mome priznanju? Ne, već je na to samo frknuo i rekao: 'Neka se dogodi ono što ti ne možeš da učiniš, pa ako nisi u stanju da ga daš sam, onda ću ga ja sam uzeti'. Takav je Bog. ...Evo, pogledaj: haljina i komadi haljine, skoreli od krvi. To je krv iz njegovih žila, koje mu je zver raskidala zajedno s mesom. Kakav užas, kakav užas! Kakvog li greha Božjeg! Kakvog li divljeg, slepog, bezumnog zlodela! Previše sam tražio od njega, Elijezere, previše sam tražio od deteta. On je zalutao u polju i izgubio se u pustinji. Onda ga je čudovište zaskočilo i oborilo ga sebi za ždranje, ne obazirući se na njegov strah. Možda me zvao u pomoć, možda je zvao majku, koja je umrla kada je on bio mali. Niko ga nije čuo, Bog se pobrinuo za to. Veruješ li ti da je stradao od lava ili da ga je napala divlja svinja sa nakostrešenim čekinjama i da je ona u njega zabila svoje kljove?"

On se prestravi, zaneme i utonu u razmišljanje. Reč „svinja" neminovno je izazvala misli koje su taj užas, što je razdirao celo njegovo biće, podigle u sferu viših zbivanja, uzora i prauzora, slika i praslika, što se večno obrću i večno postoje, ponevši ga takoreći pod same zvezde. Nerast, podivljala glavna svinja, to je bio Set, bogoubica, to je bio Riđi, to je bio Isav, kojeg je on, Jakov, izuzetno uspeo da umilostivi, plačući kraj Elifasovih nogu, ali je on u praslici zapravo raskomadao brata, pa je možda i sam bio raskomadan na deset delova i prebivao ovde dole. U tom trenutku htede nešto poput neke teške slutnje, neke vrste legendarne sumnje, iz dubine, gde je počivala još od prihvatanja krvavih ostataka, da se probije i izbije na površinu, u Jakovljevu svest, u vidu pitanja o tome ko je bio taj prokleti vepar koji je rastrgao Josifa. Ali on pusti da ta sumnja

ponovo potone u tminu još i pre nego što je dosegla površinu, štaviše, još je malo i pripomogao da bude potisnuta. Dosta je to neobično, ali on nije hteo da zna za nju i opirao se saznanju koje bi bilo prepoznavanje Gornjeg sveta u Donjem svetu, jer bi se sumnja o krivici, da joj je dopustio da izbije na površinu, okrenula protiv njega samoga. Njegova hrabrost i njegova istinoljubivost bile su dovoljno velike da bi priznao svoju odgovornost za Josifa, pa se zato i bio usudio da ga pošalje na put. Ali da sagleda svoj udeo krivice u stradanju deteta, koji bi neizbežno proistekao iz sumnje u brata, sumnje u braću, za to nije imao dovoljno snage i istinoljubivosti, što mu se može oprostiti. Da prizna da je on sam bio glavna svinja koja je svojom toliko ponosnom i majmunskom ljubavlju Josifa odvela u propast, to je u sebi smatrao preteranim zahtevom i on za to nije hteo da zna u svom gorkom bolu. A ipak je nesnosna gorčina tog bola poticala baš iz te nedopuštene i u tami zatomljene sumnje, kao što je i težnja za otvorenim ispoljavanjem osećanja golemog bola i jada pred Bogom uglavnom u njoj imala svoje izvorište.

Ali za Jakova je u pitanju bio Bog, on je stajao iza svega, prema njemu su bile usmerene njegove zamišljene, suzama ispunjene, očajne oči. Lav ili svinja? – svejedno da li je hteo ili dopustio, Bog je, jednom rečju, učinio to stravično delo, i on oseti izvesno, čoveku znano osećanje zadovoljstva zbog toga što mu je očajanje dozvoljavalo da se spori sa Bogom – bilo je to zapravo jedno povišeno stanje kojemu je na osoben način protivrečilo stanje spoljašnje uniženosti u golotinji i pokori. To poniženje bilo je, doduše, neophodno. Jakov je češao svoj jad, zbog toga se nije libio da kaže ono što je govorio i nije pazio šta govori.

„Takav je Bog”, ponovi on s naglašenom prestravljenošću. „Gospod me nije pitao, Elijezere, i nije mi, da bi me iskušao, naložio: ‘Žrtvuj mi sina kojeg voliš!’ Možda bih ja i savladao svoje skrušeno očekivanje i možda bih i poveo dete, i pored njegovog zapitkivanja, ka Moriji, gde bi onda ovca bila žrtva paljenica; možda bih i mogao da to saslušam a da se pri tome ne obeznanim, i možda bih i smogao snage da dignem nož na Isaka, uzdajući se u to da će se pojaviti ovan – u pitanju je bilo samo iskušavanje. Ali nije bilo tako, nije bilo tako, Elijezere. On me nije prvo udostojio iskušavanja. Nego mi odmah odmami dete od srca koristeći se mojim poštenim uviđanjem da nisam sasvim nevin u svađi između braće, pa ga odvede u bespuće da ga tamo zaskoči lav i da divlja zver zabije svoje kljove u njegovo telo i da mu raščereči utrobu. Ta životinja, moraš da znaš, proždire sve. Ona ga je požderala. Ona je onda od Josifa odnela nešto svojoj deci u logu, svojim malim svinjama. Može li čovek to da shvati, može li s

time da se pomiri? Ne, to čovek ne može da zadrži u sebi. I ja ću ga ispljunuti kao ptica gvalicu. Evo ga, leži tu. Pa neka Bog s njim uradi šta hoće, jer ga ja ne mogu prihvatiti."

„Saberi se, budi razborit, Izrailje!"

„Ne, ja sam bez razbora, upravitelju moga doma. Bog mi uze pamet, a sad čuj moje reči! On je moj tvorac, ja to znam. On me izmuzao kao mleko i pustio me da se prometnem u sir, priznajem to. Ali šta je s njim i gde bi on bio bez nas, otaca i mene? Je li on tako kratkog pamćenja? Je li zaboravio koliko je muka i koliko tegoba čovek podneo radi njega, zar je zaboravio da ga je Avram otkrio i izmislio, te je mogao sebi da poljubi prste i usklikne: 'Najzad me zovu Gospodom i Najvišim!' Pitam se: Je li zaboravio savez, te tako škrguće zubima na mene i odnosi se prema meni kao da sam njegov neprijatelj? Gde sam ja to napravio takav prestup i gde sam ja to tako zgrešio? Neka mi to pokaže! Jesam li kadio zemaljskim Baalovima i rukama bacao poljupce zvezdama gore na nebu? U meni nije bilo nikakvog greha i moja molitva bila je čista. Zašto se nada mnom vrši nasilje umesto pravednosti? Bolje bi mi bilo da me odmah uništi u svojoj samovolji i baci u jamu, jer je ta nepravda za njega sitnica, a ja ne želim više da živim ako treba da trpim nasilje. Da li se on to sprda sa ljudskim duhom, te u svojoj obesti ubija i dobre i zle? Ali gde bi on uistinu bio bez ljudskog duha? Elijezere, savez je narušen! Ne pitaj me zašto, jer bih morao tužno da ti odgovorim. Bog nije držao korak, razumeš li ti mene? Bog i čovek izabrali su jedan drugog i sklopili su savez kako bi jedan u drugome zapravo postali ono što jesu, i da bi se posvetili jedan u drugome. Ali ako je čovek u Bogu postao nežan i blag, uljuđene duše, a Bog mu pak nameće neku pustinjsku grozotu koju ne može da prihvati, nego mora da je ispljune i kaže: 'To nije za mene', onda se pokazuje, Elijezere, da Bog nije držao korak u posvećivanju, već je zaostao, pa je još uvek jedno čudovište."

Nad ovakvim rečima se Elijezer, razume se, zgranuo pa je reči svoje molitve uputio ka visinama, da izmoli milost za svoga gospodara, koji je bio van sebe, a i on sam ga je zbog toga odlučno prekoreo.

„Govoriš nemoguće stvari", reče on, „da to čovek ne može da sluša, i vučeš Boga za ogrtač preko svake pristojne mere. To ti velim *ja*, ja koji sam sa Avramom potukao kraljeve sa Istoka, zahvaljujući Božjoj pomoći, ja koji sam doživeo da mi na mom putovanju, koje me vodilo u prošnju, zemlja skače u susret. Ti Boga nazivaš pustim čudovištem i u poređenju s njim sebe smatraš blagim i otmenim, ali upravo iz tvojih reči zavija pustinja i svojim velikim bolom možeš

samo da proigraš samilost, jer ga zloupotrebljavaš i iz njega izvodiš slobode strahovite vrste. Hoćeš li ti da presudiš o pravdi i nepravdi, hoćeš li ti da sudiš onome koji nije stvorio samo Behemota, čiji se rep proteže poput nekog kedra, i levijatana, čiji zubi zastrašujuće stoje uokolo, dok su mu krljušti poput gvozdenih štitova, nego i Oriona, sedmozvežđe, jutarnju zoru, obade, zmije i prašinu Abubu? Zar ne dade tebi Isakov blagoslov ispred Isava, koji je nešto stariji, a uz to još na divan način potvrdi obećanje sa priviđenjem lestvica kod Vetilja? To ti se dopalo i tu nisi imao šta da zameriš sa stanovišta blagog i otmenog ljudskog duha, jer je to tebi odgovaralo! Zar te nije načinio bogatim i imućnim u kući Lavanovoj i raskinuo ti prašnjave okove da možeš da odeš odande sa svim svojim porodom i svim svojim imetkom, a Lavan onda na brdu Gilead beše pred tobom kao jagnje? A sada, kada ti je nanesen bol, težak bol, to niko ne poriče, sada se odjednom buniš, gospodaru moj, i udaraš oko sebe kao jogunasti magarac, te sve odbacuješ na odvratan način i govoriš: 'Bog je zaostao u uljudnosti'. Jesi li ti bezgrešan, budući da si od mesa, i zar si baš tako siguran da si celog svog života bio pravedan? Zar ti misliš da razumeš ono što je za tebe previsoko i da si odgonetnuo zagonetku života kada se tako razmećeš svojom ljudskom rečju i govoriš: 'Ne mogu to da prihvatim i ja sam svetiji od Boga'? Zaista, to nije trebalo da čujem iz tvojih usta, o sine Prave!"

„Da, ti, Elijezere", odgovori Jakov s nekom opakom sprdnjom u glasu, „ti si mi baš onaj pravi, a možeš i da ostaneš takav! Ti si kašikom pokusao mudrost i ona na sve strane prosto izbija iz tebe. Zaista je zanimljivo kako me to grdiš i uzgred mi nabacuješ da si sa Avramom poterao kraljeve, što je naprosto nemoguće; jer, po zdravom razumu, ti si moj polubrat od jedne sluškinje, rođen u Damaškiju, a Avrama si video isto tako kao što sam ga i ja video. Eto, vidiš, kako se ja u mom jadu odnosim prema tvojim svetim osećanjima! Ja sam bio čist, ali Bog me svega svukao u blato, a ovakvi ljudi se drže zdravog razuma, jer ne znaju šta bi započeli sa smernim ulepšavanjem, i više vole golu istinu. A i u to da ti je zemlja skakala u susret, ja, da ti iskreno kažem, izražavam svoju sumnju. Sve je gotovo."

„Jakove, Jakove, šta to radiš! Ti u obesti svog bola uništavaš svet, ti ga razbijaš u paramparčad i onda ga tako bacaš o glavu onome koji te opominje. Jer, ja ne bih da kažem kome ga zapravo, pravo uzevši, tako bacaš o glavu. Ta, zar si ti prvi koji doživljava tešku patnju, i zar to za ime svega tebi ne sme da se desi, da ne bi naduo svoj trbuh pogrdama i pobunio se i oborena čela jurnuo na Boga? Misliš li ti da će se zbog tebe pomeriti brda i da će vode početi da teku unazad, u

suprotnom pravcu od svog prirodnog toka? Rekao bih da ćeš u ovom času pući od zlobe, kada Boga nazivaš bezbožnim i Uzvišenog nepravednim!"

„Ćuti, Elijezere! Molim te, ne govori tako nepravedno preda mnom, jedna sam rana od bola i ja to ne mogu da izdržim! Je li Bog morao da dâ svog jedinog sina da dospe pred svinje i u log njihovih mladunčadi, ili ja? Zašto ti onda tešiš njega i zauzimaš se za njega umesto za mene? Razumeš li ti uopšte na šta ja to mislim? Ništa ti ne razumeš, a ovamo hoćeš da govoriš Bogu u prilog. Eh, ti Božji branitelju, nagradiće te on zbog toga i visoko će ti uračunati to što ga braniš i prepredeno uznosiš njegovo delo, zato što je Bog! A evo šta ja mislim: On će ti sabiti zube. Jer, nepravedno govoriš njemu u prilog i hoćeš da ga zavaraš, onako kako se čovek vara, i da ga potajno uzmeš kao ljudsku osobu. Licemeru jedan, on će te opako zgrabiti ako se na ovaj način ophodiš prema njemu radi njega i udvorički zastupaš njegovu stvar, a on je meni, bacivši Josifa pred svinje, naneo zlo koje vapi do neba. To što ti govoriš, mogao bih i ja da govorim, jer ja nisam gluplji od tebe, imaj to na umu pre nego što počneš da mlatiš koješta. Ali ja govorim drugačije, i zato sam mu ja bliži od tebe. Jer, Boga treba braniti od njegovih branitelja i štititi od onih koji ga pravdaju. Misliš li ti da je on čovek, mada veoma silan čovek, pa da moraš da staneš na njegovu stranu protiv mene crva? Samo trućaš koješta ako kažeš za njega da je večno velik, a ne znaš da je Bog još iznad Boga, da je i iznad sebe večan, i da će te kazniti s one visine tamo gore, gde je on moj, moje spasenje i moje pouzdanje, i gde tebe nema, ako vidiš ličnost između njega i mene!"

„Mi smo isuviše rđavo telo i izručeni grehu", odgovori Elijezer tiho. „Svako mora da se drži Boga onako kako mu razum nalaže i dokle može da ga dosegne, jer ga niko ne može doseći. Sva je prilika da smo obojica grešno govorili. Ali dođi sada, dragi gospodaru, i uđi u svoju kuću, jer je bilo dosta neizmernog tugovanja i žaljenja. Tvoje lice je sasvim podbulo od vrućine kraj ovog đubrišta, a ti si suviše nežan i otmen za ovoliku žalost i tugu."

„Od plača!" reče Jakov. „Od plača, od suza za mojim voljenim sinom je moje lice tako jarko crveno i podbulo." Ali on ipak pođe s Elijezerom i dopusti da ga uvede u šator. I više mu nije bilo stalo do đubrišta, do golotinje i češanja, jer su mu oni bili potrebni tek toliko da mu posluže da može naveliko da se spori sa Bogom.

Iskušenja Jakovljeva

Pošto su bila prošla tri dana, on najzad pristade da se ogrne barem komadom grubog platna i da se prikloni manje paćeničkom i zapuštenom načinu života, tako da ga sinovi, kada su prispeli, nisu zatekli u onako očajnom stanju. Ali ovi ne htedoše da se odmah sretnu s njim, pa su od čeljadi koja su s njim tugovala i tužila, te, dakle, bila uz njega i tešila ga, to ponajviše bile njihove žene, ukoliko su prebivale u kući (jer, na primer, Judina žena, Šujina kći, nije bila tu), kao Zelfa i Vala, i mali Venjamin, s kojim je mnogo jecao, obgrlivši ga svojim rukama. Najmlađeg sina on ni približno nije voleo onako kao što je voleo Josifa, i nikada njegov pogled, kada bi počivao na njemu, nije umeo sasvim da prikrije izvesnu smrknutost, jer ga je on stao Rahile. Ali sada ga je strasno privijao uz sebe, nazivao ga Venoni, radi majke, i zaklinjao mu se da ga nikada i ni po koju cenu neće pustiti na neki put, ni samog ni sa pratnjom; uvek – ma koliko godina da bude imao, pa čak i kao oženjen čovek, on ima da bude ocu na oku, mažen i pažen, niti će mu biti dopušteno da načini ijedan korak izvan najsigurnijeg puta, jer se u svet ne može imati poverenja, jer se, zapravo, ni u šta i ni u koga ne može imati poverenja.

Venjamin je slušao ta uveravanja, mada su ga nešto obespokojavala. Mislio je na svoje izlete s Josifom u Adonisov gaj; i pomisao da voljeni, lepi brat više nikada neće s njim lunjati uokolo i hladiti njegovu oznojenu ruku, da mu više nikada neće pričati velike nebeske snove i njega, švrću, ispuniti ponosom sa svog poverenja u njegov razum, natera mu gorke suze na oči. U osnovi pak on nije bio u stanju da u svom duhu shvati to što mu je rečeno za Josifa, da se više neće vratiti, da ga više nema i da je mrtav, pa on u to, i pored očevidnog znaka koji je tu stravično ležao i od kojeg se otac nikada nije odvajao, naprosto nije verovao. Prirodna nesposobnost verovanja u smrt jeste poricanje jednog poricanja i zaslužuje pozitivan predznak. Ona je jedna bespomoćna vera, jer je svaka vera bespomoćna i jaka od bespomoćnosti. Što se Venjamina tiče, on je svoju neobuzdanu veru zaogrnuo predstavom o nekom uznošenju. „On će opet doći", uveravao je on staroga, milujući ga. „Ili će nas pozvati da

dođemo za njim”. Ali Jakov nije bio dete, već zreo čovek bogat životnim doživljajima i dogodovštinama, te je suviše gorko spoznao nemilosrdnu stvarnost smrti a da bi na Venonijevu utehu mogao drugačije da odgovori nego setnim osmehom. No, u osnovi ni on nije bio u stanju da potvrdi ovo poricanje i njegovi pokušaji da ga odbaci i da prenebregne tu neminovnost, da se pomiri s obe stvari, sa stvarnošću i njenom nemogućnošću, bili su tako preterani da bi u naše vreme bili prisiljeni da govorimo o duševnom poremećaju. U njegovom domu bi se, naravno, govorilo da se otišlo predaleko; jer, Elijezer je, naime, imao velikih nevolja sa očajničkim planovima i maštarijama kojima se Jakov zanosio.

Sačuvano je predanje da je na sve reči utehe samo odgovarao: „U bolu ću leći u grob za mojim sinom.” To se tada, a i kasnije, shvatalo tako kao da više ne želi da živi, već da bi radije da umre, te da se u smrti sjedini sa sinom, – uključujući i tuženje da je sve to pregolema tuga i preteška sudbina, te da svoju sedu glavu mora da položi na samrtnu postelju od ovakve patnje. U svakom slučaju, taj govor je i bio tako podešen da se tako i shvati. Ali Elijezer ga je čuo drugačije i sa nešto proširenijim značenjem. Koliko god da ludo zvuči, ali Jakov je razmišljao o mogućnosti da se spusti u jamu, a to znači do mrtvih, i *Josifa ponovo vrati u život*.

Pomisao je bila utoliko bezumnija što je majka supruga bila ta koja je krenula da pravog sina oslobodi iz donjeg zarobljeništva i da ga vrati opusteloj zemlji – a ne otac. Ali u Jakovljevoj jadnoj glavi motala su se najsmelija poređenja i poistovećenja, a njegova sklonost da u stvarima pola ne bude baš sasvim precizan, nije bila ništa novo. Između Josifovih i Rahilinih očiju nije nikada umeo da pravi neku jasnu razliku: pa bile su to stvarno jedne te iste oči, a nekada je ispod njih poljupcima skidao suze nestrpljenja. U smrti su mu se one onda i potpuno stopile u jedan par očiju – voljene osobe same sjedinile su se u dvopolnu sliku čežnje, te je time i ta čežnja bila natpolna, kao i sve ono što je najviše vrste, kao i sam Bog. Ali kako je to bila Jakovljeva čežnja, a on pripadao njoj, to je onda i Jakov bio od takve vrste – jedan zaključak, dakle, sa kojim se njegovo osećanje već odavno slagalo. Od Rahiline smrti on je Josifu bio i majka i otac; on je u tom odnosu preuzeo i njenu ulogu, štaviše ona je preovladala u njegovoj ljubavi i u tome kako je on voleo, a poistovećenje Josifa sa Rahilom dobilo je svoju dopunu u poistovećenju sebe samog sa pokojnicom. Ono što je dvostruko, voli se potpuno samo dvostrukom ljubavlju; ono doziva muško u ženskom i žensko u muškom. Očinsko osećanje, koje u svom predmetu istovremeno vidi i sina i voljenu ženu, u kojem se, dakle, meša određena nežnost koja bi pre pristajala

materinskoj ljubavi prema sinu, jeste doduše muško, ukoliko je namenjeno voljenoj ženi u sinu, ali je materinsko, ukoliko je ljubav prema sinu. Ta neodređenost olakšavala je Jakovu smišljanje ludih planova, kojima je Elijezeru punio uši, a odnosili su se na Josifovo vraćanje u život po mitskom obrascu.

„Sići ću dole do mog sina", uveravao je on. „Pogledaj me, Elijezere, ne liče li moje grudi već malo na ženske grudi? U mojim godinama se zacelo potiru prirodne razlike. Žene dobijaju brade, a muškarci prsa. Ja ću naći put u zemlju bez povratka, sutra krećem na put. Šta gledaš tako sumnjičavo? Zar to ne bi moglo da bude moguće? Treba samo stalno ići na zapad i preći preko reke Hubur, onda se stiže do Sedam kapija. Ta, ne sumnjaj u to, molim te! Niko ga nije više voleo od mene. Hoću da budem majka. Hoću da ga nađem i da se s njim spustim do najdonjeg dna, gde izvire voda života. Poškropiću ga tom vodom i oslobodiću ga prašnjavih okova da bi mogao ponovo da se vrati. Zar to nisam već jednom učinio? Zar se ja ne razumem u nadmudrivanje i bekstvo? Već ću ja znati da izađem na kraj sa gospodaricom tamo dole, kao što sam znao i da izađem na kraj sa Lavanom, pa ću je još i prisiliti da mi uputi lepe reči! Zašto moram da gledam kako treseš glavom?"

„Ah, dragi gospodaru, pratim tvoja nastojanja koliko mogu i pretpostavljam da će za početak sve ići onako kako ti zamišljaš. Ali neminovno, najkasnije kod Sedme kapije, shodno običajima, ispostavilo bi se da ti nisi majka..."

„Svakako", odvrati Jakov, ne mogavši, pored sve nevolje koja ga je snašla, da se uzdrži od osmeha koji je izražavao zadovoljstvo. „To je neizbežno. Pokazaće se da ga nisam dojio nego začeo... Elijezere", reče on, utonuo u nove misli, koje su se, odvučene od materinsko-ženskog, okrenule ka faličkom, „ja ću ga ponovo začeti! Zar ne bi bilo moguće da ga još jednom začnem, sasvim onakvog kakav je bio, sasvim istog Josifa, i da ga na taj način vratim iz donjeg sveta? Ta ja još postojim, ja – od koga je potekao; ta zar onda može biti izgubljen? Sve dok ja postojim, ne mogu da dopustim da ga više nema, da je izgubljen! Hoću da ga probudim i da začećem vaspostavim njegov lik na zemlji!"

„Ali više nema Rahile koja ti je pri tome pomagala, pa su se vaša dva bića morala sjediniti da bi bio stvoren taj dečak. A i da je ona još u životu i kada biste ponovo rađali, čas i položaj zvezda koji su probudili Josifa nisu više isti. Ne biste vi njega dozvali, niti još jednog Venjamina, nego nešto treće, nešto što još nije videlo nijedno oko. Jer, ničega nema dva puta i ovde je sve zauvek samo sebi istovetno."

„Ali onda on ne sme da umre i nestane, Elijezere! To je nemoguće. Ono što postoji samo jednom i što nema ni pored sebe ni iza sebe to isto, i što ga nikakvo veliko kruženje i obrtanje više ne donosi, to ne može biti uništeno i bačeno pred svinje, ja to ne prihvatam. Tačno je to što kažeš da je Rahila bila potrebna da bi se Josif rodio, a uz to još i određeni čas. Znao sam ja to; namerno sam izazvao taj odgovor. Jer, roditelj je samo oruđe stvaranja, on je slep i ne zna šta čini. Kada smo začinjali Josifa, Prava i ja, nismo začinjali njega nego nešto neodređeno, a što je to postao Josif, to je Božje delo. Začinjanje nije stvaranje, nego ono samo uranja život u život u slepoj sladostrasti; a On stvara. O, kada bi moj život mogao da zaroni u smrt i da je spozna, da bih u njoj začeo i iz toga vaskrsao Josifa onakvog kakav je bio! U tom pravcu idu moje misli i to mislim kada kažem: sići ću dole! Kada bih samo mogao da začinjem unazad, u prošlost i u čas koji je bio Josifov čas! Šta treseš sumnjičavo glavom? Da to ne mogu, to i sam znam; ali ako to želim, zbog toga ne treba da treseš glavom, jer Bog je to tako udesio da sam ja tu a Josif nije, što je jedna rečita protivrečnost i razdire srce. Znaš li ti šta je to rasporeno srce? Ne znaš, već samo brbljaš kada to kažeš, i u svakom slučaju misliš: ‘Dosta tužno’. A meni se srce bukvalno cepa, tako da sam prisiljen da mislim protivno svakom razumu i smišljam nemoguće.”

„Tresem glavom, gospodaru moj, iz samilosti, jer prkosiš onome što ti nazivaš protivrečjem: da ti, naime, postojiš, a da tvoga sina više nema. To skupa upravo i jeste tvoja tuga, kojoj si u najvećoj mogućoj meri dao oduška, predavši joj se celim svojim bićem puna tri dana tamo napolju na đubrištu. Sada, posle toga, bolje bi ti bilo da se polako povinjavaš Bogu, dakle da se sabereš i više ne govoriš kojekakve stvari, kao, na primer: ‘Hoću nanovo da začnem Josifa’. A kako bi to uopšte bilo moguće. Kada si ga začinjao, nisi ga ni poznavao. Jer čovek začinje samo ono što ne poznaje. A ako bi hteo svesno i sa znanjem da začne, onda bi to bilo stvaranje, i tada bi se drznuo da budeš Bog.”

„E pa, Elijezere, i šta sada? Zar čovek ne bi trebalo da se drzne da bude kao Bog, i da li bi on uopšte još bio to što jeste da nije nastojao i težio da bude poput Boga? Ti zaboravljaš”, reče Jakov nekako prigušeno, primakavši se bliže Elijezerovom uhu, „da se u stvarima začeća života razumem bolje nego mnogi drugi ljudi, da dobro poznajem i sredstva i puteve kojima se daju izbrisati razlike između začinjanja i stvaranja, kada se za tim ukaže potreba, kao i da u začinjanje umem da unesem i malo stvaranja, kao što je to Lavan doživeo, kada sam udesio da bele ovce začnu nad išaranim štapovima, pa su za moje dobro jagnjile šarenu jagnjad. Potraži mi ženu, Elijezere, koja bi

očima i udovima bila nalik na Rahilu, mora takva da postoji. Hoću s njome da začnem, očiju čvrsto i svesno usmerenih na Josifov lik, onakav kakvog ga znam. Tako će mi ga ona ponovo roditi iz mrtvih!"

„To što govoriš", odgovori Elijezer isto tako tihim glasom, „mučno mi je i jezivo, i kao da nisam ni čuo. Jer mi se čini kao da ne dolazi samo iz dubine tvog bola, već iz neke još veće dubine. Uz to si već veoma star i dostojanstva radi ne bi uopšte trebalo da misliš na rađanje, a kamoli na takvo sa prizvukom stvaranja, to je nečuveno u svakom pogledu."

„Ne varaj se u meni, Elijezere! Ja sam, doduše, starac, ali sam pun života, i još nikako nisam poput anđela, nisam, veruj mi, jer ja to sigurno bolje znam. I te kako bih hteo da začnem dete". Pa, posle kraće pauze, dodade još tišim glasom: „Doduše, trenutno su mi od tuge i bola za Josifom životni duhovi nekako bez prave živahnosti, tako da od silne tuge možda ne bih bio u stanju da začnem, i to baš kada bih to bezuslovno hteo, upravo zbog te silne tuge i tog silnog jada. Po tome možeš da vidiš sa kakvim protivrečjima me Bog suočava, te sam nekako sav smeten i rastrojen."

„Ja vidim da je taj tvoj golemi jad postavljen kao čuvar da te zaštiti od velikog greha."

Jakov se na čas zamisli.

„Onda valja", reče on, još uvek govoreći sluzi na uvo, „čuvara prevariti i nadmudriti, što se lako dâ postići, budući da je on smetnja ali ujedno i volja. Jer, mora, Elijezere, biti moguće stvoriti čoveka i bez začeća ako smo u tome ometeni bolom i jadom. A zar je Bog začeo čoveka u utrobi žene? Nije, jer je nije bilo, i sramno je na tako nešto i pomisliti. Nego ga je napravio kako je hteo, svojim rukama, od blata, pa mu je dah života udahnuo kroz nos da bi oživeo. Ah, Elijezere, kako samo da te ubedim i kako da te privolim da mi veruješ! Kako bi bilo da napravimo lik od blata i da oblikujemo jednu stvar od zemlje, nalik na lutku, tri lakta dugačku i sa svim udovima, onako kako ih je i Bog bio smislio i video, kada je čoveka začeo u duhu, pa onda ga napravio po svojoj zamisli! Bog je video i napravio čoveka, Adama, jer on je tvorac. A ja vidim Josifa, jedinoga, onakvog kakvog ga znam, i hoću da ga probudim sa mnogo većom žudnjom nego kada sam ga začinjao ali ga nisam poznavao. I ta lutka, Elijezere, ležala bi pred nama i veštački stvorena figura bi se ispružila u svojoj ljudskoj dužini, ležeći na leđima s licem okrenutim prema nebu, a mi bismo stajali kraj njenih nogu i gledali u njeno lice od blata. Ah, najstariji slugo, srce mi silno i brzo udara, jer, kako bi bilo da to učinimo?"

„Kada bismo šta učinili, gospodaru moj? Šta to novo i čudno opet smišlja tvoj bol?"

„Ta da li ja to već znam, moj veliki slugo, i umem li ja to da kažem? Da mi je samo da te pridobijem za to i da mi pomogneš u onome što zapravo ni ja sam još sasvim jasno ne znam! A kako bi bilo da onda jedanput i zatim sedam puta obiđemo oko tog lika, s desne strane ja, s leve ti, pa u njegova mrtva usta onda stavimo jedan listić, jedan listić s Božjim imenom… A ja bih potom klekao i to blato uzeo u svoje naručje i poljubio ga, onako kako ja to umem, iz dubine srca… A tada", kriknu on, „Elijezere, pogledaj! Telo počinje da se rumeni, ono postaje crveno kao oganj, ono se naprosto žari, ono me peče, ali ga ja ne ispuštam, već ga čvrsto držim u naručju i ponovo ga ljubim. Na to se ono ugasi i u telo od blata ulazi voda, ono se nadima i buja od vode, i gle, na glavi mu izbija kosa, a na prstima ruku i nogu izrastaju mu nokti. Na to ga poljubim treći put i udahnem mu svoj dah, dah Božji, i vatra, voda i dah vazduha, to troje čine da se ono četvrto, zemlja, probudi u život i s čuđenjem otvara oči, gleda u mene, budioca, i govori: 'Aba, dragi oče'…"

„Meni je sve to veoma, veoma mučno", reče Elijezer, lako podrhtavajući, „jer bi se reklo kao da si me pridobio za jednu tako neobičnu i tako dvosmislenu stvar, dok je meni tako kao da pred mojim očima oživljava Golem. Ti mi zaista zagorčavaš život i na neobičan mi način izražavaš zahvalnost za to što sam ostao s tobom i sa tvojim jadom i što ti verno pridržavam glavu, i to čak još i u trenutku kada si dospeo do pravljenja slika i predavanja bajanjima, pa onda još i mene uključuješ u to, hteo ja to ili ne, pa moram sve to da gledam svojim očima!"

I Elijezer se obradova kada su braća prispela; ali se ona nisu obradovala.

Navikavanje

Prispeli su sedmog dana pošto je Jakov bio primio znak, i oni s vrećama oko bedara i s kosom punom pepela. Bilo im je mučno i nijedan od njih nije sada mogao da shvati kako su nekada mogli da pomisle i da se uveravaju da će im biti dobro i da će njima pripasti očevo srce čim više ne bude bilo tetošenog mezimčeta. Toga već odavno više nije bilo u njihovoj uobrazilji, pa su se sada čudili da su sebi uopšte ikada mogli tako nešto da uobraze. Već su putem, potajno i sa pola reči koje su međusobno izmenili, sebi priznali da je, ukoliko je bila u pitanju Jakovljeva ljubav prema njima, Josifovo uklanjanje bilo potpuno beskorisno.

Oni su prilično dobro znali, a mogli su sebi i da zamisle, kako je i šta je Jakov o njima mislio; zamršena neprijatnost, sa kojom će ubuduće morati da žive, bila im je posve jasna. Na neki način, negde duboko u sebi i po mogućstvu bez neke jasne odluke da to čini, on ih je sigurno smatrao dečakovim ubicama, iako nije mislio da su svojim rukama zadavili brata, nego je zato umesto njih okrivio životinju, koja je na sebe preuzela krvavo delo i to učinila po njihovoj želji, tako da su u njegovim očima bili nevine, nedodirljive ali utoliko omraženije ubice. Zapravo su, kao što su znali, stvari stajale obrnuto: bili su krivi, svakako, ali ubice nisu bili. Ali to ocu nisu mogli reći; jer da bi se oslobodili mračne sumnje ubistva, morali bi da priznaju svoju krivicu, a tome se isprečila već ona njihova zakletva koja ih je sve vezivala i obavezivala, mada su, naravno, u ponekom trenutku, bili spremni da je smatraju isto tako glupom kao i sve ostalo.

Ukratko, za njih više neće biti lepih dana, verovatno ni jednog jedinog, – to im je bilo jasno. Nečista savest je već po sebi zlo, ali povređena nečista savest gotovo da je još veće zlo; jer ona ume da izazove zlovoljnu zbrku u duši, glupu i mučnu ujedno, i da od ljudi stvara tužne pojave. Kao takvi će oni, dakle, celog svog života, sva desetorica, stajati pred Jakovom i neće imati mira. Jer, on je u njih sumnjao, a oni su iskusili šta znače: sumnja i nepoverenje. Stanje u kome čovek samom sebi ne veruje u drugome i drugome u sebi, pa mir, koji ne može da nađe, ne želi ni onom drugome, već neprekidno

mora da ga zadirkuje i vreba, da zadeva, pecka i muči, te da tako, mučeći naoko druge, muči zapravo samog sebe – to su ta sumnja i to nesrećno podozrenje.

Da su stvari tako stajale i da će stvari i ubuduće tako stajati, uvideli su na prvi pogled, odmah čim su stupili pred Jakova. Spoznali su to po pogledu koji im je uputio, podigavši malo glavu koju je bio položio na ruku, po njegovom od plača zapaljenom, strogom i zamućenom, strahom i mržnjom istovremeno ispunjenom pogledu, koji kao da je hteo da prodre kroz njih, svestan toga da to ne može, pogledu koji je dugo počivao na njima dok se na nj nije nadovezala reč koja je išla uza nj, zapravo pitanje na koje nema odgovora i na koje je zapravo već bio dat odgovor, jedno u stvari prazno, jadom ispunjeno i besmisleno pitanje namenjeno samo besplodnom mučenju: „Gde je Josif?"

Oni stajahu oborenih glava pred tim nemogućim pitanjem, poniženi grešnici, snuždene pojave. Videše da je bio spreman da im položaj učini što je moguće težim i da ih ni na koji način ne poštedi. Pošto su mu ih bili najavili, imao je dosta vremena da se pripremi i da ih dočeka na nogama; ali on je ležao tu, pred njima, nedelju dana pošto je bio primio znak, ležao je tu, s licem na ruci, sa koje ga je podigao tek posle dužeg vremena – da bi im uputio onaj pogled i ono pitanje, sa svom divljačnošću koja je, očigledno, godila njegovom jadu. Davao je oduška svome bolu, to su odmah videli. Ležao je tako pred njima da bi mogao onako da ih pita, da bi pitanje ispunjeno podozrenjem u svakom slučaju zazvučalo i kao pitanje ispunjeno bolom. To su oni sasvim dobro razumeli. Ljudi su odvajkada, ophrvani bolom, jedni druge dobro spoznavali i prozirali, u ono daleko vreme ništa manje nego danas.

Odgovoriše mu izobličenih usta (odgovorio je zapravo Juda u ime svih): „Znamo, dragi gospodaru, kakav su te veliki bol i kakva velika tuga snašli."

„Mene?" upita on. „A ne i vas?"

Sasvim umesno pitanje. Pitanje u kome je bilo i podozrenja i mrzovolje. Prirodno, i njih!

„Prirodno, i nas", odgovoriše oni. „Ali o nama ne bismo hteli da govorimo."

„Zašto?"

„Iz strahopoštovanja."

Bio je to mučan razgovor. Pri pomisli da bi ovako mogao da se otegne u večnost, podilazila ih je jeza.

„Josifa nema više”, reče on.

„Na žalost”, odgovoriše oni.

„Ja sam mu naložio da krene na taj put”, reče on opet, „i on se tome bio obradovao. Naložio sam mu da pođe put Šekema, da se pred vama pokloni i da privoli vaša srca da se vratite. Je li tako postupio?”

„Na žalost i da stvar bude više nego tužna”, odgovoriše oni, „on nije stigao da to učini. Pre nego što je mogao da to učini napala ga je divlja zver. Jer mi više nismo napasali u dolini Šekema, nego u dolini Dotana. Tu je dečak zalutao i tu je negde onda i stradao. Mi ga nismo videli svojim očima od dana kada je tebi i nama u polju obznanio šta je bio usnio.”

„Snovi”, reče on, „koje je usnio zacelo su u vama izazvali nezadovoljstvo i gnev, težak i velik gnev, tako da ste u svojim srcima bili veoma kivni na njega?”

„Bili smo malo kivni”, odgovoriše oni. „Kivni u svakom slučaju, ali s merom. Videli smo da su te njegovi snovi oneraspoložili i ražestili, pa si ga i sam karao, i čak si mu zapretio da ćeš ga čupnuti za kosu. Zato smo i mi do izvesne mere bili kivni na njega. A sada ga je neko čudovište mnogo jače nego što si ti bio zapretio čupnulo za kosu.”

„Ono ga je rastrglo”, reče Jakov i zaplaka. „Kako možete reći ‘čupnulo’, kada ga je ‘rastrglo’, to izgleda kao da se sprdate i rugate, i zvuči mi kao da to odobravate!”

„I u ljutom bolu”, odgovoriše oni, „može se desiti da se kaže ‘čupnuti’ umesto ‘rastrgnuti’, kao iz nežnog obzira.”

„To je istina”, reče on. „U pravu ste sa tim vašim odgovorom i ja moram da ćutim. Ali kad vas Josif nije privoleo na povratak, zašto ste onda došli?”

„Da zajedno s tobom tužimo.”

„Onda tužimo!” odgovori Jakov. I oni sedoše kraj njega da zajedno zatuže pesmu „Koliko dugo već ležiš tu”; pri tome je Juda svojim kolenima podupro očevu glavu i otirao mu suze. Ali Jakov posle nekog vremena prekide tuženje i reče: „Neću da mi ti pridržavaš glavu, Juda, i da mi otireš suze. Neka to blizanci rade.”

Na to Juda uvređeno prepusti blizancima Jakovljevu glavu, pa su mu oni neko vreme pridržavali glavu pri tuženju, sve dok Jakov odjednom ne reče: „Ne znam zašto, ali mi nije ugodno da mi Simeun i Levije ovo rade. Neka to Ruvim radi.”

Veoma uvređeni, blizanci predadoše glavu Ruvimu, koji ju je neko vreme pridržavao. Ali onda Jakov opet reče: „Ne dopada mi se i ne želim da me Ruvim pridržava i da mi otire suze. Neka to Dan učini."

Ali ni ovaj nije mnogo bolje prošao; ubrzo je morao da prepusti mesto Neftalimu, a ovaj, dakako uvređen, moraše mesto da ustupi Gadijelu. Tako je to išlo dalje, sve do Zevulona, jer bi Jakov uvek rekao otprilike: „Ne znam zašto, ali ne dopada mi se da mi taj i taj pridržava glavu, neka to učini neko drugi."

I tako je tuženje teklo sve dok se nisu svi izređali, uvređeni i odbijeni, a on onda na kraju rekao: „Prestanimo sa tuženjem."

Posle toga su samo još nemo sedeli oko njega, snuždeni i opuštenih donjih vilica; jer, oni su shvatili da ih on napola smatra Josifovim ubicama, što su doista i bili, budući da su imali samo slučaju da zahvale što nisu postali prave ubice. A upravo to ih je tako strašno i vređalo: što ih je on, mada su samo napola bili ubice, smatrao pravim ubicama, pa su se, smrknuti, sasvim povukli u sebe.

Ovako znači, pomisliše oni, treba odsada pa nadalje da žive, kao nabeđeni grešnici, pod sumnjom koja se ne može i nikada neće moći raspršiti, i to je, eto, bilo ono što su dobili uklanjanjem Josifa.

Jakovljeve oči, te mrko-sjajne, pocrvenele očinske oči sa blago otečenim žlezdama ispod njih, te namučene oči, koje su inače bile utonule u razmišljanje o Bogu, počivale bi na njima – to su dobro znali – čim ne bi gledali u njega, zamišljeno i ispitivački, u neutešnom nepoverenju, i odmah bi se, čim bi se srele sa pogledima njihovih očiju, žmirkajući, povlačile. Za obedom on reče: „Kada neki čovek iznajmi goveče ili magarca, pa se desi neka nezgoda ili se pak neki bog obruši na životinju tako da ona ugine, onda on mora da se zakune i da sa sebe skine krivicu kako ne bi ostao pod sumnjom."

Ruke im se ohladiše slušajući to, jer su razumeli šta je zapravo hteo da kaže tim rečima.

„Da se zakune?" rekoše oni mrzovoljno i snuždeno. „Da, u slučaju da niko nije video šta se desilo životinji i da nema krvi i nikakve povrede, kakve nanosi lav ili pak neka druga životinja. Ali ako je tu krv i ako se vide tragovi šapa – ko bi onda da sumnja u najamnika? Onda je to stvar vlasnika."

„Je li to baš tako?"

„Tako stoji zapisano!"

„Ali zapisano je i ovo: Ako pastir čuva ovce svoga gazde i ako lav napravi pokolj u toru, onda pastir treba da se zakune, da na taj način

sa sebe skine sumnju, a šteta onda pada na gazdu. Šta to, dakle, znači? Ne znači li to da najamni pastir treba da se zakune i kada je naizgled sve jasno i kada je sasvim pouzdano da je lav načinio pokolj?"

„Da i ne", odgovoriše oni, a pri tome su im sada i noge bile hladne. „Više ne nego da, s tvojim dopuštenjem. Jer ako se radi o toru u koji upada lav, onda će on svoju žrtvu odande izvući i niko to neće videti, pa pastir mora da se zakune. Ali ako pastir može da predoči ubijenu ovcu i ako može da donese ovaj ili onaj deo rastrgnute ovce, onda ne mora da se zakune."

„Vi biste, bez sumnje, mogli da budete sudije, tako ste dobro upućeni u propise. Ali recimo da je ovca pripadala sudiji i da je za njega predstavljala posebnu vrednost, a za pastira ne, zar to onda nije dovoljno – to da nije njegova i da za njega ne predstavlja posebnu vrednost – da se mora zakleti?"

„Još nikada u svetu to nije bio dovoljan razlog da se neko prisilno zakune!"

„A šta ako je pastir mrzeo tu ovcu?" reče on i pogleda ih divljim i ružnim pogledom... Divljim, ružnim i strašljivim pogledima svojih očiju oni se susretoše sa pogledom njegovih očiju, no njima je ovo mučno pogledanje bilo olakšano time što se pogled njegovih očiju selio sa jednog na drugog, pa niko od njih nije morao dugo da podnosi pogled sumnje.

„Može li se mrzeti ovca?" upitaše oni, a lica su im bila hladna i znojava. „To ne biva u svetu i izvan je svih pravila, tako da se o tome ne može govoriti. A mi opet nismo nikakvi najamni pastiri, već sinovi kralja stada, pa ako nam nestane jedna ovca, onda je to isto toliko naša šteta koliko i njegova, i nikako ne može biti govora o neophodnosti zaklinjanja ni pred kakvim sudijom."

Kukavički, dokoni, bedni razgovori! Zar da se ovako dalje nastave? Onda bi bilo bolje da braća ponovo odu, za Šekem, Dotan ili bilo kuda, jer se ispostavilo da im ovde bez Josifa nema opstanka, kao što ga nije bilo ni s njim.

Pa, jesu li otišli? Naravno da nisu, ostali su, i ako bi neko od njih jednom krenuo nekud svojim putem, ubrzo bi se vratio. Njihovoj nečistoj savesti bila je potrebna njegova sumnja i obrnuto. Oni su bili vezani jedni za druge u Bogu i Josifu, pa ako su, sasvim razumljivo, u početku s velikom mukom živeli zajedno, oni su to prihvatili kao pokoru, Jakov i njegovi sinovi. Jer, oni su znali šta su uradili, a ako su bili krivi, onda je i on bio svestan toga da je i on kriv.

Ali vreme je prolazilo i činilo svoje da se naviknu na stvari kakve jesu. Ono je polako uklonilo izraz podozrenja iz Jakovljevih očiju, ali je i doprinelo da desetorica braće više nisu sasvim tačno znala šta su učinila; jer vremenom više nisu tako tačno pravila razliku između činjenja i zbivanja. Zbilo se da je Josif nestao – a pitanje kako postepeno se povlačilo pred činjenicom na koju su se bili navikli i oni i otac. Dečakovo nepostojanje bila je činjenica koja se nalazila u svesti svih njih i u kojoj je ova našla svoje smirenje. Desetorica braće su znala da nije bio ubijen, u što je Jakov verovao. Ali ta razlika u znanju konačno više nije imala mnogo značaja, jer je i za njih Josif bio senka koja se daleko i izvan sveg životnog vidika kretala bez povratka – u toj predstavi bili su složni, otac i sinovi. Jadni starac, kome je Bog uzeo njegovo drago osećanje, tako da u njegovom srcu više nije bivalo lepog proleća, već su u njemu samo harale letnje suše i zimske pustoši, u osnovi je još uvek bio „ukočen", kao ono kada je bio u grču. On nije prestajao da oplakuje svoje jagnje, a kada je plakao, onda su to činili i oni zajedno s njim, jer je iz njih bila nestala mržnja, i samo bi se još povremeno nejasno prisećali kako ih je ljutio taj naduvenko. Oni su sebi mogli da dopuste da ga i oni oplakuju, jer su bili sigurni da je u predelu senki, daleko od njih, izvan njihovog životnog vidokruga, – a to je činio i Jakov.

Odustao je od nauma da „siđe dole" kao majka i da vrati Josifa; konačno, on više nikoga nije plašio svojim smetenim planovima da ga ponovo začne ili da ga stvori iz blata i izigrava Boga. Život i ljubav su lepi, ali svoje prednosti ima i smrt, jer ona čuva i pohranjuje ono što smo voleli u prošlosti i odsustvu, a gde su nekada bili briga i strah, koje sobom donosi sreća, tu je sada smirenje. Gde je bio Josif? U krilu Avramovom. Kod Boga koji ga „uze sebi". Bilo kakve reči da čovek nađe za to poslednje utočište, sve se one traže da se kaže kako je ona najdublja pohranjenost blaga i sigurna, iako to zvuči malo prazno i šuplje.

Smrt čuva time što vraća u život. A kako je to Jakov težio da oživi Josifa kada je bio rastrgnut? Za to se smrt ubrzo i sama vrlo ljubazno pobrinula. Ona je ponovo sastavila njegov lik iz četrnaest ili možda još i više delova u njegovoj nasmešenoj lepoti, te ga je sačuvala, bolje i lepše nego što ljudi opake egipatske zemlje uspevaju da očuvaju telo zavojima i začinima – u nerazorivom, nedodirljivom i nepromenjenom obliku... njega, dragog, sujetnog, pametnog, umilnog dečaka od sedamnaest godina, koji je bio odjahao na beloj Huldi.

Neugrožen i nepromenjiv, bez potrebe da se o njemu vodi briga i uvek sa sedamnaest godina, bez obzira na to što su se umnožavale mesečeve mene od njegovog odlaska i povećavale godine živih –

takav je Josif bio za Jakova! I neka onda neko kaže da smrt nema svojih prednosti, pa makar delovale i pomalo šuplje i pusto! Jakov se jako bio navikao na njih. S blagim osećanjem stida prisećao bi se svog razuzdanog sporenja i prepiranja s Bogom u prvom trenu svog najvećeg jada i najljućeg bola, te uopšte nije smatrao zaostalošću, već uistinu pravom otmenošću i svetošću što ga ovaj nije po kratkom postupku zgromio, već mu je, štaviše, nemom trpeljivošću, oprostio njegovu osionost proizašlu iz prevelikog bola!

Ah, dobri starče! Jesi li slutio kakav se neshvatljiv samovoljni naum opet krije iza ćutanja tvog čudesno uzvišenog Boga, i kako, po Njegovoj odluci na nepojmljivo blaženi način, bol ponovo treba da razdire tvoju dušu! Kada si telom bio mlad, obelodanila ti se jednog jutra tvoja najdublja sreća kao obmana i opsena. Moraćeš da doživiš duboku starost da bi saznao da su, poravnanja radi, i obmana i opsena bili i tvoj najljući bol.

TOMAS MAN

Josif i njegova braća

III

Josif u Egiptu

Tomas Man

JOSIF I NJEGOVA BRAĆA

– III –

Josif u Egiptu

s nemačkog preveo:
Tomislav Bekić

Lektor: Vladimir Otović
Korektor: Milutin Milović

Tehnički urednik: Mirjana Jovanović
Glavni urednik: Svetozar Petrović

ISBN: 86-363-0173-4

Prevod dela:
Joseph und seine Brüder
– Thomas Mann

Izdavačka kuća: MATICA SRPSKA
Štampa BIGZ, Beograd 1990

Prvi deo:

PUTOVANJE U DONJU ZEMLJU

O ćutanju mrtvih

„Kuda me to vodite?” – upita Josif Kedmu, jednoga od sinova starčevih, kada u blago brežuljkastom predelu obasjanom mesečinom, u podnožju brda Voćnjak, stadoše da razapinju šatore da bi tu zakonačili.

Kedma ga odmeri od glave do pete.

„Dobar si mi ti”, reče on i zaklima glavom u znak da baš nije doslovno mislio „dobar”, nego da je time hteo da kaže nešto sasvim drugo, kao „nedotupavan”, „drzak” i „čudan”. „Kuda te vodimo? Pa zar te mi vodimo? Pa mi te uopšte ne vodimo! Ti si slučajno s nama jer te naš otac otkupio od tih tvojih tvrdih gospodara, pa sada ideš s nama tamo kuda mi idemo. A za to se doista ne može reći ‘voditi’.”

„Ne može? E pa onda ne može”, odgovori Josif. „Mislio sam samo: Kuda me to vodi Bog, kada idem s vama?”

„Ama smešan si ti neki momak, nema šta”, odgovori Maonićanin, „i imaš neki poseban način ophođenja sa stvarima, tako da čovek ne zna da li da ti se čudi ili da se ljuti na tebe. Zar ti, Hej-ti, misliš da mi putujemo zbog toga da bi ti dospeo onamo gde tvoj Bog želi da budeš?”

„Ja to ne mislim”, odgovori Josif. „Pa ja znam da vi, moji gospodari, putujete za svoj račun, poradi svojih ciljeva i onamo kuda vas vaše srce vuče, i ja tim svojim pitanjem nikako nisam hteo da povredim vaše dostojanstvo i vašu samosvest. Ali, gle, u svetu je mnogo središta, po jedno za svako biće, pa svako leži u svom sopstvenom krugu. Ti stojiš samo pola lakta daleko od mene, ali oko tebe se proteže jedan krug čije središte nisam ja nego ti. A ja sam središte svoga. Otuda je i jedno i drugo istinito, svejedno sa kog stanovišta je rečeno, sa tvoga ili sa moga. Jer naši krugovi nisu daleko jedan od drugog da se ne bi mogli dodirivati, nego ih je Bog gurnuo jedan u drugog, pa se ukrštavaju, tako da vi Ismailjci putujete, doduše, po svojoj volji i želji onamo kuda vi želite, ali u tom ukrštanju vi istovremeno predstavljate sredstvo i oruđe pomoću kojeg ću ja dospeti do mog cilja. Zato pitam kuda me vodite.”

„Tako, tako”, reče Kedma, još uvek ga odmeravajući od glave do pete, pri čemu je glavu okrenuo od kočića koji je upravo hteo da

zabije u zemlju. „Kakve ti sebi stvari tu izmišljaš, a jezik ti je uz to brži od pameti. Reći ću ja to starome, mom ocu, kako se ti, mangup jedan, usuđuješ da mudruješ i izigravaš mudrost kao da ceo svet pripada tebi i kao da smo mi naručeni da budemo tvoji vodiči. Znaj da ću mu to reći."

„Samo ti to uradi", odgovori Josif. „Štete od toga nikakve ne može biti. Štaviše, na to će se, gospodar, tvoj otac, malo zamisliti, pa me neće suviše jevtino prodati, i to ne prvome na koga naiđe, ako misli da sa mnom napravi dobar posao."

„Hoćemo li brbljati", upita Kedma, „ili će se podizati šator?" I on mu naloži da se prihvat i posla. Ali mu za vreme poslovanja oko šatora reče. „Mnogo me pitaš, ako od mene hoćeš da saznaš kuda putujemo. Ne bih mario da ti to kažem, samo kada bih to znao. Ali sve to zavisi od staroga, mog oca, jer on ti radi sve onako kako on to zamisli u svojoj glavi, a naše je da ga samo slušano. Jasno je samo toliko da se držimo onih uputa koje su nam dali tvoji bezdušni gospodari, oni pastiri, i da ne idemo putem kroz unutrašnjost zemlje, vododelnicom, nego pravo ka moru i priobalju, odakle ćemo se onda, dan za danom, spustiti dole i dospeti do zemlje Filistejaca, do gradova putujućih trgovaca i utvrda morskih pirata. Možda će te onda tamo negde prodati na neku galiju, na kojoj ćeš biti prikovan za veslačku klupu."

„To ne bih želeo", reče Josif.

„Nema ti tu šta da želiš. Biće onako kako stari odluči svojom glavom, a kuda će nas na kraju put odvesti, to možda još ni sam ne zna. Ali on želi da mi mislimo da on sve tačno zna unapred, pa se mi svi shodno tome i ponašamo – Efer, Mibsam, Kedar i ja... Ja ti ovo pričam zato što ovde slučajno zajedno podižemo šator; inače nemam nikakvog posebnog razloga da ti to govorim. Voleo bih da te stari ne trampi tako brzo za purpur i kedrovo ulje, pa da još izvesno vreme i deo puta ostaneš s nama, kako bih od tebe mogao još ponešto da čujem o krugovima sveta i njihovom ukrštavanju."

„U svako doba i rado ću to učiniti", odgovori Josif. „Jer, vi ste moji gospodari, pošto ste me kupili za dvadeset srebrnjaka, uključujući i pamet i jezik. Ovi ti stoje na raspolaganju, a onome što sam rekao o krugu pojedinca mogao bih još ponešto da dodam, kao recimo o Božjim ne baš sasvim tačnim čudesima brojeva, kod kojih čovek mora da preduzme izvesne ispravke, nadalje o klatnu, o godini zvezde Sirijus i obnavljanjima života..."

„Ali ne sada", reče Kedma. „Sada bez odlaganja mora da bude podignut šator jer je stari, moj otac, umoran, a i ja sam se dosta

umorio. Bojim se da danas više ne bih mogao da te slušam. Je li ti još muka od gladovanja i bole li te još ruke i noge na mestima gde si bio vezan užetom?"

„Gotovo da više ništa ne osećam", odgovori Josif. „Ta samo sam tri dana proveo u jami, a vaše ulje, koje ste mi dali da se namažem, bilo je blagotvorno za moje ruke i noge. Ja sam sasvim zdrav i ništa ne umanjuje vrednost i upotrebljivost vašeg roba."

Njemu je stvarno bilo omogućeno da se opere i namaže, a od svojih gospodara je dobio pregaču, a za hladnije časove dali su mu i beli, izgužvani ogrtač sa kapuljačom kakav je na sebi imao dečak vodič kamile s debelim usnama, tako da je izreka 'Osećati se kao nanovo rođen' više pristajala njemu nego možda ijednom ljudskom stvoru od stvaranja sveta do danas, – jer, zar se nije stvarno bio nanovo rodio? Ono što je njegovu sadašnjost odvajalo od prošlosti bio je jedan dubok usek i ponor: bio je to grob. Pošto je umro mlad, njegove životne snage s one strane jame brzo su se povratile, što ga, međutim, nije sprečavalo da pravi oštru razliku između sadašnjeg svog postojanja i onog ranijeg, na čijem je kraju stajala jama, kao i da se više ne smatra onim starim, nego nekim novim Josifom. Ako 'biti mrtav' i 'umreti' znači: biti neraskidivo vezan za stanje koje ne dopušta nikakvo mahanje rukom i otpozdrav, nikakvo, ni najmanje uspostavljanje veza sa dosadašnjim životom; ako znači: nestao i zanemeo za dosadašnji život bez dozvole i za eventualne mogućnosti da se zabrana ćutanja prekrši bilo kakvim znakom – onda je Josif bio mrtav, a ulje, kojim mu je, pošto se oprao od prašine iz jame, bilo dopušteno da se namaže, nije onda bilo nikakvo drugo nego ono koje se daje upokojenome da ponese sa sobom u grob, kako bi njime mogao da se namaže u onom drugom životu.

Ovome pridajemo toliki značaj zbog toga što nam se čini neophodnim da već sada Josifa odbranimo od prekora koji mu je upućivan često, kad god se na neki način razmatrala njegova povest. Reč je, naime, o pitanju, koje je zapravo prekor, zašto se, pošto se izbavio iz rupe, nije svim snagama potrudio da sa sažaljenja dostojnim Jakovom uspostavi vezu i zašto mu nekako nije dojavio da je živ. Prilika za to morala se, dakako, ubrzo ukazati; štaviše, vremenom su se sinu pružale sve povoljnije mogućnosti da prevarenom ocu dojavi istinitu vest, pa je, kažu, sve to toliko neshvatljivo da se to što je propustio takve mogućnosti graniči s neprilišnošću.

Prekor brka ono što je u spoljašnjem smislu izvodljivo sa onim što je u unutarnjem smislu moguće i prenebregava ona tri crna dana koja su prethodila Josifovom vaskrsenju. Ta tri dana prisiliše ga da, uz silne bolove, svoj dotadašnji život sagleda u svojoj neoprostivoj

grešnosti i da se sam odrekne povratka u taj život; ta tri dana su ga navela da prihvati veru braće u smrt, pa su njegova odluka i namera da tu veru ne izneveri bili utoliko čvršći jer nisu bili dobrovoljni, već su bili koliko protivni njegovoj volji toliko i logički neophodni kao i ćutanje jednog mrtvaca. Mrtvac ne ćuti pred svojim drugima zato što ih ne voli, već zato što mora; a i Josif se nije odlučio na ćutanje i da se ne javlja ocu zato što je možda bio bezosećajan. Naprotiv, to mu je čak i teško padalo, štaviše veoma teško, a što je vreme više odmicalo, padalo mu je sve teže, što mu se može verovati – nije mu bilo lakše od tereta zemlje koja leži na mrtvacu. Sažaljenje prema starcu, koji ga je, što je znao, voleo više nego sebe, kojega je i on voleo najprirodnijom ljubavlju zahvalnosti i sa kojom je sebe doveo u jamu, to sažaljenje dovodilo ga je u veliko iskušenje i lako ga je moglo navesti da preduzme neke bezumne korake. Ali sažaljenje s bolom koji naša sopstvena sudbina izaziva kod drugih od sasvim je posebne vrste, daleko je jače i hladnije od onoga koje osećamo prema nekoj nama tuđoj nevolji. Josif je doživeo strašne stvari i iskusio je prve surove pouke, – otuda mu je bilo lakše da saoseća sa Jakovom; štaviše, svest o njihovoj zajedničkoj povezanosti uslovljavala je da očev jad vidi kao nešto što je donekle sasvim obično i prirodno. Vezanost za smrt sprečavala ga je da opovrgne svoj krvavi znak koji je otac morao da primi. Ali to što je Jakov krv životinje neminovno i neosporno morao da smatra Josifovom krvlju, opet je delovalo i na Josifa, pa je to praktično u njegovim očima ukinulo razliku između reči „Ovo je moja krv" i „Ovo predstavlja moju krv". Jakov je smatrao da je Josif mrtav, a budući da je on u to bespogovorno verovao, onda se postavlja pitanje – da li je Josif bio mrtav ili ne?

On je bio mrtav. To što ocu o sebi nije davao glasa, to je bio najuverljiviji dokaz. On je bio u carstvu mrtvih – ili štaviše: on će biti u carstvu mrtvih, jer da se još nalazio na putu onamo i da u Midijancima, koji su ga kupili, treba da vidi svoje vodiče u tu zemlju, to će on uskoro saznati.

Kod gospodara

„Treba da odeš gospodaru", reče jedne večeri – bilo je to u vreme kada su već nekoliko dana, idući od brda Kirmil, koračali po pesku uz otvoreno more – sluga po imenu Baalmahar Josifu, baš u trenutku kada je ovaj bio zaokupljen pečenjem lepinja na vrelom kamenu. On se bio pohvalio da to ume izvanredno da radi, pa, mada se u tom poslu nikada nije bio okušao, jer to niko od njega ne bi ni tražio, njemu je to, uz Božju pomoć, stvarno odlično polazilo za rukom. U smiraj dana zakonačiše u podnožju ševarom i travom obraslih peščanih dina, koje su, okrenute prema kopnu, danima već pratile njihovu povorku poput neke jednolične kulise. Bilo je veoma vruće, ali se sada sa ubledelog neba spuštalo neko osveženje. Obala pred njima protezala se u ljubičastoj boji. Tiho more upućivalo je svojim svilenim žuborom plitke i izdužene talase prema svom vlažnom i sjajnom rubu, koji je bio crvenkasto pozlaćen ostacima purpurno užarenog sjaja koji je sunce na svom oproštaju rasipalo uokolo. Kamile su mirovale vezane za svoje kočiće. Nedaleko od obale, jedrenjak opremljen veslima s kratkim jarbolom i dugačkom poprečnicom, raznovrsnom užarijom i životinjskom glavom na visoko iznad vode izdignutom pramcu, teglio je, ploveći prema jugu, nezgrapnu teretnu brodicu, koja je, činilo se, nosila drvenu građu i imala samo dva kormilara.

„Hajde, idi gospodaru", ponovi sluga nosač. „Poslao me po tebe. Eno ga, sedi na asuri u šatoru i nalaže ti da dođeš do njega. Prolazio sam ispred njegovog šatora kada me on pozva mojim imenom Baalmahar i reče: 'Pošalji mi onog novo kupljenog, onog kažnjenog, onog sina ševara, onog Hej-tija sa studenca, hoću malo da ga propitam'."

„Aha", pomisli Josif, „Kedma mu je očigledno ispričao ono o krugovima sveta, to je sasvim dobro."

„Da", reče glasno, „tako ti je on govorio, Baalmahare, jer nije umeo drugačije da ti kaže na koga to misli. On mora s tobom, dobri čoveče, da razgovara tako da bi ga ti i razumeo."

„Naravno”, odgovori ovaj, „a kako bi drugačije i mogao da mi nešto kaže? Ako želi da me vidi, on će reći: ‘Pošaljite mi Baalmahara!’ Jer, to je moje ime. Ali s tobom je to već malo teže zato što si ti samo običan potrčko koji na zvižduk ima samo da potrči!”

„Rekao bih da on želi da si mu stalno na vidiku”, reče Josif, „iako si malo krastav po glavi. Hvala ti na ovoj obavesti!”

„Šta ti pada na pamet!” – reče Baalmahar. „Ti treba smesta da pođeš sa mnom, da te odvedem njemu, jer ako to ne uradim, onda mi se zlo piše.”

„Ali ja najpre moram da dopečem ovu lepinju”, odgovori Josif, „pa tek onda mogu da pođem s tobom. Hoću da je ponesem gospodaru, da okusi ovo moje izvanredno pecivo. Sedi tu i sačekaj malo!”

Pošto je lepinja bila ispečena, uz neprestano požurivanje od strane ovog roba, on se podiže sa peta i reče: „Idemo”.

Baalmahar ga otprati do staroga koji je, sedeći na asuri na samom ulazu u svoj šator, bio utonuo u neke svoje misli.

„Slušati znači poslušati”, reče Josif i pozdravi starca.

Starac, zagledan u večernje rumenilo koje je polako nestajalo, klimnu glavom i podiže jednu od svojih položenih ruku, dajući njome znak Baalmaharu da može da ide.

„Čujem”, poče on, „da si rekao da si ti pupak sveta!?”

Smešeći se, Josif je zaklimao glavom. „Šta je to samo bilo”, odgovori on, „i šta sam ja onako uzgred mogao reći a da je tako naopako preneseno mome gospodaru? Dopusti da malo razmislim, da vidim šta bi to moglo biti. A da, znam da sam rekao da svet ima mnogo središta, zapravo onoliko koliko ljudi na zemlji kaže ja, pa tako onda postoji za svakog po jedno.”

„To mu dođe na isto”, reče starac. „Istina je, dakle, da si lupetao neke gluposti. Nikada nisam tako nešto čuo, mada sam svukuda dospevao, pa sada dobro vidim da si ti jedan bogohulnik i grešan momak, baš onako kako su mi za tebe govorili tvoji pređašnji gospodari. Ta kuda bismo mi to dospeli kada bi svaki dedak i svaka uspala iz sveg tog ogromnog komešanja sebe video kao pupak sveta, da je taj pupak sveta tamo gde on biva i prebiva, i šta bi se započelo sa toliko središta? Kada si ono bio u studencu, kuda si, kako vidim, sasvim opravdano dospeo, je li tada taj studenac bio sveto središte sveta?”

„Bog ga je posvetio”, odgovori Josif, „time što je on to tako hteo i što nije dopustio da u njemu propadnem, već je vas poslao da prođe-

te tim putem i da me vi spasite.”

„Ma šta kažeš?”, reče trgovac. „Ili da bismo te spasili?”

„Tako da me spasite i da biste me spasili”, uzvrati Josif. „Oboje, kako se uzme.”

„Ma ti si pravi brbljivko! Do sada je, doduše, bilo neizvesno da li središte sveta predstavljaju Vavilon i njegova kula, ili je ono možda u mestu Abot na reci Hapi, gde je sahranjen Prvi na Zapadu. Sada ti to pitanje još umnožavaš. Kojem se bogu ti moliš?”

„Bogu Gospodu.”

„Tako, znači Adonu. Pa to onda znači da žališ zbog zalaska sunca. To mi se dopada. To su barem reči koje nešto kazuju i daleko bolje zvuče nego kada se kaže: ‘Ja sam središte sveta’, što zvuči dosta luckasto. Šta to imaš u ruci?”

„Lepinju koju sam ispekao za mog gospodara. Ja se u to razumem i umem izvanredno dobro da pečem lepinje.”

„Izvanredno? Daj da vidim!”

I starac mu uze pecivo iz ruke, pa stade da ga obrće i okreće da bi na kraju zubima sa strane, jer prednjih zuba više nije imao, odgrizao komad. Lepinja je bila dobra, bila je zapravo onakva kakva treba da bude, ni bolja ni gora od uobičajenih lepinja, ali stari oceni: „Veoma je dobra. Neću reći ‘izvanredna’ zato što si to već ti rekao. Trebalo je da ostaviš meni da to ja kažem, ali da je dobra, dobra je, štaviše, odlična je”, dodade on žvaćući. „Stavljam ti u zadatak da češće ispečeš ovakve lepinje.”

„Biće udovoljeno tvojoj volji.”

„Je li istina da umeš da pišeš i da vodiš spisak ili načiniš popisnu listu raznih stvari i predmeta?”

„Kao od šale”, odgovori Josif. „Znam da pišem običnim pismom i božanskim pismom, s pisaljkom ili trskom, kako god se želi.”

„Ko te to naučio?”

„Onaj koji stajaše nad kućom. Jedan mudri sluga.”

„Koliko puta ide sedam u sedamdeset i sedam? Zacelo dva puta?

„Dva puta samo po napisanom. Ali po smislu moram sedam najpre da uzmem jednom, pa dva puta i onda osam puta da bih došao do sedamdeset i sedam, jer taj broj čine sedam, četrnaest i pedeset i šest. Jedan, dva i osam jesu jedanaest, te tako dolazim do rezultata: sedam u sedamdeset i sedam ide jedanaest puta.”

„Tako brzo umeš da dođeš do skrivenog broja?”

„Brzo ili nikako.”

„Verovatno si to znao iz iskustva. Ali pretpostavimo da imam parče oranice koje je tri puta veće od zemlje mog suseda Dagantakala, ali ovaj je sebi dokupio još jedno ralo zemlje, tako da je sada moja zemlja samo još dva puta veća od njegove. Dakle, koliko rala imaju obe oranice?”

„Zajedno?” – upita Josif i stade da računa.

„Ne, svaka za sebe.”

„Imaš li ti suseda po imenu Dagantakala?”

„Tako ja samo zovem posednika druge oranice u mom zadatku.”

„Vidim i razumem. Dagantakala – to mora da je, sudeći po imenu čovek iz kraja Pelešet, iz zemlje Filistejaca, u koju mi, kako izgleda, putujemo po odluci tvoje glave. Njega uopšte nema, ali se zove Dagantakala i spokojno obrađuje svoju zemlju, koja od nedavna obuhvata tri rala, bez ikakve zavisti prema mome gospodaru i njegovih šest rala zemlje, pošto je, u svakom slučaju, sa dva rala doterao do tri, a osim toga i zato što ga nema, a nema ni tih oranica, koje zajedno čine devet rala, to je u svemu tome ono zabavno. Postoji samo moj gospodar i njegova razborita glava.”

Starac je treptao u nedoumici, jer mu još nije bilo posve jasno da je Josif već rešio zadatak.

„Dakle?” – upita on... „A da, tako! Već si rekao, a ja jedva da sam i primetio, jer si to tako utkao u ceo svoj govor i pri tome izrekao rešenje da sam ga skoro prečuo. Tačno je: šest, dva i tri, to su brojke. One su bile prekrivene i skrivene – kako si samo tako brzo došao do njih, a sve si vreme brbljao?”

„Ono što je nepoznato, to samo treba odlučno osmotriti i ljuštura će pasti sama od sebe i ono skriveno će se obelodaniti.”

„Moram da se smejem”, reče starac, „jer si rešenje dao onako uzgred, a pri tome se uopšte nisi pravio važan, mislim zbog toga što si tako lako došao do njega. Moram od srca zbog toga da se smejem.” I on se nasmeja svojim krezubim ustima, tako da se, s glavom nagnutom na jednu stranu, sav tresao. A onda se opet uozbilji, pa zatrepta još vlažnim očima.

„A sad slušaj, Hej-ti”, reče on, „odgovori mi pošteno i sasvim iskreno. Kaži ti meni, jesi li ti zaista jedan rob i nikogović, pasji sin i slušče najniže vrste, teško kažnjen poradi višestrukih poroka i moralnih prestupa, kao što mi ono rekoše pastiri?”

Josif obori pogled i napući na svoj osobeni način usne, pri čemu je donju nešto malo više isturio.

„Zadao si mi, gospodaru moj”, reče on, „zadatak kako bi me na taj način ispitao, ali mi uz njega nisi odmah dao i rešenje jer onda to ne bi bio nikakav ispit. I tebe Bog ispituje s nepoznatim – pa hoćeš li odmah uz to da imaš i rešenje i treba li onaj koji pita da odgovori umesto upitanoga? Tako to ne biva u svetu. Zar me nisi izvukao iz jame, gde sam se kao neka ovca opoganio sopstvenim izmetom? Kakav to samo pasji sin ja moram biti i koliko samo velika mora biti moja moralna iskvarenost! Preterao sam ja u mojoj glavi i dvojako i trojako, te odmeravah odnose da ih došao do rešenja. Odmeri i ti, ako ti odgovara, između kazne, krivice i podlosti i sigurno ćeš od dvoga uvek doći do trećega.”

„Moj zadatak je bio jasno sročen i sadržavao je u sebi rešenje. Brojke su čiste i nedvosmislene. Ali ko mi jamči da se i život razrešava kao i one i da poznato ne predstavlja varku o nepoznatom? Više toga ovde govori protiv skladnosti odnosa.”

„Onda se i to mora imati u vidu. Iako se život ne razrešava poput brojki, on je za to postavljen pred tebe da ga gledaš očima.”

„Odakle ti taj ljupki kamen na ruci?”

„Možda ga je pasji sin ukrao?” – reče Josif izazovno.

„Možda. Ali ti moraš da znaš odakle ti.”

„Imam ga odvajkada i ne pamtim da ga nisam imao.”

„Onda si ga doneo sa sobom iz ševara i močvare svog divljačnog rođenja? Jer ti i jesi sin močvare i dete ševara!”

„Ja sam čedo studenca iz kojeg me moj gospodar izvukao i othranio me mlekom.”

„Zar ti ne znaš za drugu majku osim studenca?”

„Znam”, reče Josif. „Poznavao sam dakako jednu mnogo slađu majku. Njeni obrazi mirisahu kao ružine latice.”

„Vidiš! Pa zar ti ona ne nadede neko ime?”

„Izgubio sam ga, gospodaru moj, jer sam izgubio svoj život. Ne smem da znam svoje ime, kao što ne smem da znam svoj život koji su bacili u jamu.”

„Kaži mi u čemu je ta tvoja krivica koja te odvela u jamu.”

„Ona je bila nedopustiva”, odgovori Josif, „i zvala se: poverenje. Kazne vredno poverenje i slepa bezobzirnost, to je njeno ime. Jer,

slepo je i ubistveno verovati u ljude preko njihove moći i od njih zahtevati ono što ne žele i ne mogu da čuju: od takve ljubavi i visokog poštovanja im uzavri žuč i oni onda postaju poput razjarenih životinja. To ne znati ili ne hteti znati, u najvećoj je meri pogubno. Ja to, eto, nisam znao ili sam prenebregavao, tako da nisam držao jezik za zubima, pa sam pričao svoje snove ne bi li mi se divili. Ali 'tako da' i 'da bi', to su ponekada dve stvari i ne idu uvek jedna s drugom. Izostalo je ono 'tako da' i 'da bi' značilo je jamu."

„Ta tvoja bezobzirnost", reče starac, „kojom si razjario ljude zacelo se zvala nadmenost i umišljenost, ja to sebi mogu sasvim dobro da zamislim i ne čudi me kod nekoga ko ume da kaže: 'Ja sam pupak i središte sveta'. Ja sam ti mnogo putovao između reka koje teku u raznim pravcima, jedne s juga na sever, a druge opet u obrnutom pravcu, i dobro znam da postoji poneka tajna u svetu koji je naoko tako poznat i otvoren, kao i da se mnogo toga krije iza njegovog glasnog govora. Da, često mi se činilo da je svet samo zbog toga tako glasan i da se odlikuje glasnim govorom da bi time i na taj način bolje skrio ono skriveno i da bi se prećutala tajna koja stoji iza ljudi i stvari. Nailazio bih ti ja na ponešto a da to nisam ni tražio, pa bi znalo da se desi da mi se obelodani ono za čim uopšte nisam tragao. Ali ja sam to uzimao kao takvo, jer nisam tako radoznao da bih morao sve da ispitam, već se zadovoljavam time da znam da tajna ispunjava blagoglagoljivi svet. Ja sam, ovakav kakav sam, jedno sumnjalo, ne zato što ne bih ni u šta verovao, nego zato što sve smatram mogućim. Eto, takav sam ti ja starac. Znam za priče i zbivanja koja se ne smatraju verovatnim a ipak se zbivaju. Znam za onoga koji je iz plemstva i sa lepog položaja, na kojem se oblačio u kraljevsko ruho i mazao uljem radosti, oteran u pustinju i bedu..."

Tu trgovac zastade i zatrepta očima, jer neophodni nastavak njegovog govora, koji je sada trebalo da usledi a da uopšte unapred nije imao na umu da će odmah i uslediti, uslovi da se odjednom zamisli. Postoje duboko uhodani putevi misli sa kojih čovek ne skreće ako se već jednom našao na njima; osveštane, čvrste i gotove idejne veze su međusobno užlebljene kao karike u lancu, te onaj ko kaže 'A' ne može izbeći da kaže i 'B' ili da to misli; a liče na karike u lancu i zbog toga što se u njima nebesko i zemaljsko tako dodiruju i prožimaju da se u govoru ili mislima pri tome nužno dolazi odnosno prelazi s jedne stvari na drugu. To je naprosto tako da čovek pretežno misli u kalupima i gotovo uobličenim obrascima, dakle ne prema nekom svom izboru, već kako je uobičajeno i po sećanju, pa je starac, već kada je govorio o onome koji je iz svoje lepe uzvišenosti proteran u pustinju, i bedu, dospeo u božanski ukalupljeni način rasuđivanja. A

sa tim je neodvojivo bio povezan dodatak o uzdizanju poniženog u spasitelja ljudi i vesnika novog vremena, i tu onda ovaj dobri čovek zastade u tihoj zbunjenosti.

Više od blage zbunjenosti to nije bilo – bilo je to samo primereno pobožno zastajanje praktičnog ali dobro vaspitanog čoveka pred simboličnim i svetim. Ako se to pojačavalo u neku vrstu nespokojstva, u dublju smetenost, štaviše, naravno, u prolaznu i svesno jedva doživljenu prestravljenost, onda je tome bio kriv samo susret koji se ovde odigrao između žmirkavih očiju starca i očiju onoga koji je tu pred njim stajao, susreta koji zapravo i nije zasluživao da se tako označi, budući da se Josifov pogled nije „susretao" s njegovim pogledom, jer mu na nj nije odgovarao svojim napadačkim pogledom, nego ga je samo primao, odnosno on mu je samo mirno i otvoreno ponudio da mu pogleda u njegove oči – u onu višeznačnu tamu punu nagoveštaja. Već su drugi, isto tako zbunjeni treptanjem očiju, pokušavali da dokuče tu tihu višeznačnost kao što je to sada pokušavao stari Ismailjac – uznemiren pitanjem kakav je to nesvakodnevni ili ne baš sasvim čist posao bio koji je sklopio s onim pastirima, i kako zapravo stoje stvari s ovim što je iz tog posla dobio za sebe. Zapravo, razmatranju tog pitanja bio je posvećen ceo večernji razgovor. I ako se gledište sa kojeg je naš starac ispitivao celu stvar za trenutak pomerilo u ravan nadzemaljskog i istorijskog zbivanja, to je na kraju krajeva i prirodno pošto ne postoji stvar koja se ne bi mogla posmatrati s te strane; ali sposoban čovek ume zacelo da pravi razliku između sfera i aspekata i bez većih teškoća će se ponovo okrenuti praktičnoj strani sveta.

Starcu je bilo dovoljno da se nahrakne da bi postigao taj obrt.

„Hm", reče on. „Sve u svemu, tvoj gospodar je iskusan čovek i kao takav doživeo je mnogo toga u prostom između dve reke i zna šta se sve događa. Njemu nije potrebno da ga ti, dete ševara i sin studenca, u tome podučavaš. Ja sam kupio tvoje telo i zajedno s njim i sposobnosti s kojima raspolažeš, ali nisam kupio i tvoje srce da bih mogao da ga prisilim da mi obelodani kako s tobom stoje stvari. Ne samo da nije nužno da to dokučim, već to čak i nije preporučljivo, pošto bih od toga mogao samo da imam štete. Ja sam te našao i vratio sam ti životni dah; ali da te kupim, to mi nije bila namera, već zbog toga što nisam znao da li si na prodaju. Nisam ni pomišljao na neki posao, kao, na primer, na nagradu za to što sam te našao ili počem na otkupninu, uobičajenu u takvom slučaju. A ipak je došlo do trgovine oko tvoje osobe; ja sam to samo onako bio predložio. Hteo sam samo da ih iskušam, pa sam zato i rekao: 'Prodajte mi ga'; mislio sam, ako se to za mene bude pokazalo kao nešto odlučno, onda neka bude

odlučeno, a pastiri su onda to stvarno i prihvatili. Došao sam do tebe teškim i dugotrajnim cenjkanjem, jer su bili žilavi i uporni. Izmerio sam za tebe dvadeset šekela srebra, po uobičajenoj meri, i ništa im ne ostadoh dužan. Kakva je to cena i kako sam ja u tom poslu prošao? Ta cena je osrednja, ni preterano dobra, ni previše loša. Mogao sam još i da je umanjim i spustim zbog grešaka koje su te, kao što rekoše, dovele u jamu. Zahvaljujući svojstvima koja te krase, mogu te bolje prodati nego što sam te kupio i tako zaraditi onoliko koliko ja budem hteo. Šta bih ja imao od toga ako bih nastojao da doznam kako s tobom stoje stvari, pogotovo ako bih možda saznao da stvari s tobom, bogovi će znati zašto, stoje tako da uopšte nisi mogao biti prodat, te da sam u stvari izgubio svoj novac, ili ako bi se ispostavilo da uopšte ne mogu da te prodam, štaviše da bi to, ako bih te prodao, bila nečasna rabota i trgovina s ukradenom robom? Idi samo, neću ništa da znam o tebi, tačnije rečeno: ništa pobliže, jer na taj način mogu da ostanem čist i da izbegnem da se upetljam u nečasne stvari. Dovoljno mi je da naslućujem da se kod tebe radi o neobičnim stvarima i da spadaju u stvari za koje sam ti ja dovoljno sumnjalo da ih smatram mogućim. Idi, već sam i onako predugo s tobom razgovarao, a i vreme je spavanju. A ove lepinje ćeš od sada češće da pečeš, sasvim su dobre, iako nisu izvanredne. Nadalje ti nalažem da od Mibsama, mog zeta, uzmeš sebi pribor za pisanje, hartiju, trske i tuševe, pa da mi običnim pismom sastaviš spisak roba koje imamo, i to sve ponaosob po vrstama: melema, masti, noževa, kašika, štapova i lampi, zatim obuće, zejtina za lampe i staklarije – koliko od svega toga ima u komadima i u težini; predmete da ispišeš crnim, težinu i količinu pak crvenim tušem, i to bez ijedne greške i mrlje, i da mi to doneseš u roku od tri dana! Jesi li razumeo?”

„Smatraj da je tvoje naređenje već izvršeno”, reče Josif.

„Sad idi.”

„Želim ti miran i sladak počinak”, reče Josif. „Neka povremeno bude zaslađen lakim i veselim snovima.”

Minejac se nasmeši. I on stade da razmišlja o Josifu.

Noćni razgovor

Bila su prošla tri dana otkako su nastavili putovanje uz obalu mora, opet se bilo spustilo veče i došlo vreme predaha i odmora pod šatorima, a mesto na kome su bili zastali da zanoće izgledalo je gotovo isto onako kao i ono od pre tri dana. Pred starca, koji je sedeo na asuri na ulazu svog staništa, izađe Josif, držeći u rukama lepinje i svitak.

„Gospodaru, rob ti donosi ono što si naručio”, reče on.

Midijanac odloži u stranu lepinje ispečene na kamenu. Zatim odvi svitak, pa stade, malo iskošene glave, ispitivački da posmatra pismo. Činio je to sa očiglednim zadovoljstvom.

„Nigde nijedne mrlje”, reče on, „to je dobro. A vidi se da su znaci ispisivani sa zadovoljstvom i smislom za lepo, pa deluju kao pravi ukras. Nadam se da se slažu sa stvarnošću, te da se ne radi samo o lepom radu, nego da odgovara i činjeničnom stanju. Čoveka raduje kada vidi kako je ono što je njegovo tako lepo i čisto prikazano i kako je sve to tako podjednako smotreno zabeleženo. Roba je masna i smolasta; trgovac neće njome da prlja svoje ruke, on njome rukuje u njenom pisanom obliku. Stvari su tamo, ali su i ovde, bez mirisa, čiste i pregledne. Takav jedan popis stvari je kao ‘Ka’ ili duhovno telo stvari, koje postoji pored samih stvari. E pa dobro, onda, Hej-ti; pisati, dakle, umeš, a umeš i da računaš, kako sam primetio. A s obzirom na tvoje okolnosti, nisi slab ni u načinu izražavanja, jer to kako si pre tri dana gospodaru poželeo laku noć, to mi je odista veoma godilo. Kako ono beše, koje si ono reči izgovorio?”

„Ne znam više”, odgovori Josif. „Verovatno sam poželeo mir tvom počinku!”

„Ne, bilo je to nekako prijatnije rečeno. Ali ne mari, biće još prilika za takav način izražavanja. A hteo sam još i ovo da ti kažem: ako nemam o nečem važnijem da razmišljam, onda na trećem i četvrtom mestu razmišljam i o tebi. Tvoj udes je, po svoj prilici, težak; bez sumnje, imao si i lepših dana, a sada, eto, služiš putujućeg trgovca kao pekar i pisar. Zato ću, kada te budem prodavao, budući da o tebi

ne znam ništa, nastojati da na tebi dobro zaradim, ali i da te dobro udomim."

„To je veoma dobrodušno od tebe."

„Odvešću te do jedne kuće koju dobro poznajem jer sam već više puta bio u položaju da joj učinim neke usluge; od nje sam imao neke koristi, ali je, dakako, i ona imala svoje koristi; to ti je dobra i imućna kuća, kuća časna i otmena. Prava je blagodet, kažem ti, pripadati toj kući, pa makar u njoj bio i kao najniži među slugama, a ako postoji kuća u kojoj sluga može da ispolji svoje finije darove, onda je to ta kuća. Ako budeš imao sreće i ako mi uspe da te prodajom smestim u tu kuću, onda će sudbina prema tebi biti milostiva da milostivija ne može biti, pogotovo kada se ima u vidu tvoja krivica i kazna koju si zaslužio."

„A čija je to kuća?"

„E da, čija. To ti je kuća jednog uglednog čoveka, štaviše jednog gospodina. To ti je jedan velmoža nad velmožama, sav okićen zlatnim ordenjem, jedan svet, strog i dobar čovek kojeg na Zapadu čeka njegova grobnica, jedan pastir ljubavi, živa slika i prilika jednog boga. Titula mu je 'Nosilac lepeze s kraljeve desne strane', ali nemoj da misliš da on lično nosi lepezu! Ne, on to prepušta drugima da čine, on sam je suviše svet za to, on nosi samo titulu. Ti, po svoj prilici, misliš da ja poznajem tog čoveka, dar sunca? Ne, nikako, ta ja sam pred njim samo crvić, on mene uopšte ne vidi, a ja sam njega samo jednom video izdaleka u njegovom vrtu; sedeo je tamo na svojoj visokoj stolici ispružene ruke kao da zapoveda, a ja sam se sav skupio da me ne bi zapazio i da mu ne bih zasmetao pri zapovedanju – kako bih ja to smeo da učinim? Ali glavnog nadzornika njegove kuće poznajem licem u lice i s njim sam lično razgovarao; to je čovek koji stoji nad svom poslugom, nad ambarima, nad zanatlijama, i upravlja celokupnim domaćinstvom. On me voli i razgaljeno razgovara sa mnom kada me ugleda, pa mi obično kaže: 'No, stari, i tebe opet jednom da vidimo, jesi li došao sa svojom robom u našu kuću da nas opelješiš?' To on, znaš, kaže samo tako u šali, jer misli da trgovcu laska time što mu kaže da je prepreden, pa se onda zajedno slatko nasmejemo. Njemu hoću da te pokažem i da te ponudim, pa ako moj prijatelj, nadzornik kuće, bude bio dobre volje i ako se bude pokazalo da je u kući potreban jedan mladi rob, onda ćeš biti dobro udomljen!"

„Koji je to kralj", upita Josif, „čije zlatno ordenje domaćin nosi?"

Hteo je da zna kuda ga vode i gde je kuća kojoj ga je starac namenio, no nije ga samo to navelo da postavi svoje pitanje. On toga nije bio svestan, ali iza njegovog mišljenja i raspitivanja stajala je i

delovala neka nepoznata sila iz daleke prošlosti, iz vremena prapočetaka i praotaca: iz njega je govorio Avram, koji je o čoveku imao tako gordo mišljenje da je smatrao da jedino i neposredno sme da služi samo Najvišem, tako da je svekoliko svoje mišljenje i nastojanje isključivo, sa prezirom se odnoseći prema idolima i nižim bogovima, bio usmerio na Najviše i Najvišega. Glas unuka pitao je ovde lakše i svetovnije, ali je to ipak bilo pitanje predaka. Josif je sasvim ravnodušno saslušao ono što je rečeno o nadzorniku kuće, od kojeg je pak, po rečima staroga, neposredno zavisila njegova sudbina. Starca je u sebi počeo da nipodaštava jer je poznavao samo nadzornika kuće, te čak nije ni poznavao čoveka sa titulama, kojem je pripadala kuća. Ali ni za ovoga nije mnogo mario. Iznad njega je bio neki viši, najviši, kojeg je stari bio pomenuo u svom kazivanju, a to je bio kralj. Prema njemu su isključivo i neposredno bili okrenuti Josifova radoznalost i njegovo zanimanje, i za njega se on zapravo raspitivao, ne znajući da to nije bilo tek tako i slučajno nego određeno nasleđem i obrascem.

„Koji kralj?" – ponovi starac. „Neb-ma-rê-Amun-hatpe-Nimurija", reče on u liturgijskom tonu, kao da izgovara molitvu.

Josif se uplaši. Stajao je tu, ruku prekrštenih na leđima; a onda ih brzo rastavi i obema rukama obuhvati obraze.

„To je faraon", kliknu on. Kako da to nije razumeo? Ime koje je starac izgovorio kao molitvu bilo je poznato do na kraj sveta, sve tamo do onih stranih naroda o kojima je Elijezer govorio Josifu podučavajući ga, sve do Taršiša i Kitima, do Ofira i Elama, kojima se završava istok. Kako bi moglo biti da to ime ništa ne kazuje Josifu? Mada su mu neki delovi imena koje je Minejac izgovorio, kao, na primer, ono „Gospod-istine-je-Re", te „Amun-je-zadovoljan", bili nerazumljivi, stvar je ipak odmah trebalo da mu bude jasna po sirijskom dodatku „Nimurija", što znači „On ide svojoj sudbini". Bilo je mnogo kraljeva i pastira; svaki grad imao je svog kralja i Josif se tako mirno raspitivao za kralja o kome je bilo reč jer je očekivao da će čuti ime nekog gospodara u predelu kraj mora, možda nekog Zurata, Ribadija, Abdašarata ili Azirua. Nije bio pripremljen da kraljevsko ime čuje u tako slavno nadrealnom smislu, u tako božanskom i veličanstvenom obličju, u kakvom se ime koje je bilo izrečeno moralo shvatiti. Ispisano na duguljastom uspravnom prstenu, zaštićeno krilima sokolovim, koja je samo sunce raskrililo nad njim, ono je stajalo na kraju jednog slavnog niza koji se gubi u večnosti isto tako duguljasto zaokruženih imena, a sa svakim tim imenom bila je povezana predstava pobedničkih vojnih pohoda, daleko pomerenih graničnih međaša, u svetu poznatih velelepnih zdanja, i svako to ime označavalo je za sebe takvo jedno nasleđe svetskog ugleda i dragoce-

nog uzvišenja života, te i zahtev i pravo na poklonjenje, tako da je Josifovo uzbuđenje bilo sasvim razumljivo. No, zar u njemu nije bilo ničeg drugog do zaprepašćenja izazvanog strahopoštovanjem, koje bi uistinu spopalo svakog drugog na njegovom mestu? Naravno da jeste; prožimalo ga je još i nešto drugo, nešto što je protivrečilo ovome, ali je i ovo sasvim drugačije osećanje imalo svog dubokog korena kao i ono njegovo pitanje o Najvišem, pa je ovim zapravo nehotice hteo odmah da ispita ono svoje prvašnje osećanje: bio je to podsmeh bestidnoj zemaljskoj sili, potajni otpor u ime Boga protiv Nimrodove sakupljene kraljevske moći – to je bilo ono što ga je navelo da spusti ruke sa svojih obraza i da mnogo mirnije, samo kao neku vrstu konstatacije, ponovi: „To je faraon”.

„Dabome”, reče starac. „To je Velika kuća koja je načinila velikom kuću pred koju hoću da te odvedem i da te ponudim mom prijatelju, vrhovnom nadzorniku, da okušaš svoju sreću.”

„Hoćeš, dakle, da me odvedeš u Misir, sasvim dole, u Zemlju blata?” – upita Josif i oseti kako mu srce silno udara.

Starac na to samo zatrese glavom.

„Reči ti naliče na ono što si već rekao”, reče on. „Znam ti ja to već od Kedme, mog sina, da ti sebi u svojoj detinjoj nadmenosti umišljaš da te vodimo ovamo ili onamo, no mi bismo išli našim putem onako kako smo krenuli i bez tebe, a ti ćeš dospeti samo onamo kuda nas put vodi. Ne putujem ja u zemlju Egipat da bih te tamo odveo, već zato da bih tamo obavio poslove koji treba da me obogate; hoću da kupim predmete koji se tamo dobro proizvode i za kojima drugde postoji potražnja: glazirane okovratnike, poljske stolice sa lepim nožicama, držače za glavu, razne figure za igru i nabrane platnene pregače. To nameravam da kupim u radionicama i na pazarima po onako jeftinoj ceni po kakvoj mi to bogovi te zemlje budu dali, a onda ću sve to poneti preko brda Kenana, Retenua i Amora u mitanijsku zemlju na reci Frat i u zemlju kralja Hatusila, gde se ljudi zanimaju za te stvari, pa će ih kupovati i ne pitajući za cenu. Ti govoriš o Zemlji blata kao da je to neka pogana zemlja, spečena od izmeta poput nekog ptičjeg gnezda, ili kao da je to neka staja puna đubreta. A to je zemlja u koju sam se, evo, ponovo uputio i u kojoj ću možda moći da te udomim; to ti je najotmenija zemlja celog zemnog šara, sa tako odnegovanim oblicima ponašanja i ophođenja da ćeš samom sebi doći kao vo pred kojim sviraju u lautu. Ti, jadni Amu, razrogačićeš oči kada pored Božje reke budeš ugledao zemlju koju tamo zovu Zemlje, jer je dvostruka i ima dve krune, ali je Mempi, kuća Ptahova, središte zemalja. Tu se ređaju moćni istureni delovi prema pustinji, nešto nečuveno, i tu leži lav sa maramom na glavi, Hor-em-ahet,

prastvoreni, tajna vremenā, na čijim je grudima usnio kralj, dete Tota, i u snu mu glava bi uzdignuta do najviše počasti. Iskočiće ti oči iz glave kada budeš ugledao sva ta čuda i svu tu raskoš i jedinstvenost zemlje koja se zove Keme, zato što je crna od plodnosti a ne crvena kao bedna pustinja. A od čega je plodna? Od Božje reke, jedino zahvaljujući njoj. Jer ta zemlja nema svoje kiše niti svoje muške vode na nebu nego na zemlji, i bog je to, Hapi, snažni bik, koji je blago polegao po njoj i leži nad njom plodonosno celu godinu dana, ostavljajući iza sebe crnilo svoje snage, pa se u njoj može sejati i potom ubirati stostruko veći plod. A ti mi tu govoriš o njoj kao o nekom đubrištu."

Josif spusti glavu. Saznao je da je na putu u carstvo smrti; jer navika da se Egipat smatra zemljom donjeg sveta, a njegovi žitelji uzimaju kao narod Šeola bila mu je data od rođenja, pa nikada i nije čuo da se o toj zemlji drugačije govori, pogotovo kod Jakova. Trebalo je, dakle, da bude prodat u tužni donji svet; braća su ga već bila prodala onamo dole, studenac je bio prikladan ulaz u nj. To je bilo vrlo tužno i suze bi tu bile sasvim na svom mestu. No zadovoljstvo što je to zapazio predstavljalo je izvesnu protivtežu osećanju žalosti; jer, njegovo uverenje da je mrtav i da je krv životinje odista bila njegova krv, na duhovit način je sada bilo potvrđeno starčevim izlaganjem. Morao je da se nasmeši, ma koliko da mu je bilo do plača i zbog sebe i zbog Jakova. Trebalo je da bude odveden baš onamo dole, u zemlju prema kojoj je otac osećao najveću odbojnost, u Agarin zavičaj, u majmunsku zemlju egipatsku! Sećao se strogo pristrasnih opisa kojima je Jakov nastojao da i njemu ogadi tu zemlju, koju je, a da o tome nije imao nikakve stvarne predstave, video u svetlosti neprijateljskih ogavnih načela u službi prošlosti, druženja sa smrću i pomanjkanja i najmanjeg osećanja za greh i grešno. Josif je u sebi uvek na neki način bio sklon da malo sumnja u nepristrasnost takve predstave, pa je u sebi uvek nosio neku simpatiju radoznalosti, koja je, po pravilu, bila posledica očevih neprestanih moralizujućih upozorenja. O, kada bi on, taj dostojanstveni, strogi i načelima ispunjeni otac samo znao da je njegovo jagnje bilo na putu za Egipat, u zemlju Hamovu, zemlju Razgolićenog, kako ju je nazivao, jer se zvala Keme, zbog crne plodne zemlje koju joj je podario njen bog! Zamena je bila prilično karakteristična za pobožnu pristrasnost njegova suda, pomisli Josif smešeći se.

Ali njegova sinovska vezanost nije se potvrđivala samo u tom protivrečju. Bila je to, zacelo, jedna mangupska šala što je trebalo da pođe onamo i uđe u ono što je načelno zabranjeno i prezreno, jedan mladalački trijumf pun očijukanja sa moralnim strahotama Donje

zemlje. No, bilo je u tome i neke prećutne i žive namernosti, koja bi se ocu opet dopadala, štaviše ona bi ga obradovala: odlučnost Avramovog deteta da nipošto ne dozvoli da bude ushićen čudesima od finoće koja mu je Ismailjac najavio i da se ne divi odviše raskošnoj civilizaciji koja ga je očekivala. Duhovni podsmeh, koji je imao svog dubokog korena, razvukao mu je usta nad izuzetnim i odabranim životom koji ga je, navodno, očekivao; i taj podsmeh bio je ujedno pravovremeno podignuta brana pred štetnom glupošću, koja je proizvod prevelikog divljenja.

„Stoji li kuća”, upita on podigavši pogled, „pred koju hoćeš da me odvedeš u Mempiju pred kućom Ptaha?”

„A ne”, odgovori starac, „tu bismo morali da idemo još malo nagore, hoću da kažem dole, uz reku naime, iz Zemlje zmije u Zemlju kraguja. Nedotupavno pitaš; jer, ako sam ti rekao da je gospodar kuće Nosilac lepeze s kraljeve desne strane, onda on mora biti tamo gde je i njegovo veličanstvo, dobri bog, a njegova kuća stoji u Vezeu, gradu Amonovom.”

Mnogo toga saznao je Josif te večeri kraj mora i mnogo toga motalo mu se po glavi! Trebalo je, dakle, da bude odveden u sam No, u No-Amun, grad gradova i čudo sveta, koji je činio posebnu temu u razgovorima i najudaljenijih naroda, pa je u tim razgovorima to bio grad sa stotinu kapija i više od sto hiljada žitelja. Neće li Josif ipak biti zapanjen kada bude ugledao taj svetski grad? Naravno, Josif je već bio shvatio da će morati čvrsto da se drži svoje odluke da nipošto ne podlegne zaglupljujućem divljenju. Zato prilično ravnodušno napući usne, ali ma koliko da je nastojao da celim svojim držanjem prema bogu iskaže nezainteresovanost, ipak nije baš posve uspeo da iz sebe odagna zbunjenost. Jer, nekako se plašio Noa, a posebno je tome uzrok bilo ime Amuna, to silno ime koje je svakoga zastrašivalo, a delovalo je zapovednički čak i tamo gde taj bog nije bio odomaćen. Saznanje da treba da dospe u delokrug obreda i moći ovog boga zadade mu brige. Gospodar Egipta, državni bog Zemalja, kralj bogova bio je Amun, to je Josif dobro znao, a takav jedinstven položaj izazivao je zbunjenost. Amun je bio najveći – naravno, samo u očima dece Egipta. Zato mu se činilo korisnim da govori o Amunu i da se rečima ogleda s njim. On reče: „Gospodar Vezea u svojoj bogomolji i svojoj barci, to je zacelo jedan od uzvišenijih bogova ovde u svetu?”

„Jedan od uzvišenijih?” – ponovi starac. „Ti odista ne govoriš mnogo bolje no što misliš. Šta ti misliš, koliko je faraon ovome samo izneo hleba i kolača, gusaka i vina poradi njegovog okrepljenja? To je, znaj, bog koji nema sebi ravnog; ono što on poseduje od blaga, pokretnog i nepokretnog, to se ne dâ tek tako nabrojati; ako bih hteo

da to učinim, ponestalo bi mi daha, a pisara koji svim tim upravljaju ima koliko zvezda na nebu."

„Divno", reče Josif. „Jedan veoma bogat bog, sudeći po svemu što mi reče. Samo što ja, pravo rečeno, nisam pitao za njegovo bogatstvo, nego za njegovu uzvišenost."

„Pokloni se ti pred njim", posavetova glas staroga, „budući da treba da živiš u zemlji egipatskoj i nemoj mnogo da praviš razliku između bogatog i uzvišenog, kao da to ne ide jedno uz drugo i kao da to dvoje nije jedno te isto. Jer, Amunove su sve lađe na morima i rekama, a i reke i mora su njegovi. On je more i zemlja. On je Tornuter, Kedrova gora, čija stabla rastu za njegovu barku, zvanu 'Amunovo čelo je moćno'. On u obličju faraona zalazi u odaju velike supruge i začinje Hora u palati. On je Baal u svim svojim delovima, da li ti sve ovo nešto kazuje? On je sunce, njegovo ime je Amun-Re. Je li to dovoljno da se uveriš u njegovu uzvišenost, ili ti to nije dovoljno?"

„Ali ja sam čuo", reče Josif, „da je on jedan ovan u tami poslednje odaje!"

„Čuo sam, čuo sam... Govoriš onako kako ti to razumeš i ni za jotu pametnije. Amun je ovan baš onako kao što je Bastet u predelu Ušća mačka, a veliki pisar od Šmuna i ibis i majmun istovremeno. Jer oni su sveti u svojim životinjama, a životinje su svete u njima. Moraćeš još mnogo da učiš ako hoćeš da živiš u toj zemlji i da opstaneš pred njim, pa makar samo kao najniži među njegovim mladim robovima. Kako bi ti to da vidiš boga ako ne u obličju životinje? Troje sačinjavaju jedno: bog, čovek i životinja. Jer kada se božansko venčava sa životinjskim, onda je to čovek, kao što faraon, kada svetkuje, stavlja sebi, po prastarom običaju, životinjski rep. I tako, kada se, opet, životinja venčava sa čovekom, onda je to bog, te se božansko ne vidi i ne poima drugačije nego u takvom venčanju, tako da Heket, Veliku babicu, vidiš na bedemima sa žabljom glavom, a Anupa, otvarača puteva, sa psećom glavom. Shvati, u životinji se nalaze bog i čovek, pa je životinja sveta tačka njihovog dodira i njihovog sjedinjenja, svečana i časna po svojoj prirodi, a kao posebno važna svetkovina među svim svetkovinama, kojoj se ukazuje dostojno poštovanje, to je svetkovina jarčevog spajanja sa čistom devicom u gradu Đedetu."

„Čuo sam za to", reče Josif. „Odobrava li možda moj gospodar taj običaj?"

„Ja?", upita Maonićanin. „Ostavi ti starog na miru! Mi smo putujući trgovci, preprodavci i posrednici, odomaćeni svugde i nigde, pa za nas važi ona deviza: 'Ko mi daje hleba, toga služiti treba!' Utuvi ti

to dobro, jer će i za tebe to biti dobro!"

„Nikada neću", odgovori Josif, „u zemlji egipatskoj i u kući Nosioca lepeze reći ijednu pogrdnu reč na račun svetkovine spajanja. Ali među nama rečeno, dopusti mi da te podsetim da tu postoji neka klopka i zamka u vezi sa rečju 'dostojno poštovanja'. Jer čoveku nije teško da staro smatra dostojnim poštovanja upravo zato što je staro i dopušta da jedno vredi koliko i drugo. Ali ipak tu ponekad postoji jedna začkoljica, mislim kada se radi o poštovanju starog, i to, naime, u onom slučaju kada je ono prestarelo u vremenu i bezvredno – jer, u tom slučaju se ono samo čini dostojnim poštovanja, a uistinu je greh pred bogom i jedna poganština. Među nama rečeno, žrtvovanje nevine devojke u Đedetu izaziva u meni osećanje gađenja."

„Kako bi ti to hteo da razlučiš? I kuda bismo mi to dospeli kada bi svaki zvekan hteo da bude središte sveta i da se nametne za sudiju i odluči o tome šta je u svetu još sveto a šta samo osveštano, šta je još dostojno poštovanja a šta već izaziva gađenje? Pa tu ubrzo više ne bi bilo ničeg svetog! Ne verujem da ćeš umeti da držiš jezik za zubima i da ćeš prikriti svoje nepodobne misli. Jer je takvim mislima kakve ti neguješ svojstveno da hoće i da se iskažu, – to mi je već dobro poznato."

„Pokraj tebe, gospodaru moj, lako bih naučio da izjednačim starost i dostojanstvo."

„Bla-bla-bla. Ne ulaguj mi se, jer sam ja samo običan putujući trgovac. Bolje će ti biti da ne smetneš s uma moja upozorenja, pa da se ne zalećeš pred žiteljima Egipta i svojim govorom na sebe navučeš neku nesreću. Jer ti, očigledno, ne umeš svoje misli da zadržiš za sebe, pa zato gledaj da se pobrineš da ti najpre misli budu ispravne, kako bi ti i govor bio takav. Zaista, nema ničeg boljeg od jedinstva koje čine bog, čovek i životinja u žrtvi. Osmotri stvar s koje god hoćeš strane da bi video kakav je odnos ovo troje prema žrtvi i videćeš da su oni sadržani u tome. U žrtvi su sve troje i svako zastupa onog drugog. Zato se Amun javlja kao žrtveni jarac u tami poslednje odaje."

„Ne znam šta da kažem i ne bih umeo da kažem kako mi je, gospodaru moj i kupče moj, poštovanja dostojni trgovče. Već se smrkava dok me ti podučavaš, a raspršena svetlost rominja kao prah dragog kamenja sa zvezda. Moram da protrljam oči, oprosti mi što to činim, jer sam nekako zbunjen, i dok te gledam kako tu sediš preda mnom na svojoj asuri, nekako mi se čini kao da na ramenima imaš glavu žabe gatalinke, i da sediš tu mudar, i da se širiš poput razbaškarene žabe."

„Eto vidiš da ne umeš svoje misli da zadržiš za sebe, ma koliko one bile odurne. Otkuda ti to i kako to ti možeš u meni da vidiš žabu?"

„Moje oči ne pitaju da li ja to hoću. Ti se meni činiš baš kao šćućurena žaba pod zvezdama. Jer, ti si bio Heket, velika babica, kada me je studenac porađao i ti si me izvadio iz majčine utrobe."

„Eh, brbljivče jedan! Nije to bila nikakva velika babica koja ti je pomogla da ugledaš svetlost dana. Heket, žabica, zove se velikom zato što je, po verovanju dece Egipta, pomagala kod drugog rođenja i vaskrsenja Rastrgnutog, kada je njega dopalo donje carstvo, dok je Hor dobio gornje carstvo, a Usir, Žrtva, postade prvi na zapadu, kralj i sudija mrtvih."

„To mi se dopada. Ako čovek već ide na zapad, onda se barem mora potruditi da postane *prvi* među tamošnjim ljudima. Ali kaži mi, gospodaru moj: je li Usir tako velik u očima dece Kemea da je Heket postala velikom žabicom zato što je bila pomoćna porodilja prilikom njegovog uskrsnuća?"

„On je neizmerno velik."

„Veći od Amuna?"

„Amun je velik sa svog carstva, njegova slava uliva strah stranim narodima, pa mu oni prinose svoje kedrove. Ali Usir, Rastrgnuti, velik je u ljubavi naroda, sveg naroda od Đaneta u predelu Ušća sve do Jeba, ostrva slonova. Nema nijednog među svima njima, od kašljucavih robova težaka u kamenolomima, kojih ima na milione, sve do faraona, koji je samo jedan i samog sebe obožava u svom hramu – kažem ti, nema tu nijednog stvorenja koje ga ne bi poznavalo i volelo i ne bi želelo da u Abotu, na njegovom mestu, kod groba Rastrgnutoga, nađe svoj grob, samo kada bi to bilo moguće. Ali, mada to nije moguće, ipak su mu privrženi, pa duboko veruju i osećaju da će, kada bude došao njihov čas, postati kao on i živeti večno."

„Da će biti kao bog?"

„Da će biti kao bog i jednaki njemu, naime jedno s njim, tako da upokojeni tada postaje Usir, pa se tako i zove."

„Ma šta mi kažeš! No, imaj strpljenja sa mnom pri ovom podučavanju, gospodaru, i pomozi mom jadnom razumu, kao što si mi pomogao da izađem iz utrobe studenca! Jer nije baš lako razumeti to što hoćeš da mi predočiš u ovoj noći kraj usnulog mora o shvatanjima dece Misira. Treba li da ih tako razumem da je snaga smrti u tome da izmeni svojstva i da pokojnik postaje bog sa bradom boga?"

„Da, to je duboko uverenje i mišljenje svekolikog naroda zemalja i on ga, od Zoana do Elefantine, zbog toga voli tako duboko i jednodušno jer je morao sebi da ga izbori tokom duge i uporne borbe."

„Izborio je sebi to uverenje i mišljenje teškom pobedom i poradi njega je izdržao sve do jutarnjeg rumenila?"

„Ljudi su ga izborili. Jer, u početku i prvobitno beše samo faraon taj, jedino on, Hor u palati, koji je, kada bi umro, dolazio Usiru i postajao jedno s njim, tako da je postajao kao bog i živeo večno. Ali svi oni kašljucavi težaci, oni koji su vukli statue, bojadisali opeke, zatim grnčari, pa oni koji su išli za plugom i oni što su radili u rudnicima, svi oni nisu mirovali, već su se borili sve dok nisu izborili da i za njih važi da svaki u svom času postane Usir i da se posle svoje smrti zove Usir Hnemhotpe, Usir Reh-mere, i da večno žive."

„I opet moram da kažem da mi se dopada ovo što si rekao. Grdio si me zbog mišljenja da svako zemaljsko stvorenje ima oko sebe svoj posebni krug sveta i da je ono središte tog kruga. Ali rekao bih da deca Egipta, ovako ili onako, dele to mišljenje, pošto svako posle smrti želi da postane Usir, kako je to u početku bilo dato samo faraonu, a onda su to i sebi izborili."

„To je glupost. Jer, nije zemaljsko dete središte, Hnemhotpe ili Reh-mere, nego je vera i čvrsto uverenje ono u čemu su oni svi sjedinjeni jedni s drugima, uzvodno i nizvodno od Ušća sve do Šeste brane; vera u Usira i njegovo uskrsnuće, to je ono što ih spaja. Treba, naime, da znaš: Nije ovaj veliki bog samo jednom umro i jednom vaskrsao; on to čini uvek nanovo, ravnomerno i uporedo sa smenom plime i oseke, pred očima dece Kemea – on silazi dole i onda se opet silno podiže da bi stajao nad zemljom kao blagoslov, kao Hapi, snažni bik, Božja reka. Ako izbrojiš dane zimskog doba, u koje je reka mala a zemlja suva, videćeš da ih ima sedamdeset i dva, a sedamdeset i dvoje ih je bilo koji su se zaverili sa Setom, podlim magarcem, pa su kralja zatvorili u kovčeg. Ali on izlazi iz donjeg sveta u svoj određeni čas i tada je on onaj koji raste, nadima se, povećava se i sve potapa, gospodar hleba koji stvara sve dobre stvari i svemu podaruje život, a zove se 'Hranitelj zemlje'. Njemu u čast kolju bikove i goveda, ali tu vidiš da su bog i krvna žrtva jedno; jer je on sam jedno goveče i bik pred njima na zemlji i u svojoj kući: crni Hapi, sa znakom meseca na svom boku. Ali kada umre, onda ga održavaju mastima, umotavaju ga i pohranjuju, pri čemu mu daju ime Usir-Hapi."

„Gle!" – uskliknu Josif. „Je li to i on, kao Hnemhotpe i Rehmere, sebi izborio da u času svoje smrti postane Usir?"

„Ti kao da se to podsmevaš?" – reče starac. „Slabo mogu da te vidim u ovoj treperavoj noći, ali po glasu koji ti čujem rekao bih da se podsmevaš. Upozoravam te: ne podsmevaj se u zemlji u koju hoću da te odvedem, jer i tako putujemo onamo, i nemoj da se tako zvekanski uznosiš nad shvatanjima njene dece zato što misliš da ti sve bolje znaš sa svojim Adonom, nego gledaj da se što pre prikloniš novom načinu života da ne bi glavom lupio o zid. Ja sam te malo poučio i uputio u stvari, malo sam razgovarao s tobom večeras da bih se razonodio, da bih prekratio vreme; jer ja sam ti već dobrano zašao u godine, te mi san ponekad teško dolazi na oči. Drugog razloga da s tobom razgovaram nisam imao. A sada možeš da mi poželiš laku noć, pa ću onda pokušati da zaspim. Ali pripazi na reči koje ćeš upotrebiti i na način na koji ćeš se izraziti!"

„Naređenje je za mene isto što i izvršenje", odgovori Josif. „Ali otkuda bih se ja to podsmevao kada me je moj gospodar večeras tako dobrostivo upućivao u stvari i posavetovao me šta mi je činiti da ne bih stradao u egipatskoj zemlji, kada me je on upoznao sa stvarima koje priprost dečak ni u snu nije mogao da zamisli; toliko je to sve za mene bilo novo, i nimalo lako da se razume. Kada bih znao kako da ti se zahvalim, ja bih to učinio. Ali pošto to ne znam, hoću danas još nešto da učinim za tebe, mog dobrotvora, nešto što nisam hteo da učinim, naime, da ti odgovorim na pitanje na koje sam, kada si mi ga postavio, izbegao odgovor. Reći ću ti svoje ime."

„Hoćeš li?" – upita starac. „Učini to! Ili, bolje, nemoj! Nisam to zahtevao od tebe zato što sam ti ja već star i oprezan, pa radije i ne bih hteo da znam kako s tobom stoje stvari, pošto se plašim da bih mogao da se upletem u neke nepodopštine, kao i da bih time što bih saznao tvoje ime mogao postati saučesnik neke nepravde."

„Ni najmanje", odgovori Josif. „Takva opasnost ti ni najmanje ne preti. A ti bi opet morao znati kako ti se rob zove kada ga budeš prodavao toj kući blagoslova u gradu Amunovu."

„Pa, kako se zoveš?"

„Usarsif", odgovori Josif.

Starac je ćutao. Iako je među njima rastojanje bilo veoma malo, tek toliko koliko to poštovanje zahteva, ipak su jedan drugog videli još samo kao senke.

„Dobro je, Usarsife", reče starac posle izvesnog vremena. „Rekao si mi svoje ime. Idi sada, jer čim grane sunce, odmah krećemo dalje."

„Da si mi zdravo", pozdravi ga Josif u mraku. „Neka te noć ljulja u svom blagom naručju i neka ti glava usni na njenim grudima spokoj-

no i slatko, kao što se nekada tvoja dečja glavica uspavljivala na majčinom srcu!”

Iskušenje

Pošto je, dakle, Josif Ismailjcu rekao svoje posmrtno ime, saopštivši mu na taj način kako želi da ga zovu u Egiptu, ovi ljudi krenuše dalje, spuštajući se prema toj zemlji, pa su tako putovali danima, pa i mnogo dana, pri čemu su se s neverovatnom bezbrižnošću i krajnjom ravnodušnošću odnosili prema vremenu, koje će, to su oni dobro znali, samo ako se i oni budu sa svoje strane potrudili, sasvim sigurno izaći na kraj s prostorom, a što će najpouzdanije postići, ako za nj uopšte ne budu marili, nego mu se naprosto i spokojno budu prepustili, tako da će određene deonice, od kojih pojedini delovi nisu značili ništa, same od sebe neprimetno narasti u veće celine, dok će oni, pri svoj toj jednoličnosti, nastojati da se koliko-toliko drže pravca puta koji će ih dovesti do cilja.

Pravac je bio dat morem koje se s desne strane njihovog puta protezalo u nedogled, pod nebom koje se plavilo u svetim daljinama, čas mirujući u srebrnasto-sjaktavom plavetnilu, čas navaljujući u zapenušanim talasima bikovske snage na obalu. Sunce, u svojoj promenjivoj nepromenjivosti, nestajalo je u njemu: to božje oko, često prepušteno potpunoj samoći, ta užarena i jasna ovalna ploča koja, tonući, baca ustreptalu svetlosnu stazu preko beskrajnih voda sve do obale i onih koji tu pobožno prolaze, često i usred raskošne svetkovine od zlatnog i rumenog sjaja, koja na čudesan način bodri dušu u njenoj nebeskoj veri, ili pak kroz tmurna i užarena isparenja i zatamnjenja zlokobno najavljuju setno i opako raspoloženje božanstva. Rađanje sunca pak nije se odvijalo na tako otvorenom obzoru, već iza uzvisina i bregova koji su s one druge, leve strane putnika zatvarali vidik; a ovi, putnici, su prolazili tuda, kroz taj deo unutrašnjosti zemlje, gde su se prostirala obrađena polja, gde je u blago talasavom predelu bilo studenaca, a vrtovi i voćnjaci poput nekih ukrasa prekrivali terasaste uzvisine. Prolazili su, dakle, tuda, po strani od mora i pedesetak lakata iznad njega, između sela koja su plaćala dažbine utvrđenim gradovima ujedinjenim u kneževski savez, na čijem čelu je stajala Gaza na jugu, utvrđeni grad Kazati.

Glavni gradovi behu podignuti na kupastim vrhovima brežuljaka, beleći se pod palmama među zidinama kojima su bili opasani, ta utvrđenja Sarnima, u kojima bi i žitelji sa sela u slučaju opasnosti tražili utočište; a Midijanićani bi kako na otvorenom prostoru ispred sela, tako i pred kapijama mnogoljudnih i hramovima bogatih gradskih naseobina izlagali svoju robu na prodaju, nudeći žiteljima Ekrona, Javne i Asdoda svoje transjordanske proizvode. Josif je pri tome imao ulogu pisara. On je sedeo i svojom kičicom beležio pojedinačne poslove koji su sklapani sa žiteljima Dagona, sklonim cenjkanju, zatim sa ribarima, lađarima, zanatlijama i sa u bakar okovanim najamnim vojnicima gradskih poglavara. Usarsif, pisanju vični rob, činio je to na opšte zadovoljstvo svog dobrog gospodara. Iz dana u dan je prodanome sve jače i snažnije srce udaralo; lako je pogoditi zbog čega. On po prirodi svojoj nije bio skrojen da se lako prepušta navali čulnih utisaka, već je pre bio sklon da sebi stvara jasnu i razumnu predstavu o mestu na kome se nalazi, kao i o njegovom položaju u odnosu na druga mesta. Znao je, naime, da je upravo ponovo, uz mnoga zadržavanja i lagodne zastanke i predahe, u drugom kraju, nekoliko liga dalje prema zapadu, prelazio onaj isti put koji je prevalio na jadnoj Huldi, idući svojoj braći, samo obrnutim smerom, u pravcu zavičaja, mada mimo njega, kao i da će uskoro dospeti do one tačke do koje je bio stigao na svom putu do braće i tako se naći na udaljenosti od očevog ognjišta koja je otprilike odgovarala polovini puta do braće. To je otprilike moglo biti kod Asdoda, kod kuće Dagona, boga riba, kome su se ovde klanjali, jedne radine naseobine, dva sata udaljene od mora, do kojeg je nadole vodio jedan lučki drum ispunjen drekom, metežom ljudi i konjskim zapregama: to je bilo otprilike kod tog mesta; jer, Josifu je bilo posve jasno da priobalski pojas prema Gazi sve više i više zavija prema zapadu, tako da se rastojanje od istočnog unutrašnjeg brdovitog pojasa svakim danom sve više povećavalo, a da sada ne govorimo o tome da će na jugu uskoro biti pređena visina Hevrona.

Zbog toga je njegovo srce u tom kraju i pri tom sporom kretanju ka Askaluni, utvrđenju na steni, tako snažno udaralo i bilo obuzeto iskušenjem. Njegov duh bio je sav obuzet prizorom predela: kretali su se kroz Sefeku, ravnicu koja se protezala naporedo sa morskom obalom; planinski venac pak, koji se ukazivao na istoku i prema kojem su bile usmerene oči koje su toliko podsećale na Rahilu, činio je drugu, višu, dolinama prošaranu stepenicu filistejske zemlje, a iza njega se, tamo na istoku, svet sve više izdizao u nadmorske visine, surove, tvrde i nemilosrdne, do predela kojih se kloni i palma iz ravnice, do travnatih mirisnih pašnjaka nastanjenih ovcama, Jakovljevim ovcama... Kako ga se samo to doimalo! Tamo gore sedeo

je Jakov, očajan, skrhan plačem, noseći se sa strašnim bolom, sa krvavim znakom Josifove smrti u rukama, onim znakom koji je tako rečito svedočio o tome da je rastrgnut, – a ovde dole, pod njegovim nogama, prolazio je Josif, ukradeni, idući od jednog filistejskog grada do drugog, ne progovarajući ni jednu reč i ne dozvoljavajući da se na njemu bilo šta primeti; išao je, dakle, sa stranim ljudima oko sebe, dole prema Šeolu, ka kući smrti! Kako je samo tu, bez sumnje, morala biti bliska pomisao na bekstvo! Kako je samo nagon za bekstvom u njegovim udovima izazivao onaj osobeni svrabež i posebno trzanje, podstičući u njemu, onako uzavrelom, misli na polovične i u mašti već nezadrživo ostvarene zaključke, naročito naveče, kada bi svom kupcu, starcu, poželeo laku noć; jer, to je morao da čini svakodnevno, to je spadalo u njegove obaveze – da Ismailjcu na kraju dana odabranim i novim rečima, jer starac nije želeo da čuje reči koje je već jednom čuo, poželi prijatnu noć. Naročito bi za mraka, kada bi se utaborili pred nekim selom, nekim filistejskim gradom, pa kada bi svi putnici utonuli u san, odvedenoga svom snagom obuzela želja da se da u bekstvo, da krene put tamom obavijenih plodnih visova i dalje preko vrhova i šumskih klanaca, nekih osam milja i poljskih duži daleko, više, po svoj prilici, nije moglo biti, gde bi Josif, pentrajući se, već našao put – do onog pobrežja tamo gore, do naručja Jakovljevog, da ocu otre suze rečima: „Evo me, tu sam”, i da opet bude njegov mezimac.

A da li je on to zaista učinio i da li se dao u bekstvo? Naravno da nije, ta zna se da to nije učinio. Premišljao se, bio je u nedoumici i čas mu je dolazilo da to uradi, a onda bi se opet, pokoleban, u poslednjem trenutku odupro iskušenju, pa bi odbacio plan i ostao tamo gde je bio. To je uostalom, u tom času bilo i najlagodnije, jer je bekstvo na svoju ruku uključivalo i velike opasnosti: mogao je negde uz put da skapa, da padne u ruke razbojnika i ubica, mogle su da ga požderu zveri. A ipak bi na neki način obezvredili njegovu odluku da odustane od bekstva ako bi je pre svega sveli na čovekovoj prirodi svojstvenu crtu i sklonost da se lakše priklanja tromosti i nedelanju nego odlučnosti i delanju. Mogli bi se navesti slučajevi u kojima je Josif odbijao da se prihvati određenih fizičkih poslova koji bi mu priredili daleko veće zadovoljstvo nego bezglavo bežanje preko brda. Ne, odustajanje od bekstva, koje je sada, kao i u slučaju koji imamo na umu gledajući unapred, stajalo na kraju jednog silnog iskušenja, imalo je svoje ishodište u jednom Josifu na poseban način svojstvenom vidu razmišljanja, koje bi, iskazano rečima, otprilike moglo da se svede na sledeće: „Kako bih ja mogao da počinim takvu ludost i da se ogrešim o Boga?” Drugačije rečeno, tu je bio posredi uvid u ludo grešnu naopakost pomisli na bekstvo, jasno i razborito saznanje da

bi bila velika i gruba omaška kada bi bekstvom hteo da poremeti planove Božje. Jer, Josif je bio prožet uverenjem da nije uzalud, tek tako, bio odveden, već da Onaj koji planira, Onaj koji ga je istrgao iz starih odnosa i vodio u sasvim nove, na ovaj ili onaj način s njime nešto naumio, da s njime nešto smera u budućnosti; a tome se suprotstaviti, pobeći od sudbine, to bi bio greh i velika greška – što je, naime, i Josifovim očima bilo jedno te isto. Poimanje greha kao greške i životne omaške, kao glupog ogrešenja o božansku mudrost, bilo mu je dosta urođeno, a u tome ga je njegovo iskustvo na poseban način učvrstilo. Počinio je dosta pogrešaka – u jami je to sam utvrdio. Ali pošto je izašao iz jame i pošto je odveden po određenom planu, onda su se te do tada počinjene greške u svakom slučaju mogle uzeti kao pogreške koje su bile predviđene planom, kao svrsishodne, dakle, i u svoj svojoj slepoći kao Bogom upravljane. A sve drugo što bi se preduzelo, kao na primer, bekstvo, bilo bi načisto zlo i naopako i samo bi ga mogao počiniti lud čovek; to bi doslovno značilo biti mudriji od Boga – što je po Josifovom razumnom i trezvenom poimanju stvari naprosto bilo vrhunac gluposti.

Da ponovo postane očev mezimac? Ne, on je to još uvek bio – ali u novom, oduvek željenom smislu, o kojem je toliko snevao. Bio je to novi, viši stepen miljeništva i izabraništva u kojem je sada, posle jame, valjalo živeti, u gorko mirisavom ukrasu odvojenosti koji je rezervisan za pošteđene i sačuvan za povlašćene. Pokidani venac, ukras potpune žrtve, nosio je sada u novom vidu – ne više u snenovidnoj igri nego uistinu, to znači: u duhu. I zar je trebalo da ga se odrekne poradi glupog telesnog nagona? Tako budalast i lišen svake božanske mudrosti Josif nije bio – u poslednjem času on je pokazao da nije tako budalast da proigra prednosti svog položaja. Je li on znao za svetkovinu i sve ono što se zbiva u određenim časovima ili nije znao? Sredstvo sadašnjosti i svetkovine – je li on to bio ili nije bio? Zar da sa vencem u kosi pobegne od svetkovine da bi opet bio pastir stada sa svojom braćom? Izazov je bio jak samo u puti, u duhu je pak bio beznačajan! Josif mu je odoleo. Pošao je dalje sa svojim kupcima, prošao je pokraj Jakova i otišao iz njegove blizine – Usarsif, u ševaru rođeni, Josif-em-heb, egipatski rečeno, što znači: „Josif u svetkovini”.

Jedno ponovno viđenje

Sedamnaest dana? Ne, bilo je to putovanje od sedam puta sedamnaest dana – nije da su dani brojani i da ih je toliko izbrojano, već time samo želi da se kaže da je to bilo dugo putovanje; a pri tome se zapravo nije dalo razabrati koliko je tu trebalo pripisati sporosti Midijanaca a koliko prostoru koji je trebalo savladati. Prolazili su kroz živo naseljen, plodan kraj, prošaran gajevima maslina, zasađen palmama, orasima i smokvama, zasejan žitom, navodnjavan iz dubokih studenaca, kod kojih su se kretale kamile i volovi. Ponegde su na otvorenom polju bila podignuta mala kraljevska utvrđenja, u stvari zastajališta i odmorišta, s bedemima i odbrambenim kulama, na čijim su otvorima stajali strelci, dok su iz njihovih kapija bojovnici na borbenim kolima isterivali svoje konjske zaprege koje su frktale; Ismailjci se nisu libili da stupe u trgovinu čak i sa ratnicima kraljeva. Naselja, majuri i migdalske naseobine mamile su na sve strane na zastanak, pa su umeli da ostanu i po više nedelja, ne hajući mnogo za vreme. I kada su tako dospeli do mesta na kome se niski pojas obale odjednom uzdiže i prelazi u strmi stenoviti greben, na čijem se vrhu nalazio Askalun, leto se već bilo primaklo svom kraju.

Askalun je bio svet i tvrd grad. Blokovi njegovih kružnih zidina koje su se u polukrugu spuštale ka moru i obuhvatale i luku ličili su na isklesane džinove, a njegov Dagonov dom bio je četvrtastog oblika sa puno dvorišta, gaj mu je bio veoma lep, a jezerce u gaju bilo je puno riba, dok je njegov hram Astarte uživao glas da je stariji od bilo kog svetilišta boginjinog. Tu je, pod palmama u pesku, divlje rasla neka mirisna vrsta malog luka. Derketa, gospodarica Askaluna, davala ga je na poklon, pa je na drugim mestima mogao da se proda. Starac je stoga naložio da se sakupi u džakčiće, te je na njih napisao egipatskim pismenima: „Najfiniji askalunski luk".

Odavde su preko čvornovatih maslinjaka, pod čijim hladom su pasla mnoga stada, dospeli do Gaze, zvane Hazati, te su tako odista bili stigli veoma daleko. Tu su se gotovo već nalazili na egipatskom tlu; jer, kad god bi faraon polazio sa bornim kolima i pešadijom u vojnu preko bednih predela Cahi, Amor i Retenu sve do na kraj sveta

– a ponajpre zbog toga da bi ga na zidovima hrama u džinovskim razmerama mogli naslikati duboko urezanim linijama kako levicom odjednom hvata petoricu varvara za perčin, dok desnicom vitla buzdovanom nad glavama ljudi zapanjenim njegovom svetošću – polazište vojnog pohoda uvek je bila Gaza. I sada se po ulicama Gaze, koje su bile ispunjene oštrim mirisima, moglo videti mnogo Egipćana. Josif ih je pomno posmatrao. Bili su to plećati ljudi, odeveni u belu odeću i izrazito nadmenog držanja. Tu na obali i duboko u unutrašnjosti, gde je drum vodio u Virsaveju, uspevalo je odlično vino. Starac je trampom uzeo mnogo vrčeva tog vina, tako da je njima natovario dve kamile a na vrčeve je ispisao reči: „Osam puta dobro vino iz Hazatija".

Ali ma koliko da su bili daleko dospeli stigavši do mesta Gaze sa moćnim zidinama, najgori deo puta, prema kojem je sporo putovanje sa mnogobrojnim zastancima kroz filistejsku zemlju bilo samo dečja igra i zabava, tek im je predstojao; jer iza Gaze, prema jugu, gde je peskoviti put, protežući se naporedo sa obalom, vodio prema egipatskoj vodi, svet je postajao – to su Ismailjci koji su već više puta prolazili tim podnebljem – krajnje negostoljubiv, pa se pre plodnih i rodnih dolina, u kojima se Nil razdvajao, ukazao duboko setan Donji svet, odvratno prostranstvo dugo devet dana putovanja, ukleto i opasno, jedna gadna pustinja u kojoj se nije moglo ići polagano, već je valjalo gledati da se što pre prođe i što je moguće brže ostavi za sobom, tako da je Gaza bila poslednje odmorište pre nego što se dospeva u Misir. Zato se starcu, Josifovom gospodaru, i nije mnogo žurilo da što pre pođe odavde, jer će, kako je rekao, ionako uskoro morati da se putuje ubrzanim hodom, tako da se u Gazi zadržao više dana, utoliko više što je za putovanje kroz pustinju trebalo i obaviti ozbiljne pripreme: snabdeti se vodom, naći i unajmiti posebnog vodiča i putovođu, a zapravo trebalo se snabdeti i oružjem zbog kojekakve bagre koja luta uokolo i razbojničkih žitelja koji prebivaju na onom pesku; međutim, od naoružavanja starac je na kraju odustao. Prvo, jer je to u svojoj mudrosti smatrao beskorisnim – ili će srećno umaći pustinjskim razbojnicima, pa im onda oružje nije ni potrebno, ili će ih ovi, na nesreću, sustići, a onda ih možeš pobiti koliko hoćeš, još će ih ostati dovoljno da čoveka orobe do gole kože. Trgovac je mislio da treba da se pouzda u svoju sreću, a ne u koplja i strele, jer to nije posao za njega.

I drugo, jer ga je vodič kojeg je unajmio pred gradskom kapijom, tamo gde takvi ljudi nude svoje usluge putnicima, izričito umirivao u pogledu takvih lutajućih razbojnika, uveravajući ga da mu pod njegovim vođstvom naprosto nije potrebno nikakvo oružje, da je

savršeni vodič i pratilac koji ume da pronađe najsigurnije puteve kroz opasne predele, pa bi naprosto bilo smešno da se pored njega još i oružje vuče sa sobom. Ali kako se Josif samo začudio, štaviše kako se samo uplašio i obradovao istovremeno, kada je, gotovo ne verujući svojim očima, u najamniku, koji se u zoru, pred polazak, pridružio malom karavanu i stao na njegovo čelo, prepoznao mrzovoljnog i na pomoć spremnog mladića koji ga je nedavno, pre nego što se toliko toga zbilo, iz Šekema vodio za Dotan!

To je, bez sumnje, bio on, mada mu je pustinjski ogrtač koji je imao na sebi malo izmenio izgled. Mala glava i naduven vrat, crvena usta i kao plod okrugla brada, a naročito onaj osobeno tup pogled i neobično izveštačeno držanje nedvosmisleno su ukazivali na to da je to on, a smetenom Josifu se onda još učini kao da mu je vodič, namignuvši na inače nepokretnom licu jednim okom, dao znak da želi da ga podseti na njihovo staro poznanstvo, ali i da mu stavi do znanja da to treba da ostane njihova zajednička tajna. To je Josifa veoma umirilo; jer to je poznanstvo proisticalo iz dubine njegovog ranijeg života, i to onog njegovog ranijeg života u koji nije želeo da zaviri Ismailjevo oko pa je to namigivanje mogao da shvati i tako da ovaj čovek sa razumevanjem prihvata njegov stav.

A ipak je osećao silnu želju da sa ovim čovekom izmeni koju reč, pa je, pošto je karavan uz pesmu goniča i zvuk zvona kamile vodilje ostavio zeleni predeo za sobom i krenuo u pustoš koja se prostirala pred njima, Josif zamolio starca, iza kojeg je jahao, da mu dopusti da još jednom, za svaki slučaj, upita vodiča da li je posve siguran u svoju stvar.

„Bojiš li se?” – upita trgovac.

„Ta meni je zbog svih nas”, odgovori Josif. „Ali ja prvi put putujem kroz ovaj prokleti kraj i lako bi moglo da se desi da mi suze udare na oči.”

„E pa, onda, pitaj ga.”

Na to Josif potera svoju životinju napred do životinje na čelu povorke i reče vodiču: „Na moja usta govori moj gospodar. Hoće da zna da li dobro poznaješ puteve.”

Mladić ga pogleda na svoj stari način preko ramena i pri tome jedva otvori oči.

„Mogao si na osnovu sopstvenog iskustva da ga umiriš”, odgovori on.

„Tiho!” – šapnu Josif. „Otkuda ti ovde?”

„A ti?" – beše odgovor.

„No, dobro. Ni reči Ismailjcima da sam išao mojoj braći!" – šapnu Josif.

„Bez brige!" – odgovori ovaj isto tako tiho; i tako je za ovaj put stvar bila okončana.

Ali kada su bili zašli dublje u pustinju, posle jednog dana putovanja, a zatim još jednog – sunce se bilo sumorno spustilo iza mrtvih planinskih venaca, a gomile oblaka, sivih u sredini a po rubovima zahvaćenih večernjim žarom, prekrile su nebo nad voštano-žutom peščanom ravnicom po kojoj su nadaleko bili rasuti mali jastučići brežuljaka s čupercima suve trave – Josifu se još jednom ukaza prilika da nasamo razgovara sa čovekom. Naime, nekoliko putnika bilo se okupilo oko jednog travom prekrivenog brežuljka, na kojem su, pošto je iznenada bilo zahladilo, od suvaraka zapalili vatru, a kako je među njima bio i vodič, koji, uostalom, nije mnogo držao do društva ni sa gospodarima ni sa slugama, pa je izbegavao svaki razgovor s njima, i jedino bi sa starcem svakodnevno samo poslovno porazgovarao o putevima i stazama, to se i Josif, čim bi obavio svoje obaveze i gospodaru poželeo sladak san, pridružio ovoj grupi, te sede pored vodiča i počeka sve dok nije zanemelo ćaskanje putnika i dok ih nije sasvim primetno savladao dremovni polusan. Tada on malo gurnu svog suseda i reče: „Slušaj, žao mi je što tada nisam mogao da održim reč i što sam morao da te ostavim na cedilu, pa si me uzalud čekao."

Čovek ga samo ravnodušno pogleda preko ramena i odmah se ponovo zagleda u žar.

„Tako, nisi mogao?" – odgovori on. „E pa moram ti reći da na takvog nevernog momka kao što si ti ja do sada nisam naišao u celom svetu. Pustio bi me da tamo sedim kao čuvar magareta sedam svetih godina, da je bilo po njegovom, i više se ne vraća, mada je obećao. Čudim se da još uopšte s tobom razgovaram, zaista se samom sebi čudim."

„Ali ja te molim da mi oprostiš, kao što si čuo", mrmljao je Josif, „jer ja zaista nisam ništa kriv, samo što ti to ne znaš. Sve se drugačije zbilo nego što sam ja mislio, sve se odigralo sasvim drugačije nego što sam mogao i da slutim. Nisam mogao da se vratim do tebe, ma koliko da je to bila moja čvrsta namera."

„Da, da, da. Blebetanje, prazni izgovori. Mogao sam tu da sedim sedam svetih božjih godina i da te čekam..."

„Ali ti nisi zbog mene sedeo sedam svetih godina, nego si pošao svojim putem kada si video da mene nema. A nemoj ni da preteruješ s tom nezgodom u koju te nisam od svoje volje uvalio! Kaži mi radije šta je bilo s Huldom posle mog odlaska!”

„S Huldom? Ko je Hulda?”

„‘Ko!?’ E pa to je malo previše”, odgovori Josif. „Pitam te za Huldu, magaricu koja nas je nosila, za moju belu jahaću magaricu, iz očeve štale.”

„Magarica, magarica, bela jahaća magarica!” – ponavljao je tiho, podrugujući mu se. „Ti na neki čudan način govoriš o svojima, govoriš na neki osobeno nežni način, tako da bi se po tome moglo suditi o tvom samoljublju. A takvi ljudi se onda i svojim ponašanjem pokažu kao ljudi kojima nije verovati...”

„Neće biti baš tako”, opovrgavao je Josif. „Ne govorim ja nežno o Huldi zbog sebe, nego zbog nje, jer je bila tako ljupko smotrena životinja, poverena mi od oca, a kada pomislim na grivu na njenom čelu, onako kuždravo izraslu do očiju, onda se pogotovo sav raznežim. Nisam prestao da brinem za nju otkako sam se rastao s tobom, pa sam sve vreme mislio šta li je bilo s njom, čak i u trenucima i časovima u kojima ni sam nisam bio pošteđen ne malih nevolja. Treba da znaš da me, otkako sam stigao za Šekem, prati samo nesreća i da me snašla teška nevolja.”

„Nije moguće”, reče čovek, „prosto da ti čovek ne poveruje! Nevolja, kažeš? Tu mi pamet staje i duboko sam uveren da nisam dobro čuo. Pa ti si išao svojoj braći!? Ja samo vidim da se ovi ljudi i ti neprestano smeškate jedni drugima zato što si ti zgodan i lep poput rezbarenih figura, a povrh toga, kako vidim, baš lagodno živiš! Pa otkuda onda da dođu nesreća i teška nevolja? Eto, to se ja pitam, a ne znam odgovora!”

„U svakom slučaju je tako”, odgovori Josif. „I ni za trenutak, kažem ti, nisam pri svemu tome prestao da brinem za sudbinu jadne Hulde.”

„E pa”, reče vodič, „e pa dobro”. I Josif ponovo prepoznade onaj neobični pokret očnih jabučica koji je već ranije u ovoga bio zapazio, ono brzo i razroko kolutanje očima. „Pa dobro, mladi robe Usarsife, ti govoriš a ja slušam. Čovek bi, doduše, mogao reći da je prilično nevažno kod takvih dogodovština misliti još i na nekog magarca, jer kakvu ulogu može da igra neko magare i po čemu bi ono zapravo moglo biti tako važno? Ali možda će ti ta tvoja briga biti upisana kao dobro delo i možda će sa pohvalom biti zapisano da si se u sopstvenoj

nevolji sećao i tog stvora.”

„Šta je, dakle, bilo s njom?”

„S tim stvorom? Hm, malo je uvredljivo za čoveka kao što sam ja da najpre sasvim nepotrebno treba da igram ulogu čuvara, a onda još i da polažem račun zbog izgubljene životinje. Voleo bih da znam s kojim pravom ti to tražiš od mene. Ali možeš biti sasvim spokojan. Na osnovu poslednjih utisaka, rekao bih da cela ta stvar sa nogom magarice i nije stajala tako loše kao što smo mi u prvi mah, onako zaprepašćeni, mislili. Izgleda da je samo uganula nogu a ne slomila – to znači: izgledalo je da ju je slomila a zapravo je samo uganula, razumi me dobro. Čekajući te, imao sam ionako vremena napretek da se pozabavim nogom magarice, a kada sam na kraju već bio izgubio strpljenje, tvoja Hulda se bila tako oporavila da je mogla da kaska, mada uglavnom samo na tri noge. I tako sam onda ja na njoj odjahao za Dotan i tu sam je smestio u jednu kuću, kojoj sam u nekoliko navrata učinio neke usluge, od koristi i za mene i za tu kuću; to je prva kuća u tom mestu, a njen domaćin je ratar, pa će joj tu biti dobro, kao što joj je bilo dobro u staji tvog oca, takozvanog Izrailja.”

„Stvarno?” – uskliknu Josif tiho i veselo. „Ko bi to pomislio! Ona je, dakle, stala na noge i mogla je da kaska, i ti si se pobrinuo da joj bude dobro?”

„Veoma dobro”, potvrdi onaj drugi. „Može se smatrati srećnom što sam je smestio u kuću tog ratara, pa je sudbina tako prema njoj bila milostiva.”

„To znači”, reče Josif, „da si je prodao u Dotanu. A gde je otkupnina?”

„Pitaš li ti to šta je bilo sa otkupninom?”

„Da, upravo to.”

„Ja sam time naplatio svoje usluge vodiča i čuvara.”

„A tako. E pa onda i da ne pitam koliko si dobio za nju. A šta je bilo s torbama punim hrane koje je Hulda nosila?”

„Je li stvarno moguće da i ovde, u ovom prostranstvu, misliš na ta jestiva, i zar stvarno misliš da ih je bilo tako mnogo?”

„Nije mnogo, ali ih je bilo!”

„I njih sam sebi uzeo da bih naplatio svoje usluge.”

„Pa”, reče Josif, „ti si pravovremeno počeo iza mojih leđa da naplaćuješ svoje usluge, mislim na one količine luka i suvog voća

koje si sebi uzeo. Ali ne mari, možda si se pri tome rukovodio bogougodnim pobudama, a ja ću sa svoje strane svagda imati na umu one tvoje dobre strane kojima si se predstavio. Na tome što je Hulda tvojom zaslugom opet stala na noge i na tome što si se pobrinuo da bude zbrinuta u tom kraju, na tome ti odista od srca zahvaljujem, a sreći imam da zahvalim što sam te neočekivano ponovo sreo i tako i mogao to da saznam."

„Da, a sada ja opet moram tebe, vetropira, da vodim da bi stigao na svoj cilj", uzvrati on. „A da li mi to baš odgovara i da li mi priliči, to je pitanje koje mogu samo sebi i onako uzgred da postavim, jer to inače nikoga ne zanima."

„Jesi li opet mrzovoljan", odgovori Josif, „kao one noći na putu za Dotan, kada si mi dobrovoljno pomagao da pronađem braću, ali onako preko volje? Ali ovog puta nemam šta sebi da prebacujem niti tebi da dosađujem, jer si se obavezao Ismailjcima da ćeš ih provesti kroz pustinju, a ja sam samo slučajno s njima u grupi."

„To mu dođe na isto – tebe ili Ismailjce!"

„Nemoj to reći Ismailjcima jer oni jako drže do svog dostojanstva i gospodstva, pa im ni ne bi bilo nimalo drago da čuju da putuju samo zbog toga da bih ja stigao onamo gde Bog želi da ja budem."

Vodič zaćuta i spusti bradu na šal. Je li pri tome na svoj osobeni način kolutao očima? Sasvim moguće, ali se to zbog mrkle noći nije moglo razabrati.

„Kome bi moglo biti milo", reče on, donekle se savladavajući, „kada mu se kaže da je samo jedno sredstvo? Pogotovo ako to kaže jedan žutokljunac! S tvoje strane, mladi robe Usarsife, to je, dakako, nečuveni bezobrazluk, to što ti kažeš, ali je to, s druge strane, opet isto ono što i ja kažem, naime, da mu dođe na isto i da u svakom slučaju i Ismailjci mogu biti u sve uključeni, da si, dakle, opet ti taj kome treba da pokažem put. Uostalom, meni je pravo! U međuvremenu sam čuvao i jedan studenac, da sada ne govorimo i o magaretu."

„Studenac?"

„U svako doba sam morao da računam s takvom ulogom, ako je studenac već bio tako važan. Bila je to najpraznija jama koju sam ikada video, prazna da praznija nije mogla biti, pa je već to bilo smešno – videti je onako praznu. Po tome možeš sam da sudiš o dostojanstvenosti i primerenosti uloge koja me bila dopala. Uostalom, možda je upravo to da je studenac prazan ono što je kod te jame tako važno."

„Je li kamen bio smaknut s otvora?"

„Naravno, pa ja sam sedeo na njemu i ostao sam da sedim na njemu ma koliko da je onaj čovek želeo da se tornjam odande."

„Koji čovek?"

„Pa onaj koji je u svojoj ludosti došao do jame. Ta bila je to prava ljudeskara sa nogama kao stubovi hrama, ali s tankim glasićem u toj telesini."

„Ruvim!" – uskliknu Josif, koji se bio skoro zaboravio i smetnu s uma da mora da bude oprezan.

„Zovi ti njega kako god hoćeš, ali bila ti je to prava luckasta ljudeskara od čoveka. Stigao ti je on tamo sa svojim užadima i svojim ogrtačem, tamo pred tu tako praznu jamu da praznija nije mogla biti..."

„Hteo je da me spasi!" – sinu sada Josifu.

„Od volje mu bilo", reče vodič i zevnu na nekako ženski način, s rukom u izveštačenom položaju na ustima i pri tome nekako sitno uzdahnu. „I on je igrao svoju ulogu", dodade on sada već dosta nerazgovetno jer je bradu i usta bio spustio dublje u šal, pa se činilo kao da će svakog časa zadremati. Josif je još čuo kako je nešto nepovezano i mrzovoljno promrmljao, nešto kao: „Ne treba shvatiti ozbiljno... To je samo šala i igrarija... Žutokljunac... Očekivanje..."

Iz njega se više nije moglo izvući nešto što bi bilo od neke koristi, a i tokom daljeg putovanja kroz pustinju Josif više nije stupao u razgovor sa vodičem i čuvarom.

Tvrđava Cel

Tako su oni strpljivo, dan za danom, od studenca do studenca, idući za zvonom kamile vodilje na čelu povorke, putovali kroz divljačan i pust predeo, sve u svemu punih deset dana, i za sve to vreme mogli su reći da su imali sreće. Vodič ih, ponudivši im se, nije obmanuo; odista je znao svoj posao. Niti je zabasao niti je skretao sa puta, i to čak i kada je ovaj vodio kroz neko zapleteno pobrđe, gde i nije bilo pravog puta, već samo nekih sivkastih gromada peščanog stenja neobičnog oblika i neke nabacane mase, crne i sjajne, ne toliko nalik na kamenje koliko na železnu rudu, tako da su u svom tamnom sjaju ličile na neki uzvišeni grad od železa. Pa čak ni onda kada danima o putu i stazi u ovozemaljskom smislu i značenju reči uopšte nije moglo biti govora, nego se svet prometnuo u neko ukleto morsko dno zastrašujuće nedoglednosti, puno samrtnički bledog peska sve onamo do od vreline ubledelog ruba neba; oni su se jednako kretali preko kupa peščanih dina čije je vrhove vetar na neki neprijatan način zatalasavao i uskovitlavao, dok se pod njima nad ravnicom uzavreli vazduh titrajući poigravao kao da će se u taj mah zapaliti i pretvoriti u razigrani plamen, a pokrenuti pesak kovitlao u vrtlogu, tako da su ljudi pred tom podmuklom, samrtničkom veselom igrom uvlačili i uvijali glave i radije to nisu ni gledali, već su jahali naslepo i uporno išli napred ne bi li što pre prošli kroz tu strahotu.

Kraj puta ležahu tu i tamo bele kosti, rebra, butne kosti neke kamile, a dešavalo se i to da iz peska voštane boje ponegde vire ostaci nekog ljudskog stvorenja. Sve su to oni gledali žmirkajući i ne gubeći nadu. Gotovo ceo jedan dan, od podneva do večeri, ispred njih se Kretao ognjeni stub i činilo se kao da ih on vodi i da im pokazuje put. Njima je bila poznata priroda te pojave, ali se oni prema njoj nisu odnosili samo po tom njenom prirodnom svojstvu. Bili su to, kao što su znali, pokretni kovitlaci peska, koje je sunce osvetljavalo svojim ognjem. A ipak su to osećali kao neku posebnu čast i govorili jedan drugome: „Ognjeni stub ide ispred nas”. Ako bi se počem desilo da se taj znak iznenada sruši tu pred njima, na njihove oči, onda bi za njih to bilo nešto strašno; jer, iza toga bi sa najvećom verovatnoćom

usledio peščani abubu. Ali stub se nije srušio, nego je samo, kao neki duh, promenio oblik, pa se postepeno raspršio i prometnuo u severoistočni vetar. Ovaj ih je onda uporno i istrajno pratio tokom svih devet dana; no sreća je bila na njihovoj strani, najzad se južni vetar smirio, pa su tako bili pošteđeni neugodnosti da im presuše mešine i ponestane životodavne vode. Desetog dana pak bili su već van svake opasnosti, spasivši se strahota pustoši, pa su doista mogli reći da su imali sreće; jer ovaj deo puta kroz pustinju nalazio se već pod okriljem Egipta, koji je nadziravao dobar deo pristupa u pustinju sa utvrđenja, grudobrana i stražarskih kula kraj studenaca, gde su bile smeštene male vojne jedinice sastavljene od nubijskih strelaca sa nojevim perjem u kosi i libijskih vojnika naoružanih sekirama, a predvođene egipatskim zapovednicima koji su osorno zaustavljali prolaznike i zvanično ih ispitivali odakle dolaze i kuda idu.

Starac je na svoj vedar i pametan način umeo da popriča sa vojnicima, te da rasprši svaku sumnju u iskrenost svojih namera i da sitnim darovima iz svog tovara, noževima, svetiljkama i askalunskim lukom, stekne njihovu naklonost. Tako se polagano ali razgaljeno napredovalo od straže do straže, jer je bilo mnogo bolje da se malo popriča sa stražarima nego da se prolazi kroz železni grad i preko bledo-belog morskog dna. Ali putnici su dobro znali da je prolaskom kroz te stražarske postaje učinjeno ono najmanje važno, a da im najškakljivija provera njihove iskrenosti i bezopasnosti po bezbednost ove zemlje tek predstoji: kod velike i neizbežne kontrolne stanice koju je starac nazivao „vladarskim zidom", a koja je podignuta u davna vremena u tesnacu između gorskih jezera radi zaštite i odbrane od šosuških divljaka i žitelja peščanih prostranstava koji bi naumili da svoja stada poteraju na faraonove pašnjake i livade.

Sa jednog uzvišenja, na kojem su zastali u smiraj sunca, otvorio im se pogled na sve te zastrašujuće mere i ustrojstva strašljivo nadmene odbrane, koje je starac već više puta svojom ljubaznom pričljivošću, dolazeći i ponovo odlazeći, uspevao da savlada, zbog čega ih se on i nije naročito plašio, već ih je sasvim mirno, pokazujući rukom ovamo-onamo, predočavao svojim ljudima: dugi zid, izbrazdan otvorima i ispresecan kulama, koji se protezao iza kanala koji su međusobno povezivali ceo niz manjih i većih jezera. Otprilike na sredini tog zida pružao se most preko vode, ali upravo na tom mestu, s obe strane prelaza, odbrambene mere behu neobično zamašne; tu su se, naime, opasane posebnim bedemima, uzdizale teške kule i utvrđenja na dva sprata, masivna i visoka, dok su se zidovi i izbočine u promućurno smišljenoj izlomljenoj liniji uzdizali

prema grudobranima da bi ih svojim četvrtastim kulama, bedemima, kapijama za ispad trupa i odbrambenim balkonima na obe strane i rešetkastim prozorima na užim nadgrađenim delovima doista učinili neosvojivim. To je bila tvrđava Cel, odbrambeni bedem i iz straha podignuto moćno utvrđenje otmenog, srećnog i napadima izloženog Egipta, podignuto radi zaštite od pustinje, razbojništava i nevolja koje su dolazile sa istoka; starac ga je pred svojima pominjao imenom i nije ga se plašio, ali je sa toliko mnogo reči govorio o tome kako će za njega ova prepreka biti sitnica i kako će je lako proći, onako kako je to već toliko puta uspevao, da se imao utisak kao da time samog sebe želi da hrabri.

„Ta zar nije u mene ono pismo poslovnog prijatelja iz Gileada s one strane Jordana”, govorio je on, „za poslovnog prijatelja u Đanetu, koji se zove i Goan, a podignut je sedam godina posle Hevrona? Naravno da jeste i videćete da će nam ono otvoriti sva vrata i kapiju. Važno je samo da čovek može da pokaže nešto napismeno i da ljudi Egipta imaju nešto da pišu i da onda to napisano mogu nekuda da pošalju, kako bi se opet nešto napisalo i to uvrstilo u dokumentaciju. Naravno, bez pisanog dokumenta ne možeš proći, ali ako možeš da pokažeš neku pločicu, ili neki svitak, ili bilo kakvu povelju, onda ti se oni odmah raskrave. Jer kažu oni, doduše, da im je Amun onaj Najviši ili Usir, sedište oka, ali ja njih bolje poznajem, u osnovi je to Tot, pisar. Verujte mi, izađe li samo na zidine Hor-vac, mlađani oficir pisar, koji mi odranije dođe nešto kao prijatelj, i uspem li da s njim porazgovaram, onda neće biti nikakvih teškoća i mi ćemo proći. A kada jednom budemo bili unutra, onda nas više niko neće ispitivati i mi onda slobodno možemo da krenemo u sve krajeve i kuda god budemo hteli. A sada hajde da tu podignemo šatore, da tu prenoćimo, jer danas moj prijatelj Hor-vac više neće izlaziti na zidine. A ujutru ćemo se, pre nego što stupimo pred kapiju i zatražimo prolaz, oprati vodom, a sa odeće ćemo otresti pustinjski pesak, koji moramo da uklonimo i iz naših ušiju i ispod naših nokata, kako bismo ličili na ljude a ne na pustinjske zečeve; vi, mladići, namazaćete kosu slatkim uljem, a namazaćete se malo i ispod očiju i uopšte ćete se lepo doterati i udesiti; jer, bedan izgled izaziva kod njih nepoverenje, a pred neuljuđenošću se naprosto užasavaju.”

To im starac reče i oni uradiše onako kako im je on naložio, pa su tu noć konačili na tom mestu, a ujutru su se doista doterivali i udešavali koliko im je to bilo moguće posle onoliko dugog putovanja kroz pustolinu. Ali dok su se oni tako spremali i doterivali, dogodi se nešto neobično i neočekivano. Nije bilo vodiča, kojeg je starac unajmio u Gazi i koji ih je do tada pouzdano i sigurno vodio; njega

naprosto odjednom nije bilo i niko nije umeo pouzdano da kaže kada je nestao: da li tokom noći, ili za ovo vreme dok su se oni doterivali za Cel. Tek, kada su se slučajno osvrnuli za njim, njega više nije bilo, ali je tu bila kamila sa zvonom na kojoj je jahao, dok svoju nagradu za učinjenu uslugu nije ni podigao kod starca.

Oni zbog toga, naravno, nisu stali da jadikuju, već su samo zaklimali glavama, jer im vodič zapravo više i nije bio potreban, a uz to im je ovaj čovek bio krajnje uzdržan saputnik koji jedva da je za celog tog puta progovorio koju reč. Neko vreme su se malo čudili, dok je starčevo zadovoljstvo zbog na taj način nastale uštede bilo malo pomućeno tajanstvenošću samog događaja i nespokojem koji za sobom ostavlja posao koji nije dokraja isteran na čistinu. On je, uostalom, pretpostavljao da će se čovek već pojaviti da bi došao po svoje. Josif je smatrao da je kradomice možda došao ne samo do svoga nego i do više nego toga, pa je predložio da se pregleda da li je sva roba tu; no, po obavljenom pregledu se ispostavi da nije bio u pravu sa tom svojom sumnjom. Sada je on bio taj koji se najviše čudio; čudio se, naime, nedoslednosti u karakteru svog poznanika i njegovoj ravnodušnosti prema zaradi, što se inače nikako nije slagalo sa ispoljenom grabežljivošću. Dragovoljno učinjene prijateljske usluge naplaćivao je preko svake mere, a ono što je pošteno zaradio, to je, tako je barem izgledalo, mirne duše puštao da mu propadne. Ali o takvim nesaglasjima nije se dalo razgovarati sa Ismailjcima, a stvari o kojima se ne govori brzo se i zaboravljaju. Svi su oni sada imali da misle na druge stvari, a ne na ćudljivog vodiča; naime, pošto su očistili uši i namazali oči, oni krenuše prema kanalima i vladarskim zidinama, te oko podne stigoše pred utvrdu Cel.

Ah, utvrda je izbliza delovala još strašnije nego izdaleka: dvostruko utvrđena, ona je mogla da prkosi svakoj sili svojim zalomljenim zidovima, kulama i bastionima, zupčastim otvorima zaposednutim stasitim vojnicima u ratničkim košuljama i sa krznenim štitovima na leđima; ovi su, sa rukama na kopljima i podbracima položenim na pesnice, stajali tamo gore i prilično prezrivo gledali na te ljude koji su se približavali. Videlo se kako se iza njih ovamo-onamo kreću oficiri sa poludugim vlasuljama i u belim košuljama, sa pregačama na napršnjacima i sa štapićima u rukama. Ovi se nisu obazirali na ljude koji su dolazili; ali prednji stražari ispružiše ruke i sastaviše šake pred ustima, dok su im koplja bila položena preko ruku, pa im doviknuše: „Natrag! Vraćaj se! Tvrđava Cel! Poleteće koplja!"

„Pustite ih", reče starac. „Budite samo mirni. Ne misle oni to tako ozbiljno kao što govore. Pokažimo da dolazimo s miroljubivim

namerama tako što ćemo polako ali nepokolebljivo prilaziti bliže kapiji. Zar u mene nije pismo poslovnog prijatelja? Već ćemo mi proći, videćete."

Na to oni krenuše pravo pod zid sa odbrambenim otvorima, prema središnjem delu, baš tamo gde je bila kapija, a iza nje opet velika železna kapija koja je vodila do mosta, dajući znake da dolaze s miroljubivim namerama. Nad ulaznom kapijom sjajila se, izvučena jarkim linijama i obojena drečavo jarkim bojama, džinovska figura golobradog orla strvinara raširenih krila, s prstenom na kandžama, dok su se desno i levo od njega iz cigala izvijale dve kamene zmije naočarke, četiri stope visoke, s naduvenim glavama, stojeći na trbusima, što je delovalo jezivo – bio je to odbrambeni znak tvrđave.

„Vraćaj se!" – vikali su stražari sa zidina iznad spoljnje kapije i iznad znaka orla strvinara. „Tvrđava Cel! Vratite se, vi pustinjski zečevi, u pustolinu! Ovde nema prolaza!"

„Varate se, ratnici Egipta!" – odgovori im starac sa svoje kamile iz grupe ovih ljudi koji svi pripadahu njemu. „Upravo je ovde, na ovom mestu prolaz i nigde ga drugde više nema. Pa gde bi ga inače moglo biti u ovom tesnacu? Mi smo iskusni ljudi koji se ne obraćamo na pogrešnu adresu, već sasvim tačno znamo gde se može ući u zemlju, jer smo već nekoliko puta prelazili preko ovog mosta ovde, tu smo ulazili i onda opet izlazili iz zemlje."

„Ama, odbij!" – povikaše oni gore. „Odbij samo i gubi se natrag u pustinju, to je naredba! Ološu nema pristupa u zemlju!"

„Kome vi to kažete?" – odgovori starac. „Meni, meni, kome je to ne samo dobro poznato, nego to izričito i pozdravljam? Ta ja mrzim ološ i pustinjske zečeve isto tako strasno kao i vi i naveliko vas hvalim što im ne dopuštate da pogane zemlju. Pogledajte nas samo dobro i osmotrite naša lica! Zar vam mi ličimo na razbojnike, lutalice i Sinajski ološ? Izaziva li počem naš izgled sumnju da bismo hteli da uhodimo zemlju poradi nekih opakih ciljeva? Ali, gde su nam stada koja bismo da poteramo na faraonove pašnjake? Ništa od svega toga ne dolazi u obzir. Mi smo Minejci iz Maona, putujući trgovci, po našem mišljenju čestiti i časni ljudi, dostojni svakog poštovanja, i imamo divne robe iz stranih zemalja, koju bismo rado da pokažemo, i ponudimo deci Kemea na trampu, a mi bismo darove Jeora, koji se tu zove Hapi, poneli sve do na kraj sveta. Jer, sada je vreme prometa i uzajamnog darivanja, a mi putnici smo njegove sluge i njegovi sveštenici!"

„Čistih li sveštenika! Ta vi ste prašnjavi sveštenici! Sve je to gola laž!" – povikaše vojnici odozgo.

Ali to starca nije obeshrabrilo, već je na sve to samo dobrostivo klimao glavom.

„Kako ih ja ne bih znao!" – reče on svojima. „U načelu se uvek ovako postavljaju i prave čoveku teškoće ne bi li se okrenuo i otišao onamo otkuda je i došao. Ali ja se još nijednom nisam okretao i ja ću i ovog puta proći. „Slušajte, ratnici faraonovi", obrati se on ponovo onima tamo gore, „vi crvenoruki, hrabri ljudi! Posebno volim da porazgovaram s vama ovde jer ste tako veseli ljudi. Ali bih zapravo voleo da razgovaram sa vašim mladim zapovednikom Hor-vacom, koji me prošlog puta pustio unutra. Pozovite ga samo, budite tako dobri, da izađe na bedem! Hteo bih da mu pokažem pismo koje nosim za Coan. Jedno pismo!", ponovi on. „Pisanu poruku! Tot! Đehuti, pavijan!" Dovikivao im je to smešeći se, kao kada, napola začikujući napola ulagujući se, ljudima, u kojima ne vidimo samo pojedinačne osobe nego i predstavnike određene, svetu dobro poznate nacije, dovikujemo ime neke u narodu omiljene stvari, čije se pominjanje u svakoga šaljivo, kao u poslovicama i kažama, povezuje sa predstavom tog naroda. Oni se na to stvarno i nasmešiše, iako je to možda bilo samo zbog uvrežene predstave stranaca, po kojoj svaki Egipćanin, navodno, pridaje izuzetnu važnost umeću pisanja i svemu što je napisano, ali je na njih očevidno ostavilo dubok utisak i to što je starac znao ime jednog od njihovih zapovednika, jer su stali međusobno nešto da se dogovaraju, a onda saopštiše Ismailjcima da je zapovednik čete Hor-vac odsutan, da službeno boravi u gradu Sentu i da će se vratiti tek za tri dana.

„Kakva nevolja!" reče starac. „Ovo je baš nezgodno ispalo, ratnici Egipta! Tri crna dana, tri dana mladog meseca bez Hor-vaca, našeg prijatelja! To znači čekati! I mi ćemo, dragi bojovnici, čekati ovde dok se on ne vrati! Budite samo tako dobri, pa ga, odmah, čim se bude vratio iz Senta, pozovite da izađe na bedem i kažite mu da su tu dobro znani Minejci iz Maona i da nose sa sobom pisanu poruku!"

I oni zaista podigoše svoje šatore u pesku pred tvrđavom Cel i ostadoše tu tri dana, očekujući povratak poručnika, pri čemu su uspostavljali dobar odnos sa ljudima iz tvrđave koji su u nekoliko navrata izlazili napolje do njih da razgledaju njihovu robu i da s njima trguju. A u međuvremenu im se pridružila još jedna putujuća družina koja je dolazila s juga, po svoj prilici iz Sinaja, krećući se duž Gorkih jezera, pa je i ona htela da uđe u Egipat; bio je to, uostalom, prilično zapušten svet koji se nije baš odlikovao nekom uljuđenošću. Oni stadoše da čekaju zajedno sa Ismailjcima, pa kada je došao čas i kada se Hor-vac vratio, vojnici pustiše sve te ljude koji su želeli da uđu u Egipat kroz kapiju tvrđave, u dvorište, pred kapiju s mostom,

gde su opet morali da čekaju nekoliko sati, sve dok se mladi zapovednik na svojim tankim nogama nije spustio niz stepeništa, zastavši na poslednjem basamaku. Pratila su ga dva čoveka, od kojih je jedan nosio pribor za pisanje, a drugi steg sa ovnujskom glavom. Hor-vac mahnu nekolicini da priđu.

Glava mu je bila pokrivena svetlomrkom vlasuljom koja mu je u ravnoj liniji i glatka kao ogledalo dopirala sve do ušiju, da bi se tu pretvorila u sitne uvojke koji su mu padali niz ramena. Uz naprsnjak od krljušti, na kome je kao odličje visila muva od bronze, nikako nisu pristajali blagi nabori bele lanene haljine s kratkim rukavima, koja je izvirivala ispod naprsnjaka, a takođe ni fino nabrana pregača koja mu je iskošeno padala preko pregiba kolena. Oni ga srdačno pozdraviše, a on im je, ma koliko da su u njegovim očima jadno i bedno izgledali, uzvratio pozdrav, i to gotovo još srdačnije i ljubaznije no što su oni njega pozdravili, štaviše, učinio je to s nekom luckastom ljubaznošću, duboko im se poklonivši, pri čemu je uz sladak osmeh zabacio glavu, a svojim ušiljeno napućenim usnama poljubio vazduh, dok je svoju tanku smeđu ruku sa grivnom na ručnom zglobu podigao iz naboranog rukava u znak pozdrava. Naravno, sve se to zbilo brzo i ovlaš, tako da su ovi otežalo dražesni a i pomalo preterano izražajni pokreti potrajali samo koji trenutak i svega toga više nije bilo; a sasvim jasno se, dakako, dalo videti – naročito je Josif to bio zapazio – da sve to nije bilo učinjeno zbog njih, nego u znak poštovanja određenih običaja i iz samopoštovanja. Hor-vac je imao neko kratko staračko-dečje lice sa zatupastim nosom, kozmetičkim sredstvima izduženim očima i upadljivo jakim borama sa obe strane uvek malo napućenih i nasmešenih usta.

„Koga tu ima?" – upita on brzo na egipatskom. „Ljudi bede bi u tako velikom broju da uđu u zemlju?". Rečju „bede" nije baš želeo da ih naruži; tom rečju je naprosto mislio na tuđinu, na strane krajeve. A izrazom „veliki broj" obuhvatio je obe grupe putnika koje nije razlikovao, Midijance sa Josifom i Sinajce, koji su se pred njim čak bacili na zemlju.

„Previše vas je", nastavi on koreći ih. „Svakodnevno dolaze ovamo ljudi sa svih strana, bilo iz Božje zemlje ili sa planine Šu, i traže da budu pušteni u zemlju, ili ako ne baš svakodnevno a ono gotovo svakodnevno. Koliko prekjuče propustio sam neke iz zemlje Upi i sa planine User, pošto su imali neka pisma uza se. Ja sam pisar Velikih vrata i podnosim izveštaj o prilikama koje vladaju u zemljama, lepo i dobro za onog koji to vidi. Moja odgovornost je povelika. Odakle vi dolazite i šta želite? Dolazite li sa dobrim namerama, ili manje dobrim, ili možda čak i sa sasvim opakim, tako da bismo morali da

vas poteramo natrag, ili, još bolje, da vas odmah pretvorimo u pokojnike? Dolazite li od Kadeša i Tubihija, ili od grada Hora? Neka govori onaj ko je glava među vama! Ako dolazite od luke Sur, onda vam mogu reći da mi je to bedno mesto poznato, njemu vodu dovoze čamcima. Mi uopšte dobro poznajemo strane zemlje jer smo ih pokorili i od njih ubiramo dažbine… Pre svega, imate li od čega da živite? Mislim, imate li šta da jedete i možete li nekako da jemčite da nećete državi pasti na teret, ili da nećete biti prisiljeni da kradete? Ako se radi o onom prvom, onda gde vam je potvrda za to i pismena zaloga da imate od čega da živite? Imate li možda pismo za nekog od naših građana? Ako ga imate, onda ovamo s njim! U suprotnom vam ne preostaje ništa drugo nego da se okrenete i vratite odakle ste i došli."

Mudro i blago mu se približi starac. „Ti si ovde kao faraon", reče on, „a ako se nisam uplašio pred vlašću koju ti ovde zastupaš i ako nisam zbunjeno zamucao pred tvojom moći odlučivanja, onda je to samo zbog toga što ne stojim prvi put pred tobom i što sam već iskusio tvoju dobrotu, mudri poručniče!" I on ga podseti. Bilo je to otprilike tada i tada, možda pre dve godine ili pre četiri, da je on, minejski trgovac, poslednji put prošao ovuda i da ga je zapovednik čete Hor-vac, uverivši se u iskrenost njegovih namera, pustio kao prvog da prođe. Napola se činilo kao da se i Hor-vac toga nekako priseća: da se seća bradice i nakrivljene glave ovog starca koji je govorio egipatski kao domaći čovek. Zbog toga je onda blagonaklono saslušao njegove odgovore na postavljena pitanja: da ne samo da ne dolazi sa nekim opakim namerama, govorio mu je tada, nego čak ni sa manje dobrim, već samo sa najboljim; da dolazi putem koji ga je vodio preko Jordana, pošto je, putujući trgovačkim poslom, prošao zemlju Pelešet i pustinju i da zajedno sa svojim ljudima ima od čega da živi i da ih opskrbi svim onim što je neophodno, a što može da posvedoči i potvrdi i dragoceni prtljag raznovrsne robe na leđima njegovih tovarnih životinja. A što se pak tiče njegovih veza u zemlji, evo, ima on tu jedno pismo – i tu on zapovedniku odmota komad uglačane kozje kože na kojoj je poslovni prijatelj iz Gileada na hananskom pismu ispisao nekoliko reči preporuke poslovnom prijatelju u Đanetu u Delti.

Hor-vacovi tanki prsti – i to prsti obe ruke – ispružiše se pokretom nežnog prihvatanja prema pismu. Nije se baš bog zna koliko snalazio u njemu, ali je po svojoj svojeručnoj potvrdi u jednom uglu mogao barem toliko da vidi da je ovaj komad kože jednom već imao u rukama.

„Ti mi uvek dolaziš s istim pismom, stari moj prijatelju", reče on. „Ne ide to, ne možeš ti s tim stalno prolaziti. Ove škrabotine neću više da vidim, to ti je već zastarelo, trebalo bi već da se pobrineš za nešto novo."

Na to starac uzvrati da se njegove veze ne svode samo na čoveka u Đanetu. Štaviše, njegove veze, reče on, dosežu sve do same Tebe, Vezea, grada Amunovog, u kome namerava da poseti jednu čestitu i otmenu kuću, čijeg nadzornika po imenu Mont-kav, sina Abrnozea, već bezbroj godina dobro poznaje, pošto je već više puta imao čast da mu isporuči stranu robu. Kuća pak pripada jednom velmoži nad velmožama, Petepreu, Nosiocu lepeze s faraonove desne strane. Ovo pominjanje sasvim posredne veze sa dvorom načinilo je očevidan utisak na mladog oficira.

„Tako mi kraljeva života", reče on. „Po tome ti ne bi bio makar ko, i ukoliko tvoja azijatska usta ne lažu, onda to, naravno, sasvim menja stvar. Zar nemaš ništa napismeno o tom tvom poznanstvu sa tim Mont-kavom, sinom Abrnozeovim, koji stoji nad kućom tog Nosioca lepeze? Baš ništa? To je velika šteta, pošto to ne bi malo pojednostavilo ceo tvoj slučaj. No, s druge strane, ti si umeo da mi navedeš ta imena, a i tvoje miroljubivo lice predstavlja prihvatljivu potvrdu verodostojnosti tvojih reči."

On dade znak da mu se doda pribor za pisanje, te pomoćnik pohita da mu preda drvenu ploču, na čijoj je glatkoj površini zapovednik obično pravio svoje nečitke beleške, kao i zašiljenu trsku. Hor-vac je zamoči u mastionicu na paleti koju je vojnik držao pored njega, štrcnu nekoliko kapi, pa desnu ruku s pisaljkom prinese u velikom luku ploči i poče da piše, pošto je prethodno zatražio da mu starac ponovi svoje lične podatke. Pisao je stojeći, tu kraj stega, držeći ploču u ruci, malo nagnut napred, napućenih usta, otmeno žmirkajući, s puno ljubavi, samodopadljivo i sa očiglednim uživanjem. „Neka prođu!", odluči on tada, vrati ploču i trsku pisaljku, još jednom ih pozdravi na svoj luckasto prefinjen način i potrča uz stepenice kojima je i bio došao.

Sinajskom šeiku divlje brade, koji je za sve to vreme stajao na istom mestu, nisu uopšte bila postavljena nikakva pitanja. Njega i njegove ljude Hor-vac je uračunao u starčevu pratnju, tako da će uredi u Tebi dobiti veoma nepotpune podatke, ispisane na lepoj hartiji. Ali zbog toga Egipat neće pretrpeti nikakve štete niti će ga zadesiti neki nemiri. Ismailjcima je, u svakom slučaju, bilo najvažnije da su se pod rukama vojnika Cela raskrilila železna krila kapije, koja su im oslobodila prolaz preko pontonskog mosta, preko kojeg su mogli da pređu sa svojim životinjama i tovarom i da stupe u

široko prostranstvo Hapija.

Kao najnevažniji među njima, s njima je, a da ga niko nije ni pogledao, niti je imenom bio pomenut u Hor-vacovom službenom zapisniku, u Egipat ušao Josif, Jakovljev sin.

Drugi deo:

ULAZAK U ŠEOL

Josif ugleda zemlju Gesemsku i stiže u Per-Sopd

Šta je najpre ugledao? Mi to pouzdano znamo; okolnosti nam tu idu naruku. Put kojim su ga Ismailjci vodili bio je u više nego jednom pogledu unapred određen; on je bio određen i geografskim okolnostima i sasvim je sigurno da je prvi predeo Egipta kroz koji je Josif prošao bilo područje koje svoju znamenitost, da ne kažemo svoju slavu, ne zahvaljuje ulozi koju je odigralo u istoriji Egipta, već ulozi koju je odigralo u povesti Josifa i njegovih. Bila je to pokrajina Gesem, zemlja Gesemska.

Zvali su je Gesem ili Gošen, kako je ko hteo i shodno jeziku kojim je čovek govorio, a pripadala je upravnom području Arabije, dvadesetom području u zemlji Utos, Zemlji Zmije, naime Donjeg Egipta. Ona se nalazila u istočnom delu Delte, pa je otuda Josif sa svojim vodičima u nju stupio odmah čim je iza sebe ostavio slana jezera i pogranična utvrđenja, a tako golema i neobična baš i nije bila – Josif nije, barem za sada, imao osećanje da mu preti neka velika opasnost pred čudima Misira, odnosno da bi pred njima mogao da izgubi glavu i da ga spopadne neka slabost.

Po tmurnom nebu, iz kojeg je sipila sitna kišica, letele su divlje guske nad jednoličnim jamama i nasipima ispresecanim močvarnim predelom, u kojem se tu i tamo izdizao neki šiprag ili pak usamljeno dudovo ili smokvino stablo. Ptice štakare, rode i ibisi, stajale su u trščaku blatnjave vode pored koje se moglo hodati na nasipima. Pod lepezama palmi u zelenkastim pačijim jezerima ogledala su se sela sa od blata napravljenim kupama spremišta za zalihe – što je kao prizor podsećalo na sela iz zavičaja, pa taj kraj i nije predstavljao neko posebno osveženje posle putovanja od više nego sedam puta sedamnaest dana. Zemlja u koju je Josif bio ušao bila je sasvim jednostavna, bez posebnih svojstava koja bi čoveka u prvi mah malo zbunila, pa to čak još nije bila ni ona „žitnica”, kakvom se Keme obično zamišlja; jer, to što se tu pružalo u nedogled behu gola trava i ledina, iako, istina, vlažna i sočna zemlja – tako ju je video i procenio na pastirski način. A po njoj je tu i tamo paslo i poneko stado goveda sa belim i crvenim šarama, bez rogova ili s rogovima uspravljenim u obliku lire, ali i ovaca; njihovi pastiri čučali su kraj vatre sa ušima kao u šakala, pod asurama od papirnate trske, koje su radi zaštite od kiše razapeli na svojim štapovima.

Stoka koja tu pase, podučavao ih je starac, većim delom nije odavde, iz ovog kraja. Zemljoposednici i nadzornici torova i obora koji su pripadali hramovima slali su, naime, izdaleka, čak sa gornjeg toka reke, gde ima samo oranica, i goveda mogu da pasu samo detelinu, svoja stada u određeno doba godine ovamo dole, u močvarne predele severnog dela donjeg kraja, kako bi se ovde napasala trave sa dobrih pašnjaka, koja je bila tako sočna zahvaljujući plovnom jarku sa slatkom vodom i glavnom kanalu, uz koji su se upravo kretali i koji ih je pravo vodio za Per-Sopd, od davnina sveti grad celog tog područja. Jer tamo se kanal odvajao od rukavca delte Hapija i povezivao reku sa slanim jezerima. Ova jezera su opet, to je starac znao, jednim kanalom bila povezana sa morem Crvene Zemlje, ukratko rečeno: s Crvenim morem, tako da se od Nila onamo moglo ići bez prekida i od grada Amuna direktno moglo ploviti sve do zemlje tamjana Punt, a tim putem su se usudile da krenu i lađe Hačepsute, žene koja je nekada bila faraon, te je nosila bradu Ozirisa.

O svemu tome pričao je starac na osnovu predanja na svoj mudri, lagodni način. Ali ga je Josif slabo slušao i nije mnogo mario za Hačepsutu, ženu čija su svojstva bila izmenjena okolnošću da je nju bilo dopalo kraljevsko dostojanstvo i da je nosila bradu. Znači li previše pričati ako se u sklopu njegove priče, kao neke vrste dodatka, kaže još i to da su već tada njegove misli stale da grade i dižu nevidljivi most između ovih sjajnih livada ovde i roda kod kuće, oca i malog Venjamina? Naravno da ne znači – mada njegov način mišljenja, po svoj prilici, nije bio od one vrste kakav je naš, nego je usredsređen na nekoliko motiva sna koji su takoreći činili muzičku supstancu celokupnog njegovog duhovnog života. Jedan od tih motiva zazvučao je ovde, a on je od samog početka bio povezan sa motivima „odvođenja" i „uzvišenja": bio je to motiv „dovođenja za sobom". Njemu se u toj njegovoj igri mislima odmah suprotstavio drugi jedan motiv: motiv Jakovljeve odbojnosti i njegovog osećanja mučnine prema zemlji odvođenja; ali on uspe da ih pomiri, objedini i uskladi na taj način što je sebi rekao da ova mirna, prirodna zemlja pašnjaka doduše već jeste zemlja egipatska, ali da to još nije ona prava u svoj svojoj odvratnosti, te da bi se Jakovu, kralju stada, kome je zemlja kod kuće jedva šta još davala, mogla i dopasti. Posmatrao je stada koja su veleposednici Gornje zemlje slali ovamo dole poradi dobre ispaše i pri tome je veoma živo osećao koliko će još mnogo toga biti potrebno, a da će pre svega biti potrebno da se motiv odvođenja dopuni motivom uzvišenja, pre nego što će stoka gospodara sa gornjeg toka reke napustiti pašnjake u zemlji gesemskoj i prepustiti ih drugim stadima stoke, ukratko rečeno, pre nego što bi

„dovođenje za sobom” moglo doći na red. Sve to on još jednom propusti kroz glavu i čvrsto odluči u sebi da, ako već ide na zapad, na svaki način mora postati prvi među tamošnjim ljudima.

Za sada se sa svojim kupcima kretao uz blatnjavu, plitku i ponekad visoko izraslim palmama oivičenu obalu Kanala blagoslova, na čijoj je mirnoj površini, njima u susret, idući na istok, plovila flotila barki sa previsokim jedrima na labavim jarbolima. Ako se produži tim pravcem i ide samo napred, onda se ne može omašiti Per-Sopd, sveti grad, koji se, kada su stigli do njega, predočio kao naseobina sa uskim ulicama, sa nesrazmerno visokim zidinama i sa veoma malo žitelja. Jer, zemaljski sudija i „tajni znalac kraljevskih zapovesti”, koji je tamo bio ustoličen i uz to imao sirijsku titulu „rabisu”, i njegovi činovnici i ošišani sveštenici područnog boga Sopda s nadimkom „Onaj koji ubija žitelje Sinaja” činili su gotovo sav živalj; a kod preostalog življa upadljivo je preovladala odeća Egipćana i njihov govor nad šarenom azijskom nošnjom i jezikom Amora i Cabija. Toliko je u uskim i teskobnim ulicama Per-Sopda mirisalo na karanfilić ili karanfilićev začin da je samo u početku bilo prijatno, a zatim je taj miris delovao otužno; jer, to je bio omiljeni Sopdov začin u njegovoj kući, pa se obilato dodavao svakoj žrtvi koja mu se prinosila, – bio je to jedan toliko prastari bog da ni njegovi staratelji i proroci, koji su na svojim leđima nosili kože od risa, više nisu umeli pouzdano da kažu da li je u njega glava zapravo svinjska ili je pak glava nilskog konja.

Bio je to jedan u stranu potisnuti, zamagljeni i, sudeći po duševnom raspoloženju i govoru njegovih sveštenika, prilično ogorčeni bog, koji, međutim, već dugo nije više kažnjavao žitelje Sinaja. Njegov kip, otprilike u visini jedne ruke, postavljen u sedećem stavu, stajao je sasvim u dnu njegovog prastarog i glomaznog hrama, čija su dvorišta i predvorja bila ukrašena natprirodno velikim kipom faraona iz drevnih vremena, koji je i podigao ovaj hram. Pozlaćeni, šareno iskićeni i ukrašeni barjaci u udubljenjima prednjeg dela hrama čiji su zidovi bili ukrašeni slikama, uzalud su nastojali da kući Sopda daju neki izgled veselosti. Hram je bio slabo opskrbljen, spremišta i riznice, smešteni oko glavnog dvorišta, bili su prazni, a samo je mali broj ljudi dolazio da svojim darovima iskaže svoje poštovanje Sopdu, gospodaru; zapravo činio je to samo egipatski živalj grada, dok iz vana niko nije dolazio; jer nikakva opštevažeća svetkovina nije privlačila svečano uzbuđene mase da se spuste niz reku i dođu u ruševne zidine Per-Sopda.

Ismailjcima, koji su iz trgovačke učtivosti na oltar u teskobnoj dvorani položili nekoliko buketa cveća, kupljenih u otvorenom

predvorju prednjeg dvorišta, i karanfilićima začinjenu patku, pričali su sveštenici, do gole kože ošišanih i sjajnih glava, s dugim noktima na prstima i neprestano spuštenim kapcima na očima, monotonim i otegnutim glasom, o tužnom položaju svog prastarog gospodara i njegovog grada. Žalili su se na vladajuće prilike koje su sobom donele veliku nepravdu, budući da je sva težina moći, sjaja i prvenstva bačena na jedan tas kantara zemalja, naime na južni gornji tas, i to otkako je Veze postao tako velik iako su prvobitno oni, severni donji tas, zemlja u predelu Ušća, imali prevagu kao nosioci svetosti, što je zapravo bilo i pravedno. Jer u pradavna vremena, kada je Mempi blistao kao kraljevski grad, područje Delte bila je prava i istinska zemlja egipatska, dok su gornji delovi, uključujući i Tebu, maltene ubrajani u jadni i bedni Kuš i u crnačke zemlje. Jug je u ono vreme bio zaostao kako u pogledu obrazovanja, tako i duhovnog života, kao i lepote života uopšte, a ova dobra potekla su odavde, sa prastarog severa, pa su onda plodotvorno prodirala uzvodno; ovde su bila vrela znanja, kulture i blagostanja, i ovde su se rodili časni, najstariji bogovi zemlje, kao poimence Sopad, gospodar Istoka u svojoj bogomolji, koga je, eto, pogrešno pomeranje tegova i njihovo stavljanje na jedan tas sasvim potislo i bacilo u zasenak. Jer tebanski Amun tamo gore, nadomak crnačkih zemalja, nameće se danas za suca i presuditelja o tome šta ima da se smatra egipatskim a šta ne, – i u tome je tako neprikosnoven da je njegovo ime isto što i ime Egipta, a ime Egipta isto što i njegovo ime. Još pre izvesnog vremena, pričali su ogorčeni poslužnici hrama, ljudi sa zapada, koji prebivaju blizu Libijaca, poslaše poslanstvo Amunu, koje mu tom prilikom predoči da im se čini da su oni Libijci a ne Egipćani; jer oni, izložiše mu tada, prebivaju izvan područja Delte i ni u čemu se ne slažu sa decom Egipta, niti u pogledu službe bogovima, niti u bilo čemu drugom. Oni vole, tako su poručivali, kravlje meso i hoće da im se dozvoli da jedu kravlje meso kao i Libijci, od kojih se zapravo ne razlikuju jer su isti kao i oni. Ali Amun im odgovori i upozori ih da ne može biti govora o kravljem mesu jer Egipat obuhvata sve zemlje koje Nil oplođava uzvodno i nizvodno, te da su Egipćani svi oni koji prebivaju s ove strane grada slonova i piju vodu iz reke.

Tako je glasio odgovor Amunov i sveštenici Sopda, gospodara, podigoše ruke s dugim noktima da bi time pokazali njegovu nadmenost. A zašto baš s ove strane Jeba i prvog slapa? – upitaše posprdno. Je li to možda zato što Teba još leži s te strane? Po tome se može videti širokogrudost ovog boga! Kada bi Sopd, njihov gospodar, ovde dole, na severu, u prvoj i pravoj egipatskoj zemlji, obznanio da je egipatsko sve što pije iz reke, onda bi se to, naravno, moglo nazvati velikodušnim i širokogrudim. Ali kada to kaže Amun, jedan bog koji,

sa svom opreznošću rečeno, stoji pod sumnjom da je nubijskog porekla i da je prvobitno bio bog bednog Kuša, pa je samo samovoljnim poistovećenjem sa Atum-Reom uspeo da postigne narodsku izvornost, onda se ta širokogrudost ne može smatrati punovažnom i nikako ne sme pobrkati sa velikodušnošću…

Ukratko, ljubomorna povređenost Sopdovih proroka, prouzrokovana promenom prilika i prevlašću juga, bila je očevidna i Ismailjci, pre svega starac, imali su puno razumevanja za tu njihovu osetljivost, pa se, kao trgovci, s njome i složiše; uz to su još i povećali svoj darovni prilog sa nekoliko hlebova i ćupova piva, a potisnutome Sopdu su još ukazali svu pažnju i svoje poštovanje pre nego što su krenuli dalje za Per-Bastet, koji je bio sasvim blizu.

Grad mačaka

A tu je tako jako mirisalo na macinu travu da bi stranca, nenaviklog na to, gotovo spopala muka. Jer taj je miris odvratan svakom biću, samo ne svetoj životinji Bastete, naime, mački, koja ga, kao što se zna, čak i iznad svega požudno voli. Mnogobrojni primerci ove životinje, crni, beli i šareni, držani su u Bastetinom svetilištu, ogromnom jezgru grada, gde su se s žilavom i bešumnom ljupkošću svoje vrste motale na zidinama i po dvorištima između nogu vernika i pobožnika, a svet im se opet sa svoje strane umiljavao mašući im tom odvratnom travuljinom. A kako su se i inače na sve strane u Per-Bastetu, po svim kućama, držale mačke, to je miris macine trave odista bio tako sveprisutan da ga je bilo svugde i svagda, da ga je bilo u jelima i zadugo u odeći, pa su se po njemu i putnici prepoznavali još u Onu i Mempiju, te su ljudi tamo uz smeh umeli da kažu: „Vidi se da dolazite iz Per-Basteta!"

Uostalom, smeh se nije odnosio samo na miris nego i na grad mačaka i pomisao na taj grad, budući da je bilo dovoljno da se pomene, pa da izazove veselost i razgaljenost. Jer, Per-Bastet je, za razliku od Per-Sopda, kojeg je i veličinom i brojem žitelja uveliko nadmašivao, bio na glasu kao veseo i ugledan grad, mada se nalazio duboko u drevnoj Delti. No, upravo je ta njegova starinska, gruba veselost već pri samoj pomisli na nj izazivala smeh celog Egipta. Ovaj grad je, naime, praznovao, za razliku od kuće Sopda, jedan sveopšti praznik na koji su, kako su se njegovi žitelji hvalili, dolazili „milioni", što sasvim sigurno znači na desetine hiljada ljudi iz predela koji se protežu nizvodno od njih; dolazili su oni kopnenim ili vodenim putem, već unapred razdragani, budući da su se pri tome posebno žene, opremljene čegrtaljkama, vragolasto ponašale, dobacujući sa paluba lađa ljudima u naseobinama pored kojih su prolazili dosta grube starinske pogrdne reči, propraćajući ih skarednim pokretima ruku. Ali ni muškarci nisu bili ništa manje veseli i raskalašni: zviždali su, pevali su i tapšali. A svekoliko mnoštvo tih ljudi koje bi navalilo ovamo održalo bi velike, zbijene narodne skupove u Per-Bastetu, gde bi zakonačili pod šatorima. Bilo je to praznovanje i svetkovanje od puna tri dana, sa prinošenjem žrtava, sa igrama i maskaradama,

vašarom, potmulim bubnjanjem i dobošarenjem, pripovedanjem bajki, opsenarijama, krotiteljima zmija i sa toliko mnogo vina koliko se za cele preostale godine u Per-Bastetu nije trošilo, tako da se sva ta masa, kako se govorilo, nalazila u pravom starinskom raspoloženju, pa se čak ponekad i bičevala ili šibala nekom vrstom bodljikave batine, uz opštu dernjavu i dreku, što je opet bilo povezano sa starim bastetskim praznikom, a zapravo je i bilo povod i predmet smeha pri samoj pomisli na ovaj grad; jer ta dernjava podsećala je na dreku mačaka kada ih noću obilazi mačak.

O svemu tome su, dakle, žitelji grada pričali strancima i uz to se hvalili navalom velikog mnoštva ljudi, do koje je, pri inače mirnom životu grada, dolazilo jednom u godini. Starcu je, iz poslovnih razloga, bilo žao što nije stigao baš u vreme praznovanja tog praznika, koji je, međutim, padao u drugo doba godine. Njegov mladi rob Usarsif slušao je te priče naoko sa puno poštovanja, gledajući u pripovedača i učtivo klimajući glavom, a zapravo je u mislima bio kod Jakova. Mislio je na njega i na Boga svojih otaca, koji nije imao svog hrama, dok je sa uzdignutog grada, u čijem su središnjem delu dva drvećem zasenjena vodena rukavca obujmila sveto poluostrvo, gledao dole, u hram boginje, koji je pod okriljem visokih zidina, s glavnom zgradom u senci gaja starih egipatskih smokvi, sa svojim simbolički uobličenim stubovima, svojim šatorima natkriljenim dvorištima i šarenim dvoranama, čije su glave stubova podražavale otvorene i zatvorene cvetove biblusove trske, ležao tu u svoj svojoj veličini, dostupan preko kamenom popločane istočne aleje, kojom je i on došao ovamo sa Ismailjcima; ili kada bi dole, na samom mestu, prošetao dvoranama i posmatrao tamnocrvenom i nebeskoplavom bojom urađene prizore na zidovima, koji prikazuju faraona kako kadi pred mačkom i pod čarobnim jasno ispisanim natpisima sastavljenim od ptica, očiju, stubova, buba i ustiju, repata tamnocrvena božanstva s pregačama oko bedara, sa sjajnim narukvicama i okovratnicima na sebi, sa visokim krunama na životinjskim glavama i krugovima s prstenjem, znakom života u rukama, prijateljski dodiruju ramena svog zemaljskog sina.

Josif, majušan u tom prostoru gde je sve bilo džinovskih razmera, posmatrao je sve to mirnim pogledom svojih mladih očiju. Jer, on je tu stajao kao mlad čovek nasuprot silnoj drevnosti; ali osećanje da on tu, nasuprot te drevnosti, ne stoji samo sa svojim mladim godinama, nego još i u nekom širem smislu, ulivalo mu je snage da se ne povije pod silinom i težinom te drevnosti, a kada bi se setio starinske noćne dernjave, kojom je narod za praznika ispunjavao dvorišta Bastete, samo bi slegnuo ramenima.

On, grad nauke

Nama je, ma koliko neobično zvučalo, tačno poznat put kojim je Josif odveden! – a taj put je vodio gore ili dole, već kako se uzme ili kakvo značenje tim rečima pridajemo. Jer kao što je mnogo toga ovde moglo da zbuni, tako je i u pogledu značenja „gore" i „dole" postojala određena zbrka: iz zavičaja ga je tako, kao već i Avrama, put vodio „dole" u Egipat, a u Egiptu ga je sada vodio „gore", naime u susret toku reke koja je dolazila s juga, tako da se u zemlju koja je ležala prema severu više nije „silazilo dole", nego „odlazilo gore". Čoveku se činilo kao da je sve tako udešeno da izazove pometnju, kao u onoj igri u kojoj nekome povežu oči i onda ga nekoliko puta okrenu oko sebe, tako da više ne zna gde mu je glava, gde je napred, a gde pozadi. Ali ni sa vremenom, naime godišnjim dobu i kalendarom, nije baš sve bilo onako kako bi trebalo da bude.

Bilo je to u dvadeset i osmoj godini vladavine faraona, po našem načinu računanja vremena, odnosno kalendaru, sredinom decembra. Narod Kemea pak govorio je da je „prvi mesec povodnja", koji zovu i tot, kako je Josif sa zadovoljstvom saznao, ili đehuti, kako su izgovarali ime meseca u znaku majmuna. Ali podatak se nije slagao sa prirodnim stanjem: godina je ovde gotovo uvek bila u raskoraku sa stvarnošću; ona se menjala i samo se s vremena na vreme, u ogromnim razmacima, dan Nove godine ponovo poklapao sa pravim i stvarnim danom Nove godine, i to u dan kada bi se na jutarnjem nebu ponovo pojavila zvezda Sirijus i vode počele da nadolaze. Obično je vladala zbrkana nesaglasnost između zamišljene godine i mena prirode, pa tako praktično ni sada nije moglo biti govora o tome da se zemlja nalazi na početku povodnja: reka je već toliko bila opala da je gotovo tekla svojim starim koritom, zemlja je bila izronila iz vode, setva je već uveliko bila obavljena i usevi su počeli da klijaju i da se razvijaju – jer putovanje Ismailjaca ovamo dole odvijalo se tako sporo da je od trenutka kada je Josif dospeo u jamu, negde oko letnje sunčane dugodnevice, bilo prošlo pola godine.

I tako on, pomalo zbunjen što se vremena i prostora tiče, putovaše dalje u etapama… Kojim etapama? Mi to tačno znamo; u tome

nam, naime, veoma idu naruku određene okolnosti. Jer su njegovi vodiči, Ismailjci kojima se ni sada nije žurilo i po staroj navici nisu mnogo marili za vreme, nego su samo pazili da se u svom tromom napredovanju drže svog pravca, putovali s njim duž rečnog rukavca koji od Per-Basteta vodi na jug prema tački u kojoj se rukavac spaja sa rekom, na vrhu Ušća u obliku trougla. Tako onda i stigoše u zlatni On, smešten tu, na tom vrhu, jedan od najneobičnijih gradova, u svakom slučaju najveći koji je Josif do tada video, sazdan pretežno od zlata, kako se učini zasenjenom Josifu; stigoše, dakle, u Dom sunca; ali odande će jednog dana stići u Mempi, kojeg zovu i Menfe, prastari kraljevski grad čijim pokojnicima nije bilo potrebno putovanje preko vode, pošto se već sam nalazio na zapadnoj obali. To je bilo sve što su znali o Mempiju. No njihov plan je bio da odande više ne putuju dalje kopnom, nego da unajme lađu i da vodenim putem stignu u No-Amun, faraonov grad. Tako je to starac, po čijoj se glavi sve radilo, bio naumio i shodno tome su za sada, zadržavajući se tu i tamo radi trgovine, putovali uz obalu Jeora koji su ovde zvali Hapi, a Hapi je proticao sivkasto-mrk svojim koritom, i samo su se još tu i tamo mogle videti barice po poljima koja su počela da zelene sve do one tačke do koje je između pustinja dopirala plodna zemlja.

Na mestima gde je obala bila strma ljudi su kod đermova sa kožnim kesama, kojima je na drugoj strani kao nategа služio komad ilovače, vadili blatnjavu ali plodotvornu vodu i sipali je u žljebove kroz koje je oticala u donje jarkove, da bi tako, natapanjem polja, dobili i imali žita kada faraonovi pisari budu došli da ga uberu. Jer to što se tu moglo videti, to je bio egipatski kuluk, koji se Jakovu nimalo nije dopadao, a državne pisare koji su ubirali plodove pratili su nubijski izvršitelji koji su nosili prutove od palmi.

Ismailjci su sa seljacima kulučarima po selima trampili svoje svetiljke i smole za okovratnike, podupirače za glavu i platno koje su žene tkale od poljskog lana a poreski pisari gledali da od njega što više ugrabe i ponesu sa sobom. Tako trgujući oni su i razgovarali s ljudima i na taj način upoznavali Egipat. Josif je pomno posmatrao tu zemlju i tokom putovanja i trgovanja udisao njen životni vazduh, koji je bio dosta neobičan, nekako jak i kao da je štipkao za oči mirisom začina koji su ljudi upotrebljavali po nalogu vere i običaja; ali to ne treba shvatiti tako da je to što je primao duhom i čulima za njega bilo nešto sasvim novo, divlje i strano. Njegova domovina, ako se područje Jordana i njegovih planina, zajedno sa brdovitim predelima u kojima je odrastao, uzmu kao jedna otadžbinska celina, bila je, kao međuprostor i prolazna zemlja otkako postoji, s juga pod uticajem egipatskog života i kulture, kao što je s istoka bila pod

uticajem područja koje je spadalo pod vlast Vavilona; preko nje su prolazili faraonovi vojni pohodi i iza sebe ostavljali vojne posade, namesnike, razna državna zdanja. Josif je već ranije video Egipćane i njihovu nošnju; izgled egipatskih hramova nije mu bio nepoznat; sve u svemu, on nije bio samo dete svojih brda, već i dete veće prostorne celine, sredozemnog Istoka, gde na njega ništa nije moglo da deluje luckasto i nepoznato; a uz to je bio i dete svog vremena, jednog minulog vremena u kojem je on živeo i u koje smo se i mi do njega spustili, kao što je Ištar sišla do svoga sina. I vreme, zajedno s prostorom, činilo je celinu i jedinstvo izgleda sveta i duhovne forme; ono odista novo što je Josif spoznao na svom putovanju bilo je zacelo to da on i njegov rod nisu bili sami na svetu, da nisu bili baš sasvim jedinstveni; da mnogo toga od razmišljanja i težnje predaka, njihovog umnog traganja za bogom i upornog umovanja nije bila samo njima svojstvena crta koja ih je razlikovala od drugih, nego da je svojstvena vremenu i prostom, da je zapravo zajednička, – naravno, uz određene značajne razlike u blagoslovenosti i sposobnosti umovanja.

Ako je, na primer, Avram tako dugo i svesrdno raspravljao sa Melhisedekom o stepenu istovetnosti koja bi mogla da postoji između El-Eljona, sihemskog združenog Baala, i njegovog sopstvenog Adona, onda je to svakako bila veoma duga i svestrana rasprava, i to kako u pogledu problema, tako i značaja koji mu se pridavao i interesovanja koje je javno pokazivano za nj. Tako su, upravo u vreme kada je Josif prispeo u Egipat, sveštenici Ona, grada Atum-Re-Horahtea, gospodara Sunca, odnos svog svetog lika Mervera prema žitelju horizonta dogmatski odredili kao „živo ponavljanje” – jedna formula u kojoj su podjednako došli do izraza i misao o uporedosti i misao o jedinstvu, zbog čega je ceo Egipat njome živo bio zaokupljen, pa je čak i na samom dvoru naišla na velik odjek. Ceo svet je govorio o tome, običan narod kao i ljudi iz otmenih staleža, te Ismailjci nisu mogli da pregovaraju o trampi pet debena labdanuma za odgovarajuću količinu piva ili dobru goveđu kožu, a da mušterija u uvodnom i propratnom razgovoru ne pomene izvrsno najnovije određenje odnosa Mervera prema Atum-Reu i da ne zapita strance kakav utisak ono na njih ostavlja i šta oni o njemu misle; oni, doduše, dolaze izdaleka, ali su ipak iz istog prostora, a uz to je pre svega sama okolnost da su živeli u istom vremenu uslovljavala da su i sami sa izvesnim uzbuđenjem pratili šta se govori o toj novini.

On, dakle, Dom sunca, odnosno dom Onoga koji je ujutru Hepre, u podne Re, a naveče Atum, te kada On otvara oči, onda nastaje svetlost, a kada sklapa oči, onda nastaje tama; taj dom Onoga koji je

Eseti, svojoj kćeri, rekao svoje ime: On u zemlji egipatskoj, opstojavajući tu na svom mestu već hiljadu godina, nalazio se na putu Ismailjaca ka jugu, a nad njim je blistao pozlaćeni četvrtasti vrh ogromnog, bleštavo izglačanog granitnog obeliska, postavljenog na širokom postolju ispred velikog hrama sunca, tamo gde su lotosom ovenčani ćupovi vina, kolači, zdele sa medom, ptice i svakojaki poljski plodovi prekrili Re-Horahteov sto od alabastera, a služitelji doma u ukrućenim i isturenim pregačama, s krznima od pantere na leđima, palili tamjan pred onim govečetom: pred Merverom, Velikim bikom, živim ponavljanjem boga, s vratom od železa odmah iza povijenih rogova i ogromnim mudima koja su se klatila između bedara. Bio je to u svakom slučaju grad kakav Josif još nije bio video, drugačiji ne samo od gradova sveta, nego i od gradova Egipta, pa je i sam njegov hram, pored kojeg je, sagrađena od pozlaćenih cigala, ležala sunčeva barka sa visokom palubom, i po svom sklopu i po svom izgledu bio sasvim drugačiji od ostalih egipatskih hramova. Ceo grad je blistao i bleštao od sunčevog zlata, tako da su svi njegovi žitelji od toga imali upaljene oči koje su neprekidno suzile, a stranci su, da bi se zaštitili od tog silnog bleska, preko glave navlačili kapuljače i ogrtače. Krovovi njegovih kružnih zidina bili su od zlata, na sve strane su sevali i bleštali zlatni zraci sa vrhova sunčevih kopalja u obliku falusa, kojima je inače sav bio načičkan, sa zlatnih sunčanih belega i znamenja u životinjskom obličju, sa svih tih lavova, sfingi, jaraca, orlova, sokolova i kobaca, kojih je grad bio prepun; ali ne samo što je svaka kuća u gradu bila sagrađena od nilskih opeka, pa i ona najsiromašnija, već je svaka blistala sjajem nekog pozlaćenog sunčevog znaka ili znamenja, neke krilate ploče, nekog kukastog točka ili nekih kola, oka, sekire ili skarabeusa, govnovalja, to jest svaka je na svom krovu imala nešto poput neke zlatne lopte ili jabuke, a to isto nalazilo se i na staništima, ambarima i spremištima u selima oko Ona. I sa njih je, sa svakog od njih, punim sjajem zvezde blistao takav jedan znamen: bakreni štit, zmijolika spirala, zlatni pastirski štap ili pak pehar; jer, to tu bilo je područje Sunca i delokrug blistanja.

Taj hiljadugodišnji On bio je po svom spoljašnjem izgledu grad u kome sve blista i u kome svi žmirkaju, pa je, dakle, bio grad blistanja i žmirkanja. Ali on je takav bio i po svojim unutarnjim svojstvima i po svom duhu. Tu je bila odomaćena drevna učenost, pa je to i stranac odmah mogao da oseti, – ona je, kako se ono kaže, ulazila u nj kroz sve njegove pore. Samo, bila je to posebna učenost koja se bavila merenjem i tačnim i pouzdanim određenjem položaja tela zamišljenih u trostrukom prostoru i površina kojima su ta tela određena, graničeći se međusobno pod jednakim uglovima i sučelja-

vajući se i dodirujući se na čistim ivicama, u tački koja više nema nikakvih dimenzija i ne zauzima nikakav prostor, iako on postoji, – i mnogim sličnim svetim stvarima. Ovo u Onu izuzetno živo interesovanje za apstraktnu figuru, taj izraziti smisao za prostorno, kojim se ovaj veoma stari grad odlikovao, a što je očigledno bilo u vezi sa njegovim mesnim kultom, sa služenjem dnevnoj zvezdi, ispoljavalo se već u njegovom graditeljskom ustrojstvu. Naime, smešten u samom vrhu trouglog područja naširoko razlivenog ušća reke, on sam činio je sa svojim kućama i ulicama jedan ravnokraki trougao čiji se vrh – u zamišljenoj liniji ali u priličnoj meri i u stvarnosti – poklapao sa vrhom područja Delte; a na samom vrhu, položen na ogromno postolje u obliku romba a sazdan od granita crvenog kao vatra, uzdizao se visoko, do tačke u kojoj su se njegove ivice slivale u jedan šiljak, zlatom prekriveni obelisk, kojim bi svakog jutra, sa prvim sunčevim zracima, zablistao punim sjajem i svom kamenom dvorišnom krugu činio završetak celokupnog kompleksa hrama, čiji je početak bio u samom središtu gradskog trougla.

Tu, pred zastavama ukrašenim vratima hrama, koja su vodila u hodnike, na čijim su se zidovima mogli videti naslikani prizori iz sva tri godišnja doba i onoga što su ona donosila kao svoje darove, prostirao se otvoren trg, zasađen drvećem, pod kojim su Ismailjci provodili gotovo ceo dan; jer, to je mesto bilo sastajalište i pazarište za žmirkave žitelje Ona kao i za strance. A na taj trg su izlazile i sluge božje, suznih očiju od mnogog gledanja u sunce, blistavih glava i zaogrnuti samo tesnom pregačom iz pradavnih vremena i sa svešteničkim povezima, pa bi se onda pomešali s narodom, ne odbijajući razgovor s takvima koji bi se zanimali za njihovu učenost. Izgleda da im je to od viših starešina čak bilo preporučeno, te se imao utisak da su samo čekali na to da ih neko nešto zapita, pa da odmah spremno govore o svom časnom obredu i drevnim učenim predanjima svoje kuće. Naš starac, Josifov gospodar, u nekoliko mahova se koristio tim prećutnim ali jasno datim odobrenjem, te je na trgu stupao u razgovor sa učenim sveštenicima poklonicima sunca, a Josif je ceo razgovor slušao sa strane.

Razmišljanje i umovanje o bogu, kao i umeće i dar utvrđivanja verskih propisa i zakona, to su poslovi koji su nasledni u njihovom staležu. Od davnina im je svojstvena sveta oštroumnost. Njihovi preci u službi, naime, bili su prvi koji su razdelili i odmerili vreme i napravili kalendar, što je, kao i učeni smisao za čisti lik, povezano sa suštinom boga, koji je, otvorivši svoje oko, stvorio dan. Jer pre toga su ljudi živeli u slepoj bezvremenosti, bez znanja o meri i neprimetno; a On, koji je stvorio sate – tada su nastali dani – On im je preko

svojih učenih ljudi otvorio oči. Da su oni, naime njihovi prethodnici, izmislili sunčev časovnik, to se samo po sebi razume. To je bilo manje pouzdano za napravu kojom se mere noćni sati, za vodeni časovnik; ali ta je naprava verovatno tako napravljena da je bog vode u liku krokodila, Sobk iz Omba, osmotri li se cela stvar ne toliko bistrim koliko suznim očima, bio sam Re, samo s drugim imenom, i da je kao svoj znak nosio zmijama oboružanu ploču.

Uostalom, to objedinjavajuće viđenje i ta učena postavka predstavljali su dostignuće njih samih, sjajnih ćeloglavaca; oni su, prema sopstvenom iskazu, vični obuhvatnom i objedinjavajućem sagledavanju stvari, pa im uopšte ne pada teško da sve moguće oblasne i mesne zaštitnike poštuju podjednako kao i Atum-Re-Horahtea iz Ona, koji je već sa svoje strane predstavljao jedno objedinjenje i zvezdanu figuru izvorno samostalnih božanstava. Od mnoštva načiniti jedno, to je njihov prevashodni posao; štaviše, po njihovom sudu postoje u osnovi samo dva velika boga: jedan bog živih, to je Hor u Bregu svetlosti; i jedan gospodar mrtvih, Usir, oko na prestolu. Ali oko je i Atum-Re, naime sunčana okrugla ploča; i tako se pri usredsređenom razmišljanju dolazilo do saznanja da je Usir gospodar noćne barke, u koju, kao što je svako znao, Re preseda posle zalaska da bi sa zapada otplovio na istok i svetleo onima u donjem svetu. Drugim rečima, oba ta velika boga bila su, strogo uzev, jedno te isto. Ako se pak pri tome trebalo diviti oštroumnosti takvog objedinjavajućeg načina gledanja na stvari, onda to ništa manje nije zasluživala umešnost učitelja da pri svem tom razmatranju nikoga ne povrede i da, bez obzira na njihovo nastojanje za izjednačavanjem bogova, ne diraju u stvarno mnoštvo bogova Egipta.

To im je uspelo posredstvom učenja o trouglu. Da li njihovi slušaoci, pitali su učitelji iz Ona, zaista shvataju prirodu tog divnog znaka? Njegovoj zategnutoj strani, govorili su oni, odgovaraju mnogoimena i mnogolika božanstva kojima se narod klanja i moli i kojima sveštenici služe po gradovima zemalja. Ali iznad nje uzdižu se, ustremljene ka jednoj tački, bočne strane ili krakovi lepe figure, a posebni prostor koji one omeđavaju mogao bi se nazvati „prostor objedinjenog viđenja", a on se odlikuje osobenim svojstvom da se stalno sužava i da njime postavljene osnovne strane postaju sve kraće, sve dok se ne predočavaju samo kao sasvim mala izduženja, da ih na kraju ne bi više bilo ni u tom vidu. Jer, bočne strane ili kraci sastaju se u jednoj tački i ta tačka dodira i preseka, ispod koje sve širine misaone slike ostaju istostrane: to je gospodar njihovog hrama, to je Atum-Re.

Toliko o učenju o trouglu, lepoj figuri objedinjavajućeg viđenja stvari. Sluge Atuma bile su ne malo ponosne na to učenje. Njime su se oni pročuli, njime su dali obrazac koji deluje, govorili su; na sve strane se u novije vreme teži za objedinjavajućem viđenjem i izjednačavanjem, ali se to čini na dosta nespretan način, budući da se to ne čini u pravom duhu, da se to, naime, čini bez duha, pa sve to onda ostavlja utisak svojevrsne nasilne nespretnosti. Tako je, na primer, govedima bogati Amun u Tebama, u Gornjem Egiptu, preko svojih proroka sebe proglasio ravnopravnim sa Reom, pa hoće da ga sada u njegovoj bogomolji zovu Amun-Re, što je sve, naravno, lepo, ali to nije u duhu trougla i izmirenja, već sve to zvuči nekako kao da je Amun pobedio Rea i da ga je pojeo i sebi pripojio, kao da je Re, takoreći, morao da mu kaže svoje ime – što sve u svemu predstavlja jedno brutalno ophođenje sa učenjem, štaviše uskogrudnu drskost u potpunoj suprotnosti sa smislom učenja o trouglu. Što se pak Atum-Rea tiče, on sebe nije uzalud zvao žiteljom horizonta; njegov horizont bio je širok i mnogoobuhvatan, a mnogoobuhvatan bio je i trougaoni prostor njegovog objedinjavajućeg viđenja. Da, priroda ovog prastarog i odavno već do vedre blagosti dozrelog boga odlikovala se svetskom širinom i ljubaznošću prema svetu. On sebe ne obelodanjuje, govorahu ćeloglavci, samo u promenljivim formama sopstvenog bića, kojima se narod klanja u predelima i gradovima Kemea, ne, već je u svojoj vedrini sklon da, budući da je njegov pogled usmeren u budućnost, prihvati sporazum sa sunčevim božanstvima drugih naroda – sasvim za različito od mladog Amuna u Tebama, kojem nedostaje svaka sklonost ka spekulaciji i čiji su vidici u stvari tako skučeni da ne samo da ništa ne poznaje i ne zna osim Egipta, nego i tu opet, umesto da prihvata ono što jeste, ne ume ništa drugo da čini nego da proždire i prisvaja, jer on naprosto, da tako kažemo, ne vidi dalje od nosa.

Ali oni se neće, govorahu ovi ljudi zapaljenih očiju, zadovoljiti samo suprotstavljanjem mladom Amunu u Tebama; jer prirodu i bit njihovog boga ne čini suprotstavljanje nego ljubazno sporazumevanje. On voli sve što je strano kao što samog sebe voli; zato i oni, njegove sluge, tako rado razgovaraju s njima, strancima, odnosno sa starcem i njegovom družinom. Bez obzira na to kojim bogovima da služe i kojim imenima ih nazivaju, mirne duše i bez bojazni da će ih izdati mogu da pristupe alabasterskom stolu Horahtea, i da tamo, shodno svojim mogućnostima, polože nekoliko golubova, hlebova, nešto voća i cveća. Pogled u blago nasmešeno lice Oca-Vrhovnog sveštenika, koji, sa zlatnom kapicom na belom kosom ovenčanoj ćeli, u beloj odeždi široko rasutoj oko sebe, sedi na zlatnoj stolici u podnožju velikog obeliska i, sa krilatom sunčevom pločom iza svojih

leđa, pun vedre dobrote, nadzire prinošenje darova, – svaki takav pogled će ih poučiti da su istovremeno sa Atum-Reom i njihovi zavičajni bogovi primili te darove i da je time i njima u duhu i smislu trougla ukazana čast.

I sluge Sunca zagrliše i poljubiše starca i njegove, uključujući i Josifa, jednog za drugim, u ime Oca-Velikog proroka, pa se potom okrenuše ostalim posetiocima trga da bi nastavili sa propagandom za Atum-Rea, Gospodara širokog horizonta. A Ismailjci, ispunjeni osećanjem prijatnog doživljaja, napustiše On na vrhu trougla, usmerivši svoje korake gore ili dole, da bi dublje zašli u zemlju egipatsku.

Josif kod piramida

Nil je lagano proticao između svojih plitkih, šašom obraslih obala, ali je još poneko stablo stajalo u belasavim ostacima izlivenih voda koje su se povlačile. I dok su se na jednoj strani već zelenele mnoge pšenicom i ječmom zasejane oranice ovog blagoslovenog predela između pustinje, na drugoj strani su mrki goniči u belim pregačama štapovima terali goveda i ovce preko njiva da bi ugazili seme u vlažno, mekano tlo. Orlovi strvinari i beli sokolovi, pod sada već suncem obasjanim nebom kružili su, pogledajući uokolo, i povremeno bi se stuštili dole, na seoska naselja, koja su, natkriljena lepezastim krošnjama urminih stabala, sa stubasto uzdignutim zidovima od nepečenih cigala svojih đubretom pokrivenih kuća, ležala kraj kanala za navodnjavanje odišući osobenim, sveprožimajućim duhom koji određuje obličje čoveka i stvari, božanskim duhom zemlje egipatske, onim duhom, dakle, koji je Josif u svom zavičaju mogao da nasluti iz ovog ili onog zdanja, iz nekih pojedinačnih životnih pojava koje su bile doprele onamo, a sada se, evo, suočio s njim u svoj njegovoj samobitnosti, i to u najvećim i u najmanjim razmerama.

Kod seoskih pristajališta igrala su se gola deca između pernate živine, tamo gde su od motki i granja bile podignute nastrešnice radi zaštite od sunca, pa bi tu pristajali čamci napravljeni od trske, koje su čakljama gurali vodotokom kanala, a sa njih bi, i to preko njihovog zadnjeg, povijenog dela silazili ljudi koji su se vraćali sa nekog svog neodložnog puta. Jer kao što je reka bogata jedrima delila zemlju od severa prema jugu na dva dela, tako su se u poprečnom pravcu, od zapada na istok, na sve strane protezali vodeni tokovi, stvarajući oaze zelenila, koje su nudile svoj lepezasti hlad, raštrkane uokolo po tom nepreglednom prostranstvu poput lakih ostrva; a putevi su se nalazili na nasipima koji su se protezali između jendeka, komada polja i gajeva, pa su se tako i Ismailjci kretali ka jugu, prolazeći između svakojakog sveta tog kraja, jahača na magarcima, tovarnih kola, u koja su bila upregnuta goveda i mazge, te pešaka u pregačama koji su na obramenicama nosili patke i ribe na tržnicu, – bio je to mršav, crvenkast svet bez stomaka, ravnih ramena, beza-

zlene naravi i sklon smejanju, sa osobeno isturenom koščatom donjom vilicom, široko zašiljenim nosićem i dečjim obrazima, s vodenim cvetom u ustima, iza uveta ili pak zataknutim iza isprane, ukoso previjene pregače koja je pozadi bila malo više izdignuta nego spreda, glatke kose koja im je padala preko čela i ispod ušiju bila ravno podrezana. Josifu su se dopadali ti ljudi sa kojima su se putem susretali; bilo je zgodno videti te žitelje zemlje smrti i taj šeolski narod, a oni su sa svoje strane nekako razdragano i s osmehom pozdravljali Habirce koji su jahali na svojim kamilama, jer je njima sve strano na neki način bilo smešno. Potajno se okušavao na njihovom jeziku i učio ga pomno ih slušajući, kako bi i sam ubrzo mogao bez teškoća s njima da porazgovara koristeći se uobičajenim izrazima i rečima.

Na tom mestu je egipatska zemlja bila uska, tu je pojas plodnog zemljišta bio uzan. S leva, na istoku, protezalo se ka jugu, dolazeći im u susret, arapsko pustinjsko pobrežje, a na zapadu su to bili libijski peščani bregovi, čija bi se mrtvačka pustoš varljivo preobrazila i ozarila purpurnim ljupkim sjajem čim bi sunce stalo da se spušta iza njih. Ali tamo, pred tim vencem, blizu zelenog pojasa, na rubu pustinje, putnici, gledajući ispred sebe, ugledaše neko gorje sasvim neobične vrste – ravnomerno figuralnog oblika, sastavljeno od trouglastih površina, čije su se ravne ivice u svojoj džinovskoj kosini spajale u tački na samom vrnu. Ali to gorje koje su ugledali nije bilo nastalo na prirodan način i to nisu bili bregovi koje je priroda stvorila, već su to bili veštački stvoreni bregovi; bila su to ona golema uzvišenja za koja je svet znao i o kojima je starac Josifu govorio za vreme putovanja – bili su to nadgrobni spomenici Hufua, Hifrena i drugih kraljeva iz daleke prošlosti, koje je stotinu hiljada kašljem izmučenih kulučara, radeći pod bičem i u decenijama dugom kuluku, podiglo od miliona kamenih blokova, teških po nekoliko tona i isklesanih s druge strane reke u arapskim kamenolomima, odakle su onda dovučeni do reke da bi ih potom, prevezene preko nje, ti isti robovi vukli dalje, sve do ruba libijske pustinje, gde su ih onda uz pomoć dizalica izdizali do neverovatne visine visokog brega, padajući i umirući isplažena jezika u pustinjskoj pripeci od preteranog naprezanja, i to sve samo zbog toga da bi bog kralj Hufu mogao da počiva duboko dole, u jednom odvojenom komorčetu, pod večnim teretom kamenja teškog sedam miliona tona, s grančicom mimoze na svom srcu.

To što su deca Kemea tu bila podigla nije bilo delo ljudske vrste, a ipak je bilo delo ljudskih ruku, delo ljudi, i to onih istih malih ljudi koji su gazili po putevima na ovim nasipima; bile su to tvorevine

njihovih krvavih ruku, njihovih mršavih mišica i pluća izmučenih kašljem, – ostvarene ljudskom snagom, iako je sve to prevazilazilo granice ljudskih mogućnosti, jer je Hufu bio bog kralj, sin sunca. A sunce, koje je svom silinom pržilo i uništavalo narod koji je tu radio i gradio, moglo je da bude zadovoljno tim nadljudskim delom, da bude Rahotep, zadovoljno sunce; jer u slikovitom odnosu prema njemu stajala su ta ostvarenja i uskrsnuća u svojoj misaono čistoj figuri, bivajući u isti mah i nadgrobni spomenik i spomenik suncu; a njegove trouglaste površine, blistavo uglačane od temelja do završne tačke na vrhu, bile su pouzdano i precizno okrenute na sve četiri strane sveta.

Josif je razrogačenih očiju gledao u solidno geometrijsko nadgrobno brdo, naneseno kulučenjem u službi egipatske dinastije, što je, kao što se zna, Jakov osuđivao, i pri tome je pomno slušao naklapanja starca koji je pričao priču o kralju Hufuu, onako kako je narod još uvek pričao o njemu, kao o nadljudskom neimaru; bile su to mračne anegdote, svedočanstva o tome kako su ljudi Kemea, preko hiljadu i više godina Groznoga, koji je od njih tražio i sa njima i postigao nemoguće, sačuvali u lošoj uspomeni. Jer, on je, navodno, bio jedan opaki bog koji je zatvorio sve hramove kako mu niko, prinošenjem žrtava, ne bi ukrao vreme. A zatim je ceo narod, bez izuzetka, upregao u kuluk, da mu izgradi tu njegovu čudnu grobnicu, te nikome tokom trideset godina nije dopustio da makar i za jedan čas živi sopstvenim životom. Deset godina, naime, svom snagom koju su posedovali, morali su da prte i klešu i dva puta po deset godina da grade a neki i duže od toga. Jer, kada su se sabrale sve njihove snage, ispostavilo se da je nije bilo dovoljno da se sa njom sagradi ta piramida. Deo radne snage koji im je nedostajao, pa ga je nekako trebalo nadoknaditi, došao im je od božanstva kralja Hufua, ali baš to nije izišlo na dobro. Gradnja je stajala mnogo blaga, a kako je veličanstvu tog boga ponestalo blaga, on je izložio svoju sopstvenu kćerku u palati i prepuštao je svakom čoveku koji bi platio, kako bi ova svojom bludničkom nagradom namakla blaga potrebna za dovršenje građevine.

To se, po rečima starčevim, priča u narodu, a lako je moguće da su to velikim delom bile izmišljotine i bajke koje je narod pričao hiljadu godina posle Hufuove smrti. No, iz svega toga moglo se zaključiti da je narod prema tom mrtvom kralju osećao samo neobično, užasom ispunjeno strahopoštovanje zbog toga što je od njega tražio i iz njega i izvukao i više nego što je moguće, nateravši ga da uradi nemoguće.

Kada su se putnici približili, zašiljeni breg se razvukao u pesku, pa su sada mogli da vide da su trouglaste površine bile oštećene i da su njihove uglačane ploče, kojima su bile obložene, počele da se krune. Bilo je pusto između džinovskih spomenika, koji su tu, na stenjem prošaranom pustinjskom platou stajali svaki za sebe, suviše masivni da bi vreme moglo više da im naudi i da zub vremena više nagrize od njihove gornje površine. Samo su oni mogli pobednički da se odmeravaju sa strašnom masom vremena svoje drevnosti, pod kojom je već odavno bilo prošlo i pokopano sve ono što je nekada u lepoj raskoši ispunjavalo i delilo prostore između njihovih čudovišnih oblika. Od hramova mrtvih, oslonjenih o njihove kosine, u kojima je „zauvek" bila uvedena služba za pokojnike koji su bili otišli suncu, od prekrivenih, slikama ukrašenih hodnika koji su vodili onamo i širokih kapija koje su na istoku, na rubu zelenog pojasa, otvarale ulaz i pristup u čarobno carstvo besmrtnosti, od svega toga Josif toga dana više nije video ništa, pa čak nije ni znao da je to što ne vidi istovremeno značilo i da se više ne može videti, da je, naime, to što je video bio prizor uništenja. On je, doduše, u poređenju s nama, rano dospeo da to još vidi, ali je opet, u drugačije usmerenom poređenju, i on bio jedan neuki pozni posmatrač, te se njegov pogled odbijao od gole, u vremenu opstale džinovske matematike, te ogromne gomile otpadaka smrti, otprilike onako kao što se nogom odbacuje neka starudija. Ne bi se moglo reći da prizor trouglih katedrala u njemu nije izazvao čuđenje i ujedno nešto kao strahopoštovanje; ali stravična dugotrajnost, kojom su, napuštene od svog vremena, opstale i dospele u božju sadašnjicu, pridavala im je u njegovim očima, između ostalog, i nešto stravičnog i ukletog, i on se seti kule.

A i ona zagonetka sa maramom na glavi, Horem-ohet, velika sfinga, mora da se nalazi tu negde, zaostala i nezaštićena, u pesku, ponovo zavejana i pokrivena njime, iako ju je upravo još poslednji prethodnik faraonov, Tutmoze Četvrti, bio oslobodio i spasio, poslušno ispunjavajući obećanje dato u snu, koji je usnio jednog podneva. Ponovo je pesak dosezao do grudi čudovišnog bića koje je oduvek ležalo tu, tako da niko nije mogao da kaže kada je ono zapravo izronilo iz stene; sada mu je jedna šapa bila prekrivena peskom, dok je druga bila slobodna i velika kao tri kuće. Na grudima tog brega spavao je jednom kraljev sin, malen kao lutkica u poređenju sa ovim ogromnim bogom životinjom, dok su sluge na izvesnom odstojanju čuvale lovačka kola, a visoko iznad čovečuljka zagonetna glava, sa krutom zaštitnom maramom na vratu, večnim čelom, nagriženim nosom, koji joj je pomalo davao izraz raspusnosti, sa zasvođenom kamenom gornjom usnom, širokim ustima ispod nje,

koja kao da su se uobličila u neku vrstu mirnoga divljeg i čulnog osmeha, svojim otvorenim očima, pametnim i opijenim od vremena, zagledala se, kao i oduvek, u pravcu istoka.

Tako je to čudovište, koje je tu bilo od pamtiveka, pa je tako i sada ležalo tu, bivstvujući u sadašnjosti, čije je odstojanje i različitost u poređenju sa prošlim vremenom u njegovim očima, bez sumnje, bilo ništavno, pa je u divljoj i čulnoj nepromenjenosti gledalo visoko gore iznad sićušne družine Josifovih kupaca u pravcu izlaska sunca. O njegove grudi beše naslonjena neka ispisana ploča natčovečanske visine, a kada su je Minejci pročitali, oni to doživeše kao neku blagodet i okrepljenje. Jer, ova pozna kamena ploča pružala je čvrsto uporište u vremenu; ona je delovala poput neke uske platforme kojom je noga mogla da zakorakne preko ponora. Bio je to kameni spomen-beleg koji je tu postavio faraon Tutmoze u znak sećanja na svoj san i oslobođenje boga od peska. Starac je svojima pročitao ispisane reči i poruku: kako je princa u senci čudovišta savladao san u času kada je sunce bilo doseglo svoju najvišu tačku i kako je onda u snu ugledao veličanstvenost ovog divnog boga, Harmahis-Hepere-Atum-Rea, svoga oca, koji mu se očinski obratio i nazvao ga svojim dragim sinom. „Ima tome već puno godina”, rekao mu je navodno, „da je moje lice upravljeno tebi a i moje srce takođe. Ja ću tebi, Tutmoze, dati kraljevsku vlast, nosićeš krune obe zemlje na prestolu Geba i tebi ima da pripadne zemlja po dužini i širini sa svim onim što zračno oko Svedršca obasjava. Sva blaga Egipta i veliki danak koji mu narodi donose ima tebi da pripadnu. Ali mene, koji sam dostojan da budem obožavan, pritiska pesak pustinje na kojoj stojim. Iz te žalbe proizlazi moja opravdana želja. Ne sumnjam da ćeš joj udovoljiti čim budeš uzmogao. Jer ja znam da si ti moj sin i moj spasilac. A ja hoću da budem s tobom.” Kada se Tutmoze probudio, pričalo se, još je znao reči koje je izgovorio ovaj bog i pamtio ih je sve do časa svog uzvišenja. I, navodno, u tom času izdao je naredbu da se odmah ukloni pesak koji opterećuje Harmahisa veliku sfingu, kod Mempija u pustinji.

Tako je glasila poruka. I Josif, koji je pažljivo slušao dok je starac, njegov gospodar, sve ovo čitao naglas, dobro se čuvao da u vezi sa svim tim kaže ijednu reč; imao je, naime, na umu starčevo upozorenje da u Egiptu treba dobro da pripazi na svoj jezik, pa je sada hteo da pokaže da ume i može, kada je to potrebno, da prećuti i takve misli kakve su mu se upravo motale po glavi. No, u sebi se, zbog Jakova, ljutio na ovaj san sa obećanjem, pa ga je u toj svojoj ljutini smatrao prilično suvoparnim i mršavim. Faraon je, smatrao je, pravio suviše mnogo buke sa tim svojim kamenim spomen-belegom.

I šta mu je tu, na kraju krajeva, bilo obećano? Ništa drugo do ono što mu je i inače rođenjem već bilo određeno; naime, da će u određeni čas postati kralj nad obema zemljama. Bog mu je, dakle, samo potvrdio ono što mu je posve sigurno bilo stavljeno u izgled, i to pod uslovom da faraon oslobodi njegov lik od peska koji ga je opterećivao. Tu se moglo videti koliko je zaista nedotupavno praviti svoj sopstveni lik ili kip. Kip je dospeo u nevolju pritisnut peskom, a bog se našao u situaciji da mora da moljaka: „Spasi me, sine!" i da sklapa savez kojim za jednu bednu uslugu obećava ono što je i bez toga bilo verovatno. To je bilo prilično bljutavo i neumesno. Ali, postojao je tu još jedan drugi savez, jedan otmeniji savez koji je Gospod Bog sklopio sa praocima: takođe sklopljen iz nužde, ali obostrane – da će jedni druge spasavati od pustinjskog peska i da će jedni u drugima postati sveti! Uostalom, kraljevski sin postade kraljem u određenom času, ali boga je ponovo uveliko pokrivao pustinjski pesak. Za takvo privremeno olakšanje zacelo je takvo suvišno obećanje bila sasvim dovoljna nadoknada, mislio je u sebi Josif, pa je to onda u četiri oka i rekao Kedmi, starčevom sinu, koji stade da se čudi tolikom sitničavom zanovetanju.

Ali koliko god da je Josif zanovetao i koliko god da se podsmevao svemu tome, a sve to, naravno, zbog Jakova, prizor sfinge ostavio je na njega, od svega što je do tada video u egipatskoj zemlji, na ovaj ili onaj način, ipak najdublji utisak, te je u njegovu mladu krv uneo nemir sa kojim ni podsmeh nije mogao da izađe na kraj, pa mu nije davao ni da spava. Bila se, naime, spustila noć, a oni su se još uvek bavili kod velikih stvari pustinje; tako im nije bilo druge nego da tu podignu šatore i zanoće, pa da ujutru krenu dalje za Menfe. Josif, pak, koji je već bio legao pored Kedme, svog drugara, s kojim je delio noćni ležaj, pođe još jednom napolje da prošeta pod zvezdama, dok su u daljini zavijali šakali, te stade pod džinovski idol da ga pomno i na svoju ruku, sasvim sam, bez svedoka, još jednom osmotri u sjaju noći i da se suoči sa njegovom čudovišnošću.

Jer čudovišno je bilo to čudovište drevnosti s kraljevskom maramom na glavi, i to ne samo svojom veličinom, pa čak i ne samo zagonetnošću svog porekla. Pa u čemu se sastojala ta njegova zagonetnost? Ni u čemu određenom. Ona se sastojala u ćutanju, u tom spokojnom omamljujućem ćutanju, sa kojim je to čudovište otvoreno i divlje gledalo u daljinu, ne mareći za onoga koji je pitao i onoga koji je bio pitan, – sa svojim nepostojećim nosom koji je ostavljao utisak kao da mu je neko duboko preko uva navukao neku kapicu. Da je ovde bila reč o zagonetki kao onoj o kojoj je govorio dobri starac, o komadu zemlje suseda Dagantakala, – pa da su joj

brojke još toliko bile pokrivene i skrivene, to nepoznato bi se ipak nekako još moglo obratiti ovamo-onamo, pa bi se nekako i odmerile okolnosti i tako nekako došlo i do nekog rešenja, tako da bi čovek u tom ćaskanju mogao još i lepo i razuzdano da se pozabavi. Ali ova je zagonetka bila sušti muk; ona je bila oličenje nadmenosti, sudeći po njenom nosu; a to što je imala ljudsku glavu, od toga nije bilo ama baš nikakve vajde, pa makar koliko da je bila bistra.

Na primer, šta je po svojim prirodnim svojstvima – je li muško ili žensko? Ovdašnji narod ga zove „Hor u bregu svetlosti" i smatra ga likom Gospodara sunca, kao što je to nedavno činio i Tutmoze. Ali to je bilo novije tumačenje koje nije uvek važilo, pa makar da se to i Gospodar sunca predočavao u liku koji je tu ležao opružen. Ali šta je to govorilo o svojstvima samog lika? Ona su bila pokrivena i sakrivena, pošto je čudovište bilo u ležećem položaju. Ako bi ono ustalo, možda bi se onda pokazalo da, kao Merver u Onu, ima veličanstvene mošnice koje se klate, ili da je ženske građe, kao neka mlada lavica? Na to pitanje nije bilo odgovora. Jer, ako je nekada i samo sebe stvorilo iz kamena, ono je sebe napravilo onako kako umetnici prave svoje likove za gledanje i opsenjivanje, ili ih zapravo prikazuju a ne prave tako da tu nije bilo onoga što se nije moglo videti; pa ako bi doveli i stotinu kamenorezaca i klesara da čudovište čekićem i dletom obrade i utvrde mu svojstva, ni onda ono ne bi imalo nikakvih svojstava.

Ono je bilo sfinga, a to znači zagonetka i tajna, i to divlja tajna, s lavljim šapama, žedna mlade krvi, opasna po Božje dete i zamka izdanku obećanja. Jadne li spomen-ploče kraljevskog sina! Na tim kamenim grudima, između šapa žene aždaje, ne snivaju se snovi obećanja, – a u najboljem slučaju mogli su to da budu sasvim jalovi sni. Opružena u divljoj nepromenljivosti, sa stravično otvorenim očima i vremenom nagriženim nosom, s pogledom uperenim preko reke, ona nije imala nikakve veze sa obećanjem i njena preteća tajna nije bila takvih svojstava. Ona je omamljeno trajala u budućnost, ali ta budućnost bila je divlja i mrtva, jer ona je bila samo trajanje i lažna večnost, lišena svakog iščekivanja.

Josif je tu stajao i iskušavao svoje srce na bujno nasmešenoj veličanstvenosti trajanja. Stajao je sasvim blizu... Da neće čudovište podići svoju šapu iz peska i njega, dečaka, priviti na svoje grudi? Stisnuo je srce i u mislima bio kod Jakova. Simpatija rođena iz radoznalosti je slabašna biljka, ona je samo dečački trijumf slobode. Kada se čovek neposredno, oči u oči, suoči sa prezrenim, onda on oseti kuda pripada i pristaće uz svog oca.

Dugo je Josif stajao pod zvezdama pred džinovskom zagonetkom, oslonjen o jednu nogu, s laktom u jednoj ruci, a bradom u drugoj. A onda je, pošto je ponovo legao kraj Kedme u šatoru, usnio sfingu i čuo kako mu govori: „Ja te volim. Priđi mi bliže i kaži mi kako se zoveš, pa bilo kakvih svojstava da sam!" Ali on odgovori: „Kako bih ja učinio takvo zlo i ogrešio se o Boga?"

Dom Uvijenoga

Kretali su se desnom obalom, desnom gledano sa njihovog stanovišta, a to i jeste bila desna obala. Jer nisu morali da pređu preko vode da bi stigli u veliki Mempi, koji je i sam ležao na zapadu, – u najveću ljudsku naseobinu koju je Rahilin prvorođeni do tada video, natkriljen visovima na kojima se lomio kamen i gde je grad sahranjivao svoje mrtve.

Mempi je bio tako star da se čoveku pri pomenu njegove starosti, naprosto zavrti u glavi, a uz to je bio i častan, ukoliko to ide jedno s drugim. Onaj koji stajaše na početku onoga što se pamti i na početku naraštaja kraljeva, Meni, prakralj, utvrdio je ovo mesto da bi obezbedio zaštitu ravnici koja je silom bila pripojena kraljevstvu; a i moćni dom Ptaha, sagrađen od večnog kamena, bio je delo prakralja Menija, te je stajao tu mnogo duže nego piramide tamo napolju, naime od dana do kojih još nije dopreo pogled nijednog čoveka.

Ali ta pradrevnost se u Mempiju nije predočavala čulima kao tamo napolju – u ukočenom muku, već kao uzavreli život i najživlja sadašnjost, kao gradska naseobina u kojoj se po raznim delovima, nazvanim četvrtima, sakupilo više od sto hiljada ljudi. Bila je to naprosto jedna zbrka od uskih ulica koje su vijugale uz breg i niz breg, punih žagora i mirisa, običnog naroda koji je trgovao, lunjao uokolo, težačio i brbljao, udubljene prema sredini kako bi otpadne vode mogle da oteknu u odvod. Bilo je tu i blistavih četvrti bogataša, gde su, zgodno izdvojene u ljupkim vrtovima, bile vile sa lepim vratima, kao i zelenih područja sa hramovima, na kojima su vijorile zastave, gde su se u svetim malim jezerima ogledale raskošno ukrašene visoke hale. Bilo je tu aleja sa sfingama, širokih pedeset lakata, i počasnih ulica zasađenih drvećem, kojima su se kotrljale kočije velikaša, u koje su bili upregnuti vatreni konji, ukrašeni perjanicama, a pred njima su trčali zaduvani trkači izvikujući: „Abrek! Pripazi na svoje srce! Pripazi se!”

Da, „abrek!” To je Josif, dakako, mogao i sebi da kaže i da pripazi da mu srce ne podlegne beskorisnoj slabosti pred tolikom otmenošću i raskoši života. Jer, ovo je bio Mempi ili Menfe, kako su ljudi

ovde govorili, bezobzirno sažimajući njegovo ime „Men-nefru-Mire”, „Ostaje lepota Mirea”, – a to znači kralja iz šestog naraštaja, koji je nekada davno, podižući svoje kraljevsko stanište, proširio utvrđeni hram, a onda odmah tu, u neposrednoj blizini, sagradio piramidu, u kojoj je trebalo da bude pohranjena njegova lepota. Zapravo se najpre grobnica zvala „Men-nefru-Mire”, zatim je i ceo grad, kada je srastao u jednu celinu, sebi nadenuo ime grobnice: Menfe, terazije zemalja, grad kraljevske grobnice.

Neobično je bilo to da je ime Menfea bilo bezobzirno sažeto ime jedne grobnice! Josifa je to veoma zanimalo. Sigurno su to oni mali ljudi iz ulica sa kamenim odvodom, onaj svet mršavih rebara iz prenastanjenih četvrti, u svom nemaru i radi lakšeg izgovora, skrojili takvo ime. A u jednoj od tih četvrti nalazilo se i svratište Ismailjaca: jedan svakovrsnim i svakojakim ljudskim sojem – sirijskim, libijskim, nubijskim, mitanijskim i čak i kritskim – nabijeni karavan seraj, čije je blatnjavo, ciglama popločano dvorište bilo ispunjeno blejanjem životinja i cincukanjem i cilikanjem slepih svirača prosjaka. Kada bi Josif izašao, pred njegovim očima bi se ukazao prizor sličan prizorima u gradovima njegovog zavičaja, samo većih razmera i osobeno egipatskih obeležja. S obe strane gradskog odlivnog kanala berberi su brijali svoje mušterije, a obućari su zubima zatezali kože. Grnčari su veštim i ilovačom umrljanim prstima oblikovali šuplje posude koje su brzo vrteli, pri čemu su pevali pesme Hnumu, Tvorcu, kozoglavom gospodaru grnčarskog vitla; stolari, koji su pravili mrtvačke sanduke, deljali su sanduke napravljene u obliku čoveka sa bradom, a pijanci su, uz podsmeh dečaka kojima su dečje kovrdže visile preko ušiju, teturajući se, izlazili iz bučnih pivnica. Koliko je i kakvog je tu naroda sve bilo! A svi su na sebi imali iste platnene pregače i svi su bili na isti način ošišani; svi su imali ista vodoravna ramena i tamne ruke i svi su na isti naivni i bestidni način podizali obrve. Bilo ih je veoma mnogo i svi su u tom svom jednoobraznom mnoštvu bili razdragani i skloni podsmevanju. Njima takvima sasvim je pristajalo to što su ono razvučeno ime smrti veselo pojednostavili u „Menfe”, a u Josifovim grudima su pri tom imenu oživela poznata osećanja, koja je nekada iskusio, kada je sa zavičajnog brežuljka gledao dole, na grad Hevron, i na dvostruku pećinu, porodičnu grobnicu predaka, pri čemu se pobožnost, čije je izvorište smrt, u njegovom srcu pomešala sa simpatijom koju je izazvao prizor nastanjenog grada. To je bila fina i ljupka mešavina koja mu je, na njemu svojstven način, i odgovarala, a uz to je bila i u tajnom saglasju sa dvostrukim blagoslovom, čijim se čedom i osećao – kao što se u šali osećao i glasnikom između ovog i onog. Takvom šalom mu se onda učini i narodsko ime grobnice

velegrada, pa se njegovo srce priklanjalo onima koji su ga, sažimajući njegovo opširno ime, i sveli na taj oblik, onom svetu mršavih i ispalih rebara kraj otpadnih voda, tako da mu je bilo stalo do toga da s njima malo proćaska na njihovom jeziku, da se s njima nasmeje i da, kao i oni, bestidno podiže obrve, što mu, naravno, nije padalo teško.

Uostalom, on je dobro osećao, a to je godilo i njegovoj duši, da njihova sklonost podsmevanju nije bila uslovljena samo time što ih je bilo tako mnogo i da nije bila usmerena samo prema vani, na druge i protiv drugih, već da su se ti ljudi Menfea šalili i podsmevali i na sopstven račun, i to zbog toga što je njihov grad nekada nešto bio i nešto značio, a što već odavno više nije bio slučaj. Njihova sklonost šali i podsmevanju bila je poseban vid one zlovolje koja je izbijala iz reči žitelja Per-Sopda i njegovih gorčinom ispunjenih pohodnika hrama, – bilo je to duševno raspoloženje izazvano prevaziđenom prošlošću koje se ovde izmetnulo u sklonost ka pravljenju šala i zajedljivu sumnju u sav svet, uključujući i samog sebe. Jer tako je bilo: Menfe, terazije zemalja, opasan debelim zidovima, stolovao je nekada, u vreme graditelja piramida, kao kraljevski grad. Ali iz Tebe, na gornjem jugu, za koju niko nije ni znao u vreme kada je Menfe već odavno bio na glasu u svetu – odande je, posle onih kletih vremena zbrke i strane vladavine, došlo oslobođenje i ponovno ujedinjenje posredstvom sunčevog naraštaja koji sada vlada, pa je Veze tada poneo dvostruku krunu i žezlo, dok je Menfe, iako je u njemu vrvelo od naroda i iako je kao i ranije bio velik, sada bio nekadašnja kraljica, grobnica svoje veličine, jedan velegrad sa hladno i bezobzirno skraćenim imenom smrti.

Međutim, to ne treba shvatiti tako kao da je Ptah, gospodar u svojoj bogomolji, bio jedan u stranu potisnuti i osiromašeni bog, kao Sopd na Istoku. Ne, njegovo ime bilo je veliko širom pokrajina i bog u ljudskom obličju bio je bogat zadužbinama, posedima i stokom, što se odmah moglo videti po riznicama, ambarima, stajama i koševima koje je obuhvatao kompleks njegova doma. Gospodar Ptah, kojeg niko nije video, – jer i kada je i izlazio u ophodnju u svojoj barci i odlazio u posetu jednom drugom, ovde nastanjenom božanstvu, njegova je statua bila skrivena iza zlatnih zavesa i samo su sveštenici, koji su bili u njegovoj službi, videli njeno lice, – prebivao je u svom domu zajedno sa svojom ženom, zvanom Sahmet ili Moćna, koja je na zidovima hrama bila naslikana s lavljom glavom, a bila je, navodno, ljubitelj rata i vojni, i sa njihovim zajedničkim sinom Nefertemom, koji je, kako mu već ime kazuje, bio lep, s tim što je bio još nejasniji od Ptaha, boga u ljudskom obličju, i Sahmet, Ljutite. On je

bio njihov sin, to je sve što se znalo, pa ni Josif nije uspeo ništa više da sazna. O Nefertemu, sinu, znalo se, doduše, još i to da na glavi nosi lotosov cvet; štaviše, neki su smatrali da on sam uopšte i nije ništa drugo do jedna plava vodena ruža. Ali to što se o njemu nije ništa znalo nije smetalo da sin bude najomiljenija osoba Trojstva od Menfea, a pošto se barem toliko pouzdano znalo da je nebeskoplavi lotos njegov omiljeni cvet i da je on zapravo izraz njegovog bića, to je njegovo prebivalište uvek bogato obdarivano buketima lepog cveća, pa sada ni Ismailjci nisu propustili priliku da mu odnesu plavi lotos i da, iz čiste računice naravno, odaju poštovanje njegovoj omiljenosti.

Još se nikada Josif, Odvedeni, nije toliko mnogo kretao u delokrugu onoga što mu je zabranjeno kao sada ovde, budući da je zabrana njegovog predanja glasila: „Ne čini sebi nikakve slike”. Nije, naime, uzalud Ptah bio bog koji stvara umetnička dela i zaštitnik kipara i zanatlija, za kojeg se govorilo da neumitno ostvaruje planove svoga srca i oživotvoruje svoje zamisli. Ptahov veliki dom činio je na neki način jednu veliku likovnu tvorevinu; njegova kuća i dvorište njegove kuće behu prepuni kipova i statua. Isklesane od najtvrđeg kamena, krečnjaka ili peščanika, izrezbarene od drveta ili izrađene od bakra, Ptahove misli naseljavale su dvorane kuće čiji su stubovi, u podnožju nalik na mlinske kamenove, izvedeni u obliku slonova, prekriveni slikama jarkih boja, a na vrhu svedeni u zrake svežnjeva trske, dosezali do pozlaćenog stropa. Svuda uokolo stajala su umetnička dela, prikazujući likove u hodu ili u sedećem položaju, udvoje ili utroje, zagrljene, na prestonim klupama, kraj kojih su se u mnogo manjim razmerama mogla videti njihova deca ili pak oni sami: statue kraljeva sa krunama na glavama i povijenim štapovima, sa prednjim delovima pregača raširenim u krilu ili sa maramama na glavama, koje su padale preko ramena, pri čemu su uši posebno bile istaknute, sa otmeno zatvorenim izrazima lica i nežnim grudima, s rukama ispruženim preko bedara – bili su vladari širokih ramena i tanki u kukovima, iz pradavnih vremena, vođeni boginjama koje su svoje nezgrapne prstiće položile na mišićave ruke svog štićenika, dok je jedan soko za njegovim vratom raširio krila. Kralj Mire, koji je grad načinio velikim, iskoraknuo je s štapom u ruci, u bakarnom obličju, vodeći pored sebe svog nesrazmerno malog sinčića, mesnata nosa i debelih usana, pri čemu je zaboravio, kao i ostali, da podigne taban zadnje noge: gazio je na oba tabana, stojeći u hodanju i hodajući u stajanju. Hodali su na snažnim nogama, uzdignute glave, udaljavajući se od kamenih stubova koji su se uzdizali u začelju njihovih postolja, a ruke su im visile sa pravougaonih ramena, s kratkim, valjkastim kupama u stisnutim šakama. Sedeli su, poput pisara, podavijenih nogu i uposlenih ruku, a svojim pametnim očima

gledali su, mimo posla raširenog u krilu, u posmatrače. Svi su oni, sedeći tu tako skupljenih kolena jedno kraj drugog, muž i žena, bili obojeni najprirodnijim bojama kože, kose i delova odeće, tako da su delovali kao živi mrtvaci i skamenjeni život. Često su Ptahovi umetnici umeli da im naprave strašne oči, i to ne od materijala od kojih su bile napravljene statue: u očnu duplju bi stavili crni kamenčić od staklače sa srebrnim umetkom koji bi sevnuo poput svetlosne munje, pa bi od toga krupne oči statue pri gledanju umele strahovito da zasvetle, tako da čovek naprosto ne bi umeo da se spasi od navale tih kao munje oštrih pogleda, pa bi gledao da lice što pre pokrije rukama.

To su bile Ptahove skamenjene misli koje su sa njim, sa majkom lavicom i sinom lotosom prebivale u njegovom domu. On sam, bog u ljudskom obličju, bio je sto puta prikazan na zidovima svoje bogomolje, koji su do poslednjeg mesta bili prekriveni čarobnim slikama: u ljudskom obličju, razume se, ali u neobično malešnim razmerama, u veličini lutke i gotovo apstraktnog oblika, sa strane gledano samo sa jednom nogom, s dugim okom, s glavom pokrivenom tesno pripijenom kapom, a na podbratku s veštački pričvršćenim klinom kraljevske brade. Nekako nedorađena, a uz to i na neki neobičan način i samo u glavnim obrisima izvedena, kao i njegove šake koje su pred njim držale štap, znamenje njegove moći, bila je cela njegova pojava; činilo se kao da je u nekom povoju, kao da se nalazi u nekoj tesnoj navlaci koja ju je nekako izobličila; činilo se, otvoreno rečeno, kao da je uvijena i balsamovana... Šta je to bilo s Ptahom, gospodarem, i kako su zapravo s njim stajale stvari! Da nije drevni velegrad ime grobnice zaslužio samo zbog piramide, po kojoj je i dobio ime, i zbog toga što je pripadao prošlosti, nego posebno još i zbog toga, i zapravo tek zbog toga, što je on dom njihovog Gospoda? Josifu je bilo poznato kuda će dospeti kada su ga njegovi kupci poveli dole za Egipat, u zemlju koju Jakov nije voleo. Takođe je bez daljnjega priznavao da po svom ličnom stanju i on spada ovamo i da mu zabranjeno nije zabranjeno, već da mu je u dubljem smislu upravo primereno. Ta nije li već usput pravovremeno sebi nadenuo ime koje je trebalo da ga predstavi kao nekog ko je ovde domaći i ovamo i spada? A ipak je tu svoju novu okolinu posmatrao s velikom smotrenošću i ne malim podozrenjem u onom očevom smislu, a uz to ga je neprestano naprosto dražilo da domaće žitelje iskušava pitanjima o tome kako stoje stvari s njihovim bogovima i sa samim Egiptom, ne bi li mu to odali, njemu koji je to znao, a i sebi samima, jer se činilo da ni sami to ne znaju baš posve tačno.

Tako je to bilo s pekarom Batom iz Menfea, kojeg su sreli u hramu Ptaha, zatekavši ga upravo u trenutku kada je prinosio žrtvu Apisu.

Tamo je, naime, pored samog Bezobličnoga, Lavice i Nejasnog sina i skamenjenih misli, prebivao još i Hapi, Veliki Bik, „živo ponavljanje" Gospoda, začet od nebeskog zraka svetlosti u kravi koja se potom više nikada nije telila, a čije mošnice su se isto tako moćno klatile kao Merverove u Onu. On je boravio iza bronzanih vrata u udubini nenatkriljenog dvorišta sa stubovima, a prostor između stubova bio je ispunjen divnim radovima u kamenu, dok su samo stubovi do polovine bili ukrašeni finim vencem; na pločama u dvorištu pak tiskalo se veliko mnoštvo naroda u času kada su čuvari izvodili Hapija nekoliko koraka iz njegove bogomolje-staje, osvetljene prigušenim svetlom svetiljki, da bi narod mogao da vidi da bog živi i da mu prinese žrtvu.

Josif je sa svojim vlasnicima gospodarima prisustvovao jednom takvom odavanju počasti: bio je to neobično odvratan čin, ali uz to i zabavan zahvaljujući pre svega dobrom raspoloženju žitelja Menfea, muškaraca i žena s decom koja su se bacakala, – tog kao na nekom narodnom slavlju oživelog sveta koji je, u očekivanju da se pojavi bog, uz neobuzdano brbljanje i razuzdan smeh, „ljubio" smokve i luk, a što je na njegovom govoru značilo „jeo", dok je onima koji su jeli lubenice iz krajeva usta, kada bi zagrizli u krišku, curila voda, a neki su se opet cenjkali sa trgovcima koji su sa strane dvorišta nudili na prodaju posvećene hlebove, živinu za prinošenje na žrtvu, pivo, tamjan, med i cveće.

Kraj Ismailjaca stajao je neki trbonja u sandalama od like, a kako se masa tiskala ovamo-onamo, oni stupiše s njim u razgovor. Imao je na sebi pregaču od grubog platna koja mu je dosezala do kolena, preko koje je bio nabacio neku trouglu navlaku; telo i ruke pak bili su mu obmotani svakojakim pantljikama koje je bio vezao u neke magične čvorove. Kosa na ovalnoj glavi bila mu je kratka i glatka, a njegove staklasto zasvođene očne jabučice dobroćudnog izraza postajale su još upečatljivije čim bi progovorio svojim lepo oblikovanim i obrijanim ustima. On je starca i njegovu družinu duže vreme ispitivački posmatrao sa strane pre nego što ih je oslovio i upitao odakle su i kuda idu, radoznao da nešto čuje o njima kao strancima. Za sebe je rekao da je pekar, ali da sam ne mesi hleb sopstvenim rukama niti tura glavu u peć. Za njega, naime, radi pola tuceta momaka i raznosača koji njegove veoma dobre kifle i perece raznose po gradu u košarama na glavama, pazeći dobro da počem ne zaborave da rukama mašu nad robom i tako poteraju nebeske ptice koje

umeju da se ustreme na košare da ugrabe sebi plen! Raznosač hleba kojem bi se tako nešto dogodilo dobio bi „pouku”, rekao je pekarski majstor Bata, poslužívši se baš tim izrazom. Bata, to je bilo njegovo ime. Govorio im je nadalje, da poseduje nešto zemlje ispred grada, sa koje ubire pšenicu potrebnu za njegovu pekaru. Ali prinos koji je ubirao sa te zemlje nije bio dovoljan, pošto mu je radnja bila poveća, pa je morao da dokupljuje pšenice. Danas je izašao da vidi Boga; a to je utoliko korisno što ne bi bilo dobro da se propusti da ga vidi. Njegova žena pak otišla je za to vreme da poseti Veliku majku u Kući Esete i da joj odnese cveće, jer joj je veoma privržena, dok on, Bata, više zadovoljstva nalazi na ovom mestu. „A vi, reklo bi se, poradi poslova putujete po zemljama”, upita pekar.

„Tako je”, odgovori starac. I sada su se, moglo bi se reći, našli na cilju, pošto se nalaze u Menfeu, gradu moćnih kapija, bogatom kućama i svetim zdanjima, pa bi zapravo sada mogli i da krenu natrag.

To je veoma lepo rečeno, uzvrati majstor. Mogli biste, ali zacelo to nećete učiniti; jer, kao i sav svet, i oni će dakako ovo staro gnezdo shvatiti kao stepenicu preko koje će se popeti do divote Amunove. Oni bi bili prvi koji bi drugačije postupili i kojima cilj putovanja ne bi bio Vezet, nov novcati grad faraonov (neka nam je živ i zdrav), u koji se slivaju i ljudi i blaga, tako da je u poređenju s njim Menfeovo već vremenom načeto ime dovoljno dobro da se njime, u duhu svojih titula, razmeću faraonovi dvorjani i veliki evnusi, kao što se, na primer, i božji vrhovni pekar, koji obavlja nadzor nad dvorskom pekarom, zove knez od Menfea – ne baš sasvim bez razloga, mora se priznati; jer, sasvim je tačno da su se u Menfeu raznosili fini kolači u obliku krave i puža još u vreme kada su se Amunovi ljudi zadovoljavali prženim žitom kao osobenom poslasticom.

I upravo dok je starac odgovarao kako će oni, dakako, pošto su se poduže bavili u Menfeu, skoknuti načas i do Vezea, da vide koliko su u međuvremenu tamo napredovali u stvarima usavršavanja i uljuđivanja života i životnih oblika i u spravljanju finog peciva, uz udaranje bubnjeva otvori se zadnja kapija i u dvorište, samo nekoliko koraka pred raskriljena krila, bi izveden Bog, pa uzbuđenje sveta posta veliko. Ljudi su klicali: „Hapi! Hapi!”, poskakujući na jednoj nozi, a onaj kome je to u tom metežu bilo moguće, taj se licem bacao na zemlju da je poljubi. Na sve strane mogle su da se vide povijene kičme, a vazduh je bio ispunjen grlenom hukom glasova kojima je stostruko izvikivano ime Boga. Bilo je to istovremeno i ime reke koja je stvorila i održavala zemlju. Bilo je to ime sunčevog bika, otelovljenje svih sila plodnosti, a ljudi su bili svesni toga da upravo od njih

zavise; bilo je to ime opstojnosti zemlje i ljudi, ime života. Ljudi su bili veoma uzbuđeni, ma koliko da su bili lakomislen i brbljiv narod, jer se njihova pobožna ponesenost sastojala iz svekolike nade i strepnje. Kako im je tačno uslovljen život ispunjavao grudi, oni su mislili na povodanj, koji ni za lakat nije smeo da bude previsok ili prenizak ako je životu trebalo da bude obezbeđen opstanak na valjanost svojih žena i zdravlje svoje dece, na svoje sopstveno telo i na njegove, slabostima podložne funkcije, koje su im donosile uživanja i zadovoljstva ako je s njima sve bilo u redu, ali bi umele i da im prirede opake nevolje ako bi zatajile, pa ih je onda čarolijama valjalo braniti od čarolija; mislili su na neprijatelje zemlje na jugu, istoku i zapadu; na faraona kojeg su zvali „snažni bik” i za kojeg su znali da ga u palati u Tebama brižno čuvaju i neguju isto tako kao što to ovde čine sa Hapijem, jer ih on štiti i svojom prelaznom pojavom uspostavlja vezu između njih i onoga od čega sve zavisi. „Hapi! Hapi!”, klicali su u strahom ispunjenoj radosti, pritisnuti osećanjem tako uslovljenog, ugroženog života, i zurili puni nade u četvrtasto čelo, u gvozdene rogove, u zdepastu liniju vrata koja se bez ikakvog ulegnuća protezala od leđa do glave boga životinje i njegove polne organe, tu zalogu plodnosti. „Sigurnost!” – mislili su oni tim svojim pokličem. „Zaštita i postojanost!” „Živeo Egipat!”

Čudovišno lepo bilo je Ptahovo živo ponavljanje – e pa, ako su najbolji znalci dugogodišnjim odabiranjem izabrali najlepšeg bika močvara u predelu Ušća i Slonovskog ostrva, onda je taj doista morao biti lep! Bio je crn; i njegovoj crnoj pojavi je divno, da ne kažemo božanski, pristajao skrletni, šareno izvezeni pokrivač koji je imao na leđima. Dva ćelava čuvara u pregačama od nabrane zlatne tkanine, koje su spreda dosezale do ispod pupka, tako da je ovaj bio razgolićen, a straga do polovine leđa, držala su ga s obe strane pozlaćenim konopcima, a onaj s desne strane bio je malo podigao pokrovac pred očima naroda da bi mu pokazao belu mrlju na Hapijevom boku, u kojoj se raspoznavala slika mesečevog srpa. Jedan sveštenik, kome je preko leđa bila prebačena leopardova koža zajedno sa šapama i repom, spusti čelo, pa onda, stavivši prethodno jednu nogu ispred druge, ispruži ruku s kadionicom prema biku koji je, pognute glave, njuškajući, nadimao debele i vlažne nozdrve nadražene dimom kāda. On je silovito kinuo što je udvostručilo razdragane pokliče naroda i njegovo veselo poskakivanje na jednoj nozi. Harfisti, koji su u čučećem stavu, licima okrenutim prema nebu, pevali himne, dok su iza njih drugi pevači, pljeskajući rukama, udarali takt, pratili su obred kađenja. Pojavile su se i ženskinje, devojke iz hrama, raspletene kose, jedna sasvim gola i opasana samo jednim pojasom iznad širokih bokova, druga pak u dugoj, kao veo

prozirnoj haljini koja je spreda bila otvorena, pa je takođe izlagala pogledu svu njenu mladost. Obilazeći u igri ceo ovaj prizor, one su udarale u sistre i daire iznad svojih glava i pri tome su začuđujuće visoko, i to skroz iz kuka, podizale ravno ispruženu nogu. Jedan sveštenik-čitač, sedeći kraj nogu bika, okrenut prema narodu, poče, ljuljajući glavom, da zapeva neke reči iz svog svitka, pri čemu mu je narod upadao u to njegovo zapevanje poklicima: „Hapi je Ptah. Hapi je Re. Hapi je Hor, sin Esete!” Potom je pod lepezom od perja priveden jedan očigledno visoki činovnik Doma u dugoj i širokoj pregači od batista sa naramenicama, ćelav i ponositog držanja; u rukama je imao zlatnu posudu punu korenja i trava, koju je, približavajući mu se na način koji je delovao poput spretno i umešno naučenog puzanja, s jednom nogom daleko ispruženom iza sebe, dok je koleno druge noge što je moguće više bio podvukao ispod sebe, obema rukama, nutkajući ga, poturao bogu. Hapi se na to nije obazirao. Navikao na sve te njemu posvećene obrede, na život svečane dosade, koji je zahvaljujući određenom telesnom svojstvu postao njegovom melanholičnom sudbinom, gledao je, stojeći tu raskrečenih nogu, svojim sitnim, zakrvavljenim bikovskim očima, kao da se sav usredsredio na oprezno osluškivanje, mimo sveštenika koji mu je prinosio posudu, u narod, dok je ovaj, poskakujući i pocupkujući, s jednom rukom na grudima a drugom ispruženom prema njemu, izvikivao njegovo sveto ime. Ljudi su bili razdragani što vide kako ga drže zlatnim užadima i što znaju da je na bezbednom mestu u hramu, okružen čuvarima koji ga služe. On je bio njihov bog i njihov zarobljenik. Oni su zapravo klicali njegovoj zarobljenosti i njegovoj bezbednosti, koja je bila zajamčena onim prvim, i zbog toga su od radosti skakali; a on je možda baš zbog toga u njih gledao tako oprezno osluškujući i mrko jer je shvatao da bez obzira na sve obrede njemu u čast, oni i ne misle naročito dobro o njemu.

Pekarski majstor Bata nije, zbog svoje telesne težine, skakao od radosti, ali je i on svojim snažnim glasom odgovarao svešteniku-čitaču i pozdravljao boga na razne načine, klanjajući se i dižući ruke, očigledno sav ushićen zbog svega što ga vidi.

„Veoma je lepo i prijatno videti ga”, reče on svojim susedima. „To čoveka okrepljuje, krepi mu životne snage i jača mu pouzdanje. Iz iskustva znam da celog dana više ništa ne moram da jedem kada sam video Hapija, jer u mojim udovima tada osećam takvu snagu kao da sam pojeo dobar komad govedine, pa sam posle toga pospan i sit i moram da prilegnem, a kada se probudim, onda se osećam kao novorođen. On je veoma veliki bog, živo ponavljanje Ptaha! Treba da znate da ga na zapadu očekuje njegova grobnica jer je izdata zapo-

vest da posle smrti bude usoljen i uvijen, bez obzira na troškove i izdatke, dobrim smolama i zavojima od kraljevskog platna, te da bude sahranjen u gradu mrtvih u skladu sa običajima u večnoj kući božjih likova. Tako je naređeno", reče on, „i tako će i biti. U kamenim sanducima u večnoj kući na zapadu počivaju već dva Usar-Hapija."

Starac uputi Josifu pogled koji je ovaj shvatio kao ohrabrenje da ovom čoveku postavi neko pitanje. „Neka ti", zamoli on, „ovaj čovek objasni zašto je rekao da Usar-Hapija očekuje njegova večna kuća na zapadu kada to uopšte nije zapad, tamo gde ga to očekuje, nego Menfe, grad živih, koji leži na zapadnoj obali i nijedan upokojeni tamo ne biva prevezen preko reke."

„Ovaj mladić", obrati se starac pekaru, „pita to i to. Da li ćeš mu odgovoriti?"

„Rekao sam ono što se govori", odgovori Egipćanin, „i o tome nisam mnogo razmišljao. Jer mi svi to tako govorimo i o tome uopšte ne razmišljamo. Zapad, to ti je zapad, naime grad mrtvih po našem govoru. Ali je istina da pokojnici Menfea ne putuju preko reke kao drugde, nego da grad živih takođe već leži na zapadu. Sudeći sa stanovišta razuma, tvoj mladić je u pravu kada postavlja to pitanje. Ali ja sam tačno rekao ono što se i kako se ovde govori."

„Zapitaj ga još ovo", reče Josif. „Ako je Hapi, lepi bik, živi Ptah za žive, šta je onda Ptah u svojoj bogomolji?"

„Ptah je velik", odgovori pekar.

„Kaži mu samo da ja u to ne sumnjam", uzvrati Josif. „Ali Hapi se zove Usar-Hapi kada umre, a ovamo je Ptah u svojoj barci Usir i naziva se bogom u ljudskom obličju zato što ima lik sanduka sa bradom koji tešu i delju stolari, pa izgleda kao da je uvijen. Pa, šta je onda?"

„Kaži tvom mladiću", odgovori pekar starcu, „da sveštenik svakodnevno ulazi kod Ptaha i da mu sa za to podešenim moćnim oruđem otvara usta da bi jeo i pio, te da mu svakog dana obnavlja boju života na njegovim obrazima. U tome se sastoji služba i nega."

„Sada bih još samo ljubazno upitao", odgovori Josif, „kako se onda postupa sa pokojnikom pred njegovim grobom kada Anup stoji iza njega, i u čemu se onda sastoji služba koju sveštenik obavlja na mumiji?"

„Zar ni to ne zna?", uzvrati pekar. „E pa vidi se da je žitelj pustinjskog peska, da je ovde stranac i tek odnedavna u zemlji. Služba se, tako mu prenesi, sastoji pre svega u takozvanom otvaranju usta, koju tako nazivamo zbog toga što sveštenik pri tome pokojniku

otvara usta s jednim za to podešenim štapom, kako bi opet mogao da jede i pije i primi žrtve u hrani koje mu se prinose. Uz to, sveštenik mrtvih, u znak oživljavanja, po uzoru na Usira, nanosi na mumiju rumenu boju, što kod ožalošćenih koji to gledaju deluje veoma utešno."

„Sa zahvalnošću sam ovo saslušao", reče Josif. „U tome je, dakle, razlika između službe bogovima i službe mrtvima. Zapitaj sada gospodina Batu još samo kakav se materijal koristi kod gradnje u Egiptu."

„Ovaj tvoj mladić je mio", odgovori pekar, „ali je nedotupavan. Nilskim opekama se gradi za žive. A staništa za mrtve, kao i hramovi, grade se od večnog kamena."

„Sa velikom zahvalnošću", reče Josif, „saslušah i ovo. Ali ako za dve stvari važi isto, onda su iste, pa se stvari bez daljnjega mogu zameniti. Grobnice Egipta su hramovi, hramovi pak..."

„... su božje kuće", dopuni pekar.

„To ti kažeš. Mrtvi Egipta su bogovi, a vaši bogovi, šta su oni?"

„Bogovi su veliki", odgovori pekar Bata. „Ja to osećam po sitosti i umoru koji me obuzimaju pošto sam video Hapija. Sada ću poći kući da prilegnem, i kada budem dobro odspavao, ustaću kao novorođen. A i moja žena će se u međuvremenu vratiti sa službe Majci. Da ste mi zdravo, stranci! Da ste mi veseli i putujte u miru!"

I tako on ode. A starac se okrete Josifu i reče: „Čovek je bio umoran od boga i nije trebalo da ga preko mene salećeš tim džangrizavim pitanjima."

„Ali tvoj sluga", pravdao se ovaj, „mora o svemu da se dobro obavesti kako bi se snašao u životu Egipta, gde hoćeš da ga ostaviš, a ako već treba da ostanem tu, onda moram da se pobrinem za opstanak. Ta i onako je za dečaka ovde sve dosta strano i novo. Jer, deca Egipta mole se u grobnicama, svejedno da li se zovu hramovi ili večna staništa, dok mi to kod kuće, po običaju predaka, činimo pod zelenim drvećem. Pa zar to što ovi ljudi ovde rade ne nagoni na razmišljanje i na smeh? Eto, oni Hapija tu nazivaju živim oblikom Ptaha, a takav oblik je, rekao bih, Ptahu i te kako dobrodošao, pošto je sam, očigledno, uvijen i jedna lešina. Ali oni neće mirovati sve dok i taj živi oblik ne uviju i dok od njega ne naprave takođe jednog Usira i jednu božju mumiju, i tek kada to budu bili uradili, oni će biti zadovoljni, pre ne. A meni se Menfe dopada, čiji mrtvi ne moraju da se prevezu preko vode jer se već sam nalazi na zapadu – taj veliki grad sa toliko mnogo ljudi, koji su onako bezbrižno saželi njegovo

grobničko ime! Šteta što se kuća blagoslova, pred koju hoćeš da me odvedeš, kuća Peteprea, nosioca mahalice, ne nalazi u Menfeu, jer bi mi on najviše odgovarao od svih gradova Egipta.”

„I suviše si ti još nezreo”, odgovori mu starac, „da bi sam umeo da prosudiš šta je za tvoje dobro. Ali zato ja to znam i vodim brigu o tebi i tvom dobru kao da sam ti otac; jer ja ti nekako i dolazim kao otac, ako pođemo od toga da ti je jama majka. Sutra u ranu zoru ukrcaćemo se na lađu i deset dana ćemo ploviti rekom uzvodno kroz zemlju egipatsku, prema podnevu, da bismo na kraju našim nogama stupili na blistave obale Vezet-per-Amuna, kraljevskog grada.”

Treći deo:

DOLAZAK

Plovidba rekom

„Blistava svojom brzinom” zvala se lađa u koju su se na pristanu, preko jedne pristupne daske, Ismailjci ukrcali sa svojim životinjama, pošto su se u okolnim prodavnicama čatrljama snabdeli hranom za deset dana. Ime lađe bilo je ispisano s obe strane pramca ukrašenog glavom guske, a nadenuto joj je iz čiste egipatske razmetljivosti, jer se uistinu radilo o najnezgrapnijoj teretnoj barci koja se uopšte mogla naći u celom menfeskom pristaništu, veoma trbušasto građenoj kako bi bilo što više prostora za smeštaj tovara, sa drvenom palubnom ogradom, jednom kabinom koja se sastojala od zasvođenog šatora od rogožine, s prednje strane sasvim otvorenog, i jednim jedinim, ali veoma teškim kormilom, učvršćenim za na zadnjem delu izdignuti kolac.

Vlasnik lađe zvao se Tot-nofer; bio je to čovek sa severa, sa minđušama u ušima, belom kosom na glavi i belim dlakama na prsima, a starac se s njim upoznao u konačištu, pa se s njim, pošto je malo tražio za prevoz, lako nagodio. Tot-noferova lađa bila je natovarena drvenom građom, sa po jednim tovarom kraljevskog i običnog platna, papirusa, goveđe kože, zatim brodskom užarijom, a bilo je tu i dvadeset džakova sočiva i trideset buradi suve ribe. Osim toga je „Blistava svojom brzinom” na palubi imala i statuu nekog bogatog građanina iz Tebe, koja je, prekrivena letvama i platnom za džakove, stajala sasvim napred, na pramcu lađe. Ona je bila namenjena „Dobroj kući”, to znači grobnici nalogodavca na zapadnoj obali reke, gde je, sa slepih vrata, trebalo da posmatra svoju, to će reći žiteljevu večnu imovinu i prizore iz svakodnevnog života koji su bili naslikani po zidovima. Oči kojima će to činiti još nisu bile usađene, sama statua još nije bila premazana bojama života, a nedostajao je i štap koji je trebalo da drži u ruci ispruženoj pored koso isturene prednje površine svoje pregače. Ali njenom živom modelu bilo je posebno stalo do toga da mu dvostruki podvaljak i debele noge barem u grubim crtama budu izvedeni pred očima Ptahovim i od ruku njegovih umetnika; ovo potonje moglo je da bude urađeno u nekoj od radionica Grada mrtvih u Tebi.

Oko podneva lađari odvezaše lađu od pristanišnog stuba i razviše mrko, zakrpljeno jedro koje se odmah nadulo pod snažnim vetrom sa severa. Kormilar, koji je sedeo na zadnjoj kosini kljuna lađe, poče

drvenom polugom da pokreće kormilo, drugi pak jedan čovek na prednjoj guščijoj glavi proveravao je motkom dubinu vode, dok je Tot-nofer, vlasnik lađe, da bi oraspoložio bogove i tako obezbedio srećnu plovidbu, pred kabinom palio komadiće od one smole koju su mu Ismailjci dali kao naknadu za prevoz; i tako je barka, koja je nosila Josifa, spreda i odostrag visoko uzdignuta, sekući vodu samo sredinom trupa, zaplovila rekom, pri čemu se starac, koji je sa svojima sedeo na drvenoj građi naslaganoj iza kabine, prepustio razmatranjima o mudrosti života, u kojem su se gotovo uvek korisno i štetno međusobno tako poravnavali i potirali da se dolazilo do nekog srednjeg savršenstva, sačinjenog od onoga što nije ni suviše dobro i onog što nije suviše loše. Tako se sada, dakle, plovilo uzvodno, u suprotnom pravcu, protiv rečne struje, ali je zato vetar duvao sa severa, kako to gotovo uvek čini, svesrdno potpomažući i nadimajući jedra, tako da su se otpor i potisak nadopunjavali i na kraju rezultiralo kao odmereno napredovanje. A kada se plovi nizvodno, onda to može da bude veoma zabavno jer se pri tome jednostavno može prepustiti toku reke, samo što i tada plovidba ponekad može da postane neugodna jer lađa može da dospe u poprečni položaj, pa se onda mora pribeći zamornom veslanju i kormilarenju kako se plovidba ne bi izmetnula u opasno kovitlanje. Tako i u životu dobro uvek biva ograničavano neugodnim, a neugodnosti bivaju poravnate dobrim, pa je onda, čisto računski uzev, rezultat ravan nuli, a praktično gledano rezultat je mudrost izmirenja i srednjeg savršenstva, tako da, ima li se u vidu ta činjenica, ne bi bilo opravdano ni da se čovek mnogo raduje a ni da mnogo proklinje, već da jednostavno bude zadovoljan. Jer ono što je savršeno, to se ne sastoji u jednostranom gomilanju dobroga, kao što bi, s druge strane, gomilanjem samih neugodnosti život postao nemoguć. Život se jednostavno sastoji od obostranog potiranja dobrog i lošeg i njihovog svođenja na nulu, a to se u ovom slučaju zove zadovoljstvo.

Tako je govorio starac s podignutim prstom i malo nakrivljenom glavom dok su ga njegovi slušali otvorenih usta, pri čemu su međusobno izmenjivali i po koji smeteno postiđeni pogled, kako to obično čine jednostavni ljudi pred kojima se govori o višim stvarima, a oni zapravo radije ne bi o tome da slušaju. A ni Josif nije baš bogzna koliko pomno slušao starčeva razglabanja jer je uživao u za njega novom doživljaju plovidbe, svežeg vetra, melodičnog udaranja talas o pramac, ljuljkavog klizanja lađe po prostranoj reci, čiji su joj talasi svetlucavo skakali u susret, kao što je nekada Elijezeru zemlja skakala u susret na njegovom putovanju. Stalno su se smenjivale vedre slike i prizori plodnih obala; često su se na obali mogle videti hale sa stubovima, a ponekad su pored njih promicali gajevi palmi, a

često su to bivali i kameni hodnici, sazdani ljudskom rukom, koji su pripadali gradskim hramovima. Nailazila su sela sa visokim golubarnicima, zelena plodna polja, a onda bi se opet ukazao šareni grad sav okupan bleštavo zlatnim sunčevim zracima, sa kapijama okićenim zastavama i parovima džinova koji su, s rukama na kolenima, sedeli na obali i u svojoj uzvišenoj ukočenosti gledali preko reke i polja u pustinju. Sve je to povremeno bilo nablizu, a onda je opet bivalo veoma daleko – naime, onda kada su plovili sredinom reke, čije su se vode ponegde širile poput jezera ili su se gubile u vijugama, iza kojih su se krili ili otkrivali novi prizori Egipta. Ali kako je samo bio zabavan život ovog svetog rečnog toka, velikog plovnog puta Egipta, koliko je samo jedara, jednostavnih i skupocenih, nadimao vetar i koliko se samo vesala nosilo sa njegovim vodama! Vazduh nad vodom odjekivao je od ljudskih glasova, lađarskih pozdrava i šala, od glasnih upozorenja ljudi s motkama na kljunovima brodova da se pripazi na virove i sprudove, od izvikivanja uputstava lađara na krovovima kabina upućenih onima za jedrima i kormilima. Običnih barki, poput Tot-noferove, bilo je sijaset, ali su nailazile i otmene i vitke barke, koje su prestizale „Blistavu svojom brzinom” ili su joj dolazile u susret: plavo obojene, s niskim jarbolom i širokim, golubije belim jedrom koje se nadimalo u prijatnom zamahu, sa trupom u obliku lotosa i ljupkim paviljonom umesto kabine. Bilo je tu barki hramova sa purpurnim jedrima i velikim slikama na pramcu, a i veoma otmenih putničkih lađa velmoža sa po dvanaest vesala sa svake strane, na kojima su bile izgrađene čitave senice, na čijim su krovovima bili smešteni prtljag i kola gospodareva, a između njihovih raskošnih zidova od ćilima sedeo bi otmeni moćnik, s rukama u krilu, takoreći skamenjen u lepoti i bogatstvu, ne gledajući ni levo ni desno. Susreli bi se i sa nekim sprovodom, sastavljenim od tri lađe međusobno povezane užadima, a na poslednjoj, beloj barci bez jedra i kormila, među ožalošćenim koji su naricali, bio je položen, s glavom napred, na odru sa lavljim nogama, šareni Oziris.

Odista, mnogo toga se moglo videti i na obali i na samoj reci, i Josifu, prodanome, koji je po prvi put doživeo vožnju na vodi, i to još takvu, i uživao u njoj, prolazili su dani kao sati. Kako će samo za njega ova vrsta putovanja jednog dana postati obična stvar i kako će samo ovaj put između kuće Amunove i grobničko duhovitog Menfea za njega postati dobro znani i uobičajeni put kojim će svakog časa prolaziti! Upravo kao i ti visoko otmeni dostojanstvenici u svojim bogomoljama od ćilima, tako će i on jednog dana po višoj odluci sam sedeti u dostojanstvenoj nepokretnosti, koju će tek morati da nauči, jer je nju narod očekivao od bogova i velmoža. Otuda, biće potrebno da se ponaša mudro i da u ophođenju s bogom pokaže mnogo

spretnosti da bi postao prvi i mogao da sedne među one na zapadu ne gledajući ni levo ni desno. Toga je sada još bio pošteđen. Sada je još gledao desno i levo koliko god je samo mogao da bi duhom i čulima upio zemlju i život te zemlje, pri čemu je stalno pazio na to da se njegova radoznalost ne izrodi u pometenost i beskorisnu slabost, nego da pri svemu bude uzdržan i trezven u čast predaka.

Tako od večeri i jutara nastadoše, nanizaše se i namnožiše se dani. Menfe je bio iza njih, pa tako i dan u koji su odande odjedrili. Kada bi sunce selo, pustinja tamo napolju poprimila ljubičastu boju, a arapsko nebo s leve strane se blago osulo odrazom bujno narandžastog sjaja libijskog neba s desne strane, oni bi zastali, svejedno gde, na mestu na kojem bi se baš zatekli, da tu zanoće i onda ujutru nastave put. Vetar im je gotovo celog puta bio naklonjen, izuzev u dane kada bi sasvim stao. Onda su morali da se prihvate veslanja, pri čemu su morali da priskoče u pomoć i Usarsif, koji je bio na prodaju, i mlađi Ismailjci, jer barka nije imala baš mnogo ljudstva, a već su i inače bili u zakašnjenju, što je Tot-noferu bilo neprijatno zbog nadgrobne statue koju je trebalo na vreme isporučiti. No, zakašnjenje nije bilo veliko, jer se u druge dane jedro utoliko više nadimalo, pa su se dobit i gubitak na opšte zadovoljstvo potirali; a devete večeri ugledaše u daljini zupčasta uzvišenja koja su se prozirno rumeno i čudesno ljupko nazirala u daljini poput nekog crvenog korunda, iako su, kako je to svako znao, i ona bila mrtvački pusta i ukleta kao i sve pobrežje Egipta. I brodovlasnik i starac prepoznaše ta uzvišenja i rekoše da su to brda Amunova, uzvisine Noa; a pošto prespavaše još jednu noć i ponovo zajedriše, pri čemu se od nestrpljenja prihvatiše i vesala, odjednom im se ukaza divan prizor; pred njima je sve blistalo od zlata i sve se prelivalo u duginim bojama i oni uđoše u faraonov grad, nadaleko čuven, još na svojoj lađi i pre nego što su stupili na kopno. Jer, reka postade počasnom ulicom i sada se protezala duž mnoštva nebeskih građevina, okruženih zelenilom prijatnih vrtova, između hramova i palata s desna i s leva, kako na Obali života tako i na Obali smrti, između kolonada papirusa i svežnjeva lotosa, između obeliska sa zlatnim vrhom, kolosalnih statua, kapija sa kulama, do kojih su od obale vodile aleje sfinga, a pri tome su krila kapija i motke za zastave bili prevučeni zlatom. Od toga je poticalo ono silno bleštanje koje je oči prisiljavalo na neprestano žmirkanje, tako da su se pred njima boje slika i natpisa na građevinama, cigleno crvena, grimizna boja poput šljive, smaragdno zelena boja kao zemlja i azurno plava boja razlivale u jedno nepregledno more boja.

„To je Epet-Ezovet, veliki dvor Amunov”, reče starac, pokazujući prstom na nj. „On ima jednu dvoranu široku pedeset lakata, sa

dvadeset i pet stubova koji liče na stupce u šatorima, a dvorana je, verovao ili ne, popločana srebrom.”

„Naravno da verujem”, odgovori Josif. „Pa, znao sam ja da je Amun veoma bogat bog.”

„Ono su božja brodogradilišta”, reče starac opet, pokazujući rukom na lučke zatone i suve dokove s leve strane, gde je mnoštvo ljudi u pregačama, božjih tesara sa svrdlima, čekićima i drugim oruđem, bilo uposleno oko zasmoljavanja kostura broda. „Ono tamo ti je faraonov posmrtni hram, a ovo tu ti je dom njegovog života”, govorio je, pokazujući čas ovamo čas onamo u pravcu zapada a prema udubini kopna, gde su se nazirali kompleksi zdanja, delom silnog delom ljupkog sjaja. „To je Amunova Južna kuća žena”, reče on, pa se ponovo okrete drugoj obali, pokazujući prstom na izdužena zdanja hrama neposredno pored reke, čija su pročelja, obasjana jarkim sunčevim zracima, bila prošarana oštrim senkama, dok je oko njih sve vrvelo od mnoštva ljudi koji su očigledno još uvek obavljali građevinske radove. „Vidiš li ti tu lepotu? Vidiš li mesto tajne kraljevskog začeća? Jesi li primetio da faraon ispred dvorane i dvorišta podiže još jednu halu sa stubovima koja će nadmašiti sve ovo naokolo? Prijatelju moj, to je gordi Novet-Amun koji se tu ukazuje pred našim očima! Jesi li možda zapazio Ulicu ovnova, koja eno tamo vodi kopnom od Južne kuće žena do Velikog dvora? Pet hiljada lakata je duga, ako nisi znao, s desne i leve strane postavljeni su sve sami Amunovi ovnovi, koji među nogama nose faraonovu sliku.”

„Više je nego zgodno”, reče Josif.

„Zgodno?”, ražesti se starac. „Kakve mi to reči izgovaraš! Moram da kažem da nisu samo smešne, već su i pogrešne, te da nimalo nisam zadovoljan načinom na koji se izražavaš o izgledu Vezeta.”

„Pa rekao sam ‘više nego zgodno’”, odgovori Josif. „Neizmerno ‘više’. Ali gde je kuća nosioca mahalice, pred koju hoćeš da me odvedeš? Možeš li mi je pokazati?”

„Ne, ona se odavde ne vidi”, odgovori starac. „Eno tamo, prema istočnoj pustinji, gde grad više nije tako gusto naseljen nego prelazi u vrtove i vile gospode i velmoža, tamo se ona nalazi.”

„A hoćeš li me još danas odvesti pred tu kuću?”

„Ti, izgleda, ne možeš da dočekaš da te odvedem tamo i prodam? Jesi li ti baš tako siguran da će upravitelj kuće hteti da te uzme i da za tebe dâ toliko da mogu da pokrijem troškove koje sam imao, pa i da dođem do neke male, pravedne dobiti? Ima tome već više mesečevih mena da sam te izvukao iz studenca, tvoje roditeljke, a prošlo je već i

podosta dana ovog našeg putovanja, na kojem mi, eto, pečeš lepinje i smišljaš nove reči kojima mi želiš laku noć. Otuda je lako moguće da ti se vreme oteglo i da ti je s nama već dojadilo, te žudiš za novom službom. Ali isto je tako moguće da si se tokom ovih mnogih dana navikao na nas i da će ti teško pasti da se rastaneš od starog Minejca iz Maona, tvog poroditelja, i da nerado misliš na čas kada on bude odlazio a tebe ostavio u rukama stranaca. Eto, to su te dve mogućnosti koje proizlaze iz tog mnoštva dana provedenih zajedno na ovom putovanju."

„Ova druga", reče Josif, „ova druga potpuno i bez ikakve sumnje odgovara stvarnosti. Ja se, sasvim sigurno, ne žurim da se rastanem od tebe, mog spasitelja. Ja se samo žurim da dospem tamo gde Bog želi da budem."

„Strpi se", odgovori starac. „Još malo, pa ćemo se iskrcati, a onda ćemo morati da se podvrgnemo tegobnom pregledu kojim deca Egipta dočekuju došljake, a to ume da potraje. A zatim ćemo poći u grad, u onaj deo koji je gusto naseljen; otići ćemo do svratišta koje znam i tamo ćemo prenoćiti. A sutra ću te odande odvesti pred Kuću blagoslova i ponudiću te upravitelju Mont-kavu, mom prijatelju."

Dok su tako razgovarali, oni prispeše u luku ili, bolje rečeno, do mesta za pristajanje plovila, do kojeg su se uputili odlučnim zaokretom, pravo sa sredine reke, a za to vreme je Tot-nofer, vlasnik lađe, u znak zahvalnosti za srećno okončano putovanje pred kabinom zapalio kad; samo pristajanje, pak, bilo je sporo i dugotrajno, povezano sa dangubnim petljanjem, kako je to svagda i svuda bivalo i biva kada se putuje lađom. Bili su, naime, upali u metež i galamu i na kopnu i na vodi, u kojoj se tiskalo mnogo lađa, stranih i domaćih, od kojih su neke već bile privezane, a neke su čekale da budu privezane, te bi odmah, čim bi bio slobodan neki privezni stub, bacili svoj konopac na kopno; na „Blistavu svojom brzinom" popeše se lučki stražari i carinski pisari koji stadoše da sastavljaju zapisnike o svakom živom stvoru i svakom komadu robe, dok su na obali sluge čoveka koji je naručio svoju statuu vikali ispruženih ruku prema figuri, koju su već dugo čekali, a pored njih su se opet gromko oglašavali mnogi trgovci koji su pridošlicama nudili na prodaju sandale, kape i medenjake, a u sve to se mešalo još i blejanje stada koja su tu, u neposrednoj blizini, istovarivana, kao i svirka komedijaša koji su na obali nastojali da skrenu pažnju na sebe. Bio je to sveopšti i strahovit metež i Josif i njegovi saputnici sedeli su mirno i zbunjeno na zadnjem delu svoje lađe, na drvenoj građi, iščekujući čas kada će moći da siđu s lađe i pođu do svratišta, ali do toga je još bilo daleko. Jer i starac je morao da izađe pred carinike i da sačeka da

se napravi zapisnik o njemu i njegovom ljudstvu, kao i da plati lučku dažbinu na svoju robu. On je umeo da im podiđe i uspostavi neposredni ljudski umesto pukog službenog odnosa između sebe i njih, tako da su se i smejali, a pošto im je uručio i neke sitne poklone, to se u njegovom slučaju baš i nisu strogo držali propisa koji su važili kod iskrcavanja stranaca; i tako su, pošto je bilo prošlo nekoliko sati od trenutka kada su bacili konopac na privezni stub, Josifovi kupci mogli da povedu kamile preko pristajne daske i da sebi prokrče put kroz opšti metež lučke četvrti, a da pri tome niko od naroda, naviklog na svakojaku boju kože i svakovrsnu odeću, na njih nije obratio pažnju.

Josif prolazi kroz Veze

Grad, čije su ime Grci kasnije, da bi ga lakše izgovorili i prilagodili svom jeziku, izgovarali „Tebaji”, nije u vreme kada je Josif tamo prispeo i boravio još bio dosegao vrhunac svoje slave, iako je već bio na glasu, kako je to proizlazilo iz načina na koji su Ismailjci o njemu govorili, kao i iz osećanja koje je obuzelo Josifa kada je čuo da je on zapravo cilj njegova putovanja. Već odavna, još od tamnih i mutnih dana svog postanka, grad se razvijao i postajao sve lepši, ali mu je još dosta toga nedostajalo da bi došao do one tačke kada njegova lepota više nije mogla dalje da raste i da se razvija, pa je u tom svom dosegnutom stepenu savršenstva zastao i predstavljao jedno od sedam svetskih čuda, kako svojom celinom, tako, naročito, jednim od svojih delova – svojom jedinstvenom raskošnom halom sa stubovima ogromnih razmera, koju je jedan od kasnijih faraona po imenu Ramesa ili „Sunce ga je stvorilo” dogradio uz kompleks građevina velikog Amunovog hrama na severu, uloživši u nju sredstva koja su svojom količinom odgovarala dostignutom velikom bogatstvu ovog boga. Ali od te hale su Josifove oči isto tako malo videle kao što su malo videle od prošlosti u okolini piramida, samo što je u ovom slučaju razlog tome bio sasvim obrnut: ta građevina, naime, u tom trenutku nije još postojala i niko još nije ni imao smelosti da je sebi zamisli. Jer, da bi zamisao o takvoj građevini mogla biti ostvarena, valjalo je najpre još mnogo toga podići, da bi onda snagom čovekove uobrazilje, već svikle na ovakve stvari, a i sve više nezadovoljne njima, moglo biti nadmašeno: na primer, srebrom popločana dvorana Epet-Ezoveta, koja je starcu bila poznata, a čijih je dvadeset i pet stubova ličilo na šatorske kolce, a sagradio je treći prethodnik sadašnjeg boga, ili pak hala koju je ovaj upravo sada, kao što je Josif video, podigao uz Amunovu Južnu kuću žena, lepi hram na reci, nadmašujući njime sve do tada izgrađeno. Da bi bila ostvarena, ta lepota morala je najpre da bude zamišljena, s verom da je ona najviše što se može doseći, te da bi mogla da se umiri ljudska nezasitost i u svoje vreme zamisli i ostvari ono zapravo najviše, crna savršena lepota koja se više ne dâ usavršiti, naime svetsko čudo od Ramzesove dvorane.

Iako to čudo, dakle, u Josifovo i naše vreme još nije postojalo, nego je, takoreći, tek bilo u povoju, Veze, koji se zvao i Novet-Amun, glavni grad na reci Nil, predstavljao je već i na tom stupnju razvoja za sav svet, sve do u najudaljenije krajeve, pravo čudo, pa se u tom pogledu čak i preterivalo: širio se, naime, o njemu taj jednodušno prihvaćen glas o njegovoj slavi, kojeg su se ljudi, budući da se pričama prenosio na sve strane, uporno i tvrdokorno držali, tako da bi svugde, svejedno gde bi se to dešavalo, svaki onaj koji bi javno izrazio i najmanju sumnju da je No u Egiptu neizmerno velik i lep, da je po sebi otelovljenje neimarskog umeća, i naprosto, jedan san od grada, grad iz snova, bio dočekan sa velikim podozrenjem, te bi takvim svojim stavom zapravo samog sebe isključio iz ljudskog društva. Mi, koji smo se spustili dole do njega – „dole" u prostornom smislu, naime putujući s Josifom uzvodno, ali „dole" i u vremenskom smislu, naime, u prošlost, gde on u srazmerno nevelikoj dubini još uvek buči, vri, blista, a njegovi hramovi se jasno ogledaju na nepokretnim površinama svetih jezera, mi ga nužno malo doživljavamo onako kao što smo doživeli i samog Josifa, koga su pesma i priča takođe idealno izneli na glas, kada smo ga ono na studencu prvi put ugledali u stvarnosti: mi smo njegovu navodno neizmernu lepotu sveli na ljudsku meru njegovog postojanja, pri čemu je od ljupkosti koja osvaja i koja je putem glasina nepotrebno bila naduvana još uvek dosta ostalo.

Tako je bilo i s Noom, nebeskim gradom. Nije on bio podignut od nebeske građe, nego od opeka načinjenih od gline pomešane sa plevom, kao i bilo koji drugi grad, a njegove ulice bile su, kako je to Josif za svoju ličnu utehu mogao da utvrdi, tako uske, krive, prljave i smrdljive kakve su sve ulice ljudskih naseobina, velikih i malih, u ovom podneblju u svako doba bile i kakve će i biti – barem su u prostranim četvrtima sirotinje bile takve, a ova je brojem svojih žitelja, kao i obično, uveliko nadmašivala četvrti bogataša koji su, naravno, stanovali i udobnije i prijatnije. Kada se vani u svetu, na ostrvima mora i na još udaljenijim obalama, govorilo i pevalo da su u Vezetu „kuće bogate blagom", onda se to, izuzmu li se hramovi u kojima se zlato svakako merilo mericama, odnosilo samo na veoma mali broj kuća koje je faraon učinio bogatima; većina pak nije posedovala nikakvo blago, nego je bila tako siromašna kao i ljudi na ostrvima i dalekim obalama, samo što je i na njih padao sjaj priče o bogatstvu Vezeta.

Što se tiče veličine Noa, smatralo se da je ogroman, a i bio je takav, uz malu ogradu da „ogroman" nije samodovoljan i jednoznačan, već višeznačan i samo tu i tamo upotrebljiv pojam, kod kojeg su od

odlučnog značaja lični i opšti pojmovi. Ali u pogledu glavnog obeležja veličine Vezeta postojao je u očima sveta pravi nesporazum: naime, u pogledu oznake da je to „grad sa sto kapija”. Egipatski grad ima stotinu kapija, govorilo se na Kirpu-Alašiju, Kritu i drugde. Tamo su ga u svojevrsnoj mitskoj zadivljenosti nazivali „gradom sa stotinu kapija”, a tome se onda još dodavalo da je kroz svaku od tih sto kapija moglo da izađe u borbu dve stotine naoružanih ljudi na konjima. Zacelo se vidi da su ti brbljivci zamišljali kružni bedem takvih razmera da je u njemu moglo biti mesta ne za četiri ili pet, nego stotinu gradskih kapija – što je, dakako, vrlo detinjasta predstava, moguća samo ako se Veze nikada nije video svojim očima, nego se za nj zna samo na osnovu raznih kazivanja, po pričanju i čuvenju. Predstava o mnogobrojnosti kapija bila je u izvesnom smislu s pravom povezana sa predstavom o Amunovom gradu; ovaj je zaista imao mnogo kapija, ali to nisu bile kapije u zidinama i za ispade naoružanih ljudi, već su to bili razdragano moćni piloni koji su blistali u raskošnim bojama svojih mnogobrojnih magičnih natpisa i reljefno izrađenih slika, a uz to su se još na pozlaćenim motkama, nataknutim na njih, vijorile šarene trake zastavica; takvim građevinama su nosioci dvostruke krune malo po malo, a sve u sklopu određenih jubileja i velikih procesija, ukrašavajući svetilišta bogova naprosto prekrili grad. Otuda ih je odista bilo sijaset, ali im je do dana Vezeove pune i nenadmašne lepote ipak još trebalo dodati poneko zdanje. „Stotinu” ih nije bilo ni sada niti kasnije. Ali „stotinu” je samo jedan zaokrugljeni broj, te i mi, kada ga upotrebljavamo, ne želimo da kažemo ništa više do „veoma mnogo”. Amunov veliki dvor na severu, Epet-Ezovet, imao je već onda u svom sklopu šest ili sedam takvih kapija, a manji hramovi u njegovoj blizini, kuće Honsua, Mute, Monta, Mine, Epeta u obliku nilskog konja, imali su takođe određeni broj kapija. Na drugom velikom hramu na reci, koji se zvao Amunova Južna kuća žena ili jednostavno harem, mogle su se videti i kapije s kulama, a ostale su bile manja staništa bogova koji ovde nisu bili naročito odomaćeni, ali su, u svakom slučaju, ovde prebivali, pa su tu i snabdevani hranom, – bile su to kuće Usira i Ezete, Ptaha iz Menfea, Tota i drugih.

Ova područja hramova, omeđena vrtovima, gajevima i jezerima, činila su jezgro grada; ona su u osnovi bila sam grad, a ono što je u njemu bilo svetovnog karaktera, kao staništa ljudi, to je ispunjavalo prostor između njih; protezao se on od južne lučke četvrti i Amunove Kuće žena prema kompleksu hramova na severoistoku, a po dužini kroza nj se provlačila Božja svečana ulica, Aleja ovnova i sfingi, na koju je Josifu starac još na lađi bio skrenuo pažnju. Bila je to veličanstvena ulica, duga pet hiljada lakata, a pošto je ulica ophoda, odvaja-

jući se od Nila, skretala prema unutrašnjosti krećući se u pravcu severoistoka, a stambeni deo grada ispunjavao prostor koji se, sve više se šireći, prostirao između nje i reke, pri čemu je na drugoj strani, protežući se u dubinu kopna, dopirao do istočne pustinje, gde je postajao veoma prostran i prelazio u vrtove i vile otmenih bogataša (tamo su „kuće bile bogate blagom") – to je odista bio veoma velika, čak ogromna gradska četvrt pa bi se moglo reći da je u njoj, po kazivanju drugih, živelo sto hiljada ljudi; međutim, ako je broj sto za kapije bio poetsko zaokruženje nagore, onda je visoka brojka od sto hiljada žitelja Vezea, bez sumnje, predstavljala takvo poetsko zaokruženje nadole; bilo je, ako možemo da imamo poverenja u našu i Josifovu procenu, tih žitelja ne samo „više", nego mnogo više, čak je moguće da ih je bilo dvostruko i trostruko više, pogotovo i zasigurno ako se uračuna i broj žitelja grada mrtvih preko na zapadu, s one strane reke, zvanog „Preko puta svog gospodara", – naravno, ne mrtvih nego živih, koji su tamo prebivali poradi svojih ozbiljnih poziva jer su bili u službi upokojenih, prevezenih preko vode, obavljajući neke od zanatskih poslova ili pak poslove u vezi sa obredima. Svi su oni, dakle, sa svojim staništima tamo preko činili grad za sebe, koji je, pripojen Vezeu, ovaj činio izuzetno velikim gradom. Sam faraon pripadao je njima; on nije boravio u gradu živih, već je boravio napolju, na zapadu, na rubu pustinje i pod njenim crvenim stenama; tamo se uzdizala njegova palata u svojoj lepršavoj ljupkosti i tu su se prostirali i predivni vrtovi njegove palate sa svojim jezerima i prijatnim vodama i šedrvanima, čega tu ranije nije bilo.

Bio je to, dakle, veoma veliki grad, i to ne samo svojim prostranstvom i brojem žitelja, već i snagom i živošću svog unutarnjeg života, svojom šarolikom rasnom raznolikošću i vašarskom razdraganošću, velik kao središte i žarište sveta. On se sam smatrao pupkom sveta – što je po Josifovom sudu bila preterana umišljenost, ali je i inače bilo sporno. Jer, konačno, postojao je i Vavilon na Eufratu, koji je tekao u obrnutom pravcu, pa se tamo smatralo da reka Egipta teče u obrnutom pravcu i ni na koji način nije sumnjalo da je baš oko Bab-ilua preostali svet raspoređen u vidu nekog zadivljujućeg kruga, mada se ni tamo u to vreme u pogledu velelepnih zdanja još nije bilo dospelo do pune lepote. Ali nisu bez razloga u Josifovom zavičaju za Amunov grad voleli da kažu kako „Nubijci i Egipćani bez broja čine njegovu snagu, a da ljudi iz Punta i Libijci čine njegovu pomoćnu snagu". Već pri svom prvom prolasku kroz grad, idući sa Ismailjcima od priobalskog pojasa ka svratištu, koje se nalazilo duboko u unutrašnjosti uskog dela grada, Josif je doživeo stotine utisaka koji su samo potvrđivali ono što je pesma kazivala. Njega i njegove nije niko ni

pogledao, pošto je pojava stranaca ovde bila svakodnevna stvar, a njegov izgled opet nije bio dovoljno neobičan da bi privukao nečiju pažnju. Utoliko je nesmetanije mogao da gleda oko sebe i jedino ga je bojazan da bi navala tolikih utisaka iz tog velikog sveta mogla da ga pomete u njegovom duhovnom ponosu i da ga učini nesigurnim prisiljavala da pri tome bude malo uzdržan.

Šta on sve nije video na putu od luke do svratišta! Kakve tu sve nije bilo robe pod svodovima, kako je tu sve vrvelo i šta je tu sve hodalo po ulicama od svake vrste i svakog soja Adamove dece! Kao da je sav Veze bio na nogama i da se iz neke preke potrebe kreće s jednog kraja grada u drugi i obrnuto, a sa starosedelačkim narodom mešali su se tipovi ljudi i nošnje sa sve četiri strane sveta. Na samom pristaništu tiskalo se mnoštvo ljudi čiju je pažnju privukla grupa kao ebanovina tamnoputih crnaca sa neverovatno debelim usnama i nojevim perjem na glavama; pored muškaraca bilo je tu i žena životinjskih očiju, sa dojkama kao mešinama i smešnom decom u košarama na leđima. Na lancima su vodili pantere koji su odvratno mijaukali, kao i pavijane koji su hodali četvoronoške; među njima je štrčala jedna žirafa, spreda visoka kao drvo, dok je otpozadi dosezala taman visinu konja; bilo je tu i hrtova, a pod zlatnim maramama crnci su nosili predmete čija je vrednost, bez sumnje, odgovarala takvoj prekrivki – po svoj prilici od zlata i slonovače. Bilo je to, kako Josif saznade, jedno od poslanstava koje je donosilo danak iz zemlje Kuš, koja se nalazila na jugu i s one strane Vezeta, daleko uzvodno, ali je to bilo sasvim malo, neslužbeno i vanredno poslanstvo koje je ovamo poslao poglavar južnih pokrajina, vicekralj i knez Kuša, da bi obradovao srce faraonovo i odobrovoljio ga iznenadnim darom, kako njegovo veličanstvo ne bi došlo na pomisao da ga opozove i zameni nekim od velmoža iz svoje sredine, koji su mu zbog unosnog mesta u jutarnjoj odaji probijali uši iznoseći klevete protiv onog koji je sada zauzimao taj položaj. Neobično je bilo to da je taj svet, sakupljen tu u luci zablenut u poslanstvo, da su te dangube, koje su se zabavljale na račun žirafinog vrata dugog kao palma, veoma dobro bile upućene u pozadinu ovog pozorja, da su znale za bojazan vicekralja i klevetničke optužbe u jutarnjoj odaji, pa su o tome glasno i kritičkim rečima govorile pred Josifom i Ismailjcima. Šteta po njih, mislio je Josif, što je njihovo uživanje u ovom šarenom prizoru pomućeno time što znaju ono što stoji iza toga, pa to samo kvari čistotu i prostodušnost njihovog veselja. Ali možda je time njihovo veselje poprimalo čak i neku posebnu draž, a što se opet njega tiče, on je sa zadovoljstvom slušao njihove reči jer je smatrao da mu može biti od koristi da usput ponešto sazna o unutrašnjim tajnama i poverljivim stvarima ovog sveta, kao, na primer, to da princ Kuša

strahuje za svoj položaj, da ga dvorani kleveću i da je faraon voleo da bude iznenađen; jer sve to samo može da ide u prilog jačanju samosvesti i osećanju sopstvene vrednosti i time da štiti od navale neke slabosti.

Pod zaštitom i vođstvom egipatskih činovnika crnci su prevezeni preko reke da bi se pojavili pred faraonom: to je Josif još video, a pojedine ljude njihove boje kože viđao je i inače na svom putu. Ali je video i ljude drugih boja kože, i to u svim nijansama, od crne boje trahita preko mnogih nijansi mrke i žute boje sve do bele boje kao sir; video je čak i žutu kosu i azurne oči, lica raznih oblika i odeću raznog kroja; video je naprosto predstavnike ljudskog roda. To je bilo uslovljeno okolnošću da se lađe stranaca, sa kojima je faraon održavao trgovačke veze, počesto nisu zaustavljale u lukama u predelu Ušća, već su radije odmah, koristeći severni vetar, plovile uz reku ovamo, da bi svoje tovare, dažbine i robu za trampu iskrcale tu, na licu mesta, gde se inače sve skupljalo, naime u faraonovu riznicu, pa se tako bogatio Amun, a bogatili su se i njegovi prijatelji, tako da je onaj mogao da zadovolji svoje prohteve u podizanju novih zdanja i nadmaši već postojeća, a ovi drugi sticali mogućnost da u još većoj meri profine svoj način života, koji je na taj način, svojom probirljivošću, postajao u najvećoj meri istančan, pa je od silne finoće u sebi već imao nečeg luckastog.

Tako je to starac objašnjavao Josifu, pa je ovaj, pored crnaca iz Kuša, među ljudima Vezeta video i Bedue iz Božje zemlje kod Crnog mora, Libijce svetla lica iz oaza zapadne pustinje u šarenim ogrtačima i sa ispletenim perčinima koji su im kruto visili s glave; ljude iz Amua i Azijate poput njega, u šarenoj vuni, sa bradama i nosovima njegovog zavičaja, natijske muškarce s one strane planine Amana s kosom skupljenom u mrežu i uzanim košuljama; mitanijske trgovce u dostojanstvenoj, bogato nabranoj nošnji Vavela sa mnogo resa; trgovce i pomorce sa ostrva i iz Mikene u beloj vunenoj odeći s lepim naborima i sa bronzanim narukvicama na rukama koje nisu skrivali pod odećom – sve je on to video, iako je starac iz skromnosti svoju malu družinu vodio kroz manje-više narodske i sirotinjske četvrti, odnosno putevima kojim je išla sirotinja, izbegavajući otmene ulice da ne bi povredio njihovu lepotu. Ali ih ipak nije mogao sasvim izbeći: u lepu Ulicu Honsua koja se protezala naporedo sa svečanom Ulicom Boga, Ulicom Sina, kako su je zvali, jer je s mesecom povezani Hon bio sin Amuna i Mute, njegove Baalate, pa je on bio ono što je Nefertem, plavi lotos, bio u Menfeu, čineći sa velikim roditeljima trojstvo Vezeta, – u njegovu ulicu, dakle, jednu od glavnih saobraćajnica, i pravom avenijom Abrek, gde je uvek bilo dobro da čovek

malo stegne srce, – u tu ulicu su Ismailjci silom prilika morali da uđu i njome su morali da prođu dobar komad puta, uz rizik da budu oterani iz njene lepote; i Josif vide palate kao što je palata uprave riznica i žitnica, pa palata stranih prinčeva, u kojoj su odgajani sinovi sirijskih gradskih kneževa, sve divna i prostrana zdanja od opeke i plemenitog drveta koje se prelivalo u raznim bojama. Video je kako prolaze kola sva optočena kovanim zlatom, u kojima stajahu gordi ljudi, vitlajući bičevima nad leđima konja koji su bezglavo jurili i pri tome prevrtali očima. Konji su besno frktali, sipali vatru iz nozdrva, a iz gubica im šibala pena; noge su im bile tanke kao u srna, dok su im vratovi bili ukrašeni nojevim perjem. Video je kako promiču nosiljke koje su na svojim ramenima, idući opreznim, gipkim korakom, nosili visoki mladići u zlatnim pregačama. Nosiljke su bile izrezbarene, pozlaćene i zakriljene zavesama, a u njima su sedeli muškarci sakrivenih ruku, lakirane kose, koja im je sa čela bila povučena niz vrat, sa bradicom na podbratku; sedeli su sasvim nepokretno, jer ih je na to obavezivao visok položaj, i oborenih kapaka, dok im se iza leđa nalazio veliki sanduk od trske i šarene materije radi zaštite od vetra. Ko li će to jednom isto ovako sedeti i biti nošen pred svoju kuću koju je faraon učinio bogatom? No to još leži u budućnosti i taj svečani čas priče još nije prispeo, mada je ona već stigla na svoje mesto, a i inače je svakome poznata. U ovom času Josif je samo gledao ono što će jednom biti, posmatrao je on sve to očima, razrogačenim i začuđenim, kakve će jednom biti one oči koje će na njemu počivati ili će se pred njim, strancem i velikašem, skrivati, posmatrao je sve to mladi rob Osarsif, sin studenca, ukraden i prodan ovamo dole, u siromaškoj košulji, s kapuljačom i prljavim rukama, sav sabijen i stisnut uza zid, kada iznenada niz Ulicu Sina bučno dojuri četa vojnika raspoređena u blistave, podjednake grupe, sa šiljastim kopljima, štitovima, lukovima i topuzinama. Mislio je da su ti strašni bojovnici, koji su svi ličili jedan na drugog, faraonova vojska; ali po barjacima i znakovima na štitovima starac razabra da su to čete božje, vojnici hrama, Amunova snaga. Kako, pomislio je Josif, pa zar Amun ima svoje vojne čete i ratne odrede kao faraon? To mu se nije dopadalo, i to ne samo zbog toga što su ga ovi bojovnici sabili uza zid. U njemu se pojavi nešto poput ljubomore zbog faraona i pitanja ko je ovde najviši. Blizina Amunova ponosa i slave ga je i inače pritiskala, a postojanje jednog drugog najvišeg, naime faraona, činilo mu se kao blagotvorna protivteža, pa ga je to što ga je ovaj idol podražavao na njegovom sopstvenom terenu time što je držao svoju vojsku naprosto ljutilo; štaviše, bio je uveren da to ljuti i faraona, te je stao na njegovu stranu a protiv ovog drznika.

Ubrzo su, dakle, napustili Ulicu Sina, da je svojim prisustvom ne bi duže ružili, pa su produžili dalje tesnim sirotinjskim ulicama i na kraju stigoše do svratišta koje se zvalo Siparsko dvorište, jer je njegov vlasnik i krčmar bio neki Haldejac iz Sipara, na Eufratu, pa su kod njega prevashodno navraćali i konačili haldejski ljudi, ali i svakojaki drugi svet. A dvorište se zvalo zato što gotovo i nije ništa drugo bilo no dvorište sa studencem, isto tako puno prljavštine, galame i smrada, blejanja ovaca, svađe među ljudima i kreštanja lakrdijaša kao i svratište za strance u Menfeu; i starac je tamo odmah, još iste večeri, otvorio malu trgovinu, na koju ljudi odmah navališe. Ali pošto su odspavali pod svojim ogrtačima, pri čemu je jedan od njih, izuzev starca koji je prespavao celu noć, neprestano morao da bude budan i da stražari, budući da je tu bilo svakojakog sveta, pa je lako moglo nešto da im nestane, i pošto su se posle dužeg čekanja na red na studencu oprali i potom još za doručak pojeli haldejsku kašu, koja se tu posluživala, a zapravo je to bila neka vrsta cicvare od brašna pripremljena sa sesamom, koja se zvala „papasu", starac reče a da pri tome Josifa nije ni pogledao: „E pa onda, prijatelji moji, ti Mibsame, zete moj, Efere, sinovac moj, i vi, Kedre i Kedma, sinovi moji, sada ćemo s našim dobrima i ponudama odavde krenuti na istok, prema pustinji, tamo gde grad prelazi u gospodski kraj. Tamo znam mušterije i potrebite kupce koji će, nadam se, biti spremni da od naše robe za svoje ostave kupe ovo i ono i da nam to tako plate da time nećemo podmiriti samo svoje troškove, nego ćemo doći i do pravične dobiti i tako se malo obogatiti u skladu sa našom trgovačkom ulogom na zemlji. Natovarite, dakle, robu na životinje i osedlajte mi moju kamilu, pa da vas povedem!"

Tako i bi, pa krenuše iz Siparskog dvorišta na istok, prema vrtovima bogatih. Na čelu povorke išao je Josif, vodeći starčevu kamilu na dugačkoj uzdi.

Josif dolazi pred kuću Peteprea

Krenuli su prema pustinji i užarenim uzvišenjima pustinje, gde se izjutra pojavljivao Re i odakle je put dalje vodio u Božju zemlju kraj mora Crvene zemlje. Išli su po ravnom putu, upravo onakvom po kakvom su ulazili u Dotansku dolinu, samo što sada starčevu životinju nije vodio dečak debelih usana po imenu Jupa, nego Josif. Tu naiđoše na ogradu u vidu visoko podignutog zida, kojim je očigledno bio omeđen i dug i širok prostor; iza tog visokog zida, iza kojeg se izdizalo svakojako lepo drveće, od sikomora, trnovitog bagrema, urmi, smokvi do šipka, nazirali su se gornji delovi svetlobelih i šareno obojenih zdanja. Josif je sve to pomno posmatrao, a onda bi pogledao u svog gospodara ne bi li iz izraza njegovog lica dokučio da li je to kuća nosioca mahalice, jer je ovo očigledno bila blagoslovena kuća. Ali je starac, nakrivivši glavu, uporno gledao preda se, dok su tako prolazili kraj zida, pa se po njemu nije moglo ništa zaključiti sve dok nisu dospeli do mesta gde se u zidu ukazala kapija sa natkriljenim ulazom; tu je stao.

U senci natkriljenog ulaza nalazila se klupa od opeke, a na njoj je sedelo nekoliko momaka u pregačama, njih četvorica ili petorica, zabavljajući se nekom društvenom igrom. Starac ih je neko vreme posmatrao sa svoje životinje, sve dok sami nisu počeli da obraćaju pažnju na njega, te spustiše ruke, zaćutaše i pogledaše u njega uzdignutih obrva, s nekim podrugljivo začuđenim izrazom lica, kako bi ga zbunili.

„Zdravo da ste mi”, reče starac.

„Zdravo da si”, odgovoriše oni sležući ramenima.

„Kakva li je to igra bila”, upita on, „koju vam moj dolazak prekide?”

Oni se zgledaše i naizmence se nasmejaše.

„Tvoj dolazak prekinuo?” – ponovi jedan od njih. „Prekinuli smo je jer nam smeta to što si se tu zablenuo u nas i prodaješ zjale.”

„Zar si, stari pustinjski zeče”, reče drugi, „baš ovde i nigde drugde morao da povećavaš i proširuješ svoja znanja pitajući nas za našu igru?”

„Ima kod mene ponešto na prodaju”, odgovori starac, „samo zjala nema; iako je moj tovar opremljen svakovrsnom robom, tako da imam gotovo sve što se poželeti može, ta mi roba nije poznata; no sudeći po vašoj zlovolji, nje, sva je prilika, u vas ima napretek. Otuda izgleda i ta vaša želja za dokolicom, koju, ako se ne varam, zadovoljavate veselom igrom ‘Koliko prstiju’.”

„Eto vidiš”, rekoše oni.

„Ja sam to pitao samo onako, uzgred, da bi se zapodenuo razgovor”, nastavi on. „Ovo je, dakle, kuća i vrt plemenitog Peteprea, nosioca mahalice s faraonove desne strane?”

„Ama otkuda ti to znaš?” – upitaše oni.

„To mi kazuje moje sećanje”, odgovori on, „a vaš odgovor mi to potvrđuje. A vi ste, izgleda, postavljeni kao stražari na kapiji ovog svetog čoveka i kao hitri glasnici za slučaj da se pojavi kakva prijateljska i otmena poseta?”

„E, a vi ste nam baš neka prijateljska poseta!” – reče jedan od njih. „Razbojnici i hajduci iz divljine, eto šta ste vi. Hvala vam.”

„Mladi vrataru i brzonogi glasniče”, odgovori starac, „ti se varaš, a i poznavanje sveta je u tebe nezrelo poput zelenih smokava. Nismo mi nikakvi hajduci i razbojnici, mi takve mrzimo i zapravo smo njihova suprotnost. Mi smo ti, naime, putujući trgovci koji idu ovamo-onamo trgujući sa bogatima i uspostavljajući lepe veze među ljudima, tako da smo svugde dobro prihvaćeni, pa tako i ovde u ovoj kući, kojoj su potrebne mnoge stvari. Mi to nismo u ovom času samo zbog tvoje grubosti. Ali bih ti savetovao da se ne ogrešiš o nas, da ne bi posle stajao kao krivac pred Mont-kavom, tvojim starešinom, koji stoji nad ovom kućom i mene naziva svojim prijateljem i ceni moja blaga! Već gledaj i potrudi se da uradiš ono što ti je određeno i stavljeno u dužnost, pa pohitaj da javiš upravitelju da su opet prispeli poznati putujući trgovci iz Maona i od Mosara, ukratko midijanski trgovci sa dobrim stvarima za spremišta i ostave ove kuće.”

Vratari izmeniše međusobno poglede kada videše da zna ime njihovog starešine. Na to reče onaj kojeg je bio oslovio, jedan bucmasti momak sa sitnim očicama: „Kako bih te ja to njemu najavio? Budi razuman, stari, i pođi svojim putem! Ta mogu li ja tek tako da odjurim do njega i dojavim: Midijanci iz Mosara su tu, zato sam napustio kapiju, kroz koju oko podneva treba da stigne gospodar, i

zbog toga te, eto, uznemiravam? Ta on će me nazvati kučkinim sinom i povući će me za uši. On sada upravo obavlja obračune u pekari i nešto se dogovara sa pisarem peharničkog stola. Ima on važnija posla nego da se s tobom cenjka oko tvoje robe. Zato, idi odavde!"

„Kakva šteta za tebe, mladi čuvaru", reče starac, „što si se baš ti isprečio između mene i mog dugogodišnjeg prijatelja Mont-kava, pa se postavljaš između nas kao reka puna krokodila i kao brdo nesavladive strmine. Zvaše li se ti ono Šeši?"

„Ha, ha, Šeši!" – povika vratar. „Zovem se Teti!"

„To sam i mislio", uzvrati starac. „Samo je moj izgovor kriv ovome, kao i ova moja krezubost, što ti ime drugačije izgovorih. Dakle, Čeči (eh, ne uspeva mi bolje), daj da vidim da nema negde nekog gaza kroz reku ili možda neke vijugave staze oko strmine brega. Ti si me pogrešno nazvao razbojnikom, ali evo ovde", reče on, mašivši se rukom ispod odeće, „imam lepu stvar koja će biti tvoja ako budeš skočio na noge i dojavio naš dolazak i Mont-kava budeš doveo ovamo. Evo, uzmi je iz moje ruke! To ti je samo mali uzorak od sveg mog blaga. Pogledaj, korice su od najtvrđeg drveta, lepo su urađene i imaju prorez. A kroz njega možeš izvući kao dijamant oštro sečivo i, gle, nož, sasvim čvrsto stoji. Ali ako sečivo pritisneš nadole, ka dršci, ono će samo leći u svoje ležište i pre nego što si ga do kraja pritisnuo, pa će tamo biti sigurno u svojim koricama, tako da tu stvar možeš jednostavno da sakriješ pod pregačom. Šta kažeš dakle?"

Mladić pristupi i poče ispitivački da razgleda nož na sklapanje.

„Pa nije ovo glupa stvar!" – reče on. „Je li moj?" – upita zatim i već stade da ga tura pod odeću. „Iz zemlje Mosar?" – upita. „I iz Maona? Midijanski trgovci? Pričekajte časak!"

I on uđe kroz kapiju.

Starac je gledao za njim smešeći se i klimajući glavom.

„Savladali smo tvrđavu Cel", reče on, „i izišli smo nakraj sa faraonovim pograničnim stražama i vojnim pisarima. A da ovde ne prodremo do mog prijatelja Mont-kava!"

I on glasno coknu jezikom, što je za njegovu životinju bio znak da polegne da bi on mogao da sjaše, pri čemu mu je Josif pomagao. I ostali jahači iz njegove družine sjahaše, te stadoše da čekaju.

Posle izvesnog vremena Teti se vrati i reče:

„Možete da uđete u dvorište. Starešina će sada doći."

„Dobro", odgovori starac, „ako mu je stalo do toga da nas vidi,

onda ćemo za to već naći vremena i učiniti mu po volji, iako nam valja krenuti dalje."

I predvođeni mladim vratarom, oni prođoše kroz natkrivenu kapiju, pod kojom je sve odjekivalo, pa uđoše u dvorište pokriveno nabijenom glinom, licima okrenutim prema senovitim palmama okruženim otvorenim krilima kapije unutrašnjeg četvorouglog prostora omeđenog bedemom od opeke, na kojem su se mogle videti mazgale, dok se u samom tom prostoru uzdizala lepa, slikama ukrašena kuća sa lepim ulaznim tremom oivičenim stubovima, lepim vencem i trouglastim, prema zapadu okrenutim odžacima za provetravanje na krovu.

Kuća se nalazila usred poseda, okružena sa dve strane, zapadne i južne, zelenim pojasevima vrta. Dvorište je bilo prostrano, pa je između zgrada, koje su, bez obzide, stajale u severnom delu poseda i licem bile okrenute prema jugu, bilo dosta slobodnog prostora. Najznačajnija od tih zgrada nalazila se s desne strane onima koji su upravo ulazili u dvorište; ta je zgrada bila dugačka, svetla i lepa, pred njom su stajali čuvari, dok su kroz njena vrata ulazile i izlazile sluškinje sa posudama punim voća i visokim krčazima. Neke žene opet sedele su na krovu kuće, gde su prele i pevale. Nešto dublje prema zapadu i prema severnom zidu stajala je još jedna kuća, od koje se širila para, a pred njom su ljudi poslovali oko kotlova za kuvanje i mlinova za žitarice. Još dalje prema zapadu, iza vrta sa drvećem, nazirala se još jedna kuća, i tamo su radile neke zanatlije. Iza nje, u severozapadnom delu kružnog bedema, nalazile su se staje za stoku i ambari sa lestvama.

Bio je to, bez sumnje, blagosloven posed. Josif ga prelete brzim pogledom, nastojeći da njime obuhvati sve, ali sada nije bila zgodna prilika da baš sve sagleda, jer je morao da pomogne svom gospodaru u obavljanju onih poslova kojih se prihvatio čim su ušli u dvorište: naime, da skida tovar sa kamila i na glinenom podu dvorišta, između ulazne kapije i gospodarske kuće, podigne i uredi tezgu na kojoj će izložiti svu robu koju može da ponudi, kako bi upravitelj ili neko drugi od njegovih ljudi nadležnih za trgovanje imao primamljiv pregled robe koja se može kupiti u Ismailjaca.

Patuljci

I stvarno se ubrzo oko tezge okupilo mnoštvo radoznale kućne čeljadi koja je pratila dolazak Azijata, pa je taj događaj, u kojem inače nije bilo ničeg neobičnog, predstavljao dobrodošlu priliku da otpočinu od svog posla ili pak da se prenu iz svog pustog zazijavanja. Odmah su se pojavili nubijski stražari iz Kuće žena i sluškinje, čija se ženstvenost jasno i vidljivo, prema ovdašnjem običaju, nazirala ispod finog batista njihove odeće; našla se tu i posluga iz glavne kuće, koja se, u zavisnosti od položaja koji je zauzimala na hijerarhijskoj lestvici služinčadi, pojavila ili samo u kratkoj pregači, ili sa još jednom dužom preko one kraće, ili pak u gornjoj haljini sa kratkim rukavima; bilo je tu i ljudstva iz kuhinje sa napola očerupanom živinom u rukama, zatim stajskih slugu, zanatlija i baštovana; svi se oni tu okupiše, te stadoše da gledaju i brbljaju, saginjući se nad robom, uzimajući ovu ili onu stvar u ruke i zanimajući se za njenu cenu izraženu u srebru i bakru. Našla su se tu i dva čovečuljka, dva patuljka: u kući nosioca mahalice postojao je par patuljaka a ne samo jedan patuljak; ali iako obojica nisu bili viši od tri stope, među njima je ipak postojala znatna razlika u ponašanju, jer je jedan od njih bio lakrdijaš, dok je drugi bio pojava dostojanstvenog držanja. Ovaj je prvi prišao, dolazeći iz glavne kuće; na nožicama, koje su prema gornjem delu tela izgledale još manje, prilazio je pažljivo odmerenim korakom, držeći se uspravno, pa čak i malo preterano i naglašeno uspravno, revnosno pogledajući oko sebe i mlatarajući, u brzom taktu, svojim zakržljalim ručicama, pri čemu je dlanove okrenuo unazad. Na sebi je imao uštirkanu pregaču koja je kruto stajala pred njim svojom izbočenom trouglastom površinom. Njegova otpozadi malo izbočena glava bila je srazmerno velika, kosa mu je bila kratka i urasla u čelo i slepoočnice, nos mu je bio dosta jak, a izraz lica odavao je spokojnost, štaviše odlučnost njegove ličnosti.

„Jesi li ti vođa trgovačkog karavana?” – upita on, stupivši pred starca, koji se pored robe bio spustio na pete, što je palčiću očigledno bilo dobrodošlo, pošto je tako s njim donekle mogao da razgovara kao ravan s ravnim. Glas mu beše potmuo, pa je nastojao da bude što dublji, pri čemu je bradu spustio na grudi, dok je donju usnu uvukao

pod zube. „Ko vas je pustio unutra? Spoljnji stražari? Sa dopuštenjem upravitelja? Onda je u redu. Možete ostati i da ga tu sačekate, mada je teško reći kada će za vas imati vremena. Imate li tu korisnih, lepih stvari? Verovatno su to mahom samo trice? Ili možda među njima ima i nekih vrednih predmeta, ozbiljnih, zgodnih i solidnih? Vidim balzame, vidim i štapove. E baš bi mi dobro došao jedan štap, ali samo ako je od najtvrđeg drveta i ako je stvarno valjane izrade. Pre svega, imate li nakita, lanaca, okovratnika, prstenja? Ja sam, naime, zadužen da se staram o gospodarevoj odeći i o njegovom nakitu, starešina sam odaje za odevanje. Zovem se Dudu. A hteo bih i da, nekim solidnim komadom nakita, obradujem moju suprugu, Cezetu, moju ženu, u znak zahvalnosti za njeno materinstvo. Imate li nešto zgodno? Vidim samo predmete od stakla, vidim samo tričarije. Ono što bih ja želeo, to su zlato, jantar, drago kamenje, plavi kamen, kornalin, gorski kristal...”

Dok je ovaj čovečuljak tako govorio i izlagao svoje želje, pojavi se iz pravca harema, gde je verovatno pred damama zbijao svoje šale i lakrdije, trčećim korakom, drugi čovečuljak. Izgleda da je sa zakašnjenjem do njega dospeo glas o prispeću stranaca, pa je sada pun detinje revnosti pohitao da se i on nađe tu, trčeći što je brže mogao tim svojim debelim nožicama, povremeno zastajući da bi na jednoj skakutao, pri čemu je svojim tankim i oštrim glasom, kao u nekom radosnom grču, sa pola daha izvikivao: „Šta je to? Šta je to? Šta se to zbiva tu? Kakva je to gužva, kakav je to metež tu? Šta to ima tu da se vidi? Čemu to ima da se divi u našem dvorištu? Jesu li to trgovci – možda divlji ljudi – ljudi s peska? To je dovoljno da se ovaj patuljak zaplaši, dovoljno da ga ispuni radoznalošću, hop, hop, evo ga, on je dojurio ovamo...”

Jednom rukom pridržavao je na svojim leđima neku riđu morsku mačku koja je, isturena vrata, razrogačenim očima buljila sa svog sedišta. Odeća ovog patuljka bila je nekako neobična i smešna jer se sastojala od neke vrste svečanog odela koje je on, reklo bi se, na svoj luckast način koristio kao svakodnevnu odeću, usled čega su fini nabori njegove pregačice, koja je ukrasnim resama dosezala do listova, kao i njegov prozirni kaputić sa takođe nabranim rukavima, bili izgužvani i nekako olinjali. Oko ručnog zgloba, malešnog kao u embriona, nosio je zlatne spiralne krugove, oko vratića pak rastrgani venac cveća, za koji je bilo zakačeno više drugih venčića koji su mu visili niz ramena, a gore na mrkoj, kovrdžavoj vunenoj perici, koja mu je pokrivala glavu, imao je neku čašicu s pomašću, samo što to uistinu nije bila rastopljena mirisna mast, nego miomirisom natopljeni filcani valjak. Drugačije nego u patuljka koji je bio prvi prispeo

u ovaj deo dvorišta, lice ovog patuljka bilo je starmalo, sa mnoštvom sitnih bora, tako da je bilo smežurano kao u nekog malog demona.

Dok su oni koji su se tu bili zatekli Dudua, čuvara odeće, kada je on naišao, samo sasvim odmereno pozdravili, dotle su prispeće njegovog drugara po sudbini i brata po patuljastom rastu pozdravili veoma razdragano. „Vezire!" klicali su oni (to mu je, po svoj prilici, bio nadimak). „Bes-em-hebe!" (to je bilo ime jednog smešnog, iz inostranstva uvezenog boga-patuljka, povezano sa oznakom „praznični", čime se ciljalo na osobinu čovečuljka da uvek bude svečano obučen). „Hoćeš li nešto da kupiš, Bes-em-hebe? Gle, kako samo brzo hoda! Potrči, Šepses-Bese!" (to je značilo „Divni Bese", „Predivni Bese"). „Potrči i popazari, ali prvo predahni! Kupi sebi sandalu, Vezire, pa zakači za nju goveđe nožice, te ćeš tako imati krevet u kojem ćeš moći da se protežeš, ali ćeš morati da postaviš i jedan stepenik kako bi mogao da se popneš!"

Tako su mu dobacivali, a on im je, dolazeći onako zadihan, uzvraćao glasom cvrčka, koji kao da je dolazio iz neke daljine:

„Jel' se vi to nabacujete šalama, dugonje jedne? I mislite da vam to prilično dobro polazi za rukom? Ali Veziru se na sve to zeva – uf, uf – jer mu se vaša šala čini dosadna, kao, uostalom, i ovaj svet u koji ga je posadio bog i u kome je sve što postoji stvoreno samo za divove: svi predmeti, pošalice i dokolice. Jer kada bi svet bio načinjen po njegovoj meri i kada bi bio tako sazdan da mu bude domovina, onda bi on bio i zabavan i čovek ne bi morao da zeva. Godine bi tada bile godinice, od jednog časa bila bi dva, a i noćne straže bi daleko brže prolazile. Pik, pik, pik, brzalo bi srce i začas bi mu istekao vek, tako da bi se brzo smenjivali naraštaji ljudi – jedva da bi jedan naraštaj stigao da napravi neku dobru šalu ili neku ujdurmu na ovoj zemlji a već ga ne bi bilo i već bi drugi naraštaj ugledao i gledao svetlost sveta. Veseo bi bio taj malecki život, taj život maleckih razmera. A ovako je patuljak bačen među dugonje i mora da zeva. Neću da kupujem tu vašu nezgrapnu robu, a ne marim ni za vašu grubu šalu. Samo bih da vidim šta ima novoga u ovom divovskom vremenu u ovom našem društvu – aha, stranci, bednici, ljudi s peska i divlji nomadi, u odeći kakvu čovek ne nosi... Fuj!" prekide on odjednom svoje pištanje i njegovo patuljasto lice izobliči se razdraženo srdžbom. Naime, ugledao je Dudua, svog druga-patuljka, kako stoji pred starcem koji je sedeo i zahteva da mu se pokažu vredne stvari, mlatarajući svojim zakržljalim ručicama.

„Fuj!" – oglasi se ponovo takozvani Vezir. „Evo kumašina, mnogopoštovanoga! Baš sam na njega morao da natrapam kada poželeh da zadovoljim svoju radoznalost! Kakve li neprijatnosti! Eto ga već

tu, gospodina čuvara odeće, preduhitrio me i sada već truća koješta, biće zanimljivo da se to čuje... Dobro jutro, gospodine Dudu!" – procvrkuta on, pri čemu je, i sam patuljak, stao pored onog drugog. „Želim vam lepo prepodne, vaša naočitosti, i svako poštovanje vašoj kršnoj ličnosti! Sme li se možda zapitati za zdravlje gospođe Cezete, koja obavija svoje ruke oko vas, kao i za zdravlje kršnih i dražesnih izdanaka Esesi i Ebebi?

S izrazom velikog prezira, Dudu ga, okrenuvši malo glavu, pogleda preko ramena, kao da tobože ne može da ga nađe svojim pogledom, pa pogled svojih očiju spusti negde pred noge onog drugog.

„Mišu jedan", reče on, klimajući pri tom glavom nad njim i uvlačeći donju usnu, tako da mu je gornja usna bila isturena poput neke nastrešnice. „Šta se motaš tu i pištiš? Za mene ti nisi ništa drugo do običan mali rak ili jalov orah iz kojeg ispada samo prašina. Eto, toliko ti vrediš u mojim očima. Kako se uopšte usuđuješ da pitaš za moju ženu Cezetu, a pri tome čak i ne pokušavaš da prikriješ svoj pritajeni podsmeh, pitajući za nju i moju naočitu decu, Esesi i Ebebi? Ti nemaš prava na to, nemaš prava da to pitaš, jer to nije tvoja stvar, jer ti to ne priliči, ne pristoji i ne dolikuje, ti kobasičice jedna i parče..."

„Vidi ti njega!" – uzvrati onaj kojeg su zvali „Šepses-Bes" i pri tome mu se lice još više naboralo. „Ti bi da se izdigneš iznad mene ko zna koliko visoko i obraćaš mi se glasom kao iz bureta, pun sebe, a ovamo sam ne možeš da vidiš preko krtičnjaka i nisi dorastao svom porodu, a kamoli onoj koja obavija svoje ruke oko tebe? Ti si ipak samo jedan patuljak, od roda si patuljaka, ma koliko se nadmeno držao i prebacivao mi kako je neprilično to što se raspitujem za tvoju porodicu, jer to meni, po tvom mišljenju, ne pristaje. E, a tebi svakako priliči i lepo pristaje tvojoj pojavi da među dugajlijama izigravaš supružnika i oca porodičnog gnezda, pa si sebi za ženu uzeo osobu normalne visine i misliš da tako možeš da se odrekneš svog malešnog rasta..."

Čeljad okupljena u dvorištu stade glasno da se smeje čovečuljcima koji su se prepirali, pri čemu je izgledalo da je svima njima njihova uzajamna odbojnost bila dobro znani izvor zabave jer su ih svojim dobacivanjem naprosto podsticali na kavgu: „Raspali ga, Vezire!" „Zabiberi mu čorbu, Dudu, Cezetin supružniče!" Ali onaj koga su zvali Bes-em-heb prestade u jedan mah da se prepire i kao da mu odjednom više nije bilo do kavge. Stajali su tako da je on stajao pored omraženog suparnika, a ovaj opet pred starcem koji je sedeo. Ali pored ovoga je stajao Josif, tako da se Bes nalazio preko

puta Rahilinog sina; i pošto ga je u jednom trenutku ugledao, on prestade da govori i netremice se zagleda u njega, pri čemu se njegovo staračko lice kao u nekog zlog duha, koje je do tog časa bilo sasvim izobličeno srdžbom, odjednom razvedri i poprimi izraz zanesenog istraživača. Usta mu ostadoše otvorena, a tamo gde je trebalo da mu se ocrtavaju obrve (ali ih on nije imao), taj deo lica bio mu je visoko uzdignut prema čelu. Tako se on zagledao gore, u mladog Habira, a to isto, sledeći ga u tom zanesenom posmatranju, činio je i majmunčić na njegovom ramenu: sa daleko napred isturenim vratom, sa široko i prodorno razrogačenim očima i ovaj je buljio gore, u lice Avramovog unuka.

Josif je uživao u tom njegovom ispitivačkom posmatranju. Smešeći se, odgovarao je na poglede patuljka i tako su tu stajali, dok je ozbiljni patuljak, Dudu, nastavio da ispituje starca čega sve ima u svom tovaru, pa se pažnja i ostalih ljudi sa dvorišta ponovo okrenula stranim ljudima i njihovoj robi.

Najzad se čovečuljak oglasi glasićem koji je zvučao nekako čudno, kao da dolazi sa velike daljine, i pokaza na sebe, uprvši svoje patuljaste prste u svoje grudi:

„Se'enh-Ven-nofre-Neteruhotpe-em-per-Amun."

„Šta to rekoste?" – upita Josif.

Patuljak ponovo izgovori ove reči, pri čemu je neprekidno pokazivao na svoje grudi.

„Ime!" – objasni on. „Ime malenoga. Ne Vezir. Ne Šepses-Bes. Se'enh-Ven-nofre..." I on prošušljeta po treći put sve te reči, zapravo svoje ime, koliko dugo toliko i lepo, što on kao pojava nije bio. Značenje tog imena bilo je: „Neka dobro biće" (naime, Oziris) „sačuva ljubimca bogova" (naime, Bogumila) „u životu u kući Amuna"; i Josif je to i razumeo.

„Lepo ime!" – reče on.

„Da, lepo, ali neistinito", prošapta mališa iz daljine. „Ja ne dopadljiv, ja ne Bogumil, ja samo jedan vodozemac. *Ti* dopadljiv, *ti* Neteruhotpe, tako je lepo i istinito."

„A odakle vi to znate?" – upita Josif smešeći se.

„Videti" – začu se glas kao da dolazi ispod zemlje, „jasno videti!" I on prinese svoj prstić očima. „Mudar", dodade on. „Mali i mudar. Ti ne od malih, ali i ti mudar. Dobar, lep i mudar. Ti pripadati onom?" I on pokaza na starca koji je još uvek razgovarao sa Duduom.

„Ja pripadam njemu", reče Josif.

„Od dečjih nogu?"

„Ja sam mu se rodio."

„Onda je on tvoj otac."

„On je meni kao otac."

„Kako se zoveš?"

Josif nije odmah odgovorio. Pre nego što mu je odgovorio, on mu se samo nasmešio.

„Osarsif", reče on onda.

Patuljak stade da žmirka. Razmišljao je o imenu.

„Jesi li ti rođen u šašu?" – upita on. „Jesi li ti Usir u trsci? Je li te majka lutajući uokolo našla u vodi?"

Josif je ćutao. Mališa nastavi da žmirka.

„Dolazi Mont-kav!" – pronese se glas među ljudima u dvorištu i oni počeše da se razilaze da ih „Onaj koji stoji nad kućom" ne bi zatekao kako dangube i svetkuju. I stvarno, kada bi se pogledalo između gospodareve kuće i Kuće žena, onamo u onaj deo poseda koji se protezao u severozapadnom delu imanja, gde su se na otvorenom prostoru nazirala zdanja, videlo bi se da otuda ide, usput zastajući, jedan postariji, lepo, sav u belo obučen čovek, i to u pratnji nekoliko robova pisara koji su se savijali i previjali oko njega, i, s perima od trske za ušima, zapisivali njegove reči na svoje ploče.

On se primicao. Ljudstvo sa dvorišta bilo se razišlo. Starac ustade. Josif pak haču, pri svem tom komešanju, kako do njega dopire šapatom izgovoreni glasić kao da dopire negde ispod zemlje: „Ostani kod nas, mladi čoveče s peska!"

Mont-kav

Nadzornik je upravo bio dospeo do otvorene kapije u zidu glavne zgrade. Napola već okrenut prema ovoj, on preko ramena baci pogled na grupu stranaca, na tezgu sa rasutom robom.

„Šta je ovo?" – upita on prilično osorno. „Kakvi su ovo ljudi?"

Izgledalo je da je kraj svojih drugih poslova bio posve zaboravio da mu je dojavljeno da su prispeli stranci, pa nije bilo nikakve vajde od toga što mu se starac na odmerenom odstojanju klanjao. No, jedan pisar ga na to podseti, pokazujući na svoju ploču, na kojoj je očigledno ovu vest bio pribeležio.

„A tako, putujući trgovci iz Maona ili Mosara", reče nadzornik kuće. „Dobro, dobro, ali meni ništa ne manjka osim vremena, a njega nemate na prodaju!" I on pođe prema starcu, koji mu hitro krenu u susret. „No, starče, kako je, prošlo je već podosta dana od našeg poslednjeg viđenja?" – reče mu Mont-kav. „E pa lepo da i tebe opet vidimo pred našom kućom s tim tvojim bakalukom, s kojim bi sigurno opet malo da nas nasamariš?"

Obojica se nasmejaše. Obojica su, kako se dalo videti, u ustima imali samo još donje kutnjake koji su samotno štrčali poput kolaca. Nadzornik kuće bio je snažno nabijen čovek pedesetih godina sa veoma izražajnom glavom i odlučnog držanja, koje je sasvim pristajalo uz njegov položaj, ali je ta crta odlučnosti vidljivo bila ublažena crtom dobroćudnosti. Ispod očiju imao je jako izražene podočnjake koji su odozdo naprosto pritiskali oči, tako da su ove bile malo natečene i umanjene, nalik na bademaste proreze, natkriljene bujnim i još sasvim crnim obrvama. Od njegovog lepo oblikovanog i dosta širokog nosa spuštale su se prema ustima dve duboke bore, i to s obe strane gornje zasvođene i glatko izbrijane – baš kao što su i obrazi bili glatko izbrijani – usne, usled čega je ova naglašeno dolazila do izražaja. Podbradak je bio obrastao bradicom koja je već bila prošarana sedinom. Kosa se već podosta bila povukla sa čela, a i na temenu je bila dosta proređena, ali je zato na potiljku bila još dosta gusta, tako da mu je lepezasto padala iza ušiju, kroz koje su bili provučeni zlatni krugovi. Bilo je nečeg prepredeno seljačkog a onda

opet i nečeg šaljivdžijsko mornarskog u fizionomiji Mont-kava, čija je tamna crveno-mrka boja jako odudarala od cvetne beline njegove haljine – tog jedinstvenog egipatskog platna koje se tako divno dalo oblikovati u nabore, kao što je i prednja strana njegove dugačke pregače haljine, koja je započinjala ispod pupka i spuštala se svom svojom širinom nadole, a da pri tome ipak nije dopirala do samih nogu, bila nabrana. I široki poludugi rukavi prslučeta pod pregačom bili su oblikovani u fine poprečne nabore. Mišićavi oblici gornjeg dela njegovog tela zajedno sa dlakama na telu nazirali su se kroz batist.

Njemu i starcu pridružio se patuljak Dudu; jer oba zakržljala čovečuljka uzeše sebi slobodu da ostanu tu. Teslajući svojim ručicama, Dudu im je sav važan prišao.

„Bojim se, nadzorniče, da samo uludo traćiš svoje vreme sa ovim ljudima", reče on držeći se kao da govori ravnom sebi, mada je njegov govor dolazio sasvim odozdo. „Ja sam već pregledao stvari koje su tu izložene. Sve su to samo tričarije, sve same prnje. Ono čega nema, to su predmeti veće vrednosti i stvari koje bi zaslužile određenu pažnju, stvari koje bi dolikovale domaćinstvu i kući veoma uzvišenoga. Teško da bi ti mogao biti zahvalan ako bi mu uzeo neku od ovih tričarija."

Starac se sav snuždi. Pokretima dade do znanja da mu je žao što je prijateljsku i nadom ispunjenu razdraganost, koju su bile izazvale nadzornikove pozdravne reči, Dudu raspršio svojom strogošću.

„Ali ima u mene i vrednih stvari!" – reče on. „Možda ne toliko vrednih za vas visoke činovnike, a pogotovo ne za gospodara, to ne kažem. Ali koliko je samo posluge na ovom posedu, kao kuvara, pekara, vrtlara, kurira, stražara i čuvara na bedemima, – ima ih tu kao pleve, mada ne i toliko mnogo da bi ih bilo dovoljno ili previše za jednog takvog velmožu kao što je njegova milost Petepre, faraonov prijatelj, pa da se njihov broj ne bi mogao povećati još nekim spretnim ili umešnim čovekom, domaćim ili strancem, samo ako je upotrebljiv. Ali kud sam ja to zabasao i šta sam se ja tu raspričao umesto da jednostavno kažem: za sve njih i za njihove potrebe brineš se ti kao njihova glava, veliki upravitelju, a da ti u tome ide naruku, to je stvar starog Minejca, putujućeg trgovca, sa njegovim blagom koje je prešlo veliki put. Pogledaj samo ove glinene svetiljke, lepo ukrašene šarama, iz Gileada su, s one strane Jordana – one su me malo stajale, pa zar da ih onda tebi mnogo zacenim, tebi, mom dobrotvoru? Primi nekoliko od njih na poklon, a ti mi to uzvrati svojom naklonošću, to će mi biti nagrada! A onda pogledaj ove ćupčiće sa šminkom za oči zajedno sa makazicama i kašikama od

kravljeg roga – vrednost im je znatna, ali ne i cena. Evo, ovde motika, jedna neophodna alatka, dajem komad za dva ćupa meda. Sadržaj ovih džakčića je već skupoceniji jer su u njima askalunske lukovice, lukovice iz Askaluna, retka roba koja se teško dobavlja, a one svakom jelu daju prijatan kiselkast ukus. A vino u ovim krčazima je osam puta dobro vino iz Hazatija u zemlji Fenihejaca, kao što je, evo, i napisano. Eto, ja svoje ponude izlažem po redosledu vrednosti, pa idem od manje vrednog do odličnog i od ovog do odabranog, to je moj na iskustvu zasnovan običaj. Jer ovi balzami ovde i tamjanove smole, ova guma za živice, ovaj smeđi makov sok, oni su ti dika i ponos moje trgovine i poznata omiljena roba moje kuće. Mi smo po tome poznati u svetu i na glasu u Međurečju; nijedan trgovac, bilo da je putujući ili da prebiva na jednom mestu, da je čovek zatvorenog prostora, ne može s nama da se nosi i meri kada je reč o ovakvoj robi. 'To su Ismailjci iz Midijana', kažu za nas, 'oni nose začine, balzame i izmirnu iz Gileada dole za Egipat'. Tako narod govori, – kao da ne nosimo i prenosimo i sasvim druge stvari, što god se zadesi i nađe, mrtvo i živo, stvoreno ili pak i samo stvorenje, tako da smo ti mi ljudi koji ne samo da mogu da opskrbe jedno domaćinstvo svim neophodnim stvarima, već mogu i da ga povećaju. Ali sada više ne bih govorio, sada ću da ćutim."

„Kako to da ćutiš?" – začudi se upravitelj. „Da nisi bolestan? Ja te ne poznajem takvog; poznajem te samo kao čoveka čiji govor u blagom ćaskanju teče preko bradice; još uvek mi u ušima žubori onaj tvoj govor od prošlog puta i po njemu te zapravo i prepoznajem."

„Zar govor", odgovori starac, „nije čast i ponos čoveka! Ko ume lepo da slaže svoje reči i da im dâ izražajni oblik, tome su naklonjeni i bogovi i ljudi i lako će naći slušaoce koji će ga rado slušati. Ali tvoj sluga nije baš blagosloven darom izražavanja, niti raspolaže jezičkim blagom, to otvoreno priznajem, pa svoj govor mora da začini istrajnošću, a dugotrajnošću da nadoknadi ono što mu nedostaje u pogledu lepote biranog izraza. Jer trgovac mora i te kako da bude vičan govoru i mora da ume da se jezikom ulaguje svojoj mušteriji, inače neće ništa postići i neće uspeti da proda ovih svojih sedam stvarčica…"

„Šest", začu se šušljetavi glasić čovečuljka Bogumila kao iz daleka, iako je stajao sasvim blizu, „šest stvarčica si ponudio, starče: svetiljke, pomade, lopate, lukovice, izmirnu i vino. Gde je sedma?"

Ismailjac prisloni levu ruku kao neki točir na uvo, a desnu stavi na oči, osvrćući se kao da nešto traži.

„U čemu ono beše primedba”, upita on, „ovog svečano obučenog gospodina osrednje visine?”

Jedan od njegovih mu objasni u čemu se sastojala njegova primedba i njegovo pitanje.

„A da”, odgovori on na to, „naći će se i ta sedma stvar među svim ovim stvarima koje smo, izuzev izmirne, o kojoj ljudi toliko govore, dopremili ovamo dole u Egipat, a i za nju ću svakako uposliti svoj jezik, istrajno ako ne odabranim rečima, kako bih za robu našao mušteriju i prodao je ovoj kući, a Ismailjci iz Midijana su i došli na glas robom koju donose i dopremaju u Egipat.”

„Budite tako dobri!” – reče tada nadzornik. „Mislite li vi da ja mogu da stojim tu i slušam po vasceli Reov dan te vaše brbljarije? On je stigao gotovo do podneva! Smilujte se! Svakog časa može naš gospodar da se vrati sa zapada i da iz palate stigne u svoj dom. Zar da posluzi prepustim sav posao i da više ne marim za to da li je u trpezariji sve spremljeno i da li je postavljena trpeza, sa pečenim patkama, kolačima, cvećem, onako kako treba da bi je gospodar zatekao onako kako je navikao, pa da može da obeduje zajedno sa gospodaricom i svetim roditeljima sa gornjeg sprata? Produžite ili se tornjajte odavde! Ja moram natrag u kuću. Starče, teško da bi mi nešto od tih tvojih sedam stvari moglo zatrebati, vrlo teško, da budem iskren...”

„Zato što su to prosjačke tričarije prosjaka”, dobaci Dudu, oženjeni patuljak.

Upravitelj uputi s visine ovlašan pogled strogom patuljku.

„A tebi je, rekao bih, potreban med”, reče on, obrativši se starcu. „Pa dobro, daću ti nekoliko ćupova od našeg meda za dva ovakva ašova da ne bih uvredio ni tebe ni tvoje bogove. Daj mi onda još pet džakova od tog tvog luka tu, u ime Svevišnjeg, i pet bačvi od tog tvog feničanskog vina, u ime Majke i Sina!... Kako ćeš mi to obračunati? Ali nemoj prvo da mi kažeš trostruku cenu, kao kakvo natezalo, pa da onda moramo da zasednemo i da se cenjkamo, već mi odmah izađi na sunce sa najviše dvostrukom cenom da bismo se brže nagodili a ja što pre mogao da uđem u kuću. Ja ću ti u naknadu za to dati papira za pisanje i nešto od našeg domaćeg platna. Samo pohitaj da mogu što pre da odem!”

„Odmah ćeš biti uslužen”, reče starac skidajući priručnu vagu sa pojasa. „Za tili čas, dok trepneš i izgovoriš reč, tvoj sluga će te bez okolišenja uslužiti. Šta ja to govorim: bez okolišenja? Uljudno, naravno, ali bez okolišenja! Kada i ja ne bih morao od nečeg da

živim, ja ti ove stvari uopšte ne bih naplatio. Ovako ću ti naplatiti taman toliko da mogu da skrpim kraj s krajem a da nadalje sačuvam tvoju naklonost, jer je to najvažnije. Zatim dobaci Josifu preko ramena: „Hej-ti, uzmi onaj spisak, onu listu stvari koju si napravio, u kojoj su stvari ispisane crnim, a težina i količina crvenim mastilom! Uzmi ga i pročitaj nam meru askalota i vina, pa nam kaži koja im je cena, a zatim je odmah izračunaj u glavi u ovdašnjim vrednostima, u debenima i lotima, kako bismo znali koliko te stvari vrede u bakru, pa da nam onda visoki nastojnik za taj iznos bakra dâ određenu količinu domaćeg platna i papira za pisanje! A ja ću ti, dobrotvore moj, ako hoćeš, još jednom, probe radi i provere radi, izmeriti robu."

Josif je svitak već držao u pripravnosti i istupi s njime, odmotavajući ga. Pored njega je stajao meštar Bogumil, koji, doduše, nikako nije mogao da zaviri u spisak, ali je zato pomno gledao gore, u ruke koje su odmotavale svitak.

„Zapoveda li moj gospodar da njegov rob kaže dvostruku cenu ili onu pravu?" – upita Josif skrušeno.

„Pravu, razume se; ta šta to trabunjaš!" – grdio je starac.

„Ali visoki upravitelj je zatražio da mu kažeš dvostruku cenu", odgovori Josif s najljupkijom ozbiljnošću. „A ako mu kažem pravu cenu, onda bi on mogao da je smatra onom dvostrukom, pa će ti ponuditi samo polovinu od onoga što tražiš – a kako onda od takvog poslovanja misliš da živiš? Bilo bi možda bolje da dvostruku cenu smatra pravom, pa ako bi i uspeo još malo da je smanji, ti bi na kraju s tim ipak mogao da izađeš na kraj."

„He, he", oglasi se starac. „He, he", ponovi on i pogleda upravitelja da vidi šta ovaj misli o svemu tome. Sluge pisari s trskama iza ušiju su se smejali. Mališa Bogumil pak udarao se ručicama u nogu koju je bio podigao, dok je na drugoj poskakivao. Njegovo vilenjačko lice bilo se smežuralo u hiljadu sitnih bora od silnog patuljastog zadovoljstva. A Dudu, njegov brat po meri i malom rastu, samo je još dostojanstvenije isturio nastrešnicu svojih usana i klimao glavom.

Sam Mont-kav, pak, koji pametnom mladom nosiocu spiska robe do tog trenutka, što je sasvim razumljivo, nije bio posvetio nikakvu pažnju, pogledao ga je sada sa čuđenjem, koje se ubrzo prometnulo u zapanjenost, tako da je posle kratkog vremena zaslužilo da bude označeno rečju koja se malo razlikuje od reči začuđenost ali s daleko dubljim značenjem. Moguće je – izreći ćemo samo pretpostavku, nikakvu tvrdnju – da je u tom trenutku, od kojeg je mnogo toga zavisilo, bog njegovih predaka, onaj bog koji sve planira, opet učinio nešto za Josifa i da je tako udesio stvar da ga predoči u svetlosti

podesnoj da u srcu posmatrača izazove pomisao koja će poslužiti postignuću određenog cilja. Onaj o kome je reč obdario nas je, doduše, vidom, sluhom i svim ostalim čulima da se njima slobodno poslužimo radi našeg sopstvenog uživanja u životu; ali i da se uz to njima poslužimo i kao sredstvima i ulaznim dverima njegovih namera i da njima utičemo na našu duševnost u smislu njegovih više ili manje dalekosežnih planova – otuda naše rasuđivanje, a mi smo spremni i da ga povučemo ako bi se učinilo da njegova natprirodnost nije primerena ovoj prirodnoj priči.

Prirodna i trezvena tumačenja naročito su ovde sasvim na mestu, jer je sam Mont-kav bio trezven i prirodan čovek, a uz to je pripadao svetu koji je bio već daleko od onih i onakvih ljudi kojima je predstava da se neočekivano, usred bela dana i takoreći na ulici, mogu sresti s jednim bogom bila sasvim obična stvar. Njegov svet bio je, doduše mnogo bliži takvim mogućnostima i očekivanjima nego naš, ali da su ona samo upola bila ono što su nekada značila i više se nisu odlikovala sasvim jednoznačnim, prostodušnim i doslovnim značenjem. Tako se dogodilo da je ugledao sina Rahile i video da je lep. Ali ideja lepoga, koja mu se predočavala u ovom licu i naprosto mu zaposela svest, bila je za njega po zakonu mišljenja povezana sa predstavom meseca, koji je sa svoje strane bio zvezda Đehutija iz Hmuna, nebeska pojava Tota, gospodara mere i reda, mudraca, čarobnjaka i pisara. I sada je tu pred njim stajao Josif, s ispisanim svitkom u ruci, i govorio za jednog roba, pa čak i jednog roba pisara, prilično prepredene oštroumne i pametne reči – što se sve nekako nije uklapalo u takav sklop misli, pa je delovalo zbunjujuće i obespokojavajuće. Mladi beduin i Azijac nije imao ibisovu glavu na ramenima, te je, dakle, sasvim razumljivo, bio čovek, a nije bio bog, nije bio Tot iz Hmunua. Ali je u misaonom smislu bio u vezi sa njim i predočavao se u dvojakom značenju, kao što je to slučaj kod nekih reči, na primer, kod prideva „božanski": ta izvedena reč, koja prema uzvišenoj imenici od koje potiče, doduše, predstavlja izvesno ublažavanje, budući da ne teži da sadrži celu njenu stvarnost i veličanstvenost nego samo da na to podseti, te tako napola ostaje u sferi autentičnog, onog sasvim pravog, i u delokrugu prenesenog, ali opet, mada kolebljivog značenja, polaže pravo na autentičnost, utoliko ukoliko „božanski" iskazuje ono vidljivo-osobeno, dakle pojavni oblik boga.

Dvojaka značenja ovakve vrste ophrvala su misli nastojnika kuće Mont-kava kada je ugledao Josifa, te ona potpuno zaokupiše njegovu pažnju. U tome što se tu odigravalo bilo je nečeg od onog što se uvek nanovo vraća. To se na ovaj ili onaj sličan način dešavalo već i drugima i ponovo će se dešavati drugima. No, bilo bi pogrešno ako bi

se pomislilo da je to ovoga koji je to sada doživeo mnogo uzbudilo. Ono što je on pri tome osećao nije u biti bilo nešto više od onoga što bismo mi sabrali u uzvik „gle vraga!” On to nije rekao. On je upitao: „A šta je ovo?”

Rekao je „šta” iz nipodaštavanja i opreznosti, pa je time starcu olakšao odgovor.

„To je”, odgovori ovaj smeškajući se, „ona sedma stvar”.

„Neuljudna je navika”, odgovori Egipćanin, „govoriti u zagonetkama.”

„Zar moj dobrotvor ne voli zagonetke?” – uzvrati starac. „Šteta! Znam ih ja podosta. Ali ova je sasvim jednostavna. Prigovoreno mi je da imam samo šest stvari da ponudim a ne sedam, kao što sam se sam hvalisao, a što i nekako lepše zvuči. E pa, ovaj komad robe ovde, taj što mi vodi listu robe i stvari kojima raspolažem, on je ta sedma stvar; to je jedan kenanitski mladić kojeg sam, zajedno sa mojim čuvenim izmirnama, doveo ovamo dole u Egipat, pa ga sada nudim na prodaju. Nije mi baš neophodno da ga prodam i ne činim to zato što mi počem ne bi valjao. Ume taj da peče i piše i ima bistru glavu. Ali jednoj tako uvaženoj kući kao što je tvoja, ukratko: tebi bih ga prodao ako bi mi za njega platio tek toliko da nisam na šteti. Jer, ja mu želim da dospe u dobru kuću.”

„Ima nas dovoljno!” – reče nastojnik živahno klimajući glavom kao da mu se nekuda jako žuri. On, naime, nije baš bio sklon dvosmislenostima ni u običnim stvarima, a još manje u stvarima višeg smisla, te je govorio kao praktičan čovek koji želi da podređeno mu poslovno područje, trezven kakav je bio, zaštiti od svega onog što bi moglo da ugrozi ustaljeni red i rad, pa i od viših sila, takoreći „božanskih”.

„Nema ti kod nas slobodnih mesta”, reče on, „i u kući nas je taman toliko koliko je potrebno. Ne treba nam ni pekar ni pisar, a nisu nam potrebne ni bistre glave jer je moja glava dovoljno bistra za ovu kuću da bi je održala u redu. Ponesi ti samo tu tvoju sedmu stvar sa sobom i neka ti bude od vajde!”

„Jer to nije nikakva posebna stvar, to su trice i kučine, ta to je jedan običan bednik i to su trice i kučine jednog ubogog prosjaka!” – dodade dostojanstveno Dudu, suprug Cezetin.

Ali drugi jedan glasić odmah se suprotstavi njegovom potmulom glasu; bio je to piskutavi glasić Bogumila, budalice, koji je zapiskutao: „Sedma stvar je najbolja. Uzmi je, Mont-kave!”

Starac započe iznova: „Što je vlastita glava bistrija, utoliko je nesnosnija tmina u drugih, pa i neće moći da je trpi. Bistroj vrhovnoj glavi potrebne su bistre podređene glave. Ovog slugu sam namenio tebi još kada su između mene i tebe ležale velike mase prostora i vremena, i ja sam ga doveo ovamo pred tvoju kuću da ti ovaj komad robe povoljno i prijateljski ponudim. Jer, mladić je bistar i toliko rečit da je prava milina slušati ga kada govori; on ume iz jezičkog blaga da odabere takve divote od reči da je to pravo uživanje. Tri stotine i šezdeset puta u godini on će ti različitim izrazima poželeti 'laku noć', a uz to će i za preostalih pet dana umeti da nađe nešto novo. Ako ti samo dva puta rekne isto, možeš mi ga vratiti, a ja ću ti nadoknaditi cenu koju si platio."

„Slušaj, stari!" – odgovori nastojnik. „Sve je to lepo. Ali kada već govorimo o trpeljivosti u strpljenju, moram da ti kažem da sam sada s mojim strpljenjem već prilično pri kraju. Ja sam, evo, blagonaklono spreman da ti otkupim nekoliko drangulija od tvog sitneža koje mi uopšte nisu potrebne, samo da ne uvredim tvoje bogove i da bih najzad mogao da pođem u kuću, a ti bi da me obrlatiš i da mi utrapiš jednog roba koji, navodno, ume lepo da poželi 'laku noć', pa mi tu govoriš kao da je on Petepreovoj kući namenjen još od nastanka ove zemlje."

Tu se Dudu, čuvar odeće, oglasi svojim punim podrugljivim smehom, što se zvučno doimalo kao „Hoho!", ali mu nastojnik onako s visine dobaci brz i ljutit pogled.

„A odakle ti taj tvoj komad blagoglagoljivosti?" – nastavi on, pri čemu je, a da uopšte nije pogledao u tom pravcu, ispružio ruku prema svitku koji mu je Josif, pristupivši mu, učtivo predao. Mont-kav ga odvi držeći ga na velikom odstojanju od očiju, pošto je bio već jako dalekovid.

Starac mu na to odgovori: „Tako je kako sam ti rekao. Šteta što moj dobrotvor ne voli zagonetke. Znam jednu kojom bih odgovorio na pitanje odakle mi dečak."

„Zagonetku?" – ponovi upravitelj rasejano, jer se udubio u spisak robe.

„Odgonetni, ako ti je po volji!" – reče starac. „Šta je to: 'Rodila mi ga majka jalovica'. Umeš li to da odgonetneš?"

„Ovo je, veliš, on pisao?" – upita Mont-kav zagledan u svitak. „Hm, odstupi malo! Ovo je valjano i sa uživanjem urađeno, i sa smislom za lepo, to se ne može poreći. Ovim bi moglo da se ukrasi parče zida, a moglo bi da posluži i kao natpis. Ali da li uz to sve ovo

ima, što bi se reklo, i glave i repa, to ne bih umeo da kažem jer je ovo za mene nerazumljiv jezik. – Jalovica?" – upita on jer je sa pola uveta čuo šta je starac rekao. „Majka jalovica? Šta to govoriš? Žena je: ili jalovica ili rađa. Kako da razumem oboje odjednom?"

„To je zagonetka, gospodaru", objašnjavao je starac. „Bio sam tako slobodan da odgovor zaodenem u ruho šaljive zagonetke. Ako dopustiš, reći ću ti rešenje. Daleko odavde naišao sam ne neki presahli studenac iz kojeg je dopiralo jecanje. Iz njega sam na svetlost dana izvukao ovog ovde koji mu je tri dana bio u utrobi, te mu dadoh mleka. Eto tako studenac za mene postade roditeljkom, a on beše presahnuo."

„E pa", reče nastojnik, „nije loša ta tvoja zagonetka. Nije baš takva da bi čovek mogao grohotom da joj se nasmeje. Dovoljno je već i to što se nasmeši, jer i to čini samo iz puke uljudnosti."

„Možda bi ti se", dodade starac tihim i malo uvređenim glasom, „više dopala da si je sam odgonetnuo."

„Odgonetni ti meni drugu jednu zagonetku", uzvrati nastojnik, „koja je mnogo teža. Dakle, kaži ti meni zašto ja još uvek stojim tu i gubim vreme naklapajući s tobom?! Hajde, odgonetni mi to bolje nego što si to učinio sa svojom zagonetkom, jer, koliko ja znam, nema tih čudovišta koja u studencu začinju decu, pa ih onda ovaj donosi na svet. Kako je, dakle, to dete dospelo u utrobu a rob u studenac?"

„Okrutni gospodari i prethodni vlasnici od kojih sam ga kupio", reče starac, „bacili su ga u studenac zbog srazmerno neznatnih sagrešenja koja ne umanjuju njegovu vrednost, jer su se onda odnosila samo na stvari umne prirode i tanane razlike kao što je razlika između 'da bi' i 'tako da' – sve to uopšte nije vredno razgovora. A ja sam ga otkupio zato što sam odmah, evo ovde među mojim finim prstima, osetio i ocenio da je taj momak slika i prilika posebne, otmene vrste, bez obzira na to što je njegovo poreklo obavijeno tamom. A uz to se u studencu pokajao zbog svojih sagrešenja, pa ga je ta kazna toliko od njih očistila da je za mene bio valjan sluga koji ne samo da je vičan lepom govoru i pisanju, nego ume uz to na kamenju da ispeče lepinje neobično prijatnog ukusa. Čovek ne treba svoje da hvali, već više priliči da drugima prepusti da ono što to zaslužuje nazovu izvanrednim; ali za pamet i promućurnost ovog teškim kaznama pročišćenog stvora u jeziku postoji samo ova reč: oni su izvanredni. A pošto je tvoje oko sada već zapelo za njega, a ja ti za svoju ludost da te mučim zagonetkama dugujem neku vrstu obeštećenja i pokajanja, to ga primi kao moj dar za Peteprea i

njegovu kuću nad kojom ti stoluješ kao upravitelj! Ta ja dobro znam da ćeš mi već uzvratiti nekim uzdarjem od tolikog obilja i blaga Petepreovog da bih i ja imao od čega da živim, te da bih i ubuduće bio u stanju da opskrbljujem tvoju kuću i čak je i povećam u ljudstvu."

Nastojnik pogleda Josifa.

„Je li istina", upita on s primerenom osornošću, „da si rečit i da znaš zgodne izreke?"

Jakovljev sin sabra sva svoja znanja egipatskog jezika.

„Govor sluge nije nikakav govor", odgovori on jednom narodnom izrekom. „Da mali čovek ima da ćuti kada veliki vode razgovor, to stoji na početku svakog svitka. A i moje ime, kojim se predstavljam, znači ćutanje."

„Kako to! A kako se ti to zoveš?"

Josif je malo oklevao. A onda podiže oči.

„Osarsif", reče.

„Osarsif?", ponovi Mont-kav. „To mi ime nije poznato. Ono, doduše, nije strano i dâ se razumeti jer se u njemu javlja ime Abodua, gospodara večnog ćutanja. Ali se opet ne bi moglo reći da je ovde odomaćeno i niko se tako sada u Egiptu ne zove, a ni pod ranijim kraljevima se niko nije tako zvao. Ali iako se sada zoveš imenom koje znači ćutanje, Osarsife, tvoj gospodar je ipak rekao da umeš da sročiš lepe želje i da na kraju dana na razne načine poželiš 'laku noć'. E pa, i ja ću večeras poći na počinak i leći ću na postelju u 'posebnoj odaji poverenja'. Šta bi mi onda rekao?"

„Počini mirno", odgovori Josif usrdno, „posle tegoba današnjeg dana! Neka tvoji tabani, sprženi na užarenim stazama, blaženo hodaju po mahovini mira, a tvoj premoreni jezik nakvasi žubor izvora noći!"

„O, pa to je zaista dirljivo", reče nastojnik i suze mu navreše na oči. On klimnu glavom prema starcu koji mu sa svoje strane takođe odgovori klimanjem glave, pri čemu je, smešeći se, od zadovoljstva trljao ruke. „Kada čovek poput mene ima u ovom svetu da se nosi sa tegobama, pa se uz to ponekad i ne oseća baš najbolje jer ga muče bubrezi, onda ovako nešto naprosto mora da ga dirne. Da li bi nam možda", obrati se on svojim pisarima, „u ime Seta ipak mogao zatrebati jedan mladi rob koji će nam paliti svetiljke ili zalivati vrt? Šta ti misliš, Hamatu?" – obrati se on jednom dugajliji isturenih ramena i sa više trski za uvetom. „Je li nam potreban?"

Pisari su bili neodlučni i dvoumili su se između ‘da’ i ‘ne’, pri čemu su isturili svoja usta, glave uvukli u ramena a ruke napola podigli u vis.

„Šta znači ‘potreban’?” – odgovori onaj koji je oslovljen imenom Hamat. „Ako ‘potreban’ znači, ‘nedostajati i ne moći bez nečega’ – onda nije. Ali, potrebno je i upotrebljivo i ono čega nema. U ovom slučaju je važno znati kolika bi bila cena za ovu ponudu. Ako ovaj čovek iz divljine hoće da ti proda jednog roba pisara, onda ga smesta oteraj, jer nas pisara ima dosta, pa nam nijedan nije potreban, niti ga možemo upotrebiti. Ali ako ti nudi slugu niže vrste koji će biti zadužen da se brine o psima i o kupatilu, onda neka ti kaže svoju cenu za njega.”

„E pa, starče”, reče upravitelj, „požuri! Šta tražiš za svog sina iz studenca?”

„Tvoj je!” – odgovori Ismailjac. „Čim smo uopšte počeli o njemu da razgovaramo i čim si me zapitao za njega, on je već bio tvoj. Odista, ne pristoji se da ja odredim vrednost uzdarja koje, kako mi se čini, nameravaš da mi daš. Ali pošto ti zapovedaš, pavijan sedi pored vage! Ko se ogreši o meru i težinu, odgovaraće pred sudom Meseca! Dve stotine deba bakra, toliko otprilike vredi ovaj sluga sa svojim izvanrednim svojstvima. A lukovice i vino iz Hazatija dajem ti pride, u znak prijateljstva.”

Cena je bila paprena, pa je starac dobro uradio što je askalotama, tom divljem rastinju, i veoma omiljenom fenehijskom vinu dao karakter dodatka, tako da se zapravo ceo zahtevani iznos odnosio samo na mladog roba Osarsifa – bila je to, mora se priznati, bezočna procena, te bi se moglo reći da se ovim putujućim trgovcima, bez obzira na to što su sobom nosili i čuvene izmirne, samo zbog ove jedne stvari isplatio ceo ovaj put za Egipat, štaviše, čak i pod pretpostavkom da je cela trgovina Ismailjaca bila samo jedan dodatak a da se njihov jedini životni smisao sastojao u tome da dečaka Josifa dovedu ovamo dole u Egipat da bi se ostvarili planovi. Ne usuđujemo se da pretpostavimo da je stari Minejac u svojoj duši o svemu tome nešto naslućivao; nastojniku Mont-kavu, pak, takvo poimanje stvari bilo je sasvim strano, pa se može pretpostaviti da bi lično protestovao zbog ovako preterano visokog zahteva da se nije umešao uvaženi čovečuljak Dudu i da ga nije preduhitrio. Odlučno i glasno, naime, začuo se protest ispod nastrešnice gornje usne, pri čemu je pred svojim grudima mlatarao svojim zakržljalim ručicama.

„To je smešno!” – reče on. „Pa to je u najvećoj meri i neverovatno smešno, nastojniče; odbij to s gnevom! Bezobrazluk je to što se ova

stara lopuža usuđuje da govori o prijateljstvu, kao da toga može biti između tebe, Egipćanina, koji ovde upravlja imanjem jednog velmože, i njega, divljaka iz peščane pustinje! A ta njegova trgovina ti je jedan mamac i klopka, jer hoće da ti uzme ni manje ni više nego dve stotine deba bakra za ovog klipana tu" – i on pokaza svojom pljosnatom ručicom gore na Josifa, pored kojeg je bio stao – „za ovakvog slinavka iz pustinje i ovako sumnjivu bednu robu. Jer, taj komad robe mi je veoma sumnjiv; on, doduše, ume slatkorečivo da naklapa o mahovini i žuboru izvora, ali ko zna zbog kakvih je sve neoprostivih poroka dospeo u jamu, iz koje ga je, kako sam tvrdi, izvukao ovaj stari prepredenjak. Ja bih rekao da ne treba da kupiš ovog zvekana i moj bi ti savet bio da ga ne uzimaš za Peteprea, jer ti on na tome neće biti zahvalan."

Tako je govorio Dudu, nadzornik sanduka sa nakitima. Ali posle njegova glasa začu se sitan glasić kao da dolazi od cvrčka u travi; bio je to glas Bogumila u prazničnom odelu, „Vezira", koji je stajao s Josifove druge strane – njih dvojica bili su ga uzeli u sredinu.

„Kupi ga, Mont-kave!" šaputao je on izdižući se na prste. „Kupi dečaka iz peščane pustinje! Od svih sedam stvari samo njega kupi, jer je on od svega najvredniji! Veruj mališi koji vidi! Osarsif je dobar, lep i pametan. On je blagosloven i on će kući doneti blagoslov. Poslušaj dobar savet!"

„Ne slušaj bezvredan savet nego samo valjan!" – viknu opet onaj drugi. „Kako da ti ova babetina dâ valjan savet kada sâm ne vredi ništa i ne može se uzeti ozbiljno – pa on ti ne vredi ni pišljiva boba. Ta on nema nikakvog ugleda među ljudima, niti uživa bilo kakva građanska prava, nego pliva i pluta uokolo kao kakav čep, ta zamlata i lakrdijaš jedan! I kako onda on nekoga valjano da savetuje i da sudi o stvarima sveta, o robi i ljudima i o ljudskoj robi?"

„Eh, ti umišljeni nevaljalče, neotesanko jedan!" – ciknu Bes-em-heb i njegovo patuljasto lice se od besa prekri sa hiljadu bora. „A otkuda bi ti to mogao da sudiš i o najmanjoj stvari daš dobar savet, otpadnička uštvo jedna? Jesi li se oslobodio male pameti ako si se odrekao svog patuljstva i oženio dugajlijkom, s kojom si izrodio kao motke dugačku decu, po imenu Esesi i Ebebi, te mi tu izigravaš nekog poštenjačinu? Svejedno si rastom ostao patuljak i ne možeš da vidiš preko kamena međaša u polju. A glupost ti je poveliko narasla, pa je tvoj sud o robi, o ljudima i ljudskoj robi sasvim tupav..."

Gotovo čovek da ne poveruje koliko su Dudua ove reči ogorčile i koliko ga je razbesnelo ovakvo prosuđivanje njegovog duhovnog sklopa! Lice mu postade belo kao sir, nastrešnica njegove gornje

usne je vidno podrhtavala, pa on odgovori otrovnim rečima upućenim na račun Bogumilovog vetropirstva i njegove beznačajnosti, na koje je ovaj opet svojski uzvratio opakim rečima o gubitku svake zdrave pameti usled umišljenosti i nadmenosti; i tako su se čovečuljci prepirali i siktali jedan na drugog, držeći ruke na kolenima, pri čemu su stajali s jedne i druge strane Josifove, oko kojeg su oni zapravo kružili, budući da su stalno kretali jedan na drugog kao oko nekog drveta koje ih je rastavljalo i branilo jednog od drugog; a svet koji se bio okupio oko njih, Egipćani i Ismailjci, uključujući i nastojnika, od srca se smejao malom ratu tu dole. Ali sve to bi u jedan mah prekinuto.

Potifar

Napolju, na drumu, naime, začula se izdaleka neka buka koja je, budući da se približavala, postajala sve jača: topot konja, kloparanje točkova, uz to bat nogu ljudi koji su trčali, kao i raznoglasni povici koji su pozivali ljude da se uklone s puta; a sve to primicalo se velikom brzinom, pa je ubrzo prispelo pred kapiju.

„Eto nam ga sad”, reče Mont-kav. „Stiže gospodar. A red u trpezariji? Veliko trojstvo iz Tebe, od puste lakrdije protraćio sam vreme! Mir, sluge, inače će da radi bič! Hamate, zaključi posao, ja moram s gospodarem u kuću! Uzmi robu po nekoj razumnoj ceni! U zdravlje, starče! Dođi nam opet jednom pred kuću za jedno pet ili sedam godina!”

I on, sav u hitnji, ode. Vratari sa klupa od opeke izvikivali su nešto unutra u dvorište. Sa raznih strana se rastrčala služinčad koja je hitala da, poređana u dva reda, pozdravi ulazak gospodara. U to su već zaklopotala kola i u kamenoj kapiji je sve odjekivalo od bata nogu trkača: Petepre je ulazio svojim kolima ispred kojih su trčali zadihani izvikivači, a pored njih i iza njih zadihani nosioci lepeza; dva sjajna, lepo opremljena, nojevim perjem iskićena riđana ponositog držanja vukla su male kočije na dva točka, neku vrstu otmenog vozila s malo povijenim naslonom. U njemu je bilo mesta samo za dvoje, a to će reći samo još za kočijaša – ali ovaj je stajao dokon i kao da je tu bio samo počasti radi, budući da je faraonov prijatelj sam kočijašio, jer se, naime, po izrazu lica i nakitu videlo da je gospodar onaj što drži bič i kajase: jedan neobično visok i debeo čovek malih usta, kako je to i Josif onako ovlaš, u prvi mah, zapazio; no njegova pažnja je uglavnom bila zaokupljena vatrometom koji je stvaralo šareno kamenje koje se, uglavljeno u točkove, okretalo na suncu – bio je to prizor neobičnog, bleštavog sevanja koji se vrteo ukrug, prizor koji bi Josif voleo da može i mališa Venjamin da ga vidi, a čija se lepota, mada ne tako okretana uokrug, ponavljala u Petepreovoj pojavi: naime, na njegovom okovratniku, jednom predivnom primerku ručnog umetničkog rada, sastavljenog od bezbroj duguljastih i redom nanizanih i užim stranama međusobno povezanih pločica od emajla

i dragog kamenja raznih boja koje su, na jarkoj beloj svetlosti, koju je bog, zasevši upravo na vrhu neba, svom silinom prosuo nad Vezetom i nad ovim mestom tu, takođe stvarale buktinjav vatromet bleštavog svetlucanja.

Rebra trkača su se nadimala. Iskićena zaprega stajala je udarajući nogama u mestu, prevrćući očima i frkćući, dok ju je sluga koji ju je držao za uzde tapkao po oznojenim vratovima i tepao joj. Kola su stala baš između grupe trgovaca i kapije u kružnom bedemu glavne kuće kod stabala palmi, a Mont-kav je bio stao pred kapiju, pa je sada, smešeći se, povijen, pokretima koji su izražavali sreću, klimajući glavom od divljenja, prilazio kolima da gospodaru pruži ruku i pomogne mu da siđe s kola. Petepre predade uzde i bič kočijašu, tako da je sada u svojoj maloj ruci imao samo još jedan mali od trske i pozlaćene kože napravljeni štap koji je spreda bio krompirasto zadebljan i ličio na stilizovani i otmeni buzdovan. „Oprati vinom, dobro pokriti, vodati uokolo!" reče on tankim glasom, pokazujući tim ostatkom divljačnog oružja, koje je sada postalo lako znamenje zapovedničke moći, na konje, odbi pruženu mu ruku i skoči sam, hitro i živahno pored sve svoje težine, iz koša, iako je mogao sasvim polako i mirno da siđe.

Josif ga je sasvim lepo video i čuo, pogotovo kada su kola polagano krenula prema stajama, pa su Ismailjci imali sasvim otvoren pogled na gospodara i upravitelja kuće koji su, stojeći tu, gledali za zapregom. Velikodostojnik je mogao imati oko četrdeset godina, ili možda samo trideset i pet, i zaista je bio krupan i visok kao kula – Josif je morao da pomisli na Ruvima kada mu je pogled pao na te stubove od nogu koje su se ocrtavale ispod platnene kraljevske odeće koja nije dosezala baš sasvim do članaka, tako da su se nazirali i nabori i rese na pregači; ali je ova telesna krupnoća bila sasvim druge vrste od one u njegovog brata; to telo bilo je, naime, gotovo posve utonulo u salo, naročito u predelu grudi koje su se isticale ispod finog batista gornje odeće poput dva brežuljka, tako da su pri nepotrebnom iskakanju iz kola baš vidno podrhtavale. Glava je u poređenju sa tom visinom i masom bila sasvim mala ali otmenog oblika, s kratkom kosom, kratkim i fino povijenim nosom, ljupkim ustima, prijatno isturenim podbratkom i očima, zastrtim dugim veđama, kojima je gordo gledao oko sebe.

Stojeći sa upraviteljem u senci palmi, pratio je pogledom, sa očiglednom dopadljivošću, pastuve koji su se sve više udaljavali.

„Veoma su vatreni", čulo se da je rekao. „Vezer-Min je još vatreniji od Vepvaveta. Bili su nevaljali, hteli su da mi se otmu i da mi umaknu. Ali ja sam izašao na kraj s njima."

„Samo ti to možeš", odgovori Mont-kav. „Neverovatno. Tvoj vozar Neternaht se ne bi usudio da se s njima uhvati u koštac. Niko iz kuće ne bi se usudio, tako su vatreni ti 'Sirijci'. Oni kao da u svojim žilama imaju vatre umesto krvi. To nisu konji, to su demoni. Ali ti umeš da izađeš na kraj s njima. Osećaju oni ruku gospodara i onda splašnjava njihova obest, pa zato tako obuzdani i zauzdani trče u zaprezi. A ti posle pobedonosne borbe s njihovom divljačnošću nisi nimalo umoran, gospodaru moj, već skačeš iz kola kao neki smeli dečak!"

Petepre se ovlaš osmehnu iz uglova svojih malih usta.

„Nameravam", reče on, „još danas popodne da se poklonim Sebeku i da pođem u lov na vodi. Pripremi sve što je potrebno i probudi me na vreme, ako budem spavao. Postaraj se da u čamcu budu drvene bacaljke i koplja za nabadanje riba. Gledaj da tu budu i ostve jer mi je javljeno da je u onaj mrtav rukavac u kojem ja obično lovim zalutao nilski konj velike snage, a do njega mi je naročito stalo; hoću da ga ulovim."

„Gospodarica", odgovori nastojnik oborenih očiju, „Mut-em-enet će sva zadrhtati kada to bude čula. Dopusti da te zamolimo da barem ne kreneš sam na nilskog konja, nego da taj opasni i teški poduhvat prepustiš slugama! Gospodarica..."

„To mi ne pričinjava zadovoljstvo", odgovori Petepre. „Sam ću to da obavim."

„Ali gospodarica će premreti od straha."

„Neka je, pusti to! – U kući je inače...", upita on, okrenuvši se iznenadnim pokretom upravitelju, „...sve u najboljem redu? Nije bilo nikakvih nezgoda ili iznenađenja? Ništa? Kakvi su ovo ljudi? A da, putujući trgovci. Gospodarica je dobrog raspoloženja? Uzvišeni roditelji na gornjem spratu su dobro?"

„U kući vlada potpun red i svi su dobro", odgovori Mont-kav. „Milostiva gospodarica je oko podneva naložila da je odnesu u posetu kod Renenutete, supruge vrhovnog nadzornika Amunovih goveda, da se sa njom uvežbava u pevanju pobožnih pesama. Ona se vratila, pa je naredila Tepemanhu, pisaru Kuće izdvojenih, da joj čita bajke, pri čemu je milostivo uzela da se sladi slatkišima kojima ju je tvoj sluga poslužio. Što se tiče prečasnih roditelja na gornjem spratu, oni su izvoleli da se prevezu preko reke i da u Hramu mrtvih sa suncem sjedinjenim bogoocem Tutmozeom prinesu žrtvu. Po povratku na Zapad, uzvišeni brat Huij i sestra Tuija proveli su vreme sedeći mirno i svetački, držeći se za ruke, u senci na jezeru tvog vrta,

očekujući čas tvog povratka, pa da onda bude poslužen glavni obed."

„Možeš i njima reći", reče gospodar kuće, „ali im to onako uzgred saopšti, da još danas nameravam da idem u lov na nilskog konja; oni to smeju da znaju."

„Samo što će ih to, na žalost", uzvrati upravitelj, „strašno uplašiti."

„Ne mari", odgovori Petepre. „Ovde se, izgleda", dodade on, „ovo prepodne lepo i ugodno proživelo, dok sam ja imao neugodnosti na dvoru i neka okapanja u palati Merimat."

„Imao si…?" – upita Mont-kav zaprepašćeno. „Kako je to moguće kada dobri bog u palati…"

„Čovek ili jeste zapovednik četa", čulo se da gospodar govori dok je već kretao, pri čemu slegnu svojim krupnim ramenima, „i vrhovni krvnik, ili to nije. Ali ako to jeste… a onda ima tu jedan…" Reči su mu se izgubile. S upraviteljem kuće, koji se, slušajući i odgovarajući, malo pognut prema njemu, držao na odmerenom odstojanju iza njega, prolazio je kroz kapiju prema svojoj kući između slugu koji su podigli ruke u znak pozdrava. I Josif vide Potifara, kako je uobičavao da izgovara to ime, egipatskog velmožu, kojem je bio prodan.

Josif biva po drugi put prodan i baca se licem na zemlju

Jer tada se zbila sledeća stvar. Hamat, visoki pisar, obavljao je u ime nastojnika sa starcem posao u prisustvu patuljaka. Ali Josif gotovo da uopšte nije obraćao pažnju na to kako se odvija to pregovaranje i do koje je cene bio dospeo, toliko je bio zaokupljen razmišljanjem i svojim prvim utiscima o ličnosti svog novog vlasnika. Njegov bleštavi okovratnik sa zlatnim ordenjem i njegova pretila ali ipak gorda pojava; njegovo iskakanje iz kola i reči laskanja koje mu je uputio Mont-kav u vezi sa njegovom snagom i smelošću kao ukrotitelja konja; njegova namera da se lično uhvati u koštac sa divljim nilskim konjem, ne hajući za to da li će Mut-em-enet, njegova supruga, i Huij i Tuija, njegovi roditelji, zbog toga premirati i drhtati od straha (pri čemu reči 'ne hajući', čini se, i nisu u potpunosti izražavale njegovo držanje); pa onda i njegovo brzo zapitkivanje o redu u kući i raspoloženju gospodarice; pa onda još i nagoveštaj o pretrpljenim neugodnostima na dvoru, koje je već pri odlasku gotovo kao uzgred prevalio preko usana – sve je to Jakovljevog sina navelo da se svojski zamisli, da razmišlja, ispituje, nagađa, trudeći se da dokuči, protumači i sebi upotpuni sliku o stanju stvari baš kao neko ko nastoji da što je moguće pre i što je moguće brže postane duhovnim gospodarem prilika i okolnosti u koje je slučajno dospeo i sa kojima mora da računa.

Hoće li i on – u tom pravcu su se kretale njegove misli – jednog dana stajati pored Potifara u kolima kao njegov upravljač konjima? Hoće li ga i on pratiti u razuzdani lov u mrtvi rukavac Nila? Odista je, verovalo se to ili ne, već u tom času, tek što je bio doveden pred kuću i posle prvog pažljivog pogleda i letimičnog utiska o stvarima i ljudima, razmišljao o tome kako će, ranije ili kasnije, ali što je moguće pre, dospeti u neposrednu blizinu gospodara, najvišeg u ovom krugu, iako ne i najvišeg u Egiptu, – a iz ove dopune postaje jasno da ga nesagledive teškoće koje su se isprečile pred prvim, još suviše dalekim ciljem već tada nisu sprečavale da u mislima pođe još i dalje, ka još višim ciljevima, te da sebi zamišlja vezu sa još višim otelovljenjem Najvišega.

Tako je to bilo: mi ga dobro znamo. Da li bi, da je u svojim težnjama bio skromniji, u ovoj zemlji uopšte dospeo donde dokle je dospeo. On je bio u Donjem svetu, a studenac je bio ulaz u taj svet, – on nije više bio Josif nego Usarsif; a to što je bio poslednji među podanicima, to i neće baš tako dugo potrajati. Brzo je pogledom obuhvatio i ono što je bilo povoljno i ono što je bilo nepovoljno po njega, i ono što mu je bilo naklonjeno i ono što mu nije bilo naklonjeno. Mont-kav je dobar čovek. Njemu su ono suze navrle na oči kada ga je pozdravio blagim rečima, jer se počešće baš nije dobro osećao. I Bogumil, mala budalica, bio je dobar i očigledno nadahnut i određen da mu bude od pomoći. Dudu je bio neprijatelj – sve dok to bude bio; možda će i sa njim moći da izađe na kraj. Pisari su se pokazali kao ljubomorni zato što je i on bio pisar: o tom nepovoljnom osećanju valja smotreno da vodi računa. Tako je odmeravao svoje neposredne izglede i bilo bi pogrešno ako bismo se zbog toga s njim sporili i nazvali ga čovekom koji se rukovodi niskim pobudama. Takav Josif nije bio i na takav način njegove misli ne bi bile valjano prosuđene. Razmišljao je i težio za višom dužnošću. Bog je učinio kraj njegovom luckastom i neodgovornom životu i omogućio mu da vaskrsne za jedan novi život. On ga je posredstvom Ismailjaca doveo u ovu zemlju. On je pri tome, kao i kod svake stvari, bez sumnje imao na umu nešto veliko. On nije činio ništa što za sobom ne bi povuklo neku veliku stvar, pa je valjalo da se u tome odano ide naruku svim podarenim mu duhovnim snagama, a ne da se počem dopusti da se tromom pasivnošću sputaju njegove namere. Bog mu je poslao snove koje je snevač trebalo da zadrži za sebe: onaj sa snopovima i onaj sa zvezdama; a takvi snovi bili su koliko jedno obećanje toliko i jedno uputstvo. Na ovaj ili onaj način bilo je potrebno da se oni ostvare; na koji način, to je znao samo sam bog. No, njegovo dovođenje u ovu zemlju bilo je početak toga. Sami od sebe oni to neće učiniti – tu se moralo pripomoći. Živeti sa tihom slutnjom ili uverenjem da bog s nama ima neke izuzetne namere nije nikakvo nečasno pregnuće, a ni častoljublje ne bi bila prava reč za to; jer to je častoljublje iz ljubavi prema bogu i ono zaslužuje pobožnije ime.

Josif, dakle, gotovo da i nije obraćao pažnju na tok dugog pogađanja oko njegovog otkupa i gotovo da uopšte nije mario za to do koje se cene bilo došlo – toliko je bio zaokupljen time da sredi svoje utiske i da se u duhu zamisli i postane gospodarem okolnosti. Dugački Hamat sa trskama iza uveta, koje je na čudesan način držao u ravnoteži jer su mu stajale za uvetom kao da su zalepljene, tako da mu nijedna nije pala ma koliko da se pomerao ovamo-onamo za vreme cenjkanja, uporno je ponavljao da postoji znatna razlika između „trebati, biti potreban”, i „može zatrebati”, kako bi time

postigao spuštanje cene, dok je starac tome suprotstavljao svoje staro i jako dokazano sredstvo: vrednost uzdarja mora da bude tolika da može od toga da živi, kako bi ubuduće mogao kući da bude na usluzi; i on je tu potrebu umeo da prikaže i predoči kao nešto toliko samo po sebi razumljivo da pisaru uopšte nije padalo na um da je ospori. Jedan je našao podršku u Duduu, nadzorniku odeće, koji je osporavao i „treba" i „može da zatreba", i to za sve tri vrste robe: lukovicu, vino i roba, a drugi u Šepses-Besu, koji se cvrkućući oglašavao svojim oštrim pogledom patuljka i bezuslovno zahtevao da se Osarsif svakako i bez suvišnog džimrijskog naklapanja kupi po prvobitno zatraženoj ceni. I tek kasno i sasvim ovlaš umešao se lično onaj koji je bio predmet cenjkanja, napomenuvši da sto i pedeset debena smatra preniskom cenom za sebe, te da bi se barem mogli nagoditi na sto i šezdeset. Učinio je to iz častoljublja koje je osećao prema bogu, ali pisar Hamat ga je uzbuđeno prekoreo rekavši da je sasvim nedopustivo da se predmet trgovine meša u određivanje svoje cene; i tako on ponovo zaćuta i pusti da stvari idu svojim tokom.

Najzad je ugledao kako dovode jednog mladog šarenog bika, kojeg su po Hamatijevom nalogu izveli iz staje; bilo je, naravno, neobično videti vrednost i cenu samog sebe tu pred sobom u životinjskom obličju – neobično, iako to ovde, u ovoj zemlji, u kojoj je većina bogova sebe prepoznavala u životinjama i gde se toliko razmišljalo o spajanju istovetnog i naporednog, nije bilo uvredljivo.

Uostalom, nije sve ostalo samo na mladom biku; njegova vrednost nije još potpuno odgovarala vrednosti Josifa, pa starac nije pristajao da u svojoj proceni ide dalje od sto i dvadeset debena, te je moralo pred njega da bude položeno još i raznih drugih dobara: jedan oklop od goveđe kože, nekoliko svežnjeva pisaćeg papira i bala običnog platna, jedan par mešina za vino od panterske kože, određena količina soli za usoljavanje lešina, svežanj udica i nekoliko ručnih metli – sve je to još moralo da se iznese da bi vaga koju je čuvao pavijan zastala u položaju svete ravnoteže, i to više po dogovoru i odoka nego čisto računski; jer od u brojkama izraženog sklapanja trgovačkog posla odustalo se na kraju, posle dugih rasprava i cenkanja oko pojedinih stvari, tako da je i jedna i druga strana imala osećanje da nije previše prevarena. Količina bakra između sto pedeset i sto šezdeset debena, to je otprilike mogla biti vrednost trampe i za tu vrednost je Rahilin sin zajedno sa dodacima postao svojina Peteprea, egipatskog velmože.

Trgovina je bila obavljena. Ismailjci iz Midijana behu ispunili svoju životnu svrhu: predali su ono što im je bilo određeno da povedu

za Egipat, te su sada mogli da krenu dalje i da nestanu u svetu – oni više nisu bili potrebni. No to, uostalom, nimalo nije uticalo na njihovu samosvest; smatrali su sebe, kada su počeli da se spremaju za put, isto onako važnim kao što je to oduvek tako bilo i nikako se i nimalo se nisu osećali suvišnima. I nisu li želja i očinski nagon dobrog starca da se postara za nahoče i da ga smesti u najbolju poznatu mu kuću imali svoju punu meru vrednosti u moralnoj sferi, bez obzira na to što se sve to moglo i drugačije videti, da je, naime, njegova dobrodušnost takođe samo bila sredstvo i oruđe, jedno prevozno sredstvo do određenih ciljeva, o kojima sam nije ništa slutio? Dosta je čudno da je Josifa uopšte dalje prodao, kao da je tako moralo biti – uz dobit koja mu je, kako je rekao, omogućavala „da preživi", a uz to mu nekako umirila njegovu savest trgovca. Ali dobiti radi on to očevidno nije učinio i, ako dobro vidimo, veoma bi rado sina iz studenca zadržao za sebe da mu svako veče poželi laku noć i peče lepinje. Nije se pri svemu tome rukovodio ličnim koristoljubljem, ma koliko da je nastojao da kao trgovac ostvari svoje interese. Ali šta zapravo uopšte znači koristoljublje? Nešto ga je gonilo da se pobrine za Josifa i da ga negde dobro udomi, a sa zadovoljenjem te želje on je ujedno još uvek radio i u svoju korist, svejedno gde je bilo izvorište te snažne želje u njemu.

A i Josif je sa svoje strane bio u punoj meri mladić koji je umeo da ceni dostojanstvo slobode, koje onome što je nužno daje ljudski produhovljeni izgled; i kada mu je starac, po zaključenom poslu, rekao: „Eto vidiš, Hej-ti, ili Usarsife, kako samog sebe zoveš, ti sada više nisi moj, ti pripadaš ovoj kući, a ja sam ono što sam bio naumio i ostvario" – tada mu je Josif iskazao svu svoju zahvalnost nekoliko puta poljubivši mu skute odeće i nazvavši ga svojim spasiteljem.

„Živ mi bio, sine moj", reče starac, „i pokaži da si dostojan učinjenog dobročinstva! Budi pametan i predusretljiv prema svakome i obuzdaj svoj jezik ako bi te zasvrbeo i hteo da se oda zanovetanju i nepriličnom povlačenju razlike, na primer, između onog što zaslužuje poštovanje i onog što je zastarelo – jer time može samo da se dospe u jamu! Tvojim ustima podarena je slatkorečivost i ti umeš tako ljupko da kažeš 'laku noć' i još mnogo toga drugoga – drži se ti toga i razveseljavaj ljude umesto da ih ozlovoljuješ svojim zanovetanjem, jer to ne vodi dobrome. Ukratko: živ mi bio! Da treba da izbegavaš greške kojima si sebe bio doveo u jamu: neoprostivo poverenje i slepo pouzdanje, na to zacelo ne moram da te podsećam jer si se u tom pogledu, rekao bih, naučio pameti. Nisam ispitivao kako je sve to bilo, niti sam pokušavao da se pobliže upoznam sa svom tom tvojom sudbinom, jer mi je dovoljno što znam da u ovom

bučnom svetu postoji mnogo tajni, a moje iskustvo me uči da i najneobičnije i najnemogućnije stvari smatram mogućnim. Ako je tako, kao što sam ponekad po tvom uljudnom ponašanju i darovima koje poseduješ mogao da naslutim – da si potekao iz boljih prilika i da si se mazao uljem radosti pre nego što si dospeo u utrobu studenca – e pa onda ti je sada dobačeno spasonosno uže i otvoreni su ti izgledi na sreću – da se ponovo uzdigneš u primereniji položaj time što sam te prodao u ovu kuću. Živ mi bio po treći put! Jer, dva puta sam to već rekao, a kažu: treća je sreća! Ja sam star i ne znam da li ću te ponovo videti. Neka bog Adon, koji je, koliko znam, ravan suncu koje zalazi, čuva i štiti tvoje korake da se ne spotaknu. I da si mi blagosloven!"

Josif kleknu na zemlju pred ovim ocem i još jednom poljubi skute njegove haljine, a starac je položio ruku na njegovu glavu. I od Mibsama, zeta starčevog, prodani se onda oprosti i zahvali mu se na tome što ga je izvukao iz jame; zatim od Efera, sinovca, i od Kedara i Kedme, starčevih sinova, pa, samo ne na tako srdačan način kao sa ovima, i od Baalmahara, sluge nosača, i Jupe, dečaka s mesnatim usnama, koji je za uže držao Josifovu životinjsku protivvrednost, mladog bika. A zatim Ismailjci krenuše preko dvorišta i uputiše se kroz kapiju u kojoj je silno odjekivalo, krenuše istim putem kojim su bili došli, samo sada bez Josifa koji je tu stajao i gledao za njima, sa određenim osećanjem bola i zebnje u srcu zbog tog rastanka i svega onog novog i nepouzdanog što ga je očekivalo.

Pošto ovi nestadoše sa vidika i on se osvrte oko sebe, zapazi da su svi Egipćani bili otišli svojim putevima i da je bio ostao sam ili gotovo sam; jer jedini koji je tu ostao s njim bio je Se'enh-Ven-nofre-Neteruhotpe-em-per-Amun, Bogumil, podrugljivi Vezir, koji je, s morskom mačkom na ramenima, stajao tu kraj njega i svojim smežuranim osmehom gledao gore u njega.

„Šta sada da činim i kome da se obratim?" – upita Josif.

Patuljak nije odgovorio. On mu je, gledajući gore u njega, samo klimao glavom i otvoreno pokazivao da se raduje. Ali u jedan mah zastrašeno okrenu glavu i piskutavo prošapta: „Baci se licem na zemlju!"

Istovremeno i sam postupi tako i čelom se priljubi za zemlju, jedna potrbuške skupljena gomilica na kojoj je sedela životinja; ova je, naime, spretno reagovala na nagli pokret i hitro se sa gospodarevih ramena spustila na njegova leđa, gde je sada uzdignuta repa nepomično sedela i svojim od straha razrogačenim očima buljila onamo kuda je gledao i Josif, ne želeći da propusti priliku; jer, on je, doduše,

sledio primer Bogumila, ali je i u tom ležećem položaju između prstiju podignutih ruku ipak mogao da vidi zbog čega ili kome se iskazuje takvo poštovanje.

Ukoso preko dvorišta se od Kuće žena prema gospodarevoj kući kretala povorka od pet slugu u prečagama i s tesnim platnenim kapama na čelu i pet sluškinja sa raspletenom kosom na začelju, dok je u sredini, iznad njih, lebdeći na golim ramenima nubijskih slugu, prekrštenih nogu i zavaljena u jastuke neke vrste pozlaćene nosiljke s životinjskim glavama razjapljenih čeljusti, sedela jedna egipatska gospa, izvanredno negovana, s bleštavim nakitom u kovrdžama, zlatom o vratu, prstenjem na rukama poput ljiljana, od kojih je jednu – bila je to veoma bela i dražesna ruka – nemarno spustila niz nosiljku. I Josif pod ukrasnim vencem njene glave vide njen osobeni, pored sveg pomodnog, sasvim jedinstven i neponovljiv profil sa kozmetičkim sredstvima prema slepoočnicama produženim očima, malo ulubljenim nosom, osenčenim jamama obraza i uskim i mekanim ustima koja su se vijugala između udubljenih uglova. To je bila Mut-em-enet, gospodarica kuće, Petepreova supruga, jedna zlokobna osoba koja se uputila na ručak.

Četvrti deo:

NAJVIŠI

Koliko je dugo Josif ostao kod Potifara

Beše jedan čovek u kojeg je bila jogunasta krava koja nikako nije htela da prihvati jaram kada je trebalo da se poore njiva, nego bi ga svaki put zbacila s vrata. Čovek joj onda oduze tele i odvede ga na njivu koja je trebalo da bude poorana. Kako krava začu mukanje svog deteta, tako u isti mah dopusti da bude poterana onamo gde je bilo tele i spremno prihvati jaram.

Tele je na njivi, čovek ga je odveo onamo, ali ono ne muče, ono je sasvim mirno i samo se osvrće oko sebe na nepoznatoj njivi koja mu se čini kao groblje. Ono oseća da bi bilo prerano da se oglasi svojim glasom; ali ono ima sasvim određenu predstavu o čovekovim namerama i dugoročnim planovima, to tele koje se zove Jehosif ili Osarsif. Budući da zna tog čoveka, to ono naslućuje i nekako kao u snu biva mu jasno da njegovo odvođenje na tu njivu, čemu se kod kuće tako jogunasto odupiralo, nikako ne predstavlja tek neku puku slučajnost, nego da pripada jednom planu u kojem jedna stvar povlači za sobom onu drugu. Tema o „povlačenju za sobom" i „dovođenju za sobom" jedna je od onih tema koje se u njegovoj inteligentnoj i sanjarskoj duši, u kojoj, kao što se dešava, sunce i mesec istovremeno stoje na nebu, muzički suprotstavljaju i dopunjuju, a pri svemu tome znatnu ulogu igra i misao vodilja o mesecu koji svojom svetlošću obasjava put zvezdanih bogova, svoje braće. A zar Josif, to tele, – zar on nije već za sebe i na svoju ruku, mada u skladu sa odlukama tog čoveka, kada je ugledao blistave beline predela Gosem, počeo da prede svoje misli? Preuranjene i u daleku budućnost prenesene misli, po njegovom sopstvenom osećanju, morale su za sada da ostanu skrivene. Jer mnogo toga mora još da se poizdešava pre nego što one mogu da se ostvare, a samo odvođenje u svemu tome nije bilo dovoljno; moralo je da se dogodi još nešto, za što je bilo potrebno tiho iščekivanje i detinje prisno pouzdanje, nije se čak moglo ni naslutiti kako će se ono ostvariti i na koji način će se pojaviti. To je u rukama tog čoveka koji je tele doveo na njivu, to je u Božjim rukama.

Ne, nije Josif sasvim zaboravio prestravljenog starca kod kuće; njegovo ćutanje, ćutanje koje je trajalo tolike godine, ne sme ni za trenutak da nas zavede da se priklonimo takvom mišljenju punom prekora – ponajmanje u vreme kod kojeg smo zastali i o kojem

pričamo s osećanjima koja u dlaku liče na njegova – jer su ona njegova. Ako nam se, naime, čini da smo već jednom bili dospeli do ove tačke naše priče i da smo već jednom sve ispričali; ako nas prožima snažno osećanje prepoznavanja ili ponovnog spoznavanja „već viđenog" i „već jednom sanjanog", te nas poziva da mu se predamo; onda je to upravo ono isto iskustvo koje je tada ispunjavalo i našeg junaka: jedna podudarnost koja je zacelo imala svog smisla. Ono što bismo mi na našem jeziku nazvali i označili njegovom vezanošću za oca – jedna vezanost utoliko dublja i snažnija ukoliko je snagom jednog daljeg izjednačavanja i zamene ujedno bila i vezanost za boga – ispoljilo se izuzetno snažno upravo sada; a kako da se ne ispolji kod njega kada se ono ispoljavalo sa njim, na njemu i izvan njega? Ono što je doživljavao bilo je sledbeništvo i podražavanje; s malim odstupanjima to je već jednom doživeo njegov otac. I čudesno je i neobično posmatrati kako se u fenomenu sledbeništva meša ono što je izraz volje za vođstvom, tako da je teško razlučiti ko zapravo podražava a ko ide za ponavljanjem već doživljenog: ličnost ili sudbina. Ono unutarnje odražava se i ogleda u spoljašnjem i pri tome se naizgled nehotice pretvara u zbivanje koje je vezano za ličnost, pa se čini da je s njom oduvek činilo jednu celinu. Jer, mi idemo po tragovima i celokupni život je ispunjavanje mitskih formi sadašnjošću.

Josif se poigravao raznim vidovima sledbeništva i pobožno opsenjujućim samozamenjivanjima, pa je njima umeo da načini utisak i čak, barem za trenutak, da pridobije ljude. Ali sada ga je sasvim ispunjavalo i zaokupljalo vraćanje očinskog i njegovo vaskrsavanje u njemu. On je bio Jakov, otac, koji je kročio u Lavanovo carstvo, ukraden i odveden u donji svet, bio je onaj kome kod kuće više nije bilo opstanka, te je morao da beži pred mržnjom bratovljevom, pred obeznanjenim jalom Riđega za blagoslovom i prvorodstvom – desetostruko je ovog puta Esav bio preobražen, bio je to svojevrstan preobražaj, a i Lavan je u ovoj sadašnjosti izgledao nešto drugačije: pojavio se na vatrometnim točkovima i odeven u kraljevsko platno, Potifar, krotilac konja, debeo, pretilan i osion, i to toliko osion da su morali da strepe za njega. Ali to je bio on, tu nije bilo sumnje, mada je život mogao da se poigrava uvek novim oblicima istoga. Opet je, po objavljivanju onog „jednom", Avramovo seme bilo stranac u zemlji koja nije njemu pripadala i Josif će služiti Lavanu, koji je u povratku imao egipatsko ime, te se visokoparno zvao „Poklon sunca", a koliko li će mu dugo služiti?

To pitanje postavili smo već u Jakovljevom slučaju i razrešili smo ga u skladu sa razumom. Mi ga sada ponovo postavljamo u slučaju

njegova sina, odlučni da i ovog puta dokraja sve razjasnimo i postavimo na svoje mesto, te da snovidovno smestimo i ukotvimo u stvarnosti. Stvarno razmatranje pitanja vremena i godina starosti u povesti o Josifu oduvek je bilo veoma nemarno. Lepršava sanjalačka mašta pripisuje tom liku onu nepromenljivost i vanvremenost koju je zadobio u Jakovljevim očima, pošto je smatrao da je mrtav i rastrgnut, a koju uistinu samo smrt daje. Ali dečak, koji je po očevom mišljenju bio mrtav, bio je živ i postajao je, budući da su se nizale godine za godinom, sve stariji, pa valja imati na umu da je Josif, pred čiju su stolicu jednog dana stala njegova uboga braća klanjajući mu se, bio četrdesetogodišnjak kojega molioci nisu mogli da prepoznaju, i to ne samo zbog dostojanstvenog držanja, položaja i odeće, već i zbog promena koje je vreme izvršilo na njegovoj ličnosti.

Bile su prošle dvadeset i tri godine otkada su ga esavska braća prodala i on bio odveden u Egipat – gotovo onoliko godina koliko je Jakov sve u svemu proveo u zemlji „nedođiji"; a i zemlja u kojoj je Avramovo seme ovog puta stranstvovalo mogla se tako zvati, štaviše čak i sa više prava nego ona jer Josif tamo nije ostao četrnaest, šest i pet, ili sedam, trinaest i pet godina, nego stvarno ceo svoj život, da bi se tek u smrti vratio kući. Ali je sasvim nejasno i malo se o tome razmišljalo kako su te njegove godine provedene u donjem svetu bile razdeljene u međusobno jasno i očevidno odvojena razdoblja njegovog blagoslovenog života, naročito prve, odsudne godine, provedene u Potifarovoj kući, i godine provedene u jami, u koju je ponovo dospeo.

Na oba ova razdoblja otpada, sve u svemu, trinaest godina, upravo onoliko koliko je Jakovu bilo potrebno da izrodi svoje dvanaestoro mesopotamske dece – pod pretpostavkom, naime da je Josif imao trideset godina kada se uzdigao i postao prvi među žiteljima donjeg sveta. Da se razumemo, nigde nije zapisano da je tada imao toliko godina – ili barem nema zapisa tamo gde bi trebalo da ga bude, pa da bi se to moglo smatrati merodavnim. A ipak je to opšteprihvaćena činjenica, aksiom kojem nije potreban nikakav dokaz, već govori sam za sebe, pa takoreći, kao i sunce, sam sebe začinje sa sopstvenom majkom sa najjasnijim pravom da se jednostavno „tako ponaša". Jer to je uvek tako. Trideset godina je pravo doba da se zakorakne na životnu stepenicu na koju je Josif tada zakoraknuo; sa trideset godina se izlazi iz tame i pustinje pripremnog doba i ulazi u aktivni život; to je čas kada se postaje vidljiv i ostvaruju sni. Prošlo je, dakle, trinaest godina od ulaska sedamnaestogodišnjaka u Egipat do onog trenutka kada je stao pred faraona, to je sigurno. Ali koliko od njih otpada na deo života proveden u Potifarovoj kući, a koliko onda na

jamu? Oveštalo predanje na to ne daje svoj pouzdan odgovor; podaci koji malo kazuju je sve do čega kod njega možemo doći a što nam je neophodno za razjašnjenje vremenskih odnosa u sklopu naše povesti. Kako onda da to razjasnimo? Kako onda da rasporedimo grupe godina u njoj?

Pitanje se čini neumesnim. Poznajemo li mi našu priču, našu povest, ili je ne poznajemo? Da li je dopustivo i u skladu sa suštinom priče da pripovedač njena fakta i činjenice javno izračunava na osnovu nekih rasuđivanja i dedukcija? Da li bi trebalo da pripovedač bude drugačije prisutan nego kao anonimni izvor ispričane priče ili zapravo priče koja samu sebe priča, u kojoj sve postoji po sebi, tako i nikako drugačije, izvan svake sumnje i pouzdano? Pripovedač, reći će se, treba da bude u priči, da bude jedno s njom a ne izvan nje, treba da je smisli i predoči. Ali kako stoje stvari s bogom kojeg je Avram zamislio i spoznao? On je u vatri, ali on nije vatra. On je, dakle, istovremeno u njoj i izvan nje. Naravno, biti stvar i posmatrati tu stvar, to su dve stvari. A ipak postoje nivoi i sfere gde oboje može da se nađe u jednom: pripovedač je, doduše, u priči, ali on nije priča; on je njen prostor, ali ona nije njegov, nego je on i izvan nje, a izmenom svoga bića on dospeva u položaj da je može razmatrati. Nikada nismo išli za tim da izazovemo lažni utisak da smo mi praizvor Josifove povesti. Pre nego što je mogla da bude ispričana, ona se već bila zbila; ona je potekla iz onog istog vrela iz kojeg izvire svekoliko zbivanje i zbivajući se ispričala je samu sebe. Otada ona postoji u svetu; svaki je zna ili veruje da zna, jer dosta često je to samo neobavezno, ne naročito pouzdano, ovlašno sanjalačko znanje. Ona je ispričana stotinu puta i prošla je kroz stotinu sredstava pripovedanja. Ovde pak i danas ona se predočava na jedan način pripovedanja kroz koji ona takoreći postaje svesna sama sebe, pa se pri tome priseća kako je to s njom jednom zapravo i stvarno bilo, tako da ona istovremeno i teče i samu sebe razlaže i objašnjava.

Ona, na primer, razlaže i objašnjava na koji način se daju raščlaniti onih trinaest godina koje su prošle od Josifove prodaje do njegovog uzdignuća na visok položaj. Jedna stvar je u svakom slučaju van svake sumnje, a to je da Josif koji je dospeo u zatvor već poodavno više nije bio onaj dečak kojeg su Ismailjci doveli pred Petepreovu kuću, da, štaviše, daleko najveći deo tih trinaest godina otpada na njegov boravak u toj kući. Mogli bismo najzad da ustvrdimo da je tako bilo; ali mi smo sa zadovoljstvom spremni da postavimo pitanje kako je uopšte i moglo biti drugačije. Josif, je, gledano sa društvenog stanovišta, bio jedna savršena nula kada je sa sedamnaest ili nepunih osamnaest godina dospeo kod Egipćanina i u deo života koji je

proveo u njegovoj kući spada i vreme koje je tamo stvarno proveo. Nije Potifar drugog ili trećeg dana habirskog roba postavio za nadzornika nad svim svojim imetkom, niti je u Josifove ruke predao sav svoj posed. Potrajalo je određeno vreme dok ga je uopšte zapazio – on i druge osobe koje su bile presudne po ishod ovog značajnog životnog razdoblja. A, osim toga, delovanje u upravnoj privrednoj službi, koje ga je brzo odvelo naviše, nužno je moralo potrajati godinama da bi postalo pripremnom školom, što mu je i bila svrha, za službu upravitelja kuće najvećih razmera, naime, važnog mesta koje ga je potom dopalo.

Jednom rečju, Josif je ostao deset godina kod Potifara i za to vreme je stasao u dvadesetsedmogodišnjaka, u jevrejskog „čoveka", kako su ga zvali, kojeg su poneki katkad nazivali „jevrejskim slugom", što, dakako, ima pomalo uvredljivo zlobni prizvuk, budući da on tada već odavno nije bio sluga. Trenutak kada je, položajem i ugledom, prestao to da bude, ne može se tačno odrediti i utvrditi, – ni danas, kao što nije moglo ni pre. Jer, u osnovi je, čisto pravno gledano, Josif uvek ostao sluga, rob; ostao je to i u svom najvećem gospodstvu i sve do kraja svog života. Jer, mi zacelo čitamo da je prodat i da je nanovo prodavan; ali o njegovom oslobođenju ili otkupu nismo nigde ništa pročitali. Njegov izvanredan životni put prećutno je prelazio preko pravne činjenice njegovog ropskog položaja, i posle njegovog naglog uspona više niko za to nije pitao. Ali već u Petepreovoj kući on nije dugo ostao sluga u onom najobičnijem, doslovnom smislu reči, a njegov blagosloveni uspon na elijezerovski položaj upravitelja kuće ni u kom slučaju se nije protegao na sve godine provedene kod Potifara. Bilo ih je sedam i one su bile dovoljne za taj položaj, to je *pouzdana* činjenica; a druga činjenica je da je tek preostali deo decenije bio ispunjen i pomućen neugodnim zbivanjima izazvanim osećanjima jedne nesrećne žene, što je onda i dovelo do okončanja ovog razdoblja. Predanje ne propušta da nam, barem nekim uopštenim i približnim vremenskim određenjem, stavi do znanja da do ovih neugodnih zbivanja nikako nije došlo odmah ili ubrzo po prispeću Josifovom u kuću, da se nisu odvijala uporedo sa njegovim usponom, nego da su ona započela tek pošto je dospeo na taj svoj visoki položaj. Počela su, kaže se, „posle one priče", posle priče, naime, o tome da je Josif osvojio najviše poverenje; otuda, dakle, treba računati da se cela ta stvar sa tom nesrećnom strašću vukla samo preko tri godine – dovoljno dugo za sudionike! – da bi se onda završila katastrofom.

Rezultat ovakvog samoispitivanja priče može da izdrži svaki pokušaj da se on ospori. Ako, prema njemu, na potifarsku epizodu

treba zaračunati deset Josifovih godina života, onda na deo koji zatim sledi, na vreme provedeno u zatvoru, otpadaju tri godine. Ni više ni manje; i zaista se retko dešava da se na uverljiviji način poklapaju istina i verovatnoća kao u ovoj činjenici. Šta bi moglo da bude jasnije i tačnije nego da je Josif – analogno onim trima danima koja je u Dotanu proveo u grobu – tri godine, i ni kraće ni duže, ležao u ovoj rupi? Može se ići i tako daleko i tvrditi da je on to sam već unapred naslućivao, štaviše, posle svega što je smatrao da je u skladu sa određenim redom, da je znao da to ima smisla i da je ispravno; nikakvu drugu mogućnost i nije imao u vidu – u čemu je i dobio potvrdu od čistom zahtevu podložne sudbine.

Tri godine! Nije dovoljno samo reći da je tako bilo, već – da drugačije nije ni moglo biti. A predanje pobliže određuje, jednim vremenskim navodom neobične tačnosti, kako su te tri godine bile raspodeljene; po njemu, Josifovi čuveni doživljaji sa vrhovnim pekarom i vrhovnim peharnikom, njegovim otmenim drugovima u zatvoru, koje je morao da opslužuje, padaju već u prvu od ove tri godine. „Posle dve godine", kaže se, „faraon je usnio snove i Josif mu je protumačio te njegove snove". Dve godine posle čega? O tome bi se moglo sporiti. Možda se htelo reći: dve godine pošto je faraon postao faraon, što znači: dve godine po dolasku na presto onog faraona koji je usnio one zagonetne snove. Ili bi možda moglo da znači: dve godine pošto je Josif gospodi protumačio njihove snove i vrhovni pekar, kao što se zna, bio obešen. Ali cela ta rasprava bila bi beskorisna jer je navod tačan i u pogledu jedne i u pogledu druge stvari. Uistinu, dve godine posle dogodovštine sa optuženim dvorjanima faraon je usnio snove; a to je ujedno bilo dve godine od njegovog dolaska na faraonski presto, jer dok je Josif još bio u zatvoru, a to je bilo krajem prve godine, zbilo se da se Amenhotep, tog imena treći po redu, sjedinio sa suncem i da je njegov sin, Sanjalica, sebi stavio na glavu dvostruku krunu.

Tu se može videti da nema ničeg lažnog u priči, da se sve slaže sa onih deset godina i sa tri godine, upravo do onog trenutka kada je Josif napunio trideset godina, te se sve sasvim tačno i posve skladno slaže sa istinom i stvarnošću!

U zemlji unuka

Igra života, ukoliko se odnosi na uzajamne veze među ljudima i potpuno neznanje istih tih ljudi o budućnosti njihovih veza i odnosa, koji pri prvoj izmeni pogleda ne bi mogli biti tanji, lakši, neznatniji, površniji i ovlašniji, a koji su određeni da jednog nepredvidivog dana poprime karakter žarke isprepletenosti i stravične bliskosti – ta igra i to neznanje mogli bi za upućenog posmatrača da postanu predmetom dubokoumnog razmišljanja.

Tako je Josif sada, potrbuške, na kolenima, čučao kraj patuljka Bogumila, zvanog Šepses-Besa, na pločniku dvorišta, te je iz radoznalosti gledao kroz svoje sklopljene ruke u divnu, sasvim nepoznatu pojavu koja je samo nekoliko koraka od njega prolebdela na zlatnoj lavljoj ležaljki; gledao je u taj primerak visoke civilizacije donjeg sveta, koji u njemu nije izazivao nikakvo drugo osećanje do duboko, s kritičkom odbojnošću pomešano strahopoštovanje i nikakvu drugu pomisao do otprilike: „Oho! Ovo mora da je gospodarica! Potifarova žena koja navodno strepi za njega. Spada li ona među dobre ili zle? Njen izgled na to ne daje odgovora. Očigledno veoma visoka dama Egipta. Ocu se ne bi dopala. Ja sam tu malo blaži u prosuđivanju, ali se ni ja ne dam zaplašiti...” To je bilo sve. S njene strane nije bilo ni toliko. Ona je za trenutak, dok su je pronosili, okrenula ukrašenu glavu prema onima koji su je zadivljeno posmatrali. Ona ih je videla i nije ih videla – samo je ovlaš i negledeći prešla pogledom preko njih. Čovečuljka je, po svoj prilici, prepoznala, pa ga je znala, a moguće je da se za tren jedan u njenim kičicom obojenim očima koje su se sjajile kao emajl pojavilo nešto kao nagoveštaj osmeha i da su se sasvim ovlaš pomerili uglovi njenih vijugavih usta, jer ni to nije bilo sasvim sigurno. Onog drugog nije znala, ali teško da se zapitala ko bi to mogao biti. On je malo odudarao svojim ispranim ismailjskim ogrtačem s kapuljačom, koji je još uvek imao na sebi, a i kosa mu još nije bila očešljana na način koji je ovde bio uobičajen. Je li to ona zapazila? Svakako. Ali to zapažanje nije prodrlo u njenu gordu svest, gde bi se onda njime pozabavila. Ako nije spadao ovamo, onda će bogovi znati kako je dospeo ovamo – bilo je sasvim dovoljno da *oni* to znaju; ona, Mut-em-enet, zvana Eni, suviše je sebe cenila da bi o

tome razmišljala i da bi se time opterećivala. Da li je videla kako je zgodan i lep? Ali čemu ta pitanja! Njeno gledanje nije bilo gledanje; ona nije ni pomislila – pogled joj je bio zastrt – da je ovde postojao razlog i povod da upotrebi svoje oči. Nijedno od oba oka nije dotakla ni najbleđa senka ili iskra slutnje šta će se za nekoliko godina zbiti i šta će se među njima odigrati. Da će joj ta šaka jada, koja joj je iskazivala svoje poštovanje, jednog dana toliko značiti, da će joj biti sve i sva, njena slast i njen jad, njena isključiva i jedina misao koja će je svu zaokupiti, da će biti taj koji će je izbezumiti, da će zbog njega počiniti suludе stvari i izgubiti svoj duševni mir i da će joj on uništiti dostojanstvo i ceo njen život – to ova žena ni najmanje nije slutila. Da će on biti uzrokom gorkog plača, da će ona veoma opasno ugroziti njegovo vereništvo s bogom i venac na njegovoj glavi i da će malo nedostajati pa da njenoj suludosti uspe da ga odvoji od boga – o svemu tome Sanjar nije mogao ni da sanja, iako je ruka bela kao ljiljan, koja je nemarno visila sa nosiljke, mogla da ga navede da se malo zamisli. Neka bude oprošteno posmatraču, koji celu priču zna do u tančine, ako, zbog neznanja onih koji su u priči a ne i izvan nje, za trenutak zastane klimajući glavom.

On se odmah odriče radoznalosti iz koje je povlačio zavesu budućnosti i posve se okreće onom svečanom času koji sada vlada. To vreme obuhvata sedam godina, godine onog isprva tako neverovatnog uspona Josifa u Petepreovoj kući od trenutka kada mu je, pošto je prolebdela gospodarica, ludica Bes-em-heb na dvorištu došapnuo: „Moramo te ošišati i obući da budeš kao i svi ostali", i poveo ga preko, do berbera kuće za služinčad, gde su mu, šaleći se sa mališom, podsekli kosu na egipatski način, tako da je izgledao kao oni što hodaju po nasipima, a odavde u spremište odeće i pregača u istoj zgradi, gde mu je jedan pisar iz zaliha uručio egipatsku odeću, i to radnu odeću i odeću za svečane prilike, obaveznu na Petepreovu imanju, tako da je potpuno ličio na mladića iz Kemea, te ga možda već tada braća na prvi pogled ne bi prepoznala.

Tih sedam ophoda predstavljalo je zapravo jedno podražavanje i ponavljanje očevih godina u životu sina i odgovaralo je onom vremenskom rasponu u okviru kojeg je Jakov od prosjaka u bekstvu postao težak bogataš i neophodan sudeonik Lavanovog imetka koji je zahvaljujući blagoslovu doživeo pravi procvat. Sada je za Josifa bio prispeo čas da se pokaže neophodnim, – kako se to, dakle, zbilo i kako je to postigao? Je li, poput Jakova, našao vodu? To je bilo sasvim izlišno. Vode je kod Petepreа bilo u izobilju budući da tu nije bilo samo Lotosovo jezerce u vrtiću, već je između nasada voćnjaka i povrtnjaka bilo udubljenih četvrtastih bazena koji nisu imali nikakve

veze sa Hraniteljem, a opet su hranili vrt jer su bili puni podzemne vode. Vode, dakle, nije manjkalo; iako Potifarova kuća u svom unutrašnjem životu nije bila kuća blagoslova – naprotiv, ubrzo se pokazalo da je, pored sveg dostojanstva, to bila jedna luda i mračna kuća u kojoj je bilo puno jada i nevolja, – ona je ipak bila kuća blagoslovena privrednim blagostanjem; postati u njoj „umnožitelj” bilo je teško i gotovo izlišno; bilo je dovoljno da vlasnik jednog dana dođe do uverenja da je sve što poseduje najbolje obezbeđeno u rukama ovog mladog stranca i da, ako ovaj bude upravljao njegovim posedom, ne treba ni za šta da se brine niti da se sam prihvata nekog posla – kako je to uopšte odgovaralo njegovom visokom položaju i kako je on to, uostalom, bio navikao. U nastanku neograničenog poverenja, dakle, pre svega ispoljavala se snaga blagoslova; a prirodna odbojnost prema iskušenju da takvo poverenje izigra i proigra, ma i u jednoj tački – a pogotovo u onoj najškakljivijoj – biće nosiocu blagoslova od silne pomoći da izbegne raskol s Bogom.

Doista, bilo je to lavansko doba koje je sada započinjalo za Josifa, a ipak je sve bilo sasvim drugačije nego u očevom slučaju, jer drugačije su se stvari odvijale u slučaju potomka. Naime, vraćanje je promena, te kao što se u kaleidoskopu uvek isti sastav šarenih kamenčića naizmenično slaže u nove slike, tako i život, koji se poigrava, od istog i istovetnog uvek stvara nešto novo, pa se zvezdana figura sina i stvara iz onih istih delića iz kojih je bila stvorena očeva životna zvezda. Gledanje u kaleidoskop je poučno; jer u kakve će se samo slike sinu složiti komadići i kamenčići od kojih je bila sastavljena Jakovljeva životna slika, koliko će se samo bogatije, složenije, ali i po njega opakije složiti! On je jedan kasniji, zapetljaniji „slučaj”, taj Josif; on je jedan sinovljevski slučaj, lagodniji i duhovitiji, svakako, od očevog slučaja, ali i teži, bolniji, zanimljiviji, pa se jednostavni temelji i obrasci očevog prethodnog uzor-života teško daju prepoznati u obliku u kojem se oni vraćaju u sinovljevom životu. Šta će, na primer, u sinovljevom životu biti sa idejom i uzorom otelovljenim u Rahili, sa tom ljupkom i klasičnom figurom života – kakva zapetljana i po život opasna arabeska! Dobro se vidi: ono što se tu priprema, ono što već postoji, zato što se već bilo odigralo kada je priča samu sebe pričala, a što, pošto je ponovo uključen zakon vremena i redosleda, samo još nije došlo, nije dospelo na red – to nas silnom i čudesnom snagom privlači; naša radoznalost o toj stvari, jedna osobena vrsta radoznalosti koja već sve zna, pa se i ne odnosi na saznanje nego na saopštenje te stvari, veoma je živa i neprekidno smo u iskušenju da se prepustimo brzopletosti i pojurimo ispred trenutnog svečanog časa. Tako to biva kada dvojaki smisao reči „jednom” deluje svojom čarobnom snagom,

kada je budućnost prošlost, kada se odavno već sve odigralo i kada samo treba opet da se odigra u datoj sadašnjici!

Ono što možemo da učinimo da bismo malo popustili uzde naše nestrpljivosti, to je da malo proširimo pojam sadašnjosti, oslobađajući ga preuskog okvira, i da veći broj zbivanja koja su se zbila jedno za drugim sažmemo u jednu celinu i lakše savladivu istovremenost. Za takav osvrt sasvim je podesan skup godina u okviru kojih je; Josif najpre postao Petepreov lični sluga, a zatim njegov vrhovni upravitelj; štaviše, takav osvrt to i zahteva, i to zbog toga što su okolnosti, koje su mnogo doprinele njegovom uspehu (iako bi se moglo pomisliti da su baš one morale da budu neka vrsta kočnice), i njihovo delovanje za sve ovo vreme, pa još i nadalje, odmah, na samom početku, igrale odsudnu ulogu, tako da se o početku ne može ni govoriti a da uopšte ne bude reči o ovim okolnostima koje su naprosto sve to prožimale.

U zapisu, posle potvrde činjenice o Josifovoj drugoj prodaji, stoji pre svega da je Josif „bio u domu svoga gospodara, Egipćanina". Dakako, tamo je bio. A gde bi inače drugde bio? On je bio prodan u tu kuću i u toj kući je bio – zapis kao da samo potvrđuje ono što je inače utvrđeno i kao da se nepotrebno ponavlja. Ali se ipak mora valjano pročitati. Tvrdnja da je Josif „bio" u Potifarovoj kući kazuje nam da je tamo *ostao*, što sa onim prethodnim nikako nije već rečeno, te predstavlja jednu novost koja zaslužuje da bude istaknuta. Josif je, pošto je bio kupljen, ostao u samoj Petepreovoj kući, a to znači da je, Božjom voljom, izbegao opasnost, koja je i te kako bila velika, da bude određen da kuluči napolju, na zemljišnom posedu Egipćanina, gde bi danju skapavao od vrućine, a noću drhtao od hladnoće, te bi tu, pod knutom malo uglađenog nadzornika, u tami i bedi, nepoznat i nepriznat, skončao svoje dane.

Taj mač visio mu je nad glavom i mi moramo da se čudimo da nije pao na njega. On je dosta nesigurno, kao o nekoj niti, visio nad njegovom glavom. Josif je bio stranac koji je prodan u Egipat, on je bio azijski sin, jedan Amu-dečak, jedan Habir ili Hebrejac, i mi moramo da imamo u vidu sav onaj prezir kojem je kao takav bio izložen u toj najnadmenijoj među svim stvorenim zemljama, pre nego što se upustimo u objašnjavanje kako je došlo do njegovog ublažavanja, štaviše prevazilaženja putem delovanja suprotnih uticaja. To što je Mont-kav nekoliko trenutaka bio u iskušenju da Josifa smatra polubogom, to još nije dokaz da ga je, u datom trenutku, ipak *više* smatrao čovekom. Otvoreno rečeno, on to zapravo i nije činio. Građanin Keme, čiji su preci pili vodu iz svete reke i u čijoj je jedinstvenoj domovini, prebogatoj građevinama i predanjem

prenesenim spisima i figurama, gospodar sunca nekada lično bio kralj, nazivao je sebe samog suviše izričito „čovekom” da bi, tačno uzev, od takvog procenjivanja moglo još mnogo da preostane za neegipćane, na primer crnce iz Kuša, libijske perčinlije i azijske vašljive bradonje. Pojam nečistoće i odvratnosti nije bio nikakav izum Avramova semena i nipošto nije bio rezervisan samo za Semovu decu. Ponešto je njima i narodu Egipta bilo zajedničko u pogledu shvatanja pojma „odvratno”: na primer, svinja. Ali uz to su ovima i sami Jevreji bili odvratni, i to u tolikoj meri da im je bilo ispod časti i nespojivo sa dobrim običajima da sa takvim ljudima sednu za istu trpezu, odnosno zajedno jedu hleb – to je bilo protiv njihovih propisa o jelu, i nekih dvadeset godina posle ovog vremenskog trenutka u kome se upravo sada nalazimo, kada je Josif, sa Božjim dopuštenjem, svim svojim navikama i celim svojim držanjem u svemu bio postao Egipćanin, on je, kada je za svojom trpezom imao varvare, nalagao da on i njegovo egipatsko društvo budu posluženi posebno od gostiju, da bi na taj način sačuvao obraz i da se ne bi ogrešio pred svojom poslugom.

Tako su, načelno uzev, stajale stvari sa ljudima iz Amua i Harana u Egiptu; a tako su stajale stvari i sa samim Josifom kada je tamo prispeo. To što je ostao u kući i nije morao da se satire kulučeći u polju, pravo je čudo – ili barem čovek mora tome da se čudi; jer, s druge strane, Božje čudo to u punom smislu reči opet i nije bilo, već je u svemu tome bilo i dosta ljudski uobičajenog u toj zemlji, dosta toga što je bilo pomodno i po ukusu tog podneblja, – ukratko, u svemu tome imali su udela uticaji za koje smo rekli da su stajali nasuprot onom načelnom i da su ga ublažavali, pa čak i donekle neutralisali. To načelo, dolazilo je, uostalom, do izražaja, na primer, preko Dudua, supruga Cezetinog; on ga je zastupao, on je hteo i zahtevao da Josif bude oteran u polje i da tamo obavlja teške poljske radove. Jer, on nije bio samo čovek – ili čovečuljak – sa svojstvom pune vrednosti i solidarnosti, nego i pristalica i zatočnik svetog nasleđa i strogog predanja, patuljak koji se nepokolebljivo drži načela; i time čovek koji je opredeljeni pristalica jednog načina mišljenja koje je, objedinjeno iz svakojakih moralnih državnih i religijskih shvatanja u jednu prirodnu i borbenu celinu, širom zemlje branilo svoje pozicije od drugih, manje ograničenih i ne toliko za tradiciju vezanih pogleda, pa je u Petepreovom domu svoje uporište imalo uglavnom u kući žena, tačnije u ličnim odajama Mut-em-enete, gospodarice, kod koje je zalazio jedan čovek čija je tvrda ličnost s pravom smatrana središtem i stecištem tih težnji: prvi prorok Amuna, Beknehons.

O njemu će kasnije biti reči. Josif je čuo za njega, ali ga je video tek posle nekog vremena, kao što je samo postepeno upoznavao i prilike koje ovde samo nagoveštavamo. Ali on bi po prirodi morao bati mnogo manje pažljiv i morao bi daleko sporije da uočava ono što bi po njega moglo da bude povoljno, kao i ono što bi po njega moglo da bude nepovoljno, pa da ne bi ubrzo, zapravo već pri prvom naklapanju i ćaskanju sa ostalom kućnom poslugom, saznao od svega toga ponešto, pa i ono što je veoma bitno. A pri tome se ponašao kao da on to sve već zna i kao da je upoznat sa unutrašnjim tajnama i poverljivim stvarima zemlje kao i svaki drugi njen žitelj. Svojim egipatskim govorom, koji je u ušima ovih ljudi delovao pomalo smešno, mada je on reči birao veoma smotreno i pronicljivo, što je ovima pričinjavalo vidljivo zadovoljstvo, pa se zbog toga i nije naročito žurio da ga pravilnije savlada, pričao im je o „žderačima gume" – upotrebivši znalački ovaj izraz, koji je bio omiljeno pogrdno ime za nubijske crnce – koje je video pri otpremanju preko reke u audijenciju, dodavši da zavidna gospoda svojim klevetničkim rečima u jutarnjoj odaji, po svoj prilici, za sada neće ništa postići protiv kneza namesnika Kuša zato što je ovaj umeo da obraduje faraona iznenadnim dankom i tako vodu skrene na svoju vodenicu. Ovom su se više smejali nego da im je ispričao neke novosti, jer su uživali u često ponavljanom i svima poznatom ogovaranju; a to kako ih je njegov neobičan način govora zabavljao, pri čemu su mu se donekle čak i divili, osluškujući hananske reči kojima se tu i tamo ispomagao uplićući ih u svoj govor, odmah mu je pokazalo gde je, na kojoj strani se nalazi ono što je po njega povoljno i ono što je po njega nepovoljno.

Oni su to, naime, i sami činili kako su umeli i znali. Pokušavali su da u svoj govor upletu strane reči, akadsko-vavilonske, ali i reči iz Josifovog jezičkog područja; i on je odmah shvatio, još i pre nego što je za to dobio potvrdu, da oni time nastoje da podražavaju otmene ljude, a da i ovi opet nisu činili tu budalaštinu iz sopstvenih pobuda, nego da su pri tome podražavali još jednu višu sferu, naime dvor. Josif je, kao što je rečeno, shvatio ove zavisnosti još pre nego što ih je neposredno upoznao. Zaista je to tako, zaključi on uz potajni smešak. Ovaj mali narod, koji je inače toliko toga sebi uobražavao zbog toga što je odrastao na obalama Nila i što pripada zemlji koja je jedina istinska rodna zemlja bogova, koji na najmanju sumnju u iskonsku i nesumnjivu nadmoć svoje kulture nad celim okolnim svetom ne bi odgovorio gnevom nego samo nadmoćnim smehom, koji je do grla bio ispunjen ratnom slavom svojih kraljeva, tih Ahmozesa, Tutmozesa i Amenhotepa, koji su osvojili zemljinu kuglu sve do Eufrata, reke koja teče natraške, i svoje kamene granične

međaše pomerili do najsevernijeg Retenua i sve do najjužnijih pustinjskih naroda i naroda s lukovima, – taj mali narod, tako siguran u svoju stvar, bio je, dakle, ujedno dovoljno slab i detinjast da mu otvoreno zavidi na tome što mu je hananski maternji jezik, štaviše da mu prirodno datu sposobnost da se njime služi nehotice i nasuprot svakoj zdravoj pameti uzme kao duhovnu zaslugu.

Zašto? Zato što je hananski jezik smatran otmenim jezikom. A zašto? Zato što je stran i neobičan jezik. Ali zar sve što je strano nije smatrano bednim i manje vrednim? Svakako, ali je ipak bilo otmeno, a ta nedoslednost u ocenjivanju, po njihovom sopstvenom mišljenju, nije počivala na detinjoj slabosti, nego na slobodoumlju – Josif je to dobro osetio. On je bio prvi u svetu koji je to osetio jer je tada po prvi put u svetu ta pojava uočena. Bilo je to slobodoumlje ljudi koji nisu sami pobedili i sebi potčinili to bedno inostranstvo, nego su to učinili drugi, njihovi prethodnici, pa su sada sebi mogli da dozvole da ga smatraju otmenim. Velmože su u tom pogledu davale primer. Josif je to jasno mogao da vidi po kući Peteprea, nosioca mahalice, jer što ju je bolje upoznavao, sve se više uveravao da su se njena blaga najvećim delom sastojala od dobara dopremljenih u zemlju preko određenih luka, a to znači uvezenih stranih proizvoda, i to prevashodno takvih koji su poticali iz Josifovog daljeg i užeg zavičaja, iz Sirije i Hanana. To mu je laskalo, ali mu se istovremeno činilo slaboumnim; jer na svom lagodnom putovanju od Ušća sve do Doma Amunova imao je dovoljno prilike da se divi lepoj i samosvojnoj privrednoj radinosti krajeva koji pripadaju faraonu. Konji njegovog kupca Potifara bili su sirijske pasmine – pa dobro, najbolji primerci te životinje nabavljani su odande ili iz vavilonske zemlje; egipatsko konjogojstvo nije bilo bog zna kako razvijeno. Ali su i njegova kola, baš ona sa vatrometom od dragog kamenja po krakovima, takođe bila uvezena, a to što je svoju stoku nabavljao iz zemlje Amorićana, to se, s obzirom na divnu domaću vrstu goveda sa rogovima povijenim poput lire, na Hatorine krave blagih očiju, na jake bikove, između kojih su se odabirali Merver i Hapi, nije moglo drugačije prosuditi nego kao pomodna nastranost. Faraonov prijatelj hodao je uokolo s jednim rezbarenim štapom iz Sirije, a i pivo, kao i vino koje je pio, sve je to dolazilo odande. „Iz luke" su poticali i vrčevi u kojima su mu služili ta pića, a i oružja i muzički instrumenti kojima su bile ukrašene njegove odaje. Zlato sa raskošnih ukrasnih posuda visokih gotovo kao čovek, koje su stajale kako u severnoj tako i u zapadnoj dvorani sa stubovima u slikama prekrivenim udubinama i u trpezariji s obe strane estrade, poticalo je, van svake sumnje, iz nubijskih rudnika, ali su vaze bile proizvedene u Damasku i Sidonu, a u odaji sa lepim vratima namenjenoj za prijem gostiju i za gozbe, koja se

nalazila ispred porodične trpezarije i u koju se ulazilo odmah iz hodnika, ukazali su se Josifu i drugi vrčevi, pomalo neobični po obliku i sa šarama koje su ukazivale na to da ne potiču ni iz koje druge zemlje nego baš iz Edoma, sa Kozjih planina, pa su ga se oni doimali kao neki pozdrav od Ezava, njegovog neobičnog strica, kojeg su ovde očigledno takođe smatrali otmenim.

I bogove Emora i Hanana, Baala i Astartu takođe su smatrali veoma otmenim; Josif je to odmah zapazio po načinu na koji su se Potifarove sluge, smatrajući da su to njegovi bogovi, raspitivali za njih i pri tome im izražavali svoje poštovanje. To je utoliko više delovalo kao slabo slobodoumlje što su se i odnosi snaga među narodima i zemljama za javno mišljenje otelovljavani u bogovima i bili samo izraz njihovog ličnog života. Postavlja se, naravno, pitanje šta je tu bila sama stvar a šta njena slika? Šta je tu bila stvarnost a šta njena slika, njena predstava? Je li to bila samo fraza kada bi se govorilo da je Amun pobedio bogove Azije i potčinio ih sebi, tako da su morali da mu plaćaju danak, dok je u stvari faraon sebi bio potčinio kraljeve Hanana? Ili je ovo zapravo samo bio jedan slikovit zemaljski izraz za ono? Josif je dobro znao da se to ne dâ razdvojiti. Stvar i slika, stvarno i slikovito značenje činili su jednu nerazdvojno povezanu celinu, jedno nerazlučivo jedinstvo. Upravo se zbog toga ljudi Misira u neku ruku nisu odricali Amuna samo u slučaju kada su Baala i Ašerat smatrali otmenima, nego već i u slučaju kada su u nakaradnom obliku u jezik svojih bogova unosili reči Semove dece, pa su umesto „pisar” govorili „seper” ili „reka” umesto „nehel”, kao što se u Hananu govorilo „sofer” i „nahal”. Bilo je to stvarno slobodoumlje na kojem su se zasnivali ti običaji, te naravi i mode, i to slobodoumlje upereno protiv egipatskog Amuna. Ono je uslovilo da se načelno preziranje svega semitsko-azijatskog više nije uzimalo tako ozbiljno; i pri odmeravanju odnosa između povoljnih i nepovoljnih okolnosti Josif je ovo upisao na stranu povoljnih okolnosti.

On je tu zapazio određene razlike u mišljenjima, razne struje i protivstruje, sa kojima se, kao što je rečeno, bolje upoznao tek pošto se saživeo sa životom zemlje. Pošto je Potifar bio dvorjanin, jedan od faraonovih prijatelja, to se dakako moglo naslutiti da se izvorište pomalo prijateljskih raspoloženja prema inostranstvu, a odbojnih prema Amunu, što se dalo nazreti i po njegovim navikama, nalazilo preko, na zapadu, s one strane „nehela”, u velikoj kući. Da to možda, razmišljao je Josif, nema neke veze sa Amunovim vojnim četama i odredima, sa šiljatim kopljima naoružanom silom hrama koja ga je u Ulici Sina bila priterala uza zid? Možda sa faraonovim nezadovoljstvom zbog toga što je Amun, prebogati državni bog, počeo s njim da

se nadmeće na njegovom sopstvenom, ratničkom području?

Neobičnih li i sveobuhvatnih veza! Faraonovo nezadovoljstvo zbog Amunove snage ili preterane osiljenosti njegovog hrama bilo je možda poslednji uzrok tome što Josif nije dospeo u polje nego mu je bilo dopušteno da ostane u kući svoga gospodara, te je sa poljem imao posla tek mnogo kasnije, i to ne kao kulučar, nego kao nadzornik i upravitelj. Ovaj odnos, koji ga je učinio tihim korisnikom dalekih uzvišenih pokreta, usrećio je mladog roba Osarsifa i povezao ga posredstvom njegovog visokog gospodara sa najvišim. Ali usrećilo je njega još mnogo toga više, nešto što je bilo od opštijeg značaja a što ga je zapahnulo iz sveta u koji je bio presađen, nešto što je bio nanjušio tragajući za povoljnim i nepovoljnim okolnostima svojim lepim, iako malo razmaknutim nosnicama; bio je to jedan elemenat, poznat njegovoj prirodi, u kojem se osećao kao riba u vodi. Reč je o poznom dobu, o udaljenosti jednog društva unučadi i naslednika od temelja i obrazaca koje su stvorili očevi, čije su im pobede omogućile da ono nad čim su odneli pobedu smatraju otmenim. Josifu se to dopadalo jer je i on sam, po vremenu i po duši, već pripadao poznom dobu, predstavljajući jedan slučaj sina i unuka, lak, duhovit, ali ujedno i težak i zanimljiv. Zato se on ovde odmah i osećao kao riba u vodi, pa je bio ispunjen lepom nadom da će s Božjom pomoći i njemu u slavu daleko doterati u faraonovoj Donjoj zemlji.

Dvorjanin

Dudu, oženjeni patuljak, postupio je, dakle, kao zatočnik starine i pristalica dobrih starih vremena, naprosto je delovao u Amunovo ime time što je Mont-kava, obraćajući mu se dubokim glasom i uznemireno žustrim pokretima svojih zakržljalih ručica, opomenuo da upravo kupljenog habirskog roba treba da odredi za obavljanje poljskih radova, jer potiče od neprijatelja bogova, te mu kao takvom nema mesta u ovom domu. Ali upravitelj kuće isprva nikako ne htede da se priseti o čemu on to govori i na koga to patuljak misli – na kakvog to Amu-roba? Kupljenog od Minejaca? Onog što mu je ime Osarsif? A tako! I pošto je tako ovome svojom zaboravnošću pokazao svu svoju ravnodušnost i nezainteresovanost, a time i kako se prema celoj ovoj stvari treba odnositi, on mu na primeren način izrazi svoje čuđenje što joj on, čuvar odeće, ne posvećuje samo svoje misli, nego čak i svoje reči. On to čini zbog toga što to uljudnost zahteva, odgovori Dudu. Ljudima koji žive u ovom domu mučno je da sa takvim čovekom dele i jedu hleb. Ali upravitelj je poricao da su ovi baš toliko osetljivi, pa pomenu neku vavilonsku sluškinju zaposlenu u Kući izdvojenih, Ištarumu, sa kojom se žene i gospođe sasvim lepo slažu. „Amun" – reče nadzornik sanduka sa nakitom. Pomenuo je ime konzervativnog boga i pri tome je svoj prodorni pogled, u kojem je bilo i određene pretnje, upravio gore u Mont-kava. „To je zbog Amuna", reče on. „Amun je velik", odgovori upravitelj, slegnuvši ramenima, ne trudeći se nimalo da to i sakrije. „Uostalom", dodade on, „ja ću kupljenog roba možda poslati u polje. Možda ću ga poslati a možda i neću, ali ako to i budem učinio, onda – samo ako ja to baš tako budem odlučio. Ne volim da mi neko baca konopac za mojim mislima i da ih vodi na uzici."

Ukratko, on otpremi Cezetinog muža s upozorenjem u kojem je bilo i određenog prekora – delom zacelo zbog toga što ga baš nije naročito podnosio, i to iz otvorenih i prikrivenih razloga. Otvoreni razlog njegove netrpeljivosti činila je nadmena gordost patuljka, koja mu je i te kako smetala; prikriveni razlog pak sastojao se u njegovoj velikoj i iskrenoj odanosti sluge prema Petepreu, njegovom gospodaru, a čovečuljkova gordost naprosto je smetala toj njegovoj

odanosti, štaviše ona ju je upravo vređala. To će u daljem toku priče postati jasnije. Međutim, ova odbojnost prema Duduovoj tvrdoj ličnosti nije bila jedini razlog tome što se Mont-kav pravio da ima tvrde uši i da ne čuje dobro. On je, naime, i budalicu Bogumila, koji mu je bio prilično drag, ne toliko radi njega samog koliko zbog toga što je njegov odnos prema njemu bio upravo obrnut u poređenju s onim prema Duduu, isto tako otpremio kada mu se ovaj već pre toga, naravno u obrnutom smislu, bio obratio zbog Josifa. „Lep je, dobar i pametan je ovaj mladić iz pustinje, ta on je miljenik bogova", šaputao je on. On, Bogumil, koji se, doduše, tako zove, ali to nije, spoznao je to odmah svojim neiskvarenim oštrim pogledom patuljka, pa bi bilo dobro da se upravitelj postara da Osarsif bude, bilo u unutrašnjoj bilo u spoljašnjoj službi, određen za posao kod kojeg će moći da dođu do izražaja njegove vrline. Ali već se tu upravitelj isprva pravio da ne čuje dobro i da ne zna o čemu je reč, te je onda mrzovoljno odbio da se pozabavi pitanjem na koji bi se način ova nevažno suvišna, uzgredno i iz dobre volje obavljena kupovina iskoristila za kuću. Ta stvar zaista nije bila hitna, a on, Mont-kav, ima da misli o drugim stvarima.

To je odgovaralo činjeničnom stanju stvari; za čoveka preopterećenog poslovima, kojeg je uz to povremeno još mučio i bubreg, ovaj odgovor je sasvim pristajao; Bogumilu nije ništa drugo preostalo nego da pred njim ustukne i da začuti. U stvari, upravitelj nije hteo da zna za Josifa, pa se pravio, i to ne samo pred drugima, nego i pred samim sobom, kao da je na nj zaboravio – zbog toga što se stidio dvosmislenih misli i utisaka koji su njega, trezvenog čoveka, obuzeli odmah, u prvom trenutku kada je ugledao mladića na prodaju, i to na takav način da ga je maltene napola smatrao bogom, gospodarem belog majmuna. Toga se on, dakle, stidio, pa nije želeo ni da ga se podseti na to, niti je želeo da prihvati neke podsticaje zato što bi mu njihovo prihvatanje u sopstvenim očima ličilo na popustljivost prema takvim utiscima i uticajima. Odbijao je i da kupljenoga pošalje da kuluči u polju, ali je isto tako odbijao da se pozabavi njegovim upošljavanjem u kući, jer naprosto nije ni na koji način želeo da se o njemu brine, pa se činilo kao da bi posve da digne ruke od njega. On, po prirodi inače dobar čovek, nije primetio i samom sebi ne bi priznao da se upravo tom svojom uzdržanošću priklonio svojim prvim utiscima. Ta uzdržanost imala je svoje izvorište u zazoru; ona je, među nama rečeno, izvirala iz osećanja koje leži u temelju sveta, pa je ležalo i u temelju duše Mont-kava: u očekivanju.

Tako je onda došlo do toga da je Josif, doteran i odeven na egipatski način, nedeljama i mesecima besposlen ili, što mu na kraju dođe

na isto, obavljajući čas ovde čas onde, danas ovako sutra onako, za nuždu i povremeno, samo sasvim lake i obične poslove, lunjao uokolo po Petepreovom posedu, što uostalom posebno nije upadalo u oči budući da je kod onolikog bogatstva blagoslovene kuće bilo mnogo takvih lunjala i danguba. A uz to mu je na izvestan način bilo i drago i pravo što se nisu mnogo brinuli za njega, to znači: ne pre vremena nego tek onda kada se to bude činilo na ozbiljan, dostojanstven i častan način. Bilo mu je stalo do toga da svoj životni put ne započne na pogrešan i naopak način, time što bi ga, na primer, odredili za neki zanatski posao među uposlenima u kući i tako ga zanavek zarobili nekom bezizglednom delatnošću bez perspektive. Toga se čuvao, pa je uvek znao da se u pravom trenutku vešto i spretno načini nevidljivim. Umeo je, dakako, da sedne i počavrlja sa čuvarima kapije na klupi od opeka, pri čemu je u svoj govor uplitao azijske reči koje su ih zasmejavale. Ali je izbegavao pekaru jer su tamo pekli tako dobre hlepčiće da se u njoj baš ne bi mogao razmetati svojim izuzetno dobrim pogačama, a takođe je usrdno izbegavao da se pokaže kod onih koji su pravili sandale, kao i kod onih što su lepili papir i pleli šarene palmove asure, te stolara i grnčara. Neki unutrašnji glas mu je govorio da ne bi bilo mudro da se među njima pravi neuk i da izigrava nespretnog početnika, a sve to s obzirom na ono što će kasnije uslediti.

Ali zato mu je bilo dopušteno da jednom ili dva puta u praonici rublja i kod ambara napravi popis ili račun, za što mu je njegovo znanje domaćeg pisma ubrzo bilo dovoljno. Odlučnim potezom bi ispod toga stavio zabelešku: „Pisao mladi rob Osarsif iz inostranstva, za Peteprea, svog velikog gospodara, ah, neka mu Skriveni podari dug život!, i za Mont-kava, nadzornika nad svim stvarima, izvanredno spretnog u svojoj službi, za koga kod Amuna molimo da mu podari deset hiljada godina preko od sudbine mu određenog dana, tog i tog dana trećeg meseca godišnjeg doba ahet, to jest poplave." Na ovakav način, s jedne strane otpadnički, a, s druge, u ovoj zemlji uobičajen, izražavao se pred Bogom prilikom svojih blagosiljanja, u sigurnom i očigledno opravdanom pouzdanju da mu ovaj, zbog njegovog položaja i neophodnosti da stekne naklonost, to neće uzeti za zlo. Mont-kav je takve popise i potpise video jednom, pa i drugi put, ali povodom njih nije progovorio nijednu reč.

Josif je obedovao sa Potifarovim ljudima u kući za poslugu i sa njima je pio i pivo, dok su oni čavrljali. Ubrzo je i on umeo da čavrlja kao i oni, pa i više i bolje nego oni; njegove prirodne sklonosti, naime, iskazivale su se više u vladanju jezikom i govorom a ne rukotvorstvom. Osluškivao je kako govore i podražavao ih u tome da

bi za sada mogao s njima da čavrlja, a kasnije i da im zapoveda. Naučio je da kaže: „Istina je, tako mi živog kralja!" i „Tako mi Hnutua velikog, gospodara Jeba!" Naučio je i da kaže: „Ja sam u najvećoj radosti zemlje" ili „On je u odajama ispod odaja", naime u prizemlju, ili za nekog ljutitog nadzornika: „On je kao gornjoegipatski leopard". Navikao se, kada bi im nešto kazivao, da po domaćem običaju s posebnom ljubavlju upotrebljava pokaznu zamenicu i da stalno govori otprilike ovako: „I kada dođosmo do te neosvojive tvrđave, onaj dobri starac reče tom oficiru: 'Pogledaj ovo pismo!' A kada taj mladi zapovednik vide to pismo, on reče: 'Amuna mi, ovi stranci će proći.'" – To im se dopadalo.

U praznične dane, a takvih je svaki mesec imao po nekoliko, prema kalendaru a i prema stvarnom godišnjem dobu, na primer: kada bi faraon u znak započinjanja žetvenih radova načinio prvi otkos, ili na dan stupanja na presto i ujedinjenja obe zemlje, ili na dan uspravljanja Usirovog stuba uz zveket sistri i bučne maškare, a da ne govorimo o danima Meseca i velikim danima Trojstva: Oca, Majke i Sina – u te dane bivalo je u kući za poslugu pečenih gusaka i goveđih butova; no, Josifu je Bogumil, njegov malešni zaštitnik, uz to donosio i svakojakih drugih dobrih stvari i đakonija, koje je u Kući žena bio za njega sklonio u stranu: grožđe i smokve, kolače u obliku poleglih krava i voće u medu, i pri tome mu šaputao: „Uzmi, mladi pustinjski čoveče, ovo je bolje od luka sa hlebom. Mališa je to za tebe uzeo sa trpeze izdvojenih, pošto su završili s obedom. Jer ionako već postaju suviše pretili od uživanja u poslasticama i oblapornosti, pa uistinu sada već gotovo da deluju kao čavrljave kljukane guske, pred kojima ja radi njihove zabave moram da igram. Hajde, prihvati i podigni ovu hranu koju ti patuljak donosi i neka ti prija, jer ostali nemaju tako što."

„A zar Mont-kav još uvek ne misli na mene kada me još nikako ne poziva k sebi?", zapitao bi onda Josif, pošto bi se zahvalio donosiocu.

„Ne još onako zapravo", odgovorilo bi Bogumilče klimajući glavom. „U vezi sa tobom je još dremovan i nagluv, a on ne voli da ga se podseća i opominje. Ali mališa radi na tome i već će naći načina da tvoj brodić dobije povoljan vetar u jedra, pusti ti njega samo da o tome misli i na tome radi! On hoće da Osarsif stane pred Peteprea, a to će tako i biti."

Josif ga je, naime, usrdno molio da nekako udesi i nađe priliku da stane pred Potifara; ali to je stvarno bilo gotovo neizvodljivo, pa je patuljak, spreman da pomogne, samo postepeno, korak po korak, mogao da radi na tome da to sprovede u delo. Službe koje su ma i na najudaljeniji način bile u vezi sa ličnošću gospodara, a pogotovo one

koje su obavljale dužnosti sobara i telohranitelja, nalazile su se u odveć čvrstim i ljubomornim rukama. Nije, na primer, bio uspeo pokušaj da Josif bude određen za konjušara – da hrani, timari, oprema i raspremа sirijske konje; o tome naprosto nije moglo biti govora. Pa otuda još uvek nije smeo da privede zapregu čak ni kočijašu Neternahtu, a kamoli gospodaru. To bi, u svakom slučaju, već bila jedna stepenica koja je vodila onamo, samo što nije bila dostupna. Ne, za sada mu još nije bilo dato da govori sa gospodarem, nego samo da sluša kako o njemu govore njegove sluge, da ih ispituje o njemu i prilikama u kući u koju je bio prodat, i da ih, tamo gde je to bilo moguće, usrdno posmatra pri službenom odnosu sa gospodarem: pre svega upravitelja Mont-kava, kao ono odmah na početku, onog podneva kada je bio prodat.

Bivalo je to svaki put isto kao i onda kada je samo gledao i slušao: Mont-kav je laskao gospodaru, uvijao mu se, moglo bi se reći, oko brade, ako bi taj način izražavanja kod jednog Egipćanina bez brade bio na mestu, ulagivao mu se – što je možda bio još i najprikladniji izraz, – naprosto je njegov život pretvarao u reči veličajući sjaj njegovog bogatstva i njegovo visoko dostojanstvo, predočavao mu, s ushićenjem i divljenjem, smelu muževnost njegovog držanja kao lovca i ukrotitelja konja, zbog koje je njegova najbliža okolina toliko strepela, – a sve je to činio, kako je Josifu pouzdano izgledalo ne da bi mu se dodvorio, ne radi sebe i nekog svog interesa, već radi gospodara; on to, dakle, nikako nije činio iz sluganstva i ulizištva – jer, Mont-kav je, po svoj prilici bio čestit čovek: niti je bio nemilosrdan prema nižima od sebe, niti je bio puzavac pred višima od sebe, – već ako bi ovde bila reč o ulagivanju, onda tu reč treba uzeti u njenom besprekornom osnovnom značenju i jednostavno tako razumeti da je upravitelj voleo svog gospodara i da je u iskrenoj podaničkoj odanosti jednog sluge onim svojim naoko ulagivačkim držanjem i ponašanjem samo hteo da bude od pomoći njegovoj duši. Takav je, dakle, bio Josifov utisak, potkrepljen blagim, istovremeno melanholičnim i trijumfalnim osmehom, kojim je faraonov prijatelj, taj kao kula visoki a opet Ruvimu tako nesličan čovek, prihvatao takve ljubaznosti; i ukoliko je vremenom bolje upoznavao prilike u kući, utoliko je Josifu bivalo jasnije da je Mont-kavov odnos prema njegovom gospodaru bio samo jedan vid ili jedna varijanta onog osobenog uzajamnog odnosa kojim su se odlikovali svi ukućani. Svi su oni bili veoma dostojanstveni i odnosili su se jedan prema drugome sa puno poštovanja, blagosti i laskavo blage obzirnosti. Bila je to neophodna ljubaznost ponešto napete i preterano brižne vrste: na taj način se Potifar odnosio prema svojoj supruzi, gospodarici Mut-em-enet, a tako i ona prema njemu; tako su se „sveti roditelji na gornjem

spratu” odnosili prema sinu, Petepreu, i on prema njima; tako ovi opet i prema svojoj snahi, Muti, i ona prema njima. Izgledalo je da dostojanstvo svih njih, koje se spoljašnjim okolnostima činilo tako i toliko obezbeđeno da duboko prožima ponašanje svih njih, budući da je bilo snažno prisutno u njihovoj svesti, ipak ne stoji na najčvršćim nogama i kao da u svemu tome ima nečeg šupljeg i prividnog, zbog čega svi i nastoje da se uzajamno u svom osećanju dostojanstva krepe i snaže najnežnijom ljubaznošću i najprisnijim uvažavanjem punim ljubavi. Ako je u ovoj kući blagoslova bilo nečeg luckastog i mučnog, onda je ono upravo bilo u ovome, a ako je kroz sve to provejavala neka muka, onda se ona upravo tu nazirala. On sve to nije označio nekom posebnom rečju, ali Josifu se činilo kao da je takvu reč već čuo. Učinilo mu se kao da je za to već rečeno: šuplje dostojanstvo.

Petepre je posedovao mnogo titula i počasnih zvanja; faraon ga je bio mnogo uzdigao i u nekoliko navrata mu je s prozora na kojem bi se pojavio, u prisustvu kraljevske porodice i cele dvorske svite, dobacio zlatno odličje, pri čemu je njegova pratnja klicala i izvodila ceremonijalne skokove radosti. Josifu su to pričali u kući za poslugu. Gospodar se zvao nosilac mahalice s desne strane i kraljev prijatelj. Njegova nada da će se jednog dana zvati „jedini prijatelj kraljev” (a takvih je bilo veoma malo) bila je sasvim osnovana. On je bio zapovednik trupa u palati, vrhovni dželat i zapovednik kraljevskih zatvora, to jest: on se tako zvao, to su bila dvorska zvanja koja je posedovao, i to su zapravo bile prazne ili skoro posve prazne titule dodeljene mu od strane carske milosti. U stvari, tako je Josif čuo od slugu, telesnom stražom je zapovedao jedan grubi vojnik, koji je ujedno bio i izvršilac smrtnih presuda, jedan visoki oficir po imenu Haremheb ili Hor-em-heb, koji je, doduše, bio dužan da polaže računa dvorskom titularnom komandantu i počasnom starešini kaznionice, ali i to samo forme radi; pa ako je za pretilu i ruvimovsku grdosiju sa nežnim glasom i melanholičnim osmehom i bila sreća što nije morao lično ljudima da prebija leđa i odbrojava po pet stotina udaraca batinom, kao i da ih, kako se govorilo, „uvodi u kuću mučenja i pogubljenja” da bi ih tamo „obojio bojom mrtvaca”, jer mu to baš ne bi naročito pristajalo i sigurno mu ne bi bilo po ukusu, Josif je sada ipak shvatio da je taj i takav položaj njegovom gospodaru morao doneti mnogo nevolja i poneko pozlaćeno poniženje.

Tako je to bilo: Potifarovo oficirstvo i zapovedništvo, slikovito izraženo u otmenom i lakom buzdovanu sa proširenjem na vrhu u obliku ploda pinije, šišarke, koji je držao u svojoj sitnoj desnici, bilo je počasnog karaktera, bilo je zapravo jedna fikcija, a u održavanju te

fikcije u njegovoj samosvesti nije ga podržavao samo verni Mont-kav, već i sav svet oko njega i sve spoljašnje okolnosti, pri čemu je ipak, potajno i da sam toga nije bio svestan, mogao da oseti šta ona uistinu jeste, naime: nestvarnost i šuplji privid. Ali kao što je paradni buzdovan bio simbol njegovog šupljeg dostojanstva, tako je – činilo se Josifu – to poređenje imalo još svoje dublje značenje dosežući do samog korenja, gde se više nije radilo o stvarima službe i poziva, nego o prirodnom ljudskom dostojanstvu, te je ispraznost zvanja mogla opet da bude simbol za onu ispraznost dostojanstva sa dubljim korenjem.

Josif je imao neka svoja sećanja opšteg karaktera o tome kako počasna usvajanja običaja, u duhu društvenog sporazuma, teško mogu da se ponesu sa tamnom i nemom savešću dubine koja ne dopušta da bude obmanuta vedrim fikcijama dana. Mislio je na svoju majku, – da, dosta je čudno da su se njegove misli, dok se bavio prilikama Egipćanina Peteprea, svog kupca i gospodara, i razmišljao o njima, okrenule Rahili. Ljupkoj, i njenoj pometenosti, koja mu je bila poznata jer je predstavljala posebno poglavlje u okviru predanja i njegove predistorije, a i zato što je Jakov ponešto obznanio i ispričao o onom vremenu kada je Rahila, spremna i voljna, po Božjoj odluci, bila neplodna, pa je morala da dozvoli da Vala zauzme njeno mesto da bi rodila u Rahilinom krilu. Josifu se činilo da svojim očima vidi zbunjen osmeh na licu one koju je Bog prezreo, – taj osmeh ponosa zbog materinskog dostojanstva koje je bilo časna pretpostavka ljudi a ne stvarnost, uz to bez oslonca u Rahilinoj puti i krvi, napola sreća, napola prevara, za nevolju potkrepljeno običajem, u osnovi pak prazno i odvratno. On prihvati to sećanje kao ispomoć pri ispitivanju prilika svoga gospodara, pri razmišljanju o protivrečnosti između telesne savesti i počasne ispomoći običaja. Bez sumnje, okrepljenja, utehe, obeštećenja za misaoni sporazum u Potifarovom slučaju bili su daleko snažniji i izdašniji nego u slučaju Rahilinog podmetnutog materinstva. Njegovo bogatstvo, sav sjaj dostojanstva njegovog dragim kamenjem i nojevim perjem ukrašenog života, uobičajeni prizor sa robovima koji pred njim padaju ničice, stambene i gostinske odaje pune blaga, prepuni ambari i ostave, te njegova kuća žena puna cvrkutavog, kokotavog, varljivog i sladokusnog dodatka jednom zapovedničkom životu, gde je Mut-em-enet, s rukama poput ljiljana, bila Prva i Prava, – sve to bilo je namenjeno održavanju njegove samosvesti i njegovog osećanja dostojanstva. A ipak je morao tamo dole, tamo gde se Rahila stidela zbog neme strahote, da potajno u sebi sluti i zna da on u stvari nije bio zapovednik trupa, nego da je to samo po tituli, kada je Mont-kav smatrao potrebnim da mu „laska”.

On je bio dvorjanin, komornik i kraljevski sluga, jedan veoma visok, častima i dobrima obasuti dvorjanin, ali sušti i savršeni dvorjanin; a ta reč imala je svoje podmuklo sporedno značenje, ili, štaviše, ona je sadržavala dva srodna pojma koji su se u njoj spajali u jedan; bila je to reč koja se danas – ili barem ne sama za sebe – više ne upotrebljava u svom prvobitnom značenju nego u prenesenom, ali pored toga i u svom pravom značenju, tako da je na počasno podmukli način bila dvosmislena i na dvojak način davala povoda za laskanje: sa svog dostojanstva i sa svog nedostojanstva. Jedan razgovor, koji je Josif prisluškivao – no nikako poslužívši se lukavstvom, već sasvim otvoreno, obavljajući određene poslove u svojstvu sluge, – razjasnio mu je donekle ove prilike.

Zadatak

Bilo je prošlo nekih devedeset ili stotinu dana otkako je stupio u kuću časti i odličja, kada Josifu preko Se'enh-Ven-nofre-Neteruhotpe-em-per-Amuna, patuljka bi povereno da obavi jedan ugodan i jednostavan, mada pomalo i tegobno bolan zadatak. Naime, u jednoj od onih prilika kada je u tihom iščekivanju svoga časa, ne mareći da li će to izaći na dobro ili na zlo, izigravao dangubu i lunjala na Potifarovom posedu, dojuri mališa u svom izgužvanom svečanom odelu, s filcanom kapom u obliku kupe na glavi, pa mu šapućući saopšti da ima da mu kaže nešto dobro i lepo, nešto po njega veoma povoljno, da se zapravo radi o po njega veoma povoljnoj prilici. Isposlovao je to za njega kod Mont-kava, koji nije rekao ni „ne" ni „da", pa to znači da on to dopušta. Ne, neće Josif stupiti pred Peteprea, to još ne. „Ali, slušaj, Osarsife, šta ti je činiti i kakva ti se sreća osmehuje zahvaljujući nastojanju patuljka koji je to isposlovao za tebe, jer je mislio na tebe. Dakle, danas oko četvrtog časa posle podneva, kada se budu odmorili od ručka, sveti roditelji sa gornjeg sprata stupiće u mali paviljon u lepom vrtu, da tamo posednu, zaštićeni od sunca i vetra, uživaju u svežini vode kao i u miru svoje starosti. Oni vole tamo da sede ruku pod ruku na dve stolice i u tim časovima njihovog mira oko njih nema nikoga, izuzev jednog nemog sluge koji kleči u uglu i drži posudu sa osvežavajućim pićem kojim se okrepljuju kada se umore od mirnog sedenja. Taj nemi sluga treba da budeš ti, Mont-kav je to tako odredio ili barem nije zabranio, i ti treba da držiš tu posudu. Samo, ne smeš da se pomeriš s mesta dok budeš klečao i držao posudu, čak ne smeš ni da trepneš, inače bi mogao da narušiš njihov mir time što bi se oglasio svojim prisustvom. Moraćeš, dakle, da budeš savršeni 'nemi sluga', nepomičan poput figure Ptaha, jer su oni na to tako navikli. Samo kada ti oni, uzvišeni brat i sestra, budu dali znake umora i iscrpljenosti, tada ćeš se brzo pokrenuti, ali pri tome nećeš ustajati, pa ćeš im spretno, što je moguće spretnije, prineti okrepljenje, ali ćeš paziti da se pri tome ne spotakneš kolenima ili pak ne zapneš svojom odećom i načiniš kakvu nepodopštinu. A kada se budu osvežili, ti ćeš se isto tako tiho i hitro na kolenima povući u svoj ugao i svim silama nastojati da

nečujno dišeš kako se ne bi osećalo tvoje prisustvo, te tako ponovo postati savršeni ‘nemi sluga’. Hoćeš li ti to moći?”

„Ama, svakako!” – odgovori Josif. „Hvala ti, Bogumilče! Umeću ja to već da uradim onako kako si rekao, pa ću čak toliko ukočiti pogled svojih očiju da ću ličiti na neku umetničku figuru i biti prisutan tek toliko koliko je mojem telu potrebno prostora u vazduhu – držaću se kao da sam neka stvar. Ali će zato moje uši ispotiha biti širom otvorene a da to oni, sveti brat i sestra, uopšte neće primetiti dok preda mnom budu razgovarali, tako da ću saznati kako stoje stvari u pogledu unutrašnjih prilika ove kuće, pa da ja onda u mom duhu postanem njihovim gospodarem.”

„No, dobro”, odgovori patuljak. „Ali nemoj da misliš da će ti biti lako da dugo stojiš kao ‘nemi sluga’ i figura Ptaha i brzo pođeš ovamo-onamo na kolenima sa osvežavajućim pićem u rukama. Bilo bi dobro kada bi prethodno to malo uvežbavao. Po okrepljenje ćeš otići kod pisara peharničkog stola, ali ne u kuhinju nego u ostavu gospodareve kuće, tamo je ono pripremljeno. Ući ćeš kroz kućnu kapiju u predvorje i skrenućeš nalevo, tamo gde je stepenište i gde se ide u posebnu odaju poverenja, spavaću sobu Mont-kava. Prođi tuda kosimice i otvori vrata s desne strane; tu će ti se ukazati jedna dugačka odaja, ili hodnik, prepuna zahila za trpezariju, pa ćeš po tome znati da je to ostava. Tamo ćeš naći pisara koji će ti predati ono što ti je potrebno i to ćeš onda smotreno preneti kroz vrt i odneti pred kućicu, malo ranije, kako bi neizostavno već bio tu kada svete osobe budu ušle. Tu ćeš kleknuti u ugao i osluškivati. I čim budeš čuo da dolaze, nećeš više ni trepnuti, već ćeš samo nečujno disati, sve dok ne pokažu da su umorni. Znaš li sada šta ćeš imati da radiš?”

„Sve znam i sve mi je jasno”, odgovori Josif. „Priča se da se žena jednog čoveka pretvorila u stub soli zato što se osvrnula za mestom nesreće. Ja ću ti biti takav stub soli u mom uglu i sa mojom posudom.”

„Ne znam tu priču”, reče Neteruhotpe.

„Ispričaću ti je jednom prilikom”, odgovori Josif.

„Učini to, Josife”, šaputao je mališa, „u znak zahvalnosti što sam ti isposlovao službu ‘nemog sluge’! Ispričaćeš mi opet jednom i onu priču o zmiji na drvetu i onu kako je nesimpatični ubio simpatičnog, kao i onu o sanduku lađi onog čoveka koji je gledao daleko unapred! A i priču o osujećenoj žrtvi dečaka bih rado još jednom čuo, kao i onu o glatkome kojeg je mati kožicama načinila rutavim i koji je u mraku obležao Nepravu.”

„Da”, reče Josif, „naše priče se rado slušaju. Ali sada bih da uvežbavam brzo hodanje na kolenima, napred i natrag, i da pogledam kakav je položaj senke na časovniku da bih na vreme pripremio sve što je potrebno i otišao u ostavu po osvežavajući napitak, kako bih mogao sve da uradim onako kako si mi rekao.”

Tako i uradi, pa kada mu se učini da se uvežbao u spretnom hodanju, on se pomaza i dotera, obuče se u svoje svečano ruho, navuče donju i gornju pregaču, najpre dužu ispod koje se nazirala donja, pa navuče košulju koja je bila od nešto tamnijeg, nebeljenog platna, i ne propusti da čelo i grudi ovenča cvećem za počasnu službu za koju je bio odabran. Onda pogleda u sunčani časovnik na slobodnom prostoru dvorišta između gospodareve kuće, kuće za poslugu, zdanja sa kuhinjom i kuće žena, pa pođe kroz bedem i kućnu kapiju u Potifarovo predvorje, koje je imalo sedam vrata od crvenog drveta, iznad kojih su se isticali otmeni i široki ukrasi. Njih su podupirali ovalni stubovi, takođe crvene boje i od drveta, blistavo uglačani, sa kamenim osnovama i zelenim kapitelima; pod dvorane pak predstavljao je nebeski svod sa zvezdama, sa stotinu raznih figura – figure lava, nilskog konja, škorpiona, zmije, divokoze i bika bile su tu poređane uokrug između svakojakih božanskih i kraljevskih likova, a uz to su se mogle videti i figure ovna, majmuna i krunisanog sokola.

Josif pođe ukoso preko tog poda, pa pod stepeništem, koje je vodilo u odaje iznad odaja, stupi kroz vrata u posebnu odaju poverenja, gde je „onaj što stoji iznad kuće”, Mont-kav, naveče odlazio na počinak. Josif, koji je spavao sa poslugom u kući za služinčad, ležući bilo gde na pod uvijen u svoj kaput, stade da se ogleda oko sebe po posebnoj odaji sa lepim, kožama prekrivenim ležajem na životinjskim nogama, čije je uzglavlje bilo ukrašeno slikama božanstva zaštitnika sna, pogrbljenog Besa i Epete, bremenitog nilskog konja; njegovom pogledu su se ukazali razni sanduci, kameni umivaonik i pribor za umivanje i pranje, mangale, stalak za svetiljku, pa ga sve to navede da pomisli da čovek mora visoko da se popne i stekne veliko poverenje da bi u Egiptu dospeo do takve posebne udobnosti, pa u sebi odluči da što pre dospe što dalje u svojoj službi. Onda uđe u ostavu dugu poput hodnika, tako uzanu da joj nisu bili potrebni ni stubovi ni potpornji, koja se protezala sve do zapadne zadnje strane kuće, tako da su se o nju oslanjali ne samo gostinska prijemna soba i trpezarija, već još i jedna treća, zapadna hala sa stubovima; a pored ove i predvorja na istoku postojala je još i jedna na severu – tako je bogato i raskošno bila uređena Petepreova kuća. A ostava je bila, kao što je već patuljak rekao, puna polica, stalaka i ladica sa zalihama i

posuđem za trpezariju ispunjenih s raznim plodovima, hlebovima, kolačima, kutijama sa začinima, posudama, mešinama s pivom, dugovratim krčazima s vinom i lepim postoljima i cvećem za ukrašavanje; i tu je Josif zatekao Hamata, dugajliju pisara; s trskama iza ušiju, on je sedeo tu, u ovoj odaji, brojao, prebrojavao i zapisivao.

„No, žutokljunče i pustinjski gizdavče?" – dočeka on Josifa. „Kako si se to doterao? Izgleda da ti se dopada u zemlji ljudi i kod bogova? Da, dopušteno ti je da opslužuješ svete roditelje, već sam to čuo – evo, tu si zapisan na mojoj tabli. Verovatno ti je Šepses-Bes to isposlovao; jer, istini za volju, otkuda i kako to tebe da dopadne? On je odmah bio za to da te kupimo i uz to još toliko podigao cenu da je to naprosto smešno. Ta, zar ti da vrediš koliko jedan vo, ti tele jedno?"

„Bilo bi ti bolje da malo pripaziš na svoje reči", mislio je Josif u sebi, „jer ću ja sigurno biti postavljen iznad tebe u ovoj kući."

A glasno je rekao: „Budi tako dobar, pitomče kuće knjiga, Hamate, ti koji umeš da čitaš, pišeš i vračaš, i daj ovom neznatnom moliocu okrepljenje za Huija i Tuiju, uvažene starce, da im ga držim pripremljenim kao ‘nemi sluga' za čas njihovog umora i kada im bude bilo potrebno okrepljenje."

„To zacelo moram da učinim", odgovori pisar, „jer si zapisan na tabli, a ona luda je to izdejstvovala. Kako ja vidim stvari, ti ćeš ovaj napitak svetim roditeljima prosuti preko nogu, a onda će te odvesti da ti daju tvoje okrepljenje sve dok tebi i onome koji ti je isposlovao ovaj zadatak duša ne izađe na nos."

„Ja, hvala Bogu, vidim i predviđam nešto sasvim drugo", odgovori mu Josif.

„Ama, nemoj mi reći!" – uzvrati dugački Hamat žmirkajući. „Molim lepo, uostalom to stoji do tebe. Okrepljenje je već pripremljeno i zapisano: srebrna posuda, zlatna kantica sa sokom od šipka, uz to zlatni peharčići i pet školjki sa grožđem, smokvama, datulama, plodovima dume i kolačićima od badema. Valjda nećeš od toga kradomice nešto okusiti ili čak ukrasti?"

Josif ga pogleda.

„Tako, to, dakle, nećeš uraditi", reče Hamat pomalo zbunjen. „Utoliko bolje po tebe. Rekao sam to samo onako, mada sam odmah pomislio da ne želiš da ti odseku nos i uši, a inače bih rekao da nemaš takav običaj. To mi je samo tako izletelo", nastavi on, pošto je Josif ćutao, „zato što je poznato da su tvoji prethodni gospodari morali da te kazne bacanjem u bunar zbog nekih grehova koji meni nisu

poznati – moguće je, doduše, da su to bili neki mali gresi i da se nisu odnosili na ove ili one stvari, nego samo na stvari mudrosti, to ja ne mogu znati. A čuje se i to da te kazna temeljno očistila od toga, pa sam smatrao da moje pitanje treba da postavim samo iz razloga opšte opreznosti...”

‘Ta šta sam se ja tu uopšte zapričao’, mislio je u sebi, ‘i vitlam jezikom? Čudim se samom sebi, a opet, začudo, osećam neku silnu želju da i dalje govorim i da kažem još neke stvari koje uopšte ne bi trebalo da mi budu važne, a ipak mu nekako dođe kao da su mi važne’.

„Moja služba mi nalaže”, reče on, „da pitam kako sam pitao; moja je dužnost da se uverim i budem siguran u poštenje sluge kojeg ne poznajem, a to ne mogu da postignem drugačije nego da ga malo propitam, i to zbog mene samog, jer na mene pada krivica ako od posuđa nešto nestane. A tebe ja ne znam, jer je tvoje poreklo obavijeno tamom – ono je mračno taman toliko koliko je mračno u studencu. Iza toga je ono možda i svetlije, ali se čini da ime kojim te zovu – Osarsif, zvaše li se tako? – svojim trećim slogom ukazuje na to da si ti nahoče iz trščara i da si možda plutao uokolo u nekoj košari od pruća sve dok te nije izvukao kakav vodonoša – takve stvari se uvek nanovo dešavaju u svetu. Uostalom, moguće je da se tvoje ime odnosi na nešto drugo, ali pustimo to sada. U svakom slučaju, pitao sam onako kako sam pitao, po svojoj dužnosti, ili ako ne baš strogo po dužnosti, a onda po navici i po utvrđenom načinu govora. Takav je utvrđen način govora i običaj među ljudima da se sa jednim mladim robom govori onako kako sam ja govorio, a i uobičajeno je da se on naziva teletom. Time nisam hteo da kažem da si ti odista i stvarno jedno tele – jer, kako bi to uopšte moglo biti. Već sam samo naprosto govorio kao i svi i kao što je to ovde običaj. A isto tako ja niti predviđam niti očekujem da ćeš svetim roditeljima prosuti sok od šipka na noge; ja sam to rekao samo iz uobičajene grubosti i u neku ruku sam lagao. Nije li to čudno u svetu da čovek većinom ne kaže ono što misli, već ono što veruje da bi drugi rekli, te govori kao po nekom obrascu?”

„Posuđe i ostatke okrepljenja”, reče Josif, „vratiću ti posle obavljene službe.”

„Dobro, Osarsife. Možeš odmah izaći kroz ova vrata na kraju odaje i ne moraš ponovo da se vraćaš kroz posebnu odaju poverenja. Tu ćeš odmah doći do zidina i pred vratanca u zidu. Prođi tuda i odmah ćeš se naći među drvećem i cvećem i ugledaćeš pred sobom jezerce i kućicu u vrtu.”

Josif izađe.

‘E pa’, pomisli Hamat koji je ostao sam, ‘nabrbljao sam se da bog sačuva! Ko zna šta će ovaj Azijac pomisliti o meni. Da sam barem govorio kao što drugi govore i po propisu, umesto što me naprosto odjednom spopalo da moram nešto da kažem onako iz srca i duše, pa sam protiv svoje volje toliko i tako mleo da me naknadno od toga spopada muka! Do đavola! Kada mi ponovo bude izašao na oči, biću s njim grub, onako kako to običaj nalaže!’

Huij i Tuija

Uto Josif kroz vratanca u zidu uđe u Potifarov vrt i nađe se među najlepšim sikomorama, datulama, dum-palmama, te stablima običnih smokava, šipaka i breskvi, poređanih na zelenom pojasu trave preko kojeg su vodile staze od crvenog peska. Između stabala izvirivala je, napola skrivena, na malom uzdignuću s usponom, lepo išarana kućica koja je čelom bila okrenuta prema četvorouglastom, papirusovom trskom opervaženom bazenu jezerceta, na čijoj su zelenkastoj površini plovile patke s lepim perjem između lotosovih ruža plutao je tamo jedan lak čun.

Josif se, s okrepljenjem u rukama, pope stepenicama do senice. On je poznavao ovaj park, veoma gospodstveno uređen park. Odavde se pružao pogled na drugu stranu jezera, na aleju platana koja je vodila prema kapiji sa dve kule u južnom spoljnjem zidu i s te strane omogućavala neposredan pristup Potifarovom blagoslovenom posedu. Vrt sa drvećem i njegovim malim bazenom punim podzemne vode produžavao se još dalje od istočnog ruba jezera, a iza njega se prostirao vinograd. Bilo je tu i ljupkih cvetnih polja: pored aleje platana i pored same senice. Deca egipatske kuće za poslugu mora da su prolila mnogo krvavog znoja dok su dopremila i nasula dovoljno dobre plodne zemlje za sve to silno bujanje i obilje zelenila na ovom prvobitno suvom tlu.

Kućica, prema jezeru sasvim otvorena, sa belim stupčićima sa strane, prošaranim crvenom bojom, bila je lepo uređena i predstavljala je otmeno, skriveno boravište, stvoreno kako za samotno meditiranje i zaštićeno samotno uživanje u lepoti vrta, tako i za intimno društvo ili pak razonodu udvoje, na što je ukazivala igra ‘dame’ koja je stajala postrance na jednoj ploči. Zidovi su bili prekriveni veselim i prijatnim slikama prirode; urađene na beloj osnovi, one su delom bile ukrasnog karaktera, ljupke imitacije spletova obešenih venaca od različka, žutih perseja, vinove loze, crvenog maka i belih listova lotosa, a delom scenskog karaktera, ali i onda najveselijeg izgleda; tu su se, naime, mogli videti čopori magaraca, i to tako verno naslikanih da se činilo kao da se čuje njihovo njakanje,

pa niz utovljenih gusaka, zatim jedna zelenooka mačka u trščaru i ždralovi rđaste boje u gordom hodu, te ljudi kako kolju i nose goveđe butove i živinu u žrtvenom ophodu, i mnoge druge za oči prijatne stvari. Sve je to bilo izvanredno urađeno i svedočilo je o radosnom, duhovitom i blago podrugljivom odnosu tvorca majstora prema svojim predmetima, a ipak je sve to bilo izvedeno pobožnošću sputanom rukom, i to u tolikom stepenu da je čoveku dolazilo da, smejući se, uzvikne: „Da, da, ah da, divne li mačke, nadmenog li ždrala!", a opet je sve to bilo nekako uzdignuto i transponovano u strožu ali i veseliju sferu, u neku vrstu nebeskog carstva uzvišenog ukusa koje Josif, čije su oči prelazile preko toga, nije znao kako se zove, mada ga je veoma dobro razumevao. To što se tu na njega smešilo, bila je kultura, i Avramov pozni praunuk, najmlađi sin Jakovljev, pomalo prosvetljen kakav je bio, sklon radoznalosti i mladalačkim trijumfima slobode, uživao je u svemu tome, pomišljajući na suviše produhovljenog oca koji bi sve te slikarije osudio. 'To je veoma lepo', mislio je on, 'pusti ti to, stari Izrailje, i ne ruži to što su deca Kemea ovde stvorila u veselom naporu i sa uzvišenim ukusom, jer je moguće da se to dopada i samom Bogu! Eto, meni su te stvari drage i smatram da su divne, iako mi živa svest u mojoj krvi govori da sve to ne može da bude ono pravo i najvažnije – da se sve što postoji prenese u nebo otmenog ukusa, nego da je mnogo neophodnija Božja briga za budućnost.'

Tako je mislio u sebi. A i to kako je kućica bila uređena, ukazivalo je na izuzetno profinjen ukus: tu se nalazio elegantno izdužen ležaj od ebanovine i slonovače na lavljim nogama, prekriven jastucima s perjem i krznima od pantera i risa; tu su bile i široke naslonjače sa naslonom od jedre pozlaćene kože u umetničkoj izradi, a ispred njih su bile postavljene stoličice za noge s izvezenim jastucima; a malo podalje stajali su stalci na kojima je tinjao divan kad. Ali ako je ova odaja predstavljala prijatno utočište i boravište, onda je ona istovremeno bila i mesto pobožnosti i jedna vrsta bogomolje; jer, na povišoj polici u pozadini odaje nalazili su se, pored poređanih buketa cveća, maleni srebrni terafimi s božanskim krunicama na glavicama, a svakojako obredno posuđe pokazivalo je da se njima u čast tu obavljao određeni obred.

Tu Josif onda kleče u ugao odaje kraj samog ulaza da bi bio spreman za obavljanje službe, a okrepljenje spusti ispred sebe na asuru da bi poštedeo svoje ruke. Ali nedugo zatim on se brzo prihvati posude i sasvim se ukipi jer kroz vrt naiđoše Huij i Tuija vukući svoje noge u kljunastim sandalama, pri čemu je svako od njih dvoje podupiralo po jedno dete, dve male devojčice sa kao trska tankim

ručicama i nekako bleskasto razjapljenim ustima. Naime, dvoje starih, brat i sestra, hteli su i trpeli da im samo ovakva posluga bude na usluzi, pa ih ove devojčice povedoše uz stepenice i uvedoše u kućicu. Huij beše brat, a Tuija sestra.

„Najpre pred gospodare”, zatraži stari Huij promuklim glasom, „da im se poklonimo!”

„Pravo kažeš, pravo kažeš”, potvrdi stara Tuija koja je imala veliko ovalno lice svetle boje. „Najpre pred srebrne, da izmolimo od njih dopuštenje pre nego što se udobno smestimo na stolicama u miru ove senice!”

I oni pustiše da ih deca odvedu, pridržavajući ih, pred terafime, gde podigoše uvele ruke i poviše leđa koja su ionako već bila povijena; jer starost im je oboma povila kičme i podosta ih pogrbila. Uz to je Huiju, bratu, vidno podrhtavala glava, čas naginjući se napred čas natrag, a ponekad i u stranu. Tuija je još imala čvrst vrat. Ali zato su joj oči bile nekako neobično skrivene, pa se činilo kao da ima samo jedan par slepih proreza kroz koje se nisu mogli nazreti ni boja ni pogled očiju, dok je ukočen osmeh njenom velikom licu davao neku posebnu čar.

Pošto roditelji obaviše molitvu, tankoruke devojčice ih povedoše do obe naslonjače koje su za njih već bile pripremljene u prednjem delu kućice, pa ih polako, dok su ovi stenjali i uzdisali, spustiše u njih, a zatim se prihvatiše i njihovih nogu i položiše ih na zlatnim gajtanima obrubljene jastučiće za noge.

„Eh da, eh da, da, da, da!” – reče Huij opet šapućući promuklim glasom, jer drugog glasa u njega nije bilo. „Idite sada, deco, vi što nas služite, pobrinuli ste se za nas kako vam dužnost nalaže, nožice su položene, telo miruje i sve je kako treba da bude. Neka, neka, ja sedim. Sediš li i ti Tuija, sestro moja s kojom delim postelju? Onda je sve kako treba, i vi, vi sada do daljnjega možete otići, možete se povući, jer hoćemo da budemo nasamo i da sasvim sami uživamo u lepom času popodneva i predvečerja koje se spušta nad trščarom i jezerom s patkama i nad drvoredom sve tamo do kula nad kapijom u odbrambenom bedemu. Hoćemo da sedimo potpuno neometani i da nas niko ne posmatra i ne sluša dok budemo izmenjivali prisne reči starosti!”

A za to vreme je Josif sa svojom posudom klečao kosimice od njih u uglu odaje. On je, dakako, znao i bio toga svestan da je samo jedan ‘nemi sluga’, da nije ništa više i ništa drugo do jedan tu prisutan predmet, pa je staklasto ukočenim očima gledao tik mimo glava dvoje starih.

„Učinite to, dakle, devojke, izvršite blagu zapovest!" – reče Tuija, koja je za razliku od svog promuklog bračnog brata imala prilično mek i pun glas. „Idite i budite taman toliko daleko i blizu da u svakom slučaju možete da čujete naše tapšanje rukama kojim ćemo vas dozivati. Jer, ako bi nas spopala slabost ili ako bi nas iznenada pohodila smrt, mi ćemo zapljeskati rukama u znak da treba da nam priskočite u pomoć i da u tom slučaju pustite da duše ptice odleprša-ju iz naših usta."

Male devojčice se pokloniše i otidoše. Huij i Tuija sedeli su jedno pored drugog na svojim stolicama držeći se za staračke ruke ukraše-ne prstenjem na unutrašnjem delu naslona. Sasvim posedela, snežno-bela kosa, boje potamnelog srebra, bila je u njega ista kao i u nje, a padala im je oboma u tankim pramenovima sa proređenog temena preko ušiju ne baš sasvim do ramena, samo što je kod Tuije, sestre, bio načinjen pokušaj da se dole, dva ili tri pramena, uvije, kako bi se uobličilo nešto poput nekog kovrdžavog obruba, ali to zbog tanke kose baš nije naročito uspelo. A Huij je uz to imao isto tako tamno srebrnu bradicu na donjem delu podbratka. Pored toga, nosio je zlatne minđuše koje su izvirivale između pramenova kose, dok je Tuijina staračka glava bila ovenčana širokim povezom od crnog i belog emajla u obliku niza cvetnih latica – bio je to umetnički izrađen komad nakita kojemu bi čovek mogao da poželi da krasi manje drhtavu glavu nego što je ova. Jer, mi ljubomorno volimo lepe stvari u ime sveže mladosti i u sebi ne pristajemo na to da one krase glavu koja već više liči na lobanju.

Petepreova majka je inače bila veoma otmeno odevena: njena kao cvet bela haljina, u gornjem delu skrojena kao hodočasnički ogrtač, bila je u struku opasana jednim skupocenim, u raznim bojama izvezenim pojasom čiji su krajevi, izvijeni u obliku lire, dosezali skoro do njenih članaka, a široka ogrlica od isto tako crno-bele staklaste mase kao i ukras na glavi prekrivala je njene staračke grudi. U levoj ruci držala je buketić lotosovog cveća koji je prinosila licu svoga brata.

„Evo, staro moje zlato!" – reče ona. „Omiriši svojim nosom ove svete cvetove, lepotu močvare! Osveži se njihovim mirisom anisa posle napornog puta od gornjeg sprata do ovog mesta mira!"

„Hvala ti, nevesto blizanice!" – odgovori prozuklo stari Huij, koji je bio sasvim umotan u veliki ogrtač od fine bele vune. „Dosta je, pusti, omirisao sam ih i osvežio sam se. U tvoje zdravlje!" – reče on, načinivši pri tome krut starački plemićki naklon.

„U tvoje zdravlje!" – uzvrati ona. Onda su neko vreme sedeli ćutke i žmirkajući posmatrali lepotu vrta, svetlu perspektivu s patkama, drvored, cvetnjake i kule na kapiji. On je, uostalom, svojim ugašenim i umornim očima više starački žmirkao od nje, i pri tome je neprekidno mljaskao svojim krezubim vilicama, tako da mu se bradica na podbratku ravnomerno pokretala gore-dole.

Tuija nije imala običaj da mljaska. Njeno veliko, u stranu nagnuto lice bilo je mirno, a slepi prorezi njenih očiju izgledali su kao da zadovoljno posmatraju neprekidni osmeh na njegovom licu. Ona je očigledno bila navikla da bodri duh svoga muža i da ga podstiče da posmatra okoliš oko sebe jer je rekla:

„E da, žapčiću moj, evo nas tu, sedimo i dobro nam je s dopuštenjem srebrnih. Ovi mlađani stvorovi su nas časne smestili u jastuke lepih stolica, pa su se onda povukli kako bismo nas dvoje ostali sami kao božji par u utrobi majke. Samo što u našem skrovištu nije mračno, te možemo da uživamo u njegovoj divoti, u lepim sličicama, lepo oblikovanim stvarima. Pogledaj samo, noge su nam položili na opervažena mekana postolja kao nagradu za to što već tako dugo hodaju na zemlji, i to uvek učetvoro. Podignemo li samo s njih pogled naših očiju, videćemo kako iznad ulaza skrovišta lepi sunčev krug širi svoja šarena krila, naoružana nadutim zmijama, Horom, gospodarem lotosa, sinom tamnog zagrljaja. S leve strane, na ono postolje, postavili su vitku svetiljku od alabastera klesara Mer-em-opeta, a s desne strane, u uglu, kleči nam 'nemi sluga' s malim ponudama u rukama, pripremljenim za nas, kada ih se budemo zaželeli. Želi li možda već nešto, moj bukavac?"

Brat odgovori strašno promuklim glasom: „Ja, doduše, osećam želju za nečim od toga, poljski mišiću moj, ali se bojim da su to samo duh i nepce koji osećaju želju, a ne želudac, koji bi tome mogao žestoko da se usprotivi i da se tako pobuni da me oblije hladan znoj i spopadne samrtni strah ako bih ga opteretio u nevreme. Biće bolje da pričekamo dok ne budemo bili iscrpljeni od sedenja, te nam okrepljenje stvarno bude bilo potrebno."

„U pravu si, moj đurđevski cvete", odgovori ona, a posle njegovog glasa njen je zvučao veoma meko i puno. „Uzdrži se, to je pametno, pa ćeš još dugo živeti, a 'nemi sluga' nam neće pobeći sa svojim okrepljenjem. Pogledaj samo, on je mlad i zgodan. On je isto tako upadljivo zgodan kao i sve stvari koje nama svetim starcima iznose pred naše ostarele oči. Ovenčan je cvećem kao vinski krčag; to je cveće s drveća, cveće iz ševara i cveće iz cvetnjaka. Njegove ljupke crne oči gledaju mimo tvog uha, one ne gledaju u mesto gde mi sedimo nego u pozadinu kućice, pa tako one gledaju u budućnost.

Razumeš li ti moju igru rečima?"

„Ta to je lako razumeti", zagrakta stari Huij s naporom. „Tvoje reči se, naime, odnose na onu drugu namenu senice, na to da se pokojnici kuće neko vreme tu čuvaju i postavljaju iza nas, ispred srebrnih u njihovim slikama ukrašenim kovčezima, položenim na lepom odru, pošto su im lekari izvadili utrobu a povijaći ih ispunili despikom i obmotali povojima, pre nego što ih odnesu na lađu i odvezu uzvodno do Abodua, gde je on pokopan i gde će im prirediti veoma lepu sahranu, onakvu kakva se priređuje za Hapija, Mervera i faraona, i gde ih onda zatvaraju u dobru i lepu kuću i njene odaje sa stubovima, te im se onda tamo sa svih zidova smeši njihov život u svojim bojama."

„Tako je, moj barski dabre", uzvrati Tuija. „Svojim bistrim umom shvatio si igru i cilj mojih reči, kao što i ja za tili čas shvatam na šta ciljaš koliko god uvijeno da govoriš, jer smo mi naprosto srasli jedno s drugim kao stari bračni brat i sestra koji su igre života skupa igrali, najpre igre u detinjstvu a zatim u zrelom dobu, – ne govori tvoja stara slepa mišica bestidno te reči, nego u duhu poverenja i zato što smo sami u kućici."

„No da, no da", reče stari Huij s razumevanjem. „Bio je to život, život udvoje od samog početka do kraja. Nas dvoje prošli smo mnogo toga u svetu i među ljudima sveta, jer smo plemenitog roda i jer smo blizu prestola. Ali u osnovi bejasmo uvek udvoje sami u kućici, kućici našeg srodstva, kao i u ovoj ovde: najpre u materinoj utrobi, potom u kućištu detinjstva, a onda u tamnoj bračnoj odaji. Sada mi sedimo kao starci u prijatnoj ljupkoj kolibici naše starosti, lako sagrađenoj za dan, jednom prolaznom utočištu i skrovištu. Ali večno skrovište pripremljeno je svetom paru u zdanju sa stubovima na zapadu, koje će nas konačno prihvatiti za bezbroj jubileja, a sa zidova obavijenih tamom smešiće nam se snovi života."

„Tako je, dobra moja čapljo!" – nastavi Tuija. „Ali nije li to čudno da mi u ovaj čas još uvek sedimo na našim stolicama u prednjem delu malog hrama i razgovaramo – a uskoro treba da počivamo u zadnjem delu, na odru sa lavljim nogama, uvijeni s opruženim nogama, a naša lica će biti još jednom napolju sa božjim bradicama na podbratku: Usir Huij, Usir Tuija, a nad nas će se nadneti Anup sa šiljatim ušima?"

„Verovatno je veoma neobično", zagrakta Huij. „Samo što to sebi nikako ne mogu da objasnim, a plašim se naprezanja jer mi je glava nekako teška, a ti si naprotiv još tako bodra u svojim mislima i vrat ti je još tako čvrst. To me zabrinjava, jer bi se moglo desiti da ti tako

bodra ne pođeš sa mnom, nego da ostaneš na svojoj stolici, dok ja budem ležao na odru, pa ćeš me ostaviti da sam pođem uskom stazom.”

„Budi sasvim spokojan, ćuku moj!” – odgovori mu ona. „Neće te tvoj slepi mišić pustiti da sam kreneš na put, a ako bi i izdahnuo pre nje, ona će založiti malo od ivanjskog cveta koji zaustavlja životni dah, pa ćemo tako ostati udvoje. Ja bezuslovno moram biti kraj tebe kada bude nastupio samrtni čas kako bih ti pomogla da dođeš do razloga i odgovora koji će nas opravdati, koji će objasniti naše postupke kada bude došlo do suda.”

„Hoće li doći do suda?” – upita uznemireno Huij.

„S tim se mora računati”, odgovori ona. „Tako učenje govori. Ali nije sasvim sigurno da ono još uvek važi, da je još uvek na snazi. Postoje učenja koja su kao napuštene kuće: ove stoje i opstojavaju, ali više niko ne stanuje u njima. Razgovarala sam o tome s Beknehonsom, velikim prorokom Amuna, i pitala sam ga kako stoje stvari sa dvoranom boginje pravde, sa vagom srca i sa saslušanjem oči u oči sa Zapadnim, pored kojeg sa obe strane sede četrdesetdvojica sa nazivom Strašni. Beknehons mi nije baš sasvim jasno odgovorio. Učenje je još na snazi, odgovorio je tvojoj krtici. Sve u zemlji egipatskoj ima svoju večnu važnost, staro kao i novo koje je nastalo pored onoga, tako da je zemlja puna slika, zdanja i učenja, mrtvog i živog, te čovek ima smerno da živi usred i između svega toga. Jer, mrtvo je utoliko svetije samo ako je mrtvo, mumija istine, i treba ga narodu sačuvati za sva vremena, pa makar da ga je i napustio duh ovih što su upućivani u nova učenja. To je rekao mudri Beknehons. Ali on je Amunov moćni sluga i svim svojim bićem on je uz svog i za svog boga. Kralj donjeg sveta, onaj što drži povijeni skiptar i mahalicu, njega manje zanima, i malo ga zanimaju povesti i učenja tog velikog boga. To što ih on naziva napuštenom građevinom i uvijenom istinom, to nam još uvek ne jamči da nećemo morati, kako to narod veruje, tamo da pristupimo i da dokazujemo našu nevinost, a i da položimo naša srca na vagu pre nego što nas Tot oslobodi četrdeset i dva greha i sin prihvati naše ruke i privede nas ocu. S tim se mora računati. Zbog toga tvoja sovica bezuslovno mora biti pored tebe, kako u životu tako i u smrti, da bi mogla da uzme reč pred onim što stoluje u dvorani i onima što su nazvani strašnima i razloži naše postupke ako bi tebi ponestali razlozi i u odsudnom času ne bi umeo da nađeš reči opravdanja. Jer mom malom šišmišu kao da se ponekad mrači u glavi.”

„Ne govori tako!” – oglasi se ponovo Huij skoro sasvim promuklim glasom. „Jer ako mi se mrači u glavi i ako sam umoran, onda je

to samo od dugog i teškog razmišljanja o razlozima i objašnjenju; ali od čega mi se mrači, o tome može i mračni nešto da kaže. Nisam li ja bio taj koji nas navede na to i nisam li ja bio taj koji je u svetoj tami kresnuo iskru misli o žrtvi i izmirenju? To, dakako, ne možeš poreći, jer sam, sasvim prirodno, ja bio to, jer sam od nas dvoje brata i sestre ja ona muška i oplođivačka strana. Ja, doduše, kao tvoj bračni brat u svetoj odaji našeg sparivanja, jesam mračnjak, ali sam ipak muškarac kojem je to palo na um i koji je u starom svetom kućištu zapalio iskru ideje o davanju doprinosa svetom novome."

„A zar ja to poričem?" – upita Tuija. „Ne, tvoja stara supružnica uopšte ne poriče da je njen čovek u tami bio taj koji je to nabacio i počeo da povlači razliku između svetoga i predivnoga, odnosno da zagovara nov pogled na svet, i to onaj pogled koji je možda sada na dnevnom redu i u čijoj smo mi sada, moguće je, službi, tako da bi mu se, opreza radi, morala prineti žrtva kako bi mu se na taj način udovoljilo. Jer tvoja mala mišica to nije videla", dodade ona, pri čemu kao da je svoje veliko lice s nabranim kapcima pomerala ovamo-onamo, „i bila je spokojna u svetom starom, nesposobna da shvati nešto od onog novog koje je bilo na dnevnom redu."

„Neće biti baš tako", usprotivi joj se Huij grakćući. „Kada sam ti to izložio, ti si to sasvim dobro shvatila, jer ti sve dobro shvataš, mada nisi mnogo pronućurna; ali naum svoga brata i njegovu strepnju zbog onoga što je na dnevnom redu i zbog eona veoma si dobro shvatila, – ta kako bi inače bila pristala na žrtvu i na davanje doprinosa? Ali kada kažem 'pristala', onda to zacelo još nije dosta; jer, sve mi se čini da sam te ja samo uputio u brigu u vezi sa eonom i onog što je na dnevnom redu, a da si ti uistinu sama od sebe došla na ideju da mračnog sina iz našeg svetog braka posvetimo predivno novom i da ga otrgnemo od staroga."

„E, dobar si mi ti!" – reče stara prenemažući se. „Ti si moj prepredeni prdavac, eto šta si ti, jer bi sada, po tvome, moglo još da ispadne da sam ja bila ta koja je to izrekla, i na koju ćeš na kraju pred kraljem donjeg sveta i pred onima što su nazvani strašnima to prebaciti, na mene! Ti ovejani prepredenko! A pri tome sam ja to u najboljem slučaju samo shvatila i primila od tebe, pošto si ti to u meni začeo, kao što sam ja zanela Hora, našeg sinčića iz mraka, dvorjanina Peteprea, primivši ga od tebe, a onda smo ga načinili sinom svetlosti i posvetili ga predivnome po zamisli koja je od tebe potekla, a ja sam je samo ponela, oplodila i porodila kao Eset-Majka. A sada, kada se valja opravdati i kada će se možda pred sudijom ispostaviti da smo neprilično postupili i napravili grešku, sada ti, obešenjače jedan, ne bi hteo da si to bio ti, nego bi sada hteo da sam

sve to ja sasvim sama začela i izrodila na svoju ruku!”

„Eh, ma to su gluposti!” zagrakta on srdito. „Dobro je što smo sami u kućici, pa niko ne čuje gluposti koje tu kokodačeš. Ta ja sam sam hteo da to tako bude, da ja budem muškarac i da zapalim iskru ideje u mraku, a ti mi tu podmećeš i poturaš te stvari kao da sam mislio da se začeće i rađanje mogu međusobno ispreplesti i biti jedno, kao što to u svakom slučaju biva u močvarama i u crnici rečnog mulja, gde uzavrela materinska materija samu sebe grli i oplođuje u tami, a što nikako ne biva u višem svetu, gde muškarac uljudno dolazi ženi.”

On se bezglasno nakašlja mljaskajući vilicama. Glava mu se jako tresla.

„Nije li”, reče on, „draga žabice, sada čas da pokrenemo ‘nemog slugu’ da nam prinese okrepljenje? Meni se, naime, čini da je tvoj žabac gatalinko već prilično iscrpljen od tih misli, pa su se njegove snage istrošile od napora da sebi predoči pobude i smisli valjano opravdanje.”

Josif, koji je sve vreme neprekidno i mirno gledao pored njih, na to se odmah prenu da hitro krene na kolenima, ali se ispostavi da još nije bilo došlo vreme za to jer Huij nastavi da govori: „Ali rekao bih da je to uznemirenje prouzrokovano ovim naporom i da se tu ne radi o pravoj iscrpljenosti, te bi uznemireni želudac mogao da se pobuni i odbaci okrepljenje. Nema ničeg uzbudljivijeg na svetu od teških misli i briga o poretku stvari i eonu, one su najvažnije, i od toga jedino važnije može biti to da čovek jede. Najpre mora da jede i da se zasiti, to je istina, ali čim je sit i čim se rešio te brige, njega zaokuplja brižna misao o svetome, to jest da li je zaista još sveto i da možda nije već prevaziđeno i omraženo zato što je započeo nov eon, pa čovek mora da pohita da uhvati korak sa novouspostavljenim redom stvari i da se s njim usaglasi nekom posvećenom žrtvom da ne bi stradao. Ali pošto smo mi bogati i otmeni, nas dvoje, bračni brat i sestra, i pošto, razume se, imamo na raspolaganju najfinija jela, to za nas nema ničeg važnijeg, a ni uzbudljivijeg, od ove stvari, iako se tvom starom vodozemcu već odavna od tog uzbuđenja trese glava, pri čemu mu se lako može omaći neka sitna, nespretna greška, samo da bi uradio ono što treba i da bi se…”

„Budi miran, pingvine moj”, reče Tuija, „i ne skraćuj sebi život bez nužde tolikim uzbuđivanjem! Ako bude došlo do suda i ako učenje još bude na snazi, onda ću ja govoriti i voditi reč za nas oboje, pa ću valjano predočiti delo ispaštanja, tako da će ga bogovi i oni koji su nazvani strašnima razumeti i neće uvrstiti u ona četrdeset i dva

zlodela, nego će nas Tot osloboditi."

„Da, to će biti dobro", odgovori Huij, „da ti govoriš, jer ti to bolje držiš u glavi i ne uzbuđuješ se toliko zbog toga, zato što ti to imaš od mene i što si to samo od mene primila i razumela, pa je tebi onda i lakše govoriti. Ja, kao tvorac, mogao bih lako da se zapetljam od uzbuđenja i da pred tim sudijama počnem da zamuckujem, što bi se onda moglo loše završiti po nas. Zato neka tvoj jezik govori za nas oboje, jer je jezik, kao što i sama dobro znaš u ljigavoj tami usne duplje dvojake prirode i zastupa oba pola, kao močvara i uzavrelo blato koje samo sebe grli, pre nego što u višem poretku muškarac odlazi ženi."

„I ti si, baš kao što se pristoji, uobičavao da me obilaziš kao muž ženu", reče ona, pri čemu je, sklopljenih kapaka i blago postiđena, svoje veliko lice okretala ovamo-onamo. „Morao si to da činiš dugo i često pre nego što je prispeo blagoslov i sestra ti zatrudnela u braku. Jer, roditelji nas svečano povezaše još u samu zoru našeg života, ali je potrajalo mnogo godina, valjda dvadeset, dok naše zajedništvo ne postade plodno i mi rodismo sina. Tada ti podarih Peteprea, dvorjanina, našeg Hora, lep lotosov cvet, faraonovog prijatelja, kod koga, na gornjem spratu njegove kuće, mi sveti roditelji sada provodimo pozne dane."

„Sasvim tačno, sasvim tačno", potvrdi Huij. „Tako se to zbilo, kao što kažeš, na pristojan način i čak sa nekom svetošću, a ipak je pri tome i za najskriveniju slutnju i potajnu brigu, koja vodi računa o eonu i nastoji da održi korak sa onim što je na dnevnom redu, postojala određena začkoljica. Jer, mi, dakako, začesmo kao muž i žena, sa višom uljudnošću, ali to učinismo u mračnoj odaji našeg zajedništva od brata i sestre, a ne predstavlja li zagrljaj brata i sestre – kaži, ne predstavlja li on još samozagrljaj dubine i nije li on još blizu delu stvaranja i rađanja uzavrele materinske materije, omraženog svetlosti i silama novog poretka stvari?"

„Da, tako si mi ti to podario kao suprug", reče ona, „i ja sam to primila k srcu, ja sam se, doduše, malo na tebe ljutila zato što si naše lepo supružanstvo, naš lepi bračni spreg, nazvao vrenjem, iako je on bio toliko valjan i častan da je imao obeležje svetosti, sasvim u skladu sa otmenim običajem, te mora biti ugodan i bogovima i ljudima. Ima li ičeg valjanijeg od oponašanja bogova? A oni svi rađaju u sopstvenoj krvi i u braku se združuju sa majkom i sestrom. Zapisano je: 'Ja sam Amun koji je oplodio svoju majku!' A to je tako rečeno zato što nebeska Nuta svakog jutra rađa sjajnoga, a u podne, postavši muškarcem, on samog sebe ponovo rađa sa svojom majkom, stvarajući novog boga. Zar Eset nije Usiru sestra, majka i supruga ujedno i

istovremeno? Već unapred i pre rođenja, uzvišeni brat i sestra sjedinili su se na bračni način u kućištu materinske utrobe, gde je naravno bilo tako mračno i ljigavo kao u kući jezika i u dubini močvare. Ali tama je sveta i kod ljudi brak sklopljen po tom uzoru uživa veliki ugled."

„To ti kažeš i kažeš to s pravom", dodade on s naporom i promuklo. „Ali u tami su se zagrlili i pogrešni brat i sestra, Usir i Nebtot, a to je bila strašna greška. Tako se osvetila divna svetlost kojoj je mrska materinska tama."

„Da, tako ti govoriš i tako si govorio kao muž i gospodar", odvrati ona, „i ti si, naravno, za predivno, a ja majka-žena više sam za sveto i starinsko starostavno, zato su me tvoji pogledi rastužili. Mi smo plemeniti ljudi, mi koji smo stari, i blizu smo prestola. Ali velika supruga, zar ona nije većinom bila faraonova sestra, po božanskom uzoru, i zar ona baš kao sestra nije bogu bila predodređena za suprugu? On, čije je ime jedan blagoslov, Men-heper-Re-Tumoze, koga je on trebalo da zagrli kao Bogomajku ako ne Hačepsut, svetu sestru? Ona mu je bila rođena za ženu i oni postadoše jedno božansko telo. Muž i žena treba da postanu jedno telo, i ako su već unapred jednaki, onda je njihov brak sama pristojnost a ne neko vrenje ili plod nekog uzavrelog stanja. Tako sam ti ja rođena u savezu i za savez, a naši plemeniti roditelji su nas predodredili jedno za drugo od dana našeg rođenja zato što su zacelo pretpostavljali da se mali božanski par već u utrobi zagrlio."

„O tome ja ne znam ništa i toga nikako ne mogu da se setim", odvrati promuklo stari. „Isto tako smo se mogli prepirati u utrobi i jedno drugo udarati nožicama, ali ni o tome ne bih ništa znao, jer čovek ne može da se seća tog stepena razvoja. A i van utrobe smo se ponekad svađali i sporečkali, kao što dobro znaš, iako se naravno nismo udarali i tukli jer smo bili lepo vaspitani i veoma otmeni, prava blagodet ljudima, i živeli smo srećno, u skladu sa najotmenijim običajima. A ti si, moja mala slepa mišice, bila sasvim zadovoljna u svojoj duši, poput svete krave sa zadovoljnim licem, pogotovo od trenutka kada si bila bremenita s Petepreom, našim Horom, ti, sestro, suprugo i majko."

„Tako je bilo", reče ona setno. „Bila sam svetački zadovoljna, ja, slepa mišica i valjana krava, u kućištu naše sreće."

„A ja sam bio dovoljno muškarac", nastavi on, „u moćnim danima mog duha i u svom poslu dovoljno srodan predivnome u svetu da se nisam mogao zadovoljiti sa svetostarim. Jer sam imao dovoljno hrane da se sit najedem, pa sam mogao da se predam razmišljanju.

Da, sećam se, razbistrava se pomračenost moga uma i u ovom trenutku bih to mogao da sročim rečima pred sudom mrtvih. Jer, mi smo živeli po uzoru na bogove i kraljeve, sasvim u skladu sa dobrim običajem i na zadovoljstvo ljudi oko nas. A ipak sam ja, kao muškarac, u sebi nosio nemir i brigu zbog moguće osvete svetlosti. Jer, svetlost je divna, naime, muška, i njoj je mrsko vrenje materinske tmine, kojemu je naše rađanje još bilo blisko i za koje je još bilo vezano pupčanom vrpcom. Vidiš, ona, ta pupčana vrpca, mora se preseći da bi se tele odvojilo od majke krave i postalo bik svetlosti! Koja su učenja još na snazi i da li će uopšte biti suda pošto mi izdahnemo, to uopšte nije ono najvažnije. Važno je jedino pitanje o eonu i da li su misli po kojima mi živimo još uvek na dnevnom redu. Samo je to od značaja, pored utoljivanja gladi. A sada se, evo, to pojavilo u svetu, to što sam već odavno slutio, – da muško hoće da prekine pupčanu vrpcu između sebe i krave i da kao gospodar nad materinskom materijom zasedne na presto sveta i zasnuje poredak svetlosti."

„Da, tako si me ti učio", odgovori Tuija. „I ma koliko da sam bila zadovoljna u svetoj utrobi, ja sam to ipak primila k srcu i ponela za tebe. Jer, žena voli svoga muža, pa tako ona voli i prima i njegove misli, iako one nisu i njene misli. Žena pripada svetome, a za ljubav muža i gospodara ona voli i Predivno. I tako onda dospesmo do žrtve i izmirenja."

„Tim putem", saglasi se stari s njom. „Danas bih bio u stanju da to jasno razložim pred kraljem donjeg sveta. Našeg Hora, kojeg smo začeli kao Usir i Eseta, kao brat i sestra, u dubokoj tmini, hteli smo da odvojimo od carstva tmine i da ga posvetimo sferi čistoga. To je bila cena za novo doba sa kojom smo se saglasili. I nismo ga pitali za njegovo mišljenje, nego smo učinili s njim ono što smo učinili, i možda je to bila greška, ali dobronamerna greška."

„Ako je to i bila greška", odvrati ona, „onda smo oboje odgovorni za nju jer smo zajedno smislili da tako učinimo sa sinčićem tame; ali ti si pri tome imao svoje misli a ja opet svoje. Jer ja kao majka pri tome nisam toliko mislila na svetlost i njeno odobrovoljavanje koliko na veličinu i čast našeg sina na zemlji. Htela sam tom žrtvom da od njega napravim dvorjanina, komornika i kraljevskog službenika, kako bi svojim svojstvima bio predodređen za titularnog pukovnika, pa da ga, budući da je bio posvećen za službu, faraon štedro obaspe zlatom i svojom naklonošću. To su, otvoreno priznajem, bile moje misli koje su me pomirile sa izmirenjem, jer mi je ono teško padalo."

„Bilo je to sasvim u redu", reče on, „što si na svoj način ponela moje nadahnuće i što si mu dodala svoje, tako da je iz svega toga

proisteklo naše delo koje s puno ljubavi učinismo na našem sinčiću kada on još nije imao svoga mišljenja. A i rado sam prihvatio svojstva koja je posvećeni dečak stekao iz takvog odnosa podešenog po tvojim ženskim zamislima; ali moje su misli bile muške i kao takve okrenute svetlosti."

„Ah, stari braco", reče ona, „svojstva i osobine koje je stekao, bili su, rekla bih, i te kako potrebni da bismo na njih mogli da ukažemo ne samo prilikom iskušavanja našeg srca u donjoj dvorani, nego i pred njim samim, našim sinom. Jer, koliko god da se on prema nama časnima odnosi s poštovanjem, i koliko god da visoko i duboko ceni svoje plemenite roditelje u svojoj kući, ipak mi se čini, a i bojim se da je tako, da ponekada na njegovom licu zapažam izraze nekog skrivenog nezadovoljstva prema nama zato što smo ga odredili i pripremili za dvorjanina a da ga uopšte nismo pitali za njegovo mišljenje, nego smo to jednostrano učinili mimo njegove volje, tako da se on tome nije mogao odupreti."

„To bi značilo", ražesti se promukli Huij, „da se potajno buni protiv svetih roditelja na gornjem spratu! A on treba da ih izmiri sa eonom i novim poretkom stvari kao posvećeni sin, to je njegov zadatak i on od toga ima najlaskavije prednosti koje sve to obeštećuju, pa stoga ne treba da se buni. A neću ni da verujem da se duri ili buni, i to još na nas, jer je po prirodi i po duhu muškarac i otuda srodan predivnome, tako da neću ni da sumnjam u to da odobrava čin pomirenja svojih roditelja i da sa ponosom obavlja svoju službu."

„Dobro, dobro", klimnu ona odobravajući. „A ipak i sam nisi sasvim siguran, stari moj, da rez kojim smo presekli pupčanu vrpcu između njega i materinske tmine ipak nije bio greška. Jer, je li time posvećeni sin zaista postao sunčani bik? Nije, nego je postao samo dvorjanin svetlosti."

„Nemoj me podsećati na moje nedoumice!" – prekori je on promuklo, „jer su one ipak drugog reda. Najviše briga zadaje mi pomisao na eon i na novi poredak stvari i ustupak radi izmirenja. Da pri tome nije baš sve ispalo kako bi trebalo i da je nešto ispalo naopako i pored sve dobronamernosti, to je uslovljeno prirodom tog ustupka."

„Dobro, dobro", reče ona ponovo. „Nema sumnje da naš Hor uživa najlaskavije povlastice, a isto tako je van svake sumnje da kao komornik sunca i počasni službenik predivnoga uživa obeštećenja najbogatije vrste. Ali tu je još i Eni, naša snajica, Mut-em-enet, lepotica, prva u kući, Petepreova supruga. I zbog nje se ja kao majka i žena ponekad brinem, jer koliko god da je prema nama svetim roditeljima ljubazna i krotka, ipak podozrevam da negde u dubini

svoje duše gaji laku zlovolju prema nama i da nas roditelje u sebi prekoreva zbog toga što smo od sina napravili dvorjanina i što joj nije pravi pukovnik nad četama, nego je to samo po tituli. Veruj mi, ona je dovoljno žena, naša Eni, da se ne bi zbog toga potajno u sebi malo durila, a ja sam opet dovoljno žena da bih mogla da joj na licu pročitam zlovolju kada se ne trudi dovoljno da je prikrije."

„Ama, hajde de!" – uzvrati Huij. „Pa to bi bila sušta nezahvalnost ako bi u svojim posvećenim grudima krila takvu zlovolju! Jer i ona uživa povlastice i posebne privilegije kao i Petepre, pa možda čak još i u većoj meri nego on, i ja ne mogu da verujem da je nagriza crv zavisti zbog zemaljskih stvari kada prebiva u božanskoj sferi i kada se zove inočom Amunovom iz kuće božje supruge u Tebi! Zar to ne znači ništa ili je to možda sitnica biti Hator, supruga Rea, i sa drugima iz posvećenog reda plesati pred Amunom u haljini boginje, koja je tesno pripijena uz telo, te pevati pred njim uz udare bubnja, sa zlatnom kapom na glavi, ukrašenom rogovima između kojih se nalazi sunčeva ploča? Ne može se reći da je to ništa, niti da je malo, jer je to velika uteha najdivnije vrste koja je njoj dopala kao počasnoj ženi našeg sina, dvorjanina, i njeni su u svakom slučaju znali šta rade kada su mu je dali da s njom sklopi brak i da bude Prva i Prava, i to još kada su oboje bili deca i među njima još nije moglo doći do braka u telesnom smislu; to je bilo mudro jer je to bio počasni brak i on je to i ostao."

„Da, da", odgovori Tuija, „on je to ostao po nuždi. A ipak je to, kada o tome razmišljam kao žena, teška stvar: blistati od časti i počasti na dnevnom svetlu, a u noći biti gomila jada. Dali su joj ime Mut, našoj snajki, Mut u pustinjskoj dolini, i tako ona nosi ime jedne pramajke. Ali ona ne sme i ne može postati majkom zbog dvorske službe našeg sina i bojim se da nam potajno to prebacuje i da iza svoje nežnosti kojom se prema nama ophodi skriva svoju zlovolju prema nama."

„Neka ne bude guska", grdio je Huij, „i ptica vodom preplavljene zemlje. To joj poručujem ja, snahi, ako se duri! Nije lepo da kao majka i žena svojim rečima staješ na njenu stranu na štetu našeg sina, to mi se ne dopada. Njega time vređaš, našeg Hora, a uz to i žensko biće, koje si naumila da braniš i uzmeš u zaštitu, te ga u tolikoj meri ponižavaš da se ono, i pored najbolje volje, ne može videti drugačije nego kao slika i prilika bremenite ženke nilskog konja. Ti si po svojoj prirodi, dakako, samo jedna slepa mišica, a ja sam ti kao muškarac ulio misao o novom eonu i obeštećenju. A ipak ti ne bi bila u stanju da tu misao prihvatiš i razumeš i ne bi bila spremna za čin okajanja na našem sinčiću ako od ženskog bića ne bi

vodio nikakav put do predivnog, čistijeg, i ako on u tome ne bi imao nikakvog udela! Da li je nužno da uvek samo crna, bremenita zemlja bude njena slika, da to bude njena uloga? Nipošto; jer žena zacelo može u punom dostojanstvu da se pojavljuje i kao mesečeva krotka sveštenica. Ja stoga poručujem tvojoj Eni da ne bude guska! Ona se ubraja u prve žene u zemlji kao Prva i Prava našeg sina i njegovoj veličini ima da zahvali što je zovu prijateljicom kraljice Teje, koja je žena boga, a uz to i sama božanska žena iz Amunove južne Kuće žena i Hatorinog reda, na čijem čelu kao poglavarica i prva žena harema stoji supruga Beknehonsa, velikog proroka. Tako daleko ide velika duhovna uteha da je ona jednostavno jedna boginja sa rogovima i sunčevom slikom i bela mesečeva kaluđerica po svom svetom stanju. Ne priliči li tome baš to da je njen zemaljski brak samo jedna počasna prividnost i da je njen suprug na zemlji sin ispaštanja i dvorjanin svetlosti? Po mom mišljenju, to je čak izvanredno, a ono što joj ja poručujem za slučaj da joj manjka razuma, to ti dobro znaš!"

Ali Tuija odgovori klimajući glavom: „Ja joj to ne mogu preneti, stari moj, jer ona svekrvi ne daje nikakvog povoda za takvu opomenu i ona bi, što se ono kaže, bila zapanjena kada bih postupila po tvom nalogu i kada bih joj se obratila sa rečju 'gusko'. Ta gorda je naša Eni, gorda je kao Petepre, njen suprug, naš sin, i oboje ne znaju ni za šta drugo do za svoju svakodnevnu gordost, mesečeva kaluđerica i sunčev komornik. Zar ne žive srećno i visokopoštovani pred licem dana, u skladu sa najotmenijim običajima, i zar se ne dopadaju ljudima? A zašto bi drugo i trebalo da znaju izuzev za svoju gordost? A ako bi i znali i za još nešto drugo, oni to ne bi priznali i ne bi to svojoj duši dopustili, već bi uvek svu čast ukazivali samo svojoj gordosti. Kako da snahu, kako bi ti to hteo, nazovem guskom, kada ona to nije, već ponosito zna da je pošteđenica boga, i kada celo njeno biće odiše oporim mirisom kao listovi mirte! A kada govorim o jadu i zlovolji, onda pri tome ne mislim na dan i na časno ustrojstvo dana, nego na tihu noć i bezglasnu materinsku tminu, na koju se ne može osuti pogrdnim imenom guske. Ako si se ti zbog našeg braka u tami plašio osvete svetlosti, onda se ja kao žena ponekad plašim osvete materinske tame."

Tu Huij stade da se kikoće, što je Josifa malo zapanjilo, tako da se nehotice trgao sa svojim okrepljenjem i za trenutak zaboravio na svoju ulogu 'nemog sluge'. Hitro je skrenuo svoj pogled sa pozadine odaje i usmerio ga na stare da bi utvrdio da li su primetili njegov pokret izazvan trenutnim zaprepašćenjem; ali oni nisu ništa zapazili; potpuno udubljeni u razgovor o zajedničkom delu, oni su na njega

obraćali isto toliko pažnje koliko i na lepu alabastersku svetiljku kamenoresca Mer-em-opeta, koja je bila postavljena u uglu nasuprot onome u kojem se on nalazio. Otuda je pogled svojih očiju skrenuo u stranu, tako da ga je, nekako stakleno ukočen, pored Huijovog uha, nepomično ustremio u pozadinu. Ali je još uvek bio zapanjen, posle svega što je čuo, a kada je sada još čuo kako se Huij starački kikoće, onda mu se sve to učini krajnje mučno i neprijatno.

„Ki, ki", kikotao se Huij. „Ne boj se, tama je nema i čak i ne zna za svoje nezadovoljstvo. Sinčić i snajka su gordi i ne znaju za burenje i durenje na drage roditelje, koji to učiniše i koji im to prirediše, te pretvoriše mladog vepra u nerasta još u vreme kada nije imao svoga mišljenja nego se samo batrgao i nije mogao da se brani. Ki, ki, ki, ne boj se! Kivnja i durenje su zasigurno proterani u tamu, a ako bi se i usudili da malo izvire na svetlost, bili bi još jednom obuzdani u krotku uljudnost i nežno izražavanje poštovanja prema nama dragima, nama koji, kao poštovani i sveti, obitavamo gore na spratu, iako smo dečici jednom podvalili radi našeg iskupljenja! Ki, ki, ki, dva puta prognano, dvostruko obezbeđeno, dva puta zapečaćeno, ništa se tu više ne dâ učiniti protiv dobrih roditelja – zar to nije lukavo izvedeno i zar to nije prava životna komedija!"

Tuija je u početku bila zbunjena i uznemirena ponašanjem svog bračnog brata, ali je onda umiriše njegove reči, pa je i ona, skupivši svoje nabrane kapke u slepe proreze, stala da se kikoće. Ruku ukršteno položenih na trbusima, napred povijenih ramena u koja su uvukli svoje stare glave, stari par je sedeo na svojim raskošnim stolicama i nešto mrmljao za sebe.

„Da, ki, ki, ki, u pravu si", mrmljala je Tuija. „Tvoja slepa mišica shvata tu životnu komediju – da smo dečici podvalili, ali da je zlovolja dvostruko obuzdana i zapečaćena i da nam nikako više ne može nauditi. To je zaista lukavo i zgodno izvedeno. A ja sam zadovoljna zbog toga što je moja krtica raspoložena i što je zaboravila na onu brigu u vezi sa saslušanjem u donjoj dvorani. Ali da li se možda sada pokazuju znaci iscrpljenosti u tvom telu i da ne bi možda sada trebalo da mahnem ‘nemom slugi' da nam prinese okrepljenje!"

„Nema ni traga od neke iscrpljenosti!" – odgovori Huij. „Ni traga od toga u mom raspoloženju! Naprotiv, osećam se nekako osvežen i čio posle ovog ćaskanja. Ostavimo uživanje u jelu za čas kada bude bilo vreme večeri, kada se u trpezariji bude okupila sveta porodica i jedno drugome budemo blago nudili kitice lotosova cveta da ih omirišemo. Ki, ki! Najpre ćemo zapljesnuti slugama da nas malo povedu u vrt, da prođemo malo između drveća, jer osećam želju za

kretanjem u mojim nekako oživelim nogama.”

I on pljesnu rukama. Odmah dotrčaše male devojčice, otvorenih usta, u revnosnoj detinjastosti, te starima pružiše svoje stabljikaste ručice i podupreše ih silazeći s njima niz nagib, te otidoše put vrta.

Duboko odahnuvši, Josif odloži svoj teret na pod. Ruke mu behu gotovo sasvim obamrle, kao onda kada su ga Ismailjci izvukli iz studenca.

„Ovo su mi neke lude pred Gospodom”, mislio je on, „ti sveti, mali roditelji! A kakav mi se samo pogled ukazao u mučne, skrivene okolnosti ove kuće blagoslova, da bog sačuva! Tu se jasno može videti da čovek nije zaštićen od ludosti, a ni od najgorih grešaka, čak i ako prebiva u sferi nadmenog ukusa. Trebalo bi ocu da ispričam o gluposti pagana u vezi sa bogovima. Jadni Potifar!”

I on se najpre opruži tu, na asuri, da bi, pre nego što Hamatu vrati okrepu, odmorio noge i ruke koje su ga bolele od obavljanja službe ‘nemog sluge’.

Josif razmatra te stvari

Josif je bio zaprepašćen i uzbunjen onim što je čuo dok je obavljao svoju službu, pa je to onda višestruko stalo da zaokuplja njegove misli. Njegovo osećanje odvratnosti i gnušanja prema svetim, malim roditeljima bilo je veoma snažno, te su samo mudra udvornost i neophodnost iskazivanja poštovanja mogli da ga obuzdaju i zauzdaju, a nikako mrak neznanja, jer mu i njegova srdžba zbog neodgovorne gluposti starih po pitanju bogova i njegovo gnušanje zbog zadovoljstva s kojim su se dostojanstveno osećali zaštićenim od svakog prekora, behu posve jasni.

Ali njemu, Avramovom unuku, nije promakla i poučna strana iskustva koje je stekao u svojoj ulozi nemog sluge, i on ne bi bio Josif kada ne bi bio spreman da to i iskoristi. Ono što je čuo bilo je podesno da mu proširi vidokrug i da mu bude upozorenje da u najužem duhovnom zavičaju, svetu otaca i njihovom tegobnom bavljenju bogom, čiji je on bio izdanak i pitomac, vidi nešto odista jedinstveno neponovljivo i neuporedivo. Nije Jakov bio jedini u svetu koji se predavao teškom razmišljanju. To se dešava svuda među ljudima i svuda je bivalo nedoumica u pogledu pravog načina poimanja Gospoda i vremena, pa makar da su tu i tamo odvodile do škakljivih spoznaja, ali za njega, Josifa, Jakovljeva nasledna misao o Gospodu, prirodno, predstavljala je najfiniji i najbolji oslonac u njegovim ispitivanjima teškog pitanja o raskoraku u kojem se, na primer, mogu naći obred i običaj, s jedne strane, i volja i rast tog istog Gospoda, s druge strane.

Ipak, i ovde je neprestano, i to još kako, postojala opasnost da se počini greška! Nije čak ni bilo potrebno da se pomisli na Lavana, koji je bio zastao na svom polazištu, i na njegovog sinčića u ćupu. Tu je jednostavno nedostajala svest o tome koliko je ustaljeni običaj već bio postao strahotom. Ali i razvijena osetljivost baš za takve promene – i ona lako može da odvede na stramputicu! Nisu li Jakovljeve teške nedoumice o svetkovini njega dovele u iskušenje da svetkovinu i njene obrede sasvim ukine zbog njenih korenova, koji su, sumnje nema, mogli sebi crpsti hranu iz donje pogani! Sin je morao da ga

moli da poštedi svetkovinu poštede, za visoko stablo koje je štedro pružalo svoj senoviti hlad, stablo koje je sa Gospodom izraslo iz blatnjavog korena, ali bi se osušilo ako bi se kojim slučajem poseklo korenje. Josif je bio za to da se ono poštedi, on nije bio za to da se ono poseče. On je u Bogu, koji konačno takođe nije uvek bio ono što je, video Boga poštede i prolaznosti koji čak ni u slučaju potopa nije išao dokraja i nije dirao u koren čovečanstva, nego je u jednom pametnom stvorenju probudio misao o kovčegu spasenja. Razboritost i obzirnost, to su, činilo se Josifu, sestrinske misli koje su svoje ruho nosile na smenu i čak imale jedno zajedničko ime: ime dobrote. Bog je iskušao Avrama da mu sina prinese na žrtvu, ali mu ga onda nije uzeo, nego mu je na poučan način poturio ovna. Predanju ovih ljudi ovde, ma koliko da su se visoko vinuli u nebesko carstvo ukusa, nedostajale su, na žalost, ovakve pametne priče – mnogo toga im se ne sme uzeti za zlo, ma koliko da su gnusni sa svojim kikotanjem zbog grešnih podvala učinjenih deci. I njima je, naime, u vidu nekog nesigurnog, još uvek u carstvu mraka nastanjenog glasa duše, od duha otaca stiglo uputstvo i nalog da treba napustiti staro i sveto, dosadašnji običaj i stupanj razvoja i krenuti put svetlijeg, tako da su čuli i primili poziv da se prinese žrtva. Ali koliko su samo ostali na starome, koliko su samo ostali na lavanovskom nivou upravo kada su nastojali da učine ustupak onom novom u svetu! Jer, nikakav ovan se njima, od Boga napuštenima, nije pojavio da bi ga načinili ovnom svetlosti, već su ovna svetlosti načinili od Potifara, sinčića koji se batrgao.

To se doista moglo nazvati bogohulnim postupkom i označiti kao budalastu neprimerenost jednog posvećenja u čast predivnoga i novog poretka stvari u svetu! Jer, približavanje duhu otaca, mislio je Josif, nije postignuto istrebljivanjem, te je razlika između savršenstva dvopolnosti i odsustva polnosti kod dvorjaništva velika. Muško-ženskost, koja u sebi objedinjava obe polne moći, božanske je prirode kao i pojava Nila sa jednom polovinom ženskih grudi i drugom polovinom muškarca, kao i mesec koji je žena suncu ali je muž zemlji, kojoj je svojim zračnim semenom začeo bika u kravi; a ova se, po Josifovoj računici, prema dvorjaništvu odnosila kao dva prema nuli.

Jadni Potifar! On je bio jedna nula pored sveg sjaja svojih vatrenih kolskih točkova i sve svoje veličine među velmožama Egipta. Mladi rob Osarsif imao je jednu nulu za gospodara, jednog ruvimovskog orijaša bez snage i grešnosti, jednu žrtvu počinjenu iz greške, koja nije ni osujećena ni prihvaćena, jedno „ni ovo – ni ono” nebožanske izvančovečnosti, veoma gordog i dostojanstvenog tokom dana, kada

je u posedu svojih počasti i zvanja, ali svestan svoje ubogaljene ništavnosti u noći svoga bića, i sa velikom potrebom da mu se pothranjuje dostojanstvo i laska, a što su mu omogućavale date okolnosti a posebno još i odanost jednog takvog sluge kakav je bio Mont-kav.

U svetlosti onoga što je čuo Josif stade ponovo da se bavi ulagivačkim laskanjem vernog sluge, pa bez kolebanja zaključi da zavređuje da ga oponaša. Dakle, na osnovu svojih zapažanja, do kojih je došao kao 'nemi sluga', on odluči da svom egipatskom gospodaru, čim mu se i ukoliko mu se pruži prilika, isto tako bude „od pomoći" kao i Mont-kav, s tim što će to činiti – a da će to i umeti, u to ni najmanje nije sumnjao – na otmeniji način i na način koji će još više zaslužiti gospodarevo nego upraviteljevo „hvala". Jer, na taj način će, govorio je sebi, najbolje biti „od pomoći" jednom drugom gospodaru, najvišem, u njegovom nastojanju da mladom robu Osarsifu omogući brže napredovanje u svetu u koji je bio presađen.

Na ovom mestu se on, istine radi, mora uzeti u zaštitu od prekora da se u svemu tome kod njega radi o pukoj hladnoj računici, budući da brzopleto moralisanje neće propustiti da to učini. Nisu ove stvari bile tako jednostavne da bi naprosto podlegle pukom moralnom prosuđivanju. Ta i Mont-kava, najstarijeg slugu kuće, Josif je već odavna posmatrao, pa je na osnovu svojih zapažanja došao do zaključka da je on čestit čovek i da njegovo ulagivanje gospodaru zapravo zaslužuje neko bolje ime od ovog: naime, služenje iz ljubavi; a iz toga je opet zaključio da je Petepre, titularni pukovnik, zacelo morao biti vredan i dostojan takvog služenja iz ljubavi – jedan zaključak koji je nalazio svoju potvrdu u Josifovim sopstvenim utiscima o ličnosti gospodara. Ovaj egipatski velmoža bio je, po Josifovom mišljenju, plemenit i dostojanstven čovek nežne duše i blage naravi; a to što mu je stalo do toga da ljudi od njega strepe, to se mora pripisati njegovoj prirodi žrtve iz duhovnog neznanja. Pravo na izvesnu opakost, smatrao je Josif, valja mu dakako priznati.

Vidi se, dakle, da je Josif i u svojim mislima služio Potifaru, branio ga i nastojao da mu bude od pomoći, a ne tek u neposrednom dodiru s njim. Pre svega, Egipćanin je bio *njegov* gospodar kome je bio prodat, on je bio najviši u neposrednoj okolini; a ideja gospodara i najvišeg uključivala je za Josifa, po prirodi stvari i odvajkada, elemenat smerne i ljubavlju ispunjene obzirnosti, koji se mogao prenositi sa gornjeg na donje, pri čemu se mogao primeniti i na područje zemaljskih stvari i na slučaj iz najbliže okoline. To valja razumeti! Ideja o gospodaru i najvišem već sama sobom stvara jedinstven poredak koji ide naruku izvesnoj zameni i izjednačenju

gornjeg sa donjim. A ono što je tu sklonost pojačavalo bio je koncept „o priskakanju u pomoć” i rasuđivanje da će Josif najbolje pomoći gospodu koji sniva snove ako, po uzoru na Mont-kava, bude bio „od pomoći” Petepreu, svom gospodaru. Ali bilo je tu još nečeg što je uslovilo da se njegov odnos prema gospodaru neba u izvesnom stepenu odrazi na odnos prema gospodaru ognjenih točkova. On je zapazio setni, gordi i skriveno zahvalni osmeh kojim je Potifar odgovorio na laskanja upravitelja kuće – spoznao je zapravo onu pustu usamljenost koja se u njemu odražavala. Može zazvučati detinjasto kada se to kaže, ali Josif je nalazio srodnost između samotne izvansvetovnosti Boga otaca i gordog, zlatom i odličjima iskićenog samotništva ubogaljenog ruvimovskog rmpalije, i ta srodnost izazivala je u njemu slično saosećanje. Da, i Bog, Gospod, bio je usamljen u svojoj veličini, i Josif je to nosio u krvi i svesti – koliko je to samotništvo Boga bez žene i dece doprinosilo objašnjenju njegove velike ljubomore na ljude s kojima je sklopio savez.

On se priseti izuzetnog dobročinstva koje za jednog samotnika predstavlja odanost sluge puna obzirnosti – i izuzetnog bola koji takvom jednom stvorenju mora da zadaje nevernost! On, naravno, nije predviđao da Bog svojom prirodom samo zato nije imao nikakve veze sa rađanjem i smrću jer je ujedno i odjednom bio i Baal i Baalat; ni za trenutak mu nije bila izmakla ogromna razlika između vrednosti označenih sa ‘dva’ i sa ‘nulom’. A ipak ćemo pripomoći da se iskaže ovo stanje stvari time što ćemo reći da su se kod njega izvesna saosećanja i obzirnosti na sanjalački način slivali u jedno, tako da je odlučio da sačuva ljudsku odanost samotnoj nuli, kao što je bio navikao da bude veran i visoko samotnoj dvojki.

Josif govori s Potifarom

I tako dospesmo do onog prvog presudnog susreta i razgovora Josifa sa Potifarom, u vrtu među drvećem, koji se uopšte ne pominje ni u jednom od raznolikih prikaza ove povesti, ni u onim istočnjačkog ni u onim zapadnjačkog porekla, a o čemu ništa ne govore ni obrade u stihu i prozi – kao ni o mnogobrojnim drugim pojedinostima, činjenicama i pouzdanim razjašnjenjima, tako da naša iluzija i obrada može da se hvali da ih je ona obelodanila i time dala svoj doprinos lepim naukama.

Pouzdano se zna da je opet Bes-em-heb, podrugljivi Vezir, bio taj kome je Josif posredno imao da zahvali na davno željenom i za njegovu budućnost doista presudnom susretu, iako patuljak baš nije mogao direktno da sve to udesi nego samo da stvori preduslove za to. Ti preduslovi sastojali su se u tome da je mladi rob Osarsif, koji se besposlen motao naokolo, jednog dana postavljen za vrtlara u Potifarovom vrtu – ne za vrhovnog vrtlara, razume se. Vrhovni vrtlar bio je izvesni Han-Anup, sin Dedija, koga su zvali i „Užareni trbonja" zbog toga što je imao upadljiv kao sunce crven trbuh koji mu je, poput zalazećeg sunca, visio preko pregače; bio je to čovek Mont-kavljevih godina, niži po položaju, ali je bio dobro upućen u svoju struku i posao, u kojem je bio pravi majstor: znalac i nadzornik biljnog sveta i svega što je s njim u vezi, i to ne samo ukoliko je bilje služilo ukrašavanju i korišćenju u svakojake svrhe, nego istovremeno i u pogledu njegovih otrovnih i blagotvornih svojstava, tako da on u kući nije bio samo vrtlar, šumar i cvećar koji se brinuo o stolu sa cvećem, nego i apotekar i u sokove upućeni glagoljivac, gospodar ekstrakta, sokova, balzama, klistira, stručnjak za sredstva za povraćanje i obloge koje je u slučaju bolesti pripremao i za ljude i za životinje, ali, razume se, samo za poslugu; jer, gospodi je u takvim slučajevima priskakao u pomoć viši lekar dozvan iz hrama boga života i smrti. I čela Han-Anupa bila je sva crvena jer nikako nije hteo da nosi kapu, a iza uva uobičavao je da zadene lotosov cvet kao što su pisari tu zadevali trske za pisanje. Uz to je za pregačom uvek imao zakačene svakojake rukoveti raznih trava ili uzorke raznog korenja i sadnica koje bi uzput poodsecao vrtlarskim makazama koje

su zajedno sa rezaljkama i malom testericom landarale o njegovom bedru. Lice ovog zdepastog čoveka bilo je jako rumeno i nekako zbijeno, ali je ostavljalo prijatan utisak: sa svojim pomalo čvorugavim nosom i s ustima koja su bila nekako iskrivljena a da se zapravo ne bi moglo reći da li mu daju mrzovoljan ili prijatan izraz, to lice bilo je obraslo divlje izraslim i retko kada potkresivanim dlakama brade, što je samo još pojačavalo telurski, mada žmirkavim očima u sunčano rumenilo zagledani izraz lica „Užarenog trbonje”. Kratki prst, zemljano-ciglene crvene boje, kojim je podređenom narodu pretio kada ne bi bio dovoljno marljiv, mnogo je ličio na repu upravo izvađenu iz zemlje.

Vrhovnom vrtlaru obratio se, dakle, Bogumilče zbog stranog, kupljenog roba, koji je, kako mu je šapnuo, od detinjstva temeljno bio upućen u sve poslove oko zemlje i njenih darova, pošto je, pre nego što je prodat, u svom zavičaju, u bednom Retenuu, vodio brigu o maslinjaku svoga oca, te se iz ljubavi prema plodovima tog stabla zavadio sa svojim drugovima koji su ove plodove skidali gađajući ih kamenjem i gnječili na krajnje grub način. Uz to je on njega, patuljka, uspeo da uveri da je nasledio neku čarobnu moć ili da je dobio neki takozvani blagoslov, i to dvostruki: jedan odozgo, s neba, i drugi iz dubine, koja leži pod nama. A to je baš ono što je jednom vrtlaru potrebno, pa bi bilo dobro da Han-Anup ovog momka, koji tu tako besposliči na štetu ovog imanja, uzme pod svoje, priključi svojim momcima i nečim uposli; to mu, eto, savetuje ova mala pamet, a još se niko nije pokajao ko ju je poslušao. Tako je govorio Vezir jer je u srcu nosio Josifovu želju da stane pred gospodara i pri tome je dobro znao da poslovanje u vrtu pruža najviše izgleda da se ona i ispuni. Naime, kao i svaki egipatski velmoža, i nosilac mahalice je voleo svoj vrt bogat vodom, odnosno jezercima, jer se nadao da će isti takav park posedovati i u životu posle života, pa je u razno doba dana uobičavao da se u njemu odmara i šeta, pri čemu bi ponekad, kada bi bio raspoložen, zastao i porazgovarao sa baštovanima, i to ne samo sa nadzornikom, „Užarenim trbonjom” nego i sa običnim radnicima, kopačima i vodonošama; a upravo na tome je patuljak gradio svoj plan koji se onda potpuno i ostvario.

I „Užareni trbonja” zaista uze Josifa da radi na održavanju vrta; i to mu dade posao u voćnjaku, – to jest u onom delu voćnjaka gde su bile palme, dakle u delu koji je s južne strane glavne kuće prema istoku izlazio na jezero s patkama, i dalje prema istoku i prema dvorišnom prostoru, gde se onda nastavljao deo sa vinogradom. Ali već je sam gaj s palmama zapravo bio jedan vinograd jer su se svuda između visoko izraslih stabala uspuzali spletovi vinove loze, koja je

samo tu i tamo ostavljala slobodan prolaz, tako da su slobodne staze vodile kao kroz neku šumicu. To objedinjenje plodnosti – jer je loza bila puna grozdova, a peraste palme donosile su bogat rod datula, godišnje više stotina litara – bilo je naprosto kao u raju i kao prizor prijatno za oko, pa nije nikakvo čudo što je Petepre posebno voleo svoj gaj sa nasadima palmi i sa tu i tamo udubljenim slivovima za navodnjavanje, i dosta često tražio da mu se tamo postavi ležaljka za odmaranje da bi u senci krošnji koje su tiho šumile uživao u onome što bi mu njegov čitač čitao ili saslušao neki izveštaj svojih pisara.

Tu je, dakle, Jakovljevom sinu bio određen posao, a taj ga je posao na zamišljeno bolan način podsetio na nešto drago iz njegovog ranijeg života, što je na strašan način izgubio: na veo, šarenu haljinu, na njegov i njegove majke 'ketônet pasim'. Među na tom velu izvezenim slikama bila je jedna koja mu je već prilikom prvog razgledanja u Jakovljevom šatoru, kada je nevestinska haljina zablistala u očevim rukama, naročito pala u oči: ona je predstavljala sveto drvo pored kojeg su sa obe strane, jedan nasuprot drugome, stajala dva bradata anđela i pri tome su stablo, radi oplođivanja, dodirivali šišarkom muškog cvata. Josifov posao bio je sada upravo posao onih genija. Palma koja rađa datule je dvoprašno stablo i oprašivanje njenih plodnih stabala cvetnim prahom onih koji nemaju cvatova s tučkom i žigom nego samo s prašnicima obavlja se uz pomoć vetra. Ali čovek je već od davnina umeo taj posao da obavi umesto vetra i da dovede do veštačkog oplođenja, i to na taj način što bi svojom rukom odsečene cvetove neplodnog stabla doveo u dodir sa cvatovima plodnih stabala i tako ih oplodio. Upravo se ta scena – kako se oplođava sveto drvo – mogla videti na velu, i upravo je taj posao bio poveren Josifu; „Užareni trbonja", Dedijev sin, Potifarov vrhovni vrtlar, odredio je da on obavlja taj posao.

On mu je taj posao poverio zbog njegove mladosti i spretnosti svojstvene njegovim godinama; jer to nije bio nimalo lak posao i da bi se valjano obavilo ono što je vetar trebalo da obavi potrebno je da čovek ume dobro da se vere i da ga ne hvata vrtoglavica od visine. Pomoću naročito za te svrhe ispletenog konopca, koji se istovremeno obavijao i oko sopstvenog tela i oko palme, čovek sa drvenom posudom ili korpicom, koristeći se badrljicama grana, ispupčenjima ili nekim drugim urporištima koja se mogu naći na ljuspavom stablu, mora da se uspentra do krošnje drveta sa muškim cvatom i da, čineći pokrete kao kočijaš kada uzdama tera konja, na obe strane i što je moguće dalje i više baca konopac, te da onda, tamo gore na vrhu krošnje, odseče vlati i pažljivo ih sakupi u posudu, a zatim da se opet spusti dole da bi se potom na isti način penjao na stabla plodnog

drveta, i na svako puštao vlati sa semenom „da jašu”, što znači da se kače za plodonosne cvatove kako bi ih ovi primili i uskoro zametnuli svetložute plodove datule, koji se odmah mogu brati i jesti, mada su oni koji sazrevaju u vrućim mesecima paofi i hatir oni pravi i dobri.

Svojim zemljano-crvenim prstom, nalik na repu, Han-Anup pokazao je Josifu plodonosne muške cvatove, kojih je zapravo bilo sasvim malo; jer, takva jedna palma može da oplodi oko trideset plodnih stabala. On mu dade konopac najbolje domaće izrade, načinjen ne od konoplje nego od vlakana rogozine, izvrsno obrađene, valjano izlupane i omekšane, pa je sada, pošto je Josif prvi put radio ovaj posao, lično nadziravao obavijanje konopcem; jer, on je bio odgovoran i nije smeo da dopusti da mu novajlija padne s drveta i prospe utrobu, te da gospodar tako bude oštećen i izgubi novac koji je za njega dao. Potom ga, kada vide da je momak spretan i da mu gotovo i nije bio potreban konopac, nego da se sa spretnošću na kojoj bi mu i veverica mogla pozavideti za tili čas popeo navrh drveta, i da je uopšte posao obavljao smotreno i razumno, ostavi da dalje sam radi svoj posao, obećavši mu da će mu dati i druge poslove u vrtu kako bi vremenom postao pravi vrtlar, ukoliko se bude pokazalo da je ovde uspešno i valjano obavio povereni mu posao i uskoro se obilato budu zametnuli plodovi na plodnim stablima.

Josifu se, budući da je sve svoje častoljublje stavio u Božju službu, ovaj posao, koji je zahtevao i smelost i razumnost, mnogo dopadao i on ga je, nastojeći da na vrhovnog vrtlara ostavi utisak kako brzinom tako i besprekornošću, obavljao veoma revnosno da je vrtlar morao biti zadivljen – a takav utisak je Josif nastojao da izazove kod svih ljudi. Baveći se već prvog, a pogotovo drugog dana, sve do kasne večeri u vrtu, tako da je iza zalaska sunca, kada se na Zapadu, iza lotosovog jezera, iza grada i Nila bila rasula predivna raskoš od raznih boja, od boje grimiza do tulipansko crvene boje, a vrt, pošto su ostali radnici bili otišli, već bio pust, on je, i to potpuno sam, bio ostao među drvećem, ili zapravo na njemu, nastojeći da brzo, pri oslabeloj svetlosti, nasadi nekoliko vlati „da jašu”. Sedeo je, pažljivo radeći, u krošnji jednog visokog i vitkog stabla koje je trebalo oploditi, kada je ispod sebe začuo neko tapkanje i neki šušanj; pogledavši dole, ugleda patuljčića Bogumila, koji mu je odozdo, onako malešan kao kakva gljiva, mahao obema ručicama, a potom sklopio šake u točir koji je stavio na usta i onda mu šapatom najavio: „Osarsife! On dolazi!” I na to odmah ponovo iščeznuo.

Josif pohita da prekine svoj nežni posao i više slete nego što siđe s drveta, da bi, spustivši se na zemlju, ugledao da zaista iz pravca jezera, između palmi, stazom između vinove loze, dolazi Potifar,

gospodar, sa malom pratnjom – stvarno je to dolazio on, uspravna hoda i nekako bled pod ovim večernjim nebeskim rumenilom, u pratnji Mont-kava, koji je išao odmah uz njega, odnosno malo ukoso iza njega, zatim Dudua, nadzornika sanduka sa nakitom, te dvojice pisara kuće i Bes-em-heba, glasnika, koji im se pokrajnjim putevima opet bio priključio.

„Gle", pomisli Josif, pogleda uperenog u gospodara, „on se šeta parkom pošto sunce zađe i malo osveži." A kada se grupa još više približila, onda pade ničice kraj drveta i dodirnu čelom zemlju, dok je dlanove podigao prema onima koji su se približavali.

Petepre, ugledavši povijenu kičmu kraj staze, zastade, a sa njim i njegova pratnja.

„Ustani", reče on kratko ali blago; i Josif jednim hitrim pokretom izvrši tu zapovest. Stajao je tik do palme u poniznom stavu, s rukama prekrštenim na vratu i pognute glave. Srce mu je silno udaralo, ali je bilo spremno. Najzad se ono ostvarilo: stajao je pred Potifarom. Potifar je zastao. Po svoj prilici, neće odmah poći dalje. Sada je od svega najvažnije bilo izazvati njegovu pažnju, a to će najbolje postići na taj način što će ga nekako iznenaditi. Kakvo li će mu samo pitanje postaviti? Verovatno takvo koje će mu omogućiti da pruži iznenađujući odgovor. Josif je čekao otvorenih očiju.

„Jesi li ti iz kuće?" – začu on pred sobom blagi glas koji je samo kratko hteo da se obavesti.

No, to je zasad pružalo malo mogućnosti. U najboljem slučaju je jednim uljudnim „kako", a teško da je jednim „šta" moglo odgovoru da se dâ oblik koji ako baš neće iznenaditi a ono barem izazvati blago zanimanje, i pre svega sprečiti da onaj što je postavio pitanje odmah pođe dalje. Josif promrmlja: „Moj veliki gospodar zna sve. Ovaj tu pred tobom je poslednji i najniži među tvojim robovima. Poslednji i najniži među tvojim slugama može se smatrati srećnim!"

„Osrednje!" – pomisli on. „Neće valjda odmah poći dalje? Ne, prvo će zapitati zašto sam još tu. Na to ću morati da mu odgovorim u lepom stilu."

„Ti si jedan od vrtlara?" – začu posle kratke pauze glas iznad sebe.

On odgovori: „Sve zna i vidi moj gospodar, kao Re, koji ga je poklonio. Od njegovih vrtlara najniži."

Na to će glas: „Ali otkuda to da si ti još u vrtu kada tvoji drugovi već praznuju veče i zalažu svoj hleb?"

Josif pognu još dublje glavu preko svojih ruku. „Ti koji stojiš na

čelu vojnih četa faraonovih, gospodaru moj, ti najmoćniji među moćnima, najveći među velikima u obe zemlje!" – reče on kao da se moli. „Ti si nalik na Rea koji plovi nebom u svojoj barci zajedno sa svojom pratnjom. Kormilo Egipta si ti i čamac carstva plovi po tvojoj volji. Ti si prvi do Tota koji sudi bez razlike. Zaštitni bedeme sirotinje, tvoja milost neka me blagoslovi kao sitost koja utoljuje glad. Kao odeća koja skriva golotinju, tako neka se na mene spusti tvoje praštanje zbog toga što sam se zadržao u poslu na tvom drveću sve do časa kada ti izlaziš u vrt i ja ti tako postadoh smetnjom na tvom putu."

Opšti muk i tajac. Možda se Petepre ogledao za svojim pratiocima podstaknut na to ovim molbenim govorom, koji je doduše bio izgovoren sa malo stranim akcentom, ali spretno i odmereno, po određenom obrascu ali ne bez unutrašnjeg izraza. Josif nije video da li je ovaj gledao u svoje, ali se nadao tome i čekao. Ako bi neko pažljivo pratio celu ovu scenu, mogao bi zapaziti da se faraonov prijatelj blago osmehnuo kada je odgovorio: „Ne izazivaju revnost u službi i prekovremena radinost i marljivost u obavljanju poslova u kući srdžbu gospodara. Odahni! Ti si, dakle, marljiv u svom poslu i voliš svoj posao?"

Sad je Josif smatrao prikladnim da podigne glavu i pogled svojih očiju. Rahiline oči, onako crne i duboke kakve su bile, susrele su se na priličnoj visini sa kao u srne mrkim, blagim i pomalo tužnim očima, koje su, dugih trepavica i ponosno zastrte, ali dobrodušno ispitivački gledale u Josifove oči. Potifar je stajao pred njim, velik, pretilan, lako obučen, s jednom rukom oslonjenom o pločasti naslon koji je bio usađen ispod kristalne jabučice njegovog visokog štapa za šetnju, dok je u drugoj ruci imao buzdovan od borovine i mahalicu za teranje muva. Šareni porcelan njegovog okovratnika imao je oblik raznovrsnog cveća. Štitnici od kože štitili su mu cevanice. Od kože, svile i bronze bila mu je i obuća na nogama, s kaiševima za pričvršćivanje provučenim između nožnog palca i prsta do njega. Njegova lepo oblikovana glava, na čijem je čelu sa temena visio svež lotosov cvet, bila je nagnuta prema Josifu.

„Kako ne bih voleo vrtlarsku službu", odgovori ovaj, „i kako ne bih tu službu marljivo obavljao, moj veliki gospodaru, kada je ona po volji bogova i ljudi i kada posao s motikom po svojoj lepoti stoji ispred posla sa plugom, kao i mnogih drugih, ako ne i ispred većine poslova? Jer, taj posao čini čast čoveku, jer taj su posao još u drevna vremena obavljali izabranici. Nije li ono Išulani bio vrtlar jednog velikog boga i nije li ono sama Sinova ćerka prijateljski gledala na njega kada joj je svakodnevno donosio kite cveća i tako joj ukrašavao

sto da je sav blistao od divote? Znam za jedno dete koje su bacili u reku u košari od trske, ali ga je reka odnela Akiju, vodonoši, koji je onda dečaka podučio u finoj umetnosti vrtlarstva, a vrtlaru Šarukinu je Ištar podarila svoju ljubav i dala mu celo carstvo. Znam za još jednog kralja, Uraimitija iz Izina, koji je u šali zamenio ulogu sa Elilbanijem, svojim vrtlarom, pa ga je posadio na svoj presto. Ali, gle, Elilbani ostade da sedi tamo i sâm postade kraljem."

„Vidi, vidi!" – reče Petepre i ponovo pogleda, osmehujući se, u upravitelja Mont-kava, koji je zbunjenog izraza lica samo klimao glavom. I pisari su kao i on, a pogotovo patuljak Dudu, klimali glavama, a samo je Bogumilče-Šepses-Bes klimanjem glave vidno izražavao svoje zadovoljstvo. „Odakle tebi sve te priče? Jesi li ti iz Kardunijaša?" – upita dvorjanin na akadskom, jer je pod ovim imenom mislio na Vaviloniju.

„Tamo me majka rodila", odgovori Josif takođe na jeziku koji se govori u Vavilonu. „Ali u zemlji Zahi, u jednoj od dolina Hanana, kod stada svoga oca, odrastao je ovaj što tebi pripada."

„Aha?" – oglasi se Potifar ovlaš. Pričinjavalo mu je zadovoljstvo da razgovara na vavilonskom, a istovremeno ga je poetski ton odgovora, neki neodređeni nagoveštaj koji se posebno krio u izrazu „kod stada svoga oca", i privlačio i zbunjivao. Otmena bojazan da bi svojim pitanjima mogao da ispolji suviše prisnosti i da čuje ono što ga se ne tiče ukrštala se u njemu sa već probuđenom radoznalošću i pažnjom, sa željom da iz tih usta čuje još više toga.

„Pa ti", reče on, „ne govoriš loše jezik kralja Kadašmanharbea." I vraćajući se egipatskom: „Od koga nauči te priče?"

„Čitao sam ih, gospodaru, s najstarijim slugom mog oca."

„Kako, zar ti znaš da čitaš?" – upita Petepre zadovoljan što tome može da se čudi; jer o ocu i da je ovaj imao jednog najstarijeg slugu, o tome nije hteo ništa da zna.

Sada Josif još više pognu glavu nego do tada, naime, tako i toliko kao da bi da prizna da se oseća krivim.

„I da pišeš?"

Glava se pognu još više.

„Kakav je to posao bio", upita Potifar, pošto se za trenutak još kolebao, „na kojem si se toliko zadržao?"

„Puštao sam cvatove 'da jašu', gospodaru moj."

„Da? Je li to iza tebe muško ili žensko stablo?"

„To je plodno žensko stablo, ono će doneti ploda. Međutim, da li takvo stablo treba nazvati ženskim ili muškim, to baš nije sasvim izvesno i ljudi u tom pogledu zastupaju različita gledišta. U Egiptu se plodnim stablima daje muško ime. Ali ja sam razgovarao sa ljudima sa ostrva u moru, sa Mašije i Krita, i oni mi rekoše da kod njih plodonosna stabla nazivaju ženskim, a muškima neplodna stabla koja samo nose pelud i u ostalome su pravi mangupi."

„Plodno stablo, dakle", reče zapovednik četa kratko. „A koliko je staro ovo stablo?" – upita on, pošto je razgovor kao ovaj mogao da ima samo tu svrhu da ispita stručna znanja oslovljenoga.

„Ono tera cvat već deset godina, gospodaru", odgovori Josif smešeći se i s izvesnim oduševljenjem koje mu je dolazilo delom iz srca (jer je zaista voleo ta stabla), a delom je bilo podstaknuto osećanjem da bi moglo biti korisno. „A prošlo je sedamnaest godina kako je mladica zasađena. Za dve ili tri godine biće ono – ili ona – razvijeno stablo sa bogatim urodom i dosegnuće vrhunac svoje plodnosti. Ali već sada ti ono godišnje donosi oko dve stotine hina najboljih plodova izvanredne lepote i veličine, bojom nalik na jantar, pod pretpostavkom, naime, da se ne prepusti vetru nego da se ljudska ruka pobrine za oprašivanje stabla. Ovo je divan primerak stabla među tvojim stablima", reče on poneseno i položi ruku na vitko deblo stabla, „pun muškog ponosa zbog svoje uznesene snage, tako da je čovek sklon da se složi sa Egipćanima i sa njihovim načinom označavanja; a onda je opet i žensko po svojoj obilatoj plodnosti, tako da bi se čovek opet mogao složiti sa ljudima sa mora i sa njihovim načinom obeležavanja. Ukratko, ovo je jedno božansko stablo, ako dopuštaš svom sluzi da tom rečju objedini ono što je različit govor naroda razdvojio."

„Gle", reče Petepre s blagom ironijom, „ti umeš da mi pričaš i o božanskim stvarima? Ti si, po svoj prilici, u svom zavičaju naučio da se klanjaš i moliš drveću?"

„Ne, gospodaru. Doduše, pod drvećem, ali ne drveću. Mi, dakako, negujemo pobožan odnos prema drveću, jer ima nečeg svetog oko njih, a kažu i da je starije i od same zemlje. Čuo je tvoj rob i za drvo života koje je posedovalo snagu da izrodi sve što postoji. A treba li tu tvoračku snagu koja sve stvara nazvati muškom ili ženskom? Ptahovi umetnici u Menfeu i faraonovi kipari ovde, koji stvaraju mnogobrojne likove i svet ispunjavaju lepim figurama, da li tu snagu kojim oni to ostvaruju nazvati muškom ili ženskom, snagom začinjanja ili snagom rađanja? To se ne dâ utvrditi jer je ta snaga takva da u sebi sadrži i jedno i drugo, pa otuda i drvo života mora svakako da je bilo dvopolnog cveta, drvo koje u sebi nosi oba pola, kakva su

većinom sva stabla drveća i kakav je i Hepre, bubamara koja samu sebe stvara. Eto, svet je raspolućen na polove, tako da mi govorimo o muškom i ženskom, pa se ne slažemo čak ni u razlikovanju, budući da se narodi prepiru da li plodno ili jalovo drvo treba nazvati muškim. Ali, temelj sveta i drvo života nisu ni muški ni ženski, nego su oboje u jednom. Ali šta znači oboje u jednom? To znači nijedno od obojega. Oni su devičanske prirode, kao i bradata boginja, te su istovremeno i otac i majka onome što je nastalo, jer su iznad polova i njihova darodavna vrlina nema ničeg zajedničkog sa raspolućenošću."

Potifar je ćutao, oslonjen svojom kao kula ogromnom pojavom o svoj lepi štap i zagledan u zemlju podno nogu ovoga kojeg je ispitivao. Osećao je neku toplinu u licu dok mu je kroz grudi i udove strujilo neko lako uzbuđenje koje ga je protiv njegove volje prikovalo za ovo mesto, tako da mu se naprosto nije dalo da krene dalje, mada on, svetski čovek i kao takav vičan saobraćanju sa svetom, sada nije znao kako bi dalje nastavio ovaj razgovor. Otmeni zazor mu je nalagao da se više ne zanima za lične prilike roba; sada mu se pak iz zazora druge vrste učini da je dalji razgovor i u ovom smeru u kojem je krenuo postao nemoguć. Mogao je jednostavno da krene dalje i da mladog stranca ostavi kraj njegovog drveta; ali to nije želeo, a nije ni smeo da učini. Oklevao je i u to njegovo oklevanje ubacio se dostojanstveni glas Dudua, čovečuljka, supruga Cezetinog, koji je smatrao umesnim da ga opomene: „Kako bi bilo, veliki gospodaru, da kreneš dalje i usmeriš svoje korake prema kući? Oganj na nebu, evo, sve više bledi i svakog časa može da se spusti hladnoća iz pustinje, pa bi još mogao da navučeš kijavicu jer si bez ogrtača."

Nosilac mahalice, pak, što je Dudua naljutilo, držao se tako kao da ovoga uopšte nije čuo. Toplina u glavi naprosto ga je učinila gluvim za patuljkove razumne reči. On reče: „Izgleda mi da si ti jedan promućuran vrtlar, mladiću iz Hanana." I uhvativši se za reč koja ga se zvukom i sadržajem dojmila, on upita: „Behu li mnogobrojna – stada u tvoga oca?"

„Veoma mnogobrojna, gospodaru. Jedva da je bilo dosta mesta na zemlji za njih."

„Onda tvoj otac beše čovek bez briga?"

„Osim brige o Bogu, gospodaru, nije znao za druge brige."

„Šta je to briga o Bogu?"

„Ona je raširena po celom svetu, gospodaru. Sa njom se ljudi nose sa manje ili više blagoslova i umešnosti. Ali mom rodu je ona od

davnina bila zadata, tako da su mog oca, kralja stada, nazivali još i Božjim knezom."

„Nazivaš ga čak i kraljem i knezom! Pa ti si onda dane detinjstva proživeo u velikom blagostanju!?"

„Tvoj sluga", odgovori Josif, „s pravom može da kaže da se u dane svog detinjstva mazao uljem radosti i da je zauzimao lep položaj. Jer je otac njega više voleo nego ostalu njegovu braću i načinio ga bogatim darovima svoje ljubavi. Tako mi je bio poklonio jednu svetu haljinu u koju su bile utkane svakojake zvezde i visoka znamenja – bila je to odeća prevare i haljina zamena, zaveštana od majke i on ju je nosio umesto nje. Ali mu je iskidaše zubi zavisti."

Potifar nije imao utisak da ovaj tu laže. Mladićevo oko zagledano u prošlost, neposrednost njegovih reči, govorili su u prilog tome da govori istinu. Izvesna rasplinutost njegovog načina izražavanja mogla se opravdati činjenicom da je stranac, ali se u njemu, povrh svega, ipak naziralo jezgro istine koje nije moglo da zavara.

„A kako si onda dospeo...", ispitivao je dostojanstvenik. Hteo je da se blago izrazi i upita: „A kako onda od takve tvoje prošlosti postade tvoja sadašnjost?"

„Ja sam umro smrću mog života", odgovori Josif, „i meni je dosuđen nov život u tvojoj službi, o gospodaru. Što da zatrudujem tvoje uši okolnostima iz moje povesti i deonicama mog životnog puta? Moram sebe da nazovem čovekom jada i radosti. Jer darovima obasuti mladić beše oteran u pustinju i bedu, zatim beše ukraden i prodan. On se dobrano napio gorčine i jada posle sreće, zlo i patnja behu njegova hrana. Jer su ga njegova braća proganjala svojom mržnjom i postavljala zamke njegovim koracima. Oni iskopaše grob ispred njegovih nogu i gurnuše njegov život u jamu, gde mu staništem postade tama."

„Govoriš li ti to o sebi?"

„O poslednjem među tvojom služinčadi, gospodaru. Tri dana ležaše on tamo vezan, te već poče gadno da zaudara; jer, on se beše sav uneredio kao ovca svojom vlastitom pogani. Onda naiđoše putnici dobre duše, pa ga oni u dobroti svoga srca izvukoše i oslobodiše iz dubine. Oni novorođenog podojiše mlekom i dadoše mu haljine da pokrije svoju golotinju. A zatim ga dovedoše ovamo dole, pred tvoju kuću, o Aki, veliki vodocrpitelju, i ti ga načini svojim vrtlarem u dobroti svoga srca i pomagačem vetra kod svog drveća, tako da se njegovo novo rođenje može nazvati isto tako čudesnim kao i njegovo prvo."

„Kako to kao njegovo prvo?”

„Zabasao je i zabrbljao se, gospodaru, tvoj sluga u svojoj zbunjenosti. Moja usta nisu htela da kažu ono što su rekla.”

„Ali ti reče da je tvoje rođenje bilo čudesno.”

„Omaklo mi se, veliki gospodaru, jer govorim pred tobom. Ono beše devičansko.”

„Kako to može biti?”

„Ljupka beše moja majka”, reče Josif, „od Hatore obeležena poljupcem ljupkosti. Ali njeno telo ostajaše tokom mnogo godina zatvoreno, tako da ona u pogledu svoga materinstva već postade malodušna, te više niko od ljudi ne mogaše da uživa u plodovima njene ljupkosti. Ali posle dvanaest godina ona zanese i rodi u natprirodnim mukama upravo kada na istoku beše izronio nebeski znak Device.”

„Nazivaš li ti to devičanskim rođenjem?”

„Ne, gospodaru, ako se to tebi ne dopada.”

„Ne može se reći da je ta majka devičanski rodila samo zbog toga što se to desilo u znaku Device.”

„Ne samo zbog toga, o gospodaru. Moraju se uzeti u obzir i druge okolnosti, beleg ljupkosti, kao i to da je toliko godina telo Božje neveste bilo zatvoreno. Sve to, zajedno sa znakom, razlog je tome.”

„Ali ne postoji devičansko rađanje!”

„Ne, gospodaru, kada ti to kažeš.”

„Ili možda ono po tvom mišljenju postoji?”

„Mnogo hiljada puta, gospodaru!” – uskliknu Josif radosno. „Mnogo hiljada puta ono se događa u svetu koji je raspolućen na polove, i vaseljena je puna začeća i rađanja koji stoje iznad polnosti. Ne blagosilja li mesečev zrak telo krave koja traži bika, pa zatim rađa Hapija? Ne uči li nas stara nauka da je pčela stvorena iz lišća drveća? A evo, onda, i ova drveta ovde, o kojima se tvoj sluga brine, i njihova tajna, u kojoj i stvaranje igra svoju igru sa polom, spajajući polove ujedno i onda ih opet, po svom hiru, razdvajajući, pa je jednom s njima stvar udešena ovako a drugi put onako, tako da niko ne zna ustrojstvo i ime njihovog pola, pa ni da li uopšte imaju svoj pol, te se narodi zbog toga i oko toga prepiru. Jer, često se dešava da se uopšte ne razmnožavaju putem pola nego izvan njega – ne oprašivanjem i začećem, nego odvojenim grančicama i izdancima ili pak zasađivanjem, pa vrtlar sadi mladice, ali ne koštice palminog drveta, da bi

znao da li će odgajiti plodno ili jalovo drvo. Ali ako se razmnožavaju polnim putem, onda se često dešava da su pelud i začeće objedinjeni u cvatovima, pa su ponekad raspodeljeni na cvatove istog drveta, a ponekad i na razna drveta u vrtu, plodna i neplodna, a posao je vetra da seme ponese sa cvata peluda do cvata začeća. Ali da li je to, ako se dobro razmisli, zaista još stvaranje i začinjanje u polu? Nije li ono što vetar čini već srodno onom začinjanju mesečevog zraka u kravi, jedno pomoćno sredstvo ili prelaz ka već višem stvaranju i devičanskom začeću?"

„Nije vetar taj koji stvara", reče Potifar.

„Ne govorite to, o gospodaru, u svojoj veličini! Često sam slušao kako pričaju da zefirov slatki dah ume da oplodi ptice još pre nego što im dođe vreme parenja. Jer je duh Božji uistinu jedan dah, a vetar je duh; i kao što Ptahovi slikari i kipari ispunjavaju svet lepim figurama, lako da niko ne bi umeo da kaže da li njihovo delovanje treba nazvati muškim ili ženskim, zato što je naime oboje, i jedno i drugo, a onda opet i nijedno od ta dva, to znači devičansko-plodno, – to je i svet pun oplođavanja i rađanja bez pola i pun stvaranja putem daha duha. Otac i tvorac sveta i svih stvari koje su postale je Bog, i to ne zbog toga što su one proizašle iz semena, nego zbog toga što je nestvoreni drugom silom u materiju položio jedan plodotvorni uzrok koji je menja i preobražava dajući joj mnogostruke oblike. Jer su u Božjim mislima najpre postojale mnogolike stvari, a reč, nošena dahom Božjeg duha, njihov je stvaralac i tvorac."

Bio je to neobičan prizor, do tada neviđen u kući i domu Egipćaninovom. Potifar je stajao oslonjen o svoj štap i slušao. U njegovim otmenim crtama lica borila se trpeljiva ironija, kojom je nastojao na primeran način da se posluži, sa simpatijom dovoljno jakom da bi se moglo nazvati radosnom naklonošću, čak srećom – toliko snažnom u stvari da je o nekoj borbi sa porugom jedva još moglo biti reči, nego je očevidno zahvalna simpatija već bila prevagnula i odnela pobedu. Pored njega je stajao Mont-kav, brkajlija, upravitelj kuće, i gledao ga svojim pocrvenelim, sitnim očima, ispod kojih su se isticale spuštene suzne kesice, gledao ga je zabezeknut, ne verujući da čuje to što čuje i vidi to što vidi, ali i sa osećanjem zahvalnosti i, reklo bi se, priznanja, koje je već više ličilo na divljenje, zagledan u lice ovog raspričanog roba tu, kojeg je on kupio – tog dečaka koji je tu, na njegove oči, činio ono što je on, predstojnik kuće, činio rukovodeći se vernošću sluge, ljubavlju prema plemenitom gospodaru, s tim što je ovaj to činio na još mnogo viši, nežniji i delotvorniji način. Bio je tu, iza ovih, Dudu, suprug Cezetin, uzdržano rasrđen zbog toga što se gospodar oglušio o njegove reči upozorenja i što je posvetio toliko

mnogo pažnje mladom robu, pa se sada nije usudio da ga ponovo prekine i okonča razgovor, u kojem je ovaj žutokljunac, očigledno, ostavio veoma povoljan utisak – i to na štetu njegovu, oženjenog patuljka. Jer, njemu se činilo kao da ove bezobzirne i čak nedopustive reči ovog roba, koje je gospodar pio kao vodu života, unekoliko idu nauštrb njegovog, patuljkovog ugleda, te da mogu da obezvrede ono što je sačinjavalo solidni ponos njegovog života i njegovu prevagu nad određenim malim, a i nekim velikim ljudima. Što se malih tiče, tu je osim njega još bio i Bogumilče, dobri mali duh, sav oduševljen uspehom svoga štićenika, tako da se sav nekako bio naduo od zadovoljstva što je ovaj umeo da iskoristi trenutak, čime je dokazao da je s razlogom i pravom želeo da mu se ukaže ovakva prilika. Uz to su tu stajala oba pisara, koji takođe ovako nešto još nisu bili doživeli, te ih je, pomno prateći izraz lica gospodareva i predstojnikova, posle sveg što su lično tu videli i doživeli, prošla volja za smehom. A Josif je s osmehom na usnama stajao kraj svog drveta i poneseno govorio pred ovom grupom slušalaca. Odavno je već bio odbacio ropsko držanje koje ga je u početku sputavalo, te je stajao prijatno opušten, propraćajući svoje reči govornički ponesenim pokretima, pri čemu su mu reči lako i same od sebe, kao u nekoj vedroj ozbiljnosti, tekle sa usana, usmerene na više začeće i stvaranje Božjeg daha. On je tu, u spletu stubova ovog vrta sa drvećem, nad kojim se spuštao sumrak, stajao kao zanosom poneseno dete u hramu kojim Bog samog sebe slavi, te mu oslobađa jezik da bi obznanilo i saopštilo poruku na čuđenje svojih učitelja.

„Boga ima samo jednom”, nastavi on radosno, „ali božanskoga ima mnogo u svetu, kao i darodavne vrline koja nije ni muška ni ženska, nego je iznad polnosti i nema ničeg zajedničkog sa raspolućenošću. Dopusti mi, o gospodaru, pošto već stojim pred tobom, da hitrim jezikom zapojem o toj vrlini! Jer moje oči se otvoriše u snu i ja ugledah život jedne blagoslovene kuće i mesto blagostanja u dalekoj zemlji, ugledah kuće, ambare, vrtove, polja i radionice, ljude i stoku bez broja. Tu gospodariše marljivost i uspeh, tu se obavljahu setva i žetva, mlinovi za ulje tu nisu dokono praznovali, vino je isticalo iz muljača, masno mleko iz vimena, a slatko zlato iz saća. Ali ko je sve to pokretao u tom poretku, ko bejaše uzročnikom toga da se sve to zbiva i da sve to uspeva? Ah, iza svega toga stajaše gospodar nad svim ovim, onaj kome sve to i pripada! Jer, sve se to ravna po migu njegovih očiju, i kako on udisaše dah i kako ga izdisaše, tako se sve po njemu i pokretalo. Ako bi nekome rekao: ‘Idi!’, ovaj bi u isti mah išao, a ako bi drugome rekao: ‘Uradi to’, taj bi to tako u isti mah i uradio. Bez njega ništa ne bi živelo, nego bi usahlo i uginulo. Svekoliko ljudstvo hranilo se njegovim obiljem i slavilo njegovo ime. On

istovremeno beše i otac i majka celoj kući i svem privređivanju, jer pogled njegovog oka beše kao mesečev zrak koji oplođava kravu da bi rodila boga; dah njegove reči beše kao vetar koji oplodni pelud prenosi od drveta do drveta, a iz nedara njegovog prisustva izviraše svaki naum i svako uspevanje kao zlatan med iz saća. Tako ja sanjah o darodavnoj vrlini, daleko odavde, da bih saznao da postoje stvaranje i plodnost koji po prirodi svojoj nisu zemaljski i nisu telesne vrste, nego božanske i duhovne. Eto, tu se narodi prepiru da li drvo koje nosi ili ono koje rasipa pelud treba nazvati muškim, pa nikako ne mogu u tome da se slože. A zašto ne mogu da se slože? Zato što je reč duh i zato što stvari postaju sporne u duhu. Videh jednog čoveka – strašne je bio, o gospodaru, telesne lepote i telesne snage, bio ti je to jedan delija i enakovski sin, ali duša u njega beše kao goveđa koža. On ti se borio s lavom, a hvatao se u koštac i sa divljim bikom, krokodilom i nosorogom, i sve ih je on savladao. A kada bi ga se upitalo: „Zar tebe ničega nije strah?”, on bi odgovorio: „A šta je to ‘strah’?” Jer on nije znao za strah. Ali videh ja i jedno drugo ljudsko stvorenje u svetu koje je bilo nežne duše, a takvih je bilo i telesnih svojstava i ono je znalo za strah. I ono ti uze štit i koplje i reče: ‘Hajde, navali, strahu moj!’ I ono savlada lava, divljeg bika, krokodila i nosoroga. Ako bi ti, gospodaru, sada hteo da ispitaš svoga slugu i ako bi ti palo na um da ga pitaš kojem od dvojice pre pristaje ime muškarca – možda bi mi Bog dao odgovor.”

Potifar je stajao oslonjen o svoj visoki štap za šetnju, malo povijen unapred, osećajući kako mu kroz glavu i udove struji neka prijatna toplina. Takvo prijatno osećanje, govorilo se, doživljavali su ljudi kojima se u obličju nekog putnika ili prosjaka ili nekog rođaka ili poznanika pridružio neki bog da bi s njima vodio razgovor. Prepoznavali su ga, govorilo se, po tome, ili bi njegovu blizinu barem, ispunjeni osećanjem sreće, na osnovu toga naslućivali. Neobično prijatno osećanje koje ih je prožimalo bilo je tim ljudima znak da je onaj koji s njima govori doduše neki putnik ili prosjak ili pak taj i taj poznanik ili rođak, i da, zdravorazumski gledano, moraju da vode računa o toj stvarnosti i da shodno tome imaju i da se ponašaju, ali da – baš s obzirom na upadljivo osećanje prijatnosti – istovremeno moraju da imaju u vidu i one mogućnosti koje idu dalje od date stvarnosti. Istovremenost je svojstvo i način postojanja svih stvari, stvarnosti se pojavljuju prerušene jedna u drugoj, i prosjak nije manje prosjak zato što se možda u njega prerušio jedan bog. Zar reka nije bog, zar se ne pojavljuje u obličju bika ili pak nekom ovenčanom muško-ženskom liku sa dvojakim grudima, zar ona nije stvorila zemlju i zar je ona ne hrani? Ali to ništa ne smeta da se prema njenoj vodi ima odnos kao prema kakvoj stvari, hladno

trezven odnos koji se ispoljava na neki od sledećih načina: ona se pije, po njoj se plovi, u njoj se pere svoje platno, a i samo prijatno osećanje koje doživljavamo prilikom pijenja vode ili kupanja u njoj može da podseti na ona viša gledišta. Između zemaljskog i nebeskog granica je neuhvatljiva, tako da treba samo da pustiš da ti oko počiva na nekoj pojavi, pa da mu se pogled prelomi i da mu se ukažu dva lika pojave. A postoje i međustupnjevi i predstupnjevi božanskog, nagoveštaji, polovičnosti i prelazi. U onome što je mladić kraj drveta rekao o svom pređašnjem životu bilo je dosta toga što je doživljeno, vragolastog podsećanja i opominjanja, što bi se u izvesnom stepenu moglo uzeti kao literarna reminiscencija, ali bi pri tome teško bilo reći koliko je ono bilo zasnovano na svojevoljnom raspoređivanju i podešavanju a koliko u samoj stvarnosti: to su one crte svojstvene životu likova dobročinitelja koji donose spasenje, utehu i izbavljenje, približavajući se time sferi božanskog. Mladom vrtlaru su te crte bile poznate; on ih je u duhu bio usvojio, pa je svoje lične životne okolnosti umeo s njima da uskladi. To je moglo biti delo njegove dovitljivosti, koja je citiranjem umela da podseti; ali da su mu pri tome i same stvari u najmanju ruku pripomagale, to je na svoj način potvrđivala i okolnost da se Potifar upadljivo prijatno osećao. On reče: „Podvrgao sam te ispitu, prijatelju moj, i na tom ispitu nisi loše prošao. Ali o nekom devičanskom rođenju nikako ne može biti govora", dodade on ljubazno podučavajući i opominjući, „samo zato što rođenje stoji u znaku Device. Upamti to." Rekao je to sa zdravim smislom za praktičnu stranu stvarnosti i radi toga da takoreći ne dopusti Bogu da primeti da ga je spoznao. „A sada", reče on, „praznuj veče sa svojim drugarima i prihvati se, kada izroni novo sunce, ponovo posla na mom drveću." Rekavši to, on se, zarumenjenog lica i smešeći se, okrenu, spreman da pođe dalje, ali je samo nakon dva koraka svojima, koji su ga pratili u stopu, dao znak da stanu, pri čemu je i sam zastao, i, da ne bi morao da se vrati nekoliko koraka, mahnuo Josifu da mu priđe.

„Kako se ti zoveš?" – upita on. Bio je, naime, zaboravio da ga upita kako se zove.

Pošto je napravio malu pauzu, dovoljno dugu za kratko razmišljanje, ovaj odgovori gledajući u njega ozbiljnog izraza lica: „Osarsif".

„Dobro", odgovori nosilac mahalice brzo i kratko, pa ponovo krenu ubrzanim koracima dalje. Brzo su bile izgovorene i reči (patuljčić Bogumil ih je čuo i istog časa je o tome obavestio Josifa) koje je u hodu uputio Mont-kavu, upravitelju svoga doma: „Sluga kojeg sam ispitivao izuzetno je pametan. Verujem da se posao oko drveća koji

on obavlja nalazi u dobrim rukama. Ali bih rekao da ga ne bi suviše dugo trebalo zadržati na tom poslu."

„Ti reče svoje", odgovori Mont-kav, znajući šta mu je bilo činiti.

Josif sklapa savez

Nismo tek tako ovaj razgovor, koji se inače nigde ne pominje, ovde naveli doslovce, reč po reč, sasvim onako kako se odvijao, sa svim svojim zapletima i obrtima. Jer sa njim i od njega započeo je Josifov čuveni boravak i život u Potifarovoj kući; to što ga je Egipćanin načinio svojim ličnim slugom i što ga je kasnije postavio za nadzornika nad svom svojom imovinom, da bi je s punim poverenjem potpuno predao u njegove ruke, – sve to poteklo je i započelo od ovog susreta; izveštaj o tome uveo nas je, poput neke hitre životinje, u ono razdoblje od sedam godina koje su Jakovljevog sina u njegovom životu ponele do nove visine pre nego što će doživeti ponovni ubitačni pad. Jer on je na ovom ispitu pokazao da je shvatio o čemu se radi i šta je bilo posredi u ovoj mučnoj kući blagoslova u koju je bio prodat: da se, naime, jedan drugome uz laskanje i ulagivanje bude od pomoći i da se uslužnošću punom obzirnosti podržava njeno isprazno dostojanstvo. I pri tome on nije samo pokazao da on to shvata, već i da je u stanju da bolje i spretnije nego bilo ko drugi obavi ono što se traži.

To je posebno spoznao Mont-kav, koji se u svojoj trudoljubivosti, svojstvenoj samo takvom sluzi kakav je on bio, oko duše plemenitog gospodara osećao uveliko nadmašenim neverovatnom Josifovom spretnošću u blagotvornom laskanju – i to bez ikakve trunke zavisti, već, naprotiv, sa zadovoljstvom, što izričito napominjemo da bismo istakli i njegovu čestitost ali i značajnu razliku između služenja iz ljubavi i dodvoravanja. U stvari, nije ni bilo potrebno da gospodar dâ svoj zapovednički znak upravitelju da svog kupljenog roba odmah posle ovog prizora u vrtu izvuče iz tmine najnižeg služinskog položaja i da mu otvori svetlije izglede za napredovanje. Ta mi već odavna znamo da ono što ga je do sada zadržavalo da to učini nije bilo ništa drugo do stidljiva bojazan pred onim što je potajno doživeo već prilikom prvog susreta sa nosiocem svitka, a što je bilo tako srodno onim osećanjima samoga Peteprea koja su ovoga obuzimala za vreme razgovora sa robom u vrtu.

Otuda je odmah, čim se rodilo novo sunce, – Josif se upravo posle

jutarnje kaše bio prihvatio svog posla kao pomoćnik Hun-Anupa i pomagač vetra – pozvao Jevrejina kod sebe i saopštio mu odsudne promene u njegovom uposlenju, pri čemu je smatrao potrebnim da istakne da je do toga već odavno trebalo doći, a da za odugovlačenje do kojeg je došlo krivicu na neki način snosi sam Josif. Eto, kakvi su ljudi i kako misle da moraju da izvrću stvari! On je naprosto izigravao osornog predstojnika koji svom potčinjenome u neobičnom obliku obznanjuje sreću koja ga je snašla, praveći se kao da se krivicom ovoga prilično dugo bilo održalo to neodrživo stanje.

Primio ga je u onom delu dvorišta između kuće za poslugu, kuhinje i kuće žena, sasvim blizu staja.

„A, evo te najzad!" – reče on Josifu koji ga je pozdravio. „No, dobro je da dolaziš barem kada te čovek zove. Misliš li ti da to može ići ovako dalje, da možeš doveka da se pentraš po drveću? E, ako to misliš, onda se grdno varaš, to ti otvoreno moram reći! Sada ćemo zasvirati drugu pesmu i tumaranju će biti kraj. Ti ćeš sada preći u unutrašnju službu, i to smesta. Posluživaćeš gospodare u trpezariji, dodavaćeš zdele i stajaćeš iza stolice faraonovog prijatelja. Ne mislimo mnogo da te pitamo da li ti je pravo. Dosta dugo si se motao uokolo i izbegavao obavljanje viših obaveza. Kako to izgledaš? Sav si pokriven korom drveta i prašinom iz vrta i po telu i po odeći! Idi i uredi se! Neka ti u komori daju srebrnu pregaču namenjenu onima koji opslužuju, a cvećari neka ti daju pristojan venac za kosu. Zar si možda mislio takav da staneš iza Petepreove stolice?"

„Nisam mislio da ću tamo stajati", odgovori Josif tihim glasom.

„Da, ne ide to onako kako ti to misliš. Pripremi se nadalje i za ovo: posle obeda ćeš gospodaru, probe radi, čitati iz svitaka, sve dok ne zadrema, i to u severnoj dvorani sa stubovima, gde je hladovina. Hoćeš li znati da to uradiš kako treba?"

„Tot će mi pomoći", osmeli se Josif da kaže, uzdajući se u obzirnost onoga koji ga je dovukao u Egipat i rukovodeći se načelom: „Kakva zemlja, takvi običaji", ili „Kakvi ljudi, takve ćudi". „A ko je do sada bio određen da čita gospodaru?"

„Ko je do sada...? Bio je to Amenemuje, pitomac Kuće knjiga. A zašto to pitaš?"

„Zato što, za ime skrivenoga, ne bih želeo nikome da otimam mesto", reče Josif, „i ne bih nikoga da povredim time što mu uzimam službu koja je sav njegov ponos i sva njegova čast."

Mont-kav beše prijatno dirnut tom neočekivanom obzirnošću. On je od jučerašnjeg dana – ukoliko je to zaista bilo tek od jučeraš-

njeg dana – jasno naslućivao da je ovaj mladi čovek, a da toga možda ni sam nije bio svestan, raspolagao sposobnošću i darom koji nadmašuju potrebe službe u kući, da oni sežu dalje od službe i ličnosti čitača Amenemuja – čak i mnogo dalje; i zbog toga mu se dopadala ova blagost, bez obzira na to što je pripadala onom ruvimovskom soju ljudi koji sreću i dostojanstvo svoje duše nalazi u tome da bude „pravedan i pošten”; to jest da svoje planove, čak i po cenu sopstvenog odricanja, radosno usklađuje sa planovima viših sila. Za tom radošću i tim dostojanstvom možda zbog toga što nije bio sasvim zdrav i što su ga često mučili bubrezi, težio je svojom prirodom i Mont-kav. Ipak mu se, ponavljamo, veoma dopadala ta Josifova obzirnost. Stoga mu on uputi ove reči: „Čini mi se da si obzirniji nego što ti tvoje prilike dopuštaju. Ostavi ti Amenemujevu čast, njegov ponos i njegov posao u ovoj kući da budu moja i njegova briga! Uostalom, takva obzirnost izrasta s bezobzirnošću na istom stablu. Čuo si naređenje!”

„Je li to preuzvišeni naredio?”

„Ono što predstojnik naređuje, to znači naređenje – izvršenje! A šta sam ti ja upravo naredio?”

„Da idem i da se doteram.”

„Onda uradi tako.”

Josif se pokloni i krenu idući natraške.

„Osarsife!” – pozva ga upravitelj blažim glasom, pa mu se pozvani ponovo približi.

Mont-kav mu položi ruku na rame.

„Voliš li ti gospodara?” – upita on i njegove sitne oči iznad natečenih suznih kesica zagledaše se prodorno bolnim i ispitivačkim pogledom u Josifovo lice.

Pitanje neobično uzbuđujuće, puno podsećanja, Josifu poznato i znano još od dečjih nogu! Takvo pitanje postavljao je i Jakov kada bi ljubimca posadio na kolena, a isto tako su njegove mrke oči iznad blago natečenih žlezda bolno ispitivački gledale u lice deteta. Nehotice prodani rob odgovori po obrascu koji je u ovom slučaju – a taj slučaj se uvek nanovo ponavljao – bio na mestu, budući da njegovu ustaljenost, njegovu unutrašnju bit, život nimalo nije bio okrnjio: „Svom svojom dušom, svim svojim srcem i svim svojim bićem!”

Predstojnik klimnu zadovoljno glavom isto onako kao što je to nekada i Jakov činio.

„Tako je pravo”, reče on. „On je dobar i velik. Ti si juče lepo govo-

rio pred njim u vrtu datula, a to ne bi svako umeo. Dobro sam zapazio da ti umeš i znaš mnogo toga, a ne samo da na onako lep način poželiš 'laku noć'. Potkrala ti se, doduše, poneka greška, kao ono kada si rođenje nazvao devičanskim samo zato što se dogodilo u znaku Device, ali te u tim stvarima tvoja mladost opravdava. Bogovi su ti podarili fine misli i dali su ti jezik da ih njime tako izgovoriš da se one naprosto nižu i pletu kao u nekom kolu. Gospodaru se to dopalo i ti ćeš, jer je to njegova volja, stajati iza njegove stolice. Ali ćeš biti i sa mnom, kao moj učenik i družbenik, kada budem obilazio imanje, da bi se upoznao sa kućom, posedom i poljima, te stekao uvid u poslove i opšte stanje i tako imao potpun pregled, kako bi vremenom stasao za pomoćnika, jer mene muče mnoge nevolje i muke na ovom svetu i često se ne osećam baš dobro. Jesi li zadovoljan?"

„Ako je sigurno da neću nikome naškoditi time što ću stati iza stolice gospodareve i biti uz tebe", reče Josif, „onda ću sa svom zahvalnošću biti zadovoljan, mada ne i bez pomalo tihe bojazni. Jer, iskreno rečeno, ko sam ja i šta ja znam? Moj otac, kralj stada, omogućio mi je, doduše, da naučim pomalo da pišem i govorim, ali inače mi je dopuštao samo da se mažem uljem radosti, tako da mi nije dao da izučim nijedan zanat, te ja ne umem da pravim obuću, niti da lepim, a nisam vičan ni grnčarstvu. Pa kako bih se onda usudio da se krećem među onima koji sede i znaju svoj posao, ovaj ovakav, a onaj onakav, a ja bi trebalo da ih nadgledam i nadzirem?"

„Misliš li ti da ja znam da pravim obuću i lepim?" – odgovori Mont-kav. „Ni ja ti nisam vičan grnčarstvu, niti umem da pravim stolice, a ni mrtvačke sanduke; to nije ni potrebno i niko to od mene i ne traži, ponajmanje oni koji to umeju i rade. Jer ja sam od drugog roda, nisam od njihovog, i od drugačije sam građe napravljen i imam glavu za sve, pa sam zato i postao predstojnik. Radnici u pogonima ne pitaju te šta ti umeš, nego ko si, jer je sa zvanjem povezano drugo znanje, a stvoreno je za nadzor i nadziranje. Ko ume tako da govori pred gospodarem kao ti i kome se tako nižu divne misli pretočene u reči, taj ne treba da sedi povijen nad nekim poslom, nego treba sa mnom da obilazi one koji rade. Jer, u rečima a ne u rukama su vlast i pregled. Imaš li šta tome da prigovoriš ili da zameriš mome stavu i mišljenju?"

„Ne, veliki upravitelju. Uz veliku zahvalnost, ja se s tobom slažem."

„To je, Osarsife, prava reč! I neka bude tvrda reč između mene i tebe, starog i mladog, da ćemo biti složni u službi i ljubavi prema gospodaru, plemenitom Petepreu, zapovedniku faraonovih trupa,

da ovim sklapamo savez radi obavljanja službe gospodaru, nas dvojica, jedan s drugim, i da ćemo ga se držati sve do kraja, tako da ni smrt starijeg ne može da ga razreši, nego će ga onaj drugi održati i preko njegovog groba, poput sina i naslednika koji štiti i brani svoga oca, time što će u savezu sa pokojnikom štititi i braniti plemenitog gospodara. Je li tebi to jasno i shvataš li ti to? Ili ti se čini nastranim i neobičnim?"

„Ni najmanje, oče moj i predstojniče", odgovori Josif. „Tvoje reči su mi sasvim bliske i razumljive, jer sam već odavno spreman za sklapanje ovakvog saveza kako sa Gospodom tako i radi služenja ljubavi, i ja ne bih mogao reći šta mi je poznatije ili manje neobično u mojim očima. Tako mi glave moga oca i života faraonova, ja sam tvoj!"

Onaj koji ga je kupio još je uvek držao položenu ruku na njegovom ramenu, a sada drugom svojom rukom prihvati njegovu.

„Dobro", reče on, „dobro, Osarsife. Hajde sada i uredi se za telesnu službu i službu čitača kod gospodara. A kada te on bude otpustio, onda dođi kod mene da te uvedem u poslove kuće i da te naučim da stekneš potpuni pregled."

Peti deo:

BLAGOSLOVENI

Josif obavlja službu ličnog sluge i čitača

Je li vam poznato ono osmehivanje i obaranje pogleda koje se može zapaziti kod nižih ljudi kada se desi da neko iz njihove sredine, i to neko od koga bi se to najmanje očekivalo, naizgled nepravedno biva uzdignut, te, što je njima potpuno neshvatljivo, tako dospeva do nekog višeg položaja? To osmehivanje, to međusobno zagledanje i pogledanje, to obaranje pogleda, zbunjeno, opako, zavidljivo, a onda opet nekako obzirno, kao da se napola, gotovo ushićeno slaže sa hirom sreće i odlukom onih na višim položajima; Josif je u ono vreme mogao da zapazi gotovo svakodnevno: najpre odmah onda u vrtu, kada je rečeno da Mont-kav želi da ga vidi – baš njega od svih njih, njega dečaka koji se pentra po drveću i oprašuje ga, – a zatim nanovo u svakoj datoj prilici. Jer, sada je bilo krenulo i on je višestruko bio uzdignut; naime, to što je postao Potifarov najbliži sluga i što je ovaj potom postepeno celu svoju kuću predao u ruke Jevrejina, kako nam to povest kazuje, sve to bilo je već pripremljeno i u zametku sadržano u Mont-kavovim rečima, u onom savezu koji je sklopio s Josifom, otprilike onako kao što je i stablo drveta, koje godinama i polagano raste, zapravo već u zametku uobličeno, tako da mu je bilo potrebno samo vremena da se razvije i ostvari.

Josif, dakle, dobi srebrnu pregaču i venac od cveća, obaveznu opremu onih koji su opsluživali u trpezariji, te je u tome, što gotovo da i ne treba posebno isticati, ostavljao izuzetno povoljan utisak. Jer, tako su morali izgledati oni koji su imali čast da poslužuju Peteprea i njegove za vreme obeda; ali ovaj sin Ljupke izdvajao se među njima još i nekim višim sjajem koji nije bio samo izraz čiste ljupkosti, već su se u njemu na neki način objedinili i uzajamno potpomagali i duhovno i telesno.

Njemu je mesto bilo određeno iza Petepreove stolice na uzdignutom delu odaje, ili, tačnije rečeno, najpre mu je mesto bilo određeno na kamenoj platformi na suprotnoj, malo užoj strani, gde je i zid bio obložen kamenim pločama, a upravo tu bili su postavljeni jedan krčag i jedan metalni pehar. Naime, kada bi uzvišena porodica dolazila na obed, svejedno da li iz severnog ili iz zapadnog predvorja, onda bi im se najpre, na tom uzvišenju na koje je vodila jedna stepenica, ruke polivale vodom; Josifov zadatak pak bio je da sipa vodu na Potifarove male i bele ruke ukrašene prstenjem: prstenom

pečatnikom i prstenjem sa optočenim bubama, i da mu doda mirisavi peškir da ih obriše. I dok bi gospodar brisao ruke, on bi tihim korakom pohitao preko asura i šarenih ćilima raširenih po podu prostorije do uzdignutog mesta na suprotnoj strani gde su bile stolice gospodara, svetih roditelja sa gornjeg sprata, kao i njihovog sina i gospodarice Mut-em-enete. Morao je da stane iza Potifarove stolice, da tamo sačeka gospodara i onda posluži onim što bi mu drugi u srebrnim pregačama dodavali. Jer Josif nije više trčkarao ovamo-onamo, da bi pošao po stvari i onda ih opet odneo, nego su mu ih drugi donosili, a on ih je onda nudio faraonovom prijatelju, tako da je ovaj sve što bi odabirao i založio uzimao iz njegovih ruku.

Trpezarija je bila visoka i svetla, iako dnevno svetlo nije neposredno ulazilo unutra nego samo preko susednih prostorija, naročito iz zapadne spoljnje dvorane, kroz onih sedmoro vrata, koliko ih je na njoj bilo, i kroz prozore na njima, koji su bili napravljeni od lepo izbrušenih kamenih ploča. Međutim, zidovi su bili veoma beli, pa su svojom belinom pojačavali dnevno svetlo, a po njima su se uokolo protezali naslikani kružni venci ispod isto tako bele i nebesko plavim gredama prošarane tavanice, koju su podupirale šarene glave drvenih i plavom bojom obojenih stubova dvorane nasađenih u bele ovalne osnove. Ti nebesko plavi drveni stubovi predstavljali su lep ukras, a i uopšte je sve to tu bilo lepo i zgodno; bilo je tu u toj Potifarovoj dnevnoj trpezariji puno lepršavih ukrasa i svakovrsnog obilja, kao: sedišta gospode od ebanovine i slonovače, ukrašenih lavljim glavama i obloženih izvezenim perjanim jastucima, finih i skupocenih podupirača za svetiljke i tronožaca za kađenje uz zidove, zatim ukrasnih posuda, kutija za pomade, te vinskih krčaga sa širokim ručkama obavijenih cvećem na svojim stalcima i mnogo toga drugog od pribora i stvari neophodnih za otmeno posluživanje, a sve je to svojim blistanjem davalo određeni sjaj toj prostoriji. U sredini ove prostorije stajao je prostran sto, sav prekriven, poput Amunovog žrtvenog stola, jelima koja su spoljnje sluge dodavali onima koji su neposredno posluživali, a tih jela bilo je toliko puno da ih ono četvoro uzvišenih na uzdignutom delu trpezarije ni izbliza nije moglo pojesti; bilo je tu pečenih gusaka, pečenih pataka i goveđih butova, povrća, kolača i hlebova, krastavaca, dinja i sirijskog voća. Između poslaganih jestiva nazirao se skupoceni pozlaćeni stolni čaršav, novogodišnji poklon faraonov Petepreu, a na njemu se mogao videti naslikan hram pod nekim neobičnim drvetom, po čijim su se granama verali majmuni.

U trpezariji je vladala prigušena tišina dok su Petepre i njegovi sedeli za trpezom. Opsluživači, bosonogi, hodali su nečujno po

prostirkama, a razgovor gospode bio je oskudan i tih, pun uzajamnog poštovanja. Blago i s puno obzira naginjali su se jedni prema drugima i pri tome, u predahu od jela, pružali jedni drugima lotosov cvet da ga pomirišu, prinosili su, nutkajući se, tu i tamo jedno drugome poneku poslasticu ustima, a nežna smotrenost kojom su se međusobno ophodili naprosto je delovala zapanjujuće. Stolice su bile postavljene u paru, sa malo slobodnog prostora između njih. Petepre je sedeo pored svoje roditeljke, a gospodarica Muta pored starog Huija. Ova nije uvek izgledala onako kako se Josifu prvi put ukazala na dvorištu, kada je prolebdela kraj njega sa zlatom posutim kovrdžama kao u pudlice, što je inače bila njena prirodna kosa. Često je, naime, nosila periku, plave, smeđe ili sive boje, pa joj je kosa padala duboko niz pleća, a bila je sva u sitnim kovrdžama, sa uvijenim resama pri dnu i ovenčana nataknutim ukrasnim vencem. Punđa, nekako nalik na maramu na glavi sfingi, bila je u obliku srca nadnesena nad njeno belo čelo, a nekoliko pramenova ili čuperaka – jednim od njih gospođa se povremeno poigravala – visilo joj je s obe strane niz obraze, uokvirujući na poseban način njeno osobeno lice, na kojem su se – takav se utisak imao – oči nadmetale sa ustima; jer, one su bile stroge, tamne i gotovo nepomične, a ova su bila izvijena i neobično udubljena u uglovima. Gole i bele ruke delovale su tako kao da su ih isklesali i izglačali Ptahovi umetnici, pa bi se gotovo moglo reći: bile su to božanske ruke kojima je gospodarica rukovala za vreme jela, podjednako čudesne svejedno da li su se gledale izbliza ili iz daljine.

Faraonov prijatelj je mnogo jeo svojim sitnim ustima, uzimajući od svega što mu je nuđeno, jer je trebalo i nahraniti tu telesinu od mesa. Uz to mu se u nekoliko navrata, zapravo pri svakom jelu, morao nalivati i napuniti pehar iz dugovratog krčaga, jer mu je vino, po svoj prilici, podgrejavalo osećanje sopstvene važnosti i podržavalo ga u uverenju da je on, pored nesumnjive činjenice da postoji onaj Hor-em-heb, pravi i istinski zapovednik trupa. Gospodarica, pak, oko koje je obletala jedna dražesna i veoma udešena devojka, njena lična robinja, čija je odeća bila tanka i prozirna kao paučina, tako da je u njoj zapravo bila gola (sreća samo, što to otac Jakov nije mogao da vidi!) – Mut-em-enet, dakle, nije pokazivala mnogo želje za jelom, tako da se činilo da se pojavila samo zbog toga što to zahtevaju običaj i ceremonijal: uzela je parče od pečene patke, zagrizla jednom, ne otvarajući pri tome mnogo usta, i odmah ga odložila u posudu. A tek sveti roditelji koje su posluživale luckaste male devojčice (oni, naime, nisu podnosili nikakvu odraslu poslugu) – ovi su samo mrljeckali prenemažući se i takođe su samo iz pristojnosti sedeli za trpezom, pošto bi se zasitili s dva-tri zalogaja nekog povrća ili

peciva, a posebno se stari Huij uvek pribojavao da bi od obilnog jela mogao da mu se nadme želudac. Ponekad je Bes-em-heb, Bogumil, neoženjeni patuljak, sedeo na stepeniku koji vodi na uzdignuti deo, grickajući nešto kraj nogu gospode, mada je njemu bilo određeno mesto za nekom vrstom upraviteljske trpeze, za kojom su, pored Mont-kava, jeli Dudu, predstojnik sanduk a sa nakitom, 'Užareni trbonja', vrhovni vrtlar i nekoliko pisara, ukratko: viša posluga kuće, a uskoro se za tom trpezom našao i Josif, zvani Osarsif, habirski rob; – a ponekad je vragolasti Vezir u svojoj svečanoj odeći izvodio neke zabavne igre oko velikog stola za posluživanje. U udaljenom uglu prostorije obično bi čučao jedan stari svirač na harfi koji je svojim suvim zgrčenim prstima tiho prebirao po žicama i nerazgovetno kazivao neke pesme. On je bio slep, kao što to i priliči pevaču, a umeo je ponešto i da proriče, mada je to činio zamuckujući i dosta nerazgovetno.

Tako je to izgledalo za Petepreovih dnevnih obeda. Često bi se komornik bavio u palati Merimat s one strane reke, kod faraona, ili bi pratio boga u kraljevskoj barci, ploveći uzvodno i nizvodno Nilom, u obilasku kamenoloma, rudnika i građevinskih radova na kopnu ili na vodi. U te dane otpadalo bi služenje za trpezom i plava dvorana ostala bi prazna. Ali kada bi gospodar bio prisutan i podnevni obed bio završen uz mnoga iskazivanja uzajamnog osećanja nežnosti – posle čega bi sveti roditelji bili otpraćeni na gornji sprat, a njihova snaha, mesečeva kaluđerica pošla ili u odaju za odmor, koja je u glavnom zdanju njoj pripadala a od spavaće sobe njenog muža bila odvojena velikom severnom dvoranom sa stubovima, ili bi na svojoj lavljoj nosiljci između prethodnice i pratnje bila vraćena u kuću izdvojenih, – Josif bi morao da pođe za Potifarom u jednu od susednih odaja, jednu od prozračnih prostorija sa ukrašenim zidovima i otvorenih s prednje strane između lakih stubova: u onu severnu ispred trpezarije i sobe za primanje ili u zapadnu, koja je bila još lepša jer je gledala na vrt, na drveće u vrtu i uzdignutu senicu. A ona prva je opet imala tu prednost da je gospodar odande imao pogled na celo imanje, ambare i staje. A uz to je bila i hladnija.

I tu je kao i tamo bilo mnogo divnih predmeta koje je Josif posmatrao s mešavinom divljenja i sumnjičavog podsmeha, te je lako upoznavao visokorazvijenu kulturu egipatske zemlje; bili su to mahom darovi faraonove blagonaklonosti prema svom komorniku i titularnom zapovedniku trupa, od kojih je retko zlatno delo u trpezariji predstavljalo takav jedan primerak, a svi su ti predmeti bili raspoređeni po komodama i zidnim policama ili pak povešani po zidovima – male statue, izrađene od srebra i zlata ili ebanovine i

slonovače, koje su prikazivale kraljevskog darodavca, Neb-mare-Amenhotepa, jednog pretilog i zdepastog muškarca, u raznim svečanim odećama, s krunama i frizurama; sfinge od metala, koje su takođe imale glave boga; svakojaka i razna umetnička dela koja prikazuju životinje, kao na primer, krdo slonova u trku, pavijane koji čuče ili gazelu sa cvećem u gubici; zatim su tu bile razne skupocene posude, ogledala, mahalice i bičevi, a ponajviše oružja, ratničkog oružja u velikom broju i svih vrsta, sekira, bodeža i oklopa od pločica, štitova od razapetih koža, lukova i srpastih mačeva od bronze; čovek naprosto mora da se čudi kako je faraon, koji je, doduše, bio potomak velikih osvajača, ali sam više nije bio ratnik, već graditelj i neimar koji stalno nešto planira, dakle bogati knez mira, svog dvorjanina do te mere obasipao ratničkim predmetima i opremom – tu ruvimovsku grdosiju koja svojom prirodom nimalo nije ostavljala utisak da bi mogla ili htela da priredi krvoproliće među žderačima gume i žiteljima pustinje.

Među predmetima i nameštajem u dvoranama bilo je i lepih i slikovito ukrašenih ormana s knjigama, te Josif, dok je Potifar smeštao svoju telesinu mesa na jedan od otmenih ležaja, koji je već sam po sebi bio krhak, ali je pod njim delovao još krhkije, pristupi jednom takvom ormanu s knjigama da bi odabrao nešto za čitanje: bio je u nedoumici da li da odvije svitak o pustolovinama jednog brodolomnika na ostrvu nemani, ili pak o kralju Hufuu i onom Dedi koji je odrubljenu glavu umeo ponovo da nasadi na telo; bila je tu, među mnogobrojnim delima, i istinita i zanimljiva priča o osvajanju grada Jopea, koje je Tuti, veliki oficir njegovog veličanstva Men-heper-Re-Tutmozesa Trećeg, izveo na taj način što je pet stotina svojih ratnika u džakovima i korpama prokrijumčario u grad, zatim bajka o kraljevskom detetu kojem su Hatore prorekle da će stradati od krokodila, zmije ili od nekog psa, a bilo je tu i drugih stvari. Izbor je bio pozamašan. Petepre je posedovao lepu i raznovrsnu biblioteku, koja je bila raspoređena u ormane u obe dvorane, a sastojala se delom od zabavnih štiva i šaljivih basni, kao, na primer, basne „Boj mačaka i gusaka”, delom od dijalektički podsticajnih spisa u vidu polemičke i dosta oštre prepiske između pisara Horija i Amenemoneja, te religijskih i mističkih tekstova i filozofskih traktata napisanih nejasnim i izveštačenim jezikom, kao i popisa kraljeva počev od vremena bogova sve do vladavine stranih pastirskih kraljeva, skupa sa podacima o vremenu vladavine svakog Sina sunca i letopisom istorijskih znamenitosti, uključujući i vanredna ubiranja poreza i važne godišnjice. Nije tu nedostajala ni „Knjiga o disanju”, ni „Knjiga o prolaženju kroz večnost”, a ni knjiga „Neka cveta ime”, kao ni jedan učeni izveštaj o mestima zagrobnog sveta.

Potifar je zapravo sve to već dobro znao. A ipak je voleo da mu se sve to ponovo čita; on je naprosto voleo da čuje i sluša već poznato kao što čovek i muziku više puta nanovo sluša. Ovakav odnos prema većini ovih stvari koje su mu tu stajale na raspolaganju bio je utoliko shvatljiviji što kod velike većine ovih dela uopšte nije bio važan sadržaj i ono što se priča, već je težište bilo na čarima stila, na neobičnosti i otmenosti govornih oblika. Podavivši noge poda se ili stojeći za nekom vrstom liturgijskog nalonja, Josif je izvrsno čitao: bilo je to tečno i besprekorno čitanje kod kojeg se nije osećao nikakav unutrašnji napor, ono se odlikovalo odmerenom dramatikom i tako prirodnim vladanjem rečima da su i najteža, ona najliterarnija mesta na njegovim usnama poprimala obeležje improvizatorske lakoće i primerene ćaskavosti. On se svojim čitanjem doslovce uvlačio u srce svog slušaoca, tako da se, želimo li dublje da razumemo činjenicu u vezi sa njegovim poznatim usponom u milosti Egipćaninovoj, ovi čitalački časovi nikako ne smeju smetnuti s uma.

Potifar bi, uostalom, za vreme slušanja često ubrzo zadremao, uspavan oporim ali prijatnim glasom koji mu se tako ujednačeno i pametno obraćao. A dešavalo bi se opet, i to dosta često, da se, pomno ga slušajući, umeša u čitanje i ispravi Josifov izgovor, te da sebi i čitaču skrene pažnju na umetničku vrednost nekog retorskog ukrasa ili pak da izrekne svoj literarni sud o onome što je čuo, pri čemu je umeo, ukoliko neko mesto ne bi bilo posve jasno, da se upusti u pravu malu raspravu i sa samim Josifom, oduševljen mladićevom oštroumnošću i njegovom sposobnošću za razlaganje teksta. Vremenom se kod gospodara ispoljila posebna i osećajna sklonost za određene proizvode lepe umetnosti; tako je, na primer, posebno zavoleo „Pesmu koju je u pohvalu smrti ispevao čovek umoran od života”, pa je, što su dani koje je Josif provodio u službi čitača više odmicali, zahtevao da mu je ovaj uvek nanovo kazuje, a u njoj je smrt čežnjivo ravnomernim tonom upoređena s mnogim dobrim i nežnim stvarima: sa ozdravljenjem posle teške bolesti, s mirisom izmirne i lotosovog cveta, sa sedenjem pod zaštitnim jedrom za vetrovitog dana, sa hladnim napitkom na žalu, s „putem po kiši”, s povratkom mornara na ratnoj lađi, sa ponovnim susretom sa kućom i ognjištem posle mnogo godina provedenih u zarobljeništvu i mnogim drugim poželjnim i prijatnim stvarima. Kao sve te stvari, govorio je pesnik, tako i smrt stoji pred njim; i Potifar je slušao ove pesnikove reči, koje su pažljivo izgovorene silazile sa Josifovih usana, kao što se sluša muzika koja se poznaje do u tančine.

Bilo je tu još jedno literarno delo kojim se Potifar oduševio, pa je Josif morao da mu ga više puta čita; bilo je to mračno i jezovito

proročanstvo o neredu koji je počeo da se širi u obe zemlje i divljem bezvlašću koje će na kraju zacariti, o jednom stravičnom poremećaju svih stvari, tako da će bogati postati siromašni a siromašni bogati, o stanju koje će ići ruku pod ruku sa opustošenjem hramova, sa potpunim zanemarivanjem svakog bogoslužja. Zašto je Petepre zapravo toliko rado slušao ovaj zapis, to je ostalo neizvesno; možda samo zbog doživljaja jeze koji je mogao biti prijatan sve dok su bogataši još bilo bogati a siromasi siromašni, i sve dok to tako bude i ostalo, ukoliko se bude osujetio nered i budu jela žrtvena dobra bogova. O tome se on nije izjašnjavao, kao što nikada nije ništa rekao o „Pesmi čoveka umornog od života", a ni o takozvanim „Veselim pesmama" koje su se sastojale od samih medenih reči i ljubavnih jadikovki. Te romanse izražavale su patnje i radosti jedne male zaluđene ptičarke koja je žudela za mladićem i silno želela da mu postane domaćica, pa da njegova ruka zauvek počiva na njenoj. Ne bude li joj došao u noći, tužila je ona medeno slatkim jezikom, njoj će biti kao da leži u grobu, jer je on zdravlje i njen život. No, posredi je bio nesporazum, pošto je i on ležao u svojoj sobi i postideo umeće lekara koji nisu imali leka za njegovu boljku, jer je ta boljka zapravo bila ljubav. A onda ga je ona našla na njegovom ležaju i otada više nisu zadavali bola svojim srcima, već zajedno postadoše prvi ljudi sveta, hodajući ruku pod ruku i užarenih obraza po cvetnom vrtu svoje sreće. S vremena na vreme bi Petepre zatražio da mu se pročita to gugutanje. Njegovo lice ostajalo je pri tome nepokretno, po njegovim očima, koje su lagano amo-tamo bludile po prostoriji, videlo se da pažljivo i mirno sluša, ali nikada nije pokazivao da li mu se neka pesma dopada ili ne dopada.

Ali jednom, kada je već bilo prošlo puno dana, on ipak upita Josifa kako mu se dopadaju „Vesele pesme", i to je bilo prvi put da su gospodar i sluga letimice ponovo dotakli područje onog ispitivačkog razgovora u vrtu palmi.

„Sasvim dobro", reče Potifar, „i takoreći ustima ptičarke i njenog momka ti mi kazuješ njene pesme. Zacelo ti se više dopadaju nego ostale?"

„Moje nastojanje", odgovori Josif, „da ti priredim zadovoljstvo, moj veliki gospodaru, uvek je isto, bez obzira na to o kakvom predmetu pesma govori."

„To je moguće. Ali takvo nastojanje, rekao bih, pothranjuje se manje ili više delotvornom pomoći koja dolazi iz duha i srca čitaočeva., Predmeti pesama mogu nam biti bliži ili dalji. Neću da kažem da ovu stvar čitaš bolje nego neku drugu. Ali to ne smeta da je radije čitaš nego druge."

„Pred tobom”, reče Josif, „pred tobom, gospodaru moj: rado čitam jedno kao i drugo.”

„No, dobro. Samo, ja bih hteo da čujem tvoj sud. Tebi su te pesme lepe?”

Josifovo lice na to poprimi promućuran i ispitivački izraz. „Sasvim lepe”, reče on napućivši usne. „Nema sumnje da su lepe i rekao bih da je svaka njihova reče kao umočena u med. Ali su možda malo previše prostodušne, možda su za mrvičak jedan prenaivne.”

„Prostodušne? Ali napisano delo koje savršeno izražava ono prostodušno i majstorski prikazuje ono što je uzorno, kako to već biva među decom ljudskog roda, opstaće i doživeće nebrojene počasti. Tvoje godine daju ti pravo da prosudiš da li ove reči na uzoran način izražavaju ono što je primerno.”

„Čini mi se”, odgovori Josif, pošto je malo promislio, „da reči ove devojke koja postavlja mreže za ptice i tog bolesnog mladića sasvim dobro izražavaju, dajući mu trajan oblik, ono uzorno prostodušno.”

„Da li ti se to samo tako čini?” – upita nosilac mahalice. „Računao sam s tvojim iskustvom. Ti si mlad i imaš lepo lice. Ali ti govoriš kao da ti sam nisi nikada prošetao po cvetnom vrtu sa jednom takvom devojkom koja postavlja mreže.”

„Mladost i lepota”, odgovori Josif, „mogu zacelo da predstavljaju i budu stroži ukras od ukrasa kojim onaj vrt ovenčava decu ljudskog roda. Tvoj rob, gospodaru, poznaje jednu zimzelenu biljku koja je simbol mladosti i lepote, a ujedno i žrtveni ukras. Ko je nosi, taj je pošteđen, i onaj koga ona krasi, taj je na svoj način povlašćen.”

„Ti to govoriš o mirti?”

„O njoj. Moji i ja je zovemo biljčicom ‘nedotičimese’.”

„Nosiš li ti tu biljčicu?”

„Moje seme i moj rod je nose. Naš Bog je sebi nas zaručio i on je prema nama krvav mladoženja pun ljubomore, jer je usamljen i zahteva bezuslovnu vernost. A mi smo ti kao nevesta njegove vernosti, posvećeni i pošteđeni.”

„Kako to, vi svi?”

„Načelno uzev, svi mi, moj gospodaru! Ali među glavarima i Božjim prijateljima našeg roda Bog uobičava sebi da odabere jednog koji će mu biti obrečen još dok ga krasi posvećena mladost. Od oca se traži da on prinese sina kao punu žrtvu. Ako on to može, onda će on to i učiniti. Ako pak ne može, onda će to biti učinjeno za njega.”

„Ne volim da slušam”, reče Potifar, okrećući se na svom ležaju s jedne na drugu stranu, „te priče o tome da se nekome čini nešto što ne želi i ne može da čini. Pričaj mi, Osarsife, o nečem drugom!”

„Mogu ja odmah i da ublažim to što sam rekao”, uzvrati Josif, „jer kod tog prinošenja cele žrtve upražnjava se i izvesna obzirnost i popustljivost. Budući da se tu radi o zapovesti, to onda tu postoji i zabrana, pa je nešto označeno kao greh, tako da krv jedne životinje treba da zameni krv sina!”

„Kakvu si to reč upotrebio? Označeno – kao šta?”

„Kao greh, moj veliki gospodaru. Označeno kao greh.”

„Šta je to greh?”

„Upravo to, zapovedniče moj: ono što se zahteva a ipak je zabranjeno, ono što je zapoveđeno a ipak prokleto. Mi smo manje-više jedini u svetu koji znamo šta je greh.”

„To mora da je tegobno znanje, Osarsife, i rekao bih da je to jedna bolom prožeta protivrečnost.”

„I Bog pati zbog našeg greha i mi patimo s njim.”

„Onda bi”, upita Potifar, „kako počinjem da naslućujem, i šetnja po vrtu ptičarke koja postavlja mreže po vašem shvatanju bila greh?”

„Ima u tome dosta toga što miriše na to, moj gospodaru. Ako mene pitaš – onda ti moram reći da bi bila greh. Ne bih mogao reći da mi to naročito volimo, iako bismo takve pesme kao što su te ‘Vesele pesme’ za nuždu svakako umeli i sami da ispevamo. Taj vrt tu – ne bi za nas baš bio zemlja Šeola, tako daleko ne bih išao. On za nas ne predstavlja neku strahotu, ali ipak je nešto odbojno i spada u područje demonskog, te je predeo u kome vlada prokletstvo zapovesti i pun je Božje ljubomore. Dve životinje pred njim leže: jedna se zove ‘stid’ a druga ‘krivica’. Ali između grana izviruje još i treća, ime joj je podrugivanje ili sprdnja.”

„Posle svega”, reče Petepre, „počinjem da shvatam zašto si za ‘Vesele pesme’ rekao da su prostodušne. A ipak ne mogu da se otmem utisku da je u delikatnom položaju, štaviše da je na neki način čak i malo ugrožen opstanak roda za koji primerno prostodušno predstavlja greh i sprdačinu.”

„To kod nas ima svoju istoriju, moj gospodaru, to ima svoje mesto u vremenu i u povestima. Ono primerno stoji na prvom mestu, a onda se sve odvija višestruko. Bio tako jedan čovek i Božji prijatelj; on toliko beše privržen svojoj Ljupkoj koliko je bio privržen Bogu, i on je tom svojom očinskom povešću postao primerom

uzorne prostodušnosti. Ali Bog mu je u svojoj ljubomori uze i zaroni u smrt, iz koje je ona ocu izašla u drugom svojstvu, naime kao mladić sin, u kome je sada voleo Ljupku. Tako je, dakle, smrt od voljene napravila sina, u kojem je ona živela i koji postade mladićem samo snagom smrti. Ali ljubav oca prema njemu beše jedna smrtnom kupkom preobražena ljubav, – bila je to ljubav ne više u obličju života, nego u obličju smrti. Tu moj gospodar može da vidi da su se stvari u istoriji na sve strane zbivale na raznovrsniji i manje uzoran način."

„Taj mladić sin", reče Potifar smešeći se, „bio je zacelo onaj isti za kojeg si tako smelo rekao da je njegovo rođenje bilo devičansko samo zato što se zbilo u znaku Device?"

„Možda si ti, gospodaru, u svojoj dobroti", odgovori Josif, „posle svega što je rečeno, sklon da ublažiš ili čak – ko zna – milostivo povučeš svoj prekor? Jer, pošto sin postade mladićem samo preko smrti, preko majke u obličju smrti, i pošto je, kako stoji zapisano, naveče žena a ujutru muškarac, – zar tu onda s pravom, ako se malo porazmisli, ne bi moglo biti govora o devičanstvu? Bog je izabrao moje pleme i svi u njemu nose žrtveni ukras zaručenih. Ali jedan od njih nosi ga dvostruko i on je određen da bude predmet više revnosti."

„Ostavimo to", reče komornik, „neka bude kako mu drago, prijatelju moj. Mi smo se u ovom ćaskanju podosta udaljili od prostodušnog i tako dospesmo do mnogostrukog. Ako me ti za to moliš i ako ti to želiš, onda ću svakako ublažiti svoj prigovor, štaviše, povući ću ga gotovo sasvim i ostaviću samo jedan sasvim mali ostatak. A sada mi čitaj nešto drugo! Čitaj mi ono o noćnom putovanju sunca kroz dvanaest kuća donjeg sveta; to već odavno nisam čuo, a u toj priči, koliko se sećam, ima nekoliko lepih izreka i odabranih reči."

I Josif poče na tako privlačan način da čita priču o putovanju sunca kroz donji svet da je Potifara odista razonodila – reč je sasvim na svom mestu jer je glas čitača i ono što je taj glas izvrsno izlagao u njemu podržao ono ugodno osećanje prijatnosti kojim je slušalac bio ispunjen prethodnim razgovorom – razonodila ga je i razgalila otprilike onako kao što se raspaljuje plamen žrtvenog kamena potpaljivanjem vatre odozdo i nalivanjem dobara odozgo; bilo je to ono prijatno osećanje koje je jevrejski rob uvek nanovo umeo da izazove kod faraonovog prijatelja a koje je bilo jednako poverenju, bilo poverenju u sopstvenu ličnost ili pak u ličnost sluge. O poverenju je, dakle, reč, o poverenju koje je u dvostrukom smislu stekao prema Josifu, i o postepenom rastu tog poverenja; i upravo smo zbog toga ovaj razgovor, koji se u ranijim verzijama ove povesti tako malo

pominje, kao i ono ispitivanje u vrtu palmi, ovde u celini i tačno rekonstruisali.

Ne možemo navesti sve razgovore kojima je pothranjivano ovo prijatno osećanje poverenja i u kojima je ono sve više jačalo i poprimalo oblik bezuslovne naklonosti koje će činiti ishodište Josifove sreće. Biće dovoljno da sa nekoliko prikladnih primera predočimo njegovu metodu da gospodaru „laska" i da mu, služeći mu, „bude od pomoći" u skladu sa savezom koji je radi Potifara sklopio sa dobrim Mont-kavom. Da, bez bojazni da bi zbog toga moglo doći do nesporazuma, mi ovde upotrebljavamo reč „metoda", pošto već znamo da su se u Josifovom umeću ophođenja sa gospodarom proračunatost i srdačnost na savršeno srodan način stapali jedno s drugim kao i u njegovom odnosu prema većim samotništvima. Može li uopšte, pitamo se osim toga, srdačnost ikada sama za sebe, bez umeća računanja i pametne tehnike, nešto da postigne ako se radi o njenom ostvarenju – na primer, u stvaranju prijatnog osećanja poverenja? Retko je poverenje među ljudima; ali kod gospode Potifarovog telesnog sastava, kod titularnog gospodina sa titularnom gospođom pored sebe, stvara se svojevrsno opšte i neodređeno ljubomorno nepoverenje prema svima onima kojima je određen sasvim drugačiji život, čak i prema svakoj osnovi života, tako da ništa nije dovoljno podesno da im podari osećanje poverenja na koje oni nisu navikli, pa otuda utoliko više može da ih usreći otkriće da neko iz mase onih koji su predmet njihove ljubomore nosi u kosi strogu zelenu boju, koja na utešan način ličnost lišava uobičajenog obespokojavajućeg karaktera. Bilo je u tome računice, bilo je u tome metode kako je Josif Potifaru omogućio to otkriće. Ali ako bi nekome to zasmetalo, onda neka se posluži prednošću da je njemu povest koju pričamo već poznata i neka se, gledajući unapred, seti da Josif tako stečeno poverenje ni na koji način nije zloupotrebio, nego mu je u naletu iskušenja ostao istinski veran, u skladu sa savezom koji je sklopio sa Mont-kavom zaklinjući se Jakovljevom glavom i uz to još i faraonovim životom.

Josif raste kao kraj nekog izvora

Sa nastojnikom, kojeg je već nazivao „ocem”, on je, dakle, kada je bio slobodan od obavljanja službe telesnog sluge, obilazio posed kao njegov učenik i momak i učio se nadgledanju, pri čemu su ga ljudi pozdravljali osmehom i obaranjem pogleda. Većinom je u pratnji upravitelja bilo i drugih kućnih činovnika, kao, na primer, Hamat, pisar stola sa pićima, i izvesni Meng-pa-Re, pisar staja i krotilac. Ali to su bili osrednji ljudi koji su bili srećni ako su, shodno odmerenim zahtevima, udovoljili obavezama uskog kruga i posebnog delokruga svoga poslovanja i ako su ljude, životinje, oruđa i pisane račune održavali na zadovoljstvo upraviteljevo, dok na neke druge i više dužnosti, za koje je bila potrebna promućurnija glava, nisu ni pomišljali, niti su u sebi za njima težili, – bile su to trome duše koje su najradije samo zapisivale ono što bi im se u trsku diktiralo i uopšte im nije padalo na um da bi mogle biti rođene za nadgledanje i gospodarenje, za što upravo zbog toga i nisu bile. Čovek mora samo doći na pomisao da Bog s njim smera nešto posebno i da mu treba pomoći: tada će se duša napregnuti i razum će se osmeliti da stvari potčini sebi i da im se nametne za gospodara, pa makar bile i onoliko raznovrsne kao što su to bile u Petepreovom blagoslovenom domaćinstvu u Vezeu u Gornjem Egiptu.

Jer, to domaćinstvo je doista bilo raznovrsno, a od dve službe koje je Josif u njemu obavljao – on je bio Potifarov lični sluga koji mu je bio neophodan, jer mu je pružao utehu, a zatim mu je predao celu svoju kuću u njegove ruke – ova druga bila je nesrazmerno teži deo njegovih obaveza. Mont-kav, u čijim je rukama zatekao ovo domaćinstvo, bio je zacelo u pravu kada je govorio da se nosi sa mnogo muka u ovom svetu; čak je i za čoveka veoma širokih pogleda i bistre glave, koji se inače počesto nije najbolje osećao zbog bubrega, bilo malo previše tih muka, te se sasvim dobro može razumeti da je Mont-kav rado iskoristio pruženu mu priliku da sebi uzme mladu pomoćnu snagu i da je pripremi za svog naslednika, pošto se potajno sigurno već odavno ogledao za takvom prilikom.

Petepre, faraonov prijatelj, zapovednik četa u palati i vrhovni dželat (po tituli) bio je veoma bogat čovek – mnogo bogatiji nego Jakov u Hevronu; uz to on je postajao još primetno bogatiji, jer on nije bio samo dobro plaćen i kraljevskim darovima obasipan dvorjanin, nego mu je i njegov posed, koji je takođe samo delom nasledio, a većim delom pak, naročito što se tiče zemljišnog poseda, dobio od boga na dar kao izraz njegove posebne milosti, što je dakako uticalo na povećanje njegovih prihoda, donosio prihode i povećavao bogatstvo; ali on se pri svemu tome, budući da nije umeo drugačije, držao sasvim ravnodušno i jedino se revnosno posvećivao održavanju svog ogromnog tela jelom, dok je svoju mušku samosvest zadovoljavao odlaskom u lov po močvarama, kao što je potrebe svoga duha zadovoljavao knjigama, a sve ostalo prepustio je brizi upravitelja, u čije bi obračune, kada bi ga ovaj s dužnim poštovanjem privoleo da ih razmotri, ravnodušno i žmirkajući, bacio samo ovlašan pogled govoreći mu: „Dobro, dobro, Mont-kave, stari moj, dobro je to. Ta znam ja da me ti voliš i da svoj posao obavljaš onako kako najbolje znaš i umeš, što mnogo kazuje, jer ti to dobro umeš. Je li ovo ovde sa pšenicom i plevom u redu? Pa naravno da jeste, ja to već vidim. Uveren sam da si veran kao zlato i da si mi odan i dušom i telom. A zar bi moglo drugačije biti? Ta to nikako ne bi moglo drugačije biti s obzirom na tvoju prirodu i tvoje gnušanje pred svim što bi me moglo povrediti. Iz ljubavi prema meni ti se o svim mojim stvarima brineš kao da su tvoje, – dobro, ja ih prepuštam tebi zbog te tvoje ljubavi, ti nećeš usled nemarnosti ili nečeg goreg napraviti neku štetu, već zbog sebe samog. Osim toga, to bi skriveni video i posle bi zbog toga samo imao nevolja. Izveštaj koji si mi podneo je u redu. Ponesi to opet sve sa sobom, ja ti se mnogo zahvaljujem. Ti više nemaš žene, a nemaš ni dece – zbog koga bi me onda potkradao? Zbog sebe? Sa zdravljem ne stojiš baš dobro – telo ti je doduše snažno i kosmato, ali je iznutra nešto crvljivo, pa si često nekako žut u licu, kesice ispod očiju su ti nekako uvećane, te se čini kao da nećeš doživeti duboku starost. Šta bi, dakle, moglo da umanji tvoju ljubav prema meni i da te navede da me zakidaš? Ja, uostalom, od srca želim da doživiš duboku starost u mojoj službi, jer ne znam u koga bih mogao da se tako pouzdam kao u tebe. Šta kaže travar Han-Anup za tvoje zdravstveno stanje? Daje li ti valjane i dobre trave i lekovitog korenja? Ja ti se u to ništa ne razumem, ja sam zdrav, iako nisam tako kosmat kao ti. Ali ako on nema pravog leka za tebe i ako ti se stanje bude pogoršalo, onda ćemo nekog poslati do hrama i pozvati lekara. Jer, mada pripadaš posluzi, pa o tebi u slučaju bolesti treba da se brine 'Užareni trbonja', ti si meni toliko drag da ću za tebe pozvati nekog učenog lekara, iz Kuće knjiga, ukoliko to tvoje zdravstveno stanje bude

zahtevalo. Nemoj da mi se zahvaljuješ, prijatelju moj, ja to činim zbog tvoje ljubavi i zato što su tvoji obračunski izveštaji tako očevidno tačni. Evo, ponesi ih opet sa sobom i nastavi ovako kao što si i do sada radio!"

Tako bi Potifar u takvim prilikama govorio upravitelju svoje kuće. Jer on se nije prihvatao nijednog posla: iz prefinjene otmenosti, iz patvorenosti svoga bića, koja je bila razlogom da zazire od praktične životne stvarnosti, i iz poverenja u ljubav i staranje drugih za njega, svetu grdosiju od mesa. Da je u tome bio u pravu i da mu je Mont-kav stvarno bio odan u svojoj vernosti sluge punom ljubavi, te da je zahvaljujući njegovoj smotrenosti i nesebičnoj radinosti postajao sve bogatiji, to je opet stvar za sebe. Ali šta da je bilo drugačije i da ga je upravitelj kuće koji je sam upravljao celim imanjem potkradao, pa da je zajedno sa svojima upao u bedu i siromaštvo? Onda bi on krivicu za to morao da pripiše sebi i ne bi mogao da bude pošteđen prekora nemarne lakovernosti. I suviše se, naime, Potifar pozivao i oslanjao na nežnu i duboku odanost koju je njemu, njegovom osobenom i svetom svojstvu dvorjanina Sunca, svako bio dužan, – mi već na ovom mestu ne možemo da se uzdržimo da ne izreknemo ovaj sud.

Tako se on nije prihvatao nijedne stvari, sem što je jeo i pio; ali je zato Mont-kav utoliko više imao da se nosi sa mukama i nevoljama u ovom svetu, budući da su se njegovi poslovi odvijali uporedo sa poslovima gospodara i sa njima se preplitali. Jer, ono što je on od onoga što se na imanju privređivalo dobijao kao nagradu za svoju službu: žito, hleb, pivo, guske, platno i kožu, to on sam, naravno, nije mogao da pojede i potroši, nego je morao da odnese na tržnicu i trampi za trajne vrednosti, koje su uistinu činile njegov imetak. A tako je uglavnom bilo i sa gospodarevim dobrima, onima koja su proizvedena na sopstvenom imanju i onima koja su dolazila izvana.

Nosilac mahalice stajao je visoko na listi faraonovih milostivih davanja, te su nagrade i naknade utehe za njegovo patvoreno titularno postojanje bogato priticale. Dobri bog isplaćivao mu je godišnje pozamašnu količinu zlata, srebra i bakra, odeće, pređe, tamjana, voska, meda, zejtina, vina, povrća, žita i lana, ptica koje su ptičari uhvatili, goveda i gusaka, pa čak i naslonjača, komoda, ogledala, kola i kompletne drvene lađe. Od svega toga za potrebe domaćinstva koristio se samo jedan deo, a drugačije nije bivalo ni sa onim što se proizvodilo na sopstvenom imanju, sa proizvodima rukotvorinama i sa plodovima sa polja i iz vrta. Velikim delom se to trampilo, pa se lađama, uzvodno i nizvodno, odnosilo na tržnice i ustupalo trgovcima za drugu robu, kao i za neprerađene i prerađene metalne vrednosti koje su punile Potifarovu riznicu. Ovo trgovačko poslovanje,

koje je bilo povezano s primarnim privređivanjem, proizvodnim i potrošnim, zahtevalo je mnogo računskih knjiženja i strog pregled.

Trebalo je radnicima i posluzi pripremiti hranu i odrediti je po obrocima: hleb, pivo, ječmenu kašu i sočivo za radne dane, guščetinu za praznične dane. Bilo je tu i posebno domaćinstvo kuće žena i ono je iz dana u dan imalo svojih zahteva u pogledu snabdevanja i obračunavanja kojima je trebalo udovoljiti. Zanatlijama, pekarima, obućarima-sandaldžijama, obrađivačima papirusa, pivarima, pletačima asura, stolarima i grnčarima, tkaljama i pletiljama, svima njima trebalo je odmeriti i razdeliti dnevne potrebe u sirovinama, a zatim obaviti deobu njihovih proizvoda, od kojih je jedan deo određivan za zadovoljavanje dnevnih potreba, dok je preostali deo odnošen u spremišta ili je otpreman dalje, kao i plodovi voćaka ili povrća iz vrta. Trebalo se pobrinuti za Potifarovo blago u životinjama i povećavati ga: za konje koji su ga vukli, za pse i mačke sa kojima je odlazio u lov, – velike i divlje pse za lov u pustinji i isto tako veoma velike mačke nalik na jaguare, koje su ga pratile u lovu na pernatu divljač u močvarama. Bilo je na samom posedu i nešto goveda; ali najveći deo Potifarove stoke nalazio se napolju u polju, naime na ostrvu usred reke, malo nizvodno prema Denderi i kući Hatore, koje mu je faraon poklonio u znak svoje ljubavi; bilo je tu oko pet stotina duluma oranica, od kojih mu je svaki donosio po dvadeset vreća pšenice i ječma i četrdeset korpi luka, belog luka, dinja, artičoka i bundeva; treba samo izračunati koliko to iznosi na pet stotina duluma i kakve brige sobom donose takvi prinosi! Postojao je tu, doduše, i neki upravitelj zemljišnog dobra, vešt u svom poslu, pisar za žetvene radove i nadglednik za ječam koji je presipao mericu i odmeravao pšenicu za svog gospodara. Vrlo samodopadljivo, u stilu nadgrobnih natpisa, govorio je ovaj čovek o samom sebi, ali se u njega baš nije moglo posve pouzdati, niti je on mogao biti poslednja uzdanica; svi poslovi, dakle, ostajali su Mont-kavu, pa su kroz njegove ruke prolazili konačni obračunski izveštaji o setvi i žetvi, kao i oni o mlinovima-uljaricama, vinskim presama, krupnoj i sitnoj stoci, ukratko sve što takva jedna kuća blagoslova proizvodi, troši, izvozi i uvozi, a na kraju je još lično morao da pogleda i izvidi kako stvari stoje napolju u polju, jer onaj kome je sve to pripadalo, dvorjanin Potifar, nije bio navikao da se o bilo čemu, bilo kojoj stvari, stara, niti da se u svojoj nežnoj patvorenosti za bilo šta zainteresuje.

Tako se onda i dogodilo da je Josif u pravo vreme i pod pravim okolnostima ipak dospeo u polje, – a ne, hvala Bogu, u nezgodno vreme i pod nezgodnim okolnostima. Jer onamo nije dospeo kao kulučar, što bi se inače desilo da su prevagnuli konzervativno

shvatanje i starinski pogled na svet Dudua, oženjenog patuljka, po kome je dečak iz pustinje odmah trebalo da bude otpremljen onamo, pre nego što bi mu bilo dopušteno da govori pred Potifarom, već kao pratilac i momak nastojnika, kako bi ga ovaj uputio u umeće nadziranja i pregleda; i tako je on, s pločom za pisanje u naručju i s trskama-pisaljkama u ruci, prateći Mont-kava, plovio u barci sa jedrima i veslačima nizvodno prema Potifarovom žitnom ostrvu, dok je upravitelj sedeo isto tako svečano nepokretno između ćilimova svoje bogomolje kao i one putujuće velmože koje je Josif video u prolazu prilikom svoje prve plovidbe rekom, a on sam sedeo je iza njega sa ostalim pisarima. Oni pak sa kojima su se usput susretali dobro su poznavali ovu barku, pa su između sebe govorili:

„Evo Mont-kava, čuvara Petepreove kuće; to se on, kao što se vidi, uputio u inspekciju. Ali ko je ono tamo među njegovim pratiocima što se izdvaja svojom neobičnom mladalačkom lepotom?"

Onda se iskrcaše i krenuše preko plodnog ostrva; tu bi onda osmotrili useve ili žetvu, naredili bi da se privede stoka i pri svemu tome bi dobro otvorili oči na užas onoga koji je „dopustio da se merica prelije"; a taj se takođe divio mladiću kojem je upravitelj sve pokazivao, štaviše zbog kojeg se sve to i pokazivalo, pa se za svaki slučaj i pred njim poklonio. Josif, pak, zamisli na čas da je ovaj lako mogao postati njegov gospodar i nadzornik, samo da je u nevreme dospeo u polje, pa mu šapnu: „Nemoj slučajno da se merica presipa u tvoju korist, čoveče! Mi bismo to odmah zapazili, a onda bi obrao bostan!"

Ono „onda bi obrao bostan" bila je fraza koju je doneo sa sobom iz svog zavičaja, tako da ovde nije bila poznata, budući da se tu nije upotrebljavala. Ali utoliko se više pisar žetvenih radova od nje prestrašio.

Kada je Josif, pošto su se vratili na posed, zajedno sa Mont-kavom prolazio gazdinstvom između radnih stolova zanatlija, prateći ih kako rade, ali i pažljivo slušajući izveštaje koje je upravitelj kuće primao od predradnika i pisara odgovarajućih sektora, kao i objašnjenja koja mu je uz njih davao, bio je prezadovoljan i samom je sebi čestitao na tome što mu je uspelo da sačuva svoj ugled među radnicima i da izbegne da pred njima otkrije svoju neukost; inače, da nije bilo tako, njima bi bilo teže da u njemu vide glavu širokih pogleda i znanja, stvorenu da obavlja službu nadzora i pregleda. Ali, kako je samo teško od sebe načiniti ono za što si stvoren i uspeti se na onu visinu na koju je Bog naumio da nas povede, pa makar taj naum bio samo osrednje vrste! No, namere Božje sa Josifom bile su veoma velike i on je morao da im se povinuje. Mnogo je tada sedeo i sređi-

vao račune gazdinstva, pri čemu je, imajući stalno pred očima brojke i račune, svoj duhovni pogled bio usmerio na stvarnost iz koje su bili izvučeni. A i sa Mont-kavom, svojim ocem, radio je zajedno u posebnoj odaji poverenja, i ovaj se divio hitrini i pronicljivosti njegove pameti i sposobnosti jedne tako lepe glave da shvati i poveže stvari i odnose, pa čak da još i daje svoje predloge za njihovo poboljšanje. Jer, kako su velike količine egipatskih smokava dobijanih iz vrta prodavane u gradu, naročito u zapadnom gradu mrtvih, gde su plodovi u velikim količinama bili potrebni za žrtvene stolove hramova i kao hrana za mrtve, to je Josifu palo na um da grnčari izrade glinene modele i imitacije plodova, koje bi onda bile obojene prirodnim bojama i u tom obliku u potpunosti odgovarale svojoj svrsi kao i prirodni plodovi. Štaviše, kako je njihova svrha bila magična, to bi ove imitacije čak i bolje odgovorile svojoj magičnoj funkciji; i odista, preko je ubrzo došlo do velike potražnje čarobnih smokava koje su proizvođača malo stajale, a mogle su se proizvoditi u neograničenim količinama, pa je ta grana Potifarove kućne radinosti ubrzo doživela pun procvat, što je zahtevalo da se uposli poveći broj radnika, a sve je to doprinosilo daljem bogaćenju gospodara, u poređenju sa celim imetkom ne baš toliko velikim, ali ipak tolikim da nije bilo za potcenjivanje.

Upravitelj Mont-kav bio je zahvalan svom pomoćniku što je umeo da održi savez koji su njih dvojica sklopili jednog dana zbog plemenitog gospodara, pa bi se neretko, dok bi pratio jasno nastojanje mladića i njegovu genijalnost kojom je obilje stvari i pojava podvrgavao svom duhu, u njemu probudila ona osobeno neodređena osećanja koja su ga jednom, kada je ovaj prvi put stajao pred njim sa svitkom u rukama, tako dvosmisleno bila obuzela.

Da bi sebe rasteretio, počeo je ubrzo mladog pitomca da šalje na trgovačka putovanja i sa robom na tržnice: nizvodno, prema Aboelu, počivalištu Rastrgnutoga, pa čak i do Menfea, a i uzvodno, ka jugu, do Ostrva slonova, tako da je Josif postao gospodarem barke, zapravo više njih, koje su prenosile Petepreova dobra: pivo, vino, povrće, kože, platno, zemljane posude i ulje od ricinusove biljke namenjeno za svetiljke ali i za unutrašnje mazanje, pa su ljudi koji su ga susretali uskoro stali da govore: „Evo pomoćnika Mont-kava, iz kuće Peteprea, azijskog mladića lepog lica i otmenog ponašanja; on nosi robu na tržnicu, jer upravitelj ima poverenja u njega, i to s pravom, budući da u svojim očima ima neku posebnu čarobnu moć, a uz to bolje govori jezikom ljudi nego ja i ti, tako da on čoveka ume da zainteresuje za svoju robu jer ume da ga zainteresuje za sebe, i zato postiže cene kojima faraonov prijatelj mora da se raduje."

Tako bi otprilike govorili lađari nehela u prolazu. A to što su govorili, bilo je tačno jer je Josifovo poslovanje pratio blagoslov; kako je umeo ljupko da se ophodi sa kupcima na tržnicama: po selima i gradovima, a njegov način izražavanja bio pravo uživanje za svakoga, to su se ljudi naprosto tiskali oko njega i njegovih proizvoda, pa je nastojniku donosio više dobiti nego što bi, po svoj prilici, postigao on sam ili neko od njegovih nameštenika. A ipak Mont-kav nije smeo Josifa često da šalje na put i uvek je morao brzo da ga vraća sa takvih putovanja; Petepreu se, naime, nimalo nije dopadalo kada ovog sluge ne bi bilo u trpezariji da mu ruke poliva vodom i dodaje jela i pehar s pićem i kada bi morao da ga se liši za vreme uspavljujućeg čitanja posle obavljenog obeda. Dabome, samo ako se ima u vidu da se obavljanje službe telesnog sluge i čitača kod Peteprea uvek odvijalo naporedo sa mnogostrukim obavezama koje je sobom donosilo upućivanje u nadzor nad celokupnim gazdinstvom, tek se tada može potpuno sagledati obim zahteva i obaveza kojima su Josifova glava i njegova energija u ono vreme bili izloženi. Ali on je bio mlad i pun poleta i odlučnosti da se uzdigne do visina Božjih namera. Poslednji među najnižom služinčadi, sasvim dole, dakle, sada više nije bio i već su pojedinci iz posluge počeli da mu se klanjaju. Ali moralo je doći sasvim drugo vreme, pa da se pred njim ne klanja samo nekoliko njih – on je bio duboko prožet mišlju da Bog tako želi – nego svi, izuzev jednog, naime najvišeg, kojem će jedino služiti – to je jednom zauvek bilo nepokolebljivo uverenje Avramovog unuka, koje je bespogovorno i naprosto određivalo smer njegovog života. Kako će se to desiti i kako će do toga doći, to on nije znao, niti je mogao sebi da predstavi; ali valjalo je odlučno i smelo ići putem koji mu je Bog bio odredio, te gledati onoliko daleko koliko je to čoveku dato da vidi na svom putu, a ne da se prepusti malodušnosti ako bi put postao strm, jer je upravo to ukazivalo na visok cilj.

Tako on nije žalio snage i truda da gazdinstvo i poslove sve više i više potčini sebi, nastojeći iz dana u dan da se pokaže i potvrdi kao neophodan pomoćnik Mont-kava, a da pored toga održi i savez koji je sa upraviteljem sklopio zbog Potifara, dobrog gospodara, najvišeg u neposrednoj okolini, to jest da mu se potpuno posveti kao telesni i duhovni sluga i da sasvim osvoji njegovo poverenje na način na koji je to činio kod drveća i u razgovoru o vrtu devojke ptičarke koja postavlja svoje mreže. Bilo je potrebno mnogo duha i umešnosti da se tako postavi i da gospodaru svom snagom svoje duše bude od pomoći, te da mu raspali osećanje samosvesti, i to bolje nego što je to moglo da učini vino za trpezom. E, da se samo o tome radilo! No, da bi se stvorila prava predstava o tome kakve je sve poslove Jakovljev sin imao da posvršava, budući da je istovremeno bio pomoćnik

upravitelja kuće i lični sluga gospodarev koji je morao „biti od pomoći gospodaru”, valja imati u vidu i to da je svake večeri Mont-kavu morao da poželi ‘laku noć’, i to uvek drugim rečima koje je trebalo odabrati iz jezičkog blaga; jer upravo zbog toga je prvobitno i bio kupljen, a Mont-kav je već prvom prilikom, kada je to bilo učinjeno probe radi, bio suviše prijatno dirnut da bi kasnije bio spreman da se odrekne tog zadovoljstva. Uz to je i loše spavao, na što su ukazivale i podbule kesice ispod očiju, koje su usled toga delovale nekako umanjene. Teško je njegova poslovima opterećena i tokom dana od silnih obaveza premorena glava u noći uspevala da nađe spokoja; zacelo su mu i bubrezi, koji ga baš nisu naročito dobro služili, otežavali da nađe spokoja, pa su mu krajem dana izrečene dobre želje i blagozvučne, šapatom izgovorene reči i te kako godile. Zato Josif nije smeo nikada propustiti da u smiraj dana, pre nego što se spusti noć, stupi pred njega, pa mu najpre u uho kapne neko umirujuće sredstvo, o kojem je preko dana takođe trebalo prvo razmisliti i onda ga pripremiti; a to što je trebalo da se kaže moralo je da bude veoma izražajnog oblika.

„Budi mi pozdravljen, oče moj, za ovu noć!” – rekao bi podignutih ruku. „Evo, dan je proživeo svoje, sklopio je svoje oči, umoran od samog sebe, i nad celi svet spušta se tišina. Oslušni samo, kakva divota! Još se, evo, čuje udaranje nogu iz staja, i još se pas oglašava, a zatim će nastupiti još dublja tišina; blagotvorno ona ulazi i u čovekovu dušu, njega hvata san, a iznad doma i grada, plodne ravnice i pustinje pale se budne Božje svetiljke! Ljudi se raduju što je došlo veče u pravi čas, jer su se umorili, i raduju se tome što će dan sutra ponovo otvoriti svoje oči, kada se budu odmorili. Odista, Božja ustrojstva zaslužuju zahvalnost! Jer, kako bi bilo kada bi čovek sebi zamislio da nema noći i da se užareni put muke pred njim proteže u nedogled u svojoj bleštavoj jednoobraznosti! Zar to ne bi bilo strašno i zar čoveka da ne obuzme očaj? Ali Bog je stvorio dane i svakome je odredio cilj na koji mi sa pouzdanošću stižemo u određeni čas; to je gaj noći koji nas poziva na sveti počinak i mi raširenih ruku, klonule glave, otvorenih usta i blaženo klonulih očiju ulazimo u njegov divan hlad. Ali nemoj, dragi gospodaru, na svom ležaju da misliš da *moraš* otpočinuti! Već misli radije na to da *smeš* otpočinuti, i shvati to kao veliku milost; onda će ti biti dat spokoj! E pa, opruži se, dragi oče, i neka se slatki san spusti na tebe, nad tobom, neka ti dušu svu ispuni slatkim mirom da, rešen briga i nevolja, odahneš na njegovim božanskim grudima!”

„Hvala ti, Osarsife”, rekao bi onda upravitelj, a oči bi mu se malo ovlažile, isto onako kao kada mu je ono Josif u po bela dana prvi put

poželeo ‘laku noć’. „Počini mi i ti! Juče si, rekao bih, za mrvičak jedan govorio još skladnije, ali i ovo danas bilo je blagotvorno i delotvorno poput maka, tako da bih rekao da će mi biti od pomoći i da će mi navući san na oči. Naročito mi se dopalo ono kako si napravio razliku između toga da ‘smem’ da spavam a da ne ‘moram’; na to ću da mislim, to će mi biti oslonac. Kako ti to samo postižeš da ti reči ispadaju kao čarobne izreke, pa glase, na primer: ‘Na tebe, nad tobom, da ti ispuni svu dušu...?’ Verovatno ni sam ne bi umeo to da objasniš. E pa onda, laku noć, sine moj!”

Amun gleda popreko na Josifa

Tako je to bilo; mnogi i raznovrsni zahtevi postavljani su tada Josifu, ali stvar nije bila samo u tome što mu je bila dužnost da im udovolji, nego je uz to morao da vodi računa i o tome da mu se njegova sreća ne uzme za zlo; jer, smeškanje i obaranje očiju kojim ljudi prate uspon kao što je bio njegov kriju u sebi mnogo opakosti, te je valjalo mudrošću, obzirnošću i blagom umešnošću ljude i s leva i s desna odobrovoljavati; a to je bio zahtev više koji su postavljali smotrenost i budnost. Da neko kao Josif raste kao kraj nekog izvora, a ne stane nekome na put i ne povredi graničnu među nekog čoveka, to je sasvim nemoguće; on to ne može izbeći jer je sa njegovim životom neizbežno povezano zakidanje drugih, te dobar deo njegove pameti mora stalno da bude usmeren na to da one koji su njegovoj senci i njemu potčinjeni pomiri sa njegovim postojanjem. Onom Josifu iz vremena pre jame nedostajali su čulo i prefinjeno osećanje za takve istine; mišljenje da ga svi ljudi vole više nego sebe bilo ga je učinilo neosetljivim za takve istine. U smrti, i kao Osarsif, on je postao pametniji ili mudriji; ako baš hoćemo, jer pamet, kao što baš Josifov rani život pokazuje, ne štiti od ludosti; a blaga obzirnost koju je ispoljio u razgovoru sa Mont-kavom u odnosu na svog prethodnika u službi čitača, Amenemuja, bila je u prvom redu namenjena samom upravitelju, u uverenju da će ga se prijatno dojmiti, a i pod pretpostavkom da je on čovek koji je po prirodi spreman da se bez roptanja odrekne položaja. Ali i u odnosu na Amenemuja učinio je sve što je bilo u njegovoj moći: pošao je k njemu i govorio mu tako ljubazno i udvorno da je ovaj pisar na kraju bio sasvim osvojen, te se sasvim iskreno pomirio sa svojim udaljavanjem sa položaja čitača, i to samo zbog toga što se njegov naslednik prema njemu poneo tako ljubazno. Jer, Josif je, s rukama na grudima, umešno odabranim rečima izjavio kako su mu u dubini duše neprijatni odluka i sveti hir gospodara, čemu sâm svesno nije doprineo, a za što je najbolji dokaz njegovo uverenje da Amenemuje, pitomac Kuće knjiga, mnogo bolje čita od njega, već i zbog toga što je on sin Crne zemlje, a on, Osarsif, jedan Azijat koji samo natuca ovaj jezik. Ali desilo se jednom da je morao u vrtu da govori pred gospodarem, pa mu je, našavši se tako u

neprilici, pričao svakojake stvari o drveću, pčelama i pticama, ono što je baš slučajno znao, a to se na neshvatljiv način gospodaru neobično mnogo dopalo, te je hitrim umom velmože i moćnika doneo tu odluku – za njega, Josifa ne baš najbolju, kako, naravno, sada i sam uviđa. Naime, često i uvek nanovo gospodar njemu navodi kao primer Amenemuja i govori: „Tako i tako je to čitao i naglašavao Amenemuje, moj raniji čitač, tako i ti moraš čitati ako hoćeš da budeš u mojoj milosti, jer tako sam od ranije navikao." Onda se on, Josif, zaista i trudi da to tako uradi, pa je on otuda zapravo sve, držanje i način disanja preuzeo od njega, svog prethodnika. A gospodar opet samo zbog toga neće da opozove svoju odluku što velikaši nikada ne bi i ne smeju da priznaju da su suviše brzopleto i na svoju štetu nešto naložili. Otuda on, Josif, nastoji da ga uteši u njegovom nemuštom kajanju na taj način što mu svakog dana govori: „Trebalo bi, o gospodaru, da Amenemuju pokloniš dve svečane haljine i da mu uz to dodeliš dobro mesto pisara za poslastice i zabave u Kući izdvojenih; tako ćeš sebi olakšati, a i meni, njega radi."

Sve je to, naravno, bio pravi melem za Amenemuja. On uopšte nije znao da je bio tako dobar čitač, jer bi gospodar većinom već bio zaspao pre no što je on pri čitanju stigao čestito da otvori usta; a pošto je samom sebi rekao da je morao da bude otpušten da bi to saznao, to je dakako morao i da bude saglasan sa tim otpustom. Kako su mu pak duši godili i prijali griža savesti njegovog naslednika i neizrečeno kajanje gospodarevo i kako je stvarno dobio one dve svečane haljine, uz to bio postavljen i za nastojnika za zabave u Petepreovoj Kući žena, što je, budući da se radilo o veoma dobrom mestu, bila potvrda da se Josif stvarno za njega zalagao kod gospodara, to on u sebi nije osećao nikakvu zlobu prema Hanancu, već je, štaviše, prema njemu gajio određenu naklonost, smatrajući da se ovaj prema njemu poneo veoma ljubazno.

Josifu, naravno, nije padalo teško da drugima pribavi dobra mesta, budući da je sa Bogom išao na sve i da se, iako još izdaleka, uz Mont-kava spremao za mesto glavnog nadzornika. Isto tako je postupio i prema onom kućnom namešteniku, izvesnom Meravu, koji je inače pratio Peteprea u lovu na pernatu divljač i u ribarenju ostvama. Jer i na ovu vrstu muške razonode vodio je sada Potifar kao pratioca, svog ljubimca Osarsifa, a ne više Merava, što je na ovoga moralo delovati kao otrovan trn nabijen u njegovo meso. Ali Josif je taj trn otupio i izvukao iz njega otrov na taj način što je Meravu govorio isto onako kao i Amenemuju, te je i njemu takođe, kao počasni dar, nabavio kao naknadu jedno dobro mesto, naime mesto

predstojnika pivare, tako da mu je ovaj umesto neprijatelj postao čak i prijatelj, pa je Merav pred svim ljudima govorio: „On je doduše iz bednog Retenua i sin je nomadskih naroda pustinje, ali je ipak otmen momak, to mu se mora priznati, jer se odlikuje najvišom uljudnošću. Tako mi trojice bogova, on još pravi greške u govoru jezikom ljudi, a ipak je tako i nikako drugačije, te čovek, ako već mora da odstupi, to čak i rado čini, pa mu pri tome još i zablistaju oči. Neka niko ne pokuša da mi objasni zašto je to tako, jer se to ne dâ objasniti i samo bi se govorilo i govorilo a ništa se ne bi reklo; a oči ti se samo sjakte."

Tako je govorio Merav, običan egipatski čovek; a Se'enh-Vennofre i tako dalje, patuljčić Bogumil, bio je taj koji je šaputavim glasom obavestio Josifa da je otpušteni tako govorio o njemu među ljudima. „E, kada je tako, onda je dobro", odgovori Josif. Ali je dobro znao da nisu svi tako govorili; on je bio prevazišao onu detinju umišljenost da njega svi moraju da vole više nego sebe, pa je sasvim dobro shvatao da njegov uspon u kući Petepreovoj, već po sebi mnogima zazoran, zbog okolnosti da je stranac i „žitelj pustinjskog peska", kao i da potiče od Ivrima, predstavlja izazovnu nepriličnost koja od njega zahteva da u svemu bude izuzetno taktičan. Tu se opet suočavamo sa onim unutrašnjim suprotnostima i strujama koje su vladale u zemlji unučadi, a u sklopu kojih se odvijao i Josifov životni put, sa onim određenim religijskim i patriotskim načelima koja su se isprečila tom životnom putu i skoro dovela do toga da u nevreme dospe u polje – kao i sa nekim drugima koje bismo mogli nazvati slobodoumnim i trpeljivim, ili pak i pomodnim i staleškim, a koja su opet išla naruku njegovom usponu. Ova druga načela zastupao je Mont-kav, glavni nadzornik, naprosto zbog toga što ih je zastupao Petepre, njegov gospodar, veliki dvoranin. Ali zašto ih je zastupao? Naravno, zato što su ona vladala na dvoru, zato što su se tamo ljutili na golemo bogatstvo i moć hrama boga Amuna, koji je bio oličenje rodoljubivo konzervativne moralne strogosti u toj poznoj zemlji, i zato što su velikaši na dvoru zbog toga naginjali drugom jednom bogoslužju i povlađivali mu, – već se naslućuje kojem. Bio je to kult Atum-Rea u Onu, na vrhu trougla, tog veoma starog i blagog boga, s kojim se Amun izjednačio ne na miroljubiv nego na nasilan način, tako da je sebi uzeo ime Amun-Re, bog države i sunca. Obojica su bili sunce u svojoj barci: Re i Amun, ali sa kakvim različitim značenjem i na kakav različit način su to samo bili!? Josif je na licu mesta, u razgovoru sa Horahteovim sveštenicima suznih očiju, dobio predstavu o promenljivom, vedrom i poučnom sunčevom značenju ovog boga; od njih je saznao za njegovu želju za širenjem i za njegovu sklonost da uspostavi veze i ostvari sveobuhvatnu saglasnost sa svim

mogućim bogovima sunca raznih naroda, sa sunčevim mladićima Azije, koji su izlazili iz svojih odaja poput mladoženja, te su se svojim putem kretali poput nekih veselih junaka, da bi se za njima, pri zalasku, začula kuknjava žena. Re, izgleda, nije više hteo da bude neke velike razlike između njega i njih, onako kao što Avram svojevremeno nije hteo da zna za razliku između Melhisedekovog Eleljona i svoga boga. On se, u svom zalasku, koji je bio veoma lep i dostojan žaljenja, zvao Atum; ali odnedavna, zahvaljujući neumornom umnom radu svojih učenih proroka, poneo je zajedničko ime za svoje sveukupno i obuhvatno sunčano biće, ime koje se nije odnosilo samo na zalazak, nego je obuhvatalo i jutro, i podne i veče: dobio je, naime, ime Aton, sa osobitim prizvukom koji nikome nije promakao. Jer time je svoje ime približio imenu mladića kojeg je vepar rastrgao a frula ga oplakivala po gajevima i klancima Azije.

Tako zapahnuto dahom stranoga, sunčano biće Re-Horahtea postalo je pokretljivo i otvoreno prijemčivo za svet uopšte, te je na dvoru uživao veliki ugled; faraonovi naučnici nisu znali ni za kakav bolji posao nego da se ponesu s njim i na njemu okušaju svoje umne sposobnosti. Amun-Re pak u Kamaku, faraonov otac u svojoj ogromnoj i svakovrsnim blagom punoj kući, bio je u svemu suprotnost Atum-Reu. On je bio krut i strog, neumoljivi neprijatelj svakog umovanja koje bi bilo usmereno na opšte stvari, odbojan prema svemu tuđinskom i nepopustljiv kada se radilo o neprikosnovenom narodnom običaju, ostajući tvrdokorno pri osveštanoj tradiciji – a to sve iako je bio mnogo mlađi od onoga u Onu, tako da se ovde pradrevno predočavalo kao pokretno i otvoreno prema svetu, a novo pak kao nepokolebljivo starinsko, što je, dakle, svedočilo o jednom odista zbrkanom sticaju okolnosti.

Ali kao što je Amun u Kamaku popreko gledao na to što je Atum-Re-Horahte uvažavan na dvoru, tako je i Josif dobro osećao da je popreko gledao i na njega, stranog telesnog slugu i čitača dvoraninovog; i odmeravajući naklonost i nenaklonost, on je ubrzo shvatio da mu je Reova sunčeva priroda bila naklonjena, a Amunova nenaklonjena, te da upravo ta nenaklonjenost zahteva da u svemu bude veoma taktičan.

Njemu najbliže otelovljenje Amunovog bića bio je Dudu, naduvenko, čuvar sanduka sa nakitom. Da ovaj nije njega više voleo nego sebe, već znatno manje, to je od samog početka i te kako bilo jasno; i teško je rečima opisati koliko se Jakovljev sin za sve ovo vreme, a to će reći tokom niza godina, trudio oko solidnog patuljka, kako je, ophodeći se krajnje ljubazno ne samo sa njim, nego i sa onom koja je obavijala svoje ruke oko njegovog vrata, s njegovom ženom Ceze-

tom, koja je u kući žena zauzimala visok položaj, a i sa njegovom visoko izraslom, ali odvratnom decom, Esesijom i Ebebijem, nastojao da ga pridobije i osvoji za sebe, pazeći da ga niko i ničim ne povredi. Niko, dakako, ne sumnja u to da bi mu, budući da je, zahvaljujući službi koju je obavljao, uživao poverenje i naklonost Potifara, bilo lako da potisne Dudua i da sebi izbori mesto predstojnika odaje sa odećom! Ta gospodar i nije ništa više želeo nego da ga sve više i više preuzme u svoju ličnu službu, a manje-više je sigurno da mu je sam, a da za to nije bio zamoljen, ponudio mesto glavnog nadzornika odeće, pogotovo što nadmenog oženjenog patuljka, kako je to Josif naravno zapazio, a što je već bio zaključio i na osnovu odbojnosti vernog upravitelja prema ovome, nikako nije podnosio. Ali Josif tu ponudu odbi koliko odlučno toliko i ponizno; prvo, zbog toga što sebi nije smeo da natovari nove komorničke i druge obaveze u okviru svoje telesne službe ukoliko je želeo da se domogne nadzorničke službe, i, drugo, zato što, kako je isticao, nije mogao i nije želeo da troši svoje snage u neprekidnom koškanju sa tim dostojanstvenim čovečuljkom.

A mislite li da mu je patuljak zbog toga bio zahvalan? Ni govora! U tom pogledu se Josif zanosio neosnovanim nadama. Neprijateljstvo koje je Dudu ispoljio prema njemu od prvog dana, štaviše, od prvog časa, kada je odmah pokušao da osujeti njegovu kupovinu, nije se moglo prevazići ili barem ublažiti nikakvom obzirnošću i ljubaznošću; a kome je stalo do dubljeg uvida u skrivene razloge i motive cele ove povesti, taj se u razjašnjavanju tako tvrdokorne i žilave odbojnosti neće zadovoljiti objašnjenjem da je posredi bilo nezadovoljstvo jednog pripadnika egipatskog življa zbog povlašćenja jednog stranca i njegovog uspona u ovoj kući. Sasvim je sigurno da ovde treba imati u vidu ona čarobna sredstva pomoću kojih je Josif gospodaru umeo „da bude od pomoći" i da ga osvoji za sebe, a za što je Dudu imao dokaze. Ona su mu bila krajnje ogavna jer se zbog njih osećao uniženim u svojoj vrednosti i svojim prednostima, koje su sačinjavale ponos i samosvest njegovog patuljastog života.

Josif je to i naslućivao. On se nije zavaravao da je svojim opširnim govorom u vrtu datula ovog jednog povredio u onim istim dubinama duše u kojima je na onog drugog blagotvorno delovao, te da je oženjenom patuljku na neki način, a da mu to nije bila namera, ipak stao na put. Upravo zbog toga je bio toliko ljubazan i predusretljiv prema Duduovoj ženi i njegovom potomstvu. Ali sve to nije ništa pomagalo; ovaj mu je, sa svoje visine, odnosno nizine odozdo, pokazivao svoju netrpeljivost kad god i kako god je mogao, a to mu je naročito uspevalo na taj način što bi, pozivajući se na starinska

stroga moralna shvatanja, dostojanstveno isticao Josifovu nečistoću kao habirskog tuđinca. Jer je za trpezom, kada bi obedovale više kućne sluge, a među njima i Josif sa upraviteljem Mont-kavom, neumoljivo zahtevao, napućivši gornju usnu nad uvučenom donjom tako da je ličila na nastrešnicu, da se posebno služi Egipćanima, a posebno Jevrejinu; štaviše, kada upravitelj i ostali nisu hteli da se ravnaju prema strogim zahtevima Atum-Rea, on bi se, kao nepokolebljivi privrženik Amuna i strogih propisa, digao od trpeze i odmakao što dalje od takve strahote, pa bi još i pljucnuo na sve četiri nebeske strane, pri čemu je, okrećući se uokrug, izvodio i razne pokrete kao da goni od sebe zle duhove i tera nečist, što je sve, to je bilo potpuno jasno, imalo za cilj da povredi Josifa.

Ali da je bilo samo to! Josif je ubrzo saznao da časni Dudu direktno rovari protiv njega i svim silama nastoji da ga istera iz kuće, – to je opet saznao preko svog malog prijatelja Bogumila, Besa u svečanom ruhu, i to iz prve ruke i do u tančine; jer, ovaj je zahvaljujući svojoj majušnosti bio izvanredno pogodan da uhodi i prisluškuje, bio je kao stvoren da neprimetno bude prisutan tamo gde je trebalo osluškivati i da pronađe skrovišta koja kao takva odraslima ne bi pala na um da bi mogla u tu svrhu da posluže. Dudu, koji je takođe pripadao rodu patuljaka i shodno tome svojim bićem bio ravan merama i merilima malog sveta, nije bio u stanju, budući da je bio nekako manje grub i više bespomoćan, da se pokaže većim majstorom u otkrivanju tih skrovišta. Možda je odista bilo tačno ono što je Bogumilče tvrdio da se ovaj svojom bračnom vezom sa svetom dugajlija lišio poneke životne prefinjenosti malih ljudi, pa otuda zacelo, usled solidnosti koja ga je i navela na sklapanje takvog saveza i uspostavljanje takve veze, više nije u punoj meri imao udela u onoj patuljcima tako svojstvenoj prefinjenosti. Ukratko, Dudu je dopustio da ga prezreni bratić kradomice i neopaženo prati i uhodi, tako da je ovaj ubrzo znao puteve kojima je Dudu krenuo da osujeti Josifov uspon, puteve koji su vodili u kuću izdvojenih, do Mut-em-enete, Potifarove titularne supruge; a o onome što je patuljak govorio njoj, o tome je ona zatim, bilo u njegovom prisustvu bilo u četiri oka, razgovarala sa jednim moćnikom koji je, slobodno i u svako doba, zalazio u Petepreovu kuću žena i njene lične odaje: sa Beknehonsom, prvim prorokom Amuna.

Zna se već iz razgovora Potifarovih zlehudih dragih roditelja u kakvom je bliskom odnosu stajala Josifova gospodarica prema hramu bogatog državnog boga, prema domu Amun-Rea. Ona je, kao i mnoge žene njenog društvenog sloja, kao, na primer, i njena prijateljica Renenutet, žena vrhovnog nadzornika Amunovih gove-

da, pripadala otmenom Hatorinom redu, čija je pokroviteljica bila faraonova velika supruga, dok je poglavarka reda uvek bila supruga Vrhovnog posetioca Božje kuće u Kamaku, pa je u to vreme, dakle, to bila supruga pobožnog Beknehonsa. Njegovo središte i njegov duhovni dom bio je lepi hram na reci, „Amunova južna kuća žena" ili takozvani „Harem", čudesnom Alejom ovnova povezana sa velikim stanom u Karnaku koji je faraon upravo bio naumio da proširi jednom dvoranom stubova koja bi natkrilila sva ostala zdanja; „haremske žene Amuna" pak bile su uobičajene svečane oznake članica reda, pa je u skladu s tim njihova vrhovna sestra, supruga vrhovnog sveštenika, imala titulu „prva među haremskim ženama". Ali zašto su se te gospođe zvale „Hatore" kada se velika supruga Amun-Rea zvala Mut ili „Majka", a Hatora, kravljooka i lepog lica, više pripadala Re-Atumu, gospodaru Ona, nego njegova gospodarica? E da, to su bile te prefinjenosti i mudra državna poistovećenja egipatske zemlje! Jer, kako se Amunu dopalo da se iz političkih razloga poistoveti sa Atum-Reom, tako se onda i Mut, majka Sina, poistovetila sa pobedonosnom Hator, a Amunove zemaljske haremske žene, gospođe iz visokog društva Tebe, učiniše to isto: svaka od njih bila je Hator, otelovljena gospodarica ljubavi, kada sa maskom sunčeve supruge, u svojoj uskoj haljini, sa kravljim rogovima na zlatnoj kacigi i zvezdanom pločom među njima, o velikim praznicima, u slavu Amuna, zasviraju, zaplešu i zapevaju, onoliko lepo koliko to gospođe iz visokog društva umeju; jer one nisu odabirane po svojstvima svojih glasova, nego po bogatstvu i otmenosti. Mut-em-enet, pak, Potifarova gospodarica kuće, pevala je veoma lepo, pa je u lepom pevanju podučavala i druge, kao onu nastojnicu goveda Renenutet, i uopšte je bila mnogo uvažavana u božjoj kući žena, tako da je njeno mesto u redu gotovo bilo odmah do poglavarice; a suprug ove, naime Beknehons, veliki prorok Amuna, zalazio je kod nje kao prijatelj i pobožni poverenik.

Beknehons

Josif je ovog uglednika već odavna poznavao iz viđenja; video ga je u nekoliko navrata u dvorištu i pred kućom žena kako dolazi u posetu i ljutio se, baš kao što bi se i faraon ljutio, zbog pratnje i raskoši u kojoj se pojavljivao: ispred njegove nosiljke, koja je, nasađena na duge motke, lebdela na leđima četiri puta četiri glatkoglava služitelja hrama, išla je žurnog koraka božja vojska sa kopljima i buzdovanima, dok je druga grupa vojnika išla iza nosiljke, a sa obe strane nosiljke nošene su lepeze od nojevog perja kao kod same Amunove barke na svečanom putu, a sasvim ispred prednje grupe trčalo je nekoliko momaka s štapovima, koji su, najavljujući dolazak, svojom zapovedničkom, uzbunjenom drekom ispunjavali dvorište i pozivali sve da se sakupe i da „Onaj koji stoji nad kućom”, ako ne i Potifar lično, izađe i na pragu kuće dočeka i pozdravi visokog gosta. Potifar je u takvim prilikama uobičavao da nađe neki izgovor, ali zato je Mont-kav neizbežno morao biti na svom mestu, pa je tu, uz njega, zapravo iza njega, u nekoliko navrata bio i Josif, pažljivo posmatrajući ovog velikaša jer je u njemu video najviše i najudaljenije otelovljenje neprijateljskog poimanja Sunčevog bića, onog koje je i Dudu otelovljavao u najneposrednijoj okolini i u malome.

Beknehons je bio visoka rasta, a uz to se držao veoma ponosito i uspravno, isturenih grudi, povučenih ramena i podignute brade. Njegova jajolika glava s glatko obrijanim temenom koje nikada nije bilo pokriveno bila je veoma, a i u samom izrazu, vidljivo obeležena jednim duboko i oštro urezanim znakom između njegovih očiju, koji nikada nije nestajao i nije gubio od svoje strogosti čak ni kada bi se ovaj čovek nasmešio, što se, dakako, na snishodljiv način i kao nagrada za posebnu podložnost, ponekad i dešavalo. Nepokretno i kao isklesano skladno lice vrhovnog sveštenika, pažljivo izbrijano, sa visoko nasađenim jagodicama i jako izraženim borama oko nozdrva i usta, posmatralo je, gledajući nekako mimo njih, ljude i predmete na način koji je bio više nego nadmen, pa je ostavljao utisak kao da odbija sve ono što se u datom trenutku zbiva oko njega, kao da poriče i osuđuje svekoliko odvijanje života za nekoliko stoleća ili i nekoliko milenijuma, kao što je i njegova odeća, mada skupocena i otmena,

bila staromodna, budući da je, po svešteničkom običaju, zaostajala čitave epohe za modom: jasno se videlo da je ispod gornje odeće, koja je započinjala ispod pazuha i protezala se do stopala nogu, nosio pregaču oko bedara, i to tako jednostavnu, usku i kratku po kroju kako se krojila još za prvih dinastija starog carstva; a na još dalja, drevnija i shodno tome i pobožnija vremena ukazivala je – kao znak i obeležje njegovog duhovnog položaja – leopardova koža koju je prebacio preko ramena, i to tako da su mu glava i prednje šape mačke visili na leđima, a zadnje šape bile ukrštene preko grudi, na kojima su se mogla videti i neka druga odličja njegova dostojanstva: plava traka i ispleteni zlatni nakit sa ovnujskim glavama.

Leopardova koža predstavljala je, osmotri li se cela stvar ozbiljno i objektivno, samovoljno prisvajanje prava na nešto na što se nije imalo prava, jer je ona bila sastavni deo svečane odeće prvog proroka Atum-Rea u Onu, te sluge Amuna nisu imali prava da je nose. Ali Beknehons je posve bio čovek koji je sebi uzimao pravo da sam odluči na što ima prava, te nikome nije padalo na um, pa ni Josifu, da se pravi da ne zna zašto on nosi praodeću ljudi, svetu životinjsku kožu. Time je on hteo da obznani da se Atum-Re preobrazio u Amuna i da je on samo jedan pojavni oblik Velikoga u Tebi, ovome u neku ruku podložan, i ne samo u neku ruku. Jer, Amun je, a to znači: Beknehons, postigao da je Reov vrhovni prorok u Onu morao da prihvati da počasno obavlja službu drugog sveštenika Amuna u Tebi, tako da je bilo sasvim očevidno da veliki sveštenik ovde nad njim ima vrhovnu vlast i da su tu morala da se poštuju njegova znamenja. Ali i u samome Onu, sedištu Rea, imao je prvenstvo. Jer Beknehons se nije samo zvao „starešina sveštenika svih bogova u Tebi", već je on sebi uzeo i titulu „Starešina sveštenika svih bogova Gornjeg i Donjeg Egipta", pa je, shodno tome, i u kući Atum-Rea bio prvi nad prvima. I kako onda da mu ne pripadne pravo da nosi leopardovu kožu? Taj čovek nije se mogao posmatrati bez osećanja straha, pogotovo kada bi se imalo na umu šta je sve predstavljao; a Josif se već dovoljno bio srastao sa životom i običajima egipatske zemlje da mu srce ne bi silno udaralo od zabrinutosti dok je posmatrao kako faraon ovog moćnika svojim beskrajnim darovima u vidu dobara i svakovrsnog blaga čini sve bogatijim i gordijim, u dobrodušnom uverenju da time, u stvari, čini dobro svome ocu Amunu i da, dakle, time sebi čini dobro. Josif, za kojeg je Amun-Re bio samo jedan idol kao i mnogi drugi, iako to nije direktno i otvoreno pokazivao – budući da je delom bio jedan ovan u svojoj komori, delom jedna lutkarska slika u svojoj škrinji koju su iznosili u šetnju na velelepnoj barci na Jeor, jer za drugačije naprosto nisu znali – u ovom slučaju rasuđivao je slobodnije i oštrije; smatrao je da nije dobro i da nije mudro da ovaj

svog tobožnjeg oca neprestano samo čini još bogatijim, pa je sa velikom zabrinutošću pratio Amunovog velmožu kako nestaje u kući žena, ali je bio dovoljno državnički mudar da radi sopstvenog dobra ne pokazuje tu svoju zabrinutost, iako mu je bilo poznato da je tamo unutra baš na podozriv način bilo reči i o tom njegovom dobru.

Josif je, naime, saznao od Bogumilčeta, svog prvog zaštitnika u Potifarovoj kući, da je Dudu već nekoliko puta pred Mutom, gospodaricom, govorio o njemu i da se na njega žalio. Mališa je, krijući se u neverovatnim skrovištima, prisustvovao razgovorima, pa je onda šaputavim glasom sve to do u tančine prenosio Josifu, tako da je ovaj takoreći svojim očima video kako čuvar odeće u uštirkanoj pregači stoji pred gospodaricom, dostojanstveno gurnuvši nastrešnicu svoje gornje usne na donju i ljutito mlatarajući svojim zakržljalim ručicama pri čemu je što je moguće dubljim glasom govorio gospodarici o sablazni i sramoti u kući. Rob Osarsif, kako se ovaj, ko zna zašto, zove, a verovatno je sebi na svoju ruku nadenuo to ime – govorio je on – taj habirski mangup, taj naduvenko što se dovukao iz bede, prava je bruka i sramota kako je on ovde napredovao, ali je to ujedno i jedna opasna pojava, sva ta ujdurma sa tom milošću i naklonošću koju uživa u ovoj kući, i sumnje nema da se skrivenome to ne dopada i da na to ne gleda dobro. A kupljen je za preskupe pare, protiv njegovog, patuljakovog dobrog saveta, za sto i šezdeset deba, od bednih putujućih trgovaca iz pustinje, koji su ga, navodno, ukrali iz jednog studenca i rupe, u koju je za kaznu bio bačen, pa je zatim namešten u Petepreovoj kući zahvaljujući zalaganju onog jalovca, neoženjenog lakrdijaša Šepsa-Besa. Umesto da je taj klipan iz tuđine poslan u polje da kuluči, kao što su to časni ljudi savetovali upravitelju, ovaj ga je pustio da se dokono mota po imanju, a zatim mu je dozvolio da u vrtu datula govori pred Petepreom, što je ovaj obešenjak umeo da iskoristi na način za koji nije nikako prestrogo nego preblago reći da je bio bestidan. Jer, on je gospodaru punio uši svojom spletkarskom rabulistikom, koja je uistinu bila jedno izrugivanje Amunu i vređanje svekolikog najvišeg Sunčevog bića; ali svetom gospodaru on je time uzeo pamet i naprosto ga je na nedopustiv način opčinio, tako da ga je ovaj uzdigao uzevši ga za svog momka i čitača, dok je Mont-kav u međuvremenu prema njemu počeo da se ophodi kao prema svom sinu, štaviše, kao sinu kuće koji se uči vođenju gazdinstva kao da se radi o njegovom nasledstvu, te sada izigrava podnastojnika – jedan šugavi Azijat u jednoj egipatskoj kući! On, Dudu, najpokornije sebi uzima slobodu da gospodaricu upozori na ovu strahotu, zbog koje bi skriveni lako mogao da se razgnevi, te da se zbog opakog slobodoumlja osveti na onima koji su ga skrivali i na onima koji su to trpeli.

„Šta je odgovorila gospodarica?" – upita Josif, pošto je saslušao ovaj izveštaj. „Reci mi to tačno, Bogumilče, i ponovi mi po mogućstvu od reči do reči ono što je ona rekla!"

„Izgovorila je", odgovori Mališa, sledeće reči: 'Dok ste vi govorili, nastojniče sanduka sa nakitom, ja sam razmišljala o tome na koga ste to zapravo mislili i kojeg ste to stranog roba, izlažući svoju žalbu, imali na umu, jer nikako nisam mogla da se setim i uzalud sam tragala po mom sećanju za onim na koga se to odnosilo. Ne možete očekivati od mene da držim u glavi svu poslugu kuće i da odmah, čim nekoga od njih samo pomenete, znam o kome je reč. Ali pošto ste mi dali vremena, pojavila se u meni slutnja da mislite na jednog slugu, još veoma mladog, koji odnedavna za trpezom puni čašu Petepreu, mom suprugu. Tog momka u srebrnoj pregači, kada malo napregnem svoje misli, mogu, doduše malo nejasno, da se setim'".

„Nejasno?" – upita Josif, pri čemu mu se u glasu osećalo da je bio malo razočaran. „Pa kako ja to mogu biti tako nejasan našoj gospodarici kada svakog dana za trpezom stojim tako blizu nje i gospodara, a uz to joj nije moglo sasvim promaći da uživam onoliku milost gospodara i Mont-kava? Ipak me čudi da je morala tako dugo i napregnuto da razmisli pre nego što se setila na koga je to opaki Dudu mislio. Šta je još rekla?"

„Rekla je", produži patuljak svoj izveštaj, „rekla je: 'Ali zašto vi to meni poveravate i govorite, čuvaru odeće? Ta vi izazivate Amunov gnev protiv mene. Jer sami rekoste da će se on razgneviti na one koji trpe tu sablazan. Ali ako ništa ne znam, onda ništa i ne trpim, pa je stoga trebalo da se okanete toga i da me poštedite, a ne da me tu upoznajete s tim i da me samim tim izložite opasnosti.'"

Na te reči se Josif nasmejao i njih je sa zadovoljstvom i velikim odobravanjem saslušao. „Odličnog li odgovora i mudrog li prekora! Kaži još nešto više o gospodarici, mali Bese! Ponovi mi sve tačno, jer si, nadam se, dobro pazio na svaku reč!"

„Opaki Dudu", odgovori Bogumil, „bio je taj koji je rekao još više. On se, naime, pravdao, pa je rekao: 'Ja sam gospodaricu izvestio o ovoj strahoti ne da bi je trpela, nego da joj stane na kraj, i ja sam joj iz ljubavi pribavio priliku da Amunu učini uslugu na taj način što će o tome progovoriti koju reč s gospodarem, kako bi nečisti sluga nestao iz kuće i bio određen, kada je već kupljen, za poljske radove, kako se i priliči, umesto što se tu priprema za nadzornika i drsko stavlja iznad dece ove zemlje.'"

„Vrlo ružno", reče Josif. „Opake, zlobne reči! A gospodarica, šta je ona na to odgovorila?"

„Odgovorila je”, izveštavao je Bogumil: ‘Ah, ozbiljni patuljče, samo se retko dešava da se gospodarici pruža prilika da poverljivo razgovara sa gospodarem; priseti se samo pravila ponašanja u kući i nemoj da misliš da su odnosi između njega i mene onakvi kakvi su između tebe i one koja obavija svoje ruke oko tebe, gospođe Cezet. Ona sigurno dolazi otvoreno i bez okolišenja tebi, svom suprugu, i govori ti sve što se tiče nje i tebe, i može, verovatno, da te privoli za ovu ili onu stvar. Jer, ona je majka i ona ti je rodila dva naočita deteta, Esebi i Ebebi, pa ti tako svojoj ženi duguješ zahvalnost i imaš sve razloge da nju, plodnu i zaslužnu, saslušaš kada ima nešto da ti kaže i da uvažavaš njene želje i zahteve. A šta sam ja gospodaru i kakvog razloga on ima da me sasluša? Velika je njegova samovolja, kao što znaš, a narav mu je gorda i tvrda; otuda sam ti ja nemoćna pred njim sa svojim upozorenjima’”.

Josif na to ne reče ni reči, već se, zanesen svojim mislima, zagledao u daljinu mimo svog malog prijatelja, koji je sav brižan svoje izborano i smežurano lice oslonio o svoju ručicu.

„I onda, šta je čuvar odeće onda na to rekao?” – produži posle nekog vremena da ispituje Jakovljev sin. „Je li na to nešto odgovorio i je li se dalje upuštao u stvar?”

Ali na to pitanje mališa odgovori odrečno. Dudu je posle tog odgovora dostojanstveno zaćutao; ali je zato gospodarica dodala da će o toj stvari porazgovarati što je moguće pre sa ocem, vrhovnim sveštenikom. Jer iz toga kako je Petepre uzdigao tog stranog roba, i to pošto je ovaj govorio pred njim o stvarima koje se tiču Sunca, iz toga se jasno vidi da je tu posredi važna politička stvar, a u takvom slučaju, kada je reč o političkoj stvari, onda se to i te kako tiče Beknehonsa, velikaša Amunova, njenog prijatelja i ispovednika: on to mora da zna i njegovom očinskom srcu će radi svog olakšanja predočiti to što joj je Dudu saopštio u vezi sa ovom sablažnjivom stvari.

To je bilo sve što se odnosilo na izveštaje patuljčića. Ali Josif se kasnije sećao da je tada Bes-em-heb još duže posedeo kod njega, u onoj svojoj smešnoj opremi, sa kupom za pomast na perici, podnimivši bradu ručicama i žalostivo trepćući.

„Zašto tako trepćeš očima, Bogumile, u Amunovoj kući”, upitao ga je on, „i još razbijaš glavu o toj stvari?”

A ovaj mu odgovori svojim glasićem cvrčka: „Ah, Osarsife, mališa razmišlja o tome kako nikako nije dobro što je onaj opaki prijan govorio o tebi pred Mutom, gospodaricom, – kako to nimalo i nikako nije dobro!”

„Naravno", odgovori Josif. „Šta to imaš posebno da mi kažeš? Ta znam to i sam da nije dobro, da je štaviše opasno. Ali, evo, vidiš, ja to primam veselo jer se uzdam u Boga. Zar gospodarica nije sama priznala da ne može baš da postigne mnogo kod Peteprea? Nikako i nipošto ne bi bila dovoljna samo jedna jedina njena reč ili pak jedan njen mig, pa da budem otpremljen na kuluk u polje, te mi ti u tom pogledu budi miran!"

„Kako da budem miran", prošapta Bes, „kada to što je prijan gospodarici skrenuo pažnju na tebe i osvetlio tamu koja obavija tvoju ličnost može da bude opasno i na drugi način i iz drugog pravca."

„E neka ovo razume ko ume!" – uzviknu Josif na to. „Jer ja to ne razumem i tvoje sitno naklapanje mi je posve nerazumljivo. Opasno na drugi način i iz drugog pravca? Kakve mi to nejasne i nerazumljive stvari šapućeš na uvo?"

„Ja šapućem, šapućem svoj strah i svoju slutnju", oglasi se opet Bogumilče, „i šapućem ti i romorim mudrost ispunjenu brigom jednog malenog koja tebi, dugajliji, nikako da uđe u glavu. Jer, onaj prijan bi da ti nanese zlo, ali je moguće da to ispadne na dobro mimo njegove volje, i to suviše na dobro, tako da bi opet ispalo na zlo, i to još gore nego što je on bio naumio."

„E sad, čovečuljče, ne zameri mi, ali ono što nema razuma, to čovek ne može da razume. Zlo, dobro, suviše dobro, još gore zlo? Ta to je neka ludorija u stilu vas patuljaka i neko nagvaždanje vas malenih, pa pored najbolje volje ne mogu ništa da počnem s tim!"

„A zašto se tvoje lice oblilo rumenilom, Osarsife, i zašto si ono malopre, kada sam ti rekao da si nejasan gospodarici, bio tako rezak? Pamet malenoga želela bi da joj zauvek ostaneš nejasan, jer je opasno, dvostruko opasno, opasnije od opasnosti, to što joj prokleti prijan svojom opakošću otvara oči. Ah", reče mališa i zari glavu u svoje ručice, „patuljak se jako boji i grozi se pred neprijateljem, bikom čiji ognjeni dah pustoši zemlju!"

„A kakvu to zemlju?" – upita Josif sa naglašenim nerazumevanjem. „I kakav to ognjeni bik? Ti danas baš nisi pri čistoj pameti, pa ti ja ne mogu puno pomoći. Neka ti 'Užareni trbonja' zameša neki umirujući sok od korenja koji će te malo smiriti. A ja odoh na svoj posao. Šta ja mogu da izmenim u vezi sa tim što se Dudu žalio na mene kod gospodarice, ma koliko to opasno bilo? A ti, eto, vidiš da se ja uzdam u Boga, pa ne treba toliko da brineš. Samo ti i nadalje dobro pripazi i nemoj, po mogućstvu, dopustiti da ti promakne ijedna reč od onoga što Dudu govori pred gospodaricom, a posebno od onoga što mu ona odgovara, kako bi to mogao u dlaku tačno da

mi preneseš. Jer važno je da ja sve to tačno saznam.”

Tako se, dakle, onda (i Josif se toga kasnije sećao) odvijao razgovor u kojem se Bogumilče ponašao onako neobično zastrašeno. No, da li je stvarno samo uzdanje u Boga i ništa drugo bilo to što je Josifa navodilo da dosta razdragano sasluša izveštaj o koracima koje je Dudu bio preduzeo protiv njega?”

Do tada je on za gospodaricu bio ako ne baš neprimetan koliko vazduh, a ono jedna beznačajna figura, jedan predmet u prostoru, kao ‘nemi sluga’ za Huija i Tuiju. Dudu, koji je naumio da mu nanese zlo, sada je u svakom slučaju, naveo gospodaricu da promeni svoje držanje. Kada bi sada za trpezom u dvorani, dok je Josif gospodaru dodavao jela i nalivao mu pehar, njen pogled pao na njega, onda to nije bilo sasvim slučajno, otprilike onako kao kada pogled slučajno okrzne neku stvar, nego je ona baš gledala u njega kao u neku pojavu sa određenim vezama i odnosima, koja, bilo u ugodnom bilo u neugodnom smislu, navodi na razmišljanje. Jednom rečju, ova velika gospa Egipta, njegova gospodarica, posvećivala mu je od nekog vremena svoju pažnju. Činila je to, razume se, na veoma neupadljiv i ovlašan način; reći da je pogled njenih očiju počivao na njemu, to bi bilo preterano. Ali bi ga ona zakratko pogledala, za, kako se kaže, trenutak jedan posmatrajući ga ispitivački, imajući pri tome na umu, i zacelo radi podsećanja, da namerava o njemu da razgovara sa Beknehonsom; a Josif je iza svojih trepavica zapažao takve trenutke; njemu, i pored sve smotrenosti s kojom je morao da se posveti Petepreu, nije promakao nijedan od tih trenutaka, iako je samo jedanput ili dvaput dopustio da taj trenutak postane obostran i da se ovlaš ali otvoreno susretnu pogledi njihovih očiju, gospodarice i sluge – njen bezbojan, gord i istrajan, a njegov pun strahopoštovanja, prestrašen, brzo se, uz smerno spuštanje kapaka, promećući u skrušenost.

To se događalo otkako je Dudu razgovarao sa gospodaricom. Pre toga se to nije dešavalo i, među nama rečeno, Josifu to baš i nije bilo posve neprijatno. U neku ruku je u tome video izvestan napredak, pa je bio u iskušenju da bude zahvalan Duduu, svom protivniku, zbog toga što je na nj skrenuo njenu pažnju. Takođe mu, kada je sledeći put video Beknehonsa kako ulazi u kuću žena, nije bila neugodna pomisao da će, po svoj prilici, biti reči o njemu i njegovom napredovanju; s tom pomišlju bilo je povezano i neko zadovoljstvo, čak i osećanje radosti – ma koliko da je sadržavala i podozrenje i brige.

A kako je onda tekao taj razgovor, to je takođe saznao od smešnog Vezira, koji je opet našao načina da ga, sakriven iza nekog nabora i u nekoj pukotini, potajno prati. Najpre su sveštenik i

redovnica razgovarali o stvarima bogosluženja i o nekim društveno-staleškim pitanjima, – „oštrili su jezik”, kako su govorila deca Kemea, upotrebljavajući zapravo jedan vavilonski izraz; drugim rečima rečeno, latili su se prestoničkog ogovaranja; a kada je onda razgovor prešao na Peteprea i njegovu kuću, gospodarica je svom duhovnom prijatelju odista izložila Duduovu žalbu i obavestila ga o onoj nedoličnosti u kući u obličju jevrejskog roba, kojem su dvoranin i njegov vrhovni upravitelj ukazali toliko veliku i uznemiravajuću milost, omogućivši mu da za kratko vreme toliko napreduje. Beknehons sve to sasluša klimanjem glave kao da sve to samo potvrđuje njegove mračne slutnje i da se u potpunosti uklapa u sliku naravi jednog vremena, u kojem je bogobojaznost veoma popustila i oslabila u poređenju sa vremenima u kojima se pregača krojila tako usko i kratko kako ju je nosio on, Beknehons. Težak je to znak, tu sumnje nema, presudi on. To je taj duh labavljenja i nepoštovanja iskonski pobožnog narodnog poretka koji se, doduše, u početku predočava kao vedar i otmen, da bi zatim neizbežno potonuo u pustoš i divljinu, razarajući najsvetije spone i rastačući jedinstvo zemlje, tako da na obalama nema više straha pred skiptrom i carstvo propada. I Amunov prvosveštenik se odmah po Bogumilčevom izveštaju udaljio od teme i prešao na velike stvari, na državno-pravna pitanja o vladanju i očuvanju moći, pokazujući pri tome rukama na nekoliko strana sveta i upuštajući se u iscrpna izlaganja. Govorio je o mitanijskom kralju Tušratu, kojeg treba osujetiti u njegovom nastojanju da proširi svoju moć, i to uz pomoć Šubilulima, velikog kralja hetitskog carstva na ponoćnoj strani sveta, ali s tim da ovaj pri tome ne bude suviše uspešan. Jer ako bi ratoborna zemlja Heta Mitaniju sasvim potčinila sebi i tako se proširila prema jugu, onda bi ona mogla postati opasna po faraonove sirijske posede, po osvajanja Men-heper-Re-Tutmozea, Osvajača, pa bi tako jednog dana, ako bi je njeni divlji bogovi na to podstakli, zaobilaženjem Mitanije, mogla preplaviti zemlju Anki na moru, između planina Amanusa i Planine kedrova. Nasuprot tome, u šahovskoj partiji sveta postoji figura Abdaširtusa, Amorićanina, koji kao faraonov vazal vlada zemljom između Ankija i Hanigalbata, pa je zapravo tu da bude brana Šubilulimasovom širenju prema podnevnoj strani sveta. No to će Amorićanin činiti samo tako dugo dok strah pred faraonom u njegovom srcu bude bio veći od straha pred Hatijem – inače će se neizbežno s ovim sporazumeti i izdaće Amuna. Jer, izdajnici će postati svi oni, ti kraljevi potčinjeni na sirijskim osvajanjima a sada obavezni da plaćaju danak, onog časa kada popusti strah, na kojem se zapravo sve zasniva, pa tako, ne na poslednjem mestu, i kod beduina i nomadskih naroda stepe, koji će, čim bude

nestalo straha, upadati u plodnu zemlju i pustošiti faraonove gradove. Ukratko, mnogo je briga koje upozoravaju Egipat da mora biti snažan i muževan ako želi svojim skiptarom da očuva strah a svojim krunama da sačuva carstvo. Ali za to mora biti narodski pobožan i strogo moralnog vladanja, kakav je nekada u drevna vremena bio.

„Silan čovek", reče Josif, pošto je saslušao ovaj govor. „On kao Božji čovek i čovek glatke glave pred Gospodom – a kažu da je dobar otac svojima i da spremno pruža ruku onima koji posrnu – reklo bi se da ima i previše smisla za zemaljske stvari i rešavanje državnih poslova, te mu se čovek, hteo-ne hteo, mora diviti. Među nama rečeno, Bogumilče, on bi trebalo da brigu za carstvo i državu, i onu u vezi sa strahom naroda, prepusti faraonu u palati, koji je za to određen i postavljen, a ne on; jer, tako je to, bez sumnje, urađeno između hrama i palate još za dana koje toliko hvali i stavlja ispred današnjih. A gospodarica naša, zar ona više ništa nije uzvratila na njegove reči?"

„Čuo sam", reče patuljak, „kako je ona na to odgovorila rekavši: 'Ah, oče moj, ne bi li se moglo reći: Kada je egipatska zemlja bila pobožna i narod smeran u svom načinu života, onda je bila mala i siromašna, pa njene granične međe nisu bile pomerene tako daleko među narode koji plaćaju dažbine, te nisu dopirale ni prema podnevnoj strani sveta preko rečnih brzaka u zemlju crnaca, niti prema južnoj strani sveta sve do predela gde reke teku obrnutim smerom. Ali od siromaštva postade bogatstvo, a od malešne zemlje veliko carstvo. Sada u zemljama i Vezeu, velikom gradu, sve vrvi od stranaca, blaga se slivaju ovamo i sve je postalo novo. A zar se i ti ne raduješ novome koje je proizišlo iz staroga, kao njegova nagrada? Bogati su prinosi koje faraon od dažbina naroda daje Amunu, svom ocu, tako da Bog može da gradi kako ga volja i da buja kao reka u proleće, kada joj voda već visoko stoji. Zar, dakle, moj otac nema razloga da bude zadovoljan razvojem stvari od pobožnih drevnih vremena do danas?"

„Sasvim tačno", odgovorio je na to Beknehons po Bogumilovom izveštaju, „sasvim ispravno govori moja kćerka o pitanju zemalja, onako kako se ono postavlja. Jer se to pitanje ovako postavlja: Dobro staro nosilo je u sebi novo, naime carstvo i bogatstvo, kao svoju nagradu; ali nagrada, naime carstvo i bogatstvo nosi u sebi i sa sobom labavljenje, slabljenje i gubitak. Šta to treba uraditi pa da nagrada ne postane prokletstvom – i da se dobro na kraju ne nagradi zlom? To je pitanje koje se postavlja i gospodar Karnaka, Amun, bog carstva, odgovara na njega ovako: staro mora da postane gospodarem u novome i snažna narodna uljudnost da zavlada nad carstvom

kako bi se stalo na put labavljenju i ne bi izgubila nagrada koja mu pripada. Jer carstvo ne pripada sinovima novoga nego sinovima staroga i njima pripadaju krune – bela, crvena i plava, – i uz to još i kruna bogova!”

„Silovit”, reče Josif, pošto je to čuo, „silovit i nedvosmisleno jasan govor, Bogumilče, koji si ti čuo zahvaljujući svojoj sićušnosti. Uplašio me taj govor, iako me nije iznenadio, jer sam oduvek slutio da Amun tako misli u svom srcu, još u vreme kada sam prvi put ugledao njegove oružane čete u Aveniji Sina. Eto, naša gospodarica je samo malo progovorila o meni, a Beknehons se odmah do te mere zaneo velikim stvarima da su mene pri tome očigledno sasvim zaboravili. Pa jesu li me onda, koliko si mogao da čuješ, uopšte još pominjali u razgovoru?”

„Samo su sasvim na kraju”, izveštavao je Šepses-Bes, „to još jednom učinili, kada je Amunov prvosveštenik na rastanku obećao da će što je moguće pre ozbiljno razgovarati sa Petepreom i ukazati mu na opasnu nepriličnost zbog povlašćenog roba, pozivajući se na zahteve smernosti i uljudnosti staroga.

„Onda ja zacelo moram da strepim”, reče Josif, „i da se nemalo pribojavam da će Amun učiniti kraj mom napredovanju, jer ako je on protiv mene, kako ja onda da opstanem? Stvari loše stoje, Bogumilče, pa ako me sada još bace na kuluk u polje, a tamo se pisar žetvenih radova već klanjao preda mnom, onda će to biti još gore nego da sam odmah, od samog početka dospeo tamo – danju ću skapavati od vrućine, a noću ću cvokotati od hladnoće. Veruješ li ti pak da će Amun stvarno odlučiti da tako postupi sa mnom?”

„Nisam ja tako glup”, prošapta Bogumilče. „Ta nisam ti ja neki oženjeni patuljak, pa da sam proćerdao svoju malu pamet. Ja sam, doduše, odrastao – ako smem tako da se izrazim – u strahu Amunovom. Ali sam već odavno načisto s tim da je s tobom, Osarsife, jedan bog jači od Amuna i pametniji od njega, pa nikada i nikako ne bih mogao da poverujem da te prepustio u njegove ruke i da bi onome u bogomolji dopustio da učini kraj tvome napredovanju, koji on nije odredio.”

„Budi mi onda veseo, Bes-em-hebe”, kliknu Josif, pažljivo tapšući maloga po ramenu da ga ne bi povredio, „i ne brini za mene! Najzad, i ja uživam gospodarevu naklonost, pa mu i ja u četiri oka mogu ukazati na ove i one opasnosti, na nešto što je možda opasno i za samog faraona, njegovog gospodara. Tako će nas čuti obojicu, Beknehonsa i mene. Veliki sveštenik će mu govoriti o jednom robu, a rob o jednom bogu, pa ćemo videti kome će sa više usrdnosti priklo-

niti svoje uho – shvati me dobro: neću da kažem kome, već kojem predmetu, kojoj stvari. A ti, prijatelju moj, budi i nadalje na oprezu i nađi se po ćoškovima i uglovima kada se Dudu ponovo bude žalio pred gospodaricom, kako bih onda mogao da znam šta je on rekao, kao i ono šta je ona rekla!”

Tako je to onda i bilo. Jer, jasno je da cela stvar nije ostala na jednoj žalbi čuvara odeće pred Mut-em-enetom, jer Dudu nikako nije odustajao od svog nauma, već se s vremena na vreme pred gospodaricom uvek nanovo vraćao na tu stvar, žaleći se na onoliku povlašćenost stranca iz rupe, u koju je bio dospeo kazne radi. Bogumilče je pri tom bio na svom mestu, pa je Josifu sve to prenosio i odano ga obaveštavao o svemu onome što je Dudu preduzimao. Ali i da je bio manje oprezan ili budan, Josif bi ipak saznao kad god bi se oženjeni patuljak opet žalio na njegovo napredovanje; jer tada bi dolazilo do onih trenutaka u trpezariji. Pa kada do njih više dana ne bi dolazilo, tako da je Josif već bivao tužan, njemu je, kada bi do tih trenutaka opet dolazilo i gospodarica stala da ga posmatra strogo ispitivački a ne više kao običnu stvar, bivalo jasno da se Dudu opet žalio pred njom, pa je u takvim prilikama samom sebi govorio: „On ju je podsetio. Kako je to opasno!” Ali je pri tome istovremeno mislio: „Kako je to prijatno!” I u neku ruku je bio zahvalan Duduu što je gospodaricu podsetio na njega.

Josif primetno postaje Egipćanin

Nevidljiv očevom oku, ali veoma živahan i primetan na svome mestu, Josif se, dakle, sve više saživljavao sa egipatskim načinom života – brzo upregnut u stroge zahteve, iako kao dečak u svom prvom životnom razdoblju nije znao ni za kakve obaveze i napore, nego je sasvim živeo po svome. Sada se revnosno trudio da se uspne na visine Božjih namera, glave pune brojki, stvari i vrednosti, poslovnih stvari, upleten uz to u mrežu osetljivih ljudskih odnosa, prema kojima se stalno trebalo odnositi krajnje pažljivo, a čiji su konci dosezali do Potifara, dobrog Mont-kava, do kućnih patuljaka, i do ko zna još koga sve u kući i izvan nje; upleten, dakle, u životne stvari i prilike o kojima u onom njegovom ranijem životnom prostoru, tamo gde je bio Jakov i gde su bila braća, nisu imali nikakvog pojma niti neku predstavu.

Taj životni prostor bio je veoma daleko, dalje od sedamnaest dana putovanja, i još dalje nego što su Isak i Reveka bili udaljeni od Jakova dok je prebivao i živeo u mesopotamskom podneblju. Tada ni oni nisu ništa znali i nisu sebi mogli stvoriti nikakvu predstavu o životnim prilikama i okolnostima svoga sina, a on se uveliko bio otuđio od njihova načina života. Svet je tamo gde se čovek nalazi – svet je onaj uski krug u kome čovek živi, stiče svoje iskustvo, dela i stvara; ostalo je magla. Ljudi su, doduše, uvek težili da jednom pomere tačku u kojoj žive, da tu tačku na koju su navikli puste niz maglu kako bi mogli da gledaju u neki drugi dan. I kod njih je, naime, snažno izražen neftalimski nagon, onaj nagon da se pojuri u maglu i da se ljudima koji znaju samo ono što se njih neposredno tiče dojavi ono što se zbivalo i zbiva tu i ovde, a da se zauzvrat odande ponese kući nešto što je vredno da se zna. Ukratko, postojali su promet i razmena. Toga je već odavno i odvajkada bilo i između veoma udaljenih mesta kraja u kojem su živeli Jakovljevi ljudi, s jedne strane, i Potifarovog podneblja, s druge strane. Ta već je putnik iz Ura, navikao da menja svoj vidokrug, bio u Zemlji blata, iako ne tako daleko tamo dole, tamo gde je sada Josif bio, pa je čak i njegova bračna sestra, Josifova „prababa", neko vreme pripadala faraonovoj kući žena, i to onog faraona koji tada još nije stolovao i blistao u

svom sjaju u Vezeu, nego mnogo više gore, bliže Jakovljevom podneblju. Uvek je bilo veza između tog podneblja i ovog u kojem je sada živeo Josif; uostalom, zar nije tamnoputi lepi Ismail uzeo sebi za ženu jednu od kćeri Zemlje blata, pa tom mešanju Ismailjci, inače napola Egipćani, koji su bili pozvani i izabrani da ovamo dole dovedu Josifa, i zahvaljuju svoje postojanje? Poput njih trgovali su mnogi krećući se ovamo-onamo između reka, a glasnici u pregačama, s pismima ispisanim na opekama ispod nabora svoje odeće, obilazili su svet već hiljadu i više godina. Ako je ovaj neftalimski način života postojao već tako rano, kako li je tek sada, u Josifovo vreme, kada je zemlja njegovog drugog života, u koju je bio odveden, već postala izrazita zemlja unuka, morao biti uobičajen, poznat i živo razvijen – to više nije bila zemlja smerno povučena u sebe, kako bi to Amun još uvek želeo, već zemlja okrenuta svetu i radosti i već do te mere olabavelih moralnih pravila da je jednom usput pokupljenom azijskom mladiću bila dovoljna samo izvesna prepredenost u kazivanju 'laku noć' i umešnost da od nule napravi dvojku da bi postao lični sluga jednog egipatskog velmože i ko zna šta još sve!

O ne, saobraćajnih mogućnosti nije nedostajalo između Jakovljevog kraja i kraja njegovog ljubimca; ali onaj na kome je bilo da ih koristi (jer, on je znao očevo boravište, ali ovaj nije znao njegovo) i kome bi to bilo lako, budući da je kao desna ruka jednog velikog kućnog upravitelja već dobro bio upućen u stanje stvari, a imao i jasan uvid u mogućnosti obaveštavanja – on to nije učinio, pa to nije učinio ni tokom mnogih godina, iz razloga koje smo već odavno razjasnili i od kojih gotovo nijedan neće biti prenebregnut ako se svedu pod zajedničko ime: očekivanje. Tele nije mukalo, ono se držalo kao da je mrtvo i nije se oglašavalo kravi da bi ova znala na koju ga je ledinu čovek odveo, jer je, bez sumnje, saglasno sa čovekom, smatralo da je i ona ispunjena osećanjem očekivanja, ma koliko da joj je to možda teško padalo, jer je krava sticajem prilika smatrala da je tele mrtvo i rastrgnuto.

Neobično je, i na neki način zbunjujuće, zamisliti da je stari Jakov, tamo negde daleko u magli za sve to vreme smatrao da mu je sin mrtav – zbunjujuće utoliko što bi čovek, s jedne strane, da se zbog njega raduje jer je bio u zabludi, a, s druge strane, opet dođe mu ga žao baš zbog toga što je bio u zabludi. Jer, smrt voljenog bića ima, kao što je poznato, i svoje dobre strane za onog ko voli, makar one bile i malo isprazne i puste prirode; i tako se, ako se stvar dobro osmotri, u odnosu na starca koji je kod kuće u sebi nosio svoju muku i veliki bol javlja dvojaka samilost, zbog toga, naime, što je smatrao da je Josif mrtav, a ovaj uopšte nije bio mrtav. Očinsko srce razdiralo

je zbog njega hiljadostruki bol, ali je ono za utehu bilo uvereno u njegovu smrt; ono ga je zamišljalo bezbednim i sigurnim u svetu; zamišljalo ga je nepromenljivim, nepovredivim, lišenim potrebe svakog vida staranja, trajno ovekovečenim kao sedamnaestogodišnjeg dečaka koji je odjahao na beloj Huldi: jedna potpuna zabluda i u pogledu bola a naročito u pogledu sigurnosti utehe koja je postepeno dobijala prevagu. Jer za to vreme je Josif bio živ i izvan svih životnih opasnosti. Odveden, on ipak nije bio izvan vremena i nije ostajao sedamnaestogodišnjak, nego je rastao i stasao na tom svom mestu, puneći devetnaest i dvadeset i dvadeset i jednu godinu, i pri tome je on još uvek bio Josif, svakako, ali ga otac više ne bi prepoznao, barem ne na prvi pogled. Građa njegovog života se menjala, pri čemu je, dakako, sačuvao svoj naočit lik; on je sazrevao, pa je postao malo širi i snažniji, te je manje bivao dečak-mladić, a više postajao mladić-muškarac. Još nekoliko godina samo, i od građe Josifa, onog Josifa kojeg je Jakov-Reveka na rastanku zagrlio, neće više uopšte ništa ostati – ostaće zapravo onoliko malo kao kada bi smrt rastočila njegovo telo; samo što je, budući da ga nije izmenila smrt, već ga je izmenio život, unekoliko bio sačuvan njegov, josifovski lik. Ali na manje veran i tačan način nego što bi to u duhu učinila smrt, i nego što je to, na način obmane stvarno bilo u Jakovljevom duhu. No, ostaje ipak dovoljno jako osećanje da ta razlika, pođe li se od građe i oblika, postavi li se pitanje: da li nam smrt ili život odvodi neku priliku iz našeg vidokruga, baš i nije tako znatna kako bi to čovek zacelo hteo i želeo da bude.

Međutim, ovde još treba imati u vidu da je Josifov život crpao građu, koja je u procesu njegovog menjanja i sazrevanja i uslovila da on dođe do svoje osobene forme, iz sasvim drugačijeg podneblja nego što bi to činio da je stasao pred Jakovljevim očima, te da je to moralo ostaviti vidljivog traga i na njegovoj konačno uobličenoj pojavi. Hranili su ga vazduh i sokovi Egipta, jeo je jela Kemea, voda te zemlje napajala je i širila ćelije njegovog tela, a njeno sunce ih je prožimalo svojim zracima; oblačio se u platno od lana ove zemlje, hodao je po njenom tlu koje je svoje stare snage i tiha osećanja za formu ulivalo u njega; iz dana u dan je svojim očima živahno upijao ljudskom rukom sazdana ostvarenja i uobličenja ovog tiho odlučnog i objedinjavajućeg osećanja, i govorio je jezikom ove zemlje koji je zahtevao da svoj jezik, svoje usne i svoje vilice postavi drugačije, a ne onako kako su prirodno bili postavljeni, tako da bi mu otac Jakov ubrzo sigurno rekao: „Damu, izdanče moj, šta je to s tvojim ustima? Ja ih više ne poznajem."

Ukratko, Josif je primetno, po svojoj fizionomiji i po svom ponašanju, postajao Egipćanin, i to je kod njega išlo brzo, lako i bez nekog vidljivog napora jer je duhom i građom bio neposredno otvoren i elastičan kao dete, a uz to još veoma mlad i mekan kada je prispeo u ovu zemlju, pa se utoliko spremnije i bezbolnije odvijalo uklapanje njegove ličnosti u životni stil zemlje, budući da je, kao prvo, u telesnom pogledu, bog bi ga znao otkuda to, njegovo držanje oduvek već pokazivalo izvesnu srodnost i bliskost sa egipatskim, sa vitkim nogama i ravnim ramenima, i, kao drugo, da u društvenom pogledu životni položaj stranca koji se prilagođuje „deci zemlje" za njega nije bio ništa novo, već, naprotiv, odavno poznat, još od starina i iz predanja: ta već kod kuće su on i njegovi, ljudi Avramovi, među decom zemlje, prilagođeni doduše prebivali kao „gerim" i gosti, povezani i odavno već odomaćeni, ali uz neku unutrašnju rezervu i sa distancirano hladnim pogledom na stravično lagodne baalovske običaje prave hananske dece. Takav stav zauzeo je sada opet i Josif u Egiptu; međutim, u njegovoj dečjoj otvorenosti prema svetu su se bez nekih većih teškoća uskladile rezerve i prilagođavanje, a to usklađivanje omogućio mu je, olakšao mu je onaj koji ga je bio doveo u tu zemlju, naime Elohim, koji mu je olakšao to prilagođavanje time što ga je oslobodio trna neverstva prema Njemu, pa se s puno poverenja moglo računati s Njegovim razumevanjem i obzirnim praštanjem kada bi Josif u svemu počeo da se ponaša na egipatski način i svojom spoljašnjom pojavom sasvim da liči na dete Hapija i podanika faraonovog – imajući na umu samo onu nemuštu rezervu. Bila je to, dakle, jedna posebna stvar, ta njegova dečja otvorenost prema svetu; jer, zacelo je ona bila ono što mu je omogućavalo da se onako razdragano prilagođen kreće među ljudima Egipta, dopuštajući mu da se sprijatelji s njihovom lepom kulturom; a onda su opet oni, na svoj tihi način i u obrnutom smislu, bili deca sveta, koju je posmatrao sa blagonaklonim razumevanjem i distanciranim pogledom, sa duhovnom ironijom svoje krvi prema nakinđurenim ogavnostima njihovih narodnih običaja.

Egipatska godina ga je zgrabila i povela sa sobom ukrug sa plimom i osekom svoje prirode i u kolo svojih praznika, a kao njegov početak mogao se uzeti ovaj ili onaj praznik ili ova ili ona svetkovina: praznik Nove godine na početku povodnja, jedan neverovatno bučan i nadama ispunjen dan, od pogubnog značaja po Josifa, kao što će se videti, ili Dan stupanja na presto faraona, na koji su se takođe svake godine obnavljale razdragane narodne nade koje su bile vezane za prvi dan, za početak nove vlasti i novog vremena, u koji će pravda proterati nepravdu i ljudi početi živeti u radosti i divoti, ili bilo koji drugi praznik, ili bilo koja druga svetkovina; jer to je bio kružni tok

vraćanja.

Josif je ušao u prirodu Egipta u vreme opadanja reke, kada se zemlja već bila ukazala i setveni radovi već bili obavljeni. Tada je on bio prodan; i onda je zašao dublje u godinu i zajedno sa godinom završio je kruženje: došlo je vreme žetve, koje je trajalo sve do žarkog leta i do nedelja koje nazivamo juni, kada smanjena reka, na pobožnu radost celog naroda, ponovo počinje da raste i polako izlazi iz svog korita, pri čemu su je faraonovi službenici pomno posmatrali neprestano mereći vodostaj, jer je od prvorazrednog i izuzetnog značaja bilo da reka pravilno nadolazi, ni predivlje ni preslabo, zato što je od toga zavisilo da li će deca Kemea imati šta da jedu i da li će poreska godina biti izdašna, kako bi faraon mogao nadalje da gradi. Reka hraniteljka je rasla punih šest nedelja, rasla je polako, palac po palac, i danju i noću, dok su ljudi spavali i spavajući se uzdali u nju. A onda, u vreme najužarenijeg sunca, kada bismo mi rekli da je druga polovina jula, dok deca Egipta govore o mesecu 'paofiju', drugom mesecu njihove godine i njihovog prvog godišnjeg doba koje su nazivali 'ahet', ona silno nabuja, te se nadaleko razliva s obe strane preko oranica i preplavljuje zemlju, tu neobičnu i jedinstvenu zemlju kojoj u svetu nema ravne i koja se sada tako – a Josif se tome u početku čudio i smejao – pretvorila u jedno jedino sveto jezero iz kojeg su, pak, usled svog višeg položaja, kao ostrva izvirivali gradovi i sela, povezani prohodnim nasipima. Tako je bog tu stajao i puštao da čitave četiri nedelje u oranice otiču, zapravo da se talože njegova mast i njegov hranljivi mulj, sve do drugog godišnjeg doba, zvanog 'peret', koje odgovara našem zimskom godišnjem dobu. Tada jezero počinje da nestaje i reka se ponovo povlači u sebe – događaj koji je Josif, duboko dirnut, nazvao izrazom „vode su se povukle", – tako da je u našem mesecu januaru ponovo tekla u svom starom koritu, u kojem je pak i nadalje opadala i nestajala sve do leta; i sedamdeset i dva dana – bili su to dani sedamdeset i dva zaverenika – trajala je zimska suša, i u te dane bog je nestajao i umirao, sve do dana kada bi faraonovi posmatrači obznanili da reka ponovo počinje da raste i da započinje nova godina blagoslova, koja može biti osrednja i izobilna, ali u svakom slučaju – neka nas Amun sačuva toga – bez gladi i slabih poreskih prihoda za faraona, pošto na kraju ne bi mogao da nastavi sa gradnjom.

To je brzo prošlo, smatrao je Josif, to vreme od Nove godine do Nove godine, ili od onog časa u godini kada je stupio u ovu zemlju do takvog istog, ponovljenog, časa – zaista je to vreme brzo prošlo, kao što je sada izračunao, računajući od tog časa preko tri godišnja doba: doba poplave, setve i žetve, sa po četiri meseca za svako i sa prazni-

nom svetkovinom u svakom, u kojima je i on sudelovao na svoj detinji, neposredan način, ali i sa određenom rezervom, uzdajući se u razumevanje i praštanje višeg bića; no, on je u tome morao da sudeluje i da izigrava razdraganost već i zbog toga što su te svetkovine idola mnogostruko bile povezane sa privrednim životom, pa on, budući da je bio u Petepreovoj službi i Mont-kavov pomoćnik i zamenik u obavljanju poslova, nije mogao da se drži po strani od sajmova i tržnica, koji su bili povezani sa svetim predstavama, jer trgovina počinje da buja svuda tamo gde se ljudi sakupljaju u velikom broju. U predvorjima hramova Tebe postojali su tržnica i trgovine koje su neprekidno bile otvorene zbog neprekidnog prinošenja žrtvi na žrtveniku; ali postojala su i mnoga mesta uz reku i niz reku u koja se hodočastilo, u koja je narod sa svih strana odlazio u velikim grupama, kad god bi se slavio neki bog; za takve prilike bi bogato ukrasili njegov dom, a ako bi se taj bog odlikovao i sposobnošću da proriče i uz to još i obećavao da će uz duhovno okrepljenje pružiti i određenu zabavu i razonodu, onda je razdraganost znala da bude i te kako velika. Nije samo Bastet, mačka dole u Delti, imala svoj praznik, o kojem je Josif čuo da se pričaju razne razuzdanosti. Ovnu iz Mendesa ili Đedeta, kako su govorila deca Kemea, nedaleko odande, hrlilo je izdaleka i izbliza svake godine mnoštvo ljudi, još razdraganije nego oni koji su odlazili za Per-Bastet, jer je Bindidi, ovan, sirov i pohotljiv kakav je bio, narodnom osećanju bio još bliži nego mačka, a uz to se na svoj praznik javno pario sa jednom devicom iz zemlje. Ali mi sa sigurnošću možemo da tvrdimo da se Josif, koji je onamo dole odlazio poslovno i na praznik u čast ovna, nije obazirao na ovu radnju, nego mu je jedino bilo stalo do toga da, kao poverljiv čovek svog upravitelja, narodu proda svoj papir, svoje posude i svoje povrće.

Bilo je mnogo toga u ovoj zemlji i u njenim običajima, posebno u njenim prazničnim običajima – jer praznik je zapravo uzvišeni čas običaja, trenutak kada on doživljava svoj vrhunac i uznosi samog sebe – na što se, pokraj sve svoje detinje otvorenosti prema svetu, misleći na Jakova, nije obazirao ili bi preko toga prešao samo veoma hladnim, odsutnim pogledom. Tako on nije voleo onu kod sinova ove zemlje tako izraženu sklonost ka piću, već ga je samo sećanje na Noja odvraćalo od takve sklonosti, a zatim i trezveno zamišljeni uzor oca u njegovoj duši, kao i sama njegova priroda, koja je, doduše, bila vedra i vesela, ali je prezirala ono omamljujuće pomućenje svesti. Za decu Kemea pak nije bilo ničeg lepšeg nego da se dobro napiju, piva ili vina, kad god se za to pruži prilika, i to kako muškarci, tako i žene. Za svetkovina dobijali su svi u obilju vina, tako da su sa decom i ženama mogli da piju puna četiri dana, pa za to vreme nisu bili

nizašta. Ali uz to su postojali još i posebni dani za pijenje, kao, na primer, veliki praznik piva u čast i slavu stare priče o moćnoj Hatori, lepoglavoj Salmeti, koja je besnela među ljudima nastojeći da ih uništi, pa je u tom nastojanju da sasvim satre ljudski rod bila osujećena na taj način što ju je Re, poslužlandivši se lepim lukavstvom, opio zarumenjenim krvavim vinom. Zbog toga su na taj dan deca Egipta pila u nepodnošljivim količinama: tamno pivo, vrstu piva zvano 'hes', koje je bilo veoma jako, pivo s medom, pivo iz luke i pivo proizvedeno u zemlji – većinom u gradu Dendera, sedištu Hatora, kuda se u tu svrhu i hodočastilo, a uz to su taj grad kao dom gospodarice pijanstva zvali još i „sedištem pijanstva".

Na to se Josif nije mnogo obazirao, pa je pio malo samo iz uljudnosti, tek toliko koliko su zahtevali posao i uvažavanje ovdašnjih običaja. I prema nekim narodnim običajima koji su upražnjavani o velikom prazniku Usira, gospodara mrtvih, u vreme najkraćeg dana, kada sunce umire, on je, zbog Jakova, zauzimao odbojan stav, mada je taj praznik, njegove igre i njegova prikazivanja pratio sa radoznalom pažnjom punom naklonosti. Jer u njima su ponovo oživljavani dani stradanja rastrgnutog i pokopanog boga koji je vaskrsao, a otelovljavali su ih sveštenici i narod u veoma lepim igrama sa maskama, i to kako u svim svojim strahotama, tako i u slavlju svog uskrsnuća, što je sav narod navodilo da od radosti skače na jednoj nozi i uz to izvodi razne drevne domaće budalaste šale i razne starinske običaje, koje zapravo više niko ne bi umeo da objasni, kao, na primer: žestoko uzajamno batinanje između raznih grupa ljudi, od kojih je jedna otelovljavala „živalj grada Pe", a druga „živalj grada Dep" – a da više niko nije znao kakvi su to bili gradovi, – ili pak teranje krda magaradi oko grada uz veliku pogrdnu dreku i isto tako žestoko batinanje. Bila je to na neki način svojevrsna protivrečnost da su stvorenje koje je važilo kao simbol faličke snage dočekivali pogrdama i batinama, jer je opet, s druge strane, praznik mrtvog i pokopanog boga predstavljao i posvećenje ukrućene muške spremnosti koja je razderala zavoje Usirove mumije, tako da je Eset u liku orlušice s njim zanela sina osvete, a žene su po selima u te dane nosile muški ud, nekoliko lakata dug, slaveći i veličajući ga dok su ga konopcima vukle uokolo. Tako su u svetkovini poruga i batinanje stajali nasuprot hvalospevu, i to iz razumljivog razloga jer je ukrućeno začeće svakako, s jedne strane, bila stvar prijatnog života i plodotvornog opstanka, a, s druge strane, i to naročito, stvar smrti. Jer, Usir je bio mrtav kada bi orlušica s njim začela; bogovi su svi postajali kruti za polni odnos u smrti, i tu je, među nama rečeno, ležao razlog zbog kojeg se Josif, pored sve svoje lične simpatije za praznik Usira, Rastrgnutoga, nije obazirao na neke od pri tome

upražnjavanih običaja i zbog čega je u sebi prema tome imao odbojan stav. Iz kog razloga? Da, o tome je i lako i teško govoriti kada jedan to zna, a drugi to još ne vidi, – što se, uostalom, utoliko lakše da oprostiti budući da je i Josif sam jedva to video, pa je u sve to tek napola ili nešto malo više bio upućen. Postojao je tu neki pritajeni i gotovo nesvestan strah čije je izvorište činila njegova savest; naime, strah da bi se mogao ogrešiti o vernost, o vernost prema Gospodu – svejedno kako ovaj pojam shvatili i na koju ga stepenicu postavili. Ne sme se zaboraviti da je on sebe smatrao mrtvim i pripadnikom carstva mrtvih, u kojem je stasao, pa se moramo prisetiti imena koje je sebi uzeo u promišljenoj umišljenosti. Nije ta umišljenost ni bila tako velika jer su deca Misira već odavno sebi bila izborila pravo da svako od njih, čak i najneznatniji, postaje Usir u času smrti i da svoje ime poveže sa imenom Rastrgnutoga, kao što bik Hapi u smrti postaje Serapis, tako da je sprega trebalo da kaže: „Umro da bi postao bogom" ili „Biti kao bog". A upravo iz toga „biti kao bog" i „mrtav" izrodila se misao o polnom odnosu koji kida zavoje; i Josifov napola nesvesni strah koji je svoje izvorište imao u savesti bio je povezan sa potajnim saznanjem da su izvesne od Dudua podstaknute stvari, koje su tada bojažljivo radosno počele da se odigravaju u njegovom životu, iz daljine već opasno bile povezane sa božanskom smrtnom ukočenošću, dakle sa neverstvom.

Sada je obelodanjeno i s najvećom mogućom obzirnošću iskazano rečima zbog čega Josif nije hteo mnogo da se obazire na narodne običaje upražnjavane za svetkovina u čast Usira, na litije seoskih žena, niti na magarce koje su batinali. A inače se Josif i te kako vrzmao i ogledao po gradu i po unutrašnjosti za praznično iskićenog kružnog toka egipatske godine. Tu i tamo, kako su godine proticale, viđao je čak i faraona, – jer se dešavalo da se bog lično pokaže ne samo na „prozoru pojavljivanja", kada bi u prisustvu izabranih bacao dole na srećnike zlatnike, nego i kada bi u punom sjaju izašao iz svoje palate i zablistao u svoj svojoj divoti pred celim narodom, koji bi od radosti poskakivao na jednoj nozi, onako kako je to bio propis, a što su deca Keme od srca rado činila. Faraon je bio pretilan i zdepast, kako je Josif zapazio; boja lica mu baš nije bila najzdravija, barem ne kada ga je Rahilin sin video drugi ili treći put, a taj izraz lica ga je jako podsećao na izraz lica Mont-kava kada bi ovoga mučio bubreg.

Amenhotep Treći, Neb-ma-Re, stvarno je počeo da oboljeva u godinama koje je Josif provodio u Potifarovoj kući, u kojoj je i postao velik, pa je, po sudu u umeće lečenja upućenih sveštenika hrama i vrača iz kuće knjiga, u svom telesnom držanju pokazivao sve veću

sklonost da se ponovo sjedini sa Suncem. Lečnici proroci nikako nisu bili u stanju da tu sklonost obuzdaju, jer je u njoj bilo i previše prirodne snage i opravdanja. Božanski sin Tutmozesa Četvrtoga i mitanijske Mutemveje upravo u trenutku kada je Josif po drugi put navršio egipatski krug godine, proslavljao je jubilej svoje vladavine, tako zvani hebsed, što znači da se navršilo trideset godina otkako je, uz bezbrojne strogo propisane svetkovine, koje su se onda na dan velikog povratka do u tančine ponavljale, na glavu stavio dvostruku krunu.

Divan i ratova manje-više pošteđen vladarski život, ispunjen hijeratičkom raskoši i zemaljskim brigama, ali i ukrašen zlatnim plaštevima i bogat radostima koje sobom donosi lov, koji je umeo da obeleži izdavanjem od kamena izrađenih spomen-buba, kao i obilatom neimarskom delatnošću, ležao je iza njega, pa je njegova snaga bila u opadanju, kao što je Josifova bila u usponu. Već je ranije veličanstvo ovog boga imalo da se nosi sa nesnosnom zuboboljom, jednom boljkom kojoj je ono išlo naruku grickanjem lekovitih slatkiša, tako da je neretko veličanstvo audijencije i državne prijeme u prestonoj dvorani obavljalo sa oteklim obrazom. Ali od hebseda (kada je Josif ovoga video prilikom vožnje u kolima) te telesne tegobe dolazile su od nekih drugih, dublje skrivenih uzroka: faraonovo srce bi ponekad nepravilno udaralo ili bi prebrzo udaralo, tako da mu je ponestajalo daha; izlučivanja su mu sadržavala materije koje je telo trebalo da zadrži, ali nije bilo u stanju da ih zadrži jer je samo radilo na svom razgrađivanju; a kasnije više nije bio u pitanju samo obraz, nego su mu oticali i nadimali se i trbuh i noge. Tada se i zbilo da je božji sabrat i drug, koji je u svojoj sferi takođe smatran bogom, kralj Tušrata iz Mitanije, sin Šutarne, otac Mutemveje, koju je Amenhotep zvao svojom majkom, dakle njegov šurak sa Eufrata (jer od Šutarne je dobio princezu Giluhipu kao inoču za svoju kuću žena), iz svoje udaljene prestonice, uz najpouzdanije obezbeđenje, poslao za Tebu jedan Ištarin kip sa isceliteljskom snagom, pošto je čuo za faraonove telesne tegobe, a sam je u lakšim slučajevima imao dobra iskustva sa blagotvornim dejstvom tog blagoslovenog kipa. Ceo glavni grad, štaviše ceo Gornji i Donji Egipat od granice sa crnačkim zemljama dole do mora, govorio je o dolasku te pošiljke u palatu Merimat, a i u Potifarovoj kući se više dana gotovo isključivo samo o tome govorilo. Međutim, ispostavilo se da u ovom slučaju Ištara nije bila u stanju ili pak nije bila raspoložena da faraonovim tegobama, njegovom teškom disanju i oteklinama, donese nešto malo više od sasvim prolaznog olakšanja, na posebno zadovoljstvo njegovih domaćih vrača, čije lekovite trave takođe nisu donele neko znatnije poboljšanje, naprosto zbog toga jer je faraonova težnja za ponovnim sjedi-

njenjem sa Suncem bila jača od svega ostaloga, te se polako ali neumitno i ostvarivala.

Josif je video faraona o hebsedu, kada je sav Vezet bio na nogama: izašlo je i staro i mlado da posmatra izlazak boga, što je spadalo u svečane radnje i obrede kojima je bio ispunjen vasceli dan radosti. Svi ti obredi, ustoličenja, krunisanja, pranja, očišćenja poverena sveštenicima sa maskama bogova, kađenja i simbolične radnje – sve to obavljano je većinom u unutrašnjosti palate, isključivo pred očima velmoža dvora i zemlje, dok se narod napolju, uz piće i igre, zanosio predstavom da se od toga dana vreme iz temelja obnavlja i da njim započinje nova era, era blagoslova, pravednosti, mira, smeha i opšteg bratstva. Ovo veselo uverenje bilo je tesno povezano sa izvornim danom same smene na prestolu, i to još pre jednog ljudskog veka, pa se ono svake godine na taj dan obnavljalo u nešto oslabljenom i površnijem obliku. Ali o hebsedu ono je vaskrsavalo u punoj svežini i snazi u svim srcima, kao trijumf vere nad svakim iskustvom, jedan kult iščekivanja i verovanja koji nikakvo iskustvo ne može da istrgne iz čovekove duše jer je on usađen u nju višom rukom. A faraonov izlazak u kolima, u podne, kada je odlazio Domu Amunovom da tamo bogu prinese žrtvu, bio je javni prizor, pa je mnoštvo ljudi, među njima i Josif, očekivalo taj izlazak na zapadu, pred kapijom same palate, dok je ostala masa nagrnula na put kojim će na drugoj obali kraljevska povorka proći kroz grad, a naročito na široki bulevar ovnujskih sfingi, svečanu ulicu Amunovu.

Kraljevska palata, faraonova Velika kuća, po kojoj je faraon i dobio svoje ime, jer faraon znači „velika kuća", iako ta reč u ustima egipatske dece malo drugačije zvuči, pa se razlikuje od reči „faraon" kao otprilike ime „Petepre" od imena „Potifar", palata je, dakle, bila smeštena na rubu pustinje, u podnožju šarenih tebanskih stenovitih uzvisina, usred širokog kružnog bedema sa kapijama koje su čuvali stražari, a njim su, između ostalog, bili opasani i lepi vrtovi božji, kao i blistavo veštačko jezero opervaženo cvećem i neobičnim drvećem, koje je u istočnom delu vrta bilo iskopano i uređeno na zapoved Amenhotepa, i to uglavnom zbog toga da bi time priredio radost Teji, velikoj supruzi.

Narod koji je napolju istezao vratove nije mogao da vidi mnogo od blistave raskoši palate Merimat; mogao je da vidi stražu palate pred kapijama sa klinolikim kožnim listovima na pregačama i perjem na kacigama, mogao je da vidi kako suncem obasjane krošnje drveća trepere i blistaju na neprestanom povetarcu, mogao je da vidi ljupke krovove kako lebde na šaroliko izrezbarenim stubovima i mnogobrojne zastavice kako lepršaju na zlatnim motkama, a mogao

je i da oseća sirijske mirise koji su izvirali iz leja nevidljivog vrta i naročito su se dobro slagali sa idejom o faraonovoj božanstvenosti, pošto slatki miomiris obično prati predstavu božanskog. A onda bi se ispunilo očekivanje veselih i radoznalih brbljivaca, meljavaca i gutača prašine pred kapijom; naime, upravo u trenutku kada bi Reova barka dosegla svoju najvišu tačku odjeknuo bi poklič, straže kod kapije podigle bi svoja koplja i raskrilila bi se bronzana krila kapije između motki sa zastavicama, oslobađajući pogled na plavim peskom posuti put sfingi koji vodi kroz vrt i njime bi kroz glavnu kapiju izletela kraljevska povorka kola u masu ljudi, koja je, ustupajući, tiskajući se, vikala od zadovoljstva i prestrašenosti. Jer bi u nju uleteli stražari sa batinama da, vičući na sav glas: „Faraon! Faraon! Stegni srce! Sklanjaj glavu! Faraon izlazi! Mesta, mesta, mesta za izlazak!", oslobode put kolima i konjima. A ustalasana masa, uskomešana i razdeljena, skakutala je na jednoj nozi, tako da se talasala kao uzburkano more, pružajući mršave ruke prema suncu Egipta, dobacujući mu rukama oduševljene poljupce; a žene bi puštale da im se rasplakana odojčad koprcaju u vazduhu ili bi, zabačene glave, obema rukama, nutkajući, podizale svoje dojke, dok su se njihovo klicanje i čežnjom ispunjena vika prolamali vazduhom: „Faraon! Faraon! Snažni bik svoje majke! Živio Krilati! Živio milion godina! Živeo nam večno! Voli nas! Blagoslovi nas! Mi te volimo i blagosiljamo neobuzdano! Zlatni sokole! Hore! Hore! Ti si Re u svojim udovima! Hepre u svom pravom liku! Hebsed! Hebsed! Prekretnica vremena! Kraj muka! Početak sreće!"

Takvo narodno klicanje veoma je potresno i dira u srce čak i onog koji ne spada ovamo, koji u sebi stoji po strani, držeći se na odstojanju od svega toga. Josif je i sam malo klicao, pa i malo poskakivao na način na koji su to činili sinovi ove zemlje, ali je uglavnom, sve to, malo ponesen, samo tiho posmatrao. A ono što ga je ponelo i što ga je navelo da tako usrdno sve to posmatra bila je pojava najvišega, faraona, koji je iz svoje palate izlazio kao mesec usred zvezda, te mu, u skladu sa jednim starim zaveštanjem koje je na svoj detinje neposredan način malo izopačio, i srce malo brže zakuca za najvišega, kojemu jedino čovek treba da služi. Moralo je da prođe još mnogo vremena pre nego što će moći da stane pred onoga koji je najbliži najvišemu, pred Potifara, a njegove misli su, kao što smo mogli da zapazimo, već bile usmerene na ona još konačnija, bezuslovnija otelovljenja te ideje. A videćemo da to njegovo smelo maštanje čak nije stalo na tome.

Prizor sa faraonom bio je divan. Kola su mu bila od suvog zlata i ni od čega više – od zlata su bili točkovi, pregrade i rukunica, a bila

su prekrivena lepo izrađenim slikama, ali se nije moglo razaznati šta one predstavljaju jer su na jarkom podnevnom suncu kola tako jako bleštala i zaslepljivala da to oči gotovo da nisu mogle da podnesu; a kako su točkovi kola, kao i potkovice ispred njih, uzvitlavali guste oblake prašine, to se činilo kao da faraon dolazi u dimu i vatri, tako da je to bio i strašan i divan prizor istovremeno. Očekivalo se bezuslovno da će i konji ispred kola, faraonova „velika prva zaprega", kako su ljudi govorili, bljuvati vatru iz nozdrva, jer su tako divlje nastupali mišićavi sjajni ždrepci u svojoj kitnjastoj ormi sa zlatnim naprsnicima, u kojima su vukli kola, i zlatnim lavljim glavama iznad čela, na kojima su visoko uzdignuto stajale, njišući se, šarene perjanice. Faraon je sam upravljao kolima: stajao je sam u ognjenim oblacima obavijenim kolima, levom rukom držao je uzde, a desnom je, na ustaljeni sveti način odmah ispod ukrasnog okovratnika, ukoso pred grudima, držao bič i crno-beli povijeni štap velikodostojnika. Faraon je bio već prilično ostareo, videlo se to po njegovim upalim ustima, po tupom pogledu njegovih očiju i po njegovim leđima, koja su se pod kao lotos belim platnom njegove gornje odeće činila malo pogrbljena. Jagodice na mršavim obrazima bile su mu nekako jako isturene, a izgledalo je kao da je na njih stavio malo rumenila. Koliko je samo ispletenih štitnika visilo na šarenim, na razne načine ispletenim i izvijenim pantljikama i krutim znamenjima ispod odeće niz bedra! Glavu mu je sve do iza ušiju i iza vrata pokrivala plava tijara prošarana žutim zvezdama. A na čeonoj strani, iznad faraonovog nosa, stajala je, uspravljena i sjakteći u bojama emajla, otrovna zmija naočarka, odbrambeni simbol Rea.

Tako se kralj Gornjeg i Donjeg Egipta, ne pogledavši ni desno ni levo, provezao ispred Josifovih očiju. Visoke mahalice od nojevog perja mahale su nad njim, ratnici telesne straže, štitonoše i obični strelci, Egipćani, Azijci i crnci, koračali su hitro s obe strane njegovih kola, a oficiri su ga sledili u narednim kolima, čije su košare bile presvučene purpurnom kožom. A onda je sva masa ponovo, kao u molitvi, povikala u jedan glas, jer su iza ovih opet dolazila neka kola čiji su se zlatni točkovi bleštavo okretali u prašini, a u njima je stajao neki dečak od svojih osam ili devet godina; i on je, stojeći pod nojevim mahalicama i lepezama, sam upravljao kolima svojim slabašnim rukama punim prstenja. Lice mu je bilo duguljasto i bledunjavo, s punim, kao maline crvenim usnama, što je još više isticalo tu njegovu bledunjavost; ali se ono ljupko i bojažljivo osmehivalo na masu ponesenu svojom drekom, pri čemu su mu oči samo malo bile otvorene, pa je taj njegov tako napola otvoren pogled mogao da znači gordost ali i tugu. To je bio Amenhotep, božansko seme i prestolonaslednik, naslednik prestola i kruna, kada ovaj koji

je bio pred njim bude odlučio da se ponovo sjedini sa suncem, faraonov jedini sin, plod njegove starosti, njegov Josif. Detinje mršav gornji deo tela ovog dečaka, kojem je masa klicala, bio je sasvim nag, izuzev što je na rukama imao narukvice a na vratu blistavi cvetni okovratnik. Njegova odeća, pregača od nabrane zlatne tkanine, pak dosezala mu je gore do vrha leđa a dole do listova nogu, dok je spreda, na mestu gde je popreko visila presvlaka sa zlatnim resama, bila povijena duboko ispod pupka, otkrivajući bubnjast trbuščić jednog crnačkog deteta. Povezača, takođe od zlatne tkanine, bila mu je sasvim priljubljena uz čelo, na kojem je, kao i u oca, obavijajući dečakovu glavu stajala zmija, no ona mu je na potiljku bila vezana u čvor kose, dok mu je preko jednog uveta u obliku široke resaste vrpce visio detinji uvojak kraljevskih sinova.

Narod je iz punog grla klicao njemu, tom već začetom suncu, ali suncu koje još nije izašlo, suncu ispod istočnog horizonta, sutrašnjem suncu. „Mir Amunu!” vikali su. „Neka dugo živi božji sin! Kako se tako lepo javljaš na mestu svetlosti nebesa! Ti, dečače Hore, sa uvojkom! Ti čarolijama bogati sokole! Zaštitniče očev, zaštiti nas!” Bilo je još mnogo vike i mnogo molitvi, jer se iza čete koja je hitala iza ‘sunca narednog dana’ pojaviše još jedna visoko natkriljena ognjena kola, u kojima je, stojeći iza vozara nagnutog preko ograde, bila Teja, supruga boga, faraonova velika supruga, gospodarica zemalja. Ona je bila mala i tamnog lica; njene namazane oči nekako su oštro sevale, njen maleni i čvrsti božanski nosić bio je oštro savijen, a njena uzdignuta usta su se smejala celim svojim obimom. Nešto tako lepo kao što je bio njen ukras na glavi na zemlji još nije viđeno: bila je to orlovska kapa, cela ptica, napravljena od zlata, čije telo sa isturenom glavom je pokrivalo njeno teme, a predivno izrađena krila padala preko obraza i ramena. Na leđima ptice pak bio je još jedan prsten sa kojeg se uzdizao par visokih i krutih pera, pretvarajući kapu u božansku krunu; a spreda, na čelu, stajala je – što je već delovalo malo preterano – pored gole razbojničke glave orla strvinara sa povijenim kljunom, i otrovom naduvena naočarka. Velikih znakova i božanskih znamenja bilo je podosta, čak i previše, pa je narod, sav zanesen, morao izbezumljeno da kliče: „Eset! Eset! Mut! Nebeska majko kravo! Bogorodice! Ti koja palatu ispunjavaš ljubavlju, slatka Hator, smiluj se na nas!” Klicalo se i kraljevskim kćerkama, koje su zagrljene stajale u kolima iza duboko pognutog vozara koji je upravljao konjima, a klicanjem su dočekane i dvorske dame, koje su se takođe vozile u parovima, s počasnim mahalicama u rukama kao i velikaši koji su bili blizu i bliski faraonu, stvarni i jedini prijatelji faraonovi, oni koji su imali pravo da stupe u jutarnju odaju, a sada su sledili iza drugih. Tako je povorka hebseda prolazila

od palate Merimat putem kroz masu ljudi sve do reke, gde su čekale šarene lađe, među kojima je bila i faraonova nebeska barka sa imenom „Zvezda obeju zemalja”, spremne da preko prevezu boga, roditeljku, potomstvo i svu dvorsku svitu, pa da se onda na istočnoj obali drugim zapregama provezu kroz grad živih, gde je po ulicama i na krovovima tamošnji živalj takođe razdragano klicao u slavu doma Amunova i velikog kađenja.

Tako je Josif video „faraona”, kao što je nekada, dok je još bio rob na prodaju, prvi put, u dvorištu kuće blagoslova, ugledao „Potifara”, najvišeg dostojanstvenika u celoj okolini, i pri tome pomislio kako da što je moguće pre dospe dotle da može da stoji pored njega. A sada je bio tu, zahvaljujući pametnoj govorljivosti; ali povest tvrdi da je već tada u sebi bio naumio, da je sebi bio postavio cilj da uspostavi vezu sa daljim i značajnijim pojavnim oblicima najvišega, pa je njegovoj obesti pripisala još jednu dalekosežniju težnju. Ali kako je to bilo moguće? Zar postoji nešto više od najvišeg? Svakako; ako neko u svojoj krvi nosi smisao za budućnost, naime za ono sutrašnje najviše, onda je to moguće. Josif je za vreme dok je masa predano klicala, što je i on činio sa svesnom uzdržanošću, dosta predano posmatrao faraona na njegovim ognjenim kolima. A ipak njegova najintimnija i najdublja radoznalost, a ni njegovo interesovanje, nisu bili usmereni na starog boga, nego na onog koji dolazi posle njega, na dečaka s uvojkom i boležljivo osmehnutim usnama, na faraonovog Josifa, na sunce koje dolazi. Za njim je gledao, za njegovim uskim leđima i zlatnim perčinom kose, kako svojim slabašnim, narukvicama ukrašenim rukama upravlja kolima; njega je on, a ne faraona, imao i video u svojoj duši i kada je sve bilo prošlo i masa bila navalila ka Nilu; njegove misli bile su zaokupljene mališom, onim koji dolazi, te se on tu, sva je prilika, posve slagao sa decom Egipta, koja su, ugledavši mladog Hora, još predanije klicala i izvikivala molitve nego kada je prolazio sam faraon. Jer, budućnost je nadanje, a iz dobrote je čoveku dato vreme da živi u očekivanju. Nije li i Josif morao još dosta da raste na svom mestu pre nego što je pomisao da stoji pred najvišim mogla da stekne i najmanje i najopštije izglede da se ostvari? Bilo je, dakako, jakih razloga to što je njegovo posmatranje zbivanja na dan praznika hebseda išlo dalje od sadašnjeg najvišeg i što se prenosilo u budućnost i na sunce koje još nije bilo izašlo.

Izveštaj o Mont-kavovom skromnom umiranju

Sedam puta je egipatska godina vodila Josifa sa sobom uokrug, osamdeset i četiri puta je zvezda koju je voleo i kojoj je bio srodan prošla sve svoje mene, i od one građe Jakovljeva sina, s kojom ga je otac, brižan i blagosiljajući ga, uputio na put, tokom životnih promena stvarno više nije preostalo ništa; on je takoreći nosio sasvim novu odeću, kojom je bog zaodenuo njegov život i na kojoj više nije bilo ni končića od stare odeće koju je nosio kao sedamnaestogodišnjak: istkanu od egipatskih dodataka, u kojoj bi ga Jakov samo još s nevericom mogao prepoznati – te bi sin morao da mu kaže i da ga uverava: Ja sam Josif. Sedam godina mu je prošlo u spavanju i bdenju, u razmišljanju, doživljavanju, delanju i zbivanju, kao što prolaze dani, a to znači, ni brzo ni polako, nego su jednostavno bile prošle, pa je sada imao dvadeset i četiri godine, bio je stasali mladi čovek lepe pojave i izgleda, sin Ljupke, dete ljubavi. Njegovo držanje pri obavljanju poslova postalo je otresitije i odlučnije, dok mu je nekadašnji dečački piskavi glas sada postao mnogo puniji, te bi zvučno odjekivao kada bi prolazio između radnika i posluge u kući i kao nadzornik im saopštavao svoje naloge ili pak prenosio naloge Mont-kava, kao zamenik i glavni govornik upraviteljev. Jer, to je on već odavna bio, a mogao se nazvati i njegovim okom, njegovim uhom ili njegovom desnom rukom. Ali ljudi u kući zvali su ga jednostavno „Usta”, jer je egipatski običaj i način izražavanja nalagao da se opunomoćenik gospodarev, preko kojeg dolaze zapovesti, tako zove, a u Josifovom slučaju ovaj običaj osvežen je dvojakim značenjem koje je ime tu poprimalo; mladić je, naime, govorio kao neki bog, što je veoma odgovaralo deci Egipta, štaviše donosilo im smeh i veliko zadovoljstvo, a oni su dobro znali da je lepim i pametnim govorom, onako kako oni ne bi umeli da govore, sebi prokrčio ili barem pripremio put do gospodara i upravitelja Mont-kava.

Ovaj je imao puno poverenje u njega u svim stvarima, bilo da se radilo o stvarima iz delokruga upravljanja gazdinstvom, obračunavanja prihoda, nadzora ili pak trgovanja, pa kada predanje kaže da je Potifar celu svoju kuću položio u ruke Josifove i da više ni za šta nije

mario, osim što je pio i jeo, onda to zapravo znači da se radilo o doslovnom prenošenju sa gospodara na upravitelja, a sa ovog na kupljenog roba, sa kojim je sklopio savez ili sporazum o vernoj i odanoj službi gospodaru; i kuća i gospodar mogli su da budu zadovoljni što se baš na Josifu, a ne nekom drugom završilo to prenošenje poslova, te da je konačno uistinu on brinuo brigu o gazdinstvu; jer se on o njemu brinuo s izuzetnom odanošću i radi gospodara i radi svojih dalekosežnih planova, pa je i danju i noću samo mislio o dobrobiti kuće, tako da je, sasvim u skladu sa rečima starog Ismailjca i sa svojim sopstvenim imenom, tu kuću ne samo opskrbljivao, nego ju je i bogatio.

Zašto je Mont-kav pri kraju ovog razdoblja od sedam godina Josifu sve više i više poveravao, da bi mu na kraju potpuno poverio nadzor nad kućom, a on sam se na kraju sasvim povukao iz svih poslova u posebnu odaju poverenja – o tome će odmah, malo dalje, biti reči. Pre toga se mora reći da opakom Duduu, i pored svih njegovih nastojanja, nije uspelo da Josifu preseče put kojim je srećno bio krenuo i koji ga je, još pre nego što je bilo proteklo sedam godina, uzdigao visoko iznad sve posluge u kući, pa tako i iznad položaja i ugleda Potifarovog patuljastog čuvara nakita. Duduova komornička služba bila je, doduše, dostojna svakog uvažavanja; ona je ovom čovečuljku zacelo bila dopala zbog njegovog dostojanstva, njegove solidnosti i vrednosti kao patuljka, pa je ta služba i uslovljavala da se neprekidno nalazio u blizini gospodara, što mu je po prirodi stvari pružalo prilike da neposredno utiče na gospodara, a to je, naravno, opet moglo biti opasno po Josifa. Međutim, Potifar nije podnosio ovog oženjenog patuljka; njegova dostojanstvenost i umišljenost bile su mu odvratne, a pošto je smatrao da nije ovlašćen da ga liši njegove službe, to je barem gledao da ga što je moguće više drži podalje od sebe na taj način što bi za obavljanje poslova u jutarnju odaju i sobu za odevanje pozivao neke neznatnije osobe –posrednike između sebe, svoje ličnosti, i čuvara odeće, kojem bi onda poveravao samo nadzor nad nakitom, odećom, amajlijama i odličjima, ne pripuštajući ga k sebi više i duže nego što je to bilo neophodno, pa tako Dudu, zapravo, nije ni dolazio do reči pred njim, te tako pred njim nije ni mogao – a što bi tako rado učinio – da izloži svoj prigovor protiv tuđinca i sablazni koju je izazvao svojim napredovanjem u kući.

Ali da su mu okolnosti to i omogućile, ipak se ne bi tek tako usudio da istupi sa tim svojim prigovorom – ne pred samim gospodarem. Jer, bila mu je dobro poznata netrpeljivost koju je ovaj gajio prema njemu, ozbiljnom patuljku, navodno zbog potajne nadmenosti, koju on pred samim sobom nije ni mogao ni hteo da porekne, kao

i zbog njegovog pristajanja uz stranku koja je zastupala načelo Amunove najviše sunčeve snage, pa je morao s razlogom da strahuje da njegova reč neće biti nimalo delotvorna pred Petepreom. Je li njemu, Duduu, suprugu Cezetinom, nužno da se izloži takvom iskušenju? Nije, naravno, te je više voleo da ide posrednim putevima: onim preko gospodarice, pred kojom se više puta žalio i koja ga je barem s puno pažnje slušala; onim preko Beknehonsa, jakog čoveka Amunovog, kojeg je, kada bi dolazio u posetu njoj, mogao da nahuška na sa stanovišta starinskih običaja neprihvatljivo povlašćivanje Habirca; a i preko Cezete, svoje supruge, normalno izrasle žene koja je bila u službi kod Mut-eme-enet, te joj je naložio da utiče na nju u duhu njegove zlobne namere.

No, i vrednom i revnosnom čoveku može da se desi da nema uspeha. Zamislimo sebi samo, na primer, da gospođa Cezeta svome suprugu nije podarila porod, i imaćemo jasan primer za takav slučaj. Tako je i Dudu ovde u svom nastojanju bio neuspešan: nikako ovom prijanu nije htelo da pođe za rukom ono što je bio naumio. Doduše, pouzdano je utvrđeno da je Amunov prvosveštenik, Beknehons, jednog dana na dvoru, u predvorju faraonovom, Petepreu održao neku vrstu diplomatske pridike povodom sablazni koju pobožni ljudi moraju da trpe u njegovoj kući zbog napredovanja nekog nečistog stvorenja, uputivši mu tada i očinski dobronameran prekor. Ali nosilac mahalice ga nije razumevao, nije mogao ničeg da se seti, pa je, neprestano žmirkajući, delovao nekako rasejano, dok Beknehons opet, zbog svojih velikih planova i poslova, nije bio u mogućnosti da se duže zadrži na pojedinostima, sitnicama, stvarima od privatnog značaja; ubrzo je prešao na opšti plan stvari, te stade da pokazuje na četiri strane sveta, da govori o državnim pitanjima očuvanja moći, pa u tom sklopu dođe i na strane kraljeve Tušratu, Šubilulima i Abdaširta, te se razgovor tako rasplinu i krenu na velika pitanja. A Muta, gospodarica, nije se čak ni usudila da o toj stvari govori sa svojim suprugom jer je poznavala njegovu nepopustljivu tvrdoglavost, a uz to nije bila navikla da s njime razgovara o opštim stvarima, nego bi s njim samo izmenila brižne nežnosti, a i uopšte nije volela da od njega bilo šta traži. To su bili opravdani razlozi za njeno nemo mirenje sa stvarima. U našim očima pak to je ujedno i znak da je još u ono vreme, a to znači još pri kraju razdoblja od sedam godina, ova žena bila ravnodušna prema Josifovom prisustvu i da joj tada još nije bilo stalo do njegovog udaljenja iz kuće i sa poseda. Vreme kada će poželeti da bude premešten i udaljen iz kuće – da bi joj bio sklonjen s očiju – tek treba da dođe za Egipćaninovu ženu, naime istovremeno sa strahom pred samom sobom, za koji njen ponos tada još nije znao. A istovremeno će se onda desiti još jedna čudna stvar: naime,

istovremeno kada je gospodarica spoznala da bi za nju bilo bolje da Josifa više ne viđa i kada se ona odista kod Peteprea počela zalagati za njegovo udaljenje, učinilo se da se Dudu okrenuo Habircu i da je postao njegov pristalica; jer, počeo je da mu ugađa i da pred njim izigrava slugu spremnog da učini svaku uslugu, i to u tolikoj meri da je došlo do zamene uloga između patuljka i gospodarice, pa je izgledalo da je ova preuzela od njega mržnju, dok je ovaj pred njom samo hvalio i slavio ovog mladića. I jedno i drugo bilo je samo naoko; i u jednom i u drugom slučaju radilo se o čistom prividu. Jer u istom trenutku kada bi gospodarica gonila sebe da poželi da Josifa više ne bude tu, ona u istom trenutku to više nije mogla i zavaravala je samu sebe praveći se da to želi. Dudu, pak, koji je to i te kako namirisao, samo se podlački pretvarao, nadajući se da će Jakovljevom sinu moći više da naškodi ako mu se nametne za drugara.

O svemu tome biće odmah, samo malo dalje, više govora. A događaj koji je te promene izazvao, ili su barem u svakom slučaju posle njega usledile, bila je teška, samrtna bolest Mont-kava, upravitelja kuće i Josifovog saveznika u odanoj službi gospodaru, – teška za njega, teška za Josifa, koji mu je bio odan celim svojim bićem i za koga je njegovo bolovanje i umiranje maltene postalo pitanjem savesti, i teška za svakog onog koji mu je bio naklonjen i koji je saosećao sa tim jednostavnim ali trezvenim čovekom, bez obzira na to što je to možda bilo povezano sa uvidom u nužnost njegovog odstupanja. Jer u tome što je Josif bio doveden u kuću čiji je nastojnik bio obeležen smrću nesumnjivo treba videti nešto što je predviđeno i planirano, pa je, shodno tome, i umiranje nastojnika u neku ruku predstavljalo žrtvenu smrt. Sreća je samo što je to bio čovek koji je u duši naginjao povlačenju, a tu smo njegovu spremnost na drugom mestu pokušali da objasnimo njegovom bubrežnom boljkom. Ali isto je tako moguće da je ova bila samo telesno ispoljavanje duševne sklonosti, isto što i ova, s tim što se od ove razlikovala samo onako kako se reč razlikuje od misli i slikovni znak od reči, tako da bi u knjizi života nastojnika jedan bubreg bio hijeroglif za „povlačenje".

Šta se nas toliko tiče Mont-kav? Zašto mi to govorimo o njemu s nekom ganutošću, a da o njemu zapravo ne možemo reći više nego da je bio jednostavan, to znači skroman i čestit, a to će reći: jedan ujedno praktičan i duševan čovek, jedan čovek koji je tada živeo na zemlji, i to u zemlji Keme, u kasno ili rano doba, već kako se uzme, u doba kada je raznovrsno plodan život baš njega izrodio, ali, i pored sveg poznog doba, ipak toliko rano da se njegova mumija odavno raspala u najsitnije delove i rasula u sve strane sveta i nestala u tom

svetu? On je bio trezveno zemaljsko stvorenje koje nije uobražavalo da je nešto bolje od života, pa u osnovi nije htelo da zna za ono što spada u područje smelog i uzvišenog – ali ne iz neke prizemnosti, već iz skromnosti, iako je na skrovit, potajan način bio veoma spreman da sasluša viša došaptavanja, što mu je i omogućilo da u Josifovom životu igra određenu, i to ne baš beznačajnu ulogu, pri čemu se u osnovi sasvim slično ponašao kako se jednog dana poneo veliki Ruvim. Slikovito rečeno, i Mont-kav je oborene glave uzmaknuo tri koraka pred Josifom i potom se okrenuo od njega. Na primereno zanimanje za njegovu ličnost obavezuje nas, nema sumnje, ta sudbinom mu dodeljena uloga. Ali, nezavisno od te obaveze i iz nekog našeg čisto ljudskog razloga, mi posvećujemo našu pažnju i naše misli ovoj jednostavnoj a ipak profinjenoj, izvesnom uzdržanom setom obavijenoj životnoj pojavi čoveka koju mi ovde snagom simpatičko duhovnog govora, koji bi on nazvao čarolijom, još jednom oživljavamo iz njene višehiljadugodišnje raspršenosti.

Mont-kav je bio sin nekog srednjeg činovnika riznice hrama Montua u Kamaku. Rano, već sa pet godina, njegov otac, koji se zvao Ahmoze, posvetio ga je Totu i dao ga u kuću poduke koja je bila pripojena upravi hrama, gde je uz strogu disciplinu, slabu hranu i obilne batine (jer je važilo pravilo da pitomac ima uši na leđima, pa bolje čuje kada ga biju) podizano činovničko potomstvo Montua, sokologlavog boga rata. Nije to, uostalom, bila jedina svrha te škole, koju su pohađala deca različitog porekla, otmenog i manje otmenog, da bi u njoj dobila opšte osnove literarnog obrazovanja, pošto se u njoj predavala božja reč, naime umeće čitanja pisma, veština pisanja trskom i savladavanje lepog stila izražavanja, već su se u njoj stvarale pretpostavke za karijeru državnog pisara, kao i naučnika.

Što se tiče Ahmozesova sina, on nije želeo da postane naučnik, i to ne što bi počem za to bio suviše glup, već iz skromnosti i zato što je od samog početka bio čvrsto odlučio da se drži u granicama odmerenosti i pristojnosti, pa ni po koju cenu nije želeo da se uzdigne visoko. A i to što dane svog života nije proveo, poput svog oca, kao pisar akata u Montuovom uredu, nego je postao upravitelj kuće jednog velmože – čak je i do toga došlo gotovo protiv njegove volje; jer za to lepo mesto su ga preporučili njegovi učitelji i pretpostavljeni, podstaknuti svojim zapažanjem da se odlikuje ne samo lepim darovima, nego i primerom uzdržanošću, pa je tako dospeo na taj položaj a da to sam nije ni tražio. Od batina u kući poduke dobio je samo onoliko koliko se nije moglo izbeći, onoliko koliko je otpadalo i na najboljeg učenika da bi dobro slušao; jer da ima dobru glavu, to je pokazao brzinom kojom je usvajao visoki dar majmuna, pismo,

pametnom besprekornošću kojom je predloške, pravila ponašanja i uzorke stilski sročenih pisama, one pouke, poučne pesme, upozorenja i pohvale pisarskom staležu iz ranijih stoleća, prenosio u dugim redovima na svoje školske svitke, pri čemu je istovremeno pozadinu svitaka ispisivao ciframa o pripremljenim i uskladištenim džakovima žita i beleškama za poslovna pisma, jer je gotovo od samog početka korišćen i za obavljanje praktičnih poslova u upravi – više po sopstvenoj želji, nego po želji svoga oca, koji bi rado od njega bio načinio nešto više nego što je on sam bio, božjeg proroka, vrača ili zvezdoznanca, dok se sam Mont-kav, već kao dečak skroman, odlučno opredelio za praktične poslove u životu.

Ima nečeg osobenog u toj vrsti urođene rezignacije koja se ispoljava kao čestita valjanost, a i kao mirna strpljivost prema svim nedaćama života, zbog kojih bi neki drugi bogove zasuo prekorima. Mont-kav se prilično rano oženio ćerkom uredskog kolege svoga oca, kojoj je podario svoje srce. Ali žena mu je umrla već na prvom porođaju, a sa njom je umrlo i dete. Mont-kav ih je gorko oplakao, ali se nije previše čudio ovom udarcu, niti je zbog toga mnogo mlatarao rukama pred bogovima. Više nije pokušavao da ostvari porodičnu sreću, već je ostao udovac i sam. Jedna njegova sestra bila je udata za nekog sitnog trgovca u Tebi; njoj bi odlazio u posetu ponekad, kada bi imao slobodnog vremena. Po završenom školovanju radio je najpre u upravi Montuova hrama, kasnije je postao nastojnik kuće prvog proroka tog boga, a zatim je dospeo na čelo lepe kuće Petepre-a, dvoranina, gde je već deset godina s dobroćudnim ali čvrstim autoritetom obavljao svoju službu, kada su mu Ismailjci doveli onog sposobnog pomagača u odanoj službi nežnom gospodaru i ujedno svog budućeg naslednika.

Da je Josif predviđen za njegovog naslednika, to je on već rano slutio, jer je uopšte, pored sve svoje samosvesne jednostavnosti, bio čovek koji je imao čulo da predoseti tok stvari, pa se može reći da je sama ta jednostavnost, ta sklonost ka samoograničavanju i odricanju, bila proizvod te sposobnosti da se predoseti tok stvari: naime, one stvari koja se odnosila na bolest koja je tinjala u njegovom snažnom telu, a bez čijeg delovanja, koje je, doduše, umanjivalo životnu snagu, ali je zato istančalo njegova osećanja, teško da bi bio sposoban za finije utiske koje je na njega ostavio Josif prilikom prvog susreta. U to vreme je već znao za svoju slabu tačku, pošto mu je ‘Užareni trbonja’, brbljivac, na osnovu potmulog pritiska koji je upravitelj često osećao u krstima i na levom bedru, te povremenih bolova u predelu srca, čestih vrtoglavica, loše probave i zatvora creva, nesanice i preteranog teranja na mokrenje, otvoreno rekao da

boluje od crvljivog bubrega.

To zlo je često skriveno i ono se po prirodi lagano razvija, ponekad se zameće već u rano životno doba, da bi onda nastupila međurazdoblja prividnog zdravlja, u kojima se sve čini da je bolest minula, da je, dakle, izlečena, da bi se onda opet, iznenada, ispoljili znaci koji ukazuju na napredovanje bolesti. Mont-kav je, koliko se sećao, u dvanaestoj godini života jednom već imao krvavu mokraću, ali samo jednom, a onda mnogo godina toga više nije bivalo, tako da je ova zastrašujuća i opasna pojava bila pala u zaborav. Tek kada je imao dvadeset godina, to se ponovo dogodilo, ali sada zajedno sa pomenutim tegobama, među kojima su vrtoglavica i glavobolja uzeli toliko maha da je dolazilo do jakih napada povraćanja propraćenih žučnim napadom. Ali i to je prošlo; no, otada je on, mirno i spremno, svoj život provodio u borbi sa povremenim napadima bolesti, koja ga je mesecima, pa i godinama, prividno ostavljala na miru, da bi ga onda ponovo spopala sa većom ili manjom žestinom. Skromnost, koja je bila plod te bolesti, često bi se izmetnula u opštu tromost, neraspoloženje i obamrlost tela i duše, čemu se Mont-kav u svom tihom junaštvu suprotstavljao obavljanjem svojih svakodnevnih poslova, dok su lečnici ili oni koji su to hteli da budu nastojali da mu pomognu, odnosno olakšaju, puštanjem krvi. Pošto mu je apetit inače bio zadovoljavajući, jezik čist, isparavanje tela bez ikakvih smetnji, a puls prilično pravilnog otkucaja, to oni koji su ga lečili još uvek nisu smatrali da je ozbiljno bolestan, sve dok se jednog dana na člancima nogu nisu pojavile blede natekline iz kojih je, po ubodu oštrim predmetom, potekla neka vodnjikava tečnost. Pošto su ta pražnjenja donosila očevidno rasterećenje njegovih sudova i olakšanje njegovom srcu, to je ta pojava čak pozdravljena kao nešto povoljno, kao neki dobar znak, jer je, zahvaljujući njoj, bolest počela da izlazi napolje i da napušta njegovo telo.

Mora se reći da je deceniju do Josifovog dolaska u kuću, uz pomoć 'Užarenog trbonje' i njegovih biljnih lekova, prilično dobro podneo, iako se retki prekidi njegovog poslovanja kao glave gazdinstva više mogu pripisati njegovoj skromnoj snazi volje, koja je obuzdavala boljku, nego narodskoj veštini lečenja 'Užarenog trbonje'. Prvi stvarno teški napad sa takvim vodenim otocima na rukama i nogama da je morao da ih povije, sa ludačkom glavoboljom, sa žestokim povraćanjima, pa čak i obnevidelošću, imao je gotovo neposredno posle kupovine Josifa; štaviše, taj napad je već bio u toku dok je vodio pregovore sa starim Ismailjcem i ispitivački pogledao ponuđenu robu. Tako barem mi pretpostavljamo, jer nam se čini da su njegove osećajne slutnje, pošto je ugledao Josifa, i, posebno, ganutost koju je

kod njega izazvao probni pozdrav kojim mu je ovaj rob poželeo 'laku noć' već bili vesnici napada i znaci bolećivošću pojačane osećajnosti. Ali moguće je i drugo, lečničko mišljenje, po kome je, baš obrnuto, onaj preblagi pozdrav sa željom da se ima mirna i laka noć prouzrokovao izvesno omekšanje njegove prirode i njene otporne snage protiv zla koje ju je stalno opsedalo, – i mi smo stvarno skloni da izrazimo bojazan da Josifove svake večeri izrečene želje da provede laku noć, ma koliko da su godile upravitelju, nikako nisu bile od neke naročite koristi njegovoj volji da održi život u nesvesnoj borbi sa bolešću.

I to što se Mont-kav u početku skoro uopšte nije brinuo za Josifa može se najvećim delom pripisati tadašnjem napadu bolova koji su ga onemogućavali u njegovoj preduzimljivosti. Taj napad, kao i poneki kasniji, slabiji ili isto tako jak, prošao je zahvaljujući Hun-Anupovom puštanju krvi, pijavicama, maštovitim mešavinama biljnog i životinjskog sastava, kao i oblozima oko bedara, napravljenim od starih spisa razmekšanih u toplom ulju. Dolazilo je do oporavka ili prividnog oporavka, pa se tokom podužeg razdoblja upraviteljev život odvijao na način zdravog čoveka, a tako je bilo i dok je Josif bio u kući i stasao u njegovog prvog pomoćnika i njegovog glasnogovornika. Ali u sedmoj godini Josifovog boravka u kući Mont-kav je na sahrani jednog svog rođaka – svog šuraka, posednika jedne male radnje, koji se bio upokojio – navukao nazeb koji je širom otvorio vrata nesreći i ova ga je odmah svom silinom šćapila.

Bivalo je to u svako doba da se čovek zarazi smrću, da ga, kako se ono kaže, „povuče za sobom" neko kome je u pogrebnoj dvorani u kojoj duva sa svih strana ukazao poslednju počast; bila je to dosta česta pojava, i tada, u ono vreme, a i danas. Bilo je leto i veoma toplo, ali i, kao što to često biva u Egiptu, prilično vetrovito – što jedno s drugim skupa predstavlja opasnu stvar, budući da oštar vetar ubrzava isparavanje kože i pospešuje naglo rashlađenje. Zatrpan poslovima, upravitelj se predugo zadržao u kući, pa mu je zapretila opasnost da zakasni na pogrebne svečanosti. Morao je da se požuri, tako da ga je u toj hitnji oblio znoj, pa je već prilikom prelaska reke put Zapada, prateći barku koja je prenosila mrtvaca, osetio kako ga podilazi jeza jer se nije bio dovoljno obukao. Stojeći potom pred malom grobnicom u steni, koju je posednik male radnje, sada već Usir, sebi bio podigao od svojih ušteda, dok je pred tim skromnim portalom jedan sveštenik u Anupovoj maski psa držao uspravno mumiju, a drugi jedan s mističnom telećom nogom nad njom izvodio obred otvaranja usta, pri čemu je ceo taj čin pratila mala grupa ožalošćenih, s rukama na glavama posutim pepelom, Mont-

kav je osetio da mu hladan povetarac koji je tu duvao i vlažan vazduh koji je bio iz pećine nimalo nisu godili. Vratio se kući s kijavicom i upalom mehura; već narednog dana se žalio Josifu da mu teško pada da pokreće ruke i noge; neka vrsta obamrlosti prisilila ga je da se okane kućnih poslova i legne u krevet, a kada mu je vrhovni vrtlar, da bi mu ublažio nesnosne, povraćanjem i skorom obnevidelošću propraćene glavobolje, stavio pijavice na slepoočnice, dobio je apoplektički napad.

Josif se jako uplašio kada je spoznao Božje namere. Mere predohrane koje bi čovek u tom pogledu preduzeo, razmišljao je on za sebe, nikako ne predstavljaju grešni pokušaj da se osujeti viša volja u njenom naumu, već bi one mogle da se shvate kao pokušaj da se ona stavi na neophodnu probu. Zbog toga je odmah privoleo Potifara da pošalje nekoga u kuću Amunovu po nekog učenog lekara, pred kojim bi se 'Užareni trbonja', uvređen, doduše, ali i oslobođen odgovornosti, čije je težine i te kako bio svestan, povukao i ustupio mu svoje mesto.

Znalac veštine lečenja iz kuće knjiga zaista je odbacio većinu mera koje je 'Užareni trbonja' bio preduzeo, pri čemu uistinu razlika između njegovih i vrtlarevih uputstava u očima celog sveta, a i u njegovim, i nije bila toliko medicinske koliko društvene prirode: ova su bila za narod, za koji su mogla da budu dobra i da postignu dosta dobre rezultate, a ona za gornje slojeve društva, koji su lečeni na elegantniji način. Tako je mudrac iz hrama odbacio stare spise omekšane u ulju, kojima je njegov prethodnik bio prekrio trbuh i bedra bolesnika, i zatražio obloge od platna dobrih ručnika. On je zavrtao nosem i zbog popularnih recepata 'Užarenog trbonje' za sve bolesti, koje su, navodno, sami bogovi jednom smislili za Rea, kada je ostareo i oboleo, a sastojali su se od četrnaest do trideset i sedam odvratnih sastojaka, među kojima su bili: gušterova krv, istucani svinjski zubi, vlaga iz ušiju iste životinje, mleko porodilje, razni izmeti od antilope, ježa i muva, ljudska mokraća i tome slično, ali su, pored toga, sadržavali i stvari koje je i učeni lekar dao upravitelju, samo bez tih odvratnih sastojaka, naime: meda i voska, zatim bunike, male količine makovog soka, gorke kore, medveđeg grožđa, sode bikarbone i ipekakuane. Sa žvakanjem ricinusovih semenki s pivom, koje je vrtlar posebno bio preporučio, slagao se i lekar; takođe i sa uzimanjem nekog korena bogatog smolom, koji je delovao kao jako sredstvo za otvaranje. Ali zato je drastična puštanja krvi, koja je 'Užareni trbonja' preduzimao gotovo svaki dan, jer je samo na taj način moglo da se ublaži ono mučno udaranje u glavi i ona mučna obnevidelost od bola, smatrao nepotrebnim, zastupajući

mišljenje da ih, ako im se već mora pribeći, treba na umeren način primenjivati; jer će bolesnik koji je inače bio veoma bled, govorio je, kratkotrajno olakšanje platiti suviše visokom cenom u vidu gubitka hranjivih i životodavnih sastojaka krvi.

Tu je, svakako, bila posredi jedna gotovo nerešiva dilema; jer očigledno je krv, koja je bila izgubila korisne sastojke i time oslobodila prostor za štetne materije, upravo ta neophodna krv izazivala tihe upale, preplavljujući telo bolestima koje su naizmenično a ponekad i istovremeno nastupale, a sve su one, posredno dakako, kao što su oba lekara to znala, svoje izvorište imale u bubregu koji je odvajkada slabo obavljao svoj posao. Tako je Mont-kav – bez obzira na imena kojima su njegovi negovatelji označavali ove opake pojave i mišljenja koja su o njima zastupali – zaredom ili istovremeno bolovao od upale porebrice, trbušne maramice, srčane kesice i upale pluća; a k tome su još dolazili teški moždani simptomi, kao što su: povraćanje, obnevidelost, navale krvi i grčenje udova. Ukratko, smrt ga je napadala sa svih strana i svim oružjima, pa je bilo pravo čudo da joj je, otkako je morao da legne u krevet, još nedeljama odolevao i da je poneke bolesti čak i savladao, odnosno preboleo. On je bio snažan bolesnik; ali ma koliko da se dobro držao i ma koliko da je žestoko branio svoj život, ipak mu je bilo suđeno da umre.

To je bilo ono što je Josif rano spoznao, dok su se Hun-Anup i Amunov učeni čovek nadali da će pomoći upravitelju da ponovo stane na noge, i njega je to veoma rastužilo: ne samo iz duboke privrženosti čestitom čoveku koji mu je učinio dobra i čija ga se promenljiva sudbina duboko doimala, jer je i to bila sudbina jednog „čoveka patnji i radosti", jedna gilgameška mešavina, čoveka mažena i udarana istovremeno, nego i zbog toga, i to naročito zbog toga što su njegova patnja i njegovo umiranje mučili njegovu savest. Jer, sve je, očevidno, bilo tako udešeno i podešeno da bi on mogao da napreduje, a jadni Mont-kav je u okviru Božjih planova trebalo da bude žrtva; on je trebalo da bude uklonjen s puta, to je bilo jasno i nedvosmisleno, pa je Josifu dolazilo da tom gospodaru planova najradije kaže: „To što ti tu radiš, Gospodaru, to činiš isključivo po svojoj volji, a ne po mojoj. Izričito izjavljujem: neću s tim da imam bilo kakve veze, a što se to radi zbog mene, to, nadam se, još ne znači da sam ja za to kriv; ja se svom svojom poniznošću toga odričem!" Ali ništa to nije pomagalo, njega je ipak mučila savest zbog žrtvene smrti prijateljeve i on je jasno video da, ako se tu uopšte može govoriti o krivici, ona pada na njega, korisnika, jer Bog ne zna za krivicu, te Bog ne može biti kriv. 'To je upravo ono', mislio je on u sebi, 'da Bog sve čini, a nama je dao savest da bismo mi postali krivi

pred njim, jer naša savest okrivljuje nas umesto njega. Čovek nosi Božju krivicu, pa bi bilo i te kako pravedno kada bi se Bog jednog dana odlučio da on ponese našu krivicu. Kako će on to, budući da je svet i da mu je strana krivica, uraditi, ne zna se. Po mome mišljenju, on bi radi toga morao da postane čovek'.

Josif se nije odvajao od bolesničke postelje žrtve tokom četiri ili pet nedelja, za kojih se ova još odupirala smrti koja je višestruko navaljivala – toliko mu je upraviteljovo stradanje leglo na dušu, odnosno na savest. Predano je dvorio bolesnika danju i noću, požrtvovano, kako se kaže i kako bi se ovde s pravom reklo, jer se radilo o uzvratnoj žrtvi, i Josif je u tome išao tako daleko da se odricao vlastitog sna, pa je za to vreme vidno omršavio. Uneo je svoj ležaj u posebnu odaju poverenja i postavio ga kraj ležaja bolesnikovog, te je svakog časa činio ono što je mogao da čini: grejao mu obloge, davao mu lekove, trljao mu kožu mešavinom lekovitih trava, davao mu po uputstvu božjeg lekara da udiše paru istucanih biljaka koje je zagrejao na kamenju i pridržavao mu noge kada bi dobijao napade grčeva, jer je jadnik poslednjih dana često doživljavao te napade, tako da je vrištao pod brutalnim nasrtajima i naletima smrti, koja kao da nije mogla da dočeka da joj se preda, pa je sve silovitije i grublje navaljivala na nj. Naročito je silovito napadala kada je Mont-kav hteo da zaspi; tada bi se to umorno telo pod tim silovitim naletima toliko previjalo u grčevima da je gotovo ispadalo iz kreveta, te se činilo kao da mu smrt govori: „Šta, ti bi da spavaš? Diž' se, diž' se i umri!" Tu su onda Josifove umirujuće reči kojima bi mu poželeo 'laku noć' više nego ikada bile dobrodošle, pa ih je sada izgovarao s posebnom smotrenošću, govoreći upravitelju šaptavim glasom da će sada sigurno naći stazu u zemlji utehe za kojom čezne, i da će nesmetano krenuti onamo, a da ga leva ruka i leva noga, koje mu je predostrožnosti radi bio privezao platnenim zavojima, neće – prestravljenog bolom – povući natrag u dan njegovih patnji.

To je bilo sasvim dobro i donekle mu je to i pomoglo. Ali Josif se sam uplaši kada mu se učini da su mu njegove reči kojima je prizivao pokoj isuviše dobro pomogle, te upravitelj, koji je tokom godina toliko patio od nesanice, sada poče da ispoljava neprirodnu želju za spavanjem i da se gubi u omamljenosti otrovom, tako da je izgledalo da će dobra staza da se izmetne u zlu, pa se moralo strahovati da bi putnik mogao da zaboravi na povratak. Stoga je Josif morao da smisli nešto drugo i da, umesto što će mu pevati uspavanke, nastoji da prijatelja veže za ovaj svet na taj način što će mu životne duhove zabaviti pričama i zgodama iz velike riznice povesti i anegdota iz daleke prošlosti, koje je on još kao maleni dečak znao zahvaljujući

Jakovljevim i Elijezerovim podukama. Jer, nastojnik je uvek rado slušao o onom prvašnjem životu kupljenog roba, o njegovom detinjstvu u zemlji Hanan, o ljupkoj majci koja je umrla na putu i o očevoj velikoj i neobuzdanoj nežnosti kojom je najpre obasipao nju a potom sina, tako da su na kraju postali jedno u svečanom ruhu te ljubavi. A čuo je on već i priče o divljoj zavisti braće, kao i o krivici zbog neoprostivog poverenja i slepe umišljenosti, te o prevelikoj mržnji koju je Josif detinjasto navukao na sebe, o prizoru u kojem su navalili da ga rastrgnu i o samom činu njegovog bacanja u studenac. Uostalom, i vrhovni nadzornik je, kao i Potifar i svako drugi u ovoj kući ovde, u Josifovoj prošlosti i zemlji njegove mladosti uvek video nešto veoma daleko i prašnjavo siromaško, od čega se čovek, što je sasvim razumljivo, brzo odvikava ako se desi da ga sudbina baci među ljude i u zemlju bogova; otuda se ni on, kao ni drugi, nije mnogo čudio, niti mu je to smetalo, što se egipatski Josif odrekao svakog pokušaja da ponovo uspostavi vezu sa varvarskim svetom svoga detinjstva. Ali je Mont-kav uvek rado slušao priče o tom svetu, tako da mu je i u vreme njegove poslednje bolesti najdraža i najblagotvornija razonoda bila da leži prekrštenih ruku i sluša svog mladog negovatelja kako mu ovaj ljupko napeto i svečano veselo pripoveda uspomene svoga roda, o Rutavom i Glatkom, i kako su se njih dvojica već u majčinoj utrobi koškali, o prazniku prevare radi blagoslova i putovanju Glatkoga u donji svet; o opakom ujaku i njegovim kćerima koje je zamenio u svadbenoj noći, i o tome kako je otmeni ugursuz, koristeći se lukavstvom mudre prirodne simpatije, ipak došao do svoga, iako neotesana protuva nikako nije htela da mu dâ ono što mu pripada. Zamena ovde i zamena tamo; zamena prvorodstva i blagoslova, nevesta i poseda. Zamenjivanje sina na žrtvenom stolu sa životinjom, životinje sa sinom koji je na nju ličio kada je, uz blejanje kao prava ovca, stao da umire. Toliko zamena i obmana naprosto je ponelo i očaralo slušaoca i posve mu zaokupilo pažnju; jer, ima li ičeg dražesnijeg od obmane? A između ispričanog i pripovedača sinuo bi tu i tamo poneki blesak i odblesak: svetlost obmane i draž obmane zračili su na njega iz priča koje je kazivao, a i on bi im sa svoje strane dodavao ponešto od svoje ličnosti, koja je nosila veo ljubavi namesto majke, a ta je ličnost u očima Mont-kava imala nečeg ljubazno i vragolasto privlačnog što je naprosto plenilo misli, – i to od onog trenutka kada je prvi put sa svitkom u ruci stajao pred njim i onako smešeći se naveo ga da ga zameni s onim što ima ibisovu glavu.

Mont-kav gotovo da više ništa nije mogao da vidi, pa nije bio u stanju ni da izbroji prste koji bi mu se držali ispred očiju. Ali ga je još služio sluh, te je uz pomoć stranih, neobičnih priča, koje su kraj njegove postelje tako umno zazvučale, mogao da se oslobodi koma-

toznog dremeža na koji su hteli da ga zavedu otrovi u njegovoj krvi; slušao je kazivanje o večito postojećem Elijezeru koji je sa svojim gospodarem potukao kraljeve sa istoka i kojem je zemlja skakala u susret na njegovom putovanju u prosidbu devojke za pošteđenu žrtvu. O devojci kraj studenca koja je skočila sa kamile i uvila se u veo kada je ugledala onoga za kojeg je bila isprošena. O divlje lepom bratu iz pustinje koji je hteo da nagovori riđeg Rutavca da zakolje oca i da ga pojede. O putniku iz Ura, ocu svih, i onome što se nekada dogodilo njemu s njegovom bračnom sestrom ovde u Egiptu. O njegovom bratu Lotu, o anđelima pred njegovim vratima, kao i o nečuvenoj bestidnosti Sodomićana. O sumpornoj kiši, figuri od soli i o tome kako su postupile i šta su uradile kćeri Lotove, zabrinute za opstanak čovečanstva. O Nimrodu u Sinearu i Kuli drskosti. O Noju, drugom prvome, nadripametnom i njegovom kovčegu. O samom prvome, načinjenom od zemlje iz istočnog vrta, o prvoj ženi, načinjenoj od njegova rebra, i o zmiji. Od toga nasleđenog blaga najčudesnijih priča Josif je, sedeći kraj postelje samrtnika, rečito i duhovito, neumorno i štedro kazivao da bi umirio svoju savest i da bi onoga još malo vezao za ovaj svet. Ali Mont-kav stade najzad i sâm da govori, obuzet epskim duhom, te zatraži da ga uzdignu i podupru jastucima, pa onda, uzbuđenog izraza lica zbog bliske smrti, položi ruku na Josifa, kao da je on Jichak u šatoru koji opipava sinove.

„Daj da vidim rukama koje vide”, govorio je, upravivši lice prema tavanici, „jesi li ti Osarsif, moj sin, kojeg hoću da blagoslovim pre mog kraja, snažno okrepljen za blagoslov pričama kojima si me obilato nahranio! Da, ti si to, vidim to i prepoznajem te na način slepih, i nikakva sumnja tu ne može da se ušunja, niti može biti varke i obmane, jer ja imam samo jednog sina koga mogu da blagoslovim, a to si ti, Osarsife, kojeg tokom godina zavoleh umesto malog kojeg je majka povela sa sobom u svojim porođajnim mukama, u kojima se ugušio, jer je bila suviše usko građena. Na putu? Ne, u svojoj odaji kod kuće umrla je ona rađajući i ja se ne usuđujem da njene muke nazovem natprirodnim, ali su bile strašne i užasne, tako da sam pao ničice i molio bogove za njenu smrt, koju joj i dadoše. I smrt dečaku dadoše, iako ih za to nisam molio. A i šta bih ja sa detetom bez nje? Zvala se Maslinka, kćerka Kegboja, činovnika državne riznice. Beket joj beše ime, ali ja se nisam usudio da je volim onako kako se Blagosloveni usudio da voli svoju, onu Ljupku iz Naharine, tvoju majku, – ja se na to nisam usuđivao. Ali ljupka je bila i ona, nezaboravno ljupka s ukrasom svojih svilenih trepavica, koje bi spuštala na oči kada bih joj govorio reči koje su mi dolazile iz srca, reči iz pesama, za koje nikada nisam ni mislio da ću ih izgovoriti, ali one postadoše moje u to vreme, u to lepo vreme. Da, mi smo se

voleli, bez obzira na to što je bila usko građena, a kada je umrla sa detetom, ja proplakah mnoge noći za njom sve dok mi od vremena i rada oči ne presahnuše, – one presahnuše i ja noću više nisam plakao, ali ova podbuhlost ispod očiju, i to što su postale tako sitne, to, čini mi se, dolazi od onih mnogih noći, – nisam siguran da je tako, možda je tako a možda i nije, jer ja umirem i moje oči koje su nekada plakale za Beketom sada se sklapaju, a svetu će biti sasvim svejedno kako je to jednom bilo. Ali moje srce je bilo pusto i prazno otkako su moje oči presahle; i ono postade maleno i tesno, kao i moje oči, i ono se potpuno obeshrabri zbog promašene ljubavi, tako da je izgledalo da u njemu jedino još ima mesta sa odricanje. Ali u srcu ipak mora biti još nečeg osim odricanja jer ono hoće brižno da kuca za nešto što je važnije od koristi i dobiti. Bio sam upravitelj Petepreove kuće i najstariji sluga i nisam znao, nisam mario ni za šta drugo nego samo za procvat njegove kuće i njen napredak. Jer ko se svega odrekne, taj je sposoban da služi. Eto, upravo je to bilo kao melem za moje umanjeno srce: da služi i na blag način bude od pomoći Petepreu, mom gospodaru. Jer, ima li čoveka kome je potrebnije da mu se služi s ljubavlju od njega? On ne mari ni za jednu stvar, jer je njemu sve strano i nije stvoren ni za kakav posao. U pogledu ljudskih poslova, on, titularan činovnik, toliko je neuk, nežan i ponosan da čovek mora da se zabrine zbog njega i da prema njemu oseća samilost, jer je on dobar. Nije li dolazio kod mene i obilazio me u mojoj bolesti? Potrudio se da dođe ovamo do moje postelje, dok si ti obavljao poslove, da u dobroti svoga srca vidi šta je sa mnom, s bolesnim čovekom, iako se po njemu moglo videti da pred bolešću stoji nekako snebivljivo i zazorno, jer on nikada nije bio bolestan, iako bi čovek zapravo morao da razmisli da li da ga nazove zdravim ili da poveruje da će umreti, – ja u to jedva da mogu da poverujem, jer čovek mora biti zdrav da bi mogao da oboli, i mora da živi da bi mogao da umre. Ali da li to umanjuje brigu za njega i oko njega i potrebu da se bude od pomoći njegovom nežnom dostojanstvu? Baš naprotiv! Tom brigom bilo je zaokupljeno moje srce ne mareći za dobit i korist, i ono se sasvim posvetilo toj službi iz ljubavi, tako da sam bio od pomoći njegovom dostojanstvu i govorio mu s ponosom, kako sam najbolje umeo i znao. Ali ti, Osarsife, ti to umeš neuporedivo bolje, jer su bogovi obdarili tvoj duh otmenošću i višom ljupkošću, upravo onim što je mome duhu nedostajalo, bilo zbog toga što je bio suviše tup i suv za to, bilo zbog toga što se nije usuđivao da teži ka višem i nije verovao u sebe. Zato sam sklopio savez s tobom radi te službe, kojeg ti treba da se držiš kada ja budem umro i mene više ne bude bilo; i ako sada treba da te blagoslovim i da ti zaveštam moju službu upravitelja kuće, onda ćeš morati na mojoj samrtničkoj

postelji da mi se zavetuješ da se nećeš brinuti samo o kući i o poslovima našeg gospodara kako najbolje budeš umeo i znao, nego da ćeš ostati veran našem nežnom savezu na taj način što ćeš s ljubavlju služiti Petepreovoj duši i čuvati njegovo dostojanstvo i braniti ga svom umešnošću, – a da mu, tom zastrašujuće krhkom dostojanstvu, nikako i nipošto nećeš prići suviše blizu i da nećeš počem dopustiti da dođeš u iskušenje da ga povrediš rečju ili pak nekim postupkom. Hoćeš li to svečano da mi obećaš, moj sine Osarsife?"

„Svečano i rado", odgovori Josif na ove reči izrečene u samrtnom času. „Budi zbog toga bez brige, oče moj! Zavetujem ti se da ću njegovoj duši biti od pomoći sa svom obzirom odanošću sluge, onako kako to naš savez nalaže, i da će mu biti veran u zadovoljavanju njegovih potreba, i da ću se setiti tebe ako ikada budem došao u iskušenje da mu nanesem onaj izuzetni bol koji usamljenome nanosi onaj ko ga izneveri. Budi siguran u to!"

„To me veoma umiruje", reče Mont-kav, „u ovom trenutku kada me slutnja bliske smrti snažno uzbuđuje, mada to ne bi trebalo da bude, jer nema ničeg običnijeg od smrti, a tek pogotovo od moje – jednog tako običnog čoveka koji se uvek odlučno klonio višeg položaja. Otuda ja i ne umirem višom smrću i neću time da se razmećem, kao što se nisam razmetao ni sa mojom ljubavlju prema Maslinčici, niti sam se usudio da njene porođajne muke nazovem natprirodnim. Ali ja ipak hoću da te blagoslovim, Osarsife, umesto sina, i to sa osećanjem da je ovo svečan čin, jer nisam ja taj koji svemu ovome daje obeležje svečanosti, već je to sam čin blagoslova; zato pogni glavu pod moju ruku, ruku slepog čoveka! Zaveštavam ti kuću i gazdinstvo, tebi mom pravom sinu i nasledniku u upraviteljskoj službi kod Peteprea, velikog dvoranina, mog gospodara, a ja se povlačim u tvoju korist, što mojoj duši pričinjava veliko zadovoljstvo, da, tu radost da mogu da se povučem, donosi mi smrt, i to me, kako primećujem, ispunjava radosnim uzbuđenjem, i nikako drugačije. A to što ja sve ostavljam tebi, to je po volji mog gospodara, koji je među svojim slugama prstom pokazao na tebe i tebe posle moje smrti umesto mene odredio za svog nastojnika. Jer kada me poslednji put posetio u dobroti svoga srca i bespomoćno me posmatrao, ja sam se s njim dogovorio i od njega sam izmolio da samo na tebe upre svoj prst i da tebe pozove po imenu kada ja budem otišao bogovima, da bih mogao mirno da odem odavde, odavde bez brige za kuću i poslove. 'Da', govorio je, 'u redu je, Mont-kave, stari moj, ta već je u redu. Na njega ću pokazati prstom ako bi ti stvarno otišao, što bi mi bilo veoma žao; bez premišljanja ću pokazati na njega i ni na koga drugoga, to je dogovoreno, a ako bi neko i pokušao da me

nagovori na nešto drugo, onda će samo moći da se uveri da je moja volja tvrda poput crnog granita iz kamenoloma Rehenua. On mi je sam rekao da je moja volja takve vrste i ja sam se s njim u tom pogledu morao složiti. On u meni budi prijatno osećanje poverenja, čak i više nego što si ti to činio za svog života, i često mi se činilo kao da je s njim jedan bog ili više njih, koji mu u svemu što ima da uradi idu naruku. Osim toga, on će me još manje obmanjivati nego ti u tvojoj čestitosti, jer on zna šta je greh i nosi u kosi nešto kao neki žrtveni ukras koji ga štiti od greha. Ukratko, ostaje, dakle, na tome, Osarsif će posle tebe stajati nad kućom i brinuće o svim stvarima, o kojima ja nikako ne mogu da brinem. Na njega će pokazati moj prst.' To su bile reči koje je gospodar izgovorio – dobro i pomno sam ih zapamtio. Tako te ja sada samo blagosiljam, pošto te on već blagoslovio, a zar to inače ikada drugačije biva? Blagosilja se uvek samo onaj ko je blagosloven i želi se sreća samo onome ko je srećan. Ta i onaj slepi u šatoru blagoslovio je Glatkoga samo zato što je on bio blagosloven a ne Rutavi. Ne može se više od toga učiniti. Budi mi, dakle, blagosloven, onako kako već jesi! Ti si vedrog duha i smelo ideš za višim ciljevima, ti se usuđuješ da muke svoje majke nazoveš natprirodnim, a svoje rođenje devičanskim iz u svakom slučaju ne baš besprekornog razloga: to su znaci blagoslova kojeg u meni nije bilo, pa otuda i ne mogu da ga udelim, ali ti, blagosiljajući te, mogu čestitati na tome i poželeti ti sreću, sada u ovom času, kada ja umirem. Spusti niže svoju glavu pod moju ruku, sine moj, glavu stvorenja koje stremi da se vine visoko, spusti je pod ruku skromnog čoveka. Tebi zaveštavam kuću, gazdinstvo i sav posed u ime Petepreovo, za kojeg sam svim tim upravljao; u tvoje ruke predajem svekoliko njihovo blago i bogatstvo, da budno stojiš i bdiš nad radionicama, zalihama u ambarima, plodovima vrta, krupnom i sitnom stokom, kao i nad zemljodelstvom na ostrvu, nad računima i svim trgovačkim poslovima, pa te postavljam za nadzornika nad setvom i žetvom, kuhinjom i podrumom, trpezom gospodarevom, potrebama kuće žena, mlinovima uljaricama, vinskim podrumom i nad svom poslugom. Nadam se da nisam ništa zaboravio. Ali nemoj ni ti, Osarsife, zaboraviti mene, kada budem postao bog i budem bio kao Oziris. Budi ti moj Hor, koji oca štiti i opravdava, nemoj dopustiti da moj nadgrobni natpis postane nečitljiv i održavaj mi život! Kaži, hoćeš li se pobrinuti da majstor Min-neb-mat, povijač i hirurg, i njegovi pomoćnici od mene naprave lepu mumiju, ne crnu, nego lepo žutu, jer ja sam sve što je potrebno već pripremio, ali ne da oni sami to pojedu, nego da me usole dobrom sodom i da upotrebe fine meleme da me ovekoveče: stiraks, klekovinu, kedrovu smolu iz luke, mastiku od slatkog pistacijevog grma, i da dobro poviju moje telo

nežnim povojima? Hoćeš li pripaziti, sine moj, da moje večno ruho bude lepo ukrašeno i da iznutra bude prekriveno zaštitnim izrekama bez pukotina i otvora? Obećavaš li mi da ćeš se starati o tome da Imhotep, sveštenik mrtvih na Zapadu, ne razdeli ono što sam kod njega ostavio kao zaveštanje za moju žrtvenu hranu u hlebu, pivu, ulju i tamjanu, da to ne razdeli svojoj deci nego da to ostane na jednom mestu, te da tvoj otac zauvek bude opskrbljen hranom i pićem u praznične dane? Lepo je i dobro je da mi to sve obećavaš predanim glasom, jer smrt je obična stvar, ali je povezana s velikim brigama i čovek mora da se osigura na mnogo strana. Postavi i jednu malu kuhinju u moju odaju kako bi posluga u njoj mogla da ispeče goveđi odrezak za mene! Dodaj tome i guščije pečenje od alabastera, jedan drveni primerak vinskog krčaga, a uz to mi unesi i poviše od tvojih glinenih egipatskih smokava! Drago mi je što čujem kako mi to sve lepim rečima koje me umiruju obećavaš. Postavi za svaki slučaj kraj mog kovčega i brodicu sa veslima, a pobrini se da sa mnom unutra bude nekoliko slugu u pregačama, da se jave umesto mene kada me Zapadni bude pozvao na rad na njegovoj plodnoj njivi, jer ja imam glavu samo za opšte poslove i za obavljanje nadzora, ali sam ne umem da baratam plugom i srpom. O, na šta se samo sve mora misliti kada dođe čas smrti! Nisam valjda ništa zaboravio? Obećaj mi da ćeš misliti i na ono što sam ja zaboravio, na primer, da ćeš pripaziti da mi na mesto gde je srce stave lepu bubu od jaspisa, koju mi je Petepre poklonio u dobroti svoga srca, a na kojoj je zapisano da moje srce na vagi neće ustati kao svedok protiv mene! Eno je tamo u sanduku, odmah s desne strane, u kutijici od tisinog drveta, zajedno s oba moja okovratnika, koje tebi zaveštavam. No, dosta s tim, ovim završavam svoj oproštajni govor u času smrti. Na sve se ipak ne može misliti, pa preostaje još mnogo nespokoja koji sama smrt donosi sa sobom, a čovek se, samo prividno zavarava potrebom da se o svemu unapred pobrine. Čak i samo pitanje i neizvesnost kako ćemo živeti posle našeg upokojenja više je izraz nemira koji sobom donosi smrt, i oblik koji on poprima u našim mislima; ali moje misli su misli nemira i tu se ništa ne može. Hoću li sedeti na drveću kao ptica među pticama? Hoću li moći da budem ovo ili ono, to jest baš ono što budem zaželeo: čaplja u močvari, balegar koji valja svoju kuglu, čaška lotosa na vodi? Hoću li živeti u mojoj odaji i uživati u žrtvama prinesenim od mog zaveštanja? Ili ću možda biti tamo gde Re svetli noću i gde će sve biti kao ovde, i nebo i zemlja, reka, polje i kuća, a ja ću opet biti Petepreov najstariji sluga, kako sam i navikao? Slušao sam o tome da se priča i ovo i ono, i još i drugačije, i sve to odjednom, i pri tome, dakako, jedno stoji za drugo, i sve je to za naš nemir, a on polako nestaje u nekom blagom

šumu sna koji me doziva. Spusti me i položi me opet, sine moj, jer mi je ponestalo snage, svu sam je utrošio na blagoslov i brige. Predaću se snu koji zanosno šumi u mojoj glavi, ali pre nego što mu se prepustim, hteo bih još, naravno, brzo, da saznam da li ću na Nilu, na Zapadu, ponovo sresti Maslinčicu koja mi je nastradala. Ah, sada bi na prvom mestu trebalo da me bude briga da me u poslednjem trenutku, taman kada budem zaspao, grč ponovo ne trgne i vrati na javu. Kaži mi 'laku noć', sine moj, onako kako ti to umeš, pridrži mi ruku i nogu i omađijaj grč umirujućim rečima! Obavi još jednom svoju otmenu službu – poslednji put! I ne poslednji put; jer ako je na Nilu kod preobraženih sve onako kao što je ovde, onda ćeš zacelo i ti, Osarsife, opet stajati pored mene kao moj pomoćnik i kazivati mi večernji blagoslov, u ljupkim varijacijama, shodno tvom daru, za svaku noć posebno. Jer ti si blagosloven i možeš da udeliš blagoslov, dok ti ja mogu samo poželeti sreću… Ne mogu više da govorim, prijatelju moj! Mom oproštajnom govoru u samrtnom času došao je kraj. Ali nemoj misliti da te ja više ne čujem!"

Josifova desna ruka počivala je na bledim rukama umirućega, a levom mu je čvrsto stegao bedro.

„Mir neka je s tobom!" govorio je. „Počivaj blaženo, oče moj, u noći! Evo, ja bdim i pazim na tvoje udove, dok ti potpuno bezbrižno možeš da ideš stazom utehe i ne moraš više nizašta da brineš, pomisli samo i budi vedar: nizašta! Ni za svoje udove, ni za poslove kuće, ni za sebe samog i šta će biti s tobom i kako bi to mogao da izgleda život posle ovog života. Baš u tome i jeste stvar, da sve to uopšte više nije tvoja stvar niti tvoja briga, i da zbog toga ne treba više da te razdire nikakav nemir, već sve možeš da pustiš da bude onako kako jeste, jer nekako mora biti, kada već jeste, i da to bude ovako ili onako, za to se već neko valjano pobrinuo, a ti si svoju brigu prebrinuo i sada možeš da legneš u ono što je unapred zbrinuto. Zar to nije divno i umirujuće? Nije li sa tim 'morati' i 'smeti' i danas kao što je nekada bilo, kada ti je moj večernji blagoslov kazivao da nipošto ne misliš da moraš da počineš nego da smeš da počineš? Evo, gle, ti smeš! Gotovo je s mukom i patnjom i svakom tegobom. Nikakvih telesnih muka više, nikakvih opakih navala krvi, niti zastrašujućih napada grčeva. Nikakvih odvratnih lekarija više, niti većih obloga, niti pijavica za vratom da ti sisaju krv. Otvara se kazamat tvojih tegoba. Ti izlaziš napolje i hodaš zdrav i čitav stazom utehe, koja svakim korakom vodi sve dublje u predeo utehe. Jer isprva ti još prolaziš kroz predele tebi već znane, one koji su te svake večeri prihvatali posredstvom mog blagoslova, i ti osećaš neku težinu i teret disanja, a da toga zapravo nisi svestan, a to dolazi od

tela koje ja ovde držim mojim rukama. Ali uskoro ti nećeš ni primetiti korak koji će te prevesti preko; tebe će prihvatiti predeli potpune lakoće, gde ni najmanje i ni na nesvestan način više nećeš osećati muke ili neke od ovdašnjih tegoba; i tako ćeš istovremeno biti oslobođen svake brige i mučne nedoumice kako je i kako stoje stvari s tobom i šta će biti s tobom, i čudićeš se kako si uopšte nekada mogao da se mučiš sa takvim nedoumicama, jer je sve tako kako jeste, i sve se ponaša na najprirodniji, najispravniji, najbolji mogući način i u najsrećnijem skladu sa samim sobom i sa tobom, sa Mont-kavom, koji to jeste za večna vremena. Jer ono što jeste, to jeste, a što je bilo, to će biti. Jesi li sumnjao skrhan nevoljom da ćeš naći svoju Maslinčicu u onostranim predelima? Smejaćeš se toj svojoj neverici, jer, gle, ona je s tobom, – a kako i ne bi bila, kada je tvoja? A i ja ću biti pored tebe, ja, Osarsif, upokojeni Josif, kako se za tebe zovem – Ismailjci će me dovesti tebi. Uvek ćeš dolaziti preko dvorišta sa svojim uvrnutim brkovima, svojim naušnicama i suznim kesicama ispod očiju, koje su ti verovatno ostale od noći koje si potajno proplakao za Beketom, Maslinčicom, i zapitaćeš: 'Šta je ovo? Kakvi su ovo ljudi?' i reći: 'Budite tako dobri! Mislite li vi da ja mogu po ceo božji dan da vas slušam kako brbljate?' Jer, pošto si ti Mont-kav, to ćeš ti već znati šta treba da kažeš i držaćeš se pred ljudima kao da stvarno veruješ da ja nisam niko drugi nego Osarsif, strani rob na prodaju, jer ti, dakako, u sebi već znaš i slutiš, već od prošlog puta, ko sam ja i koji to luk ja zatežem, da utirem put bogova, moje braće. Onda, sretan ti put, oče moj i nastojniče! U svetlosti i lakoći ćemo se nas dvojica ponovo videti."

Kad vide da upraviteljeva rebra i grudi miruju i da je neprimetno iz udoline prešao u dolinu mira, Josif sklopi usta i prestade da govori 'laku noć'. On uze pero koje mu je počešće držao pred očima da bi utvrdio da li još vidi, pa mu ga sada stavi na usne. Ali ono se više nije pokretalo. Oči nije ni morao da mu zaklopi, jer ih je sam bio sklopio kada ga je uhvatio dremež.

Pojaviše se lekari preparatori, pa stadoše punih četrdeset dana da obrađuju Mont-kavljevo telo solju i raznim začinima; pošto to bi obavljeno, oni ga poviše i položiše u sanduk napravljen po meri, a zatim je, budući da je sada bio šareni Oziris, još nekoliko dana bio postavljen u pozadinu kućice u vrtu da tu prebiva pred srebrnim gospodarima. Posle toga je morao još da pođe na putovanje brodicom, niz reku, do Abodusovog svetog groba, da tamo ophodi zapadnog gospodara, pre nego što mu bude bilo dopušteno da se, uz odmereni sjaj, useli u od ušteđevine opremljenu odaju u steni, u brdima oko Tebe.

Josif, pak, nije se nikada prisećao ovog oca a da mu se pri tom oči nisu ovlažile. One bi tada naprosto zavaravajući ličile na Rahiline oči kada su bile ispunjene suzama nestrpljenja, u vreme kada su Jakov i ona jedno na drugo morali da čekaju.

Šesti deo:

DOTAKNUTA

Neprimerena reč

I dogodi se, po toj priči, da je žena njegova gospodara bacila oko na njega i rekla...

Sav svet zna šta je, navodno, Mut-em-enet, Potifarova titularna supruga, rekla kada je „bacila" oko na Josifa, mladog nastojnika kuće svog supruga, i mi nećemo, niti smemo da to činimo, poricati da je jednog dana, u krajnjoj pometnji, u najvećem očajanju, odista to rekla, štaviše da je pri tome stvarno upotrebila strahovito otvorenu i neuvijenu formulu koju joj predanje stavlja u usta, i to tako neposredno kao da se pri tome radilo o ponudi razvratne otvorenosti koja bi sasvim odgovarala prirodi te žene, pa je to i nije stajalo mnogo napora, a ne o poznom kriku krajnje duševne i telesne muke. Otvoreno priznajemo: iznenađuje nas i plaši lapidarna škrtost nekog izveštaja koji posvećuje tako malo pažnje onoj drugoj, gorkoj strani života, a sa takvom pojavom se suočavamo i u slučaju ovog našeg izvora, tako da nam se retko dešavalo da tako živo osetimo nepravdu koja se skraćivanjem i sažimanjem nanosi istini kao na ovom mestu. No, ne bi trebalo niko da pomisli da smo ravnodušni prema latentno prisutnom prekoru, koji je, izrečen ili ne, a možda i samo iz uljudnosti prećutan, uperen protiv celog ovog našeg izlaganja, našeg bavljenja ovom povešću, a koji bi se sveo na to da se ona u onoj svojoj jezgrovitosti, u kojoj se javlja na svom praizvornom mestu, nikako ne dâ nadmašiti, te da je ceo ovaj naš poduhvat, koji tako dugo traje, čista danguba i uzaludan posao. Ali, otkada se to, postavlja se pitanje, komentar može nadmetati sa svojim tekstom? A zatim, ne pripada li razmatranju onog „kako" isto onoliko životnog dostojanstva i značaja kao i predanju koje kazuje „da se nešto zbilo"? Štaviše, ne ostvaruje li se život tek u onom „kako"? Treba se podsetiti na ono na što je već ranije ukazano: da je povest ili priča, pre nego što je prvi put ispričana, već samu sebe ispričala – i to s takvom tačnošću kakvom se samo život odlikuje, te za pripovedača ne postoji nikakva nada niti izgledi da je dosegne. On je u stanju samo da joj se približi na taj način što će vernije služiti razlaganju onoga „kako" nego što je to mogao da učini duh lapidarnosti u svom nastojanju da opiše „da se nešto zbilo". Ako je pak komentatorska vernost u razjašnjavanju zbivanja ikada imala svog opravdanja, onda je upravo ovde, u slučaju Potifarove žene i svega onoga što je, navodno, po predanju, tako

otvoreno i neuvijeno rekla.

Predstava koju je čovek, shodno tome, bio prisiljen sebi da stvori o Josifovoj gospodarici, ili ga je pak nešto neodoljivo privlačilo da je sebi načini, predstava, dakle, kakvu, bojimo se, ljudi sebi stvaraju širom sveta, toliko je pogrešna da mi time što nastojimo da je vaspostavimo u skladu sa stvarnošću stičemo istinske zasluge u tumačenju i razlaganju izvornog teksta – ako pod tim podrazumevamo prvonapisani tekst ili, tačnije, život koji samog sebe pripoveda. Ta lažno varljiva predstava pohotljive neobuzdanosti i bestidnog zavodništva, u svakom slučaju, slabo se slaže s onim što smo zajedno s Josifom, u kućici u vrtu, čuli iz usta, bez sumnje, dostojanstvene stare Tuije o snahi, a što nam je već omogućilo da se donekle upoznamo sa stanjem stvari. „Gordom" ju je nazvala Petepreova majka, rekavši da nikako ne može da je oslovi rečju 'gusko'; rekla je da je nadmena, da je mesečeva kaluđerica i jedna pošteđena, koja celim svojim bićem odiše oporim mirisom kao lišće izmirne. Govori li takva jedna osoba onako kako predanje kazuje da govori? A ipak, ona je tako govorila, čak je doslovce i više puta tako govorila, kada je njen ponos bio potpuno slomljen i savladan strašću, – mi smo o tom već govorili. Ali predanje je propustilo da doda koliko je trajalo vreme u kome bi ona radije pregrizla jezik nego što bi progovorila. Predanje propušta da kaže da je ona u samoći, stvarno, bukvalno i telesno, sebe ugrizla za jezik pre nego što je prvi put, šušljetajući od bola, smogla snage da izgovori reč koja je zauvek obeležava kao zavodnicu. Kao zavodnicu? Žena obuzeta strašću kao što je to bila ona postaje, samo se po sebi razume, zavodnica – crta zavodništva je spoljašnja strana i fizionomička pojava njenog iskušenja; priroda je ta koja njenim očima daje poseban sjaj, slađi od onog koji im daju veštačke kapi koje su sastavni deo njene toalete; priroda je ta koja primamljivije pojačava rumenilo njenih usana, daleko jače od veštačkog rumenila, tako da joj se usta nadimaju u blaženi višeznačni osmeh; i priroda je ta koja je podstiče da se oblači i ukrašava sa naivno promućurnom sračunatošću, da svoje pokrete celishodno učini što ljupkijim, a celom svom telu, koliko god to njegova svojstva dopuštaju, a uistinu ponekad i više od toga, utisne pečat obećanja sladostrasnosti. To sve samo po sebi i u osnovi ne znači i ne kazuje ništa drugo nego upravo ono što je Josifova gospodarica na kraju njemu i rekla. Ali, može li se ona zbog toga, budući da je to dolazilo iz unutrašnjosti njenog bića, učiniti odgovornom? Čini li ona to možda iz đavolstva? Zna li ona zapravo za to – drugačije, naime, nego preko svoje mučeničke patnje, koja se upravo kroz to na dražestan način obelodanjuje? Ukratko, ako ona postaje zavodljivom, da li je ona samim time već i zavodnica?

Pre svega, način i oblik zavođenja doživeće poneku promenu uslovljenu poreklom i vaspitanjem Dotaknute. Protiv pretpostavke da se Mut-em-enet, u porodičnom krugu zvana Eni ili još i Enti, u stanju strastvenosti počem ponela kao obična drolja, govori već njeno domaće vaspitanje koje je bilo posve aristokratsko, i to u tolikoj meri da u tom pogledu nije imalo šta da se prigovori. Ako je bilo reči o čestitom Mont-kavu, onda podjednako mora biti nešto rečeno i o ženi koja je na Josifovu sudbinu uticala sasvim drugačije od onoga: naime, ono najneophodnije o njenom poreklu.

Nikoga neće iznenaditi kada čuje da supruga Peteprea, nosioca mahalice, nije bila ćerka nekog krčmara ili radnika što tegli kamenje. Ona je poticala, ni manje ni više, nego od starog pokrajinskog plemstva, mada je mnogo vremena bilo prošlo otkako su njeni preci stolovali kao patrijarhalni mali kraljevi i vlasnici velikih poseda u jednoj od pokrajina Srednjeg Egipta. U to vreme su strani vladari, azijskog pastirskog porekla, koji su prebivali na severu zemlje, nosili dvostruku krunu Reovu, a Vezeovi kneževi, na jugu, behu stolećima podložni ovim osvajačkim uljezima. No, među njima se pojaviše moćnici, Sekenjenre i njegov sin Kemoze, koji se podigoše protiv pastirskih kraljeva, te oni vodiše žilavu i dugotrajnu borbu protiv njih, pri čemu je strano poreklo ovih njihovom sopstvenom častoljublju poslužilo kao delotvorno izazivačko ratno sredstvo. Da, Kemozeov hrabri brat Almoze napao je i osvojio utvrđeno kraljevsko sedište stranaca, Auaris, proteravši ove potpuno iz zemlje i oslobodivši ovu tako i utoliko što ju je sam zaposeo i učinio podložnom sebi i svojoj kući; tako je, ukratko rečeno, umesto strane vladavine nametnuo svoju sopstvenu. Nisu, naravno, svi pokrajinski gospodari zemlje u junaku Almozeu odmah hteli da priznaju oslobodioca i da njegovu vladavinu prihvate kao oslobođenje, kako je on to želeo da se shvati. Neki od njih, a oni su zacelo i znali zbog čega, radije bi ostali na strani stranaca u Auarisu, a to znači da ostanu njihovi vazali, nego da ih oslobodi jedan od njihovih. Štaviše, i posle potpunog proterivanja njihovih dugogodišnjih gospodara nekoliko ovih pokrajinskih kraljeva, koji nisu bili za takvu slobodu, bunilo se protiv oslobodilaca pa su, kako stoji u letopisima, „skupljali buntovnike protiv njih”, te je tako, pre nego što je bila uspostavljena njegova oslobodilačka vlast, bio prisiljen da ih najpre pobedi u otvorenoj bici na bojnom polju. Da su onda ti pobunjenici izgubili sve svoje posede, to se samo po sebi razume. A i inače je bilo pravilo tebanskih oslobodilaca da ono što preotmu strancima zadrže za sebe, tako da je tada počeo proces koji je u vreme kada se odvija ova naša priča već bio daleko odmakao, ali još uvek nije bio okončan, već je upravo trebalo da se dovrši u vreme u koje se ona još odvija; naime, upravo je sada

bilo u toku razvlašćivanje starosedelačkog pokrajinskog plemstva i oduzimanje njegovog zemljišnog poseda u korist tebanske krune koja je sve više postajala jedini posednik celokupne zemlje, pa ju je davala u zakup ili je pak poklanjala hramovima i ljubimcima, kao što je faraon Petepreu podario ono plodno ostrvo u reci. Stare pokrajinske kneževske porodice, pak, pretvoriše se u činovničko i vojno plemstvo, koje je bilo odano faraonu, pa je zaposedalo zapovednička mesta u njegovoj vojsci ili njegovoj upravi.

Tako je bilo i sa Mutinom porodicom i plemićkim rodom. Josifova gospodarica poticala je u pravoj liniji od onog pokrajinskog kneza po imenu Teti-an koji je svojevremeno „okupljao pobunjenike", pa je najpre morao biti pobeđen u bici da bi priznao da je oslobođen. Ali faraon nije bio zlopamtilo, pa Teti-anovi unuci i praunuci nisu snosili nikakve posledice. Porodica je ostala velika i otmena, ona je državi davala zapovednike trupa, predstojnike kabineta i rizničare, dvoru trpeznike, prve upravljače kola i predstojnike kraljevskog kupatila; štaviše, nekima od njenih potomaka ostalo je čak i staro pokrajinsko kneževsko ime kada su, naime, bivali poglavari uprave velikih gradova kao što su Menfe ili Tine. Tako je Enin otac, Maj-Sahme, zauzimao visoko mesto gradskog kneza Vezea – zapravo je on bio jedan od dvojice gradskih kneževa; jer, postojao je jedan za grad živih i jedan za grad mrtvih na zapadu, a Maj-Sahme je bio knez zapadnog grada. Kao takav, on je, da se poslužimo Josifovim rečima, zauzimao lep položaj i mogao je bez sumnje da se maže uljem radosti, – on i njegovi su to mogli, a i Enti, njegova lepa kćerka, iako više nije bila pokrajinska princeza sa zemljišnim posedom, nego kćerka jednog nameštenika novog doba. Na osnovu onoga što su njeni roditelji, pripadnici gradskog plemstva, odlučili o njenoj sudbini sasvim dobro se može razabrati do kakvih je sve promena došlo u načinu mišljenja njenog roda od vremena njenih predaka. Jer time što su, naravno radi velikih dvorskih povlastica, svoje drago dete još u nežnim godinama dali za ženu Petepreu, sinu Huija i Tuije, koji se spremao za titularnog dvoranina, jasno su pokazali da je smisao za plodotvorno razmnožavanje njihovih starosedelačkih i za zemlju vezanih predaka u njih već uveliko bio oslabio u duhu shvatanja novog vremena.

Mut je bila dete u vreme kada su o njoj odlučivali na sličan način kao što su Potifarovi promućurno proračunljivi roditelji odlučivali o koprcavom sinčiću posvećujući ga da bude dvoranin svetlosti. Zahtevi njenog pola, preko kojih se pri tome jednostavno prelazilo, ti zahtevi otelovljeni u vodom natopljenoj crnoj zemlji i mesecu u obliku jajeta, izvorištu svekolikog materijalnog života, sneno i nemo,

kao kakva klica, dremali su u njoj, nesvesni sami sebe i ne pružajući ni najmanje otpora toj s ljubavlju donesenoj a protiv života uperenoj odluci. Ona je bila laka, vesela, vedra i slobodna. Ona je bila poput vodenog cveta koji se, plivajući na površini vode, smeši pod poljupcima sunca, netaknut saznanjem da njegova duboka stabljika ima koren duboko u tamnom mulju. Oprečnost između njenih očiju i njenih usta tada još nikako nije postojala; štaviše, između obojega vladao je detinje bezazleni sklad, a njen smeli pogled male devojčice još nije znao za strogost koja zasipa mrakom, dok je posebno vijugavi oblik njenih usta sa udubljenim uglovima bio još manje izražen. Do narušavanja ovog sklada došlo je postepeno, tokom godina koje je proživela kao mesečeva kaluđerica i počasna supruga sunčevog komornika, kao znak, očevidno, da su usta više povezana sa donjim silama i da su njima srodnija tvorevina i oruđe nego oko.

Što se tiče njenog tela, njega je svako poznavao po njegovom rastu i svim njegovim lepotama, budući da ga je „istkani vazduh”, kao dah tanko svilenkasto raskošno predivo koje je nosila po vladajućem običaju, otkrivao u svakoj pojedinosti. Moglo bi se reći da se ono po izrazu svog bića više slagalo sa ustima nego sa okom; okolnost da je ono zauzimalo počasni položaj nikako nije osujećivalo njegovo cvetanje, niti je sputavalo njegovo bujanje; bilo je to, sa svojim malim i čvrstim dojkama, finim vratom i leđima, nežnim ramenima i savršeno izvajanim rukama, visoko izraslim i otmenim nogama, čije su se gornje linije na najženstveniji način izvijale u raskošni predeo kukova i bedara, nadaleko i opšte priznato najbolje žensko telo. Veze nije znao za žensko telo koje bi bilo dostojnije pohvala od ovog, a u ljudi, kakvi već jesu, čim bi ga ugledali, javljala su se prastara ljupka priviđenja i slike iz snova, slike početka i pretpočetka, slike koje su imale veze sa mesecom jajetom prapočetka, slike jedne divne device koja je u osnovi – zapravo u vlažnom temelju – bila samo jedna ljubavna guska u liku device, u čija se nedra, uz lepet raširenih krila, privio jedan divan primerak labuda, jedan nežno snažan, snežnobelim perjem obrastao bog, obavljajući svoje delo ljubavi na časno iznenađenoj da bi snela jaje...

Zaista, ovakve rane slike ili priviđenja ukazivali bi se pred unutarnjim okom žitelja Vezea kada bi ugledali Mut-em-enetin prozračni lik, iako im je bilo dobro poznato da ova žena živi u kao mesec nevinom počasnom stanju, što joj se moglo pročitati i iz strogog pogleda njenih očiju. Oni su znali da te oči merodavnije svedoče o njenom biću i njenom načinu života nego što bi to svojim govorom činila njena usta, koja bi se verovatno odobravajući smešila na labudovu kraljevsku uposlenost; bilo im je poznato da to telo nikako

nije doživljavalo svoje najviše trenutke, trenutke zadovoljstva i ispunjenja, primajući takve posete, nego jedino onda kada bi se u praznične dane, u dane svetkovine, udarajući udaraljkama, u obrednom plesu uvijala pred Amun-Reom. Ukratko, nisu je ogovarali; među njima se nije širila opaka glasina, niti je bivalo značajnog namigivanja koje bi se odnosilo na ovu ženu, pa otuda nije u vezi sa njom bivalo onog da usta govore jedno a oči drugo. Oni su svojim oštrim jezicima pročešljavali one koje su bile stvarnije udate od Tetianove unuke, a ipak su, navodno, u moralnom pogledu, vodile dosta divlji i šarolik život, a pri tome treba znati da je među njima bilo i pripadnica reda, i haremskih žena samoga boga, kao, na primer, i Renenuteta, supruga predstojnika goveda – o kojoj se nešto znalo što Amunov nadzornik goveda nije znao ili nije hteo da zna, pa su se, budući da se o njoj znalo i više toga, za njenom nosiljkom i iza njenih kola, kao i iza drugih, sa uživanjem pričale razne stvari. O Petepreovoj prvoj i takoreći pravoj ženi, pak, nije se u Tebi ništa znalo, pa je svet bio uveren da i nema šta da se zna. Smatrana je sveticom, uzdržanom i pošteđenom, u Petepreovoj kući i izvan nje, a to je ipak nešto značilo kraj tolike urođene sklonosti ka ogovaranju i teranju šege.

Kako god da slušaoci o tome misle, mi ne smatramo našim zadatkom da istražujemo životne običaje Misira, a posebno ne sveta žena i gospođa No-Amuna, običaje o kojima smo ranije čuli da na svečano strog način govori stari Jakov. Njegovo poznavanje sveta nije bilo lišeno patetičkog mitiziranja, pa će biti dobro da ga prenebregnemo kako ne bismo dospeli u situaciju da preterujemo. Međutim, sasvim bez veze sa stvarnošću te njegove visoke reči, prirodno, nisu bile. Među ljudima koji za greh nemaju ni svoju reč a ni razumevanja, među ljudima koji hodaju uokolo u haljinama od tkanog vazduha, kod kojih, uz to, naklonjenost životinjama i smrti uslovljava i podstiče znatnu telesnost ideja, među takvim ljudima je još pre svakog iskustva i dokaza moguća ona bezazlenost običaja koju je Jakov naslikao poetski ponesenim rečima. Iskustvo je onda i odgovaralo verovatnoći – mi to konstatujemo sa više logičkog zadovoljstva nego sa zlobom. Ovde nema puno da se poriče i mnogo da se oprašta. Bilo bi dovoljno samo da prošetamo pogledom ovamo-onamo između Renenutete, supruge nadzornika goveda, i nekog prilično zgodnog nižeg zapovednika kraljevske telesne straže, pa uz to još i iste te ugledne gospođe i jednog mladog glatkoglavog posetioca hrama Honsua da bismo ulučili prilike koje bi u velikoj meri potvrdile i opravdale Jakovljeve slikovite karakterizacije. Nije naše da poput strogih sudija sudimo o moralu Vezea, jednog tako velikog grada u kome živi više od sto hiljada ljudi. Ono što se ne može braniti i što se

ne dâ spasiti, od toga dižemo ruke. Ali za jedno stvorenje stavljamo ruke u vatru i čak smo spremni da sav naš pripovedački ugled stavimo na kocku tvrdeći da je njen život bio besprekoran sve do trenutka kada je taj život, voljom i silom bogova, posrnuo i dospeo u vrtlog nerazumne strastvenosti – za ćerku Maj-Sahmea, pokrajinskog kneza, za Mut-em-enet, Potifarovu ženu. Predstava da je ona, navodno, po prirodi bila bludnica kojoj je reč nuđenja, što joj se se pripisivalo, takoreći uvek bila na usnama i da je lako i drsko silazila s njih, toliko je pogrešna da nam istine radi mora biti stalo do toga da to opovrgnemo. Kada je ona, naposletku, od ujeda povređenim jezikom prošaptala tu reč, ona ni samu sebe vaše nije poznavala; ona je bila van sebe, razdirana mukama, žrtva raspomamljene osvetoljubivosti donjih sila, prema kojima je ona svojim ustima bila u dužničkom odnosu, dok je njeno oko verovalo da može prema njima da se odnosi s hladnim omalovažavanjem.

Otvaranje očiju

Poznato je da je Muta na osnovu roditeljskog dogovora, zasnovanog na najboljim namerama, već u nežnom dečjem dobu verena i venčana za sina Huija i Tuije, na što se zbog unutarnjeg toka zbivanja još jednom mora podsetiti, te da je odvajkada bila navikla na formalnu prirodu svog bračnog odnosa, a da je trenutak koji bi je u materijalnom smislu poučio da u njemu nešto nedostaje, ležao u nedokučivoj tami. Nije suvišno napomenuti: po imenu je njeno devičanstvo bilo ukinuto još pre vremena i na tome je i ostalo. Ona zapravo još i nije bila postala devica, pre bi se moglo reći da je bila tek poluodrasla devojka, a već se bila našla u položaju razmažene poglavarice otmene kuće žena, gospodarice svakojakog obilja, koju su u svojoj divljoj odanosti gole crnkinje i uškopljenici, koji su se pred njom naprosto uvijali i previjali, doslovno nosili na rukama; našla se ona tako u položaju da bude prva i prava između petnaest ostalih domaćih lepotica raznolikog porekla, koje su provodile život u raskoši, pri čemu su i same sve skupa predstavljale pusti i prazan raskoš, čineći počasni i vidljivi dodatak kuće blagoslova, nekorišćenu ljubavnu svitu jednog dvoranina. Kraljica tih sanjarki i torokuša, koje su zadivljeno gledale u nju, predavale se melanholiji ako bi ona bila obuzeta tugom, a odmah stale razuzdano da kokodaču čim bi ona bila raspoloženija, dok bi inače na nerazuman način umele da se sporečkaju zbog sitnih, nevažnih stvari, kao kada bi, na primer, gospodar Petepre nekoj ukazao više pažnje, ili bi – uz posluživanje slatkiša i rakije od ambre – sedeći među njima odigrao počasnu partiju ‘dame’ sa Mut-em-enetom, budući da je bila zvezda harema, ona je ujedno bila prva žena cele kuće, Potifarova supruga u užem i višem smislu nego inoče; ona je naprosto bila gospodarica koja bi u određenim okolnostima bila majka njegove dece, te je u glavnoj zgradi poseda imala, po sopstvenom izboru, svoju posebnu odaju (istočno od severne dvorane sa stubovima, tako da je ova, u kojoj je Josif obavljao svoju službu čitača, razdvajala odaje supružnika), a uz to je, nadalje, na gozbama, ulepšanim plesnim i muzičkim zabavama, koje je Potifar, faraonov prijatelj, u svojoj kući priređivao za više tebansko društvo, igrala ulogu domaćice i gospodarice kuće, pa je,

shodno tome, sa njima odlazila na slična slavlja u drugim gospodskim kućama, pre svega na dvoru.

Njen život bio je sav nekako stegnut i ispunjen otmenim obavezama – dokonim obavezama, ako se baš hoće, ali obavezama koje ne iscrpljuju manje od onih značajnih. Poznato je iz istorije svih civilizacija koliki su zahtevi kojima društveni život, sama kultura i njene obilato razvijene pojedinosti, opterećuju životne snage otmenih žena, tako da se od silnog glackanja oko forme gotovo nikada ne može dospeti do same stvarnosti, do života duše i čula, te otuda neka hladna praznina srca, bez ikakvih odricanja, sve dokle doseže svest, postaje životnom navikom koja se čak ne bi mogla nazvati ni tužnom. U svim vremenima i svim krajevima sveta bivalo je tih pojava hladne ženske svetovnosti, pa se čak može ići tako daleko i reći da u celoj toj stvari malo znači da li je suprug pored kojeg se provodi takav život velike gospođe zapovednik četa u stvarnom smislu reči ili je to samo po dvorskoj tituli. Obred sedanja za toaletni stolić, na primer, ostaje podjednako važan, svejedno da li mu je svrha da održava živom požudu supruga ili je obavljanje toalete samo sebi svrha, te se ona naprosto obavlja kao neka vrsta socijalne obaveze. Mut je tom obredu, kao i svaka pripadnica njenog staleža, posvećivala po nekoliko sati dnevno. Pri vršenju tog obreda, sa krajnje razvijenom negom noktiju na njenim rukama i nogama, koji su blistali kao emajl; sa mirisnim kupkama, odstranjivanjem dlaka, mazanjima i masažama, kojima je podvrgavala izuzetan oblik svoga tela; sa delikatnim šminkanjem i ispiranjem njenih i ovako lepih metalno-plavih očiju, upućenih u veštinu i umeće svakojakog namigivanja i treptanja, pri čemu su, zahvaljujući visoko razvijenim veštinama i sredstvima stolića za šminkanje, oštroj kičici i sredstvima za „zaslađivanje" pogleda, bile preobražene u prave dragulje i naočite ukrase; sa uređivanjem i doterivanjem njene kose, bilo njene prirodne, polukratke čupe sjajno-crvenih kovrdža, često posutih plavim ili zlatnim puderom, bilo pak njene veštačke kose, perike raznih boja u obliku pletenica ili kika sa resastim privescima od bisera – pri svemu tome, kao i pri nežnom navlačenju šarenih haljina sa izvezenim i u obliku lire izrađenim pojasevima i sitno nabranim naramenicama, pri izbiranju nakita za glavu, grudi i ruke, koji bi joj bio dodavan na kolenima, pri svemu tome opsluživali su je nage crnačke devojčice, frizeri evnusi i krojačice, svi ozbiljnog lica, jer tu nije bilo ničega čemu bi se imalo smejati, a ni Muta se pri svim tim radnjama nikada nije smejala, pošto bi i najmanja nesmotrenost, i najsitniji propust u stvarima ove kulture izazvao govorkanje lepog sveta i opaki skandal na dvoru.

A onda su tu bile posete prijateljicama koje su živele na isti način kao i ona, a kojima bi odlazila u nosiljci ili bi ih primala kod sebe. Pa onda služba u palati Merimat, u čast boginje Teje, čijoj počasnoj sviti je i Muta pripadala – i ona je, kao i Petepre, njen suprug, nosila mahalicu i bila je obavezna da sudeluje u noćnim zabavama na vodi, koje je suložnica Amunova priređivala na veštačkom jezeru izgrađenom po faraonovom nalogu u kraljevskom vrtu, a čija bi lepota utonula u raskošnom vatrometu tek u novije vreme izmišljenih šarenih vatrometnih baklji. Bile su tu nadalje – ime roditeljke boga nas podseća na to – i mnogo pominjane počasne obaveze religijskog karaktera, kod kojih je društveno-elegantna strana poprimala duhovno i svešteno obeležje, pa su kao nijedna druga obaveza određivale nadmeno strogi izraz njenih očiju; obaveze, dakle, koje su proizlazile iz njenog svojstva člana Hatorinog reda i haremske žene Amuna, kao nosilac kravljih rogova sa sunčevom pločom između njih; ukratko, iz njenog položaja povremene boginje. Neobično zvuči kada se kaže da su to svojstvo i ta funkcija u Eninom životu doprineli povećanju ravnodušnosti velike dame prema svetu i uslovili da se njeno srce kloni nežnih snova. To je bilo u vezi sa titularnošću njenog braka – sa kojom ona sama po sebi nije nužno morala biti u vezi. Amunova kuća žena, naime, ni najmanje nije bila kuća netaknutih. Jer, putena uzdržanost bila je strana božanskom karakteru velike majke, koja se na svečan način otelovljavala u Muti i njenim drugaricama. Kraljica, suložnica božja i roditeljka narednog Sunca, bila je pokroviteljica Reda. Poglavarka tog Reda bila je, kao što je već tu i tamo pomenuto, jedna udata žena, supruga Amunovog uticajnog velikog proroka, a sam Red sastojao se pretežno od udatih žena, poput Renenuteti, supruge nadzornika goveda (o njenom ostalom držanju da ne govorimo). Samo je, uistinu, Mutina služba u hramu utoliko imala veze sa njenim brakom što je u društvenom smislu ono jedno imalo da zahvali ovom drugom. Ali ona je u sebi, na svoju ruku, činila ono što je promukli Huij učinio u razgovoru sa svojom starom bračnom sestrom: ona je svoj položaj sveštenice dovodila u vezu sa posebnošću svoga braka, pa je, mada to baš nije iskazivala rečima, nalazila puta i načina da izrazi svoje mišljenje da smatra veoma prikladnim, štaviše, da je baš pravo da jedna božja inoča ima zemaljskog supruga upravo takvog kakav je Petepre; ona je umela tla to svoje shvatanje prenese i saopšti društvu, tako da joj je ovo bilo od pomoći u održavanju tog shvatanja, a njen položaj u krugu Hatore se ukazivao u svetlosti čednosti i pošteđenosti, pa je to, još i više nego Mutin lep glas i njeno plesačko umeće, uslovilo izuzetnost njenog položaja, koji je gotovo bio ravan položaju visoke poglavarke Reda. To je bilo delo njene misaone volje koja se otelovila u svetu i stvorila

joj uzvišene utehe, za kojima je čeznula iz nemih dubina svoga bića.

Ona da je jedna nimfa? Ona da je jedna od onih stvorenja za koje se kaže: laka ženska? Pa to je zaista da se čovek nasmeje. Mut-em-eneta bila je elegantna svetica, prema svetu ravnodušna i hladna mesečeva kaluđerica, čije su se životne snage delom trošile na udovoljavanju zahteva jedne visoko razvijene civilizacije, a delom su takoreći bile u posedu hrama, pa su se pretakale u duhovnu gordost. Tako je ona živela kao Potifarova prva i prava žena, visoko negovana, nošena na rukama, pothranjivana u svom samozadovoljstvu opštim poštovanjem ispoljenim u padanju na kolena pred njom, pošteđena želja iz one sfere koja se manifestovala u njenim izvijenim ustima, tako da, da to kažemo kratko i jezgrovito, čak ni u snu do nje nisu dopirale želje guske, niti su je doticale. Jer je, naime, pogrešno san smatrati područjem divljine i potpune slobode, u kojem se u bujnoj raspojasanosti do mile volje može ispoljiti ono što je proterano sa svetlosti dana, odnosno jave. Ono što je javi sasvim nepoznato i što je načisto izgnano iz nje, toga nema ni u snu. Granica između ta dva područja nije utvrđena, ona je otvorena; *jedan* je duševni prostor kroz koji se ona nesigurno provlači, a da je on za savest, z a ponos, nedeljiv, to je potvrđivala pometenost, to su dokazivali osećanje stida i panika koji Mutu nisu spopali posle prvog buđenja, već odmah, još u snu, kada je prvi put noću sanjala Josifa.

Kada se to zbilo? Godine života se kod nje kod kuće samo ovlaš broje, pa ćemo se i mi, u velikoj meri zavisni od navika sveta naše priče, zadovoljiti približnim procenama. Eni je sigurno bila nekoliko godina mlađa od svog supruga, kojeg smo u vreme kada je Josif kupljen upoznali kao čoveka pri kraju tridesetih godina, a u međuvremenu je postao stariji za okruglo sedam godina. Ona, dakle, nije bila žena u polovini četrdesetih godina kao on, do toga je još bilo daleko; no, u svakom slučaju, bila je žena u zrelim godinama, bez sumnje, podosta starija od Josifa – ali se mi ne bismo upuštali u to da dokučimo za koliko godina je bila starija, budući da prema tom poslu osećamo određenu odbojnost, i to iz moralnog poštovanja prema jednoj visoko kozmetičkoj kulturi, koja gotovo da ume da potire razlike u godinama kod žena, pa njenim rezultatima, onako kako nam se predočavaju, valja priznati višu istinitost, i to pre nego rezultatima olovke kojom se zapisuju računi. Od vremena kada je Josif prvi put video gospodaricu kako promiče pored njega na zlatnoj nosiljci, on se – i to gledano sa stanovišta ženske zainteresovanosti – promenio, nabolje i na svoje dobro, naravno, ali se ona nije ništa promenila, barem ne za onoga ko ju je otada neprekidno viđao. Ne bi se baš dobro provele robinje zadužene za negu njenog tela, a ni

uškopljenici maseri, da su godine ostavile nekog traga na njenom telu! Ali i njeno lice, koje sa svojim sedlastim nosom i neobičnim zasenjenim udubinama na obrazima zapravo nikada i nije bilo lepo, zadržalo je istu onu neodređenost između nagodbe i ćudi prirode, izraza mode i nepravilne draži, kojom se i onda odlikovalo; no zato se blago onespokojavajuća suprotnost između očiju i vijugavih usta za tih godina očevidno još više pojačala, a budući da smo skloni da u onome što nas onespokojava vidimo nešto lepo – takva sklonost postoji – moglo bi se čak reći da je u međuvremenu postala još lepša.

Na drugoj strani je Josifova lepota u to vreme bila prerasla onu u muževnom pogledu još nedozrelu, mladalačku ljupkost, o kojoj smo svojevremeno govorili. On je sa svoje dvadeset i četiri godine još uvek ili zapravo tek sada bio tako lep da je čovek naprosto morao da se zablene u njega, ali je ta njegova lepota sada toliko bila sazrela da je prevazilazila onu dvostruku ljupkost svojstvenu mladenačkoj fazi, pa je, sačuvavši, doduše, svoju opštu privlačnu snagu, svoju osećajnu delotvornost daleko odlučnije usmerila u sasvim određenom pravcu, naime na ženska čula. Pri tome se, postajući muževnija, čak i oplemenila. Njegovo lice više nije bila ona dražesna i privlačna fizionomija nekadašnjeg beduinskog dečaka; ono je sačuvalo neke tragove toga, pogotovo kada bi, mada nije bio kratkovid, svoje rahilinske oči, na način na koji je to njegova majka činila, suzio na neki osobeno zasenjujući način, ali je ono sada ipak bilo punije, ozbiljnije, a i tamnije od gornjoegipatskog sunca, a crte su mu postale nekako pravilnije i otmenije. O promenama do kojih je došlo u celoj njegovoj pojavi i, kao posledica ne samo godina nego i obaveza sa kojima se vremenom bio saživeo, u njegovim pokretima, kao i u boji njegovog glasa, već je bilo uzgred reči. Ali k tome je došlo, kao rezultat delovanja ovdašnje kulture, i određeno profinjenje njegove spoljašnjosti, koje se ne sme izgubiti iz vida ako hoćemo da imamo tačnu predstavu o njegovoj tadašnjoj pojavi. Moramo ga sebi zamisliti u beloj platnenoj odeći Egipćana iz višeg staleža, kod koje se ispod gornje odeće nazire donja odeća, a njeni široki i kratki rukavi ostavljali su sasvim slobodne podlaktice, na čijim su se zglobovima kao ukrasi nalazile emajlirane narukvice; na glavi je u svečanim prilikama – jer u običnim prilikama na njoj nije imao ništa drugo do sopstvenu prirodnu kosu – imao laku periku – nešto između marame za glavu i punđe od najbolje ovčije vune – koja mu je prekrivala teme veoma finim i gustim, a ravnomerno raspoređenim pramenovima sličnim rebrastoj svili, dosežući do potiljka, da bi onda od jedne, koso povučene linije promenila oblik i počela u sitnim i ravnomerno oblikovanim uvojcima, koji su se uzajamno preplitali, da pada niz ramena; oko vrata je, pored šarenog okovratnika, imao i

od trske i zlata izrađen ravan lanac na kojem je visio jedan zaštitni skarabej; izraz lica bio mu je pomalo hijeratski slikovito izobličen, i to uz pomoć veština kojima se, spreman da se prilagodi, služio za svoje jutarnje toalete, kada bi ravnomernim povlačenjem olovke pojačavao obrve, a linearnim produženjem gornje trepavice prema slepoočnici istakao taj deo lica. Tako udešen, dakako dugim štapom lupkajući ispred sebe, on je kao vrhovni zamenik nastojnika obilazio gazdinstvo, tako je odlazio na tržnicu, a tako je stajao i za trpezom iza Petepreove stolice, dajući znak slugama; takvog ga je videla gospodarica u dvorani, ili kada bi se pojavio u kući žena, ili kada bi stupio pred nju da s njom sa svom smernošću i smernim jezikom progovori koju reč u vezi sa nekim zapovestima; tako i takvog ga je ona uopšte najpre i videla; jer, pre toga, kao bezvrednog kupljenog roba, i to još u vreme kada je već umeo da zagreje Potifarovo srce za sebe, ona ga uopšte nije videla, te su, kada je već počeo da raste u kući kao na nekom izvoru, još uvek bila potrebna Duduova podsećanja puna žalbi da bi se njene oči otvorile za njegovu ličnost.

Pri tome je to otvaranje očiju, do kojeg je došlo zahvaljujući palacanju Duduovog jezika, još bilo daleko od pravog i potpunog otvaranja očiju; ta smisao tog njenog pogledanja za robom, o čijem je nepriličnom napredovanju u kući morala da sasluša svakojake priče, bila je puka radoznalost. Opasno je (kako se moramo izraziti ako nam je stalo do njenog ponosa, njenog spokoja) bilo samo to što je taj na koga se namerio pogled njenih očiju bio Josif, čije su se oči pri tome za nekoliko trenutaka susretale sa njenim očima – jedna okolnost od odista odsudnog značaja, pa je i mali Bes, svojom patuljku svojstvenom pameću, odmah počeo da strahuje i sluti da opaki Dudu tu nešto smera što uveliko nadilazi granice njegove opakosti i što bi to otvaranje očiju moglo usmeriti u pogubnom pravcu. Urođeni strah i odbojnost pred silama koje je video otelovljene u prizoru bika koji oko sebe suklja vatru činili su ga prijemčivim za takve slutnje. Ali Josif, u svojoj neoprostivoj lakomislenosti – a ni mi nismo spremni da ga u tome pogledu poštedimo prekora – nije hteo da ga razume, te se pretvarao kao da to Vezir samo trabunja, iako je u osnovi mislio isto što i ovaj koji mu je to došaptavao. Jer, i on je pridavao manju važnost i manje značenje tim 'trenucima' u dvorani, smatrajući daleko značajnijim i važnijim da je do njih uopšte dolazilo, pa je u svom srcu budalasto umišljao da on za gospodaricu više nije bio običan predmet u prostoru, nego da ga je gledala svojim ličnim, mada ljutitim pogledom. A naša Eni?

E pa, ni ona nije bila mnogo pametnija. Ni ona nije htela da razume patuljka. To što je u Josifa pogledala ljutito i strogo, to je bilo,

činilo joj se, dovoljno opravdanje za to što je u nj uopšte pogledala, – što je od samog početka njenih očiju tome Eni bila jedna savršena zabluda, koja bi joj se još i mogla oprostiti sve dok nije znala koga ona to gleda, ali je to potom u sve većoj meri postajala jedna koliko dobrovoljna toliko i neoprostiva zabluda. Nesrećnica nije htela da zapazi da je iz „stroge radoznalosti", s kojom je pogledala u telesnog slugu svoga supruga, postepeno ponestajalo strogosti i da je i preostala radoznalost uskoro zasluživala jedno drugo, koliko blaženo toliko i nespokojno ime. Ona je sebi uobražavala da se sasvim hladno i bezosećajno zanima za predmet Duduovih žalbi, za tu sablazan koju je predstavljalo Josifovo napredovanje; ona je smatrala da je takvo njeno interesovanje opravdano i da ga na nj obavezuje njen religiozni, ili, što je bilo isto, politički položaj, kao i njena stranačka pripadnost, njena vezanost za Amuna koji je ovakvo silno napredovanje jednog habirskog roba u kući morao osećati kao tešku uvredu i u svemu tome morao videti rečiti i nedvosmisleni znak popustljivosti prema azijatskim sklonostima Atum-Rea. Težina sablazni morala je da posluži kao izgovor da se opravda zadovoljstvo koje joj je pružalo bavljenje njime, a što je ona nazvala brigom i revnošću. Začuđujuća je čovekova sposobnost da samog sebe zavara. Kada bi se Muta, za kraći letnji ili duži zimski čas, oslobođena društvenih obaveza, opružila na svojoj ležaljci pored četvorouglog bazena sa šarenim ribicama i plivajućim lotosovim čašicama, izdubljenog u podu otvorene dvorane sa stubovima kuće žena, da bi se predala razmišljanju, dok bi kraj zadnjeg zida dvorane čučala jedna mala Nubijka sa jako namašćenom kovrdžavom kosom, čiji je zadatak bio da gospodaričine misli prati nežnom svirkom na instrumentu, ona je bila ubeđena da joj je namera da u sebi razmotri pitanje kako bi, uprkos samovolji svoga muža i nemarnoj veličanstvenosti Beknehonsa, moglo da se stane na kraj tom zlu, tome da jedan rob iz zemlje Zahi, iz roda Ivrima, toliko može da napreduje u kući, pa se, budući da se radilo o veoma važnoj stvari, uopšte nije čudila da joj razmišljanje o toj stvari priređuje svojevrsno zadovoljstvo, – pri čemu je ipak slutila, štaviše znala da to zadovoljstvo nije poticalo ni od čega drugog nego od nauma da razmišlja o Josifu. Kada nas ne bi sprečavala samilost, onda bismo naprosto morali da se ljutimo zbog ovolike zaslepljenosti. Ta žena uopšte nije zapažala da je počela da se raduje obedima na kojima će videti Josifa. Njoj se činilo da je ta radost bila povezana sa prekornim pogledima koje je nameravala da mu uputi. Tužno je to, ali ona nije primećivala da su se njena vijugava usta nekako izgubljeno smešila kada bi pomišljala na to kako se njegov pogled, pošto bi se sreo sa njenim strogim pogledom, gubi pod spuštenim kapcima u nekoj zastrašenoj skruše-

nosti. Ako samo nabere obrve od nezadovoljstva zbog ove sablazni u kući, onda je to, smatrala je ona, već dovoljno. Da ju je mala pamet samo bojažljivo upozorila pred opasnošću od vatrenog bika i da je samo htela da joj skrene pažnju na to da je njeno životno zdanje, veštačko kakvo je bilo, počelo da se klati i da mu preti opasnost da se sruši, možda bi se njeno lice brzo osulo rumenilom, ali bi ona, da joj je to neko predočio, sve to samo proglasila izrazom nezadovoljstva zbog takvog zbrkanog trabunjanja i ne bi umela da prestane da na neki preterano vedro prepredeni način govori da nema ni najmanje razumevanja za tu vrstu zabrinutosti. Ko je zapravo trebalo da bude prevaren tim neprirodno naduvanim rečima? Onaj koji upozorava? Ta, one treba da posluže prikrivanju pustolovnog puta kojim je draga duša po svaku cenu žudela da krene. Zavaravati se dok ne bude prekasno, o tome se radilo. Uznemiravati je, buditi je, osvestiti je pre nego što bude kasno, to je predstavljalo „opasnost" koja je shodno tome trebalo kukavnim lukavstvom da bude izbegnuta. Kukavnim? Čovekoljubac treba da pripazi da svojom samilošću ne ispadne smešan tamo gde mu nije mesto. Za njegovu dobronamernu pretpostavku da je čoveku u dubini duše stalo do mira, spokoja, do toga da sačuva svoje često s toliko umešnosti i brižljivosti podignuto i obezbeđeno zdanje života od potresa ili čak rušenja, nema, blago rečeno, nikakvih dokaza. Iskustva, koja se ne mogu pojedinačno navoditi, upravo govore u prilog shvatanja da je čoveku čak otvoreno stalo do svog blaženstva i svoje nesreće, te da nikome neće biti ni najmanje zahvalan ako bi hteo da ga odvrati od puta kojim je krenuo. U tom slučaju – molim lepo, izvolite!

Što se pak Eni tiče, čovekoljubac mora ne bez gorčine da konstatuje da joj je kao od šale pošlo za rakom da pređe preko trenutka kada još nije bilo kasno i kada još nije bila izgubljena. Jedna blaženo strahovita slutnja da se to radi o njoj prožela ju je, naime, već posle onog ranije pomenutog sna, u kojem je sanjala Josifa, i sada ju je, naravno, podišla jeza. Sada se, naravno, prisetila da je biće obdareno razumom, pa je shodno tome i postupila; a to će reći da je takoreći oponašala biće obdareno razumom i da je samo mehanički delovala *poput* takvog a ne i *kao* takvo biće. Preduzimala je korake kojima ona uistinu više nije mogla poželeti da donesu uspeha – jednu zbrkanu i nedostojnu vrstu koraka pred kojima bi čovekoljubac najradije zažmurio kada ne bi morao da se pribojava da mu samilost neće biti iskazana na pravom mestu.

Rečima obuhvatiti san i ispričati ga, gotovo da je necelishodno zbog toga što je veoma malo bitnog u onoj supstanci sna koja se da ispričati, a skoro sve što je bitno nalazi se u njegovoj aromi i njego-

vom fluidu, onom smislu i osećanju jezovitosti ili blaženosti koje se ne dâ ispričati – ili pak obojemu – a čime je prožet i čime još dugo, naknadno delujući, ispunjava dušu snevača. U našoj priči snovi igraju odlučujuću ulogu: njen junak sanjao je velike i detinjaste snove, a i druge ličnosti će u njoj dosta sanjati. Ali u kakve neprilike je sve njih dovodio zadatak da drugima barem otprilike samo saopšte svoj unutrašnji doživljaj, kako se samo po njih same svaki taj pokušaj nepovoljno završavao! Treba se samo setiti Josifovog sna o suncu, mesecu i zvezdama i kako ga je snevač samo bespomoćno isprekidano obelodanio. Nama bi se, dakle, moglo oprostiti ako nam ne bi pošlo za rukom da pripovedanjem Mut-em-eninog sna učinimo sasvim shvatljivim utisak koji je on ostavio na nju, snevačicu, i koji je ona ponela iz tog sna. Mi smo u svakom slučaju do sada u nekoliko mahova uzgred ukazivali na nj, ali smo sve do sada čekali i odlagali i da ga ispričamo.

Ona je, dakle, usnila da sedi za trpezom u dvorani plavih stubova, na onom uzvišenom delu, na svojoj stolici sa podnožnikom, pokraj starog Huija, i da obeduje u blagoj tišini koja je uvek vladala za vreme obeda. Međutim, ovog puta je tišina bila naročito blaga i duboka, budući da njih četvoro za trpezom ne samo da nije prozborilo nijednu reč, nego su se za vreme jela trudili da im pokreti budu sasvim nečujni, tako da se u potpunoj tišini moglo jasno razaznati disanje uposlene posluge, i to tako jasno da se činilo da bi se ono moglo razaznati i pri tišini koja bi bila manje blaža od ove, pošto je ono delom više ličilo na dahtanje nego na disanje. To ubrzano tiho dahtanje bilo je uznemiravajuće, pa se Muta, možda zbog toga što ga je osluškivala ili možda i iz nekog drugog razloga, pošto nije obraćala dovoljno pažnje na svoje ruke, posekla. Naime, upravo je oštrim bronzanim nožićem htela da raseče šipak, kada joj, u njenoj rasejanosti, skliznu oštrica i useče u ruku, dosta duboko, i to u onaj mekani deo između palca i četiri prsta, pa odmah šiknu krv. Ruka je jako krvarila; krv je bila crvena poput boje šipkovog soka i ona je postiđeno i zabrinuto gledala kako teče. Da, ona se veoma stidela svoje krvi, mada je bila tako lepa i crvena kao rubin, zacelo i zbog toga što je pri tome, odmah i neizbežno, njome umrljala svoju kao cvet belu haljinu, ali se i inače, ne samo zbog toga što se umrljala, stidela preko svake mere, pa je na svaki način nastojala da sakrije to svoje krvarenje pred ovima u dvorani; a to joj je, kako se činilo ili bi trebalo da se čini, i pošlo za rukom; jer, svi su se zdušno pretvarali – i to na manje ili više prirodan i uverljiv način – da nisu ništa primetili od Mutine nezgode, tako da niko nije ni mario za nevolju koja je Mutu snašla, što je nju, povređenu, opet na svoj način vređalo. Da pokaže da krvari, to, od stida, naime, nije htela; ali da niko nije hteo

da to vidi, da niko nije maknuo ni prstom da bi joj priskočio u pomoć, već su je svi, kao po nekom dogovoru, prepustili njoj samoj, to ju je odista u dubini srca povredilo. Devojka koja ju je posluživala, ona što je bila sva iskićena i obučena u kao paučinu tanku, prozračnu haljinu, svesrdno se naginjala nad Mutinim jednonožnim stočićem s jelima kao da tamo valja nešto veoma brzo srediti. Stari Huij kraj nje glockao je krezubo, tresući pri tom glavom, vinom natopljene prstenaste kolače nanizane na pozlaćenu butnu kost, koju je staračkom rukom držao za jedan kraj, i pretvarao se kao da je sav zaokupljen glockanjem. Petepre, gospodar, pružio je svoj pehar iza svojih ramena da ga njegov sirijski peharnik i telesni rob ponovo napuni. A njegova majka, stara Tuija, davala je svojim prorezima od očiju na velikom belom licu znake bespomoćnoj Muti kao da bi da je bodri, samo što pri tome nije bilo izvesno šta zapravo hoće i da li je zapazila Eninu nevolju ili ne. A ova je, u svom snu, i nadalje, sva posramljena, krvarila i bojila svoju haljinu, u sebi ogorčena zbog opšte ravnodušnosti, a uz to još, nezavisno od toga, zabrinuta zbog jako crvene krvi koja je i nadalje liptala. Jer, njoj je veoma bilo žao krvi koja je neprekidno liptala i tekla; bilo joj je teško zbog toga i nju obuze dubok, neizreciv bol u duši, i to ne toliko zbog sebe same i svoje nezgode, već zbog drage krvi koja je tako isticala iz nje, i ona tiho, bez suza, zajeca od tuge. Tada se seti da je pokraj ovog jada zaboravila na svoju dužnost, da se, naime, Amuna radi, strogim pogledom ogledne za onom sablazni u kući, za hananskim robom, koji je u toj kući napredovao preko svake dozvoljene mere; i ona se namršti i upravi svoj pogled preko, na onoga na koga je mislila, a koji je stajao iza Petepreove stolice, na mladića Osarsifa. Ovaj, pak, kao da je osetio da je tim strogim pogledima pozvan, napusti svoje službeno mesto i krete prema njoj da bi joj bio što bliže. I tako on stade sasvim blizu nje i ona oseti njegovu blizinu. Ali on joj se približio da bi joj zaustavio krvarenje. Jer, on uze njenu povređenu ruku i prinese je svojim ustima, tako da su četiri njena prsta počivala na jednom njegovom a palac na drugom obrazu, sama posekotina pak na njegovim usnama. Pri tome se krv zaustavi i krvoliptanje prestade. A u dvorani je, dok joj je na ovaj način došlo spasenje, zavladala neka mučna i sumorno zastrašujuća atmosfera. Sluge, sve koliko ih je bilo, kretale su se nekako smeteno, hodajući doduše tihim koracima, ali su ipak nekako uskomešano dahtale kao u horu; gospodar Petepre pokrio je glavu, a njega, pognutog, pokrivenog, opipavala je obema raširenim rukama njegova roditeljka, pri čemu je nad njim nekako očajnički ovamo-onamo pokretala svoje uvis uzdignuto slepačko lice. A starog Tuija Eni je videla kako stoji uspravno i kako joj preti svojom zlatnom butnom kosti, s koje su bili oglockani kolači, dok su mu se usta

nad tmurnom bradicom otvarala i zatvarala u bezglasnom pogrdnom govoru. Bogovi će znati kakve su to strahote oblikovala ta njegova krezuba usta sa jezikom koji je u njima mlatarao, ali je to, po svoj prilici, po smislu bilo istovetno s onim što su dahtale i sluge koje su se bile ustumarale. Jer, iz tog njihovog hora dahtavih glasova mogao se razabrati šapat koji je otprilike ovako glasio: „Vatri, reci, psima, krokodilu", i tako stalno i nanovo. Eni je taj strašni hor šapata još jasno imala u ušima kada je izronila iz sna, sva premrla i hladna od jeze, a onda opet sva vruća od slasti spasenja, jer je bila svesna toga da ju je pogodio udarac žile života.

Supružnici

Pošto su joj se tako ‘otvorile oči’, Muta odluči da se ponaša kao stvorenje obdareno razumom i da preduzme korake kojima će mirne duše moći da stigne pred sud razuma, budući da su jasno i nedvosmisleno bili usmereni na to da joj se Josif ukloni s očiju. Ona se svim svojim snagama zalagala kod Peteprea, svoga supruga, da se njegov sluga ukloni iz kuće.

Dan posle noći u kojoj je usnila san provela je u potpunoj samoći, kloneći se svojih sestara i odbijajući svaku posetu. Sedela je kraj bazena u svom dvorištu i zurila nekuda mimo hitrih ribica, „zagledavši se”, kako se to kaže kada se pogled ukočeno gubi u daljini, tako da se, pošto nije bio vezan za neki određeni predmet, naprosto sam od sebe rasplinjavao. Ali pri tome su se njene oči iz te rasplinute ukočenosti u jedan mah strahovito raširile, u najvećoj meri razrogačile kao u nekoj užasnutosti, a da se pri tome nisu otrgle iz zagledanosti u prazno, dok su joj se istovremeno otvorila usta uvlačeći vazduh na neki čudno brz način. A zatim joj se oči, razrogačene od užasa, opet smiriše, pa su usta, a da toga nije bila svesna, u uglovima počela da joj se smeše, te se tako, oslobođena nevidljivog nadzora, nekoliko minuta smešila pod zamišljenim očima, sve dok to sama nije zapazila i uplašeno pritisla ruku na neposlušne usne, s palcem na jednom a ostala četiri prsta na drugom obrazu. „O, vi bogovi!” – promrmljala je pri tom. A onda je sve počelo iznova, sanjalačka ukočenost, hvatanje vazduha, nesvesno podsmehivanje samoj sebi i uplašeno spoznavanje tog podsmehivanja, sve dok Eni kratko i jasno nije odlučila da svemu učini kraj.

U smiraj dana, kada je sunce već zalazilo, obavestila se da je gospodar Petepre u kući, pa naloži devojkama da je pripreme za posetu njemu.

Dvoranin je boravio u zapadnoj dvorani svoje kuće koja je bila okrenuta prema vrtu s drvećem i malim hramom na brežuljku. Večernje rumenilo, koje je ulazilo između lakih i šarenih stubova spoljnje strane, stade da ispunjava prostoriju, senčeći zagasitijim tonom nemarnom umetničkom rukom i previše svetlim bojama

nabacane slike na sadrenoj presvlaci poda, zidova i tavanica – bile su to lepršave slike prizora nad močvarom, uzjogunjene teladi, jezerca s patkama, stada goveda koje pastiri teraju preko gaza reke dok ih iz vode posmatra jedan krokodil. Freske na zadnjem zidu, između vrata koja su povezivala dvoranu sa trpezarijom, prikazivale su čak i samog domaćina u njegovoj prirodnoj veličini i sredini, pa se tu videlo kako se vraća kući, dok se posluga sva ustumarala da mu sve pripremi onako kako je on to bio navikao. Vrata su bila opervažena staklasto glinenim pločicama, šaroliko ispisana plavom, crvenom i zelenom bojom na kamilje sivoj osnovi, slikovitim pismom s izrekama dobrih starih autora i rečima iz himni posvećenih bogovima. Neka vrsta uzvišenja ili terase sa stepenicom nalik na klupicu i naslonom koji je dosezao do zida protezala se između vrata, napravljenih od gline, presvučenih belim sadrom, s prednjom površinom šaroliko ispisanom. To uzvišenje služilo je kao podijum za stvari namenjene odlaganju, za umetnička dela, na primer, ili pak dobijene darove kojima su Petepreove dvorane bile prepunjene, ali i kao klupa za sedenje; i tako je on, velikodostojnik, sada tu sedeo, posadivši se nekako u sredini, na jednom jastuku, s nogama skupljenim na klupici poput stepenice, dok su s obe strane oko njega bili poređani razni lepi predmeti, kao likovi životinja, likovi bogova i figure kraljevskih sfingi od zlata, malahita i slonovače, a za leđima su mu se nalazile figure sova, sokolova, pataka, te zupčaste vodene linije i drugi simbolični natpisi. Bio se udobno namestio skinuvši sa sebe svu odeću, izuzev pregače od izuzetno belog platna, sa širokim ukrućenim pojasom, koja mu je dosezala do kolena. (Njegova gornja odeća, njegov štap i njegove za nj pričvršćene sandale ležali su na naslonjaču s lavljim nogama odmah kraj vrata.) Ali u svom držanju on sebi nije dopustio nikakvu nemarnu opuštenost, već je sedeo sasvim uspravno, pruživši svoje male ruke, koje su u poređenju sa njegovim golemim telom delovale nekako majušno, ispred sebe u krilo, držeći veoma pravo i svoju takođe srazmerno malu glavu sa fino povijenim nosićem, fino izrezanim ustima, pa je, sedeći tu kao neka pretila ali otmena i dostojanstveno pribrana osoba, sa nogama snažnim poput stubova, s rukama kao u neke debele žene, s grudima jastučasto isturenim, gledao svojim mrkim očima s dugim trepavicama preda se, kroz dvoranu, napolje u večernje rumenilo. Pored sve svoje gojaznosti, nije imao stomačinu. Čak bi se reklo da je u struku tanak. Ali zato je padao u oči njegov pupak koji je bio neobično velik i vodoravno izdužen, tako da je bio nalik na neka usta.

Petepre je već dugo sedeo tako, u dostojanstvenoj nepokretnosti, u potpunoj dokolici oplemenjenoj otmenim držanjem. U njegovoj grobnici, koja je na njega čekala, stajaće imitacija njegove ličnosti u

prirodnoj veličini, po svoj prilici u tobožnjim vratima, u mraku, i to isto tako nepokretno i mirno kao što se i sada držao, pa će tamo svojim mrkim staklenim očima posmatrati svoje večno domaćinstvo, ono što mu je dato da ponese i ono što je čarolije radi bilo naslikano na zidu – za večna vremena. Skulptura će biti istovetna s njim, – on je već unapred odredio taj identitet time što je sedeo i zauzeo pozu večnosti. Iza njegovih leđa i u podnožju njegovih nogu stajale su poruke crveno-plavo-zelenih slikovitih natpisa; s obe njegove strane ređali su se faraonovi pokloni; shodno egipatskom smislu za formu, ukrašeni stubovi njegove dvorane, između kojih je gledao napolje u večernje rumenilo, bili su savršeni. Sav posed koji ga okružuje i ide naruku nepokretnosti. Ostavljamo ga da miruje u svojoj lepoti i ostajemo, nepokretnih nogu, u njegovoj sredini. Pokretljivost i inače pre pristaje onima koji su stvaralački okrenuti i otvoreni prema svetu, onima koji seju i žanju, koji se umirući razlažu u svom semenu – a ne ovakvima poput Peteprea, stvorenim da žive u zatvorenosti svog postojanja. Sav usredsređen na sebe, sedeo je on tako, bez dodira sa svetom i nedostupan smrti stvaranja, večan, jedan bog u svojoj kapeli.

Neka crna senka kliznu nečujno kraj njegova pogleda, ušavši unutra između stubova samo kao neki obris i neka tama na pozadini večernjeg rumenila; ta senka, već svojom pojavom duboko pogrbljena, ostade nema i pade ničice, s čelom između ruku na podu. On lagano okrenu svoje očne jabučice u tom pravcu: bila je to jedna od Mutinih nagih crnačkih devojčica, jedna životinjica. On se, žmirkajući, neko vreme kao premišljao. Onda lagano, samo iz zgloba podiže jednu ruku s kolena i reče zapovednički: „Govori!"

Ona podiže čelo s poda, zakoluta očima i prozbori promuklim glasom divljine: „Gospodarica je blizu gospodara i želela bi da mu bude još bliže."

On se opet kao predade premišljanju. Onda odgovori: „Odobreno".

Krećući se unatrag, životinjica nestade preko praga. Petepre je sedeo uzdignutih obrva. Prošlo je samo nekoliko trenutaka i Muta već stajaše na istom mestu na kojem je malo pre čučala robinja. Pripijenih laktova, ona pruži oba svoja dlana prema njemu kao da prinosi žrtvu. On vide da na sebi nije imala jednu od onih svojih lepršavih prozračnih haljina. Preko tesne donje haljine, koja je dosezala do članaka, navukla je drugu, poput ogrtača široku gornju haljinu sa izvučenim naborima. Njeni zasenjeni obrazi bili su uokvireni tamnoplavom maramom perike koja joj je padala na ramena i na vrat, a inače je bila opervažena jednom izvezenom

pantljikom. Na temenu joj stajaše kupa koja je bila probušena, pa je kroz rupu bila provučena stabljika lotosa. Ova se na određenom odstojanju povijala oko obline njene glave, dok joj je cvet lebdeo iznad čela. Tamnim sjajem blistalo je drago kamenje na njenom okovratniku i na narukvicama.

I Petepre podiže u znak pozdrava male ruke prema njoj i prinese nadlanicu jedne ruke usnama na poljubac.

„Cvetu zemalja!" – reče on glasom koji je izražavao iznenađenje. „Ženo lepog lica koja ima svoje mesto u kući Amunovoj! Jedinstveno lepa, čistih ruku kada nosiš sistrum, i s ljupkim glasom kada pevaš!" On zadrža izraz radosnog iznenađenja dok je brzo izgovarao ove formule. „Ti, koja ispunjavaš kuću lepotom, Ljupka koju svi poštuju, poverenica kraljičina! Ti umeš da čitaš u mom srcu jer ispunjavaš njegove želje pre nego što su se one oglasile, pa ih, evo, ispunjavaš time što dolaziš. Evo ovde jedno jastuče", reče on malo suvljim glasom, izvlačeći iza svojih leđa jastuče koje onda za nju namesti u podnožju kraj svojih nogu. „Kada bi bogovi hteli", dodade on, prelazeći ponovo na dvorski način govora, „da mi dolaziš sa nekom željom, ti lično, pa da ti je ja, samo da bude što veća, ispunim sa što većom radošću!"

Imao je razloga da bude radoznao. Ova poseta, naime, bila je nešto posve neobično i ona ga je nemalo uznemirila, jer je bila izvan uobičajenog i utvrđenog reda. Naslućivao je da je posredi neka molba i zbog toga ga prože izvesna strahom pomućena radost.

Ali, u prvi mah je ona govorila samo lepe reči. „Kakvu bih ja to još mogla imati želju kao tvoja sestra, gospodaru moj i prijatelju?" odgovori mu ona svojim milozvučnim altom, koji je, osećalo se, prošao vežbe u pevanju. „Ta ja sam to što sam zahvaljujući tebi, pa su mi zahvaljujući tebi ispunjene i sve moje želje. Ako imam svoje mesto u hramu, onda je to zato što si ti dika među dikama zemlje. Ako se ja zovem kraljičinom prijateljicom, onda je to samo zbog toga što si ti faraonov prijatelj i što si svojom pojavom sav pozlaćen od naklonosti Sunca. Bez tebe ja bih bila u mraku. Kao tvoja, u mene ima svetlosti u izobilju."

„Zacelo ne bi imalo svrhe da ti se protivreči kada ti tako misliš", reče on smešeći se. „Barem ćemo se postarati da se u ovaj čas ne izjalovi ono što si rekla o obilju svetlosti." On pljesnu rukama. „Osvetliti!" – naredi on sluzi u pregači koji se pojavio iz trpezarije. Eni se to nije dopadalo, pa zamoli: „Ama pusti to, mužu moj! Ta jedva da je počelo da se smrkava. Do sada si sedeo tu ovako i uživao u lepoj svetlosti ovog časa. Nateraćeš me da se pokajem što sam te

uznemirila.”

„Ne, ja ostajem pri svojoj naredbi”, odgovori on. „Uzmi to s moje strane kao potvrdu onog što mi se s prekorom prigovara: da je u mene volja tvrda kao crni granit iz doline Rehenu. Ja to ne mogu da izmenim, i suviše sam star da bih se popravio. A i bilo bi koješta i samo bi još to trebalo da najdražu i pravu, koja dokučuje najskrivenije želje mog srca, primim u tmini i tami! Ta zar za mene to što si mi došla nije praznik, a zar se na praznik ostaje bez svetlosti? Sve četiri!” – reče on dvojici slugu koji su donosili luč i hitali da upale svećnjake s pet svetiljki na postoljima u uglovima dvorane. „Daj, potrudite se vi tamo da dobro i visoko zaplamte!”

„Ono što ti želiš, to i biva”, reče ona diveći mu se i slegnu pokorno ramenima. „Ja odista poznajem čvrstinu tvojih odluka i ostavljam da prigovor bude stvar muškaraca kojima to smeta. Ženama teško pada da kod muškaraca ne cene nepopustljivost. Da kažem zašto?”

„Rado bih to čuo.”

„Zato što tek ona daje pravu vrednost dopustivoj popustljivosti, na koju možemo biti ponosni kada nas dopadne.”

„Predivno rečeno”, uzvrati on i pri tome je žmirkao delom od svetlosti u koju je dvorana sva bila utonula (jer su stenjci dvadeset svetiljki bili dobro zamočeni u voštanu mast, od koje su plamteli širokim plamenom, te su plamenovi bivali i veoma jarki, tako da su se dvoranom odmenjivali talasi jarke svetlosti i večernjeg rumenila kao mleko i krv), delom od razmišljanja o poučnom sadržaju njenih reči. ‘Sumnje nema da je došla s nekom stvari’, mislio je on, ‘i to ne malom; ne bi se inače toliko pripremala. To uopšte nije njen običaj, jer ona zna koliko je meni, kao osobitom i svetom čoveku, stalo do toga da mi se ne remeti moj mir i da ne moram da se prihvatam bilo kakve stvari. A uz to je i suviše ponosna da bi od mene nešto zatražila, pa se tako njena ponositost i moja lagodnost nalaze u pravom bračnom saglasju. Ipak bilo bi dobro i zanosno kad bih mogao da joj učinim neku uslugu zato što bih na taj način mogao da joj pokažem svoju moć. Sa zebnjom i radoznalošću očekujem da čujem šta to ona hoće. Najbolje bi bilo kada bi se to njoj samo učinilo kao nešto veliko a za mene to ne bi bilo, tako da bih mogao da je obradujem a da to ne ide nauštrb moje lagodnosti. Gle, tu postoji izvesna protivrečnost u mojim grudima – između moje opravdane samoživosti, koja proističe iz moje posebnosti i svetosti, tako da ja to doživljavam kao nešto izuzetno ružno kada mi neko pristupi suviše blizu ili mi samo poremeti moj mir, i moje želje na drugoj strani da prema ovoj ženi budem ljubazan i da joj pokažem svoju moć. Ona je lepa u toj svojoj

bogatoj haljini, koju ona preda mnom nosi iz onog istog razloga sa kojeg sam naložio da se dvorana osvetli, lepa je sa svojim očima poput dragog kamenja i zasenčenim obrazima. Ja je volim onoliko koliko to dopušta moja opravdana samoživost; a upravo tu se i ukazuje ona prava protivrečnost, jer je ja i mrzim, mrzim je stalno možda i zbog zahteva koji ona, razume se, ne postavlja meni, ali je on uopšte sam po sebi sadržan u našem odnosu. Ali je ne mrzim zato što bi mi to bilo drago, već bih želeo da mogu da je volim bez mržnje. Kada bi mi sada dala dobru priliku da prema njoj budem ljubazan i da joj dokažem svoju moć, onda bi barem jednom i sa moje ljubavi mogla da bude skinuta mržnja i ja bih bio srećan. Zato sam prilično radoznao da čujem šta hoće, iako me malo hvata zebnja da bi to moglo da ide nauštrb moje lagodnosti.'

Tako je razmišljao Petepre žmirkajući, dok su robovi palili svetiljke, da bi se potom u tihoj žurbi povukli noseći luči u svojim prekrštenim rukama.

„Ti, znači, dopuštaš da se spustim kraj tvojih nogu?" – začu kako ga Eni, smešeći se, upita i on se, prenuvši se iz svojih misli, uveravajući je da se tome silno raduje, još jednom sagnu prema jastučetu da joj ga tako podesi da može udobno da sedi. Ona sede kraj njegovih nogu, na natpisima prošaranu stepenicu.

„U osnovi", reče ona, „suviše retko se događa da praznujemo ovakav čas i da jedno drugome darivamo svoje vreme i prisustvo, samo tako, darivanja radi, bez ikakve svrhe i cilja, tek da malo porazgovaramo o ovome i onome, sasvim svejedno o čemu, bez nekog posebnog povoda, – jer nevolja ti je sa povodom i sa razgovorom s povodom, a veselosti napretek ima samo u razgovoru bez povoda. Ne misliš li i ti tako?"

On je svoje ogromne ženske ruke držao raširene na naslonu uzvišenja nalik na klupu, i na to samo potvrdno klimnu glavom. Pri tome je mislio: 'Retko se događa? Nikada se to ne događa, jer mi, članovi plemenite i svete porodice, roditelji i bračna deca, živimo odvojeno u svojim posebnim odajama kuće i klonimo se jedni drugih iz nežne obzirnosti, osim kada je vreme obedu; a ako do toga danas dolazi, onda iza toga svakako mora da stoji neki povod i neka nevolja, pa s radoznalošću ispunjenom nespokojem čekam da ih čujem. Grešim li možda kada tako mislim? Šta ako je ova žena možda stvarno došla samo da budemo zajedno, ako je njeno srce obuzela želja da zajedno delimo i podelimo ovaj čas? Ne znam šta bih da poželim, jer svakako bih želeo da je došla s nekom stvari kojom ne bi previše uznemirila moju lagodnost; ali gotovo da bih još više želeo da je došla samo zbog mene i da bude sa mnom.' Tako razmišljajući, on reče: „Potpuno se

slažem s tobom. Sirotinji i malom svetu govor služi za suvoparno razmatranje njihovih nevolja i potreba. A nama, bogatima i plemenitima, dato je da uživamo u lepom izobilju, kako u svemu tako i u govoru, jer lepota i izobilje su jedno te isto. Dosta je to čudno ponekad sa smislom i dostojanstvom reči, kada se iz svojstvene im slabosti uzdižu do ponosa svoje suštastvenosti. Ne izražava li sud: 'u izobilju' prekor propraćen sleganjem ramena i mlako omalovažavanje? Ali onda ustaje reč i ovenčava svoju glavu kraljevstvom i više nije sud nego lepota sama po sebi, po svom biću i imenu, i tada se zove 'izobilje'. Takvim tajnama reči ja ti se češće bavim kada sedim sam, pa time zabavljam svoj duh na lep, neusiljen način."

„Zahvalna sam mom gospodaru što mi dopušta da sudelujem u tome", odgovori ona. „Tvoj duh svetli kao svetiljke koje su na tvoju zapovest upaljene za naš susret. Da nisi faraonov komornik, lako bi mogao biti jedan od učenih ljudi koji se bave božjim stvarima i hodaju po predvorjima hramova, baveći se mudrošću reči."

„To bi u svakom slučaju bilo moguće", reče on. „Čovek bi mogao mnogo toga biti osim onog što mu je određeno da bude ili predstavlja. Često mu se učini čudnim što baš mora da igra u toj lakrdiji ili da obavlja taj zadatak koji mu je određen da obavlja, i njemu postaje nekako tesno i vruće iza te maske života, kao što i svešteniku za svetkovine može da postane tesno pod maskom koja predstavlja boga. Govorim li dovoljno jasno?"

„Naravno."

„Verovatno ne baš sasvim", uzvrati on. „Verovatno se vi žene manje razumete u tu muku s razloga toga što je vama ženama dobrotom velike majke dato da se više razumete u ono što ima opštiji karakter i što smete da budete više žena i slika majke nego ova ili ona žena, tako da ti po tome ne bi toliko bila Mut-em-enet koliko sam ja obavezan da budem Petepre po strožem očinskom duhu. Slažeš li se sa mnom i sa ovim mojim mislima?"

„Tako je jaka svetlost u dvorani", reče ona oborene glave, „od plamena koji plamte po tvojoj muškoj volji. Takve misli, čini mi se, lakše je slediti pri slabijem svetlu; rekla bih da bi mi u sumraku lakše bilo da se udubim u tu mudrost, po kojoj ja smem da budem više žena i slika majke nego upravo samo Mut-em-enet."

„Oprosti", pohita on da joj odgovori. „Bilo je to s moje strane nesmotreno što naš lepi razgovor, koji nema ni cilja ni povoda, nisam bolje prilagodio osvetljenju. Odmah ću ga usmeriti pravcem koji će bolje odgovarati osvetljenju, koje mi se čini primerenim za ovaj veseli čas. Ništa lakše od toga. Napraviću, naime, jedan prelaz,

pa ću naš razgovor preneti sa stvari duha i stvari unutarnje prirode na stvari opipljivog sveta koji se odlikuje shvatljivom očevidnošću. Znam ja već kako ću napraviti taj prelaz. Dopusti mi samo da još malo uživam u toj zgodnoj tajni, da je svet opipljivih stvari i svet shvatljive očevidnosti. Jer ono što se može opipati rukom, to lako može da shvati i duh žene, dece i naroda, dok je ono što je neopipljivo shvatljivo samo strožem očinskom duhu. Shvatiti, to je slikovito i duhovno ime za dosezanje, ali i ovo opet zamenom jamačno postaje slikom, te za lako shvatljivu duhovnu stvar rado kažemo da se može dohvatiti rukama."

„Izuzetno su ljupka tvoja zapažanja i neobavezna razmišljanja", reče ona, „moj mužu, i naprosto ti ne mogu opisati kako me time bračno osvežavaš. Nemoj nipošto da pomisliš da mi se žuri da sa neopipljivih stvari pređemo na shvatljive i očevidne. Naprotiv, rado bih s tobom još ostala kod tih stvari i osluškivala izobilje tvojih misli, pri čemu bih ti se suprotstavila po meri mog ženskog i dečjeg uma. Nisam ništa drugo mislila, nego da se o stvarima unutarnje prirode pri prigušenijem plamenu svetiljki da produbljenije ćaskati."

Ćutao je očevidno oneraspoložen.

„Gospodarica ove kuće", reče on onda prekorno klimajući glavom, „vraća se uvek na isto i na stvar koja nije baš posve išla po njenoj volji, nego po jednoj jačoj volji. To baš nije lepo i neće postati lepše time što je to inače u skladu sa opštim pravilom ponašanja žena da se nikada ne mire sa određenom stvari, već uvek moraju da se vraćaju na nju i da po njoj čačkaju. Dopusti mi da ti uputim prekor da bi naša Eni barem u tom pogledu trebalo da pokuša da bude Muta, posebna žena, a ne žena uopšte."

„Slušam te i žao mi je", promrmlja ona.

„Ako bismo hteli jedno drugome da prebacujemo", produži on, dajući i nadalje izraza svome neraspoloženju, „zbog mera i odluka koje je svako od nas dvoje donosilo, onda bi lako bilo da sa žaljenjem primetim, i da ti zbog toga uputim prekor, što si ti, moja prijateljice, u ovu posetu došla u ogrtaču punom gustih nabora, dok bi tvoj prijatelj želeo, i tome bi se radovao, kada bi kroz ljupko prozračno tkanje mogao da vidi linije tvog labuđeg tela."

„Odista, teško meni grešnoj!" – reče ona te, pocrvenevši, obori glavu. „Bilo bi mi lakše da umrem nego što moram da saznam da mi se potkrala greška pri oblačenju spremajući se u posetu mom gospodaru, mom prijatelju. Kunem ti se da sam bila uverena da ću u ovoj haljini na najbolji mogući način izložiti svoju lepotu tvome pogledu. Ona je skupocenija od većine mojih haljina. Skrojila ju je

krojačica robinja Heti ne dopustivši da joj san dođe na oči dok je nije završila, pa smo zajedno brinule hoću li ti se dopasti u njoj; ali ako se briga s nekim i deli, to još uvek nije polovina brige!”

„Ostavi to, draga moja!” – odgovori on. „Ostavi se toga! Nisam rekao da hoću da te prekorevam i da ti prebacujem, već da bih to u datom slučaju mogao činiti, ako bi ti to činila. Ali ja ne bih rekao da ti nameravaš to da činiš. Pa nastavimo onda lepo naš razgovor bez cilja i povoda kao da se u nj, krivicom jednog ili drugog, nije uvukao nesklad. Jer, ja ću sada preći na stvari opipljivog sveta izražavanjem zadovoljstva što je moj život i moj životni poziv obeležen besciljnim obiljem a ne nemaštinom. Kraljevskim sam nazvao izobilje, pa se ono može naći na dvoru i u palati Merimat, naime, kao ljupkost, oblik bez predmeta i otmeni kitnjasti govor kojim se pozdravlja bog. Sve su to stvari koje idu uz dvoranina, pa se može reći da dvoranina maska života manje tišti nego nedvoranina, kojeg priroda predmetnog sputava, i da je bliži ženama jer mu je dato ono što ima opšte značenje. Istina, ja ne spadam u savetnike koje faraon pita za njihovo mišljenje o potrebi kopanja studenca kraj pustinjskog druma koji vodi prema moru, ili pak o podizanju kakvog spomenika, ili počem o tome koliko ljudi treba odrediti za obezbeđenje tovara zlatnog praha iz rudokopa bednog Kuša, a moguće je da je jednom bilo povređeno moje samoljublje i da sam se ljutio na Hor-em-heba, koji zapoveda dvorskim trupama i stoji na čelu službe vrhovnog dželata, zato što me gotovo ništa nije pitao, mada sam ja nosilac svih tih titula. No, ja bih svaki put kada bi me spopalo takvo neraspoloženje brzo uspeo da ga prevladam. Ta ja se od Hor-em-heba razlikujem kao što se nosilac počasne mahalice razlikuje od neophodnog ali nižeg čoveka koji stvarno drži mahalicu nad faraonom kada ovaj izlazi u vožnju. Takvi su moji potčinjeni. Ali moja je dužnost da stojim pred faraonom u njegovoj jutarnjoj dvorani sa ostalim nosiocima titula i velikodostojnicima dvora i umiljatim govorom izgovorim pozdravno slovo veličanstvu ovog boga ‘Ti si kao Re’, da se sav topim od kitnjastih reči, kao, na primer: ‘Tvoj jezik je jedna vaga, o Neb-ma-Re, i tvoje usne su tačnije od jezička na vagi Tota’, ili da ga uveravam u takve nadriistine kao što je ova: ‘Dođi na breg! Pojaviće se okean, čim si to izrekao’. Na takav kitnjast način i bez ikakve svrhe ja, eto, govorim, bez ikakve potrebe. Jer, moja se dužnost sastoji u obavljanju čiste formalnosti, to je ukras bez svrhe, koji je tu ono kraljevsko na kraljevstvu. Toliko o danku koji plaćam mom samoljublju.”

„Pa to je divno”, odgovori ona, „ako je ovim ujedno plaćen i danak istini, što izgleda, sudeći po tvojim rečima, mužu moj, da jeste

slučaj. Samo bih rekla da dvorski ceremonijal i kitnjast govor u jutarnjoj dvorani služe tome da određene božje brige, kao kopanje studenca, podizanje nekog zdanja i poslovanje zlatom, zaodenu ruhom časti i strahopoštovanja radi njihove važnosti za zemlju, i da je briga za te stvari ono što je zapravo kraljevsko u kraljevstvu."

Na ove reči sa Petepre za neko vreme ponovo sasvim povukao u sebe, ne progovarajući nijednu reč, a za sve vreme tog muka koji je vladao poigravao se vezenom vrpcom provučenom kroz svoju pregaču.

„Lagao bih", progovori on najzad uz lak uzdah, „ako bih ustvrdio da mi se, draga moja, u ovom našem ćaskanju suprotstavljaš nenadmašnom spretnošću. Ja sam, eto, ne bez umešnosti, prešao na svetovne, opipljive stvari time što sam razgovor usmerio na faraona i dvor. Ali umesto da prihvatiš loptu i da me, recimo, pitaš koga je to faraon danas posle jutarnje audijencije, izlazeći iz dvorane baldahina, da bi pokazao svoju naklonost, povukao za uvence, ti mi skrećeš razgovor na neprilične stvari, pa mi mudruješ o pustinjskim studencima i rudokopima, u koje se ti, draga prijateljice, sigurno još manje razumeš od mene."

„U pravu si", odgovori ona i zaklima glavom potvrđujući i sama da uviđa da je načinila grešku. „Oprosti mi! Moja radoznalost da čujem koga je faraon danas povukao za uvence bila je prevelika. Pa sam, eto, htela na taj način da je prikrijem što sam govorila o nečem sasvim drugom. Nemoj me pogrešno razumeti. Htela sam da otegnem sa raspitivanjem i dobijanjem odgovora jer mi se odugovlačenje čini lep i važan sastavni deo kitnjastog razgovora. Ta ko bi odmah onako s neba pa u rebra otvoreno pokazao o čemu se radi i do čega mu je stalo? Ali pošto mi već dopuštaš da pitam, onda da te pitam: Nisi li počem ti bio taj, mužu moj, koga je bog pri izlasku dodirnuo?"

„Ne", reče Petepre, „nisam to bio ja. Ja sam to češće bivao, ali danas ja to nisam bio. Ali ono što si rekla, ispalo je – ne znam kako. Ispalo je kao da naginješ mišljenju da je Hor-em-heb, aktivni zapovednik trupa, veći od mene na dvoru i u zemljama...!"

„Za ime skrivenoga, moj bračni prijatelju!" – reče ona uplašeno i položi svoju prstenjem ukrašenu ruku na njegovo koleno, gde ju je posmatrao kao da se tamo spustila neka ptica. „Ta ja bih morala biti bolesne glave i pometenih čula, bez nade na boljitak, kada bih samo za trenutak..."

„Tako je stvarno ispalo", ponovi on uz sažalno sleganje ramenima, „iako verovatno protiv tvoje volje. Bilo bi to, otprilike, kao kada

bi pomislila – koji primer da ti navedem? Kao kada bi rekla da je pekar iz faraonove dvorske pekare, koji stvarno peče hleb za boga i njegov dom i tura glavu u peć, veći od velikog nastojnika kraljevske pekare, faraonovog vrhovnog pekara koji ima titulu ‘knez od Menfe-a’. Ili kao kada bi rekla da sam ja, koji se, samo se po sebi razume, ničega ne prihvata, ovde u kući neznatniji od Mont-kava, mog upravitelja, ili čak, od njegovog mladog pomoćnika, Sirijca Osarsifa, koji upravlja gazdinstvom. To su ubitačna poređenja...”

Muta se na to trgla.

„Ona udaraju i biju po meni tako silovito da se pod njima trzam”, reče ona. „I sam to možeš da vidiš, pa ćeš se velikodušno zadovoljiti tom kaznom. Sada uviđam koliko sam zamrsila naš razgovor mojom sklonošću ka odugovlačenju. Ali umiri moju radoznalost koju sam htela da prikrijem, umiri je onako kako se umiruje krv, i kaži mi kome je danas palo u deo da u prestonoj dvorani doživi milostivo milovanje!”

„Bio je to Nofer-rohu, vrhovni nadzornik melema i pomasti iz kraljevske riznice”, odgovori on.

„Taj knez, dakle!” – reče ona. „Jesu li ga dvorani opkolili?”

„Shodno dvorskom običaju, opkoliše ga i stadoše da mu čestitaju”, odgovori on. „Trenutno on je u središtu pažnje, pa bi bilo važno da bude viđen na našoj gozbi koju ćemo prirediti naredne mesečeve četvrti. To bi bilo od odsudnog značaja za sjaj gozbe i sjaj moje kuće.”

„Bez sumnje!” – potvrdi ona. „Moraćeš da ga pozoveš jednim lepim pismom, koje će rado pročitati već zbog raznih oblika oslovljavanja kojima ćeš ga počastiti, kao recimo: ‘Voljeni svoga gospodara!’, ‘Nagrađeni i posvećeni svoga gospodara!’, pa ćeš mu onda to pismo, uz neki poklon, dostaviti u kuću po izabranim slugama. Teško da bi Nofer-rohu tada mogao da odbije poziv.”

„I ja tako mislim”, reče Petepre. „A poklon će, naravno, morati da bude nešto posebno. Naložiću da mi se donesu raznolike stvari, kako bih mogao nešto da odaberem, a još večeras ću sastaviti to pismo sa svim mogućim oblicima oslovljavanja koja će ga sigurno obradovati. Treba da znaš, dete moje”, nastavi on, „da ću ovu gozbu izuzetno lepo prirediti, tako da će se o njoj govoriti po celom gradu i da će glas o njoj dopreti čak i do drugih gradova, pa i do onih najudaljenijih; biće to gozba sa otprilike sedamdeset gostiju, a biće u izobilju pomasti, cveća, svirača, jela i pića. Nabavio sam jednu vrlo lepu mumiju opomenicu, koju ćemo ovoga puta nosati uokolo, jedan dobar komad od jednog i po lakta; pokazaću ti je ako baš hoćeš

unapred da vidiš: kovčeg je zlatan, a pokojnik je od ebanovine, dok je ono 'Raduj se danu' ispisano na njegovom čelu. Jesi li čula za vavilonske plesačice?"

„Na koje to misliš, mužu moj?"

„Pa u gradu upravo boravi jedna putujuća družina takvih strankinja. Naložio sam da im se odnesu pokloni kako bi se pojavile na mojoj svečanoj gozbi. Sudeći po onome što mi je dojavljeno, izgleda da se odlikuju neobičnom lepotom, a da svoje igre i plesove prate praporcima i metalnim udaraljkama. Priča se da izvode nove i svečane pokrete i da im oči sjaje nekom posebnom strašću i kada plešu i kada izražavaju nežna osećanja. Očekujem da će one biti pravo iznenađenje za moje goste i da će doživeti uspeh, ali i da će naša svetkovina imati uspeha kod našeg društva."

Eni kao da se na to bila zamislila; u svakom slučaju, oborila je oči.

„Misliš li da pozoveš na svoju svetkovinu i Amunovog prvosveštenika, Beknehonsa?" – upita ona, pošto je izvesno vreme poćutala.

„Bez sumnje i neminovno", odgovori on. „Beknehonsa? Pa to se samo po sebi razume. Zašto pitaš?"

„Čini se da ti je njegovo prisustvo važno?"

„Kako ne bi bilo važno? Beknehons je velik."

„Važnije od prisustva tih devojaka iz Vavilona?"

„Kakva su to poređenja i kakva su to pitanja koja mi tu postavljaš, draga moja?"

„To neće moći da ide jedno s drugim, mužu moj. Upozoravam te da ćeš morati da napraviš izbor i da se odlučiš, odnosno opredeliš. Ako dopustiš da vavilonske devojke plešu na tvojoj svetkovini pred Amunovim prvosveštenikom, moglo bi se desiti da neobična strasnost u njihovim očima ne bude ravna žestini u Beknehonsovom srcu i da on ustane, pozove svoje sluge i napusti kuću."

„Nemoguće!"

„Čak verovatno, prijatelju moj. On neće otrpeti da se skriveni vređa na njegove oči."

„Plesom igračica?"

„Stranih igračica – budući da je Egipat bogat ljupkošću i sam njome opskrbljuje strane zemlje."

„Utoliko pre može sebi da dozvoli da uživa u dražima novoga i neobičnoga."

„Tako ne misli ozbiljni Beknehons. Njegova odbojnost prema inostranstvu je nepokolebljiva.”

„Ali, nadam se da ti barem tako misliš.”

„Ja mislim ono što misli moj gospodar i prijatelj”, reče ona, „jer, kako bi on mogao da misli nešto što bi bilo protiv časti naših bogova.”

„Čast bogova, čast bogova”, ponavljao je on sležući ramenima, koja je uz to pokretao ovamo-onamo. „Moram da priznam da pored ovakvih tvojih reči moje duševno raspoloženje, na žalost, počinje da se pomućuje, mada to ne bi trebalo da bude smisao i svrha lepog ćaskanja.”

„Mene bi morala da obuzme malodušnost”, odgovori ona, „ako bi to bila posledica moje brige za tvoju dušu. Jer šta bi tek bilo s njenim raspoloženjem kada bi Beknehons u svom besu pozvao svoje sluge i kada bi napustio tvoju svetkovinu, tako da bi se u obe zemlje govorilo samo o udarcu koji ti je zadao?”

„Ta neće biti tako sitničav, pa da bude ogorčen zbog neke otmene razonode, a neće biti ni tako hrabar da faraonovom prijatelju zada takav udarac.”

„On je dovoljno velik da i nekim malim povodom njegove misli pođu ka velikim stvarima, i on će uvrediti faraonovog prijatelja pre nego što će to uraditi sa faraonom, naime, da bi ovoga time upozorio. Amun mrzi svako labavljenje do kojeg dolazi preko svega stranog što kida veze, kao i svaki vid nepoštovanja drevnog narodnog reda, jer to vodi slabljenju zemlje, a državu lišava žezla. To je mržnja Amunova, mi to oboje znamo, a snažno narodno poimanje života treba, po njegovom mišljenju, da vlada u Kemeu, kako je to od davnina bilo, a njegova deca da žive po običajima predaka. Ali ti znaš kao i ja da *tamo*”, i Mut-em-enet pokaza prema zapadu, u pravcu Nila i njegove druge strane, gde stoji palata, „da tamo preko vlada drugačiji način poimanja sunčeve biti i da baš nije naročito omiljen među faraonovim misliocima – sa Onom na vrhu trougla, Atum-Reov pokretni sistem, sklon širenju i sporazumevanju, a nazivaju ga i Aton, sa ne znam kakvim prizvukom koji ukazuje na slabljenje. Zar da se Beknehons ne ljuti u Amunu kada njegov rođeni sin ide naruku labavljenju i svojim misliocima dopušta da lepršavom tuđinštinom slabe narodnu snagu države? Faraona on ne može da ukori. Ali će ga ukoriti preko tebe i prirediće posebno pozorje za Amuna na taj način što će se razbesneti, kao kakav gornjoegipatski leopard, kada bude ugledao vavilonske devojke, pa će skočiti na noge i pozvati sluge.”

„Slušam te, draga moja”, uzvrati on, „kako govoriš kao kakva brbljiva ptica razvezana jezika iz Punta, koja je to što govori često čula, pa onda neprekidno ponavlja ono što nije raslo na njenoj njivi. Narodna snaga i običaji predaka, pa tuđinstvo koje slabi snage – ta to su sve reči iz Beknehonsovog neveselog repertoara, kojima mi, kazujući mi ih, samo kvariš moje duševno raspoloženje, dok sam se ja od tvog dolaska ponadao ćaskanju s tobom, a ne s njim.”

„Podsećam te”, odgovori ona, „na njegove misli koje su ti poznate, da bih tvoju dušu, mužu moj, poštedela teških nesporazuma. Ja ne kažem da su Beknehonsove misli i moje misli.”

„Ali su ipak i tvoje”, odgovori on. „Ja čujem njega dok ti govoriš i nije istina da mi njegove misli govoriš kao nešto tebi strano, kao nešto u čemu nemaš nikakvog udela, već si ih sasvim prihvatila i usvojila, pa si protiv mene jednakog mišljenja s njim, glatkoglavcem, to je ono rugobno u celom tvom držanju. Misliš li ti da ja ne znam da on stalno zalazi kod tebe i da te posećuje svake četvrti ili još i češće? To se dešava na moje tiho nezadovoljstvo jer on nije moj prijatelj i ja ga ne podnosim sa tom njegovom listom nezgrapnih reči. Moja priroda i moje duševno raspoloženje teže za blagim, otmenim i trpeljivim bićem sunca; zato moje srce pripada Atum-Reu, ljubaznom bogu, ali najpre zbog toga što pripadam faraonu i što sam njegov dvoranin, a on dopušta da se njegovi mislioci misaono ogledaju na blago obuhvatnom sunčanom biću tog divnog boga. A ti, supružnice moja i sestro moja pred bogovima i ljudima, kako se ti odnosiš prema tim stvarima? Umesto da si uz mene, naime uz faraona i misaone poglede dvora, ti si uz Amuna, nepokretnog boga gvozdenog čela, pa pristaješ uz njegovu stranku protiv mene i duvaš u jedan rog s vrhovnim ćelavoglavcem neljubaznog boga, a da uopšte nisi promislila koliko je to posebno ružno, to što me vređaš i što mi okrećeš leđa.”

„Ti, gospodaru moj, praviš poređenja”, reče ona tankim, od gneva prigušenim glasom, „kojima nedostaje ukusa, što začuđuje s obzirom na tvoju lektiru. Jer, neukusno je, ili svedoči o veoma lošem ukusu, kada kažeš da duvam u jedan rog sa prorokom i da ti time otpadnički okrećem leđa. To poređenje baš nije umesno, moram to da ti kažem, ono je neobično naopako. Faraon je Amunov sin po učenju otaca i drevnom verovanju naroda; zato ti ni u kom slučaju ne bi povredio dužnost dvoranina ako bi iskazao svoje poštovanje Amunovom svetom sunčanom biću, makar ga i smatrao tvrdoglavim, i ako bi mu kao neznatnu žrtvu prineo onu radoznalost koja raspinje tebe i tvoje goste da vidite jedan ples bednog sjaja. Toliko o tebi. A što se mene tiče, ja sva i potpuno, sa svom svojom čašću i

pobožnošću, pripadam Amunu, jer sam ja nevesta njegovog hrama i njegove kuće žena, ja sam Hator, pa kao takva plešem pred njim u haljini boginje – u tome je sva moja čast i sve moje zadovoljstvo, u mene druge časti i drugog zadovoljstva nema; sve i sva mog života je taj počasni položaj – a ti se prepireš sa mnom zašto sam verna Gospodu, mom bogu i nadzemaljskom suprugu, i upotrebljavaš poređenja protiv mene koja svojom izopačenošću vapiju do neba.” I ona dohvati deo svoje haljine s naborima, te, sagnuvši se, pokri njom svoje lice.

Zapovednik trupa bio je više nego neprijatno dirnut. Čak se sav naježio, pa mu je odjednom postalo hladno, jer je zapretila opasnost da one najdonje, s puno obzira prećutane stvari, na strašan i po život poguban način, izbiju na površinu. Sa raširenim rukama na naslonu nalik na klupu, on se, sav ukočen, još više povukao unazad od nje i, zaprepašćen i sav smeten, kao da ga je u jedan mah proželo osećanje krivice, zagledao u uplakanu ženu. „Šta se ovo dešava?”, mislio je on. „Ovo je krajnje neobično i nečuveno, i moj mir je u najvećoj meri ugrožen. Otišao sam predaleko. Ja sam se tu isprsio sa mojom opravdanom samoživošću, ali ju je ona zbrisala svojom sopstvenom samoživošću – i to ne samo u razgovoru, nego i u mom srcu koje je tako teško pogođeno njenim rečima, pa se u njemu mešaju samilost i brižnost sa užasom koji osećam pred njenim suzama. Da, ja je volim; njene suze, koje me užasavaju, izazivaju u meni to osećanje, a i ja bih hteo da ona to oseća s onim što hoću da joj kažem.” I spustivši ruke sa naslona i nagnuvši se nad nju, a da je pri tome, naravno, nije dotakao, on stade da joj govori ne bez osećanja bola: „Ti svakako vidiš, dragi cvete, jer to proizlazi iz tvojih reči, da mi nisi govorila da bi me podsetila na Beknehonsove, prorokove krute misli, a da se nisi slagala s njima, nego da su one stvarno i tvoje i da je tvoje srce potpuno uz njega a protiv mene, jer si mi neuvijeno i otvoreno u lice rekla: ‘Ja sam sva i potpuno Amunova’. Da li sam onda pogrešio s mojim poređenjem i jesam li ja onda kriv za to što je njegov ukus za mene, tvog supruga, tako gorak?”

Ona povuče haljinu sa lica i pogleda u njega.

„Jesi li ljubomoran na boga, na skrivenoga?” – upita ona iskrivivši usta. Njene oči, sjajne kao dragulji, u kojima su se mešali poruga i suze, bile su tik pred njegovim i gledale su ga gnevno, tako da se uplašio i brzo povukao iz svog pognutog položaja i ispravio.

„Moram da odstupim”, mislio je. „Otišao sam predaleko, pa sada moram da odstupim korak ili dva radi mog ličnog spokoja i mira kuće, koji su se izgleda iznenada našli u strašnoj opasnosti. Kako se to samo moglo desiti da odjednom budu tako ugroženi i da sve to

izgleda tako strašno u očima te žene? A sve je izgledalo tako dobro i bezbedno istovremeno." I on se seti ponekog povratka kući, kada je dolazio sa dvora ili sa nekog puta i kada je njegovo prvo pitanje upućeno upravitelju koji ga je dočekivao glasilo: „Je li sve u redu? Je li gospodarica dobro raspoložena?" Jer neka potajna zabrinutost za mir, dostojanstvo i bezbednost kuće, neka potmula svest o tome da sve to počiva na slabim, nejakim temeljima, uvek je postojala negde na dnu njegovog srca, te, zagledavši se u Enine gnevne, rasplakane oči, on shvati da je to uvek tamo bilo i da su njegova tiha strahovanja zapretila da se na zastrašujući način i ostvare.

„Ne", reče on, „daleko je to od mene, i to što pitaš i misliš da bih mogao biti ljubomoran na Amuna, Gospoda, to odlučno poričem. Ja, dakako, umem da pravim razliku između onoga što duguješ skrivenome i onog što duguješ suprugu, a pošto sam stekao utisak da ti se nekako ne dopada slikovit način izražavanja kojim sam se poslužio govoreći o tvom prisnom odnosu sa plemenitim Beknehonsom, i pošto sam i nadalje spreman, pa se zato i ogledam za prilikom, da te obradujem, to ću ti pričiniti zadovoljstvo i povući ono poređenje sa rogom, kao da ga nisam ni upotrebio, tako da bude izbrisano sa ploče mojih reči. Jesi li sada zadovoljna?"

Muta zadrža suze u svojim očima i pusti ih da se same od sebe osuše, kao da uopšte ne zna za njih. Njen suprug pak očekivao je da će mu se zahvaliti na njegovoj predusretljivosti, ali ona to ne učini.

„To je najmanje što možeš da učiniš", reče ona tresući glavom.

'Ona vidi da sam slab i da sam sav obuzet strahom za mir kuće', mislio je on, 'pa sada hoće na ženski način da to što više iskoristi. Ona je više žena u opštem smislu nego ona posebna, ona jedna i moja, pa se nije čuditi, mada je to, dakako, pomalo i mučno kada se na sopstvenoj ženi vidi kako se jednostavno a prepredeno ispoljava ona opšta i obična ženska priroda. Gotovo da je to tužno i smešno, te čoveku dođe da pobesni kada vidi kako to draži duh, da to i mimo svoje volje zapaža, kao i da mora da spozna da se čoveku samo čini da dela i radi po svojoj glavi i da ne vidi da samo na postiđujući način ponavlja ono što zakon zahteva. Ali koja mi vajda sada od toga? O tome treba razmišljati, a ne govoriti. A reći treba po mom mišljenju ovo.' I on odgovori nastavivši: „To, uopšte uzev, nije ono najmanje, ali je najmanje od onoga što sam hteo da kažem. Jer ja nisam hteo tu da stanem, nego sam hteo da uvećam tvoje zadovoljstvo otkrićem da sam tokom našeg razgovora odustao od zamisli da angažujem igračice iz Vavilona za moju svetkovinu. Ne bih želeo da uvredim čoveka koji je na visokom položaju, a tebi veoma blizak, u njegovim shvatanjima za koja bi se moglo reći da su predrasude, a ipak i

nadalje imaju svoje mesto u svetu. Moja svetkovina će biti sjajna i bez ovih strankinja.”

„I to je još uvek samo ono najmanje, Petepre”, reče ona oslovivši ga imenom, čime ga je navela da, uznemiren, ponovo usredsredi svoju pažnju na ovu stvar.

„Kako to misliš?” – upita on. „Još uvek ono najmanje? Od čega to najmanje?”

„Od poželjnoga. Od onoga što se zahteva”, odgovori ona, pošto je uzdahnula. „Ovde u kući, supružniče moj, treba, mora sve da postane drugačije kako ovo više ne bi bila kuća sablazni za pobožne, nego kuća koja može da posluži kao uzor i primer. Ti si gospodar njenih odaja i ko se to ne bi poklonio pred tvojim gospodstvom? Ko to ne bi tvojoj duši poželeo blagost i otmenost jednog opšteg sunčanog bića, po čijih zahtevima ti živiš i koje ispunjava sve tvoje navike? Ja, dakako, shvatam da se ne može odjednom želeti carstvo i snažna starina, jer je iz ove vremenom došlo ono, i drugačije se živi u carstvu i bogatstvu, a drugačije u pradrevnom narodnom poretku. Nemoj odmah da mi kažeš da se ja ne razumem u vreme i u promene života. Jer sve ima svoju meru i mora da je ima, a jedan preostali deo svetog očinskog reda, koji je stvorio carstvo i bogatstvo, mora u njima biti očuvan i mora u njima biti poštovan da ne bi sramno propali i zemljama ne bi bilo oteto žezlo. Poričeš li ti ovu istinu ili je poriču faraonovi mislioci koji se svojim mišljenjem ogledaju na Atum-Reovom pokretnom sunčanom biću?”

„Istina se”, odvrati nosilac lepeze, „ne poriče i moguće je da je nekome milija od samoga žezla. Mi smo deca vremena i uvek nam bolje priliči, tako ja mislim, da živimo po njegovoj istini, iz koje smo se rodili, nego da pokušamo da to činimo po nekoj pradrevnoj istini i da izigravamo neke snažne zatočnike starine, odričući se naše duše. Faraon ima mnogo najamničkih četa, azijske, libijske, nubijske, pa čak i domaće. Neka one čuvaju žezlo sve dok im sudbina to dopušta. A mi ćemo da živimo iskreno.”

„Iskrenost je ugodna”, reče ona, „i shodno tome nije plemenita. Šta bi bilo od ljudi kada bi svako hteo samo da bude iskren i svoju prirodnu pohlepu zaogrne dostojanstvom istine, odbijajući svaku, pa i najmanju, pomisao da se popravi i obuzda? Iskren je i lopov, iskrena je i pijanica koja se valja u kaljuzi, a iskren je brodolomnik. No hoćemo li biti spremni da im progledamo kroz prste kada se budu pozivali na svoju istinu? Ti hoćeš da živiš po meri istine, moj supružniče, kao dete svog vremena, a ne po meri starine. Ali divlja starina je tamo gde svako živi po meri i istini svog nagona, a razvije-

no vreme zahteva od pojedinca da se obuzda radi viših ciljeva."

„U čemu ja to, po tvom mišljenju, treba da se popravim?" – upita on sa zebnjom.

„Ni u čemu, supružniče moj. Ti si nepromenljiv i ne pada mi na um da diram u tvoju svetu, nepokretnu postojanost. A isto tako mi nije ni na kraj pameti da ti uputim prekor zbog toga što se ne prihvataš nijedne stvari u kući i gazdinstvu, pa ni bilo čega u svetu, osim što jedeš i piješ; jer ako to i ne bi odgovaralo tvojoj prirodi, još uvek bi to odgovaralo tvom položaju. Ruke tvojih slugu obavljaju tvoj posao umesto tebe, kao što će to činiti i u grobnici. Tvoje je jedino da odrediš sluge, pa čak ni to, nego samo da odrediš *onog* koji će odabrati sluge, svog zamenika, da on po tvojoj volji upravlja kućom, kućom jednog egipatskog velmože. Samo ti je to dužnost, jedna stvar najotmenije lakoće, ali ipak ona glavna stvar. Najvažnije je to da pri tome ne omašiš i da prstom ne pokažeš u pogrešnom pravcu."

„Ima tome ne znam ni ja koliko godina", reče on, „otkako mojom kućom upravlja Mont-kav, ta čestita duša koja me voli baš onako kako treba i dobro zna i oseća da bi bilo ružno uvrediti me. On me, kako se može videti iz njegovih izveštaja i obračuna, nikada nije obmanuo, a kućom mi je upravljao u lepom stilu, baš onako kako je meni bilo pravo. Da ga možda nije zadesila nesreća da na sebe navuče tvoje nezadovoljstvo?"

Ona se nasmeši sa izvesnim izrazom omalovažavanja zbog tog njegovog pokušaja da razgovor skrene sa glavne stvari.

„Ti dobro znaš", odgovori ona, „upravo kao i ja i ceo Veze, da Mont-kav boluje od crvljivog bubrega i da se od nekog vremena brine za stvari taman koliko i ti. Umesto njega upravlja drugi jedan kojeg nazivaju njegovim 'ustima', za kojeg čovek nikako ne bi pomislio da će toliko napredovati i da će se domoći tog položaja. Ali to nije sve; govori se, naime, da upravo ta takozvana 'usta', posle Mont-kavljeve smrti, koja će, po svoj prilici, brzo uslediti, treba u svemu i konačno da stupe na njegovo mesto, te da sve stvari preuzmu u svoje ruke. Ti hvališ svog upravitelja zbog njegove odanošću ispunjene brige za tvoju kuću i njegovog osećanja za tvoje dostojanstvo. Dopusti mi da priznam da ja tu brigu u njegovim postupcima nikako ne mogu da vidim."

„Ti to misliš na Osarsifa?"

Ona obori glavu.

„Neobično zvuči", reče ona, „kada kažeš da mislim na Osarsifa. Kada bi skriveni samo hteo da ga uopšte nema, pa da se uopšte ne bi

moglo misliti na njega, a čovek je, eto, krivicom tvog nastojnika, na svoju sramotu prisiljen da to čini. Jer, bubrežni bolesnik je onoga kojeg si pomenuo kupio kao dečaka od putujućih trgovaca, i umesto da ga drži i koristi u skladu sa njegovim niskim položajem i bednim poreklom, on ga je naveliko uzdigao, pustivši ga da se razmahne u kući, te mu je podredio svu poslugu, kako moju tako i tvoju, i stvari doterao dotle da ti, gospodaru moj, govoriš o tom robu s takvom prisnošću da mi se to čini sramotnim, pa se protiv toga buni celo moje biće. Jer da si razmislio i rekao: 'Primećujem, ti misliš na onog Sirijca iz bednog Retenua, onog jevrejskog roba', onda bi to bilo sasvim prirodno i odgovaralo bi stvarnom stanju stvari. Ali dokle su stvari dospele, to mi pokazuje tvoj način govora, koji je takav i zvuči tako kao da ti je on neki rođak – pominješ ga prisno imenom i pitaš me: 'Misliš na Osarsifa?'"

Sada je, eto, i ona izgovorila to ime, naprežući pri tome sve svoje snage, tako da ju je to potajno ispunjavalo osećanjem blaženstva, za čim je ona i te kako žudela. Ona izgovori mistične slogove, u kojima su zazvučali smrt i obožavanje, a uz to su za nju sadržavali slast kobi; izgovorila ih je sa uzdahom nalik na jecaj, u koji je nastojala da unese svu svoju povređenost, pri čemu je, kao i malo pre, navukla nabore svoje haljine preko očiju.

Potifar se ponovo iskreno uplaši.

„Šta ti je, šta ti je, dobra moja?" – reče on, šireći ruke nad njom. „Opet suze? Objasni mi, zašto! Pomenuo sam slugu imenom koje mu je dato i kojim ga svi zovu. Ta zar ime nije najkraći način da se sporazumemo o nekoj ličnosti? Vidim da je moja slutnja bila tačna. Hananskog mladića imaš u vidu, onog što mi služi kao peharnik i čitač, i to, priznajem, na moje tiho zadovoljstvo. Zar to za tebe ne bi trebalo da bude razlog da o njemu blago sudiš? Ja nemam nikakvog udela u njegovoj kupovini. Mont-kav, koji ima punomoć da postavlja i otpušta sluge, kupio ga je pre više godina od časnih trgovaca. A onda se ono dogodi da sam ga ja ispitivao u jednom razgovoru kada je ukrštavao cvetove u mom vrtu i tom prilikom mi se učini upadljivo prijatnim mladićem koga su bogovi obdarili blagotvornim darovima tela i duha, i to na takav način da se oni u značajnoj meri uzajamno isprepliću. Jer čovek bi rekao da ga se ta njegova lepota doima kao svojevrsno prirodno otelovljenje ljupkosti njegova uma, a ova opet kao neka druga, nevidljiva izražajna forma vidljivog, zbog čega mi, nadam se, nećeš zameriti na sudu 'u značajnoj meri', jer je sasvim opravdan i na svom mestu. A i poreklo mu nije tek bilo kakvo, jer, ako hoćemo, njegovo rođenje bi čak mogli nazvati devičanskim, ali je u svakom slučaju jasno da je njegov roditelj bio neka vrsta kralja

stada i božjeg kneza, kao i da je dečak živeo u lepim uslovima, kao jedno izuzetno obdareno stvorenje, stasajući uz stada svoga oca. A onda su ga, razume se, snašle svakojake nevolje, kao gorka hrana u njegovom stasanju, a našlo se i ljudi koji su mu, prateći ga ukorak, postavljali zamke. Ali i povest njegovog stradanja je značajna: ona se odlikuje duhom i duhovitošću ili, kako se obično kaže, ima noge i ruke, pa u njoj ima uzajamnog ispreplitanja sličnog onom kojim se odlikuju njegova spoljašnjost i njegov um, uslovljavajući da se oni predočavaju kao jedna te ista stvar; jer ona, doduše, ima svoju sopstvenu stvar za sebe, ali kao da, uz to, stoji u vezi sa nečim višim i da je u dosluhu s njim, tako da teško možeš da razlučiš jedno od drugog, pa se jedno ogleda u drugome, te je mladić, sve u svemu, okružen nekom privlačnom dvoznačnošću. A pošto se onda videlo da se preda mnom nije loše pokazao, da je taj ispit dobro položio, to su mi ga dodelili za peharnika i čitača, a ja u svemu tome nisam imao ama baš nikakvog udela, – sve je to urađeno iz ljubavi prema meni, što je i razumljivo, i ja priznajem da mi je u tim svojstvima postao toliko neophodan da ga se ne mogu odreći. A onda se opet, a da ni u tome nisam imao ama baš nikakvog udela, uzdigao do položaja nadzornika nad poslovima celog gazdinstva, pri čemu se doslovno pokazalo da je u svemu što čini doista srećne ruke, da nam preko njega skriveni podaruje sreću – drugačije ja to ne mogu da kažem. I pošto je meni u kući sada postao neophodan – šta onda želiš da učinim s njim?”

Zaista, šta se tu još moglo hteti i učiniti posle svega što je rekao? On se zadovoljno ogledao oko sebe, nasmešenog lica posle svih reči koje je izgovorio. Dobro se obezbedio, dobro se pripremio, pa je unapred zahtev koji mu je pretio obeležio kao nešto nečuveno, kao ogrešenje o ljubav prema njemu, a što je samo po sebi bilo nezamislivo. On nije slutio da žena gotovo nije ni obratila pažnju na ovo značenje njegovih reči, na njih kao odbrambeno sredstvo i utvrđenje, već ih je krišom usrkivala kao medovinu, ne propustivši da joj, još uvek onako zaogrnutoj u svoju odeću, u dubokoj požudnoj napetosti, išta promakne od onoga što je izrekao u pohvalu Josifa. To je uveliko umanjilo ono dejstvo koje je rečima bilo namenjeno – dejstvo upozorenja, a, začudo, nimalo nije ometalo Mutu da svom svojom čestitošću ostane verna moralnoj i razumnoj nameri s kojom je bila došla kod njega. Ona se uspravi i reče: „Pretpostavljam, moj supružniče, da si u prilog sluge rekao sve što se o njemu s nekim pravom može reći. No to ipak nije dovoljno, to ne važi pred bogovima Egipta, a ono što sam, zahvaljujući tvojoj dobroti, čula o ovom i onom preplitanju u ličnosti tvoga sluge, i o njegovim privlačnim dvoznačnostima, to ne može da se uporedi s onim što je poželjno i sa onim

zahtevom koji Amun jasno postavlja kroz moja usta. Jer i ja igram ulogu ‘usta’, a ne samo ovaj tu, za kojeg kažeš da ti je neophodan u kući, što si rekao očevidno nepromišljeno; jer, otkuda bi to jedan usput pokupljeni stranac mogao da bude neophodan u zemlji ljudi i u Petepreovoj kući, koja je bila kuća blagoslova još pre nego što je ovaj kupljeni rob počeo u njoj da napreduje? Nikako se nije smelo dogoditi da on u njoj napreduje. Ako je dečak već bio kupljen, onda mu je mesto bilo na njivi, da tamo kuluči, a ne da ostane ovde u kući, pa da mu se onda čak poveri tvoj pehar, kao i tvoje uho u dvorani knjiga, sve zbog nekih njegovih prijatnih darova. Darovi sami po sebi ne čine čoveka; njega treba razlikovati od njih. Stvar je utoliko gora ako neki prost čovek poseduje darove, pa se na kraju postavi i zahtev da se prenebregne činjenica njegovog niskog, prostog porekla. Gde su ti darovi koji bi opravdali uzdignuće nekog prostog čoveka? To je trebalo da se zapita Mont-kav, tvoj upravitelj, koji je bez tvog udela, kako čujem, dopustio da ovaj prostak napreduje, pustivši ga da se razmahne u tvojoj kući na nezadovoljstvo svih pobožnih. Hoćeš li mu dozvoliti da još i u času smrti prkosi bogovima i da prstom pokaže na Habirca kao svog naslednika, sramoteći tako tvoju kuću pred celim svetom i ponižavajući tvoju domaću poslugu time što je stavlja pod nadzor prostaka na šta ova samo može da škrguće zubima?”

„Mila moja”, reče komornik, „kako se samo varaš! Sudeći po tvojim rečima, ti nisi dobro obaveštena, jer nije reč o škrgutanju zubima. Sva posluga u mojoj kući, od one najviše do najniže, od pisara kod peharničkog stola sve do čuvara pasa i do poslednje od tvojih devojaka, voli Osarsifa i ni najmanje se ne stidi zbog toga što moraju da ga slušaju. Ne znam odakle ti to da ovde u kući škrguću zubima zbog njegove veličine, jer je to obaveštenje potpuno netačno. Štaviše, svi oni gledaju da uhvate njegov pogled i veselo se nadmeću ko će bolje obaviti svoj posao kada on prolazi između njih i prijateljski gledaju u njegova usta kada im daje neka uputstva. Da, čak i oni koji su zbog njega morali da odstupe sa svojih položaja jer ih je on preuzeo, čak ga ni oni ne gledaju popreko, već ga otvoreno gledaju u oči, jer ne mogu da odole njegovim privlačnim darovima. A zašto je to tako? Zato što stvari s njim nikako ne stoje onako kako si ih ti prikazala, jer si u tom pogledu pokazala da si sasvim pogrešno obaveštena. Zapravo nikako nije tačno da ti darovi predstavljaju zbunjujući privesak njegove ličnosti i da ih treba razlikovati od nje. Naprotiv, oni su neodvojivi od nje, oni su darovi blagoslovenog, tako da bi se moglo reći da ih zaslužuje, kada to opet ne bi predstavljalo nedopustivo razdvajanje ličnosti i darova, a uz to se mora imati u vidu da je veliko pitanje da li kod prirodnih darova uopšte može biti

reč o zasluzi. I tako onda biva da ga ljudi na putevima, svejedno da li na kopnu ili vodi, već izdaleka prepoznaju, pa onda, gurkajući se, jedan drugome govore: ‘Evo ga dolazi Osarsif, Petepreov lični sluga, usta Mont-kavljeva, odličan mladić, krenuo je da obavi poslove svoga gospodara, koje će na svoj poseban način valjano obaviti.’ A onda biva i to da ga žene, za razliku od muškaraca koji ga gledaju otvoreno i pravo u oči, gledaju ispod oka i krišom, što je, koliko ja znam, kod njih isto tako dobar znak kao onaj otvoreni način interesovanja kod muškaraca. A pojavi li se u gradu i na njegovim ulicama, u bazaru, onda se, čujem, u većini slučajeva dešava da se devojke penju na zidove i krovove, pa odande na njega bacaju zlatno prstenje sa svojih ruku ne bi li tako na sebe privukle njegovu pažnju, odnosno njegov pogled. Ali u tome slabo uspevaju.”

Eni je sve to slušala sa neopisivom ushićenošću. Koliko ju je veličanje Josifa i opisivanje njegove omiljenosti opijalo, to se naprosto ne dâ reći; struja radosti prolazila je u naletima kroz njene žile kao kakva ognjena reka, nadimala joj grudi, tako da joj je disanje postalo otežano, pa se činilo, pošto se čulo u ritmu kratkih udara, kao da jeca, oblila joj rumenilom uši, dok su joj se usta krajnjim naporom uzdržavala da se ne nasmeše slušajući sve te Potifarove reči. Čovek naprosto ne može da se dovoljno načudi ovolikoj suludosti. Onolike pohvale Josifa morale su, ako se tako može reći, samo još više da učvrste ovu ženu u njenoj slabosti za tog tuđinca roba, morale su da deluju poput nekog opravdanja njene slabosti pred njenim ponosom, pa da je, shodno tome, još više gurnu u sve to, da je učine nemoćnijom da ostvari nameru sa kojom je bila došla, naime da spasi svoj život. Je li to bio razlog za radovanje? Za radovanje nije, ali jeste za sladostrašće, a to je ipak razlika sa kojom čovek, ma i klimajući glavom, mora da se pomiri. Uostalom, ona je i patila, onako kako se i priliči. Činjenica da su žene krivile vrat za Josifom i da su bacale prstenje na njega ispuni je ljubomorom koja ju je naprosto izjedala, ali ta ju je činjenica uz to još i utvrdila u njenoj slabosti i ujedno je u njoj izazvala očajničku mržnju prema onima koje su sa njom delile tu slabost. Što one nisu uspevale da na sebe skrenu poglede onoga na kojeg su se bacale prstenjem, to je malo i uteši i to joj i pomože da se i nadalje ponaša kao stvorenje obdareno razumom. Ona reče: „Dozvoli mi da primetim, prijatelju moj, da s tvoje strane nije nimalo lepo što bi da me razonodiš pričom o ružnom ponašanju devojaka u Vezeu, bez obzira na to što se može posumnjati u istinitost tih glasina, koje je možda raširio i sam njihov sujetni junak da bi sebe uzdigao ili pak oni koje je obećanjima pridobio za sebe.” Nju je stajalo manje muke da tako govorili o onome kojeg je već sada beznadežno volela, nego što bi to čovek uopšte pretpostavio. Ona je

to činila potpuno mehanički, puštajući takoreći da govori jedna osoba koja nije bila ona sama, pa je njen pevljivi glas poprimio nekako šupalj zvuk koji je odgovarao utrnulosti njenih crta, praznini njenog pogleda i nikako nije ni hteo da prikrije svoju lažnost. „Glavno je to”, produži ona na taj način, „da se taj tvoj prekor meni, da sam pogrešno obaveštena o prilikama u kući, odbija od mene i vraća tebi natrag, tako da bih rekla da bi bilo bolje da ga uopšte nisi ni izrekao. Tvoja navika da se ne prihvataš nikakvih stvari i ne mariš nizašta, nego da sve gledaš tuđim i dalekim očima, trebalo bi ipak da u tebi tu i tamo izazove sumnju u pogledu poznavanja onoga što se zbiva oko tebe. Istina je da je to što se sluga toliko oteo i razmahao među tvojima izazvalo žestoko i veliko nezadovoljstvo i srdžbu. Nadzornik tvojih sanduka sa nakitom, Dudu, govorio mi je više puta, štaviše, mnogo puta, o toj stvari i gorko se žalio zbog toga što su valjani među poslugom povređeni gospodarenjem nečistoga...”

„E pa”, nasmeja se Petepre, „lepog si mi svedoka izabrala, dragi cvete moj, značajnog nema šta, nemoj mi zameriti! Ta taj Dudu je jedan švrća, jedan carić i jedan razmetljivac, ta to ti je jedna četvrtina čoveka i jedan smešno malešni bednik; ta otkuda bi, za ime sveta, njegova reč mogla nešto da znači u ovoj ili bilo kojoj drugoj stvari!”

„Ovde nije reč o njegovoj visini”, odgovori ona. „Ako njegova reč zaslužuje toliko prezira i ako je njegov sud toliko bezvredan, zašto si ga onda načinio čuvarem svoje odeće?”

„Ta to je više bilo šale radi”, reče Petepre, „pa dvorskim patuljcima se samo šege radi dodeljuje neka lepa služba. Njegovog bracu, onog drugog lakrdijaša, čak zovu Vezir, što se takođe ne može baš shvatiti naročito ozbiljno.”

„Ne treba da te upozorim na razliku koja tu postoji”, odvrati ona. „Ona ti je svakako dovoljno dobro poznata, samo što ti u ovom trenutku nećeš da znaš za nju. Zapravo je žalosno da ja moram tvoje najvernije i najčasnije sluge da uzmem u zaštitu pred tvojom nezahvalnošću. Gospodin Dudu je, bez obzira na svoj nešto manji stas, jedan častan, ozbiljan i valjan čovek koji ničim ne zaslužuje da ga se naziva lakrdijašem, jer se njegova reč i njegov sud o kućnim stvarima i časti ove kuće i te kako slušaju i poštuju.”

„On mi dođe, evo, nekako dovde”, dobaci zapovednik trupa, pokazujući rukom visinu svoje dokolenice.

Muta za trenutak zaćuta.

„Ne smeš da smetneš s uma”, reče ona onda pribravši se, „da si ti izuzetno visokog rasta, da si visok poput kule, moj supružniče, tako

da se tebi Duduova pojava može učiniti još malešnijom nego drugima, kao, na primer, Cezeti, njegovoj ženi, mojoj služavci, i njegovoj deci, koja su takođe uobičajenog rasta i s poštovanjem i ljubavlju podižu pogled u svog roditelja."

„Ha, ha, podižu pogled!"

„Upotrebila sam taj izraz sa svom smotrenošću u jednom višem, pesničkom smislu."

„Pa ti se, znači", rugao se Petepre, „o tom tvom Duduu već izražavaš pesnički. A nisi li se ti ono žalila, nisi li mi ti uputila prekor zbog toga što te ja na veoma loš način zabavljam! Upozoravam te da me već duže vremena zabavljaš jednom naduvenom budalom."

„Pa možemo mi i da batalimo tu stvar", reče ona uslužno, „ako ti je ona neprijatna. Nije mi potreban čovek, o kojem je u našem razgovoru bilo reči, da mi posvedoči opravdanost moje inače tri puta opravdane molbe koju moram da ti podnesem, niti je potrebno njegovo časno svedočanstvo da bi shvatio da ćeš morati da joj udovoljiš."

„Ti to imaš neku molbu da mi podneseš?" upita on. 'Znači, ipak', pomisli on ne bez gorčine. 'Znači tačno je da je došla zbog neke manje ili više tegobne stvari. Nada da je možda došla ipak samo zbog mene, da bude sa mnom, sada se posve izjalovila i razotkrila kao zabluda. Otuda već unapred ne mogu biti naročito naklonjen toj stvari'. On zapita: „A kakvu to molbu?"

„Ovu, moj supružniče: da roba tuđinca, čije ime ne bih htela da ponovim, odstraniš iz kuće i sa poseda, gde mu je, usled pogrešne milosti i nedopustive nemarnosti, bilo dopušteno da se tako razmahne da je od ove kuće umesto kuće za ugled načinio kuću sablazni."

„Osarsifa? Iz kuće i sa poseda? Ma kuda ti ode i na šta ti to misliš?"

„Mislim na ono što je dobro i pravo, mužu moj. Mislim na čast tvoje kuće, na bogove Egipta i na ono što im duguješ – ne samo njima, nego i samom sebi i meni, tvojoj bračnoj sestrici, koja udara u čegrtaljku pred Amunom u ukrasu majke, posvećena i pošteđena. Na te stvari mislim i sigurna sam, pored svih sumnji, da treba i tebe samo da upozorim, pa da se tvoje misli potpuno sjedine s mojima i da mi bez oklevanja ispuniš molbu."

„Time što ću Osarsifa... Draga moja, to ne može biti, izbij to sebi iz glave, nerazumna je ta tvoja molba i posve ćudljiva; ja tu tvoju misao uopšte ne mogu da primim među moje misli, ona je strana među njima, pa ove s najvećim negodovanjem ustaju protiv nje."

‘Tu smo, znači’, pomisli on gnevno zapanjen. ‘To je znači ta stvar zbog koje je došla kod mene u ovaj čas, tobože samo da proćaska sa mnom u lepom razgovoru. Slutio sam ja da će to tako nekako biti, a ipak sve do kraja nisam nadošao na to, toliko se to protivi mojoj opravdanoj samoživosti, a to je, na žalost, i toliko daleko od mene, da se to njoj samo čini kao nešto veliko, ali ne i meni; jer, s druge strane, njoj se njena molba, na nesreću, očigledno čini malenom i lakom, ali je meni krajnje nezgodna. Nisam uzalud odmah bio zabrinut za moju lagodnost. Kakva šteta samo što mi se ne pruža mogućnost da je obradujem, jer mi teško pada da je odbijem!’

„Tvoje predrasude, cvetiću moj”, reče on, „prema ličnosti ovog mladića, koje te navode da mi se obratiš sa ovako naopakom molbom, zaista su za žaljenje. Očigledno ga znaš samo po raznoraznim klevetama i pogrdnim rečima koje su ti oni kepeci preneli samo da bi ga ocrnili, a ne iz ličnog dodira sa njegovom izuzetnom prirodom, koja bi mu, bez obzira na to što je još veoma mlad, po mom mišljenju, mogla pribaviti čak i viši položaj nego što je položaj nadzornika mojih dobara. Nazovi ga varvarinom i robom, – po slovu propisa na to imaš pravo i to i činiš s pravom, ali imaš li zaista prava na to ako ti duh ne daje pravo na to? Zar ovde ne vlada običaj i ne smatra li se ovde pravim merilom da se čovek procenjuje i prosuđuje po tome da li je slobodan ili neslobodan, domorodac ili stranac, a ne po tome da li mu je duh mračan i bez obrazovanja ili je prosvetljen snagom reči i oplemenjen njenim čarobnim moćima? Kakvo pravilo ono vlada i kakav je otački običaj u tom pogledu ovde u našoj zemlji? A ovaj, o kome je reč, upražnjava čist i vedar govor, s probranim i divnim naglaskom, piše kitnjastim pismom i ume da čita knjige kao da ih govori iz samog sebe, vođen duhom, tako da se čini da sav njihov duh i sva mudrost dolazi od njega, iz njega i da pripada njemu, pa naprosto moraš da ostaneš zadivljen. Ono što bih želeo, to je da se upoznaš s njegovim svojstvima, da se milostivo upustiš s njim u razgovor i osvojiš njegovo prijateljstvo, koje bi ti mnogo više priličilo nego prijateljstvo one nadmene nakaze…”

„Neću da znam za njega i da ga upoznajem, niti da se upuštam s njim u razgovor”, reče ona tvrdo. „Vidim da sam bila u zabludi kada sam mislila da si završio s pohvalom svoga sluge. Imao si još nešto svemu rečenome da dodaš. A sada čekam na tvoju reč saglasnosti i odobrenja o mojoj sveto opravdanoj molbi.”

„U mene takve reči”, odvrati on, „nema; takva reč mi ne stoji na raspolaganju, budući da se tvoja molba rodila iz zablude. Ta tvoja molba je posve pogrešna i ne dâ se ispuniti sem u jednom pogledu, – pitanje je samo da li ja to mogu da ti objasnim; ako ne mogu, onda to,

veruj mi, ne znači da ta tvoja molba postaje ispunjiva. Rekoh ti već da Osarsif nije makar ko. On bogati kuću i njen je dragocen sluga, – pa ko bi onda pristao da ga potera iz nje? Kuća bi time samo bila budalasto oštećena, a njemu bi bila nanesena teška nepravda, jer je besprekoran mladić i stvorenje otmene prirode, tako da bi odluka da mu se da otkaz i bez ikakvog razloga udalji iz kuće bila jedna izuzetno neprijatna stvar, za koju bi se teško mogao naći neko ko bi bio spreman da je obavi."

„Da se ti ne bojiš roba?"

„Bojim se bogova koji su s njim samim tim što mu dopuštaju da mu polazi za rukom sve čega se lati i što ga čine prijatnim pred celim svetom. Koji su to bogovi, to ja ne mogu da prosudim, ali da se oni u njemu snažno ispoljavaju, to je sasvim sigurno. Brzo bi te prošle misli poput one da bi ga trebalo baciti u jaram kulučke službe ili ga prodati dalje, samo kada bi htela da odustaneš od svog krutog stava i pristala da ga bolje upoznaš. Ubrzo bi se, u to sam uveren, zainteresovala za njega i tvoje bi srce omekšalo prema mladiću, jer između tvog i njegovog života postoji više nego jedna dodirna tačka, pa ako toliko volim da ga imam pored sebe, onda je to, otvoreno da priznam, i zbog toga što me često podseća na tebe…"

„Petepre!"

„Ja kažem ono što imam da kažem i mislim ono što ni na koji način nije besmisleno. Zar ti nisi posvećena i pošteđena za boga, pred kojim plešeš kao njegova sveta inoča, i zar ne nosiš s ponosom pred ljudima žrtveni ukras svoje posvećenosti? E pa i mladić, to mi je sam rekao, nosi takav jedan ukras, nevidljiv kao i tvoj – čini se da pod time treba zamisliti neku vrstu zimzeleni koja je znak posvećene mladosti i obrečenosti, kako to dolazi do izražaja u njenom, doduše, neobičnom imenu, jer je zovu biljčicom 'nedotičimese'. To sam od njega čuo, pa sam se ne malo čudio, jer mi je rekao nešto što je za mene bilo sasvim novo. Znao sam, naravno, za bogove Azije, Atisa i Aširatu, kao i za Baalove, bogove rasta. Ali on i njegovi služe jednom bogu za kojeg nisam znao i čija me je revnost iznenadila. Jer, Usamljeni zahteva bespogovornu vernost i on im se obrekao kao krvavi mladoženja – dosta je to neobično. U načelu, svi oni nose tu biljku i obrečeni su svome bogu poput neke neveste. Ali on između njih sebi posebno odabira još nekoga kao potpunu žrtvu, nekoga ko će izričito nositi ukras posvećene mladosti i biti sačuvan za Revnosnog. I, zamisli samo, takav ti je Osarsif! Oni znaju, rekao mi je, za nešto što nazivaju grehom i vrtom greha, a uz to su još izmislili i neke životinje, koje izviruju između granja vrta, toliko rugobne da čovek to uopšte sebi ne može da zamisli: tri ih je na broju, a zovu ih 'stid',

‘krivica’ i ‘podrugljiv smeh’. A sada bih da te upitam dve stvari: Može li se poželeti bolji sluga i nastojnik kuće od čoveka koji je rođen za vernost i koji se od rođenja boji greha kao ovaj? I drugo: Jesam li preterao kada sam govorio o dodirnim tačkama između tebe i mladića?”

Ah, kako se Mut-em-enet samo uplašila čuvši te reči! Ako ju je ono silno zabolelo kada je čula da se devojke nabacuju prstenjem na Josifa, onda to još nije bilo ništa; štaviše, bilo je to pravo zadovoljstvo u poređenju sa hladnim mačem koji je prošao kroz nju kada je saznala za razloge sa kojih gradske kćeri nisu uspevale da skrenu njegov pogled na sebe. Obuze je užasan strah, poput neke teške slutnje, šta će i koliko će imati da propati zbog njega, tako da se na njenom nagore upravljenom licu otvoreno ocrtavala samrtna bol. Treba čovek samo da pokuša da se uživi u njen položaj, koji je, pored svega, čak još bio i smešan! Za šta se i oko čega se ona tu borila i nosila sa Potifarovom tvrdoglavošću ako je govorio istinu? Ako je san koji je usnila i koji joj je otvorio oči, koji ju je zapravo dovde doveo, samo jedna laž? Ako je onaj od kojeg se trudila da spase svoj život i život svog gospodara, titularnog pukovnika, bio potpuna žrtva, obećana, zarobljena i obrečena? Obuze je strah da će se sasvim izgubiti u nekim pometnjama, ali kakvim? Nije imala snage i mislila je samo kako ne sme sebi dopustiti da rukom pokrije svoje oči, koje su, zureći u prazno, pričinjavalo joj se, gledale u tri životinje u vrtu: stid, krivicu i podrugljivi smeh, od kojih je poslednja njiskala kao hijena. Bilo je nepodnošljivo. ‘Treba ga oterati, treba ga oterati’, mislila je ona sva sluđena, ‘sada ga pogotovo treba oterati, njega, o kome mi lažu spasonosni snovi koji su sramotni i više nego sramotni, pošto bih uzalud, ah, još i sasvim uzalud na njega bacila svoj prsten! Da, ja se s pravom borim i moram se dalje boriti, sada pogotovo, ako je to tako! Ali šta ako verujem ili se možda čak potajno, puna pobedonosnog pouzdanja, nadam da će se moja žudnja za spasenjem pokazati jačom od njegovog vereništva, da će ga nadvladati i da će ići za mojim pogledom da bi mi umirio krv? Zar se ja tome ne nadam i ujedno toga pribojavam snagom koju u osnovi smatram neodoljivom? Sada je, dakle, još jednom postalo jasno kao dan da mora nestati s mojih očiju i iz kuće radi moga muža. Tu sedi moj suprug s gojaznim rukama, ogroman poput neke kule; Dudu, patuljak sa porodom dođe mu samo do kolena. On je zapovednik trupa. Od njega i njegovog odobrenja imam da očekujem spasenje i izbavljenje, samo od njega!’ I bilo je to kao neko bežanje natrag tromom suprugu, koji je tu bio najbliži, da na njemu okuša snagu svoje težnje za spasenjem, kada je ponovo prozborila i odgovorila mu zvonkim glasom kao da peva: „Ne bih da ti odgovorim na to što si

rekao i ne bih htela, sporeći se s tobom, prijatelju moj, da ti to opovrgavam. Bilo bi to uzalud. Ne vredi da se nas dvoje sporimo oko toga što si mi rekao; štaviše, nije to ni trebalo da kažeš, već je umesto toga trebalo samo da kažeš: 'Neću'. Sve to nije ništa drugo do slika i prilika tvoje nepopustljivosti i nesavitljivosti, pa mi sve to samo predočava gvozdenu čvrstinu tvojih odluka, tvoju granitnu volju. Treba li ja da se svađalačkom prepirkom, kojom se ništa ne postiže, suprotstavim tvojoj volji, kada mi se ona, shodno ženskoj prirodi, baš dopada i blago joj se divim? Ali sada očekujem ono drugo, što bi bilo malo ili ne bi bilo ništa bez one, ali upravo to i čini njenu izuzetnu vrednost: čekam na tvoju milostivu popustljivost. U ovom času, koji nije poput ostalih, u ovom času kada smo se našli udvoje, pune očekivanja, kada sam došla k tebi da te molim, tvoja muška volja nagnuće se prema meni i udovoljiće mojoj želji time što će reći: 'Neka ova sablazan bude uklonjena iz kuće i neka Osarsif bude udaljen iz svoje službe, neka bude otpušten i neka se proda.' Hoću li to čuti, moj gospodaru i supružniče?"

„Pa ti si već čula da to, draga moja, od mene nećeš moći čuti, da te takvim rečima, i pored najbolje volje, neću moći obradovati. Ne mogu da otpustim i prodam Osarsifa, ja to ne mogu hteti, volja mi za to ne stoji na raspolaganju."

„Ti to ne možeš hteti? To bi onda značilo da tvoja volja gospodari tobom, a ne ti svojom voljom?"

„Dete moje, to su cepidlačenja. Ta zar postoji neka razlika između mene i moje volje, tako da bi jedno bilo gospodar a drugo sluga, i da jedno gospodari drugim? Hajde ti gospodari svojom voljom i htedni ono što ti je odvratno, što ti je zapravo užasno!"

„Spremna sam na to", reče ona i zabaci glavu, „ako se radi o nečem višem, o časti, ponosu i carstvu."

„Ništa od toga ovde nije u pitanju", odgovori on, „ili, štaviše, ako je ovde nešto u pitanju, onda je to svakako čast zdravog razuma, ponos mudrosti i carstvo pravednosti."

„Ne misli na njih, Petepre!" – molila je ona zvonkim glasom. „Misli načas, na onaj samotni čas, i na njegovo iščekivanje, kada sam došla k tebi mimo reda i remeteći tvoju lagodnost! Evo, ovim mojim rukama grlim tvoja kolena i molim te: Udovolji mi u svojoj moći, supružniče moj, ovaj jedini put i daj da utešena odem od tebe!"

„Ma koliko da mi je prijatno", odgovori on, „da tvoje ruke, koje su lepe, osetim oko mojih kolena, nikako mi nije moguće da udovoljim tvojoj želji, a nežnosti svojih ruku možeš da zahvališ što će moj

prekor, koji ti zbog toga moram uputiti, biti samo blag, a taj prekor ti moram uputiti zbog toga što se tako malo obazireš na moj mir i što, kako se čini, više uopšte ne haješ za moju blagodet, niti pitaš kako se osećam. Ali iako me ne pitaš, ipak ću ti u četiri oka dati neka obaveštenja u ovom samotnom času. E pa znaj", reče on nekako tajanstveno, „da je meni Osarsifovo prisustvo neophodno – ne samo zbog kuće koju mi čini bogatijom, ili zbog toga što mladić čita knjige mudrih kao nijedan drugi. Već je on za moju blagodet još iz jednog drugog razloga izuzetno važan. Ako kažem da on u meni izaziva blago osećanje poverenja, onda time nisam rekao sve; ja zapravo mislim na nešto mnogo neophodnije. Njegov duh je obdaren sposobnošću da iznalazi blagodeti ovakve i onakve vrste; ali glavno je ipak to da on ume svakodnevno i svakog časa da mi govori, i to o meni, i to na takav način da me uvek prikazuje u lepom svetlu, u božanskom svetlu, te mi okrepljuje srce, tako da se osećam..."

„Daj da se ja ponesem s njim", reče ona, čvršće obgrlivši njegova kolena, „i da ga pobedim pred tobom, jer on ume samo rečima da te okrepljuje i da ta jača samosvest! Ja ću to bolje uraditi! Ja ću ti dati priliku da stvarno okrepiš svoje srce, samim sobom, sopstvenom moći; na taj način što ćeš ispuniti očekivanje ovog časa i slugu vratiti u pustinju. Jer, kako ćeš se tek osećati jakim, mužu moj, kada mi budeš učinio po volji i ja budem utešena otišla od tebe!"

„Misliš?" – upita on žmirkajući. „Onda čuj! Narediću da, kada Mont-kav bude umro (jer on već umire), Osarsif ne bude upravitelj kuće kao njegov naslednik, nego neko drugi. Hamat, recimo, pisar peharničkog stola. Ali da Osarsif ostane u kući."

Ona stade da klima glavom.

„Time ništa nije urađeno, prijatelju moj, niti za tvoje okrepljenje, niti za jačanje tvoje samosvesti. Jer time bi samo upola ili čak još i manje bilo udovoljeno mojoj želji, i ne bi bilo ispunjeno moje očekivanje. Osarsif mora iz kuće."

„Onda", reče on brzo, „ako to nije dosta, ja povlačim svoju ponudu i mladić dolazi na čelo kuće."

Ona povuče i spusti ruke.

„Je li to što sam čula tvoja poslednja reč?"

„Druga mi, na žalost, ne stoji na raspolaganju."

„Onda ja idem", huknu ona i ustade.

„Zacelo ćeš morati to da učiniš", reče on. „Bio je to, sve u svemu, ipak jedan prijatan čas. Poslaću ti naknadno jedan poklon, da te

obradujem, jednu posudu za pomadu od slonovače, ukrašenu rezbarijama koje prikazuju razne ribe, miševe i oči.”

Ona mu okrenu leđa i pođe prema lukovima stubova. Tamo zastade načas, držeći nekoliko nabora svoje haljine rukom kojom se oslonila o jedan od krhkih stubova, sakrivši lice u nabore. Niko nije zagledao iza tih nabora i u Mutino skriveno lice.

Onda ona pljesnu rukama i izađe napolje.

Trostruka razmena

Pošto smo pribeležili ovaj razgovor, mi smo u našoj priči sada dospeli tako daleko da možemo ponovo da se nadovežemo na onu tačku tamo gore, u kojoj smo, bacajući pogled unapred, ovlaš ukazali na onu neobičnu zvezdanu figuru pod čijim su se znamenjem nalazile tadašnje prilike u varljivoj igri života. Jer, tamo je rečeno: u isto vreme kada je gospodarica naizgled činila ozbiljne napore da Josifa udalji iz Potifarove kuće, na čemu je do tada radio samo Dudu, oženjeni patuljak, ovaj, naime čuvar odela, stade prema Josifu da biva sladak i umiljat i da izigrava njegovog odanog prijatelja, i to ne samo pred njim, nego i pred gospodaricom, pred kojom ga je sada na sve načine hvalio i uzdizao. Tačno je tako bilo; na onom mestu tamo gore nismo rekli nijednu suvišnu reč. Ali to je bilo uslovljeno time što je Dudu shvatio i uvideo kako stoje stvari sa Mut-em-enetom i šta stoji iza njenog nastojanja da ukloni mladića Osarsifa ispred svojih očiju: on je to otkrio snagom svoje blistavo sunčane sposobnosti kojom je njegov maleni rast bio obdaren i koju je on, baš zbog toga što mu je na iznenađujući način pristajala, utoliko prilježnije cenio i poštovao, tako da je na tom području odista mogao da se smatra duhovitim poznavaocem stvari i stručnjakom, sa profinjenim osećanjem i njuhom za sva zbivanja u toj sferi, – ma koliko da mu je usled toga bila umanjena duhovitost i mudrost svojstvena patuljcima.

Nije, dakle, potrajalo dugo i on shvati šta je postigao ili u najmanju ruku pospešio kod gospodarice svojim patriotskim pritužbama zbog Josifova napredovanja, – čak je on to, što ga je malo i zbunilo, daleko ranije shvatio od nje; jer, isprva mu je u svemu tome išlo naruku njeno grdno neznanje koje još nije mislilo na mere predostrožnosti, a kasnije pak, kada su joj se „otvorile oči”, opšta nesposobnost ponesenih i zanesenih žena da pred ljudima prikriju svoje stanje. Tako Dudu shvati da je gospodarica bila na putu da se neizbežno, teško i sa svom ozbiljnošću svoje prirode zaljubi u tuđinca, ličnog slugu i čitača svog supruga, i on je zbog toga zadovoljno trljao ruke. To on sa svoje strane nije bio predvideo, niti očekivao, ali je to, smatrao je on, pridošlicu moglo da baci u dublju jamu nego što bi

inače za nj mogla da se iskopa; i tako se Dudu onda u jedan mah odluči da se prihvati uloge koja je posle njega često igrana, a koju zacelo ni on, mada je u tom pogledu kasno dospeo na red u okviru ljudskog vremena, sva je prilika, nije odigrao prvi, nego je pri tome verovatno, budući da ne znamo mnogo o njegovim prethodnicima, išao već duboko utabanim stazama: patuljak je počeo da ide ovamo-onamo između Josifa i Mut-em-enete kao opaki dobrotvor i glasnik pogubne uzajamne naklonosti.

Pred njom on poče spretno da menja svoj govor, i to u meri u kojoj je, isprva samo naslućujući a onda pouzdano, upoznavao tajnu njenog srca. Jer, ona ga je pozivala kod sebe po onoj stvari zbog koje je ranije navaljivao da dođe do nje da bi se žalio, pa poče sama da govori o sablazni, što je isprva smatrao znakom da ju je pridobio za svoju mržnju i da ju je zagrejao da toj mržnji i služi. Ali ubrzo, naslućujući da tu nešto postoji, on stade bolje da je shvata, jer mu se njen način govora učini nekako čudnim.

„Nastojniče", rekla je (na njegovu radost ona ga je tako oslovila, iako je zapravo bio samo niži službenik, neka vrsta podnadzornika zaduženog za odeću i sanduke sa nakitima), „nastojniče, pozvala sam vas po jednom od vratara kuće žena, do koga sam poslala jednu Nubijku, jer sam uzalud čekala da se sami pojavite da bismo nastavili naše neophodno razmatranje o onoj stvari, koju ja tako zovem, jer je vama do nje veoma stalo, pa ste onda još i moju pažnju skrenuli na nju. Moram malo da vas ukorim, uz sve obzire prema vašim zaslugama, s jedne strane, i vaš patuljast prirod, s druge strane, zato što niste sami i iz sopstvenih pobuda radi te stvari došli do mene, nego ste me pustili da vas u mukama čekam; jer čekanje je, uopšte uzev, jedna velika muka, sasvim nedostojna žene moga položaja i otuda još i mučnija. Da me ta stvar muči, naime stvar u vezi sa onim stranim mladićem, čije sam ime silom prilika morala da zapamtim, pošto je, kako čujem, postao upravitelj kuće umesto Ozirisa Mont-kava, pa na radost svih vas ili pak većine posluge kao gospodar „pregleda i nadzora" obilazi gazdinstvo u svoj svojoj lepoti, – da me, velim, ta bruka i sramota peče u srcu, to bi, patuljče, trebalo da ti bude drago, jer si ti svojim tužbama izazvao to osećanje u meni i skrenuo moju pažnju na tu sablazan, koja inače možda ne bi narušila moj mir, a sad mi je pred očima i dan i noć. A sada tebe, pošto si me upoznao s tom stvari, nema da dođeš bez poziva kod mene, da bi sa mnom o njoj porazgovarao, onako kako bi to bilo potrebno, nego me ostavljaš samu sa mojom mukom, tako da naposletku moram da šaljem po tebe i da naredim da dođeš do mene radi razmatranja te mučne stvari; jer nema ničeg mučnijeg nego biti ostavljen sam, biti

prepušten sam sebi sa takvom jednom stvari. To bi, prijatelju, i sam trebalo da znaš, jer šta bi mogao da postigneš sam i bez gospodarice kao saveznice protiv omraženog, koji je u svakom pogledu i na svaki način u tolikoj prednosti u odnosu na tebe da se tvoja mržnja, čuvaru odeće, prema njemu slobodno može označiti nemoćnom, ma koliko da je ja opravdavam. On uživa nepokolebljivu naklonost gospodara, koji tebe ne podnosi, jer je umeo da ga osvoji duhovitošću i čarolijama, a i zbog toga što mu njegovi bogovi pomažu da mu sve čega se lati polazi za rukom. Kako oni to postižu? Ja njegove bogove ne smatram tako jakim, pogotovo ne ovde u našim zemljama, gde su oni strani i ne uživaju takvo poštovanje da bi bez ikakvih smetnji postigli ono što je njemu uspelo da postigne otkako je došao kod nas. Mora da su u njemu samome ti darovi koji su mu u tome pomogli, jer bez takvih darova ne može se izrasti i napredovati od najnižeg kupljenog roba u nadzornika nad svim stvarima i naslednika upravitelja, pa je jasno da se ti, patuljče, s njime ne možeš nositi u stvarima mudrosti, kao ni u pogledu naklonosti ljudi, budući da njegovo obrazovanje i njegovo ponašanje, izgleda, na neobičan način opčinjava ceo svet, ma koliko da ti, a i ja, to zacelo ne možemo da shvatimo. Svi ga oni vole i traže njegove oči, ne samo posluga u kući, nego i narod po suvozemnim i vodenim putevima, kao i u gradu; čak je doprelo do mene da se tamo, čim se on pojavi, svakojake žene penju na krovove da blenu u njega i da čak skidaju prstenje sa svojih ruku i onda ga, ispoljavajući na taj način svoju pohotu, bacaju na njega. To je već vrhunac gadosti, pa sam posebno zbog toga bila nestrpljiva da razgovaram s vama, nastojniče, i da čujem vaše mišljenje kako da se stane na kraj ovoj bestidnosti ili, obrnuto, da vi čujete moje mišljenje. Jer, noćas sam, pošto san nikako nije hteo da mi dođe na oči, razmišljala o tome ne bi li mu, kada odlazi u grad, trebalo dodeliti strelce koji će ga pratiti i gađati žene koje se tako ponašaju strelama pravo u lice, pravo u lice, – pa sam došla do zaključka da bi svakako i bezuslovno trebalo tako postupiti i preduzeti tu meru; a kako si najzad ipak došao, to ti nalažem da u tom smislu odmah izdaš uputstva na moju odgovornost, ali tako da pri tome ne pomeneš moje ime, već ti postupi tako kao da je cela ta stvar, da je sama ideja potekla iz tvoje glave, pa se sada time kao hvališ i razmećeš. U krajnjem slučaju, možeš jedino njemu, Osarsifu, reći da sam ja, gospodarica, to tako htela, da se žene gađaju strelama u lice, pa da čuješ šta će onda na to reći ili kako će se izraziti o mojoj meri; a zatim ćeš doći da mi kažeš šta je rekao, i to odmah, ne čekajući da ti ja prvo uputim poziv, jer sam prošla muku čekanja i dosta mi je toga da u tako teškoj situaciji budem ostavljena sama. Izgleda mi, naime, da si ti, čuvaru odeće, u ovoj stvari postao malo

nemaran, dok se ja trudim u Amunu. Ja sam, onako kako ste vi hteli, njegova blagorodnost Beknehons i ti, obgrlila kolena moga muža, Peteprea, zapovednika trupa, pa sam se s njim nosila pola noći ne bih li konačno stala na kraj toj sablazni, pri čemu sam otišla tako daleko da sam mu poremetila njegovu lagodnost a sebe ponizila, a da nisam ništa postigla jer nisam uspela da savladam njegovu granitnu volju, te na kraju odoh neutešena i samotna. A za tobom, patuljče, ja moram da šaljem jednog glasnika za drugim da mi dođeš i budeš od pomoći, na taj način, na primer, što ćeš me obavestiti o ovome i onome, a pogotovo o onome što se tiče tog sramnog mladića, korova ove kuće, i njegovog ponašanja: da li se šepuri u svojoj novoj, lukavstvom stečenoj ulozi, šta govori o ukućanima i svojim gospodarima, recimo i o meni, gospodarici, i kako se onako uzgred izražava o meni. Ako treba da se suočim s njim i da se suprotstavim njegovom napredovanju, onda moram i da ga poznajem i da znam šta govori o meni. Ali tvoja nemarnost me u tom pogledu ostavlja neobaveštenom, umesto da budeš malo živahniji i domišljatiji i da ga, recimo, podstakneš da mi se približi, da me poseti i zatraži moju milost, kako bih mogla pomnije da ga upoznam i dokučim kakvom on to čarolijom zaluđuje i osvaja ljude; jer u svemu tome ima neke tajne, pa nam je razlog njegovih pobeda još uvek nedokučiv. Ili si ti, čistaču nakita, možda u stanju da vidiš i kažeš šta to ljudi nalaze u njemu? Upravo da bih to razmotrila s tobom kao s iskusnim čovekom poslala sam po tebe, a ja bih ti već ranije izložila tu stvar da si ranije došao, patuljče. Da li se možda izdvaja izuzetnim rastom i stasom? Nikako, građen je kao i toliki drugi, naprosto je po meri običnog čoveka; nije, naravno, tako mali kao ti, ali ni blizu nije takva delija kao Petepre, moj suprug. Moglo bi se reći da mu je visina baš potaman, ali je li time rečeno nešto što bi nekoga zapanjilo? Ili je možda tako snažan da bi mogao da ponese pet ili više merica setvenog žita iz ambara i na taj način načini dubok utisak na muškarce, dok bi žene time morale biti ushićene? Nije ni to, jer mu je telesna snaga sasvim osrednja, naime baš potaman, a kada savije ruku, teško da bi mu, kao izraz muževnosti, neposredno i razmetljivo nabrekli mišići, već bi se oni ukazali na sasvim odmeren način, pa bi se moglo reći da deluju ljudski, ali i božanski... Ah, prijatelju, tako je to. Ali ne javlja li se to hiljadostruko u svetu, pa otuda to onda može malo i da opravda njegove trijumfe! Jeste, doduše, da glava i lice jednoj pojavi tek daju značenje i vrednost, a istini za volju čovek mora priznati da su mu oči lepe pod veđama i u onoj svojoj tmini, jednako lepe i kada te otvoreno i pravo gledaju, kao i kada ih, kada mu se prohte, na određen, tebi, bez sumnje, poznat način, stisne, te onda deluju nekako tajanstveno, prepredeno i sanjalački. A šta je s njegovim

ustima i kako to da se razume da njima osvaja ljude; kako da se razume to da ga, kako sam čula, zapravo zovu ‘usta’, da kažu za njega da predstavlja ‘usta vrhovnog nadzornika kuće’? To je teško razumeti i tu postoji neka zagonetka koja bi morala da bude odgonetnuta, jer za njegove usne bi se moglo reći da su mesnate, a njegovim osmehom, kojim ta usta umeju da se ukrase, pri čemu mu zablistaju zubi, može samo manjim delom da se objasni vaša zaluđenost, čak ako se pri tome imaju u vidu i odabrane reči koje izgovara tim ustima. Sklona sam da prihvatim mišljenje da je tajna njegove mađije u prvom redu tajna njegovih usta i da je tu treba tražiti, ne bi li se drznik što sigurnije ulovio u sopstvenu mrežu. Ako me moje sluge ne budu odale i ako me ne budu pustile da, mučeći se, čekam njihovu pomoć, onda ću se ja prihvatiti zadatka da mu zamrsim konce i da mu dođem glave. Bude li mi se ipak izvukao, onda znaj, patuljče, da ću narediti strelcima da upere svoja oružja u njega i da odapnu svoje strele u njegovo lice, lice tog prokletnika, u tamu njegovih očiju i u pogubnu slast njegovih usta!”

Ovako neobične reči gospodarice Dudu je slušao dostojanstveno, navukavši nastrešnicu svoje gornje usne na donju, sa malom šakom iza ušne školjke, u znak usredsređene pažnje koja je zaista bila iskrena, a njegovo erotsko iskustvo omogućavalo mu je da ih lako razume. Pošto je spoznao njeno srce, on promeni svoj način govora pred njom, ne odviše naglo, nego postepeno, na taj način što je prelazio s jednog na drugi ton, pa je danas o Josifu govorio sasvim drugačije nego juče, ali bi se pri tome pozivao na ono što je juče rekao, kao da je ono što je juče bilo rečeno glasilo isto tako povoljno (dok je ono, zacelo, već imalo nešto blaže značenje, ali je ipak još uvek bilo dosta pogrdno), nastojeći da sve do sada rečeno o mladom upravitelju obrne u njegovu suprotnost, da žuč pretvori u med. Svakom trezvenom čoveku bi se ovako grubo iskrivljavanje zgadilo i prosto bi ga razjarilo takvo omalovažavanje ljudskog razuma, koje je pri svemu tome na veoma drzak način dolazilo do izražaja. Ali Dudua je podučavao duh stvaranja šta se sve može očekivati i zahtevati od ljudi koji se nalaze u stanju u kome je bila Mut-em-enet, pa je bez straha to i zahtevao od nje; a ona je opet bila već previše ošamućena i krajnje sluđena od onog što je u njoj vrilo da bi moglo da joj zasmeta toliko drskosti, pa je, štaviše, patuljku još i bila zahvalna na njegovoj spretnosti.

„Najplemenitija gospo”, reče on, „ako se tvoj najodaniji sluga juče nije pojavio kod tebe da sa tobom razmatra tekuću i dotičnu stvar (jer sam prekjuče bio ovde, kako ćeš se i sama odmah setiti kada te ja podsetim, i samo sveta revnost s kojom i ti pratiš ovu stvar povećava

u tebi dužinu mog odsustva), onda je to jedino i samo zbog toga što su me zaokupili neodložni poslovi moje komorničke službe, a da pri tome ipak nisu bili u stanju, čak ni prolazno, da odvrate moje misli od stvari koja tebi – pa otuda i meni – leži na srcu, a koja se tiče Osarsifa, novog upravitelja. Moje dužnosti kao velikog čuvara odeće su mi – a ti mi zbog toga nećeš zameriti – drage i mile, one su mi prirasle za srce poput obaveza i tereta koji su samo isprva bili to, da bi vremenom, i to što ono više odmiče utoliko više, postale predmetom duboke naklonosti moga srca. Tako je to kod mene s mojim poslom i ozbiljnom stvari, povodom koje je tvoj najodaniji sluga više puta imao čast da se s njime posavetuješ. A kako čovek i da ne prigrli brigu, i to celim svojim bićem, zbog koje, gospodarice, može svakog dana, i pozvan i nepozvan, s tobom da razgovara? I kako bi onda moglo biti drugačije nego da čovek zahvalnost za tu veliku povlasticu prenese i na predmet brige i da njega prigrli svim svojim srcem već zbog toga što mu je bilo dano da postane predmetom tvoje brige? To drugačije nije ni moguće i srećom te tvoj sluga sme podsetiti da on taj predmet, naime dotičnu osobu, nikada nije drugačije pominjao nego kao predmet koji je dostojan tvoga prisećanja. Duduu bi se zadao bol i nanela bi mu se nepravda ako bi se pomislilo da ga je lepa služba u odaji za oblačenje ma i za jedan čas omela da krišom razmišlja i radi na toj stvari, u kojoj i on ima udela zahvaljujući svojoj gospodarici. Jer čovek treba jedno da čini a drugo da ne zanemaruje, to je oduvek bilo pravilo kojim sam se rukovodio, bilo u zemaljskim bilo u božanskim stvarima. Amun je veliki bog, da veći ne može biti. Ali da li zbog toga treba uskratiti poštovanje i hranu ostalim bogovima zemlje, pogotovo onima koji su mu veoma srodni, toliko srodni da su se skoro poistovetili s njim i dali mu svoja imena, kao Atum-Re-Horahte u Onu, u Donjem Egiptu? Čim mi je poslednji put milostivo ukazana čast da govorim pred presvetlom, pokušao sam da kažem, mada ne baš naročito umešno, kakav je to veliki, mudri i veliki bog koji se ističe pronalascima kao što su časovnik i naprava za pokazivanje vremena tokom cele godine, bez kojih bismo bili poput životinja. Od rane mladosti sam se pitao, a u novije vreme se pitam glasno: kako bi nam to Amun u svojoj bogomolji mogao zameriti ako mi u našem srcu nosimo blagu i velikodušnu misao tog tako veličanstvenog bića, s čijim je imenom sjedinio svoje ime! Zar njegova blagorodnost Beknehons nije prvi prorok kako jednog tako i drugog? Kada moja gospodarica na lep praznik pred Amunom, kao njegova inoča, udara u udaraljku jasnog i zvonkog zvuka, onda se ona više ne zove Muta, kao ostalih dana, nego Hator, koja je tada sveta bračna sestra Atum-Rea, sa pločom i rogovima, a ne Amunova. Razmišljajući o tome, tvoj najverniji sluga nikada nije prestao da se bavi onim

predmetom srca i da se približava mladiću u punom procvatu, izdanku Azije, koji se među nama izdigao do mladog upravitelja i postao predmetom tvoje brige, da bih ga dobro upoznao, kako bih ovog puta pred tobom mogao bolje i tačnije da govorim o njemu nego što mi je to još poslednji put, pored sveg mog truda, polazilo za rukom. Sve u svemu, učinio mi se dopadljivim – u granicama koje prirodni red stvari ovde povlači dopadanju jednog muškarca kakav sam ja. Drugačije stoje stvari sa ženama na krovovima i zidinama, ali sam uspeo da utvrdim da bi naš mladić imao malo šta ili čak i da ne bi imao šta da zameri ako bi se u njih odapele strele, tako da u tom pogledu ne postoji razlog da se oružje okrene u njega. Jer ja sam čuo kako je onako ovlaš rekao da samo jedna ima prava da gleda za njim i u njega upire oči, pri čemu me pogledao svojim izuzetno tamnim očima ispod veđa, krupnim i sjajnim u prvi mah, a onda tajanstveno prepredenim na svoj poseban način. Mada se ta napomena može smatrati vidljivim znakom načina na koji on misli na tebe, ja se ipak nisam samo tim zadovoljio; a kako sam navikao da ljude procenjujem i prosuđujem po njihovom držanju prema tebi, to sam vešto naveo razgovor na ljupkost žena, pa ga onako muški upitah koju on to smatra najlepšom od svih žena koje je do sada video. 'Mut-em-enet, naša gospodarica', reče on tada, 'najlepša je ovde i nadaleko. Jer, da se pođe i preko sedam brda, ljupkije žene ne bi se našlo'. A pri tome se njegovo lice obli Atumovim rumenilom koje mogu da uporedim sa onim rumenilom koje u ovom trenutku obliva tvoje lice, od radosti, laskam sebi, zbog žive promućurnosti tvog najodanijeg sluge koju je pokazao u ovoj stvari srca. Jer, ja se nisam zadovoljio time, nego sam gledao da ti udovoljim želji, da te novi upravitelj češće obilazi kako bi mogla da ispitaš i dokučiš u čemu je snaga njegove mađije i tajna njegovih usta, za što se ja po prirodi ne osećam pozvanim. Stoga sam ga usrdno upozorio, nastojeći da savladam njegovu uzdržanost, da treba da ti se, o gospo, približi, što brže to bolje, i da svojim ustima poljubi zemlju pred tobom koja to dopušta. Na to je preda mnom zanemeo. Ali Atumovo rumenilo, koje je u međuvremenu bilo nestalo sa njegovog lica, ubrzo ga ponovo svega obli i ja to shvatih kao znak njegovog strahovanja da bi mogao da se oda i da ti otkrije svoju tajnu. No ja sam uveren da će se držati mog saveta. On me, doduše, svejedno kakvim sredstvima, prerastao u ovoj kući i nalazi joj se na čelu; ali ja sam stariji po godinama života, a i po godinama koje sam proveo u ovoj kući, pa sa takvim mladićem govorim bez zazora i otvoreno kao jednostavan čovek, kakav ja jesam, pa se kao takav i preporučujem mojoj gospi."

Na to se Dudu veoma uljudno pokloni, pustivši da mu zakržljale ručice iz ramena vise nadole, okrenu se i pođe sitnim koracima

Josifu, kojeg je pozdravio sledećim rečima: „Moje poštovanje, tebi koji si ‘usta’ ove kuće!”

„Ej, Dudu”, odgovori Josif, „dolaziš li ti to meni da mi izraziš svoje cenjeno poštovanje? Otkuda sada to? Ta još nedavno nisi hteo sa mnom da obeduješ za jednom trpezom i jasno si mi, i rečju i delom, stavljao do znanja da mi baš nisi naklonjen?”

„Da ti nisam naklonjen?” – upita Cezetin muž zabacivši glavu i gledajući gore u njega. „Ja sam ti bio više naklonjen nego tamo neki koji se za ovih sedam godina možda pretvarao da ti je naklonjen, samo što ja to nisam hteo tako otvoreno da pokažem. Ja sam ti hladan, oprezan čovek koji svoju naklonost i odanost ne veša odmah svakome o vrat radi lepih očiju, nego se ispitivački uzdržava, drži po strani i pušta da mu poverenje sazreva punih sedam godina. A kada je ono jednom sazrelo, onda se na moju odanost s pouzdanjem može osloniti, a provereni neka je proveri.”

„To je vrlo lepo”, odgovori Josif. „Drago mi je da sam osvojio tvoju naklonost, a da zbog toga nisam baš mnogo morao da se pretrgnem oko tebe i da ti mnogo laskam.”

„Laskao ili ne”, odvrati Mališa, prigušivši u sebi bes, „u svakom slučaju možeš od sada da računaš s mojom revnošću koja je u prvom redu posvećena bogovima, koji su očevidno uz tebe. Ja sam pobožan čovek, te kao takav poštujem stav bogova, a vrednost nekog čoveka procenjujem po njegovoj sreći. Naklonost bogova je ubedljiva. Ko bi bio tako tvrdoglav da im suprotstavlja sopstveno mišljenje? Toliko glup i zatucan Dudu nije i zbog toga je Dudu i telom i dušom postao tvoj.”

„Drago mi je što to čujem”, reče Josif, „i ja ti čestitam na toj tvojoj božanskoj mudrosti. A sada, zacelo, možemo da se oprostimo, jer poslovi čekaju.”

„Imam utisak”, nastavi uporno Dudu, „da gospodin mladi upravitelj još ne ume da sagleda i proceni vrednost i značenje moje izjave koja je ravna ponudi. Jer inače ne bi odmah hteo da odeš i da se prihvatiš poslova, pre nego što si dobro shvatio smisao i domet moje ponude i sasvim sagledao prednosti koje ti ona donosi. Jer u mene se možeš pouzdati i mojom vernošću i promućurnošću se možeš poslužiti u svim stvarima: kako u stvarima kuće i gazdinstva, tako i u stvarima koje se tiču tvoje ličnosti i njene sreće, pa se možeš osloniti na Duduova iskustvo, sigurno iskustvo svetskog čoveka upućenog u korišćenje sporednih puteva, kao i sve vrste uhođenja, tajno prisluškivanje, obavljanje glasničkog posla, doušništvo i viši oblik izviđanja, da ne zaboravimo poverljivost i diskretnost, kojoj, po otmenosti

i stamenosti, nema ravne na zemlji. Nadam se da ti se polako otvaraju oči za značenje ove moje ponude.”

„One za to nikada nisu ni bile slepe”, uveravao ga je Josif. „Sasvim si me pogrešno razumeo, ako misliš da nisam shvatio težinu i značaj tvog prijateljstva.”

„Tvoje reči me umiruju”, reče patuljak, „ali to ne bih mogao reći i za ton kojim si ih izgovorio. Ako me moje uho ne vara, onda kroz njega progovara neka krutost i uzdržanost koja u mojim očima pripada jednom prohujalom razdoblju, pa za njega više ne bi trebalo da bude mesta između tebe i mene, budući da sam je ja, barem što se mene tiče, sasvim odbacio. Ako bi nje u tebe i nadalje bivalo, onda bi to moralo da me zaboli kao uvredljiva nepravda, jer si i ti imao taman toliko vremena da se u tebi razvije poverenje prema meni koliko je i meni bilo dato vremena da sazri moje poverenje prema tebi – naime, sedam godina. Poverenje za poverenje. Vidim ja dobro da moram još nešto da učinim da bih te uverio u svoju iskrenu naklonost, u svoju odlučnost da ti poklonim svoje poverenje, kako bi mi ti, bez ikakve hladne rezerve, uzvratio svojim poverenjem. E pa znaj onda, Osarsife”, reče on prigušivši malo glas, „da moja odluka da te volim i da se celom mojom ličnošću stavim u tvoju službu nije potekla samo iz moje bogobojaznosti. Osim toga, imali su u tome udela, i to, moram ti priznati, odsudnog, želja i zapovest jedne zemaljske, iako bogovima veoma bliske osobe...” Sada je još samo žmirkao.

„A koje to?” – upita Josif, ne mogavši da se uzdrži.

„Ti bi to da znaš?” – odgovori Dudu. „E pa dobro; mojim odgovorom ja ću te odvesti u krug najprisnijeg poverenja, s tim da na to poverenje odgovoriš poverenjem.” On se prope na vrhove prstiju, stavi ručicu na svoja usta, i prošapta: „Bila je to gospodarica.”

„Gospodarica?” – uzvrati Josif suviše brzo, ali isto tako tiho, pa se pri tome saže prema patuljku koji se izdizao prema njemu. Bilo je to, na žalost, tako: patuljak je umeo da pronađe i izgovori reč koja je njegovog sagovornika, obuzetog nestrpljivom radoznalošću, odmah navela da prihvati razgovor. Josifovo srce, koje je Jakov kod kuće smatrao da je već odavno bezbedno u okrilju smrti, a koje je ovde u Egiptu produžilo svojim putem i ostalo izloženo opasnostima života, zastalo mu je u grudima – zaboravivši da je još živo, ono zastade na časak, da bi potom, po prastarom običaju srca, utoliko bržim otkucajima nadoknadilo ono što je propustilo.

On se, uostalom, odmah uspravi i reče zapovednički: „Makni tu ruku s usta! Možeš da govoriš tiho, ali skloni tu šaku s usta!”

To je rekao zbog toga da neko ne bi stekao utisak da on ima neke tajne sa oženjenim patuljkom – spreman, doduše, da ima neke tajne odnose s njim, ali istovremeno i sav odbojan prema spoljašnjim znacima takvog tajnog odnosa.

Dudu posluša.

„Bila je to Muta, naša gospodarica", potvrdi on, „Prva i Prava. Ona me zbog tebe pozvala k sebi i obratila mi se rečima: 'Gospodine nastojniče' – (Oprosti, nastojnik si ti, pošto se Mont-kav upokojio i obogotvorio, pa si se sada ti uselio u posebnu odaju, dok sam ja to samo u jednom dostojanstvenom ali ograničenom smislu. Ali to je način i lep oblik laskanja kojim gospodarica voli da mi se obraća.) – 'Gospodine nastojniče', reče ona, 'da se vratimo na mladića Osarsifa, novog upravitelja kuće, o kome smo već više puta izmenili misli; čini se da je došao trenutak da konačno odbacite tu mušku krutost i podozrivu uzdržanost kojom ste se prema njemu odnosili tokom ovih nekoliko godina, biće da ih je bilo sedam, i da mu se smesta potčinite, što vi u dubini svoga srca već odavno želite. Ja sam dobro ispitala sve primedbe koje ste smatrali da treba da mi ih podnesete u vezi sa njegovim napredovanjem u kući, ali sam ih ja sada konačno odbacila radi njegovih očevidnih vrlina, i to utoliko radije i utoliko lakše što ste i vi sami vremenom sve neodlučnije i slabije iznosili svoje primedbe, tako da gotovo više niste mogli i niste hteli da prikrijete da je u vašim grudima već odavno počela da se razvija ljubav prema njemu. Ne treba više – ja to tako hoću – sebe da silite, već mu služite odana i verna srca, to je želja mog sopstvenog srca, srca gospodarice. Naime, da najbolje sluge kuće budu jedni drugima naklonjeni i da čine jedan savez radi njenog blagostanja, to mora da mi leži na srcu kao malo koja druga stvar. Takav savez treba vi, Dudu, da sklopite s mladim upraviteljem, pa da kao iskusan čovek budete uzdanica, savetnik, glasnik i vodič njegovoj mladosti, – to je želja moga srca. Jer on je, doduše, pametan i kada se nečeg poduhvati, onda tome bogovi većinom preko njega podare sreću; ali u nekim stvarima njegova mladost ipak predstavlja smetnju i opasnost. Da najpre govorimo o opasnosti; to je njegova mladost povezana sa znatnom lepotom, koja se ispoljava kako u njegovom pravilnom stasu, tako i u njegovim zagonetno zasenjenim očima i savršeno oblikovanim ustima, te bi čovek mogao preći sedam brda a da se ne nameri na mladića koji bi barem približno bio slične lepote kao što je njegova. Ono što vam naređujem, to je da ga svojom ličnošću štitite od neugodne radoznalosti i da mu za odlaske u grad, bude li bilo potrebno, dodelite zaštitnu četu strelaca koji će na nasrtljiva nabacivanja sa krovova i zidina, da bi ga zaštitili, odgovoriti kišom strela.

Ali da se odmah dotaknemo još i smetnji; čini se da ga njegova mladost u nekom pogledu čini još suviše bojažljivim i neodlučnim, pa ću delokrug vaših obaveza proširiti i u tom pravcu, nalažući vam da mu pomognete da savlada takvu malodušnost. On se veoma retko ili gotovo nikada, recimo, ne usuđuje da dođe kod mene, gospodarice, i da sa mnom povede razgovor u cilju razmatranja tekućih i neposrednih stvari. To mi doista nije drago, jer ja nikako nisam kao Petepre, moj suprug, koji se načelno ne prihvata nijedne stvari, već bih rado, kao gospodarica, učestvovala u rešavanju svega što je u vezi sa kućom i gazdinstvom i uvek mi je bilo žao što me Mont-kav, upokojeni i obogotvoreni upravitelj, bilo iz pogrešno shvaćenog strahopoštovanja ili pak iz vlastoljublja, iz svega toga bio sasvim isključio. U tom pogledu sam se bila ponadala da će promenom u vrhovnom zvanju doći do neke promene koja će po mene biti povoljna, ali su ta moja nadanja, kako se može videti, sasvim izneverena, pa vam, prijatelju, nalažem da se prihvatite uloge finog posrednika između mene i mladog upravitelja i da ga privolite da savlada svoju mladalačku bojažljivost i da mi češće dolazi na razgovor povodom ove ili one stvari. I upravo bi to mogla da ti bude glavna svrha i cilj saveza koji treba da sklopiš s njim, kao što i ja, Mut-em-enet, sklapam savez s tobom. Jer ja te uzimam pod svoje zbog njega, pa se to, dakako, može nazvati trojnim savezom, savezom utroje između tebe, mene i njega'. To su bile reči", završi Dudu, „kojima mi se gospodarica obratila, a time što sam ti ih preneo, ja sam ti, mladi upravitelju, podario moje najveće poverenje, da bi to poverenje uzvratio poverenjem. Jer sada zacelo bolje razumeš šta znači moja ponuda kojom hoću slepo da se predam u tvoje ruke, spreman da za tebe idem uokolo raznoraznim sporednim stazama, a sve to radi trojnog saveza."

„U redu", odgovori Josif prigušenim glasom, prisiljavajući se da ostane sasvim miran. „Ja sam te saslušao, nastojniče sanduka sa nakitom, iz poštovanja prema gospodarici, koja je govorila preko tebe, kako barem treba da verujem, a i iz poštovanja prema tebi, uglađenom svetskom čoveku, jer mi ne bi priličilo da ne budem uglađen kao ti i da prema tebi budem ravnodušan. Slušaj, ja ne verujem mnogo u to da si mi odskora naklonjen i privržen i da to i nadalje hoćeš da budiš – ja to smatram svetskom umešnošću, otvoreno rečeno, i, ne zameri, ovejanom laži. A ni ja vas, prijatelju, ne volim baš mnogo; to je ono što se tiče mog ushićenja za vašu osobu, a mogao bih u svakom slučaju da kažem: pre će biti da mi je vaša ličnost odvratna. Ali hoću da vam pokažem da ne vladam manje svojim osećanjima kao svetski čovek od vas i da sam u stanju da se, pridržavajući se hladnog razuma, uopšte ne obazirem na njih. Čovek

poput mene ne može uvek da ide samo pravim putevima; s vremena na vreme on neće zazirati ni od puteva koji baš nisu sasvim časni. I njegovi prijatelji ne mogu baš uvek da budu samo časni ljudi, već on mora ponekad da bude u stanju da se hladno posluži ovejanim žbirima i doušnicima. Zato nikako i ne mislim da odbijem vašu ponudu, meštre Dudu, i rado vas prihvatam i uzimam u svoju službu. No nemojte da govorimo o nekom savezu; ta reč mi nikako nije po volji kada se radi o odnosima između vas i mene, pa čak i kada bi u to trebalo da bude uključena i gospodarica. Ali što budete imali da mi dojavite iz kuće i grada, to mi samo vredno dojavite, ja ću već znati i umeti da to upotrebim."

„Samo se ti uzdaj u moju odanost", uzvrati čovečuljak kepecavog rasta, „a meni je sasvim svejedno da li je smatraš izrazom i oblikom svetske uglađenosti ili iskrenosti. Meni nije potrebna ljubav sveta; ljubavi ja imam kod kuće, gde mi je pružaju Cezet, moja žena, i moja dobra deca, Esesi i Ebebi. Ali mi je divna gospodarica stavila na dušu da s tobom sklopim savez i da budem uzdanica, savetnik, glasnik i vodič tvoje mladosti – i ja ću se toga, što se mene tiče, držati i biću uzdanica, savetnik, glasnik i vodič tvoje mladosti – i biću zadovoljan ako se budeš uzdao u mene, bilo srcem ili zdravim razumom, svejedno. Nemoj zaboraviti ono što sam ti u poverenju došapnuo o želji gospodarice, da, naime, očekuješ da je prisnije uputiš u poslove kuće nego što je to Mont-kav činio i da joj češće dolaziš na razgovor! Imaš li, možda, posle sveg ovog našeg razgovora, da mi poveriš neku poruku koju bi trebalo da prenesem?"

„Ne, da ja znam", odgovori Josif. „Zadovolji se time da si ti obavio svoje i meni predao svoju poruku, a meni prepusti da ja vidim šta ću s njom."

„Neka tako bude kako ti kažeš. Ali", reče patuljak, „ja bih ovo što sam ti u poverenju došapnuo imao još nečim da dopunim. Naime, gospodarica je nabacila da će se danas u smiraj dana, radi okrepljenja svoje lepe duše, prošetati u vrtu i da će se uputiti ka onom uzvišenom delu i sesti u tihu senicu da se tamo u tišini preda svojim mislima. Ako bi možda neko hteo s njom da razgovara i da joj podnese neku molbu ili pak neki izveštaj, mogao bi da iskoristi tu nesvakidašnju priliku i da se takođe pojavi u toj finoj kućici, pa da tamo bude primljen u audijenciju."

Ovo je Dudu naprosto i načisto slagao. Gospodarica tako nešto nije bila rekla. Ali je hteo, ukoliko bi Josif svemu ovome naseo, nastavljajući da plete svoju mrežu od laži, da ovoj prenese njegov poziv da dođe u kućicu i da tako začne i pokrene svoju intrigu. On od svoje namere nikako nije hteo da odustane, iako mu ovaj kojeg je

toliko iskušavao nije davao ama baš nikakvog povoda da nastavi putem kojim je krenuo.

Josif je, naime, samo suvo primio k znanju ono što mu je bilo došapnuto, a da se pri tome nije izjasnio šta misli da uradi s tim; štaviše, on je čuvaru nakita jednostavno okrenuo leđa. Ali srce mu je neprirodno brzo udaralo; iako ne više tako brzo kao malopre (jer je propušteni trenutak opet bio nadoknađen), ono je ipak veoma snažno udaralo, pa se u ovoj priči neće i ne može zatajiti ili poreći da se veoma obradovao, štaviše da je bio veoma ushićen onim što je čuo o gospodarici, a isto tako i onim što je mogao – samo ako bude hteo – da preduzme u smiraj dana. Možemo sebi dobro da zamislimo da ga je glas u njegovim grudima, blagim šapatom, usrdno odvraćao od nauma da ode u kućicu u vrtu; a zacelo nikoga neće iznenaditi obaveštenje da je toga šapata odmah bilo i izvan njega i oko njega, da se on oglasio preko poznatog cvrčkovog glasa. Jer kada je posle razgovora sa Duduom krenuo u kuću da tamo u posebnoj odaji poverenja o svemu u miru i tišini razmisli, kraj njega je nešto hitro šmugnulo unutra; bio je to Se'enh-Ven-nofre i tako dalje, dakle Bogumilče-Šepses-bes, koji mu je sada šaputao: „Ne čini to, Osarsife, ne čini to što ti je opaki prijan savetovao, ne čini to nipošto i nikako!"

„A, mali prijatelju, to si ti?" – upita Josif nešto smeteno. A zatim ga upita gde se to, u koji nabor zavese ili koju pukotinu, opet bio zavukao, kada tvrdi da zna šta mu je Dudu savetovao.

„Nigde se nisam bio zavukao", odgovori čovečuljak. „Ali sam izdaleka mojim oštrim okom patuljka video kako onom drugom braniš da drži šaku na ustima, ali tek pošto si se hitro sagnuo da čuješ njegove tajne. Tada je mala mudrica znala čije ti je ime rekao."

„Ti si pravi vrag!" – odgovori Josif. „I sada si se sigurno ušunjao ovamo da mi čestitaš na tako lepim obrtu, jer mi je gospodarica lično poslala neprijatelja, koji me dugo pred njom opanjkavao, sa nedvosmislenom porukom da sam konačno dospeo u njenu milost i da želi sa mnom da razgovara o poslovima? Priznaj samo da je to divan obrt i raduj se sa mnom zbog toga što mi stoji na volju da danas u smiraj dana, oko zalaska sunca, pođem u audijenciju u kućicu u vrtu, jer se ja tome silno radujem! Ja, doduše, nisam rekao da nameravam da idem – mnogo toga još nedostaje da bih mogao na to da se odlučim. Ali me već to što mi to stoji na volju i što mogu da biram da li da to učinim ili ne, izuzetno raduje, i na tome bi, palčiću, trebalo da mi čestitaš!"

„Ah, Osarsife", uzdahnu mališa, „kada ne bi hteo da to učiniš, onda se ne bi toliko radovao mogućnosti izbora, pa je maloj mudrici tvoja radost znak da si pre sklon da odeš tamo! Treba li možda patuljak da ti čestita na tome?"

„Sve je to sitničavo brbljanje", korio ga je Josif, „i beskorisno cvrčanje, eto čime me ti častiš. Zar ti je žao kada je čoveku dato da može da se raduje svojoj slobodnoj volji, pogotovo kada se radi o stvari za koju ranije nikada nije mislio da će jednom moći da joj se raduje? Podseti se zajedno sa mnom i vrati se u mislima unatrag sve do onog dana i časa kada me gospodar kupio preko obogotvorenog, a ovaj preko Hamata, pisara, od mog oca sa studenca, Staroga iz Midijana, pa smo onda ostali sami u dvorištu: ja, ti i tvoje majmunče, sećaš li se još? Onda si ti meni, onako zbunjenome, dobacio: 'Baci se na zemlju!', a na leđima žderača gume prođe, visoko uzdignuta i uzvišena, strana gospodarica kuće, u koju sam upravo bio kupljen, pri čemu je niz nosiljku bila spustila svoju kao ljiljan belu ruku, što sam lepo mogao da vidim između malo rastavljenih prstiju mojih ruku. Slepa u svojoj nadmenosti, ona je gledala u mene kao u neku stvar, a dečak je gledao u nju kao u neku boginju, obnevideo od silnog strahopoštovanja. A onda je bog hteo i udesio da sam ja u ovoj kući počeo da rastem kao kraj nekog izvora, pa sam rastao punih sedam godina, tako da sam prerastao svu poslugu i na kraju nasledio vrhovnog nadzornika, obolelog od bubrega, i dospeo na vrh. Tako se u meni uzveličao Gospod, moj bog. Samo je jedna mrlja postojala na ploči moje sreće i samo je u jednom pogledu bila druzgava njena kovina: gospodarica je zajedno sa časnim Beknehonsom, Amunovim čovekom, Duduom, oženjenim bogaljem, bila protiv mene, pa je za mene već to predstavljalo pravu sreću kada bi mi uputila samo svoj mračni pogled – što je još uvek bilo bolje nego da mi uopšte ne uputi pogled. A gledaj sad: zar to nije čisto ispunjenje moje sreće, i zar ona nije tek sada kristalno čista i potpuna, kada su se njeni pogledi upućeni meni razvedrili i kada mi ona stavlja do znanja da ću uživati njenu mladu milost, kao i da želi da u posebnoj audijenciji sa mnom razmotri poslovne stvari? Ko bi pomislio u onom času kada si došapnuo dečaku: 'Baci se na zemlju!' da će on jednog dana moći sam da odlučuje da li da ode onamo ili ne? Ne zameri mi, prijatelju, što se zbog toga radujem!"

„Ah, Osarsife, raduj se tek kad odlučiš da ne odeš na sastanak – pre ne!"

„Ti svaki svoj govor počinješ sa 'ah', čičice, umesto da ga započinješ sa 'oh' i radosnim čuđenjem. Što si mi tako potišten, što si mi tako mrzovoljan i sve uvek vidiš samo crno? Ta rekao sam ti da sam

više sklon da ne odem u kućicu. Samo što ni to opet nije tako prosta stvar. Jer, naposletku, reč je o gospodarici, ona je ta koja me pozvala – moglo bi se reći i ovako: ona je na prvom mestu baš to – gospodarica, a ta je okolnost veoma važna. Čoveku kakav sam ja priliči da bude razborit i da rasuđuje hladnom glavom. Takav čovek mora da misli na svoju korist i ne sme da se sitničavo plaši da šćapi i iskoristi zgodnu priliku koja mu se nudi da ojača svoj položaj. Pomisli samo koliko bi mi dobro došao savez sa gospodaricom i kakav bi dragoceni oslonac za moj položaj u kući predstavljao blizak odnos sa njom! A onda, kaži ti meni, a ko sam pak ja, pa da ja želju i zapovest gospodarice prosudim sa 'da' i 'ne', i da se stavim iznad njih svojom sopstvenom odlukom? Ja, doduše, stojim nad kućom, ali pripadam kući, ja sam njen kupljeni rob i sluga. A ona je ovde prva i prava, gospodarica kuće, i ja njoj dugujem poslušnost. Nema nikoga, ni među živima a ni među mrtvima, ko bi mogao da mi uputi prekor ako bih slepo i kao sluga verno ispunio njenu zapovest; štaviše, zaslužio bih prekor i živih i mrtvih ako bih drugačije postupio. Jer, očigledno je da bi bilo prerano da uznapredujem u zapovednika, a da još nisam naučio da budem poslušan. Zbog toga počinjem da se pitam da nisi možda bio u pravu, mali Bese, kada si mi zamerao na tome što se radujem zbog mogućnosti slobodnog izbora. Naime, možda mi takav izbor uopšte nije dat, pa ja bezuslovno moram da odem na sastanak?"

„Ah, Osarsife", šušljetao je glasić, „kako da ne kažem 'ah i jao' kada čujem kako govoriš i jezikom praviš gluposti! Bio si dobar, lep i pametan kada si ono došao kod nas kao sedma stvar, a ja sam se zalagao da te kupe protiveći se opakom prijanu, jer je moja mala, nepomućena pamet na prvi pogled spoznala tvoju vrednost i tvoju blagoslovenost. Još si uvek u osnovi lep i dobar, ali o onom trećem, o tome radije ne bih govorio! Kako da čovek ne zažali kada te sluša šta i kako danas govoriš, a pri tome ima na umu kakav si ranije bio? Bio si sve do sada pametan, krasila te prava, zdrava pamet, mislio si slobodno i pravo, išao si veselo i ponosno uzdignute glave, služeći samo svome duhu. Ali tek što ti je dah ognjenog bika, kojeg se mališa grozi kao ničeg drugog na svetu, malo dotakao tvoje lice, a ti već, bože sakloni, postade glup, glup kao magarac, da čoveku dođe da te batinajući vodi po gradu, pošto tvoje misli sada hodaju četvoronoške te, isplazivši jezik, sada više ne služe tvome duhu, nego jednoj opakoj sklonosti. Ah, ah, kako je to sramno! Mlaćenje prazne slame i kojekakvo izvrdavanje i pogrešno zaključivanje, eto šta je sve to i na šta se svode tvoje ponižene misli, nastojeći samo da obmanu tvoj duh robovanjem nagonu. Pa čak i mališu hoćeš da obmaneš laskajući mu u svojoj bednoj prepredenosti da je zacelo bio u pravu kada te prekorevao zbog toga što se raduješ slobodnom izboru, zato što ti

naposletku i nemaš mogućnost takvog izbora – kao da upravo baš time i ne započinje tvoja radost! Ah, ah, kako je to preko svake mere sramno i bedno!” I Bogumilče poče gorko da plače, pokrivši ručicama svoje smežurano lice.

„Hajde, plačljivko, hajde, hajde”, reče Josif zbunjen. „Ta saberi se i nemoj više plakati! Čoveku dođe žao i dira ga u srce kad te vidi tako malodušna, i to samo zbog nekih donekle pogrešno odabranih i izgovorenih reči, koje su se čoveku mogle i slučajno omaći u govoru! Tebi je lako uvek naći prave reči i biti pametan; ali bi morao biti dobar i ne bi trebalo da se toliko stidiš zbog zavedenog smetenjaka kome su se jednom pobrkale misli.”

„To je sada opet ta tvoja dobrota”, reče Mališa još uvek jecajući i otirući oči zgužvanim batistom svoje svečane odeće, „koja se sažalila na moje suze, suze jednog patuljka. Ah, bilo bi bolje, dragi moj, kada bi se na samog sebe sažalio i kada bi se svom snagom držao za vršak pameti da ti ne bi pobegla u vreme kada ti je najpotrebnija! Vidiš, ja sam znao od samog početka da će to tako biti, iako ti mene nisi hteo da slušaš, već si se pravio lud na moja bojažljiva šaputanja – znao sam da iz opakih tužbi prijana pred Mutom, gospodaricom, može da iznikne još veće zlo od najvećeg zla i još veća opasnost od najveće opasnosti. Jer on je bio namislio da napravi zlo, ali je napravio toliko zlo kakvo ni sam nije u tom obliku bio zamislio, pa je sirotoj na poguban način otvorio oči za tebe, mog lepog i dobrog prijatelja! A ti, hoćeš li još i sada da zatvaraš svoje oči pred jamom, koja je dublja od one prve u koju su te bacila zavidljiva braća, pošto su ti pokidali venac i veo, kako si mi to u nekoliko navrata ispričao? Nikakav te Ismailjac neće izvući iz ove jame, koju ti je iskopao odvratni oženjeni prijan otvorivši gospodarici oči za tebe! A sada ona, svetica, zavodljivo gleda tebe, a ti gledaš nju, a u tom strašnom očijukanju je ognjeni bik koji pustoši njive, pa posle ne ostaje ništa osim pepela i tame!”

„Strašljiv si ti po prirodi, ubogi čovečuljče”, odgovori mu Josif, „i mučiš svoju dušicu kojekakvim patuljastim priviđenjima! Ta kaži mi onda već jednom kakve ti to sebi nevolje zamišljaš i vidiš zbog gospodarice, i to samo zbog toga što me zapazila! Kada sam bio momčić, uobražavao sam da svako ko me samo pogleda mora smesta više da voli mene nego sebe sama – takav sam ti ja bio žutokljunac. To me odvelo u jamu, ali ja sam jamu ostavio iza sebe, a i te ludosti. A u međuvremenu su, čini se, prešle na tebe, jer si zabrinut zbog mene, pa sebi zamišljaš i vidiš neke goleme nevolje. Gospodarica me nikako drugačije nije pogledala nego strogo, a ja je nisam drugačije pogledao nego sa strahopoštovanjem. Ako ona od mene traži da joj podnesem izveštaj o poslovima kuće i hoće sa

mnom da porazgovara, treba li to onda da tumačim sa onakvom taštom pomišlju kakva se o meni vrti u tvojoj glavi? A ta tvoja predstava o meni nimalo mi ne laska, jer ti zacelo o meni misliš da bi bilo dovoljno da gospodarici pružim samo mali prst pa da odmah budem sasvim izgubljen. Ali ja nisam tako strašljiv kada je o meni reč, niti mislim tako brzo da ponovo upadnem u jamu. A ako bih imao volje da se ponesem sa tim tvojim ognjenim bikom, misliš li ti da bih se pokazao baš tako nepripremljen i da ne bih mogao da se ponesem s njim i da ga zgrabim za rogove? Ti izgleda zaista misliš da sam ja velika slabotinja! Idi ti samo i poigraj se sa ženama i zbijaj šale s njima, a za mene ne brini! Ja, po svoj prilici, neću otići u audijenciju u onu kućicu. Ali sada moram sam, kao odrastao čovek, da razmislim o svim tim stvarima da bih došao do valjanog rešenja, rešenja kojim ću jednu mudru odluku povezati sa drugom mudrom odlukom, a to znači da ne uvredim gospodaricu, ali i da se ne ogrešim opakim neverstvom ni o žive, ni o mrtve, ni o... Ali to ti, švrćo, ne razumeš, jer vama, ovdašnjoj deci, deci ove zemlje, ono treće je u drugom. Vaši mrtvi su bogovi, a vaši bogovi su mrtvi, pa vi i ne znate šta je to – živi bog."

To reče Josif smežuranom čovečuljku, i to prilično nadmenim tonom. Ali zar on nije znao da je i sam bio mrtav i obogotvoren, da je Osarsif zapravo upokojeni Josif? Upravo da bi o tome porazmislio, hteo je, otvoreno rečeno, da bude sam i neometen – o tome a i o sa tim u mislima nerazlučivo povezanoj nepokretnosti boga, koja je stajala pripremljena za orlušicu.

U zagrljaju zmije

Kako je neznatan, u poređenju sa vremenskom dubinom sveta, pogled u prošlost našeg sopstvenog života! A ipak se naše oko, podešeno za posmatranje pojedinačnih ličnih sudbina i intimnih stvari, isto tako sanjalački razliveno gubi u ranoj i dalekoj prošlosti našeg života kao i, veličanstvenije podešeno, u ranoj i dalekoj prošlosti ljudskog života – ushićeno zapažanjem jednog jedinstva koje se u ovom ponavlja. Kao što ni čovek nije u stanju tako ni mi nismo u stanju da dopremo do početka naših dana, do našeg rođenja, ili čak još i dalje; to naše rođenje leži u tami pre prvog svitanja naše svesti i sećanja – svejedno da li se radi o velikom ili malom pogledu u prošlost. Ali, odmah na početku našeg duhovnog delanja, kada, kao što je to nekada činilo čovečanstvo, stupamo u kulturni život, prinoseći mu i dajući mu naš prvi nežni doprinos, mi se suočavamo sa interesovanjem i simpatijama koji nam na naše vedro čuđenje dopuštaju da doživljavamo i spoznamo ono jedinstvo – kao i da je to uvek ono isto – reč je tu o strašnoj kobi, o provali pomamno razornih i rušilačkih snaga u ograđeni prostor i život zasnovan na verovanju u dostojanstvo i ograničenu sreću spokojstva. Pesma o izvojevanom, prividno osiguranom miru i životu koji uz osmeh ruši pred sobom veštačko zdanje, o majstorstvu i pobeđivanju, o dolasku stranog boga, ta pesma pevala se na početku života kao što se pevala i na njegovoj sredini. I u poznom razdoblju života, koje se na privlačan način odvija u ranoj deonici ljudske povesti, u nama se u znaku tog jedinstva ponovo budi ono staro interesovanje.

Jer i Mut-em-enet, Potifarova žena, s lepim glasom koji bi naročito došao do izražaja kada bi zapevala, i ona, jedna rana i daleka pojava koju možemo da vidimo izbliza zahvaljujući ljubaznosti duha priče, bila je jedna unesrećena i zlehuda, menadska žrtva stranoga boga, a veštačko zdanje njenog života nisu tek tako razorile sile podzemlja, za koje je mislila zato što ih nije poznavala, da im se može rugati – budući da su one bile te koje su se rugale svakoj vrsti utehe, pa bilo da je bila u pitanju mala ili velika uteha. Lako je bilo starom Huiju da zahteva da ne bude guska, a ni ptica crne, vodom bremenite zemlje, ptica koja labudovom snagom u vlažnoj dubini

gače željna zagrljaja i parenja, već da bude poput meseca skrušena sveštenica, što bi onda ipak bilo nešto što manje odgovara ženskom načelu. On sam živeo je u močvarnoj bratsko-sestrinskoj tami, pa je onda, pošto se u njemu na nespretan način javio glas savesti i sa njim i slutnja o nečem novom u svetu, sina ubogaljio u dvoranina svetlosti, načinivši od njega, a da ga nije ni pitao, ljudsku nulu, te ga takvog ženi sa imenom pramajke dade za supružnika, bračnog gospodara: sada su bili prepušteni jedno drugome, da jedno drugome nežnom obzirnošću podrže dostojanstvo. Beskorisno je poricati da se ljudsko dostojanstvo ostvaruje u obe polne varijante muškog i ženskog tako da se ljudsko biće koje ne predstavlja nijedno od obojega istovremeno nalazi izvan sfere ljudskoga – pa odakle bi tu onda moglo doći ljudsko dostojanstvo! Pokušaji koji se čine da bi se ono poduprlo zaslužuju, naravno, najveće poštovanje, jer se pri tome radi o nečemu što je duhovne prirode i otuda – to časti radi treba priznati – u svakom slučaju i nesumnjivo i o nečemu što je sasvim ljudske prirode. Ali istina, ma koliko da je gorka, zahteva da se prizna da sve ono što je duhovno misaone vrste samo teško, samo s mukom i zadugo gotovo nikako ne može da se suprotstavi i odoli večno prirodnome. Koliko malo mogu da urade uvažene i časne pretpostavke običaja, društveni sporazumi protiv duboke, tamne i neme savesti puti; da se ova teško da obmanuti od strane duha i misli, to smo mogli da vidimo još u ranijem delu ove priče, kada je bila reč o Rahilinoj pometenosti. Ali Muta, njena kneževska sestra ovde dole, bila je svojom vezanošću za komornika Sunca isto toliko izvan ženske ljudskosti koliko je on bio izvan muške ljudskosti; ona je u granicama svoga pola živela isto tako praznim i telesno-beščasnim životom kao i on u granicama svoga pola; a božanska čast, kojom je nastojala da pomiri mračno znanje o tome, i više nego da pomiri, bila je jedna isto tako duhovno krhka stvar kao i sva ona mala i velika zadovoljstva do kojih je njen gojazni muž dolazio svojim silovitim ponašanjem kao ukrotitelj konja i lovac na nilske konje, pokazujući pri tome hrabrost, koju je Josif, pametnim laskanjem, umeo da mu predoči kao pravu muškost, iako je ona bila obeležena jednom boljkom – bila je lišena spontanosti, budući da je Petepre u pustinji i močvari u osnovi stalno čeznuo za lagodnim mirom svoje dvorane s knjigama – dakle za duhovnim u svom čistom obliku, a ne u njegovom primenjenom obliku.

Ali ovde nije reč o Potifaru, nego o njegovoj Eni, o ženi posvećenoj bogu, i o procepu u kojem se ona, sva u strahu, bila našla, jer je trebalo da se odluči između duhovne i telesne časti. Dva crna oka, poreklom izdaleka, zapravo oči jedne Ljupke i svim srcem voljene žene, bila su je očarala i opčinila, a to što je bila njima opčinjena, to u

stvari nije bilo ništa drugo nego stran koji je provalio iz nje u poslednjem ili pretposlednjem trenutku, strah pred mogućnošću da bi mogla da spase ili, štaviše, izvojuje svoju telesnu čast, svoju žensku ljudskost, a što je značilo da treba da žrtvuje svoju duhovnu i božansku čast, svu onu uzvišenu misaonost na kojoj se tako dugo zasnivao sav njen život.

No, zastanimo ovde malo i razmotrimo valjano celu stvar! Razmotrimo je zajedno sa njom, sa onom koja je sa sve većom mukom i sa sve većim uživanjem o njoj razmišljala i dan i noć! Je li taj procep, u kojem se bila našla time što je morala da napravi izbor, bio stvaran, i da li je time žrtva bila obeščašćena, obesvećena? To se pitanje postavlja. Je li posvećenost isto što i čednost? I jeste i nije; jer, sa nevestinstvom se razrešavaju izvesne suprotnosti, a veo, taj znak boginje ljubavi, istovremeno je i znak čednosti i njene žrtve, znak kaluđerice ali i ljubavnice. Vreme i njegov duh hrama znali su za posvećenu i besprekornu, za kedešu, koja je bila „zanosna osvajačica", a to će reći bludnica sa ulice. Njoj je pripadao veo; i „besprekorne" su bile te kedeše, onako kao što je to životinja, koja baš zbog toga treba da posluži kao žrtva bogu u praznični dan. Posvećena? Postavlja se pitanje kome i čemu. Ako je posvećena Ištari, onda je čednost samo jedan stadijum žrtve i jedan veo koji je određen da bude razderan.

Mi smo ovde zajedno sa zaljubljenom ženom razmotrili misli sa kojima se ona nosila, a da nas je patuljčić Bogumil, odbojan prema ženskom polu i u odnosu na nj strašljivo neprijateljski raspoložen, kakav je bio, prisluškivao, on bi se sigurno zaplakao zbog bedne prepredenosti ovih misli koje su išle naruku nagonu a ne duhu. Lako bi njemu bilo da zaplače jer je on samo jedan vodozemac i jedna budalica koja pleše i nije imao pojma o ljudskom dostojanstvu. A gospodarici Muti se radilo o njenoj telesnoj časti, pa je bila upućena na misli u kojima je telesna čast po mogućstvu mogla da se pomiri sa božanskom čašću. Otuda ona zaslužuje da joj se pristupi s razumevanjem i simpatijama, iako je u svemu tome bilo neke svesne namere; jer retko se javljaju misli radi njih samih. A uz to je njoj s tim mislima bilo izuzetno teško; jer njeno buđenje iz sveštenо čednog sna njenih čula, kojim je spoznala svoju ženstvenost, nije ličilo na buđenje praiskonskog i primernog sna kraljevskog deteta, čiji je detinji mir bio poremećen pogledom u nebesko kneževsko veličanstvo i time bilo pozvano na ljubav koja donosi i patnje i radosti. Ona u svakom slučaju nije imala tu sudbonosnu sreću da se tako zaljubi da je ta zaljubljenost odvede daleko iznad njenog staleža (pri čemu bi se naposletku morala pomiriti i sa najvišom ljubomorom, pa čak i sa

preobražajem u kravu), već je imala nesreću da se tako zaljubi da je to – po njenom shvatanju – bilo daleko ispod njenog staleža, te je u njoj probudio strast jedan rob i nikogović, jedna kupljena ljudska stvar u obliku azijskog kućnog sluge. To je njen ponos otmene gospe više i gorče pogodilo nego što je o tome u povesti ikada bilo govora. To ju je dugo sprečavalo da sebi prizna svoja osećanja, a kada je bila dospela do toga da to učini, onda je to u osećanje sreće, koje ljubav uvek podaruje, unelo izvestan elemenat poniženja, koje opet, iz razloga najniže surovosti, na tako strašan način može da podstiče požudu. Njene misli, kojima je nastojala da tom poniženju nekako odredi pravo mesto, kružile su oko jedne stvari ili jednog pitanja, naime, da ni kedeša i obredna bludnica ne može sebi da odabere ljubavnika, već da svakome ko joj baci božju nagradu u nedra ta njena nedra i pripadaju. Ali kako je samo sve to bilo naopako sa tim pravilom i kako je ona samo vršila nasilje nad sobom prihvatajući takvu pasivnu ulogu one koja samo ima da trpi kao svoju ulogu! Ta ona je bila ona strana koja bira, koja nastoji da osvoji, ona strana koja je aktivna, iako ona svoj ljubavni izbor nije baš posve sama izvršila, nego se to zbilo pod uticajem Duduovih tužilačkih reči, – ona je to bila kako po tome što je bila starija, tako i po svom položaju gospodarice, koja je u ovom odnosu, prirodno, bila ona strana koja vodi ljubavni napad i izaziva; jer, samo bi još to trebalo da želja i prva volja poteknu od roba i da on bude taj koji će prvi podići svoje oči prema njoj, a ona bude ta koja će poslušno poći za njom, pa bi u tom slučaju njeno osećanje bilo samo jedan skrušeni odgovor na njegovo osećanje! To ne može biti, nikada i ni na koji način! U toj stvari je njen ponos po svaku cenu hteo da preuzme takoreći mušku ulogu – što u osnovi opet i nije bilo ostvarljivo. Jer, kako god nastojali da silom podesimo stvari, ipak je on, mladi sluga, bio taj koji je, svesno i svojevoljno ili ne, samim sobom i svojim postojanjem probudio njenu ženstvenost iz zapečaćenog sna, pa je time, iako nesvesno i protiv svoje volje, postao gospodarem svoje gospodarice, tako da su njene misli služile njemu, njena nadanja ovisila o njegovim očima, a ona strahovala da bi mogao primetiti da želi da mu bude žena, ali ujedno i žudela da joj odgovori na njene želje koje sebi nije smela da prizna. Bilo je to, sve u svemu, jedno strašno ali slatko poniženje. Ali da bi to poniženje učinila što manjim, a i zbog toga što ljubavni nagon, koji uistinu nikako ne određuju ni dostojanstvo ni vrednost, uvek žarko teži za pravednošću u pogledu vrednosti, pa otuda sebi dostojanstvo svog predmeta zamišlja u svim mogućim vidovima, to je ona nastojala da slugu, čija je ljubavnica-gospodarica htela da bude, izdigne iz njegovog položaja sluge, te je u sebi njegovom neznatnom poreklu suprotstavljala njegovu uljudnost, njegovu

pamet i njegov položaj u kući, pokušavajući, uostalom, uz Duduova uputstva, da se pri tome čak posluži i religijom, pozivajući se, u prilog svoje sklonosti da bude „zarobljenica nagona”, kako bi to rekao podrugljivi Vezir, ne na strogog Amuna, svog dosadašnjeg gospodara, već na Atum-Rea iz Ona, tog blagog, širenju sklonog i strancima naklonjenog boga, te je na taj način u pogledu svoje ljubavi zavarala čak i sam dvor, samu kraljevsku moć, što je za njenu dovitljivu savest imalo još i tu prednost da se time duhovno približila svom suprugu, faraonovom prijatelju, dvoraninu, i da je njega, kojeg je sve vatrenije želela da prevari, u izvesnom smislu učinila sudionikom svoje strasti...

Tako se Mut-em-enet nosila i borila zarobljena svojom požudom kao u kakvom telesnom zagrljaju zmije koju je poslao bog, pa se ova obavila oko nje tako joj presekavši dah da je još jedva mogla da diše. Ako se ima na umu da je morala sama da se bori, bez ikakve pomoći i potpore, te da, osim Duduu, sa kojim bi ipak izmenila samo poneku, napola izrečenu i nedorečenu reč, nije imala kome da se poveri – barem ne u početku (jer kasnije je izgubila kontrolu nad sobom, te je svu svoju okolinu načinila sudionikom svoje neobuzdane strasti); ako se samo pomisli da je svojom uzburkanom krvlju naletela na stvorenje saletano strašću, koje je moralo da vodi računa o višim obzirima, o čemu je svedočila i činjenica da je u kosi nosio biljku vernosti i gordosti, jednom rečju, na stvorenje obeleženo izabranošću, pa otuda nije ni htelo ni smelo da podlegne njenom iskušenju; ako se tome još doda da je ta muka trajala tri godine, od sedme do desete godine Josifova boravka u Potifarovoj kući, i da ni onda nije bila umirena nego umorena, onda se mora priznati da je „Potifarova žena”, ta bestidna zavodnica i mamac zla, kako se za nju u narodu govorilo, imala prilično tešku sudbinu, te da barem zaslužuje simpatije koje izrastaju iz saznanja da oruđa iskušavanja u sebi nose kaznu i da su već samim time više kažnjena nego što to s obzirom na neophodnost svoje funkcije zaslužuju.

Prva godina

Tri godine: u prvoj godini je nastojala da od njega sakrije svoju ljubav prema njemu, u drugoj je počela da mu je pokazuje, a u trećoj mu je ponudila svoju ljubav.

Tri godine: i za sve to vreme morala je ili mogla svaki dan da ga vidi, budući da su živeli jedno kraj drugog kao ukućani Potifarova doma, što je predstavljalo svakodnevni podsticaj njenoj ludosti i zgodnu priliku za nju, ali ujedno i veliku muku. Jer sa tim „morati" i „moći" u stvarima ljubavi baš i nije sve tako nežno kao u snu, pa ni kao u onom poslednjem, u kome je Josif, uspavljujući Mont-kava, a i da bi ovoga zadovoljio, umesto „moći" rekao „morati". Posredi je, štaviše, jedno zamršeno protivrečje puno boli i pometnje, koje na poželjan ali i proklet način raspolućuje dušu, pa onda zaljubljenik od sveg srca isto tako proklinje ono 'morati gledati' kao što blagosilja ono blaženo 'moći gledati', i što žešće bude patio od posledica potonje prilike, utoliko će silnije čeznuti za sledećom prilikom da gledanjem podstiče svoju strast – i to upravo onda kada je ova upravo bila počela da slabi, čemu bi bolesnik trebalo sa zahvalnošću da se raduje, jer za to ima dovoljno razumnog razloga. Jer, stvarno se dešava da čovek, pošto je video neki predmet, koji je već samim tim neposrednim viđenjem izgubio od svog velikog sjaja, bude na neki način razočaran, te kod njega dolazi do određenog otrežnjenja i ohlađenja; a upravo bi to ohlađenje zaljubljenome moralo da bude drago, budući da slabljenjem sopstvene zaljubljenosti, usled veće slobode duha, raste sposobnost da se osvaja i drugome nametne ono od čega se sam boluje. Ono što je odista važno, to je ovo: biti gospodar i majstor svoje strasti, a ne njena žrtva; zbog toga, naime, što mogućnost da se osvoji drugi u znatnoj meri raste sa slabljenjem sopstvenog osećanja. Ali za to zaljubljeni neće ni da čuje, te on u vaspostavljenom zdravlju, svežini u smelosti, koje dakako predstavljaju dobiti u odnosu na cilj, pored kojeg on i ne zna za neki drugi, viši cilj, ne vidi nikakve dobiti u poređenju sa gubitkom koji je, kako on misli, doživeo ohlađenjem svog osećanja. Taj gubitak ga baca u stanje pustoši i praznine, kao što to biva kod uživaoca opojnih sredstava kada mu se uskrati droga, pa se onda svim silama trudi da

novim nadražujućim utiscima vaspostavi pređašnje raspoloženje.

Tako je to sa „morati" i „moći" u stvarima ljubavne ludosti, koja je među svim ludostima najveća, tako da se bit ludosti i odnos žrtve prema njoj najbolje može spoznati po njoj. Jer onaj ko je njome obuzet, ma koliko da stenje pod teretom svoje strasti, ne samo da nije u stanju da je odbaci, nego čak nije ni kadar da poželi da to bude u stanju. On dobro zna da bi se, ako samo na određeno vreme ne bi viđao predmet svoje strasti, i to možda čak i postiđujuće kratko vreme, oslobodio svoje strasti; ali upravo to, zaborav, to on prezire iznad svega – kao što i svaki bol u trenutku oproštaja počiva na potajnom predviđanju neizbežnog zaborava, zahvaljujući kojem se, kada jednom bude nastupio, više neće osećati nikakav bol, pa se to, dakle, već unapred oplakuje. Niko nije video Mut-em-enetino lice kada ga je, posle uzaludnog sporenja sa Petepreom, svojim mužem, oko Josifa i njegovog udaljenja iz kuće, oslonjena o stub, krijući ga, nabila u nabore svoje haljine. Ali sasvim je osnovana, čak i veoma osnovana, pretpostavka da je to lice u svojoj skrivenosti blistalo od radosti zato što će i nadalje moći da vidi onoga koji je u njenoj duši probudio ljubav i neće morati da ga zaboravi.

Upravo njoj mora da je do toga bilo iznad svega stalo, a isto tako mora da je u nje bio izuzetno velik strah od rastanka i samim tim neminovno i od zaborava i od odumiranja i gašenja strasti; jer, žene njenih godina, kod kojih se krv kasno probudila, a možda se bez nekog vanrednog povoda ne bi ni probudila, umeju da se svom osećanju, prvom i poslednjem, predaju s neuobičajenim žarom, pa će radije umreti nego što bi svoj raniji mir, koji sada označavaju kao pustoš, ponovo zamenili za ovaj novi, u patnjama blaženi život. Utoliko više treba ceniti to da je Mut u ime razuma sa svoje strane učinila sve što je mogla da privoli svog tromog supruga da se ukloni prilika koja je bila uzročnikom njene čežnje. Ona bi mu, da je od njegove prirode mogao da se izmami ljubavni čin, žrtvovala svoje osećanje. Ali njega pokrenuti i probuditi, to nije bilo moguće, pošto je telom i dušom bio titularni pukovnik; a, istini za volju mora se reći, Eni je to unapred potajno i znala i imala u vidu, ona je s time računala, tako da je njeno pošteno rvanje sa suprugom zapravo bila samo jedna predstava, samo da bi tim njegovim odbojnim stavom stekla slobodu za svoju strast i dosuđenu joj kob.

Odista se posle susreta sa suprugom, s večeri, u dvorani, mogla smatrati slobodnom; a ako je toliko dugo posle toga obuzdavala svoju žudnju, onda je to više bila stvar ponosa nego dužnosti. Njeno držanje, na primer, prilikom susreta sa Josifom, na dan tri razgovora, u smiraj dana, u vrtu, u podnožju malog hrama razonode,

odlikovalo se uzvišenom dostojanstvenošću, tako da je samo najiskusnije oko na trenutke moglo da zapazi nešto poput odbleska slabosti i nežnosti. Dudu je, naime, tada veoma promućurno i prepredeno izveo svoj mali tajni plan, pa se od Josifa odšetao natrag do gospodarice i obavestio je da bi joj novi upravitelj veoma rado podneo izveštaj o poslovima kuće, ali da mu je veoma stalo do toga da to učini neometano, u četiri oka, na mestu i u času koje ona bude odredila. Osim toga, ovaj je naumio da danas, u predvečerje, kada se nebo oblije rumenilom, obiđe kućicu sa hramom u vrtu, da vidi u kakvom je stanju njena unutrašnjost, posebno slike na zidovima. Dudu je ovo drugo obaveštenje izneo nezavisno od onog prvog, pošto je između toga rekao još i nešto sasvim drugo, pa je tako na veoma fin način prepustio gospodarici da jedno poveže s drugim. No, nije pomogla ni sva njegova prepredenost, pa do tajnog susreta ovog puta nije došlo, jer su obe strane zastale na pola puta: Josif je, naime, od dve mogućnosti svog slobodnog izbora našao i odabrao srednje rešenje, pa je, ne ulazeći u kućicu razonode, prolazeći vrtom, obišao oko nje, da bi video, što je u svakom slučaju mogao, štaviše trebalo da učini, da li je drveće i cveće u redu; a Mut, gospodarica, takođe nije nešto bila raspoložena da krene ka uzvišenom delu, ali nije videla nikakvog razloga da zbog nekih obaveštenja patuljka, koja je samo ovlaš primila jednim uvom, odustane od namere, koju je, kako se pouzdano sećala, još od ranog jutra nosila u sebi – da danas, u smiraj dana, u vreme zalaska sunca, nakratko prošeta Petepreovim vrtom i tu posmatra kako se lepe nebeske vatre ogledaju u pačjem jezeru, i to, kao i obično, u pratnji dve devojke koje su u stopu išle za njom.

Tako su se onda sreli mladi upravitelj i gospodarica na crvenom pesku kružne staze za šetnju, a njihov susret odigrao se ovako.

Josif se, ugledavši žene, zaprepasti, pa mu se iz usta ote jedno „Oh!” puno strahopoštovanja, te stade, uzdignutih ruku, klanjajući se i gibajući se u kolenima, da ide unazad. Mut se sa svoje strane oglasi jednim ovlašnim, neodređeno brzim i upitnim „Ah?” iz svojih vijugavih usta, koja su bila malo razvučena u nešto kao nagoveštaj osmeha, dok su joj oči ostale stroge, štaviše mračne. Ona ga pusti, pošto je sama koračala dalje, da načini nekoliko svojih ceremonijalnih koraka unatrag pa mu onda malim pokretom ruke uperenom ka zemlji dade znak da stane. Zastala je i ona, a iza nje su to učinile i tamnopute devojke iz njene počasne pratnje, pri čemu se videlo kako su po dužini izvučene oči ovih devojaka zablistale od radosti, baš onako kako je to bivalo kod svakog od kućne posluge kada bi ugledao Josifa, dok su im ispod crne i vunaste kose, koja je u dnu bila uvijena

u uvojke, izvirivale velike emajlirane pločice njihovih naušnica.

To nije bio jedan od onih ponovnih susreta koji bi jednom od njih dvoje mogao prirediti otrežnjavajuće razočarenje. Svetlost je padala iskosa, u raznim bojama i na veoma ugodan način, pa je deo vrta sa senicom i veštačkim jezerom obraslim trščarom bio sav obavijen bojama raskošne šarolikosti; od te svetlosti se činilo kao da se crvena boja puta zapalila i da gori, cveće se užarilo, šuštave krošnje drveća su se ukazivale u nekom posebno ljupkom sjaju, dok su oči ljudi od te jarke svetlosti blistale baš kao površina vode jezera, na kome su domaće i egzotične patke delovale kao neke nebeske a ne kao obične, prirodne patke, kao da su naslikane i lakirane. Nekako nestvarno nebeski, kao naslikani, oslobođeni potreba i slabosti, delovali su na toj svetlosti i ljudi, celom svojom pojavom, ne samo svojim blistavim očima; ličili su na bogove i nadgrobne figure, našminkani i ulepšani snagom svetlosti, pa su mogli da uživaju jedno u drugome, gledajući se poput ogledala sjajnim očima na lepo obasjanim licima.

Mut je bila blažena što može da vidi ovako potpuno onog koga je – to je sada znala – volela; jer zaljubljenost uvek žudi za opravdanjem, ona je veoma osetljiva na sve što bi moglo da okrnji sliku voljenoga, a slavodobitno je zahvalna na svakom povlađivanju iluziji; a ako joj njegova lepota, nad kojom ona radi svoje časti bdi, predstavlja i veliki bol, jer pripada svima, jer je svima očigledna, tako da je stalno i u najvećoj meri obespokojava neprestani strah od suparništva celog sveta – njoj je takav bol ipak iznad svega drag i ona će čvrsto prigrliti u svoje srce taj oštar bol, ne misleći ni na šta drugo nego kako bi njegova oštrina mogla biti otupljena pomućenjem slike. Eni je po tome što se Josif prolepšao s velikom radošću mogla da zaključi da se i ona prolepšala, te da se ponada da i ona njemu izgleda divna, mada to, posmatrano pri umerenom svetlu, više nije moglo biti sasvim onako kao u prvoj mladosti. Nije li ona bila svesna toga da je dugi i otvoreni ogrtač od bele vune (jer se približavala zima) prebačen preko ramena, koji je uz vrat bio zakopčan pomoću široke kopče, njenu pojavu činio još dostojanstvenijom i da su njene mladenački tvrde grudi bile pripijene uz batist tesno skrojene haljine, koja je iznad nogu bila opervažena crvenom staklačom? Pogledaj je, Osarsife! Ta njena haljina spuštala se u pantljikama s kopčama niz leđa, a ona je i te kako bila svesna toga da nju ne predstavljaju samo njene negovane i kao isklesane ruke, koje je izlagala otvorenom pogledu, nego i obline njenih divnih nogu! Zar to nije bio dovoljan razlog da žena u ljubavi s ponosom visoko uzdigne glavu? Ona je to i činila. Ona se u svom ponosu držala kao da joj teško pada da diže kapke i kao da mora da zabaci glavu da bi provirila

ispod njih. Ona je sa izvesnom zebnjom bila svesna toga da njeno lice, ovog puta uokvireno zlatno-mrkom maramom sa širokom i kamenjem ukrašenom čeonom kopčom koja nije obavijala celu glavu, više nije bilo najmlađe i da uz to svojim zasenjenim obrazima, sedlastim nosom, sa ustima koja su u uglovima bila dosta uvučena, već sada ostavlja dosta samovoljan utisak. Jedino ju je pomisao da u bledilu njenog lica boje slonovače divno dolaze do izražaja njene namazane oči, da se one doimaju kao dva draga kamena, jedino ju je, dakle, ta pomisao ispunjavala pouzdanom nadom da joj ovakvo lice baš neće sasvim umanjiti privlačnu čar njenih ruku, nogu i grudi.

Svesna svoje lepote, na koju je bila ponosna, ali zbog koje je obuzimala i neka zebnja, ona je posmatrala njegovu lepotu – tu lepotu Rahilina sina u egipatskom obličju, koja je, pored sve svoje visoke kultivisanosti i uglađenosti, imala nečeg od prirodnog vrta. Jer, glava mu je, dakako, bila pažljivo uređena, a naročito se zgodno doimalo to kako je pored njegovog malog uva ispod svilene marame s crnim prugama, koja je, budući da je trebalo da predstavlja periku, u dnu prelazila u uvojke, izvirivao krajičak bele lanene kape, koju je nosio ispod marame iz higijenskih razloga. Međutim, pored perike, emajliranog okovratnika, kolutova na rukama i pljosnatog lanca od trske i zlata sa skarabejom, imao je na sebi samo jednu, doduše veoma elegantno skrojenu, dvostruku pregaču koja mu je, obavijena oko uskih bedara, dopirala do kolena, dok je od njene cvetne beline veoma ljupko odudarala boja njegovog gornjeg dela tela, koje se, iskosa osvetljeno, sjajilo kao bronza; to pravilno oblikovano, nežno blago mladalačko telo, činilo se, kao da ne pripada svetu telesnosti i puti nego čistijem svetu misli izvedenih po Ptahu, pri čemu je tu crtu duhovnosti još naglašavala i jedna glava pametnog izgleda, tako da su telo i glava, kako za sebe, tako i za posmatrača, činili usrećavajuće jedinstvo lepote i mudrosti.

Prožeta osećanjem gordosti i nespokoja u pogledu sebe same, Potifarova žena stade da pogleda u njega, u njegove tamne i, u poređenju s njenim, krupne crte lica, u prijatnu tamu Rahilinih očiju, čiji je pogled u sinu, snagom razuma, bio muški pojačan; ona se istovremeno zagledala u zlatno-bronzani sjaj njegovih ramena, u njegovu vitku ruku, u kojoj bi često držao štap za šetnju, pri čemu bi mu na odmereno muški način iskočio mišić na nadlaktici, – pa bi, duboko uzbuđena, ponesena materinski zadivljenom nežnošću i očajničkim oduševljenjem sluđene žene, uzdahnula iz dubine svoga bića, i to tako iznenada i tako silno da su joj ispod zategnute fine tkanine vidljivo podrhtavale grudi, te joj je preostalo samo da se nada da je njeno gospodstveno držanje ipak uspelo toliko da prikrije

taj njen uzdah, tako da se njemu, pored sve svoje očevidnosti, morao učiniti nestvarnim.

U takvim okolnostima trebalo je da progovori, i ona to učini s naporom koji ju je postideo, jer je za to bilo potrebno toliko hrabrosti: „Sasvim u nevreme, rekla bih", reče ona hladnim glasom, „prolaze dokone žene ovim putem, budući da ometaju službene korake onoga koji stoji nad kućom."

„Nad kućom si samo ti, gospodarice", odgovori on brzo, „jer ti stojiš nad njom kao Zornjača i Večernjača, koju su u zemlji moje majke zvali Ištar. I ona je, dakako, takođe dokona, kao što je to i božansko, u čiji sjaj mira mi koji argatujemo dižemo svoj pogled radi okrepljenja."

Ona se zahvali pokretom ruke i osmehom koji je izražavao njenu blagu saglasnost. Bila je ushićena i uvređena istovremeno tim razmaženim načinom na koji je, izgovarajući svoje komplimente, u isti mah pomenuo svoju ovde potpuno nepoznatu majku, ali je istovremeno bila i veoma ljubomorna na tu majku, koja ga je rodila, negovala, koja je upravljala njegovim koracima, dozivala ga po imenu, blago mu uklanjala kosu sa čela i ljubila ga svom svojom čistom ljubavlju.

„Staćemo u stranu", reče ona, „ja i sluškinje koje me, kao i uvek, i danas prate, da ne bismo smetale nastojniku koji, bez sumnje, hoće, pre nego što se spusti mrak, da se uveri da je u Petepreovom vrtu sve u redu, a možda i da pogleda kućicu na uzvišenju."

„Za vrt i hram u vrtu", odgovori Josif, „ja ne brinem mnogo sve dok stojim pred mojom gospodaricom."

„A ja bih rekla da bi trebalo za njih da brineš u svako doba i da ti od sveg gazdinstva budu najveća briga", odgovori ona (a kako joj se već to činilo zastrašujuće slatko i pustolovno – to što razgovara s njim, što govori „ja" i „ti", na odstojanju od svega dva koraka koji su razdvajali njihova tela, dok je dah govora, spajajući ih, uspostavljao odnos među njima); „...jer su oni ishodište tvoje sreće. Čula sam, naime, da se priča da ti je najpre bilo dopušteno da obavljaš službu 'nemog sluge' u kućici, a da te u vrtu prvi put ugledalo Petepreovo oko kada si ukrštao cvatove."

„Tako je bilo", nasmeja se on i njegov smeh joj se useče u srce kao kakva nepromišljena lakomislenost. „Baš tako kako si rekla, tako je bilo, milostiva gospođo! Obavljao sam posao vetra na Petepreovim palmama po uputstvu vidara koga zovu ne znam kako ili čije ime zapravo ne mogu da ponovim pred tobom, jer je to jedno smešno

narodsko ime i ne priliči tvome uhu gospodarice...” Ona pogleda šaljivdžiju, ali se pri tome nije nasmešila. Da on očevidno nije ni slutio da joj nimalo nije bilo do šale, a ni to šta bi tome moglo biti razlog, bilo je dobro i iznad svega neophodno, ali je to istovremeno bilo i veoma bolno. Pa neka njenu ozbiljnost odbojnu na šalu i shvati kao ostatak njenog neprijateljskog odnosa prema njegovom napredovanju; važno je bilo da je on zapazi. „Po naređenju vrtlara”, reče on, „ja sam tada ovde u vrtu pomagao vetru, a onda je naišao faraonov prijatelj i naredio mi da govorim, pa budući da sam mu se dopao i da sam imao sreće pred njim, to je mnogo toga započelo toga časa.”

„Ljudi”, dodade ona, „življahu i umirahu za tvoje dobro.”

„Sve to čini Skriveni”, odgovori on, poslužívši se oznakom za Najvišeg, kojom neće izazvati nezadovoljstvo. „Slavljeno neka mu je ime! Ali često se pitam da li me njegovom naklonošću nije dopalo i više toga no što bi smelo, i u sebi se plašim zbog moje mladosti, kojoj je poverena ovakva služba – da budem nastojnik ili najstariji sluga ove kuće, a jedva da sam prešao dvadesetu. Ja govorim sasvim otvoreno pred tobom, velika gospodarice, iako me ne slušaš samo ti i nisi, razume se, sama došla u vrt, već u pratnji devojaka shodno tvom položaju. I one me čuju i slušaju, svejedno da li je to dobro ili loše, kako upravitelj optužuje samog sebe zbog svoje mladosti i izražava sumnju u pogledu svoje zrelosti za takvu vrhovnu službu. Neka ih, neka samo slušaju! S njihovim prisustvom se moram pomiriti i ono ne sme da umanji moje poverenje u tebe, gospodarice moga uma i moga srca, mojih ruku i mojih nogu.”

Ima to ipak svojih prednosti biti zaljubljen u nekoga ko je na nižem položaju, u nekoga ko nam je potčinjen, jer ga njegov položaj prisiljava na način govora koji nas usrećuje, a da on pri tome toga uopšte nije svestan.

„To se, svakako, samo po sebi razume”, odgovori ona i zauze još očitije stav gospodarice, „da neću ići u šetnju bez pratnje, – to se ne može nikako desiti. No, govori ti samo sasvim otvoreno i nemoj da brineš da ćeš pred Hecesom i Meetom, mojim dvorkinjama, otkriti svoje slabosti, jer njihove uši su moje uši. Šta si, dakle, hteo da kažeš?”

„Samo ovo, gospodarice: broj mojih dužnosti i ovlašćenja je veći od broja mojih godina i tvoj sluga ne bi smeo da se čudi, štaviše, morao bi, s pravom, da odobrava to što njegov brzi uspon do položaja upravitelja ovde u kući nije bio propraćen samo odobravanjem nego, dakako, i nezadovoljstvom, te da je naišao na određen otpor. Imao sam oca koji me vaspitao u dobroti svoga srca, Usira Mont-

kava, i kamo sreće da je skriveni hteo da on još poživi, jer bi to za moju mladost bilo mnogo bolje; ja sam mogao da govorim o sreći dok sam još bio njegova ‘usta’ i njegova desna ruka, a otkako je prošao kroz tajnu kapiju na divnom mestu gospodara večnosti, ja imam više dužnosti i briga nego što imam godina života, a pri tome nemam nikoga na svetu kome bih se u svojoj nezrelosti obratio za savet, da mi pomogne da nosim ovaj teret pod kojim se povijam do zemlje. Petepre, pak, naš veliki gospodar, neka nam je živ i zdrav, to je opštepoznata stvar, ne prihvata se ničega i ne mari ni za šta, izuzev što pije i jede i svojom smelošću pobednički savladava nilskog konja, a kada mu dođem s računima i izveštajima, onda on samo ume blago da kaže: ‘Dobro, dobro, Osarsife, prijatelju moj, dobro je. Tvoji izveštaji se, čini mi se, slažu, koliko ja to mogu da vidim, i ja pretpostavljam da ti ne smeraš da mi nešto zakineš, jer ti znaš šta je greh i imaš osećaja za to koliko bi to bilo ružno kada bi me obmanuo. Zato mi nemoj s tim dosađivati!’ Tako bi govorio naš gospodar u svojoj velikodušnosti. Neka blagoslov bdi nad njegovom glavom!” Očekivao je da će posle ovoga ugledati osmeh na njenom licu. Bilo je to jedno sasvim malo izdajstvo koje je on, iako u punoj ljubavi i strahopoštovanju, počinio, jedan tihi pokušaj da se iza gospodarevih leđa, onako kao u šali, s njom sporazume. Smatrao je da sme da ide tako daleko, a da se pri tome ne ogreši o savez. On je još dugo smatrao da donde i dotle sme još da ide bez opasnosti. Međutim, osmeh saglasnosti je izostao. To mu je bilo drago, ali ga je ujedno i malo postidelo. On nastavi: „A ja sam ovako mlad, sa toliko obaveza i pitanja u vezi sa proizvodnjom i trgovinom, uvećanjem imanja i njegovim upravljanjem i održavanjem, sasvim prepušten sam sebi. Baš kada si me ugledala da dolazim, velika gospodarice, glava mi beše puna briga zbog setve. Jer reka se sada povlači i na pragu nam je lepi praznik žalosti, kada treba da se prihvatimo kopanja zemlje, da zakopamo boga u tamu, pa da posejemo ječam i pšenicu. I sada se, evo, postavlja pitanje koje se mota u glavi tvog sluge, pitanje u vezi sa uvođenjem jedne novine; da li bi, naime, na Potifarovim oranicama, na onom ostrvu u reci, umesto ječma, kao što je do sada bilo, trebalo da bacimo više semena tvrde žitarice; ja tu mislim na crnačko proso, na crnačku žitaricu od one bele vrste, pošto smo od mrke tvrde žitarice već dosta posejali, pa smo tako obezbedili stočnu hranu, jer je ova odlična hrana za konje, a uz to je i dobra za tov goveda; ali ako je reč o uvođenju novine, onda se postavlja pitanje da li bi možda trebalo da se u povećanoj meri bacimo na belu vrstu, pa da za potrebe ljudske ishrane njome zasejemo velike površine, kako bi čeljad na posedu mogla da se hrani dobrim hlebom umesto ječmenom sočivastom kašom i tako ojača svoju snagu. Njeno zrno je, naime, izuzetno

bogato brašnom, a u njenom zrnevlju ima i masnoće zemlje, tako da je radnicima potrebno manje takve hrane nego ječma i sočiva, pa ćemo ih i brže i bolje zasititi. Kako mi se sve to mota po glavi, to ja naprosto ne mogu ni da iskažem, a kada sam te, gospodarice, video da dolaziš kroz večernji vrt sa svojom pratnjom, tada ti ja pomislih u svojoj duši i rekoh samom sebi kao da govorim nekom drugom: 'Vidi, ti si u svojoj nezrelosti sam sa brigama kuće i nemaš nikoga s kim bi ih podelio, jer gospodar ne mari ni za šta i ne prihvata se nijedne stvari. A eno tamo dolazi gospodarica u svoj svojoj lepoti, u pratnji dve devojke, kao što to i priliči njenom položaju. Ta poveri se njoj i posavetuj se s njom o uvođenju novine i tvrdih žitarica, pa ćeš čuti njeno mišljenje, te će njen lep savet biti od pomoći tvojoj mladosti!'"

Eni pocrvene delom od radosti, delom od zbunjenosti, jer ona o crnačkom žitu nije znala ama baš ništa, pa otuda nije ni mogla imati pojma da bi bilo dobro da se ono zaseje u većoj količini. Ona reče pomalo zbunjena: „Pitanje zavređuje da bude razmotreno, to je jasno. Ja ću o tome razmisliti. Je li zemlja na ostrvu podesna za uvođenje novine?"

„Kako samo pametno ume da pita moja gospodarica", odgovori Josif, „i kako samo ume odmah da uoči ono bitno kod neke stvari! Zemlja je dosta dobra, ali se ipak mora računati s tim da u početku uspeh baš neće biti naročito velik. Jer poljodelci nisu još tako vični u gajenju bele žitarice za ljudsku ishranu, nego se razumeju samo u neke mrke žitarice, koje opet služe samo za stočnu hranu. Zna li uopšte moja gospodarica koliko je potrebno uložiti truda i napora dok narod nauči da obrađuje zemlju motikom, i to s onakvom priležnošću i takvom predanošću kakve zahteva ta bela vrsta žitarica, ili dok shvati da ova, za razliku od mrke, ne podnosi nikakav korov. Ne povede li se dovoljno računa o izdancima, onda sve to može da ispadne naopako, pa će se umesto hrane za ljude dobiti stočna hrana."

„Mora da je teško raditi s nerazumnim narodom", reče ona, pri čemu porumene i poblede, sva uznemirena, jer o svemu tome nije znala ništa, pa se našla u velikoj neprilici šta da odgovori, budući da je sama htela da on sa njom razmotri pitanje gazdinstva i poslovanja. Savest ju je naprosto duboko postidela pred slugom i ona se osećala krajnje poniženom jer joj je govorio o pravim i časnim stvarima, kao što je spravljanje ljudske hrane, dok ona pri tome nije imala ništa drugo na umu, niti je išta drugo htela, nego samo da u njega bude zaljubljena i da za njim žudi.

„Zaista teško”, ponovi ona prigušeno uzdrhtalim glasom. „Ali svi kažu da ti umeš da privoliš ljude da dobro obavljaju svoju službu i da budu tačni u udovoljavanju svojim obavezama. Tako će ti verovatno uspeti da ih zadobiješ za ovu novinu i da ih uputiš u njenu primenu.”

Njegov pogled joj je kazivao da on nije čuo njeno blebetanje i ona je zbog toga bila zadovoljna, iako ju je to istovremeno strašno vređalo. On je tu stajao sav utonuo u razmišljanje o stvarnim i neposrednim poslovima gazdinstva.

„Vlati ove žitarice”, reče on, „veoma su čvrste i savitljive. Od njih bi se mogle praviti dobre četke i metle, pa bi se tako još uvek mogla izvući neka korist za kuću i trgovinu, ako bi se desilo da žetva podbaci.”

Ona je ćutala u svom bolu i u svojoj povređenosti, jer je zapazila da više uopšte nije mislio na nju i da je sa samim sobom razgovarao o metlama, koje su, naravno, zavređivale više pažnje i poštovanja od njene ljubavi. Ali barem je zapazio da ona ćuti, pa ga to uplaši i on prozbori s onim svojim osobenim osmehom na licu kojim je svakoga osvajao: „Oprosti, gospodarice, što ti na nedopustiv način dosađujem ovako sitnim i beznačajnim stvarima! To je zbog toga što sam ovako mlad i neiskusan ostavljen da se sam nosim s odgovornim stvarima, pa sam osećao silnu želju da se s tobom posavetujem.”

„Nema tu šta da se oprašta”, odgovori ona. „Stvar je važna, a mogućnost da se prave metle umanjuje rizik. To sam odmah pomislila dok si mi govorio o uvođenju novine, a ja ću se i nadalje u mislima pozabaviti tom stvari.”

Nije više mogla da stoji mirno na svojim nogama, toliko ju je nešto teralo odavde, iz njegove blizine, koja joj je inače bila nadasve draga. To je ono staro protivrečje zaljubljenih: da čeznu za blizinom, a onda opet beže od nje. Prastara je i pojava pritvornog razgovora o časnim stvarima s nečasnim očima, koje se traže pogledima a istovremeno gledaju da se ne susretnu, onog razgovora koji se vodi izobličenim ustima. Bojazan da bi mogao da nasluti da je za razgovora o žitaricama i metlama imala samo jedno na umu: naime, kako bi mu mogla staviti ruku na čelo i kako bi ga mogla poljubiti u požudnom materinstvu; bojazan da bi on zbog te želje, a pri tome je žudela za tim da on sa njom podeli tu želju, mogao da je prezire, to, kao i njena velika nesigurnost u poznavanju stočne hrane i ljudske ishrane, što je upravo činilo predmet razgovora, koji je za nju bio samo jedan ljubavni i pritvorni razgovor (ali kako da se čovek pretvara, kako da laže, ako ne vlada tobožnjim predmetom, pa je onda osuđen da samo bespomoćno nabada stvari), – sve ju je to

neopisivo postiđivalo i iznuravalo, te joj je čas bivalo vruće a čas hladno, dok ju je iznutra nešto nagonilo u panično bekstvo.

Njene nemirne noge htele su da pođu odavde, dok joj je srce prianjalo za mesto – po prastaroj smetenosti zaljubljenih. Ona malo više pritegnu ogrtač oko ramena i reče prigušenim glasom: „Razgovor ćemo, nastojniče, morati da nastavimo u drugi čas i na drugom mestu. Spušta se veče i upravo mi se čini da sam se lako stresla od svežine." (Ona je stvarno naginjala ka nekoj posebnoj vrsti drhtavice, pa pošto nije mogla biti sigurna da će biti u stanju da je prikrije, to je nastojala da je opravda spoljašnjim razlozima.) „Obećavam ti da ću razmisliti o toj stvari u vezi sa uvođenjem novine, a tebi odobravam da gospodarici u najskorije vreme ponovo izložiš stvar, zapravo kada se budeš osećao suviše usamljenim u svojoj mladosti..." Poslednju reč nije ni trebalo da pokuša da izgovori; ona joj zastade u grlu, jer je u toj reči bilo govora još samo o njemu i ni o čemu drugome; bila je to istomislena i jaka reč za ono „ti", kojim je bio prožet pritvorni razgovor, sadržavajući zapravo njegovu istinu, reč njegove draži, reč njene materinske požude, ispunjene nežnošću i bolom, tako da je potpuno zagospodarila njome, pa je naprosto zamrla u šapatu. „Da si mi zdravo!", prošapta ona još i pojuri, klecavih kolena, napred, ispred svojih devojaka, pokraj onoga koji ju je sa strahopoštovanjem pozdravljao.

Ako je ne posmatra kao neku otrcanu, svakodnevnu pojavu, nego kao novost, kao nešto što se dešava po prvi put i kao nešto jedinstveno, kao nešto što je ostalo takvo sve do današnjeg dana, čovek ne može dovoljno da se načudi ljubavnoj slabosti, niti dovoljno da se pozabavi njenom neobičnošću. Jedna tako velika gospa, otmena, nadmoćna, nadmena, gorda i svetskih manira, koja je do tada bila zatvorena u hladne zidine svoga „ja" i božanske sujete, sada odjednom postaje podložna jednom „ti", i to jednom, sa njenog stanovišta prosuđeno, nesumnjivo nedostojnom „ti", i to podložna u tolikoj meri da nije izgubila samo svoj položaj gospodarice, već, povrh toga, gotovo da nije bila u stanju da barem zadrži ulogu gospodarice u ljubavi i one koja predstavlja izazivačku stranu u izazivanju osećanja, te je već bila svesna toga da je postala robinjom onog roba „ti" upravo u trenutku kada je bežala klecavih kolena, obnevidela i sva ustreptala, smetenih misli, mrmljajući smetene reči, ne obazirući se na devojke pratilje, koje je, upravo iz smotrenosti i gordosti, bila povela sa sobom na sastanak: „Izgubljena, izgubljena sam, odala sam se, odala, izgubljena sam, odala sam mu se, on je sve primetio, laž mojih očiju, moje klecave noge, da sam drhtala, sve je video, on me prezire, gotovo je, ja moram umreti. Treba gajiti više tvrdih žitarica,

podsecati izdanke, vlati su dobre za metle. A šta sam ja odgovorila? Izdajničkim mucanjem, on mi se smejao, strašno, moram se ubiti. Jesam li barem bila lepa? Ako sam bila lepa na svetlu, onda je možda sve samo upola tako strašno, pa se ne moram ubiti. Zlatni bakar njegovih ramena… O Amune, ti koji si u svojoj kapeli! 'Gospodarice moga uma i moga srca, mojih ruku i mojih nogu'… O, Osarsife! Nemoj tako da mi govoriš svojim ustima dok me u svom srcu ismejavaš zbog mog mucanja i mojih klecavih kolena! Ja se nadam, ja se nadam… iako je sve izgubljeno i ja moram umreti posle ove nesreće, ja se ipak nadam i ne očajavam, jer nije sve samo nemilost, postoji i milost, čak i veoma mnogo milosti, pošto sam ja gospodarica, dečače, i ti moraš da mi govoriš onako slatko kako si to već činio: 'Gospodarice moga uma i moga srca', pa makar to bio samo govor po dužnosti i prazna ljubaznost i udvornost. Ali reči su jake, reči se ne govore nekažnjeno, one ostavljaju traga u duši; izgovorene bez osećanja, one ipak ispoljavaju osećanja onoga ko ih izgovara, a lažeš li s njima, onda te njihova čar donekle menja, tako da više nisu posve laž, pošto si ih izgovorio. To je povoljno i daje nade, jer obrada tvoje duše, mali slugo, rečima koje ti moraš da govoriš meni, tvojoj gospodarici, stvara dobro tlo, plodno i rodno, za setvu moje lepote, ako budem imala sreću da ti se učinim lepa na svetlu i da mi iz ropskog osećanja tvojih reči i moje lepote za mene preko tebe dođu spas i slast, jer iz toga će proklijati obožavanje, koje samo čeka da bude ohrabreno pa da se prometne u požudu, jer je to tako, dečače moj, da obožavanje koje biva podsticano i ohrabrivano postaje požudom… Oh, što sam ja jedna pokvarena žena! Sramota na me zbog mojih zmijskih pomisli! Sramota na moju glavu i srce! Osarsife, oprosti mi, moj mladi gospodaru i spasitelju, mog života Zornjačo i Večernjačo! Kako to danas moraše sve da ispadne naopako krivicom mojih klecavih nogu i da sve poprimi izgled kao da je propalo? Ali ja se još neću ubiti i neću poslati po zmiju otrovnicu da je stavim sebi u nedra, jer još uvek ima nade i milosti. Sutra, sutra i u sve ostale dane! On ostaje kod nas, on ostaje nad kućom, Petepre je odbio moju molbu da se on proda, moći ću stalno da ga viđam, svaki dan se rađa s nadom i milošću. 'Razgovor ćemo drugi put da nastavimo, nastojniče. Razmisliću o celoj toj stvari, pa ćemo narednih dana ponovo razgovarati.' To je bilo dobro, to je značilo unapred obezbediti sledeći susret. E da, ipak si bila toliko razborita, Eni, pokraj sve svoje smetenosti, da se pobrineš za sledeći susret! On mora ponovo doći, a ako se bude plašio da dođe, onda ću poslati Dudua, patuljka, k njemu da ga podseti da treba da dođe. A onda ću sve popraviti, sve ono što mi danas nije uspelo, pa ću se suočiti s njime u mirnoj milosti, stojeći na sigurnim nogama, s tim što ću ga samo ovlaš, u trenutku kada se

meni bude svidelo, malo ohrabriti da pokaže da me obožava. A možda će mi se uskoro, možda već sledećeg puta, učiniti manje lepim, tako da će se moje srce ohladiti prema njemu, a ja ću moći slobodno da se smejem i šalim i da raspaljujem njegova osećanja prema meni, dok ću ja sama biti lišena patnje?... Ne, ah ne, Osarsife, tako ne treba da bude, to su zmijske pomisli, i ja ću rado da patim zbog tebe, gospodaru moj i spasitelju moj, jer tvoja divota je kao divota bika prvenca...”

Ovaj smušeni govor, od kojeg Heceza i Meeta, njene dvorkinje, s čuđenjem uhvatiše poneke delove, bio je samo jedan od mnogih, od stotinu takvih koji su se Muti, gospodarici, omakli tokom te godine, u kojoj je još nastojala da od Josifa prikrije svoju ljubav; a i onaj razgovor koji mu je prethodio, o crnačkom žitu, bio je jedan od velikog broja sličnih razgovora do kojih je dolazilo u razno doba dana i na raznim mestima: u vrtu, kao onaj, kraj studenca u dvorištu kuće žena, pa čak i gore u malom hramu, gde se Eni nikada nije pojavljivala bez pratnje, kao što je i Josif, dakako, sa sobom vodio jednog ili dva pisara, koji su za njim nosili svitke papira, račune, planove i potvrde, koje je trebalo podneti na uvid. Jer uvek su njih dvoje razgovarali o pitanjima koja su se odnosila na poslovanje gazdinstva, na ishranu, na obradu zemlje, trgovinu i poslovanje u radionicama, pa je mladi upravitelj o svemu tome podnosio račune i izveštaje gospodarici, upoznajući je sa stanjem stvari ili pak tražeći u ponečemu savet od nje. Te su stvari jednostavno bile prividni predmet njihovih razgovora i mora se priznati – mada s ponešto neuverljivim osmehom – da je Josifu bilo veoma stalo do toga i da se veoma trudio da od tog tobožnjeg načini pravi, istinski razgovor, da svoju gospodaricu ozbiljno pozabavi ovim stvarima i da izazove njeno iskreno interesovanje za njih, iako, naravno, na osnovu njene simpatije za njegovu ličnost.

To je zapravo bila neka vrsta plana izbavljenja: mladom Josifu se dopadala uloga vaspitača. On je bio uveren (to je on tako mislio da je uveren) da će uspeti da gospodaričine misli s ličnih stvari skrene na opšte, da ih, dakle, sa svojih očiju skrene na svoje brige, te da će na taj način da je ohladi, otrezni i izbavi, a to je značilo da bi takvim ophođenjem sa njom došao do časti, dobiti i lepog zadovoljstva, a time i njene milosti, pri čemu bi ujedno izbegao i opasnost da upadne u jamu, čime mu je toliko pretio zastrašeni Bogumilče. Ne možemo a da ne kažemo da je u tom pedagoškom planu izbavljenja mladog upravitelja, kojim je bio naumio da obuzda dušu svoje gospodarice, jedne takve žene kao što je Mut-em-enet, bilo izvesne nadmenosti. Neuporedivo sigurniji put da ozbiljno izbegne opasnost

da dospe u jamu bio bi da se kloni gospodarice i da joj se makne s očiju umesto što s njom održava vaspitne sastanke. To što je Jakovljev sin dao prednost tim sastancima pobuđuje sumnju da je cela ta stvar sa planom izbavljenja bila samo prazna priča i da je i ideja da od onih stvari o kojima se razgovaralo načini časni predmet razgovora samo bila izgovor za njegove misli koje, po svoj prilici, nisu bile samo u službi čistog duha, nego i u službi naklonosti i simpatije.

U svakom slučaju, takva sumnja se pojavila u Bogumilčeta, tog palčića, ili štaviše, do takve male, oštroumne i mudre spoznaje je on sam došao; i on to nije ni krio pred Josifom, već ga je gotovo svaki dan sklopljenih ruku molio da se ne ponižava baš toliko da već liči na nekog ko mlati praznu slamu i da se vuče po ćoškovima, nego da bude pametan koliko je dobar i lep i da beži od daha ognjenog bika koji je u stanju da sve oko sebe opustoši. Uzalud, njegov stasiti prijatelj, mladi upravitelj, nije hteo da sluša. Jer, onome ko je s pravom bio navikao da se oslanja na svoj razum, tome, kada dođe do toga da mu se razum pomuti, poverenje koje je bio navikao da ima u svoj razum postaje velikom opasnošću.

I Dudu, zdepasti patuljak, igrao je u međuvremenu svoju ulogu, onako kako to stoji u knjigama: ulogu podlog glasonoše, kome je na umu samo zlo, i dostavljača, koji leti ovamo-onamo između dvoje koje bi da zgreše, te ovde žmirka i maše, a tamo trepće i namiguje, staje kraj čoveka, pa onda, kriveći usta ali ne pokrećući usne, od svojih usta pravi torbu iz koje istresa ubistvene podvodničke poruke. On je tu svoju ulogu, a da nije poznavao ni svoje prethodnike ni svoje sledbenike u toj ulozi, igrao takoreći kao prvi i jedini, onako kako bi svako hteo da u datoj ulozi igra svoju životnu ulogu, reklo bi se po sopstvenoj zamisli i na sopstvenu ruku – a ipak s onim dostojanstvom i onom sigurnošću koji glumcu, tek otkrivenom i obasjanom jarkom svetlošću, ne daju ono obeležje tobožnje prvotnosti i jedinstvenosti, jer on ta svojstva crpe iz dubine svesti da ponovo predstavlja nešto što je zasnovano na nekim pravilima, te se tako, ma koliko to odvratno bilo, ipak na svoj način uzorno ponaša.

Tada još nije išao okolišnim putem, koji takođe spada ovamo, ali, odvajajući se od puta kojim se išlo ovamo-onamo, vodi na treće mesto, naime do Potifara, nežnog gospodara, da mu tajno dojavi i šapne na uvo podozrive stvari u vezi sa nekim sastancima. Do toga je tek trebalo da dođe, ali u tom trenutku mu se ceo slučaj još nije činio dovoljno sazrelim da bi krenuo tim utabanim putem. Nikako mu se nije dopadalo to što, i pored sveg njegovog truda da stvori povoljnu priliku i njegovih polulažnih poruka koje je na oba kraja puta istresao iz torbe svojih iskrivljenih usta, mladi upravitelj i gospodarica

gotovo nikada sveg njegovog stvori povoljnu priliku i nisu razgovarali nasamo, već gotovo uvek u prisustvu počasne pratnje; a nije mu se dopadalo ni to o čemu su razgovarali: Josifov vaspitni plan izbavljenja mu uopšte nije odgovarao i naprosto ga je ljutio, iako je i on, kao i njegov čestiti mali rođak, u njemu video samo praznu priču koja je trebalo da posluži požudi. Razmena mišljenja o pitanjima upravljanja gazdinstvom kao da je, činilo mu se, doprinosila otezanju i odugovlačenju razvoja stvari u onom pravcu koji njemu nije odgovarao, pa se, dakako, i zabrinuo da bi Josifova metoda mogla i da urodi uspehom i gospodaričine misli stvarno da se pročiste i sasvim usmere na ove stvari, te se na kraju i posve udalje od onoga do čega je njemu bilo stalo. Jer, i sa njim, licemerom, umela je sada često da navrne razgovor na stvari koje su se ticale gazdinstva, na proizvodnju i trgovinu, na cene ulja i voska, na razdeobu i uskladištenje; pa iako njegovoj promućurnoj glavi nije moglo promaći da je time samo zaodevala svoje skrivene misli i da je zapravo, potajno naravno, govorila o Josifu, koji ju je svim tim stvarima i naučio, ipak je bio ozlovoljen, te je idući ovamo-onamo istresao svoje ohrabrujuće poruke, koje su na jednom kraju glasile: Mladi nastojnik je često veoma nezadovoljan i neraspoložen zato što, i pored sve milosti koja ga je dopala da posle mukotrpnog posla na kraju dana ili pak u toku dana bude sa gospodaricom i tako svoju dušu okrepi u njenoj lepoti, s njom sme da razgovara samo o tegobnim kućnim poslovima, umesto da s njom, kako se i priliči, prozbori o nečem što bi ga okrepilo i što bi mu bilo mnogo bliže srcu. A na drugom kraju: Gospodarica je naložila njemu, Duduu, da prenese mladom upravitelju da ona žali, štaviše, da je ojađena što tako malo koristi povoljnu priliku pri prijemima i pred njom uvek govori samo o gazdinstvu, a nikako već jednom da progovori o sebi i tako utaži njenu znatiželju u pogledu njegove ličnosti i njegovog ranijeg života, njegovog bednog zavičaja, njegove majke i svega onoga što je u vezi sa njegovim devičanskim rođenjem, njegovim putovanjem u pakao i njegovim vaskrsenjem. Slušati priče o takvim stvarima, reče on, mnogo je, razume se, zanimljivije jednoj dami kao što je Mut-em-enet, nego li slušati izlaganja o lepljenju papira, o isporuci tkačkih razboja, pa ako nastojnik želi da napreduje kod gospodarice Mute, da napreduje do najvišeg cilja, višeg i divnijeg od svih ciljeva koje je u kući ikada dostigao, onda neka stisne srce i neka se odvaži na manje drven način izražavanja.

„Prepusti ti to meni, da to bude moja stvar, i u pogledu ciljeva i u pogledu sredstava”, odgovori mu Josif resko. „A mogao bi i da govoriš otvoreno i pravo, a ne ovako izokola; ne dopada mi se to i voleo bih kada bi se ti više držao samih stvari, supružniče Cezetin.

Nemoj da zaboravljaš da je odnos između nas dvojice, tebe i mene, zasnovan na uljudnosti, a ne na srdačnosti! No, ipak me stalno obaveštavaj o onome što doznaš u kući i varoši. Ali da mi daješ prijateljske savete, to niti sam od tebe tražio niti sam te ohrabrivao da činiš."

„Tako mi moje dece", zakle se Dudu, „ja sam ti u skladu sa našim savezom samo preneo ono što sam onako usput čuo o gorkim gospodaričinim uzdasima povodom tvog krutog držanja dok joj podnosiš izveštaj. Nije Dudu taj koji ovde daje savete, nego ona i njeno uzdisanje za nekakvom pikanterijom."

No, u tome je više od polovine bila laž, jer je ona na njegovo upozorenje da bi, ako već želi da podiđe mladom upravitelju i da ga osvoji, morala nastojati da mu se više približi, umesto što mu dozvoljava da se ukopava iza svog položaja i svog posla, ovako odgovorila: „Godi mi i pomalo mi umiruje dušu kada čujem šta radi dok ga ne viđam."

Bio je to, reklo bi se, prilično karakterističan, pa i dirljiv odgovor jer otkriva zavist zaljubljene žene prema punoći muškarčevog života i ljubomoru stvorenja čije osećanje ne želi da zna ni za šta drugo nego samo za okolnosti i prilike koje u velikoj meri zauzimaju prostor oko voljenog bića, dok je njoj dato da oseti samo onu paćeničko dokonu stranu života posvećenog samo osećanju. Nastojanje žene da ima udela u takvim sadržajima proishodi uglavnom iz te ljubavi, iako oni nisu praktično ekonomske nego duhovne vrste.

Gospodarici Muti, dakle, „prijalo je" da je Josif upućuje u stvari, čak i pod prividom i izgovorom da zbog svoje mladosti želi da ga ona posavetuje. A pri tome je, dakako, posve svejedno o čemu i šta te reči voljenoga govore, glavno je da je to njegov glas koji ih izgovara, da su to njegove usne koje ih oblikuju, da je to njegov pogled koji ih, objašnjavajući ih, prati, a blizina cele njegove pojave zagrejava i napaja još i one najhladnije i najsuvlje reči, kao što sunce i voda zagrejavaju i napajaju ceo zemni šar. Tako svaki razgovor postaje ljubavni razgovor – a zapravo se u pravom, čistom obliku takav razgovor uopšte i ne bi mogao voditi, jer bi morao da se sastoji od slogova „ja" i „ti" i da sa prevelike jednoličnosti neumitno presahne, zbog čega nužno, ispomoći radi, uvek mora biti reči o drugim stvarima. Uz to, pak, kako je to proizlazilo iz njenog prostosrdačnog odgovora, Eni je visoko cenila sadržaj tih razgovora, jer je bio hrana njenoj duši u puste, svake nade lišene i tužno opuštene dane, kada bi Josif, idući za svojim poslovima, otplovio niz reku ili uz reku, pa se za obedom nisu mogli zbiti oni „trenuci", oni „pogledi očima", niti je sa čežnjivom strepnjom mogla da iščekuje njegovu posetu u kući

žena ili pak bilo kakav susret. Tada bi živela od sadržaja tih razgovora, visoko ih ceneći u svom srcu, i tešeći se time da zna kakvim je poslom voljeni bio odsutan, baveći se u toj i toj varoši i ovim ili onim selima, na ovom sajmu i onom pazaru, i što je u svom ženskom jadu znala kakvim su to stvarima bili ispunjeni njegovi muški dani. A pri tome nije mogla da odoli iskušenju da se tim znanjem ne hvališe kako pred svojim raskokodakalim inočama, tako i pred devojačkom poslugom i Duduom, kada bi navratio do nje.

„Mladi upravitelj", reče ona, „pošao je niz reku za Neheb, grad u kojem se slavi Nehbetin praznik, sa dva tegljača puna plodova dume i balanije, smokvi i luka, belog luka i dinja, agurskih krastavaca i ricinusova semena, koje pod krilima boginje hoće da trampi za drva i kožu za sandale, jer su ovi potrebni u Petepreovim radionicama. Nastojnik je u dogovoru sa mnom za ovaj posao odabrao trenutak kada su cene povrća zbog potražnje još visoke, dok to sa cenama kože i drveta nije slučaj."

I njen glas je, izgovarajući te reči, bio osobeno zvonak i treperav, tako da je Dudu, da bi mogao što bolje da čuje, stavio svoju ručicu poput nekog točira na uvo, a u sebi je već premišljao da li bi uskoro trebalo da krene pobočnim putem do Peteprea da mu to dojavi.

Šta bi još imalo mnogo da se priča o toj godini, u kojoj je Mut iz osećanja stida i srama nastojala da pred Josifom sakrije svoju zaljubljenost, a uz to ju je krila i pred spoljnjim svetom, ili je barem mislila da je krije? Ta borba sa osećanjem za roba, borba, dakle, sa samom sobom, koju je neko vreme žestoko vodila, bila je sada već okončana i blaženo pogubno ublažena u korist osećanja. Borila se samo još da prikrije i očuva tajnu pred ljudima i pred onim kojeg je volela; a u svojoj duši se utoliko neobuzdanije i ushićenije, moglo bi se reći utoliko prostodušnije, predavala tom čudesnom novom osećanju, ukoliko je njoj, otmenoj svetici i prema svetu hladnoj mesečevoj kaluđerici, ono do tada bilo posve nepoznato, ukoliko duže njime nije bila dotaknuta i probuđena, i ukoliko se s dubljim čuđenjem prisećala ranijih, strašću još neblagoslovenih vremena, u čiju pustoš i krutost gotovo da ni u mislima više nije mogla da se prenese, te se svim snagama svoje iz usnulosti probuđene ženstvenosti suprotstavljala da ponovo bude u njih vraćena. Zanosno osećanje života koje osvaja čoveka ispunjenog doživljajem ljubavi, kao što je to bilo u njenom slučaju, isto je toliko poznato koliko i neopisivo; ali zahvalnost za taj blagoslov radosti i patnje teži i za svojim ciljem i ona ga opet nalazi samo u onome od kojeg sve proizlazi ili se čini da proizlazi. Je li onda čudo da se ispunjenost njime, uvećana još i za udeo koji čini zahvalnost, preobraća u obožavanje?

Mi smo više puta mogli da zapazimo da se Josif drugim ljudima, nakratko, tek za koji lepršavi trenutak, napola, ili pak i nešto malo više od toga, pričinjavao kao bog. Ali, mogu li se ti trenutni utisci i ta iskušenja označiti kao „obožavanje" ili „obogotvorenje"? Kakva odlučnost, kakvo delotvorno oduševljenje samo leži u toj reči, onako kako je logika ljubavi razume! Jedna logika, dovoljno smela i dovoljno neobična! Ko je taj ko ovo učini sa mojim životom, govori ona, ko je to mom nekada mrtvom životu podario ovaj oganj i ove mrazeve, to kliktanje i to jecanje, – to mora da je neki bog, drugačije to ne bi bilo moguće. Ali onaj nije uopšte ništa učinio i sve potiče i dolazi iz nje ponesene zanosom. Samo što ona to ne može da veruje, već svojim zanosom, uz molitve zahvalnice, od onog drugog stvara božanstvo. „O nebeski dani živog osećanja!... Ti si mi život učinio bogatim – on je procvetao!" To je bila jedna takva molitva zahvalnica Mut-em-enete ili odlomak molitve zahvalnice, upućene Josifu, koju bi, na kolenima pred svojom posteljom, promucala lijući slatke suze kada je niko ne bi video. Ali zašto je, ako joj je život obilovao tolikim bogatstvom i sjajem, zašto je onda u nekoliko navrata bila gotovo odlučila da Nubijku pošalje po zmiju otrovnicu da je sebi stavi u nedra; štaviše, zašto je jednom čak i stvarno izdala taj nalog, tako da je zmija jednom već stajala spremna u jednoj pletenoj korpi, pa je Mut tek u poslednjem trenutku još jednom odustala od svoje namere? E pa, zato što je ona mislila da je pri poslednjem susretu sve pokvarila i da nije samo ružno izgledala, nego je voljenome, umesto da ga primi spokojno i milostivo, pogledom i drhtanjem odala svoju ljubav – ljubav jedne stare i ružne žene – posle čega je za nju mogla da postoji još samo smrt: kao kazna njoj i njemu, koji će iz njene smrti moći da odgonetne tajnu, zbog koje je, budući da ju je tako loše čuvala, dobrovoljno otišla u smrt!

Zbrkana, raskošna logika ljubavi. Sve je to poznato i gotovo da se ne isplati o tome pričati, jer je to već prastara stvar, a prastara je bila već i u vreme Potifarove žene, tako da se čini novom samo onom kojeg je, baš kao nju, snašlo da je, savladan ljubavlju, tobože iskusi kao prvi i jedini. Ona je šaputala: „Oh, čuj, kakva muzika!... Kakva divota od zvukova u mojim ušima!" I to je poznato. To su one pojave, uslovljene dubokim zanosom, kada se čini da se nešto čuje, pojave koje se tu i tamo dešavaju zaljubljenima i zanesenjacima ponesenim bogom, koje su karakteristične za blisko srodstvo i nerazlučivost njihovih stanja, kod kojih se ovde upliće božansko, a tamo opet podosta ljudskog. Poznate su, pa je suvišno da se o tome široko raspreda, one grozničave noć i ljubavi koje su samo jedan niz kratkih snova, u kojima je uvek prisutan onaj drugi, držeći se kruto i pun podozrenja, da bi na kraju nekako s prezrenjem okrenuo leđa, –

jedan niz nesrećnih i ubistvenih, snovidnih susreta sa njegovom slikom, koje usnula duša uvek nanovo neumorno prihvata, neprekidno isprekidanih iznenadnim buđenjem, uspravljanjem, paljenjem svetiljke i halapljivim udisanjem vazduha, a sve to propraćeno rečima: „Oh bogovi, oh bogovi, kako je to moguće! Kako su moguće tolike muke!" A proklinje li ona uzročnika takvih noći? Nipošto. Ono što mu ona, kada je jutro oslobodi muka, sva iscrpljena, na ivici postelje, sa svoga mesta šapuće u pravcu njegovog mesta, glasi otprilike ovako: „Hvala ti, spasitelju moj! Srećo moja! Zvezdo moja!"

Osećajnom čoveku dođe da zatrese glavom nad ovakvim odgovorom na onako strašne muke; on se oseća nekako prevarenim i uz to mu se čini da je ispao upola smešan u tom svom milosrđu zbog takvog odgovora. Međutim, tamo gde se izvorište jedne muke ne vidi u sferi ljudskog nego božanskog, tu je ta vrsta odgovora moguća i prirodna. – A zašto se to tako shvata i vidi? – Zato što se radi o izvorištu posebne vrste, koje se deli na „ja" i „ti"; ono je, čini se, doduše, vezano za ovo, ali je istovremeno i u onome: ono se sastoji u objedinjavanju i ukrštavanju jednog spoljašnjeg i jednog unutarnjeg, jedne slike i jedne duše – u jednom venčanju, dakle, iz kojeg su stvarno proizišli bogovi, a čije se manifestacije ne bez smisla smatraju i poimaju kao božanske. Biće koje blagosiljamo zbog velikih muka koje nam zadaje mora zacelo biti bog a ne čovek, jer inače bismo morali da ga proklinjemo. Iz toga se zacelo nameće neki zaključak. Biće od kojeg zavise sreća i beda naših dana u takvom obimu kao što je to slučaj u ljubavi, ulazi u red bogova, to je jasno, jer, zavisnost je uvek bila i ostaje izvor osećanja božanskog. A da li se ikada desilo da je neko proklinjao svoga boga? Moguće je, dakako, da je to neko i pokušao. Ali onda je ta kletva ispadala i bukvalno glasila onako kao u gore predočenom slučaju.

Toliko o tome, tek da bismo nekog osećajnog čoveka uputili u stvar, iako ga sve ovo neće u potpunosti zadovoljiti. Uostalom, zar naša Eni nije imala posebnih razloga da od voljenoga načini boga? Tih razloga je ona, u svakom slučaju, imala: ukoliko su se, naime, njegovim uzdizanjem u red bogova prevazilazila osećanja poniženja, koja bi inače bila neodvojiva od njene slabosti za stranog roba, pogotovo što se ona sa tim osećanjima dugo borila. On je bio jedan od bogova koji je sišao dole, bog u obličju sluge, prepoznatljiv samo po svojoj lepoti koja se ne dâ sakriti i zlatnom bakru svojih ramena – ona je tu misao pronašla negde u svom misaonom svetu, pa ju je sva srećna prigrlila jer je mogla da posluži kao objašnjenje i opravdanje njene zanesenosti. Ali nada u ostvarenje sna o izbavljenju, koji joj je otvorio oči i u kojem joj je onaj smirio krv, – ta nada crpla je svoju

hranu iz jedne druge slike i priče, koju je takođe, ko zna kako i odakle, našla u sebi: iz slike i priče o tome da bog štiti smrtne. Moguće je da se u ekscentričnosti ove predstave i u vraćanju na nju krilo nešto od straha koji su u nju ulila suprugova otkrića o Josifovoj posvećenosti i pošteđenosti, o ukrasu njegove glave.

Druga godina

Kada je onda došla druga godina, u Mut-em-enetinoj duši olabaviše i popustiše neke spone, tako da je počela Josifu da otkriva svoju ljubav. Više nije mogla drugačije; suviše ga je volela. Istovremeno je počela, usled popuštanja unutarnjih spona, pojedinim osobama svoje okoline, poveravajući im se, da otkriva svoju ponesenost – ne baš Duduu, jer to, prvo, pokraj njegove promućurnosti, odavno više nije bilo potrebno, što je i sama u osnovi dobro znala, i, drugo, jer joj, i pored sve opuštenosti, ponos nije dozvoljavao da se baš njemu poverava; štaviše, među njima je ostao na snazi sporazum da na svaki način treba nastojati da se dokuči u čemu se to sastoji ta čarobna privlačna snaga odurnog stranog roba, kako bi na taj način konačno doveli do „njegovog pada" – to je bio utvrđeni izraz i on je u ustima oboje, iz dana u dan, sve više gubio od svoje dvosmislenosti. Dvema ženama, pak, iz svoje neposredne okoline, koje je u jedan mah, i to svaku ponaosob, načinila svojim poverenicima, iako do tada nije imala svojih poverenica, a koje su time bile nemalo uzdignute – inoči Meh-on-Vesehti, jednoj maloj, razdraganoj ženi raspletene kose, odevenoj u prozirnu haljinu, i jednoj staroj ženi koja je jela gumu, robinji zaduženoj da vodi brigu o posudama sa šminkom, po imenu Tabubu, sa sedom kosom, crnom puti i dojkama kao dve mešine, – ovim dvema, dakle, otkrila je Eni, šaptavim glasom, svoje srce, pošto ih je svojim držanjem navela da je, umiljavajući joj se, zapitkuju: ona je zadugo samo uzdisala i pri tome se smeškala, zauzevši pozu duboke zamišljenosti, odbijajući da bilo šta kaže, sve dok je te žene, jedna za bazenom u dvorištu, a druga za toaletnim stočićem, svojim molbama nisu privolele da im konačno poveri razlog svoje duševne uznemirenosti, mada se ona pre toga još poduže prenemagala i uvijala, da bi onda ipak, sva uzdrhtala od jeze, ovim takođe naježenim ženama omamljenim jezikom šapnula na uvo ispovest o svojoj ponesenosti.

Iako su, dakako, već ranije u velikoj meri bile pronikle u celu ovu stvar, one sklopiše ruke, pokriše njima svoje lice, poljubiše joj ruke, kao i noge, pa stadoše prigušeno da štucaju i grgoću, u čemu je bilo izmešano svečano uzbuđenje sa ganutošću i nežnom zabrinutošću,

otprilike kao da im je Mut saopštila da je u blagoslovenom stanju. Na taj i takav način su ove žene primile ovu senzacionalnu žensku stvar, tu veliku novost da se Mut, njihova gospodarica, nalazi u posebnom stanju – u stanju zaljubljenosti. Obe u jedan mah obuze neka vrsta užurbane poslovnosti, pa stadoše da blebeću kao da hoće da uteše blagoslovenu i čestitaju joj gladeći joj telo kao da je ono postalo neka posuda sa dragocenim i opasnim sadržajem i pokazujući joj zapravo na sve moguće načine svoje zapanjenošću ispunjeno ushićenje zbog ovog obrta stvari i ove velike promene, koja predstavlja početak jednog vremena ženske radosti pune tajni, slatke obmane i spletkama izmenjene svakodnevice. Crna Tabubu, koja se razumela u svakojake opake veštine crnačkih zemalja i u prizivanje nedopuštenih i bezimenih božanstava, htede odmah da počne da baja kako bi time mladića veštački zavela i bacila ga pred noge gospodarice kao slatki plen. Ali tada je kćerka Maj-Sahmea, oblasnog kneza, to još odbijala sa osećanjem odvratnosti, u kojem je snažno dolazio do izražaja ne samo jedan viši stepen kulture od onog na kojem je bila ova Kušitka, nego i uljudnost njenog osećanja, ma koliko da joj je to teško padalo. Inoči Meh, pak, uopšte nije padala na um upotreba nekih čarobnih sredstava, niti je pomišljala na njih, jer je to smatrala izlišnim, a pored toga je te stvari, i pored sve svoje opasnosti koje su nosile sobom, smatrala krajnje jednostavnima.

„Blažena", reče ona, „šta tu ima mnogo da se uzdiše? Zar lepotan nije kupljeni rob kuće, pa makar i stajao na čelu kuće, i tvoje poslušno vlasništvo od samog početka? Ako se on tebi dopada, onda treba samo da mu podizanjem obrve daš znak, i on će se u najvećoj meri osećati počastvovanim da svoje noge sastavi s tvojima i svoju glavu s tvojom, tako da tebi bude lepo!"

„Za ime Skrivenoga, Meho!" – prošapta Mut pokrivajući se. „Ne govori baš tako otvoreno, jer ti ne znaš šta govoriš, a meni te tvoje reči naprosto razdiru dušu."

Smatrala je da ne bi trebalo da se ljuti na to glupo stvorenje, jer je nekom vrstom zavisti osećala i znala da je čista i nevina u pogledu ljubavi i bolesne požude, pa joj je priznavala pravo da mirne savesti i sa zadovoljstvom govori o sastavljanju nogu i glava, iako ju je to na nepodnošljiv način zbunjivalo. Zato ona nastavi: „Vidi se, dakako, da se ti, dete moje, nikada nisi nalazila u takvom stanju, da te ono nikada nije bilo snašlo i spopalo, nego da si uvek samo uživala u slatkišima i ćeretanju sa sestrama u Petepreovoj kući žena. Inače ne bi tek tako rekla da podizanjem obrve dam određeni znak, nego bi znala da bi time što bih bila dotaknuta potpuno bili ukinuti njegovo ropstvo i moje gospodarstvo, moj položaj gospodarice, ako se čak

stvari i ne bi toliko izmenile da bismo izmenili naše položaje, pa da ja onda zagledam u njegove divne obrve i vrebam da vidim da li su lepo i prijateljski nabrane ili su se skupile i podozrivo smračile na mene jadnu što sva drhtim. Vidiš, ni tu nisi ništa bolja od Tabube u njenoj prostoti, koja bi da ja s njom vračam na crnački način, kako bi mladić bio omađijan i postao telesnim plenom čarolije, a da ni sam ne zna kako. Stidite se, vi neznalice, vi što mi nabijate mač u srce svojim savetima, pa ga onda još okrećete u rani! Jer vas dve mi tu govorite i savetujete kao da je on samo telo i kao da u njemu nema duše i duha, – a za njih poziv podizanjem obrve nije ništa bolji od zavodničke čarolije, jer obe te stvari imaju vlast samo nad telom i mogle bi da mi prinesu samo telo, jednu toplu lešinu. Ako mi je ikad i bio podložan i slušao zapovest mojih obrva, – mojom ponesenošću podarena mu je sloboda, puna sloboda, budalasta Meho, i time sam ja blaženo izgubila svoje gospodstvo i sada nosim njegov jaram, zavisna i u radosti i u muci od slobode njegove žive duše. To je istina i ja dosta patim zbog toga što ta sloboda nije belodana, nego je belodano to, a što ne odgovara istini, da je on još uvek sluga i da mu ja zapovedam. Jer, kada me naziva gospodaricom svoga uma i svoga srca, svojih ruku i nogu, onda ja ne znam da li on to kaže kao sluga, izražavajući se na ustaljeni način, ili možda kao živa duša. Nadam se da će biti ovo drugo, ali onda opet malodušno ne verujem ni u to. Pazi! Kada bi to bila samo njegova usta, onda bi se svakako i za nevolju još i moglo primiti to što mi tu govorite o zapovedničkom davanju znaka obrvom i bajanju, jer usta su nešto telesno. Ali tu su njegove oči u svojoj lepoj tmini, pune slobode i duše, ah, a ja se bojim te slobode u njima još na poseban način, utoliko što ona znači oslobođenost od one požude koja je mene izgubljenu vezala mutnim vezama, i nekim veselim izrugivanjem – ne baš direktno upućenim meni, to ne, ali onoj požudi, tako da me to postiđuje i uništava, jer se sa divljenjem njegovoj slobodi moja požuda samo još povećava i još me jače steže svojim mutnim sponama. Razumeš li ti to, Meho? A to nije sve, nego još moram da se plašim gneva njegovih očiju i njihovog prekornog odbijanja zato što je ono što ja osećam za njega obmana i izdaja prema Petepreu, dvoraninu, koji je njegov i moj gospodar, a on je u njemu svojom vernošću probudio blagodetno osećanje poverenja – a ja hoću da ga navedem da gospodara ponizi sa mnom na mom srcu! To mi sve preti od njegovih očiju i ti sada vidiš da ja nemam posla samo sa njegovim ustima i da on nije samo telo! Jer ono je sputano prilikama i vezama koje ga uslovljavaju, kao i naš odnos prema njemu, ali ga i otežavaju time što ga opterećuju obzirima i posledicama, praveći od toga stvar pravila, časti i moralne zapovesti, te našoj žudnji sasecaju krila tako da biva obuzdana i držana na lancu.

Koliko sam samo o svemu tome razmišljala, danju i noću, Meho! Jer, telo je slobodno i samo, lišeno veza, i samo bi tela trebalo da budu za ljubav, da bi mogla slobodno i samotno da lebde u praznom prostoru i da grle jedno drugo bez obzira i posledica, priljubljenih usta i zatvorenih očiju. To bi bilo blaženstvo, – a ipak blaženstvo koje ja odbacujem. Jer, zar mogu da poželim da mi voljeni bude samo bezosećajno telo, leš a ne ličnost? To ne mogu zato što ja ne volim samo njegova usta, ja volim i njegove oči, čak njih iznad svega, i sa tog razloga su mi vaši saveti odvratni, Tabubini i tvoji, i ja ih s gnušanjem odbijam."

„Ja to ne razumem", reče inoča Meh, „to kako ti zapetljano gledaš na stvari. Mislila sam, kad ti se on dopada, da se naprosto radi o tome da spojite vaše noge, da ti bude lepo."

Kao da to, konačno, nije bio i cilj Mut-em-enetine čežnje, čežnje lepe Mutemone! Pomisao da bi njene noge, koje bi zaklecale čim bi bila sa Josifom, mogle da se priviju uz njegove, – ta ju je predstava potresala i oduševljavala do u dno njenog bića, a upravo je to što je Meh-en-vezeht tako otvoreno umesto nje izgovorila reči, a da pri tome, dakako, ni blizu nije imala na umu sve ono što je Mut nosila u svojoj duši, uslovilo ono olabavljenje u njenoj duši, o čemu je već svedočila činjenica da se poverila ovim ženama, pa ona poče mladom upravitelju i delom i rečju da otkriva svoju slabost i ponesenost.

Što se dela tiče, bili su to upozoravajući postupci detinje i u osnovi dirljive vrste, zapravo određeni vidovi izražavanja pažnje gospodarice prema sluzi, pri čemu ovome nije bilo lako da nađe odgovarajući izraz lica za veoma izraženu simboliku tih sitnih pažnji. Jednog dana, na primer, – a to se potom dešavalo više puta – ona ga primi na razgovor o privrednim stvarima u azijskoj nošnji, jednoj raskošnoj haljini, za koju je tkaninu bila naručila u gradu živih, u trgovini jednog bradatog Sirijca, dok je samu haljinu brzo bila skrojila njena robinja krojačica Heti. Bila je to šarena haljina, kakva egipatska odeća obično nije; izgledala je tako kao da su dve vezane vunene marame, jedna plava i jedna crvena, bile uvijene jedna u drugu, dok je po rubovima bila opervažena šarenim gajtanima, tako da je sva delovala veoma raskošno i nekako neobično. Naramenice, sasvim u skladu sa modom, pokrivale su ramena, a iznad takođe šareno izvezene marame na glavi, takozvane sanipe, kako se govorilo u području gde je bila odomaćena, Eni je bila nabacila obavezni veo koji je padao do kukova, pa još i niže. Tako obučena, gledala je u Josifa očima koje su delovale kao uvećane, što od šminke, što od strašljivo vragolastog iščekivanja.

„Kako si mi nekako neobična i divna, visoka gospodarice”, reče on smešeći se nekako zbunjeno, jer mu je sve bilo jasno.

„Neobična?” – upita ona takođe smešeći se usiljeno, nežno i ozbiljno. „Pre bih rekla da bih morala da ti se učinim poznatom, budući da sam se obukla kao kćeri tvoje zemlje, pogotovo što na meni vidiš haljinu koju sam promene radi obukla, – ako je to ono što hoćeš time da kažeš!”

„Poznata mi je”, reče on oborenih očiju, „dakako, ta haljina, poznat mi je i kroj te haljine, ali mi je nekako neobična na tebi.”

„Ti ne misliš da je lepa i da mi dobro stoji?” – upita ona oprezno ga izazivajući.

„Nema te tkanine”, odgovori on uzdržano, „a nema ni te haljine, pa makar to bio i običan džak od kostreti, koja ne bi pristajala tvojoj lepoti, gospodarice.”

„Eh, pa ako je sasvim svejedno i nevažno šta imam na sebi”, odgovori ona, „onda je sav ovaj trud oko ove haljine bio uzaludan. A ja sam je obukla u čast tvoje posete i da tebi ugodim. Jer, ti se, mladiću iz Retenua, kod nas oblačiš na egipatski način, pokazujući tako da poznaješ naše običaje. A ja sam onda pomislila kako bi bilo lepo da ja sa svoje strane ne zaostanem za tobom, pa da te zauzvrat dočekam u nošnji tvoje majke. I tako smo, eto, na svečan način zamenili odeću. Jer, još od davnina ima u takvoj zameni nečeg božanski svečanog, kada muškarci hodaju uokolo u odeći žena, žene u odeći muškaraca, pa tako nestaju razlike.”

„Dopusti mi da na to primetim”, odgovori on, „da me takav običaj i takva vrsta obreda naročito ne privlače. Jer ima u svemu tome nečeg zanesenjačkog i nekog otpadništva od bogobojažljivosti, što se mojim precima nikako ne bi moglo dopasti.”

„Onda sam ja omašila”, reče ona. „Šta mi donosiš novoga o kući?”

Bila je duboko povređena, jer, izgleda da nije razumeo (on je, uostalom, sasvim dobro razumeo) kakvu je žrtvu prinela njemu i svom osećanju time što je ona, dete Amuna, inoča Silnoga i sledbenica njegove strogosti, u toj haljini odala poštovanje onome što je bilo strano, samo zato što je voljeni bio stranac. Slatka joj je bila ta žrtva i pomisao da se zbog nje odrekne svog zvaničnog shvatanja ispunjavala ju je blaženstvom; a sada je bila veoma nesrećna jer je on to primao tako mlako. Drugom jednom prilikom bila je srećnija, mada je njen postupak svedočio o još većem samopožrtvovanju.

Njena dnevna odaja, njeno omiljeno mesto na koje se povlačila u kući žena, bila je jedna mala, prema pustinji okrenuta dvorana, koja

je tako mogla da se nazove zato što su njena drvetom uokvirena vrata bila širom otvorena, dok je sama prostorija bila prepolovljena sa dva stuba, koji su ispod venca imali jednostavne ovalne glave i četvorougle površine, ali u dnu nisu imali posebne osnovice. Pogled se iz nje pružao na dvorište sa niskim belim zdanjima s desne strane, ispod čijih su se ravnih krovova nalazile odaje inoča, a na ta zdanja se naslanjala jedna viša zgrada u obliku kule sa stubovima. Iza nje, pak, u visini ramena, protezao se zid od zemlje i blata, tako da se iza zida nije mogla videti zemlja nego samo nebo. Mala dvorana bila je otmena i jednostavna, ne naročito visoka; po njenom podu pružale su se duge senke stubova; zidovi i tavanica bili su prekriveni jednostavnim premazom limunove boje, a ispod same tavanice protezala se bledim bojama izvučena ukrasna traka. U prostoriji osim jednog lepog kreveta u samom dnu, sa jastucima na njemu i krznima ispred njega, nije bilo više ničega. Tu je Mut-em-enet često čekala na Josifa.

Uobičavao je da se pojavi s dvorišne strane i da pri tome podigne palac prema odaji i gospodarici koja se tamo odmarala, dok je pod pazuhom nosio svitke s obračunima, pritisnuvši ih jednom rukom. Onda bi ga ona pozvala da uđe i da pred njom govori; ali jednog dana on odmah zapazi da je u salonu nešto bilo izmenjeno, na što su ukazivali i njeni pogledi, koji su ga dočekali onim istim pomalo radosno smetenim izrazom kao onda kada je na sebi imala sirijsku haljinu; međutim, on se pretvarao kao da ništa ne vidi, pa je pozdravi odabranim rečima i stade odmah da govori o poslovima, ali ga ona upozori: „Ogledaj se malo oko sebe, Osarsife! Vidiš li nešto novo kod mene?”

Ono što se kod nje dalo videti, doista se moglo nazvati novim. Gotovo čovek da ne poveruje: na vezom pokrivenom žrtvenom stolu, postavljenom uz zadnji zid odaje, stajala je u otvorenom ormariću pozlaćena statueta Atum-Rea!

Gospodar horizonta nije se mogao prevideti: izgledao je kao i njegov slikovni znak; visoko povučenih kolena, sedeo je na malom, četvrtastom postolju, sa sokolovom glavom na ramenima i uz to još i sa duguljastom sunčevom pločom na njima, a pri tome je spreda iz nje izvirivala naduvena glava a straga prstenasti rep zmije Ureje. Na tronošcu kraj oltara ležale su kadionice s drškama, kao i kresivo za paljenje vatre i komadići miomirisa u jednoj posudi.

Čudnovato i gotovo neverovatno! Pri tome, veoma dirljivo i detinjasto hrabro kao sredstvo i način govora kojim će izraziti htenje svoga srca! Gospodarica Mut iz kuće žena čoveka bogatog govedima, pevačica državnog boga s volovskim čelom i sveta plesačica, poverenica njegovog glatkoglavog u državne poslove upućenog vrhovnog

sveštenika, pristalica i sledbenica njegovog narodnjačkog, pobožnog, konzervativnog poimanja sunca, – ona je gospodaru dalekog horizonta, sa kojim su se svojim mislima nosili faraonovi mislioci, tom prema svetu ljubazno okrenutome i svemu stranome naklonjenome bratu azijskih sunčevih gospodara, Re-Horahte-Atonu iz Ona na vrhu Trougla, podigla i uredila svetilište u svom sopstvenom području! Na taj način nastojala je da izrazi svoju ljubav, te je potražila utočište u tom jeziku – jeziku prostora i vremena, koji su im oboma, Egipćanki i jevrejskom dečaku, bili zajednički. Kako je ne bi shvatio? On ju je već odavno bio shvatio, pa mu se mora priznati da je u tom trenutku bio uzbuđen: to što je osećao bila je radost pomešana sa strahom i brigom. Ona ga je nagnala da pogne glavu.

„Vidim tvoju pobožnost, gospodarice", reče on tiho. „Malo sam zaplašen zbog nje. Jer, šta bi bilo kada bi te posetio veliki Beknehons i kada bi on video ovo što ja vidim?"

„Ne bojim se ja Beknehonsa", odgovori ona, sva ustreptala od osećanja trijumfa. „Faraon je veći!"

„Neka je živ i zdrav", promrmlja on mehanički. „Ali ti", dodade on opet veoma tiho, „pripadaš Gospodu od Epet-Esoveta."

„Faraon je njegov telesni sin", odgovori ona tako brzo da se videlo da je bila pripremila odgovor. „Boga kojeg on voli, i kojeg njegovi mudraci po njegovoj zapovesti nastoje da dokuče, smem valjda i ja da služim ima li igde starijeg, većeg boga u zemljama? On je kao Amun i Amun je kao on. Amun je uzeo njegovo ime i rekao: '*Ko* meni služi, taj služi Reu'. Tako ja služim i Amuna kada služim ovoga!"

„Kako to misliš", odgovori on tiho.

„Prvo ćemo mu kaditi", reče ona, „pa ćemo onda preći na poslove koji se tiču kuće."

I ona ga uze za ruku i povede pred kip, do tronošca sa žrtvenim priborom.

„Stavi tamjan", naloži ona (rekla je „senter neter" na egipatskom jeziku, što znači: „božanski miris"), „i zapali ga, ako bi hteo da budeš tako dobar!" Ali on je oklevao.

„Nije dobro za mene, gospodarice", reče on, „da kadim jednom kipu. To je među mojima zabranjeno."

Na to ga ona nemo pogleda, i to s tako neskrivenim bolom, da se ponovo uplaši, dok je njen pogled govorio: „Ti nećeš sa mnom da kadiš onome koji mi dopušta da te volim?"

A on je mislio na Ona na vrhu, na blago učenje njegovih učitelja i Oca, velikog proroka, tamo gore, čiji je smešak govorio da onaj ko prinosi žrtvu Horahteu čini to ujedno i svom sopstvenom bogu u smislu trougla. Zato joj on na njen pogled odgovori rečima: „Rado ću ti biti pomoćnik, staviću tamjan i zapaliti ga, i pomagati ti pri obavljanju žrtvenog obreda."

I on stavi nekoliko komadića terebintine smole u posudu, ukresa vatru i zapali luč, pa joj dade držak da pokadi. I dok je ona puštala da se dim tamjana diže ispred Atumova nosa, on podiže ruke i stade da se klanja strpljivome sa pola srca, verujući da mu se to neće uzeti za zlo. Enine grudi pak silno su se nadimale od te simbolične radnje za sve vreme razgovora o poslovima kuće, koji je potom usledio.

Takve vrste behu postupci pomoću kojih mu je stavljala do znanja svoju žudnju; ali jadnica više nije bila u stanju da se uzdrži i od reči. Štaviše, njena želja da voljenom saopšti baš ono što je zadugo nastojala, boreći se na život i smrt, od njega da sakrije, bila je, pošto su popustile unutrašnje spone, premoćna; a kako ju je uz to Dudu, koji je neprekidno hodao ovamo-onamo, uporno savetovao i podsticao da razgovor sa kućnih stvari prenese na lične stvari, ne bi li konačno već jednom stala na kraj opakom lukavcu i dovela do „njegovog pada", to je ona grozničavim rukama neprekidno trzala i čupkala kućno ruho tih razgovora (a njega su činili kućni poslovi), njegovu pregaču od smokvina lista ne bi li ih, njihovim uklanjanjem, razgolitila i tako svela na istinu i nagotu svojstvene odnosima zasnovanim na 'ti' i 'ja' – a da pri tome uopšte nije slutila kakve su se zastrašujuće misaone veze Josifu nametale sa idejom o „razgolićenju": hananske misaone veze pune upozorenja da se čuva nedozvoljenih stvari i svakojake opojne bestidnosti, veze koje su se vraćale unatrag sve do samog mesta početka, na kome je došlo do dalekosežnog susreta nagosti i spoznaje, pa je iz toga onda proisteklo lučenje između dobra i zla. Mut, kojoj je takvo predanje bilo nepoznato, pa pored sveg smisla za čast nije mogla imati dubljeg razumevanja za ideju greha, za koju je u njenom rečniku čak nedostajao i oblik reči, nesposobna da pre svih drugih stvari tu ideju barem u najmanjem vidu poveže sa idejom nagosti, nije mogla znati kakav je preko krvi nasleđeni baalovski užas u njenom mladiću moralo da izazove takvo „razgolićenje" razgovora. Svaki put kada bi on pokušao da razgovor ponovo zaogrne tim ruhom stvarnosti, ona bi mu ga skinula i prisiljavala ga da umesto o stvarima gazdinstva govori o sebi, svom sadašnjem i pređašnjem životu, zapitkivala bi ga o njegovoj majci, koju je već ranije pred njom pominjao, čula bi kazivanja o njenoj poslovičnoj ljupkosti, pa je odatle imala samo još

jedan mali korak do njegove lične, nasleđem stečene dražesti i lepote, koje bi najpre uz osmeh tek onako uzgred pomenula, da bi onda stala da ih uzveličava dubljim i prisnijim rečima, čineći to sve strasnije i nimalo se više ne obuzdavajući.

„Retko", reče ona, sedeći u širokoj naslonjači koja je stajala na repu lavlje kože, dok je glava lovačkog trofeja sa razjapljenim čeljustima ležala ispred Josifovih nogu, – „retko", odgovarala je ona na njegove prethodno izrečene reči, ukrstivši noge na jastučićem prekrivenoj stoličici, pri čemu je sebe nagnala da bude sasvim mirna, „veoma retko se dešava da čovek čuje da se priča o nekoj osobi i da mu bude pomno opisana, a da nam se istovremeno ta slika predočava kao živi predmet. Obuzima me neobično, štaviše čudesno osećanje kada vidim da su oči one Ljupke, majke roditeljke, u svojoj prijatnoj tmini, oči sa kojih je onaj čovek sa zapada, tvoj otac, za svog dugog vremena čekanja poljupcima skidao suze nestrpljenja, sada uprte u mene, dok slušam kako o njima govoriš; jer, nisi ti uzalud rekao da u tolikoj meri ličiš na Dočekanu da je posle svoje smrti nastavila da živi u tebi i da vas je tvoj otac naizmence voleo, a moglo bi se reći i istovremeno, pošto je voleo majku u sinu i sina u majci. Ta ti me gledaš njenim očima, Osarsife, dok mi je opisuješ kao izuzetno lepu. A ja tako dugo nisam znala otkuda ti te oči, kojima, po svemu što čujem, osvajaš srca ljudi, svejedno da li se s njima susrećeš na kopnenim ili vodenim putevima; one su do sada bile, ako smem tako da se izrazim, pojava za sebe. Ali dobro je i prijatno, da ne kažem utešno, upoznati se s poreklom i istorijom pojave koja je draga našoj duši."

Ne smemo se čuditi ako u tim rečima osećamo nešto poput teskobe. Zaljubljenost je, naime, bolest, mada samo bolest onakve vrste kao što su trudnoća i porođajni trudovi, dakle zdrava bolest, ali ona ipak, kao i one, nije baš posve lišena svake opasnosti. Razum žene bio je pomućen, pa iako se, kao obrazovana Egipćanka, izražavala jasno, štaviše na literaran način i na svoj način pametno, ipak je njena sposobnost da pravi razliku između podnošljivog i nepodnošljivog bila jako umanjena i zamagljena. Pri tome, otežavajuće ili zapravo opravdavajuće bilo je to što kao gospodarica ni u čemu nije bila ograničena, pa je bila navikla da kaže ono što hoće, uverena da ono što joj se prohtede da kaže ni na koji način i nipošto, po prirodi stvari, ne može biti protiv plemenitosti i dobrog ukusa – u koji se, zacelo, za zdravih dana mogla pouzdati. Ali sada je propustila da povede računa o svom stanju, koje je za nju bilo sasvim novo, pa je onda i njega zahvatila svojom naviklom neodgovornošću u govoru, a iz toga su mogle da se izrode samo neprijatnosti. Nema sumnje da je

Josif to stanje doživljavao kao nešto neprijatno, pa čak i kao nešto uvredljivo, i to ne samo zbog toga što je time otkrivala svoju slabost, već i zbog sebe samoga. A pri tome je ponajmanje bilo važno to što je video da njegov vaspitački plan izbavljenja, otelovljen u svicima sa obračunima, sve više i više propada. Ono što ga je zapravo najviše ozlovoljilo bila je ona gorda neobuzdanost s kojom je gospodarica primenjivala slobodu govora i na nove prilike, govoreći mu opasne ljubaznosti na račun njegovih očiju, upućujući mu reči kakve zaljubljeni mladić govori svojoj devojci. Mora se imati na umu da u ženskoj varijanti reči „gospodar" – a to znači u reči „gospodarica" – izvorni muški elemenat u zapovednom obliku uvek ostaje sačuvan. Gospodarica je u telesnom pogledu gospodar u ženskom obličju, a u duhovnom pogledu žena sa gospodarskim svojstvima, tako da ime gospodarice nikada ne može biti potpuno lišeno izvesne dvostrukosti, u kojoj čak preteže ideja muškog. S druge strane, lepota je pasivno žensko svojstvo, budući da izaziva čežnju i u grudi onoga koji je gleda unosi muške, aktivne motive divljenja, požude i udvaranja, tako da i ona, obrnutim putem, može da izazove onu dvostruku prirodu, i to pod prevlašću ženskog načela. A Josif je, dakako, bio dobro upućen u područje dvostrukosti. Njegovom duhu bilo je dobro poznato da su u ličnosti Ištare bili sjedinjeni jedna devica i jedan mladić, i da se u onome koji je s njom zamenio veo, u Tamuzu, ovčaru, bratu, sinu i suprugu, ponavljala ista pojava, pa ih je tako zajedno ukupno bilo četvoro. Ali ako su se ta sećanja gubila u daljini i tuđini, i ako su ona bila samo još jedna igra, činjenice iz Josifove neposredne okoline i stvarnosti govorile su isto. Izrailj, očevo duhovno ime u svom širem značenju, bio je takođe obeležen devičanstvom u dvostrukom smislu, venčan sa Gospodom, svojim bogom, kao nevesta i mladoženja, muškarac i žena. A on sam, taj ljubomorni samotnik? Zar on nije svetu bio i otac i majka u isti mah, sa dva lica: muškarac sa svojim dnevnom svetlu okrenutim licem, a žena sa onim svojim drugim licem koje gleda u tamu. Štaviše, zar to dvojstvo Božje prirode nije bilo ono prvobitno, prema kojem je dvojaki polni odnos Izrailja prema njemu, a posebno još i Josifov, koji je imao jako nevestinsko, žensko obeležje, tek bio određen?

Tačno je to, istina je to. Ali pažljivom čitaocu, zacelo nije promaklo da su se u Josifovoj samosvesti od nekog vremena zbile neke promene i da su te promene i dovede do toga da se osećao neprijatno kad god bi morao da posluži kao predmet divljenja, žudnje i udvaranja jedne gospodarice koja mu je upućivala komplimente onako kao što ih muškarac upućuje nekoj gospođici. To mu se nije dopadalo i budući da je, prirodno, postao pravi muškarac, što nije bio samo rezultat njegovih dvadeset i pet godina, nego i njegovog službenog

položaja i uspeha sa kojim je dobar deo egipatskog privrednog života potčinio svom nadzoru i svojoj kontroli, onda je veoma lako objasniti zašto mu se to više nije moglo dopadati. Ali ako se nešto suviše lako da objasniti, onda to još uvek ne znači da je to i do kraja objašnjeno; bilo je tu više razloga njegovom osećanju nelagodnosti; bili su to razlozi povezani sa stasanjem dečaka Josifa u zrelog muškarca, čija je misaona slika bila vaskrsenje mrtvog Ozirisa posredstvom orlušice, koja je lebdela nad njim, pa je sa njim začela Horusa. Je li potrebno da se ukaže na jaku podudarnost ove slike sa stvarnim okolnostima – sa okolnošću, na primer, da je i Mut, kada bi plesala pred Amunom kao Božja inoča, nosila ćubu orlušice? Nema sumnje, ona sama, dotaknuta, bila je uzrokom jednog stasanja u pravog muškarca, koji je smatrao da pravo na žudnju i udvaranje pripada njemu, pa je za njega bilo nedolično da prima gospodaričine komplimente.

Zato bi Josif u takvim slučajevima, bez reči samo pogledao ženu svojim slavljenim očima, pa bi ih onda skrenuo na svitke u svojoj ruci, uzimajući sebi slobodu da upita da li bi sada, posle ovog zamlaćivanja ličnim stvarima, moglo da se pristupi razmatranju kućnih poslova. Mut, pak, koju je Dudu, podstrekač, podsticao u njenoj odbojnosti prema ovakvoj vrsti razgovora, preču to pitanje i nastavi da sledi svoju želju da mu otkrije svoju ljubav. Mi ovde ne govorimo o nekoj pojedinačnoj sceni već o bezbrojnim, međusobno veoma sličnim dogodovštinama koje su se zbile tokom druge godine njene ljubavi. Omamljena i neobuzdana, ona mu je govorila ushićene reči ne samo o njegovim očima nego i o njegovom stasu, njegovom glasu, njegovoj kosi, imajući je pri tome na umu njegovu majku, Ljupku, pa je izražavala svoje čuđenje nad preobražavajućim delovanjem naslednog procesa, preko kojeg su određene odlike, koje su tamo u pogledu oblika i građe imale žensko obeležje, u muškom obliku i boji glasa prešle na sina. Šta je on trebalo da radi? Mora se priznati da je prema njoj bio ljubazan i dobar i da joj se obraćao dobronamernim rečima; a mi ga vidimo kako traži utočište u razboritom skretanju pažnje na loša svojstva onoga čemu se ona divila, ne bi li je tako otreznio.

„Ta ostavi to, gospodarice”, reče on, „i ne govori tako! Te tvorevine uobrazilje kojima ti poklanjaš pažnju i o njima razmišljaš – šta su one u stvari? U osnovi, tuga jedna! Čovek bi stvarno dobro činio kada bi se podsetio – kada bi podsetio i sebe a i onoga koji se možda na njih smeši, mada je to inače svakome znano i poznato, samo što smo iz slabosti skloni da to zaboravimo – da se sve to, sve te tvorevine, sastoje od sasvim bezvredne materije, ukoliko one uopšte i postoje, budući da je sve to, da bog sačuva, tako nepostojano! Ta pomisli

samo da će ova kosa, i to neće tako dugo ni potrajati, početi jadno da ispada, a ovi sada beli zubi takođe. Ove oči su samo želatin od krvi i vode, one će iscuriti upravo onako kao što je celom ostalom prividu određeno da se smežura i bedno nestane. Eto, ja smatram da je sasvim na svom mestu da svoje razumno razmatranje ne zadržim samo za sebe, nego da ga i tebi saopštim, za slučaj da misliš da bi to moglo biti od koristi."

Ali ona to nije mislila i njeno stanje ju je činilo sasvim nepodobnim da bude predmet vaspitanja. Nije bila reč o tome da se ona možda ljutila na njega zbog toga što ju je upozorio na potrebu pokajanja: ona je bila veoma zadovoljna što nije bilo govora o crnačkom prosu i sličnim dosadnim, mada časnim stvarima, nego se razgovor kretao u području u kojem se ona kao žena smatrala nadležnom, tako da njene noge ovom prilikom nije spopadala želja da se nadaju u bekstvo.

„Kako to čudno govoriš, Osarsife", odgovori mu ona, izgovarajući mu ime kao da ga usnama miluje. „Strašno je pogrešno to što govoriš – pogrešno zato što je strašno; jer ako bi to i bila istina nesporno razumna sadržaja, onda ona ni u kom slučaju ne bi izdržala sud srca i duše, pa ne bi ništa drugo ni bolje predstavljala nego zvečeći praporac. Jer, velika je zabluda smatrati da je prolaznost materije razlog da se manje divimo formi; ona je čak razlog više da joj se divimo, zato što u naše divljenje unosi izvesno ganuće, kojeg je sasvim lišeno ono divljenje koje posvećujemo u materijalnom pogledu trajnoj lepoti od metala i kamena. Neuporedivo je življa naša naklonost prema lepoj pojavi života nego prema trajnoj lepoti kipova iz Ptahovih radionica, pa kako bi onda poučio srce da je građa života manje vredna i beznačajnija od trajne građe njegovih imitacija? Nikako i nikada to srce neće naučiti i neće prihvatiti. Jer ono što je trajno, to je mrtvo, a samo ono što je mrtvo traje. Mogu Ptahovi revnosni učenici kipovima da stave munje u oči, tako da ti se čini kao da te gledaju, ali ti kipovi te ne vide, samo ti vidiš njih; oni ti svojim postojanjem ne odgovaraju kao jedno 'ti' koje je jedno 'ja', i koje je poput tebe. Dirljiva je, doima nas se, samo lepota stvorenja poput nas. A ko bi i došao u iskušenje da nekoj trajnoj formi iz radionice položi ruku na čelo i da je poljubi u usta? Eto vidiš, koliko je prirodnija i dirljivija naklonost prema doduše prolaznoj životnoj pojavi! Prolaznost! Zašto i radi čega mi, Osarsife, govoriš o njoj i podsećaš me na nju pominjući njeno ime? Nosi li se mumija uokolo po dvorani radi podsećanja da svetkovinu treba okončati zato što je sve prolazno? Ne, baš naprotiv! Jer na njenom čelu stoji napisano: 'Praznuj dan!'"

Bio je to dobar i doista odličan odgovor, – na svoj način dobar, naime, na način pometenosti, kojoj mora da posluži ona iz zdravih dana ponesena pamet kao podmitljivo ruho. Josif na to samo uzdahnu i više joj se ničim ne suprotstavi. Smatrao je da je učinio svoje, pa je odustao od namere da i dalje ukazuje na dublju gnusnost svekolike putenosti ispod površine – pošto je spoznao da pometenost uopšte ne mari za to i da „srce i duša" nikako za to neće da čuju. Imao je on preča posla nego da ženi objašnjava da je jedno od to dvoje obmana: ili je to život, kao što je to kod kipova iz radionice, ili je to lepota, kako je to kod ljudskog stvaranja obeleženog prolaznošću i raspadanjem, te da ona istina, u kojoj su život i lepota čvrsto i bez varke i obmane jedno, pripada nekom drugom poretku, pa bi jedino bilo dobro da sve naše htenje i mišljenje usmerimo prema tom poretku. Imao je on tako, na primer, muke da se odbrani od poklona kojima ga je u najnovije vreme obasipala – podstaknuta drevnom i u svako doba živom težnjom zaljubljenih, koja ima svog korena u osećanju zavisnosti od bića koje je uzdignuto u božje visine, povodeći se za nagonom prinošenja žrtve, neobuzdanog veličanja i udvaračkog podmićivanja. To nije sve. Dar iz ljubavi služi i da se dođe do potpunog poseda i moći nad određenom osobom; on služi tome da se to biće prema ostalom svetu obeleži zaštitnim znakom podložnosti, da se zaodene u odoru koja kazuje „da se više ne stoji na raspolaganju". Ako nosiš moj dar, onda si moj. Najlepši ljubavni dar je prsten: onaj ko ga dariva, taj dobro zna šta hoće, a i onaj ko ga prima, trebalo bi takođe da zna šta to za njega znači, i da je svaki prsten vidljiva karika jednog nevidljivog lanca. Tako je Eni poklonila Josifu, navodno u znak zahvalnosti za njegove zasluge i zato što ju je uputio u poslove, sa smetenim izrazom lica, jedan veoma skupocen prsten sa izrezanom bubom, a uz to, vremenom, još i neke druge dragocenosti, kao zlatne narukvice i okovratnike sa šarolikim kamenjem, pa čak i celu svečanu odeću izuzetno fine izrade. To znači, ona je sve to htela da mu „dariva", pa je svaki put pokušavala da mu svoj dar naturi bezazlenim rečima. A on, pošto bi sa strahopoštovanjem primio jednu, pa drugu stvar, odbi da primi ostale stvari, najpre nežnim i molbenim rečima, a onda sasvim kratko i odlučno. A upravo je po tim rečima spoznao u kakvoj se situaciji našao, te odjednom shvati da je tu posredi nešto što je već bilo poznato.

Kada je, naime, odbijajući dar – ovog puta je to bila svečana odeća – prilično kratko rekao: „Dovoljni su mi moja odeća i moja košulja", njemu postade jasno o čemu se ovde zapravo radi. On je nesvesno odgovorio kao Gilgameš kada ga je Ištar obrlatila i navalila na nj zbog njegove lepote: „Hajde, Gilgameše, obleži me, plod svoj da mi podariš!" – pri čemu mu je, sa svoje strane, samo ako joj usliši

želju, obećala mnoge sjajne darove. Takvo prepoznavanje deluje koliko umirujuće toliko i zastrašujuće. „Evo ga opet!" – kaže čovek sebi i oseća ono što je duboko zasnovano i što postoji, ono što je mitski zaštićeno i više nego stvarno, naime ono istinsko što se dešava, a što predstavlja neku vrstu umirenja. Ali on ujedno oseća da je sav obamro od straha, oseća kako ga svega prožima jeza, jer ugleda sebe kako učestvuje u jednoj svetkovini i maskaradi, u prikazivanju jedne božanske povesti koja se odvija na takav i takav način, pa mu se učini da je sve to jedan san. 'Tako, tako', mislio je Josif, posmatrajući sirotu Mut. 'Anusova si razbludna kći uistinu, a na kraju to ni sama ne znaš. Obasuću te grdnjom i prekorima zbog tvojih mnogih ljubavnika koje si unesrećila svojom ljubavlju, pa si jednog pretvorila u slepog miša, drugog u šarenu pticu, trećeg u divljeg psa, tako da su ovoga, jednog pastira stada, oterali njegovi sopstveni pastirski momci, pri čemu su se psi još dali u hajku za njim. Mene bi zadesilo isto što i njih, to mi ova igra nalaže da otvoreno kažem. Zašto je Gilgameš to rekao i time te uvredio, tako da si ti u svom besu odjurila do Anua i privolela ga da protiv neposlušnoga pošalje nebeskog bika koji bljuje vatru? Sada znam zašto, jer u njemu vidim sebe, kao što njega vidim u sebi. Govorio je tako iz nezadovoljstva zbog komplimenata koje si mu upućivala kao gospodarica, a on ti je suprotstavio devicu, opasavši se protiv tvog udvaranja i darivanja čednošću, Ištaro sa bradom!'

O Josifovoj čednosti

Dok imamo tako pred nama Josifa, vičnog čitanju kamenih ploča, i vidimo ga kako na svoj način povezuje svoje misli sa mislima prethodnika, nameće nam se jedna reč, čije razlaganje zapravo predstavlja istovremeno i svojevrsno zbrajanje i sažimanje, a kako smo uvereni da takvo razlaganje dugujemo lepim naukama, to će biti najbolje da to odmah obavimo na ovom mestu: to je reč „čednost". Taj pojam je hiljadama godina neizbežno povezivan sa Josifovom pojavom, od njega potiče klasični atribut neodvojiv od njegovog imena; „čedni Josif" ili čak, preneseno u područje simboličke kvalifikacije, *„jedan* čedni Josif", to je sentimentalno ljupka formula pod kojom u čovečanstvu, koje je tolikim provalijama udaljeno od vremena u kojem je on živeo, neprekidno živi uspomena na njega; i pored sveg našeg nastojanja da precizno i pouzdano vaspostavimo njegovu povest, ne bismo mogli da smatramo da smo ispunili svoju dužnost kada ne bismo na odgovarajućem mestu sakupili sve one rasute i u vidu nagoveštaja uobličene motive i bitne sastavne delove, šarolike i neobične kakvi već jesu, ove mnogo opisivane čednosti, te ih u najvećoj mogućoj preglednosti učinili dostupnim posmatraču, koji bi iz razumljivog saosećanja za Mut-em-enetine patnje mogao da se ljuti na Josifovu tvrdoglavost.

Nije tu potrebna nijedna reč: reč čednost ne može se nikako upotrebiti tamo gde nedostaje stvarna sloboda, kod titularnih pukovnika, dakle, i uškopljenih sunčevih komornika. Da je Josif bio čovek na svom mestu i pun životne snage, to je pretpostavka koja se sama po sebi razume. Mi znamo, uostalom, da je u zrelijim godinama pod kraljevskim protektoratom sklopio egipatski brak u kojem je izrodio dva deteta, dečaka Jefrema i Manasiju (o njima će još biti govora). Kao zreo muškarac, dakle, više nije živeo čedno, nego samo za vreme svoje mladosti, koja mu je, kao ideja, na poseban način nerazdvojno bila povezana sa idejom čednosti. Jasno je da je svoje devičanstvo (o njemu se zacelo govori i kod mladića) čuvao samo tako dugo dok je na njemu, odnosno na njegovom očuvanju, ležao znak zabrane, iskušenja i pada. Kasnije, kada to takoreći više nije bilo od značaja, onda je on bez mnogo dvoumljenja batalio čednost, tako da se, dakle,

klasični atribut ne odnosi na ceo njegov život nego samo na neko vreme.

Preostaje još da se razjasni onaj nesporazum po kojem je njegova mladalačka čednost bila čednost jednog seoskog đilkoša i nespretnog glupana u pitanjima ljubavnih stvari – jedna stvar nezgrapne prigluposti koja predstavu o preduzetnom temperamentu suviše olako povezuje sa onim što se podrazumeva pod „čednošću”. Da je Jakovljev ljubimac, koji mu je zadavao toliko briga u pogledu onih pikantnih stvari, bio jedan blesan i jedno mrtvo puvalo, to je pretpostavka koja se nikako ne slaže sa onim prizorom koji se odmah na samom početku ukazao našoj duši, a koji smo mi ono posmatrali brižnim očima oca: onim prizorom, naime, u kojem je sedamnaestogodišnjak na studencu očijukao sa lepim mesecom i pred njim se doterivao da bi se pred njim prsio svojom lepotom. Njegova čuvena čednost bila je stvarno toliko daleko od toga da bude proizvod neobdarenosti da je, baš naprotiv, počivala na shvatanju o sveukupnom prožimanju sveta duhom ljubavi, na sveopštoj zaljubljenosti, koja je svoju obuhvatnu oznaku u potpunosti zasluživala zbog toga što se nije zaustavljala na granicama zemaljskog, nego je kao aroma, kao blagi omot, kao škakljivo značenje i skrivena osnova, bila prisutna u svakom odnosu, čak i u onom najsvetije vrste. Da je ona u svemu bila prisutna, upravo iz toga i iz te okolnosti je i proizlazila čednost.

Mi smo se u okviru onih sasvim ranih vremena pozabavili živom ljubomorom Boga povodom nedvosmisleno strastvenih iskušenja kojima je nekadašnji pustinjski demon, još u vreme kada je uzajamno posvećivanje uveliko bilo uznapredovalo, u savezu sa čovekovim duhom proganjao predmete neobuzdane osećajnosti i idolopoklonstva, o čemu bi Rahila umela mnogo toga da isprića. Mi smo tada predskazali da će Josif, njen izdanak, umeti čak još i bolje da shvati tu živost Boga i da će sa više umešnosti nego Jakov, njegov osećajan roditelj, umeti da o njoj povede računa. Dakle, njegova čednost bila je pre svega izraz tog razumevanja i te njegove spremnosti da o tome povede računa. Naravno da je shvatio da je njegovo stradanje i umiranje – bez obzira na to šta se inače sa svim tim dalekosežno smeralo – bila kazna za Jakovljevo gordo osećanje, za njegovo podražavanje samo veličanstvu pristale želje za odabiranjem, što se nije moglo dopustiti – jedan u najvećoj meri ljubomoran postupak koji je bio uperen protiv jadnog starca. U takvom sklopu je Josifovo iskušenje bilo namenjeno samo ocu i zapravo nije bilo ništa drugo do nastavak iskušenja Rahilinog, koju Jakov nije prestao silno da voli, budući da je nastavio da je voli u sinu. Ali ljubomora ima dvojaki

smisao, dvojaku mogućnost odnosa. Može se biti ljubomoran na neki predmet jer ga neko drugi, do čijeg nam je osećanja, i to celog osećanja, veoma stalo, previše voli; ili se može biti ljubomoran na taj predmet jer smo ga sami strasno zavoleli, pa onda svekoliko njegovo osećanje zahtevamo za sebe. Treća mogućnost sastoji se u tome da se i jedno i drugo istovremeno desi, da se poklope i sjedine u potpunoj ljubomori, – i Josif u načelu i nije grešio kada je u svom slučaju govorio o potpunoj ljubomori. Po njegovom mišljenju, on je bio rastrgnut i odveden ne samo, i čak ne u prvom redu, radi kažnjavanja Jakova – ili pak prevashodno *zbog toga* – jer je sam bio predmet prevelike želje za izborom, silne žudnje i ljubomornog zadržavanja za sebe: i to u jednom smislu o kojem je Jakov, dakako, ponešto brižno naslućivao, ali je njegovoj sopstvenoj solidnoj promućurnosti i njegovom sopstvenom očinskom duhu, koji još nije bio dospeo do takvog stepena, bio dalek. Mi i te kako računamo s tim da i jedno novovremeno osećanje može da bude veoma pometeno i povređeno idejama kao što je ova, jednim takvim naglašavanjem odnosa između tvorca i stvorenja; jer nam je ono isto tako malo primereno kao i odmereni očinski razum. Ali ono ima svoje mesto u vremenu i razvoju, a sa stanovišta nauke o duši nema sumnje da je više nego jedan od predanjem prenesenih i u senci oblaka obavljenih plodonosnih razgovora između nevidljivoga (a to je ime On uvek nosio) i njegovog učenika i ljubimca bio obeležen neverovatnom pikanterijom, što u osnovi opravdava Josifovo poimanje stvari, a njihovu neverovatnost samo još dovodi u zavisnost od njegovog ličnog dostojanstva, koje mi ne bismo hteli da osporavamo.

„Pazim da uvek budem čist”, te je reči Venjamin, mališa, jednom u Adonisovom gaju čuo iz usta obožavanog brata, i one su se odnosile kako na čistoću njegovog glatko izbrijanog lica, koje bi, da je nosio bradu, izgubilo onu izvanrednu lepotu njegovih sedamnaest godina, tako i na njegov stav prema spoljašnjem svetu, a to je upravo bio i ostao stav uzdržanosti lišen svake tuposti. On nije bio ništa drugo do oprez, Božja mudrost, sveta obzirnost, u kojoj ga je doživljaj strašnog nasilja sa kidanjem venca i vela mogao samo još više učvrstiti, pa se čovek mora uveriti da ju je sa tim povezana nadmenost lišila svake suvišne sumornosti. Nije tu reč o mračnom i tegobnom samokažnjavanju, u čijoj isposničkoj slici novovremeno shvatanje stvari gotovo neizbežno vidi čednost. Da postoji vedra, štaviše razuzdana čednost, to će na kraju morati da prizna i to shvatanje; pa ako je izvesna vedra i smela duhovnost Josifa navela da se opredeli za ovu, onda je blaženstvo pobožnošću ispunjene vereničke nadmenosti učinilo ostalo da njemu bude lako ono što je za druge predstavljalo ljutu muku. Iz usta Mute, gospodarice, izašla je u razgovoru sa počasnom

inočom Meh-en-vezehtom reč žalbe na podrugljivost, koju je, tvrdila je ona, zapazila u očima mladog upravitelja, – o izrugivanju na račun mutnih spona žudnje, sramnom za onu koja je njome ophrvana. To je bilo prilično dobro zapažanje; jer, stvarno je od tri zveri, koje po Josifovom kazivanju čuvaju vrt one koje postavlja mreže pticama, a to su „stid", „krivica" i „podrugljiv smeh", najbolje poznavao ovu poslednju; ali ne na stradalnički način, kao žrtva zveri, kao što se u stvari mislilo, nego se on sam smehom izrugivao, i upravo su to, taj podrugljivi smeh i ništa više, u njegovim očima nalazile žene na krovovima i po bedemima kada bi gledale za njim. Takav odnos prema sferi zaljubljenog sladostrašća neosporno postoji; svest o višoj vezanosti i odabranosti po ljubavi u stanju je da je stvori. Ali ko u tome hoće da vidi nadmenost prema onome što je ljudsko i smatra da je posmatranje strasti u komičnom svetlu kažnjivo, taj treba da zna da se naša priča približava trenucima kada ga je prošla volja za smehom, te da je do druge katastrofe u njegovom životu, do ponovne njegove propasti i ponovnog stradanja, dovela upravo ona ista sila kojoj je, iz mladalačkog ponosa, hteo da uskrati danak.

Ovo je bio prvi razlog zbog kojeg je odbio da prihvati uživanje u sladostrasti koje mu je nudila Potifarova žena; on je bio obrečen Bogu, pa je kao takav bio pun mudre obzirnosti, te je pri tome vodio računa o posebnom bolu koji neverstvo zadaje samotnome. Drugi razlog bio je tesno povezan sa ovim prvim; on je bio samo odraz ovoga i takoreći isto to samo u zemaljsko-građanskoj formi: tu je bila reč o savezu sa Mont-kavom, koji je bio otišao na Zapad, o utvrđenoj i utanačenoj vernosti prema Potifaru, osećajnom gospodaru, najvišem u neposrednoj okolini.

Poistovećenje i šaljivo zamenjivanje apsolutno najvišeg sa srazmerno najvišim na određenom mestu, izvedeno u glavi Avramovog unuka, neizbežno mora novovremenom shvatanju stvari da se učini apsurdnim, pa čak i nedopustivim. Ali ga ipak treba prihvatiti i osmotriti ako želi da se zna kako su izgledale stvari u toj ranoj (mada opet već i poznoj) glavi, koja je svoje misli mislila s istim razumnim dostojanstvom, mirom i prirodnošću, kao što mi mislimo naše misli. Nije moglo biti drugačije, pa se pretila ali plemenita ličnost sunčevog dvoranina i titularnog supruga Mute u svojoj melanholičnoj samoživosti toj sanjalačkoj glavi pričinjavala kao niža analogija i telesno ponavljanje samotno ljubomornog Boga njegovih predaka, Boga bez žene i dece, koji je najozbiljnije bio spreman da, u neozbiljnom 'istovremeno' i ne bez primese srodne pomisli na dobit, bude poštedno veran ljudima. Ima li se k tome u vidu i sveti zavet koji je učinio Mont-kavu u njegovom samrtnom času: da će kako najbolje

bude umeo i znao štititi nežno dostojanstvo gospodarevo i da neće dopustiti da nastrada, onda će se još bolje razumeti da su mu se jedva još prikrivane želje jadne Mute morale učiniti kao opako, jezičavo iskušavanje da bi saznala šta je dobro a šta zlo i da ponovi Adamovu ludost. To je bio drugi razlog.

Što se tiče trećeg razloga, dovoljno je reći da njegova probuđena muškost nije htela da pristane da je muško gospodaričino udvaranje svuče na nivo pasivno ženskog, nije htela da bude cilj nego strela uživanja, – i to bi bilo dovoljno kao objašnjenje. A na to se lako nadovezuje četvrti razlog zato, što se takođe odnosi na ponos, ali u duhovnom smislu.

Josifa je podilazila jeza od onoga što je Mut, egipatska žena, otelovljavala u njegovim očima, a sa čime on, budući da ga je na to upozoravala njegova nasleđem preuzeta zapovest o čistoći, nikako nije smeo da pomeša svoju krv: drevnost zemlje u koju je bio prodat, bezgranično vreme koje je bez obećanja, u svojoj pustoj nepromenljivosti, zurilo u budućnost, divlje, mrtvo i beznadno, praveći se kao da će podići šapu i kao da će dete nade koje je bespomoćno stajalo pred njim priviti na svoje grudi da bi mu kazalo svoje ime, ma kakvih svojstava da je bilo. Jer, ono beznadežno drevno, to je ujedno bilo i ono pohotljivo, željno mlade krvi, i to naročito takve koja nije bila mlada samo po svojim godinama nego i po svojoj izabranosti za budućnost. Tu vrstu otmenosti Josif nije ni časa zaboravio otkako je, kao niko i ništa, kao mladi rob iz bede, došao u ovu zemlju; i pored sve svoje dopadljive otvorenosti prema svetu, koja mu je bila urođena i sa kojom se kretao među decom zemlje blata, među kojom je bio naumio da daleko dogura, on je ostao na odstojanju, i u spoljašnjem i u unutrašnjem smislu, zacelo svestan toga da se u krajnjem slučaju ne sme upuštati sa zabranjenim, osećajući, dakako, na kraju krajeva svoju sopstvenu vrednost i kakvog je on oca sin.

Otac! To je bio peti razlog – ako ne i prvi i onaj koji je uistinu bio važniji od svih ostalih razloga. On, bolom skrhani starac, koji je u tužnoj navici smatrao da mu je dete sigurno u smrti, nije znao gde je, niti je znao da je to njegovo dete, odeveno u sasvim stranu odeću, živelo i delalo. Ako bi to saznao, pao bi na leđa i ukočio bi se od jada i bola, to je bilo sasvim sigurno. Kada bi Josif pomislio na treću od tri moguće zamisli, koje čine odvođenje, uznošenje i poziv da njegovi dođu za njim, on sebi nikada ne bi zatajio koje bi to sve prepreke u tom slučaju trebalo savladati u Jakovu; jer njemu je bila poznata patetična predrasuda dostojanstvenog prema „Misiru", njegova očinsko detinja odbojnost prema Hagarinoj zemlji, majmunskoj zemlji egipatskoj. Sasvim pogrešno, dobri je izvodio ime Keme, koje

se odnosilo na plodnu zemlju crnicu, od Hama, onog što je bestidno obeščastio oca i što se razgolitio, dok je o odvratnim suludijama njenih žitelja u stvarima vaspitanja i običaja imao čak i preterane predstave, prema kojima je Josif oduvek bio sumnjičav zbog njihove jednostranosti, a otkako je stigao u Egipat, naučio je da ih ismejava kao plod mašte; jer pohotljivost dece ovog podneblja nije bila veća od pohotljivosti drugih ljudi, a i otkuda bi i kako bi ti kulučari seljačići, koji su stenjući argatovali i pod nadzorom biča crpli vodu, a Josif ih je poznavao već devet godina, kako bi, dakle, oni došli do takve obesti, pa da se još bave i sodomijom? Ukratko, starac je sebi zamišljao svakojake slabosti u ponašanju žitelja Egipta – kao da su ovi živeli tako da bi i božje sinove morala da spopadne žudnja za bludničenjem.

A ipak se mora reći da bi Josif bio poslednji koji bi pred sobom prikrio jezgro istine Jakovljevog moralnog odbojnog stava prema zemlji poklonika životinja i mrtvaca; u to vreme mu se u glavi motala poneka pobožna i oštra reč zabrinutog starca o ljudima koji su, navodno, spremni da po slobodnoj volji (kako im padne na um) spoje svoje krevete sa krevetima suseda i razmene žene, o ženama koje bi, prolazeći trgom, ugledale mladića koji im se dopada, pa bi odmah i bez oklevanja legle s njim a da pri tome nisu imale pojma da se uvaljuju u greh. Sfera iz koje je otac uzimao te zazorne predstave bila je Josifu poznata: bila je to sfera Hanana i odvratnih uzbuđenja u njegovim obredima suprotnim Božjem razumu, sfera Molehove suludije, plesa sa pevanjem, podavanja i aulasaukaule, gde se u prazničnoj obesti međusobnog mešanja nadmetalo u bludničenju u čast božanstva plodnosti. Josif, Jakovljev sin, nije hteo da se oda bludu po ugledu na Baalove; to je od sedam razloga bio peti zbog kojeg se uzdržavao. O šestom će odmah biti govora; no, pre toga, uzgred, saosećanja radi, valja pomenuti tužnu sudbinu koja je zadesila ljubavnu čežnju sirote Mute: da ju je, naime, onaj za kojeg je vezala svoju poznu nadu, video u takvom svetlu, te ju je zbog oca shvatao mitski pogrešno, te je u zovu njene nežnosti morao čuti glas divljeg zavodništva, koga zapravo u njemu uopšte nije bilo; jer, Enina slabost prema Josifu nije imala gotovo nikakve veze sa baalovskom suludijom i aulasaukaulom; ona je bila dubok i iskreni bol poradi njegove lepote i mladosti, jedna silna žudnja, toliko pristojna i toliko nepristojna kao i svaka druga, i ne u većoj meri bludna nego što je i sama ljubav. Ako se kasnije ta ljubav izopačila a Muta izgubila razum, onda je tome bio kriv samo čemer zbog Josifove sedmostruko obrazložene uzdržanosti sa kojom se suočila. Nesreća je htela da o njenoj ljubavi nije odlučivalo ono što je ona bila, nego ono što je ona značila za Josifa, a to je, kao šesti razlog, bio „savez sa Šeolom".

To valja dobro razumeti. Josifovom načelnom duhovnom načinu posmatranja celog slučaja, u kojem je želeo da se ponaša mudro i obzirno, tako da ne bi imao šta da požali i šta da okajava, pridružila se, uz neprijateljsku i zavodničku ideju blebetave baalovske suludije, koja je bila hananska, kao najveća otežavajuća okolnost, još i činjenica koja je bila osobeno egipatska: bila je to, naime, duboka naklonost prema smrti i prema mrtvima, što nije bilo ništa drugo nego ovdašnja forma baalovskog bludničenja, a kao predstavnica tog bludničenja njemu se, na Mutinu nesreću, učinila gospodarica koja mu se udvarala. Čovek ne može sebi dovoljno snažno da zamisli ono praupozorenje, ono osnovno, početno „ne" koje je za Josifa lebdelo iznad izmešane misli o smrti i raspojasanosti, ideje saveza sa donjim svetom i donjim silama; ogrešiti se o tu zabranu, tu „zgrešiti", pogrešno se poneti u toj neugodnoj stvari, značilo je stvarno sve upropastiti. Mi koji smo upućeni u celu stvar, nastojimo da vas tako udaljene od svega toga pridobijemo za njegovo mišljenje, koje, skupa sa ozbiljnim smetnjama koje mu je ono stvaralo, mora jednom kasnijem razumu zacelo da izgleda neobično. A ipak je to bio sam razum, očinski pročišćen razum, koji se u svemu tome suprotstavio iskušenju bestidnog nerazuma. To nikako ne znači da Josif počem nije imao smisla i razumevanja za nerazumno i bezumno; starac sa svojom brigom kod kuće je to i te kako znao. Ali, zar čovek ne mora da se razume u greh da bi mogao da zgreši? Da bi čovek zgrešio, mora da ima duha; štaviše, ako ćemo pravo, sav duh nije ništa drugo nego smisao za greh.

Bog Josifovih predaka bio je duhovni bog, barem po cilju koji je sebi postavio, zbog kojeg je sklopio svoj savez sa ljudima; i on nikada, sjedinjujući svoju volju za posvećenjem sa istom voljom ljudi, nije imao ničeg zajedničkog sa donjim svetom i sa smrću, sa bilo kakvim bezumljem koje prebiva u tmini plodnosti. U čoveku je postao svestan toga da mu je tako nešto odvratno, kao što je čovek sa svoje strane toga postao svestan u Bogu. Želeći odabranim rečima 'laku noć' umirućem Mont-kavu, Josif je, dakako, da bi ga umirio, prihvatio razgovor o smrti, pa je, da bi ga utešio, s njim razmatrao kako će izgledati život posle ovog života i kako će oni opet i zauvek biti skupa, jer su njih dvojica bili povezani povestima. Ali to je bio samo prijateljski ustupak učinjen čoveku poradi čovekovog nespokoja, milosrdno slobodoumlje s kojim je za časak prenebregao ono što je zapravo utvrđeno: strogo i odsečno odbacivanje bilo kakvog pogledanja u onostrani život, koje je bilo sredstvo otaca i njihovog u njima i preko njih posvećenog Boga, kojim su se, takvim odredbama, najoštrije odvajali od bogova lešina svog susedstva u svojim grobnicama hramovima i u svojoj mrtvačkoj ukočenosti. Jer, samo upore-

đivanjem čovek može da se razlikuje od drugih, da sazna šta je i ko je i da potpuno postane onaj koji treba da bude. Tako pomenuta i opevana čednost Josifova, budućeg supruga i oca, nije bila načelno pokajničko poricanje područja ljubavi i rađanja, što se baš ne bi slagalo sa obećanjem dato praocu – da će se njegovo seme toliko umnožiti i da će ga biti kao zemnog praha; ne, ona nije bila to, nego je bila samo nasledna zapovest njegove krvi da u tom području očuva Božji razum i da što dalje od njega drži rogatu suludiju, aulasaukaulu, koja je za njega činila nerazlučivo logičko duševno jedinstvo sa obredom u čast smrti. Mutina nesreća pak bila je u tome što je on u njenom udvaranju video iskušavanje tim kompleksom smrti i bludi, iskušavanje od strane šeola, a ako bi mu podlegao, onda bi to značilo jedno sveobuhvatno, pogubno razgolićenje.

Evo i sedmog i poslednjeg razloga, poslednjeg i u tom smislu što on sobom obuhvata sve ostale razloge i što se svi oni u osnovi svode na strah od „razgolićenja”. Taj motiv bio je već prisutan kada je ono Mut htela da sa razgovora skine smokvin list izgovora, ali mu mi ovde, zbog mnoštva njegovih smisaonih veza i dalekosežnih posledica, moramo još jednom posvetiti našu pažnju.

Neobične stvari se dešavaju sa smislom jedne reči, s njenim značenjem, kada se ona na različite načine prelama u duhu, otprilike onako kao što se jedinstvena svetlost na nebu razlaže u dugine boje. A onda je zaista dovoljno da jedan od vidova tog prelamanja nesrećom dospe u domen zla i postane kletvom, pa da takva reč sa svim svojim značenjima bude izvikana i postane nešto odurno, i to u svakom pogledu odurno, tako da je u stanju samo još da označi nešto gadno i bude osuđena da posluži kao ime za sve moguće gadosti i strahote – kao da je, na primer, zbog toga što je ‘crveno’ loša boja, jer je boja pustinje, boja Severnjače, samim time i vedra nevinost celog, nerazlučenog nebeskog svetla obavijena prokletstvom. Misao o golotinji i razgolićenju isprva nije bila lišena nevinosti i vedrine; na njoj se nije moglo zapaziti ništa od ‘crvenila’ i kletve. Ali od proklete priče sa Nojem u šatoru, sa Hamom i Kenanom, njegovim opakim sinčićem, ona je takoreći zauvek okrznuta, dobila je crvenu boju i u tom značenju izašla na zao glas, da bi na taj način sva ‘pocrvenela’; sada se njom više ništa nije moglo započeti, izuzev da se njenim imenom označi nešto odurno i gadno, kao što je sve ono što je gadno, ili gotovo sve, prizivalo to ime i u njemu se prepoznavalo. U držanju Jakova, zabrinutoga, tada, na studencu – otada je prošlo gotovo devet godina – kada je sina strogo ukorio zbog razgolićavanja, kojim je ovaj hteo da odgovori lepom mesecu, u tom držanju se lepo moglo sagledati nemilo pomračenje jedne ideje, koja je po sebi bila tako

prijatna, kakva već može da bude golotinja jednog mladića na studencu. Razgolićavanje u jednostavnom i stvarno telesnom smislu bilo je isprva sasvim bezazlena stvar i tako ‘neutralna kao nebeska svetlost; tek u prenesenom značenju, kao Baalova ludost i posmatranje bliskog srodnika u smrtnom i krvnom grehu, pojam je ‘pocrveneo’. A onda se opet desilo da se sa prenesenog značenja crvenilo vratilo natrag na područje nevinog, izvornog značenja, pa je u tom naizmeničnom osvetljavanju, krećući se ovamo-onamo, konačno tako pocrvenela da je mogla da postane imenom za svaku vrstu krvnog greha, kako za stvarni, tako i za onaj koji je počinjen samo pogledom i u želji, pa se na kraju sve što je na području čulnog uživanja i putenosti zabranjeno i pod kletvom, a pri tome naročito – i to opet svakako s pomišlju na Nojevo obeščašćenje – sinovski upad u područje koje je bilo namenjeno samo ocu, zvalo „razgolićavanje”. I to nije bilo sve, nego je tu došlo do novog izjednačavanja i sažimanja imena na taj način što je Ruvimov prestup, skrnavljenje očeve postelje od strane sina, počeo da dobija opšte značenje, te je sve što je bilo nedopustivo kao upućivanje i dodirivanje pogledom, željom i postupkom, lako moglo da se doživi, pa čak i označi kao skrnavljenje i obeščašćenje oca.

Takve su se misli vrzmale u Josifovoj glavi – pretpostavljamo da je tako bilo. Ono što je od njega tražila sfinga Zemlje mrtvih njemu se činilo kao razgolićavanje oca – a zar to nije bilo tako pomisli li se samo kakvo je zlo za starca kod kuće značila Zemlja blata i kako bi se, sav brižan, zapanjio kada bi saznao da njegovo dete, umesto da bude na veke vekova zbrinuto, prebiva u takvom iskušenju? Zar da na njegove oči, a Josif je osećao da te mrke, brigama nabrane oči sa blago natečenim žilicama ispod donjih kapaka počivaju na njemu, počini greh razgolićenja i da se nezgrapno zaboravi onako kako je to Ruvim učinio, koji je zbog te svoje neobuzdanosti izgubio blagoslov? Taj blagoslov je otada lebdeo nad Josifom; pa zar da ga, trapavo se prepuštajući neobuzdanosti, proigra time što će se poigrati i našaliti sa dvoznačnom životinjom s kandžama, kao što se ono Ruvim našalio sa Valom? Ko bi se čudio da je njegov unutarnji glas na to pitanje odgovorio: „Ni po koju cenu!” Ko bi se, kažemo mi, čudio tome ako se ima na umu u kakvom se složenom vidu, opterećenom i identifikacijama, Josifu predočavala ideja oca, a takođe i ideja o vređanju oca? Može li čak i onaj najživahniji i u ljubavnim stvarima najpopustljiviji čovek da „čednost” smatra čudesnom ako se ona sastojala u odluci, inspirisanoj najjednostavnijom Božjom smotrenošću, da se izbegne najgrublja i po budućnost najpogubnija greška koja se uopšte mogla počiniti?

To su bili onih sedam razloga sa kojih Josif nije hteo da se odazove zovu krvi svoje gospodarice, i to ni po koju cenu. Mi ih tu imamo sakupljene sve po redu i težini, pa ih sada posmatramo sa izvesnim spokojstvom, koje, ipak, po svečanom času koji sada obeležavamo, nije baš sasvim opravdano, budući da je Josif još uvek izložen punom iskušenju i da u ovom času, u kome je priča izvorno samu sebe pričala, još nikako nije bilo sigurno da li će iz svega toga izvući živu glavu. Uspeo je da se iz svega čitav izvuče, pa se može reći da je jeftino prošao – mi to znamo. Ali, zašto je uopšte otišao tako daleko? Zašto je prelazio preko šapatom izrečenih upozorenja iskrenog malog prijatelja, koji je već video jamu koja je zinula na njega, pa se družio sa falusovskim palčićem koji je iz svoje torbe pred njega istresao zavodničke, podvodačke reči? Jednom reči, zašto pri svemu tome nije radije izbegavao gospodaricu, nego je dopustio da se s njim i s njom dogodi ono što se, kao što je poznato, dogodilo? Da, to je bilo očijukanje sa svetom i radoznalošću ispunjena simpatija za ono što je zabranjeno; bilo je tu uz to i neke misaone vezanosti za njegovo ime smrti i božansko stanje koje je ono sobom obuhvatalo; bilo je tu i ponešto od samouverene obesti i pouzdanosti da se može poigrati sa opasnošću, u slučaju da se pokaže neophodnim, da će uvek moći da se vrati natrag; a bilo je tu, kao lepše naličje svega toga, jamačno i volje za potvrđivanjem, častoljublja da se ponese sa teškoćama, da se ne izmiče i da se napnu sve snage kako bi se što pobedonosnije izašlo iz iskušenja, da se, dakle, ostvari majstorsko delo vrline i da očevom duhu bude draži nego što bi bio posle nekog mlakog, lakog iskušenja... A možda je potajno čak i znao za svoj put i njegovu krivinu, možda je slutio da će se taj put još jednom ponoviti, doduše u manjem obimu, i da će ga on još jednom odvesti u jamu, koja se nije mogla izbeći ako treba da se ostvari ono što je unapred zapisano u knjizi zamisli.

Sedmi deo:

JAMA

Slatka pisamca

Videli smo i rekli smo da je Potifarova žena u trećoj godini svog zanosa i u desetoj godini Josifova boravka u komornikovoj kući počela Jakovljevom sinu da nudi svoju ljubav, i to sa sve većom neobuzdanošću. U osnovi, razlika između onog „stavljanja do znanja” u drugoj i „nuđenja” u trećoj godini i nije bila tako velika; ovo drugo bilo je zapravo već sadržano u onom prvom, pa je teško bilo odrediti granicu između jednog i drugog. Ali ona je ipak postojala i da nju prekorači, da sa pukog iskazivanja naklonosti i upućivanja požudnih pogleda, koji su, naravno, već imali značenje udvaranja, pređe na otvoreni poziv, to je ženu stajalo gotovo isto toliko samosavladavanja koliko bi je stajalo samosavladavanja da savlada svoju slabost i da se odrekne želje za slugom, – a možda ipak i nešto manje; jer inače bi se zacelo pre odlučila da prednost dâ ovom drugom vidu samosavladavanja.

Ona to nije učinila; radije se, umesto da se odrekne svoje ljubavi, odlučila da odbaci svoj ponos i svoj stid, što je bilo dosta teško, ali ipak nešto lakše – nešto lakše već i zbog toga što pri tome samosavladavanju nije bila posve sama, kako bi to bila u slučaju da se odlučila da savlada svoju požudu, nego je našla podršku kod Dudua, svedoka patuljka, koji je, krećući se ovamo-onamo između nje i Jakovljevog sina, kao prvi i jedini, po njegovom mišljenju, sa mnogo dostojanstva igrao ulogu opakog zaštitnika, savetnika i glasnika, te je tako na obe strane iz sve snage raspirivao vatru. Jer, da su tu upravo postojale dve vatre, a ne samo jedna, da je Josifov pedagoški plan izbavljenja, koji je mogao da mu posluži kao opravdanje zbog čega nije izbegavao gospodaricu, već je, štaviše, gotovo svakodnevno stajao pred njom, bio prazna priča i očevidna budalaština, budući da se uistinu, svesno ili nesvesno, već odavno nalazio u božanskom stanju koje kida zavoje i povoje, to je, naravno, i Dudu isto tako dobro shvatio kao i Bogumilče, koji je bio sav ustreptao od straha pred onim što bi se moglo dogoditi; jer na tom polju njegova pamet i njegova pronicljivost ne samo da su bili dorasli pameti i pronicljivosti njegova rođaka, nego su ih i nadmašivali.

„Mladi upravitelju”, govorio je on na kraju tog puta koji je prelazio između jedne i druge strane, „ti si do sada umeo da upravljaš svojom srećom, to ti mora priznati i onaj ko ti zavidi, a ja nikako

nisam taj. Ti si sebi potčinio one koji su bili iznad tebe i pored toga što si, bez sumnje, pristojnog ali ipak skromnog porekla. Ti spavaš u posebnoj odaji poverenja, a prihode koje je nekada ubirao Usir Mont-kav, u žitu, hlebu, pivu, guskama, platnu i koži, sada ubiraš ti, pa ih odnosiš na tržnicu, budući da nikako ne možeš sve to sam da potrošiš, te tako uvećavaš svoj imetak, te bi se moglo reći da si čovek koji je uspeo. Ali, kako došlo, tako otišlo, kako dobijeno, tako izgubljeno, kaže se u narodu, ako čovek ne ume da zadrži svoju sreću i ne zna da je veže za sebe i da je podgrađuje nerazrušivim temeljima, pa da traje večno kao hram mrtvih. Često se, zacelo, kada se ponovo javi, događa da sreći takvog čoveka nedostaje samo još nešto da bi bila konačna, potpuna i zauvek postojana, i trebalo bi samo da ispruži ruku za tim nečim i da ga uhvati. Ali, bilo iz straha i zbunjenosti, bilo iz nemarnosti ili čak nadmenosti, budala propušta tu priliku, tura ruku u džep i, iz neke jogunaste tvrdoglavosti, ne bi je ni za živu glavu ispružio za tom poslednjom srećom, pa će radije dopustiti da umakne i da poslednja prilika ode u nepovrat. A posledica? Žalosna posledica je to da sva njegova sreća i sva njegova dobit nestaju i naprosto bivaju tako zbrisani sa lica zemlje da im se više ni traga ne zna, a sve to zbog jednog propusta. Jer, time je pokvario odnose sa silama koje su htele da se pridruže njegovoj sreći, pošto su naumile da mu kao poslednje i najviše podare svoju lepu naklonost, kako bi mu sreća večno trajala, ali su se, odbačene i uvređene, razjarile poput pobesnelog mora, tako da njihovi pogledi streljaju vatrenim plamenovima a srca podižu peščanu oluju poput bogova sa istoka, pri čemu ne okreću leđa samo sreći tog čoveka nego se svom žestinom okreću protiv nje i do temelja je razaraju, što ih, da bi to postigle, ama baš ništa ne staje. Ne sumnjam da uviđaš koliko je meni, čoveku od časti, stalo do tvoje sreće – doduše, ne samo do tvoje, nego isto tako i isto toliko i do sreće osobe na koje se moje reči, nadam se, jasno i nedvosmisleno odnose. Reč je tu, naime, o jednom te istom: njena sreća je tvoja sreća i tvoja sreća je i – njena; to sjedinjenje je već odavno blažena istina i potrebno je samo još nešto: da se ono sladostrasno obavi i u stvarnosti. Jer, kada pomislim i u svojoj duši zamislim kakvo će ti uživanje doneti to sjedinjenje, onda se čak i meni zavrti u glavi, meni stasitom muškarcu. Ja ne govorim o putenom uživanju, prvo iz čednosti, a drugo zbog toga što će, samo se po sebi razume, uživanje biti veoma veliko zbog kao svila fine kože i divne telesne građe dotične žene. Ja govorim o sladostrasnom uživanju duše, koje će onu drugu morati da potera u neizmerne visine, a sastojaće se i u pomisli da ćeš ti, doduše časnog ali ipak sasvim skromnog i stranog porekla, u svom naručju držati najlepšu i najplemenitiju ženu obe zemlje i da ćeš izmamiti silne uzdahe zbog

sebe, takoreći kao znak da si ti, mladić sa peska i iz bede, sebi pokorio Egipat, koji sada pod tobom uzdiše i stenje. A čime ćeš platiti to dvostruko uživanje od kojih će jedno uvek morati da podbada ono drugo do sasvim neslućenih visina? Ti ga nećeš platiti, ti ćeš za to biti nagrađen – i to ovekovečenjem svoje nesumnjive sreće, na taj način što ćeš se odista uzdići za gospodara i gazdu ove kuće. Jer, ko poseduje gospodaricu", završi Dudu, „taj je uistinu gospodar." I on podiže svoje kržljave ručice kao pred Potifarom, pa načini pokret prema zemlji kao da joj šalje poljubac, da bi time naznačio da već unapred ljubi zemlju ispred Josifovih nogu.

Ovaj je te naduvene i u najvećoj meri podle reči jednog podvodača saslušao, doduše nevoljno, ali ih je ipak saslušao, tako da mu baš nije pristajala gordost sa kojom mu je odgovorio: „Bilo bi mi drago, patuljče, kada ne bi toliko govorio iz svoje glave i ne bi na svoju ruku razvijao svoje čudne ideje koje su nevažne, a više se držao svog zadatka glasonoše i prenosioca poruka. Ako imaš nešto da mi kažeš ili da mi preneseš sa više strane, onda to i učini. Ako pak nemaš, onda bi mi bilo milije da se tornjaš odavde."

„Zaslužio bih da budem kažnjen", uzvrati Dudu, „ako bih se prevremeno tornjao odavde a da pre toga nisam predao svoju poruku. Jer ja imam nešto da ti predam i uručim. Ta valjda je višem glasniku i prenosiocu poruka dopušteno da poruku malo udesi i priredi po svome, da je na svoj način ukrasi i predoči."

„Šta je to?" – upita Josif.

Patuljak mu na to pruži nešto, neko papirusno ceduljče, neki uzani listić, sasvim uzan a dugačak, na kome je gospodarica Mut kičicom nažvrljala nekoliko reči...

Jer na onom drugom kraju puta koji je prelazila između jedne i druge strane ova podmuklica ovako je govorila: „U tvoju dušu govorim, velika gospodarice, da je tvom najvernijem sluzi (a time mislim na sebe) postala mrska vremenska mera kojom se stvari i predmeti kreću napred i pomeraju s mesta, jer se to odvija veoma sporo i sa zastojima. To dušu pomenutoga ispunjava jadom i brigom zbog tebe, jer bi od toga mogla da strada tvoja lepota. Neću da kažem da već vidim kako stradava, – bogovi neka te od toga sačuvaju, jer ona blista u najvišem cvatu i može uistinu da počini svakojaka čuda, tako da bi se za dobar komad mogla i umanjiti, pa da još uvek svojim sjajem nadmaši običnu ljudsku lepotu. Što se toga tiče, tu je sve u redu! Ali ako ne stradava tvoja lepota, onda stradava tvoja čast – a time i moja – u okolnostima i kod takvog stanja stvari da ti, naime, sa mladićem koji sada stoji nad kućom, a zove se Usarsif, a ja bih ga

radije zvao ‘Neferne-fru’, jer je u svakom slučaju ‘najlepši među lepima’… Ime ti se dopada, zar ne? Ja sam mu ga smislio za tvoju upotrebu, ili zapravo ga nisam smislio, nego sam ga, osluškujući uokolo, čuo i šćapio da bih ga tebi stavio na raspolaganje; jer ga mnogi tako zovu u kući, kao i napolju, na kopnenim i vodenim putevima, a i u gradu, gde čak i žene po krovovima i bedemima, protiv kojih zbog njihovog ponašanja, na žalost, još uvek nisu preduzete nikakve ozbiljne mere, najradije koriste to ime… Ali dopusti da produžim sa mojim dobro promišljenim govorom! Jer, tvoj najodaniji sluga se ždere i boli ga džigerica, sve zbog tvoje časti, zbog toga što se sa tim Nefernefruom tako sporo približavaš svom cilju koji se, kako je poznato, sastoji u tome da otkriješ tajnu njegove čarobne moći i da udesiš da dođe do njegovog pada, kao i da ti on kaže svoje ime. Ja sam, doduše, udesio i uredio, i kod tebe i kod njega, da se gospodarica i sluga više ne približavaju jedno drugome u pratnji pisara i dvorkinja, nego da neusiljeno i bez tegobnih formalnosti porazgovaraju u dvoje usta i četvoro očiju kad god i gde god im se ukaže prilika. To će, naime, povećati izglede da ti on konačno u nekom skrovitom i najslađem času oda svoje ime, pa da se ti onda topiš od slasti zbog trijumfa nad njim, opakim, i nad svima koje su zanela njegova usta i njegove oči. Jer ćeš ti na takav način zapečatiti njegova usta da će ga proći volja za govorom, kojima je tako osvajao oko sebe, i učinićeš da se njegove oči, kojima je sve očarao sklope od slasti koja će mu doći sa porazom. Ali nevolja je u tome što dečak neće da prilegne s tobom i nikako ne bi da ga ti, njegova gospodarica, dovedeš ‘do pada’, što je u mojim očima naprosto jedna vrsta pobune i sramežljivosti, koju Dudu, bez mnogo premišljanja, žigoše kao bestidnost. Jer, kako?! Jer, šta?! Ti želiš da ga pobediš i pozivaš ga na ležaj, ti, dete Amuna, cvet Južne kuće žena, a on, habirski Amu, strani rob i dete niskog roda, on ti se suprotstavlja, on neće onako kako ti hoćeš i skriva se pred tobom iza naklapanja i brojki o stvarima koje se tiču kuće i gazdinstva? To se ne može trpeti. To je buntovništvo i drska nepristojnost bogova Azije, dužnih da plaćaju danak Amunu, Gospodu u njegovoj bogomolji. Tako je sablazan kuće samo promenila svoje lice i svoj sadržaj, koji se isprva sastojao samo u napredovanju roba ovde u kući. Ali sada je iz toga proizašla otvorena pobuna bogova Azije koji Amunu neće da daju dužni danak, isplativ u obliku spremnosti tog mladića da legne sa tobom, detetom Amuna. Dotle je moralo doći. Ja sam na vreme upozoravao. Ali ni tebe, velika gospo, pravedni ne može posve opravdati i osloboditi krivice zbog ove strahote, zbog ovoga što je cela stvar toliko zastala i nikako da krene s mesta. Jer je ti ne guraš napred, već, naprotiv, u svojoj devičanskoj blagosti dozvoljavaš mladiću da se poigrava sa Amu-

nom, kraljem bogova, da se služi raznim lukavstvima i izgovorima, pa da mu tako iz meseca u mesec uporno pruža otpor. Pa to je strašno. A to se upravo može objasniti tvojim devičanstvom, kojem nedostaje snažne odlučnosti, neophodne u tim stvarima, i zrelo iskustvo. Oprosti čestitom sluzi ovu primedbu, jer, odista, kako bi i mogla doći do toga što ti nedostaje? Ono što bi trebalo da uradiš, to je da bez okolišenja pozoveš toga što stalno izvrdava k sebi i od njega zahtevaš da položi danak i da se preda, tako da više ne može da ti se izmigolji. Ako ti tvoje devičanstvo počem ne dozvoljava da to učiniš usmenim putem, onda postoji put i način pisane reči i slatkog pisamceta, koje on, hteo-ne hteo, mora razumeti, ako bi ono bilo otprilike ovakvog sadržaja: 'Hoćeš li danas da me savladaš u igri na ploči? Hajde da igru na ploči igramo udvoje!' Tako nešto zove se slatko pisamce, a u njemu ume da progovori snažna zrelost u devičanskoj uvijenosti, a ipak da bude jasna. Dopusti da ti dodam pribor za pisanje, a ti ćeš ga napisati po mom uputstvu, pa ću mu ga ja dostaviti kako bi cela stvar konačno krenula napred u Amunovu čast!"

Tako je tu govorio Dudu, spretni patuljak. I doista je Eni, u svom zanosu i u svojoj devičanskoj podložnosti autoritetu čoveka iskusnog u tom području, po njegovom uputstvu sastavila tu cedulju, tako da ju je Josif sada čitao i pri time nije mogao da prikrije Atumovo rumenilo koje mu je oblilo lice, pa je ljuteći se na sebe zbog ove reakcije, grubo poterao pismonošu, a da mu se nije ni zahvalio. Ali uprkos sveg strahom ispunjenog došaptavanja, kojim je druga strana nastojala da ga privoli da se nikako ne odazove ovom opasnom izazovu, on mu se ipak odazvao, pa je sa gospodaricom u salonu sa stubovima pod slikom Re-Horahtea zaigrao igru na ploči, i to udvoje, pa je jednom on nju naterao u „vodu", a jednom je dopustio da to isto ona učini s njim, tako da su se pobeda i poraz međusobno potirali a ishod susreta mogao označiti kao nerešen – na Duduovo razočaranje, za koga je cela stvar još uvek bila u zastoju.

Zato on učini još nešto i krete u novi napad, pa udesi stvar tako da je opet imao Josifu nešto da saopšti iz svoje torbe:

„Imam nešto da ti uručim sa naročite strane."

„Šta to?" – upita Josif.

Na to mu patuljak dodade neku cedulju, za koju se jamačno može reći da je jednim očajničkim potezom pokrenula stvar sa mrtve tačke, time, naime, što je već otvoreno i nedvosmisleno sadržavala reč koju smo označili kao reč nesporazuma, jer to nije bila reč bludnice nego strašću obuzete žene – iako u opisnom vidu koji svako

pismo daje svim stvarima, a pogotovo egipatsko pismo, kojim se ona koja je napisala to pisamce, prirodno, i poslužila i koje u kitnjastoj zbijenosti svojih crteža sa nemo pretpostavljenim vokalima, sa svojim svuda rasutim simbolima i sa kratko naznačenim konsonantima uvek sadrži nešto od čarobnog rebusa, od ljupke poluskrivenosti i duhovite logografske maskerade, tako da je odista kao stvoreno za sastavljanje slatkog pisamca te i ono, najotvorenije rečeno, u njemu dobija uman i duhovni izgled. Presudno mesto u Mut-em-enetinoj poruci, ono što bismo nazvali poentom, sastojalo se od tri glasovna znaka, kojima je prethodilo nekoliko drugih, isto tako lepih znakova, a na njih se nadovezao na brzinu nacrtan simbol jednog divana sa lavljom glavom, na kome je ležala jedna mumija. Rebus je izgledao ovako:

a značio je „ležati" ali i „spavati". Jer u jeziku Kemea to je *jedna* reč; „ležati" i „spavati" u pismu tog jezika ima samo jedan znak; a celi redak male ceduljice potpisane znakom orla strvinara, što je značilo Mut, glasio je jasno i neuvijeno: „Dođi da nas dvoje prilegnemo jedan sat."

Kakav dokument! Zlata vredan, dostojan najvećeg uvažavanja, ali i potresan dokument, mada tugaljiv, mučan i opak po svojoj prirodi. Mi tu imamo u izvornom obliku, u originalnoj formi i onom izrazu koji joj je dao egipatski jezik, reč požudne ponude koju je Potifarova žena, po predanju, uputila Josifu – po prvi put u ovom pisanom obliku uputila ga je njemu, na što ju je privoleo Dudu, oženjeni patuljak koji joj ga je izdiktirao svojom gubicom. Ako smo mi uzbuđeni time što taj dokument vidimo pred nama, kako li je tek Josifu moralo biti kada ga je odgonetao! Sav pobledeo i uplašen, on brzo skloni taj papir i otera Dudua naopako okrenutom teralicom za muve. Ali poruku, slatki poziv, požudno zamamni zov gospodarice ljubavi je primio, pa iako, ako ćemo pravo, više nije mogao biti iznenađen, ipak ga je ovo silno potreslo i toliko mu uzburkalo krv da bismo morali strahovati za otpornu snagu onih sedam protivrazloga kada, potpuno obuzeti sadašnjim svečanim časom priče, ne bismo znali ishod svega. Ali Josif, kojem se ona dešavala onda kada se ona izvorno sama pripovedala, živeo je odista sasvim u datom času svetkovine i nije bio u stanju da gleda izvan njega, pa otuda nikako nije mogao biti siguran u ishod. Povest je bila u nedoumici u onoj tački kod koje smo zastali i u trenutku kada je trebalo da padne odluka; sve je visilo o koncu, pa zamalo da svih onih sedam razloga padne u vodu i Josif upadne u greh, – moglo je isto tako sve da pođe naopako kao što je na kraju sve ispalo dobro. Svakako, Josif je bio odlučan da ne napravi veliku grešku i da ni za šta na svetu ne pokvari

odnose sa Bogom. Ali smežuravko Bogumil je dakako bio u pravu kada je u zapažanju da mu prijatelj uživa u slobodi koja mu je bila data, slobodi da bira između dobra i zla, hteo da vidi nešto poput uživanja u samom zlu, a ne samo u slobodi tog izbora; no, pre svega, takva nepriznata naklonost prema zlu, shvaćena samo kao zadovoljstvo koje pruža mogućnost slobodnog izbora uključuje i sklonost da se zažmuri pred prirodom zla i da se pomućene pameti, u njemu čak otkrije i dobro. Bog je imao tako lepe namere sa Josifom – da li je uopšte nameravao da mu uskrati gordo i slatko uživanje koje mu se nudilo, koje mu je možda On nudio? Da možda to uživanje nije bilo planirano sredstvo uzdizanja, čije je ostvarenje ugrabljeni očekivao a koje je njegovim usponom u kući bilo toliko uznapredovalo da je sada gospodarica bacila oko na njega, pa je svojim slatkim imenom htela da imenuje ceo Egipat, u želji da ga takoreći načini gospodarem sveta? Koji mladić, kome se ljubljena podaje, to ne bi odmah izjednačio sa svojim uzdignućem u gospodara sveta? A nije li to baš bilo ono što je Bog bio naumio sa Josifom – da ga načini gospodarem sveta?

Vidimo kakvim je iskušenjima bio izložen njegov razum, koji ionako više nije bio sasvim bistar. Dobro i zlo bili su u dobrom zamahu da mu se sasvim pobrkaju; bilo je trenutaka kada je bio u iskušenju da zlu da značenje dobrog, pa iako je simbolički znak iza „ležati" sa svojim likom mumije bio takav da mu je mogao otvoriti oči za to iz kakvog carstva dolaze i potiču ta iskušenja, kao i za činjenicu da bi podleći mu bila neoprostiva uvreda za onoga koji nije bio bog mumija beznadnog trajanja, već jedan bog budućnosti – Josif je ipak imao mnogo razloga da se ne uzda u snagu sedam razloga i u tok budućih svečanih časova, već da posluša svog malog prijatelja koji ga je šapućući preklinjao da više ne odlazi gospodarici, kao i da više ne prima mala pisamca od opakog prijana i da se boji ognjenog bika, koji je već spreman da svojim dahom sav blistav predeo pretvori u gomilu pepela. Bez sumnje, lakše je bilo reći da gospodaricu treba izbegavati nego što je to bilo i učiniti, jer ona je bila gospodarica, pa je, kada Josifa pozove, bio dužan da ode do nje. Ali se isto tako mora priznati da čovek i te kako rado ostavlja sebi otvorenom mogućnost izbora zla, da uživa u svojoj slobodi da to čini i da se igra vatrom, bilo iz pouzdanja u svoju hrabrost, kojom misli da može bika da uhvati za rogove, bilo iz lakomislenosti i potajnog užitka – ko bi to mogao reći!

Bolni jezik (Igra i epilog)

Dođe i noć treće godine, kada Mut-em-enet, Potifarova žena, sebe ugrize za jezik jer je spopade silna želja da mladom upravitelju kuće svog počasnog supruga kaže ono što mu je u rebusima već bila napisala, a onda je opet istovremeno, iz ponosa i od stida, htela da obuzda svoj jezik, da mu zabrani da tako govori i robu ponudi svoju krv da je on smiri. To protivrečje bilo je povezano s njenom ulogom gospodarice, pa joj je, s jedne strane, bilo strašno da tako govori i da mu sama nudi svoje telo i svoju krv za njegovo telo i njegovu krv, ali se to opet, s druge strane, ticalo nje same i zapravo je na njoj bilo da nastupi kao muška strana i takoreći kao ljubavnica sa bradom. Zato se noću ugrizla za jezik, i to odozgo i odozdo, tako da ga je skoro pregrizla, pa je narednog dana usled bolnih smetnji šušljetala kao malo dete.

Nekoliko dana po predaji pisamceta nije htela da vidi Josifa, pa je odbijala da mu pokaže svoje lice, jer se nije usuđivala da pogleda u njegovo, pošto ga je pismenim putem bila pozvala da joj se preda i da sa njome legne na ležaj. Međutim, upravo je okolnost da se odricala njegove blizine doprinela tome da u njoj sazri odluka da mu svojim ustima kaže ono što mu je čarobnim pismom već rekla; žudnja za njegovim prisustvom poprimila je oblik žudnje da mu kaže onu reč koja je njemu, robu ljubavniku, bila zabranjena, tako da joj, ukoliko je želela da sazna da li on to oseća u svojoj duši, ništa drugo nije preostalo nego da ona sama, gospodarica, izgovori reč i ponudi mu svoju put i krv, u usrdnoj nadi da će time odgovoriti njegovoj potajnoj želji i uzeti mu reč iz usta. Njena uloga gospodarice osudila ju je na bestidnost; ali ona se zbog te bestidnosti noću unapred kaznila time što se ugrizla za jezik, pa je sada, pošto je samu sebe tako kaznila, ono neophodno mogla samo na ovaj način da kaže, naime šušljetajući poput male dece, što je bilo i neka vrsta pribežišta, utoliko što je neodmerenosti davalo izraz nevinosti i bespomoćnosti a grubosti izraz dirljivosti.

Ona je preko Dudua pozvala Josifa da dođe na razgovor o stvarima gazdinstva i potom na jednu partiju igre na ploči, pa ga je primila

u dvorani Atuma još za dana, kada je mladi upravitelj bio obavio službu čitača u Potifarovoj dvorani, jedan sat posle obeda. Ušla je unutra k njemu dolazeći iz sobe u kojoj je spavala i kada je stupila pred njega, on jamačno po prvi put, ili barem prvi put svesno, zapazi – a to zapažanje smo i mi zadržali za ovaj čas – da se ona veoma promenila za vreme ove svoje ponesenosti, a da je do te promene, kako se mora zaključiti, došlo upravo usled i zbog te ponesenosti.

Bila je to neobična promena; ako bismo hteli da je okarakterišemo i opišemo, onda se izlažemo opasnosti da samo izazovemo čuđenje ili da ostanemo neshvaćeni, a Josifu je ona, otkako ju je zapazio, davala podosta povoda da se čudi i preda dubokom razmišljanju. Jer život nije dubok samo u duhu, ne, nego i u puti. Nije reč o tome da je žena za ovo vreme ostarila; da do toga nije došlo ima da se zahvali ljubavi koja se tome isprečila. A je li postala lepša? I da i ne. Pre bi se reklo: ne. Čak bi se moglo odlučno reći: ne – ako se pod lepotom podrazumeva ono što zaslužuje divljenje i savršenstvo koje usrećuje, jedna slika divote koja izaziva želju da se ona uzme u naručje, što bi jamačno moralo biti nešto božansko, samo što ona na to ne poziva, nego bi se pre moglo reći da se otima toj pomisli jer se obraća najživljem, najjasnijem čulu, oku, a ne ustima i rukama, ukoliko se uopšte ičemu obraća. I u svoj svojoj čulnoj punoći lepota tada zadržava nešto apstraktno i duhovno: ona potvrđuje samostalnost i primat ideje nad pojavom; ona nije proizvod i oruđe svog pola, nego je, upravo obrnuto, pol njena građa i sredstvo. Ženska lepota – to može biti lepota otelovljena u ženskom, žensko kao izražajno sredstvo lepoga. Ali šta ako bi se odnos između duha i materije obrnuo, pa bi bolje bilo govoriti umesto o ženskoj lepoti o lepoj ženstvenosti, jer je, naime, žensko postalo početnim temeljem i osnovnom mišlju a lepota njenim atributom, umesto da je žensko atribut lepoga? A šta, pitamo mi, ako se pol prema lepoti odnosi kao prema građi, te se u njoj otelovljuje na takav način da lepota služi i deluje kao izražajno sredstvo ženskog? Jasno je da iz toga proishodi sasvim drugačija vrsta lepote od one koju smo gore veličali i uzdizali – lepota sumnjive, štaviše neugodne vrste, koja čak može da se približi ružnome i pri tome, na nesreću, deluje privlačnom i osećajnom snagom svojstvenom lepome, naime snagom pola koji zauzima njegovo mesto, nastupa umesto njega i grabi njegovo ime za sebe. To, dakle, više nije lepota dostojna duhovnog poštovanja, obznanjena u ženskom, nego lepota u kojoj se otkriva žensko, jedan prolom pola, jedna veštičija lepota.

Ta zacelo zastrašujuća reč pokazala se neophodnom da bi se označila promena koja se tokom godina zbila sa telom Mut-em-enet.

Bila je to promena dirljiva i uzbuđujuća istovremeno, opasna i zanosna, promena koja joj je donela nešto od prirode veštice. Razume se, pri unutarnjem ostvarenju te reči moramo se čuvati toga da je sebi počem zamislimo nalik na neku ženetinu, moramo se, ponavljamo, toga čuvati, mada opet ne bi bilo dobro da tu mogućnost baš sasvim isključimo. Veštica, dakako, ne mora neminovno da bude ženetina. A ipak se i kod najdražesnije veštice da zapaziti blaga primesa ženetine – to neizbežno ide uz tu i takvu predstavu. Novo telo Mute bilo je telo veštice; bilo je to telo koje otelovljuje svoj pol i ljubav, pa je otuda, malo poizdalje gledano, imalo i nešto od ženetine, mada se taj elemenat ponajviše ispoljavao u očevidnom neskladu između bujnosti i mršavosti njenih udova. Ženetina najčistije vrste bila je, na primer, Tabubu, nastojnica posuda sa sredstvima za ulepšavanje, sa dojkama poput mešina. Mutine dojke, pak, inače majušne, devičanske, razvile su se usled svoje ponesenosti veoma snažno i bujno, one su predstavljale veoma velike plodove ljubavi, pa su tom svojom napadnom nabreklošću donekle izazivale utisak ženetine samo i jedino usled toga što je to bilo u upadljivoj suprotnosti sa mršavošću, štaviše suvoćom nejakih pleća. Sama ramena bila su nežna, uska, štaviše detinje nejaka, pa su ruke usled toga mnogo izgubile od svoje punoće i postale gotovo sasvim tanke. Sasvim su drugačije stajale stvari sa njenim bedrima, koja su se, opet, rekli bismo, u nedopustivoj suprotnosti prema rukama, preterano snažno i bujno razvila, tako da se predstava da su ona nekako pripijena uz dršku od metle, na kojoj, povijena i držeći se slabim rukama za nju, jaše žena suvih leđa i bujnih grudi – da se ta predstava, velimo, ne samo sama od sebe nametala, nego se naprosto i neizbežno naturala. Uz to je, naime, takvoj predstavi išlo naruku i crnom kovrdžavom kosom uokvireno lice, to lice sa sedlastim nosom i zasenjenim obrazima, u kome je već odavno postojao određeni nesklad, za koji se tek sada moglo naći pravo ime, budući da je tek sada došao do najjačeg izraza: onaj sasvim veštičiji nesklad između strogog, štaviše pretećeg mračnog izraza očiju i izrazito zmijolike vijugavosti usta sa duboko uvučenim uglovima, – taj upadljivi nesklad koji je, doteran do vrhunca, licu davao izraz bolne napetosti kao u neke maske, a koja je, čini se, bila još i pojačana onim žestokim bolom koji je poticao od ujeda za jezik. Među razlozima, pak, koji su je naveli da se ujede za jezik bio je i taj što je znala da će posle toga morati da šušljeta kao neko nevino dete, te da će to detinje šušljetanje možda ulepšati i prikriti onaj njoj dobro poznati veštičiji izgled njenog tela.

Može se zamisliti kakvu je nelagodnost osećao onaj koji je bio uzročnik te promene kada ju je ugledao. Tek tada on poče da shvata kako je lakomisleno postupao kada je samo odmahivao rukom na

molbe svog iskrenog malog prijatelja, pa je umesto da nastoji da izbegava gospodaricu pustio da dođe dotle da se od nevine labudice prometne u vešticu. Tek sada on postade svestan detinjastosti svog pedagoškog plana izbavljenja i po prvi put poče da naslućuje da njegovo držanje u toj stvari novog života po kažnjivosti nije zaostajalo iza njegovog nekadanjeg držanja prema braći. To saznanje, koje će od slutnje sazreti do pune spoznaje, objašnjava štošta iz njegovog ranijeg života.

Zasada su se njegova nečista savest i duševna uznemirenost zbog promene kojom se gospodarica pretvorila u strašću ophrvanu ženetinu krili iza izuzetnog poštovanja, čak strahopoštovanja, s kojim ju je pozdravljao i s kojim je pred njom govorio, pri čemu se, hteo-ne hteo, i nadalje držao nedopustivo budalastog plana izbavljenja, podnoseći joj, na osnovu ponesenih obračunskih svitaka, izveštaj o potrošnji i snabdevanju kuće žena ovim i onim životnim namirnicama i luksuznim predmetima, kao i o otpuštenim i novoprimljenim slugama među kućnom poslugom. To ga je ometalo da odmah zapazi bolnu povredu njenog jezika; jer ona ga je samo slušala svojim napetim izrazom lica i gotovo da nije izgovorila ni reč. Ali kada su seli da odigraju partiju igre na ploči za lepo izrezbarenim stočićem, ona na krevet od ebanovine i slonovače, on na stoličicu s goveđim nogama, pa stadoše da postavljaju figure u obliku ležećih lavova i da razgovaraju o samoj igri, nije moglo dugo potrajati i on je, što je samo još više povećalo njegovo osećanje nelagodnosti, morao da zapazi njeno zamuckivanje; i pošto ga je zapazio u nekoliko navrata i više nije bilo sumnje da je dobro čuo, on sebi dozvoli da je nežno zapita: „Šta je to, gospodarice, i otkuda to? Čini mi se da malo zamuckuješ u govoru?"

I onda iz odgovora saznade da gospu „boji jejik", da se noćas povredila i da se ukrisla sa jejik, a natojnik neka na to ne oblaća paznu!

Tako je ona govorila – mi bolne izlive i detinjasti način njenog govora dajemo na našem jeziku umesto na njenom, ali ona je, razume se, na odgovarajući način govorila na svome; a Josif, duboko uplašen, diže ruke od igre i više ne htede da dotakne nijednu figuru pre nego što ona ne bude nešto preduzela i u usta bude stavila neki melem, koji će Hun-Anup, po njegovom naređenju, odmah zamešati. No ona za to ne htede ni da čuje, već mu, podsmevajući mu se, prebaci da traži izgovor kako bi se izvukao od partije koja je od samog otvaranja počela po njega da se loše odvija, tako da će za koji časak biti sateran uza zid, bolje rečeno bačen u vodu, pa bi sada da potraži spasa u prekidu igre i kod apotekara. Ukratko, ona ga je

prikovala za stolicu svojim bolnim detinjim načinom govora i neugodnim zadirkivanjem, jer je bespomoćnosti svog jezika nesvesno prilagodila i svoj način izražavanja, pa je o svemu govorila kao dete, nastojeći da i svom napetom paćeničkom izrazu lica da izraz luckaste ljupkosti. Nećemo više podražavati njen govor – kako je, zaplićući jezikom, govorila o 'igli' i 'figulama' i 'iskovolima' – jer bi se mogao steći utisak da hoćemo da joj se narugamo, dok je ona u srcu nosila smrt i bila spremna da odbaci sav svoj ponos i svu svoju duhovnu čast, a da zauzvrat zadobije čast svoga tela ostvarenjem sna o izbavljenju koji je usnila.

Onaj koji je kod nje izazvao tu žudnju osećao je takođe kako ga nešto samrtnički steže oko srca, i to s razlogom. On se nije usuđivao da podigne pogled s ploče i grizao je usne, jer ga je pekla savest. Uprkos tome, igrao je pametno, drugačije nije ni mogao, a teško bi bilo reći da li je njime upravljao njegov razum ili je on upravljao razumom. I ona je povlačila svoje figure, podizala ih i stavljala u određena polja, ali na tako rasejan način da se ubrzo našla ne samo u bezizlaznom položaju i do nogu potučena, nego to čak nije ni primetila, pa je nastavljala da povlači besmislene poteze, sve dok se u jedan mah, zapazivši njegovo ukočeno držanje, nije osvestila i nekako grčevitim osmehom zagledala u potpunu zbrku od svojih figura. On htede da taj mučni trenutak prekine razumno odabranim i ljubaznim rečima, zanoseći se još uvek idejom da bi mogao celu stvar da sredi, razreši i izbavi, te odmereno reče: „Moraćemo, gospodarice, da zaigramo još jednu partiju, sada ili drugi put, jer nam ova nije uspela, jamačno zbog toga što sam ja nespretno otvorio igru, pa sada nijedno od nas dvoje ne može dalje, kao što i sama zacelo vidiš: ti ne možeš dalje zbog toga što ja ne mogu, a ja opet ne mogu zbog toga što ti ne možeš – obe strane su proigrale ovu igru, pa je sada dangubno govoriti o pobedi ili porazu, jer oba igrača..."

Poslednje reči izgovarao je već zamuckujući i bez glasa, samo zato što je on bio na potezu, a ne zato što se još počem mogao nadati da će spasiti položaj i o njemu moći da razgovara; jer uto se već bilo zbilo ono i njena glava i lice našli su se na njegovoj ruci koja je ležala na rubu ploče, tako da je njena zlatnim i srebrnim praškom posuta kosa pomerila figure lavova na ploči, a njegovu ruku zapahnuo vreli dah njenog grozničavog zamuckivanja i smetenog šušljetanja, koje mi iz poštovanja prema njenoj nevolji nećemo podražavati i reprodukovati u njegovoj bolesno detinjoj prostodušnosti, a ono je po svom smislu i besmislu glasilo otprilike ovako: „Da, da, ne, ne, ne možemo dalje, igra je doista doigrana i proigrana, i nama ne preostaje ništa drugo do poraz udvoje, Osarsife, ti lepi bože iz daljine,

moj labude i biče moj, moj žarko, silno i večno voljeni dragane; ništa nam drugo ne preostaje nego da zajedno umremo i potonemo u noć očajnog blaženstva! Reci, ta reci samo i govori slobodno, pošto ne vidiš moje lice, jer ono počiva na tvojoj ruci, najzad na tvojoj ruci, a moje usne dodiruju tvoje telo i tvoju krv, moleći te i moleći ti se da mi otvoreno priznaš, a da pri tome ne vidiš moje oči, da li si primio moje slatko pisamce koje sam ti napisala pre nego što sam se ugrizla za jezik da ti ne bih kazala ono što sam ti napisala, a što ipak moram da ti kažem, jer sam ja tebi tvoja gospodarica i jer je na meni da kažem reč koju ti ne smeš da kažeš, a ne smeš na to da se usudiš već iz odavna ništavna razloga. Ali ja opet ne znam da li bi je ti rado kazao, to i jeste ono što me muči, što muči moje srce, jer kada bih znala da bi je rado kazao samo kada bi ti to smeo, ja bih ti je tada sva blažena uzela sa usana i izgovorila bih je kao gospodarica, iako samo šušljetajući i šapućući, lica skrivenog na tvojoj ruci. Reci, jesi li primio od patuljka onaj moj list na kojem sam to nacrtala i jesi li to odgonetnuo? Jesi li se obradovao kada si ugledao moje znakove i je li ti pojurila krv kao talas sreće na obalu tvoje duše? Voliš li me, Osarsife, bože u obličju i liku sluge, moj nebeski sokole, kao što ja tebe volim, već odavno, već odavno u slasti i muci, i žudi li tvoja krv za mojom kao što moja žudi za tvojom, tako da sam, posle duge borbe, morala da napišem ono pisamce, zanesena tvojim zlatnim ramenima i time što te svi vole, a pre svega tvojim božanskim pogledom, pod kojim se moje telo promenilo, dok su mi dojke izrasle u plodove ljubavi? *Spavaj – sa – mnom*! Pokloni mi, pokloni mi svoju mladost i svoju divotu, a ja ću ti podariti uživanja o kojima ti i ne sanjaš, ja znam šta govorim! Daj da spojimo naše glave i noge, da nam bude neizmerno lepo i da umiremo jedno u drugome, jer ja više ne mogu da podnesem da živimo tu i tamo kao dva posebna stvorenja!"

Tako zboraše gospa, sva zanesena; mi, međutim, nismo podražavali njen govor, nismo predočili njenu molbu molitvu onako kako je ona izgledala u stvarnosti sa onim šušljetanjem usled povređenog jezika, pri čemu joj je svaki slog zadavao oštar bol, a ipak je ona sve to prošušljetala u jednom dahu, tu na njegovoj ruci, jer su žene u stanju da podnesu velike bolove. Ali treba znati, treba sebi zamisliti i zauvek zapamtiti, da onu reč koja će izazvati toliko smutnje, tu lapidarnu reč koju prenosi predanje nije izgovorila zdravih usta i kao odraslo stvorenje, nego uz jake bolove i jezikom malog deteta, tako da je šušljetala: „Pavaj sa mnom!" Jer, zato je onako i udesila svoj jezik da bi to tako bilo.

A Josif? On je sedeo i u mislima prolazio onih sedam razloga, idući od prvog do zadnjeg i od zadnjeg do prvog. Da mu krv nije u

širokom talasu sunula prema obali njegove duše, to nećemo tvrditi, ali protivrazloga je bilo sedam i oni izdržaše. Treba mu odati priznanje na tome što joj nije grubo odgovorio i što se prema njoj nije poneo kao čovek koji se s puno prezira odnosi prema veštici zato što ga je iskušavala i htela da ga zavadi s Bogom, nego je prema njoj bio blag i dobar, pa je čak nastojao sa puno ljubaznog poštovanja da je teši, iako je, sa čime će se saglasiti svaki uviđavan čovek, u tome za njega postojala velika opasnost; jer, gde u takvom slučaju može biti kraj tešenja? Čak ni svoju ruku nije grubo istrgao ispod nje i pored toga što ju je zapahnjivala vlažna vrelina njenog šušljetanja, a uz to su je još i dodirivale njene usne, nego ju je pribrano ostavio tamo gde je bila, sve dok nije izmucala ono što je imala da kaže, pa čak i nešto malo duže, da bi joj onda rekao: „Gospodarice, zaboga, šta će tvoje lice tu, i šta to govoriš u groznici od rane. Saberi se, molim te, ti se zaboravljaš, a zaboravljaš i mene! Pre svega, tvoja odaja je otvorena, imaj to na umu, mogao bi neko da nas vidi, bilo jedan od patuljaka ili pak neko od ostale čeljadi iz kuće, a vidi gde ti je glava. Oprosti, ali to ne smem da dopustim, moraću sada, sa tvojim dopuštenjem, da izvučem moju ruku i da se pobrinem da ne...”

On uradi ono što reče. Ali i ona naglo, gotovo silovito ustade s mesta na kojem više nije bilo njegove ruke, pa, onako visoko uspravljena, plamenih očiju i neočekivano punim glasom, izgovori reči koje su mu mogle jasno staviti do znanja s kim ima posla i šta u svakom slučaju može od nje da očekuje, od nje koja je do maločas molila, kao neko skrhano stvorenje, a sada je izgledala kao lavica koja preti da zamahne kandžama, tako da u tom trenutku nije ni šušljetala; jer, kada bi htela i kada bi sebe prisililа da trpi bol, onda je i te kako umela da vlada svojim jezikom, pa je i sada viknula s divljom otvorenošću: „Ta ostavi samo dvoranu otvorenom da ceo svet može da vidi, slobodno da vidi, mene i tebe, koga ja volim! Bojiš li se? Ja se ne bojim ni bogova, ni patuljaka, ni ljudi, zbog toga što će me videti s tobom, što će videti da smo zajedno. Neka dođu, neka dođu u gomilama i neka nas vide! Ta ja ću im kao neke prnje baciti pred noge sav svoj strah i sav svoj stid, jer ništa drugo i nisu: do prnje i bedne tričarije u poređenju s onim što postoji između mene i tebe, i mojom nevoljom koja ne haje za svet! Mene da je strah? Od mene treba da ih je strah u mojoj ljubavi! Izida sam ja i ko nas bude gledao, za tim ću se okrenuti i dobaciti mu takav strašan pogled da će ga smesta obliti samrtničko bledilo!”

Tako zboraše Mut kao lavica, sasvim zaboravivši na svoju ranu i na bol koji joj je zadavala svaka preka reč. On, pak, povuče zavese pred prostorijom između stubova i reče: „Dopusti da ja budem

razborit za tebe, pošto mi je dato da predvidim šta bi se desilo ako bi nas neko video, a meni mora biti sveto ono što hoćeš da baciš pod noge svetu koji toga nije vredan, i čak nije vredan toga da umre od gneva tvoga pogleda."

No, kada joj, pošto je navukao zavese, ponovo pristupi u senci odaje, ona više nije bila lavica, nego je ponovo bila dete koje šušljeta, ali je uz to bila i lukava kao zmija, te stade da izvrće smisao onoga što je učinio i ljupko zamuca: „Je li ti to nas zatvaraš, pakosniče jedan, je li ti to nas skrivaš senkom pred svetom, pa sada više nema ničega što bi me zaštitilo od tvoje opakosti? Ah, Osarsife, kako si samo opak! Što mi nanese neizrecivi bol i izmeni dušu i telo da samu sebe više ne prepoznajem! Šta bi samo rekla tvoja majka kada bi znala šta to činiš s ljudima, te sami sebe više ne prepoznaju? O, kada bi i moj sin bio tako lep i zao, i moram li ja to da ga ugledam u tebi, mog lepog, zlog sina, sunčevog dečaka kojeg sam rodila i koji u podne sastavlja glavu i noge sa svojom majkom da bi sebe samog nanovo začeo sa njom? Osarsife, voliš li me i na zemlji onako kao na nebu? Jesam li naslikala i tvoju dušu kada sam ti naslikala onu cedulju koju sam ti poslala, i je li te do dna duše prošla jeza kada si je čitao, kao što sam se i ja sva naježila od beskrajnog užitka i stida dok sam je pisala? Kada me zaluđuješ tim svojim ustima i nazivaš me gospodaricom svoga uma i svoga srca, kako ti to onda misliš? Govoriš li ti to meni zato što se tako pristoji, ili te tvoje reči imaju smisao duboke strasti? Priznaj mi to sada ovako u senci! Posle toliko noći provedenih u mukama sumnje, za kojih ležah sama, bez tebe, pa je moja krv bespomoćno vapila za tobom, ti me moraš isceliti, iscelitelju moj, i moraš me izbaviti na taj način što ćeš mi priznati da si govorio jezikom lepe laži da bi mi tako rekao istinu – da me voliš!"

Josif: „Najplemenitija gospo, ne tako… Da, tako, kao što ti kažeš, samo štedi sebe, ako treba da verujem da si mi milostivo naklonjena, – poštedi sebe i mene, ako smem da te molim; jer mi zadaje nesnosan bol kada vidim kako se prisiljavaš da ranjenim jezikom izgovaraš reči, umesto da ga ostaviš da miruje pod melemom – užasne reči! Kako te ne bih voleo, tebe, moju gospodaricu? Ponizno te volim i molim te na kolenima da ljubav koju osećam prema tebi ne prosuđuješ okrutno po njenoj poniznosti i žaru, njenoj smernosti i slasti, nego da je milostivo prihvatiš u njenim sastavnim delovima koji čine nežnu i dragocenu celinu, celinu koja ne zaslužuje da analitičkom nemilosrdnošću bude razlučena i razmršena, jer bi to bila prava šteta! Nemoj, strpi se još malo i dopusti da ti kažem… Ti me inače rado slušaš kada ti govorim o jednoj ili drugoj stvari, pa me, molim te, milostivo saslušaj i o ovoj! Jer, dobar sluga voli svoga gospodara

ako je ovaj iole plemenit, i to je u redu. Ali, desi li se da se ime gospodara preobrazi u ime gospodarice i drage gospe, onda u nj ulazi slast i ljupka žar usled tog preobražaja, a i ljubav sluge prožima tu ljupkost – smernost i slast je to, naime nežnost ispunjena obožavanjem, a to se tada zove 'žar', a kletva srca pada na ono bezdušno stvorenje koje mu se približava sa željom da ga što više razmrsi i ispita opakim pogledom svojih očiju – samo što mu to nikako ne može izaći na dobro! Ako te nazivam gospodaricom moga uma i moga srca, onda to svakako činim zbog toga jer to zahteva običaj i jer sam to tako čuo, shodno ustaljenom obrascu. Ali kako mi je taj obrazac drag i kako je to srećno ispalo po moju glavu i moje srce, naime da se to tako pristoji, to je stvar otmene ćutnje i to je tajna. Da li je to baš milostivo i pametno s tvoje strane da me otvoreno pitaš kako ja to mislim, te meni ostavljaš izbor između laži i greha? To je lažan i okrutan izbor i ja neću da znam za njega! A ono što sam hteo da te zamolim na kolenima, to je da budeš dobra i milostiva prema životu srca!"

Gospa: „O, Osarsife, ti si strašan u svojoj rečitoj lepoti, sa koje se ljudima činiš kao neko božanstvo, pa to i čini da su ti svi podložni, a mene svojom umešnošću bacaš u očaj! Strašno je božanstvo, ta umešnost, to čedo duha i lepote! Za srce koje setno voli ono je smrtonosna blagodet! Kažeš da je moje strasno i iskreno zapitkivanje suviše otvoreno, ali koliko si tek ti otvoren u svom rečitom odgovoru. A zapravo bi lepo trebalo da ćuti i srca radi da ne zbori; ćutnja bi trebalo da obavija sferu lepog kao sveti grob u Abodu, jer kao i smrt tako i ljubav traži ćutnju, štaviše, u ćutnji su jednaki ili izjednačeni, a govor ih povređuje. Mudru obzirnost tražiš za život srca, a izgleda da si na njegovoj strani protiv mene i mog stava koji bi da razmrsi stvari. Ali to znači preokrenuti svet, jer sam upravo ja ta koja se u svojoj nevolji bori za život na taj način što ga uporno istražujem! Šta drugo da činim, dragane moj, i kako sebi da pomognem? Ja sam gospodarica tebi, mom gospodaru i spasitelju, za kojim žudim, i ne mogu da poštedim tvoje srce niti da ne uznemiravam tvoju ljubav, jer bi to bilo šteta za nju. Moram da navaljujem na nju s prilježnom neumoljivošću, kao što bradat čovek navaljuje na nežnu devojku koja sebe ne poznaje, pa mora njenoj poniznosti da otrgne žar a njenoj pobožnosti slast, kako bi i sama mogla na njih da se osmeli i uzmogne da prihvati misao da ti treba da spavaš sa mnom, jer je u tome sadržan sav spas sveta; da to učiniš sa mnom, to je pitanje blaženstva i paklene muke. Za mene su to postale paklene muke, to što su naši udovi odeljeni jedni od drugih, pa mene, kada govoriš o svojim kolenima, na kojima me ti moliš a da ni sama ne znam za šta, naprosto spopada neizreciva ljubomora zbog tih tvojih

kolena, zbog toga što su samo tvoja a ne i moja; zato ona moraju biti sasvim blizu mojih i moraš spavati sa mnom, jer ću inače presvisnuti od jada i načisto propasti!"

Josif: „Drago dete, to ne ide, to nije moguće, priberi se, ako tvoj sluga sme da te moli, i nemoj da se ukopavaš u tu ideju, jer ona odista vodi u zlo. Ti pridaješ preveliku važnost, kao da ti je to od bolesti, tom činu i hoćeš da zemni prah bude kraj zemnog praha; bilo bi to, doduše, za časak jedan divno, ali kakve bi opake posledice iz toga proizašle, i kakvo bi te kajanje potom spopalo, to ti pre samog čina, rasuđujući u groznici, smatraš pustom zabludom. Vidiš, nije dobro i niko ne može pri tome da se oseća dobro kada navaljuješ na mene kao kakav bradat čovek i kao gospodarica tražiš od mene da ti podarim uživanje mojom ljubavlju; ima u tome neke strahote i to ne priliči našim danima. Jer, to sa mojim ropskim položajem i nije tako važno i meni nije teško da shvatim tu misao koju mi ti nabacuješ – čak mogu ne lako nego i suviše lako da je shvatim, ali mi tu misao ne smemo ostvariti iz više nego jednog razloga, iz mnogo više nego samo jednog razloga, iz mnoštva razloga, iz onoliko razloga koliko ima zvezda u sazvežđu Bika. Razumi me dobro, ja ne smem da zagrizem u ljupku jabuku koju mi nudiš jer bismo počinili zlodelo i sve bismo upropastili. Zato ja govorim i zato sam ovako otvoren; ne zameri mi zbog toga, dete moje; kako ja ne smem s tobom da ćutim, to moram da govorim i odaberem reč utehe, jer mi je iznad svega stalo do toga da te utešim, draga gospodarice."

Gospa: „Prekasno, Osarsife, prekasno je za tebe i nas oboje! Ti više ne možeš natrag, a ne mogu ni ja; mi smo se već stopili. Zar ti nisi već zavesama zastro odaju za nas i tako nas zatvorio u mrak; zar nas nisi odvojio od očiju sveta, tako da smo sada jedan par? Zar ti već ne govoriš 'mi' i 'nas', 'mogli bi nas videti', pa spajaš sebe i mene u slatko jedinstvo u tim divnim malim rečima, koje su šifra za sve ono uživanje koje ti nudim i koje je u njima već postignuto, tako da sam čin više ne donosi ništa novo, pošto je izrečeno ono 'mi', jer tajna nas pred svetom već spaja jedno s drugim i nas dvoje smo sa našom tajnom po strani od sveta, pa ne preostaje ništa drugo nego da tu tajnu misao i ostvarimo..."

Josif: „Ne, slušaj, dete, to nije pravo, i ti vršiš nasilje nad stvarima, pa moram da ti protivrečim! Ta tvoja neobuzdana samozaboravnost je ono što me nagoni da zakrilim odaju, pre svega zbog tvoje časti, da oni tamo sa dvorišta ne bi videli gde ti se nalazi glava. A sada ti to tako obrćeš kao da sve to nije važno, kao da se manje-više već sve zbilo i kao da već imamo našu zajedničku tajnu, pa moramo da se zatvorimo u odaju! To ni na koji način nije tačno, jer ja uopšte

nemam nikakvu tajnu, ja samo krijem tvoju; samo u tom smislu i u tom značenju može biti govora o ‘mi’ i ‘nas’, a među nama se ništa nije dogodilo, kao što se ni ubuduće ne sme dogoditi sa onoliko razloga koliko ima zvezda u jednom sazvežđu.”

Gospa: „Osarsife, ljupki lažljivče! Ti nećeš da priznaš našu zajednicu i našu tajnu, a upravo si mi maločas sam priznao da ti je to što ti ja, udvarajući ti se, nudim, nadohvat ruke i da to možeš sam da uzmeš samo ako ti je do toga stalo! Zar to, zlobniče jedan, ne znači sa mnom imati tajnu pred svetom? Zar ti ne misliš na mene kao što ja mislim na tebe? Ali kako bi tek mislio na mene i na to da legneš sa mnom kada bi znao kakvo te uživanje očekuje u naručju nebeske boginje, zlatni sunčev dečače! Dopusti da ti obznanim i šapnem na uvo, potajno da svet ne vidi, u dubokoj senci, šta te očekuje! Jer ja još nikada nisam volela i nikada nisam primila muškarca u moja nedra, nikada nisam dala ni najmanji deo blaga svoje ljubavi i sladostrasnosti, već je svekoliko to blago sačuvano za tebe, i ti ćeš uživati u njemu onako kako to ni u snu nisi mogao da zamisliš. Poslušaj šta ću da ti šapnem: Za tebe, Osarsife, izmenilo se i preobrazilo moje telo i postalo telom ljubavi od glave do pete, tako da, kada budeš ležao kraj mene i kada mi budeš podario svoju mladost i lepotu, nećeš verovati da si sa zemaljskom ženom, nego ćeš, evo ti moje reči, uživati slast bogova sa majkom, suprugom i sestrom, jer, gle, to sam ja! Ja sam ulje koje traži tvoju so kako bi se svetiljka rasplamsala u noćnoj svetkovini! Ja sam njiva koja vapi za tobom u žeđi, ti potope koji sobom valjaš muževnost, ti biće svoje majke, ti, lepi bože, koji nadimajući se treba da polegneš preko nje da se venčaš sa mnom pre nego što me napustiš i da zaboraviš svoj lotosov venac kod mene u vlažnom tlu! Poslušaj, poslušaj samo šta ti šapućem na uvo! Jer svakom mojom reči ja te dublje uvlačim u tajnu koja postoji među nama, i ti već odavna ne možeš da izađeš iz nje, jer smo ionako nas dvoje spojeni najdubljom tajnom, pa samim time uopšte više nema nikakvog smisla da odbijaš ono što hoću da ti dam...”

Josif: „Ali, drago dete – oprosti, oslovljavam te tako jer smo očigledno ipak povezani tajnom usled tvoje pometenosti, zbog čega sam i morao da zakrilim sobu, ali to ne umanjuje snagu razloga, sedmostrukog razloga, sa kojeg te moram odbiti u vezi sa onim što mi primamljivo nudiš, jer ti to hoćeš da me namamiš na močvarno tlo, onamo gde buja jalova trska a ne žito, i ti to hoćeš od mene da napraviš brakolomnog magarca, a od sebe kuju lutalicu – kako onda da te ne štitim od same sebe, a sebe da ne branim od sramnog preobražaja? Jesi li razmišljala o tome šta bi s nama bilo kada bi nas obuzela strast i kada bismo izgubili glave? Zar da dopustim da budeš

zadavljena i da tvoje telo ljubavi bace psima ili pak da ti odseku nos? To čovek sebi ne može zamisliti. A magarca bi dopale silne batine, njega bi čekalo hiljadu udaraca batinom zbog jedne glupe nepristojnosti, ako ga možda ne bi bacili i krokodilima. Takve bi nam 'pouke' zapretile ako bismo dopustili da nas obuzme strast i počinimo to gnusno delo."

Gospa: „Ah, kukavni dečače, kada bi ti samo mogao da zamisliš kakva te do sada neupražnjavana uživanja očekuju kod mene, ti tada ne bi ni o čemu drugome mislio i sam bi se smejao na moguće kazne koje, ma kakve one bile, nikako ne mogu da se uporede sa onim što bi sa mnom doživeo!"

„Eto vidiš", reče on, „draga prijateljice, kako te pometenost unižava i kako te u ovaj čas odvlači na nivo nedostojan čoveka; jer častan čovek odlikuje se sposobnošću da misli dalje od datog trenutka i razmišlja o onome šta će posle biti. A ja se inače ne bojim..."

Stajali su usred zamračene sobe, tik jedno uz drugo, i govorili prigušenim glasom, ali ubrzano, kao ljudi koji raspravljaju o nekoj veoma važnoj stvari, uzdignutih obrva i veoma uzbuđenog, zarumenjenog izraza lica.

„A uopšte se ne bojim", htede upravo da kaže, „moguće kazne za tebe i mene, to mi je najmanja briga. Nego se bojim Peteprea, našeg gospodara, njega samog a ne njegove kazne, kao što se ne plašimo Boga zbog zla koje može da nam nanese, nego zbog njega samog, iz bogobojaznosti. Njemu zahvaljujem za sve što imam, i to što sam u kući u ovoj zemlji, sve to imam da zahvalim njemu – pa kako bih se onda još mogao usuditi da stupim pred njega i da mu pogledam u blage oči, čak i kada ne bih imao da se bojim kazne, ako bih te ja obležao? Slušaj, Eni, i saberi se, u ime Boga, da bi mogla da shvatiš ono što ću ti reći, jer od mojih reči neću odstupiti, a kada se sazna priča o nama i ona dospe u usta ljudi, onda će se i moje reči navoditi. Jer sve što se dešava može da postane priča i da se pretvori u lepi razgovor, a lako može da se desi da se i mi nađemo u jednoj priči. Zato se i ti pričuvaj i misli na priču o sebi da ne bi u njoj postala strašilom i majkom greha! Mogao bih mnogo toga zapletenog da kažem da bih se odupro tebi i svojoj požudi; ali za usta ljudi, za slučaj da će im biti preneseno, reći ću ti samo ono najneophodnije i najprostije što svako dete može da razume, pa ti, evo, kažem ovo: *Sve mi je moj gospodar poverio i u kući nema ničeg tako velikog što bi on od mene skrio, osim tebe, pošto si ti njegova žena. Kako bih onda ja mogao da počinim takvo veliko zlo i da se ogrešim o Boga?* To su reči koje odupirući se žudnji koju osećamo jedno prema drugome, imam da ti kažem za svu budućnost. Jer mi nismo sami na svetu da bismo se jednostavno

predali uživanju u našoj puti i krvi, nego je tu još i Petepre, naš veliki gospodar u svojoj samoći, kojeg mi, budući da treba da vršimo službu ljubavi prema njegovoj duši, ne smemo da povredimo ovakvim činom, pošto bismo obrukali njegovu krhku čast i verolomno izdali savez vernosti. On stoji na putu našem uživanju, i tu nema više šta da se kaže."

„Osarsife", šaputala je ona šušljetajući tik uz njega i spremajući se da mu nešto predloži. „Osarsife, dragi moj, ti koji si već odavno sa mnom povezan tajnom, saslušaj me samo i shvati tvoju Eni pravo... Pa ja mogu..."

Bio je to trenutak u kojem se u stvari tek sasvim jasno pokazalo i obelodanilo zašto i zbog čega se Mut-em-enet zapravo ugrizla za jezik i kakav je davno pripremljeni odgovor tim ranjavanjem htela da mu saopšti na dirljivo bespomoćan i bolno ljupki način; ne da bi mu, kao prvu i poslednju reč, izgovorila reč ponude – ili, ako ne kao prvu, a ono ne kao poslednju, jer ono poslednje i krajnje, zbog čega je ona to i uradila i zbog čega se tako udesila da bi govorila kao dete, bio je predlog koji mu je tog časa podnela, sa svojim velelepnim, plavim žilicama prošaranim i prstenjem ukrašenim rukama na njegovom ramenu i sa obrazom priljubljenim na tu ruku, promucavši ljupko napućenim usnama: „Ja ka moku upiti."

On ustuknu, jer mu je ovo, izrečeno i u ovako ljupkom obliku, bilo premnogo, pošto sam nikada ne bi pomislio niti poverovao da bi ova žena bila u stanju za ovako nešto, iako je već malopre video kako kao lavica pokazuje svoje kandže i dahćući kaže: „Strašna sam samo ja!"

„Mi ka mozemo", šušljetala je ona privijajući se uz njega, dok je on nastojao da se odmakne, „smatnuti i utloniti s puta. Šta ima u tome, sokole moj? Pa nema u tome nista posebnog, jer Tabubu će mi, snaj, na moj mig otmah napaviti otrđenu smesu ili neke kristalske komadiće tajanstvene snage, pa ću ja to tebi da dam u ruke, a ti ćeš mu to sasuti u vino koje pije da bi zagrejao svoje telo; ali, kada ovo bude popio, njegovo telo će se neočekivano ohladiti, a niko neće moći na njemu nešto da primeti zahvaljujući umeću iz crnačkih zemalja; njega će pak ukrcati na lađu i prevesti na zapad, te će tako biti uklonjen sa ovog sveta i više neće stajati na putu našem uživanju! Pusti ti mene samo da ja to udesim, dragi moj, i nemoj se suprotstavljati jednoj tako nevinoj meri! Ta zar njegovo telo nije mrtvo već za života, i zar može biti neke koristi od njega budući da se samo sve više nadima kao kakva beskorisna masa? Kako samo mrzim to njegovo tromo telo otkada mi ljubav prema tebi razdire srce i otkako je moje sopstveno telo postalo telom ljubavi; pa ja to naprosto ne mogu da izrazim rečima, već mi se čini da bih sve to mogla da

izrazim samo krikom. Zato, dragi Osarsife, hajde da ga ubijemo, nema u tome ničeg posebnog. Ili ti je možda žao da štapom pokosiš šupljikavu šeširastu pečurku, jednu odvratnu gljivaru i puharu? Pa to nije nikakvo zlodelo, to je samo uzgredno uklanjanje... A kada on bude bio u svom grobu i kada ga više ne bude bilo u kući, mi ćemo biti slobodni i sami, bićemo blažena ljubavna tela nesputana i neometana obavezama i obzirima, tela koja će moći da se grle do mile volje ne misleći na posledice, i da se ljube usta u usta. Jer, u pravu si, moj božanski dečače, kada kažeš da on stoji na putu našem uživanju i da mu ne smemo naneti sramotu – slažem se sa tim tvojim rečima zazora. Ali baš bi zbog toga i sam morao da uvidiš da ga moramo umoriti i ukloniti sa ovoga sveta, kako bi tako i zazor bio uklonjen i mi mu ne bismo naškodili našim zagrljajem! Zar ti to ne razumeš, mali moj? Ta zamisli samo kakva će biti naša sreća kada pečurka bude bila pokošena i uklonjena i mi budemo bili sami, a ti, s tvojom mladošću, budeš bio gospodar kuće! Ti ćeš to biti zato što sam ja gospodarica, a zna se: onaj ko spava sa gospodaricom, taj je gospodar kuće. I mi ćemo uživati noću, a i danju ćemo biti zajedno; odmaraćemo se na grimiznim jastucima okruženi mirisom narda, dok će nam devojčice i dečaci, glava ovenčanih cvećem, tu pred nama, udarati u strune i izvoditi ljupke kretnje, a mi ćemo, prepuštajući se gledanju i posmatranju, snevati o noći koja je prošla i o onoj koja dolazi. Jer ja ću ti dodati pehar iz kojeg ćemo piti sa istog mesta njegovog zlatnog obruba, i dok budemo pili, naše oči će voditi razgovor o uživanju koje smo doživeli prethodne noći i o onom koje smeramo za narednu noć, i pri tome ćemo naše noge priljubiti jedne uz druge...”

„Nemoj više, saslušaj me već jednom, Muto u pustinjskoj dolini!” – reče on, prekinuvši je. „Moram da te preklinjem... Obično se kaže: ‘Preklinjem te’, ali ovde te reči zaista kazuju ono što doslovno znače i ja zaista moram da te preklinjem ili, štaviše, demona koji govori iz tebe i koji te je očevidno opseo, drugačije ne može biti! Malo vodiš računa o priči o sebi, to se mora reći, i praviš od sebe devojčuru koja će zanavek nositi ime ‘majka greha’. Ta imaj na umu da smo možda, štaviše verovatno, u priči, i saberi se malo! I ja se, kao što vidiš, moram sabrati da bih se svim silama odupro tvom ljupkom navaljivanju, mada mi je to olakšano zaprepašćenjem koje je u meni izazvao tvoj sumanuti predlog da se ubije Petepre, moj gospodar a tvoj počasni muž. Pa to je užasno! Samo je još trebalo da kažeš da nas zbog toga povezuje tajna, pa kako si me ti uvukla u tu zamisao, to je sada, na žalost, postala i moja. Ali da to ostane samo misao i da ne postane stvarnost, za to ću se ja već pobrinuti. Draga Mut! To što mi ti nudiš, život s tobom ovde u kući, pošto iz nje ubistvom uklonimo

gospodara, da bismo uživali jedno u drugome, nikako mi se ne dopada. Na samu pomisao da s tobom prebivam u kući umorstva kao tvoj ljubavni rob i položaj gospodara imam da zahvalim tome što spavam kod gospodarice, ja se gadim samog sebe. Da ne treba možda još i da se obučem u žensku pamučnu haljinu, pa da me takvog svake noći pozivaš na uživanje, mene patvorenog gospodara koji je s tobom zajedno ubio oca da bi spavao s majkom? Jer, upravo bih se tako osećao: Potifar, moj gospodar, meni je kao otac, i kada bih ja živeo s tobom u kući umorstva, osećao bih se kao da to činim sa svojom majkom. Zato te, drago, dobro dete, najprijateljskije preklinjem da se ipak smiriš i da od mene ne tražiš tako veliko zlo!"

„Budalo! Detinjasta budalo!" – odgovori ona svojim zvonkim glasom. „Kako mi to odgovaraš kao neki dečak u svom strahu pred ljubavlju, pa ja taj strah moram da savladam kao gospodarica koja se udvara! Sa majkom spava svako, zar ti to ne znaš? Žena je majka sveta; njen sin je muškarac i svaki muškarac začinje u majci, zar treba da ti objašnjavam najosnovnije stvari? Ja sam Izida, velika majka, i nosim ćubu orlušice! Mut je moje materinsko ime, a ti treba da mi kažeš svoje ime, ljupki sine, u slatkoj noći sveta u kojoj se začinje..."

„Nije tako, nije tako!" – suprotstavi joj se Josif žustro. „Nije to tako kako ti to misliš i obznanjuješ. Moram da ispravim tvoje viđenje stvari! Otac sveta nije nikakav sin majke i on svoj položaj gospodara ne duguje nekoj gospodarici. Njemu ja pripadam i pred njega ja stajem, ja – očev sin, i velim ti jednom zauvek: ja neću na taj način da se ogrešim o Boga, Gospoda, kojem pripadam, da obeščastim oca i da ga umorim i da se sa majkom sparim kao neki bestidni nilski konj. Dete moje, ja rekoh svoje, a sada odoh. Draga gospodarice, molim za dozvolu da odem. Ja te neću napustiti u tvojoj pometnji, to je sasvim sigurno. Tešiću te rečima i bodriću te kako god budem umeo i znao, jer ti to dugujem. Ali sada moram da te napustim, moram da idem i da se pobrinem za kuću mog gospodara."

On je ostavi. Ona još viknu za njim: „Misliš li ti da ćeš mi umaći? Misliš li ti da ćemo pobeći jedno od drugog? Znam, znam ja dobro za tog tvog ljubomornog Boga, za kojeg si zaručen i čiji venac nosiš! Ali ne bojim se ja tog tuđinca i znaću već da ti pokidam venac od čega god da je, pa ću te ja, umesto s tim, okititi bršljenom i vinovom lozom za svetkovinu majke naše ljubavi! Ostani, ljubljeni, ostani, ti najlepši među lepima, ostani, Osarsife, ostani!" I ona se sruši i zajeca.

On razvuče zavesu i ode brzo svojim putem. Ali iza nabora zavese, kada ih je povukao levo i desno, ispadoše, jedan po jedan, tu

skriveni patuljci, jedan beše onaj što ga zovu Dudu, a drugi beše Bogumilče-Šepses-Bes; oni su se, naime, tu zatekli, pošto su se neprimetno prikrali svaki sa svoje strane, pa su stajali jedan kraj drugog u procepu, s jednom ručicom na kolenu a s drugom na uhu, revnosno i napeto osluškujući, jedan iz opakosti, a drugi, sav ustreptao, iz straha, povremeno škrgućući zubima jedan na drugog i preteći šačicom jedan drugome, ne bi li jedan drugog poterali odavde, što ih, međutim, nimalo nije ometalo u osluškivanju, pa nijedan od njih dvojice nije ni ustuknuo.

Ispadajući iz nabora zavese iza Josifovih leđa, njih dvojica zasiktaše sada jedan na drugog sa do slepoočnica podignutim pesnicama i krenuše jedan na drugog u prigušenom gnevu, ljuti neprijatelji jedan drugome onako malešni, a opet toliko, i baš zbog toga, različiti po svojoj prirodi.

„Šta tražiš ti ovde?" – zasikta jedan od njih dvojice – bio je to Dudu, Cezetin suprug – „Ugursuze jedan, uštvo i bezvredni krpelju! Zar si morao da se došunjaš ovamo, tu gde samo ja po pravu i dužnosti imam posla; tornjaj se odavde i gledaj da što pre nestaneš odavde, pešu jedan i bedni komedijašu! Inače ću te tako izlemati da ćeš zauvek ostati na tom mestu, ti balonjo, izrode, nemoćni gade jedan! Vidi ti njega, on bi da prisluškuje i uhodi, derište jedno, i da čuva stražu svom gospodaru i velikom prijatelju, lepotanu, kopiletu iz trščara, tom ništavilu koje je doveo u kuću da je nagrdi i osramoti, da u njoj zagospodari na sramotu zemalja, i da na kraju od gospodarice još napravi drolju..."

„Oh, oh, gle ti protuve, pogani, opakog čudovišta!" – začu se cvrčavi glas onog drugog, dok mu sitno lice od besa beše izobličeno i namreškano u hiljadu bora, a kupa na glavi mu se sva bila nakrivila. „Ta ko to tu osluškuje i prisluškuje da bi uvrebao ono što je sam na đavolski način ispleo i potpaljivao ceduljicama i raznim ujdurmama, pa sada uživa ovde iza zavese, naslađujući se mukama i ljubavnim jadima velikih ljudi i očekujući da nastradaju po njegovom sramnom planu! Ta ko bi drugi bio nego ti, odvratni naduvenko, razmetljivče i viteže od ražnja! Eh, eh, ah, ah, ti baštensko strašilo i viteže skočimišu, ti smešna pojavo na kojoj je sve patuljasto, a ogromna samo jedna stvar, ono muško oruđe koje ti se klati, ti odvratna krevetska huljo..."

„Čekaj samo!" – uzvrati onaj sikćući. „Čekaj samo, ti ništarijo i rupo sveta, ti nikogoviću i otpade jedan, ti nesnosni bedniče! Ako smesta ne odeš odavde, gde Dudu bdi i čuva čast kuće, ja ću te tako udesiti mojim muškim oruđem, ti bedni prdežu jedan, da ćeš me zauvek zapamtiti! A šta te tek čeka i kako ću te tek udesiti, crve jedan, kada budem otišao Petepreu i kada mu budem dobavio kakve

su se stvari zbile ovde u senci i kakve to reči upravitelj šapuće gospodarici u zakriljenoj odaji, to ćeš uskoro moći da vidiš i to će biti prava poslastica za mene! Jer, ti si ga doveo u kuću, tog nikogovića i tu dangubu, i nisi mirovao sa svojim bednim mudrovanjem pred pokojnim upraviteljem, hvaleći se svojim oštrim pogledom patuljka za ljude, za svakovrsnu robu a pogotovo za ljudsku robu, sve dok ovaj nije otkupio propalicu i pored svih mojih upozorenja, pa ga onda namestio u kući, da bi sramotio gospodaricu i od faraonovog velikog uškopljenika napravio rogonju. Ti si kriv za svu tu svinjariju, jer si ti to prvi zamesio, ti na prvom mestu! Zaslužio si da budeš kažnjen i da te bace pred krokodila kao dodatni zalogaj i poslasticu kada mu budu servirali tvog velikog prijatelja, izdevetanog i svezanog."

„Ah, ti pogana jezičino", prodra se Bogumilče sav cepteći i sav izboran od jeda, „odvratna njuško, kojoj reči ne dolaze iz glave nego od negde drugde, pa i nisu ništa drugo do nečista pogan! Pokušaj samo da me dotakneš i da mene, jadnička, ma i najmanje povrediš, pa ćeš već osetiti moje noktiće u svom zbrčkanom licu i u svojim očnim dupljama, jer su oni oštri, a čistome je i dato oružje da ga upotrebi protiv protuve... Ja, ovako malešan, da sam kriv za onu nevolju i onaj jad tamo unutra? Kriva je tome jedna opaka stvar, ona požudna ojađenost koja te obuzela, pa si je đavolski stavio u službu svoje zavisti i mržnje da bi postala klopkom Osarsifu, mom prijatelju. Ali, zar ne vidiš, tvrda glavo, da ti to nije uspelo i da u mog lepotana nema nikakve mane? Ako si već morao da prisluškuješ, zar nisi razabrao da je postojan poput iskušenika i da čuva priču o sebi kao kakav junak? Šta si uopšte razabrao iza nabora zavese i šta si mogao čuti kao svedok, kada si sasvim izgubio svu finoću patuljka, a pamet ti sasvim izlapela, otkako si se pretvorio u pevca? Hteo bih da znam šta ćeš ti to da dojaviš gospodaru o Osarsifu kada tvoje tupave uši sigurno nisu uhvatile ništa pametnoga na onom mestu sa kojeg su osluškivale..."

„Oho", dreknu Dudu, „Cezetin muž i te kako može oštrinom i čulom sluha da se meri s tobom, ti prljavi bedniče, pogotovo kada je reč o stvari u koju je upućen, a u koju se ti ama baš ništa ne razumeš, ti cvrčavi nedotupavko! Zar tamo unutra nije gugutao i grgotao onaj nežni ljubavni par, zar ono dvoje nije poskakivalo i poigravalo od ljubavnog zanosa? U to se razumem i razabrao sam da joj je govorio 'drago dete' i 'dušice', da je rob tako govorio gospodarici, a ona njemu najslađim glasom 'sokole' i 'biće moj', kao i da su se potanko dogovorili kako će uživati kada budu spojili svoja tela i svoju krv. Vidiš li sada da Dudu može da jamči za ono što je čuo? Ali najvažnije što sam čuo iza nabora jeste da su se njih dvoje u svojoj strasti

zaverili da umore Peteprea i da su se dogovorili da ga umore štapom…"

„Lažeš! Lažeš! Eto vidiš da si na tom tvom mestu čuo samo kojekakve gluposti, pa sada hoćeš Petepreu da preneseš nečuvene besramnosti o njima dvoma! Jer sa 'dete' i 'prijateljice' moj mladić je oslovljavao gospodaricu iz puke dobrostivosti i blagosti, da bi je utešio u njenoj pometenosti, a uz to joj je strogo zamerio, zapravo ju je ukorio, što ga je nagovarala da štapom pokosi odvratnu pečurku. Upravo se zadivljujuće poneo s obzirom na svoje godine i do sada nije dopustio da na njegovu životnu povest padne i najmanja mrlja, pored sve tolike slatke navale…"

„I zbog toga ti, glupane, misliš", osorno će Dudu, „da ja ne bih mogao da ga optužim kod gospodara i da mu skrham vrat?! Pa u tome baš i jeste čar ove igre, u tome i jeste karta kojom se dobija partija, upravo je to ono što ti, lutko, ama baš ništa ne razumeš, naime, da uopšte nije važno i da uopšte nije stvar u tome kako se klipan ponaša, više ili manje pristojno ili bludno, nego da se radi o tome da je gospodarica u njega zacopana, da je preko ušiju zaljubljena u njega, i da joj ni do čega na svetu više nije stalo nego da se s njim ljubaka – e, to je već njegova propast i sada uopšte više ne zavisi od njega hoće li uspeti da se spase. Rob u kojeg se zagleda gospodarica neminovno je i u svakom slučaju osuđen da pripadne krokodilu, u tome je klopka i u tome su one mengele u koje će se sam uhvatiti. Jer, ako je voljan da se s njom ljubaka, onda će biti moj. A ako je odbije, onda će time samo još više podjarivati njenu strast i stvari će bivati samo sve gore i gore, tako da će ovako ili onako dopasti krokodilu, a u najboljem slučaju će dospeti pod brijački nož koji će mu zasoliti čorbu, a gospodaricu izlečiti od strasti njegovim uškopljenjem…"

„Ah, ti bezočni zlotvore, ti čudovište!" – kreštao je Bogumilče. „Eto, jasno se vidi i čuje, jednom za svagda, a to ti najbolje i pokazuješ, kakve se grozote mogu desiti i dešavaju u zemlji kada neko od roda patuljaka nije dobar i otmen, kada nije onakav kakav treba da bude nego je obdaren muškim dostojanstvom primerenim rodu odraslih. U takvom slučaju je takav patuljak sasvim sigurno jedna protuva baš kao što si to ti, odvratni stvore i viteže od ljubavnog gnezda!"

Na to mu Dudu uzvrati da će mu Osarsif, pošto brijački nož bude obavio svoje, njemu, šupljoglavcu, još bolje pristajati kao prijatelj. I tako su se prijani Tića i Mića još nekoliko puta uzajamno napadali rečima punim ogorčenja i jeda sve dok se oko njih nije okupila čeljad sa poseda. Onda se raziđoše, jedan da opanjka Josifa kod gospodara, a drugi da ga upozori da se u svakom slučaju i na svaki način čuva

jame koja pred njim zjapi.

Duduova tužba

Kao što je svakome poznato, naslućujući svu nadmenost Dudua, Potifar ovoga nije podnosio zbog čega je i Usir Mont-kav uvek mrgodno gledao na nesolidnog čovečuljka; a poznato je i to da je dvoranin nadzornika svojih sanduka sa nakitom, koliko je to god bilo moguće, držao podalje od sebe, puštajući ga što ređe kod sebe, i da je radi komorničke službe između sebe i njega ubacio posrednike, osobe normalnog rasta, koje su, prvo, svojim stasom bile podesnije da ovoj kuli od mesa navuku odeću i stave nakit, dok bi Dudu pri tome morao da stane na lestvice, i, drugo, zato što su one baš zbog svog normalnog rasta pridavale manje važnosti izvesnim prirodnim darovima i Suncu svojstvenim snagama, pa su se njima i manje razmetali nego što je to Dudu činio, koji se njima celog života razmetao i smatrao ih posebnim razlogom da se ponosi i gordi.

Otuda čovečuljku nije bilo nimalo lako da sporednim putem, koji je, na kraju krajeva, pošto je tako revnosno išao ovamo-onamo između mladog upravitelja i gospodarice, smatrao podesnim, dospe do cilja, naime do gospodara, kako bi mu ‘otvorio oči’ i kako bi ga ‘prosvetlio’. To mu nikako nije polazilo za rukom posle one prepirke sa podrugljivim Vezirom ispred zakriljenog salona, već je danima, štaviše nedeljama, morao da čeka da se najavi, da bude primljen; morao je on, nastojnik, da podmiti robove u komorničkoj službi ili čak i da im zapreti da im neće dati ovaj ili onaj komad nakita ili odeće iz spremišta, tako da će imati neprilika s gospodarem i nevolja s njim ukoliko gospodara ne budu ponovo i hitno obavestili da Dudu hoće i mora s njime da govori o veoma važnoj kućnoj stvari; i tako je, dakle, čitave mesečeve četvrti morao da se trudi, da moljaka, da besno kopa nogama i intrigira dok nije dospeo do milosti do koje mu je bilo stalo više nego što je i sam mislio, duboko uveren da će umeti da je dobro iskoristi i da ubuduće više neće imati takvih teškoća, jer ovakva usluga, kakvu je naumio da učini gospodaru, mora zanavek da mu obezbedi njegovu ljubav i milost.

I tako je na kraju uporni čovečuljak darovima privoleo dva roba iz kupatila da sa svakim krčagom vode koji gospodaru naliju preko

grudi i leđa naizmence ponavljaju iste reči: „Gospodaru, seti se Dudua!", a zatim da reči ponavljaju i kada kula od mesa, sa koje se slivala voda, iz udubljene kade stupi na kamene pločice poda da bi je tamo obrisali namirisanim peškirima, sve dok ovaj najzad nije zgađeno naložio: „Neka dođe i zbori". Na to dadoše znak robovima za masažu i mazanje koji su čekali u spavaćoj sobi, a i njih je Dudu privoleo da mu budu na usluzi, te ovi pustiše patuljka iz zapadne dvorane, gde mu je od nestrpljenja već dolazilo da svisne, da uđe u odaju sa nišom za krevet. On visoko podiže svoje sitne dlanove prema stolu za masažu, na kojem se faraonov prijatelj bio ispružio da bi svoje telo prepustio rukama slugu, a svoju patuljastu glavu postavi između izdignutih ručica, tako da je u tom iskošenom položaju ostavljala utisak poniznosti, sva usredsređena na to da čuje neku reč iz Petepreovih usta ili pak da uhvati pogled njegovih očiju. Međutim, nije bilo ni jednog ni drugog, jer je komornik samo tiho stenjao pod snažnim zahvatima slugu koji su mu nardovim uljem trljali ramena, kukove i bedra, debele ženske ruke, gojazna prsa, pa je čak i svoju majušnu i plemenitu glavu, usađenu u gomilu mesa, koja je bila položena na kožnom jastučetu, okrenuo na drugu stranu – što je za ovog bilo u najvećoj meri uvredljivo; ali zbog svoje stvari od koje se toliko nadao nije smeo nipošto da odustane i da se obeshrabri.

„Neka ti sudbina udeli deset hiljada godina do kraja života", prozbori on, „tebi koji si na čelu ljudi, bojniče vladarev! Četiri vrča za tvoje iznutrice, a za tvoj trajni lik kovčeg od alabastera!"

„Hvala", uzvrati Petepre. Rekao je to na vavilonskom, kao kada bi neko od nas rekao „mersi", i dodao: „Misli li ovaj tu dugo da govori?"

„Ovaj tu" – to su bile opore reči. Ali Duduova stvar je i suviše obećavala; nije hteo i nije smeo da se obeshrabri.

„Ne dugo, gospodaru, sunce naše", odgovori on. „Štaviše, biću kratak i jezgrovit."

I na znak Petepreove male ruke, on isturi jednu nogu, položi svoje badrljke od ruku na leđa, te, pošto je uvukao donju usnu, a gornju dostojanstveno isturio nad ovu poput neke nastrešnice, stade da podnosi svoj izveštaj, sasvim svestan toga da ga neće morati dovršiti u prisustvu slugu koji su obavljali masažu, nego da će ih Petepre brzo otpremiti kako bi ga nasamo saslušao.

Kako je bio zamislio svoje izlaganje, moglo bi se reći da je ono bilo spretno, samo da je bilo malo osećajnije. Započeo je pohvalom bogu žetve Minu, kojeg su na nekim mestima poštovali kao poseban oblik najviše sunčeve snage, ali mu je Amun-Re morao reći svoje ime, pa je

kao Amun-Min ili Min-Amun-Re s njime činio jednu osobu, tako da je faraon bez okolišenja govorio o „svom ocu Minu”, kao i o „svom ocu Amunu”, i to pre svega za svetkovine u čast krunisanja i žetve, kada je u Amunu dolazilo do izražaja svojstvo Mina, te bi on bio taj plodotvorni bog, zaštitnik putnika kroz pustinju, bogat perjem i nabujao od rasplodne snage, itifaličko sunce. Njega je, dakle, Dudu dostojanstveno prizivao i na njega se pozivao, moleći gospodara za dopuštenje da kao viši član kuće i pisar odaje u kojoj se čuva gospodareva odeća svoju revnost, svoju brigu za poslove ne ograniči samo na uži krug obaveza vezanih za njegov položaj, nego da on, suprug i otac, roditelj dvoje lepo izrasle dece, koja se zovu tako i tako, kojima će se, ako znaci ne varaju, a po priznanju gospođe Cezete izrečenom na njegovim grudima, jamačno uskoro pridružiti i treće, – nego da on, dakle, i sam umnožitelj kuće i njenog ljudstva i duboko privržen veličanstvu Mina (odnosno Amuna u njegovom svojstvu Mina), svoju pažnju posvećuje svemu, i to upravo sa stanovišta čovekove plodnosti i razmnožavanja, budući da je sve vesele događaje koji se zbivaju među pripadnicima kuće, kao što su sklapanje braka, bračni blagoslovi, svadba, bremenitost i rođenje, uzeo pod svoj lični nadzor, pomno ih prateći i beležeći, na taj način što kućnoj čeljadi u tim stvarima daje savete, te ih podstiče i svojom sopstvenom ličnošću daje primer bodrosti i čvrstog reda. Jer, od primera odozgo, reče Dudu, ovde mnogo toga zavisi, – naravno, ne s najvišeg vrha gde se, razume se, ni o jednoj stvari, pa tako ni o ovoj, ne vodi, niti može voditi posebna briga. Otuda je važnije i čak i neophodnije da se pravovremenim predupređenjem onemogući sve što bi ovaj besprimerni, uzvišeni vrh moglo da uznemiri u njegovom miru i da čak počem dođe do toga da na mesto dostojanstva prodre upravo ono što čini njegovu suprotnost. A oni, pak, koji stoje tik do najviših, oni su, po njegovom mišljenju, mišljenju jednog patuljka, dužni da onim nižima prednjače dobrim primerom, i to kako u pogledu delotvornosti, tako i u pogledu držanja reda. Da li se gospodar, naše sunce, slaže s ovim što je do sada rečeno?

Petepre sleže ramenima i okrete se na stomak da bi maseri mogli da obrade njegova snažna leđa, ali onda podiže svoju malešnu glavu i upita šta to ima da znači, ono o narušavanju mira i ono o dostojanstvu i njegovoj suprotnosti.

„Tvoj vrhovni sluga će odmah reći koju o tome”, odgovori Dudu. I on poče da govori o pokojnom upravitelju Mont-kavu koji je za svog života strogo vodio računa o svom držanju, pa se na vreme oženio jednom činovničkom kćerkom, sa kojom bi upoznao, ili bi gotovo upoznao roditeljsku sreću da stvari nisu krenule naopako i da mu

nije bila određena drugačija sudbina, tako da je, utučen, ostatak svog života proveo kao udovac, pošto je, u svakom slučaju, pokazao svoju dobru volju. Toliko o njemu. A sada bi Dudu da govori o lepoj sadašnjici, lepoj ukoliko je pokojnik našao sebi ravnog naslednika – ili ako ne baš sebi ravnog (jer se radi o strancu), a ono ipak naslednika koji u pogledu svojih duhovnih darova nikako ne zaostaje za njim, te sada na čelu kuće imamo nesumnjivo valjanog mladića – doduše neobičnog imena, ali prijatnog izgleda, mladića koji lepo govori, ali i prepredeno – ukratko, jednu osobu izvanrednih svojstava."

„Blesan", promrmlja Petepre s glavom na prekrštenim rukama; zaista, nema ničeg gluplјeg od pohvale upućene nekom predmetu čiju bismo pravu procenu hteli da zadržimo za sebe.

Dudu to preču. Moguće je da je gospodar rekao „blesan", ali on za to nije hteo da zna, pošto je morao da očuva svoju hrabrost i svoje raspoloženje. On čak nije u stanju, reče, dovoljno pohvalno da istakne zavodljiva i blistava, štaviše u nekom pogledu zbunjujuća svojstva ovog mladića, jer upravo ta svojstva i daju posebnu težinu celoj ovoj stvari i izazivaju onu zabrinutost u pogledu reda i blagodeti u kući, na čije je čelo dospeo zahvaljujući baš tim svojstvima.

„Šta to ovaj tu trabunja?" – promrsi Petepre, ovlaš podigavši glavu i kao da će se okrenuti prema maserima. „Svojstva nastojnika da ugrožavaju red kuće?"

„Trabunjati" je bilo isto tako oporo kao i ono ponavljano „taj tu". Ali, patuljak se nije dao zbuniti.

„To ona, dakako", nastavi on, „u drugačijim okolnostima od ovih, koja, na žalost, sada vladaju, nikako ne bi mogla, već bi bila pravi blagoslov za kuću, kad bi postojala ili, tačnije rečeno, da su već ranije postojala u okviru onih granica i zakonskih odredbi koje su neophodne takvim svojstvima – kakva su: privlačna spoljašnjost, prepredenost i čar govora – kako u svojoj sredini ne bi širila nemir i izazivala nespokojstvo i rastrojstvo." I Dudu se požali da mladić, nastojnik kuće, čija su religiozna shvatanja, prirodno, sasvim nejasna, ne ukazuje dužno poštovanje veličanstvu Mina, da je na tom svom visokom položaju neoženjen i da nikako ne može da se privoli da sklopi brak koji bi odgovarao njegovom poreklu – recimo sa vavilonskom robinjom Ištarumijom iz kuće žena – pa da tako sa svoje strane poveća broj dece u kući. To je šteta i nikako nije dobro; to je podozrivo; to je opasno. Jer sve to ne ide samo nauštrb moći i ugleda kuće, nego se time zanemaruje i pomenuti primer bodrosti, delotvornosti i reda, a time još, kao treće, i što je posebno važno, onim zavodljivim svojstvima, koja mladom upravitelju niko ne osporava, nedostaju

omeđenost i blagotvorna odmerenost, koji su toliko neophodni – a koji su već odavno bili potrebni – da ne bi raspaljivala strasti, da ne bi zanosila glave, mutila pamet, ukratko: da ne bi uokolo izazivala zlo, i to ne samo uokolo među sebi ravnima, nego još i dalje i izvan tog kruga, delujući poput nečeg uzvišenog."

Muk. Petepre se prepustio masaži i ne proslovi ni reč.

Ili-ili! – oglasi se Dudu. Mladić takve prirode trebalo bi ili da bude usidren u bračnu luku, kako njegova svojstva uokolo ne bi divlje i pogubno raspaljivala strasti, koje bi mogle da budu obuzdane i smirene samo u bračnoj luci, ili bi, pak, još bolje bilo da se pribegne nožu i njime dovede do blagotvornog smirenja, te bi se na taj način i najviše osobe poštedele uznemirenja i sačuvale od opasnosti da im budu ukaljani čast i dostojanstvo.

Ponovo muk. Petepre se odjednom okrete na leđa, tako da su maseri koji su se njime bavili za trenutak zbunjeno zastali, s rukama u vazduhu, i podiže glavu prema patuljku. On ga odmeri od glave do pete, pa onda od pete do glave, što je za njegove oči predstavljalo sasvim kratku razdaljinu, pa onda ovlaš pogleda preko, na stolicu na kojoj su ležali komadi njegove odeće, njegove sandale, njegova mahalica i drugi priručni pribor. Onda se ponovo okrete, položivši čelo na ruke.

Njega svega obuze gnev, hladan gnev poput jeze; bila je to neka vrsta prestravljenosti zbog toga što je ovaj odvratni čovečuljak od tri palca zapretio da mu poremeti mir. Očigledno je da ova sujetna nakaza nešto zna i hoće to da mu saopšti, što je, ako je bilo istinito, svakako bilo neophodno da i on, Petepre, sazna, ali je on saopštavanje te stvari istovremeno doživljavao kao grubu neljubaznost. „Je li u kući sve u redu? Nikakvih posebnih događaja? Je li gospodarica dobro?" Očigledno se radi o tome i očigledno neko hoće, čak i neupitan, da mu na to pitanje dâ neprijatan odgovor. On ga je mrzio, naročito je njega mrzio; inače zapravo nije bio sklon da bilo koga mrzi, – da pitanje istinitosti još ostavimo po strani. Trebalo je, dakle, da sada otpremi masere i da sa muževnim čuvarem časti ostane nasamo u četiri oka, da bi mu napao čast, bilo istinom, bilo praznim opanjkavanjima. Čast! Treba samo promisliti šta bi to moglo biti u sklopu onoga o čemu se ovde radilo. Mogla bi to biti polna čast, čast bračnog pevca koja se sastoji u tome da supruga suprugu bude verna u znak potvrde da je on jedan divan pevac bez ikakvih mana, s kojim ona tako lepo uživa da joj uopšte ne pada na um da se ogleda za drugim, a udvaranje nekog trećeg za nju, tako zbrinutu, ne predstavlja ama baš nikakvo iskušenje. Dogodi li se to ipak i upusti li se ona sa nekim drugim, onda je to samo znak da stvari stoje sasvim

obrnuto: da polno obeščašćenje uzima maha, da je bračni petao postao rogonja, a to znači kopun, jer mu je nežna ruka na glavu stavila smešne rogove, te da bi se spasilo što se još da spasiti, on mora onoga kod kojeg je žena mislila da će se bolje naslađivati da probode u dvoboju, pri čemu bi najbolje bilo da odmah ubije i nju, kako bi takvim upečatljivim krvavim delima vaspostavio svoj muški ugled, kako u sopstvenim očima, tako i u očima sveta.

Čast! Petepre uopšte nije imao časti; on je nje bio lišen u puti; on u svom stanju nije znao za to petlovo blago i njemu je bilo strašno kada bi drugi, kao, očevidno, ovaj patuljasti zaštitnik časti, u njegovo ime od toga pravili veliku i važnu stvar. No zato je on imao srce, i to srce koje je bilo obdareno osećanjem za pravednost, a to znači smislom za pravdu drugih; ali je to bilo i jedno osetljivo srce koje se uzdavalo u obzirnu privrženost tih drugih, štaviše, u njihovu ljubav, pa bi gorko patilo ako bi bilo iznevereno. Za tog predaha, dok je vladao muk i dok su se maseri ponovo prihvatili svog posla na njegovim snažnim leđima, a on lice zabio u svoje debele ženske ruke, njemu munjevitom brzinom kroz glavu prođe mnogo toga što se odnosilo na dve osobe u čiju se ljubav i vernost odista tako predano uzdavao da se jamačno moralo reći da ih voli. Bila je to Mut, njegova počasna supruga, koju je, naravno, pomalo i mrzeo zbog prekora koji mu, doduše, nije mogla uputiti, ali mu ga je samim svojim postojanjem ipak upućivala, a prema kojoj je opet, ne samo zbog sebe, od sveg srca hteo da se pokaže i dokaže u svoj svojoj ljubavi i moći; i bio je to Josif, blagotvoran mladić, koji je umeo da mu ulije veće samopouzdanje nego što je to bilo u stanju da učini vino, a prema kojem on, na zahtev i uporno traženje žene u večernjoj dvorani, na svoju veliku žalost, nije mogao, a nije ni hteo, da pokaže svoju ljubav i moć. Petepre je pomalo naslućivao šta joj je zapravo tada odbio; među nama rečeno, on je već tada, prilikom onog bračnog razgovora, pomalo naslućivao da su razlozi zbog kojih je ona od njega tražila da Josif bude udaljen iz kuće zapravo bili puki izgovori i svojevrsna izgovaranja i da mu je taj zahtev uputila iz straha pred samom sobom, radi njegove sopstvene časti. Ali kako je bio lišen časti, to mu je njen strah manje značio od poseda mladića koji je umeo da mu snaži njegovo samopouzdanje. On je njega pretpostavio njoj, pa je, budući da je ženu prepustio samu sebi, doveo do toga da su njih dvoje sebe pretpostavili njemu i izdali ga.

On je to uvideo. To mu je zadavalo bol, jer je imao srce. Ali on je to i razumeo, jer je to srce naginjalo pravednosti – iako možda samo radi lagodnosti i zato što pravednost oslobađa od gneva i osvetoljublja. Da je ona i najpouzdanije utočište dostojanstva, to je dobro

osećao. Izgledalo je da ovaj odvratni čuvar časti hoće da mu dojavi, da mu saopšti, da je njegovo dostojanstvo ugroženo i da mu preti opasnost od izdajstva. Kao da, mislio je on, dostojanstvo prestaje da bude dostojanstvo ako u bolu mora da skrije svoju glavu pred izdajstvom! Kao da izdani nije dostojanstveniji od izdajnika! A ako pak nije, zato što je kriv i što je izazvao izdaju, onda još uvek postoji pravednost koja će naterati dostojanstvo da prizna svoju krivicu i prizna pravo drugima, pa se na taj način u njoj ponovo vaspostavi.

Za pravednošću, je, dakle, težio Petepre, evnuh, odmah i unapred, bez obzira na to šta će mu saopštiti onaj koji bi na hajkački način da zaštiti čast. Pravednost je nešto što se odlikuje duhovnim svojstvom nasuprot putenom svojstvu časti, a pošto mu je ova nedostajala, to je bio upućen na onu. Na elementu duhovnog gradio je i svoj odnos prema ono dvoje koje je, kako je hajkač i dostavljač, neupitan, izgleda, hteo da ga obavesti, prema njemu postalo verolomno. Jaka duhovna snaga, kako mu je bilo poznato, obuzdavala je njihovu pӳt, jer je oboje spadalo među pošteđene i u duhu išlo jedno uz drugo: ona, u najvećoj meri utešena žena, Amunova inoča, nevesta njegova hrama koja je pred njim plesala u tesno pripijenoj haljini boginje, i on, omiljeni mladić sa vencem pošteđenosti u svojoj kosi, dečak „Ne-dotiči-me-se”. Je li plot ovladala njima? On se sav sledi od prestravljenosti pri toj pomisli, jer je put bila njegov neprijatelj, ma koliko da je imao u velikim količinama, a tu i tamo, kada bi pri povratku kući upitao: „Je li sve u redu? Nije se ništa dogodilo?”, u podsvesti bi se pojavila briga da je u međuvremenu put možda prevagnula nad obzirno obezbeđujućim, ali nepouzdanim uticajem duha, pod čijim okriljem se kuća nalazila, i da je usled toga došlo do neke strašne pometnje. Ali ta ledena jeza bila je sjedinjena sa gnevom jer se pitao: zar je on to morao da zna i zar ga nisu, i pored svega, mogli ostaviti na miru? Ako je ono dvoje iza njegovih leđa savladala put i ako su pred njim imali neke tajne, onda je upravo u toj tajnosti, u prevari, bilo još dovoljno obzirne ljubavi, na kojoj je bio spreman da im bude zahvalan. Ali zato nikako nije mario za ovog bednika tu, za tog razmetljivca koji bi da mu saopšti stvari koje uopšte nije tražio, pa bi kao mali nadmeni branitelj časti da izvede drski napad na njegov mir.

„Hoćete li skoro biti gotovi?” – upita on. Pitanje je bilo upućeno maserima koje je morao da otpremi, ali to nije rado činio, no na to ga je prisiljavao ovaj nitkov sa svojim potkazivanjem; međutim, hteo-ne hteo, morao je da ih udalji. Bila su to, doduše, kao noć dva glupa i tupa čoveka, koja su tu svoju glupost naprosto svesno negovala u sebi kako bi mera njihove gluposti odgovarala njihovom poslovično

grubom pozivu i da stvarno budu glupi kao maseri. No, iako do sada sigurno nisu ništa razumeli od onoga što je rečeno, a teško da bi razumeli i nešto od onoga o čemu će nadalje biti reči, Petepre je ipak bio prisiljen da popusti nemuštom zahtevu svog uznemiritelja i da s njim ostane u četiri oka. Utoliko je bio ozlojeđeniji na njega.

„Da mi niste otišli dok ne budete bili posve gotovi", reče on, „i nemojte mnogo da hitate. Ali ako ste gotovi, onda mi dodajte čaršav i gledajte da polako nestanete."

Njima nikada i nikako ne bi palo na um da odu, a da nisu završili svoj posao. Ali kako su zaista bili gotovi, to oni rasprostreše čaršav preko gospodareve telesine sve do vrata, baciše se na svoja samo dva palca široka čela i povukoše se ispruženih lakata, nekako se čudno ljuljajući i pomerajući, što je na svoj način upečatljivo predočavalo njihovu svesnu i savršenu glupost.

„Priđi bliže, prijatelju moj!" – reče komornik. „Priđi samo koliko god te volja i koliko ti se čini neophodnim za ono što želiš da mi kažeš, jer izgleda da se radi o nečem toliko važnom da ne bi bilo uputno da stojiš podalje od mene, pa da moraš da vičeš, – o stvari, jamačno, koja nas dovodi u odnos prigušene poverljivosti, što joj uzimam kao prednost, bez obzira na to kakvih svojstava ona inače bila. U tebi imam dragocenog slugu; ti si, doduše, mali, daleko si ispod prosečnog rasta, i u tom pogledu si malo luckasto stvorenje, ali imaš dostojanstva i težine, a raspolažeš i svojstvima koja ti daju pravo da pored svoje komorničke službe svojim budnim okom nadzireš celu kuću i namećeš se za nadzornika svega onoga što se odnosi na plodnost u ovoj kući. Doduše, ja se ne sećam da sam te za to odredio i da sam ti poverio tu službu, – toga se nikako ne sećam. Ali te naknadno potvrđujem u toj službi, jer ne mogu da poreknem da si naprosto pozvan za tu službu. Ako sam te dobro razumeo, gone te osećanja ljubavi i dužnosti da mi iz delokruga poslova stavljenih pod tvoj nadzor saopštiš obespokojavajuća zapažanja i da me upoznaš sa zbivanjima koja bi mogla da izazovu neke pometnje?"

„Naravno, baš tako!" – odgovori Josifov protivnik odlučno na ove reči, pri čemu je, s obzirom na njihov u osnovi ohrabrujući karakter, prečuo onaj pomalo uvredljivi ton koji je bio sadržan u njima.

„Vernost zabrinutog sluge dovodi me pred tvoje lice da tebe, gospodara, naše sunce, upozorim na opasnost, zbog koje je, budući da se radi o bliskoj, gorućoj opasnosti, valjalo da me već ranije, shodno mojim molbama, primiš, jer veoma lako, štaviše svakog trena, može da se ispostavi da ovo upozorenje dolazi prekasno."

„Ti me plašiš."

„To mi je žao. Ali, s druge strane opet, moja namera upravo i jeste da te uplašim, jer je opasnost izuzetno velika, pa pored sve oštroumnosti kojom sam se poslužio, tvoj sluga nije u stanju da pouzdano kaže da li je već prekasno i da li obeščašćenje tvoje ličnosti možda već predstavlja svršenu stvar. U tom slučaju, ne bi bilo prekasno samo još utoliko što si još živ."

„Preti li to meni smrt?"

„Oboje; sramota i smrt."

„Jedno bih dočekao dobrodošlicom ako drugo ne bih mogao da izbegnem", reče Petepre otmeno. „A otkuda mi prete te opake stvari?"

„Ja sam", odgovori Dudu, „u nagoveštavanju izvora opasnosti otišao tako daleko da sam postao nejasan. Samo strah da bi mogao celu stvar da razumeš mogao bi da bude objašnjenje za to da me nisi razumeo."

„U kakvom se teškom položaju nalazim", uzvrati Petepre, „to mi pokazuje tvoja drskost. Ona očigledno odgovara nevolji u kojoj sam se našao i meni ne preostaje ništa drugo nego da pohvalim tvoju veru u revnost iz koje ona izvire. Priznajem da je moj strah da bih mogao razumeti nesavladiv. Pomozi mi da ga savladam, prijatelju moj, i kaži mi istinu otvoreno i bez uvijanja, tako da mom strahu ne ostane nikakva mogućnost da se pred njom sakrije!"

„Pa dobro", odgovori patuljak, isturivši sada svoju drugu nožicu i oslonivši pesnicu o bok. „Tvoj položaj je, eto, takav da su svojstva mladog upravitelja, koja ničim sputana uokolo slobodno i divlje podstiču strasti, u grudima gospodarice Mut-em-enet, tvoje supruge, zapalile vatru i da plamen sa dimom i pucketanjem već zahvata grede tvoje časti koje se svakog časa mogu srušiti i pod sobom pokopati i tvoj život."

Petepre povuče čaršav kojim je bio pokriven još više nagore, preko brade i usta, sve do nosa.

„Ti hoćeš da kažeš", upita on pod čaršavom, „da gospodarica i mladi upravitelj nisu samo bacili oko jedno na drugo, nego da mi povrh toga rade i o glavi?"

„Baš tako!" – odgovori patuljak i snažnim pokretom izmeni pesnicu na boku. „To je položaj u koji je dospeo čovek koji je još maločas stajao tako snažno i visoko kao ti."

„A kakve dokaze", upita pukovnik prigušenim glasom, pomerajući čaršav ustima, „imaš za tako strašnu optužbu?"

„Moja budnost”, odgovori Dudu, „moje oči i uši, oštrovidost koju je revnost za čast kuće podarila mom posmatranju, neka ti budu svedoci, sažaljenja dostojni gospodaru, neprijatne i strašne istine mog otkrića. Ko bi mogao da kaže koje je od njih dvoje – jer se sada o ovim po položaju tako različitim osobama mora govoriti „ono dvoje” – prvo bacilo oko na ono drugo? Njihove oči su se srele i prestupnički utonule jedne u druge, eto to je sve. Jedno nam mora biti jasno, veliki gospodaru, a to je da je Mut u pustinjskoj dolini – žena koja sama spava u svom krevetu; a što se pak upravitelja tiče, e pa on raspaljuje strasti uokolo. Koji bi to sluga sebi dopustio da mu takva gospodarica dva puta dâ znak? To bi pretpostavljalo ljubav i vernost prema gospodaru gospodarice, a ona se očevidno neće naći na najvišem upraviteljskom položaju, nego samo na gospodaru najbliže postavljenim nastojničkim mestima... Ko je tu kriv? Kakve vajde od istraživanja ko je prvi bacio oko na onog drugog i u čijim je čulima prvo proklijalo nedelo? Krivica mladog upravitelja nije samo u tome što je učinio, nego je ona data već samim njegovim postojanjem i ovakvim njegovim prisustvom ovde u kući, gde njegova svojstva mogu slobodno uokolo da raspaljuju strasti, neobuzdavane niti bračnom posteljom niti brijačkim nožem; i kada se gospodarica sva zapali za slugom, onda to ide na njegov račun i na račun njegove glave, i njegova je krivica pri tome isto tolika kao da je izvršio bestidan napad na Čistu. I shodno tome s njim treba i postupiti. Eto tako je to i stvari ti, na žalost, ovako stoje: oni su u veoma živom dosluhu. Slatka pisamca koja sam lično video, tako da mogu da svedočim o njihovoj strastvenosti, idu između njih dvoje ovamo-onamo. Pod izgovorom da treba da razmotre stvari koje se tiču gazdinstva sastaju se čas ovde čas onde: u ženskom salonu, gde je gospodarica za ljubav sluge postavila kip Horahtea, u vrtu i tamo u kućici na onom uzvišenom delu, pa čak i u ličnoj odaji gospodarice u tvojoj kući ovde – na svim tim mestima sastaju se njih dvoje tajno i već odavno ne razgovaraju o časnim stvarima, nego se o njima samo palaca jezikom, a u stvari se guguče, grgolji i strasno šapuće. Koliko su u svemu tome već daleko dospeli i da li je došlo dotle da su već uživali u pýti i krvi onog drugog, tako da je kasno za svako predupređenje, te je jedino još preostala osveta, to ne bih mogao da ti kažem potpuno i bezuslovno pouzdano. Ali ono što mogu da uzmem na svoju glavu pred svakim bogom i pred tobom, poniženi gospodaru, kao sigurnu i nesumnjivu istinu, jer sam to čuo svojim ušima iza zavese, to je da su se gugučući dogovorili kako da te štapovima udaraju po glavi sve dok ne budeš izdahnuo, pa da se onda ovde u kući, pošto te umorstvom budu uklonili iz nje, potpuno prepuste svojoj strasti na cvećem iskićenoj postelji kao gospodar i gospodari-

ca."

Posle ovih reči Petepre navuče čaršav sasvim preko glave, tako da se više nije mogao videti. Tako on ostade neko vreme, pa se Duduu učini da to već predugo traje, iako mu je isprva bilo drago da gleda kako gospodar leži kao neka bezoblična masa, pokriven svojom sramotom i sasvim iščezao pod njom. Ali ovaj iznenada zbaci čaršav sa sebe i napola se ispravi, okrenut prema patuljku, pri čemu je svoju sitnu glavu podupro svojom malenom šakom.

„Duboko sam ti zahvalan", reče on, „nastojniče mojih sanduka, na tome što si za mene eruirao" („eruirao" je bila vavilonska tuđica) „da bi spasao moju čast, odnosno da bi utvrdio da je ona već izgubljena i da možda još jedino preostaje da se spasava goli život, – ne radi samog života, nego radi osvete moram da mislim na njegovo spasavanje i od ovog časa da se posvetim toj strašnoj stvari. Opasnost koja mi preti sastoji se u tome da bih misleći samo na kaznu, mogao da zaboravim na isto tako važno izražavanje zahvalnosti i nagrađivanje koje ti dugujem za tvoja otkrića. Koliko sam zaprepašćen i ljut zbog ovoga što sam čuo, toliko sam iznenađen očevidnim dokazima tvoje ljubavi i vernosti. Da, priznajem da sam iznenađen – trebalo bi da se obuzdam, to dobro znam; jer, zar se ne događa počešće da nam dobro dolazi s one strane s koje to najmanje očekujemo, s one strane koju baš nismo zadužili uvažavanjem i poverenjem! Ipak, ne mogu da se otmem osećanju neverovatne začuđenosti. Ti si jedna grdoba i nakaza, jedan neobičan patuljasti lakrdijaš, koga je komornička služba zapala više šale radi a ne iz nekih ozbiljnih razloga; ti si jedan napola smešan napola odvratan tip, a to u tvom slučaju dolazi još više do izražaja zahvaljujući tvojoj potrebi da se razmećeš. Ne graniči li se u tim okolnostima sa neverovatnim, ili možda čak i prekoračuje tu granicu, da je tebi uspelo da prodreš u tajni život najviših tu pored mene, najviših osoba u kući i da, na primer, pročitaš slatka pisamca koja, prema tvojoj tužbi, idu ovamo-onamo između mladog upravitelja i gospodarice? Zar ja ne bih morao, ili ne bih mogao, da posumnjam u postojanje tih hartija sve dok mi se čini da to spada u po dračje neverovatnog, odnosno da posumnjam u to da ti je uspelo da u njih zaviriš? Ta za to si ti, dragi moj, morao sebi da izboriš ulogu odabrane poverljive osobe kojoj će biti povereno da prenosi ta pisma, a kako da mi se to s obzirom na nesumnjivu rugobu tvoje ličnosti učini verovatnim?"

„Strah", odgovori Dudu, „da ćeš morati da poveruješ u svoju sramotu i u tužno poniženje navodi te, jadni gospodaru, da tražiš razloge da mi ne veruješ. Pri tome se zadovoljavaš veoma lošim razlozima – toliki je tvoj strah, od kojeg sav drhtiš, pred istinom,

koja ti, dakako, pokazuje tako posprdno i jadno lice da postaje sasvim jasno zašto se toliko treseš. Ta uvidi sam koliko su tvoje sumnje neosnovane! Ja nisam morao ulagivanjem da osvojim poverenje izabrane osobe koja je prenosila strasna pisma, jer ta izabrana osoba bio sam ja sam."

„Neverovatno!" – reče Petepre. „Ti si prenosio pisma, ti, jedan tako malen i smešan stvor? Moje poštovanje prema tebi počinje osetno da raste već pod utiskom onoga što si mi rekao; ali ćeš morati još dosta toga da objasniš pre nego što ti sve poverujem. Toliko ti, dakle, gospodarica veruje i ti si u takvom prijateljskom odnosu s njom da ti je na takav način poverila svoju sreću i svoju krivicu?"

„Baš tako!" – reče Dudu, promenivši odlučno nogu na kojoj je stajao i pesnicu kojom se odupro o bok. „I ne samo da mi je dala da prenosim pisma, nego sam ih joj ja diktirao u trsku. Jer ona uopšte nije imala pojma o slatkim pismima, pa sam ja, svetski čovek, prvo morao da je podučim u vezi sa tim nežnim sredstvom."

„Ko bi to pomislio!" – čudio se komornik. „Sve više i više uviđam koliko sam te potcenio i moje poštovanje prema tebi sve brže i nezadrživo raste. Ti si to radio, pretpostavljam, sa namerom da stvari dovedeš do krajnjih mogućih granica i da vidiš dokle će gospodarica ići u svojoj krivici."

„To se samo po sebi razume", potvrdi Dudu. „Iz ljubavi i vernosti prema tebi, poniženi gospodaru, ja sam tako postupio. Zar bih inače stajao ovde i zar bih ti sve ovo preneo da bi mogao da se osvetiš?"

„Ali kako si ti to", htede Petepre da zna, „ti koji na prvi pogled izgledaš tako neobično i odvratno, uspeo da stekneš poverljivo prijateljstvo gospodarice i da postaneš saučesnikom njene tajne?"

„To se zbilo istovremeno", odgovori patuljak. „Oboje odjednom. Jer kao i svi dobri, jedio sam se i ljutio u Amunu zbog strančevog prepredenog napredovanja u kući i bio sam nepoverljiv prema njemu i pun podozrenja zbog prepredenosti njegova srca – ne bez razloga, kao što ćeš se i sam složiti s tim, pošto te sada na bestidan način obmanjuje i obeščašćuje tvoju bračnu postelju, tako da je on tebe, i to pošto si mu ukazao tolika dobročinstva, izvrgao ruglu prestonice, a malo još nedostaje pa da te izvrgne ruglu u obe zemlje. U svom bolu i u svom podozrenju ja sam se onda žalio Muti, tvojoj ženi, zbog bruke i nepravde, pa je upozorih na ličnost bednika, skrenuvši joj pažnju na njega. Jer u prvi mah nije znala kojeg slugu ja to imam na umu. A onda je na upadljivo uvijen način počela da sluša moje gorke pritužbe, stala je da govori nekako neobično dvosmisleno, dok je pod plaštom zabrinutosti bivala sva razbludnija, tako da

sam shvatio da ju je naprosto ponela strast za slugom i da se u njega zacopala kao neka kuhinjska služavka, – dotle je sa ponosnom bilo došlo krivicom njegovog postojanja, i da se cele stvari nije prihvatio čovek poput mene i mudro se uključio u nju, da bi onda u pravom trenutku razobličio i osujetio podlu zaveru, tvoja čast bi zasigurno stradala. Zato sam, čim sam video kojim se to tamnim putevima šunjaju misli tvoje žene, odmah počeo da se šunjam za njima kao za lopovom u noći kojega bismo da ščepamo u trenutku krađe, pa joj ja nabacih to sa slatkim pisamcima da bih je iskušao i video dokle je dospela u svojoj zabludelosti i na šta je sve spremna, – pa utvrdih da su sva moja zabrinutošću ispunjena strahovanja nadmašena; jer, uz pomoć slepog poverenja koje mi je poklonila, uverena da sam ja, svetski čovek, spreman da služim njenoj sladostrasti, spoznadoh na moje zaprepašćenje da je bezočni mladi upravitelj koji uokolo raspaljuje strasti plemenitu uistinu već toliko bio zaludio da je bila spremna na sve i da više nije bilo u opasnosti samo tvoje dostojanstvo, nego da je neposredna opasnost sada zapretila i tvom životu."

„Tako, tako", reče Petepre, „ti si joj skrenuo pažnju i ti si je naveo, razumem. To je, dakle, ono što se tiče gospodarice! Ali da si stekao i poverenje upravitelja, i to mi s obzirom na tvoju jadnu pojavu još nikako ne ide u glavu, ja to još uvek naprosto smatram nemogućim."

„Tvoja neverica", uzvrati Dudu, „povređeni gospodaru, trebalo bi da ustukne pred činjenicama. Ja je pripisujem tvom strahu pred istinom, ali, uostalom, i tvom svetački izuzetnom položaju, kojem se, i sam ćeš se s time složiti, cela ova nesreća mora pripisati, a koji je i uzrok tome da ne možeš da spoznaš i razumeš ljude, koliko se njihovo mišljenje o bližnjem i njihova naklonost prema njemu, sasvim svejedno da li je stasom visok ili osrednjeg rasta, ravna prema spremnosti kojom on udovoljava njihovim požudama i strastima. Trebalo je samo da uzmem taj izgled spremnosti i da mu na otmen način ponudim svoje usluge kao civilizovan i diskretan glasonoša između njegove požude i strasti naše gospođe, i već sam naivka bio navukao na tanak led; i ja sam se s njim tako sprijateljio da više ništa nije krio preda mnom, pa sam otada mogao ne samo pomno da pratim i nadzirem zločinačku igru ovo dvoje, nego da je pod tobožnjim pokroviteljstvom uz to još i podstičem i raspaljujem, da bih video dokle će u tome ići i do koje će tačke kažnjivosti dospeti, pa da ih onda u onoj krajnjoj tački ščapim. Tako rade čuvari reda, a ja u obavljanju tog posla mogu da poslužim kao uzor. Jer, strpljivim uhođenjem mi je uspelo i da otkrijem njihovu zajedničku nameru i neobično gledište na kojem počiva ta njihova igra: da je, naime, onaj ko je povezan sa gospodaricom ujedno i gospodar. To je, treba da

znaš, jadni gospodaru, njihova razbludna i ubistvena hipoteza koju razmatraju svaki dan, a iz nje, to sam čuo iz njihovih usta, izvode pravo i više opravdanje da te umore štapom i uklone iz kuće, kako bi u ubistvom opusteloj kući slavili svoje praznike ruže kao gospodarica i gospodar ljubavi. A kada videh dokle su dospeli i kada kao njihova poverljiva osoba iz njihovih usta saznadoh za ovu krajnju nameru, tada mi se učini da je čir zreo da se raseče, i ja se uputih tebi, osramoćenom i obeščašćenom, kojem ostah veran u nevolji, da ti to dojavim, pa da ih zgrabimo."

„To ćemo i uraditi", reče Petepre. „Strašno ćemo ih zgrabiti, – ti, dragi patuljče, i ja, i njihov zločin će im doći glave. Šta ti misliš, šta bi trebalo da se uredi s njima i kakve kazne ti se čine dovoljno bolnim i strašnim, pa da ih njima kaznimo?"

„Moja narav je blaga", odgovori Dudu, „barem kada je u pitanju naša Mut, lepa grešnica, jer njena samotnost u postelji opravdava mnogo toga, pa iako si njenim prestupom upao u nevolju, rekao bih, među nama rečeno, da ne bi bilo dobro praviti suviše veliku buku oko toga. Uostalom, kao što već rekoh: ako se gospodarica zagleda u nekog slugu, onda treba zgrabiti slugu, jer je on kriv za nastalu nevolju već samim svojim postojanjem i treba to da okaje. Ali i prema njemu sam blag, pa čak neću da tražim da ga vezanog bace pred krokodila, što bi inače zaslužio i po sreći i po nesreći. Jer Duduu nije toliko stalo do osvete, već do mera obezbeđenja koje će stati na kraj tom raspaljivanju strasti uokolo, pa ga treba vezati i nožem uraditi ono neophodno da bi opasnost bila iščupana sa korenom, te da tako postane nemoćan pred Mut-em-enetom i njegov lep stas ne bude imao više nikakvog smisla u očima žene. Lično ću rado uraditi to delo smirenja, samo ako mi ga prethodno dobro vežu."

„Mislim da je pošteno od tebe", reče Petepre, „što si spreman da uradiš još i to, pošto si već toliko učinio za mene. Ne misliš li, mali moj, da bi time u više nego jednom pogledu u svetu bila vaspostavljena pravednost, budući da bi time, naime, tom merom dospeo u povlašćeni položaj u odnosu na uklonjenoga i time stekao povlasticu koja bi tebi ovako neobično građenom pružila svojevrsnu nadoknadu za njegov rast?"

„To je, naravno, tačno", uzvrati Dudu, „i to se onako uzgred može pomenuti, ne poričem to." I pri tome on prekrsti ručice, pa isturi jedno rame i poče u vazduhu da ljuljuška onu jednu odvažno isturenu nožicu, pomerajući glavu ovamo-onamo, dok lice stade da mu poprima sve veseliji izraz.

„A kako onda misliš da se stvari dalje odvijaju?" – nastavi Petepre. „Na čelu kuće onaj jamačno više ne može ostati, pošto ga budeš udesio i pošto ono bude bilo urađeno s njim?"

„Ne, svakako da ne može", nasmeja se Dudu, ponašajući se i držeći se onako kako se do sada držao. „Na čelu kuće, na mestu sa kojeg se zapoveda celoj posluzi, ne može biti obuzdani kažnjenik, nego samo sposoban, valjan čovek koji će biti u stanju da gospodara zastupa u svakom poslu i da se umesto njega prihvati svake stvari koje ovaj neće ili ne može da se prihvati!"

„I tako bih onda", dodade pukovnik, „istovremeno odmah znao kako i čime da nagradim tvoju odanost i kako da ti se odužim za tvoju vernu doušničku službu i za sve ono što si mi dojavio da bi me spasio sramote i smrti."

„Nadam se!" – kliknu Dudu u svojoj preteranoj razuzdanosti. „Nadam se da znaš kuda Dudu spada i da si načisto s tim kako da mu se odužiš i koga da postaviš za naslednika na upraviteljsko mesto. Jer ti nimalo ne preteruješ kada kažeš da sam te sačuvao od sramote i spasio od smrti, a takođe i našu lepu grešnicu! Ona i treba da zna da sam te ja, opravdavajući je činjenicom da sama spava u svojoj postelji, privoleo da joj oprostiš i da sam joj ja spasio život, te tako ima samo mojoj milosti i naklonosti da zahvali što još diše! Jer ako hoću, pogotovo ako bi mi uzvratila nezahvalnošću, onda mogu, i to kad god mi je volja i u svako doba, da njenu sramotu i njen prestup razglasim po gradu i u zemlji, pa bi se onda moglo desiti da ipak budeš prisiljen da je zadaviš i njeno lepo telo spališ, ili, pak, u najmanju ruku, da je lišiš nosa i ušiju, i takvu onda vratiš njenima. Zato neka bude pametna, uspaljenica jedna, jadna razbojnica, i neka svoje drago kamenje od očiju skine sa lepotana koji nema više nikakve vrednosti, i neka ih sada usmeri na Dudua, pametnog utešitelja, na gospodara gospodarice, bodrog malog upravitelja kuće!"

I dok je tako govorio, Dudu je sve razdraganije bacao poglede uprazno, i nalevo i nadesno, uvijao se u ramenima i slabinama, poskakivao na svojim nožicama i zapravo se ponašao kao tetreb kada se pari na drvetu, pa se, iznenada uhvaćen za vrat, slep i gluv za ono što se zbiva oko njega, potpuno omamljen vrti oko sebe. Ali kao što tetreba može iznenada da snađe nevolja i da ga sa zemlje napadne lovac, tako i Dudua u jedan mah i sasvim neočekivano snađe nevolja. Naime, iznenada, jednim pokretom, Petepre zbaci plahtu i skoči na noge, sasvim nag, jedna kula od mesa sa majušnom glavom, dok mu se drugim pokretom ruka nađe na stolici, na kojoj su ležale njegove stvari, pa zavitla svojim počasnim buzdovanom. Mi smo taj lepi

primerak oružja i zapovednički znak, ili nešto slično tome, već videli u njegovoj ruci; bio je to zlatom optočeni ovalni štap sa završnim delom u obliku borove šišarke a uz to ovenčan zlatnim lovorom – jedno znamenje moći i uistinu jedan životni fetiš i obredni predmet za žene. Njime je gospodar iznenada zavitlao i zviznuo Dudua u ramena i leđa, udarivši ga tako jako da je patuljak od bola sasvim obnevideo i ogluvio i počeo da skiči kao prase.

„Jao, jao!" – derao se, presamićujući se u pasu. „Ajao! Boli, umirem, krvarim, koščice mi se lome, smiluj se vernome!" Ali milosti nije bilo i Petepre ga je i nadalje gonio. „Evo ti, evo ti! Evo ti na, nevaljalče i bestidniče jedan, podlače nad podlacima koji mi još nije priznao sve svoje podlosti!" – vikao je i neumoljivim udarcima terao ga iz ugla u ugao odaje, sve dok verni sluga nije uspeo da nađe vrata, te, potprašivši pete, najzad umače.

Pretnja

Priča kazuje da je Potifarova žena „takve reči" svakog dana govorila Josifu i da ga je pozivala da sa njom spava. On joj je, znači, davao prilike za to? Znači li to da je i posle onog dana kada mu se prikazala sa svojim bolnim jezikom nije izbegavao, nego da se i nadalje sastajao s njom na raznim mestima i u razno doba dana? Da, on je to zaista činio. Pa on je to zacelo morao da čini jer je ona bila gospodarica, ona je bila gospodar u ženskom liku i mogla je da ga pozove i da mu poruči da dođe kada god i kuda god bi htela. A, osim toga, on joj je obećao da je neće posve napustiti u toj njenoj pometenosti, nego da će je tešiti rečima kako i koliko bude umeo i znao, jer mu je to dužnost. On je bio svestan toga. Njega je za nju vezivalo osećanje krivice i on je u svom srcu priznavao da je neodgovorno dopustio da stvari dospeju dotle dokle su dospele i da je njegov plan izbavljenja bila nedopustiva lakomislenost, čiju je posledicu sada valjalo podneti, a po mogućstvu i ublažiti, ma koliko da se to sada činilo opasnim i teškim, pa i bez izgleda na neki uspeh. Sme li, dakle, da se pohvali takvo njegovo držanje, to što nesrećnici nije sasvim okrenuo leđa, nego se „svakodnevno", ili gotovo svakodnevno, izlagao dahu ognjenog bika i tako i dalje prkosio jednom od najvećih iskušenja koje je jamačno ikada bilo spopalo nekog mladića? Svakako, uslovno i jednim delom. Među njegovim pobudama bilo je i takvih koje zaslužuju pohvalu, to mu se može priznati. Pohvalu zaslužuje osećanje duga i krivice koje ga je i navelo da tako postupi; zatim hrabrost koja ga je u toj nevolji ispunjavala pouzdanjem u Boga i sedam razloga; i, ako se baš hoće, još i inat, koji je takođe počeo da utiče na način njegovog držanja, budući da ga je baš on izazivao da snagu svog razuma odmerava sa ludošću ove žene. Jer, ona mu je zapretila, ona se zavetovala da će mu pokidati venac koji nosi u slavu svog Boga i da će ga umesto tog venca ovenčati svojim vencem. On je to smatrao bestidnim, a mi ćemo ovde odmah reći da je tu u tom smislu bilo još ponečega što će ga podstaći da tu stvar doživi upravo kao stvar između svoga Boga i bogova Egipta – upravo onako kao što je vremenom njena naklonost prema Amunu postala motivom njene žudnje ili što su drugi doveli do toga – i tako se može razumeti,

štaviše, može se prihvatiti kao nešto sasvim prirodno što je smatrao nedopustivim da se povlači, što je smatrao neophodnim da celu stvar izdrži, te da u čast Boga ide do samog kraja.

Sve je to u redu. Ali baš posve u redu opet i nije jer je u svemu tome postojalo još nešto zbog čega je ostajao uz nju, zbog čega se sastajao s njom i odlazio njoj, a što – i sam je to veoma dobro znao – baš ne zaslužuje neku pohvalu. Nazovimo to radoznalošću i lakomislenošću, nazovimo to neodlučnošću da se jednom zauvek odbaci zlo, željom da se još izvesno vreme raspolaže mogućnošću izbora između dobra i zla, mada ni u kom slučaju sa namerom da se stane na stranu zla... A možda mu je, ma koliko da je situacija bila ozbiljna i opasna, pričinjavalo zadovoljstvo da sa gospodaricom opšti u četiri oka i na način koji mu je dopuštao da je oslovljava sa „dete moje”, a na to su mu davali pravo njena strast i njena izgubljenost? Moglo bi se reći da je to banalna pretpostavka koja, sasvim sigurno, pored onih dubljih objašnjenja pobožne i sanjalačke vrste, ima svog opravdanja, i to, naime, u rafiniranoj i duboko uzbuđujućoj misli da je već umro i obogotvoren kao Usarsif, kao i u misli o svetom stanju pripremljenosti koje uz to ide, a nad kojim je, naravno, opet lebdelo prokletstvo magareće gluposti.

No, dosta o tome; on je odlazio gospodarici. On je izdržao kraj nje. On je dopuštao i trpeo da mu ona neprekidno i uvek nanovo govori takve reči i da ga poziva: „Spavaj sa mnom!” On je, kažemo trpeo, jer nije bila šala, a nije bila ni sitnica, izdržati pored žene koja je bila silno obuzeta žudnjom, blago je tešiti i pri tome sa svoje strane uvek i u punoj meri imati na umu onih sedam protivrazloga radi odbrane od njene požude, kojoj je, pak, s obzirom na njegovo sopstveno svojstvo da otelovljuje stanje mrtvog božanstva, toliko toga išlo naruku. Odista, čovek bi bio sklon da Jakovljevom sinu progleda kroz prste one manje pohvalne pobude njegovog držanja ako se ima u vidu kakve je muke imao sa nesrećnicom koja je svakog dana tako navaljivala na njega da je u jedan mah shvatio Gilgameša koji je Ištari na kraju, od besa i muke, u lice bacio istrgnuti ud bika.

Jer, ta se žena izopačila i sve je manje bivala izbirljiva u svojim sredstvima, navaljujući na njega da ‘sastave glave i noge’. Na predlog da umorstvom uklone gospodara iz kuće, kako bi onda kao gospodarica i gospodar ljubavi, u lepim haljinama i okruženi cvećem, u njoj mogli da se odaju sladostrasnom životu, više se, doduše, nije vraćala jer je zacelo uvidela da mu je ta ideja bila posve odvratna, pa je morala da se pribojava da bi njenim ponavljanjem mogla potpuno i zauvek da ga odbije od sebe. Stanje opijenosti i omamljenosti u kojem se nalazila ipak nije predstavljalo smetnju da uvidi da je

svojim odlučnim odbijanjem da prihvati tu divljačnu misao očevidno bio u pravu i da je isto tako s razlogom mogao da se ponosi odlučnim odbijanjem jednog predloga koji bi i njoj, istini za volju, priredio velike teškoće ako bi ga trebalo ponoviti jezikom koji je prezdravio i više ne šušljeta na detinji način. Ali mu je zato uvek nanovo dolazila sa tvrdnjom da uopšte nema nikakvog smisla to što je on odbija, pošto je to njihova zajednička tajna, pa bi je isto tako blaženo mogli i ostvariti, propraćajući te svoje reči obećanjem o neopisivim slastima koje će naći u njenom ljubavnom naručju jer je sve sačuvala za njega; a kako je on na sva ta slatka udvaranja uvek samo odgovarao sa „Dete moje, mi to ne smemo”, ona stade da ga draži sumnjama u njegovu muškost.

Naravno, ni ona sama nije ih uzimala naročito ozbiljno – pa to uopšte i nije bilo moguće. Ali njegovo držanje davalo joj je formalno i razumno pravo da mu se tako izruguje. Josif nije mogao tek tako da joj otkrije onih sedam razloga; većinu njih ona ne bi mogla ni da shvati, a ono što bi joj umesto njih izložio, to bi joj se moralo učiniti suviše slabašnim i jednostavnim, zapravo bi joj se to moralo učiniti kao na silu traženi izgovor. Šta je ona u svojoj nevolji i strasti mogla da započne sa izjavom moralne vrste koju je on, kako je sam tvrdio, dao za slučaj da se ovo zbivanje jednom pretoči u priču, preko koje bi se onda prenosilo od usta do usta: da je, naime, njegov gospodar njemu sve poverio i da je sve što postoji u kući stavio pod njegov nadzor, osim nje, pošto mu je ona žena, te da zbog toga on neće s njom da počini takvo zlo i da s njom počini greh? Ta to su bile prazne reči, neuverljive i neprihvatljive u njenoj nevolji i strasti, pa čak i ako su bile namenjene da budu sastavni deo priče; Mut-em-enet je bila uverena da će ceo svet u svako doba opravdati takav postupak, da će imati razumevanja za to ako bi dvoje kao što su ona i Josif, ne obazirući se na zapovednika trupa i počasnog supruga, spojili glave i noge, te da će se to svakome mnogo više dopasti nego jedna moralna izreka.

Šta joj je inače još govorio? Pa govorio joj je otprilike i ovo: „Ti hoćeš da noću dođem kod tebe i da s tobom spavam. Ali naš Bog, kojeg ti ne poznaješ, upravo se noću ponajviše otkrivao našim očima. Ako bi pak hteo da mi se obznani u noći i ako bi me baš tada zatekao ovde, šta bi onda sa mnom bilo?”

To je bilo detinjasto. Ili je govorio: „Bojim se zbog Adama koji je radi tako malog greha isteran iz rajskog vrta. Kako bih tek ja bio kažnjen?”

Njoj se sve to činilo tako bednim kao kada bi joj odgovorio:

„Tebi sve te stvari nisu tako poznate. Moj brat Ruvim izgubio je svoje prvorodstvo zbog svoje neobuzdane prirode, i otac ga onda dade meni. On bi mi ga opet uzeo ako bi čuo da si od mene napravila magarca."

Sve se to kao izgovor i opravdanje njoj moralo učiniti veoma slabašno, pa i jadno; otuda i nije baš imao mnogo razloga da se čudi kada mu je ona, kraj takvih nategnutih izgovora, plačući od besa i bola, otvoreno rekla da počinje da veruje da joj zapravo ništa drugo ne preostaje nego da pretpostavlja da je venac koji nosi jednostavno venac nemoći sačinjen od slame. Još jednom da kažemo: ona to nije mislila ozbiljno i to što je rekla, zacelo nije mogla da misli ozbiljno. Bilo je to više očajničko izazivanje njegove putene časti, pa ju je pogled kojim joj je odgovorio postideo i raspaljivao istovremeno, budući da je taj pogled življe i jasnije izražavao ono što je Josif izrekao rečima: „Misliš?" reče on gorko. „No, ostavi to sad! Ali kada bi bilo tako kao što ti misliš da je, onda bi mi bilo lako i iskušenje mi ne bi izgledalo opasno poput nekog zmaja i lava koji riče. Veruj mi, ženo, već sam pomišljao na to da okončam tvoje i moje muke na taj način što bih sebe doveo u stanje koje mi ti u svojoj zabludi poturaš, i uradio ono što je uradio mladić u jednoj od vaših priča – on se obezudio oštrim listom srpastog šaša, pa je taj optuženi komad tela bacio u reku da ga ribe požderu, samo da bi tako pokazao svoju nevinost. Ali ja ne smem tako da postupim; greh bi bio isto tako velik kao i kada bih podlegao strasti i ja onda ni Bogu više ne bih ništa valjao. Jer on hoće da ja izdržim i da ostanem ceo i čitav."

„Stravično", kriknu ona. „Osarsife, ma kuda ti ode? Ne čini to, dragane moj, lepi moj, pa to bi bila strahota! Nisam ja mislila baš to što sam rekla! Ti me voliš, ti me voliš, tvoj pogled koji me kažnjava to mi govori, to mi govori tvoja grešna namera! Dragi, oh dođi i izbavi me, smiri moju uzavrelu krv!"

Ali on odgovori: „To ne sme biti."

Na to se ona razjari i poče da mu preti mukama i smrću. Tako je daleko bila otišla i upravo smo to s osećanjem mučnine imali na umu kada smo rekli da je sve manje i manje imala mere u izboru sredstava kojima je navaljivala na njega. Sada je uvideo s kim ima posla i šta je mislila onim gromkim uzvikom: „Strašna sam samo u svojoj ljubavi!" Džinovska mačka podiže svoju šapu i iz baršunastih jastučića opasno iskočiše kandže preteći mu da ga rastrgnu. Ne učini li joj po volji, reče mu ona, i ne prepusti li joj svoj božji venac i zauzvrat ne primi venac njene sladostrasti, moraće da ga uništi, a to će zasigurno i uraditi. Zato ga usrdno moli da njene reči shvati ozbiljno, a ne kao prazno blebetanje; jer, ona je, kao što može i sam da vidi, spremna

na sve i svašta. Optužiće ga pred Petepreom za ono što joj uskraćuje i okriviće ga za razbojnički napad na njenu vrlinu. Optužiće ga da ju je napastvovao, pa će sa velikim uživanjem posmatrati njegovo kažnjavanje a umeće tako da odglumi napastvovanu i osramoćenu ženu da niko neće moći da posumnja u njene reči. Njenoj reči i njenoj zakletvi, u to može biti siguran, jamačno će se pre verovati u ovoj kući nego njegovoj, i nikakvo poricanje mu neće pomoći. Osim toga, uverena je da on uopšte i neće ništa poricati, nego će bez reči krivicu primiti na sebe; jer za to što je s njom dotle došlo, što je došlo do ovakvog očajničkog proloma besa, za to je kriv on sa svojim očima, svojim ustima, svojim zlatnim ramenima i svojim uskraćivanjem ljubavi, pa će otuda i sam uvideti da je sasvim svejedno u kakvu će se optužbu uviti krivica; jednostavno svaka optužba će se dokazati istinom njegove krivice, te on mora biti spreman na to da ga zbog toga čeka smrtna kazna. Ali biće to takva smrt da će se zbog nje možda pokajati što je ćutao, a možda će se čak pokajati i što joj je na tako surov način uskratio ljubav. Jer ljudi poput Peteprea naročito su maštoviti u smišljanju osvete, pa sladostrasnika koji je napastvovao gospodaricu čeka izuzetna smrt kakva se teško može zamisliti.

A onda mu je obznanila kakvom će smrću umreti, pošto mu na osnovu njene optužbe bude bila izrečena presuda; naslikala mu je tu smrt delom glasom kao da zapeva, a delom, nagnuvši mu se na uvo i mrmoreći mu na takav način da bi se moglo pomisliti kako se radi o nežnom ljubavnom šaputanju: „Ne nadaj se”, šaputala je ona, „da će se s tobom završiti po kratkom postupku, tako što će te, recimo, gurnuti sa neke stene ili što će te obesiti s glavom nadole da ti se krv brzo slije u mozak, tako da ćeš lako i brzo izdahnuti. Tako milostivo nećeš proći posle batina kojima će ti, po Petepreovoj presudi, najpre išarati leđa. Jer u njegovom srcu će se podići prava peščana oluja poput one koja se diže sa bregova na istoku čim bude čuo moju optužbu da si me napastvovao, pa njegov opaki bes neće znati ni za meru ni za granicu. Užasno je to biti predan krokodilu i nemoćno ležati vezan u trščaru dok se proždrljivac požudno približava i valja preko tebe sa svojim vlažnim trbuhom, započinjući svoj obed od bedara ili ramena, a pri tome se tvoji divlji krici mešaju sa zvucima kojima izražava svoje uživanje u žderanju, dok tebe, napuštenog, niko ne čuje i neće da čuje. Tako je to bivalo s drugima, pričalo se o tome; čoveka pri tome nakratko može da obuzme ovlašno saosećanje, ali bez spremnosti da nešto preduzme, pa tako to onda ide svojim tokom, jer se svako uteši mišlju da se ipak ne radi o njegovom sopstvenom telu. Ali sada si ti taj i radi se o tvom telu na koje će se ustremiti proždrljivac, počinjući svoj obed ovde ili onde – e pa, budi sada sasvim svoj i uzdrži se od neljudskog urlanja koje ti se otima iz

grudi. Ne, nemoj me, dragi, tada dozivati, mene koja sam htela da te poljubim tamo gde će vlažnotrbi zabiti svoje odvratne zube! Ali možda će biti poljubaca druge vrste. Možda će tebe lepotana povaliti polеđuške na zemlju, možda će ti ruke i noge vezati gvozdenim okovima a na telo staviti lako gorljivu materiju koju će zapaliti, pa će ti se telo u mukama koje niko ne poznaje, a koje ćeš samo ti sam samcijat doživeti uz molbeno jaukanje bez daha, jer će ostali stajati tu kao nemi posmatrači, na laganoj vatri pretvoriti u ugljen. Možda će tako biti, dragi moj, a možda i tako da će te živog, zajedno sa dva velika psa, baciti u jamu prekrivenu balvanima i zemljom, i opet niko ne može sebi da predstavi, pa ni ti, sve dok ono što ti predstoji ne bude postala stvarnost, šta će se tamo dole, u tami, zbiti između vas troje. A znaš li ti za „specijalna vrata” i njihov zaponac? Ti ćeš biti taj koji će na moju tužbu ispuštati prodorne krike bola i moliti za milost, jer će se u tvoje oko zabiti zaponac od vrata, a ta vrata će se okretati oko tvoje glave svaki put kada se osvetniku prohte da prođe kroz ta vrata. To su samo neke od kazni koje će te sigurno snaći ako podnesem moju optužbu protiv tebe, što sam u slučaju krajnjeg očaja spremna da učinim; a ti se nikako nećeš moći oprati od krivice pred mojom zakletvom. Imaj milosti sa samim sobom, Osarsife, prepusti mi, daj mi svoj venac!”

„Gospodarice i prijateljice”, odgovori joj on, „u pravi si, ja se neću oprati ako se budeš odlučila da me tako ocrniš pred mojim gospodarem. A među kaznama kojima mi pretiš moraće Petepre da izvrši izbor; on ne može da me kazni svim kaznama, nego samo jednom, što već predstavlja određeno ograničavanje njegove osvete a i mojih muka. Ali u okviru tog ograničenja moje muke biće ograničene i granicom ljudskih mogućnosti, a tu granicu možemo smatrati uskom ili veoma širokom, tu granicu muke ne mogu da prekorače jer i one imaju svoj kraj. Uživanje i muke, i jedno i drugo mi predstavljaš u njihovoj neizmernosti, ali tu ti preteruješ, jer se oboje prilično brzo suočava sa granicom ljudskih mogućnosti. Neizmernom bi se jedino mogla označiti greška koju bih počinio ako bih se zamerio Bogu, Gospodu, kojeg ti ne poznaješ, tako da i ne možeš da znaš šta je to i šta to znači biti napušten od Boga. Zato ti, dete moje, ne mogu udovoljiti tvojoj želji.”

„Teško tebi sa tvojom pameću!” – povika ona milozvučnim glasom. „Teško tebi! Ja, ja nisam pametna! Luda sam od neizmerne žudnje za tvojom puti i tvojom krvi, i ja ću uraditi ono što sam rekla! Ja sam Izida koja voli i moj pogled donosi smrt. Čuvaj se, čuvaj se, Osarsife!”

Žensko poselo

Ah, zaista je izgledala veličanstveno naša Mut dok je tako stajala pred njim i pretila mu svojim zvonkim glasom! A pri tome je bila slaba i bespomoćna kao dete, te nimalo nije marila za svoje dostojanstvo i ono što se o njoj priča, pa je upravo sasvim otvoreno počela da upoznaje svet sa svojom strašću i mukama koje je imala sa svojim mladićem. I tako je dospela dotle da sada nisu samo žderačica gume Tabubu i inoča Meh-en-vezeht bile upućene u njenu ljubav i njen jad, već i Renenutet, supruga vrhovnog nadzornika Amunovih goveda, kao i Nejt-em-het, supruga faraonovog vrhovnog perača rublja, i Ahvera, supruga Kakabua, pisara kuće srebra, ukratko, sve njene prijateljice, ceo dvor, pola grada. Bio je to očevidan znak izopačenja njene prirode kada je – a bilo je to treće godine, u kojoj je njena ljubav dostigla svoj vrhunac – bez stida i ustručavanja počela svima da priča i da ceo svet upoznaje s onim što je u početku tako ponosno i sa strahom skrivala u svojim grudima da bi pre bila pristala da umre nego da to prizna svome draganu a kamoli nekom drugome. Da, nije samo Dudu, dostojanstveni patuljak, u toj povesti počeo da se izopačava, nego se to zbilo i sa gospodaricom Mutom, i to u tolikoj meri da je u nje gotovo nestala svaka pribranost, štaviše, svaka uljudnost. Ona je bila jedna nesrećnica sasvim uzdrmana strašću, sva raspojasana i van sebe, te više nije pripadala svetu uljudnosti i njegovim merilima koja su joj postala strana, jedna obnevidela lunjalica ukočena pogleda, spremna da svoje dojke ponudi divljim životinjama, jedno divlje, cvećem ovenčano stvorenje koje dahćući i likujući vitla sa tirzusom. I dokle je na kraju dospela? Među nama i unapred rečeno, čak i dotle da se sa crnom Tabubu upustila u bajanje. Ali ovde još nije mesto da se o tome priča. Ovde ćemo samo sa saosećanjem i čuđenjem ukazati na to da je na sve strane razglasila tajnu o svojoj ljubavi i nezadovoljenoj žudnji i kako nije mogla da je zadrži za sebe ni pred onima iz višeg ni pred onima iz nižeg staleža, tako da je za kratko vreme njeno stradanje postalo predmetom svakodnevnih razgovora kućne posluge, pa su kuvari za vreme mešanja ili čerupanja peradi i čuvari kapija na klupi od opeka jedni drugima dovikivali: „Naša gospodarica se zagledala u mladog

upravitelja, ali je on izbegava. Kakva je to ujdurma!”

Jer takav oblik poprima takva stvar u glavama i ustima ljudi po načelu tužne protivrečnosti koja postoji između svete i ozbiljne a bolne i lepe svesti o slepoj strasti u sopstvenoj ličnosti – i utiska koji ona ostavlja na trezvene ljude, za koje njena nemoć i slaba volja da prikrije tajnu predstavlja sablazan i sprdačinu otprilike onako kao što je to za njih pijanac na ulici.

Sva kasnija prepričavanja naše povesti, sa izuzetkom, naravno, onih najdostojanstvenijih, ali i najšturijih: Korana, kao i onih sedamnaest persijskih pesama koje je pominju, poeme razočaranog Firdusija, koji je ovoj posvetio svoju starost, i Džamijeve pozne i doterane obrade – sva ta dela i bezbroj likovnih dela, urađenih kičicom i olovkom, znaju za žensko poselo koje je Potifarova prva i prava supruga u to vreme priredila da bi svoje prijateljice, gospe iz visokog društva No-Amuna, upoznala sa svojim jadima, kako bi ih one razumele, ali i da bi, povrh toga, pobudila saosećanje svojih sestara, ali i njihovu zavist. Jer, ljubav, ma koliko nesretna bila, ne predstavlja samo prokletstvo i pokoru, već je isto tako i veliko blago i dragocenost koja se nerado krije. Pesme se ponekad povedu za nekom zabludom, pa onda umeju sebi da dozvole poneko iskrivljavanje i doterivanje, pri čemu se zarad slatke lepote za kojom se ponesu zapostavlja i prenebregava prava istina. Ali što se tiče ženskog društva, društva gospa, tu su u pravu; pa ako i tu, opet radi slatkog efekta, odstupaju od onog oblika u kojem je povest izvorno sama sebe ispričala, štaviše, ako se svojim odstupanjima optužuju za laž, ipak nisu pesnici bili ti koji su izmislili taj događaj, nego ih je smislila sama povest ili Potifarova žena lično, jadna Emi, koja je sve to smislila i ostvarila s prepredenošću koja je bila u čudesnoj ali životnoj protivurečnosti sa njenim stanjem pometenosti.

Budući da nam je poznat san koji je Mut-em-enet usnula na početku tri ljubavne godine, onaj san koji joj je otvorio oči, to su nam sasvim jasne veze koje postoje između njega i onog što je ona smislila, pa nam je i jasan tok misli koji ju je naveo da na onakav tužan i duhovit način otvori oči svojim prijateljicama; stvarnost sna (čija obeležja autentičnosti ipak padaju u oči), pak, najbolji je dokaz o istorijskom karakteru ženskog društva, kao i o tome da nama najbliže i najverodostojnije predanje o tome ne govori samo i jedino iz razloga lapidarne šturosti.

Tom ženskom poselu prethodilo je još nešto – Mut-em-enet se, naime, razbolela. Bila je to ona kliničkom slikom ne baš naročito precizno opisana bolest od koje oboljevaju prinčevi i kraljevske kćerke u svim pričama kada se zaljube, pa redovno „prkose umeću i

veštini najčuvenijih lekara". Mut je od nje obolela zato što to tako stoji u knjizi, zato što je to tako bilo potrebno, zato što joj je to pristajalo i zato što čovek teško odoleva onome što je potrebno i što se pristoji; ali i zato što joj je bilo veoma stalo do toga da izazove pažnju (i kod prinčeva i kraljevskih kćeri u pričama izgleda da je to redovno glavni motiv njihove bolesti), da zainteresuje ceo svet i da joj se postavljaju pitanja – da joj se što pre postavljaju pitanja o životu i smrti, dakle opšta pitanja, jer za pojedinačna, manje ili više iskreno zabrinuta pitanja dale su već ranije povoda promene kojima je od nekog vremena bila izložena njena spoljašnjost. Ona se razbolela iz preke želje da zaokupi pažnju sveta svojom nevoljom, srećom i mukama koje joj je donosila njena ljubav prema Josifu; da u ovom slučaju, u smislu stroge nauke, uistinu nije bilo reči o ozbiljnoj bolesti, proizlazi već iz činjenice da je Mut, kada je valjalo prirediti žensko poselo, sasvim lako i bez teškoća ustala iz postelje i preuzela ulogu domaćice; nikakvo čudo uostalom, pošto je priređivanje ženskog posela sigurno od samog početka bilo zamišljeno u sklopu njenog plana s bolešću.

Mut se, dakle, ozbiljno razbolela, iako nije bilo jasno od kakve bolesti, pa je legla u krevet. Lečila su je dva elegantna lekara: jedan je bio lekar iz Amunove kuće knjiga i on je već ranije dolazio da leči starog upravitelja Mont-kava, a drugi je bio jedan od mudraca iz Hrama; negovale su je njene sestre iz kuće izdvojenih, Petepreove inoče, a obilazile su je i njene prijateljice, članice visokog reda Hatora i Amunove Južne kuće žena. Dolazile su joj u posetu gospođe Renenutet, Nejt-em-het i mnoge druge. Dolazila je u svojoj nosiljci i Nes-ba-met, poglavarica reda, supruga velikog Beknehonsa, „starešine sveštenika svih bogova Gornjeg i Donjeg Egipta". I sve su one, sedeći pojedinačno ili udvoje-utroje kraj postelje bolesnice, izražavale svoje žaljenje i zapitkivale je zasipajući je bujicom reči koje su im delom navirale iz srca, a delom su ih izgovarale sasvim hladnokrvno, iz puke konvencije ili čak i zlobe.

„Eni ljupkog glasa!" – govorile su one. „Za ime skrivenoga, šta je to s tobom i zašto nam, zlobnice, zadaješ brige? Tako nam kralj bio živ, već podugže ti više nisi ona koja si bila, pa svi mi koji te nosimo u srcu zapažamo na tebi znake zamora i promene koje, razume se, nisu mogle da okrnje tvoju lepotu, ali nas ipak sve malo zabrinjavaju. Nemoj zbog toga da nam zameriš i da nas popreko gledaš! Sve smo mi videle i jedna drugoj rekle, lijući pri tome gorke suze; videle smo kako te je celu obuzeo neki zamor i kako si počela da mršaviš, mada ti se to, doduše, ne zapaža po svim delovima tela, štaviše, neki delovi tvoga tela su čak i procvetali, ali su zato drugi odista oslabili: obrazi

su ti, na primer, vidno upali, a pogled očiju ti se nekako ukočio, dok se oko tvojih vijugavih usta, koja su tako na glasu, zapaža izraz neke patnje. Sve smo mi, tvoja srdašca, to videle i zapazile i o tome, uz plač, razgovarale. A sada je tvoj zamor dospeo do one tačke kada si morala da legneš, pa više niti jedeš niti piješ, a sama bolest naprosto tera šegu sa lekarima i njihovim umećem. Zaista, kada smo to čule, nismo znale ni šta ćemo ni kako ćemo, toliko smo bile zaprepašćene! Zasule smo mudrace iz kuće knjiga, Te-Hora i Pete-Basteta, tvoje lekare, pitanjima, a oni nam odgovoriše da su iscrpli sva svoja znanja i umeća i da se približavaju tački koja se zove nemoć. Rekoše da znaju samo za još nekoliko sredstava koja donekle još obećavaju da će biti od pomoći, jer sva do sada primenjena sredstva nisu uspela da izađu na kraj sa tvojom boljkom. Mora da te muči neka velika briga koja te razjeda i nagriza kao miš što nagriza koren drveta, pa onda ono počinje da poboljeva. Za ime Amuna, draga, je li to istina i imaš li neku muku koja te ispotiha nagriza? Poveri je nama, srdašce, pre nego što ti, prokleta da je, nasrne na slatki život!"

„Pretpostavimo", odgovori Eni slabim glasom, „da imam neku svoju muku – a kakve bih ja to koristi imala ako bih vam je poverila? Vi dobre i saosećajne druge moje ne biste mogle toga da me oslobodite, pa mi, po svoj prilici, čak i ne preostaje ništa drugo nego da od nje i umrem."

„To znači, dakle, da je istina", uzviknuše one, „i da se stvarno nosiš sa nekom mukom koja te je ophrvala!" I gospe stadoše u visokim i najvišim tonovima da se čude i iščuđavaju kako je to moguće. Takva žena kao što je ona! Ona koja pripada cvetu zemalja, bogata, čarobno lepa i žena kojoj zavide sve žene u državi! Šta bi to moglo da joj nedostaje? Koju to želju sebi nije mogla da ispuni? Mutine prijateljice to nisu mogle da razumeju. Uporno su je zapitkivale, delom iskreno, delom iz radoznalosti, zluradosti i želje za uzbuđenjem, a ona, bolesnica, dugo im je izmicala, uskraćujući im svako obaveštenje, pošto joj i tako ne bi mogle pomoći. Ali naposletku ona se ipak odluči i izjavi – neka im bude – da će im odgovoriti svima skupa, u krugu jednog društvanceta i ženskog posela na koje će ih sve skupa uskoro pozvati. Jer, mada nema apetita i vrlo malo jede, malo ptičje džigerice i nešto povrća, ipak će, barem se nada, smoći snage da ustane iz kreveta, i to samo zbog toga da bi prijateljicama otkrila uzrok svoje promene i svoje onemoćalosti.

Rečeno, učinjeno. Već naredne mesečeve mene – delilo ih je još samo malo vremena od praznika Nove godine i velikog praznika Opeta, na koji će se u Potifarovoj kući zbiti stvar od presudnog značaja – Eni je stvarno pozvala žensko društvo u odaje Petepreove

kuće žena, ono toliko puta opevano, a ne baš uvek tačno opevano društvo gospođa. Bilo je to popodnevno poselo u većem krugu, koje je, zahvaljujući prisustvu Nes-be-mete, supruge Beknehonsa i prve među ženama harema, poprimilo neki viši sjaj, budući da na njemu nije ničega nedostajalo: ni cveća, ni mirisavih masti, ni hladnih, delom opojnih, delom samo osvežavajućih napitaka, niti raznovrsnih kolača, ušećerenog voća i različitih đakonija, a sve su to uokolo nutkale mlade sluškinje u ljupko pripijenoj odeći, sa crnim pletenicama na vratu i velovima oko obraza – nešto što se do tada nije viđalo, pa je naišlo na opšte i veliko dopadanje. Ljupki orkestar harfistkinja, flautistkinja i sviračica u duplu flautu u širokim, kao dašak vetra lakim haljinama kroz koje su se videli čipkani pojasevi na struku, svirao je u dvorištu sa šedrvanom, gde se bio smestio veliki broj gospođa, neusiljeno razdeljenih po grupama, sedeći delom na stolicama i stoličicama između komoda pretovarenih jelima, delom klečeći na šarenim prostirkama. Ali one su bile zaposele i poznatu dvoranu sa stubovima, iz koje je uostalom ponovo bila odstranjena slika Atum-Rea.

Mutine prijateljice su veoma ljupko izgledale i sve su bile lepo i sa puno umešnosti udešene: mirisava mast im se, topeći se, slivala sa temena u široko raspuštenu kosu koja je u dnu bila uvijena u uvojke između kojih su se nazirale zlatne pločice njihovih naušnica; nosići, pak, svojim izgledom nisu ispoljavali nikakvo drugo osećanje do osećanje gordosti i nadmenosti, a njihovi od gline i kamena izrađeni okovratnici i narukvice, kao i tkanine koje su obujmile njihove nežne grudi, istkane, kako se činilo, sunčevim zlatom ili mesečevim srebrom, predstavljali su poslednju reč mode. Jedna drugoj su podnosile lotosov cvet pod nos i mirisale ga, jedna drugoj dodavale su đakonije da ih okuse i pri tome jedna drugoj laskale cvrkutavo visokim i duboko hrapavim glasovima, kakvi se javljaju u žena ovih krajeva – Nes-ba-met, Beknehonsova supruga, na primer, odlikovala se takvim glasom. Ćaskale su o predstojećem prazniku Opeta, o velikoj ophodnji svetog trojstva u barkama i kapelicama, na kopnu i na vodi, o ugošćenju boga u Južnoj kući žena, gde će one, gospođe, morati da plešu, udarajući u udaraljke i pevajući pred Amunom kao njegove inoče ljupkih glasova. Ta tema bila je lepa i važna, a ipak je u tom času poslužila samo kao izgovor za „igru jezikom” da bi se ispunilo vreme iščekivanja, dok im Mut-em-enet, domaćica, ne bude dala odgovor na ono njihovo pitanje i saopštila, s uzbuđenjem očekivani, uzrok svoje malaksalosti.

Ona je sedela s njima kraj bazena sa svojim paćeničkim izgledom, osmehujući se slabašno svojim izmučenim vijugavim ustima i

čekajući svoj čas. Kao u snu i po ugledu na san, ona se poduhvatila i spremila da se poveri svojim prijateljicama, pa je bila mesečarski sigurna u svom pouzdanju da će cela ta predstava uspeti. Taj trenutak poveravanja svojim prijateljicama trebalo je da bude vrhunac ovog pogošćenja i ovog posela. Svuda naokolo, u divnim košarama okićenim cvećem, stajalo je divno voće: mirisavi zlatni plodovi puni okrepljujućeg soka pod smežuranom ljuskom, indijski kao krv crveni limunovi, kineske jabuke koje se inače veoma retko poslužuju; a pored tog voća bili su pripremljeni i ljupki nožići za ljuštenje, s drškama optočenim azurnim kamenjem i blistavim bronzanim oštricama, kojima je domaćica bila posvetila svoju posebnu pažnju. Naložila je, naime, da se izuzetno dobro naoštre i izbruse – da budu toliko oštri da bi se moglo reći da, po svoj prilici, na svetu još nije bilo ovako oštrih noževa. Te su stvarčice bile tako fino izbrušene i tako britko naoštrene da bi neki muškarac mogao da obrije svoju bradu ma koliko tvrda i čekinjava ona bila – pri čemu bi mu trebalo dati savet da dobro pripazi jer bi lako moglo da mu se desi, samo ako bi se za trenutak zaneo nekim svojim mislima ili ako bi mu zadrhtala ruka, da se neugodno povredi, štaviše, moglo bi se reći da bi mu se to u takvom slučaju sasvim sigurno desilo. Ti nožići su bili naoštreni naprosto opasno; čovek je imao osećanje da je dovoljno da vrh prsta približi oštrici noža pa da odmah šikne krv. Je li to bilo sve što je bilo pripremljeno? Naravno da nije. Bilo je tu još i skupocenog vina iz luke, slatkog i vatrenog kiparskog vina, pogodnog da se služi na kraju obeda uz pomorandže; a na znak domaćice, lepe vrčeve od kovanog zlata i gleđosane, šarama ukrašene gline, iz kojih se vino pilo, razdelile su odmah svim gošćama u dvorištu i u dvorani sa stubovima ljupke sluškinje, koje na sebi nisu imale ništa drugo do šarene pojaseve oko bokova. A ko je trebalo da naliva to vino sa ostrva u vrčeve? Je li možda i to bio posao služavki? Ne, time i na taj način, smatrala je domaćica, ne bi ni ovom ugošćenju ni ugošćenima bilo ukazano odgovarajuće poštovanje; zato je Mut drugačije naložila.

Ona ponovo dade znak mahnuvši rukom, pa su na to razdeljene zlatne jabuke, kao i oni predivni nožići. I jedno i drugo izazva ushićeno cvrkutanje: hvalilo se voće, ali se hvalio i divan pribor, naime njegov izuzetno otmen izgled, jer za njegovo glavno svojstvo niko nije znao. Sve su odmah počele da ljušte plodove da bi dospele do slatkog mesnatog dela; ali, ubrzo pažnju njihovih očiju privuče nešto drugo i odvuče je od ovog posla.

Ponovo Mut dade znak mahnuvši rukom i na to se pojavi peharnik; bio je to Josif. Da, njega je zaljubljena žena bila odredila da

obavlja tu službu i namenila mu, kao gospodarica, da naliva i razdeljuje kiparsko vino njenim prijateljicama, a da ga pri tome uopšte nije upoznala sa svojim namerama i onim što je bila naumila, tako da on nije znao čemu i u kakve je svrhe trebalo da posluži njegovo prisustvo. Dobro znamo da joj je zadavalo bol to što je morala da ga obmanjuje prikrivanjem svoje prave namere i što na neki način zloupotrebljava njegovu pojavu; ali njoj je i suviše bilo stalo do toga da pouči svoje prijateljice i da im otkrije svoje srce. Zato mu je bila namenila ovu ulogu, pa mu je, pošto je ponovo sa svom obzirnošću odbio s njom da spava, rekla: „Hoćeš li mi onda, Osarsife, barem učiniti po volji i prekosutra, na prijemu koji ću prirediti za gospođe, lično nalivati devet puta dobro vino iz Alašije, u znak potvrde njegovog kvaliteta, nadalje u znak potvrde da me još malo voliš, a i u znak potvrde da nešto značim u ovoj kući kada mene i moje gošće poslužuje onaj koji stoji na njenom čelu?"

„To se samo po sebi razume, gospodarice", odgovori on. „Učiniću to rado, i sa najvećim zadovoljstvom ću nalivati vino ako ti to želiš. Jer ja ti služim i telom i dušom i stojim ti na raspolaganju u svakom pogledu, osim u grehu."

I tako se sada Rahilin sin, Petepreov mladi upravitelj, neočekivano pojavi među gospođama koje su ljuštile voće; pojavio se u svečanoj, beloj i otmenoj odeći sa šarenim mikenskim krčagom za vino u ruci, pozdravi prisutne, pokloni se i poče, idući uokolo, da naliva vino u vrčeve. Sve gospođe, pak, kako one koje su ga već videle, tako i one koje ga još nisu poznavale, zaboraviše, ugledavši ga, ne samo na ono čime su se trenutno bavile, nego takoreći i same sebe, tako da zapravo više nisu znale ni za šta drugo nego da gledaju u peharnika, pa opaki nožići učiniše svoje i sve gospođe bez izuzetka strašno posekoše prste – i to tako da uopšte nisu odmah zapazile da su se posekle i da krvare, jer se posekotina od takvog izuzetno naoštrenog sečiva jedva i oseti, a pogotovo kada je čovek sa svojim mislima negde sasvim drugde, kakav je upravo bio slučaj sa Eninim prijateljicama.

Po nekima, ova često opisivana scena je apokrifna i nema nikakve veze sa stvarnom povešću. Nisu u pravu; jer, ona je istinita i sve govori u prilog tome da je istinita. Ako se ima na umu da se, s jedne strane, radilo o najlepšem mladiću tog dela sveta, a, s druge strane, o najoštrijim nožićima koje je svet, sva je prilika, uopšte ikada video, onda je jasno da se ceo taj događaj nije ni mogao drugačije odvijati, naime tako krvavo kao što se stvarno odvijao, i da je ona snovidovna sigurnost s kojom je Mut proračunala i predvidela tok događaja bila potpuno opravdana. Sa svojim paćeničkim izrazom lica, tom meša-

vinom od smrknutosti i zbunjenosti, posmatrala je nesreću koja se dogodila – krvarenje koje je sve više uzimalo maha, a koje je ona isprva jedina i zapazila, pošto su se u svojoj pohotljivoj zanesenosti sve gospođe bile zablenule u mladića i pratile svaki njegov pokret, dok se on postepeno udaljavao prema dvorani sa stubovima, gde će se isti prizor, po opravdanom Mutinom uverenju, u potpunosti ponoviti. Tek kada je voljeni mladić nestao sa vidika, ona usred potpune tišine zapita zlurado zabrinutim glasom: „Ta šta vam je, srdašca moja, ta šta to radite? Pa vi prolivate svoju krv!"

Bio je to stravičan prizor. Pošto su se mnogima oštri nožići gotovo za ceo palac zasekli u meso, to krv nije samo kapala, nego je liptala i šikljala; male ruke bile su zajedno sa zlatnim jabukama ovlažene i umrljane crvenom tečnošću koja je poškropila i obojila šarenu tkaninu njihovih haljina, načinivši u njihovim krilima male lokve, pa je krv dalje kapala na njihove nožice i na pod. Kada one to na Mut-em-enetino pritvorno začuđeno upozorenje zapaziše, nastade opšte zapomaganje, kuknjava, dernjava, prenemaganje i prevrtanje očima. Neke koje nisu mogle da vide krv, pogotovo ne sopstvenu, samo što nisu pale u nesvest, pa je moralo da im se pod nos podnosi isijatino ulje i bočica s oštrim mirisom, tako da su ljupke služavke s tim sredstvima u rukama skakale oko njih kako bi ih na taj način spasile od nesvestice. Uglavnom se činilo ono najneophodnije, te su služavke hitro trčale uokolo noseći umivaonike, peškire, sirće, zavoje i komade platna iskidanog u trake, tako da je poselo u tom času ličilo na bolnicu i previjalište, kako ovde, tako i u odaji sa stubovima, u koju se Mut-em-enet za trenutak bila uputila da bi utvrdila da i tamo sve pliva u krvi. Renenutet, supruga predstojnika goveda, bila je među najteže povređenima i privremeno su morali da joj podvežu ruku da bi zaustavili krvarenje. I Nes-ba-met, Beknehonsova supruga dubokog glasa, bila se dobro udesila. Njena haljina bila je upropašćena, pa je na sav glas grmila, samo što nije bilo jasno na koga, dok su je dve devojke s pojasevima, jedna crna i jedna bela, tešeći je previjale.

„Najdraža poglavarice i vi ostala moja srdašca", prozbori Mut-em-enet licemerno, pošto je ponovo zavladao kakav-takav red, „kako se to moglo desiti i kako je to moguće da se tako udesite kod mene i da to krvavo zbitije obeščasti moje žensko poselo? Meni kao domaćici je veoma neprijatno što se to vama dogodilo u mojoj kući – ali kako je to bilo moguće? Dešava se, dakako, da se jedna ili druga poseče pri ljuštenju, ali sve najednom i neke od vas sve do same kosti? To se još nije dogodilo, barem koliko ja poznajem svet i ovo će zacelo ostati kao jedinstven slučaj u povesnici društvenog života obe zemlje –

barem se treba nadati. Ali utešite me, slatke moje, i kažite mi kako se to, za ime sveta, uopšte moglo dogoditi!"

„Pusti to sad", odgovori u ime ostalih žena Nes-ba-met svojim basom. „Pusti to sad, Enti, jer sad je već prilično dobro, mada je crveni Set gadno udesio naše popodnevne haljine, a neke od nas su još uvek blede usled velikog gubitka krvi! Nemoj da te to muči! Namera ti je bila dobra, pretpostavljamo, i tvoj prijem je mondenski u svakom pogledu. No da si pri svemu tome, draga moja, sebi dopustila veliku nepromišljenost, to ti moram otvoreno reći, i ja ti, evo, to i kažem u ime svih nas. Ta stavi se samo u naš položaj! Ti si nas pozvala da nam otkriješ uzrok svoje malaksalosti, sa kojom lekari sa svojim umećem nikako ne mogu da izađu na kraj, pa nas onda, i inače već veoma nestrpljive, pustila da čekamo to otkrovenje, i tu našu radoznalost prikrivamo izveštačenim ćaskanjem. Ti vidiš da ti ja sve ovo govorim u skladu sa suštom istinom i bez uvijanja u ime svih nas ovde. Poslužuješ nas zlatnim jabukama – vrlo dobro, vrlo pohvalno, ni faraon ih nema svaki dan na svojoj trpezi. Ali kako upravo u trenutku kada htedosmo da ih oljuštimo, ti naređuješ da u naš krug, krug osećajnih žena, stupi taj peharnik – ko god da je bio, pretpostavljam da je bio vaš mladi upravitelj kojeg na kopnenim i vodenim putevima zovu 'Nefernefru', pa se mora priznati, ma koliko god postiđujuće to bilo, da se mi kao gospođe u pogledu suda i ukusa slažemo sa ljudima na nasipima i po kanalima, ali ovde nije reč o ukusu i prosuđivanju, jer je taj mladić svojom glavom i celom svojom pojavom jedna nebeska prilika, a kako već sama neočekivana pojava nekog mladića, pa makar bio i manje lep, među tolikim nervoznim ženama može da izazove pravi šok – otkud onda možeš da očekuješ da ne budemo zgranute i ne obnevidimo kada se pred našim očima pojavi takvo božansko stvorenje i nagne svoj krčag nad naš vrč? Pa ti ne možeš očekivati da čovek tada još misli na ono što radi i da pričuva svoje prste da ne nastradaju od nesreće koja im preti! Sa ovim našim krvarenjem stvorili smo ti dosta neprijatnosti i napravili nemalu gužvu, ali te, draga Eni sa ljupkim glasom, ne mogu poštedeti prekora da si sama skrivila ceo ovaj metež svojim šokantnim odredbama."

„Tako je!" – oglasi se Renenutet, nastojnica goveda. „Dopalo se to tebi ili ne, mora ti se, najdraža, uputiti prekor što si nam priredila pravu lakrdiju sa tom svojom priredbom koju ćemo još dugo pamtiti – a ako to ne bude bilo s gnevom, onda će to biti samo zbog toga što tvoja nevinost pri tome zacelo nije imala na umu nikakvo zlo. Ali upravo u tome i jeste stvar, mila, što si propustila da o svemu tome malo promisliš, pa ti sada, ako hoćeš da budeš pravedna, svu nepri-

jatnost zbog ovog krvavog zbitija moraš samoj sebi da pripišeš. Ta zar nije jasno da ovoliko ženskog sveta na jednom mestu, na jednom ženskom poselu, mora da se odrazi i da deluje na pojedinačnu žensku prirodu i da podstiče njenu osećajnost u najvećoj mogućoj meri! I u takav krug ti onda puštaš da neočekivano stupi muško stvorenje, i to u kakvom trenutku? U trenutku kada se ljušti voće! Dobra moja, pa kako bi to moglo da prođe bez krvi – prosudi sama! A onda je to morao još da bude taj peharnik, vaš mladi upravitelj, pravo božje stvorenje! Čim sam ga ugledala, spopala me neka slabost – govorim otvoreno onako kako jeste, bez uvijanja, jer je to takav trenutak, jer su to takve okolnosti kada je čoveku srce puno, kada su mu usta puna i kada oseća da sme otvoreno sve da kaže što misli. Ja sam žena koja se dobro razume u muški svet, to i same veoma dobro znate, pa ću ovde samo pomenuti da pored mog supruga, nadzornika goveda, koji je sada u najboljim godinama, poznajem još i onog oficira telesne garde, kao i mladog posetioca Honsuove kuće, koji i u moju kuću zalazi – vi to ionako dobro znate. Ali sve me to ne sprečava da prema muškom svetu u svako doba zauzmem stav 'quivive' i da me taj svet uvek nanovo veoma lako uzbudi – a posebno sam slaba na peharnike. Peharnik ima u sebi nečeg božanskog ili nečeg od miljenika bogova – ne znam zašto mi se to tako čini – to je valjda uslovljeno samom službom peharničkom ili pak njegovom spoljašnjom pojavom. A onda još taj Nefertem i plavi lotos, taj slatki mladić sa svojim krčagom – mile moje, ja sam vam naprosto bila gotova! Bila sam sasvim sigurna da sam ugledala boga i od velikog zadovoljstva više uopšte nisam znala gde sam. Sva sam se pretvorila u oko i dok sam se tako zagledala, nabila sam sebi nožić za ljuštenje voća u meso sve do kosti i krv stade da šiklja potocima, a da sve to nisam ni osetila, toliko sam se sva bila izgubila. Ali u tome još i nije sva nesreća; naime, uverena sam da će ubuduće, kad god budem ljuštila voće, pred mojom dušom iskrsnuti slika i prilika tvog prokletog peharničkog lepotana i da ću ponovo poseći prst, tako, da više uopšte neću smeti da se prihvatim ljuštenja voća, iako voće strasno volim; eto, šta si uradila, draga moja, svojom nesmotrenošću!"

„Da, da!" – povikaše sve gospođe gotovo u jedan glas, kako one iz dvorišta sa šedrvanom, tako i one iz dvorane sa stubovima, koje su, kada su Nes-ba-met i Renenutet stale da govore, prešle ovamo preko. „Da, da!" – zagrajaše one svojim visokim i dubokim glasovima. „Tako je, tako je bilo, to što su njih dve rekle, sušta je istina, umalo da same sebi priredimo krvav kraj, nenadano i u jedan mah pometene pojavom tog tvog peharnika, i umesto da nam kažeš razlog svoje malaksalosti, zbog čega si nas i pozvala, ti si nam, Eni, priredila ovu lakrdiju!"

Ali tada Mut-em-enet prozbori svom snagom svog glasa i gotovo viknu: „Lude!" – viknu ona. „Ne samo da sam vam rekla, nego sam vam i pokazala uzrok moje malaksalosti i sveopšte slabosti i sveg mog jada! Ta imajte oči i za mene kada ste umele posve da se pretvorite u oko za njega! Vi ste ga videle i gledali tek nekoliko trenutaka i odmah ste sebi zadale bol u svojoj pometenosti, tako da ste još uvek blede od nevolje u koju vas je uvalila njegova pojava. A ja moram ili treba da ga gledam svakog dana i svakog časa – šta onda ja da radim sa tom neprestanom nevoljom? Pitam vas, šta je meni činiti? Jer taj dečak, vi slepice jedne, kojima sam uzalud pokušala da otvorim oči, nastojnik kuće moga muža i peharnik, on je moja nevolja i moja smrt, on me je zaneo svojim očima i ustima i doveo dotle da ću, sestre moje, zbog njega u jadu proliti svoju krv i umreti ako mi je on ne smiri. Jer vi ste, samo što ste na čas ugledale njegovu priliku, posekle prste, a meni je ljubav prema njegovoj lepoti posekla srce, tako da ću iskrvariti!" Tako je zapevala Mut svojim lomnim glasom i pošto je to rekla, ona se sruči na svoju stolicu bolno jecajući.

Može se zamisliti opšte uzbuđenje koje je posle ovog otkrića obuzelo okupljene prijateljice! One su veliku novost da se Mut zaljubila primile na sličan način kao ono ranije Tabubu i Meh-en-vezehti, pa su se sa nesrećnicom ophodile gotovo kao i one dve: okružile su je, milovale je i govorile joj u svom višeglasnom osećajnom blebetanju reči koje su istovremeno bile čestitke i izjave saučešća. Ali pogledi koje su pri tom potajno jedna drugoj dobacivale, kao i reči koje su jedna drugoj došaptavale, izražavali su i nešto sasvim drugo a ne samo nežno saučešće: zlurado razočarenje, naime, zbog toga što je to sve i što se ceo ovaj nadmeni jad svodi na običnu zaljubljenost u jednog slugu; a uz to i skrivenu zavist i ljubomoru na sav muški svet, ali pre svega zlurado zadovoljstvo što je Mutu, gordu i čistu, kao mesec čednu nevestu Amunovu, to snašlo u njenim poznijim godinama, i to na najobičniji način, tako da je morala da pati za jednim zgodnim slugom, pa čak to nije mogla da zadrži za sebe, nego je svoje poniženje bespomoćno otkrivala i običnom skupu žena, jadikujući: „Šta ću sada i kuda ću sada?" To je prijateljicama godilo, iako im nije promaklo da je i kroz otkriće i javno obznanjivanje još uvek progovarala stara nadmenost, koja bi htela da se u sasvim običnoj stvari, koja je sada postala Mutin slučaj, vidi nešto izuzetno, jedan izuzetan događaj i afera svetskih razmera – što je prijateljice opet, dakako, ljutilo.

Ali, iako se sve to uzgred izražavalo kroz uzajamne poglede gospođa, ipak je njihova praznična radost povodom ovog neobičnog događaja i lepog društvenog skandala bila dovoljno velika da je kod

njih mogla da izazove iskreno saučešće zbog nesreće koja je snašla njihovu sestru, te da sa njom saosećaju na svoj ženski način, što se videlo i po tome kako su se oko nje tiskale, grlile je i tešile bujicom reči, uzdižući i veličajući njene vrline, a mladića nazivali srećnim stvorenjem kome je bilo dato da u grudima svoje gospodarice izazove takva osećanja.

„Da, slatka Eni", uzvikivale su one, „ti si nas lepo poučila i mi potpuno razumemo da ženskom srcu nije nimalo lako da bude u položaju u kojem svakog dana mora da gleda ovakvo božansko stvorenje – nikakvo čudo onda da si i ti naposletku upoznala jade srca! Kakav srećković! Ono što nije uspelo nijednom muškarcu tokom tolikih godina, to je ovaj postigao svojom mladošću i uzburkao u tebi, svetici, tvoja čula! Tome se ni u snu nije mogao nadati, ali u tome se pokazuje kako srce ne mari za predrasude, da ono ne pita ni za čin ni za položaj. On nije sin nekog oblasnog kneza, a nije ni oficir, niti tajni savetnik, nego je samo upravitelj kuće tvoga muža, ali je tebi zaneo čula; to je njegov čin i njegova titula, a to što je stranac, mladić iz Azije, jedan takozvani Jevrejin, to celu stvar samo čini neobičnom i daje joj veću draž. Samo da znaš, najdraža, da nam je veoma drago i da nam je sada u duši laknulo kada znamo da ne postoji neki drugi uzrok tvojoj boljci i tvojoj malaksalosti, nego da je samo to posredi, da ti srce žudi za ovim lepim mladićem! Oprosti nam ako se sada više ne plašimo za tebe, a počinjemo da strahujemo za njega; jer da bi ovolika čast mogla da mu udari u glavu, to je ovde jamačno jedini razlog koji nas navodi da budemo zabrinute – inače nam se cela stvar čini jednostavna!"

„Ah", jecala je Mut, „kada biste vi znale! Ali vi ne znate i ja sam znala da vi baš nećete tako lako shvatiti i razumeti celu ovu stvar, čak i kada vam budem otvorila oči. Jer vi i ne slutite kakav je on i kako stoje stvari sa ljubomorom boga kojem on pripada i čiji venac nosi, tako da je suviše umišljen da bi pristao da meni, jednoj egipatskoj ženi, smiri krv, i njegova duša nema sluha za sva moja dozivanja! Ah, bilo bi mnogo bolje, sestre moje, da ne brinete za njega zbog prevelike časti i da svoju brigu više usredsredite na mene; jer, ja umirem zbog njegove ravnodušnosti koju od njega zahteva njegov bog."

Na to je prijateljice saleteše da im kaže nešto više u vezi sa tom ravnodušnošću, pa naprosto nisu htele da veruju sopstvenim ušima da se sluga nije uzgordio od velike časti koja ga je zadesila, te da neće da usliši gospodaricu. U pogledima koje su izmenjivale bilo je zacelo i zluradosti; u njima kao da se ispoljavao nagoveštaj da je njihova Eni lepotanu možda i prestara, pa on sada izmišlja neke razloge verske prirode jer je jednostavno ne želi; a poneka od njih laskala je sebi da

bi nju svakako pre poželeo; no u celom njihovom stavu ipak je preovladalo iskreno ogorčenje zbog ovakvog odbojnog odnosa stranog sluge, pa se posebno oglasila poglavanica Nes-ba-met svojim basom rekavši da je ceo slučaj, posmatran s te strane, nečuven i nepodnošljiv.

„Već kao žena", reče ona, „najdraža, ja sam na tvojoj strani i tvoj jad osećam i doživljavam kao svoj. Ali osim toga, cela stvar je, po mom mišljenju, i političke prirode, pa je i od verskog i državnog značaja, jer u odbojnom stavu tog balavca (oprosti mi, ti ga voliš, ali ja ga tako nazivam iz iskrenog gneva, a ne da bih te povredila u tvojim osećanjima), u njegovom nepristajanju da ti plati danak svoje mladosti sadržana je, bez sumnje, upravo po državu opasna nepokornost, a ova mu izlazi na isto kao kada bi se neki gradski Baal iz Retenua ili zemlje Fenihejaca suprotstavio Amunu i odbio da mu plati dužni danak, a u takvom slučaju bi, što se samo po sebi razume, smesta bila opremljena kaznena četa, čak i kada bi troškovi takvog pohoda premašili vrednost danka, a sve to samo da bi se očuvala Amunova čast. U tom svetlu, draga moja, ja vidim tvoj jad, i čim se budem vratila kući, ja ću sa mojim suprugom, starešinom sveštenika svih bogova Gornjeg i Donjeg Egipta, razmotriti ovaj grubi slučaj hananske pobune i pitati ga koje i kakve mere smatra primerenim da bi se stalo nakraj tom neposluhu."

Posle ovoga se, uz glasno i bučno torokanje, razišlo poselo gospođa koje je postalo tako čuveno, a ovde je konačno po prvi put prikazano onako kako se uistinu i stvarno odvijalo; tim poselom, pak, Mut je uglavnom postigla to da je njena nesrećna strast postala predmetom razgovora u gradu; bio je to uspeh zbog kojeg bi povremeno, u svojim svetlijim trenucima, na čas pretrnula, a onda bi opet, budući da je njeno izopačenje sve više uzimalo maha, zbog njega osećala neko zanosno zadovoljstvo; jer, većina zaljubljenih smatra da se njihovim osećanjima ne ukazuje dovoljno poštovanja ako se njima, pa makar im se i rugali i ismejavali ih, ne bavi ceo svet; ona se moraju razglasiti na sva zvona. Prijateljice su je sada, kao bolesnicu, i češće obilazile, pojedinačno ili nekoliko njih zajedno, da se obaveste o njenom stanju, da je teše i da joj daju savete koji su, međutim, bili u tolikom raskoraku sa stvarnim, posve posebnim stanjem stvari, da je ona, jadnica, na sve to mogla samo da slegne ramenima i kaže: „Ah, deco, vi samo blebećete i dajete savete, a ne razumete ama baš ništa od celog ovog posebnog slučaja", na što bi se gospođe iz Vezea uvredile i između sebe stale da govore: „Ako ona misli da je ta stvar za nas suviše visoka i nešto sasvim posebno, te mi tu ne možemo ništa da savetujemo, onda neka ćuti i neka nas ne davi s tom svojom

aferom!”

Ali pored njih dolazio je još neko u Potifarovu kuću žena, dolazio je, naime, u svojoj nosiljci u pratnji prethodnice i zaštitnice, veliki Beknehons, Amunov prvosveštenik lično; njega je njegova žena obavestila o celoj stvari i nipošto nije bio sklon da je shvati olako; štaviše, bio je odlučio da je posmatra i prosudi u svetlu viših interesa. Ogromni ćelavac i božji državnik, zaogrnut leopardovom kožom, onako izdužen i uzdignute brade, nabadajući dugim koracima ispred njene stolice sa lavljim nogama, objašnjavao je Muti kako svako lično i samo moralno stanovište mora biti isključeno pri prosuđivanju ovog slučaja, koji je, posmatran sa stanovišta moralnih propisa i društvenog reda, za žaljenje, ali, budući da se već zbio, mora po višem nalogu da bude doveden do kraja. Kao sveštenik, dušebrižnik i čuvar morala, a ne na poslednjem mestu i kao prijatelj i dvorski staleški drug dobrog Peteprea, on mora da osudi pažnju koju Met posvećuje tom mladiću i da bude protiv želja koje ovaj u njoj pobuđuje. Ali neposlušno držanje stranca i njegovo odbijanje da plati danak, Hram ne može da trpi, pa otuda cela stvar, u slavu Amunovu, mora što pre da bude izvedena na čistac. Zato on, Beknehons, bez obzira na to šta bi on lično želeo ili osudio, mora svoju kćerku Mutu da upozori i da od nje bez okolišenja zahteva da sa svoje strane učini sve, pa i ono krajnje, kako bi naterala tvrdoglavca da se povinuje – ne zbog svog zadovoljstva, mada ona pri tome može, ali bez njegovog odobrenja, sebi da pribavi takvo zadovoljstvo, nego radi zadovoljenja interesa Hrama; a u slučaju potrebe skanjeralo se i silom može naterati na poslušnost.

Činjenica da je ovo duhovnikovo uputstvo i više opunomoćenje da krene putem greha prijalo Mutinoj duši, kao i da je u tome mogla da vidi poboljšanje svog položaja prema voljenome, sasvim jasno, i to toliko jasno da to čoveka naprosto rastužuje, pokazuje dokle je bila dospela – dokle je bila dospela ova žena koja je još nedavno, u skladu sa stepenom svoje kulture, verovala da njena sreća i sudbina zavise od slobode njegove žive duše, a sada je u svojoj bespomoćnosti bila već tako nisko pala da je čak i u pomisli da će joj policija Hrama dovesti žarko željenog mladića nalazila neko očajničko i izopačeno zadovoljstvo. Da, ona je bila zrela da se sa Tabubuom prihvati vračanja.

Ali ni Josifu nije ostalo nepoznato stanovište Amunova hrama o toj stvari; jer nijedan nabor i nijedna pukotina nije bila preuska za njegovog vernog Bes-em-hebicu, a da se ovaj ne bi mogao u njih zavući; pa je on tajno prisustvovao poseti velikog Beknehonsa kod Mute i svojim finim patuljastim uhom oslušnuo i prislušnuo šta joj

nalaže, te je onda istog časa to dojavio svom štićeniku. Ovaj je to saslušao, pa ga je to što je čuo sasvim učvrstilo u uverenju da je to stvar u kojoj se zapravo odmeravaju snage između Amunove velike moći i Gospoda Boga, i da njegov Gospod, njegov Bog, bez obzira na to da li se to slagalo sa Adamovom željom, ni u kom slučaju i ni po koju cenu ne sme pri tome da izvuče deblji kraj.

Kuja

Tako se onda dogodi da se gorda Mut-em-enet, sve se više izopačujući, sva smetena ljubavnim jadom, odlučila na nešto što je još nedavno tako ponosito odbacila čak i kao običnu mogućnost, da se sroza na nivo jedne Tabubu, one Kušitke, pristavši da s njom izvodi nečiste magične radnje: da, naime, u cilju zavodničke ljubavne magije prinese žrtvu nekom odvratnom božanstvu odozdo, čije ime čak nije ni znala i nije ni htela da zna – Tabubu ga je jednostavno zvala „Kuja" i to je bilo dovoljno.

Tu noćnu utvaru, jednu, kako je izgledalo, opaku Megaru i rospiju, nateraće, obećavala je crnkinja, svojom moći čaranja da se povinuje i služi gospodarici Muti, pa se Muta na kraju time zadovoljila, što je značilo da se odrekla duše voljenoga i da će se osećati srećnom pa makar u naručju držala samo njegovo telo, jedan topao leš, dakle, – ili ako ne baš srećnom, a ono barem setno zadovoljenom; jer bacanjem čini i čaranjem mogu se, razume se, zavesti i izručiti u nečije naručje telo i leš, ali ne i duša, te je otuda potreban visok stepen beznađa, pa da se neko zadovolji telom i mišlju da se kod ljubavnog zadovoljenja pre svega radi o telu i da se pri tome, u božje ime, uvek lakše može odreći duše nego obratno, ma koliko to bila tužna vrsta zadovoljenja koju pruža jedan leš.

To što se Mut-em-enet naposletku saglasila sa primitivnim predlozima žderačice kaučuka i izrazila spremnost da sa njome vrača, bilo je, uostalom, povezano i sa stanjem njenog sopstvenog tela, sa nekim njegovim svojstvima veštičije prirode, čega je ona, kao što smo videli, bila sasvim svesna, pa joj se činilo, budući da su se neka svojstva na upadljiv način ispoljavala, da pripada staležu veštica i da je čak dužna da određenim radnjama povede računa o takvoj svojoj prirodi. Ne sme se smetnuti s uma da je njeno novo telo bilo proizvod i delo ljubavi, to znači: Mutine ženstvenosti pune žudnje, ženstvenosti koja je bila pojačana do bolnih razmera; kao što se ne sme zaboraviti ni to da se priroda veštice uopšte ne sastoji ni u čemu drugome nego u ženstvenosti doterane do krajnjih mogućih granica, iz čega onda proizlazi da je i samo veštičije vračanje uvek i isključivo

bila ženska stvar i ženski posao, pa gotovo da nikada i nije bilo muških veštaca; ali iz toga proizlazi još nešto, a to je da je pri tome ljubav uvek igrala istaknutu ulogu, da je odvajkada bila u središtu sveg veštičijeg vračanja i da se ljubavna čarolija zapravo može smatrati otelovljenjem sve magije, kao njen prirodni omiljeni predmet.

Ona crta izvesne blage razbludnosti u Mutinoj telesnoj pojavi, na koju smo takođe morali da ukažemo s nežnom blagošću, doprinela je, po svoj prilici, tome da se oseća raspoloženom i na neki način čak i određenom da se prihvati veštičijih vradžbina i da Tabubui dozvoli da u njeno ime obavi neke sumnjive žrtvene i čarobnjačke radnje; jer, božansko biće kojem su ove bile namenjene bilo je, po rečima crnkinje, oličenje razbludnosti, jedna božanska razbludnica i razbludna boginja, u kojoj je trebalo videti višu sintezu i ostvarenje svih odbojnih predstava koje su na bilo koji način povezane sa imenom razbludnice, jedno čudovište najprljavijih osobina, jedna prarazbludnica. Takva božanstva postoje i njih mora biti, jer svet ima i svojih gnusnih strana, kojima je, iako su one pune gadosti i krvave prljavštine i naoko malo podesne da prime božanska svojstva, ipak, kao i onima koje su privlačne, neophodna večna sveprisutnost i premoć, duhovno otelovljenje takoreći ili lično produhovljenje; i tako se onda dešava da se ime i priroda božanskog uvlače u nešto što je gnusno, pa kuja i gospodarica postaju jedno, pošto se zapravo radi o prakuji, kojoj je kao takvoj u biti svojstven karakter gospodarice, – pa je tako i Tabubu o otelovljenju gnusne razuzdanosti, koje je mislila da pozove u pomoć, odista govorila kao o „milostivoj gospođi Kuji".

Crnkinja je smatrala da bi Mutu trebalo da pripremi na to da će stil i osobenost planiranog poduhvata odudarati od društvenih navika velike gospođe; ona se zbog toga unapred izvinjavala otmenoj gospođi i zamolila je da se za tu priliku, zbog same stvari i same svrhe svega, pomiri s prostačkim tonom koji će, eto, pri tome morati da preovlađuje, jer, naime, „milostiva gospođa Kuja" ne zna i ne razume nikakav drugi način, pa se s njom, izuzev bestidnim izrazima, drugačije ne može razgovarati. Samo obavljanje čina nije naročito čisto, obznani ona unapred – sastavni delovi obreda, naime, delom su veoma neukusni, a neće biti pošteđeno ni pogrdnih i razmetljivih reči; gospodarica mora na to da bude spremna i ne bi smela da se zbog toga u datom trenutku zgražava ili barem, ako bi se to ipak desilo, to ne bi smela da pokaže; jer, time se takav nasilni čin razlikuje od čina bogosluženja, na koji je ona navikla, naime time što se za vreme obavljanja čina dešavaju nasilne, nadmene i strašne

stvari, i to čak ne namerno i ne zato što bi to bilo po volji čoveka i njegovog sopstvenog ukusa, nego zato što se pri tome jednostavno ispoljava bestidna priroda one koja je prizivana i dozvana, naime gospodarice Kuje, čija služba ne može biti drugačija nego skaredna i čije nadrirazbludništvo po sebi neminovno određuje niski stepen uljuđenosti celog tog čina. Konačno, smatrala je Tabubu, jednom obredu kojim nasilno treba da se privoli i natera mladić samo na telesnu ljubav, i ne priliči naročito otmen ton.

Na te reči Mut poblede i ugrize se za usne, što se delom moglo shvatiti kao izraz njene moralne prestravljenosti, a delom kao izraz njene mržnje prema ovoj prljavici koja joj je sama naturila misao da se mladić silom privoli na telesnu ljubav, pa joj sada, pošto je dala svoj pristanak, na tako uvredljiv način predočava svu odvratnost takve odluke. Veoma je staro iskustvo čoveka da ga njegovi zavodnici, odnosno oni kojima polazi za rukom da ga svuku na nivo neprimeren njegovom dostojanstvu, u trenutku kada su uspeli da ga povuku nadole, ne samo plaše nego da mu se još i krajnje bezobzirno izruguju tim novim, još nedoživljenim stanjem koje ga neposredno očekuje. Ponos tada zahteva da čovek ne dozvoli da se vide njegov strah i njegova pometnja, nego da odgovori: „Bilo šta da se ovde dešava, ja sam znao šta radim kada sam odlučio da te sledim”. I tako se otprilike izrazila i Mut, prkosno ostajući pri svojoj u prvi mah njoj potpuno stranoj odluci da voljenoga zavede uz pomoć vradžbine.

Morala je još nekoliko dana da se strpi: prvo, zato što je sveštenica crne magije morala da izvrši još neke pripreme i što još nije imala pri ruci sve za obred neophodne stvari, u koje nisu spadali samo kojekakvi neobični predmeti koji se ne mogu dobaviti od danas do sutra, kao, na primer, kormilo lađe koja je doživela brodolom, drvo sa vešala, natrulo meso, neki delovi tela nekog ubijenog zlikovca, nego pre svega i malo kose sa Josifove glave, koju je Tabubu tek trebalo da nabavi preko domaće brijačnice tako što će se poslužiti lukavstvom i podmićivanjem; i drugo, jer se morao sačekati pun mesec kako bi se pod punim dejstvom te dvoznačne zvezde, ženske u svom odnosu prema suncu, muške u svom odnosu prema zemlji, odnosno snagom tog dvojakog značenja obezbedilo jemstvo za izvesno jedinstvo svemira, budući da on, mesec, važi kao posrednik između smrtnih i besmrtnih. Sve se ovo, dakle, moralo sačekati da bi se cela stvar izvela što pouzdanije i sa što više izgleda na uspeh. Tom činu trebalo je, pored Tabubu kao žrtvene sveštenice i gospodarice Mut kao stranke, da prisustvuju još i jedna crnačka devojka kao pomoćnica i inoča Meh-en-vezehti kao posmatrač. Za mesto pak na kome će se obaviti obred odabran je ravan krov na kući žena.

Sa strahom ili čežnjom očekivan ili sa čežnjom punom straha u nestrpljivoj postiđenosti – tek, očekivani dan jednom stiže i postaje danom života time što donosi ono što se očekivalo. Tako je prispeo i puni dan Mut-em-enetinog poniženja, dan u koji je ona polagala toliko nade, pošto je iz gorke nevolje izneverila svoj društveni položaj i upustila se u za nju nedostojne stvari. Jer, kada su u čekanju prošli časovi tog dana, kao što su pre toga prolazili dani, jedan za drugim, te se sunce povuklo i izbledeo i njegov poslednji sjaj, a zemlja se ogrnula tamom i mesec u svoj svojoj neverovatnoj veličini stao da se uzdiže nad pustinjom sa svojim pozajmljenim sjajem, a ne sa gordom samosvojnom svetlošću koja je negde nestala, pa je tako dan odmenio sumnjivim tkanjem svoje blede i bolne magije; i kada se, zatim, lagano se smanjujući, uzvinuo do vrha sveta, a sve ono što je činilo život pošlo na počinak, tako da se i u Potifarovoj kući sva čeljad s visoko povijenim kolenima i spokojnim izrazom lica predala blaženom snu, tada beše stigao čas da se četiri žene, koje su još jedine bile budne, budući da su za ovu noć imale svoje tajne planove, sastanu na krovu, gde je Tabubu sa svojom pomoćnicom već sve bila pripremila za prinošenje žrtve.

Mut-em-enet, u belom ogrtaču prebačenom preko leđa i sa zapaljenom bakljom u ruci, išla je tako brzo uz stepenice, i to one koje su iz dvorišta sa bunarom vodile na gornji sprat, pa zatim onim užim koje su vodile na krov, da je inoča Meha, koja je takođe nosila baklju, jedva mogla da je prati. Čim je izašla iz svoje spavaće sobe, Eni je odmah stala da juri sa bakljom visoko uzdignutom iznad glave; jurila je zabačene glave, ukočenih očiju i otvorenih usta, dok je desnom rukom zadizala haljinu.

„Što tako juriš, najmilija?” – prošapta Meha. „Ponestaće ti daha, bojim se da ćeš se spotaći, uspori malo i budi pažljiva sa tim plamenom!”

Ali Petepreova prva i prava odgovori zadihano: „Moram juriti, samo juriti i trčati, da se bez daha i na juriš popnem onamo gore; ne zadržavaj me, jer ovo mi duh naređuje, Meho, i tako mora da bude, moramo juriti!”

Izgovorivši te reči, sva zadihana i razrogačenih očiju, ona zavitla baklju iznad glave, tako da su uokolo počela da padaju parčad smolom natopljenog lana u plamenu, pa je prestrašena pratilja, takođe gotovo bez daha, vrisnuvši krenula da joj preotme uzvitlanu baklju koju Mut nikako nije htela da joj prepusti, što je samo još više povećalo opasnost. Sve se to odvijalo već na gornjoj stepenici koja vodi na krov i Mut je u tom otimanju zaista posrnula i sigurno bi pala da je Meha nije prihvatila u svoje naručje; i tako obe žene, zagrljene i

vitlajući bakljama, oteturaše kroz uska vrata na otvorenu površinu krova obavijenu tamom.

Dočekao ih je vetar i opori glas sveštenice koja je tu već, kao kakva gospodarica, vodila glavnu reč. Ona je od tog trenutka neprekidno vodila glavnu reč, ne zaćutavši ni za trenutak, razmetljivo, nadmeno, samovoljno i grubo, a u njeno razmetljivo hvalisanje bi se ponekad iz blede pustinje na istoku umešalo zavijanje šakala, pa i, iz daljine, potmula rika nekog lava lutalice. Vetar je duvao sa zapada, iz pravca usnulog grada, s reke, u kojoj se srebrno svetlucajući poigravao visoki mesec, sa obale mrtvih i njenih bregova. On se ovde gore šišteći zaplitao u dimnjake koji su bili okrenuti prema reci, u drvene zaklone na krovu, čija je namena bila da dovode hladan vazduh u kuću. Bilo je tu gore još i nekoliko kupastih koševa za žito, ali je danas, pored tih uobičajenih, tu bilo još i nekih drugih stvari i predmeta: tu se nalazio pribor za obred koji je trebalo da se obavi, a među tim priborom bilo je i takvih stvari zbog kojih je bilo dobro što duva vetar; jer, na tronošcima, kao i na podu, ležali su komadi plavičastog, natrulog mesa koji bi, čim bi vetar stao, počeli uokolo da šire smrad. Čega tu sve još nije bilo i šta tu sve nije bilo pripremljeno! Ali sve te stvari i slepac bi spoznao i video unutrašnjim okom, pa i neko ko se na sve to ne bi mnogo ni osvrtao i ne bi hteo ništa da vidi, kao, na primer, Mut-em-enet, koja je sada, a i kasnije, neprekidno, napola otvorenih i nekako nadole povijenih usta i razrogačenih očiju, buljila naokolo i nekako u prazno. Jer, crna Tabubu, gola do pojasa, sa sedim čupercima oko glave u kojima se vetar poigravao, opasana ispod opuštenih dojki kozjom kožom (a tako je bila opremljena i njena mlada pomoćnica), navodila je svojim brbljivim ustima, u kojima su se nazirala samo dva usamljena sekutića, sve što je tu bilo, pri čemu je svaku stvar kao na vašaru izvikivala po imenu i ukazivala na njenu namenu.

„Tu si, ženo!” – prozbori ona, obavljajući poslove i dajući uputstva, ugledavši svoju gospodaricu kako se teturavo penje na krov. „Dobro došla, ti koja tražiš zaštitu, ti koja si prezrena, ti jadnica što goriš od žudnje, ti ljusko kojoj se otima koštica, zaljubljena ženo, pristupi samo ognjištu! Prihvati ono što ti se pruža! Uzmi u ruke zrnca soli i obesi sebi lovor o uho; onda čučni kraj ognjišta iz kojega na vetru izlazi plamen; za tvoje dobro izlazi taj plamen, jadnice, da bi ti se u određenim granicama pomoglo!

Ja govorim! Ja sam tu gore govorila i gospodarila kao sveštenica pre nego što si ti došla. A sada nastavljam da govorim, glasno i jasno, jer uzdržanost ne pomaže sve dok se čovek nosi sa ovom ovde; stvari treba bestidno nazvati po imenu, zbog čega i ja tebe, moliteljice,

glasno nazivam gomilom jada i čežnje i prezrenom ljubavnicom. Sediš li, imaš li soli u šaci i lovora na uhu? Ima li i tvoja družbenica svoje i kleči li ona pored tebe kraj žrtvenika? Onda da počnemo sa žrtvenim obredom, sveštenice i pomoćnice! Jer, sve je spremno za gozbu, i ukrasi i besprekorni darovi. Gde je sto? On stoji tamo gde stoji, preko puta ognjišta, lepo ukrašen lišćem i granjem, bršljanovim grančicama i klasjem, što ona, pozvana, voli, a koja, evo, već polako prilazi – ona, tama ljuspe koja u sebi krije brašnasta zrna. Zbog toga je ukrašen sto, zbog toga su okićeni stalci na kojima primamljivo smrdi hrana. Je li trulo kormilo oslonjeno o sto? Jeste. A šta se s druge strane još primećuje? Vidi se, eno tamo, neka greda, greda s krsta na koji će obesiti zlikovca – u tvoju čast, ti samotnice koja se rado hvataš za odbačene, a eno tamo je ona oslonjena o sto da bi tebe nadražila. A zar tebi, radi tvog ličnog zadovoljstva, ne nude ništa od obešenog, nijedno uvo, nijedan prst? To je sasvim pogrešno. Između lepih komada zemljane smole na stolu se kao kakav ukras nalazi i prst koji se raspada, a krasi ga i rskavičavo uvo s glave protuve, voštano, umrljano usirenom krvlju, upravo onako po tvom ukusu i za tebe, nesrećnice, kao mamac. A oni čuperci kose na žrtvenom stolu, sjajni, međusobno slični po boji, oni ti ne potiču od lupeža, oni potiču sa drugih glava, dalekih i bliskih; ali mi ti tu imamo na okupu, poslagano jedno kraj drugog, i ono što je blisko i ono što je daleko, pa neka ti lepo miriše ako bi htela da nam pomogneš, ti iz tmine noći, ti koju zovemo!

A sada tišina i da niko nije pisnuo! U mene gledajte, vi što sedite kraj ognjišta, i inače nigde drugde, jer se ne zna sa koje će se strane došunjati! Naređujem potpuni žrtveni muk. Ugasi još i tu baklju, devojko! Tako je dobro. Gde je ono dvoseklo? Ovde. A pas mužjak? On još leži na podu, nalik na mladu hijenu, svezanih šapa i povezane njuške, kojom je, vazda vlažnom, tako rado njuškao i kusao svakojaku pogan. Daj prvo asfalt! U crnkastim komadima ga bodra sveštenica baca u plamen da bi ti njegov olovni dim pošao u susret, potmulo kao žrtveni plameni miris, ti, Gospodarice koja dolaziš odozdo! A sada žrtvene napitke, posude u pravilnom redosledu: vodu, kravlje mleko i pivo ja nalivam, ja sipam, ja žrtvujem. Moje crne noge sada stoje u napoju, u lokvi, u uzavreloj kaljuzi, pošto prinosim pseću žrtvu, dosta odvratno, ali nismo ti mi ljudi to izabrali; mi samo znamo: ništa drugo ti nije milije.

Ovamo s tim njuškalom, tom nepristojnom zverkom, da joj prerežemo grkljan! A sada da rasporimo trbuh i zamočimo ruke u toplu utrobu koja te zapahnjuje svojim isparenjima u svežini ove mesečinom obasjane noći. Krvlju umrljane, iznutricom obmotane, ja ih

podižem pred tobom ove moje žrtvene ruke, ja ih, evo, načinih na tvoju sliku i priliku. Ovako te pozdravljajući, pozivam te smerno i primereno na žrtvenu gozbu, nastojnice svekolikog noćnog naroda! Ljubazno najpre, a onda još i svečano, mi te molimo da milostivo dođeš na našu gozbu i da primiš besprekorne darove. Hoćeš li nam učiniti po volji? Inače će, znaj, sveštenica oprobati svoju snagu s tobom i napašće te, snažno će te ščepati da te umešno prisili na to. Približi se! Hoćeš li skočiti ovamo iz omče, hoćeš li se, pošto si davila ženu na porođaju ili si se milovala sa samoubicama, pojaviti sva umrljana krvlju dolazeći sa mesta gde su leševi i gde si se pokazivala kao utvara – pa makar dolazila ovamo troputom kroz nečist, pošto si se, puna bolesne slasti, grčevito uhvatila za bezočnog.

Poznajem li te ja i prepoznaješ li se ti u mojim rečima? Pogodih li te, noseći se s tobom, bolje i neposrednije? Primećuješ li da sam dobro upućena u tvoje ujdurme, tvoje nepopisive navike, tvoju nezajažljivost u jelu i piću i svu tvoju neizmernu pohotu? Ili možda treba moje pesnice da te šćape još umešnije i jače, a moja usta da se okanu svake obzirnosti i da sve obznane o tvom svinjskom biću kojem nema premca? Nazivam te strašilom, ti droljo i kurvo, noćna utvaro gnojnih očiju! Sramni smrčku, prljava paklena ženturačo što prebivaš po strvodernicama, gde puziš, grebeš i balaviš glodajući kosti strvina! Ti koja obešenom na izdisaju pružaš poslednju nasladu i ovlaženih nedara bludničiš u očajanju, a pri tome si sva obuzeta strahom, sva si oslabljena i iscrpljena, pa se na svaki dašak vetra stresaš, vidiš aveti, i naprosto si kukavički osetljiva na sve noćne pojave! Strašilo nad strašilima! Poznajem li te? Zovem li te? Ščepah li te? Znam li te? Da, to je ona! Iskoristila je to što je mali oblak zaklonio mesec. Njen dolazak potvrđuje pas koji besno laje pred kućom! Plamen izbija žareći se iz ognjišta! Gle, onu tamo, družbenicu moliteljice, hvata grč! Na koju to stranu ona okreće svoje oči? Eno s one strane, na koju je okrenula oči, s te strane dolazi boginja!

Gospodarice, mi te pozdravljamo. Zadovolji se ovim. Mi ti dajemo onako kako znamo i umemo. Pomozi, ako te nečista gozba i besprekorno odvratni darovi raduju! Pomozi ovoj paćenici ovde, njoj koja je prezrena! Ona uzdiše i pati zbog jednog mladića koji neće onako kako ona hoće. Pomozi joj koliko možeš; moraš joj pomoći, jer te ja imam u svojim rukama! Nateraj ga telesnim mukama, nateraj tog tvrdoglavca na njen ležaj, da i sam ne zna kako se to dogodilo, i daj da ona obisne svoje ruke o njegov vrat, da već jednom oseti opori mladićki miris za kojim toliko čezne!

Sad ono ostrigano, grdobo, brzo! Ljubavnu žrtvu, čarobnu paljenicu obaviću sada pred licem boginje. Ah, divnih li pramenova sa

daleke glave i sa bliske, tako sjajnih i mekanih! Otpaci tela, primerci materije – ja, sveštenica, zapetljavam, zavezujem, zamrsujem i spajam ih u mojim krvavim žrtvenim rukama, višestruko i predano, pa ih onda puštam da padnu u plamen koji će ih brzo, uz pucketanje, proždreti... Što ti se to tako izobličava lice izrazom bola i gađenja, moliteljice? Rekla bih da ti se gadi taj ogavni smrad spaljenog roga? To je vaša građa, moja otmena gospo, to je miris spaljenog tela, tako miriše ljubav! A sada dosta s tim!" – reče ona grubo. „Obred je obavljen na najbolji način. Neka ti prija i neka ti bude lepo s njime, s tim tvojim lepotanom! Gospodarica Kuja ti ga s blagoslovom daje zahvaljujući Tabubuinim veštinama koje su zavredile da budu nagrađene."

Vračara stade u stranu, odbaci masku nadmenosti koju je sve vreme imala na licu, otre nadlanicom nos i zamoči žrtvom umrljane ruke u umivaonik. Mesec je sjao u punom sjaju. Inoča Meha bila se povratila iz nesvestice u koju je pala od straha.

„Je li još tu?" – raspitivala se sva dršćući...

„Ko?" – upita Tabubu koja je prala svoje crne ruke kao lekar posle nekog krvavog zahvata. „Kuja? Budi spokojna, inočo, ona je već odmaglila. Ona je uopšte nerado i došla, ali je morala da mi se povinuje samo zato što ja umem da se ophodim s njom i da njeno biće opčinim rečima. A inače ona ovde ne može ništa da uradi izuzev ono što sam joj ja silom naložila, jer je trojstvo sredstava koja štite od zla zakopano pod pragom. Ali će ispuniti zadatak, tu nema zbora. Jer, prihvatila je žrtvu a vezuje je i vradžbina spaljene spletene kose."

U to se začu težak uzdah gospodarice Mut-em-enet i ona se podiže kraj ognjišta gde se bila šćućurila. Ona u svom belom ogrtaču, s lovorom na uhu, ruku sklopljenih pod uzdignutim podbratkom, stade pred prostakušu. Otkako je osetila miris spaljene Josifove kose pomešane s njenom kosom, uglovi njenih poluotvorenih, u masku zgrčenih usta još se više opustiše s još izrazitijim izrazom gorčine, pa su nekako otežali kao da su o njih obešeni tegovi, tako da je naprosto bilo mučno videti kako govori tim ustima, budući da je nekako ukočeno i tužno pokretala usne, glasom kojim se zapeva tužbalica: „Počujte, vi čisti dusi, koje bih tako rado videla kako se smeškate na moju veliku ljubav prema Osarsifu, istinskom mladiću, počujte kako mi je teško u ovom mom velikom jadu i kako mi se u srce uselila želja za smrću, budući da sam osuđena na ovako strašno i teško odricanje, na koje sam se, htela-ne htela, odlučila zato što tvojoj gospodarici, duboko očajnoj ženi, Osarsife, moj slatki sokole, ništa drugo nije preostalo! Ah, vi čisti, kako je samo teško i sramno to odricanje i to uzdržavanje! Jer ja sam se odrekla njegove duše kada

sam se silom prilika odlučila na zavodničko vračanje, – odrekla sam se tvoje duše, Osarsife, dragane moj! Kako je to odricanje samo bolno i oporo po ljubav! Odrekla sam se tvojih očiju, s najvećim bolom, nisam mogla drugačije, meni bespomoćnoj nije preostao nikakav drugi izbor. Mrtve i zatvorene biće za mene tvoje oči u našem zagrljaju, i samo će tvoja nabrekla usta, u svakom slučaju, biti moja – mnogo ću ih ljubiti u poniženoj sladostrasti. Jer iznad svega i najviše mi je stalo do daha tvojih usta, to je istina, a još mi je više stalo, iznad svega mi je stalo, sunčani dečače, do pogleda tvoje duše – to je ona moja velika žal koja izbija iz mene! Počujte je, čisti dusi! Sa ognjišta crnačke vradžbine šaljem vam je gore iz najdublje gorčine. Pogledajte me samo: kako sam ja, otmena žena, u mojoj velikoj ljubavi morala da se spustim ispod nivoa mog položaja, jer sam morala da se odreknem sreće radi naslade. Ako već ne mogu da zadobijem sreću njegova pogleda, onda barem da me dopadne slast njegovih usta! Ali koliko mi teško i bolno pada to odricanje, to ja, kćerka oblasnog kneza, ne mogu da prećutim, vi čisti, nego ću se glasno izjadati pre nego što okajem veštačku, vradžbinom dosegnutu nasladu i uživam bez duševnog zadovoljstva u njegovom slatkom lešu! Ostavite mi nadu u tom dubokom jadu, vi dusi, i potajnu, skrivenu misao da se naslada i sreća na kraju krajeva možda i ne mogu baš posve tačno razlučiti i odvojiti jedno od drugog, te da možda ipak iz one, ako je samo dovoljno duboka, može da procveta ova, i da će pod neodoljivim poljupcima slasti mrtvi dečak otvoriti oči i podariti mi pogled svoje duše, pa bi se na taj način podvalilo samoj vradžbini! Ostavite mi tu skrivenu misao u mom poniženju, vi čisti dusi, kojima se žalim, i ne uskraćujte mi nadu u tu podvalu, samo u tu malu podvalu...”

I Mut-em-enet podiže ruke i obisnu se, glasno zajecavši, o vrat svoje družbenice, inoče Mehe, koja je povede sa krova.

Dan Nove godine

Nestrpljenje našeg kruga slušalaca da čuje ono što već svako zna doseglo je u međuvremenu, bez sumnje, svoj vrhunac. Prispeo je čas da se udovolji toj radoznalosti – jedan važan, svečan čas koji predstavlja prekretnicu u priči, a inače se za njega zna od samog početka, odnosno od trenutka kada je svet saznao za nj i kada je prvi put ušao u priču. Misli se na čas i dan kada je Josif, koji je već tri godine bio nastojnik Potifarove kuće, a već deset godina bio vlasništvo ovog velmože, na jedvite jade izbegao najtežu grešku koju je mogao da načini, pa se u poslednjem času još nekako spasio velikog iskušenja, pri čemu se, naravno, njegov život još jednom, u okviru manjeg kružnog toka, okončao tako da je po drugi put dospeo u jamu – sopstvenom krivicom, kako je i sam dakako uviđao, za kaznu zbog ponašanja koje je svojom izazivačkom nepromišljenošću, da ne kažemo svojom nedopustivom obešću, i te kako bilo nalik na ponašanje iz njegovog ranijeg života.

Povući paralelu između njegove krivice prema ženi i njegove ranije krivice prema braći sasvim je opravdano. Opet je bio preterao sa svojom željom da „zapanjuje" ljude, opet je lakomisleno dao maha svom nagonu da osvaja svojom ljupkošću, u kojoj je dakako imao prava da uživa i da je koristi u veću slavu Božju, pa više u tom pogledu nije mogao da se obuzda. U onom prvom životu takvo ponašanje izazvalo je negativni oblik mržnje, ovog puta pak preterano pozitivni ali i pogubni oblik ljubavne strasti. Zaslepljen, on je išao naruku i jednom i drugom, a zaveden onim što je u njemu samome odgovaralo osećanjima koja su u ženi sve više uzimala maha, hteo je uz to da igra i ulogu vaspitača – on, kome je samome očevidno bilo potrebno još toliko vaspitanja. Da je takav stav vapio za kaznom, to se ne dâ poreći; ali se pri tome, uz blagi osmeh, mora zapaziti da je kazna koja ga je s pravom sustigla u velikoj meri bila udešena da mu posluži da se domogne još veće sreće, veće i sjajnije od one koja je uništena. Ono što pri tome razgaljuje naš um jeste uvid u viši duševni život, onaj uvid koji upravo omogućava tok događaja. Po jednom starom uverenju koje seže u predigre i pripremne faze povesti, sagrešenju stvorenja svaki put odgovara neko zlurado zadovoljstvo

onih viših krugova kojima odvajkada na usnama lebdi prekor iskazan rečima „Šta je čovek, da ga se opominješ?”, dok ona, ta grešnost, za tvorca predstavlja veliku nepriliku, pa je tako prisiljen da udovolji zahtevu strogosti i pusti da zavlada nepodmitljiva pravednost sa svojim kaznama, delujući uočljivo manje po sopstvenom nahođenju, a više pod pritiskom koji nikako ne može izbeći. Naš primer nas tako na veoma prijatan način poučava kako najviša dobrota i naklonost, doduše, ume dostojanstveno da popusti tom pritisku, ali ujedno i da se poigra sa carstvom ljutnje i strogosti na taj način što upražnjava veštinu da leči onim čime udara pa nesreću pretvara u plodno tlo obnovljene sreće.

Dan odluke i preokreta bio je veliki praznični dan Amun-Reove posete Južnoj kući žena, dan u koji počinje Nil da nadolazi, zvanični egipatski dan Nove godine. Naglašavamo: zvanični, službeni, jer prirodni dan Nove godine, dan kada se sveto kruženje u samom sebi završava, kada se zvezda Sirijus ponovo ukazuje na jutarnjem nebu i vode počinju da nadolaze, bio je daleko od toga da se s ovim poklopi. U tom pogledu vladao je u Egiptu, koji je inače toliko prezirao nered, gotovo uvek pravi nered. Dešavalo se, dakako, tokom vremena u životu ljudi i kraljevskih kuća da se prirodni dan Nove godine jednom i poklopi sa kalendarom; ali je onda bilo potrebno hiljadu četiri stotine i šezdeset godina da bi ponovo nastupio taj lepi slučaj podudarnosti, te je moralo da prođe otprilike četrdeset i osam ljudskih naraštaja kojima nije bilo dosuđeno da to dožive, sa čime bi se uostalom rado pomirili da nisu inače bili ophrvani nikakvim drugim brigama. Ni stoleću u kojem je Josif proveo svoj egipatski deo života nije bilo suđeno da vidi i doživi tu lepotu, to jedinstvo stvarnosti i službenosti, i deca Kemea, koja su se tada smejala i plakala pod nebeskim suncem, nisu znala za drugo nego samo za to da se te dve pojave ne slažu – svima njima to je bila najmanja briga. A i nije bilo tako da su se baš nalazili u godišnjem dobu šemu, kada se obavljaju žetveni radovi i u koje je padao praznik početka godišnjih poplava Ahet, dan Nove godine; ali su se u svakom slučaju nalazili u godišnjem dobu peret, nazvano i doba setve, pa ako deci Kemea nije smetalo što nered, koji je trebalo da potraje još hiljadu godina, valja uzimati kao red, to je Josifu, usled njegove unutrašnje odbojnosti prema životnim oblicima egipatske zemlje, svaki put to bivalo pomalo smešno, pa je neprirodni dan Nove godine prihvatao onako kako se sve prihvata u životu i radu ovih ljudi tu dole: uzdržano i sa onim razumevanjem za koje je smatrao da ga je sebi odozgo obezbedio za svoju svetovnu saradnju. Uzgred rečeno, zaslužuje svako priznanje, a gotovo da zavređuje i naše divljenje, to što je neko sa toliko kritičkog odstojanja prema svetu u koji je bio bačen, među

ljudima čije mu je celokupno ponašanje bilo suludo, smogao snage i životne ozbiljnosti da među njima dospe toliko daleko koliko je dospeo Josif i da za njih učini toliko vrednih dobrih stvari koje zavređuju zahvalnost kao što je to njemu bilo suđeno.

Svejedno, uzeli mi tu stvar ozbiljno ili ne, tek dan u koji zvanično počinje da nadolazi Nil proslavljen je u celom Egiptu, a naročito u Novet-Amunu, zapravo u gradu Vezeu sa stotinu kapija, na tako svečan način da čovek o tome može sebi da stvori određenu predstavu samo na osnovu naših najvećih i najbučnijih državnih, narodnih i otadžbinskih praznika. Od ranog jutra ceo grad je bio na nogama a njegovo mnogoljudno žiteljstvo, koje je, kao što je poznato, brojalo više nego sto hiljada ljudi, silno se povećavalo pristizanjem ljudi nastanjenih nizvodno i uzvodno od grada, koji su navalili da sudeluju u proslavi Amunovog velikog dana u samom sedištu državnog boga, da izmešani sa građanima, otvorenih usta i poskakujući na jednoj nozi, svojim očima vide veličanstvene svetkovine koje je priređivala država, kako bi oporezovani i kinjeni mali kmet seljačić u tim velelepnostima našao neko obeštećenje za svu onu sivu bedu tokom cele godine, a i da se rodoljubivo okrepi za kuluke i kulučarenje koji ga čekaju u predstojećoj novoj godini. Hrlili su i tiskali se u znojnom metežu, noseva punih mirisa zagorele masti i cveća naslaganog poput nekih brda svuda uokolo, prema raznobojnim i blistavim alabastrom popločanim, šatorskim krilima natkriljenim predvorjima, u kojima su se razlegale pobožne pesme, da ispune hram koji je za taj opštenarodni svečarski dan bio opskrbljen ogromnim količinama jestiva i pića, kako bi jednom u godini na račun toga, ili zapravo vrhovnih vlasti koje su tokom cele godine izrabljivale i cedile sav taj narod, dok su mu se na ovaj dan smeškale u nekoj rasipničkoj dobroti, sebi nabili trbuh i, protivno svom saznanju, uljuljkivali se u lepoj predstavi da će od sada uvek biti tako, da ovim započinje vreme radosti i uživanja, zlatno doba besplatnog piva i pečenih gusaka, da pisar poreznik u pratnji Nubijaca sa batinama od palmovog drveta više neće obilaziti kmeta seljaka, već da će ovaj odsad svaki dan živeti kao što se živi u Amun-Reovu hramu, u kojem se mogla videti neka pijana žena raspletene kose, koja je svoje dane provodila u praznovanju jer je u svojim nedrima nosila kralja bogova.

Uistinu, sav Veze u smiraj dana bio je tako izopijan da se svet na sve strane derao i teturao, čineći svakojake nepodopštine. Ali za lepo čudo, u rano jutro i prepodne, kada je faraon pošao „da primi dostojanstvo svog oca", kako je glasila službena formula, kada se, dakle, Amun Nilom uputio na svoj čuveni praznični put do Opet resita, Južne kuće žena, grad je još bio uredan a i odmeren u svom

radovanju, spreman da u veseloj pobožnosti i pobožnoj veselosti posmatra sav taj sjaj koji su pred njegovim očima razvijali država i bog, sa ciljem da srca svoje dece i gostiju ispune novom zalihom svakodnevnog strpljenja i gordo zastrašenom odanošću otadžbini, budući da se na ovaj način gotovo isto tako dobro uticalo na narod kao kada bi se dočekali kraljevi sa svojih pobedničkih i plenom bogatih nubijskih i azijskih vojnih pohoda, ovekovečenim reljefnim radovima na zidovima hramova, koji su Egipat načinili velikim i moćnim, dok je teško izrabljivanje malog seljaka kmeta time uistinu tek započelo.

Faraon je, s krunom na glavi i u rukavicama visokog prazničnog dana izlazio iz svoje palate u punom sjaju, poput sunca koje se rađa, da bi se u nosiljci sa baldahinom, koja je lebdela visoko u vazduhu, pod zaštitom lepeza od nojeva perja, obavijen oblacima opojnog mirisa tamjana koji su kadioci, idući ispred njega licem okrenuti prema bogu, rasterivali u njegovom pravcu, uputio u kuću svog oca da se nagleda njegove lepote. Glasove sveštenika čitača nadjačavalo je klicanje mase posmatrača koja je sve to pratila poskakujući na jednoj nozi. Bubnjari i trubači išli su ispred povorke, u kojoj je bilo kraljevih rođaka, velikodostojnika, jedinih i pravih prijatelja, kao i drugih prijatelja kraljevih, a na začelju su se nalazili vojnici sa ratničkim znamenjima, drvenim bacačima i ratničkim sekirama. Neka ti bude dosuđen životni vek Rea, mir s tobom Amune! Ali gde da čovek stane i guta prašinu, da izvija vrat, razrogači oči – ovde ili možda radije u Kamaku kod Amunovog barjačićima okićenog doma, kuda se i inače uputila ova povorka? Jer danas izlazi i bog, danas on napušta svoju najsvetiju mračnu komoru u dnu svoje džinovske grobnice, tamo iza svih predvorja, dvorišta i dvorana koje postaju sve tiše i niže, da bi njega, jednu neobično bezobličnu lutkicu u čučećem položaju, proneli kroz sve više i šarenije prostorije, onako smeštenog u njegovoj barci ukrašenoj ovnujskim glavama, svetački sakrivenog u zavesama zakriljenoj bogomolji, i tako na dugim motkama položenim na ramena dvadeset četvorice ćelavaca u uštirkanim gornjim pregačama, obavijenog lepezama i mirisom tamjana, poneli u susret sinu, u sferu svetlosti i zvuka.

Bilo je neophodno da se posmatra „let gusaka”, taj od davnina upražnjavani običaj koji se odvijao na lepom mestu susreta, naime, na prostoru ispred hrama. Kako je samo lepo i, razume se, puno radosti bilo to mesto! Na zlatnim motkama, s vrhovima ukrašenim glavama, lepršale su se šarene zastave. Brda cveća i voća gomilala su se na žrtvenim stolovima pred kovčezima svetog trojstva, Oca, Majke i Sina, i tu su bili postavljeni kipovi faraonovih predaka,

kraljeva Gornjeg i Donjeg Egipta, koje su ovamo donele sunčane barke raspoređene u četiri stražarske grupe. Sa zlatnih postolja uzdignutih iznad naroda, licima okrenutim na istok, zapad, sever i jug, sveštenici su puštali divlje ptice da poleću na četiri strane sveta da bi bogovima svih strana sveta preneli vest da je Hor, sin Usira i Ezete, sebi stavio na glavu belu i crvenu krunu. Jer ovim oblikom obaveštavanja poslužio se jednom Rođeni u smrti, kada je zaseo na presto zemalja, i tokom bezbroj godišnjica taj je obred ponavljan u određeni praznični dan, pri čemu su učeni ljudi i narod, ravnajući se prema različitim merilima, iz leta glasnika izvlačili raznolike zaključke kako po sudbinu celog naroda tako i pojedinaca.

Kakve je samo lepe tajne i radnje faraon obavljao posle leta gusaka na tom mestu! Prinosio je žrtvu pred kipovima prakraljeva. Zlatnim srpom presecao je snop žila koji mu je pružio sveštenik, pa bi plod u znak zahvalnosti i molbe položio pred svog oca. Iz kadionice sa dugom drškom kadio mu je božanskim mirisom, dok su čitači i pevači zapevali psalme iz svojih svitaka. Onda bi božanstvo tog boga selo na svoj presto i u nepokretnom stavu primalo izjave i izraze dobrih želja dvora, pri čemu su te želje bile zaodenute u retke i uzvišene reči, a često su bile izrečene u obliku svečanih pismenih čestitki čiji su sastavljači bili dvorani koji su bili sprečeni da se lično pojave – bilo je to pravo uživanje za sve koji su to slušali.

Bio je to samo prvi čin svetkovine koja je postajala sve lepša. Jer, posle toga se polazilo na Nil, pa bi se Sveto trojstvo sa svojim barkama ponovo našlo na ramenima nosača od po dvadeset i četiri ćelavca i lebdelo visoko u vazduhu; ali je faraon iz sinovske skromnosti ovog puta išao kao običan čovek iza barke svoga oca Amuna.

Cela masa pohrlila bi prema reci, tiskajući se oko povorke od tri božanske grupe koju je spreda, odmah iza trubača i bubnjara, predvodio prvi među onima koji ulaze u dom, Beknehons, zaogrnut leopardovom kožom. Uokolo su se orile pesme, širio se miris tamjana, mahalo se visokim mahalicama. Pošto se prispelo do obale, svete barke su ukrcane na tri lađe, široke i duge, sve tri izuzetne lepote, ali je ipak najlepša bila Amunova lađa, izrađena od kedrovog drveta, koje su kneževi Retenua morali, pričalo se, sami da poseku u Kedrovoj planini i da ga prenesu dole preko brda i dolina; na lađi se u sredini nalazio prestoni baldahin od suvog zlata, ispred kojeg su bile postavljene motke za zastave i obelisci, dok su se na pramcu i krmi lađe sjajile ukrasne krune obavijene odbrambenim zmijama, a uz to je lađa bila načičkana raznim figuricama i svetim znamenjima, od kojih većina narodu već odavno nije više ništa kazivala, niti bi neko umeo da objasni njihovo značenje, toliko su već bili zastareli i

prevaziđeni ti simboli, ali to nimalo nije umanjivalo strahopoštovanje i radost koje su izazivali kod ljudi, već su, naprotiv, i jedno i drugo samo još više pojačavali.

Raskošne lađe Velikog trojstva bile su plovila na vuču; otuda se one nisu pokretale samo pomoću vesala, nego su na obali laki galijaši i ljudi prihvatali užad i onda ih teglili Nilom nizvodno do Južne kuće žena. Biti uvršten u grupu tegljača predstavljalo je veliku povlasticu, iz koje je učesnik tokom cele naredne godine izvlačio praktičnu korist. Sav Veze, izuzev onih na smrt bolesnih i od starosti nemoćnih (jer dojenčad su majke nosile na leđima ili na prsima), dakle, ogromna ljudska masa valjala se sa tegljačima obalom, prateći povorku božanskih lađi, i sama se ulivajući u povorku. Predvodio ih je jedan sluga Amunova hrama koji je pevao himne; sledili su vojnici u službi boga, naoružani štitom i buzdovanom; iza njih su dolazili šaroliko iskićeni crnci, pozdravljeni salvama smeha, a oni su plesali uz udare bubnjeva, kreveljili se i izvodili svakojake, delom i skaredne šale (jer su bili svesni toga da ih preziru, pa su se ponašali budalastije nego što im je to bilo u prirodi, kako bi na taj način udovoljili grotesknoj predstavi koju je narod imao o njima); s njima su išli i svirači, posetioci doma oba pola, koji su udarali u udaraljke i sistrime, zatim vencima od cveća obmotane žrtvene životinje, te borna kola, nosioci stegova, svirači u laute, sveštenici višeg reda sa poslugom, a za ovima su na kraju dolazili građani iz grada i seljaci sa sela, pevajući i rukama udarajući takt.

Tako se povorka kretala, radujući se i kličući, prema kući stubova na reci, kod koje su pristale lađe bogova, pa su tu svete barke ponovo položene na ramena da bi onda, u novoj procesiji, uz zvuke bubnjeva i truba, bile odnesene u divnu kuću rođenja, gde će ih, klanjajući se i uvijajući se telima, dočekati i prihvatiti Amunove zemaljske inoče, gospođe iz velikog reda Hatore u tankim haljinama, koje će onda zaplesati pred velikim suprugom (naime, pred umotanom lutkicom u čučećem položaju u njegovoj zastrtoj odaji), udarati u talambase i zapevati svojim omiljenim glasovima. To je bila ta velika novogodišnja poseta Amunovom hramu, proslavljana obilatim posluženjem, bogato sakupljenim darovima i prinosima u hrani i piću, uz beskrajno odavanje počasti sa mnogo simboličkih formalnosti čije značenje većim delom više niko nije znao niti razumeo, obavljanih u najdubljem delu unutrašnjosti zdanja, kao i u predvorju kuće zagrljaja i porođaja, u njenim šarenim, reljefnim i hijeroglifima ukrašenim odajama, njenim ružičasto granitnim hodnicima sa stubovima od papirusa, njenim srebrom optočenim šatorskim dvoranama i dvorištima sa kipovima, otvorenim i dostupnim za narod. Ako čovek

zamisli kako se predveče božja povorka, onako sjajna, u onoj razdraganosti i onom ushićenju u kojem je bila došla, ponovo, rekom i kopnom, vraćala za Karnak, ako k tome još ima u vidu da su u svim hramovima vašarski metež, narodno veselje, gošćenje i pozorišna prikazanja u kojima su sveštenici u maskama prikazivali priče o bogovima potrajali celog dana, onda će sebi stvoriti sliku o lepoti svetkovine dana Nove godine. Naveče je grad plivao u bezbrižnosti i pijanoj i blaženoj veri u zlatno doba. Ljudstvo koje je teglilo božje lađe išlo je, s vencem na glavi, namazano uljem i trešteno pijano, ulicama, i moglo je sebi da dopusti da manje-više čini sve što god je htelo.

Prazna kuća

Bilo je neophodno da se, makar samo u grubim crtama, opiše tok svetkovine Opeta i dana kojim se zvanično obeležavao početak nadolaženja Nila, kako bi se slušateljstvo upoznalo sa javnim životom koji čini okvir naše priče, koja je tu dosegla svoj vrhunac i u privatnom i u opštem smislu reči. Dovoljno je da se taj okvir poznaje u najglavnijim crtama da bi se razumelo u kolikoj meri je dvoranin Petepre tog dana bio zauzet svojim obavezama. Ta on se nalazio u najbližoj pratnji njegovog veličanstva, Hora u palati, pa zapravo nijednog dana, uključujući i one vanredne dane, nije imao da obavlja toliko strogih obaveza kao toga dana – bio je, rekosmo, u najbližoj pratnji, a uistinu se nalazio među takozvanim kraljevim jedinim prijateljima. Jer tog novogodišnjeg jutra proizveden je u visoki dvorski čin: među ukazima, koje je zaista rado pročitao, nalazilo se i njegovo unapređenje. Celog dana je titularni pukovnik bio van svoje kuće koja je, uostalom, bila pusta, kao sve kuće u prestonici, pošto je sva čeljad bila pošla u grad; jer, kao što smo napomenuli, po kućama su ostali samo nepokretni bogalji i bolesnici na samrti. Među ove potonje spadali su i sveti roditelji na gornjem spratu, Huij i Tuija; njihov put nikako i ni pod kojim uslovima više nije vodio dalje od uzvišenja u vrtu i senice na njemu, štaviše, retko kad i donde. Jer, već se to što su još bili živi graničilo sa čudom i naprosto je bilo neprirodno; još se pre deset mena računalo s tim da bi svakog časa mogli izdahnuti, a evo još su se uvek vukli uokolo, mišica i močvarski dabar, sa svojim poluotvorenim prorezima od očiju ona i sa svojom staračkom srebrnom bradicom on, u tamnom i tajnovitom odnosu brata i sestre, bilo zato što neki stari ljudi uopšte naprosto nastavljaju da žive i nikako da se suoče sa smrću, pa ne mogu da umru, bilo zato što se plaše kralja podzemlja i četrdesetorice sa strašnim imenima zbog nespretno izvedenog dela pomirenja.

Oni, dakle, behu ostali kod kuće, na gornjem spratu, zajedno sa svojom poslugom detinjeg uzrasta, sa dve luckaste devojčice, koje su odmenile one ranije, pošto su ove vremenom bile porasle; a inače u kući i dvorištu, kao u svim ostalim kućama u gradu, nije bilo žive duše. A da li stvarno nije bilo ni žive duše? Prisiljeni smo da tu

tvrdnju da je kuća bila posve pusta malo, ali za jednu važnu pojedinost, ublažimo: kod kuće je ostala i Mut-em-enet, Potifarova prva i prava supruga.

To će svakako začuditi svakoga ko je upoznat sa dnevnim programom i načinom na koji se ovaj odvijao! Ona nije učestvovala u lepoj službi svojih sestara, Amunovih inoča! Ona se nije previjala plešući, s rogovima i sunčevom pločom na glavi, u uskoj haljini Hatore, niti je uz zvuke srebrne sviraljke pevala svojim omiljenim glasom! Ona je poglavarici reda otkazala svoje učešće i zamolila za izvinjenje kod visoke zaštitnice reda, Teje, božje žene, pravdajući se onim istim stanjem kojim se nekada izgovarala Rahila, kada je sedela na terafimima, sakrivenim u kamiljem senu, odbijajući da ustane pred Lavanom. Ne oseća se dobro, poručila je na diskretan način, i to na nesreću baš na ovaj dan; i visoke gospođe su pri tome pokazale više razumevanja nego Potifar, kojem je to takođe rekla, ali se on, budući da mu je manjkalo osećanje za ljudske stvari, postavio na sličan način i sa isto tako malo razumevanja kao svojevremeno trapavi Lavan. „Kako to, ne osećaš se dobro? Boli li te zub ili te možda ‘hvata’?” – upita on, upotrebivši jedan budalast medicinski izraz otmenog društva za stanje koje se odlikuje opštom malaksalošću i ćudljivim neraspoloženjem. A kada mu je na kraju celu stvar pobliže objasnila, on ne htede to da prizna kao razlog da se ne učestvuje u svetkovini. „To se ne uvažava”, rekao je, baš kao Lavan, ako se još toga sećamo. „To nije neka ozbiljna bolest zbog koje se može otkazati učešće u svetkovini u slavu božju. Neka druga žena zahtevala bi i polumrtva da je tamo odnesu, samo da bude prisutna, a ti bi da ne učestvuješ zbog takve normalne i redovne pojave.” „Ne mora boljka da bude neobične vrste, prijatelju moj, da bi nam zadala muke”, odgovorila mu je ona i onda ga stavila pred izbor: ili će je osloboditi obaveze da sudeluje u javnoj svetkovini, ili pak obaveze da prisustvuje privatnoj gozbi i prijemu, kojim ovde u kući treba da bude okončan novogodišnji praznik a istovremeno da bude proslavljeno komornikovo naimenovanje za „jedinog prijatelja”. Oboje, rekla je, ne može da izdrži. Ako u ovom stanju sada ode na ples u čast boga, onda će naveče biti sva iscrpljena i neće moći da prisustvuje kućnoj zabavi.

Na kraju se mrzovoljno složio da preko dana treba da se štedi da bi uveče mogla da se prihvati uloge domaćice, – mrzovoljno jer je bio pun neke slutnje, što sa sigurnošću smemo da tvrdimo. Nije mu bilo pravo, nije se dvoranin nimalo dobro osećao u duši; naprotiv, duša mu je bila ispunjena nekim podozrenjem pri pomisli da će mu žena sama ostati u kući samo zbog toga što se, tobože, ne oseća dobro;

nije mu to nikako bilo po volji, pa je pri svemu tome imao neko neugodno predosećanje, – a ono se, to predosećanje, odnosilo na njegov mir i na bezbednost duhovnog zaveta na kome je ova kuća počivala; zbog toga se onda sa svetkovine u slavu boga vratio kući ranije nego što je to zbog večernjeg društva bilo potrebno, sa uobičajenim i samopouzdanim ali u stvari strahom ispunjenim pitanjem na usnama: „Je li sve u redu u kući? Je li gospodarica dobro?" – da bi ovog puta najzad dobio potajno oduvek očekivani strašni odgovor.

Mi se ovim rečima malo istrčavamo, no budući da se to, kako je to rekla Renenutet, supruga nastojnika goveda, i inače već zna, to u najboljem slučaju može biti reč o zanimljivom otkrivanju nekih pobližih pojedinosti. Nikoga, naravno, neće iznenaditi kada čuje da je u Petepreovoj nevolji i u njegovom nemiru imala udela i pomisao na Josifa i da se u vezi sa stanjem i odustajanjem svoje žene da prisustvuje svetkovini u mislima ogledao za njim, pitajući se gde bi mogao biti. To činimo i mi, pa se, zabrinuti za otpornu snagu onih sedam razloga, raspitujemo da nije možda i on ostao kod kuće?

On nije bio ostao kod kuće; to ne bi bilo primereno njegovom položaju, a i bilo bi u upadljivoj protivrečnosti sa njegovim navikama i načelima. Poznato je u kolikoj meri je Josif, koji je pre deset godina odveden i doveden u zemlju mrtvih, sa svojih dvadeset i sedam godina bio postao pravi Egipćanin – svojim građanskim izgledom, ako ne po svom duševnom sklopu, jer se već neke tri godine odevao kao Egipćanin, tako da je Josifova spoljašnja pojava sada bila zaodenuta i zaštićena egipatskom tkaninom; poznato je u kolikoj meri je, budući da se u međuvremenu prilagodio, mada sa nekom unutrašnjom ogradom, kao podanik i žitelj ove zemlje učestvovao, iako s merom i dozom ironije, u obavljanju njenih čudnih običaja pri proslavljanju praznika u čast idola, uzdajući se u to da će onaj koji je tele izveo na njivu zažmuriti na jedno oko. Novogodišnji praznik, veliki Amunov dan, bio je pre svega takav povod za snishodljivost, za upražnjavanje načela: živeti i pustiti druge da žive; Jakovljev sin proslavljao je taj dan kao i svi ostali tu dole u prazničnom ruhu, hodajući uokolo od ranog jutra; štaviše, čak je, da bi udovoljio narodnom običaju, potegao koji gutljaj više nego što je bilo potrebno da bi ugasio žeđ. Ali to je bilo tek kasnije jer je najpre morao da obavi svoje službene obaveze. Kao upravitelj kuće nosioca visoke titule, išao je od zapadne kuće horizonta do Amunove velike kuće, pa se odande vozio u povorci na vodi do hrama Opeta. Povratak božanske porodice više se nije odvijao u onako strogom redu kao što se odvijao dolazak; sada je, dakako, postojala mogućnost da se izbegne povratak u povorci, pa je Josif proveo dan kao i hiljade drugih, švrljajući

radoznalo uokolo i obilazeći razna bogosluženja po hramovima, žrtvene gozbe i pozorišna prikazanja sa božanskom tematikom, pri čemu je, naravno, stalno imao na umu da mora pravovremeno, pre večeri, pre sve ostale posluge, da bude kod kuće da bi odgovorio svojoj dužnosti kao glava i odgovorni čovek gazdinstva, kao i da bi se lično uverio da je u dugačkom predvorju (u koje je nekada dolazio da od pisara peharničkog stola preuzme okrepljenje za Huija i Tuiju) i u dvorani za gozbe sve pripremljeno za novogodišnji prijem i proslavu unapređenja.

Prebirući u mislima šta mu sve valja činiti, njemu je veoma bilo stalo do toga da pregled obavi posve sam, neometan ni od koga, u još praznoj kući, pre nego što se njemu potčinjeno osoblje, pisari i sluge, bude vratilo sa svetkovine. Tako to treba uraditi jer se to tako pristoji, smatrao je Josif, a da bi tu svoju odluku nekako potkrepio uverljivim razlogom, on stade u glavi da prebira neke moralne izreke koje zapravo uopšte nisu ni postojale, nego ih je on sam, za tu svrhu, smišljao, pri čemu se, pak, postavljao kao da se radi o osveštanoj narodnoj mudrosti, kao na primer: „Velika čast – zlatan teret", „Puno časti – malo masti", „Poslednji na počinku, prvi na dužnosti", i još nekoliko sličnih zlatnih izreka. A stao je da ih smišlja i da ih sebi kazuje još kada je putem, ploveći uz reku, saznao da je njegova gospodarica otkazala učešće u Hatorinom plesu zbog toga što se ne oseća dobro i da je sama ostala kod kuće – jer, dok to nije znao, nije ni pomišljao na ove izreke, niti je sebe uveravao da su to narodne umotvorine, pa nije ni bio svestan toga, što je tek sada uvideo, da se shodno toj mudrosti, iz pristojnosti, pre sve ostale posluge, prvi mora vratiti u praznu kuću da izvidi kako stoje stvari.

On je u sebi izrekao tu frazu – 'izvideti kako stoje stvari', iako mu se ona činila nekako zloslutnom, pa mu je i neki unutrašnji glas govorio da je se, kao opasne, kloni. Josif se kao častan mlad čovek uopšte nije zavaravao da mu, bude li se pridržavao starih poučnih izreka, bude li ih sledio, preti velika opasnost koja će uznemiriti njegovo srce – ali, uznemiriti ne samo kao nešto opasno, već i kao nešto radosno, i kao velika prilika. Kao prilika za šta? Kao prilika, Bogumilčiću moj, ti što mi šapućeš, da se konačno, ovako ili onako, razreši jedna stvar koja je postala pitanjem časti između Boga i Amuna, prilika da se zgrabi bik za rogove i u ime Boga vidi kako će to sve ispasti. Zato je, mali moj treptavi prijatelju, to ona velika prilika koja uzbunjuje srce, a sve ostalo je sitno trabunjanje. „Dok se čeljad odmara, gospodar se već za stvari stara", takvih jezgrovitih starinskih izreka držao se mladi upravitelj Josif, i u tome on neće dopustiti da ga pokoleba ni beskorisno cvrkutanje patuljka, ni opasna kućna

samoća njegove gospodarice.

Ovakav tok njegovih razmišljanja i premišljanja pokazuje da baš nemamo puno razloga da se zavaravamo kada je reč o njegovoj sigurnosti. Kada nam ne bi bio poznat ishod ove povesti, jer se ona u određeno vreme već bila zbila i ispričala, tako da ovo što mi činimo predstavlja samo njeno svečano ponavljanje i prepričavanje, takoreći jedno pozorje u hramu, čoveku bi od brige za njega mogle da izbiju graške znoja na čelu! Ali šta znači ta reč „ponavljanje"? Ponavljanje za vreme obavljanja svetkovina znači zapravo ukidanje razlike između „bilo je" i „jeste"; i kao što čovek u času kada se priča sama pripovedala, u času zbivanja, nije mogao da bude sasvim spokojan i pored toga što se njen junak srećno izvukao iz opasnosti, te je čak uspeo da očuva svoj odnos sa Bogom, tako ni sada i u ovom slučaju ne bi baš bila opravdana preterana bezbrižnost. Tužbalica žena koje sahranjuju lepog boga u pećini ne odjekuje nimalo blaže zbog toga što se zna da dolazi čas kada će ovaj uskrsnuti. Jer, zasada je on mrtav i rastrgnut, a svakom času svetkovine i praznovanja ovog čina priliči čast i dostojanstvo njegovog prisustva u jadu i klicanju, klicanju i jadu. Zar ono nije i Ezav slavio svoj čas časti, sav naduven, bacajući noge u hodu, tako da je bila prava tuga i smejurija gledati ga kako se razmeće? Jer, priča još nije bila dospela tako daleko da bi trebalo da urla i jeca. Tako ni za nas ona još nije dospela tako daleko da bi zbog Josifovog načina razmišljanja i onih malih mudrih izreka trebalo da nam na čelu izbiju graške znoja od zabrinutosti.

Da nam, pak, izbiju sa još većom silinom, dovoljno je da bacimo pogled na Potifarovu praznično opustelu kuću. Ona žena koja je tamo ostala usamljena i kojoj je palo u deo da igra ulogu majke greha – ne proživljava li ona praznični čas svog najvatrenijeg pouzdanja? Misli li možda neko da je ona manje odlučna od Jakovljevog sina da pusti da se stvari razviju do svojih krajnjih mogućnosti? I zar ona nema dovoljno povoda da bude sigurna u gorko blaženi trijumf svoje strasti, zar ona nema sve razloge da gaji potmulo usrdnu nadu da će uskoro zagrliti svog mladića, u času kada je bude obljubio? Ne samo da oseća da je njena žudnja odobrena na najvišem duhovnom mestu, da je pod okriljem Amunove časti i sunčeve moći, nego ona uz to zna i to joj je odozdo zajemčeno ispunjenje njene požude snagom odvratne paklene prinude, kojom je kćerka oblasnog kneza, doduše, dospela u položaj koji je daleko ispod njenog staleža, ali se ona zato u dubini svoje duše nada da će umeti da izbegne ponižavajuće okolnosti koje taj položaj sobom donosi. Ona je, naime, razmišljala na svoj ženski prepreden način da se telo i duša u ljubavi jamačno baš ne daju tako strogo razlučiti jedno od drugog, te da će joj u slatkom

zagrljaju već uspeti da osvoji i dušu svog mladića i da uz uživanje sebi pribavi i sreću. Kako se povest ponovo odvija posredstvom naših reči, to je Potifarova žena ovde i sada isto tako kao i „tada" (koje se preobratilo u „sada") vezana za čas zbivanja i ne može da zna ono što će se tek zbiti. Ali da će Josif doći k njoj u praznu kuću, to ona zna, u to je ona svim žarom svoje duše uverena. Gospodarica Kuja će ga „poterati ovamo", to jest on će usput saznati da Mut ne učestvuje u svetkovini, da je ostala sama u opusteloj kući, pa će ga silno i neodoljivo obuzeti želja da se još za vremena vrati kući, a to znači dok u njoj još bude vladalo ovo vanredno stanje u nepromenjenom obliku. I ako to i bude bilo samo Kujino delo, kada ga bude obuzela misao da se vrati kući i ova bude usmerila njegove korake prema kući, – Josif, razmišljala je ova požudom obuzeta žena, i tako neće ništa znati o Kuji i o Tabubuinim odurnim obrednim radnjama; on će verovati da je ta misao koja ga goni da ide Muti u praznu kuću sama od sebe iznikla u njemu, da ga naprosto „nešto" u njemu neodoljivo goni da je obiđe u njenoj osamljenosti, a ako on to misli, ako on tu misao smatra svojom i ako je uveren da dela iz sopstvene pobude – neće li već time obmana postati istinom njegove duše i neće li već u toj tački biti podvaljeno onoj nadri ženturači? Čovek obično kaže: „Nešto me goni"; ali šta je to „nešto" koje on odvaja od sebe prebacujući odgovornost za svoje postupke na nešto što nije on sam? Naravno da je to on sam! A ono „nešto", to je zapravo on zajedno sa svojom žudnjom. Da li su to možda dve stvari kada se kaže „Ja hoću" ili „Meni se nešto hoće"? Mora li se uopšte reći „Ja hoću" da bi se nešto uradilo? Proističe li delanje iz htenja ili se, štaviše, htenje možda tek pokazuje u delanju? Josif će doći, i po tome što će doći, on će spoznati da je hteo i zašto je hteo da dođe. A ako dođe, ako bude čuo zov velike prilike i ako mu se bude odazvao, onda će već sve biti odlučeno, onda će Mut već pobediti, i ona će ga ovenčati bršljanom i grančicama vinove loze!

Tako se Potifarova žena sva bila zanela u svoje zamamne misli. Oči su joj bile nekako neprirodno velike i blistale su neprirodno jakim sjajem, jer je štapićem od slonovače bila nanela mnogo antimonove šminke na obrve i trepavice. Te oči gledale su u svom sjaju nekako mračno i pomamno, dok su joj usta, poput neke nepomično nasmešene vijuge, svojim izrazom ostavljala utisak trijumfalnog pouzdanja. Pri tome su joj se usne jedva primetno pomicale, kao da nešto sisa i žvaće, jer je u ustima, radi prijatnog daha, imala komadiće tamjana pomešanog s medom koji su se lagano rastvarali. Na sebi je imala haljinu od najtanjeg kraljevskog platna, kroz koju su se pomalo nazirali primamljivi delovi njenog zaljubljenog tela, dok se iz njenih nabora, kao i iz njene kose, širio miris finog čempresovog

parfema. Ona boravi u ženskoj odaji gospodareve kuće, u odaji koja je tamo za nju određena, a ta se odaja jednim unutarnjim zidom oslanja o predvorje sa sedam vrata i podom ukrašenim zvezdanim slikama, a drugim o Petepreovu severnu dvoranu sa stubovima, u kojoj se obično bavio kada bi mu Josif čitao knjige. S jedne strane se ta mala ženska odaja dodiruje sa gostinskom sobom i gostinskom trpezarijom, do koje se nalazi porodična trpezarija, a u onoj gostinskoj trpezariji večeras treba da bude priređena gozba u čast Petepreovog novog dvorskog čina. Mut je ostavila otvorena vrata svoje sobe prema severnoj dvorani, a tamo su otvorena jedna od dvoje vrata koja vode u gostinsku dvoranu. U ovim prostorijama se kreće ovamo-onamo ova žena koja čeka sa osećanjem pouzdanja, a svoju samoću u kući deli samo još s dvoje starih koji na gornjem spratu očekuju da izdahnu. Desi se tu i tamo da se Eni, njihova snaha, hodajući amo-tamo, seti starih roditelja, pa pogled svojih očiju poput dragog kamenja, tamnih u svom dubokom sjaju, uputi ka slikama ukrašenoj tavanici. Često se iz predvorja i dvorane vraća u polutamu svoje lične odaje, u koju svetlost prodire kroz izbušene kamene ploče visokih prozora, te se onda tu opruži po zelenom tkaninom presvučenom krevetu, zabijajući glavu u njegov jastuk. U sobi se na stalcima sa kadionicama žare cimetovo drvo i smola od izmirne, pa se mirisavi dim od njihovog sagorevanja, prodirući kroz otvorena vrata, širi u gostinsku dvoranu, u kojoj se obično sedi posle obavljenog obeda.

Toliko o čarobnici Muti.

A sada valja da se vratimo Jakovljevom upokojenom sinu; on se, kao što ćemo moći da vidimo, vratio kući pre ostale posluge – ali to ionako već znamo. On se vratio i po tome je mogao da vidi da je hteo da se vrati ili da ga je nešto gonilo da se vrati, sasvim je svejedno kako će se to uzeti! Okolnosti ga nisu mogle omesti u obavljanju njegovih dužnosti, a ni u uverenju da mu to priliči, i da je zapravo njegova obaveza da pre svih ostalih napusti mesta na kojima se zabavljalo i uživalo i svoju pažnju posveti kući nad kojom je bio postavljen kao glavni nadzornik. On je, doduše, oklevao i čak je i duže nego što bi se očekivalo otezao sa ispunjenjem svoje s toliko mudrih izreka zajemčene i potkrepljivane dužnosti. Prispeo je, dakle, u još praznu kuću; ali nije dugo potrajalo, pa su počeli da se vraćaju sa slavlja i ostali, barem oni koji nisu imali večernji izlaz u grad, jer su bili neophodni u obavljanju poslova u kući i na gazdinstvu – za obavljanje tih poslova preostalo je još samo jedan zimski čas, ili čak i manje, pri čemu treba uzeti u obzir da su sati u ovoj zemlji u zimsko doba daleko kraći nego u letnje doba.

On je ovaj dan proveo sasvim drugačije nego ona koja je u kući čekala; proveo ga je na suncu i u galami, u šarenom metežu svetkovine u čast bogova. Iza njegovih kapaka promicali su prizori raskošnih povorki, raznih igrokaza, opšte gungule i tiske naroda. U svom nosu, koji je oblikom očigledno bio nasledio od Rahile, nosio je miris žrtava paljenica, cveća, isparavanja mnogobrojnih razdraganih, od silnog poskakivanja i dobrog krkanluka zagrejanih ljudi. Još uvek je u ušima imao silno bubnjanje i sviranje, ritmičko pljeskanje rukama, kao i pomalo nesnosnu dreku pomamnog blaženstva. Jeo je i pio, a kako ne bismo hteli njegovo ponašanje da prikažemo kao neodmereno, to ćemo ga najbolje okarakterisati ako kažemo da je to bilo ponašanje jednog mladića koji je, našavši se u ne baš maloj opasnosti, ali opasnosti koja je istovremeno i zgodna prilika, više bio spreman da vidi zgodnu priliku nego opasnost. Na glavi je imao lotosov venac, a u ustima još i neki neobični cvet. Iz ručnog zgloba mlatarao je belom konjskom dlakom svog šarenog muvobrana oko ramena i pri tome je pevušio: „Dok masa samo zna da slavi, majstor sebi brige pravi", – u uverenju da je to stara, osveštana narodna izreka a da je on uz nju smislio samo melodiju. I tako je on, u smiraj dana, prispeo na posed svog gospodara, otvorio kućna vrata od livene bronze, prešao preko mozaika sa slikom zvezda u predvorju i uđe u lepu gostinsku dvoranu, gde je već unapred, lepo i raskošno, sve bilo pripremljeno za Petepreovo večernje slavlje.

Mladi upravitelj Josif došao je da proveri da li su obavljene sve pripreme, da vidi da li možda pisar peharničkog stola, Hamat, zaslužuje neki prekor. Hodao je uokolo po dvorani sa stubovima, između stolica, stolića, amfora sa vinom na stalcima, između komoda pretovarenih voćem i pecivom naslaganim u obliku piramida. On pogleda svetiljke, sto sa vencima, cvetnim krugovima i posudama sa mastima, pa zazvoni malo zlatnim peharima na komodama, pomerajući ih i doterujući njihov raspored. I dok se tako neko vreme kao pravi majstor svog posla obzirao oko sebe i pri tome jednom ili dva puta i zazvonio, u jedan mah se trže; jer sa izvesne razdaljine do njega dopre neki glas, zvonki glas koji kao da je zapevao, a taj glas izgovorio je njegovo ime, i to ono ime koje je sebi uzeo u ovoj zemlji: „Osarsife!"

Celog svog života on neće zaboraviti taj trenutak kada je u praznoj kući do njegovog uha, sa određene razdaljine, doprelo zvonko zazivanje njegovog imena. Stajao je s mahalicom pod pazuhom, s dva zlatna pehara u rukama, – upravo ispitujući da li su dovoljno sjajni, tako da je, kucnuvši jedan o drugi, zacelo njima i zazvonio. U prvi mah mu se učinilo da nije dobro čuo, te je veoma dugo stajao

nepomičan sa peharima u do njega zvonki glas koji kao ruci osluškujući u nedoumici, jer dosta dugo taj zov nikako nije hteo da se ponovi. Ali najzad se ponovo začu zvonki i nekako zapevajući glas iz prostorije: „Osarsife!"

„Evo me", odgovori on. Ali mu glas beše promukao i nije se valjano čuo, to se on nahraknu i ponovi: „Čujem!"

Opet je neko vreme vladala mukla tišina, dok se on za to vreme uopšte nije pomicao s mesta. A onda se odande opet začu zvonki i zapevajući glas: „Ti si to, dakle, Osarsife, to ja tebe čujem u dvorani, vratio si se pre svih ostalih sa svetkovine u praznu kuću!"

„Tako je kako ti kažeš, gospodarice", odgovori on, vraćajući pehare na njihovo mesto, pa se onda uputi kroz otvorena vrata u Petepreovu severnu dvoranu kako bi bio bliže sobi koja se nalazila s desne strane.

„Da, tako je, ja sam, evo, već tu, da bih izvidio kako stoje stvari u kući. Potpun uvid u stanje u kući zahteva mnogo odricanja. Sigurno ti je poznata ta izreka, a kako me je moj gospodar postavio za nadzornika nad celom kućom, pa neće da zna ni za šta drago do za gozbu koju priređuje, jer je sa puno poverenja sve predao u moje ruke a da pri tome ama baš ništa nije hteo da zadrži za sebe i u doslovnom smislu nije hteo da bude veći od mene u ovoj kući, to sam posluzi dozvolio da se još malo provede i razonodi, a što se mene lično tiče, smatrao sam primerenim da se odreknem preostalog uživanja u ovom danu da bih se pravovremeno vratio kući shodno izreci: 'Pusti masu i kaži joj: uživaj, a sebi samo strogost biraj!' Uostalom, neću da se hvališem pred tobom, jer nisam stigao baš mnogo ranije od ostalih, i jedva da to što sam stigao ranije zaslužuje mnogo pomena – s tim se bogzna šta ne dâ početi jer gotovo svakog trenutka oni mogu da nagrnu, a može da se vrati i Petepre, Jedini prijatelj boga, tvoj suprug i moj plemeniti gospodar..."

„A za mene se", začu se glas iz mračne odaje, „ti, Osarsife, ti koji se za sve brineš u kući, ne bi pobrinuo, a čuo si da sam ovde ostala sama i da bolujem. Ta uđi ovamo kod mene!"

„Rado bih to učinio", odgovori Josif, „i ušao bih kod tebe, samo kada ne bi trebalo srediti mnoštvo još nesređenih sitnica u svečanoj dvorani, pa to zahteva da tome brzo posvetim svu svoju pažnju."

Ali glas ponovo zazvoni: „Uđi ovamo kod mene! Gospodarica ti to naređuje!"

I Josif stupi preko praga i uđe kod nje.

Očev lik

Na ovom mestu povest ćuti. A to će reći: ona ćuti u postojećoj verziji i poznatom svečanom prikazu onog što se zbilo; jer, kada se izvorno odigravala i kada je samu sebe pripovedala, onda ona nikako nije ćutala, već je nastavila da se odvija tamo unutra, u polumračnoj odaji, u obliku uzbudljivog dijaloga, ili čak kao govor udvoje i to tako da je oboje aktera govorilo istovremeno, ali ćemo mi taj razgovor prekriti velom našeg nežnog saosećanja i ljudskog obzira. Povest se, naime, tada odvijala na svoju ruku i bez prisustva svedoka, dok se ovde i danas odvija pred velikom publikom – a to predstavlja odsudnu razliku za osećanje takta, što dakako niko neće poreći. Pogotovo je Josif bio taj koji nije ćutao i nije smeo da ćuti, već je, gotovo u jednom dahu i bez prekida, govorio tečno i spretno, suprotstavljajući požudi ove žene svu svoju ljupkost i svu umnost svoga duha kako bi je privoleo da se odrekne te svoje požude. Ali upravo tu i leži glavni razlog naše uzdržanosti. Jer, on se pri tome sapleo u protivrečje – ili, tačnije, pri tome je iskrslo određeno protivrečje, veoma tegobno i mučno, zapravo potresno za ljudsko osećanje: protivrečje između duha i tela. Štaviše, odgovori žene, i oni izgovoreni i oni neizgovoreni, doveli su do toga da se njegova pӳt digla protiv njegovog duha, tako da je on, i pored najpametnijih i najtečnije izgovorenih reči, tu stajao kao kakav magarac; a kakvo je to samo potresno protivrečje koje zahteva da se pripovedanje pridržava nekih obzira: govorom iskazana mudrost koja, budući da je put na strašan način uteruje u laž, čoveka predočava kao magarca!

Za ženu je ono stanje, koje je u sebi imalo i nečeg mrtvačkog i nečeg božanskog, u kome je pobegao (znamo da mu je uspelo da pobegne) predstavljalo poseban povod za očuvanje i za razočaranjem izazvani pomamni bes; jer, njena žudnja ga je već videla u muškoj spremnosti, a usklik ushićenja i jada kojim je napuštena, držeći u rukama zaostali komad odeće (ta zna se da je ostavio komad odeće), koji je u svom paroksizmu svog bola kidala i milovala, dala oduška svom osećanju, taj nekoliko puta izgovoreni usklik Egipćanke, glasio je: „Me'eni nahtef!", „Videla sam njegovu mušku snagu!".

Ali ono što mu je dalo snage da se otrgne i da u poslednjem, doista u poslednjem trenutku pobegne od nje bio je očev lik koji se Josifu ukazao, – o tome govore sve opsežnije i tačnije varijante ove povesti, a ovde će to biti potvrđeno kao istina. Bilo je to ovako: upravo u trenutku kada je izgledalo da će, i pored sve svoje rečitosti, posrnuti, njemu se prikazao lik oca. Lik Jakovljev, dakle? Dabome, njegov lik. Ali to nije bio lik jasno određenih, ličnih crta koji je ugledao u prostoru. On ga je, štaviše, ugledao u duhu i svojim duhom. Bio je to lik koji podseća i upozorava, lik oca u širem i opštijem značenju; u njemu su se Jakovljeve crte mešale sa Potifarovim očinskim crtama, a ličio je unekoliko i na Mont-kava, skromnog pokojnika, a odlikovao se, sve u svemu, i nekim manje silnijim crtama, i pored svih tih sličnosti sa ovim likovima. Te očeve oči, smeđe i sjajne, sa blago naglašenim žilicama, gledale su nekako zabrinuto u Josifa.

To ga je spasilo; ili zapravo (mi hoćemo razumno da rasuđujemo, pa zaslugu za njegovo spasenje ne bismo hteli da pripišemo pojavi duha, nego njemu samome) on se spasio na taj način što je njegov duh stvorio lik koji ga je upozorio. On se tako – na nepodnošljiv jad žene, što se mora dodati ako hoćemo da budemo pravedni u našem saosećanju – otrgao iz situacije o kojoj se može reći da je bila daleko doterala i da je zapravo bila veoma blizu katastrofe, tako da je bila velika sreća što mu telesna hitrina nije zaostajala za rečitošću, pa je bio u stanju da se za tren oka iščupa iz svog kaputa („ogrtača", „gornje haljine"), za koji ga je ona u svom očajničkom ljubavnom jadu bila zgrabila u nameri da ga zadrži, da bi potom u za upravitelja ne baš naročito doličnom izgledu, uspeo da umakne i da se dočepa najpre gostinske dvorane, a zatim i predvorja.

Iza njega je besnela razočarana ljubav žene koja je napola već bila ublažena– „Me'eni nahtef!" – da bi ipak na nepodnošljiv način bila prevarena. Strašno je bilo to što je sada činila sa još toplim komadom odeće koji joj je ostao u rukama: zasipala ga je poljupcima, natapala ga suzama, kidala zubima, gazila nogama – taj mrski i slatki komad odeće; ona zapravo s njime nije postupala mnogo drugačije nego što su nekada braća činila sa sinovskim velom u dolini Dotana. „Dragi!" – vikala je. „Kuda bežiš od mene? Ostani! O, blaženi dečače! O, sramni slugo! Proklet da si! Neka te smrt odnese! Izdaja! Nasilje! Drž'te pohotljivca! Ubicu moje časti! U pomoć! U pomoć gospodarici! Napalo me čudovište!"

Evo, tu smo. Njene misli – ako uopšte može biti reči o mislima tu gde je bilo samo olujine od besa i suza – poprimiše oblik žestoke optužbe, kojom je Josifu više puta bila zapretila u trenucima kada je bivala strašna u svojoj žudnji i kao lavica dizala svoju šapu na njega,

da se na stravičan način zaboravio i ogrešio o gospodaricu. Divlje sećanje uzdiže se u ženi, ono je prožme svom snagom, pa ona, vičući svom snagom, stade da ga izbacuje iz sebe; jer čovek obično misli da snagom glasa od neistine može da napravi istinu – a pravičnosti radi, otvoreno ćemo reći da smo srećni što se bolu uvređene žene otvorio ovaj izlaz, što mu se ponudio izraz koji je, mada neiskren, svojom stravičnošću ovome bio sasvim primeren, ali i podesan da zapanji ceo svet i da ga pretvori u poštovaoce njenog bola žednog i željnog osvete. Njeni krici su se razlegali uokolo.

U predvorju je već bilo ljudi. Sunce je polagano zalazilo, a Petepreova posluga se najvećim delom sa svetkovine bila vratila u kuću i na posed. Bila je srećna okolnost da je beguncu, pre nego što je stigao u dvoranu, ostalo još nešto prostora i vremena da se pribere. Posluga je stajala obamrla od šoka i slušala jer su gospodaričini povici dopirali u dvoranu, te iako je mladi upravitelj izašao iz svečane dvorane odmerenim korakom i prošao između njih sasvim pribranog držanja. Ipak je manje-više bilo nemoguće da njegovu oštećenu odeću ne dovedu u vezu sa vikom koja je dopirala iz gospodaričine odaje. Josif je želeo da se dokopa svoje sobe, „posebne odaje poverenja" s desne strane, kako bi se tu doterao; ali kako mu se putem isprečila posluga, a osim toga je u njemu preovladala želja da što pre izađe iz kuće, da se dokopa slobodnog prostora, to je pošao prečicom i kroz otvorena bronzana vrata izašao u dvorište, gde se sve bilo uskomešalo, jer su upravo pred harem bile prispele nosiljke sa inočama, graktavim blebetušama, kojima je takođe bilo dozvoljeno da pod nadzorom pisara iz kuće izdvojenih i nubijskih evnuha posmatraju pozorja koja su se tog dana davala, pa su sada bile vraćene u svoj počasni kavez.

Kuda je to naumio ovaj begunac koji je bio tako „obeležen"? Da ode napolje kroz kapiju kroz koju je nekad bio ušao? Ali kuda zatim? To ni sam nije znao, pa je bio srećan što pred sobom još ima ceo dvorišni prostor, gde je mogao mirno da hoda kao da se nekuda uputio. Uto oseti da ga neko vuče za odeću. Bio je to Bogumilče, smežurani čovečuljak, koji mu je, skrhan bolom, šaptavim glasom govorio: „Opustošeno polje! Spržio ga bik! Pepeo! Pepeo! Ah, Osarsife!". To je bilo otprilike na pola puta od glavne kuće do kapije u spoljašnjem bedemu. Dok ga je mališa držao za odeću, Josif se osvrnuo. Do njega je dopirao glas žene, gospodarice, koja je, sva bela, stajala na vrhu stepeništa pred kućnim vratima, okružena ljudima koji su navirali za njom iz dvorane. Ona pokaza rukom na njega i prema njemu potrčaše muškarci sa uzdignutim rukama. Oni ga zgrabiše i povedoše natrag, među čeljad gazdinstva koja se bila

sakupila pred kućom: bili su tu zanatlije, čuvari vrata i kapija, sluge iz staja, iz kuhinje, vrta, zatim sluge u srebrnim pregačama koji opslužuju za trpezom. Palčića koji je jecao vukao je za haljetak za sobom.

I Potifarova žena održa posluzi svog počasnog supruga, koja se delom sakupila iza nje a delom ispred nje u dvorištu, onaj poznati govor koji je svagda i svugde naišao na osudu čovečanstva, a koji smo i mi, ma koliko da smo inače učinili za stvar Mut-em-enete i njen dobar glas, takođe prisiljeni da osudimo – ne zbog neistinitosti njenih navoda, koja je mogla da prođe kao neko ruho istine, već zbog demagogije kojom se poslužila samo da bi razdražila ljude.

„Egipćani!" – viknu ona. „Deco Kemea! Sinovi reke i Crne Zemlje!" Čemu je to bilo potrebno? Ta ovi kojima se ona obraćala bili su obični ljudi, a uz to su u tom času gotovo svi bili malo podnapiti. Njihova autentičnost kao dece Hapija, ukoliko je to uopšte bilo tačno, jer je među njima bilo i crnaca iz Kuša i ljudi haldejskog imena, bila je prirodna stvar za koju oni nisu mogli ništa i koja im ni najmanje ne bi koristila ako bi omanuli u obavljanju svoje kućne službe; u takvom slučaju, naime, leđa, bi im bila valjano prošarana velikim masnicama, bez obzira na svu otmenost njihovog porekla. Sada je odjednom na emfatični i ulagivački način bilo pomenuto to njihovo poreklo, koje je inače bilo toliko prenebregavano, pa za pojedince apsolutno nije imalo ama baš nikakve praktične životne važnosti; učinjeno je to zbog toga što je njihovo osećanje časti moglo da posluži da se podjari osećanje ponosa zbog pripadnosti zajednici protiv nekoga ko je trebalo da bude uništen. Poziv im je bio neobičan, ali nije omašio u svojoj nameri, pogotovo što je delovanje ječmenog piva povećalo njihovu osetljivost.

„Egipatska braćo!" (Odjednom: braćo! To ih se veoma doimalo, to im je jako godilo.) „Vidite li me, mene, vašu gospodaricu i majku, Petepreovu prvu i pravu? Vidite li me na pragu kuće i poznajemo li dobro jedni druge, vi i ja?" „Mi" i „jedni druge"! To im je bez većih teškoća ušlo u glavu, njima, tim malim ljudima; njima je danas zaista bilo lepo. „A znate li onog ibrijskog mladića, koji je, eno, napola nag na ovo veliko veče jer nema gornje odeće, zato što je, evo, ja držim u ruci… Prepoznajete li ga, njega koji je vama, deci ove zemlje, postavljen za upravitelja – nad kućom jednog velmože zemalja? Vidite, iz bede je došao ovamo dole u Egipat, u lepi vrt Usira, u sedište Rea, u predeo dobrog duha. Doveli su nam tuđinca u kuću" – opet „nama"! – „da igra svoju igru s nama i da nas unesreći. Jer, evo kakva se užasna stvar zbila: sedela sam sama u svojoj odaji, sama u kući, jer sam se pred Amunom opravdala zbog bolesti, pa sam ostala sama u

pustoj kući. To je taj bezočni podlac hteo da iskoristi, pa on, to ibrijsko čudovište, uđe kod mene da sa mnom čini šta hoće i da me unesreći. Sluga je hteo da spava sa gospodaricom", viknu ona prodornim glasom, „silom da spava s njom! Ali sam ja počela da vičem iz sveg glasa kada je to hteo da uradi sa mnom, da sa mnom sramno postupi u svojoj ropskoj požudi. Pitam vas, egipatska braćo, jeste li me čuli kako iz sveg glasa zovem u pomoć da bi se čulo da se branim, da se strahovito branim, onako kako to zakon nalaže? Vi ste to čuli! A pošto je i on to čuo, taj razbojnik, da sam nadala dreku i da sam stala da zapomažem, njega napusti njegova grešna hrabrost, pa se istrže iz svoje gornje odeće, koju ja ovde držim kao dokaz, a za koju sam ga bila uhvatila u nameri da ga zadržim kako biste mogli da ga zgrabite; ali on pobeže od mene napolje neobavljena posla, tako da ja pred vama stojim čista i nevina zahvaljujući tome što sam vikala. A on koji je bio nad svima vama i nad ovom kućom, on stoji eno tamo kao posramljenik koga će njegovo nedelo sustići i kome će se suditi čim se gospodar, moj suprug, bude vratio kući. Stavite mu klade na ruke!"

Takav je bio Mutin ne samo neistinit nego na žalost, i podstrekivački govor. A Potifarova posluga stajala je zabezeknuta, ne znajući šta da radi, mutne glave već od besplatnog piva koje se točilo u hramovima, a sada još i više od ovoga šta je čula. Pa zar nisu bili čuli i zar nisu svi znali da ova žena saleće lepog nastojnika, a da on ne haje za nju? A sada se odjednom ispostavilo da je on stavio ruku na gospodaricu i da je silom hteo da je obljubi! Sada im se sve zavrtelo u glavi, od piva i od te priče, jer im se ova učini besmislena, a uz to su svi od srca voleli mladog upravitelja. Doduše, tačno je to da je Prava vikala i dozivala u pomoć; svi su to čuli i svi su oni znali za pravilo da je to dokaz ženine nevinosti – ako je glasno dozivala u pomoć kada je izložena nečasnom napadu. Osim toga, u ruci je držala gornju odeću upraviteljevu, koja je stvarno delovala tako kao da joj je ona, kada joj se otrgao, ostala kao zaloga; on sam pak stajao je glave oborene na grudi i ne prozbori ni reči.

„Šta oklevate tu?" – začu se neki dostojanstveno muški glas; bio je to glas Dudua, malog gospodina koji se odmah tu našao u svojoj svečanoj, krutoj i malo isturenoj pregači. „Zar niste čuli zapovest svoje gospodarice, strahovito uvređene i zamalo obeščašćene, da ibrijskom mangupu stavite klade na ruke? Evo ih, ja sam ih poneo sa sobom. Jer kada sam čuo njeno zakonom propisano zapomaganje, odmah sam znao na čemu smo i koliko je sati, pa sam brzo pošao u komoru sa bičevima da ih uzmem kako bi nam odmah bile pri ruci! Evo ih! Ne zazijavajte, već gledajte da odmah stavite klade na pohot-

ljive ruke tog bezočnog prestupnika, koji je nekada kupljen i pored pametnog saveta da se to ne čini, jer se poslušao najgluplji savet, pa je tako ovaj dosta dugo igrao ulogu gospodara nad nama domaćima! Vodite ga do obeliska! Biće odveden u kuću u kojoj su mučilište i gubilište."

Bio je to veliki trenutak za Dudua, oženjenog patuljka, i on nije propustio da u njemu uživa. A našla su se tu i dvojica od posluge koji mu uzeše klade iz ruku, te ih, uz jadanje Šepses-Besa, koje je moglo da izazove samo smeh, Josifu staviše na ruke; bio je to komad drveta vretenastog oblika sa otvorom koji se mogao otklopiti i opet zaklopiti, tako da su ruke kažnjenika, sapete u taj otvor, bile veoma stisnute i bespomoćno zarobljene pod težinom drveta.

„Bacite ga u štenaru!" – naredi Mut, pri čemu je strašno zajecala. A onda ona čučnu tu gde je stajala, pred otvorenim kućnim vratima, i položi Josifovu odeću kraj sebe.

„Ovde ću da sedim", reče ona svojim zapevajućim glasom koji je odjekivao dvorištem, nad kojim je počeo da se spušta mrak, „na pragu kuće, s komadom odeće koji optužuje kraj mene. Ostavite me svi i neka me niko ne savetuje da uđem u kuću, recimo zbog tanke haljine, da se ne bih prehladila, pošto se već spušta noć. Oglušila bih se o takve molbe jer hoću da sedim ovde kraj mog zaloga sve dok se Petepre ne vrati i ne dobijem zadovoljenje za nanesenu mi nečuvenu uvredu."

Sud

Postoje veliki trenuci u životu; svaki je velik shodno svom karakteru, bilo da su gordi bilo da su jadni. Kada je ono Isavu bilo dato da se razmeće i da se bacaka nogama, tada je to za njega, naravno, bio veliki trenutak, bio je to trenutak njegove velike časti. Ali kada je izjurio iz šatora vičući „Proklet! Proklet!" i zatim se bacio na zemlju roneći gorke suze, krupne kao lešnici, je li taj trenutak bio manje velik i svečan za rutavoga? Pazite! Ovo je Petepreov najmučniji svečani trenutak, koji je on, uostalom, u stvari svagda i očekivao: i kada je bivao u lovu na ptice i na nilskog konja, i kada je bivao u lovu u pustinji, kao što je i za vreme čitanja dobrih starih autora uvek nekako slutio i očekivao da će takav trenutak naići, samo što nije mogao znati kako će izgledati u svojim pojedinostima, što je opet uveliko zavisilo od njega – i, gle, on tom trenutku dade otmen izgled.

Dovezao se sedeći između baklji, a kočijama je upravljao njegov vozar Neternaht; stigao je, kao što je rečeno, ranije nego što je to zbog večernjeg prijema bilo potrebno, povodeći se za nekim svojim slutnjama. Bio je to povratak kao i mnogi drugi, kada je svaki put u svom srcu sa zebnjom očekivao da će mu se saopštiti neko zlo, samo što se to ovog puta i ostvarilo. „Je li u kući sve u redu? Je li gospodarica dobre volje i raspoložena?" To se baš ne bi moglo reći. Gospodarica sedi ojađena na pragu tvoje kuće, a tvoj blagotvorni peharnik leži s kladama na rukama u štenari.

Da, da, tako, u tom obliku se to, dakle, ostvarilo. E pa, tako nam je kako nam je, pa nam nema druge nego da se pomirimo sa stvarima kakve jesu! Da je Mut, njegova žena, nekako prestravljena sedela na kućnom pragu, to je već izdaleka video. A ipak je silazeći sa svojih elegantnih kočija postavio uobičajena pitanja, koja su ovog puta ostala bez odgovora. Oni koji su mu priskočili da mu pomognu da siđe sa kočije oborili su glave i ćutali. Da, da, pa ovo je baš onako kako je oduvek i očekivao da će se jednom desiti, bez obzira na to što su se neke pojedinosti trenutka odvijale drugačije nego što je on pretpostavljao. S mahalicom i počasnim buzdovanom u jednoj ruci, on, ta blaga ljudeskara od čoveka, ruvimovski ogroman poput neke

kule, dok su sluge odvozile zapregu i ljude u dvorištu osvetljenom bakljama držali na odstojanju, pođe uz stepenice ka ženi koja je tu čučala.

„Šta ima ovo da znači, draga prijateljice", upita on ljubazno i oprezno, „ovaj prizor tu? Sediš tu u tankoj haljini na ovom prolaznom mestu, a tu kraj sebe imaš nešto što ne znam šta je!"

„Tako je!" – odgovori ona. „Ti ga, doduše, opisuješ blagim, nemoćnim rečima, a ovaj prizor je mnogo užasniji i strašniji nego što si ga ti, mužu moj, opisao. A u biti je tvoja konstatacija tačna: Ja sedim ovde i imam kraj sebe nešto što ćeš morati na užasan način da upoznaš i razumeš."

„Pomozi mi u tome!" – odgovori on.

„Ja sedim ovde", reče ona, „očekujući tvoj sud o najužasnijem zlodelu koje su ove zemlje, a verovatno i carstva drugih naroda, ikada videle i doživele."

On načini znak prstom kao da bi da odagna zlo i stade sav pribran da čeka.

„Došao je", poče ona da zapeva, „ibrijski sluga, kojeg si ti uveo u našu kuću, i hteo da se sa mnom poigra. Ja sam te molila u večernjoj dvorani, i pri tome sam ti bila obgrlila kolena, molila sam te da oteraš stranca kojeg si primio u kuću, jer sam slutila da se od njega ne može očekivati ništa dobroga. Ali sve to beše uzalud, suviše ti je bio drag taj rob i ti si me pustio da odem neuslišena. I sada taj bednik nasrnu na mene i htede da me obljubi u tvojoj pustoj kući, za što je već bio spreman svom muževnom snagom. Ne veruješ mi i ne možeš da shvatiš tu strahotu? E pa onda vidi ovaj znak ovde i objasni ga sebi onako kako moraš! Jači od reči je znak; tu nema mnogo šta da se mudruje i sumnja, jer on govori nesalomljivim jezikom stvari! Pogledaj! Je li ovo odeća tvoga roba? Dobro je osmotri, jer ja sam pred tobom čista što potvrđuje ovaj znak. Pošto sam počela da vičem u trenutku kada je to čudovište nasrnulo na mene, on se uplašio i pojurio napolje, ali sam ga ja uhvatila za odeću i od straha on je ostavi u mojoj ruci. Dokaz njegove strašne krivice – evo ga, tu je, držim ga pred tvojim očima; uz to, to je dokaz njegovog bekstva i dokaz da sam vikala i zapomagala. Jer, da se nije dao u bekstvo, ja sada ne bih imala u rukama njegovu odeću; a da nisam vikala, on se ne bi dao u bekstvo. Osim toga, sva mi je posluga svedok da sam vikala i zapomagala – pitaj ove ljude!"

Petepre je stajao oborene glave i ćutao. Onda duboko uzdahnu i reče: „To je duboko žalosna dogodovština."

„Žalosna?" – ponovi ona preteći.

„Rekao sam, duboko žalosna", uzvrati on. „Ona je čak strašna, i ja bih nastojao da pronađem i neku još težu reč kada iz tvojih reči ne bih mogao da zaključim da se, zahvaljujući tvojoj prisebnosti i tvom poznavanju zakona, sve dobro završilo i da nije došlo do najgoreg."

„Za besramnog roba ti nemaš neku drugu reč da ga njome okarakterišeš?"

„On je jedan besramni rob. Kako se u celoj toj stvari radi o njegovom ponašanju, to se karakteristika 'duboko žalostan' u prvom redu odnosila na njega. I baš je večeras, pored tolikih drugih večeri, morala da me snađe ta strahota – ove večeri ovog lepog dana mog unapređenja za Jedinog prijatelja, kada se, evo, vraćam kući da faraonovu ljubav i milost proslavim jednim malim prijemom, na koji uskoro treba da stignu i gosti. Priznaj da je to težak udarac!"

„Petepre! Imaš li ti u svom telu srce čoveka?"

„Čemu to pitanje?"

„Zato što ti u ovom času, koji ne znam kako da označim, možeš da govoriš o svojoj novoj dvorskoj tituli i o tome kako ćeš je proslaviti."

„Pa ja sam to učinio samo zbog toga da bih nečuvenost ovog časa oštro suprotstavio milosti današnjeg dana i tako samo još više istakao njegovu nečuvenost. U prirodi je onog što je nečuveno, očigledno, da se ne može govoriti o njemu samome, nego da se mora govoriti o drugome da bi se ono izrazilo."

„Ne, Petepre, u tebi nema ljudskog srca!"

„Draga moja, da ti nešto kažem: postoje okolnosti kada se pomanjkanje ljudskog srca može smatrati dobrodošlom stvari – kako u interesu onoga ko je pogođen, tako i u interesu tih okolnosti, budući da bi se njima možda mnogo bolje ovladalo bez previše uplitanja čovečjeg srca. Šta sada ima da se uradi u vezi sa tom duboko žalosnom i strašnom stvari, koja mi je nagrdila ovaj dan koji mi je doneo toliko časti? Ona, bez mnogo premišljanja, ima da se sredi i vinovnik ukloni, jer ja, kao prvo, savršeno razumem što nećeš da se makneš sa tog po sebi nemogućeg mesta sve dok ne dobiješ zadovoljštinu za tu neizrecivu neprijatnost koja ti se desila. I drugo, sve to mora da bude potpuno sređeno pre nego što stignu moji gosti, a ovi će ubrzo početi da dolaze. Moram, dakle, odmah da održim kućno suđenje, koje ću, hvala skrivenome, moći veoma brzo da obavim, jer tu jedino tvoja reč, moja prijateljice, važi i nijedna druga nikako i nipošto ne dolazi u obzir, tako da će presuda brzo moći da bude izrečena. Gde je

Osarsif?"

„U štenari."

„To sam i mislio. Neka ga dovedu pred mene. Neka se pozovu sveti roditelji sa gornjeg sprata na kućno suđenje, pa makar već i spavali! Neka se sva posluga i čeljad u kući sakupi pred mojom visokom stolicom koja će se postaviti – tako želim da to bude – tu gde sedi gospodarica, a ona će se podići čim ja budem presudio!"

Ove zapovesti su hitro ispunjene, pri čemu je jedina poteškoća bila u tome što su Huij i Tuija, sveti roditeljski bračni par brata i sestre, u početku odbijali da se pojave na mestu suđenja. Jer, njih je obavestila o celom ovom metežu njihova nežna posluga svojim ustima nalik na levak, tankoruke sluškinje su ih obavestile o tome šta se dogodilo, a od toga su starci, baš kao i njihov sin, koji je bio „sin iskupljenja", dvoranin svetlosti, oduvek potajno strepeli, pa su se sada bojali i nisu hteli da siđu dole, jer su u istraživanju tih stvari videli prethodnicu suda pred donjim kraljem, a oboje su se osećali suviše slabim u glavi da bi mogli da slože argumente svoje odbrane i opravdanja, te ne bi umeli da kažu ništa više nego samo: „Mi smo samo dobro hteli". Zato su i poručili da su u takvom stanju da samo što nisu izdahnuli, pa više nemaju snage da učestvuju u jednom kućnom suđenju. Ali se njihov sin, gospodar kuće, ražesti, pa je čak i nogom udario o zemlju i naredio da se bezuslovno, uz pomoć slugu koji će ih pridržavati, dovedu ovamo u onakvom stanju u kakvom se nalaze; jer ako misle da izdahnu, onda je mesto na kome sedi Muta, njihova snaha, kao tužilac i onaj ko zahteva pravdu, upravo najpodesnije za to.

Tako oni onda dođoše dole, oslanjajući se o decu koja su ih negovala: stari Huij sa drhtavom srebrnom bradicom, strašno klimajući glavom, i stara Tuija sa slabašnim osmehom na velikom belom licu, pomerajući ovamo-onamo proreze svojih očiju kao da nešto traži, pa su oboje morali da stoje pored Petepreove sudijske stolice, pri čemu su u početku, u svom velikom uzbuđenju, neprekidno ponavljali: „Mi smo samo dobro hteli!", ali su se onda smirili. Gospodarica Mut sedela je sa svojom zalogom i svojim znakom pored stolice, iza koje je jedan crnac u crvenom kaputu mahao velikom lepezom, dok su sasvim po strani od grupe stajali nosači svetiljki. I dvorište je bilo osvetljeno bakljama, a u njemu se bila sakupila sva posluga, izuzev onih koji su imali dozvolu za praznični izlaz; onda dovedoše sasvim napred pred stepenište Josifa u kladama, pored kojeg je išao Se'enh-Ven-Nofre i tako dalje, mališa, koji se nije odvajao od njegove pregače, a tu se našao, dostojanstvenog držanja, i Dudu, čvrsto uveren da mu predstoje još lepši i srećniji trenuci; dva patuljka

stajala su s dve strane prestupnika.

Petepre je svojim finim glasom govorio brzo i u formulama: „Ovde će se održati suđenje, ali nam se žuri, pa ćemo morati brzo da ga obavimo. Pozivam tebe, Ibisoglavi, tebe koji si napisao zakon ljudima, tebe, beli majmune, koji stojiš pored vage; tebe gospodarice Ma'at, koja upravljaš istinom, okićena nojevim perjem. Molitvene žrtve koje vam dugujemo prinećemo naknadno, ja jemčim za to, pa se može uzeti kao da su već i prinesene. Sada nam se žuri. Ja delim pravdu i sudim u ovoj kući, koja je moja, i evo mog suda."

Pošto je to izgovorio podignutih ruku, on sada zauze lagodniji položaj u jednom uglu visoke stolice, poduprevši se laktom i olako prebacivši malu ruku preko naslona, pa nastavi da govori: „I pored znatnih mera predupređenja koje je ova kuća preduzela protiv zla, i pored otpornosti njenih izreka za odbijanje zla i pored svih dobrih reči, zlotvoru je uspelo da prodre u nju i da privremeno naruši lepu vladavinu mira i nežne obzirnosti, u kojima je počivala. Mora se reći da je to duboko žalosno i strašno, i to utoliko više što se to zlo dogodilo baš na dan na koji je faraonova ljubav i blagonaklonost blagoizvolela da me ukrasi činom i divnom titulom jedinog prijatelja, i u koji bi; dakle, tako bi čovek mislio, trebalo da budem zasut samo iskrenom ljubaznošću i blagotvornim čestitkama, a ne da doživim užas narušenog reda. Bilo kako bilo! Već odavno je zlo koje se probilo kroz zaštitni bedem potajno potkopavalo lepi red u kući sa ciljem da ga sruši i da se dogodi ono što je kao pretnja zapisano, naime, da bogati postanu siromašni, siromašni pak bogati i da hramovi opuste. Odavno već, rekoh, rovari zlo u tišini, skriveno većini, ali ne i oku gospodara koji je ovoj kući i otac i majka, jer je njegov pogled poput mesečevog zraka koji oplođuje kravu, a dah njegove reči poput vetra koji prenosi oplodni prah s drveta na drvo u znak božanske plodnosti. A kako iz nedara njegove prisutnosti izvire svaki naum i svaki uspeh kao med samotok iz saća, njegovu oku ništa ne promiče; i makar nešto većini još bilo skriveno, pred njegovim pogledom sve to leži otvoreno! U to možete da se uverite i povodom ovog uznemirenja! Jer, meni je dobro poznata priča koja kruži o meni – da se ja, naime, ne prihvatam nijedne stvari na zemlji, izuzev počem obeda, na koji redovno dolazim. Ali to je samo pusta brbljarija i obična glupost. Ja sve znam, samo da znate; i ako, dakle, posle ovog poremećaja, kojem moram da sudim, strah pred gospodarem i zazor pred njegovim prodornim okom postanu veći, onda će se za taj poremećaj reći da je, i pored toga što je bio duboko žalostan, imao i svoju dobru stranu."

On prinese svom nosu bočicu od malahita sa miomirisom koju je nosio na jednom lančiću prebačenom preko okovratnika, pa onda, pošto se osvežio miomirisom, nastavi da govori: „Meni su odavno znani putevi kojima je zlo koje je prodrlo u ovu kuću hodalo po njoj. Ali su preda mnom otvoreno ležali i putevi onih koji su ga u nadmenoj podmuklosti podržavali i pripremali mu, puni zavisti i mržnje, puteve – i ne samo to, nego su mu čak prvo odali ulaz i skriveni prolaz kojim će ući u kuću i pored svih dobrih odbrambenih izreka. Ti izdajnici stoje pred mojom stolicom u patuljastoj osobi mog nekadašnjeg čuvara nakita i sanduka po imenu Dudu. Sam je morao da mi prizna svu svoju opakost, te je požudnom zlu omogućio da uđe pokazavši mu puteve. Njemu sledi kazna! Daleko bilo od mene da ga kaznim da strada od one snage koju je sunčani gospodar u nekom svom raspoloženju jednom podario njegovoj smežuranoj pojavi – ni prstom ga neću pipnuti. Neka izdajniku odrežu jezik.”

„Pola jezika”, ispravi se on, zgađen, odmahnuvši rukom, pošto je Dudu udario u glasnu kuknjavu. „Ali, pošto sam navikao”, dodade on, „da mi dragulji i odeća budu pod nadzorom patuljaka, a nije poželjno da moje navike trpe zbog ove zabludelosti, to postavljam drugog patuljka moje kuće, Se’enh-Ven-Nofre-Neteruhotpe-emper-Amuna, za pisara odaje za oblačenje – neka on ubuduće upravlja mojim ormanima!”

Bogumilče, čiji je nosić na zbrčkanom licu bio jarko crven od prolivenih suza zbog Josifa, poskoči od radosti. A gospodarica Mut podiže glavu prema Petepreovoj stolici i procedi kroz zube: „Kakve su to presude, mužu moj, koji si izrekao? Ta one se odnose samo na sporedne stvari i sasvim su sporednog značaja! Šta da se misli o tvom suđenju i kako da se podignem s ovog mesta kada ti tako sudiš?”

„Samo se malo strpi!” – odgovori on isto tako tiho, sagnuvši se sa stolice prema njoj. „Ovde će jedan za drugim svako dobiti svoje pravo i svoju presudu, i prestupnika će stići njegova kazna. Samo ti mirno sedi! Uskoro ćeš moći da se podigneš odavde i bićeš zadovoljna kao da si sama sudila. Ja sudim za tebe, draga moja, samo što u to ne unosim previše ljudskog srca – budi srećna zbog toga! Jer, ako bi ovo izricalo presudu u svojoj neobuzdanosti, onda bi mu to donelo večno kajanje.”

Pošto je ove reči tiho izgovorio, on se ponovo uspravi i nastavi: „Skupi svu svoju hrabrost, Osarsife, moj nekadašnji mladi upravitelju, jer sada si ti im redu, da i ti sada čuješ svoju presudu na koju možda već dugo sa strahom čekaš. Namerno sam ovoliko odužio i pustio te da čekaš da bih i na taj način pooštrio tvoju kaznu. Jer,

namera mi je da sa tobom budem strog i da ti odmerim strogu kaznu – ne računajući onu koja će proizaći iz tvoje sopstvene duše, budući da će te od sada u stopu pratiti tri zveri ružnog imena: one se zovu, ako dobro pamtim, 'stid', 'krivica' i 'poruga'. Zbog njih ti, što je i razumljivo, stojiš pred mojom stolicom oborene glave i pogleda uprtom u zemlju, što ne zapažam tek sada; jer ja te za sve ovo vreme mučnog čekanja, na koje sam te bio osudio, nisam puštao iz vida, već sam te potajno posmatrao. Duboko oborene glave stojiš sada tu u kladama i ćutiš, pošto nemaš ni prava ni čime da se pravdaš, već je gospodarica ta koja svedoči protiv tebe svojom neprikosnovenom rečju, koja bi sama za sebe već bila dovoljna da se donese odluka, čak i da pored toga nema jasnog znaka tvoje krivice, tvoje odeće koja leži tu na tvoju sramotu i govori neoborivim jezikom stvari, svedočeći o tvojoj nadmenosti koja te na kraju dovela dotle da si se usudio da navališ na svoju gospodaricu, pa si onda, kada je htela da te pozove na odgovornost, morao da ostaviš odeću u njenoj ruci. Pitam te: kakvog bi imalo smisla da u svoju odbranu izneseš nešto i suprotstaviš se reči gospodarice i jasnom govoru stvari?"

Josif je ćutao i samo još dublje oborio glavu.

„Očigledno nikakvog", odgovori Petepre umesto njega. „Ti moraš da zanemiš kao jagnje koje zanemi pred ovčarom koji ga striže – ništa ti drugo danas ne preostaje, ma koliko da inače umeš spretno a i prijatno da govoriš. Ali zahvali se bogu svog roda, onom Baalu ili Adonu, koji je zacelo ravan suncu koje zalazi, što te sačuvao u toj oholosti i nije dopustio da sa tom svojom bahatošću uradiš ono najgore, nego te izbacio iz odeće. Zahvali mu se, velim, jer bi inače u ovaj čas bio u čeljustima krokodila ili bi ti bilo dosuđeno da umreš laganom smrću na vatri, a možda i da izdahneš od zaponca na vratima dvorane. O takvim kaznama, naravno, sada ne može biti govora. Zato što si bio sačuvan da počiniš ono najgore, ne mogu da ti izreknem jednu od tih kazni. Ali nemoj da misliš da, uprkos tome, nisam voljan da te strogo kaznim, pa zato saslušaj svoju presudu posle toliko dugog čekanja, što sam namerno tako udesio! Baciću te u tamnicu u kojoj leže kraljevi sužnji, u Cavi-Reu, tvrđavi na ostrvu u reci; jer ti više ne pripadaš meni nego faraonu i sada si kraljev sužanj. Predajem te u ruke tamničara, čoveka s kojim nema šale i za koga se može pretpostaviti da neće dopustiti da ga baš lako osvojiš svojom prividno blagotvornom prirodom, tako da će ti barem u početku biti veoma teško u tamnici. Uostalom, ja ću tog činovnika još posebno obavestiti o tebi jednim pismom koje ću mu poslati i u kojem ću te na odgovarajući način predstaviti. Na to mesto ispaštanja, gde se ne čuje smeh, odvešće te sutra brodom, pošto ti je ceo niz

prijatnih godina bilo dato da budeš blizu mene, da mi nalivaš pehar i da mi čitaš dobre pisce. To će za tebe možda biti bolno, i ja se ne bih čudio ako na tvoje oborene oči sada navru suze. Bilo kako bilo, sutra će te odvesti na ono veoma teško mesto. U štenaru više ne moraš da se vraćaš. Tu si kaznu već izdržao i neka sada bude Dudu taj koji će tamo provesti noć, dok mu sutra ne skrate jezik. A ti možeš, kao i obično, da spavaš u posebnoj odaji poverenja, koja za ovu noć treba da se nazove posebna odaja za smeštaj kažnjenika. Dakle, pošto su tvoje ruke sapete kladama, onda pravičnost zahteva da to isto zadesi i Dudua, ako, naime, postoje još jedne klade. Ali ako postoje samo ove jedne, onda neka ih ponese Dudu! Rekoh svoje. Kućno suđenje je završeno. Svako neka zauzme svoje mesto za doček gostiju!"

Nikoga neće začuditi obaveštenje da su svi koji su se nalazili u dvorištu pošto su saslušali presude, pali ničice i podigli ruke, izvikujući ime svog blagog i mudrog gospodara. I Josif je, zahvaljujući se, pao ničice, pa su čak i Huij i Tuija, koje su pridržavale negovateljice, da bi iskazali poštovanje svome sinu, pali ničice, a ako pitate za gospodaricu Mut-em-enet, – što se nje tiče, ni ona nije bila izuzetak: videlo se kako se povija preko stoličice pred sudačkom stolicom i čelom dodiruje noge svoga supruga.

„Nema razloga da mi zahvaljuješ", reče on, „prijateljice moja. Raduje me ako mi je uspelo da te zadovoljim u ovom tvom teškom iskušenju i da ti ugodim svojom moći! Sada možemo da uđemo u dvoranu za goste i da proslavimo moj dan časti. Jer, kako si preko dana, što je bilo pametno, ostala kod kuće, sačuvala si svoje snage za ovo veče."

I tako Josif po drugi put dospe dole, u jamu i tamnicu. A kako mu je uspelo da ponovo izađe iz te rupe i da se dočepa višeg života, to neka bude predmet narednih pevanja.

TOMAS MAN

Josif i njegova braća

IV

Josif Hranitelj

Tomas Man

JOSIF I NJEGOVA BRAĆA

– IV –

Josif Hranitelj

s nemačkog preveo:
Tomislav Bekić

Lektor: Vladimir Otović
Korektor: Milutin Milović

Tehnički urednik: Mirjana Jovanović
Glavni urednik: Svetozar Petrović

ISBN: 86-363-0173-4

Prevod dela:
Joseph und seine Brüder
– Thomas Mann

Izdavačka kuća: MATICA SRPSKA
Štampa BIGZ, Beograd 1990

Predigra u višim krugovima

U višim krugovima i redovima vladali su tada, kao i uvek u sličnim prilikama, blago zajedljivo zadovoljstvo i tiha zluradost koji bi se prilikom određenih susreta sasvim letimice iskazivali govorom očiju ispod smerno spuštenih trepavica i lako zaobljenih usta. Opet je mera bila prevršena, opet su zalihe blagosti bile iscrpljene, te je sada bilo neophodno da se udovolji zahtevu pravednosti, pa se, sasvim protiv volje i plana, pod pritiskom načela strogosti (bez kojeg svet dakako uopšte ne bi mogao da opstane, budući da na suviše mekanom temelju puke blagosti i samilosti takođe ne bi mogao da bude sazdan), u svojoj majestetičnoj brizi, uvidela nužnost da se pretrese cela ova stvar i napravi čistac, da se sve razori, uništi i ponovo sve sravni sa zemljom – kao ono u vreme potopa, kao ono na dan sumporne kiše kada je sumporno jezero progutalo porokom opoganjene gradove.

No, u ovom slučaju se zadovoljavanje pravičnosti nije odlikovalo takvim stilom niti je bilo takvih razmera po žestini gneva kao u doba velikog pokajanja i opšte pokore, odnosno opšteg potopa, a ni onakvo kao kada je nas dvojicu, usled izopačenog smisla za lepo kod ljudi iz Sodoma, zamalo zapalo da platimo neizmernu gradsku dažbinu. Nije baš svekoliko čovečanstvo stradalo i dospelo u jamu ili jedan njegov deo koji je u neverovatnim razmerama krenuo putem razvrata, već se radilo samo o jednom, doduše veoma zgodnom i nadmenom, s posebnom naklonošću, privrženošću i pozamašnom zamišlju opterećenom pojedinačnom slučaju ljudskog roda, koji nam se uvek nanovo nabija na nos – sasvim u skladu sa ćudljivim tokom misli koji je u višim krugovima i sferama bio i te kako dobro poznat i tamo izazivao ogorčenje ali i neopravdano očekivanje da će ubrzo spopasti gorčina onoga koji je došao na tu uvredljivu misao i onda je i oživotvorio. „Anđeli su”, glasila je ona, „stvoreni po Našoj slici i prilici, ali nisu plodni. Životinje, pak, gle, one su plodne, ali nisu po Našoj slici i prilici. Mi ćemo stvoriti čoveka – i taj će biti slika i prilika anđela a uz to i plodan!”

Apsurd. Više nego nepotreban, naime pogrešan, ćudljiv i bremenit kajanjem i gorčinom. Mi nismo bili „plodni", naravno da nismo. Mi smo bili komornici svetlosti i uopšte tihi dvorjani, a priča o našem negdašnjem navraćanju kod kćeri ljudi bila je naprosto jedan neosnovani svetski trač. Ali, uzme li se sve u obzir, kao i ono šta bi ta životinjska prednost, svojstvo „plodnosti", mogla sve da uključi od nađivotinjskih i zanimljivih sporednih značenja – mi „neplodni" u svakom slučaju nismo nepravdu pili kao vodu, pa će se već videti koliko će se daleko dospeti sa tim plodnim anđeoskim porodom: možda čak i do spoznaje da je svemoć samosavladavanja i mudrog staranja za sopstvenu bezbrižnost naše časno postojanje trebalo zapravo zauvek da ostavi onakvim kakvo ono jeste.

Svemoć i neograničenost u zazivanju stvari, u izmišljanju i oživotvorenju stvari pukim rečima „Neka bude" nosili su u sebi, razume se, svoje opasnosti – ni svemudrost im nije baš posve bila dorasla niti je bezuslovno bila u stanju da pokraj tih apsolutnih svojstava predupredi zablude i očevidne nepotrebnosti. Iz čistog nemira, iz čiste potrebe za aktivnošću, iz čiste težnje koja se rukovodi onim stavom „Posle ovoga samo još to", „Posle anđela i životinja još i anđeosku životinju", došlo je do toga da se zapetljalo u nemudrost, do stvaranja nečeg očevidno privremenog i nečeg što stvara neprilike – a onda se, baš zbog toga što je to bila jedna nedvosmisleno pogrešna tvorevina, u časnoj samovolji srce vezivalo za to, posvećujući mu svu svoju privrženost, što je nebesa samo moglo da povredi.

Da li se, pak, zaista samo od sebe i sasvim na svoju ruku došlo na ovu neprijatnu ideju i do njenog oživotvorenja? U višim krugovima i redovima kružile su glasine koje su potajno i u poverenju poricale tu samosvojnost – glasine koje se ničim nisu mogle potkrepiti, ali su i te kako imale svog oslonca u verovatnoj pretpostavci da je sve to zapravo podstakao veliki Šemael, koji je u to vreme, pre svog veličanstvenog pada, stajao veoma blizu Prestola. Da je on tu ideju došapnuo, to je posve ličilo na njega – a zašto to? Zato što mu je bilo stalo do toga da ostvari i u svet usadi zlo, tu svoju krajnje ličnu misao, koju inače niti je ko negovao niti ju je ko poznavao, i zato što se obogaćenje vascelog sveta zlom ni na koji drugi način nije moglo postići nego upravo i jedino stvaranjem čoveka. Kod plodnih životinja nikako nije moglo biti govora o zlu, toj Šemaelovoj velikoj zamisli, a pogotovo to nikako nije bilo moguće sa nama neplodnim slikama i prilikama Božjim. Da bi ono dospelo u svet, bilo je potrebno upravo ono stvorenje koje je Šemael, po svoj prilici, tamo i bio predložio: bila je potrebna slika i prilika Božja koja će istovremeno biti i plodna, dakle čovek. Pri tome se, uostalom, uopšte nije moralo

raditi o nadmudrivanju Tvorčeve tvoračke svemoći, budući da Šemael u svojoj već uobičajenoj umišljenosti zacelo uopšte nije prećutao posledicu koja će proisteći iz preporučene tvorevine, a to znači nastanak zla, nego ju je divlje i otvoreno izrekao, doduše, opet po pretpostavci viših krugova – uz ukazivanje na znatan porast živosti do kojeg bi biće Tvorca time došlo: trebalo je samo misliti na činjenje milosti i milosrđa, na suđenje i deljenje pravde, na zasluge i krivice, nagrade i kazne – ili, sasvim jednostavno, na nastanak dobra koji je bio povezan sa nastankom zla; pošto je ono, dobro, odista u nedrima mogućnosti moralo da čeka na svoju suprotnost pre nego što dođe do svoje egzistencije, a budući da se i vaseljena u biti zasnivala na razdvajanju, pa je i započela sa odvajanjem svetlosti od tame, to je Svemoć u svom delanju bila sasvim dosledna kada je od te sasvim spoljašnje deobe pošla dalje i pristupila zasnivanju moralnog sveta.

Mišljenje da su to bili argumenti kojima se veliki Šemael ulagivao Prestolu nastojeći da ga pridobije za svoje namere bilo je veoma rašireno u višim krugovima i redovima – a to su uistinu u najvećoj meri bile podle namere, i to toliko podle da naprosto nagone na kikotanje, a uz to su, i pored sve svoje divlje otvorenosti koja je bila ruho lukavstva i određene opakosti, za koju je u višim krugovima čak postojala određena simpatija, posedovale karakter klopke. Šemaelova opakost, pak, sastojala se u ovome: ako životinje obdarene darom plodnosti nisu bile stvorene po Božjem obličju, onda ni mi, dvorske slike i prilike Boga, to, tačno uzev, nismo bili, budući da nam je, hvala nebesima, uskraćena plodnost. Svojstva koja su bila razdeljena njima i nama, božanstvenost i plodnost, bila su prvobitno objedinjena u samom Stvoritelju, pa bi po njegovom obličju uistinu bilo stvoreno samo biće koje je Šemael predložio, pošto bi u njemu isto tako bilo ostvareno to objedinjenje. Ali sa tim bićem, dakle sa čovekom, došlo je zlo u svet.

Pa zar to nije bila šala koja nagoni na smeh? Da je baš ono stvorenje koje je, ako hoćemo, Tvorcu bilo najbliže, donelo sa sobom zlo. Bog je njime, na Šemaelov savet, sebi stvorio ogledalo u kojem je sebe mogao da vidi na način koji nije bio nimalo laskav, to ponajmanje, pa je On u nekoliko navrata u svom gnevu i osećanju bespomoćnosti bio spreman da ga razbije u paramparčad, a da se pri tome ipak nije odlučio na taj krajnji korak – možda zbog toga što nije smogao snage da jednom stvoreno i oživotvoreno ponovo baci natrag u nepostojanje; a možda i zbog toga što mu je više bilo stalo do promašenog nego do onog što mu je bilo uspelo; a možda i zbog toga što nije hteo da prizna da nešto što je stvorio po svom obličju može da se

pokaže kao nedvosmisleni promašaj; i, konačno, možda i zbog toga što je ogledalo sredstvo za samospoznaju i jer je Njemu bilo potrebno da se u čovečjem sinu, u izvesnom Abiramu ili Avramu, predoči svest onog dvoznačnog bića – da je sredstvo za samospoznaju Boga.

Shodno tome, čovek je bio proizvod Božje radoznalosti i želje da spozna samog sebe – što je Šemael u svojoj promućurnosti i te kako umeo da nasluti, i što je to onda svojim savetom nastojao i da iskoristi. Nezadovoljstvo i osećanje bespomoćnosti bili su neminovna i trajna posledica – naročito u onim ne baš retkim slučajevima u kojima je zlo bilo povezano sa bezobzirnom inteligencijom i logičkom borbenošću, kao na primer, kod Kajina, začetnika bratoubistva, čiji je razgovor sa Tvorcem posle počinjenog zlodela u višim krugovima bio prilično tačno prenesen pa se onda mnogo prepričavao. Nije On baš naročito slavno prošao kod Evinog sina sa svojim pitanjem: „Šta učini? Glas brata tvojega viče k meni sa zemlje koja otvori usta svoja da primi njegovu krv iz ruke tvoje". Jer, Kain na to odgovori: „Da, ja ubih brata svoga, to je dosta žalosno. Ali ko me stvori ovakvim kakav sam, ljubomornog do te mere da se u datom slučaju sav obeznanim pa više ne znam šta činim? Zar ti nisi počem ljubomorni Bog i zar me ne stvori po svom obličju? Ko je usadio u mene opaki nagon za zlodelom koje neosporno počinih? Kažeš da sam nosiš svekoliki svet, a ne bi hteo da poneseš naš greh?" – Nije ovo ni bio loš odgovor. Baš kao da se Kain ili Kajin prethodno posavetovao sa Šemaelom, što pak tom prepredenku usijane glave čak možda i nije bilo potrebno. Odgovoriti mu bilo je teško, pa je još jedino preostalo da mu uzvrati uništenjem ili pak gnevnom vedrinom. „Briši!" – glasio je odgovor. „Pođi svojim putem! Da budeš potukač i na zemlji begunac, to će biti tvoja sudbina, ali ću na te staviti znak da pripadaš meni i da niko ne sme da te umori." Ukratko, Kajin je prošao više nego jeftino zahvaljujući svojoj logici; o kazni uopšte nije moglo da bude govora. Čak ni to sa potucanjem i da će biti stalni begunac na zemlji nije ispalo baš sasvim ozbiljno, pošto se Kajin nastanio u zemlji Naidskoj na istoku prema Edemu, gde je u potpunom miru izrodio svoju decu, jer je u tu svrhu i bio neophodno potreban.

A u drugim slučajevima bilo je, kao što je poznato, kažnjavanja, pa je On u svojoj majestetičnoj zabrinutosti zbog uvredljivog ponašanja „najsličnijeg" stvorenja pribegavao strašnim merama, kao što je bivalo i nagrađivanja, strašnog nagrađivanja, što će reći: preteranog, obilatog i neobuzdanog; ta treba se samo setiti Enoha ili Hanoka i neverovatnih, pa čak i, u poverenju rečeno, neobuzdanih nagrada kojima je ovo stvorenje bilo obasuto. U višim krugovima preovla-

dalo je mišljenje, koje se, prirodno, prepričavalo s najvećom smotrenošću, da se, što se nagrada i kazni tiče, stvari tamo dole nisu baš odvijale na pravedan način i da se sa moralnim svetom, stvorenom na Šemaelov savet i nagovor, nije baš ophodilo sa neophodnom ozbiljnošću. Nije mnogo nedostajalo, a ponekad gotovo da je i bilo došlo do toga, da se u višim krugovima prihvati sud da Šemael sa moralnim svetom ima mnogo ozbiljnije namere nego On.

Nije se moglo zatajiti, mada je trebalo da bude zatajeno i prikriveno, da su nagrade, nesrazmerne kakve su u pojedinim slučajevima bile, služile kao moralno ruho i izgovor za blagosiljanja, koja su svoje izvorište uistinu imala u iskonskoj naklonosti, posebnoj ljubavi, i jedva da su imala neke veze sa moralnim svetom. A kazne? – Evo, na primer, ovde u Egiptu, tu se strogo kažnjavalo i tu su se stvari na žestok način sređivale – naoko nerado i nevoljno, naoko u čast moralnog sveta. Tu je nekakav ljubimac, nekakav uobraženko, nekakav snevač snova, nekakav izdanak plemena od onog čoveka koji je bio došao na pomisao da bude sredstvo samospoznaje, dospeo, i to već po drugi put, u jamu, u kazamat i rupu, jer mu se glupost bila sva razbokorila, a uz to mu se i ljubav sva bila razlistala, pa je dopustio da mu naraste preko glave, baš onako kako je bilo ranije sa mržnjom; a sve to bilo je prijatno gledati. No, nismo li mi, mi koji činimo okolinu, možda dopustili da budemo prevareni kada nas je ta vrsta sumporne kiše ispunila osećanjem zadovoljstva?

Među nama rečeno: mi *nismo* dopustili da budemo prevareni, u osnovi ni u jednom trenutku. Mi smo tačno znali ili smo gotovo zasigurno naslućivali da se ovde sprovodila strogost u čast carstva strogosti, ali da je On tu pribegavao kazni, tom sastavnom delu moralnog sveta, da bi se otvorio jedan ćorsokak koji je posedovao samo jedan podzemni izlaz na svetlost; da je On, neka nam bude dopušteno da to kažemo, kaznu zloupotrebljavao kao sredstvo za dalje uzdizanje i povlašćivanje. Ako smo u prolazu, pri smerno spuštenim zračnim trepavicama, tako izražajno spuštali zaokrugljena ustašca, onda smo to činili zbog toga što smo upravo to imali na umu. Kazna kao sredstvo da se dođe do veće veličine – ta uzvišena ujdurma bacala je unatrag svetlost i na sagrešenja i drskosti koje su „iznudile” kaznu i bile njihovim povodom – svetlost koja baš nije bila svetlost moralnog sveta; jer, već i ta sagrešenja i te drskosti, nadahnuti od bilo koga, a Bog zna od koga, javljali su se već onda kao sredstvo i oruđe da se pomoću njih postigne novo, neobuzdano uzvišenje.

Krugovi okoline smatrali su da su prilično dobro upućeni u te smicalice zahvaljujući udelu, iako ograničenom udelu, u sveznanju

koje se iz poštovanja, naravno, moglo upotrebiti samo uz veliku opreznost, štaviše, uz veliko samoodricanje i pretvaranje. S veoma spuštenim glasom može se i mora dodati da su smatrali da znaju još i više – o stvarima, koracima, poduhvatima, namerama, ujdurmama, tajnama dalekosežne vrste koje bi se bez teškoća mogle odbaciti kao obično brbljanje dvorjana, što bi pak bilo pogrešno, a da pri njihovom pomenu, naravno, nije bilo uputno da se izgovori ijedan glas, štaviše: tu ni šapatu nije bilo mesta, već je tu bio preporučljiv način saopštavanja i razgovora koji se gotovo graničio sa nemošću: slabašno micanje usana – i to pomalo opako razvučenih usana. Kakve su to bile stvari, kakve su to bile glasine i planovi?

Oni su bili povezani sa onom osobenom primenom nagrade i kazne, koja se, naravno, ne dâ kritikovati, ali se ipak može reći da je bila upadljiva – sa svim onim kompleksom povlašćivanja, naklonosti, izabranosti, koji je dovodio u pitanje moralni svet, onu posledicu stvaranja zla i time i dobra, ukratko: stvaranja ljudi. Ovo je nadalje bilo povezano sa ne baš potpuno dokazanom ali dobrim delom osnovanom glasinom koja se šapatom, pri čemu se usne gotovo nisu ni pomicale, raznosila uokolo, a po kojoj Šemaelov podsticaj ili nagovor da se stvori „najsličnije" stvorenje, naime čovek, nije bila poslednja stvar koju je doturio Prestolu, te da veze i odnosi između Ovoga i Oborenoga nisu bili sasvim prekinuti ili da su jednog dana ponovo uspostavljeni – kako, to nije bilo poznato. Nije bilo poznato da li se iza leđa okoline preduzelo putovanje u močvaru i da li je tamo došlo do razmene misli ili je Prognani sa svoje strane, možda čak i u nekoliko navrata, našao priliku da napusti svoje mesto i da ponovo govori pred Prestolom.

U svakom slučaju je bio u prilici da svoj duhoviti i na slabljenje sračunati savet od onda proširi i produži nekim novim savetom, pri čemu se, pak, verovatno ne drugačije nego onda, radilo o izazivanju i podsticanju misli i želja koje su u klici latentno već postojale, pa im je samo još bila potrebna dodatna mala pomoć.

Da bi se dobro razumelo šta je tu zapravo bilo posredi i šta se tu zbivalo, moramo se prisetiti nekih činjenica i podataka iz sklopa pretpostavki i predigri priče koja se ovde razlaže. Ne misli se ni na šta drugo nego na „roman duše" koji je tamo kratko izložen rečima koje su za to stajale na raspolaganju: na roman o pračovekovoj duši koja je, kao bezoblična materija, bila jedno od na samom početku postavljenih načela da bi njen „istočni greh" stvorio neophodnu osnovu svekolikog zbivanja za priču. Zacelo, ovde može biti reči o stvaranju; ta zar se istočni greh nije sastojao u tome da je duša u stanju izvesne melanholične čulnosti, koje izaziva iznenađenje i

zaprepašćenje kod višeg sveta koji pripada pranačelu, dopustila da je savlada požuda da ljubavlju prožme bezobličnu materiju, koja se čak veoma grčevito držala svoje bezobličnosti, da bi iz nje stvorila oblike u kojima bi sebi mogla pribaviti telesna uživanja! I zar to nije bio Najviši koji joj je u tom ljubavnom rvanju koje je uveliko prevazilazilo njene snage pritekao u pomoć i stvorio svet zbivanja o kojem se može pričati, svet oblika i smrti? On je to učinio iz saosećanja za nevolje svoje tvorevine koja je dospela na stranputicu – iz razumevanja koje dopušta da se zaključi da postoji izvesna konstitucionalna i osećajna srodnost između oboje – a tamo gde treba nešto zaključiti, tu se naprosto mora zaključiti, pa makar zaključak bio i previše smeo, pa makar se činio i poročnim, pošto je u isti mah reč o zabludelosti.

Da li se ideja o zabludelosti može dovesti u vezu s Njim? Odgovor na takvo pitanje može biti samo jedno gromoglasno – ne! I to bi bio odgovor svih horova okoline – propraćen, doduše, jednim diskretnim spuštanjem ustašca. Nema sumnje da bi se otišlo predaleko i da bi to bilo sasvim brzopleto ako bi se milosrdno i delotvorno saučešće u nekoj zabludelosti odmah tumačilo kao zabludelost. To bi već zbog toga bilo preuranjeno jer se stvaranjem konačnog sveta života i smrti nije nanela ni najmanja šteta oblicima dostojanstva, duhovnosti, majestetičnosti, apsolutnosti predsvetskog i izvansvetskog Boga, ili možda sasvim neznatna, pa otuda o zabludelosti u punom i pravom smislu reči do ovog časa na ozbiljan način ne može biti govora. Nešto drugačije su stajale stvari sa idejama, planovima, željama koje su sada, na odgonetljiv način, visile u vazduhu i činile predmet tajnog dijaloga sa Šemaelom, pri čemu se ovaj zacelo pretvarao kao da veruje da na svoju ruku Prestolu podnosi jednu njemu sasvim novu misao, dok je, po svoj prilici, tačno znao da se Presto napola i u tišini već bavio tom mišlju. Očigledno je računao sa univerzalnošću zablude po kojoj u slučaju kada dvojica dođu na istu pomisao, ta misao mora biti dobra.

Nema svrhe da se stvar duže taji i da se bojažljivo obilazi oko nje. To što je veliki Šemael, podnimivši jednom rukom bradu, dok je drugu ispružio prema Prestolu, izložio kao svoj predlog bilo je otelovljenje Najvišeg u jednom još nepostojećem narodu, koji je tek trebalo stvoriti po uzoru na druga magično moćna i telesna narodna i plemenska božanstva ove zemlje, božanstva puna života. Nije slučajno ovde pala reč „puna života"; jer, glavni argument kaljuge, baš kao i svojevremeno u slučaju predloga o stvaranju čoveka, bio je porast životnosti koji će duhovni, izvansvetski i nadsvetski Bog doživeti ako bude sledio taj savet – samo u mnogo drastičnijem i

upravo telesnijem smislu. Ovde je rečeno: glavni argument; mudra kaljuga imala ih je, naime, više na raspolaganju, pa je sa više ili manje prava pretpostavljala da su oni svi tamo gde su inače već bili izloženi potajno bili delotvorni i da im je to samo bio posebni podsticaj.

Duševno područje kojem su se obratili bilo je častoljublje sa težnjom za uniženjem, dakle častoljublje koje je bilo upravljeno nadole, jer u slučaju Najvišeg, gde je svako častoljublje usmereno nagore nezamislivo, preostaje samo častoljublje usmereno nadole: jedno častoljublje usmereno na izjednačenje, poravnanje, kao i na to da se bude kao i drugi, častoljublje, dakle, koje bi da se odrekne statusa izvanrednosti. Tu je kaljuzi bilo lako da se pozove na osećanje bljutavosti kod tolike postiđujuće apstraktnosti i opštosti, što je neumitno moralo da se pojavi pri samoupoređivanju duhovno nadsvetskog Boga sveta sa magičnom čulnošću narodnih i plemenskih božanstava, te da onda probudi častoljublje koje teži za silnim uniženjem i ograničenjem, za čulnijom začinjenošću Njegove životne forme. Žrtvovati onu u pogledu životnosti dosta tanušnu uzvišenost duhovne svevažnosti za punokrvno telesno postojanje u vidu božanskog narodnog tela i nastojati da se bude ono što su ostali bogovi, to je bila ona najviša, ona tajna težnja, u tom smeru se kretalo kolebljivo razmatranje kojem je Šemael sa lukavim savetom išao naruku – pa zar nam, da bi se razumelo ovo iskušavanje i popuštanje pred njim, ovde ne bi moralo biti dopušteno da kao paralelu uzmemo roman duše, njenu ljubavnu pustolovinu sa materijom i „melanholičnu čulnost” koja ju je na to nagnala, ukratko: njen *istočni greh*? Tu gotovo da i nema šta da se uzima kao paralela: ta paralela se naprosto nameće, osobito onom saosećajno stvaralačkom pomoći koja je tada ukazana zabludeloj duši iz koje je veliki Šemael, zacelo, crpao opaku hrabrost da izloži svoj savet.

Zloba i žarka želja da se napakosti bile su, razume se, najdublji smisao ovog saveta; jer, ako je čovek uopšte i kao takav za Tvorca već bio izvor stalnih neugodnosti, onda je ta nesnosnost morala doseći vrhunac Njegovim telesnim sjedinjenjem s određenim ljudskim plemenom putem jedne vrste većeg oživotvorenja, a ovo se zapravo svodilo na uspostavljanje biološke egzistencije. Dobro je i predobro kaljuga znala da se cela ta stvar sa častoljubljem usmerenim nadole, sa pokušajem da On bude kao drugi bogovi, to će reći: jedan plemenski bog otelovljen u jednom narodu, a što će se ostvariti putem sjedinjenja Boga sveta sa jednim plemenom – narodom, – da se, dakle, cela ta stvar nikako i ni na koji način ne može dobro završiti, ili tačnije da će se na kraju ipak nekako dobro završiti, ali samo

dugim zaobilaznim putevima, po cenu zabludelosti, razočaranja i gorčine. I suviše je dobro znala – a to je i Savetovani unapred znao – da će posle pustolovne epizode biološkog života otelovljenog u jednom plemenu, posle sumnjivih, mada punokrvnih uživanja u snažnoj božanskoj egzistenciji svedenoj u zemaljske okvire, sapete u životne tokove jednog naroda, opsluživanoj, održavanoj i pothranjivanoj raznim magičnim tehnikama, nužno uslediti svetski trenutak pokajničkog zaokreta i samoosvešćivanja, odricanja od takvog dinamičkog ograničavanja, te povratka Onostranog u Onostrano, ponovnog prihvatanja svemoći i duhovne sveopštosti. Ono, pak, što je Šemael – i to jedino on, nosio u svom srcu bila je misao da čak i taj zaokret i povratak, po svom značenju nešto poput neke svetske prekretnice, mora da bude propraćen izvesnom prapakosti dragom postiđenošću.

Slučajno ili ne, pleme izabrano i obrazovano da u njemu bude otelovljen Bog bilo je, naime, takvih svojstava da Bog sveta, s jedne strane, postavši njegovo telo i bog, nije izgubio samo svoju nadmoć nad drugim narodnim bogovima ove zemlje i postao jednak s njima, nego je u pogledu moći i časti čak pao znatno ispod njih – na zadovoljstvo i radost kaljuge. Na drugoj strani, pak, cela ova kondescendencija u narodnog boga, ceo taj eksperiment s biološkim životom i uživanjem u njemu, odvijao se od samog početka protiv volje, protiv dubljeg saznanja samog odabranog naroda, pa je ono samoosvešćivanje i onaj zaokret, ono vaspostavljanje onostrane nadmoći nad bogovima ovog sveta, ostvareno upravo uz njegovu snažnu duhovnu pomoć. To je ono što je dražilo Šemaelovu zluradost. Predstavljati Božje telo, a ta je uloga bila dopala ovo osobeno pleme, nije, s jedne strane, predstavljalo neko naročito zadovoljstvo; među drugim narodnim bogovima se s njim, kako se to kaže, baš nije moglo mnogo razmetati. Neizbežno bi se pri tome izvukao deblji kraj. S druge strane, pak, a u vezi s tim, kod ovog plemena se u posebno oštroj formi isticalo opšte svojstvo ljudskog stvorenja – da bude oruđe samospoznaje Boga. Njemu je bilo urođeno snažnom brigom ispunjeno nastojanje da se utvrdi priroda Boga; od samog početka u njemu je bila živa klica uvida u izvansvetsko svojstvo, sveopštost i duhovnost Tvorca, tako da je On bio prostor sveta, ali svet nije bio Njegov prostor (na sasvim sličan način je i pripovedač prostor priče, ali priča nije njegov prostor, što za njega znači mogućnost da je razlaže) – jedna klica sposobna da se razvije, pa otuda određena da se vremenom, uz velike napore doduše, razraste u puno saznanje o pravoj prirodi Boga. Sme li se pretpostaviti da je baš zbog toga došlo do „izbora”, da je ishod biološke pustolovine Savetovanome isto tako bio poznat kao i promućurnom savetodavcu i da je On sam svesno

bio tvorac takozvanog postiđenja i pouke? Možda bismo bili dužni da ovu pretpostavku prihvatimo. U Šemaelovim očima duhovno težište celog događaja sastojalo se u svakom slučaju u tome da je izabrano pleme od samog početka, potajno i u klici, takoreći sve to bolje znalo nego njegov narodni bog i da je ovo sve snage svog sazrevajućeg uma usredsredilo na to da Njemu pomogne da se iz svog neprimerenog položaja ponovo vrati u Onostrano, u ono sveopšte duhovno stanje, pri čemu ostaje nedokazana tvrdnja kaljuge da je povratak iz istočnog greha u zavičajno počasno stanje upravo bilo moguće samo uz pomoć ove trudoljubive čovečje potpore, da samo sopstvenim sredstvima nikada ne bi bio ostvaren.

Predznanja u krugovima okoline jedva da su dosezala tako daleko; ona su dosezala samo do zuckanja o tajnim sastancima sa Šemaelom i o predmetu tih sastanaka, a ova su bila dovoljna da se anđeosko nezadovoljstvo „najsličnijim” stvorenjem uopšte zaoštri i izvrgne u posebnu razdraženost prema izabranom plemenu, koje je upravo bilo zahvaćeno procesom svog oblikovanja – ona su bila dovoljna za uzdržanu zluradost zbog malog potopa i sumporne kiše, koju je On, na svoju žalost, bio prisiljen da pošalje na jedan ogranak ovog plemena sa kojim je imao posebne i dalekosežne namere – u slabo prikrivenoj nameri, naravno, da od kazne načini oruđe za postizanje cilja.

To sve izražavalo se u spuštanju ustašca i u gotovo neprimetnom pokretanju glave, kojim su koristi jedni drugima uhom pokazivali onamo dole, gde je izdanak, ruku vezanih na leđima, u veslima pokretanoj barci s jedrima koja je plovila niz vodu Egipta, otpreman u zatvor.

Prvi deo:

DRUGA JAMA

Josif poznaje svoje suze

I Josif se prisećao potopa, rukovodeći se onim pravilom da onome gore odgovara ono dole. Misli su se susretale ili su, da tako kažemo, na velikom odstojanju prolazile jedna pored druge – samo što se čovečji izdanak tu dole na talasima Jeora, pod duhovnim teretom teških doživljaja, prisećao pradogađaja i obrasca svih vidova teškog kažnjavanja sa mnogo više upečatljivosti i sa većom energijom idejnog tkanja nego što bi onaj nežni rod tamo gore, lišen patnji i doživljaja i samo sklon brbljanju, ikada bio u stanju.

O tome će odmah biti nešto više rečeno. Osuđeni je, dosta neudobno, ležao u jednoj letvama odvojenoj prostoriji koja je ovoj manjoj teretnoj lađi od bagremovog drveta sa nakatranisanom palubom služila kao neka vrsta kabine i kao tovarni prostor; bila je to jedna od onih stočnih barki kakvom je i sam ranije kao učenik, a potom kao predodređeni naslednik upravitelja kuće, odnosio, uzvodno i nizvodno, proizvode sa imanja na tržnicu. Posada se sastojala od četiri veslača koji bi, kada bi vetar duvao iz suprotnog pravca ili bi potpuno zastao a tanka dvostruka katarka bila položena, iz sve snage, stojeći na pramcu brodice, napinjali svoje mišice, zatim jednog kormilara i dva niža nameštenika Petepreova, koji su služili kao pratnja, ali su bili dužni i da obavljaju mornarske poslove, kao, na primer, da se staraju o užadima i da prate i ispituju plovni tok vode. Uz to je tu kao zapovednik bio Hamat, pisar peharničkog stola, kome je bilo povereno zapovedništvo nad lađom i transportom zatvorenika za Cavi-Re, utvrđeno ostrvo. On je sa sobom nosio zapečaćeno pismo koje je gospodar u vezi sa prestupom upravitelja svoje kuće uputio upravitelju tamnice, jednom zapovedniku četa i „pisaru zapovesti pobedonosne vojske" koji se zvao Maj-Sahme.

Putovanje je bilo dugotrajno i dosadno – Josif je morao da se priseti jednog drugog, ranog putovanja, kada je – prošlo je otada sedam i tri godine – prvi put sa svojim kupcem, starim Ismailjcem, sa Mibzamom, njegovim zetom, Eferom, njegovim nećakom, te Kedarom i Kedmom, njegovim sinovima, plovio na ovim talasima i potom za devet dana iz Menfea, grada Uvijenoga, dospeo u kraljevski grad No-Amun. A sada ga je put vodio daleko iza Menfea, štaviše iza zlatnog Ona i Per-Basteta, mačjeg grada, i zapravo ga je vodio natrag i nadole; jer, Cavi-Re, utvrđeni cilj ovog putovanja, nalazio se

duboko u zemlji Seta i crvene krune, hoću da kažem u Donjem Egiptu, dakle već u predelu Delte, u jednom rukavcu reke, u predelu pokrajine Mendes koja se tu zove Dedet, a kako je kraj u koji su ga odvodili bio jezivi Jarči predeo, to je njegovu dušu obuzela još veća potištenost koja ga je i onako bila pritisla, ali je ova pri tome ipak bila propraćena uzvišenim osećanjem sudbine i blagom igrom misli.

Jer sin Jakova i Prave celog svog veka nije mogao da se okane navike da se poigrava mislima, ni kao odrastao čovek sa svojih dvadeset i sedam godina, ni kao nerazuman dečak. A najdraži i najljupkiji oblik poigravanja mislima bio mu je da uspostavlja veze i spone među stvarima, a kada bi mu to polazilo za rukom, pa ako bi se pri tome još pokazalo da se iza datih stvari naslućuje neka njihova viša svrha, onda bi bio srećan, budući da mu je to kazivalo da date prilike nikada ne mogu da budu baš sasvim crne.

Njegove prilike, pak, bile su uistinu dosta crne; posmatrao ih je pun zamišljene tuge, dok je svezanih ruku ležao na asuri u pregrađenom delu brodice, na čijem je krovu bila naslagana hrana za brodsku posadu: dinje, klipovi kukuruza i hlebovi. Položaj u kome se nalazio predstavljao je vraćanje nečega što mu je bilo dobro poznato sa svim svojim užasom: opet je bespomoćno ležao vezan užadima kao što je ono jednom tri dana crnog meseca ležao u ovalnoj dubini one rupe od studenca, kod zmija i podzemnih crva, gde se onda kao neka ovca i opoganio sopstvenim izmetom; i mada je njegovo sadašnje stanje u poređenju s ondašnjim bilo nešto blaže i snošljivije, budući da je tek forme radi i zbog propisa bio vezan, pa je parče brodskog užeta koje je u tu svrhu bilo upotrebljeno iz obzira i spontane pobude da ga se poštedi bilo prilično labavo svezano, ipak sadašnji pad nije bio manje dubok i obeznanjujući, niti je promena života koju je doživeo bila manje iznenadna i neverovatna: tatin sinčić, razmaženi miljenik kojeg su svi tetošili i koji se uvek mazao samo mirisnim uljima, doživeo je tada da s njim postupaju kako to ni u snu nije mogao sebi da zamisli, niti je to uopšte mogao da smatra mogućim; a sada je to bio Usarsif, koji se u zemlji mrtvih bio već veoma visoko uzdigao, bio je to gospodar pregleda i vlasnik posebne odaje poverenja, navikao na otmenu kulturu i odeću od nabranog kraljevskog platna; njemu se, dakle, sve to bilo dogodilo – pa je sada bio ošamućen kao da ga je neko tresnuo po glavi.

Ni traga ni pomena više o nabranoj otmenosti, o pomodnoj gornjoj pregači i skupocenom stezniku s rukavima (ta upravo je taj komad odeće bio postao rečitim „dokazom"), – sve što mu je bilo dato da navuče bio je jedan haljetak kojim su robovi prekrivali svoja bedra, upravo onakav kakav je imala i brodska posada. O eleganciji

sa perikom više nije moglo biti govora, niti o okovratniku od gleđe, ni o narukvicama i lancu od trske i zlata na grudima. Sva se ta finoća i otmena kultura bila raspršila, a od sveg tog nakita jedino mu je oko vrata bila ostala neka amajlija na bronČanoj vrpci, koju je nosio još u zemlji svojih predaka, a sa njome je kao sedamnaestogodišnjak bio otišao i u jamu. Sve ostalo morao je da „odloži" – Josif je u sebi upotrebio tu značajnu reč, koja aludira na neke druge stvari, kao što je i sama stvar bila jedna aluzija i stvar jednog tužnog poretka i ustrojstva: ta bilo bi sasvim pogrešno da sa nakitom na grudima i rukama pođe onamo kuda je bio pošao; bio je, naime, prispeo čas skidanja vela i odlaganja nakita, čas putovanja u pakao. Jedan ciklus bio je završen, jedan ciklus koji se često završava, jedan mali ali i jedan veći ciklus koji retko kad ponovo donosi isto: jer, kruženja su se međusobno preplitala sustižući se u zajedničkoj središnjoj tački.

Isticala je jedna mala godina, jedna sunčeva godina, i to naime tako što su vode koje sa sobom donose i iza sebe ostavljaju mulj stale da se povlače, pa je (ne po kalendaru nego u stvarnosti) nastupilo vreme setve, vreme motike i pluga, vreme zaoravanja zemlje: kada bi se Josif podigao sa svoje asure i prošetao s rukama na leđima, držeći ih tako kao da ih tamo dobrovoljno drži, zasmoljenom palubom izdignutom nad vodom kojom su odjekivali razni glasovi, ili bi tamo seo na smotanu užad, što je Hamat, njegov čuvar, povremeno morao da mu dozvoli, ugledao bi na kopnu kako seljaci na plodnom zemljištu obavljaju ozbiljni tegobni posao oranja i sejanja, i to sa neophodnom merom priležnosti i smotrenosti – jedan tužan posao, jer je vreme setve vreme tuge, vreme zakopavanja boga žita, vreme Usirovog pohranjivanja u mrak, a samo se izdaleka čini kao doba nade, budući da je to doba plača – a i Josifu su malo navrle suze na oči kada je ugledao male seljake kako pohranjuju žito u zemlju, jer i on je opet bio pohranjen u mrak, u kojem se samo izdaleka nazirao neki zračak nade – kao znak da se jedna godina obrnula i da je sobom donela ono čega je već bilo, obnovu života, putovanje u bezdan.

Bio je to bezdan u koji silazi istinski, pravi sin, Etura, podzemni i ovčiji tor, Arala, carstvo mrtvih. Preko jame studenca bio je dospeo u Donju zemlju, u zemlju mrtvačke ukočenosti; a sada ga je i tamo put opet vodio dole u bor i u tamnicu, u Donji Egipat – dublje i dalje put više nije mogao da vodi. Ponovo su dolazili dani tamnog meseca, veliki dani koji će biti godine, a za njihovog trajanja donji svet će imati moć nad lepima. On je bivao sve manji i na kraju potpuno nestade, da bi posle tri dana ponovo vaskrsnuo. U studenac bezdani Atar-Tamuz silazio je kao zvezda Večernjača, ali će, sasvim sigurno,

ponovo iz njega izroniti kao zvezda Zornjača. To se zove nada, a nada je jedan slatki dar. Ali ona ima u sebi i nečeg zabranjenog zato što sužava dostojanstvo svetog trenutka i unapred određuje svečane časove kruženja koji još nisu tu. Svaki čas ima svoje dostojanstvo, pa se može reći da ne živi sasvim pravo onaj ko ne ume da očajava. To mišljenje delio je i Josif. Njegova nada bila je čak najpouzdanije znanje; ali on je bio dete trenutka pa je plakao.

Njemu su te suze bile poznate. Gilgameš ih je lio kada je prezreo Ištarin zahtev, pa ga je ona kaznila da „lije suze". Bio je prilično iscrpljen nedaćom kroz koju je bio prošao, te navaljivanjem kojem je bio izložen od strane one žene, golemom nevoljom do koje je ono na kraju dovelo i naposletku onim naglim preokretom života koji je sve izmenio, tako da se prvih dana nije ni obraćao Hamatu molbom da ga pusti da prošeta palubom broda koji je plovio u sklopu šarolikog meteža na saobraćajnici Egipta, nego je samo ležao u pregradi na svojoj asuri i predavao se sanjalačkom povezivanju misli. Snevao je stihove s ploča: Razjarena Ištar vinu se do Amua, kralja bogova, zahtevajući osvetu. „Nebeskog bika ćeš stvoriti, da zgazi ovaj svet, da ognjenim dahom svojih nozdrva sprži zemlju, sušom prekrije i uništi polja!"

„Nebeskog bika stvoriću ja, gospodarice Aširta, jer teška ti je uvreda nanesena. I doći će sušne godine, biće ih sedam na broju, godine gladi sa njegovog gaženja i žarenja. Jesi li se pobrinula za dovoljno hrane, pripremila zalihe da spremno dočekaš posne godine?"

„Pobrinula sam se za hranu, pripremila sam zalihe svake vrste."

„Onda ću stvoriti i poslati nebeskog bika, jer teška ti je uvreda nanesena, gospodarice Aširta!"

Neobičnog li ponašanja! Ako je Ašera htela da uništi zemlju zbog Gilgamešove odbojnosti prema njoj i ako je tako gorljivo želela tog nebeskog bika koji će zemlju prekriti sušom, onda baš nema mnogo smisla nagomilavati hranu kako bi se tako spremno dočekalo onih sedam posnih godina koje će biti njegovo delo. Ali već je dovoljno to da je to učinila i da je potvrdno odgovorila na pitanje, jer do osvetničkog bika joj je naprosto iznad svega bilo stalo; a ono što se Josifu u svemu tome dopadalo i što ga je zanimalo, to je upravo briga u smislu predohrane, o kojoj je boginja još u svom besu morala da vodi računa, ako je htela da dobije svog ognjenog bika. Biti predostrožan, biti oprezan, to je ovom snevaču bila dobro poznata i za njega zanavek važna stvar – mada se često o nju detinjasto ogrešio. To je uz to gotovo bila preovlađujuća misao u zemlji u kojoj je odrastao i

stasao kao kraj nekog izvora, u zemlji egipatskoj, koja je bila jedna strahom ispunjena zemlja, pa je neprekidno, i u malim i u velikim stvarima, nastojala da sve svoje korake i svaku svoju delatnost zaštiti od zla koje neprestano vreba priliku pomoću čarobnih znakova i izreka; a budući da je on već tako dugo bio Egipćanin da se i pojavom i odećom doimao kao Egipćanin, to se ta ideja vodilja ove zemlje o potrebi da se bude oprezan i predostrožan duboko usadila i u njegovu dušu, gde je ona, međutim, na drugi način oduvek već bila odomaćena. Ta ona je imala svoje korene i u njegovom iskonski sopstvenom predanju – kao što je i greh zapravo značio gotovo isto što i zanemarena predostrožnost: greh je bio ludost i smešna nespretnost u ophođenju s Bogom; a mudrost je nasuprot tome bila isto što i smotrenost i delotvorna predostrožnost. Pa zar se ono Noje Utnapištim nije zbog toga zvao nadripametni; ta on je, naime, predvideo dolazak potopa pa ga je spremno i dočekao, sagradivši kovčeg! Barka, veliki kovčeg, aron, u kojem su stvorenja preživela vreme prokletstva, bio je za Josifa rani primer i prauzor svekolike mudrosti, to znači: svake mudre predostrožnosti. Tako su, pak, preko Ištarinog ogorčenja, preko nezgrapne životinje koja žari i pali, te sabiranja hrane radi predohrane oskudici, njegove misli u nužnoj saglasnosti sa višim misaonim tokovima došle na veliki potop, pa se sa suzama u očima setio i malog potopa koji je njega snašao, jer nije bio tako budalast da izneveri Boga i da se s njim sasvim zavadi, ali pri tome nije bio ni dovoljno predostrožan, zbog čega je i zaslužio da bude kažnjen.

Kao i u prvoj jami, od koje je bila prošla jedna velika godina, on je pokajnički priznavao svoju krivicu i bilo mu je teško zbog oca, zbog Jakova mu je bilo teško, i on se pred njim duboko stideo, jer je svojim držanjem sebe doveo dotle da je u zemlji u koju je bio odveden dospeo u jamu. Kakvo je samo lepo uzdignuće bilo izraslo iz tog odvođenja, a kako je ono sada, usled pomanjkanja mudrosti, bilo uništeno i potrto, tako da se činilo da je ono treće, ono, naime, da oni dođu za njim, bilo odloženo u nedogled! Josif je u svojoj duši bio posve utučen i molio je „oca", čija ga je slika u poslednjem trenutku spasila najgoreg, da mu oprosti. Prema Hamatu, pisaru peharničkog stola, pak, svom čuvaru koji je, delom iz dosade, delom da bi uživao u uniženosti onoga koji ga je pre toga u kući toliko bio nadrastao, počešće sedao kraj njega da s njim porazgovara, – prema ovome, dakle, odnosio se veoma nadmeno i sa puno samopouzdanja, ne dopuštajući mu da na njemu zapazi i najmanji trag malodušnosti. Štaviše, on ga je, kao što će se videti, privoleo, samo načinom na koji je on to umeo da predoči stvari, da mu već nakon nekoliko dana putovanja skine veze s ruku i da ga pusti da slobodno hoda uokolo,

iako je morao da se pribojava da će se time opasno ogrešiti o svoje dužnosti čuvara.

„Tako mi faraonovog života!" – reče Hamat, sedajući u pregradu kraj Josifove asure, „bivši upravitelju, šta to bi s tobom i kako to pade ispod svih nas koje si tako brzo bio nadrastao! Pa to je čovek da ne veruje i naprosto mora nevericom da zaklima glavom kada te ovakvog gleda. Ležiš tu kao neki libijski ratni zarobljenik ili kao neki bednik iz Kuša, svezanih ruku, a još koliko juče si hodao uokolo kao Onaj nad kućom, a sada si takoreći predan žderačici, psu iz Amentea. Neka ti se Atum smiluje, gospodar Ona! Kako si se to samo uvalio u bedu i nevolju – da se poslužim vašim načinom izražavanja, uobičajenim u bednoj Siriji, koji smo nehotice prihvatili od tebe. Tako mi Honsa, mi od tebe više ništa nećemo prihvatiti, ta ni pseto više neće hteti da primi parče hleba od tebe, toliko si postao jadan i nemoćan, toliko si nisko pao! I to zbog čega? Sve zbog puke lakomislenosti i nedoličnog ponašanja. Hteo si da izigravaš velikaša u takvoj kući, a nisi čak bio u stanju da obuzdaš glad svoje pohote – ni manje ni više nego baš na svetu gospodaricu moraše da se nameri tvoja gramžljivost i tvoja razbludnost, i to na nju koja je po svom biću gotovo jednaka Hatori – bila je to odista velika bestidnost s tvoje strane. Nikada neću zaboraviti kako si na kućnom suđenju pred gospodarem stajao oborene glave jer nisi bio u stanju da izustiš ni najmanju reč opravdanja i nisi mogao sa sebe da spereš krivicu – a i kako bi kada je izderani komad odeće očevidno svedočio protiv tebe, onaj komad odeće koji si ostavio u rukama gospodarice kada si uzalud pokušao da je svladaš i obljubiš. I to si onda, sva je prilika, izveo i krajnje nespretno – sve je to u svakom pogledu jadno! Sećaš li se još kako si prvi put dolazio kod mene u ostavu da preuzmeš osveženje za stare na gornjem spratu? Već si se tada odmah gordo poneo, pa sam te upozorio da pripaziš i starcima ne prospeš napitak na noge, a ti si me u neku ruku posramio postavivši se kao da se tebi tako nešto ne bi moglo desiti. Eto, a sada si sebe samog polio nečim po nogama, tako da su ti zamuzgane i lepljive – o bože moj! Ta znao sam ja da ti nećeš dugo umeti da držiš poslužavnik! A zašto to nisi mogao? Zbog svoje varvarske prirode i zbog toga što si ti ipak samo jedan pustinjski zec sa neobuzdanošću bednog Zahija, lišen svake mere i svake životne mudrosti svojstvene ljudima ove zemlje, a i zato što nisi umeo odistinski da prihvatiš naše moralne izreke koje nas lepo uče da čovek može da nađe svoj užitak u svetu, ali ne sa udatim ženama, jer je to opasno po život. Ali ti si se u svojoj slepoj požudi i u svom bezumlju bacio na samu gospodaricu, pa sada još možeš biti zadovoljan što nisi odmah lišen svoje prirodne boje i umesto nje dobio boju mrtvaca – to je u svakom slučaju jedini razlog koji ti je

preostao da se raduješ!”

„Učini mi ljubav, pitomče kuće knjiga, Hamate”, reče Josif, „i ne govori o stvarima koje uopšte ne razumeš! Strašno je kada neka nežna i teška stvar, uz to još i suviše delikatna za gomilu, dospe među ljude, tako da onda svako o nju može da oštri svoj jezik i o njoj govori najveće gluposti – to se gotovo ne dâ podneti, to je nesnosno, i to čak i ne toliko poradi samih osoba koliko poradi same stvari koja to naprosto ne zaslužuje. Prostački je i nepristojno s tvoje strane, i ne svedoči baš o kulturi Egipta, što tako preda mnom govoriš, – ne zbog toga što sam još koliko juče bio tvoj predstojnik pred kojim si se povijao i klanjao, u to sada ne bih ulazio. Ali bi ipak trebalo da promisliš da o stvari koja se tiče odnosa između mene i gospodarice ja moram da znam mnogo više od tebe, budući da je do tvojih ušiju dospelo samo ono najnebitnije, – i što mi onda držiš neke lekcije o tome! Nadalje, prilično je smešno da mi veštački uspostavljaš neku suprotnost između sirove pohote moje puti i neke odmerenosti svojstvene Egiptu – kada je Egipat u celom svetu baš u tom pogledu i te kako na lošem glasu; a kada si već govorio o ‘zaskakivanju’ i nisi se libio da tu reč upotrebiš u vezi sa mnom, onda si pri tome sigurno više mislio na jarca kod kojeg sada silazimo a kojem se kćeri Egipta podaju na dan njegove svetkovine, – to je odista prava odmerenost i primer razumnosti! Nešto ću ti reći. Moguće je da će jednom u budućnosti o meni biti govora kao o nekome ko je sačuvao svoju čistotu među narodom u kojega je pohota bila kao požuda u magaraca i ždrebadi, – to je ono što bi moglo da bude. Moguće je da će me devojke jednom u svetu oplakivati pre svoje udaje, prinoseći mi uvojke svoje kose i zapevajući tužbalicu u kojoj će tužiti nad mojom mladošću i obznaniti priču o mladiću koji je odoleo uspaljeno grozničavom navaljivanju jedne žene, ali je zbog toga izgubio dobar glas i život. Takve stvari u vezi sa mojom ličnošću ja sebi zamišljam dok ovde ležim i razmišljam o svemu. Po tome možeš da prosudiš koliko mi se moraju učiniti ograničenim tvoja naklapanja o mojoj sudbini i mom položaju! I šta ti tu, s očevidnim zadovoljstvom, imaš da se iščuđavaš nad mojom nesrećom? Bio sam Petepreov rob, on je mene kupio. A sada sam faraonov rob, jer je to on tako odlučio. Ta ja sam tako postao nešto više nego što sam bio i tako sam opet na dobitku! Šta se smeješ tako blesavo? Dobro de, u ovom trenutku me put vodi nadole. Ali zar je ovo putovanje nadole lišeno časti i obeležja svečanosti, i zar ti se ova stočna brodica ne čini kao barka Usirova, kada on silazi da osvetli Donji ovčiji tor i da pozdravi žitelje špilja na svom noćnom putovanju? Meni se upravo i baš tako čini, samo da znaš! Ako misliš da se rastajem od zemlje živih, onda si možda u pravu. Ali ko kaže da moj nos neće ponovo omirisati travu života i da

se već koliko sutra neću izdići iznad ruba sveta, onako kao što mladoženja izlazi iz svoje odaje, i to u takvom sjaju da ću zaseniti tvoje slabovide oči?"

„Ah, bivši upravitelju, vidim da si i u nevolji ostao isti, muka je samo što niko ne zna šta to u tvom slučaju znači: isti; jer to liči na šarene lopte koje igračice bacaju uvis i onda ih hvataju, a čovek ne može da ih razlikuje, pošto u vazduhu čine jedan sjajan luk. Odakle ti ta nadmenost i pored sve sudbine koja te snašla i položaja u kojem si se našao; odgovor na to pitanje valjda jedino mogu da znaju bogovi s kojima ti opštiš, tako da bogobojaznom čoveku dođe da se nasmeje, ali ga istovremeno hvata užas, pa mu se koža ježi i nabira kao koža u guske. Ti se ne libiš da blebećeš o nevestama koje će tebi i uspomeni na tebe posvetiti uvojak svoje kose, onako kako se to čini samo u čast boga, te upoređuješ ovu brodicu, koja je zapravo brodica tvoje sramote, sa večernjom barkom Usira – eh, kada bi Skriveni samo dao da je upoređuješ s njom! Ali ti tu uplićeš još i reči kao 'upravo i baš tako' – kažeš 'upravo i baš tako' ova brodica liči na onu barku, pa na taj način umeš u prostoj duši da izazoveš utisak da je to na kraju krajeva baš tako i da je ovo stvarno ta barka a da si ti možda stvarno Re u stanju kada se zove Atum i prelazi u barku noći. Eto, zbog toga čoveku jednostavno dođe da se sav naježi. Ali čoveka ne podilazi jeza samo od toga što je sve to skupa i smešno i jezovito, nego, dopusti da ti to otvoreno kažem, i od jeda, od nezadovoljstva i ožučenosti takođe, i to čak i prevashodno zbog te tvoje drskosti i zbog toga što se usuđuješ da se ogledaš u Najvišem i da se izjednačiš s Njime, pa govoriš kao da si ti to i kao da ti to u vazduhu praviš jedan sjajan luk pred začuđenim očima koje samo trepću. Mogao bi tako svako da dođe i da se ponaša kao ti, ali častan čovek to ne čini, častan čovek poštuje bogove i on im se moli. Ja sam, eto, seo tu kraj tebe, delom iz samilosti, a delom od dugog časa, da bih s tobom malo porazgovarao, ali ako mi kažeš da si ti Atum-Re i Usir Veliki u njegovoj barci, onda ću te ostaviti samog, jer mi se uzbunjuje žuč od tvojih bogohulnih reči."

„Postupi onako kako moraš, Hamate iz kuće knjiga i ostave! Nisam te ja molio da sedneš kraj mene, jer ja isto tako volim da budem sam, možda mi je to čak i milije, jer umem i bez tebe da se razonodim, kao što i sam možeš da vidiš – kada bi ti umeo da se razonodiš kao ja, onda ti ne bi sedao kraj mene, a ne bi ni gledao tako popreko na razonodu u kojoj ja uživam, a na kojoj mi ti zameraš. Naoko iz pobožnih razloga, a uistinu naprosto samo iz zavisti; jer, pobožnost je samo smokvin list iza kojeg se skriva tvoja zavist – oprosti mi na poređenju s kojim ja za tvoju pamet odoh predaleko! Naposletku,

ipak je najvažnije da se čovek razonodi i da ne proživi svoj život kao tupa stoka, a važno je baš to u kojoj meri će umeti da se razonodi. Nisi baš u pravu kada kažeš da bi svako mogao da se ponaša kao ja, jer upravo to ne bi umeo svako. Ne zbog toga što bi ga u tome sprečavalo jako osećanje časnosti, već zbog toga što je posve lišen dosluha sa Najvišim, pa mu je uskraćena prisna veza sa njim – nije mu, naime, dato da živi kroz nebeski cvet, kako se kaže kada neko hoće uvijeno da se izrazi. On u Najvišem, s pravom, vidi nešto sasvim drugo nego u sebi samome i on je u stanju da mu služi samo s dosadnim zapevanjem „haleluja". Ali, začuje li prisnije slavljenje, onda on pozeleni od zavisti, pa se obraća slici Najvišeg s lažnim suzama: 'O, oprosti, moj Najviši, bogohulniku!' To je zapravo nedotupavno ponašanje, Hamate iz Ostave, ti ne bi trebalo tako da se ponašaš. Daj mi radije moj podnevni hleb, jer je vreme ručku, a ja sam gladan."

„To ću zacelo morati da učinim, ako mu je vreme", odgovori pisar. „Ne smem dopustiti da umreš od gladi. Hoću živog da te predam u Cavi-Reu."

Kako su Josifu bile vezane ruke i nije mogao njima da se posluži, to je Hamat, kao njegov čuvar, morao da ga hrani, jer mu ništa drugo nije preostalo. Morao je, čučeći kraj njega, svojim rukama da mu stavlja hleb u usta i da mu ustima prinosi vrč sa pivom, a Josif je prilikom svakog obeda uobičavao da na to nadoveže neke svoje opaske.

„Da, da, ti tu čučiš kraj mene, dugački Hamate, i hraniš me", reče on. „To je baš ljubazno od tebe, iako ti je pri tome izraz lica takav kao da se sramiš i kao da te baš ne raduje to što moraš da činiš. Evo, ovo pijem u tvoje zdravlje, ali opet nikako ne mogu da se otmem od pomisli koliko si nisko pao kada moraš mene da pojiš i hraniš. Jesi li to ikada radio dok sam bio tvoj predstojnik i dok si mi se klanjao? Ti, eto, moraš da me služiš kao nikada do sada, pa otuda ipak izgleda kao da sam ja napredovao a ti nazadovao. Eto, suočavamo se sa starim pitanjem ko je veći i važniji: onaj koga treba čuvati ili čuvar. Nema sumnje da je to ipak onaj prvi. Jer, ne čuvaju li i kralja njegove sluge i ne kaže li se za pravednika: 'Zapovеđeno je Njegovim anđelima da te čuvaju na tvom putu'?"

„Hoću nešto da ti kažem", reče Hamat naposletku, pošto je prošlo nekoliko dana, „dodijalo mi je da te hranim kada razjapiš kljun kao ptiče droplje u gnezdu, jer ga i inače otvaraš da bi izgovorio neugodne reči, koje samo još povećavaju moju muku. Ja ću ti, evo, ruke osloboditi veza da ne budeš tako bespomoćan, a ja da ne moram da budem tvoj sluga i anđeo, to nije dužnost pisara. Kada se budemo

približili tvom odredišnom mestu, onda ću te opet vezati i takvog predati tamošnjem starešini, Maj-Sahmeu, zapovedniku trupa, dakle, onako kako se i priliči. Ali ćeš morati da se zakuneš da nećeš reći starešini da su ti ruke u međuvremenu bile oslobođene i da sam prema tebi bio milostiv, pošto je to protiv utvrđenih propisa i mojih dužnosti, pa bih još mogao i da nagraišem."

„Naprotiv. Reći ću da si se prema meni odnosio kao okrutan čovek i da si me iz dana u dan mučio škorpionima."

„Koješta, time bi opet otišao predaleko! Ti ne znaš ništa drugo nego da se sa čovekom sprdačiš. Ja ti ne znam šta stoji u zapečaćenom pismu i šta će s tobom biti. U tome i jeste nevolja što niko ne zna šta će s tobom biti, šta su s tobom naumili! A zapovedniku zatvora ćeš reći da sam prema tebi bio odmereno strog i neumoljiv."

„Uradiću tako", reče Josif, a Hamat mu oslobodi ruke i ostavi ga tako slobodnog sve dok nisu zašli duboko u Zemlju zmije Utos i Reke sa sedam rukavaca, u pokrajinu Đedet, da bi mu ih ponovo vezao kada su stigli nadomak utvrđenog ostrva Cavi-Re.

Starešina nad zatvorom

Josifov zatvor i njegova druga jama, u koju je dospeo posle otprilike sedamnaestodnevnog putovanja, a u kojoj će po njegovom računu provesti tri godine pre nego što će se iz nje izbaviti i ponovo uzdići, bio je kompleks surih zdanja koji je, nepravilnog oblika, zapremao gotovo celu površinu ostrva smeštenog u mendeskom rukavcu Nila: bio je to skup kasarni četvrtastog oblika sa dvorištima i prolazima, zatim stajama, skladištima i kazamatima, iznad kojih se u jednom uglu izdizala migdalska kula, u kojoj je, po svoj prilici, stolovao starešina nad zatvorom, nadzornik zatvorenika i komandant posade Maj-Sahme, „pisar pobedonosne vojske", dok se u središtu tih zdanja izdizao stub Vepvazetova hrama čije su lepršave ukrasne zastavice predstavljale jedinu blagodet za oči u svoj toj rugobi – a sve je to bilo opasano jednim otprilike dvadeset lakata visokim kružnim bedemom od nepečene cigle sa napola isturenim bastionima i ovalno izbačenim odbrambenim balkonima. Pristanište i pristup kapiji, iza čijih su grudobrana stajali stražari, nalazili su se negde sa strane, i Hamat, stojeći na visokom pramcu stočne brodice, stade već izdaleka vojnicima da maše svojim pismom, pa im, dospevši pod kapiju, doviknu da dovodi jednog kažnjenika kojeg mora da preda kapetanu čete i zapovedniku zatvora lično.

Momci najamnici, odnosno nearinci, što je jedan vojnički izraz koji je posrednim putem iz semitskog dospeo u egipatski jezik, a to su u stvari kopljonoše sa srcolikim zaštitnim kožnim listovima napred na pregači i štitnicima na leđima, otvoriše kapiju i propustiše transport – Josifu je pri tome bilo kao da ga s njegovim kupcima, Ismailjcima ponovo puštaju kroz kapiju pogranične tvrđave Cel. Tada je bio dečak, sav zbunjen i smeten čudesima i strahotama Egipta. Sada je on dobro poznavao ta čudesa i te strahote, sada je on bio pravi Egipćanin – izuzev što je u svojoj duši, razume se, ostao na odstojanju od ludorija ove zemlje u koju je bio odveden, a uz to je od mladića već podobro bio stasao u zrelog muškarca. No, sada je vođen o konopcu kao Hapi, uživo ponovljeni Ptah, u dvorištu svog hrama u Menfeu, jedan zarobljenik egipatske zemlje kao i onaj bog u obličju govečeta; jer, dvojica iz posluge Petepreove držala su krajeve užeta

kojim su mu bile vezane ruke i tako su ga vodila pred sobom, idući iza Hamata, koji je pod kapijom govorio s jednim podoficirom sa štapom u ruci; ovaj je zacelo naredio da ih puste unutra, pa je onda Hamata uputio na višeg oficira koji je upravo, noseći buzdovan, dolazio preko dvorišta. Ovaj uze pismo, obeća da će ga odneti kapetanu i reče im da čekaju.

Tako onda stadoše da čekaju pod radoznalim pogledima vojnika na malom četvrtastom prostoru dvorišta, u oskudnoj senci dva ili tri kao slama požutela stabla palmi, na kojima su se samo pri samom vrhu zeleneli neki jadni čuperci, dok su crvenkasti, okruglasti plodovi ležali na izbočinama njihovog korenja. Jakovljev sin bio se zamislio. Mislio je na Petepreove reči o tamničaru u čije je ruke odlučio da ga preda: da je to čovek s kojim nema šale. Misli su mu sa razumljivom zabrinutošću bile zaokupljene ovim čovekom, ali onda pomisli da ga titularni pukovnik, po svoj prilici, uopšte ne poznaje i da je zaključak o njemu, da je to čovek s kojim nema šale, izveo na osnovu njegove službe kao tamničara, što je u svakom slučaju mogao da bude verovatan ali ne i nužan zaključak. Njegova zabrinutost potraži utehu u činjenici da je taj s kojim će imati posla ljudsko stvorenje, pa je to u njegovim očima značilo da će s njime, dakle sa tim čovekom, na neki način već uspeti da uspostavi bilo kakav odnos, odnosno da će s njime, bez obzira na to koliko da je po prirodi bio stvoren za tamničara ili ga pak takva služba napravila tvrdim, na ovaj ili onaj način, u ovoj ili u onoj situaciji, kadšto ipak moći s njime i da se našali.

Uz to je Josif dobro poznavao decu ove egipatske zemlje, koja doduše jeste bila zemlja mrtvačke ukočenosti i božjih grobova, ali je pored sveg svog mračnjaštva ipak bila puna detinjarija i bezazlenosti sa kojima se dalo živeti. A onda je tu bilo i pismo, koje je zapovednik upravo čitao, a kojim ga je Potifar obaveštavao o ličnosti kažnjenika sa svrhom da mu ga „privremeno predstavi". Josif je verovao da to predstavljanje nije ispalo suviše strašno i da nije bilo sročeno s namerom da protiv njega izazove i podstakne najgore osobine ovog čoveka. Ali njegovo istinsko i najopštije uverenje nije se, kao što to biva kod blagoslovenih ljudi, izražavalo i predočavalo na neposredan način, već je naprosto zračilo iz njega samog, uslovljavajući delom tajanstvenost njegove prirode. Nije reč o tome da je počem ostao na onom dečačkom stupnju slepe samouverenosti kada je verovao da svi ljudi moraju da vole više njega nego sebe. Ali u što je nastavio da veruje bilo je to da mu je bilo dato da svet i ljude privoli da mu se prikažu svojom najboljom i najsvetlijom stranom – u čemu se, kao što se vidi, ipak više ispoljavalo poverenje u samog sebe nego u svet.

U svakom slučaju, to dvoje, njegovo ja i svet, po njegovom poimanju, bili su upućeni jedno na drugo i u izvesnom smislu jedno, tako da svet nije naprosto bio nešto za sebe, sasvim za sebe, nego da je on upravo njegov svet, te da je time podložan usmeravanju u dobrom i ljupkom pravcu. Okolnosti su bile ona sila koja određuje tok stvari; ali ono u što je Josif verovao, to je da ličnost može da utiče na njihovo oblikovanje, verovao je u premoć ličnog određenja nad sveopšte određujućom moći okolnosti. Ako je sebe nazvao čovekom bola i radosti, kao što je to i Gilgameš učinio, onda je smisao bio taj da zna i da je svestan toga da je radosna priroda njegovog bića doduše podložna mnogim bolima, ali da s druge strane opet ne veruje u takav bol i takav jad koji bi bio tako crn i težak da bi predstavljao potpuno neprobojan zid za njegovu sopstvenu svetlost ili svetlost boga u njemu.

Takve je vrste, dakle, bilo Josifovo pouzdanje. Jednostavno i prosto rečeno, to je bilo pouzdanje u Boga, i sa takvim pouzdanjem se spremao da se suoči sa Maj-Sahmeom, svojim budućim gospodarem, pred kojega je onda, ne zadugo zatim, zajedno sa svojim čuvarima i izveden, pošto su ih kroz jedan nisko pokriveni hodnik odveli do podnožja tvrđavske kule i doveli pred kapiju ovog utvrđenog zdanja, kod koje su se nalazile druge straže sa povijenim šlemovima na glavi, pa su ove, čim su se oni približili, stale da otvaraju prolaz pred ličnošću kapetana.

Kapetan je bio u pratnji vrhovnog staratelja Vepvavetova hrama, jednog suvonjavog ćelavca, sa kojim je upravo odigrao partiju „dame”. On sam, pak, bio je nabijenog stasa; bio je to čovek četrdesetih godina, na sebi je imao pancirnu košulju koju je, zacelo, navukao tek za ovu priliku, a na nju su poput krljušti bile našivene male metalne figurice sa likom lava; na glavi je imao smeđu periku, a pod veoma gustim crnim obrvama su mu se sjajile okrugle mrke oči, dok su mu se usta činila nekako mala na tamno rumenom licu obraslom crnom bradom, a utisak da je sav nekako mrk samo su još pojačavale njegove maljave podlaktice. To lice odlikovalo se neobično mirnim, štaviše sanjalačkim ali pri tome ipak umnim izrazom, a govor kapetanov činio se miran, čak i jednoličan, dok je, stupajući kroz kapiju sa prorokom ratobornog božanstva, s ovim vodio razgovor koji se očevidno još odnosio na poslednje poteze partije „dame”, čije su dovršenje pridošlice morale da sačekaju. U ruci je držao raspečaćen svitak pisma nosioca mahalice.

Zastavši, on ga ponovo odvi da ga pročita, a kada sa njega ponovo podiže pogled, Josifu se učini kao da je to lice nešto više nego lice jednog čoveka, da je ono, naime, slika mračnih okolnosti kroz koje se

probija svetlost Božja, da je ono zapravo lice samog života koje ovaj pokazuje čoveku boli i radosti; jer, crne obrve bile su natmurene poput neke pretnje, a pri tome se oko tih malih usta poigravao slabašan osmeh. Ali i jedno i drugo odmah nestade s tog lica, pa nestadoše i osmeh i natmurenost.

„Ti si upravljao brodicom koja vas je ovamo dovezla iz Vezea?" – obrati se on mirno jednoličnim glasom pisaru Hamatu, dok mu je pogled ispod izdignutih obrva kružio naokolo.

Pošto je to ovaj potvrdio, on pogleda Josifa.

„Ti si bivši čuvarkuća Peteprea, velikog dvoranina?" – upita on.

„Da, ja sam to", odgovori Josif sasvim jednostavno.

A ipak je to bio malo prejak odgovor. Mogao je da odgovori: „Kao što ti kažeš", ili: „Moj gospodar zna istinu", ili malo kitnjastije: „Maat zbori iz tvojih usta". Ali odgovor: „Da, ja sam to", izgovoren doduše jednostavno ali uz ozbiljan smešak, bio je, prvo, malo neprimeren – jer se pred pretpostavljenim ne govori u prvom licu, nego se kaže: „Tvoj sluga", ili sasvim ponizno: „Taj sluga tu"; a povrh toga je ono ja u svemu tome igralo alarmantnu ulogu – u spoju sa onim „to", budući da je to moralo da izazove određenu sumnju da je njegova služba obuhvatala mnogo više od običnog starateljstva nad kućom, dok je po načinu kako je pitanje bilo postavljeno to samo trebalo da bude potvrđeno, pa se otuda činilo da se pitanje i odgovor baš ne poklapaju sasvim, nego da je ovaj naprosto nadilazio pitanje, tako da je čovek mogao da se oseti pobuđenim da uzvrati pitanjem: „*Šta* si ti?" ili „*Ko* si ti?"... Ukratko, odgovor „Ja sam to" bio je u stvari jedna formula koja je izdaleka odjekivala, dobro poznata i veoma raširena – bila je to formula kojom se čovek razotkriva, formula jednog čina, odvajkada omiljena u zanimljivoj priči i igri bogova, sa kojom uobrazilja sama od sebe povezuje ceo niz istovrsnih delovanja i potonjih postupaka, od smernog obaranja očiju do gromoglasno naređenog padanja na kolena.

Na mirnom licu Maj-Sahmea, licu čoveka koje nije ostavljalo utisak da se lako da uplašiti, ipak se dala zapaziti izvesna zbunjenost ili smetenost, pri čemu je vrh njegovog malog, povijenog nosa pobeleo.

„Tako, tako, ti si, dakle, to", reče on; i ako u tom trenutku nije baš znao šta je zapravo mislio sa tim „to", onda je razlog toj sanjalačkoj zaboravnosti mogla biti činjenica da je ovaj tu što je stajao pred njim bio jedan dvadesetsedmogodišnjak kome po njegovoj lepoti nije bilo premca u obe zemlje. Lepota je svojstvo koje ostavlja dubok utisak; ona je, bez sumnje, u stanju da izazove posebnu vrstu neke blage

strave čak i kod najmirnije duše, kojoj inače nije svojstveno da se prestravi, pa otuda lako može smisao reči „Ja sam to”, propraćenih ozbiljnim osmehom, da pomeri u sferu sanjalačkog.

„Čini se da si ti neka lakomislena ptica”, produži kapetan, „ispala iz gnezda sa svoje ludosti i svog nerazuma. Živeo si tamo gore u faraonovom gradu, gde je život zanimljiv i gde si mogao da živiš životom koji liči na praznik kome nema kraja, a ti si zbog koječega i ničega dospeo ovamo dole, u ovu beskrajnu dosadu”, reče on, nabravši, za trenutak, svoje obrve, pri čemu mu je, kao da je to išlo s tim, ponovo ovlaš zaigrao tek primetni osmeh oko usana. „Zar nisi znao”, nastavi on, „da čovek u stranoj kući ne treba da se osvrće za ženama? Zar ti nisi čitao izreke iz Knjige mrtvih i upozorenja i savete svetog Imhotepa?”

„Poznati su mi oni”, odgovori Josif, „jer sam ih više puta naglas i polako čitao.”

Ali kapetan, iako je želeo da dobije odgovor, kao da ga nije saslušao.

„Ta to je pravi čovek”, reče on okrenut prema svom pratiocu, staratelju hrama, „dobar životni saputnik, taj Imhotep Mudri! Lekar, neimar, sveštenik i pisar, sve je on to bio, Tut-anh-Đehuti, Živa slika Tota. Ja sam poštovao tog čoveka, moram to da kažem, i kada bih bio u stanju da se prestrašim – ali to, možda moram reći na žalost, nisam u stanju, jer sam za tako što po prirodi suviše miran – onda bih se verovatno uplašio pred tolikim znanjem sakupljenim u jednoj glavi. Već je odavno mrtav, Imhotep Božanski – takvih poput njega bilo je samo u to rano doba i u zoru postojećih zemalja. Prakralj Đoser bio je njegov gospodar; sigurno mu je on sagradio njegovu večnu kuću, onu stepenastu piramidu kraj Menfea sa šest spratova visokih oko sto i dvadeset lakata, ali je krečnjak od koga je sagrađena loših svojstava; ovaj naš iz kamenoloma tamo preko, u kome rade kažnjenici, nije tako loš; ali, majstor, eto, nije imao ništa bolje pri ruci. Međutim, neimarski posao bio je samo sporedna grana njegove učenosti i njegovog umeća; ta on je poznavao sve brave i ključeve koji otvaraju Totov hram. Uz to je bio i lekar i učenik prirode, znalac čvrstih i tečnih stvari, bio je blagotvorne ruke i umeo je sve one koji se prevrću u svom nemiru i svom nespokoju da umiri i uspokoji. Jer, on sam mora da je po prirodi bio veoma miran i spokojan i nije bio stvoren za to da druge zaplaši. K tome je bio još i jedna trska u Božjoj ruci, pisar mudrosti – to oboje bilo je u njemu objedinjeno, te nije bilo tako da je danas lekar a sutra pisar, nego je bio ovo u onom i istovremeno sjedinjen s onim drugim, što se mora posebno istaći jer je to, po mom mišljenju, od izvanredne važnosti. Veština lečenja i

umeće pisanja pozajmljuju jedno od drugog svoje svetlo, a ako idu ruku pod ruku, onda oboje bolje uspevaju. Lekar prožet duhom spisateljske mudrosti biće mudriji utešitelj onima koji se previjaju od bolova; a pisar koji poznaje sastav tela i njegove nevolje, njegove sokove i skrivene snage, otrove i darove, biće u mnogo boljem položaju od onoga koji o tome ništa ne zna. Imenhotep Mudri bio je takav lekar i takav pisar. Bio je to božanski čovek; trebalo bi ga malo više slaviti, pa u njegovu čast zapaliti malo tamjana. Verujem da će se to, samo da prođe još malo vremena od njegove smrti, i činiti. U svakom slučaju, živeo je i u Menfeu, jednom veoma zanimljivom gradu."

„Ti ne treba da se pred njim stidiš, kapetane", odgovori vrhovni sveštenik, kojem je on sve ovo govorio. „Jer, i ti se, ne nauštrb svoje službe, baviš lekarstvom, pomažeš i činiš dobra onima koji se previjaju u bolovima, a uz to i veoma lepo pišeš, lepo i u pogledu oblika i u pogledu sadržaja, pa tako i ti obe te grane znanja u miru sjedinjuješ u svojoj ličnosti."

„Mir sam po sebi nije dovoljan", odgovori Maj-Sahme, a spokojni izraz njegovog lica sa okruglim, pametnim očima prekri se nekom tugom. „Možda bi mi bilo potrebno da me jednom pogodi munja zastrašenosti. Ali kako i odakle da se ona ovde nađe? A vi?" – obrati se on odjednom nabranih obrva i klimajući glavom obojici kućnih slugu velmože Peteprea, koji su držali krajeve užeta kojim je Josif bio vezan.

„Šta radite tu? Hoćete li da orete s njim ili da se igrate konjića kao mali dečaci? Taj vaš predstojnik bi ovde trebalo da kuluči, a kako to mislite da radi kada su mu ruke vezane kao u vola za klanje? Odvežite ga, glupani! Ovde se krvavo radi za faraona, u kamenolomu ili na novogradnji, a ne izležava se vezanih ruku. Kakvog li nerazuma! – Ovi ljudi", obrati se on opet staratelju hrama, „zamišljaju u svojoj glavi da je tamnica mesto na kome čovek može onako vezan da se izležava. Oni sve shvataju doslovno, to je njihov način poimanja, a slepo se drže reči kao deca. Kaže li se za nekog da ga treba baciti u tamnicu, gde leže kraljevi zatvorenici, onda oni čvrsto veruju da taj stvarno biva bačen u neku rupu punu proždrljivih pacova i zveketa lanaca, gde se onda izležava i krade Reu dane. Ovakva izvrtanja reči i stvarnosti za mene predstavljaju glavno obeležje neobrazovanosti i zaostalosti. Ja sam to često zapažao kod žderača gume iz bednog Kuša, a i kod malih seljaka sa naših polja, ali ne i po gradovima. Ne može se poreći da u tom doslovnom poimanju reči ima neke poezije, poezije naivnosti i bajke. Postoje, koliko ja vidim, dve vrste poezije: jedna koja proističe iz narodne naivnosti i druga koja izvire iz duha

spisateljstva. Ova je, nema sumnje, ona viša, ali po mom mišljenju ne može da opstane bez prisne povezanosti s onom, te joj je ona potrebna kao plodno tlo, kao što je i svoj lepoti višeg života i faraonovom velelepnom sjaju potrebna gruda širokog, oskudnog života da bi mogli na njoj da procvetaju i zadive svet."

„Kao pitomac kuće knjiga", reče Hamat, pisar peharničkog stola, koji je u to bio pohitao da Josifu lično oslobodi ruke, „ja nikako nisam sklon da zamenjujem i brkam izraz, odnosno reči i stvarnost, i samo sam forme radi, za trenutak, mislio da tebi, kapetanu, kažnjenika treba da predam vezanog. On ti sam može potvrditi da sam ga već tokom većeg dela puta bio poštedeo užeta."

„Postupak je bio ni manje ni više nego razuman", odgovori Maj-Sahme, „budući da postoje velike razlike između prestupa i počinjenih nedela, pa ubistvo, krađa, povreda granice, neplaćanje poreza ili njegovo utajivanje od strane uterivača treba da se gleda drugim očima i bude drugačije prosuđeno nego neki prestupi kod kojih je u pitanju neka žena, pa cela stvar onda zahteva da bude diskretno prosuđena."

On ponovo napola odmota pismo i pogleda u njega.

„Ovde je reč", reče on, „kako vidim, o nekoj ženskoj aferi i ja ne bih bio oficir i pitomac kraljevskih staja ako bih ovakvu jednu stvar izjednačio sa nečasnim postupcima svetine. Doduše, znak je detinje zaostalosti kada neko pravi razliku između reči i stvarnosti, pa sve uzima doslovno, ali takvo brkanje je tu i tamo neizbežno i među pripadnicima viših krugova; jer, mada se, doduše, kaže da čovek ne treba da se ogleda za ženama u tuđoj kući, pošto je to opasno, on to ipak čini jer je mudrost jedno, a život nešto drugo, i upravo je opasnost ono što u celu aferu unosi jedan elemenat časnosti. A uz to je za ljubavne stvari potrebno dvoje, što onda i pitanje krivice čini malo neprozirnim, pa ako se pred svetom i čini jasnom i razrešenom, jer jedna strana, naravno muškarac, svu krivicu preuzima na sebe, ipak se i tu opet čini uputnim da se u tišini pravi razlika između rečenoga i stvarnosti. Kada čujem da se govori o zavođenju žene od strane muškarca, onda se ja na to samo tiho nasmešim jer mi se to čini smešnim i ja u sebi onda kažem: O, ti veliko Trojstvo! Ta zna se po čijem je nalogu izvedeno i u čijem okrilju je bilo umeće zavođenja od dana Božijih – sigurno ne baš nas glupaka. – Znaš li ti onu priču o dva brata?" – obrati se on direktno Josifu, podigavši pogled svojih okruglih očiju prema njemu, jer je bio znatno manji od njega i debeljuškast. Podigao je i svoje guste obrve koliko god je to bilo moguće, kao da bi to moglo pomoći da se visinom izjednači sa njim.

„Naravno da je znam, kapetane moj", odgovori upitani. „Ne samo da sam često morao da je čitam mom gospodaru, faraonovom prijatelju, već sam morao za njega da je prepišem u krasnopisu, crnim i crvenim mastilom."

„Ona će se još mnogo puta prepisivati", reče komandant; „jer to je divna pesnička tvorevina i predstavlja obrazac za ovakve priče, i to ne samo svojim uverljivim načinom izlaganja, mada neke stvari, osmotre li se sasvim nepristrasno, delimično deluju neuverljivo, kao, na primer, slučaj da je kraljica zatrudnela od ivera persejevog drveta koji joj je uletio u usta, što protivreči svakom lekarskom iskustvu da bi se tek tako moglo prihvatiti. A ipak je ova priča uzorna i nalik na odlivak života, kao kada se ono žena Anupa naslanja na mladića Batu, pošto ga je smislila jakog, pa mu onda govori: 'Dođi, hajde malo da uživamo jedno u drugome! Sašiću ti dve praznične haljine', kao i ono kada Bata dovikuje bratu: 'Avaj, teško meni, ona je sve izvrnula', pa na njegove oči listom sabljaste šaše sebi odseca svoju muškost i baca je ribama da je požderu – to je sve zaista dirljivo. Kasnije se prikazani događaji malo izopačuju i deluju malo neverovatno, ali ipak deluje uzvišeno ono kada se Bata preobražava u bika Hapija i govori: 'Ja ću biti čudo od Hapija i sva će mi zemlja klicati', pa se onda otkriva i kaže: 'Ja sam Bata! Gle, ja sam još živ i ja sam božji sveti bik'. To su, naravno, neobične izmišljotine; ali u kakvim se sve neobičnim oblicima stvaralačke mašte dinamički život ponekad ne izliva!"

Zaćutao je načas i za to vreme se svojim mirnim licem, sa ovlaš otvorenim malim ustima, zagledao u prazno. Onda stade ponovo da čita redove pisma.

„Možete sebi da zamislite, oče", reče on podigavši glavu prema ćelavcu, „da prinova kao što je ovaj tu na neki način predstavlja za mene osveženje u jednoličnosti ovog utvrđenog mesta, na kojem čoveku po prirodi sklonom sasvim mirnom životu preti opasnost da zapadne u potpunu čamotinju i učmalost. Ono što se obično dovodi pred mene ili je već presuđeno ili je dopremljeno ovamo na privremeno zatočenje, da, naime, bude tu dok se vaga pravde još koleba, dok se, dakle, još vodi njihov proces, a redovno se tu radi o svakojakim obijačima grobnica, hajducima, pustahijama i džeparošima, a takav svet nije baš podesan da bude neka vrsta brane čamotinji koja ovde preti. Slučaj, pak, kod kojeg je prestup načinjen na području ljubavi, e takav slučaj je nešto sasvim drugo i, sumnje nema, izdvaja se među ostalima. Jer, zacelo, nema nikakve sumnje i, koliko znam, i strani narodi koji se u poređenju sa nama odlikuju sasvim drugačijim načinom mišljenja slažu se u tome, to područje spada u najza-

nimljivije, najznačajnije i najtajanstvenije oblasti ljudskog života. Ko nije imao svojih neočekivanih i razmišljanja vrednih iskustava u carstvu Hatore? Jesam li vam pričao o mojoj prvoj ljubavi koja je ujedno bila i moja druga?"

„Nikada, kapetane", reče staratelj hrama. „Prva, pa već i druga? Pitam se i čudim se kako je to moglo biti."

„Ili druga koja je još uvek prva", nastavi komandant. „Kako vam drago. Još uvek ili ponovo – ko bi tu bio siguran u pravu reč? Ali o tome se i ne radi."

I spokojnog, štaviše sanjivog izraza lica, prekrštenih ruku, pri čemu je svitak pisma gurnuo pod pazuh, glave malo nagnute na stranu, s uzdignutim obrvama iznad smeđih okruglih očiju, odmereno i ozbiljno pokrećući zaokrugljene usnice, Maj-Sahme stade pred Josifom i njegovim čuvarima, pred sveštenikom Vepvaveta i nekolicinom vojnika koji su stajali uokolo i pristupili malo bliže, da priča sasvim ravnomernim glasom: „Imao sam dvanaest godina i bio sam pitomac kuće poduke u pisarskoj školi kraljevskih staja. Bio sam tada pre malen i debeljuškast, kakav sam i danas, pa bi se moglo reći da je to moja mera i moje obličje za moj život pre i posle smrti; ali srce i duh behu mi veoma prijemčivi. I jednog dana ugledah jednu devojčicu koja je jednom mom školskom drugu, svom bratu, u podne donela hleb i pivo, jer mu je majka bila bolesna. Zvao se Imesib, bio je sin činovnika Amenmozea. A svoju sestru, koja mu je bila donela obrok, tri hleba i dva vrča piva, zvao je Beti, pa sam po tome pretpostavio da se zove Nehbet, što se i potvrdilo kada sam Imesiba upitao za njeno ime. To me, naime, zanimalo, jer me ona zanimala i nisam mogao da skinem oči s nje sve dok je bila tu: ni sa njenih pletenica, ni sa njenih uskih očiju, niti sa njenih zaokrugljenih usta, a pogotovo ne sa njenih ruku koje su, budući da ih nije pokrivala haljina, bile razgolićene, punačke ali vitke; ta bile su baš onakve kakve treba da budu lepe ruke – one su na mene ostavile najdublji utisak. Ali tokom dana ja još nisam bio svestan toga kakav je utisak Beti ostavila na mene, nego sam to posve spoznao tek noću, dok sam, s odećom i sandalama kraj sebe i vrećom sa priborom za pisanje i knjigama kao uzglavljem pod glavom, kako je to propis nalagao, ležao u spavaonici među drugovima. Knjige kao uzglavlje imale su da posluže u sasvim određenu svrhu: da i u snu mislimo na njih zato što će nas sve vreme žuljati. Ali ja ipak nisam mislio na njih, pa sam, mada su me žuljale, ipak uspeo da se potpuno predam snevanju. Sanjao sam, naime, nadugo i naširoko, kao da mi se to dešava u stvarnosti, da sam zaručen sa Nehbetom, kćerkom Amenmozeovom; naši očevi i majke su to bili dogovorili i utanačili, pa je ona uskoro trebalo da postane

moja bračna sestra i domaćica, tako da će onda njena ruka počivati u mojoj. Tome sam se neizmerno radovao, onako kako se još nikada u životu nisam radovao. Podizala mi se utroba od radosti zbog ovog sporazuma, koji je onda potvrđen i zapečaćen na taj način što smo se na poziv naših roditelja dodirnuli našim nosevima, što je bilo veoma prijatno. A taj san je bio tako živ i prirodan da uopšte nije zaostajao za stvarnošću, pa me je na neobičan način zavarao i nastavio da deluje i kada je noć bila prošla, kada sam se probudio i oprao, pri čemu uopšte nisam shvatao da je to bio samo san. To mi se još nikada nije bilo dogodilo, ni pre ni posle toga, da me san i posle buđenja još drži pod utiskom svoje životnosti i da budan, na javi, nastavim dalje da verujem u njega. Još za nekoliko jutarnjih sati ja sam čvrsto i blaženo uobražavao da sam veren sa devojkom Beti i samo sasvim polako, a tada sam već sedeo u učionici i učitelj me da bi me razdrmao lupnuo po leđima, stade da nestaje ono blaženo osećanje u utrobi. Prelaz ka otrežnjenju predstavljala je misao da su sporazum i dodir naših noseva doduše bili samo jedan san, ali da njegovom neposrednom ostvarenju ništa ne stoji na putu, te da je samo potrebno da zamolim moje roditelje da zbog nas dvoje stupe u vezu sa Betinim roditeljima; jer, neko vreme mi se još činilo da je posle jednog takvog sna ovakva misao nešto sasvim prirodno i da se tome ne treba čuditi. Tek sam se posle toga postepeno i na moje veliko razočaranje otreznio i počeo da uviđam da je i ostvarenje onoga što mi se već činilo tako stvarnim puka opsena i s obzirom na to kako stvari stoje sasvim nemoguće. Jer ja nisam bio ništa drugo nego samo jedan školarac po kojem su udarali kao po papirusu, još sasvim na početku svoje karijere pisara i oficira, uz to još i mali i debeljuškast po svojoj konstituciji za ovaj i onaj život, i moja veridba sa Nehbetom koja je bila tri godine starija od mene, te je svakog dana mogla da se uda za čoveka koji me nadmašuje i službom i dostojanstvom, prikaza mi se, što se sreća koju sam doživeo u snu više rasplinjavala, kao sasvim smešna stvar."

„Tako se odrekoh", nastavi upravnik zatvora mirno da priča, „jedne zamisli na koju ne bih bio nadošao da mi se u snu nije prikazala kao lepa stvarnost, te sam i nadalje obavljao svoju učeničku službu u kući poduke kraljevskih staja, često opominjan udarcima u leđa. Dvadeset godina kasnije, kada sam već davno bio uznapredovao do pisara zapovesti pobedonosne vojske, upućen sam sa trojicom drugova na put za Siriju, u bedni Her, da odaberem i sakupim danak u konjima, koji bi onda tovarnim brodovima bili otpremljeni dole u faraonove staje. I tako sam iz luke Hazati dospeo u pobeđeni Sekmem i u grad koji se, ako se dobro sećam, zvao Per Šean, sa posadom od naših ljudi, te nam njihov zapovednik, nama zemljacima i pisa-

rima Remontea, priredi prijem i večernje slavlje sa vinom i vencima u svojoj kući sa lepim vratima. Bilo je tu Egipćana i odličnika tog grada, kako muškaraca tako i žena. Tu ugledah jednu devojku koja je preko domaćice bila u srodstvu sa tom egipatskom kućom jer je njena majka bila sestra domaćicina, a ona je ovamo bila došla u posetu sa slugama i sluškinjama, i to izdaleka, iz Gornjeg Egipta, gde su njeni roditelji živeli u predelu prvog vodopada. Njen otac je, naime, bio veoma bogati trgovac iz Sueneta, koji je na tržnice širom Egipta iznosio robu iz bednog Kasija, slonovaču, leopardova krzna i ebanovinu. Kada, dakle, ugledah tu devojku, kćer trgovca slonovačom, onako mladu, meni se tada po drugi put u mom životu desi ono što mi se prvi put desilo pre toliko godina u kući poduke za dečake, naime da nisam mogao da skinem oka s nje jer je na moju dušu ostavila izuzetan utisak, pa se sa začuđujućom tačnošću ponovo vratilo ono osećanje sreće onog davno prohujalog sna o veridbi; štaviše, gotovo na sasvim isti način mi se uzburkala utroba čim sam je ugledao. Ali ja sam je se plašio, iako vojnik ne bi trebalo da zna za strah, pa se duže vremena čak nisam usuđivao da se raspitam o njoj, za njeno ime i ko je.

No, kada sam to ipak učinio, saznadoh da je ona kćer Nehbete, kćeri Amenmozea, koja je kratko vreme pošto sam je ja bio video i s njome se verio postala žena trgovca slonovačom iz Sueneta. Ali ta devojka Nofrure – tako sa zvala – nije nimalo ličila na majku, ni po svojim crtama, ni po boji svojih pletenica i boji svoje kože, jer je bila znatno tamnija od one. Jedino je svojim ljupkim stasom ličila na Nehbetu; ali koliko je takvih devojaka s takvim stasom! A ipak je ona, čim sam je ugledao, u meni izazvala duboka osećanja koja sam tada bio upoznao i odonda ih više nisam doživeo, tako da se zacelo može reći da sam je voleo već u liku majke, kao i da sam majku ponovo voleo u njoj. Čak smatram mogućim i donekle i očekujem da će, kada ponovo kroz dvadeset godina slučajno budem sreo kćer Nofririnu, a da i ne znam da je to ona, moje srce neizbežno pripasti njoj, kao što je to bilo sa majkom i bakom, te će to uvek i večno biti jedna te ista ljubav."

„To je, kada je reč o stvarima srca, odista neobičan slučaj", reče staratelj hrama, pri čemu je takoreći s puno obzira prešao preko činjenice da je bilo krajnje neobično da je kapetan u ovoj prilici tako mirno i jednolično izložio tu svoju priču. „A ako bi kćer trgovca slonovačom opet imala kćer, onda bi trebalo žaliti što nije tvoje dete, jer ako se tvoj dečački san na vreći s knjigama i nije mogao ostvariti, a ono bi, prilikom povratka Nehbete ili ponovnog buđenja tvoje naklonosti prema njoj, ipak moglo da se desi da se san pretvori u

stvarnost.”

„To nikako ne može biti!” – odgovori Maj-Sahme klimajući glavom. „Jedna tako bogata i lepa devojka i jedan pisar popisivač nabijene konstitucije, otkuda bi to moglo ići jedno s drugim? Ona se udala za jednog oblasnog velmožu ili za jednog od onih što stoje kraj faraonovih nogu, za predstojnika riznice sa zlatnim okovratnikom oko vrata, tu vi nema šta da brinete. A pored toga, ne smete da zaboravite da se čovek sa devojkom čiju je majku već voleo donekle nalazi u rodbinskom odnosu, pa se shodno tome bračnoj vezi s njom isprečuju i unutarnje prepreke. Osim toga, takve misli, onako kako ste ih vi izrekli u formi nagoveštaja, kod mene su bile potisnute onim što vi nazivate neobičnošću slučaja. Razmišljajući o toj neobičnosti, nisam mogao doći do zaključka koji bi imao za posledicu da unuka moje prve ljubavi postane moje sopstveno dete. A da li bi to bezuslovno i bilo poželjno? Time bih se lišio nade, s kojom sada živim, da ću, naime, jednog dana, a da to i ne znam, susresti kćer Nofrure i unuku Nehbete, i da će i ona na mene ostaviti onako čudesan utisak. Tako mi možda i pod stare dane još preostaje da se nečemu nadam, dok bi u drugačijem slučaju niz ponovljenih i obnovljenih iskustava moga srca možda prevremeno bio okončan.”

„To je moguće”, saglasi se neodlučno staratelj Božjeg hrama. „Ali najmanje što bi mogao da učiniš, to je da priču o majci i kćerki ili tvoju priču sa njima staviš na papir i da joj pisaljkom daš ljupku formu i tako obogatiš našu zabavnu književnost. Treću pojavu lika devojke i svoju ljubav prema njoj mogao bi, po mom mišljenju, odmah da dodaš na osnovu svoje slobodne zamisli, odnoseći se prema njoj kao da je već postojala i kao da si je već doživeo.”

„U tom smislu je već nešto preduzeto i urađeno”, uzvrati kapetan sasvim mirno, „jer to što sam u ovom razgovoru o svemu tome mogao tako mirno i tečno da pričam upravo je uslovljeno time da su već obavljene neke predradnje i to u pisanoj formi. Teškoća je samo u tome što bih, ako bih hteo da uključim susret sa Betinom unukom, vreme pisanja morao da pomerim u budućnost i da se pri tome uživim u moje starije godine, što bi iziskivalo da u sve to uložim dosta veliki napor, čega se pomalo plašim, mada jedan vojnik ne bi trebalo da ustukne ni pred kakvim naporom. Ali uglavnom me muči sumnja da sam po prirodi možda suviše miran da bih priču umeo da predočim na uzbudljiv način, na način koji bi čitaoca uzbudio, onako kao što je to otprilike sa uzornom pričom o dva brata. A da se nasumce latim toga i da onda celu stvar upropastim, to bi opet, mislim, bilo šteta, jer se ipak radi o vrednoj stvari. Uostalom, u ovom trenutku”, prekide on svoj govor prekorno, „ovde treba da se obavi pregled

i prijem. Koliko bi tegleće marve otprilike po tvom mišljenju bilo potrebno”, upita on, obraćajući se što je moguće više s visoka Josifu, „da se za pet stotina klesara i nosača u kamenolomu i za njihove oficire i nadzornike otpremi hrana?”

„Dvanaest volova i pedeset magaraca”, odgovori Josif, „moglo bi biti dovoljno da to obave.”

„Tako je. A koliko bi ljudi odredio za konopce, ako blok od četiri lakta dužine, dva lakta širine i jednog lakta visine treba odvući pet milja do reke?”

„Sa onima koji pripremaju put i onima koji donose vodu da bi se nakvasio drum pod saonicama i nosačima obloga ili balvana koji se tu i tamo moraju podmetati”, odgovori Josif, „odredio bih za to najmanje stotinu ljudi.”

„Zašto toliko?”

„To je jedna golema i teška gromada”, odgovori Josif, „pa ako se već neće uprezati volovi nego ljudi, jer je to jeftinije, onda u tu svrhu treba odrediti dovoljan broj ljudi, tako da usput jedna grupa za vuču može da odmeni grupu na konopcima, pošto bi se na taj način predupredilo prekomerno znojenje ljudi, usled čega bi moglo doći i do smrtnih slučajeva ili bi pak ponekome od ljudi usled preteranog naprezanja moglo da ponestane daha, te bi tako samo imali izmoždene i iscrpljene ljude koji bi se previjali i uvijali od bolova.”

„To u svakom slučaju treba izbeći. Ali ti zaboravljaš da nama, pored toga što možemo da biramo između volova i ljudi, u neograničenom broju stoje na raspolaganju razni varvari iz Crvene zemlje, Libijci, Puntijci i sirijski žitelji peščanih predela.”

„Ovaj što je predat u tvoje ruke”, odgovori Josif odmereno, „takođe je takvog porekla; on je, naime, dete jednog stočarskog kralja iz Gornjeg Retenua koji se tamo zove Hanan, ali su njega ukrali i doveli ovamo dole u egipatsku zemlju.”

„Zašto mi to govoriš? Pa to stoji u ovom pismu. I zašto ti za sebe kažeš dete umesto: sin? To nekako zvuči kao neko samotetošenje i samoljublje i ne pristaje jednom osuđeniku, svejedno što njegov prestup nije nečasne vrste nego spada u područje osećanja. Ti kao da se plašiš da ću te zato što si poreklom iz bednog Cahija upregnuti u najteže gromade da ih tegliš sve dok iz tebe ne iscuri i poslednja kap znoja i onda umreš ‘suvom’ smrću. To je koliko sulud toliko i nespretan pokušaj da misliš moje misli. Ta ja bih bio loš upravitelj zatvora kada ne bih umeo svakoga da procenim i upotrebim prema njegovim darovima i sposobnostima. Po tvojim odgovorima se sasvim jasno

može videti da si nekad upravljao kućom jednog velmože i da se razumeš u privredne poslove. A i to što bi na svaki način da sačuvaš ljude da se ne pretrgnu od prevelikog napora, pa čak i kada se ne radi o deci – hoću reći: sinovima Hapija i Crne zemlje, nimalo se ne kosi sa mojim sopstvenim shvatanjem i mojim željama, a istovremeno to svedoči o ekonomskom načinu mišljenja. Ja ću te postaviti za nadzornika nad grupom kažnjenika u kamenolomu ili ću te možda zaposliti u unutrašnjoj službi i u pisarnici; jer ti sigurno umeš brže nego drugi da izračunaš koliko merica žitarica može da stane u ambar takvih i takvih razmera ili koliko je ječma upotrebljeno na toliku i toliku količinu piva, a koliko je brašna utrošeno da bi se ispeklo toliko i toliko hlebova, da bi se onda izračunala vrednost i jednog i drugog za slučaj trampe, i takve slične stvari. – Baš bi mi dobro došlo", dodade on kao objašnjenje, okrenuvši se staratelju hrama Vepvaveta, „kada bih u tim poslovima bio malo rasterećen, tako da ne bih morao da brinem o svakoj stvari, a time bih dobio i malo slobodnog vremena za one moje pokušaje da pustolovnu priču o tri ljubavi, kod kojih se zapravo radi o jednoj te istoj, na zabavan i možda čak i uzbudljiv način stavim na hartiju. – Vi ljudi iz Vezea", reče on obraćajući se Josifovim pratiocima, „možete sada da se tornjate i da zaplovite uzvodno kući, ali uz pomoć severnog vetra. I ponesite samo ovo vaše uže, a uz to i moje pozdrave faraonovom prijatelju, vašem gospodaru! – Merni!" – obrati se on najzad zapovedničkim tonom nosiocu buzdovana koji je pridošlice bio doveo ovamo, „odvedi ovog kraljevskog roba koji će raditi kao pomoćnik upravnih poslova i smesti ga u odaju za pojedinačni smeštaj, daj mu i gornju odeću i ručni štap kao znamenje nadzorničke službe. Koliko god da je bio na visokom položaju, sam je sebe doveo ovamo dole kod nas i moraće da se pokori gvozdenoj disciplini Cavi-Rea.

A ono što je doneo sa sobom od visokog znanja i umenja, to ćemo umeti neumoljivo da iskoristimo, kao što umemo da koristimo telesne snage onih koji su niskog roda. Jer ono više ne pripada njemu nego faraonu. Daj mu da jede! Do sledećeg viđenja, oče moj", reče on oprostivši se od staratelja hrama i krenu natrag ka svojoj kuli.

I to beše prvi susret Josifov sa Maj-Sahmeom, starešinom nad zatvorom.

O dobroti i mudrosti

Sada vam je laknulo, kao što je i Josifu bilo laknulo, zbog neobične prirode tamničara u čije ga je ruke bio dao njegov gospodar. Bio je to u svojoj jednoličnosti neobično odmeren i prijatan čovek, pa je u prethodnom delu, ne bez razloga, pripovedanje koje sve osvetljava i rasvetljava svoj snop svetlosti dosta dugo zadržalo na njegovoj zanavek zdepastoj prilici, kako biste imali dovoljno vremena da dobro upamtite jedan do sada gotovo nepoznat vam ljudski lik; jer njemu je u povesti koja se ovde ponovo odmotava svom svojom tačnošću, upravo onako kako se u stvarnosti zbila, bilo predodređeno da odigra ne baš beznačajnu ulogu, obavljajući određenu službu, što je do sada takođe gotovo bilo sasvim nepoznato. Naime, pošto je Maj-Sahme nekoliko godina stajao nad Josifom kao njegov nadzornik i starešina, njemu će biti dato da još dugo vremena stoji pored njega i sudeluje u svečanom podešavanju veselih i velikih događaja, a nama neka muza da snage da ih tačno i na dostojan način opišemo.

O tome zasad samo toliko. Ali ako predanje na upravitelja zatvora primenjuje istu formulu kao i na Potifara, naime, ako i za njega kaže da se „nije prihvatao nijedne stvari", tako da se ubrzo sve što se zbivalo u toj rupi zbivalo zahvaljujući Josifu, onda to treba valjano razumeti, budući da to ima sasvim drugo značenje nego u slučaju sunčevog dvoranina i svete kule od mesa koji se zbog toga nije prihvatao nijedne stvari jer je u svojoj titularnoj nestvarnosti stajao izvan ljudskog roda, pa je u potpunoj začaurenosti svog načina života bio otuđen od svakog vida stvarnosti, pri čemu je njegova jedina stvarnost bila ispunjavanje čistih formalnosti. Maj-Sahme bio je, nasuprot tome, jedan posve realan čovek koji se sa toplinom, mada veoma mirno i staloženo, prihvatao sijaseta stvari, a posebno se brinuo za ljude; jer, on je bio izuzetno revnostan lečnik koji je svakog dana rano ustajao da bi pogledao šta je izašlo iz debelog creva obolelih vojnika i kažnjenika, koji su bili smešteni u bolesničkim kolibama. A njegova na bezbednom mestu smeštena radna prostorija u kuli tvrđave Cavi-Re bila je prava mala laboratorija puna raznih naprava za tucanje i trljanje, zatim herbarijuma, bočica i lončića za masti, mešina, kotlića za ceđenje i isparavanje, pa je kapetan tu, sa

istim sanjivo mudrim izrazom lica s kojim je prilikom preuzimanja Josifa ispričao priču o tri ljubavi, spravljao, delom na osnovu knjige „Na korist ljudi” i drugih priručnika, u kojima su bila sabrana drevna znanja i iskustva, svoja sredstva protiv nadimanja stomaka, razne lekarije, pilule i kašaste obloge protiv zadržavanja mokraće, vratnih čireva, ukočenosti kičme i srčanih tegoba, ali je tu i čitao i razmišljao o takvim opštim problemima koji su nadilazili pojedinačne slučajeve, kao što je bilo pitanje da li broj krvnih sudova koji u parovima polaze od srca ka pojedinim delovima čovečjeg tela, a pri tome su toliko skloni začepljenu, ukrućivanju i upalama da često u takvim slučajevima ne pomaže nikakav lek, stvarno iznosi samo dvadeset i dva ili ih je zapravo, što je on sve više i više bio sklon da prihvati kao tačnu činjenicu, bilo punih četrdeset i šest, nadalje o pitanju da li su crvi u telu, protiv kojih je isprobavao svoje kaše, uzročnici određenih bolesti ili, tačnije posmatrano, posledice određenih bolesti, do kojih dolazi na taj način što se usled začepljenja jednog ili više sudova stvara čir koji, budući da ne nalazi puta da izađe iz tela, počinje da truli, pa se pri tome, što se drugo i ne može očekivati, izmeće u crve.

Bilo je sasvim dobro što se kapetan bavio tim stvarima; jer, mada bi ove, posmatrano sa stanovišta obavljanja određene službe, trebale da budu bliže njegovom partneru u igri „dama”, svešteniku hrama Vepvaveta, nego njemu vojniku, ipak je bilo bolje što se on time bavio; naime, sveštenikova znanja u pogledu sklopa i sastava tela živog bića nisu išla mnogo dalje od posmatranja i bogougodnog klanja žrtvenih životinja, a njegove metode lečenja bile su uvek previše jednostrano svedene na bajanje i izgovaranje izreka, što je doduše neophodan elemenat kod lečenja, budući da se oboljenje jednog organa, kičme ili slezine, recimo, bez sumnje može objasniti okolnošću da ga je njegovo posebno zaštitno božanstvo milom ili silom moralo da napusti, pa je tako, ustuknuvši, prepustilo mesto nekom neprijateljskom demonu koji sada u njemu deluje svom svojom razornom moći, tako da i ne preostaje ništa drugo nego da se pokuša da ga se odgovarajućim bajanjem natera da izađe iz njega. Pri tome je staratelj hrama postizavao određene uspehe sa jednom naočarkom koju je držao u košari, pretvarajući je stiskanjem oko vrata u čarobni štap, pa su ti uspesi navodili i Maj-Sahmea da tu i tamo pozajmi tu životinju. Međutim, on je uglavnom bio uveren, budući da je polazio od iskustva, da se čarolijom, magijom, samom, kao jedinim sredstvom, retko kad može postići uspeh i da je potrebna materijalna potpora profanih znanja i sredstava da bi se ušlo u samu stvar, da bi je se proželo i da bi se uopšte postiglo neko određeno dejstvo. Tako zapisi Božjeg čoveka nikada nisu mogli mnogo da pomognu protiv prave najezde buva kojoj je bio izložen Cavi-Re i

svaki žitelj u njemu, ili bi to bilo samo zakratko, tako da je olakšanje moglo da počiva i na obmani; i tek kada je Maj-Sahme, doduše i uz upotrebu zapisa, naložio da se uokolo poliva i prska vodom u kojoj je bila rastopljena soda, kao i da se prospe drveni ugalj pomešan s istucanom biljkom bebet, nevolja je počela da se povlači. Takođe je naložio da se zalihe hrane u spremištima oblože mačjom mašću kako bi se tako zaštitila od miševa kojih je bilo gotovo toliko mnogo kao i buva. Njegova jednostavna ideja bila je da će miševi, nanjušivši miris, pomisliti da su to tu mačke, pa će se, prestrašeni, okaniti zaliha, što se i obistinilo.

Bolesnička odaja tvrđave bila je uvek prilično puna povređenih i obolelih, jer je kuluk u kamenolomu udaljenom pet milja od reke bio težak, u što je Josif ubrzo i sam mogao da se uveri, pošto je u nekoliko navrata morao da pođe onamo napolje i da nadzire grupu vojnika i kažnjenika pri vađenju, razbijanju, klesanju i odvlačenju velikih kamenih gromada. Jer, svima je bilo podjednako teško. Naime, i posada Cavi-Rea, bez obzira na to da li se radilo o domorocima ili najamnim strancima, ako baš nije obavljala stražarsku službu, takođe je upotrebljavana na ovom poslu kao i kažnjenici, pa se dešavalo da je, kao i ovi, na svojim leđima osetila batinu kojom su terani na rad. Doduše, u njihovom slučaju su se sa nešto većom spremnošću uvažavale povrede, zatim iscrpljenost, do koje je najpre dolazilo gubitkom tečnosti usled prevelikog znojenja, pa su i nešto ranije otpremani u tvrđavsku bolnicu nego osuđenici koji su morali da rade do krajnjih granica svojih snaga, a to je značilo dok ne padnu, i to tek kada padnu po treći put, jer se prvo i drugo padanje načelno smatralo pretvaranjem.

Uostalom, uslovi rada su u tom pogledu u vreme dok je Josif obavljao nadzor bili malo ublaženi – najpre samo u njegovom vodu. Kasnije, pak, kada se obistinilo ono što je bilo rečeno – da će upravnik zatvora sve zatvorenike staviti pod njegovu zapovest, i kada je, kad god bi se pojavio u kamenolomu, stao da nastupa kao neka vrsta vrhovnog nadzornika i neposrednog zastupnika komandanta, blagodeti tog ublaženja počeli su da osećaju svi. Naime, Josif se setio Jakova, svog oca u daljini, za kojeg je on zapravo bio mrtav: setio se kako je ovaj uvek osuđivao egipatski način ophođenja sa poslugom, pa je zaveo pravilo da onaj koji po drugi put padne od umora bude izuzet od posla i vraćen na ostrvo; jer, ostalo je na tome da se samo prvo padanje smatra pretvaranjem, izuzev ako bi, razume se, nastupila smrt.

Bolnička baraka se tako, nikada nije sasvim praznila od onih koji su se previjali i uvijali; bilo da je čovek slomio kost, ili da „više nije

mogao da pogleda dole na svoj trbuh", ili da mu je telo od uboda muva i komaraca bilo prekriveno oteklinama kao kakvim gnojnim čirevima, ili da mu se trbuh pod pritiskom prsta pomerao ovamo onamo kao ulje u mešini, ili da je kamena prašina izazvala gnojnu upalu očiju – u svim tim slučajevima kapetan se prihvatao posla, pri čemu ni kod jednog ne bi uplašeno ustuknuo, već bi za svakog koji bi mu došao sa svojom nevoljom imao leka, izuzev u slučajevima kada je takvog smrt već bila uzela pod svoje. Polomljene kosti bi učvrstio daščicama, nemoć čoveka da pogleda u svoj trbuh nastojao bi da ukloni oblozima od blage kaše, osip od uboda premazao bi guščijom mašću pomešanom sa blagotvornim biljnim praškom, protiv neprijatnog pomeranja stomaka davao bi bolesniku da žvaće bobice od ricinusovog stabla sa pivom, dok je za mnogobrojne slučajeve oboljenja očiju imao neku dobru mast iz Biblosa. Pri tome je, dakako, uvek malo pribegavao bajanju ne bi li tako potpomogao dejstvo lekovitih sredstava i istiskivanje demona koji se bio uvukao u čoveka; no, ono se nije toliko sastojalo u korišćenju zapisa i u dodirivanju sa ukočenom naočarkom, koliko u ličnom zračenju ličnosti samog Maj-Sahmea, koji je naprosto odisao i zračio svojim mirom i svojim spokojstvom, što se onda prenosilo i na bolesnika delujući na njega umirujuće, tako da se više nije plašio svoje bolesti, od čega je, naravno, moglo biti samo štete, nego je prestajao da se previja i nesvesno počinjao da prihvata kapetanov sopstveni izraz lica: zaokrugljene usne bi se malo razmakle, a obrve bi se uzdigle u nekoj mudroj ravnodušnosti. Tako bi bolesnici tu ležali i spokojno očekivali svoje ozdravljenje ili smrt; jer, Maj-Sahmeov uticaj ih je naučio da se ni nje ne plaše, pa čak kada bi se na lice nekog od njih navuklo samrtno bledilo, taj bi još uvek, sklopljenih ruku, zadržao spokojni izraz lica lekara i očekivao, mirnih usta, pomirljivo uzdignutih obrva, da zakorakne u život posle života.

Tako je to bila jedna bolnica prožeta mirom i lišena straha, i u nju je i Josif ponekad navraćao da bi ispomagao upravitelju u njegovim poslovima; ovaj ga je, naime, ubrzo oslobodio nadzorne službe u kamenolomu i odredio u unutrašnju službu, pa formulaciju da je sve zatvorenike stavio pod Josifov nadzor i da je sve što se događalo moralo da se događa preko njega i sa njegovim znanjem treba shvatiti u smislu da je Potifarov nekadašnji upravitelj kuće ubrzo, otprilike pola godine pošto je bio doveden ovamo, gotovo sam od sebe i bez nekog posebnog naimenovanja ili postavljenja izrastao u „gospodara pregleda" i hranitelja cele tvrđave, na taj način što su sva ta pisanja i svi ti obračuni, kojih je, kao i svuda u zemlji, i ovde bilo beskrajno mnogo, a odnosili su se na kupovinu žita, ulja, ječma i stoke za klanje i na njihovu deobu na stražarsko i kazneno ljudstvo,

na poslovanje pivare i pekare u Cavi-Reu, pa i na prihode i rashode Vepvavetova hrama, na isporuke tesanog kamena, i tako dalje, radi olakšanja i rasterećenja onih koji su do tada morali da vode računa o tim stvarima, prolazila kroz njegove ruke, pri čemu je o svemu račune polagao jedino komandantu ovog utvrđenog mesta, tom mirnom čoveku, s kojim su od samog početka njegovi odnosi bili prijateljski, a vremenom postali čak i veoma srdačni.

Jer Maj-Sahme je smatrao da se obistinila reč kojom mu je Josif odgovorio prilikom prvog saslušanja, ona iskonska dramatična reč kojom se predstavio, a koja ga je uzdrmala u njegovom miru i sasvim izuzetno, u veoma širokom i neodređenom smislu, uplašila, tako da je osetio kako je oko vrha nosa malo pobledeo; a za taj doživljeni strah je kapetan na neki način bio zahvalan onome ko ga je izazvao; jer negde duboko u njemu taj njegov mir čeznuo je za doživljajem straha kojeg se on u svojoj mudroj skromnosti nije smatrao dostojnim, pa je na nj čekao kao što je čekao da se ponovo pojavi devojka Nebhet u liku njene unuke i da ga ona onda po treći put očara. Daleko od smisla i sasvim neodređeno bilo je njegovo osećanje za istinitost reči kojom mu se Josif bio predstavio i šta je imalo da se razume pod onim „to” u trajno zastrašujućoj formuli „Ja sam to”; to on ne bi umeo da kaže, pa čak nije ni bio svestan toga da on to ne bi umeo da kaže, pošto mu nije padalo na um da smatra neophodnim ili poželjnim da o tome podnosi računa. U tome i jeste razlika između njegovih obaveza i naših. Maj-Sahme u svoje rano, mada opet, s druge strane, veoma pozno doba, bio je potpuno oslobođen takve obaveze polaganja računa i mogao je sasvim spokojno, iako s odmerenim strahom, da se ograniči na to da naslućuje i veruje. U izvornoj priči stoji da je Gospod ispoljio svoju naklonost prema Josifu i da je učinio da nađe milost u očima upravitelja tamnice. Ono „i” moglo se protumačiti u smislu – da se naklonost koju je Bog ispoljio prema Rahilinom sinu sastojala upravo u tome da je njegov tamničar prema njemu bio milostiva srca. To bi značilo da se naklonost i milost baš ne dovode u sasvim pravi odnos. Nije bilo tako da je Bog prema Josifu ispolji o svoju naklonost na taj način što je stvari tako udesio da kapetan prema njemu bude prijateljski raspoložen, nego simpatija i poverenje, jednom rečju: vera koju su Josifova pojava i držanje onome ulili, da je, dakle, ta vera proistekla iz nepodmitljivog osećanja jednog dobrog čoveka za Božju naklonost, a to znači – za samo božansko koje je bilo sa ovim sužnjem, – baš kao što je svojstvo i obeležje dobrohotnog čoveka da mudrom pobožnošću spozna božansko, jedan odnos stvari koji na blizak način povezuje dobrotu i mudrost, štaviše: uslovljava da se oni čine kao jedno te isto.

Za koga je, dakle, Maj-Sahme držao Josifa? Za neko pravo biće, za Pravoga, za Očekivanoga, za donosioca novog vremena. U prvi mah je smatrao da je ovaj ovamo iz zanimljivih razloga prognani na ovo mesto, na kojem je kapetanu već godinama i ko zna još koliko dugo bilo suđeno da obavlja službu, na neki način prekinuo čamotinju koja je dotle tu vladala; a to što je zapovednik Cavi-Rea toliko oštro osuđivao i, kao vid zaostalosti, odbacivao brkanje reči i stvarnosti imalo je možda svog izvorišta u tome što je i sam umeo da upadne u to brkanje, te ni sam, pogotovo kada baš ne bi bio naročito smotren, baš nije umeo da pravi razliku između nečega što ima metaforičko značenje i puke stvarnosti. Drugačije rečeno, dovoljni su mu bili samo nagoveštaji, sećanja i podsećanja u crtama neke pojave, pa da u njima ugleda punoću i stvarnost onoga što je u njoj samo nagovešteno, a to je u Josifovom slučaju bio lik Očekivanoga i Spasitelja koji će doći da okonča staro i dosadno i da uz klicanje čovečanstva začne novo doba. Ali oko tog lika, od kojeg je Josif u svojoj pojavi posedovao neke nagoveštaje, lebdi oreol božanskog – i to je opet jedna ideja koja je i sama iskušenje da se metaforičko pobrka sa pravom stvarnošću, da se osobeno zameni sa onim za kojeg je ta osobina odvojena. A zar je to takvo iskušenje koje vodi u zabludu? Gde je božansko, tu je i bog – tu je, kako bi rekao Maj-Sahme, ako bi uopšte nešto rekao odlučivši da se ne zadovolji samo naslućivanjem i verovanjem, jedan bog: u svakom slučaju u prerušenom obličju, koje je spoljašnje vrste, ali ga i u mislima treba poštovati, pa čak i kada to prerušavanje nehotice, svojim kao slika lepim i zgodnim izgledom, ispada nesavršeno, tako da bi se moglo reći da baš i nije sasvim uspelo. Maj-Sahme je kao dete Crne zemlje morao znati da postoji slika i prilika boga, da postoje nadahnute slike bogova koje načelno treba razlikovati od nenadahnutih, beživotnih, i poštovati ih kao žive slike boga, kao što su Hapi, bik u Menfeu, i sam faraon u vidokrugu svoje palate. Poznavanje ove činjenice nije malo doprinelo tome da se u njemu postepeno pojave slutnje u vezi sa Josifovom prirodom i pojavom – a mi znamo da ovaj baš nije goreo od želje da predupredi i onemogući takva naslućivanja, nego da je, naprotiv, voleo da ljude zapanjuje svojom pojavom.

Za pisarnicu i arhiv Josifova pojava bila je prava blagodet; jer, mada baš nije bilo sasvim na svom mestu da se za kapetana kaže da se nije prihvatao nijedne stvari – red u kancelariji, kojem su nadređena mesta u Tebi pridavala toliko važnosti, bio je ipak, kao što je i sam dobro znao, zbog njegovih mirnih pasija, medicine i literature, odista dosta zanemaren, što je moglo da bude pogubno po njegov službenički ugled, pa je, kao posledica toga, već nekoliko puta dobijao pisma iz glavnog grada sa koliko ljubaznim toliko i neprijat-

nim tonom izrečenim prekorima. I upravo u tom pogledu mu se Josif pokazao kao očekivani pridošlica, kao donosilac preokreta i čovek koji će reći „Ja sam to”. On je bio taj koji je umeo da napravi reda među papirima; on je bio taj koji je Maj-Sahmine pisare, koji su se predano predavali igri „more” i kuglanju, podučio da komandantova zaokupljenost višim stvarima za njih ne može biti nikakav razlog da sa svoje strane dopuste da po hartijama popadne prašina, već da, naprotiv, treba što predanije da se prihvate posla; i tako se on onda postarao da obračuni i izveštaji redovno budu otpremljeni u glavni grad, gde su ih više starešine zaista rado čitale. Njegov nadzornički štapić doimao se u njegovoj ruci poput kobre ukrućene u čarobni štap; bilo je, naime, dovoljno da njime samo dotakne jednu kupu u ambaru, pa da odmah, kao iz rukava, istrese: „Tu staje četrdeset džakova emera”; i bilo je dovoljno, u slučajevima kada je trebalo odrediti koliko je cigala potrebno da se uzida u jednu rampu, da svom čelu na čas prinese štap i odmah i kaže: „Za to je potrebno pet hiljada cigala”. Računica bi jednom bila tačna, a drugi put opet baš ne bi bila posve tačna. Ali to što je jednom bilo na tako upadljiv način tačno bacalo je svoju svetlost i na onu potonju ne baš posve tačnu računicu, tako da se ljudima i ona činila tačnom.

Ukratko, Josif nije kapetana slagao sa svojim „Ja sam to”, a pokazalo se i to da poslovanje i knjigovodstvo nije trpelo ni od toga što ga je Maj-Sahme dosta često pozivao kod sebe u kulu, u svoju apotekarsku odaju i knjižnicu-pisarnicu, gde se bavio i književnim poslovima. Jer on je želeo da ga ima kraj sebe i rado je s njime razmatrao ne samo pitanja kao ona o broju krvnih sudova i crvima, i da li su ovi uzrok ili posledica bolesti, nego mu je uz to poverio i jedan poseban zadatak – da mu priču o dva brata, onako kako je to Josif već bio uradio za svog nekadašnjeg gospodara, lepo prepiše na fini papirus crnim i crvenim mastilom, pošto ga je za tu vrstu posla smatrao posebno podesnim, i to ne samo zbog njegovog krasnopisa, nego i zbog cele njegove ličnosti i njegove posebne sudbine. Jer, pridošlica mu je posebno bio zanimljiv kao stradalnik zbog ljubavi – a za to se područje, inače i glavno poprište svekolike zabavne književnosti, komandant zanimao sa mnogo topline i dubine, mada na svoj posebno miran način. A koliko je vremena Jakovljev sin morao da odvaja od obavljanja upravnih poslova radi zadovoljenja privatnih želja Maj-Sahmea, a da zbog toga ne trpe poslovi, vidi se po tome da se starešina satima s njime savetovao o tome šta i kako da uradi, pa da priču o svojoj tro-jedinoj ljubavi, koja je delom još uvek bila stvar iščekivanja, na zanimljiv i po mogućstvu uzbudljiv, da ne kažemo zastrašujući način stavi na hartiju, pri čemu se najveća i mnogo puta razmatrana teškoća sastojala u tome da je – kako bi bilo uklopljeno i

ono što je tek trebalo da se dogodi – priču trebalo ispričati iz duha starog čoveka od najmanje šezdeset godina, što je opet moglo nepovoljno da se odrazi na onaj elemenat uzbudljivosti, koji inače nije bio svojstven njegovoj prirodi – oličenju mira po sebi.

No pored toga je i Josifova sopstvena pustolovina koja ga je i dovela u tamnicu, njegova dogodovština sa komornikovom ženom, bila predmet Maj-Sahmeove beletrističke simpatije, pa mu ju je Josif ispričao, pošteđujući pri tom nesrećnu ženu, ali zato nije štedeo sebe, već je i te kako predočio sopstvene greške koje je pri tome počinio, i to na takav način da su oni odgovarali onim gresima kojima se ogrešio i o svoju braću i time i o svoga oca, kralja stada, što ga je onda korak po korak odvodilo natrag u istoriju njegove mladosti i njegovog porekla, a to je pametnim okruglim očima kapetana omogućilo da baci neobičan i dosta razliven pogled u pozadinu pojave svog pomoćnika, sužnja Osarsifa, čije mu se neobično i očigledno od aluzija sastavljeno ime dopadalo, pa ga je izgovarao s nežnošću čoveka dobrog srca, iako ga nikada nije smatrao pravim imenom došljaka, već je od samog početka u njemu video pseudonim i opisno ime za ono „Ja sam to".

Povest o Potifarovoj ženi rado bi video zapisanu na papiru u duhu zabavne književnosti, pa je često razgovarao sa Josifom o sredstvima i načinima na koji bi se to najbolje dalo izvesti. Ali se uvek dešavalo da pri pisanju upadne u uzornu priču o dva brata, tako da je ovu još jednom napisao, pa su se u tome njegovi pokušaji u vezi sa onom prvom pričom i izjalovili.

Bilo je prošlo mnogo dana nakon toga i gotovo da je bila prošla godina otkako je Rahilin prvorođeni dospeo u Cavi-Re, kada se u tom zatvoru zbila jedna nezgoda koja je zapravo bila samo jedna mala dogodovština u sklopu teških zbivanja u velikom svetu, ali će zato, doduše ne odmah, nego nešto malo kasnije, uroditi izuzetnim promenama po Josifa, ali i po Maj-Sahmea, njegovog prijatelja i zapovednika.

Gospoda

Naime, jednog dana, kada je Josif rano ujutru u uobičajeno vreme sa nekim poslovnim papirima došao u upravnikove odaje u kuli da mu ih predoči, što se odvijalo na sličan način kao i između Peteprea i starog upravitelja Mont-kava, pri čemu se obično sve svodilo na ono „Dobro, dobro, dragi moj", Maj-Sahme ovog puta uopšte i ne pogleda račune, nego ih odgurnu rukom, a po njegovim izuzetno uzdignutim obrvama i njegovim više nego razmaknutim debelim usnama moglo se odmah videti da je bio zaokupljen nekom posebnom stvari i da je nekako bio izbačen iz svog prirodnog mira.

„To ćemo drugom prilikom obaviti, Osarsife", reče on pokazujući na papire. „Nije sada pogodan trenutak za to. Znaj da u mojoj tamnici stvari više ne stoje onako kako su stajale juče i prekjuče. Pre zore se u potpunoj tišini nešto dogodilo i zbilo, i to po posebnim, u poverenju postavljenim zapovestima. Slušaj, imamo prinove – i to neugodne. Tajno i neočekivano dovedene su noćas dve osobe sa nalogom da privremeno budu pritvorene i da se drže pod budnom prismotrom – neobične osobe, to jest visoke ličnosti, hoću da kažem: ličnosti koje su nekada, odnosno do maločas zauzimale visok položaj, a sada su, evo, svrgnute i dospele u ne malu nevolju. Ti si pao, ali su oni još dublje pali, jer su bili na mnogo višem položaju. Rekao sam ti šta sam imao da ti kažem i biće bolje da me u vezi s tim više ništa ne pitaš!"

„A ko su oni?" – ipak upita Josif.

„Zovu se Mesedsu-Re i Bin-em-Veze", odgovori upravnik nekako bojažljivo.

„Čuj sad to!" – uzviknu Josif. „Pa kakva su mi to imena! Pa tako se niko ne zove!"

On je imao razloga da se čudi jer je ime Mesedsu-Re značilo: 'Mrzak bogu Suncu', dok je Bin-em-Veze značilo: 'Rđav u Tebi'. To mora da su bili neki čudni roditelji koji su svojim sinovima nadenuli takva imena.

Kapetan se za to vreme zanimao nekim ekstraktom i nije Josifa ni pogledao.

„Mislio sam", reče mu on, „da znaš da čovek ne mora baš da se zove onako kako ga zovu ili ga ponekad zovu. Okolnosti su te koje stvaraju ime. Sam Re menja svoje ime u zavisnosti od stanja u kojem se nalazi. Onako kako sam ih nazvao, tako se ta gospoda zovu u svojim papirima i u zapovestima koje su mi u vezi sa njima uručene. Tako se oni zovu u parničnim spisima koji se vode po njihovoj stvari, a i sami sebe tako zovu shodno datim okolnostima. Nećeš valjda reći da ti to bolje znaš!"

Josif sve to brzo propusti kroz glavu. On se seti sfere koja se obrće, onog gore koje se vraća i ponovo uzdiže tokom kruženja, zamenjivanja onoga što je utvrđeno onim što čini njegovu suprotnost, odnosno: setio se opšteg načela po kojem se sve obrće, po kojem se sve nalazi u stanju kruženja. 'Mrzak Bogu', to je značilo isto što i Mersu-Re, 'Bogu drag', 'Rđav u Tebi' isto što i 'Dobar u Tebi, Nefer-em-Veze'. Ali, zahvaljujući Potifarovom prijateljstvu, on je dosta dobro bio upućen u prilike na faraonovom dvoru i u odnosu među prijateljima palate Merimat, pa je mogao da se priseti da su Mersu-Re i Nefer-em-Veze bila imena – uostalom, obilato zasuta počasnim titulama – faraonovog vrhovnog poslastičara, vrhovnog pekara sa titulom 'knez od Menfea', i predstojnika pisara peharničkog stola, odnosno vrhovnog peharnika sa titulom 'oblasni vojvoda od Abodua'.

„Prava imena", reče on, „ovih koji su predati u tvoje ruke biće da glase: 'Šta želi da jede moj gospodar?' i 'Šta želi da pije moj gospodar?'"

„No da, no da", uzvrati kapetan. „Tebi samo treba pružiti mali prst i već bi hteo da imaš celu ruku – ili možda misliš da je imaš. E pa, zadovolji se s onim što znaš i nemoj mnogo da se raspituješ za bliže pojedinosti!"

„Šta li se to moglo dogoditi?" – zapita Josif ipak.

„Pusti sad to!" – odvrati Maj-Sahme. „Kažu", reče on, gledajući pri tome u stranu, „da su u faraonovom hlebu našli komadiće krede, a da su u vinu dobrog boga našli muve. Da najodgovorniji za tako nešto moraju da odgovaraju i da se protiv njih mora pokrenuti istražni postupak, i to pod imenima koja odgovaraju takvom stanju, to ti je valjda sasvim jasno i tu nemaš šta mnogo da misliš."

„Komadići krede? Muve?" – ponovi Josif.

„Oni su”, nastavi kapetan, „pre zore dopremljeni ovamo pod jakom stražom, i to na putničkom brodu koji je na pramcu i na jedru imao istaknut znak da osobe na njemu stoje pod nekom sumnjom, pa su mi onda predati da ih stavim u strog ali častan pritvor za sve vreme njihovog procesa, sve dok ne bude bila utvrđena njihova krivica ili nevinost – to je, zaista, jedna neugodna i veoma odgovorna stvar. Smestio sam ih u ‘orlovsku kućicu’, ti je znaš, odmah tu desno, na stražnjem bedemu, ona kućica sa orlom raširenih krila na slemenu, ionako je baš bila prazna – prazna i nikakva, pogotovo za njih, budući da nije uređena i nameštena onako kako su to oni navikli, pa eno sada od jutros rano sede s malo gorkog piva na po jednom običnom vojničkom tronošcu, jer im ‘orlovska kućica’ ne može pružiti nikakvih drugih udobnosti. Teško je to s njima, a kako će se ta njihova stvar završiti, da li će ih ubrzo pogubiti ili će ih veličanstvo dobrog Boga ponovo uzdići, to niko ne može da kaže. Mi prema njima moramo da se ophodimo shodno toj nepouzdanosti, te u odmerenim granicama, ali i u skladu sa našim mogućnostima, moramo da vodimo računa i o njihovom dosadašnjem položaju. Postaviću te za njihovog opslužitelja, razumeš, pa ćeš jednom ili dva puta na dan da svratiš do njih, da vidiš kako im je i da ih, mada više forme radi, upitaš da li im šta treba, imaju li kakve želje. Toj gospodi je potrebna forma i ako ih se samo upita za njihove želje, onda se već bolje osećaju, pa im baš i nije toliko važno da li će te želje biti ispunjene. Ti umeš da se ophodiš s ljudima i poseduješ ‘saovir vivre’”, reče on upotrebivši jednu pozajmljenu akadsku frazu, „i umeš s njima da razgovaraš i da se prema njima postaviš u skladu sa njihovom otmenošću i njihovim sadašnjim položajem i sumnjom koja je na njih pala. Moji ovdašnji poručnici bili bi prema njima ili suviše grubi ili suviše ponizni. A tu se ipak valja držati zlatne sredine. Nešto uzdržano i tonom sumornosti propraćeno poštovanje bilo bi, po mom mišljenju, ono pravo, takav odnos bio bi sasvim na svom mestu.”

„Sumornost”, odgovori Josif, „meni baš ne leži naročito i ja baš ne umem njome da vladam. Ali možda bi se to iskazivanje poštovanja moglo malo začiniti porugom.”

„I to bi moglo biti dobro”, uzvrati kapetan, „jer ako ih na taj način zapitaš za njihove želje, odmah će zapaziti da je to više rečeno onako, u šali, i da im se one ovde, prirodno, ne mogu ispuniti, ili da im se samo u nagoveštajima može pružiti ono na što su navikli. U svakom slučaju, ne možemo ih ostaviti da tako sede na vojničkim tronošcima u sasvim praznoj kućici. Moramo im uneti dva ležaja s uzglavljem i ako ne dve a ono barem jednu naslonjaču s jastučetom za noge, kako

bi barem naizmence mogli da sede u njoj. Nadalje, moraćeš malo da izigravaš njihovog slugu i da ih s poštovanjem pitaš 'Šta želi da jede moj gospodar?' i 'Šta želi da pije moj gospodar?' i da im napola ispunjavaš želje. Ako zatraže guščije pečenje, onda im podaj pečenu rodu. Ako zatraže kolače, onda im podaj zašećerenog hleba. A ako bi zaiskali vina, ti im onda daj malo grožđane vode. U svemu im treba pristupati s odmerenom predusretljivošću i tobože im ispunjavati želje. Pođi odmah do njih i iskaži im svoje na neki način 'začinjeno' poštovanje. Od sutra bi to mogao da činiš jednom ujutru i jednom naveče."

„Razumeo sam i već krećem da odmah izvršim tvoj nalog", reče Josif i uputi se s kule dole ka onom delu bedema gde je stajala 'orlovska kućica'.

Straže ispred nje podigoše koplja pred njim i zacerekaše se svojim seljačkim licima, jer im je on bio veoma drag. Onda ukloniše tešku drvenu rezu sa vrata i Josif uđe kod dvorske gospode, koja su u praznoj prostoriji kućice sedela na tronošcima povijeni preko trbuha, dok su ruke bili sklopili nad glavama. Pozdravio ih je na uglađen način, ali opet ne onako ceremonijalno kako je svojevremeno video da to radi Hor-vac, pisar velike kapije; naprosto ih je pozdravio u stilu vladajuće mode, podigavši ruku prema njima i izrekavši, uz blagi osmeh, formalnu želju da dožive životni vek Rea.

Čim su ga ugledali, skočiše sa svojih tronožaca i zasuše ga pitanjima i žalbama.

„Ko si ti, mladiću?" – povikaše uglas. „Donosiš li nam dobro ili zlo? Samo kad si došao! Samo kada uopšte neko dolazi! Tvoje ponašanje ukazuje na dobro vaspitanje, po njemu se da zaključiti da u sebi nosiš fino osećanje da je naš položaj nemoguć, nesnosan i neodrživ! Znaš li ti ko smo mi? Jesu li ti to rekli? Ja sam ti knez od Menfea, oblasni grof od Abodua, faraonov glavni inspektor za slatkiše i đakonije, a on ne samo da je iznad prvog pisara njegovog peharničkog stola, nego je i njegov glavni podrumar, pa on njemu dodaje pehar u najsvečanijim i najvećim trenucima i prilikama – pekar nad pekarima, natpeharnik i gospodar grožđa u ukrasu vinove loze! Je li to tebi jasno? Dolaziš li ti nama kao takvima? Možeš li ti sebi da zamisliš kako smo mi živeli – u kućama u vrtu, u kojima je sve bilo obloženo plavim i crvenim kamenom, a spavali smo na perinama, dok su nas odabrane sluge češkale po tabanima? Šta će biti s nama u ovoj jami? Bacili su nas u ovu praznu i pustu prostoriju i tu, iza brave, sedimo još od jutros, i niko se ne brine o nama! Proklet da je Cavi-Re! Ničega, ničega, ničega tu nema! Nemamo ogledala, nemamo britve, nemamo kutijice sa šminkom, nemamo

kupatila, nemamo nužnika, tako da moramo da se uzdržimo od obavljanja nužde, a pri tome se usled uzbuđenja ta potreba još i pojačava, pa otuda trpimo i bolove – mi, glavni pekar i gospodar vinove loze! Je li tvoja duša u stanju da oseti koliko je ovo naše stanje neizmerno nepodnošljivo i nepravedno? Dolaziš li ti da nas oslobodiš i da nas uzdigneš ili samo da vidiš da li je naš jad toliki da veći ne može biti?"

„Visoka gospodo", odgovori Josif, „smirite se! Dolazim vam u dobru, jer kroz mene vam govori kapetan koji će primati vaša naređenja, a kako je moj gospodar dobar, miran čovek, to na osnovu njegovog izbora možete da zaključite i o mojim sopstvenim osećanjima i shvatanjima. Da vas ponovo uzdignem, to ja ne mogu; to može samo faraon, čim vaša nevinost bude utvrđena, a ja sa svoje strane sa svim poštovanjem pretpostavljam da ona postoji i da stoga može biti i dokazana..."

Tu on zastade sa svojim govorom i malo sačeka. Obojica su se zagledala u njegovo lice: jedan s plačevnim, u tugu utonulim ali na svoj način toplim očicama, a drugi s široko razrogačenim staklastim pogledom u kome su se nadmetali laž i strah.

Nije bilo tako kako bi se očekivalo: pekar nije bio poput džaka brašna, a peharnik poput čokota vinove loze. Naprotiv, gojaznost je bila na strani peharnika; on je bio mali i pretilan, a lice mu je između krajeva marame kojom je povezao glavu plamtelo jarkim rumenilom, dok su ispod marame izvirivale njegove jedre, naušnicama-kamenicama nalik na dugmad okićene uši. Po njegovim bucmastim obrazima, koji su sada, na žalost, bili naruženi izraslim dlakama brade, dalo se videti da, obrijani i namazani, uistinu mogu da blistaju od veselosti – kao što ni sadašnja zaprepašćenost i melanholija na licu podrumarevom nisu bili u stanju da sa njega posve odagnaju crtu veselosti. A glavni pekar bio je u poređenju s njim jedan dugajlija povijenih leđa; lice mu je bilo nekako bledo, mada se taj utisak sticao samo u poređenju s njegovim drugom, a i zato što mu je bilo uokvireno kao noć crnom perikom, ispod koje su izvirivale široke zlatne minđuše. Ali na pekarevom licu se nisu mogle prenebreći izrazite opakosti: duguljasti nos mu beše nekako nakrivo nasađen, a i usta mu prema jednoj strani behu nešto ukoso zadebljana i izdužena, tako da su mu s te strane bila nekako ružno oklembešena, dok mu je između obrva bio utisnut izraz nekog tamnog, opakog prokletstva.

No ne treba odmah pomisliti da je Josif različit izraz lica poverenih mu osoba zapazio na takav način da bi se olako opredelio i stao na stranu ozbiljnosti i solidnosti jednoga i isto tako odmah olako bio

odbojan prema fatalnom obeležju drugoga. Njegovo obrazovanje i njegova pobožnost navodili su ga da obeležja obe vrste, i one vesele i one sumnjive vrste, posmatra sa istim sudbinskim poštovanjem; štaviše, to ga je obavezivalo da se prema pojavi kojoj je bilo određeno da bude nosilac one donjosvetske opakosti i problematičnosti odnosi sa još više unutarnje ljubaznosti nego prema čoveku koji je celom svojom pojavom otelovljavao vedrinu i veselost.

Uostalom, lepo izglačana i šarenim pantljikama sa čvorićima bogato izvezena dvorska odeća gospode bila je od puta izgužvana i isprljana; ali zato su obojica još uvek ponosno nosila znamenja svog visokog položaja: peharnik okovratnik od zlatnog Usta vinove loze, a pekar na grudima značku od zlatnog klasja povijenog pod ovalnim sečivom jednog srpa.

„Nisam ja taj koji može ponovo da vas uzdigne", ponovi Josif, „niti je upravnik taj koji to može. Sve što mi možemo da uradimo, to je da, koliko je to moguće, malo ublažimo nevolju koja vas je snašla voljom nekog mračnog usuda, pa vi morate da razumete da je početak već time učinjen što ste u prvim časovima bili lišeni svega. Jer ubuduće nećete biti lišeni barem nekih stvari i to ćete posle potpunog lišavanja svega na što ste navikli prijatnije doživeti nego sve što ste imali dok ste se još mazali prijatnim uljem, a što vam ovo neveselo mesto nikada i nikako ne može pružiti. Vidite sa kakvom dobrom namerom je to bilo učinjeno, gospodine oblasni grofe od Abodua i kneže od Menfea, kada ste privremeno bili lišeni svega. Za manje od jednog sata ovde će biti postavljena dva, mada veoma jednostavna, kreveta. Tronošcima će biti dodata jedna naslonjača koju ćete naizmence koristiti. Staviće vam se na raspolaganje i jedna britva, na žalost samo od kamena, molim unapred da zbog toga ne zamerite, a kapetan ume sam da spravlja veoma dobru šminku za oči, crne boje koja malo prelazi u zelenu, pa će vam on na moju molbu rado dati izvesnu količinu. Što se ogledala tiče, opet je posredi bila dobra namera kada vam ono u prvi mah nije bilo dato, jer je mnogo bolje da vam ono pokaže vaše uređeno lice a ne ovo sadašnje. Vaš sluga, a time mislim na sebe, poseduje jedno bakarno, prilično jasno ogledalo i on će vam ga rado posuditi za vreme vašeg boravka ovde, koji ovako ili onako, može biti samo kratkotrajan. Biće vam prijatno što su okvir i drška oblikovani u znaku života. Nadalje, možete s desne strane kućice svakog dana da se okupate; za što će vam stajati na usluzi dva vojnika stražara, koji će u tu svrhu posebno biti određeni, dok eno tamo s leve strane možete da obavljate svoje telesne potrebe, što je zacelo u ovom času najneophodnije."

„Divno", reče peharnik. „To je u ovom trenutku i s obzirom na okolnosti zaista divno! Mladiću, ti nam dolaziš kao jutarnja zora posle mrkle noći i kao osvežavajuća senka posle žarkog sunca. Živ bio! Zdrav bio! Živio nam! Pozdravlja te gospodar grožđa! Vodi nas na levo!"

„A šta si to mislio", upita pekar, „onim 'ovako ili onako' u vezi sa našim boravkom i onim 'kratkotrajan'?"

„Mislio sam time", odgovori Josif, „'svakako, bezuslovno' ili 'sasvim sigurno'. Time sam mislio nešto sasvim pouzdano."

I on se za ovaj put oprosti od gospode, pri čemu se pred pekarom pokloni sa malo više poštovanja nego pred peharnikom.

Kasnije je za dana dolazio ponovo, donoseći im igru „dama" da se zabave, pa ih upita da li im je prijalo jelo, na što su manje ili više odgovorili sa 'Pa, onako!' i zatražili da im se donese guščije pečenje, a on im obeća da će im doneti nešto slično, neku pečenu vodenu pticu, uz to i nešto poput kolača, kakav naime ovakvo mesto kao što je ovo uopšte može da ponudi. Nadalje im reče da mogu, ako žele, pod stražom, na dvorištu ispred 'orlovske kućice' da koliko ih je volja gađaju u metu i da se kuglaju. Oni mu se svesrdno zahvališe i uz to ga zamoliše da i kapetanu prenese njihovu zahvalnost za ovako blago ophođenje, koje oni sada, posle onakvog potpunog lišavanja svega na početku, doživljavaju kao prijatan nagoveštaj udobnosti, pa su ga, budući da su odmah u njega imali veliko poverenje, zadržavali kod sebe svojim dugim govorima i žalbama koliko god je to bilo moguće, tako danas, tako i narednih dana, tako svaki put kad god bi se pojavio da ih priupita kako su i da li imaju kakve želje – samo što su pri tome, pored sve svoje rečitosti, pokazivali isto toliko bojažljive uzdržanosti i zatvorenosti u pogledu razloga svog boravka ovde kao i upravnik zatvora prilikom svog prvog obaveštavanja o njima.

Uglavnom su patili zbog svojih prestupničkih imena, odnosno imena koja su im nadenuta kao prestupnicima, pa nisu mogli dovoljno usrdno da ga mole da nipošto ne veruje da su to u bilo kom smislu njihova prava imena.

„Veoma je obzirno od tebe, Usarsife, dragi mladiću", rekoše oni, „da nas ti ne oslovljavaš onim besmislenim imenima koja su nam prikačili i pod kojima su nas bacili u ovu tamnicu. Ali nije dovoljno to što ih ne prevaljuješ preko svojih usta, nego i u sebi i za sebe ne smeš tako da nas zoveš; štaviše, ti moraš da budeš uveren da mi nemamo tako nepristojna imena, već da imamo imena koja su po svom značenju sasvim suprotna ovima. Već bi nam to bilo od velike pomoći, pošto nas onespokojava opasnost da ova naopaka imena,

zapisana neizbrisivim tušem u našim papirima i u našim parničkim spisima pismom istine, polako ne postanu istina, pa da nam to onda za sva vremena budu jedina imena!"

„Pustite to, visoka gospodo", odgovori Josif, „proći će to, jer u osnovi se radi o nameri da vas se poštedi, pa su vam u tom smislu u ovim privremenim prilikama i dali ova imena kako ne bi pala ljaga na vaša prava imena u spisu istine. Tako vi na neki način i niste oni koji stoje u papirima i spisima optužnice i gotovo da i niste ti koji sede ovde, nego su to 'Mrski Bogu' i 'Talog Tebe' koji ovde podnose vaše nevolje, a ne vi."

„Eh, ta mi smo ti koji ih podnose, iako inkognito", jadali su se neutešeni njegovim rečima, „a ti nas u svojoj blagosti oslovljavaš nizom lepih titula i počasti kojima smo na dvoru bili zasuti, kao: preuzvišeni knez od Menfea, knez od hleba i preuzvišeni gospodine, veliki majstore ceđenja grožđanog soka, eto, takvim titulama nas ti oslovljavaš u svojoj ljubaznosti. Ali znaj, ako to još ne znaš, da su nas lišili svih tih titula pre nego što su nas doveli u ovaj zatvor i da ti mi praktično tu stojimo sasma goli, baš onako goli kao kada nas vojnici posipaju vodom s desne strane kućice – nama sada od svih tih imena i titula više ništa nije ostalo nego samo 'Ološ' i 'Mrzak Bogu' – a to je strašno!"

I oni zaplakaše.

„Kako je to samo moguće", upita Josif, pri čemu je gledao u stranu, kao što je to činio kapetan kada ga je smotreno obaveštavao o iznenadnim događajima, „kako je to samo moguće i kako se to, za ime sveta, moglo desiti da se faraon na vas razgoropadi poput nekog gornjoegipatskog leoparda i poput podivljalog mora i da njegovo srce uzvitla peščanu oluju visoku poput bregova na istoku, tako da ste preko noći lišeni svojih položaja i časti i dopremljeni ovamo kod nas u zatvor sa belegom sumnjivosti?"

„Muve", jecao je peharnik.

„Komadići krede", oglasi se vrhovni pekar.

I pri tome su takođe dosta zastrašeno gledali u stranu, svaki u drugom pravcu. Ali u kućici nije bilo mnogo prostora za izmicanje, pogotovo ne za tri para očiju, pa su se pogledi i nehotice susretali i brzo razilazili da bi se opet nehotice susreli sa drugima – bila je to mučna igra koju je Josif hteo da okonča svojim odlaskom, pošto je video da od njih više neće moći izvući više od 'muve' i 'komadići krede'. Ali oni ne htedoše da ga puste, nego su ga zadržavali govorima kojima su želeli da ga ubede u neodrživost sumnje u njihovu

krivicu koja je pala na njih, kao i u besmislenost toga da treba da se zovu Mesedsu-Re i Bin-em-Veze.

„A sad te molim, predobri mladiću iz Hanana, dragi Ibrime", reče peharnik. „Slušaj i vidi kako bi to bilo moguće i kako bih ja, 'Dobar i veseo u Tebi', mogao imati neke veze sa takvom stvari? To je besmisleno i protivreči svakom redu; da se radi o kleveti i nesporazumu, pa to očevidno proizlazi iz suštine same stvari. Ja sam nadzornik životodavne loze i nosim lozov štap pred faraonom kada on polazi na svečani ručak, na kojem teče Ozirisova krv. Ja sam izvikivač koji izvikuje 'živio', 'na zdravlje' i 'sretno bilo' i pri tome mašem štapom iznad glave. Ja sam čovek venca, venca oko glave, venca oko penušavog pehara! Pogledaj mi obraze, sada kada su glatko izbrijani, mada jeftinim brijačem! Nisu li nalik na jedra zrna grožđa kada sunce u njima priprema sveti sok? Ja živim i izvikujući 'u zdravlje' i 'živio' ja izražavam želju da i drugi žive! Izgledam li ja kao neko ko bi hteo da uzme meru Bogu, da mu izmeri mere za kovčeg? Ličim li ja na magarca Setovog? Ta se životinja ne preže sa volom u plug, ne meša se vuna sa lanom u haljini, vinova loza ne donosi smokve, a što ne pristaje jedno uz drugo, to naprosto onda ne ide na ovom svetu! Molim te, prosudi po svom zdravom razumu koji poznaje ono što jeste i ono što mu je suprotstavljeno, i jedno i ono sasvim drugo, i moguće i nemoguće – prosudi da li ja mogu imati udela u toj krivici i da li mogu biti kriv za ono u čemu nisam sudelovao!"

„Vidim", reče potom knez Mersu-Re, vrhovni pekar, gledajući pri tome u stranu, „da su reči oblasnog grofa na tebe, čoveče iz Cahija, obdareni mladiću, ostavile utisak, jer su one ubedljive, pa tvoj sud neminovno mora ispasti u njegovu korist. Zato se i ja sada, uzdajući se u tvoju pravednost, obraćam tebi, uveren da nećeš izneveriti razum koji vlada svetom kada budeš sudio o mom slučaju. Pošto uviđaš da je ta sumnja koja je pala na nas plemenite nespojiva sa svetošću natpeharničke službe, to ćeš se zacelo složiti da je ona isto tako, da ne kažem pogotovo, nespojiva sa svetošću mog zvanja, čija je svetost po mogućstvu još veća. Ona je najstarija, najranija, najpobožnija – možda još i postoji neka viša, ali dublja nikako. Ona je jedno čudo, jer je svaka stvar jedno čudo uz koje ide ime koje je od nje izvedeno: ona je sveta i najsvetija svetost! Ona je jedna špilja i provalija u koju se teraju svinje da se žrtvuju, pa se onda ozgo bacaju baklje radi održavanja pravatre koja tamo gori da bi se razvila topla plodonosna nagonska snaga. Zato ja nosim baklju ispred faraona i ne vitlam njome iznad glave, nego je nosim ozbiljno i svešteno ispred sebe i ispred njega kada polazi ka trpezi da se založi mesom pokopanog Boga, koji odozdo, iz zakletvom obremenjene dubine, izranja u

susret srpu.”

Tu se pekar uplaši i njegove razrogačene oči se u jedan mah još više povukoše u stranu, tako da su stajale sasvim u uglovima, jedno u spoljnjem a drugo u unutrašnjem uglu. Njemu se često dešavalo da se uplaši sopstvenih reči i da onda pokušava da ih povuče ili ublaži, ali bi se pri tome samo još više zaplitao. Jer njegove reči behu upravljene ka dubini, a on nije umeo da ih usmeri u drugom pravcu.

„Oprosti, nisam hteo to da kažem”, započe on ponovo. „Nisam to hteo tako da kažem i usrdno se nadam da me nisi pogrešno razumeo, pametni dečače, čijem se zdravom razumu obraćamo da vidi našu nevinost. Ja, eto, govorim, ali kada promislim šta sam rekao, onda počinjem da se pribojavam da bi moje reči mogle da ti zazvuče tako kao da sumnji koja je pala na mene hoću da suprotstavim svetost koja je toliko velika i duboka da već deluje malo sumnjivo, pa otuda više i nije u stanju da suzbije sumnju koja je pala na mene. Molim te, saberi sav svoj razum i nemoj dopustiti da te zavede mišljenje da prevelika snaga jednog dokaza može da ga obesnaži kao dokaz i čak i da dovede do toga da postiže suprotno dejstvo! Pogledaj me – iako ja ne gledam u tebe, nego se ogledam za svojim dokazima. Ja da sam kriv? Ja da sam upetljan u takvu stvar? Ta zar ja nisam glavni nadzornik hleba, sluga Majke koja s bakljom u ruci uokolo traži kćer, sluga One koja donosi plod, koja daje sve, koja daje toplinu, One koja je odbila opojnu krv i pretpostavila joj čorbu od brašna, One koja je ljudima donela seme pšenice i seme ječma i koja je prva povijenim plugom zaorala brazdu kako bi sa blažom hranom, i pomoću blaže hrane, bili stvoreni blaži običaji, jer su ljudi do tada jeli lukovice od šaša ili čak proždirali jedan drugog? Njoj ja pripadam i Njoj sam posvećen, Njoj koja na guvnu vetrom odvaja zrnevlje od pleve i razlučuje časno od nečasnoga, Njoj, zakonodavki, koja zasniva pravo i kažnjava samovolju. Razmisli sada na osnovu svega ovoga i prosudi po svom zdravom razumu da li sam se mogao upustiti u jednu tako mračnu stvar! Izreći svoj sud na osnovu te besmislice koja se ne sastoji toliko u tome da je stvar mračna, jer i pravo je, kao i hleb, stvar mraka, te je vezano za nedra koja su dole, tamo gde prebiva boginja osvete, tako da bi se sveti zakon mogao nazvati psetom boginje, i to utoliko pre što je pseto stvarno njena sveta životinja, pa bi se, sa tog stanovišta, i mene, budući da sam i ja posvećen, moglo nazvati psetom…”

Tu se ponovo strašno uplaši i okrete očima na drugu stranu, uveravajući Josifa da nije hteo to da kaže ili barem nije to hteo tako da kaže. Ali Josif zamoli obojicu, nastojeći da ih umiri, da se ne uzbuđuju i da se zbog njega ne trude toliko i da ne obleću toliko oko njega.

Ume on to da ceni, reče, štaviše, on se oseća počašćenim time što su mu izložili svoju stvar ili ako ne baš stvara ono razloge zbog čega to nije mogla biti njihova stvar. Ali još je manje njegova stvar da im bude sudija, jer je on određen da im bude samo na usluzi, da ih priupita za njihove želje i zapovesti, onako kako su to oni navikli. Naravno, oni su navikli da te želje budu i izvršene, a što on, na žalost, u većini slučajeva nije u mogućnosti da učini. Ali barem napola im je omogućeno da im ovde bude onako kako su oni navikli da im bude. I on ih još upita da li će mu učiniti zadovoljstvo da mu kažu još neku svoju želju, pa da onda krene.

Ne, rekoše tužno, ne pada im ništa posebno na um; a i kako da im nešto padne na um kada znaju da bi to bilo posve uzalud. Ah, ali zašto toliko žuri i već hoće da ih napusti! Neka im radije kaže šta misli koliko će se dugo još otegnuti istraga o njihovoj stvari i koliko će dugo još morati da čame u ovoj rupi.

On bi im to odmah otvoreno rekao, odgovori on, samo kada bi to znao. Ali on to, što je i razumljivo, ne zna, pa može samo da pretpostavlja: da će, naime, do kraja i do neobaveznog ishoda, sve u svemu sva je prilika, cela stvar potrajati najviše trideset a najmanje deset dana, da bi se, dakle, u tom rasponu njihova sudbina mogla odlučiti.

„Ah, toliko dugo!” – zakuka peharnik.

„Ah, tako kratko!” – povika pekar, ali se odmah strašno uplaši zbog svog usklika, pa stade da uverava da je i on hteo da kaže „tako dugo!”. Ali peharnik razmisli i primeti da Josifova računica i pretpostavka odista imaju osnova; jer za trideset i sedam i tri dana, računajući od dana kada su stigli ovamo, biće faraonov lep rođendan, a to je, kao što je poznato, dan milosti i suda, na koji će i za njih, s mnogo verovatnoće, pasti odluka.

„Ja to nisam znao i nisam imao u vidu”, odgovori Josif, „i svoju računicu nisam zasnovao na tome, nego mi je to naprosto tako sinulo. No pošto se sada ispostavilo da baš u to vreme pada faraonov veliki rođendan, onda po tome zacelo možete da vidite da ono što sam rekao već počinje da se ostvaruje.”

O crvu koji bode

Rekavši to, on pođe klimajući glavom zbog dvojice poverenih mu štićenika i njihove 'stvari', s kojom je već tada bio više upoznat nego što je to smeo da pokaže. Jer niko u obe zemlje nije smeo da se usudi da pokaže kako o tome zna više nego što se smatralo da je od koristi po ljude; a ipak se nije moglo sprečiti da se o ovoj opasnoj stvari, ma koliko da je odozgo strogo obavijana koprenom opisivanja i zabašurivanja pričama o 'muvama' i 'komadićima krede' i izvrtanja imena, tako da su u novom obliku kao 'Mrzak Bogu' i 'Ološ Vezeta' gotovo postala neprepoznatljiva, ubrzo, uzduž i popreko po celom carstvu, govorkalo, pa je svako, ma koliko da se i služio propisanim izrazima za to, za kratko vreme znao šta se krije iza tih umanjivanja i ulepšavanja: jedan događaj koji pored sve svoje jezovitosti nije bio lišen neke svoje draži, da ne kažemo svečanog obeležja, pošto se doimao kao neko ponavljanje i vraćanje, ukratko, kao ponovno oživljavanje jednog u pradavno vreme zasnovanog i iz pradavnog vremena poznatog zbivanja.

Otvoreno i bez uvijanja rečeno, hteli su faraonu da dođu glave – i to iako su dani njegovog Veličanstva starog Boga očevidno već bili izbrojani, pa, kao što se zna, sklonost Njegova veličanstva da se ponovo sjedini sa suncem nikako nije mogla biti onemogućena ni obredima čarobnjaka i učenih poznavalaca ljudskog tela iz kuće knjiga, ni voljom Ištare koju je Njegovom veličanstvu u svojoj zabrinutosti poslao brat i šurak sa Eufrata, Tušrata, kralj zemlje Hanigalbat ili Mitani. Ali to što je Veliki dom, Si-Re, Sin sunca i gospodar dijadema, Neb-ma-Re-Amenhotpe, bio star i bolestan, tako da je s teškom mukom još dolazio do vazduha, to nije bio razlog da se protiv njega nešto ne preduzme, nego je, ako se htelo, to upravo bio dobar razlog za to, ma koliko da je ceo poduhvat, prirodno, bio jeziv.

Bilo je, naime, opštepoznato da je na samom početku sam Re, bog sunca, bio kralj obe zemlje ili štaviše vladar na zemlji i nad svim ljudima i da je njima vladao u najuzvišenijem sjaju blagoslova sve dok je bio u mladim godinama, u godinama pune muževnosti i

pozne muževnosti, pa štaviše još i zamašno razdoblje, naime sve do u doba kada je zašao u godine početne i znatne starosti. Tek kada je bio veoma ostario i kada su veličanstvo ovog Boga ophrvale zdravstvene tegobe i staračka onemoćalost, mada na neki poseban način, on je smatrao primerenim da se odrekne zemlje i zemaljskih stvari i da se povuče u gornje carstvo. Jer, postepeno su mu se kosti pretvorile u srebro, meso u zlato, a kosa u pravi lazur, tako da je postao veoma lep primerak staračke okoštalosti, koji je, međutim, ipak patio od svakojakih nevolja i boleština protiv kojih su sami bogovi nastojali da pronađu hiljadu lekovitih sredstava, ali je sve bilo uzalud, jer protiv posrebrivanja, pozlaćivanja i okoštavanja u tako dubokoj starosti nema leka. Ali čak i u takvim okolnostima ostareli Re je još uvek zadržao zemaljsku vlast u svojim rukama, iako je s obzirom na svoju staračku onemoćalost morao da zapazi da je ova uokolo počela sve više da slabi, tako da je sve više maha uzimala razuzdanost, štaviše, da se sve više šire bezobrazluk i drskost.

Pogotovo je Izida, velika vladarka ostrva, Ezeta, lukavija od milion stvorenja, tada smatrala da je kucnuo njen čas. Njeno znanje obuhvatalo je nebo i zemlju, kao i znanje samoga Rea, prestarelog kralja. Samo jednu stvar nije znala, pa nije ni mogla njome da raspolaže, a to ju je onemogućavalo da dođe u posed potpunog znanja: nije, naime, znala poslednje i tajno ime Rea, ono najvažnije ime, jer se poznavanjem tog imena stiče moć nad njim. On je, naime, imao mnogo imena koja su redom postajala sve tajnija, ali ipak nisu mogla da ostanu nedokučiva i da ostanu neotkrivena. Samo ono poslednje i najmoćnije nikako i ni na koji način nije hteo da oda jer bi onaj kome bi ga rekao mogao da ga savlada i da ga zanavek nadjača i podredi sebi snagom najvišeg znanja.

Zbog toga je Ezeta smislila i stvorila jednog crva bodljara koji će ubosti Rea u zlatno meso, da bi ga onda nesnosni bolovi, izazvani ubodom, kojih će jedino i samo stvoriteljka crva moći da ga oslobodi nagnali da velikoj Ezeti oda svoje ime. Ono što je ona smislila, to bi i ostvareno. Staroga Rea je ubo crv i pod prisilom bolova od uboda nije mu ništa drugo preostalo nego da jedno za drugim otkrije svoja tajna imena, nadajući se pri tome da će se boginja zadovoljiti jednim od njegovih već veoma tajnih imena. Ali se to ne desi, već je bila usela na njega sve dok joj nije kazao i svoje najtajnije ime, pa tako njena moć nad njim snagom znanja, odnosno otkrića tajnog imena postade potpuna. Posle toga je više ništa nije stajalo da ga izleči od uboda, ali se on oporavljao slabo samo u granicama u kojima jedno tako staro stvorenje još može da se oporavi, pa se zato ubrzo potom odluči da se povuče u miran starački život na nebesima.

Toliko nam kazuje prapredanje koje je bilo poznato svakom detetu u Kemeu, a koje je govorilo u prilog tome da protiv faraona treba nešto preduzeti, pošto je njegovo stanje u tolikoj meri podsećalo na stanje onog umornog Boga da se gotovo činilo istovetnim. No, jedna osoba je taj drevni događaj posebno i sasvim lično primila k srcu; bila je to izvesna članica faraonove kuće žena, tog zatvorenog i dobro čuvanog paviljona, dograđenog uz palatu Merimat, u koji je on još uvek ponekad zalazio nošen u nosiljci, naravno samo zato da jednu ili drugu od tamo čuvanih milosnica počeše po podbradku, da je možda pobedi u igri od trideset polja i da se pri tome razgali u mirišljavom prisustvu ostalih milosnica, u njihovom plesu, njihovoj pesmi i svirci na harfi. Često bi se razonodio i odigrao partiju „dame" baš sa onom koja je priču o Izidi i Reu u tolikoj meri doživela kao nešto što se nje lično tiče da ju je zavela i navela da naumi da je oživotvori. Nijedna priča, ma koliko da je i upoznata sa svim pojedinostima ove dogodovštine, ne navodi njeno ime. Ono je izbrisano i izbačeno iz sveg predanja; njega prekriva tama večnog zaborava. A ipak je ta žena nekada bila jedna od istaknutih milosnica ljubimica faraonovih i ona mu je dvanaest ili trinaest godina ranije, kada je ovaj još tu i tamo osećao želju da je obleži, rodila jednog sina po imenu Noferka-Ptah – to je ime sačuvano – koji je kao božanski izdanak dobio izvanredno obrazovanje, dok je ona, milosnica ljubimica, zbog njega stekla pravo da nosi kapu sa orlušicom, ne baš onakvu kao Teja, velika kraljevska supruga, ali u svakom slučaju zlatnu kapu sa orlušicom. To i njena materinska slabost prema Noferki-Ptahu, božanskom semenu, bilo je kobno po ovu ženu. Kapa ju je, naime, zavela da sebe vidi kao lukavu i prepredenu Ezet, pa se u na taj način unapred određeni tok misli onda još umešala majmunska ljubav prema njenom dragom polucvetiću, tako da je u svojoj maloj, ali povodljivoj i drevnom prapričom smušenoj glavi odlučila da tako udesi stvar da faraona ubode crv, da izazove prevrat na dvoru i namesto boléšljivog Hora Amenhotepa, rođenog naslednog sunca, na presto obe zemlje dovede plod sopstvenih nedara, Noferka-Ptaha.

Pripreme za udar sa ciljem da se obori dinastija, začne novo doba i ona, milosnica ljubimica, koja se nigde ne pominje imenom, uzdigne u čast Boginje-Majke, bile su stvarno već veoma daleko odmakle. Faraonova kuća žena bila je tajno leglo zaverenika, ali posredstvom nekoliko haremskih činovnika i oficira straže na kapiji, koji su žudeli za novim stvarima, bila je uspostavljena veza, s jedne strane, sa samom palatom, gde je izvestan broj prijatelja, i to delom na veoma visokim položajima, kao prvi kočijaš kraljevih kola, upravitelj Božje ostave s voćem, starešina žandarma, nadzornik

stada goveda, vrhovni nastojnik riznice gospodara obeju zemalja i drugi, bio pridobijen za ovaj poduhvat, i, s druge strane, sa spoljnim svetom prestonice, i to na taj način što je preko žena onih oficira muška rodbina faraonovih milosnica bila uvučena u zaveru i podgovorena da opakim rečima podbunjuje žitelje Vezea protiv starog Rea koji se sastojao samo još od zlata, srebra i lazura.

Sve u svemu, bilo je sedamdeset i dva zaverenika koji su tajno radili na ovom planu, jedna brojka puna predodređenog značenja i obećanja; jer broj zaverenika koji je nekada sa crvenim Setom namamio Usira u kovčeg iznosio je sedamdeset i dva, a i ovi su opet imali svojih dobrih kosmičkih razloga da ih ne bude ni više ni manje nego sedamdeset i dva. Naime, toliko je petodnevnih nedelja koje sačinjavaju onih tri stotine šezdeset dana jedne godine, ne računajući prestupne dane, a sedamdeset i dva dana, takođe broji sušna petina godine, kada merač vodostaja pokazuje najniže stanje Hranitelja i Bog silazi u svoj grob. Dakle, gde god da se u svetu kuje neka zavera, uobičajeno je i nužno da broj zaverenika iznosi sedamdeset i dva. A kada zavera ne uspe, onda se može smatrati sigurnim da bi, da se nije pridržavala toga broja, doživela još i mnogo gori kraj.

Ova zavera o kojoj je sada reč, iako je bila nadahnuta najboljim uzorom i mada su sve pripreme bile obavljene sa najvećom smotrenošću, ipak nije uspela. Nastojniku odeljenja sa pomastima bilo je čak uspelo da potajno iznese jedan čarobnjački spis iz faraonove biblioteke i da po njegovim uputstvima napravi neke male voštane figure koje su, prokrijumčarene na razne strane, svojim magičnim dejstvom, izazivanjem zbrke i opsene, trebalo da pripomognu ostvarenju celog poduhvata. Bilo je odlučeno da se faraonu stavi nešto u hleb ili vino, ili oboje istovremeno, pa da se onda zbrka koja bi pri tome nastala iskoristi za prevratnički udar u palati, koji bi, zajedno sa pobunom u gradu, na drugoj strani, doveo do proglašenja novog doba i do ustoličenja malog kopileta Noferka-Ptaha na prestolu obe zemlje. Ali onda je sve otkriveno. Bilo da se neko od sedamdesetdvojice u poslednjem trenutku predomislio i ponadao većoj dobiti za sebe i svoju karijeru i za lepotu ukrasnih slika u svom grobu ako se bude opredelio za vernost, bilo da je neki policijski doušnik u samom početku uspeo da se uvuče u njihove redove i prisustvuje dogovaranjima, tek spisak zaverenika, dosta mučan za čitanje, pošto se među njima nalazio ceo niz stvarno iskrenih prijatelja Boga i povlašćenih posetilaca jutarnje odaje, dospeo je u faraonove ruke – uglavnom je to bio tačan spisak, iako nije bio lišen nekih pojedinačnih omaški i zamena ličnosti, – pa su i protivmere bile u tišini, brzo i odlučno sprovedene. Izidu iz kuće žena su evnusi

odmah zadavili, njen sinčić je proteran u najudaljeniji predeo Nubije, a dok se sastajao tajni odbor da ispita celu stvar i svaku pojedinačnu krivicu, otkriveni zaverenici su pod opštom oznakom ‘ološ zemlje’ i uz to još i uz surovo unakažavanje njihovih ličnih imena nestali po raznim zatvorima, gde su u uslovima na koje nisu bili navikli čekali kakva će ih sudbina zadesiti.

Tako su onda i faraonov vrhovni pekar i peharnik dospeli u zatvor, u kojem je i Josif bio zatočen.

Josif pomaže kao tumač snova

Pošto su tako tu presedeli trideset i sedam dana, za kojih je Josif obično ujutru dolazio da ih obiđe i da upita kako su spavali i da li imaju neke želje, on gospodu ovog jutra zateče u raspoloženju koje bi se moglo opisati rečima uzbuđenost, potištenost i povređenost u jedan mah. Već su bili počeli da se navikavaju na krajnje jednostavne uslove i bili su prestali da jadikuju; jer nije baš neophodno da čovek živi onako kako su oni do tada živeli, između plavog i zelenog kamenja, okruženi slugama koji im češkaju tabane, pošto na kraju krajeva može sasvim lepo da se živi sa mestom za kupanje s desne i nužnikom sa leve strane, a pogotovo ako uz to još postoji mogućnost da se razonodi gađanjem u metu i kuglanjem kao nekom vrstom zamene za uobičajeni gospodski vid zabave – odlazak u lov na ptice. Međutim, danas su se opet pokazali u svojoj razmaženosti, pa počeše odmah, čim je Josif ušao kod njih, sa svojim starim gorkim jadanjem i kukanjem kako su i pored svega ipak lišeni svega, pa čak i onog najneophodnijeg, i kako im se ovaj njihov život ovde, ma koliko da su se pošteno trudili da mu se prilagode, ipak čini kao pravi pasji život.

Sanjali su noćas, odgovoriše na Josifovo saosećajno pitanje obojica istovremeno, i to svaki od njih svoj san; bili su to sni najrečitije živosti, u najvećoj meri upečatljivi, nezaboravni i sasvim osobenog izraza, pravi dubokoumni snovi sa znakom ‘shvati me valjano’ na čelu, dakle snovi koji su naprosto vapili za tumačenjem. Kod kuće bi sada svaki imao svog sopstvenog tumača snova, iskusne stručnjake, za svakojake čudesne tvorevine noći, s očima za svaku pojedinost nekog priviđenja, opremljene uz to najboljim katalogom snova i tumačenjima snova vavilonskog kao i domaćeg porekla, u koje su morali samo da zagledaju ukoliko sami kojim slučajem ne bi znali šta i kako da urade pa da objasne smisao sna. U slučaju potrebe, u onim gotovo nerešivim i do tada nepoznatim slučajevima, gospoda bi mogla da sazovu veće proroka iz hrama i učenih ljudi, znalaca spisa, kojima bi ujedinjenim snagama sigurno uspelo da razreše stvar. Ukratko, u svakom slučaju bili bi brzo, pouzdano i gospodski usluženi. A šta da rade sada i ovde? Eto, obojica su, dakle, sanjali, svaki je usnio svoj poseban, upadljivo naglašen i osobeno začinjen san koji

im ispunjava dušu, a ovde, u ovoj prokletoj rupi, nema nikoga ko bi im protumačio te njihove snove i uslužio ih onako kako su bili navikli. To im veoma teško pada, teže nego to što su im uskraćeni perine, guščije pečenje i lov na ptice, pa im upravo to pokazuje koliko je taj njihov položaj sa svim tim lišavanjima nepodnošljiv, tako da im naprosto dođe da plaču.

Josif ih je slušao i pri tome malo napućio usne.

„Gospodo", reče on, „ako za početak može da vam bude neka uteha da neko saoseća sa vašim jadom, onda, evo, u meni imate nekoga ko sa vama saoseća! Uostalom, tome što vam nedostaje, što vas toliko tišti i vređa, tome bi se u svakom slučaju moglo naći leka! Ja sam određen za vašeg slugu i opsluživača, te sam takoreći tu za sve vaše potrebe, pa zašto najzad ne i za snove? Nisam baš sasvim neuk na tom području i mogu da se pohvalim izvesim porodičnim odnosom prema snovima – nemojte me pogrešno shvatiti, uzmite to onako kako jeste, jer se u mojoj porodici i u mom plemenu svagda mnogo i dubokoumno sanjalo. Moj otac, kralj stada, usnio je na jednom mestu, na putovanju, san prvog reda, naime san koji je celo njegovo biće zauvek obavio svojevrsnim dostojanstvom, pa je bilo izvanredno zadovoljstvo slušati ga kako priča taj svoj san. A i ja sam u mom pređašnjem životu imao toliko posla sa snovima da su mi braća nadenuli nadimak koji je na dobroćudan način aludirao na to moje svojstvo. Vi ste se već toliko izveštili u tome da budete zadovoljni onim što vam se daje – kako bi bilo da se i u vezi sa ovom stvari zadovoljite sa mnom, tj. da mi ispričate svoje snove, pa da ja onda pokušam da vam ih protumačim?"

„Da, nego kako!" – uskliknuše oni. „U redu je. Ti si ljubazan mladić i umeš na neki svoj poseban način da gledaš u daljinu tim svojim zgodnim, štaviše lepim očima dok govoriš o snovima, pa nam se nekako čini da možemo da imamo poverenja u tebe i u tvoju sposobnost da nam pomogneš. Samo, pri tome valja imati na umu da su to ipak dve stvari: *sanjati* je jedno, a *tumačiti snove* je nešto sasvim drugo!"

„Ne govorite tako", odgovori im on. „Nipošto i nikako ne bi trebalo tako da govorite! Snevanje na neki način ipak čini jednu zaokruženu celinu u kojoj sam san i njegovo tumačenje idu jedno s drugim, te su snevač i tumač samo prividno dve stvari i to nezamenljive stvari, a u stvari su zamenljive i zapravo su jedno te isto, jer oni zajedno čine jednu celinu. Onaj ko sanja, taj i tumači, a ko hoće da tumači, taj mora i da je snevao. Vi ste živeli u veoma raskošnim uslovima uz nepotrebnu razdeobu poslova, gospodine kneže od hleba i preuzvišeni natpeharniče, tako da ste sanjali svoje snove, ali

ste njihovo tumačenje prepuštali svojim kućnim prorocima. No, u osnovi i po prirodi stvari, svaki čovek je tumač svoga sna, a samo se iz otmenosti obraća drugima da mu ga oni protumače. Odaću vam tajnu snevanja: tumačenje je starije od sna i kada sanjamo, onda sanjamo na osnovu već postojećeg tumačenja. Kako bi se inače moglo objasniti da čovek sasvim dobro zna kada mu tumač pogrešno tumači san i onda uzvikne: 'Nosi se, bezveznjače! Naći ću drugog tumača koji će mi po istini tumačiti!' E pa, pokušajte sa mnom i ako budem govorio bezvezne stvari i ne budem tumačio u skladu sa vašim znanjem, onda me ispsujte i nagrdite i poterajte odavde!"

„Ja neću da pričam", reče vrhovni pekar. „Ja sam navikao na bolje i radije ću da se odreknem toga, kao što ovde moram manje više da se odričem svih stvari, pa onda neka to tako bude i u ovoj stvari, jer bolje mi je to nego da tebe nepozvanog uzmem za tumača snova!"

„A ja hoću", reče peharnik, „jer mi je toliko stalo do tumačenja da sam spreman da se zadovoljim prvim koji se ponudi da to učini, pogotovo kada je uz to još obdaren sposobnošću da tako vidi i tumači stvari da to u čoveku pothranjuje nade, a pri tome povrh svega još pokazuje da prema snovima neguje, da tako kažemo, neki porodični odnos. Spremi se, mladiću, da me saslušaš i da onda tumačiš, ali se dobro saberi, kao što i ja moram da se saberem da bih za moj san našao prave reči i tako mu svojom pričom sačuvao živopisnost. Jer, moram da kažem da je to bio izuzetno živ i jasan san i tako izuzetnog sklopa da se ni s čim ne može uporediti – a poznato je, na žalost, da takav san umemo da zapletemo u reči, tako da na kraju ostaje samo još jedna mumija i suvoparna slika od onoga što je taj san bio kada smo ga snivali i kada je još sav bujao, cvetao i donosio plodove poput čokota vinove loze, onakvog čokota vinove loze kakav je stajao preda mnom u tom mom snu, koji sam ovim, evo, već počeo da pripovedam. Naime, sanjao sam da sam sa faraonom u njegovom vinogradu, i to u senci njegovog vinograda, gde se moj gospodar odmarao. A preda mnom je bio jedan čokot, još ga uvek vidim, bio je to neki naročiti čokot i imao je tri loze. Treba da me dobro razumeš: čokot se zeleneo i imao je lišće poput ljudskih ruku; ali mada je na čokotu visilo puno grožđa, ovaj još uvek nije procvetao i nije donosio ploda, nego se to zbivalo na moje oči u snu. Jer, gle: on poče na moje oči da raste i da cveta, pri čemu je između lišća počeo da tera ljupke čupke cvatova, dok su njegove tri loze izbacivale grozdove koji su naočigled sazrevali brzinom vetra, pa njihove purpurne bobice postadoše jedre kao moji obrazi i nabubriše kao nijedni drugi naokolo. To me silno obradovalo i ja desnom rukom ubrah grožđe, jer sam u levoj držao faraonov pehar koji je napola bio napunjen rashlađenom vodom. U

taj pehar sam iscedio sok bobica, pri čemu sam se, čini mi se, prisetio da nam ti, mladiću, ponekad nalivaš malo grožđanog soka u vodu kada zatražimo vina, pa ja, dakle, dadoh pehar faraonu u ruku. I to je bilo sve", završi on nekako malodušno, kao da je bio obeshrabren i razočaran svojim rečima.

„To nije malo", uzvrati Josif, otvarajući oči koje je bio sklopio dok ga je slušao sav se pretvorivši u uho. „Tu je bio pehar, i u njemu je bilo bistre vode, i ti si svojom rukom u nj iscedio sok bobica sa čokota od tri loze, pa si ga onda dao gospodaru kruna. To je bio čist napitak i u njemu nije bilo muva. Treba li da ti dalje tumačim?"

„Da, tumači!" – povika ovaj. „Ne mogu to da dočekam."

„Evo značenja tog tvog sna", reče Josif. „Tri loze, to su tri dana. Za tri dana ćeš primiti vodu života i faraon će te uzdići i skinuti sa tebe sramno ime, tako da ćeš se opet kao ranije zvati 'Pravedan u Tebi' i vratiće te u raniju službu, a to znači da ćeš mu ti na pređašnji način kao kada si bio njegov peharnik, u ruku davati pehar. I to je sve."

„Izvrsno", uskliknu debeli. „To je ljupko, izvrsno, primerno tumačenje i ono me obradovalo kao nijedno drugo u životu, a ti si, slatki mladiću, time mojoj duši ukazao neizrecivu uslugu. Tri loze – tri dana! Kako ti to samo lako i kao od šale izgovaraš, pametni mladiću! – I ponovo 'Častan u Tebi', i to na pređašnji način, i ponovo faraonov prijatelj! Hvala ti, mili moj, mnogo ti hvala, svesrdno ti zahvaljujem."

I on sede i zaplaka od radosti.

A Josif mu reče: „Oblasni kneže od Abodua, Nefer-em-Veze! Ja sam ti prorekao sudbinu na osnovu tvog sna – to nije bilo teško i rado je učinjeno. Radujem se što sam tvoj san mogao da protumačim na ovako blagotvoran način. Uskoro ćeš biti okružen svojom čeljadi, a ja sam ti u ovoj teskobi prvi koji ti na ovom čestita. Bio sam vaš sluga i poslužitelj tokom trideset i sedam dana i biću to još tri dana po naređenju kapetanovom, što znači da ću vas za to vreme pitati za vaše želje, nastojeći da vam boravak barem donekle učinim ugodnim, u meri u kojoj to ovdašnje prilike i okolnosti dozvoljavaju. Ulazio sam kod vas, u 'orlovsku kućicu', ujutru i uveče, i bio sam vam poput anđela Božjeg, ako smem tako da se izrazim, u čije ste grudi mogli da izlivate svoju bol, a on vas je tešio zbog neobične sudbine koja vas je snašla. Ali za mene baš niste mnogo marili. A ni ja nisam rođen za ovu rupu, niti sam je ja sebi izabrao za boravište, nego sam ovamo dospeo ni sam ne znam kako, i zatvoren kao kraljevski rob i sužanj za krivicu koja je pred Bogom puka kleveta. Vama je duša bila

prepuna sopstvenog jada a da biste mogli da imate sluha i osećanja i za moj jad. Ali me nemoj zaboraviti, a ni usluge koje sam ti učinio, oblasni kneže i vrhovni peharniče, nego me se seti kada ponovo budeš uživao u svom sjaju kao pre! Pomeni me pred faraonom i zamoli ga da me milostivo izvede iz ove tamnice, u kojoj se nerado nalazim. Jer, mene su ukrali još kao dečaka iz mog zavičaja i doveli ovamo dole u Egipat, ukrali su me i doveli ovamo dole u ovu jamu – a ja sam ti poput meseca koga je na njegovom putu zadržao neki odvratni duh samo da ne bi u svom sjaju mogao da brodi svojom putanjom ispred bogova, svoje braće. Hoćeš li to učiniti za mene, oblasni kneže i vrhovni peharniče, i pomenuti me tamo na dvoru?"

„Pa naravno da hoću, hiljadu puta kažem da!" – uzviknu debeljko. „Obećavam ti da ću te spomenuti prvom prilikom kada opet budem stajao pred faraonom i svakom sledećom prilikom ću ga na tebe podsetiti ako se desi da to njegov duh ne prihvati odmah! Ta ja bih bio nakot od svinjčeta ako se ne bih tebe setio i ako te ne bih po dobru pominjao, jer to: da li si ti krao ili su tebe ukrali, to je meni svejedno, ima da budeš pomenut, pomenut i pomilovan, ti medeni junošo!"

I on zagrli Josifa i poljubi ga u usta i oba obraza.

„Da sam i ja usnio jedan san", oglasi se dugonja, „na to se ovde izgleda sasvim zaboravilo. Nisam znao, Ibrime, da si ti takav spretan tumač snova, inače ja ono malo pre ne bih odbio tvoje usluge. Sada sam i ja spreman da ti ispričam svoj san, koliko se to rečima da učiniti, a ti ćeš mi ga onda protumačiti. Spremi se da ga saslušaš!"

„Slušam", odgovori Josif.

„To što sam ja usnio", poče pekar, „to ti je, evo, bilo nekako ovako. Sanjao sam – ali, evo, već možeš da vidiš kako se sve to nekako šaljivo odvijalo u mom snu, jer kako sam to ja, knez od Menfea, ja koji zaista nikada nisam turao glavu u pećnicu, kako sam ja to dospeo do toga da kao pekarski momak i raznosač kifli i pereca – ali dosta o tome; tek, idem ti ja tako u snu i nosim na glavi tri košare sa pecivom, poslagane jedna na drugu, bile su to dosta plitke košare i lepo uglavljene jedna u drugu, i u svakoj je bilo svakojakog peciva iz dvorske pekare, a u najgornjoj košari bila su, nepokrivena, naslagana peciva, kolači i pereci, za faraona. U to doleteše ptice raskriljenih krila, podvijenih kandži, isturenih vratova i izbuljenih očiju i silno zagraktaše. I te se ptice stuštiše na me i stadoše da kljucaju pecivo na mojoj glavi. Hteo sam da podignem slobodnu ruku i da njome zamahnem iznad korpe kako bih oterao žgadiju, ali mi to nikako nije uspevalo, ruka mi je naprosto nekako tromo visila. A ptice su samo

kljucale, oko sebe sam čuo njihov šumni lepet, a uz to se širio i neki ptičji miris koji je jako zaudarao na smrad...” Tu se pekar na svoj osobeni i nekako zastrašeni način trže, pa pokuša, onako malo ubledelog lica, da se nasmeši iz opuštenog ugla usta. „Ali to opet ne znači”, reče on, „da ptice i njihovo lepetanje i širenje smrada, a ni njihove kljunove i izbuljene oči, treba sebi da zamišljaš suviše odvratnima. Bile su to ptice kao i sve druge ptice, a ako sam rekao: one su kljucale – ne sećam se tačno da li sam tako rekao, ali je to sasvim moguće – onda je to bila jedna malo življe odabrana reč kako bih ti svoj san što slikovitije prikazao. Ptičice su kljucale po košari jer su zacelo mislile da sam hteo da ih nahranim, budući da najgornja košara nije bila pokrivena i preko nje nije bila nabačena nikakva pokrivka – ukratko, sve je to u mom snu bilo sasvim prirodno, izuzev što sam ja, knez od Menfea, lično nosio peciva na glavi i što mi, a to je dakako takođe bilo neobično, nikako nije uspevalo da mašem rukom, a možda ja to nisam ni hteo, pošto su me ptice koje su se gostile bile obradovale. I to je bilo sve.”

„Treba li sada da ti protumačim san?” – upita Josif.

„Od volje ti, kako hoćeš”, odgovori pekar.

„Tri košare”, reče Josif, „to su tri dana. Za tri dana će te faraon odvesti iz ove kuće i uzdići te, ali na taj način što će te vezati za drvo i za stub koji tu uspravno stoji, pa će onda nebeske ptice da se založe tvojim mesom. I to je, na žalost, sve.”

„Ma šta to govoriš!” – povika pekar, pa sede i pokri lice rukama, a između prstiju načičkanih prstenjem potekoše mu suze.

Ali Josif stade da ga teši: „Nemoj da roniš tolike suze, uzvišeni veliki pekaru, a nemoj ni ti, majstore venca, da liješ suze radosnice! Već obojica dostojanstveno uzmite stvar onako kakva ona jeste, kao i ono što vam je dosuđeno! I sa svetom vam je tako; on je nešto zaokrugljeno i celovito i on ima svoje ‘gore’ i ‘dole’, svoje ‘dobro’ i ‘zlo’, ali ne treba praviti veliko pitanje od te dvojnosti, jer u osnovi mu sve to dođe na isto, pa je vo isto što i magarac i mogu se zameniti, a opet oni zajedno čine jednu celinu. Uzmite samo te suze koje vas dvojica tu prolivate, po njima se može videti da razlika između vas gospode i nije tako velika. Ti, preuzvišeni nazdravičaru, nemoj previše da se gordiš, jer si samo takoreći dobar, a ja sve mislim da se tvoja nevinost sastoji u tome da te uopšte nisu optužili za neko zlodelo zato što si jedan brbljivac, pa se u tebe kao takvog nije imalo poverenja i zahvaljujući tome i nisi dospeo u priliku da nešto saznaš o pripremama zlodela. A nećeš se ni mene setiti kada ponovo budeš došao do svog položaja, iako si to obećao, ali ja ti to, evo, unapred kažem. Ili

ćeš to možda učiniti veoma kasno, i to kada ti naprosto budu nabili nos na mene, pa ćeš naprosto biti prisiljen da me se setiš. A kada se onda mene budeš setio, onda se i seti da sam ti predskazao da me se nećeš setiti. A ti, pekaru, ne očajavaj! Jer, sve mi se čini da si se zaverio zlu, pošto si ga smatrao časnim i nisi umeo da ga razlikuješ od dobra, kako se to već ponekad dešava. Vidiš, ti pripadaš Bogu kada je dole, a tvoj drugar pripada Bogu kada je gore. Ali Božiji ste obojica, a uzdizanje je uzdizanje, pa makar bilo i na poprečnom i uzdužnom kocu Usirovom, na kojem se ponekad može ugledati i magarac, kao znak da su Set i Oziris jedno te isto."

Tako je Josif govorio gospodi. A tri dana pošto im je tumačio snove odvedeni su iz zatvora i obojica su uzdignuti, peharnik na častan način, a pekar na sramotan način jer je bio vezan za drvo. A peharnik je posve zaboravio na Josifa jer nije voleo da se priseća zatvora, pa se otuda nije više sećao ni njega.

Drugi deo:

POZIV

Neb-nef-nezem

Posle tih zbivanja Josif je u tamnici i u svojoj drugoj jami ostao još dve godine, pa je tako već zašao u zrele godine, napunivši tridesetu još pre nego što je odande izvučen u najvećoj žurbi, i to toliko velikoj žurbi da je onima koji su u tome sudelovali bilo ponestalo daha, pošto je ovog puta sam faraon bio taj koji je bio usnio san. Naime, dve godine posle ovih događaja faraon je usnio jedan san – zapravo je usnio dva sna, ali kako se u oba sna radilo o istom, to se može reći da je faraon usnio jedan san, pa mu to dođe na isto, ali to je u svemu tome ono najmanje važno. Glavna stvar, pak, i ono što se tu mora istaći je to da ovde reč 'faraon' više – lično uzev – nema isto značenje kao u vreme kada su pekar i peharnik usnili one svoje snove koji su se onda i obistinili. Jer, uvek se kaže faraon, a faraon je uvek faraon, ali on istovremeno dolazi i odlazi, kao što i sunce uvek postoji, ali takođe odlazi i dolazi; a u međuvremenu, a to znači ubrzo pošto su Josifovi štićenici, ona dva gospodina, na različit, zapravo suprotan način bili uzdignuti, faraon je upravo bio otišao i došao – čime mi zapravo aludiramo na ono što je Josifu bilo promaklo dok je ležao u boru i tamnici ili od čega je do njega ovamo dole bio dospeo samo slab odjek: na promenu na prestolu, naime, na bolan i tužan odlazak jednog dana sveta i radosni početak novog doba, od kojeg su ljudi očekivali da će im doneti sreću, mada je i prethodno doba, u granicama zemaljskih merila, možda bilo dosta srećno, pa su i verovali da će sada pravednost proterati nepravdu i da će 'mesec dolaziti onako kako treba' (kao da već pre toga nije dolazio onako kako treba); ukratko, da će se odsad živeti u smehu i divoti – što je bio dovoljan razlog da ceo narod nedeljama skače i pije, i to posle nekog vremena provedenog u žalosti, što opet nikako ne treba pripisati samo licemernom izigravanju uljudnosti, nego i iskrenoj žalosti i tuzi zbog odlaska starog vremena. Jer, čovek je jedno zamršeno biće.

Onoliko godina koliko su dana njegov natpeharnik i vrhovni intendant njegovog pekarstva proveli u Cavi-Reu, naime četrdeset, toliko godina je Amunov sin, sin Tutmozesa i mitanskog kraljevskog deteta, Neb-ma-Re-Amenhotpe III – Nimurija, prestolovao, gradio i blistao u svojoj raskoši, a onda je umro sjedinivši se sa suncem, pošto je pre toga još doživeo mučnu stvar sa sedamdesetdvojicom zaverenika koji su hteli da ga namame u kovčeg. Sada je ionako dospeo u

kovčeg, u predivan kovčeg, razume se, zakovan ekserima od čistog zlata, a dospeo je u nj, osoljen i balsamovan, pripremljen za večnost uz pomoć smrekovine, terpentina, kedrove smole, stiraksa i mastike, i uvijen u platnene zavoje duge četiri stotine lakata. Sedamdeset dana je trajalo to pripremanje, pre nego što je Oziris bio gotov i na zlatnim saonicama koje su vukli volovi, pošto je na ove bio postavljen čamac na vesla, na kojem se opet nalazio odar s lavljim nogama, natkriljen baldahinom, s prethodnicom od kadilaca i vodonoša i u pratnji naizgled od bola sasvim skrhane povorke ljudi, mogao da bude odnesen do svog mnogobrojnim odajama i svim ugodnostima opremljenog večnog staništa u bregu, pa je tu, pred vratima, u njegovu čast obavljeno bogosluženje, to jest ‘otvaranje usta’ koje je na njemu obavljeno nogom Horusovog teleta.

Kraljica i dvorska svita više nisu uziđivani u stanište sa mnogo odaja, da tamo u društvu s pokojnikom umru od gladi i istrunu; vremena kada se to smatralo neophodnim ili barem prikladnim bila su davno prošla; taj običaj bio je zaboravljen i svuda ukinut. Zašto? Zašto su ljudi bili protiv tog običaja i zašto je on sada svakoj duši bio stran? Ljudi su se uveliko pridržavali prastarih običaja, pa su sa velikom revnošću obavljali obred čaranja i bajanja nad lešom, začepljujući svaki otvor na telu zaštitnim amajlijama, služeći se pri tome, sasvim u skladu sa pravilima obreda, telećom nogom. Ali da sa pokojnikom uzidaju i dvorsku svitu – e toga više nije bilo, to se više nije radilo; i ne samo da je taj običaj bio odbačen i da se više nije smatralo lepim ono što je nekada bilo lepo, već sada čak više nisu hteli da znaju za to da se taj običaj nekada upražnjavao i da se smatrao lepim, te celoj toj stvari nisu više posvećivali ni najmanje pažnje ni oni koji su nekada zatvarani u ove odaje niti oni koji su ih zatvarali. Očigledno se ovaj običaj više nije uklapao u svetlost tadašnjeg dana, svejedno da li ga označiti poznim ili ranim – a to je vrlo značajno. Mnogi bi možda u tom starovremskom lepom običaju, u običaju da se sa pokojnikom uziđuju živi ljudi, da vide nešto značajno. Međutim, mnogo je značajnije da to jednog dana, na osnovu neke opšte, prećutne i čak i bezidejne saglasnosti, naprosto više nije dolazilo u obzir.

Dvorani su sedeli s glavama na kolenima, a sav narod je bio u žalosti. A onda se podiže sva zemlja od granice prema crnačkim zemljama sve do Ušća i od pustinje do pustinje i stade da kliče novoj eri, u kojoj više neće biti nepravde i u kojoj će ‘mesec dolaziti onako kako treba’; podigla se da razdragano pozdravi sunce naslednika, jednog ljupkog, ne mnogo lepog dečaka koji je, ako su godine bile tačno izbrojane, imao samo petnaest godina, zbog čega je Teja,

boginja udovica i majka Hora, još izvesno vreme trebalo umesto njega da u svojim rukama drži uzde vlasti – i da prisustvuje velikim svečanostima njegovog ustoličenja i krunisanja krunama Gornjeg i Donjeg Egipta, obavljenog uz veliki ceremonijal delom u palati zapada u Tebi, delom, i to u onim svojim delovima najsvetijeg karaktera, na mestu krunisanja Per-Mont, kuda su se mladi faraon i njegova gospođa majka, sva u perju, u raskošnoj pratnji, uputili nebeskom barkom 'Zvezda obe zemlje' uz reku, pri čemu ih je kličući pozdravljalo mnoštvo ljudi na obalama. Kada se odande vraćao, imao je titulu: 'Snažni borbeni bik, miljenik obe boginje, s velikim kraljevstvom u Karnaku; zlatni soko koji je sebi u Per-Montu stavio krune na glavu; kralj Gornjeg i Donjeg Egipta; Nefer-heperu-Re-Vanre, što znači: 'Lep je pojavom svom On koji je Jedini i kome je Jedini'; Sin sunca, Amenhotep; božanski vladar Tebe, velik trajanjem i obdaren večnim životom, onaj koga voli Amun-Re, gospodar neba; Veliki sveštenik Onoga koji blista na horizontu snagom svog imena 'Žar koja je u Atonu'.

Tako se zvao mladi faraon posle svoga krunisanja i taj sklop imena bio je, kako su se Josif i Maj-Sahme složili, mučno postignuti kompromisni rezultat dugih i žilavih pregovora između dvora koji je naginjao sunčanom sistemu podložnom Atum-Reu i moći hrama koji je revnosno zastupao Amuna, pa je ova druga strana uspela da se izbori za nekoliko dubokih naklona pred gospodarem osveštanog predanja, ali samo po cenu jasno vidljivih ustupaka gospodaru u Onu na vrhu Trougla, tako da se kraljevski dečak čak posvetio i za velikog sveštenika, i to putem posmatranja Re-Horahtea, te je u niz svojih titula utkao i poučno ime 'Aton', što je bilo u očiglednom neskladu sa tradicijom... Njegova majka, boginja udovica, zvala je svog Snažnog borbenog bika, koji sa ovim nije imao ni najmanje sličnosti, kratko i jednostavno 'Meni'. Narod, pak, imao je za njega jedno drugo ime, i to, kako je Josif čuo, jedno nežno i milo ime. Naime, zvao ga je 'Neb-nef-nezem', 'Gospodar slatkog daha' – pouzdano se nije moglo reći zašto. Možda zbog toga što je bilo poznato da je voleo cveće u svom vrtu i da je rado zabadao svoj nosić u nj da bi udahnuo njegov miris.

Josif je, dakle, boraveći u rupi, propustio sve te stvari i sav onaj s njima povezani metež i radosno slavlje, a to što je Maj-Sahmeovim vojnicima bilo dopušteno da se tri dana opijaju, to je bilo sve čime su se ti događaji odrazili i ovde dole u njegovom zatvoru. On nije bio prisutan i tako reči nije bio na zemlji kada se promenio dan, kada je sutra postalo danas, a time i sutrašnje Najviše postalo današnje Najviše. Samo je znao da se to dogodilo i odozdo, iz svoje jame, usredsredio je svoju pažnju na Najvišega. Znao je da je Neb-nef-

nezemova detinja bračna sestra, i u ovom slučaju jedna mitanijska princeza, koju mu je još njegov otac pismenim putem bio isprosio od kralja Tušrate, bila otišla na zapad, – ali na takvo nestajanje je Meni, Snažni borbeni bik, bio navikao. Oko njega se, naime, uvek puno umiralo. Sva njegova braća i sve njegove sestre bili su rano pomrli, delom još pre njegovog rođenja, a delom i kada se on već bio rodio, a među ovima je bio i jedan brat, pa je sada tu još bila samo jedna kasno rođena sestrica, ali je i ona pokazivala takvu jaku naklonost prema zapadu da se gotovo više nije ni mogla videti. A ni on sam, sudeći po kipovima od peščanika i krečnjaka koje su o njemu uradili učenici Ptahovi, nije izgledao kao neko ko će zanavek i večno živeti. No kako je bilo neophodno da produži lozu sunčevog roda pre nego što počem i on ode odavde, to su ga još za života Nebmare-Amenhotepa ponovo oženili: i to egipatskom plemkinjom po imenu Nofertiti, koja je postala njegova velika supruga i gospodarica obe zemlje, a on joj je uz to još nadenuo blistavo ime Neferne-fruatôn, 'Lepota Atona je iznad svake lepote'.

Josif je tamo dole propustio i to svadbeno slavlje, kada je opet mnoštvo ljudi klicalo na obalama, ali je znao za njega, pa je stao sa svom smotrenošću da prati kretanje mladog Najvišeg bića. Čuo je, na primer, od Maj-Sahmea, svog kapetana, koji je službenim putem saznavao neke stvari, da je faraon odmah pošto je u Per-Montu stavio krune na glavu, sa dozvolom svoje majke, naredio da se najvećom brzinom dovrši gradnja doma za Re-Horahte-Atona u Kamaku koji je bio započet još pre nego što je njegov otac bio otišao na zapad, kao i da se pre svega u otvorenom dvorištu ovog hrama postavi neobično visok, zapravo džinovski obelisk od tesanog kamena na visokom postolju, kojim je očigledno, budući da je njegovo poimanje sunca bilo povezano sa učenjima Ona na vrhu Trougla, trebalo da se suprotstavi Amunu. No, to ne treba shvatiti tako kao da je Amun po sebi bio protiv ili da je imao nešto protiv susedstva drugih božanstava. U Kamaku je svuda naokolo oko njegovog velikog hrama bilo mnogo domova i bogomolja u čast Ptaha, Uvijenoga, Miuna Ukrućenoga, sokola Montua i ponekog drugog; i Amun ne samo da je blagonaklono trpeo obavljanje službe u njihovu čast u svojoj blizini, nego je to mnoštvo bogova Egipta upravo smatrao vrednim i značajnim za svoje poimanje tradicije – pod pretpostavkom, naravno, da On, Najviši, bude kralj nad svima, kralj bogova i da mu s vremena na vreme dođu na poklonjenje, pri čemu je čak bio spreman da im zgodnom prilikom uzvrati posetu. Ali o dolasku na poklonjenje ovde nije moglo biti govora jer u po zapovesti velikom hramu izgrađenom i u sunčevom domu nije moglo biti nikakvog kipa izuzev obeliska, koji gotovo da je bio previše visok, pa

je ostavljao utisak kao da ljudi još žive u doba graditelja piramida, kada je Amun na svojim svetim mestima bio mali a Re veoma velik, i kao da otada Re nije uzeo u sebe Amuna, tako da je postao Amun-Re, državni bog i kralj bogova, među kojima je i pored kojih je Re-Atum u svakom slučaju mogao za sebe i na svoj način i nadalje da postoji ili štaviše, u duhu očuvanja tradicije, trebalo da postoji – ali ne u nekom nadmenom smislu i ne tako što bi kao jedan novi bog sa imenom Aton nastojao da postane predmet mišljenja i razmišljanja, jer je to zapravo pristajalo samo samom Amun-Reu, ili, tačnije, čak ni njemu, budući da je mišljenje uopšte bilo neprikladno i imalo da zastane kod činjenice da je upravo Amun kralj nad tradicijom sačuvanim mnoštvom bogova Egipta.

Na dvoru, pak, bilo je već za kralja Nebmarea u modi da se mnogo razmišlja i onako neobavezno mudruje, a sada je izgledalo kao da će to preuzeti maha. Mladi faraon je izdao ukaz i naložio da se u znak sećanja na postavljanje obeliska u kamen uklešu reči koje svedoče o misaonom nastojanju da se biće sunčevog božanstva odredi na sasvim nov i netradicionalan način, i to sa toliko jezgrovite oštroumnosti da je neminovno moralo da bude iskazano na srazmerno uvijen način. „Živi", glasile su te reči, „Re-Hor od oba svetlosna mesta i veseli se u svetlosnom mestu u svome imenu 'Šu' koji je Aton."

To je bilo dosta nejasno i mutno, iako se radilo o jasnoći i želelo da sve bude jasno. A ovo je bilo zamršeno, mada se težilo za jednostavnošću i objedinjenjem. Re-Horahte, jedan od bogova među bogovima Egipta, pokazivao se u tri oka: životinjskom, ljudskom i nebeskom. Pojavom je bio nalik na čoveka sa glavom sokola na kojoj je počivala sunčeva ploča. Ali i kao nebeska zvezda se javljao u tri lika: kao zvezda rođena u noći, kao zvezda u zenitu svoje muževne zrelosti i kao zvezda u zapadnoj smrti. On je živeo životom rođenja, umiranja i ponovnog stvaranja; živeo je jedan život koji je gledao u smrt. Ali ko je imao uši da čuje i oči da čita pismena uklesana u kamenje, taj je shvatao da faraon nije želeo da se njegova poučna poruka o životu Boga tako shvati, ne kao dolaženje i odlaženje, kao nastajanje, prolaženje i ponovno nastajanje, ne kao život koji je usmeren na smrt i zbog toga ima faluski karakter, štaviše: uopšte ne kao život, ukoliko je život uvek ono što je usmereno na smrt, već kao čisto postojanje, kao nepromenljiv izvor svetlosti koji ne podleže nikakvom usponu i padu, iz čijeg bi lika ubuduće otpali čovek i ptica, tako da bi ostala samo čista sunčeva ploča iz koje zrači život a ona bi se zvala Aton.

To su ljudi shvatali ili i nisu shvatali, ali se u svakom slučaju o tome uzbuđeno raspravljalo u gradovima i širom zemlje, a u tim raspravama učestvovali su i ljudi kod kojih su postojale pretpostavke za to da se o tome izjasne, ali i takvi koji su bili potpuno lišeni tih pretpostavki, tako da su samo blebetali. Blebetalo se o tome na sve strane, sve do Josifove jame; čak su i Maj-Sahmeovi vojnici o tome blebetali, a i kažnjenici u kamenolomu, čim bi seli da malo predahnu; a svi su oni barem toliko razumeli da je sve to ljutilo Amun-Rea, da ga je ljutio i onaj veliki obelisk koji su mu nabili tu ispred nosa, a i one dalekosežne odredbe faraonove koje su bile povezane sa misaonim određenjem imena a sa čime se stvarno bilo otišlo predaleko. Tako je područje na kojem je nastajao novi hram sunca trebalo da dobije ime ‘Sjaj velikog Atona’; štaviše, proneo se glas da sama Teba, Vezet, Amunov grad, od sada treba da ponese ime ‘Grad Atonova sjaja’, pa brbljanjima o tome nije bilo kraja. Čak su i sami samrtnici u Maj-Sahmeovoj bolničkoj baraci svojim poslednjim snagama navraćali razgovor na to, – a da ne govorimo o onima koji su bolovali samo od prišta i očne šuge, tako da je kapetanov kućni red zasnovan na načelu mira bio ozbiljno ugrožen.

Gospodar slatkog daha, tako je izgledalo, nije mogao da se skrasi, pa je i dalje radio na svojoj stvari, a to znači na stvari svog poučnog voljenog Boga, dakle na gradnji hrama, i to s takvom žurbom i predanošću da su dovedeni svi klesari od Jebua, ostrva slonova, pa sve tamo dole do područja Delte. A ipak sva ta i tolika radinost nije bila dovoljna da dom Atona dobije onaj izgled koji bi dolikovao večnom staništu. Faraonu se toliko žurilo i pri tome je bio toliko nestrpljiv da je odustao od upotrebe onih velikih blokova koje je trebalo brižljivo obraditi, a uz to ih je bilo teško dopremiti, pa je namesto tih blokova, od kojih su građene grobnice bogova, naredio da se za gradnju hrama u čast Nepromenljive svetlosti uzmu manji komadi kamenja, koji radnici mogu da dobace jedan drugome, tako da se onda moralo upotrebiti mnogo maltera i vezivnog materijala za kamenje da bi se mogli izravnati i izglačati zidovi za slike životinja kojima su ovi trebalo da budu ukrašeni. Tome se, pričalo se na sve strane, Amun podrugivao.

Ovi događaji odjeknuli su, dakle, i tamo dole kod Jakovljevog sina, koji ih nije neposredno pratio, samim tim što je i Maj-Sahmeov kamenolom u najvećoj meri bio uključen u faraonovu užurbanu gradnju, pa je Josif sa svojim nadzorničkim štapom morao tamo da provede baš podosta vremena i da pripazi da se budak i klin za razbijanje stena ne odlažu iz ruku, nego da se njima neprestano radi, kako upravnik ne bi dobio neugodna pisma od višeg ureda, u kojima

mu se na uvijen ali dovoljno jasan način upućuje prekor. Inače je on svoj snošljivi život sužnja i dalje provodio u Cavi-Reu pored mirnog kapetana: bio je to jednoličan život, kao i kapetanov način govora, ali život pothranjivan očekivanjem. Jer, bilo je dosta toga što se moglo očekivati u bližoj i daljoj budućnosti, – najpre, dakako, u budućnosti koja je neposredno predstojala. Vreme mu je prolazilo onako kako ono obično prolazi, naime na onaj poznati način za koji se ne može reći ni da je naročito brz ni naročito spor; jer ono u biti prolazi sporo, pogotovo ako čovek živi u očekivanju nečega, a kada se obazre oko sebe, onda vidi da je veoma brzo prošlo. On je tamo živeo sve dok nije napunio tridesetu godinu, a da pri tome na to uopšte nije obratio pažnju. A onda je prispeo dan velike hitnje, 'dan kada se ostaje bez daha', dan krilatog glasnika, a i dan na koji Maj-Sahme zamalo da upozna šta je to strah, što bi se i dogodilo samo da već oduvek nije očekivao da će se Josifu jednom desiti neke posebne stvari.

Glasnik

Prispela je jedna barka sa povijenim pramcem okićenim lotosom i purpurnim jedrima – naprosto je onako laka kakva je bila, a uz to imala još i po pet veslača sa svake strane, bila doletela; bila je to brza brodica iz faraonove lične flotile, pa je otuda bila vidljivo obeležena kraljevskim znamenjem. Elegantno je pristala u pristanu Cavi-Rea i iz nje je iskočio neki mlad čovek, lak i vitak kao i brza brodica kojom se dovezao, uz to mršavog lica i dugih, mišićavih nogu. Grudi su mu se ispod platna brzo nadimale, bilo mu ponestalo daha ili se tako barem činilo, što će reći: on se pravio kao da mu je ponestalo daha. Jer, zapravo i nije bilo pravog razloga da mu ponestane daha, pošto se dovezao brodicom i nije bio prisiljen da trči; otuda je to ponestajanje daha u stvari bilo izveštačeno i demonstrativno, bila je to zaduvanost po nalogu dužnosti. On je, doduše, onda potrčao ili je stao da se hitro kreće kroz kapije i dvorišta Cavi-Rea, pri čemu je kratkim povicima, ne previše glasnim, ali ipak toliko jasnim da su stražari samo zbunjeno i nepomično zastali, onemogućavao svako zadržavanje, stvarajući sebi na taj način slobodan prolaz, i zatražio da ga odmah odvedu kapetanu; rečeno je, dakle, pojurio je ili poleteo takvom brzinom prema tvrđavi koju su mu pokazali da je i pored sve njegove vitkosti ta pritvorna zaduvanost mogla da bude i stvarna. Jer mu mali parovi krila od pozlaćenog lima, koje je imao pozadi na sandalama i na kapi, nisu, naravno, mogli biti od neke ozbiljnije pomoći u brzini napredovanja, nego su bili samo spoljašnje obeležje njegove službe kao glasnika i glasonoše.

Josif, koji je bio zaposlen u pisarnici, video je, naravno, ceo taj dolazak, to komešanje i tu trku, ali svemu tome nije posvetio posebnu pažnju, čak ni kada su ga na to upozorili. On je nastavio da sa predstojnikom pisarnice razgleda papire, čineći to sve dok nije dotrčao jedan od najamnih vojnika koji mu, sav zaduvan, prenese naređenje da ostavi posao, ma koliko važan da je, i da odmah pođe kapetanu.

„Evo me odmah”, reče on, ali je s pomoćnikom još, pre nego što se, razume se, ne baš sporim ali ne baš i naročito brzim korakom –

možda zbog toga što je naslućivao da mu uskoro neće pristajati brzo i neodmereno kretanje – uputio na kulu do kapetana, do kraja obradio spis koji je upravo držao u rukama.

Vrh Maj-Sahmeovog nosa bio je, kada je Josif stupio u apotekarsku prostoriju, malo pobeleo, bujne obrve behu mu nešto više uzdignute nego obično, a ovalna usta behu razjapljena.

„Tu si ti", reče on Josifu utihlim glasom. „Trebalo je već da budeš tu. Poslušaj sad ovo!" I on rukom pokaza na glasonošu s krilcima koji je stajao tu, pored njega – ili zapravo nije stajao, odnosno nije mirno stajao, nego je neprekidno pokretao ruke, glavu, ramena i noge, kao da je u mestu hodao ovamo-onamo, da bi održao ritam daha ili štaviše zadihanosti. Povremeno se uzdizao na prste kao da bi da poleti.

„Ti se zoveš Osarsif", upita on tiho ali nekako užurbano, pri čemu je svoje nablizu usađene bistre oči upravio na Josifa, „i ti si kapetanov pomoćnik i obavljaš nadzor, a pored toga ti je pre dve godine bila poverena briga o nekim žiteljima 'orlovske kućice', tu odmah blizu nas?"

„Ja sam to", odgovori Josif.

„Onda moraš poći sa mnom, i to smesta i iz ovih stopa", reče onaj i poče još jače da pokreće delove svog tela. „Ja sam faraonov prvi trkač i glasonoša i ovamo sam došao brzim trkom. Moraćeš smesta da pođeš sa mnom na onu barku da te odvedem na dvor, jer treba da staneš pred faraona!"

„Ja?" – upita Josif. „Otkuda to može biti? Ta ja sam suviše beznačajan za to."

„Beznačajan ili ne, to je faraonova lepa volja i zapovest. Ostao sam bez daha dok je nisam doneo tvom kapetanu, a tvoja je dužnost da se smesta odazoveš pozivu."

„Ja sam u ovaj zatvor ovde", odgovori Josif, „dospeo, moram to u svakom slučaju da kažem, na krajnje naopak način, putem spletke, naime, a i ovamo dole sam dospeo takoreći putem krađe, jer sam bio ukraden. A ovde sam običan sužanj, pa iako se moji okovi ne vide, oni ipak postoje. Pa kako bih ja onda mogao s tobom da izađem odavde kroz ove zidine i kapije i pođem na tvoju brzu barku?"

„To sve ništa ne znači i ne predstavlja nikakvu prepreku za izvršenje lepe zapovesti", odgovori hitro glasonoša. „Ona za tili čas sve pretvara u vazduh i za tren oka skida okove. Pred faraonovom čudesnom voljom uopšte ne opstojava ništa, ali što se tebe tiče, tu ti, rekao bih, nema šta da brineš, jer je više nego neverovatno da ćeš

pred njim opstati i više je nego verovatno da ćeš se ubrzo ponovo vratiti ovamo u ovo tvoje mesto kulučenja. Neće, naime, biti da si ti mudriji od faraonovih najvećih učenih ljudi i čarobnjaka iz kuće knjiga, pa je teško pretpostaviti da bi ti mogao da postidiš vidovnjake, proroke i tumače iz doma Re-Horahtea koji su pronašli sunčevu godinu."

„Sve je to u Božjim rukama, pa sve to zavisi od Boga, da li će On biti sa mnom ili ne", odgovori Josif. „Da nije možda faraon usnio neki san?"

„Nije tvoje da pitaš, već da odgovaraš", uzvrati glasnik, „i teško tebi ako se toga ne budeš pridržavao. U tom slučaju bi mogao samo da padneš još dublje, a ne samo ovamo natrag u ovaj zatvor."

„A zbog čega ja to treba da budem podvrgnut takvom ispitivanju", upita Josif, „i otkuda to da faraon zna za mene, te radi mene šalje ovamo dole svoju lepu zapovest?"

„Tvoje ime je pomenuto i izgovoreno i na tebe je skrenuta pažnja u neprilici", odgovori ovaj. „Usput ćeš saznati nešto više. Sada smesta moraš da pođeš sa mnom kako bi što pre stao pred faraona."

„Vezet je daleko", reče Josif, „a daleko je i palata Merimat. Ma koliko da je tvoja barka brza, glasniče, faraon će morati da pričeka dok se ne ispuni njegova volja i ja budem stajao pred njim da mi postavi svoja pitanja, tako da nije isključeno da će u trenutku kada budem stigao do njega već zaboraviti svoju lepu zapovest ili je barem više neće smatrati lepom."

„Faraon je blizu", uzvrati glasonoša. „Lepom suncu sveta se dopalo da sija nad Onom na vrhu Trougla; faraon se uputio onamo barkom 'Zvezda obe zemlje'. Za nekoliko časova će moja brza barka s nama zaploviti i stići na cilj. Idemo, i ni reči više."

„Ali ja moram najpre da doteram kosu i da se bolje obučem, ako treba da stanem pred faraona i da opstanem pred njim", reče Josif. On je, naime, u zatvoru nosio svoju prirodnu kosu i odelo od najobičnijeg platna najgrublje vrste. Ali glasonoša mu odgovori: „Sve to može da se obavi i na brodici dok budemo jurili, gotovo leteli, rekom. Za sve sam se ja već pobrinuo. Ako ti misliš da neka hitna stvar sme da uspori neku drugu stvar i da sve stvari moraju da budu objedinjene kako bi se uštedelo u vremenu, onda ti ne znaš šta to znači ostati bez daha kada je reč o ispunjenju faraonove lepe zapovesti."

Na to se onda pozvani okrete kapetanu da se s njim oprosti i pri tome ga nazva „svojim prijateljem".

„Ti vidiš, prijatelju moj", reče on, kako stvari stoje i šta ovo sa mnom treba da bude posle tri godine. Puštaju me iz rupe i hitno me izvlače iz studenca po starom obrascu. Ovaj glasonoša misli da ću se ponovo vratiti ovamo dole tebi, ali ja to ne verujem, a pošto ja to ne verujem, onda se to i neće desiti. Zato ti želim svako dobro i primi moju zahvalnost za svu dobrotu i mir kojima si mi ovaj zastanak mog života, ovu pokoru i tminu, učinio snošljivim, kao i za to što si mi dopustio da ti budem brat u čekanju i iščekivanju da se nešto dogodi. Jer, ti čekaš da se Nehbeta po treći put pojavi, a ja sam opet čekao da se dogode moje stvari. Zbogom, ali ne zadugo! Neko se mene setio posle dugog zaborava; setio se neko mene onda kada su mu naprosto gurnuli nos u onaj deo njegovih uspomena koji se odnosio na moju ličnost. Ali ja ću tebe da se setim bez zaborava, i ako je Bog moga oca sa mnom, u što ne sumnjam, jer ne bih želeo da ga povredim, onda ćeš i ti biti izvučen iz ove rupe i oslobođen ove čamotinje. Postoje tri lepe stvari i uspomene koje tvoj sužanj nosi u svojoj duši; one se zovu 'odvođenje', 'uzdignuće' i 'dovođenje za sobom'. Ako me Bog bude bude uzdigao – a morao bih da se pribojavam da ću ga povrediti ako to ne bih sa pouzdanjem očekivao – obećavam ti da ću se pobrinuti da dođeš za mnom, pa da onda živiš u živahnijim okolnostima, u kojima ti neće pretiti opasnost da se tvoj mir izmetne u dremljivost, a i da će ti se poboljšati izgledi da ti se Nehbeta po treći put pojavi. Evo, neka ovo bude čvrsto data reč između mene i tebe!"

„Hvala ti na tome!" – reče Maj-Sahme i zagrli ga, što do sada nije smeo da učini, a što, naslućivao je on, kasnije opet neće moći jer mu to iz sasvim drugih razloga više neće biti moguće. Samo je upravo sada, u času kada ga odvode, za to bio pravi trenutak. „Za trenutak jedan", reče on, „mislio sam da ću se uplašiti, naime u onom času kada je dojurio ovaj glasnik. Ali se nisam uplašio i moje srce sasvim mirno kuca; jer otkuda bi čoveka izbacilo iz ravnoteže ono što je očekivao, ono na što je bio spreman? Mir zapravo i nije ništa drugo nego sposobnost čoveka da bude spreman na sve, pa kada se nešto dogodi, on se tada i neće uplašiti. Sasvim drugačije stoje stvari sa ganutošću – za nju ima prostora i u pribranosti, i ja sam veoma ganut što ti hoćeš da me se setiš kada budeš bio u svom carstvu. Mudrost Gospoda od Hmunua neka je sa tobom! A sada zbogom!"

Glasnik je, poskakujući s noge na nogu, dopustio kapetanu taman toliko da dorekne do kraja ove reči, a onda uhvati Josifa za ruku i pohita s njim, glumeći da se već zaduvao, dole sa kule kroz dvorišta i hodnike Cavi-Rea do brze barke, u koju uskočiše, pa ova odmah s njima pojuri velikom brzinom, dok su Josifa, za te brze plovidbe, u maloj kabini u potpalublju, ne samo ošišali, našminkali i preobukli,

nego je, dok se sve to radilo s njim, od krilatog glasnika saznao još ponešto od onoga što se zbilo u Onu, sunčevom gradu, i zbog čega su došli po njega. Saznao je, naime, da je faraon stvarno usnio izuzetno važan san, ali da su ga pozvani tumači snova potpuno ostavili na cedilu, što je izazvalo veliku pometenost i njegovu nemilost, tako da je na kraju pred faraonom progovorio Nefer-em-Veze, nadzornik peharničkog stola, i pomenuo njega, to jest Josifa, rekavši da ako iko, onda jedino on može da pomogne da se izađe iz ove nevolje, pa bi barem valjalo pokušati s njim. Šta je faraon zapravo sanjao, to je glasnik umeo da kaže samo na očevidno izopačen i veoma smušen način na koji se iz dvorane za većanje, gde su učeni ljudi doživeli svoj poraz, proneo glas do dvorske posluge: veličanstvo ovog boga, pričalo se, usnilo je u prvom snu kako sedam krava proždire sedam klasova, a u drugom snu da sedam klasova proždire sedam krava – ukratko, nešto što čoveku ni u snu ne bi palo na um, ali je i to Josifu bilo od neke pomoći i njegove misli stadoše da kruže oko predstava koje se odnose na hranu, glad i predohranu.

O svetlosti i tami

A evo šta se stvarno zbilo i šta je dovelo do toga da Josif bude doveden. Pre godinu dana – pri kraju druge godine koju je Josif proveo u zatvoru – Amenhotep, četvrti toga imena, napunio je šesnaest godina, pa je time postao punoletan, što znači da je bilo prestalo starateljstvo njegove majke Teje i da je vladavina nad zemljama prešla u ruke naslednika Nebmarea Veličanstvenog. Time je bilo okončano stanje koje su narod i svi sudionici ugledali u znaku ranog jutarnjeg sunca, mladog iz noći rođenog dana, kada je sjajni sin još uvek više sin nego odrastao, zreo čovek, i još uvek pripada majci i kao štićenik se nalazi pod njenim okriljem sve dok se ne uzdigne do svoje pune moći i podnevne visine svoje muževnosti. Onda, kada se to desi, majka Ezet se povlači i odriče vlasti, iako joj ostaje sva čast i dostojanstvo prve roditeljke, izvora života i moći, a on kao muškarac ostaje zauvek njen sin. Njemu ona prepušta moć, ali on tu moć upražnjava za nju, kao što je ona tu moć upražnjavala za njega.

Teja, majka boginja, koja je već u godinama kada je njenog supruga ophrvalo starenje Rea vladala i vodila brigu o životu zemlje, skide sa svog lica ispletenu bradu Usira koju je nosila kao Hačepsut, faraon sa grudima, i predade je mladom sunčevom sinu, čijem licu ona nije pristajala manje začudno nego njoj, kada bi je u izuzetno svečanim prilikama privezao – naime, u prilikama kada bi morao da se pojavljuje i sa repom, a to će reći, da pozadi na svoju pregaču pričvrsti rep šakala, taj životinjski atribut koji je iz nekih zaboravljenih, ali u tmini sačuvanih i posvećenih prauzroka spadao u najstrožu opremu kralja, za koju se opet na dvoru znalo da je mladom faraonu bila veoma mrska, jer se to nošenje prarepa nepovoljno odražavalo na njegov stomak, budući da je Njegovo veličanstvo naginjalo povraćanju, te bi pri tome sav pobledeo, štaviše pozeleneo – ali to je spadalo u one napade slabosti kojima je i inače svojom prirodom bio sklon i u prilikama kada nije nosio prarep…

Međutim, spoljašnji utisak bi mogao da zavara i pothrani mišljenje da prenošenje kraljevske vlasti sa roditeljke na sina nije bilo propraćeno sumnjama i nedoumicama – da bi možda bilo bolje da se

ova stvar odloži ili možda uopšte od nje odustane i mlado sunce jednom zauvek ostavi pod okriljem majke. Sama boginja majka nosila je tu sumnju u sebi; a sa tom sumnjom nosili su se i njeni vrhovni savetnici; jedan moćnik, kojeg dobro poznajemo, nastojao je, pak, da tu sumnju pothranjuje: strogi Beknehons, veliki prorok i vrhovni staratelj doma Amunova. Nije stvar bila u tome što je on bio sluga krune i što je još, kao što je to više njegovih prethodnika bilo učinilo, zvanje vezira, dakle poglavara zemalja, objedinio sa zvanjem vrhovnog sveštenika. Već je kralj Nebmare, Amenhotep Treći, smatrao neophodnim da duhovnu vlast odvoji od svetovne i da svetovne ljude postavi za vezire Juga i Severa. Ali kao predstavnik državnog boga koji je govorio kroz njega, Beknehons je imao pravo da regentkinji daje savete, koje bi ona saslušala sa neophodnom ljubaznošću, iako je dobro znala da je kroz njih govorio glas političkog suparništva. Ona je imala odsudnog udela u donošenju one odluke svoga supruga kojom je razlučeno ono opasno jedinstvo; jer njoj se činilo nužnim da se smanji i potisne moć moćnog veća u Kamaku i da se osujeti ono nastojanje za premoći koje nije pretilo od juče već je predstavljalo tegobno kraljevsko nasleđe iz drevnih vremena. Kazivanje o tome kako je Tutmoze, Menijev pradeda, u podnožju sfinge usnio san pun obećanja, posle kojeg je sfingu oslobodio natačoženog peska, nazvavši gospodara džinovskog lika iz pradrevnih vremena, Harmahis-Hepere-Atum-Rea, svojim ocem kojem zahvaljuje krunu, nije bilo ništa drugo – po shvatanju ljudi, kojem se i Josif zacelo bio priklonio – nego hijeroglifski opis tog otpora, religijska verzija političke samopotvrde. I nikome nije promaklo da je stvaranje novog zvezdanog boga Atona, koje je započeto još na dvoru sina Tutmozesa, a kojim su misli unuka toliko bile zaokupljene, išlo za tim da Amun-Rea oslobodi njegove nasilne povezanosti sa suncem kojoj je imao da zahvali svoje opšte značenje, te da se njegova nadmoć svede na rang jedne lokalne veličine, gradskog boga Vezeta, što je on pre onog veštog političkog poteza i bio.

Značilo bi poricati jedinstvo sveta ako bi se smatralo da su religija i politika dve potpuno različite stvari koje nemaju niti smeju da imaju neke veze jedna s drugom, pošto bi jedno bilo obezvređeno i uniženo kao nešto patvoreno ako bi se pokazalo da u njemu ima nečeg od onog drugog. Uistinu, oni samo razmenjuju ruho, kao što Ištar i Tamuz naizmenično nose haljine od vela, a kada jedno govori jezikom drugog, onda je to što se tada govori zapravo celina sveta. A ona, celina sveta, govori i progovara i na druge načine, na primer kroz dela Ptaha, kroz tvorevine ukusa, umešnosti i ukrase sveta, a njih sve skupa smatrati sasvim posebnim stvarima koje ne ulaze u

sklop jedinstva sveta i nemaju nikakve veze sa religijom i politikom, to bi odista bilo posve budalasto. Josif je veoma dobro znao da je mladi faraon – i to čak sasvim na svoju ruku i bez savetodavnog udela njegove gospođe majke – stvarima likovnog ukrašavanja sveta posvećivao živu, štaviše strasnu pažnju. Njemu je bilo sasvim jasno da je to bilo u skladu sa nastojanjem kojem se bez obzira na sve bio posve predao, naime da misaonim putem oblikuje boga Atona u njegovoj istini i čvrstini, te da se na tom području zalagao za promene i neuobičajena prevazilaženja kruto shvaćene drevne tradicije, kako je to po njegovom mišljenju odgovaralo željama i raspoloženju tog njegovog voljenog boga. To je za njega sasvim očevidno bila stvar srca kojom se bavio poradi nje same, rukovodeći se uverenjem o tome šta je istinito i zabavno u svetu likovnog stvaralaštva.

Ali zar to stoga nije imalo nikakve veze sa religijom i politikom? Otkako je sveta i veka ili, kako su deca Kemea volela da kažu, već milionima godina svet likova potpadao je pod svetoobavezne i, ako se baš hoće, pomalo krute zakone čiji je istrajni zaštitnik bio Amun-Re u svojoj bogomolji ili, pak, u njegovo ime, njegovo moćno sveštenstvo. To nastojanje da se oslabi obaveznost tih likova ili da se ona čak sasvim ukine radi jedne nove istine i novog zadovoljstva koje je bog Aton objavio faraonu, bilo je direktno usmereno protiv Amun-Rea, gospodara jedne religije i politike koje su bile nerazdvojno povezane sa određenim, posvećenim poimanjem likova. U faraonovim slobodnijim učenjima o tome kako treba da izgleda likovno oblikovanje progovorila je celina sveta jezikom lepog ukusa, jednim od niza jezika preko kojeg se ta celina izrazila. Jer, sa celinom sveta i njegovim jedinstvom čovek je uvek i u svakoj tački povezan, znao on to ili ne.

Međutim, za kraljevskog dečaka Amenhotepa, koji je to možda znao, celina sveta bila je očevidno nešto pregolemo; njegove su snage, izgleda, za to bile suviše slabašne, pa je to za njega bio preveliki teret. Često je bio bled i imao neku čudno zelenu boju, čak i kada nije od njega zahtevano da nosi životinjski rep, a često ga je spopadala takva glavobolja da naprosto nije mogao da otvori oči od bolova, a uz to je dosta često i povraćao. U takvim slučajevima bi danima morao da leži u zamračenoj prostoriji – on, koji je svim svojim bićem voleo svetlost i zrake svoga oca Atona, koji su se završavali rukama što miluju i daruju život, to zlatno sjedinjenje neba sa zemljom. Samo se po sebi razume da je zabrinjavajuće kada jedan kralj svakog časa, usled napada slabosti, biva onemogućavan u obavljanju svoje reprezentativne dužnosti, kao, na primer, da prinosi žrtve, obavlja posvećenja ili pak prisustvuje prijemu svojih velmoža i savetnika koji

mu podnose svoje izveštaje. Moglo je, na žalost, ponekad da ispadne i gore: nikada se, naime, nije moglo znati šta se Njegovom veličanstvu usred obavljanja tih obaveza, naočigled njegovih velmoža i savetnika, ili čak i pred narodom koji se sakupio u velikom broju, iznenada može desiti. Moglo se u takvim prilikama dogoditi da faraon čvrsto obujmi palčeve sa ostala četiri prsta, da izvrne oči pod napola sklopljenim kapcima i zapadne u neko ne baš prijatno stanje odsutnosti, što doduše ne bi dugo potrajalo, ali bi u svakom slučaju na neugodan način prekinulo neku stvar ili neko savetovanje. On sâm objašnjavao je takva stanja kao iznenadne „posete" koje bi mu učinio njegov otac bog, kojih se on nije plašio, budući da ih je očekivao sa izvesnom žudnjom punom nadanja! Jer, obogaćen autentičnim poukama i otkrovenjima o lepoj i istinskoj prirodi Atona, on se iz takvih stanja ponovo vraćao natrag na javu.

Ne treba se, dakle, čuditi niti sumnjati u to da se razmišljalo o tome da mlado sunce i posle napunjenog punoletstva ostane u jutarnjem stanju zakriljenom plaštom noći. Međutim, ova odluka nije bila sazrela, pa je na kraju, i pored Amunovih zamerki, bila odbijena. Koliko god da je bilo dosta razloga koji su govorili u prilog ove odluke, isto je toliko odsudnih razloga govorilo protiv nje. Nije bilo uputno da se svetu kaže da je faraon bolestan ili da je tako bolešljiv da nije u stanju da obavlja vladarske dužnosti; to je moglo da nanese štete dobrobiti naslednog vladarskog sunčanog roda i moglo je da izazove opasne nesporazume u državi i u područjima koja su plaćala danak. Ali zato su faraonovi napadi slabosti opet bili takve prirode da to nije dopuštalo da se u njima vidi valjan razlog da se on stavi pod trajno starateljstvo. Oni su mu, naime, davali nešto svetačko, pa je to više moglo da ide naruku njegovoj omiljenosti nego što bi moglo da joj naškodi, a osim toga se to, umesto što se uzimalo kao dokaz nezrelosti, mnogo bolje dalo iskoristiti protiv Amuna, čija se potajna namera da dvostruku krunu sjedini sa svojim ukrasom od perja na glavi i da uspostavi svoju dinastiju krila u pozadini svih stvari i nauma.

Zbog toga je, dakle, materinska noć sinu prepustila vladarsku moć u znaku podnevne muževnosti. Ali osmotri li se cela ova stvar veoma pažljivo, onda će se videti da se ovaj sam, Amenhotep, prema svemu ovome odnosio sa dvojakim osećanjem, da, naime, nije bio samo ispunjen ponosom i radošću, nego i izvesnom nelagodnošću, te da bi sve u svemu možda radije bio ostao pod okriljem majke. Postojao je jedan poseban razlog zbog kojeg je dan svog punoletstva čak očekivao sa izvesnom grozom: bio je to stari, osveštani običaj po kome faraon na početku svoje vladavine u svom svojstvu kao vrhovni

zapovednik vojske lično mora da preduzme jedan vojni i pljačkaški pohod, bilo u azijske bilo u crnačke zemlje, posle kojeg bi, pošto bi se ovaj trijumfalno okončao, bio svečano dočekan na granici, a onda bi, pošto bi se vratio u glavni grad, moćnom Amun-Reu, čijom su mu voljom kneževi Cahija i Kuša bačeni pod noge, prineo na žrtvu ne samo pozamašan deo plena, nego bi, jer je to običaj nalagao, svojom rukom morao da zakolje pola tuceta zarobljenika visokog roda, a u slučaju da takvih nema, onda bi to morao da učini sa veštački i na brzinu proizvedenim neprijateljskim velikodostojnicima.

Za obavljanje ove formalnosti, pak, Gospodar slatkog daha osećao se potpuno nesposobnim i on bi, čim bi se razgovor samo navrnuo na to, ili ako bi samo ovlaš na to pomislio, odmah sav pobledeo i pozeleneo, dok bi mu se lice posve izobličilo. On je prezirao rat, koji je mogao biti stvar Amuna, ali je bio daleko od toga da bude stvar „mog oca Atona", koji se svom sinu štaviše u jednom od onih sveto-zabrinjavajućih stanja odsutnosti izričito prikazao i otkrio kao „Gospodar mira". Meni naprosto nije bio u stanju da s konjem i kolima pođe u rat, pa isto tako nije bio u stanju ni da hara i pljačka, da Amuna dariva plenom, a ponajmanje da mu zakolje kneževske ili tobože kneževske zarobljenike. On to nije mogao i nije hteo da čini čak ni prividno ili tobože, pa nije ni dopuštao da ga na zidovima hramova i kapija prikazuju kako sa visokih bornih kola strelama gađa u zastrašene neprijatelje ili kako jednom rukom gomilu neprijatelja drži za njihove perčine, a drugom vitla ubojitim buzdovanom nad njihovim glavama. Sve mu je to, a to znači njegovom Bogu, pa otuda i njemu, bilo nepodnošljivo i nemoguće. Dvoru i državi moralo je biti jasno da do pljačkaškog pohoda povodom njegovog stupanja na presto ni u kom slučaju neće doći, pa se na kraju cela ta stvar morala zaobići lepim rečima. Moglo se izdati saopštenje u kojem bi se reklo da okolne zemlje ionako tako odano leže pod faraonovim nogama, da njihov obavezni danak tako tačno pristiže na vreme i uz to u takvom obilju da je izlišan svaki ratni pohod, te faraon stoga želi da svoje stupanje na presto uveliča baš time što se tako nešto slično neće dogoditi. I tako je i bilo.

Ali posle ovog olakšanja Meni, pošto je nastupilo i nastalo stanje njegove podnevnosti, nije baš bio posve načisto sa nekim stvarima. Bio je, naime, svestan toga da kao samodržac mora neposredno da ima posla sa celinom sveta u celom njegovom opsegu i na svim njegovim jezicima i govorima, dok je njemu bilo dato da ga sagledava samo iz jednog određenog i njemu najdražeg ugla: naime religijskog. Neopterećen zemaljskim poslovima, on je, okružen cvećem i stranim drvećem svoga vrta, mogao da sneva o svom dragom Bogu,

da razmišlja o njemu i smišlja kako bi se njegovo biće najbolje moglo obuhvatiti jednim imenom i kakvim bi se likovnim oblikom dalo prikazati. To je bio veoma odgovoran i naporan posao, ali ga je voleo, te je čak rado podnosio i glavobolju koju je dobijao od tog tegobnog posla. A sada je morao da radi stvari i da razmišlja o stvarima koje su mu donosile sasvim nemilu glavobolju. Svakog jutra, dok su mu glava i telo još bili obamrli od sna, dolazio je kod njega vezir Juga, jedan visok čovek sa malom bradicom i dve zlatne ogrlice, po imenu Ramoze, koji bi ga prvo pozdravio utvrđenim, na litaniju nalik, kitnjastim i dugim pozdravom, a onda bi mu nekoliko sati dosađivao podnoseći izveštaj o upravnim poslovima na osnovu divno urađenih svitaka, pa bi ga nadalje zamajavao sudskim presudama, poreskim spiskovima, radovima na iskopavanju novih kanala, pitanjima nabavke građevinskog drveta, otvaranja kamenoloma i rudnika u pustinji i tako dalje, pri čemu je faraona obaveštavao šta je o svim tim pitanjima njegova lepa volja odlučila, da bi onda, na kraju, uzdignutih ruku, izrazio svoje divljenje toj lepoj volji. Tako je faraonova lepa volja odlučila da proputuje tim i tim pustinjskim drumom da bi lično označio mesta pogodna za studence i putničke stanice, koje su ranije već drugi koji su se u to razumevali bili uredili. Po odluci njegove divljenja vredne volje bio je pozvan gradski knez El-Kaba da objasni zašto tako neredovno i čak i nepotpuno plaća svoj zvanični porez u zlatu, srebru, govedima i balama platna riznici u Tebi. Njegova uzvišena volja bilo je i to da odmah prekosutra krene u bednu Nubiju da tamo obavi svečano postavljanje temelja ili otvaranje jednog hrama koji je većim delom bio posvećen Amun-Reu, tako da mu se, kako je sâm osećao, nikako ne bi isplatili iscrpljenost i glavobolja koje bi mu ovo tegobno putovanje doneli.

Uopšte mu je obavezna služba u hramu, onaj ne baš laki obred u čast državnog Boga, oduzimala veliki deo njegovog vremena i njegovih snaga. Sve je to za svet trebalo da bude njegova lepa volja, ali za njega i njegovo unutrašnje osećanje to nikako nije bilo to, pošto ga je to ometalo da misli na Atona, a osim toga mu je nametnulo društvo Beknehonsa, strogo Amunovog čoveka, kojeg nije trpio. Uzalud je pokušao da svom glavnom gradu da ime ‘Grad Atonova sjaja’; u narod to ime nije prodrlo, sveštenstvo to nije dopustilo i Vezet je bio i ostao Novet-Amun, Grad velikog ovna, koji je snagom svojih kraljevskih sinova pokorio strane zemlje i Egipat učinio bogatim. Već je tada faraon potajno pomišljao da svoju rezidenciju premesti iz Tebe, gde je lik Amun-Rea blistao na svim zidovima, na kapijama, stubovim a i obeliscima i vređao njegove oči. On, doduše, još nije pomišljao na osnivanje nekog novog i svog grada koji bi potpuno bio posvećen Atonu, nego je samo imao na umu preseljenje

dvora u On na vrhu Trougla, gde bi se mnogo ugodnije osećao. Tamo je, u blizini sunčevog hrama, posedovao prijatnu palatu, ne tako raskošnu kao Merimat na zapadu u Tebi, ali opremljenu svim udobnostima koje su njegovoj nežnoj prirodi bile potrebne; i dvorski hroničari su često bili u prilici da zabeleže putovanja Dobrog boga lađom i kolima za On. Tamo je, doduše, imao svoje sedište vezir Severa koji je pod sobom imao upravu i sudstvo svih oblasti između Sinta i Ušća, pa se i on požurio da mu zada glavobolje. Ali je Meni ovde barem bio pošteđen onog kađenja Amunu, obavljanog pod nadzorom Beknehonsa, te je tu sa uživanjem mogao u društvu sa učenim ćeloglavcima doma Atum-Re-Horahtea da raspravlja o prirodi ovog divnog boga, svoga oca, i o njegovom unutarnjem životu koji je, i pored svoje strahovito poodmakle starosti, bio još tako svež i pokretan da se pokazao sposobnim za najlepše preobraženje, pročišćenje i dalji razvoj, tako da je, ako se to tako može reći, iz starog boga, uz pomoć ljudskog umnog rada, polako, ali sve jasnije, počeo da se uobličava jedan novi, neizrecivo lepši, naime predivni Aton koji obasjava sav svet.

Samo kada bi mogao sav da mu se preda i kada bi mogao da bude samo njegov sin, da bude pomagač pri njegovom rađanju, da bude njegov objavitelj i ispovednik, i kada ne bi morao uz to još i da bude kralj Egipta i naslednik onih koji su daleko pomerili Kemeove granične međe i od njega načinili svetsko carstvo. Oni i njihova dela su obavezivali; oni i njihova dela su vezivali i obavezivali, pa se može pretpostaviti da Beknehonsa, Amunovog čoveka, koji je to stalno isticao, zbog toga i nije podnosio, jer je sa tim svojim podsećanjem i isticanjem bio u pravu. Hoću da kažem: mladi faraon je to sam naslućivao; ta se slutnja smestila negde u dubini njegove savesti. On je, naime, slutio da tu reč nije samo o tome da je jedno osnovati svetsko carstvo a nešto sasvim drugo biti od pomoći jednom bogu sveta da se rodi, nego i o tome da je ova druga stvar možda na neki način i u suprotnosti sa kraljevskim zadatkom da se očuva i održi nasleđena tvorevina. A i ona glavobolja, od koje naprosto nije mogao da gleda, a koja bi ga spopala čim bi mu veziri Juga i Severa došli sa državnim poslovima, bila je u vezi sa slutnjama koje su se kretale u tom pravcu, a to će reći da ta glavobolja nije bila toliko prouzrokovana iscrpljenošću i dosadnim zamajavanjem koliko nejasnom ali obespokojavajućom spoznajom o protivrečju između predanosti dragoj teologiji Atona i obaveza kralja egipatske zemlje. Drugim rečima rečeno, to su bile glavobolje prouzrokovane grižom savesti i svešću o postojanju konflikta, pa su tako i bile shvaćene, samo što ih to nimalo nije ublažavalo, već je pogoršavalo stanje i povećavalo čežnju za onim jutarnjim stanjem zakriljenosti pod okriljem mate-

rinske noći.

Nema sumnje, tada nije samo on bio u boljem položaju nego je i zemlja bila bezbednija. Jer jedna zemlja i njena dobrobit uvek su bolje sačuvani i bezbedniji kod majke, iako je ono što spada u delokrug nadzemaljskog bolje sačuvano u mislima sina. To je bilo Amenhotepovo potajno uverenje, a to uverenje mu je zacelo ulio sam duh egipatske zemlje, Izidina vera Crne zemlje. U svojim mislima on je pravio razliku između materijalne, zemaljske, prirodne dobrobiti sveta i njegove duhovno-duhovničke, pri čemu je osećao neodređen strah da bi ove stvari mogle ne samo da se ne slažu nego, štaviše, da jedna drugoj u osnovi i protivreče, tako da je to predstavljalo veliku nevolju koja je izazivala glavobolje: baviti se u isti mah obema stvarima, biti ujedno i kralj i sveštenik. Materijalno-prirodna dobrobit i napredak bili su stvar kralja ili, zapravo, bili mnogo više stvar i briga kraljice, briga i stvar majke, Velike krave, – da bi sveštenik-sin mogao u punoj slobodi, oslobođen odgovornosti za materijalno dobro, da se posveti duhovnim stvarima i ispreda svoje sunčane misli. Kraljevska odgovornost za materijalno dobro teško je pritiskala mladog faraona. Ideja njegova kraljevstva bila je za njega povezana sa predstavom o crnoj egipatskoj oranici između pustinje i pustinje – crne i plodne od vlage koja oplođava. A on je pak sanjario o čistoj svetlosti, o zlatnom sunčanom mladiću visina – i pri tome nije imao mirnu savest. Vezir Juga, kojem su dostavljana sva obaveštenja o onome što se zbilo, pa čak i obaveštenje o jutarnjem izlasku zvezde Sirijus koji najavljuje da vode počinju da rastu, – taj Ramoze ga je stalno obaveštavao o vodostaju reke, o izgledima za povodanj, oplođenje, žetvu, a Meniju se činilo, koliko god da je sve to pažljivo, štaviše zabrinuto slušao, da bi bilo bolje da se ovaj čovek sa ovim izveštajem, kao što je to ranije činio, obratio Majci, kraljici Izidi, koja je bila mnogo bliža tim stvarima, pa bi pod njenim okriljem bile i mnogo bolje pohranjene. A ipak je za njega, kao i za zemlju, od najveće važnosti bilo to da sve te crne stvari plodnosti dožive svoje blagosloveno ispunjenje i da se pri tome ne dogodi neki promašaj i neuspeh; naime, njega je teško opterećivao strah od odgovornosti u slučaju da do tako nečeg dođe. Ta nije narod uzalud sebi držao kralja koji je bio Božji sin, pa je, dakle, u Božje ime predstavljao i neko jemstvo protiv zastoja sveto-nužnih događaja, na koje inače niko nije mogao da utiče.

Neuspesi i opšte štete u području crnice neizbežno su izazivali razočaranje u njega, čije je samo postojanje trebalo da predupredi te nevolje, te je dovodilo i do slabljenja njegovog ugleda koji mu je toliko bio potreban da bi pomogao da pobedi lepo učenje, naime

učenje o Atonu i njegovoj nebeskoj svetlosnoj prirodi.

On se našao u škripcu i kao da je bio sateran u tesnac. Prema donjoj tami on nije imao nikakav odnos, nego je voleo jedino gornju svetlost. A ako se stvari sa hranljivom tamom ne budu dobro i uspešno odvijale, onda bi on mogao da izgubi svoj autoritet učitelja svetlosti. Zbog toga su osećanja mladog faraona bila tako raspolućena kada je materinska noć skinula sa njega svoje krilo i prepustila mu kraljevstvo.

Faraonovi snovi

Faraon se, dakle, opet uputio u učeni On, gonjen silnom željom da umakne delokrugu Amuna i da razgovara sa ćeloglavcima Sunčevog doma o Harmahis-Hepere-Atum-Reu, odnosno Atonu. Dvorski hroničari zapisali su, učinivši to u svom karakterističnom povijenom stavu i s napućenim ustima, da je Njegovo veličanstvo saopštilo ovu lepu odluku, da se onda popelo u velika kola od elektrona, i to zajedno sa Nefertitom, nazvanom Neferne-fruatôn, kraljicom obe zemlje, koja je u svom telu nosila plod njihove ljubavi; hroničari su nadalje zapisali da je ona svoju ruku bila obavila oko njega i da su tako blistajući od sreće projurili celim ovim putem dok su ga u drugim kolima pratili Teja, majka Božja, Necemuta, sestra kraljičina, Baketaton, njegova sestra, i mnogi komornici i mnoge dvorske dame sa lepezama od nojeva perja za leđima. Na određenim deonicama puta korišćena je nebeska barka 'Zvezda obe zemlje', a hroničari su zabeležili da je faraon pod njenim baldahinom pojeo jednog pečenog goluba, da je i kraljici ponudio batačić, od kojeg je samo nešto malo okusila, i da joj je, nutkajući je, gurao slatkiše u usta, pošto bi ih prethodno zamočio u vino.

U Onu je Amenhotep odseo u svojoj palati u području hrama i tamo je, iscrpljen od puta, prespavao prvu besanu noć. Naredni dan započeo je tim da je Re-Horahteu prineo žrtvu u hlebu i pivu, vinu, pticama i tamjanu, a zatim je saslušao izveštaj vezira Severa, koji je dugo govorio pred njim, a onda je, ne obazirući se na glavobolju koja ga je pritom spopala, ostatak dana posvetio razgovorima sa pohodiocima hrama božjeg kojih se toliko bio uželeo. Glavni predmet tih razgovora, kojima je Amenhotep tada bio jako zaokupljen, bila je ptica benu koja se zvala i „izdanak vatre", jer se govorilo da ona nema majke i da je svoj sopstveni otac, pošto su umiranje i nastajanje za nju jedno te isto, budući da se ona u svom gnezdu od izmirne spaljuje i onda izlazi iz pepela kao mladi benu. To se dešava, tvrdili su neki učitelji, svakih pet stotina godina, i to u hramu sunca u Onu, kuda ptica, koja je izgledom svojim, navodno, nalik na čapljastog orla i uz to zlatno-purpurne boje, doleće sa istoka, iz Arabije ili Indije, i to upravo poradi ovog posla. Drugi su, pak, tvrdili da ona na

to mesto donosi jedno jaje načinjeno od izmirne i taman toliko veliko da može da ga ponese, u koje je zatvorila svog preminulog oca, dakle zapravo samu sebe, pa to jaje onda polaže na sunčev oltar. Oba ova kazivanja mogla bi da opstanu jedno pored drugog – pa toliko toga opstojava jedno pored drugog, a i razne stvari mogu biti podjednako istinite i samo da budu razni izražajni oblici jedne te iste istine. Ali ono što je faraon kao prvo hteo da zna ili što je barem hteo da se razmotri bilo je pitanje koliko je to vremensko razdoblje od pet stotina godina, koje se prostiralo između rođenja i polaganja jaja ognjenog izdanka, otprilike odmaklo od svoje polazne tačke i koliko je onda sadašnji vremenski trenutak udaljen od poslednjeg dolaska na jednoj strani i koliko od sledećeg dolaska na drugoj strani; ukratko, na kojoj se tački feniksove godine svet sada nalazi. Mišljenje sveštenika se u pretežnoj meri slagalo sa tumačenjem da se svet otprilike nalazi na sredini tog vremenskog razdoblja; jer ako bi se nalazio bliže njegovom početku, onda bi moralo postojati neko sećanje na poslednju pojavu benua, što, međutim, nije bio slučaj. Ako bi se, pak, nalazio bliže kraju i početku novog razdoblja, onda bi se moralo računati s bliskim ili čak i neposredno predstojećim povratkom ptice vremenke. Ali ne treba računati s tim da bi se to moglo dogoditi još za našeg života i zbog toga se i nameće onaj zaključak da se nalazimo negde na sredini tog razdoblja. Štaviše, neki su išli tako daleko da su pretpostavljali da će svet za sva vremena ostati u tom položaju, dakle na sredini razdoblja, i da se tajna upravo sastoji u tome da je odstojanje od poslednjeg povratka feniksa, s jedne strane, i njegovog sledećeg dolaska, s druge strane, uvek isto, odnosno da je uvek negde na sredini. No, ta tajna za faraona nije bila ni glavna ni centralna stvar. Centralna stvar, zbog koje je uglavnom i bio došao, i koju je onda pola dana razmatrao sa ćeloglavcima, bio je onaj deo učenja po kojem izmirnino jaje ognjene ptice, u koje ona zatvara telo svog oca, pri tome ne postaje teže. Jer ona ga je napravila taman toliko velikim i teškim da upravo još može da ga nosi, a ako je još u stanju da ga nosi, i to pošto je u njega zatvorila svog oca, onda je jasno da ono njegovim telom nije dobilo u težini.

To je u očima mladog faraona bila uzbudljiva i zanosna činjenica, dostojna najpredanijeg razmatranja i od svetskog značaja. Ako se jednom telu doda neko drugo telo, a ono pri tome ne postaje teže, onda to znači da postoje nematerijalna tela, – drugačije i bolje rečeno: tela bestelesne stvarnosti, nematerijalna kao i sunčeva svetlost, ili još drugačije i još bolje rečeno: postoji duhovna stvarnost; a ta je duhovna stvarnost eterički otelovljena u benu Ocu, kojeg je primilo izmirnino jaje izmenivši time na najuzbudljiviji i najdaleko-

sežniji način svoj karakter kao jaje. Jaje uopšte i jeste jedna stvar nesumnjivo ženske specifičnosti, jedino ženke među pticama legu jaja, i ništa ne može biti materinskije i ženskije od velikog jajeta, iz kojeg je nekada proizašao svet. Ali benu, sunčana ptica, bez majke i svoj sopstveni otac, oblikovala je svoje jaje sama, jedno protivjaje sveta, jedno muško jaje, jedno očinsko jaje, pa ga je onda kao obznanu očinstva, duha i svetlosti položila na alabasterski sto sunčevog božanstva.

Faraon je o celoj ovoj stvari i o njenoj važnosti po prirodu Atona, koju je trebalo misaono dokučiti, nadugačko i naširoko raspravljao sa ljudima sunčevog kalendara iz Reova hrama i nikada mu tih rasprava nije bilo dosta. Činio je to do duboko u noć, činio je to do krajnjih granica fizičkih mogućnosti, dakle gotovo do potpune iscrpljenosti; on je naprosto uživao u zlatnoj imaterijalnosti i očevom duhu i njemu nije bilo dosta razgovora ni kada su staratelji hrama bili već toliko premoreni da su im bile klonule ćelave glave, tako da on nikako nije mogao da se odluči da ih otpusti, kao da se bojao da ostane sam. Na kraju ih je onda ipak, budući da su već bili sasvim klonuli od umora, otpustio, a on je pošao u svoju spavaću odaju, gde ga je rob koji ga je svlačio i oblačio, jedan postariji čovek koji mu je bio dodeljen još dok je bio dečak, te mu je bilo dozvoljeno da ga oslovljava sa „Meni", pri čemu se, dakako, strogo pridržavao formalnog načina iskazivanja strahopoštovanja, već odavno čekao u svetlu kandila. Ovaj ga je nežno i brzo pripremio za noć, pa pošto je sve bio obavio, on se spusti na kolena, dodirnu čelom pod i lagano se povuče da bi napolju pred vratima legao da spava. Faraon, pak, ušuškan u jastuke svog umetnički izrađenog kreveta koji je stajao na jednom postolju nasred sobe, tako da se jasno razabirala pozadina od najfinije rezbarije od slonove kosti sa likovima šakala, divokoza i figurica Besa, utonu gotovo odmah u san, i to u san u kakav čovek upada od iscrpljenosti – ali zakratko. Jer, posle nekoliko sati duboke obamrlosti, on poče da sanja i to da sanja neobično živo, zbrkano, zastrašujuće i besmisleno, otprilike onako kao što je umeo da sanja kao dete kada je ležao sa groznicom od upale grla. Ali pri tome on nije sanjao o benu ocu bez težine i o nematerijalnom sunčevom zraku, već o nečem sasvim drugom.

U snu je stajao na obali Hapija, Hranitelja, na nekom usamljenom mestu koje je bila sama močvara i krčevina. Na glavi je imao crvenu krunsku kapu Donjeg Egipta, bradu je bio povezao, a na gornjoj pregači mu je visio životinjski rep. Stajao je tu, na tom mestu, sasvim sam, sa osećanjem teskobe u srcu i vladarskim štapom u ruci. A onda je u jedan mah nedaleko od obale nešto zažuborilo i iz vode je

izronilo sedam pojava: na kopno stade da izlazi sedam krava koje su zacelo ležale u vodi na način na koji to čine bivolice, i one se kretahu jedna za drugom u jednom redu, njih sedam, bez bika: bika tu nije bilo, tu je bilo samo tih sedam krava. Predivne krave, bele, crne, sa svetlijim leđima, ali i sive, sa nešto svetlijim trbuhom, a bile su tu i dve šarulje, – bile su to, sve u svemu, lepe, glatke i debele krave nabujalih vimena i krupnih Hatorinih očiju sa dugim trepavicama i visoko uzdignutim rogovima povijenim u obliku lire, i one počeše da pasu u ritu. Kralj još nikada nije bio video ovako divna goveda, i to u celoj zemlji; naprosto je bilo divota gledati tu sjajnu blagodet njihovih telesa i Menijevom srcu dođe da zaigra od radosti od tog prizora, ali on u srcu začudo ne oseti neku radost nego mu ono ostade nekako teško i zabrinuto – da bi se ubrzo zatim čak i ispunilo stravom i užasom. Jer, ova povorka se nije završila sa onih sedam krava. Iz vode je, naime, izašlo još više krava, a pri tome nije bilo nikakvog razmaka između onih i ovih; na kopno je izašlo sedam drugih krava, takođe bez bika, ali koji bi to bik i mogao da poželi ove i ovakve krave? Faraon se sav naježi od ovih životinja; bile su to najružnije, najmršavije, najizgladnelije krave koje je video u svom životu – ispod naborane kože štrčale su im kosti, vimena su im visila poput praznih džakova sa vlaknastim sisama; njihov prizor delovao je zastrašujuće i u najvećoj meri tužno; činilo se da se jadnice jedva drže na nogama, a ipak su onda počele da se ponašaju tako drsko, nasrtljivo i ubilački da je to s obzirom na njihovu slabost, delovalo naprosto začuđujuće i neočekivano, a onda im je, reklo bi se, takvo divlje ponašanje sasvim dobro pristajalo jer je ono bilo izazvano glađu. Faraon gleda i ima šta da vidi: stado jadnih krava navaljuje na stado divnih krava, odvratne krave skaču na divne krave, kako to krave zacelo čine kada se igraju bika, i pri tome ove bedne i nikakve životinje proždiru i trpaju u sebe ona divna goveda, tako da ove naprosto nestaju sa ispaše – ali i posle svega one stoje isto onako mršave i nikakve kao pre toga i od toga što su utrpale u sebe ne vidi se ništa.

Tu je bio i kraj tom prizoru i faraon se prenu iz sna, sav okupan u znoju i ophrvan brigom. On se uspravi, te ustreptala srca pogleda oko sebe po blago osvetljenoj spavaćoj sobi i shvati da je to bio san; ali bio je to tako rečit i obespokojavajući san da mu svojom nasrtljivošću, poput one onih izgladnelih krava iz reke, više nije davao mira, pa se još uvek celim telom od njega ježio. Više nije mogao da ostane u krevetu, te ustade, obuče beli vuneni noćni ogrtač i stade da hoda po sobi i razmišlja o nasrtljivom, doduše besmislenom ali opipljivo jasnom snu. Rado bi probudio roba komornika da mu ispriča ovaj san ili, štaviše, da pokuša, i time i utvrdi da li je to moguće, da rečima ispriča ono što je video. Ali on je po prirodi bio suviše oseća-

jan da bi sada uznemirio starca kojeg je već bio ostavio da ga čeka do duboko u noć, pa, predomislivši se, sede u naslonjač sa kravljim nogama, tu, kraj kreveta, uvi se u mesečasto blagi ogrtač i neprimetno ponovo zadrema, stisnuvši se u jedan kraj naslonjače, s nogama na stoličici.

Ali tek što je bio zaspao, ponovo poče da sanja – koliko god da se opirao, ništa nije pomagalo, ponovo je, ili još uvek, sam stajao na obali sa krunom i repom, a pred njim se prostiralo parče poorane crne zemlje. I on vidi: plodna zemlja se uskomeša, stade da se nadima i iz nje izraste jedna stabljika, iz koje proklija i izbi sedam klasova, jedan za dragim, svi na jednoj stabljici, bujni i jedri, nabrekli od ploda, te se povijaju onako zlatni pod teretom. Tu srcu dođe da zaigra od radosti, ali ne stiže jer stabljika nastavi da buja: iz nje se pojavi još sedam klasova, ali jadnih, jalovih, mrtvih i suvih, oprljenih od istočnog vetra, pocrnelih od plamenjače, i kako se ovi ovako jadni pojaviše među jedrima, tako ovi nestajahu u onima, odnosno kao da su oni jadni klasovi progutali jedre, otprilike onako kao što su malopre one jadne krave progutale debele krave, a da ni ove od toga nisu postale ni jedrije ni punije. Sve je to faraon svojim očima video tu, nadohvat ruke; on se uspravi u svojoj stolici i shvati da je to opet bio san.

Bio je to još jedan smešno zamršen san pun tihe ludosti, ali toliko nametljiv svojom rečitošću, svojim upozorenjem i svojom opomenom, da faraon posle toga uopšte više nije mogao da zaspi sve do srećom već bliskog jutra, niti je hteo više da spava, nego je neprekidno, sedajući čas na krevet, čas u naslonjaču, razmišljao o značenju ova dva sna izrasla iz jedne stabljike – pa već sada čvrsto odluči da ne pređe ćutke preko ovakvih snova i da ih ne zadrži za sebe, već da od njih napravi „slučaj" i zbog njih digne uzbunu. Pri tome je na glavi nosio krunu, u ruci je imao štap velikodostojnika, a na pregači rep; bili su to, dakle, snovi jednog kralja, snovi od državnog interesa, u to ne može biti nikakve sumnje, veoma upadljivi i brigom prožeti snovi, te je otuda bilo neizbežno i neophodno da se to naveliko razglasi i preduzme sve da se dokuči njihov smisao i sagleda značenje njihovog očigledno nimalo bezazlenog, već, štaviše, opakog sadržaja. Meni je naprosto bio van sebe zbog tih svojih snova i on ih je mrzeo, što dalje, to više. Ta jedan kralj nije tek tako mogao da se pomiri s takvim snovima – iako ih je, na kraju krajeva, opet mogao usniti samo jedan kralj. Pod njim, Nefer-heperu-Re-Vanre-Amenhotepom, tako nešto nije smelo da se dogodi: da tamo neke odvratne krave požderu onako lepe, debele krave, a bedno klasje oprljeno plamenjačom proguta onako zlatno-jedro klasje; u stvarno-

sti nije smelo da se dogodi ništa što bi odgovaralo tom odvratnom govoru slika. Jer bi to ostalo vezano za njegovo ime; njegov bi ugled bio pokopan, uši i srca ljudi bi se oglušili o objavu

Atona, a Amun bi bio taj koji bi od svega toga imao pravu korist. Svetlosti je pretila opasnost od strane tame, duhovno-imaterijalnom je pretila opasnost od materijalnog, to je bilo van svake sumnje. Njegovo uzbuđenje bilo je veliko; ono je poprimilo oblik gneva, a ovaj se sve više pretakao u zaključak da opasnost mora biti otkrivena i sagledana kako bi se mogla predupprediti.

Prvi kome je ispričao snove, koliko su se uopšte dali ispričati, bio je starac koji je spavao ispred vrata njegove spavaće sobe, a sada ga je oblačio, doterivao mu kosu i vezivao mu maramu oko glave. Ovaj je samo začuđeno klimao glavom i onda rekao da to dolazi otuda što dobri Bog tako kasno odlazi na počinak i zbog toga što je svoja čula pomutio tim beskrajnim „špekulacijama", kako se narodski nedotupavno izrazio. Zapravo je on, po svoj prilici, nehotice ove teške snove shvatao kao neku vrstu kazne zato što je Meni svog starog slugu ostavio tako dugo da čeka i bdi. „Ah, ovčice!" – rekao mu je faraon nevoljko se nasmejavši, pri čemu ga je dlanom sasvim blago udario po čelu, a onda se uputio do kraljice, kojoj je usled trudnoće bilo muka, pa je samo onako, preko volje, saslušala ono što je imao da joj ispriča. Potom je pošao do Teje, boginje majke, koju je zatekao za stolom za šminkanje, okruženu svojim sluškinjama koje su je udešavale. I njoj je ispričao snove i pri tome uvideo da se oni vremenom ne daju lakše ispričati, već da mu to, štaviše, svaki put teže polazi za rukom – a uz to ni kod nje nije naišao na više razumevanje, niti mu je ona uputila neku reč utehe… Teja se uvek nekako izrugivala kada bi došao k njoj s kraljevskim brigama – a da se u ovom slučaju, bez sumnje, radi o jednoj takvoj kraljevskoj brizi, u to je bio posve siguran, pa je to odmah i rekao, na što se na majčinom licu odmah pojavio taj podrugljivi osmeh. Iako je udovica kralja Nebmarea dobrovoljno i posle zrelog razmišljanja bila odlučila da se povuče kao regentkinja i da sinu posve preda kraljevsku vlast u trenutku kada je ušao u zrelo doba svog života, ona ipak nije mogla da prikrije svoju ljubomoru na tu kraljevsku vlast u sinovljevim rukama, a Meniju je bilo neprijatno to što je sve primećivao, tako da mu nije promakla ni ona gorčina koju je on kod nje izazivao time što je nastojao da je umiri svojim detinjim molbama za pomoć i savet. „Zašto tvoje Veličanstvo dolazi meni, kada sam se ja odrekla vlasti?" govorila bi obično Teja. „Ti si faraon, pa onda to i budi i osloni se na svoje noge, a ne na moje. Drži se ti tvojih slugu, vezira Juga i Severa, ako ne znaš šta da činiš, i neka ti oni obznane tvoju volju, ako je ti

sam ne znaš, a ne ja, ovako stara i islužena."

Na sličan način se i sada odnosila prema snovima. „Ja sam se već suviše odvikla od vlasti i odgovornosti, prijatelju moj", odgovorila je ona smešeći se, „da bih mogla da prosudim da li s pravom pridaješ toliko važnosti tim pričama. Izreka kaže: 'Uklonjena je tama, ako je svetlost obilata'. Dopusti i majci da se ukloni. Dopusti mi čak i to da ne otkrivam svoje mišljenje o tome da li su ti snovi časni i primereni tvom položaju. Požderale? Progutale? Jedne krave one druge? Jalovi klasovi one jedre? Pa to nije nikakvo snoviđenje jer se tu ništa ne može videti, te se od svega toga i ne dâ stvoriti neka predstava, ni na javi, a po mom mišljenju ni u snu. Verovatno je tvoje Veličanstvo sanjalo nešto sasvim drugo, i to je odmah i zaboravilo, pa sada umesto tog drugog stavljaš tu nestvarnu sliku neverovatne proždrljivosti."

Uzalud je Meni uveravao da je sve to očima sna jasno i stvarno video tako i nikako drugačije i da je ta jasnoća bila puna značenja koja naprosto vapiju za tumačenjem. Uzalud joj je govorio o strahu svoga srca pred štetom koju bi „učenje", a to znači Aton, moglo pretrpeti, ako bi se snovi neometano sami tumačili, hoću reći: ako bi se ispunili i poprimili oblik stvarnosti koju su oni samo vidovito pokazali u prerušenom vidu. Još je jednom mogao da se uveri da njegova majka u osnovi nema srca za njegovog boga i da je samo razumom, naime iz političko-dinastičkih razloga, pristajala uz njega. Ona je sina uvek podržavala u njegovoj nežnoj ljubavi, njegovoj duhovnoj strasti za Njega; ali je danas još jednom primetio, kao što je to već odavno bio primetio, i kao što je zahvaljujući svojoj osetljivosti, na žalost, sve primećivao, da je sve to bilo samo iz puke računice i da je njegovo srce iskoristila kao žena koja je celinu sveta sagledavala isključivo sa stanovišta državne mudrosti, a ne, kao on, pre svega sa religijskog stanovišta. To je Menija vređalo i to ga je bolelo. On ode od majke, koja ga je posavetovala da se, ako to svoje priviđenje sa kravama i klasovima zaista smatra tako važnom državnom stvari, s time za vreme jutarnje audijencije obrati Ptahemhebu, veziru Severa. Uostalom, tumača snova ne manjka ni ovde, u ovom mestu.

Po učene tumače snova je već odavno bio poslao i s nestrpljenjem ih je očekivao. Ali je pre njih primio visokog činovnika koji je bio došao da podnese izveštaj o poslovima faraonove „Crvene kuće", a to znači riznice Donjeg Egipta; no, ovaj je već posle pozdravnih reči bio prekinut i prisiljen da sasluša izmučenim glasom i uz zastajkivanja u potrazi za rečima nervozno ispričanu priču o snovima, uz zahtev da se izjasni o dva pitanja: prvo, da li ih i on kao njegov gospodar

smatra stvarima od važnosti po državu, i, drugo, ako smatra, onda u kom smislu i u kom pogledu. Ovaj, pak, nije umeo da se izjasni ili se, štaviše, na veoma odmeren način, u podužem govoru, izjasnio da nije u stanju da se izjasni i da ne zna šta da počne s tim snovima, – posle čega je pokušao da razgovor skrene na stvari koje su se odnosile na riznicu. Međutim, Amenhotep mu ne dade da se udalji od snova, očigledno neraspoložen i nesposoban da razgovara o nečem drugom ili da sluša o nečem drugom, nastojeći uvek nanovo da mu objasni koliko su oni bili rečito upečatljivi ili upečatljivo rečiti, – od čega nikako nije odustajao, sve dok mu nisu najavili učene tumače snova i vidovnjake.

Kralj, sav obuzet, štaviše, sav opsednut svojim noćnim doživljajem, pretvorio je prijem u ceremonijal prvog reda, koji je onda, što se same stvari tiče, onako jadno ispao. On nije samo Ptahemhebu naložio da ostane tu, nego je naložio da i svi velikodostojnici njegovog dvora koji su ga dopratili do Ona prisustvuju prijemu posvećenom tumačenju snova. Bilo je tu otprilike tuce vrlo otmene gospode, kao: veliki upravnik dvora, nastojnik kraljevske odeće, vrhovni perač i glačar palate, titularni nosač kraljevskih sandala, što je jedan visoki činovnički čin, starešina perikera koji je ujedno bio i „čuvar čarobnih bogatstava", to znači obe krune, i tajni savetnik kraljevskog nakita, zatim predstojnik svih faraonovih konja, novi glavni pekar i „knez od Menfea", po imenu Amenemopet, vrhovni nadzornik pisara peharničkog stola, Nefer-em-Veze, koji se ono jedno vreme zvao Bin-em-Veze, kao i više nosilaca mahalice sa kraljeve desne strane. Svi su oni morali da dođu u dvoranu za savetovanje i saslušavanje, pa su sada stajali podeljeni u dve jednake grupe s jedne i druge strane faraonove lepe stolice, koja je, uzdignuta za jednu stepenicu, stajala pod jednim baldahinom sa tankim, trakama obavijenim stubovima. Pred njega su izvedeni proroci i stručnjaci za tumačenje snova, njih šest na broju, a svi su bili u bližoj ili daljoj vezi sa hramom žitelja horizonta, a neki od njih učestvovali su u jučerašnjem razgovoru o feniksu. Ljudi kao oni nisu se više, kako je to u ranija vremena bio običaj, pred faraonovom stolicom bacali na pod da bi poljubili zemlju. Bila je to još ona ista stolica kao u vreme graditelja piramida, pa i mnogo starija; bilo je to u stvari jedno sandučasto sedište sa niskim naslonom za leđa pred kojim je bio položen jedan jastuk, samo što je sada na toj stolici bilo malo više ukrasa nego u pradrevna vremena. Ali, iako je stolica postala raskošnija a faraon moćniji, više se pred njom nije ljubila zemlja, toga više nije bilo. Prema tom negdašnjem običaju imao se isti onakav odnos kao i prema negdašnjem običaju sahranjivanja žive dvorske svite u kraljevsku grobnicu – to više nije bilo u skladu sa dobrim ukusom. Čarobnjaci samo u

molitvenom stavu podigoše ruke i promrmljaše u prilično neritmičkoj zbrci dugu formulu pobožnog pozdrava kojom su uveravali kralja da stasom posve liči na svog oca Rea i da svojom lepotom obasjava obe zemlje. Jer zraci Njegovog Veličanstva prodiru sve do u poslednje špilje, i nema tog mesta koje bi izmaklo prodornom pogledu njegovog oca, niti mesta do kojeg ne doseže prefinjeni sluh njegovih miliona ušiju, – on čuje i vidi sve, i sve što izađe iz njegovih usta liči na reči Hora na horizontu, jer je njegov jezik vaga sveta a njegove su usne tačnije od jezička na pravoj vagi Tota. On je Re u svojim udovima (govorahu svi uglas nejednako jakim glasovima) i Hepre u svom pravom obličju, živa slika svog oca Atuma iz Ona u Donjem Egiptu – „o Nefer-heperu-Re-Vanre, ti gospodaru lepota, kroz kojeg mi dišemo!"

Neki su bili gotovi ranije nego drugi. Onda zaćutaše, spremni da slušaju. Amenhotep im zahvali, pa im najpre uopšteno reče kojim ih je povodom zvao i poče onda pred ovim skupom od dvadeset delom otmenih, delom učenih ličnosti, da priča svoje zamršene snove – već po četvrti put. Bila je to za njega muka jedna, pa je pri pričanju crveneo i mucao. Snažno osećanje da ceo ovaj događaj u sebi nosi neko opasno i opako značenje navelo ga je da ga ovako javno obznani. Sada se zbog toga kajao, jer pred samim sobom nije krio da ono što mu se činilo tako ozbiljno i što je za njegovo unutrašnje osećanje još uvek bilo veoma ozbiljno, gledano sa strane, deluje pomalo smešno. Zaista, kako su tako lepe i jake krave mogle da dopuste da ih požderu tako slabe i jadne krave? I kako to i otkuda to da jedni klasovi pojedu druge? Ali on je to tako sanjao, tako i nikako drugačije! Snovi su u noći bili živi, prirodni i upečatljivi; ali na danu i rečima iskazani, oni su se doimali kao loše preparirane mumije izrovašenih lica; sa time se nikako nije mogao podičiti. Bilo ga je stid i sa mukom je došao do kraja sa svojom pričom. Onda je sa zebnjom i pun iščekivanja pogledao učene tumače snova.

Ovi su značajno klimali glavama, ali postepeno je to brižno klimanje, od jednog do drugog, pa na kraju kod svih, prešlo u začuđeno odmahivanje glavom. Radi se o neobičnim i do sada gotovo nepoznatim slučajevima snova, objasni u ime svih najstariji među njima; teško ih je protumačiti. Ne, nije reč o tome da ne bi mogli da ih protumače – nema tih snova koje oni ne bi mogli da protumače, takve snove bi tek trebalo neko da usni. Samo što će oni morati da ga zamole da im da vremena za razmišljanje i da im milostivo dopusti da se povuku na savetovanje. Moraće da dobave priručnike, koje će morati da prelistaju. Nijedan čovek, naime, nije toliko učen da bi vladao celom kazuistikom snova. Biti učen, neka im bude dopušteno

da to primete, ne znači da čovek ima svekoliko znanje u glavi; za to nema prostora u glavi, već to naprosto znači biti u posedu knjiga u kojima je svekoliko znanje zapisano. A te knjige oni poseduju.

Amenhotep im je dopustio da se povuku na savetovanje. Dvoru je bilo izdato naređenje da bude u pripravnosti. Kralj je dva puna časa – toliko je dugo trajalo savetovanje – proveo u velikom nemiru. A onda se ponovo svi okupiše u dvorani.

„Neka faraon poživi milion godina, voljen od Maat, gospodarice istine, koja mu uzvraća njegovu ljubav prema njoj, ljubav koja je nepatvorena!" Ona njima, stručnjacima, lično ukazuje svoju pomoć u času kada obznanjuju rezultat svojih razmatranja i pred faraona, pokrovitelja istine, iznose svoje tumačenje. Prvi san protumačiše ovako: Sedam lepih krava znače sedam princeza koje će Neferne-fruatôn-Nefertit, kraljica zemalja, roditi jednu za drugom. A to što su klimave i mršave krave progutale debele krave, to znači da će tih sedam kćeri pomreti još za faraonova života. To ne znači, požuriše da dodaju, da će kraljevske kćeri umreti u mladim godinama. Faraonu će, naime, biti dosuđen toliko dug životni vek da će nađiveti svu svoju decu, ma koliko dugo ona poživela.

Amenhotep ih pogleda otvorenih usta. O čemu oni to govore, upi-ta ih on tihim glasom. Oni odgovoriše da im je bila ukazana čast da izlože svoje tumačenje prvog sna. Ali to tumačenje, odgovori on još uvek tihim glasom, nema nikakve veze sa njegovim snom, ono nema uopšte ničeg zajedničkog s tim. On ih nije pitao da li će mu kraljica roditi sina i prestolonaslednika ili pak kćer ili više kćeri. On ih je pitao za značenje lepih i ružnih krava. Kćeri, uzvratiše oni, upravo i jesu njihovo značenje. On ne sme da očekuje da će u tumačenju sna sa kravama ponovo naći krave. U tumačenju se krave preobražavaju u kraljevske kćeri.

Faraon više nije držao usta otvorena, štaviše, sada ih je nekako bio stisnuo i samo ih je malo otvorio kada im reče da pređu na tumačenje drugog sna.

Da pređemo na drugi, rekoše oni. Sedam jedrih klasova, to su sedam naprednih gradova koje će faraon podići, a sedam jalovih i praznih klasova, to su ruševine tih gradova. Samo treba znati, dodadoše odmah, da svi gradovi vremenom neumitno propadaju, postepeno se pretvarajući u ruševine. A faraonov životni vek biće, eto, toliko dug da će još sopstvenim očima videti ruševine gradova koje je sam podigao.

Tu je Menijevom strpljenju bio kraj. Ne samo da je bio neispavan, nego ga je dodatno još izmučilo prepričavanje snova, a onda ga je još

iscrpilo i ono dvočasovno čekanje na sud ovih doktora. I sada je toliko bio uveren u to da su ova njihova tumačenja puke koještarije i da su miljama daleko od pravog značenja njegovih snoviđenja da više nije mogao da obuzda svoj bes. Upitao ih je još samo da li to tako, kako mudri rekoše, stoji i u tim njihovim knjigama. Ali kada mu odgovoriše da njihovo izlaganje predstavlja sintezu onoga što stoji u knjigama sa plodovima njihovog umeća kombinovanja i povezivanja stvari, on skoči sa stolice, što je bilo nečuveno, budući da se tako nešto za vreme prijema nikada nije dešavalo, pa su dvorani samo podigli ramena i pokrili usta dlanovima, dok on, plačnim glasom, strahovito zaplašene proroke nazva varalicama i neznalicama.

„Napolje!" – povika on gotovo plačući. „I ponesite sa sobom, umesto bogate nagrade u zlatu, koju bi vam moje veličanstvo uručilo da je iz vaših usta izašla istina, faraonovu nemilost! Vaša tumačenja su laž i prevara, faraon to zna, jer je faraon usnio snove, pa ako i ne zna da ih protumači, ipak ume da pravi razliku između pravog tumačenja i ovakvog bezveznog naklapanja. Gubite mi se s očiju!"

Dva gardijska oficira izvedoše ubledele učene tumače snova. A Meni, koji više nije seo, obrati se svome dvoru rečima da ga ovaj neuspeh nipošto neće odvratiti od nauma da ovu stvar istera na čistinu. Gospoda su, na žalost, bili svedoci jednog sramnog promašaja, ali, tako mu žezla, već koliko sutra dovešće druge tumače snova, ovog puta iz hrama Đehutija, pisara Tota, devet puta velikoga, gospodara Hmunua. Od onih koji su posvećeni belom pavijanu može se očekivati verodostojnije tumačenje onoga za što mu unutrašnji glas govori da po svaku cenu mora biti protumačeno.

Novo razmatranje snova obavljeno je narednog dana pod istim okolnostima. Ali ono je ispalo još jadnije nego prethodno. Opet je faraon, noseći se sa unutrašnjim teškoćama i sa jezikom, javno izložio svoje mumije od snova i opet su prisutne veličine klimale i tresle glavama. Ovog puta su faraon i dvor morali da čekaju ne dva nego tri duga časa, koliko su sinovi Tota zamolili da im se stavi na raspolaganje, na ishod tajnog većanja; a onda ti stručnjaci čak nisu bili složni, nego su bili podvojenog mišljenja o značenju snova. Postoje, saopšti najstariji među njima, dva tumačenja za svaki san i ta dva tumačenja su uopšte i jedino moguća tumačenja; druga i drugačija tumačenja uopšte se ne daju zamisliti. Po jednom tumačenju, sedam debelih krava su sedam kraljeva od semena faraonova, sedam ružnih krava, pak, sedam kneževa bede koji će se podići protiv njih. Ali sve to leži u dalekoj budućnosti. S druge strane opet, lepe krave isto tako mogu da budu kraljice koje će ili faraon sâm ili neko od njegovih kasnijih naslednika primiti u svoju kuću žena, ali

će one (na što ukazuje onih sedam mršavih krava), na nesreću, jedna za drugom umirati.

A klasovi?

Sedam punih i jedrih klasova značilo je, po uverenju jednih, sedam egipatskih junaka koji će kasnije poginuti u nekom ratu od ruku sedam neprijateljskih opasnika, ali, kako to pokazuju oprljeni klasovi, po svojoj moći i mnogo neznatnijih bojovnika. Drugi su odlučno zastupali mišljenje da sedam jedrih i sedam jalovih klasova znači četrnaestoro dece koje će faraon izroditi sa onim stranim kraljicama. Ali će među njima izbiti žestoka svađa i ono sedmoro slabije dece pobiće, zahvaljujući svojoj znatnijoj podmuklosti i prepredenosti, onih sedmoro jačih.

Ovog puta Amenhotep čak više nije skočio sa stolice. Ostao je da sedi na njoj, onako povijen, nabivši lice u šake, a dvorani s leve i desne strane baldahina naćulili su uši da bi čuli šta to sebi mrmlja u šake. „O šeprtlje! Šeprtlje!" – prošaptao je nekoliko puta, a onda mahnuo veziru Severa, koji mu je bio najbliži, da mu se nagne da mu tihim glasom nešto naloži. Ptahemheb odmah uradi što mu je rečeno, pa se snažnim glasom obrati stručnjacima saopštivši im da faraon želi da zna da li se ama baš nimalo ne stide.

Učinili su sve što su mogli, odgovoriše.

Na to je vezir morao ponovo da se nagne kralju i ovog puta se pokazalo da mu je naloženo da saopšti čarobnjacima da napuste dvoranu. Posve zbunjeni i smeteni, pogledajući se međusobno kao da bi jedan drugog hteo da pita da li mu se već ovako nešto desilo, ovi se udaljiše. Dvorani, koji su ostali, stajali su tu takođe posve smeteni, jer je faraon još uvek sedeo u povijenom položaju, zakriljujući rukama oči. Kada je konačno uklonio ruku s lica i kada se uspravio, na licu mu se ocrtavao izraz boli, dok mu je brada podrhtavala. On reče, obraćajući se svojim dvoranima, da bi ih rado poštedeo i da im samo teška srca zadaje bol i tugu, ali da ne može da im prikrije istinu da je njihov gospodar i kralj duboko nesrećan. Njegovi snovi imaju jasno obeležje snova od državne važnosti, pa je i njihovo tumačenje od životnog značaja. Međutim, tumačenja koja su dobijena predstavljaju besmislene koještarije; ona ni najmanje ne pristaju uz njegove snove i ovi se u njima ne prepoznaju onako kako bi san i tumačenje morali jedno u drugome da se prepoznaju. Posle neuspeha ova dva tako pompezno izvedena pokušaja on mora da sumnja u to da će dobiti valjano i odgovarajuće tumačenje koje bi odmah prepoznao kao takvo. To pak znači da smo prisiljeni da prepustimo snovima da sami sebe tumače i da se, možda, ukoliko se ne predu-

zmu neophodne mere predupređenja, opako ispune na najveću štetu po državu i religiju. Zemljama preti opasnost, a faraon, koji to jasno vidi, ostavljen je sam na svom prestolu, lišen saveta i pomoći.

Teskobni muk posle ovih njegovih reči potrajao je još samo koji trenutak. A onda se dogodi da se Nefer-em-Veze, vrhovni peharnik, koji se dugo u sebi lomio, izdvoji iz grupe prijatelja i zamoli za milost da govori pred faraonom. „Danas se setih svojih greha", tim rečima on, po predanju, poče svoj govor, a te reči, koje je on tada izgovorio, sačuvale su se kroz sve ovo vreme i one se još i danas čuju. Međutim, veliki podrumar time nije mislio na grehe koje nije počinio, jer, svojevremeno je bio dospeo u zatvor a da nije imao udela u naumu po kome je ostarelog Rea trebalo ukloniti pomoću ujeda Ezetine zmije. Mislio je on pri tome na jedan drugi greh, naime na to da je nekome bio čvrsto obećao će ga spomenuti, a on, eto, nije održao zadatu reč, jer je tog „nekog" bio zaboravio. Sada ga se setio i o njemu je sada govorio pred baldahinom. On podseti faraona (koji se toga jedva sećao) na „neprijatnost" (on upotrebi tu reč sa ublažavajućim značenjem) koju je on, peharnik, doživeo pre dve godine, još za kralja Neb-ma-Rea, kada je omaškom, zajedno sa jednim bogomrskim čovekom čija je duša uništena zajedno sa telom, pa ga je bolje ne pominjati imenom, dospeo u Cavi-Re, tvrđavu na ostrvu. Tamo im je bio dodeljen jedan mladić da ih opslužuje, jedan habirski mladić iz Azije, kapetanov pomoćnik, sa neobičnim imenom Osarsif, sin jednog kralja stada i prijatelja Božjeg na istoku, kojeg mu je rodila jedna ljupka žena, što se poprilično moglo i po ovome videti. Taj mladić, dakle, bio je najveći talenat na području tumačenja snova kojeg je on, 'izvrstan u Tebi', do sada sreo u svom životu. Jer, obojica, njegov drug, koji je bio kriv, i on, koji je bio nevin, usnula su istovremeno veoma teške, mnogoznačne snove, svaki svoj, ali su se našli u velikoj nevolji u pogledu valjanog tumačenja. Ali taj Usarsif, koji se pre toga nikada nije pohvalio svojim darom, protumačio im je te njihove snove bez velikog napora i kao od šale, pa je pekaru prorekao da će dospeti o drvo, a njemu, pak, da će sa svoje blistave čistote doživeti milost i da će ponovo biti vraćen na svoj položaj. Sve se to onda u dlaku i ostvarilo i danas se on, Nefer, priseća svoga greha: greha da već mnogo ranije nije skrenuo pažnju na ovaj talenat koji živi u senci i što do sada prstom nije pokazao na njega. On se ne libi da da izraza svom uverenju da, ako postoji neko ko je u stanju da protumači faraonove teške snove, to može da učini samo ovaj mladić koji, po svoj prilici, još uvek čami u Cavi-Reu.

Kraljevi prijatelji se uskomešaše, živnu i faraonovo lice i cela njegova pojava. Bilo je tu još nekoliko pitanja faraonovih na koja je

debeljko brzo odgovorio – i onda je izdato lepo naređenje da se prvi glasonoša i skoroteča smesta brzom barkom uputi za Cavi-Re i da tog stranca koji ume da tumači snove najvećom brzinom dopremi u On pred faraona.

Treći deo:

KRITSKA SENICA

Uvođenje

Kada je Josif prispeo u hiljadugodišnji grad žmirkanja, bilo je opet doba setve i sahranjivanja Boga, kao onda kada je doživeo svoj drugi pad u jamu, u kojoj je, u podnošljivim prilikama, kod mirnog kapetana Maj-Sahmea, proveo tri velika dana. Sve je bilo u najboljem redu: bile su prošle tačno tri godine, svet se nalazio u istoj tački kružnog toka kao onda i upravo su deca Egipta cele nedelje, od dvadeset i drugog sve do poslednjeg dana hajaka, opet slavila praznik zaoravanja zemlje i uspostavljanja božanskog dostojanstva.

Josif se radovao što mu se ukazuje prilika da ponovo vidi On kroz koji je nekada, pre tri i deset godina, prošao sa Ismailjcima na njihovom putu na koji su i njega bili poveli, pa su ga tada obožavaoci sunca upoznali sa lepom figurom trougla i sa blagom prirodom Re-Horahtea, gospodara dalekog horizonta. Sada ga je put ponovo vodio kroz trougaoni prostor učenog grada sa mnogobrojnim bleštavim znamenjima sunca, pa se, idući pored glasnika, uputio prema njegovom vrhu, odnosno velikom obelisku, završnoj tački i preseku bočnih strana, čiji se zlatni vrh, visoko izdignut iznad okoline, već izdaleka mogao ugledati.

Jakovljev sin, koji tako dugo nije ništa drugo video do zidine svog zatvora, nije imao mnogo vremena da sve to razgleda rođenim očima i da uživa u prizoru uskomešanog grada i njegovih ljudi – za to je postojao već i spoljašnji razlog u liku njegovog vodiča, krilatog glasnika, koji nije hteo da izgubi ni jednu minutu, pa ga je neprekidno požurivao; ali postojao je uz to i unutrašnji i duševni razlog koji mu nije dopuštao da mnogo gleda oko sebe. Jer još se uvek odvijao kružni tok i tek je trebalo da dođe do „povratka”, odnosno do toga da on ponovo stane pred Najvišeg. Nekada je to bio Petepre, koji je u neposrednoj okolini otelovljavao „najvišeg”, pa mu je onda bilo omogućeno da pred njim govori u vrtu palmi i tada je valjalo da se pokaže. A sada je to bio faraon lično, koji je ovde dole otelovljavao ono „najviše”, i sada je trebalo pred njim da govori, tako da je ovog puta valjalo još više da se pokaže. A valjalo je da gospodaru bude od pomoći u njegovim planovima, a ne da ih počem nespretnim držanjem poremeti, što bi bila velika ludost i uvreda za hod sveta. Samo bi pomanjkanje čvrste vere u to da Bog namerava da ga visoko uzdigne moglo biti uzrokom nespretnosti i propusta da se iskoristi

ukazana prilika; zato je Josif i bio sav usredsređen na ono što mu je neposredno predstojalo i nije mario za metež oko sebe i život grada, pa je otuda i njegovo očekivanje bilo prožeto pouzdanjem i u njemu nije bilo straha, jer je bio siguran u onoj veri koja je uzrok i ishodište svekolike dobre spretnosti, naime u veri da Bog s njim ima lepe, blage i značajne namere.

Ni mi, koji ga takođe pratimo sa usredsređenom i napetom pažnjom, iako znamo kako se to sve zbilo, nećemo da mu uputimo prekor zbog tog njegovog pouzdanja, nego ćemo ga uzeti takvog kakav je bio i kakvog ga već odavno poznajemo. Postoje izabranici koji iz skromnosti prožete sumnjom u sve i potcenjivanja samog sebe nikada ne mogu da veruju u svoje izabraništvo, s gnevom i pogruženošću ga odbacuju od sebe i ni po koju cenu neće da veruju svojim čulima, pa se čak u izvesnoj meri osećaju povređenima u svojoj neverici kada na kraju sebe ugledaju uzdignute na nekom visokom položaju. A postoje opet i oni drugi za koje na celom svetu nema ničeg prirodnijeg od njihovog izabraništva – oni su svesni ljubimci bogova koji se ničemu ne čude, bilo kakva uzdignuća da ih dopadnu ili bilo kakva životna slava da ih snađe. Kojem god soju izabranika da damo prednost, onom koji s nevericom prihvata to što ga je snašlo ili pak onom umišljenome, – tek, Josif je spadao u onaj drugi soj, a srećom ne u onaj treći koji takođe postoji, naime, u soj licemera pred Bogom i pred ljudima, u onaj soj, dakle, koji se nedostojno odnosi i prema samom sebi i u čijim ustima reč „milost" ipak uistinu sadrži više nadmenosti nego svekoliko pouzdanje u blagoslov onih koji sve to primaju kao sasvim prirodnu stvar.

Palata u Onu u kojoj je faraon odsedao ležala je istočno od hrama sunca, a bila je s ovim povezana alejom sfingi i sikomora, kojom je Bog prolazio kada bi pošao da kadi svom ocu. Kuća u kojoj se živelo ostavljala je lak i lepršav utisak; bila je podignuta od cigala i drveta, kao i sve stambene zgrade, dakle bez kamena koji priliči samo večnim staništima, ali se, prirodno, smeštena u vrtu opasanom bleštavo belim zidom, pred čijim su prolazom na pozlaćenim motkama na lakom povetarcu lepršali šareni barjačići, odlikovala ljupkošću i ukrasima kakve je mogla da smisli samo Kemeova bogata i visoko razvijena kultura.

Bilo je iza podneva, vreme ručka bilo je već prošlo. Brza barka plovila je bez zastanka cele noći, ali joj je ipak bilo potrebno još dosta vremena da stigne do Ona, gde je onda ujutru i prispela. Na trgu pred gradskom kapijom vladao je pravi metež jer se onamo bilo uputilo dosta naroda iz prigradskih delova grada, pa su ljudi tu tako stajali i očekivali neko pozorje, dok su grupe policajaca, čuvara kod

kapija i vozara, koji su ćaskajući stajali kraj svojih zaprega koje su kopale nogama, frktale i tu i tamo njiskale, zakrčivale prolaz, a pored toga je tu bilo svakojakih torbara i trgovaca koji su nudili obojene slatkiše, na masti pečene kolače, figurice skarabeja i statuete kralja i kraljice veličine otprilike jednog palca. Sa dosta muke probijao je sebi put glasnik sa onim kojeg je dovodio. „Zapovest! Zapovest! Prijem! Prijem!" – izvikivao je ovaj više puta, nastojeći da ljude zaplaši svojom zaduvanošću usled obavljanja posla od državnog značaja. On je to dovikivao i slugama koji su mu u unutrašnjem dvorištu bili potrčali u susret, tako da su ovi samo začuđeno podigli obrve i bez reči ga propustili, a ovaj je poveo Josifa do podnožja slobodnog stepeništa na čiji se vrh, pred ulaznim vratima letnjikovca podignutog na uzvišenoj platformi, bio nasadio jedan dvorski činovnik, očigledno nešto poput podupravitelja kuće, prateći ih umornim pogledom. „Dovodim proroka iz Cavi-Rea", dobaci mu glasnik idući brzo uz stepenice, „koji po najvišem naređenju mora što pre da bude priveden". Na to ovaj, isto tako umornim pogledom, ispitivački odmeri Josifa od gore do dole kao da posle ovog objašnjenja samo još od njega zavisi da li će ga propustiti ili ne, pa mu onda mahnu rukom s izrazom lica kao da se radi o njegovoj odluci, kao da je mogao i da ga odbije. Glasnik još na brzinu reče da i on, Josif, kada bude stupio pred faraona, brzo i zadihano diše kako bi ovaj stekao lep utisak da je ceo svet pretrčao bez časka predaha, ali to Josif ne uze ozbiljno. On se zahvali dugonogom što je došao po njega, kao i na njegovoj pratnji, pa se pope stepenicama gore do činovnika, koji u znak pozdrava nije klimao glavom, nego je samo odmahnuo i rekao da pođe za njim.

Prošli su prednji deo zgrade ukrašen, šarenim slikama i raznolikim prizorima i omeđen sa četiri ukrasna stuba obavijena vrpcama, pa su ušli u deo sa šedrvanom, takođe ukrašen ovalnim stubovima od obrađenog plemenitog drveta, gde su stražarili naoružani vojnici, dok su u produžetku sa strane mogli da se vide prolazi između stubova. Vodič je poveo Josifa pravo kroz jednu međuprostoriju u kojoj su se nalazila troja vrata, pa ga onda povede kroz srednja. Tako prispeše u jednu veoma veliku dvoranu, u kojoj je bilo nekih dvanaest stubova, dok je nebesno-plava tavanica bila ukrašena pticama u letu. Na sredini dvorane stajala je kućica zlatne i crvene boje, nalik na baštensku senicu, a u njoj je bio jedan sto okružen naslonjačama sa šarenim jastucima. Tu su sluge u pregačama prskale i metlale pod, odnosile tanjire s voćem, punile kadionice i svetiljke na tronošcima koji su se smenjivali sa alabasterskim vazama s širokim drškama, sređivale zlatom optočene pehare na stolovima i protresale jastuke. Bilo je očevidno da je faraon tu upravo obedovao i da se sada povu-

kao u neki tihi kutak za odmor, bilo u vrtu, bilo negde drugde u kući. Za Josifa sve to baš i nije bilo nešto sasvim novo i nešto sasvim posebno, kako je to njegov vodič, koji ga je s vremena na vreme ispitivački pogledao sa strane, po svoj prilici mislio.

„Znaš li ti kako treba da se ponašaš?" – upita on dok su, skrećući u desno, napuštali dvoranu i ulazili u dvorište sa cvećem, gde su se mogla videti i četiri mala bazena.

„U svakom slučaju i za slučaj potrebe", odgovori Josif smešeći se.

„E pa taj slučaj potrebe bi bio upravo sada", odgovori ovaj. „Ti, dakle, znaš, za početak, kako se pozdravlja Bog?"

„Voleo bih da ne znam", uzvrati Josif, „jer bi bilo lepo da čovek to od tebe nauči."

Činovnik u prvi mah zadrža ozbiljan izraz lica, a onda se odjednom nasmeja, što se od njega nije moglo očekivati, ali je zato svom licu, koje se bilo razvuklo u širok osmeh, ubrzo ponovo vratio suv i ozbiljan izraz.

„Meni se čini da si ti neka vrsta lude i lakrdijaša", reče on, „tamo neki ugursuz i kradljivac goveda, čijim šalama čovek, hteo-ne hteo, mora da se smeje. Pretpostavljam da su tvoja vidovitost i to tvoje tobožnje umeće tumačenja snova takođe samo ugursuzluk i obična dreka jednog varalice?"

„A, to sa vidovitošću i tumačenjem, to nema veze sa mnom", odgovori Josif. „Jer to ne zavisi od mene, niti je to neka moja zasluga, a osim toga mi se to ionako samo ponekad desi. A i nisam do sada mnogo mario za to. Ali otkako me faraon zbog toga hitno pozvao, počeo sam i ja drugačije da gledam na to."

„To kao da je upućeno na moj račun?" – upita domaći sluga. „Faraon je blage naravi, mlad i pun milosti. To što nekoga obasjava sunce, to još nije nikakav dokaz da nije protuva."

„Ne samo da nas ono obasjava, već njemu imamo da zahvalimo što možemo da se pokazujemo", odgovori Josif u hodu, „jedan ovako, drugi onako. Želim ti da ti pod njegovim sjajem budeš zadovoljan!"

Čovek ga pogleda sa strane, i to više puta. Ponekad bi gledao pravo ispred sebe, a onda bi opet brzo, kao da je zaboravio da nešto pogleda ili kao da bi hteo nešto brzo da proveri, nešto što je već video, okretao glavu za ovim kojeg je vodio, tako da je ovaj naposletku bio prisiljen da odgovori na ovaj pogled sa strane. Činio je to uz osmeh i uz klimanje glavom, kao da bi hteo da kaže: „Da, da, tako

stoje stvari, nemoj ništa da se čudiš, sasvim si dobro video". Ovaj onda brzo i nekako prestrašeno okrete glavu i zagleda se preda se.

Iz cvetnjaka dospeše u jedan odozdo osvetljen hodnik čiji je jedan zid bio ukrašen prizorima žetve i prinošenja žrtvi, dok se na drugom zidu kroz vrata sa stubovima otvarao pogled u razne odaje, pa i u dvoranu za većanje i obavljanje saslušanja, u kojoj se nalazio baldahin čiju je namenu nastojnik kuće objasnio onako u prolazu. Ovaj je, naime, postao nešto govorljiviji. Čak je Josifu rekao gde će naći faraona.

„Faraon se posle ručka povukao u kritsku baštensku salu", reče on, „koja je nazvana kritskom zato što ju je ukrasio jedan majstor-umetnik koji je došao sa onih prekomorskih strana. Kod faraona su sada kraljevski vrhovni kipari Bek i Auta, jer hoće s njima da porazgovara i da ih pouči o nekim umetničkim stvarima. Tamo je i velika majka. Ja ću te u predsoblju predati dežurnom komorniku, pa će on onda najaviti tvoj dolazak."

„Uradićemo tako", reče Josif, i to je bilo sve što je rekao. Ali čovek pored njega poče odjednom, pošto je još jednom zatresao glavom, da se, dok su tako išli dalje, bezglasno i neprekidno kikoće, gotovo kao u grču, tako da mu se i trbuh u kratkim trzajima vidljivo tresao, i taj napad kikotanja nije uspeo da obuzda sve do trenutka kada su stupili u predsoblje na kraju hodnika, u kojem se neki mali, povijeni dvoranin u predivno nabranoj pregači i sa mahalicom u ruci, odmakao od vezom u obliku zlatnih pčela ukrašenih zavesa na vratima, kod kojih je očevidno do sada prisluškivao. Nastojniku je još uvek od tog prigušenog kikotanja na neki neobičan način, otprilike kao da kuka, podrhtavao glas kada je komorniku, koji im je tapkajući i pocupkujući pošao u susret, počeo da objašnjava koga dovodi.

„Ah, to je taj pozvani, očekivani pametnjaković", reče čovečuljak šušljetajući visokim glasom, „znači, to je taj što je pametniji od učenih tumača iz kuće knjiga. Dobro, dobro, izvanredno!", reče on i ostade pri tome zgrbljen, možda i zbog toga što se takav rodio, pa nije u stanju da se uspravi, a možda i zbog toga što je u otmenoj dvorskoj službi bio navikao na takvo držanje. „Ja ću te odmah najaviti, odmah ću te najaviti, kako ne bih? Na tebe čeka ceo dvor. Faraon je, doduše, zauzet, ali tebe ću ipak smesta i bez oklevanja najaviti. Ja ću faraona prekinuti, upašću mu u reč zbog tebe, i to baš dok poučava svoje umetnike, i sve to samo zbog toga da bih mu javio da si stigao. Verovatno te ovo malo čudi. Samo nemoj da to čuđenje ide dotle da tobom ovlada zbunjenost, pa da onda trabunjaš kojekakve gluposti, za što možda i nije potrebno da budeš zbunjen. Unapred te upozoravam da je faraon izvanredno osetljiv i razdražljiv na

gluposti koje mu se kazuju u vezi sa njegovim snovima. Čestitam ti. Ti se, dakle, zvaše…?”

„Ja se zvah Osarsif”, odgovori upitani.

„Hoćeš valjda da kažeš da se tako zoveš! Dosta je čudno to tvoje ime. Idem da te najavim tim tvojim imenom. Mersi, prijatelju moj”, reče on, slegnuvši ramenima upravitelju koji se udaljio, dok je on onako pogrbljen šmugnuo kroz zavesu.

S one strane zavese dopirali su prigušeni glasovi; posebno se razabirao jedan mladalački blag ali istovremeno i nekako tvrd glas, koji je onda u jedan mah zaćutao. Verovatno se grbavko, uvijajući se i šapućući, nagnuo nad faraonovo uho. Uto se on vrati, te on upitnog izraza lica sa uzdignutim obrvama prošapta: „Faraon te zove!”

Josif uđe.

Našao se u jednoj lođi, ne toliko velikoj da bi baš zaslužila ime „baštenska sala” koje su joj bili nadenuli, ali zato neobične lepote. Oslonjena na dva stuba, obložena obojenim staklom i blistavim kamenjem, ukrašena tako prirodno naslikanom vinovom lozom da je izgledala kao prava, s podom čije su četvorouglaste ploče bile delom ukrašene prizorima dece koja jašu na delfinima a delom slikama sipa, prostorija je sa tri velika raskriljena prozora bila otvorena prema vrtu, tako da je ovaj sa svom svojom ljupkošću naprosto bio deo prostorije. A tamo u vrtu mogli su se videti svetle leje tulipana, čudesno strano grmlje u punom cvatu i zlatnim prahom posute staze koje su vodile do jezerca prekrivenog lotosovim cvetom. Pogled se gubio u daljini, tamo gde su se nazirali ostrvo, mostići i kiosci, da bi bio zablesnut bleskom porculanskih cigala sa letnje kućice koja se ogledala na površini vode. Sam prostor verande prelivao se u svim mogućim bojama. Njeni bočni zidovi bili su prekriveni slikama koje su odudarale od uobičajenog, vladajućeg ukusa. Bili su to slikovito prikazani strani ljudi i običaji, očigledno sa dalekih morskih ostrva. Žene u šarenim i krutim, ali raskošnim suknjama sedele su tu i kretale se razgolićenih grudi u tesno pripijenim steznicima, dok im je kosa, ukovrdžana iznad trake na čelu, padala u dugim pletenicama niz leđa. Opsluživali su ih paževi u neviđeno lepoj nošnji, noseći u rukama vitke krčage. Jedan mali princ sasvim tanka struka u dvobojnim pantalonama, u čizmama od jagnjeće kože, sa kraljevskim ukrasom i šareno lepršavim perjem na kovrdžavoj glavi, samodopadljivo se kretao među neobično rascvalim biljkama i gađao je strelama životinje koje su bežale, ali je to njihovo bežanje bilo tako prikazano da njihova kopita uopšte nisu dodirivala tlo nego su naprosto nad njim lebdele. Na drugoj strani su

akrobati izvodili svoje skokove preko glave iznad besnih bikova, zabavljujući na taj način gospođe i gospodu koji su ih posmatrali s prozora između stubova i sa balkona.

Istim stranim ukusom odlikovali su se i za oko prijatni predmeti i lepe rukotvorine koji su ukrašavali prostoriju: bleštave glinene vaze, zlatom optočeni reljefi od slonove kosti, kovani luksuzni pehari, glava bika od crnog kamena sa zlatnim rogovima i očima od planinskog kristala. Ulazeći unutra, pridošlica je podigao ruke, a pogled mu je ozbiljno i uzdržano kružio po prizoru i osobama za koje mu je bilo rečeno da će biti prisutne.

Amenhotep-Nebmareova udovica stolovala je baš nasuprot njemu u visokoj stolici sa visokim podnožjem, s licem okrenutim nasuprot svetlosti, odnosno ispred srednjeg i duboko zasvođenog prozora, tako da je njen bronzani ten, koji je i inače odudarao od boje njene haljine, delovao nekako još tamnije. Ipak ju je Josif prepoznao po njenim osobenim crtama, pošto ju je ranije tu i tamo viđao prilikom njenih izlazaka u vožnju kočijama; prepoznao je, naime, taj fino povijeni nosić, te malo isturene, borama gorkog životnog iskustva omeđene usne, te zasvođene, četkicom izvučene obrve iznad sitnih, crnih sjajnih očiju koje su hladnim usredsređenim pogledom gledale oko sebe. Majka nije imala na glavi zlatnu kapu u obliku orlušice, u kojoj ju je Jakovljev sin video kada se pokazivala u javnosti. Njena sigurno već posedela kosa – ona se, naime, sva je prilika, približavala kraju pedesetih godina – bila je uvijena u srebrnastu maramu ispod koje se videla zlatna traka zaponca na čelu i slepoočnici, a sa temena su se u kovrdžama spuštale takođe dve zlatne kraljevske zmije – odmah dve, kao da je preuzela i onu svoga supruga koji je otišao k Bogu – koje su se onda uspravile pred njenim čelom. Okrugle pločice od istog šarenog dragog kamenja od kojeg je bila napravljena i njena ogrlica ukrašavale su joj uši. Njena sitna, energična pojava sedela je veoma pravo, štaviše izuzetno uspravno i onako kako propis nalaže, takoreći u starom hijeratskom stilu, sa laktovima položenim na naslon stolice i nožicama, priljubljenim jednu uz drugu, na visokom podnožju. Pogled njenih pametnih očiju sreo se sa pogledom onoga koji je ušao sa izrazom poštovanja na licu, ali ga je, pošto je ovlaš osmotrila celu njegovu pojavu, s razumljivom i prirodnom ravnodušnošću odmah brzo skrenula na svog sina, pri čemu su se one bore koje su se oko njenih ispupčenih usta uobličile kao izraz proživljene životne gorčine prometnule u podrugljiv osmeh, podstaknut detinjasto uzbudljivom radoznalošću kojom je ovaj gledao u preporučenog mu i očekivanog pridošlicu.

Mladi kralj egipatske zemlje sedeo je levo od zida ukrašenog slikama, u naslonjači sa lavljim nogama, bogato i mekano obloženoj jastucima, s kosim naslonom od kojeg je bio odmakao leđa, pa je, nagnuvši se napred, nogu podvijenih pod sedište, svojim vitkim, skarabejima ukrašenim rukama obuhvatio bočne naslone stolice. Treba reči da Amenhotep nije odmah bio zauzeo ovaj stav čoveka spremnog na skok, položaj napete pažnje kojom je, okrenut nadesno, svojim zasenjenim i raširenim, gotovo razrogačenim očima posmatrao prispelog tumača njegovih snova, već je počeo da ga zauzima postepeno i u trzajima – otprilike u toku jedne minute – s tim što je to tako išlo dotle da se faraon na kraju stvarno malo pridigao sa stolice i da je svu svoju težinu preneo na ruke kojima je bio obujmio naslone stolice, tako da se po isturenim kostima jasno moglo videti koliko su mu ruke bile napregnute. Pri tome mu, uz tiho zveckanje i zvonke zvuke, na pod kliznu neki predmet koji je ležao u njegovom krilu, neka vrsta instrumenta, ali ga jedan od ljudi koji su stajali pred njim, jedan od kipara koje je poučavao, hitro podiže i pruži. Međutim, ovaj je neko vreme morao da ga pridrži, dok ga faraon, sklopivši oči, nije prihvatio, a zatim se, ponovo zavalio u jastuke svoje stolice, zauzimajući očigledno položaj u kojem je pre toga razgovarao sa majstorima: bio je to izuzetno lagodan, mek i udoban položaj jer je sedište stolice bilo izdubljeno za jedan jastuk, ovaj je bio previše mekan, usled čega je on naprosto bio u njega utonuo, tako da ne samo da je sedeo nekako ukoso, nego je naprosto bio duboko upao u naslonjaču, s jednom rukom namerno prebačenom preko naslona, dok je palcem druge lagano dodirivao strune divne male harfe koja mu je ležala u krilu, a pri tome je visoko povučena kolena prebacio jedno preko drugog, tako da se jedna njegova visoko uzdignuta noga klatila. Zlatna kopča sandala prolazila mu je između palca i drugog prsta.

Dete špilje

Nefer-hepem-Re-Amenhotep imao je tada onoliko godina koliko je Josif, koji je sada pred njim stajao kao tridesetogodišnjak, imao kada je bio „pastir stada sa svojom braćom" i kada je ono obrlatio i nagovorio oca da mu da šarenu haljinu, dakle sedamnaest. Ali je izgledao stariji, ne samo zato što su u njegovom podneblju ljudi brže starili, a ne ni samo zbog toga što je bio slabog zdravlja, već i usled rano ga dopalih obaveza prema celini sveta, te mnogostrukih utisaka koji su, dolazeći sa svih strana sveta, navaljivali na njegovu dušu, kao i njegovog revnosno ponesenog bavljenja pitanjem božanskog. Kada opisujemo njegovo lice pod ovalnom plavom perikom sa kraljevskom zmijom, koju je danas nosio ispod platnene kape, onda ne treba, bez obzira na to što nas od njega dele hiljade godina, da se plašimo poređenja da je ono izgledalo kao lice nekog mladog otmenog Engleza iz pomalo već ocvalog roda: duguljasto, nadmeno i umorno, sa nadole povijenim, dakle oblikovanim a ipak slabo izraženim podbratkom, sa nosem čije je pomalo usko udubljeno sedlo uslovljavalo da široke nozdrve upadljivije dođu do izražaja, i sanjalački zasenjenim očima, sa kojih nikada nije mogao sasvim da podigne kapke, pa je njihova tromost bila u zapanjujućoj suprotnosti sa veoma punim usnama koje nisu bile namazane šminkom, nego su prirodno bile nekako bolesno jarke crvene boje. To se lice, dakle, odlikovalo nekom mešavinom bolno tegobne duhovnosti i čulnosti – na stepenu dečaštva koje je, po svoj prilici, bilo sklono obesti i razuzdanosti. Zgodno i lepo to lice nipošto nije bilo, ali se odlikovalo nekom obespokojavajućom privlačnom snagom; otuda se i nije čuditi što se narod Egipta prema njemu ophodio sa toliko nežnosti i što mu je nadevao imena cveća.

A celokupna pojava faraonova nije bila lepa, već bi se pre moglo reći neobična i delom malo izobličena; rastom jedva da je dosezala osrednju visinu, što se jasno moglo videti dok je on tu, u lakoj, s ukusom odabranoj i skupocenoj odeći, sedeo u jastucima, i to na dosta nemaran način koji nije toliko svedočio o neuglađenosti koliko o izvesnom nekonvencionalnom životnom stilu – sedeo je on tako tu dugog vrata, uskih i mekih prsa napola prekrivenih predivnom

ogrlicom od divnog kamenja, tankih ruku obavijenih narukvicama od kovanog zlata, trbuha koji je oduvek bio malo isturen i razgolićen, pošto je pregača spreda bila navučena daleko ispod pupka, a pozadi, pokrivajući mu leđa, dosezala gotovo do ramena, s raskošnim prednjim delom ukrašenim urejama i resama. Osim toga, noge su mu bile ne samo prekratke, nego i nekako nesrazmerne, pošto su mu butine očigledno bile predebele a potkolenice mršave kao u kokoške. Amenhotep je zahtevao od svojih vajara da tu njegovu osobenost ne samo ne ulepšaju, nego da je, poradi drage istine, čak još i malo naglase. Ali je zato imao veoma lepo i otmeno oblikovane ruke i noge; posebno su mu se isticale dugoprste i elegantno osetljive ruke, na kojima su se po uglovima nokata mogli zapaziti ostaci ulja za mazanje. Bilo je neobično a i teško zamisliti da je glavna strast koja je potpuno ovladala ovim razmaženim dečakom, koji je izuzetnost svog rođenja očigledno uzimao kao nešto samo po sebi razumljivo, bila spoznaja Najvišega, tako da se i Avramov unuk, stojeći tu po strani i sve to posmatrajući, i sam čudio u kakvim se to raznim ljudskim oblicima, sasvim stranim i dalekim jedni drugima, na zemlji javlja ta briga o Bogu.

Amenhotep se, dakle, ponovo okrete dvojici umetnika da se s njima pozdravi – s dvojicom jednostavnih, snažnih ljudi, od kojih je jedan bio zaokupljen time da vlažnim platnom prekrije na postolje postavljenu ali još nedovršenu glinenu statuetu koju je bio pokazao naručiocu.

„Uradi to, dobri Auta", začu Josif ponovo blagi i ponosni, malo previsoki glas, koji je pri tome delovao nekako svečano uznesen; bio je to glas koji je već čuo dok je stajao napolju. „Uradi to onako kako ti je faraon rekao, uradi to ljupko, živo i lepo, onako kako to želi moj otac na nebu! Još ima grešaka u tvom radu. Nisu to greške zanatske prirode – ti si veoma sposoban – već su to greške duhovne vrste. Moje Veličanstvo ti je na njih ukazalo i ti ćeš ih ispraviti. Ti si moju sestru, slatku princezu Baketaton, suviše oblikovao na stari, mrtvi način, a ne onako kako to otac hoće, a ja znam šta i kako on to želi. Uradi je ljupko i lako, uradi je prema istini koja je svetlost i u kojoj faraon živi, jer on ju je usadio u svoju dušu! Napravi je tako da joj jedna ruka prinosi ustima neki plod iz vrta, recimo šipak, a druga neka slobodno visi – ne da ravna površina bude okrenuta telu, nego da zaobljena površina bude okrenuta unatrag – tako to želi Bog koji je u mom srcu i kojeg ja poznajem kao što ga niko ne poznaje, jer sam ja iz njega proizašao."

„Ovaj sluga", odgovori Auta, dok je jednom rukom umotavao glinenu figuru a drugu podigao prema kralju, „uradiće tačno onako

kako je faraon naložio i kako me je, na moju sreću, podučio jedini sin Rea, lepo dete Atona."

„Hvala ti, Auta, od srca ti zahvaljujem. To je veoma važno, shvataš li ti to? Jer, kao što je Otac u meni i kao što sam ja u Njemu, tako svi treba da budu jedno u nama, to je cilj. A tvoje delo, sačinjeno u pravom duhu, može možda malo tome da doprinese da sve postane jedno u Njemu i meni. A ti, dobri Beku..."

„Imaj na umu, Auta", oglasi se gotovo muški dubok glas boginje udovice sa njenog visokog sedišta, „imaj uvek na umu da je faraonu teško da ono što hoće da nam kaže, kaže tako da ga razumemo, pa on onda zacelo kaže i nešto malo više nego što misli, samo da bi se razumelo i shvatilo ono što misli. Ono što on misli nije to da slatku princezu Baketaton prikažeš kako jede, kako je zagrizla u plod, nego ti šipak treba da joj staviš u ruku, da joj malo podigneš ruku kako bi se naslutilo da ona voće hoće da prinese ustima – to bi bilo dovoljno za novinu i to je ono što je faraon mislio i na šta je hteo da te navede kada je rekao da je trebao da je prikažeš kako jede. Isto tako, treba da odbaciš od onoga što je njegovo veličanstvo reklo o ruci koja slobodno visi, da udubljeni deo okreneš sasvim unatrag. Odvoji ti nju samo malo od tela, samo napola, to je ono što je mislio, i to će ti doneti dovoljno hvale i pogrde. Toliko da bi bolje razumeo."

Njen sin je jedan trenutak ćutao.

„Jesi li razumeo?" – upita on onda.

„Jesam", odgovori Auta.

„Onda si sigurno razumeo", reče Amenhotep, pri čemu je svoj pogled usmerio na instrument nalik na liru koji mu je ležao u krilu, „da velika majka, dakako, kaže nešto manje nego što misli, nastojeći da ublaži moje reči. Možeš ruku sa plodom mirne duše da preneseš dosta visoko ustima, a što se tiče one slobodne ruke, tu se i inače radi samo o poluokretu, pa nećeš pogrešiti ako je odmakneš od tela i okreneš je unatrag, jer i tako je niko ne okreće prema vani, i ti bi se ogrešio o čistu istinu ako bi to tako uradio. Eto, sada vidiš kako je mudra majka ublažila moju reč."

Prepredeno se smešeći, on podiže pogled sa instrumenta, pri čemu su mu se između punih usana ukazali mali, previše prozirni zubi, pa ga usmeri na Josifa, koji se na nj osmehivao. Uostalom, osmehivali su se i kraljica i majstori.

„A ti, dobri Beku", nastavi on, „putuj, kao što sam ti naložio! Putuj u Jebu, putuj u Zemlju slonova i dopremi lepu količinu crvenog granita kojeg tamo ima, i to od onog najlepšeg u kojem ima kvarca i

crnkastog je sjaja, ti već znaš za kakav mi je srce priraslo. Vidi, faraon želi da ukrasi dom svoga Oca u Kamaku, i to tako da njime nadmaši dom Amuna, ako ne po veličini a onda po skupocenosti kamena, pa da tako u njegovom području sve više odomaći ime 'Sjaj velikog Atona', kao neku vrstu pripreme za to da sam Vezet, ceo grad, jednog dana možda u ustima ljudi poprimi ime 'Grad Atonova sjaja'. Ti znaš moje misli i ja se uzdam u tvoju ljubav prema njima. Putuj, dobri moj, putuj odmah! Faraon će sedeti ovde u svojim jastucima, a ti ćeš poći u daljinu, rekom uzvodno, i podnećeš tegobe koje valja podneti da bi došao do crvenog kamena i u lepim količinama ga brodovima dopremio u Tebu. Tako je to i tako neka bude. Kada ćeš krenuti na put?"

„Sutra ujutru", odgovori Bek, „čim budem zbrinuo ženu i kuću. A ljubav prema našem slatkom gospodaru, lepom detetu Atona, učiniće mi putovanje i tegobe tako lakim kao da ću pri tome sedeti u najmekšim jastucima."

„Dobro, dobro, a sada pođite, ljudi! Spremite svoje stvari i pođite svaki na svoj posao! Faraon ima važnih poslova; on samo prividno miruje u jastucima, a u duši je veoma napet, uznemiren i pun briga. Vaše brige su, doduše, lepe, ali sitne u poređenju s njegovim. Da ste mi zdravo i dobro i pođite sad!"

On sačeka da se majstori uz izraze dubokog poštovanja povuku, ali je pri tome već pogledao u Josifa.

„Priđi bliže, prijatelju!" – reče on, kada se zavesa sa izvezenim pčelama za njima sklopila. „Priđi, molim te, bliže, dragi Habire iz Retenua, ne boj se i ne plaši se svojih koraka, priđi samo sasvim blizu! Ovo je majka Božja, Teja, koja živi milion godina. A ja sam faraon. Ali ne misli na to više da se ne bi uplašio. Faraon je bog i čovek, ali on pridaje isto toliko važnosti ovom drugom kao i onom prvom; štaviše, on voli, ponekad i do prkosa i gneva, u prvi plan da stavi čoveka i da insistira na tome da je čovek kao i sva ostala ljudska stvorenja, gledano, razume se, s jedne strane; on voli da napakosti džangrizalima koja bi htela da se on uvek drži i ponaša samo kao bog."

I pri tome on stvarno puče svojim tankim prstima u vazduhu.

„Ali ja već vidim, ti se ne bojiš", nastavi on, „ne plašiš se svojih koraka, nego mi prilaziš sa svom svojom spokojnom ljupkošću. To je ugodno, jer mnogima duša zamire kada treba da stanu pred faraona, srce im tada silazi u pete, kolena im klecaju, pa ne umeju da razlikuju život od smrti. Tebe nije uhvatila nikakva vrtoglavica?"

Josif odmahnu glavom smešeći se.

„Za to mogu da postoje tri razloga”, reče kraljevski dečak. „Ili je to tako zbog toga što si poreklom plemenitog roda, ili zbog toga što u faraonu vidiš čoveka, onako kako on to baš voli da se odnosi prema njegovom božanstvu, ili je to, pak, tako zbog toga što ti osećaš da na tebi počiva odsjaj božanskoga; jer, ti si lep, čudesno lep, lep kao slika, moje veličanstvo je to odmah zapazilo, čim si ušao unutra, i mada me to nije iznenadilo, pošto su mi rekli da si sin jedne ljupke, ipak je to izazvalo moju pažnju. Jer to svedoči o tome da te voli onaj koji stvara lepotu pojave samim sobom, koji očima dariva život i moć gledanja svojom lepotom, za svoju lepotu. Lepi se mogu nazvati ljubimcima svetlosti.”

On je, nagnuvši glavu, sa očiglednim zadovoljstvom posmatrao Josifa.

„Zar on nije predivan i lep kao kakav bog svetlosti, mamice?” – upita on Teju koja je svoj obraz poduprla s tri prsta svoje male, tamne ruke ukrašene bleštavim dragim kamenjem.

„Ti si ga pozvao k sebi zbog njegove mudrosti i umeća tumačenja snova koje mu pripisuju”, odgovori ona gledajući u prazno.

„To ima veze jedno s drugim”, reče Amenhotep brzo i žustro joj upadajući u reč. „O tome je faraon mnogo razmišljao i mnogo toga je čuo razgovarajući s poslanicima koji su ga posećivali, dolazeći izdaleka, iz tuđine, pa sa čarobnjacima, sveštenicima i osvedočenim znalcima koji su mu i sa istoka i sa zapada donosili vesti o mislima ljudi. Jer, šta sve on ne mora da čuje, šta sve ne mora da osluškuje da bi ispitao, odabrao i iskoristio ono što se da iskoristiti za dovršenje učenja i za uspostavljanje slike istine po volji mog oca na nebu! Lepota, mamice, i ti, dragi Amu, ima veze sa mudrošću, i to posredstvom svetlosti. Jer, svetlost je sredstvo i središte iz kojeg zrači srodstvo na tri strane: ka lepoti, ka ljubavi i ka saznanju istine. Ovi su jedno u njoj, pa je svetlost njihovo trojedinstvo. Stranci su mi doneli učenje o jednom izvornom bogu, rođenom iz plamena, jednom lepom bogu svetlosti i ljubavi, a njegovo ime je bilo ‘Prvorođeni sjaj’. To je jedan divan, koristan i upotrebljiv doprinos jer se njime daje dokaz o istovetnosti ljubavi i svetlosti. A svetlost je lepota, kao i istina i znanje, i ako hoćete da znate sredstvo istine, onda znajte da je to ljubav. – Za tebe, pak, kažu da umeš da protumačiš san koji ti se ispriča!” – obrati se on Josifu malo pocrvenevši jer su ga njegove sopstvene sanjalački ponesene reči postidele i zbunile.

„Nije tu, gospodaru, kada se o tome radi, reč o meni!” – odgovori Josif. „Nisam to ja koji to ume i zna. Samo Bog to ume i zna, i on to

ponekad čini preko mene. Sve ima svoje vreme, snovi svoje i tumačenje snova opet svoje. Kada sam bio dečak, umeo sam mnogo da sanjam, pa su me moja prema meni dušmanski raspoložena braća prozvala sanjalicom. Sada, kada sam već odrastao čovek, stiglo je vreme tumačenja snova. Moji snovi mi se sami tumače, a u svakom slučaju me Bog obdario sposobnošću da i drugima tumačim snove."

„Pa ti mu onda dođeš kao mladić sa proročanskim darom, kao jedno takozvano nadahnuto jagnje?" – reče Amenhotep. „Izgleda da tebe treba uvrstiti u taj soj. Hoćeš li pasti mrtav kada budeš izgovorio poslednje reči, pošto kralju u svom zanosu budeš obznanio budućnost, pa će te on svečano sahraniti i uz to naložiti da se tvoja proroštva zapišu kako bi mogla biti prenesena na potomstvo?"

„Nije lako odgovoriti", odgovori Josif, „na pitanje Velike kuće ni sa 'da' ni sa 'ne', pa je, čini se, najbolje odgovoriti i sa 'da' i sa 'ne'. Tvog slugu čudi i duboko ga dira u srce to što si blagoizvoleo da u njemu vidiš jagnje, i to nadahnuto jagnje. Jer ja sam na to ime navikao još kao dete, pošto je moj otac, prijatelj Božji, uobičavao da me zove 'jagnjetom', i to zbog toga što se moja ljupka majka, poradi koje je služio u Sinearu s one strane vode koja teče obrnutim tokom, jedna poklonica zvezda koja me rodila u znaku Device, zvala Rahila, što znači: majka ovčica. Ali to mi ne daje pravo, veliki gospodaru, da se bezuslovno saglasim sa tvojom pretpostavkom i kažem: 'Ja sam to'; jer ja to jesam a onda opet i nisam, baš zbog toga što sam to ja, što će reći: zato što ono što je opšte i što je samo forma doživljavaju svoju promenu kada se ostvaruju u posebnom, pa tako onda nepoznato postaje ono što je poznato i više ne možeš da ga prepoznaš. Ne očekuj da ću pasti mrtav pošto izgovorim poslednju reč samo zato što se to tako priliči. Ovaj tvoj sluga, kojeg si pozvao iz jame, to ne očekuje; jer to ide samo uz formu, a ne i uz mene, u kojem se ona menja. A neću se ni sav zapeniti u zanosu po uzoru na proročkog mladića kada mi Bog bude dao da faraonu kažem istinu. Kada sam bio dečak, umeo sam, dakako, da padnem u zanos, pa sam ocu zadavao brige kada bih zakolutao očima poput rogatih golih trkača i mucavih kazivač a proročanstava. Toga se sin oslobodio otkako je malo zašao u godine i sada se drži Božjeg razuma, čak i kada tumači snove. Tumačenje samo po sebi jeste u dovoljnoj meri jedan zanos; otuda pri tome ne treba još i peniti. Tumačenje treba da bude jasno i razgovetno, a ne neki hokus-pokus ili ti neka aulasaukalala."

Dok je govorio, nije gledao u majku, ali je krajičkom oka ipak video da je na svom visoko uzdignutom sedištu klimala glavom u znak odobravanja. Čak se i oglasila svojim gotovo muški dubokim, energičnim glasom i rekla: „Pametno i ozbiljno govori stranac pred

faraonom."

Tek posle toga mogao je Josif da nastavi, jer je kralj za trenutak bio zaćutao i oborio glavu sa nadurenim izrazom blago pokaranog deteta.

„No, pristrasnost pri tumačenju i proricanju", nastavi pohvaljeni, „povezana je, po mišljenju moje malenkosti, sa preduslovom da tu postoji jedno 'ja' i nešto jedinstveno i posebno kroz koje se prelama i forma i ono što je predanjem preneseno – time oni dobijaju pečat Božjeg razuma. Jer predanje koje služi kao uzor dolazi iz dubine koja leži dole, i ono je to što nas vezuje. Ali 'ja' je od Boga i pripada duhu koji je slobodan. A uljuđeni život sastoji se u tome da se ono u temelju sadržano uzorno, koje vezuje i obavezuje, ispuni božanskom slobodom toga 'ja', tako da nema ljudske uljuđenosti, ljudske kulture, bez jednog i bez drugog."

Amenhotep klimnu glavom u pravcu svoje majke, podigavši pri tome visoko obrve, pa stade da tapše, pri čemu je jednu ruku uspravio, dok je sa dva prsta druge ruke blago udarao u dlan ove.

„Čuješ li, mamice?" – oglasi se on. „Ovo je pametan, darovit mladić koji je doveden ovamo po nalogu mog Veličanstva. Seti se, molim te da sam ja bio taj koji ga je svojom odlukom pozvao na dvor! I faraon je veoma obdaren i zreo za svoje godine, ali nije baš sigurno da bi on sa uzorom dubine koji vezuje i obavezuje i dostojanstvom od gore umeo tako da udesi i utvrdi. – Ti, onda, nisi vezan za uzor zapanjenog jagnjeta koji vezuje i obavezuje", upita on, „i nećeš faraonu smožditi srce oveštalom obznanom stravične nevolje koja će doći i provalom stranih naroda, tako da će sve biti postavljeno naglavačke, pa će ono što je gore dospeti dole?" On se sav naježi. „Poznato nam je to", reče on ubledelih usana. „Ali moje Veličanstvo mora malo da se štedi jer teško podnosi divljaštvo, a potrebni su mu ljubav i nežnost. Zemlja je stradala zahvaćena nemirima, njome krstare beduini, siromašni i bogati zamenili su svoja mesta, zakoni su prestali da važe, sin ubija oca a ovoga ubija brat, divljač iz pustinje napaja se na cisternama, na sve strane čovek se smeje smehom smrti, – Re nam je okrenuo leđa, pa se ne zna kada je podne jer se ne može razabrati senka sunčevog časovnika; prosjaci jedu žrtvene darove, zarobljenog kralja odvlače nekuda, te nam samo još ostaje nada da će posle ovoga snagom i voljom spasitelja sve biti bolje. Faraon, dakle, neće morati da sluša tu pesmu? Sme li da se ponada da će oblikovanje predanja putem posebnog isključiti takve strahote?"

Josif se smeškao. Bilo je to upravo na ovom mestu, na kojem je dao zapisani odgovor, koji se često isticao kao izuzetno spretan i ljubazan: „Bog će faraonu već proreći dobro."

„Kažeš 'Bog'", uzvrati Amenhotep. „To si već nekoliko puta rekao. Na kojeg boga ti to misliš? Pošto si ti iz Cahija i Amua, to pretpostavljam da misliš na poljskog bika kojeg na istoku zovu Baal, Gospodar?"

Sa Josifovog lica nestade osmeh. Sada je samo klimao glavom.

„Moji preci koji su sanjali o bogu", reče on, „sklopili su savez sa jednim drugim gospodarom."

„Onda to samo može biti Adonaj, verenik", uzvrati krali brzo, „onaj za kojim tuži frula po klancima i koji vaskrsava. Ti vidiš da je faraon veoma dobro upoznat sa bogovima ljudi. On mora sve da zna i sve da ispita ako hoće da bude ispirač zlata koji će zrnce istine odvojiti od neistine, kako bi potpomogao da se usavrši učenje o njegovom poštovanja dostojnom ocu. Faraonu je teško, ali i dobro, veoma dobro, i upravo je to ono što priliči kralju. Ja sam to razabrao zahvaljujući mojoj darovitosti. Kome je teško, tome treba i da bude dobro, ali samo tome. Jer, da nekom bude samo dobro, to je odvratno; ali da opet nekom sve samo bude teško i crno, ni to nije pravo. Kao što moje Veličanstvo za velike svetkovine predaje danka sedi u lepoj Kućici pojavljivanja pored slatke supruge, pa poslanici raznih naroda, crnci, Libijci, Azijati, u neprekidnoj povorci preda mnom pronose blagodeti sveta, zlato u šipkama i u prstenju, slonovu kost, srebro u obliku vaza, nojevo perje, goveda, bizone, geparde i slonove, isto tako sedi i gospodar kruna, ali sada u lepoti svoje palate, u središtu sveta, i prima, u primerenoj lagodnosti, danak u mislima svekoliko nastanjene zemlje. Jer kao što već pomenuh: odmenjuju se pevači i proroci stranih bogova koji na moj dvor dolaze iz svih krajeva sveta, iz Persije, čuvene po vrtovima, gde veruju da će zemlja jednom biti glatka i ravna i svi ljudi živeti na jedan te isti način, imati jedno pravo i govoriti jednim jezikom; iz Indije, zemlje u kojoj raste tamjan; iz Vavilona, gde se razumeju u zvezde, kao i sa ostrva u Mom. Svi me oni posećuju, svi oni prolaze ispred mog prestola i moje Veličanstvo razgovara s njima kao što ja sada razgovaram s tobom, posebnim jagnjetom. Oni mi govore o stvarima ranim i poznim, upoznaju me sa starim i novim. Ponekad mi donose neobične darove i božanska znamenja. Vidiš li ovaj instrument ovde?" I on podiže zasvođen predmet sa žicama iz svog krila i pokaza ga Josifu.

„Lauta”, reče ovaj. „Faraonu zacelo priliči da u svojim rukama drži znamenje ljupkosti i dobrote.”

On je to rekao zbog toga što je lauta pisani znak za egipatsko „Nofert”, što ujedno znači ljupkost i dobrota.

„Vidim”, uzvrati kralj, „da se razumeš u umeće Tota i da si vičan veštini pisanja. Mislim da je to povezano sa dostojanstvom ‘ja’ u kojem se ostvaruje onaj uzor dubine koji vezuje i obavezuje. Ali ovaj predmet je znak i za nešto drugo, ne samo za ljupkost i dobrotu, naime za prepredenost jednog stranog boga koji bi mogao biti brat boga sa ibisovom glavom ili njegovo drugo ‘ja’, a kao dete je smislio ovaj instrument kada je naleteo na jednu životinju. Poznaješ li ovu školjku?”

„Pa ta je školjka kućište jedne kornjače”, odgovori Josif.

„Tako je”, potvrdi Amenhotep. „Ovu mudru životinju susrelo je prepredeno božansko dete, dete bog, koje se rodilo u jednoj špilji među stenama, i ona postade žrtvom njegove prepredenosti. Jer dete joj bezobzirno ote šuplji štit i preko njega razvuče žice, a pored toga je, kao što možeš da vidiš, na nj pričvrstilo i par rogova: tako nastade lira. Ne kažem da je ovo ovde onaj isti instrument koji je napravio taj bog ugursuz. Nije to ustvrdio ni onaj čovek koji mi ga je doneo kao poklon, neki moreplovac sa Krita. Po svoj prilici je napravljen po uzoru na onaj, kao neka šaljiva pobožna uspomena, a ovo je samo bio dodatak uz razne dogodovštine koje je Krićanin ispričao faraonu o povojčetu iz špilje. Jer, mališa bi uvek nanovo otperjašio iz špilje i svojih pelena da napravi neku ujdurmu. Tako je, da čovek naprosto ne poveruje, bogu sunca, svom starijem bratu, sa brežuljka na kojem je paslo stado ukrao goveda, kada je ovaj, odnosno kada je sunce bilo zašlo. Uzeo je ravno pedeset grla i terao ih ovamo-onamo kako bi na taj način zameo tragove; svoj sopstveni trag, pak, zameo je tako što je sebi za noge vezao ogromne sandale ispletene od prućа i granja, pa je tako iza sebe ostavio džinovske tragove, ali ujedno i nikakve, i to je zacelo bilo sasvim u redu; jer on je, doduše, bio dete, ali je bio i bog, pa su nejasni tragovi džinovske veličine bili sasvim primereni njegovom dečjem uzrastu. Goveda je poterao odande i sakrio ih u jednoj špilji – u drugoj jednoj, ne u onoj u kojoj se rodio, uostalom, tih špilja tamo ima mnogo – samo je pre toga, usput kraj reke, zaklao dva vola i ispekao ih na velikoj vatri. Njih je dojenče pojelo – bio je to jedan detinji džinovski obed koji je pristajao uz njegove tragove.”

„Pošto je sve to uradilo”, produži Amenhotep sasvim opušteno, „lopovsko dete se ponovo povuče natrag u svoju materinsku špilju i u svoje pelene. A kada je bog sunca izašao i opazio da nema njegovih

goveda, on stade samom sebi da proriče, jer je bio i vidovit bog, pa saznade da je celu tu stvar mogao da uradi samo njegov novorođeni brat. Zatim pođe k njemu u špilju, sav usplamteo od besa. Međutim, razbojnik, koji je čuo da dolazi, sav se skupi i šćućuri u svojim božanski mirisavim pelenama, pretvarajući se da spava snom nevinašceta, sa svojim izumom, lirom, u ruci. A kako je licemer samo umeo sasvim hladno da laže kada ga je sunčani brat, koji se nije dao zavarati njegovim smicalicama, optužio za krađu! 'Ta ja ti imam sasvim druge brige', promuca on. 'I mislim na drugo, a ne na ono što ti misliš: slatki san i majčino mleko, te pelene oko mojih bedara i tople kupke, eto, to su moje brige i na to ja mislim'. I onda se, po kazivanju moreplovca, svečano zakle da ništa ne zna o kravama. – Da ti ne dosađujem, mamice?" – zastade on u svom govoru, okrenuvši se prema boginji na prestolu.

„Otkako sam lišena brige oko vladavine zemljama", odgovori ona, „imam dosta slobodnog vremena. Ja mogu da ga ispunim bilo slušanjem priča o stranim bogovima, bilo nečim drugim. Samo mi se čini da se svet okrenuo naglavačke: obično je, naime, tako da se kralju priča. A tvoje Veličanstvo samo priča!"

„A što da ne?" – uzvrati Amenhotep. „Faraon mora da podučava. Njega uvek nešto goni da ono što je naučio odmah prenese na druge. Ono što mi moja majka zapravo zamera", produži on, takoreći objašnjavajući njene reči, pri čemu je prema njoj ispružio nekoliko prstiju, „sigurno je to što faraon toliko oteže s tim da ovom nadahnutom jagnjetu ispriča svoje snove, kako bi konačno o njima čulo istinu. Jer da ću od njega saznati pravo tumačenje, u to su me gotovo već posve uverili njegova ličnost i neke od njegovih izjava. A moje se veličanstvo i ne plaši onoga što će reći, budući da mi je ovaj obećao da neće tumačiti po shemi zapenjenih mladića i da me neće zastrašiti obznanama poput one o prosjacima koji će jesti žrtvene darove. Ta zar ti ne znaš, zar tebi nije poznat onaj neobičan vid ponašanja čovekove duše, po kojem se čovek, u trenutku kada se konačno približilo ispunjenje njegove najveće želje, za izvesno vreme još sam dobrovoljno odriče tog ispunjenja? 'Ta ono je ionako sada tu', reći će on zacelo, 'pa je sada samo do mene da do toga dođe; ali sada isto tako mogu još malo da pričekam, jer su mi žudnja i želja na svoj način postali dragi, pa bi na neki način bilo šteta da tako brzo nestanu'. To je svojstveno prirodi čoveka, a kako je faraonu veoma stalo do toga da bude čovek, to onda i on postupa tako."

Teja se smeškala.

„Način na koji tvoje drago Veličanstvo to radi", reče ona, „nazvaćemo lepim. Pošto ovaj prorok ovde ne sme da te pita, onda ću ja da

te pitam: je li se ono nevaljalo dojenče izvuklo sa svojim krivokletstvom, ili bolje: šta je nadalje bilo?”

„Evo šta je dalje bilo”, odgovori Amenhotep, „po kazivanju mog svedoka kazivača. Sunčani brat odvede kradljivca pred njihovog oca da ovome prizna svoje zlodelo i da ga ovaj onda kazni. Ali ugursuz je i tamo s najvećim lukavstvom sve poricao i govorio je samo slatke i pitome reči visoko poštujem Sunce’, vrskao je on, ‘i ostale bogove, tebe volim a ovoga se bojim. Pa ti zaštiti mlađeg, pomogni meni malenome!’ Tako se pretvarao i prepredeno isticao lepo svojstvo mlađega, ali je pri tome jednim okom namigivao ocu, tako da je ovaj morao glasno da se nasmeje obešenjaku i na kraju mu samo naloži da bratu pokaže gde su goveda i da mu vrati ono što mu je ukrao, na što je ovaj onda i pristao. Ali kada stariji primeti da su dve krave zaklane, on ponovo planu svom žestinom. No, dok je on pretio i grdio, mališa je svirao na svom instrumentu – ovom ovde – pa je uz svirku njegovo pevanje delovalo tako ljupko da je njegova grdnja posve zamrla i bogu sunca je sada bilo stalo samo do jedne stvari – do lire, tako da je nastojao da na svaki način dođe u njen posed. I on ju je dobio; jer njih dvojica sklopiše sporazum: kradljivcu ostaju goveda, a brat će poneti liru – i ona je sada zauvek u njegovim rukama.”

On zaćuta i zagleda se, smešeći se, u spomen-dar u svom krilu.

„Način na koji je faraon odužio sa ispunjenjem njegove najveće želje zaista je poučan”, reče mati.

„Ova priča je poučna”, uzvrati kralj, „jer pokazuje da su deca bogova samo prerušena deca – ona su to samo iz ugursuzluka. Ovaj iz špilje bi se, čim bi mu se prohtelo, pojavio kao razdragano spretan mladić, obdaren svakojakim znanjima i umenjima i uvek spreman da dâ neki koristan savet, od pomoći i bogovima i ljudima. Šta sve on nije još pronašao i smislio, po mišljenju tamošnjih ljudi, čega pre nije bilo: pronašao je tako pismo i brojeve za računanje, zatim način uzgajanja masline i mudro brbljivi govor koji ne zazire ni od prevare, ali to čini s ljupkošću. Moj izvornik, moreplovac, poštovao ga je kao svog zaštitnika. Jer, on je, govorio je, bog lepog i prijatnog slučaja, on je bog radosnog pronalaska, bog koji udeljuje blagoslov i blagostanje, stečeno onoliko pošteno ili nepošteno koliko to život dopušta, on je ureditelj i vođa koji vodi kroz sve krivine sveta, smešeći se sa uzdignutim štapom u ruci. Čak i mrtve vodi, rekao je taj čovek, u njihovo mesečevo carstvo, pa čak i snove, jer je on uza sve to i gospodar sna koji ljudima onim štapom sklapa oči, i na kraju je blagi čarobnjak u svoj svojoj prepredenosti.”

Faraonov pogled pade na Josifa – a ovaj je stajao tu pred njim sa svojom zgodnom i lepom glavom malo zabačenom u potiljku, ali i malo nagnutom prema ramenu, dok mu je pogled bio usmeren koso nagore, ka slikama na zidu, uz opušten i malo rasejan osmeh i sa izrazom lica koji kao da bi hteo da kaže da on to baš ne bi morao sve da sluša.

„Jesu li tebi, vidovnjače, poznate priče o bogu ugursuzu?" – upita Amenhotep.

Upitani hitro promeni svoje držanje. Poneo se, što se retko dešavalo, neuljudno, i odmah je i pokazao da je toga svestan. Čak je to učinio na malo preteran način, tako da faraon, koji je uvek sve zapažao, nije imao utisak da je ova malo zaplašena reakcija, koja je ukazivala na to da se setio gde se nalazi, samo puko pretvaranje, nego je uz to čak imao utisak da je ova bila usmerena na to da načini utisak. On je, postavivši to pitanje, zaćutao i upravio u Josifa pogled svojih zasenjenih sivih očiju koje su bile veoma raširene.

„Poznate, uzvišeni gospodaru?" – upita ovaj. „I da i ne – dopusti da tvoj sluga da ovakav dvojak odgovor!"

„Ti često moliš za takvo dopuštenje", uzvrati kralj, „ili, štaviše, ti ga sebi sam uzimaš. Ceo tvoj govor zasnovan je na jednom 'da' a ujedno i na jednom 'ne'. Treba li to da mi se dopada? Ti si zapenjeni mladić, a onda to opet i nisi, upravo zato što si ti to. Bog ugursuzluka ti je poznat i nije ti poznat, upravo zato što – šta? Je li ti bio poznat ili ti nije bio poznat?"

„I tebi, gospodaru kruna", odgovori Josif, „bio je u izvesnom smislu odvajkada poznat, pošto si ga označio dalekim bratom ibisoglavog, Đehutija, pisara sprijateljenog s mesecom, pa čak i njegovim drugim 'ja'. Pa da li ti je onda bio poznat ili ti nije bio poznat? Ti si ga dobro znao. To je više nego poznat i u tome 'dobro znati' potiru se i moje 'da' i 'ne', pa su jedno te isto. Ne, ja nisam poznavao dete špilje, gospodara ugursuzluka. Nikada mi mudri Elijezer, najstariji sluga mojih predaka i moj učitelj, koji je za sebe mogao da kaže da mu je zemlja skakala u susret na njegovom putu po nevestu za pošteđenu žrtvu, oca moga oca... oprosti! Sve ovo vodi suviše daleko, tvoj sluga ne može u ovom času da ti ispriča celu priču koja je priča o svetu. A ipak me se dojmila reč uzvišene majke i još uvek mi odzvanja u ušima; u svetu vlada red i pravilo po kome kralju treba pričati a ne da on priča. A ja bih znao a a ispričam više tih ugursuzluka koji bi ti pokazali, tebi i velikoj gospođi, da je duh boga ugursuza uvek bio odomaćen među mojima i da mi je dobro znan."

Amenhotep pogleda u svoju majku nekim vragolastim pokretom glave kojim kao da je hteo da kaže: „E, da mu verujemo?"

„Boginja ti dopušta", reče on onda, „da nam ispričaš jedan ili dva primera tih ugursuzluka, ako misliš da bi njima mogao da nas razgališ pre nego što pređeš na tumačenje snova."

„Čovek tebi zahvaljuje životni dah", reče Josif poklonivši se. „Ja ga koristim da tebe razonodim."

I tako on prekrštenih ruku, pri čemu je jednu za vreme pričanja u znak potvrde svojih reči počešće podizao, stade da priča pred faraonom: „Kršan beše Ezav, moj stric, brdski jarac, mog oca blizanac, koji sebi izbori prvenstvo prilikom njihovog rođenja; beše sav riđ sa svoje rutavosti i po prirodi običan zvekan, dok onaj beše gladak i fin, stvoren za šator i da bude majčin sin pametan u Bogu; ovaj beše pastir, a Ezav lovac. Oduvek Jakov beše blagosloven, daleko pre onog časa kada se moj predak, otac obojice, odluči da udeli nasleđeni blagoslov, jer se spremao da umre. Oslepeo beše starac, stare oči više ne htedoše da ga služe, ne htedoše, te mogaše da vidi samo još rukama, pipanjem umesto gledanjem. On dozva k sebi riđeg, svog najstarijeg, kojeg je nastojao da voli. 'Idi i odstreli mi neku divljač svojim lukom', govoraše mu on, 'čestiti rutavko, moj prvorođeni, i spremi mi od ulova začinjeno jelo, da jedem i da te blagoslovim, silno okrepljen od jela za blagoslov!' – Onaj ode i dade se u lov. No, uto majka obmota mlađem kožice od jarića oko njegovih glatkih udova i dade mu jelo, divno začinjeno i spremljeno od mesa jareća; s tim on ode gospodaru pod šator i reče: 'Evo me natrag, oče, ja sam Ezav, tvoj rutavac, koji je za tebe išao u lov i spremio ti jelo, evo, jedi, okrepi se, i blagoslovi prvenca!' – 'Daj da te pogledam rukama koje vide', zboraše slepac, 'da li si ti stvarno Ezav, moj rutavko, jer reći da je to on, to može svako!' I on ga opipa i oseti pod rukama kožice – svuda gde nije bilo odeće tu beše rutavo, kakav Ezav to ruke ne videše, a oči ne mogahu. 'Da, sumnje nema, ti si to', reče starac, 'tvoje runo mi to jasno kazuje. Rutav ili gladak, u tome je stvar, dobro je što nisu potrebne oči da se vidi ta razlika: ruke su dovoljne za to. Ti si Ezav, nahrani me onda, pa da te blagoslovim!' I on omirisa jelo i jeđaše i dade lažnome, koji je bio onaj pravi, sav svoj neopozivi blagoslov. I tako Jakov ponese blagoslov. A onda dođe Ezav iz lova, sav naduven, razmećući se svojim velikim časom. On naočigled svih priredi i začini svoju divljač i ponese je ocu, ali se loše provede u šatoru, on – prevareni, jer bi dočekan kao varalica, kao lažni pravi, pošto ga je pravi lažni odavno preduhitrio lukavstvom materinim. Samo strašnu kletvu dobi on, jer posle udeljenog blagoslova više ništa nije bilo preostalo. Kakva je to sprdačina bila i kakav

se samo smeh zaorio kada sede i glasno zakuka isplažena jezika, roneći debele suze u prašinu, taj prevareni zvekan kojeg je opelješio duh onog spretnjakovića, duh velikog prepredenka!”

Sin i roditeljka se glasno smejahu – ona u dubokom altu, a on u visokom tonu i čak i pomalo piskavo. Oboje su pri tome tresli glavama.

„Kakve li barokne priče!” – uzviknu Amenhotep. „Prava varvarska ujdurma – izvrsna u svojoj vrsti, iako pomalo zazorna, tako da čovek ne zna kakvo lice da napravi, pa mu dođe i da se smeje i da se rastuži od saučešća. Lažni pravi kažeš – i lažni koji je pravi? Ali to nije ni loše, zapetljano je i duhovito. Neka viša dobrota sačuva svakog da bude pravi a ipak lažni, da na kraju ne bi sedeo kukajući i roneći suze u prašinu! Kako ti se dopada majka, mamice? Kožice od jarića oko glatkog tela – tako je pomogla starome i njegovim rukama koje vide da blagoslovi pravog, odnosno lažnog! No, kaži sada sama: nije li ovaj tu, kojeg dovedoše ovamo po mom nalogu, jedno originalno jagnje! Moje ti Veličanstvo dopušta, Habire, da ispričaš još jednu od tih ujdurmi, da vidim da nije ona prva samo slučajno bila dobra i da li ti je duh velikog prepredenjakovića više nego poznat, naime da li ti je taj duh dobro znan. Daj da čujemo!”

„Faraonovo naređenje”, reče Josif, „isto je što i izvršenje. Blagosloveni moraše da beži pred besom prevarenoga, on moraše da krene na put i on krenu za Naharajim, u zemlju Sinear, gde mu življahu rođaci: Lavan, grmalj od zemnog praha, jedan mračan poslovan čovek, i njegove kćeri, jedna crvenih očiju, a druga ljupkija od zvezde, i ova mu, pored Boga, postade sve na svetu. Ali tvrdi ujak zatraži od njega da mu za zvezdanu devicu služi sedam godina; tih sedam godina mu prođoše kao dani i kada on tako odsluži svoje, ujak mu najpre u mraku podmetnu onu drugu, onu koju on nije hteo, ali mu onda, doduše, dade i pravu, Rahilu, majčicu ovcu, koja me rodi u neizmernim bolovima, a mene nazvaše Dumuci, pravi sin. Ovo samo onako uzgred. A kada se zvezdana devica od mene oporavila, otac htede sa mnom i sa ostalih desetoro koje mu izrodiše Neprava i inoče da ode – ili se barem pred ujakom pretvarao da bi da ide, pošto se to ovome nije svidelo jer je od Jakovljeva blagoslova imao velike koristi. ‘Daj mi sve što se u stadu ojagnji šareno!’ – reče ovaj onome. ‘To neka bude moje, a tvoje neka bude sve što je jednobojno – eto ti mog skromnog uslova’. I tako se sporazumeše. Ali šta učini Jakov? On uze štapove sa drveća i grmlja i ureza bele pruge u njihovu koru, te izgledahu šareni. Njih on položi u pojila na kojima su se stada napajala i posle napajanja parila. Uvek ih je terao da pri tom poslu gledaju u šareno, pa je to delovalo kroz njihove oči i one mu ojagnjiše

šarenu jagnjad, koja uze sebi. Tako se on neizmerno obogati i Lavan ostade praznih ruku, nasamaren od duha preduzimljivog Boga.”

Ponovo su se majka i sin veoma razgalili tako da veselo zatresoše glavama. Kralju je od silnog smeha na čelu iskočila žila, a u njegovim napola zasenjenim očima svetlucale su suze.

„Mamice, mamice”, uzviknu on, „moje Veličanstvo se silno zabavlja! Uzimao je šareno oguljene štapove, stavljao ih pred njihove oči i tako ih opčinjavao! Ne kaže li se ono da se čovek sav zajapuri od smeha kada čuje neku izuzetno dobru ujdurmu! Tako se sada i faraon smeje. Je li još živ tvoj otac? Ta to tek mora da je ugursuz! Ti si, onda, sin jednog ugursuza i jedne ljupke!”

„I ljupka je bila vragolanka i kradljivica”, dodade Josif. „Njenoj ljupkosti nisu bile strane kojekakve ujdurme. Ta ona je za ljubav svog muža ukrala kipove bogova od svog mračnog oca, a onda ih sakrila u seno za kamile i sela na to mesto, govoreći slatkim glasom: ‘Ne osećam se dobro, imam redovno pranje, pa zbog toga ne mogu da ustanem’. A Lavan se gotovo ubi tražeći.”

„Pa ovo biva sve lepše i lepše!” – uzviknu Amenhotep, pri čemu mu od silnog smeha ponestade glasa. „Slušaj, mamice, ti mi duguješ odgovor; nisam li ja ono naložio da mi se dovede jedno originalno jagnje, lepo i šaljivo... Sada je trenutak”, odluči on u jedan mah. „Sada je faraon raspoložen da od ovog razboritog mladića čuje tumačenje svojih teških snova. Hoću da ga čujem pre nego što se sasvim osuše ove suze istinske razonode! Jer sve dok su mi oči još vlažne od neuobičajenog smeha, ne bojim se snova niti njihovog tumačenja, ma kako ono ispalo. Ovaj sin jednog ugursuza neće faraonu proricati onakve gluposti kao što su to činili oni pedanti iz kuće knjiga, niti će mu pak govoriti neke strašne stvari. Pa čak i ako bi istina koju ima da mi kaže bila neugodna, iz ovih veselih usta ona neće izaći u takvom obliku da će suze u mojim očima odjednom morati da dobiju sasvim drugi smisao. Vidovnjače, je li ti za tvoj posao potreban neki predmet ili neko oruđe? Možda neki kotlić, u koji će ući ti snovi, da bi potom iz njega izašlo tumačenje?”

„Ništa mi nije potrebno”, odgovori Josif. „Za ovaj moj posao, i da bih mogao da ga obavim, nije mi potrebno ama baš ništa od svega toga što postoji između neba i zemlje. Ja tumačim bez ičega, kako znam i umem, onako kako me duh nadahnjuje. Faraon treba samo da priča.”

I kralj se nahraknu, pogleda malo zbunjeno u svoju majku i izvini joj se jednim malim naklonom što će još jednom morati da čuje njegove snove. Onda on, žmirkajući vlažnim očima u kojima su se

polako sušile suze od silnog smejanja, po šesti put savesno ispriča svoja već bajata snoviđenja – ono prvo i ono drugo.

Faraon proriče

Josif je slušao bez prenemaganja i u pristojnom stavu. Jedino se po tome što je sklopio oči dok je faraon pričao moglo videti da se celim svojim bićem usredsredio i udubio u ono što je faraon kazivao; on je štaviše još neko vreme pošto je Amenhotep bio završio držao oči sklopljene, dok je onaj uzdržanog daha čekao šta će ovaj reći. Išao je čak tako daleko da je ovoga pustio još neko vreme da čeka, držeći za sve to vreme i nadalje oči zatvorene, iako je znao da su kraljeve oči pune očekivanja bile uperene u njega. U kritskoj lođi je vladala potpuna tišina. Samo se majka boginja duboko nakašljala i pri tome zazveckala svojim privescima.

„Spavaš li, jagnje?" – upita naposletku Amenhotep neodlučnim glasom.

„Ne, tu sam", odgovori Josif otvorivši polako oči pred faraonom. Zapravo bi se pre moglo reći da je gledao kroz ovoga nego da je gledao u ovoga ili, štaviše, da se njegov pogled zamišljeno zagledao u kraljevu ličnost, pa se, odbivši se od nje, vraćao u njega samog, što je crnim očima koje je nasledio od Rahile veoma dobro pristajalo.

„I šta ti kažeš o mojim snovima?"

„Tvoje snove?" – upita Josif. „Hoćeš da kažeš o tvom snu. Dva puta sanjati ne znači usniti dva sna. Ti si usnio jedan te isti san. To što si ga dva puta usnio, prvo u jednom obliku, pa onda u drugom, ima samo taj smisao da te uveri da će se taj san sa sigurnošću ostvariti, i to ubrzo. Nadalje, taj njegov drugi oblik je samo objašnjenje i bliže određenje onoga što se prvim mislilo."

„Ta to je moje Veličanstvo odmah pomislilo!" – uzviknu Amenhotep. „Majko, to je bila moja prva pomisao, to što jagnje tu govori, to da su oba sna u osnovi samo jedan san! Sanjao sam prednu stoku, a zatim mršavu i odvratnu, i onda je bilo kao da je neko rekao: 'Jesi li me uopšte dobro razumeo? Evo šta je time htelo da ti se kaže!' I ja sam posle toga sanjao to klasje, jedro i oprljeno. Tako i čovek govori kada nešto saopštava, to isto kaže još jednom 'drugim rečima'. Mamice, ovo je dobar početak tumačenja, ovo kako je započeo ovaj

proročki mladić koji se pri tome nije zapenio. Ovakav početak su oni fušeri iz kuće knjiga odmah omašili, pa posle toga više i nije moglo da ispadne nešto dobro. E pa produži onda, proroče, i tumači! Kakvo je značenje mog dvostrukog kraljevskog sna?"

„Značenje tvojih snova je jedno, kao što i obe zemlje kojima vladaš čine jednu celinu, a san je dvostruk kao što je i tvoja kruna dvostruka", odgovori Josif. „Zar ti to nisi hteo da kažeš svojim poslednjim rečima, pa si to rekao samo onako, ali ne baš sasvim slučajno? To što si mislio, to si izrekao rečju 'kraljevski san'. U svom snu nosio si krunu i rep, to sam nazreo kroz tamu. Ti nisi bio Amenhotep, nego Nefer-heperu-Re, kralj. Bog je govorio kralju kroz njegove snove. On je faraonu najavio šta smera u budućnosti da bi znao i shodno uputstvu preduzeo određene mere."

„Baš tako!" – uzviknu Amenhotep ponovo. „Pa to mi je bilo jasno da jasnije ne može biti! Majko, od samog početka je moje Veličanstvo bilo sigurno da sigurnije ne može biti da je tačno sve što govori ovo neobično jagnje: da nisam ja bio taj koji je sanjao, nego da je to bio kralj – koliko se to, dakako, da razlučiti i ukoliko nisam bio potreban da bi sanjao kao kralj. Nije li faraon znao i nije li odmah ujutru rekao, zaklinjući se, da je taj dvostruki san od važnosti po državu i da ga zato bezuslovno treba protumačiti? Ali san kralju nije bio toliko dat zbog toga što je otac, nego što je majka zemalja; jer kraljeva polnost je dvojake vrste. Moj san se odnosio na stvari koje se tiču životnih potreba i donje crnice – to sam znao i to znam. Ali još uvek ne znam šta i kako dalje", reče on u jedan mah. „Šta je to što moje Veličanstvo sasvim zaboravlja, te ne zna šta i kako dalje, pošto još uvek nema valjanog tumačenja? Ti umeš tako da predočiš stvari", obrati se Josifu, „da se čovek tako razgali kao da je već sve najlepše razrešeno i urađeno, mada si mi do sada rekao samo ono što sam ionako znao. Ali šta znači moj san i šta je hteo da mi kaže?" uputstvu preduzeo određene mere."

„Faraon se vara", uzvrati Josif, „ako misli da to ne zna. Ovaj sluga nije u stanju ništa drugo da mu proriče nego samo ono što on već zna. Zar nisi video krave kako izlaze iz reke, jedna za drugom, u jednom nizu, i to zaredom prateći se u stopu, prvo debele a onda mršave, tako da nije bilo nikakvog prekida u njihovom redu i sledu? Šta to tako izlazi iz riznice večnosti jedno za drugim, ne jedno pored drugog, već u guščijem nizu, tako da nema nikakve praznine između onog što odlazi i onog što dolazi, niti pak kakvog prekida u nizu?"

„Godine!" – uzviknu Amenhotep pri čemu se nagnuo napred i pucketao prstima.

„Razume se", reče Josif. „Za to nije potrebno nikakvo dizanje pare iz kotlića, niti je za to potrebno neko penjenje i kolutanje očima da bi se znalo da su krave godine – sedam i još jednom sedam godina. A klasovi koji su posle toga rasli, jedan za drugim u istom broju, – da oni možda ne znače nešto sasvim drugo i nešto što bi bilo veoma teško odgonetnuti?"

„Ne!" – uzviknu faraon i stade ponovo da pucketa prstima. „I oni su takođe godine!"

„Po Božjem razumu svakako", odgovori Josif, „a prema njemu bi se u svakom slučaju trebalo ravnati. A za to što je od krava postalo klasje, u tom tvom drugom snu, sedam plodnih i sedam jalovih klasova – za to će nam, po svoj prilici, biti potreban jedan kotlić, velik kao mesec, da bi nam iz njega izašlo objašnjenje koje će nam reći šta to sve znači i kakvo je bliže značenje toga sa lepotom sedam krava koje su prvo izašle i rugobom onih koje su došle za ovima! Faraone, budi tako milostiv i naloži da se donese jedan kotlić na tronošcu."

„Ama mani me se s tim tvojim kotlićem!" – uzviknu opet kralj. „Ta zar je ovo trenutak da se govori o nekom kotliću i da li nam je on uopšte potreban? Ta stvar je jasna kao dan i prozirna kao dragi kamen najčistije vrste! Lepota i rugoba krava ima veze sa izgledom klasja i sa plodnošću i neplodnošću." On zastade i zagleda se napolje u vrt. „Doći će sedam rodnih godina", reče on zapanjeno, „i sedam nerodnih".

„Sigurno i neizbežno", reče Josif, „jer ti je to dva puta obznanjeno."

Faraon upre pogled u njega.

„Ti ne pade mrtav posle proricanja", reče on s izvesnim divljenjem.

„Kada ne bi zvučalo tako strašno i kažnjivo", odgovori Josif, „onda bi se moralo reći da je čudno da faraon nije pao mrtav, budući da je on bio taj koji je proricao."

„Ne, to ti samo tako kažeš i to si ti sve tako udesio kako bi se meni to tako učinilo", usprotivi se Amenhotep. „Kao pravi sin jednog ugursuza, ti si to lepo udesio kao da sam ja to sve rekao i kao da sam ja sam protumačio svoje snove. A zašto ja to nisam umeo pre, pre nego što si ti došao, nego sam samo znao šta je pogrešno, ali ne i šta je pravo značenje? Jer, da je ovo tumačenje ono pravo, u to u mojoj duši nema ni najmanje sumnje i moj san se tačno prepoznaje u tumačenju. Ti si zaista jedno nadahnuto jagnje, ali sasvim posebne

vrste. Jer ti nisi rob uzora dubine koji vezuje i obavezuje i ti mi nisi prvo prorekao vreme kletve a potom vreme blagoslova, već upravo obrnuto, prvo si navestio blagoslov a onda ispaštanje, i to je ono originalno!"

„Ti si to bio, gospodaru zemalja", odgovori Josif, „i samo je od tebe to zavisilo. Jer ti si taj koji je sanjao: prvo debele krave i jedro klasje, a zatim mršave krave i jalovo klasje, i jedino si ti taj za kojeg se može reći da je originalan."

Amenhotep se iskobelja iz udubljenja svoje stolice i skoči na noge. On svojim debelo-tankim nogama, čije su se butine nazirale ispod batista, brzim koracima pođe do stolice svoje majke.

„Majko", reče on, „stvar je u tome da su mi moji kraljevski snovi protumačeni i da sada znam istinu. Kada samo pomislim na učenu koještariju koju su mom Veličanstvu pre toga hteli da poture kao istinu, na kćeri, gradove, kraljeve i četrnaestoro dece, onda mi dođe da se nasmejem, dok me je sve to pre toga sa svoje nedotupavnosti bacalo u očajanje; a sada, kada zahvaljujući ovom proročkom mladiću znam istinu, na sve to samo mogu da se nasmejem. Istina je doduše teška i ozbiljna. Mom Veličanstvu je obznanjeno da celom Egiptu predstoji sedam bogatih i rodnih godina, na koje će se nadovezati sedam mršavih i oskudnih godina, i to takvih razmera da će se sasvim zaboraviti prethodno izobilje, pošto će nemaština progutati zemlju onako kao što su mršave krave progutale debele i oprljeni klasovi zlatne klasove; to je, naime, istovremeno bila najava da se od velike oskudice do koje će doći više neće pamtiti izobilje koje je pre toga vladalo i da će velika nemaština svojom težinom potpuno prekriti sećanje na nekadašnje izobilje. To je ono što je faraonu obznanjeno kroz njegove snove koji su u stvari bili jedan te isti san, a bili su mu dati kao majci zemlje. Da mi to do ovog časa nije bilo jasno, to još ni sada ne shvatam. No, sada je to obelodanjeno uz pomoć ovog pravog jagnjeta, ali posebne vrste. Jer kao što sam ja bio potreban da bi kralj mogao da usni, tako je i on bio potreban da bi jagnje moglo da proriče, pošto je naše postojanje samo stecište nepostojanja i večnog postojanja, a naš vremenom omeđeni život samo sredstvo večnosti. A opet nije samo to! Jer se, naime, postavlja pitanje i nameće problem koji bih rado hteo da predočim misliocima doma moga oca; pitanje glasi: da li ono što je vremenom omeđeno, ono pojedinačno i posebno, svoju vrednost i dostojanstvo dobija od večnog – ili, pak, ovo prima svoju vrednost i dostojanstvo od pojedinačnog i posebnog. To je jedno od one vrste lepih pitanja koja se ne daju rešiti, tako da njihovom razmatranju od zalaska sunca do rane zore nema kraja..."

Pošto vide da Teja klima glavom, on zastade u svom govoru.

„Meni”, reče ona, „tvoje Veličanstvo je nepopravljivo. Ti si nas namučio svojim snovima za koje si smatrao da su od državne važnosti, pa si po svaku cenu želeo da budu protumačeni, da se ne bi sami neometano protumačili. A sada, pošto si dobio tumačenje ili misliš da si ga dobio, ti se ponašaš kao da je time sve učinjeno, zaboravljaš ono što oni obznanjuju, i to već u času kada o njima govoriš, pa se gubiš u lepim ali nerešivim stvarima i u nečemu što je daleko i neuhvatljivo. Da li to treba da predstavlja materinski odnos prema stvarima? Jedva da bih mogla da ga označim kao očinski, pa ne mogu da dočekam da se ovaj tu vrati na svoje mesto i ostanemo sami, pošto bih nevoljko htela malo da te upozorim na neke stvari ovako sa prestola Majke. Moguće je da se ovaj vidovnjak tu razume u svoj posao i da je sve to što je rekao tako kako je rekao. Da posle naizmenično bogatih i kako-tako snošljivih godina Hranitelj ume da izneveri i ne nadolazi, pa poljima u više navrata uskrati svoj blagoslov, tako da oskudice i glad haraju zemljom, toga je bivalo; to se zaista dešavalo, čak sedam puta uzastopce, to je i zapisano u letopisima davnih kraljevskih naraštaja. To opet može da se dogodi i zato si ti to i sanjao. A možda si to sanjao i zbog toga što to treba ponovo da se dogodi. Ako je to tvoje mišljenje, onda Majka mora da se čudi da se raduješ tome što sada znaš njihovo značenje i tome što si ih u izvesnom smislu sam protumačio, ali umesto da odmah sazoveš svoje savetnike i velikaše u krunsko veće, da sa njima razmotriš nevoljko da te upozorim na neke mere kojima bi se predupredilo zlo koje preti, ti se gubiš u takvim suvišnim naklapanjima kao što ti je ovo o stecištu nepostojanja i večnog postojanja.”

„Ali, mamice, ta mi imamo vremena!” – uzviknu Amenhotep, propratívši uzvik žustrim pokretom ruke. „Gde nema vremena, tu ga čovek sebi, naravno, ne može ni uzeti, ali mi to možemo, jer ga imamo u izobilju. Sedam godina! Pa to baš i jeste ono izvanredno zbog čega čoveku dođe da zaigra i da trlja ruke od zadovoljstva, što ovo jagnje posebne vrste nije bilo vezano za neugodnu shemu i nije proreklo da će vreme kletve biti pre vremena blagoslova, već da prvo dolazi vreme blagoslova, dugo punih sedam godina! Imala bi pravo da me prekorevaš ako bi već sutra započinjala suša i vreme mršavih krava. U tom slučaju se, naravno, ne bi smelo čekati ni časa, već bi odmah trebalo misliti na rešenje i mere predohrane – iako moje Veličanstvo, iskreno rečeno, uopšte ne može sebi da zamisli neke podesne mere protiv nerodice. Ali budući da nam je pre toga dato sedam godina izobilja u carstvu crnice, za kojih će ljubav naroda prema faraonovom materinstvu rasti kao drvo pod kojim može da

sedi i obznanjuje učenje svog oca, onda ne vidim zašto bi odmah prvog dana… Tvoje oči govore, vidovnjače”, prekide se on, „i ti gledaš tako upornim pogledom. Imaš li ti još šta da dodaš našem zajedničkom tumačenju?”

„Ništa”, odgovori Josif, „izuzev molbe da sada otpustiš svog slugu da se vrati na svoje mesto, u zatvor, u kojem je kulučio, i u jamu, iz koje si ga izvukao radi tumačenja svojih snova. Jer njegov je posao završen, pa mu ne doliči da dalje bude na mestu veličine. U rupi će čamiti i živeti od zlatnog časa kada je stajao pred faraonom, lepim suncem zemalja, i pred velikom majkom, koju pominjem na drugom mestu samo zbog prirode reči koja pripada vremenu pa je podložna pravilu uzastopnosti, za razliku od slike koja podleže pravilu naporednosti. A kako se govor pokorava vremenu, to kralju pripada da bude prvi pomenut, ali drugo nije drugo, jer je majka bila pre sina. Toliko o redosledu. A tamo kuda se moja malenkost sada vraća, tamo ću u mislima nastaviti ovaj razgovor velikih, u koji se u stvarnosti ne bih smeo umešati, jer bi to bilo kažnjivo. ‘Faraon je zacelo bio u pravu’, reći ću sebi, ‘kada se radovao preokretu i lepom razdoblju koje dolazi pre vremena kletve i godina suše. Ali isto tako je bila u pravu i majka, koja je bila pre njega, sa svojim mišljenjem i upozorenjem da odmah od prvog dana razdoblja blagoslova i od dana tumačenja snova svekolika briga i sva misao mora biti posvećena predstojećem zlu – ne da bi se ono sprečilo, jer čovek ne može da spreči Božju volju, već da bi se ono predupredilo i spremno dočekalo snagom predostrožnosti. Jer razdoblje blagoslova koje nam je obećano nema samo smisao odgađanja i pribiranja snaga, neophodnih da bi čovek mogao da se ponese sa nedaćom, nego je i razdoblje namenjeno predohrani i jedino sredstvo da se preduzmu mere kojima će se u svakom slučaju crnoj ptici zle kobi skresati krila i dočekati zlo koje dolazi, unapred delati protiv njega i po mogućstvu ga ne samo obuzdati već nastojati da se, povrh svega, možda obrne i u blagoslov. Tako ili tako nekako slično govoriću sebi u kazamatu, pošto bi bilo više nego nedopustivo da svoje reči ubacujem u razgovor velikih. ‘Kako je to samo velika i divna stvar’, reći ću tiho samom sebi, ‘kada čovek pravovremeno preduzima mere predostrožnosti koje na kraju čak mogu zlu kob da pretvore u blagoslov! I kako je Bog samo milostiv kada kralju daje mogućnost da njegov pogled preko snova dopre tako daleko u vreme – ne samo za sedam nego odmah za četrnaest godina unapred. U tome leži i odobrenje i obaveza da se preduzmu mere predostrožnosti! Jer tih četrnaest godina čine jedno vreme, iako sastavljeno od dva puta po sedam godina, i one ne počinju u sredini nego na početku, a to je danas, pa je današnji dan dan u koji se otvara pogled na celinu. A pogled na celinu jeste svesno

preduzimanje mera predohrane."

„Ovo je ipak čudesno", primeti Amenhotep. „Jesi li sada govorio ili nisi govorio? Ti si govorio a da nisi govorio, nego si nam samo dopustio da osluškujemo tvoje misli, naime one koje si tek naumio da misliš. A opet je bilo posve tako kao da si govorio. Meni se čini da si ti tu napravio neku ujdurmu i da si nam priredio nešto čega još nije bilo."

„Sve se jednom dešava po prvi put", odgovori Josif. „Ali svesno preduzimanje mera predohrane i razumno korišćenje vremena, tako nešto već odavno postoji. Da je Bog vreme kletve stavio pre vremena blagoslova, i da ono počinje sutra, onda ne bi bilo pomoći i ništa se ne bi moglo uraditi, tako da potonje plodne i obilate godine ne bi mogle nadoknaditi ono što bi jalove godine nanele ljudima. No, u ovom slučaju stvari stoje obrnuto i ima se vremena – ne da ga se rasipa nego da se oskudica nadoknadi izobiljem i prevaziđe jaz između izobilja i oskudice na taj način što će se u izobilju štedeti da bi se pomoglo u oskudici. To je poruka koja je sadržana u redosledu po kojem su se prvo pojavile debele krave a onda mršave, a gospodar pregleda je pozvan i postavljen za hranitelja u oskudici."

„Ti misliš da treba sabirati hranu i pohranjivati je u ambare?" – upita Amenhotep.

„Naveliko!" – odgovori Josif odlučno. „U sasvim drugačijim razmerama nego što je to činjeno do sada, otkako postoje egipatske zemlje.

Gospodar pregleda treba da bude nadzornik nad izobiljem. Neka ga strogo nadzire i malo-pomalo, sve dok ono traje, uzima od njega ono što mu je potrebno da bi potom mogao biti gospodar i u oskudici. Faraon je izvor izobilja i lako će ljubav naroda podneti da on kao gospodar upravlja izobiljem s tegobnom strogošću. Ali kada u oskudici bude mogao da udeli, kako će tek tada narasti verna ljubav naroda, te će moći da sedi u hladu i poučava! Gospodar pregleda neka bude onaj koji će kralju dati taj hlad."

Pošto je to rekao, Josifove oči se ovlaš susretoše sa očima velike Majke koja je na svojoj stolici, onako sitna, tamna, još uvek priljubljenih nogu, sedela sasvim uspravno i u stavu boginje – sa svojim pametnim očima oštra pogleda koje su, sijajući tamnim sjajem u senci, bile upravljene u njega, dok su se bore oko njenih napućenih usta uobličile u podrugljiv osmeh. Pred tim osmehom on spusti pogled, ali pri tome ne propusti da skrušenog izraza nekoliko puta zatrepti očima.

„Ako sam te dobro razumeo”, reče Amenhotep, „onda ti misliš, i u tome se slažeš sa Majkom, da treba odmah i bez odugovlačenja da sazovem moje velikaše i savetnike da odluče kako da se obuzda obilje da bi se potom savladala oskudica?”

„Faraon”, odgovori Josif, „baš nije imao mnogo sreće sa sazivanjem uglednika kada je valjalo protumačiti njegov dvostruki kraljevski san. On je sam tumačio – i došao do istine. Njemu samome bila je upućena obznana ideje o pripremi za pregled – njemu samome i priliči da upravlja pregledom i da merama obuzda izobilje koje će doći pre suše. To će morati, po svom obimu, da budu neobične i ranije nepreduzimane mere, a skupovi i sastanci uobičavaju da preduzimaju samo odmerene i uobičajene mere. Jedan je usnio san i protumačio ga – jedan neka odluči i ostvari odluku.”

„Faraon sam ne ostvaruje ono što je odlučio”, oglasi se hladno Teja, majka, s pogledom usmerenim nekuda između Josifa i sina. „To je neuka predstava. Pod pretpostavkom da bi sam na svoju ruku zaključio šta na osnovu tih snova treba učiniti – pod pretpostavkom, naime, da na osnovu tih snova treba nešto odlučiti – on će ostvarenje odluke poveriti velikašima koji su za to i postavljeni: dvojici vezira Juga i Severa, upravnicima žitnih ambara i stočnog blaga i nastojnicima riznice.”

„Upravo sam tako”, reče Josif naoko začuđen, „smerao sebi da govorim u špilji, kada u mislima budem nastavio razgovor velikih i gotovo da sam od reči do reči, uključujući i ono o ‘neukoj predstavi’, hteo sebi da uputim taj prekor i da ih, da bih sebe kaznio, stavim u usta velike Majke. Sam sebi dolazim nekako velik kada doslovce govorim one iste reči koje bih joj ja stavio u usta, govoreći sam sa sobom u špilji. Njene reči poneću sa sobom, pa kada tamo dole budem živeo i krepio se ovim uzvišenim časom, onda ću u duhu odgovoriti i reći: „Neuke su moje predstave, izuzev jedne: predstave, naime, da će faraon, lepo sunce koje sija nad zemljama, sam sprovesti u delo ono što odluči i da to nikako neće prepustiti iskušanim slugama na taj način što će reći: ‘Ja sam faraon! Ti ćeš biti kao ja i od mene ćeš imati punomoć u onoj stvari u kojoj sam te ispitivao, i bićeš posrednik između mene i ljudi, kao što je mesec posrednik između sunca i zemlje, da u blagoslov preobratiš ono što je suđeno meni i mojim zemljama’, – ne, moja neukost nije baš tolika, s ovim izuzetkom mora svako da se pomiri, i ja jasno čujem u duhu kako faraon govori te reči – ne nekolicini njih, nego jednome. A ja ću uz to još reći kada me niko ne bude čuo: ‘Poveravati ovu stvar nekolicini njih, ne bi bilo dobro; to treba da bude *jedan*, kao što je i mesec jedan među zvezdama, posrednik između gore i dole, on koji zna snove

sunca. Vanredne mere moraju se preduzeti već pri izboru onoga koji treba da ih sprovede – inače neće biti vanredne, nego odmerene, uobičajene i nedovoljne. A zašto to? Zato što neće biti ostvarene sa verom i uverenjem o potrebi mera predohrane. Ispričaj toj nekolicini ljudi svoje snove – oni će ti poverovati i neće poverovati; u svakome od njih biće samo deo vere i uverenja u potrebu mera predohrane, a svi ti delovi skupa niti čine celu veru niti dovode do punog uverenja o potrebi mera predohrane, a ta je vera neophodna i ona može da bude samo u jednoga. Zato faraon treba da se ogleda za nekim razumnim i mudrim čovekom, obdarenog duhom snova, duhom pregleda i duhom uverenja o potrebi mera predohrane, i neka ga postavi nad zemljom egipatskim rečima: 'Budi kao ja', pa da se za njega kaže kao ono u pesmi; 'On je bio taj koji je sve video, sve do graničnih međa zemlje, te je obuzdao izobilje sa do tada neupotrebljavanim merama da bi kralju podario dobro u dane oskudice.' To su reči koje ću govoriti kada se opet budem našao u jami, jer bi bila najveća drskost da ih govorim ovde pred bogovima. Dopušta li faraon da se sluga ukloni ispred njegovih očiju, da sa sunca ode u svoju senku?"

I Josif se okrete prema zavesi sa izvezenim pčelama i načini rukom pokret u tom pravcu kao da pita da li mu je dopušteno da pođe. Da su ga oči majke boginje oštro gledale i da su se bore oko njenih usta koje su se vremenom oblikovale kao posledica bogatog životnog iskustva prometnule u podrugljiv osmeh, to je on veoma dobro znao, ali nije hteo da to vidi, pa namerno nije pogledao u njenom pravcu.

„Ne verujem u to!”

„Stani”, zapovedi Amenhotep. „Ostani još malo, prijatelju moj! Baš si lepo udarao po tom tvom izumu – da se može govoriti a da se ne govori, ili ne govoriti a ipak govoriti, pri čemu se drugome dopušta da osluškuje tvoje misli; a onda si me, pored toga što si moje Veličanstvo naveo na tumačenje kraljevskih snova, još obradovao ovom novinom. Faraon ne može da te pusti da odeš nenagrađen, valjda ne misliš da bi to tako moglo biti. Samo se postavlja pitanje kako da te nagradim – u tom pogledu moje Veličanstvo još nije sasvim načisto; jer da ti, na primer, poklonim samo ovu liru od kornjačevine, ovaj izum gospodara ujdurmi i ugursuzluka, to bi po mom mišljenju, a sigurno i po tvom, bilo premalo. Ipak, evo ti je bar za sada, moj prijatelju, evo, uzmi je u ruke, ona dobro pristoji tvom licu. Spretni ju je dao bratu vidovnjaku, a i ti si vidovnjak, a uz to i spretan. A, osim toga, ozbiljno mislim da te zadržim na mom dvoru, ako ti je po volji, i da za tebe ustanovim neku lepu titulu, kao, na primer, ‘prvi kraljev tumač snova’ ili nešto slično, nešto sjajno što će skriti tvoje pravo ime i sasvim ga prekriti zaboravom. Kako se ti zapravo zoveš? Verovatno Ben-ecen ili možda Nekatije?”

„Onako kako se zovem”, odgovori Josif, „tako se nisam zvao, i ni moja majka, zvezdana devica, ni moj otac, prijatelj Božji, nisu me tako zvali. Ali otkako su me dušmanska braća bacila u jamu i otkako sam za oca umro, jer sam ukraden i doveden ovamo dole, u ovu zemlju, dobilo je ono što sam ja jedno drugo ime: to što sam ja zove se sada Osarsif.”

„To je zanimljivo”, prosudi Amenhotep koji se ponovo uvalio u jastuke svoje veoma udobne stolice, dok je Josif, sa poklonom moreplovca u ruci, stajao pred njim. „Ti, dakle, smatraš da čovek ne mora uvek da se zove na isti način, nego da svoje ime treba da prilagodi prilikama, već prema tome šta je od njega postalo i kako se oseća? Mamice, šta ti kažeš na to? Rekao bih da se to mom Veličanstvu dopada, jer se meni dopadaju neočekivana gledišta pred kojima oni ostali, koji znaju samo za ustaljena i otrcana gledišta, razvale usta; čovek to, doduše, čini i pred njihovim gledištima, samo što to u

tom slučaju čini od dosade. Faraon se već suviše dugo zove tako kako se zove i već se odavna njegovo ime ne slaže, niti je u skladu sa njegovim položajem i njegovim osećanjem, pa se otuda od nekog vremena nosi mišlju da uzme novo i prikladnije ime a da odbaci staro koje samo stvara zabunu. Ja ti o toj nameri još nisam govorio, mamice, jer bi mi bilo neugodno da ti to saopštim u četiri oka. Ali ti, evo, to sada saopštavam u prisustvu vidovnjaka Osarsifa, koji se takođe nekada drugačije zvao, jer je ovo sada zgodna prilika. Sigurno da neću prenagliti, ne mora to biti odmah sutra. Ali to se mora desiti jednog skorog dana, jer moje sadašnje ime svakim danom sve više postaje laž i izaziva nezadovoljstvo mog oca na nebu. Sramota je i nadalje se ne može trpeti da moje ime nosi ime Amuna, otimača prestola, koji tvrdi da je progutao Re-Horahtea, gospodara Ona i praoca kraljeva Egipta, pa sada stoluje kao državni bog i Amun-Re. Moraš da shvatiš, mamice, da moje Veličanstvo teško opterećuje to što moram da se zovem po njemu umesto da imam ime koje se dopada Atonu; jer ja sam iz njega proizašao, a u njemu je objedinjeno ono što je bilo i ono što će biti. Vidi, Amunova je sadašnjost, a mom ocu pripada prošlost i budućnost, i nas dvojica smo ujedno stari i mladi, mi smo negdašnji i budući. Faraon je stranac u svetu jer je njegov dom u pradrevnom vremenu kada su kraljevi podizali svoje ruke Reu, svom ocu, vremenu Hor-em-aheta, sfinge. I njegov je dom u vremenu koje treba da dođe i koje on obznanjuje, vremenu kada će svi ljudi podići svoj pogled u sunce, jedinoga boga, svog dobrog oca, po učenju sina, koji je u posedu njegovih propisa, pošto je iz njega proizašao i u njegovim žilama teče njegova krv. Pogledaj ovamo!" – obrati se on Josifu. „Priđi bliže i pogledaj!" I on skide batist sa svoje mršave ruke i pokaza ovome plave žilice na unutrašnjoj strani podlaktice. „Ovo je krv Sunca!"

Ruka mu je primetno podrhtavala iako ju je Amenhotep pridržavao drugom rukom. Ali je i ova druga podrhtavala. Josif je s puno pažnje i poštovanja posmatrao ono što mu je pokazano, pa se onda malo udaljio od kraljeve stolice. Boginja majka reče: „Sav si se uzbudio, Meni, to nije dobro po zdravlje tvog Veličanstva. Posle ovog posla sa tumačenjem snova i sveg ovog razgovora trebalo bi da otpočineš i da sebi uzmeš malo vremena od vremena koje ti je dato da bi mogle da sazru tvoje odluke, kako u pogledu neophodnih mera u vezi sa onim što će po mogućstvu doći, tako i u pogledu veoma ozbiljne stvari sa promenom imena koju si naumio, kao i, uzgred, o primerenoj nagradi za ovog vidovnjaka. Hajde, pođi u krevet!"

Ali kralj to nipošto nije hteo. „Mamice", povika on, „molim te od sveg srca, ne traži to od mene, i to sada, u ovom času kada sam u

takvom zamahu i kada se toliko tome nadam! Uveravam te, moje Veličanstvo je u punoj snazi i ne primećujem ni traga kakve premorenosti. Uzbuđen sam usled toga što se dobro osećam, a osećam se dobro od uzbuđenja. Ti govoriš sasvim onako kako su govorile negovateljice u mom detinjstvu – kada sam bio najveseliji, one bi baš tada umele da kažu: 'Premorio si se, nasledniče zemalja, i sada moraš u krevet'. Na to bi me spopao pakleni bes i od besa sam se bacakao. Ali sada sam odrastao i ja ti sa dužnim poštovanjem zahvaljujem na tvojoj brizi. Jer ja imam jasno osećanje da ovaj prijem može da urodi novim lepim rezultatima i da moje odluke mogu bolje da sazru, umesto u krevetu, u razgovoru sa ovim spretnim vidovnjakom, kojem sam već zbog toga zahvalan što mi je pružio priliku da ti saopštim moju nameru da uzmem istinitije ime, ime Jedinoga, naime ime Ehnaton, te da tim imenom ugodim mom ocu. Sve se mora zvati po njemu a ne po Amunu, i kada se gospodarica zemalja, slatka Titi, koja palatu ispunjava lepotom, uskoro srećno bude porodila, onda će se kraljevsko dete u svakom slučaju zvati Meritaton – svejedno da li će biti princ ili princeza, da bi ga voleo Onaj koji je ljubav – svejedno da li ću time izazvati nezadovoljstvo Moćnoga u Karnaku, koji će doći da se buni i da mi nadugačko preti besom opakog jarca. Sve ću ja to moći da podnesem. Rado ću sve to da podnesem zarad ljubavi prema mom ocu na nebu."

„Faraone", reče majka, „ti gubiš iz vida da nismo sami i da je bolje da se ove stvari, koje treba mudro i odmereno razmatrati, ne pretresaju pred ušima ovog vidovnjaka iz naroda."

„Pusti to, mamice!" – uzvrati Amenhotep. „Taj je na svoj način plemenitog porekla, to nam je sam na neki način rekao – on je sin jednog ugursuza i jedne ljupke, u čemu za mene ima nečeg izričito privlačnog, a to što je već kao dete nazivan 'jagnjetom', to svedoči i o izvesnoj eleganciji. Deca iz nižih slojeva se ne nazivaju tako. Osim toga, imam utisak da je u stanju da mnogo toga razume i da odgovori na mnoga pitanja, a posebno da me voli i da je spreman da mi pomogne, kao što je već pomogao kod tumačenja snova, a i svojim originalnim shvatanjem da čovek treba da se zove shodno prilikama i osećanju koje ga prožima. Sve bi bilo sasvim lepo i dobro samo kada bi mi se više dopadalo ime koje sada ima… Neću da budem neljubazan i da te rastužim", obrati se on Josifu, „ali mene rastužuje to ime koji si sebi uzeo – Osarsif. Ta to je mrtvačko ime, kao kada se uginuli bik naziva Osar-Hapi, pa nosi ime gospodara mrtvih, Usira, Strašnoga, na sudijinoj stolici i sa vagom u ruci, koji jeste pravedan ali i nemilosrdan, te pred njegovim sudom prestravljena duša sva cepti. Sve je to samo puko zastrašivanje s tim starim verovanjem koje je

samo već mrtvo, jedno Osaru primereno verovanje, a sin mog oca ne veruje u to!"

„Faraone", začu se ponovo glas majke, „moram ponovo da te ukorim i da te upozorim da budeš oprezan, a ja se, evo, ne libim da to činim u prisustvu ovog stranog tumača snova, pošto si ga sam udostojio ovako dugog prijema i njegovu puku izjavu da su ga kao dete nazivali 'jagnjetom' uzimaš kao znak njegovog višeg porekla. Zato neka čuje da te upozoravam da budeš odmeren i mudar. Dovoljno je već to što nastojiš da umanjiš snagu Amuna i da se suprotstavljaš sveopštosti njegove vladavine na taj način što mu po mogućstvu, korak po korak, uskraćuješ jedinstvo sa Reom, žiteljem horizonta, koji je Aton – već je za to potrebna sva mudrost i politika sveta, za to je potrebna hladna glava, te tu brzopleto prenagljivanje samo može doneti zla. Ali neka se tvoje Veličanstvo čuva toga da još dira i u verovanje naroda u Usira, kralja donjeg sveta, kojem je privržen kao nijednom drugom božanstvu, zato što su svi pred njim jednaki i svako se nada da će ući u nj sa svojim imenom. Imaj obzira prema naklonosti mnogih, jer ono što daješ Atonu sužavanjem delokruga Amuna, to mu opet uzimaš vređanjem Usira!"

„Ah, uveravam te, mamice, narod to sebi samo tako uobražava da je toliko privržen Usiru!" – uzviknu Amenhotep. Ta kako bi mogao da mu bude privržen kada duša koja odlazi pred sudijinog stola mora da prođe sedam puta sedam prostranstava strahote, opkoljena demonima koji je na svakom koraku saslušavaju na osnovu tri stotine šezdeset čarobnih izreka koje je teško zapamtiti – a sve te izreke jadna duša mora da zna napamet i da svaku izrekne na pravom mestu, inače neće proći i biće požderana i pre nego što stigne do sudijskog stola, gde, međutim, takođe ima sve izglede da bude požderana, ako se, naime, na vagi pokaže da je njeno srce suviše lako, pa se ona u tom slučaju izručuje čudovištu, psu od Amentea. Pa, molim te, gde tu postoji nešto zbog čega bi se bilo privržen – pa to je sve u suprotnosti i protiv ljubavi i dobrote moga oca na nebu! Pred Usirom, pred donjim svetom, svi su jednaki – da, jednaki u stravi! A pred Njim treba svi da budu jednaki u radosti. Tako stoje stvari i sa sveopštošću i Amuna i Atona. I Amun želi da bude od sveopšteg značenja uz pomoć Rea, hoće da objedini svet putem Njegovog obožavanja. U tom pogledu među njima nema razlike, u tome se slažu. Ali Amun hoće svet da objedini služenjem obamirućem strahu, što je jedno lažno i mračno jedinstvo koje moj otac ne želi, jer on hoće svoju decu da ujedini u radosti i nežnosti!"

„Meni", reče majka prigušenim glasom, „bilo bi bolje da se malo uzdržiš i poštediš i da tvoje Veličanstvo ne govori toliko o radosti i

nežnosti. Moje iskustvo mi kaže da su te reči po tebe opasne i da zbog njih umeš da se izbezumiš."

„Pa ja, mamice, govorim samo o verovanju i neverovanju", odgovori Amenhotep, pri čemu ponovo stade da se izvlači iz jastuka i da staje na noge. „O tome ja govorim i moja darovitost mi kaže da je neverovanje gotovo još važnije od verovanja. Uz verovanje ide podosta neverovanja; jer, kako bi neko mogao da veruje u pravdu ako veruje u tamo neke suludije? Ako hoću narod da naučim onom pravom, onda ga moram osloboditi nekih njegovih verovanja za koja je još vezan. To je možda surovo, ali surovo iz ljubavi, i moj otac na nebu će mi to oprostiti. Dakako, postavlja se pitanje: šta zaslužuje više naše divljenje – verovanje ili neverovanje, i koje mora da prethodi onom drugom? Verovati, to je velika slast duše. Ali ne verovati, to gotovo da donosi još veću sreću nego verovanje – ja sam to sam otkrio, moje Veličanstvo je to iskusilo i ja ne verujem u područje straha i demone i u Usira sa njegovim slugama nazvanim strašnima i u ono čudovište tamo dole, ja u sve to naprosto ne verujem! Ne verujem u to! Ne verujem u to!" – pevušio je i deklamovao faraon, pocupkujući na svojim neobičnim nogama i vrteći se oko sebe raširenih ruku i pucketajući prstima svoje ruke.

A onda mu u jedan mah ponestade daha.

„Zašto si sebi nadenuo to mrtvačko ime?" – upita on dahćući, pošto se zaustavio ispred Josifa. „Ako te otac smatra mrtvim, to ne znači da i jesi mrtav."

„Ja pred njim moram da se ogrnem plaštom ćutanja", odgovori Josif, „i ja sam se tim mojim imenom zavetovao na ćutanje. A onaj ko se zavetovao i ko je pošteđen, taj pripada silama donjeg sveta. Ti ne možeš od svetih i posvećenih da odvojiš donji svet – njemu pripada i sveto i posvećeno, i upravo zbog toga na njemu počiva sjaj koji dolazi odozgo. Svaka žrtva prinosi se onima u donjem svetu, ali je tajna u tome da se ona upravo time prinosi gornjem svetu. Jer Bog je celina."

„On je svetlost i slatka sunčeva ploča", reče Amenhotep ganut, „čiji zraci obgrljuju zemlju i vezuju ljubavlju, – ruke mu slabe od ljubavi, jer samo opaki, čija je vera okrenuta nadole, imaju snažne ruke. Ah, kako bi se sve stvari na svetu odvijale po načelu ljubavi i dobrote samo kada ne bi bilo verovanja u donji svet i u čudovište sa zubima koji sve kidaju i komadaju! Niko faraonu neće izbiti iz glave uverenje da ljudi mnogo toga ne bi činili i ne bi smatrali da je dobro da čine kada ne bi bilo tog nadole usmerenog verovanja. Znaš li ti da je deda mog zemaljskog oca, kralj Aheperure, imao veoma snažne ruke i da je njima mogao da nategne luk koji inače nije mogao da

istegne niko u celoj zemlji. On je krenuo u vojnu protiv kraljeva Azije i njih sedmoricu je uhvatio žive: njih je obesio o pramac svoga broda naglavačke, tako da im je kosa visila, dok su razrogačenim, izvrnutim i zakrvavljenim očima gledali oko sebe. Ali to je bio samo početak onoga šta je sve s njima činio, o čemu ja ovde ne bih da govorim. Bila je to prva priča koju su moji čuvari ispričali detetu da bi mu udahnuli kraljevski duh – ali ja sam vrištao u snu od onoga što mi je bilo udahnuto, pa su lekari iz Kuće knjiga morali da mi protiv toga udahnu nešto drugo, neki protivotrov. Misliš li ti, pak, da bi Aheperure sve to uradio sa svojim neprijateljem da nije verovao u područje strahota i demona, u Usirove sluge sa stravičnim imenom, i psa iz Amentea? Da ti kažem: ljudi su ti jedan bespomoćan rod. Oni ne umeju da urade nešto sami od sebe i njima ni najmanja stvar ne pada sama od sebe na pamet. Oni uvek samo podražavaju bogove i onakva kakva je slika koju oni sebi stvore o svom bogu, tako se i oni, shodno toj slici, i ponašaju. Pročisti božanstvo i pročistićeš ljude."

Josif nije na ovo odgovorio pre nego što je pogledao preko, prema majci, i u njenim očima, koje su bile uprte u njega, pročitao da bi joj bilo drago kada bi on to uradio.

„Više je nego teško", reče on tada, „odgovoriti faraonu jer je preko svake mere obdaren i što god kaže, istina je, pa čoveku ne preostaje ništa drugo nego da samo klimne glavom i promrmlja 'tako je, tako je', ili, pak, da sasvim zaćuti i da pusti da zamre svaki razgovor pred istinom koju je izrekao. A ipak se zna da faraon ne voli da razgovor zamre i zastane zbog istine, nego da želi da se od nje odvoji i krene dalje, još dalje, i pođe preko granice istinitog, i da možda odvede do još dalje istine. Jer to što je istinito, to još nije istina. Ona je beskrajno daleka, pa je, shodno tome, i svaki razgovor beskrajan. Razgovor je jedno putovanje u večno i on se neprekidno, ili pak posle kratkog predaha i nestrpljivog 'tako je, tako je', odvaja od svake stanice istine kao što se mesec odvaja od svojih stanica na svom večnom putovanju. To me, pak, neumitno, hteo ja to ili ne, bilo to dopušteno ili sasvim pogrešno, podseća na dedu mog zemaljskog oca, kojeg smo kod kuće uvek zvali ne baš sasvim zemaljskim imenom nazivajući ga 'Mesečevim putnikom', pri čemu smo, dakako, dobro znali da se u stvari zvao Abiram, što zapravo znači 'Moj otac je uzvišen', ali i 'Otac uzvišenoga', a on je bio došao iz Ura u Haldeji, zemlje kule, gde mu se nije dopalo i više nije mogao da izdrži – nigde on nije mogao dugo da izdrži, otuda i ono ime koje smo mu nadenuli."

„Vidiš li sad, majko", upade mu kralj ovde u reč, „da je moj vidovnjak na svoj način višeg porekla? Ne samo da su ga zvali 'jagnjetom',

nego je uz to još imao i pradedu kojem su nadevali nadzemaljska imena. Ljudi iz nižih slojeva i oni iz mešovitih krugova obično i ne znaju za svog pradedu. Tvoj pradeda je, dakle, bio putnik koji je bio u potrazi za istinom?"

„I to s takvom bodrošću", produži Josif, „da je na kraju otkrio Boga i s njim sklopio savez da budu sveti jedan u drugome. Ali i inače je bio bodar, bio je izuzetno snažnih ruku, a kada su sa istoka, žareći i paleći, upali razbojnički kraljevi i odveli mu brata Lota u ropstvo, on odlučno krenu za njima sa svojih tri stotine i osamnaest ljudi i Elijezerom, goneći ih sve do iza Damaškija, da bi onda, pošto ih je potukao do nogu, iz njihovih ruku oslobodio svoga brata Lota."

Majka klimnu glavom, a faraon otvori oči.

„Je li krenuo u boj", upita on, „pre nego što je otkrio Boga ili posle toga?"

„Bilo je to u trenutku kada je sav bio zaokupljen otkrivanjem Boga", odgovori Josif, „ali mu to nije smetalo niti je slabilo njegove snage za borbu. Šta da radiš sa razbojničkim kraljevima koji žare i pale? Miru Božjem ih ne možeš naučiti, za to su suviše glupi i opaki. To im možeš utuviti samo ako ih potučeš da osete da mir Božji ima snažne ruke. A uz to si i pred Bogom odgovoran za to da se na zemlji barem napola stvari odvijaju po njegovoj volji, a ne baš posve po volji ubica i palikuća."

„E vidim ja", reče Amenhotep dečački nezadovoljan, „da bi mi i ti, da si mi bio jedan od mojih negovatelja kada sam bio dete, pričao priče o kosi spuštenoj niz obešene glave i o iskolačenim i zakrvavljenim očima."

„Dešava li se kadgod", upita Josif i obrati se tim pitanjem samom sebi, „da se faraon vara i da pored sve njegove izuzetne obdarenosti i rane zrelosti njegova naslućivanja omaše? Čovek to nikada ne bi pomislio, ali se, izgleda, i to dešava, i to u znak potvrde da on pored svoje božanske ima i svoju ljudsku prirodu. Jer ti koji su ga mučili pričama o slavi", nastavi on svoj monolog, „ti su bezuslovno bili za rat i slast mača, pa im je to i bio jedini cilj; njegov vidovnjak, pak, praunuk Mesečevog putnika, hteo bi ratu da donese glas o miru Božjem i zalaže se za bodrost u miru poput nekog trgovca koji posreduje između dve zainteresovane strane i posrednika između onoga što je gore i onoga što je dole. Mač je glup, ali ni blagost ne bih nazvao pametnom. Pametan je posrednik koji joj savetuje bodrost da ne bi na kraju glupavo stajala pred Bogom i pred ljudima. Voleo bih kada bih faraonu smeo da kažem šta o tome mislim!"

„Čuo sam", reče Amenhotep, „šta si sebi govorio. To je opet jedna od tvojih ujdurmi i jedan tvoj izum – to da govoriš sam sa sobom, praveći se kao da onaj drugi nema uši i ništa ne čuje. Ti držiš u ruci poklon moreplovca – moguće je da ti otuda dolaze te šale i da u tvoje reči prodire nešto od duha Boga ugursuza."

„Može biti", uzvrati Josif. „Faraon govori pravu reč. Može biti, moguće je i ne može se sa svim isključiti, štaviše mora se s time računati, da je Spretni prisutan i da faraona podseća na sebe, govoreći mu da je zapravo on bio taj koji je odozgo doneo snove na njegov kraljevski ležaj, a da je, pored sve svoje veselosti, uz to i vodič u donji svet, prijatelj mesečev i mrtvih. Ljubaznu reč on će reći kod gornjih za donje i kod donjih za gornje, taj ljubazni posrednik između neba i zemlje. Jer njemu je odvratno ono što je nepomirljivo i on zna nešto što drugi ne znaju, a to je: da neko može biti u pravu a da opet nije u pravu."

„Je li ti to opet o stricu", upita Amenhotep, „lažnom pravom koji je lio debele suze na podsmeh ostalog sveta? Pusti tu priču i ostavi je tamo gde je! Ona je šaljiva, ali je neugodna. Možda je ono što je šaljivo uvek tegobno i neugodno, a da slobodno i blaženo dišemo samo kada se radi o zlatnoj ozbiljnosti."

„Faraon to kaže", odgovori Josif, „i daj Bože da je on onaj pravi koji to treba da kaže. Ozbiljna i stroga je svetlost, a i snaga koja odozdo teži gore u njenu čistotu – a snažna ona zaista mora biti, uz to još i po prirodi muška, ne samo nežna, jer će inače biti lažna i preuranjena, pa suze ne ginu!"

Rekavši to, on nije pogledao preko u majku, bolje rečeno on to nije učinio otvorenim i punim pogledom, ali je krajičkom oka ipak mogao da vidi da li mu klimanjem glave odobrava ili ne odobrava. Nije klimala glavom, ali mu se učini kao da ga netremice posmatra, što je možda bilo još bolje nego da je klimala glavom.

Amenhotep ovom prilikom nije čuo šta je bio rekao. On se bio zavalio u svoju stolicu na onaj svoj naglašeno opušten način koji je svesno i namerno bio uperen protiv starog stila i Amunove strogosti: nalaktivši se jednom rukom o zadnji naslon, s drugom rukom položenom na bedro noge kojom se poigravao, on je posve bio utonuo u svoje sopstvene misli.

„Mislim", reče on, „da je moje Veličanstvo reklo nešto veoma umno, nešto na što bi trebalo obratiti pažnju: o šali i ozbiljnosti, o neugodnosti i blaženstvu. I mesečevo posredništvo između neba i zemlje je jedna šaljiva i avetinjska i ne baš sasvim čista stvar. A zlatnom ozbiljnošću i nepatvorenošću odlikuju se zraci Atona koji

uistinu povezuju nebo i zemlju, a završavaju se dobrim rukama koje miluju ono što je otac stvorio. Bog sam je sunčana lopta od koje se na svet izliva istina i pouzdana ljubav."

„Sav svet sluša faraonove reči", odgovori Josif, „i niko neće prečuti nijednu njegovu reč kada on poučava. To se može drugima dogoditi, čak i kada su im reči u izuzetnom slučaju isto tako dostojne pažnje kao i njegove, ali se to nikada ne može dogoditi gospodaru kruna. Njegov zlatni govor podseća me na jednu od naših priča, naime na onu o Adamu i Evi, prvim ljudskim stvorenjima, i kako su se prestravili od prve noći. Oni su stvarno pomislili da će zemlja ponovo postati pusta i prazna. Jer svetlost je ono što razdvaja stvari i svaku od njih postavlja na svoje mesto – ona stvara prostor i vreme, ali noć ponovo donosi nered, zbrku i tohuvabohu. Oboje se strašno uplašilo kada dan poče da zamire u večernjem rumenilu i sa svih strana stade da se prikrada mrak. I njih obuze očaj. Ali Bog im dade dva kamena: jedan od duboke tame i jedan od smrtne senke. Njih je počeo da tare jedan o drugi za njih i, gle, iz njih iskoči iskra vatre, vatre nedara, najskrivenija pravatra, mlada kao munja i starija od Rea, pa je nadalje gorela na suvarku i osvetljavala im noć."

„Prilično lepo, prilično dobro!" – reče kralj. „Vidim ja da vi ne posedujete samo vragolaste priče. Šteta što nisi ispričao i ono o sreći prvih ljudi, izazvanoj doživljajem novog jutra, kada im je ponovo zablistao Bog, poteravši iz sveta mračno čudovište, kada njihova radost mora zaista da je bila neopisiva. Svetlost, svetlost!" – uzvikivao je on uzdigavši se iz svog sedećeg položaja da bi potom počeo, čas zastajkujući, čas žurnim korakom, da hoda po sali ovamo-onamo, pri čemu je nagizdane ruke podizao iznad glave, a onda ih opet s vremena na vreme pritiskao na srce. „Blažena vidljivost koju oko sebi stvori da se sretne s njom, pogled i ugledano osveščivanje sveta koji za sebe zna samo kroz tebe, svetlosti, ti ljubavlju zadojena lučiteljice! Ah, mamice, i ti, dragi vidovnjače, kako je samo divan i iznad svake divote, kako je samo jedinstven u svekolikoj vaseljeni Aton, moj otac, i kako mi samo udaraju bila od ponosa i ganuća što sam proizišao iz njega i što je meni pre svih drugih dao da shvatim njegovu lepotu i ljubav! Jer kao što je on jedinstven svojom veličinom i dobrotom, tako sam ja jedinstven mojom ljubavlju prema njemu, ja, njegov sin kojem je poverio svoje učenje. Kada se on rađa na nebeskoj pučini i izranja iz Božje zemlje na istoku, blistavo krunisan kao kralj bogova, tada kliču sva stvorenja, pavijani mu se klanjaju uzdignutih ruku i sva divljač ga slavi skačući i trčeći naokolo. Jer svaki novi dan je vreme blagoslova i praznik radosti posle vremena prokletstva nestalog sa noći, kada se on bio uklonio, a svet bio

utonuo u samozaborav. Jezivo je to kada svet zapadne u samozaborav, iako je to možda i neophodno poradi njegovog okrepljenja. Ljudi leže po svojim odajama pokrivenih glava, oni dišu na usta i jedno oko ne vidi drugo. Neprimetno im lopov ispod glava izvlači i odnosi njihovo dobro, lavovi lunjaju uokolo a sve zmije ujedaju. Ali on dolazi i zatvara usta ljudima, podiže kapke sa njihovih zvezdanih očiju da bi ih oprali, da bi obukli svoju odeću i da bi se latili svog posla. Svetla je zemlja, lađe jedre uzvodno i svaki put leži otvoren u njegovoj svetlosti. U moru se praćakaju ribe pred njim jer i do njih tamo dole dopiru njegovi zraci. Daleko je on, ah, neizmerno daleko, ali njegovi zraci su bez obzira na to i na zemlji i u moru i povezuju sva stvorenja svojom ljubavlju. Jer da nije tako visoko i daleko, kako bi mogao biti iznad svega i posvuda u ovome svetu koji je on ustrojio i rasprostro u raznolikoj lepoti: u zemljama Sirije i Nubije, Punta i Egipta, u stranim zemljama gde je Nil uzdignut u nebo da bi padao na njihove žitelje i svojim talasima udarao o bregove kao more i natapao njihova polja, dok on za nas izvire iz zemlje i đubrivom hrani pustinju da bismo mi imali šta da jedemo! Da, kako su samo raznolika, o gospodaru, tvoja dela! Ti si stvorio godišnja doba i naselio prostor i vreme milionima obličja da žive u tebi i ispune svoje životno vreme koje im ti daješ, u gradovima, selima i naseljima, po seoskim drumovima i na rekama. Ti si ih razdvojio i podario im razne jezike da bi govorili posebne reči za razne običaje, ali su svi oni pod tvojim okriljem. Jedni su mrki, drugi crveni, neki opet crni, a neki su opet beli kao mleko – tako razlučeni po boji oni se objavljuju u tebi i oni su tvoje otkrovenje. Oni imaju krive noseve ili, pak, pljosnate, ili čak i takve koji štrče pravo iz lica; oni se odevaju šareno ili belo, u vunu ili lan, već prema svom znanju i umenju; ali sve to nije razlog da se ljudi uzajamno ismejavaju ili mrze već je sve to samo zanimljivo i razlog da jedni druge vole i uvažavaju. Ti preblagi Bože, kako je samo sve što si stvorio i što hraniš puno radosti i zdravlja, i koliko si samo faraona, tvog voljenog sina koji te obznanjuje, nadahnuo ushićenjem za to da mu se od silne radosti grudi nadimaju! Ti si stvorio seme u muškarca i daješ životni dah u telu ženinom. Ti ga umiruješ da ne plače, ti dobra negovateljice i unutrašnja dadiljo! Ti shvataš ono od čega žive komarci, kao i buve, crvi i izdanak crva. Bilo bi dovoljno za srce, gotovo i previše, to što je stoka zadovoljna na tvojim pašnjacima, što drveće i biljke luče sokove i cvetaju cvatom u znak zahvalnosti tebi i u slavu tvoju, dok bezbroj ptica pobožno klepeće krilima nad močvarama. Ali kada pomislim na malog miša u njegovoj rupi, gde si mu pripremio sve ono što mu je potrebno – tamo on sedi sa svojim bisernim očicama i čisti sebi nos s dvema šapicama – onda mi naprosto udaraju suze na oči. A tek nikako ne smem da pomislim na

pilence koje već u ljusci iz koje se probija i pijuče, jer ga je On načinio tako savršenim – i eto ga gde izlazi iz jajeta i pijuče iz sveg glasa, trčeći svojim nožicama u najvećoj užurbanosti. Pogotovo na to ne smem da pomislim, jer bih inače morao finim batistom da brišem lice koje bi mi naprosto preplavile suze radosnice, suze ljubavi... Hteo bih da poljubim kraljicu", reče on iznenada i stade u mestu s pogledom podignutim uvis. „Neka se odmah pozove Nefertiti koja palatu ispunjava lepotom, gospodarica zemalja, moja slatka bračna družbenica!"

Suviše blažen

Jakovljev sin bio je od stajanja pred faraonom gotovo isto toliko umoran kao ono nekada kada je za stare u kućici za razonodu morao da izigrava „nemog slugu". Izgleda da mladi faraon, pokraj sveg svog nežnog osećanja za komarce, piliće, male miševe i crve, za ovakve stvari nije imao mnogo smisla i razumevanja – bilo je to jedno kraljevsko i delimično zaboravno osećanje ispunjeno naglašenom nežnošću. Ni njemu, a ni Majci boginji u njenoj visokoj stolici, nije padalo na um – a po svoj prilici nije ni moglo da padne na um – da mu ponude da malo sedne, čemu bi se njegovi udovi i te kako bili obradovali, a za što je u kritskoj senici naokolo spremno stajalo nekoliko zgodnih tabureta. To dugo stajanje nije bilo nimalo lako, štaviše, ono je bilo dosta tegobno; ali kada čovek zna kakva se sudbonosna stvar rešava, onda se s mnogo čim pomiri i izdrži do kraja – jedno shvatanje koje retko kad ili gotovo nikada nije u tolikoj meri bilo na svom mestu kao u ovom slučaju iz tako ranog vremena.

Boginja majka stade da tapše rukama kada je njen sin obznanio svoju želju. Komornik iz predvorja provuče se u povijenom stavu i sa slatkim izrazom na licu kroz zavesu sa izvezenim pčelama. On prevrnu očima kada mu Teja dobaci: „Faraon zove veliku suprugu", – i nestade. Amenhotep stajaše leđima okrenut dvorani pred jednim od velikih zasvođenih prozora, a pogled mu se, dok je ubrzano disao od ushićenja izazvanog svim onim što je sunce stvorilo, gubio daleko negde iza vrta. Uto se s desne strane u zidu otvoriše mala, dotad neprimetna vrata ukrašena slikama, pa dve sluškinjice padoše ničice na samom njihovom pragu, a između njih ulepršа s bledim osmehom na licu i opreznim korakom, sa spuštenim kapcima, sa svojim isturenim duguljastim vratom i nekako bojažljivo ljupko kraljica zemalja, koja je u sebi nosila Sunčev plod. Ulazeći, ona ne prozborim reči. Kosa joj beše pokrivena plavom kapom, pa se činilo kao da joj je zadnji deo glave okruglasto produžen, usled čega su još više dolazile do izražaja njene velike, tanke i fino oblikovane uši; na sebi je imala bogato naboranu prozračnu haljinu ispod koje su se nazirali pupak i bedra, dok su joj grudi bile pokrivene jednom preko ramena prebačenom stolom i blistavom cvetnom ogrlicom. Tako se neodlučnim

korakom približavala svom mladom suprugu koji se, još uvek malo zadihan, okrenuo prema njoj, načinivši pri tome pokret koji je izražavao svu njegovu ganutost.

„Tu si, zlatna golubice, slatka moja sestro u postelji!” – reče on ustreptalim glasom, pa je zagrli i poljubi u oči i usta, pri čemu su se poljubile i dve njihove čeone zmije. „Morao sam da te vidim i da ti, makar samo ovlaš i na brzinu, izrazim svoju ljubav, naprosto mi je to tako došlo tokom razgovora. Je li ti moj poziv teško pao? Da se možda ovog časa ne osećaš loše sa svog svetog stanja? Moje Veličanstvo možda ne čini dobro što te to pita, jer, možda, samim time što te podsećam na nj, delujem na tvoje unutrašnje stanje i podstičem u njemu mučninu. Ti vidiš sa kakvim osećanjem kralj sve razume. Ja bih bio veoma zahvalan Ocu kada bi mogla da zadržiš današnji odlični doručak. No, ostavimo to sada… Ti vidiš tamo večnu majku na prestolu, a ovaj ovde sa lirom je jedan slavni čarobnjak i vidovnjak koji mi je protumačio moje po državu važne snove, a uz to on zna razne vragolaste priče, tako da ću ga možda zadržati na dvoru u nekoj višoj službi. On je bio u zatvoru, greškom očigledno, kako to već biva. I Nefer-em-Veze, moj peharnik, bio je greškom u zatvoru, dok je njegov drugar, pokojni knez od peciva, bio kriv. Od dvojice koji leže u zatvoru izgleda da je jedan uvek nevin, a od trojice su, sva je prilika, dvojica uvek nevina. Ovo ja kažem kao čovek. Kao čovek, dakle, ja te, sveta ljubimice, evo, ponovo ljubim u oči, obraze i usta, i ti ne treba da se čudiš što to činim u prisustvu ne samo majke, nego i ovog stranca koji ume da proriče stvari, pošto i sama znaš da faraon voli da se izričito pokazuje i predstavlja kao čovek. Ja u tom pogledu čak mislim da idem još i malo dalje. Ti to još ne znaš, a ni mamica to još ne zna, pa zato koristim priliku da vam to saopštim. Bavim se mišlju da priredim zabavno putovanje kraljevskom barkom ‘Zvezda obe zemlje’, pa za tu priliku treba narod, delom iz razdraganosti, delom po zapovesti, da se sjati na obema obalama. A ja ću tada, a da pre toga ne upitam Amunovog prvosveštenika, s tobom, sveto blago moje, sedeti pod baldahinom i držati te na mojim kolenima i više puta te poljubiti pred celim narodom. To će biti prava sablazan za onoga iz Karnaka, ali za narod će to biti pravo veselje i ujedno će mu predočiti lepu sliku ne samo o našoj sreći, nego, i, što je zapravo ono glavno, poučnu sliku o biću, duhu i dobroti moga oca na nebu. Raduje me što sam sada ovim otkrio svoju nameru. Ali nemoj da misliš da sam te zbog toga pozvao ovamo! Ova stvar mi se samo uzgred nametnula. Pozvao sam te samo i jedino iz iznenadne nesavladive čežnje da ti izrazim svoju nežnost. To sam, eto, i uradio. A sada idi, moje krunsko blago! Faraon je preko svake mere zauzet i mora da se posavetuje o veoma značajnim stvarima sa dragom,

besmrtnom mamicom i ovim mladim čovekom, koji je, to moraš da znaš, od soja nadahnutog jagnjeta. Idi i čuvaj se da se negde ne udariš ili nečeg uplašiš! Razonodi se plesom i svirkom! Dete će se, kada ga srećno budeš rodila, svakako zvati Meritaton, ako ti je pravo. Vidim da ti je pravo. Ti se uvek slažeš s onim što faraon misli. Kada bi se samo ceo svet slagao s onim što faraon misli i propoveda, onda bi i svetu bilo daleko bolje! Do viđenja, labuđi vrate, jutarnji oblačiću opervažen zlatom – videćemo se posle!"

Kraljica ponovo odleprša. Iza nje se čvrsto zatvoriše slikama ukrašena vrata. Amenhotep se, dirnut i malo postiđen, vrati natrag na svoju stolicu obloženu jastucima.

„Sretnih li zemalja", reče on, „koje je dopala takva gospodarica i faraon kojeg ona tako usrećuje! Imam li pravo da to kažem, mamice? Slažeš li se sa mnom vidovnjače? Ako budeš ostao na mom dvoru kao kraljev tumač snova, onda ću te oženiti, to je moja odluka. Ja ću ti lično izabrati mladu, shodno tvom položaju, iz viših krugova. Ti ne znaš kakva je to milina biti oženjen. Za moje Veličanstvo je to, kao što ti je pokazao moj plan u vezi sa javnom zabavnom plovidbom, upravo izraz i mogućnost obelodanjivanja ljudskog dela moje ličnosti, do čega mi je veoma stalo, više nego što to mogu da izrazim rečima. Jer, vidi, faraon nije nadmen – pa ko bi onda za ime sveta to mogao biti? Kod tebe, prijatelju, osećam, na žalost, pored uostalom dopadljivog ponašanja, neku vrstu nadmenosti; kažem, neku vrstu nadmenosti jer ja tvoju nadmenost ne poznajem, ali naslućujem da je ona u vezi s onim što si nam rekao, da si, naime, na neki način i posvećen, da si podložan ćutanju i donjem svetu, kao da ti je na čelo položen žrtveni venac od biljke zvane 'nedotičimese'. E upravo zbog toga sam i došao na pomisao da te oženim."

„Ja sam u rukama Najvišega", odgovori Josif. „Ono što mi On bude uradio biće za mene blagodet. Faraon ne zna koliko mi je bila neophodna nadmenost da bih mogao da se zaštitim od zlodela. Pošteđen sam i sačuvan samo za Boga koji je verenik moga plemena, a mi smo njegova nevesta. Ali kao što se kaže za zvezdu 'Naveče žena a ujutru muž', tako se, kada tome dođe vreme, nevesta promeće u mladoženju."

„Sinu ugursuza i ljupke možda i priliči takva dvostruka priroda", reče kralj na svoj otmeno svetski način. „Ali", dodade on, „daj da o onom najvažnijem govorimo ozbiljno, a ne kao da se time poigravamo! Taj vaš Bog, ko je on i šta je s njim? Propustio si ili si izvrdavao da mi to lepo i jasno predočiš. Kažeš da ga je otkrio deda tvog oca? To zvuči kao da je otkrio pravog i jedinog Boga. Zar je moguće da je tako daleko od mene i tako dugo pre mene neki čovek otkrio da je pravi i

jedini Bog sunčeva lopta, tvorac onoga što gleda i onoga što se gleda, moj večni otac na nebu?"

„Ne, faraone", odgovori Josif smešeći se. „On se nije zaustavio na sunčevoj lopti. On je bio putnik i sunce mu je bilo samo jedno od usputnih stanica na njegovom mukotrpnom putovanju. On je bio nemiran i nezasitan – nazovi to što je bio takav nadmenošću, ali ćeš time toj reči prekora dati značenje časnosti i neophodnosti. Jer nadmenost tog čoveka sastojala se u opredeljenju da jedino služi onom Najvišem. Shodno tome je njegovo nastojanje išlo dalje od sunca."

Amenhotepovo lice se obli rumenilom. Sedeo je pognut napred; glava u plavoj perici bila mu je još više isturena napred, dok je podbradak stegao vrhovima prstiju.

„Mamice, pripazi sada! Tako ti svega na svetu, pripazi sada!" – procedi on tiho, ali pri tome nije okrenuo glavu prema majci, već je svoje sive oči ukočeno i bez ijednog treptaja upro u Josifa, i to tako usredsređeno kao da je hteo da razmakne koprenu koja ih je zastirala.

„Produži samo!" – reče on. „Stani! Stani i nastavi! On se, znači, nije zaustavio? Išao je dalje od Sunca? Govori! Ili ću sam govoriti, iako ne znam šta bih govorio."

„On je sebi otežao život iz neophodne nadmenosti", govorio je Josif, „i zato je ponizan. Odoleo je mnogim iskušenjima idolopoklonstva, jer je hteo da se klanja i da se moli, ali samo onom Najvišem i njemu Najvišem, samo to mu se činilo prikladnim i primerenim. Majka Zemlja ga je iskušavala. Ona koja donosi plodove i održava život. Ali on je video njene tegobe koje samo nebo može da ukloni, pa se tako njegov pogled okrenu nagore. Dovodili su ga u iskušenje – vitlanje oblaka, žestina oluje, jaka kiša, plava munja koja bi sinula kroz kišu, bučni glas groma. Ali on je na sva ta njihova saletanja samo klimao glavom jer je u duši osećao da su svi oni samo od drugostepenog značaja. Nisu oni ništa bolje, kazivala mu je njegova duša, od njega samog, – možda su čak i manje vredni od njega, iako su silni. Silan je, mislio je on, i on na svoj način, možda i silniji, a ako su oni iznad njega, onda samo u prostoru, ali ne u duhu. Klanjati se i moliti im se, smatrao je, značilo bi klanjati se nečemu što je suviše blizu i suviše nisko, pa je onda bolje ne klanjati se uopšte, govorio je sebi, nego se klanjati i moliti se nečemu što je suviše blizu i suviše nisko, jer je to odvratno."

„Dobro", reče Amenhotep skoro bez glasa, stisnuvši svoj podbradak. „Dobro, stani, ne, dalje! Majko, pripazi!"

„Da, kakvim sve iskušenjima u obliku silnih pojava predak nije bio izložen!" – nastavi Josif. „Među tim pojavama bili su i vojska zvezda, pastir i stado. Ovi su zaista bili daleko i visoko i bili su silni već kao same pojave. Ali je onda video kako se oni rasturaju čim se pojavi i zatrepti zvezda Danica – koja je, doduše, bila lepa, dvojake prirode i bogata pričama, ali je ipak bila slaba, previše slaba za ono što je najavljivala, tako da je pred tim bledela i nestajala. Jadna jutarnja zvezda!"

„Pusti sada to!" – zapovedi Amenhotep. „Ovde se radi o trijumfu! Jer, pred kim je to ona pobledela i ko se to pojavio shodno njenoj najavi?", upita on gordo i što je mogao više važnijim glasom.

„Pa, naravno, sunce", odgovori Josif. „Kakvo iskušenje za onoga koji želi da se klanja i da se moli! Pred njegovom dobrotom i surovošću klanjali su se uokolo narodi cele zemlje. Kako je samo lepo, kakav je to predah i kakva je to samo blagodet – sjediniti sopstvenu pobožnost sa njihovom i zajedno s njima se klanjati! Samo, smotrenost mog pretka bila je bezgranična a neiscrpna je bila snaga njegovog tragalaštva! Ne radi se, govorio je, o predahu i blagodeti, već jedino i samo o tome da se po svaku cenu izbegne velika opasnost po čovekovu čast i dostojanstvo – da se počem prerano odluči da se klanja, i to pred onim koji ne predstavlja ono Najviše. 'Silan si ti', govorio je on Šamaš-Marduk-Baalu, 'i strahovita je snaga tvog blagoslova i tvoje kletve'. Ali u meni nešto svrdla kao crv, nešto što te nadmašuje i što me upozorava da svedočanstvo ne uzimam za ono o čemu ono svedoči. Što je veće svedočanstvo, to bi bila veća greška ako bih dopustio da budem zaveden da obožavam njega umesto ono o čemu ono svedoči. Svedočanstvo jeste božansko, ali ono nije Bog. I ja sam jedno svedočanstvo, ja sa svim svojim razmišljanjem i traženjem koje ide dalje od sunca ka onome o kojemu ono silnije svedoči nego i samo sunce i čiji je žar veći i od sunčeva žara."

„Majko", prošapta Amenhotep ne skidajući oka sa Josifa, „šta sam rekao? Ne, ne, nisam ništa rekao, ja sam to samo znao, to mi je bilo rečeno. Kada me ono poslednji put bilo spopalo i kada sam u času nadahnuća doživeo otkrovenje poradi poboljšanja učenja – jer ono još nije dovršeno, nikada nisam tvrdio da je ono gotovo – tada sam čuo glas moga oca koji mi je govorio: 'Ja sam žar Atona koja je u njemu. Ali ja sam mogao da hranim milion sunaca mojim žarom. Ako me zoveš Aton, onda znaj da je neophodno da se prihvatiš poboljšanja tog imena, jer me time ne zoveš mojim poslednjim imenom. A moje poslednje ime je ovo: Gospodar Atona'. To je čuo faraon, očevo voljeno dete, i on je to doneo sa sobom iz tog časa nadahnuća. Ali o tome je on ćutao, a tim ćutanjem on je na to i

zaboravio. Faraon je istinu usadio u svoje srce, jer otac je istina. Ali on jemči za trijumf učenja i za to da će ga svi ljudi prihvatiti; samo se pribojava da bi takvo poboljšanje i pročišćenje učenja, koje bi na kraju dovelo do toga da bude samo sušta istina, moglo usloviti da se u tom obliku više neće moći podučavati. To me ispunjava mučnim strahom i velikom mukom, što ne može da shvati onaj na kome ne leži tolika odgovornost kao na faraonu, pa mu je lako reći: 'Ti u svoje srce nisi usadio istinu nego učenje'. Ali učenje je jedino sredstvo kojim ljudi mogu da se približe istini. Treba ga poboljšati, ali učini li se to u tolikom stepenu da postaje neupotrebljivo kao sredstvo istine, – onda moram da pitam oca i vas: neće li tek tada biti posve opravdan prekor da je učenje zatvoreno u srce nauštrb istine? Vidite, faraon pokazuje ljudima sliku časnog oca koju su po njegovom nalogu uradili njegovi umetnici: zlatnu ploču od koje polaze zraci dole, na njegovu svekoliku tvorevinu, završavajući se slatkim rukama koje miluju ono što je on stvorio. 'Klanjajte se i molite se!' – govori on. 'Ovo je Aton, moj otac, čija krv u meni teče. On se meni objavio, ali on hoće da bude otac svih vas, da biste postali lepi i dobri u njemu.' I on dodade: 'Oprostite, dragi ljudi, što sam strog prema vašim mislima! Rado bih poštedeo vašu prostodušnost. Ali to mora biti. Zato vam kažem: 'Ne treba da se molite slici kada se klanjate, i ne treba njoj da pevate himne kada ih pevate, nego onome koga ta slika predstavlja, razumete li me dobro? Stvarnoj sunčanoj lopti, mom ocu gore na nebu koji je Aton, njemu treba da se klanjate, jer slika još nije Aton.' Već je ovo težak zahtev; težak je to zahtev za ljude i od stotinu njih shvataju ga njih dvanaest. Ali ako učitelj sada još kaže: 'Pored ovoga, moram od vas da zatražim da se, poradi istine, još u jednom pogledu napregnete, ma koliko da mi je to žao zbog vaše prostodušnosti. Jer, slika je slika slike i svedočanstvo jednog svedočanstva. Nipošto ne treba da mislite na stvarnu sunčevu loptu gore na nebu kada kadite njenoj slici i pevate joj hvalospeve, – nikako, dakle, na nju, nego na gospodara Atona koji je žar u njoj i koji upravlja njenim putevima' – onda to ide predaleko i onda je to previše za jedno učenje, pa ga od njih dvanaest nijedan više neće razumeti. Samo faraon može da ga razume jer je on izvan svih brojeva, a ipak treba da podučava mnogobrojne. Tvom pradedi, vidovnjaku, bilo je lako, iako je i on sebi otežavao život. On je sebi sam, po sopstvenoj odluci, otežavao život i težio je za istinom zbog sebe samoga i zbog svog ponosa, jer je on bio samo jedna lutalica. Ali ja sam kralj i učitelj, ja ne smem da mislim ono što ne mogu da podučavam. No, takav će brzo naučiti da ne misli o onome što nije za podučavanje."

Tu se Teja, majka, malo nakašlja i pri tome zazvecka svojim privescima i reče gledajući preda se: „Faraona treba pohvaliti kada i u verskom i u državničkom smislu postupa mudro i kada se sa puno obzira odnosi prema prostodušnosti mnogobrojnih. Zato sam ga i upozorila da ne vređa privrženost naroda Usiru, kralju donjeg sveta. A i ne postoji neko protivrečje između obzirnosti i znanja, niti je potrebno da učiteljevanje prigušuje znanje. Nikada sveštenici nisu masu učili svemu onome što znaju. Oni su joj saopštavali ono što joj je moglo biti od koristi i mudro su zadržavali u svetom području ono što onima nije moglo biti od koristi. Tako su znanje i mudrost istovremeno bili u svetu, i istina i obzirnost. Majka preporučuje da to tako ostane."

„Hvala, mamice", reče Amenhotep, blago joj se naklonivši. „Hvala ti na ovom doprinosu. On je veoma dragocen i pamtiće se za sva vremena. Samo, mi govorimo o različitim stvarima. Moje Veličanstvo govori o okovima koje učenje nameće misli o Bogu. A ti govoriš o duhovnoj i državničkoj mudrosti koja razlučuje učenje i znanje. Ali faraon ne želi da bude nadmen, a nema veće nadmenosti od one koja teži za takvim razlučivanjem. Ne, nema veće nadmenosti u svetu od one koja očevu decu razlučuje u posvećene i neposvećene, u upućene i neupućene, pa zagovara da se poučava na dva načina: mudro za gomilu i sa znanjem za odabrani, unutrašnji krug. Dužnost nam je da govorimo ono što znamo i da svedočimo o onome što smo videli. Faraon ne želi ništa drugo nego da poboljša učenje, a upravo mu se to otežava. A ipak mi je rečeno: 'Nemoj me zvati Aton jer, to ime treba izmeniti. Zovi me Gospodar Atona'. A ja sam to, pošto sam ćutao, bio zaboravio. I vidi sad, šta otac čini svom voljenom sinu! On mu šalje glasnika i tumača snova koji mu tumači njegove snove: snove odozdo i snove odozgo, snove važne po državu i snove važne po nebo, da u njemu probudi ono što zna i da mu objasni ono šta mu je rečeno. Da, kako samo otac voli svoje dete, kralja, koji je iz njega proizašao, pa mu ovamo dole šalje vidovnjaka kojem je predanjem već odavno obznanjeno da ljudima priliči da teže za onim poslednjim Najvišim!"

„Koliko ja znam", reče Teja hladno, „tvoj vidovnjak je došao odozdo, iz jedne tamničke rupe, a ne odozgo."

„Ah, to što je on došao odozdo, to je, po mom mišljenju, puki ugursuzluk", uzviknu Amenhotep. „A osim toga 'gore' i 'dole' ne znače baš mnogo pred Ocem koji silazi 'dole' i 'donje' pretvara u 'gornje', jer tamo gde je On, tu je i 'gore'. Zbog toga njegovi glasnici i umeju s istom umešnošću da tumače i 'donje' i 'gornje' snove. Dalje, vidovnjače! Jesam li rekao 'stoj'? Rekao sam 'dalje!' Ako sam rekao 'stoj',

onda sam mislio ‘dalje’! Onaj putnik sa istoka, od kojeg ti potičeš, nije se zaustavio na suncu, nego je pošao dalje od njega?”

„Da, u duhu”, odgovori Josif smešeći se. „Jer telom je bio samo jedan crv na zemlji, slabiji od većine pored njega i iznad njega. A ipak nije pristajao na to da se klanja i moli ijednoj od tih pojava jer su one bile delo i svedočanstvo kao i on. Sve što postoji, govorio je, stvoreno je delo, a pre dela je duh o kojem ono svedoči. Kako bih ja mogao da počinim toliku ludost i da kadim jednom delu, ma koliko silno ono i bilo, – ja, koji sam jedno svedočanstvo koje to zna, dok su i drugi to, samo što oni to ne znaju? Nema li u meni nešto od onoga o čemu svedoči sve što postoji, o postojanju postojećeg koje je veće od njegovih dela i postoji izvan njih? Ono je izvan sveta, a ako je ono prostor sveta, to ne znači i da je svet njegov prostor. Sunce je daleko, po svoj prilici je udaljeno tri stotine i šezdeset milja, a njegovi zraci su ipak kod nas. A taj koji im je pokazao puteve daleko je da dalje ne može biti, a opet je u istoj meri blizu – toliko blizu da bliže ne može biti. Daleko ili blizu, to pred Njim ima podjednaku vrednost jer On nije vezan ni za prostor ni za vreme, a ako svet i jeste u Njemu, On ipak nije u svetu, nego je na nebu.”

„Jesi li ovo čula, mama?” – upita Amenhotep utihlim glasom i sa suzama u očima. „Jesi li čula poruku koju mi moj nebeski Otac šalje preko ovog mladog čoveka, na kojem sam odmah nešto zapazio čim je ušao unutra, a onda mi protumačio moje snove? Hoću, naime, samo da kažem da ja nisam rekao sve što mi je rečeno u času nadahnutog zanosa, nego sam to, samim time što sam ga prećutao, naprosto zaboravio. Ali kada sam čuo ono: ‘Ne zovi me Aton nego Gospodar Atona’, čuo sam još i ovo: ‘Ne prizivaj me kao svog Oca na nebu, to treba ispraviti. Treba da me zoveš svojim Ocem u nebu!’ Eto, to sam čuo, a ja sam to negde zatomio u sebi jer sam se plašio istine zbog učenja. Ali ovaj tu, kojeg sam izvukao iz zatvora, taj otvara zatvor istini da bi mogla da izađe iz njega u svoj svojoj lepoti i svetlosti, pa da se učenje i istina zagrle kao što ću ja ovog zagrliti.”

I on se vlažnih trepavica iskobelja iz udubljene stolice, pa zagrli Josifa i poljubi ga.

„Da”, uzviknu on i stade ponovo, s rukama na srcu, brzo da hoda gore-dole po kritskoj senici, od zavese sa izvezenim pčelama do prozora i natrag, – „da, da, u nebu a ne na nebu, toliko daleko da dalje ne može biti, i toliko blizu da bliže ne može biti, postojanje postojećeg koje ne gleda u smrt, koje ne nastaje i umire nego jeste, trajna svetlost koja ne izlazi i zalazi, nepromenljiv izvor iz kojeg izvire sav život, sva svetlost, sva lepota i istina, – to je Otac, tako se on obznanjuje faraonu, Njegovom sinu, koji Mu je iznad svega drag i

kojem On pokazuje sve što je stvorio. Jer, On je stvorio sve i Njegova ljubav je u svetu, a svet Njega ne poznaje. Ali faraon je svedok i on svedoči o Njegovoj svetlosti i Njegovoj ljubavi – da će ljudi Njegovim posredstvom postati blaženi i da će moći da veruju, iako sada još uvek više vole tamu nego svetlost koja u njoj svetli. Jer oni to ne razumeju i zato su njihova dela opaka. Ali će ih sin, koji je proizišao iz Oca, poučiti. Svetlost je zlatni duh, očinski duh, i do Njega se probija snaga iz materinskih dubina da bi se pročistila u njegovom plamenu i postala duh u Ocu. Bog je bestelesan, kao i njegov sunčev sjaj; On je duh i faraon vas uči da Mu se klanjate i molite u duhu i u istini. Jer sin poznaje Oca, kao što Otac poznaje njega, i On će kraljevski obdariti sve one koji Ga vole i koji u Njega veruju i drže se Njegovih zapovesti – uzdići će ih na velike položaje i pozlatiće ih na dvoru, jer vole Oca u sinu koji je proizišao iz Njega. Jer moje reči nisu moje reči nego su reči moga Oca koji me poslao kako bi svi bili ujedinjeni i jedno u svetlosti i ljubavi, kao što smo ja i Otac jedno…”

On se blaženo, previše blaženo nasmeši, ali istovremeno poblede kao smrt, pa se, držeći ruke na leđima, nasloni o zid sa slikama, sklopi oči i ostade u tom položaju sasvim uspravan, ali duhom on očigledno više ne beše prisutan.

Razuman i mudar čovek

Teja, majka, sa svoje stolice siđe stepenicama u dvoranu i priđe kratkim i odlučnim koracima duhom odsutnome. Pošto ga je načas osmotrila, ona mu blagim dodirom prstiju pređe preko obraza, što on očigledno nije osetio, a zatim se obrati Josifu.

„On će te uzdići”, reče ona s gorkim osmehom. Međutim, njene izvijene usne i uočljive bore davale su njenom licu takav izraz da on i nije mogao ostaviti drugačiji utisak nego gorak.

Josif pogleda uplašeno preko, prema Amenhotepu.

„Budi bez brige”, reče ona, „on nas ne čuje. On je obuzet svetim zanosom i sada je posve odsutan, nije to ništa opasno. Znala sam ja da će se to ovako završiti, pošto je toliko govorio o radosti i nežnosti. To se onda uvek na kraju ovako završava, a ponekad i na gori način, još znatnijim svetim zanosom. Još dok je govorio o malom mišu i piletu, znala sam da će se to ovako završiti, a sasvim sigurna sam u to bila kada te poljubio. To ti treba da vidiš i posmatraš u svetlu njegove svete zanesenosti.”

„Faraon voli da ljubi”, primeti Josif.

„Da, i previše”, odgovori ona. „Verujem da si dovoljno pametan da shvatiš da za jednu državu predstavlja veliku opasnost okolnost da ima presnažnog boga u zemlji, a izvan zemlje zavidljivce koji vrebaju zgodnu priliku, uz to još opterećene obavezom da plaćaju danak, pa samo misle na to kako će se pobuniti. Zato sam bila saglasna da govoriš o borbenoj bodrosti svog pretka, kojega razmišljanje o Bogu nije bilo oslabilo.”

„Ja nisam ratnik”, reče Josif, „a i moj predak je to bio samo u neizbežnim prilikama. Moj otac je bio miroljubiv čovek, bio je čovek iz šatora i sklon dubokoumnom razmišljanju, a ja sam njegov sin kojeg mu je rodila njegova prava. Među mojom braćom, koja su me prodala, ima doduše više njih koji su pokazali da su sposobni za znatnu surovost. Ratnici su bili blizanci, koje tako zovemo iako među njima postoji razlika od godinu dana. Ali i Gadijel, sin inoče, hodao je uokolo, barem u moje vreme, manje-više naoružan.”

Teja je klimala glavom.

„Ti govoriš o svom rodu”, reče ona, „na način za koji bih ja kao majka rekla da je nedoličan. Sve u svemu, čini se da misliš da znaš puno i da se smatraš doraslim svakom uzdignuću.”

„Dopusti mi, velika gospo, da to ovako izrazim”, odgovori Josif, „da me nikakvo uzdignuće ne može iznenaditi.”

„Utoliko bolje po tebe”, odgovori ona. „Rekla sam ti već da će te on uzdići, verovatno preko svake mere. On to još ne zna, ali kada se bude povratio, kada bude bio pri čistoj svesti, onda će to on već znati.”

„Faraon me uzdigao”, odgovori Josif, „već time što me udostojio ovog razgovora o Bogu.”

„Pričam ti priču”, uzvrati ona nestrpljivo. „Ti si to tako želeo da bude, pa si mu se ulagivao od prve reči! Preda mnom ne treba da izigravaš dete ili jagnje, kako su te zvali oni koji su te razmazili. Ja sam žena koja se razume u politiku i preda mnom se ne isplati izigravati nevinašce. ‘Slatki san i majčino mleko’, zar ne, ‘pelene i tople kupke’, to su tvoje brige? Ma idi, molim te! Nemam ja ništa protiv politike, ja je cenim i ja ti ne prebacujem što si iskoristio priliku koja ti se pružila. Vaš razgovor o Bogu bio je zapravo i razgovor o bogovima, a nije ti bilo loše ono što si pričao o onom bogu ugursuzu, lopovski prepredenom svetskom detetu, gospodaru dobiti.”

„Oprosti, velika majko”, reče Josif, „faraon je bio taj ko je o njemu pričao.”

„Faraon je osetljiv i prijemčiv”, uzvrati ona. „To što je on pričao, na to ga je podstaklo i nadahnulo tvoje prisustvo. On je osećao tvoje prisustvo i na to je stao da priča o tom bogu.”

„Ja sam prema njemu bio iskren, kraljice”, reče Josif, „i takav ću ostati, bez obzira na to šta će on o meni odlučiti. Tako mi faraonova života, ja nikada neću izneveriti njegov poljubac. Ima tome dosta vremena da sam primio poslednji poljubac. Bilo je to u Dotanu, u jednoj dolini, gde me poljubio moj brat Jehuda naočigled dece Ismajilove, mojih kupaca, da bi im time pokazao koliko mu vredi roba koju nudi na prodaju. Taj poljubac je izbrisao tvoj sin svojim poljupcem. A meni je otada srce ispunjeno željom da mu služim i da mu budem od pomoći koliko god mogu i u meri u kojoj me za to bude ovlastio!”

„Da, služi mu i budi mu na pomoći!” – reče ona, prišavši mu, onako mala i čvrsta, sasvim blizu i položivši mu svoju ruku na rame.

„Obećavaš li to majci? Znaj, velika je, teška nevolja s tim detetom – ali ti to znaš. Ti si toliko pametan da to naprosto već boli, pa si čak i o lažnom pravo govorio, podmetnuvši spretnome misao da neko može biti u pravu a da opet ne bude u pravu."

„Nije se to do sada znalo, niti je bilo poznato", odgovori Josif. „To sudbina tako hoće da neko naš bude pravi na putu, ali da opet nije onaj pravi na putu. Toga do danas nije bilo, ali će odsad uvek nanovo biti. Sa strahopoštovanjem treba primiti sve što sudbina odredi. A uz to smo tome dužni i ljubav, ako je tako vredno ljubavi kao što je to tvoj divni sin!"

Sa faraonove strane se začu uzdah i majka se okrete prema njemu. On se pokrenu, zatrepta očima, odvoji se od zida i njegovi obrazi i usne ponovo dobiše prirodnu boju.

„Odluke", začu se njegov glas. „Ovde moraju da se donesu odluke. Moje Veličanstvo je saopštilo da više nema vremena i da moram da se vratim kako bih odmah doneo kraljevske odluke. Oprostite mi moje odsustvo", reče on smešeći se i prepustivši se majci da ga ona povede do njegove stolice, gde se onda zavalio u jastuke. „Oprosti mi, mamice, a i ti, dragi vidovnjače! Faraon", reče on zamišljeno se osmehujući, „ne bi trebalo da se izvinjava jer je on u svojoj moći neograničen, a osim toga i nije bio otišao, nego je bio odveden. Ali se on ipak izvinjava, iz ljubaznosti. Ali, hajdemo sada na posao! Mi doduše imamo dosta vremena, ali nemamo vremena za gubljenje. Sedni na svoje mesto, večna majko, ako smem da te zamolim sa svim strahopoštovanjem! Ne priliči se da stojiš dok sin sedi. Samo mladić sa imenom koje ukazuje na donji svet može još malo da stoji pred faraonom dok budemo razmatrali poslove koji nam dolaze iz mojih snova – oni su došli i odozdo, iz brige za gornji svet, ali on je, čini mi se, blagosloven i odozdo i odozgo. Ti, dakle, Osarsife, smatraš", upita on, „da se izobilje mora obuzdati u korist oskudice koja dolazi posle ovoga, te da u ogromnim količinama treba sabirati hranu u ambare kako bi se mogla razdeliti za sušnih godina i tako sprečilo da gornji svet strada od donjeg sveta?"

„Upravo tako, dragi gospodaru", odgovori Josif, oslovivši faraona na način potpuno stran dvorskoj etikeciji, što je ovome odmah nateralo suze na oči. „To je nemušto uputstvo snova. Ambara i žitnica nema onoliko koliko bi trebalo da ih bude; ima ih doduše mnogo u zemlji, ali je to premalo. Treba ih posvuda još izgraditi, tako da ih bude koliko zvezda na nebu. I svuda po zemlji treba postaviti činovnike koji će ubirati viškove i uterivati ono što se kao obaveza mora predati – ne po samovoljnoj proceni, na koju se dakako može uticati podmićivanjem, nego po jednom čvrstom i

svetom ključu – i na taj način sakupiti žitarice u faraonove žitnice, da ih bude kao peska na moru, i tako stvoriti zalihe po gradovima, s tim što će se te zalihe dobro čuvati za posne godine da narod tada ne bi stradao na zadovoljstvo Amuna, koji bi pred narodom optužio faraona rečima: 'Kralj je za ovo kriv, i to je kazna za novotarije u učenju i obraćanju Bogu'. A kada rekoh razdeliti, onda time nisam mislio deliti svima podjednako i na isti način, nego da udeliti treba malim ljudima i sirotinji, dok velmožama i bogatima hlebne žitarice treba prodavati. Jer nerodica zapravo znači skupoću, a kada je Nil mali, onda su i cene visoke, te bogatima treba prodavati po visokoj ceni da bi se time umanjilo bogatstvo i uopšte umanjilo sve što se u zemlji smatra velikim pored faraona – samo on treba da bude bogat u Egiptu, samo on treba da bude zlatan i srebrn!"

„A ko treba da prodaje?" – uzviknu Amenhotep uplašeno. „Božji sin, kralj?"

Ali Josif odgovori: „Taman posla! Ja tu, naime, imam na umu jednog razumnog i mudrog čoveka kojeg faraon sebi mora da odabere među svojim slugama, čoveka koji je ispunjen duhom predohrane, gospodara pregleda čiji će pogled dospeti sve tamo do granica zemlje i još i dalje, jer granice zemlje ne smeju da budu i njegove granice. Takvog čoveka faraon treba da postavi na to mesto, s tim što će mu se obratiti rečima: 'Budi kao ja' i tako mu dati sva ovlašćenja nad zemljom egipatskom kako bi obuzdao izobilje dok ono traje i zemlju spasao od oskudice kada ova bude naišla. Neka ovaj bude kao mesec između faraona, našeg lepog sunca, i zemlje tamo dole. Neka podiže ambare, neka upravlja vojskom činovnika i utvrdi ključ po kojem će se ubirati viškovi. Neka on proceni i presudi kome treba udeliti a kome prodavati; neka se postara da mali ljudi i sirotinja imaju da jedu i da slede faraonova učenja, a velmože neka cedi u korist kruna, kako bi faraon preko svake mere postao zlatan i srebrn."

Boginja majka na svojoj stolici se malo nasmeja.

„Ti se smeješ, mamice", reče Amenhotep. „Ali moje Veličanstvo smatra da je ovo što tu vidovito govori vidovnjak zaista zanimljivo. Faraon gleda odozgo na te stvari dole, ali njega veoma zanima šta to i kakve to stvari na svoj šaljivi i avetinjski način priređuje mesec na zemlji. Kaži mi nešto više, vidovnjače, kada već razmatramo te stvari, o tom posredniku, tom vedro preduzimljivom mladiću. Kako bi on to, po tvom mišljenju, trebalo da se drži i da radi kada ga budem postavio na to mesto?"

„Ja nisam dete Kemea, niti sam sin Jeorov", odgovori Josif, „već sam došao izdaleka. Ali haljina koja pokriva moje telo odavno je već

napravljena od egipatske tkanine; jer ja već sa sedamnaest godina pođoh ovamo dole, sa vodičima koje mi Bog beše poslao, sa Midijancima, te dođoh u No-Amun, tvoj grad. Iako sam izdaleka, ja ipak ponešto znam o prilikama ove zemlje i o njenoj povesti – kako je do svega ovoga došlo i kako je iz pokrajina nastala država, a iz staroga novo, u kojem se od staroga i nekadašnjeg još uvek uporno i prkosno održavaju neki ostaci, u nesaglasju sa tokovima i duhom vremena. Jer faraonovi preci, kneževi Vezeta, koji potukoše i proteraše strane kraljeve i od Crne zemlje načiniše kraljevstvo, moradoše oblasnim gospodarima i malim kraljevima, koji su ih u toj borbi pomagali, da se oduže darovima u vidu zemljišnih poseda i visokih položaja, tako da se neki od njih sve do današnjeg dana, pored živog faraona, nazivaju kraljevima, pa prkosno sede na svojoj zemlji, koja nije faraonova, što takođe protivreči tokovima i duhu vremena. Budući da mi ta povest i sve te okolnosti nisu nepoznati, to mi je lako bilo proricati kako faraonov posrednik, gospodar pregleda i cena, treba da postupi i u koju svrhu da iskoristi zgodnu priliku. On će gordim oblasnim gospodarima i preživelim zemaljskim kraljevima određivati cene tokom sedam posnih i nerodnih godina, kada ne budu imali ni setve ni žetve, a on toga bude imao u izobilju, – određivaće im paprene cene, tako da će im udariti suze na oči; skinuće ih do gole kože, tako da će njihova zemlja najzad pripasti kruni, kao što i priliči, a oni od prkosnih kraljeva postati zakupci.”

„Dobro!” – reče boginja majka dubokim i energičnim glasom.

Faraon je bio veoma razgaljen.

„Kakav je to ugursuz, taj tvoj posrednik mladić i mesečev čarobnjak!” – smejao se on. „Moje Veličanstvo se toga ne bi setilo, ali smatra to izvanrednim. Samo, ništa nisi rekao o tome kako taj moj namesnik treba da se ophodi prema bogatim i prebogatim hramovima: da li će i njih onako po propisu i na svoj ugursuski način da očerupa i opelješi? Pre svega bih želeo da taj moj poslovni čovek dobro opelješi Amunovo bogatstvo i da mu odmah, po utvrđenom ključu, odredi visinu obavezne dažbine, budući da do sada nije bio obavezan da plaća danak!”

„Ako taj čovek bude bio razuman, što pretpostavljam da će biti”, odgovori Josif, „onda će hramove poštedeti i neće od bogova Egipta zahtevati nikakav danak u vreme izobilja, pošto je prastari običaj da se božje dobro ne oporezuje. Pre svega, ne treba Amuna izazivati protiv ove mere predohrane, da ne bi narod nahuškao protiv ovog sabiranja hrane, uveravajući ga da je sve to upereno protiv bogova. Kada bude došlo vreme kletve, onda će morati da plaćaju cene koje gospodar cena bude odredio, a to će već po sebi biti dovoljno, jer više

neće uživati deo od blagoslova koji donose poslovi krune, nego će faraon na taj način postati bogatiji; on će, naime, sakupiti više zlata nego svi oni skupa, pod uslovom, dakako, da posrednik bude umeo da obavi svoj posao bar upola onako kako treba."

„Mudro!" – klimnu glavom Majka boginja.

„Ako se, pak, ne varam u pogledu tog čoveka", nastavi Josif, „a kako bih i mogao da se varam kada će ga faraon lično izabrati, onda će taj čovek svoju pažnju usmeriti i na područja izvan granica zemlje i nastojati da neposluh bude ublažen a kolebljivci budu tešnje vezani za presto. Kada je Avram, moj predak, došao ovamo dole u Egipat sa svojom ženom Sarom (to ime zapravo znači 'junakinja' i 'kraljica'), kada su se, dakle, uputili ovamo dole, kod njih kod kuće harala je glad, pa je u zemljama Retenu, Amor i Cahi zavladala velika skupoća. U Egiptu je, pak, vladalo izobilje. A mora li svaki put da bude drugačije? Kada bude došlo vreme mršavih krava za nas ovde – ko će nam reći neće li možda i tamo harati nerodica? Faraonovi snovi bili su tako upečatljivi svojim upozorenjem da bi njihov smisao lako mogao da se odnosi na celu zemlju, pa bi sve to onda moglo da bude onako kao sa potopom. Onda će narodi dolaziti ovamo dole u egipatsku zemlju u potrazi za hlebom i semenom, jer u faraona toga ima. Dolaziće ljudi odasvud, ko zna odakle sve, ljudi koje čovek nikada ne bi očekivao da će ih ovde videti; dolaziće poterani nevoljom i staće pred gospodara pregleda, tvog poslovnog čoveka, te će mu se obratiti rečima: 'Prodaj nam hlebnog žita, inače ćemo stradati, jer ćemo mi i naša deca skapati od gladi; nama više nema života, sem ako nam ti nešto ne prodaš iz tvojih ambara!' A prodavac će im onda odgovoriti i postupiti s njima već prema tome kakvi su to ljudi. A kako će se odnositi prema ovom ili onom gradskom knezu iz Sirije i zemlje Fenihejaca, to se ne usuđujem da unapred predvidim. Jer ja dobro znam da ovaj i onaj među njima ne voli faraona, svog gospodara, onako kako bi trebalo i da je nepouzdan u svojoj vernosti prema njemu, tako da sedi na dve stolice i samo se pretvara da je odan faraonu, a istovremeno očijuka sa Hetićanima i s njima je u dosluhu poradi svoje sopstvene koristi. Takve će ovaj srediti trgovinom kada se stvari budu razvile onako kako ja to vidim. Jer, oni za hleb i seme neće morati da plate samo srebrom i drvetom, nego će morati, uz isplaćenu protivvrednost, zarad jemstva, Egiptu da izruče svoje sinove i kćeri, ako žele da ostanu u životu, pa će na taj način biti vezani za faraonov presto, a ovaj će ubuduće moći da bude siguran u njihovu vernost."

Amenhotep je na svojoj stolici poskakivao od zadovoljstva kao kakav dečak.

„Mamice”, uzviknu on, „sećaš li se Milkilija, kralja Ašdode, koji je više nego nepouzdan i tako oduran da on faraona uistinu i ne voli, već samo smišlja izdaju i otpadništvo, kako su mi ono dojavili moji izveštači? Sve vreme mislim na njega. Svi bi da me privole da pošaljem vojne čete na Milkilija i da okrvavim svoj mač. Horem-heb, moj vrhovni zapovednik, saleće me dva puta dnevno sa tim zahtevom. Ali ja to neću, jer gospodar Atona ne želi krv. Jesi li sad čula kako i šta nam ovaj ovde, sin jednog ugursuza, proriče – da ćemo možda ubrzo takve zle kraljeve moći da privolimo na vernost i da ih, i to bez krvi, čvrsto vežemo za presto, naprosto i jednostavno poslovnim putem? Izvrsno, izvrsno!” – uskliknu on i udari nekoliko puta rukom o naslon. Odjednom se uozbilji i svečano ustade sa stolice, ali onda, obuzet nekom mišlju, još jednom sede.

„Postoji tu jedna poteškoća, mamice”, reče on neraspoloženo, „sa zvanjem i činom koje bih da udelim mom prijatelju, posredniku, čoveku predohrane i deobe. Postavlja se, naime, pitanje koje i kakvo mesto u državi da mu se odredi. Država je, na žalost, kompletna i sva su lepa i važna mesta zaposednuta. Imamo dva vezira, imamo predstojnika ambara i predstojnika goveda, pa onda velikog pisara riznice i sve ono ostalo. Gde da se, dakle, nađe zvanje za mog prijatelja, mesto na koje bih ga postavio i titula koja bi mu pristajala?”

„To i nije tako teško”, uzvrati majka spokojno, pri čemu je nehajno okrenula glavu. „Bivalo je često u prošlosti, a i u novije vreme, a to je zapravo već i utvrđeni običaj koji tvoje Veličanstvo, ukoliko mu se dopadne, opet može bilo kad da zavede, da između faraona i velmoža države stoji jedan posrednik i glavni govornik, takozvana ‘najviša ili glavna usta’, poglavar nad poglavarima i predstojnik nad predstojnicima, preko kojeg se saopštavaju kraljeve reči, jedan zastupnik boga. Zvanje ‘najviša usta’ je nešto sasvim uobičajeno. Ne treba videti teškoće tamo gde ih nema”, reče ona još više iskrenuvši glavu.

„To je, naravno, istina!” – uzviknu Amenhotep. „Ja sam to znao, samo što sam to zaboravio jer već dugo tu nije bilo ‘najviših usta’ i meseca između neba i zemlje, nego su veziri Juga i Severa bili najviši zvaničnici. Hvala ti, mamice, od srca ti zahvaljujem!”

I on ponovo ustade sa stolice sa izuzetno svečanim izrazom lica.

„Priđi bliže kralju”, reče on, „Usarsife, glasniče i prijatelju! Stani tu pred mene i saslušaj me. Dobri faraon se boji da će te uplašiti. Zato te molim da se pripremiš za ono što faraon ima da ti kaže. Pripremi se unapred da ne bi, pošto budeš čuo moje reči, počem pao u nesvest jer ćeš imati osećanje kao da te krilati bik odnosi na nebo! Jesi li se pripremio? Onda čuj: Ti si taj čovek! Ti si taj i niko drugi

koga ću izabrati i uzdići da pored mene budeš gospodar pregleda, u tvoje ruke ću položiti najvišu vlast da bi mogao da ovladaš izobiljem i potom hraniš zemlju kada dođu godine suše. Čudiš li si ti tome i iznenađuje li te uopšte ova moja odluka? Ti si mi protumačio moje zemaljske snove bez knjiga i kotlića, baš onako kako sam naslućivao da ih treba protumačiti i ti posle obavljenog proricanja nisi pao mrtav kao što to inače nadahnuta jagnjad uobičavaju da čine, što je za mene znak da si ti pošteđen da preduzmeš i sprovedeš mere koje, kako si sam jasno spoznao, proishode iz tumačenja. Ti si mi protumačio i moje nebeske snove sasvim u saglasnosti sa istinom za koju je moje srce znalo, pa si mi razložio zašto mi je otac rekao da više ne želi da se zove Aton nego gospodar Atona, i uz to razjasnio mojoj duši misaonu razliku između jednog oca na nebu i jednog oca u nebu. No, ti nisi samo mudrac, nego si i jedan ugursuz, pa si me lepo podučio kako se pomoću mršavih godina mogu rešiti oblasnih kneževa koji nam više ne odgovaraju, kao i kako se za faraonov presto daju vezati kolebljivi i nepouzdani gradski kraljevi Sirije. Budući da ti je Bog sve to obznanio, to nema tog stvorenja koje bi bilo tako razumno i mudro kao ti, te otuda ne bi imalo nikakvog smisla da ja sada dugo, u neposrednoj okolini ili pak negde podalje, tražim nekog drugog. Ti ćeš stajati nad mojom kućom i tvojoj reči imaće da se pokori sav moj narod. Jesi li se mnogo uplašio?"

„Dugo sam živeo", odgovori Josif, „pored jednog čoveka koji nije znao za strah, pošto je sam bio sušti mir – bio je to moj gospodar dok sam bio u tamnici. On me naučio da mir nije ništa drugo nego osobina čoveka da bude spreman na sve. Pa otuda se ni ja nisam previše uplašio. Ja sam u rukama faraonovim."

„A u tvojim rukama ima da budu zemlje i pred ljudima ti imaš da budeš kao ja!" – reče Amenhotep sav uzbuđen. „Uzmi ovo za sada!" – reče on i skide sa prsta, uzbuđeno ga obrćući i vukući preko zgloba, jedan prsten i stavi ga Josifu na ruku. U taj dragoceni prsten bio je ugrađen lazurni kamen ovalnog oblika izvanredne lepote, sjajan kao suncem obasjano nebo, a u njega je bilo ugravirano ime Atonovo u kraljevskom ukrasu. „Neka ovaj prsten bude znamenje", reče Meni sav uzbuđen i pri tome opet sav poblede, „tvoje opunomoćenosti i tvog namesništva; ko ugleda ovaj prsten na tvojoj ruci, taj neka zadrhti pred tobom i neka zna da je svaka reč koju budeš rekao nekom od svojih slugu, bilo da je od najviših ili najnižih, isto što i moja sopstvena reč. Ko god ima nešto da iznese pred faraona, taj najpre treba da se obrati tebi i da s tobom razgovara jer ćeš ti biti moja 'glavna usta' i tvoje reči će morati da se poštuju i slušaju, jer su na tvojoj strani mudrost i razum. Ja sam faraon! Ja te postavljam nad

svom zemljom egipatskom i bez tvoje volje niko ne sme da pokrene svoju ruku ili napravi korak svojom nogom u obe zemlje. Samo ću ovom kraljevskom stolicom biti više od tebe, a na tebe ću preneti deo uzvišenosti i sjaja moga prestola! Ti ćeš se voziti u mojim drugim kočijama, odmah iza mojih, a pored tebe i ispred tebe trčaće glasnici i vikati: 'Sklanjajte se, pogledajte, ovo je otac zemlje!' Stajaćeš pred mojim prestolom i imaćeš neograničenu vlast nad ključevima... Vidim da klimaš glavom mamice, da okrećeš glavu u stranu i da nešto mrmljaš, rekao bih da si promrmljala nešto kao 'preterivanje'. Ali, mamice, to sa preterivanjem je ponekad divna stvar i faraon baš želi jednom i da pretera! Utvrdiće ti se titulatura, jagnje Božje, kakve do sada u Egiptu nije bilo, i u njoj će sasvim nestati tvoje mrtvačko ime. Mi, doduše, imamo dva vezira, ali za tebe ću ustanoviti do sada nepostojeću titulu 'veliki vezir' i 'onaj koji daje hlad kralju', a uz to još i 'otac faraonov' i šta mi još bude palo na pamet – samo što mi u ovom trenutku od silne radosti i uzbuđenja više ništa ne pada na pamet... Nemoj da treseš glavom, mamice, i ne kvari mi ovaj jedan jedini put zadovoljstvo, jer ovoga puta, eto, namerno i svesno hoću da preterujem! Ta divno je to što će se sve zbiti kao ono u onoj stranoj poemi koja kaže: „Otac Inlil nadenu mu ime 'Gospodar zemalja'. – Neka on upravlja svekolikim područjem moje punomoći, neka on preuzme sve moje dužnosti. – Zemlja njegova neka cveta, on sam neka bude dobrog zdravlja. – Njegova reč je tvrda vera, zapovest njegova promeniti se ne dâ. – Reč iz usta njegovih ne promeni nijedan bog'. Ovako kako u ovoj poemi stoji i kako strana himna peva, tako neka i ovde bude – to mi pričinjava beskrajno zadovoljstvo! 'Knez unutrašnjih poslova' i 'zamenik božji' – tako ćeš biti nazvan prilikom ustoličenja... Mi ovde ne možemo da te obaspemo zlatom, jer ovde čak i nema prave riznice iz koje bih mogao da te nagradim zlatom, lancima i ogrlicom. Moramo odmah da se vratimo u Vezet, samo tamo to može da se uradi, u Merimatu, u palati, u dvorištu pod doksatom. A uz to, dakako, mora da ti se nađe i žena, iz najotmenijih staleža, – to znači čitavo mnoštvo žena, ali pre svega jedna prva i prava. Jer da ću te oženiti, to ostaje i tu nema šta da se misli. Videćeš i sam kako je to prijatno biti oženjen!"

Strastveno i razuzdano kao kakav dečak pljeskao je rukama.

„Eje", doviknu on zadihano komorniku grbavku koji je ulazio klanjajući se, „mi putujemo! Faraon i ceo dvor vraćaju se još danas za Novet-Amun! Pohitajte, to je lepa zapovest! Pripremite odmah moju barku 'Zvezda obe zemlje', kojom ću putovati s večnom majkom, slatkom suprugom i ovim izabranikom, Adonom moga doma, koji će od sada u zemlji egipatskoj biti kao ja. Prenesi to ostalima! Biće

velikog nagrađivanja!”

Grbavko je doduše stajao iza zavese i prisluškivao, ali opet nije mogao da veruje sopstvenim ušima. Sada je morao da poveruje u ono što je već bio čuo; a da se sada sav raznežio i počeo da se umiljava kao mačka ljubeći od ushićenja vrhove svojih prstiju – to se lako dâ zamisliti.

Četvrti deo:

VREME DOZVOLÀ

Sedam ili pet

Dobro je da je razgovor između faraona i Josifa, koji je doveo do uzvišenja upokojenog, te je tako postao moćni velmoža na Zapadu – da je taj čuveni a pri tome gotovo nepoznati razgovor koji je prisutna velika majka s pravom označila kao razgovor o bogu i bogovima, sada od početka do kraja, u svim svojim delovima, obrtima i sa svim upadicama u taj razgovor, ponovo vaspostavljen i s najvećom tačnošću zabeležen za sva vremena, tako da svako može da vidi i sazna kako se svojevremeno stvarno odvijao, pa ako se možda nešto od toga zaboravilo, onda samo treba otvoriti odgovarajuće stranice i pročitati šta tamo stoji. Sažetost kojom je predanje do sada prenosilo taj razgovor graniči se sa poštovanja dostojnom neverovatnošću. To da je posle Josifova tumačenja snova i njegovog saveta kralju da se ogleda za nekim razumnim i mudrim čovekom, čovekom predohrane, faraon odmah rekao: „Nema razumnijeg i mudrijeg od tebe; tebe ću postaviti nad svom zemljom egipatskom!" i da ga je na odista poneseni – moglo bi se reći i neodmeren – način obasuo počastima i zvanjima, to se nama, u tom obliku kako ga je predanje prenelo, oduvek činilo nekako škrtim i suvoparnim, kao da je tu bilo izostavljanja i skraćivanja; ukratko, nas se sve to doimalo kao neki ogoljeni, zasoljeni i mumificirani ostatak istine a nikako kao njen pravi životni oblik; činilo nam se da u tome nedostaje previše sastavnih delova koji bi objasnili faraonovo oduševljenje i njegovu neodmerenu milost. A kada smo se, savladavši naš telesni strah, odlučili za putovanje u pakao kroz klanac od više hiljada godina sve onamo dole do livade sa studencem kraj kojeg se nalazio Josif, onda nam je pre svega bila namera da oslušnemo ovaj razgovor i da ga onda iznesemo gore u svim njegovim delovima, onako kako se on tada stvarno odvijao u Onu, u Donjem Egiptu.

Da se razumemo: mi nemamo ništa protiv izostavljanja ili skraćivanja nekih delova priče. Ono je blagotvorno i neophodno jer je zapravo sasvim nemoguće ispričati život onako kako se on nekada sam pripovedao. Kuda bi nas to odvelo? Odvelo bi nas u beskonačno, a to bi nadilazilo ljudske snage. Onaj ko bi to naumio, taj ne samo da nikada ne bi stigao na cilj, već bi se ugušio na samom početku zapleten u mrežu sastavljenu od suludog nastojanja da se u svemu i po svaku cenu bude tačan i iscrpan. Kod lepe svetkovine pripoveda-

nja i oživljavanja umeće izostavljanja određenih delova igra veoma važnu i neophodnu ulogu. I mi ga mudro upražnjavamo na svakom koraku; jer naša je razumna namera da dođemo do kraja sa jednim poslom koji i inače ima neke daleke sličnosti sa pokušajem da se ispije more, ali se pri tome ne sme ići tako daleko da to nastojanje u svojoj suludosti, stvarno i bukvalno, želi da ispije more tačnosti i iscrpnosti.

Šta bi bilo od nas bez umeća izostavljanja kada je ono bilo reči o tome kako je Jakov služio kod đavola Lavana, sedam i trinaest i pet godina, ukratko: dvadeset i pet godina – pri čemu je svaki najsitniji delić vremena bio ispunjen životnim sadržajem vrednim da bude ispričan? I šta bi sada bilo od nas bez onog razumnog načela, kada naš brodić, nošen umerenim tokom pripovedanja, ponovo pluta na rubu jednog vremenskog katarakta od sedam i sedam predskazanih godina? Među nama i unapred rečeno, ne baš posve tako loše a ni posve tako lepo kako je to proročanstvo htelo. Ono se obistinilo – tu, naravno, nema nikakve sumnje. Ali ono se obistinilo na svoj za sam život karakterističan način, a to znači ne baš sasvim u duhu broja i slova. Život i stvarnost uvek se odlikuju nekom samostalnošću, ponekad u tolikoj meri da se ovo jedva ili upravo još nekako dâ u njima prepoznati. Samo se po sebi razume da je život vezan za proročanstvo; ali u okviru te vezanosti on se kreće slobodno i na način koji je gotovo uvek pitanje dobre volje hoće li se proročanstvo smatrati obistinjenim ili ne. No, mi imamo posla sa jednim vremenom i sa ljudima koji su u osnovi prožeti najboljom voljom da, uprkos nekim netačnostima, prihvataju i priznaju ono što se zbilo kao obistinjenje proročanstva, te da, baš poradi tog obistinjenja, prihvate da su dva i dva pet – ako je ovakav način izražavanja uopšte na mestu u slučaju u kojem se radilo o tome da se već i pet može smatrati malo većom netačnošću, jer se naime radilo o sedam, što i nije bilo tako teško, budući da je broj pet jedan isto tako ugledan broj kao i broj sedam i nijedan razuman čovek ne bi došao na pomisao da u zamenjivanju broja sedam sa brojem pet vidi i najmanju netačnost.

Uistinu i u stvari je proročanstvom dati broj sedam pre ličio na broj pet. Ali stvarni život nije se jasno i bezuslovno vezivao ni za jedan ni za drugi broj, pošto, naime, rodne i nerodne godine nisu, jasno i nedvosmisleno razdvojene jedna od druge, sledile jedna za drugom kao faraonove debele i mršave krave u snu. Rodne i nerodne godine koje su nailazile nisu u životu bile podjednako rodne i nerodne. Među rodnim godinama bila je i poneka godina koja se zacelo nije mogla označiti kao mršava, ali je u svakom slučaju, osmotri li se malo kritički, morala da bude označena kao osrednje

rodna godina. Mršave godine bile su, doduše, sve dovoljno mršave, njih pet sasvim sigurno, ako ne i svih sedam; ali je među njima bilo i nekoliko godina koje nisu baš posve bile obeležene nerodicom, nego bi se pre moglo reći da im je rod bio podnošljiv, pa tako, da nije bilo proročanstva, možda i ne bi bile označene kao nerodne godine i godine kletve. A ovako su one sa svom dobrom voljom ubrajane u nerodne godine.

Govori li to sve protiv obistinjenja proročanstva? Nipošto. Obistinjenje proročanstva je neosporno jer postoje činjenice – činjenice naše povesti, od kojih se ona sastoji, bez kojih ove i ne bi bilo na svetu i bez kojih posle dela priče o odvođenju i uzvišenju ne bi moglo biti ni onog dela o dovođenju ostalog dela roda ovamo dole. Odista je u egipatskoj zemlji i u okolnim predelima bivalo izobilja i oskudice – godinama je znalo da vlada izobilje, a godinama je opet bivalo da vlada manje ili više izražena oskudica, te je Josif imao mnogo prilika da obuzdava izobilje i da deljenjem hrane ublaži veliku, do neba vapijuću oskudicu, pokazavši se kao Utnapištim-Atrahazis, kao mudri Noje, kao čovek predviđanja i predohrane čiji se kovčeg ljulja na talasima. Činio je to kao sluga beskrajno odan Najvišem, kao njegov ministar, te je svojim trgovačkim poslovima sve više i više povećavao bogatstvo faraonovo.

Pozlaćivanje

Ali sada je, kao prvo, on sâm bio pozlaćen, jer „postati zlatnim čovekom” ili „biti pozlaćen”, to je u Egipćana bila jedna izreka kojom se označavalo ono što se njemu dogodilo kada je posle faraonove lepe zapovesti zajedno sa ovim bogom, sa slatkom suprugom i princezama Nezemutom i Baketatonom, na kraljevskoj barci ‘Zvezda obe zemlje’, uz razdragano klicanje naroda na obalama, prošao put za Veze, glavni grad, gde je sa Sunčevom porodicom ušao u palatu Merimat, smeštenu usred vrta sa jezerom u podnožju šarolikih pustinjskih bregova. Tu on dobi svoje odaje, poslugu, odeću i sve ostale udobnosti, te već narednog dana bì obavljen lep običaj njegovog ustoličenja i pozlaćenja, čemu je prethodila svečana vožnja dvora u kočijama, pri čemu se onaj koji je nekada bio prodan ovamo dole stvarno vozio u faraonovim drugim kočijama, odmah iza samog kralja, okružen njegovom sirijsko-nubijskom telesnom gardom i nosiocima mahalica, odvojen od vozila boga samo četom trkača koji su vikali „Abrek!”, „Pazi!” i „Veliki vezir!” i „Evo oca zemlje!” – kako bi narod na ulici saznao šta se to dešava i ko je taj u onim drugim kočijama. Narod je samo toliko video i shvatio da je faraon nekoga učinio veoma moćnim, za što je dakako morao imati neke svoje razloge, pa makar to bili samo njegov lep hir i njegova samovolja, što je u osnovi bilo dovoljno. Kako je osim toga sa ovakvim uzvišenjem i ustoličenjem uvek nekako bila povezana ideja o početku novog vremena i predstava o poboljšanju svih stvari, to su žitelji Vezeta klicali po krovovima i poskakivali na jednoj nozi uz sam rub avenija. Vikali su: „Faraon! Faraon!” i „Neb-nef-nezem!” i „Veliki je Aton!”, a ako se dobro čulo, rekli bismo da su mnogi to ime izvikivali sa mekše izgovorenim glasom, naime: „Adon, Adon!”, što se, bez sumnje, odnosilo na Josifa. Jer se, verovatno, bilo pročulo da je azijskog porekla, pa se smatralo primerenim – pogotovo su to žene smatrale – da mu dovikuju ime sirijskog „Gospodara” i mladoženje, ne na poslednjem mestu i zbog toga što im se uzvišeni učinio tako lep i mlad. Neka ovde odmah bude rečeno da će mu ovo ime, od svih imena i titula, najviše biti nadevano i da su ga u celom Egiptu za celog njegovog života zvali „Adon”, bilo kada se govorilo o njemu

uopšte, bilo kada bi mu se lično obraćali.

Posle ove lepe vožnje povorka se, prebacivši se barkama preko reke, vratila na desnu obalu u palatu, gde je onda priređena svagda predivna, a i ovom prilikom za oko i srce neodoljiva svetkovina „pozlaćenja”. Ona se odvijala na sledeći način: faraon i ona koja je palatu ispunjavala ljubavlju, kraljica Nefemefruaton, pojaviše se na takozvanom „prozoru pojavljivanja”, koji u stvari i nije bio nikakav prozor, nego neka vrsta balkona, doksata na stubovima okrenutog prema unutrašnjem dvorištu i isturenog ispred velike dvorane za prijem, bogato ukrašenog plavim kamenom i malahitom, kao i bronzanim zmijama-urejama, dok se ispred njega nalazio još jedan balkon na stubovima ukrašenim lotosovim cvetovima i divnim lepršavim barjačićima i sa naslonom obloženim šarenim jastucima. Naslonjena na ove jastuke, veličanstva su obdarenome tamo dole ispod doksata – a to je ovom prilikom bio Jakovljev sin – dobacivali vredne poklone svakovrsnih oblika, koje su im dodavali činovnici državne riznice. Bio je to, sa svim svojim propratnim detaljima, prizor koji svakome ko mu je jednom prisustvovao ostaje u nezaboravnoj uspomeni. Sve je tu bilo utonulo u more boja i sjaja, sve je tu uživalo najizdašniju milost i sve se tu predalo pobožnom ushićenju. Divna zdanja; barjačići na ljupko pozlaćenim i raznoliko išaranim drvenim stubovima, koji su pod suncem obasjanim nebom lepršali na blagom povetarcu; plave i crvene mahalice i lepeze dvorske posluge koja je ispunila dvorište, pozdravljajući i poslužujući uokolo u svojim raskošno nabranim pregačama uz obavezno klicanje i previjanje; žene koje su udarale u svoje tamburine; dečaci kovrdžave kose, posebno određeni da neprekidno izvode svoje razuzdane skokove; jato pisara koji su, uz svoje uobičajeno blago i smerno držanje, kičicom beležili sve što se tu zbivalo; vidik koji se otvarao kroz tri otvorene kapije u spoljašnje dvorište puno zaprega sa konjima koji su, poigravajući se u mestu, na glavama imali ukrase od visokog i šarenog perja, dok su se vozari iza njih, okrenuti prema onom prizoru tamo unutra, takođe u znak poštovanja klanjali i pri tome podizali ruke – ceo taj prizor bio je omeđen crvenim i žutim bregovima oko Tebe sa tamnoplavim i ljubičastim senkama svojih stena, dok je božanski par na raskošnom doksatu, uzdržano se smešeći, u svojoj otmenosti pod svojim kao kupe visokim krunama sa maramama koje su im padale niz vrat, s očevidnim zadovoljstvom neprekidno, štedro i nemilice zasipavao miljenika pravom kišom od dragocenosti: lancima od nanizanih zlatnih bisera, zlatnim figurama lava, zlatnim narukvicama, zlatnim bodežima, zlatnim povezima za glavu, okovratnicima, žezlom, vazama i sekirama od kovanog zlata – što sve darovani, prirodno, nije mogao sam sakupiti, tako da mu je

bilo dodeljeno nekoliko robova da mu u tome budu od pomoći, pa su oni, uz povike divljenja mase prisutnih, pred njim bili sakupili i nagomilali celu hrpu zlata koje je bleštalo pod sunčevim zracima; bilo je to, zaista, nešto najlepše što se moglo videti i kada ne bi bilo neumoljivog zakona koji nalaže da se izostave određeni delovi priče, mi bismo to što smo videli još mnogo pomnije i opširnije opisali.

Jakov je nekada sakupio blaga u zemlji bez povratka kod đavolskog Lavana; a to je tog dana činio i njegov ljubimac u veseloj zemlji mrtvih, u koju je bio prodan i time upokojen. Jer, toliko mnogo zlata ima, naravno, samo u Donjem svetu, i Josif je odmah, na licu mesta, već sa ovim zlatom dobijenim kao nagradu, postao imućan čovek. Strani kraljevi koji su trgujući sa faraonom od njega tražili zlata uobičavali su, doduše, da kažu da se zna da u Egiptu taj metal nije skuplji od prašine na drumu. Ali ipak je to ekonomska zabluda verovati da velike i još veće zalihe zlata umanjuju njegovu vrednost.

Zaista, bio je to izuzetno lep dan, pun svetovnog blagoslova za onoga koji je bio odveden i odvojen od svojih, pa čovek samo može da poželi da Jakov, njegov stari otac, još doživi da sve to vidi, i to, po svoj prilici, sa izvesnom mešavinom nedoumice i ponosa, pri čemu bi ipak prevagnulo osećanje ponosa. I Josif je to želeo; jer, kasnije je jednom prilikom rekao: „Pričajte ocu o mojoj velikoj slavi!” – Od faraona je primio i jedno pismo koje ovaj, naravno, nije napisao svojom rukom, već je naložio svom „pravom pisaru”, svom tajnom sekretaru kabineta, da ga po njegovom uputstvu napiše; to pismo bilo je doduše, malo kruto, ali je kao kaligrafski proizvod bilo izuzetno, a po svom sadržaju u najvećoj meri milostivo. Ono je glasilo: „Kraljeva zapovest Osarsifu, nastojniku onoga što nebo daje, zemlja rađa, a Nil stvara, nastojniku svih stvari u celoj zemlji i pravom nastojniku naloga! Moje Veličanstvo je sa zadovoljstvom saslušalo reči koje si pre nekoliko dana u razgovoru koji je kralj u Onu, u Donjem Egiptu, blagoizvoleo s tobom da vodi, izgovorio o nebeskim i zemaljskim stvarima. Ti si tog lepog dana srce Nefer-heperu-Rea stvarno obradovao onim što on stvarno voli. Moje Veličanstvo je sa izuzetnim zadovoljstvom saslušalo tvoje reči, jer time što si njima povezao nebesko sa zemaljskim, ti si tom svojom brigom za ovo ujedno pokazao i veliku brigu za ono, a osim toga si pridoneo poboljšanju učenja o mom Ocu na nebu. Ti zaista umeš da kažeš ono što je mome Veličanstvu izuzetno drago i ti onim što kažeš razveseljavaš moje srce. Moje Veličanstvo takođe zna da ti rado govoriš o svemu onome što je mome Veličanstvu drago. O Usarsife, beskrajno često ti govorim: Ti ljubimče svoga gospodara! Nagrađeni svoga gospodara! Ljubimče i posvećeniče svoga gospodara! Uistinu,

Gospodar Atona me voli, jer je tebe meni dao. Tako mi večnog života Nefer-heperu-Rea, izraziš li bilo kad neku želju, bilo pismeno ili usmeno, mojemu Veličanstvu, moje Veličanstvo će smesta naložiti da se ona ispuni."

I u duhu ispunjavanja jedne takve želje, po shvatanju koje je vladalo u ovoj zemlji najveće koja dolazi pre svih želja, pismo se završavalo obaveštenjem da je faraon naložio da se odmah započne sa radovima, arhitektonskim i slikarskim, na pripremanju večnog staništa, a to će reći grobnice za Josifa u Zapadnim bregovima.

Pošto je uzvišeni pročitao ovaj papir, u velikoj dvorani sa stubovima, koja se nalazila iza „prozora pojavljivanja", pred okupljenom dvorskom svitom obavljena je velika ceremonija ustoličenja, na kojoj je faraon uz prsten opunomoćenja, koji mu je već bio predao, i uz sve ono zlato kojim ga je obdario, svom miljeniku, u znak svoje posebne milosti, preko njegove besprekorne dvorske odore, koja, naravno, nije bila od svile, kako se to usled nedovoljne upućenosti u stanje stvari navodi, nego od najfinijeg kraljevskog platna, obesio još jedan izuzetno težak zlatan lanac, a osim toga je po njegovom nalogu vezir Juga pročitao silnu titulaturu koju je bio ustanovio za Josifa, a koja je od toga časa pa nadalje trebalo da potisne njegovo mrtvačko ime. Većina tih titula poznata nam je već iz faraonovih obelodanjenih namera i najava, kao i iz njegovog počasnog pisma, od kojih su oblici oslovljavanja kao „nastojnik onoga što nebo daje" itd. utvrđeni kao službeni. Među ostalima su „onaj koji kralju stvara hlad", „prijatelj božje žetve" i „hrana Egipta" („Ka-ne-Keme" na jeziku zemlje) zacelo bili najupečatljiviji. Titule kao „veliki vezir", iako do tada nepoznata, i *„jedan jedini* prijatelj kraljev" (za razliku od „jedinih") delovale su u poređenju sa onim pređašnjim gotovo bledo. Ali se cela stvar nije završila na tome, jer je faraon jednom hteo da preteruje. Josif se, naime, zvao i „Adon kraljevskog doma" i „Adon nad celom egipatskom zemljom". A uz to se još zvao i „vrhovna usta", „knez posredništva", „unapređivač učenja", „dobri pastir naroda", „dvojnik kraljev" i „zamenik Horusa". Nečeg tome sličnog uopšte nije bivalo, a ni u budućnosti se to nikada više nije ponovilo, a zapravo se sve to moglo dogoditi samo pod vladavinom jednog tako nepromišljenog mladog vladara sklonog zanesenjačkim odlukama. Svemu tome dodana je još jedna titula, ali je ona ipak više bila nešto poput ličnog imena i namenjena ne samo da „prekrije" nego i da potpuno zameni Josifovo mrtvačko ime. Potomstvo je o tome mnogo raspravljalo, ali čak i predanje koje zaslužuje najveće poštovanje daje o tome nepotpuno, štaviše pogrešno tumačenje. Kaže se da je faraon Josifa nazvao „tajnim savetnikom". To je pogrešan prevod. Našim pismom ispisa-

no, to ime izgledalo bi ovako: „Đe-p-nute-ef-ônh”, što su brza usta dece Egipta izgovarala „Đepnuteefoneh”, sa jednim nepčanim glasom na kraju. Najistaknutiji sastavni deo ovog spoja je ‘ônh’ ili ‘oneh”, reč koja se u slikovnom pismu prikazuje krstom sa trakom, sa značenjem „život”, a bogovi su ga ljudima, naročito svojim sinovima, kraljevima, turali pod nos da bi došli do životnog daha. Ime koje je Josif ovim dobio uz sve one ostale mnogobrojne titule bilo je ime života. Ono je značilo: „Govori Bog (Aton, koji se nije morao pominjati imenom): Život neka je s tobom!” Ali to još nije bilo njegovo puno značenje. Ono za uši koje su ga tada čule nije samo značilo: „Živi ti sam”, nego i: „Budi donosilac života, širi život, podaj životne hrane mnogima!” Ukratko, bilo je to ime koje je govorilo da se radi o čoveku koji utoljuje glad; jer Josif je pre svega bio uzdignut u gospodara čija će briga biti da utoli glad. Sve njegove titule i sva njegova imena, ukoliko se nisu odnosila na njegov lični odnos prema faraonu, sadržavali su u sebi na ovaj ili onaj način pojam održavanja života, ishrane zemalja, te se ona sva, zajedno sa onim izvanrednim imenom oko kojeg je bilo toliko sporenja, mogu svesti na jedno jedino ime – „Hranitelj”.

Potopljeno blago

Kada je Jakovljev sin dobio taj privesak imena, stadoše oko njega da se okupljaju dvorani, a kakve su slatke reči divljenja i čestitanja pri tome izrekle dvorske udvorice, to prepuštamo vašoj moći uobrazilje da ih njenom pomoći sebi zamislite. U čoveku postoji sklonost da se oduševljava i ushićuje hirovima samovolje, neshvatljivim izborom, čudovišnim i svakog osećanja odgovornosti lišenim rečima kao: „Ja udeljujem onome kome ja hoću da udelim" – i ta takva sklonost u stanju je čak i da isključi zavist i da udvorištvo učini iskrenim. U faraonove razloge i pobude za ovo silno uzvišenje i ustoličenje jednog još mladog stranca niko nije imao pravog uvida, ali je svako sa zadovoljstvom odbijao svaku mogućnost da stekne uvida. Umeće proricanja uživalo je, doduše, veliki ugled, pa je ponešto i time razjašnjeno, budući da je Josif imao sreću da se istakne na tom polju i da baci u zasenak najsposobnije domaće ljude. Uz to, bila je poznata faraonova slabost prema onima koji „slušaju njegove reči", to jest koji su umeli da se pozabave njegovim teološkim idejama i da se pokažu prijemčivim za „učenje", a znalo se i to da se prema takvom razumevanju, bilo ono iskreno ili pritvorno, uvek odnosio sa najnežnijom zahvalnošću. I tu mora da je ugursuza poslužila sreća, u svakom slučaju i neka nasleđem stečena mudrost i spremnost. Ali bilo kako bilo, pre svega je bilo jasno da u svom ophođenju sa gospodarem mora da se pokazao kao promućurna glava kada je za tili čas uspeo da se izdigne iznad svih njih, pa je pred tom uspešnom prepredenošću sve oko Josifa počelo da se klanja, povija i previja, da mu se ulaguje i ljubi ruke, dodvorava i umiljava da je naprosto bila milina jedna sve to posmatrati. Jedan pesnik među prijateljima čak je u njegovu čast sastavio pohvalnu pesmu koju je lično recitovao uz tihu pratnju harfe a glasila je ovako:

„Živ si, dobro si, zdrav si.
Siromah nisi, bedan nisi.
Postojan si kao vreme.
Naumi tvoji tvrdi su, a život tvoj dug.
Govor tvoj odabran je.

Oko tvoje vidi što je dobro.
Uho tvoje čuje ono što mu prija.
Ti vidiš šta je dobro, ti čuješ šta je prijatno.
Tebe hvale usred veća.
Ti stojiš čvrsto, a tvoj neprijatelj pada.
Onaj koji protiv tebe zbori, njega više nema."

Mi smatramo da su ovo stihovi osrednje vrednosti. Ali dvorani su ih kao ostvarenje jednog od svojih ljudi smatrali prilično dobrim.

Josif je sve to primao kao čovek kojeg ne može da iznenadi nikakvo uzvišenje; primao je to sa onom ozbiljnošću i ljubaznošću koja usled rasejanosti blago poprima oblik bolnog osećanja. Njegove misli, naime, nisu bile tu u dvorani. One su bile kod jedne kuće od kostreti na dalekim uzvisinama, u gaju Gospoda tu u blizini, bile su sa malim bratom, dečakom bujne kudrave kose, kojem je pričao snove; a onda bi se opet u mislima našao na žetvenim poljima u hladu pod šatorom, sa drugarima kojima je takođe pričao snove koje je bio usnio, a potom u Dotanskoj dolini, kraj jednog studenca, do kojeg nije dospeo na baš ugodan način. Kako je bio tako odsutan duhom, gotovo da mu je promaklo da mu neko namiguje i daje neke znake očima, pri čemu mu ni na kraj pameti nije bilo da bi to ovoga, da ga na kraju ipak nije zapazio, moglo veoma da zabrine.

Naime, među onima koji su mu čestitali nalazio se i Nefer-em-Veze, koji se nekada zvao „Majstor od venca". Lako se da zamisliti koliko je debeljko bio zbunjen i sav smeten igrom života kada je svom negdašnjem mladom čuvaru iz onih zlih vremena sada u ovim neverovatno i nepojmljivo izmenjenim okolnostima izražavao svoje čestitke. S pravom se nadao da će mu novi miljenik biti prijateljski naklonjen i da neće „govoriti protiv njega", budući da ovaj svoje postavljenje i veliko unapređenje zapravo ima njemu da zahvali, njemu Neferu. No, to je očekivanje bilo malo otupljeno saznanjem da je dosta kasno prstom pokazao na njega i da ga se, sasvim u skladu sa proročanstvom, setio tek onda kada su mu neke okolnosti naprosto gurnule nos na njega. Osim toga, nije bio baš siguran da li onaj uopšte, budući da ni on sam to nije voleo, želi da ga neko podseti na zatvor; i tako se on onda zadovoljio time da mu prilikom čestitanja u odmerenoj prisnosti samo namigne jednim okom, što je moglo svašta da znači, pa mu je onda bilo drago kada mu je Adon odgovorio na ovo njegovo namigivanje.

Međutim, ovde, u vezi sa ovim ponovnim susretom koji bi naše sećanje mogao da usmeri na jedan drugi, mogući i čak i zanimljiviji

susret, treba reći da predanje nešto, i to sasvim ispravno, prećutkuje, ali i da nisu baš sve verzije i obrade priče o Josifu tako postupile. Radi se o Potifaru ili Putiferu, pravilnije Petepreu, velikom uškopljeniku, Josifovom kupcu, njegovom gospodaru i sudiji, koji ga je blagonaklono otpremio u zatvor. Je li i on prisustvovao Josifovom pozlaćivanju i video sav taj prizor sa okupljanjem oko njega i da li mu je i on, poklonivši mu se, izrazio svoje poštovanje – i to možda kao čovek koji, lično lišen moći i snage da bi uradio određenu stvar, ume da ceni to što je ovaj drugi imao snage da se odrekne te moći kojom bi i te kako mogao da uradi tu stvar? Imalo bi, bez sumnje, svoje draži opisivanje takvog ponovnog viđenja; ali tu nema šta da se opisuje, jer se takav susret uopšte nije dogodio. Zazorno lep motiv ponovnog viđenja igra u našoj priči slavodobitnu ulogu i nama u tom pogledu predstoji još dosta toga čudesnoga i neobičnoga, pa sa nestrpljenjem očekujemo da dospemo do tih situacija. Međutim, ovde, u ovom slučaju, u pogledu tog motiva vlada potpuni muk, pa se on u okviru prikaza koji je za Zapad postao merodavan, odnosno u delu priče koji se odnosi na Sunčevog komornika a naročito na njegovu počasnu ženu Mut-em-enet, uopšte ne pominje; taj muk, pak, ne treba shvatiti kao svesno izostavljanje – ili zapravo tako da je izostavljena jedna negacija, odnosno izričita konstatacija da se nešto nije zbilo, naime da Josif posle svog udaljenja iz dvoraninovog doma više nije susreo ni gospodara ni gospodaricu.

Narod i, da bi ovome ugodili, pesnici, jedan soj ljudi i odviše spreman da ugodi, ispleli su na razne načine priču o Josifu i Potifarovoj ženi, koja predstavlja samo jednu epizodu, mada veoma značajnu, ali ipak samo epizodu u životu Jakovljeva sina. Pri tome su celoj stvari, koja je sa katastrofom u osnovi bila okončana, dodavali svoje sentimentalne nastavke, s tim što su im unutar celine pridavali toliko nadređeno mesto da se iz toga pod njihovim rukama izrodio jedan obilato zaslađeni roman sa srećnim završetkom. Po tim poetskim tvorevinama, napasnica, koja se u njima obično zove „Sulejka", na što čovek takođe jedino može da slegne ramenima, pošto je Josifa otpremila u zatvor, sva skrušena povukla se u neku „izbu", potpuno se posvetivši okajavanju svog greha, dok je smrću svoga supruga u međuvremenu postala udovica. A kada je „Jusuf" (a to je zapravo Josif) trebalo da bude pušten iz zatvora, nije dopustio da mu se skinu „okovi" pre nego što sve otmene žene u zemlji posvedoče njegovu nevinost pred faraonovim prestolom. Po toj verziji, onda se pred faraonovim prestolom stvarno sakupilo svekoliko žensko plemstvo Egipta, pa je čak i „Sulejka" bila došla iz svoje pokajničke izbe. Jednodušno su ove gospođe, cvet ženskog sveta u zemlji, tada izjavile da je Josif knez nevinosti i dragulj čistote. A

potom je – prema ovoj priči – sama „Sulejka” uzela reč, duboko se ponizivši i javno priznavši da je ona bila prestupnica a da je on zapravo jedan anđeo. Počinila je sramne stvari, rekla je otvoreno i bezobzirno po prikazima ovih priča, ali sada ona sve to okajava i dragovoljno nosi teret srama. To je ona posle Josifovog uzvišenja činila još godinama u svojoj izbi i u tom pokajanju su joj i prošle godine, te je ostarela i sva osedela. Tek na svečani dan, kada je otac Jakov, navodno, pompezno ušao u egipatsku zemlju – u vreme, dakle, kada je Josif već imao dva sina – njih dvoje se ponovo srelo; Josif je starici oprostio, a kao nagrada za njeno pokajanje vaspostavljena je, snagom nebeske moći, njena nekadašnja zavodnička lepota i Josif se njome srećno oženio, tako da su, dakle, shodno starim željama, na kraju ipak još „spojili glave i noge”.

Sve je to lepa priča poput miomirisa i persijske ružine vodice. Ali, sa činjenicama to nema ama baš nikakve veze. Prvo, Potifar nije ubrzo posle svega što se zbilo umro. Zašto bi pre vremena umro čovek koji je svojim posebnim sastavom bio pošteđen rasipanja snage, te je živeo samo za svoje najličnije interese i često se krepio lovom na ptice? To što priča ćuti o njegovoj ličnosti od dana kućnog suda, sumnje nema, ukazuje na to da je sišao sa scene, ali nikako ne znači da je umro. Ne sme se zaboraviti da je za Josifovog tamnovanja došlo do promene na prestolu i da sa takvom promenom obično dolazi i do promene dvorske svite ili barem jednog njenog dela. Petepre, koji je, kao što znamo, kao tobožnji zapovednik četa bez stvarnih nadležnosti imao dosta nevolja, povukao se posle sahrane Nebmarea Veličanstvenog u privatan život sa titulom i činom „jedinog prijatelja”. Više nije odlazio na dvor, to jest u svakom slučaju to više nije morao da čini, pa je to očigledno iz njemu toliko svojstvenog osećanja takta izbegao i u dane Josifova pozlaćenja. Ako ga, pak, ni posle toga više nije susreo, onda je razlog tome delom bilo to što je Josif, kao što ćemo videti, kao gospodar predohrane i ishrane, za svoju rezidenciju, umesto Tebe, odabrao Memfis, učinivši to delom iz taktične obzirnosti i nastojanja da izbegne takav susret. A ako je tokom godina nekom svečanom prilikom ipak došlo do susreta, onda možemo biti uvereni da se to odigralo na takav način da nijedna strana nije ni okom trepnula, da se, dakle, sve odigralo u savršenoj diskreciji i uz potpuno prenebregavanje prošlosti. Upravo je to i takvo držanje ono što se odražava u tom ćutanju merodavnog predanja.

Takvo držanje odnosi se i na Mut-em-enet, i to takođe iz valjanih razloga. Da je Josif više nije video, to je sada sasvim izvesno, ali je isto tako izvesno da se nije povukla ni u kakvu pokajničku kolibu i da

sebe nije javno optužila za bestidnost, što bi uostalom bila obična laž. Ta velika gospođa, oruđe Josifova iskušenja – iskušenja kojem on baš i nije tako sjajno odoleo, ali mu je taman odoleo – posle neuspeha svog očajničkog pokušaja da umakne svom počasnom načinu života i vratila se u krilo prirodnog ljudskog načina življenja, pomirila se silom prilika i zauvek sa životnom formom koja joj je sve do njenog iskušenja bila prirodni i jedino poznati oblik života; štaviše, ona se sada u toj životnoj formi držala još kruće i nadmenije nego ranije. Za njen odnos prema Potifaru može se reći da je, zahvaljujući izvanrednoj mudrosti koju je ovaj pokazao u celoj ovoj katastrofi, postao još prisniji i topliji, i da se posle svega što se desilo nije izmenio nagore. Ona mu je bila zahvalna što je sudio i presudio kao neki bog, izdigavši se iznad ljudskog srca, pa mu je otada bila besprekorno odana počasna supruga. Voljenoga nije klela zbog svega onoga što je propatila; jer, ljubavni jadi su posebni jadi zbog kojih se još niko koji ih je propatio nije kajao. „Ti si obogatio moj život i on je procvetao!" – tako se Eni molila usred svog jada i po tome se može videti da su ljubavni jadi nešto posebno, štaviše da oni čoveka mogu da podstaknu na molitvu zahvalnicu. U svakom slučaju, ona je živela i volela – doduše, volela nesrećnom ljubavlju; ali da li zapravo tako nešto uopšte postoji i ne čini li se svako saučešće kao neka budalasta nametljivost koja se odlučno odbacuje? Eni nije tražila da je neko sažaljeva i bila je suviše gorda da bi samu sebe sažaljevala. Međutim, njen život je sada bio precvetao i njeno odricanje od života bilo je strogo i konačno. Njeno telo, koje se neko vreme bilo izmetnulo u veštičije ljubavno telo, počelo je sada brzo da se preobražava, ali se sada nije ponovo odlikovalo onom lepotom labudice koja ju je krasila u mladosti, nego je sve više poprimalo nešto kaluđeričkog. Da, Mut-em-enet je odsad bila hladna mesečeva kaluđerica sa čedno uvelim grudima, nepristupačno elegantna i – što takođe treba reći – izuzetno bigotna. Mi se svi još sećamo kako je nekada, u vreme svog bolnog životnog procvata, zajedno sa svojim ljubljenim, kadila prema svetu otvorenom i ljubaznom Atum-Reu iz Ona, gospodaru dalekog horizonta, od kojeg je očekivala blagonaklonost prema svojoj strasti. To je sada bilo prošlo. Sada je njen horizont opet bio uzak, strog i narodski pobožan. Sada je sva njena pobožnost, i to više nego ikada, pripadala govedima bogatom Epet-Ezovetu koji je svim svojim bićem bio okrenut Suncu, dok je njen duh bio dostupan samo savetima vrhovnog ćelavca, velikog Beknehonsa, koji je mrzeo svaku novinu i prezirao svaku spekulaciju, pa ju je već to moralo otuđiti od dvora Amenhotepa Četvrtog, na kojem je počela da uzima maha i da se smatra izrazom lepog tona jedna religija blago sveobuhvatnog zanosa, koja u njenim očima nije imala

nikakve veze sa pobožnošću. Ona je slavila svetu postojanost, večnu ravnotežu vage, skamenjeno trajanje, plešući u usko pripijenoj haljini Hatore pred Amunom uz zvuke udaraljki i pri tome prednjačila u horu plemenitih inoča glasom koji je izlazio iz njenih ravnih grudi, ali glasom koji se još uvek odlikovao svojom milozvučnošću. A ipak je na dnu njene duše počivalo blago kojim se potajno više ponosila nego svim svojim duhovnim i svetovnim počastima i koje ona, priznala ona to sebi ili ne, ni za šta na svetu nikome ne bi dala. Bilo je to duboko skriveno blago koje je neprestano tiho zračilo i obasjavalo sivilo njenog života obeleženog odricanjem, dajući njenom duhovnom i svetovnom ponosu onu neophodnu crtu ljudskog, životnog ponosa. Bilo je to sećanje – i to čak i ne toliko na njega, koji je, kako je čula, sada bio postao gospodar nad Egiptom. On je bio samo oruđe, kao što je i ona, Mut-em-enet, takođe bila samo oruđe. Štaviše, i gotovo nezavisno od njega, bilo je to svesno opravdanje, svest o tome da je nekada cvetala i plamtela, da je volela i patila.

Gospodar nad Egiptom

Gospodar nad Egiptom – upotrebljavamo taj izraz u duhu saglasja koje ne može da nađe dovoljno reči kojima bi se dalo oduška potrebi za slavljenjem, a u smislu onog lepog preterivanja koje je faraon sebi jednom dozvolio u korist tumača njegovih snova. Ali mi ga ne upotrebljavamo neprovereno i sa pričalačkom nemarnošću, nego sa razumnom odmerenošću koju nam nalaže vernost istini. Jer ovde se ne izmišlja nego pripoveda, a to su u svakom slučaju dve potpuno različite stvari – pitanje je samo kojoj ćemo od te dve stvari dati prednost. Za trenutak će izmišljanje uvek imati jači efekat, ali će slušaoci pravu dobit ipak imati samo od pripovedanja koje nastoji da razborito i razložno ispita i predoči stvari.

Josif je postao veoma veliki gospodin na dvoru i u zemlji, tu nema nikakve sumnje, a njegov lični, poverljiv odnos koji ga je od razgovora u kritskoj senici povezivao sa monarhom, njegov položaj ljubimca, dakle, proširivao je granice njegovih nadležnosti, a to znači i njegove moći, tako da su se one pomalo gubile u nečem neodređenom. Ali on nikada nije baš zapravo bio „gospodar nad Egiptom" ili, kako to ponekad kazuju priča i pesma, „regent zemalja". Njegovo uzvišenje, nestvarno kao u snu, i njegove mnogobrojne titule nisu ništa promenili u upravljanju zemljom, jer su se veliki upravni delovi zemlje i nadalje nalazili u rukama kraljevskih činovnika, kojima je delom već za kralja Neb-ma-Rea bila poverena uprava nad njima, te bi otuda bilo čisto preterivanje pretpostaviti da je u nadležnost Jakovljevog sina sada preneseno, na primer, i sudstvo koje je od pamtiveka bilo stvar vrhovnog sudije i vezira, sada pak obojice vezira, ili vođenje spoljne politike, u kojoj bi se, sva je prilika, postigli bolji uspesi od onih koji su poznati ispitivaču istorije, samo da je Josif bio prihvatio da se brine o njoj. Ne sme se zaboraviti da se, ma koliko da je svojom spoljašnjom pojavom i držanjem bio postao Egipćanin, njega u osnovi nije ticala moć države, i da je, mada je tamošnjim ljudima svojim energičnim delovanjem podario blagodeti koje su bile plod njegovog smotrenog obavljanja javnih poslova, svu svoju duhovnu snagu i svu svoju pažnju uvek bio usmerio na stvari duhovno privatne i svetovno porodične prirode, na unapređenje

planova i namera koji baš nisu imali mnogo veze sa blagodetima i nevoljama Misira. Možemo biti sigurni u to da je faraonove snove i to što su oni najavljivali odmah doveo u vezu sa tim planovima i namerama, sa idejom očekivanja i pripremanja puta, štaviše, da se njegovom držanju pred faraonovim prestolom ne može poreći izvesna svesna usmerenost, što bi uistinu moglo da ostavi nepovoljan utisak i oslabi simpatije koje bismo i mi da sačuvamo prema Rahilinom detetu, kada slušalac ne bi imao na umu da je Josif smatrao svojom dužnošću da ide naruku ostvarenju tih namera i da svim svojim snagama bude od pomoći Bogu u njegovom nastojanju da ih ostvari.

On je, bez obzira na to šta su sve te njegove titule mogle da znače, bio postavljen za ministra ishrane i ratarstva, pa je u tom svojstvu sproveo niz značajnih reformi, od kojih se ljudima naročito urezao u sećanje njegov zakon o zemljišnim rentama. Ovlašćenja u tom delokrugu poslovanja, pak, on nikada nije prekoračio, pa otuda, čak i ako se uzme u obzir da su poslovi riznice i uprava nad žitnim ambarima stajali u tako bliskoj vezi sa delokrugom njegove službe da se njegov autoritet mogao i na njih protezati, oznake kao „gospodar nad Egiptom" i „regent" ipak predstavljaju basnoslovna ulepšavanja stvarnog stanja stvari. U svakom slučaju, treba još nešto imati u vidu. U prilikama kakve su vladale za prvih deset do četrnaest godina kada je imao moć u svojim rukama – prilikama zbog kojih je, budući da se očekivalo da će one i nastupiti, i bio postavljen na taj položaj – mora da je porastao značaj baš njegove službe, te da je ona dosegla izuzetne razmere i time bacila u zasenak značaj svih ostalih službi. Glad koja je izbila pet do sedam – biće pre pet – godina posle njegovog uzvišenja istovremeno i u Egiptu i u susednim zemljama od čoveka koji ju je predvideo, koji je protiv nje preduzeo određene mere i sada ljudima mogao da pomogne da kako-tako prežive, načinila je praktično najvažniju ličnost države, a njegove odluke životno važnijim od svih ostalih odluka. Budući da se kritika, samo ako je iole ubedljiva, na kraju ipak priklanja onome što se u narodu govori, to ni mi nećemo dovesti u sumnju da je Josifov položaj, barem tokom celog niza godina, odista odgovarao položaju „gospodara nad Egiptom", bez čije volje niko nije smeo ni da kroči na tlo obe zemlje.

Neposredno posle svog ustoličenja na ovaj visoki položaj, Josif je, kao prvo, pošao, lađom i kolima, u pratnji veće grupe pisara, sastavljene po njegovom izboru od mladih ljudi koji još nisu bili otupeli od svakodnevne činovničke rutine, na inspekcijsko putovanje kroz celu egipatsku zemlju, kako bi sebi na taj način iz prve ruke pribavio

obaveštenja o svim stvarima koje se tiču Crne zemlje i da bi, pre nego što bude preduzeo neophodne mere, odista postao gospodar pregleda. Posedovne prilike bile su tamo dole prilično neodređene i dvosmislene. Po zakonu je odvajkada, kao i uopšte sve, sva zemlja, kao uostalom i svaki posed, pripadala faraonu. Sva zemlja, uključujući i onu u osvojenim oblastima ili pak oblastima koje su bile dužne da plaćaju danak, i to sve do „bedne zemlje Nubije" i do granica zemlje Mitani, bila je u osnovi njegovo privatno vlasništvo. Pri tome su se prava državna dobra, „faraonovi posedi", kao posebni krunski posedi, ipak razlikovala kako od latifundija koje su ranije kraljevi podarili svojim velikašima, tako i od manjih plemićkih i seljačkih dobara koja su smatrana ličnim vlasništvom svojih posednika, iako se tu, tačno uzev, radilo o lenima sa obavezom plaćanja danka i o zakupničkom odnosu, ali s pravom slobodnog nasleđivanja. Izuzeta su bila samo imanja hramova, naročito oranice Amunove, koje su bile stvarna slobodna dobra oslobođena svih dažbina, kao i ostaci jednog starijeg, od vanrednih povlastica sačinjenog ustrojstva zemlje; tu se radilo o posedima pojedinih oblasnih kneževa koji su zadržali svoju moć ili su se pak ponašali kao nezavisne velmože, a u stvari su to bila nasledna dobra koja su kao ostaci jednog preživelog feudalizma bila rasuta po celoj državi, te su, kao i oranice koje su pripadale Bogu, mogla da budu posmatrana kao neograničeno vlasništvo svojih posednika. Međutim, dok je Josifova uprava ova u načelu ostavljala na miru, prema tvrdokornim baronima, pak, nastupala je od samog početka bez mnogo okolišenja uključujući njihove posede u sistem dažbina i stvaranja zaliha, tako da je vremenom došlo i do njihovog razvlašćenja u korist krune. Nije ispravno reći da su posebni agrarni odnosi takozvane nove države predstavljali nešto sasvim novo, nešto što je drugim narodima bilo sasvim nepoznato, kao i da je ta novina, po kojoj su sva zemlja i svi posedi u nilskoj dolini, izuzev onih u posedu sveštenika, bila posledica mera koje je sproveo Jakovljev sin. U stvari, on je samo dovršio jedan razvoj koji je ionako već uveliko bio uzeo maha, pa se njegova zasluga sastojala u tome što je utvrdio, pravno razjasnio i jasno predočio i postavio odnose koji su već pre njega postojali.

Iako se njegovo putovanje nije protezalo i na crnačke zemlje, a ni na sirijsko-hanansko područje, već je u te oblasti poslao samo opunomoćenike, ipak je ta inspekcija trajala između dva i tri puta po sedamnaest dana, jer je bilo mnogo toga što je trebalo pogledati i popisati. Onda se vratio u prestonicu, gde se sa svojim činovnicima smestio u jednoj državnoj zgradi u Ulici Sina; tamo je onda još pravovremeno, odnosno pre žetve, u faraonovo ime izrađen čuveni Zakon o zemljištu, koji je odmah razglašen po celoj zemlji, i njime

utvrđena opšta obaveza predavanja poljskog roda bez obzira na ličnost i prinos, i to u visini od petine roda, koja je morala tačno, na vreme i bez opomene – a ukoliko bi došlo do opomene, onda je to mogla biti samo veoma stroga opomena – da se preda kraljevskim skladištima zaliha. Istovremeno su deca Egipta mogla da vide kako su po celoj zemlji, po gradovima, velikim i malim, kao i u njihovoj okolini, uz upotrebu ogromne radne snage, u do tada neviđenim razmerama podizani i proširivani magazini – svet je zapravo morao da pomisli da se podiže previše tih magazina i skladišta jer su mnogi od njih u prvo vreme još stajali prazni. A ipak ih se gradilo sve više jer je njihov broj bio sračunat da prihvati obilje koje je, kako se pričalo, bio prorekao novi Adon skupljanja i prijatelj Božje žetve. Kud god da čovek krene i da se osvrne, svuda bi ugledao kako se uzdižu gusti redovi, često sabijeni u prostrane kvadrate sa dvorištem, kupastih ambara sa otvorima za punjenje na vrhu i obezbeđenim vratima za vađenje; a bili su izuzetno solidno građeni, i to na terasastim platformama od nabijene zemlje koje su ih štitile od vlage i od navale miševa. Često su uz ambare bile iskopane i podzemne jame za smeštaj slame, dobro obložene i uređene, sa gotovo neprimetnim prilazima koji su se nalazili pod budnim nadzorom policije.

Sa zadovoljstvom se može reći da su obe mere – i Zakon o porezu i pripremanje tako velikog prostora za zalihe – naišle na veoma lep prijem u narodu. Poreza je, razume se, uvek bilo, i to u raznim oblicima. Nije uzalud uobičavao stari Jakov, koji nikada nije bio tamo, ali je sebi o tome bio stvorio patetičnu predstavu, da govori o „egipatskoj kulučarnici", pri čemu ta njegova odbojnost nije vodila dovoljno računa o posebnim uslovima i prilikama koji su vladali u Donjoj zemlji. Radna snaga dece Kemea pripadala je kralju: time je počinjalo sve, i ona je korišćena za podizanje ogromnih grobnica i neverovatno raskošnih zdanja, dakako i za to. Ali ona je pre svega bila potrebna za obavljanje svih onih poslova oko kopanja kanala i zalivanja vodom, dakle poslova toliko neophodnih za održavanje i oplođivanje one sasvim drugačije zemlje u oazama, ali i poslova kao što su održavanje vodenih puteva, kopanje jendeka, utvrđivanje nasipa, održavanje ustava, – sve poduhvati, dakle, koji se, budući da je od njih zavisilo opšte dobro, nisu mogli prepustiti nedovoljnoj upućenosti pojedinaca ili pak slučajnoj preduzimljivosti podanika. Otuda je država za obavljanje tih poslova uzimala svoju decu, pa su ona morala da rade za državu. A kada bi ti poslovi bili obavljeni, onda bi na te obavljene poslove bio određen porez. Znači, njihova je obaveza bila da plaćaju porez za kanale, jezera i jendeke koje bi koristili, za naprave za navodnjavanje i cevi kojima su se poslužili, pa čak i za sikomore koje su rasle na njihovom oplođenom zemljištu.

Plaćali su porez na kuću i imanje i na sve što se u kući i na imanju proizvodilo. Plaćali su kožama i bakrom, drvetom, užadima, papirom, platnom i, odvajkada naravno, i žitom. Ali mera ovih davanja određivana je po prilično nepouzdanom nahođenju upravitelja oblasti i seoskih starešina, u zavisnosti od toga da li je Hranitelj, to će reći Hapi, bio velik ili mali, – dakle, istini za volju, na dosta razuman način; ali je pri tome ipak, budući da je, s jedne strane, bivalo dosta nepravednog popuštanja, a, s druge strane, preterano strogih zahteva, bilo opravdanih razloga za žalbe i uzdahe. Može se reći da je Josifova uprava od prvog dana dosta snažno zategla uzde na jednoj strani, kao što ih je na drugoj strani dosta popustila; učinjeno je to na taj način da je težište bilo stavljeno na dažbine u žitaricama, dok se na ostale obavezne dažbine gledalo dosta blagonaklono. Svoje platno, koje je po kvalitetu moglo biti prve, druge i treće klase, svoje ulje, svoj bakar i papir, ljudi su mogli da zadrže samo ako je – jer je to bilo najvažnije – savesno bio predat razrezani deo u žitu, a to znači petina ubranog pšeničnog roda. Ta poreska stopa, umirujuće jasna i opštevažeća kakva je bila, nije se doživljavala kao veliko opterećenje u jednoj zemlji u kojoj je plodnost u proseku tridesetorostruka. Osim toga, ta stopa posedovala je izvesnu duhovnu lepotu i mitski prizvuk jer je promućurno svesno bila uzeta iz svetog broja epogomena, onih pet dodatnih dana na tri stotine šezdeset dana u godini. I naposletku, narodu se dopalo i to što ju je Josif bez okolišenja nametnuo i oblasnim baronima, koji su se još uvek držali tako kao da su potpuno nezavisni, i uz to ih je u ime države naterao na savremeni način obrade svojih imanja. Jer se duh prkosne zaostalosti koji je tamo vladao ispoljavao i u tome što je navodnjavanje na tim imanjima obavljano na staromodan i zaostao način, i to ne samo iz lenjosti nego i iz načelnih i tendencioznih razloga, pa tako onda zemlja i nije donosila onoliko roda koliko je mogla da donese. Toj gospodi je Josif izričito naložio da unapređe i poboljšaju svoj sistem navodnjavanja, kanala i crpki, pri čemu se zapravo prisećao onog Salefa, unuka Eberova, o kojem mu je Elijezer pričao da je prvi „usmerio vodene potoke na svoje područje" i izumeo veštine navodnjavanja.

Što se, pak, tiče vanrednih mera u cilju sabiranja zaliha hrane i podizanja ambara, mora se još jednom, pre svega zbog toga da bi se razumelo zašto je Josifova naredba naišla na tako povoljan prijem kod dece Kemea, ukazati na u Egiptu odomaćeno i uvreženo shvatanje o potrebi da se bude oprezan i da pravovremeno treba preduzimati mere obezbeđenja i predohrane. Njemu dobro znano predanje o potopu i mudroj gradnji kovčega koji je sačuvao ljudski rod, kao i mnoge vrste životinja, od sigurne i potpune propasti, sjedinilo se tu

sa nagonom za sigurnošću i odbranom jedne stare i osetljive civilizacije koja je pod nepovoljnim okolnostima bila ostarila. Njena deca su čak bila sklona da u Josifovim skladištima zaliha vide nešto čarobnjačko; jer oni su bili navikli da se od opakosti demona koji stalno vrebaju zgodnu priliku brane jednom što je moguće gušćom mrežom magičnih znakova i izreka; zato su u njihovom duhu i mogli da budu zamenjeni pojmovi kao „opreznost" i „čarolija", te da im se tako trezvene mere kao što su Josifovi ambari za žito ukažu u čarobnjačkom svetlu.

Ukratko, preovladao je utisak da je faraon, ma koliko da je bio mlad, pri postavljenju ovog mladog „oca žetve" i „darovatelja hlada" bio srećne ruke. Njegov autoritet će tokom godina silno porasti, ali je njemu odmah sada išlo naruku to što je već te godine Nil bio veoma velik, tako da je pod novom upravom rod bio daleko iznad proseka, posebno u pšenici, žitu i ječmu, pri čemu je i sa stabljika dure skinuta velika količina zrnevlja. Mi smo malo u nedoumici da li da se godina čija je blagodet bila očevidna – a to je bila ona godina u kojoj je Josif prvi put stajao pred faraonom – uvrsti u proročanstvo i pribroji godinama debelih krava. Kasnije se to doduše radilo, zacelo u nastojanju da se broj godina blagoslova dovede na broj sedam, što, međutim, ni ovakvim postupkom nije baš potpuno uspelo. U svakom slučaju, po Josifa je bilo povoljno što je poslove preuzeo u okolnostima ispunjenim veseljem i izobiljem. Mišljenje naroda je oduvek bilo nepouzdano, i takvo je i ostalo. Ono je u stanju da zaključi da ministar poljoprivrede koji je na svoj položaj došao u rodnoj godini mora biti dobar ministar poljoprivrede.

Zato je Jakovljeva sina, kada bi se provozao ulicama Vezeta, narod pozdravljao uzdignutih ruku i poklicima „Adon! Adon!", „Kane-Keme!", „Živeo beskrajno dugo, prijatelju Božje žetve!" Mnogi su čak uzvikivali i „Hapi! Hapi!", pri čemu su palac i kažiprst prinosili ustima, što je bilo malo preterano, te je većim delom trebalo pripisati njihovom detinjastom oduševljenju njegovom izuzetno lepom pojavom.

Međutim, on je zaista veoma retko izlazio u vožnju kočijama jer je sav bio zaokupljen poslovima.

Urim i Tumim

Mere koje preduzimamo i odluke koje donosimo u našem životu određeni su sklonostima, simpatijama, raspoloženjima i intimnim doživljajima duše koji celom našem biću daju određenu loju, odražavajući se na celom našem delovanju, tako da se naše delovanje daleko istinitije dâ objasniti ovim nego razlozima razuma, koje mi otuda zacelo ne navodimo samo pred drugima nego i pred nama samima. To što je Josif kratko vreme po preuzimanju visoke službe – protiv volje faraona, koji bi ga rado uvek imao u svojoj neposrednoj blizini kako bi s njime mogao da raspravlja o svom ocu u nebu i da s njime, i uz njegovu pomoć, radi na poboljšanju učenja – to što je, dakle, Josif, 'glavna usta kraljeva' i 'gospodar njegovih zaliha', ubrzo svoje boravište i sve svoje pisarnice iz prestonice Novet-Amun premestio u Menfe na severu, u dom Obavijenog, učinjeno je iz časnog i sasvim prihvatljivog razloga – naime, Menfe, grad debelih zidova, „vaga zemalja" i središte zemalja, bio je simbol ravnoteže egipatske zemlje, pa je otuda bio kao stvoren za mesto pregleda, a samim tim i najugodnije i najpodesnije boravište za gospodara pregleda. Doduše, to sa „vagom zemalja" i središtem ravnoteže nije baš bilo sasvim tačno, jer je Mempi ležao više na severu, blizu Ona, grada žmirkanja, i više prema gradovima Sedmoušća; čak i ako bi se uzelo da egipatska zemlja na jugu doseže samo do Ostrva slonova i ostrva Pi-lak, u kom slučaju u njen sklop nije ulazila zemlja crnaca, ni tada grad kralja Mirea, u kojem je bila pokopana njegova lepota, nikako ne bi mogao biti vaga zemlje, već bi, ako bi to i bio, još uvek ležao previše na severu kao što je Teba ležala previše na jugu. Ali pradrevni Menfe je naprosto bio na glasu da kao grad održava ravnotežu Egipta, da predstavlja njegovo središte i da omogućava najbolji pregled na obe strane, i niz reku i uz reku; to je bio aksiom na kojem je poegipćeni Josif zasnivao svoju odluku, pa mu ni sam faraon nije mogao poreći da bi trgovačka veza sa sirijskim gradovima na moru, kada bi odande trgovci dolazili po žitarice u „žitnicu", što je u njihovim očima bila Crna zemlja, bila olakšana ako bi sedište bilo u Menfeu a ne u Per-Amunu.

Sve je to bilo sasvim tačno, a ipak su razlozi razuma bili ti koji su naveli Josifa da se odluči da od faraona izmoli dozvolu da se nastani u Menfeu. Oni pravi, odsudni razlozi počivali su dublje u njegovoj duši. Oni su bili tako dalekosežne vrste da su se odnosili na njegov stav prema smrti i životu. Moglo bi se to i ovako reći: bili su to razlozi simpatije zasnovani na svojevrsnoj tamnoj pozadini.

Bilo je to poodavno, ali se mi svi još dobro sećamo kako je nekada, kao dečak, samotan i rastužen zbog nesporazuma sa braćom, sa brežuljka kod Kirjat-Arbe posmatrao mesečinom obasjani grad pred sobom u dolini, pri čemu mu je pogled padao i na Mahpelah, dvostruku pećinu, grobnicu u steni, koju je još Avram kupio, pa su sada u njoj počivale kosti predaka. Dobro se sećamo kakva je neobična mešavina osećanja tada bila obuzela njegovu dušu, izazvana i jednim i drugim: i pogledom na grobnicu i pogledom na već usnuli grad sa njegovim brojnim žiteljima – osećanje pobožnosti, u ovom slučaju priklonjenost smrti i prošlosti, sjedinilo se tu sa osećanjem jedne napola podrugljive, napola prisno prijateljske naklonosti „gradu", svoj toj ljudskoj vrevi koja je preko dana krivudave ulice Hevrona ispunjavala jakim isparenjima i vikom, dok su sada ti isti ljudi, hrčući i uzdignutih kolena, ležali u sobama svojih kuća. Možda se čini malo preteranim i proizvoljnim kada se takvo rano osećanje u njegovim grudima, i to osećanje koje je, naposletku, trajalo samo nekoliko kratkih zamišljenih trenutaka, dovodi u vezu sa njegovim sadašnjim postupkom, štaviše, da se ovaj njegov postupak izjednačuje sa njegovim ondašnjim osećanjem. A ipak raspolažemo dokazom koji potvrđuje tačnost ovakvog povezivanja stvari, i to u rečima koje je Jakov jednog dana rekao svom kupcu, starome Ismailjcu, kada su prispeli u velegrad grobnicu – Menfe. Rekao je sasvim nehajno da mu se dopada to mesto čiji mrtvaci ne moraju da budu prevezeni preko vode, pošto se ono već nalazi na zapadu reke, pa bi mu se baš zbog toga moglo i najviše dopasti među svim egipatskim mestima – upravo je to bilo tako karakteristično za Rahilinog najstarijeg sina, a da toga ni sam nije bio svestan, da je bio veoma zadovoljan time što je tamošnji svet, sklon podrugivanju, prastaro grobničko ime grada „Men-nefon-Mire" nemarno drsko sažeo u „Menfe". To zadovoljstvo gotovo da je oličavalo njega samoga, ono je otkrivalo ono najdublje biće njegove prirode, nešto odista i u svakom slučaju veoma duboko, mada mu priliči samo jedno uzdržano i vedro ime: „simpatija". Jer, simpatija je susret smrti i života; prava simpatija nastaje samo tamo gde smisao za jedno održava ravnotežu sa smislom za drugo. Smisao samo za smrt stvara ukočenost i sumornost; smisao samo za život stvara plitku običnost lišenu bilo kakve duhovitosti. Duhovitost i simpatija, pak, nastaju samo tamo gde je

pobožan odnos prema smrti prožet ljubaznim odnosom prema životu, a ovaj opet produbljen i vrednosno prožet onim. Takav je bio Josifov slučaj, takvih svojstava su bili njegova duhovitost i njegova ljubaznost. Dvostruki blagoslov kojim je bio blagosloven, onim odozgo sa visine i onim odozdo iz dubine, taj blagoslov, o kojem je Jakov, njegov otac, govorio na samrtničkoj postelji, praveći se kao da ga on udeljuje i dodeljuje – taj blagoslov, dakle, bio je on sâm. Istraživanje moralnog sveta, jednog u biti veoma zapletenog sveta, nije moguće bez izvesne temeljne učenosti. Za Jakova se uvek govorilo da je „tam", naime „čestit", i da prebiva u šatoru. Ali „tam" je reč veoma rastegljivog značenja, pa reč „čestiti" ne predstavlja baš adekvatan prevod, jer „tam" obuhvata oboje, i pozitivno i negativno, i „da" i „ne", i svetlost i tamu, i život i smrt. Ona se isto tako nalazi u neobičnoj formuli „Urim i tumim", gde ona očevidno – nasuprot svetlom, potvrdnom „urim" – stoji za tamnu, smrću zasenjenu stranu sveta. 'Tam' ili 'tumim' je svetlo i tamno, gornjosvetsko i donjosvetsko istovremeno, i obrnuto, – a urim je samo ono radosno izdvojeno od toga u svom čistom obliku. „Urim i tumim" ne izražava, dakle, nikakvu suprotnost, već samo omogućava da se sagleda činjenica da, odvoji li se od celine moralnog sveta jedan deo, još uvek celina stoji nasuprot delu.

Nije nimalo lako razumeti moralni svet već i zbog toga što često i ono sunčano u njemu ukazuje na donji svet. Ezav, Riđi, na primer, čovek lova i stepe, bio je izrazit primer čoveka Sunca i donjeg sveta. Ali iako se Jakov, njegov mlađi blizanac, kao mesečev pastir, od njega blago razlikovao, ne sme se zaboraviti da je glavni deo svog života proveo u donjem svetu, naime kod Lavana, pa bi rečju „čestit" više nego netačno bila označena sredstva pomoću kojih se tamo pozlatio i posrebrio. „Urim" sasvim sigurno nije bio nego upravo „tâm", naime jedan bolno veseo čovek poput Gilgameša. A to je bio i Josif, čija sposobnost brzog prilagođavanja sunčanom donjem svetu Egipta takođe ne ukazuje na prirodu za koju bi se moglo reći da je samo i isključivo „urim". „Urim i tumim", bi otprilike trebalo prevesti sa „Da – da, ne", dakle sa jednim „da – ne", kojem je dodat predznak „da". Čisto računski posmatrano, preostaje tu, dakako, – budući da se tu jedno „da" i jedno „ne" međusobno potiru – ono dodatno „da"; no, čisto računsko posmatranje stvari je bez boje i takva matematika u najmanju ruku prenebregava tamnu obojenost rezultatskog „da", koja je očigledno posledica onog računskim putem potiranog „ne". Sve je to, kao što je već rečeno, veoma zamršeno. Najbolje će biti da ponovimo da su se u Josifu susreli život i smrt, što je urodilo onom simpatijom koja je bila dublji razlog za to da je od faraona izmolio odobrenje da prebiva u Menfeu, duhovitom grobničkom velegradu.

Kralj, koji se najpre pobrinuo za večno stanište svog „jedinstvenog prijatelja" (ono je upravo bilo u gradnji), poklonio mu je tamo, u najskupljoj četvrti, predivnu kuću sa vrtom, halom za prijem, dvorištem sa studencem i svim udobnostima pozne faze onog ranog razdoblja ove civilizacije, da prenebregnemo mnoštvo nubijskih i egipatskih slugu u kuhinji, predvorju, stajama i dvorani, koji su vodili brigu o čistoći kuće, ukrašavajući je cvećem, a svi su oni stajali – pod čijim vrhovnim nadzorom? To će, dakako, pogoditi i najneprosvećeniji i najnedotupavniji među našim slušaocima. Jer Josif je bio verniji i pouzdaniji u držanju date reči od peharnika Nefer-em-Vezea, koji se baš nije mogao pohvaliti svojim odnosom prema njemu; Josif je, naime, odmah ispunio obećanje koje je bio nekome dao na rastanku: da će udesiti da ovaj dođe za njim i da će ga uzeti kod sebe ako bi kojim slučajem bio uzvišen, pa je još iz Tebe, dok se još tamo bavio, odmah po povratku sa inspekcijskog putovanja, sa faraonovom saglasnošću, pisao Maj-Sahmeu, kapetanu u Cavi-Reu, pozvavši ga da bude upravitelj njegove kuće i da se stara o svim onim kućnim stvarima kojih jedan čovek kakav je Josif sada bio nikako ne može da se prihvati. Da, onaj koji je nekada obavljao nadzorničku službu kao upravitelj u Petepreovoj kući i kome je sada bio poveren još veći delokrug nadzora, sada je i sâm imao čoveka koji je nadzirao sve što je bilo njegovo – kola i konje, skladišta zaliha, trpezu i poslugu, a taj čovek bio je tihi Maj-Sahme, koji se nije uplašio kada je primio pismo od svog negdašnjeg sužnja, naprosto zbog toga što mu nije bilo u prirodi da se uplaši, pa se, i ne sačekavši da stigne novonaimenovani upravitelj nad zatvorom, odmah uputio na višednevno putovanje za Menfe, u taj pomalo zastareli grad, koji je Teba u Gornjem Egiptu bila natkrilila, ali je u poređenju sa Cavi-Reom još uvek bio veoma privlačan grad u kojem je nekada delovao mnogostrani Imhotep Mudri, a sada je njegovog poštovaoca u njemu očekivalo jedno tako lepo mesto. Tu je odmah stao na čelo Josifove kuće i dao se na posao: sakupio je poslugu, obavio kupovine i opremio kuću, tako da je domaćin, pošto je prispeo iz Vezeta, a dočekao ga je Maj-Sahme pred lepom kapijom vile, ušao u svoj dom koji je bio opremljen onako kako to i priliči jednom velikašu. Bila je tu čak i jedna bolnička odaja za slučajeve da nekoga spopadnu bolovi pa da počne da se previja i uvija, a pored toga je tu bila i jedna farmaceutska odaja, u kojoj je upravnik kuće mogao da priprema i meša svoje lekarije.

Ponovno viđenje bilo je veoma srdačno, mada naravno, zbog posluge koja se bila okupila da ga pozdravi, do zagrljaja nije došlo. Do zagrljaja je došlo, jednom zauvek, ono jednom, na rastanku, u jednom za to pravom trenutku, kada Josif više nije bio Maj-Sahmeov

podložnik, a ovaj još nije bio njegov podložnik. Upravitelj ga je dočekao rečima: „Dobro došao, Adone, pogledaj, evo tvoje kuće! Faraon ti je podario, a onaj kojeg si postavio da je uredi, uredio ju je do najmanjih sitnica. Treba samo da odeš da se okupaš, da te namažu, pa da sedneš za trpezu. A ja ti se najlepše zahvaljujem što si me se setio i što si me, čim si se uzdigao, izvukao iz čamotinje, pošto se sve zbilo onako kako je to tvoj sluga uvek naslućivao da će se zbiti, pa ti zahvaljujem što si mi omogućio da živim u ovako razgaljujućim prilikama, a ja ću sa svoje strane svim silama nastojati da ih svakodnevno zaslužim."

Josif, pak, odgovori: „Tebi hvala s moje strane, dobri čoveče, što si se odazvao mom pozivu i pristao da budeš nastojnik moje kuće u novom životu! Došlo je onako kako je došlo zato što Boga mog oca nisam uvredio ni najmanjom sumnjom u to da će biti sa mnom i da će stajati uz mene. Ali nemoj da sebe označavaš mojim slugom jer ćemo nas dvojica biti prijatelji kao i ranije, kada sam ja bio pod tobom, pa ćemo zajedno proći i dobre i zle časove života, mirne i uzbudljive – a posebno ćeš mi biti potreban za one uzbudljive, koji će u svakom slučaju doći. Na tvojoj pouzdanoj službi ja ti se unapred zahvaljujem. Ali ona ne treba da te zaokupi u tolikoj meri da ti ne preostane slobodnog vremena da se u svojoj odaji prihvatiš pera, onako kako ti to voliš, pa da nađeš podesnu formu za svoju priču o tri ljubavi. Veliko je knjižestvo! Ali još je veće, naravno, to kada je sam život koji živimo jedna priča, a da smo mi u jednoj priči, i to izvrsnoj priči, u to se, što to duže traje, sve više uveravam. A ti se nalaziš u njoj jer sam te ja uključio u priču, pa kada ljudi u budućnosti budu slušali i čitali o upravitelju kuće koji je bio uz mene i bio mi od pomoći u uzbudljivim časovima, onda neka znaju da si to bio ti, taj upravitelj kuće, Maj-Sahme, mirni čovek."

Devojče

U početku pusti Bog jednom san na čoveka kojeg je bio smestio u istočnom vrtu i dok je ovaj spavao Bog mu uze jedno od njegovih rebara, a mesto na kojem beše rebro ispuni mesom. A od rebra načini ženu, uveren da nije dobro da čovek bude sam, pa je dovede čoveku da bude s njim, da mu pravi društvo i bude od pomoći. I to doista beše dobro smišljeno.

To kako je žena privedena čoveku, celu tu dogodovštinu, učitelji opisuju na predivan način – tako i tako se to zbilo, kazuju oni, i prave se kao da oni to moraju znati; uostalom, moguće je da oni to stvarno znaju. Bog je oprao ženu, uveravaju oni, dobro ju je oprao (zacelo je još bilo malo lepljivo to nekadašnje rebro), namazao je, našminkao joj lice, ukovrdžao joj kosu i, na njen izričit zahtev, okitio joj glavu, vrat i ruke biserima i divnim dragim kamenjem, između ostalih sarderom, topazom, dijamantom, jaspisom, tirkizom, ametistom, smaragdom i oniksom. Tako udešenu, on je dovede pred Adama u pratnji od hiljadu anđela, uz pesmu i svirku, da bi je privenčao čoveku. Tu bi priređeno slavlje i gozba, što će reći, svečana gozba u kojoj je, kako se čini, blagonaklono sudelovao i sâm Bog, dok su planete zaigrale kolo uz svoju sopstvenu muziku.

To je bilo prvo svadbeno slavlje, ali nam ništa ne govori da je to odmah bila i svadba. Bog načini ženu da Adamu bude pomoćnica, naprosto da bude s njim, i očevidno pri tome više ništa drugo nije imao na umu. Da će u mukama rađati decu, na to ju je prokleo tek pošto je sa Adamom okusila s drveta i kada se oboma otvoriše oči. Između slavlja privođenja i trenutka kada Adam spoznade svoju ženu i ona mu rodi ratara i pastira, čijim stopama hodahu Ezav i Jakov, – između ta dva čina najpre još dolazi priča o drvetu, plodu i zmiji i saznanju dobra i zla – a i za Josifa ona, ta priča, beše prva. I on je spoznao ženu tek pošto je prethodno naučio šta je dobro, a šta zlo. Naučio je to od jedne zmije koja bi dala svoj život samo da ga nauči šta je veoma, veoma dobro, ali i zlo. Ali on joj odole i umede da počeka dok to postade dobro i više ne beše zlo.

Svako i ovde neizbežno mora da se seti jadne zmije u trenutku kada je sunčani sat pokazao čas Josifovog venčanja, koje bi obavljeno s jednom drugom, te on s njom sastavi glavu i noge – umesto s onom. Namerno pomenusmo već ranije, na prikladnom mestu, da bismo predupredili široko raširenu setu, onu drugu, te rekosmo da je ona, koje se već odavno sve ovo više nije ticalo, ponovo postala hladna mesečeva kaluđerica. Gordo bogomoljstvo kojem se ona ponovo predade možda će suzbiti gorčinu koja bi nas, sva je prilika, danas mogla obuzeti zbog nje. A i po njen duševni mir bilo je dobro što Josif svoje venčanje nije obavio u Tebi, u njenoj neposrednoj blizini, nego daleko odavde, u svojoj kući u Menfeu, kuda je faraon, koji je od samog početka revnosno radio na ovoj stvari, posebno, baš zbog toga, bio došao, da bi lično sudelovao u svečanoj gozbi i u kolu planeta. On je u toj stvari igrao ulogu Boga, počevši već od razmišljanja da nije dobro da čovek živi sam; jer on je odmah Josifu predočio kakva je to ugodna stvar biti oženjen, pri čemu je, dakako, ne kao Bog, govorio iz iskustva, jer je imao Nefertitu, svoj zlatom opervaženi oblačić. A Bog je uvek bio sam i samo se brinuo za čoveka. Ali na sličan način kao ovaj, brinuo se i faraon za Josifa, pa, čim ga je uzvisio, stade da se obzire za prikladnom ženom za njega, kako bi mu što pre priredio državnu ženidbu, jer je njegova ženidba takva morala biti, a to znači: veoma otmena i državnički mudro promišljena, a pri tome opet prijatna, što baš nije bilo lako objediniti. Ali kao Bog Adamu, tako i on svom stvorenju pribavi nevestu i privede mu je uz zvuke harfi i cimbala, pri čemu je lično prisustvovao svadbi.

A ko je bila ta nevesta, Josifova supružnica, i kako se zvala? To je opštepoznata stvar, ali nimalo neće umanjiti zadovoljstvo s kojim ćemo je još jednom ispričati, pa se ni najmanje ne pribojavamo da bi radost slušalaca mogla biti umanjena zbog toga što će je ponovo čuti. Osim toga, poneko je, bez sumnje, već i zaboravio i više i ne bi umeo da se priseti o čemu je tu reč. Devojče se zvalo Asnat i bila je kćerka sveštenika boga Sunca u Onu.

Tako daleko i visoko je faraon išao u svom izboru – dalje i više nije ni mogao ići. Oženiti se kćerkom vrhovnog posetioca Doma Re-Horahtea, to je bilo nešto gotovo nečuveno i graničilo se sa svetogrđem, mada je devojka, naravno, bila određena za brak i materinstvo i niko nije želeo da ostane neudata i nedirnuta. A ipak se taj koji ju je dobio na neki način – doduše nužan i poželjan, ali opet i taman način koji se graničio sa prestupom – doimao kao pustahija i razbojnik. Nju njeni nisu od svoje volje dali, ona je bila oteta – tako se na sve to gledalo i mislilo u njenom slučaju, mada se pri tome sve odvijalo po redu i pravilu i na osnovu najboljeg dogovora; ali ipak u svetu nije

bilo roditelja koji su od predaje svog deteta u ruke supruga napravili takvu dramu kao što je bio slučaj sa njenim roditeljima. Naročito je majka bila sva očajna i van sebe ili se pretvarala da je očajna i van sebe; ona nije mogla dovoljno da naglasi nepojmljivost ovog događaja, lomeći ruke i praveći lice kao da je sama silovana ili kao da će biti silovana, pa je među izjavama koje je u vezi s tim davala – naravno više ceremonijalno izrečenih nego što je to ozbiljno mislila – bilo i osvetničkih zakletvi.

Sve to, pak, poticalo je otuda što je devojaštvo kćeri sveštenika hrama Sunca bilo obavijeno posebnim oklopom i štitom svetosti i – u osnovi ipak određene da bude dodirnuta – nedodirljivosti. Obavijena devičanstvom kao nijedna druga, ona je bila devica nad devicama, jedna izuzetna devojka, oličenje devojke. Zajedničko ime „devojka" postalo je naprosto njeno lično ime: prozvali su je „Devojče" i tako su je zvali celog života, čak i njen suprug koji je okončao njeno devojaštvo; taj pustahija i razbojnik koji je oteo devojku, počinio je, po opštem uverenju, božansko zlodelo – pri čemu je teška glavna oznaka malo ublažena, oplemenjena i donekle poništena pridevom stavljenim ispred nje. Ali je zato odnos zeta prema roditeljima devojke, naročito prema majci koja je lomila ruke, mada je u sferi privatnog umeo da poprimi sasvim prijateljski oblik, prema vani u osnovi bio napet; u izvesnom smislu se roditelji nikada nisu pomirili s tim da kćerka zapravo pripada mužu, pa su čak uspeli da izdejstvuju da se, sasvim propisno, u bračni ugovor unese odredba po kojoj dete ne mora sve vreme da bude i prebiva kraj mračnog pustahije, nego da, i to ne baš neznatan deo godine, može da se vrati sunčevim roditeljima da bi kod njih ponovo živela kao devica, – jedan uslov koji se nije baš doslovno poštovao, nego većinom samo simbolično, pa se onda svodio na posete roditeljskoj kući, kakve su i inače uobičajene i prirodne.

Sve se to, ukoliko je visokosveštenički par imao više kćeri, prevashodno odnosilo na prvorođenu kćer, a u blažoj meri i na mlađe. Međutim, šesnaestogodišnja Asnat bila je jedinica, pa je onda lako zamisliti kakvo je to tek božansko zlodelo i razbojništvo bilo oženiti se njome! Njen otac, veliki prorok Horahteov, nije bio, naravno, onaj isti koji je u vreme kada je Josif sa Ismailjcima dospeo ovamo dole u On u liku blagog starca sedeo u zlatnoj stolici u podnožju velikog obeliska pred krilatom sunčanom pločom. Bio je to njegov izabrani naslednik, takođe dobroćudno blage i vedre naravi – takav je po službenoj dužnosti morao da bude svaki sluga Atum-Rea, a ako to po prirodi nije bio, onda bi mu pri tome pomoglo neophodno pretvaranje, da bi mu takve osobine vremenom postale njegovom prirodom.

Slučaj je hteo da se i ovaj, kao što je poznato, zvao kao i Josifov kupac, dvoranin svetlosti, naime Potifara ili Petepre; uostalom, kako bi drugačije i mogao da se zove čovek njegovog položaja nego „Sunce ga je podarilo”? Njegovo ime govori da je bio rođen za tu službu i da je za nju bio predodređen. Verovatno je bio sin onog starca u zlatnoj kapici, dok je Asnat, prema tome, bila njegova unuka. Što se, pak, njenog imena tiče, koje je ispisivala sa Ns-nt, ono je bilo povezano sa imenom boginje Neite iz Sesa u Delti, a značilo je „Ona koja pripada Neiti”, te je „Devojče” tako bila izričita štićenica ove naoružane boginje čiji je fetiš bio štit sa dve na njemu unakrsno prikovane strele, a uz to je uobičavala da i u ljudskom obličju na glavi nosi svežanj strela.

To je činila i Asnat. Njena kosa ili stilizovana perika koju je stavljala na glavu – perike su u ovoj zemlji bile tako izrađene da je čovek uvek bivao malo u nedoumici da li se radi o marami ili o perici – bila je u svakoj prilici ukrašena provučenim ili na vrhu pričvršćenim strelama; a što se tiče štita, odgovarajućeg slikovitog znamenja njenog izvanrednog devičanstva, njega je često imala u svom nakitu, tako da se, pored ukrštenih strela, na njenom vratu, o pojasu i na rukama na više mesta moglo videti ovo znamenje neprobojnosti.

Ali, pored sve te bojovnosti i toliko naglašene spremnosti za probadanje, Asnat je bila koliko ljupko toliko u najvećoj meri dobroćudno, blago i poslušno dete koje se gotovo do potpunog zatomljenja sopstvene volje povinovalo volji svojih otmenih roditelja, volji faraona, a zatim i volji svoga muža, pa je upravo spoj svetle i hladne nedodirljivosti sa izrazitom sklonošću da se potpuno prepusti toku stvari i trpeljivo prihvati svoju žensku sudbinu bilo osobeno obeležje Asnatinog karaktera. Njeno lice finih kostiju sa nešto isturenom donjom vilicom odlikovalo se tipično egipatskim izgledom, ali nije bilo lišeno ličnih crta. Još su joj obrazi bili detinjski punački, pune su joj bile i usne sa mekim udubljenjima ispod njih u predelu između usta i brade, čelo joj je bilo čisto, nosić joj je u svakom slučaju možda bio malo suviše mesnat, a pogled njenih velikih, lepo uokvirenih očiju odlikovao se nekim osobeno ukočenim izrazom, kao da osluškuje, ali kao kada gluvi napeto osluškuje, pri čemu ona, naravno, nije bila nimalo gluva – u tom pogledu se naprosto odslikavalo svojevrsno unutrašnje iščekivanje ili usredsređeno osluškivanje da se ne bi slučajno propustila neka zapovest, bila je to jedna tamno pažljiva spremnost da se čuje i primi zov sudbine. A jamica u jednom obrazu, koja bi se uvek ukazala čim bi progovorila, stajala je u nekoj blagoj suprotnosti sa tim izrazom – a sve je to skupa bilo jedinstveno ljupko.

Ljupka i na neki način jedinstvena bila je građa njenog tela koje se naziralo ispod njene prozračne haljine; a to telo odlikovalo se izuzetno tankim i kao u ose uvučenim strukom sa odgovarajuće širokom karlicom i dugim predelom trbuha, te nedrima spremnim za rađanje. Ispršene dojke i vitke skladne ruke sa velikim šakama, koje je rado ispružala preda se, upotpunjavali su sliku boje jantara ovog devičanstva.

Devojka Asnat živela je među cvećem i sve do svoje otmice je i živela kao kakav cvet. Njeno najomiljenije mesto boravka bila je obala svetog jezera u podnožju hrama njenog oca, gde se prostirala jedna valovita ledina, bogata cvećem, prekrivena narcisima i anemonama, te nije ništa više volela nego da se sa svojim drugaricama, kćerima sveštenika i velikaša iz Ona, šeta po toj utrini kraj belasave vode, da ubire cveće i plete vence sedeći u travi, pogleda napetog kao da osluškuje, pogleda uperenog u daljinu, sa upadljivom jamicom u obrazu, iščekujući i očekujući stvari koje su trebalo da se dogode. A one su se onda i dogodile; jer jednog dana se tu pojaviše faraonovi glasnici koji su od oca Potifara, koji je samo teško klimao glavom, i majke, koja je kršila ruke i bila sva van sebe, zatražili devicu sa štitom za ženu Depnuteefona, zamenika Horusa, ‘Onoga koji kralju pravi hlad’. Ona sama, rukovođena idejom svoje egzistencije, podigla je ruke ka nebu kao da traži pomoć, kao da ju je neko ščepao za tanki struk i nasilno poveo u razbojničko vozilo.

Sve je to bila samo jedna maskarada i ponašanje koje je bilo propisano i određeno dogovorom; jer, faraonova želja i prošnja nisu bili samo zapovest, već je udaja za njegovog ljubimca, za kraljeva ‘vrhovna usta’, bila poželjna počast; roditelji nisu za svoje dete mogli da požele nešto više od onoga što je faraon želeo za Josifa, pa samim tim za očajanje nije postojao ama baš ni najmanji razlog, čak ni za pogruženost koja bi prevazilazila granicu prirodne žalosti roditelja koji udaju svoje jedino dete. Naprosto je bilo obavezno da se pravi velika buka oko Asnatinog devojaštva i njene otmice, a mladoženja prikaže kao veoma mračna pojava, iako je roditeljski par mogao samo da se raduje ovoj vezi i po svoj prilici se stvarno i radovao; jer faraon im je izričito stavio do znanja da se tu devičanstvo pridružuje devičanstvu i da je sam mladoženja na svoj način jedna devica, jedna dugo saletana i pošteđena nevesta iz koje se sada stvorio prosac. To što se sada zbiva, to on ima da raspravi sa Bogom svoga oca, mladoženjom svoga plemena, na čiju se revnost tako dugo obazirao, a sada, eto, više ne obazire ili samo utoliko obazire što stupa u osobit i primerno devičanski brak – ako se to može uzeti kao neko ublaženje. Ne bi imalo smisla da zbog toga brinemo, bez obzira na sve implika-

cije vezane za ovaj korak; jer Josif je ipak sklopio egipatski brak, brak sa Šeolom, jedan ismailjski brak, dakle brak koji nije bio bez uzora, ali je to ipak bio uzor sumnjive vrste, pa je otuda bilo potrebno da se prema njemu odnosi sa puno razumevanja, u šta je on, čini se, sasvim pouzdano verovao. Učiteljima i tumačima je to često smetalo, pa su nastojali da tu činjenicu nekako izbrišu. Čistote radi, prikazivali su stvar tako kao da Asnat uopšte nije bila rođeno dete Potifara i njegove supruge, nego nahoče, i to napušteno dete koje je voda nanela u jednoj košari, a to dete je navodno bilo dete Jakovljeve nekada odbačene kćeri Dine, tako da se Josif, dakle, oženio svojom nećakom; time cela stvar baš i nije bila naročito poboljšana, budući da je ta nećaka napola bila krv i meso plahovitog Sihema, jednog Hananca koji je verovao u Baala. Međutim, strahopoštovanje koje negujemo prema učiteljima ne sme da nas spreči da priču o Dininom detetu iz šaša proglasimo za ono što ona uistinu jeste, naime: jedna interpolacija i puka izmišljotina. Devojka Asnat bila je rođeno dete Potifara i njegove žene, ona je bila čista egipatska krv, pa su i sinovi koje će ona podariti Josifu, rodonačelnici Jefrem i Manasije, napola bili egipatske krvi – mislilo se o tome kako god se hoće i što god se hoće. To čak nije bilo sve. Jer svojom ženidbom sa ćerkom Sunca Izrailjev sin je stupio u bliski odnos sa hramom Atum-Rea, uspostavljajući time sveštenički odnos, što je i bilo prećutno uključeno u faraonove namere kada se poduhvatio da ostvari ovaj brak. Gotovo da je bilo nezamislivo da čovek na tako visokom državnom položaju kakav je Josif zauzimao istovremeno ne obavlja i svešteničku službu i pri tome ostvaruje i prihode od hrama, te je Josif kao Asnatin suprug činio i jedno i drugo; otuda je on, mislilo se o tome što god se hoće, postao, da se grubo izrazimo, posednikom i korisnikom kumirske sinekure. U njegovu državnu garderobu spadala je odsad i sveštenička leopardova koža, a ponekad bi dospevao u situaciju da mora da kadi pred nekim idolom, pri čemu bi na glavi nosio sokola Horahtea sa sunčevom pločom.

Veoma je mali broj onih koji su odonda umeli sebi da razjasne te stvari, a poneke će možda duboko kosnuti kada čuju da se one sada označavaju pravim imenom. Za Josifa je, naime, očevidno bilo došlo vreme kad mu je bilo dopušteno da čini ono što je činio, a mi se možemo pouzdati u to da je on sve to umeo da istera na čistac sa onim koji ga je odvojio od njegovih i doveo ovamo dole u Egipat i tu ga načinio velikim. Možda je pretpostavljao da se ovaj slaže sa filozofijom trougla, po kojoj prinošenje žrtve na alabasterskom oltaru ljubaznog Horahtea nipošto nije značilo da će time biti orobljeno neko drugo božanstvo. Najzad, nije se tu radilo o bilo kojem hramu Gospodara dalekog horizonta, pa je Josif celu stvar

mogao sebi i da predoči tako da bi upravo bilo pogrešno i ludo, a to znači i grešno, ako bi se Bogu njegovih otaca pripisao uži horizont od onoga koji se pripisuje Atum-Reu. I naposletku, ne sme se zaboraviti da je iz tog Boga nedavno proizišao Aton, kojem su, kako su se Josif i faraon složili, s pravom upućivane molitve ako nije nazivan Atonom, nego Gospodarem Atona, i ako mu se nije obraćalo kao „našem Ocu na nebu", nego „našem Ocu u nebu". Na to je ovaj koji je odveden od kuće i u tuđini postao velik mogao da se poziva kada je u određenim, uostalom ne tako čestim prilikama, na sebe stavljao leopardovu kožu i odlazio da kadi.

Stvari u vezi sa Rahilinim prvorođenim i Jakovljevim otuđenim ljubimcem bile su posve neobične. Oproštaj koji mu je udeljen vodio je računa o svetovnosti koja je sa svoje strane onemogućila da dođe do stvaranja „plemena Josifova" onako kao što je došlo do stvaranja čak i plemena Isakara, Dana i Gadijela. Njegova uloga i zadatak u Božjem planu bili su uloga i zadatak čoveka koji je bačen u veliki svet da bude onaj koji će biti čuvar, hranitelj i spasitelj svojih, kao što ćemo to još videti; a sve govori u prilog tome da je on bio svestan tog zadatka, da ga je u svakom slučaju osećao i da svoju svetovno otuđenu životnu formu nije shvatao kao životnu formu odbačenog čoveka, nego upravo kao čoveka odvojenog i odabranog u određene svrhe, i da se na tome zasnivalo njegovo pouzdanje u uviđavnost Gospodara planova.

Josifova svadba

Devojka Asnat otpremljena je, dakle, sa dvadeset i četiri odabrane robinje, gore, u Menfe, u Josifovu kuću, na devičansku svadbu, a i roditelji visokosveštenog ranga, duboko pogruženi zbog neshvatljive otmice, uputili su se iz Ona onamo gore, kao što je i faraon lično došao dole iz Novet-Amuna da bi prisustvovao misterijama sklapanja ovog braka, svome ljubimcu lično predao izuzetnu nevestu i, kao iskusan suprug, ponovo mu prikazao prijatnosti koje sobom donosi ženidba. Treba reći da je dvanaest mladih i lepih sluškinja koje su došle sa Asnatom da bi potom zajedno s njom prešle u posed Tamnog mladoženje – a one su svojom pojavom nehotice podsećale na pratnju koja je ranije živa zatvarana u kraljevu grobnicu – da je tih dvanaest od dvadeset i četiri devojke bilo tu da kliču i pocikuju, bacaju cveće i sviraju, dok je onih drugih dvanaest bilo tu da tuže i kukaju i da se udaraju u prsa. Jer, svadbene ceremonije, onako kako su se odvijale u Josifovoj slavljeničkoj kući, naročito u bakljama osvetljenom prostoru dvorišta sa studencem oko kojeg su bile smeštene sve stambene prostorije, odlikovale su se jakom primesom pogrebnih obreda, pa ako se ne upuštamo u potanko opisivanje svega što se tu zbivalo, onda je to iz neke vrste obzira prema starom Jakovu kod kuće, koji je sasvim pogrešno verovao da je njegov ljubimac, još uvek sedamnaestogodišnjak, pohranjen u smrti, a uz to bi zbog mnogo toga što se tu dešavalo na njegovoj svadbi samo nemo sklopio ruke iznad glave. To bi, naime, samo potvrdilo njegove časne predrasude prema „Misiru", Zemlji blata, a upravo se radi o njegovim predrasudama koje smo na neki način hteli da poštedimo kada smo ono rekli da radije ne bismo sve to da opisujemo opširnošću koja bi mogla ličiti na odobravanje.

Iza njegovih leđa možemo da se saglasimo da postoji izvesna srodnost između svadbe i smrti, bračne ložnice i grobnice, oduzimanja devičanstva i ubistva – zbog čega se nijedan mladoženja ne može sasvim osloboditi obeležja boga smrti koji silom otima i odvodi. Svakako, može se prihvatiti da postoji sličnost između sudbine devojke koja, kao žrtva obavijena velom, prekoračuje ozbiljnu životnu granicu između devojaštva i ženstva, i sudbine

semenog žita koje se uranja u dubinu da tamo istrune da bi se potom iz truleži ponovo devičanski vratilo na svetlost kao isto takvo zrnevlje; a srpom požnjeveno klasje bolna je poredbena slika za bezobzirno odvođenje kćeri iz ruku majke, koja je, uostalom, takođe nekada bila devica i žrtva, pa je takođe bila požnjevena srpom, te sada svoju sudbinu ponovo doživljava i proživljava u sudbini svoje kćeri. Otuda je i srpu pri ukrašavanju svečanih prostorija, posebno dvorišta sa studencem i arkadama koje su se protezale naokolo, a za što se pobrinuo nastojnik kuće Maj-Sahme, pripala naglašena uloga, za koju bi se moglo reći da je bila veoma promišljena; a isto takvu ulogu u okviru raznih zabavnih tački koje su gostima prikazivane i pre i posle svadbenog obreda igralo je žito, pšenica, setveno seme: muškarci su ga razbacivali po pločicama, a zatim su ga uz uzvike i neka prizivanja polivali vodom iz krčaga koje su takođe nosili uokolo; žene su na glavama nosile posude koje su s jedne strane bile ispunjene semenom, dok je s druge strane gorelo svetlo. Slavlje je, naime, priređeno naveče, pa su prostorije, obložene šarenim tkaninama i iskićene grančicama mirte, prirodno, bile osvetljene mnogobrojnim bakljama. A te luče, za koje se gotovo neizbežno vezuje predstava da su namenjene za osvetljivanje prostorija u koje ne dopire dnevno svetlo, upotrebljene su ovde u tako velikom broju i na tako upadljiv način da je to zapravo prevazilazilo praktične svrhe i očevidno imalo neke veze sa pomenutom predstavom. Nevestina majka, Potifarova žena, ako možemo tako da je nazovemo a da time ne stvorimo zbrku – sva uvijena u tamnoljubičastu haljinu, ostavljala je utisak tragične pojave – nosila je povremeno u svakoj ruci po jednu ili dve baklje; baklje su zapravo nosili svi, i muškarci i žene, učesnici u velikom ophodu koji se, kao glavni čin svečanosti, kretao kroz sve odaje u kući, da bi se onda u dvorištu sa studencem, gde je faraon kao najviši gost u veoma opuštenom stavu sedeo između Josifa i Asnate, takođe obavijene ljubičastim velom, pretvorio ili, štaviše, zapleo u lepo kolo s bakljama, koje je svojom ljupkošću zaista ostavilo izvanredan utisak. Zadimljeno plameno kolo vilo se, skrećući nalevo, u devetostrukoj spirali oko sredine dvorišta koje je činio studenac, a to što se jedno crveno uže, prateći sve zavoje ovog lavirinta koji se neprekidno obrtao, provlačilo kroz ruke plesača, to ove nikako nije ometalo da svoj ples krunišu pravom igrom baklji i vatrometom spretnosti, dobacujući naizmenično i unakrsno, iz unutrašnjeg dela prema spoljašnjem, jedan drugom luču, a da pri tome nijedan jedini put leteći plamen nije promašio svoj cilj i pao na tlo.

Trebalo je ovo videti, pa tek onda u punoj meri osetiti koliko je zaista bilo veliko iskušenje da se ovo prikaže opširnije nego što je to

bilo u skladu sa našom namerom da pri opisivanju Josifove svadbe budemo što uzdržaniji – iz obzira prema jednom starcu koji bi se, da je bio prisutan, zbog mnogo čega što se tu zbivalo zaprepastio. Ali on je bio daleko i bezbedan u predstavi o Josifu kao večnom sedamnaestogodišnjaku. A spretna igra sa bakljama, uzeta kao čist prizor, sigurno bi mu se dopala, iako mu se one druge stvari ne bi dopale. On je sve posmatrao i poimao kroz pojam očinskoga, pa bi, da upotrebimo blagu reč, osuđivao to što na svadbenom slavlju njegovog sina elemenat materinskog, odnosno navodno pokradena, i u svojoj kćeri i sama pokradena, gnevna i osamljena majka devojke Asnat igra tako istaknutu ulogu. To se između ostalog moglo videti i po tome što su i muškarci i mladići koji su igrali u kolu i učestvovali u velikom ophodu, barem većina njih, bili odeveni kao žene, odnosno kao nevestina majka – a to bi u očima pobožnog Jakova bila prava baalovska sablazan. Očevidno su se izjednačavali sa onom, uživljavajući se u njenu ličnost; jer ista ona ljubičasta koprenasta haljina, koju je gnevna majka imala na sebi, lepršala je i na njima, a svoj su gnev počešće izražavali na taj način što su baklju uzimali u levu ruku a desnom pesnicom vitlali preteći, pri čemu je sve to delovalo utoliko strašnije zato što su na licima imali maske koje opet, naravno, nisu imale nikakve sličnosti sa materinskim licem Potifarove supruge, nego su bile takvog izgleda da je čovek od njih mogao samo da se prestravi jer su izražavale gnev i bes pojačan još onim mlataranjem rukama. Osim toga, mnogi su ispod odeće žalosti oko tela bili obmotali neke krpetine, pa je izgledalo kao da su uveliko u drugom stanju, predstavljajući tako izgled majke dok je ispod srca nosila devojku-žrtvu, ili kako će izgledati kada je opet bude nosila, ili kako će ova sadašnja nositi svoju devojku-žrtvu – verovatno ni sami ne bi umeli da kažu koju su od ovih predstava imali na umu.

Muškarci i mladići koji nadimaju svoje telo – takva predstava, naravno, ne bi bila za Jakova ben Jichaka – a ni mi ne bismo želeli da se naša opširnost o celoj ovoj stvari tumači kao naše odobravanje. Ali je za Josifa, koji je bio odveden u sferu svetovnog, bilo došlo vreme sloboda; sama njegova svadba bila je jedna velika sloboda, a u duhu slobode i uviđavnosti koje obeležavaju ovaj čas, mi ćemo izvestiti o njenim pojedinostima.

Ove su, naime, delom bile vesele i razuzdane, delom pogrebničke prirode, kao što i mirtine grančice, kojima su bili, kao i svečane prostorije, iskićeni svi učesnici slavlja (neki od njih nosili su u rukama cele svežnjeve tih grančica), u stvari istovremeno pripadaju i bogovima ljubavi i mrtvima. U velikom ophodu bilo je isto toliko onih koji su uz zvuke cimbala i udaraljki podcikujući davali oduška

svojoj radosti, koliko i onih koji su se po svim pravilima ponašanja držali krajnje pogruženo i posve se predali tuzi i žalosti, kao da koračaju u pogrebnoj povorci. No, mora se dodati da su radost i tuga svatova bili na različitim stepenima. Što se tiče tuge, neke grupe su se zadovoljavale time da svojim držanjem samo nagoveste stanje putovanja i lutanja, pa su sa putnim rancima na leđima, oslonjeni o putne štapove, s izrazom neutešnosti na licu, prolazili pored kraljevskog sedišta, pored mladenaca i roditelja, visokosvešteničkog roda a da pri tome nisu posebno tužili ili pak prolivali suze. Isto tako su se i kod onih koji su se predavali razdraganosti mogli zapaziti različiti stepeni veselosti. U nekih je to veselje imalo delom izrazito dostojanstvene oblike, pa je bilo ugodno posmatrati kako ovi u nekoliko mahova stavljaju lepe zemljane ćupove na počasna mesta i onda ih svečano obaraju prema istoku i zapadu govoreći pri tome u horu, i to jedni: „Izlij se!”, a drugi: „Primi blagoslov!” Sve je to bilo u redu. Ali veoma često, a u toku večeri sve više i više, počeli su veselje i smeh da poprimaju izgled iza kojeg se u grubom obliku probijala ona prava, skrivena misao u vezi sa svadbenim slavljem, misao o onom prirodno predstojećem, pa bi se to moglo i ovako reći: da su se misao o prokletoj otmici i ubistvu i ideja o plodnosti susrele u tački skarednosti, tako da je vazduh bio ispunjen raznim dvosmislenostima, namigivanjem, škakljivim dogovaranjima i raskalašnim smehom podstaknutim izgovorenim nepristojnostima. U svečanoj povorci vođene su i neke životinje: jedan labud i jedan konj, pa se nevestina majka, ugledavši ih, još više uvila u svoj purpurni veo. Ali šta reći na to da se među tim stvorovima našla i jedna suprasna krmača na kojoj su uz to još i jahali – i to je jahala jedna debela, polugola starica dvosmislenog izgleda, koja je neprestano pravila neke bestidne šale? Ta skaredna stara žena na krmači igrala je poznatu, omiljenu i važnu ulogu u celoj ovoj predstavi, a igrala ju je već i ranije; ona je, naime, sa Asnatinom majkom došla iz Ona i već je za sve vreme putovanja ovoj dosađivala skarednim šalama, ne bi li razgalila ojađenu ženu. To je bio njen posao i to joj je bila uloga. Ona se zvala „tešiteljka”, pa su joj to ime, u svojoj ćudljivoj razdraganosti, dobacivali sa svih strana, a ona je na to odgovarala grubim skarednim gestovima. Za sve vreme slavlja ona se gotovo nije odvajala od neutešne žene, neprekidno nastojeći da je ipak na neki način uteši, a to znači da je nasmeje skarednostima koje joj je šaputala na uvo, pokazujući da je u tom poslu neumorna. Naposletku je u toj svojoj nameri i uspela: uvređena i ljutito očajna majka bi se stvarno s vremena na vreme nasmejala na to njeno šaputanje zabijajući glavu u nabore svoje odeće žalosti, a kada bi se to dešavalo, onda bi se tome pridružio, uz bučan smeh, i sav ostali svet koji je sudelovao u slavlju, odajući

priznanje „tešiteljki” na njenom trudu koji je urodio uspehom. No, kako su bol i gnev majke najvećim delom počivali na konvenciji i bili samo gluma, to se može pretpostaviti da i njeno kikotanje nije značilo ništa drugo nego ustupak običaju, dok bi uistinu, kada bi bilo po njenom, prema ovim poverljivostima „tešiteljke” osećala samo gađenje. Nepatvorena je njena razdraganost mogla biti jedino u onoj meri u kojoj je to i prirodni i mitski nepreterani bol majke izazvan gubitkom kćeri jer ova odlazi od nje sa svojim mužem.

U svakom slučaju, posle svega se dâ razumeti naša odluka da u vezi sa pojedinostima Josifovog svadbenog slavlja ne budemo previše opširni. Sa odobravanjem to nema nikakve veze, ako se baš i nismo posve držali te odluke. A i sam mladi par, koji se na faraonovim kolenima međusobno držao za ruke, ostao je gotovo sasvim ravnodušan prema celom tom spektaklu i više se gledao nego što je obraćao pažnju na neizbežnu razvučenost slavlja. Josif i Asnat su jedno drugome od prvog trenutka bili veoma dragi i dopadali su se jedno drugome. Razume se, u takvom državnom braku, o čijem su sklapanju drugi odlučivali, ljubav ne stoji na samom početku stvari i na prvom mestu; ona treba tek da se rodi i ona se vremenom i rađa između dva po prirodi svojoj dobra bića. Da joj se pripremi put za to, u tome je od velike pomoći već sama svest o postojećoj uzajamnoj pripadnosti, a u ovom slučaju su okolnosti za njeno rađanje bile izuzetno povoljne. Devojče Asnat je dobrim delom, zapravo više nego što je to bilo u skladu sa njenom urođenom prirodom da trpeljivo i bez svoje volje prihvata ono što joj se nameće, bila saglasna sa svojom sudbinom, a to znači: sa ličnošću pustahije i ubice svog devojaštva koji ju je obujmio za tanko, posebno za tu priliku udešeno, središte njenog tela i odvukao u svoje carstvo. Crnomanjasti, lepi, pametni i ljubazni ljubimac faraonov joj se dopadao i ona nije sumnjala da će se to dopadanje razviti u dublju vezanost, a pomisao da on treba da postane otac njene dece bila je slična školjci u kojoj raste biser ljubavi. Ni sa Josifom, odvedenim, nisu stvari stajale drugačije u tom njegovom stanju obeleženom izvanrednom slobodom. On se divio Božjoj velikodušnoj svetovnoj bespredrasudnosti kojom je dopustio ovu vezu, kao da večna mudrost time nije vodila računa o svojoj sopstvenoj svetovnosti, pa je ostavio Njemu da On rešava pitanje odnosa šeolske dece koja bi mogla da proizađu iz ove veze prema izabranom plemenu kod kuće. Ali proscu koji je proizašao iz device ne može se zameriti to što su njegove misli manje bile usmerene na decu koju je trebalo očekivati – a to su mogla biti samo mešovita deca: božanske i svetovne prirode – nego na do sada zabranjene novine kojima će u svakom slučaju imati da zahvale svoje rađanje. Ono što je nekada bilo zlo i nije smelo da se dogodi, sada je

trebalo da bude dobro. Ali posmatraj biće kroz koje zlo postaje dobro, posmatraj ga samo, naročito ako ima oči kao da osluškuju i ljupki stas boje ćilibara kao devojče Asnat, i ti ćeš osetiti da ćeš ga zavoleti, štaviše da ga već voliš.

Faraon je koračao između njih kada se na kraju slavlja ponovo postrojena povorka s bakljama, u kojoj su se sada nalazili svi gosti, uz klicanje, tuženje, posipanje mirtinim grančicama i mlataranje šakama majki maski, uputila ka bračnoj odaji, gde je za mladence bila pripremljena postelja sa cvećem i finim presvlakama. Jahačica na krmači stajala je koso iza supruge sveštenika Sunca, dok su se roditelji, mrmljajući izreke, na pragu odaje opraštali od devojke Asnat, i pri tome je gnevno očajnoj ženi preko ramena šaputala takve stvari da je ova morala kroz suze da se nasmeje. A zar da se čovek ne smeje i ne plače nad onim što je priroda po uobičajenoj shemi odredila da mladenci time zapečate ljubav ili, u slučaju državnog braka, da nauče da se vole? Elementi smešnog i uzvišenog lebdeli su poput senki, preplićući se uzajamno u svetlosti kandila za sve vreme ove prve bračne noći, u kojoj se devičanstvo susrelo sa devičanstvom razdirući venac i veo – bio je to dosta težak posao razdiranja. Jer, bila je to devojka sa štitom koju su obujmile tamne ruke, zvana „Devojče", jedna tvrdokorna devica, pa u krvi i bolovima beše začet Josifov prvorođeni sin Manasije, što znači: „Bog mi dade da zaboravim sve moje spone i moj očinski dom".

Pomućenja

Bila je to prva godina debelih krava i jedrog klasja; inače su se godine, dakako, brojale od stupanja boga na presto, a sada su deca Egipta počela da upražnjavaju i ovaj način brojanja godina. Ispunjenje proroštva započelo je još pre predviđenog roka; to ispunjenje započelo je na upečatljiv način time što je naredna godina blagoslovenim obiljem daleko nadmašila prethodne godine i što se, za razliku od prethodne, koja je bila samo osrednja, pokazala kao raskošna, radosna i čudesna godina preobilne plodnosti u svakom pogledu; jer Nil je bio veoma velik i lep, ne preterano velik i divalj da bi odneo ratareve oranice, ali zato nije bio ni za crtu niži od onog nivoa koji vodomer obeležava kao najbolji, pa se tako bio raširio po nedoglednom prostranstvu tiho spuštajući svoje hranljivo đubre u dubine zemlje da je to naprosto bila prava divota, a čoveku je dolazilo da se od radosti smeje kada su polja zablistala u doba setve, a onda pogotovo u doba kada se u trećoj godini unosio obilati rod. Naredna godina nije bila tako bogata, bila je manje-više tu negde oko proseka; moglo se reći da je zadovoljavajuća, pa i da se njome može pohvaliti, ali nije bila takva da bi joj se čovek mogao diviti. Ali kako je godina koja je usledila bila približna drugoj i barem tako dobra kao prva, i kako je zatim i četvrta godina zasluživala da se označi kao 'odlična', ako ne i nekim još boljim epitetom, onda nije teško shvatiti zašto je ugled Josifa, upravitelja nad svim onim što nebo daje, u narodu samo još više porastao i zašto su svi obaveznici sa priljежnom i razdraganom revnošću stali da udovoljavaju svojoj zakonom predviđenoj obavezi – da isporučuju petinu svog uroda. Narod je „plodove sa njiva oko gradova", kaže se, „odnosio u njihovo središte", a to znači da su se dažbine u žitu iz svih okolnih krajeva iz godine u godinu slivale u čunjaste ambare koji su, u skladu sa merama predohrane, po nalogu Adona podizani u svim gradovima i u njihovoj okolini; ambari su jedan za drugim bili napunjeni, pa su neprestano morali da se podižu novi – u tolikom obimu je priticao porez u vidu žitnog zrnevlja i u tolikoj meri je u to vreme Hapi, Hranitelj, bio naklonjen svojoj zemlji. Pesma i priča su u pravu kada kažu da je zrnevlja stvarno bilo kao peska u moru. Ali ako se u njima kaže da su ljudi bili

prestali da broje jer je bilo previše toga za brojanje, onda je to bio samo izraz oduševljenog preterivanja. Deca Egipta nisu nikada prestala da broje, da pišu i da vode knjige; to im naprosto nije bilo u prirodi, pa to nikako nije moglo da im se desi. Ako je izobilje stvoreno preduzimanjem mera predohrane bilo toliko da se moglo reći da je zrnevlja bilo kao peska na obali mora, onda je to bio samo najlepši povod poštovaocima belog pavijana da svoj papir sa uživanjem prekriju zbrajanjima, tako da je Josif dobijao tačne tabelarne preglede koje je zahtevao od svojih ubirača i predstojnika ambara.

Ljudi su izbrojali pet godina obilnih i preobilnih rodom, a neki su, i to ne mali broj njih, izbrojali i sedam takvih godina. Ne bi imalo nikakvog smisla prepirati se oko tih neslaganja u pogledu broja godina. To što se jedan deo njih držao broja pet moglo je biti uslovljeno time što je taj broj odgovarao svetom broju prekobrojnih dana u godini, kome je bila prilagođena i Josifova poreska stopa. S druge strane opet, sam podatak da je pet godina zaredom vladalo izuzetno izobilje bio je tako važan i vredan slavljenja da će svako lako i bez dvoumljenja pristati da se to razdoblje obuhvati brojem sedam. Moguće je, dakle, da se jednostavno prihvatilo da „sedam" bude „pet", ali je za nijansu još verovatnije da se prihvatilo da je „pet" postalo „sedam" – pripovedač ovde otvoreno mora da prizna svoju nesigurnost, pošto mu nije u prirodi da se pravi da stvari zna tamo gde ih zaista ne zna sa svim pouzdanjem. U svakom slučaju, ovo uključuje i priznanje da nije sasvim pouzdano utvrđeno da li je Josif u razdoblju u kojem je započinjao period gladi imao trideset i sedam ili već trideset i devet godina. Sigurno je samo to da je imao trideset godina kada je stajao pred faraonom – sigurno sa našeg stanovišta i realno gledano; jer, da li bi on sam o tome mogao da dâ tačno i pouzdano obaveštenje, u to se mora posumnjati, a da li je, dakle, u ono kasnije uzbudljivo vreme samo bio dobro zašao u tridesete godine ili je već manje-više bio zašao u četrdesetu godinu, o tome on kao dete svog podneblja po svoj prilici nije vodio nikakvog računa, ili je to činio samo ovlaš, što može da nam bude uteha i da nas pomiri sa našim sopstvenim neznanjem.

U svakom slučaju, tada je bio u zrelom, muževnom dobu, a da je kao dečak umesto u Egipat bio odveden u Vavilon, on bi već odavna nosio crnu, ukovrdžanu i negovanu bradu, ukras koji bi mu u igri skrivalice, koju je inače igrao, i te kako bio dobrodošao. A ipak smo zahvalni egipatskom običaju koji je njegovo rahilinsko lice lišavao brade. Da je igra skrivalice tako dugo mogla da uspeva, to samo pokazuje da su neumorno delatno vreme, neprekidni proces izmene materije i sunce zemlje u koju je bio presađen ipak izvršili promenu

u onome što je činilo njegov spoljašnji izgled.

Josif je svojom pojavom sve do vremena kada je izvučen iz svoje druge jame i izveden pred faraona manje ili više zadržao svoj mladićki izgled. U ovo vreme, pak, posle svoje ženidbe, za rodnih godina, kada ga je Bog učinio plodnim i u devojčetu Asnat, te mu ova u ženskom krilu njegove kuće u Menfeu prvo rodi Manasija a zatim Jefrema, on je malo otežao; u svakom slučaju, postao je malo prekrupan, iako ne i nezgrapan: rastom je bio dovoljno visok da bi se to povećanje u težini ravnomerno rasporedilo, a njegovo zapovedničko držanje bilo je ublaženo prepredenošću njegovih očiju i prijatnim izrazom njegovih usana koje su se, kao u Lavanovog deteta, sastavljale u miran osmeh, pa je sve to skupa doprinosilo tome da se o njemu na sve strane mogao čuti samo sud koji je jednostavno glasio: „Izuzetno lep čovek!” Bio je možda malo gojazan, ali je zaista bio izrazito lepa pojava.

Vreme kada je počeo da dobija u težini poklapalo se sa onim razdobljem, onim nizom godina izobilja, u kome se čudesno povećana životna aktivnost obelodanjivala u svim oblastima. Ona je bila očevidna i u stočarstvu koje je upravo u to vreme počelo da se ističe izuzetnom plodnošću, tako da je ova obrazovanog čoveka podsećala na reči iz stare pesme: „Tvoje koze ojariće se u godini dva puta, a tvoje ovce ojagnjiće blizance”. Ali i žene Egipta, i po gradovima i po selima, rađale su – verovatno usled povoljnijih prehrambenih prilika – mnogo češće nego inače. Priroda se, doduše, delom putem nesmotrenosti preopterećenih majki, delom preko novih boleština koje su napadale dojenčad, sama pobrinula za povećanu smrtnost male dece, pa je na taj način bila osujećena prenaseljenost zemlje. Ipak, život je bio upadljivo dinamičniji.

I faraon je postao otac; gospodarica zemlje bila je već na dan tumačenja snova u blagoslovenom stanju, ali je kasnije njen srećan porođaj pripisan ispunjenju proročanstva. Dete koje se rodilo bila je ljupka princeza Meritaton, kojoj su lekari, radi lepote, lobanju, dok se još dala oblikovati, malo previše izdužili unatrag, a radost u palati, kao i u celoj palati, bila je utoliko bučnija što se iza nje zapravo skrivalo razočaranje zbog toga što se nije rodio prestolonaslednik. Njega, međutim, nije ni kasnije bilo: faraonu su se, naime, sve vreme rađale samo kćeri, ukupno njih šest. Niko ne poznaje zakon koji određuje pol stvorenja – da li je sadržan u samom jezgru ili posle izvesnog vremena pretegne na ovu ili onu stranu, o tome ne možemo ništa pouzdano da kažemo, čemu se i ne treba mnogo čuditi kada čak ni mudraci iz Vavilona i Ona o tome nisu umeli ništa da kažu, pa o tome ništa ne stoji ni u njihovim tajnim spisima. Ali osećanje ne

može da se otme utisku da u toj pojavi – da je Amenhotep imao isključivo ženski porod – nije igrao ulogu samo puki slučaj, nego da je ona na neki način bila karakteristična za ovog simpatičnog vladara.

No, ta je pojava neizbežno morala malo i prećutno da pomuti njegovu bračnu sreću, iako su supružnici, razume se, bili puni uzajamne nežne obzirnosti, budući da su stvarno jedan drugom mogli da kažu ono što je Jakov govorio nestrpljivoj Rahili: „Zar sam ja Bog koji neće da ti dâ ono za čim ti žudiš?" Jedna od slatkih princeza, četvrta po redu, dobila je od sve nežnosti i dodatno ime kraljice zemalja – Neferne-fruatôn. Ali sama činjenica da je i peta dobila gotovo isto ime, naime Nefernefrure, svedoči o izvesnom jenjavanju radosti pri izmišljanju imena. I imena ostalih, delom smišljena sa mnogo ljubavi, takođe su nam poznata, ali kako delimo blago neraspoloženje zbog ove ženske jednoličnosti kojom su se te princeze nanizale, to baš nismo raspoloženi da ih sve navedemo poimence.

Ako se ima u vidu da je na čelu Kuće sunca još uvek stajala Teja, velika majka, da je kraljica Nefertiti imala sestru Nezemut, da je i kralj još imao živu sestru, slatku princezu Baketaton, te da se tokom godina nanizalo šest princeza, onda se vidi da je to bio pravi ženski dvor na kojem je Meni predstavljao ugroženog petla među kokoškama, pa se shodno tome može reći da je taj položaj bio u neobičnoj protivrečnosti sa njegovim u duhu feniksa snevanim snovima o nematerijalnom očinskom duhu svetlosti. Čovek nenamerno mora da se priseti reči koje je Josif izrekao u velikom razgovoru, a spadaju među najbolje što je on uopšte izrekao – da snaga koja odozdo teži nagore, u sferu bistrine svetlosti, odista mora da bude snaga i po svojoj prirodi muška, a ne samo da se odlikuje blagošću.

Nad kraljevskom srećom Amenhotepa i njegove „zlatne golubice", slatke gospodarice zemalja, nadnela se, dakle, blaga senka zbog toga što im nije bio podaren sin. I Josifov brak sa Asnatom, Devojčetom, bio je srećan i posve skladan, uz jedno drugojačije ograničenje. Njima su se rađali samo sinovi: prvi, pa drugi i kasnije još više njih, na koje ne pada svetlost priče, ali sve su to bili sami sinovi, što je „Otetoj" teško padalo, pa je svaki porođaj i za nju predstavljao gorko razočarenje; ali ne samo za nju nego i za njenog supruga, koji bi joj rado podario kćer, barem jednu, ali sve je to bilo uzaman, kada su stvari tako udešene da čovek može samo da rađa, ali ne i da stvara. Asnat je naprosto strasno želela kćer, i to ne samo jednu, nego bi najradije rađala samo kćeri. Ona je, naime, žudela za tim da rodi devicu sa štitom, onakvu kakva je ona bila, jer ni za čim nije strasnije žudela nego za vaskrsenjem devojke iz smrti svog devičanstva, a

kako ju je u toj njenoj želji neprekidno podržavala i podsticala njena gnevom i osećanjem pokradenosti ispunjena majka, kako onda da posledica svega toga ne bude jedno lako ali trajno, mada, naravno, obzirnošću i naklonošću obuzdavano pomućenje bračne sreće?

Možda je ta bračna sreća najviše bila pomućena na samom početku, kada se rodio Josifov prvi sin; jer, razočaranje je bilo neizmerno, čak, s pravom se može reći, preterano, i čini se da se nešto od neraspoloženja zbog prekora kojem je bio izložen uvuklo i u ime koje je Josif dao dečaku. „Ja sam zaboravio" – kao da je tako nekako hteo njime da kaže – „sve ono što leži iza mene, pa i očinski dom, a ti i povređena majka držite se tako kao da je to sa tobom potpuni promašaj, štaviše, da sam ja za sve to još i kriv!" To bi otprilike moglo da bude značenje neobičnog imena „Manasije"; ali biće dobro da se doda da to sa tim imenom i onim šta je ono kazivalo nije baš bilo tako ozbiljno mišljeno. Ako je Bog dopustio Josifu da zaboravi sve svoje veze sa prošlošću, pa i svoj očinski dom, kako je onda taj isti Josif mogao da dođe na pomisao da svojim sinovima, rođenim u Egiptu, dâ jevrejska imena? Možda zbog toga što je računao da će se takva imena u ludoj zemlji unuka smatrati otmenim? Ne! Nego zato što Jakovljev sin, mada već odavno odeven kao pravi Egipćanin, ni najmanje nije bio zaboravio već je, štaviše, upravo neprekidno imao na umu ono za što je tvrdio da je zaboravio. Ime Manasije nije bilo ništa drugo do jedna floskula ljubaznosti i one obzirnosti koja je bila suprotnost ludosti, a koju je Josif celog svog života s uspehom upražnjavao. Bio je to vidljiv ustupak presađivanju i odvođenju u svet, koje mu je Bog bio odredio iz dvostrukih pobuda. Jednom iz ljubomore, a drugi put zbog plana spasenja. O ovom drugom Josif je mogao samo da nagađa; ono prvo mu je zahvaljujući njegovoj promućurnosti bilo sasvim jasno, a ta promućurnost bila je čak i dovoljna da mu pomogne da celu stvar prozre i spozna da je stvarno bilo ono prvo, a da je ovo u ovom dragom sebi samo stvorilo sredstvo pomoću kojeg će sjediniti strast i mudrost. Reč „prozreti" može se učiniti odbojnom – s obzirom na objekat. Ali ima li religioznije delatnosti od izučavanja Božjeg duševnog života? Najvišoj politici mora se neizbežno prići sa zemaljskom politikom ako čovek hoće da prođe kroz život. Ako Josif sve ove godine svom ocu nije davao glasa od sebe kao neki mrtvac, ne, poput mrtvaca, onda je to bila promišljena politika; razuman uvid u njegov, očev duševni život bilo je ono što ga je na to navelo; a i sa imenom njegovog prvorođenog sina stvari nisu drugačije stajale. „Ako je trebalo da zaboravim", kazuje to ime, „gle, ja sam zaboravio!" Ali on nije zaboravio.

Treće godine izobilja rodio se Jefrem. Majka, Devojče, isprva nije htela ni da ga pogleda, a tašta je bila više nego razočarana. Međutim, Josif mu sasvim spokojno dade ime koje znači „Bog mi dade da rastem u zemlji mog izgnanstva”. To je zacelo mogao da kaže. U pratnji trkača, uz slavljenje ljudi Menfea koji su ga pozdravljali imenom Adon, on se u lakim kočijama vozio ovamo-onamo između svoje raskošne kuće u vrtu, nad kojom je bdeo Maj-Sahme, i svog ureda u centru grada, u kojem je poslovalo tri stotine pisara, starajući se o sakupljanju žita u ambare, kojeg je bilo u tolikom izobilju da su pisari jedva stizali da sve zapišu. On je bio velmoža i „jedinstveni prijatelj velikog kralja”. Amenhotep Četvrti, koji je već tada, na gnevom ispunjeno nezadovoljstvo hrama u Kamaku, odbacio Amunovo ime i umesto njega uzeo ime Eh-n-Aton (”Atonu je to po volji”), a osim toga se nosio mišlju da sasvim napusti Tebu i da po svom nahođenju podigne jedan sasvim novi grad koji će biti potpuno posvećen Atonu, pa bi onda, samo se po sebi razume, tamo i prebivao, – faraon je, dakle, želeo da se što češće viđa sa „darivaocem hlada” kako bi sa njime mogao da porazgovara o pitanjima gornjeg i donjeg sveta, pa je, kao što je Josif, visoki činovnik, više puta tokom godine odlazio gore, vodenim ili kopnenim putem, za Novet-Amun, da podnese izveštaj Horu u palati, gde bi onda duge sate provodio s njim u prisnom razgovoru, i faraon na svom putu u zlatni On ili kada bi se uputio u potragu za nekim podesnim mestom za svoj novi grad, Grad horizonta, zastajao u Menfeu i svraćao kod Josifa, što bi svaki put upravitelju kuće Maj-Sahmeu donosilo mnogo trke i zbrke, ali sve to ipak nije moglo ni najmanje da ga izbaci iz njegovog mira.

Prijateljstvo između nežnog potomka graditelja piramida i Jakovljevog sina, to prijateljstvo kojem je nekada davno bio postavljen temelj u kritskoj dvorani, tih godina ne samo da se učvrstilo, nego je postalo veoma srdačno, tako da je mladi faraon Josifa obično zvao „strikanom”, tapšući ga po leđima kada bi ga zagrlio. Ovaj bog naprosto nije voleo da se pridržava stroge dvorske etikecije, i zapravo je Josif bio taj koji se, iz urođene uzdržanosti, u tom odnosu, u skladu sa krutim dvorskim propisima, držao na odstojanju, pa je, štaviše, kralja često zasmejavao svojom krutošću, koje se pridržavao čak i u sferi porodičnih odnosa. Njihova zlehuda sudbina kao očeva, da je jedan dobijao samo kćeri a drugi samo sinove, počešće je bivala predmetom razgovora između njih dvojice. Ali nezadovoljstvo njegove device sa štitom i njene gnevne majke ipak nije moglo mnogo da utiče na radost kojom su Josifovo srce ispunjavali unuci Jakovljevi, koji su ovome stasali u tuđini, a isto tako ni iznevereno očekivanje prestolonaslednika nije bilo u stanju da u to vreme pomuti faraonovo vedro raspoloženje. Ta sve je tako divno uspevalo

u materinskom carstvu Crne zemlje da je njegov ugled učitelja i propovednika očinske svetlosti, baš zahvaljujući tom opštem napretku, toliko silno bio porastao da je mirno mogao da sedi u senci svog uspeha i obznanjuje Boga, za kojeg je bio vezan celim svojim bićem, pa je njegov jedini i isključivi cilj i bio da svog Boga i u razgovoru i u samoći što je moguće bolje misaono uobliči.

Kada bi on tako sa Josifom, karakterizacijom i upoređivanjem, razmatrao uzvišena svojstva svoga oca Atona, čoveka bi to nekako nehotice podsetilo na božansko diplomatske pregovore koji su nekada u Salemu vođeni između Avrama i Melhisedeka, sveštenika El-eljona, najvišeg i jedinog boga, sa zaključkom da je taj El posve ista osoba, ili prilično ista, kao i Avramov Bog. Ali se moglo zapaziti da je uvek baš u trenutku kada bi se razgovor približavao takvoj saglasnosti, dvorska krutost, koje se Josif u odnosu sa visokim prijateljem nikada nije sasvim oslobodio, najjasnije izbijala na videlo.

Peti deo:

TAMARA

Četvrti

Jedna žena sedela je uz koleno Jakovu, bogatom pričama, u gaju Mamre kraj Hevrona, glavnog grada, ili blizu njega, u zemlji Hanan. Često su sedeli na tom mestu, bilo u kući od kostreti, kraj samog njenog ulaza, upravo tamo gde je otac nekada sedeo sa svojim ljubimcem a ovaj mu izmamio šarenu haljinu, bilo pod drvetom poduke, bilo, pak, na rubu obližnjeg studenca, kod kojeg smo prvi put i sreli prepredenog dečaka na blistavoj mesečini, a gde smo ono ugledali i oca kako se, oslonjen o svoj štap, ogleda za njim. Otkuda to da ta žena sada sedi s njim, bilo ovde ili tamo, lica uzdignutog prema njemu, i da pomno sluša njegove reči? Odakle dolazi ta mlada i ozbiljna žena koju tako često zatičemo kraj njegovih nogu i kakva je to žena?

Ona se zvala Tamara. Mi se ogledamo oko sebe i posmatramo lica slušalaca i primećujemo da se na pomen tog imena samo mali broj lica ozario, gotovo samo poneko. Očevidno su među sakupljenima koji bi hteli da saznaju pojedinost i ove priče u većini oni kojima nisu poznate ni najosnovnije činjenice ili ih se više ne sećaju. Kada to opšte neznanje ne bi baš odgovaralo pripovedaču i išlo mu naruku, budući da samo povećava važnost njegovog posla, zbog toga bi ih trebalo prekoreti: Vi, dakle, više ne znate, niste nikada ni znali ko je bila Tamara? To je bila jedna hananska žena, isprva obično dete iz tog kraja zemlje i ništa više, a zatim snaha Jakovljeva sina, snaha Jehudina, njegovog četvrtog sina, takoreći snaha Blagoslovenog, a pre svega njegova obožavateljka i njegova učenica u stvarima sveta i Boga, koja je pomno slušala svaku njegovu reč i sa takvim pobožnim poštovanjem gledala u njegovo dostojanstveno lice da joj se otvorilo i srce posve samotnog starca, tako da se čini da je čak pomalo bio i zaljubljen u nju.

Jer, Tamarino biće bilo je na jedan njoj samoj tegoban način spoj strogosti i duhovnog stremljenja (kojem ćemo morati da damo još neko jače ime) i duševno telesne tajne astartske privlačne snage, a zna se do kojih poznih godina prijemčivost za ovu može da potraje kada se radi o duši koja je na blag i dostojanstven način usmerena na to osećanje.

Jakovljevo lično dostojanstvo se smrću Josifovom, hoću da kažem kroz taj bolni i u prvi mah posve neprihvatljiv doživljaj, samo još

povećalo. Čim je jednom prevagnula navika, čim se njegovo sporenje sa Bogom iscrpelo a njegova priroda, koja se tome isprva grčevito suprotstavljala, prihvatila tu surovu odluku tog Boga, ona je postala obogaćenje njegova života, prilog njegovu bogatstvu u pričama, koji bi njegovo razmišljanje – kada bi utonuo u razmišljanje – učinio još izražajnijim, slikovito potpunijim nego što je to odvajkada bivalo, tako da je ljude koji su ga gledali prožimalo osećanje svetosti i zazora, pa bi jedan drugom šaputavim glasom govorili: „Gledajte, Izrailj razmišlja o svojim pričama!" Izraz je ono što stvara i čini utisak, tako mu je to. Te dve stvari oduvek su išle jedna s drugom i uvek je zacelo ona prva malo imala u vidu ono drugo, pri čemu čovek nema čemu da se smeje, ako se ne radi o pukoj opseni, već tu postoji stvarni i vrednosni sadržaj priče i iza izraza stoji proživljeni život. U tom slučaju je jedino smešak pun poštovanja na mestu.

Tamara, dete ovog podneblja, nije čak ni znala za taj smešak. Ona je, čim je stupila u Jakovljevu blizinu, do čega nije došlo tek posredstvom Jude, Lijinog četvrtog sina, i njegovih sinova, od kojih su se dvojica, jedan za drugim, njome oženili, bila duboko opčinjena njegovom ličnošću. To je sve poznato, kao što su poznate i one pogubne i upola zagonetne propratne okolnosti stradanja dvojice Judinih sinova. Ali nije poznat odnos Tamarin prema Jakovu, jer ga hronika ne pominje i naprosto preko njega prelazi, iako je on neophodna pretpostavka za onu epizodu i neobičnu sporednu radnju naše priče koju ćemo ovde uključiti, pri čemu ćemo, naravno, imati na umu činjenicu da je ova priča, koja bi se zacelo mogla nazvati zavodničkom, jer nas zavodi na iscrpnu opširnost, priča o Jakovu i njegovoj braći, i sama samo ljupki umetak u ep neuporedivo većih razmera.

Da li je Tamara, dete tog podneblja, kćer priprostih ratara i poklonika Baala, koja je živela u epizodi jedne epizode, imala neku predstavu o toj činjenici? Mi odgovaramo: očigledno je imala takvu predstavu. Da je to zaista tako, o tome svedoči njeno koliko neprikladno toliko i dostojanstveno ponašanje obeleženo dubokom ozbiljnošću. Ne nameće nam se tek tako i slučajno, uvek nanovo i uporno tvrdoglavo, reč „uključenje". Ta reč za ovaj vremenski trenutak naprosto ima značenje lozinke. Bila je to Tamarina reč i njena lozinka. Ona je htela, i to je i činila začuđujuće odlučno, da se uključi u veliku priču, u to razgranato zbivanje, o kojem je saznala od Jakova, pa nikako i ni po koju cenu nije htela da dopusti da iz njega bude isključena. Zar nam se nije već bila nametnula reč „zavođenje"? Zna se i zašto. I ta reč je lozinka. Jer, zavođenjem se Tamara uključila u veliku priču, a ova ovde samo je jedan njen umetak; ona je izigrava-

la zanosnu zavodnicu i bludnicu kraj puta, samo da ne bi bila isključena, i činila je sve, bezobzirno se ponižavajući, samo da bi se uzvisila... Kako se to zbilo?

Kada je prvi put, kojim trezvenim slučajem, Tamara uspela da se približi i umili Jakovu, prijatelju Božjem, i da s njim uspostavi odnos pun strahopoštovanja i divljenja, to niko pouzdano ne zna; moguće je da je to bilo već pre Josifove smrti i da je ne bez Jakovljeve pripomoći primljena u rod i postala ženom Judinog prvorođenog sina, mladog Era. Ali taj odnos između nje i starca postao je u svakom slučaju prisan i prometnuo se u svakodnevno druženje tek posle onog strašnog udarca i od trenutka kada je polako i nevoljko počeo od njega da se oporavlja, kada je, naime, njegovo poharano srce potajno već bilo u potrazi za novim osećanjem. Tek je tada zapazio Tamaru i privukao je k sebi zadivljen njenom pojavom.

Tada su njegovi sinovi, njih jedanaestorica, gotovo svi već bili oženjeni, oni stariji već poodavna, a mlađi odnedavna, i imali su decu sa svojim ženama. Čak je već i Venjamin-Venoni, sinčić smrti, bio stigao na red: samo što je od dečačića izrastao u mladića i stasao za ženidbu, otprilike sedam godina pošto je izgubio rođenog brata, Jakov zbrinu i njega, isprosivši mu najpre Mahaliju, kćer izvesnog Arama, za koga se govorilo da je „unuk Tare", dakle na neki način potomak Avramov ili jednog od njegove braće, a potom još i devojče Arbatu, kćer čoveka po imenu Simron, za koga se govorilo da je „sin Avramov", čime je možda htelo da se kaže da potiče od njegovog semena iz odnosa sa jednom od njegovih inoča. U istoriji porekla Jakovljevih snaha bilo je dosta toga ulepšanoga i izmaštanog i u sve se to, radi krvnog jedinstva duhovnog plemena, upola i verovalo, iako je sve to počivalo na slabim temeljima i samo u nekim slučajevima je bilo provereno. Levijeva i Isaharova žena, smatralo se, bile su „unuke Eberove" i možda su to i bile, ali su još uvek mogle da potiču i od Asura ili Elama. Gadijel i hitronogi Neftalim doveli su svoje žene, ugledajući se na oca, iz Harana u Mesopotamiji, ali da su one stvarno unuke Nahora, Avramova strica, to one same nisu tvrdile, to se njima pripisivalo. Oblaporni Asir doveo je sebi jedno mrko dete iz plemena Ismailova, što znači da je zaista postojalo neko srodstvo, mada je i ono bilo dosta sumnjivo. Zevulon, od kojeg bi se očekivalo da će se oženiti Feničankom, oženio se, u stvari, Midijankom, pa je njegov brak bio ispravan utoliko što je Midijan bio sin Keture, Avramove druge žene. Ali zar se veliki Ruvim nije odmah oženio jednom Hanankom? To isto učinio je i Juda, kao što znamo, a i Simeun, jer je njegova Buna bila silom odvedena iz Šekema. Što se tiče Dana, Valinog sina, kojeg su zvali zmijom i gujom, poznato je da

je njegova žena bila Moavićanka, dakle iz roda onog Moava kojeg je Lotova najstarija kćer rodila svom sopstvenom ocu, a sebi samoj za brata. No, ni tu stvari nisu bile baš sasvim čiste, niti su imale veze sa srodstvom po krvi, pošto Lot nije bio Avramov brat, nego samo preobraćenik. Od Adama je, naravno, i on poticao, u svakom slučaju čak i od Sema, pošto je došao iz zemlje između dve reke. Krvno srodstvo se uvek dâ dokazati, samo ako se okvir povuče dovoljno široko.

Svi su sinovi, dakle, kako smo obavešteni, „doveli svoje žene u očinsku kuću”, a to znači da se porodični bivak u gaju Mamre blizu Kirjat-Arbe i nasledne grobnice, oko Jakovljeve kuće od kostreti, povećavao, kao što su se množili i dani, pa se, shodno obećanju, povećavalo i potomstvo koje bi se motalo oko Jakovljevih nogu kada bi uzvišeni starac to dopustio, a on je to u svojoj dobroti ponekad dopuštao, te bi tada milovao svoju unučad. Naročito je voleo da miluje Venjaminovu decu; jer Tertura, naočit momčić, čije su sive oči još uvek zračile poverenjem, dok je na glavi još uvek imao gustu kovrdžavu kosu poput metalne kacige, postao je u brzom sledu otac petorice sinova, koje mu je rodila njegova Aramejka, tako da je Jakov najviše voleo i tu Rahilinu unučad. Ali i pored toga, iako je Venoni već imao svoju decu i već se uveliko dičio očinskim dostojanstvom, Jakov se prema njemu, svom najmlađem sinu, još uvek odnosio kao da je još dete, pa ga je držao na uzdi kao maloletnika, ograničavajući mu, što je više mogao, slobodu kretanja, kako ga ne bi zadesila neka nesreća. Da ode u grad, u Hevron, da se uputi u polja, o nekom putovanju u unutrašnjost i da ne govorimo, to gotovo uopšte nije dopušteno Rahilinom zalogu, jedinom koji mu je još preostao, mada ga uistinu ni izdaleka nije tako voleo kao što je voleo Josifa, tako da zapravo i nije bilo nekog pravog razloga za strahovanje od više ljubomore zbog njega, ali je ipak, otkako je lepotan stradao od kljova divljeg vepra, postao jedinim blagom njegove brige i njegovog zazora, zbog čega ga nikako nije ispuštao iz vida i nije hteo da prođe ijedan čas a da ne zna gde je i šta radi Venoni. Ovaj je setno i posluš-no morao da se pomiri sa ovim tegobnim nadzorom, koji baš nije išao naruku učvršćenju njegovog supružanskog dostojanstva, pa se, udovoljavajući očevoj ćudljivoj volji, tokom dana više puta pojavljivao pred njim; jer, ako to ne bi činio, onda bi ovaj sam, oslanjajući se o dugi štap i hramljući u kuku, dolazio k njemu da ga vidi, a sve je to činio iako su, kako je Venjamin dobro znao i kako se to i ispoljavalo u starčevom kolebljivom držanju prema njemu, Jakovljeva osećanja prema njemu zapravo bila veoma podeljena i predstavljala čudesnu mešavinu brižnosti i zlopamćenja, pošto u osnovi nije prestao da u njemu vidi ubicu majke i oruđe kojim se Bog poslužio da mu uzme

Rahilu.

Venoni se, uz to, u odnosu na ostalu živu braću, izuzev što je bio najmlađi, odlikovao još jednom velikom prednošću, pa je ta prednost za Jakovljevu sklonost sanjarenju i povezivanju stvari mogla da predstavlja još jedan razlog više da ga stalno drži kod kuće; on je, naime, bio kod kuće kada je ono Josif nastradao u svetu, a koliko znamo Jakova, to se ona jednačina sastavljena od „biti kod kuće" i „biti nevin", od „sasvim sigurno nemati udela u zlodelu počinjenom napolju u svetu", simbolički učvrstila u njegovoj glavi, te je otuda Venjamin stalno morao da bude kod kuće a sve to kao znak i trajni dokaz te nevinosti, kao i zbog toga što jedino na njega, najmlađega, nije padala sumnja, ona neprekidna sumnja koja je tiho nagrizala Jakova, sumnja za koju su ostali znali da je nosi u sebi – s razlogom, mada nepravedno. Bila je to sumnja da je vepar koji je rastrgao Josifa bila zver sa deset glava; a Venjamin je morao da bude „kod kuće" kao znak da zver sasvim sigurno nije imala jedanaest glava.

Možda nije imala ni deset, to jedino Bog zna, a on je tajnu zadržao za sebe, pa je vremenom, kako su prolazili dani i godine, to pitanje gubilo u svom značenju. I to pre svega zbog toga što je Jakov, otkako je bio prestao da se prepire sa Bogom, postepeno počeo da se priklanja shvatanju da mu nije On silom naturio isakovsku žrtvu, nego da ju je on sam dobrovoljno prineo. Sve dok je u njemu besneo prvi bol, ta pomisao bila mu je posve strana, samo je smatrao da se s njim postupilo u najvećoj mogućoj meri surovo i okrutno. Ali kako se bol stišavala, kako je počeo da se navikava na postojeće stanje i kako je smrt počela da pokazuje i svoje dobre strane – da je Josif, naime, pod njenim okriljem bio spasen i bezbedan kao večni sedamnaestogodišnjak, tako je njegova mekana, patetična duša stala ozbiljno sebi da umišlja da je bila sposobna za Avramov čin žrtve. To umišljanje bilo je počinjeno u čast Boga i njegovu sopstvenu čast. Nije njega Bog pokrao kao kakvo čudovište i podmuklo mu oteo ono što mu je najmilije, nego je samo prihvatio ono što mu je svesno i junački bilo ponuđeno, ono što mu je bilo najmilije. Verovali ili ne, tako je sebi govorio Jakov, to je on samom sebi, radi svog ponosa, sebi tvrdio – da je, dakle, u času kada je Josifa pustio da krene za Šekem prineo isakovsku žrtvu, dobrovoljno žrtvovavši, iz ljubavi prema Bogu, svog najmilijega. Nije on baš uvek u to verovao, ponekad bi skrušeno i sa suzama u očima priznao da nikada i ni po koju cenu nije bio u stanju da se zbog Boga odrekne dragog sina i da ga žrtvuje. Ali ponekada bi prevagnula želja da u to veruje; i nije li tada za njega postojalo manje-više nevažno ko je rastrgao Josifa?

U svakom slučaju, sumnja je postojala, ona je grizla, iako samo još ispotiha i ne stalno, a u kasnijim godinama ponekad bi čak usnula i mirovala. Braća su sebi bila zamislila da će im život pod sumnjom, pod upola pritvornom sumnjom, biti gori nego što je na kraju bio. Otac je bio dobar prema njima, to se nije moglo poreći. Razgovarao je s njima i lomio s njima hleb, zanimao se za njihove poslove i delio s njima njihove radosti i brige, gledao ih pravo u oči i samo bi se povremeno, i to u prilično velikim vremenskim razmacima, u njegovom staračkom pogledu pojavio neki blesak kao nagoveštaj neverice i neke sumnje, i pred tim pogledom bi onda, zastajući u pola reči, obarali oči. Ali šta je to trebalo da znači? Pa čovek obično obara oči već kada zna da onaj drugi nešto podozreva. To nipošto ne mora da znači da je čovek svestan neke krivice; u tome može da se ispolji i neka smerna nevinost i saosećanje sa čovekom koji pati od nepoverenja. Tako čoveku na kraju i dojadi sumnja.

Na kraju čovek i diže ruke od nje, pogotovo kada njena potvrda, da ne govorimo o onome što se jednom dogodilo, ništa ne bi mogla da izmeni od onoga što predstoji u budućnosti, od onoga što je obećano, od svega onoga što jeste i što treba da bude. Mogla su braća da budu desetoglavi Kain, mogla su da budu bratoubice, ona su ipak bila ono što su bila – Jakovljevi sinovi, nešto što je zanavek dato, nešto s čime se mora računati: oni su bili Izrailj. Jakov je, naime, bio odlučio, i već se na to bio navikao, da ime koje je sebi bio izvojevao na Javoku, i zbog kojeg je i hramao, ne upotrebljava samo u odnosu na svoju sopstvenu ličnost, nego da mu dâ šire i zamašnije značenje. Zašto da ne? Kako je to bilo njegovo ime, teško izvojevano u rvanju sve do zore, on je njime mogao i da raspolaže. Izrailj nije trebalo da se zove samo on lično, nego sve što je pripadalo njemu, blagoslovenom čoveku, od drugog do poslednjeg kolena – nikad poslednjeg u svim granama i bočnim srodstvima, pa je ubuduće tako trebalo da se zove porodica, pleme, narod koji treba da se namnoži da ga bude kao zvezda na nebu i kao peska na obali mora. Deca, ona deca kojoj je ponekad dozvoljavano da se igraju uz Jakovljeva kolena, ta deca bila su Izrailj, sve skupa ih je tako zvao da bi sebi time olakšao stvar, pošto nije mogao da upamti sva njihova imena jer mu je naročito teško padalo da pamti imena dece ismailjskih i nedvosmisleno hananskih žena. Ali „Izrailj” su bile i te žene, uključujući i Moavićanku i robinju iz Šekema; „Izrailj” su u prvom redu i pre svega bili njihovi muževi, ona jedanaestorica, lišena svog zodijačkog broja usled rano zasnovane i večne kavge među braćom i junačke snage žrtvovanja, ali su i pored toga još uvek bili u lepom broju na okupu, Jakovljevi sinovi, rodonačelnici mnogobrojnog ljudstva kojem će kao budućim plemenima jednom dati svoja imena – snažni ljudi pred

Gospodom, bez obzira na to kakav je ko od njih bio i šta je moglo da znači njihovo obaranje pogleda pred sumnjičavim pogledom. Zar to nije bilo nevažno kada su oni u svakom slučaju ostajali „Izrailj”? Jer, Jakov je to dobro znao, mnogo pre nego što je bilo zapisano, a zapisano je zbog toga jer je to znao, da Izrailj i kada je počinio greh uvek ostaje Izrailj.

Ali u Izrailju, jedanaestoglavom lavu, *jedna* glava treba da ponese blagoslov ispred svih ostalih, kao što je Jakov poneo blagoslov pre Isava, a Josif je bio mrtav! Jedan je trebalo da ponese proročanstvo ili je na jednom trebalo da počiva kada Jakov bude udelio blagoslov: da će od njega i sa njima doći spasenje za koje je otac već odavna tražio i našao ime, jedno privremeno ime koje niko nije znao osim mlade žene koja je sedela kraj Jakovljevih nogu. Ali ko je među braćom bio izabranik od kojeg je trebalo da dođe spasenje? Ko je bio taj čovek blagoslova, pri čijem određenju više nije uvažavan izbor po ljubavi, jer je ljubav bila mrtva? To nije bio Ruvim, najstariji sin, koji beše poput brze i zapenušane bujice i koji se ono poneo kao nilski konj. Nisu to bili ni Simeun i Levije, koji lično nisu bili ništa drugo do nalickani klipani, a uz to su još imali mnogo toga na rabošu što se baš nije tako lako dalo zaboraviti. Jer, u Šekemu su se poneli kao divlji pagani, a u Hermorovom gradu su divljali kao poljski vragovi. Ova trojica bila su proklela, koliko je Izrailj upravo mogao da bude proklet; oni su bili otpisani i nisu dolazili u obzir. I tako je to onda morao biti četvrti, koji je posle njih bio na redu, Juda – on je to bio.

Astarta

Je li on znao da je on to bio? On je mogao sebi to da izračuna na prste i on je to u doslovnom smislu reči često i činio, ali bi se pri tome uvek prepao tog svog izbora za naslednika i svaki put bi ga spopala bolna sumnja da li je dostojan tog izbora, štaviše, hvatao ga je strah da bi to moglo doneti kobi. Mi znamo Jehudu; mi smo još u vreme kada je Josif u punoj meri zaposedao očevo srce među braćom viđali njegovu lavlju glavu sa smeđim očima i paćeničkim izrazom lica, a držali smo ga na oku i u vreme Josifovog stradanja. Sve u svemu, on se u celoj toj stvari nije loše poneo; ne tako dobro, naravno, kao Venjamin, koji je bio „kod kuće", ali gotovo tako dobro kao Ruvim, koji nikada nije želeo dečakovu smrt, nego se založio da dospe u jamu kako bi onda mogao odande da ga ukrade. Izvući ga iz jame i podariti mu život, to je bila i Judina želja, a i njegov predlog; jer on je bio taj koji je predložio da se brat proda, pošto u to vreme još nisu umeli da postupe kao Lameh u pesmi. Obrazloženje je bilo ovlašno i više je bilo kao neki izgovor, već onakvo kakva u većini slučajeva obrazloženja i jesu. Jehuda je duboko osećao da namera da se dečak ostavi da propadne u rupi ni za dlaku nije bolja od namere da se prolije njegova krv, pa je hteo da ga spase. To što je sa svojim predlogom zakasnio, to što su Ismailjci već bili uradili svoje i oslobodili Josifa, to nije bila njegova krivica; on je za sebe mogao reći da se u celoj toj prokletoj stvari srazmerno pohvalno držao, pošto je dečaku hteo da pomogne da pobegne.

A ipak je njega taj zločin mučio više nego one koji ništa ne bi mogli da navedu u prilog svog opravdanja. A kako i ne bi? Zločine bi radije trebalo da počine ljudi tupih osećanja; njima oni ništa ne znače; takvi ljudi žive i dalje spokojno i ništa ih se ne doima. Zlodela su za ljude tupih osećanja. Ko u sebi ima i najmanji trag nežnosti, taj neka svoju ruku drži podalje od zlodela ako ikako može, jer će morati da ga okaje i ništa mu neće pomoći što će mu se potom oglasiti savest: biće kažnjen baš zbog te svoje savesti.

Juda je strašno patio zbog onoga što je učinjeno Josifu i ocu. On je patio zbog toga što je bio u stanju da pati, što smo mogli odmah da

naslutimo po njegovim srnećim očima i jasnoj crti oko finih nozdrva, kao i po punim usnama. Sve što se zbilo donelo mu je mnogo muka i teških nevolja, ali je on muke i nevolje koje su ga dopale pripisivao počinjenom zlodelu, pa je ove shvatao kao kaznu za počinjeno zlodelo, za učešće u zlodelu, što opet svedoči o neobično retkoj i živoj savesti. On je, naime, video da ostali, Dan ili Gadijel ili Zevulon, o divljačnim blizancima da se i ne govori, nisu osećali nikakvu krivicu, da sve to njima nije značilo ništa i da nisu imali šta da okajavaju, što je moglo da ga navede na pomisao da njegove sopstvene muke, one koje je imao sa sobom i one sa svojim sinovima, možda nemaju nikakve veze sa počinjenim zlodelom ili učešćem u njemu i da su one, sasvim nezavisno od toga, izvirale iz njega samoga. Ali ne, on je to tako hteo, hteo je da okajava, on sam, pa je s omalovažavanjem gledao na one koji su ostali pošteđeni muka zahvaljujući svom debelokoštvu. I u tome i jeste prava gordost savesti.

Sve muke, pak, koje je morao da podnese nosile su obeležje Astarte i on nije morao da se čudi što su one dolazile iz tog ugla sveta, budući da ga je ova Gospodarica oduvek mučila, što znači da joj je bio podložan a da je nije voleo. Juda je verovao u Boga svojih otaca, u El-Eljona, u Najvišega, u Šadaja, u moćnog Boga Jakovljevog, u stenu i pastira Jahvea, iz čijeg nosa je, kad bi ga spopao bes, izlazila para a iz usta sukljao žežeći oganj da je sve sevalo. Njemu je podnosio jela da ih omiriše i njemu je prinosio na žrtvu volove i jagnjad sisančad kad god se to činilo prikladnim. Ali osim toga verovao je i u elohime drugih naroda, čemu se nije imalo šta prigovoriti, ako im nije služio. Ako se ima u vidu koliko su još dugo učitelji, uz kletve i teške reči, morali da pozivaju Jakovljev narod da odbaci strane bogove, Baala i Astartu, i da sa Moavićanima ne priređuje žrtvene gozbe, onda nije teško shvatiti da taj narod baš nije bio tako čvrst u svojoj veri i da je bio sklon vraćanju na staro, štaviše da je bio spreman na otpadništvo sve do u najpoznije koleno, pa otuda i nije nikakvo čudo da je jedna tako rana, izvoru tako bliska ličnost kao što je Jehuda ben Jekev verovala u Astartu koja je bila izuzetno omiljena i pod raznim imenima na sve strane uznošena boginja. Ona je bila njegova gospodarica i on je nosio njen jaram; to je bila nevesela, po njegov duh i njegovo pozvanje nevesela stvarnost, pa kako onda da ne veruje u nju? On joj nije prinosio žrtve, ne u užem smislu reči, što znači: nije joj prinosio volove i jagnjad sisančad kao žrtve paljenice. Ali njeno surovo koplje nagonilo ga je na neveselije, strasnije žrtve, koje nije rado prinosio, niti je to činio vesela srca, nego samo pod prisilom gospodarice; jer njegov duh bio je u sukobu sa njegovom strašću i on nije mogao da se izvuče iz zagrljaja nijedne hijerodule a da postiđen ne skrije glavu i u najvećem bolu posumnja u svoju

podobnost da bude izabran za naslednika.

Otkako su zajedno Josifa uklonili iz sveta, Juda je muke koje zadaje Astarta počeo da posmatra kao kaznu za svoje nedelo, jer su se one povećavale, okruživale ga izvana i saletale iznutra, i gotovo da se drugačije ne može reći nego da je taj čovek tada ispaštao u paklu, jednom od paklova koji postoje – u paklu polnosti.

Mnogi će pomisliti: to ne mora biti najgore. Ali ko tako misli, taj ne poznaje žeđ za čistotom bez koje, naravno, nema ni pakla, niti ovog, niti bilo kakvog drugog. Pakao je za čiste; to je zakon moralnog sveta. Jer on je za grešnike, a počiniti greh može se samo protiv svoje čistote. Ako je neko stoka, onda on ne može počiniti greh i uopšte ne oseća da postoji pakao. Tako je to uređeno i pakao je sasvim sigurno nastanjen samo boljim ljudima, što nije pravedno, ali šta je već naša pravednost!

Povest o Judinom braku i braku njegovih sinova i njihovom stradanju u tom braku izuzetno je neobična i zagonetna, zapravo nejasna, zbog čega se o svemu tome uvek može govoriti samo sa pola reči, i to ne samo iz pukog osećanja takta. Znamo da se Lijin četvrti sin rano oženio; taj korak bio je učinjen iz ljubavi prema čistoti, da bi se vezao, obuzdao i smirio; ali uzalud, račun je bio pravljen bez gospodarice i njenog koplja. Njegova žena – njeno ime nam nije sačuvano, a možda je i nisu zvali imenom već je jednostavno bila samo Šuina kćer, kćer onog hananskog čoveka kojeg je Juda upoznao posredstvom svog prijatelja i glavnog pastira Hiraha iz sela Odolam – ta žena prolila je mnogo suza zbog njega, ali je morala i mnogo toga da mu oprosti, a nešto je lakše podnosila svoju muku zahvaljujući činjenici da je tri puta okusila sreću materinstva; bila je to kratka materinska sreća, pošto su dečaci koje je podarila Judi samo isprva bili dragi, a onda postali opaki, a ponajmanje ju je usrećio najmlađi Šelah, koji se rodio nekoliko godina nakon prvog sina; on je bio samo bolešljiv, ali su stariji, Er i Onan, istovremeno bili i opaki, bili su bolešljivi na opak način i opaki na bolestan način, a pri tome behu zgodni i drski; ukratko, bili su jedna nevolja u Izrailju.

Takvi dečaci kao ova dvojica, bolešljivi i prepredeni, a pri tome zgodni, predstavljaju anahronizam na takvom mestu i svojevrsnu brzopletost prirode koja samo za čas nije bila posve pribrana, te je zaboravila šta čini. Er i Onan bi spadali u staro i pozno doba, u starački svet podrugljivih naslednika; recimo: u majmunsku zemlju egipatsku. Tako blizu izvora jednog na veća prostranstva usmerenog razvoja, oni su bili na pogrešnom mestu i u pogrešno vreme, pa im i nije bilo druge nego da budu zbrisani. To je Juda, njihov otac, trebalo da shvati i nije trebalo nikoga da okrivljuje, izuzev možda sebe koji

ih je izrodio. Ali on je krivicu za njihovu opakost prebacivao na Šuinu kćer, njihovu majku, dok je sebe samo utoliko smatrao krivim što je mislio da je počinio ludost oženivši se stvorenjem koje je bilo zaluđeno Baalom. A za njihovo istrebljenje optuživao je ženu kojom ih je, jednog za drugim, oženio; nju je optužio da je slika i prilika Ištare koja uništava svoje najmilije na taj način da umiru od ljubavi prema njoj. To je bilo nepravedno, kako prema njegovoj ženi, koja je ubrzo umrla od bola i jada, tako i, u velikoj meri, prema Tamari.

Tamara upoznaje svet

O Tamari je reč. Ona je, već odavna, sedela uz kolena Jakovu, sva ponesena celom njegovom pojavom, te je pomno slušala Izrailjeve reči. Nikada se nije oslanjala, sedela je sasvim uspravno na stoličici, na basamaku od studenca, na izdanku korena drveta poduke, sedela je tako kao da se ukipila, ispružena vrata, sa dve jasne bore koje su joj od naprezanja izbile između baršunastih obrva. Poticala je iz jednog mestašceta u okolini Hevrona, smeštenog na jednoj sunčanoj padini, a žitelji su mu se izdržavali vinogradarstvom i pomalo stočarstvom. Tamo je stajala kuća njenih roditelja, sitnih zemljodelaca, koji su devojku poslali Jakovu sa žitnim zrnevljem i svežim sirom, sočivom i prekrupom, a on joj je za to plaćao bakrom. Tako je ona došla k njemu i prvi put našla svoj put do njega najobičnijim povodom, a uistinu rukovođena nekim višim nagonom.

Bila je na svoj način lepa, naime ni posebno zgodna ni posebno lepa, već lepa na neki strog i nedopustiv način, tako da se činilo kao da se i sama ljuti na tu svoju lepotu, i to s razlogom, jer je u toj njenoj lepoti bilo nečeg opčinjavajućeg, što je unosilo nemir u muškarce, pa su joj se upravo zbog toga i pojavile one dve bore između obrva. Bila je visoka i gotovo mršava, ali je ta mršavost bila takve vrste da je nemir više izazivala njome nego oblinama svoga tela, tako da zapravo nemir koji je ona izazivala nije bio telesne vrste, već bi se pre moglo reći da je bio demonski. Imala je zadivljujuće lepe i prodorno rečite oči, gotovo sasvim okrugle nozdrve i gorda usta.

Je li onda čudo da je Jakov njome bio opčinjen i da ju je privukao k sebi da bi je nagradio za njeno divljenje njemu? On je bio osećajan starac koji je samo na to čekao da još jednom doživi duboko osećanje; a da bi se u nama starima još jednom probudilo osećanje ili pak nešto što nas blago i potajno podseća na osećanje naše mladosti, za to mora naići nešto posebno, nešto što će nas svojim divljenjem okrepiti, nešto astartsko i nešto što će istovremeno duhovno žudeti za našom mudrošću.

Tamara je bila stvorenje koje je za nečim tragalo. Bore između njenih obrva nisu bile samo izraz njenog jeda zbog njene lepote nego

i izraz usredsređenog traganja za istinom i spasenjem. Postoji li uopšte u svetu mesto gde se ljudi ne nose sa brigom o Bogu? Ona se može naći na kraljevskim prestolima i u najsiromašnijim brdskim zaseocima. Tamara je bila jedna od onih koja se nosila sa tom brigom, pa joj je nemir koji je ona izazivala smetao i ljutio baš zbog tog višeg nemira koji je nosila u sebi. Čovek bi očekivao da je to dete sa sela u religioznom pogledu zbrinuto. Ali poklonički odnos prema prirodi sa njenim šumama i livadama, koji je u nju predanjem bio usađen, više nikako nije mogao da zadovolji njenu dušu još i pre nego što je čula Jakova. Njoj Baali i božanstva plodnosti nisu bili dovoljni jer je njena duša naslućivala da u svetu postoji nešto drugo, nadmoćnije, te je napregnuto tragala za tim. Postoje takve duše, i u svetu samo treba da se javi nešto novo, nešto što ide za promenom, što će njihovu samotnu osećajnost dodirnuti i obuzeti, i one će se neumitno i uputiti ka tome. Njihov nemir nije onaj nemir prvog reda, kao u onog putnika lutalice iz Ura, kojega je njegov nemir poterao u prazno, onamo gde nije bilo ničega, tako da je ono novo morao sam da stvori, da ga iz sebe iznedri. Kod ovih duša stvari ne stoje tako. Ali ako je novo tu i ako ono postoji u svetu, onda će ono čak i izdaleka toliko uznemiriti njihovu osećajnost da će morati da krenu u hodočašće do njega.

Tamara nije imala daleko da hodočasti. Stvari koje je Jakovu donosila u šator da bi za njih uzela odgovarajuće količine bakra bile su samo lukavstvo duha i izgovor njenog nemira. Ona je našla put do njega i sada je ona veoma često sedela uz koleno dostojanstvenog starca, bremenitog pričama, držeći se veoma uspravno, pri čemu je, sa svojim velikim prodornim očima ustremljenim u njega, sa takvom usredsređenošću pratila ono što je kazivao da joj se srebrne minđuše na obrazima uopšte nisu pomerale. A on joj je pričao o svetu, a to znači o svojim dogodovštinama koje je u smeloj poučnosti umeo da prikaže kao povest sveta, kao razgranato širenje jednog rodoslova, kao jednu iz toga izraslu porodičnu povest koja je bila pod njegovim pokroviteljstvom.

Upoznavao ju je sa počecima, pričao joj je o Tohu i Bohu i njihovom razlučivanju putem Božje reči, o stvaranju sveta obavljenom za šest dana i kako se more na Božju reč napunilo ribama, a prostor pod nebeskim svodom, na kojem su bile svetiljke, mnogim pticama, te kako su ozelenelu zemlju prekrili stoka, crvi i mnoge druge životinje. Od njega je i po njemu čula bodri i vedri Božji poziv izrečen u množini, onaj pregalački naum: „Hajde da stvorimo čoveka!” I njoj se učini kao da je on lično bio taj koji je to rekao i kao da je Bog, koji se uvek i jednostavno zvao samo „Bog” kao nigde drugde u svetu, pri

tome neminovno morao da bude nalik na Jakova, a što se slagalo i sa onim dodatnim rečima: „Jedan lik koji je nama sličan”. Čula je priče o vrtu tamo na istoku i drveću u tom vrtu, o drvetu života i saznanja, o zavođenju i o Božjem prvom napadu ljubomore: kako se uplašio da bi čovek, koji sada već zna šta je dobro a šta zlo, hteo još da okusi sa drveta života i da postane sasvim nalik na Njega. Na to On pohita da protera čoveka, a pred ulaz u vrt postavi heruvima sa oštrim mačem. Čoveku pak dade muku i smrt, dade mu, doduše, da bude Njegova slika i prilika, ali ne previše, nego samo nešto više od ribe, ptice i stoke, ali sa u potaji postavljenim zadatkom da, po mogućstvu, uprkos Njegovoj ljubomori, postaje sve sličniji Njemu.

Tako je ona sve to čula. Sve to nije bilo baš naročito jasno i razumljivo, štaviše bilo je tajanstveno i uz to veličanstveno kao i sam Jakov, koji je sve to kazivao. Čula je o zavađenoj braći i o ubistvu u polju. O deci Kainovoj i njihovim naraštajima, kako su se na zemlji podelili na tri roda: u one koji prebivaju u šatorima i gaje stoku; u one koji kuju metale i njima se opasuju, i, konačno, takve koji samo gude i zvižde. To je bila samo privremena deoba. Ali od Seta, koji je rođen kao nadoknada za Avelja, takođe je poteklo mnogo naraštaja, sve tamo do premudroga Noja. Ovome Bog, obmanjujući samog sebe i svoj razorni bes, da će da spase ono što je bilo stvoreno, te je ovaj preživeo potop sa svojim sinovima Semom, Hamom i Jafetom, po kojima se svet iznova razdelio, jer je svaki od ove trojice stvorio bezbroj naraštaja, a Jakov je sve njih znao – imena naroda i njihovih naseobina na zemlji naprosto su samo šikljala iz njegovih usta tu pred Tamarom. Bio je to opsežan pregled mnoštva naroda kojih je bilo na sve strane i predela u kojima su ovi živeli, a onda se to kazivanje odjednom počelo sužavati i usredsređivati na odabrano porodično područje. Jer, Sem rodi Ebera u trećem kolenu, a ovaj u petom kolenu Taru, pa se tako došlo do Avrama, jednog od trojice, ali on je to bio prvi!

Naime, njemu je Bog u srce usadio nemir poradi sebe: da neumorno radi na Bogu, da ga stvori misaonim radom i da mu dâ ime; stvorio ga je sebi za dobročinitelja, a zatim je stvorenju koje je u duhu stvorilo tvorca to dobročinstvo uzvratio stravičnim obećanjima. Sklopio je s njim savez radi uzajamnog unapređivanja – da prvi postane sve svetiji u onome drugome, i podari mu pravo izbora naslednika, moć blagosiljanja i kletve, da blagosilja blagosloveno i proklinje prokleto. Pred njim je otvarao pogled u daleku budućnost u kojoj su se komešali razni narodi i svima njima je njegovo ime trebalo da donese blagoslov. A obećao mu je i neizmerno očinstvo, mada je Avram sa Sarom sve do svoje osamdeset i šeste godine bio

bez poroda.

Tada on uze egipatsku sluškinju i izrodi s njom sina i dade mu ime Ismail. Ali on beše plod stranputice, izvan puta spasenja, i pripadaše pustinji, te praotac ne htede da poveruje u Božja uveravanja da će još sa pravom imati sina koji će se zvati Isak, i pade licem na zemlju od smeha zbog Božjih reči, jer imađaše već sto godina, a u Sare više nije bivalo ono što u žena biva. A ipak se pokazalo da taj smeh nije bio osnovan, pošto se pojavio Jichak, pošteđena žrtva, za kojeg je odozgo bilo rečeno da će izroditi dvanaest kneževa, što nije bilo sasvim tačno. Bog je umeo ponekad da omane i nije mislio baš onako kako bi rekao. Nije Isak izrodio dvanaestoricu ili je to učinio samo posredno. Zapravo, učinio je to tek on sam, ovaj koji je sve to sada kazivao svečanim glasom, ovaj koga je pomno slušalo ovo dete ovog podneblja, on, Jakov, brat Riđega: on ih je izrodio sa četiri žene kao sluga đavola Lavana u Sinearu.

I ponovo je Tamara slušala priču o zavađenoj braći, o riđem lovcu, o blagom pastiru; slušala je o prevari kojom je blagoslov dospeo na pravo mesto i o bekstvu kradljivca, ali tu je zbog Elifasa, sina prevarenog, i susreta do kojeg je onda došlo s njim, kao i zbog dostojanstva, kazivanje postalo uzdržanije. Na tom mestu, a i u vezi sa nekim drugim stvarima, Jakovljevo pričanje postade pomalo uzdržano i ublaženo, naime kada bì reč o Rahilinoj ljupkosti i njegovoj ljubavi prema njoj. Što se Elifasa tiče, tu je on štedeo sebe, pa svoje poniženje pred dečakom nije baš, iz estetskih razloga, predstavio najjačim bojama. A što se tiče mnogovoljene, tu je štedeo Tamaru; jer on je pomalo bio zaljubljen u nju, a osećanje mu je govorilo da pred ženom ne treba previše otvoreno hvaliti ljupkost neke druge žene.

Ali zato je veliki san sa lestvicama, koji je kradljivac blagoslova usnio kod Luca, svojoj učenici ispričao u svoj svojoj divoti i veličanstvenosti, mada se takvo divno uzdignuće možda i ne može posve objasniti bez onog dubokog poniženja koje mu je prethodilo. Slušala je naslednika kako o tome priča i pri tome ga je pažljivo posmatrala, sva se pretvorivši u oko i uho, jer on je poneo Avramov blagoslov i bio u posedu moći da ga udeli nekome ko će onda biti gospodar nad svojom braćom i kome će deca njegove majke pred njim morati da padnu na kolena. I ponovo je čula reči: „U tebi i semenu tvome biće blagosloveni svi narodi na zemlji”. I pri tome ona ne načini ni najmanji pokret.

Da, koliko je samo toga čula i saznala u tim časovima, a sve je to bilo upečatljivo i živo ispričano – sve te dogodovštine života! Četrnaest godina koje je Jakov proveo služeći u zemlji blata i zlata raspro-

strlo se tu pred njom zajedno sa onim dodatnim godinama, tako da ih je bilo ukupno dvadeset i pet, a zahvaljujući lažnoj, pravoj i njihovim sluškinjama nakupilo se njih jedanaest sinova, uključujući i dražesnog. Čula je sve dogodovštine vezane za njihovo bekstvo, o Lavanovoj poteri i o njegovoj potrazi za terafimima. Pa onda o tome kako se rvao sve do zore sa volookim, posle čega je Jakov hramao celog svog života kao kakav kovač. O Šekemu i njegovim strahotama, kada su se divlji blizanci posve raspametili i utukli vola, pa onda na neki način zaradili prokletstvo. O Rahilinom umiranju na pola puta do konačišta, na porođaju sa sinčićem koji joj donese smrt. O Ruvimovoj neobuzdanoj prirodi i kako i njega snađe prokletstvo, ukoliko Izrailj uopšte može da bude proklet. A onda je pričao o Josifu, kako ga je otac previše voleo, i kako ga je on, kao Božjeg junaka, ipak poslao na put i svesno žrtvovao ono najdraže svojom snažnom dušom.

To „jednom" bilo je još sveže i glas Jakovljev je pri tome podrhtavao, dok je kod onih ranijih „jednom", koji su se odnosili na rana i najranija zbivanja koja su već bila prekrivena velom vremena, bio sasvim epski spokojan, u izrazu svečano razdragan čak i kada se radilo o kobnim i teškim stvarima, jer su sve to bile Božje povesti, dostojne da budu ispričane poput nekih svetih stvari. No, sasvim je sigurno, a drugačije nije ni moglo biti, i to treba znati, da se Tamarina duša, koja je pomno sve to slušala, tokom tog podučavanja nije hranila samo istorijski i vremenski određenim „jednom", tj. svetim „bilo jednom". „Jednom" je neomeđena reč i reč sa dva lica; ona gleda unatrag, u svečano sumračne daljine, ali gleda i unapred, daleko unapred, u daljine ne manje svečane svojim „dogodiće se" kao one druge svojim „bilo je". Neki to poriču; njima je svečano samo ono „jednom" prošlosti, a ono „jednom" budućnosti po njima zavređuje samo da bude prezreno. Oni su licemerni a ne pobožni, lude su to i mračne duše. Jakov nije bio njihov pristalica. Ko ne poštuje ono „jednom" budućnosti, taj nije dostojan ni onog „jednom" prošlosti, pa i prema današnjici ima naopak odnos. To je naše čvrsto uverenje, pa bi nam bilo drago ako bismo smeli da ga ubacimo u učenja kojima je Jakov ben Jichak podučavao Tamaru, a koja behu puna tih „jednom" dvojakog značenja; a kako i ne bi kada joj je pričao o svetu a reč sveta i jeste baš to „jednom" i kao obznana i kao najava! Ona je, dakako, sa zahvalnošću mogla da mu kaže, te mu je i kazala: „Smatrao si, gospodaru, gospodaru, da je premalo da mi govoriš o onome što se zbilo, nego si svojoj sluškinji zborio i o dalekoj budućnosti". A on je to činio sasvim namerno, pošto je u svim njegovim pričama od samog početka bio sadržan elemenat najave, tako da se o tome nije moglo kazivati a da se ujedno ne najavljuje.

O čemu joj je on to govorio? Govorio joj je o Šilohu.

Bilo bi sasvim pogrešno pretpostaviti da je Jakov tek na samrtničkoj postelji, shodno nekom nadahnuću u času smrti, stao da govori o junaku Šilohu. On tada uopšte nije imao svoje trenutke nadahnuća, već je u svečanom tonu govorio samo o onom što je davno bilo pripremljeno, o onom što je promislio i što je pola života sređivao u svojoj glavi, a njegov samrtnički čas samo trebalo da posveti. To se odnosi kako na reči blagoslova i reči osude sa prizvukom kletve kojima se obratio sinovima, tako i na pomen obećanja otelovljenog u liku koji je nazvao Šiloh, a kojim su njegove misli u Tamarino vreme već odavna bile zaokupljene, iako o tome nikome nije govorio izuzev njoj u znak zahvalnosti za njenu veliku pažnju, a i zato što je sa ono malo osećajnih snaga koje su mu bile ostale pomalo bio zaljubljen u nju. Koga je ili šta je on to podrazumevao pod Šilohom?

Bilo je to zaista neobično kako je on to u sebi sve bio smislio! Šiloh isprva nije bio ništa drugo do ime jednog grada, ime jednog bedemom obzidanog mesta daleko na severu zemlje, gde su se žitelji, posle vojne i izvojevane pobede, sakupljali da bi međusobno razdelili plen; nije to inače bilo nikakvo posebno sveto mesto. Ali ono je važilo i kao mesto mira i odmora jer je i to bilo značenje reči „Šiloh", budući da ova znači i mir i radosni predah posle krvavog boja, pa je ona otuda i reč blagoslova, valjana da se upotrebi i kao lično ime i kao ime mesta. Otuda se, kao što se Sihem, sin utvrđenog grada, zvao isto kao i njegov grad, i ime mesta Šiloh moglo upotrebiti kao ime za nekog čoveka i čovečjeg sina po imenu Miroslav – nosioca i donosioca mira. U Jakovljevim mislima on je bio onaj čiji se dolazak očekuje, obećan u najranijim i u nekoliko navrata ponovljenim zavetovanjima i znakovima, obećan utrobi žene, obećan u Nojevom blagoslovu koji je dao Semu, obećan Avramu, putem čijeg semena su svi narodi na zemlji trebalo da budu blagosloveni: knez mira i pomazani koji će vladati od mora do mora, od reke do na kraj sveta, kome će se klanjati svi kraljevi i koga će slediti svi narodi, junak koji će jednom oživeti iz izabranog semena i kome će presto njegova kraljevstva biti potvrđen za sva vremena.

Njega koji će doći nazvao je Šiloh, a sada mi treba da sebi što je moguće bolje zamislimo kako je Jakov, obdaren rečitošću ali i obiljem doživljaja, u tim časovima poduke, povezujući prapočetke sa budućim stvarima, govorio o Šilohu. Bila je to značajna, bila je to silna stvar; Tamara, jedina žena koja je bila udostojena da to sluša, sedela je sasvim nepomično, toliko nepomično da se ni pri najpomnijem posmatranju ne bi moglo zapaziti i najmanje pomicanje

njenih naušnica. Slušala je o svetu koji je u svom ranom postojanju nosio ono kasnije kao obećanje; slušala je jednu silnu i neverovatno razgranatu povest bogatu pričama kroz koju se provlačila purpurna nit obećanja i iščekivanja od „jednom" kao „jednom", od negdašnjeg, prošlog „jednom" do onog „jednom" u dalekoj budućnosti, u kojoj će se u kosmičkoj katastrofi spasenja dve zvezde koje su neprijateljski plamtele jedna protiv druge, zvezda moći i zvezda pravde, uz gromovitu tutnjavu koja će ispuniti vaseljenu, sručiti jedna na drugu i ubuduće biti jedno. Svetleći u blagom sjaju nad glavama čovečanstva, biće to zvezda mira. A to je bila zvezda Šilohova, sina čovečjeg, sina izbornog nasleđa, koji je obećan ženinom semenu da će doći i zgaziti glavu zmije. A Tamara je bila žena, ona je bila ta žena, jer svaka žena je ta žena, oruđe pada i nedra spasenja, Astarta i Majka Božja, i ona seđaše kraj nogu Oca muškarca, na kojeg je lukavstvom bio pao blagoslov, i on je trebalo da ga preda dalje nekome u Izrailju. Ko je bio taj? Nad čijim će temenom otac podići rog da ga pomaže za naslednika? Tamara je mogla to da izračuna na prstima svojih ruku. Trojica su bila prokleta, a ljubimac, sin prave, bio je mrtav. Redosled nasleđa nije mogla da odredi ljubav, a tamo gde nedostaje ljubav, tu ne preostaje ništa drugo do pravednost. Pravednost je bio rog iz kojeg je moralo da kapne ulje izabranosti na teme četvrtoga. Juda je bio naslednik.

Odlučna

Od sada su izrazite bore između Tamarinih obrva poprimile još jedno treće značenje. One nisu svedočile samo o njenoj ljutnji i nezadovoljstvu zbog sopstvene lepote i o njenom tragalačkom naporu, nego i o njenoj odlučnosti. Odmah na ovom mestu da kažemo: Tamara je bila čvrsto odlučila da se, bez obzira na to kolika će biti cena, uz pomoć svoje ženskosti uključi u povest sveta. Toliko je ona bila častoljubiva. Na tu nepokolebljivu i – budući da svaka nepokolebljivost ima u sebi nečeg mračnog – gotovo mračnu odluku usredsredila se sva njena duhovna težnja. Pouka kod nekih priroda odmah postaje voljom, štaviše, neke prirode samo i idu za poukom da bi njome pothranile svoju volju i dale joj određeni cilj. Tamari je samo bilo potrebno da bude poučena o svetu i njegovoj usmerenosti ka određenom cilju da bi došla do bezuslovne odluke da svoju ženskost poveže sa tom usmerenošću na određeni cilj i tako uđe u povesnicu sveta.

Da se razumemo: u povesnicu sveta uključen je svako. Čovek treba samo da se rodi i dođe na ovaj svet, pa da, ovako ili onako, sa ono malo svog životnog trajanja, da svoj doprinos celini svetskog procesa. Većina ljudi, pak, tiska se daleko na periferiji i po strani, i nesvesna glavnog zbivanja i bez pravog udela u njemu, skromna i u osnovi srećna što ne spada u njegove uzvišene protagoniste. Tamara je te ljude prezirala. Samo što je bila poučena, a već je znala šta hoće, ili, tačnije rečeno, ona se poučila da bi saznala šta hoće a šta neće. Ona nije htela da se tiska sa mnoštvom po strani. Ova seljančica htela je neposredno da se domogne glavnog puta, puta obećanja. Htela je da postane deo porodice, da se sa svojom utrobom uključi u niz naraštaja koji je vodio u vreme spasenja. Ona je bila ta žena i njenom semenu beše upućena obznana. Htela je da bude prethodnica roditeljke, majke koja će roditi Šiloha.

Ni više ni manje. Oštro su se ocrtavale bore između njenih baršunastih obrva. One su već imale tri značenja, ali je bilo neizbežno da poprimi još i četvrto, naime: značenje jarosno zavidljivog omalovažavanja Savine kćeri, Jehudine žene. Tu ženturaču, koja je bila na

pravom putu i na uzvišenom mestu, i to bez ikakvih svojih zasluga i da to nije ni znala ni htela (jer znanje i htenje je Tamara ubrajala u zasluge), tu nulu koja je bila udostojena istorijskog značaja, ona ne samo da nije podnosila, već ju je mrzela, pri čemu to ona pred sobom uopšte nije tajila, ona je odmeravala na svoj ženski način i bila bi u stanju i da joj poželi smrt, samo kada bi to još imalo nekog smisla. Ali to više ne bi imalo nikakvog smisla jer je Judi već rodila tri sina, tako da bi svoj trojici morala da poželi smrt, pa da se potpuno izmene prilike i za nju bude oslobođeno mesto na strani naslednika. Kao takvog, kao naslednika dakle, ona je volela Judu i žudela za njim – bila je to ljubav iz častoljublja. Po svoj prilici, nikada – ili barem do tada – jedna žena nije volela muškarca i žudela za nekim muškarcem ne toliko zbog njega samog koliko zbog jedne ideje, kao što je Tamara volela Judu i žudela za Judom. Bio je to sasvim novi motiv ljubavi; ovakva ljubav dogodila se po prvi put: ljubav koja ne dolazi iz puti nego iz misli, tako da bi se, po svoj prilici, mogla nazvati demonskom, kao i onaj nemir bez putenosti koji je sama Tamara izazivala kod muškog sveta.

Ona bi astartskom delu svoje prirode, na koji se inače ljutila, zacelo rado i svesno dopustila da dođe do izražaja samo da bi njime privukla Judu, budući da ga je isuviše dobro poznavala kao dobrog slugu ove gospodarice, te da ne bi bila sigurna u svoju pobedu. Ali bilo je prekasno, što, dakako, znači: prekasno u vremenu. Prekasno je stigla na red, nije bila u pravo vreme na mestu sa svojom ljubavi iz častoljublja. Na tom mestu lančanog niza ona više nije mogla da se uključi i više nije mogla da dospe na glavni put. Otuda je morala da učini korak napred ili korak unazad u vremenu i u naraštajima, da sama promeni naraštaj i da svoju na određeni cilj usredsređenu težnju usmeri onamo gde bi htela da bude majka, što u mislima i nije bilo tako teško, budući da su majka i ljubavnica u višoj sferi uvek bile jedno. Ukratko, sa Jude, sina nosioca nasleđa, morala je svoju pažnju da usmeri na njegove sinove, unuke nosioce nasleđa, kojima gotovo da je poželela smrt da bi ih sama, i to bolje nego što su ovi bili, izrodila: najpre i jedino, razume se, na najstarijeg, na dečaka Ira, jer je on bio naslednik.

Njen lični položaj u vremenu sasvim joj je dobro omogućavao vraćanje unatrag. Za Judu ne bi bila premlada, a za Ira nije bila prestara. A ipak se nije rado odlučila na taj korak. Nepodobnost tog naraštaja, njegova bolesna, mada i ljupka, izopačenost uslovila je da se kolebala i teško mogla odlučiti da to učini. Ali iz te nevolje izvuče je njeno častoljublje; moralo je to da učini jer bi inače njime bila vrlo nezadovoljna. Ono joj je govorilo da obećanje ne mora uvek da se

ostvaruje ugodnim ili samo pristojnim putevima, da ono, bez težih posledica, može da prođe kroz mnogo toga dvosmislenoga i manje vrednog, pa čak i odvratnog, kao i da iz bolesnog ne mora uvek da dolazi samo bolesno, nego da iz njega može da proistekne pročišćen i dobro sazdan život, pa da zatim pođe dalje svojim putem spasenja, naročito ako mu pri tome priskače u pomoć pročišćavanje snaga takve odlučnosti kakvom se Tamara odlikovala. A Judini izdanci su zapravo i bili samo određeni muškarci. U stvari, tu je bila važna žena, i to da se prava žena uključi baš tu, na najslabijoj tački. Na utrobu žene odnosilo se prvo obećanje. Tu muškarci nisu bili važni!

Ali, da bi ipak dospela do svog cilja, morala je opet da se popne u vremenu sve do trećeg kolena; drugačije se to nije dalo ostvariti. Ona je, doduše, upotrebila svoju astartičku prirodu i nastojala da njome deluje na mladog čoveka, no njegova je reakcija bila detinjasta i poročna. Ir je s njome hteo samo da se poigra, a kada je ona na to uzvratila mrštenjem svojih obrva, on joj okrenu leđa pokazavši se nesposobnim da u celoj toj stvari bude ozbiljan. Da se sakrije iza Jude, da pođe još malo naviše, u tome ju je ometalo njeno osećanje takta; jer, zapravo je on bio taj kojeg je želela ili kojeg bi želela, a ako on to i nije znao, onda je ona to znala, pa se stidela da od njega poželi sina kojeg bi htela da mu rodi. Zato se obratila Jakovu, glavi porodice, svom učitelju, i njegovoj njoj, razume se, dobro poznatoj slabosti za nju, koja joj je više laskala nego što je vređala, zatraživši od njega da je primi u porodicu i da joj unuka dâ za muža. Učinila je to na onom istom mestu, u šatoru, na kojem je ono Josif jednom obrlatio staroga da mu da šarenu haljinu, samo što je njoj lakše pošlo za rukom da ostvari svoju želju nego onome.

„Učitelju i gospodaru”, obrati mu se ona, „oče, dragi i veliki, poslušaj sada svoju sluškinju, usliši njenu molbu i ispuni joj njenu ozbiljnu, čežnjom prožetu želju! Gle, ti me izabra i učini velikom pred kćerima tvog naroda, ti me pouči o svetu i Bogu, jedinom Najvišem, ti mi otvori oči koje behu slepe, ti me obrazova, te sam ja sada tvoje delo. Za to što me dopade sreća da nađem milosti pred tvojim očima i za to što me uteši i ljubazan beše prema tvojoj sluškinji, za to neka ti plati Gospod i neka te za to bogato nagradi Bog Izrailja, do kojeg ja dospeh vođena tvojom rukom, te pod Njegovim okriljem nađoh pouzdanje! A dobro čuvam svoju dušu i pazim da ne zaboravim povesti koje mi ti ispriča da ne nestanu iz mog srca za sveg mog života. Ispričaću ih mojoj deci i deci moje dece, ako mi ih Bog podari, da se ne bi iskvarila i da sebi ne bi pravila likove po ugledu na čoveka ili ženu ili životinje na zemlji ili ptice pod nebeskim svodom ili crve ili ribe, a i da bi podigla pogled svojih očiju i gledala u

sunce, mesec i sve zvezde, celu tu vojsku, i postala otpadnici i počela njima da se klanjaju. Tvoj narod je moj narod i tvoj Bog je moj Bog. Zato, ako mi On podari decu, neću da ona potiču od čoveka iz stranog naroda, nikako to neću i ni po koju cenu. Bilo ko iz tvoje kuće, gospodaru moj, može sebi, naravno, da uzme kćer ove zemlje, onakvu kakva sam ja bila, i da je privede Bogu. Ali ja, ovakva kakva sam sada, nanovo rođena i tvoje delo, ne mogu da budem supruga nekom nepoučenom čoveku i nekome ko se moli kipovima od drveta i kamena, napravljenim rukama majstora rukotvorca, te niti vide, niti čuju, niti osećaju mirise. Pogledaj, oče i gospodaru, šta si učinio time što si me obrazovao i dušu mi učinio otmenom i osetljivom, pa ne mogu da živim kao mnoštvo neupućenih i ne mogu da uzmem prvog koji naiđe i svoju ženskost dam nekom Božjem klipanu, što bih inače onako priprosta srca bila učinila; to su, eto, nepovoljne posledice koje čoveka snalaze od otmenosti, to su nevolje koje sa sobom donosi oplemenjivanje. Zato nemoj pripisivati obesti tvoje kćeri i sluškinje što te ona podseća na tvoju odgovornost koju si uzeo na sebe prihvativši se da je obrazuješ, pa ti sada gotovo isto toliko duguješ njoj koliko ona duguje tebi, jer ti sada moraš da se staraš i odgovaraš za njeno oplemenjivanje."

„To što si rekla, kćeri moja", odgovori on, „rekla si odlučno i ima i glavu i noge, pa se to sa zadovoljstvom dalo saslušati. Ali kaži mi šta zapravo hoćeš da mi kažeš, jer meni sve to još uvek nije jasno, pa mi se otvoreno poveri šta zapravo misliš, jer meni je sve to još mutno."

„Ja duhom pripadam tvom narodu", reče ona, „tvom narodu jedino mogu da pripadnem i telom i ženskošću svojom. Ti si mi otvorio oči, dopusti mi da ja otvorim tvoje! Jedna mladica raste na vašem stablu, Ir, prvorođeni tvog Četvrtog, i on je kao stablo palme kraj potoka i kao vitka trska u ševaru. Zato govori s Judom, tvojim lavom, da me dâ ovome za ženu!"

Jakov beše u najvećoj meri iznenađen.

„To li smeraš", odgovori on, „i u tom smeru idu tvoje misli? Zaista, zaista, to mi nije padalo na um. Govorila si mi o odgovornosti koju preuzeh na sebe time što se poduhvatih da te obrazujem i sada me upravo time zbunjuješ. Naravno da mogu da porazgovaram sa mojim lavom i da mu kažem svoju reč, ali mogu li ja da preuzmem odgovornost za to? Ti si dobrodošla u moju kuću i ona radosno širi ruke da te prihvati. Zar da sam te vaspitavao za Boga da budeš nesretna? Nerado govorim ružno o nekome iz Izrailja, ali sinovi kćeri Savine slab su porod i nikogovići pred Gospodom, i ja ih ne gledam rado. Odista, jako se dvoumim da udovoljim želji tvojoj, jer, po mom mišljenju, ti dečaci nisu za brak, u svakom slučaju ne sa

tobom.”

„Sa mnom”, reče ona odlučno, „ako ni sa kojom drugom; neka samo dobro promisli stvar moj otac i gospodar! Neizbežno beše određeno da Jehuda ima sinove. E pa oni su tu, takvi kakvi su, od dobrog soja u svakom slučaju, jer u njih je seme Izrailja, i oni ne mogu biti preskočeni, niti mogu biti odbačeni, izuzev ako bi sami otpali i ne bi izdržali iskušenje života. Neizbežno je da i oni opet imaju sinove, barem jednog, jedan barem, Ir, prvorođeni, ta palma kraj potoka. Ja ga volim i ja ću ga svojom ljubavlju uzdići u junake Izrailja!”

„Junakinja si ti sama”, odgovori on, „kćeri moja, i ja verujem da ćeš u tome uspeti.”

Tako joj on obeća da će reći svoju reč Judi, svom lavu, dok mu je srce pri tome bilo ispunjeno svakojakim protivrečnim osećanjima. Jer, on je voleo ovu ženu sa snažnim ostacima još preostalih mu osećanja, pa se radovaše što će je obdariti muškošću koja je od njega poticala. Ali mu beše žao i nekako mu je povređivalo čast što to neće biti bolja muškost. I kao treće, nije znao zašto, ali tek od cele te priče malo ga je podilazila jeza.

„Ne preko nas!"

Juda nije prebivao sa svojom braćom u gaju Mamre kod oca, već je, otkako se sprijateljio sa Hirahom, napasao stada malo podalje, prema ravnici, na pašnjacima Odolama, pa su tamo živeli u braku i Ir, njegov najstariji sin, i Tamara, sklopljenom na podsticaj Jakova, pošto je Četvrtog bio pozvao k sebi i rekao mu svoju reč. A zašto bi se Juda i suprotstavio toj njegovoj reči? Dajući svoj pristanak, činio je, doduše, neke nevesele pokrete, ali je bez otpora pristao, pa je tako Tamara postala Irova žena.

Ne priliči nam da zavirujemo iza zavese ovog braka; već tada, odmah na početku, niko nije imao volje da to čini i uvek je čovečanstvo o ovim činjenicama govorilo sa reskom odsečnošću, izbegavajući i reči saučešća i reči optužbe, budući da se sve to uvek činilo suviše zapetljanim da bi se o tome na pravi način moglo govoriti. Okolnosti koje su išle naruku nesreći predočavale su se, na jednoj strani, u vidu istorijskog častoljublja, povezanog sa svojstvima astartske prirode, i, na drugoj strani, u vidu mladalačke slabosti koja nije bila dorasla ozbiljnoj životnoj probi. Najbolje će biti da se držimo predanja i resko i kratko saopštimo da je Judin Ir kratko vreme posle svadbe umro, ili, kako to predanje kazuje, da ga je Gospod usmrtio; no da, Gospod čini sve, i sve što se dešava može se proglasiti njegovim delom. U Tamarinom naručju mladić je umro od izliva krvi, koji bi zacelo izazvao njegovu smrt i da se nije ugušio krvlju. Neko će smatrati utešnim da nije umro sam, kao pas, nego u naručju svoje žene, mada je opet veoma neprijatno ovu sebi zamisliti svu poprskanu životnom i samrtničkom krvlju svog mladog muža. Namrštenih obrva, ova je ustala, oprala se i zatražila da joj se Onan, drugi sin Judin, dâ za muža.

U odlučnosti ove žene uvek je bilo nečeg zapanjujućeg. Ona pohita gore do Jakova, izli mu sav svoj jad i optuži pred njim Boga, tako da se starac zbog Jaha našao u neprilici.

„Moj muž je umro!", reče ona. „Ir, tvoj unuk, umro je naprasno i za tren oka! Kako da se to razume? Kako Bog može to da čini?"

„On može sve”, odgovori on. „Ne huli i budi skrušena! On čini, ako mu se hoće, najstrašnije stvari, jer moći činiti sve, ako se dobro promisli, jeste jedno veliko iskušenje. To su ostaci pustinje, pokušaj to sebi da objasniš! Ponekad On tako ume da nasrne na čoveka i da ga usmrti iz čista mira, bez ikakvog objašnjenja. Čovek se s tim mora pomiriti.”

„Ja ću se s tim pomiriti”, odgovori ona, „što se Boga tiče, ali ne mogu s time da se pomirim ukoliko se tiče mene, jer ja svoje udovištvo neću da priznam, ja to ne mogu i ne smem. Ako je jedan otpao, onda na njegovo mesto odmah mora da stupi sledeći, da se ne bi ugasila iskra koje još ima u meni i da se ne bi desilo da od mog muža ne ostane ni imena ni išta drugo na zemlji. Ne govorim ja samo za sebe i za usmrćenoga, ja govorim za sve i za večnost. Oče i gospodaru, ti moraš da kažeš svoju reč u Izrailju i da proglasiš zakonom da tamo gde postoje braća i jedan od njih umre bezdetan, njegova žena ne sme da pođe za stranog čoveka izvana, nego da njen dever mora da uskoči i da je oženi. A prvog sina kojeg mi bude rodila da nazove imenom svog preminulog brata, kako njegovo ime ne bi bilo izbrisano iz Izrailja!”

„A šta ako ovaj neće da uzme svoju snahu?” – primeti Jakov.

„U tom slučaju ona treba da istupi”, reče Tamara odlučno, „i svima da obznani: ‘Moj dever odbija da održi ime svoga brata u Izrailju i neće da me uzme za ženu.’ Tada ga treba pozvati i s njime razgovarati. A ako on ostaje pri svome i kaže: ‘Nije mi volja da je uzmem’, onda neka ona pred celim narodom stupi pred njega, neka mu s jedne noge skine obuću, pljune ga i kaže: ‘Ovo treba uraditi svakom čoveku koji neće da održi kuću svoga brata. I njegovo ime neka bude Bosonogi’!”

„Tada će, naravno, još jednom dobro da promisli celu stvar”, reče Jakov. „A ti si, kćeri moja, utoliko u pravu što će mi biti lakše da Judi kažem svoju reč da ti Onana dâ za muža kada ovo budem obznanio kao opšte pravilo, na koje ću i sâm moći da se pozovem kao na propis koji sam objavio pod drvetom poduke.”

Taj deverski brak, koji je tako ustanovljen na Tamarino navaljivanje, postao je istorijska činjenica. Ova seljančica je naprosto imala u sebi taj nagon za istorijskim značajem. Bez udovištva, ona dobi dečaka Onana za muža, iako Juda nije baš bio mnogo zadovoljan ovim rešenjem i tom bočnom ženidbom, a još manje je time bio zadovoljan Onan koji je time neposredno bio pogođen. Jehuda, kojeg je otac pozvao da dođe sa pašnjaka Odolama, dosta se dugo opirao ovoj odluci, govoreći da nije uputno s Drugim ponoviti ono što se

tako nesrećno završilo sa Prvim. I, uz to, da Onan ima tek dvadeset godina i da, ukoliko je uopšte stvoren za brak, u svakom slučaju još nije zreo za ženidbu, te nije ni voljan ni raspoložen za ženidbu.

„Ali ona će mu izuti obuću i štošta još, ako odbije da održi kuću svoga brata, pa će ga celog života zvati Bosonogi."

„Ti govoriš, Izrailje", reče Juda, „kao da je to baš tako i nikako drugačije, a u stvari si ti to sam upravo zaveo, a znam i po čijem nagovoru."

„Iz te devojke govori Bog", odgovori Jakov. „On je nju doveo meni da je ja upoznam s Njim i da On može kroz nju da govori."

Na to se Juda više nije opirao, pa naloži da se obavi svadba.

Da igra ulogu potajnog posmatrača ložnica, to je ispod časti ovog pripovedača. Oporo i kratko rečeno: Judin drugi sin, na svoj način zgodan i prijatan, naime na sumnjiv način, bio je opet na svoj način jedan karakter, hoću da kažem: u smislu neke izvorne nepokornosti koja je bila nešto poput osude nad samim sobom i poricanja života u samome sebi. Ne baš svog ličnog života, jer je u njemu bilo podosta samoljublja, te se i udešavao i lickao kao neki kicoš, ali svakom produžavanju života posle njega i preko njega, tome je on u dubini svoga bića rekao ne. Priča se da se ljutio što je trebalo da uskoči kao zamena za muža i da produži ne sebe samoga, nego seme svoga brata. To je, po svoj prilici, istina; koliko ovde reči i misli uopšte nešto znače, moguće je da je sebi sam celu stvar tako objasnio. U stvarnosti, za koju misli i reči predstavljaju samo opise, ceo Judin rod bio je svestan toga da predstavlja ćorsokak i da život, kojim god putem da krene, u svakom slučaju ne vodi dalje preko njih, njih trojice dečaka, da neće, ne može i ne sme biti! Ne preko nas! – rekoše oni jednodušno i na svoj način behu u pravu. Život i razmnožavanje mogu da idu svojim putevima; baš ih briga za to. Naročito se Onan tako držao, a njegova zgodna i prijatna pojava bila je samo izraz samoljublja onoga preko kojeg život dalje ne ide.

Prisiljen da stupi u brak, on odluči da se poigra sa ženinom utrobom i da je nasamari. Ali je račun pravio bez Tamarinog astartski odlučnog častoljublja, a ovo je stajalo nasuprot njegovoj nepokornosti kao kakav olujni oblak naspram drugog, pa je ono zajedno s ovom proizvelo munjeviti smrtni udar koji je sve to razrešio. Umro je u njenom naručju, u jedan mah, naprasno izdahnuvši. Mozak mu stade i on beše mrtav.

Tamara ustade i odmah zatraži da joj sada daju za muža Siloma, Judinog najmlađeg sina, koji je imao samo šesnaest godina. Ako bi je

neko nazvao najneverovatnijom ličnošću cele ove priče, mi se ne bismo usudili da tome protivrečimo.

Ovoga puta nije uspela da prođe sa svojim zahtevom. Već se Jakov veoma kolebao, a očekivao je da će se i Juda žestoko opirati, na šta zaista nije dugo trebalo čekati. Da, nazivali su ga lavom, ali je on kao lavica stao pred svog poslednjeg dečaka, kakav god da je ovaj bio, i ne htede da dâ svoj pristanak.

„Nikada i nipošto!" – reče on. „Pa da mi i on strada, je li? Onako krvavo kao prvi ili beskrvno kao drugi, ne dao Bog, e to se nikako neće desiti! Ja sam se poslušno odazvao tvom pozivu, Izrailje, i pohitao sam k tebi iz Ehesiba, odozdo iz doline, gde mi je Savina kćer ovoga rodila, a sada eno leži bolesna. Ona je, naime, teško bolesna i izgleda da će umreti, pa ako mi i Silom umre, ja ostadoh sam samcijat. Nije tu reč o neposluhu, jer ni sâm, očevidno, nisi u stanju da mi to zapovediš, nego mi to izlažeš samo kao predlog, u čiju valjanost i sâm sumnjaš. Ali ja ne sumnjam, nego kažem 'Ne i nikada!' Kažem to i za tebe i za mene. Šta misli ta žena, da treba da joj dam još i jagnješce, pa da i njega satre? To je jedna Ištar koja ubija svoje najmilije! Jedna tamaniteljka mladića, nezajažljive požude! Za to je ovaj još nedoraslo dete, jagnješce koje nije stasalo za okove njenog zagrljaja."

Čovek sebi odista nije, barem za sada, mogao da zamisli Siloma oženjenog. On je više ličio na anđela nego na čovečjeg sina, bio je samodopadljiv i neupotrebljiv, i nije imao čak ni brade ni glasa.

„Ta reč je tu o obući i onom ostalom", podseti Jakov neodlučno, „ako bi se dečak opirao da održi dom svoga brata."

„Nešto ću ti reći, gospodaru moj", reče Juda. „Ako ta tamaniteljka sada ne pođe i ne obuče korotnu haljinu i od sada pa nadalje ne bude smerno žalila u kući svoga oca kao udovica kojoj su umrla dva muža, i ako ne bude bila mirna, onda ću joj ja lično, ne bio ja tvoj Četvrti, izuti obuću pred celim narodom i uraditi ono što uz to ide i javno je optužiti za vampirstvo pa da bude kamenovana ili spaljena!"

„Ti ode predaleko", reče Jakov, neprijatno dirnut, „u tvom nezadovoljstvu zbog mog predloga."

„Predaleko? A koliko bi daleko ti išao kada bi neko hteo da ti uzme Venjamina i uz to možda još i pokušao da ga uputi na neko opasno putovanje? A pri tome on još i nije tvoj poslednji nego samo tvoj najmlađi sin? Njega ti čuvaš sa štapom i držiš ga tik kraj sebe da ne bi nestao i jedva da sme da izađe i na drum. E pa, Silom je moj Venjamin i ja ne prihvatam taj predlog, sve se u meni buni na samu

pomisao da treba njega da dam!”

„Ja bih ti nešto, dobra radi, predložio”, reče Jakov, koji je ovaj argument, koji je Juda upravo izložio, i te kako dobro razumeo, „naime da uradimo nešto kako bismo dobili u vremenu, a pri tome opet ne odbijemo suviše grubo tu mladu ženu, tvoju snahu. Nećemo, dakle, odbiti njen zahtev, nego ćemo nastojati da joj ga izbijemo iz glave. Pođi k njoj i kaži joj: ‘Moj sin Silom još je premalen i ima još premalo godina. Ostani kao udovica u kući svoga oca sve dok dečak ne poraste, a onda ću ti ga dati da produži seme svoga brata’. Tako ćemo za nekoliko godina ućutkati njen zahtev, pre nego što može da ga ponovi. A možda će se i navići na udovištvo, pa više uopšte neće ni doći sa tim zahtevom. Ukoliko bi se ipak desilo da se ponovo javi sa tim zahtevom, onda ćemo je opet, sa više ili manje prava, odbiti pod izgovorom da tvoj sin još uvek nije odrastao.”

„Neka tako bude”, reče Juda. „Meni je svejedno šta ćemo joj reći, samo ako ne moram nežnog uobraženka da bacim u užareno naručje tog moloha.”

Striga ovaca

Bilo je onako kako je Jakov rekao. Tamara je namrštenih obrva saslušala svekrove reči, gledajući ga pri tome pravo u oči. Ali se povinovala. Kao udovica i kao žena u koroti ona je ostala u kući svoga oca i nije davala glasa o sebi, jednu, pa dve, pa čak i tri godine. Posle dve godine mogla je s punim pravom da obnovi svoj zahtev, ali je ona namerno čekala da prođe još i treća godina kako ne bi bila odbijena obrazloženjem da je Silom još premalen. Strpljenje ove žene beše isto tako poznato kao što i njena odlučnost beše znatna. A odlučnost i strpljenje, to dvoje, po svoj prilici, jedno su te isto.

I kada Silom napuni devetnaest godina i bì u cvatu svoje zrele muževnosti, ona stade pred Judu i reče: „Rok je prošao i, evo, dođe vreme da me daš svome sinu za ženu, a njega da mi daš za muža, kako bi on svom bratu produžio ime i seme. Seti se svog obećanja!”

Juda je, pak, još pre nego što je istekla prva godina čekanja, postao udovac; Savina kćer je umrla od prevelike boli zbog njegova robovanja Astarti, a i zbog stradanja svojih sinova, kao i od toga što je ona navodno bila kriva za to. Imao je još samo Siloma, pa je manje nego ikada bio spreman da ga uputi na opasno putovanje. Zato joj odgovori: „Obećanje? Prijateljice draga, ono nikada nije bilo dato. Hoću li time da kažem da ne stojim uz reč koja je izašla iz mojih usta? Ne, neću to da kažem. Ali nisam mislio da ćeš na tome istrajati posle toliko dugo vremena, jer to beše reč utehe. Ako želiš još koju reč utehe, ja ću ti je dati, ali to ne bi trebalo da bude neophodno jer si se, po svoj prilici, već sama utešila. Silom je, doduše, postao stariji, ali samo malo, a ti si sada još više ispred njega nego što si bila kada sam ti govorio reči utehe. Ti bi mu skoro mogla biti mati.”

„Tako, to bih mogla biti?” – upita ona. „Ti mi, kako vidim, pokazuješ gde mi je mesto.”

„Tvoje mesto je”, reče on, „po mom mišljenju, u kući tvoga oca, gde treba da ostaneš kao udovica i kao žena koja žali i oplakuje dva muža.”

Ona se pokloni i ode. A sada dolazi ono glavno.

Ova žena, koja se nije tako lako dala isključiti, nije dopustila da bude skrajnuta i uklonjena sa glavnog puta; a naša zapanjenost je sve veća što je duže pratimo budnim okom. Svojim mestom u vremenu ona je raspolagala po svom slobodnom nahođenju. Ona se u vremenu bila spustila do unuka koje je proklela zato što su bili na putu onima koje je ona htela da izrodi; sada je odlučila da ponovo promeni naraštaj i da se uzdigne, s tim što će zaobići onog jednog koji je još bio preostao od naraštaja unučadi, a kojeg nisu hteli da joj daju da bi je ili izveo na put ili umro. Jer njena iskra nije smela biti ugašena, niti je ona mogla da se pomiri s tim da bude isključena iz nasledstva Božjeg.

Po Judu, sina Jakovljevog, stvari su se onda ovako odigravale. Ne mnogo dana posle onog dana kada je lav ponovo kao kakva lavica stao pred svoje mladunče godina je dospela do one tačke kada se obavlja striga ovaca i svetkuje praznik ubiranja vune, na koji se pastiri i čuvari iz okoline okupljaju na pijanku i žrtvenu gozbu, što je uvek bivalo na drugom mestu, a ovog puta je bilo izabrano mesto u brdima po imenu Tamna, pa su se onamo uputili pastiri i gospodari stada odozgo i odozdo da tu strigu, i da se provesele i razonode. Juda je pošao onamo gore zajedno sa Hirahom iz Odolama, svojim prijateljem i glavnim pastirom, onim istim preko kojeg je upoznao Savinu kćer; jer i oni su hteli da strigu i da se provesele, barem Hirah, jer Judi gotovo da nikada i nije bilo do veselja. On je živeo u paklu, za kaznu zbog onoga što je nekada s drugima učinio, a način na koji su njegovi sinovi nastradali posve je ličio na pakao. Bio je ojađen zbog svog izbora za naslednika i njemu bi bilo milije kada godina ne bi dospela ni do kakve svetkovine ni do dana namenjenih veselju i razonodi; jer, ako je čovek rob pakla, onda za njega svaka svetkovina i tako ima samo naličje pakla i ne vodi ničemu, izuzev što se time oskrnavljuje izborno nasledstvo. Ali kakva vajda od toga? Samo ako je neko telesno bolestan, život može to da mu prihvati kao opravdanje. Ali ako je neko bolestan u duši, onda mu se to ne može uzeti kao opravdanje, niko za to neće imati razumevanja, pa čovek otuda mora da učestvuje u životu i da se sa drugima hvata u kolo. Tako je i Juda učestvovao u striži ovaca u Tamni tri puna dana, prinosio žrtve i sudelovao u gozbi.

Na put natrag u svoj kraj pošao je sam; on je najradije išao sam. Da je išao pešice, to pouzdano znamo jer je sa sobom nosio skupocen štap sa drškom, a takav štap čoveku nije potreban za jahaću životinju, nego samo kada ide pešice. Oslanjajući se na nj, on se spuštao niz brežuljke stazama koje su vodile između vinograda i naselja, u smiraj dana koji se, sav obliven rumenilom, spremao na počinak.

Staze i bogaze behu mu dobro poznate; tu se usput nalazio i Enam, mesto Enajim u podnožju brda, pored kojeg je morao proći idući prema Ehesibu i Odalimu, pa je tako i stigao do kuća obasjanih purpurnim rumenilom večernjeg sunca, do zemljanog bedema i kapije. Kod kapije je čučala neka prilika; kada joj je prišao bliže, on vide da je bila uvijena u ketônet paspasim, koprenastu haljinu kakvu nose žene zavodnice.

Prva pomisao mu je bila: Ja sam sam. Druga pomisao pak: Proći ću kraj nje. A treća: Do vraga s njom! Mora li ta kedeša, kaluđerica uživanja, baš da sedi na putu kojim se ja vraćam kući? To samo meni može da se desi. Ali ja ne marim za to, jer ja sam dva puta onaj koji sam: onaj kome to može da se desi i onaj koji je zbog toga ogorčen, koji se uzdržava i ljutito prolazi ne zastajući. Stara pesma! Ta zar ona mora uvek nanovo da se peva? Tako pevaju robovi veslači prikovani za lađu iz svojih stisnutih grudi dok teško kuluče. Tamo gore sam stenjući pevao sa jednom devojčurom plesačicom i mislio sam da ću neko vreme imati mira. Kao da se pakao ikada može zasititi! Sramna radoznalost, besmislena, posle stostruke bljutavosti! Šta li će reći i kako li će se ponašati? Neka to okusi neko ko iza mene bude naišao. Ja prolazim bez zastajanja.

I on zastade.

„S pozdravom Gospodarici”, reče on.

„Neka ti ona dâ snage”, prošapta ona.

Tu ga je već ščepao anđeo požude i od njenog šapata on se sav naježi radoznalo se osvrnuvši za ženom.

„Hajdučice šaptavog glasa”, reče on uzdrhtalim usnama, „koga to čekaš?”

„Čekam”, odgovori ona, „da naiđe neki veseli raspusnik koji bi sa mnom da podeli tajne boginje.”

„Onda mu ja nekako dođoh u pravi čas”, reče on, „jer raspusnik jesam, mada ne baš veseo. Nije mi baš do raspusnog uživanja, ali jeste njemu do mene. A i u tvom pozivu, rekao bih, ne žudi se baš toliko za uživanjem, nego se mora biti zadovoljan ako drugi žude za uživanjem.”

„Mi smo darovateljice”, odgovori ona. „Ako, pak, naiđe onaj pravi, onda umemo i da podarimo. Je li te želja za mnom?”

On je dotaknu.

„A šta ćeš mi dati”, upita ona zadržavši mu ruku.

On se nasmeja.

„U znak”, reče on, „da sam raspusnik sa crtom veselosti daću ti jednog jarca iz mog stada da me se sećaš.”

„Ali ti ga nemaš sa sobom.”

„Poslaću ti ga.”

„To se tako kaže pre toga. A posle toga se bude drugi čovek koji se više ne seća pređašnjih reči. Moraš mi dati neki zalog.”

„Kaži šta hoćeš!”

„Daj mi prsten s tvog prsta, gajtan sa čvorom koji imaš oko vrata i štap sa drškom koji držiš u ruci!”

„Ti zaista umeš da se brineš za Gospodaricu”, reče on. „Uzmi!”

I on otpeva pesmu s njom kraj puta na večernjem rumenilu, a odmah zatim ona nestade iza bedema. On, pak, ode kući i sledećeg jutra reče Hirahu, svom pastiru: „Uostalom, bilo je tako i tako, ti već znaš kako to ide. Bila je tamo na kapiji Enajima, kod mesta Enam, jedna od onih devojčura u službi hrama, čije su oči nekako posebno sjale ispod ketôneta; ukratko, šta tu ima mnogo da se priča među muškarcima! Budi tako dobar i odnesi joj jarca kojeg joj obećah kako bi mi vratila moje stvari koje sam morao da joj ostavim u zalogu: prsten, štap i gajtan. Odnesi joj dobrog mambrijskog jarca koji nešto vredi; neću da se brukam pred tom huljom. Možda ćeš je zateći kako sedi pred kapijom; a ako je tamo nema, pripitaj ljude za nju!”

Hirah izabra jarca, đavolski ružnog i divnog, sa uvijenim rogovima, raspolućenim nosom i dugom bradom, pa ga ponese za Enajim, do kapije, od koje nije bilo nikoga. „Ona bludnica”, upita on ljude unutra, „koja je sedela napolju pred kapijom, gde je ona? Ta vi mora da znate svoju bludnicu!”

Ali mu oni odgovoriše: „Niti je ovde bilo, niti ovde ima kakve bludnice. Toga u nas nema. Mi smo uljudan gradić. Potraži ti negde drugde kozu za svog jarca, inače će poleteti kamenje!”

To Hirah saopšti Judi koji na to samo sleže ramenima.

„Ako se ne može naći”, reče on, „onda je to njena krivica. Mi smo svoje učinili i niko nam ništa ne može prebaciti. Izgubio sam, doduše, moje lepe stvari. Štap je imao kristalnu glavu. Vrati jarca opet u stado!”

I on celu stvar zaboravi. Ali tri meseca kasnije pokaza se da je Tamara u blagoslovenom stanju.

Bio je to skandal kakav se u tom kraju već odavno nije dogodio. Ona je živela kao udovica, u korotnim haljinama, u kući svojih

roditelja, a sada se obelodanilo, i više se nije dalo sakriti, da se odala bestidnom načinu života i da zaslužuje da bude osuđena na smrt! Muškarci su potmulo besneli, žene su se krešteći osipale na nju porugom i kletvama. Jer Tamara se sve vreme prema njima držala nadmeno i ponašala kao da je ona bolja od svih njih. Do Jude je odmah doprela povika: „Jesi li čuo, jesi li čuo? Tamara, tvoja snaha, ponela se kako ne valja i sada više to ne može da sakrije. Trudna je od bludničenja!"

Juda poblede. Njegove smeće oči iskočiše, nozdrve mu zadrhtaše. Grešnici mogu da budu izuzetno osetljivi na ogrešenja drugih ljudi; uz to je njegova krv bila uzmućena na ovu ženu i zbog toga što mu je satrla dva sina i što joj nije održao reč zbog trećeg.

„Ona se odala poroku", reče on. „Gvozdeno neka joj bude nebo nad glavom i tvrda zemlja pod njom! Da se spali na živoj vatri! Već je odavna bila zaslužila ognjeni stub, ali sada je belodano da je počinila strahotu u Izrailju i da je ukaljala svoju korotnu haljinu. Neka je izvedu pred kuću njenog oca i pretvore u pepeo. Njena krv neka padne na nju!"

I on krenu dugim koracima ispred dojavljača koji su mlatarali rukama, a putem stadoše da im se pridružuju uzbuđeni revnosnici iz sela sa svih strana, tako da se pred udovičinom kućom, prateći Judu, sakupila razdražena masa ljudi, upućujući joj pogrdne reči i zviždeći joj. Unutra u kući čuli su se Tamarini roditelji kako uzdišu i plaču, ali ona sama nije davala nikakvog glasa od sebe.

Onda su određena tri muškarca da uđu unutra i da izvedu bludnicu. Ovi krenuše ukočenih ramena, ukrućenih ruku, brada pritisnutih na grudi i stisnutih pesnica – da izvedu Tamaru, pa da ova najpre prizna sramotu i potom bude spaljena. Međutim, ovi posle nekog vremena izađoše bez Tamare noseći u rukama neke stvari. Jedan je između dva prsta držao jedan prsten. Drugi je pravo pred sobom držao neki štap, uhvativši ga po sredini. Treći je u ruci držao neki purpurni gajtan koji se klatio pred njim. Oni prinesoše te stvari pred Jehudu koji je stajao sasvim napred i rekoše: „Evo šta imamo da ti kažemo od Tamare, tvoje snahe: 'Od čoveka čiji su ovi zalozi ja nosim moj zalog. Poznaješ li ih možda? Jer znaj: ja nisam žena koja će dopustiti da zajedno sa svojim sinom bude isključena iz nasledstva Božjeg!'"

Juda, kojeg nazivahu lavom, stade da zagleda stvari, dok se masa tiskala oko njega i zurila mu u lice; a onda njega, do tog časa svega bledog od gneva, polako stade da obliva rumenilo, i to sve do ispod kose i do u oči. I on zaneme. A onda jedna žena udari u smeh, pa

onda još jedna, a zatim i jedan čovek, pa potom sve više njih, i žena i muškaraca, tako da se na kraju grohotom i neobuzdano smejala cela ova tu pred kućom sakupljena svetina, pri čemu su se naprosto previjali od smeha i razvaljenih vilica gledali u nebo uzvikujući: „Juda, ti si taj! Juda je svoju snajku načinio dajkom! Huhu, hoho, haha!"

A Lijin četvrti sin? On reče tiho u jednom dahu: „Ona je pravednija od mene!" I ode pognute glave odande.

A kada dođe Tamarin čas, pola godine kasnije, ona rodi blizance dečake, koji postadoše kršni muškarci. Dva sina je izbrisala iz roda Izrailja kada se ono bila spustila u vremenu, ali zauzvrat dala dva neuporedivo bolja kada se ponovo popela u vremenu. Posebno je prvorođeni Fares bio izuzetno snažan čovek i ostavio je traga u svetu i povesti da je to naprosto milina jedna. Jer u sedmom kolenu on rodi sina koji je bio sušta snaga, po imenu Boas, koji takođe beše muž jedne ljupke. Oni se veoma razmnožiše u Efrati i behu slavljeni u Vitlejemu, jer njihov unuk beše Isaja, Vitlejemac, otac sedam sinova i jednog mališe, crnomanjastog i lepih očiju, koji je čuvao ovce. On je umeo da svira u strune, a bio je vičan i u baratanju praćkom, kojom je oborio jednog diva, pa je potom u tišini bio pomazan za kralja.

Sve to leži u dalekoj prošlosti u otvorenoj knjizi budućnosti, i pripada velikoj povesti, u kojoj priča o Josifu predstavlja samo jedan umetak. Ali u ovu je uključena i ostaje uključena povest o ženi koja ni po koju cenu nije dopustila da bude isključena, nego je sa zapanjujućom odlučnošću uspela da se domogne pravog puta. Evo je, tu stoji ona, visoka i gotovo mračna, na obronku svog zavičajnog brežuljka i upire pogled, držeći jednu ruku na telu a drugom zaklanjajući oči, u plodnu ravnicu, nad kojom se, tamo u daljini, svetlost prelama u širom raskriljeno slavlje sunčevih zraka.

Šesti deo:

SVETA IGRA

O povezanosti vodâ

Svi žitelji Egipta, koliko god ih ima, čak i oni najbolje obavešteni i oni što slove kao mudraci, imali su o prirodi svog hranitelja boga, o onoj strani i životnoj formi božanstva koje su Avramovi potomci nazivali „El Šadaji”, što znači koliko i „bog ishrane”, s tim što se taj bog u podneblju Crne zemlje zvao „Hapi”, odnosno „Onaj koji se preliva”, „Onaj koji nadolazi i raste”, sasvim posebnu predstavu; žitelji tog podneblja imali su, naime, sasvim detinjastu predstavu o svojstvima reke – a reč je o reci Nil – koja je stvorila njihovu čudesnu zemlju, smeštenu, poput kakve velike oaze, između pustinja, hraneći njihov život i njihovu razuzdanu i u znaku smrti stvorenu kulturu. Oni su verovali, pa su tako i učili svoju decu iz naraštaja u naraštaj, da ta reka, Bog zna gde i kako, izvire iz donjeg sveta da bi krenula na svoj put ka „Velikoj zelenoj vodi”, a to će reći ka beskrajnom okeanu, kakvim su smatrali Sredozemno more, te da njeno povlačenje i opadanje posle plodonosne naplave odgovara njenom povratku u donji svet... Ukratko, u tom pogledu je među njima vladalo najsujevernije neznanje i samo su zahvaljujući činjenici da sav okolni svet u pogledu prosvećenosti nije stajao mnogo bolje, delom, štaviše, još i gore, uopšte mogli da opstanu u životu kraj takvog i tolikog neznanja. Istina je da su uprkos tom neznanju stvorili divnu i moćnu državu kojoj su se na sve strane divili, državu koja se održala više hiljada godina, da su napravili mnogo lepih stvari i da su umeli, i to upravo genijalno, da iskoriste predmet svoje neukosti, naime reku hraniteljku. Ipak, mi koji smo mnogo bolje, štaviše potpuno upućeni u sve to, moramo da žalimo što niko od nas tada nije bio tamo, na licu mesta, da im rasvetli tamu njihova duha i da im pruži duhovito obaveštenje o pravom stanju stvari u vezi sa rekom Egipta. Kakvo bi samo uzbuđenje u svešteničkim školama i učenim ustanovama zemlje izazvalo obaveštenje da Hapi, daleko od toga da potiče iz nekog donjeg sveta, što kao prvo treba odbaciti kao predrasudu, nije ništa drugo do istoka velikih jezera u tropskoj Africi i da bog hranitelj, da bi postao ono što je, najpre mora samog sebe da nahrani na taj način što će prihvatiti sve vode koje se sa etiopskih Alpa slivaju prema zapadu. Tu se sa planina u vreme kiša stropoštavaju brdski potoci, zasićeni fino izmrvljenim kamenjem, i ulivaju u oba toka koji takoreći čine pređivot buduće reke: u Plavi Nil i u Atbaru, koji se tek nešto kasnije, kod Hartuma i Berbera, spajaju u zajednički sliv i

postaju reka Nil, tvoračka i životodavna reka. Jer, to jedinstveno korito se sredinom leta postepeno puni tolikim količinama vode i rastvorenog mulja da reka nadaleko prelazi preko svojih obala, što joj je i donelo ime plavne reke; a onda to opet traje mesecima dok se reka, isto tako polako i postepeno, ponovo vrati u svoje omeđeno korito. Sloj mulja, pak, koji ostaje iza te naplave kada se voda povuče, sačinjava, što se i u svešteničkim školama znalo, plodno tlo Kemea.

Bili bi začuđeni i možda i ogorčeni na obznanjivača istine kada bi čuli da Nil ne dolazi odozdo nego odozgo, odnosno da u osnovi dolazi sa isto tolike visine kao i kiše koje u drugim, manje neobičnim zemljama igraju istu oplođivačku ulogu. Tamo, u onim jadnim stranim zemljama, uobičavali su da kažu da je Nil postavljen na nebo, a pri tome su mislili na kišu. I mora se priznati da se kroz taj kitnjasti način izražavanja iskazuje iznenađujuće, prosvećenosti blisko saznanje: saznanje, naime, o povezanosti svih voda na zemlji. Izlivanje Nila zavisi od obilja kišnih padavina u visokim planinama Abisinije; a ove padavine dolaze iz nabujalih oblaka koji se stvaraju nad Sredozemnim morem, a onda ih vetrovi poteraju u one predele. Kao što dobrobit Egipta zavisi od povoljnog vodostaja Nila, tako i dobrobit Hanana, zemlje Kenan, ili Gornjeg Retenua, kako se ona tada zvala, ili Palestine, kako naša prosvećenost geografski označava zavičajnu zemlju Josifa i njegovih otaca, zavisi od kiša koje tamo, ako ide sve po redu, padaju dva puta godišnje – rane u poznu jesen, a pozne u rano proleće. Jer, zemlja je siromašna u izvorima, a sa vodama reka koje duboko leže ne može se bogzna šta učiniti. Otuda, dakle, sve zavisi od kiša, naročito od poznih kiša, čije su vode uobičavali da sakupljaju još u najranija vremena. Ako te kiše izostanu, ako umesto zapadnih vlažnih vetrova preovladaju istočni i južni, a to znači pustinjski vetrovi, onda je stvar sa žetvom neumitno propala, jer tada neizbežno nastupa suša i kao posledica toga nerodica i glad. I to ne samo ovde. Jer ako u Hananu ne pada kiša, onda nema ni provale oblaka u planinama Etiopije, nema divljih bujica, pa samim time ni oba prethodnika Hranitelja neće biti dovoljno nahranjena da bi on sam postao „velik”, kako su govorili žitelji Egipta, i mogao da napuni kanale kojima se voda odvodi na oranice koje malo više leže; slaba letina i nemaština pogodiće i zemlju u kojoj Nil nije na nebu nego na zemlji, a u tome se sastoji povezanost vodâ na ovom svetu.

Ako je čovek o tome obavešten barem u najopštijim crtama, onda za njega nema ničeg neobičnog, mada, naravno, ima dosta strašnog u pojavi da se oskudica istovremeno javlja u „svim zemljama”, dakle

ne samo u Zemlji mulja, nego i u Siriji, Filisteji, Hananu, pa čak i u zemljama kraj Crvenog mora, a, po svoj prilici, i u Mesopotamiji i Vavilonu, i da je oskudica „golema u svim zemljama”. A ako može da se desi da posle jednog zla odmah dođe drugo, onda može da se desi da se jedna slaba godina sa slabim urodom i gotovo potpunim promašajem na neki opako ćudljivi način ponovi, da se odmah nadoveže na prethodnu, da se lančani niz nesreća protegne i otegne na više godina, kada nevolje poprimaju fantastične razmere, pa čak umeju da traju i celih sedam godina, ali već i pet godina predstavljaju dovoljno veliko zlo.

Josif voli život

Pet godina je sve bilo tako divno sa vetrovima, vodom i urodom da je iz zahvalnosti tih pet godina preinačeno u sedam godina – što je bilo sasvim u redu. A onda se u jedan mah obrnu list, onako kako je to faraon, materinski zabrinut za carstvo crne zemlje, nejasno bio video u snu, a Josif to onda jasno protumačio: Nil prestade da raste zbog toga što su u Hananu izostale zimske kiše, naročito one pozne kiše; a kada bi se jednom desilo da ne naraste, onda bi to bila žalost, kada bi se to dva puta dogodilo, onda bi to izazvalo kuknjavu, a ako do toga dođe i treći put, onda bi na to ljudi pobledeli i počeli da krše ruke. I sada je moglo još isto toliko puta da se dogodi da ne naraste, pa da se onda kaže da je to doba suše i nerodice od sedam godina.

Mi ljudi se u takvim izvanrednim slučajevima ponašanja prirode uvek ponašamo na isti način: isprva se, svikli na svakodnevicu, varamo u pogledu karaktera zbivanja ili događaja, ne shvatajući kuda to smera. Dobroćudno smatramo da je sve to samo kratkotrajni poremećaj obične i umerene vrste, pa je onda potom dosta neobično prisećati se tog slepila, tog nesporazuma, pošto polako shvatamo i uviđamo da se radi o nesreći prve vrste, za koju ne bismo poverovali da bi nas mogla snaći još za našeg života. Isto tako su se ponašali i žitelji Egipta. Dosta dugo je potrajalo dok su shvatili da se na njih sručila pojava koja se zove „sedam nerodnih godina”, pojava koja se zacelo i ranije događala, a uz to je igrala jezovitu ulogu i u njihovoj pripovedačkoj književnosti, samo što nisu mogli da veruju da će je i sami doživeti. A ipak su im se zbunjenost i zapanjenost, izazvane onim što se tu, na njihove oči, počelo odvijati, u njihovom slučaju teže moglo oprostiti nego nama naša kratkovidost. Jer faraon je bio usnio san a Josif ga je protumačio. Zar činjenica da je, kao što je bilo prorečeno, stvarno došlo sedam rodnih godina za njih nije predstavljala dokaz i jemstvo da će nastupiti i onih sedam mršavih godina? Ali ove su žitelji Egipta za tih rodnih godina potpuno smeli s uma, kao što neko može potpuno da smetne s uma da i đavo ima svoju računicu. A sada je taj račun bio podnesen – kada je, naime, Hranitelj dva-tri puta bio toliko mali da je naprosto bila tuga jedna pogledati ga, onda su morali da prihvate tu činjenicu; javna posledica,

pak, tog i takvog njihovog poimanja stvari bila je da je silno stao da raste Josifov ugled.

Ako su ovome već godine izobilja, koje su se ređale jedna za drugom, veoma išle naruku, kako li je tek morala da mu poraste slava kada se ispostavilo da su prispele i mršave godine i da su se mere koje su zbog toga bile preduzete pokazale kao nadahnuće najveće mudrosti! Položaj ministra poljoprivrede zacelo je u vreme nerodice i gladi veoma neugodan i težak, jer će neprosvećeni narod, koji se nikada ne odlikuje razumnošću i pravednošću, uvek biti sklon da u svom uzbuđenju svu krivicu zbog prirodne nesreće baci na onoga ko je odgovoran za zemljodelske poslove. Ali sasvim će drugačiji biti njegov položaj ako je tu nevolju predvideo, a tek će pogotovo biti drugačiji, naime u najvećoj meri ovenčan slavom i ispunjen strahopoštovanjem, ako je pravovremeno protiv toga preduzeo čarobne zaštitne mere koje će zlo, mada će ono zadržati moć da dovede do velikih promena, barem u tolikoj meri ublažiti da će ga lišiti karaktera prave katastrofe.

Kod sinova doseljenih iz tuđine često mogu nagoni i duševna svojstva njihovih domaćina snažnije i primerenije da se razviju i ispolje nego kod samih starosedelaca. Josifu je za dvadeset godina njegovog saživljavanja sa zemljom u koju je odveden, pošto je bio odvojen od svojih, ona osobeno karakteristična egipatska ideja o potrebi smotreno brižljive predohrane posve ušla u krv i meso, pa je naprosto delovao u skladu sa njom; no, on to nije činio nesvesno, nego je pri tome ostao na dovoljnom odstojanju od te određujuće ideje da bi, lično se rukovodeći njome, imao u vidu njenu omiljenost i da bi celokupno svoje delovanje upravljao prema njoj – čineći jedno jedinstvo nepatvorenosti i humora koje je ljupkije od same nepatvorenosti bez odstojanja i podsmeha.

Za njegovu setvu, a to znači za poresko ubiranje izobilja, sada je bilo prispelo vreme žetve, a to će reći vreme razdeobe i kraljevskog poslovanja kakvo, po obilju i unosnosti, nije bilo dato nijednom Reovom sinu od postojanja Božjih dana. Jer, bilo je baš onako kao što stoji u knjizi i kao što pesma kaže: „I nastade glad u svim zemljama, ali u celoj zemlji egipatskoj beše hleba”. To, razume se, ne znači da i u Egiptu nije bilo gladi i skupoće; jer svako ko ima ikakve predstave o zakonima privrednog poslovanja može sebi da zamisli kako se obrazuju cene pri velikoj potražnji. Na samu tu pomisao čovek bi naprosto mogao da pobledi, ali treba da ima na umu da je ovom nestašicom, kao i pre toga izobiljem, upravljao isti ljubazni i prepredeni čovek, da se rešenje oskudice nalazilo u njegovim rukama i da je pri tome imao potpuno odrešene ruke: za faraona je on u svojoj

odanosti činio najbolje, ali ujedno i za one koji su s njom najteže izlazili na kraj, za male ljude. Njima je njihovu oskudicu besplatno ublažavao.

To se ostvarivalo putem složenog sistema iskorišćavanja privrednih prilika i milosrđa, državnog zelenašenja i državnog starateljstva, kakvog do tada nije bilo, tako da se sva ta svojevrsna mešavina bezobzirnosti i milosrdnosti svakom, i onima koji su time bili pogođeni i onima koji su od toga imali dobiti, učinilo kao nešto basnoslovno i božansko; jer, božansko se i izražava i ispoljava na taj dvoznačni način, pa čovek ne zna da li da ga nazove groznim ili dobrostivim.

Prilike su bile neobične da neobičnije nisu mogle biti. Za stanje zemljodelstva san o sedam spržених klasova nudio je tako tačnu sliku da to više uopšte nije bila nikakva slika nego sušta stvarnost. Klasovi iz sna bili su sprženi, spržio ih je istočni vetar, odnosno hamsin, žarki jugoistočni vetar, a on je u poslednje vreme duvao preko celog leta i za vreme žetvenih radova, za takozvanog šemua, dakle od februara do juna gotovo neprekidno, često vruć poput užarene peći, te je pri tome ispunjavao vazduh finom pepeljastom prašinom koja je popadala po biljkama, tako da je i ono što je, i pored slabe vajde od neishranjenog Hranitelja, nekako uspelo da izraste, naprosto bilo sprženo dahom pustinje. Sedam klasova? Da, upravo o toliko je moglo biti reči; više ih nije bilo. Drugim rečima, klasja i žetve nije bilo. Ali čega je bilo u nebrojenim, zapravo i te kako izbrojanim i zapisanim količinama, to je bilo žito, semeno i hlebno žito svake vrste; njega je, naime, bilo u kraljevskim skladištima i ambarima uzvodno i nizvodno po svim gradovima i njihovoj okolini širom celog Egipta i samo u Egiptu, jer drugde nisu preduzimane nikakve mere predohrane i nije građen kovčeg u očekivanju potopa. Da, u celom Egiptu, i samo ovde, bilo je hleba: u rukama države, u rukama Josifa, nastojnika svega što nebo daje; i sada on sâm postade kao nebo koje daje i Nil koji hrani. On otvori svoja skladišta, ne baš širom, nego promišljeno, tako što bi ih povremeno ponovo zatvarao, otvori ih i dade hleba i semena svima kojima je bilo potrebno, a to su bili svi: i Egipćani i stranci koji su dolazili po žitarice u faraonovu zemlju, koja se više nego ikad s pravom zvala žitnicom, i to žitnicom sveta. On je davao, a to znači: prodavao onima koji su imali da plate, i to po cenama koje nisu određivali oni nego on, u skladu sa nečuvenim privrednim prilikama, tako da je faraona pozlatio i posrebrio, a ipak je istovremeno mogao da daje i u drugom smislu, naime malim ljudima i onima kojima su se od mršavosti videla rebra; njima, sitnim seljacima i žiteljima uskih gradskih uličica, udeljivao je bez

naplate, naravno samo onoliko koliko im je bilo najneophodnije, za seme i hleb, da bi mogli da se prehrane i da baš ne bi skapali od gladi.

To je bilo božansko delo, a bilo je i sasvim u skladu sa hvale vrednim primerom čovečanskog ponašanja. Uvek je bivalo dobrih činovnika koji su sebe s opravdanom ganutošću na natpisima svojih grobnica uzdizali i slavili kao uzorne ljude koji su u vreme gladi hranili kraljeve podanike i udeljivali udovicama, ne čineći ustupke ni velikima ni malima, a da posle, kada bi Nil opet bivao velik, „nisu odlazili da naplate rataru", to jest da uteruju predujmove i zaostale poreske dažbine. Na te i takve natpise podsećao je narod Josifov način vođenja poslova. Ali čoveka ovlašćenog sa ovolikom punomoći i s ovako božanskim načinom u sprovođenju te punomoći, to jest, ovakvog činovnika sve u svemu nije bilo još od dana Setovih. Posao sa žitom, koji je obavljalo deset hiljada pisara i potpisara, protezao se preko celog Gornjeg i Donjeg Egipta, ali su se svi konci slivali u Menfeu, u službenoj palati „davaoca hlada" i „jedinstvenog prijatelja", te se nijedna konačna odluka o prodaji, pozajmici ili darovanju nije mogla doneti dok on nije rekao svoju reč. Dolazili su mu bogati i oni koji su imali mnogo zemlje i kukali pred njim za setvenim semenom; njima ga je prodavao za njihovo srebro i zlato pod uslovom da osavremene svoj sistem navodnjavanja i da im imanja više ne tavore u stanju feudalne zaostalosti – u tome se ispoljavala i potvrđivala njegova vernost faraonu, Najvišem, u čiju je riznicu obilato priticalo srebro i zlato bogatih. A ako bi do njega doprela kuknjava sirotinje za hlebom, naložio bi da joj se besplatno i bez ikakve druge naknade udeli iz zaliha pohranjenih u državnim skladištima; na taj način se ispoljavala njegova simpatija, ta osnovna osobina njegovog bića, o kojoj smo već u gornjem delu izlaganja rekli sve najbolje što je imalo da se kaže, tako da ovde nije potrebno da se ponovo na to vratimo. Da je ona imala neke veze sa njegovom umnošću, na to ipak moramo još kratko da se osvrnemo. Jer, stvarno je bilo nečeg umnog u tom njegovom poslovnom sistemu iskorišćavanja i staranja istovremeno, tako da je baš u to vreme, iako je bio preopterećen poslovima, uvek bio raspoložen, a kod kuće bi Asnati, svojoj supruzi, sunčevoj kćeri, uvek nanovo govorio: „Devojče, ja volim život".

Mušterijama iz stranih zemalja prodavao je, kao što znamo, i po višim cenama, pa nije propuštao da pregleda spiskove žitarica isporučenih „plemenitima iz bednog Retenua". Naime, mnogi gradski kneževi i kraljevi Hanana, među njima i oni iz Megida i Sahurena, slali su njemu svoje ljude radi nabavke žitarica, pa je tako došao izaslanik Askaluna, zakukavši mu pred njim za svoj grad, te mu bi isporučeno ono što je tražio, ali ne baš za jeftine pare. Ali i tu

je ljubaznost održavala ravnotežu sa poslovnom strogošću, te je gladnim pustinjskim žiteljima, pastirskim plemenima iz Sirije i Libanona, „varvarima koji ne znaju kako se živi”, kako su govorili njegovi pisari, dozvolio da sa svojim stadima uđu kroz brižljivo čuvane ulaze u zemlju i da se nasele istočno od reke, onamo prema stenovitoj Arabiji, na sočnim pašnjacima Coana u predelu Tanitskog rukavca, ali samo pod uslovom da neće prekoračiti područje koje im je određeno.

Tako je on iščitavao i granične izveštaje ovakvog sadržaja: „Pustili smo beduine iz Edoma da prođu tvrđavu Merneptah i odu prema Memeptahovim jezerima, da tamo nađu hrane sebi i svojoj stoci na velikim pašnjacima faraonovim, lepog sunca zemaljâ.”

On je te izveštaje veoma pažljivo iščitavao, a ovi su, po njegovom naređenju, morali da budu urađeni sa najvećom mogućom smotrenošću i pouzdanošću; pomno su na svim prolaznim stanicama morale da budu popisane osobe kojima je bilo dopušteno da uđu u uvaženu egipatsku zemlju, koja je sada postala još uvaženija, pa je tim spiskovima bio obuhvaćen svako ko je iz bede dolazio po žitarice iz faraonove žitnice; sada su te mere po njegovom nalogu bile još i pooštrene, te su pogranični oficiri poput Hor-vaca iz tvrđave Cel, pisara velike kapije, koji je nekada Josifa sa Ismailjcima lično pustio da uđe u zemlju, bili dužni da svojim spiskovima posvete veliku pažnju i da u njih unose ne samo podatke o tome odakle namernici dolaze, šta su po zanimanju i, naravno, ime, nego još i ime oca i ime očevog oca, a onda su te liste svakodnevno, na vreme i hitno, slali dole u Menfe, u veliko poslovno zdanje ‘davaoca hlada’.

Tamo su onda još jednom prepisivani načisto na najfiniji papirus, crvenim i crnim mastilom, pa su tek u takvom obliku podnošeni Hranitelju na uvid. A ovaj ih je, mada je ionako bio zatrpan poslovima, svakog dana iščitavao od gore do dole s isto takvom pažnjom sa kakvom su bili i sastavljeni.

Oni dolaze

Bilo je to u drugoj godini mršavih krava, jednog dana sredinom epifija, po našem računanju u mesecu maju; bilo je strahovito vruće, onako kako u Egiptu u tom delu leta već ume da bude vruće, pa i više od toga: sunce je žeglo sa neba kao oganj, u hladu je bilo izmereno četrdeset stepeni, po ulicama Menfea je vitlao vetar i terao pustinjsku jaru u ionako upaljene oči. Čak je to i muvama bilo previše, pa su i one delovale bezvoljno kao i ljudi. Za pola sata severozapadnog povetarca bogataši bi dali dobar komad zlata, pa i po cenu da se pri tome i siromasi okoriste.

Međutim, Josif, kraljeva 'Glavna usta', mada je i njemu lice bilo oznojeno i puno peska, vraćajući se u podne iz palate Velikog upravnog ureda svojoj kući, beše veoma živahan i neobično žustrih pokreta, ako te reči mogu sasvim tačno da predoče njegovo stanje. Njegova nosiljka, praćena vozilima nekolicine uglednika iz ministarstva koje je pozvao da s njim ručaju, pošto je ubrzo skrenula sa raskošne avenije, pronela ga je, shodno navici koju Božji zamenik ni danas nije hteo da izneveri, kroz nekoliko ulica sa kamenim slivnicima, staništu onih toliko mršavih ljudi da su im naprosto ispadala rebra, ali su ga ovi svejedno veoma srdačno, štaviše oduševljeno i prijateljski pozdravljali. „Đepnuteefoneh!" – dovikivali su mu ovi mali ljudi i dobacivali mu rukama poljupce. „Hapi! Hapi! Hranitelju, živeo nam deset hiljada godina preko sudbinom određene granice!" A oni koji bi, kada bi došlo vreme da se odnose u pustinju, bili umotani samo u običnu rogožinu, ti bi mu poželeli: „Četiri fina ćupa za tvoju utrobu i kovčeg od alabastera za tvoju mumiju!" Tako su mu oni izražavali svoje simpatije koje su odgovarale simpatijama koje je on gajio prema njima.

Sada su ga unosili kroz slikama ukrašenu kapiju u bedemu oko njegove vile koju je dobio na dar od faraona, unosili su ga u prostrani vrt, gde su se u obzidanom četvorouglu jezera sa lotosovim cvetovima ogledala stabla masline, bibera i smokve, te senoviti čempresi i lepezaste palme pored šarenih stubova od papirusa koji su podupirali istureni deo kućne terase. Oko tog jezera vodio je širok peščani put

do kuće i kada su nosači zastali, trkači odmah podmetnuše gospodaru kolena i vrat kako bi nogom najpre stao na njih, pa onda tek na zemlju. Maj-Sahme, upravitelj njegovog doma, očekivao ga je u svom savršenom miru na terasi, odnosno na samom vrhu slobodnog stepeništa, zajedno sa dva hrta iz zemlje Punt, Hepijem i Hizesom, izuzetno plemenitim životinjama koje su, ukrašene zlatnim ogrlicama, drhtale od uzbuđenja. Faraonov prijatelj je žustrije nego inače pošao uz stepenice, žustrije zapravo nego što to priliči jednom egipatskom velmoži u prisustvu posmatrača. On se nije obazirao na svoju pratnju.

„Maje", reče on užurbano ali prigušenim glasom, gladeći pri tome pse po glavi, dok su mu ovi u znak pozdrava šapama pritiskivali prsa, „moram odmah s tobom da razgovaram nasamo, pođi smesta sa mnom u moje odaje i pusti ove da čekaju; ručak može i da pričeka, i tako neću moći ništa da okusim, a imamo i važnijeg posla, i to u vezi sa ovim svitkom koji držim u ruci, ili, tačnije rečeno, ovaj svitak se odnosi na tu važniju stvar; objasniću ti već o čemu se radi, pa ćeš onda sve razumeti; a sada smesta pođi sa mnom u moje odaje gde ćemo biti sami..."

„Smiri se", odgovori Maj-Sahme. „Šta ti je, Adone? Tako si nešto smeten! A to da nećeš ništa moći da okusiš, to kao i da nisam čuo, – ti koji hraniš tolike ljude! Ne bi li se najpre oprao od znoja i malo osvežio hladnom vodom? Znoj ne treba dugo ostavljati u porama i po udubljenim delovima tela. Jer ume da nagrize i nadraži kožu, pogotovo ako je još pomešan sa sitnom prašinom!"

„I to ćemo posle, Maje, i pranje i jelo mogu, budući da imamo važnijeg posla, sada da pričekaju; jer ti treba da saznaš ono što ja znam, a to što znam, to sam saznao iz ovog svitka ovde koji mi je upravo kada sam kretao ovamo dostavljen i uručen u uredu; a iz njega sam saznao da se sada ono desilo, ili, tačnije, da su stigli, što mu dođe na isto – desilo se da su stigli i sada se postavlja pitanje šta da se radi i kako da postupimo, i šta je sada... šta mi je sada činiti, jer sam strašno uzbuđen!"

„Ali zašto, Adone? Kada se kaže da se desilo ono što se očekivalo i na što je čovek bio pripremljen, onda to ne treba da nas zaplaši. Ako bi bio tako dobar da mi kažeš ko je to stigao i šta se to desilo, ja bih onda mogao da ti pokažem da nem a nikakvog razloga da se toliko prestravljuješ, već da je jedino ispravno da budeš posve miran."

Oni su ovaj razgovor vodili u brzom hodu, koji je Maj-Sahme nastojao da uspori dok su prolazili holom sa stubovima kroz koji je put vodio do dvorišta sa studencem. Ali Josif uđe sa Maj-Sahmeom,

u pratnji Hepija i Hiza, u desnu odaju sa šarenom tavanicom, sa dovratkom od malahita i ljupkim frizom duž zidova gore i dole; ova odaja mu je služila kao biblioteka i odvajala je veliku sobu za primanje od njegove spavaće sobe. Prostorija je bila uređena sa svom egipatskom otmenošću. Stajao je tu jedan izrezbaren ležaj prekriven kožama i jastucima, a bilo je tu, u podnožju i ljupkih škrinja, iznutra postavljenih i spolja ukrašenih natpisima, koje su služile za pohranjivanje svitaka, zatim stolica sa lavljim nogama, čija su sedišta bila od pletene trske a nasloni od presovane, pozlaćene kože, te stolova za cveće i stalaka sa porcelanskim vazama i staklenim posudama koje su se prelivale u raznim bojama. Josif je stiskao ruku upravitelja, pri čemu je poskakujući cupkao na svojim stopalima. Oči su mu bile vlažne.

„Maje”, kliknu on glasom u kojem kao da je bilo neke prigušene radosti ili nešto poput radosti, nekog sputanog razuzdanog ushićenja, „oni dolaze, oni su tu, oni su u zemlji, prošli su tvrđavu Cel, ja sam to znao, na to sam čekao, a ipak to još ne mogu da verujem, srce mi tuče u grlu i od uzbuđenja ne znam šta ću, ne znam gde da stanem...”

„Budi tako dobar, Adone, i ne igraj se sa mnom, umerenim čovekom, već budi malo jasniji, ako možeš! Ko je to došao?”

„Moja braća, Maje, moja braća!” – kliknu Josif pocupkujući.

„Tvoja braća? One siledžije što su ti razderale haljinu, bacile te u jamu i prodale te u svet?” – upita kapetan, kome je njegov gospodar sve to već odavno bio poverio.

„Pa da! Pa da! Oni kojima imam da zahvalim svu moju sreću i moju veličinu ovde dole!”

„Ali, Adone, to znači da ti ovim baš podosta obrćeš stvari u njihovu korist.”

„Bog ih je obrnuo, upravitelju moga doma! Bog je stvari obrnuo na dobro i dobrobit svakoga, pa treba gledati krajnji ishod prema kojem je on sve i usmerio. Pre krajnjeg ishoda postoji samo delo, a ono može da se čini opakim. Ali kada je krajnji ishod tu, onda se delo po njemu mora prosuditi.”

„Ipak se postavlja pitanje da li je to baš tako, milostivi gospodaru. Imhotep Mudri bio bi tu možda nešto drugačijeg mišljenja. A tvom ocu su podneli krv životinje kao da je tvoja.”

„Da, to je bilo jezivo. Mora da je, kada je ugledao krv, pao na leđa. Ali zacelo je tako moralo biti, prijatelju moj, drugačije nije ni moglo biti, jer tako više dalje nije moglo da ide. U mog oca je, naime, velika

ali meka duša, a ja sam ti opet, eh, kakav sam ti ja samo žutokljunac bio! Neverovatan žutokljunac, pun nedopustivog poverenja i slepe nadobudnosti. Sramota jedna, kako neki ljudi kasno sazrevaju! Pod pretpostavkom da sam ja sada sazreo. Možda je čoveku da bi sazreo potreban ceo život."

„Možda si ti, Adone, u mnogo čemu još ostao dečak. I ti si sasvim siguran u to da su to stvarno tvoja braća?"

„Siguran? Ta tu ne može biti ni najmanje sumnje! Zar sam uzalud dao tako stroga uputstva o vođenju zapisnika i dostavljanju izveštaja? Nisam ja to uzalud učinio; a to sa Manasijem, treba da znaš, i to što smo našem najstarijem dali to ime, to je bilo samo forme radi, jer ja nikako nisam zaboravio kuću moga oca, ne, ne, nikako je nisam zaboravio; ta mislio sam ja na nju svakog dana i svakog časa za sve ove bezbrojne godine, a Venjaminu, mališi, obećao sam u vrtu Rastrgnutoga da ću ih sve pozvati da dođu za mnom kada budem bio uzvišen i u rukama budem imao veliku moć... Pitaš me da li sam siguran u to da su to oni? Evo, tu stoji, ovo je doneo brzonogi glasnik koji ih je pretekao za dan ili dva. Sinovi Jakova, sina Jichakova, iz gaja Mamre, koji se nalazi kod Hevrona: Ruvim, Simeun, Levije, Juda, Dan, Neftalim, radi kupovine žitarica... I ti još možeš da sumnjaš? Oni su to, ima ih desetorica! Došli su zajedno sa drugim namernicima, sa nekim karavanom kupaca. Pisari nisu ni slutili koga su to zapisali. A ni oni sami ne slute, ni najmanje ne slute pred koga će ih dovesti i ko rukovodi trgovinom kao kraljeva 'Glavna usta' u zemlji. Maje, kada bi samo znao kako mi je pri duši! Ali, istini za volju, ne bih ni sâm mogao to da ti kažem, u meni vladaju Tohu i Bohu, ako razumeš te reči! A pri tome sam to znao i očekivao, čekao sam godinama i danima da se to dogodi. Znao sam to kada sam stajao pred faraonom, i kada sam mu tumačio snove, meni u jedan mah postade jasno šta to Bog smera i kako će se ova priča dalje razviti! Kakva je to samo priča, moj Maje, čiji smo mi deo! Jedna od najboljih! I sada je bitno, a naša je dužnost da se potrudimo da bude lepo i fino uobličena, da od nje načinimo najzabavniju stvar, a to znači da Bogu moramo staviti na raspolaganje svu našu duhovitost i umnost. Kako da postupimo, šta nam je činiti da bi sve to bilo na nivou jedne dobre priče? To je ono što me toliko uznemirava... Šta misliš, hoće li me oni prepoznati?"

„Kako bih ja to mogao znati, Adone? Ne, ne verujem. Ipak si ti znatno sazreo otkako su te rastrgli. A pre svega će ih okolnost da uopšte ništa ne slute učiniti slepim, pa ako bi im se nešto i učinilo da te znaju, naprosto neće poverovati svojim očima. Između prepoznavanja i zapažanja da se nešto prepoznaje postoji još dobar komad

puta.”

„Tačno, tačno. A ipak mi srce udara od straha da bi me mogli prepoznati.”

„Pa zar ti ne želiš da te oni prepoznaju?”

„Da, ali ne odmah, Maje, zaboga, ne odmah! Hoću da se to malo otegne i da oni to polagano shvate, pre nego što ja prozborim reč i kažem: ‘Ja sam to!’ To je, kao prvo, potrebno poradi ukrasa i uobličenja ove Božje priče, a, kao drugo, tu još treba ponešto da se ispita i utvrdi, da se s njima malo poizdalje razgovara, pre svega u vezi sa Venjaminom…”

„Je li Venjamin s njima?”

„U tome i jeste stvar: nije. Ta kažem ti da ih je desetorica a ne jedanaestorica. A nas je dvanaestorica! Tu su crvenooki i sinovi služavki-inoča, ali tu nema sina moje majke, nema mališe. Znaš li ti šta to znači? Ti to sve veoma polagano shvataš u tom svom spokoju. To što nema Vena može se razumeti na dva načina. To bi moglo da bude dokaz – samo kada bi tako bilo – da je otac još živ, – zamisli samo, da je još živ on, uzvišeni! – i da strepi nad mladićem, te da mu iz straha da bi mu se usput mogla dogoditi kakva nesreća nije dozvolio da s njima krene na put. Rahila mu je umrla na putu, ja sam mu umro na putu, kako onda da ne bude protiv polaska na put i da dopusti da krene na put ono poslednje što mu je još ostalo od Ljupke? To bi, dakle, moglo da znači to. Ali moglo bi da znači i to da moga oca više nema i da se ružno odnose prema nezaštićenome detetu, da ga nebratski odguruju u stranu i ne primaju u društvo zato što je sin prave, jedno dete…”

„Ti ga stalno zoveš mališom, Adone, i izgleda da gubiš iz vida da i on, tvoj rođeni braco, mora da je u međuvremenu stasao i sazreo. Ako se dobro promisli, onda on danas mora biti mlad čovek u najboljim godinama.”

„To je moguće, to je tačno. Ali ipak on uvek ostaje najmlađi, prijatelju, najmlađi od dvanaestorice, kako da ga onda ne zovem mališom? Najmlađi je uvek nešto posebno i uvek je ljubimac, te ga uvek okružuju naklonost i simpatija okoline i sveta, tako da nije ni čudo da to kod starije braće gotovo redovno izaziva zavist i pakost.”

„Pogleda li se tvoja povest, dragi gospodaru, onda bi čovek rekao da si ti najmlađi.”

„Baš tako, baš tako. Ne poričem da možda ima nečeg istinitog u tvojoj opasci i da se priča ovde ne odvija baš posve onako kako bi trebalo, da malo odstupa od istine. Upravo zbog toga to i jeste za

mene pitanje moje savesti, pa ću svom odlučnošću nastojati da najmanjem bratu pripadne deo časti koji mu pripada kao najmlađem, a ako su ga desetorica, kojim slučajem, odgurnula i ako su se prema njemu gadno ponela, ako su se prema njemu, ne smem ni da pomislim, ponela onako kao što su se nekada ponela prema meni i zlostavljala ga kao što su mene zlostavljala, onda neka im Elohim bude na pomoći, Maje, jer će se u tom slučaju kod mene loše provesti, jer im se uopšte ne bih otkrio, a lepa reč 'Ja sam to' ostala bi neizgovorena; a ako bi me prepoznali, ja bih im rekao: 'Ne, nisam to ja, vi zlotvori jedni!', i u meni bi imali samo stranog i strogog sudiju."

„Šta je to sada, Adone! Sada govoriš sasvim drugačije i izvlačiš sasvim drugačije zvuke iz svoje lire. Ti kao da više nemaš na umu puku blagost i blago pomirenje, već samo imaš na umu to kako su te zlostavljali; a činilo mi se da si čovek koji ume da pravi jasnu razliku između dela i posledica tog dela."

„Ja ne znam, Maje, kakav sam ja to čovek. Čovek ne zna unapred kako će se držati u svojoj priči, nego tek kada se nađe u njoj, onda će se pokazati kakav je i onda će samog sebe upoznati. Radoznao sam da vidim kako ću se ponašati i kako ću im se obratiti, šta ću im govoriti, jer ja o tome nemam nikakvu predstavu. To baš i jeste ono što me uznemirava, – kada je trebalo da stanem pred faraona, nisam ni približno bio ovako uzbuđen kao sada. A pri tome su to moja braća. Ali u tome i jeste stvar. U mom srcu ti je pravi metež, kao što ti rekoh, u njemu ti vlada jedna zbrka od radosti, radoznalosti i straha da se to naprosto ne dâ opisati. Kako sam se samo uplašio kada sam pročitao imena na listi, iako sam to znao i sa sigurnošću očekivao! Ali ti to ne možeš sebi da predstaviš jer ti ne umeš da se uplašiš. Jesam li se ja to uplašio zbog njih ili zbog sebe? Ne bih umeo da to kažem. Ali da bi oni i te kako mogli da imaju razloga da se u duši pribojavaju, to je van svake sumnje. Jer nije to ni onda bila sitnica, ma koliko da je vremena otada prošlo, jer to vremenom ipak nije postala sitnica. Priznajem da je to što sam im rekao da dolazim da izvidim kako kod njih stoje stvari bilo strahovito nezrelo, priznajem to bez dvoumljenja, kao što vidim da nikako nije trebalo da im pričam svoje snove; a priznajem i to da bih sve rekao ocu da su se smilovali i da su me izvukli iz jame, – otuda su morali da me ostave u njoj. A ipak, ipak, to da su ostali gluvi na moje zapomaganje iz dubine, kada sam ih izubijan i onako vezan kukajući preklinjao da to ne urade ocu i da me ne ostave da skapam u rupi, a njemu da ne pokažu krv životinje, ipak je to, prijatelju, uprkos svemu, bilo malo previše, i to ne toliko prema meni, o tome ne bih da govorim, koliko prema ocu. Ako je on na to presvisnuo od jada i pun čemera sišao u

Šeol, hoću li ja onda moći prema njima da budem dobar? Ne znam, ja sebe ne znam toliko da bih znao kako ću se poneti u takvom slučaju, ali se plašim samog sebe, plašim se da ne bih prema njima mogao da budem dobar. Ako su njega sa sedom glavom i bolom u srcu oterali u grob, onda bi i to spadalo u krajnji rezultat, Maje, i to čak pre svega ostalog, budući da bi on veoma zasenio svetlost koja sa rezultata pada na delo. U svakom slučaju, to ostaje čin koji zaslužuje da se sučeli sa posledicom, oči u oči, ne bi li se možda pred njegovom dobrotom ipak postideo svoje opakosti."

„Šta nameravaš da uradiš s njima?"

„Ta zar ja to znam? Pa ja hoću tebe da upitam za savet i od tebe da zatražim pomoć, jer sam ne znam kako ću i šta ću s njima, – tebe, mog upravitelja, kojeg sam uključio u ovu priču kako bi mi u ovoj mojoj pometenosti malo posudio od svog spokoja. Ta ti bez dvoumljenja možeš da ustupiš malo od tog tvog mira, i tako ga ima previše u tebe; ti si i previše miran – i samo tu stojiš i podižeš obrve i stiskaš usta, jer ti naprosto ne možeš da budeš izbačen iz svog mira, ne možeš da se uplašiš, pa zato ti sada i ne pada ništa na pamet. A ovo je priča kod koje čoveku mora mnoštvo stvari da pada na pamet, to joj mi dugujemo. Jer sučeljenje dela i posledice jeste jedna besprimerna svečanost koja zahteva da bude proslavljena i ukrašena raznim ukrasima i svetim ugursuzlucima da bi svet mogao do suza da se smeje, i to duže nego pet hiljada godina!"

„Stanje uzbuđenosti i prestrašenosti, Adone, neplodnije je od stanja mira i spokoja. Odmah ću ti pripremiti jedan napitak koji će te smiriti. Usuću prašak u vodu, pa će se on u njoj lagano rastvoriti. Dodam li tome još neki drugi prašak, onda će oni zajedno uzavreti, a kada tu mešavinu budeš popio, tebi će se vratiti tvoj mir."

„Rado ću to kasnije popiti, Maje, u pravom trenutku, odnosno kada mi najviše bude bilo potrebno. A sada ti saslušaj šta sam zasad uradio. Naložio sam preko brzonogih glasnika da ih odvoje od ostalih namernika sa kojima su došli i da im ne daju žitarice u pograničnim mestima, nego da ih upute ovamo dole, u Menfe, u veliki pisarski ured. Takođe sam naložio da ih drže na oku za vreme putovanja kroz zemlju i da ih zajedno sa njihovim životinjama smeste u dobre hanove, da se, dakle, sasvim neprimetno za njih pobrinu u tuđini, koja mora da im je onako tuđa i čudna kao što je i meni bila kada sam kao sedamnaestogodišnjak dospeo ovamo i pohranjen u ovom podneblju. Ja sam tada bio mlad i okretan, a oni su, kada samo pomislim, sada ljudi od oko četrdeset i više godina, ako izuzmem Venjamina; ali njega među njima nema i sve što znam je to da on mora da bude doveden ovamo, prvo, da bih ga ja video, i,

drugo, radi toga što će, kada on bude bio ovde, i otac doći ovamo. Ukratko, Maje, naložio sam našim ljudima da im neprimetno podmeću svoje ruke pod noge da se ne bi spotakli o neki kamen, ako ti ovaj način izražavanja nešto kazuje. A ovde će ih onda dovesti pred mene u ministarstvo, u dvoranu u kojoj inače primam stranke."

„A neće ih odvesti u tvoju kuću?"

„Ne, još ne. Najpre ću ih sasvim službeno primiti u velikom uredu. Među nama rečeno, dvorana za prijem je tamo veća i upečatljivija."

„A šta nameravaš s njima da radiš tamo?"

„E da, onda će, dakako, nastupiti onaj trenutak kada će biti potrebno da popijem onaj tvoj napitak, jer šta ću i kako ću da postupim pri pomisli da oni neće znati šta da rade kada budem progovorio i rekao: 'Ja sam to', – to ja nikako ne znam. U svakom slučaju, neću biti tako nespretan i ceo svečani trenutak upropastiti time što ću im onako s neba pa u rebra reći 'Ja sam to', nego ću se malo duže pritajiti i s njima ophoditi sasvim hladno i odbojno."

„Misliš neprijateljski?"

„Mislim toliko hladno da će to delovati neprijateljski. Jer, Maje, čini mi se da ne bih smogao snage da budem baš sasvim hladan i odbojan, izuzev ako bih pri tome otišao tako daleko da bih se stvarno postavio neprijateljski. To bi mi lakše palo. Moram sebi nešto da izmislim zbog čega ću s njima moći da govorim oštro i da ih dobrano napadnem. Moram se postaviti tako kao da mi je njihov slučaj veoma sumnjiv i mutan i kao da je u njihovom slučaju neophodno da se najpre sprovede stroga istraga da bi se razjasnile neke nejasne stvari ili tako nešto."

„Hoćeš li s njima govoriti na njihovom jeziku?"

„Ovo ti je prva reč kojom mi priskačeš u pomoć, a to ti je i prva prava reč do koje si se vinuo u svom miru, Maje!" – uskliknu Josif, udarivši se rukom po čelu. „Zaista je bilo neophodno da me na to upozoriš, jer u mislima ja sve vreme s njima govorim hananski, e baš sam glupak. A otkuda bih ja to mogao da znam hananski? To bi bila najveća nesmotrenost s moje strane! Ja, doduše, govorim sa decom hananski, ali rekao bih da ga oni od mene čuju sa egipatskim akcentom. No, to mi je sada poslednja briga. Čini mi se da govorim suvišne stvari, koje bi, doduše, u mirnijim okolnostima zaslužile da budu pomenute, ali ne sada. Samo se po sebi razume da ja ne smem da pokažem da razumem hananski; moraću s njima da razgovaram uz pomoć dragomana. Naložiću u ministarstvu da se pronađe

odličan dragoman koji podjednako dobro zna oba jezika, kako bi tačno i bez ublažavanja ili nezgrapnih izvrtanja mogao da im prevede ono što ću im reći. Jer ono što oni sami budu rekli, recimo veliki Ruvim, – ah, Ruvim, Bože moj, on je bio kod prazne rupe, on je hteo da me spase, ja to znam od čuvara, mislim da ti to još nisam ispričao, ispričaću ti to drugom prilikom! – dakle, što oni sami budu rekli, to ću ja već razumeti, ali neću smeti da pokažem da to razumem, pa ću morati da pripazim da iz nesmotrenosti ne odgovorim odmah, nego ću morati da sačekam dok dosadni razmetljivac koji će između nas posredovati ne obavi svoj posao."

„Kada budeš popio ovaj napitak, onda ćeš ti već uraditi sve onako kako treba. A onda bih ti još savetovao da se pretvaraš kao da ih smatraš uhodama koje su došle da ispitaju slabe strane ove zemlje."

„Molim te, Maje, poštedi me takvih svojih predloga! Otkuda ti sa svojim dobrim okruglim očima da mi sada odjednom daješ predloge?"

„Pa mislio sam da treba da ti iznesem neke predloge, milostivi gospodaru."

„I ja sam to prvobitno mislio, prijatelju moj. Ali sada vidim da mi u toj uzvišeno svečanoj stvari niko ne može, i ne sme, pomoći, nego da moram sasvim sam da je rešim, držeći se onoga što mi srce govori! Misli ti radije na to kako ćeš na najlepši i najdirljiviji način ukrasiti priču o tri ljubavi, a mene pusti da ja ukrasim svoju! I ko ti kaže da već i sam nisam došao na pomisao da se pretvaram kao da ih smatram špijunima?"

„Onda smo obojica došli na istu pomisao."

„Naravno, zato što je to jedina ispravna pomisao i zato što je ona manje-više već zapisana. Cela ova priča, uostalom, već je zapisana, Maje, u Božjoj knjizi, i mi ćemo je zajedno iščitavati sa smehom i suzama u očima. Jer, ti ćeš, zar ne, prisustvovati toj sceni i doći ćeš u upravno zdanje kada oni budu stigli, sutra ili prekosutra, i kada budu bili dovedeni pred mene u veliku dvoranu Hranitelja, koji je u raznim oblicima naslikan po zidovima naokolo? Ti ćeš, naravno, biti u mojoj pratnji. Za vreme prijema moraće oko mene da bude velika svita.... Ah, Maje", kliknu uzvišeni pokrivši lice rukama, onim istim rukama koje je švrća Venoni nekada posmatrao u gaju Gospodnjem kako pletu venac od mirte, a sada je na jednoj toj ruci blistao faraonov prsten 'Budi kao ja' sa nebesko plavim kamenom, – „ja ću ih videti, videću moje, moje, jer su to oduvek bili, ma koliko da je među nama bilo zla, i to zajedničkom krivicom! Ja ću s njima razgovarati, sa sinovima Jakovljevim, mojom braćom, čuću da li je još živ naš

otac, za kojeg sam tako dugo morao da zanemim u smrti, te da li još može da sazna da sam živ i da je Bog uzeo životinju umesto sina! Sve ću čuti i sve od njih saznati: kako živi Venjamin i da li se prema njemu odnose bratski, pa će onda morati da mi ga dovedu, a i oca! Ah, moj upravniče zatvora, ti koji si sada upravitelj moga doma, sve je to suviše uzbudljivo i uzvišeno! I zato, neka bude izvedeno kao uzvišena šala i na najvedriji način. Jer, vedrina, prijatelju, i prepredena šala su ono najbolje što nam je Bog darovao, i oni nam pružaju najusrdniju pomoć u ovom zapletenom, zamršenom životu. Bog ih podari našem duhu kako bismo čak i njega, taj strogi život, privoleli da se osmehne. To što su me braća rastrgla i bacila u jamu i to što sada treba da stoje preda mnom, to je život; a život je i pitanje da li delo treba prosuditi po posledici i da li opako delo treba proglasiti dobrim zato što je bilo nužno za dobru posledicu. Samo se svojom vedrinom čovekov duh može izdići iznad njih, ne bi li možda usrdnom šalom nad onim na što nema odgovora, i samog Boga, silnog Boga koji ne odgovara, privoleo da se nasmeši."

Saslušanje

Josif je bio sličan faraonu kada je pod belim lepezama od nojeva perja, koje su, usađene u drške od kovanog zlata, nad njim držali dečaci u pregačama i sa paževskim frizurama, okružen velikim pisarima, izuzetno nadmenim činovnicima, stolovao na svojoj stolici u dvorani Hranitelja, dok su desno i levo, na postolju, stajale kopljonoše držeći počasnu stražu. Dva reda stubova narandžaste boje, kitnjasto ispisanih natpisima, na belim osnovama sa zelenim lotosovim glavama, protezala su se pred njim sve tamo do dalekih ulaznih vrata sa obojenim nadvratnicima, a na prostranim bočnim zidovima, iznad podnožja opervaženog frizom, mogao se videti naslikani Hapi, 'Onaj što se izliva', u raznim obličjima – u ljudskom obliku s pokrivenim udom, zatim sa jednom muškom i jednom ženskom stranom grudi, sa kraljevskom bradom, sa barskim biljkama na glavi, sa darovnom daskom u rukama, na kojoj su se nalazili cvetovi iz šipražja i veliki krčag za vodu. Između pojedinih Božjih obličja bili su, u velikim potezima jarkim i veselim bojama, naslikani razni prizori iz života; bile su to scene žetve i vršidbe, a bili su tu naslikani i prizori kako faraon s volovima zaorava oranicu i srpom pravi prvi otkos zlatnog klasja; osim toga, bilo je tu naslikano i sedam Ozirisovih krava kako jedna za drugom koračaju za bikom, čije mu je ime bilo poznato, a onda su tu još bili, lepo raspoređeni, razni natpisi, kao na primer: „O, samo da mi Nil da hrane i svako rastinje u svoje vreme!"

Tako je izgledala dvorana u kojoj su se primale žalbe i molbe i tu, na tom mestu, slušao je Horusov zamenik svu tu kuknjavu i jadikovku zbog semenog i hlebnog žita, da bi potom sam doneo odluku o načinu udeljivanja žitarica. Tu je on sedeo i trećeg dana posle onog razgovora sa Maj-Sahmeom, upraviteljem svoje kuće, koji je sada stajao iza njega, a pre toga mu je stvarno bio pripremio napitak. Upravo je bio primio jedno izaslanstvo, zaraslo u dugu kosu povezanu u perčin i guste brade, odeveno u kljunastu odeću, iz zemlje velikog kralja Muršilija, to znači Hatija, gde je takođe harala suša; primio ga je na prilično rasejan i nemaran način, što je svima palo u oči, jer je hetitskim gradskim kneževima, kazujući svoju odluku u

pero „pravog pisara”, odobrio više pšenice, prosa i pirinča, i to po nižoj ceni, nego što su oni sami tražili. Jedni su pretpostavljali da tu možda postoje neki razlozi državne prirode i da je možda, ko zna zašto, došao svetsko-politički trenutak da se kralju Muršiliju ukaže takva pažnja; drugi su to pripisivali zdravstvenom stanju 'Jedinstvenog prijatelja', jer je uoči samog prijema sam rekao da ga muči katar od prašine, pa će zato morati da drži maramicu pred ustima.

Držeći tako maramicu na ustima, on je sada svoj pogled uputio celom dužinom dvorane za Hetitima koji su upravo izlazili i u susret grupi azijskih ljudi koji su, budući da su oni sada bili na redu, istovremeno stali da ulaze; među njima je jedan bio izuzetan svojom visinom, drugi se isticao svojom izrazito melanholičnom lavljom glavom, treći je upadao u oči svojom snagom i čvrstinom, četvrti se upadljivo isticao svojim dugim i hitrim nogama, po dvojici se, pak, videlo da se odlikuju prirodom kavgadžija, jedan je među njima opet imao izuzetno oštar i prodoran pogled, dok je onaj pored njega imao vlažne oči i usne, a tamo s kraja je jedan privlačio pažnju upadljivo koščatim udovima, dok se onaj do njega isticao svojom kovrdžavom kosom, bujnom bradom i raskošnom crvenom i plavom bojom svoje odeće. Tako se svaki od njih odlikovao nekom svojom osobenošću. Pošto su dospeli do sredine dvorane, smatrali su da je prispeo pravi trenutak da poljube tlo, pa je 'Jedinstveni' morao da sačeka da se ponovo usprave, te da im mahne mahalicom u znak da priđu bliže. Oni priđoše i ponovo padoše ničice.

„Toliko vas je mnogo?” – upita on potmulim glasom, koji je, Bog bi ga znao zašto, bio toliko prigušio da se to što je prozborio više doimalo kao neko mrmljanje. „Desetorica odjednom? A zašto vas onda nema odmah i jedanaest? Dragomane, upitaj ih zašto ih nije odmah došlo jedanaestorica, a možda je moglo da ih dođe i dvanaest! Ili vi ljudi možda razumete egipatski?”

„Ne onoliko i onako kako bismo hteli i želeli, gospodaru, utočište naše”, odgovori jedan od njih na svom maternjem jeziku, onaj brzih nogu, koji je očigledno bio brz i na jeziku. „Ti si kao faraon. Ti si kao mesec, milostivi otac koji se pokazuje u velelepnoj odeći. Ti si kao prvorođeni bik koji ima svoj ukras, Mošele, gospodaru! Naša srca slave jednodušno onoga koji drži tržnice, hranitelja zemaljâ koji daje hrane svetu i bez kojeg niko ne bi preživeo, pa mu žele da poživi onoliko godina koliko je dana u godini. Ali tvoj jezik, Adone, mi, tvoje sluge, ne razumemo dovoljno da bismo na njemu mogli da trgujemo, ne zameri nam zbog toga!”

„Ti si kao faraon”, ponoviše oni kao u horu.

Dok je dragoman brzo, poslovno i jednolično prevodio Neftalijeve reči, Josif je gutao očima one koji su stajali pred njim. Prepoznao ih je sve, sa malo truda razlikovao je svakog pojedinačno, ma koliko da je vreme i u njihovom slučaju učinilo svoje. Tu je bio veliki Ruvim, već sav posedeo, na svojim nogama kao na stubovima, namrgođeno zategnutih mišića na licu. Hvala Bogu, koji o svemu odlučuje, tu je u punom broju bio taj od mržnje izgladneli čopor vukova koji se bacio na njega uzvicima: „Dole! Dole!", ne obazirući se na njegovo molbeno zapomaganje: „Nemojte je pokidati!"; bili su tu svi oni bezumnici koji su ga vukli prema jami uzvikujući: „Hojhop" i „Hojhe", dok se on, sav prestravljen, pitao, a pitao je i nebo: „Ah, šta se to zbiva sa mnom?", a oni su ga onda kao „Hejtija" i bedno pseto prodali Ismailjcima za dvadeset srebrnjaka, a ostatke odeće su pred njegovim očima umočili u krv zaklane životinje. Oni su bili tu, njegova braća po Jakovu, izronili su iz vremena, – njegove ubice zbog snova, dovedeni amo k njemu preko snova, a sve to skupa beše kao san. Crvenookih bilo je šestorica, a četvorica behu od inoča sluškinja: Valina guja i njen rasturač novosti, Zelfin kršni prvenac u vojničkoj odeći, uspravni Gadijel i njegov oblaporni brat. Ovaj je bio jedan od najmlađih, pored Isakara, tovarnog magareta, i nadmenog Zevulona, a ipak je i on u licu imao što većih što manjih bora i mnogo sedih u bradi, kao i u glatkoj, uljem namazanoj kosi. Večni Bože, koliko su samo ostareli! Sve je to veoma dirljivo, upravo onako kako je i sam život dirljiv! Ali gledajući ih takve, on se u jedan mah uplaši, jer je bilo gotovo nezamislivo da bi otac još mogao biti živ ako su oni već bili toliko ostareli.

Srca punog radosti i tuge i straha, on ih je tako posmatrao i sve ih je prepoznavao i pored izraslih brada, koje neki od njih u njegovo vreme još nisu nosili. A njima, koji su takođe gledali u njega, nije padalo na pamet da ga prepoznaju jer su njihove oči bile slepe za mogućnost da bi to mogao biti on. Oni su jednom prodali u svet neku bezobraznu bratsku krv, onamo negde daleko, u maglama obavijenu tuđinu, to su oni uvek znali, to su i sada znali. Ali da bi taj otmeni paganin tu, na prestolu, pod lepezama, u cvetnoj belini, od koje je upadljivo odudarala, doimajući se sasvim egipatski, mrka boja njegova čela i njegovih ruku, da bi, dakle, taj vlastodržac i gospodar tržišta, kojem su došli u nevolji, taj gospodar sa lancem milosti o vratu, jednim izuzetnim primerkom zlatarske rukotvorine sastavljene s najvećim ukusom od sokola, jelenaka i životnih krstova, da bi taj tu sa raskošnom mahalicom i srebrnom ukrasnom sekirom za pojasom i sa, kako nalaže ovdašnji običaj, maramom opervaženom krutim peševima na glavi, da bi taj mogao biti onaj koji je jednom bio uklonjen i kojeg je otac na kraju prežalio, da bi to mogao biti snevač

snova, to im, dakako, nije padalo na um; sama pomisao da bi on mogao biti živ bila im je nedostupna, takve mogućnosti za njih nije bilo, a i da je takve mogućnosti u nekoj meri bilo, ona bi bila otežana okolnošću da je ovaj stalno držao maramicu na donjem delu lica.

U to on ponovo progovori, ali čim zastade, odmah se oglasi dragoman pored njega, jednolično i bez naglaska, na hananskom jeziku, prevodeći ono što je ovaj rekao: „Da li će moći da se obavi trgovina i odobri isporuka", reče on mrzovoljno, „to je još veliko pitanje i to tek treba da se vidi; veoma je moguće da će se ispostaviti nešto sasvim drugo. To što ne govorite jezik čovečanstva, to je ponajmanja teškoća. Ja vas, uostalom, žalim ako ste očekivali da ćete sa faraonovim 'Glavnim ustima' moći da opštite vašom papazjanijom od jezika, tim vašim nemuštim govorom. Čovek kao ja govori jezikom Vavilona, on govori i hetitski, ali će teško prihvatiti da govori habirski i neku sličnu aulasaukaulu, a ako ga je možda nekada i znao, nastojaće da ga što pre zaboravi."

Nastao je mali predah, a odmah potom usledio je prevod.

„Vi gledate u mene", nastavi on ne sačekavši odgovor, „posmatrate me indiskretno, na način kako to varvari čine, i zagledate me ispod oka zbog toga što sam stavio ovu maramu na glavu, pa u sebi mislite da se, po svoj prilici, ne osećam dobro. Da, odista se ne osećam najbolje, ali šta tu ima da se ispitivački gleda i zagleda i zaključuje? Navukao sam neku upalu od prašine, ni čovek moga položaja nije od toga zaštićen. Moji lekari će me već izlečiti. Veština i umeće lečenja veoma je razvijeno u Egiptu. Nastojnik moje kuće, upravitelj moje privatne palate, uzgred je još i lekar. Eto vidite, on će me izlečiti. Ali sa ljudima, ma koliko daleko bili od mene, koji su prisiljeni da pod toliko teškim i nemilim vremenskim prilikama krenu na takvo putovanje, i to još kroz pustinju, moje srce duboko saoseća i naprosto se, u svojoj brižnosti, pita šta su sve morali da preture na svom putu. Odakle dolazite?"

„Od Hevrona, veliki Adone, od Kirjat Arbe, Četvorograda i od mamrijskih gajeva terebinti u zemlji Hanan, a došli smo da kupimo hrane u Egiptu. Mi smo svi..."

„Stani! Ko to govori? Ko je ovaj mališa sjajnih usana što tu govori? Zašto govori baš on, a ne, na primer, ona ljudeskara tamo; pa taj je tako građen da se doima kao kakva kula od čoveka, a rekao bih i da je on u tom vašem čoporu najstariji i najrazumniji!"

„Asir se zove ovaj, gospodaru, koji je govorio s tvojim dopuštenjem. Asir, tako glasi ime tvoga sluge, a on je jedan od braće među nama braćom. Jer mi smo svi braća i sinovi jednog čoveka, povezani

bratskim sponama, a kada valja zastupati našu zajednicu, onda obično Asir, tvoj ponizni sluga, govori u ime svih nas."

„To mu onda ti dođeš kao neki brbljivac i blagoglagoljivac ove družine? Dobro. Ali kada vas ovako dobro pogledam, onda moram da kažem da mom oštrom oku nije promaklo da se vi, i pored toga što ste, navodno, svi braća, nekako ipak međusobno razlikujete i da mi, recimo, ovaj nekako više ide uz ovoga, a da opet oni tamo kao da imaju nešto više zajedničkog. Ovaj što je govorio u ime svih vas liči mi nekako više na ovoga u kratkom kaputu sa ušivenim metalnim kopčama, a onaj tamo sa očima zmije ima opet nečeg, ne bih umeo baš tačno da kažem šta, ali ima nečeg sličnog sa onim pored sebe koji naizmenično stoji čas na jednoj čas na drugoj tankoj nozi. A više njih opet liče jedni na druge po tome što su im kapci crvenkasto upaljeni."

Sada Ruvim beše onaj koji uze na sebe da odgovara.

„Zaista, gospodaru, ti sve vidiš i zapažaš", oglasi se on. „Dopusti da ti objasnim! Sličnosti i razlike među nama dolaze otuda što potičemo od raznih majki: četvorica su od dve, a šestorica od jedne majke. Ali mi smo svi sinovi jednog čoveka, Jakova, tvoga sluge, koji nas je izrodio i koji nas je poslao tebi da kupimo hrane."

„On vas je poslao meni?" – upita Josif i navuče svoju maramicu preko celog lica. Onda opet pogleda iznad nje u njih.

„Čoveče, iznenađuješ me tankošću svog glasa koji izlazi iz te telesine poput kakve kule, ali još me više iznenađuje ono što si rekao. Ta svima vam je vreme kosu i brade prošaralo belinom, a najstariji među vama, koji ne nosi bradu, ima nešto više sedih na glavi. Svojim iskazima ste se tako zapetljali da mi se naprosto čine neverovatnim jer mi ne izgledate kao ljudi čiji bi otac još mogao biti živ."

„Tako nam tvoga lica, on je živ, o gospodaru!" – reče sada Juda. „Dopusti da posvedočim reči mog rođenog brata! Mi govorimo istinu. Naš otac, tvoj sluga, živi u dostojanstvu i nije još ni tako star, ima tu negde oko osamdeset ili možda čak i devedeset godina, što u našem plemenu nije neobična stvar. Jer naš pradeda je imao čak sto godina kada je sebi izrodio pravog i istinitog sina, roditelja našeg oca."

„Kakvo varvarstvo!" – reče Josif prozuklim glasom. On pogleda prema upravitelju svoga doma, a onda se ponovo okrenu, ne prozborivši neko vreme ni reči, tako da su se svi prisutni uznemirili.

„Mogli biste", progovori on najzad, „preciznije da odgovarate na moja pitanja i da izostavite nebitne stvari. Ja sam vas pitao kako ste

pod tako neugodnim okolnostima izdržali putovanje, kako ste podneli žegu, da li ste imali dovoljno vode, da li su vas napadale razbojničke družine ili vas je iznenadio peščani kovitlac abubu, da li je nekog udarila sunčanica, – eto, to sam hteo da znam."

„Put smo sasvim dobro prevalili, Adone; zahvaljujemo ti na tome što se tako dobrostivo raspituješ. Naša družina bila je dovoljno jaka da se suprotstavi razbojnicima, a što se vode tiče, nje je u nas bilo dosta, tako da nismo izgubili čak ni jednog magarca i svi smo stigli ovamo zdravi i čitavi. Peščana oluja abubu osrednje jačine bila je jedina neprijatnost sa kojom smo se suočili tokom celog ovog puta."

„Utoliko bolje. Moje raspitivanje nije bilo dobrostivo nego čisto poslovne prirode. Putovanje kao vaše ne predstavlja, doduše, nikakvu neobičnu stvar. U svetu se inače mnogo putuje; sedamnaestodnevna putovanja, čak i putovanja od po sedam puta sedamnaest dana sasvim su uobičajena stvar, a put valja prevaliti korak po korak, jer teško da bi nekome zemlja skakala u susret. Tako trgovci iz Gileada idu putem koji vodi od Bejsana preko Jenina kroz dolinu... čekajte! Ta znao sam to, a da, setio sam se: kroz dolinu Dotan, gde onda skreću na veliki karavanski drum od Damaškija za Lejun i Ramleh do luke Hazati. Vi ste išli lakšim putem. Vi ste se jednostavno spustili od Hevrona dole ka Gazi i onda ste išli uz obalu ovamo dole sve dok niste ušli u našu zemlju?"

„Tako je kako ti reče, Mošele. Ti sve znaš!"

„Ja mnogo toga znam. Delom zahvaljujući mojoj prirodnoj promućurnosti, delom zahvaljujući sredstvima koja stoje na raspolaganju čoveku poput mene. Ali kod Gaze, gde ste se, po svoj prilici, pridružili karavanu, zapravo je tek započeo najgori deo puta. Tu, naime, treba savladati težak greben, a tamo je i prokleta morska udubina prekrivena skeletima?"

„Tamo mi nismo gledali ni levo ni desno nego samo napred, pa smo uz Božju pomoć prošli kroz taj užas."

„To mi je drago. A je li vas možda vodio i jedan ognjeni stub?"

„Povremeno je takav jedan ognjeni stub išao ispred nas. U jedan mah se onda srušio i posle toga se digla dosta neprijatna peščana oluja abubu."

„Vi očigledno nećete da se hvalite kakve ste strahote preturili preko glave? Lako se moglo desiti da taj abubu po vas bude poguban. Brine me to što su putnici na svom putovanju ovamo dole u Egipat izloženi takvim neugodnostima. Ja to kažem čisto onako, poslovno. A mora da ste bili srećni kada ste prispeli u područje naših utvrđenja

i stražarskih kula!"

„Na sav glas smo davali oduška našem osećanju sreće i zahvaljivali se Gospodu što nas je sačuvao."

„Jeste li se uplašili tvrđave Cel i njene vojničke posade?"

„Uplašili smo je se u smislu dubokog poštovanja."

„I kako ste tamo prošli?"

„Dozvoljen nam je prolaz, pošto smo rekli da smo kupci i da smo došli da nabavimo žita u ovoj žitnici da bi naše žene i naša deca imali šta da jedu i da ne bi skapali od gladi. Ali su nas odvojili od ostalih."

„To sam hteo da čujem. Čudi li vas ta mera, to da su vas izdvojili? Tako nešto kao to izdvajanje vi, po svoj prilici, još niste doživeli, a kamoli da ste sami nešto slično uradili? U svakom slučaju, nisu vam dirali prtljag i ostavili su vas skupa, svu desetoricu u punom broju, ako se desetorica mogu smatrati punim brojem; niko od vas nije bio izdvojen od ostalih, već su samo vas odvojili od ostalih putnika, je li tako?"

„Tako je bilo, gospodaru. Rečeno nam je da nećemo nigde drugde u zemlji za naš novac moći da kupimo hlebnog žita već samo u Mempiju, u središtu zemaljâ, i to od tebe lično, kod Gospodara hrane, 'Prijatelja žetve Božje'."

„Tačno. Jesu li vas uputili kako da idete dalje? Jeste li dobro putovali od granice sve ovamo dole do grada Uvijenoga?"

„Veoma dobro, Adone. Sve vreme se pazilo na nas. Ljudi koji su dolazili i onda opet nestajali upućivali su nas u konačišta i odmorišta zajedno sa našim životinjama, a kada bismo ujutru hteli da platimo, gazda ni za šta na svetu nije hteo od nas da primi novac."

„Besplatan smeštaj i besplatnu hranu dobijaju dve vrste ljudi: počasni gosti i zarobljenici. – Kako vam se dopada Egipat?"

„To je čudesna zemlja, veliki vezire. Njena moć i njena velelepnost je kao u Nimroda, ona sva blista od bogatstva i od divnih zdanja, svejedno da li se protežu uvis ili u širinu, njeni hramovi su zadivljujući, a njene grobnice dodiruju nebo. Oči nam ispadoše od zadivljenog gledanja."

„Ne baš toliko, nadam se, da biste pri tome zaboravili na svoj posao i svoj zadatak, naime da izviđate, osmatrate i izvodite tajne zaključke?"

„Tvoje reči su nam nejasne, gospodaru."

„Vi, dakle, tvrdite da ne znate zbog čega ste odvojeni od ostalih putnika, zbog čega se na vas pazilo i zbog čega ste privedeni pred mene?”

„Rado bismo to znali, uzvišeni gospodaru, ali mi to ne znamo.”

„Vi se pretvarate i kao da ništa ne slutite; zar vam savest ne kazuje da ste pod sumnjom, da na vama leži teška, mračna sumnja, koja je zapravo već nešto više od sumnje, budući da je vaš mangupluk nama potpuno poznat?”

„Šta to govoriš, gospodaru! Ti si kao faraon. Kakva sumnja?”

„Da ste uhode!” – povika Josif, udarivši rukom po naslonu, pa ustade sa stolice sa lavljim nogama. Rekao je „dajalu”, špijuni, što je akadska reč sa teškim zlokobnim prizvukom, i pri tome im je svoju mahalicu upro u lice.

„Dajalu”, ponovi dragoman potmulo.

Oni ustuknuše kao jedan čovek, kao gromom ošinuti.

„Šta to reče!” – ponoviše oni mrmljajući u horu.

„Šta rekoh, to rekoh! Uhode ste vi, došli ste da otkrivate slabosti ove zemlje, one koje se drže u tajnosti; došli ste da utvrdite gde su slaba mesta, pa da onda na tim mestima preduzmete razbojničke i pljačkaške napade. U to sam duboko uveren. Ako možete to da opovrgnete, onda učinite to!”

Progovorio je Ruvim, pošto mu ostali složno i hitro klimnuše glavama da ih odbrani od ove optužbe. Lagano je klimao glavom i na kraju prozborio: „Šta tu, gospodaru, ima da se opovrgava? Samo zato što si ti to rekao, zavređuje da se na to odgovori, inače bi čovek na sve to jednostavno odgovorio sleganjem ramena. I veliki umeju da se prevare. Tvoja sumnja je posve neosnovana. Mi ne obaramo oči pred tom sumnjom, već, kao što vidiš, svi te otvoreno i slobodno gledamo u oči, i to čak i sa odmerenim prekorom zbog toga što si nas tako pogrešno ocenio. Jer mi tebe vidimo i sagledavamo u tvojoj veličini, ali ti nas ne vidiš i ne sagledavaš u našoj čestitosti. Pogledaj nas i dobro otvori oči da bi nas video onakve kakvi jesmo! Svi smo mi sinovi jednog čoveka, jednog izuzetnog čoveka u zemlji hananskoj, jednog kralja stada i prijatelja Božjeg. Mi govorimo istinu. Došli smo sa ostalim putnicima da za dobre srebrnjake, koje možeš da izmeriš na tačnoj vagi, kupimo hrane za naše žene i našu decu. To je sva naša namera. Dajalu, tako nam Boga bogova, tvoje sluge nisu nikada bile.”

„A ipak ste vi to!" – odgovori Josif i udari sandalom o pod. „Ono što čovek poput mene sebi jednom uvrti u glavu, na tome ima da ostane. Došli ste da otkrijete životodavno mesto zemlje, pa da ga onda srpom udesite. Da ste vas desetorica dobili taj zadatak od opakih kraljeva sa istoka, u to sam duboko uveren, a na vama je da me u tom pogledu razuverite. A daleko smo od toga da me je ovaj tu što se doima poput kakve kule razuverio, jer je samo praznim rečima nastojao da dokaže da to nije tačno. To nisu reči opravdanja kojima bi mogao da se zadovolji čovek kao što sam ja."

„Ali, gospodaru, razmisli u svojoj milosti", reče jedan od njih, „pa ćeš sam uvideti da će pre biti da je na tebi da ti svoju sumnju potkrepiš dokazima nego što je na nama da je opovrgnemo!"

„Ko to među vama govori tako dovitljivo i gleda tako prodornim pogledom? Ti si mi već odavno pao u oči svojim zmijskim pogledom. Kako se ti zoveš?"

„Dan, s tvojim dopuštenjem, Adone; zovem se Dan, a rodila me jedna od sluškinja u krilu gospodaričinom."

„Drago mi je. I tako ti, majstore Dane, sudeći po tvojim dovitljivim rečima zacelo umišljaš sebi da si sposoban da budeš sudija, i to u sopstvenoj stvari? Ali ovde sam ja taj koji određuje šta je pravo, a osumnjičeni je taj koji mora preda mnom da se opravda. Imate li vi žitelji pustinjskog peska i sinovi bede uopšte neku predstavu o povredivoj dragocenosti ove visoko otmene zemlje, nad kojom sam postavljen da brinem i odgovaram za njeno dobro u ime sina Božjeg u palati? Ona je neprekidno ugrožena pohlepnom požudom pustinjskih žitelja koji je uhode ne bi li otkrili njena slaba mesta, pa joj tako prete Bedu, Mentiu, Autiu i Pectiu. Treba li sada ovde i Habiri da nam prave metež kao što su to tu i tamo činili napolju u faraonovim provincijama? Znam za gradove na koje su se stuštili kao kakvi bezumnici, pa su u svom besu pobili ljude i poklali volove u svojoj varvarskoj obesti. Vi vidite da ja znam više nego što mislite. Dvojica ili trojica među vama, neću da kažem svi, izgledaju mi itekako spremni za takve podvige. A ja treba da vam verujem na praznu reč da nemate nikakve zle namere i da niste došli sa namerom da uhodite i dokučite tajne zemlje?"

Oni se uskomešaše i stadoše da se dogovaraju uzbuđeno gestikulirajući i mlatarajući rukama. Na kraju je Juda bio taj kojem klimanjem glave dadoše znak da odgovori i zastupa njihovu stvar. On to i učini sa dostojanstvom čoveka dovedenog u ne malo iskušenje.

„Gospodaru", reče on, „dopusti da govorim pred tobom i da ti predočim naše prilike, tačno po istini, da bi mogao da vidiš da mi

samo i jedino pristajemo uz istinu. Evo, mi, tvoje sluge, dvanaestorica nas je braće, sve sinovi jednog čoveka u zemlji…"

„Stani! Kako to?" – uzviknu Josif koji je ponovo bio seo, ali je u tom trenutku gotovo opet bio skočio na noge. „Sada vas odjednom ima dvanaest? Vi, dakle, niste govorili istinu kada ste rekli da vas je deset?"

„… u zemlji Hanan", dovrši Juda rečenicu odlučno i sa izrazom lica kojim kao da je hteo da kaže da je neprilično i brzopleto prekidati ga u trenutku kada se spremio da kaže sve, kada je otvoreno hteo da kaže celu istinu. „Dvanaest sinova nas je, tvojih slugu, ili nas je zapravo toliko bilo; nikada nismo tvrdili da smo u punom broju, ovako kako stojimo tu pred tobom, nego smo samo kazali da smo sva desetorica sinovi jednog čoveka. Uistinu nas ima dvanaest, ali naš najmlađi brat, kojeg nije rodila nijedna od naših majki, nego jedna četvrta, koja je već toliko godina mrtva koliko on ima godina, ostao je s našim ocem, a jednoga od nas nema više."

„Šta to znači: nema više?"

„Nestao je, gospodaru, u mladim godinama, nestao je i za oca i za nas. Izgubio se negde u svetu."

„To mora da je bio momak sklon pustolovinama. Šta me se uostalom tiče. Ali taj mališa, vaš najmlađi brat, on vam nije nestao, on vam se nije izgubio, nego je s vama?"

„On je kod kuće, gospodaru, uvek je kod kuće uz našeg oca."

„Po čemu mogu da zaključim da je taj vaš stari otac još živ i da je dobro?"

„To si već jednom pitao, Adone, ne zameri, i mi smo ti to već potvrdili!"

„E neće biti baš tako! Moguće je da sam vas već jednom pitao za vašeg oca, da li je živ, ali za njegovo zdravlje vas sada pitam prvi put."

„Tvoj sluga, naš otac", odgovori Juda, „dobro je s obzirom na sadašnje prilike. Ali te su prilike, kao što moj gospodar zna, u svetu, ima tome već više od godinu dana, postale veoma teške. Jer, kako je nebo uskratilo svoj blagoslov, lišivši nas vode, jednom, pa drugi put, to je oskudica, što duže, to teže, počela, kao i u ostalim zemljama, da pritiska i našu zemlju. Govoriti o oskudici znači u stvari umanjiti zlo, jer nigde nema ni zrna pšenice, pa se ni za kakav novac ne može dobiti ni za setvu ni za ishranu. Naš otac je bogat, on živi na velikoj nozi…"

„U kojoj to meri bogat i u kolikoj to meri živi na velikoj nozi? Ima li on, na primer, svoju naslednu grobnicu?”

„Kao što ti sam reče, gospodaru. Ima Makpelah, dvostruku pećinu. Tamo počivaju naši preci.”

„Živi li on, na primer, na tako velikoj nozi da ima i jednog starijeg slugu, upravitelja svoje kuće, kakvog ja imam, a koji je uz to još i lekar?”

„Baš tako, uzvišeni gospodaru. Imao je on jednog mudrog i veoma iskusnog glavnog slugu po imenu Elijezer. Sada je on u Šeolu, klonula mu je glava i on je izdahnuo. Ali su iza njega ostala dva sina: Damašek i Elinej, pa je stariji, Damašek, stupio na pokojnikovo mesto; sada se on zove Elijezer.”

„Ma šta mi kažeš”, odgovori Josif, „ma šta mi kažeš!” I za trenutak se njegov pogled, bludeći negde iznad njihovih glava, izgubi besciljno negde u dubini prostora dvorane.

„Zašto si, lavlja glavo, odjednom zastao i prekinuo svoj govor kojim treba da vas opravdaš?” – upita on onda. „Zar ne umeš više da nađeš reči kojima bi vas opravdao?”

Juda se uviđavno smeškao. Nije hteo baš direktno da kaže da nije on taj koji stalno prekida kazivanje.

„Tvoj sluga se upravo spremao i još je uvek spreman”, odgovori on, „da tebi, gospodaru, povezano i verno predoči naše prilike i kako je sve to bilo sa našim putovanjem da bi se uverio da mi pristajemo samo uz istinu. Mnogo čeljadi ima naša kuća; nema je, doduše, baš kao peska na obali mora, ali broji mnogo glava. Ima nas oko sedamdeset, jer smo svi mi glavari pod očevim glavarstvom, svi smo ti mi oženjeni i blagosloveni…”

„Oženjeni sva desetorica?”

„Oženjeni sva jedanaestorica, o gospodaru, i blagosloveni sa…”

„Šta, i vaš najmlađi brat je već glava porodice?”

„Baš tako kako kažeš, gospodaru. Od dve žene ima osmoro dece.”

„Nije moguće!” – uzviknu Josif ne sačekavši prevod, pa udari rukom o naslon stolice prasnuvši u glasan smeh. I egipatski činovnici iza njega pridružiše se iz podložnosti tom smehu. Braća su se, pak, samo snebivljivo smeškala. Maj-Sahme, upravitelj njegova doma, gurnu ga krišom u leđa.

„Klimnuli ste glavama”, reče Josif, otirući oči, „pa sam razumeo da je i vaš najmlađi brat oženjen i otac porodice. Ta to je divno! Ja se

smejem samo zbog toga što je to tako divno, i upravo tako da čovek mora da se smeje. Jer najmlađeg obično sebi zamišljamo kao nekog švrću i mališu, a ne kao supružnika i glavu porodice. Ta i takva predstava naterala me na smeh, koji me, uostalom, kao što vidite, veoma brzo i prošao. Jer cela ova stvar je suviše ozbiljna i sumnjiva a da bi čovek tome mogao da se smeje. A i to što si, lavlja glavo, opet zastao u svom pravdanju, i to mi se nekako čini kao neki sumnjiv znak."

„Sa tvojim dopuštenjem", odgovori Juda, „nastaviću bez zastajkivanja i povezano da govorim. Oskudica, dakle, koju bi pre sa užasom trebalo nazvati glađu, jer nema ničeg što bi se dalo kupiti za još toliki novac, ta strahota, pritisla je zemlju, pa stada počeše da skapavaju, a uši nam probi plač naše dece i njihovo zapomaganje za hlebom, što je, gospodaru, najmučnije i najbolnije što dopire do čovekovih ušiju, izuzev možda jadikovke svete starosti da joj nedostaje ono što joj je neophodno za svakodnevni život i ono na što je časno navikla; jer čuli smo oca kako govori da će mu se uskoro ugasiti luč i da će morati da spava u mraku."

„Nečuveno", reče Josif. „Pa to je strahota jedna, da ne kažem užas jedan! Zar se sme dopustiti da dotle dođe? Zar ništa niste preduzimali, nikakve mere predohrane za slučaj da vas snađe nevolja koje uvek ima u svetu, pa otuda u svako doba i vas može da zadesi! Zar nemate nimalo mašte, zar u vas nema nimalo straha, zar niste pripremili nikakve zalihe! Zar ste živeli tako olako, od danas do sutra, kao stoka, i niste mislili dalje od nosa, sve dok nije došlo do toga da otac pod svoje stare dane mora da se lišava onoga na šta je navikao. Stidite se! Zar vi nemate nikakvog obrazovanja i zar kod vas ne postoje nikakve priče? Zar vi ne znate da u određenim prilikama izostaje svako bujanje i cvetanje zato što je zemlja prezasićena solju, pa ne može da uspeva nikakvo rastinje, a pogotovo ne mogu da uspeju žitarice? Da se sve živo i sav život tada zaogrće tugom, tako da bik ne skače na kravu, niti magarac objahuje magaricu? Zar niste nikada čuli za poplave koje umeju tako da zadese zemlju da njih može da preživi samo pametan čovek koji je na vreme sagradio kovčeg da bi u njemu plovio po vodi ponovljenog velikog potopa? Zar mora, pre nego što se sami malo pobrinete, najpre sve to da se dogodi i postane neizbežnim ono što se moglo izbeći, tako da onda dragoj starosti ponestane vuja za svetiljku?"

Oni oboriše glave.

„Nastavite!" – reče on. „Neka nastavi onaj koji je malopre govorio! Ali neću više da čujem o tome da vaš otac spava u mraku!"

„To je samo tako slikovito rečeno, Adonaje, i time smo želeli samo da kažemo da je i njega pogodila ta nevolja i da nema šta da prinese na žrtvu. Videli smo kako se mnogi opasuju i polaze na put u ovu zemlju da bi u faraonovim ambarima kupili hrane i poneli je kući, jer jedino u Egiptu ima žita i jedino se tu ono može kupiti. Ali smo se mi dugo ustezali da ocu dođemo s predlogom da se i mi opašemo i kao i ostali pođemo ovamo dole radi kupovine hrane."

„A zašto ste se ustezali?"

„On ima svoje mišljenje, svojstveno njegovim godinama, gospodaru, pa ima svoje predrasude o nekim stvarima, između ostalog i o zemlji tvojih bogova – tako on ima svoje posebno mišljenje o Misiru i poneku predrasudu o njegovim običajima i načinu života."

„Tu jednostavno treba zatvoriti jedno oko i praviti se da se ništa ne primećuje."

„On nam verovatno ne bi dozvolio da pođemo ovamo dole da smo ga za to zapitali. Zato smo se složili da je mudrije da sačekamo da ga oskudica sama navede na to da on to sam predloži."

„Možda to nije trebalo tako izvesti – da se posavetujete o ocu i da se s njime tako uzdržano ophodite, jer ovako se može steći utisak kao da se s njime poigravate."

„Ništa nam drugo nije bilo preostalo. Videli smo, doduše, da nam povremeno upućuje svoje poglede i da napola otvara usta kao da bi nešto da kaže, ali bi onda ostalo samo na tome. Na kraju je ipak progovorio, pa nam se obratio sledećim rečima: 'Šta tu krišom jedan drugome upućujete poglede i šta se to toliko obazirete? Evo, čujem, i do mene je dopreo glas, da se u Donjoj zemlji prodaje žito i da se ono tamo može kupiti. Diž'te se i nemojte tu da sedite besposleni, već pođite na put da ne bismo skapali od gladi! Odaberite kockom jednog ili dvojicu među vama, pa neka se oni na koje bude pala kocka, Simeun ili Dan, opašu i pođu onamo dole sa ostalim putnicima i kupe hrane za vaše žene i decu, kako bismo se održali u životu i ne bismo skapali od gladi!' – 'Dobro', odgovorismo mu mi, braća, 'ali neće biti dovoljno da pođu samo dvojica, jer će se postaviti pitanje kolike su nam potrebe. Morali bismo da krenemo svi i da pokažemo koliko nas ima glava, kako bi Egipćani videli da je nama žito potrebno ne po efu nego po komeru'. A on odgovori: 'Onda pođite vas desetorica!' – 'Bilo bi bolje', odgovorismo mi, 'da pođemo svi i da pokažemo da nas ima jedanaest kuća pod tvojim domom, inače će nam dati malo žita'. Ali on uzvrati: 'Jeste li vi pri čistoj pameti? Ja vidim da vi hoćete da ja ostanem bez dece. Zar ne znate da Venjamin mora da bude kod kuće i tu kraj mene? Kako vi to sebi zamišljate, šta

ako mu se na putu nešto dogodi? Ići ćete vas desetorica ili ćemo spavati u mraku.’ I tako mi onda krenusmo na put.”

„Je li to tvoje opravdanje?” – upita Josif.

„Gospodaru”, odgovori Juda, „ako moje iskrene reči nisu uspele da rasprše tvoju sumnju, i ako po njima ne vidiš da smo mi bezazleni ljudi i da pristajemo samo uz istinu, onda moramo da dignemo ruke od svakog pokušaja da se opravdamo.”

„Bojim se da će tako i biti”, prozbori Josif. „Jer što se vaše bezazlenosti tiče, o njoj ja imam svoje posebno mišljenje. Što se, pak, tiče sumnje koja je na vas pala, kao i moje do sada nepobijene optužbe da ste uhode i ništa drugo, – dobro, o tome ću vas još podvrći ispitivanju. Po iskrenosti vaših kazivanja, kažete, trebalo bi da vidim da govorite istinu i da niste nikakvi ugursuzi. Velim: dobro! Dovedite vašeg najmlađeg brata o kojem ste govorili! Privedite mi ga ovamo, tu pred moje oči, da ga vidim i da se na svoje oči uverim da je sve to što ste govorili istina, i da se sve to što ste izložili o vašim prilikama može smatrati pouzdanim i verodostojnim. Kada to uradite, onda ću prestati da sumnjam u vas i da se dvoumim u pogledu optužbe. A ako to ne uradite – tako mi faraonova života! – a nadam se da znate da se čovek u ovoj zemlji ne može u nešto više zakleti – onda ne samo da ne može biti govora o nekoj isporuci žita, ni po efu ni po komeru, nego će onda biti posve dokazano da ste vi dajalu, a kako se sa takvima postupa, o tome je trebalo da mislite pre nego što ste se prihvatili tog posla.”

Bili su bledi i crveni u licima, i stajali su bespomoćno, ne znajući šta bi.

„Ti, gospodaru, hoćeš”, upitaše oni, „da pođemo natrag, da ponovo prevalimo put od devet ili sedamnaest dana (jer nama zemlja ne skače u susret) i da se zatim vratimo ovamo sa najmlađim i stanemo ovde pred tebe?”

„Pa to bi bilo još lepše”, uzvrati on. „Ne, nikako! Mislite li vi da bi čovek kao ja tako jednostavno dopustio da odmagle uhvaćeni špijuni? Vi ste zarobljenici. Izdvojiću vas u posebnu odaju u ovoj kući i tamo ću vas držati tri dana, a to će reći danas, sutra i delom prekosutra. Do tada možete jednog među vama, kockom ili dogovorom, da odaberete i taj će onda poći na put da dovede najmlađeg. A ostali će ostati ovde u pritvoru sve dok onaj ne bude bio doveden pred mene, jer bez njega, tako mi faraonovog života, vi mene više nećete videti.”

Oni se zagledaše u svoje noge i stadoše da grizu usne.

„Gospodaru”, reče najstariji, „to što ti zahtevaš, izvodljivo je sve do trenutka kada glasnik bude stigao kući i stao pred njega da mu kaže: da bismo dobili žito, treba da dovedemo najmlađeg brata. Ti ne možeš sebi ni da zamisliš kako će on na to skočiti, jer je otac po prirodi veoma tvrdoglav, a najtvrdoglaviji je kada je reč o mališi, koji mora da bude kod kuće, te o nekom njegovom odlasku na put ni slučajno ne može biti govora. Vidi, on ti je kao ptiče mladunče u gnezdu...”

„Ali to je besmisleno!” – uzviknu Josif. „Ta iole razborito prosuđivanje mora doći do zaključka da odrastao čovek ne treba da bude tetošeno mezimče i švrća samo zbog toga što je najmlađi. To je predrasuda kojoj ne treba robovati. Ako su stariji već u poodmaklim godinama, onda se i deset puta može biti najmlađi, pa da se ipak bude zreo čovek u najlepšim godinama i sposoban za putovanje. Mislite li vi da će vas vaš otac sve skupa radije ostaviti u zatvoru kao uhode, nego što će pristati da vam prepusti svog najmlađeg da pođe s vama na put?”

Oni se neko vreme posavetovaše i sporazumeše pogledima i sleganjem ramena, da bi na kraju Ruvim progovorio:

„Mi to, gospodaru, smatramo mogućim.”

„E pa”, odgovori Josif i pri tome ustade na noge, „ja to ne smatram mogućim. U to vi čoveka kao što sam ja ne možete ubediti. A što se mojih reči tiče, ja ostajem pri njima. Dovedite vašeg najmlađeg brata pred mene, to vam nalažem i od toga ne odstupam. Jer, tako mi faraonova života, ne budete li uzmogli da to uradite, bićete osuđeni kao uhode.”

On mahnu oficiru počasne straže, ovaj izgovori neku reč, pa na to kopljanici stadoše pored njih s jedne i druge strane, te ih onako zaplašene odvedoše iz dvorane.

Traži se krv

Nije to bila tamnica, a nije bila ni rupa, to gde su ih bacili; zapravo su bili smešteni samo u pritvor, pa su se tako našli u jednoj zabačenoj prostoriji sa cvetnim stubovima do koje je nadole vodilo nekoliko stepenica, a činilo se da je to bila napuštena pisarnica ili nešto poput arhive za zastarela akta. U njoj je bilo dovoljno prostora za desetoricu, a naokolo su stajale klupe. Za pastire navikle na šatore ovo je bilo gotovo otmeno boravište. To što su se na prozorčiću kroz koji je prodirala svetlost nalazile rešetke nije imalo nikakvo posebno značenje jer su na takvim otvorima uobičajene takve rešetke. Naravno, pred vratima su se ovamo-onamo šetkali stražari.

Jakovljevi sinovi se spustiše u klečeći položaj i stadoše da razmatraju situaciju u kojoj su se našli. Imali su dovoljno vremena na raspolaganju da između sebe izaberu onoga koji će poći natrag da ocu prenese zahtev; odluku je trebalo doneti do prekosutra. Zato su najpre razmotrili situaciju uopšte, pozabavivši se nevoljom u koju su upali, a koju su svi, jednodušno i zabrinutog izraza lica, ocenili kao veoma ozbiljnu pa i opasnu. Kakva demonska opačina, da baš na njih padne takva sumnja, a pri tome niko od njih nije umeo da kaže kako se to desilo! Prebacivali su jedan drugom što nisu na vreme zapazili da nailazi zlo; jer to njihovo izdavanje na granici, njihovo upućivanje za Menfe, zatim onaj nadzor pod kojim su se nalazili za sve vreme putovanja ovamo, sve to, govorili su sada, bilo je već podozrivo, podozrivo u smislu postojanja neke sumnje, bez obzira na to što je isprva sve to izgledalo tako prijateljski predusretljivo. Bilo je uopšte u svemu tome neke mešavine ljubaznosti i opasnosti, samo što im to nije bilo jasno; sve ih je to malo zbunjivalo, ali im je istovremeno ulivalo neko posebno osećanje sreće, mada su bili zabrinuti ali se osećali i povređeni. Nikako im nije bio jasan taj čovek pred kojim su stajali i koji je prema njima, nevinima, gajio tu nesrećnu sumnju zahtevajući od njih da je opovrgnu – jednu neukusnu, neverovatno hirovitu sumnju, posmatrano s njihovog stanovišta. Oni, oni koji su otelovljenje nevinosti i poslovne bezazlenosti, oni da su špijuni koji su došli da uhode slabe tačke zemlje! Ali on je to sebi uvrteo u glavu, a to ne samo da je bilo opasno i da je moglo da ih staje glave, nego je

braću zbog toga naprosto duša zabolela; jer ovaj čovek, taj gospodar trgovine i egipatski velmoža, njima se dopadao, pa ih je, nezavisno od toga što im je život bio u pitanju, bolelo što je baš on o njima tako loše mislio.

Bio je to dopadljiv čovek. I moglo bi se reći i zgodan i lep, a gotovo da se ne bi preteralo ako bi ga se uporedilo sa bikom prvencem koji se ističe svojim velelepnim ukrasom. A bio je i na svoj način ljubazan. Međutim, u tome baš i jeste nevolja što se njegova ličnost ispoljava kao mešavina ljubaznosti i opakosti, što je zapravo bilo karakteristično za celu ovu situaciju u kojoj su se našli. On je „tâm", složiše se braća sa ovakvom karakterizacijom njegove ličnosti. On je dvoznačan, čovek sa dva lica i čovek koji je i jedno i drugo, i lep i moćan, čovek koji ohrabruje i čovek koji uliva strah, i dobrostiv i opasan. Nikako im nije bio jasan i nikako nisu bili u stanju da ga posve shvate, kao što čovek ne može da shvati svojstvo „tâm", u kojem se susreću gornji i donji svet. Umeo je da bude saosećajan i da se brižno zanima za tegobe sa kojima su se suočavali tokom svog putovanja. Udostojio ih je da se raspita za život i zdravlje njihovog oca, a kada je čuo da je najmlađi brat oženjen nasmejao se na sav glas tako da se sva dvorana orila. A onda im je, kao da je svojom ljubaznošću hteo samo da ih uljuljka da se osećaju sigurnima, u lice sasuo tu svoju ćudljivo samovoljnu i po život opasnu sumnju da su oni uhode, pa ih je onda bacio u zatvor kao taoce, gde bi trebalo da ostanu sve dok kao protivdokaz ne dovedu jedanaestoga, kao da bi to uistinu mogao biti dokaz njihove nevinosti! Tâm – nije uopšte ni bilo druge reči za to. Čovek prekretnice i zamene svojstava koji se podjednako dobro osećao i gore i dole. A bio je i trgovac, a u delokrug trgovine spadala je i krađa, pa je sve to navodilo na dvoznačnost.

Ali kakve koristi od tog zapažanja i kakve vajde od kukanja kada je ovaj privlačan čovek prema njima bio tako opak? To ih nije izvlačilo iz nevolje u kojoj su se našli, niti ih je spasavalo iz škakljive situacije u kakvoj se do sada, to su morali jedan drugome da priznaju, nisu nikada nalazili. A onda je došao trenutak kada su toj nerazumnoj sumnji pod kojom su stajali suprotstavili jednu veoma razumnu, – sopstvenu sumnju: sumnju, naime, da bi onaj mogao imati neke veze sa sumnjom pod kojom su kod kuće bili navikli da žive; ukratko, da nevolja koja ih je snašla predstavlja odmazdu za staru krivicu.

Bilo bi, naime, pogrešno misliti, a bilo bi isto tako pogrešno ako bi se to zaključilo na osnovu tekstova, da ih je ta sumnja obuzela i da su je izgovorili tek pred Josifom, prilikom drugog razgovora sa njim. Ne, već im je ovde, u pritvoru, ta sumnja navirala na usta, tu su oni već razgovarali o Josifu. Bilo je to dosta neobično: uopšte im nije

padalo na um da na bilo koji način ličnost gospodara trgovine u mislima povežu sa ličnošću pokopanoga i prodanog brata, – a ipak su govorili o bratu. Sve to nije bila samo stvar čisto moralne prirode; oni nisu od jednog do drugog došli putem koji direktno vodi od sumnje do sumnje, od krivice do kazne. Sve je to bila stvar dodira.

Maj-Sahme je zacelo bio u pravu kada je u svom miru govorio kako između prepoznavanja i zapažanja da je došlo do prepoznavanja leži još poneki korak. Ne dolazi se u dodir sa bratskom krvlju a da se ona ne prepoznaje, pogotovo ako je ona jednom prolivena. Ali je nešto sasvim drugo kada to sebi valja i priznati. Ako bi neko ustvrdio da su sinovi u tom času u gospodaru tržišta već bili prepoznali brata, onda bi se moralo reći da se taj veoma nespretno izrazio i s pravom bi mu se odlučno protivrečilo; jer, otkuda onda ono njihovo bezgranično zaprepašćenje kada im se on otkrio? Ta oni o tome nisu imali pojma! Naime, oni nisu imali pojma o tome zbog čega su pred njihovom dušom iskrsli Josifov lik i njihova stara krivica, i to neposredno pošto su bili došli u dodir, ili pak u trenutku kada su bili došli u dodir, sa privlačno opasnim vlastodršcem.

Ovog puta to nije bio Asir koji je iz oblapornosti pretočio u reči zajedničko osećanje koje ih je sve vezivalo, nego je to bio Juda, čovek koji je bio otelovljenje savesti. Onaj je sebe smatrao suviše slabim za taj zadatak, a ovaj je opet bio uveren da je baš on bio kao stvoren da obavi taj zadatak.

„Braćo u Jakovu”, reče on, „mi smo u velikoj nevolji. Stranci u tuđoj zemlji, mi smo ovde upali u klopku, upali smo u jamu neshvatljive ali opake sumnje. Ako Izrailj odbije da našem glasniku da Venjamina, što će se, sve se bojim, i desiti, onda nas ili čeka smrt, pa će nas odvesti u kuću za mučenja i pogubljenja, kako Egipćani kažu, ili će nas prodati kao roblje da zidamo grobnice ili ispiramo zlato na nekom strašnom mestu, te više nikada nećemo videti našu decu, a šiba egipatske gospodarske kuće išaraće nam leđa. Šta se to dešava s nama? Razmislite, braćo, zašto nas je ovo zadesilo, i spoznajte Boga! Jer Bog naših otaca je bog osvete, i on ne zaboravlja. Ni nama nije dopustio da zaboravimo, ali ponajmanje zaboravlja on sâm. Zašto onda nije odmah nasrnuo nego je pustio da prođe ceo ljudski vek, hladno prelazeći preko svega, sve dok nam nije ovo sada priredio, – to pitajte njega a ne mene. Jer, mi smo bili dečaci kada smo ono uradili, a onaj je bio dečačić, pa kazna sada pogađa druge ljude. Ali ja vam velim: ogrešili smo se o našeg brata, videli smo kako je strah obuzeo njegovu dušu kada je odozdo glasno zapomagao i zvao nas u pomoć, a mi ne htedosmo da ga čujemo. Zato nas je sada snašla ova muka.”

Oni svi kao jedan zaklimaše glavama jer je izgovorio ono što je sve njih tištalo, pa promrmljaše: „Šadaji, Jahu, Eloah."

Ali Ruvim, s belom glavom među šakama, crven u licu od muke i nabreklih žila na čelu, procedi između usana: „Da, da, setite se samo, mrmljajte i uzdišite! Nisam li vam govorio? Zar vam nisam onda govorio, kada sam vas upozoravao: 'Nemojte da se ogrešite o dečaka! Ali vi ne htedoste da me slušate. I eto vam ga sad!' – Njegova krv se od nas traži!"

Nije dobri Ruvim tada baš tako govorio. Ali je u svakom slučaju ponešto osujetio, naime: baš to da nije potekla Josifova krv ili da nije proliveno više krvi nego što to obično biva pri najobičnijoj povredi, pa se otuda i nije baš moglo reći da se traži njegova krv. Ili je možda Ruvim mislio na krv životinje koja je pred ocem trebalo da zameni Josifovu krv? U svakom slučaju, ostali su se u duši osećali kao da ih je on tada zaista upozorio i da im je proricao odmazdu, pa su ponovo stali da klimaju glavama i da mrmljaju:

„Uistinu, uistinu, traži se krv."

Hranili su ih sasvim dobro; dobijali su perece i pivo, što je opet odgovaralo mešavini ljubaznosti i opasnosti koja je tu gospodarila, a noću su spavali na klupama, na kojima je bilo čak i nekih podupirača o koje su mogli da naslone glave. Sledećeg dana valjalo je izabrati glasnika koji će po volji ovog čoveka poći kući da dovede najmlađeg brata, a taj, budući glasnik, možda više nikada neće doći natrag, ako Jakov bude rekao: ne! Gotovo ceo dan proveli su u dogovaranju jer rešavanje ovako odsudne stvari, koju je valjalo prosuditi sa raznih stanovišta, nisu hteli da prepuste slučaju, nego su radije hteli da to učine uz pomoć razuma. Ko bi to među njima mogao da ima najviše uticaja na oca i da ga privoli da pusti Venjamina? Koji je to od njih koji će im ovde u ovoj nevolji najmanje nedostajati? Ko je među njima najneophodniji plemenu, pa je otuda i najpotrebnije da ostane u životu, ako bi oni ovde nastradali? Sve je to valjalo razmotriti, sve je to valjalo podvesti pod jedno rešenje, ali sa svim tim silnim pitanjima oni sve do večeri nisu izašli na kraj. Kako se sa onima koji su na sebi nosili teret kletve ili napola izrečene kletve nije moglo računati, to je sve govorilo u prilog Jude. Oni zapravo baš nisu bili radi da ga puste na put, ali se činilo da je on ipak bio najpodesniji za izvršenje tog zadatka – da privoli oca da pusti Venjamina, a uz to su bili jednodušni u mišljenju da je on bio najneophodniji njihovom plemenu, samo što se on sa takvim mišljenjem nije slagao, čime je onemogućio ostvarenje odluke. Jer, on je sve vreme samo klimao svojom lavljom glavom i govorio da je običan grešnik i sluga, nedostojan da ostane u životu, i da on sam to ne želi.

Koga, dakle, odrediti i na koga pokazati prstom? Na Dana, zbog njegove snalažljivosti? Na Gadijela, zbog njegove žilavosti? Na Asira, zbog toga što je žvalavim ustima rado govorio u ime svih, pošto su Zevulon i Isakar sami smatrali da njima u prilog ama baš ništa ne govori? Izbor je na kraju morao pasti na Neftalima, Valinog sina: njemu, kome je priroda bila odredila da bude glasnik, taj je zadatak naprosto bio namenjen, pa su se za sve ovo vreme njegove trkačke noge trzale a jezik već istrčavao; međutim ostalima se činilo da on svojim izgledom, a ni svojim duhom, baš ne odgovara sasvim za to, pa je na kraju ispalo da jedino on sam smatra da ta uloga pristaje njemu u jednom više nego površno mitskom smislu. Otuda oni ni do trećeg jutra nisu bili u stanju da donesu jednodušnu odluku i da izaberu onoga koji će preuzeti ulogu glasnika; a možda bi se na kraju iz nužde i ostalo na Neftalimu da se prilikom nove audijencije nije pokazalo da je ovo svekoliko mučno naklapanje bilo uzaludno, pošto se strogi gospodar trgovine predomislio i nešto sasvim drugo namislio.

Čim se Josif posle prijema, i pošto je bio otpustio svoje velmože, našao nasamo sa Maj-Sahmeom, upraviteljem svoga doma, on ga odmah, onako još zajapurenog lica i sav klikćući od radosti, salete pitanjima: „Jesi li čuo, Maje, jesi li čuo? On je još živ, Jakov je živ, on još može da čuje da sam živ i da nisam umro, on može… a Venjamin je oženjen čovek i ima čopor dece!”

„Ono ti je bila opasna omaška, Adone, kada si se odmah na to nasmejao, a nisi sačekao prevod!”

„Pustimo sada to! Ta to sam nekako zabašurio. Čovek ne može, kada se radi o tako uzbudljivoj stvari, u svakom trenutku da sačuva prisebnost. Ali inače, kako je bilo? Kako sam to izveo? Jesam li dobro izveo celu stvar? Jesam li lepo ukrasio onu Božju priču? Jesam li vodio računa o svečanim pojedinostima?”

„Prilično si to lepo izveo, Adone, divno je bilo. Ali bio je to i jedan zahvalan zadatak.”

„Da, zahvalan. Ali ko nije zahvalan, to si ti. Tebe čovek nikako ne može da izbaci iz tog tvog mira i ti samo gledaš preda se kao kakva nova mlada. A reci mi, kada sam ono skočio i stao da ih grdim, je li to možda bilo malo suviše žestoko? Ja sam sve to bio pripremio, moglo se primetiti da će do toga doći, a ipak je ispalo žestoko! A kada je ono veliki Ruvim rekao: ‘Mi te prepoznajemo u tvojoj veličini, ali ti nas ne prepoznaješ u našoj nevinosti’, zar to nije bilo sjajno i divno?”

„Ali ne možeš ti ništa za to, Adone, što je on to rekao.”

„Ipak, ja sam udesio da to tako bude! Uostalom, ja sam odgovoran za sve pojedinosti ove svetkovine. Ne, Maje, ti si nezahvalan i čovek s tobom ne može da izađe na kraj, jer tebe ama baš ništa ne može da izbaci iz tvog mira i da te uplaši. A sada ću ja da ti kažem da nipošto nisam onako zadovoljan kao što se pravim, jer sam sve to sasvim glupo izveo."

„Kako to, Adone? Pa ti si to divno izveo!"

„Glavnu stvar sam glupo izveo i ja sam to odmah, u narednom trenutku, primetio, samo što je tada bilo prekasno da to ispravim. To što hoću devetoricu da zadržim ovde, u pritvoru, kao taoce, a jedan da pođe na put po maloga, to je sasvim nespretno izvedeno i predstavlja daleko veću grešku od one kada sam ono prsnuo u smeh. To se mora ispraviti. Šta da radim ovde sa devetoricom kada ne mogu da pokrenem Božje delo sve dok Venoni nije tu, pa čak ne mogu ni da ih viđam, pošto ne mogu da izlaze pred mene sve dok ne dovedu i njega? To je čista glupost. Zar da beskorisno leže ovde u rupi kao taoci, dok kod kuće nemaju hleba i otac nema žrtvenog hleba? Ne, upravo obrnuto, dakle ovako treba da glasi naredba: Jedan će ostati ovde u pritvoru, kao jemac, jedan od njih, i to onaj do kojega je ocu hoću devetoricu pritvoru, kao manje stalo, recimo jedan od blizanaca (među nama rečeno, oni su se prilikom mog čerečenja najsurovije poneli), a ostali neka krenu na put i ponesu onoliko hrane koliko je potrebno da se utoli glad, ali će za nju, naravno, morati da plate; ako bih im je poklonio, onda bi tek to moglo da izazove njihovu sumnju. Da će jemca ostaviti na cedilu i priznati da su uhode time što bi ga žrtvovali i ne bi doveli najmlađeg, u to ne verujem, u to ni za trenutak ne bih mogao da poverujem."

„Ali to može dosta dugo da potraje, dragi gospodaru. Ja već vidim da im tvoj otac neće dati oženjenoga da s njima krene na put sve dok bude trajala zaliha hrane koju ćeš im prodati i ne ponestane ulje za svetiljke. Ti kao da imaš vremena na pretek, pa ti se mnogo i ne žuri sa ovom pričom."

„Da, Maje, ta kako da čovek nema vremena napretek za ovakvu Božju priču i kako da ne smogne strpljenja da bi je brižljivo ukrasio. I čitava godina da prođe dok oni stignu sa Venjaminom, meni to ne bi bilo predugo. Ta šta je jedna godina u toj priči! Pa tebe sam posebno uveo u nju, jer si ti savršeno otelovljenje spokojstva i mira i ti treba da mi posudiš deo tog tvog mira kada me bude obuzeo nemir."

„Rado ću to učiniti, Adone. Za mene je čast da mogu u tome da učestvujem. Ja ponešto naslućujem od toga što nameravaš da učiniš da bi cela stvar što lepše ispala. Rekao bih da nameravaš da im u

svakom slučaju uzmeš novac za hranu koju ćeš im isporučiti, ali ćeš im krišom, pre nego što krenu na put, novac staviti u džakove s hranom, odozgo, pa kada budu stali da predahnu i da se okrepe, oni će naći svoj novac koji su bili tebi dali, – to će za njih biti jedno zagonetno iznenađenje."

Josif ga pogleda razrogačenim očima.

„Maje", reče on, „pa to je izvanredno! Pa to je divno i sjajno! Ti nešto naslućuješ, pa me sada podsećaš na jednu pojedinost, koje bih se zacelo i ja setio, zato što ona jednostavno ide uz sve to, ali gotovo da sam ja prevideo. Nikada ne bih pomislio da neko koga ništa ne može da zastraši može da smisli tako nešto čudesno i strašno."

„Ja se ne bih uplašio, ali oni hoće."

„Da, na zagonetno podozriv način pun slutnje. I osetiće da tu postoji neko ko s njima ima prijateljske namere, ali se pomalo i šegači s njima. Pobrini se ti za to na svoj brižljiv način; to već kao da je zapisano. Tebi prepuštam da to uradiš; ti ćeš im lepo krišom staviti novac u njihove torbe s hranom, tako da ga svaki nađe u svojoj torbi čim budu stali i uzeli da nešto prezalogaje, pa će još više, ne samo zbog jemca, biti obavezni da se vrate. A sad do viđenja do prekosutra! Moramo da sačekamo do prekosutra da im onda saopštim da je došlo do izmene. Ali jedan dan i jedna godina, jedna godina i jedan dan, šta je to u okviru ove priče!"

Novac u vrećama

I tako braća trećeg dana ponovo stajahu u dvorani Hranitelja pred Josifovom stolicom, tačnije rečeno: ležahu pred njim, budući da su čelima dodirivali pod, pa su se, uzdignutih ruku s dlanovima okrenutim nagore, uspravljali i nanovo saginjali, mumlajući u horu: „Ti si kao faraon. Tvoje sluge su pred tobom a da nisu počinili nikakvu krivicu."

„Da, vi ste jedan snop jalovih klasova", reče on, „i hteli biste da mi podiđete svojim klanjanjem i uvijanjem. Dragomane, prevedi im to što sam rekao da su – jedan snop jalovog klasja! Sa jalovošću mislim na licemerstvo i pritvorstvo kojim mene ne mogu da prevare. Jer čovek kao što sam ja ne dâ se zaseniti ni najvećom udvornošću i klanjanjem, niti se njegovo podozrenje može uspavati uvijanjem. Sve dok mi ne dovedete onog jednog i on, vaš najmlađi brat, ne bude stajao preda mnom, vi ste u mojim očima protuve, i to protuve koje se ne boje Boga. Ali ja ga se bojim. Zato i hoću da vam kažem šta sam odlučio. Ja ne želim da vaša deca gladuju i da vaš stari otac spava u mraku. Dobićete hrane srazmerno broju vaše čeljadi po ceni koju određuju oskudica i neumoljive privredne prilike; ta niste valjda mislili da ću vam hlebno žito pokloniti samo zato što ste vi ti koji ste, što ste sinovi jednog čoveka i što vas je zapravo dvanaest. To nipošto nisu razlozi koji bi čoveka poput mene odvratili od nauma da bezobzirno iskoristi date privredne prilike, pogotovo ako, kao što se čini, ima posla sa uhodama. Daće vam se žita za deset kuća, ako to možete da platite; ali kući će to odneti samo vas devetorica; jedan od vas ostaće mi kao talac i biće u pritvoru sve dok se ne vratite i preda mnom dokažete svoju nevinost privođenjem jedanaestog vašeg brata, nekadašnjeg dvanaestog. Lični jemac neka mi bude bilo koji od vas, odnosno neka to bude ovaj."

I on mahalicom pokaza na Simeuna koji je prkosno gledao pred sebe i pri tome se držao kao da mu je sve to svejedno.

Nato stadoše da ga vezuju; i dok su mu vojnici zatezali konopce, braća se tiskahu oko njega upućujući mu reči ohrabrenja. Govorili su mu zapravo ono o čemu je već bilo reči, a što nije bilo namenjeno

Josifovim ušima, ali je on sve to što su govorili, naravno, razumeo.

„Simeune", rekoše mu, „drži se! Na tebe je, eto, pao izbor i baš tebe hoće, drži se kao pravi muškarac, kakav i jesi, budi jak, budi kao Lameh! Mi ćemo učiniti sve da se vratimo i da te oslobodimo. Ne brini, neće ti za to vreme biti baš tako loše, ili barem ne tako loše da ti to ne bi mogao da izdržiš. Ovaj čovek i nije baš toliko opak, čak bi se moglo reći i da je na neki način dobar, i on te neće nevinog poslati u rudnik. Ta zar nam nije poslao guščije pečenje dok nas je držao zatvorene kao taoce? Da je neuračunljiv, jeste, ali nije baš ni od onih najgorih, pa možda i nećeš sve vreme biti vezan, a ako i budeš stalno vezan, onda je i to bolje nego da moraš, recimo, da ispiraš zlato! Sve u svemu, mi duboko saosećamo s tobom, ali na tebe je, eto, po ćudi ovog čoveka, pao izbor i tu se ništa ne može. Moglo je to svakog od nas da zadesi, a i zadesilo je, Bog dao, sve nas, a ti barem ne moraš da staneš pred Jakova i da priznaš: 'Jednog smo izgubili, a najmlađeg treba da privedemo'; toga si barem pošteđen. Nesreća je ovo i velika nevolja koja nam dolazi od Osvetnika. Jer, seti se šta je Juda rekao kada nam je svima govorio iz duše, podsećajući nas na to kako je brat nekada očajnički dozivao iz dubine, a mi smo ostali gluvi na njegovo zapomaganje kojim je molio da poštedimo oca, da od prestravljenosti ne bi pao na leđa. A ne možeš poreći da ste vas dvojica tada, Levije i ti, kada smo ga batinali i bacali u dubinu, prednjačili svojom neobuzdanošću!"

A Ruvim dodade: „Drži se, blizanče, a pri tome imaj na umu da će tvoja deca imati šta da jedu. Ovo nas je sve skupa snašlo zato što onda niko nije hteo da me čuje kada sam ja ono upozoravao: 'Ne dižite ruke na dečaka!' Ali, ne, vas niko i ništa nije moglo da zadrži, a kada sam došao do jame, ova je bila prazna a deteta tu više nije bilo. Sada vas Bog pita: 'Gde ti je brat, Avelje?'"

Josif je sve to slušao. Nešto ga je zagolicalo u nosu, a onda je morao da se malo nahrakne, pošto ga je nešto iznutra stislo i u jedan mah mu gotovo navreše suze na oči, tako da se u stolici okrenuo u stranu, pa je Maj-Sahme krišom morao da ga gurne, što, međutim, nije odmah delovalo. Kada se ponovo licem okrenuo ovima, zatreptao je očima, a glas mu beše nekako prozukao i uznesen, kao da je odjednom dobio kijavicu.

„Neću vam zaračunati", reče on, „najvišu cenu po merici i jednom tovaru, iako nam prilike idu toliko naruku da bismo mirne duše mogli to da učinimo. Ali, neću, kada budete stigli svome ocu, da kažete da vam je faraonov prijatelj nabio zelenaške cene. Naložiću da vam se da onoliko koliko uzmognete da ponesete i koliko staje u te vaše džakove. Daću vam pšenice i ječma. Hoćete li donjoegipatskog

ili gornjoegipatskog ječma? Preporučio bih vam ječam iz zemlje Utos, Zemlje zmije, jer je bolji. Savetovao bih vam da žito upotrebite za ishranu i da ga ne ostavljate u prevelikim količinama za seme. Suša bi mogla još da potraje; ona će zapravo još potrajati, pa bi to zrnevlje samo uludo bilo bačeno! Da ste mi zdravo! Ja vas pozdravljam sa 'Da ste mi zdravo' kao poštene ljude, jer još niste osuđeni, iako ste još uvek pod teškom sumnjom, a budete li mi doveli i pred mene priveli jedanaestoga, onda ću vam verovati i neću vas držati za jedanaest čudovišta haosa nego za jedanaest svetih likova zodijačkog kruga, – a gde je dvanaesti? Sunce ga skriva. Onda, ljudi, jesmo li se dogovorili? Srećan vam put! Čudan ste vi, sumnjiv ste vi neki svet! Čuvajte se i budite oprezni na putu, sada u odlasku, a pogotovo u povratku! Jer sada nosite samo svoje tovare hrane, dragocene tovare, ali kada se budete vraćali, tada ćete dolaziti sa najmlađim bratom. Bog vaših otaca neka vam bude štit i zaklon! I ne zaboravite zemlju egipatsku, gde je Usir na prevaru namamljen u kovčeg i raskomadan, ali je onda postao prvi u carstvu mrtvih, pa sada osvetljava podzemni ovčiji tor!"

Rekavši to, on ustade sa stolice za saslušanje ispod lepeza i izađe napolje. A njih devetorica dobiše pismene naloge za isporuku hrane u jednoj pisarnici, u koju su ih bili odveli, pa im tu bi i utvrđena cena po jednoj merici, po jednom džaku i po jednom magarećem tovaru, a kada su iz svratišta za strance doveli svoje životinje, tovarne magarce i magarce za jahanje, oni pisarima kod vaga dadoše svoj novac, svaki po deset srebrnjaka, tako da je kantar zastao u položaju svete ravnoteže između tasa sa srebrnjacima i tasa sa utegama, a iz otvora skladišta poteklo pšenično i ječmeno zrnevlje kojim do vrna napuniše svoje džakove, velike dvostruke vreće, onako nabijene obešene o bokovima tovarnih magaraca koji krenuše teškim korakom napred. A torbe sa hranom za put visile su obešene o sedla magaraca za jahanje. I tako oni onda htedoše da krenu da ne bi previše dangubili i da bi u toku dana prevalili dobar deo puta od Menfea do granice, ali su im činovnici pre toga, okrepljenja radi, još priredili zakusku, dok su životinje stajale u dvorištu; poslužili su ih čorbom od piva sa suvim grožđem i govedinom, a povrh toga su im još spremili hrane za prve dane putovanja, u lepom i čvrstom omotu; takav je običaj u njih, rekoše im, pa je hrana za put uračunata u cenu robe, jer ovo je zemlja egipatska, zemlja bogova, zemlja koja to sebi može da priušti.

Maj-Sahme, upravitelj gospodara trgovine, lično im je to rekao i on je zapravo svojim okruglim očima, nabirajući nad njima svoje guste crne obrve, brižljivo bdeo nad svim ovim poslovima. On im se mnogo dopao u tom svom nepokolebljivom miru, posebno zbog toga

što ih je tešio u pogledu Simeunove sudbine, rekavši im, da će ona, po njegovom mišljenju, biti srazmerno dosta snošljiva. To što je on tu na njihove oči bio vezan, to je trebalo samo da bude znamenje, spoljašnji znak njegovog sadašnjeg položaja kao taoca u pritvoru, a to, po svoj prilici, neće sve vreme biti tako. Sem, naravno, ako bi oni kojim slučajem gledali da se izvuku i njega ostavili na cedilu, pa se ne bi pojavili najkasnije u roku od godinu dana sa najmlađim, e tada on, Maj-Sahme, razume se, ne može da jamči ni za šta. Jer njegov gospodar je prava vladarska priroda; on je ljubazan, tu nema nikakve sumnje, ali je opet i neumoljiv u stvarima koje je sebi jednom uvrteo u glavu. On smatra veoma mogućim da bi se Simeun loše proveo ako oni ne bi ispunili ono čime ih je gospodar obavezao, a tada bi njihova družina bila umanjena već za dvojicu, što zacelo ne bi bilo po volji njihovom ocu.

„O, nikako!" – odgovoriše oni. I uz to svečano obećaše da će učiniti sve što je u njihovoj moći. Ali rekoše još i to da je teško živeti između dve tvrdoglavosti. A što se tiče njegovog gospodara, njemu svaka čast, jer on je tam, čovek prekretnice, tako da u njegovoj dobroti i strahoti ima nečeg božanskog.

„Tu ste zacelo u pravu", odgovori on. „Jeste li siti? E pa onda srećan vam put! I zapamtite ono što sam vam rekao!"

Tako oni onda krenuše iz grada, ne progovarajući usput nijednu reč, jer behu potišteni zbog Simeuna, a uz to ih je mučilo i pitanje kako će saopštiti ocu da su ga izgubili i pod kojim uslovom jedino mogu da ga ponovo oslobode. Ali do oca beše još daleko, pa su, prirodno, posle nekog vremena počeli da razgovaraju. Složiše se da im je egipatska čorba od piva prijala, da ih je, doduše, snašla nevolja, ali da su, što se obavljene trgovine tiče, srazmerno dobro prošli, tako da će ipak Jakova moći da obraduju. Govorili su i o malorekom upravitelju doma, da je on koliko prijatan toliko i flegmatičan čovek, da on nije Tâm, već nedvosmisleno ljubazan čovek kome ne leži da pecka i zadirkuje druge ljude. Ali ko zna kako bi se on ophodio kada ne bi bio samo najstariji sluga nego gospodar i nadzornik trgovine. Jednostavni ljudi bivaju manje dovedeni u iskušenje da se pokažu opakima i njima je lako biti dobrostiv, ali veličina i neograničena moć čoveka gotovo neminovno čine ćudljivim i neuračunljivim, – ta oni barem imaju primer u Najvišem, kojega je takođe često teško razumeti u njegovoj stravičnoj neobuzdanosti. Uostalom, Mošel je danas bio nedvosmisleno ljubazan, samo što je naredio da se Simeun veže: davao im je savete, blagoslovio ih je i gotovo da ih je svečano uporedio sa životinjama zodijačkog kruga, od kojih je jedna skrivena. Biće da je zvezdoznalac, a možda ume i da čita i proriče tok stvari

po zvezdama. Pa nešto je i natuknuo da mu za upotpunjavanje njegove oštroumnosti stoje na raspolaganju viša sredstva. Ne bi ih čudilo da se bavi zvezdočitanijem. Ali ako su mu zvezde uvrtele u glavu da su oni špijuni, onda je iz njih pročitao veliku glupost.

Tako su oni, razgovarajući o ovim i sličnim stvarima, tog dana prešli dobar komad puta i stali da se približavaju Gorkim jezerima. Kada poče da se smrkava, odabraše sebi odmorište da zakonače, jedno zgodno, podesno mesto, napola omeđeno glinenom stenom, iz koje je bilo izraslo stablo palme, koje se najpre malo povilo na stranu a onda pravo ustremilo u visinu. Bio je tu i jedan studenac, a bila je tu i neka koliba u koju su mogli da sklone glave; a crno tlo ispred kolibe svedočilo je o tome da se tu palila vatra i da je ovo mesto očigledno korišćeno kao odmorište. Kako će ovo mesto i nadalje u priči igrati određenu ulogu, to ćemo ga označiti kao mesto sa palmom, studencem i kolibom. Na tom mestu su se njih devetorica lepo smestila. Jedni su skidali tovar sa magaraca i odlagali ga na jedno mesto. Drugi su izvlačili vodu i prikupljali grančice da potpale vatru. A jedan od njih, naime Isakar, stade da se bavi oko svojih životinja sa namerom da ih nahrani; jer, kako je već imao nadimak „Magare”, to je prema tom stvoru gajio posebnu naklonost, a njegova jahaća životinja je već inače nekoliko puta iz napetih grudi bila zanjakala za hranom.

Lijin sin otvori vreću sa hranom i dreknu iz sveg glasa.

„Hej!” – viknu on. „Pogledajte! Šta je ovo? Braćo po Jakovu! Dođite ovamo, vidite šta sam našao!”

Oni odmah dotrčaše do njega, ispružiše vratove i stadoše da gledaju. Isakar je u svojoj vreći sa hranom, odmah pri vrhu, ugledao svoj novac, isti onaj iznos koji je platio za svoj tovar žita – deset srebrnjaka.

Oni se ukipiše čudeći se, zaklimaše glavama, te načiniše pokrete kao da bi da se brane od nekog zla.

„No, koščati, šta to bi s tobom?”

A onda se u jedan mah rastrčaše, te svaki pojuri prema svojoj vreći sa hranom. Svaki od njih stade da traži a da zapravo i nije puno imao šta da traži: na vrhu svake vreće ležao je iznos koji je svaki od njih bio platio za žito.

Oni posedaše na zemlju; naprosto su se sami od sebe spustili na tlo. Šta ovo bi? Iznos novca bio je odmeren u svetoj ravnoteži sa kamenim utegama, a sada im je taj novac bio vraćen! Zar to nije da čoveku pukne srce od nerazumevanja? Šta je ovo, za ime sveta,

trebalo da znači? Nema šta, lepo je to i zgodno kada čoveka snađe takva sreća da pored robe koju je kupio nađe i svoj novac, ali je to, s druge strane, i neprijatno, čak veoma neprijatno, pogotovo kada već ionako stoji pod nekom sumnjom; u takvom slučaju to je sumnjiva prijatnost, sumnjiva u dva smera: u smeru namera i u sopstvenom smeru, budući da na čoveka tada pada još neugodnija svetlost. A opet je u svemu tome bilo nečeg što izaziva zadovoljstvo, mada je u celoj stvari bilo nečeg opakog i podmuklog – ko bi tu mogao da bude pametan i mogao da kaže zašto im je Bog to priredio?

„Znate li zašto nam je Bog ovo priredio?" – oglasi se veliki Ruvim i klimnu im svojim namrštenim licem.

Oni su i te kako dobro razumeli šta je time hteo da kaže. On je imao na umu staru priču, pa je ovo čudno otkriće pripisivao onom povesmu nesreće koje se sada plelo i zatezalo oko njih zato što su nekada, i pored njegovog upozorenja (a da li ih je on stvarno upozorio?), digli ruku na dečaka. Oni su ga razumeli zbog toga što su manje-više svi na isti način slutili da tu postoji neka istovetna, mada neodređena povezanost stvari. Već je to što su u tu stvar uvukli Boga i što su jedan drugog pitali zašto im je On to priredio bio dovoljan dokaz za to da su mislili isto. Ali dovoljno je bilo već i to što su svi isto pomislili, smatrali su oni, te Ruvim nije trebalo još posebno da klima glavom. Stupiti pred oca bilo je teže nego ikada posle ovoga što se zbilo; još jednom je trebalo izaći pred njega sa još jednim priznanjem. Najpre Simeun, Venjamin, a sada još i ova mutna stvar; nisu se baš uzdignute glave vraćali kući. Bilo je, doduše, u tome što su hranu dobili džabe razloga da se prepredeno nasmeši, ali će svejedno pri tome njegova trgovačka čast biti znatno uznemirena, pa će tako stajati pred njim, i to sada još više, kao ljudi koji nisu baš sasvim čisti.

U jedan mah gotovo istovremeno svi skočiše na noge i pojuriše do magaraca sa namerom da smesta vrate novac kojim su isplatili žito. Ali gotovo istovremeno i odustaše od tog nauma, te se nekako smalaksalo pomiriše sa stanjem stvari i ponovo sedoše na zemlju. „Nema smisla", rekoše i pri tome su mislili da isto tako malo ima smisla, a možda još i manje, da se taj novac sada vraća, kao što je malo smisla bilo u tome da je taj novac ponovo bio pripao njima.

Samo su klimali glavama. Činili su to još i u snu, čas jedan pa drugi, a povremeno više njih odjednom. U snu su i uzdisali; nije među njima bilo nijednog koji u toku noći ne bi nesvesno dva ili tri puta uzdahnuo. A povremeno bi oko usana jednog ili drugog spavača zaigrao osmeh, štaviše, dešavalo se da se više njih odjednom blaženo nasmeši u snu.

U nepotpunom broju

Dobra vest! Jakovu je javljeno da se vraćaju njegovi sinovi, da se približavaju očevom šatoru sa natovarenim životinjama, sa svojim magarcima, teško i polagano se krećući pod teretom misirskog žita. Da ih je bilo samo devetorica umesto desetorice, kao u odlasku, to onima koji su ga obavestili nije palo u oči. Devetorica čine znatnu družinu, pogotovo kada idu sa svojim magarcima; devetorica se izgledom svojim čine koliko i desetorica; da tu jedan nedostaje, to pogled koji se ne odlikuje znatnijom oštrinom neće ni zapaziti. Ni Venjamin, koji je sa ocem stajao pred kolibom od kostreti (starac je muža Mahalije i Arbate držao za ruku kao kakvog dečaka), to nije primetio; on nije video ni devetoricu ni desetoricu, već je jednostavno video braću koja su se u svom znatnom broju u ovaj čas približavala vraćajući se kući. Samo je Jakov to odmah zapazio.

Neverovatno, patrijarh je ipak imao već oko devedeset godina, pa čovek naprosto ne bi poverovao da bi njegove starački umorne i žmirkave crne oči, ispod kojih su se videle namreškane žilice, mogle da se odlikuju još tako oštrim vidom. Za ono što mu je bilo nevažno – a što to ne postaje nevažno u tim godinama! – one zaista nisu posedovale oštrinu vida. Ali slabosti svojstvene starosti daleko su više duševne nego telesne prirode: ta dosta se čovek nagledao i naslušao u životu, sada neka čula miruju. Ali postoje stvari radi kojih ona neočekivano umeju da povrate svoju staru snagu, pa da staračke oči postanu oštre kao u lovca, hitre kao u pastira koji broji ovce; a pun broj Izrailja bilo je upravo ona stvar zbog koje je Jakov video bolje nego bilo ko drugi.

„Samo ih je devetorica”, reče on sigurnim, ali ipak malo drhtavim glasom i pokaza rukom u njihovom pravcu. Kratko zatim dodade: „Nema Simeuna!”

„Tačno, nedostaje još Simeun”, uzvrati Venoni posle nekog vremena. „Ni ja ga ne vidim. Verovatno će doći odmah za njima.”

„Nadajmo se”, reče starac odsečno i ponovo prihvati ruku najmlađega. U tom stavu sačekao je da stignu do njega. Nije ih dočekao osmehom, nije im uputio ni reč pozdrava. Samo je upitao: „Gde je

Simeun?”

Eto, snašlo ih je ono. Očigledno je opet bio spreman da im koliko god je to moguće više zagorča život.

„O Simeunu ćemo kasnije”, odgovori Juda. „Pozdravljamo te, oče! O njemu ćeš odmah čuti, a najpre da ti samo kažem da zbog njega ne treba da brineš. Evo, vratili smo se s puta, obavismo trgovački posao i opet smo kod našeg gospodara.”

„Ali ne svi”, reče on, ne pokrenuvši se s mesta. „Budite mi pozdravljeni. Ali gde je Simeun?”

„E pa on je malo zaostao”, odgovoriše oni, „i u ovom trenutku još nije tu. A to je u vezi sa trgovinom i sa ćudima onog čoveka tamo...”

„Da niste možda mog sina prodali za žito?” – upita on.

„Nikako. Ali donosimo žita, kao što naš gospodar vidi, u dovoljnoj količini, dovoljnoj u svakom slučaju za izvesno vreme, i to veoma dobrog žita, pšenice i prvorazrednog ječma iz Donjeg Egipta, pa ćeš sada dobiti svoje žrtvene hlepčiće. To je prva stvar koju želimo da ti saopštimo.”

„A druga?”

„A druga stvar možda će malo čudno da zazvuči, a moglo bi se reći i čudesno, a mogla bi se, ako hoćeš, čak označiti i neprirodnom. Ali mislili smo da će te možda ipak obradovati. Mi smo ovo dobro žito dobili džabe. Hoću da kažem, nismo ga odmah dobili džabe; mi smo za nj platili i naš novac je stajao u svetoj ravnoteži sa utegom zemlje. Ali kada, predaha radi, prvi put zastadosmo, Isakar nađe svoj novac kojim je platio žito u svojoj vreći sa hranom, i, gle, i mi ostali nađosmo svoj novac, tako da sada donosimo hranu i uz to još i novac, pa pretpostavljamo da ćeš zbog toga biti zadovoljan.”

„Samo mog sina Simeuna ne dovodite natrag. Manje-više je jasno da ste ga trampili za običnu hranu.”

„Ma kud ti ode, gospodaru naš, i to već po drugi put! Ta nismo mi ljudi za takve poslove. Ne bi li bilo bolje da sednemo ovde s tobom i da te prvo u najlepšem miru umirimo u pogledu našeg rata, a da ti pre toga damo malo zlatnog zrnevlja da ti ono, probe radi, procuri između prstiju, pa da ti pokažemo novac, da vidiš da su i zlato i srebro tu?”

„Želim da odmah budem obavešten o mom sinu Simeunu!” – reče on.

Oni posedoše s njim u krug, zajedno sa Venjaminom, razume se, i podneše izveštaj: kako su ih izdvojili od ostalih putnika na ulazu u

zemlju i otpremili u Mempi, jedan vrevom i metežom ispunjen grad; kako su ih proveli kroz red čovekolikih životinja i uveli u veliku poslovnu palatu, u jednu dvoranu neverovatne lepote i priveli pred čoveka koji je gospodar u zemlji i zapravo isto što i faraon, naime pred gospodara trgovine kojem dolazi sav svet, jednog neobičnog čoveka, razmaženog svojom veličinom, ljubaznog ali i mušičavog. Nadalje, kako su se poklonili pred tim čovekom, faraonovim prijateljem, Hraniteljem, i zamolili ga da im dopusti da obave kupovinu hrane, a on, taj velmoža, pokazao se dvojakim, ljubaznim i gnevnim, tako da je s njima u razgovoru bio delom dobrostiv, delom iznenađujuće oštar, a u jedan mah je onda nešto ustvrdio, nešto što čovek teško može i da ponovi, naime da su oni uhode koje su došle da ispitaju slaba mesta u zemlji – oni, njih deset poštenjakovića! A to ih je onda nagnalo da mu izlože sve, da mu predoče ko su oni zapravo: da su oni uistinu svi skupa sinovi jednog čoveka, jednog Božjeg prijatelja koji živi u zemlji Hanan, te da ih uistinu ima ne samo deset, nego dvanaest, samo što jednog još odranije više nema, a najmlađi je kod kuće uz oca. Ali taj čovek, gospodar u zemlji, ne htede da im poveruje da im je otac još živ, samo zbog toga što oni sami više nisu najmlađi – dva puta je to moralo da mu se kaže, jer u Egiptu, sva je prilika, ne znaju za takvu dugovečnost kakvom se odlikuje njihov dragi gospodar; tamo ljudi, po svoj prilici, brže umiru usled onakvog majmunski raspusnog načina života.

„Dosta o tome”, reče on. „Gde je moj sin Simeun?”

Sada će reći i za njega, odgovoriše, ili za koji čas. Jer pre toga moraju, hteli-ne hteli, nešto da kažu i o nekom drugom, kao i da izraze svoje žaljenje što taj nije odmah, kako je to i bila njihova želja i njihov predlog, pošao s njima na put, pošto bi se u tom slučaju, po svoj prilici, svi opet vratili u punom broju, jer bi odmah imali uz sebe svedoka kojeg je taj čovek u toj svojoj sumnjičavosti, u tom svom podozrenju, od njih zatražio. Jer on nikako ne htede da odustane od onoga što je bio umislio, naime da su oni podle uhode, niti je hteo da im veruje na reč da su uzvišenog roda, pa je kao dokaz njihove nevinosti zatražio da mu privedu najmlađeg brata – ne učine li to, smatraće ih podlim uhodama.

Venjamin se nasmeja.

„Vodite me k njemu!” – oglasi se on. „Radoznao sam da vidim tog radoznalog čoveka.”

„Ti da ćutiš, Venoni”, prekori ga Jakov strogo, „i da mi više nisi brbljao tako detinjasto! Sme li takav švrća kao ti da se meša u ovako ozbiljne stvari? Još uvek nisam ništa čuo o mom sinu Simeunu.”

„Jesi”, rekoše oni, „da si hteo i da nas ne prisiljavaš da ti sve potanko predočavamo, onda bi već sada mogao znati kako s njime stoje stvari.” Ta sasvim je jasno da pod takvom sumnjom i takvom optužbom nisu tek tako i bez dopuštenja mogli da krenu natrag – i to još sa žitom. Trebalo je ostaviti jemca. Taj čovek je isprva hteo sve da ih zadrži, a samo jednog da pošalje da se postara za njihovo oslobođenje; ali je njihovoj umešnosti i rečitosti pošlo za rukom da privole čoveka da promeni svoju odluku, te da zadrži samo jednog, Simeuna, a njih privremeno da pusti da odnesu hranu svojima.

„I tako je vaš brat i moj sin Simeun kao rob dužnik pao u egipatsko ropstvo”, reče on odmerenim ali pretećim glasom.

Upravitelj doma gospodara zemlje, odgovoriše oni, jedan dobar, miran čovek, uveravao ih je da će zadržanome, već prema datim prilikama, biti sasvim dobro i da će samo privremeno biti vezan.

„Sada znam, i to bolje nego ikada”, reče on, „zašto sam oklevao da vam dozvolim da krenete na ovaj put. Probili ste mi uši tom vašom pričom i željom da pođete u Egipat, i kada sam na kraj u udovoljio toj vašoj želji, vi, eto, zloupotrebiste moju popustljivost i vraćate mi se u nepotpunom broju, a najboljeg među vama ostaviste u kandžama silnika!”

„Ti baš nisi uvek tako lepo govorio o Simeunu.”

„Bože nebeski”, progovori on s glavom uzdignutom uvis, „oni mene optužuju da nisam imao srca i da nisam mario za Lijinog drugog sina, borbenog junačinu! Prave se kao da sam ga ja prodao za mericu brašna i predao čeljustima levijatana za malo hrane za njihovu decu – ja a ne oni! Koliko sam ti samo zahvalan što mi barem dade snage da odolim njihovom navaljivanju i da ne popustim njihovoj razuzdanosti kada ono htedoše da krenu njih jedanaestorica i povedu i odvedu i najmlađeg! Oni bi bili u stanju da mi se vrate bez njega i da mi kažu: ‘Pa nije ti baš ni bilo mnogo stalo do njega!’”

„Naprotiv, oče! Kamo sreće da smo pošli nas jedanaest na put i da je najmlađi bio sa nama, pošto bismo tada mogli da ga izvedemo pred tog čoveka, tog gospodara zemlje, kada je zatražio da ga vidi, pa bismo se i svi skupa vratili. Ali ništa nije izgubljeno; treba, naime, samo da odvedemo Venjamina i da ga privedemo tom čoveku, faraonovom gospodaru trgovine, tamo u dvorani Hranitelja, i Simeun će biti slobodan, a ti ćeš opet imati obojicu, dete i junaka.”

„Drugim rečima rečeno, pošto ste Simeuna već izgubili, sada hoćete još da mi uzmete i Venjamina i da ga odvedete tamo gde je i Simeun.”

„To tražimo zbog toga što je to onaj čovek tamo sebi uvrteo u glavu, da bismo se opravdali i da bismo pomoću svedoka oslobodili jemca."

„Vi stvorovi s vučjim srcem! Otimate mi moju decu i samo gledate kako ćete da desetkujete Izrailj. Josifa više nema, Simeuna više nema, a sada hoćete da mi uzmete i odvedete i Venjamina. Ono što tu nadrobiste, to ja sada treba da kusam, i sve to treba da se sruči na moju glavu!"

„Ne, gospodaru, nije to baš tako kako ti to vidiš! Ne treba još i Venjamin da bude žrtvovan za Simeuna, već obojica treba da ti budu vraćeni; potrebno je samo da najmlađeg privedemo pred tog čoveka da se uveri da smo govorili istinu. Najponiznije te molimo da nam dopustiš da Venjamina povedemo na put, da bismo oslobodili Simeuna i da bi Izrailj ponovo bio u punom broju!"

„U punom broju? A gde je Josif? Jasno i glasno tražite od mene da ovoga ovde pustim da pođe putem kojim je otišao Josif. Odbijam da udovoljim toj vašoj želji."

Na to se usplahiri Ruvim, najstariji među njima, i iz njega reči proključaše kao uzavrela voda, te reče: „Oče, poslušaj sada mene! Poslušaj sada samo mene, glavu svih ovih ovde! Ne treba, naime, njima da daš dečaka da krene s nama na put, nego samo meni. Ako ti ga ne vratim, onda čini sa mnom što ti drago. Ako ti ga ne vratim, onda ti zadavi oba moja sina, Enoha i Faluja. Zadavi ih, velim, na moje oči, sopstvenim rukama, a ja pri tome, ako ne budem održao reč i ne budem oslobodio jemca, neću ni okom trepnuti!"

„Da, samo tako, hajde samo tako!" – odgovori mu Jakov. „A gde si bio kada je ono lepoga napala divlja svinja, i jesi li tada umeo da zaštitiš Josifa? Šta ja imam od tih tvojih sinova, i jesam li ja anđeo davitelj pa da ih ja zadavim i svojeručno desetkujem Izrailj? Odbijam vaš zahtev da moj sin pođe s vama onamo dole, jer je njegov brat mrtav i jedino mi je on još ostao. Kada bi se njemu putem nešto desilo, svet bi doživeo prizor kakav još nije video, a moju sedu glavu biste sa jadom položili u grob."

Oni se međusobno pogledaše stisnutih vilica. Pa to je zaista bilo ljubazno od njega što je Venjamina nazvao „svojim sinom" a ne njihovim bratom, i što je rekao da mu je jedino još on preostao!

„A Simeun, tvoj junak?" – upitaše oni.

„Hoću sâm da sedim ovde", odgovori on, „i da patim za njim. Idite, ostavite me samog!"

„Zahvaljujemo ti kao tvoja deca na razgovoru i dopuštenju da odemo”, rekoše oni i ostaviše ga samog.

I Venjamin je pošao s njima, pa je svojom kratkoprstom rukom gladio ruku čas jednog čas drugog brata. „Ne uzimajte tako k srcu to što vam je rekao”, reče im molbenim glasom, „i ne zamerajte njegovoj časnoj duši! Mislite li vi da meni laska i da se uznosim time što me nazvao svojim sinom, jedinim koji mu je preostao, i to što vam nije dopustio da me povedete sa sobom? Ta ja dobro znam da mi nikada neće zaboraviti da je Rahila umrla podarujući mi život, tako da je to dosta tužna zaštita pod kojom vam ja živim. Setite se koliko mu je dugo trebalo da se odluči da vas pusti da krenete onamo dole bez mene, pa već i po tome možete da vidite koliko ste mu dragi! Sada je opet potrebno da prođe neko vreme dok ne popusti i mene s vama pošalje dole do tog čoveka, jer on našeg brata neće ostaviti u rukama bezbožnika, on to ne može, a osim toga – koliko će dugo potrajati ta hrana koju vi pametni dobiste tamo dole džabe? Dakle, budite spokojni! Ja, vaš mali brat, još ću krenuti na taj put! A sada mi još malo pričajte o tom gospodaru trgovine tamo, tom strogom moćniku koji vas je tako ružno optužio i ćudljivo zahtevao da mu dovedete najmlađeg brata. Gotovo da bih mogao da se uobrazim zbog toga što po svaku cenu želi da me vidi i da budem svedok. Kakav je on to čovek, šta je on? Kažete, najviši među onima tamo dole i iznad svih njih? Kako vam izgleda i kako govori? Nije nikakvo čudo što sam tako radoznao da upoznam čoveka koji pokazuje toliku radoznalost da upozna mene.”

Jakov se rve na Javoku

Zaista, šta je jedna godina u sklopu ove priče i ko bi to još da škrtari sa vremenom i sa strpljenjem zbog nje! Josif je bio strpljiv i pri tome je morao da živi i igra ulogu državnika i trgovca u Egiptu. Strpljivo su, htela ne htela, i braća podnosila Jakovljevu tvrdoglavost, a isto tako bio je strpljiv i Venjamin, prinuđen da u sebi savladava radoznalost u vezi sa putovanjem i radoznalim gospodarem trgovine. Mi smo od svih njih još u najboljem položaju – ne počem zbog toga što već znamo kako su se stvari dalje razvijale. U tom pogledu smo čak u nepovoljnijem položaju od onih koji su živeli u priči i doživeli je na svojoj koži; jer, mi moramo da podstičemo životnu radoznalost tamo gde je zapravo ne bi ni moglo biti. Ali u odnosu na one imamo tu prednost što nam je data moć nad merom vremena, tako i da možemo da ga razvlačimo i skraćujemo baš kako nam je volja. Mi ne moramo da proživimo celu godinu čekanja sa svim svakodnevnim stvarima, kao što je to morao Jakov tokom onih sedam godina u Mesopotamiji. U duhu pripovedačkog postupka, mi jednostavno možemo da kažemo: Prošla je jedna godina – i, gle, ona je prošla, i Jakov je na kraju popustio.

Naime, svima nam je dobro poznato da se stvari sa vodom još zadugo nisu bile sredile i da je suša i nadalje pritiskala okolne zemlje koje se protežu u delokrugu naše priče. Kakve se samo vražje stvari, i to u lančanom nizu, zbivaju u svetu, i to sasvim u nesaglasju sa prirodom slučaja koji inače voli promene i skokovito kretanje između dobra i zla, posle koga odjednom, uz demonsko cerekanje, počinje da stvara samo jedno te isto, i to uzastopce! Na kraju ipak mora da načini zaokret – ta on bi samog sebe ukinuo ako bi tako dalje nastavio. Ali ume on i da pretera, a to što ume stvar da dotera i dotle da je ponovi sedam puta uzastopce, to, sagledamo li to u širem sklopu, i nije baš takva retkost.

Našim objašnjenjima o kretanju oblaka između mora i planina crnačke zemlje, gde izviru vode Nila, mi smo, iskreno rečeno, samo razjasnili kako se to zbiva, ali ne i zašto. Jer sa tim „zašto”, koje se postavlja kod svih stvari, niko nije u stanju da izađe na kraj. Uzroci

sveg zbivanja liče na peščane dine na obali mora: uvek se jedan izdiže ispred druge, a ono „zato”, kod kojeg bi se moglo otpočinuti, leži u beskraju. Hranitelj nije narastao i nije stao da se razliva zbog toga što tamo gore u zemlji crnaca nije padala kiša. A nje tamo nije bilo zato što ni u Hananu nije bilo kiše, a njih nije bivalo zbog toga što more nije porodilo oblake, i to sedam, ili bar najmanje pet godina. Zašto? To ima svojih razloga, te nas ova stvar odvodi u kosmičke prostore i do zvezda koje, bez sumnje, kod nas upravljaju vetrom i vremenom. Tu su i sunčane pege – jedan prilično daleki uzrok. Ali da sunce nije poslednji i najviši uzrok, to zna svako dete, a ako se već Avram ustezao da mu se klanja kao poslednjem uzroku, onda bismo mi morali da se stidimo ako bismo hteli da kod njega zastanemo. Postoje nadređene instance u vaseljeni koje kraljevsko stanje mirovanja sunca svode na podređeno kretanje, a i tako uticajne pege na njegovom štitu takođe su samo jedno „zašto” za koje se ne može pretpostaviti da se njegovo „zato”, kod kojeg bi se moglo predahnuti, nalazi u onim nadsistemima ili ponovo nadređenim instancama. To krajnje „zato” nalazi se ili stoluje očigledno u daljini koja je opet blizina, pošto su u njoj daljina i blizina, uzrok i posledica jedno; ono je tamo gde nalazimo sebe na taj način što se gubimo, i gde naslućujemo postojanje nekog višeg nauma koji je poradi svojih ciljeva zacelo spreman da se jednom odrekne žrtvenih hlebova.

Suša i oskudica teško su pritisle, pa nije bio prošao ni ceo kružni tok i Jakov moraše da popusti. Hrana koju su njegovi sinovi na radost svih, ali i na nepojamno zagonetan način, dobili džabe, beše potrošena; uostalom, nije je ni bilo tako puno na toliko mnogo čeljadi, a do nove hrane ovde, u zemlji, nije se moglo doći ni za još toliki novac. I tako, već nekoliko meseci ranije nego prethodne godine, Izrailj započe razgovor na koji su braća toliko čekala.

„Šta se vama čini?” – započe on. „Ne čini li vam se da smo suočeni sa velikim nesaglasjem i neskladom između mog imovnog stanja, koje sačuvah i stekoh od onog dana kada se ono oslobodih okova Lavanova carstva, i ove nevolje koja nas snađe, te nam ponovo ponestade setvenog zrnevlja i hlebnog brašna, pa vaša deca kukaju za hlebom?”

„Da, tako je”, odvratiše oni, „to tako vremena donose sa sobom.”

„Neobična su to vremena”, reče on, „kada čovek ima odrasle sinove, u punoj muževnoj zrelosti, celu četu njih, pošto mu ne beše izostala Božja pomoć da ih izrodi, a oni, eto, sede na svojim zadnjicama i ne miču se s mesta kako bi učinili kraj toj oskudici.”

„Ti to tako kažeš, oče. Ali šta tu može da se radi!”

„Šta da se radi? U Egiptu je razvijena trgovina žitom, kako čujem sa više strana. Kako bi bilo kada biste se spremili na put i pošli onamo dole da nam kupite malo hrane?"

„To bi bilo sasvim u redu, oče, mi bismo rado krenuli onamo. Ali ti kao da si zaboravio ono na šta nas je onaj čovek tamo dole obavezao u vezi sa Venjaminom: da mu ne izlazimo na oči bez našeg najmlađeg brata, kojeg nismo mogli da mu prikažemo kao dokaz da govorimo istinu. Taj čovek je znalac zvezda, tako barem izgleda. Rekao je da je jedan od nas dvanaest skriven iza sunca, ali da se tu ne radi o dvojici odjednom, te da jedanaesti mora biti priveden pred njega ako želimo da nas ponovo primi. Dopusti da Venjamin pođe s nama i mi krećemo na put."

Jakov duboko uzdahnu.

„Znao sam", reče on, „da će to doći na red i da ćete me ponovo saletati i mučiti zbog deteta."

I on stade glasno da ih ruži: „Nesrećnici! Bezumnici! Zar ste morali da brbljate i laprdate pred tim čovekom i da mu lakomisleno sve ispričate, tako da sada zna da imate još jednog brata, moga sina, i da traži da mu on dođe? Da ste dostojanstveno ostali kod trgovine i posla koji je trebalo obaviti bez suvišnog brbljanja, on ne bi ništa znao o Venjaminu i ne bi mogao moju uzdanicu da traži kao cenu za hlebno brašno! Zaslužili ste da vas sve skupa prokunem!"

„Ne čini to, gospodaru", prozbori Juda, „jer šta bi onda bilo sa Izrailjom? Nego, seti se i promisli samo u kakvoj smo nevolji bili i da smo bili prisiljeni da mu kažemo čistu istinu kada nas je saletao sa tom svojom sumnjom i počeo da nas saslušava o našem bratstvu! Jer on nas je veoma pomno ispitivao, pa je hteo da zna: 'Je li vam otac još živ?', 'Imate li još jednog brata?', 'A je li vaš otac dobro?' I kada smo mu rekli da nisi baš onako dobro kako bi ti priličilo, onda je počeo glasno da nas grdi, ljuteći se na nas što smo dopustili da dotle dođe."

„Hm", promrmlja Jakov gladeći svoju bradu.

„Bili smo zaplašeni", nastavi Juda, „njegovom strogošću i opsenjeni njegovim zapitkivanjem. Pa nije to bila mala stvar što se neko tako usrdno raspitivao za nas, i to jedan od moćnih ljudi sveta, od kojeg smo u tom trenutku još i zavisili. To, izgleda, čoveku otvara srce i čini ga govorljivim, mada ne i brbljivim. A kako smo i mogli da predvidimo", upita Jehuda, „da će taj čovek odmah zatražiti da vidi brata i da će nam naložiti: 'Dovedite ga ovamo!'"

On, kojeg je život toliko iskušao, uze danas da u ime svih njih vodi glavnu reč. Tako su se, naime, bili dogovorili za slučaj da Jakov

bude pokazivao znake da je spreman da popusti; jer Ruvim, koji je ono prilično nespretno, a reklo bi se i neukusno, bio izleteo sa svojim predlogom sa dva sina, da ih Jakov zadavi, već beše jednom odbijen, a Leviju se, iako je lično bio teško pogođen gubitkom svog brata blizanca, pa je otada naprosto bio samo pola čoveka, ovaj zadatak nije mogao poveriti zbog slučaja kod Šekema. A Juda je umeo da govori spretno, muški, toplo i uverljivo.

„Izrailje", reče on, „savladaj se, makar morao sam sa sobom da se rveš sve do zore, kao ono jednom sa nekim drugim! Ovo je jedan od tvojih teških javokovskih časova, daj Bože da iz njega i iz te borbe iziđeš kao junak Božji! Slušaj, ćud onog čoveka tamo dole je nepromenljiva. Mi ga nećemo videti i Lijin drugorođeni ostaće u ropstvu, a na hleb se ne može ni pomisliti, ako Venjamin ne bude bio s nama. Ja, tvoj lav, znam kako ti teško pada da pustiš Rahilin zalog da pođe s nama na put, zbog onog 'da uvek bude kod kuće', i to još onamo dole, u zemlju blata i mrtvih bogova. A zacelo ne veruješ tom čoveku, gospodaru te zemlje, i podozrevaš da bi nas mogao namamiti u neku klopku, pa da nema nameru da pusti ni najmlađega, ni jemca, a možda ni nas sve skupa. Ali moram da ti kažem, budući da poznajem ljude i ne očekujem mnogo dobroga ni od onih iz viših niti od onih iz nižih slojeva: ovaj čovek nije takav, i koliko sam mogao da ga upoznam, znam zasigurno i stavljam ruku u vatru za to – da nas namami u klopku, to taj čovek nikako ne smera. On je, doduše, neobičan i dosta čudan, ali ume da bude i prijatan, pa, iako pun zabluda, pritvoran u svakom slučaju nije. Ja, Juda, jemčim za njega, kao što jemčim za ovoga ovde, tvog sina, našeg najmlađeg brata. Dopusti da krene sa mnom, uz mene, i ja ću mu biti i otac i majka, kao što si mu ti to, i za sve vreme putovanja, a pogotovo tamo dole u onoj zemlji, paziću da mu noge ne zapnu za neki kamen i da mu poroci Egipta ne okaljaju dušu. Daj ga meni u ruke da najzad krenemo na put da bismo ostali u životu i ne bismo skapali od gladi, i ti i naša dečica! Zaista, iz mojih ruku ćeš moći da ga zatražiš, a ako ti ga ne vratim i ne dovedem pred tvoje oči, onda ja uzimam na sebe krivicu za sveg mog života. Onakvog kakvog mi ga budeš dao, takvog ću ti ga vratiti; a mogao je već odavno da ti bude vraćen, ovakav kakav ti je i sada, jer da nismo toliko otezali, mogli smo već dva puta da se vratimo zajedno sa jamcem, svedokom i hlebom!"

„Dajte mi vremena do zore", odgovori Jakov, „da razmislim i odlučim."

I ujutru on u sebi beše prelomio, te pristade da pusti Venjamina da pođe na put, koji nije vodio do Šekema, udaljenog samo nekoliko dana putovanja, nego daleko u Donju zemlju, do koje se putovalo

nekih sedamnaest dana. Oči mu behu sasvim crvene, ali sada nije štedeo reči da im predoči kako je njegovoj duši teško pala ova odluka.

A da se zaista teško nosio sa tom neophodnom odlukom i da se nije nimalo pretvarao, nego da se ta njegova unutrašnja borba dostojanstveno, bolno i otmeno odražavala na celom njegovom biću, to potvrđuje i činjenica da se sve to duboko doimalo njegove okoline i da su ljudi ganuto govorili: „Gledajte, Izrailj je noćas samog sebe savladao!"

S glavom nagnutom na jedno rame, on reče: „Ako, dakle, tako već mora da bude i ako je zapisano da sve mora da se sruči na moju glavu, onda neka vam bude; učinite to i pođite na put; ja vam dajem svoj pristanak. Ponesite najbolje stvari u svom prtljagu, sa kojih je naša zemlja na glasu, kao uzdarje tom čoveku, ne biste li razmekšali njegovo srce: balsamovog ulja, traga-kantove gume, grožđanog meda, od onog koji je za mene onako gusto ukuvan, pa može da se uzima s vodom ili da se njime zasladi posle ručka; ponesite mu i plodove pistacija i terebinta; i kažite mu da je sve to samo sitnica! Ponesite nadalje dvostruki iznos novca, za novu robu i onu pređašnju, jer se sećam da vam je prvi put vaše srebro vraćeno i da je ono ležalo na vrhu vaših vreća – moguće je da je zabuna bila posredi. I uzmite Venjamina, – da, da, dobro ste me razumeli, uzmite ga i povedite ga dole do onog čoveka, da stane pred njega, eto, dajem vam svoj pristanak! Vidim po izrazu vaših lica da ste zapanjeni mojom odlukom, ali ona je donesena, i Izrailj se sprema da se ponaša kao čovek kome nije ostalo nijedno njegovo dete. A El-Šadaji", provali iz njega, pri čemu je ruke podigao ka nebu, „neka učini da taj čovek bude milostiv prema vama, da vam oslobodi vašeg drugog brata i Venjamina! Gospode, dajem ti ga samo na zajam i uz obavezu da mi ga vratiš, samo pod tim uslovom ga puštam na ovaj put, da ne bude nesporazuma između tebe i mene. Ja ti ga ne prinosim na žrtvu, da mi ga progutaš kao moje drugo dete, hoću da mi ga vratiš! Imaj na umu savez, Gospode, u kome srce čovekovo treba da se oplemeni i posveti u tebi i ti u njemu! Nemoj da zaostaješ iza osećajnog srca čovekovog, ti silniče, pa da mi napustiš dečaka na putovanju i da ga baciš pred neman, već se obuzdaj, usrdno te molim, i pošteno mu vrati ono što ti dadoh u zajam, a ja ću ti služiti, klanjajući se do zemlje, i prineću ti na žrtvu ono što najviše draži tvoje nosnice, najbolje delove žrtve!"

Tako se on pomoli glave uzdignute ka nebu, pa potom stade zajedno sa Elijezerom (zapravo sa Damasekom) da sina koji je svojim rođenjem doneo smrt majci sprema za put, opremajući ga za nj kao

kakva majka; jer trebalo je da braća krenu u ranu zoru, kako ne bi propustili karavan kod Gaze, koji se tamo sakupljao, a to je odgovaralo i veseloj nestrpljivosti Venonija, koji je bio presrećan što će najzad biti pušten iz svog simboličnog zatvora, tog neprestanog prebivanja kod kuće, koje je imalo značenje nevinosti, i videti sveta. On nije skakutao pred Jakovom, niti je trupkao petama, jer nije imao sedamnaest godina kao onda Josif, nego već oko trideset, uz to nije hteo da povredi očevo osećajno srce svojom radošću što odlazi, a ni njegov život, koji je bio obavijen koprenom melanholije, nije sebi dozvoljavao da izvodi razdragane skokove, niti da iskače iz svoje uloge. Ali se zato nemalo hvalisao pred svojim ženama i decom dopuštenom mu slobodom kretanja i time što će poći za Misir da svojim svedočenjem oslobodi Simeuna; jer jedino je on mogao da privoli tog gospodara zemlje da oslobodi Simeuna.

A pripreme za putovanje mogle su da budu tako kratke zbog toga što će putnici tek u Gazi pokupovati sve ono što im je potrebno za putovanje kroz pustinju. Za sada se njihov glavni prtljag sastojao u darovima za Simeunovog tamničara, gospodara trgovine u Egiptu, koji je mladi Elijezer dopremio iz skladišta; aromatskih tečnosti, grožđanog sirupa, mirnine smole, oraha i raznog drugog voća. Za te stvari, po kojima je zemlja bila na glasu, bio je određen poseban tovarni magarac.

U osvit zore braća krenuše na svoje drugo putovanje, u istom broju kao i prvi put, jer jednog ovog puta nije bilo s njima, a onda je opet jednog bilo koji prošli put nije išao s njima. Uokolo se beše iskupila domaća čeljad čineći krug unutar kojeg su stajala desetorica braće držeći životinje za ular. A sasvim unutar kruga stajao je Jakov i pridržavao ono što mu je preostalo od žene koju je voleo u najranijoj mladosti. Čeljad se zapravo i bila sakupila da vidi kako će se Jakov oprostiti od strogo čuvanog sina i da sudeluje u toj dostojanstvenoj sceni ispunjenoj bolom zbog rastanka. Dugo je držao najmlađega: obesio mu se o vrat i nešto mu mrmljao u obraze očiju uzdignutih ka nebu. A braća su sva, kao jedan, pogled svojih očiju, oko kojih je poigravao gorko trpeljiv osmeh, usmerila ka zemlji.

„Juda, tebi se obraćam”, prozbori on najzad da su svi mogli da ga čuju i razumeju. „Ti uze na sebe da budeš jemac za ovoga ovde, obavezavši se da mogu da ga tražim iz tvojih ruku. Ali čuj me: Ja te oslobađam tog jemstva. Jer, može li čovek da jamči za Boga? Neću u tebe da se uzdam, jer šta si ti mogao protiv Božjeg gneva? Nego se jedino uzdajem u Njega, stenu i pastira, da će mi vratiti ovoga kojeg sam mu poverio u veri i na veru. Čujte svi: Nije On čudovište koje se izruguje čovečjem srcu i gazi ga u prašinu kao neki obesnik. On je

veliki Bog, pročišćen i očišćen, jedan Bog saveza i pouzdanja, a ako treba čovek da jemči za Njega, onda mi ti, moj lave, nisi potreban za to, nego ću ja sam da jemčim za njegovu vernost, a On sebi neće dozvoliti da osramoti jemstvo. Pođite”, reče on odvojivši se od Venjamina, „u ime Boga, milostivoga i vernoga! Ali ga ipak imajte na oku!” – dodade onemoćalim glasom, pa se okrete i pođe prema svojoj kući.

Srebrni pehar

Kada je ovog puta Josif, Hranitelj, iz ureda stigao svojoj kući s vešću u srcu da su desetorica ljudi iz Hanana prešla granicu, Maj-Sahme, njegov upravitelj kuće, odmah to zapazi po njemu i upita: „Dakle, Adone, zacelo se radi o onoj stvari i očigledno je prošlo vreme čekanja!"

„Tako je, radi se o onoj stvari", odgovori Josif, „a i prošlo je vreme čekanja. Došlo je što je imalo da dođe, i oni su došli. Od danas za tri dana biće ovde – sa mališom! Ova Božja priča neko vreme je mirovala, pa nam nije bilo drugo nego da čekamo. Ali ipak se neprestano nešto zbiva, iako se čini da se ništa ne događa, i polako se kreće sunčeva senka. Treba se samo spokojno prepustiti vremenu i gotovo ne mariti za nj, – tome su me poučili već Ismailjci sa kojima sam putovao – jer ono će već sve iznedriti i sa sobom doneti sve što treba."

„Trebalo bi sada", reče Maj-Sahme, „mnogo toga porazmisliti i pomno pripremiti dalji tok igre. Jesu li ti po volji neki predlozi?"

„Ah, Maje, kao da o svemu tome nisam već davno porazmislio, kao da sve to već nisam smislio, i kao da sam u maštanju bio uzdržljiv! Sve će se odigrati onako kao da je već napisano i kao da se odigrava prema napisanome. Iznenađenja tu neće biti, nego samo uzbuđenja zbog toga što ono što je poznato postaje stvarnost. A ovoga puta nisam nimalo uzbuđen, nego sam nekako svečano raspoložen jer se približavam cilju, a jedino će mi srce još silnije zakucati u trenutku kada budem izgovorio 'Ja sam to', zato što se zbog njih malo pribojavam, pa bi bilo dobro da za njih držiš u pripravnosti neki napitak."

„Biće tako kako ti želiš, Adone. Ali ako ti i nije potreban savet, ipak ti nešto moram reći: pripazi na maloga! On nije tvoj polubrat, nego je tvoj rođeni brat, pa, koliko te ja znam, lako može da se desi da nećeš biti u stanju da se obuzdaš i da ćeš se ovim ili onim postupkom odati. Uostalom, najmlađi je uvek i najpromućurniji i lako bi moglo da se desi da na tvoje 'Ja sam to' odgovori svojim 'Ti si to', i tako ti pokvari celu igru."

„Pa neka, Maje! Ne bih ja imao ništa protiv toga. To bi moglo da izazove samo veliki smeh, kao ono kada deca sruše ono što su sagradila, pa se onda od sreće glasno i bučno smeju. Međutim, ja ne bih rekao da si sa tom svojom strepnjom u pravu. Da takav jedan švrća faraonovom prijatelju, zameniku Herusa i velikom poslovnom čoveku, kaže u lice: 'Ta nisi ti niko drugi do moj brat Josif!' Pa to bi ipak bilo bezobrazno! Ne, ne, da kažem da sam to ja, ta uloga sa tim rečima ostaće meni."

„Hoćeš ih opet primiti u velikoj dvorani ureda?"

„Ne, ovog puta ću ih ovde primiti. Hoću s njima da ručam i zato neka se pozovu za trpezu. Pripremi i priredi, moj upravniče, trpezu za jedanaest gostiju više nego što je za taj dan predviđeno, za treći dan od danas. Ko je pozvan za prekosutra?"

„Nekoliko uglednih ličnosti grada", reče Maj-Sahme gledajući u svoju pločicu sa popisom imena. „Njegova prečasnost Ptahhotpe, čitač-sveštenik iz doma Ptahova; vladarev prvi vojnik, pukovnik Entef-Oker, iz ovdašnje Božje čete; prvi zemljomer i postavljač međaša Pa-neše, koji ima svoju grobnicu tamo gde leži naš gospodar; i nekoliko knjigovođa iz Velikog prehrambenog ureda."

„Dobro; biće im neobično da ručaju sa strancima."

„I te kako; čak se bojim, Adone, da će im biti previše neobično. Naime, postoji, na žalost, jedna poteškoća, dopusti da te podsetim, u pogledu propisa o jelu, postoje neki čvrsti običaji i zabrane. Za neke od njih biće prava sablazan da jedu zajedno sa Ivrima."

„Ama šta ti je, Maje, pa ti govoriš kao onaj Dudu, jedan patuljak kojeg sam poznavao, a taj ti je bio pravi obožavalac načela! Mene barem ne moraš da podsećaš kada su u pitanju Egipćani – kao da se oni još nečega groze! Pa oni bi morali da se groze da sa mnom zajedno jedu, jer da ja kao dete nisam pio vodu iz Nila, to nije nikakva tajna, to svi znaju. Ali tu je faraonov prsten 'Budi kao ja', on uklanja sve prepreke. S kim ja sedam za trpezu, taj im neće smetati ni za obedom, a, osim toga, tu je još i faraonovo učenje kojem se divi svako ko hoće da se umili dvoru, a po tom učenju su svi ljudi draga deca njegovog oca. Uostalom, postavi nam trpezu tako da bude sačuvana forma: za Egipćane posebno, posebno za te ljude i posebno za mene. A moju braću ćeš posaditi u strogom redosledu, i to po starosti – velikog Ruvima posadićeš na čelo, a Venonija na kraju. Nemoj tu da mi pogrešiš, navešću ti ih još jednom po redu, a ti to sebi zapiši na tablici!"

„Dobro, Adone, ali to je opasno. Otkuda bi ti mogao tačno znati njihov redosled po godinama života, a da im se to ne učini nimalo sumnjivim?"

„Nadalje, pred mene ćeš staviti moj pehar, u koji ću gledati, znaš već, onaj srebrni pehar za proricanje."

„Tako, tako, pehar. Hoćeš li njime da se poslužiš kada im budeš kazivao njihovo rođenje?"

„I u tu svrhu bi mogao dobro da posluži!"

„Voleo bih, Adone, kada bi mogao da mi posluži za proricanje, pa da jasno, onako jasno kao što se nekoliko komadića zlata i brušenog kamenja razabiru u bistroj vodi, iščitam ono što si smislio i naumio sa tom pričom da bi ih postepeno naveo na reči kojima ćeš im se otkriti. Bojim se da ću ti pri tome biti od slabe vajde ako ne budem bio upućen u sve to; a nema sumnje da treba da ti služim i da ti budem od pomoći da se ne bih samo tako besposlen motao u ovoj priči, u koju si me dobrostivo uključio."

„To se nipošto neće desiti, upravitelju moj. To i ne bi bilo na svom mestu. Zasad mi ti samo postavi pehar, pomoću kojeg ja, šale radi, ponekad bacam pogled izvan sadašnjice!"

„Pehar, naravno, naravno, pehar", reče Maj-Sahme, gledajući usredsređeno preda se kao da pokušava nečeg da se seti. „Evo ti sada dovode Venjamina i konačno ćeš među braćom ponovo videti svog bracu. Ali, pošto s njima budeš obedovao i pošto im po drugi put budeš napunio vreće, oni će ponovo povesti najmlađeg sa sobom i poći će kući vašem ocu, a ti ćeš ostati kratkih rukava, zar ne?"

„Čitaj malo bolje iz pehara, Maje. Šta se nazire u vodi? Oni će, dakako, ponovo krenuti natrag, ali će možda nešto zaboraviti, pa će morati još jednom da se vrate?"

Kapetan zaklima glavom.

„Ili će poneti nešto sa sobom", reče Josif, „nešto što je nama nestalo, pa ćemo poradi te stvari poslati za njima poteru da ih vrati natrag?"

Maj-Sahme ga pogleda svojim okruglim očima, nabravši nad njima crne obrve, i, gle, njegova mala usta stadoše polako da se uobličavaju u osmeh. Kada čovek ima tako mala usta i njima se osmehne, onda se stiče utisak da taj osmeh, iako je taj čovek izrazito zdepaste konstitucije, sasvim nalići na ženski osmeh, tako da se na takav ženski način, otmeno i ljupko, pored sve svoje crne brade, smejao i Maj-Sahme. Mora da je sve pročitao u peharu, jer klimnu

glavom Josifu u znak da je shvatio svu vragoliju, a i ovaj takođe klimnu glavom, podigavši ruku i potapšavši Maja u znak potvrde i pohvale po ramenu; ovaj, pak, ma koliko da je to bilo neprikladno – ali, na kraju krajeva, Josif je ipak jednom bio sužanj u njegovom zatvoru – takođe podiže ruku i potapša gospodara po ramenu, pa su tako njih dvojica poduže tu stajala, klimala glavama i uzajamno se tapšala po ramenu, potpuno se slažući u pogledu daljeg razvoja svečane priče.

Miris mirte ili obed sa braćom

A ova se postepeno dalje odvijala na sledeći način. Jakovljevi sinovi prispeše u Menfe, u dom Ptaha, i tu odsedoše u pređašnjem svratištu, zadovoljni što su srećno doveli Venjamina, kojeg su za celog, gotovo sedamnaestodnevnog putovanja pazili i čuvali, ophodeći se prema njemu kao da je rovito jaje, i to sve iz straha pred Jakovljevim osećanjem, ali i zbog toga što je bio najvažniji među njima, budući da je on bio svedok kojeg je zahtevao dvosmisleni gospodar trgovine, te bez njega ne bi mogli da stupe pred ovoga, niti bi mogli da oslobode Simeuna. Ti bi razlozi mogli biti dovoljni da mališu čuvaju kao zenicu svoga oka, da najpre uvek njega opskrbe dobrim i neophodnim stvarima, te da ga čuvaju i paze kao živu vodu. Na prvom mestu bio je strah pred onim čovekom ovde, iza njega je dolazio strah pred ocem, a sasvim u pozadini stajao je nemo još i jedan treći razlog; posredi je bila njihova gorljiva želja da na Venjaminu isprave ono što su prema Josifu bili zgrešili. Jer, u svima njima bila se posle tolikog vremena, od njihovog prvog putovanja ovamo dole i onoga što se tada zbilo, probudila misao na njega i njihovo zlodelo; sve je to iskrslo iz naslaga vremena kao da je juče bio dan u koji su uklonili jednog člana iz roda Izrailja i prodali svoga brata. Sada je to visilo u vazduhu poput neke pozne odmazde, pa su se osećali kao da neka nevidljiva ruka hoće da ih pozove na odgovornost, a da bi se ta ruka povukla i da bi se raspršili duhovi osvete, činilo im se da je najbolje sredstvo da se revnosno staraju i brinu za Rahilinog drugog sina.

Odenuli su ga u lepu šarenu haljinu sa resama i naborima da ga u njoj tako privedu čoveku koji je bio gospodar u ovoj zemlji, zatim su mu uljem namazali kosu koja je bila nalik na kapu od vidrina krzna da ne bi divlje štrčala na sve strane, nego pre ličila na neki blistavi kalpak, a uz to su mu kičicom izvukli linije oko očiju. Ali kada im u Velikom uredu za odobravanje i isporuku žitarica, gde su se po prispeću odmah javili, rekoše da treba da se upute u kuću Hraniteljevu, oni se silno uplašiše, jer bi ih uopšte od svega neočekivanoga i onoga što nije išlo onako kako su oni to sebi bili zamislili, naslućujući u tome uvek najavu nekih novih zapleta i neprijatnosti, hvatao

silan strah. Šta je sad ovo i zašto ih baš u tolikoj meri izdvajaju da čak treba da se prikažu u njegovom sopstvenom domu? Sluti li to na dobro ili na zlo? Moguće je da to ima veze sa novcem, onim pređašnjim, koji im je na zagonetan način bio vraćen, pa je sada možda ta zagonetnost trebalo da bude iskorišćena protiv njih, tako da im je tu bila nameštena klopka, te će svi skupa, njih jedanaest, zbog neisplaćenog iznosa, biti zatvoreni i pretvoreni u robove? Oni su taj zagonetni novac, zajedno sa novim iznosom tog kupovnog metala, i sada imali kod sebe, ali ih je to saznanje samo malo umirilo. Štaviše, dolazili su u veliko iskušenje da se vrate, da se uopšte ne pojave pred tim čovekom i da spas potraže u bekstvu – iz brige, pre svega, za Venjamina, ali ih je upravo on sokolio i hrabro zahtevao da ga odvedu pred gospodara trgovine, jer je sada namirisan, udešen i ukrašen, pa nema razloga da se krije pred tim čovekom; a nemaju ga ni oni, jer se taj novac samo greškom našao kod njih, a čovek ne treba da se ponaša kao krivac kada to nije.

Kao krivac, kao krivac, rekoše oni, onako uopšte uzev, čovek se vazda pomalo oseća kao krivac, mada ne u nekom određenom smislu, ali se upravo u takvom slučaju, baš kada je nevin, ne oseća najbolje. Uostalom, lako je njemu, mališi, govoriti; on je uvek bio nevin, uvek je bivao kod kuće, i nije dospevao u situaciju da u svojoj vreći otkriva volšeban novac, dok su oni uvek morali da se potucaju po svetu i nisu mogli da izbegnu baš svaku krivicu.

Za tako uopštenu krivicu, tešio ih je Venoni, taj čovek će svakako imati razumevanja, ta on je svetski čovek. A što se novca tiče, tu je sve u redu, iako je malo zagonetno, ali oni, uostalom, i dolaze sa namerom da ga vrate. A treba i Simeuna da oslobode, to oni isto tako dobro znaju kao i on, treba da kupe i nove količine žita. Na vraćanje i bekstvo, dakle, ne može se ni pomisliti, jer time iza njih ne bi samo ostao glas da su lopovi, nego i uhode, a uz to bi još postali i bratoubice.

Sve su to oni odista isto tako dobro znali kao i on; a isto tako su bili svesni činjenice da bezuslovno moraju da se upuste u ovu stvar, pa i po cenu opasnosti da svi dopadnu ropstva. Pomisao na lepe stvari koje su nosili sa sobom, na Jakovljeve darove od onoga čime se njihova zemlja ponosila, malo im je podizala klonuli duh, a posebno su bili naumili da najpre porazgovaraju sa upraviteljem doma, onim zdepastim ali i nesumnjivo dobrodušnim čovekom, ukoliko budu mogli da ga nađu.

To im je pošlo za rukom. Jer taman kada su bili prispeli pred vilu gospodara trgovine u lepoj četvrti, gde su pred velikom kapijom sjahali sa svojih magaraca da bi ove poveli pored veštačkog jezera do

kuće, a ono im je ovaj čovek, koji im je ulivao toliko poverenja, već, silazeći niz stepenice, dolazio u susret, te ih pozdravi dobrodošlicom; uz to ih pohvali zbog toga što su održali reč, iako tek posle očevidnog kolebanja, pa onda zatraži da odmah vidi njihovog najmlađeg brata, kojeg je odmerio svojim okruglim očima i pri tome prozborio „Lepo, lepo". Potom naloži svojim ljudima da životinje povedu oko kuće u dvorište, da tovar sa čuvenim darovima iz Hanana ponesu u kuću, a braću povede stepeništem gore, dok su oni onako brižljivo uzbuđeni odmah stali da mu govore o novcu.

Neki od njih počeli su s tim čim su ga ugledali, gotovo još izdaleka, jer nikako nisu mogli da dočekaju da to kažu.

„Gospodine upravitelju doma", obratiše mu se oni, „dragi vrhovni upravitelju, tako i tako, naprosto je neshvatljivo, ali tako je, eto, bilo, i, evo, ovde je dvostruki iznos novca, jer oni su pošteni ljudi. Našli su, našli su, kada su ono odlazili, srebrnjake koje su bili dali, prvo jedan, pa drugi, pa onda i svi ostali, na odmorištu, u svojim vrećama sa hranom, i sve ovo vreme teško ih je pritiskao taj zagonetni novac koji su našli. Ali, evo, on je opet tu, u punom iznosu, pored drugog novca za nove količine hrane. Neće valjda njegov gospodar, faraonov prijatelj, njih optužiti zbog toga i čak možda i osuditi?

Tako su govorili bez reda, čak su ga u svojoj zabrinutosti hvatali za odeću, pa su i zastajali, zaklinjući se da neće ući kroz ta lepa vrata kuće sve dok im se on ne zakune da im gospodar ne sprema neko zlo zbog pređašnjeg neobjašnjivog događaja i da zbog toga neće njih okriviti.

Ali on je bio sušti mir, te je nastojao samo da ih umiri, obraćajući im se rečima: „Ljudi, smirite se i ne bojte se, sve je u redu. Ili, ako baš i nije u redu, a ono se dogodilo prijatno čudo. Naš novac nam je vraćen, pa možemo biti zadovoljni; stoga nema razloga da vam se zbog toga priprema neko zlo. Na osnovu svega što ste mi rekli, mogu samo da pretpostavim da se vaš Bog i Bog vaših otaca malo našalio i da vam je poturio blago u vaše vreće – neko drugo objašnjenje moja pamet ne ume da dâ. Po svoj prilici, vi ste mu dobre i revnosne sluge, pa je hteo na taj način da vam se zahvali; to se s njegovog stanovišta dâ razumeti. A vi ste, čini mi se, veoma uzbuđeni, to nije dobro. Naložiću da vam pripreme vodu i operu noge, prvo, zbog gostoprimstva, jer vi ste naši gosti i ručaćete sa faraonovim prijateljem, i drugo, zbog toga jer to odvlači krv iz glave i smiruje čula. Uđite samo i pogledajte pre svega ko vas očekuje u dvorani!"

A u dvorani stajaše njihov brat Simeun, sasvim slobodan, bez ikakvih veza i konopaca; oči mu nimalo nisu bile upale, a ni u telu nije bio nimalo smršao, već je to bio onaj isti delija i ona ista prznica kakvog ga oduvek znaju; jer, njemu je tu bilo dobro, kako je odmah saopštio braći koja su ga razdragano okružila. U jednoj odaji Velikog ureda proveo je za jednog jemca prilično snošljive dane, mada Moševelovo lice više nije video, a uz to je bio i u brizi da li će se oni ponovo pojaviti – ali je zato stalno bio posluživan dobrim jelom i pićem. Oni se izvinuše Lijinom drugorođenom sinu što se njihov povratak toliko otegao, sa Jakovljeve tvrdoglavosti dakako, što će on već i sam shvatiti; on je to shvatao i radovao se s njima, naročito se obradovao svome bratu Leviju; jer jednom kavgadžiji nedostaje drugi kavgadžija, pa ako se i nisu grlili i ljubili, a ono su jedan drugog nekoliko puta pesnicama snažno udarili po plećima.

Braća onda sedoše da operu noge, a potom ih upravitelj kuće povede u dvoranu, gde je bila postavljena trpeza koja je bila prekrivena cvećem, činijama za voće i lepim posuđem; najpre im je pripomagao da na jednom dugom stolu kraj zida razastru darove koje su doneli: začine, med, voće i orahe, i da od svega toga načine lep prizor za gospodareve oči. Ali usred tog posla Maj-Sahme moraše žurno da ode, jer su se napolju bili uzmuvali – to Josif beše stigao kući na ručak zajedno sa egipatskom gospodom koju je danas pozvao za trpezu, sa prorokom Ptaha, sa prvim vojnikom vladarevim, sa vrhovnim zemljomerom i sa knjigovođama. Josif uđe zajedno sa njima i reče: „Budite mi pozdravljeni, ljudi!" Ovi, pak, padoše ničice kao pokošeni.

On zastade za trenutak i pređe vrhovima prstiju preko čela. Onda ponovo reče: „Prijatelji, budite mi pozdravljeni! Ta ustanite i dajte da vidim vaša lica, da vidim hoću li ih prepoznati. Jer, vi mene, kako vidim, prepoznadoste, i znate da sam ja gospodar trgovine u Egiptu, koji je prema vama morao da bude strog zbog interesa zemlje. Ali sada ste me ovim vašim povratkom u punom broju umirili i uverili u istinitost vaših reči, jer su sada sva braća na okupu pod jednim krovom i u jednoj odaji. Pa to je lepo. Primećujete li da vam se obraćam vašim jezikom? Da, ja ga sada znam. Prošlog puta kada ste bili ovde, videh da ne razumem hebrejski, i to me ljutilo. Zato sam ga u međuvremenu učio. Čovek kao ja nauči to za tili čas. No, ostavimo to sada, pa mi kažite kako ste vi i šta ima novoga? Pre svega, je li još živ vaš stari otac o kojem ste mi govorili, i je li dobro?"

„Tvoj sluga", odgovoriše oni, „naš otac, prilično je dobro i on još živi u svom punom dostojanstvu. Njega bi veoma ganulo tvoje dobrostivo raspitivanje za njegovo zdravlje."

I oni ponovo padoše ničice i čelima dodirnuše pod.

„Dosta je bilo povijanja i klanjanja”, reče on, „čak ga je bilo i previše. Da vas sada vidim. Je li ovo vaš najmlađi brat o kome ste mi ono govorili?” – zapita on na nespretnom hananskom, jer ga je stvarno već bio dosta zaboravio, pa priđe Venjaminu. A ovaj, onako nagizdan, sada već ozbiljan porodični čovek, podiže skrušeno prema njemu svoje sive oči pune neke blage i jasne tuge.

„Bog s tobom, sinko!” – reče Josif i položi mu svoju ruku na rame. „Jesi li oduvek imao tako blage oči i takav lep i sjajan kalpak od kose na glavi, još kada si bio čovečuljak i kada si kao švrća jurio uokolo po šumarcima?”

On se zagrcnu.

„Sad ću se ja odmah vratiti”, reče on. „Moram samo časkom...”. I on brzo izađe napolje, po svoj prilici, u svoje odaje, u svoju spavaću sobu, ali se brzo vratio ispranih očiju.

„Eto, zanemario sam svoje domaćinske dužnosti”, reče on, „pa čak ni moje goste nisam upoznao jedne s drugima! Gospodo, ovo su kupci iz Hanana, uglednog porekla, sve sami sinovi jednog uglednog čoveka.”

I on reče Egipćanima imena Jakovljevih sinova, sva po redu, lako kao od šale i kao da recituje neku pesmu, pri čemu je posle svakog trećeg imena malo zastao, izostavivši, naravno, sopstveno ime, a posle Zevulonovog imena napravio malu pauzu, i onda završio – „i Venjamin”. Oni se začudiše što je njihova imena umeo da saopšti tako tačnim redosledom, pa uzajamno jedan drugome nemuštim pogledima izraziše svoje čuđenje.

A zatim je njima rekao imena egipatskih uglednika koji su se držali prilično kruto. Na to se on samo smeškao i onda naložio: „Neka posluže!”, protrljavši pri tome ruke kao neko ko se sprema da seda za trpezu. Međutim, upravitelj njegova doma mu skrenu pažnju na darove koji su tu bili razastrti, pa on stade od srca da im se divi.

„Je li to od vašeg starog oca?” upita on. „To je zaista dirljivo, ovolika pažnja! Prenesite mu moju najlepšu zahvalnost!”

Ta to su samo sitnice, objasniše mu oni, od onoga što u njihovoj zemlji rađa.

„To je veoma mnogo!” – uzvrati on. „A pre svega je veoma lepo. Nikada nisam video tako lep tragakant. A ovakvih pistacija, čiji se prijatan uljast ukus već izdaleka oseća, ima, naravno, samo kod vaših kuća. Jedva mogu da odvojim oči od njih. Ali sada je vreme da

sednemo za trpezu i da se obeduje.”

I Maj-Sahme svakome pokaza mesto na koje treba da sedne, pri čemu su braća ponovo imala razloga da se čude; jer, njima su mesta bila određena tačno po njihovoj starosti, mada, polazeći od domaćina, u obrnutom redosledu, tako da je najmlađi sedeo odmah kraj njega, da bi se onda, obrnutim redosledom, ostali ređali od Zevulona, preko Isakara i Asira sve do velikog Ruvima. Raspored je bio takav da su između stubova egipatske dvorane u jednom otvorenom trouglu stajali stolovi sa poslužavnicima i jelima, a vrh tog trougla činio je domaćinov sto. Desno od njega ređali su se stolovi domaće gospode, a levo od njega stajali su, malo iskošeno, stolovi azijskih stranaca, tako da je domaćin predsedavao i jednima i drugima, pa je s desne ruke imao proroka Ptahovog, a s leve Venjamina. Gostoljubivo i razdragano on pozva sve njih da se čestito prihvate onoga što je tu izneseno i da ne štede ni jelo ni piće.

Ovaj obed postao je inače čuven sa svoje razdraganosti pred kojom je veoma brzo ustuknula i prvašnja krutost egipatskih velmoža, tako da su se i oni otkravili, sasvim zaboravivši na to da je za njih u načelu bilo nepriličnо da sa Jevrejima sede za jednim stolom. Prvi se razgalio vladarev prvi vojnik, pukovnik Entef-Oker, jer je popio puno sirijskog vina, pa se preko stola upustio u bučan i glasan razgovor sa uspravnim Gadijelom, koji mu se od žitelja pustinje najviše dopao.

Ne treba se čuditi da predanje u svemu tome ne pominje Josifovu suprugu Asnatu, kćer sveštenika hrama boga Sunca, i prikazuje ovo društvo kao čisto muški ručak, iako su, po egipatskom običaju, bračni parovi ručali zajedno, a i pri svečanim gozbama domaćica gotovo nikada nije nedostajala. Ali tačnost i verodostojnost predanja o ovom obedu mogu da budu potvrđeni – a da se pri tome ne pribegava objašnjenju da je „Devojče”, shodno bračnom ugovoru, upravo u to vreme bila kod svojih roditelja, što je inače bilo sasvim moguće – podsećanjem na Josifov radni dan, na raspored njegovih poslova i način njegova života koji su uzvišenome većinom onemogućavali da se preko dana viđa sa ženom i decom. Ovaj veoma razdragani obed sa braćom i domaćim uglednicima nije bio nikakva svečana gozba, nego običan poslovni ručak, kakav je faraonov prijatelj gotovo svakodnevno morao da priređuje, tako da je sa svojom suprugom uobičavao samo da večera – i to u ženskom krilu kuće – pošto bi se prethodno malo pozabavio sa Manasijem i Jefremom, tim ljupkim dečacima. U podne, pak, redovno je ručavao u muškom društvu, bilo sa višim i najvišim činovnicima Velike kuće za pitanja ishrane, bilo sa velikodostojnicima obeju zemaljâ zatečenih tu na proputovanju,

bilo pak sa namernicima i opunomoćenicima iz inostranstva; a takav jedan poslovni ručak kod 'Prijatelja Božje žetve' bio je i ovaj tu, to će reći: gledano sa strane; jer, kakve su se uzbudljive stvari krile iz a njega, kako se on uklapao u okvire čudesno svečane i božanske priče, i zašto je domaćin pri tome bio tako zarazno razdragan, to je svim sudionicima ovog ručka u prvi mah ostalo skriveno.

Svim sudionicima! Da li je reč „svima" ovde baš sasvim primerena i treba li da ostane na tom mestu? Maj-Sahmea, koji je, onako zdepast i uzdignutih obrva, stajao sa otvorene strane trougla, usmeravajući svojim belim štapom peharnike i raznosače jela, koji su hitro opsluživali goste, čas ovamo, čas onamo, svakako bi trebalo izuzeti. On je znao kako stvari stoje, ali on nije bio gost za trpezom. A da li je među onima za trpezom bilo nekoga ko je celu ovu igru skrivalice donekle, napola, nesvesno, sa osećanjem straha, razdraganosti, neverice i zazora, možda ipak prozirao? Već se može naslutiti da sa ovim opreznim pitanjem, za koje će najbolje i biti da ostane samo pitanje, imamo u vidu Turturu Venonija, najmlađeg s leve strane domaćinove. Kako se on osećao, to se naprosto ne dâ opisati. To nikada nije ni opisivano, pa se ni ova priča ne usuđuje da se poduhvati onog što se nikada nije pokušalo, naime da rečima iskaže jednu slutnju i ono slatko osećanje zastrašenosti koje je prati, jednu slutnju koja se čak još nije usudila da bude slutnja, nego se samo odvažila da registruje sećanja koja su tiho i kao kroza san nadolazila, zapravo neobična podsećanja, uzbuđujuća zapažanja srodstva između dve sasvim različite i daleko razdvojene pojave, jedne koja je potonula još za detinjih dana i jedne sadašnje. Zamislite samo sebi kako je to bilo.

Sedelo se na udobnim niskim stolicama za ukoso postavljenim stolom koji je bio obilato pretrpan hranom, đakonijama i raznim stvarima prijatnim za oko, voćem, kolačima, povrćem, paštetama, krastavcima i bundevama, te vazama sa cvećem i posudama sa slatkišima, dok su s druge strane stajali umivaonik sa zgodnim stalkom za amforu i bakrena posuda za otpatke od hrane. Ovakva vrsta pribora bila je postavljena pred svakim ponaosob. Sluge sa pregačama, pod posebnim nadzorom peharnika, dolivali su vina u pehare; drugi su od nadzornika pomoćnog stola sa hranom prihvatali gotova jela, teletinu, ovčetinu, prženu ribu, pečenu živinu, divljač, i dodavali u ruke gostima, koji, međutim, s obzirom na visok rang domaćina, nisu imali prednost pred ovim. Štaviše, Adon nije samo prvi posluživan, nego je dobijao i najbolje delove i mnogo više nego ostali – naravno, samo radi toga da on onda razdeljuje drugima i da, kako je zapisano, „ostalima bude razdeljeno s njegovog stola". To će

reći, on je, uz birane reči, čas ovom, čas onom, čas nekom od Egipćana, a onda opet nekom od stranaca, stavljao u tanjir parče pečene patke, kuvane dunje ili pak komad pozlaćene kosti obložene ukusnim prstenovima od uštipaka; najmlađem Azijcu, pak, svom susedu s leve strane, udeljivao je više puta iz svog tanjira; a kako su ti izrazi naklonosti bili veoma rečiti, tako da su ih i Egipćani budnim okom pratili i brojali, to oni tačno izbrojaše koliko je to puta bilo, te su kasnije o tome pričali naokolo, pa je to dospelo i do nas – da je mali beduin dobio s gospodareva stola pet puta više nego svi ostali.

Venjamin se osećao nekako postiđenim, pa gledajući kako u Egipćane tako i u svoju braću, zamoli za razumevanje i izvinjenje što ne može da pojede sve što je dobijao u tanjir. On ne bi bio u stanju da pojede onoliko koliko mu je bilo dato i da mu je uopšte bilo do jela, osećao se nekako omamljen i ošamućen, prožimalo ga je neko neobično osećanje kao da nešto traži, kao da je nešto našao, pa je to izgubio, a onda ga iznenada nedvojbeno ponovo našao, tako da mu je na mahove srce brže, jače i oštrije udaralo. Gledao je u obrijano, svešteničkom krilatom kapom uokvireno lice domaćina koji je zatražio da ga dovedu kao svedoka i jemca; posmatrao je tog egipatskog velikaša, već malo otežalog, u beloj odori sa sjaktavim priveskom na grudima; gledao je u ta nasmejana usta koja su se u razgovoru živo pomicala, u te crne, vragolasto sjajne oči koje su se susretale s njegovim i onda odjednom, kao da se povlače, ozbiljno i odbojno sklapale, i to baš svaki put kada bi se njegove s izrazom neke radosne neverice i pomalo zastrašeno raširile; posmatrao je tu ruku, ukrašenu brušenim nebeskim kamenom, koja mu je dodavala jelo ili bi podizala pehar da nazdravi – i pri svemu tome imao je osećanje da odnekle dolazi miris detinjstva, oštar, malo začinjen miris koji je činio bit sveg divljenja, ljupke prisnosti, svekolike zapanjujuće slutnje, sveg detinjeg nerazumevanja koje je ipak razumevanje, sveg pouzdanja i blage zabrinutosti: miris mirte. Taj miris podsećanja bio je tesno povezan sa unutrašnjim nastojanjem da se odgonetne jedna lepa zagonetka, sa strašljivo gordim i dalekosežnim istraživanjem jednog samo nagoveštenog ali strašnog identiteta, sa upola mučnim, upola blagotvornim rvanjem sa utiskom da je ovaj što tu tako drugarski sedi pored njega jednak sa nečim mnogo višim, božanskim – zato se Turturinom malom nosiću učinilo da oseća začinjeni miris detinjstva, jer je opet bilo tako, samo na obrnuti način; ali šta mari što je sada bilo obrnuto: u tome što je tu sada bilo uzvišeno i strano trebalo je dokučiti ono prisno što je na trenutke, na za srce usmeravajući način, postajalo prozirno.

Gospodar žita neprestano je za vreme obeda s njime ćaskao – pet

puta više nego sa egipatskim velmožom sa svoje desne strane. Raspitivao se za njegov život kod kuće, za njegovog oca, za njegove žene i decu, od kojih se, kako je saznao, najstarije zvalo Vela, a za sada najmlađe Mupim. „Mupim!" – ponovi gospodar žita. „Poljubićeš ga umesto mene kada budeš stigao kući, jer je naprosto čarobno da najmlađi ima najmlađeg. A ko je ispred njega? Ros se zove? Bravo! Je li od iste majke kao i onaj? Jeste? Biće da i oni zajedno tumaraju uokolo po livadama i šumarcima, je li? Samo da veći pri tome maloga, koji mora da je još švrća, ne plaši nekim nepodopštinama, pričama o bogovima i raznim drugim maštarijama. Pripazi tu malo, oče Venjamine!" A onda mu je on pričao o svojim sinovima koje mu je izrodila Sunčeva kćer, o Manasiju i Jefremu, te ga upita kako mu se dopadaju ta imena? „Dopadaju mi se!" – reče Venjamin zamalo ne zaustivši da ga upita zašto im dade tako neobična imena, ali se ipak obuzdao i samo ga je pogledao široko otvorenih očiju. Ali ne zadugo; jer njegov sused, knez u zemlji egipatskoj, ispriča mu dogodovštine o Manasiju i Jefremu, šta je jedan izbrbljao a šta drugi odradio, tako da je to Venonija podsetilo na slične ugursuzluke sopstvene dece, pa se moglo videti kako se njih dvojica u tom pričanju i kazivanju previjaju od smeha.

U jedan mah se Venjamin osmeli i obrati mu se rečima:

„Da li bi tvoja uzvišenost htela da mi odgovori na jedno pitanje i gostu razreši jednu zagonetku?"

„Koliko budem mogao i znao", odgovori mu ovaj.

„Želeo bih samo da umiriš moje nespokojstvo i ublažiš moje čuđenje izazvano poznavanjem nekih stvari koje si za ovo vreme pokazao, kao i pouzdanošću kojom se odlikuju tvoje zapovesti. Ti, eto, uprste znaš naša imena, moje braće i mene, a pored toga znaš i redosled nas braće, tako da umeš – a da se pri tome ne zabuniš ili ne zapneš – da nas navedeš redom, upravo onako kako će nas kasnije, kako kaže naš otac, jednom u svetu morati da uče, jer smo mi jedna Bogom izabrana porodica. Otkuda ti to znaš i kako je tvoj spokojni upravitelj kuće umeo da nam ovako tačno odredi sedišta, pa prvorođenom dao mesto koje mu sleduje po njegovom prvorodstvu, a najmlađem onom koje mu sleduje po njegovoj mladosti?"

„Ah", odgovori gospodar trgovine, „to vas čudi? Ma to je sasvim jednostavno. Evo, tu taj pehar, vidiš li ga, srebrni sa klinastim natpisom, iz njega ti ja pijem, ali s njime mogu i da gatam i proričem stvari. Ja ti, doduše, imam dobru glavu, ona je čak možda i natprosečna, pošto sam ja ono šta sam, a i sam faraon htede samo za visinu kraljevske stolice da bude viši od mene; a opet ti ja, pored svega, bez

ovog pehara ne bih baš uvek znao šta bih i kako bih. Vavilonski kralj ga je podario faraonovom ocu, pri čemu, dakako, ne mislim na sebe, iako imam titulu 'otac faraonov' (faraon pak uobičava da me zove 'strikane'), nego na njegovog stvarnog oca, hoću da kažem: ne božanskog, već zemaljskog, faraonovog prethodnika, kralja Neb-ma-Rea. Ovome je, dakle, ovaj poslao ovaj predmet na dar i tako je on onda dospeo u ruke moga gospodara, koji je onda blagoizvoleo da me obraduje time što ga je meni poklonio. A ova stvar mi je stvarno neophodna, jer se ona odlikuje izuzetno korisnim svojstvima. Naime, ona mi pokazuje prošlost i nagoveštava budućnost, ona mi – kada u njoj stanem da čitam – otkriva tajne sveta i obelodanjuje prilike koje u njemu vladaju, kao, na primer, redosled kojim ste se vi braća rodili, što sam ja bez velike muke iz njega pročitao. Dobar deo moje mudrosti, gotovo sve što nadilazi granicu prosečnosti, potiče iz ovog pehara. To ja, naravno, ne kazujem baš svakome, ali kako si ti moj gost i sused za trpezom, to ja ovo tebi kažem u poverenju. Ti bi teško mogao to da poveruješ, ali ova stvar mi omogućava, samo ako s njom pravilno rukujem, da kao sliku jasno vidim udaljena mesta, kao i ono što se na tim mestima nekada odigralo. Hoćeš li da ti opišem grob tvoje majke?"

„Ti znaš da je ona mrtva?"

„Tvoja braća su mi to ispričala, naime da je ona, ljupka, čiji su obrazi mirisali kao ružin list, rano otišla na Zapad. Ja se ne pretvaram pred tobom da sam to saznao natprirodnim putem. Ali sada treba samo da stavim ovaj pehar na čelo, evo, vidiš ovako, i da pri tome naumim da vidim grob tvoje majke i ja ću ga u istom času tako jasno ugledati da i sam moram tome pomalo da se čudim. Ali ta jasnoća potiče, sva je prilika, od jutarnjeg sunca u kojem mi se slika javlja, a tu su i bregovi i neki grad na bregu obasjan zracima jutarnjeg sunca, i to ne baš naročito daleko, a do njega, vidim, vodi neki poljski put. Tu se između kamenja protežu male parcele oranica, a sa desne strane se nalaze vinogradi ograđeni suhomeđom. A kraj suhomeđe je izrastao jedan dud, dosta star i delom šupalj, pa mu je nagnuto stablo poduprto kamenjem. Niko nije tako jasno video neko drvo kao što se meni prikazuje ovaj dud u čijoj se krošnji poigrava jutarnji povetarac. A pored drveta je grob i kamen koji je tamo postavljen kao spomen-beleg. I gle, neko kleči na tom mestu, a ostavio je i jelo i piće, vode i pogače; tome što tu kleči mora da pripada i magarac koji čeka pod drvetom, jedan mio stvor, sav beo, sa velikim ušima, dok mu je čeona griva urasla u prijatne oči. Ni sam nisam pomislio da će mi pehar to tako jasno pokazati. Je li to grob tvoje majke ili nije?"

„Da, to je njen grob”, odgovori Venjamin. „Ali, molim te, gospodaru, vidiš li samo magarca tako jasno ili možda i jahača?”

„Njega, po svojoj prilici, vidim još jasnije”, odgovori ovaj, „ali šta tu ima da se vidi? To je zapravo neki dečak, rekao bih jedan sedamnaestogodišnjak, koji tu kleči i prinosi žrtvu. Ogrnuo se, gizdavac, nekom šarenom haljinom u koju su utkane neke slike, a budalaste je glave jer misli da je izjahao u šetnju, a zapravo je pošao u svoju propast i samo nekoliko dana putovanja od ovog groba čeka ga njegov sopstveni grob.”

„To je moj brat Josif”, reče Venjamin i njegove sive oči se napuniše suzama.

„O, oprosti!” – obrati mu se njegov sused uplašeno i odloži pehar. „Ne bih o njemu govorio s takvim nipodaštavanjem da sam znao da je tvoj brat. A ono što sam rekao o grobu, naime o njegovom grobu, to ne treba da uzmeš tako k srcu, niti da shvataš tako ozbiljno. Grob je, dakako, jedna ozbiljna rupa, duboka i mračna, ali njegova snaga da nekoga zadrži nije baš toliko velika. Treba da znaš da je grob u stvari prazan, – prazna je jama dok očekuje plen, a kada dođeš do nje, onda izgleda da je zaposednuta, ali tada vidiš da je prazna – sa otvora je uklonjena kamena ploča. Ne kažem da jama ne zavređuje da se zbog nje proliju suze, štaviše zbog nje i njoj u čast trebalo bi zakukati na sav glas, jer ona postoji, ona je ozbiljno, duhovno, žalosno uređenje sveta i svečane priče u određenom vremenu. Evo, ja idem tako daleko, pa velim da iz poštovanja prema rupi uopšte ne bi trebalo pokazati da znamo da je njena prirodna odlika da bude prazna i da ne raspolaže nekom posebnom snagom. To bi bilo nedolično prema jednom tako ozbiljnom uređenju sveta. Treba na glas plakati i kukati i samo sasvim potajno biti uveren da uopšte nema silaska u jamu kojem ne bi usledio njegov dodatak – uskrsnuće iz jame. Ta kakav bi to fragment i kakva bi to polovičnost od svečane priče bila koja bi dosezala samo do jame, a ne bi više znala kako i na koji način dalje? Ne, svet nije polovičan nego celovit, pa je i svetkovina jedna celina, a sve to prožeto je nepokolebljivim spokojstvom. Zato nemoj više da te brine ono što sam rekao o grobu tvog brata, nego budi sasvim spokojan!”

Na to on uhvati Venjaminovu ruku za zglavak, podiže je malo uvis i poče njome da maše, tako da se osetilo kako se podiže povetarac.

Sada je mališa bio posve zaprepašćen. Njegovo neopisivo stanje doseglo je svoj vrhunac – odmah je bilo jasno da ga niko nikada neće opisati. Njemu zastade dah, oči mu se napuniše suzama i kroz suze

se zagleda u lice kneza od žita, pri čemu je napregnuto sastavio svoje obrve, usled čega njegovo lice poprimi neopisiv izraz sa suzama pod namrštenim obrvama, a usta mu se razjapiše kao da će sada iz njih proisteći krik; ali do toga nije došlo, jer se glava mališe malo naže na jednu stranu, usta mu se sklopiše, obrve se opustiše i njegov suzama ispunjeni pogled postade sada samo još jedna velika, usrdna molba, pred kojom se one crne oči preko puta njega i ovog puta odbojno povukoše iza kapaka, ali se ipak, ako bi se htelo i ako bi se mirne duše odvažilo na tako što, u tom oborenom pogledu moglo nazreti nešto poput prećutne, tajanstveno poverljive potvrde.

Ko bi sada da pokuša da opiše šta se događalo u Venjaminovim grudima – u grudima čoveka koji je bio sasvim blizu toga da poveruje!

„Sada ćemo da završimo sa obedom", začu on da je knez rekao. „Je li ti prijalo? Nadam se da vam je svima prijalo, ali ja moram sada opet da se vratim u ured i tamo ostanem sve do večeri. Vi ćete, braćo, pretpostavljam, sutra rano krenuti kući, zapravo čim budete primili robu koja će vam po mom nalogu biti izručena; dobićete ovog puta hrane za dvanaest domaćinstava, to jest za kuću vašeg oca i za vaše kuće. Rado ću uzeti vaš novac u faraonovu riznicu – uostalom, šta biste više hteli? Ja sam Božji poslovni čovek. Živ mi bio, ako te više ne bih video! Ali uzgred i dobronamerno, hoću još nešto da vam kažem – zašto vi ne biste prelomili svoja srca i ne biste zamenili svoju zemlju s ovom, pa se nastanili u Egiptu, otac, sinovi, žene i deca, svih sedamdesetoro čeljadi, ili koliko vas već ima, pa da se hranite na faraonovim pašnjacima? Eto, to vam ja predlažem, a vi razmislite o tome, to ne bi bilo nimalo glupo. Dodelili bi vam se odgovarajući pašnjaci, dovoljno bi bilo da kažem samo jednu reč, jer ovde ja o svemu odlučujem. Znam ja dobro, Hanan za vas znači nešto posebno, ali Egipat, to vam je, najzad, veliki svet, a Hanan je samo jedna zabit, gde ljudi ne umeju da žive na pravi način. A vi ste pokretan svet, niste građani okruženi i zarobljeni zidinama. E pa, dođite onda ovamo dole! Ovde je život dobar i tu ćete širom zemlje moći slobodno da se krećete i trgujete. Eto, to vam je moj predlog, vi ga ili prihvatite ili odbacite, a ja sada moram da pohitam da primim one i saslušam kuknjavu onih koji se nisu pravovremeno pobrinuli za zalihe."

Takvim svetovnim govorom on se oprosti od mališe, dok mu je jedan sluga ruke polivao vodom. Onda ustade, pozdravi sve i time je bio završen obed, o kojem se priča da su se braća zajedno sa njim na njemu opila. Ali oni su bili samo razdragani; da se napiju, to se ne bi usudili ni divljačni blizanci. Opijen je bio samo Venjamin, ali ni on od vina.

Prigušeni krik

U mnogo boljem raspoloženju nego prvi put braća onda krenuše iz Menfea prema Gorkim jezerima i utvrđenoj granici. Sve je bilo tako dobro i sve se tako dobro završilo da bolje nije moglo biti. Gospodar zemlje bio je prema njima izuzetno ljubazan, Venjamin je ostao zdrav i čitav, Simeun je bio oslobođen, a i sa njih je časno bila skinuta sumnja da su uhode, pa su čak bili počastvovani da obeduju u društvu sa moćnim čovekom Egipta i njegovim plemenitim velikašima. Sve to ispunilo ih je velikim zadovoljstvom, pa im je i oko srca bilo lakše, a uz to ih je prožimalo i osećanje gordosti. Jer, takav je čovek: ispostavi li se da je u jednoj stvari čist i nevin, potvrdi li se u toj jednoj tački njegova besprekornost, onda mu se odmah čini da je nevin u svakom pogledu i spreman je da posve zaboravi da i inače ima još dosta toga na svom rabošu. No, kod braće se to mora razumeti. Ta zao udes da su pali pod sumnju da su uhode, oni su nehotice bili doveli u vezu sa starom krivicom; nikakvo čudo onda što su, pošto su bili oslobođeni one krivice, pomislili da nemaju baš nikakve veze ni sa ovom.

Ali ubrzo će morati da dožive i uvide da se neće baš tako lako izvući odavde i da se ne kreću, kao što oni misle, baš kao slobodni i nevini ljudi sa do vrha nabijenim vrećama punim plaćene hrane za dvanaest porodica, nego da za sobom vuku jedan nevidljivi lanac koji će ih povući u nove nevolje. No, u prvi mah bili su veoma raspoloženi i naprosto im je dolazilo da zapevaju od razdraganosti zbog dokazane i potvrđene nevinosti. U Domu isporuke opet behu počašćeni ručkom pod mirnim nadzorom Maj-Sahmea, a uz to su dobili i hranu za put u znak prijateljskog sećanja. Snabdeveni svim što im je bilo potrebno da bi razdragano mogli da stupe pred oca, oni krenuše na put: sa Venjaminom, sa Simeunom i sa hranom – pri čemu je hrana koju su dobili od velikog gospodara trgovine na neki način zamenjivala dvanaestog brata, kojeg, eto, nije bilo. Ali su svoj broj opet bili doveli na jedanaest, zahvaljujući svojoj nevinosti.

Tako su se u svojim dušama osećala braća, hoću reći: sinovi Lijini i sinovi inoča služavki, i to se lako dâ opisati. Ali se zato duševno

stanje Rahilinog sina ne dâ opisati – rekli bismo da će biti bolje da i mi ono na što se niko nije odvažio za nekoliko hiljada godina ostavimo onako kako jeste. Dovoljno je reći da mali noću u konačištu gotovo oka nije sklopio, a kada bi na kraju ipak zaspao, onda bi usnio zbrkane i sulude snove u kojima su svi likovi bili bez imena. Bolje rečeno, u svim tim snovima javljala se samo jedno drago, lepo i upravo sasvim suludo ime – ime „Josif". Venoni je u snu viđao jednog čoveka, ali je taj čovek zapravo bio Josif. Kako se onda uopšte može pomišljati na neko opisivanje? Ljudi su nailazili na bogove koji su se prerušili u lik nekog dobrog poznanika, pa su umeli da se s njima ophode kao taj poznanik, ali sami nisu želeli da budu oslovljeni. U ovom slučaju pak bilo je obrnuto. Ovde ljudski prisno nije bilo prozirno za božansko, već je uzvišeno i božansko bilo prozirno za nešto prisno i iz detinjstva poznato; a to je bilo nekako zakukuljeno u toj uzvišenoj pojavi koja nikako nije htela da prihvati razgovor, nego se odmah krajnje odbojno povlačila iza svojih sklopljenih kapaka. Ne smemo zaboraviti: prerušeni nije taj u kojeg se prerušava i iz kojeg izviruje. Oni su dve različite ličnosti. Prepoznati jednog u drugome ne znači načiniti jednog iz dvojice i olakšati sebi grudi krikom: „On je!" Ovo „on" se još nikako ne dâ načiniti, iako se duh, sav ustreptao, trudi da ga oblikuje; i krik je zaista bio prigušen u Venjaminovim grudima koje samo što nije razbio, mada zapravo još nije ni postojao, nego je to još uvek bio nekrik bez određenog predmeta izražavanja – eto, to je bilo ono što se nije dalo opisati. Ništa, dakle, tome nekriku koji je ispunjavao grudi nije preostalo nego da se raspprši u zbrkane i sulude noćne snove; ali kada bi se ujutru iz tih snova ponovo vratio u svoje teskobno polupostojanje, on je bio stekao već toliko opipljivu predmetnost da Venjamin nije mogao da shvati kako da sada to uradi i otputuje i da „tome tu" jednostavno samo okrene leđa. „Pa mi, za ime Večnoga, ne možemo jednostavno da odemo!" – govorio je sebi. „Mi moramo ostati tu i da to imamo na oku, naime tog čoveka i Božjeg zamenika, faraonovog velikog gospodara trgovine! Ta treba da se začuje krik, koji se još nije posve uobličio, ali mi nikako ne možemo s njim u grudima da se vratimo kući ocu i tamo živimo kao do sada, kada se krik iz petnih žila trudi da stupi u svet i ispuni ceo svet, budući da je za to dovoljno strašan, – nikakvo čudo onda što, ovako zarobljen u mojim grudima, hoće da ih razbije!"

I on se u svojoj muci obrati velikom Ruvimu da ga širom otvorenih očiju upita da li stvarno misli da sada treba krenuti na put i vratiti se kući, ili mu se čini da ovde nisu do kraja obavljene neke stvari, tačnije rečeno, da nikako i ni u kom pogledu nisu obavili stvari, te da bi iz tog valjanog razloga bilo bolje da još ostanu tu?

„Kako to misliš, mali?" – upita na to Ruvim. „I šta to misliš pod tim 'valjani'? Sve je najbolje obavljeno i nabavljeno i čovek nas je milostivo pustio da odemo, pošto smo tebe priveli. I sada se brzo treba vratiti ocu koji nas čeka i strahuje zbog tebe, da mu odnesemo ono što smo kupili, kako bi opet imao svoje žrtvene hlebove. Sećaš li se kako se ono čovek bio ražestio kada je čuo za Jakovljevo jadanje da mu se svetiljka gasi i da mora da spava u mraku?"

„Da", reče Venjamin, „sećam se, naravno." I on se usredsređeno zagleda u lice velikog brata koje je, ovako obrijano, kao i obično, bilo namrgođeno. Ali odjednom on primeti – ili je to bila varka – da se crvenkaste Lijine oči povlače pred njegovim pogledom iza spuštenih kapaka, odbojno potvrdno, baš onako kako je to već juče zapazio kod nekih drugih očiju.

On više ništa ne reče. Moguće je da mu se samo učinilo da je ponovo prepoznao znak, zato što ga je juče video, a zatim nanovo u snu. Ostalo je na tome da treba da krenu na put; naprosto nije bilo valjanih reči kojima bi se dao braniti predlog da bi još trebalo ostati, pa to Venjaminu zadade veliki bol. Upravo mu je to što ih je ovaj čovek tako milostivo otpustio zadavalo bol. Zabrinjavalo ga je to što ih je jednostavno puštao da odu odavde. Pa oni nisu tek tako mogli da odu odavde, to ni po koju cenu ne bi trebalo da se desi, ali ako ih je ovaj čovek puštao da odu, onda su oni u svakom slučaju mogli i morali da odu. I tako oni onda krenuše.

Venjamin je jahao sa Ruvimom, tik kraj njega, i to s pravom, jer njih dvojica činila su u mnogo čemu jedan par: ne samo kao najstariji i najmlađi, kao veliki Mićko i mali Palčić, već i u mnogo dubljem smislu, svojim odnosom prema onome kojeg više nema i njegovom nepostojanju. Mi smo upoznati sa mrgodnom slabošću koju je Ruvim uvek pokazivao prema očevom jagnjetu i bili smo svedoci njegovog neobičnog ponašanja kojim se izdvajao od ostale braće kada su ovi navalili da ga raščereče i potom ga sahranili. On je u svemu tome sudelovao prividno, a učestvovao je i u polaganju obavezujuće zakletve, one strašne zakletve kojom su se njih desetorica obavezali da nikada ni najmanjim migom, ni jednim slogom ili slovom neće odati da komadi razderane odeće koji su poslati ocu nisu bili natopljeni dečakovom krvlju nego krvlju divlje zveri. Ali u prodaji Ruvim nije učestvovao; on tada, u tom trenutku, nije bio s njima, već negde drugde, i zato je njegova predstava o Josifovom nepostojanju bila mnogo neodređenija od predstave koju su braća imala, mada je i njihova predstava bila dosta neodređena i maglovita, ali opet u sasvim određenom smislu i nije bila tako neodređena i maglovita. Oni su znali da su dečaka prodali putnicima i time su

znali i nešto više nego što treba; Ruvim je, pak, imao tu prednost da to nije znao; a mesto na kojem je on boravio dok su oni prodavali Josifa bila je prazna jama, a prazna jama ipak stvara nešto drugačiji odnos prema nečem čega više nema nego prodaja žrtve u daleka prostranstva iza horizonta i u maglene daljine.

Ukratko, veliki Ruvim, svejedno da li je toga bio svestan ili ne, gajio je u sebi tu klicu očekivanja i pothranjivao ju je sve ove godine, – i to ga je, mimo sve ostale braće, povezivalo sa nevinim Venjaminom koji uopšte ni u čemu nije učestvovao i za koga nepostojanje onoga kojem se divio nikada nije bilo ništa drugo do predmet pouzdanja. Mada je to veoma davno bilo, mi još uvek čujemo kako svojim detinjim glasom govori starome skrhanom od bola: „On će se vratiti! Ili će nas pozvati k sebi!" Prošlo je otada dobrih dvadeset godina, ali u njegovom srcu je i nadalje bilo živo to očekivanje, kao što su u našim ušima ostale te njegove reči, a pri tome on nije znao ni za prodaju, kao ona devetorica koja su je obavila, niti za praznu špilju, iz koje je sahranjeni mogao da bude ukraden, nego je samo znao, kao i otac, da je Josif mrtav, što pouzdanju nije ostavljalo ama baš nimalo prostora. Ali izgleda da ono nalazi sebi utočišta baš tamo gde za nj nema nimalo prostora.

Venjamin je jahao sa Ruvimom, a ovaj ga je usput zapitkivao o čemu je to sve onaj čovek za obedom sa njim razgovarao; on, mada najstariji, sedeo je suviše daleko od njih da bi mogao da čuje o čemu razgovaraju.

„O raznim stvarima", odgovori najmlađi. „On i ja pričali smo jedan drugome ujdurme koje nam prave naša deca."

„A zato ste se toliko smejali", upita ga Ruvim. „Svi su videli kako se previjate od silnog smeha. Rekao bih da su se Egipćani malo čudili."

„Oni zacelo znaju da je on drag", odvrati mališa, „i da ume sa svakim da se razonodi, tako da se čovek naprosto zaboravi i sam počinje s njime da se smeje."

„Da ume da bude i drugačije", odgovori Ruvim, „i da ume da bude veoma neugodan, to dobro znamo."

„Tačno", reče Venjamin. „Vi to ponajbolje znate i imali biste o tome šta da kažete. A ipak nam on želi dobro, o tome opet ja mogu ponešto da kažem. Jer poslednje što mi je od njega ostalo u ušima, to je onaj njegov predlog kojim nas sve skupa preko mene poziva da se nastanimo u Egiptu, svi koliko nas ima, te da sa ocem dođemo ovamo dole i tu dobijemo pašnjake."

„To ti je govorio?" – upita Ruvim. „Da, taj ti čovek zaista mnogo zna o nama i o ocu! Posebno mnogo toga zna baš o njemu i kao da ga dobro poznaje i zna kako i šta da traži od njega. Prvo ga je primorao da tebe pusti na put poradi spasavanja naše časti i zbog hrane, a onda ga poziva da dođe u Egipat, u zemlju blata. Da dobro poznaje Jakova, to se nikako ne može poreći."

„Rugaš li se ti to njemu", upita na to Venjamin, „ili ocu? – Malome nije pravo ni jedno ni drugo – „Jer, Ruvime, osećam neku neodređenu muku. Ruvime, slušaj šta ti govorim, u grudima me stisla neka muka zbog toga što odlazimo!"

„E pa", reče Ruvim, „ne može se baš svaki dan sedeti i obedovati za trpezom sa gospodarem Egipta i voditi s njime razdragane razgovore. Ovo je bilo nešto izuzetno. A sada treba da imaš na umu da više nisi dete nego glava porodice i da tvoja deca traže hleba."

Kod Venjamina!

Uskoro prispeše do mesta kod kojeg odlučiše da načine podnevni predah i da tu sačekaju da malo popusti žega, pa da onda nastave put. Prošlog puta su do tog mesta stigli u večernjim satima, ovog puta pak u podne. Dovoljno je samo pomenuti stablo palme, studenac i kolibu da bi se označilo to mesto i da bi se ono u duši slušaoca prizvalo onako jasno kao što je onaj čovek, snagom svog pehara za vračanje, video grob Venjaminove majke. Oni se radovahu što ponovo vide ovo prijatno mesto sa kojim je, naravno, bilo povezano sećanje na krajnje neprijatan doživljaj koji se tu zbio na tako zagonetan način. Ali to je bilo prošlo, sve se to bilo raspršilo, sredilo i smirilo, pa su sada mogli bezbrižno da se raduju predahu u senci stena.

Još su oni tu tako stajali i osvrtali se oko sebe, još se nisu bili latili svog prtljaga i nisu bili počeli da se nameštaju, kada u jedan mah nastade neka galama i neka buka iza njihovih leđa, a onda se iz pravca iz kojeg su došli začuše bučni povici „He! Ho!" i „Stoj!" Je li to njima bilo upućeno? Oni su tu stajali kao ukopani i osluškivali sav taj metež, zbunjeni da čak nisu bili u stanju ni da se okrenu. Samo se jedan od njih okrenuo – bio je to Venjamin. Šta to bi s Venjaminom? On podiže uvis ruke stisnute u šake i ispusti krik, da, jedan krik, a onda zaneme – i to zadugo.

Čovek koji je bio dojurio s konjima i kolima, zapravo sa više kola, bio je Maj-Sahme. U kolima su stajali naoružani ljudi. Oni skočiše sa kola i opkoliše prostor između stena. Upravitelj doma, onako nabijen, stupi među braću.

Izraz njegovog lica bio je veoma ljutit. Bujne obrve mu behu skupljene, a s jedne strane usta su mu bila nekako stisnuta, što je u izrazu njegovog lica na poseban način naglašavalo njegovu ljutitost. On reče: „Pronađoh li vas konačno i sustigoh li vas? Nadadoh se u poteru za vama po nalogu gospodara s konjima i kolima, pa vas, eto, uhvatih na mestu gde htedoste da bivakujete i da se prikrijete. Pa kako se osećate kada me ovako vidite?"

„Ne znamo kako", odgovoriše oni onako zbunjeni, naslućujući da sve opet počinje iznova, da je nevidljiva ruka opet posegla za njima da ih odvuče na sud, i da se sve opet ružno zapetljalo, i to u času kada se činilo da se sve razmrsilo i sredilo. „Uopšte ne znamo kako. Radujemo se što te tako brzo ponovo vidimo, ali to dolazi tako neočekivano."

„Ako se tome niste nadali", reče on, „onda ste se toga sigurno pribojavali. Zašto ste dobro uzvratili zlim, pa je morala da se pošalje potera za vama da vas uhvati? Ljudi, vi ste u gadnoj nevolji."

„Budi jasniji!" – rekoše oni. „O čemu je reč?"

„Još pitate!" – odgovori on. „Kao da ne znate da je reč o onome iz čega moj gospodar pije i pomoću čega gata. To je nestalo. Gospodar je to juče za obedom imao na stolu. To je ukradeno."

„Govoriš li ti to o peharu?"

„Da, o njemu. O faraonovom srebrnom peharu koji je pripadao gospodaru. Pio je iz njega juče u podne. A sada ga više nema. Jasno je da ga je neko zdipio. Neko je poradio da dobije noge. Ko? Tu, na žalost, nema šta mnogo da se sumnja. Ljudi, poneli ste se veoma ružno, počinili ste veliku opačinu!"

Oni ne prozboriše ni reč.

„Hoćeš li ti to da natukneš", upita Juda, Lijin sin, malo drhtavim glasom, „i da li te tvoje reči hoće da reknu da smo to mi maznuli posudu sa gospodareva stola i da smo je kao kradljivci poneli sa sobom?"

„Nema, na nesreću, neke druge reči za vaše ponašanje. Tog predmeta nema od juče i očigledno je ukraden. Ko je mogao da ga digne? Tu, na žalost, postoji samo jedan odgovor. Mogu samo još jednom da vam ponovim: ljudi, u veoma ste gadnoj situaciji, jer ste se veoma ružno poneli."

Oni ponovo zaćutaše, te nabiše šake u slabine teško dišući na usta.

„Slušaj, gospodaru!" – prozbori ponovo Juda. „Bolje bi bilo kada bi ti malo pripazio na svoje reči i malo razmislio pre nego što nešto prozboriš. Jer to što si tu izgovorio, to je naprosto nečuveno. Mi te uljudno i ozbiljno pitamo: Šta ti misliš o nama? Ostavljamo li mi na tebe utisak danguba i razbojnika? Ili kakav to utisak mi ostavljamo na tebe kada nam ovako dolaziš i sumnjičiš nas da smo digli dragoceno posuđe sa stola gospodara trgovine, neki pehar, kako izgleda, i da smo ga mi ukrali i kradom poneli? To je ono što nazivam nečuve-

nim u ime nas jedanaestorice. Jer mi smo ti svi časni sinovi jednog čoveka, a zapravo nas je dvanaest. Samo što jednog više nema, inače bih i u njegovo ime rekao da je ovo nečuveno. Kažeš da smo se ružno poneli. Ne bih da se hvališem i da pritvorno hvalim nas braću i da tvrdim da nikada nismo počinili neku gadost, te da smo kroz život prošli bez ijednog zlodela. Ne kažem da smo posve nevini, to bi bila laž. Ali postoji i dostojanstvo krivice; ono jako drži do sebe, možda još i više nego sama nevinost, a tom dostojanstvu nikako ne priliči da drpiše srebrne pehare. Mi smo se opravdali pred tvojim gospodarem, gospodaru moj, i dokazali mu da se držimo istine na taj način što smo mu doveli jedanaestog. Opravdali smo se i pred tobom jer smo ti iz zemlje Hanan vratili novac koji smo bili našli na vrhu naših vreća, ali ti ne htede da ga primiš. Zar posle svega toga nije trebalo da zastaneš i malo razmisliš pre nego što si se odlučio da nas optužiš da smo digli srebro ili zlato sa stola tvog gospodara?"

A Ruvim, u kome je sve vrilo, dodade: „Zašto ne odgovaraš, upravitelju doma, na ove izvrsne reči moga brata Jehude, nego samo još više kriviš na jednu stranu ta tvoja usta da čoveku naprosto biva neugodno? Evo nas, tu smo. Pretraži nas! A onaj u koga se nađe ta tvoja bedna srebrna posuda, taj pehar, toga neka snađe smrt. A mi ostali, svi skupa, bićemo tvoje sluge, doživotno, ako ga nađeš!"

„Ruvime", reče Juda, „nemoj tako, ne preteruj! Kraj naše potpune nevinosti u ovom slučaju nisu potrebne takve zakletve."

Ali Maj-Sahme uzvrati: „Tačno, čemu tolike teške reči. Mi umemo da se držimo mere. Kod koga nađem pehar, taj neka nam pripadne kao sluga i ostane u našim rukama. A vi ostali bićete slobodni. Otvorite, ako smem da vas zamolim, svoje vreće!"

To oni odmah i učiniše. Oni, naime, odmah odjuriše do svojih prtljaga i pohitaše da ih što pre skinu sa magaraca, te širom otvoriše vreće koje su zjapile poput nekih razvaljenih usta. „Lavan!" – povikaše oni smejući se. „Lavan koji pretura po stvarima na brdu Gilead! Ha! Ha! Samo će se oznojiti i obrukati! Ovamo, dođi ovamo kod mene, gospodine upravitelju! Pretraži najpre mene!"

„Samo polako", reče Maj-Sahme. „Sve ćemo mi to onako kako se pristoji i po redu, i to onim redom kojim je moj gospodar umeo da navede vaša imena. Počeću sa ovim velikim zavrzankom."

I tako je on, dok ga je pratilo njihovo podsmevanje, koje je, što je više odmicao, bivalo sve pobedonosnije, pri čemu su uvek nanovo pominjali Lavana, grmalja od zemnog praha koji se u tom svom pretraživanju i preturanju pošteno oznojio, išao od jednog do drugog, idući od starijeg ka mlađem, i preturao po njihovim stvari-

ma, da bi s vremena na vreme, kada pri rovanju ovde i kopanju tamo ne bi ništa našao, zastao, te bi se, podbočivši se, zagledao u njihove vreće, kao da nešto razmišlja, pa bi onda na kraju prešao na sledećeg. Tako je došao i do Asira, Isakara, sve do Zevulona. Ali nigde ništa, ni traga od ukradene stvari. Bio je već pri samom kraju sa svojim pretraživanjem. Samo mu je još Venjamin bio ostao.

Tada oni stadoše još bučnije da mu se podsmehuju i da se sprdače s njim. „Sad će pretražiti Venjamina!" uzviknuše oni. „E tu će biti srećne ruke! Sada će da pretura i pretražuje kod najnevinijeg, kod onoga koji nije samo u ovoj stvari nevin, nego je uopšte otelovljenje nevinosti i nikada u svom životu nije počinio neko zlodelo! Pripazite, vredno je da se vidi kako na kraju pretražuje ovoga, pa smo sada znatiželjni kakve će reči naći kada bude završio, da nam se..."

Oni svi zanemeše u jedan mah. U upraviteljovoj ruci, jasno se videlo, nešto je zablistalo. Iz Venjaminove vreće, ne baš duboko ispod žita, izvukao je srebrni pehar.

„Evo ga", reče on. „Našao se kod maloga. Trebalo je da idem obrnutim redom pa bih sebe bio poštedeo mnogo truda i podsmevanja. Tako mlad, a već takav lopov! Naravno da se radujem što sam uspeo da pronađem ovu stvar; ali tu radost mi uveliko zagorčava saznanje da neko u tim godinama može da bude toliko pokvaren i da bude toliko nezahvalan. Najmlađi, tebi se gadno piše!"

A ostali? Oni se uhvatiše za glave zureći razrogačenih očiju u pehar. Napućenih usana istiskivali su neke piskave i šuštave glasove, jer su im usne bile tako napućene da nisu bili u stanju jasno da izgovore: „Šta je to!", nego su samo ispuštali šuštave glasove.

„Venoni!!" – povikaše oni plačno uzbuđenim glasom. „Objasni ovo! Ta zini već jednom! Otkuda ti ovaj pehar?"

Ali Venjamin je ćutao kao zaliven. Oborio je glavu na grudi, tako da niko nije mogao da ga pogleda u oči, i ćutao.

Tada stadoše da kidaju svoju odeću. Naime, nekoliko njih stvarno zgrabiše rubove svojih kaputa i otkidoše ih jednim trzajem sve do visine grudi. „Mi smo osramoćeni!" – zakukaše oni. „Osramotio nas je najmlađi! Venjamine, poslednji put ti kažemo, zini već jednom i kaži nešto! Objasni to tu!"

Ali Venjamin ne progovori ni reči. Niti podiže glavu niti prozbori ijednu reč. Bilo je to neopisivo ćutanje.

„Malopre je kriknuo!" – povika Dan, Valin sin. „Sada se prisećam da je strašno kriknuo kada su se ovi pojavili! Strah mu je izmamio krik. On je znao zašto su se dali u poteru za nama!"

Tada se ostrviše na Venjamina najružnijim pogrdama i stadoše da ga pljuju nazivajući ga najvećim lopovskim izrodom. Nazvaše ga „sinom jedne kradljivice" i uz to još rekoše: „Ta zar već nije njegova majka ukrala terafime svome ocu? To mu je prešlo u nasleđe, to mu je u krvi. Ah, lopovska krvi, zar si baš ovde morao da ispoljiš svoje nasleđe, zar si morao da nam prirediš tu bruku i da osramotiš čitavo pleme, oca, sve nas i našu decu?"

„Sad ga preteraste", reče Maj-Sahme. „Tako ipak ne stoje stvari. Ta svi vi ostali ste čisti i slobodni. Mi vas uopšte ne krivimo, štaviše smatramo da je mali na svoju ruku zdrpio. Vi možete slobodno da pođete vašem čestitom ocu. Samo će ovaj što je sebi prisvojio pehar ostati kod nas."

Ali tu mu Juda odmah uskoči u reč: „Ni govora. O tome ne može biti govora, upravitelju gospodareva doma, jer ja hoću da govorim pred tvojim gospodarem, hoću da čuje šta Juda ima da mu kaže, to sam čvrsto odlučio. Mi ćemo se svi s tobom vratiti i stati pred njega, a on neka onda odluči šta će sa svima nama biti. Jer svi smo mi skupa odgovorni u ovoj stvari i niko se od nas iz ovoga što se dogodilo ne može izdvojiti. Gledaj, ovaj najmlađi tu sve svoje godine proživeo je bez ikakve krivice jer je uvek bio kod kuće. A mi ostali smo se motali po svetu i u tom svetu smo postali krivi. Mi ne mislimo da izigravamo nevinašca i da njega ostavimo na cedilu zato što je na ovom putu na sebe natovario krivicu, a mi ostali nevini baš u ovoj stvari. Dižimo se i vodi nas sve skupa pred stolicu gospodara tržišta!"

„Neka vam bude", reče Maj-Sahme. „Neka bude baš onako kako vi hoćete."

I oni krenuše natrag u grad, u pratnji kopljonoša, putem kojim su bezbrižno bili došli. A Venjamin još uvek ne beše progovorio nijednu reč.

Ja sam to

Bilo je već kasno popodne kada su ponovo prispeli pred Josifovu kuću; jer upravitelj ih je, kako stoji zapisano, poveo onamo, a ne u veliki ured, gde su se prvi put pred njim poklonili i iskazali mu svoje poštovanje; ovog puta on nije bio tamo, nego u svojoj kući.

„On još beše tu", kazuje priča i zna samo toliko da se faraonov prijatelj prethodnog dana, doduše, posle obeda, vraćao u ured, ali da danas nešto nije bio raspoložen i da nije napuštao svoj u kuću. Znao je da je kapetan, upravitelj njegova doma, preduzeo određene mere, pa je sada nestrpljivo očekivao njegov povratak. Sveta igra se sada približavala svome vrhuncu, a od desetorice je zavisilo da li će u njoj sudelovati na mestu samog zbivanja, ili će o svemu samo saznati i čuti iz druge ruke. S najvećom napetošću je očekivao da vidi da li će pustiti da se najmlađi vrati sam sa Maj-Sahmeom, ili će mu se svi priključiti. Od toga je mnogo zavisilo kako će se on ubuduće ophoditi prema njima. Mi sa naše strane lišeni smo svake napetosti jer smo uopšte dobro upućeni u sve faze ovde izložene priče, a naročito u ovu sadašnju, pošto je već u našem sopstvenom izlaganju bilo jasno rečeno šta je Josifa još čekalo u budućnosti, pa je situacija zbog toga neminovno morala biti napregnuta, a uz to već znamo da braća nisu htela Venjamina da ostave sama sa njegovom krivicom. Otuda, budući da već odavno znamo kako stoje stvari, možemo sa osmehom da pratimo Josifa kako hoda kroz svoju kuću u napetom iščekivanju iz sobe sa knjigama u dvoranu za prijeme, pa iz ove u dvoranu za ručavanje, pa onda iz ove natrag kroz prethodne prostorije u spavaću sobu, gde drhtavom rukom pokušava da popravi svoj spoljašnji izgled. Njegovo ponašanje nas veoma podseća na bezglavu jurnjavu opremljenih i maskiranih komedijaša pred izlazak na scenu.

Uputio se i do svoje supruge Asnate u ženskom krilu kuće, pa je s njom posmatrao Manasija i Jefrema kako se igraju i pri tome je s njome malo proćaskao, ali ni pred njom nije uspeo da prikrije svoju napetost i veliku tremu.

„Mužu moj i dragi gospodaru", reče ona, „šta je to s tobom? U tebe kao da je ušao neki nespokoj, pa čas napeto osluškuješ, a čas

nestrpljivo lupkaš nogama. Je li ti leglo nešto na srce? Hoćeš li da odigramo partiju 'dama' da se razonodiš ili da nekoliko mojih devojaka ljupko zaplešu pred tobom?"

Ali on odgovori: „Ne, Devojče, hvala ti, ali ne sada. Imam druge stvari u glavi, a ne poteze za tablom i ne mogu sada da budem posmatrač devojačkog plesa, jer moram sam nešto da smislim i da sudelujem u igri koju će posmatrati Bog i svet. Moram da se vratim bliže dvorani za prijeme, jer ona će biti pozornica te igre. A za tvoje devojke imam jedan bolji posao od plesa; ja sam zapravo došao da im naložim da te lepu kakva jesi još više ulepšaju, urede i iskite, te da negovateljice operu ruke Manasiji i Jefremu i da im navuku vezene košuljice, jer svakog časa očekujem izvanrednu posetu kojoj bih hteo da vas predstavim kao svoje, kada bude bila povedena reč o tome ko je taj kome pripadate! Da, s pravom gledaš iznenađeno velikim očima, tankopasa devojko sa štitom! Ali samo vi mene poslušajte i samo se pripremite, a ja ću vam se već javiti kada bude bilo vreme!"

Rekavši to, on žurno ode natrag u muško krilo kuće, ali nikako da se preda samom iščekivanju i napetosti, što bi jedino rado bio učinio, nego je u odaji sa knjigama, zajedno sa svojim čitačem i pisarem, morao da primi više činovnika iz ureda za ishranu, koji su bili došli da ga zamajavaju poslovima, raznim zahtevima za odobrenje i računima i time ga omeli u čistom iščekivanju, zbog čega ih je u sebi proklinjao. A onda su mu opet bili i dobrodošli jer je osećao potrebu za društvom.

Sunce se već priklanjalo svom smiraju kada je, nagnut nad papirima, osluškujući, po potmuloj graji pred kućom spoznao da je stigao očekivani čas i da je povorka sa braćom prispela.

Maj-Sahme uđe, jedan kraj usta bio mu je zategnut više nego ikad, s peharom u ruci koji pruži Josifu. „Kod najmlađeg", reče on. „Posle dugog pretraživanja. Oni su u dvorani i čekaju da čuju tebe."

„Svi?" – upita Josif.

„Svi", odgovori Maj-Sahme.

„Ti vidiš da sam sada zauzet ozbiljnim poslovima", reče Josif. „Ova gospoda nisu došla kod mene zabave radi nego kraljevskim poslom. Ti si već dosta dugo kod mene u službi kao upravitelj mog doma, pa bi trebalo i sam da si u stanju da razlikuješ da li sam slobodan za takve privatne tričarije ili sam upravo zaokupljen neodložnim i važnim državnim poslovima. Ti i tvoji ljudi moraćete malo da sačekate."

I on se ponovo nadvi nad papir koji je jedan od činovnika bio pred njim odvio. Ali kako ništa nije video od onoga šta je na njemu stajalo, on posle izvesnog vremena reče: „Uostalom, onu sitnicu, onaj sudski predmet kod kojeg se radi o prestupu nezahvalnosti, mogli bismo odmah, evo sada, da rešimo i skinemo s dnevnog reda. Pođite sa mnom preko, gospodo, u moju dvoranu, gde prestupnici čekaju na moju presudu."

I oni ga okružiše, pošto je iz ove odaje krenuo tri stepenice naviše, uputivši se, po ćilimu, prema uzvišenom delu dvorane, gde je na postolju stajala njegova stolica, u koju on sede sa peharom u ruci. Tu su se nad njim odmah našle mahalice, jer bi njegovi ljudi, čim bi sedao u stolicu, odmah priskočili sa mahalicama i lepezama i počeli njima da mašu. S leve strane, kroz jedan od visokih otvora između stubova i sfingi, ispruženih lavova od crvenog kamena sa glavama faraona, prodirala je kosimice svetlost puna titrave sitne prašine, padajući na grupu grešnika koji su se na nekoliko koraka od uzvišene stolice licem bacili na zemlju. Pored njih su se uzdizala koplja. Kod vrata, pak, tiskala se radoznala kućna posluga, kuvari i sobari, polivači i opsluživači stolova sa cvećem.

„Braćo, ustanite!" – reče Josif. „Odista ne bih pomislio da ću vas tako brzo ponovo videti preda mnom, i to takvim povodom. Dosta toga ne bih pomislio. Ne bih pomislio da biste bili u stanju da mi učinite ono što ste mi učinili, budući da sam vas primio u svoju kuću kao gospodu. Koliko se radujem što opet imam u rukama pehar iz kojeg pijem i pomoću kojeg gatam, toliko sam, kao što i sami možete da vidite, rastužen i duboko pogođen u duši vašim tako ružnim i nedoličnim ponašanjem. Ja to ne mogu da shvatim. Kako ste mogli na tako ružan način da na dobro uzvratite zlim i da uvredite čoveka kakav sam ja, da ne poštujete njegove navike i lišavate ga pehara koji mu je toliko drag, da jednostavno nestanete s njim? Nepromišljenost vašeg postupka u potpunosti odgovara njegovoj rugobnosti; ta zar niste mislili na to da će čovek kao ja odmah zapaziti nestanak dragocenog predmeta i da će mu odmah sve biti jasno? Jeste li vi stvarno mislili da ja, pokraden i lišen pehara, neću moći da dokučim gde je i u čijim je rukama? I šta sada? Pretpostavljam da priznajete svoju krivicu?"

Na to se Juda oglasi da mu odgovori. On je uopšte ovde i danas govorio u ime svih; on koji je u životu najviše preturio preko glave, najviše se i razumevao u krivicu, pa je otuda i bio pozvan da govori. Jer, krivica podstiče duh i obrnuto: bez duha ne bi bilo nikakve krivice. Dok su se putem vraćali ovamo, ostala braća su ga opunomoćila da govori u ime svih njih, pa je već bio smislio šta će reći.

Razderane odeće stajao je on tu među braćom i stao da govori: „Šta da kažemo našem gospodaru i kakvog bi smisla uopšte imalo da pokušamo da se pred njim opravdamo? Krivi smo pred tobom, gospodaru moj, – krivi u tom smislu što je pehar nađen kod nas, kod jednog od nas, a to znači: kod nas. Kako je taj predmet dospeo u torbu našeg najmlađeg, njega koji je otelovljenje nevinosti i koji je vazda bivao kod kuće, – to ne znam. Mi to ne znamo. Nemoćni smo da o tome nagađamo pred stolicom našeg gospodara. Ti si moćan čovek; ti si i dobar i zao; ti uzdižeš i obaraš. Mi pripadamo tebi. Nikakvo pravdanje ne vredi pred tobom, i budalast je svaki grešnik koji bi da se poziva na sadašnju nevinost, u času kada osvetnik traži da naplati staro zlodelo. Nije uzalud jadikovao naš stari otac da ćemo ga ostaviti bez dece. Gle, on je u pravu. Mi i onaj u kojeg je nađen pehar postadosmo robovi našeg gospodara."

U ovom govoru, a to još nikako nije bio onaj pravi, onaj čuveni Judin govor, bilo je nagovešteno dosta toga na što se Josif s pravom nije osvrtao, nego je to jednostavno mudro prečuo. Jedino je odgovorio na ponudu da svi skupa postanu njegovi robovi: to je odbio.

„Ne, ne tako", reče on. „Daleko je od mene takva pomisao. Nema toliko ružnog ponašanja koje bi od čoveka kakav sam ja napravilo nečoveka. Vi ste za vašeg starog oca u Egiptu kupili hrane i on na nju čeka. Ja sam faraonov veliki poslovni čovek i niko neće moći da kaže da sam iskoristio vaš prestup da sa kupcima sebi zadržim i novac i robu. Da li ste svi vi skupa počinili taj greh, ili je to bio samo jedan od vas, to ja neću da istražujem. Vašem najmanjem sam s punim poverenjem za stolom, kada smo bili razdragani, odao svojstva mog meni dragog pehara i pomoću njega sam mu gatao o grobu njegove majke. Moguće je da vam je o tome pričao; moguće je da ste svi skupa u svojoj nezahvalnosti skovali plan da mi uzmete tu dragocenost, da je ponesete sa sobom – ne zbog njegove vrednosti pretpostavljam, jer je od običnog srebra. Hteli ste da se domognete moći čaranja, po svoj prilici, da biste dokučili šta je bilo sa vašim bratom koji vam je nestao, – šta ja znam? Takva radoznalost bi bila razumljiva. A opet je moguće i to da je mali grešio na svoju ruku, pa vam ništa nije ni govorio, nego je pehar sam digao. To me ne zanima i ja to neću da istražujem. Kod Palčića je nađeno ukradeno blago. On ima da ostane u mojim rukama. A vi možete u miru da krenete kući svom starom ocu da ne bi bio bez dece i da bi imao hrane."

To behu reči uzvišenoga i načas nastade potpuna tišina. A onda se iz njihove grupe izdvoji i istupi Juda, on kojeg je život već toliko bio izmučio; njega su ovlastili da govori u ime svih. On, dakle, iskoraknu i stade sasvim blizu Josifa, udahnu duboko i prozbori: „Saslušaj me

sad, gospodaru moj, jer hoću otvoreno da govorim pred tobom, i da ti rečima predočim kako je do svega ovoga došlo, i šta si ti uradio, i kako stoje stvari u vezi sa ovim ovde i sa mnom, sa nama braćom koliko nas ima. Moje reči će ti do u tančine pokazati da ne možeš i ne smeš najmlađega da odvojiš od nas i da ga zadržiš kod sebe. I videćeš da mi ostali, a posebno ja, Juda, koji sam među njima četvrti po redu, nikako i ni na koji način ne možemo da se vratimo našem ocu bez najmlađega, nikako i nipošto! I treće, ja bih mom gospodaru nešto da ponudim i da mu nešto predložim – kako da na moguć a ne nemoguć način dođeš do svog prava. Tim redom bih, dakle, da govorim. Zato ne daj da se tvoj gnev sruči na tvog slugu i nemoj ga, molim te, prekidati dok budem govorio onako kako me na to duh navodi i kako mi dužnost nalaže. Ti si kao faraon. A ja ću početi onako kako je počelo i kako si ti započeo, jer je bilo ovako. Kada dođosmo ovamo dole, poslati od našeg oca da kupimo hrane u ovoj žitnici kao i hiljade drugih, nama ne bi kao onoj hiljadi drugih, nego bismo odmah izdvojeni, što nama svima bi nekako neobično, pa nas onda dovedoše ovamo dole u tvoj grad pred lice našeg gospodara. I tu sve beše nekako neobično, jer neobičan beše i moj gospodar, naime: grub i milostiv, a to će reći: dvosmislen, i on stade nekako čudno da nas pita za naše prilike. 'Imate li vi možda', pitao je moj gospodar, 'kod kuće još oca ili pak jednog brata?' – 'Imamo', odgovorismo mi, 'oca koji je već star, a imamo, dakako, i jednog mlađeg brata, najmlađeg, koji mu se kasno rodio; njega on čuva sa štapom i drži ga čvrsto za ruku, jer je njegov brat nestao, pa kao da je i mrtav, tako da je našem ocu od njihove majke jedino ostao onaj; zbog toga mu je do onoga toliko stalo'. – Mog gospodara odgovor beše: 'Dovedite ga ovamo dole kod mene! Neće mu ni dlaka pasti s glave'. – 'To je nemoguće', odgovorismo mi, 'iz gore pomenutih razloga. Otrgnuti najmlađeg od oca značilo bi za njega sigurnu smrt'. – Ti si na to oštro uzvratio svojim slugama: 'Tako mi faraonova života, ne dođete li sa vašim najmlađim, koji je jedini ostao od ljupke majke, više nikada nećete ugledati moje lice'."

I Juda nastavi i reče: „Pitam mog gospodara da li je tako bilo i tako počelo, ili nije bilo tako, i da li je možda drugačije počelo. Je li, dakle, pitao moj gospodar za dečaka i je li, pored sve naše molbe da to ne čini, zahtevao da se on dovede ovamo? Jer, moj gospodar je blagoizvoleo celu stvar tako da udesi da smo morali, da bismo se opravdali i sa sebe skinuli sumnju da smo uhode, da najmlađega dovedemo ovamo, kao svojevrsan dokaz da govorimo istinu. Ali kakvo je to pravdanje i kakva je to sumnja? Nas niko ne može smatrati ovejanim uhodama, mi braća po Jakovu tako ne izgledamo, a ukoliko neko to ipak misli, onda to što ćemo dovesti najmlađega ne

može da bude nikakvo opravdanje, već je to puka samovolja, samo to i ništa drugo, jer je naš gospodar bezuslovno hteo svojim očima da vidi našeg brata – a zašto? Na to ne bih znao da odgovorim, odgovor na to pitanje je u Boga.”

I Jehuda nastavi dalje da govori, pri čemu načas pokrenu svoju lavovsku glavu, ispruži ruku i reče: „Vidi, ovaj tvoj sluga veruje u Boga svojih otaca i da je vaskoliko znanje u njega. A u što ne veruje, to je da taj Bog krišom potura dragocene stvari u vreće svojih slugu, tako da zajedno sa robom nose i svoj novac – toga još nije bivalo i u tom pogledu ne postoji nikakvo predanje: ni Avram, ni Isak, a ni naš Jakov, niko od njih nije nikada u vreći našao srebro Božje koje bi im Gospod podmetnuo – čega nema, toga nema, pa je i sve ovo samo jedna neobična samovolja i svemu je ishodište u istoj tajni. Pa možeš li ti sada, gospodaru moj, možeš li, pošto smo privoleli oca, pozivajući se na nevolju koja nas je snašla u vidu gladi, da nam dopusti da mali krene s nama na put ovamo dole, možeš li ti, budući da si ti svojom neumoljivošću izdejstvovao njegov dolazak ovamo u ovu zemlju, u koju on nikada ne bi kročio da nije bilo tvog neobičnog zahteva, možeš li ti koji si govorio: ‘Neće se njemu ovde dole desiti nikakvo zlo’, možeš li da ga zadržiš kao roba zbog toga što se tvoj pehar našao u njegovoj vreći?; – To ti ne možeš!; – A mi, pogotovo tvoj sluga Juda, koji ti ovo govori, mi opet ne možemo da izađemo pred našeg oca bez najmanjega – mi to nikako i ni na koji način ne možemo učiniti. Mi to ne možemo kao što nismo mogli ponovo da izađemo pred tebe bez njega – i to ne iz razloga samovolje, nego iz najkrupnijih razloga. Jer kada nas je tvoj sluga, naš otac, ponovo upozorio i uputio nam reči: ‘Onda pođite i kupite malo hrane!’, a mi mu odgovorili: ‘Ne možemo, sem ako nam daš maloga, jer onaj čovek tamo dole, koji je gospodar u zemlji, strogo nam je naložio da ga dovedemo ili nećemo moći da stanemo pred njega, tada je, čuj, starac zapeva o jednu tužbalicu, dobro poznatu, koja čoveku para srce, poput frule koja jecajući odjekuje klancima, eto tako se on zaneo i zatužio: ‘Rahila, ljupko stvorenje što spremno beše, za koju moja mladost služaše sedam punih godina Lavanu, crnom mesecu, ona, moga srca srce, koja mi umre na putu, samo još nekoliko duži do konačišta, ona beše supružnica moja i spremno mi rodi dva sina: jednog u životu i jednog u smrti, Dumuci-Absua, jagnje moje, Josifa lepoga koji umede sa mnom pa mu sve i dadoh, i Venonija, sinčića smrti, koji mi je pri ruci i jedini mi još ostade. Jer onaj ode daleko od mene, pošto mu ja to dopustih, i krik strašni ispuni vaseljenu: Rastrgnut on je! Lepi je rastrgnut! Tad na leđa padoh ja i skamenjen otad sam. A ovoga krutom rukom držim tu, on mi osta jedino blago još, jer rastrgnut, rastrgnut je Jedini! Odvedete li mi sad i ovo jedino

što mi osta, i napadne li i njega svinja, moja seda glava poći će sa takvim jadom u srcu u grob da će to i za svet biti previše, da ni on to ne bi mogao da podnese. Jer svekolikim krikom ispunjen je on: Rastrgnut je voljeni! A doda li mu se još i ovaj jad, on bi morao da se raspadne u ništa.’

Je li moj gospodar čuo ovo tuženje svirale i ovu očevu pesmu? E pa onda neka sudi po sopstvenom razumu da li mi braća možemo da stupimo pred Staroga bez najmlađega, bez maloga, da stanemo pred njega i da mu priznamo: ‘izgubismo ga, on nam nestade’. Da li bismo mogli da izdržimo pred njegovom dušom koja je toliko vezana za ovu dušu, a i pred svetom koji je prepun jada i više ne može da podnese, te bi ga ovo samo dotuklo? Sam prosudi da li bi pre svega ja, koji ovo govorim, po imenu Juda, njegov četvrti sin, tek tako mogao da stupim pred njega! Jer, moj gospodar još ne zna sve, ta daleko je od toga da zna sve, pa srce tvoga sluge oseća da će u ovom teškom času izgovoriti još sasvim druge reči. Da, ono oseća da se tajna iz koje proishodi sva neobičnost ovih zbivanja može rasvetliti samo otkrovenjem druge tajne.”

Tu među braćom nastade nemirno komešanje propraćeno mrmljanjem. Ali lav Juda odlučnim glasom nastavi da govori: „Ja pred ocem preuzeh na se jemstvo i pred njime jemčih za maloga; jer kao što sada stupih pred tebe, pristupivši tvojoj stolici da ti sve ovo kažem, tako stupih pred oca i zakleh mu se rečima: ‘Daj ga meni u ruke, ja jemčim za nj; a ako ti ga ne vratim, onda neka na me pred tobom padne krivica do veka!’ Tako glasi moje jemstvo, pa sada prosudi, neobični čoveče, da li mogu da pođem natrag mome ocu bez maloga, da budem svedokom njegovog jada, koji bi i za mene i za svet bio prevelik! Prihvati moju ponudu! Mene zadrži umesto njega kao svoga slugu i tako se obešteti na moguć a ne na nemoguć način; jer ja hoću da ispaštam, da ispaštam za sve. Ovde pred tobom, neobični čoveče, ja uzimam u svoje ruke zakletvu kojom se mi braća zaklesmo, onu strašnu zakletvu kojom se vezasmo i obavezasmo – uzimam je obema rukama i prebijam preko kolena. Našeg jedanaestog brata, očevo jagnje, prvorođenog prave – njega nije rastrgla zver, već ga mi, njegova braća, jednom prodasmo u svet.”

Tako i nikako drugačije završi Juda svoj čuveni govor. Pošto je završio, stajao je ljuljajući se u telu, dok su sva braća bila ubledela, mada ih je prožimalo osećanje velikog olakšanja jer je najzad ono izašlo iz njih. Biva to, naravno: olakšanje propraćeno bledilom. Ali uto odjeknuše dva glasa: glas najvećeg i glas najmanjeg. Ruvim uzviknu: „Šta ja to čujem!”, a Venjamin stade da se ponaša kao ono kada ih je sustigao upravitelj: podigao je ruke uvis i kriknuo na

neopisiv način. – A Josif? On ustade sa svoje stolice, a niz obraze mu se slivahu sjajne suze. Jer u međuvremenu se snop svetlosti, koji je do tada sa strane padao na grupu koju su činila braća, padajući kroz otvor na kraju dvorane, neprimetno pomerio, tako da je sada padao tačno na njega, pa su od toga suze koje su tekle niz njegove obraze blistale kao kakvi dragulji.

„Sve što je egipatskog roda neka napusti odaju", reče on, „svi neka izađu napolje. Ja pozvah Boga i svet da prisustvuju ovom pozorju, ali sada će samo još Bog biti gledalac."

Nerado ga poslušaše. Pisarima na postolju Maj-Sahme, dajući im znake očima, položi svoje ruke na leđa i ljubazno ih otpremi napolje, a i posluga se ukloni s vrata. Ali teško da bi iko poverovao ako bismo ustvrdili da su se mnogo udaljili od vrata. Naprotiv, svi su stajali u odaji za knjige, naslonjeni na jednu nogu, s rukama iza ušiju, nagnuti prema odaji u kojoj se odigravala scena.

A tamo je Josif, ne mareći za suze na svom licu, raširio ruke i otkrio se braći. On se često otkrivao ljudima i pri tome ih zbunjivao stavljajući im do znanja da se kroz njega obznanjuje neko više biće, više no što je on sam, tako da se to više biće na sanjalačko-zapovednički način stapalo sa njegovom ličnošću. Sada, pak, on jednostavno i, uprkos raširenim rukama, uz skroman osmeh reče:

„Deco, ta ja sam to. Ta ja sam vaš brat Josif."

„Pa naravno da je to on!" – uzviknu Venjamin, gotovo se gušeći od radosti, pa polete stepenicama do uzdignutog postolja, pade na kolena i silovito obujmi noge ponovo nađenog brata. „Jašupe, Josifele, Jehosife!" – govorio mu je grcajući zabačene glave. „Ti si to, ti si to, ali razume se da si to ti! Ti nisi mrtav, prevrnuo si veliko obitavalište senke smrti, popeo si se do sedmog sprata i postavljen si za metatrona i unutrašnjeg kneza, znao sam ja to, znao sam ja to visoko si uzdignut i Gospod ti je podario stolicu sličnu svojoj! A mene ti još poznaješ, sina tvoje majke, ta mahao si mojom rukom u vazduhu!"

„Mali", reče Josif. „Mali", reče on, pa podiže Venjamina i sastavi svoju i njegovu glavu. „Ne govori ništa, nije to baš tako veliko niti toliko značajno, a nisam ja baš ni tako slavan, a najvažnije je da nas opet ima dvanaest."

Ne prepirite se!

I on prebaci svoju ruku preko njegovih ramena i siđe dole do braće, – da, a kako su tek oni morali da se osećaju i kako su tek oni tu stajali! Neki od njih stajali su raskrečenih nogu, s opuštenim rukama koje su se činile mnogo duže nego što su stvarno bile jer su im dosezale gotovo do kolena, pa su, kao da nešto traže, razrogačenih očiju neodređeno zurili uokolo. Neki su obema rukama pritiskali grudi koje su im se vidljivo nadimale i spuštale od ubrzanog daha. Svi su posle Judinog priznanja bili bledi, a sada im lica behu tamnocrvena kao stabla borova, zapravo kao ono nekada kada su čučali na svojim petama, a Josif im se približavao u šarenoj haljini. Da Venoni sa svojim „Pa naravno" i svim svojim ushićenjem nije potvrdio ono što je čovek rekao, oni uopšte od svega toga ne bi ništa razumeli, niti bi išta od svega toga poverovali. Ali kada su Rahilini sinovi onako zagrljeni krenuli dole do njih, u njihovim jadnim glavama naprosto je nešto sinulo i jednostavnom asocijacijom od dve pojave nastade jedna, te oni u čoveku, koji je u njihovim osećanjima već odavno imao neke veze sa Josifom, prepoznaše uklonjenog brata. I je li onda čudno što je u tim njihovim jadnim glavama sve tako bučalo? Taman kad je izgledalo da je njima, dok su se tu koprcali i snebivali, uspelo da ovog gospodara ovde i svoju žrtvu, dečaka, zamisle kao jedno, a ono im se to tako objedinjeno opet raspade, i to ne samo zato što je bilo teško objediniti ih, nego i zbog toga što je to bilo krajnje postiđujuće a i zapanjujuće.

„Ta priđite ovamo meni", reče Josif dok im je sam prilazio. „Da, da, ja sam to. Ja sam Josif, vaš brat kojeg ste prodali u Egipat, ne uzbuđujte se zbog toga, to je bilo sasvim u redu. Kažite, je li moj otac još živ? Ta pričajte mi malo i ne brinite ništa! Juda, to je bio silan govor! To što si rekao, rekao si na veki vekov i pamtiće se doveka. Od srca te grlim i čestitam ti na tome, a u znak dobrodošlice ljubim te u tvoju lavlju glavu. Evo, to je za onaj poljubac koji si mi dao pred Minejcima; danas ti ga uzvraćam, dragi brate, pa je sada sve izmireno. Sve vas ja ljubim u jednome, jer nemojte da mislite da se ljutim zbog toga što ste me ovamo prodali! To je sve tako moralo da bude i to je Božje delo a ne vaše. El Sadaji me rano odvojio od očeve kuće i

odveo me u tuđinu po svom planu. On je mene pre vas poslao ovamo da budem vaš hranitelj, pa je priredio lepo spasenje – da hranim Izrailj zajedno sa tuđinima u vreme gladi. To je za život važna, ali sasvim jednostavna, praktična stvar, i u tome nema razloga za nekakve hosane. Jer vaš brat nije nikakav Božji junak i vesnik duhovnog spasenja, već samo običan privrednik; a to što su se vaši snopovi preda mnom klanjali u snu, o čemu sam vam ono svojevremeno blebetao, i što su mi se klanjale zvezde, to nije imalo neko preterano veliko značenje, već je to samo značilo da će mi i otac i braća biti zahvalni na materijalnom dobročinstvu. Jer za hleb se s pravom kaže 'najlepša hvala' a ne 'hosana'.

A hleba, naravno, mora biti. Hleb dolazi na prvo mesto, a onda tek 'hosana'. Sada valjda shvatate da je Božji naum u svemu tome bio veoma jednostavan, hoćete li sada poverovati da sam još živ? Pa vi i sami znate da me jama nije zadržala nego da su me deca Ismailova izvukla i da ste me njima prodali. Podignite ruke i opipajte me, pa ćete se uveriti da sam živ kao vaš brat Josif!"

Dvojica ili trojica njih ga stvarno opipavši i pažljivo pogladiše njegovu odeću, pri čemu su se snebivljivo smeškali. „Onda je sve ovo bila samo šala i samo si se držao kao knez", upita Isakar, „a zapravo si samo naš brat Josif?"

„Samo?" – odgovori on. „Pa to je valjda i ono najviše što sam! Ali vi nastojte da to razumete onako kako to treba da se razume: ja sam oboje; ja sam Josif koga je gospodar faraon postavio za oca i glavnog kneza nad celom zemljom egipatskom. Ja sam Josif zaogrnut svom divotom ovoga sveta."

„Naravno", reče Zevulon, „onda će, sva je prilika, biti tako da se ne može reći da si samo jedno a ne i drugo, nego da si oboje u jednom. To smo i slutili. I sasvim je dobro što nisi samo gospodar trgovine, inače bismo se mi loše proveli. Nego si ispod tog ruha naš brat Josif koji će nas zaštititi od gneva gospodara trgovine. Ali ti moraš razumeti, gospodaru..."

„Hoćeš li se, glupane jedan, već jednom manuti toga 'gospodaru, gospodaru'? S time je sada gotovo!"

„Ti treba da razumeš da bismo mi, s druge strane, hteli da potražimo zaštitu kod gospodara trgovine pred bratom, jer smo mu, ima tome doduše dosta vremena, naneli zla."

„Bogme jeste, još kako!" – oglasi se Ruvim, a pri tome mu lice poprimi srdit izraz. „Pa to je nečuveno, Josife, šta ja sada ovde moram da saznam. Oni su te, dakle, prodali iza mojih leđa, a meni o

tome ništa nisu govorili, tako da ja sve ovo vreme sve to nisam znao, to da su te dali drugima i da su za tebe primili novac...”

„Ti samo ćuti, Ruvime”, prozbori Dan, sin Valin. „I ti si štošta posvršavao nama iza leđa i kriomice si bio kod jame sa namerom da ukradeš dečaka. A što se otkupnine tiče, nije to bilo bogzna koliko veliko bogatstvo, kao što to njegova milost Josif dobro zna: dvadeset feničanskih šekela, to je bilo sve, zahvaljujući starčevoj upornosti, pa možemo u svako doba da to obračunamo, te da i ti dođeš do svog dela.”

„Ne prepirite se, ljudi!” – reče Josif. „Nemojte da se prepirete zbog toga i oko toga šta je jedan učinio a šta drugi nije znao. Jer Bog je učinio sve onako kako treba. Tebi, Ruvime, moj veliki brate, hvala što si sa užadima došao do jame sa namerom da me izvučeš i opet vratiš ocu. Ali mene više nije bilo tu, i to je bilo dobro, jer inače, da nije bilo tako, onda ne bi bilo onako kako treba da bude. A sada je sve onako kako treba da bude. I sada ovako skupa nećemo da mislimo ni na šta drugo nego na oca...”

„Da, da”, klimnu Neftalim glavom, puštajući svom jeziku na volju, pri čemu istovremeno stade da trupka svojim nogama. „Tako je, tako je, pravo kaže naš uzvišeni brat, jer ovo kako je sada, to je sasvim nesnosno; nesnosno je da Jakov sedi tamo daleko, u svojoj kući od kostreti, ili ispred nje, i nema pojma šta se ovde dogodilo, šta se zapravo obelodanilo, naime da je Josif živ, da se visoko vinuo u dalekom svetu i da zauzima sjajan položaj kod bezbožnika. Zamislite samo, on sedi tamo u punoj neizvesnosti dok mi ovde stojimo i oči u oči razgovaramo sa nestalim, opipavamo njegovu haljinu, dodirujemo je rukama; sve to beše samo jedan nesporazum i jedna lažna vest, bezrazložan beše očev veliki bol i suvišan crv koji nas nagrizaše za sveg ovog našeg života. To je toliko uzbudljivo da čoveku dođe da glavom krene kroz zid. Ah, ovaj svet je tako nepodnošljivo naopak da mi, eto, ovde znamo, a on ne zna samo zbog toga što je tako daleko od nas do njega i što njegovo znanje od našega razdvaja toliko tupo prostranstvo, u kojim istina uspeva da napravi samo nekoliko koraka napred, a onda zastaje i ne može dalje. Eh, kada bismo mogli da stavimo šake na usta i viknemo sedamnaest dana putovanja daleko: ‘Oče, ho-hej! On ti je još živ i moćan kao faraon u Egiptu, to je najnovije!’ Ali možemo da mi vičemo ne znam ni ja koliko glasno, otac će i dalje da sedi nepomično i neće to čuti. Oh, kada bismo mogli pustiti jednu golubicu da poleti na krilima brzim poput munje sa zapisom ispod krila: ‘Znaj, ovako stoje stvari’, pa da ovaj svet ne bude više ovako naopak i da svako može da zna tamo daleko što se zna i ovde! Ne, ja neću ovde duže da stojim, ja to ne mogu više da izdržim.

Pošaljite me, pošaljite me! Ja ću to obaviti! Trčaću koliko me noge nose, brže od jelena, i održaću mu lep govor. Jer, može li uopšte biti lepšeg govora od onoga koji donosi najnoviju vest?"

Josif pak stade da smiruje njegovu revnost i reče: „Polako, Neftalime, i ne prenagljuj, jer nećeš sam trčati i niko neće dobiti povlasticu da našem ocu dojavi ono što ću mu poručiti, a što sam već odavno smislio, još dok sam noću ležao na leđima i razmišljao o ovoj priči. Sedam dana ćete se odmarati kod mene i sa mnom ćete deliti sve počasti koje ja uživam; predstaviću vas mojoj domaćici, Sunčevoj devojci, a moji sinovi će se pokloniti pred vama. A onda ćete natovariti svoje životinje i svi ćete skupa sa Venjaminom poći gore mom ocu i obznaniti mu: Josif, tvoj sin, nije mrtav već je živ i poručuje ti živim ustima: 'Bog mi dade prvenstvo među strancima i potčinjen mi je narod koji ne poznavah. Dođi ovamo dole kod mene, ne časi časa i ne plaši se, dragi oče, zemlje grobova, u koju je u vremena gladi već Abraham dolazio! Jer, oskudica i vreme bez oranja i žetve koje u svetu traje već dve godine potrajaće sigurno još tri ili pet godina, a ja hoću da te opskrbim i da te nastanim na bogatim ispašama. Ako me pitaš da li to faraon dozvoljava, odgovoriću ti: njega tvoj sin mota oko svog malog prsta. I ja ću umoliti Njegovo Veličanstvo da vam dopusti da se nastanite u predelu Gesem i na ledinama Coana, prema Arabiji; tu ću vas zbrinuti, tebe i tvoju decu i unučad, tvoju sitnu i krupnu stoku i sve što je tvoje. Jer ja sam predeo Gesem, koji se zove i Gosem ili Gošen, već veoma rano, računajući s tim da ću vas dovesti ovamo, odabrao za vas, zato što to još nije prava egipatska zemlja, ne u onom osobenom vidu, pa tamo možete da živite od riba iz predela Ušća i od plodne zemlje masnice; taj kraj je kao stvoren za vas jer ne biste mnogo dolazili u dodir sa decom Egipta i njihovom starostavnom okoštalošću, pa tako ni vaša samosvojnost ne bi bila ugrožena. A opet biste bili blizu mene.' Tako treba da govorite mome ocu u moje ime i da to umešno i pametno uradite, braćo moja; da sve to njegovoj starosti saopštite na blag način, najpre da sam živ, a onda da sa svima vama dođe ovamo dole. Ah, kada bih samo mogao da pođem s vama i da mu sve to sam kažem; kada bih mogao, ja bih to sigurno učinio. Ali ne mogu; ne mogu ni jedan jedini dan da odem odavde. Zato vi to uradite umesto mene, uradite to umešno i lepo, ali sa puno ljubavi, i saopštite mu to – da sam živ i da treba da dođe ovamo! Nemojte mu odmah reći: 'Josif je živ', nego najpre upitajte: 'Kako bi to bilo i kako bi se naš gospodar osećao u slučaju da je naš Josif još živ?' Tako da ga prvo pripremite. I nemojte mu odmah reći: 'Treba da se naseliš u Donjoj zemlji, tamo kod onih leševa bogova', već kažite opisno: 'u predelu Gesem'. Hoćete li bez mene umeti da to izvedete ovako prepredeno i sa ljubavlju? Ja ću vam to ovih dana još

malo bolje utuviti. A sada hoću da vas upoznam sa mojom supružnicom, Sunčevom devojkom, a i da vam predstavim moje dečake, Manasija i Jefrema. A onda ćemo jesti i piti, nas dvanaestorica, veselićemo se i podsećati se starih vremena, ali ne baš svega. Ali, da ne zaboravim: kada budete stigli gore kod oca, ispričajte mu o svemu što ste videli i ne štedite reči da mu opišete u kakvoj divoti živim ovde dole! Jer njegovo srce moralo je da podnese mnogo jada – a sada neka mu se zasvira slatka muzika o divoti i velelepnosti u kojoj živi njegov sin.”

Faraon piše Josifu

Veoma bismo žalili ako bi posle opisa svih ovih zbivanja mnogobrojno slušateljstvo stalo da se razilazi i svako krenuo na svoju stranu misleći: „Čuli smo priču, izgovoreno je ono lepo 'Ja sam to' i lepše više ne može ni biti; to je zapravo bio vrhunac priče i sada samo još sledi kraj, a mi već ionako znamo kakav je kraj, tako da više ničeg uzbudljivog ne može biti". Poslušajte dobar savet i ostanite lepo svi na okupu! Pisac ove priče, pod kojim treba da razumemo onoga ko je sve te zgode sastavio, podario joj je mnoge vrhunce i upućen je u tajnu kako se jedan vrhunac nadmašuje drugim. Kod njega uvek važi deviza: Najbolje tek dolazi, pa uvek stavlja nešto u izgled u čemu će moći da se uživa. To kako je Josif saznao da mu je otac još živ, zacelo je bilo dražesno; a zar ono kada Jakovu, od jada i briga skamenjenom, budu zasvirali prolećnu pesmu o sinu koji je još živ i kada polazi dole da ga zagrli – zar to da ne bude uzbudljivo? Ko sada bude pošao kući, taj neka posle pita druge koji su slušali do kraja i mogli da vide da li je bilo uzbudljivo ili ne. Onda će se, po svoj prilici, kajati i celog svog života osećaće se uskraćenim zbog toga što nije bio prisutan kada je Jakov unakrsno blagoslovio egipatske unuke i kada je uzvišenome došao njegov samrtni čas. „To mi već znamo!" – tako govoriti, sasvim je budalasto. Poznavati priču, to može svako, ali sudelovati u zbivanjima iz priče, to je prava stvar. Ali izgleda da je ovo upozorenje bilo nepotrebno, jer se niko ne pomeri s mesta.

Pošto je Josif tako porazgovarao sa jedanaestoricom braće, on onda pođe s njima iz odaje u kojoj im se otkrio do Asnate, svoje supruge, da se pred njom poklone, i da upoznaju svoje sinovce sa egipatskim detinjim kovrdžama; u celoj kući pak nastade velika graja i na sve strane se orio radosni smeh – posluga je, naime, prisluškivala kraj vrata, pa Josif nije morao ništa da kaže i objašnjava, jer su svi odmah znali šta se zbilo, te su, smejući se, dovikivali jedan drugome da su to iz Cahija stigla Hraniteljeva braća i sinovi njegova oca, što je za sve njih predstavljao radostan događaj, pogotovo što su sa sigurnošću mogli da računaju da će ovaj događaj biti proslavljen pivom i kolačima. A pisari iz ureda za ishranu i isporuku hrane, koji su takođe prisluškivali, odmah su to razglasili po gradu, pa je za

hitronogog Neftalima bilo pravo zadovoljstvo da vidi i čuje kako se ovaj glas poput vatre širio po celom Menfeu; na taj način su žitelji veoma brzo saznali vest, radosnu vest da su ‘Jedinstvenome’ prispela njegova braća, pa su ljudi po ulicama skakali od radosti, a jedna grupa je došla pred Josifovu kuću u otmenom predgrađu uzvikujući „Živeo!” i zahtevajući da se pokaže u krugu svoje azijske rodbine, čemu je onda na kraju i udovoljeno – dvanaestorica se na kraju pokazaše znatiželjnicima na terasi, a nama ostaje samo da žalimo što su žitelji Menfea raspolagali samo zenicama svojih očiju, a nisu bili u stanju da se posluže svetlošću kao mi, pa grupa nije mogla da bude ovekovečena jednom fotografijom. Ali njima to nije smetalo i oni to nisu osećali kao neki nedostatak, jer se jednostavno na to nije moglo ni misliti.

Ali ljupka novost nije dugo ostala zatvorena u okvirima zidina grada grobnice nego je poletela preko zidina poput nekog goluba i otisnula se širom zemlje, pa je glas o svemu tome ubrzo stigao i do faraona kojega je zajedno sa celim njegovim dvorom sve to jako zanimalo. Faraon, koji se sada zvao Eh-n-atôn, jer je, shodno svom naumu, odbacio tegobno ime Amun i sebi uzeo ime koje je u sebi nosilo ime oca u nebu, beše, ima tome već godinu dana, svoju rezidenciju preneo bliže svom miljeniku ministru, pošto ju je iz Tebe, doma Amun-Rea, premestio više severnije, u gornjoegipatsku pokrajinu ‘Zeca’, u mesto koje mu se, posle dužeg traganja, učinilo najpogodnijim da na njemu podigne nov – svom voljenom božanstvu posvećen – grad. Mesto se nalazilo malo južnije od Hmunua, doma Tota, tamo gde je iz reke izranjalo jedno malo ostrvo koje se naprosto samo od sebe nametalo da se na njemu podigne zgodan paviljon ili senica, pogotovo što su se stene na istočnoj obali povlačile u velikom luku i naprosto se svojom otvorenošću nudile za gradnju hramova, palata i vrtova na obali, kako to i priliči čoveku koji razmišlja o Bogu, kome je teško, pa onda treba i da mu bude lepo. Gospodar slatkog daha pronašao je ovo mesto sledeći želje i glas svoga srca, te u svemu tome ni od koga nije primao nikakve savete, nego samo od svog srca i od onoga koji je prebivao u njemu i u čiju će slavu ovde odjekivati samo slavospevi. I tako onda bì upućeno lepo naređenje Njegovog Veličanstva njegovim umetnicima i kamenorescima da sa najvećom mogućom brzinom na ovom mestu podignu grad, grad njegovog oca, grad horizonta, Ahet-Aton, što je, dakako, predstavljalo težak udarac za Novet-Amun, Tebu, „grad sa sto kapija”, kojem je sa odlaskom dvora pretila opasnost da se sroza na nivo običnog provincijskog grada, a uz to je tô bio i grub izazov upućen državnom bogu u Kamaku sa čijim je nadmenim sveštenstvom faraonova nežna strast za voljenog svejedinog boga već za

rodnih godina dospevala u sve teže sukobe.

Faraonova nežna priroda nije podnosila ove neprekidne sukobe sa u oklop tradicije obavijenim ratobornim nacionalnim bogom; od protivrečja između miroljubivosti njegove duše i neophodnosti da svoju predstavu o jednom višem bogu brani od Svemoćnog, štaviše da radi nje krene i u napad protiv ovoga, sve više i više je stradavalo njegovo zdravlje, pa je smatrao da bi u njegovom slučaju najbolje sredstvo da protivniku nanese osetan udarac bilo bekstvo, to on odluči, barem što se njegove svete ličnosti tiče, da svojim sandalama više ne gazi po prašini Vezea, makar i po cenu da Mamica, njegova majka, delom poradi bdenja nad Amunom, delom poradi privrženosti palati pokojnog kralja Neb-ma-Rea, njenog supruga, ostane sama u prestonici. Dve godine moraše Ehnaton da obuzdava svoje nestrpljenje i žudnju da što pre pobegne iz delokruga Amunova, jer toliko je dugo, i pored sveg bezobzirnog izrabljivanja bičem gonjenih radnika kulučara, trajalo mukotrpno podizanje novog grada, koji, kada se kralj, uz svečano prinošenje žrtava u hlebu, pivu, bikova sa rogovima i bez rogova, sitnoj stoci, pticama, vinu, tamjanu i svim mogućim biljkama, nastanio u njemu, zapravo nije još bio nikakav grad nego samo jedan improvizovani dvorski bivak sa tek napola pripremljenim luksuzom koji se sastojao od jedne palate za njega, za veliku suprugu Neferne-fruatôn-Nefretite i kraljevske princeze, u kojoj se još nekako moglo spavati, ali se nikako nije moglo prebivati, budući da su na sve strane moleri, slikari, dekorateri imali pune ruke posla; zatim od jednog hrama za Gospoda Boga, jednog izuzetno svetlog zdanja svega utonulog u mirise raznovrsnog cveća i uzlepršanog od silnih crvenih zastavica, sa sedam dvorišta, predivnim stubovima i predivnim dvoranama sa stubovima; nadalje od divnih vrtova i parkova sa veštačkim jezerima, drvećem i žbunjem koje je zajedno sa grumenjem zemlje sa plodnog priobalskog pojasa presađeno u samu pustinju; od bleštavo belih zdanja na samoj obali reke; od oko tuceta sasvim novih stambenih zdanja za Atonu privrženu kraljevu okolinu i niza veoma udobno uređenih grobnica u stenama okolnih brda, koje su najpre bile dovršene, pa su u svako doba mogle da budu i nastanjene.

To je otprilike bilo sve čega je u to vreme bilo u Ahet-Atonu ali se, dakako, moglo očekivati da će dvor ubrzo za sobom povući veći broj ljudi i da će porasti i njegov živalj, pa se otuda i nadalje revnosno gradilo i radilo na povećanju lepote grada, dok je faraon tamo već stolovao, služeći svom nebeskom ocu, održavajući svetkovine primanja danka i dobijajući kćeri koje su povećavale svitu dvorskih žena: tu se bila rodila i treća princeza Anhsenpa-atôn.

U trenutku kada je Josifovo hitno pismo, u kojem je boga formalno obaveštavao da su stigla njegova braća od koje je od rane mladosti bio odvojen, prispelo u palatu koja je još sva odisala na novogradnju, vest je ovde zahvaljujući brzom širenju glasina već bila raširena, pa je faraon o tome već uveliko i uzbuđeno razgovarao sa kraljicom Nefretetom, sa njenom sestrom Nezemutom, sa svojom sestrom Baketatonom, kao i sa svojim umetnicima i komornicima. Na pismo je, pak, odmah odgovorio. „Zapovest predstojniku onoga što nebo daje”, glasio je diktat, „Pravome predstojniku naloga, Kraljevom darivaocu senke i Jedinstvenom prijatelju, Mojemu strikanu. Znaj, da Moje Veličanstvo tvoje pismo smatra takvim da ga rado čita. Evo, faraon je prolio mnogo suza nad vestima koje je od tebe primio, a velika supruga Neferne-fruatôn i slatke princeze Baketaton i Nezemata pomešaše svoje suze radosnice sa suzama dragog sina Mog oca u nebu. Sve što mi saopštavaš, izvanredno je lepo, a od toga što mi javljaš, srce mi je od radosti zaigralo. Tome što mi pišeš, da su ti došla braća i da ti je otac još živ, tome se raduju i nebo i zemlja i vesele se srca dobrih ljudi, pa su, bez sumnje, i srca opakih ljudi od toga malo omekšala. Znaj da se lepo dete Atona, Nefer-heperu-Re, gospodar obe zemlje, po primitku tvog pisma nalazi u izvanredno milostivom raspoloženju! Željama koje nadovezuješ na ova tvoja saopštenja udovoljeno je unapred, još i pre nego što si ih izrazio u pismenoj formi. Moja je lepa želja i Moja je saglasna odluka da svi tvoji, koliko god da ih ima, dođu u Egipat, gde si ti isto što i ja, i da im po svom nahođenju odrediš zemlju na kojoj će se naseliti, pa da ih ona i njene njive ubuduće hrane. Kaži svojoj braći: ‘Tako treba da uradite i to vam naređuje faraon, u čijem je srcu ljubav oca Atona. Natovarite vaše životinje i pođite kolima iz sastava kraljevih vozila po vašu decu i vaše žene i povedite vašeg oca i dođite svi ovamo dole! Ne osvrćite se za svojim domaćinstvom, jer ćete ovde biti zbrinuti sa svime što vam je potrebno. Jer faraon zna da vaša kultura nije baš toliko razvijena i da je lako zadovoljiti vaše potrebe. I kada budete stigli u vašu zemlju, onda uzmite vašeg oca i svu njegovu čeljad i sve što ima u kući i dovedite ih Meni ovamo dole, pa da onda svoja stada napasate blizu vašeg brata, predstojnika svih stvari u ovoj zemlji, jer za vas će zemlja biti širom otvorena.’ Eto, to je faraonov nalog tvojoj braći, napisan sa suzama. Da me mnogi i važni poslovi ne zadržavaju u Ahet-Atonu, jedinoj prestonici zemaljâ, mojoj rezidenciji, ja bih se popeo na moja velika kola od elektrona i pojurio bih za Mennefru-Mire, da te vidim među tvojima i da pred Mene izvedeš svoju braću. Ali kada se tvoja braća budu vratila, onda ćeš ih, iako ne sve, jer bi to za faraona bilo previše zamorno, ali izabrane među njima izvesti pred Mene da s njima porazgovaram, a izvešćeš pred Mene i

tvog oca, Staroga, da ga ljubazno odlikujem Mojim razgovorom, pa da i on poživi u časti jer je faraon s njim razgovarao. Da si mi zdravo!"

Ovo pismo primio je Josif preko skoroteče u svojoj kući u Menfeu i pokazao ga jedanaestorici, koji razdragano stadoše da ljube vrhove svojih prstiju. Celu jednu mesečevu četvrt oni ostadoše kod njega u njegovoj kući; jer kako je već bilo prošlo dvadeset godina da je otac smatrao da je mrtav i rastrgnut, to onda više nije bilo toliko važno hoće li koji dan ranije ili kasnije saznati da je još živ. I Josifova posluga ih je posluživala, a i njegova žena, Sunčeva kćer, obraćala im se ljubaznim rečima, razgovarali su i sa svojim otmenim sinovcima sa dečijim kovrdžama, Manasijom i Jefremom, koji su znali njihov jezik, a od njih dvojice je mlađi, Jefrem, mnogo više ličio na Josifa, a samim time i na Rahilu, nego Manasije, koji se sasvim umetnuo na egipatsku majku, pa je to podstaklo Judu da kaže: „Videćeš, Jakov će biti naklonjen Jefremu i on neće reći Manasije i Jefrem nego Jefrem i Manasije". Uz to ga posavetova da mu odseče egipatske kovrdže nad ušima pre nego što Jakov stigne, jer se to njemu nikako ne bi dopalo.

Potom se oni, pošto beše prošlo nedelju dana, spremiše i pripraviše za put. Jer upravo tih dana spremao se kraljevski trgovački karavan da iz Menfea, vage zemaljâ, krene preko hananske zemlje gore za Mitani, pa je trebalo da se njemu pridruže sa kolima iz kraljevskog poseda, i to kako na dva tako i na četiri točka, koja su im dali zajedno sa mazgama i slugama. Uračuna li se uz to i deset magaraca natovarenih raznom sitnom i luksuznom robom iz Egipta, odabranim finim stvarima i predmetima visokog ukusa, koje je Josif slao Jakovu na poklon, kao i deset magarica, takođe namenjenih Jakovu, a čiji su se tovari sastojali od žitarica, vina, skuvanog voća, tamjana i raznih pomasti, onda se dakako može videti da su oni sami sačinjavali jedan pozamašan karavan, pogotovo kada se ima u vidu da se lični posed svakoga od njih bio uveliko povećao poklonima kojima ih je visoki brat bio zasuo. Jer, zna se da je svakome poklonio po jednu svečanu haljinu; Venjaminu, pak, poklonio je tri stotine srebrnih debena i ni manje ni više nego pet svečanih haljina, upravo onoliko koliko ima prekobrojnih dana u godini, tako da je imao razloga da im na rastanku kaže: „Nemojte putem da se prepirete!" Ali je pri tome više mislio na nešto drugo; tim rečima je, naime, hteo da ih upozori da se više ne vraćaju na stare stvari i da ne prebacuju jedan drugome šta je jedan radio a šta drugi nije znao. Jer da bi na Venjamina mogli da budu zavidni zato što ga je kao svog rođenog malog brata bogatije obdario nego njih, to mu uopšte nije padalo na um, a i sami nisu na to pomišljali. Svi su bili kao jaganjci i svi su

smatrali da je sve u redu. Kao siloviti mladi ljudi oni su se zlodelom bili pobunili protiv nepravde, pa se to sada tako okončalo da su se posve pomirili sa nepravdom i više nisu imali šta da prigovore onim krupnim rečima: „Dajem onome kome hoću da dam, i milostiv sam prema onome prema kojem hoću da budem milostiv."

Kako da to uradimo?

Zadivljujući je i naprosto laska duhu način na koji se u ovoj povesti ređaju lepe podudarnosti, pa jednoj dogodovštini odgovara na drugoj strani neka slična dogodovština. Tako su se pre mnogo vremena, sedam dana pošto je Jakov primio znak, braća vraćala kući iz doline Dotan da sa ocem zajedno tuže nad Josifovim smrtnim udesom, i tada ih je bila spopala neka muka od straha kakvog li će ga zateći i kako će se nadalje živeti s njim pod napola neosnovanom a napola dovoljno opravdanom sumnjom da su oni dečakove ubice. Sada su se, sedih glava, opet vraćali kući u Hevron, noseći sa sobom ne manje strašnu vest da Josif sve ovo vreme nije bio mrtav, i da i sada nije mrtav, nego da je živ, i da živi u veličanstvenosti; i gotovo da im je i ovom prilikom bilo isto tako teško u duši pri pomisli da to treba da saopšte starcu; jer ono što je strašno i nečuveno, to ostaje strašno i nečuveno i može da bude ubitačno po čoveka bilo da se radi o životu ili o smrti, i oni su se jako bojali da će Jakov, kao i onda, pasti na leđa, ali da bi to ovoga puta, budući da je u međuvremenu za dvadeset godina postao stariji, moglo da bude kobno, odnosno da bi mogao da umre od „radosti", a to znači od prevelike sreće i od šoka, tako da bi činjenica da je Josif živ mogla biti uzrokom njegove smrti, pa više svojim očima ne bi video živog sina, niti ovaj njega. Osim toga, pri tome bi neizbežno moralo izaći na videlo da oni doduše nisu ubice nekadašnjeg dečaka, kojima ih je Jakov sve ovo vreme upola smatrao, ali da su oni to ipak upola bili, da oni to samo slučajno i posve nisu bili zahvaljujući promućurnosti Ismailjaca koji su ga odveli za Egipat. Sve to je nemalo uticalo na njihovo raspoloženje, pa su se kretali sa osećanjem radosti ali i straha u kome ih je samo malo umirivala pomisao da bi milost koju im je ukazao Bog time što je preko svojih izaslanika, Midijanićana, sprečio da počine potpuno ubistvo nužno morala ostaviti dubok utisak na Jakova i da će ga to zadržati da njima, tako bogougodnim ljudima, bude strogi sudija i da ih prokune.

Oko tih stvari vodio se njihov razgovor za tog sedamnaestodnevnog putovanja, koje im se, pored sveg nestrpljenja da ga što pre okončaju, ipak učini previše kratko da bi dovršili svoja razmatranja

kako da to sve smotreno saopšte Jakovu i kako će oni stajati pred njim kada mu to budu saopštili.

„Deco”, govorili su jedni drugima, jer otkako im se Josif obratio sa „Deco, ta ja sam to”, često su se međusobno oslovljavali sa „deco”, što je ranije kod njih bilo posve neuobičajeno, – „deco, videćete, on će nam pasti na leđa kad mu to kažemo, sem ako mu to saopštimo na veoma spretan način i u blagom obliku. Ali, učinili mi to spretno ili grubo, mislite li vi da će nam poverovati ono što mu budemo rekli? Sva je prilika da uopšte neće hteti da nam veruje, jer u tim godinama misao o smrti ume čvrsto da se ušanči u glavi i u srcu i ne dâ se tako lako istisnuti niti zameniti mišlju o životu, – to, na kraju, duša i ne želi jer je privržena svojoj navici. Brat Josif misli da će za starog to biti velika radost; biće, naravno, i to – silna radost, ali nadajmo se ne i suviše silna i silovita za njegove snage. Zna li čovek uopšte baš uvek šta da započne sa radošću ako mu je bol godinama bio duševna hrana, i da li mu baš može biti pravo da sazna da je svoj život iz dana u dan provodio u zabludi? Jer bol je bio sadržaj njegova života, a sada sve to odjednom ne važi. Osećaće se više nego čudno kada budemo počeli da ga razuveravamo i da nastoji da mu izbijemo iz glave ono u što smo ga nekada uveravali pomoću krvave haljine, a u što je i sada duboko uveren. I na kraju će nam još više zamerati zbog toga što mu to uzimamo nego zbog toga što smo mu naneli bol. Sigurno će se odupirati i neće hteti da nam veruje, a i to je na svoj način dobro i potrebno. Neko vreme i treba i sme da nam ne veruje, jer ako bi odmah poverovao, onda bi ga to oborilo s nogu. Pa, kako da mu se to kaže a da radost za njega ne bude suviše iznenadno i preveliko razočaranje za njegovu bol? Najbolje bi bilo kada ne bismo morali ništa da mu kažemo, već ga poveli dole u Egipat i izveli pred Josifa, njegovog sina, pa da svojim očima sve vidi i reči budu suvišne. Ali biće dosta teško privoleti ga da pođe za Misir, na tamošnje sočne pašnjake, čak i kada bude znao da Josif tamo živi; zato on najpre mora to da sazna, inače neće nipošto hteti da ide. No, istina, srećom, ne raspolažemo samo rečima, nego i znakovima, kao što su darovi uzvišenoga i faraonova kola koja su nam data za naše preseljenje onamo dole; njih ćemo mu pokazati, možda čak i pre svega ostaloga, pre nego što bude izgovorena ijedna reč, a onda ćemo mu objasniti te znake. A po tim znakovima će moći da vidi da uzvišeni s nama ima prijateljske namere i da smo mi jedno srce i jedna duša s prodanim, tako da se Stari, kada sve bude izašlo na videlo, neće moći dugo ljutiti na nas, niti će moći da nas prokune, – ta može li on uopšte da prokune Izrailj, desetoricu od dvanaestorice? Ta on to uopšte ne može da uradi, jer bi to značilo suprotstaviti se Božjoj odluci koja je Josifa ispred nas poslala za konačara u Egiptu. E pa zato, deco, ne

treba previše da se bojimo! Već će se sve to kada dođe vreme srediti, a taj čas kada bude prispeo već će nas nadahnuti kako da to izvedemo. Najpre ćemo pred njim raširiti darove, proizvode Egipta, pa ćemo ga upitati: 'Šta misliš, oče, otkuda bi ovo moglo biti i od koga bi to moglo biti? Pogodi! Eh, od velikog gospodara trgovine tamo dole, on ti to šalje. A pošto ti to šalje, onda to zacelo znači da te on voli? On te voli gotovo isto tako kao što sin voli svog oca! A kada smo već stigli do reči sin, onda smo već prevalili pola puta, onda smo prošli ono najgore. Jer, onda ćemo još neko vreme da jašemo na toj reči i postepeno ćemo umesto: 'To ti šalje gospodar trgovine', početi da govorimo: 'To ti šalje tvoj sin. Josif ti to šalje, jer je, naime, živ i gospodar je cele zemlje egipatske!'"

Tako su njih jedanaestorica snovali planove i vodili razgovore svakog dana i svake noći pod šatorom, pa su, s obzirom na svoju zabrinutost, gotovo prebrzo prevalili njima dobro poznati put: od Menfea gore prema pograničnim utvrđenjima, a zatim kroz neprijatni predeo prema zemlji Filistejaca i Gazi, luci Hazati na moru, gde su se odvojili od trgovačkog karavana kojem su se bili pridružili, da bi odavde krenuli ka unutrašnjosti zemlje, ka planinama prema Hevronu, napredujući u malim dnevnim a još radije u noćnim marševima; jer kada su stigli ovamo, proleće je bilo već u punom cvatu, pa su noći bile ugodne, posrebrene već gotovo punim lepim mesecom; a pošto im je bilo neugodno to što je njihov poveliki karavan, sa egipatskim kolima, mazgama, slugama i krdom magaraca, gotovo pedeset njih, svuda izazivao radoznalost ljudi koji su se sa svih strana skupljali i buljili u njih, to su obično danju zastajali i mirovali, a tokom noći polazili dalje, polako se približavajući zavičaju, terebintama gaja Mamre, gde je bila očeva kuća od kostreti i gde su stajale i kolibe većine njih.

Poslednjeg dana, pak, krenuli su ranije, pa su popodne oko pet sati već bili blizu cilja, iako sa obronka preko kojeg su prelazili još nisu mogli da vide plemenski tabor, jer su im poznati brežuljci zaklanjali vidik. Deo karavana sa prtljagom ostavili su iza sebe na određenom odstojanju, pa su pojahali napred: njih jedanaest zamišljenih jahača na magarcima, koji su prekinuli svaki razgovor jer su im srca snažno udarala i nijedan od njih, pokraj tolikih dogovora i razgovora, zapravo nije znao kako da to urade, kako da kažu ocu a da se ovaj ne preturi. Sada kada su bili tako blizu njega, njima se ništa od svega onoga što su bili naumili nije dopadalo; sve im se činilo glupo i neprimereno, a naročito su im se koještarije kao „Pogodi!" i „Ko bi to mogao biti?" činile strahovito neukusnima i sasvim nepodesnima; svaki je to s prezirom odbacivao, pa su neki u poslednjem

trenutku pokušavali umesto toga da ponude nešto drugo. Možda bi trebalo nekoga poslati napred, recimo brzonogog Neftalima, da najavi Jakovu da stižu sa Venjaminom i da donose veliku, neverovatnu vest, – neverovatnu delom zbog toga što u nju gotovo da ne bi moglo da se poveruje, a delom možda čak i zbog toga što se kosi sa onim na šta se bilo naviklo, pa niko u nju ne bi hteo da poveruje – a ipak je ona živa Božja istina. Tako bi se, mislio bi jedan ili drugi, očevo srce možda najbolje dalo pripremiti za prijem vesti, a u tu svrhu bi trebalo nekoga poslati napred da ih najavi pre nego što ostali stignu. Jahali su laganim korakom.

Najava

Bio je to tvrd, kamenit obronak po kojem su gazile njihove životinje, ali je sav bio prekriven prolećnim cvatom. Naokolo je ležalo veće kamenje, a tlo je bilo prekriveno sitnim kamenčićima; ali gde god je bilo malo zemlje, a činilo se čak i tamo gde je bilo tvrdo kamenito tlo, neobuzdano je bujalo divlje rastinje, pa je svuda naokolo bilo svakojakog bilja: belog, žutog, nebeski plavog, ružičastog i ljubičastog, bilo ga je u grupicama, u žbunovima i bokorima, naprosto jedno preobilje šarene divote. Izmamilo ih je proleće i oni su procvetali u svoj pravi čas i bez zimske kiše; čini se da im je bila dovoljna jutarnja rosa, iako samo za kratkotrajnu divotu, budući da će ona ubrzo uvenuti. A grmlje koje se tu i tamo moglo videti po ovom prostranstvu cvetao je belo i ružičasto, jer mu je sada i bilo vreme. Visoko na plavom nebu promicali su pahuljasti oblaci.

Na jednoj steni na kojoj se talasalo raznobojno cveće poput valova razbijenih o hridi sedela je neka prilika koja je i sama, gledana iz daleka, bila nalik na cvet; bila je to, kako se ubrzo ispostavilo, jedna nežna devojčica; bila je tu pod vedrim nebom sasvim sama, u svom crvenom haljetku, sa ivančicama u kosi, dok je u rukama držala citru po kojoj su prebirali njeni fini, potamneli prsti. Bila je to Sara, Asirovo dete; njen otac ju je već izdaleka pre svih ostalih prepoznao, pa zadovoljno prozbori: „Eno tamo na steni sedi Sara, moja mala devojčica, i zabavlja se svirkom na svojoj citri. To i liči na nju, balavicu; ona rado sedi tako sama i vežba se u sviranju i pevanju. Kao da je od soja gudača i svirača, to stvorenje, Bog bi ga znao odakle joj to; to joj je naprosto priroda dala – da mora da peva psalme i udara u žice; a nema šta, ume dobro da prebira u žice, a i da upotrebi svoj glas i da peva himne, i to tako snažnim i punim glasom, kakav čovek ne bi očekivao iz njenog kao u cvrčka slabašnog tela; biće ta žutokljunka još na glasu u Izrailju. Pogledajte, sada nas je primetila, širi ruke i trči nam u susret. Hola, hej, Saro, tvoj otac se vraća kući sa tvojim stričevima!"

Uto je dete već i pristiglo: bosonoga, ona im je trčala u susret kroz cveće između kamenja, tako da su joj na zglobovima ruku i nogu

zveckali srebrni koturovi, a na crnoj kosi joj se, od poskakivanja, pomerio belo-žuti venac. Smejala se zadihano od radosti što ponovo vidi oca i ostale, uzvikujući, gotovo bez daha, kratke pozdravne reči; ali čak se i to njeno dahtanje i ta njena zaduvanost odlikovahu nekom zvučnošću i jačinom, za koje je teško bilo reći odakle zapravo dolaze, budući da joj je telo bilo tako slabašno.

Ona je zapravo bila jedan devojčurak, niti je više bila dete a niti je još bila izrasla u devojku; ona je bila jedno devojče od dvanaest godina. Asirova žena bila je navodno praunuka Ismailova; da li je Sara možda nešto nasledila od lepog i divljeg polubrata Isakovog, pa je, eto, bila obdarena lepim glasom? Ili su, budući da svojstva ljudi u njihovim potomcima doživljavaju najneobičnije preobražaje, – ili su se očeve, Asirove, sladostrasne usne i vlažne oči, njegova radoznalost i njegova sklonost ka povezivanju osećanja i raspoloženja, u maloj Sari prometnule u muzikalnost? Možda će vam se učiniti suviše smelim i preteranim da se sklonost deteta prema pevanju i pevačkoj umetnosti objašnjava očevom sladostrasnošću. Ali šta sve čovek neće pokušati da bi objasnio jedan takav neobičan dar prirode kao što je Sarino pevanje psalama!

Jedanaestorica gledahu sa svojih visokonogih magaraca u Devojče, uputiše mu reči pozdrava, a oči im pri tome poprimiše nekako zamišljen izraz. Većina ih sjaha sa magaraca i okruži Saru, s rukama na leđima, klimajući glavama i propraćajući sve to rečima: „Tako, tako” i „Ej, ej”, zatim „Vidi samo!” i „Šta, pevačice mala, jel‘ nam ti to prva dolaziš u susret, zato što si baš slučajno tu sedela i po svom običaju udarala u gititu?” A onda najzad progovori Dan, kojeg ono zvahu gujom i zmijom: „Deco, slušajte, vidim vam po očima da svi mislimo na isto, i zapravo bi bilo Asirovo da kaže ono što ću ja sada reći, ali kako je on otac, to se on toga u ovom slučaju ne bi dosetio. Ali ne jednom vam pokazah da umem da prosudim stvari, pa me, evo, i sada moja promućurnost nadahnjuje da vam kažem ovo što mi leži na srcu. To što nam ovo devojče, Sara, vična pevanju pesama, dolazi u susret kao prva od celog našeg plemena, to nije slučajno, već nam ju je poslao Bog da nas navede i uputi kako da to uradimo. Jer sve to što smo bili naumili i namislili kako da to kažemo ocu i kako da mu saopštimo a da ga to ne obori s nogu bilo je besmisleno i bezvezno. Sara, ona neka mu to saopšti na svoj način, tako da mu se istina otkrije u obliku pesme, što je još uvek najblaži način da se ona sazna, bilo da je gorka ili blažena, ili čak i jedno i drugo. Sara neka pođe ispred nas i neka mu je peva kao pesmu, pa ako i ne bude verovao da pesma govori istinu, ipak će tlo njegove duše biti omekšano i ljupko pripremljeno za setvu istine kada mi budemo došli sa

rečima i znakovima, te će morati da shvati da su pesma i istina jedno te isto, kao što smo mi morali da shvatimo, i pored najveće teškoće, da je faraonov gospodar trgovine istovetan sa našim bratom Josifom. Onda? Šta mislite, jesam li u pravu i jesam li izrekao ono što vam je svima bilo na umu dok ste zamišljeno svoj pogled upirali iznad Sarine luckaste glavice negde u daljinu?”

„Da”, rekoše, „u pravu je i dobro je to smislio. Tako neka i bude, to je nebo tako odredilo i to predstavlja veliko olakšanje”. I na to obrlatiše dete da mu objasne i predoče šta se zapravo događa i o čemu se radi, što je naravno, bilo dosta teško jer su svi odjednom hteli da govore i niko nije hteo da prepusti reč onom drugom, tako da je Sara zaplašeno radosnim očima gledala čas u jednog čas u drugog, u njihova strasno rečita lica i u žustre pokrete njihovih ruku.

„Saro”, rekoše oni, „tako i tako, verovala ili ne, to nije važno, samo ti to pevaj, a mi ćemo onda doći za tobom i podneti dokaze. Ali bilo bi bolje da i ti to veruješ, onda ćeš bolje pevati o tome; jer sve je to istina, ma koliko neverovatno zvučalo; ta valjda veruješ svom rođenom ocu i svojim stričevima! E vidi, dakle, ti svog strica Josifa nisi poznavala, onog što je nestao, sina prave, sina Rahile koja se zvala Zvezdana devica, a on se zvao Dumuci. No da, no da! E on ti je Jakovu, tvom dedici, umro davno pre nego što si se ti rodila, pošto ga je progutao svet, tako da ga više nije bilo, te je u Jakovljevom srcu bio mrtav za svih ovih godina. A sada se ispostavilo, na neverovatan način se ispostavilo, da stvari sasvim drugačije stoje...”

„O gle ti čuda, sada se ispostavilo
Da je sve to sasma, sasma drukče bilo”,

poče Sara, upadajući im u reč, odmah da peva smejući se pri tome tako jakim i razdraganim glasom da je nadjačala sve grube glasove oko sebe.

„Stani, vraže jedan!” – povikaše oni. „Ta ne možeš tek tako da počneš da pevaš pre nego što saznaš kako stoje stvari i pre nego što smo te upoznali sa celom stvari! Saslušaj najpre, pre nego što glasu pustiš na volju! Čuj ovo: tvoj stric Josif je vaskrsao, hoću reći: on uopšte nije bio mrtav nego je živ, i ne samo da je živ, već živi tako i tako. Živi u Misiru, i to kao taj i taj. Sve je to bila samo jedna zabluda, razumeš li, i krvava haljina je bila jedna zabluda, i Bog je to sve udesio preko svakog očekivanja. Jesi li to shvatila? Mi smo bili kod njega u Egiptu i on nam se otkrio, uklonivši svaku sumnju, rečima ‘Ja sam to’ i govorio nam je tako i tako, da želi da svi dođemo kod njega, i ti. Jesi li to shvatila i hoćeš li moći sada da to pretvoriš u pesmu? A

onda da je otpevaš Jakovu! Naša Sara je spretno dete i umeće da to uradi kako treba. Ti ćeš sada odmah uzeti svoju citru i poći ćeš s njom ispred nas i glasno ćeš zapevati da je Josif živ. Počećeš između brežuljaka, krenućeš pravo ka Izrailjevom bivaku i nećeš gledati ni desno ni levo, nego ćeš samo neprekidno pevati. Ako te neko sretne i zapita šta to ima da znači i šta to sviraš i pevaš, ti mu nemoj odgovarati, nego samo idi dalje i pevaj: 'On je živ!' A kada budeš stigla do Jakova, tvog dedice, sešćeš kraj njegovih nogu i zapevaćeš onako slatko kako ti to već umeš: 'Josif nije mrtav nego je živ!' I on će te zapitati šta to ima da znači i šta ti to sebi dozvoljavaš u pesmi. Ali ni njemu nećeš ništa reći, nego ćeš samo nastaviti da pevaš i sviraš. A onda ćemo već i nas jedanaestorica pristići, pa ćemo mu mi sve razumno objasniti. Hoćeš li biti dobra mala pevačica i tako uraditi?"

„Rado ću to uraditi", odgovori Sara zvonkim glasom. „Ovako nešto još nisam pevala uz moju citru i ovo je dobra prilika da pokažem šta znam i umem. Ima ih dosta koji pevaju i u gradu i na selu, ali ovako zanimljivu stvar nemaju, pa ću ih ja sada sve nadmašiti!"

Pošto je to rekla, ona uze svoju lautu, koja je ležala na steni na kojoj je sedela, raširi po njoj svoje šiljate, mrke prste, stavivši palac ovde, a četiri prsta onde, te krene, ne zastajući, kroz cveće, menjajući pri tome ritam koraka, i zapeva pesmu:

„Novu pesmu, ti dušo, zapevaj u hodu,
Na osam žica srce da mi peva pesmu rodu!
Čega je ono puno, to se u pesmu sliva,
Skuplju od zlata i mnogog finog prediva,
Slađe od meda i medenog saća,
Jer kući donosim glas prolećnog slašća.

Počuj, narode, zvuk moje harfe sad,
što obznaniti smem, to čućete glasno tad!
Jer sudba meni sreću dade
i izbor od svih kćeri na me pade
da opevam najčudesniju zgodu što zapade pesnika u rodu.
Nju sad ću na osam žica da opevam
i dedi zlatne glase da otpremam.

Divno zvuči taj zvukova splet,
melem bolu za sav ovaj svet,
al' još više kad se višoj ćutnji toj

ljudski pridruži vrle reči spoj,
Kako tada uzvišeno zvuči!
Kako zvuk razuman je tad!
Iznad svega hvalu treba da polući
lepa pesma i psalmopoj sad!”

Pevajući tako, ona se uputi preko ledine prema brežuljaka i prođe između njih, udarajući i prebirući po žicama, tako da su samo brundale i cijukale, pa ponovo zapeva:

„Takve reči što uz zvuke pristaju,
sada iz mene lako nastaju,
da se u lepoti jedna s drugom saglase
i poruku ovu: ‘Dečak je živ!’ – oglase.

Čuj, predobri, kakav dođe u ovaj čas,
do mojih ušiju neobičan glas,
šta dečije moje uši saznadoše
od ljudi što iz Egipta dođoše!

Gospoda stričevi i otac moj
da tu vest pretočim u pesme poj,
najlepšu priču pokloniše mi sada:
zamisli, kog videše u zemlji kojom faraon vlada!

Dedice mili, biće ti teško da shvatiš,
ali ćeš ipak morati to da prihvatiš.
Ko lep je san, a ipak istina je prava,
zbilja sušta koliko i bajna slava.

Takav slučaj retko zgodi se načisto
da jedno i drugo budu sasma isto,
da istina i lepo budu jedno te isto,
a život ugodi ćari poezije odista!
Ovde jednom pošlo je za rukom,
za čim duša stalno teži s mukom,
i neka stihom kaže ti se tad:
Tvoj dečak živ je još i sad!

No biće bolje da još časak koji
lepotom samo smatraš reći moje ove,
da te ne iznenade glasi moji
i namah na leđa stara obore.
Kao nekad kad ti krvav znak pokazaše
i ćutnjom svojom oni tebe slagaše,
pa u duši tvojoj noć se večna stvori
i bol silni u stub soli tebe pretvori.
Ah kakve boli samo trpeo si ti,
da više nikada videti ga nećeš, mislio si tad,
mrtav on ti u srcu beše tvom,
a sad ćeš ga u njem vaskrsnuti snagom silnom svom."

Tada neki čovek, koji je stajao na brežuljku, jedan pastir sa slamnim šeširom na glavi, priđe da je nešto upita. On je nju već dugo posmatrao sa vrha brežuljka i sa čuđenjem je slušao; sada se spustio dole do nje, poče da ide s njom ukorak, pa je najzad upita:

„Gospođice, šta vi to pevate u hodu? Neobično mi to nekako zvuči. Ja sam vas često slušao kako pevate himne i znam da umete lepo da svirate i pevate, ali vam pesma nikada nije zvučala ovako čudno i dvosmisleno! A pri tome i hodate tako žustro! Jeste li se to vi uputili gospodaru Jakovu i je li to njemu namenjeno, to što pevate? Tako mi se nekako učinilo. Ali šta vam se to zapravo dogodilo? Šta je to i stvarno i čudesno, i šta treba da znači refren: 'Dečak je živ'?"

Ali ona ga i ne pogleda, nego se samo nasmeši klimajući glavom i načas podiže ruku sa žica da bi prst stavila na svoje usne. A zatim ponovo zapeva:

„Poj, Saro, Asirovo dete, šta ti pričom rekoše
Jedanaestorica što iz Egipta dođoše!
Poj, kako ih Bog u dobroti svojoj blagoslovi,
te tamo dole nađoše čoveka koji ih ljubazno oslovi.

Ko bȉ taj čovek? To bi Josif lično,
stric moj, ime visoko i dično.
Starče, čuj, to sin je dragi tvoj,
od njega veći samo faraon je za presto svoj.

Gospodarem zemaljâ njega zovu,
strani narodi na kolenima njega služe,
a kraljevi ga hvale i rado ga za trpezu zovu
da mu kao države prvom sluzi priznanja ruku pruže.

Moć njegova nema mere,
njegovo je da se narodima hrana odmeri;
iz hiljada ambara on hleb sad deli,
te spasava od gladi baš svet celi.

Jer on beše taj što pobrinu se rano,
pa ga zato sada svi vole dobrano.
Od haljina njegovih miris mire i aloje navek se širi,
a on u palati od slonovače živi,
iz koje on izlazi u liku mladoženje,
eto, starče, zašto moraše da ode tvoje janje!"

Pastir sluga neprekidno je išao pored nje i pomno slušao njeno pevanje sve više se čudeći. Kada bi usput ugledao ljude, svejedno da li je to bilo žensko ili muško čeljade, mahnuo bi mu rukom da priđe i posluša ovo što devojka peva. Tako je Sara ubrzo bila okružena omanjom grupom slušalaca, muškarcima, ženama i decom koji su je pratili, pa je ta grupa postajala sve veća što su se više približavali porodičnom bivaku. Deca su tapkala, odrasli su odmereno koračali i svi su upirali svoje poglede u nju, dok je ona pevala:

„A ti si mislio da rastrgnut je u mukama,
i svaki svoj zalogaj zalivao si suzama.
Dvadeset godina to tako trajaše,
da ti za njim u pepelu žalijaše.

Vidiš li starče, vidiš li sad,
da kazniti Bog ume, al' i da ublaži jad!
Ah, čudesno ume da bude njegovo delo
među decom ljudskom, svagda i zacelo!

Shvatiti je teško kako on to vlada,
rukama svojim on poslove velike savladava,
slavno te je za nos vukao,
veličanstveno to je, kako te prevario!

Za svu vaseljenu to nebeska je zgoda,
njegovoj šali Tator i Harmon kliču sada.
Od tvog srca on ti sina milog ote tad,
al' ga tebi opet vraća sad.

Ti si se, starče, od bola previjao,
ali si se na kraju s tim pomirio.
A on ga, evo, sada opet vraća tebi,
još uvek lepog, mada je sada nešto deblji.

Prepoznati ga nećeš,
nećeš znati ni kako ga treba zvati,
strane reči pozdrav će vam biti.
Znati nećete ko kome pred noge treba pasti,
tako je to sebi Bog sve smislio
da bi se s mojim dedicom našalio."

Uto se zajedno sa svojim pratiocima već bila sasvim približila staništu svojih, pod mamrijskim terebintama, pa tamo ugleda Jakova, Blagoslovenoga, kako dostojanstveno seda na asuri pred svojom kolibom. Sada ona malo više podiže svoj instrument i jače ga steže rukama, a pošto mu je prethodno spretno izmamila šaljive i neskladne zvuke, ona zasvira punim, zvučnim tonovima i zapeva iz punih grudi i iz sveg grla sledeće strofe:

„Večne lepote jedna je reč
što u svirku moju upliće se već,
duboko vredna ukrasa tonova svih,
reč je ta: Dečak je živ!

Pevaj je klikćući, dušo moja,
uz zvuke žica zlaćanih!
Jer sina zadržati špilja ne moga,
srce on tebi uskrsnuće iz groba svoga.

Srce, to bolno nestali je,
za kim zemlja plakala je,
koga u sanduk namamiše,
koga kljove vepra rastrgoše.

Avaj, njega više nije bilo,
pusto beše polje, to se tako zbilo.
Sve se ori: On vaskrsao je eno tamo!
Stari oče, veruj samo!

Kao u Boga u njega je korak,
ptičad šarena su kraj njega pa ih vidi svako.
On s osmehom dolazi iz daljina
i vraća ti tako tvoga milog sina.

Hladni bol i samotni strah
on pozdravom svojim pretvara u prah.
Na usne njegove i na obraze te
Bog mu podari od svoje milosti svete.

Čitaj samo u očima ugursuza toga,
to samo beše šala jednog Boga.
I sa ushićenjem kasnim primi ga kao svoje
i privij ga na očinsko srce tvoje!"

Jakov je svoju raspevanu unučicu već odavno bio ugledao, pa je sa uživanjem slušao njeno pevanje. Bio je čak tako dobro raspoložen da je sa odobravanjem, prateći njeno pevanje, tapšao rukama dok mu se ona sve više približavala; činio je to onako kako to čine ljudi koji sede naokolo i prate i pesmu i igru ritmičkim udaranjem ruku. Stigavši do njega, devojče, ne rekavši ni reči, nego neprekidno pevajući, sede kraj njega na asuru, dok je čeljad koju je ona privukla zastala na primerenom odstojanju od njih dvoje. Starac je slušao i pri tome je polako stao da spušta ruke. Njegovo jedva primetno mahanje glavom izmetnu se u začuđeno klimanje glavom. Kada ona završi s pevanjem, starac reče:

„Dobro je i lepo je to, unuko moja! Lepo je to od tebe, Saro, što dolaziš da samotnog starca malo razonodiš svojom pesmom. Vidiš, ja ti, eto, znam i ime, mada ne pamtim imena sve svoje unučadi, jer ih ima premnogo. Ali ti se među njima upadljivo izdvajaš, jer svojim od prirode datim darom, svojom pesmom, ti se posebno ističeš, pa je lako upamtiti tvoje ime. No, saslušaj me sada ti, obdareno devojče, kao što sam ja tebe saslušao s velikom pažnjom, ali zabrinuta duha. Jer poezija, draga moja mala, to ti je uvek opasna, umiljato zavodljiva stvar: pesmotvorstvo nije, na žalost, daleko od razuzdanosti i sklono je stranputici i ljupkoj zabludelosti ako ne biva obuzdano

Božjom brigom. Lepa je igra, ali duh je ono što je sveto. Poezija je duh koji se igra i ja joj, razgaljen, od srca tapšem rukama ako se duh u igri ne zaboravi, ne ustukne ni za pedalj i ostaje Božja briga. A šta si mi ti to tu pevušila i šta da mislim o onome koji dolazi preko polja sa očima ugursuza, okružen šarenim pticama? Čini mi se da je to neka vrsta sumnjivog boga livade i očigledno onaj kojeg ovdašnji žitelji nazivaju 'Gospodom', onaj što zbunjuje moju čeljad i unosi zbrku među decu Avramovu. Jer i mi govorimo o Gospodu, ali pri tome mislimo na nešto sasvim drugo, i ja ne mogu dovoljno da bdim nad dušom Izrailja i dovoljno da govorim pod drvetom poduke da taj 'gospod' nije Gospod, jer je narod uvek spreman da ih zamenjuje i da se, povodeći se za trenutnim raspoloženjem, vrati bogu livade. Jer Bog je trudoljubivi napor, a bogovi su zadovoljstvo. Je li, onda, pravo i dobro, drago dete, da ti sa svojim darom odeš tako daleko u nemarnosti i da mi pevaš tu narodsku poeziju?"

Ali Sara mu, smešeći se, samo klimnu glavom, pa mu umesto rečima, prebirući po žicama, odgovori pesmom:

„A ko je taj o kom ja pevam? Ta Josif to je lično!
Stric moj rođeni to je, ime visoko i dično!
Starče, gledaj samo, to dragi tvoj je sin, ta to je on,
od njega veći za presto samo je i sâm faraon.

Dedice, da to shvatiš, neće biti lako,
ali ćeš i sam da vidiš da je stvarno tako.
Jer reč što zvukom gali
sad mi na usta naprosto navali
da ti nešto lepo kaže:
Dečak je živ! – i znaj da ta reč ne laže."

„Dete", reče Jakov uzbuđeno, „lepo je to i pohvalno što mi dolaziš i pevaš o Josifu, mom sinu, kojeg ti nisi poznavala, i posvećuješ mu svoj dar da bi meni radost učinila. Ali tvoja pesmica zvuči nekako smušeno, pa iako ti se stihovi slažu, ti ipak pevaš nešto što se baš ne slaže. Ne mogu to da slušam, jer kako možeš da pevaš 'Dečak je živ'? To ne može da me obraduje jer je to samo lepo praznoslovlje. Josif je već odavno mrtav. Rastrgnut je on, rastrgnut."

A Sara mu uzvrati snažno udarajući u žice:

„Pevaj, kliči, dušo moja,
uz zlaćanih žica zvuke,
da špilja ne zadrža sina tvoga,
srce, on vaskrsnut će tebi sad bez muke.

Dugo njega bilo nije i pusta behu sva polja tad,
al' sad na sve strane glas se vije:
vaskrsao je, oče stari, veruj sad!
Sve narode on hlebom hrani,
i sav svet od gladi brani,

Jer kao Noa, na vreme se on pripremio,
pa je sada svome narodu veoma mio.
Haljine mu jesu od mire i aloje,
u palati od slonovače on provodi dane svoje,
iz nje ti on izlazi u liku mladoženje,
eto, zbog toga, starče, u svet moraše da ode tvoje janje!"

„Saro, unuko moja, ti neobuzdano grlo zlatno", reče Jakov odlučno, „šta da mislim o tebi? Da se ne radi o pesmi, bilo bi pomalo neprilično da me jednostavno oslovljavaš sa 'starče'? Kao pesničku slobodu, ja bih ti to još nekako i oprostio, ali to nije jedina sloboda koju sebi tvoja pesma dopušta! Ona se sastoji od samih pesničkih sloboda i luckastih zavaravajućih slika kojima, izgleda, hoćeš da me razgališ i razveseliš, no prazno razveseljavanje samo je prazno ludovanje i ne koristi duši. Pa sme li poezija sebi to da dopusti i zar to nije zloupotreba dara kada se obznanjuju stvari koje nemaju nikakve veze sa stvarnošću? Ta nešto razuma mora i u lepoti biti, jer će inače biti samo poruga srcu."

Sara zapeva:

„Čudi se čudom da sreća se retka takva ovde desi;
da tu i jedno i drugo isto znači,
to sudba tako udesi da lepo čista istina bude,
a život – Božja poezija!

Da, ovde jednom se zbilo
za čim u duši stalno se žudilo,
a tebi neka pesma kaže istinito i lepo:
Tvoj dečak je živ! – jer ne laže."

„Dete”, reče Jakov tresući glavom, „drago dete…”

Ali ona produži da kliče u zanosnom ritmu, uz lepršave i oštre zvuke:

„Vidiš li, starče, vidiš li sad,
Da Bog kazniti ume, ali i ublažiti jad?
Ah, kako čudesno njegovo je delo,
u rodu ljudskom zacelo!

Ljubimca sina od srca ti ote
i sad ga opet dobijaš s njegove dobrote.
Ti si se, jadan, od bola previjao,
vremenom s time ti si se pomirio.

A sad ti ga opet vraća čitavog,
još uvek lepog, mada nešto odebljalog.
Da, tako to sebi Bog je sve smislio
da bi se s dedicom mojim našalio!”

On ispruži prema njoj ruku kao da bi da je zaustavi, dok su mu mrke umorne oči bile pune suza. „Dete”, ponavljao je stalno, „dete…” Pri tome uopšte nije obraćao pažnju na metež koji je nastao oko njih, a ni na vest koja mu je radosno dojavljena. Jer, uz one radoznale koji su bili došli sa Sarom i slušali njeno pevanje, nagrnuli su i drugi da dojave radosnu vest o povratku braće; i dok je sa svih strana navirala domaća čeljad, pred njega dojuriše dva muškarca i saopštiše mu:

„Izrailje, jedanaestorica su se vratila iz Egipta, tvoji sinovi sa ljudstvom i kolima i sa mnogo više magaraca nego kada su pošli na put!”

Ali uto i oni prispeše, sjahaše i počeše da prilaze, sa Venjaminom u sredini, kojeg su ostala desetorica ovlaš dodirivala; jer svaki od njih hteo je lično da ga privede ocu.

„Mir s tobom i dobro zdravlje”, rekoše oni, „oče i gospodaru! Evo Venjamina! Časno smo ti ga sačuvali kao što smo ti se zakleli, iako smo zbog njega ponekad dospevali u gadne nevolje, pa sada možeš opet da ga tetošiš. Evo ti ovde i Simeuna, tvog junaka. Uz to donosimo obilje hrane i bogate darove od ‘gospodara hleba’. Eto, srećno se vratismo, a istini za volju ‘srećno’ ovde ni približno nije prava reč.”

„Dečaci”, odgovori Jakov ustajući, „dečaci, dobro mi došli.”

On, kao da bi da ga uzme pod svoje, najpre obgrli rukom najmlađega, ali to učini tako kao da baš nije bio posve svestan svog postup-

ka jer se nekako odsutno bio zagledao preda se.

„Opet sve svi tu", reče on, „vratili ste se svi sa opasnog puta, – to bi u drugoj prilici bio veliki trenutak i on bi, bez sumnje, ispunio celu dušu, kada ona upravo sada ne bi bila posve zaokupljena nečim drugim. Da, zatičete me posve zaokupljenog nečim drugim, naime ovim devojčetom ovde – Asire, to je tvoje dete – koje je selo kraj mene sa svojim slatkim i brbljivim pevanjem i ludom pričom o mom sinu Josifu, tako da ne znam kako od nje da sačuvam svoj zdravi razum, pa vaš dolazak najpre zbog toga pozdravljam, jer očekujem da ćete me zaštititi od ovog deteta i njegove zanosne svirke, pošto nećete, barem se tome nadam, dopustiti da se sprdači s mojom sedom glavom?"

„Nikad i nipošto to nećemo dopustiti", odgovori Juda, „u onoj meri u kojoj je u našoj moći da to sprečimo. Ali mi svi mislimo, oče, a to mišljenje je osnovano, da bi bilo bolje ako bi, pa makar za početak samo izdaleka, uzeo u obzir mogućnost da u tom njenom sviranju i pevanju može biti i pomalo istine."

„Pomalo istine?" – ponovi starac i uspravi se. „Zar se usuđujete da mi dolazite sa takvom slaboumnošću i da od Izrailja zahtevate da veruje u nešto polovično, nešto što jeste i nije? Pa gde bismo dospeli i gde bi bio Bog da smo se ikada zadovoljili onim što je moguće? Istina je jedna i ona je nedeljiva. Tri puta mi je ovo dete pevalo: 'Dečak je živ!' U toj reči ne može biti ničeg istinitog, sem ako izražava celu istinu. Zato mi kažite šta je na stvari?"

„Istina!" – odgovoriše jedanaestorica u horu, pri čemu su podigli ruke s dlanovima isturenim napred.

„Istina!" – odjekivalo je razdragano i začuđeno iza njih, iz mase okupljene domaće čeljadi. Dečji, ženski i muški glasovi odjekivali su kličući: „Rekla je istinu!"

„Tatice", reče Venjamin zagrlivši Jakova, „dobro si čuo i shvati to kao što smo i mi morali da shvatimo, jedan ranije, drugi kasnije: onaj čovek tamo dole koji se raspitivao za mene i koji se toliko raspitivao za tebe – 'Je li još živ vaš otac?' – to je Josif, on i Josif su jedno. Nikada nije bio mrtav moje majke sin. Ljudi koji su onuda prolazili otrgli su ga iz kandži zveri i odveli ga za Egipat, pa je tu rastao kao na izvoru i postao prvi među onima tamo dole – sinovi tuđine mu laskaju jer bi uginuli od gladi bez njegove pameti. Hoćeš li da vidiš znake tog čuda? Pogledaj, eno tamo, naš tovar! Dvadeset magaraca ti šalje on, i oni su natovareni hranom i plodovima Egipta, a ona kola tamo iz faraonove riznice treba sve nas da odvezu onamo dole, tvome sinu. Jer, da mu ti dođeš, to mu je od samog početka bio

naum, ja sam to prozreo, i on želi da blizu njega napasamo stada na sočnim pašnjacima, tamo gde baš nije sve egipatski, u predelu Gesem."

Jakov se i nadalje držao veoma ozbiljno, gotovo strogo.

„O tome će Bog odlučiti", reče on čvrstim glasom, „jer Izrailj samo od njega prima naloge, a ne od moćnika sveta. Moj Damu, moje dete!" – izgovorile su potom njegove usne. Prekrstio je ruke na grudima i čelom se okrenuo oblacima, a glava mu se, dok je tako bio okrenut prema nebu, primetno tresla. „Dečaci", reče on ponovo spustivši glavu, „ovo devojče, koje blagosiljam sa željom da ne okusi smrt nego da živo uđe u nebesko carstvo, ako mi Bog usliši molbu – ono mi je pevalo da mi Gospod vraća Rahilinog sina, još uvek lepog, ali već malo otežalog. To će reći da je od godina i punih lonaca u Egiptu dosta okrupnjao u telu?"

„Ne mnogo, dragi oče, ne mnogo", odgovori Juda umirujući ga. Samo u granicama primerenog. Ne smeš smetnuti s uma da ti ga ne vraća smrt nego život. Ona bi ti ga, ako bi to bilo zamislivo, vratila onakvog kakav je bio; ali budući da ti se on vraća iz ruku života, onda on ne može više biti negdašnje lane, nego je postao srndać koji ima svoj ukras. Isto tako, moraš biti spreman na to da je po svojim običajima i navikama postao malo drugačiji, svetski otuđen, i da nosi naborani bisus belji od hermonskog snega."

„Hoću da idem tamo i da ga vidim pre nego što umrem", reče Jakov. „Da nije živeo, ne bi bio živ. Neka je hvaljeno ime Gospoda."

„Neka je hvaljeno!" – povika sav narod i nagrnu silovito da mu sa braćom, čestitajući mu poljubi rub odeće. On nije gledao dole u njihove glave; njegove oči behu ponovo okrenute ka nebu i samo je stalno klimao glavom u pravcu neba. A Sara, zlatno grlo? Ona je sedela na asuri i pevala:

„A sad čitaj u očima ugursuza tog
da beše sve samo šala Boga tvog;
u srce ga primi očinsko svoje,
da ga srce čvrsto prigrli tvoje."

Sedmi deo:

PONOVO VRAĆENI

Hoću da idem tamo i da ga vidim

Tako je, dakle, jogunasta krava čula glas svog deteta, svog teleta, koje je lukavi gospodar odveo na njivu koja je trebalo da bude uzorana, ne bi li uz pomoć ovoga i nju onamo namamio; i krava ponese jaram i krenu. To joj još uvek teško padaše s obzirom na odbojnost prema toj njivi koju je ona smatrala grobničkim poljem. Jakov je sa svojom obznanjenom odlukom bio u dosta velikoj nedoumici, pa je bio zadovoljan što je imao još dovoljno vremena da o njoj valjano porazmisli; jer ostvarenje te odluke značilo je rastati se od onoga na što se od davnina bilo naviklo i preseliti se sa porodicom u Donju zemlju, a sve to nije se dalo izvesti navrat-nanos. Bene Izrailj nisu bili ljudi koji bi faraonov nalog da ostave sve svoje pokućstvo, budući da će u pokrajini Gesem biti opskrbljeni svim onim što im bude bilo potrebno, shvatili doslovno, te bi digli svoje šatore i krenuli na put. „Ostaviti pokućstvo”, to je u najboljem slučaju moglo da znači da ne treba poneti baš sve, pošto bi to bilo i nepotrebno i nepodesno, da ne treba poneti baš svako parče pokućstva, pa ni svu sitnu i krupnu stoku; ali to nipošto nije značilo da bi ono što bi otežalo putovanje tek tako trebalo ostaviti onome koji bi to hteo da uzme sebi. Trebalo je, dakle, dosta toga prodati, i to ne navrat-nanos, nego polako i na uobičajeni ceremonijalni način. A sama činjenica što je Jakov dopustio da se počne sa prodajom jasno je pokazivala da se u potpunosti držao svoje odluke, iako bi način na koji je o njoj govorio dopuštao različite mogućnosti tumačenja.

„Hoću da idem tamo i da ga vidim”, te reči su u svakom slučaju, ako su tako izrečene, mogle samo da znače: „Hoću da ga posetim, hoću još jednom da vidim njegovo lice pre nego što umrem i da se zatim vratim”.

Ali to ipak, kao što je svima, pa i samome Jakovu bilo jasno, nikako nije moglo biti značenje njegovih reči. Da se radilo samo o poseti radi ponovnog viđenja, onda bi, neka nam bude dopušteno da to kažemo, njegova uzvišenost, milostivi Josif bio dužan da poseti svoga taticu, kako bi ovoga poštedeo silnih napora jednog putovanja u Misir. No, nasuprot tome stajao je idejni motiv o dolasku porodice ovamo dole, što je opet, a to je Josif dobro znao i shvatio, bilo određeno zvezdanim časom. Nije Josif zbog toga bio odvojen i odveden, niti je Jakovljevo lice bilo otečeno od prolivenih suza za njim, da bi

sada jedan drugog posetili, nego da bi Izrailj pošao za njim onamo dole; a Jakov je opet bio suviše dobar znalac Božje volje a da ne bi shvatio da je odvođenje lepoga, njegov uspon tamo dole, zatim dugotrajna oskudica koja je braću prisilila da odu za Egipat – da su sve te dogodovštine bile delovi jednog dalekosežnog plana i da bi njihovo prenebregavanje predstavljalo čistu ludost.

Moglo bi se reći da je od strane Jakova bilo nadmeno i previše samoživo što u tako raširenoj nevolji kao što je dugotrajna suša, koja je pogodila mnoge narode i dovela do pravih privrednih lomova, nije video ništa drugo do jednu meru za usmerenje i unapređenje povesti njegove sopstvene kuće, smatrajući očigledno da ostali deo sveta, u slučaju kada se radi o njemu i njegovima, naprosto ima da se pomiri sa ovom ili onom stvari. Ali nadmenost i samoživost samo su negativni nazivi za jedan u najvećoj meri ipak pozitivan i plodotvoran odnos čije je lepo ime pobožnost. Postoji li uopšte vrlina koja je zaštićena od nepovoljnih oznaka i u kojoj su objedinjene suprotnosti kao ona između skrušenosti i gordosti? Pobožnost je svođenje sveta na povest čovekovog *Ja* i njegovog spasenja, a bez do granica odbojnosti potenciranog uverenja o Božjoj posebnoj, upravo posvemašnoj brizi za to čovečje *Ja*, bez postavljanja tog *Ja* i njegovog spasenja u središte svih stvari, nema ni pobožnosti; to je štaviše bitno određenje te veoma jake vrline. Njenu suprotnost predstavljaju nemar u odnosu na sopstveno ja i njegovo potiskivanje u sferu ravnodušno perifernog, iz koje ni za svet ne može doći ništa dobro. Ko ne drži do sebe, taj će brzo propasti. A ko do sebe drži, kao, na primer, Avram, kada je ono odlučio da on i čovek u njemu sme da služi samo Najvišem, taj doduše ostavlja utisak čoveka koji bi mnogo hteo, ali će sa takvim svojim zahtevom za mnoge biti blagoslov. Upravo se u tome pokazuje povezanost dostojanstva čovekovog *Ja* sa dostojanstvom čovečanstva. Težnja čovekovog *Ja* da postane od centralne važnosti bila je pretpostavka za otkrivanje Boga, i samo zajedno, sa temeljnom propašću jednog čovečanstva koje ne drži do sebe, oba otkrovenja mogu ponovo da se izgube.

Ali ovde treba nastaviti ovako: svođenje sveta ne znači njegovo sužavanje, a uvažavanje *Ja* nikako ne znači njegovo upojedinačavanje, njegovo odvajanje i ograđivanje u odnosu na opšte, izvan-lično i nadlično, ukratko u odnosu na sve što prelaz i granice *Ja*, a u čemu se ono svečano prepoznaje. Ako, naime, pobožnost znači prožetost osećanjem važnosti *Ja*, onda dostojanstvenost znači njegovo proširenje i ulivanje u večno postojeće, koje se u njemu vraća i u kome se ono prepoznaje, – jedan gubitak zatvorenosti i samotništva koji ne samo da ne ide na štetu njegovog dostojanstva, ne samo da se ne

slaže s tim dostojanstvom, već ga, štaviše, uzdiže do stepena posvećenosti.

Jakov se u vreme pripremanja za put, dok su njegovi sinovi obavljali neophodne poslove vezane za predstojeći put, nalazio u takvom raspoloženju posvećenosti, i to u tolikom stepenu da se to ne može dovoljno naglasiti. On se spremao da stvarno izvede ono o čemu je u vreme svog najvećeg jada sanjao i o čemu je grozničavo buncao pred Elijezerom; naime, da siđe u Donji svet svom umrlom sinu. To je bilo zbivanje zvezdanih razmera, a tamo gde ja razgrće svoje granice i gde se ono otvara prema kosmičkom, gubeći se u njemu, zamenjujući se s njime, može li tu biti reči o nekom potpunom osamostaljivanju jedinke i njenom izdvajanju? Sama ideja o polasku bila je puna sveobuhvatnih i značajnih elemenata večnog postojanja i povratka koji su ono trenutno izdizali iznad svega trenutnog i svake suve jednokratnosti. Starac Jakov bio je opet mladić Jakov koji je posle prevare u Virsaveji, kojom su stvari postavljene na svoje mesto, polazio za Naharajim. On je sada bio Jakov koji je kao zreo muškarac sa ženama i stadom odlazio iz Harana posle dvadesetpetogodišnjeg boravka u tom podneblju. Ali nije on bio samo onaj u čijem se životu na drugim starosnim spiralama ponovo vraćalo ono što je već bilo: polazak na put. On je bio i Isak koji kreće za Gerar kod Avimeleka, u zemlju Filistejaca. Još više i još dublje u prošlosti – on je video kako se ponavlja praoblik polaska na put: video je onog putnika Avrama kako polazi iz Ura i Haldeje; ali ni ovaj nije bio taj praoblik putovanja nego samo zemaljski odraz i oponašanje nebeskog putovanja – putovanja meseca koji je išao svojim putem, idući od jedne stanice do druge: Bel Haran, gospodar puta. A kako je Avram, zemaljski praputnik, zastao u Haranu da predahne, to je odmah bilo jasno da će to u ovom slučaju biti Virsaveja i da će tamo Jakov zastati kao na svojoj prvoj mesečevoj stanici.

Pomisao na Avrama i na to da je i ovaj za vreme gladi pošao u Egipat da bi se tamo nastanio bila je za njega veoma utešna. A uteha mu je i te kako bila potrebna! Očekivalo ga je doduše, u blaženom bolu, jedno neočekivano viđenje posle kojeg bi mirne duše mogao da umre, budući da posle toga, kako se činilo, više nije imao da očekuje neku posebnu radost; bila je to, dakako, velika povlastica dobiti dozvolu da se naseli u Egiptu i da napasa stada na faraonovim pašnjacima, jer za takvu dozvolu su se mnogi otimali, pa su zbog toga mnogi zavideli i njemu i njegovom domu. A ipak je Jakovu teško padalo da se povinuje Božjoj odluci da napusti zemlju svojih otaca i da je zameni odurnom zemljom bogova u obličju životinja, zemljom blata i zemljom Hamove dece. Ne vezujući se i spreman da u svako

doba pođe dalje, baš kao što je to već bilo u doba otaca, pri tome uvek napola ostajući stranac, baš kao što je to bilo u slučaju pretka, on se naselio u zemlji kojom je već Avram prošao, ali je bio namislio da tu umre, kao što su i oni ovde umrli, pri čemu je smatrao da se proročanske reči koje je još Avram bio primio: da će njegovo seme biti strano u zemlji koja ne pripada njemu, mogu dovesti u vezu sa ovom zemljom u kojoj se rodio i u kojoj su počivali njegovi mrtvi. A sada se ispostavilo da ta obznana, koja nije uzalud bila povezana sa strahotama i velikim mrakom, doseže dalje i da se očigledno odnosila na zemlju u koju je sada trebalo poći: na Misir, egipatsku kuću ropstva. Tako je Jakov uvek prekorno nazivao Donju zemlju sa svojom strogom upravom, ali pri tome nikako nije mislio da bi ona njegovom sopstvenom semenu trebalo da postane kućom kojoj će služiti, što mu je sada na način koji ga je zabrinjavao postalo jasno. Njegov polazak na put bio je pod teškim utiskom spoznaje da se opasni nastavak Božje najave: „I tu će ih prisiliti da služe i mučiće ih četiri stotine godina” odnosio na zemlju u koju je polazio; kuluk i kulučarenje mnogih naraštaja, to je, po svoj prilici, bilo ono u šta je vodio svoj dom, pa bez obzira na to što je sve što je spadalo u plan spasenja bilo dobro, da se sve što se zove sreća i nesreća potire u velikoj misli sudbine i budućnosti – ovo na što se Jakov bio odlučio u svakom slučaju je bio jedan sudbonosan polazak na put.

Put je, što je bilo zazorno, vodio u zemlju grobova; ali ono što mu je najteže padalo da ostavi bili su opet baš grobovi: Rahilin grob na putu i Makpelah, dvostruka špilja koju je Avram zajedno sa zemljom u kojoj su preci počivali za četiri stotine šekela uobičajene mere kupio od Hetićanina Efrona. Izrailj je stalno bio u pokretu, baš kao i svi odgajivači ovaca, ali je posedovao i nekretnine, zemlju sa špiljom, koje je trebalo zadržati u sopstvenom trajnom vlasništvu. Iseljenici su prodali dosta toga od svoje pokretne imovine, ali baš ova nekretnina, zemlja sa grobom, nije bila za prodaju, ona je za njih bila neotuđiva. Ona je za Jakova zadugo bila zaloga njegovog povratka. Jer, ma koliko naraštaja da se, dok mu se kuća bude množila, bude smenjivalo u egipatskoj zemlji, on sam za sebe bio je odlučio da Bogu i ljudima ostavi u amanet da ga, kada bude proživeo ostatak svog veka, vrate u kuću koju je on, inače beskućnik, posedovao na zemlji, kako bi počivao tamo gde počivaju njegovi preci i majka njegovih sinova, osim voljene koja je izdvojeno ležala kraj puta, majke voljenoga, odvedenoga, koji ga je sada pozvao k sebi.

Zar to nije bilo dobro što je Jakov imao dosta vremena da razmisli o svom odlasku onamo dole, kod na silu odvedenoga? Kakav je samo težak zadatak u vezi sa razumevanjem Boga postavljala osobena

uloga odvedenog ljubimca! Do kakvih je saznanja Jakov tokom svog razmišljanja u tom pravcu došao, saznaće se od njega samog. Kada bi sada pominjao Josifa, onda ga nikako drugačije ne bi označavao nego izrazom „moj gospodin sin”.

„Naumio sam”, govorio je, „da pođem dole u Egipat kod mog gospodina sina. On tamo zauzima visok položaj”.

Ljudi kojima je tako govorio smejali su mu se, dakako, iza leđa, i zabavljali su se na račun njegove očinske sujete. Oni nisu znali da se i u tom načinu izražavanja ispoljavalo strogo distanciranje, odricanje i zaključivanje.

Njih sedamdesetoro

I tako je, dok Izrailj nije obavio sve svoje poslove i mogao da krene iz gaja Mamre koji leži prema Hevronu, od cvetnog proleća postalo pozno leto; prvi cilj puta bila je Virsaveja, te je bilo predviđeno da se kod tog pograničnog mesta napravi predah od nekoliko dana, jer to beše mesto rođenja Jakova i njegova oca, mesto kod kojeg je Reveka, ta odlučna majka, nekada kradljivca blagoslova otpremila na put za Mesopotamiju.

Jakov se oprosti od svog mesta i krete sa stadima i imetkom, sa sinovima i sinovima sinova, kćerima i sinovima kćeri na put. Ili kako se još kaže, krenuo je sa svojim ženama, kćerima i sinovima i ženama sinova, što je jedno dosta nejasno nabrajanje jer se tu pod njegovim „ženama" podrazumevaju žene sinova, a pod „kćerima" opet te iste, a uz toj još i kćeri sinova, kao, na primer, Sara, koja je bila na glasu sa svog lepog pevanja. Na put se krenulo sa sedamdeset duša, što znači da su oni smatrali da ih je sedamdeset na broju, ali to nije bila izbrojana brojka, već je to više bila brojka zasnovana na osećanju i nekoj vrsti dogovora. Što se, dakle, tačnosti ove brojke tiče, bila je to tačnost one vrste koja odgovara mesečevoj svetlosti, za koju mi dakako znamo da ne odgovara našem eonu, ali da je u onom eonu bila sasvim opravdana i da je smatrana sasvim ispravnom. Sedamdeset je bio broj naroda sveta zapisanih na Božjoj ploči, a da je to bio i broj potomaka proizašlih od bedara praočevih, to je bilo posve jasno kao dan, pa nije podlegalo nikakvoj proveri. Ali ako se radilo o Jakovljevim bedrima, onda možda ne bi trebalo ubrajati žene sinova? To se i nije činilo. Gde se uopšte ne broji, tu se i ne ubraja, a s obzirom na unapred dati sveti zbir, zasnovan na lepoj predrasudi, pokazuje se da je pitanje šta se ubraja a šta se ne ubraja posve suvišno. Čak je sasvim neizvesno da li je Jakov sebe ubrojao i da li su drugi njega ubrojali u svoj broj, naime u sedamdeset, ili su ga kao sedamdeset i prvog ostavili izvan tog broja. Mi se moramo pomiriti s tim da je taj eon dozvoljavao obe mogućnosti istovremeno. Mnogo kasnije, na primer, imao je jedan potomak Judin, odnosno, da budemo sasvim određeni, sin njegova sina Faresa kojeg mu je rodila Tamara svojom svesnom odlukom, – taj potomak, dakle, po

imenu Isaija imao je sedam sinova i jednog najmlađeg koji je čuvao ovce i nad čijom glavom je bio postavljen rog sa uljem za pomazanje. Šta je značilo ono „i”? Da li je on kao najmlađi bio uključen u brojku sedam, ili je Isaija imao osam sinova? Ono prvo se čini verovatnijim jer je mnogo lepše i pravilnije imati sedam sinova nego osam. Ali je više nego verovatno, zapravo je sigurno da se broj od sedam Isaijinih sinova nije menjao, ako se ovome počem rodio još jedan najmlađi, te je ovome uspelo da bude u nj uključen, čak i ako je svojom pojavom prevazilazio taj broj. U nekom drugom slučaju, pak, imao je neki čovek ukupno sedamdeset sinova, jer je imao mnogo žena. Jedan sin od tih majki pobio je svu svoju braću, sedamdeset sinova tog čoveka, jednim te istim kamenom. Po našim suvoparnim pojmovnim predstavama mogao je, pošto je bio njihov brat, da pobije samo njih šezdeset i devet, to jest, ako ćemo da budemo sasvim tačni, samo šezdeset i osam, jer je drugi jedan brat, izričito naveden imenom: ‘Jotan’, ostao u životu. Teško je to prihvatiti, ali tu je jedan od sedamdesetorice pobio svu sedamdesetoricu i uz to je pored sebe ostavio u životu još jednog drugog, što je, dakle, samo veoma upečatljiv i poučan primer za istovremenost uključenosti i isključenosti.

Jakov je, dakle, ako ćemo pravo, među sedamdesetoro putnika bio sedamdeset i prvi, ukoliko ta brojka, pri bližem osmatranju, uopšte može da opstane. Ta brojka bila je, osmotrimo li celu stvar krajnje trezveno, i viša i niža, što opet predstavlja jednu novu protivrečnost, ali sve se to ne može drugačije videti a ni drugačije iskazati. Otac Jakov bio je utoliko sedamdeseti a ne sedamdeset i prvi jer je muški deo plemena obuhvatao šezdeset i osam duša. Ali on je obuhvatio toliko duša uključujući i Josifa, koji je bio u Egiptu, i njegova dva sina, koji su se tamo i rodili. Kako ova tri člana nisu spadala u povorku putnika, to njih, iako su bili uključeni u taj broj, od toga treba oduzeti. Ali time još nije posve udovoljeno potrebi da se vrši oduzimanje, i to sa razloga što su u taj broj bile uračunate i duše koje se u času iseljenja uopšte nisu još bile rodile. Da je to sasvim opravdano, može da potvrdi slučaj Johebede, jedne kćeri Levijeve, koju je majka tada još nosila, pa se rodila tek pri ulasku u Egipat, „među zidinama”, očigledno među zidinama pogranične tvrđave. Ali je jasno da su u ukupni broj putnika bili uračunati unuci i praunuci Jakovljevi, koji se još nisu bili ni rodili niti su još bili začeti, nego samo predviđeni, ali ih u stvarnosti još nije bilo. Oni su u Egipat došli, kako se to pobožna učenost izražava, „in lumbis patrum”, pa su u iseljenju sudelovali samo u duhovnom smislu.

Toliko o neophodnim oduzimanjima od broja sedamdeset. Ali isto tako postoji i valjan razlog da se broj od šezdeset i devet povisi. Toliko je, naime, iznosilo samo muško potomstvo Jakovljevo; međutim, ako se, ili, bolje rečeno, pošto se mora uzeti u obzir njegovo celokupno neposredno potomstvo, onda u njega treba uračunati, ako ne baš i žene sinova, a ono svakako njihove kćeri, kao, na primer, Saru, da bar nju poimence navedemo. Ne ubrojati Devojče koje je ocu prvo donelo glas da je Josif živ bilo bi sasvim nedopustivo. Njen ugled u Izrailju bio je veoma velik, pa o ispunjenju blagoslova koji je Jakov u svojoj zahvalnosti nad njom izrekao, naime, da neće okusiti smrt i da će živa ući u carstvo nebesko, nigde nije postojalo ni najmanje sumnje. I odista, niko ne zna kada je ona umrla; njen život je, sva je prilika, bio nedogledivo dugog veka. O njoj kola priča da je – a to je bilo pošto je prošlo već mnogo ljudskih vekova – čoveku Mojsiju koji je lutao uokolo u potrazi za Josifovim grobom pokazala mesto na kojem se ovaj nalazi, naime na reci Nilu; a neizmerno dugo vremena potom ona je, navodno pod imenom „mudra žena", terala svoje u Avramovom narodu. Bilo kako da stvari u tom pogledu stoje, svejedno da li je stvarno u toliko različitih vremena živela ista Sara ili su druge devojčice preuzimale ulogu male glasonošice i najavljivačice, da nju treba uključiti u broj od sedamdeset putnika, bez obzira na to što je „sedamdeset" moglo tu da znači, to niko neće osporavati.

Ali čak ni u pogledu žena sinova, dakle majki Jakovljeve unučadi, nije bilo posve jasno da li treba da i one budu ubrojane. Mi tu mislimo na „majke", a ne samo na „žene", jer imamo u vidu Tamaru koja je, u skladu sa rečima „Kuda ti pođeš, poći ću i ja", išla u povorci sa svoja dva stasita sina koje je bila izrodila sa Judom. Većinom je išla pešice, oslanjajući se o dug štap, za ženu veoma krupnim koracima; i zar ta odlučna žena, onako visoka i mrka, s ovalnim nozdrvama i gordim ustima, sa svojim osobenim u daljinu uprtim pogledom, ta žena koja nije dopustila da bude isključena, zar ona da ne bude uračunata u taj broj? Nešto drugačije je stajala stvar sa njena dva muža, Irom i Onanom; njih dvojica ni na mesečini ni po dnevnom svetlu nisu mogli biti uračunati jer su bili mrtvi, a ako je Izrailj, doduše, uračunavao i buduće, one što će se tek roditi, mrtve ipak nije uzimao u obzir. Ali je zato Silom, njen muž, kojeg nije dobila, ali koji joj više i nije bio potreban, pošto mu je rodila izvrsnu polubraću, u to bio uključen, pa je spadao u broj Lijine unučadi kojih je bilo trideset i dvoje.

Nosite ga!

U uverenju, dakle, da ih je sedamdeset, Izrailj krete iz Amorićaninova gaja Mamre. Sve skupa, uračunajući i ono što nije bilo uračunato, i pastire, goniče, sluge, vozare, nosače, povorka je sigurno brojala preko sto osoba – bila je to jedna šarena, bučna, usled stada gonjenih ispred sebe nezgrapna i u oblake prašine uvijena bojevna četa u pokretu i nomadsko pleme istovremeno. Način kretanja pojedinih delova ove povorke bio je raznolik; među nama rečeno, ona egipatska kola koja je Josif bio poslao bila su pri tome od slabe vajde. To se toliko ne odnosi na teretna kola zvana „agolt”, kola na dva točka i sa volovskom zapregom, koja su, to se sa zahvalnošću mora priznati, bila od dobrodošle koristi za prevoz pokućstva, mešina sa vodom i hranom, a i žena sa malom decom. Ali su se, nasuprot tome, tobožnja prava putnička kola tipa „merkolt”, laka, delom veoma luksuzno opremljena vozila koja je vuklo par mazgi ili konja, sa lepim, otpozadi otvorenim, presovanom kožom grimizne boje presvučenim kolskim sandukom, koji je ponekad mogao da se sastoji samo od jedne povijene i pozlaćene drvene ograde, – ta kitnjasta kola su se, dakle, ma koliko da su Josif i njegov kraljevski gospodar s njima imali dobre namere, pokazala kao prilično neupotrebljiva, pa su se najvećim delom puta vraćala u Egipat prazna kao što su bila i došla. Niko nije imao nikakve koristi od toga što su klinci na točkovima bili izrađeni u obliku crnačkih glava, što su neka od njih iznutra i izvana bila presvučena platnom i gipsanom masom i što su u reljefu bili urađeni slikoviti prizori iz dvorskog i seoskog života. U takvom jednom vozilu mogle su da stoje samo po dve, ili pak veoma stisnuto, tri osobe, ali je duža vožnja u njemu, i zbog neravnih puteva i zbog toga što na ovima nije bilo opruga, bivala izuzetno zamorna; u takvom vozilu moglo se sedeti i na podu, s leđima okrenutim zaprezi, dok bi noge slobodno visile nadole, ali se i ovakav način vožnje samo veoma malom broju njih dopadao. Mnogi, kao Tamara, radije su se odlučili za uobičajeni vid i praoblik putovanja, tj. za pešačenje uz oslanjanje na štap. Većina ih je, i muškaraca i žena, jahala na širokonogim kamilama, koščatim mazgama, belim i sivim magarcima sa velikim staklenim đinđuva-

ma, sa izvezenim pokrivačima na sedlima, te kićankama ukrašenim vunenim cvetovima koje su landarale na vetru – to su bile jahaće životinje koje su podizale prašinu na putevima, na kojima je, dakle, putovao Jakovljev narod koji je Josif bio pozvao da mu dođe. Bila je to jedna šarena družina mahom uvijena u ispredenu vunu; bradati muškarci behu u suknenim pustinjskim ogrtačima i s povezima na glavama, pričvršćenim za teme filcanim prstenom, ženama sa u pletenice ispletenom crnom kosom na ramenima zveckali su na ručnim zglobovima srebrni i metalni lančići, na čelu su kao ukras imale neke dukatiće, a nokte su bile zacrvenile henom, dok su u naručju nosile dojenčad uvijenu u velike i mekane marame ukrašene brokatnim rubovima – tako su se, hraneći se prženim lukom, kiselim hlebom i maslinama, kretali, idući grebenom planine, drumom koji se od Urasalima i visine Hevrona spuštao u nižu južnu zemlju, Negev, predeo koji su zvali Suva zemlja, uputivši se za Kirjat Šefer, Grad knjiga, i Virsaveju.

Glavna naša briga je, samo se po sebi razume, udobnost oca Jakova. Kako su, dakle, u tom pogledu stajale stvari, odnosno kako je to bilo sa njegovim prevozom? Je li Josif, kada je poslao svoja kola, mislio da će časna starina putovati stojeći u jednom od onih reljefom ukrašenih sanduka ili iza pozlaćene ograde? Naravno da on to nije mislio. To čak ni faraonu, njegovom gospodaru, nije padalo na um. Nalog koji je lepo dete Atona izdalo iz svoje palate koja je još sva mirisala na novogradnju glasio je ovako: „Uzmite vašeg oca i nosite ga”. Patrijarh je trebalo da bude nošen, kao u trijumfu, to je bila ideja i smisao naloga; a među beskorisnim vozilima koja je Josif bio poslao nalazilo se i jedno jedino prevozno sredstvo posebne vrste, namenjeno da posluži u tu svečanu svrhu – za nošenje Jakova; bila je to jedna egipatska nosiljka-stolica, kakvom se otmeni uglednici Kemea služe po ulicama gradova i na putovanjima. Bio je to jedan izuzetno elegantan primerak ovog udobnog prevoznog sredstva sa naslonom od fine trske, lepo ispisanim pobočnim stranicama, bogatim zavesama i bronzanim motkama za nošenje, uz to još opremljen jednim lakim i šaroliko ukrašenim drvenim sandukom sa zadnje strane, radi zaštite od vetra i prašine. Tu putničku stolicu mogli su da nose mladići, ali je pomoću poprečnih motki mogla i da se nasadi na leđa dva magarca ili dve mazge, pa se Jakov, budući da se odlučio da je upotrebi, u njoj zaista veoma dobro osećao. No, počeo je da je koristi tek od Virsaveje, koja je po njegovom shvatanju označavala graničnu tačku i razdelnicu između zavičaja i tuđine. Donde ga je nosila jedna pametna kamila mirnih očiju, a na sedlu je bio pričvršćen suncobran koji ga je štitio od užarenog sunca.

Bio je to veoma lep i dostojanstven prizor – to kako se starac, okružen svojim sinovima, na visokim leđima kamile, ljuljajući se kao u ritmu kolevke, jer je takav bio korak pametne životinje, kretao kroz predeo, a pri tome je on toga bio svestan. Fini vuneni muslin njegove kefije nalegao je na njegovo čelo, obavijao mu naborani vrat i ramena i lepršavo padao na njegovu crvenomrku haljinu, ispod koje se, kad bi se ona raskrililа, mogla videti izvezena donja odeća. Blagi povetarac se poigravao njegovom srebrnom bradom. Pogled njegovih nekako u sebe povučenih, blagih pastirskih očiju ostavljao je utisak kao da je sav utonuo u razmišljanje o svojim doživljajima, prošlim i budućim, te se niko nije usuđivao da ga ometa, izuzev ako bi ga se tu i tamo, sa svim poštovanjem, zapitalo da li se dobro oseća. Pre svega je sada sav bio u iščekivanju da ponovno ugleda sveto drvo koje je Avram posadio u Virsaveji, pod kojim je naumio da prinese žrtvu, da održi čas poduke i da pod njim onda odspava.

Jakov poučava i sanja

Ogromna tamariska stajala je, bacajući senku na prastari kameni sto i uspravljeni kameni stub ili masebu, po strani od naseljenog mesta Virsaveje, koje naši putnici uopšte nisu ni dotakli, na jednom osrednjem brežuljku i zapravo ga, to stablo, strogo uzev, nije zasadio Jakovljev deda, nego ga je preuzeo od sinova ove zemlje kao Božje drvo i elôn môreh, tj. drvo proricanja ili proroštva, pa je Baalovo svetilište preobraćeno u središno obredno mesto njegovog najvišeg i jedinog boga. Toga je Jakov čak mogao biti i svestan, a da ga to ipak nije pokolebalo u uverenju da je to drvo Avram zasadio. U duhovnom smislu ga je on, dakako, i posadio, jer je očev način razmišljanja, naime, bio blaži i širokogrudiji od našeg koji zna samo za jedno ili drugo i odmah presuđuje: ‘Ako je to već bilo Baalovo, onda to nije Avram posadio!’ Ovakvo revnosno istinoljublje više je izraz žestine i tvrdoglavosti nego mudrosti, a mnogo je više dostojanstva u tihom sjedinjavanju oba gledišta, kao što je to i Jakov činio.

Uostalom, oblici u kojima je Izrailj pod drvetom iskazivao svoje poštovanje Bogu večnosti gotovo da se nisu razlikovali od obrednih običaja dece Hanana, izuzmu li se, razume se, sve ujdurme i zazorne šale u koje je obred ove dece neizbežno umeo da se izmetne. U podnožju svetog brežuljka, svuda naokolo, podignuti su šatori za odmor, pa su odmah preduzete i pripreme za klanja, koja su morala biti obavljena na dolmi, na kamenom stolu iz pradrevnih vremena, da bi se spremio žrtveni obed, koji će onda svi zajedno pojesti. Jesu li Baalova deca to drugačije radila? Zar nisu i ona puštala da jaganjcima i ovnovima isteče krv na oltar i onda njome premazivala onaj uspravljeni kameni beleg sa strane? Naravno da se to činilo; ali deca Izrailja činila su to u jednom drugačijem duhu i u nekoj višoj pobožnosti, što se ispoljavalo uglavnom na taj način što se posle Božjeg ručka nisu u parovima zadevali i predavali uživanju, barem ne javno.

Jakov ih je pod drvetom podučavao spoznavanju Boga, što njima nikako nije bilo dosadno, već je, štaviše, čak i poluodraslima, bilo u najvećoj meri zanimljivo i privlačno, jer su manje-više svi bili obdareni za te stvari, pa su naprosto uživali da slušaju razlaganja i o

najzapetljanijim stvarima. Govorio im je o razlici između mnogoimenosti Baala i mnogoimenosti Boga njihovih otaca, Najvišega i Jedinoga. Mnogoimenost onog prvog zaista je značila mnoštvo, jer ne postoji Baal, već postoje samo *baalovi*, to znači posednici, vlasnici i zaštitnici obrednih mesta, gajeva, izvora, drveća, dakle jedno mnoštvo poljskih i kućnih bogova koji su bitisali pojedinačno i vezani za određeno mesto, a u svojoj sveukupnosti nisu imali svoje lice, svoju ličnost, svoje lično ime, pa su se u najboljem slučaju zvali „Melkart”, gradski kralj, ako su baš bili takve vrste kao onaj iz Tira. Jedan se zvao Baal Peôr po svom mestu, ili Baal Hermôn, ili Baal Meôn; jedan se, doduše, zvao i Baal saveza, što je Avramu moglo da bude od koristi u njegovom bavljenju Bogom, a jedan je čak imao smešno ima Baal plesa. U svemu tome bilo je malo dostojanstva i nije bilo ničeg od veličanstva koje bi se odlikovalo sveukupnošću. Sasvim drugačije, pak, stajale su stvari sa mnoštvom imena bogova otaca, koje, nasuprot ovome, ni najmanje nije uticalo na njegovo lično jedinstvo. On se zvao El-eljon, najviši bog, El-ro'i, bog koji me vidi, El-olam, bog eona, ili, od trenutka kada je Jakov imao onu veliku viziju rođenu iz poniženja, El-betel, bog iz Luca. Ali sve su to bile samo promenljive oznake za jednu te istu u najvećoj meri postojeću božju ličnost koja nije vezana za neko određeno mesto, poput raštrkanog mnoštva poljskih i gradskih *baalova,* nego obitava u svemu, dok je onima udeljeno pojedinačno vlasništvo nad stvarima. Plodnost koju su oni darivali, izvori nad kojima su oni bdeli, drveća u kojima su oni prebivali i romorili, nevreme u kojem su oni besneli, uspupelo proleće u kojem su se oni budili, istočni vetar koji donosi sušu – sve je to bio On, dok su oni to bili pojedinačno. Njemu je sve to pripadalo, on je bio Svebog svega toga, jer je sve to dolazilo iz Njega; On je sve to, postojanje svega postojećeg, objedinjavao u sebi govoreći: „Ja, Elohim, mnoštvo kao jedinstvo”.

O tom imenu, Elohim, Jakov je govorio veoma zanimljivo, naširoko i oštroumno, raspredajući sve što je bilo u vezi sa njim tako da je to bio pravi uzbudljiv doživljaj za okupljenih sedamdeset čeljadi. Već je ranije zapaženo da se Dan, njegov peti sin, odlikovao osobenom oštroumnošću; sada je jasno odakle je ona poticala, samo što je ona u njemu bila manji, sinovski odsjaj veće, starčeve oštroumnosti. Njegova obuhvatna raspredanja i razmatranja svodila su se na pitanje: da li „Elohima” treba zamišljati kao jedninu ili kao množinu i da li, shodno tome, treba govoriti „Elohim hoće” ili „Elohimi hoće”. S obzirom na važnost tačnog i ispravnog govora, ovde je bilo neophodno da se donese odluka, a Jakov ju je doneo na taj način što se opredelio za jedninu. Bog je jedan i zato bi bio u zabludi svako ko pomisli da je „Elohim” množina od „El” ili „Bog”. Jer, množina od

„El" glasila bi „Elim", a „Elonim" je bilo nešto sasvim drugo. Ta reč je isto tako izražavala mnoštvo kao što je to činilo ime Avraham. Čovek iz Ura zvao se Avram, a zatim je njegovo ime iz počasti produženo, pa je tako postalo Avraham. Isto to se desilo i sa imenom Elohim. Ono je bilo samo jedno produženje iz počasti, ništa više, – i nipošto to nije imalo neke veze s onim što bi se moralo označiti s rečju mnogoboštvo. Učitelj im je to lepo razlagao. Elohim je jedan. Ali onda opet ispada tako kao da ih je više, kao da ih je otprilike tri. Naime, tri su čoveka došla Avrahamu u gaju Mamre, dok je sedeo pred svojom kolibom a dan još bio veoma vreo. A ta trojica, kako je Avram, koji im je pohitao u susret, odmah razabrao, bila su Gospod Bog. „Gospode", obratio im se, poklonivši se pred njima do zemlje; rekao im je „Gospode" i „ti". A tu i tamo ih je oslovljavao i sa „vi" i „vama". I on ih zamoli da sednu u hlad i da se okrepe mlekom i teletinom. I oni založiše da utole glad. A onda mu rekoše: „Doći ću ti opet za godinu dana". To beše Bog. On je bio jedan, ali se izričito pojavio u tri lika. On se tu kretao u vodama mnogoboštva, ali je pri tome stalno i načelno govorio samo „ja", dok je Avraham naizmence govorio „ti" i „vi". Kada bi se podulže slušalo Jakovljevo raspredanje, sticao bi se utisak da, i pored toga što je pre toga tvrdio sasvim suprotnu stvar, ipak postoji neki razlog da se ime Elohim upotrebi sa značenjem množine. Štaviše, kada bi ga se poduže slušalo, onda bi iz njegovih reči provejavalo kao da je njegov doživljaj Boga bio upravo onakav kao i Avramov, da ga je doživljavao kao trojstvo i da se sastojao od tri čoveka, od tri samostalne osobe koje su govorile „ja", a opet činile jedno jedinstvo. On je, naime, prvo, govorio o Ocu Bogu ili Bogu Ocu, drugo, o dobrom pastiru koji napasa nas, svoje ovce, i, treće, o jednome kojeg je nazivao „anđelom" i o kojem je njih sedamdeset steklo utisak da ih natkriljuje golubijim krilima. Oni utvrdiše da je Elohim jedno trojedno jedinstvo.

Ne znam da li vas se to doima, ali za Jakovljeve slušaoce pod drvetom to je bilo u najvećoj meri zabavno i uzbudljivo; oni su naprosto bili obdareni za takva razmatranja. Razilazeći se, oni su, a to su onda činili i na svojim ležajima pre nego što su zaspali, još dugo raspravljali o onome što su čuli, o produženju imena iz počasti i Avrahamovom trostrukom počasnom gostu, o neophodnom izbegavanju mnogoboštva s obzirom na postojanje jednog božanstva, od čijeg višestrukog postojanja potiče doduše izvesno iskušenje koje navodi na mnogoboštvo, što je, međutim, bilo nešto poput iskušavanja našeg dara za božansko, – jednog iskušavanja kojem su se među Jakovljevim ljudima na razdragan način osećali doraslim čak i oni za koje se moglo reći da su tek poluodrasli.

Jakov kao njihova glava naloži da mu se za ove tri noći koje su proveli kod Virsaveje njegov ležaj pripremi pod svetim drvetom. Prve dve noći nije ništa sanjao, ali mu je treća noć donela san koji mu je bio potreban radi utehe i okrepljenja. On se plašio Egipta, pa mu je i bilo neophodno uveravanje da ne mora da se plaši odlaska onamo dole, i to naprosto iz razloga jer Bog njegovih predaka nije bio vezan za jedno mesto, pa će biti s njim i u tom Donjem svetu kao što je bio s njim i u Lavanovom carstvu. Iz dubine srca mu je bila neophodna potvrda da Bog neće samo poći s njim ovamo dole, nego da će ga, ili pak njegovo pleme, pošto ga On bude načinio narodom, ponovo odvesti gore, u zemlju otaca, zemlju između Nimrodovih carstava, koja je doduše takođe bila zaostala zemlja puna suludih starosedelaca, ali ipak nije bila Nimrodsko carstvo, tako da se tamo bolje nego bilo gde drugde moglo služiti jednom duhovnom Bogu. Ukratko, njegovoj duši bila je potrebna uteha da njegovim odlaskom odavde nisu bila potrta obećanja data velikim snom sa lestvama, dakle onim snom koji je usnio kraj gilgala kod Vetilja, nego da Bog kralj čvrsto stoji uz svoje reči koje je onda izgovorio uz zvuke harfe. Da bi to saznao, on je spavao, pa je onda to u snu i saznao. Bog mu je govorio svetim glasom ono što je bilo potrebno njegovoj duši i njegova je najslađa reč bila da će Josif „položiti svoje ruke na Jakovljeve oči", što je bila duboko višeznačna reč, budući da je ona mogla da znači da će ga njegov moćni sin uzeti pod svoju zaštitu, da će se brinuti za njegovu starost među tim mnogobošcima, a i da znači da će mu njegov ljubimac jednom sklopiti oči – na što snevač već odavno ni u snu nije mogao da pomisli.

A sada je o tome mogao da sanja, o tome i o ponečem drugome, i njegove usnule oči behu od toga vlažne pod kapcima. A kada se probudio, osećao se okrepljenim i posve smirenim, pa je sada mogao da krene sa ovog mesta predaha i da sa svih sedamdesetoro pođe onamo kud se uputio. Sada se on pope u finu egipatsku putničku stolicu sa vetrobranom koja je bila postavljena na leđa dva bela magarca ukrašena vunenim cvetnim kićankama, te se sada činio još lepšim i dostojanstvenijim nego na kamili.

O ljubavi koja uskraćuje

Od severoistočnog dela Delte vodio je jedan trgovački put kroz suve južne predele Hanana preko Virsaveje za Hevron. Tim putem kretala su se deca Izrailja, pa su tako išla nešto drugačijim pravcem nego braća kada su dolazila ovamo radi kupovine hrane. Predeo kroz koji je put vodio bio je isprva prilično nastanjen, tako da su nailazili na mnogobrojna manja i veća naselja. A onda, što je putovanje više odmicalo, put stade sve više da ih vodi kroz izrazito jadne predele bez ijedne travke i stabljike, kroz krajeve u kojima se samo moglo nazirati da negde u daljini promiču skitničke i na zlodelo spremne pustahijske družine, pa su muškarci nerado odlagali lukove iz svojih ruku, spremni da u svakom trenutku pruže otpor. Ali ni u tim najgorim predelima nisu baš posve nestajali svi tragovi civilizacije, već ih je i tu pratila, kao što ih je pratio Bog, mada su mestimice prolazili kroz takve krajeve u kojima zaista nije bilo ničega i gde su jedino mogli da se pouzdaju u Boga; civilizacija im se pokazivala u vidu zaštićenih pustinjskih studenaca i putokaza, čardaka i odmorišta koje je stvorio i održavao duh prometništva, a sve ih je to vodilo do njihovog cilja, što će reći u predele u koje je Egipat, iz odbrambenih razloga, bio isturio svoje prve straže, mada je to još uveliko bila zemlja bede, koju je tek trebalo preći da bi se dospelo do utvrđene granice i zazornog graničnog prelaza, do zidina utvrđenja Cel.

Do njega oni stigoše za sedamnaest dana, ili ih je možda bilo i više? Oni su smatrali da je njihovo putovanje trajalo sedamnaest dana i mi se oko tog broja ne bismo sporili sa nekim ko broji i računa dane. U osnovi je broj dana, sva je prilika, bio u znaku broja sedamnaest, svejedno da i je bio nešto veći ili manji – lako je moguće da ih je bilo koji dan više, pogotovo ako se uračuna boravak u Virsaveji; jer je leto još uvek bilo žarko, pa se putovanje nastavljalo samo u rane jutarnje i pozne podnevne sate, iz obzira prema Jakovu i da bi se on što više poštedeo. Da, bilo je prošlo dobrih sedamnaest dana otkako su iz Mamrea krenuli na put, a to znači da su se za neko vreme bili odali nomadskom načinu života i podizali šatore na raznim mestima. I tako su oni posle toliko dana dospeli pod tvrđavu Cel, kroz koju se ulazilo u Josifovo carstvo.

Možda će se neko zabrinuti zbog strašne pogranične kontrole i naših putnika, pribojavajući se da bi oni na granici mogli imati nekih poteškoća? Ako bi takvoga bilo, onda bi zaslužio da bude ismejan. Jer oni su imali ferman, pasoš i potvrdu, – o dragi Bože! Ovakve isprave ljudi iz zemlje bede koji bi zakucali na kapije Egipta sasvim sigurno još nikada nisu imali; za ove nisu postojale nikakve kapije, ni zidine, ni ograde, a utvrđenja i odbrambene kule Cela bili su za njih isto što i magla i vazduh, dok se sitničavost kontrolora u ovom slučaju bila pretvorila u nasmešenu uslužnost. Faraonovi oficiri zaduženi za pregled isprava dobili su naravno uputstva kako da postupaju sa ovim ljudima; uputstva koja su ih učinila krajnje ljubaznima! Ta Jakovljevu decu pozvao je u zemlju niko manji i niko drugi do sam 'Gospodar hleba' u Menfeu, kraljev 'Darovatelj hlada', Đepnuteefoneh, faraonov 'Jedinstveni prijatelj', lično on ih je pozvao da napasaju svoja stada na faraonovim pašnjacima i da se tu nasele! Da budemo zabrinuti? Zbog nekih mogućih poteškoća? Ta putnička stolica, u kojoj je nošena stara glava porodice, zacelo je govorila sama za sebe i za svog vlasnika, budući da su se na njoj videle ureje, a ove su ukazivale na svoje poreklo iz faraonove riznice. A onoga koji je sedeo u njoj, dostojanstven i blag, njega su, na kraju krajeva, nosili na sastanak do kojeg je trebalo da dođe nedaleko odavde, na sastanak sa njegovim sinom, jednim velmožom na prilično visokom položaju, koji je svakoga ko bi ovu decu zamajavao nekim pitanjima za tili čas mogao da pretvori u pokojnika.

Ukratko, gotovo da je nemoguće opisati svu ljubaznost, sve uslužno previjanje i svu slatkorečivost kontrolnih oficira; odmah su podignute gvozdene rešetke i Jakovljev narod prođe između podignutih ruku, pređe preko pontonskog mosta sa tovarom i stadima, koja će kaskati po faraonovim njivama i zaći u močvarni predeo, ali i u predeo sa sočnim pašnjacima sa drvećem, nasipima, kanalima i razbacanim zaseocima kraj puta. To je bio Gesem, Kesem, koji se zvao i Gosem i Gošem.

Na tako različite načine odgovorili bi im ljudi koji su pored puta kojim su prolazili obrađivali parče njive omeđene jarkom punim vode, uz koji je bila izrasla gusta trska, kada bi ih, da bi bili sigurni da se nalaze na pravom putu, zapitali koji je to kraj. Za nepun dan hoda prema zapadu, rekoše im, stići će do rukavca Nila kod Per-Basteta i do samog tog mesta, do Doma mačke. Ali još im je bliži imućni gradić Pa-Kôs, koji je, kako se činilo, bio glavno mesto i trgovište ove pokrajine i po kome je, po svoj prilici, i dobila svoje ime. Baci li se pogled u daljinu, preko ovog prostranstva sa tim livadama i močvarama obraslim šašom, sa blistavim vodenim

površinama, ostrvima prekrivenim žbunjem i sočnim travnim površinama, nazreće se u jutarnjem rumenilu, tamo na horizontu, stubovi hrama Pa-Kôsena. Jer, kada su ovamo prispeli bilo je rano jutro, pošto su prethodno prenoćili pred pograničnom tvrđavom; putovali su još nekoliko sati, dok je dan sve više osvajao, krećući se u pravcu obrisa zdanja na horizontu, a onda su zastali, pa je Jakovljeva nosiljka skinuta sa leđa magaraca i spuštena na zemlju sa namerom da se tu sačeka; jer, tu negde blizu trgovišta Pa-Kôsa, nedaleko od njega, nalazilo se mesto koje je Josif odredio da bude mesto susreta i gde će on, kako je bio rekao, svojima izaći u susret.

Da je sve to bilo tako određeno i naloženo, za to mi jemčimo, pa kada se iskaz „On posla Judu ispred sebe Josifu da ovoga povede za Gesem" prenosi kao nešto što odgovara istini, onda se ipak treba pričuvati od pogrešnog tumačenja, odnosno tumačenja kao da je Juda otišao ispred oca dole do grada Uvijenoga i da je tek tada Josif naredio da se prežu kola i da je prema tome tek tada krenuo za Gesem u susret ocu. Uzvišeni je, u stvari, već odavno bio u blizini, tu se on nalazio već dan ili dva ranije, a Juda je bio poslat da ga uokolo traži i da ga dovede do mesta na kome se otac nalazio, kako bi se tako njih dvojica susrela.

„Ovde će Izrailj čekati svog gospodina sina", govorio je Jakov. „Spustite me na zemlju! A ti Jehuda, sine moj, uzmi trojicu slugu, odjaši odavde i pronađi mi brata svoga, Rahilinog prvorođenog pa mu pokaži mesto gde smo!"

I Juda posluša oca. Mi tvrdimo da nije dugo izbivao, samo sat ili dva, i da se onda, srećno obavljenog posla, vratio; to ne znači da se vratio sa Josifom, nego da je već bio tu kada se ovaj pojavio pred ocem, a što proizlazi iz pitanja koje mu je, kao što ćemo odmah čuti, Jakov uputio kada je ugledao Josifa da mu se približava.

Mesto na kojem je Jakov čekao bilo je sasvim prijatno: tri palme, koje kao da su izrasle iz jednog korena, bacale su svoje senke na mesto na kojem je Jakov sedeo, a ćarlijao je i svež povetarac od jednog malog ribnjaka uz čiji rub je visoko bila izrasla papirusova trska, dok je na površini vode cvetao lotosov ljiljan u plavoj i ružičastoj boji. Tu je on sedeo, okružen svojim sinovima, njima desetoricom, kojih će ubrzo biti jedanaest, pošto se Juda bude bio vratio; a pred njim se unedogled prostirala ravnica sa pašnjacima i livadama nad kojom su lebdele ptice, tako da su njegove stare oči bez ikakvih smetnji mogle da osmatraju daljinu, u kojoj će se pojaviti dvanaesti.

Ali najpre su ugledali Judu kako se vraća sa trojicom slugu; prispevši, on samo klimnu glavom i pokaza iza sebe prema otvorenoj

ravnici ne prozborivši ni reči. Na to oni pogledaše mimo njega, uprevši poglede u daljinu: tamo daleko se nazirao neki metež, sa ove razdaljine se doimao kao dosta malešan, ali je sve nekako bleštalo i sevalo od boja i dosta se brzo približavalo, pa se onda najzad jasno ukazaše kola sa konjskom zapregom u sjajnoj opremi i sa ukrasnim perjem, dok su ispred njih, ali i straga i sa strane, trčali trkači pogleda uprtog u kola, nad kojima su se izdizale motke sa lepezama. Ta se gomila sve više približavala, sve više se ukazujući u svojoj prirodnoj veličini, pa su pred očima onih koji su joj pošli u susret počeli da se ukazuju pojedini likovi. A Jakov, koji je gledao u tom pravcu držeći svoju staračku ruku nad očima, pozva jednog od svojih sinova koji je stajao odmah tu kraj njega:

„Juda!"

„Evo me, oče", odgovori ovaj.

„Ko je onaj čovek zamašne telesne snage", upita Jakov, „onaj što je onako otmeno obučen kao pravi svetski čovek, onaj što upravo silazi sa svojih kola i iz zlatne košare kola, onaj sa nakitom oko vrata što mu se preliva u svim duginim bojama i u haljini koja mu blešti poput nebeske svetlosti?"

„To je tvoj sin Josif, oče", odgovori Juda.

„Ako je to on", reče Jakov, „onda ću ustati i poći mu u susret".

I mada su Venjamin i ostali hteli da ga zadrže sa namerom da mu priskoče u pomoć, on s naporom ali dostojanstveno sam ustade iz nosiljke i sam pođe, hramljući iz kuka više nego obično, jer je namerno preterivao sa tim svojim časnim hramanjem u susret onome koji je dolazio, dok je ovaj sada ubrzao svoje korake da bi što pre stigao do onoga. Taj čovek sa u osmeh razvučenim ustima izgovori reč „oče" i pri tome raširi ruke; a Jakov ispruži svoje ruke pravo ispred sebe, onako kako to čini slepac napipavajući stvari, pokrećući ih kao da nešto traži, ali i kao da bi od nečega da se odbrani; jer kada se sasvim približiše jedan drugome, on ne dopusti da mu Josif padne oko vrata i svoje lice zabije u njegovo rame, kao što je to ovaj očevidno hteo da učini, nego ga držeći ga za rame držaše podalje od sebe, dok su se njegove umorne oči, a pri tome je nekako ukoso bio zabacio glavu, dugo i uporno, sa osećanjem bola i ljubavi, ispitivački i radoznalo, zagledale u lice Egipćanina, ali ga ne prepoznade. Uto se oči ovoga, dok ga je starac tako posmatrao, polako i nezadrživo napuniše suzama; i čim te crne oči zaplivaše u suzama, gle, to behu Rahiline oči, ispod kojih je Jakov u nekadašnjem životu, davnašnjem kao iz sna, poljupcima kupio suze; i on ga prepoznade, te spusti glavu na rame toliko izmenjenog sina i gorko zaplaka.

Stajali su sami i odvojeni od drugih, tu na tom mestu, jer su se braća bojažljivo držala po strani, a i ljudi iz Josifove pratnje, upravitelj njegova doma, konjušari uz pojedina kola, trkači i nosači lepeza, pored raznih radoznalaca iz obližnjeg gradića koji su s njima bili pohitali ovamo, držali su se na odstojanju.

„Oče, opraštaš li mi?" – upita sin, a ko zna šta je sve imao na umu sa tim pitanjem – da se s njim tako poigrao i da mu je zamesio takav kolač; a možda je time mislio na obest ljubimca i nepopravljivo obešenjaštvo, na nedopustivo široko poverenje i slepo samouverenje, na stotinu ludosti za koje je platio ćutanjem mrtvih, dok je u stvari živeo iza leđa starca koji je tako sa njim morao da okajava grehe. „Oče, opraštaš li mi?"

Jakov se, pribravši se, uspravi i podiže glavu s njegovog ramena. „Bog nam je oprostio", odgovori on. „Pa vidiš i sam da nam je oprostio kada te opet meni dao, pa sada, pošto si mi se ti vratio, Izrailj može blaženo da umre."

„I ti meni", reče Josif, „tatice; smem li te opet tako zvati?"

„Ako bi ti bilo pravo, sine moj", odgovori Jakov odmereno i čak se, mada starački dostojanstveno, malo pokloni pred mladim čovekom, „više bih voleo da me zoveš 'ocem'. Naša srca treba da budu ozbiljna i ne treba da se šale."

Josif ga je potpuno razumeo. „Razumem i povinjavam se", reče on i pri tome se takođe pokloni. „Ali neću da čujem ni reči o umiranju!" – dodade veselo. „Živećemo zajedno, oče, sada kada smo izdržali kaznu i kada je duga pokora prošla!"

„Trajala je očajno dugo", klimnu stari glavom, „jer Njegov gnev je strašan i Njegova jarost je jarost jednog silnog boga. Eto, On je tako velik i silan da samo u Njega može biti tako silan gnev, a nikako manji, pa on nàs slabiće kažnjava tako da naša kuknjava izlazi iz nas kao voda."

„To bi se možda moglo i razumeti", prihvati Josif spremno. „Možda On u svojoj veličini, On koji nema nikog sebi ravnog, te ne može da se uživi u ovakve kao što smo mi, ne ume da odmeri težinu kazne. Možda On ima pomalo pretešku ruku, tako da se dodir njegove ruke odmah doima kao udar maljem, iako On to uopšte tako nije mislio, nego je hteo samo malo da darne i lupne."

Jakov nije mogao da se uzdrži a da se malo ne osmehne. „Vidim", reče on, „moj sin je sačuvao svoju negdašnju divnu oštroumnost u razmišljanju o Bogu, čak i pod stranim bogovima. U tome što si blagoizvoleo da kažeš možda ima i nešto istine. Već mu je Avraham

više puta prebacivao tu njegovu neobuzdanost, a i ja sam mu, upozoravajući ga, govorio: ‘Polako, Gospode, ne tako žestoko!’ Ali On je takav kakav je i ne može da bude umereniji zbog naših nežnih srca.”

„Ljubazno umoljavanje”, uzvrati Josif, „od strane onih koje On voli ipak ne može da bude od štete. A sada ćemo da slavimo Njegovu milost i Njegovu pomirljivost, mada je dugo trebalo čekati na nju! Jer Njegovoj veličini ravna je samo Njegova mudrost, što će reći bogatstvo njegove misli i bogati smisao Njegova delanja. Njegove odluke uvek bivaju višestruko izvršavane, to je ono što zaslužuje divljenje. Kada On kažnjava, onda On zaista kažnjava i kazna je najozbiljnija svrha sama sebi, a opet je i sredstvo za podsticanje većeg zbivanja. Tebe, oče moj, i mene baš je dobro dokačio, te nas je rastavio tako da sam ja za tebe bio mrtav. On je to tako naumio i ostvario. Ali On je time ujedno mislio da mene pošalje ovamo pre vas, radi vašeg spasenja, da bih mogao da vas opskrbim, tebe i braću i celu tvoju kuću u vreme teške gladi, kojom je onda pritisnuo ovaj svet, a ona je imala svoje višestruko značenje i bila je zapravo sredstvo za mnogo šta, pre svega za to da se opet svi skupa nađemo i sastanemo. Zaslužuje najveće divljenje kako je On to sve smislio u svojoj mudroj ograničenosti. Mi smemo da budemo strasni ili ravnodušni, ali Njegova strast je promisao, a Njegova srdžba dalekovidna dobrota. Je li se tvoj sin barem donekle izrazio o Bogu otaca onako kako se priliči?”

„Donekle”, potvrdi Jakov. „On je Bog života, a život, razume se, može samo donekle da se izrazi. To kažem tek toliko da te pohvalim i opravdam. Ali tebi moja pohvala nije potrebna, jer tebe hvale kraljevi. Daj bože da životu koji si vodio u tuđini nije potrebno baš previše opravdanja”.

Dok je to govorio, njegov zabrinuti pogled klizio je niz Josifovu egipatsku pojavu, od kape sa zelenim i žutim prugama na glavi, preko bleštavog nakita, skupocene, neobično skrojene haljine, raskošno urađenih predmeta za pojasom i u ruci, sve do zlatnih kopči na sandalama.

„Dete”, reče on tvrdo, „jesi li sačuvao svoju čistotu živeći među narodom čija je pohotljivost kao u magaraca i požuda kao u ždrebadi?”

„O tatice – htedoh reći: oče”, odgovori Josif našavši se malo u neprilici, „o čemu to brine moj gospodar! Budi bez brige, deca Egipta su kao i druga deca, ni mnogo bolja ni mnogo gora. Veruj mi, samo se Sodoma u svoje vreme bila posebno pročula po zlu. Otkako je

nestala u ognju i sumporu, svuda ti stvari otprilike jednako stoje, naime svuda je u tom pogledu stanje snošljivo, tako-tako. Ti si ono jednom, zar ne, upozorio Boga i rekao mu: 'Ne tako žestoko, Gospode'. Pa otuda neće biti greh ako te ja, tvoje dete, sada upozorim i ako ti s puno ljubavi kažem, sada kada si tu: Nemoj ljudima ove zemlje pokazivati i govoriti šta o njima misliš i nemoj da ih zbog njihovog ponašanja, jer se ono tebi sa tvog duhovnog stanovišta čini nedopustivim, prekorevaš, već imaj stalno na umu da smo mi ovde stranci i Gerimi, i da me je faraon učinio velikim među ovom decom, pa po volji Božjoj lepo živim s njima."

„Znam, sine moj, znam", odgovori Jakov i ponovo se malo pokloni. „Ne sumnjaj u to da ću umeti da poštujem ovaj svet! – Kažu da imaš sinove?" – upita ga još.

„Naravno, oče. Od moje Devojke, Sunčeve kćeri, jedne vrlo otmene gospe. Oni se zovu..."

„Devojke? Sunčeve kćeri? To me zbunjuje. Ja imam unučad od Šekema i od Moava, a imam ih i od Midijana. Zašto ne bih imao i unučad od jedne Onove kćeri? Ta ona ipak potiču od mene. Kako se zovu dečaci?"

„Manasije, oče, i Jefrem."

„Jefrem i Manasije. To je dobro, sine moj, jagnje moje, to je veoma dobro što imaš sinove, dvojicu, i nadenuo si im lepa imena. Hoću da ih vidim. Dovedi ih što je moguće pre pred mene, ako nemaš ništa protiv."

„Tvoja želja je za mene zapovest", reče Josif.

„A znaš li ti, drago dete", nastavi Jakov tihim glasom i sa suzama u očima, „zašto je to tako dobro i prilično pred Gospodom?" On položi ruku oko Josifova vrata i reče mu na uvo koje je sin, s licem okrenutim na stranu, prineo njegovim ustima: „Jehosife, nekada sam ti dao šarenu haljinu; ja sam ti je poklonio jer si me ti molio da ti je dam. Ti znaš da to nije imalo značenje prvorodstva i nasleđa?"

„Znam", odgovori Josif takođe sasvim tihim glasom.

„A ja sam, vidiš, to tako mislio, ili napola tako mislio u svom srcu", nastavi Jakov, „jer moje srce te je volelo i uvek će te voleti, pa bio mrtav ili živ, više nego tvoju braću. Ali bog je razderao tu haljinu i moćnom rukom prekoreo moju ljubav, i protiv toga nema prigovora. On te odvojio i odveo iz moje kuće; On je otkinuo mladicu sa stabla i presadio je u svet – i tu preostaje samo poslušnost. Poslušnost u delanju i odlučivanju, jer srce ne podleže poslušnosti. On mi ne može uzeti moje srce i njegovu volju da nekoga posebno voli; osim

da mi uzme život. Ako to srce ne čini i odlučuje onako kako mu njegova ljubav nalaže, onda je to poslušnost. Razumeš li?"

Josif okrete glavu prema njemu i klimnu u znak potvrde. On ugleda suze u staračkim mrkim očima pred sobom, a i njegove oči ponovo zasuziše. „Razumem i znam", prošapta on i ponovo mu prinese uvo na usta.

„Bog te dade i uze", šaptao je Jakov, „i ponovo te dade, ali ne sasvim; On te je s druge strane i zadržao. On je, doduše, prihvatio krv životinje umesto krvi sina, a ipak ti nisi, kao Isak, pošteđena žrtva. Govorio si mi o bogatstvu Njegove misli i o visokom dvosmislenom značenju Njegove odluke, govorio si pametno. Jer, Njegova je bit mudrost, a čoveku je data umnost da se mislima brižljivo unese u nju. Tebe je On uzvisio i odbacio, i to i jedno i drugo u isti mah; reći ću ti to na uvo, drago dete, a ti si dovoljno uman da to razumeš. On te uzvisio nad tvojom braćom, onako kao što si ti to sanjao; ja sam, ljubimče moj, te tvoje snove uvek nosio u svom srcu. Ali te On uzdigao iznad njih na svetovni način, ne u smislu spasenja i nasleđa blagoslova – ti nisi donosilac spasenja, nasleđe je tebi uskraćeno. Ti to znaš?"

„Slušam i znam", ponovi Josif, pri čemu je načas odmakao uvo i okrenuo mu svoja usta koja su šaputala.

„Ti si blagosloven, mili moj", nastavi Jakov, „blagosloven s neba ozgo i iz dubine ozdo, blagosloven si vedrinom i sudbinom, duhovitošću i snovima. Ali to je svetovni blagoslov, a ne duhovni. Jesi li ikada čuo glas ljubavi koja uskraćuje? Onda čuj ga sada na svoje uvo, pošto je udovoljeno poslušnosti. I Bog tebe voli, dete, iako te lišava nasleđa, a mene kažnjava jer sam ga potajno tebi bio namenio. Ti si prvorođeni u zemaljskim stvarima i dobročinitelj, kako strancima, tako i ocu i braći. Ali nije suđeno da spasenje narodima dođe po tebi i tebi je uskraćeno vođstvo. Ti to znaš?"

„Znam", odgovori Josif.

„To je dobro", reče Jakov. „Dobro je sudbinu prihvatiti s vedrim mirom punim udivljenja, pa i svoju sopstvenu. A ja ću postupiti kao i Bog koji ti je dao tako što ti je uzeo. Ti si izdvojeni. Ti si odvojen od plemena i suđeno ti je da ne postaneš pleme. Ali ja ću te uzdići u red otaca na taj način što će tvoji sinovi, prvorođeni, biti kao moji sinovi. One koje još budeš imao, ti neka budu tvoji, a ovi neka budu moji, jer ću ih prihvatiti umesto sina. Ti nisi ravan ocima, dete moje, jer ti nisi duhovni knez nego svetovni. Ali ćeš ipak sedeti pored mene, rodonačelnika, kao rodonačelnik mnogih plemena. Jesi li zadovoljan?"

„Zahvaljujem ti na kolenima”, odgovori Josif tiho i ponovo mu umesto uha okrete usta. Na to ga Izrailj pusti iz zagrljaja.

Pogošćenje

Oni što stajahu podalje, Josifovi ljudi ovde i Jakovljeva čeljad tamo, sa strahopoštovanjem su pratili poverljiv razgovor između njih dvojice. Sada videše da je on okončan i da faraonov prijatelj poziva oca da se krene odavde. Uto se on okrete braći i pođe im u susret da ih pozdravi dobrodošlicom, ali oni behu već pohitali njemu u susret i svi se pred njim pokloniše, a on odmah zagrli Venjamina, sina svoje majke.

„A sada bih da vidim tvoje žene i tvoju decu, Turtura", reče on malome. „Zapravo, žene i decu svih vas, i da ih upoznam. Privešćete ih pred mene i pred oca, pored kojeg ću ja sedeti. Naložio sam da se malo dalje odavde podigne šator za vaš doček, i to na onom mestu na kojem me našao moj brat Juda, a odande ja sada i dolazim. Ponesite našeg oca, našeg dragog gospodara, a vi svi uzjašite i pođite za mnom. A ako neko hoće da se poveze sa mnom, Juda recimo, koji je bio tako ljubazan da dođe po mene, onda neka dođe, u kolima ima dosta mesta za mene, za njega i za vozača. Juda, hajde, tebe pozivam. Hoćeš li sa mnom?"

I Juda mu zahvali, te se pope s njim na kola koja su im prišla na Josifov znak; on se onda zajedno s njim poveze kolima Uzvišenoga, pa stajaše u zlatnoj košari njegovih kola sa nemirnim konjima upregnutim u njih, pri čemu su ti konji bili ukrašeni šarenim perjem i na sebi imali purpurnu opremu. Iza njih su išli Josifovi pratioci, a zatim deca Izrailja na čelu sa Jakovom u putničkoj nosiljci. Sa strane, pak, išli su ljudi iz trgovišta Pa-Kôsa, koji nipošto nisu hteli da propuste da vide sve što se odvijalo tu, na njihove oči.

Tako dođoše do jednog šarenog i ćilimima obloženog šatora, veoma lepog i prostranog; uokolo stajahu sluge, zatim na stalcima od trske nanizanim uz zidove pripremljeni krčazi sa vinom, a bilo je tu i jastuka i čaša, posuda sa vodom i svakojakih kolača i raznovrsnog voća. Josif pozva svog oca i svoju braću da uđu unutra; tu im još jednom požele dobrodošlicu i onda ih ponudi da se okrepe, u čemu mu je bio od pomoći upravitelj njegova doma, kojeg su jedanaestorica već znala. Josif je razdragano s njima pio vino iz zlatnih pehara, u

koje su peharnici nalivali vino kroz platno za ceđenje. A potom je sa Jakovom, svojim ocem, seo na dve pred samim ulazom postavljene poljske stoličice, te pred njima stadoše da prolaze Jakovljeve „žene, kćeri i sinovi i žene njihovih sinova", hoću reći: žene Josifove braće i njihovi potomci. Kratko rečeno, pred njim stade da promiče čeljad Izrailja, da je on vidi i upozna. Ruvim, njegov najstariji brat, govorio mu je njihova imena, a on je sa svakim ljubazno progovorio po koju reč. Jakova je to, pak, podsećalo na jednu drugu scenu predstavljanja iz daleke prošlosti, naime na onu scenu kada je posle noći u kojoj se rvao kod Fenijela Isavu, čupavcu, predstavljao svoju porodicu – najpre inoče sa njihovom četvoricom, pa onda Liju sa njenih šestoro i na kraju Rahilu sa onim koji je sada sedeo pored njega a koji je u svetu bio tako visoko uzdignut.

„Ima ih sedamdeset", reče mu on dostojanstveno pokazujući na svoju čeljad, ali ga Josif ne upita da li ih je sedamdeset sa Jakovom ili bez njega, sa njim ili bez njega; on ga nije upitao, a sam nije brojao, nego je razdraganim pogledom samo posmatrao kako pred njim promiče sav taj narod, pa uze Venjaminove najmlađe sinove, Mupima i Rosa, i posadi ih na svoja kolena, da tu posede kraj njega, a onda se pokaza veoma zainteresovanim, štaviše veoma se obradova, kada pred njega izvedoše Saru, Asirovo dete, za koje mu rekoše da je ona bila ta koja je prva pesmom Jakovu prenela vest da mu je sin živ. On se zahvali devojčetu i reče mu da će, čim on bude imao vremena, morati pred njim da otpeva svoju pesmu na osam struna, kako bi je i on čuo. No, među ženama braće prilazila je i Tamara sa svojim porodom koji je izrodila sa Judom, a Ruvim, koji je govorio imena, nije znao kako i na koji način tako s nogu i na brzinu da objasni kakav odnos postoji između njega i nje, pa je razjašnjenje ove stvari ostavljeno za neki pogodniji čas. Tamara, pak, onako visoka i tamna, prilazila je vodeći za svaku ruku po jednog sina, pa se ponosito pokloni pred 'davaocem senke', dok je u svom srcu mislila: 'Ja sam na pravom putu, a ne ti, pa makar bleštao još tolikim sjajem'.

Kada svi behu predstavljeni, sluge ponudiše i ženama i sinovima kćeri i kćerima žena okrepu u šatoru. A Josif okupi oko sebe glave porodica i oca, pa im se sa svom svetovnom obzirnošću ali i odlučnošću obrati rečima: „Vi ste sada u zemlji Gesem, u faraonovoj lepoj zemlji sa bogatim ispašama", reče on, „i ja ću udesiti da vam se dozvoli da ostanete ovde gde još nije preovladao egipatski način života, pa da ovde živite kao Gerimi, nesputani i slobodni i dokle vam se hoće, kao pre toga u zemlji hananskoj. Samo vi poterajte vašu stoku na ove livade, gradite kolibe i smestite se tu. Oče, za tebe sam već pripremio jednu kuću, sa svom pažnjom sagrađenu po ugledu na

tvoju kuću u Mamreu, tako da ćeš u njoj naći sve onako kako si ti to navikao; podignuta je malo podalje od ovog mesta, bliže trgovištu Pa-Kôsa. Jer, najbolje je obitavati u slobodnom prostoru, ali ne baš predaleko od grada; tako je to bilo i u naših predaka, obitavali su pod drvećem a ne između zidina, ali blizu Virsaveje i Hevrona. U Pa-Kôsu, Per-Sopdu i Per-Bastetu, na rukavcu reke, moći ćete da razmenjujete svoje proizvode; faraonu, mom gospodaru, biće po volji da napasate stoku, trgujete i poslujete ovde u njegovoj zemlji. Jer, ja ću zamoliti Njegovo Veličanstvo da me sasluša, pa da čuje sve ono što imam da mu kažem o vama. Saopštiću mu da ste u Gesemu i reći ću mu da bi bilo dobro da vam se odobri da tu ostanete, jer ste odvajkada bili pastiri i stočari i da ste se otkad znate za sebe, kao i vaši preci, bavili sitnom stokom. Moram odmah da vam kažem: ovčare deca Egipta baš ne vole mnogo, štaviše dosta su im odvratni, doduše ne toliko kao svinjari, to ne, ali ona u svakom slučaju gaje izvesno osećanje odvratnosti prema stočarima, što ne treba da vas vređa, već, naprotiv, to treba da iskoristimo za to da vam se dopusti da ostanete ovde, po strani i izdvojeni od Egipćana, jer ovčarima je mesto u zemlji Gesem. I faraonova stoka, naime, sitna stoka, Božje vlasništvo, napasa se u ovom kraju. Otuda se, budući da ste vi iskusni stočari i odgajivači stoke, nekako sama od sebe nameće ideja, a ja ću je Njegovom Veličanstvu tako izložiti da će izgledati kao da je njemu pala na um – da vas, ili pak nekolicinu vas, postavi za nadzornike svojih stada ovde. On je veoma drag i pristupačan i vi, dakako, znate da je izdao naređenje da mu nekoliko vas – jer svi vi odjednom, to bi za njega bilo previše – bude privedeno, pošto bi hteo da vam postavi nekoliko pitanja, na koja onda vi treba da mu odgovorite. Bude li vas upitao čime se bavite i šta je vaše zanimanje, onda znajte, ljudi, da je to samo forme radi, da on to već odavna zna od mene i da sam ga već naveo na ideju da vas postavi za nadzornike nad svojom stokom. On će vas zapravo samo forme radi to pitati. Zato vi treba samo odlučno da potvrdite ono što sam ja već rekao i da kažete: ‘Tvoje sluge su ljudi koji se bave stokom od svoje najranije mladosti, baš kao što je to bilo u naših predaka’. Onda će on prvo naložiti da vaše obitavalište bude Gesem, ravničarski predeo, a zatim obznaniti svoju ideju da bi bilo najbolje da vas postavim za nadzornike nad njegovom stokom, i to one najsposobnije među vama. A koji su najsposobniji, to ćete vi sami najbolje utvrditi, ili će možda biti najbolje da to kaže otac, naš dragi gospodar. A kada to sve bude bilo sređeno, onda ću, dragi oče, udesiti da budeš primljen u privatnu audijenciju kod Božjeg sina; jer priliči se da te vidi u dostojanstvu tvog dogodovštinama bogatog životnog iskustva, a i da ti vidiš njega, nežnog trudoljupca koji je zacelo na pravom putu, mada ne i onaj

pravi za taj put. Uostalom, on je već u pismenom obliku naložio da hoće da te vidi i da s tobom porazgovara. Ne mogu ti reći koliko se radujem tome što ću te izvesti pred njega, da vidi tebe, Avramovog unuka, tebe blagoslovenog, u svom svom dostojanstvu. On već ponešto zna o tebi, zna neke tvoje zgode, kao, na primer, onu sa oljuštenim štapovima. A ti ćeš, zar ne, kada budeš stajao pred njim, meni za ljubav imati na umu da ja zauzimam visok položaj među decom Egipta, pa nećeš faraonu, kralju te dece, prekorno govoriti o njihovim običajima i načinu života, onako kako ih ti vidiš u svom duhu, jer bi to bilo pogrešno."

„Ama ne, budi bez brige, moj gospodine sine, drago dete", uzvrati Jakov. „Tvoj stari otac ume s puno obzira da se odnosi prema veličini ovog sveta, jer i ona je od Boga. Hvala ti za kuću i obitavalište koje si mi tako promišljeno pripremio u gesemskoj zemlji. Izrailj će se sada uputiti onamo i o svemu ovome porazmisliti da bi sve to uklopio u riznicu svojih doživljaja i dodao blagu svojih priča."

Jakov stoji pred Faraonom

Sa čuđenjem primećujemo da se ova priča primiče svome kraju – ko bi rekao da bi ona ikada mogla biti okončana i da bi mogla doći do svog kraja? Ali u osnovi ona isto tako nema svog kraja kao što nikada nije imala svog početka, već naprosto, budući da ne može da se oduži u nedogled, jednom mora biti prekinuta i jednom moraju da zaneme usta koja je kazuju. Kako pravog kraja nema, razum nalaže da negde treba staviti tačku; treba, naime, s obzirom na njenu beskonačnost, doneti razumnu odluku, rukovodeći se izrekom „Pametniji popušta".

Ova priča, dakle, počinje, pošto je za života toliko puta ispoljila pomanjkanje osećanja za meru, da bi naposletku ipak pokazala da poseduje zdrav smisao za meru i za postojanje cilja, da vodi računa o svom kraju i svom poslednjem času, kao što je to i Jakov činio kada je onih sedamnaest godina, koliko mu je još preostalo da živi, počelo da se primiče kraju i on odlučio da sredi stvari u svojoj kući. Sedamnaest godina – to je vreme koje je i našoj priči još dato ili koje ona sebi još daje iz osećanja za meru i razumnost. Nikada joj, pored sveg preduzimljivog duha, nije bila namera da poživi duže od Jakova, ili pak upravo samo za toliko vremena koliko bi joj bilo potrebno da ispriča njegovu smrt. Njene razmere u prostoru i vremenu dovoljno su patrijarhalne. Drevna i sita života, zadovoljna što je svemu određena granica, ona će zastati i zanemeti.

Ali, sve dok traje, njoj neće biti tegobno da ispuni svoje vreme, te da evo, odmah, bodrih usta, obznani ono što već svako zna: naime, da je Josif, održao svoju reč i pred faraona najpre priveo nekolicinu svoje braće, njih petoricu, a zatim i Jakova, svog oca, svečano ih predstavivši lepom detetu Atona, pri čemu se patrijarh držao veoma dostojanstveno, iako za svetovne pojmove možda i malo previše nadmeno. O tome će uskoro biti malo više reči. Josif je lično išao gospodaru 'Slatkog daha' poradi audijencije, a zavređuje da bude pomenuto i to koliko je predanje dobro upućeno u egipatske prilike i u upotrebu oznaka pravaca „dole" i „gore". U Egipat se odlazilo „dole", te su, dakle, deca Izrailja bila pošla dole na Gesemska polja i

livade. A ukoliko bi se potom istim pravcem pošlo dalje, onda se išlo „gore”, naime rekom uzvodno u Gornji Egipat. I tako je, prenosi predanje, i to sasvim ispravno, bilo i u slučaju Josifovom: on se uputio „gore” za Ahet-Aton, u Grad horizonta u pokrajini Zeca, u jedini glavni grad zemaljâ, da Horusu u palati saopšti da su mu prispela njegova braća i sva čeljad njegova oca, te da ga navede na ideju da bi bilo najpametnije da se ti iskusni pastiri postave za čuvare kraljeve stoke u gesemskoj zemlji. A faraonu se, dakako, dopala ta ideja, koja mu je tu pala na um, pa ju je, kada su njih petorica braće stajala pred njim, i izgovorio i njih postavio za svoje pastire.

To se zbilo ne zadugo po prispeću Izrailja u Egipat, čim je faraon opet posetio On, svoj dragi grad, i tamo zablistao na horizontu svoje palate, kao ono kada je Josif prvi put bio priveden pred njega da mu tumači snove. Taj trenutak se sačekao iz obzira prema Jakovu, koji je bio već u dubokoj starosti, da ne bi morao još da ide na suviše dug put do faraonovog prestola. U to vreme boravio je u Josifovoj kući u Menfeu zajedno sa petoricom svojih sinova odabranih da budu predstavljeni faraonu, naime sa dva Lijina izdanka: Ruvimom i Judom, jednim Valinim: Neftalimom, jednim Zelfinim: Gadijelom i Rahilinim drugim sinom: Venoni-Venjaminom. Ovi su pratili oca gore do grada Uvijenoga na zapadnoj obali i do kuće uzvišenoga; tu Asnata, Devojče, pozdravi oca razbojnikova, te pred njega behu izvedeni egipatski unuci da ih vidi i blagoslovi.

Starac beše veoma uzbuđen. „Gospod je neverovatno ljubazan”, reče on. „On mi dade da vidim tvoje lice, sine moj, što nikada ne bih pomislio, i gle, sada mi On daje da vidim i tvoje seme.” I on upita većeg od dvojice dečaka kako se zove.

„Manasije”, odgovori ovaj.

„A kako se ti zoveš?” – upita on potom manjeg.

„Jefrem”, glasio je odgovor.

„Jefrem i Manasije”, ponovi starac, izgovorivši prvo ime koje je potonje čuo. Onda on postavi Jefrema uz svoje desno koleno a Manasija uz svoje levo koleno, pa stade da ih miluje i da im ispravlja hebrejski izgovor.

„Koliko sam vam puta, Manasije i Jefreme, već rekao”, prekorevao ih je Josif, „da treba ovako da govorite a ne onako.”

„Jefrem i Manasije...”, reče starac, „...ne mogu zbog toga da budu prekorevani. Tvoj govor, moj gospodine sine, već je sam malo iskvaren. – Hoćete li da postanete rodonačelnicima naroda u ime svojih otaca?” – upita on obojicu.

„Rado bismo to postali", odgovori Jefrem, koji je primetio da je malo povlašćen, i Jakov ih već tada privremeno blagoslovi.

Ubrzo potom javljeno je da je faraon prispeo u On, u dom Re-Horahtea, pa se Josif odveze dole do njega u pratnji petorice izabranih. Jakova su, pak, poneli u nosiljci. Ako bi neko zapitao otkuda to da on, visokouvaženi, nije bio prvo primljen, nego su prvo, kao što se pouzdano zna, braća došla na red, onda bi mu se moralo odgovoriti da je to tako bilo udešeno zbog poštovanja redosleda. Naime, retko kada u svečanom ophodu na čelu ide odmah ono najbolje i najvrsnije, već se na čelu uvek nalaze oni manje važni, zatim dolaze oni malo važniji, pa tek onda nailaze oni najvredniji, te tada oduševljeno pozdravljanje i klicanje i dostiže svoj vrhunac. Rasprava u vezi sa prvenstvom veoma je stara, ali je, posmatrano sa stanovišta ceremonijalnog obreda, svaki put nerazumna i besmislena. Prednost uvek ima ono što je manje vredno, pa bi častoljublju, koje se uvek otima za tu prednost, sa osmehom trebalo udovoljiti.

Pored toga, prijem braće imao je i svoju sasvim običnu, takoreći poslovnu stranu, koju je najpre trebalo raščistiti. Nasuprot tome, pak, Jakovljev razgovor sa mlađanim idolom predstavljao je samo lepu formalnost, tako da se i faraon u prvi mah našao u neprilici u pogledu oslovljavanja, pa mu na pamet nije palo ništa bolje nego da patrijarha upita za njegove godine. Njegov razgovor sa sinovima bio je daleko sadržajniji, ali je zato, kao i svi kraljevi razgovori, unapred bio utvrđen i pripremljen od strane njegovog ministra.

Njih petoricu uvedoše komornici, koji su se sve vreme uvijali i previjali, u dvoranu za savetovanje i saslušavanje, gde je mladi faraon, okružen ukipljenim dvorskim činovnicima, sa vladarskim štapom, žezlom i zlatnim znamenjem života u ruci, sedeo pod pantljikama okićenim baldahinom. Mada je njegova rezbarena stolica, jedan očigledno arhaičan komad nameštaja, bila prilično neudobna, Ehnaton se u njoj smestio krajnje nemarno i opušteno, ne hajući mnogo za to što se svešteni hijerarhijski red nimalo nije slagao sa njegovom idejom o ljubavlju ispunjenoj prirodnosti Boga. Njegova 'Glavna usta', 'Gospodar hleba', Đepnuteefoneh, Hranitelj, stajao je odmah tu, kraj desnog prednjeg stuba, i pomno pratio da se razgovor koji je dragoman prevodio odvija onako kako je bilo utvrđeno.

Pošto su doseljenici svojim čelima dotakli pod dvorane, oni promrmljaše neku ne baš predugu pohvalu koju ih je brat bio naučio; ta je pohvala bila tako sročena da je odgovarala dvorskom ukusu a pri tome nije vređala njihova sopstvena uverenja. Uostalom, ta pohvala, lepa isprazna fraza, nije do kraja ni prevedena zato što im se faraon

odmah zahvalio oporim dečačkim glasom, dodavši da se Njegovo Veličanstvo iskreno raduje što pred svojim prestolom vidi časno bratstvo svog 'Stvarnog davaoca hlada' i strikana. „Čime se bavite?" – upita on onda.

Juda je odgovorio na to pitanje; oni su stočari, reče on, kao što su im to preci odvajkada bili, te se razumeju u svaku vrstu odgajivanja stoke. A u ovu zemlju su došli zbog toga što više nigde nije bilo ispaše za njihovu stoku, jer je hanansku zemlju pritisla teška nemaština, pa ako bi pred lice faraonovo smeli da iznesu jednu molbu, onda bi to bila molba da im se dozvoli da ostanu u Gesemu, gde se u ovom času nalaze i njihovi šatori.

Ehnaton nije mogao da izbegne da mu se izraz lica ni malo ne izobliči kada je dragoman izgovorio reč „stočari". On se obrati Josifu rečima koje su zabeležene: „Tvoji, eto, dođoše kod tebe. Tebi su otvorene sve zemlje, pa tako i njima. Nastani ih na najboljem mestu, naseli ih u zemlju gesemsku, mom veličanstvu će to biti veoma drago." A pošto ga Josif podseti pogledom, on još dodade: „Uz to je moj otac u nebu moje veličanstvo nadahnuo još jednom idejom koju faraonovo srce smatra veoma lepom: ti, prijatelju moj, najbolje poznaješ svoju braću i njihove sposobnosti. Pa zašto im, već prema njihovoj sposobnosti, tamo dole ne bi poverio brigu o mojoj stoci, s tim što bi najsposobnije postavio za nadzornike nad kraljevim stadima! Moje veličanstvo ti najlepše i najljubaznije nalaže da se pobrineš da se izda pismeno rešenje o tom postavljenju. Bilo mi je veoma drago."

A onda je ušao Jakov.

Ulazio je dostojanstveno i veoma sporo. Namerno se pravio mnogo starijim no što je bio da bi pregolemim dostojanstvom starosti stvorio protivtežu nimrodskom veličanstvu i da pred ovim ne bi povredio svog Boga. Pri tome je sasvim tačno znao da je njegov dvorski sin malo uznemiren zbog njegova držanja i da je zabrinut da bi se on prema faraonu mogao poneti snishodljivo i počeo govoriti o jarcu Bindidiju, mada ga je sin već usrdno bio zamolio i upozorio da se toga kloni. Jakov nije nameravao da dotakne tu stvar, ali je bio odlučan da se ni na koji način ne ponizi, pa je upravo zbog toga gledao da se što više zaštiti dubokom starošću. Uostalom, ne samo da je bio oslobođen obaveze da se pokloni, budući da se u tim njegovim godinama više nije mogla očekivati za to neophodna pokretljivost, nego je bilo predviđeno da se audijencija što je moguće više skrati, kako starac ne bi morao predugo da stoji.

Posmatrali su jedan drugog neko vreme ne izgovorivši nijednu reč; on, pozni izdanak jedne raskošno razvijene civilizacije i sanjalo koje je snevalo o Bogu, tu u svojoj pozlaćenoj i raskošno ukrašenoj stolici iz koje se bio malo izdigao, i Jichakov sin, otac dvanaestorice; gledala su se njih dvojica, sastavljeni istim časom a rastavljeni stolećima: dečak, krunisan prastarom krunom, koji se na bolestan način trudio da iz hiljadama godina nagomilane učenosti o Bogu destilira ružino ulje jedne nežno zanesene religije ljubavi, i starac sa ogromnim životnim iskustvom, čije je vremensko stajalište bilo na izvorištu najobuhvatnijeg nastajanja. Faraon se u jedan mah zbuni. On nije bio navikao da se prvi obraća onome ko stoji pred njim, pa je čekao na uobičajeni, dvorskim ceremonijalom predviđeni pozdravni hvalospev s kojim se stupalo preda nj. Predanje nas uverava da Jakov nije baš posve propustio da udovolji toj formalnoj obavezi; on je, kaže ono, faraona „blagoslovio" i kada je ulazio i kada je odlazio. To treba sasvim doslovno shvatiti; praotac je umesto obaveznog verglanja reči izgovorio reč blagoslova. Nije doduše podigao obe ruke kao pred Bogom, već je prema faraonu, kao da je sa izvesnog odstojanja očinski podiže nad glavom mladićevom, podigao i ispružio samo svoju desnu ruku, koja je pri tome dostojanstveno podrhtavala.

„Gospod neka te blagoslovi, kralju egipatske zemlje", reče on glasom duboke starosti.

Faraona se to snažno dojmilo. „Koliko ti je zapravo godina, dedice?" – upita on začuđen.

I tu Jakov opet pretera. Obavešteni smo da je odgovorio da ima sto i trideset godina, što je jedan sasvim proizvoljan odgovor. Prvo, on uopšte nije znao koliko tačno ima godina; u njegovom podneblju ljudi ni do dana današnjeg ne uobičavaju da o tome vode jasnu računicu. I drugo, mi znamo da je, sve u svemu, poživeo sto i šest godina, što, ma koliko da je reč o izuzetno dugom životu, ipak predstavlja životni vek koji se kreće u granicama onoga što podrazumevamo pod prirodnim ljudskim vekom. Prema tome, on tada još nije bio zašao u devedesetu godinu i za te poodmakle godine bio je čak još i veoma bodar. U svakom slučaju, te poodmakle godine dale su mu u ruke sredstvo da pred faraona stane u svom punom dostojanstvu. Pokreti su mu bili kao u slepa čoveka i vidovnjaka, a način izražavanja uzvišen. „Vreme mog hodočašća na zemlji iznosi sto i trideset godina", reče on. I dodade: „Kratko je i teško vreme mog života i ono ne doseže vreme mojih predaka u njihovom hodočašću po zemlji."

Faraon oseti kako ga prođe jeza. Njemu beše suđeno da umre mlad, s čim je njegova nežna priroda bila saglasna, tako da ga ove

životne razmere naprosto zaprepastiše.

„Nebesa!” – reče on nekako obeshrabren. „Jesi li sve to vreme živeo u Hevronu, dedice, u bednom Retenuu?”

„Većinom, dete moje”, odgovori Jakov, a nagizdani koji stajahu sa strane baldahina se na to trgoše kao gromom pogođeni, dok je Josif, želeći da ga opomene i upozori, klimao glavom u pravcu oca. Ovaj je to sasvim dobro video, ali se pravio kao da ne vidi, pa je, ostajući tvrdoglavo pri onim zaprepašćujućim navodima u vezi sa godinama starosti, dodao: „Po mudracima, Hevron broji dve hiljade i tri stotine godina, pa se Mempi, grad grobnica, svojim godinama ne može meriti s njim.”

Opet Josif brzo zatrese glavom prema njemu, ali starac na to ne obrati ni najmanje pažnje, a činilo se da mu ni faraon zbog svega toga ama baš nimalo ne zamera.

„Može biti, dedice, može biti”, pohita da mu odgovori. „Ali zašto ti svoj život nazva teškim kada si rodio sina kojeg faraon voli kao svoje rođeno oko, tako da nema većeg u obe zemlje osim samog gospodara krunâ?”

„Izrodio sam dvanaest sinova”, odgovori Jakov, „a ovaj beše jedan od njih. Kletva pada na njih, kao i blagoslov, i blagoslov kao i kletva. Neki od njih behu odbačeni i ostaju izabrani. Ali čim je neko izabran, taj je s ljubavlju i odbačen. Kada ga izgubih, trebalo je da ga nađem, a kada ga nađoh, on za mene beše izgubljen. Na uzvišenom postolju on je iskoraknuo iz porodičnog kruga ali na njegovo mesto stupiše oni koje mi on izrodi, ispred prvoga drugi.”

Faraon sasluša ovaj zagonetni govor, koji je u prevodu zvučao još zagonetnije, otvorenih usta.

Tražeći pomoć, on pogleda u Josifa, ali ovaj obori pogled.

„Svakako”, reče on. „Ali svakako, dedice, pa to je jasno. Mudro i pametno rečeno, onako kako faraon to voli da čuje. A sada nemoj više da se zamaraš stajanjem pred mojim veličanstvom. Pođi u miru i poživi sve dok ti to pričinjava radost, poživi još bezbroj godina povrh ovih tvojih sto i trideset!”

I Jakov na kraju ponovo blagoslovi faraona podignutom rukom, pa onda pođe napolje, napuštajući dvoranu laganim, dostojanstvenim i svečanim korakom, svestan da ni za jotu nije okrnjio svoju čast.

O vragolastom sluzi

Na ovom mestu ćemo dati pouzdan prikaz Josifove upravne delatnosti kako bi se jednom zauvek stalo na kraj poluobaveštenom govorkanju koje je svagda kolalo na sve strane i često se prometalo u običnu grdnju i porugu. Za te nesporazume, zbog kojih je u više navrata Josifovo vođenje poslova omalovažavano i ocenjivano kao „odvratno”, krivo je – moramo to ovde otvoreno reći – u prvom redu najranije prepričavanje ove priče, čija škrtost tako malo odgovara izvornoj priči, a to znači onoj stvarnosti koja se nekada zaista odigrala.

Reč je o škrtim i suvoparnim podacima na koje prvi zapis svodi delatnost faraonovog velikog poslovnog čoveka, pa oni niti daju neku predstavu o opštem divljenju koje je ta delatnost izazvala u svom izvornom obliku, niti pak objašnjavaju to divljenje koje je često prelazilo u obožavanje, pri čemu je sanjalački doslovno poimanje nekih njegovih titula, kao ‘Hranitelj’ i ‘Gospodar hleba’, velike narodne mase zavodilo da u njemu vide neku vrstu nilskog božanstva, štaviše otelovljenje samog Hapija, hranitelja i životodavca.

Ta mitska popularnost, koju je Josif bio stekao i za kojom je njegova priroda zacelo oduvek težila, počivala je pre svega na treperavoj pomešanosti, na dvosmislenosti njegovih mera preduzetih nasmešenih očiju, mera koje su takoreći delovale na dve strane i na sasvim ličan način, povezujući magičnom duhovitošću različite svrhe i ciljeve. Mi govorimo o duhovitosti jer taj princip ima svoje mesto u malom kosmosu naše priče, a i zato što je već veoma rano izrečena misao da se duhovitost odlikuje prirodom glasnika i spretnog posrednika u poslovima koji, krećući se ovamo-onamo, uspostavlja vezu između suprotnih sfera i uticaja: na primer, između sile sunca i sile meseca, između očinskog i materinskog nasleđa, između blagoslova dana i blagoslova noći, pa čak i, da to kažemo sasvim otvoreno i u obuhvatnom smislu, između života i smrti. To tanano, titravo, veselo i pomirljivo posredovanje nije još našlo svog pravog izraza u ličnosti nekog boga u zemlji koja je ukazala gostoprimstvo Josifu, dakle u predelu Crne zemlje. Tot, pisar i vodič mrtvih,

pronalazač mnogih veština, bio je najbliži liku takvog jednog boga. Samo je faraon, do kojeg je sa svih strana izdaleka dopiralo sve što se odnosilo na pitanje božanskog, znao za savršenije uobličenje tog božanstva; a Josif je milost koju je kod njega bio stekao pre svega imao da zahvali okolnosti da je faraon u njemu razaznao crte vragolastog deteta iz špilje, gospodara zgoda i podvala, pa je ovaj s pravom smatrao da nijedan kralj ne može sebi da poželi nešto bolje nego da za ministra dobije jednu pojavu i inkarnaciju te korisne ideje o bogu.

Deca Egipta upoznala su preko Josifa tu krilatu figuru, a ako je nisu primila u svoj panteon, onda je tome razlog bio samo taj što je mesto već zauzimao Đehuti, beli majmun. Ipak je to iskustvo i za njih predstavljalo jedno religijsko obogaćenje, naročito zbog vedre promene koju je pri tome doživela ideja čarolije, a koja je već po sebi bila dovoljna da izazove mitsko čuđenje ove dece. To sa čaranjem bila je oduvek zastrašujuće ozbiljna stvar koja je zadavala brige – preduprediti svako zlo, podići neprobojne brane protiv njega, to je za njih bio smisao svakog čaranja, pa su onda i Josifovo veliko gomilanje žita i njegove mnogobrojne kupaste ambare zapravo videli u svetlosti takvog čaranja. A tek pogotovo im se moralo učiniti čarolijskim to kako su se uzajamno odnosili mera predohrane i zlo, to će reći: način na koji je 'Davalac hlada' snagom svojih mera predohrane zlo vukao za nos, kako je iz njega izvlačio korist i dobit, koristeći ga u svrhe koje kao ćuskija glupoj aždaji, koja je mislila samo na pustošenje, ni u snu nisu padale na um, – čarobnjačke na neobično razuzdan način koji navodi na smeh.

Stvarno se narod mnogo smejao – i to smejao sa divljenjem – tome kako je Josif hladnokrvno iskorišćavao stanje cena u ophođenju sa velikašima i bogatašima a u korist svoga gospodara, Horusa u palati; smejao se tome kako se o svemu brinuo i kako je povećavao njegovo bogatstvo na taj način što je u faraonovu riznicu slivao silna sredstva dobijena za žita kojima je snabdevao imućne velmože. U tome se ispoljavala spretna podanička vernost jednog božanstva koje predstavlja oličenje služenja koje svome gospodaru donosi dobit. Ruku pod ruku pak s tim išla je i besplatna razdeoba hlebnog žita gladnom siromašnom stanovništvu po gradovima u ime mladog faraona, bogosnevača, koji je od toga imao isto toliko, pa još i više koristi nego od uvećanog bogatstva. Bila je to svojevrsna sprega brige za narod i krunske politike koja je delovala kao nešto veoma novo, pronalazački i osvežavajući, a o njenoj draži prvo prepričavanje priče pruža neku predstavu jedino onome ko ume da se unese u njen način izražavanja i da čita između redova. Njen odnos prema sopstvenoj praformi, to jest prema stvarnoj povesti koja samu sebe

pripoveda, naslućuje se u određenim grubim izrazima izrazito komičnih svojstava koji deluju kao zaostali ostaci neke narodske lakrdije a kroz koje provejava karakter prazbivanja. Tako, kada je gladna sirotinja pred Josifom vikala: „Daj nam hleba! Treba li da umremo pred tobom? Nemamo više novca!”, što je način izražavanja primeren donjim slojevima društva, koga nema nigde u svekolikom delokrugu *Petoknjižja*. Josif je na to odgovarao istim načinom, odnosno otprilike ovako: „Hajd' mo! Ovamo s tom vašom stokom! Za nju ću vam dati hleba!” U tom tonu gladni nevoljnici i faraonov veliki gospodar tržišta dakako nisu mnogo pregovarali. Ali taj način izražavanja dođe mu nešto kao sećanje na to, odnosno na način na koji je narod doživljavao te događaje – na komedijaški način potpuno lišen moralnog sažaljenja.

Pa ipak taj časni izveštaj nije mogao da izbegne prekor koji je upućen Josifu zbog njegovog nemilosrdnog izrabljivačkog odnosa prema ljudima, koji je onda i izazvao osudu moralno ozbiljnih duša. To je i sasvim razumljivo. Naime, iz tog izveštaja saznajemo da je Josif tokom nerodnih godina najpre sebi prigrabio sav novac u zemlji, a to će reći sakupio u faraonovu riznicu, a posle toga je ljudima plenio stoku, da bi im na kraju uzeo zemlju, terao ih sa njihovih ognjišta i imanja, samovoljno ih raseljavao i gonio da kuluče na tuđoj zemlji kao državni robovi. To nije prijatno čuti, ali, srećom stvarnost je ipak malo drugačije izgledala, što opet jasno proizlazi iz nekih sadržajnih delova izveštaja. Tako se u njemu, na primer, može pročitati i ovo: „On im dade hleba za njihove konje, ovce, goveda i magarce i on ih prehrani hlebom cele te godine zajedno sa svom njihovom stokom”. Međutim, ovaj prevod nije tačan, pa u njemu nema nekih aluzija i nijansi kojih ima u originalu. Umesto 'prehranio' u originalu stoji reč koja znači 'provesti'; tako da u njemu tekst glasi: „I on ih provede tu godinu hlebom za sav njihov posed”, – a to je jedan osobeni i sa određenom namerom izabrani izraz. Taj izraz je, naime, uzet iz pastirskog jezika i on znači „čuvati”, „napasati”, smotreno i blago voditi brigu o bespomoćnim stvorenjima, posebno o stadu ovaca koje bi lako moglo zalutati; a za mitski obučeno uho ovom istaknutom i u vidu formule ustaljenom rečju se Jakovljevom sinu pripisuje uloga i svojstvo dobrog pastira koji čuva narode, izvodi ih na zelenu ispašu i vodi do svežeg izvora vode. Ovde, kao i u pređašnjim šaljivim obrtima, izbija boja prazbivanja; ova neobična reč za označavanje radnje „voditi”, koja se takoreći iz stvarnosti ušunjala u pripovedački tekst, odaje u kakvom je svetlu narod video faraonovog velikog ljubimca: njegov sud se uveliko razlikovao od suda današnjih moralista o državi koji oni izriču o njemu, jer čuvanje, napasanje i vođenje spada u delokrug delanja jednog boga koji je

poznat kao „gospodar podzemnog ovčijeg tora”.

Što se tiče činjeničkih navoda teksta, tu nema šta da se dovodi u sumnju. Josif je prodavao svoju robu onima koji su posedovali blaga, naročito oblasnim vojvodama i veleposednicima koji sebe smatrahu kraljevima; prodavao im je svoju robu po bezočno visokim cenama, te je tako ubirao „novac”, što znači odgovarajuća vredna dobra, i unosio ih u kraljevsku kasu, tako da ubrzo među ljudima više nije bilo „novca” u užem smislu reči, dakle plemenitog metala u raznim oblicima. Jer, „novca” kao kovanog novca još uopšte nije bilo, a u vrednosti za razmenu koje su davane za žito spadale su pre svega i na prvom mestu sve vrste stoke: tu se nije radilo o prelaženju s jedne vrste dobara na drugu, a ni o licitaciji, pa je sasvim netačno svako predstavljanje stvari koje bi da stvori predstavu kao da je Josif opštu besparicu ljudi, tj. okolnost da više nisu imali „novca”, iskorišćavao da bi im uzeo konje, goveda i ovce. I stoka je novac; ona je čak u sasvim izvanrednom smislu novac, kao što to proizlazi iz visoko modernog izraza „pekunijaran”; a imućni ljudi su čak, pre nego što su plaćali svojim zlatnim i srebrnim raskošnim posudama, radije plaćali svojom krupnom i sitnom stokom, što, pak, ne znači da je sva njihova stoka, sve do poslednje krave, prešla u faraonove staje i torove. Josif nije sedam godina gradio staje i torove, nego kupaste ambare, i za svu tu stoku dobijenu umesto novca ne bi imao ni prostora a ne bi znao ni šta bi s njom. Ko nikada nije čuo za privredni postupak takozvanog „lombardiranja”, taj, naravno, i ne može da shvati priču kao što je ova. Stoka se davala u pozajmicu ili u zalog, svejedno koji će se od ovih izraza izabrati. Ona je najvećim delom ostajala na dobrima i imanjima, ali je prestajala da bude svojina vlasnika u starom smislu reči. To znači, ona je bila njegova svojina, a i nije više bila njegova svojina, bila je to samo uslovno i u smislu opterećenja, pa ako prvom prepričavanju nešto nedostaje, onda je to upravo to nastojanje da se izazove utisak, koji je toliko važan, da je Josif svojim postupkom naprosto išao za tim da začara pojam svojine i da ga prevede u neodređeno stanje posedovanja i neposedovanja, da od omeđenog načini lenski posed.

Jer kako su se nizale godine suše i očajno niskog vodostaja, pa grudi kraljice žetve ostahu izvrnute, te niti je nicalo rastinje niti su igde iz zemlje izbijale žitarice, a telo majke ostajalo zatvoreno tako da nije uspevalo nijedno dete zemlje, odista je i sasvim u skladu sa rečima predanja došlo dotle da su veliki delovi Crne zemlje, koji su do tada bili u privatnim rukama, prešli u krunski posed, što se jasno da videti i iz ovih reči: „Tada Josif pokupova svu zemlju Egipta za faraona, jer Egipćani prodavahu svoju zemlju”. A za što su je proda-

vali? Za setveno seme. Učitelji su se složili da to mora da je bilo negde pri kraju razdoblja gladi, kada su okovi nerodice počeli malo da popuštaju, te su prilike sa vodom počele postepeno da se vraćaju u svoje normalne okvire, a što je značilo da su polja sada mogla da donesu roda, ako bi, naravno, bila posejana. Otuda i one reči molilaca: „Zar da umremo pred tobom, i mi i naše njive? Kupi nas i našu zemlju za hleb, a mi ćemo zajedno sa zemljom, ako nam daš semena da preživimo a ne poumiremo i zemlja ne ostane pusta, biti vlasništvo faraonovo!" – Ko to tu govori? To su izgovorene reči, to nije narodna dreka. To je predlog, to je ponuda koju podnose pojedinci, neka grupa ljudi, jedna do sada veoma neposlušna, štaviše veoma buntovna klasa ljudi, to su veliki posednici latifundija i oblasni kneževi kojima je faraon Ahmoze, na početku dinastije, morao da udeli velike titule, kao 'Prvi kraljev sin boginje Nehbete', i velike posede zemlje; to su bili staromodni prkosni feudalni gospodari čija je zaostala i po opšte dobro štetna egzistencija već odavno bila trn u oku nove države. Da ovu gordu gospodu prisili da ide ukorak sa vremenom i da se povinuje duhu novog vremena, taj zadatak uzeo je na sebe državnik Josif, pa je gledao da iskoristi sadašnju priliku. Kada je reč o oduzimanju imanja, preseljavanju i sličnim stvarima, u prvom redu se radilo o njima; to što se pod tim mudrim i odlučnim ministrom zbilo, nije bilo ništa drugo do ukidanje još postojećeg velikog zemljišnog poseda i naseljavanje manjih zemljišnih područja seljacima zakupcima koji su se državi obavezivali da će zemlju obrađivati na savremen način, te da će izgraditi kanalizaciju i kanale za navodnjavanje zemlje. Radilo se, dakle, o ravnomernoj raspodeli zemlje narodu i o poboljšanom zemljodelstvu pod nadzorom krune. Mnogi 'prvi kraljevski sin' postade takav seljak zakupac ili pak ode u grad; dosta seljaka upućeno je sa zemlje o kojoj su se do sada brinuli na neko od tih novo razgraničenih malih imanja, dok je ona zemlja prelazila u druge ruke; a ako su se takva premeštanja i inače upražnjavala, pri čemu je, kako se čuje, 'Gospodar hleba' „raseljavao" ljude po gradovima, to će reći prema područjima smeštenim oko nekog gradskog središta, tako da ih je, naime, premeštao sa grude na grudu, onda je iza svega toga stajala jedna dobro promišljena vaspitna namera, čiji je cilj bio upravo ono preobražavanje pojma o posedovanju, koje je, u stvari, bilo i održavanje i ukidanje u jedan mah.

Ovaj bitni preduslov za sve državne isporuke setvenog semena predstavljao je, u stvari, produžetak obaveze isporučivanja lepe petine, one iste dažbine pomoću koje je Josif za rodnih godina sakupio čarobne zalihe iz kojih je sada mogao da daje; time se i objašnjavala potreba ove trajne dažbine, potreba da se ona utvrdi

kao obaveza za sva vremena. Osmotri li se cela stvar onako kako treba, onda će se videti da bi ova mera, bez pomenutih preseljavanja, bila jedina forma u kojoj bi se ispoljila „prodaja" njiva zajedno sa njihovim vlasnicima, jer i ovi su bili uključeni u ponudu. Nikada nije u dovoljnoj meri ocenjena činjenica da se Josif samo uzgred koristio samoprodajom posednika dobara, na što su se ovi odlučivali da ne bi posve propali, da on lično reči „ropstvo" i „kmetstvo", koje iz razumljivih razloga uopšte nije voleo, nije uzimao u usta, nego je činjenicu da zemlja i ljudi više nisu u starom smislu bili „slobodni" samo utoliko uvažavao što je morala da se ispuni neprikosnovena obaveza davanja petine, dakle na taj način što oni kojima je setveno seme bilo dato na pozajmicu više nisu isključivo radili samo za sebe nego delom i za faraona, a to znači za državu, za zajednicu. Tim svojim delom njihov rad je bio nešto kao ropski kuluk kmetova, – tu oznaku može slobodno da upotrebi svaki prijatelj čovečnosti i svaki građanin humanog novog doba, samo ako je, logično, spreman da je primeni i na sebe.

Ali ona zvuči preterano samo ako se osmotri obim obaveza koje je Josif ovima bio nametnuo. Da ih je prisilio da prodaju tri četvrtine ili čak i samo polovinu svojih prihoda, onda bi oni već osetnije osetili da više ne pripadaju sami sebi i da njive više nisu njihove. Ali kako se radilo samo o dvadeset od sto prihoda, to i nesputana zlobivost mora priznati da to jasno pokazuje da se takvo izrabljivanje držalo u sasvim određenim granicama. Četiri petine uroda ostajale su ljudima za novu setvu i za ishranu njihove čeljadi i njihove dece; zato će se razumeti ako mi, suočeni s ovom odredbom i procenom, o ropstvu govorimo samo u vidu nagoveštaja. Kroz vremenski prostor od nekoliko hiljada godina odjekuju reči zahvalnice kojima su ljudi upregnuti u jaram kuluka pozdravljali tlačitelja: „Ti nas održavaš i životu, budi milostiv prema nama i dopusti da ostanemo faraonovi robovi!" Šta bi se onda još htelo? A ako bi neko hteo još i nešto više, onda treba da zna da je Jakov, sa kojim je Josif više puta razgovarao o ovim stvarima, lično izričito odobravao tu dažbinu; odobravao ju je, naime, u pogledu njene visine, ali je nije odobravao u jednom drugom pogledu, nije odobravao to kome ona ide. Kada se bude bio razvio u narod, reče on, taj će narod morati da dobije svoj ustav, a njegova čeljad moraće da se smatra zakupnicima zemlje, pa će kao takvi biti dužni da isporučuju petinu prihoda, ali ne nekom Horu u palati nego Jahveu, jedino kralju i Gospodu, jedino njemu kome pripadaju sva polja i koji udeljuje posed. Ali on posve uviđa i shvata da njegov gospodin sin, on, Izdvojeni, koji upravlja jednim mnogobožačkim svetom, prema tim stvarima mora da se odnosi na svoj način. I Josif se na to smeškao.

No trajna obaveza davanja dažbina nije se kao ideja, a ni u svesti onih koji su na to bili obavezni, slagala sa njihovim ostajanjem na preuzetim obitavalištima i njivama. Upravo svojom blagošću ona nije bila u stanju da u njima probudi puno razumevanje za novi položaj i da im ga učini prijemčivim. To je i bio razlog za meru preseljavanja; ona, ta preseljavanja, činila su poželjnu dopunu obaveze davanja dažbina koja sama za sebe ne bi bila dovoljna da im učini jasnim smisao „prodaje" njihove imovine i da ih delotvorno podstakne da prema ovoj uspostave sasvim nov odnos. Zemljodelac koji ostaje na svojoj odvajkada obrađivanoj grudi zemlje lako bi mogao da ostane pri prevaziđenim shvatanjima i da se čak jednog dana iz zaboravnosti pobuni protiv legitimnih prava i zahteva krune. Ali ako je bio prisiljen da napusti svoje dobro i ako je u nadoknadu za nj iz faraonove rake dobio neko drugo dobro, onda je time lenski karakter poseda učinjen mnogo očevidnijim.

U svemu tome neobično je bilo to da je posed i nadalje ostajao posed. Svojstvo lične i slobodne imovine sastoji se u pravu na prodaju i nasleđivanje, a Josif u ta prava nije dirao. U celom Egiptu sva zemlja pripadala je otada faraonu, ali se i pored toga mogla prodavati i nasleđivati. Nismo uzalud govorili o nekom začaravanju pojma svojine putem Josifovih mera, o nekom neodređenom stanju u koje je ovaj pojam snagom tih mera dospeo, tako da se pogled ljudi, kada bi ga usmerili na misao o „posedu", suočavao sa dvosmislenostima i naprosto bi se za njih i prikovao. Ono što su nastojali da vide nije bilo razoreno a ni ukinuto, ali se to predočavalo u nekoj neodređenosti koja je značila i potvrdu i negaciju, i iščezavanje i očuvanje, te je ono izazivalo opšte čuđenje i žmirkanje očima, sve dok se ljudi na to nisu navikli. Josifov privredni sistem bio je jedan iznenađujući spoj podruštvljavanja i posedničke slobode pojedinca, jedna mešavina koju su ljudi naprosto doživljavali kao nešto vragolasto i kao svojevrstan vid ispoljavanja jednog prepredenog posrednika božanstva.

Predanje naglašava da se reforma nije protezala na zemljišni posed hramova; sveštenstvo tolikih mnogobrojnih svetilišta koje je inače uživalo izdašnu potporu države, posebno zemljišni posed Amun-Rea, nije se diralo i ono je i nadalje bilo oslobođeno plaćanja dažbina. „Kupovao je sve, osim njiva sveštenika", kaže se, „njih nije kupovao". I to je bilo mudro, ako je mudrost do obešenjakluka naglašena promućurnost koja u suštini protivniku ume da naškodi, dok mu formalno uzev ukazuje poštovanje. Pošteda Amuna i manjih mesnih božanstava sigurno nije bila u duhu faraonove volje. Njemu bi i te kako bilo drago kada bi onoga iz Karnaka očerupali i olakšali,

pa se zbog toga na svoj dečački način i prepirao sa svojim 'Davaocem hlada', ali je ovoga podržavala Mamica, Božja majka. Sa njenom saglasnošću Josif je čvrsto ostao pri svojoj odluci da poštedi i toleriše privrženost malog čoveka starim bogovima zemlje, onaj oblik pobožnosti koji bi faraon veoma rado i bezobzirno iskorenio u korist učenja o svom Ocu u nebu, a što je on i pokušao drugim sredstvima, koja mu Josif nije mogao braniti; on, naime, od silne revnosti naprosto nije bio u stanju da spozna da će se narod pokazati mnogo prijemčivijim i dostupnijim za novu pročišćavajuću ideju ako mu se dopusti da se istovremeno drži svojih starinskih verskih i obrednih običaja. Gledano sa stanovišta Amuna, Josif je smatrao potpuno pogrešnim da se kod Ovnoglavog stvara utisak kao da je cela zemljišna reforma uperena protiv njega i da ona treba da posluži kao sredstvo za njegovo uniženje, što bi moglo samo da ga podbuni i da u narodu počne da rovari protiv nje. Mnogo je bolje da se prema njemu odnosi ljubazno i sa puno udvorne obzirnosti i tako ga ne izbaci iz njegova mira. Zbivanja za svih tih godina, prebogati rod, mere predohrane i spasenje naroda, ionako su i te kako išla u prilog faraonov i njegovog duhovnog ugleda, a bogatstva koja je Josif svojom prodajom žitarica doneo Velikoj kući, i koja je još uvek donosio, predstavljala su posredno takav gubitak moći za državnog boga da se uvažavanje njegove od davnina posvećene i osveštane povlastice – da bude oslobođen plaćanja dažbina, doimalo kao puka ironija i upravo je to ukazivalo na onaj jedva primetni smešak koji je narod zapažao kao nešto što je uvek pratilo sve postupke njegovog pastira.

Čak mu je i ono propagandno sredstvo kojim je Strogi u Karnaku raspolagao protiv bezuslovne miroljubivosti, njegovog doslednog odbacivanja rata, izbijeno iz ruke, ili je barem izgubilo od svoje delotvornosti, zahvaljujući Josifovom sistemu isporuke i davanja u zakup, kojim je barem za neko vreme bila obuzdana drskost, jer jedna oslabljena i nasilju nesklona moć i te kako ume da raspiruje strasti u narodu i da ga podstakne na drskost. Goleme su bile opasnosti koje je sobom donosilo ljupko duševno ustrojstvo jednog poznog naslednika carstva Tutmozesa Osvajača, jer ubrzo je uokolo, među susednim državama, počeo da kruži glas da u Egiptu više ne vodi glavnu reč gvozdeni Amun-Re, nego jedno dobrodušno, cvetno i na pticu nalik božanstvo, koje ni po koju cenu ne bi htelo da okrvavi mač carstva, pa bi, dakle, značilo ogrešiti se o običan ljudski razum ako se to ne bi iskoristilo i ako se sa tim božanstvom ne bi malo poigralo. Sklonost ka drskosti, ka otpadništvu i izdaji poče sve više da uzima maha. Istočne provincije od Sera do Karmala, koje su plaćale danak, bile su zahvaćene nemirima. Očevidno je bilo nasto-

janje među sirijskim gradskim kneževima da se otcepe i postanu nezavisni, kao što je bilo očevidno da se pri tome oslanjaju na ratoborne Habire koji su nadirali s juga; a istovremeno su pustinjski beduini, dolazeći s istoka i juga, koji su takođe čuli da sada vlada dobrota, stali da žare i pale faraonove gradove, od kojih su neke čak i zaposeli. Amunov svakodnevni poziv za odlučnom upotrebom sile, mada uglavnom sa unutrašnjopolitičkim pobudama i uperen protiv „učenja", bio je u spoljnopolitičkom pogledu i te kako opravdan; taj poziv bio je jedna oporo uverljiva propaganda starinskog junačkog duha protiv svega što je otelovljavalo profinjeni i novi duh, te je to faraonu zadavalo dosta briga zbog njegovog oca u nebu. Ali mu tu priskočiše u pomoć glad i Josif; oni uveliko oslabiše snagu Amunovog propagandnog poziva na taj način što su kolebljive male kraljeve Azije vezali privrednim okovima, pa ako se pri tome baš i nije posve delovalo u duhu Atonove blagosti, nego se baš naprotiv, svesno i odlučno, nastupalo krajnje neumoljivo, to tu oštrinu i ne treba baš uzimati tako ozbiljno s obzirom na činjenicu da je faraona poštedela veće nevolje – da okrvavi svoj mač. Vapaji i zapomaganje onih koji su na taj način zlatnim lancem bili vezani za faraonov presto bili su često dovoljno silni da bi dopreli i do nas, ali oni, sve u svemu, nisu bili takve vrste da bi u nama mogli da probude samilost. Dakako, za žito nije trebalo dole u Egipat slati samo srebro i drvo nego i mlade članove porodice kao taoce i jemce; to je, nema sumnje, bila nemilosrdna mera, ali nam ipak zbog toga neće prepući srce, budući da znamo da su azijska kneževska deca bila izvrsno smeštena u elegantnim internatima u Tebi i Menfeu, i da su tamo dobijala bolje vaspitanje nego što bi ga dobila kod kuće. „Odoše", odjekivalo je i još uvek odjekuje, „njihovi sinovi, njihove kćeri i drvena oprema njihovih kuća". Ali o kome je to zapravo tu reč? O Milkiliju, primera radi, poglavaru grada Ašdoda; a o njemu opet znamo dosta toga što ukazuje na to da njegova ljubav prema faraonu nije bila baš od onih najpouzdanijih i da joj je i te kako bilo potrebno da bude potkrepljena prisustvom njegove supruge i njegove dece u Egiptu.

Ukratko, mi nikako ne možemo u svemu tome da, vidimo znake neke izrazite okrutnosti, koja i nije odgovarala Josifovom karakteru, nego smo daleko pre skloni da u svemu tome sa narodom, koji je on „vodio", vidimo osmehom propraćene zgode jednog pametnog i spretnog Božjeg sluge. Takvo je bilo opšte mišljenje o Josifovom poslovanju i takvo mišljenje bilo je rašireno i nadaleko izvan granica Egipta. To njegovo poslovanje izazivalo je smeh i divljenje, a čemu boljem čovek može da se nada od ljudi nego divljenju, koje, time što povezuje duše, istovremeno ih razgaljuje vedrinom!

Po poslušnosti

S obzirom na ono što je još ostalo da se ispriča, neophodno je da se, imajući u vidu stvarnost, vodi računa o godinama lica koja su sudelovala u tom zbivanju, jer su kod široke publike u tom pogledu pesma i priča išle naruku stvaranju uveliko pogrešnih predstava. To se, naravno, ne odnosi na Jakova koji je u vreme kada je umirao gotovo po pravilu prikazivan kao starina u dubokoj starosti i kao gotovo sasvim slep; (stvarno mu je vid za poslednjih godina života bio znatno oslabio, ali je i samom Jakovu donekle do toga bilo stalo, pa je to čak i koristio poradi što svečanijeg izraza lica, pri čemu je sebi uzimao za uzor Isaka, slepog udeljivača blagoslova). Što se, pak, tiče Josifa i njegove braće, pa i njegovih sinova, opšta predstava koja se o njima stvarala bila je sklona da ih sve vidi kao vršnjake i da im pripiše trajnu mladost, koja će njih, mimo svih realnih odnosa, onako čile dovesti sve do duboke starosti njihova oca.

Naša je dužnost da tu uskočimo i stvari postavimo na svoje mesto, da ne dozvolimo nikakvu bajkovitu razlivenost, i da ukažemo na to da samo smrt, dakle suprotnost sveg pripovedačkog zbivanja, omogućava očuvanje i zastoj, te da niko ne može biti predmet pripovedanja i sudeonik neke priče a da pri tome rapidno ne postaje stariji. Ta i mi sami koji raspredamo ovu priču postadosmo za to vreme ne malo stariji, – pa je to još jedan razlog više da u toj tački nastojimo da budemo što precizniji. Mi smo, naravno, radije pripovedali o jednom ljupkom sedamnaestogodišnjem ili čak i tridesetogodišnjem Josifu, nego što bi da govorimo o jednom otprilike pedesetpetogodišnjem Josifu; a ipak to dugujemo životu i neumitnom napredovanju stvari, naime da vam predočimo istinu. Dok je Jakov, poštovan i okružen brigom svoje dece i unučadi, obitavajući u gesemskoj oblasti, svojim godinama dodao još sedamnaest i tako došao do ekstremno časne ali još uvek prirodne starosti od sto i šest godina, njegov odvojeni ljubimac, faraonov 'Jedinstveni prijatelj', postade od zrelog čoveka postariji čovek, u čijoj bi se kosi na glavi, da nije bila ošišana i pokrivena skupocenom perikom, i u bradi, da ova po ovdašnjem običaju nije bila obrijana, moglo videti već podosta sedih vlasi. Ali zato možemo da kažemo da su se njegove od Rahile

nasleđene crne oči još uvek odlikovale onim prijaznim sjajem koji se ljudima uvek činio kao kakva blagodet, kao i da mu je, uz primerene promene, još uvek pristajao tamuzovski atribut lepote, zahvaljujući, naime, dvostrukom blagoslovu – a on je oduvek smatran blagoslovenim detetom – blagoslovu ne samo odozgo i po duhu, nego i blagoslovu odozdo, iz dubine koja leži dole, pa odande prima materinsku životnu naklonost. Takve prirode neretko doživljavaju čak i drugu mladost, koja onda njihov lik u priličnoj meri vraća na ranije životne stupnjeve; pa ako neka umetnička dela Josifa kraj Jakovljeve samrtničke postelje još uvek prikazuju u mladalačkom obličju, onda ona sasvim ne izneveravaju istinu, jer je Rahilin prvenac nekoliko lustruma pre toga stvarno bio mnogo teži i krupniji, ali je u to vreme opet bio znatno vitkiji, te je više ličio na sebe kao dvadesetogodišnjaka nego na četrdesetogodišnjaka.

Ali sasvim neodgovornim i lišenim svake stvarne osnove moraju se označiti izvesne slikarske fantazmagorije koje Josifove sinove, mladu gospodu Manasija i Jefrema, u sceni kada ih blagosilja deda koji se nalazi na umoru, predočavaju gledaocu kao decu kovrdžave kose od sedam ili osam godina. Ta sasvim je jasno da su to tada bili mladi kavaliri od dvadeset i nekoliko godina, u gizdavoj, vrpcama i pantljikama ukrašenoj dvorskoj odeći, sa kljunastim sandalama i komorničkim lepezama; a ta inače nepojmljiva nepromišljenost tih slikarija oslanja se, po svoj prilici, na nekoliko sanjalačkih izraza u ranom tekstu, po kojima je Jakov unuke „posadio na svoja kolena", a Josif ih odande uklonio pošto ih je starac „zagrlio i poljubio". Takvo ophođenje bilo bi tim mladim ljudima prilično neprijatno, te treba žaliti što prvi izveštaj, upravo iz sklonosti da se za većinu osoba zaustavi vreme a samo Jakov učini preterano starim, pruža osnovu za takve besmislene predstave.

Mi ćemo odmah prikazati kako se odvila ta poseta, druga od ukupno tri koje je Josif učinio ocu u poslednjem razdoblju njegova života. Ali pre toga ćemo baciti samo letimičan pogled na prethodnih sedamnaest godina, za kojih su se deca Izrailja saživela sa gesemskim krajem, gde su napasala stoku, strigla ovce, trgovala i obitavala, Jakovu darivala praunuke i spremala se da postanu jedan narod. Nikada se neće moći sasvim pouzdano reći koliko je od tih sedamnaest godina zapravo otpalo na onih sedam mršavih godina, jer zapravo nije utvrđeno da li ih je bilo sedam ili „samo" pet. (Stavljamo ono „samo" pod znake navoda tek zbog toga što broj pet po svojoj lepoj značajnosti nimalo ne zaostaje iza broja sedam.) Kao što smo već rekli, kolebanja u vezi sa trajanjem ove nevolje unela su izvesnu nesigurnost u brojanje. U šestoj godini je Hranitelj kod Menfea za

vreme svetog godišnjeg doba nadošao za ništa manje nego petnaest lakata, pa je naizmenično postajao crven i zelen, kako to obično biva kada mu ide dobro, i za sobom ostavio obilato muljevito đubre, ali samo da bi naredne godine još jednom bio sasvim nizak i slabašan, tako da je ostalo sporno da li ove dve godine treba pribrojiti prethodnim mršavim godinama kao šestu i sedmu ili ne. U svakom slučaju, u to vreme, kada je to pitanje razmatrano po svim hramovima i na svim ulicama, Josifova zemljišna reforma bila je dovršena, pa je on na osnovu nje nadalje vladao kao faraonova 'Vrhovna usta' i napasao njegove ovce, strižući ih i uzimajući jednu petinu.

Ne može se reći da je za to vreme često viđao svog oca i svoju braću. Oni su se utaborili blizu njega; blizu u poređenju s onim kako je ranije bilo, ali je ipak bio dobar komad puta od grada Uvijenoga, njegove rezidencije, do njihovog staništa, a on je opet bio zatrpan silnim upravnim poslovima i dvorskim obavezama. Veza sa njima bila je daleko slabija no što bi se pomislilo kada se imaju u vidu poslednje tri posete njegovom ocu, koje je učinio brzo jednu za drugom; u Jakovljevoj kući mu se to nije uzimalo za zlo, naprosto se preko toga prelazilo, ali je to ćutanje bilo veoma rečito, ono nije izražavalo samo razumevanje za postojanje spoljnjih prepreka. Onaj ko je pomno pratio tihi razgovor između Jakova i Rahilinog prvenca prilikom ponovnog viđenja, kada su ono stajali sami po strani od njih sedamdesetoro i Josifove pratnje, taj će umeti da shvati strogi i blago setni smisao uzdržanosti koja je bila obostrana; jer, ta odista obostrana uzdržanost imala je sasvim određeni smisao – smisao poslušnosti i odricanja. Josif je bio onaj koji je bio izdvojen i odvojen, ali ujedno i onaj koji je bio uzvišen i koji je bio iskoraknuo – on je bio odvojen od plemena i nije trebalo da postane pleme. Sudbina njegove ljupke majke, čije je ime bilo „prezrena spremnost", ponavljala se u njemu u nešto drugačijem vidu i pod drugom formulom; njegova sudbina je bila da bude „ljubav koja uskraćuje". To se razumevalo i prihvatalo kao takvo, i upravo je to, daleko više nego udaljenost i opterećenost poslom, bio smisao i razlog uzdržanosti.

Kada čovek čuje kojim se rečima Jakov, da bi izneo neku molbu, obraćao Josifu, a obraćao mu se frazom: „Da li sam našao milost kod tebe", onda će mu na neugodan, gotovo postiđujući način postati jasno koliko je bilo naglašeno odstojanje koje se uspostavilo između oca i sina, između Josifa i Izrailja, pa će se onda, kao što je to i kod Jakova bio slučaj, prisetiti i onog ranog sna, onog sna na guvnu, u kojem se jedanaest kokabima zajedno sa suncem i mesecom klanjalo i uvijalo pred snevačem. Kod braće su ti snovi izazvali ubistveni bol i mržnju, pa su ih oni naveli na zlodelo, zbog kojeg su morali teško da

ispaštaju. Čudno je, ali se naprosto nameće pomisao, koja je i njima dolazila a da pri tome nisu progovorili ni reči, da je to zlodelo ipak ispunilo svoju svrhu i da su time postigli svoj cilj. Jer, ako se sve to i završilo suprotno svakom očekivanju, ako su i ležali na svojim stomacima pred onim koji je u Donjem svetu postao prvi, ipak ga nisu uzalud prodali, ne samo u svet, nego i svetu, – on je pripao njemu, a nasleđe koje mu je Osećajni samovoljno bio namenio, ono mu je bilo uskraćeno: sa voljene Rahile ono je prešlo na prezrenu Liju. Zar to ne zavređuje malo klanjanja i uvijanja?

„Jesam li našao milost pred tobom?" – bilo je to prilikom prve od tri posete, kada se tako obratio dragom otuđeniku, u vreme, naime, kada je počeo da oseća da mu se život polako gasi i mesec se uveliko nalazio u poslednjoj četvrti koja se samo polako, crvenkasto i sporo, vukla preko horizonta, pre nego što nastupi potpuno pomračenje. On tada nije bio bolestan i dobro je znao da kraj neće baš odmah nastupiti. Jer, on je još dobro vladao svojim životom i svojim snagama; umeo je tačno da proceni koliko mu je još ostalo od života i znao je da ima još malo vremena, ali i da je došlo vreme da jednu želju koja mu je ležala na srcu, a odnosila se na njega lično, stavi na srce onome koji je jedini posedovao moć i da je ispuni.

Zato on posla po Josifa i zamoli ga da dođe k njemu. A koga je poslao? Pa, naravno, hitronogog Neftalima, Valinog sina, koga bi drugog? Jer, brzih nogu i brza jezika bio je Neftalim još uvek, uprkos svojim godinama, koje se moraju pomenuti, budući da je predanje i nad godinama braće razastrlo veo nemarnosti. Ako se dobro osmotri, onda su oni tada imali između četrdeset i sedam i sedamdeset i osam godina, pri čemu je mališa Venjamin zaostajao za ništa manje nego dvadeset i jednu godinu iza trećeg po godinama ispred Josifa, a to je bilo Zevulon koji je imao šezdeset i osam godina. Ovo pominjemo već ovde da ne biste, kada Jakov u poslednjem času bude oko sebe okupio sinove da udeli blagoslov i kletvu, bili u zabludi i pomislili da je prostor u šatoru bio pun mladih ljudi. Ali ipak ponavljamo da je Neftalim, i pored svojih pedeset i sedam godina, sačuvao gotovo nesmanjenu žilavost svojih dugih nogu i brbljivu hitrinu svog jezika, zajedno sa svojom potrebom da znanje na zemlji bude ravnomerno raspoređeno, pa otuda i da ga kao glasnik prenosi čas na ovu čas na onu stranu.

„Dečače", reče Jakov ovom žilavom starcu, „pođi dole u veliki grad u kome živi moj sin, faraonov prijatelj, stani pred njega i kaži mu: 'Jakov, naš otac, želi da sa tvojom milošću razgovara o jednoj stvari'. Nemoj da ga uplašiš, pa da pomisli da već umirem. Nego mu kaži: 'Naš stari otac tamo gore u Gesemu je dobro, po meri svojih

godina dobro, i još ne misli da se upokoji. Samo smatra da je došao čas kada treba s tobom da razgovara o jednoj stvari koja se tiče njega samoga, mada ona leži s one strane njegova života. Zato se milostivo potrudi do njegovog ležaja, sa kojeg se gotovo ne diže, već na njemu većinom provodi ceo dan u sedećem položaju, u kući koju si mu ti podigao!' Hajde, dečače, kreni i kaži mu to!"

Neftalim brzo ponovi ono što treba da uradi i kaže i potpraši petama put. Da mu za put onamo nije bilo potrebno više dana, jer je išao pešice, Josif bi odmah bio tu. Jer, on je došao kolima, s malom pratnjom i Maj-Sahmeom, upraviteljem svoga doma, kome je iznad svega bilo stalo do toga da bude sudeonik ove priče, pa shodno tome nipošto ne bi propustio da prati svoga gospodara. Ali on je sa ostalim ukućanima Josifovim čekao vani, dok je ovaj bio nasamo sa ocem u šatoru, u dobro opremljenoj prostoriji za dnevni boravak i spavanje, a na taj četvrtasti prostor se sada bila svela i inače prostrana i obuhvatna pozornica ove naše priče, jer tu, na svom krevetu u pozadini i u njegovoj blizini, Jakov je provodio poslednje dane svog života, a opsluživao ga je Damasek, Elijezerov sin, koji se sada takođe zvao Elijezer, jedan čovek obučen u belu košulju s pojasom, još mladalačkih crta, ali sa čelom opervaženom vencem sede kose.

A zapravo je ovaj čovek bio Jakovljev sinovac, jer je Elijezer, Josifov učitelj, ako se cela stvar dobro pogleda, budući da je bio sin jedne sluškinje, bio brat Blagoslovenog. Ali po svom položaju on je bio sluga, mada je bio postavljen iznad sve ostale posluge; kao i njegov otac, i on je prozvan Jakovljevim 'najstarijim slugom' i stajao je nad njegovom kućom, kao što je Josif bio nad faraonovim domom, a Maj-Sahme nad Josifovim. On je, pošto je sina uveo kod oca, pošao napolje kapetanu, pa povede razgovor s njim kao sa sebi ravnim.

Namesnik Egipta, čim je stupio u odaju, kleknu i čelom dotače filc i ćilim na podu.

„Ne tako, sine moj, ne tako", odvraćao ga je Jakov, sedeći tamo pozadi na svom ležaju, s krznenim pokrivačem preko kolena, između dve glinene svetiljke na drvenim postoljima. „Mi se nalazimo u svetu, a duhovni starac i previše poštuje njegovu veličinu da bi mogao da se složi sa tvojim postupkom. Dobro mi došao, dobro došao meni slabome od starosti, kojeg opravdava slabost što ti s očinskim poštovanjem ne polazi u susret, moje uzvišeno jagnje! Uzmi stoličicu i sedi tu kraj mene, mili moj; Elijezer, moj najstariji sluga, mogao je već da je prinese kada te je uveo; on nije ono što je njegov otac bio, prosac mlade, kome je zemlja skakala u susret, i ne bi mi mogao biti ono što je onaj bio u vreme mojih krvavih suza. A na koje to vreme mislim? Na ono vreme kada ti ono nestade. Tada mi je

vlažnom maramom otirao lice i s puno ljubavi me prekorevao zbog poneke jogunaste reči koja mi se omakla protiv Boga. A ti si bio živ. – Zahvaljujem ti na pitanju, ja sam dobro. Dečak Neftalim od Vale imao je nalog da ti kaže da te ne zovem na svoju samrtničku postelju; to će reći, ovaj ležaj ovde biće moja samrtnička postelja i polako počinje to i da biva, ali još to nije u punoj meri, jer još ima u meni nešto životne snage i ja još ne mislim da se upokojim, nego ćeš ti još mirno, pre nego što ja umrem, da se jednom ili dva puta vratiš u svoju egipatsku kuću i svojim državnim poslovima. Ja, doduše, hoću i moram smotreno da raspolažem sa snagama koje su mi još preostale, te da ih koristim s merom i štedljivo, jer će mi one biti potrebne još u raznim prilikama, naročito još na kraju, pa moram da štedim i pokrete i reči. Zato će, sine moj, ovaj naš razgovor biti sasvim kratak i biće ograničen samo na ono stvarno nužno i važno, jer da se trošim u suvišnim rečima bio bi greh pred Bogom. Čak je moguće da sam već rekao ponešto suvišnoga. Kada budem izrekao ono što je jedino važno i kada ti to budem izložio u obliku usrdne molbe, onda možeš, ako ti to tvoje vreme dozvoljava, još koji časak da tiho posediš pokraj mene, uz moju buduću samrtnu postelju, a da me pri tome ne navodiš ni na kakav razgovor koji bi iziskivao trošenje snage. Ćuteći ću nasloniti svoju glavu na tvoje rame i misliti da si to ti i na to kako mi te je jedina prava rodila u natprirodnim mukama u Mesopotamiji, kako sam te izgubio i na neki način ponovo dobio zahvaljujući izuzetnoj dobroti Božijoj. A kada se ti ono rodi, sunce tada beše u zenitu, a ti ležaše u visećoj kolevci kraj device, koja, onako iscrpljena, pevaše kratku pesmicu; oko tebe kao da je bio neki prijatan sjaj, čije značenje umeh da razaberem, a tvoje oči, čim ih otvori kada te dodirnuh, behu tada plave kao nebeska svetlost i tek kasnije postadoše crne, sa nekim vragolastim odsjajem na tamnoj pozadini, koji i beše razlog što ti, u kolibi, tamo malo dalje napred, zaveštah nevestinsku haljinu sa slikama. Možda ću sasvim na kraju još nešto reći o tome, sada je to, po svoj prilici, suvišno i protivreči potrebi štedljivosti. Srcu je veoma teško da razumno razluči potrebnog od nepotrebnog govora. – Eto, ti me blago miluješ u znak tvoje ljubavi i vernosti. Upravo bih od toga pošao: na tvojoj ljubavi i vernosti zasnovaću molbu koju bih da ti uputim, i u njih se uzdam, s tim što ću izbeći svaku suvišnu reč. Jer, Josif-ele, moje uzvišeno jagnje, prispelo je vreme kada mi valja mreti, pa iako još nije sasvim došao poslednji čas umiranja, Jakov je ipak zašao u svoje vreme umiranja i u vreme kada valja izreći poslednju volju. Kada sada budem sastavio noge i kada se budem pridružio mojim precima, ne želim da budem sahranjen u Egiptu, ne zameri mi, to nikako ne bih želeo. A i da ležim tu u gesemskoj zemlji, gde smo sada, ne bi odgovaralo mojim

željama, iako ovde još ne preovlađuje čisto egipatski način života. Ja dobro znam da čovek, kada je mrtav, nema više želja i da mu je svejedno gde leži. Ali sve dok je čovek živ i ima neke svoje želje, stalo mu je do toga da mu se mrtvome učini po volji izrečenoj dok je još bio živ. Ja, nadalje, dobro znam da će mnogi od nas, njih hiljade, biti pokopani u Egiptu, svejedno da li su se ovde rodili ili u zemlji predaka. Ali ja, otac svih njih, i tvoj, ja ne mogu to da prelomim u sebi i da im u tom pogledu dâm primer. Sa njima sam došao u tvoje carstvo i u zemlju tvoga kralja, pošto te Bog poslao ispred nas kao onoga koji će nam otvoriti put; ali moja je želja da se u smrti odvojim od njih. Ako sam našao milost pred tobom, onda položi svoju ruku pod moje stegno, kao što je to Elijezer učinio Avramu, i zakuni mi se da ćeš mi učiniti ljubav i pokazati mi svoju vernost na taj način što me nećeš sahraniti u Zemlji mrtvih. Već ja hoću da ležim kraj mojih predaka i da im se pridružim. Zato ćeš moje kosti poneti iz Egipta i sahraniti ih u njihovoj grobnici koja se zove Makpelah ili Dvostruka špilja kod Hevrona u zemlji hananskoj. Tamo leži Avraham, uz sve počasti pohranjeni, koga je u špilji njegovog rođenja podojio jedan anđeo u obličju koze; tu on leži pored Saraje, junakinje i nebesnice. Tamo leži i pošteđena žrtva Jichak, kasno začeti, zajedno sa Revekom, mudrom i odlučnom majkom Jakova i Isava, koja je sve udesila i stvari postavila na svoje mesto. A i Lija leži tamo, ona koju sam prvo spoznao, roditeljka šestorice. Kod svih njih hoću da ležim i vidim da ti, sa detinjom smernošću i spremnošću da poslušaš, prihvataš moju želju, mada preko tvoga čela promiče neka senka sumnje i tihe nedoumice. Moje oči više ne vide baš najbolje, jer sam već zakoraknuo u vreme umiranja, pa mi se pogled polako zamračuje. Ali tu senku koja ti promiče licem, nju dobro vidim, jer sam zapravo znao da će to tako biti, a kako i ne bi? Ta postoji jedan grob kraj puta, nedaleko od Efrata, koji sada zovu Vitlejem, gde sam sahranio ono što mi je bilo najdraže na ovoj Božjoj zemlji. Pitaš zar ne želim da me položiš kraj nje kada me budeš poslušno poneo kući, pa da ležim zajedno sa njom, izdvojen pored puta? Ne, sine moj, ne želim. Ja sam je voleo, ja sam je previše voleo, ali ta se stvar ne rešava po osećanju i po obilatoj mekoti srca, nego po veličini i po poslušnosti. Ne priliči mi da ležim pored puta, već Jakov želi da leži kod svojih predaka i kod Lije, svoje prve žene, od koje dolazi naslednik. Eto, sada su tvoje crne oči pune suza i, to još sasvim dobro vidim, toliko nalik na oči mnogovoljene da bi čovek lako mogao da se prevari. Lepo je to, dete moje, da ti toliko ličiš na nju, sada kada milostivo polažeš svoju ruku pod moje stegno, zaklinjući se da ćeš me sahraniti po veličini i poslušnosti u Makpelahu, Dvostrukoj špilji.”

Josif mu se zakune. I pošto bì obavljena zakletva, Izrailj se pognu preko uzglavlja postelje da izgovori molitvu zahvalnicu. Posle toga je onaj kome je bilo suđeno da bude izdvojen još neko vreme mirno posedeo kod oca, pored njega na samrtničkoj postelji, a starac je ćuteći naslonio glavu na njegovo rame da bi sačuvao ostatak snage za ono što je predstojalo.

Jefrem i Manasije

Nekoliko nedelja zatim on se razbole. Laka groznica obojila mu obraze i ubrzala mu dah te više nije napuštao krevet, u kome je sedeo poduprt jastucima kako bi lakše disao. Ovog puta nije bilo potrebno da Neftalim potrči da obavesti Josifa, jer je ovaj bio zaveo kurirsku službu između Gesema i svoga grada, preko koje je svakodnevno, štaviše dva puta dnevno, dobijao obaveštenja o starčevom stanju. A kada mu dojaviše: „Čuj, otac ti obole od lake groznice", on pozva sebi dva svoja sina i reče im na hananskom jeziku:

„Spremite se, odvešćemo se dole u ravnicu da posetimo vašeg dedu s moje strane."

Oni odgovoriše: „Ali mi smo se dogovorili da odemo u lov na gazele u pustinju, gospodine oče."

„Jeste li čuli šta vam ja rekoh?" – upita on na egipatskom. „Ili me možda niste čuli?"

„Veoma se radujemo što ćemo posetiti dedu", odgovoriše oni, a svojim prijateljima, bogatim kicošima Menfea, dojaviše da iz porodičnih razloga neće moći da učestvuju u lovu. I njih dvojica su bili kicoši i deca visoke kulture, izmanikirani, isfrizirani, naparfimisani i našminkani, sa noktima na nogama kao od sedefa, sa uvijenim strukom i lepršavim šarenim pantljikama o pregači i spreda i sa strane i otpozadi. Nisu oni bili loši, a to što su bili kicoši, to je samo po sebi proishodilo iz njihovog društvenog položaja, pa im se zbog toga nije mogao uputiti prekor. Doduše, samo je Manasije, stariji, bio dosta visokog nosa, jer se još više nego slavom svoga oca ponosio svojim poreklom iz porodice sveštenika Sunčevog hrama s majčine strane. A mlađeg Jefrema sa Rahilinim očima treba, nasuprot tome, zamisliti kao bezazleno veselog i skromnog momka, i to u onolikoj meri u kojoj skromnost proizlazi iz veselosti, jer nadmenost baš nije sklona smehu.

Zagrlivši jedan drugog rukama punim prstenja da bi sigurnije stajali u kolima koja su poskakivala, vozili su se iza oca na sever, dole, prema području Ušća. Maj-Sahme je pratio Josifa kako bi, za

slučaj potrebe, svojim lečničkim umećem bio na usluzi bolesniku.

Jakov je dremao u svojim jastucima kada mu je Damasek-Elijezer javio da dolazi njegov sin Josif. Nato se starac odmah pribra, pa naloži velikom sluzi, kojeg je uvek bivalo i kojeg uvek biva, da ga uspravi u krevetu, pošto je bio sasvim svestan situacije. „Ako smo našli milost", reče on, „pred mojim gospodinom sinom, pa nam, evo, dolazi u posetu, onda mi zbog ovo malo groznice ne smemo da se opustimo". I on protrese svoju srebrnu bradu i lepo joj rasporedi pramenove na svojim grudima.

„I mlada gospoda su s njim", reče Elijezer.

„Dobro, dobro, to je ono", uzvrati Jakov i uspravi se u krevetu kako bi ih spremno primio.

Nedugo zatim Josif uđe sa prinčevima; oni, pošto su lepo pozdravili, zastadoše kod vrata, a on se približio ležaju i nežno prihvatio starčeve blede ruke.

„Sveti tatice", reče on, „došao sam s njima jer mi je javljeno da te spopala neka laka bolest."

„Ona je laka i slaba", odgovori Jakov, „kakve bolesti u starosti već jesu. Teške i burne bolesti su za mladost i kršnu muževnost. Nju one umeju silovito da napadnu i da se s njome razuzdano ponesu sve do groba, što baš ne bi pristajalo poodmakloj starosti. Slabašna bolest samo ovlaš dodirne starost malim prstom da bi je ugasila. Ali ja se još neću ugasiti i ovog puta to još neće biti, sine moj. Ova bolest je nemoćnija od mene; ona se dala prevariti mojim godinama i nema dovoljno snage. I sa tvoje druge posete mojoj samrtničkoj postelji ti ćeš se još jednom vratiti kući, a da ona još neće postati posteljom moje smrti. Prvi put te ja pozvah i zamolih da dođeš. Ovoga puta ti sam dođe. Ali ja ću te još jednom zvati, biće to po treći i poslednji put, i tada će to istovremeno biti i pogrebna svečanost."

„Neka to još sačeka i neka moj gospodar poživi još poneku veselu godinu!"

„Ta kako bi to moglo biti, dete? Dovoljno je već to što sada još nije kucnuo njen čas, čas pridruživanja. Iz tebe zbori dvorska ljubaznost, ali ja sam u godinama kada mi je vreme umirati, pa ne priliči nikakva leporečivost, već su jedino strogost i istina ono što priliči. A i kada sledeći put bude kucnuo čas pridruživanja, jedino će one biti od značaja; ja ti to kažem unapred, da bi to znao."

Josif se pokloni.

„Jesi li dobro, dete moje, pred Gospodom i pred bogovima zemlje?" – upita Jakov. „Eto, vidiš, bolest je toliko slabija od mene da mogu sebi da dopustim da upitam druge kako su. Doduše, samo one koje volim. Ubiraš li vredno petinu od dece ove zemlje? To nije pravo, Josife, jer bi jedino Gospodu trebalo da pripada petina a nipošto nekakvom kralju. Ali znam ja dobro, uzvišeni moj, znam ja dobro. Kadiš li ponekad suncu i zvezdama, onako kako to tvoj položaj samim sobom zahteva?"

„Dragi oče..."

„Ta znam ja dobro, ukradeno jagnje, ta dobro ja to znam! I divno je to od tebe što između prvog i trećeg puta dolaziš sasvim nepozvan i sâm od sebe da vidiš starca, ne obazirući se na svoju zaokupljenost poslovima i drugim obavezama! Iskoristiću ovu tvoju posetu da razmotrimo jednu stvar o kojoj više nismo razgovarali otkako mi se ti, izgubljeni, ponovo pojavi na ledini; tada ti, mili moj, rekoh na uvo da ću te razdeliti u Jakovu i rasuti u Izrailju i da ću te raspolutiti u plemena unučadi, pa da sinovi sina prave budu kao i Lijini sinovi, a ti da budeš kao mi i da se uzvisiš u položaj otaca, kako bi se time ispunila ona reč: On je uzvišeni."

Josif prignu glavu.

„Čuj me, ima jedno mesto u Hananu", poče Jakov da govori podignutih očiju, ali je pri tome, zacelo od groznice, govorio kao u nekom zanosu, pa je na neki način bio zahvalan toj groznici što je njegovoj krvi podarila to stanje zanosa, – „jedno mesto koje se negda zvaše Luc, u kome se spravlja čudesno plava boja za bojenje vune. Ali to mesto se više ne zove Luc nego Vetilj i Esagila, Kuća podizanja glave. Jer tamo mi se u snu ukaza svemoćni Bog, kada sam spavao u Gilgalu, s glavom položenom na kamen, tamo gore na rampi, na onoj sponi koja povezuje nebo i zemlju, gde zvezdani anđeli silažahu i uzlažahu u blagozvučju; tu mi se On ukaza u kraljevskoj pojavi, blagoslovi me znakom života i doviknu obilatu utehu u harfe, jer mi obeća svoju silnu naklonost i pomoć da će mi dati da narastem i da se razmnožim u mnoštvo naroda i u bezbroj dece ljubavi. Eto zato, Josife, neka dva tvoja sina, koji ti se rodiše u Egiptu pre nego što stigoh ovamo k tebi, Jefrem i Manasije, budu moji, jednako kao i Ruvim i Simeun, i neka budu prozvani po mom imenu; a oni koje potom još budeš izrodio, oni neka budu tvoji i neka budu prozvani po imenu svoje braće, da budu kao njihovi sinovi. Jer, ti si lišen svog mesta u krugu dvanaestorice, ali sa toliko ljubavi da je za tebe pripremljeno četvrto mesto, pored tri najsvečanija."

I dok se Josif upravo spremao da pred njega izvede prinčeve, starac u taj mah još jednom poče da govori o Rahili: kako mu je umrla kada je dolazio iz Mesopotamije, u zemlji hananskoj, pored puta, i to kada je bilo preostalo da se pređe samo još jedno malo parče puta do Efrata koji se sada zove Vitlejem. To sve rekao je samo onako uzgred i nije imalo mnogo veze sa onim o čemu je sada bila reč, izuzev ako je hteo da prizove senku jedino ljubljene da bude prisutna u ovom času ili je možda Rahilinim potomcima koji su trebalo da se razgranaju u narode hteo da odredi njihov sveti grob, grob koji bi pripadao samo njima, pošto je onim drugima bio potreban Makpelah, Dvostruka špilja, kao mesto budućeg hodočašća. A možda je samo hteo unapred da opravda svoj ugursuzluk i tu zamenu koju je smerao i sva je prilika već odavno imao na umu; mišljenja učitelja o nameri i svrsi ovog pomena se razilaze, ali smo mi skloni da kažemo da uopšte nije imao nikakvu nameru i da je o ljupkoj govorio samo zbog toga što je, čim bi se predao svečanom govoru i kazivanju svojih priča, beskrajno rado govorio o Rahili, onako nevezano i jednako radovao i o bogu, a možda i zbog toga što se plašio da više neće imati prilike da o njoj govori, pa je to bezuslovno hteo još jednom da učini.

Potom, pošto ju je tako poslednji put sahranio kraj puta, on se osvrnu, prekri rukama oči i upita: „A ko su ovi?"

On se, naime, pretvarao da dvojicu unuka do sada uopšte nije zapazio i da mu je vid daleko više oslabio nego što je to stvarno bilo.

„To su moji sinovi, sveti tatice", odgovori Josif, „tebi dobro znani, oni koje mi Bog podari ovde u ovoj zemlji."

„Ako su to oni", reče starac, „onda ih privedi ovamo meni da ih blagoslovim."

Šta je tu imalo mnogo da se privodi? Prinčevi su već sami od sebe prilazili ljuljajući se u kukovima, pa se lepo pokloniše kao dobro vaspitana deca.

Starac je, tiho mljackajući jezikom, vidno zatresao glavom. „Ljupki dečaci, koliko mogu da vidim", reče on. „Otmeni i ljupki pred Bogom, i jedan i drugi! Sagnite se, mili moji, da poljubim mladu krv vaših obraza mojim stogodišnjim usnama! Je li ovo Jefrem koga sada ljubim ili je to Manasije? No, svejedno! Ako je to bio Manasije, onda je to sada Jefrem kojeg ljubim u obraz i oči. Eto, ja ponovo videh tvoje lice", obrati se on sinu dok je Jefrema još držao u zagrljaju, „čemu se više nisam nadao; a to nije sve, nego mi Bog dade da vidim i tvoje seme. Je li preterano ako se kaže da je On izvor beskrajne dobrote?"

„Nipošto" odgovori Josif rasejano, jer je sada pre svega bio zaokupljen brigom da dečaci stanu pred Jakova onako kako treba i kako je red, dok se ovaj pravio da ih ne razlikuje.

„Manasije", reče on tiho starijem, „pripazi! Ovamo stani! Pazi na red, Jefreme, tamo stani!"

I on prihvati ovoga svojom desnom rukom i stade da ga gura pred Izrailjovu levu ruku, a svojom levom uhvati Manasija i stade da ga postavlja pred Jakovljevu desnu ruku, kako bi sve bilo onako kako to red nalaže. Ali šta je on to sa čuđenjem, negodovanjem i potajnom razdraganošću sada morao da vidi? Video je kako otac, onako slepački uzdignutog lica, polaže svoju levu ruku na Manasijevu povijenu glavu, a desnu, pošto je ukrstio ruke, polaže na Jefremovu glavu, pa poče, zagledan praznim pogledom slepca negde u visinu, pre nego što je Josif stigao da uskoči, da izgovara reči blagoslova. Prizivao je trojakog Boga, Oca, Pastira i Anđela, da blagoslovi dečake i odredi da se zovu po njegovom, Jakovljevom, imenu i po imenu njegovih otaca i da se razmnožavaju toliko da ih bude kao riba u vodi. Da, da, tako neka bude. Neka potekne blagoslov, taj sveti dar, iz mog srca, preko mojih ruku, na vaše glave, u vaše meso, u vašu krv. Amen.

Josif ni na koji način nije mogao da prekine čin udeljivanja blagoslova, a njegovim sinovima nikako nije bilo jasno šta se to s njima zbiva. Oni su uopšte za celog ovog čina bili odsutni duhom, a malo su se i ljutili, naročito Manasije, zato što su zbog ove ceremonije morali da se odreknu lova na gazele u pustinji. Inače, iako je svaki od njih dvojice osećao ruku blagoslova na svojoj glavi, i da su mogli da vide da su starčeve ruke bile ukrštene i da desna leži na mlađem, a leva, pak, na starijem, oni za to ne bi mnogo marili, nego bi pomislili da to tako mora da bude i da je to u skladu sa plemenskim običajima njihovog stranog dede. I baš i ne bi mnogo pogrešili. Jer, Jakov, brat Rutavoga, u ovom slučaju je, naravno, samo ponavljao i podražavao nešto čega je već bilo. Podražavao je slepoga oca u šatoru, svoga oca, koji je njemu pre Riđega predao blagoslov. Bez varanja sa blagoslovom, po njegovom mišljenju, stvari se nisu mogle odvijati. Moralo je biti zamene, pa je zato zamenio svoje ruke tako da je na mlađega dospela desna, prava ruka, te ovaj i postade pravi. Jefrem je imao Rahiline oči i očigledno je bio simpatičniji, i to je dakako igralo određenu ulogu. Ali najvažnije je bilo to što je on bio mlađi, kao što je i on, Jakov, bio mlađi, pa je bio zamenjen uz pomoć kožica. U njegovim ušima je, dok je, ukrštajući ih, zamenjivao ruke, šumilo od izreka koje je njegova odlučna majka mrmljala dok ga je pripremala za odsudni čas, izreka koje su poticale iz daleko veće daljine i bile

mnogo izvornije i starije nego sam čin zamene: „Povijam dete, povijam kamen, neka opipa gospodar, neka jede otac, tebe moraju da služe braća dubina."

Josif, kako rekosmo, beše razdragan ali i povređen, i jedno i drugo. On je posedovao smisao za obešenjakluk, ali se kao državnik osećao obaveznim da spasava ono što se od reda i prava još dalo spasiti. Čim je, dakle, starac završio sa svojim blagosiljanjem, on reče: „Oče, oprosti, ne tako! Ja sam dečake postavio pred tebe onako kako treba. Da sam znao da nameravaš da ukrstiš ruke, ja bih ih onda drugačije postavio. Smem li da ti skrenem pažnju na to da si svoju levu ruku položio na Manasija, mog starijeg, a desnu na Jefrema, mog drugorođenog? Zbog slabog osvetljenja ovde, izgleda, dopusti da to kažem, da si se malo prebacio pri udeljivanju blagoslova. Ne bi li ti to brzo ispravio, ne bi li zamenio ruke i još jednom rekao 'Amin'? Jer desna zapravo nije ona prava za Jefrema, ona pripada Manasiji." Pri tome on čak prihvati ruke staroga koje su još počivale na glavama ove dvojice i htede smerno da ih dovede u pravi položaj.

Ali Jakov ih čvrsto zadrža u tom položaju. „Znam ja to dobro, sine moj, znam ja to" reče on. „Ali ostavi da bude ovako! Ti upravljaš Egiptom i uzimaš petinu, ali ovim stvarima upravljam ja i znam šta radim. Ništa ti ne brini" (i on malo podiže svoju levicu), „i ovaj će se razmnožiti i postati veliki narod; ali njegov manji brat postaće veći od njega i njegovo seme biće pregolem narod. Kako uradih, tako uradih, i to je, štaviše, moja volja, zato neka postane izrekom u Izrailju da kada neko hoće nekoga da blagoslovi, onda neka kaže: 'Bog neka te blagoslovi kao Jefrema i Manasiju'. Zapamti to, Izrailje!"

„Kako ti zapovedaš", reče Josif.

Mladići pak izvukoše glave ispod ruku koje su udelile blagoslov, podbočiše se rukama i pogladiše svoju kosu razdragani što opet mogu da stoje uspravno. Njih se ova zamena malo doimala; s pravom, budući da ovaj sveti fiktivni čin, kojim oni postadoše sinovi Jakovljevi i tobožnji izdanci Lijini, nije doveo ni do kakve promene u njihovom ličnom životu. Oni su svoj život proveli kao egipatski plemići i tek su se njihova deca, tačnije rečeno tek pojedini njihovi unuci, druženjem, upražnjavanjem religijskih obreda i ženidbama, sve više i više priklanjali i pridruživali jevrejskim žiteljima, tako da su samo neke grupe plemena koje se jednog dana iz Kemea vratilo u Hanan poticale od Jefrema i Manasija. Ali i što se tiče budućnosti i delovanja blagoslova udeljenog Jakovljevom rukom, ravnodušnost mladih ljudi nije bila neopravdana, barem kada je reč o mnoštvu onih koji su se kasnije nazvali po njihovim imenima. Jer, naša

istraživanja utvrdila su da su na vrhuncu svog razvoja Manasijevi ljudi za dobrih dvadeset hiljada duša nadmašili broj Jefremovih ljudi. No, glavno je da je Jakov bio došao do onoga do čega mu je bilo stalo – do svog blagoslova sa prevarom.

On je posle ovog svečanog čina bio prilično iscrpljen i više nije bio sasma bistra duha. Iako ga je Josif molio da prilegne, on i nadalje ostade da sedi na krevetu i poče svom ljubimcu da govori o komadu zemlje koji mu on zaveštava mimo njegove ostale braće, o komadu zemlje koji je on „svojim mačem i lukom" uzeo Amorićanima. Zapravo, reč je mogla biti samo o komadu plodne zemlje pred Šekemom, koji je Jakov jednom za stotinu šekela srebra kupio od kostoboljnog Hamora ili Hemora pred kapijom grada, pa ga samim time nikako nije mogao osvojiti mačem i lukom. A otkuda je to Jakovu, šatoru odanom čoveku, palo na um da govori o maču i luku? Ta on nikada nije voleo takve naprave, niti je rukovao njima, pa je i svojim sinovima do kraja uzimao za zlo što su ranije njima tako divlje baratali u Šekemu, a upravo zbog tog postupka je baš i postalo sumnjivo da li tada obavljena kupovina zemlje još važi i da li Jakov zapravo još raspolaže tim komadom zemlje.

U svakom slučaju, on je to činio u svojoj onemoćalosti, pa mu Josif zahvali, s čelom na očevim rukama, na ovom posebnom zaveštanju, dirnut ovim dokazom ljubavi, a ujedno i čudesnom pojavom da je upravo slabost starca zavela da sebe vidi u ulozi bojevnog junaka. Josif je procenio da se i u tome najavljuje bliski kraj, te odluči da se ovog puta ne vraća natrag za Menfe, nego da u bliskom Pa-Kôsu sačeka poziv na poslednje okupljanje.

Samrtni skup

„Sakupite se, deco Jakovljeva! Dođite svi i okupite se oko vašeg oca Izrailja da vam obznani ko ste i šta vas čeka u budućim vremenima!"

To je bio poziv koji je Jakov iz šatora uputio svojim sinovima kada mu se učini da je nastupio čas da održi svoj predsmrtni govor. Jer, on je svoj život držao u svojoj ruci i tačno je znao koliko mu je snage još preostalo da je utroši na samrtne reči, pa da onda izdahne. Poziv je uputio preko Elijezera, svog staromladog velikog sluge, njemu ga je izgovorio, pa je zahtevao da mu ga više puta ponovi kako bi ga Damasek znao ne samo onako, otprilike, nego tačno od reči do reči kako ga je on bio izgovorio. „Ne 'dođite amo'", reče on, „nego 'dođite svi' i ne 'stanite oko Izrailja' nego 'okupite se'! A sada ponovi sve to još jednom i ne zaboravi dvostruki izraz 'ko ste i šta vas čeka'! E, sada je najzad dobro! Bojim se da sam utrošio previše od snage koja mi je preostala na tvoje podučavanje. A sad pohitaj!"

I Damasek podvuče svoju haljinu ispod pojasa i rastrča se tako brzo na sve strane da se činilo da mu zemlja skače u susret, a pri tome je povremeno stavljao šake na usta i izvikivao: „Sakupite se svi, vi sinovi Izrailja, i okupite se takvi kakvi ste da bi vas pratilo dobro iz dana u dan!" Odlazio je do naseobina, u polja i do kraljevskih torova nad kojima su petorica braće bila postavljeni za nadzornike, a i do onih drugih; trčao je ovamo-onamo kroz rit i močvaru, tako da mu je mutna voda pljuskala po vitkim nogama, jer to je bilo vreme povratka vode, peti dan prvog zimskog doba, što bi odgovaralo početku našeg meseca oktobra, pa je u predelu Delte posle duge žege pala znatna kiša. Neprekidno je kroz svoje šake preko njiva i u pravcu staništa izvikivao reči: „Ma ko da ste, sinovi Jakovljevi, i čekajte svi oko njega buduća vremena!" Otrčao je i do bliskog Pa-Kôsa, gde je Josif odseo kod tamošnjeg kneza, tako da je pred kućom ovoga stajala straža, pa je i tu na krajnje netačan i izvrnut način izvikivao reči poziva koje je Jakov bio pažljivo sročio i uobličio za tu priliku i za sva vremena. Ali su one, i pored toga što su bile onako izvrnute i unakažene, ipak delovale i svuda su sa zapanjenošću primljene. I

faraonov prijatelj se hitro uputi ka kući svog oca, a sa njim pođoše i Maj-Sahme, njegov majordomus, a i mnogo radoznalaca iz sporednih ulica koji su čuli poziv, pa pošto su ionako badavadžisali, oni se priključiše da lično vide šta će se dalje zbiti.

Jedanaestorica braće iščekivala su brata pred ulazom u stanište. On ih pozdravi odmerenog, ozbiljnog i tužnog izraza lica, poljubi Venjamina, mališu od četrdeset i sedam godina, pa onda tu, napolju, tiho porazgovara s njima o očevom stanju, koji je očigledno bio naumio da održi svoj predsmrtni govor i da umre. Oni odgovoriše oborenim očima i nekako stisnutim ustima, jer su se, kao i obično, bojali starčeve izražajne moći i neumoljive strogosti uzvišenog oca tiranina, koji ih, verovatno, neće ničega poštedeti, ali su ipak svi u sebi mislili na onu ljudsku reč: 'Za ime nebesa, pa to može još i da ispadne dobro!'

Jaki mišići na namrgođenom Ruvimovom licu, sedamdesetosmogodišnjeg starca ogromnog poput kule, bili su zategnuti. On se bio upustio sa Valom; to će mu sada u ovom svečanom času sigurno biti rečeno i on se za to i pripremao. Tu su bili Simeun i Levi, oni koji su kao mladi ljudi zbog sestre varvarski opustošili Šekem; otada je prošla cela večnost, ali su mogli biti sigurni da će im to svečanim tonom biti prebačeno, pa su se i oni pripremali za taj trenutak. Tu je bio Juda koji je omaškom obležao svoju snahu; on uopšte nije sumnjao u to da će starac biti dovoljno surov i samrtnički strog da mu to prebaci, pogotovo što je i sam malo bio zaljubljen u nju. Tu su bili svi oni, i svi su oni, izuzev Venjamina, tetošenog mališe, nekada prodali Dumucija. Jakov će biti u stanju da i o tome ovom prilikom zapodene razgovor; oni su to očekivali, pa su se nekako svi i ušančili u to očekivanje. Naročito su se u to očekivanje bili ušančili Lijini sinovi, jer nijedan od njih nikada nije ocu oprostio što posle Rahiline smrti nije njihovu majku načinio najdražom i pravom nego je pravom načinio Valu, Rahilinu sluškinju. I on je imao svojih slabosti i celog svog života, kad god je osećanje bilo u pitanju, on je sprovodio svoju samovolju. U Josifovom slučaju i u vezi sa svim onim što se s njime zbilo, mislili su oni prkosno, on je bio isto toliko kriv kao i oni, pa bi i sam o tome trebalo da porazmisli pre nego što naveliko bude hteo da iskoristi čas umiranja i da ih zbog toga prekori. Ukratko, njihov strah pred tom scenom zaogrnuo se u nešto poput prkosnog inata; to je uslovilo da su unapred celom svom držanju dali izraz uvređenosti zbog onoga što je tamo unutra predstojalo; a Josif je sve to dobro video, pa ih je dobrostivo umirivao, idući od jednog do drugog, ljubazno ih dodirujući i govoreći:

„Pođimo onda, braćo, unutra k njemu i saslušajmo skrušeno sud koji će nam najdraži izreći, svaki svoj. Saslušajmo ga, ako je potrebno, sa razumevanjem! Razumevanje treba, doduše, da polazi od Boga ka ljudima i od oca detetu, ali ako ono izostane, onda neka dete, praštajući, ima puno strahopoštovanjem ispunjene obzirnosti prema slabosti onoga koji je jači i moćniji. Pođimo, on će nam suditi sa svom svojom istinoljubivošću i svaki od nas dobiće ono što mu sleduje, verujte mi, i ja."

Tako se oni polako uputiše u šator zajedno sa egipatskim Josifom, ali on nipošto nije hteo da pristane da ide prvi, iako su oni želeli da on ide na čelu, nego je sa Venjaminom išao iza Lijinih sinova, a ispred dece od sluškinja inoča. I Maj-Sahme, upravitelj njegova doma, ušao je s njima unutra, delom na osnovu prava koje mu je pripadalo budući da je već veoma dugo bio sudeonik ove priče i da je igrao ulogu u njenom uobličavanju, a delom i na osnovu same okolnosti što je ovaj skup u znatnoj meri bio javan, pa je, kako se ispostavilo, zapravo svako imao pravo pristupa. Samrtnička odaja bila je, dakle, prepuna kada su dvanaestorica braće ušla, jer je sa Damasekom Elijezerom, onim što je naokolo razglasio i raznosio starčev poziv, oko gospodareva ležaja stajalo dosta nižih slugu iz Jakovljeve uže posluge, a podosta ih je stajalo naokolo i od njegovog mnogobrojnog potomstva. Bilo je tu čak i žena sa decom, pa i takvih koje su dojile svoju dojenčad. Na sanducima kraj zidova uokolo sedeli su nestašni dečaci koji se baš nisu sasvim dolično ponašali, iako se odmah i brzo reagovalo na svaku nepodopštinu. Pored toga, zastor na ulazu bio je široko razmaknut, tako da su oni koji su se tiskali pred kućom, domaća čeljad i namernici iz gradića Pa-Kôsa, kojih je bilo u zamašnom broju, mogli sve lepo da prate, pa su takoreći bili uključeni u ovaj skup. Kako se sunce naginjalo smiraju a ovo mnoštvo ljudi napolju stajalo pod večernjim nebom narandžaste boje, to se ono doimalo poput neke velike senke i nije bilo lako razaznati pojedinačna lica. Ali zahvaljujući svetlosti koja je dolazila sa suprotne strane, a širile su je dve uljane svetiljke postavljene na visokim stalcima kraj uzglavlja i podnožja samrtničke postelje, ipak smo u stanju da tamo napolju jasno razaznamo jednu upečatljivu pojavu, jednu vitku ženu, svu u crnom, između dva upadljivo plećata muškarca, sa velom preko osedele kose. Nema sumnje, to je Tamara, ona koja otelovljuje odlučnost, sa svoja dva kršna sina. Ona nije ušla unutra, već je ostala napolju, za slučaj da Jakov u svom predsmrtnom govoru počne da govori o Judinom grehu počinjenom s njom. Ali je bila na mestu, ta ona je morala biti na mestu u trenutku kada je Jakov trebalo da udeli blagoslov onome sa kojim se kraj puta predala bludu i time sebi izborila mesto na pravom putu. I bez svetlosti svetiljke,

koja je iz unutrašnjosti odaje prodirala napolje, nikako nam ne bi mogao promaći njen gordi profil koji se jasno isticao na pozadini delimično oblačnog ali i rumenog večernjeg neba.

Onaj koji ju je nekada upućivao u stvari sveta i u veliku povest u koju se ona uključila, on koji je sazvao ovaj samrtni skup, Jakov ben Jichak, onaj koji je blagosloven pre Isava, ležao je, poduprt jastucima, pod jednom ovnujskom kožom na svojoj postelji u dnu odaje sa upravo onoliko snage koliko mu je bilo potrebno, dok mu je voštano bledo lice bilo lako zarumenjeno od rumenog sumraka i žari mangala tu kraj njega. Izgled mu je bio blag i dostojanstven. Oko čela imao je beli povez, kakav je obično nosio prilikom prinošenja žrtve. Ispod tog poveza kovrdžavo se izvijala njegova bela kosa koja je prelazila u patrijaršijsku bradu, prekrivajući mu, onako gusta i bela, grudi, s tim što je pri kraju postajala nešto ređa i malo sivlja; a u toj gustoj i beloj bradi nazirala su se fina, produhovljena usta sa primetnim izrazom gorčine. Iako nije okretao glavu, njegove blage oči sa veoma izraženim podočnjacima bile su malo izvrnute na stranu, tako da se dosta napadno videla žućkasta belina očne jabučice. Oči su bile uprte u sinove koji su ulazili jedan za drugim, u njih dvanaestoricu, sada u punom broju, pred kojima se spontano otvarao prolaz do ležaja. Damasek i sluge negovatelji odmakoše se od njega; oni što se rodiše s one strane Eufrata zajedno sa mališom, čija je majka umrla rađajući ga u Avramovoj zemlji, pokloniše se pred njim dodirnuvši čelom tlo, pa se onda okupiše oko očevog ležaja. Zavladala je potpuna tišina i pogledi svih behu uprti u Jakovljeve blede usne.

One se više puta, probe radi, pomakoše pre nego što su izgovorile prve reči i on onda s mukom i polako započe svoj govor. Kasnije on smože snage da govori sasvim tečno i glas mu postade punozvučan, da bi sasvim na kraju, kada je blagosiljao Venjamina, ponovo onemoćalo utihnuo.

„Dobro došao, Izrailje”, reče on, „ti pojase sveta, predele života, utvrdo i bedeme neba, poređan u svete slike! Evo, poslušno si se okupio i u punom broju sakupio oko postelje mog oproštaja, da ti sudim po istini i da ti kažem proročanske reči iz mudrosti poslednjeg časa. Hvala ti, družino sinovska, na tvojoj poslušnosti i neka te snađe slava za tvoju srčanost! Budi blagoslovena zanavek od ruke umirućeg i budite mi blagosloveni svi koliko vas ima. Blagosloveni sa smotreno sačuvanom snagom i blagosloveni na veki vekov! Zapamti: ono što imam da kažem, svakom od vas ponaosob, redom, to kazujem pod sveukupnim blagoslovom.”

Tu se njegov govor prekide i neko vreme je samo pomicao usne, bez glasa kao da samom sebi nešto govori. Ali onda se njegovo lice u

jedan mah pribra, čelo mu se nekako nabra i, suprotstavljajući se slabosti, njegove obrve se nabraše. „Re-uvime!" – začu se poziv sa njegovih usana.

Grdosija od pastira istupi na svojim poput stubova moćnim nogama, sasvim sede glave, obrijana rumena lica koje se razvuklo u plačevan izraz kao u nekog dečaka koji očekuje grdnju; upaljene oči mu živahno žmirkahu pod belim veđama, a krajevi usta sa jakim izrazom gorčine behu toliko opušteni da su se sa strane obrazovale debele natekline od mišića. On kleknu kraj ivice kreveta i pokloni se.

„Ruvime, moj najveći sine", započe Jakov, „ti si moja najranija snaga i prvenac moje muževnosti; tvoje beše prvenstvo i u tebe beše silna prednost, u družini ti beše prvi, prvi za žrtvu i prvi za kraljevstvo. Ali to je bila greška. To mi obznani jedan kumir u polju kroz san, neka opaka pustinjska životinja sedeći na kamenu, nešto kao dečak-pseto sa lepom nogom, začeto omaškom, začeto s Nepravom u slepoj noći kojoj je sve svejedno i ne zna za razliku u ljubavi. Tako ja začeh tebe, mog prvog, u vetrovitoj noći, sa pogrešnom, ali valjanom, začeh te u zabludi te njoj dadoh cvet, jer posredi beše zamena, zamenjen beše veo, i meni dan pokaza da samo začeh tamo gde mišljah da volim, – tada mi se okrenuše srce i stomak i mene spopade očaj u duši."

Neko vreme se potom nije razumelo šta je govorio; ponovo je poduže bezglasnim usnama govorio nešto samo za sebe. Onda mu se vrati glas, snažniji nego pre, i neko vreme više nije govorio Ruvimu, nego o njemu, u trećem licu.

„Bio je kao bujica", zborio je on. „Kao uzavrela voda izlivao se iz lonca. On ne treba da bude prvi i noseći stub kuće, on ne treba da dobije prvenstvo. Popeo se na ležaj svoga oca i tim svojim postupkom oskrnavio je moju postelju. Otkrio je sramotu svoga oca i ismejao ga, srpom je krenuo na oca i razuzdano se poneo prema svojoj majci. On je Ham, crn u licu, i hoda uokolo razgolićene sramote; poneo se kao zmaj haosa i postupio poput nilskog konja. Čuješ li, prva moja snago, šta ti prebacujem? Proklet da si, sine moj, proklet pod blagoslovom! Oduzeto ti je prvenstvo, lišen si sveštenstva i otkazana ti je kraljevska vlast. Jer ti nisi podesan za vođstvo i tvoje prvenstvo je poništeno. Prebivaćeš s one strane Slanog mora i graničićeš se sa Moavom. Tvoja dela su slabašna a plodovi tvoji neznatni. Hvala ti, moj najveći sine, što si hrabro došao sa ostalima i što si srčano saslušao ovaj sud. Ti si grdosija od čoveka i koračaš tim tvojim nogama kao stubovima od hrama zahvaljujući mojoj zabludi one noći, kada onako silovito i muški istresoh svoju prvu snagu. Budi očinski proklet i živ mi bio!"

On umuknu, a stari Ruvim se vrati u gomilu, zategnutih mišića na licu s izrazom gnevnog dostojanstva, oborenih očiju na način kako je to činila njegova majka kada bi nastojala spuštenim kapcima da prikrije svoju razrokost.

„Neka pristupe braća!" – zatraži sada Jakov, „sinovi blizanci, nerazdvojni na nebu!"

Na to se, pristupivši, pokloniše Simeun i Levi. I oni su već imali sedamdeset i sedam i sedamdeset i šest godina (jer oni zapravo nisu bili blizanci, nego su samo bili nerazdvojni kao blizanci), ali su u najvećoj mogućoj meri bili sačuvali svoj pustahijski izgled.

„O, o, vidi silnika, bojom namazanih, vidi samo ta tela išarana ožiljcima!" – reče otac i odmaknu se, praveći se kao da ih se plaši. „Oni vole oruđa u službi nasilja, neću da znam za njih. Ja to ne volim, pustahije jedne. Ne daj Bože da oni počem sude mojoj duši ili da počem moja čast ima nečeg zajedničkog s njihovom. U gnevu svome ubiše čoveka, a njihova obest ogreši se o vola, te ih zbog toga pogodi kletva uvređenih i bì im dosuđena propast. Šta im rekoh ja? Proklet da je njihov gnev, što beše tako nagao, i njihova ljutina, što beše tako žestoka. Eto, to vam rekoh ja! Prokleti da ste, dragi moji, prokleti pod blagoslovom. Neka vam bude dosuđeno da budete razdvojeni i odvojeni jedan od drugog da ne biste i nadalje zajedno činili čuda i pokore. Budi razasut u Jakovu, moj Levi! A tebi, snažni Simeune, neka bude data posebna sudbina i zemlja, ali ja vidim da ti to neće biti dato i da ćeš se utopiti u Izrailju. U pozadini vam je određeno mesto, vama dvema zvezdama, po samrtnoj vidovitosti blagosiljaoca. Odstupite!"

To i uradiše, prilično ravnodušni na izrečenu im presudu. Ta oni su već odavno znali kako stoje stvari i nisu ni očekivali nešto bolje. A nije im smetalo što je ovaj sud još jednom izrečen ovako javno pred svima, jer su ionako svi to već znali, a deo „Izrailja" su u svakom slučaju ostajali; njihovo odbacivanje, naime, odvijalo se pod zajedničkim blagoslovom svih. Uz to su, zajedno sa svima prisutnima, bili prožeti osećanjem da je odbačenost jedna uloga kao i svaka druga i da ona ima svoje sopstveno dostojanstvo. Svaki položaj je na svoj način počasni položaj, to je bilo njihovo uverenje, a i svih ostalih. Osim toga, bilo je jasno i nesumnjivo da otac zapravo delimice uopšte nije govorio o njima, nego o sazvežđu Blizanaca. Delom iz urođene sklonosti prema značajnome, delom iz smetenosti koja je bila posledica onemoćalosti, a kojoj je u svom svečanom raspoloženju puštao na volju, on ih je u priličnoj meri pomešao sa Blizancima, pa je u to uneo i neke vavilonske uspomene koje su bile svima poznate, čak i dečacima koji su uokolo sedeli na sanducima. Oči-

gledno ih je namerno načas zamenio sa Gilgamešom i Eabanijem iz pesme, tako gnevnima i ljutitima zbog njihove sestre, koji su rastrgli nebeskog bika, pa ih je onda Ištar zbog tog zlodela proklela. Ali oni sami u Sihemu, kod mesta Šekem, gde su, doduše, žestoko divljali, uopšte nisu marili za bikove i uopšte nisu mogli da se sete da su utukli ijednog bika; samo se Jakov od samog početka i svaki put kada bi pomenuo te događaje vraćao na bika. No, može li čovek sa više časti da bude proklet nego kada pri tome biva zamenjen sa Dioskurima i sa Suncem i Mesecom? To je način odbacivanja sa kojim čovek može da se pomiri i kada se on odvija pred velikom publikom jer se samo napola može uzeti kao nešto lično; svojom drugom polovinom, naime, on je jedna predsmrtna sanjalačka igra misli.

Bolje da ovde odmah kažemo da su se u Jakovljeve sudove izrečene sinovima u nekoliko navrata uplitala znanja i aluzije iz oblasti zvezdoznanstva, što je onda uslovilo da je cela stvar, pored svoje crte uzvišenosti, poprimila i crtu netačnosti, svojstvenu ljudskoj prirodi. Bilo je u tome i namere i nagoveštaja slabosti, a moglo bi se reći: i namere u slabosti. Već se kod Ruvima moglo osetiti nešto od Vodolije. Juda, koji je sada bio na redu, i u čijem se slučaju od silnog blagosiljanja veoma iscrpio, tako da je malo kasnije, u strahu da neće izdržati i da, pre svega, neće stići do Josifa, morao da pozove Boga u pomoć. Juda je, dakle, oduvek nazivan Lavom, ali posmrtni govor koji je njemu bio posvećen toliko je neumorno baratao sa tim nadimkom, predočavajući izmučenog Jehudu u obličju lava, da niko nije mogao da prenebregne tu ekliptičku paralelu. Kod Isahara je mnogo toga provejavalo od lika Raka: zvezdana slika magareta koja stoji u tom znaku dovođena je u kosmičku vezu sa njegovim svakodnevnim imenom „Koščati Magarac". Kod Dana je svako imao na umu sliku Vage, znamenje pravde i suđenja, iako je njegov lik određivala i ubojita zmija; a Neftalijev lik jelena i košute prelazio je, za većinu na vidljiv način, u lik Ovna. Sam Josif nije predstavljao nikakav izuzetak; naprotiv, astralno uzvišenje se kod njega čak dvojako ispoljavalo, te su se kod njegovog određenja smenjivali likovi Device i Bika. A Venjaminovo određenje najzad, kada je on bio došao na red, bilo je izgleda u znaku Škorpiona jer je dobri mališa slavljen kao divlji vuk, samo zato što je vuk na jugu blizak škorpionu.

Tu je obezličavanje putem zvezdano-mitske predstave postalo najjasnije, pa je to ratobornim blizancima utoliko više olakšalo stvar da sasvim spokojno saslušaju sud o sebi. Oni su živeli u rano doba, ali su opet živeli i u kasno doba koje je u ponekom pogledu steklo podosta iskustva, pa i u pogledu ne baš bezuslovne pouzdanosti samrtničke vidovitosti i samrtničkog proricanja. Pogled koji umirući

upire u budućnost je upečatljiv i dostojan poštovanja; njemu se može pokloniti puno vere, ali ne previše, jer se baš nikada nije posve obistinio, a čini se da već i vanzemaljsko stanje, koje je njegovo ishodište, treba smatrati izvorom zabluda. I Jakov je, pored izvanredno tačnih stvari koje je ugledao, izrekao i neke stvari koje su zvučale svečano ali su ipak bile zablude. Od Ruvimovog potomstva stvarno nije bilo bogzna šta, a Simeunovo pleme je stalno negde moralo da traži oslonac i na kraju se utopilo u Judi. Ali da će Levijeva krv vremenom dospeti do najvećih počasti i da će mu pripasti trajno prvenstvo kada je reč o popunjavanju redova sveštenstva, kao što to mi koji smo, doduše, u povesti, ali i izvan nje, znamo, to je Jakovljevom pogledu u času umiranja očevidno ostalo skriveno. Njegovo samrtničko proročanstvo je u toj tački časno zatajilo, ali ne samo u ovoj, nego još i u nekim drugim tačkama. Za Zevulona je rekao da će obitavati kraj mora i uz obalu gde pristaju lađe, te da će imati među sa Sidonom. To je bilo posve moguće, jer je bila opštepoznata stvar da je ovaj sin iznad svega voleo more i miris smole. Međutim, područje njegova plemena nije nikada dosezalo do mora, niti je ikada imalo među sa Sidonom. Ono se prostiralo između mora i Galilejskog jezera, odvojeno od ovoga Neftalijem, a od mora Asirom.

Za nas takve zablude imaju veliku vrednost. Ta znamo da postoje mudrijaši koji tvrde da su Jakovljevi blagoslovi nastali posle Jošuinih vremena, te da u njima treba videti „proročanstva proizašla iz događaja”! Čovek na to može samo da slegne ramenima, ne samo zbog toga što se nalazimo kraj očeve samrtničke postelje i sopstvenim ušima čujemo njegove reči, već i zbog toga što je proroštvima koja se daju na osnovu onoga što istorijski već postoji, dakle unatrag datiranim proroštvima, veoma lako da izbegnu greške. Najsigurniji dokaz verodostojnosti jednog proroštva jeste elemenat zablude u njemu.

I tako Jakov onda pozva Judu; bio je to zaista silan trenutak, te je duboka tišina zavladala kako napolju pred šatorom tako i kod nas unutra. Veoma se retko dešava da na tako mnogobrojnom skupu vlada tako duboka tišina, kao da su svi prisutni bili bez daha i glasa. Starac podiže bledu ruku prema četvrtom sinu koji je, unapred duboko postiđen, pognuo svoju sedamdesetpetogodišnju glavu; podiže prema njemu prst, upirući ga u njega, pa reče:

„Juda, ti li si to?!”

Da, to je bio on, napaćeni i izmučeni čovek koji je lično bio uveren, jer mu je to njegovo osećanje kazivalo, da je nedostojan da bude naslednik; on, sluga gospodarice, kojem nije bilo do strasnog uživanja, ali je ovome bilo stalo do njega, grešnik i čovek savesti.

Čovek bi rekao: sa sedamdeset i pet godina stvar sa podložnošću i ropskom odanošću strasti i strasnom uživanju više ne može biti tako ozbiljna, ali tu se varamo. To čoveka drži do poslednjeg daha. Moguće je da koplje malo otupi, ali da gospodarica ikada otpusti slugu, toga nije bilo i to ne biva. Duboko postiđen, Juda pognu glavu da primi blagoslov, ali onda se desi nešto neobično!

Dok se nad njim odvijao visoki čin i dok je iz roga na njegovo teme teklo ulje obećanja, u njemu stade sve snažnije da raste osećanje, da raste uteha, pa on sa poraslim ponosom uze da govori samom sebi: „No da, ipak se to ostvarilo. Na kraju krajeva, to ipak nije bilo tako strašno, a i za blagoslov to očevidno nije bila nepremostiva prepreka, pa se možda to i ne uzima tako ozbiljno; čistota za kojom sam čeznuo nije, kao što se to sada obelodanjuje, bila neophodna za spasenje, zacelo je sve to skupa išlo uz to, ceo taj pakao, ko bi to pomislio, evo, kaplje na moju glavu, Bog neka mi se smiluje, ali ja sam to!”

Ne da je kapalo, nego je strujalo i žuborilo. Jakov se gotovo neštedimice i nezadrživo iscrpio kod udeljivanja blagoslova Judi, tako da je više braće potom čulo kako im govori umornim glasom, i to sasvim kratko i neodređeno.

„Ti si to, Jehuda! Ti si taj koji drži svoju ruku za vratom svojih dušmana, tvoja braća neka te slave i uzdižu. Štaviše, tvoga oca sinovi i deca svih majki neka u tebi slave pomazanika!” A onda je došao na red lav. Poduže je samo bilo reči o lavu i o silnim slikama lava. Juda je lavovski nakot, nakot od jedne lavice, jedan pravi lav. Sa plena se diže krvoločna zver, grmeći i frkćući. Povukao se na svoje pustinjsko brdo, tu se smestio i protezao kao pravi životinjski kralj i kao sin jedne divlje lavice. Ko bi se usudio da ga zastraši? To se još niko nije usudio! Čudno je bilo to da je otac, blagosiljajući, sinove hvalio kao divlje razbojnike, dok je onima koje nije hteo da blagoslovi prebacivao da su se srodili sa oruđem za nasilje. Kao što je samog sebe, iz čiste onemoćalosti, video u ulozi delije, s mačem i lukom, tako je sada slavio svoje sinove, pre svih izmučenog Judu, a na kraju čak i mališu Venjamina, kao krvožedne zveri i divljačne bojovnike. Čudno je to: slabost blagih i duhom prožetih priroda ispoljava se u njihovoj slabosti prema svemu što odaje utisak junačkog i junaštva.

Pa ipak, dok je blagosiljao Judu, Jakov uopšte nije slavio razbojničko junačku prirodu. Junak kojeg je on imao na umu i kojeg je on već odavna sebi bio zamislio nije bio od one vrste koja pleni svojom zaurlavajućom divotom, – ime tog njegovog junaka bilo je Šiloh. Od njega do Lava postojao je veliki razmak. Zato je udeljivač blagoslova načinio jedan prelaz: ubacio je tu još i ime jednog velikog kralja,

kralja koji sedi na svom prestolu, dok između nogu drži vladarski štap koji odande nije mogao biti pomeren, a nije mu mogao biti ni uzet, sve dok se ne pojavi „pravi junak", sve dok ne bude došao Šiloh. Za Judu, kralja sa znamenjem moći između nogu, to ime koje budi nade bilo je nešto posve novo; štaviše, ono je bilo novo za ceo skup, pa su se, začuđeni, svi listom pretvorili u uho. Samo je jedna žena među njima znala za nj i žudno ga očekivala. Nehotice bacamo naš pogled onamo napolje na njenu siluetu: visoka i uspravna stoji ona tu, s izrazom mračnog ponosa, dok Jakov obznanjuje seme ženino. Sa Jude se neće povući ruka milosti, on neće umreti, njegovo oko neće iscuriti pre nego što njegova veličina postane pregolema time što će iz njega proisteći onaj za kojim će poći svi narodi, mirotvorac, čovek zvezde.

To što se tu odvijalo nad Judinom postiđenom glavom bilo je iznad svakog očekivanja. Njegova ličnost, ili njegov plemenski lik, pomeša se, svesno, ili samo usled zbrke u mislima, ili usled obojega, tako, naime, što je zbrka namerno iskorišćena za uzvišenu poeziju; taj njegov lik, dakle, pomeša se i ispreplete sa likom Šiloha, tako da više niko nije znao da li je kod tih priviđenja od obilja blagoslova i milosti kojima se Jakov predavao reč o Judi ili o Obećanome. Sve je plivalo u vinu, slušaocima se crvenelo pred očima od blistavog vina. Kakva je to samo zemlja bila, kakvo je to samo carstvo toga kralja bilo! Bila je to takva zemlja u kojoj čovek vezuje svoju životinju za vinovu lozu a magarence za plemenitu lozu. Jesu li to bili vinogradi Hevrona, vinogorja Eugedija? U svoj grad „on" je ujahao na jednom magarcu i na mladunčetu bremenite magarice; a onda bi, čim bi ga ugledali, došlo do pijanog zanosa, dok je on sam bio nalik na pijanog boga vina koji gazi grožđe u kacama, u visokoj pregači i sav u nekom zanosu, pri čemu mu je vinska krv kvasila pregaču a grožđani sok haljinu. Bio je lep dok je tako gacao po grožđu i izvodio ples muljanja – najlepši među svim ljudima, beo kao sneg, crven kao krv i crnu kao ebanovina…

Jakovljev glas se izgubi. Glava mu klonu, pa je gledao nekako odozdo. Nemilice je utrošio svoju snagu pri ovom blagosiljanju, na gotovo nerazumno nedomaćinski način. Činilo se kao da se moli za okrepljenje svojih snaga. Juda, koji je smatrao da je čin blagoslova nad njim okončan, odstupi, postiđen i začuđen, jer se pokazalo da nečist ne predstavlja prepreku. Uzbuđenje koje je zavladalo među okupljenima Jakovljevog samrtničkog odra povodom sasvim novih otkrovenja i najava izrečenih u vezi sa ovim blagoslovom, te obznane o Šilohu, bilo je izuzetno veliko, pa ga nije bilo lako obuzdati. Svuda naokolo širio se živahan šapat, kako unutra u šatoru tako i napolju

ispred njega. Napolju se šapat čak pretvori u mrmljanje, pa se čulo kako neki glasovi uzbuđeno ponavljaju ime Šiloh. Ali čim Jakov ponovo podiže glavu i ruku, sva ta uskomešanost odmah se umiri. Sa njegovih usana se začu ime Zevulona.

Ovaj podmetnu svoju glavu pod Jakovljevu ruku, a kako je njegovo ime značilo „stan" i „stanište", to se niko nije čudio što mu Jakov obznani njegovo stanište i obitavalište: obitavaće u predelu prema obali mora, tamo gde lađe donose razna blaga, a među će imati i sa Sidonom. Dosta o tome, on je to oduvek želeo, pa mu je sada to proroštvo više onako mehanički i prilično tromo saopšteno. Isahar...

Isahar je nalik na koščatog magarca koji planduje između stada. Magarčići u znaku Raka bili su njegovi kumovi, ali i pored te veze Jakov izgleda od njega nije mnogo očekivao. Ukratko, govorio je o njemu u prošlom vremenu koje je imalo značenje budućnosti. Isahar spozna mir i vide da je on dobar, on vide zemlju i spozna da je ona prijatna. On beše jak i flegmatičan. Nije mu smetalo to što je svoje kosti morao da iznajmljuje za nošenje tereta kao kakav karavanski magarac. Činilo mu se najlagodnijim da služi i da spremno potura rame i ponese teret. Toliko o Isaharu. On će imati među sa Jordanom, tako barem Jakov reče da vidi. Dosta o njemu. A sada o Danu.

Dan je držao vagu i umeo je veoma oštroumno da sudi. Bio je tako domišljata duha i oštra jezika da je umeo da ujede kao kakva guja otrovnica. Ovaj sin pruži Jakovu priliku da prisutnima, s podignutim prstom, dâ jednu malu pouku o životinjskom svetu. U početku, reče on, kada je Bog stvarao svet, on ukrsti ježa sa gušterom, pa tako postade guja otrovnica. Dan je takva jedna guja otrovnica. Jedna zmija kraj puta i jedna guja na stazi koja se teško zapaža u pesku, a uz to je izuzetno podmukla. U njemu je junačka priroda poprimila oblik podmuklosti. Neprijateljevog konja uješće u petu samo da bi konjik pao na leđa. Takav je Dan, sin Valin. „U tvoju se pomoć uzdam, Večni!"

Na ovom mestu Jakov uzdahnu i izreče ovu s naporom izrečenu molitvu, sav iscrpljen i u strahu da neće uspeti da okonča stvar. On je izrodio toliko mnogo sinova da je njihov broj u njegovom poslednjem času gotovo nadmašivao njegove snage. Ali, uz Božju pomoć, on će to već izdržati.

Pozvao je zdepastog Gadijela, svega opšivenog gvožđem. „Gadijele, tebe požuruje tvoja žurajivost, ali, na kraju krajeva ti si taj koji požuruje. Pa požuri onda, moj žurajivi sine! A sada neka priđe Asir!"

Oblaporni Asir imao je dobru zemlju od brega sve do Tira. Ravnica se talasala u žitu i obilovala je uljaricom, tako da se bogato hranio,

a uz to je pravio i finu pomast, kakvu kraljevi šalju jedan drugome da bi se blagodetno osećali. Od nje mu je dolazilo blagodetno osećanje negovanog tela, što je takođe nešto. Asire, i ti ćeš biti nešto. Od tebe ono dođe pesma i slatka obznana, te zbog toga budi hvaljen ispred tvog brata Neftalima, kojeg sada pozivam pod moju ruku.

Neftalim je košuta koja preskače jaruge i juri uokolo. Njemu su svojstveni brzina i jurnjava, on je ovan u punom trku koji, povivši rogove, svom silinom kreće u napad. I na jeziku je brz, njime prenosi hitna obaveštenja, a i plodovi u ravnici Genazar brzo su sazrevali. Tvoja stabla, Neftalime, puna su plodova koji brzo sazrevaju, a brz uspeh, mada ne i previše značajan, to neka bude tvoje proroštvo i tvoja sudbina.

I ovaj sin, pošto primi blagoslov, odstupi. Starac je zatvorenih očiju počivao u dubokoj tišini, s podbratkom na grudima. A za to vreme se samo smeškao. Svi su videli taj smešak i bili su dirnuti jer su znali koga on to najavljuje. Bio je to smešak kroz koji je progovaralo osećanje sreće; štaviše, bio je to prepreden a i nešto tužan smešak, prepreden upravo zbog toga što su u njemu ljubav i nežnost duboko prevladali tugu i odricanje.

„Josife!" – oglasi se starac.

I jedan pedesetogodišnjak koji je nekada imao trideset i sedamnaest i devet godina i ležao u kolevci kao jagnje majke ovce, jedno dete vremena, lepog lica, u egipatskoj beloj haljini, s faraonovim nebeskim prstenom na ruci, jedan povlašćeni gospodin, istupi i saže glavu pod bledu ruku blagoslova.

„Josife, izdanče moj, ti sine Device, sine Ljupke, sine rodonosnog stabla kraj izvora, ti plodonosna lozo čije se grane viju preko suhomeđe, budi mi pozdravljen! Ti koji si prolećna tačka, ti koji si prvorođeni bik u svom ukrasu, budi mi pozdravljen!"

Jakov je ovo glasno i razgovetno izgovorio, izgovorio je te reči poput nekog svečanog govora koji treba svi da čuju. Ali onda je odjednom glas spustio gotovo do šapata, s očiglednom namerom da prisutne ako ne isključi a ono pak drži malo na odstojanju kada bude udelio svoj blagoslov. Samo su oni koji su stajali sasvim blizu njegovog ležaja mogli da razaberu reči oproštaja upućene Izdvojenome; oni pak koji su stajali podalje mogli su da čuju samo poneku reč, a baš ništa u prvi mah nisu mogli da čuju oni tamo napolju. Ali kasnije su se te njegove reči ponavljale, širile se naokolo i uvek nanovo se pretresale.

„Najmiliji moj", začulo se sa bolno osmehnutih usana. „Ti, smela srca povlašćeni poradi jedino voljene koja je živela u tebi, i čijim očima si ti gledao baš onako kako je ona jednom gledala na studencu, kad je prvi put ugledah među Lavanovim ovcama, i ja ono skidoh poklopac sa otvora umesto nje; tada mi bì dopušteno da je poljubim, a pastiri klicahu 'lu, lu, lu!' U tebi sam imao nju, mili moj, kada mi je Silni oteo; u tvojoj ljupkosti ona je nadalje živela, a ima li ičeg slađeg od dvojakosti, od neodređenosti? Ja dobro znam da dvojakost nije stvar duha koji mi zagovaramo, nego je narodska ludost. A ipak sam podlegao njenoj moćnoj čaroliji. Može li čovek uopšte uvek potpuno da pripada duhu i da izbegne ludost? Evo, dvojak sam i ja sâm, ja sam Jakov i Rahila. Ja sam ona koja je tako teško otišla u zemlju koja ju je tražila, jer i od mene traži da odem od tebe, – ona to traži od svih nas. I ti, radosti moja i brigo moja, i ti već prevali pola puta prema zemlji, a nekad si bio tako mali, pa zatim mlad, i bio si sve što je moje srce razumevalo pod ljupkošću; ozbiljno je bilo moje srce ali meko, zato je ono bilo slabo i popustljivo pred ljupkošću. Pozvano da bude uzvišeno i posmatra dijamantske oštre hridi, ono je potajno volelo draži brežuljaka."

Njegove reči presahnuše za koji tren i on se za to vreme smešio zatvorenih očiju kao da mu je duh lutao po ljupkom brežuljkastom predelu, čija mu se slika bila ukazala pri blagosiljanju Josifa.

Kada ponovo poče da govori, učini se da je zaboravio da je Josifova glava ispod njegove ruke, jer je i o njemu sada neko vreme govorio kao o nekom trećem licu.

„Sedamnaest godina mi je živeo, a onda mi je, po milosti Božjoj, živeo još drugih sedamnaest godina; između toga ležaše moja obamrlost, između toga nahođaše se sudbina Odvojenoga. Proganjali su njegovu ljupkost, a to je bilo glupo, jer sa njome beše tesno sjedinjena njegova umnost, pa se o njih skrši njihova pohota. Na svetu nije bilo primamljivijeg prizora od onoga kada se žene penjahu na zidine, kule i prozore da ga odande gledaju; ali one ostajahu praznih šaka. Tada stadoše ljudi da mu zagorčavaju život i počeše da ga napadaju strelama ogovaranja. Ali snage beše u njegovom luku, snage u njegovoj mišici, jer i njega držahu ruke Večnoga. Njegovo ime će se spominjati ne bez ushićenja, jer je njemu uspelo ono što samo malobrojnima polazi za rukom: da nađe milost pred Bogom i pred ljudima. To je redak blagoslov jer većinom čovek biva stavljen pred izbor: da se dopadne Bogu ili svetu; ali njemu duh ljupkog posredovanja dade da se dopadne oboma. Nemoj da se poneseš, dete moje, – moram li da te upozorim? Ne, ja znam da te tvoja umnost čuva od nadmenosti. A to je jedan ljupki blagoslov, ali ne i onaj

najviši i najstroži. Evo, tvoj dragi život leži pred pogledom umirućeg u svoj svojoj istini. On je bio jedna igra i jedno poigravanje, jedna poverljiva, prijatna ljubaznost, jedno nagoveštavajuće spasenje, ali ne baš posve ozbiljno pozvano i dopušteno. To kako se u njemu prepliću vedrina i tuga, to moje srce ispunjava ljubavlju; tako te niko ne vidi, dete moje, ko vidi samo sjaj tvog života, a ne i, kao što to vidi očinsko srce, njegovu tugu. I zato te ja blagosiljam, blagosloveni, snagom moga srca u ime Večnoga, koji mi te dade, i koji mi te uze, i koji mi te ponovo dade, i sada mi te ponovo uzima. Neka moj blagoslov bude nešto više od blagoslova koji su moji preci prineli na moju glavu. Budi blagosloven, kao što i jesi, blagoslovom odozgo i odozdo iz bezdane dubine, blagoslovom koji izvire iz nebeskih grudi i nedara zemlje! Blagoslov, blagoslov neka se spusti na Josifovu glavu, a u tvom imenu neka se sunčaju oni koji će od tebe proisteći. Neka poteku duge pesme koje će opevati igru tvog života, uvek nanovo, jer je to ipak bila jedna sveta igra, a ti si patio i znao si da opraštaš. Tako i ja tebi praštam što si mi priredio patnje i muke. I Bog neka nam oprosti svima!”

On završi, pa oklevajući povuče ruku sa te glave. Tako se odvaja jedan život od drugog i mora da ode; ali za malo, pa će i drugi otići.

Josif se vrati među braću. Nije im previše rekao kada im ono reče da će i on dobiti svoj deo i da će i njemu, sa samrtničkim smislom za istinu, biti izrečen Jakovljev sud. On uze Venjamina za ruku i privede ga ležaju, pošto je starac propustio da njega pozove. Očevidno su mu snage bile pri kraju, pa je Josif morao da prinese ruku blagoslova i položi na teme malog brata, jer sama više ne bi našla svoj put. Da je to najmlađi koji očekuje njegov sud, to je starac zacelo još znao, ali ono što su njegove onemoćale usne promrmljale, to više nije imalo nikakvog smisla, a pogotovo se nije razaznavalo koliko se reči odnose na ličnost mališinu. Moguće je da su te reči s nekim smislom govorile o njegovom potomstvu. Venjamin je, pričalo se da je rekao, odnosno da se čulo da je rekao, krvoločan vuk koji ujutru proždire plen, a naveče ga razdeljuje. Bio je zapanjen kada je to čuo.

Jakovljeva poslednja misao bila je posvećena Dvostrukoj špilji na njivi Zoharovog sina Efrona, te saopšti ponovo želju da bude sahranjen tamo, kraj svojih predaka. „Naređujem vam to”, prošapta on. „Ona je plaćena, platio ju je Avram Hetovoj deci sa četiri stotine šekela srebra po meri kako je...” Tu ga zaskoči i prekide smrt: on opruži noge, utonu dublje u krevet i njegov život se ugasi.

Svi onda, u trenu kada se to zbilo, malo zadržaše dah. A Maj-Sahme, upravitelj Josifove kuće, koji je bio i lekar, tada mirno pristupi ležaju. On položi uho na srce koje je bilo stalo, pa je potom,

stisnuvši svoja mala usta, stao da posmatra jedno malo perce koje je bio stavio na zanemela usta i utvrdi da se ono ne pomera; zatim prinese plamičak pred zenice, ali ni ove više nisu reagovale. Nato se on okrenu Josifu, svom gospodaru, i reče mu: „On je izdahnuo."

Ali ovaj mu glavom pokaza na Judu, da to njemu saopšti. I dok je ovaj dobri čovek prilazio ovome da bi samo ponovio: „Izdahnuo je", Josif pristupi samrtničkoj postelji i sklopi pokojniku oči; zbog toga je, naime, Maja i uputio na Judu da bi on to uradio. Onda on položi svoje čelo na očevo čelo i zaplaka za Jakovom.

Juda, budući naslednik, naloži da se uradi ono što red i običaj nalažu: da se pozovu narikači i narikače, pevači i pevačice, pored frulaša, kao i da se telo opere, namaže i uvije. Damasek-Elijezer zapali žrtveni kâd u šatoru: staktiju, mirisno korenje s obala Crvenog mora, gelban i tamjan pomešani sa solju; i dok su mirisom začinjeni oblaci obavijali pokojnika, ovi iz odaje pokuljaše napolje gde se izmešaše sa onima koji su stajali ispred šatora, pa počeše polako da se razilaze, žustro razgovarajući o proroštvima i sudovima koje je Jakov bio izrekao dvanaestorici.

A sada uvijaju Jakova

I tako je, dakle, ova priča, peščano zrnce po peščano zrnce, tiho i bez prestanka istekla kroz uski otvor staklenceta; eno je sada leži tamo dole na gomili, a u gornjem delu je preostalo samo još pokoje zrnašce. Više ništa nije preostalo od svekolikog njenog zbivanja, osim onih stvari koje se dešavaju sa telom pokojnika. Ali to nisu male stvari; dopustite da vam se dâ savet da pobožno pratite kako kroz otvor promiču poslednja zrnca blago se slažući na onu hrpu tamo dole. Jer to što se zbilo sa Jakovljevim telom bila je izvanredna i samo njemu ukazana počast, budući da takva počast do tada nikome nije bila ukazana. Tako kao on, starac svečanog i uzvišenog izgleda, nije sahranjen nijedan kralj, a sve je ovo bilo po naređenju i volji njegovog sina Josifa.

Ovaj je, pošto je otac izdahnuo, svome bratu Judi, nasledniku blagoslova, prirodno, prepustio da izda prve neophodne naredbe, da bi posle toga ubrzo sam celu stvar uzeo u svoje ruke, budući da je samo on mogao da se pobrine za stvari koje je trebalo uraditi, pa on izdade naredbe, za što je na brzinu sazvano veće braće moralo da ga ovlasti. Te naredbe, pak, proishodile su iz samih okolnosti, odnosno iz Jakovljeve poslednje volje i njegova zaveštanja, a što je to tako bilo, to je Josifu posebno bilo drago. Jer, on je mislio na egipatski način, pa je njegova gorljiva želja da ukaže veliku počast ocu i da se za njegovo telo upotrebe najbolja, najskupocenija sredstva, sama od sebe krenula putem i načinom razmišljanja svojstvenim jednom Egipćaninu.

Jakov nije želeo da bude sahranjen u zemlji mrtvih bogova, već je privoleo sinove da mu se zavetuju da će ga sahraniti pored njegovih predaka, kod kuće u špilji. Zato je bilo potrebno da se obavi prenos njegovog tela i da se pređe dug put, a to je Josif namislio da izvede na neizmerno veličanstven način, za što je, dakako, bilo potrebno i podosta vremena: za pripreme, za sam uzvišeni prenos, budući da se radilo o putu od najmanje sedamnaest dana. A za to je telo moralo biti sačuvano, sačuvano na egipatski način, pa je uz pomoć njihovog umeća moralo biti usoljeno i udešeno, a ako bi pokojnik i najmanju

pomisao na sve to odlučno odbacio, onda bi morao da odustane od odlučnog zahteva da ga odnesu kući i tamo sahrane. Otuda je upravo iz tog njegovog zahteva da ne bude sahranjen u Egiptu proizlazilo da se ne protivi tome da bude sahranjen na egipatski način, raskošno opremljen i uvijen u ozirisku mumiju, što bi ponekog moglo i da povredi. Ali mi nismo, kao Josif, njegov sin, proživeli četrdeset godina u Egiptu i hranili se sokovima i shvatanjima te neobične zemlje. On je to doživljavao kao sreću i utehu u bolu što mu je zaveštanje očevo dopuštalo da sa dragim telom postupi po najodabranijim počasnim običajima zemlje i da ga učini trajnim, i to po najvišoj ceni troškova.

Otuda je, tek što se vratio u svoju kuću u Menfe, gde se predao tugovanju, poslao ljude za Gesem, koje su njegova braća označila kao „lekare", a u stvari to nisu bili, već su to bili majstori u pripremanju mumija i umetnici u ovekovečavanju tela, najspretniji i najtraženiji u svom zanatu, pa se za njih ne bi moglo reći da su se slučajno zatekli u gradu Uvijenoga. Sa njima su došle drvodelje i klesari, zlatari i graveri, koji odmah otvoriše svoje radionice kraj pokojnikove kuće od kostreti, dok su unutra „lekari" s telom činili ono za što su braća rekla: Oni ga pomazuju. Ali to nije bila prava, odgovarajuća reč. Jednim povijenim gvozdenim oruđem izvlačili su mu kroz nozdrve mozak, pa su onda moždanu šupljinu ispunjavali mirođijama i začinima. Jedan etiopski nožić od obsidijana, izuzetno oštar, kojim su njihovi vitki prsti veoma elegantno baratali, poslužio im je da njime otvore levu stranu trbuha, kako bi povadili unutrašnje organe koje će onda pohraniti u posebne vrčeve od alabastera sa likom pokojnikove glave na poklopcu. Praznu šupljinu tela temeljno su ispirali vinom od datula, a umesto creva staviše u nju mirođije, izmirnu i mladice sa korena nekog lovora. Sve su to oni radili kao majstori koji uživaju u svom poslu, jer je smrt bila njihovo područje umeća, te su uživali u tome što je sada u telu čoveka izgledalo mnogo čistije i prijatnije nego u vreme dok je u njemu još prebivala njegova duša.

Posle toga brižljivo ušiše rez i položiše telo u jednu kadu sa lužinom od šalitre, u kojoj je trebalo da ostane punih sedamdeset dana. Za sve to vreme oni su se gostili, samo su jeli i pili, ali su im plaćeni i svi ti časovi. Kada je prošlo predviđeno vreme 'kupanja' i telo bilo usoljeno, moglo je da se počne s uvijanjem, jednim izuzetno značajnim poslom. Zavojima od bisusa, dugim četiri stotine lakata, premazanim lepljivom gumom, zatim beskrajnim platnenim trakama najfinije vrste, uvijali su Jakova, i to sve uokrug, namotavajući jedno preko drugog, a onda u neko vreme položiše na uvijeni vrat zlatnu

ogrlicu a na grudi komad nakita izrađenog od kovanog zlata: bila je to figura orla sa raširenim krilima.

A za to vreme su i zanatlije, koje su bile došle zajedno sa lekarima, uznapredovale u svom poslu, te sada dodavahu svoje lepe predmete: kovane zlatne trake ispisane imenom pokojnika i pohvalama njegova imena koje su uvijane preko zavojne trake, preko ramena, preko trbuha i kolena, pa su onda povezivane sa isto takvim trakama koje su namotane dužinom tela. Ali to nije bilo sve, nego je potom to što je nekada bilo Jakov i što je sada bila jedna ukrasna i trajna lutka oslobođena svake vrste truljenja, od glave do pete umotavano u tanke savitljive ploče od čistog zlata i zatim položeno u aron, kovčeg, koji su stolari, zlatari i skulptori u međuvremenu bili izradili tačno po meri: u obliku čoveka bogato ukrašenog dragim kamenjem i šarenom staklačom. Tako je figura počivala u figuri; glava spoljašnje figure bila je izrađena od drveta i presvučena maskom od debelih zlatnih listova sa bradom Usira.

Tako udesiše Jakova, ne štedeći ni u sredstvima ni u počastima, iako to nije bilo u skladu sa njegovim shvatanjima, nego samo u skladu sa shvatanjima njegovog u ovu zemlju presađenog sina. Ali biće da je u redu ako se ravnamo prema osećanjima onoga koji ima svoju živu utrobu u telu, jer onom drugome to je i onako sasvim svejedno.

Da slavi oca u smrti, da njegovu poslednju želju iskoristi kao povod da mu ukaže najviše počasti, tom poslu Josif se posvetio svim svojim bićem, pa je, dok se telo pripremalo za put, Uzvišeni pregnuo da preduzme korake da to putovanje pretvori u uzbudljiv i velik trijumf dostojan da bude zapisan. Za to mu je bilo potrebno odobrenje faraonovo, ali zbog žalosti i zapuštenog spoljašnjeg izgleda, koji je po sopstvenoj odluci nekoliko nedelja bio zanemario, nije mogao lično da se pojavi i govori pred Bogom, nego je poslao k njemu u Grad horizonta u oblasti zečeva svoga izaslanika, da preko njega od lepog deteta Atona izmoli dopuštenje da očevo mrtvo telo otprati preko granice u zemlju njegovog počivališta. Tu misiju on poveri Maj-Sahmeu, upravitelju svoga doma, i to već sa tog razloga da bi na taj način ovom dobrom čoveku pružio priliku da do kraja sudeluje u ovoj priči. Osim toga je sa sigurnošću mogao da se pouzda da će ovaj svojim nepokolebljivim mirom i svojom odanošću bez nekih teškoća rešiti diplomatski zadatak koji je činio predmet misije. Valjalo je, naime, od faraona dobiti naređenja koja su mogla samo da mu se sugerišu, a nikako da se ona od njega direktno traže; valjalo je da se kod njega ishode odluke o najsvečanijoj državnoj sahrani roditelja njegovog prvog sluge ili, drugim rečima rečeno, da ga se privoli da

izda zapovest za takozvani „veličanstveni sprovod".

Opet se vidi u kolikoj meri su misli Rahilina deteta bile navikle da se kreću egipatskim putevima. „Veličanstvena povorka" bila je osobeno egipatska predstava, omiljena svečarska i obredna ideja naroda Kemea, pa je, pored balzamovanja po najvišoj ceni, Josif svoj naum da priredi „veličanstveni sprovod", o kojem će se pričati sve do predela s one strane Eufrata i sve do ostrva velikog mora, odmah izveo iz Jakovljevog zaveštanja. Ta pogrebna povorka trebalo je da se nadmeće sa najslavnijim poslaničkim povorkama koje su bilo kada odlazile u strane zemlje, u Vavilon, u Mitani ili pak velikom kralju Hatušiliju u zemlji Hati; jednom rečju, trebalo je da bude dostojna da bude zapisana u državne anale za spomen kasnijim naraštajima. Da mu faraon odobri službeno odsustvo od sedamdeset dana da bi sa svojom jedanaestoricom braće, sa svojim sinovima i sinovima svoje braće, odneo oca preko granice do groba, i to počasnim, zaobilaznim putem koji je za tu priliku bio odabrao, to je bila prva ali i najmanja stvar. To nije bilo dovoljno i to još nije bio „veličanstveni sprovod", to nije bio kraljevski sprovod, a svetovni sin nije hteo oca drugačije da sahrani nego kao kralja. Faraona je trebalo privoleti da to odobri, da to naloži, da naredi da država, dvor i vojska učestvuju u sprovodu; a posebno ga je trebalo privoleti da izda zapovest da se izdvoji nešto vojske radi obezbeđenja na podužem putu kroz pustinju. I faraon je onda, kada je upravitelj počeo pred njim da govori, i nadošao na to, pa on odmah izdade potrebna naređenja; on je to učinio delom zbog toga što je bio ganut i što je želeo svom najzaslužnijem sluzi, koji mu je učinio toliko dobra, da ukaže ljubav i milost, a delom i iz zabrinutosti da bi Josif, ako bi ga pustio da bez vojne pratnje ode u zemlju svog porekla, na kraju mogao i da se ne vrati. Da se Meni toga ozbiljno pribojavao i da je Josif računao sa takvim strahovanjem, to jasno proizlazi iz reči koje je, po glavnom izveštaju, izrekao prilikom svojih pregovora sa dvorom: „Poći ću sada gore i sahraniću moga oca i zatim ću se vratiti". Moguće je da je to obećanje samo iz predusretljivosti i onako sam od sebe izrekao, a isto je tako moguće da ga je faraon od njega zatražio. Sumnja da bi Josif mogao da iskoristi to putovanje da se više ne vrati svakako je postojala između gospodara i sluge, pa je faraonu bilo drago da mu se pruža mogućnost da milost spoji sa oprezom i da počasnom vojnom egipatskom pratnjom predupredi ono što nije bilo isključeno, a to je da mu se nenadoknadivi ne vrati.

A ni gospodar krunâ više nije bio najmlađi; i on je već bio prevalio četrdesetu godinu života, a taj njegov život bio je nežan i tužan. A bio je već iskusio i bol smrti; jedna od njegovih kćeri, druga od njih šest,

Meket-Aton, od svih njih najmalokrvnija, umrla je sa devet godina i Ehnaton, otac kćeri, prolio je tada daleko više suza nego Nefemefruaton, njegova kraljica. On je mnogo plakao i bez povoda kao što je smrt; suze su mu uopšte lako i svakog časa navirale, jer je bio usamljen i nesrećan, a izuzetnost njegova života i meka kulturna raskoš u kojoj je živeo činile su ga samo još sklonijim usamljivanju i osećanju da ga niko ne shvata. On je, doduše, rado govorio da onaj kome je teško treba da živi dobro. Ali to je kod njega išlo samo sa suzama; bilo mu je i suviše dobro da bi mu pri tome moglo biti i teško, pa je mnogo plakao nad samim sobom. Njegov Jutarnji oblačić, njegova zlatom opervažena kraljica, i njegove prozirne kćeri morale su uvek finim batistom da mu brišu suze na njegovom dečačkom licu već staračkog izgleda.

Uživao je da u raskošnom dvorištu divnog hrama, koji je u čast svoga oca u nebu, tog blagog prijatelja prirode, kojeg je sebi zamišljao da takođe puno plače, podigao u Ahet-Atonu, jedinoj prestonici, uz horsko pevanje himni prinosi cvetne žrtve. Ali to njegovo uživanje bilo je pomućeno sumnjom u iskrenost njegovih dvorana, koji su živeli od njega i prihvatili njegovo „učenje”, ali ga, kako bi to pokazala svaka provera, nisu ni razumeli niti su mu bili dorasli. Niko ni u najmanjoj meri nije bio dorastao učenju o njegovom beskrajno dalekom, a pri tome ipak za svakog mišića i svakog crvića nežno zabrinutog Oca u nebu, za kojeg je sunčeva ploča bila samo jedna posrednička slika, dok je njemu, „Ehnatonu”, svom najdražem sinu, došaptavao istinu o svom biću; on sebi nije ni tajio da zapravo niko ne bi ni znao šta bi započeo s tom istinom. Od naroda se bio otuđio i naprosto se plašio svakog dodira s njim. Sa verskim silama svoga carstva, hramovima, sveštenstvom, sa Amunom, kao i sa ostalim prastarim i od davnina poštovanim zemaljskim božanstvima, sa svima njima, izuzev možda, u najboljem slučaju, sa Kućom sunca u Onu, živeo je u beznadežnom razdoru, pa se u svojoj bolnoj revnosti i zalaganju za svoje otkrovenje odlučio čak i da se prihvati mera zabrana i naredbi o rušenju, koje nisu bile uperene samo protiv Amun-Rea, nego i protiv Usira, gospodara onih tamo na zapadu, te majke Ezete, zatim protiv Anupa, Hnuma, Tuta, Seteha, pa čak i umetnika Ptaha, što je onda samo još više povećavalo jaz između njega i njegove u duhovnom pogledu konzervativne zemlje, koja je u svim stvarima nastojala da očuva i održi starinu, pa je sve to od njega napravilo stranca zatvorenog u svojoj kraljevskoj raskoši.

Je li onda čudo da su njegove sive, samo upola otvorene sanjalačke oči gotovo uvek bile crvene od plača? Tako se odmah zaplakao i kada mu je Maj-Sahme po nalogu Josifovom izlagao molbu svog

gospodara za odsustvo, a koja je, prirodno, bila povezana sa obaveštenjem o smrti Jakova; on je jednostavno uvek bio spreman na plač, pa njegove suze odmah iskoristiše i ovaj povod.

„Tako je to tužno!” – reče on. „Umro je, dakle, prastari čovek! To je težak udarac za moje Veličanstvo. On me, sećam se, jednom posetio za života i ostavio je na mene nemali utisak. U mladosti svojoj bio je ugursuz, znam za neke njegove ujdurme sa kožicama i štapovima, moje Veličanstvo bi još i danas moglo do suza da se smeje. A sada je njegovom životu došao kraj i moj strikan, predstojnik svega što nebo daje, postao je siroče? Kako je to beskrajno tužno! Sedi li i plače tvoj gospodar, moj Jedinstveni prijatelj? Znam da mu suze nisu strane, da se lako zaplače, i moje srce mu je zbog toga naklonjeno, jer kod muškaraca je to uvek dobar i mio znak. Plakao je i onda kada se otkrio braći rečima ‘Ja sam to’, ja to znam. Molio je za odsustvo? Za odsustvo od sedamdeset dana? To je mnogo da bi se sahranio otac, pa makar da je taj bio još toliki ugursuz. Mora li da bude baš celih sedamdeset dana? Tako ga je se teško odreći! Možda je to sada malo lakše nego u vreme debelih i mršavih krava, ali i u ova uravnoteženija i smirenija vremena mi teško pada da ga se lišim, njega koji umesto mene brine o carstvu Crne zemlje, jer moje Veličanstvo se u to veoma malo razume, – moja briga je uvek bila gornja svetlost. Ah, a na tome nam se ukazuje tako malo zahvalnosti, ljudi ukazuju mnogo više zahvalnosti onome koji brine o Crnoj zemlji nego onome ko im obznanjuje svetlost. Nemoj da misliš da zavidim tvom dragom gospodaru! On ima da bude kao faraon u zemljama sve do kraja svog života jer je uz svu zahvalnost pomagao mom Veličanstvu, koliko mu se, naime, moglo pomoći.”

On se opet malo zaplaka pa onda reče:

„Samo se po sebi razume da svog časnog oca, starog ugursuza, treba da sahrani sa svim počastima i da ga odnese onamo u tuđinu sa svojim sinovima i svojom braćom i sa sinovima svoje braće, ukratko sa svime što je muškog roda u njegovom domu, – biće to, nema šta, golema povorka. Izgledaće to kao neko iseljenje, pa će se nekim ljudima učiniti da on sa svojima odlazi iz Egipta, da odlazi onamo odakle je došao. Takav pogrešan utisak svakako treba izbeći. Jer bi takav utisak mogao da izazove nemire u zemlji i dovede do pobuna, pogotovo ako bi narod pomislio da to Hranitelj odlazi; mislim da bi to narodu daleko teže palo i da bi to daleko gorće doživeo, nego kada bi moje Veličanstvo, osećajući se duboko u srcu povređenim zbog nezahvalnosti naroda, odlučilo da napusti zemlju. Slušaj, prijatelju, a kakva bi to povorka bila koja bi se sastojala samo od dece i unučadi? Po mom mišljenju, ovde ne preostaje ništa drugo nego da se ovaj

prenos smatra dovoljnim povodom da se priredi veličanstven sprovod. Neka to bude jedna od najveličanstvenijih povorki koja je ikada iz ove zemlje odlazila u tuđinu, da bi se potom isto tako svečano vratila odande. A kakav bih ja to bio kada bih samo udovoljio molbi Hranitelja, mog Jedinstvenog prijatelja, a to udovoljenje ne bi uveliko nadmašilo njegovu molbu? Kaži mu: 'Faraon ti, prekrivajući te poljupcima, daje sedamdeset i pet dana da sahraniš svoga oca u Aziji, a sa tobom i pokojnikom neće poći samo tvoja čeljad, već će faraon naložiti da se priredi izuzetno veličanstven sprovod, pa će tako tvog oca sve do groba pratiti cvet Egipta; pokrenuću sav moj dvor, poručuje ti Ehnaton, najotmenije među mojim slugama i najotmenije velmože u celoj zemlji, upravitelje države zajedno sa njihovom poslugom, sa mnoštvom kola i vojskom, tako da će to, ukratko rečeno, biti jedno nepregledno mnoštvo ljudi. Svi će oni, očna jabuko moja, s tobom pratiti odar, idući ispred, iza i pored tebe s jedne i s druge strane, i na isti način će te pratiti i na putu natrag, pošto budeš položio dragi teret na željenom mestu.'"

Veličanstven sprovod

Tako je glasio odgovor s kojim se Maj-Sahme vratio Josifu od Ahet-Atona, pa je u skladu sa njim sve i naloženo i preduzeto. Na sve strane su po glasnicima razaslati pozivi koji su bili isto što i naređenje, a njih je izdao jedan visoki činovnik palate koji je imao titulu 'tajni savetnik jutarnje odaje i tajnih odluka'; takođe je bio utvrđen dan u koji su pozvani sudeonici u sprovodu iz svih delova carstva trebalo da se sakupe u pustinji kod Menfea. Bila je to ne baš naročito lagodna čast koja je dopala faraonovim slugama, velikašima njegova doma i velikašima zemlje egipatske. Ali nije bilo nijednog koji bi se usudio da je odbije; štaviše, velikodostojnici kojima ona iz bilo kojeg razloga nije bila ukazana morali su da otrpe razne pakosti i zajedljive primedbe od strane onih koji su bili pozvani, tako da su se neki od jada i porazbolevali. Organizovati tu silnu povorku, čiji su se sudeonici sabirali u pustinjskoj dolini, nije bio nimalo lak zadatak; taj zadatak bio je poveren jednom zapovedniku trupa sa titulom 'kraljev kočijaš na visokom mestu u vojsci', ali je za ovu priliku i za sve vreme dok je trajala cela ova stvar dobio još i dodatnu titulu 'organizator veličanstvenog pogrebnog sprovoda Ozirisa Jakova Ben Jichaka, oca kraljevog darivaoca hlada'. Taj pukovnik je na osnovu liste sudeonika odredio redosled u pogrebnoj povorci, pa je na sabirnom mestu ceo taj metež od kola i nosiljki, jahaćih i tovarnih životinja, tako doveo u red da je predstavljao lepo uređenu i jasno raspoređenu povorku. Pod njegovim zapovedništvom bila je i vojska koja je bila povedena kao obezbeđenje.

Poredak u povorci bio je ovakav: na čelu povorke išao je odred vojnika sa trubačima i bubnjarima, zatim su iza ovih išli nubijski strelci i Libijci sa srpastim mačevima, kao i egipatske kopljonoše; iza ovih dolazio je cvet faraonovog dvora, koji je bio zastupljen taman u tolikom broju da ličnost boga ne bude baš posve lišena svoje plemenite svite – tu su bili prijatelji i jedinstveni prijatelji kraljevi, nosioci mahalice s desne strane, dvorski činovnici u rangu vrhovnog nosioca tajni i tajnog savetnika u uredu za kraljevske zapovesti, pa i tako visoke ličnosti kao što su vrhovni pekar i vrhovni trpeznik Njegovog Veličanstva, Prvi peharnik, predstojnik odaje sa kraljevim haljina-

ma, vrhovni belilac i perač velike kuće, nosač faraonovih sandala, faraonov vrhovni periker koji je ujedno bio i tajni savetnik obeju kruna i tako dalje.

Ovo mnoštvo dvorana činilo je prethodnicu ispred odra, koji je povorka, čim se prispelo dole u Gesem, odmah preuzela, tako da se nadalje neprekidno bleštavo izdizao nad njom. Naime, kovčeg sa Jakovljevim likom, koji je sav bleštao od kamenja, zlatnog lica i zlatnog podbratka, postavljen je na nosila, a ova opet na pozlaćene saonice, dok su ove opet postavljene na kola sa zastrtim točkovima koja je vuklo dvanaest belih volova, pa se tako ovaj uzvišeni tovar, lebdeći visoko u vazduhu, polako kretao napred, uz povremenu zapevku profesionalnih narikača i svirku svirača koji su išli odmah iza kola, ispred čeljadi pokojnikovog doma, njegove rodbine kojoj je tu i bilo mesto. Tu se, na tom mestu, kretao Josif sa svojim sinovima i sa poslugom svoje kuće, od koje je Maj-Sahme bio najstariji; tu su se nalazila i Josifova jedanaestorica braće sa njihovim sinovima i unucima, – sve što je bilo muškog roda u Izrailju išlo je iza kovčega sa najbližom poslugom pokojnika, od koje je tu bio pogotovo Elijezer, njegov najstariji sluga, ali je tu bilo i ostale posluge, tako da je povorka domaće čeljadi bila veoma duga i mnogobrojna. Ali šta je tek iza njih dolazilo!

Sada je, naime, dolazilo visoko upravno činovništvo obeju zemaljâ: veziri Gornjeg i Donjeg Egipta, Josifovi podređeni činovnici, glavne knjigovođe Kuće za ishranu, pa i velikodostojnici kao predstojnik stada goveda i sve stoke u zemlji koji je imao i titulu ‘predstojnik rogova, papaka i perja’, zatim vrhovni zapovednik brodovlja, pa stvarni predstojnik kabineta i čuvar vage u riznici, pa onda nadzornik svih konja i još mnogo pravih sudija i viših pisara. Ta ko će navesti sve titule i sva zvanja čiji su se nosioci smatrali počastvovani nalogom da mumiju Josifovog oca, oca Hraniteljevog, otprate u predeo koji leži s one strane državne međe! Iza državnog činovništva sledila je opet vojska sa trubama i stegovima. A onda je na kraju još dolazila komora sa prtljagom i šatorima, kola sa hranom, mazgarima i goničima, jer nije teško zamisliti koliko je samo, za ovoliku procesiju i za ovakvo putovanje kroz pustinju, bilo potrebno poneti zaliha hrane i pića!

Bila je to zaista veoma velika povorka i predanje to s pravom ističe; jer, treba samo zamisliti to mnoštvo od raskošnih zaprega i udobnih nosiljki, šarenog perja i bleska oružja, tu neverovatnu buku od brektanja, dahtanja, kotrljanja, njiskanja, njakanja magaraca, mukanja goveda, treštanja truba, bubnjanja bubnjeva i naricanja narikača, dok se usred sveg tog meteža i krkljanca nadmoćno izdizao

kovčeg sa uvijenim putnikom u njemu. Josif je zaista imao razloga da bude zadovoljan. Očinsko srce ga je nekada bilo izgubilo i on je bio pripao zemlji egipatskoj, a sada je sav Egipat morao da iskaže svoje poštovanje bolu tog srca noseći na ramenima mrtvog Jakova do njegovog groba.

Tako se ova čuđenja dostojna povorka koja je svuda izazivala divljenje polako kretala prema granici na istoku, pa se uputila opakim putevima koje je trebalo prevaliti ako se sa Hapijevih polja želi stići u faraonove istočne provincije, u zemlje Haru i Emor. Kretala se gornjim rubom Sinajske planinske pustinje, ali je onda pošla pravcem koji bi svakog ko je poznavao njen cilj morao iznenaditi; jer, ona nije pošla uobičajenim, najkraćim putem za Gazu kraj mora, kroz filistejsku zemlju i preko Heršebe za Hevron, već je krenula udolinom koja se proteže južno od luke Hazati prema istoku, kroz Amalek i prema Edomu na južnom kraju Mrtvog mora. Ovo je zaobišla, pa je onda krenula njegovom istočnom obalom idući sve do ušća Jordana, gde je onda, iz pravca Gileada i sa istoka, prešla reku i ušla u zemlju hanansku.

Bio je to veliki zaobilazni put za Jakovljevu veličanstvenu pogrebnu povorku; otuda je putovanje trajalo dva puta po sedamnaest dana, pa je to i bio razlog zbog čega je Josif tražio sedamdeset dana odsustva. Međutim, on čak ni sa tim nije izašao na kraj, pa je malo i prekoračio onih sedamdeset i pet dana koje mu je faraon iz ljubavi odobrio. Za taj veliki zaobilazni put, pak, on se već ranije bio odlučio i tu svoju nameru je odmah i saopštio onom organizatoru povorke, vojnom zapovedniku, koji se s time potpuno složio, smatrajući tu odluku dobrom. On se, naime, pribojavao da bi ulazak tolike egipatske sile sa toliko naoružanih ljudi u zemlju preko Gaze, i to još i vojnim drumom, mogao da izazove uznemirenje, nesporazume i teškoće, pa je bio pre za to da se ide zaobilaznim putevima koji vode kroz mirnije predele. Za Josifovo osećanje, pak, ovaj veliki zaobilazni put imao je smisao počasnog odužena putovanja. Za njega ovaj svečani prenos nije mogao da traje dovoljno dugo i da bude dovoljno tegoban; za njega putevi kojima je ponosna egipatska zemlja morala na svojim ramenima da nosi njegovog oca nikako nisu bili predugi. Zato je i želeo da se putovanje ovako oduži, pa je tu želju i ostvario.

Pošto su zaobišli Sodomsko more i krenuli malo gore, uz tok Jordana, stigli su do jednog mesta blizu obale koje se zvalo Goren Atad; tu se u drevna vremena nalazilo samo jedno trnjem omeđeno guvno, a sada se tu nalazilo nastanjeno trgovište. Pored njega, kraj reke, protezala se prostrana utrina, pa se oni tu zaustaviše i utaboriše, uz radoznale poglede žitelje mesta. Tu ostadoše sedam dana, plačući i

naričući svaki dan, obavljajući tako tokom svih sedam dana veoma bolnu i glasnu tužnu litaniju, tako da se to, što je i bila namera, duboko dojmilo ovdašnjih žitelja, pogotovo što se ta tuga prenela i na životinje. „Ovo je veoma značajan bivak", govorili su ljudi uzdignutih obrva, „i ovo je veoma upečatljiva tugovanka Egipćana!" Otada oni tu utrinu ne zovu drugačije nego „Abel-Misir" ili „Žalobna ledina Egipta".

Posle ovog podužeg počasnog zadržavanja povorka se ponovo pokrenu i pređe Jordan preko jednog gaza koji su ovdašnji žitelji, da bi sebi olakšali prelazak i obavljanje trgovine, uz pomoć potopljenih debala i kamenja učinili znatno prohodnijim. Tu su saonice sa Jakovljevim kovčegom skinuli s kola i svih dvanaest sinova ga na motkama prenesoše preko reke.

Tako behu prispeli u zemlju, pa se iz isparenjima prekrivene rečne doline popeše na svežije uzvisine. Kretali su se dobro održanim drumom koji se protezao uskim brdskim grebenom i trećeg dana stigoše pred Hevron. Kirjat Arba na padini brega beše okružen svetom jer su gradski žitelji pohitali da posmatraju veličanstvenu povorku koja je sa svetim teretom pristizala u ovaj kraj da bi u dolini zaposela mesto na kojem se u steni nalazila zazidana dvostruka pećina, pradrevna nasledna grobnica. Stvorena rukom prirode, ali izgrađena i proširena ljudskom rukom, grobnica izvana nije ostavljala utisak dvostruke špilje, budući da su se na njoj mogla videti samo jedna vrata. Ali kada bi se uklonio zid kojim je ulaz bio zatvoren, što, naravno, i sada bȉ urađeno, ukazao bi se mali ovalni otvor koji vodi nadole, pri čemu se od njega levo i desno granaju hodnici zatvoreni kamenim pločama: oni vode do dve grobničke ćelije sa malim svodovima, i upravo zbog njih se ova pećina i zvala „dvostruka". Međutim, kada čovek samo pomisli ko je tu u tim brdskim komorama sve počivao za sva vremena, onda hteo-ne hteo mora da pobledi, kao što su i braća pobledela kada se pred njima otvorila špilja. Egipćana se to nije mnogo doimalo, čak je možda poneko naprćio nos zbog toga što se pravi ovolika gužva pred jednim tako običnim grobom. Ali zato su pobledeli svi koji su pripadali Izrailju.

Otvor i hodnici bili su veoma uski i niski, pa su samo dva čoveka iz Jakovljeva doma, jedan napred a drugi pozadi, njegov najstariji sluga i njegov pomoćnik, a i oni samo sa znatnom mukom, mogla da ponesu mumiju dole u komoru, – da li su je postavili u levu ili desnu, to se više ne zna, pošto je to palo u zaborav. Kada bi prah i kosti mogli da se čude, onda bi se zasigurno u špilji naveliko čudili pridošlici koji je bio opremljen na tako luckasto neobičan način. A ovako je tu vladala potpuna ravnodušnost, dok su nosači, onako povijeni,

gledali da što pre kroz otvor pobegnu od ovog zadaha truleži i da se domognu slatkog vazduha života. Već su tu spremno stajali zanatlije robovi sa zidarskom kašikom i žbukom i za tili čas je ovo obitavalište, u koje posle ovoga više niko nije pohranjivan, ponovo bilo zatvoreno.

Kuća je zatvorena, otac pohranjen, – desetorica gledaju ukočenim pogledom u ciglu kojom je zatvorena poslednja rupa. Ta šta je to s njima? Tako su bledi, ta desetorica, i uznemireno grickaju usne. Krišom bacaju poglede prema jedanaestome i obaraju oči ka zemlji. Sasvim je očigledno: oni se boje. Osećaju se napušteni, očajno napušteni. Nema više oca, stogodišnjaka ovih sedamdesetogodišnjaka. Sve do sada bio je još prisutan, iako u uvijenom obliku, a sada je zazidan i odjednom im srce zastade. I odjednom im se učini da je on bio njihova zaštita i njihova odbrana, samo on, i da je stajao, tu gde više ništa i niko ne stoji, između njih i odmazde.

Mrmljajući, stajali su jedan uz drugog u predvečerje dana na koji se polako spuštala noć. Izronio je mesec, pojavile su se večne slike, brdska hladna izmaglica stade da se diže iz udoline između koliba Jakovljeve počasne pratnje. Tada oni pozvaše dvanaestog, Venjamina, Rahilino dete.

„Venjamine”, rekoše ukočenim usnama, „pazi ovamo, radi se o ovome. Imamo poruku nàs ovde sakupljenih za Jehosifa, tvoga brata, a tebi najbolje pristoji da je preneseš. Naime, kratko vreme pre smrti, za svojih poslednjih dana, još dok onaj nije bio tu, pozva nas otac k sebi i reče: ‘Kada budem bio mrtav, prenećete vašem bratu Josifu moje reči: Oprosti tvojoj braći zlodelo i greh kojim se oni tako opako o tebe ogrešiše. Jer između vas i njega ja ću stajati i u smrti kao i u životu, pa ti stavljam na dušu, kao moje poslednje zaveštanje i poslednju zapovest, da im ne činiš nikakvog zla i da se uzdržiš od osvete za stare stvari i onda kada mene naizgled ne bude bilo tu. Pusti ih da strižu svoje ovce, a njih ostavi na miru!’”

„A je li to istina?” – upita Venjamin. „Ja nisam bio prisutan kada je to rekao.”

„Ničemu i nigde ti nisi bio prisutan”, odgovoriše oni, „zato i nemoj mnogo da govoriš! Takav mališan baš i ne mora svemu i svugde da bude prisutan. Ali ipak nećeš odbiti da tvom bratu, njegovoj milosti Josifu, preneseš očevu poslednju želju i volju. Idi odmah njemu! A mi ćemo poći za tobom i čekati na tvoj izveštaj.”

Tako Venjamin ode Uzvišenome u šator i reče smeteno: „Josifele, oprosti na smetnji, ali braća ti preko mene poručuju da je otac na svojoj samrtnoj postelji od tebe sveto zatražio da im ne činiš nikakva

zla zbog prošlih stvari posle njegove smrti, jer će on i posle toga biti između vas da ih štiti i tebe spreči u odmazdi."

„Je li to istina?" – upita Josif i oči mu se zasuziše.

„Ne izgleda mi baš tako da bi mogla biti istina", odgovori Venjamin.

„Ne, to nije istina, jer on je znao da to nije potrebno da kaže", dodade Josif i dve suze mu se skotrljaše sa trepavica.

„A biće da čekaju na tebe tu iza kuće?" – reče Josif.

„Čekaju", odgovori mališa.

„Onda pođimo do njih napolje", reče Josif.

I on izađe pod zvezdama osuto i mesečevim tkanjem prošarano noćno nebo; tu behu oni, pa, čim ga ugledaše, padoše na kolena pred njim i prozboriše: „Evo nas tu, mi, sluge Boga oca tvoga, i tvoje smo sluge. I oprosti nam našu opakost, kako ti zacelo i tvoj brat reče, i ne sveti nam se svojom moći! Kao što si nam oprostio za života Jakovljeva, tako nam oprosti i posle njegove smrti!"

„Ali braćo, moja stara braćo!" – odgovori on i saže se k njima raširenih ruku. „Ma šta to govorite? Vi kao da se bojite, baš tako mi govorite i tražite od mene da vam ja oprostim! Ta zar sam ja kao Bog? Tamo dole, kažu, ja sam kao faraon, a koga, doduše, nazivaju Bogom, ali ja sam samo jedno siroto, milo stvorenje. Ako me molite za oproštaj, onda, izgleda, niste pravo razumeli celu ovu priču u kojoj se nalazimo. Ja vas zbog toga ne prekorevam. Čovek i te kako može da bude sudeonik neke priče a da je uopšte ne razume. Možda to tako treba da bude i možda je bilo pogrešno što sam uvek suviše dobro znao kakva se to igra igra. Zar niste čuli iz očevih usta, kada mi je udeljivao blagoslov, da je to sa mnom sve bila samo jedna igra i jedno podsećanje? Ta je li, u svojim sudovima koje vam je saopštio, uopšte pominjao to zlo koje se nekada zbilo između vas i mene? Ne, nije, nego je to prećutao, jer je i on bio u igri, igri Božijoj. Pod njegovom zaštitom ja sam u svojoj neverovatnoj nezrelosti morao da vas razdražim i navedem na zlo, a Bog je to, naravno, okrenuo na dobro, pa mi dade da ishranim mnogo naroda i na taj način još i dospem do neke zrelosti. Ali ako se radi o opraštanju među nama ljudima, onda sam ja taj koji vas mora da moli za oproštaj, jer ste vi morali da igrate ulogu zlih da bi se sve dogodilo ovako kako se dogodilo. I sada bi ja trebalo da koristim faraonovu moć, samo zato što je ona u mojim rukama, da bih se osvetio za tri dana kazne u studencu i da opet učinim zlim ono što je Bog navrnuo na dobro? I da se na to ne nasmejem! Jer čovek koji koristi moć, samo zato što je

poseduje, protiv prava i razuma, ne zaslužuje ništa drugo nego da bude ismejan. Ako to danas još i nije tako, onda će to tako biti u budućnosti, a mi se držimo nje. Spavajte spokojno! Sutra, s Božjom pomoći, valja krenuti natrag u smešnu zemlju egipatsku.”

To im on reče i oni svi stadoše da se smeju i plaču, i svi pružahu ruke prema njemu koji je stajao među njima i doticahu ga, a on ih milovaše.

I tu je kraj ovoj lepoj priči i Božjoj tvorevini o *Josifu i njegovoj braći*.